

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM Scriptorumque Ecclesiasticorum,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET AD BESSARIONIS TEMPORA (ANNO 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISSQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS ACTUA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET
TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIAS SUBJECTANTQUE MATE-
RIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APGRYPHIS, ALIQUA VERO
AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INCIDIBUS; AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS,
STATISTICIS, SYNTETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIOSUM PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE,
LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆ-
ERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO,
QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALIS PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM
OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRAE, EX QO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIAM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURE VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITION ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIA DECURSU CONSTANTE
SIMILIS, PRETIIS EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OFUSCULORUMQUE RACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOGOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES, SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINE
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

PATROLOGIÆ LATINAÆ TOMUS CLXI.

S. IVO CARNOTENSIS EPISCOPUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 489, OLIM CHAUSSEE DU MAINE, 127.

77864

SÆCULUM XII

SANCTI IVONIS

CARNOTENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA

ACCEDUNT

POST JOANNIS FRONTONIS CURAS, SUPPLETIS QUÆ IN EJUS EDITIONE DESIDERABANTUR, PANORMIA
VIDELICET ET EPISTOLIS NONNULLIS, PRELIS DENUO MANDANTUR NUMERIS OMNIBUS ABSOLUTA

ACCURANTE J.-P. MIGNE

Bibliothecæ Cleri universæ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS PRIMUS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127

1889

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLI CONTINENTUR

D. IVO CARNOTENSIS EPISCOPUS.

Prolegomena.	Col. 1
Decretum.	9
Panormia.	4037

NOTITIA HISTORICA.

(*Gallia Christiana nova*, tom. VIII, col. 1126, in episcopis Carnot.)

Gaufrido et suo et summi pontificis judicio e sede Carnotena dejecto, factaque clero Carnotensi alterius subrogandi ab Urbano potestate, Ivo omnium calculis electus est. Natus is in agro Bellovacensi ex genere minime nobili, ut ipse testatur epistolis 3, 12, 22, patrem habuit Hugonem de Altoylo, si Frontoni fides, matrem vero Hilemburgim, cuius nomen inscribitur necrologio Sancti Quintini Bellovacensis iv Idus Februario. Post humaniarum litterarum et philosophiae studia Parisiis confecta, theologiae operam dedit in monasterio Beccensi sub beato Lanfranco. Primum fuit canonicus Nigellensis ex Sammarthano nostro in collectaneis. Postea vocatus a Guidone Belvacensi episcopo, praeficitur prelatus, seu praepositus, aut abbas canonicos regularibus Sancti Quintini, quam extra muros urbis sua considerat abbatiam hic episcopus. Ivo non solum huic loco quædam patrimonii sui prædia contulit, sed pro more horumce temporum in monasteriis usurpato theologiam ibi docuit, canonumque jam peritiissimus quasdam constitutiones sodalibus suis dedit, unde pro canoniconum regularium institutore non imerito habetur. Collectionem quoque canonum, seu ex canonibus sanctorum compendiosum decreta tunc temporis concinnavit, quo ante Gratianni tempora vtebantur jurista : in eo Burchardum Vormatiæ episcopum ita accurate secutus, ut etiam ejus menda in suum opus transcriperit, non secus ac ipse Burchardus Reginonis. Jam multos annos in regimine transegerat Ivo, cum dejecti in locum Gaufridi, tale nihil suspicans, canonice, C juxta monita summi pontificis Urbani, a clero et populo electus est, regique renitens præstatutus, a quo virgam quidem pastoralem accepit, sed non pariter consecrationem ab episcopo : nusquam enim enim Richerius Senonensis archipresul, qui Gaufrido deposito favebat, diem Ivoni ad consecrationem, potentibus licet et pulsantibus clericis, præfigere voluit, de quo Ivo epist. 8 conqueritur, ubi Richerium Senonensem archiepiscopum sic aliquoit : « Aliunde me expetisse benedictionem calumniamini, veritate teste verum dicam, quia nec episcopatum, nec benedictionem episcopalem a vobis petui, nec a quoquam. Sed cum clericorum primo ingenio, postea violentia regi fuisse præsentatus, et inde cum virga pastorali a rege mihi intrusa ad ecclesiam Carnotensem adductus, cumque clericis potentibus et pulsantibus nullum diem consecrationis mea velletis præfigere, interea consilium mihi fuit electioni eorum non omnimode as-

A sensum præbere, donec certus fierem et de Gaufridi depositione et summi pontificis voluntate. Ad quem cum pervenissem, ad petitionem ecclesiæ Carnotensis apostolica auctoritate sum constrictus et ita in episcopum consecratus. » De hac consecratione facta forte die ipsa 23 Novembris 1090 Urbanus papa litteras ad clerum populumque Carnotensem dedit Capuæ viii Kalendas Decemb., ut Iwonem episcopum in Gaufridi exauxorati locum recipierent, et crastina die ad Richerium Senonensem archiepiscopum, cui significat Iwonem canonice electum a se consecratum fuisse, quia ipse ei manum imponere recusaverat, rogatque ut eum benigne complectatur, eique ad Ecclesiæ sua regim auxilium suum largiatur. Neque tamen sic quievit Richerius. Andiamus iterum Iwonem epistola 12 : « Senonensis archiepiscopus consilio Parisiensis episcopi infatuatus, adhibito sibi eodem Parisiensi episcopo, et duobus aliis non dissimilis recordiæ, Meldensi et Trecassino, hoc anno Stampis de ordinatione, quam a vobis acceperam, me satis inordinate accusavit, dicens me in maiestatem regiam offendisse, qui a sede apostolica consecrationem præsumperam acceperisse. Cum itaque conarentur Gaufridum depositum contra decretum vestrum in statum pristinum reformare, et in me depositionis sententiani proferre, sedem apostolicam appellavi, et decretis apostolicis quamvis ea non nisi in futurum timerent, a sua præsumptione revocavi, appellationem tamen nec prosequi taxaverunt, nec plenam pacem mecum habere voluerunt. » Hanc autem epistolam scriptam sicut et concilium Stampis habitum anno 1091 putamus, quo Ivo memoratur episcopos in veteri charta apud Sammarthanos : « Actum anno 1091, indict. xiv, regnante Philippo, in Ecclesia B. Quintini Ivone existente abbatte, tunc Carnotensis præsule. » Occurrit et in charta monasterii Vindocinensis anno 1091 inductione xiv, feria sexta hebdomada Paschalis xiv Kalend. Maii, eo anno ordinatus, quo juxta caput ecclesiæ Vindocinensis recepit conventionem vice abbatis inter Garnaldum de Charismot et monachos. Unde jure concluditur epistolas Urbani tam ad populum clerumque Carnotensem Capuæ viii Kal. Decemb. quam ad Richerium metropolitam vii Kal. ejusdem, anno 1090 ascribendas esse. Carnotensem episcopatum adeptus Ivo ; non propterea curam cœnobii Sancti Quintini Belvacensis depositus, renitentibus hujus ecclesiæ canonicos, ad quos scribit epistolam 17, ut alium sibi præficiant D

abhatem, quod tandem obtinuit, ut ex epistolis 31 A nonensis ipsi infensus, adesse noluit, sed ad eumdem Richerium scripsit epistolam 35. Monachis Cluniacensibus monasterii extra urbem ædificandi licentiam fecit in Nonas Januarii. Concilio Arvernensi adfuit die viii Nov. 1095, et Teronensi anno 4096 ubi subscripsit decreto Urbani II pro subjiciendo Cormaricensi abbate Sancto Martino. Ad eundem scripsit anno eodem pontificem pro Willemo Parisiensi electo, qui cum eis Galterio Meldensi Sanctionem Aurelianensem episcop. consecravit apud Carnotum. Subscripsit charta foundationis abbatiae de Rota tertio idus Februarii anni 1096 ineuntis. Guillelmo Nivernensi comiti adfuit dominanti ecclesiam Sancti Stephani apud Nivernum a se restitutam abbatii et monachis Cluniacensibus anno 1097, ac diris devovit omnes qui huic dono quoquomodo auderent refragari. Ecclesiam eamdem consecravit tibibus Decembribus. Gaufridum de Pruliaco comitem Vindocinensem jura et privilegia monasterii sanctissimæ Trinitatis agnoscere persuasit eodem anno, et cum abbatie conciliavit. Scripsit quoque Urbano II pro consecratione Daimberti Senonensis electi, et insequentis anni initio 1098 contra electionem Joannis Aurelianensis. Altaria de Basenvilla, de Bisconcellis et de Bovenivilla sine redemptione vicarii monachis Majoris Monasterii concessit tertio Idus Maii. Huc eodem ineunte annoonus pontificium abdicare voluit, ideoque Urbano pontifici maximo his verbis scripsit epistolam 67.

« Ecce jam hoc transacto septennio vineam mibi commissam pro posse meo excolui, fructum autem quem quærebam non inveni. Detur ergo libertas octavo anno, ut hoc principium versus octave aggrediar, ut possim mihi sabbatizare, dulces fructus contemplatiois carpare et octave illius gaudia prælibare. Quod si vestra permissione id modo non facio, necessitate tamen me oportebit id facere propter renovatas in me veteri de causa regis inimicitias, et propter parochianos meos contemptores verbi Dei, qui proni sunt solis terrenis inhiare. » Pontificis hortatu episcopali cura haud renuntiavit. Quinimo eam inter maximas procellas Ecclesiæque Gallicanæ propudosum tunc temporis statum laudatissime sustinuit; testes sunt ipsius complures litteræ, quibus agit de cathedralium ecclesiarum et episcoporum ordinatione, de legatorum et missorum a latere comprimendo fastu, quibus Gallicana sæpius gravabatur ecclesia. Legenda ejus epistola 133, ad Richardum Albanensem episcopum legatum apostolicum, qui eum tanquam publice simoniacum graviter redarguerat, ad quæ respondit decanum quidem, cantorem et alios quosdam in ecclesia Carnotensi plura exigere in receptione canonorum, quæ rescindere conatus fuerat, sed in cassum, quod ii se tuarentur exemplo ministrorum curiæ Romanæ, apud quos venalia sunt omnia. Interea Ivo episcopus canonicos regulares e S. Quintino acitos in ecclesia S. Joannis in Valle instituit anno 1099, eisque multa largitus est.

Vinculis exempli hæc scribebat, Raynaldi fortasse Remensis archiepiscopi et suffraganorum opera, quibus Urbanus papa pro erectione Carnotensis episcopi scripserat vi Kalendas Novembris 1092. Altaria sex Eustachio abbati et monachis Sancti Petri Carnotensis concessit libera, scilicet de Bruerolis, de Ermentariis, de Roheria, de Buxelo, de Cruciatu et de Castellariis Kalendis Julii 1093. Gaufridum Vindocinensem abbatem consecravit ix vel xi Kalendas Septembres anni ejusdem: attamen in epistola 21 adhuc se in ergastulo clausum dicit, quando corpus sancti Juliani translatum est; hæc autem facta dictur translatio xvi Kalendas Novemb. anno 1093, viii ordinationis Hoelli episcopi Cenomanensis, qui ordinatus est xi Kalendas Maii 1085, ac proinde, pro 1093 legendum forte 1092, qui annus cum ordinatione optime quadrat. Præter enim jam dicta, mense adhuc Novembri anni 1093 cum Urbano papa Romani pacifice intravit Ivo, ibique eum dimisit mense Januario. Reversus Beccenses inter et Molismenses monachos ortam de cella Pexiacensi controversiam composuit anno 1094. Vocatus ad concilium Remcuse pro nuptiis regis et Ivironis depositione qui eis contradicebat, habitum xv Kalendas Octobris ejusdem anni, cui aliquo modo præfuit Richerius archiepiscopus Se-

B
C
D

dem Richerium scripsit epistolam 35. Monachis Cluniacensibus monasterii extra urbem ædificandi licentiam fecit in Nonas Januarii. Concilio Arvernensi adfuit die viii Nov. 1095, et Teronensi anno 4096 ubi subscripsit decreto Urbani II pro subjiciendo Cormaricensi abbate Sancto Martino. Ad eundem scripsit anno eodem pontificem pro Willemo Parisiensi electo, qui cum eis Galterio Meldensi Sanctionem Aurelianensem episcop. consecravit apud Carnotum. Subscripsit charta foundationis abbatiae de Rota tertio idus Februarii anni 1096 ineuntis. Guillelmo Nivernensi comiti adfuit dominanti ecclesiam Sancti Stephani apud Nivernum a se restitutam abbatii et monachis Cluniacensibus anno 1097, ac diris devovit omnes qui huic dono quoquomodo auderent refragari. Ecclesiam eamdem consecravit tibibus Decembribus. Gaufridum de Pruliaco comitem Vindocinensem jura et privilegia monasterii sanctissimæ Trinitatis agnoscere persuasit eodem anno, et cum abbatie conciliavit. Scripsit quoque Urbano II pro consecratione Daimberti Senonensis electi, et insequentis anni initio 1098 contra electionem Joannis Aurelianensis. Altaria de Basenvilla, de Bisconcellis et de Bovenivilla sine redemptione vicarii monachis Majoris Monasterii concessit tertio Idus Maii. Huc eodem ineunte annoonus pontificium abdicare voluit, ideoque Urbano pontifici maximo his verbis scripsit epistolam 67. « Ecce jam hoc transacto septennio vineam mibi commissam pro posse meo excolui, fructum autem quem quærebam non inveni. Detur ergo libertas octavo anno, ut hoc principium versus octave aggrediar, ut possim mihi sabbatizare, dulces fructus contemplatiois carpare et octave illius gaudia prælibare. Quod si vestra permissione id modo non facio, necessitate tamen me oportebit id facere propter renovatas in me veteri de causa regis inimicitias, et propter parochianos meos contemptores verbi Dei, qui proni sunt solis terrenis inhiare. » Pontificis hortatu episcopali cura haud renuntiavit. Quinimo eam inter maximas procellas Ecclesiæque Gallicanæ propudosum tunc temporis statum laudatissime sustinuit; testes sunt ipsius complures litteræ, quibus agit de cathedralium ecclesiarum et episcoporum ordinatione, de legatorum et missorum a latere comprimendo fastu, quibus Gallicana sæpius gravabatur ecclesia. Legenda ejus epistola 133, ad Richardum Albanensem episcopum legatum apostolicum, qui eum tanquam publice simoniacum graviter redarguerat, ad quæ respondit decanum quidem, cantorem et alios quosdam in ecclesia Carnotensi plura exigere in receptione canonorum, quæ rescindere conatus fuerat, sed in cassum, quod ii se tuarentur exemplo ministrorum curiæ Romanæ, apud quos venalia sunt omnia. Interea Ivo episcopus canonicos regulares e S. Quintino acitos in ecclesia S. Joannis in Valle instituit anno 1099, eisque multa largitus est.

Synodo Stampensi eodem adfuit anno, et Majo-
ris Monasterii monachis concessit, ut ecclesiam
construerent apud Franchamvillam. Latum a rege
decretum de expellendis monachis, canonicisque in
ecclesia Pisciaceensi restituendis sub anathemate
confirmavit anno 1100. Circa id tempus omnium
Ecclesiarum sollicitudine pressus, scribit ad Gal-
terium Meldensem episcopum de incontinentia mon-
achialium Sanctæ Fare, quas monet ut corrigat, vel
monachos eorum loco substituat. Paschalis II bulla
data xvi Kalendas Martii anni ejusdem episcoporum
Carnotensis domum, quam magnis Ivo impensis
adficaverat, exemit ab omni spoliatione tunc tem-
poris post episcopi obitum fieri solita, juxta con-
cili Arvenensis decretum.

Annus Incarnationis 1104 componitur cum anno
episcopatus Iovonis xiv et Philippi regis xlvi, in ta-
bulis Sancti Petri. Illoc eodem interfuit concilio
Trecensi v Nonas Aprilis et subscriptis diplomatis
Iugonis Campanie comitis pro Molismensi mona-
sterio. Adfuit et synodo pro reconciliatione regis
apud Balgenciacum, Iovonis efflagitatu 30 Julii ha-
bitæ. Celebratum aliud concilium apud Parisios,
Iovone præsente, iv Nonas Decemb. indict. xii Pas-
chalis II sexto, ad reconciliandum absolvendum
que regem Philippum, qui simul cum Bertrada ju-
ravit divorvum. In concilio Pictaviensi anni ejusdem
sententia Burdegalensis concilii de Marestasio pro
Angeriacensibus aduersus Maxentianos monachos
lata examini Iovonis commissa fuit, ab eodemque et
collegis confirmata. Datam ab eo Beccensibus ec-
clesiam Sancti Nicasii de Mellento confirmavit Pa-
schalis II secundo Idus April. 1104. Insequenti Hen-
ricus comes Blesensis et uxor Adela ad preces Ivo-
nis dominum episcopalem a prava consuetudine su-
pellectillis diripiendæ liberam reddiderunt, quorum
beneficium auctoritate sua confirmavit Philippus
rex anno regni 46. Libertatem ecclesiæ de Burgos
medio ad preces Adelæ comitissæ ratam habuit Ivo
eodem anno, quo adfuit electioni Radulfi abbatis
Sancti Quintini in festo Dedicationis. De mandato
Paschalis II diremit anno 1106 querelam quæ inerat
inter Iovonem de Curvavilla, vicecomitem, Hugonem
et Rotrocum Perticensem comitem, qui ad sacrum
bellum itar is pacem turbabat. Invitatus ab Iovone
Pascha peregit apud Carnotum Paschalis papa
anno 1107.

Locum Bernardo a Rotroco comite ad construen-
dum monasterium datum anno eodem confirmavit
Ivo et cœmeterium consecravit. Dedit litteras su-
per controversia ratione ecclesiæ Villæmendis inter
Columbenses monachos et moniales sancti Aviti
viii Kalendas Septembbris. Interfuit anno 1108 exse-
quias Philippi regis, et statim post sacro Ludovici
regis Aurelia celebrato, Remensisibus clericis ne-
quidquam refragantibus, qua de re scriptis aposto-
licam epistolam 489. Subscriptis 1109 præcepto
Ludovici VI regis de libertate testandi et bellandi
pro servis Ecclesiæ Parisiensis. Carrucatam terre

A in territorio de Garzeis secus fluvium Tironum ad
construendum monasterium cum capitulo conces-
sit tertio Nonas Februario 1110. Subscriptis diplo-
mati Ludovici regis pro canoniciis Sanctæ Geno-
vefa, iv Idus Martii anni 1111. Ad concilia Vien-
nense et Ansanan vocatus anno 1112 se excusa-
vit.

Subscriptis eodem anno regis Ludovici litteris
in gratiam Floriacensium. Principis ejusdem char-
tam pro fundatione vel potius dotatione S. Victo-
ris Parisiensis sua subscriptione munivit cum plu-
rimis præsulibus anno 1113. Cum Arnaudo decano
tautaque Carnotensi Ecclesia institutum Tironensem
abbatiam approbavit, eique multa concessit privile-
gia tertio Nonas Februario, et anno elapsu sig-
illum apposuit suum instrumento confirmationis
eorumdem privilegiorum ab Conone Prænestino
sedis apostolice legato tertio Nonas Febr. mona-
chis Majoris Monasterii concessit ecclesiam de
Hanebis, quam Paganus canonicus tenebat, et
quidquid eis ab ipsius fratribus tribuebatur anno
1114. Eodem Paschalis II v Kalendas Novemb. con-
firmavit decretum prius ab Iovone latum contra præ-
positos qui gravabant capitulum, et angariis ecclæ-
siasticos inferiores vexabant, aliaque ab eodem
statuta, qua quidem bulla offensi præpositi, adver-
sus Iovonem regem Ludovicum comovere nisi sunt,
litterasque ipsius ad eumdem obtinuerunt, cui re-
spondit Ivo epistola 265, qua de re legendus Sou-
chetus in novis observationibus ad epistolam Iovonis
pag. 252 et seq.

B C Annus ordinationis Iovonis xxv illigatur cum anno
xvi Paschalis II, Incarnationis 1114, in instru-
mento quadam ecclesie Sancti Nicolai apud Sou-
chetum pag. 254. « Facta est autem hæc cartula
anno ab Incarnatione Domini 1114, ordinatio
nis vero domini Paschalis papæ xvi, atque ordinatio
nis domini Iovonis Carnotensis episcopi xxv, etc. »

Idem Souchetus refert bullam Paschalis II Romæ
pridie Idus Martii, Iovoni Carnotensi et Radulfo Santonensi
datam, qui duo concilio Arvernensi adfuerant,
ut juxta concilii decretum, altaria, quæ ab
annis triginta et sub vicariorum redemptione mo-
nachi possidebant, libera cis relinquerent. Reddi-
tam ab Iovone de Curvavilla ecclesiam Sancti Nico-
lai fratribus de Sancto Joanne concessit Ivo anno

D 1115, indict. viii. Gravem habuit cum Bernardo
Bonævallis abbate querelam, quam a Roberto de
Arbrisello compositam indicat Roberti Vitæ scrip-
tor paulo ante ejusdem obitum, quem anno 1116
exeunte, qui nunc numeratur 1117, accidisse vol-
lunt. Ex cbronicæ enim S. Albini Andegavensis :

Anno 1116, obiit Robertus de Arbrissel quinto
Kalendas Martii. » Huic aliud non minoris ponde-
ris argumentum subjicit doctissimus Pagi, Guillelmus
nempe Nivernensis comitis anno 1116 ex
chronicis Fisanensi et Vezeliacensi capti, eorum-
que qui eum ceperant excommunicatorum, mentio-
nem fieri in epistola 275 Iovonis : unde concludit

anno 1117. Mahillonius vero post Albericum, Eli- A nandum, priscum Sancti Quintini Kalendarium, etc. Ivonem sub finem anni 1116 obiisse; sed pace tan- torum virorum dixerim, hæc cum usurpata in chartis Gaufridi successoris annorum computan- dorum ratione conciliari nequeunt, qui ex dicen- dis anno ineunte 1116 auspiciat est episcopatum. Præterea chronicorum diversitas in morte Ionis, eorum arguit negligientiam. Denique amplius nescio quid, ni fallor obsequii et reverentia debetur Necrologiis ecclesiæ, in quibus mortui sunt et sepulti episopi, quam aliis dissitarum plerunque ecclesiæ. Atque in Necrologiis ecclesiæ cathedralis et sancti Joannis in Valle obitus Ioni assignatur ad diem x Kal. Januarii anni 1115. De- functus Ivo sepelitur in choro ecclesiæ S. Joannis de Valle, sed hostilis hæreticorum rabies pios ci- neres in ventos impie sœculo xvi dispersit. Pius V, bulla sua die 18 Nov. 1570, Canonis Sancti Joannis Lateranensis Regularibus permisit, ut ejus festum quotannis celebrarent. Hanc facultatem ad cano- nicos Carnotenses extendit sacra rituum congrega- tio 28 Novembris 1648, procurante P. Natali Mi- nimo Carnotensi, tunc Romæ commorante, ad pre- ces J. B. Soucheti canonici Carnotensis. Philippus ab Eleemosyna Bonæ-Spei abbas hoc ei conscripsit epitaphium :

Reddidit affectus patrem, doctrina magistrum,

Regula canonicum, pontificemque gradus,

Famosus probitas, humilem natura, verendum

Vita severa, senem longa, pudica sacram.

Præsule defuncto, sua tollere mos erat olim

Principis, hunc morem principis emit Ivo.

Hujus opem lœsus, plebs dogmata, fræna malus rex;

Sensit egenus opes, pro grege vota Deus.

Referunt Sammarthani aliud carmen e veteribus membranis viri clarissimi Barnabæ Brissonii præ- sidis in senatu Parisiensi.

Mente, manu, lingua, doctrina, corporis usu,

Prudens, munificus, præstabilis, utilis, insonus,

Firma columna domus Domini, quam jure salubri

Fovit, munivit, instruxit, jugiter auxit

Consilio, scriptis, quo vivaret ordine rebus,

Cujus opem gratis æger, rem sensit egenus,

Istius urbis apex memorandus episopus Ivo,

Hac situs exspectat adventum Judicis urna.

De eodem referre quoque juvat sequentes versus in modum epitaphii; qui in ecclesia Sancti Joannis ante excidium legebantur.

Præsul Ionis corpus jacet hic tumulatum,

Cujus honos pulsat limen utrumque poti.

Juris hic antistes canonum decreta sanctorum

Perlegit, legum dogmata dans brevius.

Mystica sacra alibi dantur, rex, quam tibi Remis,

Consultorque tuis, rex vocitatus abis,

Hunc capit Hugo comes Carnutum mania tentans,

Quem pia plebs redimit sumptibus innumeris

Aere suo atque opera renovavit præsul's ædes,

Firmat Joannis, qua jacet, abbatiam,
Atque decanatum Andreæ formavit et auxit.
Te duce fit Marize pulpitus ecclesiz.

Fundamenta loci jecit Betti prioratus,
Hic Magdalena preparat ecclesiam.

Vicens [f. 25] annosque duos sine crimine sedem
Rexit, ab integris moribus atque fide.

His addenda Martyrologii Carnotensis verba.
 « x Kalendas Januarii. Ipso etiam die Dominica Incarnationis 1115 obiit pater Ivo hujus sacratis- simæ sedis antistes, vir magnæ religionis, ecclæ- siasticorum et secularium negotiorum prudentissi- mus, mitis affatus, patientia insignis, castitate pol- lens, et tam in divinis quam in philosophia erudi- tissimus. Qui sex pallia bona, et septem cappas, et

B infulas tres, et tapetia tria decori hujus ecclesiæ contulit: librum missalem et epistolarium, et tex- tum evangeliorum, et unum lectionarium matutinalem dedit, et omnes argento paravit. Pulpitum miri decoris construxit, scholas fecit, domum epi- scopalem, quam vitem et ligneam in obitu episco- porum vel discessu, quibusdam pravis consuetudi- nibus per violentiam Carnotensem comitum indu- etis ancillatam invenerat, speciosam et lapideam a fundamento refecit, et cum omnibus ad ipsam pertin- entibus, sive mobilibus sive immobilibus ex an- cilla liberam reddidit, libertatemque ipsam asti- pulatione privilegiorum et Romanæ sedis, et regis, et comitis, qua in archivis hujus ecclesiæ habentur, confirmavit. Terram etiam quamdam contiguam eidem domui ad amplitudinem ipsius domus a vi- cedomino acquisivit et muro clausit. Apud pontem Godinum alias domos ad usum episcopales ædifica- vit: eamdemque villam in multis melioravit. Abba- tiam sancti Joannis ex seculari in regularem con- vertit, institut et auxit, consilio et auxilio ipsius monasterium infirmorum apud Bellumlocum con- stitutum fuit. Junioratus omnes hujus ecclesiæ, et precarias in communes redegit usus, et eas in po- sterum personis distribui tam suo, quam apostoli- co privilegio vetuit. Angarias et injustas exactio- nes, et pravas servientium discursiones fieri per præposituras iisdem privilegiis prohibuit. Potesta- tem quam habebat dandæ præpositurae de Ebrar- divilla et cæteris ad eam pertinentibus huic capi- tulo dedit. Taxata sepieliendorum precia in toto hu- jus ecclesiæ episcopatu cessare fecit. Ad augmen- tandam tabulam altaris idem moriens centum mo- dios vini reliquit, et in aliis pluribus suæ ecclesiæ et clericis suis multa bona fecit. Legitur quoque in Necrologio Sancti Joannis in Valle : « x Kal. Januarii, anno ab Incarnatione Domini 1115, obiit bonæ memoria Ivo Carnotensis episopus, qui Ca- nonicorum Regularium ordinem in hac ecclesia constituit, et eamdem rebus suis ampliavit, dans fratrum usibus ecclesiam Sancti Stephani cum rebus ad eam pertinentibus, ecclesiam de Luciaco, ec- clesiam de Pontegodano et terram ultra stagnum,

G C

D D

triginta quoque volumina librorum suorum, et A canonicum licet invenire. Editis jam 288 duas novas adjecit Mabilienius in tomo quinto Annalium. Plurima quoque continent que ad bistoriam Ecclesiae Gallicane, imo et universalis, plurimum lucis afferant. Sunt etiam inter ejus opera 24 sermones, quorum quartus nonnullis Fulberto restitutur. De ipso Ivone plura habentur in editione ejus Operum, que in lucem prodiit anno 1647. Cujus opera, videat lector curiosus in prefatione J. B. Souchet ad Vitam sancti Bernardi abbatis Tironensis, ejusdemque Veritatis Defensione edita Carnotii anno 1651. Videndi quoque Baroniis Annal. tomis undecimo et duodecimo, Spondanus, Possevinus, Bellarminus et alii.

§ 1.

HISTOIRE DE SAINT YVES.

Yves (1), la lumière et l'oracle de l'Eglise de France en son temps, on pourrait même dire de tout l'Occident, naquit au territoire de Beauvais vers l'année 1040. Son père se nommait Hugues d'Auteuil, et sa mère Hilemburge. L'opinion commune porte que sa famille était noble ; mais Yves témoigne lui-même le contraire dans plusieurs de ses lettres (2). Dès sa plus grande jeunesse il fut appliqué à l'étude des arts libéraux ; après en avoir été instruit en son pays (3), ou même à Paris selon d'autres (4), il alla au Bec perfectionner ce qu'il en savait et étudier les sciences ecclésiastiques. Il y eut pour maître le célèbre Lanfranc, et pour condisciples grand nombre de jeunes gens distingués par leur naissance et leurs mœurs, dont plusieurs furent élevés dans la suite aux premières dignités de l'Eglise. C'était par conséquent avant l'année 1062, que Lanfranc quitta le Bec, et alla à Caen remplir la place d'abbé de Saint-Étienne.

Le goût pour les lettres et la piété qu'Yves prit au Bec, il le cultiva avec autant de succès que de soin. Toute son occupation, lorsqu'il reparut dans le monde, fut l'étude de l'antiquité ecclésiastique et la pratique de la vertu. L'on en a la preuve dans les écrits de sa façon qu'il a laissés à la postérité, et l'honneur qu'il fit à tous les divers états qu'il remplit. D'abord il fut chanoine de Nesle, illustre collégiale en Picardie (5), d'où son mérite le fit tirer, pour gouverner la nouvelle maison (6) que Gui, évêque de Beauvais, venait de fonder pour des clercs, à la porte de sa ville épiscopale. Cet établissement fut commencé, non en 1078, comme l'avancent la plupart des écrivains, mais dès 1067, et finit au bout de deux ans, sous l'invocation du martyr saint Quentin. Yves en était déjà supérieur quelques années avant 1079, d'abord sous le titre de prélat, ensuite sous celui d'abbé, quoique dans ses lettres il ne se qualifie que simple prêtre.

Bientôt cette nouvelle communauté s'acquit une réputation merveilleuse. Non-seulement Yves en augmenta les revenus, en y transportant quelques domaines de son patrimoine (7) ; mais il fit encore observer une régularité conforme en tout aux anciens canons, et y ouvrit une école célèbre, où il prenait lui-même soin de faire des leçons de théologie. Cette manière de vivre établie à Saint-Quentin, a fait regarder Yves comme un des plus illustres instituteurs de l'ordre des chanoines réguliers. Cet ordre était déjà connu à Rome et à Reims plusieurs années auparavant (8) ; mais Yves le porta à sa perfection. Dès son vivant il eut la consolation de voir que sa maison servit à l'étendre en divers lieux de la France, et que son école fournit d'excellents évêques à plusieurs églises. Ce fut dans le repos de sa retraite qu'il composa les deux recueils de canons (9), l'un plus court, l'autre plus étendu qu'on a de lui, et dont il sera parlé plus amplement dans la suite. Ces écrits, joints au soin qu'il prit lui-même d'enseigner, lui acquirent dès lors le titre de docteur renommé, et des plus renommés de l'Eglise de France : *Inter preceptuos Franciae doctores eruditio literarum, tam divinarum quam saecularium floruit* (10). A cela près, il ne figura pas encore alors beaucoup dans l'Eglise. Le concile d'Issoeudun tenu 1081, fut la seule action d'éclat où on le vit paraître (11).

Il y avait environ quatorze ou quinze ans qu'il gouvernait l'abbaye de Saint-Quentin, lorsque Geoffroi I., évêque de Chartres, deux fois déposé par le pape Grégoire VII pour cause de simonie, se trouvant coupable encore d'autres crimes, se reconnut indigné de l'épiscopal, et y renonça (12). Le pape Urbain II, qui le détermina à prendre ce parti, écrivit en même temps aux Chartrains, pour les inviter

(1) Bar., an. 1092, n. 2 ; Ivo, ep. 92, 102 ; Vita, n. 1.

(2) Ep. 3, 12, 22.

(3) Vit. ib.

(4) Egas, Bul., tom. I, pag. 613 ; Rob. de Monte add. ad Sig., pag. 750.

(5) Gall. Chr. nov., tom. VIII, pag. 1126.

(6) Gall. Christ. vet., tom. IV, pag. 773, 774.

(7) Nov. ib. ; Ivo, Vit., n. 2.

(8) *Histoire littéraire de la France*, tom. VII, pag. 522, 578.

(9) Ivo, Vit. ib.

(10) *Ibid.*, n. 2 ; Ord. Vit., lib. x, pag. 810.

(11) Ivo, ep. 181 ; Mab., Ann., lib. LXIV, n. 107.

(12) *Conc.*, tom. X, pag. 420, 430 ; Ivo, ep. 1, 2, 8.

à élire un autre évêque, et leur indiqua le vénérable abbé de Saint-Quentin, dont il connaissait tout le mérite. L'élection étant tombée sur lui, l'on se saisit de sa personne, de peur que son humilité ne le fit enfuir, et on le présenta au roi Philippe, de qui il reçut le bâton pastoral (13). Mais Riecher, archevêque de Sens et métropolitain de la province, à qui appartenait de droit l'ordination du nouvel élu, refusa son ministère sous divers prétextes. Dans la réalité, il se trouvait piqué de ce qu'on avait déposé Géofroi sans sa participation. Yves, voyant les choses à ce point, voulait renoncer à son élection (14), et en écrivit sur ce pied au pontife romain. On le détermina toutefois à aller trouver le pape avec les députés de l'église de Chartres (15), qui lui portèrent leurs plaintes touchant le refus de leur archevêque. Urbain, pour couper court, ordonna lui-même le nouvel élu, et le renvoya avec deux lettres en date du vingt-quatre et vingt-cinquième de novembre, l'une au peuple de Chartres, l'autre à l'archevêque Riecher.

Presque tous nos écrivains sont partagés sur l'année précise et le lieu de cette ordination. Mais dom Mabillon montre par des preuves qui ne souffrent point de réplique (16), qu'elle se fit à Alatri, où le pape se trouvait alors (17), sur la fin de novembre 1091. Yves, quoiqu'ordonné évêque de Chartres (18), retint encore l'abbaye de Saint-Quentin, et ne s'en démit qu'au bout de quelque temps entre les mains de Foulques, évêque de Beauvais. Alors il écrivit aux Chanoines réguliers, qui la desserviaient, pour leur permettre d'élire un autre abbé, et les exhorter à faire un bon choix (19). Il ne laissa pas néanmoins de continuer à la protéger tout le temps qu'il vécut (20).

De retour de son voyage d'Italie en France, il prit possession de son Eglise en vertu de l'investiture du roi, et de l'ordination du pape attestée par ses lettres (21). Mais Riecher, son métropolitain, bien loin de le regarder comme évêque, lui écrivit une lettre pleine d'amertume, de mépris, d'injures, et ne le traitait rien moins que d'intrus (22). Yves y répondit avec politesse, mais en même temps avec beaucoup de force, offrant de se justifier canoniquement. A cet effet, il se présente au concile d'Etampes, où Riecher et les évêques de Paris, de Troyes et de Meaux avaient concerté de le déposer, et de rétablir Géofroi (23). Ils avaient pour prétexte, qu'il était allé contre l'autorité royale, et avait violé les droits de l'église Gallicane, pour s'être fait ordonner ailleurs (24). Mais Yves arrêta le cours de la procédure par un appel au saint siège ; et le pape trouva le secret de pacifier toutes choses à cet égard. Yves fut maintenu dans son siège, et Géofroi concentré dans la partie du diocèse de Chartres, qui était sous la domination de Robert duc de Normandie (25).

A peine cependant notre prélat commençait à jouir de ce calme, qu'il eut le malheur de tomber dans la disgrâce de son scandaleux prince (26). Ne pouvant en conscience, ni en honneur donner le moindre signe d'approbation à son mariage avec Bertrade, comtesse d'Anjou, il refusa généreusement de s'y trouver, quoique le roi l'y eût invité. Il fit encore plus ; il le blâma hautement dans ses lettres à divers évêques, et en écrivit au roi même avec une vigueur digne d'un évêque des premiers siècles, sans sortir néanmoins des bornes du respect dû à la majesté royale. C'était en 1092 ; et dès lors ce zèle apostolique coûta la liberté au généreux prélat (27). Hugues, seigneur du Puiset et vicomte de Chartres, se saisit de sa personne, et l'enferma au château du Puiset même, pour tâcher de l'abattre et faire par là sa cour au roi Philippe. Yves n'en devint que plus ferme, et Dieu ne le laissa point sans consolation dans ses liens. Guillaume de Ros, abbé de Fécamp, entre autres, l'y visita par ses lettres, où il le félicita de souffrir pour la même cause qu'autrefois Elie et saint Jean-Baptiste (28). Les Chartrains de leur côté extrêmement attachés à leur évêque, formèrent le dessein de l'aller délivrer à main armée (29) ; mais le pacifique prélat en étant averti, arrêta le coup par une lettre admirable. Hoel, évêque du Mans, vint aussi à son secours, et agit si efficacement avec le pape Urbain, qu'ils réussirent à lui procurer son élargissement (30). Yves au reste prit de justes mesures pour que son troupeau n'eût point à souffrir de son absence (31).

Rendu à son église, il se trouva dans une extrême disette, à raison des ravages que les gens du roi avaient faits dans les domaines de l'évêché, et se vit encore chargé de fausses accusations (32). Assuré de son innocence, il en écrivit à Philippe, offrant de s'en justifier juridiquement, soit en concile ou à la cour même du prince. Il refusa néanmoins quelque temps après d'assister à celui de Reims, tenu en 1094, quoiqu'il y eût été invité, par la raison qu'il ne devait pas être jugé hors de sa province (33). Ce fut apparemment sur le même principe qu'il ne voulut point promettre de se trouver à un autre convoqué à Troyes pour le dimanche après la Toussaint, sans avoir eu, au préalable, l'avis du pape Urbain (34). On ne connaît point autrement ce concile ; et l'on ignore si notre prélat en fut. Seulement on sait que les archevêques de Reims, de Sens et de Tours en devaient être, et apparemment les évêques de leurs provinces.

En 1095 fut célébré le grand concile de Clermont en Auvergne, auquel le pape présida en personne (35). Yves fut du nombre des évêques qui le composèrent, et eut l'honneur, après la tenue de cette assemblée, d'accompagner le pontife romain jusqu'à Tours (36). Urbain y tint un autre concile auquel Yves assista, comme il avait fait à toutes les autres assemblées que ce pape avait célébrées sur sa route. Le concile de Tours fut tenu au mois de mars 1096 ; et l'année suivante Yves se trouvait dans le Nivernais, sans qu'on sache à quelle occasion, à moins que ce ne fût encore pour quelque concile (37). En ce voyage il dédia solennellement l'église du monastère de Saint-Étienne, assisté de Gui, évêque diocésain, de Gautier de Châlons-sur-Saône, et d'Humbaud d'Auxerre.

(13) Ivo, ep. 322.

(14) Ep. 3.

(15) Ep. 1, 2.

(16) Mab. ib. l. LXVIII, n. 27.

(17) Yves dans sa lettre 36 fait lui-même mention de ce lieu où il était alors à la suite du pape. Mais en lieu d'Alatri, les éditeurs ont lu *a latere*, qui ne signifie rien en cet endroit.

(18) Ivo, ep. 31.

(19) Ep. 32.

(20) Ep. 103.

(21) Ep. 4, 2, 6.

(22) Ep. 8.

(23) Ep. 12.

(24) Vit. ib. n. 3.

(25) Ep. 6.

(26) Ep. 13-17.

(27) Ep. 19, 21, 22 ; Alberic *Chr. par.* n. p. 443 ; Sug. *Vit. Lud.*, p. 300.

(28) Ivo, ep. 19.

(29) Ep. 20.

(30) Ep. 21, 23 ; *Conc. ib.*, p. 463.

(31) Ivo, ep. 17, 44.

(32) Ep. 22.

(33) Ep. 35.

(34) Ep. 46.

(35) Ep. 38.

(36) *Conc. ib.*, p. 603.

(37) Mab. ib. l. LXIX, n. 76.

Il ne se passa presque point de choses considérables dans l'Eglise de France durant son épiscopat, auxquelles il n'eût beaucoup de part. Il fut du concile d'Etampes en 1099, et de celui de Poitiers l'année suivante, où le roi Philippe et Bertrade l'urent excommuniés de nouveau, et où les bons évêques eurent beaucoup à souffrir de la part du comte de Poitiers (38). Le légat Richard, évêque d'Albâne, en ayant convoqué un autre à Troyes en 1104, Yves s'excuse d'abord d'y aller, et ne laissa pas de s'y trouver (39). Le sujet de l'assemblée était l'absolution du roi, qui fut néanmoins différée à un autre temps. Le trentième de juillet de la même année se tint un autre concile à Beaugency pour le même sujet. Yves y assista encore, et rendit compte au pape Pascal II de ce qui s'y était passé (40). L'absolution du roi ayant été encore retardée, Yves engagea le souverain pontife à l'accélérer, et à user de quelque indulgence envers ce prince. Il se justifia par là du blâme dont le chargeaient quelques-uns, d'avoir eu le plus de part à son excommunication. Béz au paravant il avait donné des preuves du contraire, puisqu'il avait agi auprès d'Urbain II, pour suspendre l'exécution de ce dessin, et en avait fait donner avis au roi par le premier officier de sa cour (41). Enfin Philippe fut solennellement absous à Paris au commencement de décembre 1105, et voulut qu'Yves fût de la cérémonie (42). Avant cette époque, il lui avait déjà rendu l'honneur de ses bonnes grâces, comme il paraît par un diplôme accordé à sa prière en faveur de l'église de Chartres (43).

À bout de trois ans, ce prince étant mort le vingt-neuvième de juillet 1108, on conseilla aussitôt après ses funérailles, à son fils Louis le Gros de se faire sacrer sans délai (44). Ce fut Yves, ce prélat si respectable et si rempli de sagesse, dit l'abbé Sugar, qui ouvrit cet avis. En conséquence, on manda Daifobert archevêque de Sens, qui en fit la cérémonie à Orléans le second jour d'août suivant, assisté de tous ses suffragants, du nombre desquels était notre prélat. A peine était-elle finie, que les députés de l'église de Reims, qui prétendait être la seule en droit de sacrer nos rois, arrivèrent et firent leur opposition. Yves se chargea de leur répondre et de justifier le sacre de Louis (45). C'est ce qu'il exécuta par une belle lettre circulaire adressée à l'église Romaine et à toutes celles qui avaient connaissance de la plainte du clergé de Reims; y montrant que sa prétention n'est fondée ni sur la raison, ni sur la coutume, ni sur la loi. Yves ne borna pas là son affection pour son prince. Il l'engagea encore à se marier, pour l'affermissement de la maison royale, et la tranquillité de l'Eglise et de l'Etat (46).

En 1112 Josceranne, archevêque de Lyon, indigné, comme plusieurs autres, du traité conclu l'année précédente entre le pape Pascal et l'empereur Henri V, touchant la concession des investitures faites à ce prince, voulut assembler un concile à Ausa pour s'y opposer (47). Y ayant invité les évêques de la province de Sens, Yves ne fut point d'avis qu'ils y assistassent; et ils ne s'y trouvèrent point en effet. Il craignait sans doute de rallumer un feu qui paraissait éteint, et qui se ralluma bientôt après. Ne pouvant y apporter d'autre remède, il en écrivit d'une manière pathétique à Brunon, archevêque de Cologne, qu'il savait avoir grand crédit à la cour impériale, afin qu'il l'employât à faire cesser un schisme, qui depuis plus de trente ans divisait le sacerdoce et l'empire (48).

Ce zèle et cette sollicitude pastorale pour le bien de l'Eglise en général éclataient dans toutes les occasions où il s'agissait du violement du bon ordre, même de la part des papes et de leurs légats (49). Nous en avons diverses preuves dans le recueil de ses lettres. En cette sorte de rencontre l'amour des règles l'emportait sur toute considération; et Yves ne reconnaissait pas même ses meilleurs amis. Il était fort lié avec Hugues, archevêque de Lyon, légat du saint siège, et lui avait donné des marques de son attachement, lorsque le pape Urbain l'eût rétabli dans cette dernière dignité, dont il avait été destitué par Victor III (50). Néanmoins Hugues, s'étant avisé d'urrêter le sacre de Daïmbert, archevêque de Sens, jusqu'à ce qu'il eût reconnu la primatie de Lyon sur cette autre métropole, Yves lui écrivit à ce sujet avec une vigueur vraiment épiscopale (51). Hugues s'en tint offusqué, et en porta ses plaintes au pape, qui en conçut du refroidissement pour notre généreux évêque (52). Mais celui-ci n'en devint que plus ferme, comme il paraît par sa lettre à ce pontife, et en prit occasion de faire voir qu'il ne tenait à l'épiscopat, que pour en soutenir l'honneur et le droit des églises; fermeté qui lui aurait peut-être attiré la disgrâce du pape et de l'archevêque, sans la médiation de Geoffroi, abbé de Vendôme, qui, se trouvant alors à Rome, justifia Yves auprès du pontife Romain, et passant ensuite par Lyon à son retour en France, fit sa paix avec le légat Hugues (53).

À bout de quelques temps, Yves ayant appris qu'on voulait donner à l'église de Beauvais pour évêque Etienne de Garde, dont il connaissait l'incapacité et les autres défauts, mit tout en œuvre pour traverser son élection et empêcher son sacre; en quoi il réussit (54). Au contraire il favorisa et appuya de tout son pouvoir celle qu'on fit ensuite de Galon, abbé de Saint-Quentin, dont le mérite lui était parfaitement connu (55).

Ce n'est pas seulement par rapport au maintien des canons et de la discipline ecclésiastique, en ce qui regarde le spirituel, que paraissait la généreuse intrépidité de notre prélat; elle se montrait encore en ce qui concerne les coutumes ou devoirs temporels des églises couvers les souverains. Yves en a laissé des exemples bien marqués. Le roi Philippe lui ayant ordonné de se trouver avec les troupes de l'église de Chartres en un certain endroit où il devait avoir une entrevue avec Henri, roi d'Angleterre et duc de Normandie, mais y ayant joint des conditions qui n'étaient pas d'usage. Yves prit la liberté de lui en faire des remontrances aussi fortes que respectueuses (56). De même Etiennne, comte de Chartres et de Blois, exigeant de l'église de Chartres un devoir inusité, Yves s'y opposa avec une vigueur digne d'un évêque attaché aux intérêts de son église (57).

Tant d'occasions où il donna des marques éclatantes de son habileté dans toutes sortes d'affaires, de

- (38) *Conc. ib.*, p. 716, 720, 722; Ivo, ap. 95, 100.
 (39) *Conc. ib.*, p. 740; Ivo, ep. 141.
 (40) Ivo, ep. 144.
 (41) Ep. 23.
 (42) *Conc. lib.*, p. 742.
 (43) *Spic.*, t. XIII, p. 296, 297, *Mart., ampl. Col.*, t. I, p. 831.
 (44) Sug. lib., p. 293.
 (45) Ivo, ep. 173.
 (46) Ep. 239.
- (47) Mab. ib., l. LXXII, n. 23.
 (48) Ivo, ep. 214.
 (49) Ep. 18.
 (50) Ep. 24.
 (51) Ep. 60.
 (52) Ep. 67.
 (53) Goff., Vind. l. II, ep. 18.
 (54) Ivo, ep. 87, 89, 97, 98.
 (55) Ep. 102, 104, 105, 110.
 (56) Ep. 28.
 (57) Ep. 49.

son amour et de son zèle dans le maintien du bon ordre, firent passer sa réputation dans les pays étrangers. Rome qui le connaissait mieux que les autres, le craignait et le respectait en même temps. L'Angleterre révéravait son mérite, sa vertu, et avait souvent recours à ses lumières. C'est ce qu'en voit par les liaisons qu'avait Yves avec le roi Henri I, la reine Mathilde et plusieurs évêques du royaume. Mathilde entre autres avait pour le pieux évêque une estime singulière, dont on découvre de grands traits dans les lettres qu'il lui écrivait (58). A sa considération, elle fit à l'église de Chartres un riche présent de cloches, dont le prélat sut lui faire un remerciement d'un excellent goût pour ce temps-là.

Si l'Eglise entière et les pays étrangers tirèrent tant de secours de l'épiscopat d'Yves, celle de France en particulier, et principalement le diocèse de Chartres en tirerent encore davantage. Pour en donner une juste idée, il faudrait faire ici une analyse presque entière du recueil de ses lettres. On y verrait par ses avis et ses décisions à toutes sortes de personnes, qu'il fut en son temps le conseil des évêques et l'oracle des simples fidèles. On y verrait par les instructions et les éclaircissements qu'elles contiennent, combien il aimait la pureté de la foi et des mœurs, et l'observation de la bonne discipline, et combien il a travaillé en faveur de l'une et de l'autre. Ce n'est point pousser les choses trop loin, que de dire à sa gloire, qu'on fut particulièrement redévable à ses soins de l'espèce de renouvellement qui se fit alors dans l'église gallicane, tant parmi les clercs que les laïques, et que ses écrits servirent à maintenir dans la suite.

Quelque sévère au reste que fût Yves dans ses décisions sur les points de morale et de discipline, sa conduite était pleine de lumière, de sagesse, de modération, de douceur. Ce fut par là qu'il sut gagner le cœur de ceux dont il avait combattu les passions. On a pu en remarquer un exemple en la personne du roi de France Philippe I. On en a un autre à l'égard d'Etienne comte de Chartres et de Blois qui, après avoir eu quelques contestations avec le zélé prélat, lui rendit tellement ses bonnes grâces, qu'à sa prière il abolit la pernicieuse coutume établie par ses prédécesseurs, de piller, à la mort de l'évêque de Chartres, la maison épiscopale et tous les domaines de sa dépendance (59) : mais sa douceur n'alla jamais à tolérer le vice. Entre les autres preuves qu'il en donna, il le fit voir particulièrement dans ce qu'il mit en usage pour faire cesser la conduite scandaleuse que tenaient un seigneur de son diocèse, nommé Guillaume, et Adélaïde proche parente d'Adèle, comtesse de Chartres (60). Ce fut par sa sagesse et sa douceur qu'il ouvrit les yeux à l'infortuné Roscelin qui, après avoir renoncé à ses erreurs, embrassa la pénitence, comme on l'a vu dans son histoire (61).

A tant d'excellentes qualités, Yves joignait encore un cœur compatissant envers ceux qui étaient dans l'oppression, ou en quelque autre genre de peine. Dans ces occasions, il se faisait un plaisir et un mérite d'employer en leur faveur le crédit qu'il avait auprès des grands. Entre grand nombre de traits de cette générosité bienfaisante que nous fournissent les lettres du tendre prélat, il suffit de dire que saint Godefroi évêque d'Amiens, Geoffroi archevêque de Rouen, et Hubert évêque de Senlis, se trouvant dans le cas, en sentirent d'heureux effets (62) : le premier auprès de Louis le Gros, les deux autres auprès du pape Pascal II. Ce pontife ayant été obligé de se réfugier en France, Yves eut l'honneur de le recevoir chez lui, où il célébra la fête de Pâques en 1107, et l'y retint le plus qu'il lui fut possible (63). Geoffroi, abbé de Vendôme, contraint de quitter son monastère par les vexations du seigneur du lieu, trouva une retraite aussi gracieuse qu'honorables auprès de notre généreux évêque (64).

Mais rien ne fut au-dessus du soin qu'Yves prit de l'instruction de son clergé et de son peuple, autant que les besoins de l'Eglise et de l'état auxquels il était obligé de se prêter, le lui pouvaient permettre (65). Sitôt qu'il eut pris possession de son église, il se mit à instruire, à corriger, à détruire et à planter. Il avait du talent et du zèle pour le faire ; et il trouva de quoi exercer l'un et l'autre. Les sermons qui nous restent de lui, tant imprimés que manuscrits, et qui ne sont apparemment que la moindre partie de ceux qu'il prononça devant son peuple, font foi qu'il lui distribuait souvent le pain de la parole. Non content de lui parler de vive voix, il lui adressait aussi quelquefois des lettres pastorales, dont nous avons un beau modèle dans le recueil de ses autres lettres (66).

Pour ce qui est de sa conduite particulière, quelque occupé qu'il fut du soin de son troupeau et de tant d'autres affaires étrangères, il était aussi intérieur et recueilli en Dieu que lorsqu'il vivait à Saint-Quentin de Beauvais (67). C'est cette piété que Robert de Tornigni n'a pas oublié de relever dans l'éloge de ce grand évêque, qui le portait à se plaindre dès le commencement de son épiscopat, d'être obligé de se prêter à des occupations tumultueuses, qui le privaient de l'union intime avec Dieu, et de cette aimable tranquillité que demande la prière (68). C'est encore cette piété qui lui inspira de favoriser tant de pieux établissements où Dieu devait être servi en esprit et en vérité. Outre ce qu'il avait déjà fait en faveur de Saint-Quentin de Beauvais, il fonda de nouveau à la porte de sa ville épiscopale l'abbaye de Saint-Jean en Vallée pour des Chanoines réguliers (69). Le célèbre Bernard, moine de Saint-Cyprien de Poitiers, s'étant retiré au diocèse de Chartres, et y ayant obtenu du seigneur du lieu un fonds pour y construire un monastère, Yves se porta à cet établissement avec tant de zèle et de succès, qu'il a mérité d'en être regardé comme le fondateur conjointement avec le B. Bernard (70). Le monastère se nomma Tiron, du nom de la petite rivière voisine, et devint dans la suite chef d'ordre. Celui de Hautes-Bruyères de religieuses de l'ordre de Fontevraud doit aussi sa fondation au même prélat, qui établit encore un hôpital pour les malades, et fut bienfaiteur de l'ordre de Cluny (71), et des abbayes de Marmoutier, de Bonneval et de Bourgnoyen à Blois (72).

Yves, dans ses pieuses libéralités, n'oublia point sa propre église (73). On a déjà parlé du service signalé qu'il lui rendit, en la faisant décharger de ces criantes coutumes, qui étaient de vrais pillages. Il prit soin d'embellir la cathédrale, et de la fournir de livres et d'ornements. Il renouvela et agrandit considérablement la maison épiscopale, à laquelle il joignit une maison de campagne pour les divers usages des

(58) Ep. 107, 142, 174.

(66) Ep. 44.

(59) Mart. ampl. Col., t. I, p. 621, 622.

(67) Baillet, 23 dec., p. 288.

(60) Ivo, ep. 5.

(68) Rob., Add. ad. Sig., p. 750; Ivo, ep. 6.

(61) Ep. 7.

(69) Vit., n. 16.

(62) Ep. 253, 254, 258, 264.

(70) Ep. 283; Mab., ib. l. lxxi, n. 39, 111.

(63) Ord. Vit., l. x, p. 762, 810.

(71) Ivo, Vit., ib.

(64) Mab. Ann., l. LXIX, n. 92.

(72) Ep. 211; Mab. ib., n. 16.

(65) Ivo, ep. 6, 12.

(73) Rob., add. ad. Sig., ib.; Ivo, Vit., n. 2.

évêques. Les écoles étaient fort fréquentées dès le temps de saint Fulbert, et le lieu où elles se tenaient devait être fort spacieux. Yves le fit rebâti tout à neuf, et laissa encore à son église et à ses chanoines diverses autres marques de sa généreuse bienveillance. Enfin, il eut quelque part à la fondation de l'abbaye de Saint-Victor, à Paris, qui se fit en 1113 (74) : au moins la souscription se lit-elle au bas de la charte du roi Louis le Gros pour cet établissement.

Il reste à dire quelque chose des liaisons de notre saint prélat. Sans parler des papes, des rois, des princes et princesses, il en avait avec presque tous les grands personnages de son temps. On en voit paraître la plupart dans les inscriptions de ses lettres ; mais nous ne rappellerons ici que ceux avec qui il était lié d'une manière plus intime. De ce nombre étaient saint Bernard de Tiron, dont il vient d'être parlé, et le B. Robert d'Arbrissolles. Il avait donné au premier la bénédiction abbatiale ; et, à la considération de l'un et de l'autre, il s'était employé à la fondation de l'abbaye de Tiron et du monastère de Hautes-Bruyères. S'étant lié d'amitié, dès qu'il étudiait au Bec, avec saint Anselme, ils continuèrent toujours leur union, depuis que celui-ci fut abbé, et ensuite archevêque de Cantorbéry (75). Ils eurent la mutuelle consolation de se voir, lorsqu'en 1103 Anselme vint en France, pour de là aller à Rome (76). Ayant pris sa route par Chartres, l'évêque Yves le reçut avec beaucoup d'honneur, et lui persuada avec la comtesse Adèle, d'attendre l'automne pour ce long voyage, afin d'éviter les chaleurs de l'été. A son retour sur la fin de juin de l'année 1105, Anselme passe le nouveau à Chartres, et eut le plaisir d'y voir encore son bon ami (77) ; il y fit même un séjour considérable ; puisqu'y ayant souscrit une charte en faveur des chanoines de Bourmoyen de Blois, le vingt-quatrième de juin, il n'en partit que pour se rendre à l'Aigle, le vingt-deuxième de juillet suivant.

Il y avait aussi une étroite union entre Yves et Lambert, évêque d'Arras, comme il paraît par une lettre du premier, insérée parmi celles de l'autre, qui lui en a écrit une des siennes, pour le remercier d'un service signalé qu'Yves venait de rendre à l'Eglise d'Arras, et des autres qu'elle en avait déjà reçus en d'autres occasions (78). Depuis que notre prélat eut béni Geoffroi, abbé de Vendôme, ce qu'il fit le vingt-troisième de septembre 1093, il se forma entre eux une amitié persévérente, qui est attestée par les dix-neuf premières lettres du second livre du recueil de celles de Geoffroi, toutes écrites à l'évêque de Chartres (79). L'épître par laquelle Hugues de Sainte-Marie, moine de Fleuri, et l'un des savants de son siècle, lui dédia en 1110 sa grande chronique, montre qu'ils avaient ensemble des liaisons de littérature (80).

Yves vécut jusqu'à la vieillesse, et mourut plein de gloire, de mérites et en odeur de sainteté (81). Mais les écrivains tant anciens que modernes sont fort partagés sur le jour précis et l'année de sa mort. Les uns la placent dès l'année 1114 ; d'autres lui assignent l'année suivante. Ceux-ci la marquent au premier de janvier 1116 ; ceux-là, comme Robert de Torigny, la renvoient en 1117 ; enfin, d'autres la fixent au vingt-troisième de décembre (82) 1116 ; et leur opinion mérite la préférence, étant celles des historiens Hélinand de Froidmont et d'Albéric de Troisfontaines (83). Yves pouvait être alors dans la soixante-dix-septième année de son âge, et avait passé vingt-cinq ans et un mois dans l'épiscopat, à compter du jour de son ordination. Il fut enterré dans le cœur de l'église abbatiale de Saint-Jean-en-Vallée, dont il était le fondateur, comme il a été dit (84). On a trois épitaphes consacrées à sa mémoire ; l'une est de la façon de Philippe, abbé de Bonne-Espérance ; mais on ignore qui sont les auteurs des deux autres. Celle que nous copions ici, et que nous préférions aux autres, par la raison qu'elle exprime mieux le caractère de ce grand évêque, a été tirée d'un ancien manuscrit du président Barnabé Brisson, et se trouve imprimée en divers recueils.

EPITAPHE.

*Mente, manu, lingua, doctrina corporis usu,
Prudens, munificus, affabilis, utilis, insnos ;
Firma columna domus Domini, quam jure salubri
Fovit, munivit, instrucit, jugiter auxit,
Consilio, scriptis quo viventer ordinare, rebus
Cujus opem gratis xeger, rem sensit egenus,
Istius urbis apex, memorandus episcopus Ivo.
Hac situs exspectat adventum judicis urna.*

Outre ces trois épitaphes qui contiennent un précis de l'histoire de notre prélat, le P. Fronteau, chanoine régulier de Sainte-Geneviève, a composé sa vie qui est imprimée à la tête de son décret dans la dernière édition, et que les successeurs de Bollandus ont fait entrer dans leur grande collection d'actes des saints, avec quelques remarques de leur façon (85). M. Baillet, de son côté, en a publié une autre au vingt troisième de décembre, entre ses Vies des saints (86). Enfin un troisième écrivain donna vers le même temps un petit volume in-12 portant ce titre : *L'esprit d'Yves de Chartres dans la conduite de son*

(74) Mart., ampl. Coll. t. VI, p. 219.

(75) Ivo, ep. 39.

(76) Eadmer, Hist. nov., l. II, p. 66.

(77) P. 70, 2, 71, 1. Bernier, Hist. de Blois, app., p. 8.

(78) Ivo, ep. 33; Baluz. Misc., t. V, p. 286, 356.

(79) Lab., Bib. nov., t. I, p. 289.

(80) Mab., ib., n. 98.

(81) Ivo, ep. 254.

(82) On voit par cette époque combien s'est éloigné de la vérité Bernard de la Guionie, qui, parlant de notre prélat avec éloge, ne le place que sous le

pape Anastase IV, vers le milieu de ce siècle, et le fait disciple de Gilbert de la Poirée. André Thevet dans sa cosmographie s'en est encore bien plus éloigné, en le renvoyant à la fin du xve siècle, sous le roi de France Charles VIII (84).

(83) Hist. Chr. p. 454, I; Ivo, Vit., n. 2, 18; Cist. Bibl., t. VII, p. 178; Kob., add. ib.; Alb. Chr. par. II, p. 228; Mab., ib., l. lxxii, n. 125; Egas. Bul., t. I, p. 613; Cave, p. 541.

(84) Rob. add. ib.; Gall. Chr. vet. t. III, p. 488, 2; Boll. ib., p. 248.

(85) Boll., 20 Maii, p. 247-252.

(86) Bail., ib., p. 282-288.

(*) Mur., Script. Ital., t. III, p. 240.

dioecese, et dans les cours de France et de Rome. L'écrit a été imprimé à Paris chez Anisson en 1701, et représente assez bien en quatorze chapitres la conduite d'Yves dans les trois différents états qu'annonce le frontispice. Les bibliographes et autres écrivains qui ont parlé de cet excellent évêque sont presque sans nombre. Nous avons profité de ce qu'ils en ont dit de meilleur; mais sans nous arrêter aux Vies entières dans lesquelles nous n'avons pas trouvé tout ce qui nous paraît nécessaire pour le représenter tel qu'il était; nous en avons dirigé une autre tirée pour la plus grande partie de ses propres écrits, et pour le reste, d'auteurs contemporains.

Yves se rendit aussi recommandable par sa sainteté de vie que par son grand savoir : *nec minus sanctitate quam scientia venerandus* (87). Son savoir est suffisamment connu par les écrits qui nous restent de sa façon; et sa sainteté lui attira dès les premiers temps beaucoup de vénération de la part des peupliss, nommément de celui de Chartres (88). On fut cependant plusieurs années sans célébrer aucune fête en son honneur, et l'on paraît ignorer s'il a jamais été canonisé dans les formes. Seulement le pape Pie V, en 1570, donna une bulle, pour transférer au vingtième de mai la fête qui se faisait alors en sa mémoire le vingt-troisième de décembre, par la raison que ce dernier jour tombait toujours en Avent, ne convient pas à la solennité des fêtes. Un autre indice de sa sainteté est le traitement que lui firent subir les Calvinis au temps de leurs ravages, en réduisant en cendres ses reliques, comme celles des autres saints.

Il ne faut pas au reste confondre Yves, évêque de Chartres, avec un autre Yves, cardinal, prêtre du titre de Saint Laurent *in Damaso*, auparavant chanoine régulier de Saint-Victor à Paris, et mort en 1442, on l'année suivante (89). La même observation est à faire à l'égard d'un troisième Yves surnommé de Chartres, et qualifié docteur, qui avait étudié sous Gilbert de la Poirée, depuis évêque de Poitiers. Celui-ci le cita pour sa défense au concile de Reims en 1148, avec Rotrou un autre de ses disciples, alors évêque d'Evreux et dans la suite archevêque de Rouen.

On a dit plus haut qu'Yves, évêque de Chartres, eut la consolation de voir avant sa mort quelques-uns de ses disciples élevés aux premières dignités de l'Eglise: mais nous n'avons de connaissance particulière que des suivants : Jean, romain de naissance, reçut quelque temps des instructions d'Yves à Saint-Quentin de Beauvais (90). En étant ensuite sorti, il se rendit moine au Bec, et devint depuis évêque de Tusculum et légat du Saint-Siège. Un autre de ses disciples du même nom que le précédent, après avoir perfectionné sous lui ce qu'il avait déjà appris à l'école d'Utrecht, fut évêque de Térouane, et vécut si saintement dans l'épiscopat, que l'église le compte au nombre des saints qu'elle honore (91-92). Il paraît par la manière dont Yves recommande au pape Urbain II, et à Richer, évêque de Sens, Guillaume élu évêque de Paris en 1095, qu'il le regardait comme un de ses élèves (93). Galon, successeur de Guillaume, avait aussi l'avantage, ainsi qu'on l'a montré à son article, d'être élève de la même école. Wulgrin d'abord chancelier de l'église de Chartres, puis élu évêque de Dol au concile de Troyes en 1107, est reconnu pour un de ses disciples (94). On met aussi de ce nombre Samson de Mauvoisin, archevêque de Reims, mort en 1161 (95); Odon successivement chanoine régulier, ensuite abbé de Saint-Quentin de Beauvais après Galon, se donne clairement lui-même pour élève de notre saint prélat, dans une assez longue lettre qu'il lui adresse, pour lui exposer l'état de sa conscience (96).

Thevet, dans son Histoire des hommes savans, a cru nous donner le portrait au naturel de l'évêque Yves, qu'il a fait graver en taille-douce, sur un autre que lui avait fourni un ancien livre de la bibliothèque du cardinal Georges d'Amboise (97). Yves y est représenté avec les cheveux qui lui tombent jusqu'aux épaules, une calotte qui lui couvre presque toute la tête, une ample et longue robe, à laquelle est attaché un capuchon pendant par derrière.

§ 2.

SES ÉCRITS

Robert de Torigny, abbé du Mont-Saint-Michel, qui écrivait dans le siècle où mourut Yves de Chartres, atteste dans le petit éloge qu'il a fait de lui que ce prélat avait laissé beaucoup d'illustres monuments de sa science et de son habileté (98); et cependant il n'en spécifie aucun. L'anonyme de Molk, qui publia vers le même temps son catalogue d'écrivains ecclésiastiques, nomme quatre de ces monuments (99); et Sigebert plus ancien que l'un et l'autre, comme étant contemporain d'Yves, les réduit à son décret et au recueil de ses lettres (100). Mais il est venu dans la suite une foule de savants qui, s'intéressant à la gloire de ce grand évêque, ont fait des recherches à ce sujet, et en ont découvert plusieurs autres. On en a imprimé les principaux; et les autres ne sont encore que manuscrits. En voici le dénombrement à la tête duquel nous placerons ceux qui ont déjà été imprimés.

1º Le plus célèbre de tous est sa collection des canons, sur quoi il y a diverses observations à faire. La plupart, ou même presque tous les écrivains qui ont entrepris d'en parler, n'en reconnaissent qu'une seule collection; mais il en faut distinguer et admettre deux, par les raisons qu'on va voir :

Yves, n'étant encore qu'abbé de Saint-Quentin de Beauvais, et faisant alors une de ses principales occupations de l'étude de l'antiquité ecclésiastique, comprit de quelle utilité serait un bon recueil de canons et autres règles en usage dans l'Eglise. Il y en avait déjà plusieurs avant ce temps-là, comme nous l'avons remarqué en parlant de ceux de Reginon de Froum, de Bouchard de Vormes, à l'article d'Olbert,

(87) Trit., *Script.*, c. 349.

(94) Ep. 176, 178.

(88) Ivo, *Vit.*, n. 1; 2-2, 20.

(95) Marl., *Metrop. Rem.* t. II, p. 329.

(89) *Ibid.*, n. 18; Aub., *Hist. des card.*, t. I, p.

(96) Ivo, ep. not., p. 230.

p. 127, 128.

(97) Thev., t. II, p. 125.

(90) Hug. Fl. *Chron.*, p. 261.

(98) Robb., *add. ad. Sig.*, p. 750.

(91-92) Boil., 27 Jan., p. 796, n. 1, 2.

(99) Mell., *Script.*, c. 95.

(93) Ivo, ep. 43, 50.

(100) Sig., *Script.*, c. 167.

abbé de Gemblou. Mais Yves qui en connaissait les défauts, quoiqu'il ne les ait pas tous évités lui-même, les jugeant insuffisants, conçut le dessein d'un autre recueil, et se mit tout de bon à l'exécuter. La manière dont il s'y prit pour en venir à bout, est remarquable ; et c'est de lui-même que nous l'apprenons dans l'assez grande préface qu'il a mise en tête (101). Ayant rassemblé en un corps, avec le travail qu'on peut imaginer, les extraits des règles ecclésiastiques que lui purent fournir tant les lettres ou décretales des papes et les actes des conciles, que les traités des Pères et les constitutions des rois catholiques, il les rangea ensuite en un certain ordre. Le motif qu'il porta à entreprendre ce pénible travail fut de rendre service au public, en faisant ensuite que ceux qui n'avaient pas ces écrits en main pussent prendre dans son recueil ce qui leur conviendrait ; et, afin que chacun y pût trouver aisément ce qu'il aurait à chercher, il y a observé l'ordre suivant : il dit qu'il y traitera d'abord de la foi, qu'il nomme le fondement de la religion chrétienne, ensuite des sacremens, puis de la conduite des mœurs, enfin de ce qui concerne les différentes affaires, c'est-à-dire celles dont il appartient à l'Eglise de connaître. A ces quatre chefs principaux l'auteur rapporte tout ce qu'il a cru devoir discuter dans son ouvrage, sous divers livres, ou parties, subdivisées en plusieurs titres.

Prévoyant qu'il se pourrait trouver des lecteurs qui n'entendraient pas assez ce qu'il dit, ou qui croiraient y apercevoir de la contradiction, il a soin de les avertir de ne se pas presser de les blâmer, mais de considérer attentivement ce qui est dit suivant la rigueur du droit, ou suivant l'indulgence, par la raison que tout le gouvernement ecclésiastique est fondé sur la charité. C'est par ce principe, ajoute-t-il, en le montrant fort au long, que l'Eglise se tient tantôt à la sévérité des règles, et tantôt s'en relâche par condescendance (102). Ce qu'Yves dit ici a trait à la méthode qu'il a suivie dans sa collection, en y insérant sur le même sujet des canons de l'une et l'autre époque, c'est-à-dire de rigoureux et de modérés. Mais, de peur qu'on ne crût que cette condescendance ou modération pût avoir lieu dans tous les cas, il fait observer qu'il est de deux sortes de préceptes, comme de deux sortes de défenses. Il y en a de droit divin, qui sont établis par la loi éternelle, et d'autres qui ne sont que de discipline établis par les hommes en vue d'un plus grand bien (103). Les premiers, dit-il, sont immuables et par conséquent ne souffrent point de modération ; mais il n'en est pas de même des autres.

Tel est, en général, le plan sur lequel Yves dirigea ses deux collections. Il donna à la première le titre de *Pannormie*, formé de deux mots, l'un grec, l'autre latin, comme pour exprimer un corps de toutes les lois ou règles du droit ecclésiastique (104). Quelques puristes, trop délicats en ceci, voudraient qu'on lût *Pannomie* ; mais les anciens manuscrits ne le souffrent pas. D'autres, en plus grand nombre, ont tenté d'enlever à Ives l'honneur de cet ouvrage, prétendant qu'il n'en a composé d'autre sur cette matière que son décret ; mais c'est ce qu'ils ne réussirent jamais à persuader aux personnes instruites. Les raisons sur lesquelles ils établissent leur sentiment sont trop faibles à cet égard. Ils disent, d'une part, qu'à la fin de cet ouvrage il y a diverses choses prises des décrétales de Calixte II et d'Innocent, son successeur, après Honorius, qui ne furent papées que plusieurs années après la mort d'Yves (105). Ils allèguent, d'ailleurs, que la *Pannormie* n'est autre chose que l'abrégué du décret de notre auteur, que fit en son temps un certain Hugues, qualifié évêque de Châlons-sur-Marne, comme le rapporte Vincent de Beauvais.

Rien de plus faible que ces prétdendues raisons. Par rapport à la première, il n'est point étrange qu'il soit arrivé à la *Pannormie* ce qu'ont souffert dans tous les siècles tant d'autres ouvrages originaux qui, après être sortis des mains de leurs auteurs, ont reçu des additions étrangères, au moins dans plusieurs de leurs exemplaires. C'est justement le sort qu'a eu la *Pannormie*, comme il serait ais de la justifier par les deux forts anciens manuscrits de ce recueil, que dom Mabillon atteste avoir vus aux abbayes d'Anchin et de Blandimberg (106). Ils portent l'un et l'autre le nom d'Yves de Chartres, et ne contiennent rien des additions alléguées. On a encore la même preuve dans l'ancien manuscrit de Saint-Victor, et dans un autre qu'avait en main dom Antonio Augustinus (107).

L'autre raison sur laquelle on lui dispute cet ouvrage n'a pas plus de solidité. Ce n'est point un Hugues, évêque de Châlons, qui fit l'abrégué dont il s'agit, puisque cette Eglise n'a point eu d'évêque de ce nom depuis le temps d'Ives de Chartres, mais Haimond de Bazoches qui la gouvernait au milieu du xiie siècle (108). Et bien loin que cet abrégué ne fût autre que la *Pannormie*, ainsi qu'on le suppose, il nous est une preuve du contraire, en ce qu'il montre qu'il existait auparavant, en ayant été tirée, et non du Décret du même auteur. C'est Alberic de Trois Fontaines qui l'atteste, et qui mérite d'autant plus de créance qu'on sait certainement qu'il ne parle dans sa Chronique que d'après les historiens qui l'avaient précédé. « Ce Barthélemy, évêque de Châlons, dit Alberic sur l'année 1151, mourut dans son pèlerinage de Jérusalem ; et l'on élut pour évêque l'archidiacre Haimond de Bazoches, homme recommandable par sa noblesse et sa vertu, qui a fait le manuel des décrets suivant la *Pannormie* d'Yves de Chartres. » Témoignage aussi clair que décisif, et qui ne demande point de commentaire.

Celui de Vincent de Beauvais, pris dans son vrai sens, ne l'est pas moins : à cela près qu'au lieu lieu d'Haimond, il nomme Hugues, l'évêque de Châlons, abbreviateur de l'ouvrage de notre prélat (109). En effet, après avoir parlé du travail de celui-ci, qu'il qualifie aussi abrégué, par rapport aux sources d'où il avait été tiré, il ajoute que l'auteur l'intitula *Pannormie* ; mais que comme il n'était pas d'une petite étendue, l'évêque de Châlons entreprit de l'abréger, et en fit un petit livre portatif, qui fut intitulé la *Somme des décrets d'Yves*. Voilà justement le *Manuel* ou *Enchiridion* dont parle Albéric, comme tiré de la *Pannormie* qui, par conséquent, en était fort différente.

C'est ce que le savant M. Baluze avait déjà prouvé par un autre raisonnement (110). L'abrégué fait par l'évêque de Châlons, dit-il, sur le témoignage de Vincent de Beauvais qu'on vient de lire, portait pour titre la *Somme des décrets d'Yves*. Or la *Pannormie*, dans trois anciens manuscrits de l'abbaye de Saint-Aubin d'Angers, et dans un quatrième de la bibliothèque de Saint-Victor, à Paris, est intitulée uniformément partout *Pannormie*, et jamais *Somme des décrets*. Il en est de même des éditions qui en ont été faites ; ce qui montre que les manuscrits dont on s'est servi retenaient le même titre. Nous l'avons vu nous-mêmes intitulée de la même sorte, dans un autre ancien manuscrit de l'abbaye de Saint-Ouen, à

(101) Ivo, *Decr.*, pr.

(107) Bal., *De emendatione Gratiani*, pr., n. 23.

(102-104) Douj., l. iii, c. 28, n. 1; Poss. App., t. II, p. 306; Bail. 23 Dec., p. 283.

(108) Alb. *Chr.*, par. II, p. 320.

(105) Douj., ib., n. 4.

(109) Douj., ib., n. 2.

(106) Ibid.

(110) Bal. ib., n. 20.

Rouen. Dans tout ceci se présente encore une autre observation, qui tranche la difficulté sans aucun retour ; c'est que le manuscrit de Saint-Victor est plus ancien que l'abréviateur, quel qu'il ait été. Il est donc hors de contestation que son écrit n'est point la *Pannormie*, et qu'il y a nulle raison de la refuser à Yves de Chartres, son véritable auteur.

On fait encore naître à son sujet un autre question, savoir si elle a précédé le décret du même prélat, ou si elle n'est venue qu'après (111) ? M. Doujat paraît pencher pour la seconde alternative, et en apporte quelques faibles raisons : mais M. Baluze se déclare ouvertement pour la première, qui mérite la préférence, en ce que le décret est non seulement plus ample, mais aussi mieux travaillé que la *Pannormie*, et qu'il y règne beaucoup plus d'ordre (112). Un historien de la fin du siècle même où est mort l'évêque Yves, et qui n'a écrit que d'après ceux qui l'avaient précédé, comme Albéric de Troisfontaines, nous apprend qu'Yves publia son décret en 1090, un an précisément avant qu'il fût élevé à l'épiscopat (113). Il faut, à ce compte, que la *Pannormie* fût déjà sortie des mains de son auteur quelques années auparavant.

On ne doit pas croire, au reste, qu'Yves eût en main tous les livres originaux qu'il indique en général dans sa préface, comme les sources d'où il a tiré ce qu'il rapporte (114). Les livres étaient alors trop rares pour qu'il fût possible d'en rassembler un aussi grand nombre dans deux, trois ou quatre bibliothèques. Mais il en a puisé la plus grande partie dans les recueils qui avaient précédé le sien : nommément dans celui du fameux Isidore, compilateur des fausses décrétales, et dans ceux de Reginon, de Burchard et peut-être encore d'autres (115). Et il l'a exécuté de manière qu'il a copié jusqu'aux fautes de ces compilateurs. Isidore avait rangé ses décrétales suivant l'ordre des temps auxquels les papes, qu'il en fut auteurs, ont vécu. Yves a changé cet ordre, et lui a préféré des matières. Les constitutions des rois catholiques qu'il y emploie, comme il l'annonce dans sa préface, sont le *Code Théodosien*, le *Code*, le *Digeste* ou *Pandectes* de Justinien, et les *Capitulaires* de nos rois (116).

La *Pannormie* est divisée, non en dix livres, ainsi que quelques écrivains l'ont avancé, mais en huit seulement, et chaque livre subdivisé en titres, ou articles. On y en compte quelquefois jusqu'à seize, et c'est le plus haut nombre. Elle eut cours parmi les gens de lettres, après même que l'auteur eut publié son *Décret*. On a vu que ce fut elle qu'Haïmon de Bazoches abrégea ; et l'on croit avoir des preuves que c'est dans la *Pannormie* plutôt que dans le *Décret* que Gratien a puisé pour sa compilation (117). Du reste la préface qui est en tête, étant la même qui se lit au-devant du *Décret*, a donné occasion de confondre très-souvent ensemble les deux écrits (118).

Nous avons deux éditions de la *Pannormie* : l'une *in 4°* faite à Bâle en 1499, par les soins de Sébastien Brant (119). Mais elle est pleine de fautes. L'autre, qui est *in 8°* et beaucoup plus correcte, parut en 1557 à Louvain, chez Etienne Valère, pour Antoine-Marie Bergagne (120). Elle fut dirigée par Melchior de Vosmedian, docteur ès-arts et en théologie, qui prit soin d'en donner le texte dans son intégrité. Mais il en a confondu le titre avec celui du *Décret* de notre prélat ; ce qui ferait juger qu'il a été du nombre de ceux qui ont confondu ensemble les deux ouvrages.

Il Yves, voyant l'accueil favorable qu'on faisait à sa *Pannormie*, forma le dessein d'un plus ample ouvrage sur la même matière, et ne tarda pas à l'exécuter, en composant ce qu'on nomme son *Décret* (121). La *Pannormie* lui servit de plan dans cette seconde opération. Il ne fit que changer un peu l'ordre des sujets dont elle traite, les discuter avec beaucoup plus d'étendue, et y en ajouter de nouveaux. De sorte qu'il poussa cette nouvelle compilation jusqu'à dix-sept livres, ou parties, dont chacune est divisée en grand nombre de chapitres, qui vont quelquefois jusqu'à trois cent soixante-dix-huit, et même quatre cent trente-cinq, comme la cinquième et sixième partie. Il est vrai que ces chapitres sont ordinairement fort courts, quoiqu'il y en ait quelques-uns, nommément dans la première et la seconde partie qui tiennent une et deux pages entières. Du reste l'auteur y a retenu la préface entière de la *Pannormie* : ce qui a donné occasion, ainsi qu'on l'a vu, de confondre les deux ouvrages. Cette préface commence par ces mots : *Exceptiones regularum ecclesiasticarum*, dont on a formé le titre de l'ouvrage dans quelques exemplaires manuscrits (122), et qu'Yves emploie lui-même équivocablement pour le désigner, lorsqu'il en parle dans ses lettres, le *normant collectiones canonum* (123). Dans un ancien manuscrit de Saint-Victor à Paris, l'ouvrage ne porte en tête ni titre, ni nom d'auteur (124). Seulement on lit à la fin : *Explicit liber canonum* ; et sur la feuille suivante il est marqué d'une main plus récente que ce recueil de canons appartient à Yves, ci-devant évêque de Chartres, et qu'on le nomme *Decreta Ivoniani*, en quoi l'on aperçoit visiblement une faute ; le copiste ayant écrit *Ioviniani*, au lieu de *Ivonianis*, les décrets d'Yves. Mais l'ouvrage n'est guère plus connu que sous le nom de *Décret*, qui est le titre qu'il porte dans les imprimés, apparemment en conformité des manuscrits, sur lesquels on l'a donné au public.

A la tête, après la préface, vient la table des dix-sept livres ou parties, sur lesquelles l'auteur a jugé à propos de distribuer les matières qu'il entreprend de discuter (125) : table qu'Yves a pris lui-même soin de diriger, et qui a mérité les éloges du premier éditeur, pour le bel ordre qui y règne. Il aurait pu la louer aussi pour l'idée juste qu'elle donne de l'étendue et de la variété des matières qui y sont traitées. La méthode qu'y suit l'auteur consiste à rapporter sous chaque titre ou chapitre, les passages des Pères de l'Eglise, et autres écrivains ecclésiastiques, des conciles tant œcuméniques que provinciaux, des décrétales des papes, et quelquefois des ordonnances des princes catholiques qui y ont rapport : de sorte que s'il y avait autant de choix et d'exactitude qu'il y a de recherches et d'érudition, ce serait un répertoire inestimable. Il ne laissa pas d'être d'une très-grande utilité pour les gens de lettres, qui n'auraient pu avoir sans de grosses dépenses, ni lire sans dégoût tous les livres que notre auteur

(111) Douj. *ib.*, n. 9.

(119) *Ibid.*, Bal. *io.*, n. 23 ; Cave, p. 541, 2.

(112) Bal. *tb.*

(120) Bib. S. Flor. Salm.

(113) Pagi, ad ann. 1117, n. 15.

(121) Bal. *ib.*, n. 24.

(114) Ivo, *Decr.*, pr., 1.

(122) Trit., *Script.*, c. 349.

(115) Douj. *ib.*, n. 2.

(123) Ivo, ep. 262.

(116) C. 27, n. 3.

(124) Bal. *ib.*, Douj. *ib.*

(117) Conc. 28, n. 5.

(125) Ivo, *Decr.*, pr., p. 6, 2, 7.

(118) N. 10.

y a découpés et rangés par ordre. On le regarda comme le plus parfait qui eût paru jusqu'alors. Aussi eut-il le plus de vogue avec la *Pannormie* de même auteur, jusqu'à ce que le fameux recueil de Gratien, qui ne fut connu qu'au bout de plus de soixante ans, eût le dessus. M. de Marca compte celui de notre prélat pour la première collection de l'un et de l'autre droit qui ait été faite en Occident (126). Il est cependant certain que Reginon de Poitiers avait fait entrer dans la sienne plusieurs traits du droit civil.

Quelques écrivains sont dans l'opinion qu'Yves a puisé la plus grande partie de son ouvrage dans celui de Burchard de Worms, si l'on en excepte la seconde et la pénultième partie (127). Mais d'autres maintiennent que cela ne paraît vrai qu'en ce que l'un et l'autre copient les mêmes canons ou décrets. Il serait après tout fort difficile de l'en justifier pleinement, puisqu'on le voit copier ses fautes, quelquefois mêmes jusque dans les titres. Il y a beaucoup d'apparence qu'Yves a puisé de même dans Reginon, d'où Burchard a tiré lui-même, selon M. Baluze, environ six cent soixante-dix chapitres pour enrichir sa compilation.

Quelques écrivains, du nombre desquels est D. Beaugendre, ont voulu ravis à Yves de Chartres l'honneur de cet ouvrage, pour le transférer à Hildebert, évêque du Mans, puis archevêque de Tours. Ils appuient leur prétention sur ce que dit Hildebert dans une de ses lettres, où il parle d'un recueil de décret qu'il avait entrepris de réduire en un volume, mais que ses occupations ne lui avaient pas permis d'achever. D. Beaugendre conclut de là qu'il faut qu'Hildebert ait pour le moins commencé cet ouvrage, *salem inchoaverit*, et qu'Yves de Chartres, prélat studieux et laborieux, y aurait mis la dernière main (128). Car, ajoute l'ééditeur d'Hildebert, il ne tombe pas sous le sens que deux auteurs assez éloignés l'un de l'autre, aient entrepris le même ouvrage, sans se communiquer, et se soient tellement rencontrés, qu'ils emploient les mêmes paroles. Pour renverser sans ressource cette prétention, nous n'avons besoin que de la lettre qu'on nous oppose : c'est la vingt-septième du second livre (129). Elle a été écrite à la fin de l'an 1118, ou au commencement de l'an 1119, sur la mort de Mathilde, reine d'Angleterre, arrivée l'an 1118. Ces époques sont certaines et établies par D. Beaugendre lui-même. « C'est dans cette lettre qu'Hildebert parle de l'ouvrage qu'il avait entrepris, et que ses occupations ne lui avaient pas permis d'achever (130). L'ouvrage n'était donc point achevé lorsqu'Hildebert écrivait à la fin de 1118, ou au commencement de 1119. Qu'on nous dise à présent comment Yves de Chartres, mort deux ans auparavant, c'est-à-dire en 1117, pour le plus tard, a pu mettre la dernière main à l'ouvrage d'Hildebert, qui n'était encore que commencé à la fin de l'an 1118, pour le plus tôt ? Ce sont-là de ces raisons sans réplique qui dispensent d'en ajouter d'autres.

Concluons donc que c'est à tort qu'on a voulu faire honneur à Hildebert du *Décret d'Yves de Chartres*; et que si l'évêque du Mans composé quelque ouvrage de ce genre, il n'est point parvenu jusqu'à nous; soit qu'il n'y ait point mis la dernière main, soit qu'il soit perdu.

Quant au prologue du *Décret* qui se trouve à la fin des lettres d'Hildebert dans toutes les éditions des Pères, et qui selon D. Beaugendre, appartient à l'évêque du Mans, nous n'avons encore besoin que de l'aveu de l'ééditeur, pour renverser cette prétention. Car, enfin, puisque ce prologue, comme D. Beaugendre lui-même en convient, ne se trouve dans aucun manuscrit d'Hildebert, qu'elle raison peut-on avoir de le lui attribuer, et de l'en croire auteur ? Ce sera apparemment sur le fondement de la lettre dont nous avons parlé, que nous avons fait voir, montrer tout le contraire. En un mot l'ouvrage d'Yves de Chartres était fini en 1116; et celui de Hildebert ne l'était pas encore en 1118, lorsqu'il écrivait la lettre vingt-septième. Ainsi il est évident qu'Yves n'a pu mettre dans son écrit ce qui n'était pas encore sorti de la plume de l'évêque du Mans.

Nous n'avons que deux éditions du *Décret d'Yves de Chartres*; la première donnée en l'an 1561, par Jean du Moulin, docteur en droit canon dans l'université de Louvain; la seconde en l'an 1647 à Paris publiée par le P. Fronteau, chanoine régulier de Sainte-Geneviève.

3° De tous les ouvrages d'Yves, le plus considérable et le plus estimé avec raison des savants, est le recueil de ses lettres.

Ces lettres sont au nombre de 289, en y comprenant une charte d'Yves (131), et une (132) assez longue lettre d'Hugues, abbé de Pontigny, et de saint Bernard à Odon, abbé de Marmoutiers, qu'on trouve à la fin en forme d'appendice. Elles ont toutes été écrites durant son épiscopat, à l'exception de la 287e, qu'il écrivit n'étant encore qu'abbé.

Il est visible que celui qui pris le soin de dresser ce recueil, n'y a pas toujours gardé exactement l'ordre chronologique. Car, outre que la 287e devrait être la première pour la raison qu'on vient de voir, il y en a plusieurs autres déplacées. Par exemple, la 7e à Roscelin n'a été écrite certainement qu'après plusieurs de celles qui la suivent; puisque l'auteur avait déjà plusieurs années d'épiscopat lorsqu'il l'écrivit. Il en faut dire autant de la 27e au pape Urbain II, n'ayant été écrite qu'après la 7e année de son épiscopat. Au contraire la 277e qui est adressée à Hildebert, nouvellement élu évêque du Mans, devrait être placée bien plus haut, puisqu'elle est de l'an 1097. On a mis à la tête deux lettres du pape Urbain II, sur l'ordination d'Yves, qui servent comme d'introduction à toutes les suivantes.

Tous les savants conviennent que ce recueil de lettres est un des plus précieux monuments de l'érudition ecclésiastique que nous ayons pour la fin du XIe et pour le commencement du XIIe siècle. M. Baillet, ce critique si célèbre, en parle ainsi dans la vie de l'auteur (133) : « On a dans le recueil des lettres d'Yves les principaux points de la doctrine, des mœurs et de la discipline de son temps; et surtout beaucoup de décisions excellentes sur divers cas de conscience et sur diverses questions de droit qu'on

(126) Marca, *Concord. Sacerd. et imp.*, l. III, c. 6, n. 2.

(127) Douj., *ib.*, n. 8.

(128) *Exceptiones autem decretorum quas in unum volumen ordinare disponimus, ad suum finem non dum productae sunt. Opus enim hoc liberum curis peccatum desiderat, etc.*

(129) Hild. Op., p. 123, 124.

(130) *Ib.*, p. 124 not.

(131) Ivo, ep. p. 1, 124.

(132) Il paraît que Juret n'a joint cette lettre de Hugues de Pontigny et de saint Bernard à celles d'Yves que parce qu'il a cru que l'évêque de Chartres dont il est parlé dans la lettre n'est autre qu'Yves lui-même. Mais c'est une méprise certaine; car l'évêque de Chartres dont il est question dans cette lettre n'est autre que Geoffroi II, successeur immédiat de saint Yves, dans l'évêché de Chartres.

(133) Bail., 23 Dec., p. 287.

lui proposait. On y voit partout une connaissance profonde des affaires de l'Eglise, une droiture de cœur merveilleuse, une science et une capacité de très grande étendue, un zèle pour la pureté de la foi et des mœurs, et pour l'observation des canons, toujours fort ardent, mais toujours éclairé, discret et tempéré par une modération et une sagesse admirables...» Dès le vivant de l'auteur, Sigebert en a parlé comme d'un recueil de lettres fort utiles (134); et spécifiant la soixantième, écrite en 1099 à Hugues archevêque de Lyon et légat du Saint Siège en France, il dit que cette lettre, toute courte qu'elle est pour les paroles, est remplie de citations, de canons, et d'autorités des saint Pères, qui la rendent très instructive. Albéric, moine de Troisfontaines, nous représente ce recueil comme un ouvrage qui inspire partout l'amour du bien et de la justice, et la haine du mal et de l'injustice (135). Entre autres livres légués ver l'an 1150 à la cathédrale de Soissons par l'évêque d'Anculfe, on marque *le Décret et les lettres d'Yves de Chartres*, par où l'on voit l'estime que ce prélat faisait de l'un et l'autre ouvrage (136).

Il serait à souhaiter que nous puissions entrer dans le détail de ce qu'un recueil si excellent contient au moins de plus important et de plus curieux. Mais comme cela nous conduirait bien au delà des bornes que nous nous sommes prescrites, et que d'ailleurs M. Dupin nous a prévenu là-dessus, en nous donnant une notice assez exacte du contenu de chaque lettre (137); nous nous contenterons d'observer que ce qui rend encore ce recueil plus précieux, se sont divers points de l'histoire tant civile qu'ecclésiastique de France, qu'on cherchait inutilement ailleurs.

C'est dans cette source qu'il faut surtout puiser les principales circonstances et les suites facheuses du funeste divorce du roi Philippe le^r avec la reine Berthe, sa légitime épouse, et de son scandaleux mariage avec Bertrade de Montfort, que ce prince avait enlevée au comte d'Anjou, son mari (138): c'est là principalement qu'on peut aussi apprendre les raisons d'Etat qui portèrent le roi Louis VI à se faire sacrer en 1108, non à Reims, mais à Orléans (139). Il y a même quelques lettres qui peuvent beaucoup servir pour les généalogies de diverses anciennes maisons de France : savoir la quarante-cinquième pour les généalogies des maisons de Meulan et de Crespi; la cent vingt-neuvième pour les généalogies des maisons de Vendôme et des vicomtes de Blois; et la deux cent onzième pour celle de comtes de Flandres et des comtes de Rennes.

Il est bon d'ajouter qu'il y en a deux sur l'eucharistie : savoir la deux cent cinquante-unième à Manassès, évêque de Meaux, de laquelle MM. P. R. ont tiré la quatrième leçon de leur quarante-troisième office du Saint Sacrement; et la deux cent quatre-vingt-septième à Haméri, abbé d'Anchin, où il décide que les apôtres recurent dans la dernière cène le corps de Jésus-Christ passible telle qu'il l'était alors : au lieu qu'actuellement nous le recevons en communiant, impossible tel qu'il est depuis sa résurrection. cette dernière lettre a paru si importante à Jean Ulimir, prieur des chanoines réguliers de Saint-Martin de Louvain, qu'il a jugé à propos de la joindre aux traités sur l'eucharistie de Lanfranc, d'Alger, de Guimond, d'Adelman et de Pierre le Vénérable, dans un recueil imprimé à Louvain en 1561, in-8° (140): d'où elle a passé dans la bibliothèque des Pérs de Margarin de la Bigne, et encore en d'autres recueils (141).

Touchant la deux cent soixante-seizième, il est important de savoir que ce n'est point à Jean, archevêque de Lyon, comme portent les imprimés, mais à Joceranne, archevêque de la même ville, qu'elle a été écrite (142). Cette remarque est nécessaire pour que l'on ne s'obstine pas à vouloir grossir le catalogue des archevêques de Lyon d'un prétendu Jean, qui n'a jamais existé. A l'égard de la deux cent soixante-dix-septième dans laquelle saint Yves accuse Hildebert, nouvellement élu évêque du Mans, d'avoir mené une vie licencieuse depuis qu'il eut été fait archidiacre, il est encore bon de savoir que François Juret, dans ses notes sur cette lettre, a prétendu que ce n'est pas à Hildebert, comme le porte l'imprimé de la première édition, mais à un autre nommé Aldebert, comme le porte un ancien manuscrit de Saint-Victor, que cette lettre a été écrite. Mais pour refuter cette prétention de Juret, il suffit de remarquer que ce n'est pas dans la seule adresse de cette lettre que Hildebert est nommé Aldebert; puisqu'il est encore nommé de même dans une des poésies de Baudri, son contemporain et son ami (143). Au reste cette lettre ne saurait préjudicier en rien à la réputation de cet illustre évêque du Mans, puisque tout ce qu'Yves y a avancé à son désavantage, il dit ne le savoir que de ceux qui n'avaient voulu ni conseiller, ni consentir à son élection, et qui étaient ainsi intéresser à le décrier (144).

Si le recueil des lettres d'Yves est un précieux monument de son érudition ecclésiastique, il ne l'est pas moins de sa modestie et de son humilité. C'est sans doute par un effet de cette modestie qu'écrivant sa vingt-huitième lettre au roi Philippe, il n'y prend point d'autre qualité que celle d'*humble clerc*, ou chaplain de sa majesté. Dans le plus grand nombre de ses autres lettres, il ne se qualifie que d'*humble ministre ou serviteur* de l'église de Chartres (145).

On voit par la lettre cent dix-huitième que ses lumières sur la géographie n'étaient pas fort étendues, et qu'il ne connaissait guère l'antiquité des métropoles de France, que par une vue superficielle qu'il avait jetée sur les anciennes notices des Gaules (146).

Il ne faut pas oublier que ses lettres ne sont pas moins remplies que son Décret de citations des Pandectes, du Code, des Novelles et des Instituts de Justinien (147).

Il s'est fait trois éditions différentes du recueil entier des lettres de notre saint et savant prélat. La première paraît à Paris chez Sébastien Nivelle; quelques exemplaires portent en 1584, et les autres en 1585; je ne sais s'il n'y en a pas qui portent encore en 1583 (148); puisque le Père le Long marque expressément cette date (149). C'est François Juret qui a donné cette édition in-4°, comme on le voit par son épître dédicatoire sans date à Pierre Pithou. Le privilège et de 1578, ce qui pourrait porter à croire

(134) *Sig., Script. eccl.*, c. 167.

682.

(135) *Alb., Chr.*, par. II, p. 228.

(143) Duchesne, t. IV, p. 271.

(136) *Dormai, Hist. de Soiss.*, p. 161.

(144) *Mab., Ann.*, l. LXIX, n. 59.

(137) *Dupin*, XIIe siècle, p. 3, 78.

(145) *Ep. 32 et seqq.*

(138) *Ivo, epist.* 13, 14, etc.

(146) *Le Beuf, dissert. sur l'hist. de Paris*, t. II, p. 172.

(139) *Ep. 189.*

(147) *Pasq. Rech. de la Fr.*, p. 880.

(140) *Bib. S. Vinc. Cent.*

(148) *Bib. Bigot.*, part. II, p. 181.

(141) *Bib. PP.*, t. I, p. 485, 488.

(149) *Le Long, Bib. Fr.*, p. 331, 2.

(142) *Mab., An.*, l. LXXII, p. 3, et t. V, App. p.

qu'il y en avait déjà eu une édition précédente : mais il est certain qu'il n'y en a point eu d'autre avant celle-ci. La seconde parut aussi à Paris chez Sébastien Cramoisy en 1610 *in 4°* (150). Lipen la met dès l'année précédente 1609 (151). Ce fut encore Juret qui donna cette édition, comme il paraît par une nouvelle épître dédicatoire adressée à Jacques-Auguste de Thou, premier président du parlement de Paris. Celle-ci est préférable à la première ; car, outre que Juret y a corrigé plusieurs fautes, et rempli plusieurs lacunes qui se trouvaient dans la précédente, il y a joint de savantes observations qui en éclaircissent le texte, et servent beaucoup à éclaircir l'histoire de l'auteur, et à faire connaître les personnes à qui ces lettres sont adressées. Il y a aussi des notes de Jean-Baptiste Souchet, qui sont un supplément à ce qui manque dans celles de Juret. Nous sommes redatables de la troisième édition au Père Fronteau, chanoine régulier de Sainte-Geneviève, qui a suivi en tout la seconde de Juret, dans son édition générale des œuvres de notre prélat, publiée à Paris chez Laurent Cottereau en 1647, *in-fol.* (152).

Outre ces trois éditions du recueil entier, il s'en est fait plusieurs autres d'un certain nombre de lettres, soit réunies ensemble, soit imprimées séparément. Nous ne faisons pas ici le dénombrement de toutes celles qui se trouvent dans les Annales de Baronius (153), soit dans la collection des conciles (154) ; le détail en serait ennuyeux. Nous dirons seulement qu'André Duchesne a inséré dans sa collection des historiens français toutes celles qui concernent l'histoire de France, les regardant comme des monuments et des originaux excellents pour servir à l'histoire (155). Elles sont au nombre de quarante-six.

Une des plus considérables entre celles qui sont dans Duchesne, est la 189e du grand recueil. Cette lettre qui traite du sacre et du couronnement de nos rois, a été imprimée séparément, premièrement en latin sous ce titre : *De consecratione Ludovici regis*, à Sens en 1581, *in 4°*, par les soins de Claude Goust, lieutenant général de la même ville ; et puis traduite en français, à Chartres, en 1594, aussi *in 4°* (156). Cette édition française paraît avoir été faite à l'occasion du sacre du roi Henri IV. La même lettre se trouve encore tant en latin qu'en français, dans le cérémonial français de M. Godefroi, t. I, p. 427 et 130. La soixantième, écrite en 1099 à Hugues, archevêque de Lyon, au sujet des investitures des évêques et des abbés, qui est la seule, comme on l'a vu ci-dessus, que Sigebert ait spécifiée, a été imprimée par les soins de Melchior Goldast, entre les apologetiques de l'empereur Henri IV, que le même Goldast publia à Hanovre en 1611 (157). Il est bon d'être averti que l'archevêque Hugues fit à cette lettre une réponse que M. Baluze a déterrée, et qu'il nous a donnée dans ses *Miscellanea*.

On a vu ci-devant que la deux cent quatre-vingt-septième à Haimeri, abbé d'Anchin, a été imprimée, aussi séparément, par Ulinmier et par Margario de la Bigne. Nous apprenons de Lambeccius qu'on conserve dans la bibliothèque de l'empereur à Vienne, un excellent manuscrit des lettres d'Yves de Chartres, sur lequel il dit qu'on pourrait corriger quantité de fautes qui se trouvent dans les imprimés (158). Ce manuscrit est apparemment le même que celui dont parle Possevin, qui se gardait de son temps à Vienne chez Wolfgang Lazius, et dont il paraît qu'on faisait une estime particulière (159). Dom Montfaucon indique un autre manuscrit qui ne contient que deux cent soixante quatorze lettres ; mais qui a cela de particulier, qu'on lit à la fin une prose rimée, qui commence ainsi : *Alpha et omega, magne Deus* (160). Si c'est notre prélat qui a lui-même dressé l'ancien recueil de ses lettres, comme il y a lieu de le croire, il pourrait bien y avoir ajouté cette prose en forme d'épilogue, pour consacrer à Dieu l'ouvrage entier.

Quelques peines que Juret se soit données pour ramasser toutes les lettres d'Yves, il lui en a échappé trois qui méritent d'être jointes aux autres, lorsqu'on en fera une nouvelle édition. Ces lettres sont la vingtième du second livre de celles de Geoffroi de Vendôme, où il est traité de la réitération de l'extrême-onction ; une autre au pape Pascal II, en faveur de l'abbaye de Saint-Pierre de Chartres, que dom Dachery a tirée de l'abbaye d'Evron dans le Maine, et qu'il a insérée dans ses notes sur Lanfranc, p. 360 ; et enfin une à Adèle, comtesse de Blois, sur le dessin qu'avait cette princesse de rétablir l'ancien monastère de Saint-Martin en vallée (161). Dom Mabillon nous a donné cette dernière non-seulement imprimée, mais encore gravée sur l'original, dans son grand ouvrage de la *Diplomatique*. Sanderus parle d'une quatrième lettre sur les mystères de la messe, qui se trouve parmi les manuscrits de l'abbaye de Saint-Amand (162) : mais comme il n'en dit rien de plus, nous ne pouvons point en donner une plus ample notice.

Outre les lettres qui ne sont point dans le recueil de Juret, il y manque aussi trois chartes de notre prélat. La première donnée en faveur des chanoines réguliers de Bourgmoyn, à Blois, est daté de Chartres le 24 juin 1105 : elle est remarquable en ce qu'en d'autres témoins, elle fut souscrite par le grand saint Anselme, archevêque de Cantorbéry, qui, par conséquent était alors à Chartres (163). On est redatable de cette pièce à Jean Bernier, qui nous l'a donnée parmi les preuves de son *Histoire de Blois*. La seconde est la charte de fondation de l'abbaye de Tiron en date du 3 février 1110, écrite au nom de l'église de Chartres, et à laquelle Yves, comme évêque, souscrit le premier (164). Le début de cette lettre est un récit des visions et apparitions extraordinaires, qui précédent l'arrivée à Chartres du B. Bernard, fondateur et instituteur de cette maison, qui était venu demander à Yves et à ses chanoines le fonds sur lequel il voulait la bâtrir. On voit dans les souscriptions quelles étaient alors les dignités établies dans l'Eglise de Chartres, qu'il y avait six archidiacres et plusieurs prévôts. Dom Mabillon l'ayant trouvée dans le cartulaire de Tiron, lui a donné place parmi les pièces qui composent l'Appendice du cinquième tome de ses Annales. La troisième charte est un acte public en faveur de l'abbaye de Bonneval, adressé à l'abbé Bernier, que dom Dachery a publié à la fin de ses notes sur Guibert de Nogent (165).

(150) Bib. Caum., p. 44.

(151) Lip. Bib. theol., t. I, p. 606.

(152) Bib. S. Vinc. Cent.

(153) Bar., an. 1100, etc.

(154) Cone., t. X, p. 486, 490, etc.

(155) Duchesne, t. IV, p. 217-247.

(156) Le Long, Bib. Fr., p. 155, 1.

(157) Gold., Apol., p. 183-187.

(158) Lamb., biblioth., t. II, p. 933.

(159) Poss., Appar., t. II, p. 307.

(160) Montf. Bib., p. 1238.

(161) Mab., Dipl., p. 364, 653; An., I LXVIII, 60.

(162) Sand., Bib. Belg., par 1, p. 42.

(163) Bernier, Hist. de Blois, preuv., p. 8.

(164) Mab., Annal., t. V. App., p. 680, 681.

(165) Guib., not., p. 664.

On peut aussi compter parmi les omissions du recueil de lettres, donné par Juret, deux sentences d'Yves, que Jacques Petit a fait imprimer à la suite du Pénitentiel de saint Théodore, archevêque de Cantorbéry (165). La première est une sentence qu'Yves prononça contre trois prévôts de sa cathédrale, qui vexaient beaucoup les chanoines, leurs confrères et les pauvres. La seconde est un jugement qu'il rendit, comme commissaire du légat apostolique Hugues, archevêque de Lyon, sur le différend qui était alors entre les moines de Marmoutiers les-Tours, et ceux de Saint-Martin des Champs, à Paris, pour la possession de l'église d'Hienville, située dans la paroisse du Puiset, au diocèse de Chartres. Par ce jugement l'église d'Hienville fut pour toujours adjugée aux moines de Saint-Martin des Champs, et ceux de Marmoutiers furent absolument débouts de leurs prétentions.

Enfin on pourra ajouter aux lettres d'Yves de Chartres, le règlement qu'il fit en faveur de sa cathédrale, dont il est parlé dans le Nécrologue de la même Eglise en ces termes : *Junioratus omnes hujus Ecclesiae et precarias in communis redigit usus, et eas in posterum personis distribui tam suo quam apostolico privilegio, vctuit* (167). Il paraît par l'explication que M. du Gange donne des mots de *junioratus* et de *precaria*, que saint Yves régla que tous les vicariats dépendants de sa cathédrale, et toutes les corvées qui leur étaient dues entreraient dans la manse commune ; et que personne n'en serait plus dorénavant pourvu à titre de personat ou de bénéfice (168). Il eut soin de faire confirmer ce règlement par un rescrit du pape : mais il ne paraît pas que ni l'un ni l'autre soient venus jusqu'à nous.

Pour revenir au recueil imprimé des lettres d'Yves, une preuve certaine qu'il ne contient peut-être que la moindre partie de celles qu'il écrivit pendant son épiscopat, c'est que presque toutes les lettres qui composent le second livre de celles de Geoffroi de Vendôme sont adressées à ce prélat. Cependant il n'y en a qu'une seule de lui, savoir la vingtîème du même livre. Est-il vraisemblable qu'Yves n'ait fait que cette seule réponse à Geoffroi ; et qu'il ait gardé le silence sur les autres lettres de cet abbé.

Avant que de finir cet article, il est à propos de remarquer, afin qu'on ne multiplie pas sans sujet les écrits de l'évêque de Chartres, que l'ouvrage ainsi intitulé dans un manuscrit de l'abbaye de Saint-Amand, *Iuvnis Carnot. De excommunicatis, nisi denuntiati fuerint, non vitandis*, n'est autre chose que sa cent quatre vingt-sixième lettre à Laurent, moine de la Charité, où ce point de discipline ecclésiastique est expressément prouvé (169).

Après les lettres d'Yves, on nous a donné dans l'édition de ses œuvres de 1647 un recueil de ses sermons qui sont au nombre de vingt-quatre (170).

Les six premiers sont plutôt des opuscules ou des traités particuliers que de simples sermons. Aussi l'auteur lui-même, citant le cinquième, où il traite des rapports qui se trouvent entre l'ancien et le nouveau sacerdoce, ne l'appelle point autrement qu'un livret : *In libello*, dit-il, *quem composui de convenientia veteris et novi sacerdotii* (171). C'est de même sous le titre de livres ou traités qu'ils sont presque toujours désignés dans les manuscrits. Par exemple dans un manuscrit de l'abbaye de Liessies en Hainaut, ils sont ainsi indiqués : *De sacramentis dedicationis liber unus; De sacris ordinibus liber unus* (172), etc. Cependant, comme il est porté que les trois premiers ont été prononcés en plein synode, on ne peut douter que ce ne soit autant de discours que notre pieux et savant prélat a prononcés pour l'instruction de son clergé, non tant en forme de sermons que de leçon d'un maître à ses disciples.

Comme ces six premiers sermons ou petits traités sont les plus considérables de tous, et qu'ils paraissent avoir fait beaucoup d'honneur à notre prélat, nous ne pouvons nous dispenser d'en donner une notice au moins générale.

Dans le premier qui est intitulé *De sacramentis neophytorum*, l'auteur, après avoir parcouru les mystères opérés dans les six premiers âges du monde et avoir marqué l'institution du baptême, s'applique à expliquer toutes les cérémonies que l'Eglise employait dans l'administration de ce sacrement, et à en développer les sens mystérieux et spirituels (173) ; ce qu'il fait avec beaucoup de lumière, d'ordre et de netteté. Dans le second qui porte titre *De excellentia sacrorum ordinum, et De vita ordinandorum*, après avoir marqué quels sont les signes d'une vraie vocation à la cléricature, et expliqué ce que signifie le mot de *clerc*, il explique en détail ce qui regarde les sept ordres ecclésiastiques de portier, de lecteur, d'exorciste, d'acolyte, de sous-diacre, de diaire et de prêtre ; marquant avec beaucoup d'exactitude les fonctions de chaque ordre, et les obligations de ceux qui y sont promis : il prétend de plus qu'il n'y a aucun de ces sept ordres, que Jésus-Christ lui-même n'ait en quelque sorte exercé en personne pendant sa vie mortelle. Il est remarquable que, distinguant les prêtres des évêques, il dit que les premiers sont les successeurs et les vicaires des soixante-dix disciples de Jésus-Christ, et les seconds les successeurs des apôtres. Dans le troisième, intitulé *De significacionibus indumentorum sacerdotaliuum*, après avoir parlé de l'origine des habits sacerdotaux qu'il dit avoir été institués sur le modèle de ceux de l'ancienne loi, il en donne des raisons mystiques, et s'étend sur les vertus représentées et figurées par ces saints vêtements. On y voit que les habits des diaires, des prêtres, des évêques et des cardinaux prêtres, étaient alors les mêmes que ceux dont ils se servent encore à présent, quoique la forme en ait été changée par la suite des temps. En lisant ces trois premiers sermons, on s'aperçoit qu'ils sont une suite l'un de l'autre ; que le second suppose le premier, et que le troisième est un supplément de ce qui manque dans le second.

Le but du quatrième, qui a pour titre, *De sacramentis dedicationis*, est de montrer que toutes les cérémonies religieuses que l'Eglise emploie dans la consécration de ses temples matériels ne sont que des images mystérieuses de ce qui se fait par le baptême dans la consécration des temples spirituels, qui sont les fidèles. C'est un sermon qui est assurément digne des lumières et de la piété de l'auteur. Le cinquième intitulé *De convenientia veteris et novi sacrificii* (il faut lire *sacerdotii*) est un véritable traité où l'auteur s'étend beaucoup à prouver que le sacerdoce de l'ancienne loi n'a eu d'autre fin que de figurer et représenter celui de la nouvelle ; et que le culte grossier que la Synagogue rendait à Dieu n'était qu'un tableau du culte vraiment religieux que l'Eglise lui rend aujourd'hui. Ce discours suffit seul pour nous convaincre qu'Yves a été de son temps un des savants les plus profonds dans l'in-

(166) *Theod. pæn.*, t. II, p. 551-555.

(167) Du Gange., *Gl.*, n. t. III, p. 1595.

(168) *Ibid.*, t. V, p. 803.

(169) Sand., *Bib. Belg.*, pars. I, p. 33.

(170) Ivo, *Serm.*, p. 259-304.

(171) Ep. 231.

(172) Sand. *ib.*, par. II, p. 28.

(173) Ivo, *Serm.*, p. 259-262.

telligence des grands mystères contenus dans les Ecritures de l'un et l'autre Testament. Enfin le dessein du sixième, qui a pour titre *Cur Deus natus et passus est*, est de prouver la nécessité de l'incarnation et de la mort du Fils de Dieu. Le principal raisonnement dont l'auteur se sert pour cela, est que si Dieu avait sauvé, comme il le pouvait, l'homme pécheur par sa seule volonté et sans le sacrifice de son Fils, il aurait à la vérité manifesté sa puissance, qui est sans bornes, mais il n'aurait pas satisfait à sa souveraine justice, qui demandait d'une part que le pécheur ne demeurât pas impuni, et de l'autre, que le diable ne fût pas privé des droits qu'il avait acquis sur l'homme, par la victoire qu'il avait remportée sur lui, sans avoir mérité d'en être dépouillé. Yves développe et étend ce raisonnement, et ajoute plusieurs choses qui font voir qu'il était aussi habile dans les matières théologiques que versé dans celles du droit. Yves paraît avoir composé ce sixième discours, qui est beaucoup plus court que les précédents, et qui n'a aucun air de sermon, sur le modèle du célèbre traité de saint Anselme, *Cur Deus homo?* Nous pouvons ajouter que cet écrit de l'évêque de Chartres n'est qu'un précis et un abrégé de celui du saint archevêque de Cantorbéry.

On conserve dans la bibliothèque du roi d'Angleterre un manuscrit qui porte en tête : *Iovis Carnot. episcopi, De sacramentis ecclesiasticis, libri quatuor* (174-80). Ces quatre livres ne seraient-ils pas les quatre premiers sermons d'Yves dont nous venons de parler ? Ces sont en effet comme quatre livres particuliers auxquels ce titre peu fort bien convenir, en entendant par les mots de *sacramenta de l'Eglise*, non ce que nous appelons proprement les sept sacrements de l'Eglise, mais en général, comme fait notre auteur, tous les signes sacrés que l'Eglise emploie dans ses cérémonies, et dans tout le culte extérieur qu'elle rend à Dieu. Ces sont encore apparemment ces quatre premiers sermons qui sont aussi désignés sous le nom d'*un livre des sacrements*, dont il est fait mention dans plusieurs bibliographies (181), et dont Gui évêque du Mans, fut présent vers l'an 1130 à sa cathédrale (182), avec le décret de notre Yves de Chartres. *Ecclesia nostra*, dit l'auteur de la vie de l'évêque Gui, *decreta cum libro De sacramentis quæ Ivo, Carnotensis episcopus, abreviavit, noscitur contulisse*. Peut-être néanmoins que ce livre des sacrements n'est autre chose que le premier sermon *De sacramentis neophytorum*. Après cette petite digression qui était nécessaire, revenons à notre sujet.

A l'égard desdix-huit autres sermons de notre prélat, il y en a quinze qui sont des instructions courtes, mais lumineuses et solides, sur les principales fêtes de l'année, savoir : l'Avent, la Nativité du Seigneur, la Circonsision, la Purification, la Septuagesime, le commencement du jeûne, ou le mercredi des Cendres, le Carême, l'Annonciation, le dimanche des Rameaux, la cène du Seigneur, ou le jeudi saint, Pâques, l'Ascension, la Pentecôte, et la Chaire de saint Pierre (183). Les trois derniers sont des instructions sur l'Oraison dominicale, sur le Symbole des apôtres, et sur les habits *adulterini* ou mondains, tant des hommes que des femmes. On apprend de l'un de ces sermons que la loi de la continence pendant le carême, pour les personnes mariées, était encore alors en vigueur, au moins dans l'Eglise de France. Le commencement de celui de la cène du Seigneur a paru si important à MM. de P. R. qu'ils en ont fait la cinquième legon de leur office quarante-troisième du Saint-Sacrement. Il est bon d'être averti que, dans un manuscrit du roi d'Angleterre, celui de l'Avent a pour titre *De distinctione Adventus Domini*, parce qu'en effet ce sermon traite du double avènement de Jésus-Christ dans l'humilité de sa chair mortelle dans la plénitude des temps, et dans toute la gloire de sa majesté divine à la fin des temps (184-85).

Le premier qui a entrepris de donner au public les sermons d'Yves est Melchior Hittorpius, qui fit entrer les vingt-un premiers dans son recueil d'anciens écrits sur la liturgie, imprimé à Cologne chez Gervin Calenius in 1568 in-fol. (186), et reimprimé à Rome en 1591, et à Paris en 1624, (187). Dans ce recueil ils ont pour titre : *B. Iovis Carnot. episcopi, De ecclesiasticis sacramentis et officiis, De precipuis per annum festis sermones nunc primum editi*. Ce titre confirme la remarque que l'on a déjà faite, que le livre ou les quatre livres des sacrements qui, dans quelques manuscrits portent le nom d'Yves, ne sont que le premier ou les quatre premiers de ses sermons. Du recueil d'Hittorpius, les mêmes sermons sont passés dans l'édition générale des œuvres d'Yves, faites à Paris en 1647 par les soins du Père Fronteau (188) ; l'ééditeur y a ajouté trois autres sermons, dont le premier, qui est sur les habits *adulterini*. avait déjà été publié par Juret, sur un manuscrit de saint Victor, à la suite des lettres de notre respectable prélat.

Les vingt-quatre sermons qui se trouvent dans l'édition du Père Fronteau ne sont pas les seuls qu'Yves ait composés.

Les derniers éditeurs de saint Augustin nous apprennent que le sermon pour un martyr, qui commence par ces mots : *Triumphalis B. martyris N.* lui appartient (189). Ce sermon qui, dans le breviaire Romain, porte le nom de saint Augustin, était ci-devant le quarante-quatrième parmi ceux que ce saint docteur a composés pour les saints ; il est maintenant le deux cent vingt-septième dans l'Appendice du troisième tome de ses œuvres. Les mêmes éditeurs nous avertissent qu'ils l'ont trouvé dans un ancien manuscrit de l'abbaye de Saint-Germain des Prés, où il tient le milieu entre les autres sermon d'Yves de Chartres.

Il est bon de remarquer que ce sermon n'est pas le seul entre ceux qui appartiennent certainement à notre bienheureux prélat, aucun ne a fait l'honneur de le regarder comme une production de saint Augustin. Il y en a trois autres de lui dans le même Appendice ; savoir, le soixante-quatorzième qui est son sermon vingt-deuxième sur l'Oraison dominicale ; le soixante-quatorzième, qui est son sermon vingt-quatrième sur les habits *adulterini*, et le deux cent quarante-septième, qui est son sermon sixième : *Pourquoi Jésus-Christ est né et a souffert ?* Les Bénédictins dans l'*errata* de leur onzième tome de saint Augustin, disent que ces trois sermons se trouvent dans l'édition du P. Fronteau, avec quelques fautes qui sont corrigées dans leur Appendice du cinquième tome de saint Augustin.

Outre le sermon d'un martyr, faussement attribué à saint Augustin, Yves en a encore composé trois autres qui n'ont jamais vu le jour. Le premier est sur la croix, et se trouve dans deux manuscrits ; l'un

(174-80) *Bib. reg. Angl.* p. p. 152 ; viii, 12.

(186) *Bib. Min. Cent.*

(181) *Sand.*, par. i, 359; *Montf.*, *Bib.* p. 1350. etc.

(187) *Bib. th.*, II, p. 702.

(182) *Mab.*, *Ann. t. III*, p. 348.

(188) *Bib. S. Vinc. Cent.*

(183) *Ivo, Serm.* p. 286, 304.

(189) *Aug., Serm. App.*; p. 368. *Patrologia tom.*

(184-85) *Bib. reg. Angl.*, p. 152, viii, 13.

XXXIX, Opp. S. Augustini V, p. ii, col. 2158.

appartenant au roi d'Angleterre, et l'autre à Thomas Theyer à Londres (190); le second est sur la fête de saint Jean l'évangéliste, qui se trouve aussi dans deux manuscrits, l'un de l'Abbaye de Cambron, et l'autre de l'abbaye de Lobbes en Hainaut (191). Le troisième est sur les noces de Jésus-Christ, et se trouve dans un manuscrit indiqué par dom Montfaucon (192).

Si nous nous en rapportons au conjectures de Jean Prévots, chanoine de l'Eglise de Rouen, nous serions portés à croire qu'Yves de Chartres serait encore auteur des six autres sermons sur les devoirs des pasteurs (193), que le même Jean Prévost a publiés à Rouen en 1679, à la suite du traité des offices de l'Eglise de Jean, évêque d'Avranches, dans la suite archevêque de Rouen (194), dont on a parlé en son lieu.

Ces sermons s'étant trouvés sans nom d'auteur, dans un manuscrit de la bibliothèque de MM. Bigot, ancien de cinq cents ans, Jean Prévost a conjecturé qu'ils pouvaient bien être d'Yves de Chartres (195); les raisons qu'il en allège sont :
 1e Que ce même manuscrit contient trois sermons du même prélat, qui ont déjà paru plusieurs fois sous son nom.
 2e Que le style et la manière de penser de l'auteur de ces six sermons sont fort semblables au style et à la manière de penser d'Yves dans les sermons qui sont indubitablement de lui, et surtout dans celui qu'il a fait sur la Chaire de saint Pierre.
 3e Enfin qu'on ne peut nier qu'ils ne soient de quelque évêque, puisque l'auteur y parle à ses prêtres, comme étant leur supérieur, et chargé en cette qualité de répondre à Dieu de leur conduite : ce qui fait voir que ce sont des discours synodiques.

Mais à ces raisons qui paraissent avoir quelque vraisemblance, on en oppose d'autres qui n'ont pas moins de force pour la combattre. Car, dit-on :
 1e si ces six sermons étaient véritablement d'Yves de Chartres, est-il possible que dans cette multitude prodigieuse de manuscrits de ses ouvrages qui se conservent encore aujourd'hui dans les bibliothèques, il ne s'en trouvât pas au moins quelques-uns où ces sermons lui fussent expressément attribués ?
 2e On a vu ci-devant que les trois premiers de ces vingt-quatre sermons imprimés sont des discours synodiques, dont le but est d'instruire à fond ses ecclésiastiques sur tout ce qui regarde leurs fonctions et leurs devoirs : cela étant, quelle apparence y a-t-il qu'il ait voulu composer six autres discours synodiques sur la même matière, ou il n'aurait presque fait que répéter ce qu'il aurait dit dans les précédents ?
 3e On sait qu'en fait d'instructions synodiques ce n'est pas la coutume des évêques de les multiplier sur le même sujet sans nécessité.
 4e Il faut bien remarquer que l'auteur de ces six sermons ne manque point, à la tête de chacun, de prendre un texte de l'Ecriture pour sujet de tout son discours ; or, c'est ce que n'a jamais fait Yves de Chartres dans aucun des sermons qui sont certainement de lui. On voit par là que, si le style de l'auteur des six sermons en question, a quelque ressemblance avec celui de notre prélat, au moins il y a une différence considérable dans la méthode de prêcher de l'un et de l'autre. Quant à ce que dit Jean Prévost, que la manière de penser de l'auteur de ces sermons est fort semblable à la manière de penser d'Yves, nous ne voyons pas qu'elle induction on peut tirer de là. Car l'évêque de Chartres n'avait pas une manière de penser qui lui fut propre et particulière. Dans ce temps-là il n'y avait presque qu'une manière de penser sur tous les points concernant la religion, et ce n'a été que depuis Yves que l'Eglise a eu la douleur de se voir inondée d'une multitude d'opinions différentes, tant sur le dogme que sur la morale et la discipline.

Au reste, quel que soit l'auteur de ces six sermons, on voit que c'était un homme judicieux, très-versé dans l'étude de l'Ecriture, des Pères et des conciles, qui avait de la piété, du discernement et une grande connaissance de toutes ses obligations ; il écrivait assez bien pour le temps où il vivait. Tous ces caractères joints à d'autres circonstances, nous font naître la pensée que ces sermons pouvaient bien être d'Hildebert évêque du Mans. C'est ce que nous pouvons examiner dans l'article du dernier.

5e Le dernier ouvrage qu'on nous a donné sous le nom d'Yves, dans l'édition de ses œuvres de l'an 1647, est une courte chronique des rois de France, qui commence à Pharamond et finit à Philippe le Long (196).

Il est surprenant que François Juret qui, le premier, a tiré cette chronique de la poussière des bibliothèques, ne se soit point aperçu qu'elle ne saurait être de notre prélat. La preuve en est certaine, puisqu'il est parlé de Henri I, roi d'Angleterre, comme d'un prince qui était alors dans la 30e année de son règne. Or, la 30e année du règne de ce prince, qui monta sur le trône l'an 1100, concourt avec l'an 1130 de l'ère chrétienne. Comment donc Yves, qui est mort dès l'an 1116, pouvait-il être auteur d'une chronique qui n'a été écrite qu'environ 14 ans après qu'il n'était plus au monde.

Il est vrai que quelques-uns ont voulu dire que l'endroit de cette chronique qui regarde Henri I, roi d'Angleterre, est une addition faite par une main étrangère (197). Mais quelles preuves en donneront-ils ? Cette prétendue addition ne se trouve-t-elle pas dans tous les manuscrits ? D'ailleurs elle est une suite fort naturelle de ce qui précède ; car l'auteur ayant parlé immédiatement auparavant de Guillaume le Conquérant et de Guillaume le Roux, prédeesseurs de Henri I sur le trône d'Angleterre, il était naturel qu'il n'oublât pas ce dernier prince, qui était très certainement régnant dans le temps qu'il écrivait. A quoi il faut ajouter qu'on ne connaît aucun bibliographe qui ait attribué cette chronique à l'évêque de Chartres. Nous parlerons de cette chronique dans l'article de Hugues de Sainte-Marie, moine de Fleury, qui en est le véritable auteur.

Au reste les savants conviennent aujourd'hui que cette chronique et très peu de chose et fort défectueuse (198). L'auteur y rapporte selon M. l'abbé le Gendre, bien des choses qui ne s'accordent point avec les historiens contemporains.

On a déjà remarqué que François Juret est le premier qui a fait paraître cette chronique, dans les deux éditions qu'il a données des lettres d'Yves de Chartres (199) ; la première à Paris en 1584 ou en 1585. *in-4°* ; la seconde aussi à Paris en 1670, *in-8°*. Marquard Frecher se donna la peine de la faire réimprimer en 1613 (200) ; dans la première partie de son recueil des historiens français. Des deux premières éditions de Juret, elle est encore passée dans celle des œuvres d'Yves, faite à Paris en 1647, *in-fol.* (201).

Nous allons donner ici une notice de cette dernière édition, afin de n'y plus revenir. Quoiqu'on l'an-

(190) *Bibl. Reg. Angl.*, ib.; *Cat. mss. Angl. par.* iv, n. 662.

(191) Sand. *ib.*, part. i. p. 359, et par. n. p. 359.

(192) Mont. *Bib. bib.*, p. 319, B.

(193) Joan. Abr., *De off. eccl.*, p. 444-487.

(194) *Hist. litt.* t. viii, p. 64, 74.

(195) Joan. Arb. *ib.*, præf., p. 9, 10.

(196) Ivo, *Chron.*, p. 308-307.

(197) Cave. p. 541, 2; Oud., t. II, p. 875.

(198) Le Long *Bib. Fr.*, p. 341, 2.

(199) *Bib. Caum.*, p. 44; Le Long, *ibid.*

(200) Le Long, *ib.*; Fab. *Bib. Lat.*, l. vi, p. 559.

(201) *Bib. S. Vin. Gen.*

nounce comme contenant tous les écrits d'Yves de Chartres, il est certain qu'elle n'en contient qu'une partie, savoir : le *Décret*, les *Lettres*, les *Sermons* et la petite Chronique dont on vient de parler. On y a joint les notes de François Juret et de Jean-Baptiste Souchet, sur les lettres, avec la Vie de l'auteur qui a été réimprimée dans les Bollandistes au vingtième de Mai. On trouve à la tête, dans l'exemplaire qui est à la bibliothèque de l'abbaye de Saint-Vincent du Mans, deux différentes épîtres dédicatoires, toutes les deux adressées à Jean Lescot, évêque de Chartres : la première est du P. Fronteau, chanoine régulier de Sainte-Geneviève de Paris, qui s'y donne pour l'auteur de l'édition, et qui la dédie à l'évêque de Chartres, tant en son nom qu'au nom de sa congrégation ; la seconde est de Jean-Baptiste Souchet qui, se prétendant aussi auteur de la même édition, la revendique comme un bien qui lui est propre, et dont le P. Fronteau voulait vainement se faire honneur et à sa congrégation. Cela produisit entre ces deux savants un procès littéraire des plus vifs, dont nous n'entreprendrons pas ici de faire l'histoire, nous dirons seulement que Cave (202) et Oudin (203) la donnent à Souchet, parce qu'ils n'avaient vu apparemment que son épître dédicatoire ; et que MM. Dupui (204) et Dupin (205) la donnent au P. Fronteau.

6° Outre la petite chronique dont on vient de parler, on a encore attribué à Yves une autre chronique bien plus étendue, qui commence à Ninus, fondateur de la monarchie des Assyriens, et qui est divisée en deux parties ; dont la première finit à la dernière année de Charlemagne, et la seconde s'étend jusque vers l'an 1034, ou plutôt jusqu'au règne de Louis XI (206).

Gérard-Jean Vossius dit avoir vu cette chronique à Amsterdam, dans un manuscrit de Guillaume Oomsius, où elle avait pour titre : *Histoire abrégée des gestes de quelques rois Assyriens, des gestes de tous les empereurs romains, et enfin des gestes de Charlemagne et de tous ses successeurs, composée par le vénérable Yves, évêque de Chartres* (207). Elle se trouve, avec le même titre, dans un manuscrit de M. Cotton, à Londres (208) ; c'est sur la foi d'un troisième manuscrit, que Marquard Frecher en a fait imprimer une partie, sous le nom de notre savant prélat, dans sa collection des historiens de France, publiée à Hanovre, en 1613 (209).

Il faut que l'attribution de cette chronique à Yves de Chartres soit bien ancienne, puisqu'elle est expressément citée comme étant de lui dans une lettre que Nicolas, moine de Saint-Alban, en Angleterre, écrivit, vers l'an 1176, à Pierre de Celle, abbé de Saint-Rémi : *Ivo venerabilis*, est-il dit dans cette lettre, *Carnotensis episcopus in Chronicle suis scripsit* (210), etc.

Il est à croire que cette chronique n'est pas différente d'un livre qui, dans l'inventaire qui fut fait en 1458 des livres de Gauthier de Stigington, chanoine de Chartres, se trouve ainsi marqué : *Ivo, Carnot. episcopus, De collectione historiarum ecclesiasticarum, mensa frugalium* (211), etc. Il est bon de remarquer à ce sujet que la même chronique est effectivement qualifiée *d'histoire ecclésiastique* dans quelques anciens manuscrits, comme dans celui de Saint-Denis, cité par dom Mabillon (212). Ne serait-ce pas encore la même chose qu'une histoire qui se trouve dans un des manuscrits de l'abbaye de Saint-Evroul, en Normandie (c'est le cinquante-quatrième in-4°), avec ce titre : *Historia magistri Iovonis?*

Mais quoique l'attribution de cette chronique à Yves de Chartres soit, comme on vient de voir, et fort ancienne et largement multipliée, il est cependant certain que cet ouvrage n'est pas de lui (213). Tous les savants conviennent aujourd'hui qu'il appartient à Hugues de Sainte-Marie, moine de Fleuri, ou de Saint-Benoit sur Loire, qui en composa la première partie en 1110, à la prière d'Adèle, comtesse de Blois et de Chartres, et puis la seconde partie à la prière de la reine Mathilde, femme de Henri I^e, roi d'Angleterre, comme on le verra dans l'article de cet écrivain.

Ce qui aura apparemment causé la méprise, c'est (214) une lettre du même Hugues de Sainte-Marie à notre prélat, par laquelle il lui adresse son ouvrage, en le priant de vouloir bien se donner la peine de le revoir et le corriger. Comme cette lettre se trouvait à la tête de la chronique, il sera arrivé que des lecteurs superficiels ou des copistes peu attentifs, sans examiner autrement la lettre, auront conclu en voyant le nom d'Yves, qu'il était auteur de la chronique. Il leur aura été d'autant plus aisé de tomber dans cette méprise que le nom de l'auteur était peu connu, au lieu que celui d'Yves était célèbre partout. Ceux qui sont au fait des manuscrits savent que ces sortes de méprises n'ont été que trop communes avant l'invention de l'imprimerie.

7° Si notre prélat ne peut pas être regardé comme auteur des deux chroniques précédentes, il n'en est pas apparemment de même d'une Vie de saint Augustin qui porte son nom. Cette Vie, qui a été inconnue jusqu'ici à tous les bibliographes, se trouve dans deux manuscrits : l'un de la bibliothèque de M. Cotton, à Londres, où elle a pour titre : *Vita B. Augustini, Hippo. episcopi per Iovonem Carnot. episcopum* (215) ; et l'autre de l'église de Saint-Pierre de Cambridge, où elle ainsi intitulée : *Excerptiones venerabilis Iovonis, Carnot. episcopi, De confessionibus et Vita B. Augustini, Hippo. episcopi*. On voit, par ce dernier titre, que cette Vie est composée des passages tirés des confessions de saint Augustin et de la vie de ce saint docteur, écrite par Possidius, évêque de Calame.

8° Dans l'énumération que l'anonymie de Molk, publiée par dom Pez, fait des ouvrages d'Yves de Chartres, il marque un Martyrologue des saints (216) ; mais ce Martyrologue pourrait bien être un ouvrage chimérique, puisqu'on n'en trouve absolument rien ailleurs.

9° Lorsque dans notre huitième volume nous avons parlé du *Micrologue sur les rites ecclésiastiques*, nous savions certainement que cet excellent écrit était l'ouvrage d'un évêque qui vivait avant la fin du XIe siècle (217) ; mais nous ne savions pas avec la même certitude que cet évêque fut Yves de Chartres. Nous

(202) Cave, p. 541, 2.

(203) Oud., p. 875, 2.

(204) Dupui, *Cat. du droit can.* p. 133.

(205) Dupin, p. 83.

(206) Cave, *ib.*; Oud., p. 875, 876; Lamb., *Bib.*, t. II, 856, 860.

(207) Voss., *Hist. Lat.*, t. II, c. 47.

(208) Bib. Cott., p. 97, n. viii, 22.

(209) Fab., *Bibl. Lat.*, t. VI, p. 550.

(210) Pet. Coll., t. IX, ep. 9, p. 184.

(211) *Monastic. Angl.*, t. III, p. 365, 1.

(212) Mab., *Ann.*, t. 74, n. 48.

(213) Lamb., *ib.*; Oud., *ib.*; Sand. in Voss., p. 42; Mab., *ib.*; Alex., *Instr. ecclés.*, t. VI, p. 515, 2; Dupin, *ib.*; p. 83.

(214) On trouve cette lettre à la tête des témoignages des anciens touchant Yves de Chartres, qui sont recueillis au commencement de l'édition de ses œuvres de 1617. Il en est parlé dans dom Mabillon, *Ann.*, t. LXXIV, n. 48.

(215) Bib. Cott., p. 93, n. 13.

(216) Anonym. Mell., *Script.*, c. 9, p. 155.

(217) *Hist. litt.*, t. VIII, p. 320, 323.

sommes redéposables à Henri Warton de nous avoir appris ce fait important, de manière à n'en pouvoir plus douter (218). Le même auteur nous apprend encore que cet écrit n'est qu'une partie détachée d'un ouvrage plus étendu, qu'Yves a composé sur les offices de l'église : *De officiis ecclesiasticis*, dont il y a un très-beau manuscrit, presque aussi ancien que l'auteur, dans la bibliothèque de Lambeth, en Angleterre.

Cet ouvrage d'Yves sur les offices de l'Eglise, tel que nous le représente Warton, est composé de soixante-onze chapitres, dont les huit premiers traitent des matines, laudes, prime, tierce, sexte, nones, vêpres et complies. Les soixante-deux suivants composent le Micrologue; et le dernier, qui n'est pas dans le Micrologue, traite des auteurs de la messe, et de chacune de ses parties. On voit par là que c'est un des ouvrages, sur la liturgie, des plus considérables et des plus étendus qui aient été composés anciennement.

Ceux qui désireront en avoir une notion plus parfaite et plus détaillée peuvent se satisfaire, en lisant ce qu'on a dit dans le huitième volume de l'histoire littéraire du Micrologue, qui fait une partie considérable de l'ouvrage de notre prélat sur les offices de l'Eglise. Nous observerons ici seulement que cet écrit sur les offices de l'Eglise, dont Yves est l'auteur, et qui mériterait bien d'être imprimé en entier, n'est visiblement autre chose que l'écrit marqué par l'anonyme de Molk sous le nom de *sentences sur les offices divins*, et qu'il attribue expressément à notre saint prélat.

Outre le manuscrit de la bibliothèque de Lambeth, indiqué par Warton, il s'en trouve encore deux autres : l'un dans la bibliothèque du collège de toutes les âmes, à Oxford, et l'autre dans celle du collège de Saint-Benoît, à Cambridge (219). A ces quatre manuscrits d'Angleterre, il en faut ajouter un que l'on conserve à Rome, dans la bibliothèque du Vatican, qui a appartenu à la reine de Suède (220).

10e Un des ouvrages qui, selon toutes les apparences ferait le plus d'honneur à Yves, s'il était imprimé, est son commentaire sur les Psaumes (221). Il se trouve dans deux manuscrits, l'un de la bibliothèque, de M. Colbert, coté 1473, en deux volumes in-fol.; et l'autre de la bibliothèque de Saint-Allire de Clermont, en Auvergne, en un vol. in-fol., et dans un troisième manuscrit des Pays-Bas, dont parle Sandrus (222).

11e On voit dans plusieurs manuscrits, tant de France que d'Angleterre, un livre sous le nom d'Yves de Chartres, qui a pour titre : *De multimoda distinctione Scripturarum* (223). Il n'est pas facile de savoir ce que c'est que ce livre. Dans un des manuscrits appartenant à la bibliothèque publique de Cambridge, le titre en est expliqué, comme si ce livre n'était autre chose que le recueil même des lettres d'Yves (224).

Voici le titre : *Ivo Carnotensis episcopus, De multimoda distinctione Scripturarum, sub una castorum eloquiorum facie contentarum : vel, ut ab alio notatur, epistola Iovonis*. Au contraire, dans un autre manuscrit appartenant au chevalier Cotton (225), le titre en est exprimé comme si le livre n'était autre chose que la *Pannormie* de notre prélat : *Liber Pannormia Iovonis Carnot. episcopi De multimoda distinctione Scripturarum, sub una castorum eloquiorum facie contentarum*. Dans un troisième manuscrit de la cathédrale d'Herford, le même livre n'est désigné que sous le titre général de *Distinctions d'Yves de Chartres* (226). C'est à ceux qui entreprendront un jour de donner une nouvelle édition des œuvres de ce grand prélat, de déterminer cet écrit et de le faire connaître au public, il est bon qu'ils soient avertis qu'il s'en trouve un exemplaire parmi les manuscrits in-4e de l'abbaye du Mont-Saint-Michel, numéro 165.

12e Possevin parle d'un écrit de notre prélat, intitulé *Liber De determinandis Patrum decretis*, qui se trouvait de son temps à Vienne en Autriche, avec les lettres de saint Yves parmi les manuscrits de Wolfgang Lazius (227). Cet écrit nous est encore moins connu que le précédent, à moins que ce ne soit, ou la *Pannormie*, ou le *Décret*, ou peut-être quelque fragment de l'un ou de l'autre.

13e Nous ignorons de même ce que c'est qu'un autre livre, intitulé *Liber de Sacramentis devotionis*, qu'on dit que quelques-uns attribuent à Yves, mais que le P. Combefis prétend, sur l'autorité du B. Pierre de Damien, être de saint Fulbert (228).

14e Enfin, nous ignorons encore ce que c'est qu'un Evangile de la Sainte-Vierge, qui se trouve, dit-on, manuscrit avec la soixantième lettre d'Yves à Hugues, archevêque de Lyon, dans la bibliothèque du collège de Caio-Gomvilen, Cambridge (229).

15e Il n'en est pas de même d'un discours ou traité *De la matière, de l'ordre et de la vérité des sacrements de Jésus-Christ et de l'Eglise*, qu'on nous annonce comme se trouvant à Londres dans un manuscrit de Thomas Bodley (230); car la place que ce discours tient dans le même manuscrit donne tout lieu de penser que ce n'est autre chose que le premier sermon de saint Yves, qui a pour titre : *Des sacrements des néophytes*. Pour ce qui est d'un autre discours contenu dans le même manuscrit, sous ce titre : *De clericatu et ejus officio*, c'est visiblement le sermon de notre prélat, qui traite de l'excellence des ordres sacrés et des devoirs de ceux qui y sont élevés (231).

16e Sixte de Sienne parle d'un Umbert, évêque de Chartres, qui, vers l'an 1100, écrivit un traité contre les Juifs, sur ces paroles du chapitre xlix de la Genèse : *Non auferetur sceptrum de Juda* (232). etc. Comme notre Yves était certainement évêque de Chartres en 1100, quelqu'un s'imaginera peut-être que c'est lui qui est auteur de ce traité, d'autant plus qu'on ne trouve point d'évêque de Chartres du nom de Umbert. Mais il est certain que ce préteud Umbert n'est autre que saint Fulbert, qui a effectivement écrit contre les Juifs le traité dont il est ici question (233). Voyez son article dans notre histoire littéraire.

17e Pour ne rien omettre de ce qui regarde les écrits d'Yves de Chartres, nous remarquerons qu'à Antoine l'Oisel cite un manuscrit du livre des écrivains ecclésiastiques de Sigebert, dans lequel il dit qu'il

(218) *Fab., Bib. Lat.*, l. ix, p. 607, 608.

(226) *Cat. mss. Angl.*, par. iv, n. 1702.

(219) *Cat. mss. Angl.*, part. ii, n. 1345, et part.

(227) *Poss.*, t. II, p. 307.

III, n. 1444.

(228) *Fab., Bib. Lat.*, l. vi, p. 642.

(220) *Montf., Bib. bib.*, t. I, p. 48, n. 1522.

(229) *Cat. mss. Angl.*, part. iii, n. 746, 5.

(221) *Le Long, Bib. sac.*, t. VII, p. 810, 2.

(230) *Ibid.*, dar., i, n. 2014.

(222) *Saad.*, part. ii, p. 28.

(231) *Ibid.*

(223) *Monif., Bib. bib.*, p. 135, 6.

(232) *Six. Senens. Bib.*, l. iv, p. 333, 1.

(224) *Cat. mss. Angl.*, part. III, n. 2230.

(233) *Hist. litt.*, t. VII, p. 273.

(225) *Bib. Coll.*, *ibid.*

y a des choses qui ne se trouvent point dans l'imprimé d'Aubert le Mire (234). Le même l'Oisel soupçonne que ce manuscrit a appartenu, ou même a été copié par Yves dans le temps qu'il n'était encore qu'abbé de Saint-Quentin de Beauvais : ce qui supposerait que notre savant prélat serait auteur des additions au livre de Sigebert qui se trouvent dans ce manuscrit. Mais pour s'assurer que ce soupçon ou cette conjecture d'Antoine Loisel n'a aucun fondement, il ne faut que faire attention que Sigebert n'a publié son livre des écrivains ecclésiastiques que sur la fin de sa vie, et qu'Yves de Chartres ne lui a guère survécu que quatre ans : ce qui donne tout lieu de douter si ce dernier a jamais eu connaissance du livre du premier, ces deux savants n'étant guère à portée d'avoir une communication réciproque de leurs ouvrages.

Après l'énumération que nous venons de faire de toutes les productions de la plume de saint Yves, nous croyons pouvoir assurer qu'il n'y a point eu de savant dans les xie et xiie siècles qui ait plus écrit que lui, ni sur un plus grand nombre de matières concernant la science ecclésiastique, quoiqu'il faille reconnaître que c'est principalement dans celles qui regardent la discipline et la liturgie que notre saint et savant prélat s'est distingué. Nous ajouterons qu'il n'y en a guère eu non plus qui ait traité chaque matière avec plus d'ordre, de netteté, de solidité et d'érudition que lui ; en sorte qu'il a été, sans contredit, un des plus grands et des plus habiles hommes de son temps, presque en tout genre.

(234) L'Oisel, *Hist. de Beauv.*, p. 133.

DISSERTATIO DE DECRETO QUOD IVONI TRIBUITUR

ALIISQUE

ANTIQUIS CANONUM COLLECTIONIBUS GRATIANO ANTERIORIBUS.

(Augustini THEINERI *Disquisitiones criticæ in præcipuas Canonum et Decretalium collectiones, seu Syloge Gallianæ Dissertationum de vetustis Canonum collectionibus continuatio*. — Romæ, 1836, in-4°, pag. 139).

Inter quæstiones quæ in juris canonici historia agitari solent, non postremum locum obtinet illa quæ Iwonis Decretum illiusque genuinitatem spectat. Cum enim non solum ipsa hujusce operis ratio singularis omnino et ab aliis ejusdem generis collectionibus plane diversa sit, atque insuper multiplex ipsum inter ac Panormiam, quam genuinum Iwonis opus esse constat, nexus intercedat, sed incertam etiam cum sint nec semper recte ea intelligantur, quæ ab historicis referuntur, factum est ut in hoc Decretum nulla non tempore dubia insurrexerint, quæ ipsi sapientes viri modo leviori, modo graviori argumentorum pondere aut propagnare aut impugnare contendenter. Quod vero in aliis hujus generis questionibus tam sæpe occurrit solet, ut nempe ad tuendam unius operis genuinitatem aliud, quod eidem auctori tribuitur, ipsi abjudicetur, hoc etiam in hac de hujus Decreti auctore concertatione evenit. Plerique enim, Decreti amplitudine decepti, quod lacillime fieri potuit, Panormiam Iwonis opus esse denegarunt, illamque nihil aliud nisi ejusdem Decreti epitomen quamdam esse affirmarunt. Alii contra validioribus profecto argumentis ostendere conati sunt, utramque collectionem Iwonii tribuendam esse, quem ea maxime de causa ad endem Decretum permotum fuisse dixerunt, quod qua in Panormia breviter collegarat, novis adjectis monumentis augere, atque in ampliore eamque perfectiore formam redigere voluerit. Quæ opinio ea ipsa quam præferbat veri similitudine in errorem suos auctores

A adduxisse dicenda est. Fieri quidem omnino potuit ut Ivo ipse, cum maturius suorum temporum suæque conditionis rationem perspicere, quamplurimum in opere quod, ipso Panormiæ nomine indicate, ecclesiastica monumenta omnia complecti debebat, desiderari cognosceret : quare iteratis curis illud in melius immutaret, atque in ampliore formam elucubraret. Quod ab Ivo revera factum esse doctissimi fratres Ballerini (235), jampridem multis iisque non spennendis rationibus indicaverant : nostris vero temporibus eruditissimus Savignius tam certum reddidisse videtur, ut omnem item de bac re prorsus sustulisse dicendus sit. Savignius enim illi ipsi canonum collectionem, quam Ballerini non satis aestimasse videbantur, innixus, et unde Decretum illud originem suam duxit, et modum etiam quo fuit elucubratum deprehendit et apertissime explicavit (236). Atqui ex hac eadem collectione qua Decreti originem tam clare demonstrat, invictissime simul probari potest, quod mirum profecto euquam videri debet, Iwonem nullo modo posse ejusdem operis esse auctorem. Quod ut omni quo par est argumentorum genere ostendamus necesse est ut collectionem illam de qua diximus, quamque ob particularem ordinem in quem diversos fontes dispositos exhibet, deinceps *Collectionem tripartitam* appellabimus, proprius inspiciamus, eamque primo cum cæteris quibusdam canonum collectio-nibus, dein cum Iwonii Panormia et Decreto ac denique cum Gratiani collectione conferamus.

(235) *De antiquis collectionibus et collectoribus canonum ad Gratianum usque tractatus*, P. iv, c. 46, p. 661 — 666, in collectione præstantiorum ope-

rum jus canonicum illustrantium, t. XV, Mogontiaci 1790, in-4.

(236) *Historia J. R. in med. ævo*, t. II, p. 286 sq.

CAPUT PRIMUM.

Qua ratione Collectio tripartita ad alias canonum collectiones sese habeat.

Duplicem merito rationem distinguere debemus quam in colligendis juris monumentis diversi veterum collectionem auctores adhibuerunt. Alii siquidem ipsos fontes adierunt atque ex conciliorum canonibus, ex Rom. pontificum litteris, atque ex Patrum operibus ea depropserunt quæ dein in eam formam, que fini quem aut ipsi aut alii sibi præfixerant, magis conveniret, in suis collectionibus disposuerunt. Alii vero non ad ipsos fontes, sed ad anteriorum collectorum opera accesserunt et quæ hio erant monumenta vel alio eoque magis minusve sibi proprio ordine digesserunt, vel ea tantum modo ex illis sumperserunt quæ sibi ad novam collectionem clucubrandam aptiora videbantur. Operæ pretium est, hanc collectorum agendi rationem novis quibusdam exemplis illustrare, cum plures sint canonum collections quæ nondum publici juris factæ sunt, quasque nobis accuratius examinare licuit.

S. I. In biblioteca Windobonensi asservatur codex seculi decimi (*Jus can. n. 81, in-fol.*) qui canonum collectionem illi simillimam continet quam Joannes Petitius (237) primus evulgavit quamque prius Constantius (238), dein et fratres Ballerini (239) accurati illustrarunt. Ex iisdem siquidem fontibus ultra-

A que collectio defluit, nihilque in Windobonensi adjicitur quod non in alia proset. In sexaginta vero et quatuor rubricas divisa capitula singula eodem ferme ordine eademque serie digesta exhibet, quibus in illa Petiti Collectione inveniuntur. Gregorii tamen Magni litteræ ad Eleutherium Lugd. (lib. ix, ep. 106, p. 1106-iii) et ad Brunibildam reginam (lib. ix, ep. 109, pag. 1014-1016), (240), nee non alia quædam ex Isidori libris excerpta intra ipsam collectiōnem inveniuntur, quin tamen ad suas rubricas referantur, quemadmodum in Collectione Petitione videtur est. Gregorii Magni epistolam ad Augustinum archiepiscopum Cantuarensem, Gregorii Junioris *capitula et ejusdem capitulationem vel comunitiorum Martiniano, Gregorio et Dorotheo eundem cum Domini auxilio in Boiaaria* (241) dein S. Hieronymi litteras duas ad Oceanum et ad Amantum qualiter cleribi vivere debeant in hoc mundo, et denique *libellum de remediosis peccatorum* qui vulgo Bedæ tribuitur, compilator ad calcem collectionis adjunxit. Qui hanc nostram collectionem cum illa quam Petitius edidit paulo diligentius conferat, facile sibi persuadeat hanc ultimam ex illa ortam esse (242).

¶ II. Quamvis collectio de qua locuti sumus exigui

(237) *Penitentiale Theodori Cant., t. I, p. 97—280.* Parisiis 1677, in-4°.

(238) *Epistole RR. pontificum a S. Clemente I usque ad Innocentium III.* Parisiis 1721, in fol., t. I, p. 709, sq.

(239) *De antiquis collectionibus, etc., p. iv, c. 7, § 2.* p. 611—616 ed. cit.

(240) *Edit. Benedict. Paris. 1705. t. II, in-fol.*

(241) *Mansi amplissima SS. Conciliorum collectio t. XII, p. 257-260.*

(242) Sufficiat rubricas indicare.—Incipiunt capita exarta de libris canonum.

I. Ut præter Scripturas canonicas nihil in Ecclesia C legatur et quæ est Scriptura canonica.

II. Ut per singulos annos synodus bis fiat.

III. Qualis ad sacerdotium vel sacros ordines venire non potest.

IV. Qualis vel qualiter ad eacerdotium vel sacros ordines venire potest.

V. Ut nequaquam in duos metropolitanos provincia dividatur.

VI. Ne in una civitate duo sint episcopi et de vicariis episcoporum.

VII. Quod non oporteat ordinistiones episcoporum diu deferre.

VIII. De ordinatis episcopis neo receptis.

IX. Quod nou oporteat absolute quoslibet ordinare.

X. De seruo si, nesciente domino suo, fuerit ordinatus.

XI. Quod non licet clericum in duas civitates ministrare, nec abbates plura monasteria aut cellas habere.

XII. Ne de uno loco ad alium transeat episcopus vel clericus sine jussione episcopi.

XIII. De peregrinis episcopis et clericis.

XIV. De litteris peregrinorum et clericis sine litteris ambulantibus.

XV. Qualis vel pro qualibus culpis secundum canonicas institutions quisque degradatur de officio sacerdotali vel clero.

XVI. De expulso ab Ecclesia et excommunicato vel damnato ab officio suo.

XVII. De ordine ecclesiastico et officio missæ.

XVIII. De reliquiis sanctorum et oratoriis villaribus.

XIX. Ne altaria non consecranda nisi lapidea.

XX. De baptismo.

XXI. De confirmatione cum chrisma, et ut prandia in ecclesia non fiant et die Dominicæ genu non flectant in ecclesia.

XXII. De Pasche die Dominicæ et reliquias festivitatem.

XXIII. De jejuniis et quadragesimas vel litanias.

XXIV. Ut festivitates praedictas nonni in civitatibus aut in vicis publice teneantur.

XXV. De his quæ offeruntur ad altare vel quæ ad dominum sacerdotis vel de oblatione.

XXVI. Ut omnes fideles communiceant missas per expectant, sin aliud, excommunicentur, et ut nullus cibus ante sacrificium sumatur.

XXVII. De prædicatione.

XXVIII. De hospitiis.

XXIX. De decimis.

XXX. De viduis, puellis et pauperibus.

XXXI. Qualiter res Ecclesiæ episcopus debeat dispensare vel regere. Et quæ super altare dantur, qualiter dividantur, et de parochiis vel oratoriis in episcopi sint potestate et de basilicis in parochiis destruetis.

XXXII. Ut episcopus res quæ sacerdos clericis aut servientibus dederit, successore ejus non auferat.

XXXIII. De rebus quæ ecclesiæ vel sacerdotibus dantur.

XXXIV. De rebus Ecclesiæ abstractis aut contradictionis.

XXXV. De causantibus et judicibus.

XXXVI. Ut clerici non sint conductores et non negligant officium suum, et a sæcularibus curis se abstineant.

XXXVII. Ut non cohabitent clericus cum extraneis mulieribus.

XXXVIII. De relicta sacerdotis.

XXXIX. De clericis usurariis et fidejussionibus, et ebriosi et cantica turpia vel verba otiosa.

XL. De episcopis et ordinibus, et regulis clericorum et vestibus eorum.

XLI. De venatoribus.

XLII. Ut episcopus, presbyter, diaconus peccantes fideles verberare non debeat.

momenti sit, tamen ab ignoto quodam hujus disciplinæ studio in epitome redacta est. Exstat siquidem in bibliotheca Parisiensi codex quidam (n. 3859) sub seculi ix finem, aut sub x initium conscriptus, qui canonum collectionem exhibet unius vel alterius ex superioris memoratis collectionibus ope adornata, cui sequens titulus præfixus est: *Incipit capitulatio breviter collecta de canonibus diversorum conciliorum qui in sequentibus sententiis propriis titulis et loca et nomina innotescunt, in triginta rubricas divisa* (243) sub quarum singulis plura capitula continentur, quæ auctor ex notis jam fontibus incredibili cum integritate excerpit, quibusque nonnulla alia ex Dionysii Exigui collectione et speciatim ex ejusdem collectionis secunda parte seu ex Rom. pontificum litteris decretalibus desumpta sine ulla omnino mutatione atque cum iisdem inscriptioni-

A bus quæ in Dionysiano opere conspiciuntur, addit. (244).

§ III. Pluris tamen ceteris facienda videtur alia quædam collectio, quæ in codice Parisiensi bibliothecæ regia n. 4280 A, seculo x exarato, habetur, atque Breviarii Cresconiani certo ordine digestam recensionem exhibet, in qua elaboranda patet auctorem ad Martini Braccabrensis opus respexisse. Collectio hæc in duodecim rubricas dividitur, quarum singule plura vel pauciora capitula continent, quæ tamen per totum opus perpetua numerorum serie recensentur, atque ad tercentum quinquaginta quatuor pertingunt. Capitula rubricarum argumentis respondent, quare ex diversis Cresconiani operis partibus desumpta et collecta sunt. Incipit vero ipsa collectio a præfatione ex Cresconiana exscripta: hanc rubricarum et capitulorum indiculus subse-

XLIII. De sortibus et auguriis.

XLIV. De clericis, monachis, abbatibus, non manentes in suo proposito.

XLV. De monachis.

XLVI. De monasteriis.

XLVII. De Deo sacris et monasteriis puellarum.

XLVIII. De raptis.

XLIX. De incestis, et adulteris, et qui uxores suas dimittunt.

L. De falsaris et perjuriis et homicidis et captiuitatibus.

LI. De discordantibus.

LII. De expositis.

LIII. De libertis.

LIV. De his quid ad ecclesiam confugiunt.

LV. De judæis et, ut non sint christiani participes eorum, nec subjecti, nec servi judæorum.

LVI. De clericis qui carne abstinent.

LVII. De hereticis et gentilibus.

LVIII. De coniunctionibus.

LIX. Ne pallias corpus ponatur et ne ad nuptias divina ministeria præstentur.

LX. De energumenis.

LXI. De chrisma.

LXII. De his qui contra canones faciunt.

LXIII. De episcopis qui suprascriptos canones consenserunt et firmaverunt.

LXIV. De lapsis et penitentibus.

(243) I. Ut per singulos annos synodus bis fiat.

II. Qualis ad sacerdotium vel ad sacros ordines secundum auctoritatem canonicanam venire non potest vel per quales culpas quis degradetur ab officio vel clero.

III. Gregorii de pastoribus non recte gradientibus.

IV. De episcopatibus ordinationibus.

V. Quod non oporteat absolute quoslibet ordinari debere.

VI. Ne de uno loco ad alium transeat vel migret episcopus aut presbyter aut diaconus seu quicunque clericus.

VII. Quod non oporteat clericum præter commendatiæ suscipi epistolæ.

VIII. De damnatis vel excommunicatis et expulsis et per qualis culpas secundum canonicanam institutionem quis degradetur de officio sacerdotali vel clero.

IX. Qualiter res ecclesiæ et qua super altare dantur debeat episcopus regere vel dispensare et de rebus quæ ecclesiæ dantur.

X. De canonibus uniuscuiusque concilii.

XI. De honore monachi competente, et ut nullus eorum temptet ecclesiastica aut secularia inquietare negotia, nec alienum servum propter conscientiam dominie ius suscipere, et de clericis et monachis, qui præter voluntatem sui episcopi ad urbem regiam Constantinopolitani veniunt, et de monastirii vel abbatibus.

XLII. De falsariis et perjuris et homicidis et furtibus.

B XIII. De Deo sacris et monasteriis puellarum et de incestis seu mulieribus et de his qui uxores suas dimittunt et de raptu.

XIV. Tractatus S. Augustini De penitentia.

XV. In decretalia P. Gelasii c. 29 quod hi, qui se sacrissimis virginibus sociantur et fraternitate incesta commiscunt, communicare non possunt nisi forte publicam penitentiam gesserint.

XVI. Quod vidua, ut superioris dictum est, non veletur, et si professa continentiam proposito mutato calcaverint, ipsæ rationem Deo pro suis intactibus reddituræ sint, et de virginibus, si deviaverint.

XVII. De causantibus et accusantibus, et judicibus, et de his, qui innocentes accusant, et qualiter clericus secularia judicis audeat.

XVIII. De usuris et avaritia, et de fornicatoribus, et de penitentibus.

XIX. De discordantibus et de libertis vel de expositis et de sacrilegii et auguriis.

C XX. De judæorum conviviis, et de confessionibus, seu de eorum mancipiis et diversis ditionibus inter judæum et christianum, ut non sint christiani subjecti Judeis.

XXI. De rebus ecclesiæ abstractis aut contradictis, et ut custodianter.

XXII. Ut clerici non sint conductores et non negligant officium suum, et non sint contumaces, et ut a secularibus curis abstineant.

XXIII. Ut nullus clericorum habitet cum extraneis mulieribus.

XXIV. De clericis usurariis et fidejussoribus et ebriosis unde convivia secularia et cantica turpia et otiosa verba.

XXV. De episcopis, et regulis et ordinibus clericorum, et vestibus eorum, et de venationibus.

XXVI. Ut per singulos annos synodus bis fiat et qualis ad sacros ordines venire possunt et non possunt, et ut absolute non ordinentur, et ne uno loco ad alium transeat episcopus vel clericus.

XXVII. De litteris peregrinorum, et clericis sine litteris ambulantibus, et de expulsis ab ecclesiæ vel damnatis et adulteris.

XXVIII. De reliquiis sanctorum et oratoriis, et vilariibus, et de baptismo, et de confirmatione, et de Pascha vel de die Dominicæ et de jejuniu Quadragesimæ et de festivitatibus præclaris.

XXIX. De synodo Patriæ.

XXX. De episcopis, qui suprascriptos canones consenserunt et confirmarunt numero 233, per concilii 26.

(244) Syriciæ Decretorum c. 5, 14, 15. Rubr. XVIII. c. 17, 18, 19. Innocentii Dec. c. 7, 22, 34 Rubr.

XVIII, c. 20, 21, 22. Coelestini Dec. c. 15. Rubr. XVIII, c. 23. Gelasii Dec. c. 12, 19, 23, 27, 28. R. XII, c. 4. R. XV. R. IX, c. 8. R. XXI, c. 11. R. XVI, c. 34.

quitur, quem demum ipse capitulorum textus excipit. Eodem modo etiam Cresconius opus suum adornaverat, unde factum est ut non pauci in errorem adducti hujusmodi indiculum *Abbreviatio canonum inscriptum a Concordia canonum separarent*, atque opus ab illa distinctum esse potarent (245). Caterum nostra collectionis auctor in capitulis ex Cresconiani opere depromptis vix quidquam mutavit; iis vero paucis que omisitalia sufficit ex Gallicis compilationibus, uti videtur, desumpta. Prater canones enim qui ex Gallicis conciliis mutuati sunt, sapisim *Statuta Ecclesie antiquae* occurrunt, que, testantibus fratibus Balleriniis, nonnisi in collectionibus in Gallia confectis inveniuntur. Ex quibus colligere fas est collectionem ipsam de quo loquimur, in Gallia adornata fuisse. Citat insuper auctor loca quedam ex concilio Clementis (246) que cum conciliis quarti Carthaginensis canonibus omnino convenienti et sub hujus concilii nomine a Gratiano (247) in Decretum recepta sunt.

¶ III. Alio collectio qua exstat in codice Parisiensi bibliotheca regiae, n. 3859, minoris momenti est. Continet hac 341 capitula (248) ex collectionibus tum Dionysii Exigu et tum Pseudo-Isodori deprompta, nullo temporum nulloque rerum ordine servato. Auctor a Dionysii collectione exorditur, ex cuius tum prima, tum secunda parte loca quedam desumpti, quorum seriem cum Gregorio Junioris constitutione claudit. Dein capitulo 453 ad aliam Pseudo-Isodori collectionem gradum faciens, quedam inde

A excerpta capitula subnectit, nec tamen eorum seriem ubique servat. Ceterum aliquot etiam canones ex concilio Parisiis anno 557 et 615 celebratis, necnon ex concilio Turonensi anni 813 desumptos sua collectioni inserunt, quod eam in Gallia fuisse conlectum indicare videtur. De collectionis etate nihil certi definiri potest, codex tamen haud post seculi ix finem (239) descriptus videtur, quod sane demonstrat quanti jam tunc Pseudo-Isidori collectio fieret.

§ IV. Cujus tamen rei nullibi clariora monumenta habentur quam in eo libro qui *Collectio Anselmo dedicata* inscribitur, quicke co scilicet tempore quod inter annum 883 et annum 897 intercedit fuit concinnatum. Hæc collectio, jam proprius ad illam accedit quæ, ut superius diximus, tribus partibus constat, et de qua pro operis nostri ratione paulo post plura dicenda erunt. Quædam interim de hac ipsa disserere juvabit, præsentim cum docti illi viri

B qui hactenus illam illustrarunt (250) ea ipsa ignorant que illam a ceteris hujusmodi lucubrationibus quam maxime distinguunt. Fontes quos auctor adivit, ad quatuor reduci possunt: quanquam præ ceteris procudubio Dionysii et Pseudo-Isodori operibus usus est cum ea licet diversa ac peculiari omnino ratione disposita fere integra in suam collectionem receperit. Ubi enim invenerat, quo Dionysius easdem Rom. pontificum litteras habebat, quas Isidorus exhibet, ab Isidoro fere discessit ut Dionysii vestigiis omnino insisteret. Quamobrem

(245) Ballerini, *t. c.*, p. iv, c. 3, p. 383 387. Primus Pitheus breviationem edidit a 1581; dein T. Chiffletius in operibus Fulgentius Ferrandi, p. 24-54. Divisione 1649, in-4. Denuo typis edidit Pitheus: *Codex canonum vetus Ecclesiæ Romanae*. Parisis 1687, in-fol., p. 314-326. Justulus *breviationem* editus in: *Biblioteca juris canonici*, t. I, p. 456-466, et concordiam T. I. adp. p. xxxiii-cxii. Ut utriusque collectionis rationem perpisciamus, sufficiat nostræ collectionis rubricas affere, quarum capitibus Cresconii capitula adnotabimus.

R. I. Capitula episcoporum propria c. 1-72. Cresc. c. 151, 152, 164, 228, 16, 37, 39, 18, 36, 40-42, 142, 143-150, 153, 154, 157-160, 162, 169, 192, 209, 248, 244, 245, 250, 259, 260, 267, 270, 279-283, 287, 232, 144, 200, 203, 170, 210-96.

R. II. Item episopis, presbyteris, diaconibus propria c. 73-101. Cresc. c. 5-7, 10, 194, 8, 9, 11, 27, 30, 29, 8, 31, 35, 43-45, 49-52, 110, 143, 248, 254, 300, 177, 251, 246, 193.

R. III. Item de presbyteris propria c. 102-126. Cresc. c. 2, 76, 4, 33, 81, 93, 97, 108, 111, 117, 119, 191, 217, 229, 252, 157, 276.

R. IV. Item de presbyteris et diaconibus propria c. 126-157. Cresc. c. 17, 54, 91, 98-109, 190, 196, 239, 285.

R. V. Item de diaconibus propria c. 138-145. Cresc. c. 95, 120, 82, 92, 94.

R. VI. Item de subdiaconis et clericis inferiorum gradus c. 146, 154. Cresc. c. 171, 172, 175, 173, 168, 169, 167.

R. VII. Item de clericis, propria c. 153-201. Cresc. c. 13-15, 22-25, 225, 19, 20, 60, 61, 77, 197-199, 21, 204, 206, 207, 205, 214, 215, 219, 227, 243, 247, 262, 271, 166, 250, 176, 478.

R. VIII. Item de Monachis propria. c. 202-218. Cresc. c. 3, 109, 195, 269.

R. IX. Item de virginibus velatis vel non velatis propria c. 219-224. Cresc. 101, 258, 286, 240, 241.

R. X. De laicis propria c. 225-299. Cresc. c. 12, 26, 62-67, 71, 72, 74, 75, 78, 80, 89, 115, 83-88, 90, 99-102, 104, 106, 107, 113, 112, 122-128, 130, 129, 131, 134, 135, 137, 140, 156, 161, 182-184, 188-189, 211, 213, 120, 222-224, 226, 232, 234-

236, 263-265, 273-275, 278, 177.

R. XI. Item de mulieribus c. 300-317. Cresc. c. 230, 231, 233, 414, 416, 103, 105, 163, 181, 202, 136, 121, 132, 133.

R. XII. Item de hereticis propria c. 317-355. Cresc. c. 46-48, 53-59, 68-70, 73, 288-299, 253, 165, 183-187. Codex mss. operis Cresconii, qui in Vercellensi bibliotheca servatur quedam particularia habere videtur. G. Andres: *Lettera sopra alcuni Codici delle Biblioteche capitolari di Novara e di Vercelli*. Parma 1802, in-8, p. 49.

(246) Rubr. I, c. 50-55. C. Carth. iv, c. 34, 84, 25, 26, 27.

(247) D. xciv, c. 9. D. 1, c. 67. *De consecrat.* D. xc. c. 6; 1, 7. C. 15, q. 7, c. 6. Statuta Ecclesiæ antiqua fratres Ballerini primi ediderunt inter documenta juris canonici veteris, n. 3, p. 654-668, Op. S. Leonis M., t. III, fol., Venetiis 1757. Confer eosdem: *Dissert. de antiqu. can coll.* O. 2, c. 3, §. 4, p. lxxxviii-xci, I, c., editio Moguntina p. 253-358.

(248) In hoc quoque opusculo indiculus ipsam collectionem præcedit, hac epigraphæ: *Incipit capitula de diversis conciliis atque sententiis; Collectio ipsa inscribitur: Incipit breviarium collectum de canonibus diversorum conciliorum, ecclesiasticae regulæ, canones apostolorum, capitula de ordinatione presbyterorum, diaconorum vel lectorum.*

(249) Codex manuscriptus sub Godone abbatte, qui Walderico successit, ad monasterium Bonaventure prope Carnotum pervenit, uti constat ex versibus, qui ante collectionem descripti sunt:

Godo, Bonæ valle humilisque monasticus abbas, Codicis hujus opus sanctorum canonum factum. Donal habere Petro Marcellino beatis. Ejus et ablator parva plectatur acerba, Cum reprobis pariter baratri retrusus in mo, Ni prius ablatus digna emendatio reddat.

J. Mabillon: *Annales O. S. Benedicti*, lib. lxviii, § 39, p. 297 sq., Parisiis 1713, fol., t. IV. et Samarthani in *Gallia Christiana*, t. VIII, p. 1237, codicem cognoverunt.

(250) Ballerini *t. c.*, p. iv, c. 10, p. 623-630. Sa-vignius in *Hist. J. R.*, vol. II, p. 274 sq.

Syricii, Innocentii, Zosimi, Cœlestini, Gelasii et Anastasii decretales omnes ex Dionysio desumpsit, quin vel apicem immutaret, retentis etiam iisdem inscriptionibus et capitulorum divisione. Quod vero Bonifacii, Hilarii, Simplicio, Felicis, Symmachii et Hormisdæ litteras attinet, eas ex Pseudo-Isidori collectione mutatus est, unde conjicere facile possumus eum germana Dionysii recensione usum fuisse. Capitulorum Adriani nullum vestigium occurrit, et Gregorii Magni epistolas denuo ab ipso Isidoro desumpsit. In illa quoque operis sui parte quæ conciliorum canones exhibet, Dionysiana collectione præ Isidoriana usus est, præsertim, in excerpētis Græcorum conciliorum canonibus quos raro admodum et in singularibus tantummodo quibusdam capitulis ex Isidoriana recensione seu versione hausit. Ceterum in adornandis iis Rom. pontificum litteras quas ex Isidoriana compilatione desumpsit, Dionysium imitatus fuisse videtur, ipsas vero decretales litteras ita disposuit, ut servato temporum ordine, uniuscujusque pontificis decretales omnes, si plures ediderit (seriem enim a S. Clementis epistolis incipiens perduxit usque ad illas quas Zacharias protulit), in plura vel pauciora capitula divisiter: hæc vero etiæ continuato numerorum ordine recenseantur, diversis tamen collectionis locis pro argumentorum varietate ab invicem separatae inserta sunt. Hinc si quis, ex g., capitula illa 98, in quæ quinque S. Clementis decretales ab auctore nostro divisa sunt, et una simul conjungere, et cum ipsarum decretalium textu conferre vellet, inventerit sane, singulas quaslibet particulas ita sibi succedere, ut secunda tercia, quartæ et quinta decretalis capitula naturali ordine, et continua numerorum serie, primæ decretalibus capitula exipient (251). Propria omnino est hæc rerum distributio, nec ab alio quolibet superiorum temporum collectore auctor ipsam mutatus esse videtur. Temporum tamen rationem, tam in iis

A quæ ex Dionysio quam in iis quæ ex Isidoro de-
prompsit, aequæ ac illi collectores habuit, atque passim ex una eademque decretali (252) vel ex uno eodemque concilio (253) plura loca continue sibi sequentia inserunt; unde patet, non illi admodum fuisse cura neque ordo neque methodus. Ex Patribus aliisque ecclesiasticis scriptoribus nihil ipse in me-
dium profert, neque apud ipsum videre est decretales eorum pontificum qui Gregorium Juniores et Zachariam subsecuti sunt. Hinc apparet, præter plurima, quæ tum ex Gregorii Magni epistolis, tum ex Justiniani collectionibus hauserat, reliqua omnia ex Dionysii et Pseudo-Isidori compilationibus ipsum desumpsisse.

Interim tanta est rerum et copia et varietas, qua bæ collectio abundat, ut sequentes canonum collectores ægre admodum latere potuerit. Burchardus sane Wormatiensis illam ob hanc causam magni fecisse dicendus est, siquidem opus suum quad maximam ipsius partem ex illa hausit (254) ac loca inde desumpta leviter adeo mutavit, ut ea cum iisdem inscriptionibus et summulis exscriperit. In Germania enim tunc temporis præter jejunum illud Reginonis Prumiensis opus nulla erat canonum collectio quæ necessitatibus omnibus præsto esse possit; atque hinc Burchardus ad id excitatus videtur, ut ope scilicet hujus nostræ collectionis, quam, dum, in Italia versaretur, invenerat, et maximi momenti esse cognoverat, ampliore quamdam uberiorumque compilacionem adornaret. Hinc etiam facili negotio explicari poterit, unde commendatissimus ille Burchardi liber, cuius origo tenebris hactenus obvelvatur, prodierit. Ad hanc porro quæ Anselmo inscribitur collectionem, mentem convertat quilibet novam eamque accuratiorem Burchardiani operis recensionem adornare velit: ac mirandum profecto est, quod summi etiam viri, Franciscus Salomon, P. Constantius et fratres Ballerini penitus

(251) Omnes fere decretales litteras hoc modo examinandas duxi, atque in omnibus auctorenum modum tenuisse inveni. Ne longius sim, a citandis capitulis abstineo.

(252) E. gr., p. viii, c. 1-24, continet fragmenta Decretalium Clementis c. 20, 21, 22; Alexandri c. 2, 10; Xysti c. 2; Yginii c. 1; Sotheri c. 1; Eutychiani c. 1, 2; Gaii c. 5; Melchiadi c. 1, 2, 3, 16; Damasi c. 2. C. 26-40; Clementis c. 64, 65; Anacleti c. 13; Alexandri c. 6; Cœlestini c. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. C. 40-60; Clementis c. 21, 24, 41, 45, 68, 69, 77, 78, 91; Pontinianii c. 5, 7, 8, 10; Eutychiani c. 5; Marcellini c. 2; Marcelli c. 3, 4, 5, 6; Eusebii c. 6, 8, 16; Dionysii c. 1; Victoris c. 1; Clementis c. 72, 74, 75, 76; Felicis c. 7, 16, 17, 19, 20. Ex hisce paucis exemplis, uti mihi videtur, appetat auctorem parum ordinem curasse.

(253) De conciliis idem dicendum est. P. xii, c. 19 D — 25: Concil. Laodic. c. 6, 7, 8, 32, 33, 34. C. 27 — 41, C. Gangrens. c. 2, 3, 5, 6, 10, 11, 12-24, 20. P. vii, c. 11-15: C. Afric. c. 31, 49, 42, 23. P. ii, c. 485-497: C. Afric. c. 85, 86, 87, 88, 90, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100. P. iii, c. 86-88: C. Afric. c. 97, 98, 99. P. xii, c. 26, niversum concilium Ephesinum una cum Cyrilli epistola exhibet, qua auctor ex Pseudo-Isidori opere desumpsit.

(254) Quæ ut probemus posteriores sex collectio-
nis libros cum Burchardi opere contulimus, quo in labore codice usi sumus Sorbonico, qui Parisiæ extat num. 481; B. E. notatus, de quo vide: P. Coustant: *Dissertation de antiquis canonum collectionibus.* § CLXIX et CLXX, apud Galland t. I. p. 152, sqq., ed. cit., et F. Salmon: *De l'etude des conciles et de leurs collections.* P. ii, c. 1. Paris. 1724, in-4°, p. 173 — 178. Burch. I, I, c. 25, 41, 67, 88, 128, 131. A. P. x, c. 56. P. xi, c. 2. P. vii, c. 21. P. xi,

c. 24. P. vii, c. 98. P. x, c. 89. B. i, iii, c. 19, 28, 31, 33. A. P. vi, c. 18. P. x, c. 67, 45, 41, c. 34. A. c. 11. Gregorii ad h. p. c. 60, 67. A. P. x, c. 87, 102; c. 94, 95. A. P. xii, c. 30, 31; c. 107, 137, 139, 140, 142, 144, 145, 147, 184, 185, 187, 195, 203. A. P. x, c. 38, 19, 29, 70, 71, 77, 78, 44, 54, 53, 55, 52, 51, 41; c. 209, 210, 211. A. P. xi, c. 22, 25. P. x, c. 185. B. lib. iv, c. 2, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 20, 22, 23. A. P. ix, c. 10, 11, 15, 30, 37, 19, 20; 1, 59, 17, 58, 24, 25, c. 29. A. P. x, c. 92, c. 31, 32, 36, 38, 41, 45, 53, 54, 56, 63, 65, 69. A. P. x, c. 41, 32, 34, 40, 34, 33, 60, 61, 23, 6, 37, 38, c. 81-85. A. P. xii, c. 56, 58, 61, 63, 60. B. lib. v, c. 6, 7, A. P. x, c. 85, 86. B. lib. vi, c. 43, 127. A. P. xvi, 118. B. lib. vii, c. 3, 6. A. P. viii, c. 117, 39. B. lib. viii, c. 2, 4, 6, 8, 15, 21, 23, 32, 34, 35, 43. A. P. vi, c. 39, 33, 7, 31, 43, 8, 44, 47, 51, 50, 52, c. 48, 49. A. c. 104, 109. Gregorii ad h. p. c. 69. A. P. vi, c. 57. B. lib. ix, c. 1, 5. A. P. vii, c. 29, 27, c. 10. A. P. xi, c. 35. c. 17, 21, 24, 31, 35, 56, 57, 58, 72, 77, 78. A. P. vii, c. 3, 52, 31, 59, 28, 61, 55, 57, 56, 33, 36. P. xii, c. 24. B. lib. x, c. 5. A. P. ... c. 106, c. 2, 3, 4. A. c. 13, 15, 16. Gregorii ad 12. p. B. lib. xi, c. 27, 52. A. P. x, c. 28. P. vii, c. 94. B. lib. xiii, c. 5, 8, 10, 19. A. P. xi, c. 40, 11, 25. B. lib. xv, c. 13, 15. A. P. vii, c. 2, 18, c. 16-21. A. c. 1-6. Gregorii ad h. p.; c. 25-29. A. P. vii, c. 7, 8, 6, 10, 5, c. 30. A. c. 7, Gregorii ad h. p.; B. lib. xvii, c. 1, 30, 31. A. P. vii, c. 58, 104, 105. B. lib. xviii, c. 5, 10, 18, 22, 23. A. P. vii, c. 88, 90, 87, 101, 91. B. lib. xix, c. 27, 57, 66, 123, 126. A. P. vii, c. 119, 86, 99, 96. P. x, c. 118. B. lib. xx, c. 11, 12, 15, 16. A. P. viii, c. 29, 36, 34, 35. Ex hac comparatione liquet Burchardum etiam Gregorii M. litteras ex hac collectione, quam littera A. (Anselmo dedicata) distinximus, desumpsisse.

ignoraverint, quam arculo vinculo hac nostra collectio ac Burchardi opus inter sece conjungantur. Praetera non leviter errarunt cum Reginonem ea usum fuisse affirmat (255); nostra siquidem collectionis auctor, quod superius animadvertisimus, in citandis Innocentii decretis Dionysianam recensionem unice secutus nullum omnino alium ex praecedentibus imitatus est, quod tamen si Reginoni locum a Balleriniis prolatum (lib. i, cap. 117) inspicimus, minime verum esset.

Postquam Burchardus ex ea que ab Anselmo nonen habet collectione, suum opus adornavit, ipsa collectio ita obsolevit, ut nec Anselmus Luccensis, nec aliis quispiam eorum qui postea canones collegerunt, ad illam accesserint, sed omnia ex Burchardi opere haurienda esse censuerint, non aliam profecto ob causam, nisi quia amplam atque indigestam antecessoris molem ordine ac methodo disposerit.

S. V. VI. Alia canonum collectio, que Vindobonae in bibliotheca imperiali asservatur (*Jus can.* n. 99, in 4°), magis multo quam ea, de qua nuper diximus, ad Collectionem tripartitam accedit, cum eam jam in tres partes divisam comprehendamus. Prima etenim pars lxxx capitula exhibet, que ex spuria Isidorii collectione desumpta sunt, et Rom. pontificum, Clementis scilicet aliorumque qui eum usque ad Gregorium Juniorem sequuntur, Decretalium fragmenta juxta temporum successionem disposita exhibent. Hisce additas sunt quedam Nicolai I decreta ex ejusdem litteris ad Salomonem episcopum Constantiensem et Carolum archiepiscopum Colonensem datis excerpta. (256) Prima huic parti auctor praefixit ordinem celebrandi concilii ex Pseudo-Isidoro, nec non fragmenta quedam ex ipsis presentationibus desumpta, que ita inscribuntur: *Origo conciliorum generalium et adnotatio synodorum, quarum gesta in hor (Pseudo-Isidoriano) codice continentur;* quam tamen adnotacionem auctor noster usque ad concilium vicesimum quartum produxit (*item Lugdunense in qua Patres xx statuerunt, quorum maxime item Priscus Lugdunensis episcopus extitit*) (257). Rom. pontificum insuper catalogum, quorum series a S. Sylvestro incipiens ad Gregorium Juniorem usque pertinet, auctor annexuit, in quo singuloru[m] pontificum nominibus numerum ascripsit, qui loco quem eorum quilibet in pontifi-

(255) *De antiquis canon. coll.*, p. iv, c. 11, p. 632, l.c.
(256) Apud Mansi, T. XV, 454 seq., 454–448 seq.

Tertium Lugdunense concilium, an. 583 apud (Labat.) *Conciliorum Galliarum, tam editorum quam ineditorum collectio temporum ordine digesta ab a. Christi 177 ad a. 1563*, opera et studio monachorum congregationis S. Mauri. Parisiis 1789, in fol., t. I, p. 1287.

(257) Rub. LXXI in Petiti editione p. 204, t. I, in codice Vindobonensi rubr. LXIII. Confer Gratianum D. 16, c. 11, qui hunc locum in Decretum recepit.

(258) *Sylvester papa, a Petro XXXIV, congregatis cum consilio Constantini Augusti in urbe Roma cclxxvii Patribus post Nicenam synodum damnavit item Arium et ceteros haereticos, et constitutiones plerasque Ecclesiae necessarias ordinare studuit. Siricius, a Petro XL, scripsit decretalia capitula xv propter quasdam necessitates, Emerio episcopo consultente... Innocentius, a Petro XIII, scripsit quasdam epistolam ad episcopos diversarum provinciarum, in quibus continentur capitula decretalia lvi. Sosimus P., XLIII a Petro, scripsit epistolam decretalem ad Hesicum Salonianum episcopum sub tribus capitulis praeformatam... Hilarius P., a Petro XLVIII, presentibus episcopis et presbyteris xv, statuit capitula et synodica vi, in quibus continentur capitula xxii... Felix P., a Petro L, presentibus episcopis et presbyteris LXXXI, capitula canonum constituit xxiv pro rebaptizandis in*

A cum serie occupat plane respondet (258). Quibus dein concilium Triburensis an. 795 habitum et nonnulli canones ex synodis Gracis et Latinis, nec non fragmenta quedam ex regum Francorum capitularibus decepta, adjiciuntur, que licet pauiora ac minoris momenti sint, secundam tamen collectionis partem constituant. Tertia demum pars et ubiorem et ordinatorem sese prebet. In ea auctor capitula xcvi rejicit, que ex Patribus, decretalibus et canonibus decerpit, atque appositu hoc titulo: *Inciunt capitula ex canonibus LXXXVII Patrum*, quin alterum alteri ullo pacto conjungeretur, ita dispositi, ut eorum collectionum speciem prae se ferat, que nomine *Deflorationis canonum frequentissime occurunt*. Codex nono adhuc saeculo conservatus videtur, quique istiusmodi artium peritiores sunt, concilii Triburensis recensionem, quam collectio exhibet, eodem tempore quo concilium ipsum celebratum fuit, adornatam esse contendunt.

Ceterum quamvis haec nostra collectio minoris momenti sit, ipsa tamen posteriores canonum compilatores usi esse videntur. Quod si codex qui illam exhibet revera nono adhuc saeculo exaratus est, Regino primus illam adiisset, siquidem circa annum 906 suum opus conscripsit. Apud ipsum enim fere omnia tertiae partis capitula reperiuntur (259); eadem cum nostro codice est rerum series, idem tituli. Si vero quis codicis vetustem impugnaret, hanc nostram collectionem ex Reginonis compilatione desumptam esse dicere oportet.

§ VII. Haecen plerasque ex antiquis canonum compilationibus illustravimus. Ad eam nunc manum admovemus de qua praeceteris nobis agendum est; cumque ad illam omnes questiones, quas nobis propositum referantur, paulo accuratius describenda esse videtur.

Hac igitur collectio, quod superius adnotavimus, in tres partes tota dividitur, quarum prima Rom. pontificum litteras, altera conciliorum canones, tercia denique loca ex SS. Patrum aliorumque ecclesiasticorum scriptorum operibus, nec non ex Rom. et Francorum juris collectionibus decerpia complectitur. Auctor, aliorum compilatorum morem secutus, praefatiunculam (260) collectioni sua prepositum, in qua tum operis finem explicat, tum fontium ex quibus hausit naturam indigitat.

Ad conficiendam primam et secundam operis

Africa episcopis, presbyteris et diaconibus.... Gregorius II P., a Petro XCI, scripsit capitula xvii omni Ecclesia servanda cum Patribus xxxix ea que sub anathematis vinculo allegant. — Catalogus iste, in quo adornando auctor tum Pseudo-Isidori tum Dionysii aliorumque operibus usus est, nonnulla habet que ipsi propria omnino sunt.

(259) Sequentia nostrae collectionis capitula apud Regioninem inveniuntur. C. 3–5, 2, 8, 9, 10, 11, 13, 14; Reg. lib. ii, c. 6–9, 49, 50, 61, 68, 92, 63, C. 18–20. Reg. lib. ii, c. 167–170, 174, 176, 178, 182, 183, 185, 188, 189, 192. C. 31, 32; Reg. lib. ii, 196, C. 36–32. Reg. lib. ii, c. 111, 412, 417, 418, 476, 282.

(260) Quoniam quorundam Romanorum decretalia pontificium synodalibus tempore praestant conventionibus, non incongrue in nostre deflorationis opusculo primas sibi vindicant partes. A beati siquidem Petri apostolorum principis praeplatu usque ad Constantini imperatoris serenissimi tempora, seu propter raritatem episcoporum, sive etiam propter rabiem persecutorum, aut nulla aut certe via illa creduntur celebrata concilia pontificum. Huc accedit quod canones apostolorum Nicenam et plerasque aliis inferioris habent auctoritatis, cum utpote a nonnullis illorum esse legantur. Unde quod liberius atque ut dixerim commodius agi poterat, apostolici viri consortes fidei litteris informabant, insinuantes videlicet quid appetere, quid ca-

partem, nulla alia quam Pseudo-Isidori collectione usus est, Gallicamque ad hoc ipsius recensionem adhibuit. Plurima tamen occurruunt quæ ipsius propria sunt, suumque opus ab aliis bujusmodi superiorum etatuum secerunt. Quemadmodum in prima parte Rom. pontificum seriem, quam Pseudo-Isidorus cum Gregorio Juniore claudit, usque ad Urbanum II († a. 1099) perduxit; dein *Exceptiones S. Sylvesteri statim Melchiadis Decretalibus*, quin quidquid interserat, subjunxit, cum tamen Pseudo-Isidorus conciliorum canones, ipsi intromiserit. Duos insuper Romanos pontifices nominat, Chrysogonus nempe et Mercurium, quos omnino ignoramus, et quorunq; nec ipse Blanchinius (261) doctus ille et in rerum antiquarum studio indefessus, qui Vitas pontificum ab Anastasio conscriptas edidit, ullum in historia vestigium inventire potuit. In ascribendis singulorum pontificum nominibus numerum locumque quem in pontificum serie quisque tenet, sedulo indicat (262), qua in re illum collectorem imitatus esse videtur, cuius codicem ms. diximus in bibliotheca Vindobonensi asservari. Pontificum decretales non perturbata ordine ex Pseudo-Isidoriana collectione desumptæ, et in capitula divisæ sunt. Hæc invicem capitula continuata nume-

B A rorum serie ita sese excipiunt, ut intimè decretalis capitula capitulis primæ naturali ordine subne-
ctantur. Passim quoque auctor adnotavit, ubi ab altera decretali ad alteram progreditur (263). Hanc dividendi rationem in disponendis cujusque pontificis litteris ipse sectatus est, ut omnium ejusdem literarum capitula separatis numerentur, et tum ab anteriorum tum posteriorum pontificum litterarum capitulis, penitus distincta sint.

In adnotanda secunda parte, eamdem methodum servavit auctor; singula enim concilia eodem ordine suæ collectioni inseruit quo illa Pseudo-Isidorus disposerat, in singulorum canones ita numeris distinxit, ut cujusque concilii canones pro-
pria numerorum serie censeantur, neque cum sequentiis concilii canonibus conjungantur, Græca concilia a concilio Niceno I, Latina a Carthaginensi I exorditur. Illorum seriem cum concilio Chaceltonensi, harum vero, cum secundo Hispaniensi claudit. Titulos seu summulas a Pseudo-Isidoro appositis, necnon numeros, quibus ipse conciliorum canones distinxerat, communiter retinuit, Græca tamen concilia eadem lere ratione dispositi qua in prima parte Rom. pontificum decretales di-
sposuerat. Chaceltonensi concilio plures canones

vere, quid tenere, quid postremo rejicere deberent. Verum cum Christianitatis religio, favente pio prin-
cipe Constantino, longe lateque per orbem propagari cœpisset, simul etiam episcoporum cœperunt libere celebrari conventus. Qui tamen cum a presulibus sancte hæc bætnerus per quatuor orbis climata celebrari non desinant Ecclesie, ille tamen qui in Nicæa civitate Bitynie a S. Sylvester convocatus et a cccxviii episcopi legitur celebratus, summe auctoritatis palmam tenere perhibetur, licet in ordine prior non habeatur. Sed inter hæc notandum, quod cum a pontificale Petri apostolorum principis usque ad præsulatum Sylvestri xxx et duo connumerentur pontifices, semotis Lino et Cleto, quod illi scilicet superstite adhuc Petro apostolo epis-
copatu functi sunt, nemo tamen eorum suis decretalibus aliqua sancire omisserit. Chrysogono duxat excepto, qui xxviii a Petro computatur apostolo. Rursus cum a S. Sylvester usque ad heatum Gregorium æque xxxii supputantur presules, omnes si-
miliiter præter Mercurium solum, qui lxii presulatu post Petrum apostolum functus est, edidisse leguntur. Verum his ita consideremus quæ sit eius nominis quod est decretale significantia. Igitur de-
creatum, quod a decerno verbo derivatur, ex seque aliud nomen procreat, videlicet decretale, cuius plurale est decretalia, intelligitur institutum, sive constitutio. Unde et decretalia, instituta sive consti-
tutiones possunt intelligi. Sed jam tandem eorumdem decretalium necessarias paginae imprimamus sententias. *Explicit prologue. Incipiunt capitula.* In hac quidem forma habebut collectio in codice ms. Vaticano, in quatuor regie bibliotheca Parisiensi codicibus (n° 3858, 3858 A, 3858 B, 4282). In codice Berolinensi (ms. Lat. n° 104, fol.) Ivonis prologue huic prologo præmittitur, quem idem hac adjecta nota de scriptum exhibet: *Explicit prologue primus. Item prologue sequentis operis. Codex ms. cum Ordine celebrandi concilii incipit qui in omnibus cum illo convenit, quem Burchardus Wormat, in fine concilii Saligenstadiensis descripsit, quique a nostris codicis librario perfectiori forma, quam a Burchardo exhibetur. Illum enim nota illa Admo-
nilio ad sacredotes subsequitur, quam S. Anselmus Lucensis Leoni tribuit, et hac epigrapha suam collectionem recepit: Incipit sermo quem S. Leo papa composuit in synodo dicendum. Ord. Roma-
nus apud Melch. littorp: De divinis Catholice Ecclæsiæ officiis in mysteriis, varii veteris aliquot Ecclæsiæ Patrum ac Scriptorum ecclesiasticorum li-*

C bri. Parisiis 1610, in-fol., p. 474 seq., cum quo hic noster maximam similitudinem habet, eadem admonitionem exhibet. Cf. J. Mabilon *Musxi Italicæ* II. p. 373-397. Parisiis 1724, in-4, Ed. Martene: *De anquis Ecclesiæ ritibus*, lib. iii, c. I, p. 867 seq. Antwerpia 1736, in-fol. t. II Burchardium fragmentum in omnes conciliorum collections re-
cepsum fuit: Labbe et Cossart, t. IX, p. 848-833; Coleti t. XI, p. 1133-1138; Hardouin, t. VI, p. 1, p. 829-834; Mansi t. IX, p. 400-486; Hartzhemius *Concil. Germaniae* t. III, p. 9-16. Nulla tamen re codex Berolinensis magis distinguuntur, quam titulus sibi omnino proprio et peculiari, de quo mox plura dicemus, quique sic se habet: *Liber monasterii beatæ virginis Mariæ in Lacu in quo continentur modus de observanti synodi. Item liber canonum Ivo-
nis de ordine Regularium beati Augustini Cîrnotensis episcoli ex sententiis summorum pontificum et generalium conciliorum atque sanctorum Patrum in unum collectus, distinctus in decem libris. In codice Parisiensi n° 3885 A, a librario versus qui sequuntur descripsi sunt:*

*Leta cohors fidelium Dei precare Filium
Ut nos sua clementia ducas ad cari gaudia,
Nobis letitia sit super omnia et bonis copia.
Cum Dei gratia, per quem solemnia.
Sine tristitia sint in Ecclesia.*

*Deus propitius esto mihi Willelmo peccatori
Ecclæsia quæcumque nocent, quæcumque molestant.
Egregie decretæ docent simulque manifestant.
Eximihi scriptor operis laudandus in isto.
Abbini Willelmi erit pro judice Christo.
Bona geres tunc pace fruens, cum premia regni.
Jam referes præmissa lucens in luce perenni.*

Codex bibliothecæ Vindobonensis (*Cod. theolog.* n. 355, in-fol.) mancus est. Et cum partis iii, tit. 22 incipit.

(261) Rome 1731-1735, 4 vol. in-fol., t. I, p. 30 et 90.

(262) Anaclatus P., tertius a Petro, etc.

(263) Clemens in prima epistola, c. 11; Cl. in se-
cunda epistola sua, c. 20; Cl. in tercia epistola,
c. 32; Cl. in quarta epistola, etc. Capitula, quæ a
primo usque ad undecim sese subsequuntur,
omnia ex prima decretali desumptæ sunt, quod
sæpius hisce verbis indicatur: *Item de eadem capi-
stola.*

ex synodo quinisexta seu Trullana, que Constantiopolis an. 692 habita fuit, sub junxit, quibus loca quædam ex Venerabilis Beda et aliorum ecclesiasticorum scriptorum libris, necnon ex ejusdem concilii actis desumpta præfixit. Ceterum canonum versio in multis ab illis discrepat, quæ in concilio collectionibus habetur (264), magisque ad Græcorum exempla accedit (265). Concilium dein secundum Nicænum an. 787 habitum, et synodus octava annis 869 et 870 celebrata annexa sunt, quibus iterum fragmenta quædam ex ipsorum actis decepta præmittuntur. Cilibet denique canonum seriei, tum eorum qui ex Latinis, tum eorum qui ex Græcis conciliis decepti sunt capitula nonnulla ex SS. Patrum et aliorum scriptorum operibus deprompta, addita sunt.

Tertia collectionis pars, quæ sola canonum collectionis speciem refert, loca exhibet ex Patribus, scriptoribus ecclesiasticis, Romanorum et Franco-rum legum compilationibus excerpta, et in xxix rubricas disposita, quarum deinde singula plura capitula nunquam perturbato numerorum ordine distincta dividuntur. Quibus tamen capitulis alia tum decreta etiam tum canonum fragmenta admista sunt.

Hujus collectionis auctorem non minus quam

(264) Mansi, t. XI, p. 939-988.

(265) Exempli gratia, eorum canonum versionem hic apponimus, qui neque in Iovis neque in Gratiani opera transierunt. « C. 8 (can. 20). Non licere episcopo in civitate quæ ad eum non pertinet predicare. Non licet episcopo in altera, quæ ad eum non pertinet, civitate publice prædicare. Si quis vero inventus fuerit hoc faciens, ab episcopio cesseret, quæ vero presbyteri sunt, faciat. » C. 9 (can. 21). De episcopis. « Qui pro culpis suis irrecipitabiliiter depositi sunt et in locum laicorum redacti, si sponte sua convertantur ad Dominum et peccato renuntiant pro quo depositi sunt, et omnino se alienant ab eo, clericalem tonsuram non perdant. Si vero peccato adhæserint, quemadmodum laici comes dimittant, quia mundanam conversationem coelesti vita præposuerunt. » — C. 11 (can. 26). De presbyteris non legalibus nuptiis detentis. Prebyterum nuptiis non legalibus detentum cathedram quidem habere sed ab officio abstinere præcipimus. Sufficiat ei hujusmodi indulgentia, quia beneficere aliis eum, qui vulnera sua debet curare, consequens non est. *Benedictio enim sanctificationis traditio est.* Qui vero hanc non habet propter delictum ignorantiae, quomodo aliis tradet? Neque enim publice neque private beneficiat, neque corpus domini dispenset aliis, neque alio modo ministret, sed sufficiat ei quod præsideat (*ἀρχούσας τῇ προεδρίᾳ*) et imploreat a Domino, ut dimitatur ei iniquitas ignorantiae sue. Manifestum autem quod ei hujusmodi non legitime nuptias solventur ad nullatenus vir accessum habebit ad eam, propter quam sacro ministerio privatus est.

(266) Pars i, t. I: Decreta Clementis c. 23; t. II, D. Anacleti c. 25; t. III, Evaristi c. 6; t. IV, Alexandri c. 8; t. V, Sixti c. 5; t. VI, Telesphori c. 5; t. VII, Hygini c. 3; t. VIII, Pii c. 5; t. IX, Anitii c. 7; t. X, Soteri c. 1; t. XI, Eleutherii c. 4; t. XII, Victoris c. 4; t. XIII, Zephneri c. 3; t. XIV, Calixti c. 14; t. XV, Urbani c. 5; t. XVI, Pontiani c. 1; t. XVII, Anteri c. 1; t. XVIII, Fabiani c. 12; t. XIX, Cornelii c. 3; t. XX, Lucii c. 3; t. XXI, Stephani c. 7; t. XXII, Sixti c. 2; t. XXIII, Dionysii c. 2; t. XXIV, Felicis c. 7; t. XXV, Eutychiani c. 4; t. XXVI, Gajii c. 2; t. XXVII, Chrysogoni c. 1. Chrysogoni papæ decreta, qui XVIII a Petro apostolo sortitus est cathedralm, nusquam reperi, nisi quod ad quamquam virginem exhortationis ad sufferendum martyrium

A tempus, quo confecta fuit ignoramus. Attamen cum Rom. pontificum seriem non citra Urbanum II perducat, nec posteriorum conciliorum canones exhibeat, merito illam hujus pontificis tempore elaboratam fuisse credimus. Tanto enim tamque admirabili in colligendis monumentis ardore auctor suum opus absolvit, ut certe si quæ posteriora habuisset aut cognovisset documenta, illa ipse inseruisse.

Cum nos in hujusce nostri opusculi decursu sæpissime ad hanc collectionem accedere debeamus, necessarium dicimus perspicuum quandam ipsius speciem exhibere, ne quoties illam proferimus, non satis lectores nos intelligent. Hinc in nota omnium collectionis argumentorum indicem apponimus, in quo retenta trium partium divisione, cujusque pontificis decretales, et singulorum conciliorum canones in totidem titulos distribuentes, eundem omnino temporis ordinem secuti sumus quem auctor in sua collectione observaverat. Quod vero ad appendices illos duos spectat, qui, ut diximus, conciliorum tum Græcorum tum Latinorum canibus adjiciuntur, primum hac nota distinximus, scilicet, pars secunda, appendix a. Alterum vero had alia: pars secunda, appendix b, ipsosque simul cum allis titulis numeravimus (266).

scripsit litteras Mediolanum. Verum cur hoc acciderit, utrum scilicet cito morte præventus sit vel aliud quidecim contigerit, non satis elucet. — t. XXVIII, Marellini c. 2; t. XXIX, Marcelli c. 1; t. XXX, Eusebii c. 4; t. XXXI, Melchiadis c. 7; t. XXXII, Julii c. 7; t. XXXIII, Felicis c. 5; t. XXXIV, Liberi c. 4; t. XXXV, Damasi c. 4; t. XXXVI, Syrii c. 11; t. XXXVII, Anastaci c. 1; t. XXXVIII, Innocenti c. 27; t. XXXIX, Zozimi c. 2; t. XL, Bonifaci c. 1; t. XLI, Celestini c. 6; t. XLII, Sixti c. 4; t. XLIII, Leonis c. 51; t. XLIV, Hylandri c. 2; t. XLV, Simplicii c. 2; t. XLVI, Gelasii c. 58; t. XLVII, Anastasi c. 2; t. XLVIII, Symmachii c. 20; t. XLIX, Hosmisdas c. 2; t. L, Felicis c. 2; t. LI, Silverii c. 1; t. LII, Vigili c. 2; t. LIII, Joannes III, c. 2; t. LIV, Pelagii c. 30; t. LV, Gregorii c. 112; t. LVI, Gregorii II c. 8; t. LVII, Gregorii III c. 8; t. LVIII, S. Bonifaci M. c. 2; t. LIX, Zachariæ c. 2; t. LX, Leonis IV c. 23; t. LXI, Gregorii IV c. 2; t. LXII, Nicolai c. 74; t. LXIII, Joannis VIII c. 8; t. LXIV, Stephani V c. 9; t. LXV, Leonis IX, c. 2; t. LXVI, Alexандri II c. 7; t. LXVII, Urbani II c. 3; — P. II, t. I, Conc. Nicæn. integrum: t. II, C. Ancyri c. 14, t. III, C. Neocæsar. c. 9; t. IV, C. Gangrense integrum; t. V, C. Sardic. c. 13; t. VI, C. Antioch. c. 18; t. VII, C. Laod. c. 29; t. VIII, C. Constaot. c. 4; t. IX, C. Ephesin. c. 1; t. X, C. Chalced. c. 26; t. XI, synodi quinosexagesimæ c. 17; t. XII, C. Nicæn. n. c. 14; t. XIII, O. synodi vin. c. 31; t. XIV, Ap. a. c. 16; t. XV, C. Carth. i. c. 3; t. XVI, C. Carth. ii. c. 5; t. XVII, C. Carth. iii. c. 30; t. XVIII, C. Carth. iv. c. 102; t. XIX, C. Carth. v. c. 14; t. XX, C. Carth. vi. c. 1; t. XXI, C. Carth. vii. c. 5; t. XXII, C. Milevit. c. 11; t. XXIII, C. Arelat. i. c. 4; t. XXIV, C. Arel. ii. c. 8; t. XXV, C. Arel. iii. c. 2; t. XXVI, C. Araus. c. 11; t. XXVII, C. Vasen c. 5; t. XXVIII, C. Agath. c. 68; t. XXIX, C. Aurel. c. 27; t. XXX, C. Eliberit. c. 16; t. XXXI, C. Tarracon. c. 9; t. XXXII, C. Gernd. c. 5; t. XXXIII, C. Casaraug. c. 2; t. XXXIV, C. Heleroensi (Herd.) c. 11; t. XXXV, C. Tolet. i. c. 9; t. XXXVI, C. Tolet. ii. c. 12; t. XXXVII-XXXIII, C. Tolet. iv. c. 30; vii. c. 5; viii. c. 2, ix. c. 6, x. c. 3, xi. c. 6, xii. c. 3; t. XLIV, Divers. conc. c. 7; t. XLV et XLVI, C. Brac. i. c. 2, ii. c. 9; t. XLVII, Capitula de concilio Martini P. c. 84; t. XLVIII, C. Brac. iii. c. 3; t. XLIX, C. Hisp. ii. c. 6; t. L, Ap. b. c. 39. — P. in, t. I, De fide et sacramento fidei, de baptismo c. 23; t. II,

Videndum nunc est an et quosnam antecessores nostrae collectionis auctor secutus sit. Ad primam quidem et secundam partem quod attinet, dubium videri poterit utrumque in illis ardorandis alios priores collectores imitatus fuerit, necne. Modus enim quo Pseudo-Isidori collectionem excerpit, ipsi praecipue ac peculiarius est. Ab auctore autem illius collectionis, quem Anselmo dedicata est, quam maxime discrepat. Ipse enim nunquam a Pseudo-Isidoro recedit, decretalium fragmenta eodem plane ordine quem in Pseudo-Isidori collectione servant profert et ipse, eaque nec ab invicem separat, nec diversis collectionis sua locis interserit, multo tamen pauciora capitula, eaque selecta ex ipso deproprietate, dum ille totum ferme Pseudo-Isidori opus indiscriminatum nulloque habito delectu in suam compilationem congressit.

Ceterum negari minime potest, maximam similitudinem nostram collectionem inter atque illam aliam intercedere, quam in codice Viudobonensi habetur, de qua nuper locuti sumus. Prima siquidem nostrae collectionis pars eadem plane ac in Vindobonensi, licet uberiori forma, disposita est: utrin-

que capitula omnia ex Pseudo-Isidori unice desumpta sunt, et pontificibus singulis, ascripta est nota, que significat quantum quisque in pontificum serie a beato Petro distet. Capitula denique fore omnia (267) quem in Vindobonensi codice reperiuntur, plus minusve quandoque immutata (268) cum iisdem omnino titulis, et in eadem forma atque in eodem ordine in nostram collectionem transierunt.

Neque mirum videri debet quod auctor collectionis, qua sane amplissima est, parvam illam ac jejunam Vindobonensem secutus sit: quandoquidem ingentia etiam opera a minimis normam atque incrementum non raro accipiunt. Secundam partem quod spectat, non alio duce neque magistro indigit auctor, cum a Pseudo-Isidoro jam omnia parata essent. Ad adorandum demum tertiam operis sui partem, unum Buchardi Wormatiensis Decretum in promptu habuit (269), receptis aliis fere omnibus. Attamen cum hinc messem colligeret, eadem voluit uti libertate qua Burcbarthus cum suorum antecessorum compilationes meteret.

CAPUT II.

Quid sit discriminis inter Collectionem tripartitam ac Iponis opera.

Quin diutius in refereudis aliorum opinionibus (270) circa Iponis opera, iisque approbandis vel refutandis immoremur, ad hanc nostram collectionem nosmet convertamus, eamque cum Iponis operibus comparemus, ut hinc pateat Iponem Panormiae sollemnido auctorem dici posse, eamque nostrae collectionis ope extraxisse; Decretum vero non Iponi, sed alii cuidam qui multo post vixerit tribuen-
dum esse.

De sacramentis ecclesiasticis c. 27; t. III, De rebus ecclesiasticis et de eauridem reverentia et obseruatione c. 34; t. IV, De obseruatione dierum c. 2; t. V, De jejunio c. 5; t. VI, De consuetudinibus ecclesiasticis c. 18; t. VII, De consuetudinibus c. 17; t. VIII, De primatu Romanæ Ecclesie c. 9; t. IX, De episcopis c. 23; t. X, De clericis et eorum causis c. 53; t. XI, De moachis c. 4; t. XII, De sanctimonialibus c. 8; t. XIII, De monachis et sanctimonialibus c. 7; t. XIV, De virginibus c. 9; t. XV, De conjugiis c. 106; t. XVI, De incesta copulatione c. 32; t. XVII, De septem gradibus consanguinitatis c. 4; t. XVIII, De nocturna illusione c. 4; t. XIX, De incesto concubitu c. 4; t. XX, De homicidiis licitus et illicitis c. 57; t. XXI, De incantatione dæmonumque superstitione c. 21; t. XXII, De mendacis et perjuris c. 33; t. XXIII, De injuriosis et flagitiis c. 3; t. XXIV, De usurariis c. 6; t. XXV, De venatoribus c. 5; t. XXVI, De truncatoribus membrorum c. 9; t. XXII, De excommunicatis c. 24; t. XXVII, De pœnitentiis c. 48; t. XXIX. De causis laicorum c. 284. — T. XVII, c. 1, celebrem Isidori locum ex Pauli sententiæ desumptum exhibet, qui ex Buchardi decreto lib. iii c. 28 in nostram collectionem transiit. Tabule, quæ consanguinitatis gradus exhibet in codice Berolinensi versus, quos hic submittimus, ascripti sunt:

*Hæc consanguinitatis paulatim volvitur in se,
Donec ad extremos permeat usque gradus.
His quia tunc metis cognatio deficit omnis,
Conjugium licitum est et renovare thorum.
Quod vero sexto ramo concluditur ordo,
Sex mundi ætates significare vides.*

Panormiam germanum esse Iponis opus omnes fere viri sapientes fatentur, ii etiam qui illam ante Decretum elucubratam fuisse, ac proinde nullo modo Decreti summam esse contendunt. Omnes omnino codices mss., tam antiqui quam recentiores, qui Panormian exhibent, quorum innumeris in bibliothecis Gallie præsentim inspicere mihi licuit, Iponi nomen præ se ferunt, iisque præst notus illius prologus. Plurimi itidem iisque optimi, nullam

Ut status ipse hominis numero compleetur eodem Idcirco generis ordo nitet similis.

In dubios codicibus manuscriptis Parisiensibus hic titulus desideratur.

(267) C. 3, 14, 18, 27, 38, 39, 40, 42. Ctp. p. 1, t. I, c. 22; t. II, c. 19; t. III, c. 3; t. V, c. 1; t. XII, c. 1 et 3; t. XIII, c. 3. C. 47, 51, 52, 56, 59, 63. Ctp. p. 1, t. XV, c. 1, 2; t. XVII, c. 2, 3; t. XXI, c. 3; t. XXII, c. 2; t. XXIX, c. 1; t. LI, c. 2.

(268) C. 4, 5, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17. Ctp. p. 1, t. I, c. 20, 21; t. II, c. 5, 9; 10, 11, 13, 23, 24, C. 28-32, 25, 37, 41, 54, 55, 58. Ctp. p. 1, t. VI, c. 1, 3, 4, 6; t. VII, c. 1; t. VIII, c. 1; t. IX, c. 3, 4; t. X, c. 1; t. XIII, c. 2; t. XVIII, c. 8; t. XXI, c. 4; t. XXVI, c. 2.

(269) En quædam exempla: P. m, t. I, c. 12-16.

Burch. l. iv, c. 13, 16, 50, 51; t. II, c. 2-6. B.l. v, c. 15, 16, 20, 21, 47; t. III, c. 9-12, 27, 28, 30, 31.

B. l. iii, c. 9-12, 42, 146, 459, 460; t. VI, c. 1-3, B. l. iii, c. 126-128; t. X, c. 7-9, 12-16. B. l. II, c. 181, 182, 184, 185-187, 191, 192; t. XII, c. 1-8.

B. l. viii, c. 10, 19, 22, 23, 37, 54, 58; t. XIII, c. 1-3. B. l. viii, c. 65, 68, 86, 90, 98; t. XV, c. 63-68, 70-78. B. l. ix, c. 3, 4, 46, 47, 51, 54, 59, 60,

61, 65, 66, 74, 75, 81, 82; t. XVI, c. 9-13, 19-29.

B. l. vii, c. 2, 3, 10, 15, 17; t. XVII, c. 9, 12, 13, 22-24, 33, 34, 45, 46, 49; t. XX, c. 53-55. B. l. vi, c. 21, 22, 42; t. XVIII, c. 7-10, 16-18. B. l. xvi, c. 14, 16, 20, 21; t. xix, c. 11, 12, 15; t. XXIX, c. 1, 3-17. B. l. xiii, c. 8-11, 22, 29, 30, 34-37, 40, 44.

(270) Hæ sententiæ habentur in Cas. Oudini *Comment. de scriptoribus ecclesiasticis*, t. II, p. 873-876. Dips. 1722, fol.; *Histoire littéraire de France*, t. X, p. 102; ff. Ballerini l. c., p. iv, c. 16.

Leonis IV de cœlo eligendo pontifice antiquo rem decreta de litteram exhibent: appendix vero de canonice, qui libri et quo tempore sint legendi in Ecclesia, præterea concilii Lateranensis II, sub Innocentio II celebrati, canones in plurimis desiderantur. Docti vero ferme omnes in hoc consentiunt, quod ne tempe postremi tardius Panormia superadditi fuerint; nec minus certum esse videtur alium quoque de legendis libris canonem huc insuper accessisse, tum quia nullius auctoritatis est, utpote qui ex rituali quedam libro desumptus, tum quia idem titulus in alio etiam ejusdem collectionis loco invenitur (271).

S. I. Ubi Iovonis Panormiam accurate cum collectione tripartita quis conferat attingeque consideret quam intime haec duas compilationes inter sece conjugantur, faciliter negotio comprehendit Panormiam totam illinc quodammodo emersisse, ex ipsius scilicet vasta atque indigesta mole elaboratam et in quendam ordinem fuisse redactam. In singulis itidem partibus et rubricis maxima dignoscitur inter utramque collectionem similitudo, qua praesertim in tertia illius collectionis parte apparet. Ex hac enim non singula quadam capitula, sed integras rubricas desumpsit (272), ac, paucissimis tantummodo exceptis capitulis, sine ulla ordinis vel

(271) Ut oratione que Lovani anno 1557 in octavo facta est. In capitula divisa est; qua de causa, et si minus recte haec divisio facta sit, a correctoribus Romanis, necnon ab Antonio Augustino et a Baluzio et aliis adhibita fuit. Ceterum Brandanian editionem, nulla prorsus facta mutatione, referit.

(272) Ut pateat quam intime haec duas collectiones connexae sint, ex singulis Panormiae partibus præcipua capitula adnotabo, quæ Ivo ex Tripartita et non ex alia quadam collectione hauserat. Singulis vero Panormiae capitulis. Tripartite capitula ascripsi. Ivo Pan. p. i, c. 28, 31, 65, 87, 95, 109, 111, 121, 122; Coll. trip. p. iii, t. i, c. 5, 1, 23, 7, 9, 10, 11, 15, 16. Ivo ibid. c. 144, 150, 153, 155; Coll. trip. p. iii, t. II, c. 2, 5, 6. — Ivo Pan. p. ii, c. 18, 20, 21, 36, 63, 78, 80, 81; Coll. trip. p. iii, t. III, c. 9, 11, 12, 23, 26, 5, 4. Ivo ibid. c. 117, 118, 119, 126, 127, 141-144, 158, 159; Coll. trip. p. iii, t. VI, c. 5, 6, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 1, 2. Ivo ibid. c. 120, 161-168; Coll. trip. p. iii, t. VII, c. 11, t. 2, 3, 4, 8, 5, 9, 6. Ivo ibid. c. 181, 184, 194; Coll. trip. p. iii, t. V, c. 3, 4, 2. — Ivo Pan. p. iii, c. 5, 6, 7, 51; Coll. trip. p. m, t. IX, c. 2, 3, 42. Ivo ibid. c. 41, 132, 175, 176, 177, 178; Coll. trip. t. X, c. 1, 35, t. 2, 3, 4. Ivo ibid. c. 179, 180; Coll. trip. p. m, t. IX, c. 5, 6. Ivo ibid. c. 187, 188, 205, 206, 209; Coll. trip. p. m, t. XII, c. 1, 4, 6, 8. — Ivo Pan. p. iv, c. 7, 8, 117; Coll. trip. p. m, t. VIII, c. 8; t. IX, c. 53. — Ivo Pan. p. v, c. 1, 2, 9, 3, 108; Coll. trip. p. m, t. X, c. 7, 9, 12; t. XI, c. 50, 23. Ivo ibid. c. 79, 83, 84, 85, 87, 88, 124, 125, 126; Coll. trip. p. m, t. XXVII, c. 1, 2, 3, 4, 17, 18, 13, 15, 16. — Ivo Pan. p. vi, c. 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 27, 28, 29, 31, 34, 45, 53, 57, 60, 62, 64, 65, 66, 70, 71, 74, 75, 79, 80, 85, 91, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 113, 117, 118; Coll. trip. p. m, t. XV, c. 1, 64, 46, 63, 36, 7, 8, 9, 5, 20, 29, 2, 3, 15, 43, 94, 16, 4, 5, 34, 35, 11, 24, 32, 98, 99, 100, 101, 402, 107, 108, 104, 11, 13, 14, 53, 57, 58, 60, 61, 62, 79, 68, 81, 85, 94, 95, 17, 21, 22, 42, 48, 69, 70. Ivo ibid. c. 122-120; Coll. trip. p. m, t. I, c. 20, 21, 22, 47, 18, 19. — Ivo Pan. p. vii, c. 4, 9, 10, 12, 17, 32, 33, 36, 37, 41, 42, 47, 52; Coll. trip. p. m, t. XV, c. 82, 84, 74, 75, 73, 91, 92, 93, 88, 89, 77, 87, 53, 33. Ivo ibid. c. 53, 65, 66, 67, 73, 80, 83, 84-88; Coll. trip. p. m, t. XVI, c. 23, 24, 25, 26, 12, 13, 15, 8, 16, 17, 18. Ivo ibid. c. 89; t. XVII, unicum. — Ivo Pan. p. viii, c. 1, 2, 6, 7, 8, 11, 12, 13,

A forma immutacione in suam collectionem recepit. Romanas vero leges ex una Collectione tripartita transluit (273).

Hinc etiam probari potest Iovonem ex prima parte, quæ decretales complectitur, multa ad suum opus adornandum desumpsisse (274). Secundum vero partem quod spectat, licet illam non minus quam Collectionis tripartita auctor ex Pseudo-Isidori opere mutuare potuerit, apertissime tamen patet, etiam in hac parte Iovonem ab antecessore suo non dellexisse. Ab illo enim concilii quinisexti, necnon Nicenæ II et oecumenici VIII canonem exscripti, qui in Pseudo-Isidori opere desunt, et in Collectione tripartita primo inveniuntur: dein ex eisdem synodorum actis, que in Collectione tripartita syndicis ipsius præfixa sunt, fragmenta quadam, demum et capitula illa que, ut diximus, appendicis loco tum Græcis, tum Latinis conciliis adjecta sunt, in Panormiam recepit; quibus omnibus nostram sententiam esse extra omnem dubitationis aleam positam, nemo est qui non videat.

At enim ex Iudeum Iovis litteris non minus quam ex Panormia constat Collectionem tripartitam ipsi cognitam fuisse, exdemque ipsum usum esse. Adnotavimus ea tantummodo loca (275), quæ in Panormiam recepta non sunt, que proinde evincunt

14, 15, 16, 17, 22, 25, 26, 34, 35, 38, 39, 40, 44, 48-54, 55-60; Coll. trip. p. iii, t. XX, c. 4, 2, 4, 5, 6, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39-45, 46-49, 51. Ivo ibid. c. 65, 66, 68, 73, 74, 79, 80, 81; Coll. trip. p. m, t. XXI, c. 14, 15, 16, 10, 11, 9, 8, 7. Ivo ibid. c. 83-93, 94, 96, 103, 109, 111, 112, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 128-131; Coll. trip. p. m, t. XXII, c. 2-11, 13, 14, 18, 20, 23, 22, 21, 31, 15, 32, 17, 1, 24-28.

(273) Ivo Pan. p. iv, c. 127-130; Coll. trip. p. m, t. X, c. 6, 7, 8, 9. — Ivo Pan. p. v, c. 14-22; Coll. trip. p. m, t. XXIX, c. 171, 239, 131, 113, 99, 132, 138. Ivo ibid. c. 24-45, 47-75, 76; Coll. trip. p. m, t. XXIX, c. 257, 95, 96, 19, 75, 97, 137, 138, 114, 266, 277, 276, 174, 153, 238, 183, 263. Ivo ibid. c. 23, 252, 242, 29, 42, 48, 49, 43, 44, 45-53, 66, 68, 69, 117, 118, 121, 126, 128, 129, 177-179, 152, 202, 223, 224, 231, 260-274; Coll. trip. p. m, t. XXV, c. v. — Ivo Pan. p. vi, c. 1, 7, 11-13, 46, 48, 70-73, 110, 113; Coll. trip. p. m, t. III, c. 1, 36, 20, 29, 115; t. XXIX, c. 95, 116; t. XV, c. 104, 105; t. XXIX, c. 74, 100; t. XV, c. 42, 48.

(274) Ivo Pan. p. i, c. 18, 22; Coll. trip. p. i, t. XLIII, c. 44; t. IV, c. 71. — Ivo Pan. p. ii, c. 170, 174, 177; Coll. trip. p. i, t. LV, c. 50; t. VI, c. 1; t. XXXVII, c. 3. — Ivo Pan. p. iii, c. 13, 43, 94, 55, 164, 165, 189, 145, 146; Coll. trip. p. i, t. XLIII, c. 36; t. XXXVII, c. 14, 21; t. XLVI, c. 31, 26, 27, 14; t. LV, c. 56, 77. — Ivo Pan. p. iv, c. 1, 4, 8, 10, 22, 25, 26, 29, 74, 75, 76, 100, 112, 113, 118, 136; Coll. trip. p. i, t. XXX, c. 8; t. II, c. 20; t. LXII, c. 4; t. II, c. 15, 16, 17; t. IX, c. 3, 4, 5, 6; t. LXII, c. 74; t. XVIII, c. 11, 12; c. 1; t. XXXII, c. 2; t. XXI, c. 1; t. XII, c. 2; t. IV, c. 2; t. XI, c. 1. — Ivo Pan. v, c. 12, 13, 106, 134, 135; Coll. trip. p. i, t. LXII, c. 60, 61, 34, 65, 66. — Ivo Pan. p. vii, c. 14, 15, 68; Coll. trip. p. i, t. LXII, c. 24, 54; t. LV, c. 111. Ex ipsis vero verbis quibus decretalium fragmenta incipiunt, appare eas sine ulla mutatione de verbo ad verbum ex Tripartita deponit esse, E. gr. Ivo Pan. p. iv, c. 118, Alexander P. V. a Petro in suorum primo Decretalium, etc.

(275) Ep. 47. Coll. trip. p. i, t. XLVI, c. 2. Ep. 60. Coll. trip. i, xxix, c. 2; xlvi, c. 35; iii, m, c. 26. Ep. 61. C. trip. i, lxiv, c. 3; i, lxii, c. 74. Ep. 99. C. trip. iii, xv, c. 20, 2, 3. Ep. 119. C. trip. iii, xv, c. 95. Ep. 135, C. trip. iii, xxix,

ipsum in illis perscribendis Collectionem tripartitam prae oculis habuisse. Si prætermis sibi quis hactenus ad nostram sententiam comprobandum adduximus, aliquis adhuc contendere velit Ivonem in sua condenda Panormia minime Collectionem illam fuisse secutum, immo tum, cum opus suum adornavit, ipsi penitus ignotam fuisse, id necessario tribuere debebit, tripartitam scilicet Collectionem ex Panormia desumptam esse: quod quamquam absurdum omnino sit affirmare, tamen simul probaret, collectionem pariter ex Decreto quod Ivoni vulgo tribuitur, desumptam esse, quandoquidem eodem omnino nexus quem Panormianus inter et Collectionem tripartitam existere monstravimus, cum hoc Decreto conjugari.

Verumtamen diutius in hac re immorare opera prelum minime ducimus, cum jam satis nostram corroboraverimus sententiam, Ivonem scilicet Panormiam estinxisse ad exemplar et ex monumentis Collectionis tripartitae.

Tanta interim erat collectionis illius moles, ut Ivonis liber, cum ipsa comparatus, in multis manieris appareret, et minime sufficeret ad omnem ecclesiasticam questionem dirimendam. Multa sane Ivoe sui antecessoris collectione reliquerat quæ colligenda fuissent, diversasque suæ collectionis rubricas pluribus capitulis ampliare adjectisque aliis novis rubricis, angere potuisset, quin ob nimiam atque inordinatam colligendi cupiditatem reprehendendus fuisset. Quod tamen Ivo neglexerat, alii fecerunt. Duo enim canonum collectores extiterunt qui Ivonis Panormiam ex Collectione tripartita iteratis curis ampliarunt, et eodem fere tempore, aut saltem post paulo, novas canonum collectiones adornarunt, quin tamen alter ex alterius operæ quidquam assumeret. Primi nomen omnino latet, alter vero aut consulto Ivonis nomen sibi arrogavit, aut quod magis vero simile

c. 115. Ep. 147. C. trip. iii, xv, c. 36. Ep. 184. C. trip. iii, iii, c. 25; iii, vii, c. 3, 4, 5. Ep. 212. C. trip. iii, xxix, c. 218. Ep. 213. C. trip. i, i, c. 23. Ep. 222. C. trip. iii, vi, c. 5. Ep. 241. C. trip. i, xxxii, c. i. Ep. 212. C. trip. iii, xvi, c. 42. Ut oratione quæ de Ivonis operibus anno 1647 Parisiis in 2 tom. in-fol. adornata est; Decretum primo tomo complectitur.

(276) Pars ix, c. 6, pr., § 4-2; c. 7, pr., § 1-2; c. 8, pr., § 1-2; c. 9, pr., § 1-7; c. 10, pr., § 4-7; c. 11, pr., § 1-4, respectu collectionis ex Ivonis Pan. p. viii, c. 6-33, ctc. C. 22, pr., 4-7, et c. 23, pr., § 1-9, ex Coll. trip., p. iii, t. XXII, c. 1-18, etc.

“(277) Voluntati vestrae, reverendissime Pater, ut valui, parui et sententias sanctorum Patrum, multarum bibliothecis ecclesiarum diligenter curiosius perlustratis, ex gestis conciliorum et decretis pontificum Romanorum, tractatibus quoque virorum illustrium et orthodoxorum captim collegi et eadem collectionem ordinata compositione in unius voluminis corpus redigi, ut cui forte omnia illa, ex quibus haec collecta sunt, difficile fuerit habere, vel legere quod sibi judicaverit commodum, hic possit facilius invenire. Cui enim collectioni post descriptionem hominum et temporum Romanorum pontificum tractatum viri venerabilis domini I. Carnotensis episcopi, quem de consonantia canorum luculentum admodum sermone dictavit, diligens lector lucernæ vice inveniat, legit et intelligat sic penetralia subsequentis opusculi et abdita quæque inoffenso pede percurrat. Nam et totam ejusdem opusculi contextiōnem ita studiū disponere, ut prefationis loco ei per omnia videatur congruere. Ut tandem idem libellus sacrae decalogi legis etiam numero partium conveniret, totius voluminis summam in decem partes distinxisse, et omnem earundem continentiam partium competenti brevitate comprehensam tractatui p̄fici viri subjunxi, ut quid in

Aest, librariorum ignorantia editorumque errore sub tali nomine ad posteros pervenit.

Opus utrumque nunc diligentius illustrandum est.

¶ II. Codex Vindobonensis (*Jus can.*, num. 91, in 4° collectione) exhibet quæ novam Ivonis Panormiae recensionem in decem partes divisam complectitur; quam divisionem ideo auctor amplexus fuisse videtur, ut in suo opere adorando proprius ad decalogum accederet, atque ita sui temporis indolem suorumque civium consilium sectaretur. Ceterum Panormiam, integrum ipsius divisionem in libros et capitula imitatus, eadem ferme servata forma in suam collectionem recepit, ita tamen, ut ipsius capitula propria et peculiari quādam ratione ac ordine disponeret. Capitula enim singula non dividit numeris, nec unum post aliud inserit, sed plura quæ de iisdem rebus agunt, conjungit, ad ad unum veluti caput quod titulos seu rubricas imitatur, ita reducit, ut a primo capitulo cetera, adiectis uno vel pluribus punctis distinguat, prout plus minusve a principio distant. Ut vero decem essent partes, tertiam Panormiae partem in duas divisit, quæs decimam addidit, in qua de penitentia agitur, cuius documenta, cum ab Ivone penitus esset omissa, tum ex Collectione tripartita (iii, 28), tum ex Burchardi Wermatisiensis Decreto desumpsit. Collectio vero tripartita ita illi quodammodo sese præbuit quemadmodum sese ijsius antecessori (276) præbuerat.

Duplicem præfationem operi suo præpositum, quarum alteram que totius operis rationem exponit, alteram ex Ivonis Panormia usurpat, ut ipsa (utar auctoris verbis) totius sacrarii porta sit atque dux, quo dirigente quilibet ipsius arcana lustrare possit. Hinc Ivonis prologum suæ etiam propriæ præfationi anteponit (277), quam dein partium index

C qua parte queri debeat facilius appareat. Præterea singularum capitibus distinctionem propriis titulis ex ordine adnotare curavi, ut non oporteat lectorum causa alicujus sententiae totum volumen percurrere, sed tantum suo negotio capitulum cum praefixo numero notare et ei subjectas sententias continuata lectione indagare. In quibus ne item et de eodem frequentibus interpositam difficultatem querenti et fastidium pareret legenti odiosa plerisque prolixitate vitata, tali eas brevitate contraxi, ut non singulis capitulis singulos titulos ascriberem, sed singulis titulis plure capitula sepe adjicerem et eosdem titulos crebro etiam per membra subdivisi- guerem, ipsarumque numerum subdistinctionum affixorum numero punctorum et in titulis et in titulis capitulii denotarem. Quod autem sententias alias absonas et nostris temporibus minus aptas plerumque interposui, non ut secundum eas vel ipse judicarem vel alios judicandum insinuarem feci, ut quod diversi diversa senserint ostendendum et eorum quid sequendum sit prudentia lectoris judicio committendum putavi. Obscero itaque per misericordiam Dei ut hanc maxime laboribus meis vicissitudinem rependatis, uti apud eum qui tollit peccata mundi pro meis dignemini interveneri peceras.

“ Primæ pars continet de fide; de quibusdam hæresibus; de baptismo, de ministerio baptizandorum; de confectione chrismatis et unctione; de confirmatione; de sacramento corporis et sanguinis Domini; de eucharistia oblatione et percepcione; de sacrorum vasorum veneratione.

“ Secunda pars continet de constitutione ecclesiæ; de oblationibus fideliū, de dedicatione ecclesiæ; de sepultura; de consecratione altarium et quonodo ecclesiæ a presbyteris possideantur; de decimis; de legitima possessione; de confugientibus ad ecclesiæ; de sacrilegio; de libertis et rebus ecclesiæ et eorum alienatione; de Scripturis et con-

subsequitur, unde, melius quam ex prolixa descriptione videri potest, qua ratione antecessoris libro usus sit.

Præter ea quæ ex duabus collectionibus de quibus diximus, decerpserit, alia quædam documenta adjunxit, quod cum præstaret, nullius antecessoris exemplum secutus est. Huc pertinent canones quæ pluriimi ex concilio Patavino anni 1100, Tolosano anni 1149, Bellovacensi, anni 1120, Lateranensi in sub Calixto II, et quædam ex synodo Nancensis anni 1127 desumpti, nec non plurimæ Iovonis, Paschalis II, Calixti II litteræ. In calce partis quartæ notæ illi Acacii litteræ formatae, duas alias adjectæ, quas ipse auctor conscripsisse videtur, et quarum altera Iovoni inscribitur. Ambæ annum 1130 inscriptum habent.

Quanquam nec hujus collectionis auctor, neque tempus quo fuit confecta nota sint, utrumque tamen non improbabili ratione conjectere posse confidimus. Et quidem ad Collectionis ætatem quod pertinet facilius rem conficiemus, cum ex documentis recentioribus adjectis, et maxime ex litteris illis duabus

ciliis authenticis et apocryphis; de consuetudinibus; de jejuno et eleemosynis.

« Tertia pars continet de electione et consecratione papæ et episcoporum; de probatione et ordinatione; de quibusdam diversis ex causis ordinandis vel non ordinandis; de mutatione ordinandorum, de ordinantibus non reordinandis; de continentia ordinatorum; de simoniacis; de hereticis; de lapsis in sacris ordinibus; de clericis homicidis et usurariis; de servis ignoranter ordinatis; de clericis vitiosis; de abbatis et monachis; de virginibus et viduis velatis et abbatissis.

« Quarta pars continet de Regula beati Augustini et ejus observatione; de archiepiscopis et episcopis ordinandis; de expulsis; de ignotis; de discordibus, quid in ecclesiis, quid per parochias agant, de ministris eorum, quomodo principibus concordent et malos cohibeant; de rebus; de sobrietate; de paupertate; de libertate; de testibus episcoporum; de defunctis episcopis; de rebus episcopalibus et ecclesiasticis; de presbyteris et clericis ubi et quomodo vivant vel alios doceant; de possessionibus eorumdem.

« Quinta pars continet de primatu et dignitate Romanæ Ecclesiæ, de conciliis convocandis; de provincia constituenta; de potestate primatum et metropolitanorum; de negotiis clericorum ubi tractentur; de spoliis reinvestientiis; de accusatione, quo ordine, a quibus personis et adversus quos deboat vel non deboat fieri; de testibus, qui et quomodo et quod et in quo negotio testificari debeant vel non, deinde quis quando et quandiu dat sunt; de subterfugientibus quandiu et qua ratione expectentur; de iudicibus quales esse debeant et quando iudicium proferant; de appellatione quando et quomodo fiat et de male appellantibus; de electis iudicibus; et damnatis episcopis et clericis disinitis.

« Sexta pars continet qualiter purgantur clerici infamia tantum accusati; de causis et negotiis laicorum, de potestate ligandi et solvendi; de vocatione excommunicandorum; de excommunicatione; de absolutione; de illis qui excommunicatis fidelitate aut sacramento astricti sunt; de hereticis post mortem excommunicandis, et quod sit communicandum non nominatum excommunicatis; de illicita et injusta ac precipiti excommunicatione.

« Septima pars continet de nuptiis quo tempore et inter quas personas et qua de causa debeant fieri; de tribus quæ perfectum reddunt conjugium; de perfecto et imperfecto conjugio; de concubinis; de conjugibus, quorū alter sine altero continentiam vovit vel religiosi habitum sumpsit; de uxoribus quæ viri captiis aliis nuperunt; quod sit conjugium inter personas ejusdem religionis, hoc est inter gentiles

A quæ annum præferunt 1130, jure deducimus collectionem ipsam aut hoc ipso, aut saltem subsequenti anno confectam esse. Non alia argumentatione ex litteris formatis que anno 906 fuerunt exarata, et quas Hegino Prumiensis in suum Decretum lib. 1, c. 448 et 449, recepit, tempus quo illud elucubravit a doctis viris eruditur. Ex hisdem rationibus quæ nostræ collectionis ætatem indicant, ipsius quoque auctorem inveniri posse credimus.

Hildebertus, episcopus prius Cenomanensis, dein ab anno 1130 archiepiscopus Turonensis, qui anno 1134 mortuus est, in quædam epistola quam anno 1118 vel 1119 ad Guibertum episcopum Limericensem in Hibernia dedit (278) id narrat, se nempe in conscientia canonum collectione occupatum esse, eam quidem nondum absolvisse, absolutum vero statim ad ipsum transmissurum esse. In alia ex ipsius epistolis reperitur prefatio (279) quam huic sue collectioni præponere moliebatur, quæ tamen nec B est absoluta, nunc aliud est quam pars ex Iovonis prologo decerpta. Hæc si cum nostræ Collectionis virtutibus conferantur, non sine causa affirmari pot-

et inter judæos; quibus de causis non sit solventum conjugium; quæ conjunctio non facit conjugium; de separatione conjugii non ob causam fornicationis.

« Octava pars continet de conjugio nisi ob fornicationem non solvendo, de fornicatione cum sororibus et consanguineis et ne quis quam prius adulteravit uxorem ducat; de interfectoribus conjugium suarum; de adulterio; de Lothario et Thietberga; de fornicatione spirituali; de reconciliatione conjugum; de sacramentis accusationis separationis et reconciliationis; de subjectione ab uxoribus viris exhibantur; quare et qui conjungi prohibeantur vel jubentur; de consanguinitate et ejus numeratione et observatione et probatione, accusatione, computatione vel inquisitione: de gradibus ejus recto et transverso ordine dispositis.

« Nonna pars continet de homicidiis; de his, qui se ipsos, episcopos vel alios ecclesiasticos occident; de parricidis et conjugum ac pénitentum interfectoribus; de homicidiis sponte vel non sponte vel consilio factis; de eo, qui mulierem prægnantem percusserit et abortierit; de quibusdam homicidiis, quæ sine peccato fiant; de incantationibus et divinationibus et diverso genere magicæ artis; de natura dæmonum; de sortibus, de observatione dierum et mensium; de diversis octo generibus mendaciis; de juramentis observandis vel non illegitimis; de exactione juramentis et fallacia; de juramentis quibusdam et de comitibus jurisjurandi; de omni genere mendaciis.

« Decima pars continet de pénitentia et pénitentibus et de discretione inter eos habenda; quomodo clerici peniteant et de confessione peccatorum et de satisfactione ac reconciliatione; de majoribus culpis et minoribus, et de pénitentibus in extremis; et de emendatione omnium criminum et redempzione jejuniorum. »

(278) « Exceptiones autem decretorum, quas in unum volumen ordinare disponimus, ad suum finem nondum perducuntur sunt. Opus enim hoc liberum curis pectus desiderat, cuius nos episcopus immunes fecit. Horum tamen jam explevimus partem atque ad id peragendum quod restat episcopum deponemus. Peractum vestras venit in manus, nec opus erit ut pro eo deferendo vester legatus ad nos usque fatigetur. Officii nostri erit, vobis illud per nostrum destinari. » Lib. II, ep. 27, p. 124, Op. ed. J. Beaugendre. Parisis 1708, in-lol. »

(279) S. Hildeberti Tur. arch., in suas regulam ecclesiasticarum exceptiones de multiplici divinorum preceptorum genere. Lib. II, et. 161, l. c.

terit Hildebertum ipsius fuisse auctorem. Et re quidem vera præfatio quam in nostra collectione ab ipso auctore elaboratam invenimus, omnibus iis respondet quæ Gulbertus Limericensis, episcopus postulaverat, cui præterea ipsa inscribitur. Aper-tum etiam ex ipsius principio, imo ex præfatione universa est, eam ab homine ecclesiastica dignitate præfulgente ad alium ejusdem conditionis hominem esse scriptam. Canones insuper concilii Nanensis, quod anno 1127, mense Novembri, preside Hildeberto, habuit fuit, eundem collectionis, in quam recepti sunt, auctorem esse arguant. Quibus si adjicimus quod inter Hildeberti litteras, Iovonis prologus in Panormiam, inveniatur, recte confidere possumus, eundem suæ collectione præfigere ipsum voluisse. Quod cum in collectione nostra factum conspicimus, Hildeberto eam merito tribuimus.

Hinc etiam dignosci facile potest unde factum sit quod librarius qui codicem exscripsit, veri auctoris nomen obliuisci potuerit, cum Iovonis nonnisi prologum respiceret, sic secundam quoque præfationem ab ipso conscriptam putaret. Hinc præterea apertum est cur librarius qui codicem Berolinensem, in quo Collectio tripartita reperitur (280), conscripsit, etiam hanc collectionem Iovoni tribuerit, non aliam certe ob causam nisi in illo codice ad collectionis initium itidem Iovonis prologus habebatur. Quod vero idem librarius affirmit Iovinem opus suum in decem partes distribuisse, quodque codici Iovonis nomen inscripserit, cum tamè nonnisi illam Collectionem tripartitam exhibeat, mirum videri mihi me debet, si nature perpendimus quod vel librarius ipse, vel ille cuius jussu codicem exaravit, facilime scire potuit quamdam existere canonum collectionem in decem partes divisam, quæ vel ob magnam similitudinem quam habet cum Iovonis Panormia, vel ob id solum quod ipsi Iovonis prologus præfixus sit, Iovini quoque vulgo attributa est.

(280) Conf. Cap. 1, nota 260, hujus Dissert.

(281) « Malgré toutes les recherches et les discussions que nous avons pu faire, il est très-difficile de décider avec certitude ce qu'il faut penser de la collection des canons faite par Hildebert. Celle qui porte le nom d'Yves de Chartres, ne peut être celle de l'évêque du Mans; cela est évident. S'il était auteur de celle de la Tarragone, ou de celle de Sarragose, comme Antoine Augustin et après lui M. Dujat le conjecturent, serait-il possible qu'on ne trouvât que dans les bibliothèques d'Espagne l'ouvrage d'un évêque de France. Nous ne nous arrêtons pas à faire voir qu'il ne peut être auteur de celle qui porte le nom d'Anselme de Luques, ni à réfuter ceux qui la lui ont attribuée.... Enfin tout ce que nous pouvons dire avec certitude sur ce sujet, c'est qu'Hildebert avait entrepris de faire une collection de Canons, qu'il avait exécuté en partie son dessein, mais que les occupations attachées à l'épiscopat lui firent interrompre son travail jusqu'en 1118. Alors il résolut de le reprendre; mais nous ignorons s'il y a mis la dernière main; et en cas qu'il ait achevé cette collection, nous ne savons si elle existe, ou si elle est perdue, du moins nous est-elle inconneue. » *Histoire littéraire de France*, t. XI, p. 409, et in genere p. 406-410. — Inutile esset monere, Hildebertum minime Collectionis tripartitæ auctorem esse, cum eam jam Ivo, qui a. 1115 mortuus est, adhibuisset, et Hildebertus anno 1118 vel 1119 suum opus elaboresset.

(282) P. 1. De fide et sacramento fidei, id est, baptisme, et ministerio baptizandorum et baptizatorum; consignandorum et consignatorum; et de observatione singulorum. Et quid conferat baptisma, quid confirmatio.

P. II. De sacramento corporis et sanguinis Domini,

A Merito proinde, ac sine ulta dubitatione collectio-nem de qua loquimur Hildeberto tribuimus, qui pro magno, quo flagrabit conservanda ecclesias-tica disciplina desiderio, minime nova illa docu-menta negligere potuit, quæ ipsius disciplinæ mutatas aut ampliatis regulas exhibebant, quæque a præcedentibus collectoribus nec habebantur nec ha-beri poterant, cum prius opera sua elaborarent, quam illi in lucem ederentur. Nec tamè hujus-modi documenta in suam collectionem recipiendo ab antecessorū suorum consuetudine recessit, cum omnes quæcumque nova et suis temporibus accomoda reperiebant, suis collectionibus certatim insererent. Quæ de causa nec collectiones que vulgo Cæsaraugusta et Tarracensis dominantur, nec illam que ab Anselmo Licensi auctore est repe-tenda, Hildeberto tribuere possumus, uti ab ali-quis factum esse novimus, cum omnes hæ collec-tiones nullas Urbani II epistolis recentiores com-plectant. Viri quidam doctissimi ex congrega-tione Benedictinorum Sancti Mauri in Gallia (281), qui præclare admodum subtiliterque opiniones va-rias excutere studuerunt, quæ de Hildeberti ca-nonum collectione circumferuntur, hic vero errores notarunt, quibus istiusmodi opiniones iniituntur, at cum sibi sufficiere arbitrarentur, si vera esse ostenderent, que Hildebertus de sua canonum collec-tione narrat, nihil omnino ceri attulerunt, unde bæc quæcum penitus dirimi posset.

§ III. Quod ad alterum compilatorem pertinet, qui Panormiam deno elucubrando auctor fuit illius Decreti, quod, ut evincere post paulo contendemus, Iovoni falsi tributari, breviores esse poterimus, cum hoc unum agere debeamus, ut clare demonstremus quæ ratione fuerit hoc opus confectum.

Auctor opus suum septendecim in partes distri-buit, quarum rubricas in notis apponimus (282) ut illud facilius cum præcedentibus collectionibus, ac præsertim cum Collectione trium partium conferre possimus. Quantum ex ipso opere conjicere fas est,

- et de perceptione et observatione; de missa et aliorum sacramentorum sanctitate.
- P. III. De ecclesia de rebus ecclesiasticis et earumdem reverentia et observatione.
- P. IV. De observandis festivitatibus et jejuniis legiti-mis; de scripturis canonicas et consuetudinibus et celebratione concilii.
- P. V. De primata Romanæ ecclesiae et iure primatum et metropolitanorum atque episcoporum; et de ordinatione eorum; et de sublimitate episcopali.
- P. VI. De clericorum conversatione et ordinatione, et correctione et causis.
- P. VII. De monachorum et monacharum singulari-tate et quiete; et de revocatione et pénitentia eorum qui continentia propositum transgre-dieruntur.
- P. VIII. De legitimis conjugiis; de virginibus et vi-duis non velatis; de raptoribus earum et de eorum separacione. De concubiniis et transgressione con-jugii, deque pénitentia singulorum.
- P. IX. De incesta copulatione et fornicatione di-versi generis; et in qua linea fideles conjungi et separari debeant; et de correctione et pénitentia singulorum.
- P. X. De homicidiis spontaneis et non spontaneis; de parricidiis, et fratricidiis; et de occisione le-gitimaru uxorum et seniorum et clericorum; et quod non omnis hominem occidens homicida sit; et de eorum pénitentia.
- P. XI. De incantatoribus; de auguriis, de divinis; et sortilegiis; de sortioriis; et variis illusionibus diaboloi et de singulorum pénitentia.
- P. XII. De mendacio et perjurio; de accusatoribus; de judicibus; de defensoribus et falsis testibus, et de singulorum pénitentia.
- P. XIII. De raptoribus, de furibus de usurariis et

doo p̄e oculis auctor habuisse videtur. Generatim quidem ab Ivone nunquam sibi recedendum, quamquam vero formam quām Ivo in instruenda Panormia adhibuit imitatus fuerit, tamen in pluribus ab illa discessit, iūs maxime in locis ubi ulterior Collectionis tripartita materia hunc agendi modum exigebat. Ivo siquidem, quod superius etiam diximus multa ex ilia Collectione excerpere omiserat, que ad opus suum ampliandum magisque perficiendum excerpere potuisset atque etiam debuisset. Hinc in alia illa Collectione quam Hildeberto tribuimus, Iovonis opus ex Collectione tripartita ampliatum magisque elaboratum fuisse ostendimus. Decreti vero auctor, quem Pseudo-Ivonen nominamus, cum, uti paulo post videbimus, ab Ivone minime confecta sit, singulas Panormiae partes in duas divisit, et decimam septimam quā praepter quadam loca ex Augustini operibus decepta, tota ex Burchardi Wormatiensi Decreta desumpta est, adjectit. Hinc quoque factum esse puto quod hēc ultima Decreti pars in quadam codice Parisiensi penitus desit, et merito ab ejusdem Decreti epitomatibus omnino omissa sit, cum neque Panormiae neque trium partium Collectionis ratio et methodus ejusmodi partem exigeret. Quod vero ipsas partium rubricas attinet, Pseudo-Ivo Collectionem tripartitam p̄e Iovonis Panormie secutus est. Prima quidem et secunda pars ex Panomia certe de-

de feneratoribus; de venatoribus; de maledicis et contentiosis; de commessionibus et ebrietatis; de furiosis; de Judaeis et eorum correctione.

P. xiv. De excommunicatione justa vel injusta, et quibus de causis et quo ordine facienda sit.

P. xv. De p̄onitentia sanorum et infirmorum; et quā commutatione leniri possit p̄onitentia.

P. xvi. De officiis laicorum et causis eorum.

P. xvii. Continenis speculativas sanctorum Patrum sententias de fide, spe et charitate.

(283) Quas ut clarissim appearant synopticam his tabulam subjungimus, in qua ex singulis Pseudo-Iovonis Decreti partibus ea capitula adnotavimus quā eadem conservata serie ex Burchardi Decreto desumpta sunt. Reliqua quā sparsim ex eo hausti auctor omittimus. Eodem modo notabimus capitula ea quā Pseudo-Ivo ex Collectione tripartita et ex Panormia decomp̄s̄it. P. i, c. 147-217, 218-250, 251, 252, 253-295. Burch. L. iv, c. 2-22, 24-56, 58, 57, 59-101. P. ii, c. 11-62, 77, 117-123, 124-141. B. l. v, c. 1-53; i. iii, c. 69; i. ii, c. 50, 52, 54, 70, 71, 92, 93; i. iii, c. 70, 72, 76, 78, 79, 96-108. P. iii, c. 3-17, 19-23, 25, 26, 53, 54-63, 65-70, 71, 72, 73-84; B. l. iii, c. 1-45, 16-20, 62, 21-40, 51-61, 63-68, 81, 80, 82, 83-94, c. 85-95, 107-114, 193-212, 213, 214, 216, 226, 227-243, 244-249, 250-255, 256-266, 267-269, 270-281, 282, 283, 284; B. l. i, c. 109-119, 140-147, 149, 147, 151, 152, 453-464, 166, 182, 184-189, 198-203, 205-216, 222-227, 225, 226, 230, 238, 240, 239, 223, 224, 241. P. iv, c. 12-23, 24-48, 49-60, 61-70, B. l. ii, c. 73-78, 81, 82, 88, 83, 84, 87; B. l. xiii, c. 1-45, 17-228. B. l. iii, c. 217, 218, 222, 220, 221, 224-228, P. v, c. 1, 46, 57-77, 135-153, 154-176, 181-234, 242, 250-280, 289-344; B. l. i, c. 1-42, 44-62, 64, 65, 67, 68, 75-90, 95-111, 114-134, 143-155, 232, 136-142, 144-151, 153, 156-191, 193-198, 200-219, 221, 223-226, 228-232, P. vi, c. 21-41, 61, 125-310; B. l. ii, c. 1-13, 15-18, 23, 19-24, 22, 24-49, 55-69, 72-74, 79, 80, 94-113, 115-120, 122, 124-138, 140-149, 150, 179-196, 151-177, 197, 235, 198-201, 238, 202-204, 237, 205-226, 234, 228-233, 236, 239. P. vii, c. 28-34, 36-119; B. l. viii, c. 4-7, 9-11, 15-20, 22-28, 30-39, 48-101. P. viii, c. 137-218; B. l. ix, c. 1-48, 51, 53-82. P. ix, c. 29, 39-104. B. l.

A prompte sunt, sequentes vero a lertia ad decimam sextam, quanquam in illis disponendis auctor ad Ivonem resperxit, tamen ut plurimum Collectionem tripartitam imitatus est, quā particulae rubricas magis distinctas exhibebat. Plures igitur tertiae partis hujusmodi collectionis rubricas in unam contraxit, prout ipsius operis ratio postulabat. Hinc tertia Decreti pars, tertiam collectionis rubricam; quarta, rubricam quartam, quintam, sextam et septimam; quinta, rubricam octavam et nonam; sexta, rubricam decimam; septima, rubricas undecimam, duodecimam, decimam tertiam et decimam quartam; octava, decimam quintam; nona, decimam sextam, septimam, octavam et nonam; decima, vigesimam; undecima, vigesimam primam; duodecima, vigesimam secundam; decima tercia, vigesimam tertiam, quartam, quintam et sextam; decima quarta denique, decima quinta et decima sexta, rubricas vigesimam septimam, octavam et nonam, que ultima est in Collectione trium partium complectuntur.

Non solum vero in suo opere instruendo Pseudo-Ivo Ivonem germanum secutus est, sed etiam materiam ipsam ex iisdem fontibus ex quibus Ivo illam hauserat, despūspsit, adjicendo ea quā Ivo jam ad loca ex aliis deprompta adjecterat. Hinc Burchardi Deeretum (283) et Collectionem tripartitam (284), quibus Ivo speciatim usus erat, denuo adiit, et plura etiam excerpit, atque hisce colle-

vn, c. 3, 2, 4-10, 12-27; l. xvii, c. 1-3, 8, 9, 12-16, 19-37, 45-54. P. x, c. 130-176. B. l. vi, c. 1-39, 41-43, 45-49. P. xi, c. 30-57. B. l. x, c. 1-4, 6-10, 12-22, 24-26, 28-50. P. xii, c. 58-75, 77-88. B. c. 1-19, 21, 22, 25-29; l. xi, c. 64, 65, 68, 69. P. xiii, c. 2, 3, 36-40, 41-51, 52-67, 69-83. B. l. xi, c. 53, 54, 26-30, 55-65; l. x, c. 51-63, 65-67; l. xiv, c. 1-17. P. xiv, c. 74-114, 115-126. B. l. xi, c. 1-6, 10-24, 31-51, 67-78. P. xv, c. 2, 5, 6, 7, 3, 9, 22, 26-205. B. l. xviii, c. 13, 10, 35, 38, 40, 23, 42, 4-9, 11, 14-22, 28-34, 36, 37, 39, 41, 44-70, 72-82, 84-126, 129-140, 153-159. Canones concilii Salengunstad, in fine libri xx; B. l. xi, c. 9-25. P. xvi, c. 2-45. B. xv, e. 1-44. P. xvii, c. 12-120; Burch. l. xx, c. 4-110.

(284) P. i, c. 156-162, 170, 171, 177, 178, 191, 208, 211, 244, 245, 304, 305, 307, 315-317. Coll. tripl. iii, i. c. 1-22; P. ii, c. 25, 26, 30, 31, 56, 81, 85, 93, 94-113. Ctp. iii, n. p. c. 2-27; P. iii, c. 11-14, 113, 122, 123, 133-134, 175, 177-180, 183, 189, 193, 194, 208, 211, 215, 222, 223, 273, 282. Ctp. iii, iii, c. 9-24. P. iv, c. 1, 14, 25, 24, 33, 45, 53, 68-74, 151, 168-171, 177, 178, 183, 184, 188, 200-208, 213, 215, 216, 227, 234, 238. Ctp. iii, iv, c. 1-2; iii, v, c. 1-5; iii, vi, v. 1-18; iii, vii, c. 1-17; iii, viii, c. 1. P. v, c. 20, 23-24, 48, 50-52, 8, 81, 123, 347, 65, 61, 72, 280-286, 314, 332, 333, 343, 355, 359-361, 369-371, 378. Ctp. iii, viii, c. 2-9; iii, ix, c. 1-23. P. vi, c. 383-406, 410-412, 415-419, 427, 428, 431. Ctp. iii, x, c. 18-50. P. vii, c. 2-4, 7, 8, 22, 32, 150, 153-157. Ctp. iii, xi, c. 1-14. P. viii, c. 137-142. Ctp. iii, xiv, c. 1-9. P. viii, c. 1-27, 30, 32-34, 35, 38-41, 44, 45, 51-54, 56, 65, 71, 72, 73, 79, 87, 88, 93, 111, 133, 134, 186, 220, 228, 231, 234, 237, 238-40, 251, 253, 254, 255, 26, 269, 270, 271, 272, 273, 279, 291, 294, 341. Ctp. iii, xv, c. 1-62, 79-103, 105-9. P. i, c. 1-4, 7, 17, 18, 33, 105-108. Ctp. iii, xvi, c. 1-8, 20-33. P. ix, c. 111-143, 123, 116, 117, 126, 127. Ctp. iii, xviii, c. 1-4; iii, xix, c. 1-4. P. x, c. 1, 4, 7, 10, 11, 12, 18, 20, 27, 32-34, 50, 54, 55-64, 74-80, 77-98, 101, 103-108, 110-120, 124-126. Ctp. iii, xx, c. 1-52. P. xi, c. 10, 13, 15-22, 29, 67, 68, 70, 71, 84, 96-98. Ctp. iii, xxi, c. 1-12, 14-20. P. xii, c. 17, 22, 23, 26, 29, 35, 36, 39, 42-44, 46, 47, 64, 75, 76, 80. Ctp. iii,

ctionibus Panormiam quoque addidit, qua non solum tanquam fonte (285), sed etiam tanquam norma (286) usus est. Capitula vero ex Tripartita desumpta, et ab ibone in unum conjuncta, aut mutata, Pseudo-Ivo eamdem cum Ivone retinens formam, recepit. Ceterum tam incepit hinc operibus usus est auctor, ut ipsum omni talia disponendi atque ordinandi dexteritate caruisse, nec aliud fecisse dicas, quam in quendam inordinatam indigestaque molem congerere, quaecunque in tribus illis collectionibus reperiabantur. Incredibile dictu est quam permista omnia sint, quam inordinate digesta, ac nullo locorum habito delectu hac illac veluti disseminata. Quidquid apud suos antecessores invenerat, omnia, neque exceptis quisquiliis, in suam collectionem assumpsit, tamque anxiæ in illis colligendis insudavit, ut eadem documenta, ne seriem in quam ab antecessoribus suis capitula singula erant digesta, interrumpetur, bis et ter (287) in suam collectionem repererit, prout in duabus vel tribus collectionibus, quas ad manus habebat, ea invenerat. Quæ quidem loca, pro maxima parte ex Buchardi Decreto desumpta, et si tum a Collectionis tripartite auctore, tum ab Ivone in Panormia paluum immutata esseunt, tamen Pseudo-Ivo, qui banc immutationem nec animadvertisit quidem, cadem servata forma quam apud illos habebant, collectioni insernit.

Cum ita igitur Decretum fuisse conjectum ostendimus, simul nos etiam probasse confidimus Ivonem nullo modo ipsius auctorem dici posse. Quo enim pactio fieri potuisse ut summi ingenii atque eruditissimis vir, qualem Ivonem fuisse historia testatur, opus suum tantis curis tantaque perspicuitate tum ex Buchardi et Anselimi Lucensis operibus, tum ex Collectione tripartita elaboratum atque omni ex

A parte conexum et mirifico ordine et methodo elucubratum, penitus destrueret, aliudque denuo ex hoc suo proprio atque ex corundum antecessorum suorum operibus compilaret, in quo incredibilis perturbatio omnisque ordinis defectus conspicitur, nec aliam ob causam nisi ut indigesta quedam ac minime elaborata rerum moles congereretur, compilatum fuisse videtur? Non ita facile profecto quisquam hoc sibi persuadeat, ac difficilis etiam Ivonem ita egisse quisquam demonstrandum suscipere.

Jam vero sententiam clarissimi Savignii quod spectat, qui ivonem ipsum post confessum Panormiam, Decretum elaborasse, atque ad hoc perficiendum presertim trium partium Collectionis inventione, quam antea ignorarat, adductum fuisse affirmat, in eo quidem quod Decretum ex hac Collectione depromptum fatetur, nihil est cur ab ipso dissentiamus, in eo vero quod Ivonem ejusdem auctorem agnoscat, hoc uno argumento ipsius errorum evincimus quod nempe jam Parnomia ad Collectionis tripartite normam disposita, et ex ipsa desumpta fuerit.

Quod vero hactenus Ivo Decreti auctor habitus fuerit, id ex errore evenisse videtur. Ejusdem siquidem auctor, cum uti vidimus, non adeo multum in ordinantis sua collectionis documentis valeret, ut ex tribus ordinatis ac certa ratione digestis compilationibus, nonnisi informem molem collegerit, ne prefari quidem operi sui illiusque rationem exponere ausus est. Hinc optimum simulque brevissimum duxit operi Ivonis prologum præponere. Quia in sententia maxime affirmor, postquam codices duos, Vindobonensem unum, alterum Londinensem sedulo dispexi, quorum uterque Decretum septemdecim in partes divisum exhibent. In hisce

xxii, c. 1-33. P. xiii, c. 2-4, 16-19, 26, 28, 31-35, 40, 42, 68, 88, 90-93, 106. Ctp. iii, xxiii, c. 1-3; iii, 24, c. 1-6; iii, 25, c. 1-5; iii, 26, c. 4-9. P. xiv, c. 5-14, 25, 43, 44, 47, 48, 50, 52, 65, 114, 124. Ctp. iii, 27, c. 1-24. P. xv, c. 21-25. Ctp. iii, 28, c. 1-6. P. xvi, c. 56-63, 71, 72, 74-79, 85-110, 143-167, 172-226, 229-298, 300-320, 324-362. Ctp. iii, xxix, c. 18-282. Eodem modo quantum fieri potuit primam et secundam Collectionis tripartite partem excerpst Pseudo-Ivo De qua re hic nihil dicemus ne nimium spatium insumeremus.

(285) Quædam solummodo capitula hic adnotare sufficiat. P. i, c. 26, 27, 49, 50, 58, 59, 64, 65, 76, 77, 87, 90, 94, 95, 97, 99, 100, 102, 103, 104, 108, 109, 129-131, 140-144, 146, 147, 309, 310, 184, 185, Ivo Pan. p. i, c. 8-11, 16, 17, 23, 24, 35, 36, 40-51, 59-61, 66-70, 92, 93, 104, 105, 111, 112 P. iv, c. 89-91, 105-106, 168-174, 196, 179-181, 184, 25-28, Ivo Pan. p. ii, c. 95, 96, 97, 123, 124, 141-153, 174-177. P. v, c. 122, 123, P. vi, c. 12-19. P. vii, c. 445-446. Ivo Pan. p. iii, c. 8, 9, 33-40, 199-200. P. xiv, c. 18-20. Ivo Pan. p. v, 130-132. P. ix, c. 5, 6, 19-12, 27, 28. Ivo Pan. p. viii, c. 54, 55, 57-59, 61, 62, etc.

(285) P. viii, c. 26 Ivo Pan. p. v, c. 53. Ctp. iii, 15, c. 24-26. P. viii, c. 136, 269. Ivo Pan. p. vi, c. 80, 55. Ctp. iii, xv, c. 60, 61, 62; c. 98, 99, etc.

(287) Ea quædam exempla: P. xi, c. 11 P. xiii, c. 66. P. xii, c. 85. P. vi, c. 346. P. xi, c. 32. P. xi, c. 95. P. viii, c. 68. P. xvi, c. 193. xiii, c. 6. P. xvi, c. 358. P. xiv, c. 100. P. xiv, c. 37. P. x, c. 144. P. x, c. 25. P. vi, c. 380. P. xv, c. 20. P. xvi, c. 236, c. 271. P. viii, c. 314. P. x, c. 181. P. xiii, c. 48. P. xvi, c. 102. P. i, c. 252. P. vi, c. 99. P. ii, c. 135. P. vi, c. 105. P. v, c. 366. P. xiii, c. 30. P. xiv, c. 23. P. xiv, c. 102. P. iii, c. 149. P. xii, c. 1, P. iv, c. 194. P. xvi, c. 184. P. vi, c. 52. P. vi,

c. 187. P. xiii, c. 88. P. xvi, c. 193. P. viii, c. 305. P. xvi, c. 121. P. vi, c. 54. P. xv, c. 63. P. xvi, c. 226. P. xvi, c. 315. P. iii, c. 154. P. iii, c. 247. P. viii, c. 62. P. xvi, c. 183. P. vi, c. 111. P. iii, c. 2. P. viii, c. 22. P. xvi, c. 183. P. viii, c. 206. P. viii, c. 264. P. viii, c. 9. P. viii, c. 235. P. viii, c. 124. P. viii, c. 333. P. xiii, c. 101. P. i, c. 285. P. ii, c. 69. P. vi, c. 45. P. i, c. 135. P. xi, c. 34. P. viii, c. 70. P. xvii, c. 193. P. ii, c. 116. P. xvi, c. 69. P. i, c. 257. P. i, c. 297. P. iii, c. 415. P. xvi, c. 68. P. vi, c. 114. P. xvi, c. 93. P. viii, c. 273. P. xiv, c. 72. P. v, c. 236. P. xiv, c. 72. P. viii, c. 60. P. vi, c. 151. P. vii, c. 10. P. viii, c. 46. P. i, c. 182. P. xi, c. 86. P. iii, c. 117. P. vi, c. 370. P. v, c. 100. P. xiv, c. 72. P. i, c. 114. P. ii, c. 91. P. vi, c. 23. P. vi, c. 47. P. v, c. 4. P. vi, c. 244. P. v, c. 293. P. vi, c. 238. P. vi, c. 194. P. vi, c. 94. P. ii, c. 409. P. v, c. 48. P. iii, c. 130. P. vi, c. 248. P. i, c. 183. P. iii, c. 110. P. xvi, c. 54. P. xvi, c. 177. P. viii, c. 14. P. viii, c. 132. P. iii, c. 131. P. iii, c. 175. P. ii, c. 118. P. xvi, c. 71. P. vi, c. 216. P. xvi, c. 206. P. iii, c. 150. P. iv, c. 185. P. iii, c. 125. P. xiv, c. 93. P. i, c. 65. P. vii, c. 101. P. viii, c. 324. P. viii, c. 280. P. xv, c. 14 et 23. P. iii, c. 190. P. vi, c. 423. P. xvi, c. 322 et 229. P. xiii, c. 14. P. vi, c. 369. P. xi, c. 14. P. xvi, c. 176. P. viii, c. 112. P. xvi, c. 463. P. xvi, c. 150. P. vi, c. 427. P. x, c. 447. P. xvi, c. 80. P. xiii, c. 4. P. xv, c. 25. P. xvi, c. 79. et c. 173. P. iii, 124. P. xiv, c. 92. P. i, c. 134. P. xi, c. 17. P. iv, c. 18. P. vi, c. 115. P. iii, c. 191. P. vi, c. 424. P. viii, c. 71. P. xvi, c. 185. P. xii, c. 86. P. xiii, c. 65. P. xviii, c. 21. P. xvi, c. 182. P. vii, c. 368. P. xv, c. 18. P. ix, c. 2, 3. P. xvi, c. 166, 122. P. xvi, c. 227 et c. 321. P. vi, c. 63. P. vi, c. 88. P. viii, c. 109. P. xvi, c. 159. P. viii, c. 57. P. xvi, c. 128. P. xvi, c. 63 et c. 144. P. iii, c. 265. P. vi, c. 72. P. ii, c. 90. P. vi, c. 110. P. iv, c. 159. P. xxx, c. 40. P. i, c. 137. P. ix, c. 35. P. vi, c. 36. P. xv, c. 70. P. viii, c. 32. P. xvi, c. 189. P. viii, c. 331. P. x, c. 183. P. v, c. 258. P. xvi, c. 309, etc.

codicibus nullibi Decretum Iveni tribuitur, in utroque tamen ipsius prologus invenitur, atque ita apud omnes, ut omnino patet, tunc temporis Decreti auctorem minime tam ignotum fuisse quam hodie dum illum esse videmus. Hoc utriusque codicis exordium : *Incipit prologus domini Iveni Carnotensis episcopi ante collectionem ecclesiasticarum regularum de convenientia et dispensatione eorumdem.* Quo in titulo librarius per hoc verbum *ante satis* indicat se Ivenon tanquam hujus Decreti auctorem minime existimasse.

Ivenon insuper nomen neque in principio neque in fine singulorum partium, et quod magis mirandum est, nec in fine quidem totius operis, quo tamen in loco librarii auctoris nomen ascribere soliti erant, apparebat. In alio vero codice Parisiensi in bibliotheca regia sui num. 3874, qui idem Decretum, relicta tamen decima septima parte, exhibet. Decretum et Panormia tanquam unum idemque opus habentur; ita enim iuscriptus est codex : *Panormia Iveni Carn. episcopi collecta de libris authenticis decretorum, canonum, legum Romanarum, et de libris orthodoxorum Patrum.* Minime igitur dubitandum esse puto hanc solam ob causam Decretum Iveni attributum fuisse, quod ipsi Iveni prologus praescribit. Quibus si accedat, Decretum Panormiae non solum simillimum esse, sed etiam hujus similitudinis argumentum non nisi ex Collectione tripartita, que per longum tempus ignota fuit, erui posse, facilissime id evenisse intelliges, ut nempe Decretum tanquam Panormiae recensio haberetur. Sola proinde trium partium Collectio, que Decreti originem omnino explicat, simul etiam manifeste probat Ivenon minime illius auctorem esse. Quod si quis hinc negare contenderet quod Ivo in epistola de suis canonum collectionibus (288), et non de unica. Panormia scilicet, loquatur, facilissime refutari poterit ex eo quod Ivo ipse ubi de Burchardi Wormatiensis opere loquitur, plurali etiam nomine utitur (289).

Ceterum hujus Decreti auctor eam in sua compilatione curam adhibuit, ut quandoquidem nullum recentius adjectum documentum, tempus in quo illud conficerat minime manifestari. Contentus ea materia, quam antecessores in suas collectiones receperant, nihil sua collectioni inseruit quod Urbana-

A ni illi tempora excederet. Ipsum vero paulo post mortem Iveni opus suum effinxisse ex eo maxime ostenditur, quod jam aetate Iveni proxima quedam ejusdem epitome existaret, de qua mox plura dicturi sumus.

Priusquam ad tertium hujuscemodi nostri opusculi caput accedamus, operae pretium erit pauca buc adjuvare per quae tenebras dispellantur quies ea obvolvuntur que de summa Decretorum Iveni ad nos pervenerunt. Nemini non in hac re satifacere nos posse confidimus, cum quod sane mirandum est, qualibet ex iis collectionibus, de quibus locuti sumus, suum epitomatorem inveniret. Tantus enim saeculo duodecimo ineunte juris scientiam excendi ardor homines invasit quodammodo, ut dum ad promovenda litterarum studia paulatim tunc temporis reviviscentia quam maxime conferret, apud omnes eorum operum qui aliquibus momenti erant, epitomen habendi desiderium provocaret atque B suggesteret.

§ IV. Codex Londinensis, in bibliotheca Cottoniana repositus atque *Cleopatra* CVIII, excerptum Collectionis tripartite exhibet, cuius hoc proprium est quod ipsius auctor licet ex integrum eam ex Collectione tripartita deproporcione, tamen ab ejusdem ordine recesserit et denuo ad divisionem a Pseudo-Isidoro observatam redierit. Hinc interrupta epistolarum decretalium serie post Melchiadæ litteras (290), conciliorum canones subiecti, quorum series a concilio Nicen canonibus incipit, et cum synodi Hispanensis XI explicit; deinde iterum decretales RR. PP. usque ad Gregorium M. ascrisit, quibus demum excerpta ex tertia Collectionis tripartite parte desumpta adiecit (291). In hoc operis loco quedam nova documenta inseruit, que tamen in iis que in Collectione tripartita continentur minime recentiores sunt. Inter haec habet quasdam Fulberti Carnotensis epistolulas (292), quae illam in Gallia adornatam fuisse indicare videntur. Codex medio saeculo duodecimo exaratus est.

Codex Berolinensis, signatus ms. Lat. quart. 106, quadam epitome exhibet, que integra ex Iveni Panormia excerpta, et *Summa decretorum Iveni* iuscripta est. Auctor tum liberorum, tum capitulorum ordinem ex eadem collectione mutuatus

(288) « *Collectionem canonum*, quas a me postulasti, et opuscula mea, que his addi voluisti, transmisi vobis. Epist. 262, ad Pontium abbatem Cluniensem. » Opp. t. II, 112 sq., ed. cit.

(289) « *In collectionibus autem Burchardi Worm. ep. ita scriptum reperitur, etc.* » Epist. 80, p. 40. — Ex omnibus qui Iveni coevi sunt, nemo est qui majori claritate illum *unius* solummodo operis canonici auctorem dicat quam Sigebertus: « *Ivo Carn. ep. composuit insigne volumen canonum.* » *De script. eccl. c. 167*, p. 113. J. A. Fabricius in *Bibliotheca ecclesiastica*, Hamburgi 1718, fol.

(290) « *Hactenus ex Romanorum pontificum decretalibus ab apostolato duxerat Petri apostolorum principis usque ad presulatum beati Silvestri, que nostræ tarditati profutura credi carpere sagedi. Dehinc ad sanctorum syndicos Patrum canones omne studium transferre conabor, quatenus ex his quoque mea parvitas desiderio satisfacere valam.* Ita tamen ut post diversorum conciliorum deflationem redire studeam ad subsequentium decreta pontificum Romanorum, id est a Sancti Silvestri temporibus usque ad beatum Gregorium. Sed consideremus primo quid sit canon, quid synodus, quid concilium, quid catus.

« *Alia decreta Romanorum pontificum. Quoniam a presulatu Petri apostolorum principis, que huic*

opusculo non modo ex Romanorum decretalibus pontificum verum etiam ex sanctorum canonibus conciliorum, Graecorum videlicet, Gallicanorum simulque Hispanicorum ratum duximus convenient, brevier summatisque perstrinximus, par est ut a papæ demum Silvestri temporibus reliquos usque ad beatam memorie Gregorium perito curramus oculo, sicubi forte in istorum quoque dictis nostra deflationi, quod congruum valeat reperiri. Pierle que siquidem corum non generalia videntur decreta condere, imo familiariter ad familiares scribere, cum ergo presenti breviario nihil non generaliter inserere cupio. Igitur eorum sicut supersedenda sunt scripta, ut tamen siquidem in eis inveniri valeat generale, nostro convenienter aptetur opusculo. » — Tardius similia excerpta etiam ex decretalium collectionibus ornata sunt. Vide de hac re meam dissertationem : *Recherches sur plusieurs collections inédites de décretales du moyen âge.* Paris 1832, p. 26.

(291) Dehinc latius ex opusculis sanctorum Patrum.

(292) Ad Leutherium ep. 25, p. 36; ad Theodericum ep. 61, p. 62; ad regem R. ep. 85, p. 81; et ad monachos S. Medardi p. 70, ed. C. de Villiers. Parisis 1608.

est (293). Ex historia scimus Hugonem (294) et Haimonem (295), ambo Catalaunenses Ionis opus excerpseris. Cum autem quod sequenti paragrapbo demonstrabimus, Haimoni presens hæc collectione non possit attribui, eam Hugonis scribendam esse censemus. Ipse vero Hugo, quem Ionis amicum (296) fuisse ex ejusdem epistola ad Urbanum secundum novimus, circa illud tempus quod annum 1100 et 1113 intercedit, episcopus fuit in Catalaunia, atque hoc ipso tempore, brevi scilicet postquam Ivo Panormianus absolverat, collectionem suam concinnavit. Codex itidem saeculo duodecimo conscriptus est, nec plura quam quatuordecim folia complectitur, qua de causa jure libellus portatilis potuit appellari.

§ V. Neque minoris est faciendum opuseculum quod in codice Parisiensi num. 4377 exhibetur, quodque epitomen illius collectionis in decem libros divisæ atque ex Ionis Panormia desumptæ, de qua supra locuti sumus, continent. Libellus sub initium B illorum pontificum seriem exhibet qui praæ ceteris leges ediderunt, dein catalogum R.R. PP. a S. Cle-

(293) Epitomen hic descripsiunt, sicuti invenitur in codice Berolinensi. Capitula quæ ex Ionis Panormia desumpti auctor adnotavimus, ut pateat libros eodem plane modo et incipere et finire quo apud Ionen incipiunt et finiunt. Lib. I, c. 1-10, 12, 15, 17, 18, 19, 27, 34, 38, 39, 57, 60, 65, 72, 76, 78, 79, 80, 86-88, 93, 98-100, 114, 117, 127-129, 138, 148 155-157, 160, 161, 163. Lib. II, c. 9, 12, 15, 16, 18, 20, 21, 25, 29, 31, 34, 35, 38, 39, 45, 47-50, 53-55, 58, 65, 77, 81-83, 84-88, 136, 139-141, 152-154, 157, 158, 164, 170, 177, 179-182, 184, 186, 190-194. Lib. III, c. 2, 5, 10, 18-24, 29, 30, 60, 63-64, 67, 72, 126, 147, 160-162, 166, 170-174, 189, 195, 199, 200, 204, 208, 210-212. Lib. IV, c. 2, 11, 12, 14, 17, 25, 27, 28, 30, 33, 36, 38, 40, 44, 53, 59, 60, 62, 63, 74-81, 83-87, 89, 92-94, 96-100, 102, 112-113, 115, 113. Lib. V, c. 9, 10, 23, 24, 50, 55, 86, 87, 93, 95, 97, 113, 118, 120, 125, 124-122, 136. Lib. VI, c. 1, 2, 5, 6, 48, 21, 26, 29, 33, 37, 42, 43, 51, 56, 68-70, 72, 76, 79, 90-92, 114, 145, 122, 125. Lib. VII, c. 10, 64, 65, 74, 76, 80, 89. Lib. VIII, c. 5, 6, 33, 72, 100, 103, 111, 112, 120, 121, 124, 125, 131-134. — Codex Vindobonensis (*Jus canon.* 84, in 4), quem aliqui, inter quos Savignius in *Hist. Jur.*, tom. III, p. 674, Ionis epitomen continere assuerunt, aliud nihil exhibet præter tractatum quendam ineditum, ab Ione de rebus ecclesiasticis conscriptum. Codex Berolinensis partes quasdam inediti Ionus tractatus habet.

(294) Quædam de Ionus opere habet Vincentius Belloc., qui tamen indicet de quo demum illius opere loquatur. Patet tamen eum non de alio quam de Panormia loqui: « Hic liber Decretorum Ionis apud nos in plurimis locis reperitur, qui, quoniam ipse quoque non parvæ quantitatibus, non est facile portatilis. » Hugo Catalaunensis ex eodem volumine abbreviato libellum portatile legitur composuisse, qui et ipse apud nos est, et *Summa decretorum Ionis* appellatur. *Specul. historiale*, lib. xxvi, c. 84. Nulla lere in Gallia est bibliothecæin quam non unum alternum Parnormia exemplar habeatur, dum e contra Decreti non plures quam quatuor invenies codices.

(295) Electus in episcopum Catalaunensem Haimo archidiaconus vir nobilis et religiosus de Basociis, qui fecit encirclationem in decretis secundum Panormiam Ionis. » ALBERICUS TRIUM FONTIUM ad a. 1153, apud Leibnitz. *Acces. hist.*, I. II, p. 320. Ex hoc testimonio ea desumpta videntur quæ habet Wernerus de Rollewink: « Ivo Carnotensis episcopus abbreviando compilavit Decretum apostolicum post Isidorum, et post eum, Hugo Catalaunensis; post quem Gratianus. » *Fasciculus temporum* ad a.

A mente usque ad Adrianum IV († 1161). Porro hujusmodi catalogus inter Cajum et Marcellum, ad exemplum Collectionis tripartite, Chrysogonum nominat. Duabus hisce præfationibus hujusmodi pontificum catalogum exhibentibus ea subsequuntur, in quibus operis sui finem et ordinem significat. Huc accedunt excerpta quædam ex Ionis prologo, a capite scilicet primo ad sextum, quibus hos titulos fecit: *Quomodo canones concordent et de præceptis mobilibus et immobilibus*. Ad finem hæc sequuntur: *Hæcde expositione canonum breviter dictula transcribitur, quæ si lectori non sufficiunt, opusculum diffusius, quod de iisdem canonum regulis venerabilis Carnotensis episcopus inscripti, inspiciat, ibi quæ brevius hic per traximus latius disputata reperiatur*. Hisce denique proprius opusculi prologus adjicitur qui auctoris nomen inscriptum habet quemque in annotatione transcribitus (297). Decem vero illius collectionis libros ordinatim excerpit, illisque eadem summarie apposuit. Haimonem episcopum Catalaunensem bujuscem opusculi auctorem esse dubitari nullo modo potest. Cum autem vix annum integrum

1104. I. Pistorius *Script. R. Germ.*, t. II, p. 545. Ratishona 1726, fol.

(296) Epistola 95, p. 45, Oper., t. II, Parisiis 1647, fol.

(297) Haimo Dei gratia id quod est Prologus in libro qui dicitur *Summa decretorum*. Praeceptiones canonum seu prohibitions quæ ab apostolicis viris Romanis pontificibus sive cæteris orthodoxis Patribus traditæ, ad nos usque venerunt, quam salubres ac necessaria sint Ecclesia Dei, et evidens ostendit ratio, et gravissima Patrum probat auctoritas. Ipsis enim tanquam regime speciali regimur ac gubernamur, ipsis canonibus dico, tanquam regulis artioribus ab illicitis quibusque et in honestis coercemur, per ipsos ecclesiasticis edocemur intendere disciplinis et rebus divinis adhibere diligentiam; secundum ipsis omnes ferre Ecclesiarum administrationes dispensantur, et ut verbis papæ Leonis IV utar, ipsis sunt per quos episcopi judicant, imo per quos episcopi simul et clerici judicantur. Proutio on multiplicem eorum virtutem, seu utilitatem, ob eruditionem fidei ac sacramentorum, quam plenarie continent, tum etiam propter admonitiones quasdam ac præceptiones necessarias ad publicam Ecclesie bibliothecam apponi meruerunt et interauthentica dicta connumerari, ac speciali hoc nomine intitulari decreta pontificum, et ex his tanquam ecclesiastica leges vigore coeperrunt, et legi a senioribus, et haberit in honore, et in reverentia. Horum autem librorum tanta in immensum crevere volumina, ut vel comparari vix possent propter sumptum, vel scribi propter laborem, vel legi propter fastidium. Sucedentibus enim Romanis in vicem sibi pontificibus, tot et tanta apposita sunt partim ex generalibus eorum conciliis, partim ex epistolis eorum, seu cæterorum virorum illustrum, ut omnem memoriam humanam excederent. Ut enim omissitamus cætera concilia, videlicet Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense, Antiochense, Laodicense, Sardicense, Carthaginense, et multa alia in sola Nicæna synodo, quæ sub ccccxxvii episcopis celebrata est, Lxx eputula ad formam lxx disciplorum promulgata esse reperimus. Quanta ergo putas innumerabilibus aliis edita esse conciliis, quin uni huic tot inserta sint. Propter tantam ergo librorum immensitatem, quæ vel legi vix poterat, vel teneri memoria, cogitaverunt doctores Ecclesiæ prudenti intellectu, salubri consilio, provida cautela, horum omnium luculentam facere abbreviationem. Et quidem gloriose memoria Ivo Carnotensis venerabilis episcopus exquisita diligentia de prætaxatis canonum regulis quædam capitula ordinavit, et ad minimum decem librorum laudabiliter rediget compendio. Sed quoniam ille liber immensus

illam sedem obtinuerit, mortem vero obierit anno-
1153, fieri facile potuit ut illud elucubrari cum
nonnisi archidiaconus erat; quæ res e verbis etiam,
quæ in fine prefatione notavimus, erui posse vi-
dendur. Ceterum codex intra ipsum duodecimum
saculum est exaratus.

Mirum certe videri potest, quod Haimo collectio-
nen in decem libros distributam, quam in epitо-
mea reduxit, Ivoni tribuat, ast faciliter labi in
hunc errorem potuit, quod illi Iovonis prologum
prefixum inveniret. Albericus, qui hoc Haimonis
opus præ manibus habuisse videtur, pariter erravit,
quare ea etiam quæ uti superius vidimus de Haimo-
nis opere narrat, nonnisi de hoc ipsius opusculo
intelligi debent. Doctiores vero sodales Benedictini
idem opus Haimoni quidem vindicarunt, at nul-
lam de hac re mentionem fecerunt (298).

Quod si quis verba prologi, ad minimum decem li-
brorum laudabili compendio rediget, ita intelligendum
esse credit ut significant Haimonem collectionem B

illam in decem ad minimum et non ad plures libros
compegisse, non vero, opus suum intra angusti de-
cem librorum compendiū fines absolvisse, quem
obvium illorum verborum sensum esse, quilibet fa-
cile videt, verba hæc eadem etiam atque etiam ar-
guenter atque evincenter quam incerta jam inde ab
illis temporibus ea essent quæ de genuino Iovonis
opere circumferebantur.

§ VI. At denum ad epitomen veniamus ipsius
Decreti, quod uti vidimus, falso Ivoni tributum.
Nihil de hujus operisatione superest dicendum cum
cadem plane methodo ac cetera de quibus hactenus
locuti sumus elaboratum sit. Operi Iovonis prologus
nec non singularium partium, in quas decretum
ipsum tributum est, catalogus præponitur (299);
partes ipsæ eo ordine in quo ab origine inter se
conjugebantur, in compendium redactæ sunt, ser-
vata etiam propria cujusque inscriptione. Ultima
tamen pars omnino desideratur (300).

Duos hujuscem opusculi codices mihi inspicere li-

est, et nondum adhuc abbreviatus, ut recte enchiri-
dion possit nominari, tentavi ego summarium illius
facere, et ejus volumen in libellum redigere manu-
alem. Verum ne quis hoc mihi arroganter impulerit, ex-
cusationis hoc præbendo suffragium, quoniam mihi
solum opusculum hoc facio, non ut ad lucem prodeat
aut in publicum, sed apud me solum delitescat, ut
quia circa causas ecclesiasticas occupatus sum, utpote
ad cuius curam litigationes spectant ac jurgia, ha-
beam ad manum vel in manus, sive intus, sive foris,
sive in domo, sive in itinere, ubique ecclesiastica
negotia emersem, quomodo ea discuti queant, vel
judicari. Sed hæc hactenus. Nunc autem propositum
insequamur.

(298) *Histoire littéraire de la France*, t. XII, p.
427. Un autre écrit plus important d'Haimon,
mais qui n'a pas encore vu le jour, est son *Abrége de la Panormie d'Yves de Chartres*. On ne répétera
point ici ce qui a été dit ailleurs (*Hist. lit.* t. X, p.
120-121) que la Panormie elle-même n'est point son
ouvrage comme l'a pensé M. Doujat. L'abrége dont
nous parlons lui appartient incontestablement, suivant l'autorité de tous les manuscrits, appuyée de
celle d'Albéric de Trois-Fontaines. Il est intitulé,
dans un manuscrit de la Bibliothèque du Roi : *La somme des Décrets d'Haimon*. L'auteur débute par
une liste des papes qui ont laissé des décrets sur les
matières ecclésiastiques, à commencer par S. Pierre,
ensuite il trace des règles pour l'intelligence de ces
décrets. Il veut d'abord qu'on prenne garde au but
des lois ecclésiastiques, puis il explique comment
elles se concilient entre elles ; après quoi il traite
des préceptes muables et immuables. Tout cela ne
tient encore lieu que de préliminaires à la somme.
Elle s'ouvre par un prologue où l'auteur dit que les
lois ecclésiastiques s'étant accrues à un nombre
presqu'infini, les livres qui les contiennent forment
une bibliothèque que peu de personnes sont en état
d'acquérir ; que ceux mêmes qui les possèdent, ne
peuvent retenir toute ce qu'ils renferment ; que par
cette double raison plusieurs personnes doctes ont
entrepris d'en donner des abréviés ; qu'entre ces
abréviations *Yves de Chartres* est un des plus distin-
gués ; mais que la somme des *Décrets étant com-
prise en dix livres*, elle ne peut encore passer pour
un manuel, ce qui a porté lui-même à réduire l'ou-
vrage de cet habile homme à la forme d'un livre por-
tatif. Il prie ensuite le lecteur de ne point imputer
son ouvrage à aucun sentiment d'arrogance, parce
qu'il ne l'a fait que pour son usage particulier, et
nullement dans le dessein de le donner au public....
On voit par là qu'Haimon faisait les fonctions d'ar-
chidiacre, lorsqu'il composa cet écrit. Voy. t.
XII, p. 427; *Gallia Christiana*, t. IX, col 882, ed.
cit.

(299) *Præfatio Iovonis C. episcopi in collectionibus ecclesiasticarum regularium*.

(300) Quæ ut pateant, tabulam subjungimus, in
qua ea Decreti capitula notavimus quæ ab epitoma-
tore relicta sunt. Hanc viam, utpote breviorem ele-
gimus. P. i (c. 4-11); c. 3, § 1-12, 4-44, 46-48,
51, 52 pr., 53-55, 57, 66, 68, 69, 73, 77-87, 89-93,
95, 97-108, 110, 111, 113, 114, 117-119, 121-126,
128, 129, 131, 135, 138-145, 147, 149, 150, 155-
157, 158 pr., 159 pr., 160, § 1 et 2, § 5, 162 pr.,
§ 1 et 3, 163 pr., 164, § 1-3, 165 pr., et § 2, seqq.;
166, pr., 168, 172-174, 178 pr., 179 pr., 180, 182
pr., 183, 184 pr., 186, 192, 195, 196, 199, 200,
206, 207, 209, 214, 216, 217, 224-226, 229, 230,
233, 235, 248, 249, 253, 254, 256, 258, 259, 267-
269, 271-273, 277, 280, 281, 287, 288, 291, 294-
303, 305, 308, 309 pr., 311. — P. ii (c. 1-143); c.
2, 3, 5, pr., § 1, 2, 9 pr., 10 pr., 13, 14, 16, 18,
20, 23, 28, 32, 35, 40, 42, 44, 46, 49, 50-55, 59,
62-69, 85, 91, 94 pr., 95-98, 104, 107, 108 pr., -111,
115, 116, 119, 120, 129, 130, 133, 136. — P. iii
(c. 1-284); c. 15, 19, 36, 40, 43, 45 pr., 46, 48-52,
54, 58, 63, 64, 67, 71, 72, 80-85, 87, 91, 92, 94,
95, 105, 109, 117, 120, 121, 125, 128-131, 133, 137,
139, 145, 161, 164, 166-167, 170, 173, 176, 181,
183, 190, 191, 193 pr., 194 pr., 197, 199, 200, 204,
204, 207, 208 pr., 210, 214-221, 223-227, 236, 240;
243-248, 250, 251, 254-256, 261, 263, § 1, 265,
267-270 pr., 274-276, 282 pr. — P. iv (c. 1-254);
c. 5, 7, 8, 10, 13, 18-21, 37, 38, 40, 45, 51, 52,
54-58, 60-63, 65, 69, 71, 77-79, 81-85, 87-103, 110-
111, 113, 114, 118, 119, 120 pr., 124, 123-126, 129-
131, 133, 136, § 1, 138 pr., 139, 140, 143-146,
148 pr., 149, 151, 152, 155, 158, 159, 163-166, 167,
§ 1, 170-172, 174-175, 177, 180, 182, 185, 189, 192,
198, 199, 200-202, 205, 207, 208, 212-218, 220-
222, 224, 225, 228-230, 232-233, 236, 239, 246-257.
— P. v (c. 1-378); c. 1, 5, 7, 15, 16, 21, 23-26, 28-31,
33, 34, 40-43, 44 pr., 45, § 1 sqq., 49, 52, § 1, 56
pr., 66-68, 70, 71, 74, 75, 78, 79 pr., 82 pr., 85,
87, 88, § 1 91, 93, 94, 96-98, 100, 106, 107, 110,
111, 114, 115, 118, 121-123, 125-129, 131, 132,
134, 135, 137, 138, 141, 143-144, 146-148, 151,
153, 155, 158, 160, 162, 166, 170, 171, 176-178,
181, 184, 185, 187, 188, 190, 196-199, 202, 204,
206, 208, 210, 213, 216, 217, 219, 220, 222, 225-
227, 230 231 pr., 239, § 1, 2, 242, 243, § 1, 244,
§ 1, 255, 263, 272, 273, 275, 276, 279, 282, 284,
297, 298, 301, 305, 306, 307, § 1 sq., 311, 312,
318-324, 326, 327, 331, 333-335, 340, 343, 346,
349, 353, 355, 356, 358-361, 370-373, 375-377. —
P. vi (c. 1-435); c. 3-11, 20, 22, 25, 27, 28, 32, 35,
40, 42, § 1-45, 47, 52, 75, 88, 90, 99, 101-103,
105, 109, 110, 115, 116, 119, 123, 227, 130, 132,
135, 138-140, 142, 144, 146, 149, 153-158, 160, 161,

cuit, quorum primus Vindobonæ (Cod. universitatis num. 789 fol.), alter Londini (Mus. Brit. biblioth. Harlej., num. 3000, plut. LXIII B) conservatur. Lipsia quoque et quidem in bibliotheca urbaniana ejusdem collectionis codicem ms. extare ex clarissimo Bienero antecessori Berolinensi accepi. Ceterum codices quos ego inspexi, omnino inter se conspirant, atque in calce RR. pontificum catalogum exhibent, qui usque ad Calixtum II protrahitur, cuius pontificatus anni accurate designantur.

Jure binc erimus, epitomen hanc sub illud tempus et prouide non post annum 1126, adornatam fuisse. Uterque codex medio saeculo duodecimo exaratus videtur; de collectionis vero auctore, deque ceteris qui hoc opere usi sunt nulla vestigia occurunt.

§ VII. Eodem fere tempore tres aliae collections confecte videntur, quæ tamen ex aliis collectionibus excerptæ sunt, earumque epitomen exhibit. In selectissima Savignyi bibliotheca Berolini singularis codex existit. Hic eam collectionem comprehendit, in qua Anselmi Lucensis celebris compilatione, quæ Gratianus præ ceteris usus est, eadem ratione quæ Decretum Iovni ascriptum in indicata nuper collectione abbreviata exhibetur, in epitomen redacta est. In tredecim libros dividitur, hec compilatio ad exemplum tredecim Anselmi librorum, a quorum ordine raro admodum recedit. Sic libri II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X et XII, libris Anselmi III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, XI et XIII, omnino re-

spondent, et ex illis tantummodo eorum capitula decerpta sunt. Libri vero primus, secundus, undecimus et decimus tertius non ex Anselmi collectione sed ex Burchardi Decreto desumpti sunt, quem in omnibus quæ ex Anselmo non depropriet, auctor sediu scutus est (301). Habet tamen et alia documenta, quæ neque ex Burchardo neque ex Anselmo aut alia nota compilatione desumpsit. Tempus quo hæc epitome facta luit, atque ipsius auctor penitus ignoratur. Cum vero nulla documenta continent quæ Urbani II († 1078) tempus pretergreditantur, illam brevi post Anselmi opus compilatione fuisse merito defendimus. Ea vero documenta, uti diximus, auctor de novo adjunxit, pro maxima parte in Gregorii collectionem commigrarunt, quæ *Polycarpus* nominatur, et citra omne dubium nostram collectionem ad suam adornandam adhibuit. Cum enim ipse ex Anselmo potissimum depropriet, simillimum vero esse videtur, et eorum opera adiisse qui ex Anselmo novas collectiones adornarunt, novaque documenta adjunxerunt. Gregorius opus suum post annum 1125 perfecit; unde sequeatur collectionem Savignianam eo tempore, quod annum 1098 et annum 1125 intercedit, fuisse confectam.

Gratianus quoque hanc epitomen non despissit videtur, cum plurima et quidem etiam ex iis quæ apud Gregorium minime inveniuntur in suum Decretum receperit (302). Plura tamen de hac collectione proferam, ubi, cum per tempus licebit, de

163-171, 174-179, 181-185, 187, 189-196, 198, 199, 203, 205, 208, 211, 212, 215, 221, 223, 230, 239, 242-244, 247, 254, 255, 258, 269, 275, 277-279, 282-285, 287, 289, 292-294, 297-299, 302, 303, 305, 306, 309-311, 320, 321, 329, 330, 352, 354, 355, 357-360, 363, 365, 366, 369, 373-378, 380, 382, 383, 385-387, 389, 391-396, 399, 401-404, 407, 414, 416, 417, 420-422, 424-426, 429, 431, 433-435. — P. vii (c. 4-158), c. 2, 5, 6, 8-10, 12, 18, 25-27, 29, 34, 35, 37, 44, 45, 47, 49, 52, 53, 56, 57, 59, 62, 66, 68, 69, 73, 75, 77, 79, 81-84, 86, 90, 91, 93, 95-98, 103, 104, 108, 109, 111-113, 116-118, 121, 122, 124, 126, 127, 129-132, 134, 135, 138, 139, § 1 sq., 142, 145, 146, 148, 149 pr., 152, 153, 155, 157. — P. viii (c. 1-334); c. 3, 6, 7 pr., et § 1, 12, 13, 15, 16, 18, 19 pr., 20, 21, 29, 33, 35-37, 41-43, 48, 50, 53, 55, 72, 73, 75-77, 82, 90, 91, 94, 95, 97, 100, 101, 103, 106-108, 118, 123, 131-133, § 1, 143, 135, 136, § 1, 2, 143, 147, 149, 150, 153-155, 160, 162, 163, 165, 170, 174, 176, 177, 179, 182, 188, 190-195, 197-199, 203, 204, 206, 208, 219, 221-223, 225, 227-232, 234, 235, § 1 sq. 236-239, 240, § 1, 242 pr., § 1, 2, 4, 243-247, § 1, 251-252, 254, 255, 257-265, 267, 269, 270, pr. § 1, 272, 226-278, 281, 283, 283, 285, 287, 289, 290, 294, 296, 298-304, 303, 308-311, 317, 318, 320-322, 324, 325, 329, 332-334. — P. ix (c. 1-129); c. 1, § 1 sq., 8, 13-17, 20, 25, 28, 30, 35, 36, 38, 39, 41-43, 45, 47-50, 52, 53, 55, 56, 58-60, 65-66, 68, 69, 74, 77, 82 pr., 84, 89, 91, 94, 95, 99, 110, 111, 113, 114, 118, 120, 127-129. — P. x (c. 1-181); c. 1 pr., 2-4 pr., 7, 10-13, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 28, 32, 34, 36, 38, 41, 43, 45-48, 52, 55, 58, 59 pr., 61, 62, 64, 66-70, 72, 73 pr., 76, 78-83, 86-91, §§ 1, 100, 101, § 1 sq., 103-106, 108 pr., 110, 114, 115 pr., 125, § 1 sq., 121-129, 135, 138, 139, 141, 144, 145, 152, 153, 157, 160, 171, 175, 180 pr., 181, 183. — P. xi (c. 1-106); c. 13, 14, 17, 19, 20, 25, 27, 28, 33, 41, 42, 44, 45, 57-59, 61, 65, 71, 72, 75, 82, 88, 93, 99-100, 102, 103. — P. xii (c. 1-88); c. 4 pr., 15, 19, 20, 25, 26, 31, 35, 37, 38, 40, 45, 49, 50, 55, 56, 58, 59, 64, 67, 73, 77, 79, 83, 84. — P. xiii (c. 1-119); c. 13, 16, 24, 25, 37, 39, 40, 47, 52, 54, 55, 58, 59, 61, 63, 66, 67, 69, 73, 76, 77, 80, 82, 83, 88, 90,

91, 94-98, 100, 104-106, 110-112, 115, 118. — P. xiv (c. 1-126); c. 4, 6, 9, 11-13, 19, 20, 27, 30, 32, 36, 40, 42, 45, 47-50, 52, 54-56, 58, 59, 62, 64, 66, 67-74, 85, 86, 90, 93, 95, 97, 99, 103, 106, 107, 113, 114, § 1, 116-120, 123. — P. xv (c. 1-205); c. 6, 9, 12, 16, 19, 25, 32, 3, 39, 41, 48-50, 53, 59, 62, 65-69, 75, 78, 79, 82, 83, 86, 90-94, 96, 105, 108-111, 115, 116, 118-121, 123-126, 128, 129, 133, 137, 141, 150, 154, 157, 160-163, 165, 166, 175, 177, 181, 182, 190 pr., 202. — P. xvi (c. 1-362); c. 2, 8, 9, 11, 13, 15, 17-19, 22, 25, 26, 28-31, 34, 36, 40 p., 45, 46, 49, 51, 53, 59, 60, 66, 68, 69, 72, 74-77, 100, 102, 105, 106 pr., 108, 109, 116, 120, 121, 132, 133, 137, 138, 145 pr., 148-150, 157-162, 173-175, 177, 179, 180, 181, § 2, 3, 182 pr., 183-185, 186 pr., 187, 189, 193, § 1, 2, 3, 5, 202-205 pr., 227, 237, 242-252, 254-260, 262, 265, 271, 292, 293, 296, 300, 304, 305, 322, 323, 325, 330, 335-337, 339-341, 346, 352, 360.

(301) Sufficiat unius libri synopticam tabulam hic adnectere, ut utriusque collectionis nexus pateat. Capitula notata ex Anselmo desumpta sunt, lib. viii (c. 1-26); Anselm. lib. ix, (c. 1-52); c. 1-4, 6, 7, 11, 12, 13, 20, 21, 24-27, 30, 32, 33, 35, 37, 38, 40, 41, 52.

(302) Ballerini *De antiquis collectionibus et collectoribus canonum*, p. iv, c. 17, p. 666-669, ed. cit. Horum capitulorum indiculum hic adjungimus. Quæ ex Burchardi, Iovni, Pseudo-Iovni et Poly carpi operibus adnotavimus ea capita indicant, quæ apud illos æquæ ac in nostra collectione, mutata vero aliquatenus ipsorum forma, inveniuntur, ex quo patet Gratianum ea ex nostra collectione desumpsisse. Quoad Polycarpi collectionem duobus codicibus usus sum, qui in bibliotheca Parisiensi sub num. 3881 et 3882 servontur. D. 1, c. 52. Lib. xii, c. 85. Pol. D. 22, c. 3. Lib. ii, c. 54. Pol. D. 23, c. 22. Lib. xi, c. 57. D. 28, c. 12. Lib. i, c. 17. D. 65, c. 7. L. ii, c. 37. D. 71, c. 7. L. ii, c. 16. Cf. B. 2, c. 130. Ans. 7, c. 162. Pol. D. 71, c. 3, 2, c. 47. Cf. B. 1, c. 109. Ps. 1, p. v, c. 211. D. 75, c. 2. L. ii, c. 27. Cf. B. 1, c. 24. Ps. 1, p. v, c. 135. Ans. 6, c. 40. Pol. D. 86, c. 23. L. i, c. 18. Cl. C. 15, c. 7, c. 12. D. 86, c. 26. L. ii, c. 7. Cf. B. 2, c. 145. Ps. 1, p. vi, c. 218. D. 88, c. 3. L. xi, c. 2.

Anselmi collectione ejusque cum Gratianeo Decreto A connexione libellum conscribam, in quo tum de ipsa tum etiam de nexus quem cum Anselmi, Bononizis et Gregorii collectionibus habet, fusius agam.

Commodiorem viam init auctor cuiusdam compilationis, quæ in bibliotheca regia Parisiensi sub num. 4283 asservatur, et seculo decimo tertio adornata est. Tota enim ex Buchardi Wormatiensis (303) decreto desumpta est, in quo ne apicem quidem auctor mutavit. Codex vero mutulus est, et liber decimus sextus omnino desideratur.

Multo minus antecessores suos imitatus est auctor collectionis qæ in bibliotheca Sanctæ Genoveſæ codice Parisiis exstat, et ex Buchardi et Pseudo-Ivonis decreto compilata est. In quatuor partes tota dividitur, quarum singula in plures libros distribuuntur (304). Non raro auctor libros eo-

33. D. 88, c. 8. L. x, c. 173. D. 89, c. 4. L. ii, c. 28. Cf. Ans. 6, c. 143. Pol. D. 101, c. 1. L. ii, c. 15. Cf. B. 1, c. 45. Ps. 1, p. v, c. 146. C. 1, q. 1, c. 52. L. ii, c. 49. C. 2, q. 5, c. 5. L. i, c. 19. G. 7, q. 1, c. 26. L. ii, c. 9. C. 7, q. 1, c. 28. L. ii, c. 46. Cf. B. 2, c. 98. Ps. 1, p. vi, c. 175. Ans. 7, c. 107. C. 11, q. 1, c. 21. L. ii, c. 21. C. 11, q. 3, c. 3, c. 56. L. xi, c. 92. L. x, c. 199. C. 12, q. 2, c. 4, c. 41. L. x, c. 235. Pol. L. iv, c. 78. Pol. C. 13, q. 2, c. 21. L. x, c. 206. Pol. C. 14, q. 4, c. 8. L. ii, c. 48. C. 15, q. 2, c. 1. L. xi, c. 82. C. 15, q. 7, c. 6. L. i, c. 69. C. 16, q. 1, c. 51. L. v, c. 69. C. 20, q. 3, c. 3. L. xi, c. 43. C. 23, q. 2, c. 2. L. xi, c. 107. C. 23, q. 4, c. 27. L. xi, c. 88. Pol. C. 23, q. 8, c. 30. L. x, c. 215. Cf. B. 1, c. 201. Ps. 1, p. iii, c. 315. C. 24, q. 1, c. 42. L. i, c. 5. C. 25, q. 4, c. 14. L. xi, c. 6. C. 27, q. 4, c. 22, c. 23. L. ii, c. 18, c. 19. C. 27, q. 2, c. 15. L. i, c. 15. C. 32, q. 7, c. 18. L. i, c. 19. D. 5, c. 21. De peccat. D. x, c. 213. Pol. D. 2, c. 72. De consecrat. L. xi, c. 29. D. 3, c. 10. De consecr. L. ii, c. 48. Cf. B. 2, c. 88. Ps. 1, p. iv, c. 18. I. Pan. lib. ii, c. 173, c. 12. L. i, c. 20. Cf. I. Pan. lib. ii, c. 167. Ps. 1, p. iv, c. 6, c. 27. L. x, c. 244. Cf. B. 3, c. 36. Ps. 1, p. iii, c. 41. I. Pan. L. ii, c. 55. D. 5, c. 21. De cons. c. 21, 24, 31. L. i, c. 9. Pol. L. xi, c. 28. Pol. L. x, c. 237. Pol. Nihil hic de alia quadam collectio dicimus, quæ ex Anselmi Lucensi opere excerpta est, ac in bibliotheca Vindobonensi (*Cod. jur. can.* 39, in-fol.) servatur. Opus nec in libros nec in titulos divisum ingentem capitulorum molem comprehendit, quæ omnia nec raro in eadem serie ex Anselmi collectione decepta sunt. Plurima nec non maximi momenti documenta habet quæ hucusque inedita sunt.

(303) Libri codem ordine quem Burchardus habet dispositi sunt. Sufficit proinde ea capitula adnotare quæ epitomator ex Buchardi Decreto retinuit. Lib. i (c. 1-234); c. 4, 5, 7, 11, 13, 14, 19, 20, 21, 27, 43, 57, 59, 62, 66, 67, 74, 81, 210, 213, 214, 205, 209, 114. Lib. ii (c. 1-239); c. 4, 6, 9, 13, 16, 18, 19, 22, 23, 33, 39, 47, 54, 88, 96-98, 100, 106-110, 118, 120, 121, 123, 124, 135, 160, 171-173, 176, 183, 188, 189, 195, 198, 204, 205, 213, 216, 225, 226, 236. Lib. m (c. 1-241); c. 6, 7, 12, 34, 37, 40, 42, 52, 53, 67, 89, 100, 107, 110, 116, 120, 124, 128, 133, 136, 140, 142, 149, 150, 152, 158, 170, 176, 184, 188, 189, 192, 196, 204, 206, 211, 214-216, 229, 225, 226, 233, 237. Lib. iv (c. 1-101); c. 3, 16, 34, 44, 46, 50, 52, 71, 75, 92. Lib. v (c. 1-53); c. 1, 8, 14, 20, 22, 24, 34, 36, 38, 46, 48. Lib. vi (c. 1-49); c. 2-4, 6, 11, 17, 15, 23, 32, 33, 37, 38, 46. Lib. vii (c. 1-30); c. 1, 7, 9, 10, 17, 19, 20, 25, 26. Lib. viii (c. 1-101); c. 1, 2, 4, 7, 11, 13, 19, 25, 26, 30-34, 38, 47, 51, 56, 57,

A dem modo ac Burchardus exorditur (305), et quampliurima ex Pseudo-Ivonis Decreto habet (306). Codex inscriptus num. 2 sœculo duodecimo ad finem vergerente exaratus videtur, illumque Baluzius attentius dispexit, quippe qui ex lib. iv, p. 11, c. 101, decreatum Adriani ad episcopum Catalaunensem evulgavit. Baluzius banc decretalem Adriano II (867 † 881) attribuit, ex quo sequeretur eam ad Bereonem (878 † 885) datum fuisse (307). Verumtamen si illius decretales stylum paulo attentius inspicimus, illam potius Adriano IV (1154 † 1157) tribuendam, et ad episcopum Bosonam (1151 † 1161) datum fuisse dicemus (308). Proinde collectio ipsa sub idem tempus confecta censenda esset: præterquam quod illud etiam est animadvertisendum, quod videlicet hac litera ab inferioris ævi manu exarata et codici adjecta videtur.

B 68, 83, 89, 92, 97, 99. Lib. ix (c. 1-82); c. 1-4, 12, 13, 18, 19, 26, 27, 30, 31, 35, 40, 41, 45-52, 57, 58, 62, 63, 65, 69, 70, 73, 75, 76, 79-81. Lib. x (c. 1-68); c. 1, 5, 7, 9, 11, 14, 18, 20, 25, 27, 28, 30, 34, 36, 43, 48, 49, 51, 53, 55, 56, 62-64, 66-69. Lib. xi (c. 1-78); c. 2-9, 13, 15, 18, 25-27, 30, 45, 47, 50. Lib. xii (c. 1-39); c. 11, 12, 19, 20. Lib. xiii (c. 1-28); c. 1-3, 6, 8-10, 11-15, 18, 21, 24, 27, 28. Lib. xiv (c. 1-17); c. 1-13, 17. Lib. xv (c. 1-44); c. 2, 3, 5-11, 13, 15-19, 24, 30, 32-36, 44. Lib. xvi (c. 1-37); c. 1, 8, 9, 11-13, 15-17, 19-24, 27, 31, 33-37.

(304) P. 1, lib. ii, De sacramento baptismatis, c. 1-105. Lib. iii, De sacramento altaris c. 1-153. Lib. iv, De ecclesiis, c. 1-96. P. ii, lib. i, De episcopis, c. 1-217. Lib. ii, De clericis, c. 1-217. Lib. iii, De judicibus, c. 1-67. Lib. iv, De conjugiis, c. 1-101. Lib. v, De dictatis et de jejunio, c. 1 116. P. iii, lib. i, De homicidiis, c. 1-40. Lib. i, De auguriis, c. 1-61. Lib. iii, De perjurio, c. 1-27. Lib. iv, De ebrietate, c. 1-16. Lib. v, De fornicatione, P. iv, lib. i, De excommunicatione, Lib. ii, De confessione, c. 1-24. Lib. iii, De pœnitentia, c. 1-168. Dolendum sane est quod et hic codex manus sit. Prater lib. v. P. iii et lib. i. P. iv capitula, liber primus cum rubrica et capitibus deest. Quoad reliqua collectionem integrum exhibet.

(305) P. ii, lib. ii, c. 1; Burch. lib. ii, c. 1 p. ii, lib. iii, c. 1-4; B. lib. xvi, c. 1-4. P. ii, lib. iv, c. 4-3; B. lib. vii, c. 1-3. Primus ejusdem partis liber eodem modo incipit et explicit Burchardi liber, qui ipsi respondet. P. n. lib. i, c. 1, c. 211 217. B. lib. i, c. 1, c. 227-231.

(306) Ut pateat quinam nexus banc collectionem inter illas Burchardi et Pseudo-Ivonis existat, prime partis librum quartum attente examinavimus, et cum predictis collectionibus contulimus. C. 1-3, B. lib. iii, c. 1; lib. i, c. 209; lib. iii, c. 3. C. 4, Ps. 1, p. iii, c. 2, C. 5-32. B. lib. iii, c. 81, 80, 82-84, 87, 93, 9-26, 86, 40, 44, 45, 48, 49, 52, 53, 56-58, 61, 64, 65, 109, 110, 112, 114, 120. C. 33, Ps. 1, p. iii, c. 98. C. 34-37. B. lib. iii, c. 160-163. C. 38-40. Ps. 1, p. iii, c. 104-106. C. 41-46. B. lib. iii, c. 191-194, 196, 197. C. 47-53. Ps. 1, p. iii, c. 117, 121, 124, 127-130. C. 54. B. lib. iii, c. 190. C. 56-68. Ps. 1, p. iii, c. 133, 134, 136, 137, 143, 158, 163, 164, 166, 167, 168, 161, 169, 172. C. 69. B. lib. i, c. 215. C. 70-72. Ps. 1, p. iii, c. 174, 138, 159. C. 73-74. B. lib. iii, c. 129, 130. C. 75-96. B. lib. iii, c. 136, 137, 139, 187, 188, 174, 189, 185, 186, 184, 36, 35, 13, 14, 38, 157, 233, 37, 39, 27, 62, 11, 12.

(307) *Miscellaneorum*, t. V. p. 488. Cf. *Gallia Christiana*, t. IX, col. 869, ed. cit.

(308) *Gallia Christiana*, l. c., col. 882.

Balleriniorum fratrum Disquisitionem De dupli Collectione Iyonis, quae suo loco excidit, vide infra, col. 41.
— Cum Panormia Iyonis, que tamen jam semel et iterum typis mandata est, huc usque, licet per annos tres
undequaque conquista, nos fugerit, urgentibus typographis, Decretum præmissimus Panormiam infra Deo vo-
lente daturi. Edit. PATR.

PROLEGOMENA EDITIONIS ANNI MDCXLVII.

EPISTOLA DEDICATORIA

Illustrissimo reverendissimoque D. D. Jacobo Lescor, Carnutum episcopo.

Flaminum, sacerdotum, druidum, et si quod aliud nomen priscis sacrorum præfectis, hoc moris fuit et potestatis, Præsul illustrissime, ubique terrarum ac gentium Deum et hominum jura componere, atque inter utrosque ita contemporato versari consortio, ut modo cœlitum instar terreat, detonent, eminentur, modo vero ἐπεχθονιοι; accensiti, apud aras supplices orent, gemant, advolvuntur. Nempe qui sacerdotem agit, Deum quādam tenus induit et hominem, μετὰ της utrinque factus, ut nihil magnum quod non audeat, nihil infimum quod defugiat. Quamobrem ad id muneric evectos diuinarum humanarumque rerum periliissimos oportuit, ut superum inferumque proctive dignoscentes, et illorum placita, horum commoda propiciantes, iis prompto sese obsequio aptare et facili in utramque partem flexu conformare possint. Et quidem apud veteres, Ἀgyptios maxime, quorum ἐφείδη σχολάζειν τὸ τῶν Ἱερέων ἔνος (1), sacerdotes scientias accercebant et illustrabant. Nunc vero qui sacerdotio divinitus destinantur, scientiarum prius antistites quam sacrorum esse debent. Illic, teste Philosopho (2), sacerdotes scientiarum purentes; hic scientiae ad sacerdotia sunt προσδία quædam, et quasi certa πρόσληψις. Et quod Gallos autem, Præsul illustrissime, non nuperus est amor quo reipublicæ litterariæ cives ac senatores prosequuntur sacrisque præficiunt. Diu est cum ipsis filioscōporū tē tineas εἰσὶ καὶ θεολόγοι περίττως τιμώμενοι (3). Et quod non possum non mirari, quondam ἑθος αὐτοῖς μηδένα θυσίαν ποιεύνει φιλοσόφου addo et theologum, sequentia enim faveat: διὰ γάρ τῶν ἐπιτέρων τῆς θείας φύσεως, ὀπτερεῖ τινων δημόφων, τὰ χαριστήρια τοῖς θεοῖς φασὶ δεῖν προσφέρειν, καὶ διὰ τούτων οὖνται δεῖν τ' ἀγαθὴ αἰτεῖσθαι. Sacerdotes itaque Gallorum, atque adeo Carnutum, sapientia magistri, inquit vetus auctor (4); et quia celorum contemplationi incumbunt, quid dī velut scire se profitentur. Ex quo non miramur si quam promittunt sidera, futuram adorant: aut si dum astra sollicito venantur intuitu, Virginem inveniunt, non spicam tantum, ut vulgus astrologorum, sed Panem ipsum mundo preferentem. Tanti est sacrificios sapientiam colere et celos intendere! Hi Druidæ appellati sunt (5), dubio procul ἀπὸ τῆς δρύς, quia ejus visco nihil sacratius habueret sine cuius fronde nulla sacra conficiebant. Et quia conceptum seminarum adjuvat et partum (6), diceres ea usos maturingo illius partui quam paritaram coluere. Et unde porro Laertio (7) Σεμνόθεοι dicuntur, nisi quia et apud ipsis erat Σεμνὴ θεά. Σεμνὴ namque, τὰ τῆς παρέθνου μωστήρια (8). El Σεμνὴ pudicam ac castam nativo significavit habet (9). Aut vero dum Virginem colunt paritaram, quod humanæ rationi imperium, τὰ Σεμνὰ, hoc est, τὰ ἀρρένων καὶ ἀνεξήγητα μωστήρια (10); vel ut alius, θυμαστὰ καὶ ἀνεξήγιατα celebrare ac venerari dicuntur. Et quidem de ipsis scriptum (11) quod clam et in specu, aut in abditis saltibus multa docerent. Hoc numen ipsis fecit σωτηρὸν quod idem ac τεμνόν (12), proindeque et ipsis τεμνοθέοις. Theologi ergo Gallorum sacerdotes. A quo nec Ecclesiæ veteris moreb abiere. Ut enim idem olim populis judices qui reges, sic in primoribus Ecclesiæ annis idem ἐπίσκοποι et διδάσκαλοι nec majori frequentiorique ἐπικλήσει Os aureum Antiochenum sum patrarcham vocut quam διδασκάλου (13). Unde fit autem ut inter paucos qui suo in genere primas habent, sint et præsules Σκηπτοῦχοι; ex eo est profecto quod σημεῖον βασιλείας καὶ Λόγων καὶ δικης κατὰ τοὺς παλαιοὺς τὸ σκηπτρὸν ἦν (14). Qua tria utcumque licet episcopo convenient, medium tamen

(1) Arist. 1 Metaph.

(2) I Metaph.

(3) Diidor. lib. v.

(4) Pomponius Mela, lib. iii, cap. I.

(5) Plin., lib. xvi, c. 44.

(6) Plin., lib. xxiv c. 4. Mathiol. in Dioscor.

(7) In Prologo.

(8) Ilesychius.

(9) Glossarium vetus. Hesych.

(10) Etymolog. Magnum.

(11) Pompon. Mela lib. iii, c. 4, antiquæ recensionis.

(12) Scholiastes Gr. Aristoph. in Nubibus.

(13) Chrysost. in Homilis ad populum Antioch.

(14) Eustath.

maxime et proprie ejus est, a quo jus habet baculum ferendi. Et si rerum primordia relegimus, inaugratio episcoporum in Ecclesia successit illi, qua apud Hebraeos ad magisterium promovebantur initiationi. Haec enim gradibus quibusdam fiebat, et χειροθετίᾳ tandem ac verbis conceptis peragebatur, qua nihil postea sublimius habuere. Quamobrem est unde Galli gratulemur, quod divino prorsus inspirata genio fecit, ut academicarum principes essent praesules Ecclesiæ. Redeunt pristina tempora, simulamur veterum mores, et grande posteris relinquimus exemplum quod aut imitantur, aut mirentur. Thales Pythagoræ sibi operam dantem, προτερέψθα εἰς Αἴγυπτον διαπλέουσα, καὶ τοῖς ἐν Μέμφει, καὶ Δίσι μάλιστα συνέβαλεν ἱεροῦ (15), quod vetustissimum sacerdotum decus est. Fortunatior Gallia quæ non ad exteriores ablegat quos sacris vult imbui, sed habet hierarchas tanta eruditio refertos, ul eorum domus διδασκαλεῖα esse possint. Verum enim vero superat omnes hac laude, ultraque Memphis ipsum est Carnutum civitas, seu τὰ πάλαι, seu seniora tempora considereremus. Illic sedes quondam ἱεροθεολόγων; illic floruerent praesules, pietate, et doctrina longe maximi. Testes hujus rei Fulbertus, Gaufridus, et Joannes Saresberiensis, aliquæ quibus, vel Opera edita, vel obita munia, vel auctores celeberrimi fidem faciunt. Testis es, ipse, Præsul sapientissime, postremus omnium, et tamen æqualis: omnes ut majores tuos reveritis, nec illis minor; multum ante episcopatu dignus quam episopus. Litterarum omnia decora habens, et ipsorum decus; sacre ac venerandae theologie alumnus, et parent. Te multæ oplarunt Ecclesiæ, sed ea vicit quæ vincere debuit; et cum unum ac eundem plures habere non possint, quod possunt, optant similem. Felices academie quæ Ecclesiæ principes conferunt! Felices Ecclesiæ quæ ab academiis Patres accipiunt! An tantis Carnutum pontificibus a me accenserit, tisque comparari, ægre tibi est? Modestia tuæ morem geram; venio ad alterum: vixerit tamen ne adhuc de te loqui videar. Testis es, sed omni exceptione major, iu quo hic exhibemus: cuius doctrina nihil solidius, cuius pietate nihil sincerius, cuius animo nihil maius ac fortius esse potuit. Querar forte aliquis quid noverit? Omnia quæ pontificem scirc oportuit. Ita Patrum, conciliorum, canonum, consuetudinum peritus, ut his unus pugnet, hec sola fere loquatur et scribat. Querar cuius virtutis? Antiquæ prorsus et canonicæ, quam cum maximo candore coluit, et candidatis ejus efficacissime persuasit. Querar cuius fortitudinis, quæ crimina debellareret, etiam regia; quæ homines ad meliora cogeret, etiam principes; quæ imbellis ac meticulosos animaret, etiam pontifices. Hunc virum, a suis tandem et tuis simul rediuvum effectum, cuinam dicatum oportuit quam illi qui auctoritatem ejus et mores per se reviviscere facit? Munus hoc, opinor, non despicies, quia continet, et quo aliis præcellit, summam cruditionem: et quod plurimum diligis, canonum observationem; et quod serio amplecteris, Ecclesiæ curam, et sollicitudinem: et quod omnibus qua verbo, qua opere suades, pietatem, et amplissimæ virtutis usum. Medium te inter Deum et homines constitutum agnoscimus, illorum ἔργον, et idecirco per te χρωστήρια nostra Deo offerimus, Iovonis nempe sudores, vigilias, labores, pridem Deo deditos, et quos nunc a nobis suo jure repositi. Habes quod invitet nos et alliciat, ut hanc a te operam exoptemus. Solemne fuit sacerdotibus antiquis deorum suorum insignia sibi vindicare, arcus, vittas, sceptræ, frameas, radios, et si quæ alia, quibus venerationem populorum sibi conciliarent. Dei magni nascentis ex Virgine sacerdos factus, quodnam ab ipso habebis insigne? Non illuc fulmina, non frameæ, non spicula, quæ tibi assumas. Lac tantum est quod ab filio sugitur, a matre sufficitur. Symboli illius partem in nobis confirmavit Ivo, nempe candorem. Confirmasti et tu ipse etiam canonicorum regularium abbas; observatio enim canonica Catalaunensi omnium sanctorum monasterio restituta, tibi et sollicitationi tuæ omnia debet, ne vel hac in re te Iconi absimilem dicere possimus. Dulcedinem vero lactis sibi reservarunt episcopi. Hac una nixis, Præsul illustrissime, ausus sum tua limina accedere, et canonicorum regularium qui tua in dilectione sunt, nomine, nomine tuo hoc operis consecrare.

Illusterrimæ dominationis tuæ,

Humillimus et addictissimus

F.-J. FRONTO,

Canonicus regul. S. Genovefæ Paris.

(15) Jamblicus De Vita Pythag. lib. 1, c. 2.

VITA D. IVONIS.

Inter eos qui Iovis nomine in Gallia appellati sunt, longe omnibus excelluit Ivo Carnotensis. Hic in agro Bellovacensi natus, nobili a sanguine nobilis animum traxit (16). Patrem habuit Hugonem de Altoylo, et matrem Hileburgim dictam. Adolescens litteris humanioribus imbutus, atque in philosophia

versatus, Lanfranco doctore abbate Beccensi theologiæ sacræ operam dedit in monasterio Beccensi, quam et ipse docuit, etate factus provectior (17). Cum autem serio Patrum conciliorumque lectioni in cumberet, et e diversis decreta ecclesiastica congereret, indignanti quod tantis intervallis obessent a

(16) In instrumento antiquo S. Quintini Bellovac.

(17) Magister Petrus Cantor in summa sua ma-

nuser. in monasterio S. Joannis de Jardo canonic. reg.

canone suo canonici, commodum adfuit Guido Bel-
lovacensis. Hic quondam Augustæ Veromanduorum in ecclesia. S. Quintini decanus, Cæsaromagi Bello-
vacorum factus episcopus, in memoriam sancti Quintini monasterium construxit, concessisque præ-
diis canonicos illic constituit an 1078. His præfectus Ivo monasterium paternis possessionibus auxit, et quo illud omni ope juvaret secum, legibus ad con-
ditis vitam regularem intulit, vir canonum peritis-
simus, et eorum observationis studio flagrantissi-
mus. Erant quidem jam olim canonici regulares pas-
sim in Gallia, atque in aliis provinciis. Diu est cum Chrodegandus (18) peculiarem Metensibus suis canonicis regulam conscripsit. In concilio autem Aquisgranensi omnibus regulam Ludovicus pius edendam curavit, opera Amalarii diaconi, misitque in singulas provincias observandam (19). In qua, maximam partem, Chrodegangi regula continetur. Verum lapsi temporis cum relaxata esset disciplina, ei denuo instaurandas multi laborarunt, in quibus Iovis opera præ cunctis excelluit. In monasterio prædicto præfuit annos plus minus xiv, modo præ-
latus ejus, ut in privilegio Philippi regis; modo præ-
positus, ut in bulla Gregorii VII; modo abbas, ut
sepius dictus: hic procul dubio dum sancto otio
fructur collectionem canonum fecit, quam postea in
compendium Hugo Catalaunensis (20) contulit, et Pannomiam sive Pannormiam vocavit. Præterea theologiam docuit: moris enim fuit tunc ut sacrae
theologiae studia in monasteriis maxime vigerent:
neque id oneris abbates ipsis monasteriorum defu-
gerunt, ut ante vidimus in Lanfrancu, hic in Iovis nostro. Hoc autem munera quod defunctus est Ivo in causa fuit cur in antiquissimis monumentis ma-
gister et doctor appellatur. Tanta fuit autem mona-
sterii illius et Iovis ipsius pietatis ac canonicae ob-
servationis fama (21), ut multa monasteria, accitis inde canonicis aut ædificata, aut instaurata fuerint,
et exi se celebres aliquia episcopatum pervenerunt.
Interea rerum sedebat id temporis Aictrici (22) Carnutum Gaufridus, quem cum pridem Gregorius VII Romam simoniæ accessisset, quod deessent testes ad tantam rem comprobandum, remissum sedem obtinere permisit. Verum Urbanus II, hunc iterum sibi delatum, tandem multis criminibus convictum, sede sua movit, et apud clerum populumque Carnutum, ut sibi Iovinem nostrum doctrina et pietate insignem deligerent, suis, ut ait ipsem, monitis ef-
fecit. Votis ipsorum non illlico cessit Ivo, quietis amans, nec inhians dignitatibus; sed jubente Philippo rege, parere cuactus est (23). Verum Richerius Senonensis achiepiscopus, assentientibus ei et suffraganeis nonnullis, nec electioni subscribere, nec

(18) Fuit Pepini regis ex sorore nepos. SIGEB.

(19) Haec scribuntur ab Ademaro monacho.

(20) Auctoris hujus compendii nomen inveni in Historia monas. Herivallensis ad an. 1091.

(21) Vide S. Anselmum, l. iii, epist. 106.

(22) Sic scribit Josephus Scaliger bis. Alii tamen scribunt Auctricum.

A electo manus imponere voluit, ob id quod in depositione Gaufridi contra jus suum actum diceret, quo ad se pertinuit tanquam ad proximum judicem, causam ejus dignoscere et judicare (24). Egit diu præcibus et sollicitationibus apud ipsum cleris populusque Carnutum, sed frustra se esse videns, facit ut Ivo Urbanum conveniat: ct ille in Italiani prefectus animo se ab illis disficiatibus liberandi, volens no-
lens ab eo ~~χειροθετίᾳ~~ Capua finiente anno 1092 re-
cepit inde graves discordia ipsum inter et prædictos episcopos, qui factam majestati regis injuriam, et jura Galliæ ab Iovene violata contendentes Stampis collecti Iovonem rejicere et Gaufridum sedi restituere aggrediantur, zelo proculdubio in insolentem Iovonem exerto, minime tamen novo et multis tumante, tum post exemplis confirmato (25). Contra autem Ivo se-
dem apostolicam appellare, spretam temeratamque ejus auctoritatem alte conqueri, vir ceteroqui mi-
nime servilis, nec potestatum adulator etiam sum-
marum. Verum cum ei quod summum est, et ipsum nomen religionis accedit, cedant omnia necesse est;
quare Richerius ipse usu pallii inderdictus, Gaufridus iterum pulsus, et sedi sue Ivo constitutus est. Hic quidnam erigit narrant ejus epistolæ ad summos pontifices, ad reges, ad cardinales, legatos, pri-
mates, episcopos, virosque primarios; narrant quot-
quot ab illo usque exaratæ fuerunt historiæ. Dum vero inde auctoritatem tuerit, inde virtutem colit
sese non modo Galliæ, sed Ecclesiæ toti conspicuum reddidit, et sane utraque hac opus habuit cum pri-
mis, tum ad obsistendum vitiis, nusquam non grasi-
antibus; tum ad perferendum mala, quæ ipso met
zelo suo vehementi, et publicorum erratorum (si gra-
via sunt) minimetoleranti in caput suum accersivit.
Philippus tunc Galliæ rex, Bertradus amore captus,
eam fulconi Andium comiti ejus marito abstulit, vel
sane illam a Fulcone tacite se subducentem sibi ma-
trimonio conjunxit; aliis ex episcopis Galliæ conni-
ventibus, silentibus alii; adeo proclive est majestati obsequi quoconque inclinet; aliis denique episco-
patu cedentibus, quod nolent vel amicum vel ira-
tum habere regem contra fas agentem (26). Manda-
tur Iovoni ut Parisios se recipiat celebratii nuptiarum adfuturus; sed ire detrectat, et qua voce qua
litteris regi ipsi, summo pontifici ac presulibus Gal-
lia scriptis, illicitum hoc conjugium constanter oc-
clamat: quæ sibi Philippus Bertradus infensissimum odium peperunt. Sed bujus odium insuper habuit,
a qua nec amari vellet: adversus illum autem ita
fervorem animi temperavit, et licet illius libidinem
acriter coercuerit, majestati tamen regiæ cætera ob-
sequibilem se præstiterit, et rerum illius, atque adeo
totius regni amantissimum. Fugit diu regis con-

(23) Vide epist. 1, 2, 8 et 40.

(24) Vide Sirmundum in epist. Gaufridi Vindociensis.

(25) Vide Glabrum Rodolphum, l. ii, c. 4, et abatem Stadensem in Chronico. Imo ipsum Iovonem passim in epistolis.

(26) Vide Paulum Æmilium in Philippo I.

spectrum, et in aulam adventare, etiam vocatus, renuit, ne si adsit et laceat, facere; sin vero obliquatur, regem offendere videretur haud quidem impune tulit magna illa ejus παρέγνησα. Non defuere etiam inter presules qui abrupte contumacia eum accusarent, dum ipsi sese deformati obsequio dedunt. Ministris vero regis per fas et nefas ei addicti, bona ivonis diripere. Ecclesiae redditus intercipere, eum modis omnibus, et omnibus exemplis affligere, ut ne panis quidem ei esset quo vesceretur. Sed inter alios hac in re primas tulit Hugo Puteacensis dominus, Carnutum vicecomes, qui dum regi morigeratur, et adulteris vel etiam incestis ab blanditiis, Iovonem nostrum carceri impingit, ac in quadam castello diu detinet, quo frangat animum ni saxo fortior esset. Perstat enim ubique invictus. Cumque ad aures ejus pervenisset primates urbis Carnutum ac cives armis eum liberare velle, prohibuit (27), noluitque libertate potiri sanguine et detimento suorum redempta: patientia prorsus omni laude digna, et antiquorum defensorum Ecclesiae ac sanctissimorum virorum nulla in re absimili. Et quidoi illis parem fecerim cum eum Guillelmus Fiscanensis abbas δικῆλος Joanni et Eliae comparaverit? Non omni prorsus caruisset ope, si alter in Gallia fuisset Ivo, qui erga se ageret adversus Hugonem vicecomitem, quod ipse met aliquanto post egit Ivo pro Hildeberto Comanensis contra Rotrocum comitem (28), qui hunc etiam carcere inclusuerat. Post enim quam frustra preces adhibuit, dicto anathemate, diris eum devovit. Haec agens vir magnus μεγάλων φυχῶν inimicam, et perpetuo illas insectantem τὴν διαβολὴν vitare non potuit. Atque in primis non desit forte aliquis qui eum irae et suspicioni nimio plus indulgentem fuisse existimet, qui contra regem indignationem summi pontificis et fulmen provocaverit. Verum licet mihi de regibus bene mereri videantur qui maculas eorum nomini temere impressas vel minnere, vel eluere conantur, tamen nec Philippum undequaque innoxium quisquam affirmare audeat: nec satis rationum habere possit, ut ostendat Iovonem parum illiant regno ejus fuisse faventem. Quod ad Philippum attinet, factum ejus praecessere exempla seculaque sunt, multa quidem, non tamen similia omnino, et quæ peccatum ejus magis obrouunt quam excusant. Nam ut, concedatur quod a Berta divortium nulli reprehensioni sit obnoxium, quod tamen constare debuit et Iovoni et aliis, ut illud in dubium non revocarent, at certe initum cum Bertrada matrimonium, quæ nullo Ecclesiae judicio se a Fulcone substraxerat, quæque eodem consanguinitatis nexu, quem cum Fulcone prætexere potuisse, a Philippo absterri debuit, nullo modo excusari potest. Et ut omittam

(27) Epist. 20.

(28) Hidelbert., epist. 39.

(29) Hidelbertus, Gofridus abbas, Anselmus Li-siarius, Gaufridus Malaterra, Gaufridus Grossus, Sugerius. Autor historie eccles. quæ in Monast. Herivall. vocat Iovonem sanctum.

(30) Ea est in manibus R. P. Sirmundi.

Auctores συγχρόνους, viros magnos, rerum testes osculatos, quivonem mirum in modum celebrant ac laudant (29), ut nemo quisquam sit contra illum hac de re oblocutus, licet inimicus non caruerit et criminatoribus, ipsis Philippus et Bertrada, quando absolutionem excommunicationis a Lamberto Atrebatenensi episcopo Romani pontificis vices ageant receperunt, reos se esse fassi sunt, et nunquam deinceps conventuorum coram presentibus episcopis promiserunt, sicut legi ego ipse in epistola manuscripta (30) ejusdem Lamberti ad Paschalem II sumirum pontificem. Non defuere inter principes et praesules qui regi assenterent, nempe de genere eorum, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est. Nam si quid rationis in eis, quidri reclamant, dum ista et tot alia sunt in testificationem nuptiarum illicitarum? Cur non aut manu aut voce regis innocentiam tutantur? Invitauit omnia, rex, vexata innocentia, exempla, Iovonis fervor immodus, ejus criminandi licentia. Et taneni silent, neque quidquam contra Iovonem pronuntiant: tot vero et toties collecti episcopi, cardinales, legati, principes, nihil ne vident, qui una voce regis peccatum condemnant; excusant autem nunquam aut minuant aut tegunt? Cum autem Ivo dicat (31) Philippum Richardo AlbaniensiS. pontificis legato promisisse a Bertrada se discessurum, usque ad dispensationem Romani pontificis, quod contigit an. Dom. 1102, et ipse roget summum pontificem ut cum rege temperet et dispenset, et aliunde certum sit nullam dispensationem intercessisse ex laudata Lamberti epistola, signum est in nuptias illas inquisitus fuisse iterum, neque dispensationi locum ullum inventum esse. Addo neque Iovonem habuisse unde regi Philippo minus bene vellet, cum multis beneficiis sese ei obstrictum sciret, nec vero diffitetur. Episcopi dignitatem ei fert acceptam non semel, propter quam, si quid humani patetur, et vulgo similem gereret animum, regi præ ceteris ejusque libidini assentiri debuit. Sed et antequam ad episcopatum perveniret, regi maxima debebat. Constructo S. Quintini monasterio, atque inibi collocatis religiosis canonicis, rex privilegio concesso et institutionem et largitiones ei factas regia auctoritate communavit. Deinde, rogatus ab Iovone, canonice S. Quintini apud Veromanduos misit epistolam qua petit ut cognomini Ecclesiae Bellovacensi præbendam concedant. Utrumque monumentum regium, quia ineditum est, ne desideretur, hic apponendum censui. Prioris igitur hæc verba sunt (32): *Instituta regia et rebus Ecclesiasticis aut secularibus publica vel privata sine ulla juris controversia priorum regum jussu et auctoritate firmata*

(31) Epist. 144.

(32) Ex antiquo codice ms. S. Quintini Bellovac. De his litteris, quas Pragmaticam sanctionem vocat, mentionem facit Ivo in epist. 193, ad Gaufridum Belvacensem, episc. Et hoc tenore in pervetusta membrana concepte leguntur.

non violare, sed inconcusca segvare, nostra quoque nulla juris parte reclamante præsentibus ac posteris servando mandare, regii culminis est opus implere. Unde notum volumus esse cunctis orthodoxis Ecclesiaz filiis, etc. Vide supra in Philippo I, ad. an. 1006.

Posteriorius sic habet (33) :

Philippos Dei gratia Francorum rex, O. decano et ceteris canonicis nostris Ecclesie Sancti Quintini, salutem et gratiam nostram. Nolum facinus vobis quod Ivo abbas Belvacensis Ecclesie B. Quintini nostra mansuetudinis aures adierit, supplicans nobis tam per se quam per fideles nostros, ut Ecclesie sibi commissæ præbendam unam in vestra Ecclesia pro remedio animæ patris mei et matris meæ perpetuo habendum concederemus. Cujus petitioni ideo libenter assensum præbuiimus, qua vos id in capitulo vestro jam collaudasse per quosdam ex vobis audivimus. Quapropter mandamus vobis ut sicut inter vos determinatum est, investituram quæ ad vos pertinet, prædictæ Ecclesie per prædictum abbatem faciatis. Valete.

Ex his nemo non videt Ivonem Philippum præ cunctis observare debuisse, nisi ab eo quod humano sensu et regia dignitate altius est, revocaretur. Multos exinde sibi fecit inimicos, qui nomini suo tum apud regem, tum apud summos pontifices detractum ivere. Apud Urbanum, τνεωματικύν ἀντοῦ Ήρίπα, calumniis appetitus, non aliis argumentis iis obviam ire voluit quam abdicato episcopatu; sed prohibuiti summus pontifex; quippe Ivone ἡπειροπή, non Iovatçèπισκοπή, indiguit. At cum Urbanus diem suum ultimum obiisset, resque semper in pejus fuerent (34), Roman Ivo se conferre statuit, animo se omni onere exundi; sed insidias inter Alpes sibi structas intelligens pedem retraxit. Paschalis autem summus pontifex, sciens quid illi esset animi, in præsidio manere jussit. Haud tamen evitare potuit quin etiam ejus indignationem incurseret, quia cum probe sciret quid discrepant observationia et adulatio, dum illam exhibet, istam amandat, non semper placet. Delatos Richardo Albanensi episcopo S. R. E. legato simoniæ nomine canonicos suos, ita crimen illud repulit, ut ostenderit simul taxando eodem crimines summi pontificis ministros, qui ab episcopis, abbatibus, et aliis pretia exigunt sane immensa, specie chartulas et alias id genus minutias repensandi (35). Fatendum sane tunc temporis, et paulo ante, adeo crimen simoniæ in clericis inolevisse, tantumque ei exstirpando summos pontifices insudasse, ut quidquid vel umbram illius præferebat in suspicionem veniret. Verum nemo telum contorquet qui contra se idem contorqueri libenter patiatur; atque

(33) Rescriptum Philippi regis ad capitulum ecclesie S. Quintini Veromanduorum pro præbenda quam Quintiniani Belvacenses in dicta ecclesia, concessione ejusdem Philippi possident. Datum, ut creditur, an. 1089.

(34) Vide epistolæ Goffridi Vindocinensis lib. II.

(35) Epistola 133.

(36) Epistola 66.

A infirmum semper excusationis genus visum est, crimen regerere. Neque Ivo id fecit, sed quid canonici responderent ingenue retulit. Aguoscunt plerique omnes solūm propo Ivonem ea tempestate contra exundantium vitiorum torrentem se obtulisse. Ipse est qui ne male famæ homo Joannes archidiaconus, Aurelianorum fieret episcopus, apud Hugonem Lugdunensem, pontificis Romani legatum, pro virili laborat (36). Ipse est qui Stephano Galardensi, ne in sedem Bellovacensem evehatur obstisti (37). Et ne Gallia virtuti ejus satis ampla sit, ipse est qui apud Paschalem II et Robertum comitem Mellentinum conqueritur (38), quod Ranulfus Dunclensis episcopus Lexoviensem Ecclesiam novo genere invasionis occupat, ei filios præponens adhuc pueros more Judaico alterum alteri successurum. Ipse est qui Henrico, regi Angliae, semel ac iterum scripsit (39), tum ob multa alia, tum etiam ne incestis nuptiis filiam suam alligaret. Ipse est qui cum pontificibus summis, modeste tamen, legatorum qui dicuntur a latere avaritiam, importunasque ad sedem apostolicam appellationes coruna qui propriorum pastorum sententia constringuntur, expostulavit. Nempe sedis illius observantissimus ægre ferobat passim ipsi detrahi (40): unde abscissus voluit detractionum ansas quoad fieri posset. Florebat tunc temporis Goffridus abbas Vindocinensis, vir sane simplex et bonus, quem inter et Ivonem amicitia nexa est. Scribit tamen hic Paschali II (41) se multa pati ab episcopo Carnutum, Ivone nempe nostro: et ex utriusque epistolis similitatem quandam inter illos natam videre est ob exemptum Vindocinense monasterium ab episcoporum potestate. Hæc enim est radix similium discordiarum ab antiquo feracissima, etiam inter quoscumque sanctitate et doctrina claros. Et sicut illi nulla virorum etiam piissimum auctoritas hactenus finem facere potuit, ita nec illa integratæ ac sanctitati utriusque partis disceptantis quidquam officere visa est (42).

Dum autem undeaque Ivo in via omnium invehitur, quid mirum si aliis oneri, aliis odio sit? Quis obstrepentem perpetuo tubau illam a quo anime audire possit? Et si quosdam fecit gradus atque ἡξουτια superiores, quis non irascatur, aut toties lancinatam non vindicet dignitatem? Profecto qui ad mores hominum illius ævi animalum advertebit, mirabitur, non quod clamaverit Ivo, sed quod solus exclamaverit, et tot alii silere potuerint, cum opus fuisset clamore valido ad veternum hominum excitandum. Ne mihi tamen singlas Ivonem virum austерum, ac feruum qui contumacia ac inanijacta-

(37) Epistola 87.

(38) Epistola 154, 157.

(39) Ep. 55, 60, 87, 109 et 110.

(40) Ep. 46, 250, 259.

(41) Vide epistolæ Goffridi Vindocin. lib. I et II, ep. 195.

(42) Ep. 41, 25, 60.

tione libertatis famam fatumque provocaret (43). A vicus parum honestis se nuptiis commacularet(45), quis illi Hugo Treccensis comes suadebat, et destinatam sponsam sine mora sibi copularet ut successoris spes impendentes regni scissuras retinaret (46)? Certe magni a rege aestimatus est, ita ut præ cunctis illi esset a consiliis. Hominem anathemate percussum, et mensæ regis participem effectum, ab episcopo recipiendum censuit, et recepit ipse (47); tanti fecit regi acceptum esse. Cum mandasset Paschalis II Radulpho, sedi Rhemensium designato, ne se regi ullo sacramento obligaret, scripsit minime obtemperatum fuisse (48), quod hoc mandatum et contra consuetudinem episcoporum Gallie, et contra jus regis esset; neque aliunde profectum, quam ab eo quod in hominibus οπριχόν, et quod querit τά οπρός, non quæ Dei sunt. Eidem summo pontifici scribens (49) rogat ut nunquam ab amicitia regis Gallia temere discedat, ne Galliae alioqui religiosissimæ, et rom. pontif. amantissimæ, dissidii ac schismatis, quo tunc Germania misere lacerabatur, causam det. Quare sensit res humanas incolumes et tutas esse non posse, nisi consenserint inter se regnum et sacerdotium: cui rei alterum alteri de suo nonnunquam cedat necesse est.

B Sed nulla res est in qua ingenium ac sapientia Ionis magis emicuerit quam in questione de investituris, ut appellant. Ea hoc temporis agitata est cum tanto calore inter imperatores, reges, pontifices, ut qua parte steterit Victoria neque nunc, neque tunc dicere possis. Ivo de his pronuntians licet modo Baronio placeat, modo displiceat, ita tamen disseruit, ut nec pontifici Romano, nec regibus ac imperatoribus notam ullam hæreseos, aut erroris, aut schismatis, aut ignaviae iniuri passus sit: cum nec hæreseon errorumque ea sit materia, et cætera si nulla sit divisio, pro loco, tempore ac aliis circumstantiis minui, augeri, tolli, apponi possint, quæ varias deinde acceptiones et appellations subire queant. Itaque censuit factas a principibus non continuo damnandas; eisdem a pontificibus summis permissas minime rejiciendas; ex natura rei, si id fert bonum pacis, ab solo summo pontifice accipiendas, ante hac autem sœpe non sine regibus datas acceptas. Hoc, inquam, censuit et magno conatu affirmavit, atque si tempora nostra consulis non pœnitendo. Noluit libertatem ecclesiasticam sacerularibus potestatibus subjici, ut nec se ita attollere, ut has despiceret, aut offendere. Diceret ex his alium esse Ivnem ab eo quem ante descripsi increpantem ac detonantem. Tamen iste ipse est, æquales erga omnes, si æquales erga se habuisset; moderatus sane, si eo tempore luxuriae, ambitioni, avaritiae modus ullus fuisset. Ludovicum regem ejusque aulicos a direptione bonorum Ecclesiæ

(43) Epist. 23.

(44) Epist. 189.

(45) Sugerius in Vita Ludovici VI, c. 13.

(46) Epist. 209.

(47) Epist. 239.

(48) Epist. 190.

(49) Epist. 6.

seu minis, seu censuris audacter deterruit; ab his A (Antissiodorensis diœcesis est oppidum) monasterio tamen abstinuit, quando illas satis esse existimavit: mansuetudinem ergo severitate temperavit, nisi forte cum Ludovicum ipsum, vile nescio quid a se petentem, ita severe coercuit, quod futilia ab episcopo requireret, ut dices regium induisse animum, qui regem alloqueretur.

Maximus his distentus minora non neglexit, atque imprimis ut fratres suos secum semper haberet, eorumque frueretur consortio, ecclesiam Sancti Vincentii, prope urbem Carnutum a Realdo quodam presbytero an. Dom. 1038 circiter ædificatam, in qua canonicorum cœtus degebat, eis tribuit, addito Sancti Stephani collegio; et his. an. Dom. 1099 cum consensu canonicorum suorum, claustrum templumque extruxit sancto Joanni Præcursori sacrum, ex quo monasterium nomen Sancti Joannis Varliacensis (50) traxit. Stetit id ad annum usque 1568, quo sortem multis alii parem, segregum et hæreticorum furore expertum est; quamobrem religiosi canonici sese in urbem recipientes in prædicti S. Stephani ædibus habitarunt, ni malis dicere in ruderibus, adeo omnia vetustate et squalore confacta ruine appetebant, donec an. Dom. 1624, illustrissimi domini Destamps, tunc Carnutum præsulism, opera, illuc acciti canonici regulares, qui recens Silvanecti consilio et auctoritate eminentissimi cardinalis de la Rochefoucauld, ejusdem urbis episcopi, se meliori vitæ ac sanctiori reformaverant, domum eamdem a fundamentis ædificarunt. Præterea ecclesia S. Andreæ ejusdem urbis decanum de capituli sui consensu collegio præposuit, dominum nempe Odonem virum venerabilem, in ecclesiasticis et sacerdotalibus bene eruditum, qui suas ipsius vices obiret. Abbatem antiqua acta vocant, quod nomen quia olim canonicos et monachis commune fuit etiam post divisionem sacerdotalium canonicorum a regularibus his utrisque aliquando attribuitur. Amicos habuit dum vixit Robertum de Abressello B. Mariæ de Rota ordinis sanctimonialium Fontis Ebrardi auctorem, et Bernardum S. Cypriani Quinciasensis ad Augustoritum Pictonum monachorum etiam quorundam institutorem et abbatem. His sua in diocesi monasteria ædificasse dicitur. Monachis quidem Bernardi Tironum monasterium. Mulieribus autem Roberti hoc quod vocatur Altabruyeria. Leprosis domum magni Belliloci extruxit. Cluniacensibus Magdalæ parvi Belliloci prioratum dedit, Caritatemque

(50) Sirmundus in notis ad serm. 2 Goffridi Vindocin. scribit. *Valiucensis*.

(51) Sed incerta sunt hæc omnia nisi titulis foundationum inspectis ac collatis constet.

eorum addixit (51). Ambonem ecclesiae carnutum Veteris Novique Testamenti historiis eleganter pro tempore illo exornari fecit. Tandem de Ecclesia optime meritus supremo fato fungitur x Kalend. Jan. An. Dom. 1115; contra quam sensit Matthæus Paris, aut Papirus Massonius : sed hujus fidem faciunt Necrologia tum Ecclesiae Carnutum, tum Monasterii Sancti Joannis, quorum elogia intra descripta habes (52). Non me fugit aliquos Ivnem nostrum purpuratorum numero accusuisse, sed decepti sunt ex eo quod eodem fere tempore vigeret Ivo cardinalis, qui et in Gallia legatus fuit Innocentii II S. P., an. Dom. 1142.

B Haec de Ivone dicenda habui : qui epistolæ ejus legerit, plura deprehendet. Ampliores ejus laudes nemo hic requirat. Viam instituit qua itur ad cœlos.

Vir illis quibuscum vixit magnus; posteris tamen major, quia his nibil oblocutus est. Stirpe et dignitate æquals multis, inferior nonnullis, at virtute et doctrina omnium maximus. Conditione quidem et obedientia principibus et pontificibus summis subjectus, at animi celsitudine et constantia ne superpar quidem, sed si quid ultra. Ad summa natus et qui summus esset dignus, nisi cum summis tractare difficultus aliquid esset. Regum favorem nec sprevit nec quæsivit ; benevolentiam illorum estimavit propter hoc quod ipsis bene vellet. Nobilis, theologus, canonicus, abbas, episcopus : ut quodam modo omnium sit qui tantus est, nec ullus ulli propter ipsum quidquam invideat. Nativitatem ejus locum dedit Belgica, dignitati Celtaica, virtuti tota Gallia, Italia, Anglia. Regibus ac principibus fidelis et utilis, non tamen semper placens quia utrumque difficile. Pontificum summorum filius addictissimus ; sed aliquando eorum ut hominum quasi pater, adeo cum res exigeret altos in duebat spiritus. Denique sic in terris versatus est, ut cœlum proxime attigerit : et corpore solitus dubio procul, consecutus sit. Memoriam ejus semper quidem venerati sunt Christiani, haud vero ullo die festo celebrarunt per multos annos. Post mortem tamen ejus in ipsum ossaque in illius grassati sunt hæretici, quod non solent nisi in sanctos. Et Pius V, felicissima memoria pontifex, canonicos regularibus Lateranensis congregationis diem ejus festum celebrare permisit xx Maii, bulla data xviii Decembris 1570, pontificatus v.

(52) Obituarium S. Quintini Bellov. ponit ejus mortem an. 1116, quia Januarius mensis erat ejus anni. Sed quia x Kal. Januar. recidit in xxiii Decemb., idcirco proprie denatus an. 1115.

TESTIMONIA VETERUM DE IVONE.

Glorioso et sapienti Ivoni Carnotensi episcopo, frater Hugo monachus S. Benedicti Floriacensis canobii semipitera pace et felicitate perfrui.

(53) Ecce tibi, praezellentissime Pater et domine, duo humilitatis mea opuscula transmitto, ut si quid ibi videris indecens et incurrum, lima prudentiae tuae corrigas, et exornes, et quod tibi placuit corroborares, et confirmes. Arma mea adversus otium sunt haec opuscula quae nunc vides, nam malo studio vacare, quam in otio et torpore sicut pecus inutile vitam exigere. Sed haec omnia vestro desidero judicio discuti et vestra sapientia condiri, quoniam vacillare non poterit quod semel auctoritatis vestre nodus corroboraverit. At mihi forsitan aliquis dicet: Tam vilia et inutilia cur viro prudenti, et in summa arce philosophiae sedenti mittere non erubisti? cum scias scriptum quia orationi et carmini est parva gratia nisi eloquentia sit summa. Ego vero ad haec respondeo, quoniam malo justo sapientis iudicio comprobari, quam arrogantium sententia condemnari. Laboriosum tamen est, Pater honestissime, tue integratatis adjectiones et detractiones huic adhibere volumini: sed fructus laboris pretiosior auro charitas est. Vale.

Sugerius abbas S. Dionysii in lib. De Vita Ludovici Grossi, regis Francorum.

Consulte ergo agitur, et potissimum dictante venerabili et sapientissimo viro Ivone Carnotensi episcopo, ut ad resellendam impiorum machinationem citissime. Aurelianis convenient, ejusque exaltationi operam dare mature festinent. Senonensis igitur archiepiscopus Daimbertus invitatus cum compunctionibus videlicet Galone [al. Walone] Parisiensi episcopo, Manasse Meldensi, Joanne Aurelianensi, Ivone Carnotensi, Hugone Nivernensi, Humbaldo Antisiodorensi [al. Altissiodorensi] accessit.

Idem paulo post.

Recedentibus prelatis Ecclesiae, archiepiscopo Senonensi episcopo Aurelianensi, Carnotensi venerabili Ivone, qui tentus fuerat carcere, quem coactus fecerat pingi in eodem castello multis diebus. *Andreas vetus scriptor lib. in Hist. Francorum ad P. Atrebatenensis Ecclesiae episcopum.*

(54) Anno Domini 1109 episcopi qui ad exequias Philippi regis convenerant, post exequias statim Aurelianis convenerunt, et propter turbatores regni, salubri accepto consilio, Ludovicum juvenem, religionis amatorem, moribus mansuetum, armis strenuum, bello acerrimum, in die inventionis protomartyris Stephani, in regem unixerunt, ante altare S. Crucis, et coronam regni capitii ejus imposuerunt Daimbertus Senonensis archiepiscopus, Ivo Car-

notensis, Joannes Aurelianensis, Hubertus Silvanectensis, Walo Paris, Manasses Meldensis, Hugo Nivernensis episcopi, et episcopus Antisiodorensis.

Eadem verba exstant in manuscripto exemplari alterius veteris auctoris, qui sequentia adjicit: « Provocati plurimi exemplis aliorum regum, qui diversis in locis propter imminentes turbas a diversis episopis consecrati sunt. »

Sigebertus in Chronico sub anno 1078.

Ab hoc tempore ceperit reforare in Ecclesia B. Quintini Belvacensis canonicus ordo, primum ab apostolis, postea a B. Augustino episcopo regulariter institutus, sub magistro Ivone, venerabili eiusdem Ecclesiae preposito, postea Carnotensem episcopo.

Idem sub anno 1092.

Dominus Ivo S. Quintini Belvacensis praepositus a pupa Urbano consecratus, fit Carnotensis episcopus.

Idem lib. De illustribus Ecclesiae scriptoribus, cap. 168.

Ivo Carnotensis episcopus scripsit ad Hugonem Lulgundensem archiepiscopum et apostolicam Ecclesiam legatum, epistolam (55) non multum prolixam, sed multum canonice et catholicis testimoniis auctorizatam, pro dissidio regni et sacerdotii, et pro inusitatibus Ecclesiae Romanae decretis. Scripsit et ad diversos amicos utiles valde epistolas; composuit etiam insigne volumen *Canonum*.

Matthæus Patris Anglorum in Wilielmo II sub ann. Dom. 1093.

C Hoc quoque anno Ivo Belvacensis praepositus, a pupa Urbano consecratus est episcopus Carnotensis.

Idem in Henrico primo.

Anno Dom. 1117 venerabilis vir Ivo Carnotensis antistes, et in Scripturis sacris ad plenum eruditus, diem clausit extremum.

Robertus de Monte in suppedito Sigeberti, sub anno 1114.

Post Iwonem, qui vita atque doctrina sua Carnotensem Ecclesiam illustravit, quique inter cetera opera sua illud volumen quod decreta Iwonis dicunt, utiliter compilavit, Gaufridus vita merito ac prudenter venerabilis Carnotensem Ecclesiam rexit.

Guillermus de Nangis in gestis Philippi tertii Audecisis, ad annum 1275.

Quia sicut legitur in quadam (56) epistola Iwonis quondam episcopi Carnotensis.

Vetus et anonymous scriptor chronologiae Antisiodorensis ad an. Dom. 1154.

Quod quidem Ivo Carnotensis, decretorum alegum

(53) Ex vet. Chron. P. Petavii senat. Paris.

(54) Ex prisco codice manuscripto.

(55) Intelligit epist. 60.

(56) Epist. 189.

peritissimus, in epistolis suis (57) tam rationibus astruit quam exemplis.

Ex antiquo manuscripto codice Ecclesiæ Laudunensis.

In vigilia Nativitatis sanctæ Marie ante vespertas Carnotum venerunt, et honorificentissime suscepti sunt a domino Ivone Carnotensi episcopo, totaque Canonorum processione extra urbem usque ad vias eis occurrente, ferereturque positum est in majori ecclesia super altare Sanctæ Mariæ.

Priscus, monachus Majoris Monasterii, agens de privilegio concessso ab Urbano papa II in concilio Claramontano 1093.

Præter hos assidebant dominus Hugo legatus et primas Galliarum idem ipse Lugdunensis archiepiscopus, et dominus Amatus legatus, et Burdegalensis archiepiscopus, Rainaldus Remensis archiepiscopus, Richerius Senonensis archiepiscopus, Hildebertus Bituricensis archiepiscopus, Rollandus Dolensis archiepiscopus, Narbonensis archiepiscopus, Axensis archiepiscopus, Toletensis archiepiscopus et legatus Hispaniarum, Hoellus Cenomannensis episcopus, Gaufredus us Andegavensis episcopus, Nannetensis episcopus, Pictavensis episcopus, Ivo Carnotensis episcopus, Joannes Aurelianensis episcopus, Rogerius Belvaciensis episcopus. Episcoporum quoque et abbatum procerumque et diversarum dignitatum maxima multitudine, quorum incertus numerus, omnibus his ad auctoritatem et confirmationem privilegii nostri, fiat, fiat, acclamantibus.

Ex Martyrologio Carnotensis.

Idibus Decembris, anno Incarnationis Domini 1115 obiit Pater Ivo, hujus sacratissimæ sedis antistes, vir magna religionis, ecclesiasticorum et secularium negotiorum prudentissimus, milis affatu, patientia insignis, castitate pollens, et tam in divinis quam in philosophia eruditissimus. Qui sex pallia bona, et septem cappas, et infulas tres, et tapetia tria decori hujus Ecclesiæ contulit: librum Missarum, et epistolarum, et textum evangeliorum, et unum lectionarium matutinalem dedit, et omnes argento paravit. Pulpitum miri decoris construxit, scholas fecit: domum episcopalem, quam vilem et ligneam (quam in obitu episcoporum vel discessu (58) quibusdam pravis consuetudinibus per violentiam Carnotensem comitum inductis ancillatum invenerat) speciosam et lapideam a fundamento refecit, et cum omnibus ad ipsam pertinentibus sive mobilibus sive immobilibus ex ancilla liberam reddidit, libertatemque ipsam ad stipulatione privilegiorum et Romanæ sedis, et regis, et conitis, que in archibus hujus ecclesie habentur, confirmavit. Terram etiam quamdam contiguam eidem domui ad amplitudinem ipsius domus a vicedomino acquisivit, et muro clausit. Apud pontem Gaudinum alias domos ad usus episcopales ædificavit: eamdemque villam in multis melioravit. Abbatiam S. Joannis ex saeculari in regularem convertit, instituit et

(57) Epist. 489.

(58) Vide epist. 94.

Aduxit: consilio et auxilio ipsius monasterium infrmorum apud Bellum locum constitutum fuit. Minoratas omnes hujus ecclesiæ, et praecarias in communes redigit usus, et eas in posterum personis (59) distribui tam suo quam apostolico privilegio vetuit. Angarias, et injustas exactiones, et pravas servientium distensiones fieri per praeposituras iisdem privilegiis prohibuit. Ad augmentandam tabulam altaris idem moriens centum modios vini reliquit, et in aliis pluribus sua Ecclesiæ et clericis suis multa bona fecit.

Ex prisco Kalendario S. Quintini Belvacensis.

Kalend. Januarii obiit venerandæ memorie magister Ivo, præ aliis sui temporis doctor insignis, primus abbas hujus Ecclesiæ, postea Carnotensis episcopus. Dedit nobis tringa volumina, calices quatuor, textum aureum, crucem auream, phylacteria quatuor, crucis argenteas, et auratas quatuor, dexteram beati Callixti papæ, thuribula duo argentea. Obiit autem tantus vir iste anno Incarnationis Christi 1116, pro cuius anima damus ad elemosynam unum frumenti modium.

Ex Kalendario Ecclesiæ S. Joannis Carnotensis in Valle.

Decimo Kal. Januarias, anno ab Incarnatione millesimo centesimo decimo quinto obiit bona memoria Ivo Carnotensis episcopus, qui canonicorum regularium ordinem in hac eccllesia constituit, et eamdem rebus suis ampliavit, dans fratrum usibus eccliesias Sanctæ Fidis (60), eccliesiam Sancti Stephani cum rebus ad eam pertinentibus, eccliesiam de Luciaco, eccliesiam de Pontegodano, et terram ultra stagnum, tringa quoque volumina librorum suorum, et multa alia.

Ex eodem Kalendario.

Centum mille minus uno currentibus annis
Floruit hic primum locus ordine canonicali.

Epilaphium Ionis Carnotensis ex vetere membrana B. Brissonii.

Mente, manu, lingua, doctrina, corporis usu,
Prudens, munificus, affabilis, utilis, insons,
Prima columna domus Domini quam jure salubri
Fovit, munivit, instruxit, jugiter auxit
Consilio scriptis, quo viveret ordine, rebus
Cujus opem gratis æger, rem sensit egenus,
Istius urbis apex memorandus episcopus Ivo

D Hac situs expectat adventum Judicis urna.

*Nic. de Clamengiis, cantor Bajocensis, epist. ad Galiotum de Petramala, cardinalem, quæ incipit.
Quod in superiori; qua contra Petrarchæ dictum
probare vult, nunquam caruisse Galliam eloquentibus viris.*

Si rerum gestarum scriptores postulant, Gregorium Turonensem accipe, Severumque Sulpitium gestorum beatissimi Martini luculenta descriptione relatore. Possem alios permultos et antiquos et recentiores commemorare: ex antiquioribus Ireneum Lugdunensem, Hilarium Arelatensem, Gen-

(59) Mentio fit epist. 271.

(60) Vide epist. 286.

nadium Massilensem, Radulphum Flaviacensem, Prosperum et Cassianum. Ex recentioribus autem primo Bernardus occurrit, deinde Ildebertus Cenomanensis, Ivo Carnotensis, Odilo, Hugo, et Petrus venerabilis abbates Cluniacenses, Hugo denique et Ricardus canonici sancti Augustini regulæ sectatores. Titemius abbas libro *De scriptoribus ecclesiasticis*.

Ivo episcopus Carnotensis ex praeposito Sancti Quintini Belvacensis, ordinis canoniconum regularium divi Patris Augustini; vir in divinis Scripturis exercitatus, et canonum sanctorum Patrum, ac generalium conciliorum cautissimus interpres: nec minus sanctitate quam scientia reverendus, ordinem suum diu collapsum magnifice reformavit. Scripsit post Burchardum Wormatiensem episcopum, ex canonibus sanctorum compendiosum Decretum, quo ante Gratiani tempora utebantur jurista, quod prænotavit Pannoniam [Pannomiam, al. Pannormiam] lib. 10, epistolarum ad diversos lib. 1, et alia quædam. Claruit sub Henrico IV, an. Dom. 1440.

Ex aliis que Ivo scripsit hæc reperimus, De ecclesiasticis sacramentis ac officiis, et præcipuis per annum festis sermones xxi. De regibus Francorum breve Chronicon, quod epistolis subjecimus ex P. Massoni J. C. libro.

Superioribus videntur etiam adjiciendi loci Hildeberti de Lavardino, Cenomanensis episcopi, qui Carnotensis episcopi meminit: quem licet non nominet, tamen probabile est de Ivone intelligi, cuius epistolæ ad ipsum Hildebertum existant in hoc libro.

Hildebertus epist. 26 ad comitissam.

Episcopo Carnotensi conductum, sicut fertur, providisti ad concilium prefecturo; quod si ita est, præfata gratia beneficium mili communices, exoro. *Idem epist. 39 ad clerum, cum in carcere detrusus esset ab Huberto comite.*

In turre Cenomanensi comes Rotrocus (61) tenebatur in vinculis: mater comitis in osculo me suscepit, applausit testamento. *El paulo post:* Porro in illo castello in quo hæc acta sunt, Carnotensis erat episcopus, veneranda vir auctoritatis: sed apud sceleris autores sine auctoritate fuit auctoritas. Is in spiritu Hubertum conveniens (hoc enim Pharsæorum principi nomen est) primo blanditus illi bestiæ; sed bestia rationem non admittit. Dehinc illum sacrilegii libere arguit, obsecravit opportune, importune increpavit. Postremo tradidit eum Satanæ in interitum carnis, anathematis vinculo quo debuit alligatum.

Idem Epist. 61, ad monochos.

Errasti et vos foris, cum fores vestras Carnotensi episcopo clausistis, cum exclusistis Christum Jesu Christi, oblitus pariter bonum hospitalitatis et præmium. Hunc et per vos via transire coegerat, et apud vos hospitari temporis articulus. Nox immensæ aeris intemperies pontificem hospitio instare perurgeant (62).

(61) Hujus meminit Ivo epist. 168 et conseqq.

(62) Ex veteri membrana S. Quintini Belvac, nunc primum prodit.

A *Præclarum elogium en litteris societas cuiusdam seu confraternitatis quam canonici regul. S. Joannis in Valle apud Carnotenses cum Canonicis illi-dem regul. S. Quintini Belvacensis ante annos 400 contraxere, excerptum.*

Universis Christi fidelibus et præsentem paginam inspecturis, Guarinus Eclesiæ B. Joannis de Valle Carnotensis abbas, totusque ejusdem loci conventus, salutem in Domino. Cum secundum Apostolum omnes simus unum corpus in Christo, singuli autem alter alterius membra, sicut nec corpus a capite, ita nec membra corpori censerit debent a membris capitii aliena. Cum igitur a longe retroactis temporibus a visceribus matris nostræ ecclesiæ. B. Quintini Belvacensis, fuimus propagati; et ab ipsa tanquam a fonte sacrae religionis fluenta sum-

B pserimus per venerabilem Patrem ac venerandæ memoria Iovem; qui cum floreret in eadem Ecclesia religionis novella plantatio sub B. Augustini regula, digne omnipotenti militans, fratribus ibidem Deo servientibus abbas prefigit. Sed tanti patris sanctitas eminens tanquam civitas in virtutum cacumine constituta diu latere non potuit. Quinimo ejus religionis celebri fama longe lateque diffusa, Dei voluntate praembula, adepitus est cathedrali Ecclesiæ Carnotensis, qui Ecclesiæ nostræ patronus et fundator extitit. Et inter alia beneficia quæ nobis paterna pietate contulit, ad ultimum in signum dilectionis et perpetui fœderis thesauro sui corporis ac sua sepulturae præsentiæ nostram Ecclesiam illustravit. Unde cum interna dilectionis affectu nos pius pater opifex, et patronus dilexerit, sicut in fine patuit, dignum fuit ut canonici S. Quintini ejus spirituales filii a patris actibus non degenerent, etc. Actum anno Domini millesimo ducentesimo vicesimo octavo.

Epitaphium Iovis a Philippo Bonæ Spei abbat, scriptum.

Reddit affectus Patrem, doctrina magistrum,

Regula canonicum pontificemque gradus.

Famosum, probitas, humilem natura, verendum

Vita serena, senem longa, pudica sacrum.

Præsule defuncto sua tollere mos erat olim

Principis, hanc morem principis, emit Ivo.

Hujus opem lassus, plebs dogmata, frena malus rex

Sensit, egenus opes, pro grege vota Deus.

Altius epitaphium quod Severius ex Tavelli manuscripto sumpsit et in sua Chronologia descripsi.

Mente, manu, lingua, doctrina corporis usu, Prudens munificus, præstabilis, utilis, insons, Firma columna domus domini quam jure sa-

[lubri]

Fovit, munivit, instruxit, jugiter auxit

Consilio scriptis, quo viveret ordine, rebus

Cujus opem gratis æger, rem sensit egenus

Istius urbis apex memorandus episcopus Ivo

Hac situs exspectat adventum judiciorum.

REVERENDO ADMODUM IN CHRISTO ET DEI AMANTISSIMO

PATRI ET DOMINO

F. BERNARDO A FRESNEDA

Ab arcanis confessionibus regiae catholicæ majestati, domino et Mecænati suo
coledidissimo.

JOANNES MOLINÆUS

Eiusdem Decretorum Lovani professor.

S. D. P.

Quoties calamitosissimum catholicæ Ecclesiæ statum, eaque tempora quæ religionis Christianæ neicum compositis dissidiis, cum ortum, tum progressum præbueret, memoria repeto, reverende ac religiosissime Pater confessor, tanta me corripit admiratio, tantus incessit stupor ut existimem fidem olim defuturam, etiam iis rebus gestis, quarum non tam lectores, auditores, quam spectatores hodie omnes constituimur. Non quidem quod in summa hominum, ac naturali prope ad dissentendum propensione et facultate, hereseos schismatis nomen sit, unquamne fuerit, novum inter nos, proh dolor! aut insolens; quæ etiam non modo familiaria aut domestica Dei Ecclesiæ fore mala, sed necessaria, ut credi possint prorsus inevitabilia, Paulus electionis ille vas prædixerat ac præsenserat (*I Cor. xi, 19*), verum quod nullius unquam sectæ quam Lutheranæ, cum difficilior origo, tum grandior successus exstiterit. Equidem si condita primum religione, ac præsertim apostolis primisque Christi discipulis, puta τοῖς αὐτόπταις καὶ αὐτηρχοῖς τοῦ λόγου in cœlum sublati, omnia fuerint errorum ac contentionum plena, nemini, ni fallor, admodum mirum videri debet, quisquis imprimis secum reputaverit quam sint omnium rerum ingentium ac memorabilium primordia operosa ac difficultia, deinde quantæ molis fuerit, inter tot vanas perversæ et falsas quidem, sed a multis retro sœculis receptissimas Deastrorum superstitiones et cultus, unam veram illam quidem veri Dei notitiam et religionem, sed ignotam et inauditam, omnesque notas religiones evertentem (ne dicam vel ob solam crucis ac Crucifixi ignominiam parum credibilem ac verosimilem) fundare ac stabilire. Mitto quod ejus primi præcones et architecti iudicio humano, nec celebres, nec illustres, nec vero potentes sapientesve fuerint, sed obscuri omnino homines, viles et abjecti, sed philosophie, eloquentiæ, urbanitatis, externarumque omnium ac communium litterarum plane rudes et imperiti sed, ut uno verbo dicam, plane, ut inquit Paulus περιψυχόμενα καὶ περιψύχα τοῦ κόσμου (*I Cor. xiv, 13*). Neque enim multos sapientes secundum carnem, neque multos potentes, neque multos nobiles, sed

A quæ stulta sunt mundi elegit Deus, utique ut confunderet sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortia et nobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret (*I Cor. i, 26, 28*), ut idem ait ad Corinthios scribens, et recte; scriptum enim erat: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentem reprobabo* (*ibid., 19*). Quid dicam obstante saevissima persecutione, episcoporum conventus (in quibus maximum præcidendarum fidei litium et controversiarum præsidium positum semper fuit) commode tum haberi non potuisse? Quid denique, quod Romani principes, quorum tum amplissimum erat imperium, et si qui præterea erant reges alii, omnes suas vires ac universam potentiam in exitium Christiani nominis converterent? Nec mirum, ecquis enim indulgeret, parceretve, et non excinderet ἀθεότητος, θυσετελονθειτῶν, καὶ οὐδὲ ποδελῶν μίξεων reos? qua tria atrocissima sclera, nostra genti, id temporis, quanquam falso et injuria, impingebantur. Jam vero quas post Constantiū Magnum hereses, perpetuus humanæ salutis hostis, diabolus, ad turbandam Ecclesiæ, jam tum ab externis bellis respirantis, pacem et concordiam, immisit, omnes vel ab imperatoribus, vel a præcipiū aliquot nominis episcopis, coortas defensas reperies; quorum potentia et conatus etsi ad veritatem op̄imendam extinguedamque fuerit invalidus et inefficax, tamen facile perfecit ut decretis synodis, sin minus vis et auctoritas, saltem justa ac legitima execucio defuerit. Quod si jam a nostræ C tempestatis heresiarchen te animo converteris, omnia invenies fuisse, cum impietatis sua scholam aperiret Lutherus, diversissima. Summa erat imprimis per universum orbem Christianum in doctrina fidei consensio. Incredibile quoque principum omnium et populi, ad servandam ac defendendam avitam religionem, quam quisque a majoribus suis perpetua serie accepérat, studium. Mitto quod nulla unquam natio, antiquitatis priscorumque institutorum amantior fuerit quam, ubi hic Satanæ antesignanus primum virus suum disseminavit, Germanica. Quod amplius est, hujus dogmata Leo decimus id temporis pont. max. non solum impiet-

tatis protinus damnavit, verum etiam diro anathematis mucrone, quoiquot ea amplectentur, cum ipso auctore jugulavit.

Cujus sententia nequaquam inviti subscripti-
runt quotquot ubique terrarum exstabant studio-
rum rectores et academie, una cum religiosissimis
civitatibus episcopis. Imperator vero, qui tum erat
faustissimae memoriae Carolus quintus, regis nostri
Philippi parens, pontificia decreta in constitutiones
relinuisse, ut legum etiam vim habere inciperent,
exempli piissimum principum Constantini, Theodo-
sii, justiniani aliorumque non contentus, insu-
per gravissimas penas in prævaricatores adjectit,
quem imitati sunt Germaniae, Galliae, Poloniae, Pan-
noniae, Britanniæ, et ad unum omnes Christianorum
reges ac principes. Quas quidem penas ne quis
forte constitutionibus additis esse, metus incu-
tiendi duntaxat causa suspicetur (uti olim Theo-
dosio Augusto majori seu seniori factum fuisse ec-
clesiastica prodit Historia), crebra mox, nec minus
atrocia supplicia de reis sumpta, satis superque
edocuerunt; quinimo tantum penas recipiendis in-
dultum est ut diu, damnatis quauquam resipiscen-
tibus, et ad pristinam fidem reversis, nec vita,
nec honorum, venia gratia facta sit. Unde certissimum evadet majorem omnino esse iram
et odium Christianorum principum in hereticos
quam unquam fuisse Paganorum in Christianos et
Catholicos; quippe quos deprehensos, convictos et
condemnatios, quin ad supplicii etiam locum abdu-
ctos, hujusmodi verbis demulcere consuevisse, le-
gimus, τὶ γὰρ κακὸν ἔστιν εἰπεῖν, κύριε Κατσορ, καὶ
θῦσαι, καὶ σώζεσθαι. Itaque illos sola inficiatio ac
abnegatio Christi, quanquam simulata, discriminari
eripiebat, cum tamen his erroris ac seductionis poe-
nitudo, etiam vera ac sincera, eo non profuerit, non
magis quam parcidis, sacrilegis, veneficis, raptoribus,
latronibus, aliisve facinorosis hominibus.
Quid jam dicam episcoporum, fideique questorum,
civilisque magistratus, ubique in perquirendis reis
diligentiam? Quid doctorum virorum non minus
multa quam docta, tam in defensionem et demon-
strationem orthodoxa fidei quam in confutationem
et redargutionem adulterina perfidia, diabolicaque
fraudis scripta? Quid denique totius imperii ordinum, de religione comitia, nec minus rara virorum
eruditorum, utrinque instituta colloquia? Adeo ni-
hil omissum est eorum omnium quæ ad hanc pestem
eruditonis, animaliumque profligandam coercen-
damve aliquid praesidii conferre posse videbantur,
et tamen tam abest quod extincta abolitaque sit, ut
vires perpetuo assumpserit, ac in immensus ex-
creverit. Sane, uti exitus rerum edocuit, nihil ad
delectionem excidiumque exitialis doctrinæ valuisse,
ita an in mediis fuerint, qua haec tenus exegitata
sunt remedia, non perinde omnibus fortasse est ex-
ploratum. Est certe compertissimum, in magna
Christianarum provinciarum paucitate, nullam esse
quæ ab hac contagione prorsus intacta ac immunis

A perseveraverit, ne quid dicam, amplissima regna et
populos, quos haec animalium lues ita ademit nobis
ut de recipiendis iterum aliquando vix illa spes
supersit. Qui magis formidandum censeo, ne tandem
intestinis inter se tumultibus ac dissensionibus
(quæ inter eos qui a nobis defecerunt sunt gravi-
ssimæ) agitati, mutuum conficiant; quam speran-
dum, ut e diverticulis unquam in viam revocentur,
ut ejuratis omnibus erroribus catholicam verita-
tem tandem amplectantur, ut nemo non possit merito
una cum Polycarpo martyre exclamare: *O bone Deus, in quæ me tempora servasti, ut haec feram,*
haec patiar, haec sinam!

Dixerit aliquis: Nihilne superest igitur adversus
hanc (quam extrema tempora pepererunt) sectam
opprimendam consilii? nunquid nullum est antidotum?
siccine fatale est incurabile malum est, ut nullis
machinis, nulla vi, nulla denique ratione queat
superari? Absit profecto? Portæ inferorum, quarum
voce procul dubio hæreses et schismata significantur,
nunquam vincent Ecclesiam Dei. Navicula
Petri non mergitur fluctibus. Neque vero desunt
auxilia, eaque non minus præsentia, quam olim usi-
ta, et frequenter. Quin cogitatur episcoporum ecclæ-
menica synodus? Quin imitamus apostolos, quin
priscos Patres, quos scimus de controversiis reli-
gionis, conventu habito, semper statuisse? Quoniam
enim alio modo, Arii, Macedonii, Eunomii Eu-
tychetis, aliorumque hereticorum fraudes, impo-
sturæ, impietatesque relectæ damnataeque sunt?
Cæterum, uti certissimum exploratissimumque est,
conciliis ac præsentim universalibus seu plenariis,
ut vocant, nihil unquam habitum fuisse, ad dis-
cutiendas hereticorum nubes et caligines, oppor-
tuuius ac potentius, ita quia illius convocationis
omnium non est, nec unquam fuit, sed singulari jure
hodie ad Romanum pontificem pertinet, semperque
saltem a translatione, sive verius sectione imperii
Romani (quod extra omnem controversiam est
aleam) pertinuit consequens est, non esse cujusvis
concilii habendæ, exercendive potestatem facere, sed
solius Romani pontificis. Idcirco non injuria sci-
scitabitur quispicam: Nunquid aliud nullam supersit
finiendis religionis tumultibus remedium, cuius fa-
cultas pluribus communis sit, ab unius sedis apo-
stolicæ arbitratu neutiquam dependens? siquidem
omnium est recte (ni fallor) nedum sapere, re-
ctamque in Deum fidem profiteri, verum etiam pro
virili tueri ac defendere: salvamque et in columem
præstare. Evidem parum est, imo plane nihil, ve-
terum adversus novos religionis morbos, common-
strasse curationem, si ea in præsens comparabilis
non sit; paria quippe sunt, non esse quid, et non
apparere, juxta tritum jureconsultorum prover-
biū. Ad quam quidem questionem difficilis admo-
dum non est responsio, neque enim deest, cum ad
heresim proscriptionem, tum ad fidei orthodoxæ
munitionem remedium alterum, quod ut promptum
est atque expeditum, ita priore fortasse nihilo est in-

ferius. Neque enim tam necessariae sunt novae episcoporum synodi et comitia, ad constituendam religionem, quam priscarum et hactenus habitarum observatione diligens, quarum nunquam major (nisi fallor) quam nunc neglectus contemptusque (quod sine gravi dolore dicere non possum) existit; atque hinc sit ut nullibi vel simulacrum quodpiam germanæ ac vernacula Ecclesiæ appareat. Itaque qui rerum humanarum divinarumque paulo peritiores sunt, desperatoe, deploratoe synodorum conventum pene auxilio, omnem spem instaurandæ ordinandæque Ecclesiæ jamdudum in veteris disciplinæ ecclesiastica sanctione collocarunt. Quos si opinio non fallit (ut certe nequaquam fallere potest) incredibile, religiosissime Pater confessor, quantum tibi debeat, perpetuoque debitura sit, universa Christiana respublica, pu'a cuius hortatione et auspicio perfectum sit ut amplissimus ecclesiasticæ discipline thesaurus, jam quadringentis amplius annis abditus ac sepultus, nunc demum in tempore quam maxime necessario, omnibus utendus, fruendus, proponatur. Nemo sane sive praecedentium, sive sequentium scriptorum, sive Graecorum, sive nostrorum, aut fusius, aut concinnius, aut melius pertractavit hanc eruditio[n]is pontificiæ portionem, quam bodie Decretorum vulgo appellant, quam fecerit Ivo noster, dum vixit, Ecclesiæ Carnotensis in Gallia antistes, cujus huc pertinentes lucubrations, hactenus magno Ecclesiæ malo ignoratas, hodie primi, quod felix faustumque sit, divulgamus. Plurea, scio, in hac studiorum palæstra decertarunt; at qui gloriæ palmam meruerint, de nostris loquor, citra omnem controversiam, et sunt, et reduntur hi quatuor, Isidorus Hispanensis, Burchardus (qui Ital[icus] et Galli[anus] recte est Brocardus (Wormatiensis, Ivo Carnotensis, et Gratianus, quorum tres priores a civitatibus quibus præerant episcopi cognomina sortiti sunt; at extremus caret cognomine.

Isidorus autem epistolas canonicas Romanorum pontificum, conciliorunque acta et canones, initio ab Apostolorum constitutionibus facto, Latinorum omnium primus, consarcinavit, et veluti in unum corpus universum jus pontificium compedit, nullum in texendo, digerendoque ordinem seculis quam temporum, rerumque gestarum, ut ipse de se locupletissimus est testis, quamquam interdum veluti sui oblitus, non tam ad diem et consulem quam ad regiones et loca in quibus Patres coiissent, instar Appiani Alexandrinri Rerum Romanorum scriptoris, operis in progressu resperxerit. Hunc igitur Historiam juris pontifici conscripsisse merito quispiam dixerit, quam etiam ad sua usque tempora neup[er] ad Honorium papam ejus nominis primum perduxit, ut potuerit ad sextam synodum oecumenicam, quam adversus Monothelitas habita est Constantiopolis, n Trullo palatio Cœsar[is], spiritum ducere; et proinde liquet eum hinc, licet laboris ac diligentiae aliquam laudem tulerit, nullam tamen ingenii eruditio[n]isve habere posse, quamquam aliqui fuerit se-

A culi sui longe doctissimus, cui rei ejus varia opuscula argumento esse debent. Annis inde ferme quadringentis Burchardus Wormatiensis præsul, Othonis tertii ac Henrici secundi Bavari imperatorum temporibus hanc $\Sigma\lambda\gamma$, et molem canonum Isidori, sub idoneos Incos sedesque proprias singulas materias convehens, ascriptis etiam orthodoxorum Patrum, veluti Basillii, Chrysostomi, Hieronymi, Augustini, Ambrosii, Gregorique Romani sententiis, in venustiore et œconomicam formam jus omne pontificium composuit. Cui hoc nomine parrem sculpsit dubio gratiam refert catholica Ecclesia, atque Justiniano Augusto Romana respublica. Equidem ut hic jus omne Quiritum, primum in libros, deinde in titulos et tandem in capita digessit, ita et ille universi juris pontificii quo utimur artem, B Justinianæ methodum quam proxime imitatus duodecim libris, tomis elegantissime exaravit. Duxi duodecim, nam quod exstat opusculum hujus nomine, nihil est quam auctoris quem præfert epitome, quæ quamquam numero libellorum superet archetypum, sui tamen amplitudine ac mole vix sextam illius portionem attingit. Quapropter idem Burchardo quod et Ivroni usu venit, siquidem utriusque compendia pro primis scriptoribus passim habentur et frequentantur, quippe Burchardus ipse nullius typographi litterarum formis subactus est, quem etiam propediem edere decrevimus, modo præsentis in Ivone Carnotensi castigando laboris aliqua, penes hujus scientiæ cultores fuerit gratia reposita, ne quod desit spartæ quam nactus sum forte ornamentum.

C Hic igitur prius totum jus pontificium in artem rededit, cui argumentum et materiam commentandi, Isidori credo promptuaria suppeditaverant; ordinem vero tradendi sive œconomiciam, eorum quæ apud Isidorum rudia, indigesta, ac confusa jacebant, ipse de suo contulit, et adjectit, quippe qui omnia certis classibus ac locis distinxerit ac separaverit. Quod quidem perfecit tam feliciter ut non existimem quemquam cooritum fuisse, qui idem argumentum retexeret, nisi hereses postmodum enatae aliquam accessionem operis fieri postulassent, quam etiam solam causam fuisse arbitror, quæ Ivonem nostrum ad novam Canonum rapsodian incitari. Siquidem medio tempore cum Berengarius Ecclesiæ omnium pacem, novis quibusdam et peregrinis opinionum commentis turbasset, accidit ut decretorum Burchardi opus, mancum ac mutilem videretur, quoad priscorum catholicon scriptorum testimonia, novatorum paradoxis opposita, commodis locis insererentur. Neque (ut ingenue fatear) video quid post Burchardum Ivo pontificiæ scientiæ præstiterit præterea; ceteroqui enim omnia (si hanc dogmatum appendicem exceperis) totidem verbis, ne ordine quidem tradendi admodum diverso, penes Burchardum reperias. Nam quæ penultimo libro, qui de laicorum causis sive negotiis, ad Ecclesiam tamen pertinentibus inscribitur, multa

sane affert Ivo e jure Romano testimonia, idque ex A omnibus omnino totius Juris civilis libris, tam ex Pandectis quam Codice, tam ex Institutionibus, quam Novellis Justiniani principis constitutionibus, (quorum in Burchardo nulla memoria extat) vel ob id ab eo omnia omissa sunt, quod parum ad praesens institutum pertinere (ut vere non pertinent) judicaret, vel quod tunc major esset usus legum Caroli Magni, quam Romanorum vel quod non modo vis et auctoritas, verum etiam libri omnes juris Romani, in Occidente, id temporis, intercidissent, utique hujus juris Burchardus ne neminit quidem, nisi quod semel iterumve Codicis Theodosianus testimonium protulerit. Cui conjecturæ accedit et hoc, quod Lotharius II Cæsar, quem ferunt leges ac instituta Romanorum prope ab inferis excivisse, fuerit aliquot saeculis Burchardo posterior. Causa igitur locupletioris canonum compilationis, ut vocant, quam Ivo Carnotensis beato Bernardo σύνχρονος, ante annos amplius quadragesitos, dum coniunctione Berengarice reliquias persequeretur, emisit, haec fuit, quam attigimus; nimirum ut haeticorum novæ nebulae per Ecclesiæ solem discussa procul facessent, unde accidit ut in hanc quam nunc cernere est vastitatem, decretorum arx tandem surrexerit. Vincit enim libri magnitudine omnes aliorum rapsodias, et centones, non Burchardi tantum, verum etiam Gratiani, et si qui sunt præterea decretorum concinnatores alii; quod ex pura puta, nudaque omnium inspectione, detractis glossatum exuvia perspici poterit liquidissime. Quod vero ad methodum pertinet, eadem plane hic est quæ in Burchardo, quo ne prolixior quidem copiosiorque sit futurus, modo dogmatum corollarium ademeris.

Cæterum cum librorum prolixitate ac magnitudine, non omnes perinde (ut sit) afficerentur, non defuit qui in arcuorem formulam protinus universum auctorem contraheret, quo compendio cum studiosi plurimum uterentur, facile accidit, ut Iovonis labores in oblivionem venerint, et tantum non intercederint, adeo ut in hanc horam omnibus creditum sit, exiguum illum libellum, qui titulo Panormiae Iovonis, incerto auctore (nisi quod quidam Hugonem Catalanum fuisse suspicantur) passim circumfertur, esse ipsum autographum; quod hactenus omnes latuit, et etiamnum lateret, nisi tu, reverande Pater Confessor, id e tenebris in lucem, omnium mortalium primus, vindicasses. Porro quod hujus auctoris vita ac memoria omnium opinione brevior fuerit, etiam ut omnis alia deesset probatio, fidei facienda vel id sufficerit, quod Gratianus annis circiter quinquaginta insecurus, qui extremam huic canonicae scientiæ manum admovit, Iovonis Decretorum synopsis (ut nec Burchardi) nunquam viderit; quanquam utriusque compendiis adjutum fuisse, nemo possit ire inficias. Evidem si de sacris fontibus ipsis canonum, primis revis eorum, et minime de compendiariorum face hausisset, hic non hospes, at contubernialis meus

A Gratianus profecto purius meraciusque bibissemus omnes, aut si omnino aditus patebat ad Burchardi Iovonis limpидissimos canonum fluvios, mirum quod hujusmodi potus avidos ac sitibundos, eo non perduxerit, unde etiam ipse biberet longe purius et suavius. Plane id credibile nequaquam est Gratianum eo recordia unquam processisse ut existimat suorum centonum et farragium aliquod operæ pretium futurum, quod alterutrius horum Burchardi, inquam, aut Iovonis volumina superessent. Elsi altera præterea Gratiano exceptio competit, que omni criminatione eum facile liberaverit. Illi enim simplicissimam eamque optimam discendi docendique juris pontifici viam ac rationem callentes, sub convenientes singula titulos sedesque, comportarant: nihil de suo narrationi interficiendo, nihil item altercationibus indulgendo. At mox recentiore academia (disputatrice, illa nimirum) instaurata, pulchrum sibi Gratianus duxit, si eam in canonum sacrosanctas possessiones inferret primus, ac proinde videmus non hoc ei studio fuisse in tractatione, ut methodum aliquam sectare, sive ut artem quempiam juris pontificii daret, (qui fuerat priorum tractatorum omnium unicus scopus) quin totus in eo versatur ut constitutionum ecclesiasticarum diversitatem, ac antinomiam (quam potest commodissime) componat ac conciliet. Itaque non tam selectorem sive compilatorem, (ut aiunt) canonum, ubique agit, quam disceptatorem et cognitorem, seu judicem, utique sine exemplo etiam id, quod vestitoribus religio erat, canonum texturam, propriis sententiis interjectis abrumpere. Quo ad extremum pertinet, quod nec aliud nec amplius primæva Gratianici Codicis inscriptio pollicetur, que est: *Canonum dissidentium concordia*. Tunc enim dialecticæ argutiæ et captiunculæ omne doctrinarum genus invaserunt, euperuntque omnes artes liberaliores esse digladiatricæ, cum majoribus methodo, facilitate, ac simplicitate tradendi, nihil fuisse antiquius.

D Quamobrem qui in Gratiani volumine methodum (sine qua διαχτίξει; esse nemo potest) vestigant, vindentur mibi non absimiles iis qui delphini in silvis, aut in fluctibus apri venationem instituerunt aut, ut proprius eloquor quod sentio, qui ea querunt quæ nusquam sunt; quod manifestissimum sit Gratianum nullam artis rationem observasse, ut subinde me non potuerit non pigere præceptoris, quanquam non omnino pessimi, tamen confusi valde, impediti et inconditi, omnique tractandi docendique dexteritate et Venere, ut sic dicam, parentis. Quemadmodum satie demirari nequeo quo fato, judiciorumve perveritate acciderit ut, hoc uno in scholis retento, alii omnes ita exsulcent ut ne privatim quidem legantur, cum tamen certo certius sit rerum docendarum rationem et viam (quam) methodum vocant, ut tacitum reliqua omnia, in his duabus (Burchardo, inquam, et Iovone) quam Gratiano melius constare. Nihilominus si qui erunt qui ita Gratiani lectioni

insueverint, ut alium magistrum admittere recusent, A uti non desunt fortasse, qui glandes non reliquerint etiam repertis frugibus) ne cum hisce quidem quidquam contendendum duximus, dum agnoscant maximum, quod ipsorum praeceptor hinc accessum est, beneficium ac commodum; quod infloita sint apud eum virtutia ac munda, ne quid lacunas dicam, falsasque auctorum inscriptiones, quæ aliunde restitui ac suppleri nequeunt. Quid aliis acciderit nescio, quid mihi, paucis referam. Cum primum huic disciplinæ operam darem, nec aliud præceptorem quam communem omnium Gratianum haberem, tantum inveni ubique sentium ac tenebrarum ut omnino diffuderem me aliquando adoptatam studiorum metu tali duce pertingere posse, nec destiti de harum rerum cognitione adipiscenda desperare, quoad huic σχολειῷ ἡμῶν· Delii natatores, quos superius commemoravi, et in iis imprimis Ivo noster, accessissent. Quin etiam ausim affirmare, inter omnes eos qui in Gratianum exstant commentarios, nullum esse qui plus illi lucis ac fidei conferre possit, quam haec Ionis decretorum Pandectæ. Tam igitur abest quod Gratianum, qui unius totius juris pontificiæ, alterum prope paginam conficit, aut gymnasii, aut bibliothecis exigí velimus, ut instauratores verius, per hanc Ionis Carnotensis editionem, dici mereamur, ut nullo pacto opera nostra in reprehensionem venire possit, ne apud illos quidem, qui in unius Gratiani magistri verbajurarunt. Verum enim vero uti compertum habeo huic pontificiæ professioni, nostro hoc munere nullum edi potuisse majus aut præstantius, nullum item exulcerare Ecclesiæ utilius, nullum denique his extremis miserrimisque temporibus salutarius, morbi gravitate faciente ut omnes hujus medicinæ egeamus, ita ut gratum jucundumque plerisque futurum sit, vehementer ambigo. Nam uti procul dubio τὰ δογματικά, cuiusmodi hic sunt sano quam multa, veluti de eucharistia, baptismō, penitentia, purgatorio, jejuniis, missa, Romanæ sedis primatu, etc., hereticis nostræ tempestatis, qui hisce omnibus obsistunt, non probabantur, ita magnopere vereor ut in hac morum non minore licentia, quam corruptione, τὰ γηραιά, nostris hominibus, catholicis, inquam, nibilominus displiceant. Neque enim video nosve a pristica virtute, quod dispudeat, an illi a fide longius recesserint et degenerarint, adeo ut ne vestigium quidem vetustatis alicubi appareat. De fide utrumque acerrima contentio est, sed operibus nuda et vacua, metuo, quam beatus Jacobus mortuam non ineleganter, quod sit ad salutem sola inutilis, appellavit (*Jac.* ii, 20), adeo ut subinde mecum cogitem, simile omnino inter Christianos certamen exarsisse nunc quale olim Trojanis ac Græcis, de Patroclo, sed mortuo, nimisrum de ejus cadavere digladiantibus, Homerus affinxerat. Cæterum nemo hic a me expectet ut quidquid ubique peccatur, sive intus sive foris, percenseam, sive ut cujusquam opprobria vitiaque, instar diri Chami, eliminem.

B Unum interim reticere nequaquam possum, unde, veluti e fonte, quidquid est malorum, putatur scaturire, quanquam id notius omnibus sit quam ut quisquam dissimulare possit. Inter religionis presides episcopos, quotusquisque ac præsertim per Galliam ac Germaniam, vicinas nobis provincias, quotusquisque, obsecro, unquam vel portiunculam aliquam officii attigit sui? ecquis altaria unxit, ecclesias dedicavit, virgines sacravit, penitentibus illustrative manum imposuit? ecquis unquam parœciam visit ac lustravit suam? denique quis unquam suggestum ad populum clerumque verba divina facturus, conscedit? Annon omnia quanquam sui natura fere hujusmodi sint ut mandari nequeant, novo inauditoque more, ac circa ullum majorum exemplum, in aliorum fere humeros rejiciunt? quorum usus adeo vetustus non est, ut hujusmodi τοπογράφαι, in toto jure pontificio vixdum nomen invenerint. Si enim episcopos, coepiscoposve, vocare tentaveris, illico in canonem Nicenum impinges, qui non patitur eidem civitati plures præfici antistites. Sin chorepiscopos malis, nihil poteris rectius, quod manifestissimum sit horum olim fuisse multo actiorem quam sit hodie istorum præpotentium potestatem. Et tamen hos ipsos chorepiscopos ἀπὸ τῆς χωρᾶς, quasi vicanos villanosve episcopos dictos, Damasus papa sustulit, ne pontifices, otio ac quieti dediti, aliquam quamvis non omnem muneric sui partem in has veluti vicarias operas averterent, quos etiam infamia fedaques similitudine, meretricibus quæ enixa partus alendos alio amandare consuerunt, exæquavit. « Sic et isti (inquit) infantes nos, id est populos sibi commissos aliis educandos tradunt, ut suas libidines expleant, id est ut pro suo libitu sacerdibus curis inhient, et quod unicuique visum fuerit liberius agant. » Et subdit idem continuo. « Pro talibus enim animæ negliguntur, oves pereunt, morbi crescent, hæreses et schismata prodeunt, Ecclesia destruuntur, sacerdotes vitiantur, et reliqua mala proveniunt. » Ubi beatissimus idemque doctissimus papa Damasus, apertissime ostendit hæreses, schismata, cleri, populique, corruptionem, denique totius Ecclesiæ desolationem ac deformacionem, nec non universam quæ nos circumstat, malorum Iliadem, non alias quam ex antistitum socordia, negligentia ac supina ignavia, veluti ex equo quadam Trojano prosilire. Sed ad rem; ne chorepiscopi igitur quidem nomen, his vicaris episcoporum accommodari poterit, quod chorepiscopis fas non fuerit sacerdotes, diaconos, virgines consecrare; qui etiam aras non erigebant, ecclesias non dedicabant, chrisma non conficiebant, nec eo baptizatorum frontes ab episcopo forte confecto signabant; denique nullum fere pontificium munus exercabant cum tamen titulares seu utopienses nostri, procurent omnia. Vulgus Latinorum suffragatores seu suffraganeos appellat, sed inceptius quam ut confutationem mereatur; quod intilligentes fortasse Galli alia voce conficta, crediderunt rectius porta-

tivos, et per ludibrium omisso R. nonnunquam A quid gesserit, vel non gesserit, reddendam esse potativos episcopos posse nuncupari, quod cum sint ἀπόλυτες, tabulas pontificias, quas solas habent, quocunque conveant, sine incommodo secum gestis et circumferant, (ni fallor) quod nomen etsi verius possit his episcoporum vicariis attribui quam suffragencorum, tamen appareat magis jocosum esse quam serium. Mibi sane placet ut ἀκόντιοι maneant qui sunt ἀνδριμοι; quibusque salvis, si Damaso papae creditur, Ecclesia satis salva esse non poterit. Atque utinam nulla gravior in episcoporum pleros accusatio competit, quam haec sit quam nunc incessimus inertiae ac ignaviae, quanquam haec sit longe gravissima, ut cunque consuetudine longa effectum sit ut vitii gravitas minus fortasse sentiatur! Petrus apostolorum coryphaeus apud Clementem scite Ecclesianu navi comparavit, cuius magister sit episcopus; nautæ, clericæ, vectores, populus: Deus bone, quomodo poterit haec navis naufragium vitare, et non in scopulos, vadaque impingere, iis in puppi sedentibus, clavumque tenentibus, quibus ne in sentina debuit esse locus? Imo, quod deterius est, qui ne condescendunt quidem navim unquam? profecto per quam ridiculum est, ut aliquando portum inveniat sperare, nisi aut alii gubernacula suscepint, aut qui præficiuntur aucleri, alium prorsus animum curamque induerint. Neque tamen communis est adversus omnes hujus ordinis viros haec querimonia. Siquidem uti imprimis ad eos qui vere ἐπισκόποι τε, id est inspecatores et superintendentes sunt, non pertinet, ita ne eos quidem contingit qui operam navant aut pontifici maximo, aut recipublicæ, aut quibus aliqua alia justa vocationis excusatio competit: quin tantum eos petere intelligitor, qui otii sui ac temporis nullam necessariam, imo ne honestam quidem rationem probare possint: et vix aliud sunt, si dicere fas est, ue quid gravius, quam ἑταῖροι θύθος ἀρούρης, quales si nulli reperirentur, placet ut temere accusantium querentiumve poenas subeam. Jam vero nemo mibi dixerit id facile emendatum iri, cum nihil prohibeat eos ecclesiis regendis admoveri, quorum eruditio ac virtus ante perspecta probataque sit. Est quidem id omnibus vehementer exoptandum, at quantopere sperandum sit, alli viderint. Illud unum scio difficilius id esse quam multorum ferat opinio. Vetus est sane quod Romanis Cannæ, id Annibali Capua. Unde intelligitur summos viros magis fatigari ac frangi rebus prosperis quam adversis. Fingamus igitur jam episcopum candidatum ad unguem factum, sit honestis, piis sautisque moribus, sit insigni rerum divinarum humanarumque prædictis eruditione, sit matura aetate, sit civibus aliisque omnibus reipublicæ ordinibus comprimis gratius et acceptus, sit denique omnibus numeris absolutus, et ad Paulinam ideam plane fabrefactus (cujusmodi in hac honorum viorum orbitate, morumque dissolutione a nulli sunt, aut si qui sunt, vix perquiruntur); is igitur ubi jam omnia in sua voluntate, ne dicam libidine, posita esse perspexerit, ubi nemini unquam rationem quid-

B A quid gesserit, vel non gesserit, reddendam esse scierit, ubi denique solum se ἀνεύθυνος ἔξουσας, eamque perpetuam, consecutum esse animadvertebit, qui poterit, queso, in hac humana natura fragilitate, in tanta vita voluptatumque omnium licentia et impunitate, assentatorum ad hæc grege perpetuo stipatus, qui poterit, inquam, non insolescere, moderationisque prioris non protinus oblivisci? Hæc sane aliaque complura sunt quo de Ecclesia formanda nos sperare nequaquam sinunt, quin magis ruinam et exitium impendere (utinam sim falsos vates!) portendunt. Quæ omnia quisquis per synodus œcumenicam, cuius ipsius needum satis certa signa sunt, curata ac emendata iri confidit, præterquam quod misere fallitur, etiam antiquitatis ecclesiastice ignorationem turpissime meo (quidem judicio) prodit. Non quin synodus babenda non sit, quam consultissimum erat nascenti morbo, priusquam tam altas radices aget, ac tam longelataque diffunderetur opponere; sed quod sperandum non sit ut factiōnum principes, eorumque sequaces aliquando eo unde deflexerunt, revertantur: quin magis metendum ne plures in dies a nobis deficiant, et adversariorum castris sese jungant, nisi alia fuerit episcoporum cura, alia mens, alius animus. Integritas enim presidentialium salus est subditorum, et totius familiæ domini status et ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite, ut inquit elegans Leo Magnus. Nam quales principes civitatum sunt, tales consequens est et reliquos esse cives; quemadmodum e diverso nihil potest esse verius vetero Hebreorum verbo בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, id est, « qualis populus talis et sacerdos. » Quapropter imprimis necessarium est ad Ecclesiam (quaenam addeo afflita corruptaque eheu exstitit!) sarcinam restituendamque, diligentissimum omnino delectum, in iis qui Dominicis castris præficiendi sunt, haberit. Nemo, juxta sanctorum Patrum venerabiles sanctiones, ad hoc honorum ecclesiasticorum fastigium idoneus censeatur, nisi cujus ætas omnis a puerilibus exordiis usque ad proiectiores annos per disciplinam ecclesiasticam stipendia cucurrit, ut unicuique testimonium anteacta vita præbeat, neve possit de ejus integritate ac fide a quoniam dubitari, quippe qui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actibus strenuis celsioris loci premium quadammodo debeatur. Nam, ut elegansissime ratiocinatur idem Leo primus: « Si ad honores mundi sine suffragio temporis, sine merito labris, indignum est pervenire, et notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adjuvant, quam diligenter et quam prudens habenda est dispensatio divinorum munerum et celestium dignitatum, ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur, et bis Ecclesias Domini regenda credatur, qui legitimarum institutionum nescii, et totius humilitatis ignari, non ab infinitis sumere incrementum, sed a summis volunt babere principium? cum valde iniquum sit et absurdum, ut imperiti magistris, novi

antiquis et rudes preferantur emeritis? Quapropter cum plurimum referat quales constituantur Ecclesiarum antistites, nemo non videt nunquam nimis exactam in his legendis cautionem esse posse. Cui proximum est ut synodorum provincialium jam dudum obliteratus mos, iterum in usum revocetur, alioquin enim (ut reliquias Ecclesiae necessitates quo quotidie emergunt faceam) officium facturi non sunt episcopi, minus sane cogentur in ordinem, quotquot illud aliqua ex parte forte deseruerint. Quibus addam et tertium, nimirum ut ordo hierarchicus pristinas suae integratit aliquando restituatur. Sic enim et confusio ubique cessabit, et inter Ecclesias earumque praesides summa futura est pax atque tranquillitas. Quia in re optarim pontificem maximum perpetuo cogitare se hujus ordinis defensorem ac tutorem esse constitutum, et ad ipsius religionem pertinere ne a quoquam termini et cancelli Patrum perturbentur: quemadmodum certissimum est ad ejusdem tendere reatum, si a quoquam paternarum regulas sanctionum violari contingat; alioquin enim Ecclesia Dei Penelope telæ non erit ab-

A simili, siquidem quidquid alii omnes edificaverint, fas sit uni diruere et evertere, quod est vehementer (ni fallor) ridiculum, nec minus absurdum. Non sum nescius infinita esse alia in hac morum corruptela ac abusuum fecunditate, et paternarum constitutionum sopore, emendationis reformationis indiga, sed quæ provis prioribus, non invita omnia sequentur, quæ quidem hic vel ideo repetenda non sunt, quod in his Decretorum libris, cuilibet in medio futura sint. Accipe igitur tandem Iwonem tuum, quem non sine seniore remittimus, habiturus es enim nitidiores habitioremque multo, reverende Pater confessor, quam dum a barbaris (scis quos velim) primum redimeres. Quidquid sane opera in castigando corrugando impensum est, id omne tuæ reverenda paternitati, cui jam dudum sum devotus, lubens consecro. Quin si aliiquid aliud a me voles, tuum erit explorare quid optes, meum perpetuo jussa capescere. Valere te opto diu in Christo Jesu Domino nostro beatum et incolunem, cuius dilectioni me totum dedo dedicoque.

B Datum Lovanio, Kalendis Augusti, anno 1561.

DE IVONIS DUPLICI COLLECTIONE

(Excerptum ex BALLERINIORUM *Disquisitionibus de antiquis collectionibus et collectoribus canonum*, parte iv, cap. 16, Patrol. t. LVI.)

1. Ivo in agro Bellovacensi natus sub medium saeculum xi, et anno 1078 constitutus abbas monasterii Bellovacensis S. Quintini ordinis Canonorum Regularium, tandem episcopus Carnotensis electus an. 1092 et consecratus ab Urbano II, mortem oppetiit anno 1115 vel, ut alii malunt, 1117. Vir fuit non solum doctrina egregius, sed etiam zelo, prudenti constantia, fide, et sanctitate conspicuus; ac propterea Pius V constitutione data anno 1570 canonicis congregacionis Lateranensis concessit ut die 20 Maii Iwonis memoriam celebrarent. Duæ canonum collectiones Iwonis nomine inscriptæ prodierunt: una in octo partes distincta, *Pannormia Iwonis* appellatur; altera *Decretum Iwonis*, quod in septem et decem partes distribuitur. *Pannormia* typis impressa fuit Basilea anno 1499, curante Sebastiano Brandt, eamque iterum Lovani anno 1557 a mendis correctam Melchior a Vosmediano recudendam curavit. *Decretum* vero primum prodiit Lovani anno 1561 opera et studio Joannis Molinæ Gaudensis, et postea cum aliis Iwonis operibus ad fidem antiquissimi codicis Victorii iterum impressum Parisiis anno 1647. Utrique operi in vulgatis præfixa est eadem omnino prefatio, quam Iwonis esse stylus aliis ejus epistolis æqualis omnino demonstrat.

2. Utriusque operis titulos imprimis referamus. Parte prima fusoris operis, quod *Decretum Iwonis* vocari solet, agitur de baptismō et confirmatione.

C Secunda de sacramento corporis Christi, sacrificio missæ, et reliquis sacramentis, ac simonia. Tertia de Ecclesia et rebus ecclesiasticis, et earumdem reverentia et observatione. Quarta de festis, jejuniis, Scripturis canoniciis, consuetudinibus, et conciliis. Quinta de primatu Ecclesiae Romanæ, et de primatum, metropolitarorum et episcoporum ordine ac iuribus. Sexta de vita, ordine, et censura clericorum. Septima de monachis. Octava de conjugio, et virginitate, de raptu, concubinatu et adulterio. Nona de incestu et gradibus prohibitis. Decima de homicidiis voluntariis et involuntariis. Undecima de magis, sagis, histriónibus. Duodecima de mendacio, perjurio, etc. Decima tertia de furto, usuris, venatoribus, ebriosis, furiosis, et Judæis. Decima quinta de penitentia. Decima sexta de officio et judiciis laicorum. Decima septima pars sanctorum Patrum 9 ac præsertim Gregorii Magni sententias continet de fide, spe et charitate.

D 3. En porro titulos alterius collectionis, quæ *Pannormia Iwonis* inscribitur, quales ipse auctor exposuit.

« Prima pars hujus libri continet de fide, et de diversis heresiōbus, de sacramento, id est baptisme, et ministerio baptizandorum, et consecrandorum, et consignandorum, et consignatorum, et de observatione singulorum; et quid conferat baptismus, quid confirmatio. De sacramento

corporis et sanguinis Christi; de missa et sanctitate aliorum sacramentorum.

« Secunda pars continet de constitutione Ecclesiae, et oblationibus fidelium. De dedicatione et consecratione ecclesiarum et altarium. De sepultura, et presbyteris, et de eorum ecclesiis. De decimis et legiimis possessione, et de confugientibus ad ecclesiam. De sacrilegio. De liberorum tutela. De alienatione, et commutatione rerum ecclesiasticarum. De Scripturis et authenticis conciliis.

« Tertia pars continet de electione et consecratione papae, archiepiscoporum. De ordinibus, de clericis, et de laicis ordinandis et non ordinandis. De mutatione episcoporum. De ordinatis non reordinandis. De continentia ordinatorum. De simoniae ordinatis et ordinatoribus, quod omnino sint depoenendi, et quod misericorditer reconciliandi. De professione haereticorum. De lapsis in sacris ordinibus, quod non debeant ministrare, et quod misericorditer, ad ministrandum possint accedere. De clericis homicidis, quod non debeant ministrare. De usurariis. De servis per ignorantiam ordinatis, qui debeant manere in ordinatione, qui non. De clericis ebriosis, seurrilatoribus. De monachis. De aetate qua possint parentes contradicere religioni filiorum, et qua non possint. De viduis, et virginibus velatis. De abbatissis.

« Quarta pars continet de primatu et dignitate Romanæ Ecclesie. De conciliis convocandis. De provincia quomodo sit constitenda. De potestate primatum et metropolitanorum episcoporum. De negotiis et causis clericorum, ubi debeant tractari. De spoliis revestientis. De accusatione, et quo ordine, et a quibus personis, et adversus quas personas debeat, vel non debeat fieri. De testibus, qui, et quomodo, et quot, et in quo negotio testificari debeant. De judicibus, quales debeant esse, et quando sententiam judicii debeant proferre. De appellatione, quo tempore, et qua ratione debeat fieri, et de pena male appellantium.

« Quinta pars continet de clericis sola infamia sine testibus accusatis, quota manu se debeant purgare. De causis et negotiis laicorum. De vocatione excommunicandorum. De licita et illicita excommunicatione. De absolutione. De illis qui excommunicatis in fidelitatem aut sacramenta astricti sunt, possunt sine perjurio absolves ab illo sacramento. De haereticis post mortem excommunicandis. Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis.

« Sexta pars continet de nuptiis, quo scilicet tempore, et inter quas personas, et qua de causa debeant fieri. De tribus quæ perfectum reddit conjugium. De perfecto et imperfecto conjugio. De concubinis. De conjugibus quorum alter sine altero continentiam vovit, vel religionis habitum sumpsit. De uxoribus quæ viris in captivitate ductis, aliis nupsere. Quod sit conjugium inter personas ejusdem religionis vel fidei; non potest ei inter Judæos;

A inter personas vero quæ non sunt ejusdem religionis vel fidei, non potest fieri conjugium. Quibus de causis non debeat solvi conjugium. Cujusmodi conjunctio non facit conjugium. De separatione conjugii non ob causam fornicationis.

« Septima pars continet de separatione conjugii ob causam fornicationis carnalis. De viro qui cum alterius uxore fornicatur quod post mortem mariti non potest eam habere uxorem. De interactoribus conjugum suarum. De fornicatione spirituali, quod propter eam licite dimittatur uxor. De reconciliacione conjugum. De sacramentis quod debent viri facere mulieribus, et mulieres viris suis, quando reconciliantur. De subjectione qua debent uxores subjici viris suis. Qua ratione non debet fieri conjugium inter parentes. De eo quod unus vir non potest duas commates ducere unam post aliam. De eo qui cum filiola sua, aut cum commatre sua, aut qui filium suum baptizavit, aut ejus uxor filium suum, aut privignum suum de sacro fonte levavit, aut ad confirmationem tenuit, et ideo voluit separari. In quo ramusculo consanguinitatis possunt conjugia fieri. De accusatione consanguinitatis, et a quibus personis debet fieri. De inquirenda parentela, et de incestuoso conjugio. Discidia de gradibus consanguinitatis recto et transverso ordine dispositis.

« Octava pars continet de homicidio spontaneo et non spontaneo, et quod potest fieri sine peccato. De eo qui quemlibet clericum occiderit, quid debeat emendare. De eo qui percusserit mulierem in utero habentem, et abortierit, utrum homicidium fecerit, necne. De incantationibus, et divinationibus, et diverso genere magicæ artis. De natura diabolon. De sortibus. De observatione dierum et mensium. De juramento, quod debeat teneri, necne, et quos habeat comites. De omni genere mendacii. »

C 4. Priorem collectionem, qua *Decretum* dicitur, Ivonem habere auctorem nemo dubitat. De *Pannormia* vero magna inter criticos vertitur quæstio. Vincentius Bellavacensis lib. xxv Specul. Histor. c. 84, post notitiam *Decreti Itonis*, quod volumen non parvæ quantitatis, nec facile portatile affirmat, hæc addit: *Hugo Catalaunensis ex eodem volumine abbreviato libellum portatile legitur composuisse, qui et ipse apud me est, et Summa Decretorum Itonis appellatur*. Hinc Sebastianus Brandt, qui *Pannormiam* edidit, primus omnium suspicatus est hanc esse potius *Summam Decretorum Itonis* ab Hugone Catalaunensi ex *Decreto Itonis* excerptam, quam ipsius Itonis opus. Joannes Molinæus in editione *Decreti* eamdem sententiam arripuit ac propugnavit; ac subinde hos secuti sunt correctores Romani, et P. Antonius Pagius. Alii vero cum Stephanu Baluzio in præfatione ad dialogos Antonii Augustini de emendatione Gratiani non minus *Pannormiam* quam *Decretum Itoni* adjudicarunt; censentque eum prius incubrasse *Pannormiam*, deinde vero cum eam legentibus probari vidisset, ad auctiorem collectionem

concinnandam animum appulisse, et utrique operi eumdem prologum aptasse.

5. Quid nobis inter has sententias probabilius videatur, paucis explicabimus. Certum est primo collectionem aliquam canonum Iveni ascribi oportere. Non solum enim id affirmat Sigebertus, qui Iveni coœvus fuit, scribens in libro de Script. Eccles. c. 168 : *Ivo Carnotensis episcopus composuit insigne volumen canonum*; et similiter Anonymus Melieensis, qui paulo post Ivenem vixit, de Script. Eccl. c. 95 : *Ivo Carnotensis episcopus scribit inter alia nonnulla, Excerpta de Canonibus*; verum etiam ipse Ivo in epist. 262 ad Pontium abbatem monasterii Cluniacensis testatur, *Collectiones canonum*, inquietus, quas a me postulasti, et opuscula mea, quæ his addi voluisti, transmisi vobis : quibus verbis collectionem a se digestam significare videtur. Erunt fortassis qui ex hoc testimonio colligant utramque collectionem, nempe tum Pannormiam, tum Decretum Iveni adjudicari, quippe qui *collectiones* plurali numero scripsit, non *collectionem*. At idem Ivo in epist. 80 plurali item numero ait : *In collectionibus Burchardi Wormatiensis episcopi*, cum tamen unica sit Burchardi collectio. Neque vero pro excludensiis dubius Ivenis collectionibus satis efficaces sunt Sigeberti, Roberti de Monte et aliorum Scriptorum textus, qui unius voluminis meminierunt. Unam enim collectionem Pannormia inscriptam, enjus frequentioria sunt exemplaria, fortassis viderunt, non vero alteram, seu *Decretum*, enjus quidem rariores codices inveniuntur.

6. Secundo certum est Pannormiam non esse illam *Summam decretorum Ivenis* quam Hugo Catalogensis composuisse traditur; tum quia Pannormia ob partitionem atque distributionem a Decreto diversam, a forma compendii ejusdem Decretri abest quam longissime; tum quia continet nonnulla quæ in Decreto frustra requires; tum etiam quia nullibi in vetustis codicibus *Summa decretorum*, sed *Pannormia*, aut *Exceptiones Ivenis* inscribitor. Hinc *Summa* ab Hugone digesta, et memorata a Vincentio Bellovacensi, alia fuit, quæ injuria temporum intercidit. Ne autem Pannormia adjudicetur Iveni, difficultatem movebunt quædam decreta in fine partis ultimæ descripta ex Iocentio II, qui post Ivenem pontifex fuit. Verum hæc difficultas ex vetustis Pannormia codicibus sublata est, in quibus cum ea Innocentii II decreta non legantur, eadem in aliquibus exemplaribus posteriori additamento accessisse perspiciuntur.

7. Ex codicibus autem res dijudicanda videtur. Decreti codices pauci. Tres tantum hactenus nobis innotuerunt, unus ex quo prima editio prodit, alter Victorinus a pluribus laudatus, ad quem secunda editio Parisiensis exacta fuit; tertius Vaticanus (357, saeculi XII, quem ipsi vidimus. Hi omnes præfationem exhibent; sed Vaticanus sine anchoris nomine hunc titulum præferit : *Incipit liber extractionum, sive excerptarum ecclesiasticarum rerum partim ex*

A epistolis Romanorum pontificum, partim ex gestis conciliorum, catholicorum episcoporum, et regum; et continet xviii partes. Victorinus autem eam præfationem non initio, sed in fine ipsius codicis manu recentiori additam repræsentat bac inscriptione : *Liber canonum suprascriptus decreta Joviniani, quem composuit Ivo quondam Carnotensis episcopus; et continet xviii partes principales*; ut discimus ex Balusio in prefatione ad Augustini dialogos num. 21. Plura vero sunt exemplaria Pannormiae. Unam tantum laudatum ab Antonio Augustino cum epigraphe *Liber sanctorum canonum*, præfationem ac Ivensis nomen ignorat. Cæteri præfationem vel titulum eum Ivensis nomine præferunt. Baluzius Victorinum antiquissimum, et tres S. Albini Andegavensis laudat. Franciscus Salmon in tractatu Gallice scripto de studio Conciliorum part. II, c. 1, pag. 269 edit. an. 1726, manuscriptum exemplar ecclesie Parisiensis F 4 commemorat. Nos præter unum exemplar S. Benedicti Padilironensis mutilem, tria alia cum præfatione nacti sumus, unum Basilicæ Vaticanae 19 G. alind Vat. 1538 cum peculiari ejusdem præfationis epigrafe ad *P. Abbatem*, nimur, ut credimus, ad Pontium abbatem, ad quem Ivo collectionem se misisse professus est epist. 262; ac tandem codicem Patavinum monachorum S. Justinæ signatum YY. V. n. 86, in quo hic titulus legitur : *Ivensis episcopi Carnotensis Exceptiones ecclesiasticorum canonum*. Sequitur autem præfatio cum titulis octo partium in quas Pannormia dividitur. Hic autem codex controversiam de hujus operis auctore videtur dirimere.

C Licet enim credatur saeculi XIV, transcriptus tamen fuit ex vetustiore exemplo, quod statim post Ivensis mortem fuerat exaratum. Catalogum enim subiicit Romanorum pontificum, qui ita desinit in Gelasio II, ut annos pontificatus bujus omittat qui in precedentibus pontificibus singillatim notantur. Id autem ex eo evenit quia ille catalogus sub eodem Gelasio scriptus fuit, cum anni pontificatus ejusdem signari non poterant. Gelasius II pontificatum inivit anno 1118, et obiit mense Januario anni 1119; Ivo autem excesserat, ut initio diximus, anno 1115 vel 1117. Illud ergo exemplum, ex quo Patavinus codex descriptus est, Ivensi atati suppar fuit. Hoc autem tum antiquum testimonium, quo Pannormia Iveni asseritur, nobis tanti est ut, si de altero opere dubitandum esset, de Decreto potius quam de Pannormia ambigendum arbitraremur.

D 8. Neque idcirco Decretum ab ipso abjudicandum putamus. Cum enim huic quoque operi eadem Pannormia præfatio in veteribus libris addatur, id ea de causa factum suisse credimus, quia antiqui illi amanuenses hoc quoque ab Ivene lucubratum accepterant. Ivo Pannormiam primo scripsisse, et cum prefatione edidisse videtur. Hinc plura ejusdem Pannormia exemplaria statim conscripta et propagata. Postea vero prolixiorrem collectionem digessit, sed fortassis ipse non edidit. Hinc sine proprio prologo post ejus mortem inventa, eidem in rariori-

bus, quæ scripta fuerunt, exemplaribus prologus ex Pannormia additus fuit, qui proinde in Victorino antiquissimo exemplo, non in fronte, sed in fine Decreti velut addititiis describitur.

9. Præcipius fons ex quo Ivo canones derivavit, fuit collectio Isidoriana. Usus est etiam aliquando Reginonis compilatione, ex qua inter cætera, exemplaria litterarum formatarum ab eo relata lib. 1, n.

A 437, 438 et 439, de verbo ad verbum translit. in Decretum part. vi, c. 433, 434 et 435. Pleraque vero ex Burchardo sumpsit. Alia non pauca et ipse inseruit, uti sunt ex. gr. quæ parte secunda Decreti describuntur adversus Berengarii errores, et quæ part. xvi referuntur ex Jure Romano et ex Capitularibus regum Francorum.

DIVI IVONIS PROLOGUS

IN DECRETUM A SE CONCINNATUM, ET PARTIBUS SEU LIBRIS SEPTEM AC DECEM
DIGESTUM.

I Excerptiones ecclesiasticarum regularum partim ex epistolis Romanorum pontificum, partim ex Gestis conciliorum catholicorum episcoporum, partim ex tractatibus orthodoxorum Patrum, partim ex institutionibus catholicorum regum, nonnullo labore in unum corpus [opus] adunare curavi : ut qui scripta illa, ex quibus ista excerpta sunt ad manum habere non poterit, hinc saltem accipiat quod ad commodum cause suæ valere persperxerit. A fundamento itaque Christianæ religionis, id est fide inchoantes, sic ea quæ ad sacramenta ecclesiastica, sic ea quæ ad instruendos [instituendos] vel corrugendos mores, sic ea quæ ad quæque negotia discutienda vel definienda pertinent, sub generalibus titulis distincta concessimus, ut non sit querenti necesse totum volumen evolvere, sed tantum titulum generalem suæ questionis congruentem notare et ei subjecta capitula sine interpolatione transcurrere. In quo prudentem lectorem præmonere congruum duximus ut, si forte quæ legerit, non ad plenum intellexerit, vel sibi invicem adversari existimaverit, non statim reprehendat; sed quid secundum rigorem, quid secundum moderationem, quid secundum iudicium, quid secundum misericordiam dicatur, diligenter attendat: quæ inter se dissentire non sentiebat, qui dicebat: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine* (*Psal. c.*) et alibi: *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas* (*Psal. xxiv.*). Habet enim omnis ecclesiastica disciplina principaliter hanc intentionem, vel omnem ædificationem adversus scientiam Christi se erigentem destruere: vel ædificationem Dei, fidei veritate, et morum honestate constantem construere; vel eamdem si contaminata fuerit, pœnitentiae remedii emundare. Hujus ædificationis magistra est charitas, quæ saluti proximorum consulens, id præcipit aliis fieri quod sibi quisque vult ab aliis impendi. Quicunque ergo ecclesiasticus doctor ecclesiasticas regulas ita interpretatur aut moderatur, ut ad regnum charitatis cuncta quæ docuerit vel exposuerit, referat, nec peccat, nec errat: cum saluti proximorum consulens, ad fi-

B nem sacris institutionibus debitum pervenire intendat. Unde dieit beatus Augustinus de disciplina ecclesiastica tractans: « Habe charitatem, et fac quidquid vis. Si corripis, corripe cum charitate. Si parcis, parce cum charitate. » Sed in his adhibenda est summa diligentia, et mundandus oculus cordis, quatenus in puniendo, vel parcendo, sanandis morbis charitas sincera subveniat, et nemo ibi venalium medicorum more, quod suum est querat et propheticam illam reprehensionem incurrit: *Mortificabant animas quæ non moriebantur, et vivificabant animas quæ non vivebant* (*Ezech. xxi.*). Sicut enim ratio corporalis medicinae vel depellere morbos, vel curare vulnera salutem servare, vel augere intendit; nec medicus contrarius sibi videtur esse, cum pro qualitate vel quantitate ægritudinis, vel ægrotantis, nunc mordentia, nunc mollientia ægrotanti medicamina apponit; et nunc ferro secat, cui fomento subvenire non poterat, et e conversio ei nunc subvenit fomento, quem ferro secare non audebat; ita spirituales medici, doctores videlicet sanctæ Ecclesie, nec a se, nec inter se dissidentiū, cum illicita prohibent, necessaria jubent, summa suadent, veniam indulgent: cum secundum duritiam cordis delinquentium pro correctione eorum, vel cautela cæterorum severas pœnitentiae leges imponunt; vel cum secundum devotionem dolentium et resurgere violentium, considerata fragilitate vasis quod portant indulgentiae malagma superponunt. Nam qui indulgent, majoribus morbis amovendis provident; et qui illicita prohibent, a morte deterrent: qui vero necessaria jubent, salutem cupiunt conservare; qui autem suadent, salutem student augere. Hoc attendens diligens lector intelliget unam faciem esse eloquiorum sacrorum, cum distince considerabit, quid sit admonitio, quid sit preceptum, quid prohibitio, quid remissio; et haec nec se invicem impugnare, nec a seipsis distare, sed omnibus sanitatis remedium pro sua moderatione dispensare. Sed haec singula quid ponderis habeant, quibusve convenient, quæ sint remissibilia, quæ irremissibilia, et

quando, vel quibus de causis sint remittenda, paulo latius est distinguendum.

Et prima quidem admonitio pœnam non inten-tat, si quis post eam non eat, sed præmium sibi acquiescentibus pollicetur. Unde Dominus dicit in 2 Evangelio : *Si vis esse perfectus, vade, vende omnia que habes, et da pauperibus, et habebis thesau-rum in cœlo (Math. xix).* Ecce lectio ista evangelica in voluntate hominum perfectionem ponens non cogit, non minas intentat ; sicut nec illa quæ spadones laudans, qui se castraverunt propter regnum cœlorum, subinfert : *Qui potest capere, capiat (ibid.).* Attamen cum ad perfectionem voto se quis astrin-kerit, vel gradum, quem nullus absque continentia virtute ascendere debet, ascenderit, jam sit neces-sarium et pœnale, si non teneatur, quod ante banc ascensionem fuerat voluntarium. Unde et Dominus dicit : *Nemo mittens manum suam ad aratum, et retro aspiciens, aptus est regno Dei (Luc. ix).* Poterat enim ante Ascensionem esse inferior, non tamen deterius ; post Ascensionem vero inferior est, et deterius. Hæc de admonitione.

Indulgentia vero (quantum nobis videtur) quia meliora non elegit, remedium quidem habet, non præmium ; sed ab hoc si quis declinaverit, mere-tur exitialē judicium. Verbi gratia : Scimus, sicut ab Apostolo didicimus, humano generi propter vi-tandam fornicationem indultum esse conjugium (*I Cor. vii*), cuius violator meretur æternū (eo-dem Apostolo testante) supplicium. Dicit enim : *Fornicatores et adulteros judicabit Deus (Hebr. xiii).* Et hic gradus, sicut ad admonitione diximus, nul-lum cogit, nisi eum qui se ei primitus alligaverit. Voluntarius enim est, non necessarius. Alioquin transgressor esset, quicunque uxorem non du-crevit. Postquam vero se alligaverit, audiat Aposto-lum dicentem : *Alligatus es uxori? noli querere solutionem (I Cor. viii).* Idem quoque Apostolus cum de nuptiis loqueretur, non dixit, mulier si nupserit, præmium meretur ; sed tantum dixit, *non peccat, si nubat (ibid.).* Ita quoque si quis ali- quem ad quotidiana jejunia invitet, rem quidem remuneratione dignam acquiescenti et perseveran-ti suadet ; sed qui non acquiecerit, non fit seipso melior : sed licet maneat faciente inferior, non fit tamen seipso pejor. Sed si a voto ceciderit [excederit], fit seipso inferior et pejor. Si vero intra metas sobrietatis et mensæ frugalis se cohibuerit, summorum præmia non assequitur ; sed si ad commissationes et ebrietates prolapsus fuerit, rem reprobatione et confusione dignam lecisse perhi-betur. Isti itaque duo status, unus superior, alter inferior, qui ante votum sunt voluntarii, post votum vero necessarii habent modos et institutiones suas, quæ observatae, sicut jam dictum est, alii remedium, aliis acquirunt præmium, non observatae vero æternū merentur supplicium. In his ita- que ante susceptionem est deliberandum, post suscep-tionem vero perseverandum.

His ita breviter prælibatis, de præceptione et

A prohibitione aliqua nobis dicenda sunt. Præcep-tiones itaque et prohibitions, aliae sunt mobiles, aliae immobiles. Præceptiones immobiles sunt, quæ lex æterna sanxit : quæ observatae salutem conser-vant; non observatae, eamdem auferunt : Qualia sunt : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut te ipsum; et honora patrem tuum et matrem tuam (Deut. vi; Levit. xix; Exod. xx);* et si qua sunt his similia. Mobiles vero sunt, quæ lex æterna non sanxit, sed poste-riorum diligentia ratione utilitatis iuuenit [non ad salutem] principaliter obtinendam, sed ad eam tuutius muniendam : Quale est illud Apostoli : *Hæreticum hominem post primam et secundam correptionem devita (Tit. iii)* : non quod eorum collo-quium per se saluti obesset ; sed quod frequenta-tum ex obliquo quorundam simplicitatem cor-rumpere posset. Et multa reperies in canoniceis institucionibus in hunc modum. Similiter immo-biles prohibitions sunt, quæ adversus vitia lo-quuntur ; qualia sunt : *Non occides; Non mæcha-beris (Exod. xx)* : et cetera. Hæc sunt illa minima præcepta, de quibus Dominus dicit : *Quia qui ea solverit, et sic docuerit, in regno calorum minimus erit (Math. v).* Qui vero observaverit, non statim regno Dei dignus erit, quia inchoantia sunt hæc, non perficiencia. Sunt alia interdicta, in quibus si interdicta non fuissent, nec mors operaretur, nec salus periclitaretur. Sed ad hoc ea sanctorum Patrum auctoritas reverenda ita decrevit, ut et præsentibus non obesset, et compescendis majori-bus malis vel cavendis, charitas sincera provide-ret : quale est illud : *Clericus post actam de cri-mine damnali [damnabili] pœnitentiam, clericus non maneat, vel ad clericatum non accedat. Quod, ut ait beatus Augustinus (Dist. 50, c. ut constituuntur), dictum est rigore disciplinae, non desperatio-ne indulgentie. Alioquin contra claves Ecclesiæ disputaretur, de quibus dictum est : Quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo (Matth. xvi).* Sed, ne forsitan spe honoris ecclesiastici animus intume-scens superbe ageret pœnitentiam, severissime placuit ut post actam pœnitentiam nemo fiat clericus, vel maneat clericus. Quæ posteriorum non est supervacua putanda diligentia : qui ubi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quos alustutius muniretur, experti credo aliquorum factis pœnitentias, per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inveniri medicinas multorum experimenta morborum. Tale est et illud in Evange-lio : *Sit sermo vester, est, est, non, non, quod autem amplius est, a malo est (Matth. vi)*, non jurantis, sed jurare cogentis. Non quod malum sit in contradi-ctibus humanis ex necessitate jurare ; sed quod longius sit a perjurio, qui nunquam jurat, quam ille qui qualicunque occasione jurat. Nam et de Domino dicitur : *Juravit Dominus (Psal. cix).* Et Apostolus dicit : *Omnis controversie eorum finis est juramentum (Hebr. vi).* Et idem Apostolus jurans ita dicit : *Est veritas Christi in me (I Cor. xi).* Et

alibi : *Quotidie morior per vestram gratiam, fratres* A *sunt omnia mandata, vel interdicta servanda, sicut sunt eterna lego sancta. In his vero quæ propter rigorem disciplinæ, vel munidam salutem, posteriorum sanxit diligentia, si honesta vel utilis sequatur compensatio, potest præcedere auctoritate præsidentium diligenter deliberata dispensatio. Multa enim talia in evangelica historia, in Actibus apostolorum, in Gestis conciliorum et contigisse legimus, et postmodum apostolicorum virorum auctoritate roborata cognovimus. Assumamus itaque primum exemplum de Evangelio. Dominus quippe mittens discipulos ad prædicandum, interdixit eis et peram et saccum (Luc. x). Et quia vita Domini Jesu in terris disciplina est morum, instantे tempore passionis suæ et peram reddit et saccum (Luc. xxii) : in seipso primo dans exemplum, quod in hujusmodi traditionibus necessitatē temporis sit cedendum. Similiter Paulus, cum per Corinthios se transiturum promisisset in Macedoniam (Act. xx), et præsensisset hoc eis minime profuturum, B 3 mutavit dispositionem suam, non tamen sententiam. Unde se ita excusat dicens : *Cum ergo voluisssem, nunquid levitate usus sum? aut quod cogito, secundum carnem cogito ut sit apud me, est, et non?* (II Cor. i). Non enim sententiam suam se mutasse intelligebat, qui in veniendo ad eos, et non veniendo, salutem eorum quærehat. Unde et in sequentibus dicit : *Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis ultra non veni Corinthum.* Secundum carnem quoque dispositionem suam se mutasse non putabat, quoniam qui secundum carnem cogitat, tunc non implet quod disponit, quando personis majoribus desert, aut certe luxuris, aut apparatus vincitur. Spiritualis autem tunc dispository non implet, quando consultius aliquid pro salute eorum quibus prodesse vult, providet. Per apostolos etiam communi sententia hierosolymis confirmatum est, et per Paulum et Barnabam fratribus per Asiam destinatum, ne quisquam ad fidem veniens, circumcisio legis haberetur obnoxius (Act. xv). Ipse etiam Apostolus ad Galatas scribens (Galat. v), ita dicit : *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (Galat. ii). Et idem Paulus cum Petro restitisset in faciem (Act. xvi), quod simulationi quorundam Judæorum consenseret, qui circumcisio saluti putabant esse necessariam, tamen necessitatē temporis cedens, Timotheum Lystris circumcidit, ut scandalum Judæorum ibi commorantium deviraret, ostendens actu quod alibi de se testatur : *Factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem* (I Cor. ix). Quod dixisse intelligendum est, non astu mentientis, sed affectu compatientis : cuique ita cupiens subvenire, quemadmodum sibi subveniri voluisse, si ita affectus esset. Multa quoque principes Ecclesiarum pro*

A tenore canonum districtius judicant, multa pro temporum necessitate tolerant, multa pro personarum utilitate, vel strage populorum vitanda dispensant. Multa etiam a sanctis Patribus imminuta Scripturarum testimonii comprobantur. Sicut sanctæ Romanae Ecclesiæ sanctus pontifex Leo neophytes ad summum sacerdotium permisit ascendere, quos Paulus publica predicatione ab eodem officio studuit removere (I Tim. iii). Sicut etiam Arianos, postquam conversi fuerunt, legimus in suis officiis fuisse susceptos. Inde etiam prætaxatus papa Leo de stabilitate non mutandorum, et discretione temperandorum, ita scribit Rustico episcopo Narbonensi : « Sicut quædam sunt, quæ nulla ratione possunt convelli, ita multa sunt quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oportet temperari : illa semper consideratione servata, ut in his quæ dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum. » Unde et Augustinus in epistola ad Bonifacium : « In hujusmodi causis ubi per graves dissensionum scissuras non hujus aut illius hominis est periculum, sed populorum strages jacent, detrahendum est aliquid severati, ut majoribus malis sanandis, charitas sincera subveniat. » Idem in eadem adversus hæreticos : « Si, inquit, oportet, ut nos extra Ecclesiam fuisse penitentia, ut salvi esse possimus, quomodo post istam penitentiam apud vos clerici, vel etiam episcopi, permanemus? Hoc non fieret, quoniam revera (quod fatendum est) fieri non debet, nisi pacis ipsius compassione sanaretur. » Sed sibi hoc dicant, et multo maxime humiliter doleant, qui in tanta morte præciosis jacent, ut isto quodam vulnere matris Catholicae reviviscant. Cum enim præciosus ramus inseritur, fit aliud vulnus in arbore, quo possit recipi ut vivat, qui sine vita radicis peribat. Sed cum receptus recipienti coauerit, et vigor consequitur et fructus ; si autem non coauerit, ille quidem arescit, sed vita arboris permanebit. Est enim et tale inserendi genus, ut nullo præcioso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur : non tamen nullo, sed vel levissimo arboris vulnere. Ita ergo et isti cum ad radicem catholicam veniunt, nec eis quamvis post erroris sui penitentiam honor clericatus aut episcopatus aufertur, sit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris, contra integratatem severitatis. Verumtamen quia neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, ad Dei misericordiam precibus fusi, coalescente insitorum pace ramorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum. De hac eadem dispensatione corripiendorum et temperandorum dicit idem Augustinus in secundo libre contra epistolam Parmeniani, « Cum quisque fratrum et Christianorum intus in Ecclesiæ societate constitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, si hoc ubi periculum schismatis nullum est. » Infra idem : « Quando cujusquam crimen notum est

et omnibus execrabilis apparel ut vel nullos prorsus, vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas disciplinae. Infra: « Neque enim potest esse salubris a multis correctio, nisi cum ille corripitur, qui non habet sociam, multitudinem. Cum vero idem moribus plurimos occupaverit, nihil aliud bonis restat, quam dolor et gemitus ut per illud signum quod Ezechieli sancto revelatur, illæsi evadere ab illorum vastatione mereantur. » Infra: « Revera cum contagio peccandi multitudinem invaserit, divinæ disciplinæ severa misericordia necessaria est nam consilia separationis et inania sunt et pernicioса, atque sacrilega, quia et impia superba sunt et plus perturbant infirmos bonos, quam corrigan animos malos. Infra: Turba autem iniquorum, cum facultas est populum promendi sermonem, generali objurgatione ferienda est, et maxime si occasionem atque opportunitatem præbuerit aliquod flagellum desuper Domini, quo eos appareat pro suis meritis vapulare. » Item in epistola ad Marcellinum: « Solo audire, in potestate esse judicis mollire sententiam, et mitius vindicare, quam leges. » Inde Innocentius Rufo et Eusebio et ceteris episcopis Macedonibus: « Nostra lex est Ecclesia, venientibus ab hereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare. Pervideat ergo dilectio vestra hactenus talis transisse, et adverteat quod utique ut dicitis, necessitas imperavit, in pace jam Ecclesias constitutas non presumere. Sed, ut sepe accidit, quoties a populis aut a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum soleat transire. » Idem eisdem: « Sacerdotum summa deliberatio haec fuit, ut quos Bonus ordinaverat, ne cum eodem remanerent, ac fieret non mediocri scandalum, ordinati recipierentur. Vicimus, ut opinor, ambigua. » Jam ergo quod pro remedio ac necessitate temporis statutum est, constat primi-
tus non fuisse: ac fuisse regulas veteres, quas ab apostolis, aut ab apostolicis [viris] traditas Ecclesia Romana custodit, custodiendasque mandat his qui eam audiunt conseruentur. Sed necessitas temporis id fieri magnopere postulabat. Ergo quod necessitas pro remedio reperit, cessante necessitate, debet utique cessare pariter quod urgebat. Quia D
alius est ordo legitimus, alia usurpatum, quam ad praesens fieri tempus impellit. Sed hoc canones apud Nicæam constituti de Novatianis fieri permisérunt (*Genc. Nic. can. 8*). Prins ille canon a Patribus institutus ponendus est, ut possimus advertere, vel quid vel qualiter ab eisdem sensum sit, vel præceptum. « De his, inquit, qui nominant seipso Catharos, id est, mundos, et aliquando veniunt ad catholicam Ecclesiam, placuit sanctæ et magna synodo ut, accepta manus impositione, sic maneat in clero. » Simili dispensatione beatus papa Gregorius a Nestorianæ heresi reverentes in suis gradibus recipi jubet, ita scribens ad

A episopos in Hibernia catholice Ecclesiæ: « Igitur veritatem nativitatis Christi quicunque a perverso errore Nestorii revertuntur, coram sancta fraternitatis vestræ congregatione fateantur, eumdem Nestorium cum omnibus suis sequacibus ac reliquas hereses anathematizantes. Venerandas quoque synodos, quas universalis Ecclesia recipit, se recipere et venerari promittant; et absque ulla dubitatione sanctitas vestra eos, servatis eis propriis ordinibus, in suo cœtu recipiat: ut dum et per sollicitudinem occulta mentis eorum discutitis, atque eos per scientiam veram recta quæ tenere debeant docetis et per mansuetudinem nullam eis contrarietatem vel difficultatem de propriis suis ordinibus facitis, eos ab antiqui hostis ore rapiat. » Habemus simile quid ex epistola Cyrilli missa Maximo diacono Antiocheno: « Didici a diligendo mibi Paulo monacho, quia recusat pietas tua usque hodie communionem reverendissimi episcopi Joannis amplecti, pro eo quod guidam in Antiochena Ecclesia male adhuc cum Nestorio vel sentiant, vel jam senserint quidem, sed forsitan resipuerint. Probet igitur tua modestia utrum aliquando colligi nude ac irreverenter cum Nestorio sentiant, et in vicem colloquunt, licet aliquando cauteriatam habuerint conscientiam; colligantur autem [melius, nunc, quia in Græco vobis], nec acta pœnitentia super iis in quibus subrepti sunt, quamvis confiteri fortasse reverearunt excessum. » Infra: « Ut autem non aestimetur amare contentionem, amplectamur episcopi reverendissimi Joannis communionem, indulgentes ei, et causa dispensationis, ejus negotium non subtilius vel districtius, sive vehementius erga se recognoscens agatur. Dispensationis enim gratia, sicut dixi, eget negotium multum. » Ejusdem ad Genitadium presbyterum et Archimandritam: « Dispensationes (1, q. 7, c. Dispensationes) rerum nonnullam cogunt parum quid a debito quosdam foras exire, ut majus aliquid lucrifaciant. Sicut enim ii qui mare navigant tempestate urgente, navique periclitante, anxiis quedam exonerant, ut cætera salva permaneant; ita et nos cum non habemus salvandorum omnium negotiorum penitus certitudinem, despiciimus ex his quædam, ne cunctorum patiamur dispendia. » Et infra: « Et hoc scribo cognoscens quod pietas tua tristetur in sanctissimum et Dei cultorem fratrem et communistrum nostrum Proculum episcopum, eo quod admiserit Heliensis Eguminum, quem quidem Ecclesia leges Palestina præpositum non noverunt. » Et infra: « Igitur ne refugiat pietas tua sanctissimi et Deo amicissimi Proculi episcopi communionem. Una enim fuit cura mihi et sanctitatis ejus, et dispensationis modus nulli sapientium displicuit. » Eadem discretionis moderatione Romani pontifices, qui translationes episcoporum, que districte apostolicis et canonici sanctionibus prohibita ante fuerant, majori Ecclesiæ utilitati consulentes fieri permisérunt. Alii etiam quosdam episcopos a prædecessoribus suis depositos, propter honestatem personarum

et necessitatem populorum in suis officiis reconciiliaverunt: quorum nomina inferius adnotata reperiuntur. Quidam quoque Romani pontifices decreverunt, ne filii presbyterorum assumerentur ad presbyteratum; non quod personarum acceptio apud Deum alicuius sit momenti, vel natura, quæ omnium patræ est genitrix, ab aliquo possit reprehendi; vel filii pro iniuncte parentum condemnari, dicente Prophetæ: *Filius non portabit iniquitatem patris* (*Ezech. xviii.*); et Apostolo: *Si Deus justificat, quis est qui condemnet?* (*Rom. viii.*). Et beato Augustino: Undecunque nascantur homines, si virtus parentum non sequantur, honesti et salvi erunt; » sed ad reprimendam quorundam presbyterorum incontinentiam, vel tutius munidam aliorum continentiam. Sed quia ex iis quasdam personas, non tantum religiosas, sed etiam Ecclesiæ Dei necessarias esse cognoverunt, decretum temperaverunt, et ita genitos, quorum conversatio in monasteriis vel religiosis Ecclesiæ probata fuerit, non solum ad presbyteratum, sed etiam ad summum sacerdotium promoveri permiserunt. Et ut de nostris temporibus taceamus, sicut legitur in gestis Romanorum pontificum, Felix tertius, natione Romanus, ex patre Felice presbytero fuit a temporibus Odoaci regis usque ad tempora Theodorici regis. Item Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero summus pontifex fuit. Gelasius, natione Afer, ex patre Valerio episcopo sediit annos III, menses VIII, dies XVIII. Silverius natione Campanus, ex patre Ormisda Romano episcopo, sediit annum I, menses V, dies XXI. Deusdedit natione Romanus ex patre Stephano subdiacono, sediit annos III, dies XXII. Theodosius natione Græcus, ex patre Theodoro episcopo, sediit annos VI, menses V, dies XXIV. Quia vero episcoporum plurimi ex aliis civitatibus ad alias propter necessitatem seu utilitatem temporum sunt transmutati, ex subjectis manifestum est. Perigenes in Petris est ordinatus episcopus; sed quoniam cives ejus civitatis eum susciperi noluerunt, Romanæ civitatis episcopus jussit eum intronizari in Corintho metropoli, defuncto ejus episcopo; eique, donec advixit, Ecclesia præfuit. Dositheus Seleuciae episcopum Alexander Antiochenus episcopus in Tharsum Cilicia transmutavit. Revenentius ab Archis Phœniciae in Tyrum transmutatus est. Joannes de Gordolinia, mutatus est in Prochonixum, et ei præsedidit Ecclesiæ. Palladius ab Helinopoli, mutatus est in Asponam. Alexander ab alia Helinopoli, in 5 Adrianopolim mutatus est. Gregorius Nazianzenus prius civitatis Capadociae fuit episcopus, quæ Sasima dicitur; deinde a beato Basilio et aliorum episcoporum consensu, in Nazianzo constitutus est. Melenus, prius Sébastie Ecclesiæ præfuit, et postea Antiochiae presul est constitutus. Theusebius ab Apamia Asiæ transfertur in Eudoxiopolim, quæ dum Salabrius vocabatur. Polycarpus de urbe Antapristena Mysiae in Nicopolim Thraciae mutatus est. Hierophilus de Trapezopoli Phrygiæ, transmutatus

A est in Platinopolim Thraciae. Optimus Agadaria Phrygiæ, in Antiochiam Pisidiæ transmutatus est. Sistuanus a Philiopoli Thraciae mutatus est in Troadam. Plurimos etiam episcopos depositos a sede apostolica restitutos exempla subiecta declarant. Joannes Chrysostomus a duabus synodis orthodoxorum episcoporum fuit dijudicatus, sed iterum fuit restitutus. Marcellus episcopus Anchiræ Galatiae depositus fuit, sed postmodum proprium recepit episcopatum. Asclepius dijudicatus est a synodo, Ecclesiam suam posteacepit. Lucianus episcopus Adrianopolites, damnatus a papa Julio, recepit Ecclesiam sui episcopatus. Cyrillus Hierosolymitanus episcopus depositus fuit, postea reconciliatus est Ecclesie sue. Simili modo et Polycronium ejusdem Hierosolymitane Ecclesiæ pontificem Sixtus papa damnavit, et iterum ipse eum reconciliavit. Innocentius papa Photinum damnavit episcopum, sed ipse postea eum in proprium restituuit locum Ecclesie sue. Misenum episcopum a Felice papa damnatum, Gelarius papa successor illius et communicavit, et Ecclesie sue restituit. Leontius dum esset presbyter, depositus fuit; sed postea in Antiochia patriarcha exstitit. Gregorius vero quartus papa, Theodosium quem Eugenius ejus antecessor presbyterii honore privaverat, sanctæ Ecclesie Signinas consecravit episcopum. Ybas quoque episcopus dijudicatus fuit, sed sancta synodus canonice suam illi restituit Ecclesiam. Rhotadum vero episcopum sancte Suessionis Ecclesiæ a synodo, cui Carolus interfuit rex, condemnatum, et Sofrenum Placentinum episcopum merito reprobatum, Nicolans papa ambos reconciliavit. Sic Johannes papa VIII Photium Neophytm, a papa Nicolao depositum, Augustorum interventu Basillii, Leonis, Alexandri, in patriarchatu Constantiopolitano restituit, scribens prædictis Augustis in hæc verba: « *Scripsitis nobis, dilectissimi filii, ut apostolica et compassionis viscera aperientes, omnes qui in Ecclesia que apud vos est correptionibus subjacent, recipiamus, pacique et unanimitati studentes, ipsum dominum Photium archiepiscopum communicantem nobis, in summam sacerdotum dignitatem et honorem patriarchatus restitutus, ne diutius Ecclesia Dei ut schismate et scandalo conturbata permancat. Nos ergo petitio nem vestram, ut justam et Deo placentem amplexi et opportunum tempus quod diu desideravimus, nos invenisse gavisi, misimus apocrisiarios nostros voluntatem vestram implere; quamvis pietas vestra antequam advenirent, ipsum virum præoccupaverit violenter restituere. Quod tamen et nos libenter recipimus. Et quamvis hoc faciendi potestatem habentes, non tamen ex potestate nostra eum restituere volumus, sed ex apostolicis decretis et paternis constitutionibus testimonia proferimus, non leges Ecclesie antiquitus datas solventes; sed in quibus gratiarum diligentia inconvertibiliter ob servata. Ecclesiæ corpus evellit ac dissipat, ad utilitatem ejus omnia reducere cupientes. Synodus*

enim Nicæna secundo capitulo dicit, quoniam frequenter sive ex necessitate, sive alio quolibet modo transgrexi contingit homines ecclesiasticos canones. Et papa Gelasius dicit, quoniam ubi necessitas non est, inconvertibilia maneant sanctorum Patrum decreta. Et sanctissimus papa Leo in eodem spiritu præcepit dicens : Ubi necessitas non est, nullo modo violentur sanctorum Patrum statuta. Ubi vero necessitas fuerit, ad utilitatem Ecclesiæ qui potestatem habet, ea dispensem. Ex necessitate enim fit mutatione legis. Et Felix papa : Contemplari oportet quod ubi occurrit necessitas, sepe constitutiones Patrum transpredimur. Et Carthaginensis synodus xxxv capitulo dicit : Præcipimus ut clerici rursus in Ecclesiæ recipiantur, quamvis primum in synodo depositi fuerint. Synodus etiam synodum solvit propter unitatem et pacem Ecclesiæ. Et Innocentius papa quinto capitulo dicit : Qui promoti sunt a Bonoso haeretico, recipientur iterum, ne scandalum in Ecclesia pullulent. Non solum autem pro haeresi depositis apostolica sedes hæc paci ecclesiastica studens, adjutorii manum porrexit : sed et orthodoxis sacerdotibus et patriarchis ad eam confugientibus, sicut et nunc Photio fecit, usitata miseratione subvenit. Nostis enim quod magnum Athanasium Alexandrinum episcopum, et Cyrillum, et Polycronium Hierosolymitanos, et Joannem, quæ charitas vestra Chrysostomum vocat, et Flavianum, a synodo depositis apostolica sedes in pristinum honorem restituit. Si igitur qui a Donatistis et Bonoso ordinati, et a liminibus orthodoxæ Ecclesiæ a synodo plenaria sequestrati, ab alia synodo recipiuntur, et in catalogo sacerdotum habentur, ne Ecclesia diminutionem vel divisionem patiatur ; quanto magis orthodoxæ fideli viros, et immaculatae vitæ non oportet contempnere, sed ad pristinum honorem revocare ? Sicut enim apostolica sedes hæc, semel accipiens claves regnum celorum, primo et magno pontifice Jesu per principem apostolorum Petrum, dicente ad eum : *Tibi dabo claves regni celorum ; el quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in celis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in celis (Math. xviii)* ; habet potestatem universaliter ligandi et solvendi, et secundum Jeremiam, elevandi et plantandi (*Jer. 1*). Et propter hoc et nos ejusdem potestate principis apostolorum Petri utentes, cum omni Ecclesia nostra mandamus vobis, et sanctissimis fratribus nostris patriarchis Alexandriæ, Antiochiae, et Hierosolymorum, et cæteris epis copis, et omni plenitudini Constantinopolitanæ Ecclesiæ, secundum petitionem vestram Photium patriarcham fratrem et consacerdotem nostrum nos in communionem recipere. Item : Recipite eum sine excusatione ; nullus excusetur pro synodis contra eum peractis, nullus sanctorum prædecessorum meorum Nicolai et Adriani sententias contra eum causetur. De ipso enim subreptum est illis, nullus contra eum subscriptiones vestras occasionem schismatis habeat : omnia enim ut infecta et irrita facimus, et

A quæcumque sunt contra eum in manibus principis apostolorum ponimus : et per eum in humeris Iesu Christi agni *Dei, qui tollit peccata mundi (Joan. 1)*.» Item : « Ethoc confirmare vos volumus, ut post mortem Photii fratris nostri, nullus ex lignitate mundana ad pontificalem honorem ascendat ; sed ex presbyteris cardinalibus ejusdem Ecclesiæ, vel ex diaconibus, aut ex aliis sacerdotibus, qui sub Ecclesia Constantinopolitana consistunt. » Item : « Et quoniam nos pro pace Ecclesiæ solliciti, Photium fratrem nostrum **G** recipimus, sicut et Adrianus papa Tharasium, nullus computet canonicum usum. Privilegia enim paucorum communem legem non faciunt. Si quis vero tale quid amodo facere præsumperit, sive venia erit. » Ita quoque cum esset antiquis regulis præsinitum, ut nullus qui esset in clero, extranearum consortium haberet mulierum : sed earum tantum quæ omnem suspicionem excluderent, beatus papa Gregorius hunc rigorem ita modicavit clericis Anglorum, ut si qui essent extra sacros ordines constituti, qui se continere non possent, uxores sortirentur, et stipendia sua foris acciperent, intelligens leviorē esse casum, si ruentes conjugali vinculo exciperentur, quam si vago concubitu interminata libidinis voragine absorberentur. Sicaliæ dispensationes salubri deliberatione admissæ, cessante necessitate, debent et ipsæ cessare, nec est pro lege habendum quod aut utilitas suasit, aut necessitas imperavit. Unde legitur in epistola beati papæ Leonis ad episcopos Africæ ; « Superest, fratres, ut concorditer salubres suscipiatis hortatus ; et nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes divinis et apostolicis constitutionibus pareatis : et in nullo patiamenti providentissima canonum decretæ violari. Quæ enim hactenus certarum remisimus consideratione causarum, antiquis deinceps custodienda sunt regulis, ne quod ad tempus pia lenitate concessimus, justa post ultione plectamus. Nec tantum hoc in ecclesiasticis observandum est regulis, sed etiam in ipsis legibus. De venerandis legibus legitur Romanis. Quodcumque imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit, legem esse constat. Hæ sunt, quæ constitutiones appellantur. Plane ex his quædam sunt quæ personales appellantur, quæ nec ad exemplum trahuntur, quoniam nec hoc princeps vult. Nam quod alicui ob merita induxit, vel si cui pœnam icrogavit, vel si cui sine exemplum subvenit, personam non transgreditur. Possemus de hujusmodi plurimas rationes, plurima exempla colligere, sed prudenti lectori, et ei qui novit de paucis plurima intelligere, debent prædicta sufficere. Quod tamen jam monuimus, iterum monemus, ut si quis quod legerit de sancticribus sive dispensationibus ecclesiasticis, ad charitatem, quæ est plenitudo legis, referat, non errabit, non peccabit ; et quando aliqua probabili ratione a summo rigore declinabit, charitas excusabit ; si tamen nihil contra Evangelium, nihil

contra apostolos usurpaverit. Si quæ vero sententia de forensibus legibus inserta sunt, quæ judicium sanguinis contineant, non ad hoc insertæ sunt, ut ecclesiasticus judex per eas aliquem debeat condemnare; sed ut ex eis assertionem canonorum faciat decretorum. Hinc attendens quanta penitentia puniendum sit facinus illud vel flagitium, quod judicant judges sæculi, morte vel membrorum mu-

tilatione multandum. Hanc enim rationem Romani pontifices in assertione decretorum suorum frequenter interponunt. Nam, si hoc leges sæculi continent, quanto magis divine?» Hæc hactenus. Deinceps singularum partium titulos totius voluminis intentionem continentates breviter perstringemus, ut hinc prudens lector advertat, quid in unaquaque parte sibi necessarium querere debeat.

DIVI IVONIS

CARNOTENSIS EPISCOPI

DECRETI PARS PRIMA

De fide et sacramento fidei, id est baptismate, et ministerio baptizandorum et baptizatorum consignandorum et consignatorum; et de observatione singulorum. Et quid conferat baptismus, quid confirmatio.

CAP. 1. — *Quædam in Scripturis sanctis sic esse posita, ut scirentur et crederentur; quedam sic iussa, ut observarentur; quedam prohibita, ne fierent. De speculo Augustini.*

Quis ignorat in Scripturis sanctis, id est legitimis, propheticis, evangelicis et apostolicis, auctoritate canonica præditis, quædam sic esse posita, ut tantum scirentur et crederentur: ut est, quod in principio fecit Deus cælum et terram (*Gen. i.*); et quod, in principio erat verbum (*Joan.*); et quæcumque facta divina vel humana tantummodo cognoscenda narrantur. Quædam vero sic esse iussa, ut observarentur, prohibita ne fierent. Ut est: *Honora patrem et matrem:* et: *Non macaberis* (*Exod. xx; Ephes. vi.*). Horum autem quæ jubendo et vetando scripta sunt, alia sunt sacramentorum velata mysteriis: quæ multa Veteris Testamenti populo illi facienda mandata sunt; neque a populo Christiano nunc fiunt, sed tantummodo intelligenda requiruntur atque tractantur: sicut est Sabbathum ad visibilem vacationem, sicut est azyma in pane sine fermento, pascha in ovis occisione; sic tot genera sacrificiorum ciborumque vetandorum, etneomenie, et annuae solemnitates, quas observant nuncusque Judæi: et illæ justificationes, quæ non ad opera justitiae proprie pertinent, sed aliquid significare intelliguntur. Quis enim Christianus septimo anno cogitur servum reddere libertati, et si discedere ille noluerit, ejus auriculam subula pertundere ad postem, et cætera hujusmodi? Alia vero etiam nunc facienda sunt, si facienda præcepta sunt; nec facienda, si prohibita, qualia sunt illa, quæ dixi; *Honora patrem et matrem;* et: *Non macaberis.* De his igitur quæ ita sunt posita in litteris sacris, vel jubendo, vel vetando, vel sinendo, ut etiam nunc, id est tempore Novi Testamenti ad vitam piam exer-

Bendam moresque pertineant, hoc opus quod in manus sumpsi, componere agressus sum: ut quantum me Deus adjuvat, omnia talia de canonice libris colligam, atque, ut facile inspici possint, in unum tanquam speculum congeram. Oportuit enim sic ea ponи ab auctoribus nostris, quemadmodum posita sunt: ut præcepta narrationibus vel disputationibus propriis figurata, et figuratis propriis miscerentur, dum rerum gestarum ordo servatur, aut respondet adversis; aut qui docendi sunt instruuntur, aut occultorum inventione quodammodo renovantur bi qui prompta et aperta fastidiunt.

CAP. 2. — *Quæ esse propria divinæ Trinitatis senserunt catholici tractatores. August., l. i De Trin. c. 4.*

(*De consecrat. dist. 3, c. Omnes quos.*) Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est, divinorum librorum veterum, et novorum catholici tractatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, et Filius et Spiritus sanctus, unius ejusdemque substantiæ inseparabili equalitate divinam insinuant unitatem. Ideoque non sint tres dii, sed unus Deus. Quamvis Pater Filium generet et ideo Filius non sit qui Pater est; Filiusque a Patre sit genitus, et ideo Pater non sit qui Filius est; Spiritusque sanctus nec Pater sit nec Filius, sed tantummodo Patris et Filii Spiritus et Patri et Filio etiam ipse coequalis, et ad Trinitatis pertinens unitatem. Non tamen eamdem Trinitatem natam de virgine Maria, et sub Pontio Pilato crucifixam et sepultam, et tertia die resurrexisse, et in cœlum ascendisse, sed tantummodo filium. Nec eamdem Trinitatem descendisse in specie columbae super Jesum baptizatum (*Matth. iii.*), aut die Pentecostes post Ascensionem.

Domini sonitu facto de cœlo, quasi ferretur fatus
vehemens, et linguis divisis velut ignis sedisse super
unumquemque eorum **S**ed tantummodo Spiritum
sanctum (*Act. ii*). Nec eamdem Trinitatem dixisse
de cœlo : *Tu es Filius meus (Marc. i)*, sive cum
baptizatus est a Joanne (*Math. iii*), sive in monte
quando cum illo erant tres discipuli (*Math. xvii*),
aut quando sonuit vox dicens : *Et clarificavi, et
iterum clarificabo (Joan. xii)*; sed tantummodo
Patris vocem fuisse ad Filium factam. Quamvis
Pater et Filius et Spiritus sanctus sicut inseparabiles
sunt; ita inseparabiliter operentur. Nam, quo
intellectu homo Deum capit, qui ipsum intellectum
sum, quo cum vult capere, nondum capit? Si
autem bunc jam capit, attendat diligenter, nihil in
eo esse in sua natura melius et videat utrum ibi
videat ulla linea menta formarum, nitorum colorum,
spatiis granditatem, partium distantiam, molis
distensionem, aliquas per locorum intervalla motio-
nes, vel aliquid hujusmodi. Nihil istorum invenimus
certe in eo, quo in natura nostra nihil melius inveni-
mus, id est in nostro intellectu, quo sapientiam
capimus quanto capaces sumus. Quod ergo non
invenimus in meliore nostro, non debemus in illo
quærere quod longe melius est meliore nostro. Ut
sic intelligamus Deum, si possumus quantum possu-
mussine qualitate bonum, sine quantitate magnum,
sine indigentia creatorem, sine situ præsentem,
sine habitu omnia continentem, sine loco ubique
totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui
mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem.
Quisquis Deum ita cogitat, et nondum potest omnimodo
invenire quid sit, pie tamen cavit quantum
potes, taliquid de eo sentire quod non sit. Est tamen
sine dubitatione substantia, vel si melius hoc appellatur,
essentia quam Græci οὐσίαν vocant.

**CAP. 3. Symbolum Ephesini concilii ducentorum
episcoporum**

Credimus in unum Deum, Patrem, omnipotentem,
omnium visibilium et invisibilium Conditorem, et
in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei,
natum de Patre, unigenitum, hoc est de substantia
Patris: Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum
verum ex Deo vero, natum, non factum, ὁμοίως
Patri, hoc est, unus cum Patre substantiæ, per
quem omnia facta sunt in cœlo et in terra: qui
propter nos homines, et propter nostram salutem
descendit, et incarnatus est et homo factus passus
est, et resurgens tertia die, ascendit in cœlos: inde
venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum
sanctum. Eos autem qui dicunt, erat tempus
quando non erat; et antequam nascetur non erat;
et quia ex nullis existentibus factus est, aut ex alia
substantia vel essentia esse dicunt, aut τρόπον,
hoc est convertibilem, seu commutabilem Dei
Filium: anathematizat catholica et apostolica Ecclesie.
Sequentes itaque omnium per omnia sanctorum
Patrum confessiones, quas loquente in eis sancto
Spiritu protulerunt, et intentioni, quæ est in eorum

A intellectibus, æquis vestigiis inhærentes; atque iter
ambulantes regium, profitemur quod ipsum unigenitum
Dei Verbum, natum ex ipsa Patris essentia,
de Deo vero Deus verus; lumen de lumine, per
quem omnia facta sunt, sive in cœlis, sive in terra,
salutis nostra causa descendens ad exinanitionem
sese dignatus est inclinare. Natus autem et homo
factus, id est carnem de Virgine sancta suscipiens,
eamque propriam faciens nativitatem nostram ex
vulva sustinuit homo de muliere procedens, non
quod erat abjiciens. Nam licet factus sit in assumptione
carnis et sanguinis; tamen servavit quod erat. Deus scilicet natura et veritate persistens. Nec
carnem itaque dicimus in naturam Deitatis esse
conversam, nec in substantia carnis ineffabilem
Dei Verbi essentiam commutatam. Inconvertibilis
enim est incommutabilis, idemque ipse juxta Scripturas jugiter permanens. Visus est autem et parvulus,
positus adhuc in cunabulis. Et in sinibus
Genitricis virginis constitutis universam creaturam
replebat, ut Deus genitori suo indivisus existens.
Quod divinum est enim, sine quantitate et sine
mole cognoscitur, nec ullis terminis continetur.
Unitum ergo carni verbum Dei, secundum substantiam
confitentes, unum adoramus Filium et Dominum
Iesum Christum, non seorsum ponentes et
determinantes hominem et Deum, velut invicem
sibi dignitatis et auctoritatis unitate conjunctum.
Hoc enim novitas vocis est, et aliud nihil. Nec
item Christum specialiter nominantes Deum Verbum
quod ex Deo est; nec alterum similiter Christum
qui specialiter de muliere natus est, sed unum
solummodo Christum Dei Patris Verbum cum propria
carne cognoscimus. Tunc enim juxta nos unicus
est, quamvis Spiritum ipse dignis contulerit;
et non ad mensuram, sicut beatus evangelista Joannes
asseruit (*Joan. in*). Sed nec illud dicimus quod
Dei verbum, velut in homine communis, qui de
santa Virgine natus est, habitaverit, ne Deum homo
Christus habitatorem possidere credatur. Quamvis
enim Verbum habitaverit in nobis et dictum sit in
Christo habitare omnem plenitudinem Deitatis corporaliter (*Coloss. ii*): tamen intelligimus Verbum
quod caro factum est, non sicut in sanctis habitate
dicitur; nec talem in ipso habitationem factam
definire tentabimus. Sed unus juxta naturam, nec

C D in carnem penitus commutatus, talem sibi fecit
habitationem, qualem et anima hominis habere
creditur ad proprium corpus. Unus igitur est Christus
Filius et Dominus, non velut conjunctionem
quamlibet in unitatem, dignitatis et auctoritatis
hominis habens ad Deum. Non enim potest unire
naturas sola dignitatis æqualitas. Denique Petrus
et Joannes æqualis sunt ad alterutrum dignitatis,
propter quod et apostoli et sancti, discipuli esse
monstrantur. Verumtamen uterque non unus est.
Nec juxta collationem vel connexionem, modum
conjunctionis advertimus. Hoc enim ad unitatem
non sufficit naturalem, nec secundum participatio-

nis effectum : sicut nos etiam adhaerentes Deo, unus cum eo spiritus sumus (*I Cor.* vi), imo potius conjunctionis nomen evitamus, tanquam non existens idoneum quod significet unitatis arcanum. Sed neque Deum aut Dominum Christi, verbum Dei Patris asserimus, ne iterum manifestius in duos dividamus unum Christum Filium et Dominum, et in crimen sacrilegii decidamus, Deum illi seipsum facientes et Dominum. Unitus quippe sicut superius diximus, Deus verbum carni secundum subsistentiam, Deus quidem est omnium et dominator universitatis: verumtamen nec servus est sibi ipse nec dominus; quia ineptum est, vel potius implum hoc sentire vel dicere. Quamvis enim Deum suum Patrem dixerit, cum Deus sit etiam ipse naturam et de illius essentia, tamen nullatenus ignoramus quod manens Deus homo quoque factus sit, qui sub Deo juxta debitam legem naturae humanitatis existeret. Ipse vero sibi **¶** quomodo vel Deus poterit esse, vel Dominus? Ergo sicut homo quantum decenter exinanitionis mensurae congruit, sub Deo se nobiscum esse asservit. Hoc etiam modo sub lege factus est quamvis ipse promulgaverit legem, et legislator ut Deus exstiterit. Cavemus de Christo dicere : Propter assermentum veneror assumptum, et propter invisibilem adoro visibilem. Horrendum vero super hoc etiam illud dicere : Is qui susceptus est cum eo qui suscepit connuncupatur Deus. Qui enim hoc dicit, dividit iterum in duos Christos eum qui unus est, hominem seorsum in parte, et Deum similiter in parte constituens. Evidenter enim denegat unitatem, secundum quam non alter cum altero coadatur, aut connuncupatur Deus, sed unus intelligitur Christus Jesus Filius Dei unigenitus, una servitum cum propria carne venerandus. Confitemur etiam quod idem ipse qui ex Deo Patre natus est, Filius unigenitus Deus, licet juxta naturam suam expers omnis passionis exstiterit, pro nobis tamen secundum Scripturas carne passus sit. Et erat in crucifixo corpore, propriæ carnis impossibiliter ad se relrens passiones. Gratia enim Dei pro omnibus gustavit mortem (*Hebr.* ii), tradens proprium corpus, quamvis naturaliter ipse vita sit et resurrecio mortuorum. Nam ut mortem ineffabili potentia procularet, ac prius in sua carne *primogenitus ex mortuis* (*Coloss.* i) fieret, et *primitivæ dormientium* (*I Cor.* xv), viamque faceret humanæ naturæ ad incorruptionis recursum : gratia Dei, sicut supradictum est, pro omnibus gustavit mortem, et tertia die resurgens expoliavit infernum. Idecirco quamvis dicatur quod per hominem facta sit resurreccio mortuorum, tamen intelligimus hominem factum Verbum quod ex Deo est ; et per ipsum mortis imperium fuisse destructum. Veniet autem temporibus præfinitis, sicut est unus Filius, et Dominus in gloria Patris, ut judicet orbem terrarum in æquitate (*Psal.* xcvi), sicut Scriptura testatur. Necessario igitur et hoc adjicimus. Annuntiantes enim secundum carnem mortem unigeniti Filii Dei, id est

A Jesu Christi et resurrectionem ejus, et in cœlos ascensionem pariter confitentes, incurvantem celebramus in ecclesiis sacrificii servitatem. Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur particeps sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi omnium nostrorum redemptoris effecti; non ut communem carnem percipientes, quod absit nec ut viri sanctificati et Verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem; sed vere vivificatricem, et ipsius verbi propriam factam. Via enim naturaliter ut Deus existens, quia proprie carni unitus est, vivificatricem eam esse professus est. Et ideo quamvis dicat ad nos : *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem* (*Joann.* vi); non lamen eam ut hominis unius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim juxta naturam suam vivificatrix esse caro hominis poterit? Sed ut vere propriam ejus factam, qui propter nos Filius hominis est factus et vocatus. Eas autem voces, quas Salvator noster in Evangelii protulit non in duabus subsistentiis, aut personis omnino patimur. Non est enim duplex, unus Christus et solus, quamvis ex duabus diversisque rebus ad unitatem cognoscitur individuam convenisse. Sicut homo quoque ex anima constans et corpore, non duplex potius, sed unus est ex utroque. Humanas ergo et divinas insuper voces ab uno Christo dictas animadvertemus, recte sentimus. Cum enim haec duo dignissime loquuntur de seipso. *Qui me videt, videt et Patrem* (*Joan.* xiv); et : *Ego et Pater unus sumus* (*Joan.* x) : divinam ejus intelligentiam ineffabilemque naturam, secundum quam unus est cum Patre suo, propter unam, eamdemque substantialiam, imago et character splendorque ejus gloriarum existens. Cum vero humanæ naturæ mensuram nullatus ignorans, *Judæos alloquitur : Nunc me queritis occidere hominem, qui veritatem vobis locutus sum* (*Joan.* viii) : item non minus eum qui in similitudinem et æqualitatem Patris est, Deum verum etiam in mensuris humanitatis ejus agnoscimus. Si enim necessario creditur, quod natura Deus existens factus sit caro, imo potius homo animalis anima rationali : quæ causa est, ut in ejus vocibus quilibet erubescat, si eas homine dignas effatus est? Quod si sermones homini congruentes abiecitur, juxta nos hominem fieri quid coegerit? Cum vero se propter nos ad exinanitionem spontaneam misericorditer inclinaverit, quam ob causam dignos exinanitione sermones effugeret? Uni igitur personæ cuncta ejus in Evangelio ascribimus, uni hypostasi seu subsistentia Verbi scilicet incarnati, quia unus est *Dominus Jesus Christus* (*I Cor.* viii), ut scriptum est. Appellatum vero ab Apostolo pontificem confessionis nostræ (*Hebr.* ii) tanquam sacrificantem Deo et Patri fidei nostræ confessionem, quæ a nobis ipsis per ipsum Deo et Patri incessanter offertur : iterum eum dicimus, qui ex Deo secundum naturam Filius est unigenitus, nec homini

præter eum alteri, sacerdotii nomen et officium deputamus. Factus est enim *mediator Dei et hominum* (*I Tim. ii*), et reconciliator ad pacem, *semetipsum Deo et Patri pro nobis offerens in odorem suavitatis* (*Ephes. v*). Ideoque dicebat: *Sacrificium et oblationem noluisti, holocausta pro peccato non tibi placuerunt, corpus autem perfecisti mihi. Tunc dixi. Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus voluntatem tuam* (*Psal. xxxix*). Obtulit enim proprium corpus non pro se, sed *pro nobis, in odorem suavitatis*. Nam qua pro se oblatione vel sacrificio indigeret, ab omni peccato liber ut Deus existens: *Quod si omnes peccaverunt et egerint gratia Dei* (*Rom. v*), secundum hoo quod sumus ad mutabilitatem excessum proniiores effecti, peccatis ægrotavit humana natura, ipse vero nota: ideoque nos gloria ejus egimus: cur erit ultra jam dubium quod *Agnus verus pro nobis sit immolatus?* Qui dicit autem, quia seipsum tam pro se quam pro nobis obtulerit (*Isai. lxi*), nullatenus impietas crimera effugiet, cum nihil prorsus iste deliquerit, nec ullum fecerit omnino peccatum. Qua igitur eguerat oblatione; nullo suo exstante facinore, pro quo si esset, satis admodum convenienter offerret. De spiritu quoque cum dicit: *Ille me clarificabil* (*Joan. xvi*), hoc rectissime sentientes, unum Christum et filium, non velut alterius egentem gloria, confitemur a Spiritu sancto gloriam consecutum; quia Spiritus ejus nec melior, nec superior ipso est. Sed quia humana opera faciens, ad demonstrationem sua Deitatis virtute proprii Spiritus utebatur, ab ipso glorificari dicitur, quod virtus sua vel disciplina quælibet unquamque clarificet. Quamvis enim in sua sit substantia Spiritus ejus, et intelligatur in persona proprietas juxta id quod Spiritus est, et non Filius, attamen **10** alienus non est ab illo. Nam Spiritus appellatus est veritas (*Joan. xiv*), et veritas Christus est. Unde et ab isto similiter, sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per sanctorum manus apostolorum miracula gloriosa perficiens, Dominum glorificavit Jesum Christum, postquam ascendit in celum. Nam creditus est Christus natura Deus existens, per suum Spiritum virtutes efficiens. Ideoque dicebat: *De meo accipiet, et annuntiabit vobis* (*Joan. xvi*). Nequaquam vero participatione alterius, idem Spiritus sapiens aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, et nullo prorsus indigens bono. Nam paternæ virtutis et sapientiæ, id est Filii, Spiritus creditur: et ideo ipsa re et substantientia virtus et sapientia comprobatur. Igitur quia Deum carni unitum juxta substantientiam sancta virgo corporaliter peperit, idcirco eam Dei Genitricem esse profitemur. Non quod Verbi natura existendi principium de carne sortita sit: *Erat enim in principio Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan. i*), et ipse est conditor saeculorum, Patri coeterum, et universitatis creator. Sed quod, ut superius diximus,

A juxta subsistentiam sibimet uniens humanam naturam, natitatem sustinuerit ex ipsa vulva corporea. Non quod egnerit necessario ea propter suam naturam natitatem quæ est in extremis sæculi facta temporibus, sed ut ipsas benedicret substantia nostræ primitas: et dum Deum carni unitum mulier edidisset, illa quæ adversus omnem genus humanum maledictio fuerat prolata desineret, nec jam morti nostra corpora destinaret. Illud quoque quo dictum est: *In tristitia paries filios* (*Gen. iii*), ipse dissolvens, verum esse monstraret quod prophetæ voce prædixerat: *Absorpia est mors in victoria* (*I Cor. xv*). Et iterum: *Abstulit Deus omnem lacrymam ab omni facie* (*Apoc. vn*). Propter hanc enim causam dicimus eum dispensatoriæ, et ipsis benedixisse tunc nuptiis, cum in Cana Galileæ cum sanctis vocatus apostolis adesse dignatus est (*Joan. ii*). Hæc sapere sumus edocti a sanctis apostolis et evangelistis, et ab omni *Scriptura divinitus inspirata* (*II Tim. iii*), nec non et a beatis Patrum confessionibus veritate subnixis. His omnibus etiam religionem tuam concordare, et præter aliquem dolum consentire jam convenit. Quæ vero religioni tua anathematizare necesse est, huic epistole nostra subjecta sunt.

B I. Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, et propter hoc ipsam Dei Genitricem sanctam virginem (peperit enim secundum carnem, carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est: *Et Verbum caro factum est* (*Joan. i*)) anathema sit.

II. Si quis non confitetur carni, secundum substantiam unitum Dei Patris Verbum, unum quoque esse Christum cum propria carne, et eundem ipsum sine dubio Deum simul et hominem, anathema sit.

C III. Si quis in uno Christo dividit subsistentias post unionem, sola societate contingens ea, quæ secundum dignitatem est, vel etiam auctoritatem aut potestatem, et non magis conventu, qui per unitatem factus est naturaliter, anathema sit.

D IV. Si quis in duabus personis vel subsistentiis dividat eas voces, quæ tam in Evangelicis, quam Apostolicis litteris continentur; vel etiam eas, quæ a Christo a sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de seipso: et alias quidem ex his tanquam homini, qui præter Dei Verbum specialiter intelligatur, applicandas crediderit; alias vero tanquam Deo dignas; soli Verbo Dei Patris deputaverit, anathema sit.

V. Si quis audet dicere Christum hominem θεόφορον id est, Deiferum, ei non potius Deum esse veraciter dixerit, tanquam unicum Filium per naturam, secundum quod *Verbum caro factum est*, et participavit nobis similiter carne et sanguine, anathema sit.

VI. Si quis Deum vel Dominum esse Christi Dei Patris Verbum, et non magis eundem ipsum confitetur Deum et hominem simul, propterea quod

Verbum caro factum est secundum Scripturas, anathema sit.

VII. Si quis tamquam hominem Jesum, operante Deo Verbo, dicit adjutum, et unigeniti dignitatem, tanquam alteri præter ipsum existenti, tribuit, anathema sit.

VIII. Si quis audet dioere assumptum hominem coadornari cum Deo Verbo oportere, et connuncupari Deum tanquam alterum cum altero, (adjectio enim unius syllabe *con*, hoc cogit intelligi) et non magis una reverentia veneratur Emmanuel, unamque ei glorificationem dependit, juxta quod *Verbum caro factum sit*, anathema sit.

IX. Si quis unum Dominum Jesum Christum glorificatum dicit a Spiritu sancto, tanquam ab aliena virtute, qua per eum interetur, et ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, et per eum implesse divina signa, et non magis proprium ejus esse Spiritum dicit, sicut et Patrem, per quem signa operatus est, anathema sit.

X. Pontificem et apostolum confessionis nostræ factum esse Christum (*Ephes. v*), divina Scriptura commemorat. *Obtulit enim semel ipsum pro nobis Deo Patri in odorem suavitatis.* Si quis ergo pontificem et apostolum nostrum alium dixerit esse factum, præterquam ipsum Deum Dei Verbum, quando *factum est caro*, et secundum nos homo, sed quasi alterum præter ipsum specialiter hominem ex muliere; et si quis dicit, quia propter se obtulit seipsum in oblationem, et non magis pro nobis solis (non enim in dignitatem oblatione qui peccatum nescivit) anathema sit.

XI. Si quis non confitetur carnem Domini vivificatricem esse, tanquam propriam ipsius Verbi Dei Patris, sed quasi alterius cuiuspiam, præter ipsum, conjuncti eidem secundum dignitatem, aut secundum quod solam divinam habitationem habuerit, et non potius, ut diximus, vivificatricem esse, quia facta est proprium Verbo Dei, cui omnia vivificare possibile est, anathema sit.

XII. Si quis non confitetur Dei Verbum carne passum esse, et carne crucifixum, et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundum quod est et vita et vivificator, ut Deus, anathema sit.

CAP. 4. — *Augustinus in libro De fide ad Petrum Diaconum. Unus Deus.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum esse naturaliter Deum, in cuius nomine baptizati sumus: cum enim aliud nomen sit Pater, aliud Filius aliud Spiritus sanctus: hoc est utique unum naturæ nomen horum trium quod dicitur Deus, qui dicit in Deuteronomio: *Videte, videite, quoniam ego sum Deus, et non est aliud præter me* (*Dent. xxxii*); et de quo **¶** dicitur: *Audi Israel, Dominus Deus tuus: Deus unus est* (*Deut. vi*); et: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Matth. iv*).

CAP. 5. — *Dominus.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patrem et

A Filium et Spiritum sanctum, id est sanctam Trinitatem, esse solam naturaliter verum Deum Dominum; quia cum tres deos nobis colere non licet, nisi unum solum verum Deum: tamen sicut Pater verus Deus dicitur, testante Apostolo, qui ait: *Conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo, et vero, et expectare Filium ejus de celis, quem suscitavimus a mortuis Iesum* (*I Thess. i*); ita quoque Filium verum Deum Joannes commendat apostolus, dicens; *Scimus quia Filius Dei venit et dedit nobis intellectum ut cognoscamus verum Deum* (*I Joan. v*): et scimus in vero Filio ejus Jesu Christo, hic est verus Deus, et vita æterna. Qui utique quoniam verus Deus est, etiam veritas est, sicut ipse nos edocet, dicens: *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan. xiv*). De Spiritu quoque sancto Joannes apostolus ait: *Quia Spiritus est veritas* (*ibid*). Et utique non potest naturaliter verus Deus non esse, qui veritas est. Quem etiam Deum Paulus apostolus confitetur, dicens: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri. Empti enim estis pretio magno; glorificate et portate Deum in corpore vestro* (*I Cor. vi*).

CAP. 6. — *Sempiternus.*

B Firmissime tene, et nullatenus dubites Patrem et Filium et Spiritum sanctum, id est sanctam Trinitatem unum verum Deum sine initio sempiternum esse, propter quod scriptum est: *In principio erat Verbum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum* (*Joan. i*). Hæc denudo sempiternitas intitulatur in psalmo, ubi dicitur: *Deus autem rex noster ante sæcula* (*Psal. lxxiii*). Et alio loco: *Sempiterna quoque ejus virtus et divinitas* (*Rom. i*).

C CAP. 7. — *Incommutabilis*

Firmissime tene, et nullatenus dubites sanctam Trinitatem, solum verum Deum; sicut æternum, ita solum naturaliter incommutabilem esse. Hoc enim significat, cum dicit famulo suo Moysi: *Ego sum qui sum* (*Exod. iii*.) Huic in psalmo dicitur: *in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cali, ipsi peribunt, tu autem permanes et omnia sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mulabitis eos, et mulabuntur; tu autem idem ipsè es* (*Psal. ci*),

CAP. 8. — *Omnium creator.*

D Firmissime tene, et nullatenus dubites sanctam Trinitatem solum verum Deum, rerum omnium esse visibilium et invisibilium Creatorem. De quo in psalmis dicitur: *Beatus, cuius Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsis, qui fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt* (*Psal. cxliii*). De quo etiam Apostolus dicit: *Quoniam ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum* (*Rom. xi*).

CAP. 9. — *Tres personæ.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patris, et Fili, et Spiritus sancti, unam quidem esse naturam, tres vere esse personas. Patremque solum esse, qui dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (*Matth. xvii*); et Filium solum esse, super

quem illa vox solius Patris sonuit, quando in Iordanem secundum hominem baptizatus est, et hunc esse unigenitum, qui carnem solus accepit, et Spiritum sanctum Patris et Filii, solum esse qui in specie columbae super Christum baptizatum, et ascendentem de aqua, descendit (*Matth. iii*) : et quinquagesimo die post resurrectionem Christi fideles in uno loco positos, in linguarum ignearium visione adveniens replevit (*Act. i*). Illam vero vocem, quam solus locutus est Deus Pater; et illam carnem, qua solus homo factus est, unigenitus Deus; et illam columbam, in cuius specie Spiritus sanctus super Christum descendit; illasque linguas igneas, in quarum visione fideles uno loco constitutos replevit, opera esse totius Trinitatis, id est, unius Dei, qui fecit omnia in celis et in terra, visibilia et invisibilia.

CAP. 10. — *Filius solius Patris, Spiritus amborum.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites solum Deum Filium, id est unam ex Trinitate personam, solius Dei Patris esse Filium Spiritum verosanctum, ipsum quoque unam ex Trinitate personam, non solius Patris, sed simul et Patris et Filii esse Spiritum. Ostendens enim Deus Filium solum esse de Patre genitum, ait : *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret (Joan. iii)*; et paulo post : *Qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei (ibid.)*. Spiritum vero sanctum et Patris et Filii esse Spiritum Apostolus docet, qui ait : *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis (Rom. viii)*. Et sequitur : *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus (ibid.)*.

CAP. 11. — *Semper procedens ab utroque.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites eumdem Spiritum sanctum qui Patris et Filii unus Spiritus est, de Patre et Filio procedere. Dicit enim Filius : *Cum venerit Spiritus veritatis, qui a Patre procedit (Joan. xv)*, ubi suum Spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. De Filio quoque procedere Spiritum sanctum, prophetica atque apostolica nobis doctrina commendat. Isaías enim dicit de Filio : *Percutiet terram virga oris sui, et Spiritu laboriorum suorum interficiet impium (Isai. xi)*. De quo et Apostolus ait : *Quem interficerit Dominus Jesus spiritu oris sui (II Thess. ii)*. Quem etiam ipse unigenitus Dei Filius spiritum oris sui esse significans, post resurrectionem suam insufflans in discipulos, ait : *Accipite Spiritum sanctum (Joan. xx)*. De ore vero Domini Iesu ait Joannes in Apocalypsi : *Quia gladius utraque parte acutus (Apoc. i)* procedebat. Ipse vero Spiritus oris ejus, ipse est gladius qui de ore ejus procedit.

CAP. 12. — *Deus immensus virtute non mole.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum, immensem esse, virtute non mole, et omnem creaturam spiritualem atque corporalem virtute ejus et praesentia contineri. Dicit enim Deus Pater : *Caelum et terram ego impleo (Jer. xxiii)*. Dicitur ergo de sapientia Dei, qui Filius ejus est : *Quia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia sua-*

A viter (Sap. viii). De Spiritu quoque sancto legimus : Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Sap. i). Et David propheta dicit : *¶ Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in celum, tu illic es; et si descendero in infernum, ades (Psal. cxxxii)*.

CAP. 13. — *Solus Filius incarnatus.*

B Firmissime tene, et nullatenus dubites unam ex Trinitate personam, id est Deum Filium, qui de natura Dei Patris solus natus est; et unius ejusdemque naturae cum Patre est, ipsum in Spiritu, in plenitudine temporis secundum susceptionem formae servilis (*Gal. iv*) : voluntarie, in virgine conceptum; et de virgine natum; Verbum carnem factum; ipsumque esse, qui essentialiter natus est de Patre, et essentialiter conceptus natusque est de Virgine; ipsumque unum esse, et unius naturae cum Patre, et unius naturae cum Virgine, qui ait de Deo Patre : *Ante saecula fundavit me, et ante omnes colles genuit me (Prov. viii)*. De quo etiam dixit Apostolus : *Quia cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege (Galat. iv)*.

CAP. 14. — *Verus Deus, verus homo.*

C Firmissime tene, et nullatenus dubites Jesum Christum Filium Dei sicut de Deo Patre, plenum perfectumque Dominum; sic de Maria Virgine, plenum perfectumque hominem genitum, id est Verbum Dominum, habentem scilicet sine peccato veram nostri generis carnem, et animam rationabilem. Quod ipse Dei Filius evidenter ostendit, dicens de carne sua : *Pulpite, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (Luc. xxiv)*. Animam quoque se habere, his verbis ostendit : *Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, et iterum sumam eam (Joan. x)*. Intellexum quoque anima se habere ostendit in eo quod dicit : *Discite a me quia mitis sum et humili corde (Math. xi)*. Et de ipso Deus per prophetam dicit : *Ecce intelliget puer meus, et exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde (Isai. iii)*. Nam et beatus Petrus secundum sancti David prophetiam in Christo carnem atque animam confitetur. De ipso enim loquens beatus Petrus ait : *Propheta igitur cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus (Act. ii)*, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelicta est anima ejus in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem (*Psalm. xv*).

CAP. 15. — *Unum Verbum fecit omnia tempora, dedit legem factus sub lege.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites unum atque ipsum esse Deum verum Verbum, qui cum Patre Deo et Spiritu sancti Deo fecit omnia tempora, et in monte Sina legem dedit Moysi ordinatam per angelos (*Exod. xx*), et ipsum Verbum Deum carnem factum, qui veniente plenitudine temporis missus a Patre et Spiritu sancto, solus factus est ex muliere quam fecit, solus factus est sub lege quam dedit (*Galat. iv*).

CAP. 16. — *Unus inconfusus et inseparabilis.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Dei Verbi quod caro factum est, duas naturas inconfusibiliter atque inseparabiliter permanere: unam veram divinam quam habet communem cum Patre, secundum quam dicit: *Ego et Pater unus sumus (Joan. x.)*; et: *Qui videt me, videt et Patrem (Joan. xiv.)*; et: *Ego in Patre, et Pater in me est (ibid.)*, secundum quam eum Apostolus dixit, splendorem gloriae et figuram substantiae Dei (*Hebr. i.*): alteram veram humauam, secundum quam ipse Deus incarnatus dicit: *Pater maior me est (Joan. xv.)*.

CAP. 17. — *Una persona.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Deum Verbum carnem factum, unam habere divinitatis sue carnisque personam. Deus enim verbum plenam naturam humanam ita sibi veraciter unire dignatus est; et, permanente divinitate sua, ita Verbum caro factum est, ut quamvis naturaliter non hoc sit Verbum quod caro, quia durarum naturalium veritas maneat in Christo, secundum unam tamen personam idem Verbum caro ab ipso fieret maternae conceptionis initio. Deus enim Verbum, non accepit personam hominis, sed naturaliter in aeternam personam divinitatis, accepit temporalem substantiam carnis. Unus est ergo Christus. Verbum caro factum; qui et ex patribus secundum carnem, et super omnia Deus benedictus in saecula unus est Jesus. Cui et Pater dicit: *Ex utero ante luciferum genui te (Psal. ix.)*. Ubi significatur ante omne tempus sine initio aeterna nativitas. De quo et evangelista dicit: *Quia vocatum est nomen ejus Jesus quod dictum est ab angelo priusquam in utero conciperetur (Luc. i.)*.

CAP. 18. — *Verbum conceptum.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a verbo; sed ipsum Verbum Deum sua carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi Dei incarnatione conceptum.

CAP. 19. — *Dei Verbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium.*

Firmissime tene, et nullatenus dubitos, ipsum unigenitum Deum Verbum carnem factum se pro nobis obtulisse sacrificium, et hostiam Deo in odorem suavitatis (*Ephes. v.*); cui cum Patre et Spiritu sancto, a patriarchis et prophetis, et sacerdotibus tempore Veteris Testamenti animalia sacrificabantur; et cui nunc, id est tempore Novi Testamenti cum Patre et Spiritu sancto, cum quibus illi est una divinitas, sacrificium et panis et vini in fide et charitate sancta catholica Ecclesia per universum orbem terra offerre non cessat. In illis enim carnibus victimis significatio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, et sanguinis quem erat effusurus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratione est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, et sanguini-

A nis, quem pro nobis idem Deus effudit. De quo beatus Paulus dicit in Actibus apostolorum: *Attende vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo (Act. xx.)*. In illis ergo sacrificiis quid nobis esset donandum, figurate significabatur; in hoc sacrificio quid nobis jam donatum sit, evidenter ostenditur. In illis sacrificiis prænuntiabatur Filius Dei, pro impiis occidendum, in hoc autem pro impiis annuntiatur occisus. Testante Apostolo, quia Christus, dum adhuc essemus infirmi secundum tempus, pro impiis mortuus est (*Rom. v.*). Et, quia cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filii ejus (*ibid.*).

13 CAP. 20. — *Verbum semper habet veram carnem.*

B Firmissime tene, et nullatenus dubites Verbum carnem factum, eamdem humanam carnem semper veram habere, qua de Virgine Verbum Deus natus est, qua crucifixus et mortuus est, qua resurrexit, et in colum ascendit, et in dextera Dei sedet, in qua etiam venturus est judicare vivos et mortuos. Propter quod ab angelis apostoli audiunt: *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in colum (Act. i.)*. Et beatus Joannes ait: *Eece veniet cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum crucifixerunt, et videbit eum omnis tribus terræ (Apoc. i.)*.

CAP. 21. — *Ad cuncta creatura bona.*

C Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse naturaliter summum atque incommutabile bonum, et ab ipso creatas esse omnes naturas. Bonas quidem, quia a summo bono factae sunt; sed mutabiles, quia de nihilo factae sunt. Nullamque esse malam naturam, quia omnis natura, in quantum natura est, bona est. Sed quia in ea bonum et minui et augeri potest, in tantum mala dicitur, in quantum bonum ejus minuitur. Malum enim nihil aliud est, nisi privatio boni. Unde constat geminum esse creaturæ rationalis malum, id est unum, quo voluntarie ipsa deficit a summo bono creatore suo; alterum quo invita puniatur ignis aeterni supplicio. Illud passura juste, quia hoc admisit iniuste. Et quæ ordinem in se non servavit divinæ institutionis, ordinem non effugient divinæ ultiōnis.

CAP. 22. — *Nihil praeter Deum ejusdem esse naturæ.*

D Firmissime tene, et nullatenus dubites neque angelos, neque quamlibet aliam creaturam ejusdem naturæ esse, cujus est secundum naturalem divinitatem suam, summa Triuitas, qui est unus naturaliter Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Neque enim unius naturæ esse poterant, ille qui fecit, et ea qua fecit.

CAP. 23. *De immutabili et mutabili.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem creaturam naturaliter mutabilem a Deo incommutabili factam; nec tamen posse jam quamlibet angelorum sanctorum creaturam in deterius commutari, quia sic acceperunt aeternam beatitudinem, qua Deo stabiliter perfruuntur, ut ea carere non possint. Sed

hoc ipsum quod ab illo statu beatitudinis, in quo sunt beati, mutari in deterius nullatenus possunt, non eis naturaliter insitum; sed postquam crevit, sunt, gratia divine largitate collatum. Si enim angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio diabolus et ejus angeli cecidissent.

CAP. 24. — *De differentia rationalis et irrationalis.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites, in omni creatura, quam spiritualem atque corpoream summa Trinitas fecit, solos spiritus angelicos et humanos intelligendi facultatem divinitus accepisse. Ceteros vero spiritus brutorum animalium rationalem intelligentiam non accepisse, et ob hoc omnino habere non posse. Propter quod dicitur hominibus : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (*Psal. xxxi*). Et ideo nec animas pecorum in homines, nec animas hominum in pecora posse aliquando transire.

CAP. 25. — *De libero arbitrio.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites primos hominas, id est Adam et mulierem ejus, bonos et rectos, et sine peccato creatos esse cum libero arbitrio, quo possent si vellent, Deo semper humili et bona voluntate servire atque obedire : quo arbitrio etiam possent si vellent, propria voluntate peccare ; eosque non necessitatem, sed propria voluntate peccasse ; illoque peccato sic in deterius mutantam humanam naturam, ut non solum in ipsis primis hominibus per peccatum mors obtineret regnum, sed etiam in omnes homines transiret peccatum (*Rom. v*), mortisque dominium.

CAP. 26. — *De originali peccato, ejusque remedio.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem hominem qui per concubitus viri et mulieris concipitur, cum originali peccato nasci, impietatem subditum, mortique subjectum, et ob hoc natura irae filium nasci, de quo dicit Apostolus : *Eramus enim et nos natura filii irae, sicut et ceteri* (*Ephes. ii*). A qua ira nullus liberatur, nisi fidei mediatoris Dei et hominum, Jesu Christi, qui sine peccato conceptus sine peccato natus, sine peccato mortuus, peccatum pro nobis factum est, id est sacrificium factum est pro peccatis nostris. In Veteri quippe Testamento peccata dicebantur sacrificia, que pro peccatis offerebantur. In quibus omnibus fuit significatio Christi, quia ipse est agnus Dei, qui tollit peccata mundi (*Ioan. i*).

CAP. 27. — *De baptismo.*

(*De cons., dist. 4, c. Firmissime*). Firmissime tene, et nullatenus dubites non solum homines jam ratione ntentes, verum etiam parvulos, qui sive in uteris matrum vivere incipiunt, et ibi moriuntur ; sive jam de matribus nati, sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, de hoc saeculo transeunt, ignis aeterni supplicio sempiterno puniendos : quia, etsi peccatum propriæ actionis nullum habuerunt, originalistamen

A peccati damnationem carnali conceptione et nativitate traxerunt.

CAP. 28. — *De iudicio.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites ideo Christianum ad judicandos vivos mortuosque venturum, ut homines quos hic dono gratiae suæ gratis justificat per fidem, et eisdem justificatis in fide et charitate sanctæ matris Ecclesie usque in finem perseverantiam donat, in suo adventu resuscitat, glorificat, et secundum promissionem suam æquales sanctis angelis faciat, et ad eum statum perducat, in quo perfecte, quantum unicuique donat, boni sunt ; et ab ipsa perfectione mutari deinceps non possunt ; ubi diversa erit sanctorum gloria, sed una erit omnium vita aeterna. Diabolum vero et angelos ejus in ignem aeternum a Christo esse mittendos ; ubi nunquam carebunt pena, quam eis præparavit divina justitia. Cum ipso diabolo impios et iniquos homines, de quibus Scriptura dicit : *Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius* (*Sap. i*), pro eo quod eum in malis operibus imitati sunt, et ante finem praesentis vitae congruam penitentiam non egerunt, resumptis corporibus supplicio aeternæ combustionis arsuros.

CAP. 29. — *Ante finem praesentis vitae penitentiam agendum.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnibus hominibus, et bonis et malis resurrectionem carnis in adventu Domini futuram esse communem : retributionem vero justitiae Dei esse bonis malisque dissimilem, secundum quod Apostolus ait : *Quia omnes resurgent, sed non omnes immutabimur* (*I Cor. xv*). Mutabuntur autem justi, qui ibunt in vitam aeternam. Quod Apostolus ostendit dicens : *Et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur* (*ibid.*). Et ostendens quæ erit ipsa immutatio, adiecit : *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem et mortale hoc induere immortalitatem* (*ibid.*). In eorum corporibus fiet, quod ipse Apostolus ait : *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animata, surget corpus spirituale* (*ibid.*). Quod propterea dixit, non quia ipsum corpus spiritus erit, sed quia vivificantे Spiritu immortale atque incorruptibile permanebit. Sic autem tunc dicitur spirituale corpus, cum non spiritus sit ; sed permaneat corpus, sicut nunc animale dicitur, cum tamen inveniatur anima non esse, sed corpus.

CAP. 30. — *De martyrio, et penitentia, et baptismo.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites exceptis illis qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur, nullum accepturum vitam aeternam, qui non hic a malis suis fuerit per penitentiam fidemque conversus. Et per sacramentum fidei et penitentiae, id est per baptismum liberatres. Et majoribus quidem necessarium est, et penitentiam de malis suis agere, et fidem catholicam secundum regulam veritatis tenere, et sacramentum baptismatis accipere. Parvulis vero qui nec propria voluntate credere, nec po-

nitentiam pro peccato quod originaliter trahunt, A agere possunt, sacramentum fidei, quod est sanc-tum baptismus, quandiu rationis ætas eorum capax esse non potest, sufficere ad salutem.

CAP. 31. — *De gratia penitentia.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites neminem hic hominum posse penitentiam agere, nisi quem Deus illuminaverit, et gratuita miseratione converterit Apostolus enim dicit: *Ne forte det Deus illis penitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis* (*Il Tim. ii.*).

CAP. 32. — *De gratia obedientiae.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites posse quidem hominem quem nec ignorantia litterarum, nec aliqua prohibet imbecillitas, vel adversitas, verba sancta legis et Evangelii sive legere, sive ex ore cujusquam predicatoris audire; sed divinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratia sua prævenierit; ut quod audit corpore etiam corde percipiat, et accepta divinitus bona voluntate atque virtute, mandata Dei facere et velit et possit. *Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor. iii.*) ; quia etiam operatur in nobis et velle, et perficere pro bona votu-tate (*Philip. ii.*).

CAP. 33. — *Deum incommutabiliter omnia nosse.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Deo in-commutabili non solum præterita, sed etiam futura omnia incommutabiliter esse notissima, cui dici-tur: *Qui occultorum es cognitor, qui scis omnia antequam fiant* (*Dan. xiii.*).

CAP. 34. — *De scientia.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum incommutabilem, rerum omnium aequo operum tam suorum quam humanorum certissimum cognitorem; et ante omnia sæcula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, sine qua nemo potuit ab initio mundi, usque in finem a-reatu peccati tam originalis quam actualis absolviri. *Quos enim Deus præcessit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii ejus* (*Rom. viii.*).

CAP. 35. — *De prædestinatione.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnes, quos vasa misericordia gratuita bonitate Deus fe-cit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei prædestinatos a Deo; neque perire posse aliquem eorum quos Deus prædestinavit ad regnum celorum; nec quemquam eorum quos Deus non prædestinavit ad vitam ulla posse ratione salvari. Prædestinatio enim illa gratuita donationis est præparatio, qua nos Apostolus ait: prædestinatos in adoptionem filiorum Dei per Jesum Christum in ipsum (*Ephes. i.*).

CAP. 36. — *Extra Ecclesiam non prodesse baptisma.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites sacra-men-tum baptismatis, non solum intra Ecclesiam catholicam, sed etiam apud hæreticos qui in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizant, esse posse; sed extra Ecclesiam catholicam prodesse non posse.

Imo, sicut intra Ecclesiam recte credentibus per sacramentum baptismi conferri salutem; sic extra Ecclesiam baptizatis, si ad Ecclesiam non redierint, eodem baptimate cumulari perniciem. Tantum enim valet ecclesiastica societas unitas ad salutem, ut baptismus non salvetur, cui non ibi datur, ubi oportuit ut detur. Inesse tamen homini baptismum etiam extra Ecclesiam baptizato, sed ad iudicium inesse separato. Sed quia manifestum est ubicunque datum fuerit hoc baptismus semel esse dandum, ideo etsi ab hæreticis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti fuerit datum, venerabiliter agnoscendum, et ob hoc nullatenus iterandum. Salvator enim ait: *Qui semel lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet* (*Joan. xiii.*).

CAP. 37. — *De eodem.*

B Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem extra Ecclesiam catholicam baptizatum participem fieri non posse vite æternæ, si ante finem vitæ hujsus catholicæ non fuerit redditus atque incorpo-ratus Ecclesiæ. Quia si habeam, inquit Apostolus, omnem fidem, et neverim omnia sacramenta, chari-tatem autem non habeam, nihil sum (*I Cor. xiii.*). Nam in diebus diluvii, neminem legimus extra aream potuisse salvari (*Gen. vii.*).

CAP. 38. — *De hæreticis et schismaticis.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites non so-lum omnes paganos, sed et omnes Judæos, hære-ticos atque schismaticos, qui extra Ecclesiam ca-tholicam finiunt vitam, in ignem æternum ituros, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

CAP. 39. — *De eodem.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites quemlibet hæreticum sive schismaticum, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatum, si Ecclesiæ ca-tholicæ non fuerit aggregatus, quantuscunq; elec-tosmos fecerit, etsi pro Christi nomine etiam san-guinem fuderit, nullatenus pesse salvari. Omni enim homini, qui Ecclesiæ non tenet unitatem, neque baptismus, neque eleemosyna quamlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscep-ta proficeret poterit ad salutem, quando in eo vel hæ-retico vel schismatica pravitas perseverat, quæ ducit ad mortem.

CAP. 40. — *De catholicis criminosis.*

D Firmissime tene, et nullatenus dubites non omnes qui intra Ecclesiam catholicam baptizantur, accepturos esse vitam æternam, sed eos qui percep-to baptismate recte vivunt, id est qui se absti-nuerunt a vitis et concupiscentiis carnis. Regnum enim celorum sicut infideles hæretici atque schis-matici non habebunt; sic catholici criminosi pos-sidere non poterunt.

CAP. 41. — *De necessitate remissionis.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites etiam justos atque sanctos homines, exceptis his qui baptizati parvuli mortui sunt, sine peccato hic neminem vivere posse; semperque omni homini esse neces-sarium, et peccata sua usque in finem vitæ præsentis

eleemosynis diuere, et remissionem humiliiter a Deo ac veraciter postulare.

CAP. 42. — *De escis et nuptiis.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur (*I Tim. iv*). Et Dei servos qui a carnis aut vino se abstinent, non tanquam immunda, quia a Deo facta sunt, respueres, sed a fortiori cibo et potu pro sola castigatione corporis abstinere. Nuptias quoque divinitus institutas et benedictas. Et melius quidem esse, si quisquam sine conjugio sit, ut liberius atque plenius cogitet, quae sunt Dei, quomodo placeat Deo. Tamen illis qui continentiam non voverunt, nullum esse peccatum, si vel mulier nubat, vel vir uxorem ducat (*I Cor. vii*). Nec solas primas nuptias a Deo institutas, sed etiam secundas et tertias pro eorum qui se continere non possunt, infirmitate concessas. Verum qui sive conjugati, sive a conjugio liberi continentiam Deo voverunt, admodum esse damnablem, si vel illi conjugale opus voluerint appetere, quo se non accessuros, vel illi repetere a quo se recessuros; illi libera, hi communi professi sunt voluntate.

CAP. 43. — *De baptismo.*

Firmissime tene, et nullatenus dubites aream Dei esse catholicam Ecclesiam, et inter eam usque in finem saeculi frumento mistas paleas contineri: hoc est, bonos ac malos sub sacramentorum communione misceri, et in omni professione, sive monachorum, clericorum, sive laicorum esse bonos, esse simul malos. Nec pro malis bonos desiderenos, sed pro bonis malos, in quantum fides exigit et charitatis ratio, tolerandos; id est, si vel in Ecclesia nullius perfidiae semen aspergunt, vel fratres ad aliquod malum mortifera imitatione non ducunt. Nec posse aliquem intra Ecclesiam catholicam recte credentem, beneque viventem alieno unquam maculari peccato, si cujusquam peccatis nec consensionem preheat, nec favorem. Utiliterque malos a bonis intra Ecclesiam tolerari, si hoc cum eis bene vivendo, et bene manendo agatur; ut et videntes et audientes quae bona sunt, mala sua respuant, et judicandos se a Deo pro suis malis operibus scientes resipiscant. Atque ita preventi dono gratiae de suis iniuriantibus confundantur, et ad bonam vitam per Dei misericordiam convertantur. Bonos vero a malis intra Ecclesiam duntaxat catholicam constitutos, non debere nisi operum dissimilitudine separari; ut cum quibus divina communicant sacramenta, non habeant mala opera, quibus illi sunt criminiosi, communia. In fine vero saeculi bonos a malis etiam corpore separandos, quando veniet Christus habens ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburebit igni inexstinguibili (*Matth. iii*), quando per iudicium justum segregabit justos ab iniquis, bonos a malis, rectos a perversis; bonos constituet a dextris, malos a sinistris. Et ejus ore

A justi aeternique judicij semperna atque incomparabili prolata sententia, iniqui omnes ibunt in combustionem aeternam; justi autem in vitam aeternam: inique semper arsuri cum diabolo; justi autem regnaturi cum Christo.

CAP. 44. — *Capitula veræ fidei firmissime tenenda.*

Hæc interim quadraginta capitula ad regulam veræ fidei firmissime pertinentia fideliter crede, fortiter tene, veraciter patienterque defende. Et si quem contraria his dogmatizare cognoveris, tanquam pestem fuge et tanquam haereticum abjice. Ita enim ista quæ posuimus fidei catholicæ congruunt, ut si quis non solum omnibus, sed etiam singulis voluerit contraire, in eo quod singulis horum contumaciter repugnat, et his contraria docere non dubitat, haereticus et fidei Christianæ inimicus, atque ex omnibus catholicis anathematizandus appareat.

CAP. 45. — *Leo universis episcopis per Siciliam de baptismo (epist. 4).*

Proprie in morte crucifixi, et in resurrectione ex mortuis potentia baptismatis novam creaturam condit ex vetere, ut in renascentibus et mors Christi operetur et vita, dicente Apostolo: *An ignoratis quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Conseputi enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus.* Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus (*Rom. vi*). Et cætera quæ latius magister gentium ad commendandum sacramentum baptismatis disputavit, ut appareret ex hujus doctrinæ spiritu regenerandis filiis hominum, et in Dei Filio adoptandis, illum diem, et illud tempus electum, in quo per similitudinem formamque mysterii ea quæ geruntur in membris iis quæ in ipso sunt capite gesta, congruerent, dum in baptismatis regula, et mors intervenit interfectione peccati, et sepulturam triduanam imitatur trina dimersio, et ab aquis elevatio resurgentis instar est de sepulcro. Ipsa igitur operis qualitas docet celebrandæ generaliter gratiæ diem legitimum eum esse, in quo orta est et virtus munieris, et species actionis. Ad cuius rei confirmationem plurimum valet, quod ipse Dominus Jesus Christus posteaquam resurrexit a mortuis, discipulis suis, in quibus omnes Ecclesiarum presule docebantur, et formam et potestatem tradidit baptizandi, dicens: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (*Matth. xxviii*). De quo utique eos etiam ante passionem potuisse instruere, nisi propriæ voluisset intelligi regenerationis gratiam ex sua resurrectione cœpisse. Additur sane huic observantiae etiam Pentecostes ex adventu sancti Spiritus sacrae solemnitas, quæ de paschalibus festi pendet articulo. Et eum ad alios dies alia festa pertineant, hæc semper ad eum diem, qui in resurrectione Domini est, in-

signis occurrit, porrigenus quodammodo auxiliantis gratia manum, et eos quos a die Paschæ, aut modestia infirmitatis aut longinquitas itineris, aut navigationis difficultas interclusit, invitans ut quibuslibet necessitatibus impediti, desiderii sui effectum dono sancti Spiritus consequantur.

CAP. 46. — *Idem de eodem, ead. epist. 4.*

Hoc autem nos non ex nostra persuasione defendere, sed ex apostolica auctoritate servare, satis idoneo probamus exemplo, sequentes beatum apostolum Petrum, qui in ipso die, quo omnem credentium numerum promissus sancti Spiritus replevit adventus, trium millium populum sua prædicatione conversum lavacro baptismatis consecravit. Quod sancta Scriptura, quæ apostolorum Actus continet, fideli historia docet dicens : *His auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et reliquos apostolos : Quid faciemus, viri fratres ? Petrus autem ad illos : Pénitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum, in nomine Domini nostri Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum sancti Spiritus (Act. 11).*

CAP. 47. — *Idem non esse celebrandum baptismum in Epiphania. Leo universis episcopis per Siciliam (epist. 4, cap. 6).*

(*De cons., dist. 4, c. Si quis autem.*) Si quis autem Epiphianæ festivitatem, quæ in suo ordine debito honore veneranda est, ob hoc existimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidam putant, quod in eadem die Dominus ad baptismum sancti Joannis accesserit, sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem, nec ad eandem pertinuisse virtutem, qua per Spiritum sanctum renascuntur, de quibus dicitur : *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. 1).* Dominus enim nullius indigena remissione peccati, nec quærens remedium renascendi, sic voluit baptizari quomodo et voluit circumcidere, hostiamque pro se emundationis offerri. Ut qui factus fuerat *ex muliere*, sicut Apostolus ait, fieret et *sub lege (Galat. iv)*, quam non venerat solvere, sed implere (*Math. v*), et implendo finire, sicut beatus Apostolus prædicat, dicens : *Finis autem legis Christus, ad justitiam omni credenti (Rom. x).* Baptismi autem sui in se condidit sacramentum, quia in omnibus primatum tenens, se docuit esse principium. Et tunc regenerationis D potentiam sanxit, quando de latere ipsius profluenterunt sanguis redemptionis et aqua baptismatis.

CAP. 48. — *Idem Leo primus Leoni episcopo Ravennati, epist. 38, c. 4. De his qui utrum baptizati sunt nescitur.*

(*De cons., dist. 4, c. Cum itaque.*) Cum itaque baptismi sui nihil recordetur qui regenerationis est cupidus, nec alter attestari de eo possit qui sciat consecratum, nihil est in quo peccatum possit obrepere, cum in hac parte conscientiæ suæ nec ille reus sit qui consecratur, nec ille qui consecrat : scimus quidem inexpiable esse facinus, quoties

A juxta hæreticorum dogma, contra sanctorum Patrum instituta, cogitur aliquis lavacrum quod regenerationis semel tributum est, bis subire, Apostolica reclamante sententia, qui nobis unam prædicat in Trinitate Deitatem unam in fide confessionem, unum in baptismate sacramentum (*Ephes. iv*). Sed in hoc nihil simile formidatur, quoniam non potest in iterationis crimen venire, quod factum esse omnino nescitur. Atque ideo quoties persona talis incidet, sollicita primum examinatione discutite, et longo tempore, nisi forte supremus finis immineat, indagate, utrum nemo penitus sit, qui testimonio suo juvare possit ignorantiam nescientis. Et cum constiterit hunc qui baptismatis indiget sacramento, sola inaniter suspicione prohiberi, accedat intrepidus ad consequendam gratiam, cujus in se nulum scit esse vestigium. Nec vereamur huic januam salutis aperire, quam nunquam docetur ingressus.

CAP. 49. — *Gregorius in Moralibus, lib. iv, cap. 2. Quod apud veteres idem fides, virtus sacrificii, mysterium circumcisionis, quod apud nos baptisma, valebat.*

(*De cons., dist. 4, c. Quod autem.*) Quod apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii, vel pro his, qui ex Abraham stirpe prodierant, mysterium circumcisionis.

CAP. 50. — *De eodem. August. ad Valerium contra Julianum, De nuptiis et concup. l. ii, c. 11.*

C Ex quo instituta est circumcisione in populo Dei, quod erat tunc signaculum justitiae fidei, ad significacionem purgationis, valebat et parvulis normalis veterisque peccati, sicut et baptismus ex illo valere coepit, ad innovationem hominis, ex quo institutus est.

CAP. 51. — *Bracarensi concilium 1, cap. 23.*

Placuit ut nullus eum baptizandi ordinem prætermittat quem et antea tenuit metropolitana Bracarensis ecclesia, et pro amputanda aliquorum dubietate profutorus episcopus, scriptum sibi et directum a sede beatissimi Petri apostoli suscepit.

CAP. 52. — *De eadem re. Victor papa Theophilo episcopo, cap. 1. Quod gentiles ad fidem venientes a quounque, quacunque hora, in quounque flumine baptizandi sunt.*

Si necesse fuerit, aut mortis periculum ingreditur, gentiles ad fidem venientes, quounque loco vel momento ubiquevenire, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tantum Christianæ confessionis credulitate clarificate baptizentur. Ipsum quoque quod in baptismo polliciti sunt, summopere est attendendum, ne infideles sed fideles inveniantur. Ipsi vero qui infidelitatis nota asperguntur, infames efficiuntur, atque inter fideles minime reputantur.

CAP. 53. — *Augustinus de 70 hæresibus.*

Lectiani [Selestiani] hæretici negant esse visibili-

lem paradisum, et baptismum in aqua non accipiunt.

CAP. 54. — *Haymo super primam epistolam ad Romanos.*

Fortassis quæret aliquis quare in aqua solummodo, et non aliquando in vino baptismus consecratur. Cui respondit beatus Ambrosius : « Idcirco uniformiter hoc fieri in aqua, ut intelligatur quod, sicut aqua sordes corporis, aut vestimenti abluit, ita illud baptismus animæ maculas sordesque vitiorum emundando abstergit. »

CAP. 55. — *Gregorius Fortunato episcopo Neapolis (Secundino Taurominitano episcopo).*

(GRATIANUS, 18, q. 2, c. *Pridem, hoc caput Gelasio attribuit*). Pridem precepimus ut de monasterio Sancti Andreæ, quod est super Mascalas, baptisterium propter monachorum insolentias debuisse auferri atque in eodem loco, quo fontes sunt, altaria fundari. Cujus rei perfectio bactenus est protracta. Admonemus itaque fraternitatem tuam ut nullam jam moram post suspectas præsentes litteras nostras inferas; sed, replete loco ipsorum fontium, altare ad sacra celebranda mystica, illuc sine aliqua dilatatione fundetur.

CAP. 56. — *Gelasius Sabino episcopo.*

Nec enim numerus baptizandis juste creditur imponendus, cum quanti forte petierint, vel ad regenerationem festinaverint, non sint pro alterius voluntate pellendi. Et ideo superfluum constitutio nem modis omnibus refutantes, volumus ut unusquisque aut in vicina sibi ecclesia, aut in electa, pro sue mentis baptizetur arbitrio.

CAP. 57. — *Ex libro Pontificali.*

Marcellus 25 titulos in urbe Roma constituit, quasi diœceses propter baptismum, et pœnitentiæ multorum.

CAP. 58. — *Siricius papa Himerio Tarragonensi episcopo, cap. 11.*

(*De cons., dist. 4, c. Non ratione*). Non ratione auctoritatis alicuius, sed sola temeritate presumuntur, ut passim et libere natalitio Christi, seu apparitione, nec non apostolorum seu martyrum festivitatibus, innumera, ut asseris, plebes baptismi mysterium consequantur: cum hoc sibi privilegium apud nos, et apud omnes Ecclesias, Dominicum Pascha specialiter cum sancta Pentecoste defendat. Item: Infantibus qui necedum loqui possunt per etatem, vel his qui sunt in qualibet necessitate, si opus fuerit, sacri baptismatis unda, omni volumus celeritate succurri.

CAP. 59. — *Leo papa episcopis per Siciliam, epist. 4, cap. 6.*

(*De cons., dist. 4, c. Duo tempora, etc. Non potest*). Evidenter agnoscitis in baptizandis electis, qui secundum apostolicam regulam et exorcismis scrutandi, et jejuniis sanctificandi, et frequentibus prædicationibus imbuendi, duo tantum tempora, id est Pascha et Pentecosten esse servanda.

A CAP. 60. — *Gerundense concilium cap. 4.*

(*De cons., dist. 4, c. De catechumenis*). De catechumenis baptizandis id decretrum est, ut in Paschæ solemnitate vel Pentecostes ad baptizandum veniant. Cæteris solemnitatibus infirmi tantummodo debeat baptizari.

CAP. 61. — *Gregorius Fantino defensori.*

Si Judæis baptizandis longum vel triste videtur solemitatem sustinere paschalem; et eos nunc ad baptismum festinare cognoscia ne, quod absit! longa dilatio retro possit eorum animas revocare, cum fratre nostro episcopo loci illius loquere, ut penitentia ac abstinentia 40 diebus iudicata, aut die Dominicæ, aut si celeberrima festivitas fortassis occurrit, eos omnipotenti Dei misericordia protegente baptizet.

B CAP. 62. — *Gregorius respondere Augustino (epist. 31)*

(*Dist. 5, parte prima, c. Baptizari*). Baptizari, vel enixa ipsam mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, vel ipsam hora eadem qua gignit, vel hoc quod gignitur eadem hora qua natum est, nullo modo prohibetur.

CAP. 63. — *Gregorius clero et plebi Tarensi.*

(*De cons., dist. 4, c. Venerabilis*). Generalis [Venerabilis] baptismo sacramentum, nisi in festivitate Paschæ et Pentecostes tradere non præsumat episcopus, exceptis ægritudine laborantibus, quibus mortis urgente periculo, talibus oportet, ne in æternum pereant, remedii subveniri.

CAP. 64. — *Gelasius episcopis per Lucaniam, Brutios et Siciliam, cap. 9.*

(*De cons., dist. 4, c. In necessitate*). Laicis Christianis baptizare plerumque conceditur.

CAP. 65. — *Concilium Carthaginense IV, cap. 100.*
Mulier baptizare non præsumat.

CAP. 66. — *Isidorus de officiis, lib. II, cap. 34.*
Illiad quod nec privatis, nec clericis [adde sine gradu] baptizare liceat, nisi tantum sacerdotibus in Evangelio legimus apostolis tantum permissum (Joan. xx).

D CAP. 67. — *Ibidem.*

Item: Constat baptismus solis sacerdotibus traditum [adde esse], ejusque ministerium nec ipsis diaconibus explore est licitum absque episcopo vel presbytero, nisi his procul absentibus ultima languoris cogat necessitudo [necessitas]: quod et laicis fidelibus plerumque permittitur, ne quisquam sine remedio salutari de sæculo evocetur.

CAP. 68. — *Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 7.*

Apostoli septem diacones propter sacramentum ejusdem numeri ordinaverunt ad ministerium, et ad officium altaris, qui leguntur etiam et prædicasse et baptizasse non paucos.

CAP. 69. — *Quod acolythus non baptizet.*

Ex libro Pontificali. Bonifacius tertius constituit, ut Lateranus acolythus non baptizet, sed diaconus et subdiaconus sequentes.

CAP. 70. — *Ambroſius ſuper I Epift. ad Corinthios, A cap. 1.*

Majus est evangeliſare quam baptizare, ideo Apoſtoliſ non ſe miſum baptizare dicit, ſed evangeliſare, quia in epifco omniū ordinatio- nū dignitas eft. Caput eft enim ceterorū mem- brorum. Per quod et illos humiliat, quibus Corinthi multū dabat, propterea quod ab illis fuerant baptizati, ut ex eo ſcirent non magnum eſſe baptizare, quia non omniſ qui baptizat idoneus eft et evangeliſare. Verba enim ſolemnia ſunt, quæ di- cuntur in baptismate. Denique Petrus apofolus credentem Cornelium cum ſuis jufſit baptiziari, nec dignataſ eft miniftriſ aſtantibus hoc opus fa- cere. Si enim defuiffent, ipſe hoc ageret neceſſi- tate compulſus.

CAP. 71. — *Leo nonus in synodo habita Remis, cap. 4.*

Ne quis pro ſepulchra vel baptiſmo, ſeu pro eu- chariſta, aut infirmoruſ viſitatione quidquam exigat.

CAP. 72. — *Gelasius epifcopis per Campaniam et Brutios conſtituitis.*

Baptizandis conſignandis que fidelibus pretia nulla p̄fſigant aliqui; nec iillationib⁹ quibuslibet impositiſ, exigitare cupiant renascentes.

CAP. 73. — *Toletanum concilium xi, cap. 8.*

(1, q. 1, c. Quidquid). Quicunque in ecclieſiaſtico ordine conſtituitur, aut pro baptizandis, conſignandis que fidelibus, aut pro collatione chrifti, aut promotionib⁹ graduum pretia quelibet vel præmia niſi voluntarie oblata, pro bujusmodi ambitione ſu- ceperit; equidem ſi, ſciente loci epifco, tale quidquam a ſubditis perpetrat, idem epifcopus duobus mensibus excommunicationi ſubjaceat, pro eo quod et ſcita mala contexit, et correctionem ne- ceſſariam non adhibuit. Sin autem eorum quiſpiam eodem nesciente quodcumque pro ſupradictis capitulis accipiendo ſibi eſſe crediderit, ſi prefbyter trium mensium excommunicatione plectatur. Si diaconus, quatuor; ſubdiaconus vero vel clericus hiſ cupiditatibus ſerviens, et competenti poena, et debita excommunicatione plectendus eft.

CAP. 74. — *Bracarenſe concilium ii, cap. 7.*

Si qui infantes ſuos ad baptiſmo offerunt, ſuſcipiantur a clericis.

CAP. 75. — *Ibidem, cap. 1.*

(10 q. 1, c. Placuit omnibus epifcopis). Per ſingulaſ Eccleſias epifco, et per diocesēs ambulantes, primum diſcutiant clericos, quomodo ordinem baptiſti vel miſſarum teneant, et qualiter quæcumque officia in Eccleſia peragunt, et ſi rectum quid inveni- nerint, Deo gratias agant. Si autem minime, docere debent ignaros, et hoc modis omnibus precipere, ſicut antiqui canones juuent, ut (De consecr., dist. 4, c. Ante 20 dies) ante 20 dies baptiſti ad purgatio- nem exorcismi catechumeni currant, in quibus 20 diebus omnino ſymbolum, quod eft: Credo in Deum Patrem omnipotentem, ſpecialiter doceatur.

CAP. 76. — *Augustinus de pœnitentia c. 2.*

(L. II, c. 2. Gra. De consecr. dist. 4, c. Omnis qui). Omnis qui jam ſua voluntati arbiter conſtitutus eft, cum accedit ad sacramentum fideliū, niſi eum pœnitentia vita veteris, novam non poſteſ inchoare. Ab hac pœnitentia cum baptizantur ſoli parvuli immunes ſunt: nondum enim uti poſſunt libero arbitrio.

CAP. 77. — *Augustinus ad Seleutianam [Soleſtia- num], epift. c. 8.*

(De cons., dist. 4, c. Agunt). Agunt homines ante baptiſtum pœnitentiam de prioribus peccatis; ita tamen ut etiam baptizentur ſicut ſcriptum eft in Actibus apofolorum, loquente Petro ad Judæos ac dicente: *Agite pœnitentiam et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Ieſu Christi* (Act. II).

B CAP. 78. — *Rabanus de iſtitutione clericorum lib. I, cap. 27.*

(De consecr., dist. 4, c. Primum). Primum interro- getur paganus, ſi abrenuntiat diabolo et omnibus damnoſis ejus operibus atque fallaciis cunctis, ut primum respuat errorem, ſic appropinquet ad ve- ritatem, poſſitque, juxta Apoſtolum; deponere ve- terem hominem ſecundum veterem conveſatio- nem (Ephes. IV), qui corrumpitur ſecundum deſideriū erroris, abnegans impietatem et ſecularia de- ſideria (Tit. II).

C CAP. 79. — *Ambroſius De ſacramen- tis l. I, c. 11.*

Quando te interrogavit levita, abrenuntias diabolo et omnibus operibus ejus, quid reſpondiſti? Abrenuntio. Abrenuntias ſeculo, et omnibus volu- ptatiſ ejus, quid reſpondiſti? Abrenuntio. Memor eſto ſermonis, et nunquam tibi excidat tuæ ſeries cautionis.

C CAP. 80. — *Gregorius I, homilia 29, de eod.*

In die baptiſtatis omnibus nos actibus antiqui hostis, atque omnibus pompiſ abrenuntiati pro- misimus. Itaque uuſquisque vestrum ad conſide- rationem ſuam mentis oculos reducat: conſideret ſi ſeruit poſt baptiſtum, quod ante baptiſtum ſpoſondit.

C CAP. 81. — *Rabanus, de inst. cler.*

Post abrenuntiationem apofolice fidei, ostenditur ei Symbolum, et exquiritur ab eo ſi credit in Deum Patrem omnipotentem, et in Ieſum Christum Filium ejus unicūm Dominum noſtrum, et in Spirituum sanctum unum Deum in Trinitate et unitate; ſi conſiteatur unam eſſe sanctam Eccleſiam catholi- cam, et ſi credit remiſſionem peccatorum et vitam æternam. Hæc ergo omnia ſi ſe vere profitetur cre- dere, jam incipit per fidem induere nouum hominem qui ſecundum Deum creatus eft, in iuſtitia et sancti- tate rariſtis (Ephes. IV), quo tamē plene imbuſtur, quando per baptiſti lavacrum regeneratur.

C CAP. 82. — *Cap. 25, lib. I.*

Ante baptiſtum catechizandi debet hominem preuenire officium [al. in hominem pervenire of- ficiū], ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum.

CAP. 83.

(*C. Ante baptismum de cons., dist. 4.*) Item : Prius ipse Jesus cæci nati oculos luto, ex sputo facto superlinivit, et sic ad aquas Siloe misit (*Joan. ix.*), quia prius debet baptizandus fide incarnationis Christi instrui, et sic ad baptismum jam credulus admitti, ut sciat cuius gratia in eo est participes, et cui jam debitor fiat deinceps.

CAP. 84. — *Capare.*

Baptizandis traditur salutare Symbolum, quasi commonitorium fidei, et sanctæ confessionis indicium, quo instructi agnoscent quales jam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

CAP. 85. — *Beda super Esdram, lib. II.*

Pulchre in Ecclesia his salubris mos doctrinae Partium inolevit, ut his qui catechizantur, quatuor Evangeliorum sacramentum explanetur, ac reciteatur exordia.

CAP. 86.

Item novæ vita auditoribus Symbolum fidei tradimus, quod per duodecim apostolos ordinatum est, et totidem sententiis comprehensum.

Cap. 87. — *Nicolaus papa Joanni archiepiscopo Ravenne.*

(*De cons., dist. 4, c. Catechismi.*) Cathechismi baptizandorum a sacerdotibus uniuscujusque Ecclesiæ possunt fieri, sicut in sancta hac Romana (cui Deo auctore ministerium famulatus nostri exhibemus) Ecclesia, solemniter fieri comprobatur.

CAP. 88. — *Isidorus de officiis, lib. II, cap. 9.*

Competentibus salutare Symbolum traditur quasi commonitorium fiduci et sanctæ confessionis indicium, quo instructi agnoscent, quales jam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

CAP. 89. — *Augustinus de Symbolo, lib. I, cap. 1.*

Accipite regulam fidei, quod Symbolum dicitur; et cum acceperitis, in corde scribite et quotidie dicite apud vos : Antequam dormiatis, antequam procedatis, Symbolo vestro vos munite.

Cap. 90. — *Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 27.*

(*De cons., dist. 4, c. Postquam.*) Postquam se baptizandus per confessionem veræ fidei in alterius commendaverit dominium, et per abrenuntiationem a priori possessoris se alienaverit servitio, exsufflatur ab eo sæva potestas, ut per pium sacerdotis ministerium Spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus.

Cap. 91. — *Beda super Regnum lib. IV.*

Recti ordinis est, ut doctores veritatis prius ab auditorum præcordiis omnem spiritum immundum exsufflante, et catechizando abigant; et sic eos qui fuerant casta dæmonum, sed facti jam possessio spiritualis Israel, societati sortis sanctorum mysteriis salutaribus imbuendo aggrent.

Cap. 92. — *Augustinus contra Julianum, lib. IV.*

(*Aug., de ecclesiæ. dog. cap. 31.*) Exsufflantur parvuli in exorcismo, priusquam baptizentur.

A

CAP. 93. — *Lib. IV.*

Ab eis qui renascentur in Christo, princeps mundi mititur foras, quod mysteria significant, quando parvuli baptizandi exorcizantur et exsufflantur.

CAP. 94. — *Augustinus de Symbolo, lib. I, cap. 1.*

(*De cons., dist. 4, c. Sicut nostis.*) Sicut nostis, parvuli et exsufflantur et exorcizantur ut pellatur ab eis diaboli potestas inimica, quæ decepit hominem, ut possideret homines. Non ergo creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflantur, sed ille sub quo sunt qui sub peccato nascuntur.

CAP. 95. — *Rabanus de instil. clericorum, lib. I, cap. 28.*

(*De cons., dist. 4, c. Poslea.*) Postea signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis, tam in fronte quam in corde, ut ipse apostata diabolus in vasa suo pristino suæ interemptionis cognoscens signum jam sibi deinceps sciat illud esse alienum.

CAP. 96. — *Augustinus de Symbolo, lib. II, cap. 1.*

Nondum adhuc per sacrum baptismum renati estis, sed per crucis signum in utero sanctæ matris Ecclesiæ jam concepti estis.

CAP. 97. — *Rabanus, ibidem.*

Exin jam dicuntur super eum orationes, ut fiat catechumenus.

CAP. 98. — *August. de Symbolo, lib. IV, cap. 1.*

Omnia sacramenta quæ acta sunt et aguntur in vobis per ministerium servorum Dei exorcismis, orationibus, cantici spiritualibus, insufflationibus silicio, inclinatione cervicum, humilitate pedum, pavore ipse omni securitate appetendus. Hæc omnia, ut dixi, escæ sunt quæ nos reficiunt in utero, ut renatos ex baptismo hilares vos mater exhibeat Christo.

CAP. 99. — *Rabanus ibid.*

Tunc datur baptizando sal benedictum in os, ut per sal typicum sapientiæ sale conditus, fetore carreat iniurias, et nec a veribus peccatorum ultra putrefiat, sed magis illæsus servetur ad majorem gratiam percipiendam.

CAP. 100. — *Beda super Regum [Esdram], lib. II, cap. 9.*

(*Lib. I, c. 27, De cons., dist. 4, c. Sal celestis.*) Sal celestis sapientiæ quo initiantur catechumeni, in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerre jubemur.

CAP. 101. — *Isidorus de officiis, lib. II, cap. 19.*

Sales in ministerio catechumenis dandos a Patribus ideo est institutum, ut eorum gusto condimentum sapientiæ percipient, neque desipient a sapore Christi, nec sint fatui, ut retro respiciant sicut utor Loth (*Gen. xix.*).

CAP. 102. — *Rabanus, ibid.*

(*De cons., dist. 4, c. Dehinc.*) Dehinc iterum exorcizatur diabolus, ut suam nequitiam cognoscens, et justum super se Dei judicium timens recedat ab homine, nec jam contendat eum arte sua subvertere, ne baptismum consequatur, sed magis

honorem Deo creatori suo exhibens reddat opus Deo A ad fontem, ingressus es, considera quos videris; factori suo.

CAP. 103. — *Gregorius, homilia 29 (super evangelia).*

(*De cons., dist. 4, c. Sacerdotes.*) Sacerdotes, cum per exorcismi gratiam manum creditibus imponunt, et habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt nisi dæmonia ejiciunt?

CAP. 104. — *Rabanus, ibid.*

(*De cons., dist. 4, c. Postea.*) Postea tanguntur ei nares et aures cum saliva, et dicitur ei verbum evangelicum, quod Jesus quando surdum et mutum sanavit, tangens cum sputolinguame ejus, et mittens digitos in auriculas eius, dixit: *Efeta, quod est adaperire* (*Marc. vii*). Hoc enim sacramentum hic agitur, ut per salivam typicam, et sacerdotis tactum sapientia, et virtus divina salutem ejusdem catechumeni operetur; ut aperiantur ei nares ad accipendum odorem notitiae Dei, ut aperiantur illi aures ad audiendum mandata Dei, sensuque intimo cordis reponendum.

CAP. 103. — *Beda in libro primo, homilia 19 (homilia in Domini. XII post. Trinit.).*

Mos increbuit Ecclesiæ, ut sacerdotes illius his quos percipiendis baptismi sacramentis preparant, prius inter cætera consecrationis exordia, de saliva oris sui nares tangent et aures, dicentes: *Efeta.* Per salivam quidem oris sui gustum, quo initiandi sunt, supernæ sapientie designantes; per tactum vero narium, ut abjectis delectationibus noxiis, solum Christi semper amplectantur odorem.

CAP. 106. — *Ambrosius de sacramentis, lib. I, cap. 1.*

Quid egimus in Sabbato? Nempe apertione, quia mysteria celebrata sunt aperitionis, quando tibi aures sacerdos tetigit et nares. Quod significavit in Evangelio Dominus noster Jesus Christus, cum ei oblatus esset surdus et mutus, tetigitque aures et os ejus (*Marc. vii*). Aures, quia surdus erat. Os, quia mutus erat, et ait: *Efeta,* Hebraicum verbum, quod Latine dicitur, *adaperire.* Ideo igitur tibi sacerdos tetigit aures, ut aperirentur aures tuae ad sermonem, et ad eloquium sacerdotis. Item: Propter gloriam muneris et operis non os tangit episcopus, sed nares, ut bonum odorem accipias pietatis æternæ.

CAP. 107. — *Nicenum concitum, cap. 14.*

De catechumenis lapsis sancto et magno concilio placuit, ut tribus annis sint inter audientes; post hæc autem cum catechumenis forent.

CAP. 108. — *Pro catechumenis Rabanus, ibid.*

(*De cons., dist. 4, c. Deinde.*) Deinde a sacerdote inungitur, ut sacrum baptisma cum fide accepta custodiatur. Ungitur illius tunc pectus de oleo sanctificato, cum invocatione sancte Trinitatis mens ejus confortetur. Ungitur et inter scapulas de eodem oleo, ut undique muniatur, et ad bona opera facienda per Dei gratiam roboretur.

CAP. 109. — *Ambrosius de sacramentis, lib. I, cap. 2*

(*Lib. I, c. 2, Cons., dist. 4, c. Venisti.*) Venisti

A ad fontem, ingressus es, considera quos videris; quid locutus sis, repepe diligenter. Occurrat tibi levitas; occurrit tibi presbyter: nucus es quasi athleta Christi, ut ad baptismum catechumenus accedas.

CAP. 110. — *Rabanus, eod. l., o. 28.*

Consecratur fons, et ad ipsum baptismum catechumenus accedit.

CAP. 111. — *Ambrosius de sacramentis, tract. 2, cap. 5.*

(*De cons., dist. 4, c. Venit.*) Venit sacerdos ad fontem, dicit precem, invocat Patris nomen, praesentiam Filii et Spiritus sancti; utitur verbis celestibus, que Christi sunt, quod baptizetur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

CAP. 112. — *Capitularium, lib. VI, cap. 77.*

In Sabbato sancto Pasche vel Pentecostes, si quis velit aquam consecratam ad aspersionem in domo sua recipere, ante chrismatis infusionem accipiat.

CAP. 113. — *Augustinus de Symbolo, lib. I, cap. 4.*

(*Lib. II, c. I.*) Hac nocte circa nos actum est quod cæteris noctibus actum non est, ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius Ecclesiæ. Ibique cervice humiliata, que male fuerat ante exaltata, in humilitate pedum cilicio substrato in vobis celebraretur examen, atque ex vobis extirparetur diabolus superbns, dum super nos invocatus est humiliiter [humilis] altissimus Christus.

CAP. 114. — *Stephanus V Stiliano archiepiscopo.*

Nunquid non omnia charismata sacerdotalis ministerii, crucis figura perficiuntur? Nunquid ne baptismis unda nisi cruce sanctificata peccata relaxat? Et ut cætera præteramus, sine crucis signaculo quis sacerdotii gradus ascendit.

CAP. 115. — *Augustinus de unico baptismo, lib. VI, contra Donatistas.*

(*De cons. dist. 4 c. Si non sanctificatur.*) Si non sanctificatur aqua, cum aliqua erroris verba per imperitiam preceptor effundit, multi non solum mali sed etiam boni fratres in ipsa ecclesia non sanctificant aquam. Multorum enim preces emendantur quotidie, si doctoribus fuerint recitatæ, et multa in eis reperuntur contra catholicam fidem. Nunquid si manifestetur aliquos baptizatos, cum illæ preces dicta super aquam fuissent, jubebuntur denuo baptizari? Quid ita? Quia plerunque precis vitium superat precantis affectus, et quia certa illa verba evangelica, sine quibus non potest baptismus consecrari, tantum valent, ut per illa sic evancentur, quæcumque in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum dæmonium nomine Christi excluditur. Nam, utique haereticus si afferat precem vitiosam, nec bonum habeat charitatis affectum, quo possit illa imperitia superari, et ideo similis est ei quicunque in ipsa catholica invidus et malevolus quales illic arguit Cypriannus. Afferat etiam, ut fieri solet, aliquam precem, in qua loquat contra regulam fidei; multi quippe irruunt in preces, non solum

ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hereticis A compositas, et per ignorantiae simplicitatem non eas valentes discerneret utuntur eis, arbitrantes quod bona sint, nec tamen quod in eis perversum est, evacuat illa quae ibi recta sunt, sed ab eis potius evacuator.

CAP. 116. — Lib. iii.

(*Cap. 10. De cons., dist. 4, c. Non est aqua*). Non est aqua profana et adultera, super quam Dei nomen invocatur, etiamsi a profanis et adulteris invocetur, quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterum est.

CAP. 117. — Lib. v.

(*Cap. 19. Quomodo aquam mundat, et sanctificat hoinicida? quomodo oleum benedicunt tenebrae?* Si autem sacramentis adest et verbis suis, per quoslibet administrentur, et sacramenta Dei ubique recta sunt, et mali homines, quibus nihil prouert, ubique perversi sunt.

CAP. 118. — *Augustinus contra Julianum*, lib. iv.

Recole quemadmodum in Ecclesia Christi baptismatis mysteria celebrentur, et invenies, quod abrenunt et parvuli per ora gestantium, sicut per ora gestantium credunt. Item :

CAP. 119.

Quisquis negat parvulos credere per ora gestantium, neget eos et accipere baptismum, quia in manibus gestantium reluctantur.

CAP. 120. — *Augustinus de libero arbitrio*, lib. iii., cap. 28.

(*De cons., dist. 4, c. Illud perscrutari*). Illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid parvulus prosit, cum, eo accepto, plerumque moriantur, priusquam ex eo quidquam cognoscere potuerint. Quia in re, satis pie recteque creditur prodesse parvulo eorum fidem, a quibus consecrandus offertur. Et hoc Ecclesia commendat saluberrima auctoritas, ut ex eo quisque sentiat, quid sibi pro sit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondum habent potentiam, commoda sit.

CAP. 121. — *Augustinus de penitentiæ medicina*, cap. 11.

Parvulus ad consecrationem remissionemque originalis peccati prodest eorum fides a quibus offeruntur, ut quascumque maculas delictorum per alios ex quibus nati sunt, contraxerunt, aliorum etiam interrogazione purgentur.

CAP. 122. — *Augustinus super Joannem*, tract. 80.

Verbum fidei tantum valet in Ecclesia Dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicentem, ungentem, etiam tantillum mundet infanteum, quamvis nondum valentem corde credere ad justitiam, et ore confiteri ad salutem (*Rom. x.*).

CAP. 123. — *Isidorus de officiis*, lib. ii., cap. 28.

(*De consecr., dist. 4, c. Agrotantes*). Agrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur. Similiter et de penitentibus agendum.

CAP. 124. — *Augustinus de baptismo unico*.

(*Contra Donat. t. iv, c. 24, de cons., dist. 4, c. Cum pro parvulis*). Si pro eo qui responderet potest in baptismo, alias respondeat, non itidem valet. Ex qua regula illud in Evangelio dictum est quod omnes, cum legitur, naturaliter movet : *Etatem habet, ipse pro se loquatur* (*Joan. ix.*).

CAP. 125. — *Augustinus de adulterinis conjugiis ad Pollentium*, lib. i., cap. 28, tomo VI operum.

Ego non solus alios catechumenos, verum etiam ipsos, qui viventem conjugii copulati retinente adulterina consortia, cum salvos corpora in his permanentes non admittamus ad baptismum; tamen si desperati, et intra se penitentes jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos esse puto, ut etiam hoc peccatum cum ceteris lavacro regenerationis abluitur. Quis enim novit utrum fortassis adulterinæ carnis illecebra usque ad baptismum statuerant detineri? Si autem ab illa desperatione recreati potuerint vivere, aut facient quod statuerant, aut edocti obtemperabunt, aut de contemptibus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus solet. Quæ autem baptismatis, eadem et reconciliationis est causa, si forte penitentem est finienda vita periculum preoccupaverit. Nec enim ipsos ex hac vita sine arriba sua pacis exire velle debet mater Ecclesie.

CAP. 126. — *Ambrosius de sacramentis*, tract. 2, cap. 7.

Interrogatus es : Credis in Deum Patrem omnipotentem? Dixisti : *Credo*; et mersisti, hoc est sepultus es. Iterum interrogatus es : Credis et in Deum nostrum Jesum Christum, et in crucem ejus? Dixisti : *Credo*; et mersisti. Ideo et Christo es consepultus. Qui enim Christo consepulitur, cum Christo resurget (*Rom. vi*). Tertio, interrogatus es : Credis et in Spiritum sanctum? *Credo*; et tertio mersisti, ut multiplicem lapsum superioris ætatis absolveret trina confessio.

CAP. 127. — *Gregorius III papæ Bonifacio (epistola 3)*.

Quosdam baptizatos absque interrogatione Symboli, ab adulteris et indignis presbyteris fassus es. In his tua dilectio teneat antiquum morem Ecclesie; quia quisquis in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti baptizatus est (*Math. xxviii*), eum rebaptizari minime liceat. Non enim in nomine baptizantis, sed in nomine Trinitatis hujus gratiae donum percepit.

CAP. 128. — *Canones apostolorum*, capitulo 5.

(*De consecr. dist. 4, c. Si quis*). Si quis presbyter trinam mersionem unius mysterii non celebret, sed semel mergat in baptismate quod dare jubetur in Domini mortem, deponatur. Non dixit Dominus: In morte mea baptizate; sed: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Math. xxviii*).

CAP. 129. — *Toletanum concilium* iv, cap. 5.

(*De cons., dist. 4, c. Propter*). Propter vitandum

schismaticis scandalum, vel heretici dogmatis usum, simplam teneamus baptismi mersionem.

CAP. 130. — *Gregorius Leandro episcopo (lib. 1, c. 41).*

(*De consec. dist., 4, c. De trina.*) De trina mersione baptismatis nihil responderi verius potest, quam ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit sanctae Ecclesiae consuetudo diversa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimatur. Quod si quis forte, etiam pro summa Trinitatis veneracione estimet fieri, neque hoc aliquid obsistit baptizandum semel in aquis mergere. Quia dum tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse, nullatenus potest infantem in baptismate, vel ter, vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum Trinitas, et in una potest diuinatatis singularitas designari.

CAP. 131. — *Rabanus super Epist. ad Ephes. lib. n.*

Eodem modo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizamus, et ter mergimus, ut Trinitatis unum appareat sacramentum. Item : Licet ter baptizemus propter mysterium Trinitatis, tamen unum baptismus reputatur.

CAP. 132. — *Antissiodorensis concilium, cap. 25.*

(*De cons., dist. 4, c. Non licet.*) Non licet abbati, nec monachis de baptismo suscipere filios, nec commates habere.

CAP. 133. — *Capitularium, lib. viii, cap. 494.*

Monachi sibi compates commatesve non faciant, nec osculentur feminas.

CAP. 134. — *Augustinus Dominica prima post Pascha, qui sic incipit : Hodie nuns dies.*

(*De cons., dist. 4, c. Vos ante omnia.*) Vos ante omnia tam viros quam feminineas, qui filios in baptismo suscepistis moneo, ut vos cognoscatis fidejussores apud Deum exstitissem, pro illis quos visi estis de sacro fonte suscipere, ideo semper eos admoneete, ut castitatem custodian, justitiam diligent, charitatem teneant, hoc omnibus faciant quod sibi fieri volunt, auguria non servent, et ad arbores, et ad fontes vota non reddant, incantatores, aut caragios, sacrilegia, phylacteria, velut diaboli venena fugiant, nec furtum faciant, nec falsum testimonium dicant. Ante omnia Symbolum et orationem Dominicam et vos ipsi tenete, et illis quos exceptis ostendite.

CAP. 135. — *Nicolaus ad consulta Bulgarorum.*

Ita diligere debet homo eum, qui se suscepit ex sacro fonte, sicut patrem. Item : Est inter patres et filios spirituales gratuita et sancta communio, quæ non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos non arbitramur fieri [alias esse] posse quodlibet conjugale connubium, quandoquidem nec inter eos qui natura, et eos qui in adoptione filii sunt venerandæ Romanæ leges matrimonium contrahi permittunt. Item : Si inter eos contrahitur matrimonium quos

A adoptio jungit; quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per coeleste sacramentum regeneratio sancti Spiritus junxit. Longe igitur congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is quem gratia divina, quam quem humana voluntas, ut filius vel frater meus esset, elegit, prudentiusque ab alterna corporis commissione eccernimur.

CAP. 136. — *Idem Salemonio episcopo.*

Nosse desideras utrum mulier quæ viri filium ex alia filia genitum de sacro fonte levaverit, postmodum possit cum eodem viro copulari? Quos ideo jungi posse decernimus, quia secundum sacros canones nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet conjux dimittere conjugem. Pertinet autem ad ingens uxoris exitium, quæ habens odio virum vel infirmitatem ejus non considerans, quasi causa pietatis operatur impietatem : maxime cum præcipiat Apostolus : *Nolite, inquiens, fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus ut vacetis orationi (I Cor. viii).* Et iterum : *Revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanus propter incontinentiam vestram (ibid.). Ergo, si non ex consensu utriusque conjugis hoc esse factum probatur, non fraudentur invicem, sed revertantur in idipsum, præsertim cum dicat Apostolus : Uxor sui corporis protestatem non habet, sed vir ; sic vir protestatem non habet sui corporis, sed mulier (ibid.).*

CAP. 137. — *Idem Salomonii Constantiensis episcopo.*

Sciscitur a nobis sanctitas vestra, si aliquis homo duas spirituales commates habere valeat, unam post alteram. In quo fraternitas tua meminisse debet scriptum esse : *Erunt duo in carne una (Gen. ii).* Itaque, cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimis virum compatrem constitui illi mulieri cui in matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur : et idcirco liquet virum illi feminæ non posse jungi in copula quæ commater erat ejus, cum qua idem una fuerat caro effectus.

CAP. 138. — *Idem Carolo archiepiscopo et ejus suffraganeis.*

Si quis cum commatre spirituali fuerit fornicatus, anathematis ut scitis percutitur ictibus [jaculis]. Similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis suscepit, aut cum illa, quam ante episcopum tenerit cum sacro chrismate fuerit uncata, fornicationis perpetuaverit scelus ; legitimam tamen si habuerit uxorem, non dimittit.

CAP. 139. — *Ex decretis Gregorii junioris.*

Si quis spirituale commatrem in conjugium duxerit, anathema sit.

CAP. 140. — *Rabanus eodem libro, cap. 28.*

(*De cons., dist. 4, c. Postquam.*) Postquam auctoritate baptizatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut Christi regni particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari.

CAP. 141. — *Ambrosius de sacramentis, tractat. 2, cap. 7.*

(*De cons., dist. 4, c. Emersisti*). Emersisti, venisti ad sacerdotem; quid tibi dixit? Deus, inquit, *Pater omnipotens, qui te regeneravit ex aqua et Spiritu, concessitque tibi peccata tua, ipse te ungat in vitam æternam*. Vide ubi unctus es, in vitam, inquit, æternam.

CAP. 142. — *Tractat. 3 ejusdem, cap. 1.*

(*Ambr. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 6; de cons., dist. 4, c. Accipis*). Accipis mysterium, hoc est unguentum super caput. Quare super caput? Quia sensus sapientis in capite ejus. Sequitur spirituale signaculum, quod post fontem superest, quo perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.

CAP. 143. — *Rabanus eodem libro, cap. 29.*

(*De cons. dist. 4, c. Post baptismum*). Post baptismum traditur Christiano vestis candida, quæ significat innocentiam et puritatem Christianam, quam post ablutas veteres maculas, studio sanctæ conversationis immaculatam servare debet, ad presentandum ante tribunal Christi. Cuncti vero renati albis induuntur vestibus, ad mysterium resurgentis Ecclesiæ. Item: Utuntur baptizati albis vestibus, ut quorum primæ nativitatis faciem vetusti erroris pannus fuscoverat, habitus secundæ generationis gloria præferat indumentum. Tegitur enim post sacram unctionem caput ejus mystico velamine, ut intelligat se diadematæ regni, et sacerdotali dignitate potiri.

CAP. 144. — *Ambrosius de mysteriis initiandis, cap. 7.*

Accepisti post baptismum vestimenta candida, ut esset indicium quod exueris involucrum peccatorum, et indueris innocentia casta velamina.

CAP. 145. — *Sanctus August. in octavis Pasche, qui sic incipit.*

Paschalis festivitas hodierna festivitate concluditur, et ideo hodie neophytorum habitus communitatur; ita tamen, ut candor qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur.

CAP. 146. — *Gregorius III Bonifacio.*

(*De cons., dist. 4, c. Parvulos*). Parvulos qui a parentibus subtracti sunt, et an baptizati sint a non ignoratur, uthos baptizare debeas, secundum Patrum traditionem, si non fuerit quicquid fieri poscit.

CAP. 147. — *Carthaginense concilium, capitulo 6.*

(*De cons., dist. 4, c. Placuit*). Placuit de infantibus quoties non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per etatem idonei de traditis sibi sacramentis responderem, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos. Similiter et de ecclesiis, quoties super earum habessitatur consecratione, agendum est, id est ut sine trepidatione consecrentur.

CAP. 148. — *Nicolaus ad consulta Bulgarorum, cap. 104.*

(*De cons., dist. 4, c. A quodam*). A quodam Ju-

dœ, nescitis utrum Christiano, an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid inde sit consultis agendum. Hi profecto, si in nomine sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actibus apostolorum legimus, baptizati sunt (*Act. II, 10*), unum quippe, idemque est, ut sanctus exponit Ambrosius, constat non esse denuo baptizandos.

CAP. 149. — *Gregorius III Bonifacio, epistola 4.*

Illi qui baptizati sunt per diversitatem, et declinationem linguarum gentilitatis, tamen quia in nomine Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem, et sacri chrismatis unctionem confirmari.

CAP. 150. — *Idem Bonifacio.*

B De illo falso episcopo, quem dixisti quod adulterati clerici et homicidae filii in adulterio natus, et absque disciplina nutritus esset, et cetera mala horribilia, quæ per singula enarrasti, ac per hoc sui similes sacerdotes consecravit, de hoc meminit tua reverenda fraternitas, quia tribus jam vicibus scriptum, ut nullus homicida, nullus adulter, nullus fornicator sacram ministerium debeat attractare. De baptizatis vero ab illo seu ecclesiis consecratis, quod requirit tua fraternitas, scito ecclesiis, quas in nomine sanctæ Trinitatis consecravit, et parvulos similliter quos baptizavit, qualiscunque sit qui sacerdotio fungebatur, non esse denuo eas per alium consecrandas, aut hos parvulos baptizandos.

CAP. 151. — *Anastasius papa II Anastasio.*

C (In dec., c. 7, c. Sanctæ Ecclesiæ catholicæ, dist. 19, part. prima). Sacratissimum serenitatis tuæ perpetuus agnoscat, quod nullum de his vel quos baptizavit Acatius, vel quos sacerdotes vel levitas secundum canones ordinavit, ulla ex nomine Acatii portio læsionis attingat, quod forsitan per iniquum tradita sacramentigratia minus firma videatur. Nam et baptismus, quod procul sit ab ecclesia, sive ab adultero, vel a fure fuerit datum, ad percipientem munus pervenit illibatum.

CAP. 152. — *Concilium iv Carthaginense, cap. 41.*

(*De cons., dist. 4, c. Non liceat*). Non liceat fieri rebaptizationes, reordinationes, vel translationes episcoporum.

CAP. 153. — *Gregorius Quirino episcopo in Hibernia, lib. ix, epist. 61.*

D (De cons., dist. 4, c. Ab antiqua). Antiqua Patrum institutione didicimus, ut qui apud haeresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut manus impositione, aut sola professione fidei, ad sinum matris Ecclesiæ revocentur. Unde Arianos per manus impositionem occidens, per unctionem vero sancti chrismatis, ad ingressum sanctæ catholicæ Ecclesiæ oriens reformat; Monophysitas [Monothelitas] vero et alios ex sola vera confessione recipit, quia sanctum baptismum, quod sunt apud haereticos consecuti, tunc in eis vires emundationis accipi, cum vel illi per manus impositionem Spiritum san-

ctum acceperint; vel isti per confessionem veræ fi- A
dei sancta et universalis Ecclesiæ visceribus fuerint uniti. (*De cons., dist. 4, c. Hi vero.*) Hi vero hæretici qui in Trinitatis nomine baptizantur, sicut sunt Bonosiaci et Cataphrygæ, quia et illi Christum Dominum non credunt, et isti Spiritum sanctum per verso sensu esse quemdam pravum hominem Montanum credunt, quorum similes multi sunt alii, cum ad sanctam Ecclesiam veniunt baptizantur, quia baptismus non fuit, quod in errore positi, in sancta Trinitatis nomine minime percepérunt, nec potest ipsum baptismum dici iteratum, quod, sicut dictum est, in Trinitatis nomine non erat datum.

CAP. 154. — *Augustinus de verbis Domini, tractat. 9.*

Ille non est dicendus esse in Ecclesia, id est ad societatem spiritus pertinere, qui ovibus Christi corporali tantum commissione facta corde miscetur. *Spiritus enim disciplinæ effugiet factum* (*Sap. 1*). Quapropter quotquot in schismaticis vel hæreticis congregationibus, vel potius segregationibus baptizantur, quamvis non sint renati Spiritu, tanquam Ismaeli similes, qui secundum carnem natus est Abraham, non sicut Isaac, qui secundum spiritum, qui per reprobationem (*Gen. xxi*); tamen cum ad catholicam veniunt, et societati spiritus aggregantur, quem foris procul dubio non habebant, non eis repetitur lavaerum carnis. Non enim defuit etiam foris positis ista forma pietatis, sed abfuit eis, quæ nisi intus non potest dari unitas spiritus, in vinculo pacis.

CAP. 155. — *Tractatu ejusdem 63.*

Hæretici et schismatici de fiscis Dominicis peculia sibi fecerunt, et greges non Christi, sed suos contra Christum pascente voluerunt. Plane in ipsis damnationibus [dominationibus] suis, titulum illius posuerunt. Ut prædæ illorum defendenterentur quasi per titulum potentiis. Quid facit Christus, quando tales convertuntur, qui foris ab Ecclesia titulum ejus baptismatis acceperunt? Ejicit prædatorum, et titulum non deponit. Sed possidet domum, quia invenit ibi titulum quid opus est, ut mutet nomen suum?

CAP. 156. — *Augustinus super Joannem part. 1, tract. 5.*

(*De cons., dist. 4, c. Baptismus.*) Baptimus talis est, qualis est ille, in cuius potestatem datur; non qualis ille est per cuius ministerium datur.

CAP. 157. — *Item in eodem.*

Quid noverat Joannes Baptista? Dominum. Quid non noverat? Potestatem baptismi Dominicæ in nullum hominem a Domino transituram, sed ministerium plane transiturum. Potestatem a Domino in neminem, sed ministerium in bonos et in malos. Non exhorreat columba ministerium malorum; respiciat Domini potestatem. Quid tibi facit minister malus, ubi bonus est Dominus? Quid te impedit malitiosus præco, si benevolus est judex?

CAP. 158. — *Item, in eodem tractatu.*

Neque qui plantat est aliud, neque qui rigat, sed qui incrementat dat Deus (*II Cor. iii*). Qui vero superbus fuerit minister, cum diabolo computatur, sed non contaminatur donum Christi. Quod per illum fluit, purum est; quod per illum transit liquidum, venit ad fertilem terram. Puta quia iste lapideus est, quia ex aqua fructum ferre non potest, sed per lapideum canalem transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generat, sed hortus fructus plurimos affert. *Item in eodem.* Ego dico, et nos dicimus omnes, quia justos oportet esse, per quos baptizantur, quia justos oportet esse tanti judicis ministros. Sint ministri justi si volunt. Si autem noluerint esse justi qui in cathedra Moysi sedent, securum me fecit magister meus, de quo spiritus ejus dicit: *Hic est qui baptizat* (*Matth. xv*).

CAP. 159. — *Item in eodem.*

(*De cons., dist. 4, c. Cum baptismus.*) Quos baptizavit Judas, Christus baptizavit. Si ergo quos baptizavit ebrios, quos baptizavit homicida, quos baptizavit adulteri, si baptismus Christi erat, Christus baptizavit. Non timeo adulterum, non ebrios, non homicidam, quia columbam attendo, per quam mihi dicitur: *Hic est qui baptizat* (*Joan. i*). *Item.* Homicida dedit baptismum Christi, quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluantur.

CAP. 160. — *Item, tract. 6.*

(*De cons., dist. 4, c. Cum baptizat.*) Dum baptizat malus ex aliqua vel ignorantia ecclesiæ vel tolerantia; aut enim ignorantur mali aut toleratur palea, quoque in ultimo ventiletur area. Illud quod datum est, unum est, nec impar propter impares ministros, sed par et æquale propter hunc qui baptizat. (*Augustinus de ecclesiasticis regulis, cap. 52.*) Hi qui apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sancta Trinitatis confessione baptizantur et veniunt ad catholicam, recipiantur quidem ut baptizati, ne sanctæ Trinitatis invocatio vel confessio annulletur. Sed doceantur integræ et instruantur quo sensu sanctæ Trinitatis mysterium in Ecclesia teneantur; et si consentiunt credere, vel acquiescent confiteri, purgati fidei integritate, firmentur manus impositione. Si vero parvuli sunt et hebetes qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt juxta morem baptizandi, et sic per manus impositionem chrismate communiti, cum eucharistie mysteriis admittantur. *Solutio Augustini ad quæstionem Orosii* (*l. II, quæst. 65 in dialogo.* (*De cons., dist. 4, c. Baptismus.*) Quamvis unum baptismus sit hæreticorum, eorum scilicet qui in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant, et Ecclesiæ catholicæ; tamen quia foris ecclesiam baptizantur, non sumunt baptismum ad salutem, sed ad periculum; habentes nimis formam sacramenti, virtutem autem ejus abnegantes. Et ideo eos Ecclesia non baptizat, quia in nomine Trinitatis baptizati sunt, ipsa est profecto forma sacramenti. Ideo dum re-

versi fuerint, fasscipient virtutem Spiritus sancti, quam hi qui foris ecclesiam baptizantur, nondum habent. *Augustinus contra Cresconium grammaticum, lib. xi.* Hoc est verum, hoc sanum, hoc catholicum, quod Christus mundet accipientium conscientias, sive per bonos ministros baptismi sui, sive per malos. *Item cap. 1.* Si quæris quomodo baptizent quos damnavit Ecclesia, respondeo sic eos baptizare quomodo baptizant, quos damnavit Deus, antequam de illis quidquam judicaret Ecclesia. *Lib. iii, cap. 6.* (*De cons. dist. 4, c. Si inter.*) Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus, qui per meliorem datur: nullo modo est malus, qui etiam per malum datur, quando idem baptismus datur; et ideo per ministros dispares Dei munus æquale est, quia non illorum, sed ejus est.

CAP. 161. — *Pelagius PP. Gaudentio episcopo.*

De hæreticis, ex quibus per Paulinum filium tuum virum clarissimum nos consulendos esse duxisti: ut si quidam ex iis reverti volunt ad catholicam fidem, utrum baptizandi sint, an tantummodo reconciliandi, hæc tuam volumus fraternitatem custodiare, quæ circa Sirmiæ et Simgidunæ aliae vicinala loca (ubi istius hæresis homines multi sunt) novimus custodiri, ut quia in nomine sollemnido Chriſti, una etiam mersione se assenserunt baptizari. Evangelicum vero præceptum (ipso Deo Domino et Salvatore nostro Jesu Christo tradente) nos admonet in nomine Trinitatis, tria etiam mersione baptismum unicuique tribuere, dicente Domino nostro discipulis suis: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Fili, et Spiritus sancti (Math. xxviii).* Si revera hi de præfatis hæreticis, qui in locis dilectioni tuae destinatis viciniis commorari dicuntur, solummodo se in nomine Domini baptizatos fuisse forsitan constentur, sine cujusdam dubitationis ambiguo eos ad catholicam fidem venientes, sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. Sin vero apud dilectionem tuam eorum qui converti volunt, manifesta confessione claruerit, quod in Trinitatis nomine fuerint baptizati, sola conciliatione gratia impensa, catholicam reconciliare fidei maturabis, ut tali dispositione servata nihil aliud quam quod evangelica jubet auctoritas, temeritatis cujusdam spiritu videatur effectum.

CAP. 162. — *Augustinus de baptismo contra Donatistas lib. ii, cap. 53.*

(*De cons. dist. 4. c. Solet etiam quæri.*) Solet etiam quæri utrum approbadum sit baptismus, quod ab eo qui non accepit, accipitur: si forte hoc curiositate aliqua didicit quomodo dandum [quemadmodum] sit, et utrum nihil intersit, quo animo accipiat ille, cui datur cum simulatione, an sine simulatione. Si cum simulatione, utrum fallens, sicut in Ecclesia, vel in ea quæ putatur Ecclesia, an jocans sicut in mimo. Et quid sit sceleratus in Ecclesia fallaciter accipere, an in hæresi vel schismate sine fallacia, id est animo non simulato. Et utrum in hæresi fallaciter, an in mimo cum fide, si quisquam inter-

A agendum repentina pietate moveatur. Quoniam tandem, si etiam illi conferamus, qui in ipsa catholicæ fallaciter accipit, mirum si dubitatur quis cui præferendus sit. Quid enim propositus animus veraciter dantis fallaciter accipienti, non video. Sed arbitremur aliquem etiam fallaciter dantem: cum et tradens et accipiens, fallaciter agant in ipsa unitate catholicæ, utrum hoc magis baptismus sit acceptandum, an illud quod in mimo datur: si quis existat fideliter, subito commotus accipiens, an quantum ad ipsos quidem homines attinet plurimum distat inter credentem in mimo et in Ecclesia irridentem, ad ipsius autem sacramenta integratatem nihil intersit. Si enim nihil interest ad integratatem sacramenti in ipsa catholicæ, utrum id aliqui fallaciter an veraciter agant: cum tamen hoc idem utrique agant, cur extra intersit non video, quando ille qui accipit, non simulatione palliatus, sed religione mutatus est. An plus valent ad confirmandum sacramentum veraces inter quos agitur, quam ad frustrandum illi fallaces a quibus agitur, et in quibus agitur. Et tamen si postea probatur, nemo repetit, sed aut excommunicando punitur illa simulatione, aut pœnitentiæ sanatur. Sed nobis tutum est in ea non progredi aliqua temeritate sententia, quæ nullo in catholicæ regionali concilio cœpta, nullo plenario terminata sunt. Id autem fiducia securæ [sit cura] vocis assererere, quod in gubernatione Domini nostri Jesu Christi universalis Ecclesiæ consensione roboratum est. Verumtamen si quis me forte in illo concilio constitutum, ubi talium rerum questio versaretur, non procedentibus talibus, quorum sententias sequi mallem, urgeret ut dicarem, quid ipse sentirem, si eo modo affectus essem, quo eram, cum ea dictarem, nequaquam dubitarem habere baptismum eos qui ubicunque et a quibuscumque illud verbi evangelicæ conseruatum sine sua simulatione et cum aliqua fide accepissent; quoniam eis ad salutem spiritualem non prodesset, si charitate caruissent, qua catholicæ inserventur Ecclesiæ. Si enim, inquit, habeam fidem, ut montes transferam, charitatem autem non habeam nihil sum (*I Cor. xiii*). Sicut jam præteritis majorum statutis, non dubito etiam illos habere baptismum, qui, quamvis id fallaciter accipiant in Ecclesia, tamen id accipiunt vel ubi esse putatur Ecclesia ab eis in quorum societate id accipitur, de quibus dictum est: *Ex nobis exierunt (I Joan. ii).* Ubi autem neque societas illa esset ita credentium, neque ille qui ibi acciperet, ita crederet, sed totum ludicre et mimice et joculariter ageretur, utrum approbadus esset baptismus qui sic daretur, divinum judicium per alicuius revelationis oraculum concordi oratione gemitiibus implorandum esse censem, ita sane ut post me dicturos sententias, si quid jam exploratum et cognitum afferrent, humiliter expectarem. *Ib. 1, cap. 1. (De cons. dist. 4. c. Ostenditur.)* Ostenditur illos impie facere, qui rebaptizare conantur orbis unitatem, et nos recte fa-

cere, qui Dei sacramenta improbare nec in ipso A schismate audemus. In quo enim nobis consen-tiunt, in eo etiam nobiscum sunt. In eo autem a nobis recesserunt, in quo a nobis dissentient. Item ibidem. Sacramentum baptismi est, quod habet qui baptizatur; et sacramentum dandi baptismi est, quod habet qui ordinatur. Sicut enim baptizatus si ab unitate recesserit, sacramentum baptismi non amittit; sic etiam ordinatus, si ab unitate recesserit, sa-cramentum dandi baptismi non amittit. Nulli etiam sacramenta injuria facienda est: si discedit a malis, utrumque discedit, si permanet in malis, utrumque permanet. Si ergo acceptatur baptismus, quem non potuit amittere qui ab unitate discesserat; sic asceptandus est baptismus, quem dedit ille qui sa-cramentum dandi, cum discederet, non amiserat. Item cap. 12 ejusd. libri. Si ad baptismum factus accessit, dimissa sunt ei peccata, an non dimissa? Eligant quod volunt, utrumlibet elegerint, sufficiet nobis. Si dimissa dixerint, quomodo ergo Spiritus sanctus disciplinæ effugit factum (*Sap.* 1), si in isto facto remissionem operatus est peccatorum? Si dixerint non esse dimissa, quæro, si postea fictionem suam corde concusso et vero dolore fateretur, de-nuo baptizandus judicaretur. Quod si dementissi-mum est dicere, fateantur vero baptismum Christi baptizari posse hominem, et tamen corejus in malitia vel sacrilegio perseverans peccatorum absolu-tionem non sinere fieri, atque ita intelligent in communionibus ab Ecclesia separatis posse hominem baptizari, ubi Christi baptismus eadem sacra-menti celebratione datur et sumitur: qui tamen tunc prosit ad remissionem peccatorum, cum quis-que reconciliatus unitati sacrilegio dissensionis exi-tur, quo ejus peccata tenebantur, et dimitti non sinebantur.

CAP. 163. — Item ibidem.

(*De cons.*, dist. 4, c. *Quomodo exaudit Deus, et P. Lom. l. iv, d. 4, c. Qui vero.*) Nam impeditur baptismi gratia, quominus omnia peccata dimittat, etiam si odium fraternalium in ejus cui dimittuntur, animo perseverat. Solvit enim hesternus dies, et quidquid superest, solvit etiam ipsa hora momen-tumque ante baptismum et in baptismo. Deinceps autem continuo reus esse incipit, non solum con-sequentium, sed etiam præteriorum dierum, horarum, momentorum, redeuntibus omnibus que di-missa sunt. Item cap. 13 ejusd. lib. Illa quæ schis-matici vel hæretici non aliter habent, non aliter agunt, quam vera Ecclesia, cum ad nos veniunt non emendamus, sed potius approbamus. In quibus enim non dissentient a nobis, in eis non disjun-guntur a nobis. Sed tamen quia nihil eis prosunt, quandiu schismatici vel hæretici sunt; propter alia, in quibus a veritate dissentient, et propter ipsum separationis immanissimum scelus, sive permane-rent in eis peccata, sive continuo dimissa redierint, ut ad salutem pacis atque charitatis veniant adhor-tamur.

CAP. 164. — Lib. iii, cap. 10.
(*De consecr., dist. 4, c. Non est aqua. Aug. lib. ni, contra epistolam Parthenianam cap. 11.*) Baptismus vero Christi verbis evangelicis consecratus, et per adulteros, et in adulteris sanctus est, quamvis illi sint impudici et immundi, quia et ipsa ejus sancti-tas pollui non potest, et sacramento suo divina vir-tus assistit, sive ad salutem bene utentium, sive ad perniciem male utentium. Item (l q. 1, c. *Quod quidam. Ibid. Aug.*). Catholica vero propterea non debet iterare baptismum, qui apud hæreticos datus est, ne judicare videatur ipsorum esse quod Christi est, aut eos non babere, quod intus cum acciperent amittere utique foras exeundo non possent. Item (*De cons. dist. 4, c. Non autem*): Non autem siquit hæresis hæreticorum est, sicut error ipsorum est, sicut sacrilegium dissensionis ipsorum est, sic etiam baptismus qui Christi est, debet dici ipso-rum. Item (*cap. 13 ejusdem libri August.*) Nos hæreti-corum esse baptismum dicimus verbis Evangelicis consecratum, commoti factis eorum etiam quæ Dei sunt, eis tribuere volumus quasi ea contami-nare potuerint, aut propterea sua facere quæ Dei sunt, quia ipsis Dei esse noluerunt.

CAP. 165. — Lib. iv *De baptismo, cap. 4.*

Sicut urgeri videor cum mihi dicitur: Ergo hæ-reticus dimittit peccata? sic et ego urgeo cum dico, Ergo qui celestia mandata non servat, avarus, rap-tor, fenerator, invidus, verbis seculo non factis re-nuntians, dimittit peccata? Si per vim sacramenti Dei, sicut ille, ita et ille. Si per meritum suum, nec ille, nec ille. Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur. Item eod. cap.): Si in hæresi baptizatus in nomine sanctæ Trini-tatis, non sit tamen templum Dei, si ab hæresi non recesserit, quomodo neque in avaritia, in eodem nomine baptizatus sit templum Dei, si ab avaritia non recedat, quæ est idolorum servitus (*Ephes. v.*). Item (*capite 5 ejusdem lib.*): Sed si pos-sunt (ut dixi) amborum peccata, æqualiter appen-dantur, ignorantis blasphemia et scientis idolatria, et eadem sententia judicentur, ille qui Christum querendo in verisimilem sermonem falsitatis incurrit; et ille qui sciens Christo resistit per Aposto-lum. Quoniam, omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei (*Ephes. v.*). Cur in illo baptismus et evangelica verba improban-tur, in isto autem approbantur, cum ab illius columbae membris uteque inveniatur alienus? Item c. 11.

(*De cons., dis. 4, c. Nullus autem*). Perfidus au-tem et blasphemus, si in perfidia et blasphemia per-manserit, nec extra Ecclesiam, nec intra Eccle-siam remissionem accipit peccatorum. Aut si propter vim sacramenti ad punctum temporis accipit, et foris et intus eadem vis operatur, sicut vis nominis Christi expulsionem demoniorum etiam foris ope-rabatur. Item c. 15 (*De cons., dist. 4, c. Satis ostendimus*). Satis ostendimus ad baptismum, qui ver-

bis Evangelicis consecratur, non pertinere cujus-
quam vel dantis vel accipientis errorem, sive de
Patre, sive de Filio, sive de Spiritu sancto aliter
sentiat, quam doctrina cœlestis insinuat. *Item, c.*
xvi. Constituamus ergo duos aliquos isto modo :
Unum eorum verbi gratia id sentire de Christo quod
Photinus opinatus est, et in ejus hæresi baptizari
extra Ecclesiam catholica communione ; alium
vero hoc idem sentire, sed in catholica baptizari,
existimantem ipsam esse catholicam fidem. *Iustum*
nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi do-
ctrina catholicæ fidei resistere maluerit et illud
quod tenebat elegerit. Quod antequam fiat, mani-
festum est illum qui foris baptizatus est esse pejo-
rem. Itaque in hoc sola falsa opinio, in illa autem
etiam ipsa divisio corrigenda est, sed in neutro ip-
sorum sacramenti veritas repetenda.

CAP. 166. — *Item, c. 17.*

Potest nobis et hæreticis baptismus esse commune,
cum quibus potest et Evangelium esse commune,
quamvis a fide nostra error distet illorum, sive
aliud de Patre, vel de Filio, vel de Spiritu sancto
sentiant quam veritas babet, sive ab unitate præcisi
non colligant cum Christo, sed spargant (*Math. xi.*).

CAP. 167. — *Lib. v, cap. 43.*

(*De cons. dist. 4, c. Cum tantum.*) Cum tantum
vales baptismus per hominem contemptibilem,
quantum per apostolum datus, ita nec illius, nec
illius, sed Christi, esse cognoscitur. *Item (cap. 14,*
lib. v contra Donatistas.) Invenimus dictum ab
Apostolo, et gloriā meam. (*I Thes. ii.*), quamvis
utique in Domino, et ministerium meum, et pru-
dentiam meam, et evangelium meum (*Rom. ii.*), quamvis
utique in Domino impertitum atque douatum,
Baptismum autem meum, nemo eorum dixit omnino.
Neque enim omnium æqualis est gloria, nec minis-
trant omnes æqualiter, nec æquali prudentia sunt
omnes prædicti, et in evangelizando aliis alio melius
operatur. Et ideo dici potest alias alio doctior, et
ipsa doctrina spirituali [salutari], aliis autem
alio majus minusve baptizatus dici non potest,
sive ab inferiore, sive a maiore baptizetur. *Item*
(*Aug. lib. v, De baptismo contra Donatistas, c. 15.*) :
Si jus baptizandi non habuit qui baptizat, tamen
Christi est quod dedit, et ille Christi est qui accep-
pit. Multa enim contra jus dantur, nec tamen ideo
vel nulla, vel non data dicuntur. *Item (cap. 18 ejus-
dem) :* Cum ergo et intus sint mortui, neque latentes,
nam non de illis tanta diceret Cyprianus, qui
vel non pertineant ad illam vivam columbam, vel
nondum pertineant, et foris sint mortui, qui mani-
festius ad eam vel non pertineant, vel nondum per-
tineant, verumque sit non posse ab eo vivificari alterum
qui ipse non vivit : manifestum est eos qui
intus a talibus baptizantur, si vera conversione cor-
dis accedunt, ab eo vivificari, cuius est baptismus.
Item (Cap. 20 ejusdem.) Illud autem quale est, ut
ideo putetur hæreticus non habere baptismum, quia
non habet Ecclesiam ? Et utique cum baptizatur,

A etiam de sancta Ecclesia interrogatur. Quasi vero
ille qui intus non factis, sed verbis sæculo renuntiat,
non hoc in baptismō interrogetur. Sicut ergo bujus
falsa responsio non efficit ut baptismus non sit
quem percipit, et sicut ille si postea quod fallaciter
responderat, veraciter impleat, non ei baptismus
repetitur, sed vita corrigitur ; sic et ille si postea
veniat ad Ecclesiam, de qua interrogatus falsum
responderat, quia eam se habere, dum non haberet,
putabat, ipsa, quam non habebat, ei datur, non
quod acceperat, iteratur. Cur autem ad verba quæ
procedunt ex ore homicidæ possit Deus tamen oleum
sanctificare, et in altari quod hæretici posue-
runt non possit, nescio.

CAP. 168. — *Lib. vi, cap. 5.*

B In homine justo et in homine injusto semper
sanctum est baptisma, quod neque alicujus æquitate
augetur, neque alicujus iniquitate minuitur.

CAP. 169. — *Zacharias Bonifacio episcopo.*

(*De cons. dist. 4, c. In synodo.*) In synodo Anglo-
rum decretum et judicium firmissime præceptum et
diligenter demonstratum esse dinoscitur, ut quicun-
que sine invocatione Trinitatis mersus fuisset, quod
sacramentum regenerationis non haberet; quod om-
nino verum est, quia si mersus in fonte baptismatis
quis fuerit sine invocatione Trinitatis, perfectus
Christianus non est, nisi in nomine Patris, et Filii,
et Spiritus sancti fuerit baptizatus. De presbyteris
scripsisti qui tauros vel bircos diis paganorum im-
molabant, manducantes sacrificia mortuorum, ha-
bentes et pollutum ministerium, ipsique adulterie esse
inventi sunt postea, et defuncti. Modo vero incogni-
tum est, utrum baptizantes Trinitatem dixissent,
an non, et timent illi qui vivi sunt quod in tali mi-
nisterio non sunt baptizati : quibus respondens,
jussisti omnes baptizare. Hoc quoque observari in
supradicta synodo sacerdotes voluerunt : ut qui vel
unam de Trinitate personam in baptismo non no-
minaret, illud baptisma verum esse non posset,
quod pro certo verum est, quia qui unum ex sancta
Trinitate confessus non fuerit nomen, perfectus
Christianus esse non potest. Qui enim confitetur
Patrem et Filium, si confessus non fuerit et Spiritu
sanctum, nec Patrem habet nec Filium. Et qui
confessus fuerit Patrem et Spiritum sanctum, et Fi-
lium non fuerit confessus, nec Patrem habet nec
Spiritum sanctum, sed vacuus est a divina gratia.
Interea scripsit reverenda fraternitas tua reperisse
te quedam presbyterum generi Scotum, nomine
Sampson, errantem a via veritatis, dicentem et af-
firmantem, quod sine mystica invocatione, aut la-
vacro regenerationis posset fieri catholicus Chris-
tianus per episcopalis manus impositionem. Hic au-
tem qui hoc dicit, vacuus est Spiritu sancto, et
alienus gratia Christi atque a consortio sacerdotali
abiciendus. Quis enim nisi baptizetur juxta præ-
ceptum Domini (*Math. xxviii.*), in nomine Patris,
et Filii, et Spiritus sancti, et sic per manus impositionem
consecretur, potest esse catholicus ? Hunc

nequissimum virum talia prædicantem ab Ecclesia Dei sancta condemnatum expelle; in illos autem qui ab hereticis baptizati sunt, hoc sine dubio juxta prædecessor is nostri beatæ memorie Gregorii papæ, et sacrorum canonum, traditum tibi mandatum implere non omittas, ne in æternum pereant, sed potius evangelica consecratione salventur.

CAP. 170. — *Augustinus, De baptismo unico, lib. i., c. 2.*

24, q. 1, c. *Si quem forte.*) Si quem forte extrema coegerit necessitas, ubi catholicum, per quem accipiat, non invenerit, et in animo pace catholicam constituta per aliquem extra unitatem catholicam possum acceperit, quod erat in ipsa catholicâ unitate percepturus, si statim etiam de hac vita migraverit, non eum nisi catholicum deputamus. Si autem fuerit a corporali morte liberatus, cum se catholicæ congregationi etiam corporali præsentiâ reddiderit, unde nunquam corde discesserat, non solum non improbamus quod fecit, sed etiam securissime verissime laudamus; quia præsentem Deum cordi suo unitate ibi servabat, et sine sancti baptismi sacramento (quod ubicunque invenit, non hominum, sed Dei esse cognovit), noluit ex hac vita migrare. Si quis autem, cum possit in ipsa catholicâ accipere, aliqua mentis perversitate eligit in schismate baptizari, etiamsi postea venerit ad catholicam, quia certus est ibi prodesse sacramentum, quod alibi accipi potest, prodesse non potest, procul dubio perversus et iniquus est, et tanto perniciosior, quanto scientior.

CAP. 171. — *Epistola Augustini 23 ad Bonifacium.*

(*De cons., dist. 4, c. Non illud.*) Non illud te moveat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum parvulos ferunt, ut gratia spirituali ad vitam regenerentur æternam, sed eos putant hoc remedio temporalem retinere vel recipere sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur.

CAP. 172. — *Epistola Augustini 203 ad Maximinum.*

(*De cons., dist. 4, c. Rebaptizare.*) Rebaptizare hæreticum hominem qui haec sanctitatis signa percepit quæ Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est.

CAP. 173. — *Beda, in libro Homiliarum, homilia 36, in caput in Joannis.*

(*De cons., dist. 4, c. Sive hæreticus.*) Sive hæreticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione sanctæ Trinitatis baptizet, non valet ille qui baptizatus est a bonis catholicis rebaptizari, ne confessio vel invocatio tanti nominis videatur annulari.

CAP. 174. — *Haymo, super primam Epistolam ad Corinthios.*

In tantum retinuit sibi Christus potestatem baptizandi, ut sicut dimituntur ei peccata omnia, qui a sancto et innocentio viro tingitur in aqua, ita illi

A qui a peccatore et scelerato, tantum, ut in nomine sancte Trinitatis illud fiat. Meritum enim vita baptizantis sive agentis nec prodest, nec obest in hac parte illi qui baptizatur.

CAP. 175. — *Capitularum libri v., capitulu 6,*

Si quis baptizatus fuerit a presbytero non baptizato, et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuit, baptizatus est, sicut Sergius papa dixit, impositione vero manus indiget.

CAP. 176. — *Augustinus, super primam Epist. ad Corinthios.*

Scimus Spiritum sanctum sine manus impositione datum a Deo, et non baptizatum consecutum remissionem peccatorum. Nunquid non Cornelius invisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est.

CAP. 177. — *Augustinus, De unico baptismo, lib. iv., c. 22.*

(*De consecr., dist. 4, c. Baptismi.*) Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone ille, cui non baptizatus dictum est, *Hodie mecum eris in paradiso*, beatus Cyprianus non leve documentum assumit. Quod etiam atque etiam considerans invenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo debeat posse supplere, sed etiam fidem, conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi, in angustiis temporum, succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum, nec quia credidit, passus est, sed dum patitur credit. Quantum itaque valeat etiam

C sine visibili baptismo sacramento quod ait Apostolus, *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom. x.*), in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur invisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatibus excludit (*Cap. 23, ejusdem lib.*) Et sicut in illo latrone quod de baptismo sacramentum defuerat complevit Omnipotens benignitas, quia non superbia, vel contemptu, sed necessitate defuerat; sic infantibus qui baptizati moriuntur eadem gratia Omnipotens explore credenda est, quod non ex impia voluntate, sed ex ætatis indigentia, nec corde credere ad justitiam possunt, nec ore confiteri ad salutem. Ideo cum pro eis oratur, ut impleatur erga eos celebratio sacramenti, valet utiliter ad eorum celebrationem, quia ipsi respondere non possunt. Alienum quippe opus est, cum credit per alterum, sicut alienum opus fuit, cum peccavit in altero.

CAP. 178. — *Item Augustinus, eodem c. 23.*

Si autem in latrone, per [quia] necessitatem corporaliter baptismus defuit, perfecta salus est, quia per pietatem spiritualiter adfuit, sic et cum ipse prestat est, si per necessitatem desit, quod latroni adfuit, perficitur salus, quod traditum tenet universitas Ecclesiæ, cum parvuli infantes baptizantur, qui certe nouum possunt credere ad justitiam et ore confiteri ad salutem, quod latro potuit: quin etiam

flendo, et vagiendo cum in eis mysterium celebra-
tur, ipsis mysticis vocibus obstrepunt, et nullus
Christianorum dixerit eos inaniter baptizari. *Item.*
Quibus omnibus rebus ostenditur aliud esse
sacramentum baptismi, aliud conversionem cordis,
sed salutem hominis ex utroque compleri; nec si
unum horum defuerit, ideo putare debemus conse-
quens esse ut et alterum desit, quia et illud sine
isto potest esse ut in infante, et illud sine illo po-
tuit esse, ut in latrone, complente Deo, sive in illo,
sive in isto, quod non voluntate defuisset. Cum
vero ex voluntate alterum horum defuerit, reatu
hominem involvi, et baptismus quidem potest
inesse, ubi conversio cordis defuerit. Conversio
autem cordis potest quidem inesse, non percepto
baptismo, sed contempto baptismo non potest.
Neque ulla modo dicenda est conversio cordis
ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur.

CAP. 179. — *Gregorius Landulpho principi Salerni-
tano.*

Licet ex devotionis studio non dubitamus pro-
cedere, quod nobilitas tua Iudeos ad Christianum
cultum disponit adducere, tamen quia id inordi-
nato videris studio agere, necessarium duximus
admonendo tibi litteras nostras dirigere. Dominus
enim noster Jesus Christus nullum legitur ad sui
servitium violenter coegisse, sed bumi exhorta-
tione reservata unicuique proprii arbitrii libertate,
quoscunque ad vitam prædestinavit æternam non
vindicando, sed proprium sanguinem fundendo ab
errore revocasse. *Item.* Beatus Gregorius ne eadem
gens ad fidem violentiam traheretur, in quadam sua
epistola contradicit.

CAP. 180. — *Virgilio et Theodooro episcopo [episcopis]
Massiliæ (lib. i registri epistolarum, cap. 45).*

Plurimi Judaicæ religionis viri in hac provincia
commorantes, ac subinde ad Massilia partes pro
diversis negotiis ambulantes, ad vestram produxe-
re notitiam multos consistentium in illis partibus
Iudeorum, vi magis quam prædicatione ad fontem
baptismatis perductos. Nam intentionem quidem
hujuscemodi, et laude dignam censeo, et de Domini
nostrí dilectione descendere profiteor. Sed in hac
eadem intentione [hanc eamd. int.] nisi competen-
tes Scriptura sacre comitet effectus, timeo ne
aut mercedis opus exinde non proveniat, aut juxta
aliquid animorum quædam dispendia (quod absit!) consequntur. Dum enim quispiam ad bapti-
smatis fontem non prædicationis suavitate, sed
necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem
remaneat, inde deterius moritur, unde renatus esse
videbatur.

CAP. 181. — *Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum,
cap. 41.*

De his qui Christianitatis bonum suscipere re-
nuunt, et idolis immolant, vel genua curvant,
nihil aliud possumus scribere vobis, nisi ut ad
fidem rectam monitis, et hortationibus, et ratio-

A ne, eos potius quam vi quod vane sapiunt convin-
catis.

CAP. 182. — *Item.*

Nulla cum bis, qui non credunt, idolaque ado-
rant, miscenda communio est. Porro illis ut creden-
t, violentia nulla inferenda est; nam omne
quod ex voto non est, bonum esse non potest. *Ca-
pitulo secundo.* Non esse inferendam pagano vio-
lentiam, ut Christianus fiat, supra docuimus.

CAP. 183. — *In Vita beati Gregorii, lib. iv, cap. 42.*

Quemadmodum Iudeos baptizari violenter Gre-
gorius denegabat, ita Christianos eis quoquo mo-
do subjici nullatenus permittebat.

CAP. 184. — *Augustinus contra Julianum, lib. vi,
cap. 5.*

B (De cons., dist. 4, c. Si ad matris). Si ad matris
corpus in quod in ea concipitur pertineret, ita ut
eius pars deputaretur, non baptizaretur infans
cujus mater baptizata est, aliquo mortis urgente
periculo, cum eum gestaret in utero. Nunc vero
cum etiam ipse baptizaretur, non utique bis bapti-
zatus habebitur. Non utique ad maternum corpus
cum esset in utero, pertinebat. *Item.* (Ejusdem lib.
cap. 6). Si quidquid est in homine quando bapti-
zatur et sanctificatur baptizari et sanctificari putan-
dum est. Dicturus es et ipsa in illo baptizari et
sanctificari qua in intestinis et vesica per digestio-
nes corporis digeruntur. Dicturus es baptizari et
sanctificari hominem in matris utero constitutum,
si ad hoc sacramentum accipendum necessitas
cogat gravidam, et ideo baptizari jam qui noscitur
non debere. Postremo dicturus es baptizari et san-
ctificari febres, quando baptizantur ægroti.

CAP. 185. — *Isidorus, sententiæ lib. 1, cap. 18
[22]; l. 1 De summo bono, c. 25.*

(De cons. 4, dist. c. Qui in maternis). Qui in mater-
nis uteris sunt, ideo cum matre baptizari non
possunt, quia qui natus adbuc secundum Adam
non est, secundum Christum non potest renasci;
neque enim dici regeneratio in eum potest, quem
generatio non precessit. Qui scelerate vivunt in
Ecclesia, et communicare non desinunt, putantes
se tali communione mundari, discant nihil ad
emundationem proficer sibi.

CAP. 186. — *Gregorius respondens Augustino, c. 10.*

D (De cons., dist. 4, c. Si quæ mulier). Mulier præ-
gnans cur non debeat baptizari ignoro, cum ante
omnipotentis Dei oculos non sit culpa aliqua fe-
cunditatis carnis.

CAP. 187. — *Aug., Bonifacio, epist. 23.*

(De cons., dist. 4, c. Nihil est). Nihil est aliud
credere quam fidem babere; ac per hoc cum res-
pondetur credere parvulus, qui fidei nondum habet
affectum, respondetur fidem babere propter fidei sa-
cramentum, et convertere se ad Deum prepter con-
versionis sacramentum, quia et ipsa responsio ad
celebrationem pertinet sacramenti. *Item.* Parvulum
etsi nondum fides illa qua in creditum
voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei sacra-

mentum fidelem facit, sicut credere respondet; A morte imminente baptizari desiderat, quem baptizatum a penitente quisquis non credit contingisse, oportet ut credat, posse contingere.

CAP. 188. — *Augustinus, ad Renatum, De anima, l. ii, c. 12.*

Mysterium credulitatis in parvulis per eorum responsionem a quibus gestantur impletur.

CAP. 189. — *Augustinus, de Symbolo, libro ii, cap. i.*

Vos professi estis renuntiare diabolo, pompis et angelis ejus. Vide, dilectissimi, quia hanc professionem vestram in curiam profertis angelicam, nomina proficitum in libro excipiuntur vita, non a quolibet homine, sed a superiori celitus potestate.

CAP. 190. — *Ambrosius super Lucam, libro decimo (cap. 88).*

Si catechumenum quis vel hereticus, vel schismaticus, tanquam de utero vel anima vel Ecclesiae parturientis excusserit, levius punitur; si fidelem, gravius.

CAP. 191. — *Augustinus in libro ad Fortunatum.*

(*De cons., dist. 4, c. Sanctum est.*) Sanctum est baptismum per seipsum quod datum est in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; ita ut in eodem sacramento sit etiam auctoritas traditionis per Dominum nostrum ad apostolos, per illos autem in episcopos et alios sacerdotes, vel etiam laicos Christianos ab eadem origine ac stirpe venientes. (*De cons., dist. 4, c. In necessitate.*) Namque in necessitate cum episcopi, aut presbyteri, aut quilibet ministrorum non inveniuntur, et urget periculum ejus qui petit, ne sine isto sacramento hanc vitam finiat, etiam laico dare solere, sacramentum quod accepterunt, solemus audire. Nam, cum illa historia narratur, omnes qui audiunt prope ad lacrymas movet. Cum in navi quadam fidelis nullus esset, praeter unum penitentem, coepit imminentem naufragium. Erat ibi quidam salutis sua non immemor, et sacramenti vehementissimus flagitator, nec erat aliquis qui dare posset, nisi penitens ille; accepterat enim de peccato de quo agebat penitentiam. Amiserat de senioribus sanctitatem, sed non amiserat sacramentum. Nam, si hoc amittunt peccantes cum reconciliantur post penitentiam, quare non iterum baptizantur? Dedit ergo quod accepterat et, ne periculose vitam finiret non reconciliatus, petit ab ipso quem baptizaverat ut eum reconciliaret. Et factum est; evaserunt naufragium. Cognitum habes quod fecerant, nemo exstitit eorum, qui non plium animum ita crederet, ut consilii eorum in illo periculo Dominum crederet absuisse. Motus enim animus religiosus et simplex ab homine exigit sacramentum, a Deo impetrat sanctitatem. Quod si forte hoc quod narravi qui naufragio imminente periclitabantur, non vult aliquis credere: non enim hoc Scripturarum divinarum auctoritas, sed incerto auctore fama commendat, non repugnabo, sed interrogo si tale aliiquid contingat, quid futurum est? Non enim potest quisquam dicere, relinquentum illum esse, qui

baptizatum a penitente quisquis non credit contingisse.

CAP. 192. — *Augustinus de anima origine, ad Victorem lib. i (cap. 9).*

Latro quamvis poterit divino iudicio inter eos depudari, qui martyri confessione purgantur; tamen etiam utrum non fuerit baptizatus ignoras. Nam, ut omittam quod creditur, aqua simul cum sanguine exscente de latere Domini juxta confixus potuisse perfundi, atque hujusmodi sanctissimum baptismate dilui. Qui si in carcere fuerat baptizatus? quod et postea persecutionis tempore nonnulli clanculo impetrare potuerunt. Quid si antequam teneretur? neque enim propterea illi publicae leges parcere poterant, quantum attinet ad corporis mortem, quoniam divinitus remissionem accepérat peccatorum.

CAP. 193. — *Augustinus homilia ad Neophyto; quæ sic incipit: Omnis quidem de his sermo.*

Recordetur ergo unusquisque vestrum singulas mysteriorum species, quas per nostrum, donante Domino, estis ministerium consecuti; et ea quæ tunc suppliciter ac fideliter suscepistis, nunc intelligite prudenter, ut melius possitis intellectu servare. In primis certe aures vestras oleo benedictionis oblinitus. Sed ob quam causam secundum ecclesiasticam traditionem ab omnibus catholicis Christi sacerdotibus fiat agnoscitur. Introitus fidei et totius sanctæ doctrinæ ad animum per aures admittitur, et de auditu intellectus exoritur. Neque enim potest aliquis fidei sacramenta cognoscere, nisi audiat predicantem. Item. Ergo adhibita auribus unctione sancta significat, ut omnes extra disciplinam sermones, quasi doctrinæ Christi obloquientes adversentur ac fugiant; sed ad sola Dei verba audienda convertaot, quia illito illo oleo, auditum suum Christi eloquii consecrarunt. Item. Vos autem postquam vestre aures oleo benedicto sunt illitæ, designati estis in numero auditorum sapientum, ut recte retinentes Dei verba, id est quæ auditis implentes, in die iudicii audiatis vocis Christum dicentem: *Venite, benedicti Patris, mei, suscipe paratum vobis regnum a constitutione mundi (Math. xxv).* Illud autem non otiose, nec absque certa ratione mysterii factum putetis, quod nares quoque vestras oleo benedictionis unximus. Quod idcirco fieri intelligitur, ut ii qui ad baptismum veniunt, admoneantur tanti mysterii sacramentum usque ad mortem inviolatum atque integrum custodire ut, quandiu spiritum vita hujus naribus suis attrahunt, a Christi Domini nostri cultura et servitio non recedant. Item. Sed adhuc subtilior intellectus in narium unctione signatur. Illius enim olei odor, quod in Christi nomine et virtute benedictum est, ad odoratum vos provocat spiritualem, ut non corporis sed mentis sensibus Christum inestimabili suavitate sentire possitis, et delectati notitia odoris ejus ipsius vestigia subsequentes dicere valeatis illud quod ad Deum creditum chorus lo-

quitur : *Post te in odorem unguentorum tuorum cur-
rimus (Cant. 1).*

CAP. 194. — *Homilia 3.*

(*De cons. dist. 4. c. Prima igitur.*) Prima ergo et secunda prædicatione de iis tantum locuti sumus, quæ vobis priusquam ad fontem sanctum veniretis, juxta catholica regule instituta tradidimus, et quid significaret unctio, qua diversis corporis nostri adhibita partibus diversum intellectum designat, prout Dominus donare dignatus est interpretati sumus, cum ostenderemus vos per oleum sanctificationis ad auditum plenæ fidei præparatos, et bonum Christi odorem vocatos ex toto corde ad abrenuntiandum diabolo esse commonitos. Nunc vero de interioribus jam mysteriis locutri sumus, quæ in ipso sancto fonte celebrata sunt. Emissa enim certissima cau-
Btiones, qua vos abrenuntiare omnibus pompis, et operibus ejus, et omni foruicationi diabolice spopondistis descendentes in fontem, fontem sacrum, fontem redempcionis, fontem sanctificatum virtute cœlesti. *Item.* In hoc ergo fonte antequam vos toto corpore tingeremus, interrogavimus : Credis in Deum Patrem omnipotentem ? Respondistis : *Credo* Rursum interrogavimus : Credis et in Jesum Christum Filium ejus, qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine ? Respondistis singuli : *Credo*. Iterum interrogavimus, et in Spiritum sanctum ? Respondistis similiter : *Credo*. Hoc autem fecimus secundum Domini nostri Iesu Christi Salvatoris imperium. Qui cum ad Patrem in cœlos ascenderet, discipulis suis, id est apostolis mandavit, dicens : *Euntes, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Fili, et Spiritus sancti (Math. xxviii).* *Item.* Quod autem interrogavimus : Credis sanctam Ecclesiam et remissionem peccatorum, et carnis resurrectionem, non eo modo interrogavimus : ut quomodo in Deum creditur ; sic et in Ecclesiam sanctam et catholicam. Propterea sancta et catholica est, quia recte credit in Deum. Non ergo diximus, ut in Ecclesiam, quasi in Deum crederetis ; sed intelligite vos dicere, et dixisse ut in Ecclesia et sancta et catholica conver-
santes in Deum crederetis ; crederetis etiam resur-
rectionem caris quæ futura est. *Item.* (*De consecr., dist. 4. c. Postquam.*) Postquam vos credere promisi-
stis, tertio capita vestra in sacro fonte demersimus. Qui ordo baptismatis dupli mysterii significatione celebratur. Recte enim tertio mersi estis, qui accep-
tis baptismum in nomine Trinitatis. Recte tertio mersi estis, qui accepitis baptismum in nomine Iesu Christi (*Rom. vi.*), qui tertia die resurrexit a mortuis. Ita enim tertio repetita demersio typum Dominicæ exprimit sepulturæ, per quam Christo consepulti estis in baptismo, et cum Christo resur-
rexisistis in fide, ut peccatis abluti in sanctitate virtutum, Christum imitando vivatis.

CAP. 195. — *Homilia.*

Hucusque de mysteriis locuti sumus quæ per sa-
cramentum in ipso baptismate celebrantur. Nunc vero de his acturi sumus, quæ jam de baptizatis

A sancta institutione complebitur. Impleto enim baptisme, caput vestrum chrismate, id est oleo sanctificationis infundimus : per quod ostenditur baptizatis regalem et sacerdotalem conferri a domino dignitatem. Nam in Veteri Testamento hi qui eligabantur in sacerdotio, vel in regno, sancto ungebantur oleo ; et unctione capitis, alii regnandi in populum Dei, alii sacrificia offerendi Deo, accipiebant a domino potestatem. *Item.* Completis autem omnibus sacramentis, etiam mandatum vobis et exemplo et sermone tradimus. Lavimus enim singulorum pedes, ad imitationem vos nostram, imo ipsius Domini et Salvatoris nostri provocantes, ut quemadmodum nos vestros pedes lavimus, ita etiam vos pedes fratruru[m] et hospitium lavare debeat.

CAP. 196. — *Anastasius Epiteto episcopo.*

Gabriel mittitur ad Mariam, non transitorie vir-
ginem, sed ad virginem desponsatam viro (*Luc. ii.*) ; ut sponso ostenderet Mariam vere hominem fuisse et partus meminit Scriptura, et dicit : *Involvit puerum (ibid.), et beata sunt ubera quæ suxit (Luc. xi.)*, et oblatum est sacrificium, quoniam aperuit qui na-
tus est vulvam. Hæc autem omnia parturientis vir-
ginis erant indicia.

CAP. 197. — *Ul præter Pacha et Pentecosten, nisi
mortæ periclitantibus baptisma non fiat. Ex epi-
stola Leonis papæ, cap. 11.*

Unde quia manifestissime patet baptizandis in ecclesis electis, hæc duæ tempora, id est Pascha et Pentecosten esse legitima : dilectionem vestram monemus ut nullos alias dies huic observationi mi-
Cseatis, quia etsi sunt alia queque festa quibus in honore Dei multa reverentia debatur, principalis tamen et maximi sacramenti custodienda nobis est mystica et rationabilis exemplatio : non interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo, quolibet tem-
pore periclitantibus subvenitur ; ita enim ab his duabus festivitatibus connexis sibimet atque cognatis incoluum, et pacis securitate degentium libera vota differimus, ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, aut persecutionis angustia, in timore naufragii, nullo tempore hoc veræ salutis singulare presidium cuiquam denegemus.

CAP. 198. — *Quo tempore baptisma celebrandum sit.
Ex decretis Victoris papæ, fratribus per Alexan-
driam constitutis (epist. 1 ad Theophilum).*

(*De cons., dist. 3. c. Celebitalem.*) In Paschali vero tempore et Pentecostes baptisma celebrandum est catholicum : sed si necesse fuerit aut mortis periculum ingruerit, gentiles ad fidem venientes quo-
cunque loco vel momento, ubicunque evenierit, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tan-
tum Christianæ confessionis credulitate clarificate baptizentur. Ipsum quoque quod in baptismo polli-
citi, sunt, summopere attendendum est ne infideles, sed fideles inveniantur. Ipsi vero qui infidelitatis nota asperguntur infames efflorentur, atque inter fideles minime reputantur.

CAP. 199. — *De duobus temporibus baptismatis. Ex decreto Getasii papæ X (epistola 1 ad episcopos Lucianæ et Brutianæ, etc.)*

(*De cons., dist. 4, c. Baptizandi.*) Baptizandi sibi quispiam passim quocunque tempore nullam credat inesse fiduciam, præter paschalis festi et Pentecostes venerabile sacramentum, excepto duntaxat gravissimi languoris incursum, in quo verendum ne morbi crescente periculo sine remedio salutari fortassis ægrotans exitio præventus excedat.

CAP. 200. — *De eodem. Ex decreto Siricii papæ, cap. 2 (epist. ad Himerium Terraconeum episcopum).*

(*De cons., dist. 4, c. Non ratione auctoritatis.*) Sequitur de diversis baptizandorum prout cuique libitum fuerit improbabilis et emendanda confusio, quæ a nostris consacerdotibus quod commoti dicimus, non ratione auctoritatibus ullius, sed sola temeritate præsumitur, ut passim ac libere natalitiis Christi seu apparitionis, nec non apostolorum seu martyrum festivitatibus innumeræ, ut asservis, plebes baptismi mysterium consequantur, cum hoc privilegium sibi apud nos et apud omnes Ecclesias, Dominicum specialiter Pascha cum sua Pentecoste defendat.

CAP. 201. — *De eodem. Ex concil. apud Compedium, cap. 4.*

Ut extra statuta tempora canonum, id est in Pascha et Pentecoste, baptismus non celebretur; quia sancti canones hoc modis omnibus, nisi aliquod periculum institerit fieri prohibent, in tantum ut etiam eos qui alio tempore baptizant, a gradibus ecclesiasticis abstineant, nec ad clerum admittantur.

CAP. 202. — *IItem de eodem. Ex concilio Wormatiensi, cap. 9.*

Socrasancti baptismi sacramentum non nisi in paschali festivitate et Pentecoste unusquisque fidei noverit esse præbendum, excepto quod his qui, mortis periculo urgente, ne in æternum perirent talibus oportet remediis subvenire.

CAP. 203. — *Ut viginti dies ante baptismum ad purgationem exorcismi catechumeni veniant. Ex concilio Bracarense, cap. 4.*

(*De cons., dist. 4, c. Ante dies 20.*) Hoc omnibus modis præcipimus, et antiqui canones jubent, ut ante baptismum 20 dies ad purgationem exorcismi catechumeni veniant, et in illis 20 diebus juxta canonum præceptum et erudiantur et consecrarentur.

CAP. 204. — *Quod omnes ad baptismum venientes quinta feria majoris hebdomadæ, fidem episcopo vel presbytero reddere debeant. Ex concilio Laodicensi, cap. 46.*

Quod oporteat eos qui ad baptismum veniunt, fidem discere, et quinta feria septimanæ majoris, episcopo vel presbyteris reddere.

CAP. 205. — *Ut omnes baptizandi prius sint exorcizandi. Ex decreto Coelestini papæ. Galliarum episcopis missis, cap. 12.*

Illud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu: cum sive parvuli, sive juve-

A nes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeant, quam exorcismis et exsufflationibus clericorum spiritus ab eis immunis abigatur, ut tunc vere appareat quomodo princeps hujus mundi mittatur foras.

CAP. 206. — *Ut baptizandi nomine dato a carne et vino abstineant. Ex concilio Garthaginensi iv, cap. 76.*

(*De cons., dist. 4, c. Baptizandi.*) Baptizandi non men suum dent sub abstinentia vini et carnium, ac manus impositione crebro examinent baptismum.

CAP. 207. — *Quod neophyti a laetioribus cibis ad aliquod tempus et a conjugibus abstinerent se debeant. Ex eodem concilio, cap. 76.*

(*De cons., dist. 5, c. Neophyti.*) Neophyti aliquando a laetioribus epulis et spectaculis et conjugibus abstineant.

CAP. 208. — *Ut omnis presbyter vas baptismale habeat. Ex concilio Meldensi, cap. 7.*

(*De cons., dist. 4, c. Omnis presbyter.*) Omnis presbyter qui fontem lapideum habere nequerit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, quod extra ecclesiam non deportetur. Similiter ad corporale lavandum, et ad pallas altaris propria habeantur vasa, in quibus nihil aliud fiat.

CAP. 209. — *Ut nullus presbyter nisi in civitatibus baptizare debeat, excepta causa infirmitatis. Ex concilio eod., cap. 48.*

Nemo presbyterorum baptizare præsumat, nisi in civitatibus atque temporibus constitutis, nisi causa ægritudinis, aut certæ necessitatis et in illis locis qua auctoritatem et privilegia debita retineant.

CAP. 210. — *Qualiter ei qui fidelis existere voluerit, baptismum sit tribendum. Ex decreto Clementis papæ, cunctis fidelibus missis epistola 3.*

Si quis ergo fidelis existere voluerit, baptizari, ut exutus prioribus malis, de reliquo pro bonis actibus haeres honorum cœlestium fiat, accedit ad sacerdotem suum, et ipsi det nomen suum, atque ab eo audiat mysteria regni cœlorum. Jejuniis frequentibus operam impendat, ac semetipsum in omnibus probet, ut tres menses jam consummando, in die festo possit baptizari. Baptizetur unusquisque in aqua perennibus nomine triæ beatitudinis invocato super se, perunctus primo oleo per orationem sanctificato, ut ita demum per hæc consecratus percipere possit locum cum sanctis.

CAP. 211. — *De martyribus qui sine baptismō martyrium suscepserunt. Ex dictis Augustini episcopi. (De ecclesiast. dog., cap. 74.)*

(*De const., dist. 4, c. Catechumenum.*) Cathechumenum quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere non credimus, excepto duntaxat, nisi martyrii sacramentum compleat. Baptizatus constitutus fidem suam coram sacerdote, et interrogatus respondet. Hoc idem martyr coram persecutore suo facit, qui et constitutus fidem, et interrogatus respondet. Ille post confessionem aspergitur aqua; hic vero aspergitur sanguine, vel tingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit Spiritum san-

otum; hic habitaculum efficitur Spiritus sancti, dum non est ipse qui loquitur, sed Spiritus sanctus qui in illo loquitur. Ille communicat eucharistiae in commemorationis mortis Domini; hic ipsis Christo commoratur. Ille confitetur se mundi actibus renuntiare; his ipse renuntiat et vita. Illi omnia peccata remittuntur; isti extinguuntur.

CAP. 212. — *Quod catechumenis sacramentum in Pascha non liceat dari. Ex concilio Carthaginensi, cap. 5.*

Item placuit ut per solemnissimos paschales dies sacramentum catechumeni non detur, nisi solitum sal, quia fideles per illos dies sacramentum non mutant, nec catechumeni oportet mutari.

CAP. 213. — *De catechumenis a baptisterio removendis. Ex concilio Arausicano 1, cap. 13.*

Ad baptisterium catechumeni nunquam admittendi sunt, nisi prius baptizentur.

CAP. 214. — *De catechumenis segregandis et informandis. Ex eodem concilio, cap. 14.*

A fidelium benedictione catechumeni etiam inter domesticos ordines, in quantum caveri potest, segregandi sunt, informandique sunt, ut se signando vel benedicendo semotum offerant.

CAP. 215. — *De catechumenis peccantibus. Ex concilio Neocæsariensi, cap. 5.*

Catechumenus, si ingrediatur ad ecclesiam, in ordine eorum qui verbo instruuntur, assistat. Hic deprehensus peccans, siquidem geni flecit, audiat, ut non delinquat ulterius. Si vero et audiens pecaverit, expellatur.

CAP. 216. — *De his qui nuper sunt baptizati, quod prouoveri non debeant. Ex concilio Laodicensi cap. 3.*

De his qui nuper sunt illuminati baptismate, quod eos in sacerdotali non conveniat ordine promoveri.

CAP. 217. — *De presbyteris, si in Trinitate juxta præceptum Domini non baptizaverint. Ex canone apostolorum, 49.*

Si quis episcopus aut presbyter juxta præceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, abjiciatur.

CAP. 218. — *Quod in baptismo et in confirmatione, si necesse fuerit, unus patrinus possit esse. Ex decreto Hygini PP., cap. 10.*

(*De cons., dist. 4, c. In catechismo.*) In catechismo et baptismo, et in confirmatione unus patrinus potest fieri, si necessitas cogit, non est tamen consuetudo Romana; sed per singulos singuli suscipiunt.

CAP. 219. — *Ut unus patrinus vel patrina ad suscipiendum infantem accedat. Ex decreto Leonis PP. apud sanctum Medardum.*

(*De cons., dist. 4, c. Non plures.*) Ut non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant quam unus, sive vir, sive mulier. In Confirmationibus quoque id ipsum fiat.

CAP. 220. — *Ut ille qui non est confirmatus, ad baptismum nullum recipiat. Ex concilio Mogontiensi, cap. 2.*

(*De cons., dist. 4, c. In baptismo.*) In baptismo

A vel in chrismate non potest alium suscipere in filium, qui non est ipse baptizatus, vel confirmatus.

CAP. 221. — *Ut nullus fiat patrinus, nisi recte credat. Ex concilio Parisiensi.*

Ut nemo a sacro fonte aliquem suscipiat, nisi orationem Dominicam, et Symbolum juxta linguam suam, et intellectum teneat, et coram presbytero decantel, et ut intelligent omnes pactum, quod cum Deo pepigerunt.

CAP. 222. — *Ut presbyteri a patrinis requirant, si Symbolum sapiant. Ex concilio Wormatiensi, cap. 1.*

Caveant presbyteri ut neque viri neque feminæ de sacro fonte filiolos vel filiolas suscipiant, nisi memoriter Symbolum et orationem Dominicam tenuerint.

CAP. 223. — *De Symbolo octo dies ante Pascha publice in omnibus ecclesiis recitando. Ex concilio Agathensi, cap. 12 (cap. 13).*

(*De cons., dist. 4, c. Symbolum.*) Symbolum etiam placuit ab omnibus ecclesiis una die, id est, octavo die aetate Dominicam resurrectionis publice in ecclesia competentibus tradi [al. prædicari].

CAP. 224. — *De gentilibus infirmis, si baptismum desiderant. Item ex eodem, cap. 3.*

Gentiles si in Trinitate desideraverint sibi manum imponi, si fuerint ex aliqua parte honestæ vita, placuit eis manum imponi, et fieri Christianos.

CAP. 225. — *De gravida baptizanda. Ex concilio Neocæsariensi, cap. 6.*

(*De const., dist. 4, c. Si qua mulier.*) Gravidam baptizari oportet quando voluerit. Nihil enim in hoc quæ parit nascenti communicat, propterea quod uniuscujusque propositum in confessione declaratur.

CAP. 226. — *De parvulis infirmis baptizandis. Ex concilio Gerundensi, cap. 5.*

De parvulis vero qui nuper materno utero editi sunt, placuit constitui: ut si infirmi (ut assolent) fuerint, et lac maternum non appetunt, etiam eadem die qua nati sunt, si allati fuerint, baptizentur.

CAP. 227. — *De illis qui in ægritudine baptizantur. Ex concilio Neocæsariensi, cap. 12.*

Si quis ergo in ægritudine fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius est voluntaria, sed ex necessitate descendit, nisi forte postea ipsius studium et fides probari videatur, aut hominum paucitas cogat.

CAP. 228. — *De illis qui parvulos recentes negant esse baptizandos. Ex concilio Africano, cap. 76.*

(*De cons., dist. 4, c. Placuit.*) Item placuit, ut quicunque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem peccatorum non baptizari, sed et nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expietur: unde fit consequens, ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit. Quoniam aliter intelligendum non est, quod ait Apostolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum,*

et per peccatum mors, et ita in omnes homines per transitum in quo omnes peccaverunt (Rom. v), nisi quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei etiam parvuli, qui nihil peccatorum in seipsis adhuc committere potuerunt: ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eius regeneratione mundetur quod generatione traxerunt. »

CAP. 229. — *De infirmis baptizatis, ex concilio Laodicensi, cap. 72.*

(Cap. 47). Quod oporteat eos qui in ægritudine percipiunt baptismum, postquam convaluerint fidem discere et scire, eujus munera facti sunt.

CAP. 230. — *De illis ægrotantibus qui baptismum desiderant, et post obmutescunt. Ex concilio Africano, cap. 12.*

Ut ægrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntati eorum testimonium respondeat, qui si ex periculo proprio esse dixerint, baptizentur: et ut scenici et histrioniibus cæterisque hujusmodi personis reconciliatio non negetur.

CAP. 231. — *De mortuis non baptizandis. Ex concilio Carthaginensi III, cap. 6.*

Cavendum est etiam ne mortuos baptizari posse, fratrum infirmitas credat, quibus nec eucharistiam dari animadvertiscat.

CAP. 232. — *De subito obmutescente, si testes haberit, baptizando. Ex concilio Arausiano, cap. 9.*

(27, q. 6, c. *Qui recedunt*). Subito obmutescens prout statutum est, baptizari et poenitentiam accipere potest, si voluntatis præterite testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu.

CAP. 233. — *De his qui apud haereticos baptizantur in nomine sancte Trinitatis. Ex concilio Rothomagensi, cap. 5.*

Baptisma unum est in Ecclesia catholica, cuius nos membra effecti sumus, ubi una fides est, ubi in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti datur. Et ideo qui apud illos haereticos baptizati sunt, qui in sanctæ Trinitatis confessione baptizant, et veniunt ad nos, recipiant quidem quasi baptizati, ne sanctæ Trinitatis invocatio et confessio annulletur; sed doceantur integre, et instruantur sensu sanctæ Trinitatis et mysterio, quod in sancta Ecclesia tenetur. Et si consentiunt credere, vel acquiescent confiteri purgatae fidei integratatem, manus impositione firmentur. Si vero parvuli sunt hebetes, qui doctrinam non capiant, respondent pro illis qui eos offerunt juxta morem baptizandi, et ita interrogentur ut sciant quid responderem debeat, et sic manus impositionem accipient.

CAP. 234. — *De eadem re. Ex concilio Wormatiensi, cap. 5.*

Quicunque baptizatus fuerit ab haereticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam manus impositionem purgandus est.

A **CAP. 235.** — *Ut baptismus in Trinitate susceptus non iteretur. Ex concilio Carthaginensi. I, cap. 1.*

Ut baptisma in Trinitate susceptum non iteretur. Ergo, si vobis placet, consideremus primitus titulum de rebaptizatis, et sanctitatem vestram postulo, ut mentis vestrae intuitum placide, producatis ad descendenterem in aquam, et interrogatum in Trinitate secundum Evangelii fidem, et apostolorum doctrinam, et confessum bonam conscientiam in Deum de resurrectione Iesu Christi, an licet iterum interrogari in eadem fide, et in aquam iterum tungi. Universi episcopi dixerunt: Absit, absit, illicitem sancimus esse rebaptizati-nem, et satis esse alienam a sincera fide, et a catholicâ disciplina!

B **CAP. 236.** — *De illis qui nesciunt qua fide baptizati sunt. Ex decreto Leonis papæ, episcopis per Siciliam constitutis missis, cap. 29. (Epist. ad Rusticum, cap. 15).*

(*De cons., dist. 4, c. Hi de quibus*). Ibi autem de quibus scripsisti qui se baptizatos sciunt, sed cuius fidei fuerint qui eos baptizaverunt se nescire profitentur, quoniam quolibet modo formam baptismatis acceperunt, rebaptizandi non sunt; sed, per manus impositionem virtutem Spiritus sancti accipientes, quam ab haereticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt.

CAP. 237. — *De presbytero qui grammaticam ignorabat, et tamen in Trinitate baptizabat. Epistola Zachariæ ad Bonifacium Magontiensem archiepiscopum.*

C (*De cons. dist. 4, c. Retulerunt*). Virgilius et Sedulius, religiosi viri apud Bajoariorum provinciam degentes, suis apud nos litteris usi sunt, per quas intimaverunt, quod tua reverenda fraternitas injungeret Christianos rebaptizare. Quod audientes nimis sumus conturbati et in admiracionem quamdam incidimus si haberetur ut dictum est. Retulerunt quippe quod fuerit in eadem provincia sacerdos, qui Latinam linguam ignorabat penitus et dum baptizaret nesciens Latino eloquio infringere linguam, diceret: Baptizo te in nomine patria, et filia et spiritu sancta, ac per hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare. Scias, sanctissime frater, si ille qui baptizavit nos introducens errorem aut haeresim; sed pro sola ignorantia Romanæ locutionis infringendo linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizentur (quia quod bene compertum habet fraternitas tua) quicunque baptizatus fuerit ab haereticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam manus impositionem purgari debet. Nam, sanctissime frater, si ita est ut nobis relatum est; non amplius a te illud predicetur, nec aliquid hujusmodi, sed ut sancti Patres docent et prædicant, tua fraternitas studeat servare.

D **CAP. 238.** — *De illis qui aliquam habent dubitacionem baptismatis ut rebaptizentur. Ex decreto Leo-*

nisi papæ ad Rusticum Narbonensem episcopum, A cap. 28 (epist. 90, cap. 15).

(*De cons., dist. 4, c. Si nulla*). Si nulla exstant indicia inter propinquos et familiares, nulla inter clericos aut vicinos quibus, hi de quibus queritur baptizati fuisse doceantur, agendum est ut renascantur ne manifeste pereant, in quibus quod non ostendit gestum, ratio non sinit iteratum. Qui autem possunt meminisse quod ad Ecclesiam veniebant cum parentibus suis, possunt recordari an quod parentibus eorum dabatur, acceperint. Sed si hoc etiam ab ipsa memoria alienum est, conferendum eis videtur quod collatum esse nescitur, quia non temeritis intervenit presumptionis, ubi est diligentis pietatis.

CAP. 239. — *Quid agendum sit de infantibus de quibus non inveniuntur certissimi testes utrum baptizati sint. Ex concilio Africano, cap. 39 (concil. Carthag. v, cap. 6.*

(*De cons., dist. 4, c. Placuit*). Item placuit de infantibus quoties non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per aetatem de traditis sibi sacramentis idonei respondere, absque ullo scrupulo esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione privari. Hinc enim legati vestrorum [Maurorum], fratres nostros consuluerunt, qui tales multos a barbaris redimunt.

CAP. 240. — *De presbyteris per quorum negligentiam sine baptismo aliquis mortuus fuerit. Ex decretis Xisti papæ, cap. 5.*

Perendant presbyteri, quanti discriminis sit animae innocentium per eorum negligentiam perire, januasque paradisi innocentibus claudi. Et ideo presbyteri summa diligentia caveant, ne animas pro quibus sanguis Christi effusus est, per suam incuriam a celesti beatitudine separant. Et si, quod absit! evenerit, gravi penitentiae luctui diebus vita sua se submittat per cuius evenerit neglectum.

CAP. 241. — *Ut nullus presbyter cuiquam infirmo in propria provincia vel alicubi baptismum denegare presumat. Ex decretis Martiani papæ, cap. 3.*

Quicunque presbyter in provincia propria, aut in alia, vel ubicunque inventus fuerit, commendatum sibi infirmum baptizare noluerit, vel in profectio itineris de aliqua excusatione, et sic sine baptismo moritur, deponatur.

CAP. 242. — *De his qui ad iterandum baptismum vel metu coacti vel errore traducti sunt. Ex decretis Leonis papæ ad Nicetam episcopum Aquileiensem, cap. 47.*

His vero de quibus similiter dilectio tua nos credit consulendos, qui ad iterandum baptisma vel metu coacti vel errore traducti sunt, et nunc se contra catholicae fidei sacramentum egisse cognoscunt, ea est custodienda moderatio, quia in societatem nostram, non nisi per penitentia remedium et per impositionem episcopalis manus communio-nis recipient unitatem. Temporis autem penititudinis habita moderatione tuo custodienda judicio prout conversorum animos inspexeris esse devotos, pari-

A terque etiam habens senilis etatis intuitum, et periculorum quorumcunque autem aegritudinum dispiciunt necessitates. In quibus si quis ita graviter urgeatur, ut dum adhuc penitent de salute ipsius desperetur, aportet ei per sacerdotalem sollicitudinem communis gratia subvenire.

CAP. 243. — *Non esse negandum baptismum parvo aegroto, etiam de alterius parochia allato. Ex decretis Eugenii papæ, cap. 6.*

Si parvus aegrotans ad quemlibet presbyterum baptismi gratia de cuiuslibet parochia allatus fuerit, ei baptismi sacramentum nullo modo denegetur. Si quis hoc munus petenti concedere detrectaverit, noverit se ille qui eum non baptizaverit, pro ejus anima rationem redditum, et apud synodus acerrime corrigendum.

CAP. 244. — *Non esse iterandum confirmationem. Ex concilio Taracensi, cap. 6.*

(*De cons., dist. 5, c. Dictum est*). Dictum est nobis quod quidam de plebe bis vel ter aut eo amplius ab episcopis confirmantur. Unde nobis visum est eamdem confirmationem, sicut nec baptismum iterari minime debere; quia bis vel amplius baptizatos aut confirmatos non saeculo, sed soli Deo sub habitu regulari vel clericali religiosissime fumulari decretum est.

CAP. 245. — *Quod ignoranter rebaptizati absque magna necessitate ordinari non possunt. Ex penitent. Theodo. cap. 14.*

(*De cons., dist. 4, c. Qui bis*). Qui bis ignoranter baptizati sunt non indigent pro eo penitire, nisi quod secundum canones ordinari non possunt, nisi magna aliqua necessitas cogat. Qui autem non ignari baptizati sunt, quasi iterum Christum crucifixirunt, per annos septem penitentia quartae feria et sexta, et tres quadragesimas penitent. Si pro vitio aliquo fuerit fecerint, similiter. Si pro munditia putaverint, tribus annis similiter penitent.

CAP. 246. — *De parvulorum animabus qui sine baptismo moriuntur. Ex epistola Gregorii papæ ad Secundinum servum Dei inclusum.*

(*In registro, lib. vii, epist. 53.*) In extremo vero epistola requisisti quid eis respondendum sit qui dilectionem tuam de parvulorum animabus requirunt, qui sine gratia baptismatis moriuntur, dicentes si corpus originali culpa tenetur, unde anima quæ a Deo datur rea erit, quia adhuc in actuali delicto non consentit corpori. Sed de hac re dulcissima fraternitas sciat, quia de origine animæ inter sanctos Patres requisitio non parva versata est. Sed utrum ab Adam descenderit, an recte singulis detur incertum, remansit, eamque in hac vita insolubilem fassi sunt esse quæstionem. Gravis est enim quæstio nec valet ab homine comprehendendi, quia si de eadem substantia anima cum carne nascitur, cur etiam non cum carne moritur? Si vero cum carne quæ ab Adam prolata est obligata peccato, peccatis tenetur. Sed, cum hoc sit, incertum non est, quia nisi sacra baptismatis gratia fuerit, renatus homo, omnis anima originalis peccati est vinculis obstri-

cta. Hinc enim scriptum est : Non est mundus in conspectu ejus, nec unius diei infans super terram (*Job. xiv, iuxta LXX interp.*). Hinc David ait : *In iniuitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. 1).* Hinc ipsa Veritas dicit : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum celorum (Joan. iii).* Hinc Paulus apostolus ait : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur (1 Cor. xv).* Cur ergo infans qui nihil peccavit in conspectu Dei omnipotentis, esse mundus non valet ? Cur Psalmista ex legitimo conjugio prolatus in iniuitate conceptus est ? Cur haec? nisi quia quis aqua baptismatis mundatus non fuerit, mundus non est. Cur in Adam omnis homo moritur, si originalis peccati vinculis non tenetur. Sed quia genus humanum in parente primo velut in radice patrum ariditatem erexit in ramis, et inde omnis homo cum peccatis nascitur, unde primus homo permanere voluit in peccato. De his autem subtiliis ac latius loqui debueram : sed dum et curarum cumulus premit, et earum portitor ut lareatur importunus extitit, unde multa debui, pauca locutus sum.

CAP. 247. — *De energumenis baptizandis. Ex concilio Arausiano, cap. 13 (cap. 14).*

Energumeni jam baptizati de purgatione sua curantes, si se sollicitudini clericorum tradunt, monitisque obtemperans, omnimodis communicent, sacramenti ipsius virtute, vel muniendi ab incursu dæmonis, quo infestantur, vel purgandi quorum jam ostenditur vita purgatori.

CAP. 248. — *De eodem. Ex eodem capite 22 (cap. 15).*

In energumenis catechumenis, in quantum vel necessitas exegerit vel opportunitas permiserit de baptisme consulendum.

CAP. 249. — *Quod rebaptizatis non sit communicandum. Ex concilio Herdensi, cap. 4.*

Cur rebaptizatis fideles religiosi participant?

CAP. 250. — *De presbytero qui recte baptizatum denouo baptizaverit, et non recte baptizatum ab hereticis non baptizaverit. Ex concilio Lugdunensi, cap. 47.*

Episcopus autem vel presbyter si eum qui secundum veritatem habuerit baptismata, denouo baptizaverit, aut si pollutum ab impiis et non recte baptizatum non baptizaverit, deponatur, tanquam deridens crucem et mortem Domini, nec sacerdotes veros a falsis sacerdotibus vere discernens.

CAP. 251. — *Ut non ordinatus temere baptizare non præsumat. Ex decretis Hormisdæ papæ, cap. 4.*

Si quis baptizat, aut aliquid divinum per temeritatem exercerit non ordinatus, abjiciatur ab ecclesia et nunquam ordinetur.

CAP. 252. — *Quod diaconi officium presbyterorum non usurpent. Ex decretis Gelasii papæ, cap. 6.*

(*Part. 1, dist. 93, diaconos p. prima*). Diaconos quoque propriam constituimus observare mensuram, nec ultra tenorem paternis canonibus deputatum, quidpiam attentare permittimus, nihilque

A eorum suo ministerio penitus applicare quæ primis ordinibus proprie decrevit antiquitas, absque episcopo et presbytero baptizare non audeant, nisi predictis fortassis officiis longius constitutis necessitas extrema compellat, quod et laicis Christianis facere plerumque conceditur.

CAP. 253. — *Ut presbyteri populum admoneant, ut suos infantulos ad confirmationem episcopo præsentent. Ex concilio Wormatiensi, cap. 2.*

Annuntient presbyteri populis, ut quam citius potuerint suos infantulos ad confirmandum suo episcopo præsentari faciant. Quod si neglexerint, et presbyter et populus canonicis disciplinis subjaceant.

CAP. 254. — *Ut omnes perfectæ ætatis jejuni ad confirmationem veniant. Ex concilio Aurelianensi, cap. 6 (cap. 3).*

(*De cons., dist. 5, c. Ut jejuni*). Ut jejuni ad confirmationem veniant perfectæ ætatis, ut moneantur confessiones facere prius, ut mundi donum sancti Spiritus valeant accipere, et quia nunquam erit Christianus, nisi in confirmatione episcopalii fuerit chrismatum.

CAP. 255. — *De sacramento baptismatis et confirmationis utrum majus sit, Melchiades papa Hispanorum episcopis, cap. 6.*

(*De cons., dist. 4, c. De his*). De his vero super quibus rogatis vos informari, id est, utrum majus sit sacramentum manus impositionis episcoporum, aut baptismus, scilicet utrumque magnum esse sacramentum, et sicut unum a majoribus est, id est summis pontificibus, quod a minoribus perfici non potest; ita et maiori veneratione venerandum et tendendum est. Sed ita conjuncta sunt haec duo sacramenta, ut ab invicem nisi morte præveniente nullatenus possint segregari, et unum sine altero rite perfici non potest.

CAP. 256. — *Ut omnes Christiani ad confirmationem veniant. Ex concilio Wormatiensi cap. 3.*

Ad prædicationem et ad confirmationem episcopi, omnes devote conveniant, eique fideliter ministrent et obediant.

CAP. 257. — *Item de manus impositione. Eusebius papa fratribus per Campaniam et Tusciā constitulit, cap. 22 (epist. 3).*

(*De cons., dist. 5, c. Manus*). Manus quoque impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur aut scitur peractum esse, nec ab aliis quam qui eorum locum tenent, unquam perfici potest aut fieri debet. Nam, si aliter præsumptum fuerit, irritum habeatur et vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

CAP. 258. — *Item de confirmatione. Ex concil. Mogontiensi, cap. 3.*

Præcipimus ut ad accipiendo per manus impositionem pontificis, Spiritus sancti donum sollicite et devote omnes concurrant, et episcopo quæ necessaria sunt fideliter ministrent, eique in omnibus et per omnia obediant.

CAP. 259. — *Quod omnes fideles, accepto baptismate, christis calcste accipere debeant. Ex concilio Laodicensi, cap. 48.*

Quod oporteat eos qui baptizantur post lavacrum coeleste christma percipere, et regni Christi participes inveniri.

CAP. 260. — *Ut omnes renati fonte baptismatis, dominum Spiritus sancti, per manus impositionem accipere debeant. Ex epistola Antheri papae, cap. 15. (Ex epistola 2 Urbani primi papae.)*

(*De cons., dist. 5 c. Omnes fideles.*) Omnes fideles per manus impositionem episcoporum, post baptismum accipere debent Spiritum sanctum, ut pleni Christiani inveniantur. De Spiritu accipimus, ut spirituales efficiamur, quia *animalis homo non percipit quae sunt Spiritus sancti Dei* (*I Cor. ii.*), quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fideles ad prudenteriam et constantiam dilatatur. De Spiritu sancto accipimus, ut sapiamus, inter bonum et malum discernere, justa diligere, injusta respire, ut invidiae ac superbiae repugnemus, ut luxuria ac diversis illecebris et fodiis indignisque cupiditatibus resistamus. De Spiritu sancto accipimus, ut amore aeternae gloriae et ardore succensi, erigere a terrenis monetis ad superna et divina valeamus.

CAP. 261. — *Ut episcopi nonnisi jejuni confirmationem faciant. Ex concilio Meldensi, cap. 3.*

(*De cons., dist. 5, Ut episcopi.*) Ut episcopi nonnisi jejuni per impositionem manuum Spiritum sanctum tradant, exceptis infirmis et morte periclitantibus. Sicut autem duobus temporibus Pascha videlicet et Pentecoste a jejunis celebrari debet baptismus; ita etiam traditionem Spiritus sancti a jejunis pontificibus convenit celebrari.

CAP. 262. — *Quod episcopis liceat, si necesse sit, in campo confirmare. Ex concilio Remensi, cap. 10.*

Episcopos licet in campo, siti si necesse, confirmare.

CAP. 263. — *Quod a solis episcopis baptizati sint consignandi. Ex decretis Innoc. papae missis, c. 3.*

De consignandis vero infantibus manifestum est non ab alio quam ab episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet sint secundi sacerdotes, pontificatus tam apicum non habent. Hoc autem solis pontificibus debetur ut vel consignent, vel Paracletum Spiritum sanctum tradant. Non solum consuetudo ecclesiastica monstrat, verum illa lectio Actuum apostolorum quae asserit Petrum et Joannem esse directores (*Act. viii.*), quod jam baptizatis tradant Spiritum sanctum (*De consecr., dist. 4, c. Presbyteri.*) Nam presbyteris seu extra episcopum, seu presente episcopo, cum baptizant, christi signare, unigenite licet; sed quod ab episcopo consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis cum tradunt Paracletum.

CAP. 264. — *Ut presbyteri baptizatos in frontibus christi non debeant signare. Ex registro Gregorii ad Januarium episcopum Caralitanum, cap. 90 (lib. iii, cap. 9).*

(*De consecr., dist. 4, c. Presbyteri.*) Presbyteri.

(63) Ad marginem codicis regii vetustissima littera scribitur: *Hic dubitatur.*

A baptizatos infantes signare in frontibus non presumant sancto christi, sed presbyteri baptizatos tangant in pectore, ut episcopi postmodum confirment in fronte.

CAP. 265. — *De presbyteris qui de baptismate pretium querunt. Ex epistola Gelasii PP. cap 5 (cap. 7).*

(1 q. 1, c. Baptizandis.) Baptizandis consignandisque fidelibus pretia nulla praefigant, nec alligationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes, quomodo quod gratis accepimus gratis dare mandamur. Et ideo nihil a praedictis prorsus exigere moliantur, quo vel paupertate agente deterriti, vel indignatione revocati redemptionis suae causas adire despiciant certum habentes quod qui prohibita deprehensi fuerint admisso, vel commissa sponte non correxerint, periculum subituri proprii sunt honoris.

CAP. 266. — *De presbyteris qui de veteri christi baptizare presumunt. Ex concilio Lugdunensi, cap. 3.*

(*De cons., dist. 4, c. Si quis de alio.*) Si quis ab alio christi baptizare quam de illo novo quod proprii episcopi largitione vel confessione accepit, baptizare, non preoccupante morte, tentaverit, pro temeritatis ausu ipse in se sua damnationis protulisse sententiam manifestatur.

CAP. 267. — *Quod presbyter in sua plebe sine christi baptizare non debeat. Ex concilio Vasensi, cap. 5.*

Nullum presbyterorum in plebe sibi commissa sine christi baptizare unquam debere progredi, quia inter nos placuit semel in baptismate, quacumque necessitate facient, qui non christi baptizatus fuerit, in confirmatione sacerdotis perficiatur.

CAP. 268. — *De presbytero qui se deprehenderit non esse baptizatum. Ex concilio apud Compendium, cap. 5.*

(63) Si quis presbyter ordinatus deprehenderit se non baptizatum esse, baptizetur et ordinetur iterum, et omnes quos prius baptizavit.

CAP. 269. — *De presbyteris quomodo in Cœna Domini ac christi, de aleo sacrificato, de oleo infirmorum, facere debeant. Ex Meldensi concilio, cap. 4.*

Presbyter in Cœna Domini ampullas tres secum deferat, unam ad christi, alteram ad oleum ad catechumenos inungendos, tertiam ad infirmos iuxta sententiam apostolicam, ut quando quis infirmatur, inducat presbyteros Ecclesiarum (*Jac. v.*), etc.

CAP. 270. — *De eodem. Ex concilio apud Valentias, cap. 2.*

(*De cons., dist. 4, c. Presbyteri.*) Presbyteri qui diocesanis ecclesias regunt non a quibuslibet episcopio, sed a suo, nec per juniores clericum, sed per seipso, aut per illum qui ejusdem ordinis sit, ante Pascham solemniter christi petant.

Cap. 271. — *Item de eodem. Ex Meldensi concilio, cap. 5.*

Nemo episcoporum vel quilibet ministrorum eccl-

sisticus propter sacrum chrisma aliquid muneri A impellendi. Qui autem jam pridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisenandi, quia jam constat eos sacramentis divinis associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chrisma uncos esse, et corporis et sanguinis Domini extitisse participes, oportet ut fidem etiam quam vi vel necessitate suscepserunt tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, fidesque quam suscepserunt vilis et contemptibilis habeatur.

CAP. 272. — *Item de eodem. Ex concilio Vasensi, cap. 10.*

Per singula territoria presbyteri vel ministri ab episcopis, non prout libitum fuerit a viciniis, sed a suis propriis per annos singulos petant chrisma, appropinquate solemnitate paschali, nec per quemquam alium quam per seipso aut per vicarios ejusdem ordinis, quia in honore est inferioribus summa committi. Optimum est autem ut ipse accipiat qui in tradendo usurus est.

CAP. 273. — *De presbyteris qui pro accipiendo chrismate ad civitates venire solent. Ex concilio Melensi. cap. 6.*

De presbyteris qui accipiendi chrismatis gratia ad civitates in Cœna Domini venire solitis sunt, sanctum est ut de his qui longe positi sunt de octo vel decem millibus, unus ab archidiacono eligatur, qui acceptum chrisma sibi et sociis diligenter perferat. Hi vero qui non longius a civitate quam quatuor aut quinque millibus habitant, more solito ad accipiendo chrisma per se veniant. Discindi vero gratia alio non quadragesimali tempore ad civitatem convocentur, propter plebes sibi commissas.

CAP. 274. — *De chrismate quod semper sub sera esse debeat. Ex concilio Turonensi, cap. 3.*

Præterea et illud omnimodis observandum est ut sacram chrisme et oleum consecratum semper sub sera sit, ne illud unde Christo incorporamur, et unde omnes fideles sanctificantur, unde reges et sacerdotes inunguntur, aliquis infidelis aut immun-dus tangat, aut aliquis perfidus ad Dei iudicium subvertendum subripiat, quod experimento didicimus.

CAP. 275. — *De Judæis quomodo examinari debeant ante baptismum. Ex concilio Agathensi, cap. 35.*

(*De cons. dist. 4, c. Judæi.*) Judæi (quorum perfidia frequenter ad vomitum reddit), si ad leges catholicas venire voluerint, septem menses inter catechumenos ecclesiæ limen introeant, et si pura fide venire noscuntur, tunc damnum baptismatis gratiam mereantur. Quod si casu aliquod periculum infirmitatis intra scriptum tempus incurserint, et desperati fuerint, baptizentur.

CAP. 276. — *De Judæis, quod nullus eis vim ad credendum inferre debeat. Ex concilio Toletano v, cap. 8 (conc. Tol. iv, c. 5).*

(*Dist. 45, c. De Judæis.*) De Judæis autem hæc præcepit sancta synodus nemini deinceps vim credendi inferri: *cuī enim vult Deus miseretur, et quem vult indurit (Rom. ix).* Non enim inviti tales salvandi sunt, sed volentes, ut intégræ sit forma justitiae. Sicut homo propria voluntate arbitrii serpenti obediens perii; sic, vocante se gratia Dei, propriæ mentis conversione homo quisque salvatur erit. Ergo non vi, sed libera arbitrii facultate, ut convertantur qui salvandi sunt, non potius

A impellendi. Qui autem jam pridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisenandi, quia jam constat eos sacramentis divinis associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chrisma uncos esse, et corporis et sanguinis Domini extitisse participes, oportet ut fidem etiam quam vi vel necessitate suscepserunt tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, fidesque quam suscepserunt vilis et contemptibilis habeatur.

CAP. 4277. — *Ut Judæorum filii baptizati ab eorum consortio separari debeant. Ex eodem concilio v, cap. 40 (cod. conc. iv, c. 59).*

(*28 q. 1, c. Judæorum.*) Judæorum filios vel filias baptizatos, ne parentum ultra involvantur erroribus,

B ab earum consortio separari decernimus, tradique aut monasteriis, aut Christianis viris, aut mulieribus Dominum timentibus, ut sub eorum cura et conversatione cultum fidei discant, atque in melius constituti, tam in moribus quam in fide proficiant.

CAP. 278. — *U' nulla communio sit Hebreis ad fidem Christianam translati, cum aliis nondum baptizatis. Ex eodem conc. v, cap. 62 (conc. Tolet. iv, cap. 61).*

(*28 q. 1, c. Sæpe malorum.*) Sæpe malorum consortia etiam bonos corrumpunt, quanto magis eos qui ad vitia proni sunt? Nulla igitur communio ultra sit Hebreis ad fidem Christianam translati cum his qui adhuc in veteri ritu consistunt, ne forte eorum participationes subvertantur. Quicunque igitur amodo ex his qui baptizati sunt, infidelium consortia non vitaverit, et hi Christianis donentur, et illi publicis sedibus deputentur.

CAP. 279. — *De Judæis qui apostatauerint. Ex eod. conc. v, cap. 69 (conc. Tolet. iv, c. 58).*

(*De consecr., dist. 4, c. Plerique.*) Plerique qui ex Judæis dudum ad Christianam fidem promotis sunt, nunc blasphemantes Christum, non solum Judaicos ritus perpetrasse noscuntur, sed etiam abominandas circumcisiones exercere. De quibus consultum piissimi ac religiosissimi domini nostri Sisenandi regis, hoc sanctum decrevit concilium, ut bujusmodi transgressores pontificali auctoritate correcti, ad cultum Christiani dogmatum revocentur, ut quos voluntas propria non emendat, animadversio sacerdotalis coercent. Eos autem quos circumcidereunt, si D filii eorum sunt, a parentibus separantur; si servi, pro injuria corporis sui, libertati tradantur.

CAP. 280. — *De Judæorum servis. Ex eodem, cap. 9.*

(*Dist. 54, c. Etsi.*) Item ut si Judæorum servi nec dum conversi, ad Christi gratiam convolaverint, libertati donentur.

CAP. 281. — *De Judæorum mancipiis qui ad baptismum configuiunt. Ex concilio apud Avernas, cap. 80.*

Licet, prioribus canonibus jam fuerit definitum, ut de mancipiis paganis quæ apud Judæos sunt, si ad ecclesiam configuerint, et baptismum petierint, etiam ad quoscunque Christianos configuerint,

taxato et oblato a fidelibus justo pretio ab eorum domino liberentur. Ideo statuimus hæc ut tam justa constitutio ab omnibus Catholicis conservetur.

CAP. 282. — *Item de mancipiis Judæorum aut Christianis aut ad fidem Christianam venire desiderantibus. Ex concilio Matisconensi, cap. 16.*

(*Dist. 54, c. Præsenti*). Præsenti concilio, Deo auctore, sancimus, ut nullum Christianum mancipium Judæo deinceps serviat, sed datis pro quolibet bono mancipio, xii solidis ipsum mancipium quicunque eeu ad ingenuitatem, seu ad servitium licentiam habeat redimendi; et si Christianus fieri desiderat, et non permittitur, similiter faciat, quia nefas est quem Christus Dominus sanguinis sui effusione redemit, blasphemum Christianæ religionis in vinculis tenere. Quod si acquiescere his quæ statuimus quicunque Judæus noluerit, quādū ad pecuniam statutam venire distulerit, liceat mancipium ipsum cum Christianis ubique voleat habitare.

CAP. 283. — *De illis qui ad fidem Christianam de hæresi venire desiderant. Ex concilio Arelatensi, cap. 9.*

Si ad ecclesiam aliquis de hæresi venerit, interrogent eum de Symbolo, et si viderint eum in Paire et Filio et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei imponatur tantum ut accipiat Spiritum sanctum.

CAP. 284. — *De Judæis si mancipium circumcidereint. Ex concilio apud Theodosii villam habito, cap. 4.*

Si quis Judeorum Christianum mancipium, vel cuiuslibet sectæ alterius emerit, et circumcidet, a Judæi ipsius potestate sublatus, in libertate permaneat.

CAP. 285. — *Quid sanctus Gregorius de Judæis præcipiat. Ex registro Gregorii ad Joannem Terracinensem episcopum (l. i, ep. 24).*

Joseph præsens lator, Judæus, insinuavit nobis de loco quodam quo ad celebrandas festivitates suas Judæi in Terracinensi castro consistentes convenire consueverant, quod tua eos fraternitas expulisset, et in alium locum pro colendis similiter festivitatibus suis, te quoque noscente et consciente, migraverint, et nunc de eodem loco etiam expulisse denuo conqueruntur. Quod si ita est, volumus ut tua fraternitas ab hujusmodi se que D rela suspendat, et loco quem, sicut prædictimus, cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt eos, sicut mos fuit, liceat convenire. Hos enim qui a Christiana religione discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis, et præventus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo ut ad audiendum de te Verbum Dei benigne convenient, quam auctoritate qua supramodum extenditur, expavescant.

A CAP. 286. — *De illis qui pro periculo mortis a diaconis baptizati fuerint. Ex concilio Turonensi, cap. 3.*

Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero aliquos pro mortis occursu baptizaverit, episcopus eos per benedictionem et confirmationem perficere debebit, sub fide, qua quisque credendo poterit esse justus.

CAP. 287. — *De his qui cogunt presbyteros denarios pro balsamo dare. Ex concilio Cabilonensi, cap. 1, (ii, cap. 16).*

Quidam fratres dixerunt consuetudinis antiquæ fuisse in eorum ecclesiis, ut pro balsamo emendo ad chrisma faciendum, sive pro luminaribus ecclesiæ concinnandis, binos vel quaternos denarios presbyteri darent (1 q. 1, c. *Statuimus*). Unde omnes uno consensu statuimus, ut sicut pro dedicandis basilicis, et dandis ordinibus nihil accipendum est, ita etiam pro basalmo sive pro luminaribus emendis, nihil presbyteri chrisma accepturi dent. Episcopi itaque ecclesiasticis facultatibus balsamum emant, et luminaria singuli in ecclesiis suis.

CAP. 288. — *De chrysomatis panno. Ex concilio apud Belvacum, cap. 8.*

(*De cons. dist. 4, c. Si quis*). Si quis voluerit chrysomatis pannum iterum linire, et super alium baptizatum mittere, non est absurdum.

CAP. 289. — *Quod cathecumeni cum baptizatis manducare non debant. Ex concilio Magontinensi, cap. 5.*

C Cathecumeni manducare non debent cum baptizatis, neque eis osculum dare, quanto magis gentiles?

CAP. 290. — *De scrutinio faciendo. Ex concilio Romano, cap. 15.*

De scrutinio faciendo decrevimus, ut epiecopus et ubi conventus est populi et cleri, et possibilitas permittit ibi celebretur.

CAP. 291. — *De baptisterio. Ex concilio Mogontinensi, cap. 9.*

Baptisterii et catechumenorum ventilata est ratio, ut sacerdotes plenius intelligent, qualiter cum dignis ordinibus efficiant Christianum.

CAP. 292. — *Quod bigamus vocetur qui ante baptismum uxorem unam et post baptismum aliam habuerit. Ex decreto Innocentii papæ, cap. 2 (epist. Inn. 22, ad episcopos Macedonizæ).*

(*Dist. 26, c. Deinde opponitur*). Deinde ponitur non dici digamum oportere eum, qui cathecumenus habuerit atque amiserit uxorem, si post baptismum aliam sortitus est, quia illud conjugium per baptismi sacramentum cum cæteris criminibus sit ablatum. Quod cum de una utique dicatur, certe si tres habuerit in veteri positus homine uxores, erit ea quæ post baptismum quarta est, sic interpretantibus, prima. Virginis quæque nomen accipiet, quæ quarto ducta est loco. Quis, ora, istud non videat contra Apostoli esse præceptum, qui ait, *unius uxoris virum oportere fieri sacerdotem?* (I Tim. iii).

Sed objicitur, quod in baptismo tetum quidquid in veteri homine gestum est sit solutum. Dicite mihi (cum pace vestra loquar) crima tantum in baptismo dimituntur, an et illa quæ secundum Domini præcepta ac Domini instituta completur? Uxorem ducere crimen est, an non est crimen? Si crimen est, ergo auctor erit in culpa, qui ut crima committerentur, in paradise cum ipse eos jungeret, benedixit (*Gen. ii.*). Si vero nou est crimen, quia quod Deus junxit (*Math. xix.*), nefas sit crimen appellari, et Salomon addidit; etenim a Deo præparatur viro uxor (*Prov. xix.*): quomodo creditur inter crima esse dimissum, quod Deo auctore legitur consummatum? Quid de filiis talium percensemetur? Nunquid non erunt admittendi in hæreditatis consortium, qui ex ea suscepti sunt, quæ ante baptismum fuit uxor? eruntque appellandi, vel naturales, vel spuriæ, quia non est legitimum matrimonium, nisi illud, ut vobis videtur, quod post baptismum assumitur? Ipse Dominus cum interrogaretur a Iudeis, si liceret *dimittere uxorem* (*Math. xix.*), atque exponeret fieri non debere, addidit: *Quod vero Deus conjunxit, homo non separat* (*ibid.*). Ac ne de his locutus esse credatur quæ post baptismum sortiuntur, meminerit hoc vere et a Iudeis interrogatum esse, et Iudeis esse responsum. Quero vero, et sollicitus quaro, si una eademque sit uxor ejus qui ante cathecumenus, postea fidelis sit, filiosque ex ea cum esset cathecumenus suscepit, ad postea alios cum fidelis, utrum sint fratres appellandi, annon. Habebunt postea defuncto patre cum cæteris hæreditatis herciscundæ consortium, quibus filiorum nomen regeneratio spiritualis creditur abstulisse. Quod cum ita sentire atque judicare absurdum est, quæ ratio est, hoc malum defendi, et vacua magis opinione jactari, quam aliqua auctoritate roborari? cum non possit inter peccata deputari, quod lex precepit et Deus conjunxit. Nunquid si quis catechumenus virtutibus studuerit, humilitatem securus fuerit, patientiam tenuerit, eleemosynas fecerit, morti destinatos qualibet ratione eripuerit, castitatem servaverit, quaro si hæc (cum factus fuerit fidelis) amittit, quia per baptismum totum quod vetus homo gesserit putatur auferri? Aspiciamus gentilem hominem Cornelium orationibus et eleemosynis Petrum ipsum revelatione vidisse (*Act. x.*). Nunquid per baptismum hæc illi ablata sunt, propter quæ ei baptismus concessum esse videtur? Si ita creditur, mibi credite non modicum erratur; quia quidquid bene gestum fuerit, et secundum præcepta legalia custoditum, non potest facientibus deperire. Nuptiarum ergo copula quia Dei mandato perficitur, non potest dici peccatum, et quod peccatum non est, inter peccata omnino credi non debet dimissum.

CAP. 293. — *De episcopis et presbyteris et diaconibus rebaptizatis. Ex decretis Felicis papæ III, cap. 1 (epist. 3).*

Communis dolor et generalis est gemitus, quod

A intra Africam rebaptizatos etiam episcopos vel presbyteros, diaconosque cognovimus; quæ res sine dubio ad vestræ quoque pervenit notitiam sanctitatis. qualiter in Africanis regionibus astutia diaboli sævierit in populum Christianum, atque in id multiplici deceptione proruperit, ut non modo vulgus incautum, sed etiam ipsos in mortis profunda demiserit sacerdotes, ut nullus orbis non ingemnerit, nulla terra nesciverit. Unde la grandis mœrere positi, dissimulare non possumus pereuntium, atque nobis exigendarum discrimen animarum. Quapropter competens adhibenda est talibus medela vulneribus, ne curandi immatura facilitas, mortifera captis peste nihil prosit: sed segnius tracta pernicies reatu non legitimæ curationis involvat sauciatos pariter et medentes. In primis itaque venientis ad nos et remedium postulantis, sollecite discutienda est professio et persona decepti, ut medela possit congruens exhiberi, et qui satisfactorius Deo per penitentiam rebaptizatum se legitime doluerit, utrum ad hoc facinus concurrerit, an impulsus accesserit requiratur, sciens quod se decipiat ipse qui fallit, nibilque per nostram facilitatem tribunal excelsi iudicio derogari cui illa sunt rata, quæ pia, quæ vera, quæ justa sunt; et aliter necessitas, aliter tractanda est ratio voluntatis: deterior est autem causa illius, qui forte pretio sollicitatus est ut periret. Nihil intentatum enim reliquit inimicus, cui ne de sua liceat gaudere capture, succurrentum est irretitus, et conterendus est venantis laqueus, ut infucatum sine dolo lamentibus lapsum tam justitiae moderatione, quam compunctione pietatis ad aulam quam reliquerant, sit ingressus. Nec pudeat forsitan aut pigeat, in dictis jejuniorum gemituumque temporibus obediens, aut aliis observantiæ salubrioris obtenerare præceptis, quia humilibus datur gratia, nun superbis (*I Petr. v.*). Sit ergo ruina sua dolore prostratus, quisquis in Christo fieri querit electus; et per dispensationis nostræ ministerium quod vestram sequi convenit charitatem, nec alicui fas est vel velle, vel posse transcendere causam ejus, qui contra apostolicam doctrinam, iterationem infastam baptismatis dedit; vel ejus qui aliquibus argumentis excusandum callide proprium putaverit esse consensum; sacerdotali vigore et humanitate tractemus, ut ejus fides, quæ nisi una, nulla est, adjutorio Domini judicis, ad salutem sine nostræ proportionis offensione, reparetur; quia, cum peccatoris a nobis satisfactio protrahitur, non præter nostram laudem atque lætitiam mens ejus ad veniam purgatori invenitur, et ideo memineritis hanc super his nos habere sententiam, ut servata discretione peccantium non eadem cuncti qui lapsi sunt lance pensentur: quod majori castigatione est exigendum; nostra cui in Domino commissa fuerit disciplina. *De cons., dist. 4, c. Eos quos*). Ut ergo ab ecclesiæ summittatibus inchoemus, eos quos episcopos, vel presbyteros, aut diaconos fuisse constiterit, et seu optantes forsitan, seu coactos lavacri illius

unicū salutaris queclaruerit fecisse jacturam, et Chri-
stum, quem non solum dono regenerationis, verum
etiam gratia percepti honoris induerant, exuisse:
cum constet neminem ad secundam tinctionem ve-
nire posse, nisi se palam Christianum negaverit, et
professus fuerit esse paganus, quod cum generali-
ter in omnibus sit execrandum, multo magis in
episcopis, presbyteris et diaconibus auditu saltē,
dictuque probat horrendum. Sed quia idem Do-
minus atque Salvator clementissimus est, et nemini-
nem vult perire, neque ad exitus sui diem in pœnitentia
(si resipiscant) jacere conveniet; nec orationi
non modo fidelium, sed nec catechumenorum qui-
dem omnimodis interesse. Quibus communio laica
in morte reddenda est. Quam rem diligenter explo-
rare vel facere, probatissimi sacerdotis cura debe-
bit. De monachis autem et clericis, et puellis Dei
aut saecularibus servari præcipimus hunc tenorem,
quem Nicæna synodus circa eos qui lapsi sunt, vel
fuerint servandum esse constituit, ut scilicet qui
nulla necessitate, nullius rei timore atque periculo,
se hæreticis ut rebaptizentur impie dediderunt, si
tamen eos ex corde pœnitent, tribus annis inter au-
dientes sint, septem vero annis subjaceant inter pœ-
nitentes manibus sacerdotum, duobus etiam annis
oblitiones omnibus modis non sinantur offerre, sed
tantummodo a popularibus[saecularibus] in oratione
soientur; nec confundatur Deo colla submittere,
qui eum non timuit abnegare. Quod si utpote mor-
tales inter metas præscripti temporis cœperit vitæ
finis urgere, subveniendum est imploranti, et seu
ab episcopo qui pœnitentiam dederit, seu ab alio
qui tamen datam esse probaverit, aut similiter pre-
sbytero, viaticum abeunti de saculo non negetur.
Pueris autem quibus quod adhuc in ueste sunt a
puritate vocabulum est, seu clericis, seu laicis, aut
etiam similibus puellis, quibus ignorantia suffraga-
tur etatis, aliquandiu sub manus impositione deten-
tiæ, reddenda communio est, nec eorum expectantia
pœnitentia, quos excipita coercitione censura. Quod
est a nobis provide constitutum, ne hi quibus in
terreni labe contagii plus minusve restat ad vitam,
dum adhuc in pœnitentia sunt, pœnitentiam com-
mittant. Quod si ante præfinitum tempus pœnitentia
desperatus a medicis ob evidenter mortis indicia,
recepta quisquam communiois gratia convalescit,
servemus in eo quod Nicæni canones ordinaverunt,
ut habeatur inter illos qui oratione sola commun-
icant, donec impleatur spatium temporis eidem præ-
stitutum. Nec catechumenos nostros qui sub tali
confessione baptizati sunt præterimus; quia non est
causa dissimilis, sicut iidem sancti canones ordi-
narunt, ejus qui qualibet modo Christum, quem
semel confessus est abjuratur. Tribus annis inter au-
dientes sint, et postea cum catechumenis permit-
tantur orare, per manus impositionem communio-
nis catholicæ gratiam recepturi, exceptio tantum-
modo episcopis, presbyteris et diaconibus, quos
solo mortis suæ tempore reconciliandos esse, jam

A diximus: ceteros, id est sive clericos, sive laicos,
vel monachos sexus utriusque personas, quos vio-
lentia et periculo coactos iterationem baptismatis
subisse consisterit, vel qui aliquo modo [commento]
hujus se facinoris piaculie dixerint non teneri, in
pœnitentia per triennium durare decernimus, et per
manus impositionem ad societatem recipi sacra-
menti, illo per omnia custodito, ne ex his unquam
(I q. 7, c. *Qui in qualibet etate*) qui in qualibet
estate alibi quam in ecclesia catholica baptizati aut
rebatizati sunt, ad ecclesiasticam militiam prorsus
permittantur accedere. Quibus satis esse non debet
quod in Catholicorum numero sunt recepti: quo-
modo de suo ordine et communione videbitur ferre
judicium, quisquis haec violaverit antistitum; vel
qui non removerit eum, quem ex his ad ministerium
clericale obrepssisse cognoverit. Curandum vero ma-
xime, et omni cautela est providendum, ne quis
fratrum coepiscoporumque nostrorum, aut etiam
presbyterorum in alterius civitatem, vel diœcesi pe-
nitent, vel sub manu positum sacerdotis, antea
qui reconciliatum se esse dixerit, sine episcopi, vel
presbyteri testimonio et litteris, aut in parochia
presbyteri aut episcopus in civitate suscipiat. Quod
aliquis simulatione neglectum, culpam tangit etiam
clericorum, qui in locis in quibus hoc minus cura-
tum fuerit, commorantur. His itaque rite depositis,
et ad ecclesiarum nostrarum notitiam nostra deli-
beratione perlatis parere vos convenient. Quibus licet
ad animarum reparationem nihil deesse videatur,
tamen si cui aliquid novi et quod præferire nos po-
tuit, revelatum fuerit, secundum beatum Paulum
apostolum tacente priore (I Cor. xiv.) fideliter insi-
nuet, quia *Spiritus ubi vult spirat* (Joan. viii.), maxi-
me cum ejus causa tractatur; nec nos pigebit au-
dire, et si qua sunt omessa non arroganter abnuere,
sed rationabiliter ordinare. Data est Iduum Martia-
rum die, Dinanuo, et Sibidio iv coss.

CAP. 294. — *De eo qui per ignorantiam ordinatur ante quam baptizetur. Ex dictis Isidori episcopi.*

(I q. 1, c. *Si quis per ignorantiam; vide ib. annotationem.*) Si quis per ignorantiam ordinatur ante quam baptizetur, debent ab eo baptizati rebaptizari, et ipse non ordinetur, sed (*Hem. De cons. dist. 4, c. Romanus.*) Romanus pontifex non hominem judicat qui baptizat, sed Spiritum Dei subministrare gratiam credit baptisi, licet paganus sit qui baptizat.

CAP. 295. — *De illis qui gratiam sancti Spiritus venire conantur. Ex concilio Triburensi, cap. 22 cui interfuit Arnulfus rex.*

(I q. 1, c. *Dictum est.*) Dictum est solere in quibusdam locis pro perceptione chrisiatis nummos dari, pro baptismo quoque et communione, hoc Simoniæ hæresis semen est detestata sancta synodus, et anathematizavit, et, ut de cætero nec pro ordinatione, nec pro chrismate, vel baptismo, vel pro balsamo, nec pro sepultura vel communione quidquam exigatur, sed gratis dona Christi gratuita dispensatione donentur.

CAP. 296. — *A quibus manus impositione perfici debeat.* A *Urbanus papa omnibus Christianis, cap. 7.*

Omnes fideles per manus impositionem episcoporum, Spiritum sanctum post baptismum accipere debent, ut pleni Christiani inveniantur.

CAP. 297. — *De eodem, Eusebius papa episcopis per Campaniam et Tusciā, cap. 9, epistola 3.*

De cons. dist. 5, c. Manus.) Manus impositionis sacramentum magna auctoritate tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus: nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur ac scitur peractum esse; nec ab aliis, sicut jam dictum est, quam ab ipsis qui eorum locum tenent, unquam perfici potest, aut fieri debet. Nam si aliter presumptum fuerit, irritum habeatur ac vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

CAP. 298. — *Item de eodem. Beda super Actus apostolorum.*

(In cap. 8.) Philippus qui Samariæ Evangelium prædicabat, unus de septem diaconibus fuit. Si enim apostolus esset, ipse utique manum imponere potuisset, ut acciperent Spiritum sanctum. Hoc enim solis pontificibus debetur. Nam presbyteris sive extra episcopum, seu præsente episcopo, cum chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontes ex eodem oleo signare, quod solis episcopis debetur, cum tradunt Spiritum sanctum paracletum baptizatis.

CAP. 299. — *De eodem Isidorus Elymologiarum lib. vii, cap. 20.*

Presbyteri licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent; quia nec chrismate frontem signant, nec Spiritum sanctum dant: quod solis episcopis deberi lectio Actus apostolorum indicat.

CAP. 300. — *Item de eodem: Rabanus, De Institut. cleric., lib. 1, cap. 30.*

(*De cons. 5, c. Novissime.*) Novissime a summo sacerdote per impositionem manus Paracletus traditur baptizatis, ut roborentur per Spiritum sanctum ad prædicandum aliis, idem donum, quod ipsi in baptimate consecuti sunt per gratiam, vita donati eterne. Signatur enim cum chrismate baptizatus per sacerdotem in capitib[us] summitate; per pontificem vero in fronte, ut in priori unctione significetur super ipsum Spiritus sancti descensio, ad habitationem Deo consecrandam. In secunda quoque ut ejusdem Spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis, et scientie, et virtutis venire in hominem declaretur.

CAP. 301. — *Quid liceat episcopo alterius ecclesiam ingresso. Haimo super Beuleronomium.*

Ingressus episcopus alicuius ecclesiam, potest ibi aliquos corrigere, vel etiam confirmare, totam autem plebem non licet ei disponere.

CAP. 302. — *Ab uxore sua separari debere eum qui filiastrum suum, vel filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenerit. Capitularium libro v, cap. 7.*

Si quis filiastrum vel filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenerit, ab uxore sua separetur, et alteram non accipiat.

CAP. 303. — *Non licet confirmatum denuo confirmari Gregorius II Bonifacio.*

Homini qui a pontifice confirmatus fuerit, denuo talis rei iteratio prohibenda est.

CAP. 304. — *Utrum separandus sit ab uxore sua qui filiastrum suum, vel filiastram suam coram episcopo ad confirmationem inscriter tenerit. Nicolaus papa Rudolphi Biturensi episcopo.*

(30, q. 1, c. *De his quod.*) De his qui filiastris suos ad confirmationem coram episcopo tenent, id est qui filios uxoris suæ de priori marito dum christmantur ab episcopis super se sustinent, si inscriter, ut asseritur, sit, licet sit peccatum, tamen non usque ad separationem conjugii puniendum est. Lugeant tamen et digna penitentia hoc diluentes Domino dicant. Delicta ignorantiae nostræ ne memorieris.

CAP. 305. — *Utrum separari debeant ab uxoribus suis, qui filios suos ex lavacro sancto suscipiunt. Ex decreto Desiderii papæ, Deusdedit Gordiano episcopo.*

38, q. c. *Pervenit ad nos.*) Deusdedit sanctæ Romanae Ecclesie et apostolicæ sedis episcopus Gordiano Hispalensis Ecclesie coepiscopo et fratri charissimo. Pervenit ad nos, diaconus sanctitatis vestre epistolam deferens, quod quidam viri et mulieres præterito Sabbato paschali die præ magno populum incursu nescientes filios suos suscepissent ex lavacro sancto. Cupis ergo scire si pro tali ratione accidenti debeant viriac mulieres ad proprium usum redire, an non. Nos vero ex hac re moesti, inquisivimus priorum dicta. Invenimus autem in archivis hujus apostolicae sedis jam talia contigisse in Ecclesia Hisparie, Epibesiorum, simulque Hierosolymæ, aliarum etiam Ecclesiarum episcopis, et earum civitatum, ab hac apostolica sede scire volentibus, utrum viri ac mulieres redirent ad proprium torum. Beata memorie sanctissimi Patres Julius, Innocentius, et Cœlestinus cum episcoporum plurimorum et sacerdotum consensu in ecclesia beati apostolorum principis, prohibentes talia prescriperunt et confirmaverunt, ut nullo modo conjugio se reciperent mulieres ac viri quicunque aliqua ratione suscepserint natos suos, sed separarent se, ne, suadente diabolo, tale vitium inolescat per mundum. Scitis quia quomodo sunt septem dona Spiritus sancti: ita sunt septem dona baptismi. A primo ergo pabulo salis sacramenti et ingressu Ecclesie, usque ad confirmationem per chrisma, hoc est a primo usque ad septimum, nullus Christianus suam commatrem in conjugium suscipere debet, et qui presumperit, tandi anathematis vinculo religeretur, donec penitentiam digne egerit.

CAP. 306. — *Item de eodem Joannes Anselmo Le-*
moxinæ Ecclesiæ episcopo.

Ad limina beatorum Petri et Pauli apostolorum principum, hic præsens homo nomine Stephanus orationis causa veniens, nostro præsulatu suggerendo innotuit : quod filium suum in extremo vite positum, nec baptismatis unda lotum, absentia scilicet sacerdotum necessitate cogente baptizasset, eumque propriis manibus retinendo suscepisset. Atque pro hujus rei negotio notitiae tuæ patefacto reverentia tua quasi zelore rectitudinis flagrans prefatum hominem a sua judicaverit conjugé separandum, quod fieri nullatenus debet, dicente Scriptura : a Deo junctam esse viro uxorem et quod Deus junxit, homo non separat (*Matth. xix.*). Unde et Dominus in Evangelio ait: Nemo dimittere potest uxorem suam, nisi causa fornicationis (*ibid.*) Quapropter et nos tante auctoritatis iussione præcipue freti, dicimus omittendum esse et inculpabile iudicandum, quod necessitas intulit. Nam baptizandi hoc opus etiam laicis fidelibus juxta canonicam sanctionem, si necesse fuerit facere libere conceditur. Unde si supradictus genitor filium suum corpore morientem aspiciens, ne animam morte perpetua pereuntem dimitteret, sacri unda baptismatis lavavit, et eum de potestate auctoris mortis et tenebrarum eripuit, et in regnum Christi jam regeneratum indubitanter misit, bene fecisse laudatur : et idcirco suam uxorem sibi jam olim optime sociatam, impune quandiu vixerint judicamus manere conjunctam : neque ob hoc contra præfatas auctoritates divinas aliquatenus separari debuisse.

CAP. 307. — *Non licere aliquem filiastram patris sui in matrimonium ducere, et si duxerit separari debere.* Zacharias papa Theodoro Ticinensi episcopo.

Zacharias episcopus servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo fratri Theodoro episcopo Ecclesiæ Ticiniensi. (30, q. 3, c. Pytacium.) Pytacium nobis tua reverenda fraternalis obtulit, per quod nos sciscitari curasti, si liceat filium, cuius pater alterius filiam ex sacro fonte susceptam, id est spiritualem ejusdem patris filiam (quod dici crudele est), in matrimonio accipere, quod apud te enormiter assueristi contigisse. Sed bene tua sancta fraternitas compertum habet, quod Dominus Moysi præcepit dicens: *Turpitudinem patris tui ne reveles : et turpitudinem matris tuæ non revelabis : turpitudinem sororis tuæ non revelabis, turpitude enim tua est* (*Lev. xviii.*) Turpitudinem enim non revelare dicitur, dum a propria consanguinitate præcipimus abstinere : multo magis a spirituali patris nostri filii omni occasione, aut argumento seposito sub nimia distinctione nos cavere conuenit, ne iram divini examinis incidat, si quis tali facinori mistus minimo restrinxerit frena luxuriæ. Unde et omnes omnino cavendi sunt a talie sceleris commissione, ne in æternum pereant. Sed eos qui hujus perniciose

A temeritatis animæ sua salutem despicientes impio se miscuerunt matrimonio, per omnia tua fraternitas studeat separare, et penitentie digne submittere, quatenus ab æterna eruti damnatione animas eorum lucretis præstante Domino. De filiis autem qui ex eis nati esse probabant retulisti si licet eos conjugio copulari. Sed hi cur prohibeantur a conjugio, aut pro hujusmodi pœnitentiam agere compellantur, dum ex hoc absque damnatione esse perhibentur : quia non pater pro filio, neque filius pro patre sustinebit tormenta, dicente Domino per prophetam. *Anima patris mea est, et animæ filii meu est, anima qua peccaverit ipsa morietur* (*Ezech. xviii.*) Sed et, frater charissime, de his dixisse sufficiat. Cave autem ne aliter agere subjectis concedas, ne a recto trahire inveniaris deviare.

B CAP. 308. — *Quod in baptismo non aqua mundat, sed verbum.* Augustinus super Joannem (tract. 80) homilia xxvi.

Dominus dixit discipulis suis : *Iam vos mundi estis, propter verbum quod locutus sum vobis* (*Joan. xvi.*) Quare non ait mundi estis propter baptismum quo abluti estis, sed ait propter quod locutus sum vobis, nisi quia et in aqua verbum mundat?

C CAP. 309. — *Apostolos baptizatos fuisse.* Augustinus in epistola ad Seleucium (ep. 308).

(*De cons. dist. 4, c. Quando.*) Quando ab Hierosolymis exiit Dominus Jesus, cum discipulis suis in Iudeam terram, et ibi morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis sicut nonnulli arbitrantur : sive (quod magis credibile est) baptismō Christi. Item respondit Dominus Petro : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes laret, sed est mundus totus* (*Joan. xiii.*) Unde intelligitur quod jam fuerit baptizatus Petrus.

CAP. 310. — *De eodem Augustinus ad Vincentium victorem* (lib. iii *De anima et ejus origine*, cap. 9).

(*De cons., dist. 4, c. Si eos.*) Si eos de quibus scriptum non est utrum fuerint baptizati sine baptismo de vita recessisse contendimus, ipsis calumniamur apostolis : qui præter Paulum apostolum, quando baptizati fuerint ignoramus. Sed ipsos baptizatos esse per hoc nobis innotescere potuit, quod beato Petro Dominus ait : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes laret* (*Joan. xiii.*).

CAP. 311. — *Divites baptizatos non privari regno Dei.* Augustinus ad Paulinum Novum episcopum de Pelagio (epist. 106).

Confiteatur Pelagius divites baptizatos, etiamsi divitias suas non careant, et sint tales, quales ad Timotheum scribit Apostolus dicens : *Præcipe divitias hujus sæculi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Domino vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum : ut sint divites in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futuro, ut apprehendant vitam æternam* (*1 Tim. vi.*), nec eos regno Dei posse privari.

DECRETI PARS SECUNDA

De sacramento corporis et sanguinis Domini et de perceptione et observatione ; de missa et aliorum sacramentorum sanctitate.

CAP. 1. — *Quod panis et calix non qualibet, sed certa consecratione fit corpus Christi. Augustinus in libro De catechizandis rudibus, cap. 1 (l. xx contra Faustum, c. 13).*

(*Grat. De consecr. dist. 2, cap. Panis et calix.*) Panis et calix, non qualibet sed certa consecratione, mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit nobis, quamvis sit panis et calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis, nisi quod henedicimus gratiasque agimus Domino, in omni ejus munere, non tantum spirituali, verum etiam corporali. *Item ex sermone de sacramentis. (De cons. dist. 2, c. Quia passus est.)* Quia passus est pro nobis commendavit nobis in isto sacramento sanguinem suum et corpus, quod etiam fecit nosmetipos. Nam et nos corpus ipsius facti sumus, et per misericordiam ipsius, quod accepimus nos sumus. Recordamini, et vos non fuitis, et creati estis, ad aream Dominicam comportati estis, laboribus boum, id est annuntiantium Evangelium tritaturi estis. Quando catechumeni deferebamini, in horreo servabamini, nomina vestra deeditis, cepistis moli jejuniis et exorcismis : postea ad aquam venistis, et conspersi estis, et panis Dominicus facti estis. Ecce quod accepistis. Quomodo ergo unum videtis esse quod factum est, sic et vos unum estote diligentes vos, tenendo unam fidem, unam spem, individuum charitatem. Hæretici quando hoc accipiunt, testimonium contra se accipiunt : quia illi querunt divisionem, cum panis iste indicet unitatem. Sic et vinum multis racemis fuit, et modo unum est. Unum est in sua nativitate, calix post pressuram torcularis ; et vos post illa jejuna post labores, post humilitatem et contritionem, jam in nomine Christi tanquam ad calicem venistis, et ibi vos estis in mensa, et in calice nobiscum vos estis, simul enim hoc sumimus, simul bibimus, quia simul vivimus. *Item in sermone De infantibus. (Ibidem, Cratianus.)* Ita Dominus noster Jesus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit. Mysterium pacis et unitatis nostræ in mensa sua consecravit. Qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. (*Petr. Lom. lib. iv, dist. 9, § a.*) Nulli est ambigendum aliquatenus, unumquemque fidelium corporis sanguinisque Domini tunc esse participem, quando in baptimate membrum efficit Christi, nec alienari ab illius panis, calicisque consortio, etiamsi antequam panem illum comedat calicemque bibat, de hoc saeculo migraverit, in

A unitate corporis Christi constitutus. Sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non privatur, quando in se hoc quod illud sacramentum significat, inventur. *Item ex libro De civitate Dei x, (cap. 20).* In forma servi maluit Dominus esse sacrificium quam sumere, ne vel hac occasione quisquam existimaret cuiilibet sacrificandum esse creature, per hoc et sacerdos est ipse offerens, ipse et oblatio. Cujus rei sacramentum quotidianum voluit Ecclesia esse sacrificium, quem cum capitib[us] ipsius sit corpus, seipsam per ipsum discit offere.

CAP. 2. — *Quod manna a patribus sumptum non liberavit a morte, sed qui figurabatur in manna : in sermone De utilitate agendæ pénitentiarum.*

Manna de cœlo, inquit, aperte ab ipso Domino exponitur. *Patres vestri,* inquit, *mannah manducaverunt in deserto et mortui sunt (Joan. vi ; Exod. xvi ; Num. ii).* Quando enim viverent, figura prænuntiare vitam posset, vita esse non posset. *Manducauerunt,* inquit, *manna et mortui sunt,* id est, manna quod manducauerunt, non eos potuit de morte liberare, non quia manna ipsum mors illis fuit, sed quia a morte eos non liberavit. Ille autem a morte eos liberatus erat, qui per manna figurabatur. Breviter ergo dixerim, quicunque in manna Christum intellexerunt, eumdem quem nos cibum spirituale manducauerunt.

CAP. 3. — *Quamvis res visibles sacramentorum corruptantur, non tamen id quod per eas agitur, corrupti posse. In libro De unico baptismo.*

An vero, inquit, solis, vel etiam lucerne lux cum per cœnos diffunditor, nihil inde sordidum attrahit, et baptismus Christi potest cujusquam sceleribus inquinari ? Si enim ad res ipsas visibles quibus ipsa sacramenta tractantur animum conferamus, quis nesciat eas esse corruptibiles ? Si autem ad id quod per eas agitur, quis non videat non posse corrupti ? quamvis homines per quos agitur, pro suis moribus vel præmia percipient vel pœnas lauant.

CAP. 4. — *Non mentiri eum qui dicit Christum impossibilem et immortalem quotidie in sacramento immolari, et quomodo intelligendum sit sacramentum corporis Christi, corpus Christi esse. In epistola Augustini ad Bonifacium episcopum (epistola 23).*

(*De cons. dist. 4, c. Quæris, sub finem.*) Ecce facio, inquit post multa, quantum possum. Dominus adjuvet, ut quod postulas possim. Nempe sœpe ita loquimur, ut Pascha appropinquante dicamus crastinam vel perendinam Domini esse passionem,

cum ille ante multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit! Nempe ipso die Dominico dicimus, Dominus hodie surrexit, cum ex quo resurrexit tot anni transierint. Cur nemo tam ineptus est, ut nos ita loquentes arguat esse mentitos? nisi quia dies istos secundum illorum quibus haec gesta sunt similitudinem nuncupamus, ut dicitur ipse est dies, qui non est ipse, sed revolutione temporis similis ei, ut dicatur illo die fieri propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed olim factum est. Nonne semel immolatus est Christus in semetipso, et tamen in sacramento non solum per omnes paschæ solemnitatis, sed omni die populo immolatur, nec utique mentitur, qui interrogatus eum respondet immolari. Si enim sacramenta quamdam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque jam sacramenta ipsarum rerum nomina accipiunt. Sic ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est. In libro *De penitentia remedio* (cap. 7). Hoc, inquit, altare quod nunc in Ecclesia est in terra positum, terrenis oculis expositum, ad mysteriorum divinorum signacula celebranda, ad hoc multi etiam sclerati possunt accedere, cum Deus commendat in hoc tempore patientiam suam, ut in futuro exerat severitatem suam. (*De cons., dist. 2, c. Ut quid paras, et P. Lomb., lib. iv, dist. 9, § a.*) Ut quid paras, inquit beatus Augustinus in expositione Evangelistæ (*Tract. 26 in Joannem*), dentes et ventrem: credere in eum, hoc est manducare panem vivum, qui credit in eum, manducat eum. Invisibiliter sagiatur, quia invisiibiliter renascitur. Infans intus est, novus est intus, ubi novellatur, ibi satiatur. Non enim buculla Domini (*Joan. xiiii*) venenum fuit Iudeæ, quam cum accepit, inimicus in eum intravit, non quia malum accepit, sed quia bonum malus male accepit. Vide et ergo fratres panem coelestem, spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apporate: peccata et si sunt quotidiana, non sint mortifera. Antequam ad altare accedatis attendite quid dicatis: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth. vi*). Dimitas, dimittetur tibi. Securus accede, panis est non venenum. *Hic panis est, qui descendit de caelo* (*Joan. vi*). Hunc panem significat manna, hunc panem significat altare Domini. Sacraenta illa fuerunt, in signis diversa sunt, in re quæ significatur paria sunt. *Omnes*, inquit, *eandem escam spiritualem manducaverunt*, spiritualem utique eandem. Non corporalem aliam, quia illa manna, nos aliud, spiritualem vero eamdem quam nos, adjungit. *Et omnes eundem potum spiritualem liberunt*: aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, quod tamen hoc idem est virtute spirituali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant, inquit, de spirituali consequente eos petra; petra au-

A tem erat Christus (*Num. ix; Exod. XIII, XIV, XVI, xvii; Num. xx; I Cor. x*); idem potus, idem panis. Petra Christus in signo, verus Christus in carne et verbo. *Hic est ergo panis de caelo descendens* (*Joan. vi*), ut si quis ex ipso manducaverit non moriatur, quod pertinet ad virtutem sacramenti, non [quod] pertinet ad visibile sacramentum: qui manducatus, non foris; qui manducat corde, non qui premit dente. *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam* (*ibid.*). Hanc ergo non babet qui istum panem non manducat, nec istum sanguinem bibit. Nam temporalem vitam sine illo homines habere possunt. *Qui ergo ejus non manducat carnem, nec bibit ejus sanguinem, non habet in se vitam: et qui manducat ejus carnem, et bibit ejus sanguinem, habet vitam æternam* (*ibid.*). Ad utrumque autem respondet, quod dixit æternam. Hunc ergo cibum et potum societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est Ecclesia sancta. Hujus rei sacramentum, id est unitatis, corporis Christi et sanguinis, alicubi quotidianis alicubi certis intervallis dierum, in Dominica mensa preparatur, et de mensa Dominica sumitur: aliquibus ad vitam, aliquibus ad exitium. Res vero ipse cuius sacramentum, omni homini ad vitam, nulli homini ad exitium, quicunque participes ejus fuerint. In symbolo *Ephesini concilii ex epistola conc. Ephesini ad Nestorium*. Necesario, inquiunt, et hoc adjicimus, annuntiantes enim secundum carnem mortem unigeniti Filii Dei, et resurrectionem, incruentiam celebremus sacri officii servitutem. Sic enim ad mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur, participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi, omnium nostrum redemptoris effecti, non ut communem carnem percipientes, quod absit! nec viri sanctificati, et verbo conjuncti, secundum dignitatis unitatem, ant sicut divinam possidentis habitationem, sed vere vivificatricem, et ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, qua propriae carni unitus, et vivificatricem professus est, et ideo quamvis dicat: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis* (*Joan. vi, 54*). non tamen ut hominis cuiusquam existimare debemus. Quomodo enim juxta naturam suam vivificatrix esse poterit caro hominis? Sed ut vere ejus propriam factam, qui propter nos filius hominis factus est, et vocatus. (*Aug. in Enchiridio. cap. 65; Grat. de penit., dist. 1, cap. In actione; P. Lomb. l. iv, dist. 20, § c.*) In actione penitentiae ubi tale commissum est, ut is qui commisit a Christi etiam corpore separetur: non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. Cor enim contritum et humiliatum non despicit Dens (*Psal. L*). *Hilarius in libro de Trinitate*. Eos inquiens qui inter Patrem et Filium voluntatis ingerunt unitatem, nec interrogo utrumne per naturæ veritatem hodie Christos in nobis sit an per concordiam voluntatis. Si enim vere Verbum caro factum est (*Joan. i*), et vere Verbum carnem obo-

Dominico sumimus : quomodo non naturaliter in nobis manere existimandus est : qui et naturam carnis nostræ, jam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis nostræ ad naturam æternitatis, sub sacramento nobis communicandæ carnis admisicuit? Ita enim omnes unum sumus : quia et in Christo Pater est, et Christus in nobis, unum in his esse nos faciunt. Si vere ergo carnem corporis nostri Christus assumpsit : et vere homo ille qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque vere sub mysterio carnem corporis sumimus, et per hoc unum sumus, quia Pater in eo est, et ille in nobis : quomodo voluntatis unitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietatis, perfecte sacramentum sit unitatis? Non est humano aut seculi sensu in Dei rebus agendum, neque per violentiam, atque imprudentem predicationem cœlestium dictorum, sanitati alienæ, atque impie intelligentiæ, extorquenda perversitas est. Quæ scripta sunt legamus, quæ legimus intelligamus : et tunc perfecte fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo didicimus, stulte atque impie dicemus. Ipse enim ait : Caro mea vere est esca, et sanguis meus vere est potus Qui edit carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo (Joan. vi). De veritate carnis et sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Nunc enim ipsius Domini professione, et fide nostra, vere caro est, et vere sanguis est, et hæc accepta atque hausta id efficiunt, ut nos in Christo, et Christus in nobis sit. Anne hæc veritas non est? Contingat plane iis verum non esse, qui Christum Jesum verum Dcum esse negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, et sumus in eo, dum secundum hoc quod nos sumus, in Doo est. Hæc ergo vita nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem, per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum, ea conditione qua vivit ipse per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum vivimus, id est naturam carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundum spiritum in se Patrem habeat, cum vivat ipse per Patrem? Eusebius Enisenus. Ex sermone de corpore et sanguine Domini. (De cons., dist. 2, c. Quia corpus, et lib. iv Sententiarum. dist. 8, § b.) Quin corpus assumptum ablaturus erat ab oculis et illaturus sideribus, necessarium erat ut die cœnæ sacramentum nobis corporis et sanguinis D consecraret: ut coleretur jugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium, ut quia quotidiana et indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua esset redemptionis oblatio, et perennis victimæ illa viveret in memoria, et semper presens esset in gratia. Vere unica et perfecta hostia fide estimanda, non specie, neque exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Unde celestis confirmat auctoritas: quia caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum: quando quidem qui auctor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam et

A invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantia corporis et sanguinis sui, verbo suo secreta potestate convertit, itadicens: Accipite et comedite; Hoc est corpus meum: et sanctificatione repetiti: Accipite et bibite; hic est sanguis meus. Ergo ad nutum præcipientis Domini, repente ex nihilo substituerunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum (Gen. 1). Pari potentis in spiritualibus sacramentis ubi præcipit virtus, servit effectus. Quanta itaque, et quam celebranda beneficia vis divinæ benedictionis operetur: et quomodo tibi novum et impossibile esse non debet, quod in Christi substantiam terrena et mortalia convertuntur, te ipsum qui in Christo es regeneratus interroga. Dudum alienus a vita, peregrinus a misericordia, a salutis via, intrinsecus mortuus, exsulabas; subito initiatu Christi legibus, et salutaribus mysteriis innovatus, in corpus Ecclesie non videndo, sed credendo transisti: et de filio perditonis adoptivus Dei fieri occulta puritate meruisti. In mensura visibili permanens, major factus es te ipso invisibiliter, sine quantitatibus augmento. Cum idem atque ipse es, multo aliter fide; processibus exististi. In exteriore nihil additum est, et totum in interiore mutatum est: ac sic homo Christi filius effectus, et Christus in hominis mente formatus est. Sicut ergo sine corporali sensu præterit vilitate deposita, subito novam induitus es dignitatem: et sicut hoc quod Deus læsa vita curavit, infecta duluit, maculata detersit; non oculis tuis, sed sensibus tuis sunt credita: ita et cum reverendum altare cibis spiritualibus satiandus ascendis, C sacram Dei tui corpus, et sanguinem fide respice, honora, mirare, mente contingere, cordis manu suscipe, et maxime totum baustu interioris hominis assume.

CAP. 5.—Panem quem Dominus fregit, et dedit discipulis suis, esse corpus Domini salvatoris: et calicem quem porrexit eis, esse sanguinem ejus, et quomodo intelligi debeat caro et sanguis Christi. Hieronymus ad Edibiam.

(Quæst. 2.) Nos autem audiamus panem, quem fregit Dominus, deditque discipulis suis (Math. xxvi), esse corpus Domini salvatoris, ipso dicente ad eos: Accipite et comedite, Hoc est corpus meum, et calicem illum esse, de quo locutus est iterum: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum (Marc. xiv). Hic est calix de quo in Prophetæ legimus, Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv). Et alibi: Et calix meus inebrians, quam præclarus est (Psal. xxxii). Si ergo panis qui de cœlo descendit corpus Domini est, et vinum quod discipulis dedit, sanguis est illius Novi Testamenti, qui effusus est in remissionem peccatorum, Judaicas fabulas repellamus et ascendamus cum Domino cœnaclum magnum stratum atque mundatum, et accipiamus ab eo sursum calicem Novi Testamenti, ibique cum eo Pascha celebrantes, in ebriemur vino sobrietatis. Non enim est regnum Dei

esca et potus : sed justitia, et gaudium, et pax in Spiritu sancto (Rom. xiv). Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus ipse conviva, et convivium est : ipse comedens, et qui comeditur. Illius bibimus sanguinem, et sine ipso potare non possumus: et quotidie in sacrificiis ejus de germine vitis vera, et vinear Sorech, quæ interpretatur electa, rubentia musta calcamus, et novum ex his vinum bibimus in regno Patris : non in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus (Rom. vii), canentes canticum novum, quod nemo potest canere, nisi in regno Ecclesiæ, quod est regnum patris (Apoc. xiv).

Item in Epistolam ad Ephesios. (De cons., dist. 2, c. Dupliciter, et P. Lom. lib. iv, dist. 8, c.) Dupliciter, inquit, intelligitur caro Christi, et sanguis in Ecclesia, vel spiritualis illa atque divina, de qua ipse ait : **B** *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus : et nisi manducaveritis carnem meam, et sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam æternam, vel caro quæ crucifixa est, et sanguis qui militis effusus est lancea.* *Item in Isaiam, in cap. lxvi.* Secundum tropologiam possumus dicere, omnes voluptatum amatores magis quam Dei sanctificari in hortis et liminibus, quia mysteria veritatis non valent introire : et comedunt cibos pietatis, dum non sunt sancti et corpore et spiritu, nec comedunt carnem Jesu, nec bibunt sanguinem ejus, de quo ipse loquitur : *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam (Joan. vi).* *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus (I Corint. v),* qui non foris sed in domo una et intus comeditur. *Item in quadrum homilia super Leviticum cap. xiii.* His ex auctoritate Evangelica atque apostolica comprobatis, vide quomodo unusquisque vel mundus, vel immundus, possit ostendti. Omnis homo habet in se aliquem cibum, quem accedenti ad se proximo suo præbeat. Non enim fieri potest ut, cum accesserimus ad invicem nos homines, et conseverimus sermonem, non aliquem ex interrogatione vel ex responsione, velut ex aliquo gusto, aut capiamus, aut præbeamus cibum : et siquidem quem bona mentis gusto capimus, mundum sumimus cibum, si vero immundus est quem contingimus, immundum. Unde Apostolus de talibus dicit : *Cum huiusmodi nec cibum sumere (I Cor. v).* Et ut tibi evidenter hec patescant, de majori sumamus exemplum, ut inde ad inferiora veniamus. Dominus ait : *Nisi manducaveritis carnem meam, et sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam : Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (Joan. vi),* quia omne opus ejus sanctum est, et omnis sermo ejus verus. Carnibus enim, et sanguine agni tanquam cibo mundo et potu, potatur et reficitur omne hominum genus. Secundo loco post illius carnem mundus cibus est Petrus et Paulus, et omnes apostoli. Tertio discipuli eorum, et sic unusquisque pro meritorum puritate proximo mundus sit cibus. Hoc qui audire nescit, avertit forsitan auditum secundum eos qui dicebant : *Quis potest eum audire ? Sed si*

A filii estis Ecclesiae, si evangelicis imbuti mysteriis, si Verbum caro factum (Joan. i) habitat in vobis, agnoscite quæ dicimus quia Domini sunt, ne qui ignorat ignoretur. Agnoscite quia figura sunt, quæ in divinis voluminibus scriptæ sunt : ideo tanquam spirituales, et non carnales (I Corinth. xiv), intelligite quæ dicuntur. Si enim tanquam carnalia ista suscipitis, lœdunt vos, non alunt. Est enim et, in Evangelii littera quæ occidat (II Corinth. iii). Non solum in Veteri Testamento littera occidens deprehenditur, est et in Novo Testamento littera quæ occidat eum, qui non spiritualiter advertit. Si enim secundum litteram separaris hoc ipsum quod scriptum est : *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis meum sanguinem : occidit hæc littera.* Vis et tibi aliam proferri de Evangelio litteram quæ occidit ? Qui non habet gladium, inquit, vendat tunicam suam, et emat gladium (Luc. xxi). Ecce hæc littera evangelium est ; sed occidit. Si vero eam spiritualiter intelligas, non occidit, sed spiritus vivificans est in ea : et ideo sive in lege, sive in evangelio, quæ dicuntur spiritualiter suscipe, spiritualiter dijudica. Ut ergo diximus, omnis homo aliquem habet in se cibum, ex quo qui sumperit siquidem bonus est, et de bono thesauro præfert bonum, mundum cibum præbet proximo suo. Potest enim quis innocens et rectus corde, mundum videri animal, et præbere audienti se mundum cibum, tanquam ovis, quæ est animal mundum, similiter et in cæteris. Et ideo omnis homo cum loquitur proximo suo, sive prodest ei ex sermonibus, sive nocet, mundum ei aut immundum efficitur animal, ex quibus vel mundis utendum est, vel immundis præcipitur abstinendum. Si secundum hunc intellectum dicamus summum Deum leges hominibus promulgasse, digna videbitur humana majestate legislatio. Si vero assideamus litteræ, et secundum quod vel Judæis, vel vulgo dicitur, accipiamus quæ scripta sunt, erubesco confiteri Deum tales leges dedisse. Videbuntur enim magis elegantes leges hominum, verbi gratia, Romanorum, Atheniensium, Lacedæmoniorum.

C *GAP. 6. — Quod in lege fuerit umbra, in Evangelio veritas ; et quod devoto animo, et cum timore ad communionem sit accedendum. Ambrosius in libro de officiis, cap. 14.*

Illa igitur sunt nobis expectenda, in quibus veritas est. Hic umbra, hic imago est, illico veritas ; umbra in lege, imago in Evangelio, veritas in cœlestibus. Ante agnus offerebatur, offerebatur vitulus; nunc offertur Christus, sed quasi horum offertur : quasi recipiens passionem et offert se ipse quasi sacerdos, ut peccata nostra dimittat, hic in imagine, ibi in veritate. Ibi apud Patrem quasi advocatus pro nobis intervenit. *Item in epistolam ad Corinthios. (In I ad Corinth. cap. 59).* Devoto animo, et cum timore accedendum ad communionem docet, ut sciant omnes se reverentiam debere ei, ad cuius corpus sumendum accedunt. Hoc enim debent apud se judicare, quia Dominus est cuius in ministerio sanguinem

potent. *Item in Epistolam ad Hebreos.* (*In v cap. put.*) Sed in ista carne ac sanguine nil eruentum, nil corruptibile mens humana concipiatur: sed vivificatricem substantiam, atque salvatricem in pane et vino, per quam si digne sumuntur, nobis est remissio peccatorum collata. *Item in eamdem.* (*In x cap.*) Una est Ecclesiae hostia, illi autem multæ sunt. Propter hoc enim nec fortis erant, quia multæ. Quid autem opus erat multis, dic mihi, una sufficiens? Proinde quod multæ offerebantur, ostendit eos nunquam purgari, sicut medicamentum forte, et valens, et efficax, cunctam repellit valetudinem. Si ergo semel impositum totum operatum fuerit, ostendit virtutem, ut non ulterius apponatur. Si vero semper apponitur, manifestum indicium est, minus illud prævaluisse medicamentum, virtus quippe illius est, ut semel apponatur et non frequenter, sicut etiam hic. Si enim ab omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerret quis sacrificia. Proinde peccati commemoratione fuit, non absolutio, quia quotidie eisdem purgantur hostiis, etiam ipsis sacerdotibus, et populus pariter. (*De cons., dist. 2, c. In Christ.*; *P. Lom. l. iv Sent., dist. 12, § 9.*) In Christo econtrario semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus, sed ad recordationem mortis ejus, et una est hostia, non multæ. Quomodo una et non multæ? Quia semel oblata est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius, id ipsum semper id ipsum, proinde unum hoc est sacrificium; alioquin, quoniam in multis locis offertur, multi sunt Christi? Nequaquam, sed unus ubique est Christus, et hic plenus existens, et illic plenus. Sicut enim quod ubique offertur, unus corpus est, et non multa corpora: ita et unum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam obtulit nos mundantom. Ipsam vero offerimus etiam nunc, quem tunc oblate consumi non potest. Quod nos facimus, in commemorationem fit ejus quod factum est: *Hoc enim facite*, ait, *in meam commemorationem* (*Luc. xxii*), non aliud sacrificium, sed ipsum semper offerimus, magis autem sacrificii recordationem operamur. Unde etiam beatus Augustinus in decimo libro *De civitate Dei* eisdem verbis pene inquit: *Dona ejus in nobis, nosque ipsos votemus et reddimus, et beneficiorum ejus solemnitatibus, festis et diebus statutis dicamus, sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepatur oblivio.* Unde etiam in *Psalmo lxxx* fratribus ait: *Ecce innovavit nos Christus, donavit omnia peccata, cum non obliscimur munus Salvatoris.* Nonne Christus quotidie immolatur? et semel pro peccatis immolatus est. Cum credimus, ecce cogitatio. Ex ipsis reliquiis cogitationis quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos innovet, quia prima gratia sua nos innovavit.

Cap. 7. — Quod Christum lapidat, qui audire non potest. Ego et Pater unum sumus: sicut Judæi hoc audientes tulerunt lapides, ut lapidarent eum. Et

quod Divinitas in sue veritatis claritate videri non potest. Ambrosius in n De Spiritu sancto (cap. 18).

Judæi audientes: *Ego et Pater unum sumus, tulerunt lapides, ut lapidarent eum* (*Joan. xi*). Qui hoc audire non potest Judæus est: qui hoc audire non potest lapidat Christum omni caute asperioribus perfidias sue saxis, et si mihi creditis, vulnerat Christum. Nam etsi ille vulnus jam sentire non possit, nunc enim secundum carnem jam non novimus Christum (*Il Cor. v*), tamen Arianorum impieatis lapidatur, qui Ecclesiae pietate litatur. De hac litatione sanctus Joannes in Epistola: *Et misit, inquit, Filium suum litatorem pro peccatis nostris* (*I Joan. iv*). *Item in sermone de Abel et Cain.* Denique Spiritus sanctus in specie columbae visus est (*Math. xi*), quia videri Divinitas in sue veritatis claritate non poterat. Noli igitur, et tu secundum naturam interpretari, quod præter naturam divinitatis est. Nam et si credas, a Christo carnem fuisse susceptam, et offeras transfiguratum corpus altariis, non distinguas tamen naturam Verbi et corporis, et tibi dicitur: *Si recte offeras, recte autem non dividias, peccasti.* *Item in libro De mysteriis initianis* (cap. 9). Vera autem caro Christi, quam crucifixa, quem sepulta est, vere illius carnis sacramentum verum est. *Item in eodem.* (*De cons., dist. 2, c. Ante benedictionem*). Ante benedictionem alia species nominatur, post benedictionem corpus significatur. *Item (De sacramentis lib. iv, c. 5).* In illo sacramento Christus est. *Item.* Qui manducaverit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum. *Item.* Non est esca ista corporalis. *Item.* Non est isto panis qui in corpus vadit. *Item.* Esca ista vitæ æternæ substantiam subministrat. *Item.* Talibus Ecclesiam pascit, quibus animæ firmatur substantia. *Item.* (*De mysteriis initianis*, c. 9). Denique cor nostrum esca ista confirmat, et vinum hoc laetificat cor. *Item.* (*De sacram. l. iv, c. 3*). Vidisti sacramenta super altare posita, et ipsam miratus es creaturam, creaturam tamen sollemnem et nota. *Item.* (*Lib. iv De sacram.*, cap. 4). Si tantum vis est in sermone Christi, ut inciperent esse quam non erant, quanto magis operatoris est, ut sint quam erant, et in aliud commutentur. *Item.* (cap. 5). Sicut similitudinem mortis bibisti; ita similitudinem pretiosi sanguinis bibis. *Item.* (*Lib. iv, De sacram. cap. 2*). Fac nobis hanc oblationem acceptabilem, quod est figura corporis et sanguinis Domini. *Item.* (*Lib. iv, cap. 6*). Figura corporis, altare est. *Item.* Ne horror crux erisset, ideo in similitudinem accipissacramentum. *Item.* Offerimus tibi immaculatam hostiam, rationabilem hostiam, incurrantem hostiam, hunc panem sanctum. *Item.* (*Lib. iv, cap. 5*). Non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem dico tibi, quia jam corpus est. *Item.* Præveni in maturitate. Plures filios habuit Abraham, nullum alium ablactavit, in hoc solo dicitur fecisse epulum magnum, et bene magnum, quia tempus erat ejus, quem semper epulantur corda sanctorum. *In libro De Trinitate ad*

Gratianum. (*Item Ambr. t. ii De Spiritu sancto, cap. 7.*) Absit ut se quisque tali impietate maculet, ut dicat frequenter creari Spiritum sanctum, aut unquam creari! Cur enim creari videatur frequenter non intelligo, et nisi eum mori credam frequenter, et frequenter recreari. *Item in epislolam ad Corinthios (cap. 58).* (*De consecr., dist. 4, c. Quia morte.*) Quia morte Domini liberatus sumus. Hujus rei memores, in edendo et potando carnem et sanguinem Domini quae pro nobis oblata sunt, significamus. *Item in eodem cap.* Beneficii divini sanguis testis est, in cuius typum nos calicem mysticum ad tuitionem corporis et animæ percipimus. *Dominica quinta post Theophaniam.* (*De cons., dist. 2, c. Singuli; P. Lomb. lib. iv, d. 12, § e.*) Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis. *Beatus Hilarius.* (*De cons., dist. 2, c. Corpus Christi.*) Corpus Domini Christi quod sumitur de altari, figura est, dum panis et vinum extra videtur; veritas autem, dum corpus et sanguis Christi in veritate interior creditur. *Ambrosius, De sacramentis.* (*De mysteriis initiandis, cap. 8.*) Non igitur humani sed divini est munieris sacramentum quod accipis, ab eo prolatum, qui benedixit fidei patrem Abraham illum, cuius gratiam et gesta miraris. Probatum est antiquiora esse Ecclesie sacramenta, nunc cognoscere potiora. Revera mirabile quod manna Deus pluerit patribus, et quotidiano cœli pascebantur alimento. Unde dictum est: *Panem angelorum manducavit homo (Psal. lxxvii; Exod. xvi; Num. x); sed tamen panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto morti sunt (Joan. vi).* Ista autem esca quam accipis, iste panis *virus*, qui de cœlo descendit (*ibid.*), vite æternæ subministrat substantiam: et quicunque hunc manducaverit, non morietur in æternum, et corpus est Christi. Considera nunc utrum præstantior sit panis angelorum, an caro Christi, quæ utique corpus est vita. Manna illud de cœlo, hoc supra cœlum (*Exod. xvi*). Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur; hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicunque religiose gustaverit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit (*Exod. xvii*); tibi sanguis ex Christo. Illos ad horam satiavit aqua; te sanguis diluit in æternum. Judæus bibit et sitit; tu cum biberis sitire non poteris: et illud in umbra; hoc in veritate. Si illud quod miraris umbra est, quantum istud est, cuius et umbra miraris? Audi quia umbra est, quæ apud veteres facta est. *Bibebant, inquit, de consequente petra, petra autem erat Christus (I Cor. x).* Sed non in pluribus benelicitum est Deo: nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri. Cognovisti præstantiora. Potior est lux quam umbra, veritas quam figura; corpus auctoris, quam manna de cœlo. Forte dicas, aliud video, quomodo tu mihi asseris quod corpus Christi accipiam? Et hoc nobis adhuc superest, ut probemus. Quantis igi-

A tur utimur exemplis ut probemus hoc non esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, majoremque vim esse benedictionis, quam naturæ; quia benedictione etiam ipsa natura mutatur. Virgam tenebat Moyses, projecta eam et facta est serpens. Rursus apprehendit candam serpentis, et in virga naturam reveritur (*Exod. vn*). Vides prophetica gratia bis mutatam esse naturam, et serpentis, et virgæ? Currebant Ægypti flumina puro squarum meatu, subito de fonte fontis venis sanguis cœpit erumpere: non erat potus in fluvii. Rursus ad prophetæ preces crux cessavit fluminum, aquarum natura remeavit. Circumclusus erat undique populus Hebræorum, hinc Ægyptis vallatus, inde mari conclusus. Virgam levavit Moyses, separavit se aqua, et in murorum specie congelavit, atque inter undas via pedestris apparuit. Jordanis retrorsum conversus, contra naturam in sui fontis convertitur exordium. Nonne claret naturam vel maritimorum fluctuum, vel fluvialis cursus esse mutatam? Sitiebat populus patrum, tetigit Moyses petram, et aqua de petra fluxit. Nunquid non præter naturam operata est gratia, ut aquam vomeret quam non habebat natura? Mara fluvius erat amarissimus, ut sitiens populus bibere non posset (*Exod. xv*). Misit Moyses lignum in aquam, et amaritudinem suum aquarum natura depositus, quam infusa subito gratia temperavit. Sub Eliseo sancto propheta, uni ex filiis prophetarum excussum est ferrum de securi, et statim mersum est (*IV Reg. vi*): rogarunt Eliseum qui amiserat ferrum, et misit Eliseus lignum in aquam, et ferrum natavit. Utique et hoc præter naturam factum agnoscimus: gravior est enim ferri species, quam aquarum liquor. Advertisimus igitur majorem esse gratiam quam naturam; et adhuc prophetæ benedictionis gratias numeramus (*IV Reg. i*). *Lib. iv Senten., dis. 10, § d.* Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam verteret, quid dicimus de ipsa consideratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Elie, ut ignem de cœlo depromeret, non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisistis: *Quia ipse dixit et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt (Psal. cxlviii).* Sermo igitur Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt in id mutare quod non erant? Non enim minus est novas res dare, quam mutare naturas. Sed quid argumentis utimur? Suis utamur exemplis. Incarnationisque novitatem astruamus mysterii veritatem. Nunquid naturæ usus præcessit cum Dominus Jesus de Maria nasceretur? Si ordinem querimus, viro mista femina generare consuevit. Liquet igitur quod præter ordinem naturæ virgo generavit, et hoc quod confidimus, corpus ex virginie est. Quid hic queris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus partus de virginie? Vera utique caro Christi, quæ crucifixa

est, quæ sepulta est, vere carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Jesus : *Hoc est corpus meum.* Ante benedictionem verborum coelestium alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur; post consecrationem sanguis nuncupatur. Tu dicas : Amen, hoc est, verum est. Quod sermo sonat, affectus sentiat. *Item.* (*Amb. lib. vi De sacramen. cap. 1.*) Sicut verus est Deus, Dei Filius, Dominus noster Jesus Christus non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris, ita vera caro Christi, sicut ipse dixit, quam accipimus, et sanguis, quo potamur. Sed fortasse dicas, quod dixerunt tune temporis discipuli Christi audientes dicentem : *Nisi quis manducaverit carnem meam, et bibet sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam* (*Joan. vi.*), forte dicas ? (*De cons., dist. 2.*) Quomodo vera caro, quomodo verus sanguis, qui similitudinem non video carnis, non video sanguinis veritatem ? Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur ut possit mutare, et convertere genera et instituta naturæ. Deinde ubi non tulerunt sermonem Christi discipuli ejus, sed audientes quod carneum suam daret manducare, et sanguinem suum daret bibendum, recedebant : solus tunc Petrus dixit : *Verba vita æternæ habes, et ego quomodo a te recedam?* (*Joan. vi.*) (*Lib. iv Senten., dist. 12, § 6.*) Ne igitur plures hoc dicerebant, et ne veluti quidam esset crux horror, sed maneret gratia redemptionis, ideo in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed vera naturæ gloriam [gratiam] virtutemque conqueris. *Ego sum, inquit, panis qui de celo descendit* (*Joan. vi.*).

Cap. 8. — Hierusalem captivam ab hujus saeculi Babyloniam debere liberari, et signacula rerum divinarum esse visibilia, sed res ipsas invisibilis in eis honorari, et plurima in hunc modum. Augustinus de catechizandis rudibus.

(*Cap. 11.*) Nonnunquam etiam, dum recte omnia vere dicantur, aut non intellectum aliquid, aut contra opinionem, aut consuetudinem veteris erroris ipsa novitate asperum offendit et perturbat audiendum. Quod si apparuerit et sanabilem se præbet auctoritatum rationumque copia, sine ulla dilatione sanandus est. Si autem occulta offensio est, Dei medicina opitulari potest. At si resilierit et curari recessaverit, consoletur nos Dominus illo exemplo, qui offensis hominibus ex verbo suo, et tanquam durum refugientibus, etiam his qui remanserant ait : *Nunquid et vos vultis abiire* (*Joan. vi.*) Satis enim fixum et immobile docet corde retineri, Hierusalem captivam ab hujus saeculi Babyloniam deursus temporibus liberari : nullumque esse ex illa periturum, quia qui perierit non ex illa erat. *Item.* De sacramento quod accepit, cum bene ei commendatum fuerit, signacula quidem rerum divinarum esse visibilia : sed res ipsae invisibilis in eis honorari, nec sic habendam esse illam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum habetur in usu quolibet : di-

cendum etiam quid significet, et sermo quem audiuit quid in illo condatur, cuius illa res similitudinem gerit : deinde monendus est ex hac occasione, ut si quid etiam in Scripturis audiat, quod carnaliter sonet, etiamsi non intelligat, credat tamen spirituale aliquid significari, quod ad sanctos mores, futuramque vitam pertineat. Hoc autem ita breviter discat, ut quidquid audierit ex libris canoniciis, quod ad dilectionem æternitatis et sanctitatis, et ad dilectionem proximi referri non possit, figurate dictum vel gestum credat, atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem. *Item De catechizandis rudibus, cap. 9.* De sacramento autem sufficit prudentioribus audire, quid res illa significet, cum tardioribus autem, aliquanto pluribus verbis, et similitudinibus agendum est, ne contaminant quod vident. *Item contra Faustum, lib. xix, cap. 16.* Quid enim sunt aliud quæque sacramenta corporalia, nisi quædam quasi verba visibilia, sacrosanta quidem, verum tamen mutabilia et temporalia. *Item in libro decimo De civitate Dei* (*cap. 19.*) Qui autem putant haec visibilium sacrificia diis alienis congruere, illi vero tanquam invisibili invisibilia, et majora majori, meliorique meliora, qualia sunt puræ mentis, bonaque voluntatis officia : profecto nesciunt haec ita signa esse illorum, sicut verba sonantis signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes atque laudantes, ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus, offerimus : ita sacrificantes, non alteri sacrificiūm visibile offrendum esse noverimus, quam illi cujus in cordibus nostris invisible sacrificium nos ipsi esse debemus. *Item in libro decimo De civitate Dei.* (*Cap. 5 De cons., dist. 2, c. Sacrificium, et lib. iv Sent. dist. 4, § 1.*) Sacrificium visibile, invisible sacrificii sacramentum, id est sacrum signum est. *Et alibi:* Sacramentum invisibilis gratiae visibilis forma. *Item libro secundo De doctrina christiana.* Signum est res præter speciem, quam ingerit sensibus aliud aliquid ex se faciens in cognitionem venire. *Ibidem libro tertio.* Christiana libertas eos, quos invenit sub signis utilibus, tanquam prope inventos, interpretatis signis quibus subditi erant, elevatos ad eas res quarum illa signa sunt, liberavit. Ex his factæ sunt Ecclesiae sanctorum Israëlitarum. Quos autem invenit *D* sub signis inutilibus, non solum servilem in operationem sub talibus signis, sed etiam ipsa signa frustavit, removitque omnia, ut a corruptione multitudinis simulatorum deorum (quam sæpe ac proprie Scriptura fornicationem vocat), ad unius Dei cultum gentes converterentur : nec sub ipsis jam signis utilibus servitura, sed excitatura potius animum in eorum intelligentia spirituali. Sub signo enim servit, qui operatur, aut veneratur aliquam rem nesciens quid significet. Qui vero operatur aliquod signum divinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non veneratur quod videtur et transit, sed illud potius, quo talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo et spiritualis, et liber est tem-

pore servitutis; quo carnabilis animis, nondum oportet signa illa revulsi, quorum jugo edomandi sunt. Tales spirituales erant patriarchæ ac prophætæ omnesque in populo Israel, per quos nobis ipsa Scripturam solatia et auxilia ministravit. Hoc vero tempore postea quam resurrectio Domini nostri, manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ jam intelligimus, operatione gravi onerati sumus, sed quædam pauca pro multis eademque factu facillima, et intellectu augustissima, et observations castissima, ipse Dominus et apostolica tradidit disciplina. Sicut est baptismi sacramentum, et celebratio corporis et sanguinis Domini, quæ unusquisque cum perceperit, quo referatur imbutus agnoscit, ut ea non carnali servitute, sed spirituali potius libertate veneretur. *Et paulo inferius (cap. 15, 16).* Servabitur, inquit, in locutionibus figuratis regula hujusmodi, ut tandem versatur diligent ratione quod legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perdudicatur. Si autem hoc jam proprie sonat, nulla putetur figurata locutio. Si præceptiva locutio est, aut flagitium aut facinus vetans: aut utilitatem aut beneficentiam jubens, non est figurata. Si autem flagitium, aut facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. *Nisi manducaveritis,* inquit, *carnem Fili hominis, et sanguinem ejus biberitis, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi):* facinus videtur aut flagitium jubere. Figura ergo est, præcipiens passionem Domini esse communicandum, et suaviter atque utiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro ejus crucifixa est, et vulnerata. Ait Scriptura: *Siesurierit inimicus tuus, ciba illum: si stitit, potum da illi (Prov. xxv; Rom. xii).* Hic nullo dubitate beneficentiam præcepit. Sed quod sequitur: *Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus (ibid.):* malevolentæ facinus putes juberi. Ne igitur dubitaveris figurate dictum: et cum possit dupliciter interpretari, uno modo ad nocendum, altero ad præstandum, ad beneficentiam charitas te potius revocet, ut intelligas carbones ignis, esse urentes pœnitentiæ gemitus, quibus superbia sanatur ejus qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo miseriæ ejus subvenitur. Item cum ait Dominus: *Qui amat animam suam perdet eam (Joan. xii):* non utilitatem vetare putandus est, qua debet quisque conservare animam suam, sed figurate dictum: perdat, id est, perimit atque amittat ejus usum quem nunc habet perversum scilicet atque præposterus, quo inclinatur temporibus ut æterna non querat. Scriptum est: *Da misericordiam, et ne suscipias peccatorem (Eccli. xi).* Posterior pars hujus sententiae videtur vetare beneficentiam. Ait enim: *Ne suscipias peccatorem.* Intelligas peccatorem figurate dictum, pro peccato, ut peccatum ejus non suscipias. *Item in psal. iii, tractans de Iuda traditore Domini.* Eum, inquit, adhibuit ad convivium, in quo corporis et sanguinis figuram discipulis commendavit et tradidit. *Item in*

*A præf. 2 in psal. xxi. (De cons., dist. 2, c. Semel: lib. iv Sent. dist. 12, § g.) Semel Christus mortuus est justus pro injustis (I Petr. iii); et scimus, et certum habemus, et spe immobili retinemus, quia Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (Rom. vi). Verba ista Apostoli sunt, tamen ne obliviscamus quod semel factum est, in memoria nostra omni anno fit. Quoties pascha celebratur, nunquid totis Christus occiditur? Sed tamen anniversaria recordatio repræsentat quod olim factum est, et sic nos facit moveri, tanquam videamus præsentem Dominum in cruce. *Item in expos. priori Psal. xxi. Vota mea reddam.* Sacramenta corporis et sanguinis Domini mei reddam. *Edent pauperes et saturabuntur.* Edent contempores sæculi, et mutabuntur, et laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Laus Domini eructatio saturitatis ejus, vivent corda eorum in sæculo sæculi, nam cibus illa est cordis. *In expositione Psalmi lvi et xcviij. (De cons., dist. 2, c. Prima, et lib. iv Sentent. dit. 10, § a.) Prima,* inquit, heresis in discipulis Christi velut a duritia sermonis ejus facta est. Cum enim diceret. *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam (Joan. vi):* illi non intelligentes, dixerunt ad invicem: *Durus est hic sermo, quis potest eum audire?* (*ibid.*) Dicentes quia durus est hic sermo, separaverunt se ab illo, remansit cum duodecim; discedentibus illis, instruxit eos qui remanserant. *Spiritus est,* inquit, qui vivificat, caro nihil prodest. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt (*ibid.*), id est spiritualiter intelligenda sunt. Intellexisti spiritualiter? Spiritus et vita sunt: intellexisti carnaliter? etiam scilla Spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. (*Eod. c. et De cons. dist. 2, c. Non hoc.*) Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificavit vos, caro autem non prodest quidquam. Sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere venditur, aut in macello dilaniatur. *Augustinus tract. 27 in Joannem.* Sciens autem Jesus ait (*Ibid.*): *Hoc vos scandalizat, quia dixi vobis, do vobis carnem meam manducare, et sanguinem meum potare?* Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi prius erat. Quid est hoc? Hinc solvit quod illos moverat, hinc aperuit unde fuerant scandalizati. Hinc plane, si intelligerent. Illi autem putabant erogaturum corpus suum, ille dixit se ascensurum in cœlum, utique integrum. *Cum videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius,* certe vel tunc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogat corpus suum, vel tunc intelligetis, quia gratia ejus non consumitur morsibus. *Item tractu 50 in Joannem.* (*L. iv. Sentent. dist. 10, § a.*) Dum siniatur sæculum sursum est Dominus, sed tamen hic etiam nobis est veritas Dominus. Corpus enim in quo re-*

surrexit, uno loco esse oportet, veritas autem ejus ubique diffusa est. *Item tractatu 12 in Joannem.* Quia tetigit hominem, confessus est Deum, et Dominus consolans nos, qui in cœlo jam Christum sedentem manibus contrectare non possumus, sed fide contingere, ait illi : *Quia vidisti me Thoma, credidisti ; beati qui non viderunt et crediderunt (Joan. xx).* Item in sermone quodam de verbis Evangelii (64). Invitat Dominus servos, præparavit seipsum cibum. Quis audeat manducare Dominum suum ? Et tamen ait : Qui manducat me, vivit propter me. Quando Christus manducatur, vita manducatur, nec occiditur ut manducetur, sed mortuos vivificat quando manducatur, quia resurrexit occisus : nec quando manducatur, partes de illo facimus, et quidem in sacramento sic sit. Norunt fideles quemadmodum manducant carnem Christi unusquisque partem suam accipit per partes manducatur, et manet integer totus. Per partes manducatur in sacramento, manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. *Item.* Quod videtis in altari panis est et calix, quod etiam oculi vestri vobis renuntiant : quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. Breviter quidem hoc dictum est, quod fidei forsitan sufficere debeat sed, fides instructionem desiderat. Dicit enim Propheta : Nisi credideritis, non intelligetis (*Isa. vi.*). Potestis ergo dicere mihi : Praecepsisti ut credamus, expone ut intelligamus. Potest enim animo cujuspam cogitatio talis oboriri. Dominus Jesus Christus novimus unde accepit carnem, de virgine scilicet Maria : infans lactatus est, nutritus est, crevit, ad juvenilem ætatem perductus est, ligno suspensus est, interfectus, de ligno depositus, sepultus est, tertia die resurrexit, quo die voluit ascendit in cœlum. Illuc levavit corpus suum, unde venturus est judicare vivos et mortuos, ibi est modo sedens ad dexteram Patris. Quomodo ergo panis est corpus ejus et calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis ejus ? Ista, fratres, ideo dicuntur sacramenta quia in eis aliud videtur, et aliud intelligitur. Quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spiritualem. *Item lib. viii.* De baptismo contra Donatistas, cap. 50. Inducit autem B. Cyprianum sic dicentem : Nam quando Dominus vocat (*Joan. vi.*) corpus suum panem, de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat de gentibus indicat adunatum : et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expressum, atque in unum coactum gregem item nostrum significat commissione adunatum multititudinis copulatum. *Item.* In praesenti per fidem, in praesenti persignum, in praesenti per baptismatis sacramentum, in praesenti per altaris cibum et potum. *Item in eodem Evangelio.* De his sermo erat, inquit, cum hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus velut alium quemlibet cibum indcrete negligenterque sumebant (*I Cor. xi.*), et quid

A dixerit corpus Domini in sequentibus manifestans, intelligendum est, inquit, quod eis jam omnibus distribuerat sacramentum corporis et sanguinis sui. *Et alibi :* Videte fide manente signa variata. Ibi petra Christus, nobis Christus quod in altari Dei ponitur. Et illi pro magno sacramento ejusdem Christi biberunt aquam fluentem de petra, nos quid bibamus nonrunt fideles. Si speciem visibilem attendas, aliud est : si intelligibilem significationem, eumdem potum spiritualem biberunt. *Item in sermone de verbis Evangelii Tract. 26 in Joannem.* (*De cons., dist. 2, c. Quid est ; lib. iv Sentent. dist. 9, § a.*) Quid est Christum manducare ? Non est hoc solum in sacramento corpus ejus accipere. Multi enim indigne accipiunt, de quibus ait Apostolus : *Quid manducat et bibit calicem Domini indigne iudicium sibi manducat et bibit.* Sed quomodo manducandus est Christus ? Quomodo ipse dicit : *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo (Joan. vi.)* Si in me manet, et ego in eo, tunc bibit : qui autem in me non manet, nec ego in illo, et si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. *Item ex tractatu Evangelii secundum Joannem (sentent. 339).* Talis erat Judas, et tamen cum sanctis apostolis undecim intrabat, et exhibat, ad ipsam cœnam Dominicam pariter accessit. Conversari cum illis potuit, eos inquinare non potuit. De uno pane accepit et Judas, accepit et Petrus, et tamen quæ pars fideli cum infidelis ? Petrus enim accepit ad vitam et Judas accepit ad mortem. *Item in libro Sententiarum Prosperi.* Escam vitæ accepit, aeternitatis poculum bibit, qui in Christo manet, cuius Christus inhabitator est. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit etiam si tantæ rei sacramentum ad iudicium suæ presumptionis quotidie indifferenter accipiat.

B C CAP. 9. — *Sicut in sermone Domini, ea quæ non erant esse cuperunt, sic operatione ejus ea quæ sunt in aliud commutari : præterea sacrificium Ecclesiae duobus confici, duobus constare, id est visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sanguine. Lanfrancus. (De sacramento corp. cap. 5 cum sequentibus).*

Si tanta vis est in sermone Domini, ut inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, et in aliud commutentur ? Esse D quidem quæ erant, testatur secundum visibilem speciem : commutari vero secundum interiorem essentiam, in naturam illarum rerum quæ ait non erant. (*De cons., dist. 2, c. Hoe est quod dicimus, et lib. iv Sententiarum dist. 40, § b.*) Hoe est quod dicimus quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium Ecclesiae duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sanguine, sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi : sicut Christi persona constat et conficitur Deo et homine, cum

(64) Hujus sermonis Aug. initium est : *Veritas quæ est Christus.*

ipse Christus verus sit Deus, et verus homo? quia omnis res illarum rerum naturam et veritatem in se continet ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium Ecclesiae duobus, sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi. Est igitur sacramentum, et res sacramenti, id est corpus Christi. Christus enim resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (*Rom. vi, 9*). Sed sicut dicit Andreas apostolus: Cum vere carnes ejus in terris sint comestae, et vere sanguis ejus sit bibitus, ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in cœlestibus ad dexteram Patris, integer perseverat et vivus. Si queris modum quo id fieri possit, breviter ad præsens respondeo: Mysterium fidei credi salubriter potest, vestigari utiliter non potest: Qui manducat carnem meam, et biberit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo (*Joan. vi*): nec quando manducamus, partes de illo facimus. Absit enim ut sic intelligamus Christum manducare, quemadmodum illi intellexerunt, qui, cum audirent Dominum dicentes: Nisi manducaveritis carnem Fili hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis: continuo responderunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? (*ibid.*). Putaverunt namque, sicut beatus Augustinus dicit in multis locis, quod in terris degentem Dominum in frusta essent concisuri, et sic carnes ejus, aut elixas in lebetibus, aut assas in veribus essent comesturi: aut si hoc nollent, non possent ejus esse discipuli, propterea elegerunt abire, et jam amplius cum eo non ire. Procul avertat Deus ab Ecclesie sua talem sententiam! Sic nempe in terris immolatum Christum manducamus et bibimus, ut in cœlestibus ad dexteram Patris integer semper existat et vivus. (*De cons. dist. 2, c. Dum frangitur*). Dum frangitur hostia dum sanguis de calice in ora fidelium funditur: quid aliud quam Dominicis corporis in cruce immolatio ejusque sanguinis de latere effusio designatur? (*De const. dist. 2, c. Nos aut., et lib. iv Sentent. dist. 10, § d*). Nos autem in specie panis et vini quam videmus, res invisibles, id est Christi carnem et sanguinem honoramus, nec similiter pendimus has duas species, quemadmodum ante consecrationem pendebamus: cum fideliter fateamur ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit, post consecrationem vero carnem Christi, et sanguinem esse, quod benedictio consecravit. Sacramentum ergo corporis Christi quantum ad id spectat, quod in cruce immolatus est, ipse Dominus Jesus Christus. Caro ejus est, quam forma panis operata accipimus in sacramento, et sanguis ejus quem sub vini specie ac sapore potamus: caro videlicet carnis, et sanguis sacramentum est sanguinis. Carne et sanguine utroque invisibili, intelligibili, spirituali significatur corpus visible Domini nostri et palpabile, plenum omnium gratia virtutum, et divinae majestate. Quorum alterum dum frangitur, et in populi salutem dividitur, alterum vero effusum de calice ab ore fidelium sumitur, mors ejus in cru-

A ce, et sanguinis ejus de latere emanatio figuratur. Utrumque beatus Gregorius (*lib. iv Dialogorum cap. 58*) solerter attendit, et enucleate in quarto libro Dialogorum exponit dicens: Ejus quippe caro ibi sumitur, ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Pensandum ergo est quale hoc sacrificium sit, quod pro absolute nostra mortem unigeniti Filii Dei, semper imitatur. Imitatur dicit, non operatur, quia resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (*Rom. vi*). Caro ergo et sanguis, quibus ad impetrandam pro peccatis nostris misericordiam quotidie alimur, Christi corpus et sanguis vocantur, non solum quia essentialiter id sunt, qualitatibus multum discrepantes, verum etiam eo locutionis modo, quo res significans significat rei vocabulo solet nuncupari. Nec juste quisquam movebitur, si eadem caro, idemque sanguis sui ipsorum sacramenta existant, secundum aliud atque aliud accepta, cum ipse Dominus Jesus post resurrectionem suam sui ipsius diversa temporum ratione, typum gesserit, et figuram. Apparens enim duobus discipulis locutusque eis quantum satis esse judicavit, dum fixit se longius ire, sicut beatus Augustinus dicit significavit se post paucos dies in cœlum ascensurum. Quod iter longe remotum est a communia hominum vita, quæ ipsis est duabus discipulis evidentissime figurata. Christus ergo Christi est sacramentum longius videlicet ire se fingens longius suo tempore ascendentis in cœlum (*Luc. xxiv*): idem ejusdem, nec tamen usque quaque ejusdem. Verus namque Deus, et verus homo, et fingens et ascendens. Verumtamen aliud est signum terreni itineris, aliud in cœlum ascendentis veritas. Nec aliquis ita desipuerit, ut propterea abnegare presumat fингentem se longius ire, esse verum Christum, quia signum longioris itineris significavit verum Christum ascensurum in cœlum. Porro sacramentum fidei in ipsa ad Bonifacium epistola beatus Augustinus baptismum vocat (*ad Bonifacium epist. 23*). Verus autem baptismus constat non tam ablutione corporis quam fidei cordis: quemadmodum apostolica doctrina tradit dicens: Fide mundans corda eorum. Et alibi: Salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogatio ad Deum, alterum tamen significatur per alterum. Nam per ablutionem qua corpori extrinsecus adhibetur, purgatio animæ exprimitur, quam fides interior operatur, vocaturque fides baptismus, secundum eam locutionis figuram, qua mysterium ejus rei, cuius mysterium est, censeri nomine consuevit. Hujus rei causa est similitudo, quam in sacramento et in re sacramenti reperi semper necesse est, sicut in baptismo et in fide; utrumque enim lavat, purgat, purificat, illud carnem, istud mentem. Sicut ergo cœlestis panis, qui vere Christi caro est, suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi, illius videlicet quod visible, palpabile, mortale, in cruce positum est vocaturque

ipsa carnis immolatio, quæ sacerdotis manibus fit, A Et corporeum illud manna hodie plerisque in locis Christi passio, mors, crucifixio, non rei veritate, sed significanti mysterio, sic sacramentum fidei quod baptisma intelligit, fides est. (*De const., dist. 2, c. Semel et lib. iv Sentent. dist. 12, § 9.*) Semel immolatus est Christus in semetipso, et tamen quotidie immolatur in sacramento, quod ita intelligendum est, quia manifestatione sui corporis in distinctione membrorum suorum omnium, verus Deus et verus homo, semel tantum in cruce peperit, offerens Patri scipsum hostiam vivam, passibilem, mortalem, vivorum et mortuorum redēptionis efficacem, eorum scilicet quos altitudo divini consilii redimendos iudicavit, praedestinavit, vocavit modis atque temporibus, quibus id fieri conguebat. Quonam modo panis efficiatur caro, vinumque convertatur in sanguinem, utriusque essentialiter mutata natura, vel utrum in secessum vadant more ciborum communium, *justus qui ex fide vivit* (*Habacuc. ii.*), scrutari argumentis, et concepire ratione non querat. Mavult enim celestibus mysteriis nunc fidem adhibere, ut ad fidēi p̄ēmia valeat quandoque pervenire, quam in his quæ comprehendī non possunt, supervacue laborare, sciens scriptum: *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ p̄æcepit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus* (*Ecli. iii.*). Si credimus vero salubriterque manducari in terris a digne percipientibus dominum Jesum Christum, ut certissime teneamus existere illum in celestibus incorruptum. Ineptis enim, si dicas propterea Sareptanam viduam non potuisse comedere eleum, quo plenus erat lychnus suus, quia sacra testante historia lychnus olei immutatus non est, cum eadem Scriptura dicat: *Abiit et fecit iuxta verbum Helizæ, et comedit ipse et illa, et domus ejus* (*III Reg. xvii.*). Non dissimili gravaris recordia, si idcirco moliaris astruere, non posse ab Ecclesia sumi carnem et sanguinem Redemptoris, quia Apostolus dicit: *Christus resurgent ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (*Rom. vi.*). Corporali quidem ore manducamus et bibimus, quoties de altari Dominico, ipsum Dominicum corpus per manum sacerdotis accipimus. Spirituali vero ore cordis spiritualiter comeditur et hauritur, quando suavit et utiliter, sicut beatus Augustinus dicit, in memoria reconditur, quod unigenitus Filius Dei pro salute mundi carnem accepit, in cruce peperit, resurrexit, apparuit, ascendit, *Ego sum, inquit, panis vivus qui de cœlo descendit* (*Joan. vi.*): sed caro non descendit de cœlo, hoc est carnem assumptum in terris ex Virgine. Quomodo ergo panis descendit de cœlo, et panis vivus? Quia idem Dominus noster Jesus Christus consors est divinitatis et corporis: et tu qui accipis carnem divinæ illius substantiæ, in illo participaris alimento. *Ambrosius epist. 62, lib. viii ad Irenæum,* Quæris a me cur Dominus Deus pluerit manna populo patrum, et nunc non pluat. Si cognoscis, pluit, et quotidie pluit manna de cœlo servientibus sibi.

B Et invenitur: sed nunc non est tanti res miraculi quia venit quod perfectum est, perfectum. autem panis de cœlo, corpus ex Virgine, de quo satis Evangelium te docet quanto præstantiora hæc superioribus. Item in homilia undecima psalmi xxxiii: Accesserunt Iudei ut Christum crucifigerent, nos ad eum accedamus, ut corpus et sanguinem ejus accipiamus. Illi de crucifixio tenebati sunt, nos manducando crucifixum et bibendo illuminarum. Et post pauca: Vere magnus Deus, et magna misericordia ejus, vere qui nobis dedit manducare corpus suum, in quo tanta perpessus est, et sanguinem suum bibere. Item in homilia psalmi lxv: Modo homicidis donatus est fusus sanguis innocentis, et ipsum sanguinem quem per insaniam fuderunt, per gratiam biberunt. Item in homilia psalmi xxviii. Suscepit Christus de terra terram, quia caro de terra est, de carne Mariæ virginis carnem accepit, et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem ad manducandum ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit. Item in eadem (*De cons., dist. 2, c. Non hoc corpus*). Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent, ipsum quidem et non ipsum, ipsum invisibiliter, non ipsum visibiliter. Unde subditur: Et si necesse est illud visibiliter celebrari, necesse est tamen invisibiliter intelligi. In sermone ad neophytes. Hoc accipite in pane, quod peperit in cruce; et hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Erit enim illi mors non vita, qui estimaverit mendacem vitam Leo papa in sermone de jejunio septimi mensis. Hanc confessionem dilectissimam toto corde promentes, impia hæreticorum commenta respuite, ut jejunia vestra et eleemosynæ nulla cogitatione erroris polluantur. Tunc etenim sacrificii runda est oblatio, et misericordiæ sancta largitio, quando si qui ista dependunt, quod operantur intelligent. Nam dicente Domino, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (*Joan. vi.*), sic sacræ missæ communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis, hoc enim ore sumitur quod fide creditur, et frustra ab illia Amen dicitur, a quibus contra id quod accipitur disputatur. Item in epistola Anatholio episcopo missa. (*Leo I, epistola 40, 1, q. 1, in Ecclesia Dei*). Alter enim in Ecclesia Dei quæ corpus est Christi, nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia, nisi in nostræ proprietate naturæ verus nos Pontifex reconciliat, verus immaculati agni sanguis emundet. Qui licet in Patris dextera constitutus, in eadem tamen carne quam assumpit ex Virgine, sacramentum propitiacionis exsequitur. Item in sermone De passione Domini (*Leo, serm. 41*). Fefellit ergo illum malignitas sua, intulit supplicium Filio Dei, quod cunctis filiis hominum remedium veriteretur, fudit sanguinem justum, qui reconciliando mundo et præmium esset et poculum. *Sanctus Gregorius in homi-*

lia paschali. (*Hom. 22 in Evangelia.*) Quidnam sit sanguis agni, non jam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque postem ponitur (*Exod. xii*), quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur (*LANFRANCUS*). Dicct aliquis: Quod tu asseris verum corpus Christi, in sacris litteris appellatur species, similitudo, figura, signum, mysterium, sacramentum. Hæc autem vocabula ad aliquid sunt. Nulla vero quæ ad aliquid sunt possunt esse id quod sunt ea, ad quæ referuntur: non est ergo corpus Christi. Verum bis vocabulis in nullo præscribitur fidei, qua credimus, et veritati quam defendimus (*De cons. dist. 2, c. Species, lib. iv Sent., dist. 9, § c.*). Species namque et similitudo illarum rerum vocabula sunt, quæ antefuerunt panis et vini. Unde in fine ejusdem Missæ, oratur et dicitur: Perficiant in nobis, Domine, quæsumus, tua sacramenta quod continent, ut quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Postulat quippe sacerdos ut corpus Christi, quod sub specie panis ac vini nunc geritur, manifesta visione sicuti revera est, quandoque capiatur. De qua visione Dominus in Evangelio secundum Joannem ait (*cap. xiv*): *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Quamvis non improbabiliter quidem exponent hoc loco, carnis et sanguinis veritatem, ipsam eorumdem efficientiam, id est peccatorum remissionem. Illis namque modis omnibus vera caro et sanguis existit, qui digne percipiunt. Unde sanctus Gregorius in quarto Dialogorum libro (*cap. 59*): *Tunc vera pro nobis Deo hostia erit, cum nosmetipsos hostiam ferimus.* Est quidem etiam peccatoribus, et indigne percipientibus vera Christi caro, verusque sanguis, sed essentia non salubrificientia. Hujus rei testis beatus Augustinus in quinto libro De baptismō (*cap. 8*), dicens: *Sicut enim Judas (De cons. dist. 2, c. Sicut judas, et lib. iv Sent., dist. 9, § b) cui bucellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo præbuit, sic indigne quisque sumens Dominicum sacramentum non efficit, ut quia ipse malus est, ipsum malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit.* Corpus etenim Domini erat nibilominus his quibus dicebat Apostolus: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit* (*I Corinth. xi*). Invenitur etiam species, similitudo, et figura pro veritate. Unde Apostolus ad Corinthios: *Per fidem ambulamus, et non per speciem* (*II Corinth. v*). Ambrosius in libro De sacramentis: *Speciem autem et pro veritate intelligendam invenimus, et de Christo, specie inventus ut homo, et de Patre Deo, neque speciem ejus vidistis,* Apostolus ad Philippienses: *in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* (*Philip. ii*). Idem ad Hebreos: *Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus* (*Hebr. i*). Porro hæc nomina Dominicæ passionis designativa sunt, si tamen sacramentum sacrum signum accipimus. Unde beatus Gregorius in quarto Dialogorum libro (*cap. 58*): *Hæc*

A namque singularis hostia, ab interitu æterno animam salvat, quæ illam nobis mortem Unigeniti reparat, per sacramentum. Et post aliqua (*idem cap. 59*): *Qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod colimus.* Quod vero panis dicitur consueto sacræ Scripturæ more id fit, quæ res quaslibet vocat nominibus illarum rerum, ex quibus seu quæ esse putantur, et non sunt, seu quibus similes aliquo modo existunt. Unde beatus Hieronymus in secundo Explanacionum libro super Oseea (*in cap. v*): *Postquam reversa fuerit terra in terram suam. Et superbo homini a sapiente dicitur: Quid superbis terra et cinis?* (*Ecli. x.*) Et Abraham tres viros vidisse legitur, cum essent angeli (*Gen. xviii*). Et beatus Hieronymus in supradicto Explanacionum libro Oseea (*ibid.*). Quasi tinea efficitur et putredo, non quod Deus tinea sit aut putredo, sed sustinentibus pœnas, hæc universa videantur. Et in Evangelio secundum Mattheum: *Si ergo cum sitis mali, nos tis bona data dare filii vestris* (*Matth. vii*). De qua sententia beatus Augustinus in secundo libro De sermone in monte sic disputat: *Quomodo mali dant bona?* Sed malos vocat mundi amatores. Bona vero quæ dant, secundum sensum eorum, bona dicenda sunt: qui hæc pro bonis habent. Adhuc instat aliquis et dicit: Ambrosius De sacramentis dicit (*lib. iv, cap. 4*). *Sicut similitudine mortis sumpsisti, ita similitudinem pretiosi sanguinis bibis.* Unde infert et dicit non esse verum sanguinem in sacramento, cum non sit vera mors in baptismo. Sed fallitur. Neque enim similitudinis adverbia, identitatem semper significant, aut æqualitatem. In Evangelio namque Salvator ait: *Estatem misericordies, sicut et Pater vester misericors est* (*Lue. vi*). Non tamen eadem sive æqualis Deo et hominibus potest inesse misericordia. Et in Evangelio secundum Joannem: *Ego, inquit, charitatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos* (*Joan. xvii*). Et alibi: *Dilexisti eos, sicut me dilexisti* (*ibid.*). Unde beatus Augustinus in expositione ejusdem Evangelii ait (*tract. 110*): *Neque enim semper æqualitatem significat, qui dicit sicut illud, ita et illud.* Sed aliquando tantum quia est illud, est et illud: aut quia est illud, ut sit et illud. Est adhuc aliud, quod objicitur. Si panis in veram Christi carnem convertitur, aut panis sustollitur in cœlum, ut illic in Christi carnem transferatur, aut Christi caro ad terram defertur, ut hic in eam panis commutetur, aut nec panis sustollitur, nec caro defertur. Non est igitur vera caro in quam panis convertitur. Hoc colligitur secundum humanam sapientiam, et non secundum divinam. Humana autem sapientia opera divina perquiri prohibet Apostolus ad Romanos, dicens: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (*Rom. xi*). Et ad Corinthios: *Sermo meus, et prædicatio mea non in persuasilibus humanæ sapientie verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei* (*I Cor. ii*). Et ad Colossenses: *Videte ne-*

*quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallat
ciām, secundum traditionem hominū, secundum ele-
menta mundi (Colos. 11). Et beatus Gregorius homilia
in octavis Paschæ (lib. Quadraginta homiliarum ho-
milia 20). Scidum, inquit, nobis est, quod divi-
na operatio, si ratione comprehenditur, non est ad-
mirabilis, nec fides habet meritum, cui humana ratio
præbet experimentum. Faciendum est quod legisla-
tor agi oportere ostendit, dicens: *Ne transgrediaris
terminos antiquos; quos posuerunt patres tui* (Prov.
xxii). *Et beatus Augustinus in primo libro De sermone
Domini in monte.* Quod vero aut obscurum aut ab-
surdum illic sonat, non inde concitel contradic-
tum certamina, sed oret ut intelligat. *Et in libro con-
tra Felicianum hæreticum.* (Aug. tit. *De unitate Tri-
nitatis ad Optatum contra Felicianum Ariánum, cap.
2.*) Scripturarum auctoritate contentus, simplici-
tati potius obedire studeo, quam tumori. *Et paulo
post.* Quam rationem afferre potes, si partum
prædicas virginis? si redditos oculos non negas ca-
eis? si sepultos ostendas rediisse a mortuis? Si ergo
horum et incomprehensibilis est ratio, et veritas
prompta, facilius in negotiis fidei testimonios credi-
tur, quam ratione vestigatur. His præmissis, videamus nunc quid consequitur errorem illorum, qui
credunt panem et vinum Dominicæ mense inter sa-
crandum, quantum ad substantiam immobilia per-
manere. Quod si ita est, præstantiora et diviniora
fuerunt sacramenta Judæorum, sacramentis Chris-
tianorum. Quis enim nesciat manna quod de cœlo
pluebat Dominus, seu animatas sensibilesque crea-
tures, quas populus ille consecrare consueverat,
parva buccula panis, modicoque vini præstantiores
exsistisse? Rursus quis non intelligat divinum fuisse
futura prænuntiata, quam narrare præterita? cum il-
lud non possit nisi Spiritu Dei plenus, hoc autem fa-
ciat etiam idiota, vel quilibet imperitus. Sed absit
hoc a fidelium corde et Christiana intelligentia!
Christi namque miles Ambrosius, illa inferiora, haec
potiora, et digniora esse in libro *De mysteriis* confir-
mat, dicens (*cap. 8*): *Summo studio comprobare vol-
lumus, quia antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ
quam Synagogæ et præstantiora quam manna.* *Et*
iterum in quarto De sacramentis (cap. 3). Accipe quæ
dico, diviniora esse sacramenta Christianorum,
quam Judæorum. Ergo falsa sunt que proponis. Am-
plius autem si verum est quod iste de corpore et san-
guine Domini credunt et astruunt, falsum est quod
ab Ecclesiæ ubique gentium de eadem re creditur et
astruitur. Omnes enim qui Christianos se esse et
dici lætantur, veram Christi carnem, verumque ejus
sanguinem utraque sumpta de virgine, in hoc sacra-
mento percipere lætantur. Interroga omnes qui Latini
linguae nostrarumve litterarum notitiam percep-
perunt. Interroga Græcos et Armenos, seu cuiuslibet*

A nationis quoscunque Christianos, uno ore hanc se fidem habere testantur. Porro si universalis Ecclesie fides falsa exstitit, aut nunquam fuit catholica Ecclesia, aut perii. Nihil namque efficacius ad interitum animarum, quam perniciosus error. Si autem non fuisset aut periisset catholicus nemo consenseret: alioquin non est quod Abrahæ promisit Veritas: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xxii), Item: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam: et possessionem tuam terminos terræ* (Psal. ii). Item: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ* (Psal. xxi). Et alibi: *Quas rede-
mit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari* (Psal. cvi). Item beatus Augustinus in prima expositionis psalmo-
rum parte: *Ecclesia magna, quid est, fratres?* non
quid exigua pars orbis terrarum? Ecclesia magna totus orbis est. Item in eadem (Psal. xxxix): *An-
nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna. Quam
magna?* Toto orbe terrarum. Quam magna? In om-
nibus gentibus. Cur in omnibus gentibus? *Quia in
omnem terram exiit sonus eorum* (Psal. xviii). Item in tertia ejusdem operis parte. Corpus Christi con-
stat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Item in eodem. Tabernaculum Domini est ipsa Ecclesia in toto orbe terrarum diffusa. Et alibi: *Cor-
pus Christi jam totus mundus est.* Corpus Christi ab oriente in occidentem consonat. Item in libro *De agone Christiano* (cap. 29). Nec eos andiamus qui
sanctam Ecclesiam, quæ una catholica est, negant per orbem terrarum esse diffusam. Et Dominus in
Evangelio: *Ager est hic mundus* (Matth. xiii). Et
paulo post: *Simile est regnum calorum sagenæ mis-
sa in mare, et ex omni genere piscium congreganti.* (ibid.). Adversus tam præclara Spiritus sancti testi-
monia, objiciunt isti tales: Prædicatum est Evangelium in omnibus gentibus, credidit mundus, facta
est Ecclesia, crevit, fructificavit, sed imperitia male
intelligentium peribit. Hanc sacrilegam vanitatem
everit Evangelica veritas, et prophetarum non vi-
olanda auctoritas. Pollicetur enim Dominus Ecclesiæ
suæ dicens: *Ecce ego vobiscum sunt omnibus diebus
usque ad consummationem sæculi* (Math. xxviii). Au-
gustinus in secunda parte expositionis psalmorum (in
psal. lxiv). *Spes omnium finium terræ.* Non unius
anguli, non Pannoniæ, aut Judeæ, aut Africae, non
orientis aut occidentis, sed omnium finium terræ. Item in eadem (in psal. lxxi). Hæc propheta propter
eos promissa est, qui putant religionem nominis
Christiani usque ad certum tempus in hoc mundo
victuram, et postea non futuram. Permanebit autem
cum sole, id est quandiu sol oritur et occidit. Fal-
sum est igitur quod ab istis de corpore Christi cre-
ditur et astruitur. Ergo vera caro ejus est quam
accipimus, et verus sanguis quem potamus.

CAP. 10. — *Professio Berengarii quomodo conser-
nat sanctæ Romane Ecclesiæ de corpore et sanguine
Domini. Berengarius.*

(*De cons., dist. 2, c. Ego Berengarius.*) Ego Be-

rengarius indigetus Ecclesiae Sancti Mauricii Andegavensis diaconus, cognoscens veram, catholicam et apostolicam fidem, anathematizo omnem haeresim, præcipue eam de qua hactenus infamatus sum quæ astruere conatur, panem et vinum que in altari ponuntur, post consecrationem solummodo sacramentum, et non verum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse, nec posse sensualliter, nisi in solo sacramento manibus sacerdotum tractari, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanae et apostolicæ sedi et ore et corde profiteor; de sacramentis Dominica mensæ eam fidem tenere, quam Dominus et venerabilis papa Nicolaus, et hæc sancta synodus auctoritatem evangelica et apostolica, tenendam tradidit, mihiq[ue] firmavit, scilicet panem et vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse, et sensualliter non solum sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri, jurans per sanctam et omouision Trinitatem et per hæc sacrosancta Christi Evangelia. Eos vero qui contra hanc fidem vederint, cum dogmatibus et sectatoribus suis æternæ anathemate dignos esse pronuntio. Quod si ego ipse aliquando aliquid contra hoc sentire ac prædicare præsumpsero, canonum severitati subjecceam. Lecto et perfecto sponte subscripsi. Hanc confessionem suæ fidei de corpore et sanguine Domini a Berengario Romæ contram centum episcopis factam, misit papa Nicolaus per urbes Italæ, Galliæ, et Germaniæ, et ad quæcumque loca fama pravitatis ejus antea pervenire potuit, ut Ecclesiæ quæ prius doluerant de adverso atque perverso, postea gaudenter de reverse atque coverso. Item in homilia psalmi xlv, ad Iudeos loquens (Aug. in expos. psal. xlvi) : En illius nomine quem occidistis baptizamini, et dimittitur vobis peccata vestra, modicum vel postea cognovistis, securi jam bibite sanguinem quem fudistis. Videtur sanctus ille panis quo corpus Domini consecratur, et visibiliter ore percipitur: sed virtus Verbi Dei vel divinitas qua anima percipientis sanctificatur, videri non potest. Elementum panis videtur, sed verissime corpus Christi est? Inde Paulus apostolus: Panis quem frangimus nonne sanguis Domini est, et calix cui benedicimus, nonne sanguis Domini est? (I Cor. x.) Nos perendie accipimus visibilem cibum, sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti (Aug., tract. 26 et 27 in Joan. c. 16). Quam multi de altari accipiunt et moriuntur, et accipiendo indigne moriuntur. Ipsa Veritas dicit: Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo (Joan. vi), Signum quia manducat et bibit, hoc est, si manet et manetur, si habitat et inhabitatur. si haeret ut non deseratur. Verba Christi si spiritualiter intelligentur, spiritus et vita sunt: si vero carnaliter accipiuntur, sunt quidem in seipsis spiritus et vita, sed illis non sunt qui carnaliter intel-

A ligunt, et ex fide non venerantur. Nam sicut spiritus hominis, id est anima, non vivificat, nisi ea membra quæ unitate corporis continentur, recisa vero membra non vivificat; sic nisi eos qui in corpore Christi hoc est in unitate consistunt Ecclesia. Sciendum est enim, valdeque timendum, quod quicunque fuerit superbus minister cum zabilo computatur, sed non contaminatur donum Christi, (Lib. iv Sent., dist. 41, § 2, h.; Aug. serm. 28, ad fratres in errore). Quod per illum fluit purum, quod per illum transit liquidum, venit ad fertilem terram. Spiritualis vero virtus sacramenti ita est, quæ ab illuminandis pura excipitur, et si per immundos transeat, tamen non inquinatur.

CAP. 11. — *Quod omne crimen sacrificiis Deo oblati expiatur. Ex decreto Iulii papæ, episcopis per Egyptum missis.*

(De cons. dist. 4, c. Cum omne crimen. Concilii Bracar. iii, cap. 1.) Cum omne crimen atque pecatum oblati Deo sacrificiis deleatur, quid de castero pro delictorum expiatione Domino dabitur, quando in ipsa sacrificii oblatione erratur? Auditivimus enim quosdam schismatica ambitione detentos, contra divinos ordines et apostolicas institutiones lac pro vino in divinis sacrificiis dedicare alios quoque intinctam Eucharistiam populis pro complemento communionis porrigit, quosdam etiam expressum vinum in sacramento Dominicæ calicis offerre: alios vero pannum lineum musto intinctum per totum annum reservare, et in tempore sacrificii aqua partem ejus lavare, et sic offerre. Quod quam sit Evangelicæ atque apostolicæ doctrinae contrarium, et consuetudini ecclesiasticæ aduersum, non difficile ab ipso fonte veritatis probabitur, a quo ordinata ipsa sacramentorum mysteria processerunt. Cum enim magister veritatis verum salutis nostræ sacrificium suis commendaret discipulis, nulli lac, sed panem tantum et calicem sub hoc sacramento cognoscimus dedisse. Legitur enim in evangelica veritate; *Accipit Jesus panem et calicem, et benedicens, dedit discipulis suis* (Math. xxvi; I Corinth. xi). Cesset ergo lac sacrificando offerri, quia manifestum et evidens exemplum evangelicae veritatis illud, quod preter panem et vinum aliud offerri non licet. Illud vero quod pro complemento communionis intinctam tradunt Eucharistiam populis, nec hoc prolatam ex Evangelio testimonium receperunt, ubi apostolis corpus suum et sanguinem commendavit. Seorsum enim panis, et seorsum calicis commendatio memoratur. Nam intinctum panem (Joan. xiii) alius Christum prebuisse non legimus, excepto illi tantum discipulo, quem intincta bucella magistri proditorum ostenderet, non quæ sacramenti hujus institutionem signaret. Nam quod de expresso botro, id est de uavarum granis populus communicat, valde est omnino confusum, sed si necesse fuerit botrus in calice comprimitur: et aqua misceatur, quia calix Dominicus juxta canonum præcepta vino et aqua permistus debet offerri: quia videmus in aqua

populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei in quem credidit copulatur, et jungitur. Quæ copulatio et conjunctio aquæ et vini sic miscetur in calice Domini, ut mistio illa non possit separari. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi esse incipit sine nobis, si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Ergo botrus solus offertur, in quo vini efficientia tantum demonstratur, salutis nostræ sacramentum negligitur, quod aqua significatur. Non enim potest calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque misceatur. Et ideo quia jam ex hoc plurima et multiplex majorum manavit sententia, deinceps omnis talis error atque presumptio cessare debet, ne perversorum inordinata compago, statutum veritatis enervet. Et ideo nulli deinceps licitum erit aliud in divinis sacrificiis offerre, nisi juxta antiquorū sententiam concilio-rum panem tantum, et calicem vino et aqua permistum. De cætero aliter quam præceptum est faciens tandiū a sacrificando cessabit, quandiu legitima pœnitentia satisfactione correptus, ad gradus sui officium redeat, quod amisit.

CAP. 12. — *Quod in Eucharistia, nec pura aqua, nec purum vinum, offerri debeat. Ex concilio Wormatiensi, cap. 2.*

(*Concil. Wormat., cap. 4.*) In Eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis causam falluntur, sed vinum cum aqua mistum, quia et vinum fuit in redemptionis nostræ mysterio cum dicit: *Non bibam de genimine vitis* (*Matth. xxvi*), et aqua mistum quod post cœnam dabat. Sed de latere ejus aqua cum sanguine egressa, vinum de vera carnis ejus vita cum aqua expressum, ostendit. Cum igitur veritas verum salutis nostra sacrificium suis commendaret discipulis, panem tantum, et calicem sub hoc sacramento præbuisse cognoscimus. Ideoque præter panem, et vinum cum aqua mistum, aliud non debet offerri (65). Calix enim Dominicus vino et aqua committus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo quando in calice vinum et aqua miscetur, Christus populusque adunatur: et credentium plebs ei in quem credidit, copulatur et jungitur. Quæ copulatio et conjunctio aquæ et vino sic miscetur in calice Domini, ut commixtio illa non possit separari; nam si vinum tantum, quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis; si vero aqua sit sola, plebs esse incipit sine Christo. Non potest calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur.

CAP. 13. — *De eodem. Ex concilio Carthaginensi iii, cap. 23.*

(*De cons., dist. 2, c. Ut in sacramentis.*) Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam quod ipse Dominus dicit,

A hoc est, panis et vinum aqua mistum, nec amplius in primitiis offeratur Deo, vino et frumento.

CAP. 14. — *Item de eodem. Ex concilio Africano iii cap. 4.*

(*De consecr., dist. 2, c. Ut in sacramentis.*) Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam quod ipse Dominus tradidit hoc est, panis et vinum aqua mistum. Primitiæ vero cœl mel, et lac quo uno die solemnissimo infantum mysterio solet offerri, quamvis in altari offerantur, suam tamen habeant propriam beationem: ut a sacramento Dominicæ corporis et sanguinis distinguantur, nec amplius in primitiis offeratur, quam de uvis et frumentis.

B CAP. 15. — *De Passione Domini in consecratione corporis miscenda. Ex decretis Alexandri papæ, c. 5.*

(*De cons., dist. 2, c. In sacramentorum.*) In Sacramentorum quoque oblationibus que inter Missarum solemnia Domino offeruntur, passio Domini miscenda est, ut ubi corpus ejus et sanguis conficiatur, passio celebretur (*Luc. xxii*): ita ut repulsis opinionibus superstitionum, panis tantum et vinum aqua mistum in sacrificio offerantur. Nun debet, ut a Patribus accepimus, et ipsa ratio docet, in calice Domini, aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permistum, quia utrumque ex latere ejus in sua passione profluxisse legitur. Ipsa vero Veritas nos instruit calicem et panem in sacramento offerre, quando ait: *Accipit Jesus panem, et benedixit, deditque discipulis suis dicens: Accipite et manducate, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Similiter postquam cenavit, accipit calicem, deditque discipulis suis dicens: Accipit, et bibite ex eo omnes, quia hic est calix sanguinis mei qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum* (*Math. xxvi; I Corinth. vi*). Crimina enim atque peccata, oblatis his Domino sacrificiis delentur: idcirco, et passio ejus in his commemoranda est: qua redempti sumus, et saepius recitanda, atque hæc Domino offrenda. Talibus hostiis delectabitur, et placabitur Dominus, et peccata dimittet indulgentia [ingentia].

C (*De cons., dist. 2, c. Nihil in sacrificiis.*) Nihil enim in sacrificiis majus esse potest, quam corpus et sanguis Christi, nec ulla oblatio hac potior est, sed omnes præcellit, quæ pura cooscientia Domino offerenda est, et pura mente consummada est. Et sicut potior est cæteris, ita potius excoli et venerari debet.

D CAP. 16. — *Quæ species ad altare non ad sacrificium, sed ad benedictionem simplicem offerantur. Ex canonice apostolorum, cap. 4.*

Offerre non licet aliquid ad altare præter novas spicas, et uvas, et oleum ad luminaria, et fabas, et thymiamata ad incensum, tempore quo sacra celebratur oblatio.

(65) Idem habetur supra, cap. 11.

CAP. 17. — *De eodem. Ex decreto Melchiadis papæ, A cap. 4.*

Hæc species quas non licet offerre super altare, juxta constitutionem apostolorum, eorumque successorum, ad domum sacerdotum deferantur, et a sacerdotibus benedicantur, et simplici benedictione benedicta, demum a populis sumantur. Fabæ tantum et uvæ, spicæ novæ, oleum, et odoramenta ad incensum, et cætera quæ apostoli constituerunt, super altare offerantur.

CAP. 18. — *Nihil in sacrificio præter quæ Domini statuit, offerendum. Ex canone Apostolorum, cap. 3.*

Si quis episcopus aut presbyter præter ordinatem Domini alia quædam in sacrificio offerat super altare, id est mel aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quædam, aut volatilia, aut animalia, aliqua, aut legumina, contra constitutio nem faciens, deponatur.

CAP. 19. — *Ut presbyteri vas mundum habeant, ubi corpus Dominicum diligenter recondatur. Ex concilio Turonico, cap. 4.*

Omnis presbyter habeat pyxidem, aut vas tanto sacramento dignum, ubi corpus Domini cum dilig entia recondatur, ad viaticum recessentibus de saculo. Quæ tantum sacra oblatio intacta debet esse in sanguine Christi, ut veraciter presbyter possit dicere infirmo: Corpus, et sanguis Domini nostri Jesu Christi proficiat tibi in remissionem peccatorum, et vitam æternam. Semperque sit super altare observata, propter mures et nefarios homines, et de septimo in septimum mutetur semper, id est a presbytero illa sumatur, et alia quæ eadem die consecrata est in loco ejus subrogetur, ne forte diutius observata, mucida, quod absit! fiat.

CAP. 20. — *Ut presbyter semper Eucharistiam proper infirmos habeat paratam. Ex concilio Wormatiensi, cap. 5.*

(*De cons., dist. 2, c. Presbyter.*) Presbyter semper Eucharistiam habeat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit, aut parvulus infirmus fuerit, statim cum communicet, ne sine communione moriatur.

CAP. 21. — *Tanta in altari holocausta offerenda, quanta populo sufficere possint, et quod remanserit, cum timore, et tremore, magna diligentia clericorum, sumendum. Ex epistola Clementis papæ (epist. II ad Jacob., fratrem Domini.)*

(*De cons., dist. 2, c. Tribus gradibus.*) Tanta in altari holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant. Quod remanserit, in crastinum non reser vetur, sed cum timore, et tremore, clericorum dilig entia consumatur. Qui autem residua corporis Domini, quæ in sacrario relicta sunt sumunt, non statim ad communes cibos sumendos coveniant, ne per aqualiculos digestus in secessum emittitur. Si ergo mane Dominica portio editur, usque ad sextam jejunient ministri qui eam sumpserunt, et si tertia vel quarta hora acciperint, jejunent usque ad vesperam. Sic secreta sanctificatione æterna custodienda sunt sacramenta.

Illud etiam annexendum videtur, ut oblata quæ in altari offeruntur, de Sabbatho in Sabbathum semper innoventur; quia panes propositionis, qui super mensam Domini ponebantur a Sabbatho in Sabbathum semper mutabantur, ne diu seruati mucidi fiant, et ut quidam sœviunt [sentiunt], igni concrementur. Quod si aliquis diabolo instigante hoc facere præsumperit, anathema sit.

CAP. 23. — *Ut præsente et præcipiente presbytero, diaconus populum communicet. Ex concilio Carthaginensi IV, cap. 38.*

(*Distinct. 93, c. Diaconi.*) Ut diaconus præsente presbytero eucharistiam corporis Christi, populo, si necessitas cogit, jussus eroget.

CAP. 24. — *Quod discretio magna esse debeat in percepcione corporis et sanguinis Domini. Ex epistola Clementis papæ (Epist. II ad Jacob., fratrem Domini).*

In perceptione corporis et sanguinis Dominicini magna discretio adhibenda est. Cavendum est enim ne, si nimium in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino: *Nisi manduca veritas carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi). Si vero indiscretus accipiat, timendum est illud quod ait Apostolus: *Qui manducat et bibit corpus et sanguinem Domini indigne, iudicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi). Juxta ejusdem vero Apostoli vocem: *Probat seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat* (*ibid.*): ut videlicet abstinentis aliquantis diebus ab operibus carnis, et purificans corpus animaque suam, præparet se ad percipiendum tantum sacramentum, exemplo David, qui nisi confessus fuisset se abstinuisse ab opere conjugali ab heri, et nudus tertius, nequaquam panes propositionum a sacerdote accepisset (*I Reg. xxi*).

CAP. 25. — *De quotidiana perceptione corporis et sanguinis Domini. Ex dictis Augustini (lib. De eccl. dogm., c. 53).*

(*De cons., dist. 2, c. Quotidie.*) Quotidie eucharistiae communionem accipere nec laudo, nec virtuero, omnibus tamen diebus Dominicis communiciandum hortor. (*Lib. iv Sententiarum, dist. 12, § h.*) Si tamen mens in affectu peccandi est, gravari magis dico eucharistiæ perceptione, quam purificari. Et ideo quamvis quis peccato mordeatur, peccandi tamen de cætero non habeat voluntatem, communicatur satisfacit lacrymis et orationibus, et confidens de Domini misericordia accedit ad eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico, quem mortalia peccata non gravant.

CAP. 26. — *De eadem re. Ex dictis ejusdem (Aug. epist. 118 ead., dist. 2). Ad Januarium.*

Dixerit quispiam non quotidie accipiendo eucharistiam, alias affirmet quotidie. Faciat unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam se alteri prepositus Zachæus et ille centurio, cum alter corum gaudens in domo sua suscepiter Dominum (*Luc. xix*); alter dixerit: *Domine, non*

sum dignus ut intres sub lectum meum (Matth. viii). A cuncta mutua consulendum me existimasti, frater Ambo Salvatorem honorificantes, quamvis non uno modo; ambo peccatis miseri; ambo misericordiam consecuti. Valet etiam ad hanc similitudinem quod in primo populo unicuique manna secundum propriam voluntatem in ore sapiebat; sic in ore cuiusque Christiani sacramentum illud quomodo sumatur astimandum.

CAP. 27. — *De laicis, ut si non amplius, saltem in anno communicent. Ex epistola Fabiani papæ, cap. 3.*

(*De const., dist. 2, c. Etsi non frequentius.*) Et si non frequentius saltem in anno ter homines communicent (nisi forte quis majoribus quibuslibet criminibus impediatur), in Pascha videlicet, et Pentecoste, et Natali Domini.

CAP. 28. — *De eucharistia, ut qui semper peccant, semper accipere debeant. Ex dictis Cypriani et aliorum sanctorum Patrum.*

(*In serm. Cœnæ Domini; lib. iv De sacram., cap. 6.*) *Sanctus Cyprianus dixit: Eucharistia quotidie ad eum salutis accipitur. Sanctus Ambrosius dixit: Si quotiescumque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco, debeo semper accipere medicinam. Sanctus Hilarius dixit: Si non tanta sunt peccata, ut excommunicetur quis, non debet a medicina corporis Domini separari. Unde timendum est ne diu abstractus a Christi corpore alienus remaneat a salute. Nam manifestum est vivere, qui corpus attingunt Christi, ipso Domino dicente: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui enim jam peccare quievit, communicare non desinat.*

CAP. 29. — *Quod in sigulis diebus Dominicis in Quadragesima fideles communicandi sint. Ex decretis Silverii papæ, cap. 3.*

Singulis diebus Dominicis in Quadragesima, praeter hos qui excommunicati sunt, et praeter illos qui in publica penitentia sunt, sacramenta corporis et sanguinis Christi sumenda sunt: et in Cœna Domini, in vigilia Paschæ, et in die Resurrectionis Domini, et in Pentecoste; et in Natali Domini, penitus ab omnibus communicandum est.

CAP. 30. — *Ut in Cœna Domini eucharistiæ perceptio non negligatur. Ex decretis Soteris papæ, cap. 5.*

(*De const., dist. 2, c. In Cœna.*) In Cœna Domini a quibusdam perceptio eucharistiæ negligitur. Quæ quoniam in eadem die ab omnibus fidelibus, exceptis his quibus pro gravibus criminibus inhibitum est, percipienda sit, ecclesiasticus usus demonstrat: cum etiam pœnitentes eadem die ad percipienda corporis et sanguinis Dominicæ sacramenta, reconcilientur.

CAP. 31. — *De histriónibus, si communionem cum cœteris fidelibus accipere debeant. Ex epistola sancti Cypriani ad Eucratium (10 lib. i Epistolarum).*

(*De const., dist. 2, c. Cyprianus.*) Cyprianus Eucratio confratri salutem. Pro dilectione tua vere-

cundia mutua consulendum me existimasti, frater charissime, quid mihi videatur de histrione illo, qui apud vos constitutus, in ejusdem adhuc artis suæ dedecore perseverat et magister et doctor non erudiendorum, sed perdendorum puerorum, id quod male didicit, exteris quoque insinuat; an talis debet communicare nobiscum. Puto ego nec maiestati divinæ, nec evangelicæ disciplinæ congruere, ut pudor et honor Ecclesiæ tam turpi et infami contagione fodetur.

CAP. 32. — *Quandiu unusquisque ante sacram communionem ab uxore abstineret debeat. Ex concilio Eliberitano.*

(*De cons., dist. 2, c. Omnis homo.*) Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstineret debet tres, aut quatuor, aut septem dies.

CAP. 33. — *Ut inter Catholicos non consummeretur qui in Pascha, Pentecoste et Natali Domini non communicaverit. Ex concilio Agathensi, cap. 18.*

(*De cons., dist. 2, c. Sæculares.*) Sæculares qui Natali Domini, Pascha et Pentecoste non communicaverint, Catholici non credantur, nec inter Catholicos habeantur.

CAP. 34. — *Ut oblationis altaris singulis diebus Dominicis fiat. Ex decretis Fabiani papæ, cap. 5.*

Decrevimus ut in omnibus Dominicis diebus, oblationi altari ab omnibus viris vel mulieribus fiat, tam panis quam vini, ut per has immolationes a peccatorum suorum fascibus liberentur.

CAP. 35. — *De eodem. Ex decretis ejusdem, cap. 10.*

Oblationem quoque et panem in ecclesia facere jugiter admoneatur populus Christianus, quia in ipsa oblatione sibi et suis magnum remedium est animarum, et ipsa vera pace, unanimitas et cordis demonstratur.

CAP. 36. — *De diaconibus quod presbyteris communionem dare non debent. Ex concilio Nicæno, cap. 18.*

(*Dist. 93, c. Pervenit ad sanctum.*) Pervenit ad sanctum magnumque concilium, quod in quibusdam locis et civitatibus diaconi presbyteris gratiam sacre communionis porrigit, quod nulla regula tradidit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi, illi qui offerunt Christi corpus accipiant. Nec non et illud innotuit, quod quidam diaconi ante episcopos sacram oblationem contingent. Hæc igitur omnia resecentur, et in sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sint, inferiores autem presbyteris habeantur. Per ordinem ego post presbyteros gratiam sacre communionis accipiant, aut episcopo aut presbytero eis porrigit. Sed nec sedere in medio presbyterorum diacono licet, quia si hoc fiat, praeter regulam et ordinem probatur existere. Si quis autem etiam post has definitiones obdire noluerit, a ministerio cessare debet.

CAP. 37. — *De eulogiosis a populo presbyteris dandis. Ex decretis Pii papæ, cap. 4.*

Ut de oblationibus, quæ offeruntur a populo, et consecrationi supersunt, vel de panibus quos offerunt fideles ad ecclesiam, vel certe de suis, presby-

ter convenienter partes incises habeat in vase nitido, ut post missarum solemnia qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni Dominico die, et in diebus festis inde accipient, et illa unde eulogias presbyter daturus est, anteas his verbis benedicat. *Oratio simplex eulogia.* Domine sancte, Pater omnipotens, eterne Deus, benedicere digneris hunc panem, tua sancta et spirituali benedictione, ut sit omnibus salus mentis et corporis, atque contra omnes morbos et universas inimicorum insidias tutamen. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum panem vitae, qui de cœlo descendit, et dat vitam et salutem mundo, et tecum vivit et regnat per omnia saecula saeculorum. Amen.

CAP. 38. — *De pane qui offerendus est. Ex decretis Aniceti papæ, cap. 3.*

Panes quos Deo sacrificium offertis, aut a vobis metipsis, aut a vestris pueris coram vobis, nitide ac studiose fiant, et diligenter observentur: ut panis, et vinum, et aqua sine quibus missæ nequeunt celebrari, mundissime atque studiose tractentur, et nihil in eis vile, nihil non probatum inveniatur, juxta illud quod ait Scriptura: *Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite* (II Paral. xix).

CAP. 39. — *De presbyteris qui corpus Dominicum ad deferendum infirmis, mulieribus tradunt. Ex concilio Remensi, cap. 2.*

(*De cons., dist. 2, c. Pervenit.*) Pervenit ad notitiam nostram, quod quidam presbyteri in tantum parvipendunt divina mysteria, ut laico aut feminæ sacram corpus Domini trahant ad deferendum infirmis; et quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committuntur. Quod quam sit horribile quamvis detestabile omnium religiosorum animadvertisit prudentia. Igitur interdicit per omnia synodus, ne talis temeraria præsumptio ulterius fiat, sed omnimodis presbyter per semetipsum infirmum communicet. Quod si aliter fecerit, gradus sui periculo subjacebit.

CAP. 40. — *Ut defunctionis eucharistia non detur. Ex concilio Carthaginensi III, cap. 6.*

Item placuit, ut corporibus defunctorum eucaristia non detur. Scriptum est enim: *Accipite et comedite* (Matth. xxvi). Cadavera autem nec accipere possunt nec edere. Et nec jam mortuos homines baptizari faciat presbyterorum ignavia.

CAP. 41. — *Ut oblationes in majoribus festis sequantim fiant. Ex consilio Matisconensi II, cap. 4.*

In synodo Matisconensi decretum est ut, in omnibus diebus Dominicis aliisque festivitatibus, ab omnibus oblatio qui ad missam convernent utriusque sexus offeratur in ecclesia; singulis singulas oblationes efferentibus, finita missa a presbytero oblationes accipientur. Omnis autem qui hanc difinitionem per inobedientiam evacuare præsumperit, anathemate percellatur.

A CAP. 42. — *Ut solis ministris altaris super altare communicare liceat. Ex concilio Laodicensi, cap. 19.*
Solis autem ministris sacro ordini deditis ad altare accedere et communicare liceat.

CAP. 43. — *Ut nullus infra presbyterum ordinatus, rem a presbytero consecratam in altari porrigit. Ex decretis Silvestri papæ, cap. 7.*

Nullus acolythorum, vel subdiaconorum rem consecratam a presbytero jam aliis porrigit, quia aliud est minister, aliud assistens, nisi tantum supportet quod ei sacerdos imposuerit ore suo benedictum.

CAP. 44. — *Ut presbyter illiteratus missam non celebet. Ex decretis Fabiani papæ, cap. 10.*

Sacrificium non est accipendum de manu sacerdotis, qui orationes, vel lectiones, et reliquas observationes in missa secundum ritum implere non potest.

B CAP. 45. — *De illis qui post aliquam degustationem, sacrificium acceperint. Ex decretis Eutychiani papæ, cap. 2.*

Qui acceperint sacrificium post cibum, aut post parvissimam aliquam refectionem, nisi pro viatico pueri tres dies, maiores septimanam, clerici viginti dies paeniteant.

CAP. 46. — *Pro unius oblatione alterius non spernendam. Ex decretis Eugenii papæ, cap. 17.*

Presbyter pro unius oblatione alterius non spernat.

CAP. 47. — *Ut dissidentium fratrum oblationes non recipiantur. Ex concilio Carthaginensi IV, cap. 93.*

(*Dis. 90, c. Oblationes.*) Oblationes dissidentium fratrum neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur.

CAP. 48. — *Quod refutanda sunt dona eorum qui pauperes opprimunt. Ex eodem concilio, cap. 93.*

(*Dis. 90, c. Eorum qui.*) Eorum qui pauperes opprimunt dona a sacerdotibus refutanda sunt.

CAP. 49. — *De presbyteris immolantibus. Ex concilio Ancyrano, cap. 1.*

(*Dis. 50, c. Presbyteros qui.*) Presbyteros immolantes et iterum lactamen adeentes, si hoc non per illusionem aliquam, sed ex veritate fecerunt, nec ante parentes et affectantes atque suadentes ut astimarent quidem tormentis aptari, sed his tantum visu et habitu subjici, hos placuit quidem honorem retinere propriæ sedis; offerre autem, aut alloqui populum, aut omnino sacerdotibus fungi officiis non licere.

D CAP. 50. — *De diaconibus immolantibus. Ex eodem concilio, cap. 2.*

(*Dis. 50, c. Presbyteros qui.*) Diaconi similiter qui immolaverunt, honorem quidem habeant; cessent vero ab omni sacro ministerio, sive a pane sive a calice offerendo. Quod si quidam episcoporum concordi suntlaboris eorum et humilitatis et mansuetudinis, et voluerint eis aliquid amplius tribuere vel adimere, penes ipsos erit potestas.

CAP. 51. — *Interrogatio Augustini Anglorum epis copi de presbyteris, quibus dormientibus solet non nunquam semen effluere.*

(*Dist. 6, c. Testamentum; lib. epist. XII, cap. 11.*) Si post illusionem quæ per somnum solet con-

tingere, vel corpus Domini quilibet accipere valat, A vel si sacerdos sit, saera mysteria celebrare?

CAP. 52. — *Responsio Gregorii papae de eadem re.*

Hunc quidem, testamentum veteris legis, sicut superiori capitulo jam diximus, pollutum dicit, et nisi lotum aqua etiam usque ad vesperam, intrare ecclesiam non conredit. Quod tamen eliter populos spiritualis intelligens, sub eodem intellectu accipiet, quem praefati sumus: quia quasi per somnium illuditur, qui tentatus immuniditiam vanis imaginibus in cogitatione inquinatur. Sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrymis abluit, et nisi prius tentationes recesserint, reum se quasi usque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem illusione necessaria valde discretio, qua subtiliter pensari dobeat, ex qua re accidenti menti dormientis. Nam aliquando ex crapula, aliquando ex natura superfluitate, vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem cum ex naturae superfluitate, vel infirmitate evenerit, omnino haec illusio timenda non est, quia hanc animus nesciens pertulisse magis dolendus est quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gulae in sumendum alimentis raptur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi corporis Christi, vel missarum solemnia celebrandi. Et cum fortasse aet festus dies exigit exhiberi mysterium, pro eo quod sacerdos alius in loco eodem dceat, ipse si necessitas compulit, mutantibus vestibus canteat. Nam si adsunt alii qui implore ministerium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohiberi non debet, sed ab ignominae sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliiter debet: si tamen dormientis mente turpitudine non concusserit. Nam sunt quibus ita plerisque illusioni nascitur ut eorum animus etiam in somno corporis positus, turpibus imaginibus [imaginacionibus] non fodetur. Qui in re ostenditur mens rea non tua, vel suo iudicio libera, cum se eti dormienti corporenib[us] meminit vidisse, tamen in vigilie corporis meminit in ingluviem cecidisse. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio dormientis, patet animo suus reatus. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit qui quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens; propter tamen pollutionem sacro mysterio eo die abstinere oportet. (*Ead. dist. c. Sed pensandum est.*) Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum in suggestione, an delectatione, vel quod magis est peccati consensu acciderit. Tribus enim modis impletur omne peccatum, videlicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum, quia cum primam culpam serpens suggestit, Eva velut caro delectata est, Adam velut spiritus consensit. Et necessaria est magna discrecio, ut inter suggestionem, delectationem atque consensum, iudex sui animus praesideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggesterit in mente, si nulla delectatio sequatur peccatum omnino

A perpetratum non est. Cum vero delectari caro coepit, tunc peccatum incipit nasci. Si autem etiam ad consensum ex deliberatione descendit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione ergo peccati initium [semen], in delectatione sit nutrimentum, in consensu perfectio. Et sepe contingit ut hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahat, nec tamen animus eidem delectationi consentiat, et cum caro delectari sine animo nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans in delectatione carnali aliquomo-
do ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat nec consentiat; et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde et ille coelestis exercitus praecipuis miles gemebat dicens: *Video atiam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii). Si autem captivus erat, minime pugnabat: quapropter et captivus erat et captivus non erat, et pugnabat [repugnabat]. Igitur legi mentis ejus, lex quæ in membris est repugnabat. Si autem pugnabat, captivus non erat. Itaque est homo (ut ita dixerim) et captivus et liber; liber, ex justitia quam diligit; captivus, ex delectatione quam portat invitum.

CAP. 53. — *De presbyteris villani ne in civitate offerre audeant. Ex concilio Neocasariensi, cap. 13.*

Presbyteri ruris in ecclesia civitatis, episcopo praesente vel presbyteris urbis ipsis, offerre non possunt, nec panem sanctificatum dare calicemque porrigitore. Si vero absentes hi fuerint, et ad dannum orationem vocentur, soli dare debebunt.

CAP. 54. — *De eadem re. Ex decretis Soteris papæ, cap. 54.*

Presbyteri qui conregionales non sunt, in ecclesiis praesentibus episcopis, vel presbyteris civitatis, offerre non poterunt, nec panem dare in oratione aut calicem bibere. Quod si absentes sunt civitatis sacerdotes, et fuerint invitati in orationem, soli possunt dare.

CAP. 55. — *De illo qui per ebrietatem eucharistiam evomuerit. Ex Pænitentiali Bedæ presbyteri.*

(*De const. dist. 2, c. Si per ebrietatem.*) Si quis per ebrietatem, vel voracitatem, eucharistiam evomuerit, quadraginta dies paeniteat, si laicus; clerici vel monachi, seu diaconi et presbyteri, septuaginta; episcopi, nonaginta. Si pro infirmitatis causa evomerint, septem dies paeniteat.

CAP. 56. — *De hoc, si aliiquid de calice sacri sanguinis stillaverit. Ex decretis Pii papæ, cap. 3.*

(*De cons. dist. 2, c. Si per negligientiam.*) Si vero per negligientiam de calice Domini aliiquid stillaverit in terram, lingua lambetur, et tabula radetur. Si non fuerit tabula, ut non conculcetur locus, corradetur, et igne consumetur, et cuius intra altare condatur, et sacerdos quadraginta dies paeniteat. Si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam, et tres dies paeniteat. Si super linteum altaris, et ad aliud stilla pervenerit, quatuor dies paeniteat; si usque ad tertium, novem dies paeniteat; si usque

ad quartum, viginti dies pœnitæi; et linteamenia quæ tetigerit stilla, tribus vicibus minister abluat, calice supposito, et aqua ablutionis sumatur, et juxta altare recondatur.

CAP. 57. — *De illo qui nomuerit sacrificium, et a canibus consumitur. Ex Pœnitent. Theodori.*

(*De cons. dist. 2, c. Qui non bene.*) Qui evomuerit sacrificium, et a canibus consumitur, annum unum pœnitæat; sin autem, quadraginta dies pœnitæat. Si in die quando communicaverit sacrificium evomuerit, si ante medianam noctem, tres superpositiones faciat, si post medianam noctem, duas; si post matutinum, unam.

CAP. 58. — *De eodem. Ex Pœnitentiali Romano.*

Si vero sacrificium evomuerit, quadraginta dies pœnitæat. Si in ignem proiect, centum psalmos cantet. Si vero canes lambuerint talem vomitum, centum dies qui evomuit, pœnitæat.

CAP. 59. — *De eucharistia inveterata. Ex iii concilio Arelatensi, cap. 5.*

Omne sacrificium sordida vetustate perditum, igne comburendum est, et cinis juxta altare sepiundius.

CAP. 60 — *De illis qui non bene custodiunt corpus et sanguinem Domini. Ex eodem, cap. 6.*

Qui non bene custodierit sacrificium, et mus vel aliquod aliud animal comederit illud, quadraginta dies pœnitæat. Qui autem perdiderit illud in ecclesia, aut pars ejus occiderit et inventa non fuerit, triginta dies pœnitæat. Perfundens aliquid super altare de calice, quando offertur, sex dies pœnitæat, aut si abundantius, septem dies pœnitæat. Qui autem perfundit dum solemnitas missæ celebratur, quadraginta dies pœnitæat. Si vero celebrata missa, presbyter neglexerit accipere sacrificium, similiter quadraginta dies pœnitæat. Et qui accipit sacrificium pollutus nocturno tempore, septem dies pœnitæat. Diaconus si obliviscens orationem [oblationem] offerre, donec offeratur linteamen, quando recitantur nomina paucantium, similiter pœnitæat. Qui negligenter erga sacrificium fecerit, ut in eo vermis consumptus sit, et ad nihilum devenerit, tres quadragesimas cum pane et aqua pœnitæat. Si integrum inventum fuerit, in eo vermis comburatur: et cinis sub altare recondatur: et qui neglexerit, quaternis diebus suam negligentiam solvat. Si cum amissione saporis decoloratur sacrificium, vigintidies expleantur jejunio, conglutinatum vero septem dies qui merserit, pœnitæat.

CAP. 61. — *De eadem re. Ex Panitentiali Romano.*

Si occiderit sacrificium de manibus offerentis terra tenus ut non conculcerit, omne quocunque inventum fuerit in loco in quo occiderit comburatur, et cinis, ut supra abscondatur, et cui occiderit medium annum pœnitæat: si vero sacrificium inventum fuerit, locus scopis mundetur, et stramen, ut supra, igni detur, et cinis, ut supra recondatur, et sacerdos viginti dies pœnitæat.

A CAP. 62. — *De muliere quæ peperit, ut communiceat si voluerit. Ex concilio Carthaginensi.*

Mulier enixa, si voluerit, communionem percipiat.

CAP. 63. — *Qui passionem Domini in preicatione sacerdotum miscerint. Ex pontificum decretis.*

Alexander passionem Domini miscuit in preicatione sacerdotum, quando missæ celebrantur. Sirius constituit, ut nullus presbyter missas celebret per omnem hebdomadam, nisi consecratum episcopi loci designati susciperet declaratum, quod nominatur fermentum. Leo primus constituit, ut intra actionem sacrificii diceretur: Sanctum sacrificium, et cæt.

CAP. 64. — *De custodibus sacramentorum. Clemens in secunda ad Jacobum epistola.*

B (De cons., dist. 2, c. Tribus.) Tribus gradibus commissi sunt sacramenta divinorum secretorum, id est presbytero, diacono, et ministro, qui cum timore et tremore clericorum reliquias corporis Domini debent custodire fragmentorum.

CAP. 65. — *Sindonem sacram non esse vendendam. Item in eadem epist*

(17 q. 4, c. Si forte.) Si forte quispiam presbyter sive diaconus sacrarii sindonem vel volum subtracta vendiderit, Iudei Scarioitis similis aestimabitur.

CAP. 66. — *Quid facientum sit de vestibus alturis inveteratis. Ibidem.*

(De cons., dist. 1, c. Altars palla.) Altaris palla, cathedra, candelabrum, et velum si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur.

CAP. 67. — *Quod Deo perfecte sacrificantes, testes secum habere debent dum sacrificant: episcopus vero plures quam altii. Anacletus papa tertius a Petro in primo decretali suo.*

Deo perfecte sacrificantes, quando Domino sacrificant, non soli hoc agere debent, sed tester secum adhibeant, ut Domino perfecte in locis Deo sacris, sacrificare probentur. Ait namque auctoritas legis divine: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus* (Deut. xii). De cons., dist. 2, c. Episcopus Deo sacrificans. Episcopus Deo sacrificans testes (ut prefixum est) secum habeat, et plures quam alius sacerdos. Sicut enim majoris honoris gradu fructuor, sic majoris testimonii incremento [incrementatione] indiget. In solemnioribus vero diebus, aut quatuor, aut quinque, aut tres diaconos, qui ejus oculi dicuntur, et subdiaconos, atque reliquos ministros secum habeat, qui sacris induiti vestimentis a fronte et a tergo, et presbyteri e regione dextra levaque contrito corde, et humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum a malis hominibus, et consensum ejus prebeat sacrificio. Peracta autem consecratione omnes communient, qui noluerint ecclesiasticis carere litinibus.

CAP. 68. — *Quod aqua cum vino misceri debeat in calice. Ex epistola 1 decretali Alexandri primi.*

Non debet, ut a Patribus accepimus, et ipsa ratio docet, in calice Domini, aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permistum, quia utrum-

que ex latere ejus in sua passione profluxisse legitur. Item. (*De cons., dist. 2, c. Nihil in sacrificiis.*) Nihil enim in sacrificiis majus esse potest quam corpus et sanguis Christi. Nec ulla oblatio hac potior est, sed haec omnes praecellit. Quae pura conscientia Domino offerenda est, et pura mente sumenda, atque ab omnibus veneranda, et sicut potior est ceteris, ita potius excoli et venerari debet. (*De const., dist. 3, c. Aquam sale.*) Aquam sale conspersa populis benedicimus: ut ea cuncti aspersi sanctificentur, ac purifcentur, quod et omnibus sacerdotibus laiciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulae aspersus populum sanctificabat (*Hebr. ix*) atque mundabat: multo magis aqua sale aspersa, divinisque precibus sacra, populum sanctificat atque mundat. Et si sale asperso per Eliseum prophetam sterilitas aquae sanata est (*H Reg. iv*): quanto magis divinis precibus sacratus sterilitatem auferit humanarum rerum, et coquinatos sanctificat atque purgat, et cetera bona multiplicat, et insidias diaboli avertit et a phautasmatis versutis homines defendit?

CAP. 69. — *Sacerdotes suis precibus peccata populi delere atque consumere. Ex secunda ejusdem decretali.*

(*t. q.1,c. Ipsi sacerdotes.*) Ipsi sacerdotes pro populo interpellant, et peccata populi comedunt (*Ose. iv*), quia suis precibus ea delent, atque consumunt: qui quanto digniores fuerint, tanto facilius in necessitatibus pro quibus clamant, exaudiuntur.

CAP. 70. — *Sacra vasa non ab aliis quam a consecratis Domino hominibus esse tractanta. Sextus a Petro papa vi in primo decretorum suorum: Omnibus in Christo dilectis fratribus.*

(*De const., dist. 1, c. In sancta hac apost.*) A nobis et reliquis episcopis, ceterisque Domini sacerdotibus statutum est, ut sacra vasa non ab aliis quam a sacrificatis Domingo dicatis contrectentur hominibus. Indignum enim valde est, ut sacra Domini vasa, quæcumque sint, humanis usibus serviant, et ab aliis quam a Domino famulantibus ei-que dicatis tractentur viris, ne protalibus præsumptionibus iratus Dominus plagam imponat populo sno.

CAP. 71. — *Nullis atiis temporibus, nisi in Nativitate Domini, missam nocte celebrandam. Telesphorus septimus a Petro in decretali sua epistola.*

(*De consecr., dist. 1, c. Nocte sancta.*) Nocte vero sancta Nativitas Domini salvatoris missas celebrent, et hymnum angelicum in eis solemniter decantent: quoniam et eadem nocte ab angelo enuntiatus est pastoribus (*Luc. ii*). *Et infra. Et subito facta est cum angelo multitudo militum caelestium laudantium Deum et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis (*ibid.*)*. Reliquis vero temporibus missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ, quia in eadem hora et Dominus crucifixus est (*Luc. xv*), et Spiritus sanctus super apostolos legitur descendisse (*Act. xi*).

A CAP. 72. — *Sacratas Deo feminas, vel monachas, sacra vasa vel pallas altaris non debere contingere. Soterus papa undecimus a Petro, in secunda decretali sua epist.*

(*23 dist., c. Sacratas. Et infra, p. 3, c. 265.*) Sacratas Deo feminas, vel monachas, sacra vasa vel sacratas pallas penes eos contingere, et incensum circa altaria deferre, perlatum est ad apostolicam sedem. Quae omnia reprehensione et vituperatione plena esse, nulli recte sapientium dubium est. Quapropter hujus sanctæ sedis auctoritate haec omnia vobis resecare funditus, quanto citius poteritis, censemus.

CAP. 73. — *Singulis annis in cena Domini chrisma conficiendum esse. Fabianus papa xvii a Petro in secundo suo decreto.*

(*De consecr., dist. 3, c. Litteris vestris.*) Litteris vestris inter cetera insertum invenimus, quosdam regionis vestrae episcopos a vestro nostroque ordine discrepare, et non per singulos annos in cena Domini chrisma confidere. *Intra.* Errant vero qui talia excogitant, et mente vesana potius quam recta semientes, haec audient. Item. Sicut ipsius diei solemnitatis per singulos annos celebranda est, ita ipsius sancti chrismatis confectio per singulos annos est agenda, et de anno in annum renovanda, et fideliibus tradenda: quia novum sacramentum est per singulos annos in jam dicta die innovandum, et vetus in sanctis ecclesiis cremandum. Ita a sanctis apostolis et successoribus eorum accepimus, vobis que tenenda mandamus.

CAP. 74. — *Vestimenta ecclesiastica quibus Domino servitorum sacra debere esse et honesta. Stephanus papa xxii a Petro, in decimo decreto suo (Ep. 1, c. 3).*

(*De cons., dist. 1, c. Vestimenta.*) Vestimento ecclesiastica quibus Domino ministratur, et sacra debent esse honesta: quibus in aliis usibus non debet frui, quam ecclesiasticis et Deo dignis officiis. Quæ nec ab aliis debent contingi aut ferri, nisi a sacrificatis hominibus, ne ultiò quæ Balthasar percussit (*Dan. v*). super haec transgredientes, et talia præsumtentes veniat divina, et corrueat eos facial ad imum.

CAP. 75. — *Quod non solum episcopis sed etiam presbyteris licet in infirmos oculo sancto inungere. Innocentius primus in prima sua decretali epist., cap. 7.*

(*Dist. 95, c. Illud superfluum.*) Illud superfluum videamus adjectum, ut de episcopo ambigatur, quod presbyteris licere non dubium est. Nam idcirco presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus alius impediti ad omnes languidos ire non possunt. Ceterum si episcopus aut potest aut dignum ducit aliquem a se visitandum, et beneficiere et tangere christiane sine cunctatione potest, cuius est ipsum chrisma confidere. Nam pœnitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi?

CAP. 76. — *Missam nunquam nisi pro magna necessitate.*

*tate in locis non sacratis cantandam. Felix IV pa-
pa omnibus episcopis (ep. 1).*

(*De cons., dist. 1, c. Sicut non alii*). Satius est missam non cantare aut non audire, quam in his locis ubi fieri non oportet, nisi (ut sepe dictum est) pro summa contingat necessitate, quando necessitas legem non habet. Unde scriptum est : *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus (Deut. xii).*

CAP. 77. — *De ordine præfationum secundum Ro-
manam Ecclesiam. Pelagius II papa, epist. 4.*

Pelagius II, Romana Ecclesia et apostolica sedis episcopus, universis Galliarum atque Germaniarum episcopis. Cum in Dei nomine in Romana Ecclesia synodus episcoporum sive cæterorum consacerdotum Dei fidelium congregatam habuissimus, et de ecclesiasticis statutis, ut sunt ab apostolis et a sanctis Patribus tradita, diligenter tractaremus: supervenire litteræ vestrae, et ut magis essent auctoritative, etiam vivæ voces processerunt rogantes, ut ordinem præfationum quem sancta Romana Ecclesia hactenus haberet, nostris litteris vobis mandarremus. Tunc de vestra voluntate, et studio tam bono multum gavisi sumus, sacrum ordinem Romanum, sacraque constituta nostrorum antecessorum solerter relegentes (*De cons., dist. 1, c. Invenimus has; sed titulo Gelasii*), invenimus has novem præfationes in sacro catalogo tantummodo receptas [recipiendas], quas longa retro vetustas in Romana Ecclesia hactenus servavit; id est unam in albis Paschalibus, aliam de Ascensione Domini, tertiam de Pentecoste, quartam de natali Domini, quintam de apparitione Domini, sextam de apostolis, septimam de sancta Trinitate, octavam de sancta cruce, nonam de jejuno in quadragesima tantum dicendam. Has præfationes tenet et custodit sancta Romana Ecclesia, has tenendas vobis mandamus.

CAP. 78. — *Epistola Gregorii ad Januarium episco-
pum de messe cuiusdam exarata (Lib. vii Registri,
indictione 2, epist. 1).*

(*Dist. 86, c. Tanta*). Tanta autem nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam nisi adhuc humanitus pensaremus, fixa jam maledictione feriremus. Dictum quippe mihi est, quod Dominico die, priusquam missarum solemnia celebrares, ad exarandum messem latoris præsentium perrexisti, et post exarationem ejus, missarum solemnia celebrasti. Post solemnia etiam terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum quæ pœna debuit insequi, omnes qui audiunt sciunt. Item infra. Et quidem pœna sententia in te fuerat jaculanda, sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. Eos vero, quorum consilio hæc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus, ita ut si quid eis intra duorum mensium spatium humanitus evenerit, benedictione viatici non preventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe, te quoque sollicite custodi, ne si eis in malo discipulus fueris, quibus

A magister in bono esse debuisti, nec simplicitati tue ulterius, nec senectuti parcamus.

CAP. 79. — *Quod diaconi non debeant servire modula-
tioni vocis. (Item lib. iv Regist., cap. 88, sive
epist. 44).*

(*Dist. 92, c. In sancta*). In hac sancta Romana Ecclesia cui divina dispensatio præesse me voluit, dum consuetudo est valde reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacrum altaris ministerium cantatores elegantur, et in diaconatus ordine constituti, modulationi vocis inserviant, quos ad prædications officium, et eleemosynarum studium vacare congruebat. Unde fit plerumque ut ad sacrum ministerium, dum vox blanda queritur, queri congrua vita negligatur, et cantor minister Domini [Deum], moribus stimulet, cum populum vocibus delectat. Qua de re præsenti decreto constituo ut in sede hac sacri altaris ministri cantare non debeant, solumque Evangelicæ lectionis officium inter missarum solemnia exsolvant. Psalms vero ac reliquas lectiones censeo per subdiaconos, vel, si necessitas exigit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire tentaverit, anathema sit.

CAP. 80. — *Quod potior usus Ecclesiæ sit tenendus.
Gregorius Augustino (Anglorum episc., cap. 3).*

(*Dist. 12, c. Novit*). Novit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit esse nutritam. Sed mihi placet, ut sive in Romana, sive in Gallicana, seu in qualibet Ecclesia aliquid inventisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, et in Anglorum Ecclesia quæ adhuc in fide nova est, institutione præcipua, quæ de multis Ecclesiis colligere poteris infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, et hæc quasi in fasciculum collecta apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.

CAP. 81. — *De numero missarum. Alexander
papa.*

Sufficit sacerdoti missam unam in die una celebrire, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit. Non modica res est unam missam facere, et valde felix est qui unam digne celebrare potest. Quidam tamen pro defunctis unam faciunt, et alteram de die, si necesse sit. Nam quicunque pro pecuniis, aut adulacionibus sacerdrium, una die præsumunt plures facere missas, non existimo evadere condemnationem.

CAP. 82. — *De non abiciendis a populo presbyteris
conjugatis. Responsio Nicolai I papæ ad consulta
Bulgarorum ad fidem conversorum, cap. 70.*

(*Dist. 28, c. Consulendum*). Consulendum decorritis utrum presbyterum habentem uxorem debeatis sustentare, et honorare, an a vobis projicere. In quo respondemus quoniam, licet ipsi sint valde reprehensibles, vos tamen Deum convenient imitari, qui solem suum: (ut Evangelium testatur) oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos

(*Math.* v). Dejicere vero cum a vobis ideo non debetis, quoniam nec Judam Dominus, cum esset mendax discipulus, de numero apostolorum dejicit. Verum de presbyteris, vobis qui laici estis, nec judicandum est, nec de vita illorum quidquam investigandum, sed episcoporum judicio quidquid id sit reservandum est.

CAP. 83. — *Quod polluti sacerdotes non polluant divina sacramenta. Item titulo 11, cap. 5.*

Scicentibus vobis si a sacerdote qui sive deprehensus est in adulterio, sive de hac sola fama respersus est, debeatis communionem suscipere necne, respondemus: Non potest aliquis quantumcumque pollutus sit, sacramenta divina polluire, quae purgatorii cunctarum contagionum existunt. Nec potest solis radius per cloacas et latrinas transiens, aliiquid exinde contaminationis attrahere. Prinde qualisunque sit sacerdos, quae sancta sunt coquinari non possunt. Idcirco ab eo, usquequo episcoporum judicio reprobatur, communio percipienda est, quoniam mali bona ministrando se tantummodo laedunt; et cerea fax accensa sibi quidem detrimentum prestat, alii vero lumen in tenebris subministrat, et unde alii commodum exhibet, inde sibi dispendium praebet. Sumite ergo ab omni sacerdote intrepide Christi mysteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides est enim quae vincit hunc mundum (*I Joan.* v). Et quia non dantis meritum, sed accipientis fit, dicente beato Hieronymo: Ad credendum in omni anima baptismus est perfectus, et in omni sacerdote corpus est perfectum. Qui rursus sacra Scriptura concordans ait: *Priusquam aulias, ne judicaveris quemquam* (*Ecli.* xi), atque ante probationem accusationis illatae neminem a tua communione suspendas, quia non statim qui accusatur reus est, qui convincitur criminosis.

CAP. 84. — *De Simoniacis. Ex decretis Paschalis [Pascasi] papae, cap. 18.*

Fraternæ mortis incurrit crimen, quisquis potest et fratrem a morte minime defendit. Nos quoque qui excellentiæ vestræ summum crimen audivimus, summan reatus ponam incurrimus si tacemus, Domino terribiliter attestante, quia profecto sanguinem fundit qui impietatem iniquorum tacendo dissimulat. Audivimus enim (quod valde miramur) quod sacri apud vos ordines pecunias distrahabuntur [*al.*, detrahuntur, forte, distribuuntur]. Dom qui cunque tale aliiquid attentaverint, omnino haeretici prohentur, Spiritu sancto per Gregorium intimante, quia quisquis per pecunias ordinatur, ad hoc ut fiat hereticus, promovetur. (*Greg.*, lib. iv, in *Regist.*, cap. 99). Et ut hujus nostræ paginæ non presumptionis, sed timoris causam fuisse monstramus, beatus idem prosequitur: *Quisquis contra Simoniacam et Neophytorum haeresim pro officiis sui loco vehementer non arserit, cum eo se non dubitet habiturum portionem, qui prius commisit hoc periculosum flagitium [piaculare flagitium]. Quibus in verbis cum haereticus ex Simoniacâ et Neophytorum haeresi*

A exprimatur, quod æterna morte dignissimum crimen sit, apertissime declaratur, divino oraculo per Augustinum protestante ac dicente: *Firmissimetene et nullatenus dubites omnem haereticum et schismaticum quamvis multas eleemosynas faciat, vel etiam pro Christo sanguinem fundat, cum diabolo et angelis ejus æterni ignis incendio mancipandum, nisi ante finem hujus vite, catholicæ Ecclesia fuit incorporatus et redintegratus.* (*Aug.*, lib. *De fide ad Petrum*, cap. 39). Hinc est quod Dominus vendentes et ementes de templo ejecti (*Math.* xxi). Dathan et Abiron ambientes terra degluttivit (*Num.* xvi). Simonemque tentantem Petrus damnavit (*Act.* viii), omnes in eo Simoniacos ecclesiasticis jaculis perpetuo anathemate condemnavit. Et turpe nimis est, ut plenissimo vigore jam confirmata Ecclesia tam ferale inimico succumbat, de quo in primordio sua infantia tanta virtute triumphabat. Si quis autem objicerit non consecrationes emi, sed res ipsas quæ ex consecratione proveniunt, penitus despere probatur. Nam cum corporalis Ecclesia, aut episcopus, aut abbas, tale aliud sine rebus corporalibus et exterioribus in nullo proficiat, sicut nec anima sine corpore corporaliter vivit, quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum haberi provenit, neutrum vendere non derelinquit. Quam tamen objectionem sacer penitus canon exterminat, cum procuratorem vel defensorem Ecclesiae, vel regulæ subjectum, adeo per pecunias ordinari prohibeat, ut mediatores quoque hujus sceleris anathematis muerone incidat. Quid plura? Si anathematizati, et excommunicati, et ut vere haeretici, Simoniaci et Neophyti, numero sunt fidelium Ecclesiae separati, quis non videat, quod hujusmodi sacerdotum vel clericorum missæ, et orationes Dominum super populum ad iracundiam provecent, quem placari talibus credunt? Scriptum est enim: *Omne quod non est ex fide peccatum est* (*Rom.* xiv), et veri sacrificii locis non est extra Ecclesiam catholicam. Unde et dicitur: *Haereticum hominem post primam et secundam correctionem devita* (*Tit.* iii). Quomodo ergo tales episcopos et abbates, vel reliquos clericos devitamus, si eorum missas audimus, cum quibus si vel simul oramus, excommunicationem subimus? Quos quidem sacerdotes esse, saltem credere, omnino errare est, cum Simoni dicat Petrus: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunias possidere* (*Act.* viii). Ubi cum dicitur existimasti, patet quod non pro eo quod fecerit, sed facere se posse crediderit condemnatur, cum tamen minus sit existimare quam credere, cum quidem haereticum qualemque esse sit certa et indubitate damnatio. Quid valet Arianos, Sabellianos, Photinianos, impiosque Manichæos urbe pepulisse, si Simoniacâ et Neophytorum haeresis, que ut beatus Gregorius dicit, ante omnes in sancta Ecclesia diabolica fraude subrepsit, quasi primam et maximam castitatem Ecclesie non solum corporali, sed animi pollutione contaminet? Igitur in Deum et proprier Denm, ve-

stram excellentiam, et omnes fideles Christi rogamus et obtestamur, si habere in Christo partem cupitis, summopore instate, ut tam saeva pestis, qua innumerous jam populos usquequaque saeviendo alterna morte damnavit, vestra auctoritate et exemplo penitus destruatur. Ut ulterius (quod absit!) in Spiritu sancto peccare, neque hic neque in futuro secundo remittatur (*Matth. xu.*).

(CAP. 85. — *Quod hostia intincta non sit porrigenda. Ex decreto Juli papæ.*

(*Eadem habentur supra, c. 11.*) Illud quod pro complemento communionis quidam intinctam tradunt eucharistiam populis, non hoc prolatum Evangelio testimonium repererunt, ubi apostolis corpus et sanguinem suum Dominus commendavit. Scorsum enim panis, et seorsum calicis commendatio commemoratur. Nam intinctum panem aliis prebuisse Christum non legimus, excepto illo tantum discipulo quem intincta buccella Magistri proditorum ostenderet (*Joan. xii.*), non quod hujus sacramentum institutionem signaret.

CAP. 86. — *Quibus non sunt danda reliquia. Item ex 2 epistola Clementis papæ.*

(*De cons., dist. 2, c. Tribus.*) Præcipimus ne unquam exterò Ecclesiæ, sive laico, de fragmentis oblationum Domini ad mensam ponatur. Unde scistu qui passim sacrari panes indignis impendis, unde nosti, si a mulieribus mundi sunt? Hinc et David ab Abimelech sacerdote interrogatus, cum panes sibi ad comedendum posceret, si mundus esset a muliere, cum se mundum a triduo profiteretur panes propositionis manducavat (*I Reg. xxi.*).

CAP. 87. — *Non plus quem unam missum faciendam in die. Leo Diocoro Alexandrino episcopo.*

Necesse est autem ut quædam populi pars sua devotione privetur, si unius tantum missæ servato more sacrificium offerre non possunt, nisi prima diei parte convenerint. Studiose ergo fraternalitem tuam familiariter admonemus, ut quod nostræ consuetudini, ex forma paterna traditionis incedit, tua quoque cura non negligas, ut per omnia nolis fide et actibus congruamus. Propter quod, remeante filio nostro Possidonio presbytero, hanc ad dilectionem tuam epistolam dedimus perferandam, qui nostris professionibus atque actionibus frequenter interfuit, et toties ad nos missus, quid in omnibus apostolicæ sedis auctoritas teneret agnovit.

CAP. 88. — *Non esse committenda mysteria vexatis dæmoni vel passione. Gelasius papa ejus nominis primus cap. 21.*

(*Dist. 33, c. Usque adeo.*) Usque adeo sane compemimus illicita quæque prorumpere, ut dæmonibus aliisque passionibus irretitis mysteria sacrosancta tractare tribuatur. Quibus si in hoc opere positis aliquid propriæ necessitatibus occurrit, quis de sua ac fidelium salute contidat, ubi ministros ipsos eurationis humanæ tanta perspexerit calamitatem vexari? Atque ideo necessario removendi sunt, ne quibuslibet (pro quibus Christus mortuus est) scandala-

A lum generetur infirmis. Postremo si corpore sauciatum fortassis, aut debilem nequaquam sancta contingere lex divina permittit, quanto magis doni coelestis dispensatores esse non convenit, quod est deterius, mente percussos?

CAP. 89. — *Non esse sumendum corpus Domini sine catice. Gelasius Majoricus et Joanni episcopis.*

(*De cons., dist. 2, c. Comperimus.*) Comperimus autem quod quidam in eadem regione sumpta tantum corporis sacri portione, a calice sacri cruxis abstineant. Qui procul dubio, quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi, aut integra sacramenta percipiunt, aut ab integris arceantur, quia divisio unius ejusdem mysterii, sine grandi sacrilegio non potest provenire.

B CAP. 90. — *Nulli reprobo sacerdoti ad divini sacramenti mysteria accedendum esse. Gelasius Helpidio episcopo.*

(*1, q. 1, c. Sacrosancta.*) Sacrosancta religio quæ catholicam tenet [continet] disciplinam, tantam sibi reverentiam vindicat ut ad eam quilibet nisi pura conscientia non audeat pervenire. Nam quomodo ad divini mysterii consecrationem celestis Spiritus invocatus adveniet, si sacerdos, et qui eum adesse deprecatur, criminosis plenus actionibus reprobetur?

CAP. 91. — *Omnia figura crucis Christi sanctificari, Stephanus papa Stiliano, Anastasio, Eusebio, Joanni, Paulo, episcopis, etc.*

Numquid non omnia charismata sacerdotalis ministerii crucis figura perficiuntur? Numquid ne baptismatis unda nisi cruce sanctificata peccata relaxat? Et, ut cætera præteramus, sine crucis signaculo quis sacerdotii gradus ascendit?

CAP. 92. — *Nihil pro communicandis fidelibus exigendum esse. Ex sexta synodo Constantinopolitana iii, cap. 23.*

(*1, q. 1, c. Nullus episcopus.*) Nullus episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui sacram dispensat communionem, a percipiente gratiam communionis aliquod pretium exigat. Neque enim venditurgratia, neque pro pretio gratiam Spiritus sancti damus; sed dignis munere sine defraudatione participamus [participare concedimus]. Si quis vero eorum qui connumerantur in clero exegerit ab eo cui sacram communionem dispensat, aliquod pretium, non deponatur, sicut imitator Simoniacæ fraudis.

D CAP. 93. — *Sacramenta Christi Ecclesiæ semper veneranda esse, quamvis a malis ministris administrarentur. Augustinus de unico baptismō (contra Donat. lib. iv, cap. 4.*

Aliud est non habere aliquid, aliud non jure habere, vel illicite usurpare. Non ideo itaque non sunt sacramenta Christi, et Ecclesiæ, quia eis illicite utuntur, non heretici solum, sed etiam omnes iniqui et impi; sed tamè illi corrigeni aut puniendi, illa vero agnoscenda et veneranda sunt.

CAP. 94. — *Ibidem.*

Sicut autem urgeri videor cum mihi dicitur: Ergo hereticus dimittit peccata; sic et ego urgeo, cum dico: Ergo qui cœlestia mandata non servat, avarus,

raptor, fenerator, invidus, verbis saeculo non factis renuntians, dimitit peccata. Si per vim sacramenti Dei, sicut ille, ita et ille: si per meritum suum, nec ille, nec ille. Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur. *Item (ibidem).* Sic in haeresi baptizatus in nomine sanctae Trinitatis, non sit tamen templum Dei si ab haeresi non recesserit, quomodo neque in avaritia in eodem nomine baptizatus sit templum Dei, si ab avaritia non recedat, quae est idolorum servitus? *Item. (Cap. 5, ejusd. lib. dist. 8, c. Frustra. Vide parte 4, c. 235.)* Frustra quidam qui ratione vincuatur, consuetudinem nobis objiciunt, quasi consuetudo sit major veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit sancto Spiritu revelatum. Hoc plane verum est, quia si ratio et veritas consuetudini suffragatur, nihil oportet firmius retineri. Forte in populo Dei stat juxta te avarus, raptor, inhians rebus alienis, quem nosti talem, et fidelis est, ve, potius fidelis vocatur, non eum potes de ecclesia pelere. Non habes aliquem aditum, castigando, et corripiendo corrigerre. Accessurus est tecum ad altare, noli timere, unusquisque proprium onus portabit (*Galat. vi.*) *Item. (Aug. lib. De unico baptismō contra Petilianum cap. 17.)* Quomodo, inquit, ferrem quem novi malum? Nonne melius ipsum ferres, quam te foras efferres? Ecce quomodo ferres, attenderes Apostolum dicentem: *Unusquisque proprium onus portabit,* liberaret te ista sententia. Non enim cum illo communicare avaritiam, sed communicares cum illo Christi mensam. Et quid tibi obesset si cum illo communicares Christi mensam? apostolus dicit: *Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit (I Cor. xi): sibi, non tibi.* (*Aug. De verbis apostol. serm. 68.*) Sane si judex es, si iudicandi potestatem accepisti, ecclesiastica regula si apud te accusatur, si veris documentis testibusque convincitur, coercere, correire, excommunicare, degrada. (*II, q. 3, c. Omnis Christianus.*) Omnis Christianus, dilectissimi, qui a sacerdotibus excommunicatur, Satanā tradi dicitur (*I Cor. v.*) Quomodo? Scilicet quia extra Ecclesiam est diabolus, sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi diabolo tradi dicitur, qui ab ecclesiastica communione removetur. Unde illos quos tunc Apostolus Satanā esse traditos prædicat, excommunicatos a se esse demonstrat.

Cap. 95. — *Non esse communicandū hypocritis et seductoribus populi. Bonifacius martyr Zachariæ papa.*

(*11, q. 3, c. Antecessor.*) Antecessor enim prædecessoris vestri venerandæ memorie Gregorius, dum me indignum ordinavit, et ad prædicandum verbum Dei Germanicis gentibus misit, fidei sacramento me constrinxit ut canonicis et iustis episopis et presbyteris in verbo facto et consensu astipulator et adjutor fierem: hoc autem cum divina gratia implere studui; falsos autem sacerdos hypocritas et seductores populorum, vel corrigere ad viam salutis, vel declinarem et abstinerem a communione

A ipsorum, quod ex parte servavi, et ex parte custodiare et implere non potui, sed spiritualiter implevi sacramentum, quia in consensum, et in consilium illorum non venit anima mea, corporaliter autem ab eis omnino abstinebam non potui. Dum venissem ad principem Francorum, cogente Ecclesiarum necessitate, non tales ibi reperi quales volui, sed tamen in sancta communione corporis Christi illis non communicavi.

Cap. 96. — *Nulli esse detrimentum conversari cum seductoribus et pseudopresbyteris corpore, si non consenserit voluntate. Zacharias papa Bonifacio martyris.*

(*11, q. 2, c. Quod prædecessor.*) Quod prædecessor noster beatae memorie Gregorius hujus sedis

B apostolicæ præsul, dum ad prædicandum verbum Evangelii tuam misisset fraternitatem in Germaniæ partibus et gentibus illis pagani, verbo pollicitatio- nis illam voluit ante esse muniram, ita ut orthodoxos episopos, presbyteros vel quoscumque reperire potuissent in verbo exhortationis perfectos, amplius confirmares, et eis communicares, quod et factum est: si quos vero seductores episopos, aut pseudopresbyteros, vel quosque alios a recta fidei tramite deviantes reperisses, nulla tibi cum eis esset communio, quod te solo Deo solante [solatiante] usque ad præsens spiritualiter servasse confessus es. Vel si omnino propter principalem, et humanum favorem gentis Francorum, dum ad eos accessisses, corporaliter abstinerem non valuisti, cogente necessitate Ecclesiarum Dei, et tamen in eorum consilio et consensu communis anima tua non est coquinata. Itaque propter hoc, quod cum eis conversatus es, non consentiens iniquitatim corum, nullum tibi est detrimentum coram Deo.

Cap. 97. — *Sacramentum quod offertur ab impiis, sibi obcessi, non his pro quibus offertur. Augustinus, libro II contra epistolam Parmentiani, cap. 5.*

(*1, q. 1, c. Per Isam.*) Per Isam Dominus dicit: *Facinorosus qui sacrificat mihi vitulum, quasi qui canem occidat; et qui ponit similaginem, quasi qui sanguinem porcinum; et qui offert thus, quasi qui benedicat idolo (Isa. Lxvi). Post pauca: Quilibet ubilibet offert sacrificium tale, corde, vel factis, hec ut audire mereatur, permicem sibi infert, non illis bonis qui accipiunt ab eis sacramenta eadem, qui secundum prophetam Ezechielem gemunt et mōrent peccata et iniquitates (Ezech. iv), quæ sunt in medio eorum, quamvis se non inde corporaliter separant. Ibidem, cap. 6. Sacrificia impiorum, eis ipsis obserunt, qui offerunt impie. Nam unum atque idem est sacrificium propter nomen Domini quod invocatur, et semper sanctum est, et tale cuique fit, quali corde ad accipiendo accesserit. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit (I Cor. xi). Non ait alius, sed sibi. Et infra. (Cap. 40 ejusd. libri.) Hoc pene in omnibus talibus questionibus intelligendum admonemus; quia scilicet omnia sacramenta cum obsint indigne tractantibus,*

prosunt tamen per eos digne sumentibus. *Ac infra.* A est, atque id cum ea dilectione de qua ipse (Paulus) (*Cap. 11. ejusd.*) Spiritus sanctus in Ecclesia præposito vel ministro sic inest, ut si factus non est, operetur per eum Spiritus sanctus, et ad ejus mercedem in salutem sempiternam, et eorum regenerationem vel ædificationem, qui per eum sive consecrantur, sive evangelizantur. Si autem factus est, quoniam verissimum scriptum est: *Spiritus sanctus disciplina fugiet factum* (*Sap. 1.*) ; deest quidem salutis ejus, ut auferat se a cogitationibus quae sunt sine intellectu: ministerium tamen ejus non deserit, quo per eum salutem operatur aliorum. (*Cap. 13. ejusd.*) *Infra.* l. q. 1, c. *Quod quidam.*) Utrumque sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, illud cum ordinatur: ideoque in catholica utrumque non licet iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam præpositi, pro bono pacis, correcto schismatis errore suscepti sunt; et si visum est esse, ut eadem officia gererent quæ gerebant, non sunt rursus ordinandi : sed, sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra; quia in præcisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est, non in sacramentis, quæ ubicunque sunt ipsa vera sunt. Et cum expedire Ecclesia judicatur, ut propositi eorum venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur; sed manent super eos, ideoque non eis in populo manus imponitur, ne homini, sed ipsi sacramento fiat injuria. *Infra.* (*Paulo post in eodem c.*) De his qui ab Ecclesiæ catholice unitate separati sunt, nulla jam quæstio est, quin et habeant et dare possint, et quin perniciose habeant, pernicioseque tradant extra vinculum pacis. *Et infra.* (*Post aliquot versus.*) Neuti sacramento injuria facienda est. *Infra.* Sicut non recte habet qui ab unitate discedit, sed tamen habet, et ideo redeunti non redditur; sic etiam non recte dat, qui ab unitate discedit, sed tamen dat, et ideo quod ab eo accepit venienti ad unitatem non iteratur. *Infra.* Sicut redeunti non redditur, quod et foris habebat; sic venienti non repetendum est, quod foris acceperat. Unde consequenter intelligitur, per veritatem hominum esse corrugandam, sanctitatem autem sacramentorum in nullo perverso esse violandam. Constat enim eam in perversis hominibus et sceleratis, sive in eis qui intus sunt, sive in eis qui foris, impollutam atque inviolabilem permanente: sed in bonis permanent ad præmium, in malis permanent ad iudicium. *Infra.* (*Cap. 19. ejusdem.*) Quomodo. Catholici non clarificant Dominum qui sacramenta ejus tan debita veneratione prosequuntur, ut ea si etiam ab indignis tractata fuerint, illis sua persistente damnatis, illa intemerata sanctitate permanere demonstrantur. (*Aug. contra epistolam Parmeniani lib. iii, c. 2, 23.*) *Infra.* (Q. 4, c. *Cum quisque.*) Cum quisque fratum, id est Christianorum in Ecclesia societate constitutorum, in aliquo tali peccato fuerit reprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc, ubi periculum schismatis nullum

alibi precipit dicens, ut *inimicum eum non existimetis, sed corripite ut fratrem* (*II Thess. iii.*) *Infra.* (*Eodem cap.*) Quando ita cujusquam crimen notum est omnibus, et omnibus execrabilis appareat, ut vel nullos prorsus vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas disciplinæ.

CAP. 98. — *Aliorum immunditiam mundis obesse non posse.* *Augustinus contra Petilianum in dialogo (lib. ii. contra litteras Petiliiani, cap. 30).*

(1, q. 1, c. *Dominus.*) Dominus declaravit in uno cœtu bovinorum eadem sacramenta sumentum, aliorum immunditiam mundis, obesse non posse. Item Petilianus dixit: *Aut si quisquam carmina sacerdotis memorialiter teneat, nunquid inde sacerdos est, quod ore sacrilego Carmen publicat sacerdotis?*

CAP. 99. — *De eodem. Responsio Augustini.*

Ita istud dicis, quasi modo quæramus, quis sit verus sacerdos, et non quid sit verum baptismus. Ut enim quisque sit verus sacerdos, oportet ut non solo sacramento, sed justitia quoque induatur, sicut scriptum est: *Sacerdotes tui induantur justitiam* (*Psalm. cxxxii.*) Qui autem solo sacramento sacerdos est, sicut fuit pontifex Caiphas persecutor unius et verissimi Sacerdotis, quamvis ipse non sit verax, quod dat tamen verum est, si non det suum, sed Dei. *Item paulo post.* Si ergo Apostolus, nescio cuius alienigenæ testimonium, quia verum comperit, etiam ipse attestatus est; cur nos apud quemlibet iuvenerimus quod Christi est, et verum est, etiam si ille apud quem inventur, perversus et fallax est, non discernimus vitium quod homo habet, et veritatem, quam non suam, sed Dei habet: et dicimus: *Sacramentum hoc verum est; sicut ille ait: Testimonium hoc verum est; nunquid ideo dicimus etiam, Ipse homo verax est, quia dicimus, Sacramentum hoc verum est?* *Item eodem cap.* Vos autem necesse est, ut semper erretis quādū propter hominum vitia, Dei sacramenta violatis, aut nos propter Dei sacramenta, quæ in vobis violare nolumus, etiam vestri schismatis sacrilegium assumere putatis. *Item.* (*Aug. c. 35 ejusd. libri.*) Baptismi ergo puritas, a puritate vel immunditia conscientia sive dantis, sive accipientis omnino distincta est. *Item* (*Cap. 47 ejusdem.*) Memento sacramentis Dei nihil obesse mores malorum hominum, quo illa vel omnino non sint, vel minus sancta sint. *Item* (*Cap. 48 ejusdem.*) Si non habebat Saul sacramenti sanctitatem, quid in eo David venerabatur? Si autem habebat innocentiam, quare innocentem perseguebatur? Nam eum propter sacrosanctam unctionem et honoravit vivum et vindicavit occisum: et quia vel panniculum ex ejus veste prescidi, percusso corde trepidavit. Ecce Saul non habebat innocentiam et tamen habebat sanctitatem non vite sue (nam hæc sine innocentia esse non potest), sed sacramenti Dei, quod et in malis hominibus sanctum est. *Item.* (*Cap. 49 ejusdem 23, q. 5, c. Tu dixisti.*) Tu dixisti, laqueo traditor

perit, laqueum talibus dereliquit. Hoc ad nos omnino non pertinet; neque enim veneramur nomine martyrum eos qui sibi collum ligaverunt. Item. (Aug. cap. 52, lib. II contra litteras Petiliani.) Nos dicimus tale cuique fieri sacrificium, qualis accedit, ut offerat, et qualis accedit ut sumat, et eos de sacrificiis talium manducare, qui ad illam tales accedunt quales et illi sunt. Itaque si offerat Deo malus, et accipiat inde bonus, tale cuique est, qualis quisque fuerit, quia et illud scriptum est: *Omnia mundanda mundis* (Tit. I). Per hanc sententiam veridicam et catholicam etiam vos optati sacrificio non estis polluti, si facta ejus displicebat vobis. Nam utique panis illius panis luctus erat, sub cuius iniquitatibus Africa tota lugebat, sed panem luctus omnibus vobis communem esse, omnium vestrum malum schismatis facit. Item. (Cap. 54 ejusdem lib.) Gratias Deo, quia tandem confessus es, posse valere invocatum nomen Christi ad aliorum salutem, etiam in peccatoribus invocetur. Hinc ergo intelligite cum Christi nomen invocatur, non obesse aliorum saluti aliena peccata.

CAP. 100. — *Quanta sit dignitas ordinis sacerdotalis. In libro questionum Veteris Testamenti, cap. 11.*

(I, q. 1, c. *Dictum est.*) Dictum est a Domino in Numeris ad Moysen et Aaron (Num. vi): Vos ponite nomen meum super filios Israel, ego Dominus benedicam eos, ut gratiam traditio per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis obesse aut prodesse possit, sed meritum benedictionem possentis. Quanta autem dignitas sit ordinis sacerdotalis, hinc advertamus. Dictum est autem de nequissimo Caipha interfectore Salvatoris inter cetera (Joan. vi): Hoc autem a sometipso non dixit, sed cum esset princeps sacerdotum anni illius, prophetavit. Per quod ostenditur Spiritum sanctum gratiarum, non personam sequi digni aut indigni, sed ordinem traditionis: ut quamvis aliquis boni meriti sit, non possit tamen benedicere, nisi fuerit ordinatus, ut officium ministerii exhibeat. Dei autem est effectum tribuere benedictionis.

CAP. 101. — *Quod separatus ab Ecclesia quamvis laudabiliter vivat, vitam habere non possit. Item in epistola concitii ad Donatistas.*

Quisquis a catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter vivere se aestimet, hoc solo scelere quod a Christianitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Quisquis autem in hac Ecclesia bene vixerit, nihil ei prajudicant peccata aliena: quia unusquisque in ea proprium *onus portabil*, sicut Apostolus ait (Galat. vi). Ergo communio malorum non maculat quemquam participatione sacramentorum, sed consensio factorum. Nam si in malis fredit non eis quisque consentiat, portat malus causam suam et personam suam, nec prejudicat alteri, quem in confessione mali operis socium non habet criminis.

A CAP. 102. — *Quod duabus modis non maculant malum cohabitent, si non consentiat, et si redarguat. Idem De verb. Dom. serm. 18.*

A malis corde semper disjungimini ad tempus, caute corpore copulamini. (Pauto post.) Duobus modis non to maculat malus, si non consentias et si redarguas, hoc est non communicare, non consentire. Communicatur quippe, quando facto ejus consortium voluntatis, vel approbationis adjungitur. (Post aliquot versus). Neque ergo consentientes sitis malis, ut approbetis: neque negligentes, ut non arguatis: neque superbientes, ut insolenter [insultanter] arguatis.

CAP. 103. — *Quomodo intelligendum sit, Exite de medio eorum, immundum ne tetigeritis. Ibidem.*

B Recedite, exite inde, et immundum ne tetigeritis (Isa. LII), sed cum tactu cordis, non corporis. Quid enim est tangere immundum, nisi consentire peccatis? Quid est exire inde, nisi facere quod pertinet ad correctionem illorum, quantum pro uniuscunque gradu atque persona salva pace fieri potest? Displicuit tibi quod quisquam peccaverit, non tetigisti immundum: relarguisti, corripiisti, monuisti, adhibuisti etiam (si res exigit) congruum et quæ unitatem non violat, disciplinam existi inde. Clamavit ista Moyses, clamavit Isaías, clamavit Jeremias, clamavit Ezechiel. Videamus si dimiserint populum Dei, et se ad gentes alias transtulerint. Quam multa et quam vehementer Jeremias increpavit in peccatores et sceleratos populi. Inter eos tamen erat, unum cum illis templum intrabat, eadem sacramenta celebrabat, in eadem sceleratorum hominum congregazione vivebat: sed clamando exhibat inde. Hoc est ergo exire inde, hoc est immundum non tangere, et voluntate non consentire, et ore non parere.

CAP. 104. — *Quid sit dicere verbum contra Spiritum sanctum. Item in sermone De verbis Domini.*

(Serm. 11, sub finem.) Ita dicitur verbum contra Spiritum sanctum, cum ex dispersione ad congregationem nunquam venitur, quæ ad remittenda peccata accepit Spiritum sanctum. Ad quam congregationem etiamsi per maleum clericum, sed tamen catholicum, ministrum reprobulum et dictum, aliquis accesserit corde non ficto, in ipso Spiritu sancto accepit remissionem peccatorum: qui spiritum in Ecclesia hac etiam in isto tempore, quo velut area cum palea tritatur, sic operatur ut nullius veram confessionem aspergit etur, nullius simulatione fallatur, atque ita reprobos fugiat, ut etiam per eorum ministerium probos colligat.

CAP. 105. — *Dona Dei pervenire ad eos qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit per quem accipiunt quam Judas fuit. Augustinus in expositione Psalmi x.*

(I, q. 1, c. *Christus.*) Christus quid fecit vobis, qui traditorem suum tanta patientia pertulit, ut ei primum Eucharistiam confectam manibus suis, et ore suo commendatam, sicut cæteris apostolis tradideret (Matth. xxvi; Joan. XIV). Quid vobis fecit Christus, qui eumdem traditorem suum quem diabolum

nominavit, qui ante traditionem Domini nec loculis Dominicis fidem potuit exhibere (*Joan. vi.*), cum cæteris discipulis ad prædicandum regnum cœlorum misit (*Joan. xii et xiii.*), nisi ut mostrareret dona Dei pervenire ad eos, qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit per quem accipiunt, qualis Judas fuit?

CAP. 106. — *Non minus reum esse eum qui Verbum Dei negligenter audierit, quam eum qui corpus Christi ad terram sua negligenter cadere permisit.* Item *August.*, lib. quinquaginta Homiliarum, hom. 26.

(*1. q. 1. c. Interrogo*). Interrogo vos, fratres et sores dicite mibi quid vobis plus esse videtur corpus Christi, an verbum Christi? Si vultis verum responderem, hoc dicere debetis, quod non sit minus verbum Dei, quam corpus Christi. Et ideo quanta sollicitudine observamus, quando nobis corpus Christi ministratur, ut nihil ex ipso de manibus nostris in terram cadat: tanta sollicitudine observemus, ne verbum Dei, quod nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus aut loquimur, de corde nostro depereat, quia non minus reus erit, qui verbum Dei negligenter audierit, quam ille qui corpus Christi sua negligenter in terram cadere permisiterit.

CAP. 107. — *Non posse rite offerri, nisi per sacerdotem justum et sanctum.* Idem.

(*1. g. 1. c. Neque potest rite*). Neque enim id potest rite offerri, nisi per sacerdotem justum et sanctum, nec nisi ab eis accipiatur quod offertur pro quibus offertur, atque id sine virtute sit, ut pro virtutis mundandis possit offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificium Deo volunt.

CAP. 108. — *Quod Deus odit et a se projicit festivitates hæreticorum.* Hieronymus in Amos propheta.

(*In c. v. Amos. 24. q. 1. c. Odi.*) *Odi et projiciunt vestites vestras, et non capiam odorem vestrum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocausta et munera vestra non accipiam, et vota pinguitum vestrorum non recipiam.* Odit autem Deus, et non solum odit, sed projicit festivitates eorum, qui non celebrant festivitates Dei, sed suas. *Et post pauca.* Odit Deus sacrificia hæreticorum, et a se projicit, et quocunque sub nomine Dei fuerint congregati, detestatur fetorem eorum, et claudit nares suas. Odisse autem, et non odorari, et projicere, humana loquitur similitudine, ut nos affectum Dei nostris sermonibus agnoscamus. Et si holocausta obtulerent ut videantur jejunare, dare elemosynas, pudicitiam polliceri, quæ holocausta sunt vera, non ea suscepit Dominus. Non sacrificiorum magnitudinem, sed offereuntum merita causaque dijudicat. Unde et vidua quæ in carbonam duo minute miserat, omnibus a Salvatore præferuntur (*Luc. xxii.*), quia Dominus non ea quæ offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium.

CAP. 109. — *Quod apud Deum non sententia sacerdotum, sed vita reorum queritur.* Item super Mattheum, cap. 16.

Quæcumque ligaveritis super terram, et cætera.

A Istum locum episcopi et presbyteri non intellegentes, aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilium, ut vel damment innoceotem, vel solvere se noxiis arbitrentur, cum apud Dominum non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur.

CAP. 110. — *Quod sacerdotes sine macula accedere debent ad sacrificium.* Item in Sophoniam, cap. 3.

(*1. q. 1. c. Sacerdotes.*) Sacerdotes qui Eucharistiae serviant, et sanguinem Domini populus ejus dividunt, impie agunt in legem Christi, putantes Eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam: et necessarium esse tantum solemnem orationem, et non sacerdotum merita, de quibus dicitur (*Lev. xxi*): *Et sacerdos in quacunque fuerit macula, non accedit offerre oblationes Domino.*

CAP. 111. — *De Pascha et Quadragesima, quomodo celebranda sint.* Beatus Augustinus in libro Responsionum ad Januarium.

(*Epistol. num. 116, cap. 15.*) In Scripturis quidem veteribus ad agendum Pascha non est præceptum tempus nisi ex mense novorum luna decima quarta usque ad vigesimam primam. Ex Evangelio tamen quia manifestum est quo etiam die Dominus crucifixus sit, et in sepultura fuerit, et resurrexit, adjuncta est etiam ipsorum dierum observatio per Patrum concilia, et orbi universo Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere. Quadragesima jejuniorum habet auctoritatem et in veteribus libris ex jejuniu Moysi et Eliæ (*Reg. xix; Exod. x.*), et ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus jejunavit, demonstrans Evangelium non dissentire a lege et prophetis (*Matth. iv.*). In persona quippe Moysi lex, in persona Eliæ prophetæ accipiuntur. Inter quos in monte gloriatus apparuit Dominus, ut evidenter emineret, quod de illo dicit Apostolus: *Testimonium habens a lege et prophetis.* In qua ergo parte anni congruentius observatio Quadragesimæ constitueretur nisi confinis atque contigua Dominicæ passionis? quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui opus est hac continentia, ut ab ipsis mundi amicitia jejunetur, quæ utique fallaciter blandiri, et illecebrarum succos circumspargere, atque jacere non cessat.

CAP. 112. — *Quod homo jejunus sumere debet corpus Domini.* Item *Aug.*, epist. 118, ad Januarium.

(*De cons. dist. 1. c. Liquido, et P. Lomb.* lib. iv, dist. 8, § c.) Liquido appetat quando primo accepit percuti corporis et sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Nunquid tamen propterea calumnianum est universæ Ecclesie, quod a jejunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti prius in os Christiani Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus. propterea pranzi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendo convenire debent, aut sicut faciebat quos Apostolus arguit, et emendat, mensis suis ista miscere. Namque Salvator quo vehe-mentius commendaret mysterii illius altitudinem,

ultimum hoc voluit infigere cordibus, et memoriae discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcipit quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis per quos Ecclesiæ dispositurus erat servaret hunc locum. Nam si hoc ille mouisset, ut post cibos alios semper acciperetur, credo quod eum morem nemo variasset [mutasset]. Cum vero ait Apostolus de hoc sacramento loquens (*I Corinth. xi*): Propter quod, fratres, cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate: si quis esurit, domi manducet, ut non ad judicium convenientis: statim subtexuit: Cætera autem, cum venero, ordinabo. Unde intelligatur, quia multum erat, ut in epistola totum illis agendis ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla horarum diversitate variatur [morum varietate mutatur].

CAP. 113. — *Quod omnibus pro quibus sunt non sunt oblationes, et obsecrations, sed his tantum quibus dum vivunt, comparantur ut prosint. Item ex libro pro defunctis secundo.*

(*August., lib. De cura pro mort. agend., cap. 18.*) Non aestimemus ad mortuos pro quibus curam gerimus pervenire, nisi quod pro eis sive altaris, sive orationum, sive eleemosynarum sacrificiis solemniter supplicamus: quamvis non pro quibus sunt omnibus prosint, sed his tantum pro quibus dum vivunt, comparatur, ut prosint. Sed quia non discernimus qui sint oportet ea pro regeneratis omnibus facere, ut nullus eorum prætermittatur, ad quæ hæc beneficia possint et debeant pervenire. Melius enim semper erunt ista bis quibus nec obsunt, nec prosunt, quam eis deerunt quibus prosunt: diligenter tamen facit hoc quisque pro necessariis suis, quod pro illo fiat similiter a suis. Corpori autem humano quidquid impeditur non est presidium salutis, sed hæritatis officium, secundum affectum quo nemo unquam carnem suam odio habuit. Unde oportet, ut quam potest pro carne proximi curam gerat, cum ille inde recesserit qui gerebat: et si hæc faciunt qui carnis resurrectionem non credunt, quanto magis debent facere qui credunt? ut corpori mortuo, sed tamen resurrecto, et in æternitate mansuro impensum hujusmodi officium sit etiam quodammodo ejusdem fidei testimonium. Quod vero quisque apud memorias martyrum sepelitur, hoc tantum mihi videtur prodesse defuncto, ut commendans eum etiam martyrum patrocinio, affectus pro illo supplicationis augeatur.

CAP. 114. — *Toties communicandum esse presbytero, quoties missam in una die cœbraverit. Ex concilio Toletano XII, cap. 5.*

(*De cons., dist. 2, c. Relatum est.*) Relatum est nobis quosdam ex sacerdotibus non tot vicibus communionis sanctæ gratiam sumere, quod sacrificia una die videntur offerre, sed in una die si plurime per se Deo offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus a communione suspendunt, et in sola tantum extremi sacrificii oblatione, communionis san-

A cte gratiam sumunt: quasi non sit toties illi vero et singulari sacrificio participandum, quoties corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi immolatio facta constiterit. Nam ecce ait Apostolus: Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris? (*I Cor. x.*) Certum est quod hi qui sacrificantes non edunt, rei sunt Dominicæ sacramenti. Quicunque ergo sacerdotum deinceps divino altario sacrificium oblatus accesserit, et se a communione suspenderit, ab ipsa quæ se indecenter privari gratia communionis, anno uno repulsum se noverit. Nam quale illud erit sacrificium, cuius nec ipse sacrificans participes esse conognoscitur? Ergo modis omnibus tendunt, ut quotiescumque sacrificans corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi in altari immolat, toties perceptionis corporis et sanguinis Christi participem se prebeat.

B CAP. 115. — *Nihil pro balsamo exigendum esse, cap. 4.*

Placuit ut parum balsami quod benedictum pro baptismo sacramento per ecclesiæ datur quia a singulis tremisses pro ipso exigi solent, nihil ulterius exigatur, ne forte quod pro salute animarum per invocationem sancti Spiritus consecratur, sicut Simon Magus donum Dei pecunia voluit emere (*Act. viii.*), ita nos venundantes damnabiliter vendemur.

C CAP. 116. — *Timendum esse, ne sicut in Heli propter vitia sacerdotum, sanctuarium Dei destituantur. Idem in Epistola ad hominem qui se dicit penitentem in sæculo conversantem.*

Heli sacerdos sanctus fuit, sed habuit filios qui, ut in Hebreorum voluminibus legimus (*I Reg. iv.*), fornicabantur cum mulieribus in tabernaculo Dei, et in similitudinem tui impudenter sibi Dei ministerium vindicabant. Unde et locus tabernaculi ipse subversus est, et propter vitia sacerdotum, Dei sanctuarium destitutum est, quanquam et ipse Heli dum est nimium lenis in filios, offendit Deum: tandem habeat potestatem te episcopi tui iustitia liberare, ut timendum sit ne proptere de solio suo corruens, pereat insanabilis. Oza levites arcum Domini, quam portare ipse debuerat, quasi ruentem sustentare voluit, et percussus est (*II Reg. vi.*). Quid de te futurum putas, qui stantem arcum Domini præcipitare conatus es? Quanto episcopus qui te ordinavit probabilis est, tanto tu amplius detestandus, quod talem hominem fecellisti. Solemus mala nostra scire novissimi, ac liberorum, ac conjugum vitia, vicinis canentibus ignorare. Noverat te omnis Italia, universi ante altare Christi stare ingemiscerant, nec tu tam callidus eras, ut prudenter tua vita celares, sic aestuabas, sic sudanter te, et lascivientem hoc atque illuc rapiebat voluptas, ut quasi quosdam triumphos, palmamque vitiorum, de expletis libidinibus sublevares.

D CAP. 117. — *Ut nullus presbyter absque sacerdotaliibus vestimentis missam celebret. Ex concilio Remensi, cap. 4.*

(*Burchardus, lib. II, cap. 50.*) Ut nullus presbyter

absque amictu, alba et stola, et fanone, et casula, A *Cap. 121.* — *Ut presbyteri plebes admoneant, ut bubulos atque porcarios in principaliibus festis ad missam venire permittant. Ex concilio Rothomag. cap. 5.*

Cap. 118. — Ut omnis presbyter in sua ecclesia Dominicis diebus aquam benedicat. Ex concilio Nannetensi, cap. 5.

Omnibus diebus Dominicis quisque presbyter in sua ecclesia ante missarum solemnia aquam benedictam faciat in vase mundo, et tanto mysterio [ministerio] convenienti; de aqua populus intrans ecclesiam aspergatur: et atrium ejusdem ecclesiae cum crucibus circumdeundo similiter aspergatur, et pro animabus ibidem quiescentibus oret. Et qui voluerit in vasculis suis accipiat ex ipsa aqua, et per mansiones, et agros, et vineas, super pecora quoque sua, atque super pabula eorum, nec non super cibos et potum suum, conspergat.

Cap. 119. — Ut missæ peculiares in diebus solemnibus non fiant. Ex dictis Augustini.

Et hoc attendendum est, ut missæ peculiares, quæ per dies solemnies a sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, ut per eas populus a publicis missarum solemnibus, quæ hora tertia canonice fiunt, abstrahatur: quia pessimum usus est apud quosdam in Dominicis diebus, sive in quibuslibet festivitatibus mox missam celebrare, quamvis et si pro defunctis sit, cum audierit abscedat: et per totum diem a primo mane ebrietati et comedationi potius quam Deo deserviat. Admonendus est populus, ut ante publicum peractumque officium ad cibum non accedit, sed omnes publica ad sanctam matrem Ecclesiam missarum solemnia, et prædicationem audituri convenient. Et ut sacerdotes missas celebrent hora tertia, ut populus a publicis solemnibus non abstrahatur. Sed et sacerdotes qui in circuitu urbis sunt, aut in eadem urbe, et populus (ut praediximus) in unum ad publicam missarum celebrationem convenient: exceptis Deo sacris feminis, quibus mos est ad publicum non egredi, sed claustris monasterii [clausis monasteriis] contineri.

Cap. 120. — Ut omnes presbyteri in diebus festis admoneant populos quas preces fundere debeant. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8.

Oportet ut in diebus Dominicis vel festis post sermonem missarum intra solemnia habitum, plebem sacerdos admoneat, ut juxta apostolicam institutio-nem, omnes in communione per diversis necessitatibus preces fundant ad Dominum, pro rege, et episcopis, et rectoribus Ecclesiarum, pro pace, pro peste, pro infirmis qui in ipsa parochia lecto decumbant, pro nuper defunctis, in quibus singulatim precibus orationem Dominicam sub silentio dicat. Sacerdos vero orationes ad hoc pertinentes per singulas admonitiones solemniter expleat. Post hæc sacra celebretur oblatio. Ait enim Apostolus: *Obscurum primum omnium fieri orationes, etc. (I Tim. ii).*

(*Burchardus, lib. II, cap. 71.*) Admonere debent sacerdotes plebes subditas sibi, ut bubulos, atque porcarios, et alios pastores vel aratores, qui in agris assidue commorantur, vel in silvis, et ideo more pecudum vivunt, in Dominicis et in aliis festis diebus saltem vel ad missam faciant vel permittant venire. Nam et hos Christus pretioso sanguine suo redemit. Quod si neglexerint, pro animabus eorum absque dubio rationem se reddituros sciant. Siquidem Dominus veniens in hunc mundum non elegit honoratiores atque nobiliores quosque, sed pisca-tores atque idiotas sibi discipulos ascevit, ut ostendetur in facto quod ipse verbis in Evangelio affirmat dicens: *Quod hominibus est altum, abominabile est apud Deum (Luc. xvi).* Et salva altiori intelligentia, nativitas nostri Redemptoris primo omni-pastoribus ab angelis nuntiatur (*Luc. ii.*).

Cap. 122. — De alterius presbyteri parochiano. Ex concilio Nannetensi, cap. 19.

(*16, q. 1, c. Cunctis fidelibus.*) Ut Dominicis vel festis diebus presbyteri antequam missas celebrent plebem interrogent, si alterius parochianus in ecclesia sit qui, proprio contemptu presbytero, ibi velit missam audire. Quem si invenerint, statim ab ecclesia ejiciant, et ad suam parochiam redire compellatur. Similiter interrogent si aliqui discordantes sint, qui inter se litem implacabilem habeant: et si inventi fuerint statim reconcilientur. Quod si noluerint pacem suscipere, ab ecclesia ejiciantur usquequo ad charitatem redeant. Non enim possumus manus vel oblatam ad altare offerre, nisi prius fratri reconciliemur. His ita peractis, sacerdotes missarum solemnia rite peragant.

Cap. 123. — De ordinatis et reliquis fidelibus, quod sine licentia sui episcopi nihil agere debeant. Ex Epist. Clementis papæ cunctis fidelibus missa.

Quapropter cunctis fidelibus et summopere omnibus presbyteris et diaconibus ac reliquis clericis attendendum est ut nihil absque licentia proprii episcopi agant. Non utique missas sine jussu ejus quisquam presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quidquam quod ad episcopum pertinet absque ejus permisso faciat. Similiter et reliqui populi, majores scilicet et minores, per ejus licentiam quidquid agendum est agant, nec sine ejus permisso a sua parochia abscedant, vel in ea adventantes morari præsumant. Animæ eorum ei creditæ sunt, ideo omnia ejus consilio agere debent, et eo inconsulto nihil. Quicunque obediunt ei, Deo obediunt: quicunque autem ei non obediunt, indubitanter rei et reprobi existunt.

Cap. 124. — De sacerdotibus, si missarum tempore aliquis eventus ægritudinis accesserit. Ex concilio Toletano VII, cap. 2.

(*7, q. 1, c. Nihil contra.*) Nihil contra ordinem statutum [ordinis statutum] temeritatis ausu præsu-

matur, nec illa quæ summa veneracione censentur A subito subrui faciat, aut mentem alienatione vel vel minimo præsumptionis tactu [actu] solvantur, cum ad hoc tantum fieri jussa sunt, nec interrupta noseuntur, nec languoris præventu, robore salutis natura privetur. Non solum ergo fragilitati consolitur humanæ, sed etiam sacris ministeriorum Dei providet habere sollicitudinem. Censemus ergo convenire, ut cum a sacerdotibus missarum tempore sancta mysteria consecrantur, si aegritudinis accident quilibet eventus, quo cœplum nequeat consecrationis expleri mysterium, sit liberum episcopo vel presbytero ut alter expletat consecrationem officii cœpti. Non enim aliud ad supplementum initiatis mysteriis competit, quam aut incipientis aut consequentis complenda benedictione sacerdotis : quæ nec perfecta videri possunt, nisi perfectionis ordine compleantur. Cum enim omnes simus unum in Christo, nihil contrarium diversitas format, ubi efficaciam prosperitatis unitas fidelis repræsentat. Quod etiam consultum cuncti ordinis clerici indictum vel indultum est [individuum esse] sibi non ambigant : sed ut permisum est præcedentibus statim alii pro complemento succedant. Nec tamen quod naturæ languoris causa consulitur, in presumptionis perniciem convertatur. Nullus post cibum potumque sive quodlibet minimum sumptum missas facere, nullusque absque patentis proventu molestia minister vel sacerdos cum operit, imperfecta officia præsumat omnino relinquere. Si quis hæc temerare præsumperit, excommunicationis sententiam sustinetur.

CAP. 125. — *De presbyteris qui dæmonibus variisque passionibus vexantur, quod illis sacra tractare non licet. Ex decretis P[etri] pap[ae], cap. 5.*

(*Dist. 33, c. Communiter*). Bene siquidem majorum regulis diffinatum est, ut dæmoniacis aliquis passionibus irretitus ministeria sacra tractare non licet. Cui præcepto, consulto rationis adhibito, id communiter diffinimus, ut nullus de his qui aut in terra arrepti a dæmonibus eliduntur, aut quolibet modo vexationis incuribus efferruntur, vel sacræ audeant ministrare altariis, vel indiscutte se de divinis ingerant sacramentis : exceptis illis qui corporum incommoditatibus dediti, sine hujusmodi passionibus in terram probantur elisi, qui lamen et ipsi tandiu erunt ab officio suo, et ordine et loco suspensi, quoisque unius anni spatio per discretionem episcopi inveniantur ab incursu dæmonum alieni [liberati].

CAP. 126. — *De eadem re. Ex decretis Soteris pap[ae], cap. 8.*

(*De cens., dist. I, c. Ut illud*). Ut illud divini oraculi monentis singuli præcaveant quo scribitur : *Vix soli, quia cum ceciderit non habet sublevantem* (*Eccle. iv*). Summopere verendum est nobis et cœendum, ne horis illis atque temporibus quibus Deo psallitur, vel sacrificatur, unicuique divinis singulariter officiis insistenti, perniciosa passio, vel corporis quælibet valetudo occurrat, quæ aut corpus

A subito confundat. Pro hujusmodi ergo casibus præcaventes necessarium duximus instruere, ut ubi temporis vel loci sivecleri copia suffragatur, habeat quisquis ille canens Deo atque sacrificans post se vicini solaminis adjutorem, ut si aliquo casu ille qui officia impleturus accedit, turbatus fuerit, vel ad terram elisus, a tergo semper habeat, qui ejus vicem exsequatur intrepidus, et officium incepsum adimpleat.

CAP. 127. — *De presbyteris, ne soli missan celebrent. Ex eodem, cap. 10.*

(*De cons., dist. I, c. Hoc quoque*). Hoc quoque statutum est, ut nullus presbyterorum missarum solemnia celebrare presumat, nisi duobus præsentiibus, sibique respondentibus, ipse tertius habeatur, quia cum pluraliter dicitur ab eo : Dominus vobis scum, et illud, in secretis : Orate pro me; aperiissime convenit, ut et ipsius respondeatur salutationi.

CAP. 128. — *De illis qui conjugati presbyteri oblationem spreverint. Ex concilio Agathensi.*

Si quis discernit presbyterum conjugatum, tanquam occasione nuptiarum quod offerre non debat, et ab ejus oblatione ideo se abstinet, anathema sit.

CAP. 129. — *Ut presbyteri communient quotiescumque missas celebraverint. Ex concilio Rotomagensi cap. 2.*

Dictum est nobis quod quidam presbyteri celebrata missa detrectantes ipsi sumere divina mysteria quæ consecrantur, calicem Domini mulierculis quæ ad missas offerunt, tradunt, vel quibusdam laicis qui judicare corpus Domini nesciunt, id est discernere inter cibum spiritualem atque carnalem. Quod quantum sit omni ecclesiastice religione contrarium, pietas fidelium novit. Unde omnibus presbyteris interdicimus, ut nullus in posterum hoc facere presumat, sed ipse cum reverentia sumat, et diacono, aut subdiacono ministris altaris colligenda tradat. Illud enim attendat, ut eos propria manu communicet. Nulli autem laico aut feminæ eucharistiam in manibus ponat, sed tantum in os ejus cum his verbis ponat : Corpus Domini et sanguis prost tibi ad remissionem peccatorum, et ad vitam æternam. Si quis hæc transgressus fuerit, quia Deum omnipotentem contempsit, et quantum in ipso est inhonorat, ab altari removeatur.

CAP. 130. — *De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10.*

Auditum est aliquos presbyteros missam celebrare et non communicare omnino, quod in canonibus apostolorum interdictum esse legitur ; vel quomodo recte dicere possunt si non communicaverint : Sumpsimus, Domine, sacramenta, etc. *Ibidem, cap. 11.* Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, vel quilibet ex sacerdotali catalogo, facta oblatione non communicaverit, aut causam dicat, et si rationabilis fuerit veniam consequatur, aut si non

dixerit communione privetur, tanquam qui populo A Cap. 136. — *De eadem re. Ex decretis Gelasii papæ ejus nominis primi, cap. 28.*

Cap. 131. — *Ut calix, et patena ex auro vel argento aut saltem ex stanno fiat, ex ære vero vel aurichalco nunquam. Ex concilio Remensi, cap. 6.*

(Burchardus, lib. iii, cap. 98, de cons. dist. 1, c. Ut calix). Ut calix Domini cum patena, si non ex auro, omnino ex argento fiat. Nec causeatur presbyteri, avaritia suadente, de paupertate vel impossibilitate, cum quarta pars ex omnibus quæ ad ecclesiam pertinent in fabricis ipsius ecclesie sit impendenda. Admonendus est etiam populus, ut aliquid in donariis Domini offerat, sicut ille antiquus populus sub Moyse in tabernaculo Domini fecisse legitur. Si quis autem tam pauper est, saltem stanneum calicem habeat, de ære autem, aut aurichalco non fiat calix, quia ob vini virtutem æruginem pariterque vomitum provocat. Nullus autem in ligneo, aut in vitro calice præsumat cantare.

Cap. 132. — *De Observanda mensa Christi. Ex eodem, cap. 5.*

Observandum est ut mensa Christi, id est altare ubi corpus Dominicum consecratur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi sanctorum reliquiae reconduntur, ubi preces et vota populi in conspectu Dei a sacerdote offeruntur, cum omni veneratione honoretur: et mundissimis linteis et palliis diligentissime cooperiatur, nihilque super eo ponatur nisi capse cum sanctorum reliquiis, et quatuor evangelia. Expleta missa calix cum patena et sacramentorum liber, cum vestibus sacerdotaliibus, in mundo loco sub sera recondatur.

Cap. 133. — *Ut corporale ex purissimo linteo sit, et unius materie. Ex eodem, cap. 3.*

Corporale super quod sacra oblatio immolatur, ex mundissimo linteo sit: nec in eo alterius generis materia pretiosior aut vilior misceatur, et nunquam super altare maneat, nisi in tempore missæ, sed aut in sacrario cum libro ponatur, aut cum calice et patena in mundissimo loco recondatur, vel quando abluitur a sacerdote, diacono vel subdiacono, primo in ecclesia in loco et vase ad hoc preparato abluitur, eo quod ex Dominico corpore et sanguine infectum sit. Post haec a lavandario in mundo loco ponatur.

Cap. 134. — *Ut sacrificium altaris non in serico vel tincio panno celebretur. Ex epistola Eusebii papæ, cap. 51.*

(De cons., dist 1, c. Consulto). Hic inter cætera predicta consulto omnium statuimus ut sacrificium altaris non in serico panno, aut intincto, quisquam celebrare præsumat, sed in puro linteo ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato atque contexto, sicut corpus Domini nostri Jesu Christi in sindone linea munda sepultum fuit.

Cap. 135. — *Ut mulieres ad altare non accedant, et de officiis virorum se non intromittant. Ex concilio Laodicensi, cap. 44.*

Quod non oportet mulieres ingredi ad altare, et ea contingere quæ virorum officiis deputata sunt.

Nihilominus impatienter audivimus, tantum divinorum rerum subesse despectum, ut feminæ sacris altaribus ministrare ferantur, cunctaque non nisi virorum famulatu deputata, sexui cui non competit, exhiberi.

Cap. 137. — *Ut laici juxta altare non sedeant. Ex concilio Mogonti, cap. 13.*

Ut laici secus altare quo sancta mysteria celebrantur inter clericos tam ad vigilias, quam ad missam, stare vel sedere penitus non presumant, sed pars illa que cancellis ab altari dividitur, tantum psallentibus pateat clericis. Ad adorandum vero et communicandum laicis et feminis, sicut mos est, pateant sancta sanctorum.

B Cap. 138. — *De illis sacerdotibus qui in ecclesia dum evangelia leguntur, sedere præsumunt. Ex epistola Anastasi primi papæ episopis Germaniæ ac Burundie directa, cap. t.*

Anastasius episopus cunctis Germanicis et Burundie regionis episopis in Domino salutem. Exegit dilectio vestra, charissimi, ut ex auctoritate sedis apostolicæ vestris deberemus consultis respondere. Et quamvis non prolixæ, sed succincte hoc agere propter quasdam alias occupationes festinaremus, denuo tamen si necesse fuerit, ob has et alias necessitates quasi ad caput, mittere charitable non dubitetis, quia vestras preces et nunc, et tunc acceptabiles habemus. Significatis enim quosdam sacerdotes in ecclesia quando Evangelia leguntur sedere, et Salvatoris Domini verba non stantes, sed sedentes audire: et hoc ex majorum traditione se accepisse narratur. Quod nullatenus deinceps fieri sinatis apostolica auctoritate mandamus; sed dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur, sacerdotes et cæteri omnes non sedentes, sed venerabiliter in conspectu Evangelii stantes, Dominica verba intente audiant, et fideliter adorent.

C Cap. 139. — *Ut nullus calicem vel patenam vel vestimenta sacerdotalia in vadimonio tabernario præstare præsumat. Ex concilio Remensi, cap. tt.*

(Burch. lib. iii, cap. 104). Ut nullus presbyter præsumat calicem vel patenam, vel pallium altaris, vel vestimenta sacerdotalia, aut librum ecclesiasticum tabernario vel negotiatori, aut cuilibet laico vel feminæ, in vadimonio dare, nisi justissima necessitate urgente; quia tanta est sanctitas sacri ministerii, ut, salva aliorum mysterii intelligentia, etiam Dominus per prophetam prohibuerit, ne cum sanctis vestimentis sacerdos procedat ad populum, sed illa intra sancta dimittat a colloquio divino rediens. Et cui in tabernas ab bibendum a sacris canonibus ingredi prohibetur, sanctificata sacro mysterio nec ad contingendum immundis, quanto minus in vadimonium exhibere debet? Sicut Stephanus sanctus papa et martyr sanctum Hilarium in suis decretis docuit.

D Cap. 140. — *Ex concilio Aurelianensi, cap. 9.*
Nullus sacerdos seu laicus calicem aut patenam

aut qualibet vasa sacra, et divino cultui mancipata ad alios suos usus retorquere presumat. Nam quicunque de calice sacro aliquid aliud bibt praeter Christi sanguinem qui in sacramento accipitur, et patenam ad aliud officium habet quam ad altaris ministerium, deterrendus est exemplo Balthasar, qui dum vasa Domini in usus communes assumpsit, vitam pariter cum regno amisit.

CAP. 141. — *Quod licitum sit episcopis cum consilio cleri de thesauro ecclesiae, sue familiæ in necessitate subventre. Ex concilio Aurelianensi, cap. 5.*

Licitum sit episcopis, presentibus presbyteris et diaconibus, de thesauro ecclesiae, familiæ et pauperibus ejusdem ecclesiae secundum canonis-

A eam institutionem juxta quod indiguerint erogare.

CAP. 142. — *De coopertorio altaris, nullum corpus dum ad tumulum defertur legendum esse. Ex concilio Aurelianensi, cap. 30.*

De opertorio Dominici corporis vel altaris, nunquam corpus dum ad tumulum evehitur, obtegatur, et sacro velamine dum corpora honorantur, altaria polluantur.

CAP. 143. — *Ne ad nuptiarum ornatum ministeria divina præstentur. Ex eodem, cap. 8.*

(*De cons., dist. 1, c. Ad nuptiarum*). Nec ad nuptiarum ornatum ministeria divina præstentur, ne [ut] duni improborum tactu vel pompa secularis luxuria polluantur, ad officia sacri ministerii [mysterii] videantur indigna.

DECRETI PARS TERTIA

De Ecclesia, et de rebus ecclesiasticis, et earumdem reverentia et observatione.

CAP. 1. — *Ecclesie statum similem navi magnæ, quæ, per mare undosum, diversis e locis et regionibus viros portat, ad unam potenter regni urbem properantes. Clemens Petri successor apostoli ad Jacobum fratrem Domini Hierosolymitanum videlicet episcopum (epist. 1).*

Similis est omnis Ecclesiae status navi magnæ, quæ, per pelagus undosum, diversis e locis et regionibus viros portat, ad unam potenter regni urbem properante cupientes. Sit ergo navis hujus Dominus ipse omnipotens, gubernator vero sit Christus. Tunc deinde proretæ officium episcopus impletat, presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum locum teneant, hi qui catechizant nautologis conferantur, epibatis autem totius fraternalitatis multitudine sit similis. Ipsum quoque mare hic mundus habeatur, ventorum vero varietates et turbinum, diversis tentationibus conferantur: persecutions, tribulationes, sive pericula, fluctibus exæquentur. Terreni vero spiritus, qui vel de torrentibus, vel de convallibus spirant, pseudoprophetarum, et seductorum, seu pravæ doctrinæ verba docentur. Promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus saeculi sunt judices, et pericula minantur et mortes. Bitalassa vero loca quæduplicibus undæ fallacis æstibus verberantur, dubiæ mente, et de promissionum veritate mutantibus conferantur. Hypocritæ vero et dolosi, pyratis similes habeantur. Jam vero rapidus vortex, et tartarea Charybdis, et saxis illisa naufragia, ac mortiferæ submersiones, quid aliud æstimanda sunt quam peccata? Restat igitur ut hæc navis cursu prospero, tuta possit portum desideratæ urbis intrare, et ita Deo precem effundere ut navigantes mereantur audiri.

B CAP. 2. — *Ut Ecclesia domusque Dei a populis honoretur, canibus autem pervia non sit. Ex concilio Remensi, cap. 2.*

Ut Ecclesia domusque Dei a populis juxta dignitatem bonetur, canibus autem pervia non sit. Secularia iudicia, negotia, vel vaniloquia, in ea non exerceantur, quia domus Dei, domus orationis debet esse, non spelunca latronum (*Math. xxi*), vel placita mulierum; nec inde exeant, donec compleatur benedictio.

CAP. 3. — *Quid sit Ecclesia. Ex decretis Julii papæ, cap. 5.*

(*Isidorus, lib. 1 De ecclesiast. off., cap. 1*). Ecclesia, Græcum nomen est, quod in Latinum vertitur *convocatio*, propterea quod omnes ad se vocet. Catholica, id est universalis, ideo dicitur, quia per universum mundum est constituta, vel quoniam catholica, hoc est generalis, in eadem doctrina est, ad instructionem.

CAP. 4. — *Quare apostoli in Iudea prædia ad extenuandas ecclesias non colligerint. Ex decretis Melchiadii papæ, capite 8. De primitiva Ecclesia.*

(*12, q. 1, c. Futuram Ecclesiam*). Nemo qui Scripturas divinas legit, ignorat quod in principio nascentis Ecclesiae discipuli in unum congregati sunt cum multititudine credentium, quibus erat cor unum et anima una; quique vendentes prædia et possessiones suas, afferebant pretia, et dividebant singulis, prout cuique opus erat (*Act. iv*). Futuram namque Ecclesiam in gentibus apostoli prævidebant, maximeque quia Dominus illi prædixerat: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium* (*Marc. xvi*); vel quia expellendos a Iudea noverant se, et in gentibus dispergundos, Ecclesiamque congregandam ex-

rudi populo, idcirco praedla in Iudea minime sunt adaepti, sed pretia tantummodo ad fowendos egenos. At vero cum inter turbines, et adversa mundi succresceret Ecclesia, adeo usque pervenit ut non solum gentes, sed etiam Romani principes, qui pece totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi et baptismi sacramenta concurrenter.

CAP. 5. — *Quod sacerdotes et ceteri fideles agros quos vendere solebant, decreverunt plus utilitatis conferre, si Ecclesiis traditi, de annuis redditibus fideles paserent, quam si venderentur. Ex decreto Urbani papæ, cap. 2.*

(42, q. 1, c. *Videntes*). Videntes autem sacerdotes, et Levites, atque reliqui fideles plus utilitatis posse afferre, si hæreditates et agros quos vendebant, Ecclesiis quibus presidebant episcopi, tradiderent, eo quod ex sumptibus eorum, tam præsentibus quam futuris temporibus plura et elegantiora possent ministrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio ipsorum, cœperunt prædia et agros quos vendere solebant, matribus ecclesiis tradere, et ex sumptibus eorum vivere.

CAP. 6. — *Quo tempore viri religiosi se ipsos Domino consecrarint, ædificantes basilicas in suis fundis. Ex decreto Melchiadis papæ, cap. 12.*

Ab illo tempore, et deinceps viri religiosi non solum possessiones et prædia, quæ possederant, sed etiam semetipsos Domino consecrarunt, ædificantes basilicas in suis fundis in honore sanctorum martyrum, ac per civitates monasteria, in quibus cœtus Domino servientium convenirent. Denique reges, et præsides, ac magistratus non solum adjacentia tribuere, sed etiam ipsi propria largiti sunt per universa regna terrarum, unde alerentur egentes, qui nihil in mundo possidebant, ecclesiæque fabricarentur atque restaurarentur, Deoque et Ecclesiæ ejus rite famulantibus, servisque illius supplementa, ut absque necessitate essent, tribuerentur.

CAP. 7. — *Quod Constantinus primus imperatorum fidem Christianam patenter adeptus, fabricandi ecclesiæ omnibus potestatem dederit. Ex eodem, cap. 10.*

Ex quibus vir religiosissimus Constantinus primus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedidit per universum orbem in sun degentes imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandas ecclesiæ, et prædia tribuenda constituit. Denique idem præfatus princeps donaria immensa et fabricam templi primæ sedis beati Petri principis apostolorum instituit, adeo ut sedem imperiale cui quique Romani principes præsidebant, relinqueret, et beato Petro suisque successoribus profutura concederet.

CAP. 8. — *Ut nullus ecclesiam ædificet, nisi ei episcopus locum designaverit, et ipse dotem paratam habeat. Ex concilio Aurelianensi, cap. 3.*

(De cons., dist. 1, c. *Nemo ecclesiam*). Nemo ecclesiam ædificet antequam civitatis episcopus veniat, et ibidem crucem figat publice, et atrium designet; et ante præsiniat qui ædificare vult, quod ad lumina et ad custodiæ, et stipendia custodum sufficiat, et ostensa donatione, sic domum ædificet. Et

A postquam consecrata fuerit, atrium ejusdem ecclesiae sancta aqua conseruat.

CAP. 9. — *De illo qui in suo preddio ecclesiam ædificare desiderat. Ex concilio Wormatiensi, cap. 6.*

Quicunque voluerit in sua proprietate ecclesiam ædificare, et consensum et voluntatem episcopi habebit, in cuius parochia fuerit, licitum sit. Verumtamen omnino prævidendum est episcopo, ut aliae ecclesiæ antiquiores, propter novas, suam justitiam aut decimam non perdant, sed semper ad antiquiores ecclesiæ persolvatur.

CAP. 10. — *Quod omnes basilicæ constructæ in potestate ejus episcopi esse debeant, in cuius territorio sunt. Ex concilio Aurelianensi i, cap. 19.*

(6, q. 7, c. *Omnes basilicæ*). Omnes basilicæ, quæ per diversa loca constructæ sunt, vel quotidie construuntur, placuit secundum priscorum canonum regulam, ut in ejus episcopi potestate, in cuius territorio positæ sunt, consistant.

CAP. 11. — *De ecclesiis et altariis, ubi aliqua dubitatio de consecratione est, ut consecrentur. Ex codem concil. cap. 45.*

(De cons., dist. 1, c. *Ecclesiæ*). Ut ecclesiæ vel altaria, quæ ambigua sunt et de consecratione dubitatur, consecrentur, et superflua altaria destruantur.

CAP. 12. — *Ut ecclesiæ antiquitus constructæ, nec decimis nec aliquibus possessionibus priventur, ut novis tribuantur. Ex concilio Meldensi, cap. 46.*

Ut ecclesiæ antiquitus constructæ, nec decimis, nec ulla possessione priventur, ita ut novis oratoriis tribuantur.

CAP. 13. — *Quod denuo consecranda est ecclesia, si altare fuerit motum. Ex decreto Higinii papæ, cap. 4.*

(De cons., dist. 1, c. *Si motum*). Si motum fuerit altare, denuo consecretur ecclesia; si parietes mutantur et non altare, salibus tantum exorcizentur.

CAP. 14. — *Quod ecclesia denuo consecranda sit si homicidio vel adulterio fuerit polluta. Ex decreto ejusdem, cap. 6.*

(De cons., dist. 1, c. *Si homicidio*). Si homicidio vel adulterio ecclesia fuerit violata, diligentissime expurgetur, et denuo consecretur.

CAP. 15. — *Quod ecclesiam ubi paganus est sepultus non liceat consecrari, nisi eo ejecto. Ex concilio Aurelianensi, cap. 7.*

(De cons., dist. 1, c. *Ecclesiam*). Ut ecclesiam ubi paganus est sepultus non liceat consecrari, neque missas in ea celebrari, sed jacteri foras et mundari oportet.

CAP. 16. — *Ut in ecclesia in qua cadavera mortuorum sepeluntur, altare non liceat consecrari: sed si prius consecratum fuit, missas in eo celebrari licet. Ex concilio eodem, cap. 6.*

In Ecclesia in qua cadavera mortuorum sepeliuntur, sanctificare altare non licet. Si autem consecratum prius fuit, missas licet celebrare in ea.

CAP. 17. — *Ut loca semel Deo dicula perpetuo sic permaneant. Ex concilio Chalredonensi, cap. 23.*

(19, q. 3, c. *Quæ semel*). Ut loca quæ semel Deo dicata sunt, aut monasteria fuerunt, maneat per-

petuo sic, nec possint ultra fieri sacerdicia habitacula.

CAP. 18. — *Ne monasteria sunt clericorum habitacula. Ex decreto Gregorii papae missis ad Joannem Ravennensem episcopum (lib. iv, in registro epistola 1).*

(18, q. 2, c. *Percenit*). Pervenit ad me quod in Ecclesiis fraternitatis tuae, aliqua loca monasterii consecrata, nunc habitacula clericorum facta sunt: dumque hi qui sunt in Ecclesiis, singunt se religiose vivere, monasterii propin appetunt, et per eorum vitam monasteria destruantur.

(16, q. 1, c. *Nemo*). Nemo etenim potest ecclesiasticis obsequiis deservire, et in monachica regula ordinate persistere, ut ipse distinctionem monasterii tencat, qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur permanere. Proinde fraternitas tua hoc, quilibet in loco factum sit, emendare festinet: quia ego nullo modo patior ut loca sacra per clericorum ambitum destruantur.

CAP. 19. — *Ut loca dudum consecrata, et postea fœdata, reformatentur. Ex concilio Aquisgrani habito, cap. 6.*

Placuit, ut loca jamdudum consecrata, et nunc spurcitiis fœdata, juxta possibilitatem in antiquum statum reformatentur.

CAP. 20. — *Ut nullus aliud allare erigere presumat, nisi quod ab episcopo consecratum est. Ex decreto Hormisdæ papæ, cap. 10.*

(De cons., dist. 4, c. *Ul nullus*). Ut nullus presbyter in Ecclesia consecrata aliud altare erigat, nisi quod ab episcopo loci, vel ejus missa sanctificatum est: ut sit discretio inter sacrum et non sacram. Nec dedicationem singat nisi sit: quod si fecerit, si clericus est degradetur; si laicus, anathematizetur.

CAP. 21. — *Ut pavimentum domorum energumeni verrant. Ex concilio Carth. iv, cap. 111.*

Pavimentum domorum Dei energumeni verrant.

CAP. 22. — *Ut monasteria semel dedicata, et res cis collatae, perpetuo sic permancant. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 24.*

Quæ semel dedicata sunt monasteria consilio episcoporum qui civitates tenent, manere sic placent perpetuo monasteria: et res quæ ad ea pertinent, monasteri reservari debere, nec posse ea ultra fieri sacerdicia habitacula. Qui vero haec fieri permiserint, canonum sententiis subjacebunt.

CAP. 23. — *Dotem ecclesiarum ad ordinationem et potestatem episcopi pertinere. Ex concilio Wormatiensi, cap. 5.*

Multa contra canonum constituta sic ecclesias quas adfiscaverunt postulant consecrari, ut dotem quam ecclesiarum contulerint, censeant ad episcopi ordinationem non pertinere. Quod factum, et praeteritum displaceat, et in futuro prohibetur: sed omnia secundum consuetudinem antiquam ad episcopii ordinationem et potestatem pertinente.

CAP. 24. — *Quod solemnitates dedicationum ecclesiarum singulis annis octo diebus sunt celebrandæ. Ex decreto Felicis papæ (iv, epis. 1).*

(De cons., dist. 1, c. *Solemnitates*). Solemnitates

A vero dedicationem ecclesiarum et sacerdotum per singulos annos solemniter sunt celebrandæ; ipso Dominu exemplum dante: qui ad festa dedicationis templi omnibus id faciendum dans formam, cum reliquis populis eamdem festivitatem celebratrus venit, sicut scriptum est: *Facta sunt encænia Hierosolymis, et hiems erat, et ambulabat Jesus in templo in portico Salomonis (Joan. x).* Quod autem octo diecum sint encænia celebranda, in libro Regum peracta dedicatione templi repcrietis (III Reg. viii, II Paral. vi). De ecclesiarum vero consecratione quoties dubitatur, et nec certa scriptura, nec certi testes existunt, a quibus consecratio sciatur, absque ulla dubitatione scitote eas esse sacrandas, nec talis trepidatio iterationem incurrit; quis non monstratur esse iteratum, quod nescitur esse factum.

CAP. 25. — *De fabrica cuiuslibet ecclesiarum si diruta fuerit instauranda, et si consecrationis solemnitas debeat iterari ubi sanctuaria non fuerint. Eutero fratre Vigilius papæ, cap. 4.*

De fabrica cuiuslibet ecclesiarum si diruta fuerit, instauranda, et si in eo loco consecrationis solemnitas debeat iterari, in qua sanctuaria non fuerint, nihil judicamus officere, si per eam minime aqua exorcizata jactetur: quia consecrationem cuiuslibet ecclesiarum, in qua Spiritus sancti ara non ponitur, celebritatem tantum scimus esse missarum. Et ideo si qua sanctorum basilica a fundamentis etiam fuerint innovata, sine aliqua dubitatione, cum in ea missarum celebrata fuerit solemnitas, totius sanctificatio consecrationis implebitur. Si vero sanctuaria quæ habebat ablata sunt, rursus eorum repositione, et missarum solemnitate reverentiam sanctificationis accipiet.

CAP. 26. — *Ut ecclesiarum destructæ non maiores redificantur, quam ex rebus ad eas pertinentibus instaurari possunt. Ex decreto Higinii papæ, cap. 5.*

Ut ecclesiarum destructæ ubi aut plures quam necesse sit, aut majoris magnitudinis quam ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, episcopi providentia modus inveniatur, qualiter consistere possint.

CAP. 27. — *Quomodo terminandum sit, si contentio de terminatione duarum matricum ecclesiarum orta fuerit. Ex concilio apud Aquisgranum, cap. 5.*

Plures baptis males ecclesiarum terminatione esse non possunt, sed una tantummodo cum subditis capellis, et si contentio fuerit de terminatione duarum matricum, plebe utrarumque discernatur.

CAP. 28. — *Quod nulli regum vel cuiquam hominum licet proprium monasterium cuiquam nisi alii ecclesiarum tradere: vel cum aliquo, nisi cum alia ecclesia commutare, vel pro aliquo commodo vendere. Ex decreto Silverii papæ, cap. 1.*

Nemini regum aut cuiquam hominum proprium licet monasterium tradere, nisi ad aliud monasterium: vel commutare nisi cum alio monasterio, vel quocunque commodo vendere. Hoc etiam divina et apostolica atque canonica sub anathematis pena sanxit auctoritas. Quod si factum fuerit non vale-

bit, sed ipsum monasterium in pristinum reformatum statum.

CAP. 29. — *Quod non liceat episcopo vel abbatи rem unius ecclesie alteri tradere, quamvis ambae in potestate ejus sunt. Ex concilio Lugdunensi, cap. 5.*

Non liceat episcopo vel abbatи terram ecclesie vertere ad aliam, quamvis ambae sint in ejus potestate. Tamen si commutare voluerint terras earum, cum consensu ambarum fiat.

CAP. 30. — *Quod altaria non sint chrismate unguenda, nisi lapidea, et quod ordinem metropolitarorum comprovinciarum observare debent. Ex concilio Hippomensi, cap. 10.*

(*De cons., dist. 4, c. Altaria, et primo.*) Altaria si non sint lapidea, chrismatis unguine nouo consecrantur. Ad celebranda autem divina officia, ordinem quem metropolitani tenent, provinciales eorum observare debent.

CAP. 31. — *Quod non debet monasterium de loco in locum transferri sine consilio episcopi vel fratrum Ex decreto Bonifacii papae cap. 5.*

Si quis vult monasterium suum ad meliorandum in aliun locum posere, fiat cum consilio episcopi et fratrum suorum : et dimittat presbyterum in priori loco ad ministeria ecclesiae.

CAP. 32. — *Quod omnes basilice cum missa debent consecrari. Ex decreto Evaristi papae cap. 4.*

(*De cons., dist. 1, c. Omnes basilice.*) Omnes basilices cum missa debent semper consecrari.

CAP. 33. — *Ut nullum episcopus nec gentilem, nec haeticum, nec Iudeum prohibeat ingredi ecclesiam quando verbum Dei annuntiatur populo. Ex concilio apud Valentiam, cap. 16. (Conc. Carth. IV, cap. 14.*

(*De cons., dist. (?) c. Episcopus.*) Ut nullum episcopus prohibeat ingressum ecclesiam et audire verbum Dei, sive gentilem, sive haeticum, sive Iudeum usque ad missam catechumenorum.

CAP. 34. — *Quod populus qui ad celebrandam missam convenerit non nisi ea finita et benedictione accepta discedere debet. Ex concilio Arelatensi, cap. 1.*

Item cum ad celebrandam missam in Dei nomine convenit populus, non ante discerbat quam missa solemnitas compleatur, et ubi episcopus defuerit, benedictionem accipiat sacerdotis.

CAP. 35. — *Quod tecta Ecclesiae restaurare debent qui ecclesiasticum habent beneficium. Ex concilio Magontiensi, cap. 42.*

Quicunque beneficium ecclesiasticum habent, ad tecta ecclesiae restauranda, vel ipsas ecclesias emendas omnino adjuvent, et numisma [nonam] et, decimam reddant.

CAP. 36. — *Quonodo administrandae sint ecclesiae inter barbaros constitutae. Ex consilio Constantino-politano I, cap. 4.*

Ecclesias autem Dei in barbaris gentibus constitutas, gubernari et administrari oportet secundum consuetudinem quae est a patribus observata.

CAP. 37. — *De ecclesiis Arianorum quod a Catholicis catholice consecrandae sunt. Ex decreto Joannis papae I episcopio Italiam missis.*

Ecclesias vero Arianorum, ubique inveneritis, catholicas eas divinis precibus et operibus absque

Aulla mera consecrate : quia et nos quando fuimus Constantinopoli, tam pro religione catholica, quam et pro regis Theoderici causa negotiis uadente atque horante Arianosque extirpante piissimo atque Christianissimo Justino orthodoxo imperatore, quasenque illis in partibus eorum ecclesias reperi potuimus, catholicas eas, Domino opem ferente, consecravimus.

CAP. 38. — *Quid agendum sit de diocesana ecclesia si destituta fuerit. Ex concilio Tarraconensi, cap. 8.*

Multorum eas experientia magistrante reperimus, nonnullas dioecesanas ecclesias destitutas.⁽¹⁰⁾ q. c. Decrevimus.) Pro quare id constitutione decrevimus, ut antique consuetudinis ordo servetur, et annis singulis ab episcopo dioeceses visitentur : et si qua forte basilica reperta fuerit destituta, ordinatione ipsius reparetur, quia tercia pars ex omnibus per antiquam traditionem, ut accipiatur ab episcopis ex principibus novimus statutum.

CAP. 39. — *De translatione Minturnensis ecclesie ad Formianam ecclesiam. Ex registro Gregorii ad Bandalum episcopum Formensem.*

Et temporalis nos perurget necessitas, et imminutio exigit personarum, ut destitutis ecclesias salubriter et provida debeat dispositione succurrere. Etideo quoniama ecclesiam Minturnensem funditus fam cleri quam plebis destitutam desolatione cognovimus, tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianae ecclesiae, in qua corpus beati Erasmi martyris requiescit, cuique fraternitas tua praesidet, adjungi debeat, et plium esse ac justissimum praevidentes, necessarium duximus consulentes tam desolationi loci illius, quam tuae ecclesiae paupertati, redditus supradictae ecclesiae Minturnensis, vel quidquid ei antiquo, moderno quo jure vel privilegio potuit potestativae qualibet ratione competere, ad tuae ecclesiae potestatem hac precepti nostri auctoritate concedimus, ut a praesenti tempore, sicuti ex propria quippe ecclesia, debeas cogitare, eique competentia tua disponere, quatenus deinceps quod perire nunc usque potuit, pauperum ecclesiae utilitatibus clerique proficiat.

CAP. 40. — *Picturas in ecclesia non esse adorandas, sed quod adorandum est, mentibus fidelium per eas ad memoriam revocandum. Ex concilio Eliberitano, cap. 36.*

(*De cons., dist. 4, c. Placuit.*) Placuit picturas in ecclesiae fieri non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur.

CAP. 41. — *De eodem. Ex epist. Gregorii papae Secundino servo Dei recluso.*

Aliud est picturam adorare, aliud per picturam historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus scripturam, hoc idioti patet picturam cernentibus, quia in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant, in ipsa legunt quilibet nesciunt : unde et praecepit gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere tu qui inter gentes habitas attendere debueras, ne dum recto zelo incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangiri ergo non debuit, quod non ad adorandum in

ecclesiis, sed intruendas solummodo mentes nescientium fuit collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretione condidisset, sine dubio et ea qua intendebas salubriter obtinere, et collectum gregem non dispergere, sed potius poteras congregare, ut pastoris intemperatum excellereret nomen, non culpa dispersoris inumberaret.

CAP. 42. — *Ut non pro debito, episcopus de consecratione aliquod munus requirat. Ex consilio Wormatiensi, cap. 3.*

Placuit, ut quoties ab aliquo fidelium ad consecrandas ecclesiis episcopus invitatur, non quasi ex debito munus aliquod a fundatore requirat: sed si ipse quidem aliquid ex suo voto obtulerit, non respuatur. Attamen unusquisque episcopus meminavit, ut non prius dedicet ecclesiam, nisi antea dotem basilicæ, et obsequium ipsius per donationem chartulæ confirmatum accipiat. Nam non levis est temeritas ista, si sine luminaribus vel sine substanciali sustentatione eorum qui ibidem servitiori sunt, quasi domus privata consecretur ecclesia.

CAP. 43. — *Quod non licet consecrari ecclesiam ubi cadavera infidelium mortuorum sepulta fuerint, nisi eis ejectis et parictibus rasis. Ex concilio Agripenni, cap. 3.*

Ecclesiam in qua mortuorum cadavera infideliū sepeluntur, sanctificare non licet. Sed si apta videtur ad consecrandum, inde evulsis corporibus, et rasis parietibus et lignis ejus loci, redificetur. Si hæc consecrata prius fuit, missas in ea celebrare licet: si tamen fideles fuerint, qui in ea sunt sepulti.

CAP. 44. — *Ad quos usus verti debeant ligna dedicatae ecclesie. Ex decretis Higinii papæ, cap. 3.*

(*De cons., dist. 1, c. Ligna.*) Ligna ecclesia dedicatae non debent ad aliud opus jungi, nisi ad aliam ecclesiam, vel igni comburenda, vel ad profectum in monasterium fratribus; in laicorum vero opera non debent admitti.

CAP. 45. — *Quid episcopo agendum sit si plures hæredes de una contenderint ecclesia. Ex concil. Triburensi, c. 20.*

(16, q. 7, c. Plures.) Si plures hæredes contendunt de communi ecclesia, auferri jubeat episcopus reliquias sacras et ecclesiam claudi, donec communi consensu et consilio episcopi statuant inde presbyterum, et unde vivat.

Item Gregorius papa in decretis, cap. 5.

(16, q. 7, c. Considerandum est). De ecclesiis quæ inter cohæredes sunt divisa considerandum est, quatenus si secundum providentiam et admonitionem episcopi ipsi cohæredes eas voluerint tenere, et honorare faciant. Sin autem hoc contradixerint, in episcopi potestate maneat, utrum eas ita consistere permittat, aut reliquias inde auferre velit.

CAP. 46. — *De eadem re. Ex consilio Medi-matriensi, cap. 11.*

Perlatum est ad sanctam synodum, quod inter hæredes Ecclesiæ in rebus propriis constitutaæ divi-

A dantur, et tanta per eamdem divisionem simultas oritur, ut de uno altari quatuor partes fiant, et singulæ partes singulos habent presbyteros. Quod sine discordia et simultate nullo modo fieri potest. Unde nobis visum est, quod bujuscemodi ecclesiæ inter hæredes dividi non debant, et si in contentione nemenerint, et simultates inter eos surrexerint, per quas sacerdos suo ibi officio canonice fungi non possit, præcipiatur ab episcopo civitatis, ut nullo modo ibi missarum solemnia celebrentur, donec illi ad concordiam redeant, et pari voto atque consilio ecclesia illa sacerdotem canonice habeat qui libere ibi ministerium suum peragere possit.

CAP. 47. — *Bonum esse parochianas ecclesiæ more Romanæ Ecclesia ordinari et custodiri. Ex epist 2. Dionysij ad Severum episcopum.*

B De ecclesiis ergo parochianis, unde apostolicam sedem consulere voluisti, qualiter sint custodienda per Cordubensem provinciam, ac providenda sacerdotibus, nihil tuæ charitatis melius nobis videtur intimare, quam ut sequareis quod nos in Romana Ecclesia nupcor egisse cognoscitur. Ecclesiæ vero singulas singulis presbyteris deditimus, et unicuique jus proprium habere statuimus: ita videlicet ut nullus alterius parochiæ terminos aut jus invadat, sed unusquisque, suis terminis sit contentus, et taliter ecclesiam et plebem sibi commissam custodiat, ut ante tribunal æterni judicis ex omnibus sibi commissis rationem reddat, ut non judicium, sed gloriam pro suis actibus accipiat. Hanc quoque normam, charissime, te et omnes episcopos sequi convenit, et quod tibi scribitur omnibus quibuscumque potueris notum facias, ut non specialis, sed generalis fiat ista præceptio.

CAP. 48. — *Ut unusquisque presbyter una ecclesia sit contentus. Ex concilio Remensi, cap. 3.*

Unusquisque presbyter ecclesia una ad quam ordinatus est contentus sit et nullus in duabus ecclesiis ministrare præsumat.

CAP. 49. — *Ut una ecclesia inter plures presbyteros non dividatur. Ex eodem concilio, cap. 9.*

(21, q. 2 c. Sicut in unaquaque). Sicut in unaquaque ecclesia presbyter debet esse, ita ipsa quæ sponsa vel uxor ejus dicitur, non potest dividi inter plures presbyteros, sed unum tantummodo habebit sacerdotem qui eam caste et sinceriter regat. Unde interdicimus ut nullus præsumat ecclesiam inter duos vel plures dividere, quia Ecclesia Christi uxor et sponsa esse debet, non scortum, sicut Calixtus papa testatur (*epist 2 et 3*).

CAP. 50. — *Item ut unusquisque presbyter una sit ecclesia contentus. Ex eodem concilio, cap. 10.*

Statutum est unaquaque ecclesia suum presbyterum habeat, ubi id fieri facultas providente episcopo permiserit.

CAP. 51. — *Item de eadem re. Ex concilio Nannensis, cap. 8.*

Sicut enim episcopus non plus habere potest quam unam civitatem, et vir unam uxorem: ita presbyter unam tantum ecclesiam. Itaque nullus presbyter

habere præsummat duas ecclesias, si de statu suo A gaudore desiderat.

CAP. 52. — *Quod nullus presbyter relicta sua ecclesia ad potiorem aspirare debet. Ex concilio Meldensi, cap. 10.*

(1, q. 1, c. *Si quis*). Si quis de ordine sacerdotali, contemptu minoris ecclesie, ambitiose et improbo ad potiorem aspiraverit, canonica erga eum definitio conservetur, id est ut utraque careat.

CAP. 53. — *Quod sicut vivente viro uxori ejus alteri nubere non permittitur, sic vivente presbitero ecclesia sibi commissa ab altero judicari aut disponi non conceditur. Ex decretis Calixti papæ, cap. 4.*

(*Ib.*, c. *Sicut alterius*). Sicut alterius uxori nec adulterari ab altero, nec judicari aut disponi, nisi a proprio viro eo vivente permittitur; sic nec uxori episcopi vel presbiteri (quod ejus ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur) eo vivente ab altero dijudicari vel disponi, aut ejus concubitu perfrui permittitur. Unde ait Apostolus: *Alligata est uxori legi, quandiu vir ejus vivit : eo defuncto soluta est a lege viri* (*I Cor. vii*). Similiter et ecclesia, quae uxori sacerdotis dicitur, eo vivente ei alligata est: eo defuncto nubat in Domino, id est regulariter. Si enim eo vivente alteri nupserit, adultera judicabitur.

CAP. 54. — *De ecclesiis vel sanctis noviter inventis. Ex concilio Agripinensi, cap. 5.*

De ecclesiis seu sanctis noviter inventis, sine auctoritate inventoris, nisi episcopo probante, in ejus territorio minime venerentur, salva etiam de hoc et de omnibus ecclesiis canonica auctoritate.

CAP. 55. — *Quod presbyter de dotali manso nullum servitium facere debet, nisi ecclesiasticum. Ex concilio IV'ormati, cap. 50.*

(23, q. 8, c. *Mansus*). Sanctum est, ut unicuique ecclesie unus mansus integer absoque ullo servitio attribuatur, et presbiteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de dominibus, neque de atriiis, vel de hortis juxta ecclesiam positis, neque de praescripto manso aliquod servitium faciant, praeter ecclesiasticum. Et si quid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendant.

CAP. 56. — *Ut nullus mortalium de dotali manso, vel mancipiis, vel decimis, vel oblationibus fidelium, vel de redditibus qui ecclesiis collati fuerint, quemquam presbyterorum aliquem censem persolvere cogat. Ex concilio Meldensi, cap. 8.*

Juxta synodalia præcepta decrevimus, ut nullus mortalium de agro ecclesiastico et manso, et mancipiis, vel si quilibet pro loco sepulture aliquid largitus fuerit Ecclesie, neque de decimis et oblationibus fidelium quemquam presbyterorum aliquem censem persolvere cogat, nec quisquam cuiuslibet ordinis aut dignatis sit, exinde quidquam subtrahat, et redditionem quamcumque exigat temporalem. Quod si fecerit, communione usque ad satisfactionem privetur.

CAP. 57. — *Ut nulla memoria martyrum probabiliter accipiatur, nisi ubi corpus aut reliquiae certæ sunt, aut ubi origo alicujus habitationis vel possessionis,*

vel passionis fideliissima origine traditur. Ex concilio Africano, cap. 50.

(*De consecr., dist. 1, c. Placuit*). Item placuit ut altaria quæ passim per agros et per vias tanquam memorie martyrum constituantur, in quibus nullum corpus aut reliquiae martyris conditæ probantur, ab episcopis qui locis eisdem præsunt, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinuntur, plebes tantum admoveantur, ne illa loca frequentent, ut qui recte sapiunt, nulla ibi superstitione devincti teneantur. Et omnino nulla memoria martyrum probabiliter accipiatur, nisi aut ubi corpus aut reliquiae certæ sunt, aut origo alicujus habitationis, vel possessionis, vel passionis fideliissima origine traditur. Nam quæ per somnia, et per inanes quasi revelationes quorūlibet hominum ubicunque constituuntur altaria, omnino reprobantur.

CAP. 58. — *Ut martyrum dignitatem nullus profanus infamet. Ex concilio Carthaginensi i, cap. 2.*

Martyrum dignitatem nemo profanus infamet, neque ad passiva corpora, que sepultura tantum propter misericordiam ecclesiasticam commendari mandatum est, redigat, ut aut insanis precipitatos, aut aliquo tali pacto aut alia ratione peccati discretos [disjunctos], non ratione vel tempore competenti, quo martyria celebrantur, martyrum nomine appellat. At si quis ad injuriam martyrum, claritatem eorum adjungat infamiam, placet eos, si laici sunt, ad penitentiam redigi; si autem clerici, post communionem et post cognitionem, honore privari.

CAP. 59. — *Ut missarum solemnia non ubique, sed in locis ab episcopo consecratis, vel ubi ipse permisit, fiant. Ex concilio Triburensi, cap. 4.*

(*De cons., dist. 1, c. Missarum et c. Concedimus*). Missarum solemnia non ubicunque, sed in locis ab episcopo consecratis, vel ubi ipse permisit, celebra esse censemus. Concedimus etiam, ut sicutib (quod nostris peccatis exigentibus per plurimum est factum) a Nortmannis, et Flavis [Sclavis], et a Bulgaris, et a malis Christianis seu alio qualicunque modo ecclesiæ fuerint incensæ et combustæ, in cappellis cum tabula consecrata, missas interim celebrare permittimus, donec ipsæ ecclesiæ restaurari queant. In itinere vero positis, si ecclesia defuerit, ut sub dio, seu in tentoriis: item si tabula consecrata altaris, ceteraque sacra ministeria ad id officium pertinientia affuerint, missarum solemnia celebrare concedimus, aliter omnino interdicimus.

D CAP. 60. — *Missam nisi ex magna necessitate, non nisi in sacro loco esse celebrandam. Ex decretis Felicis papæ IV omnibus episcopis directis (iv, epist. 1, c. 1).*

(*De cons., dist. 1, c. Consecrationem; c. Tabernaculum*). Scripta sanctitatis vestre, qua ad sedera apostolicam misisti super quibusdam consultis, quasi ad caput, ut inde reciperetis responsa, unde omnis Ecclesia totius religionis sumpsit exordium, gratanter suscepit, et breviter vobis respondere curavi. De ecclesiarum enim consecratione, et

de missarum celebrationibus, non alicubi quam in saceratis Domino locis absque magna necessitate fieri debere, liquet omibus, quibus sunt nota Novi et Veteris Testamenti praecepla. Tabernaculum vero Moysen Domino praeципiente fecisse, et sacrasse cum mensa, et altari ejus, et ceteris vasis et utensilibus, ad divinum cultum explendum legimus; et non solum divinis precibus ea sacrasse, sed etiam sancti olei unctione Domino jubente perluisse novimus (*Num. vii.*). Qualiter autem haec facta sunt, et quomodo ipsa saera non alii quam sacerdotes unctione delibuti, Dominoque cum vestibus sanctis sacrati et Levitae tractabant, ferebant, erigebant et deponebant, in ipsis institutionibusque jubente Domino per Moysen conscripte sunt, in lege Domini reperitur (*Lev. viii.*). Qualiter ergo regum piissimum David amplificaverit cultum Dei, et templum Domini aedificare voluit (*II Reg. vn.*), sed propter multum sanguinem quem effuderat prohibitus est, et ipse collegerat expensas (*I Par. xxii.*); Salomon quoque, filius ejus, id ipsum quod ipse facere optaverat, jubento et auxiliante Domino perfecit, et templum cum altari et reliquis ad divinum cultum peragendum, consecravit, in libro Regum legitur (*III Reg. pcr. totum.*).

CAP. 61. — *De eadem re. Ex epistola Felicis papae quarti diversis episcopis missa.*

(*Ibidem.*) Judei ergo loca in quibus sacrificabant Domino divinis habebant supplicationibus consecrata, nec in aliis quam Deo dicatis locis munera Domino offerebant. Si enim Judei qui umbra legis deserviebant, hoc faciebant, multo magis quibus veritas patefacta est, et *gratia et veritas per Jesum Christum data est* (*Joan. i.*), templo Domino aedificare, et prout melius possumus ornare, eaque divinis precibus, et sanctis unctionibus suis cum altarisbus et vasibus, vestibus quoque et reliquis ad divinum cultum explendum utensilibus devote et solemniter sacrare, et non in aliis locis quam Deo sacratis ab episcopis, et non a chorepiscopis, qui saepe prohibiti sunt, nisi, ut prae dictum est, summa exigente necessitate, missas celebrare nec sacrificia Domino offerre debemus. (*De cons., dist. 1, c. Sicut non alii.*) Et hoc cum summa necessitas agere compulerit, non in domibus, quia in sacris canonibus sacrificia in domibus offerri prohibita sunt, sed in tabernaculis, divinis precibus a pontificis dedicatis, et in mensis Dominos sacratis, et sacra unctione a pontificibus delibutis, pro summa, ut praefixum est, necessitate, et non pro libitu eiusquam et pigritia agatur. Sanctius [Satius] est enim missam non cantare aut non audire quam in his locis ubi fieri non oportet, nisi ut saepe dictum est, pro summa contingent necessitate, quoiam necessitas legem non habet. Unde scriptum est: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in omni loco quem elegerit Dominus Deus tuus* (*Deut. xii.*). Et in Exodo legitur: *Vos vidistis quia de celo locutus sum vobis. Non facietis deos argenteos, neque deos aureos facietis vobis. Altare de terra facietis mihi, et offeretis*

A super illud holocausta et pacifica vestra, oves vestras et boves in omni loco in quo fuerit memoria nominis mei (*Exod. xx.*) Et sicut non alii quam Domino sacrati sacerdotes debent missas cantare, nec sacrificia super altare offerre; sic nec aliis quam in praefatis Domino sacratis locis missas cantare, aut sacrificia offerre licet [*licebit*]. Sic autem legitur in concilio Laodicensi capitulo vigesimo sexto. Quod si hi qui non sunt ab episcopis ordinati, tam in ecclesiis quam in domibus exorcisare non possunt, multo magis majoris gradus ministeria, nisi ab eis qui ad eos gradus sunt sacrati, quibus fungi debent, vel officia agi vel sacrificia offerri non licet. Quod autem, ut paulo superius prelibatum est: oblationes in domibus offerri non debent; in eodem concilio capitulo 58, prohibitum habetur ita. (*dist. Non oportet*). Non oportet in domibus oblationes celebrari ab episcopis vel presbyteris.

CAP. 62. — *Item de eadem re. Ex decretis Clementis papae (epist. 3), cap. 32.*

(*De cons., dist. 1, c. Hic ergo, id est.*) Hic ergo, hoc est, in praesenti vita positos, oportet vos agnoscere voluntatem et praeceptum Dei, ubi agendi et sacrificandi sit locus, quoniam in aliis locis sacrificare, et missas celebrare non licet, nisi in his quibus prius episcopus jusserit, aut ab episcopo regulariter ordinato, tenente videlicet civitatem, consecrati fuerint [*consecratus fuerit*]. Alter enim non sunt haec agenda, nec rite celebranda, docente Novo et Veteri Testamento. Hic apostoli a Domino accepert, et nobis tradiderunt; haec nos docemus, vobisque et omnibus absque reprehensione tenere, et docere, quibus agendum est, mandamus.

CAP. 63. — *Item de eodem. Ex concilio Laodicensi, cap. 58.*

Quod non oportet in domibus oblationes celebrari ab episcopis, vel presbyteris.

CAP. 64. — *Item de eodem. Ex concilio Aurelianensi, cap. 4.*

Audivimus quod quidam laici in domibus propriis praecipiant presbyteris suis missas celebrare, ut inter canum discursus, et scortorum greges sanctitatis mysteria polluantur magis quam consecrentur. Quapropter praecepimus, ut nullus presbyter extra ecclesiam praesumat missam cantare, nisi forte itineris necessitas exposcat in teitorio, aut sub dio [divo] in loco nitido, et longe ab omni immunditia D remotu, missas permittimus celebrare, et haec nol latenus sine tabula consecrata.

CAP. 65. — *Quod ante horam diei tertiam missas non sint celebrande. Ex epistola Telesphori papae, cap. 6.*

Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrandae; quia eadem hora et Dominus crucifixus est, et super apostolos sanctus Spiritus descendisse legitur, excepta nocte Nativitatis.

CAP. 66. — *Quod singulis diebus missas in memoriā fidelium defunctorum licet celebrare. Ex concilio Cabilonensi II, cap. 39.*

(*De cons., dist. 1, c. Visum præterea nobis.*) Visum præterea nobis est ut in omnibus missarum solemni-

tatibus pro defunctorum spiritibus loco competenti A sarum. Si quis haec transgressus fuerit, ab officio suspendatur.

CAP. 71. — *Ut in ecclesia nil aliud agatur, nisi ad quod facta est. Ex dictis sancti Benedicti (cap. 52 sue regulæ).*

(*Dist. 42, c. Oratorium.*) Oratorium hoc sit quod dicitur, nec ibi quidquam aliud geratur aut condatur quam quod ministeriis convenit.

CAP. 72. — *De eadem re. Ex dictis sancti Augustini.*

In oratorio præter orandi psallendique Deo cultum, penitus nihil agatur, ut nomini huic opera jugiter impensa concordent.

CAP. 73. — *Item de eadem re. Ex concilio Laodicensi, cap. 28.*

(*Dist. 42, c. Non oportet.*) Quod non oporteat in domiciliis divinis, id est in ecclesiis, agapes fieri, et intra domum Domini comedere, et accubitus sternere.

CAP. 74. — *Ut nullus in ecclesia tabernas constituat. Ex concilio Carthaginensi, cap. 28.*

Ut nulli episcopi vel clerici in ecclesia convivent, nisi forte transeuntes hospiti necessitate illuc reficiantur : populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum fieri potest, prohibeantur.

CAP. 67. — *Quod missa mortuorum pro omnibus Christianis sit cantanda. Ex dictis Dionysii Areopagite.*

Dionysius Areopagita dicit, blasphemias Deo facere, qui missa offerte pro malo homine. *Augustinus dicit*, pro omnibus Christianis esse faciendum quia vel eis proficit, aut offerentibus proderit.

CAP. 68. — *Ut sicut missarum institutiones in metropolitana, sic in omnibus comprovincialibus ecclesias flant. Ex concilio Gerudensi, cap. primo.*

(*De cons., dist. 2, c. Institutiones.*) Ut institutiones missarum, sicut in metropolitana ecclesia flunt, ita in Dei nomine in omnibus comprovincialibus ecclesiis, tam ipsius missa ordo, quam psallendi vel ministrandi consuetudo servetur.

CAP. 69. — *Ut preces et praefationes quæ in concilio probatae non fuerint, non celebrentur. Ex concilio Africano, cap. 64. (Sub Bonifacio I, et Cælestino I, c. 70).*

Placuit etiam hoc, ut preces quæ probatae fuerint in concilio sive præfationes, sive commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrantur, nec alia omnino contra fidem proferantur, sed quæcumque cum prudentioribus fuerint collatae [collectæ] dicantur.

CAP. 70. — *Ut nullus presbyter solus missam audeat celebrare. Ex concilio Nannetensi, cap. 30.*

(17, q. 4. c. *Definivit.*) Definivit sanctum concilium, ut nullus presbyter solus presumat missam celebrare [cantare]. Cui enim dicit: *Dominus vobiscum, Sursum corda, aut Gratias agamus Domino Deo nostro, cum nullus sit qui respondeat; aut in canone, Et omnium circumstantium, cum nemo adsit.* Aut quem invitat ad orationem, cum dicit *Oremus, cum nullus sit qui secum oreat?* Aut ergo ista penitus reticenda sunt, et non solum non erit perfectum sacrificium, verum etiam incurrit (quisquis ille est) illam terribilem sententiam : *Si quis tulerit de hoc, tollat Deus partem ejus de libro vita, aut si haec muri et paricibus insusurraverit, ridiculosum erit.* Quapropter illa periculosa superstitione, maxime a monasteriis monachorum exterminanda est. Provident autem prælati ut presbyteri in cœnobiosis et in aliis ecclesiis cooperatores habeant in celebratione mis-

B sarum. Si quis haec transgressus fuerit, ab officio suspendatur.

C CAP. 71. — *Ut in ecclesia nil aliud agatur, nisi ad quod facta est. Ex dictis sancti Benedicti (cap. 52 sue regulæ).*

(*Dist. 42, c. Oratorium.*) Oratorium hoc sit quod dicitur, nec ibi quidquam aliud geratur aut condatur quam quod ministeriis convenit.

C CAP. 72. — *De eadem re. Ex dictis sancti Augustini.*

In oratorio præter orandi psallendique Deo cultum, penitus nihil agatur, ut nomini huic opera jugiter impensa concordent.

C CAP. 73. — *Item de eadem re. Ex concilio Laodicensi, cap. 28.*

(*Dist. 42, c. Non oportet.*) Quod non oporteat in domiciliis divinis, id est in ecclesiis, agapes fieri, et intra domum Domini comedere, et accubitus sternere.

C CAP. 74. — *Ut nullus in ecclesia tabernas constituat. Ex concilio Carthaginensi, cap. 28.*

Ut nulli episcopi vel clerici in ecclesia convivent, nisi forte transeuntes hospiti necessitate illuc reficiantur : populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum fieri potest, prohibeantur.

C CAP. 75. — *De eodem. Ex concilio Turonensi,*

Perlatum est ad sanctam synodum, quod quidam presbyteri in ecclesiis sibi commissis tabernas (quod nefas est) constituunt, ibique per caupones vinum vendant, aut vendere permittant : et ubi tantummodo orationes et verbū divinum, Deique laus debuerat resonare, ibi comassiones et ebrietates flunt, ibi risus, et plausus, et verba turpia, ibi rixæ et contentiones resultant. Quod quam sit Deo contrarium, Dominus Jesus demonstrat: qui cum venisset in templum, vendentes et ementes, et numularios sedentes, facto funiculo, omnes ejecit de templo (*Joan. n.*). Si enim ea quæ licite vendi videbantur in templo, et ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domini, ipse foras ejecit : quid putas de tam pestifera præsumptione et Dei contemptu fiet? Et si non solum sacerdotibus, sed etiam omnibus clericis præcipitur ne (ab)ernas ingrediantur: quis audire potest, ut ecclesiæ Dei tabernæ flant? Itaque interdictum per omnia synodus, ne hoc in posterum ullatenus fiat. Quod si factum fuerit, presbyter deponatur, laici communione privati ab ecclesia quam dehonstaverunt, expellantur. *De eadem re ex eodem concilio cap. 3.* Si enim dominus Dei dominus orationis (*Math. xxi*) vocatur, hoc debet esse quod dicitur, nec ibi aliud debet geri aut recordi. Ubi enim corpus Domini consecratur, ubi angelorum præsencia non dubitatur adesse, ubi sanctorum reliquia reconditæ venerantur nec quidquam in honestum appareat, quod oculos ad oraculum venientium offendat, ne quid videatur ibi quod ad lucrum temporale pertineat, sed omnia sancta omnia munda, et tantummodo ad ecclesiasticum ministererium pertinentia.

CAP. 76. — *Quod unicuique fidelium licet oratorium in domo sua habere, missas autem ibi non licet celebrare. Ex concilio Aurel., cap. 3.*

(*De cons., dist. 1 c. Unicuique*). Unicuique fidelium in domo sua oratorium licet habere, et ibi orare, missas autem ibi celebrare non licet.

CAP. 77. — *Canticum luxuriosum circa ecclesias et atria omnino prohibendum cst. Ex concilio Maguntiensi i, cap. 48.*

Canticum turpe atque luxuriosum circa ecclesias, atque in atriis ecclesiæ omnino contradicimus, quod ubique vitandum est.

CAP. 78. — *Sanctorum reliquias in oratoriis villaribus sine praesentia clericorum parochianorum, non esse ponendas. Ex concilio Epauensi, cap. 25.*

Sanctorum reliquias in oratoriis villaribus non ponantur, nisi forsitan clericum cujusque parochiaæ viciniam esse contingat, qui sacris pignoribus [eius] psallendi frequentia famuletur.

CAP. 79. — *Sedes episcoporum ad securiora loca propter diversas necessitates posse transferri. Ex registro Gregorii papæ, ad Joannem Bellitranensem episcopum (l. ii, epist. 1t).*

(17, q. 1, c. Temporis). Temporum qualitas admonet episcopum sedes antiquitus certis civitatibus constitutas, ad alia, quæ securiora putamus ejusdem dioceseos loca transponere, quo et habitores securius degere, et barbaricum possit periculum facilius declinari. Propterea te Joannem fratrem coepiscopumque nostrum Bellitranensis civitatis, sedemque tuam, in loco qui appellatur Renati ad sanctum Andream apostolum præcipimus exinde transmigrare; quatenus, et ab hostilitatis incursu liberior existere valeas; et illic consuetudinem solennium festorum disponas.

CAP. 80. — *Tribus de causis loca sanctorum transmutanda esse. Divus Augustinus.*

(*De cons., dist 1, c. Tribus ex causis*). Tribus causis loca sanctorum transmitienda sunt. Primo cum necessitas persecutorum loca eorum gravaverit. Secundo cum difficultas locorum fuerit. Tertio cum malorum societate gravantur.

CAP. 81. — *Quod in translatione martyrum honor cum eis transmigrat. D. Hieronymus.*

Notandum cum transferuntur aliqui de martyribus, cum his honor commigret; alius vero transmutatis honor in locis eorum esse non cessat.

CAP. 82. — *Quod sanguis martyrum consecrat locum, non locus sanguinem. Ex dictis Augustini.*

Sanguis martyrum consecrat locum, non locus sanguinem. Si aliquis dixit: Mea est ecclesia, dices illi quod in Cantico legitur: *Una est columba mea, et unus dilectus meus* (*Canl. vi*), et dices illi: Apertum est filium occidi in sinu matris et nutricis suæ; tamen scias nutricem tantum pollutam esse pro hac pollutione consecratam, filium autem mortuum esse.

CAP. 83. — *Unde dicta sit basilica. Isidorus.*

Basilikon Gracorum rex erat. Hinc etenim basilica, regalis, quia in primis temporibus reges tantum sepeliebantur in ea. Ideo nomen sortita est.

A Nam illis temporibus cæteris homines sive igne combusti, sive acervo lapidum sepulti sunt.

CAP. 84. — *De illis qui Domum Dei contemptibilem faciunt. Ex concilio Gangreni, cap. 5.*

(*Dist. 30, c. Si quis docet.*) Si quis docet domum Dei contemptibilem esse, et conventus qui in ea celebrantur anathema sit.

CAP. 85. — *Qui faciendum sit episcopo qui ecclesiam per seculares potestates obtinuerit. Ex canone apostolorum, cap. 31.*

(16, q. 7, *Si quis episcopus.*) Si quis episcopus secularibus potestatibus usus ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant.

CAP. 86. — *Qui agendum sit de presbytero, qui alium presbyterum de ecclesia ad quam legitime ordinatus est, per pecuniam abstulerit. Ex concilio Maguntiensi secundo, cap. 5.*

Quicunque presbyter per pretium ecclesiam fuit adeptus quando contra ecclesiastica regulæ disciplinam agere dignoscitur, et qui alium presbyterum legitime ad ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eamque sibi taliter vindicaverit, omnimodis deponatur.

CAP. 87. — *Ut laici presbyteros de ecclesiis non ejiciant. Ex eodem conc., cap. 29.*

Ut laici presbyteros non ejiciant de ecclesiis, neque constituent sine consensu episcoporum suorum.

CAP. 88. — *Ut nulli absque consensu episcopi liceat presbytero ecclesiam dare vel auferre. Ex concilio Cabilonensi ii, cap. 42.*

(16, q. 7, *Inventum est.*) Inventum est quod multi arbitrii sui temeritate, et (quod est gravius) ducti cupiditate, presbyteris quibuslibet, absque consensu episcoporum suorum ecclesias dant, vel auferunt. Unde oportet ut canonica regula servata, nullus absque consensu episcopi cuiilibet presbytero ecclesiam det. Quam si juste adeptus fuerit, hanc nonnisi culpa gravi, et coram episcopo canonica severitate amittat.

CAP. 89. — *Ut nullus a presbytero propter commendationem ecclesiæ munus aliquot exigat. Ex concilio Maguntiensi ii, cap. 30.*

Ut nullus omnino munera exigat a presbyteris propter commendationem ecclesiæ.

CAP. 90. — *Quod deponendus est presbyter qui atlicu vel clericu vel laico pro investitura ecclesiæ aliquid dederit. Ex conc. Rothomag., cap. 5.*

Sancitum est atque omnibus modis prohibitum, ut si quis presbyter inventus fuerit alicui clericu aut laico munera dare aut dedisse, aut aliquam [aliam] pecuniam tribuere, nt alterius presbyteri ecclesiam vacantem pretio redimat: pro hac cupiditate seu rapina, seu præsumptione, turpis lucri gratia, dejeiciatur a clero, et alienus existat a regula.

CAP. 91. — *Ut presbyteri per parochias feminas admoneant ut ad altaria linteamina præparent. Ex concilio Remensi, cap. 4.*

Ut presbyteri per plebes suas feminis, prædicent ut linteamina in altaria præparent.

CAP. 92. — *Ut episcopi prævideant quem honorem presbyteri pro ecclesiis dominis suis debeat. Ex concilio Aretatensi, cap. 3.*

Ut episcopi prævideant, quem honorem presbyteri pro ecclesiis dominis suis debeat.

CAP. 93. — *Ut nullus presbyter ad introitum ecclesie pretia donet. Ex concilio Auretianensi, cap. 10.*

Ut nullus presbyter ad introitum ecclesie xenia donet.

CAP. 94. — *Quod praedia quæ presbyter emerit ecclesie esse debent, ad quam nihil habens accessit. Ex concilio Remensi, cap. 6.*

Investigandum est, si nihil patrimonii habens presbyter quando proiectus est ad ordinem ecclesiasticum, postea emerit praedia, cuius juris sint, quoniam ecclesie ad quam de nibil habenti promotus est, esse debent, juxta canonicam auctoritatem.

CAP. 95. — *De eadem re. Ex concilio Agathensi, cap. 54.*

(12, q. 4, c. Presbyter.) Presbyter cum diœcesim tenet, de his quæ emerit ad ecclesie nomen scripturam faciat, ut ab ejus quam tenet ecclesie ordinatione non discedat.

CAP. 96. — *Ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicunque clerici prædia, quæ comparaverint, postquam ad aliquam ecclesiam titulati sunt, ecclesie relinquere debeat; de his autem quæ jure hereditario, vel aliquorum lartitione habuerint ad voluntatem suam disponant. Ex conc. Carthag. III, cap. 49.*

(12, q. 3, c. Placuit.) Placuit ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicunque clerici qui nibil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui, agros vel quicunque praedia sui nominis comparant tanquam rerum Dominicarum invasionis criminis teneantur obnoxii, nisi ad ecclesiam ad quam titulati sunt, eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis propria liberalitate allicuus, vel successione cognitionis, aliquid evenerit, faciant inde quod volunt. *De eadem re. Ex eodem cap. 48.* Ut unusquisque presbyter res quas post diem consecrationis acquisierit, propriæ ecclesie relinquat. *De eadem re. Ex conc. Toletano.* Ceterum presbyter, si post ordinationem aliquid acquisierit, illud observandum est quod in canonibus de consecratis et nibil habentibus constitutum est. *Ex conc. Remensi, cap. 10.* Inquirendum est si aliquis presbyterorum de redditibus ecclesie vel oblationibus ac votis fidelium alio nomine res comparaverit, et ibi structuras fecerit, vel quæ ad ecclesiam pertinent ibidem collocaverit, et mulierum frequentationem inibi fieri permisere, vel (quod turpis est) tales mulieres ibidem habuerit, quæ lanificium suum exerceant, et curam domus agant, et in eadem presbyter frequenter veniens manserit, et contra decreta canonum hoc malum agat, quia sicut nec suo, ita nec alieno nomine presbyter fenus exercere debet, multo minus fraudem facere de facultatibus ecclesiasticis, quando hoc sacrilegium est, et pars criminis [par crimen]

A Judge sit, qui sacras oblationes asportabat et furabatur.

CAP. 97. — *Parochias unicuique ecclesie pristina dispositione deputatas, perpetua firmitate inconsulas permanere debere. Gelas. Max. et Eus. episcopos.*

(16, q. 3, c. Licet regulis.) Licet regulis continetur antiquis, parochias unicuique ecclesie pristina dispositione deputatas, nulla posse ratione convelli, ne per consuetudinem pessimam exempli mali temeritatem crescente ubique universalis confusio nasceretur: famen etiam decretis nostris ante non multum temporis destinatis, omnia jussimus quæ taliter fuerant invasa restitui. Sed quia temeritas peradventum, legem sibi putat posse generari: si sceleri suo perticiaciam retentionis adjungat, ea quæ inter fratrem et coepiscopum nostrum Constantium Camiscanum ecclesie sacerdotem, et directos ab Anconitano pontifice decrevimus, per vos impleri cupimus. Tunc formam in cæteris cognitionibus, quæ sit sequenda perscripsimus. Nulla igitur presumptione statum parochiarum, qui perpetuæ etatis firmitate duravit, patimur immutari, quia neque negligientia pontificis, neque temporalis objectio, quæ per incuriam forte generatur, nec ignavia faciente consensus, nec subripiente supplicatione præceptio divellere potest semel diœcesim constitutam, ex qua semper ad generationem atque consignationem plebs devota convenit.

CAP. 98. — *De compositione sacrilegii, et quot modis sacrilegium fieri possit. Joannes octavus in libro Gothicæ legis.*

Joannes episcopus servus servorum Dei omnibus episcopis, comitibus, vicecomitibus, centenariis, judicibus catholicis, in Hispania et Gothia, et provinciis degentibus, omnique populo occidentali catholicico, salutem et apostolicam benedictionem. Noveritis, dilectissimi filii, quia nos pro statu sanctæ Dei Ecclesie jussimus congregari synodale concilium, apud urbem Trecas, ubi sedentibus nobis in corona, venit ante præsentiam nostram filius noster Sineboldus sanctæ primæ sedis Narbonensis episcopus, cum suis suffraganeis episcopis, et detulit nobis librum Gothicæ legis, ubi nihil babebatur de sacrilegiis, et in eisdem legibus scriptum, ut causæ quas illæ leges non habent, non audirentur a judicibus illius patriæ, atque ita jus sanctæ Ecclesie suffocabatur ab incolis Galliæ, et Hispaniæ provinciis. Unde nostra serenitas cum prescriptis episcopis inspectis legibus Romanis ubi habebatur de sacrilegiis, invenimus ibi a Justiniano imperatore legem compositionis sacrilegii constitutam, scilicet in quinque libras auri optimi. Sed nos leniorem legem præcepimus esse tenendam, quæ a Carolo est constituta pio principe, de compositione sacrilegii, videlicet in triginta libras argenti examinati: id est, sexcentorum solidorum summam argenti purissimi; ideoque quisquis inventus fuerit reus sacrilegii, istam leniorem compositionem emendet ipsis episcopis vel ab-

batibus sive personis, ad quos querimonia sacrilegii A. immunitatem esse. Propter hoc volumus atque juste pertinuerit, et si ipse reus sacrilegii facere noluerit, tandi excommunicationi subjaceat, usquequo predictam compositionem sexcentorum solidorum persolvat. Et si in hac obstinatione mortuus fuerit, corpus ejus cum psalmis et hymnis non deferatur ad sepulturam; et praecipimus, ut in fine codicis legis mundanæ scribatur haec lex. *Huc usque lex papæ.* Sacrilegium enim committitur, si quis infregerit ecclesiam, vel triginta ecclesiasticos passus qui in circuitu ecclesia fuerint: vel in dominibus quæ infra predictos passus fuerint, aliquid inde diripiendo vel auferendo, seu qui injuriam vel ablationem rerum intulerit, clericis arma non ferentibus vel monachis, sive Deo devotis hominibus, ecclesiasticis personis. Non enim capellæ quæ infra ambitum murorum castellorum sunt, mittuntur, vel ponuntur in hac observatione. Similiter etiam sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacram de non sacro. Non sacrum vero de non sacro, quia non potest computari in crimen sacrilegii, secundum mundanarum legum censuram debet emendari, vel secundum morem patriæ.

CAP. 99. — *De duobus episcopis altercantibus de parochia cuiusdam basilice, et quod triennalis quieta possessio omnem objectionem excludat.*

(16, q. 3. c. *Inter memoratos.*) Inter memoratos fratres nostros Fulgentium Astigitanum et Honoriūm Cordubensem episcopum discursus agitata est propter parochiam basilicæ cuiusdam, quam horum alter Celatensem assernit. Et quia inter utrasque C partes hactenus limitis actio vindicata est, enjus quamvis vetusta retentione nullum juris praediūcium afferret: ideoque ne in dubium ultra inter eos nostra devocatur sententia, prolatis canonibus, synodalia decreta perfecta sunt: quorum auctoritas præmonet ita oportere inhiberi cupiditatem, ut ne quis terminos usurpet alienos. Ob hoc placuit inter alternas partes inspectionis viros mittendos, ita ut dioecesis possidentis (si tamen basilicam, veri signi limes provisus monstraverit) ecclesie cuius est jus retentionis, sit aeternum dominium. Quod et si limes legitimus eamdem basilicam non concludit, et tamen longi temporis probatur objecta præscriptio, appellatio presentis episcopi non valebit, quia illi triennalis objectio silentum imponit. Hoc etiam et sæcularium principum edicta præcipiunt et præsumul Romanorum decrevit auctoritas. Si vero infra metas tricennalis temporis extra alios terminos basilicæ injusta retentio reperitur, repetentis episcopi juri sine mora restituetur.

CAP. 100. — *Quid immunitatis nomine comprehendatur, et quæ sit infracta immunitatis compositione. Ex libro Capitularum.*

Pervenit ad nos quod a quibusdam temporibus dicitur non plus immunitatis nomine complecti, quam claustra monasterii: cetera vero quamvis ad easdem ecclesias vel monasteria pertineant, extra

B immunitatem esse. Decernimus, ut omnes intelligant non solum claustra monasterii vel Ecclesie, atque castitia ecclesiastarum sub immunitatis defensione, consistere, verum etiam domus, et villas, et septa villarum, et piscatoria manufacta: et quidquid fossis aut seipibus, vel etiam alio clausarum genere nomine praecingitur, eodem immunitatis nomine contineri. Et quidquid infra hujusmodi munimenta ad jus earumdem ecclesiastarum vel monasteriorum pertinentia, a quolibet homine nocendi, vel damnum inferendi causa, spontanea voluntate committitur, in hoc facto immunitas fracta judicatur. Quod vero in agros, et campos, et silvas, quæ sine laborationibus sunt, et nullo modo munitione cinguntur, casu (sicut fieri solet) a quibuslibet hominibus aliquod damnum factum fuerit, quamvis idem ager, aut campus, vel Silva ad ecclesiam vel monasterium præceptum immunitatis habentem pertineat, non tamen in hoc immunitas fracta judicatur: et ideo non sexcentorum solidorum compositione, sed secundum legem quo in eodem loco tenetur is multandus est, qui scandalum vel damnum in tali loco fecisse convictus fuerit.

CAP. 101. — *Nullum pretium pro loco sepulturæ aliquo modo exigendum esse. Gregorius Januario episcopo Sardinie (lib. vii Registri, epist. 55).*

(13, q. 2. c. *Questa.*) Prave nimis et procul est a sacerdotis officio, pretium de terra concessa putredini querere, et de alieno velle facere luctu compendium. Hoc autem vitium, et nos postquam Deo auctore ad episcopatus honorem accessimus, de ecclesia nostra omnino vetimus: et pravam denuo consuetudinem nequaquam usurpari permisimus, memores quia dum Abraham a filiis Ephron, hoc est a filiis Seor, sepulcrum pretio ad humandum corpus conjugis postularet, pretium accipere renuit, ne commodum videretur de cadavere consecutus (*Gen. xxii.*). Si ergo tantæ considerationis paganus vir fuit, quanto magis nos qui sacerdotes dicimus, hoc facere non debemus? unde ne hoc avaritiae vitium, vel in alienis denuo tentari præsumatur, admoneo. Sed si quando aliquem in ecclesia vestra sepeliri conceditis, si quidem parentes ipsius, vel proximi, vel hæredes pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Peti vero, aut aliquid exigi omnino prohibemus: ne quod valde irreligiosum est, aut venalis (quod absit) Ecclesia dicatur, aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum caderibus studeatis quilibet modo compendium quærere.

CAP. 102. — *Ne laici presbyteros ab ecclesiis ad quas denominati sunt, expellere audeant. Carolo regi Lex tertius.*

Contra sanctorum Patrum censuras videtur existere, si sæcularis homo vel laicus, presbyteros ab ecclesiis in quibus tempore ordinationis eorum denominati, vel introducti fuerint, nitatur expellere.

CAP. 103. — *Quod non licet presbyteris, contemptu*

episcopo, se ab ecclesiis suis segregare, et alias privatum vivere. Ex concilio Antiocheno, cap. 5.

Si quis presbyter aut diaconus, contemptio episcopo seipsum ab ecclesia segregaverit, et privatim apud se collectis populis altare erigere ausus fuerit; et nihilominus episcopo suo exhortante, et semel, et iterum revocante inobedientis extiterit, hic modis omnibus deponendus est, nec aliquando consequi curationem aut proprium honorem recipere speret. Quod si etiam perseveraverit perturbans cunctam Ecclesiam, per potestatem quem foris est, tanquam seditionis corripi oportet.

CAP. 104. — *De confiniis cemeteriorum, id est quod passus habere debeant. Nicolaus papu, omnibus episopis.*

(17, q. 4, c. *Sicut antiquitus*). De confiniis cemeteriorum sicut antiquitus a sanctis Patribus statutum est, statuimus: ita ut major ecclesia per circuitum sexaginta passus habeat: capella vero vel minores ecclesiæ triginta. Qui autem confinium eorum confringere tentaverit, aut personam hominis vel bona ejus inde abstraxerit, nisi publicus latro fuerit, quoque emendet, et quod rapuerat reddat, excommunicetur.

CAP. 105. — *Non oportere subdiaconos sacrarium ingredi et contingere vasa Dominica, cap. 21.*

Quoniam non oportet subdiaconos licentiam habere in secretarium sive sacrarium quod Græci diaconion vocant, ingredi, et contingere vasa Dominica.

CAP. 106. — *Quod oporteat parochias rusticanas infra terminum ejus episcopi permanere, qui eas per triginta annos gubernaverunt. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 16.*

(16, q. 3, c. *Per singulas*). Per singulas ecclesiæ rusticanae parochias sive possessiones manere immobiles apud eos qui eas retinent episcopos, decrevimus: et maxime, qui eas sine violentia jam per triginta annos tenentes gubernaverunt. Si vero intra triginta annos facta fuerit, aut siat de his alteratio, licere eis qui se dixerint lessos, propter eas movere apud synodus provincie certamen. Si quis vero se putat a proprio metropolitano gravari, apud primatrem dioecesis, vel apud Constantinopolitanam civitatis sedem, agat judicium, sicut dictum est. Si vero quælibet civitas per auctoritatem imperialem renovata est, aut si renovetur in posterum civilibus et publicis ordinationibus etiam ecclesiæ parochianarum, sequatur ordinatio.

CAP. 107. — *De his qui ad ecclesiam pro reatibus suis configunt, quod non sunt abstrahendi, nec de ecclesia vel de ecclesiasticis officiis, vel de atrio, vel de domo episcopi, vel a claustro: nec alii consignari debent, nisi accepta securitate de morte et debilitate.*

(*Conc. Aurelian. 1, cap. 3, 17, q. 4, c. Id constitutus*). In synodo Aurelianensi prima sub Clodoveo rege in qua sederunt episcopi viginti quatuor de his qui ad ecclesiam pro reatibus suis fugiunt, id constitutum est observandum, quod antiqui canones decreverunt, et lex Romana constituit: ut ab ecclesiæ atris, vel a domo episcopi, vel a claustro, quia hæc pro immunitate habentur, eos abstrahere o-

A nino non liceat, sed nec alteri consignare, nisi ad evangelia datis sacramentis de morte, et debilitate, et omni pœnarum genere sint securi: ita ut ei cui reus fuerit criminosis consignatus, de satisfactione conveniat. Quod si quis sacramenta sua convictus fuerit violasse, reus perjurii, non solum a communione ecclesiæ, vel omnium clericorum, verum etiam a catholicorum convivio separetur. Quod si is cui reus est, noluerit sibi intentione faciente componi, et ipse reus de ecclesia actus timore discesserit, ab ecclesiæ clericis non requiratur.

CAP. 108. — *De raptore qui cum rapta ad ecclesiam confugerit. Ex eodem, cap. 4.*

(36, q. 1, c. *De raptoribus*). De raptoribus autem feminarum id constituendum esse censuimus, ut si ad ecclesiam raptor cum rapta confugerit, et feminam ipsam violentiam pertulisse constiterit, statim liberetur de potestate raptoris, et parentibus redatur: et raptor, mortis vel pœnarum impunitate concessa, liberam habeat eundi facultatem. Si vero parentes mulieris ecclesiasticis viris obedire noluerint, excommunicentur.

CAP. 109. — *De servo qui pro qualibet culpa a domino suo ad ecclesiam confugerit. Ex eodem, cap. 5.*

(17, q. 4, c. *Id constitutus*). Servus qui ad ecclesiam confugerit pro qualibet culpa, si a domino pro commissa culpa ecclesiasticum sacramentum suscepit, statim ad servitium domini sui redire cogatur. Et postquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus, si aliquid pro eadem culpa qui accusatur probatus fuerit pertulisse, pro contemptu Ecclesiæ, et prævaricatione [privatione] fidei, a communione, vel convivio catholicorum, sicut superius comprehensum est, extraneus habeatur. Si vero servus pro culpa sua ab ecclesia defensatus sacramentum domini sui clericis exigentibus de impunitate percepit, exire non posse a domino liceat occupari.

CAP. 110. — *De eadem re. Ex concilio Chalcedon., cap. 5.*

Similiter in Matisensi synodo decretum est, ut hi qui fugiunt suos inimicos, aut in ecclesiam, aut in atrium ecclesiæ, aut in domum episcopi, aut in claustrum regularium, non inde abstrahantur, nisi prius supra sacra securitate accepta a persecutoribus, de morte, de debilitate, et omni pœnarum genere sint securi: etiam si servi sint illorum qui persequuntur eos, ita ut ei cui rei criminosis fuerit, de satisfactione conveniat. Quod si is qui super sacra prius juraverat, convictus fuerit juramentum violasse, reus perjurii a communione privetur quoque satisfactione.

CAP. 111. — *Item de eodem. Ex concilio apud Theodosium villam, cap. 11.*

(17, q. 4, c. *Reum ad ecclesiam*). Servum configentem ad ecclesiam, seu in atrium ecclesiæ, aut in officinas regularium fratrum, vel in curlem, aut in domum episcopi, quia hæc in antiquis canonibus pro immunitate tenentur, nemo abstrahere audeat, neque inde donare ad pœnam vel ad mortem, ut

honor Dei et sanctorum ejus præ omnibus conser-vetur : sed rectores ecclesiarum pacem et vitam, et membra ejus cum juramento obtinere studeant, tamen legitimate componat quidquid inique fecerat, et si insecutor magistris Ecclesiæ obediens noluerit canonice constringatur.

CAP. 112. — *Item de eadem re. Ex concilio Arau-sico, cap. 5.*

Eos qui ad ecclesiam confugerint tradi non debere, sed loci reverentia, et intercessione defendi. Si quis autem clericorum mancipia, pro suis mancipiis ad ecclesiam confugientibus, crediderit occupare : per omnes ecclesias districtissima damnatione feriatur.

CAP. 113. — *De immunitate ecclesiæ. Ex concilio Triburiensti, cap. 6.*

(17, q. 4, c. *Si quis in atrio*). Si quis in ecclesiæ atrio pugnam committit, aut homicidium facit, quidquid pro immunitate violata emendandum est, altario solvatur, cujuscunque fuerit ecclesia illa.

CAP. 114. — *De fugientibus ad ecclesiam. Ex concilio Mediomatricis, cap. 2.*

(17, q. 4, c. *Si quis contumax*). Si quis contumax vel superbus timorem cleri, vel reverentiam ecclesiarum non habuerit, et fugientem servum suum, vel quem persecutus fuerit, de atrio ecclesiæ, vel de porticibus quolibet modo ecclesie adhærentibus, per vim abstraxerit : pro immunitate ncccc solidos episcopo componat : et ipse publica pœnitentia juxta iudicium episcopi multetur, ut sit honor Dei et reverentia sanctorum, et Ecclesia Dei semper invicta permaneat.

CAP. 115. — *Quod servi fugientes dominos suos ad ecclesiam, intercessionem debent querere, non latebras. Gelasius [Gregorius] Bonifacio episcopo.*

(17, q. 4, c. *Metuentes*). Metuentes famuli dominos, si ad ecclesias septa confugerint, intercessio-nem debent quærere, non latebras : ne hæc ipsa præsumptio tarditatis temeritatem augeat renitendi. Filius enim noster vir spectabilis Petrus queritur servum suum in ecclesia Sancti Clementis diutius commorari, cui cum deputasset sacramenta præstari, illum egredi nulla ratione voluisse. Et ideo directos supradicti hominis de præsenti eum eo quem elegit, esse mittendos, qui cum de impunitate ejus sacramenta præbuerint, eum statim facies ad dominum suum modis omnibus remeare aut si in hac perlinacia forte perstiterit, post sacramen-tum sibi præstitum, reddatur invitus.

CAP. 116. — *De eodem. Idem Petro subdiacono Campaniz.*

Mancipia si qua in monasterium Sancti Severini, vel in aliam ecclesiam de civitate refugerint, mox ut ad notitiam tuam pervenerit, nullo modo ea illic immorari permittas : sed intra civitatem in ecclesiam revocentur, et si justam contra dominos suos querelam habuerint, congrua ordinatione de ec-clesia exire necesse est : si vero venialem culpam commiscent, dominis suis, accepto de venia sacra-mento, sine mora reddantur.

A CAP. 117. — *Ut nullus clericorum servum vel disci-pulum suum ab ecclesia extrahere audeat, vel flagellare præsumat. Ex Ilerdensi concilio, cap. 8.*

(17, q. 4, c. *Nullus clericorum*). Nullus clericorum servum aut discipulum suum ad ecclesiam fugien-tem, extrahere audeat, vel flagellare præsumat : quod si fecerit, donec digne pœnitentiat, a loco cui honorem non dedit, segregetur.

CAP. 118. — *Ne quis mancipia clericorum pro suis ad ecclesiam profugis occupare audeat. Ex concilio Arausicanu, cap. 6.*

Si quis mancipia clericorum pro suis mancipiis ad ecclesiam confugientibus erediderit oceupanda, districtissima damnatione per omnes ecclesias feriatur. Ex Codicu libro vi, cap. 4, titulo 4. Quicun-que fugitivum servum in domo vel in agro, inscio domino ejus, suscepit, cum comparci alio, vel vi-ginti solidis reddat.

CAP. 119. — *Ut episcopi eos indignos accessu 'ecclæ-six judicent, qui eas violaverint. Gelasius Epiph-a-nio episcopo*

Ad episcopos cæteros direximus jussionem ut eos qui ecclesias violasse perhibentur, accessu ea-rum judicent esse non dignos.

CAP. 120. — *De eadem re. Gelasius Victori Constan-tino, Martirio, Felicissimo, Sereno et Timotheo epi-scopis.*

(17, q. 4, c. *Frater et coepiscopus*). Frater et coe-piscopus noter Epiphanius sua nobis relatione sug-gessit, Benenatum et Maurum Beneventanæ munici-pes civitates, in contumeliam religionis acerba nimis et plectibilis contumacia præsulisse : qui con-fugientem ad ecclesiæ septa curialem suum, ne illuc quidem tutum, aut de injuria securum esse siverunt, ausi irruptione temeraria mentis admittere, quod nec potestatibus quidem vel principibus unquam licuit perpetrare, ut hominem in sanctuariorum consti-tutum, captata sacerdotis absentia, reluctantem reclamantemque violenter abstraherent; quos quantum nobis sua suggestione patetfecit, merito indi-gnatos esse sacra communione judicavit. Et si revera-tanti facinoris constat admissum, nostra etiam auctoritas in hac parte consentit. Nec enim ad supplicandum jure debet admitti, ubi admittere sacri-legium non dubitavit. Nullus etenim intra limina tantæ venerationi deputata utrumque sibi licere existimet, pro sua voluntatis arbitrio, ut et humiliatatem sibi vindicet et furorem. Et ideo, fratres charissimi, supra dictos, si manifesta reos facit conquestio, ab omnibus parochiarum vestrarum ecclesiis nostræ præceptionis auctoritate prohibete :

ut non solum hi, qui in injuriam sanctorum locorum præsulisse probabuntur, merito consequantur pro facti sui qualitate vindictam, verum ctiam cæteri a tali præsumptione ultionis istius timore revocentur.

CAP. 121. — *Item de eadem re. Ex concilio Toletano, cap. 12 (Tolet. xii cap. 10).*

(17, q. 4, c. *Definivit*). Pro his qui quolibet metu vel terrore ecclesiam appetunt, consentiente pariter

et jubente Domino nostro Ervigio rege, hoc sanctum concilium definivit: ut nullus audeat confugientes ad ecclesiam residentes inde abstrahere, aut quodcumque nocibilitatis vel danni seu spoliacionis residentibus in loco sancto, inferre: sed esse potius his ipsis qui ecclesiam petunt per omnia licitum in triginta passus ab ecclesia januis progreedi, in quibus tringita passibus uniuscujusque ecclesie in toto circuitu reverentia defendantur [defendantur], sic tamen ut hi qui confugiant ad eam in extraceis, vel longe separatis ab ecclesia domibus, nullo modo abscedant, sed in hoc tringita passuum numero, absque domorum extranearum receptaculo progredientes, aditum obtinebunt, ut ad inquisitam naturam usum debitis exeat locis, et nullo teneantur eventu necessitudinis quise Dominicis defendendos commiserint claustris. Si quis autem hoc decretum violare tentaverit, ecclesiastice excommunicationi subjebeat, et severitatis regiae feriatur sententia. Ipsos tamen qui ad ecclesiam confugium ficerunt, si juxta priscorum canonum instituta, hi qui eos repetunt sacramenta reddiderint, et sacerdos ecclesiae ipsius ab ecclesiae non abstraxerit foribus, aut fuga talium si evenerit, sacerdoti querenda est, aut damnorum sententia secundum electionem principis hujusmodi sacerdotibus irroganda.

CAP. 122. — *Interdictio communionis facta in Bonifacium episcopum, nisi cito ecclesiae restituat quem inde rapuit. Beati Augustini ad Bonifacium epistola (ep. 187).*

(17, q. 4, c. *Miror.*) Dilectissimo et spectabili viro filio Bonifacio Augustinus episcopus. Miror quomodo tam subito fidei murum aries ruperit inimici. Novi enim qua religione semper sis Ecclesiam Dei veneratus. Quo instigante facinore [facere ausus es?] hominem de Ecclesia rapuisti? Tuus si de tuo amico forte presumeret, fugitus, posset procul dubio intercessoris causa veniam promereri. Ergo si amicus intenditur, cur Deus offenditur? Sed si de potestate presumitur, Nabuchodonosor regem intendit qui causa superbiae in bovem est ex homine commutatus (*Daniel.* iv). Non ut confundam te haec scribo, sed ut filium meum charissimum moneo. Ecclesiae igitur illæsum revoca, quem ut irreligiosissimus rapuisti. Oblatio vero domus tuae a clericis ne suscipiat interdixi [indixi]. Communionemque tibi interdico, donec peracta pro ausibus vel errore a me definita tibimet pœnitentia, et tempore condonato pro hoc facto, corde contrito et humiliato dignum offeras sacrificium Deo.

CAP. 123. — *Quod reus ad ecclesiam fugiens accepta securitate mortis et debitatis, quæ inique gessit, legitime componere debeat. Ex libro capitulorum (l. v. c. 90).*

(17, q. 4, c. *Reum ad ecclesiam.*) Reum ad ecclesiam fugientem nemo abstrahere audeat, neque inde donare ad penam vel ad mortem, ut honor ecclesiarum conservetur: sed rectores pacem ei et vitam et membra obtainere studeant; tamen legitime componat quod inique fecit.

A CAP. 123. — *Qui monasterium infringunt, et inde aliquid subtrahunt, sublatum nonies componere debeant, et immunitatem tripliciter. Ex decretis Joannis papæ, cap. 10.*

Ut hi qui monasteria, et loca Deo sacra et ecclésias infringunt et deposita vel alia quælibet exinde abstrahunt, damnum nonies componant, et immunitatem tripliciter, et velut sacrilegi canonicae sententia subjungentur.

CAP. 125. — *De his qui domum Dei contemptibilem ducunt. Ex Moguntensi concilio, cap. 7.*

Dist. 30, c. Communione.) Quisquis fastu superbiæ elatus domum Dei dicit contemptibilem, et possessiones Deo sacras, atque in honorem Dei sub regiæ immunitatis defensione constitutas, in honeste tractaverit, vel infringere præsumpserit, aut incendiæ vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor et violator ecclesiae Dei, quæ est domus Dei vivi, a communione omnium fidelium abscidatur.

CAP. 126. — *De excommunicatione eorum. Ex concilio Arausicano.*

(11, q. 3, c. *Canonica instituta.*) Canonica instituta et sanctorum Pairum exempla sequentes, ecclesiæ Dei violatores, auctoritate Dei et judicio sancti Spiritus, a gremio sanctæ matris Ecclesiae, et a consortio totius Christianitatis eliminamus quoque resipiscant, et ecclesia satisfaciant.

CAP. 127. — *De pœnitentia eorum qui ecclesias intendunt. Ex decretis Juli papæ.*

(17, q. 4, c. *Si quis.*) Si quis ecclesiam igne comburit, quindecim annos pœnitentia, et eam sedule restituat, et pretium suum pauperibus distribuat.

CAP. 128. — *De ministris altaris. Ex Laodicensi concilio, cap. 21.*

(Dist. 42, c. Non oportet.) Non oportet ministros altaris vel quoslibet clericos ad agapeu vocatos partes tollere, propter injuriam quæ ex hac occasione ecclesiastico ordinu poterit deputari.

CAP. 129. — *Quod presbyteri parochiani dum ordinantur, libellum officiale a sacerdote suo accipere debeant. Ex Toletano concilio IV, cap. 26.*

(Dist. 38, c. Quando presbyteri.) Quando presbyteri in parochiis ordinantur, libellum officiale a sacerdote suo accipiant, ut ad ecclesias sibi deputatas instructi succedant, ne per ignorantiam etiam in ipsis divinis sacramentis offendant: ut quando ad litanias, vel ad concilium venerint, rationem suo episcopo reddant, qualiter susceptum officium celebrent vel baptizent.

CAP. 130. — *Presbyteros aut diaconos quando per parochias constituuntur, professionem episcopo suo facere oportere. Ex concilio Toletano IV, cap. 26.*

(Dist. 28, c. Quando presbyteri.) Quando presbyteri aut diaconi per parochias constituuntur, oportat eos professionem episcopo suo facere, ut caste et pure vivant sub Dei timore, ut dum eos tali professione obligaverit, sanctam disciplinam retineant.

CAP. 131. — *Ut quicunque episcopus diaecsim alterius per triginta annos sine aliqua interpellatione*

possederit, cum teneat. Ex concilio Toletano iv, A quam ad rectitudinis fortitudinem pertinet. Si enim, cap. 33.

(16, q. 3, c. *Quicunque.*) Quicunque episcopus alterius episcopi diocesis annos trintatas aliqua interpellatione possederit, eam teneat; quia secundum jus legis ejus videtur esse diocesis, et admittenda non est contra eum actio reposcendi, sed hoc intra unam parochiam, extra vero nullo modo, ne dum diocesis defenditur, provinciarum termini confundantur.

CAP. 132. — *De exactione ecclesiarum Galatix provinciæ. Ex Toletano concilio, cap. 4.*

Non amplius quam duos solidos unusquisque episcoporum privata provinciæ, per singulas dioceses, vel singulas ecclesias, juxta synodum Bracarensem annua illatione sibi exspectet inferri: monasteriorum tamen basilicis ab hac solutionis expensione sejunctis. Cum vero episcopus diocesim visitat, nulli praे multitudine onerosus existat, nec unquam quinquagenarium numerum evocationis exceedat, aut amplius quam una die per unamquamque remorandi licentiam habeat. Quicunque vero pontificum eorumdem aliter quam decernimus agendum præsumperit, correctione procul dubio canonum subjacebit, tanquam constitutionum synodalium transgressor, et prisorum Patrum edicti corruptor.

CAP. 133. — *Ne dum parochias suas peragant episcopi, tyrannidem exercant, sed cum charitate stipendia exigant. Ex Cabilonensi concilio n^o, cap. 24.*

(10, q. 3, c. *Cavendum est.*) Cavendum sane est, necum episcopi parochias suas peragant, quamdam non solum erga subditos, sed erga socios tyrannidem exerceant: nec (quod absit) non cum charitate, sed cum quadam jactantia temeritate: nec cum gratiarum actione, sed cum quadam judiciaria invectione stipendia ab eis exigant. Observandum etiam modis omnibus est, ut si quando eis peragrandæ parochie necessitas incumbit, in confirmandis hominibus, in inquirendis rebus emendatione dignis, in prædicatione verbi Dei, in lucris animarum potius, quam deprædandis et spoliandis hominibus et scandalizandis fratribus, operam dent; et si quando eis ad peragendum ministerium suum a fratribus aut a subditis aliquid accipiendo est, hoc summopere observare debent, ne quem scandalizent aut gravent. Tanta ergo in bac re discretio tenenda est, ut et verbi Dei prædicator ubi sumptus proprii desunt, a fratribus accipiat; et iudeo fratres illius potentia non graventur, exemplo apostoli Pauli qui ne quem gravaret, arte et manibus vietum quærebatur (*II Thess. iii.*).

CAP. 134. — *Quod archidiaconi super presbyteros parochianos nullam dominationem tyrannicam exercere debent. Ibidem, cap. 15.*

(*Dist. 94, c. Dictum est.*) Dictum est etiam quod in plerisque locis archidiaconi super presbyteros parochianos quamdam exerceant dominationem, et ab eis exigant censem: quod magis ad tyrannidem

juxta apostoli sententiam, episcopi non debent esse dominatores in clero, sed forma facti gregis ex animo (*I Petr. v.*) multo minus isti hoc agere debent, sed contenti sint regularibus disciplinis, et teneant propriam mensuram, et quod eis ab episcopis injungitur, hoc per parochiam exercere studeant, nihil per cupiditatem et avaritiam præsumentes.

CAP. 135. — *Quod jurejurando in contentione obtinere debet, qui possessori rei inventus fuerit. Gelasius Justo episcopo.*

(16, q. 3, c. *Dilectio.*) Dilectio tua quæsita omnium fideliter rerum veritate, si de spatiis quibus memoratur orta contentio, definitio dudum certa processit, intemerata servetur: alioquin si nihil unquam constiterit terminatum, nunc de prescriptione temporum, si qua pars dissidet [fidit], præbeat sacramentum; ut tamen quæ haecen posse possidisse perhibetur, jusjurandum sinatur offerre.

CAP. 136. — *De episcopis Siciliæ, quid de parochianis suis exigere debant. Pelagius Cresconio illustr.*

(10, q. 3, c. *Illud te modis.*) Illud te modis omnibus volumus custodire, ne quis episcoporum Siciliæ de parochiis ad se pertinentibus nomine cathedrali, amplius quam duos solidos præsumat accipere, neque compellere presbyters aut clerum parochiarum suarum supra vires suas eis convivia præparare.

CAP. 137. — *Ut cleris qui ab episcopo suo pergravatur, querimoniam ad metropolitanum deferat. Ex Toletano concilio iii, cap. 20.*

(10, q. 3, c. *Quia cognovimus.*) Quia cognovimus episcopos per parochias suas non sacerdotaliter, sed crudeliter deservire, et dum scriptum sit: Forma estote gregi, non ut dominantes in clero (*I Petr. v.*), exactiones diocesi sue vel damna infligant; ideoque censemus, excepto, quod veterum constitutiones a parochiis habere jubent episcopos, ut alia quæ illis huc usque præsumpta sunt, denegentur: hoc est, neque in angariis presbyteri aut diacones, neque in aliquibus fatigentur inductionibus, ne videatur in Ecclesia Dei exactores potius quam Dei pontifices nominari. Hi vero elecici tam locales quam diocesani, qui se ab episcopo gravari cognoverint, querelas suas ad metropolitanum deferre non differant, et metropolitanus non moretur ejusmodi præsumptiones coercere.

CAP. 138. — *Ut non liceat judicibus clericos vel servos ecclesiaz in suis angariis occupare, cap. 21.*

(12, q. 2, c. *Ecclesiarum.*) Ecclesiarum servos, et episcoporum omnium vel clericorum a judicibus vel actoribus publicis in diversis angariis fatigari dolemus: propter quod omne consilium a pietate gloriosissimi Domini nostri Iesu poposit, ut tales deinceps ausus inhibeat, sed servi supradictorum officiorum in eorum usibus vel ecclesiæ laborent. Si qui vero judicum aut actorum, clericum aut servum clerici vel ecclesiæ, in publicis ac privatibus negotiis occupare voluerit, a communione ecclesiæ-

stica cui impedimentum facit, efficatur extra- A futuris temporibus, qui hoc avellere nitatur, jam neus.

CAP. 139. — *Vitam communem inter omnes Christianos vigere debere, maxime inter eos qui in sortem Domini electi sunt: et quod fideles primo pretium, deinde praedia sua ad sustentationem communiter viventium contulerint. Urbanus in primo decretatu suo omnibus Christianis.*

(12, q. 1, c. *Scimus vos.*) Scimus vos non ignorare, quia hactenus vita communis inter bonos Christianos viguit, et adhuc Dei gratia viget, et maxime inter eos qui in sorte Domini electi sunt, id est clericos, sicut in Actibus apostolorum legitur: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna reddabant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri; et gratia magna erat in omnibus illis; neque enim quisquam egens erat inter illos: quoquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes apostolorum. Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat. Joseph autem qui cognominatus est Barsabas ab apostolis (quod est interpretatum filius consolacionis) levites, Cyprius gener, cum haheret agrum, vendidit illum, et attulit pretium, et posuit ante pedes apostolorum (Act. iv), etc.* Videntes autem summi sacerdotes atque levitæ, et reliqui fideles plus utilitatis posse afferre, si haereditates et agros quos vendebant, ecclesiis quibus præsidebant episcopi traderent, eo quod de sumptibus eorum, tam præsentibus quam futuris temporibus plura et eleganter possent ministrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio eorum, cœperunt prædia et agros quos vendere solebant, matricibus ecclesiis tradere, et ex sumptibus eorum vivere. Ipsæ vero res in ditione singularum parochiarum episcoporum, qui locum tenent apostolorum, erant, et sunt usque adhuc, et futuris semper debent esse temporibus. E quibus episcopi et fideles dispensatores eorum, omnibus communem vitam degere voluntibus, ministrare cuncta necessaria debent, prout melius potuerint, ut nemo in eis egens inveniatur. Ipsæ enim res, fidelium oblationes appellantur, quia Domino offeruntur. Non ergo debent in aliis usibus quam ecclesiasticis, et prædictorum Christianorum fratribus vel indigentibus converti; quia vota sunt fidelium, et pretia peccatorum, atque ad prædictum opus exemplum Domino traditæ. Si quis autem (quod absit) secus egerit, videat ne damnationem Ananias et Saphiræ percipiat (Act. v), et reus sacrilegi efficiatur, sicut illi fecerunt, qui prædictarum rerum pretia fraudaverunt. Memoratis augmentationibus ac cultibus in tantum Ecclesiæ quibus episcopi præsident, Domino adminiculante creverunt et tantis maxima pars earum abundat rebus, ut nullus sit in eis communem vitam degens, indigens, sed omnia necessaria ab episcopo suisque ministris percipit: ideo ut si aliquis exsisterit modernis aut

CAP. 140. — *Qui res ecclesiæ et oblationes fidelium abstulerit, in patrem Dominum, et matrem Ecclesiam peccat, et ideo a liminibus sancte matris Ecclesie pellendus est. Lucius I papa in primo decreto suo, omnibus episcopis tam Gallis, quam Hispanis.*

(6, q. 1, c. *Sapiens non est.*) Sapiens non est omnis qui nocet. Res quoque ecclesiæ nostrarum et oblationes fidelium, quas significasti a quibusdam irruentiibus vexari, nobisque et ecclesiæ nostris auferri, indubitanter maximum est peccatum, testante Scriptura quæ ait (12, q. 2, c. *Qui abstulerit*): *Qui abstulerit aliquid patri vel matri, et dicit hoc non esse peccatum, homicidae particeps est (Prov. xxviii)* Pater ergo noster sine dubio Deus est, qui nos creavit, et mater nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritualiter generavit. Item. Hæc fieri prophetæ, hæc apostoli, hæc successores eorum, et omnium catholicorum patrum vetant decreta, et tales præsumptiones sacrilegia esse dijudicant. (17, q. 4, c. *Omnis raptore.*) Quorum nos sequentes exempla, omnes tales præsumptores, et Ecclesiæ raptiores, atque suarum facultatum alienatores, una vobis cum liminibus sanctæ matris ecclesie anathematizatos, apostolica auctoritate pellimus, et damnamus, atque sacrilegos esse judicamus. Et non solum eos, sed omnes consentientes eis: quia non solum qui faciunt, rei judicantur, sed etiam qui faciunt consensu (Rom. i). Par enim pena et agentes, et consentientes comprehendunt.

CAP. 141. — *Pro necessitate temporum diligenter consideratione temperanda esse decreta Patrum. Ex generalibus decretis Gelasii papæ, cap. 1 (ep. 1).*

(1, q. 7, c. *Necessaria rerum.*) Necessaria rerum dispositione [dispensatione] constringimur, sic canonum paternorum decreta librare, et retro præsumum decessorumque nostrorum præcepta metiri: ut quæ præsentium necessitas temporum restaurandis ecclesiæ relaxanda depositit, adhibita consideratione diligenter, quantum potest fieri temperemus.

CAP. 142. — *Ut cum nulla magna necessitas urgat, instituta Patrum inconclusa permaneant. Idem cap. 2.*

(Dist. 55, c. *Præcis.*) Præcis igitur pro sua reverentia manentibus institutis quæ, ubi nulla vel rerum vel temporum perurget angustia, regulariter convenit custodiri: eatenus ecclesiæ quæ vel cunctis sunt private ministris, vel sufficientibus usque adeo despoliata servitiis, ut plebibus ad se pertinentibus divina munera supplere non valeant, tam instituendi quam promovendi clericalis obsequii, sic spatia dispensanda concedimus.

CAP. 143. — *De examinando eo qui ad clericale munus accedit. Idem cap. 3.*

(Dist. 77, c. *Si quis de.*) Ut si quis etiam de religioso proposito, et disciplinis monasterialibus eruditus, ad clericale munus accedit, in primis ejus

vita præteritis acta temporibus inquiratur, si nullo A quum sibi episcopi vindicent, ut sicut antea diximus gravi facinore probatur infectus, si secundam fortasse non habuerit uxorem, nec a marito relictam [rejectam] sortitus ostenditur.

CAP. 144. — *Jure sibi vindicari, quidquid tricennali lege concluditur. Idem.*

(*Idem habetur infra c. 147.*) Gelasius Romanae Ecclesiae episcopus fratribus qui in Sicilia sunt constituti. Illud etiam annexi placuit, ut si (quod absit) facultates Ecclesiæ nec non et diœceses ab aliquibus possidentur episcopis, jure sibi vindicent, quod tricennalis lex concludit. Quia et filiorum nostrorum principum ita emanavit auctoritas, ut ultra triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quos legum tempus exclusit.

CAP. 145. — *Captivos redimendos de rebus ecclesiasticis. Gregorius Demetrio [Demetriano] et Veneriano clericis Firmianis (tb. vii registri, epist. 14).*

(12, q. 2, c. *Sacrorum.*) Sacrorum canonum instituta, et legalis permittit auctoritas, licite res ecclesiasticas in redemptionem captivorum impendi. Et ideo quia edocit a vobis sumus, annos fere decem et octo virum reverendissimum quemdam Fabium episcopum Ecclesiæ Firmianæ pro redemptione vestra, ac patris vestri Passivi fratris et coepiscopi nostri, tunc vero clerici, nec non matris vestræ libras argenti undecim eadem ecclesia hostibus impendisse, atque vos ex hoc quamdam habere formidinem, ne hoc quod datum est a vobis quolibet tempore repetatur. Hujus præcepti auctoritate suspicionem vestram prævidimus auferendam, constituentes nullam vos exinde, hæredesque vestros quolibet tempore repetitionis molestiam sustinere, nec a quocquam vobis aliquam objici questionem.

CAP. 146. — *De non repetenda possessione per quadraginta annos ab alio possessa. Gregorius Petro subdiacono.*

(16, q. 4, c. *Volumus accedentem.*) Si monasterium sancti Theodori, fines de quibus causatio mota est, inconcussis quadraginta annis, possedisse repereris, nullam deinceps, etiamsi quid Romanae Ecclesiæ competere potuit, patiaris sustinere calumniam, sed quietem eorum modis omnibus procura.

CAP. 147. — *Episcopos facultatem ecclesiistarum administrare debere, viduis, pupillis, pauperibus et clericorum stipendia distribuere: sibi vero nihil inde vindicare, nisi quod ad proprios usus tricennaria lege pertinet. (Gelasius, ep. 2 ad Sicutos, c. 1).*

Gelasius Romanae Ecclesiae episcopus, dilectissimus et in Christo unaimi charitate connexis fratribus episcopis qui in Sicilia sunt constituti. (16, q. 3, cap. *Præsum.*) Quomodo presulum nostrorum auctoritas emanavit, ut facultates ecclesiæ episcopi ad regendum habeant potestatem: ita tamen ut viduarum, pupillorum, atque pauperum, nec non et clericorum stipendia distribuere debeant, hoc eis statuimus dari, quod hactenus decretum est. Reli-

peregrinorum atque captivorum largitores esse possint. Illud quoque adnecti placuit, ut si (quod absit) facultates ecclesiæ et diœceses ab aliquibus possideantur episcopis, jure sibi vindicent, quod tricennaria lex conclusit, quia et filiorum nostrorum principum ita emanavit auctoritas, ut ultra triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quod legem tempus exclusit.

CAP. 148. — *Nullo obstaculo ante tribunal Christi muniri, qui substantiam ad usus pauperum relatam contra fas dispergit: et quod anathematice feriatur, quicunque res ecclesiæ confiscare, vel competere, vel periculosa, aut seiva infestatione perdavere præsumperit. De vi. syn. Symmachii papæ.*

B Nec aliquo se ante tribunal Christi obstaculo muniat, qui a religiosis animabus ad substantiam pauperum derelicta, contra fas sine aliqua pietatis consideratione dispergit. (19, q. 1, c. *In canonibus.*) Similiter et hoc ad omnium ecclesiarum notitiam vestra cunctorum exhortatione, et iudicio, censemus pervenire, et ab omnibus firmiter teneri, quia episcoporum res ecclesiæ esse non dubitantur, si in eorum facultatibus simili fuerit crudelitate grassatum, persavores rerum memoratarum, prædicta canonum distinctione feriantur: ut qui moribus propriis ac nulla conscientia castigatione corrigitur, saltem ecclesiastice, et canonicæ vindictæ perfodiantur aculeis. Generaliter vero quicunque res ecclesiasticas confiscare, aut competere, aut pervadere periculosa aut seiva infestatione præsumperit, nisi se citissime per ecclesiæ de qua agitur, satisfactionem correrexit, perpetuo anathematice feriatur. Similiter et hi qui res Ecclesiæ jussu vel largitione principum, vel quorundam potentum, aut quadam invasione, aut tyrannica potestate retinuerint, et filiis vel hæreditibus suis, ut a quibusdam jam factum audivimus, quasi hæreditarias reliquerint, nisi cito res Dei admoniti a pontifice, agniti veritate reddiderint, perpetuo anathematice feriatur. Iniquum enim esse censemus, ut potius custodes chartarum, quam defensores rerum creditarum, ut præceptum est, judicemur.

CAP. 149. — *De perversoribus rerum alienarum. Joannes papa Zachariae archiepiscopo.*

(12, q. 2, c. *In antiquis.*) Est etiam in antiquis Ecclesiæ statutis decretum, ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum (Luc. xix).* Et in legibus seculi cautum habetur: *Qui rem subripit alienam illi cuius res direpta est, in undecuplum quae sublatâ sunt restituant.* Et in lege divina legitur: *Maledictus omnis qui trans fert terminos proximi sui, et dicit omnis populus: Amen (Deut. xxvii).* Talia ergo non præsumantur absque ultiōne, nec exerceantur absque sua damnatione.

CAP. 150. — *De his qui ecclesiastica privilegia calcare contendunt. Galasius Majorico, Sereno et Joanni episcopis.*

(12, q. 2, *Qui et humanis*). Qui et humanis legibus in civili damnatione calcatis, et reverentia religionis abjecta, vel ecclesiastica privilegia calcare contendunt, vel ubilibet in pauperum prosiliire dispendum, nec hujusmodi saltem commoniti convictique nequitiam sopire consentiunt, atque illata sacra rebus detrimenta sarcire, omnino divini muneris sunt participatione privandi, ut bujus perceptione careant, quod sacras leges habuerent despectui.

CAP. 151. — *Quod episcopo nullo commento liceat res ecclesiae alienare et quod privilegia omni ratione integra convenit servari. Gelasius Justino archidiacono, et Fausto defensori.*

(12, q. 2, c. *Vulteranae*) Volatoranae [Wulteranae] Ecclesia actus vel patrimonium, quod hactenus compерimus constitutum, vel post damnationem Eucharisti quo fuerat depravante dispersum, curæ vestræ decretivimus esse delegandum, ut diligentia, qua vos pro ecclesiæ utilitatibus existimamus esse vigilantes, prædia cultura restituatis antiquæ : revocetis si qua sunt vendita aut donata mancipia, possessiones etiam quæ ab Eumatio et Oppilione episcopis vel ceteris quovis jure videritis teneri (quia contra constituta synodi, ab episcopo prædia alienari nullo potuerunt commento), nihilominus revocentur. Sit emptoribus ad eum recursus, qui præsumpsit aliquid de Ecclesiæ rebus illicita venditione distrabere: ita aut pensiones annuas ad pontificem deferatis, cui privilegia sua integra convenit omni ratione servari, ut ejus dispensatione portiones proveuant consuetæ : ita ut portionem quartam quæ ad eos perlinet, sua pontifex ordinatione distribuat, prout cuiusque locum meritumque cognoscit. Pariter etiam ex fidelium oblatione faciendum, ut quartam clericis eroget, pro consideratione suæ electionis, antistes : fabricarum etiam portio episcopo scienti et disponente, vestra erogatione pendatur, quatenus nihil penitus in detrimentum alicujus rei patiamini generari. Si quod vero in Ecclesia vestræ damnum, aut in his quæ sunt preceptionis nostræ prohibita, pontificem vestrum videritis admittere, mox nostris auribus relatione signate, ut quid fieri debeat censeamus. Decimas iusto ordine non tantum nobis, sed majoribus visum est, plebisque tantum ubi sacrosancta dantur baptismata, deberi.

CAP. 152. — *De rebus quæ semel Deo consecratæ et contributæ sunt, quod nullorum principum concessione invadendæ et diripiendæ sunt. Nicolaus Adoni Viennensi archiepiscopo.*

(12, q. 2, c. *De rebus*) De rebus quæ semel Deo contributæ atque dicatae sunt, et postea sub occasione concessionis principum, a quibusdam invaduntur atque diripiuntur: sancimus, ut prius consulto principe ad resecandum præsumptivam fac-

Dtionem, et cognoscendum, utrum illius sit concessio, an invasoris præsumptio. Quod si principis inordinata fuerit largitio, ipse sit princeps pro emendatione redarguendus.

CAP. 153. — *De rebus ecclesiæ sine consultu Metropolitani episcopi non alienandis. Ex Carthaginensi concilio v, cap. 8.*

(17, q. 4, c. *Nullus*) Placuit etiam, ut rem Ecclesiæ nemo vendat. Quod si aliqua necessitas cogit, banc insinuandam esse primati ecclesiæ, ut cum statuto numero episcoporum utrum faciendum sit, arbitretur. Quod si tanta urget necessitas ecclesiæ, ut non possit ante consulere saltem post factum curiositatem babeat, et vicinis episcopis hoc ante indicare, et ad concilium referre has ecclesiæ necessitates. Quod si non fecerit, reus concilii vendor teneatur.

CAP. 154. — *De manumissis, et per testamentum ecclesiæ commendatis Ex Araustico concilio 1, cap. 7.*

(Dist. 87, c. *Eos qui*) In ecclesia manumisso, et per testamentum ecclesiæ commendatos, si quis in servitutem, vel obsequium, vel ad colonariam conditionem imprimere tentaverit, animadversione ecclesiastica coeretur.

CAP. 155. — *Quod hi qui oblationes defunctorum retinent, et ecclesiæ reddere morantur, quasi necatores egentium Dei iudicio depulantur. Ex Vacensi concilio 1, cap. 4.*

(13, q. 2, c. *Qui oblationes*) Qui oblationes defunctorum retinent, et ecclesiæ tradere demorantur, ut infideles, sunt ab ecclesia abiciendi; quia usque ad exinanitionem fidei pervenire certum est hanc pietatis divinæ exacerbationem, quia et fideles de corpore recentes votorum plenitudine, et pauperes consolatu alimonie, et necessaria sustentatione fraudantur: hi enim tales quasi egentium necatores iudicio Dei digni habiti sunt. Unde et quidam patrum hoc scriptis suis inseruit, congruente sententia qua ait: Amico quidpiam rapere furtum est, ecclesiam frandare sacrilegium. (*Hieron. ep. ad Nepotianum*.)

CAP. 156. — *De clericis qui documenta quibus possessio ecclesiæ firmatur, aut supprimere, aut negare, aut adversariis tradere præsumpserint. Ex Agathensi concilio, cap. 28.*

(12, q. 2, c. *Si quis*) Si quis de clericis documenta quibus ecclesiæ possessio firmatur, aut supprimere, aut negare, aut adversariis fortasse tradere damnabili et punienda obstinatione præsumpserit, quidquid per abstinentiam documentorum damni ecclesia illatum est, de propriis facultatibus reddit, et communione privatetur. Hi etiam qui in damno ecclesiæ impie sollicitati ac traditoribus aliud suscepserint, superiori sententia teneantur.

CAP. 157. — *Ut de monachis nullus monasterium novum nisi permittente episcopo fundare præsumat. Ibidem, cap. 27.*

(18, q. (?), c. *De monachis*) Ut de monachis monasterium novum, nisi episcopo aut permittente aut probante nullus incipere aut fundare præsumat. (16, q.

1, c. Monachi vagantes.) Monachi etiam vagantes, ad officium clericatus, nisi eis testimonium abbas suus dederit, nec in civitatibus nec in parochiis ordinentur. (20, q. 4, c. *Monachum*.) Monachum, nisi abbatis sui aut permisso, aut voluntate, ad alterum monasterium commigrantem, nullus abbas suscipe aut retinere præsumat; sed ubique fuerit abbatis suo auctoritate canonum revocetur. Si enim necesse fuerit clericorum de monachis ordinari, cum consensu et voluntate abbatis præsumate episcopos.

CAP. 158. — *Ut monasteria puellarum longius a monasterio monachorum collocentur.* *Ibidem, cap. 28.*

(18, q. 2, c. *Monasteria*.) Monasteria puellarum longius a monasterio monachorum, aut propter insidias diaboli, aut propter obloctiones hominum collocentur.

CAP. 159. — *Ut libertos legitime factos ecclesia si necesse fuerit tueatur.* *Ibidem, cap. 29.*

(*Dist. 87, c. Libertos*.) Libertos a dominis suis legitime factos ecclesia si necessitas exigerit tueatur. Quod si quis ante audienciam pervadere aut exspoliare præsumperit, ab ecclesia repellatur.

CAP. 160. — *Ut episcopus licentiam habeat distrahendi terrulas, et vineolas exiguae, ecclesie minus utiles.* *Ibidem, cap. 45.*

(12, q. 1, c. *Terrulas*.) Terrulas aut vineolas exiguae ecclesiae minus utiles, aut longe positas parvas, episcopus sine concilio fratrum (si necessitas fuerit) distrahendi habeat potestatem.

CAP. 161. — *Presbyteri aut diaconi non audeant res ecclesiae sibi creditas commutare, vel vendere, si autem fecerint honore suo depositi, de proprio il lud restituant.* *Ibidem, cap. 49.*

(12, q. 2, c. *Diaconi*.) Diaconi vel presbyteri in parochia constituti, de rebus ecclesiae sibi creditis, nihil audeant commutare, vel vendere, quia res Deo sacrae esse noscuntur. Similiter et sacerdotes nihil de rebus ecclesiae sibi commissæ, ut superius comprehensum est alienare præsumant. Quod si fecerint cuncti in concilio, et ab honore depositi, de suo proprio aliud tantum restituunt quantum visi sunt præsumpisse. (12, q. 2, c. *Si quis qualibet*.) Sane si quis pro qualibet conditione de rebus ecclesiae aliquid alienare præsumperit, si de suo proprio tantum ecclesiae contulerit, quantum visus est abstulisse, tunc demum istud stare licebit, libertos tamen quos sacerdotes vel diaconi de ecclesia sibi commissa se facere voluerint actus ecclesiae persequi jubemus. Quod si facere contempserint, placuit eos ad proprium reverti servitium.

CAP. 162. — *Quidquid presbyteri de possessione parochiarum distinxerint, et in comparante et in vidente irritum habendum.* *Ibidem, cap. 53.*

(12, q. 2, c. *Quidquid parochiarum*.) Quidquid parochiarum presbyter de ecclesiastici juris possessione dixraxerit, inane habeatur et vacuum, venditione comparantis et actione vendentis.

CAP. 163. — *De venditionibus quas abbates facere præsumunt.* *Ibidem, cap. 56.*

(17, q. 4, c. *In venditionibus*.) De venditionibus

A quas abbates facere præsumunt, hæc forma servetur, ut quidquid sine episcopi notitia venditum fuerit, ad potestatem episcopi revocetur. Mancipia vero monachis donata, ab abbate non liceat manumitti. Injustum enim putamus, ut monachis quotidiani rurale opus facientibus, servi eorum libertatis dono [suo] potiantur.

CAP. 164. — *Unum abbatem duobus monasteriis non præficiendum, cap. 57.*

(21, q. 1, c. *Unum*.) Unum abbatem duobus monasteriis interdicimus præsidere.

CAP. 165. — *Cellulas novas monachorum, sine notitia episcopi non instituendas.* *Ibidem, cap. 50.*

(18, q. 2, *Cellulas*.) Cellulas novas aut congregatiunculas monachorum absque episcopi notitia, B prohibemus institui.

CAP. 166. — *Ut clerici res ecclesiarum diurna possessione juri proprio non subscrivant.* *Ibidem, cap. 59.*

(16, q. 3, c. *Clerici quilibet*.) Clerici quilibet quantacunque diurnitate temporis, Ecclesiæ [at, de Eccl.] remuneratione aliqua possederint, in jus proprium præscriptione temporis non vocentur [revoc.], dummodo pateat ecclesiæ rem fuisse; ne videantur etiam episcopi administrationes prolixas, aut precatorias cum ordinati sunt facere debuisse, aut die retentas facultates, in jus proprietatis suæ posse transcribere.

CAP. 167. — *Ut liceat episcopo redditus ecclesiae suæ qui eam non multam gravent, ad usus regulariter viventium, peregrinorum, et egenorum assignare.* *Ex Toletano tertio concilio, cap. 3.*

(12, q. 2, c. *Si exceptione*.) Hac sancta synodus nulli episcoporum licentiam tribuit res alienare ecclesiae, quoniam et antiquioribus canonibus hoc prohibetur. Si quid vero quod utilitatem non gravet ecclesiae, pro suffragio monachorum, vel ecclesiae ad parochiam suam pertinentium dederint firmum maneat. Peregrinorum, vel clericorum, et egenorum necessitatibus, salvo jure ecclesiae, præstare, permittrit pro tempore, quæ potuerint.

CAP. 168. — *Ut episcopis liceat unam de parochianis ecclesiae in monasterium dedicare.* *Ex concilio Toletano III, cap. 4.*

(12, q. 2, c. *Si episcopus*.) Si episcopus unam de parochianis ecclesiae suis in monasterium dedicare voluerit, ut in ea monachorum regulariter congregatio vivat, hoc de consensu concilii sui habeat licentiam faciendi. Qui etiam, si de rebus ecclesiae pro eorum substantia aliquid quod detrimentum ecclesiae non exhibeat, eidem loco donaverit, sit stabile: rei enim bonæ statuendæ sanctum concilium dat consensum.

CAP. 169. — *Ut presbyteri, vel quibuscumque res ecclesiae commissæ sunt, quæcumque tempore suæ administrationis emerunt, ecclesiae per chartam assignare debeant.* *E Toletano concilio IX, cap. 4.*

(12, q. 4, c. *Sacerdotes*.) Sacerdotes, vel quicunque illi sunt, quibus ecclesiasticarum rerum cura commissa est, quæcumque administrationis suæ tempore emerint, si de rebus propriis vel vile vel parum ha-

buerint, ad ecclesiam nomen cui præsunt, chartarum confidere instrumenta procurent. Non enim convenit ut ecclesia, quæ suscepit externum, efficiat in alieno divitem, et in suo retineat fraudatorem.

CAP. 170. — *Si episcopus monasterium facere, vel parochianam ecclesiam dilarc voluerit, licere ei quadragesimam partem de rebus ecclesie, vel centesimum ibidem conferre. Ex concilio Toleto. cap. 5.*

(12, q. 2, c. Bonx rei.) Bonæ rei dare consultum et præsentis habetur vita subsidium, et æternæ remunerationis exspectare cernitur præmium. Quisquis itaque episcoporum in parochia sua monasterium construere forte voluerit, et hoc rebus ecclesiæ cui præsedit ditaverit, non amplius ibidem quam quadragesimam partem dare debebit, ut hac temperantia æquitate servata, et cui tribuit competens subsidium conferat: et cui tollit damna gravia non infligat. Ad ecclesiam vero quæ monasticis non informabitur regulis, aut quam suis magnificare voluerit scripturis, non amplius quam centesimam partem census ecclesiæ cui præsedit ibidem conferre licet; ea tamen cautela servata, ut unam tantum modo quæ placherit ex his duabus remunerationem assumat.

CAP. 171. — *Ut episcopus de ea parte quæ sibi de parochianis ecclesiæ debetur, tertiam partem vel eidem ecclesiæ vel altari si placet, conferre possit. Ex eod. conc., cap. 6.*

(12, q. 3, c. Episcopus si partem.) Cum præteritis sanctionibus notissimum habeatur, quæ de rebus parochialium ecclesiæ pars episcopo conseratur, opportune tamen duximus decernendum, ut si episcopus tertiam, quam de rebus eisdem sanctione pariter sibi debitam novit, aut ipsi ecclesiæ cuius res esse patebit, aut alteri ecclesiæ quam elegit conferre decreverit, et licitum maaeat, et irrevocabile robur ejus sententia ferat.

CAP. 172. — *Ut episcopus qui res ecclesiæ veniderit, et eas de suo restituat, et judicio episcoporum tanquam furti aut latrocinii reus a suo honore privetur. Ex concilio Martini papæ, cap. 14.*

(10, q. 2, c. Si quis episcopus.) Si quis episcopus nulla ecclesiastica rationis necessitate compulsus, in suo clero, aut forte ubi presbyter non est, de rebus ecclesiasticis aliquid præsumperit vendere, res ipsas ecclesiæ proprie restaurare cogatur, et in judicio episcoporum dejiciatur auditus, et tanquam furti aut latrocinii reus suo privetur honore.

CAP. 173. — *Quid agendum sit de presbyteris, si inventi fuerint de ministeriis ecclesiæ aliquid venundasse. Ex eodem, cap. 17.*

(10, q. 2, c. Si quis presbyter.) Si quis presbyter, aut diaconus inventus fuerit aliquid de ministeriis ecclesiæ venundasse, quia sacrilegium commisit, pleonit eum in ordinatione ecclesiastica non haberi. In judicio tamen episcopi dimittendus est, si dignus in suo recipi debeat gradu, quia multoties hoc ipsum quod de sacrosancto altario contaminatum est, in episcopi potestate dimissum est.

CAP. 174. — *De dotibus et decimis ecclesiæ. Ex Hispanensi concilio.*

Ut unicuique ecclesiæ mansus integer absque ullo

A servitio attribuatur. Omnes primitias et decimas tam de pecoribus quam de frugibus, dives simul et pauper ecclesiæ suis recte offerant. Dicit enim Dominus per prophetam: *Apportale omnem decimam in horreo meo, ut cibus sit servientibus in domo mea* (*Malach. iii.*). Omnis rusticus et artifex quisque de negotio justam decimationem faciat. Sicut enim Dominus omnia dedit, ita de omniis decimam exigit; ut de fructibus agri, ita de nutrimento omni; ut de apibus, ita de melle; ut de agnis, ita de velleribus et caseis; ut de porcellis, ita de capris, de bubus et equis; ut de minoribus, ita de majoribus exigimus et ceteris. Si quis autem hæc omnia non decimaverit, præde Dei est, et fur, et latro, et maledicta quæ intulit Dominus Cain non recte dividenti congeruntur. De his vero omnibus nullus sit qui de sacerdotibus requirat censum, vel aliquod servitium præter ecclesiasticum.

CAP. 175. — *De censiū a presbytero non dando. Ex Parisiensi concilio.*

Ut secundum canoniam auctoritatem et constitutionem domini imperatoris Ludovici, de agro ecclesiastico et manso, de mancipiis quæ ipse suis capitulis constituit, vel si quilibet pro loco sepulture aliiquid largitus fuerit ecclesiæ, neque de decimis et oblationibus fidelium cuiquam presbytero aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cujuslibet ordinis vel dignitatis, exinde quidquam subtrahat, aut redhibitionem quamcumque exigat temporalem. Quod si fecerit, communione usque ad satisfacionem privetur, et regia potestate dare cogatur.

CAP. 176. — *Culpam esse thesaurum ecclesiæ redemptioni captivorum præponere. Gregorius ad dominum [Bonum] episcopum Messanensem (lib. vi, epist. 35).*

(12, q. 2, c. Sicul omnino.) Sicut omnino grave est frustra ecclesiastica ministeria venundare; sic iterum est culpa, imminentibz hujusmodi necessitate, res maxime desolata ecclesiæ, captivis suis præponere, et in eorum redemptione cassare.

CAP. 177. — *Ut nullus ejus domum suscipiat, qui exhibet filio hæredem facere vult ecclesiam. August. In sermone secundo. De vita clericorum (ad fratres in eremo).*

(17, q. 4, c. Quicunque.) Quicunque vult exhibet filio hæredem facere ecclesiam, querat alterum qui suscipiat, non Augustinum: imo, Deo proprio, neminem inveniat. Quam laudabile factum sancti et venerandi episcopi Aurelii Carthaginensis? quomodo implevit omnium qui sciunt os laudibus Dei? Quidam enim cum filios non haberet neque speraret, res suas omnes retento sibi usufructu donavit ecclesiæ. Nati sunt illi filii, et reddidit episcopus nec opinanti, quæ illi donaverat. In potestate habebat episcopus non reddere, sed jure fori, non jure poli.

CAP. 178. — *Ibidem, de eadem re.*

(13, q. 2, c. Si quis irascit.) Si quis irascitur filio suo, et moriens exhibet eum, si viveret non eum placarem? non ei filium reconciliare deberem? Quomodo ergo cum filio suo volo ut habeat pacem, cuius

appeto hæreditatem? Sed plane si faciat, quod sœpe A est Domini, qui operatur, quod sanguis ejus operatus est. *Et post pauca.* In his tribus generibus vasa ecclesiæ, etiam initia confingere, conflare, vendere licet. Opus est ut de ecclesia mystici poculi forma non exeat, nec ad usus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo primum intra ecclesiæ quæsita sunt vasa, quæ initia non essent, deinde comminuta, postremo conflata, per minutæ erogationes dispensata agentibus, captivorum quoque pretiis profecerunt. Quod si desunt nova, et quæ nequaquam initia videantur, in hujusmodi quos supra dixi usus, omnia arbitror pie posse converti.

CAP. 179. — *Res terrenas a nullo recte possideri, nisi vel jure divino, vel humano. Idem in epistola ad Vincitum (epist. 48).*

(23, q. 7, c. *Quicunque*). Quicunque vos ex occasione legis hujus imperialis, non dilectione corrindi, sed inimicandi odio persequitur, displicet nobis. Et, quamvis res quæcunque terrena non recte a quoquam possideri possit, nisi vel jure divino (quo cuncta justorum sunt) vel jure humano (quod in potestate est regum terræ), ideoque res falso appellatis vestras, quas nec iuste possidetis, et secundum leges terrenorum regum amittere jussi estis; frustraque dicatis, nos in eis congregandis laboravimus, cum scriptum legatis: *Labores impiorum justi edent (Sap. x)*: sed tamen quisquis ex occasione hujus legis quam reges terræ Christo servientes ad emendandam impietatem vestram promulgaverunt, res vestras cupide appetit, displicet nobis. Quisquis denique ipsas res pauperum vel basilicas congregationem, quas sub nomine ecclesie tenebatis (quæ omnino non debentur, nisi ei ecclesiæ, quæ vera Christi Ecclesia est), non per justitiam, sed per avaritiam tenet, displicet nobis. Quisquis pro aliquo flagitio vel facinore projectum a nobis ita suscipit, sicut suscipiunt qui (excepto errore quo a nobis separamini) sine crimine apud vos vixerunt, displicet nobis. Sed nec facile ista monstratis, et si monstratis nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non possumus; neque propter paleam, relinquimus aream Domini; neque propter pisces malos, rumpimus retia Domini; neque propter hædos in fine segregando deserimus gregem Domini; neque propter vasa facta in contumeliam migramus a domo Domini.

CAP. 180. — *Quod ecclesia aurum habeat, non ut servet, sed ut eroget, et in necessitatibus subveniat, Ambrosius in libro De officiis, libro II, cap. 28.*

(12, q. 2, c. *Aurum ecclesia habet.*) Aurum ecclesia habet, non ut servet, sed ut eroget et subveniat in necessitatibus. Quid opus est custodire, quod nihil adjuvat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrii sustulerunt? Nonne melius conflat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quam sacrilegus D contaminat atque asportat hostis? Nonne dicturus est Dominus: *Cur passus es tot inopes fame mori?* Et certe habebas aurum, unde ministrasses alimoniam. *Cur tot captivi deducti in commercium, nec redempti, ab hoste occisi sunt?* Melius fuerat ut vasavivendum, servares, quam metallorum, his non posset responsum referri. Quid enim dices? Timui, ne templo Dei ornatus deesset. Responderet: *Aurum sacramenta non querunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur.* Ornatus sacrorum, redemptio captivorum est. Et vere illa sunt vasa pretiosa quæ redimunt animas a morte. Ille verus thesaurus

B est Domini, qui operatur, quod sanguis ejus operatus est. *Et post pauca.* In his tribus generibus vasa ecclesiæ, etiam initia confingere, conflare, vendere licet. Opus est ut de ecclesia mystici poculi forma non exeat, nec ad usus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo primum intra ecclesiæ quæsita sunt vasa, quæ initia non essent, deinde comminuta, postremo conflata, per minutæ erogationes dispensata agentibus, captivorum quoque pretiis profecerunt. Quod si desunt nova, et quæ nequaquam initia videantur, in hujusmodi quos supra dixi usus, omnia arbitror pie posse converti.

CAP. 181. — *De privilegiis ecclesiarum. Ex Tullensi concilio.*

B Sunt fortetales, qui privilegia de locis Deo dicatis sanctorum manibus confirmata parvipedentes, sibi quia volunt, non quia possunt excommunications usurpatibus rerum, et facultatum ecclesiasticarum a sanctis Domini intentatas alleviant, dicentes se pro hoc illata damnatione, id est anathematis vinculo non teneri. De quibus sanctus Gregorius in epistola ad Theotistam patriciam dicit: « Ipsi, inquit, sibi testes sunt, quia Christiani non sunt, qui ligamenta Ecclesie vanis se æstiment conatus solvere, ac per hoc nec absolutiæ sanctæ Ecclesiæ quam præstat fidelibus, veram putant, si ligaturas ejus valere non æstiment. » Contra quos diutius disputandum non est; quia per omnia despiciendi et anathematizandi sunt, et unde se fallere veritatem credunt, inde in peccatis suis veraciter ligantur.

CAP. 182. — *De rerum ecclesiasticarum invasoribus. Sententia Symmachi papæ (In synodo Romana vi).*

(12, q. 2, c. *Indigne*.) Indigne ad altare Domini properare permititur, qui res ecclesiasticas audet invadere, aut injuste possidere, aut iniqua seu injusta defensione in eis perdurat. Debet tamen esse provisio, ut vincitam admonitione præcedat, et res usurpatas injuste qui abstulit, aut inusta ablatas retinet, æquitate patrocinante legibus restituat. Quod si neglexerit, et necessitas compulerit, demum predonem sacerdotalis districtio maturata percellat. Valde enim iniquum est et ingens sacrilegium, ut quæcunque vel pro remedio peccatorum, vel salute animalium suarum unusquisque venerabilis ecclesiæ contulerit, aut certe reliquerit, ab his quibus maxime servari convenit, id est Christianis et Deum timentibus hominibus, in aliud transferri vel converti. Propterea qui haec non præviderit, et aliter quam scriptum est, prædia ecclesiæ tradita petierit, vel acceperit, aut possederit, nisi se cito correxerit, quo iratus Deus animas percutit, anathemate feratur, sitque accipienti, et danti, et possidenti anathema; et institutæ pœnæ contubernium assiduum, nec aliquo se ante tribunal Christi obstaculo muniat, qui a religiosis animabus ad substantiam pauperum derelicta dispergit.

CAP. 183. — *Quid agendum sit de aconomy, qui res*

ecclesiaz vel ipse alienaverit, vel respiciens alienantem episcopum non prohibuerit. Constitutio septima, cap. 1. (Justinianus imperator novella constitutione 7).

Nullus sub Romana ditione constitutam ecclesiam vel xenodochium, vel ptochotrophium, vel nosocomium, vel orphanotrophium, vel gerontocomium, vel brephotrophium, vel monasterium tam monachorum, quam sanctimonialium archimandritam habens vel archimandritissam, infestare audeat. Ergo his omnibus non licet alienare rem immobilem, sive domum, sive agrum, sive hortum, sive rusticum mancipium, vel panes civiles, neque creditoribus specialis hypotheticus titulo obligare. Alienationis autem verbum continet venditionem, donationem, permutationem, emphiteuseos perpetuum contractum, sed omnes omnino sacerdotes hujusmodi alienatione abstineant; poenas timentes quas Leonina constitutio minatur, id est ut si quidem qui comparavit rem loci venerabilis reddat ei cuius et ante fuerat, scilicet cum fructibus aliisque emolumentis, quae in medio tempore facta sunt: economo autem ecclesie praestare omne lucrum quod ex hujusmodi prohibita alienatione senserit; vel si ecclesiam damno afficerit, ita ut in posterum economus non sit, non solum autem ipse, sed successores ejus teneantur, sive ipse economus alienaverit, sive respiciens alienantem episcopum non prohibuerit, et multo magis consenserit; tabellionem autem qui talia interdicta instrumenta conscripsit, perpetuo exsilio tradi oportet.

CAP. 184. — *Quod principi per commutationem cum ecclesia contrahere liceat, cap. 2.*

(*Justinianus, ibidem.*) Si princeps voluerit rem immobilem sancto loco praestare, et accipere ab eo aliam rem immobilem, et eo modo permutationem contrabere, liceat hoc facere.

CAP. 185. — *Ut is, qui immobilem rem ecclesiaz comparavit, vel ab aliquo accepit, cum omnibus emolumentis ejus, quae in medio tempore facta sunt, eam restituat: sed et aliud tantum, quantum accepit pœna nomine venerabili loco componat, et quod nulli liceat nisi principi cum ecclesia commutare, et si creditor rem immobilem ecclesie a corporalem acceperit detentionem, primo quidem sortem quam dedit cum usuris amittat, deinde ipsam rem cum suis emolumentis venerabili loco restituat, cap. 5.*

(*Justinianus, ibidem.*) Si quis contra saluberrima iura presentis constitutionis rem immobilem loci venerabilis comparaverit, primum quidem rei aestimationem amittat, et rem quam illicite emerit, restituat cum omnibus emolumentis ejus, quae in medio tempore facta sunt, et omnia lucro ecclesie, vel alterius loci venerabilis cedant, et nullam habeat ipse contra ecclesias actionem, sed tantum adversus economos, vel alias venditorum personas ex empto judicium moveat. Nam venditorum patrimonia emptori subjecta esse æquum est, etiamsi venditio contra presentem legem rei immobiles ad venerabilem locum pertinentis contracta sit. Alioquin si donatio facta fuerit, tunc is qui liberalitatem inter-

A dictam accepit, non solum ipsam rem cum fructibus suis et causis venerabili loco constitutat, sed etiam aliud quantum accepit pœna nomine prestat sanctissimo loco, cuius res donata fuerit ab his, qui res ejus administrant. Sin autem titulo permutationis rem loci venerabilis capiat aliquis, tunc et rem quam accepit reddit, et quam ipse dedit amittat: actione scilicet adversus personas et patrimonia eorum conservanda, quæ cum eo contrarerunt, excepto videlicet principe, cui secundum præfatum superius divisionem, permutationem facere rerum immobilium cum sacrosanctis locis permisum est. Sin autem pignus creditor ad corporealem detentionem acceperit, et res immobiles sit quæ pertinet ad ecclesiam, vel ad alia venerabilia loca, veluti domus, vel pratum, vel ager, vel hortus, vel panes civiles, vel mancipia rusticana: nam ea quoque veluti membra immobilium rerum sunt. Si quis horum aliquid pignoris nomine corporaliter acceperit, prius quidem neque sortem quam dedit, neque usuras quas forte stipulatus est exigat; deinde etiam ipsam rem cum suis emolumentis venerabili loco restituat. Sed et in hoc casu adversus economum, vel alios administratores venerabilium locorum actionibus creditori competentibus, omnia enim quæ diximus etiam in mulierum monasteriis vel ascetriis obtinere oportet.

CAP. 186. — *Ut mutuam pecuniam venerabilis locus capiat, si qua necessaria et inexcusabilis causa immineat, cap. 6.*

(*Justinianus, ibidem.*) Si qua necessaria causa et inexcusabilis imminet, ut mutuam pecuniam capiat venerabili loco, liceat economis etiam res immobiles obligare pignoris jure, tamen ut corporaliter creditoribus non tradantur.

CAP. 187. — *Qua pœna coercendus sit, qui sancta vasa, vel sacra dona, contra legem vel pigneraverit, vel distraxerit, vel conflaverit, vel quocunque modo alienaverit, cap. 8.*

(*Justinianus, eadem nov. const. 7.*) Eisdem pœnis coerceri oportet etiam illum, qui sancta vasa, sive sacra dona contra legem vel pigneraverit, vel distraxerit, vel conflaverit, vel quocunque modo alienaverit, excepta videlicet captivorum redemptione.

CAP. 188. — *Quod nulli liceat per pragmaticam sanctionem aliquid capere de ecclesiis, aliisque venerabilibus locis, sive res sint mobiles vel immobiles, cap. 9.*

(*Justin., eadem nov. const. 7.*) Nulli liceat per pragmaticam sanctionem aliquid capere, quæ sacrosanctis ecclesiis, aliisque venerabilibus locis competunt, scilicet et si immobiles sint, vel mobiles quidem, sed alienari non possunt. Sin autem quæstor magnificus tale descriptum dictaverit, vel cæteri magistratus intimatione pragmatice formæ receperit, unusquisque quinquaginta librarum auri pœna multetur. Sin autem religiosi episcopi tales pragmaticas sanctiones contempserint, sine periculo contemptisse cognoscant: nam, si receperint eas, etiam episcopatus honorem amissuros se non dubi-

tent. Nemini licet in posterum ejusquam monasterii venditionem impiam vel donationem, vel permutationem contrahere, ubi et altare collocatum est, et sacra missæ factæ et monachica conversatio. Sin autem aliquid tale fuerit admissum, et quod factum est pro infecto habeatur, et is qui accepit pretium amittat : et qui distraxerit, et rem et pretium reddit sacrosanctæ ecclesiæ, et venerabilibus monasteriis, quorum cura erat, ut alienatum contra leges monasterium rursus in pristinum statum reducerent. Nulli autem licentia sit nec titulo pignorum, nec hypothecarum sacrosanctum obligare monasterium. Nam et si tale aliquid admissum fuerit, refutari oportet, ut iterum in sanctissimo monasterio sacra procedant missæ.

CAP. 189. — *Si venerabilis locus cum alio venerabili loco permutationem rerum immobilium facere voluerit, licet, deliberato prius utriusque loci commodo, cap. 10.*

Si venerabilis locus cum alio venerabili loco, rerum immobilium permutationem facere voluerit ; si ecclesia cum ecclesia, vel ptochium cum ptochio, vel ecclesia cum ptochio vel monasterio, vel ut simpliciter dixerim : Si venerabilis locus cum alio venerabili loco, rerum immobilium permutationem facere maluerit, hocque fieri prosit utrique loco ; licet primatibus ejus permutare, decreto tamen prius celebrando apud locorum metropolitanos disceptatione procedente, ut ipsi deliberarent an ambabus partibus prostreretur immobilium permutationem.

CAP. 190. — *Quod non licet ei qui ecclesiam ædificat, quos ipse voluerit clericos in ea disponere, sed quos episcopus dignos judicaverit. Constitutio 49, cap. 2.*

(*Justinianus imperator, nov. sua constitut. 57.*) Si quis ecclesiam ædificaverit, aut clericis annam ex substantia sua dederit, non licet ei quos voluerit clericos in eadem ecclesia facere ; sed si voluerit, quosdam sibi consecrari, offerat eos beatissimo patriarchæ ; et ille si viderit eos dignos, consecret ; et si non probaverit, arbitrio suo rejiciat.

CAP. 191. — *Quod non licet ei qui oratorium in domo sua habet, missas in eo sine jussu episcopi celebrare. Constitutio 50, cap. 1.*

(*Justin. imp. novella consist. 58.*) Si quis in domo sua oratorium habuerit, non audeat in eo facere sacras missas, nisi clericos catholicæ fidei habuerit, qui ei deputentur ex jussu religiosissimi episcopi civitatis, vel beatissimi patriarchæ. Si quis autem adversus ea fecerit, domus ipsius fisci iuribus addicatur.

CAP. 192. — *Ut nullus ecclesiam vel oratorium ædificare audeat, nisi prius allocutus episcopum, expensas præfiniat, quæ ad luminaria, et custodiæ oratorii, et alimonias eorum qui ibi servituri sunt, sufficiat. Constitutio, cap. 1.*

(*Justin. imper.. nov. sua constitut. 67.*) Nullus audeat ædificare ecclesiam vel oratorium antequam civitatis episcopus veniat, et vota faciens sanctissimam crucem infixerit publice in eodem loco procedens, et rem omnibus manifestam faciens : unus-

A quisquis ante ædificationem loquatur episcopo, et præfiniat modum quod ad luminaria sacro ministerio apta, et custodiæ oratorii, et alimonias eorum qui ibi observant, sufficiat : et si hæc sufficientia visa fuerint, faciat prius donationem eorum, et postea domum ædificet. Sin autem quæ ab eo præfinita sunt non sufficiunt ad custodierum oratorium, æquum est vetera oratoria quæ forte ruinam minantur reparare, cum arbitrio religiosissimi civitatis episcopi.

CAP. 193. — *Quod quidquid divini juris et sacram est, in nullius sit bonis. Libro II, titulus primo.*

(*Justin. imperator, lib. II Institutionum, De rerum divis. et acquir. car. dom.*) Nullius autem sunt res sacræ, et religiosæ, et sanctæ. Quod enim divini juris est, id nullius in bonis est. Sacra enim sunt, quæ rite, et per pontifices Deo consecrata sunt, veluti ædes sacræ et dona, quæ rite ad ministerium Dei consecrata sunt : quæ etiam per nostram constitutionem alienari et obligari prohibemus, excepta causa redemptoris captivorum. Item. Sanctæ quoque res, veluti murus et porta quadammodo divini juris sunt, et idea nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus, quia pena capitis constituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint.

CAP. 194. — *De jure divino, et jure humano. Aug. tract. 6 in primo cap. Joannis.*

(*Dist. 8, c. Quo jure.*) Quo jure defendis villas ecclesiæ ? divino, an humano ? Respondeant : Divinum jus in Scripturis habemus, humanum in legibus regum. Unde quisque possidet quod possidet ? nonne jure humano ? Nam jure divino : *Domini est terra, et plenitudo ejus (Psal. xxiii)*. Pauperes et dives Dominus de uno limo fecit (*Gcn. II*), et pauperes et dives una terra supportat. Jure ergo humano dicitur, hæc villa mea est, hæc domus mea est, hic servus meus est. Jura ergo humana, jura imperatorum. Quare ! Quia ipsa jura humana per imperatores, et reges sæculi Deus distribuit generi humano. Post aliquot versus. Tolle jura imperatorum, et quis audet dicere : Mea est villa illa, meus est iste servus, aut domus hæc mea est ? Si autem utteneantur ista ab hominibus regum jura fecerunt, vultis recitemus leges, ut gaudeatis ? *Ac rursum. Legantur leges, ubi manifeste præceperunt imperatores, eos qui propter Ecclesiæ catholicæ communionem usurparunt sibi nomen Christianum, nec volunt in pace colere pacis auctorem, ut nihil nomine Ecclesiæ audeant possidere. Sed dicitis, quid nobis et imperatori ? Sed (ut jam dixi) de jure humano agitur, et tamen Apostolus voluit serviri legibus, voluit honorari reges, et dixit regem reveremini (*I Petr. II*). Dicere noli, quid mihi et regi ? Quid tibi ergo et possessioni ? Per jura regum possidentur possessiones. Dixisti. Quid mihi et regi ? Neli dicere possessiones tuas, quia ad ipsa jura renuntiasti humana, quibus possessiones possidentur.*

CAP. 195. — *Et cuncta quæ Deo offeruntur consecrata habeantur. Ex Aurelianensi concilio, cap. 7.*

Omnia quæ Deo offeruntur consecrata habeantur, in vineis, terris, silvis, ustensilibus, vestimentis, pecoribus et reliquis possessionibus, et quæ ecclesiis, sine dubio Christo, qui sponsus est earum, offeruntur.

CAP. 196. — *Ut decima nullo modo negligatur. Ex concilio Rothomagensi, cap. 3.*

(16, q. 7, c. *Omnes decimæ.*) Omnes decimæ terra sive de frugibus, sive de pomis arborum Domini sunt, et illi sanctificantur. Boves, et oves, et capre quæ sub pastoris virga transuent, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non eligetur neque bonum neque malum, nec altero commutabitur. Si quis mutaverit, et quod mutat, et quod mutatum est, sanctificabitur Domino, et non redimetur. Sed quia multi inveniuntur decimas dare nolentes, statimus ut secundum Domini nostri præceptum admonentur semel, et secundo, et tertio, si non emendaverint, anathematis vinculim constringantur, neque ad satisfactionem et emendationem congruam.

CAP. 197. — *De eodem. Ex concilio Moguntiensi, cap. 38.*

(16, q. 2, c. *Admonemus.*) Admonemus atque præcipimus ut decimas Deo omnino dare non negligatur, quas Deus ipse dari constituit, quia timendum est ut quisquis Deo debitum suum abstrahit, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua.

CAP. 198. — *Quod episcopi et abbates decimas de agris, et vineis quæ ad usum suum vel fratrum stipendum habent, ad parochianas ecclesias persolvere debeant. Ex concilio Cabillonensi II, cap. 19.*

(16, q. 4, c. *Questi sunt.*) Questi sunt præterea quidam sancti quod essent aliqui episcopi et abbates, qui decimas non sinerent dari ad ecclesias ubi illorum colani missam audiunt. Proinde decrevit sacer iste convenitus ut episcopi et abbates de agris et de vineis, quæ ad suum vel fratrum stipendum habent, decimas ad ecclesias deferri faciant. Familiae vero ibidem decimas suas ferant, ubi infantes eorum baptizantur, et ubi per totum annum circulum missas audiunt.

CAP. 199. — *Decimas Deo et sacerdotibus dandas, et exemplo patrum Abraham, et Jacob, et auctoritate veteris et novæ legis, et multimoda ratione. Ex concilio Moguntiensi, cap. 8.*

(16, q. 7, c. *Decimas.*) Decimas Deo et sacerdotibus Dei dandas Abram factis Jacob promissis insinuat. Deinde lex statuit, et omnes doctores sancti commemorant. Et profecto dignum erat ut Israelitæ decimas pecorum et frugum omnium et pecuniarum Domino darent, qui eos liberaverat a decem plagiis quibus percussit Ægyptios, et in novissima plaga primogenita cunctorum disperdidit, gratiamque suis prestatit, ut impletatis pecuniis spoliarent Ægyptum. De quibus decimis, Augustinus doctor venerabilis dicit: Decimæ ex debito requiruntur. Quid si diceret Deus: Neunpe meus est

A homo, mea est terra quam colis, mea sunt summa quæ spargis, mea animalia quæ fatigas, meus est solis calor; et cum omnia mea sint, tu qui minus accommodas, solam decimam vix merebaris, sed reserve tibi novem, da mihi decimam. Si non dederis mihi decimam auferam novem. Si dederis mihi decimam, multiplicabo novem. Cum itaque Judaicus populus præceptum decimarum tanta diligentie observaret, ut de quibusque minimis rebus, ruta et cimino, ut ipse Dominus testatur decimas daret, cur non majori studio plebs evangelica eamdem impleat jussionem, et cui major est numerus sacerdotum, et sincerior cultus sacramentorum? Ideo ergo dandæ sunt, ut hac devotione Dominus placatus, largius præstet quæ necessaria sunt, sicut superius ostendimus. Et ut sacerdotes ac ministri ecclesiæ cura et sollicitudine necessitatuum corporalium, sine quibus hæc vita transigi non potest, relevati, liberiores fiant ad meditationem divinæ legis, et doctrinae administrationem, atque spiritualis servitii voluntariam expletionem. Et ut munus populi in quotidiana oblatione Domino immoletur, nec non statuta canonica in sustentationem pauperum, et restorationem ecclesiarum proficiant. Quatuor enim partes juxta canones debent fieri de fidelium oblationibus ut una sit episcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta restorationi ecclesiarum servetur.

CAP. 200. — *Item de decimis. Ex concilio Mediomaticis, cap. 3. (Maguntien. conc. cap. 3.)*

(16, q. 7, c. *Decimas.*) Decimas quas populus dare non vult, nisi quolibet munere, ab eo redimantur, ab episcopis prohibendum est ne fiat.

CAP. 201. — *Quod partes de decimis fieri debeant, et quota pars ad usum pertineat episcopi. Ex Agripinensi conc., cap. 6.*

Item quod decima quæ a fidelibus datur, Dei census nuncupanda est, et Deo ex integro reddenda. Cujus tertia pars secundum canonem Toletanum, episcoporum esse debet. Nos vero hoc potestate uti nolumus, sed tantum singulis annis quartam partem juxta usum Romanorum pontificum, et observantiam sanctæ Romanæ ecclesiæ de eadem habere volumus. Quod si quis contentiouse inde repertus fuerit, sive clericus sive ille laicus sit, communione privabitur, et synodali censura judicabitur.

D CAP. 202. — *Quod ea quæ ad ecclesiam offeruntur in terris, vineis, mancipiis, peculiis, ad dispositionem episcopi pertineant; quæ vero ad altare offeruntur, duæ partes clericorum sint, tertia pars episcopi fideliter deferatur. Ex Toletano concilio. (Aurelianense I, c. 17.)*

(16, q. 1, c. *De his.*) De his quæ ad ecclesiam a parochianis offeruntur, in terris, in vineis, mancipiis, peculiis, antiquorum canonum instituta serventur, ut omnia in episcopi potestate consistant. De his autem quæ altariis offeruntur, tertia pars fideliter episcopis deferatur, duæ clericis; decimæ autem secundum quosdam singulis annis tertia pars,

aut in tertio tota. Sed tamen nos sequentes Romanos, singulis annis quartam partem, aut in quarto totam episcopi recipiant.

CAP. 203. — *Quod partes, tam de redditibus, quam de oblationibus fidelium in unaquaque ecclesia faciendæ sint, et inter quos dividendæ. Gelasius ejus nominis primus in epist. ad episc. per Lucaniam et Brutiam, cap. 29.*

(12, q. 2, c. Quatuor.) Quatuor autem tam de redditibus, quam de oblationibus fidelium, prout cuiuslibet ecclesie facultas admittit (sic ut dudum est rationaliter decretum) convenient fieri portiones. Quarum una sit pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis est applicanda. De quibus sicut sacerdotis intererit, integrum ministris ecclesiæ memoratam dependere quantitatem: sic clericus ultra delegatam sibi summam, nihil insolenter neverit expetendum. Ea vero qua ecclesiasticis restaurandis ædificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata locorum doceat instauratio manifesta sanctorum; quia nefas est si, sacris ædibus destitutis, in lucrum suum præsum impendia his designata convertat. Ipsam nihilominus ascriptam pauperibus portionem, quamvis divinis orationibus se dispensasse monstraturus esse videatur; tamen juxta hoc quod scriptum est: *Ut videant opera nostra bona, et glorificant Patrem vestrum qui in celis est* (Matth. v), oportet etiam præsentis testificatione prædicari, et bonæ famæ præconis non taceri.

CAP. 204. — *De eadem re. Ex concilio Nannetensi, cap. 6.*

Instruendi sunt presbyteri pariterque admonendi, quatenus neverint decimas et oblationes, quas a fidelibus accipiunt, pauperum et hospitum et peregrinorum stipendia, et non quasi suis, sed quasi commendatis uti: de quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, et nisi eas fideliter pauperibus, et his quibus jussi sunt administraverint, damna passuros. Qualiter vero dispensari debeant, canones sancti instituunt, scilicet ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam ecclesiæ relevandam, altera pauperibus distribuenda, tertia presbyteris sive clericis exhibenda, quarta episcopo reservanda, ut quidquid exinde jusserit, prudenti consilio fiat.

CAP. 205. — *Ut terminari debeant contentiones inter Christianos ortæ. Ex decretis Marcellini papæ, D cap. 3.*

Quæcunque ergo contentiones inter Christianos ortæ fuerint, ad ecclesiam deferantur, et ab ecclesiasticis viris terminentur; et si obedire noluerint, quoque obdiant a liminibus sanctæ ecclesiæ excludantur.

CAP. 206. — *De his qui oblationes parentum, aut testamenta, vel quod ipsi donaverint ecclesiæ, retinere aut auferre conantur. Ex concilio Agathensi, cap. 4.*

(13, q. 2, c. Clerici vel sacerulares.) Clerici etiam vel sacerulares qui oblationes parentum, aut donatas, aut testamentis relietas retinere perstiterint, aut id

A quod ipsi donaverint ecclesiæ vel monasterius considererint auferendum, sicut synodus sancta constituit, velut necatores pauperum quoque reddant, ab ecclesiæ excludantur.

CAP. 207. — *Quod Deum hæredem facere debemus. Sanctus Isidorus.*

Augustinus dicit in libro *De hæredibus*: « Noli sub imagine pietatis augere pecuniam, dicens: Filii meis servo has res. Quare non potius servas illi, qui te ex nibili fecit, qui te pascit, et filios reservat? Nonne melius Creatori tuo thesaurizabis quam filii? » Ac rursum: « Qua fronde hæreditatem a Christo queraris, cum Christum tua hæreditate fraudaveris, » qui dixit: *Thesaurizate vobis thesauros in celo* (Math. vi).

CAP. 208. — *De his qui oblationes defunctorum, aut negant, aut difficulter reddunt. Ex Valentino concilio, cap. 4.*

Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiæ, aut cum difficultate reddunt, tanquam agentium necatores excommunicentur. *De eadem re. Ex decretis Urbani papæ cap. 4.* Ipse enim res fidelium oblationes appellantur, quia Deo offeruntur; non ergo debent in alios usus quam ecclesiasticos et prædictorum Christianorum fratrum vel indigentium converti; quia vota sunt fidelium et pretia peccatorum, atque ad prædictum opus excludendum Deo tradita: si quis autem, quod absit! secus egerit, videat ne damnationem Anania et Saphiræ percipiat, et reus sacrilegii efficiatur, sicut illi fecerunt qui pretia prædictarum rerum fraudabant, de quibus ita prædictis legit in apostolorum Actibus (Act. v).

CAP. 209. — *Ne quis oblationes ecclesiæ, extra ecclesiam dare vel accipere presumat. Ex Gangreni conc., cap. 7.*

Si quis oblationes ecclesiæ extra ecclesiam accipere vel dare voluerit, præter conscientiam episcopi, vel ejus cui bujusmodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit.

CAP. 210. — *De ead. re. Ex eod. cap. 8.*

Si quis dederit vel acceperit oblatæ, præter episcopum vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, et qui dat et qui accipit, anathema sit.

CAP. 211. — *Uli omnes ecclesiæ cum dotibus suis, et decimis, et omnibus rebus suis, in potestate episcopi consistant. Ex cabillonensi concilio, cap. 1.*

In Sancto Cabillonensi concilio decretum est ut omnes ecclesiæ cum dotibus suis, et decimis, et omnibus rebus suis in episcoli proprii potestate consistant, atque ad ordinationem suam semper pertineant.

CAP. 212. — *Quod tricennalis possessio firma sit. Ex Toletano conc. iv, cap. 34.*

(16, q. 3, c. Sicut diœcesim.) Sicut diœcesim alienam tricennalis possessio tollit, ita territorii possessio conventum non amittit. Ideoque basilicæ quæ novæ conditæ fuerint, ad eum procul dubio

episcopum pertinebunt, cuius conventus esse consitit.

CAP. 213. — *Ut nullus in ecclesia sepeliatur, nisi pie et juste vivendo, talem sibi defuncto locum acquisierit; et ut nullus in ecclesia antiquitus sepultus, nisi sit pugnus inde ejiciatur, sed tumuli apparetur ad modum pavimenti demergantur. Ex Melensi concilio, cap. 9.*

Antiquis in his regionibus in ecclesia sepelientorum mortuorum usus fuit, et plerumque loca divino cultui mancipata, et ad offerendas Deo hostias preparata, cœmeteria sive polyandria facta sunt. Unde volumus ut ab hac re deinceps abstineatur, et nemo in ecclesia sepeliatur, nisi forte talis sit persona aut sacerdotis, aut cuiuslibet justi hominis, qui per vitæ meritum talem vivendo defuncto locum acquisivit. Corpora quæ in ecclesiis antiquitus sepulta sunt, nequaquam projiciantur nisi sint paganorum; sed tumuli qui apparent profundius in terra militantur, et pavimento desuper facto, nullo tumulorum vestigio apparente, ecclesiæ reverentia conservetur. Ubi vero tanta est multitudine cadaverum, ut hæc facere difficile sit, locus ille pro cœmitorio habeatur, ablato inde altari, et in alio loco constituto, ubi religiose et pure Deo sacrificium offerri valeat.

CAP. 2 4. — *Quod sepultos in ecclesia, si peccata dimissa non sunt, sacra loca non liberant, sed culpa tñmeritatis accusat. Augustinus.*

Quibus peccata dimissa non sunt, a sacris locis post mortem adjuvare non possunt; quia quos peccata graviora depriment, si in sacris locis sepelire se faciunt, restat ut de sua præsumptione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed culpa tñmeritatis accuset.

CAP. 215. — *Quod pro loco sepulcræ nihil exigendum sit, sed si quid proximi et amici defuncti pro redemptione animæ dare voluerint, cum charitate accipiendum. Ex Triburiensi concilio, cap. 16.*

(13. q. 2, c. In ecclesiastico.) In ecclesiastico libro namque scriptum est: *Mortuo non prohibeas gratian* (*Ecclesiasticus vii*), *sciens quia omnes moriemur* (*Ecclesiasticus viii*). Item onnia quæ de terra orta sunt, in terram convertentur (*Ecclesiasticus iii*). Quid terra, terram vendis? Memento quod terra es, et in terram ibis, et quoniam tibi mors futura est, appropriat ei non tardat. Recordare quia hominis non est terra, sed ut Psalmista commemorat: *Domini est terra et plenitudo ejus* (*Psalmus xxiii*). Si terram vendis, invasione alienæ rei reus tencheris. Gratis accepisti a Deo, gratis da pro eo. Quare interdictum sit omnibus omnino Christianis terram mortuis vendere, et debitam sepulturam denegare, nisi forte proximi et amici defuncti propter nomen et redemptionem animæ viri, gratis aliquid dare volint.

CAP. 216. — *Quod prodest sepeliri in ecclesia, cum graviora peccata non depriment, alioqui potius ad majorem cumulum damnationis, quam absolutionem fieri. Greg. quarto lib. Dialogorum, cap. 50.*

Cum [quos] graviora peccata non depriment, hoc

A prodest mortuis si in ecclesiis sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca veniunt, suorumque sepulturam aspiciunt recordentur, et pro eis Domino preces fundant. Nam quos peccata graviora depriment, non ad absolutionem potius, quam ad damnationis cumulum majorem, eorum corpora in ecclesiis ponuntur. Quod melius, ostendimus, si ea quæ diebus nostris gesta sunt breviter enarreremus. Vir namque vitæ venerabilis, Felix Portuensis episcopus, in Sabinensi provincia ortus atque nutritus est. Qui quamdam sanctimonialem feminam in loco eodem fuisse testatur, quæ carnis quidem continentiam habuit, sed linguae proacusatim atque stultiloquium non declinavit. Hæc igitur defuncta, atque in ecclesia sepulta est. Noste autem eadem ejusdem ecclesiæ custos per revelationem vidit, quia deducta ante sacrum altare per medium secabatur, et pars una illius igni cremabatur, pars autem altera intacta remansit. Cumque hoc surgens mane fratribus narraret, et locum vellet ostendere in quo fuerat igne consumpta, ipsa flammæ combustio ita ante altare apparuit in marmoribus, ac si illic eadem femina corpore fuisse set igne concremata. Ex qua re aperte datur intelligi, quia quibus peccata dimissa non fuerint, ad vindictandum iudicium sacris locis non valent post mortem adjuvari.

CAP. 217. — *De eadem re. Ibidem, cap. 52.*

Joannes quoque vir magnificus in hac urbe locum præfectorum servans, cuius veritatis atque gravitatis sit novimus: qui mibi testatus est Valerianum patricium in civitate quæ Brixia dicitur fuisse defunctum. Cui ejusdem civitatis episcopus accepto pretio locum in ecclesia præbuit, in quo sepeliri debuisset. Qui videlicet Valerianus usque ad ætatem decrepitam levis ac lubricus existit, modumque suis pravitatibus ponere contemperit. Eadem vero nocte qua sepultus est, beatus Faustinus martyr, in cuius ecclesia corpus ejus fuit humatum, custodi suo apparuit dicens: Vade et dic episcopo, projiciat hinc fetentes carnes quas hic posuit; quia si non fecerit, ipse die tricesimo morietur. Quam visionem custos episcopo timuit confiteri, et rursus admonitus declinavit. Die autem tricesimo ejusdem civitatis episcopus, cum vespertina hora sanus et in columis ad lectum redisset, subita et inopinata morte defunctus est.

CAP. 218. — *De eadem re. Ibidem, cap. 53.*

Adest quoque in presenti sæculo sexenx venerabilis, vel pater Venantius Lunensis episcopus, et magnificus Liberius vir nobilissimus atque veracissimus, qui se scire, suosque homines interfuisse testatur ei rei quam narrat in Genuensi urbe contingisse. (*Istud commemoratur in cons., Triburi.*, cap. 17.) Ibi namque (ut dicunt) Valentinus nomine, Mediolanensis Ecclesiæ defensor, defunctus est: vir valde lubricus et cunctis levitatis occupatus, cuius corpus in ecclesia beati martyris Syri sepultum est. Nocte autem media, in eadem ecclesia factæ

sunt voces, ac si aliquid violenter ex ea repellerentur ac traherentur foras. Ad quas nimis voces curabant custodes, et viderunt duos quosdam tenueros spiritus, qui ejusdem Valentini pedes quadam ligatura strinxerant, et eum ab ecclesia clamantem ac nimis vociferantem foras trahebant. Qui videbilest territi ad sua strata sunt reversi. Mane autem facta aperuerunt sepulcrum in quo idem Valentinus positus erat, ejusque corpus non invenerunt. Cumque intra ecclesiam quererent ubi projectum esset, invenerunt eum in sepulcro alio positum ligatis adhuc pedibus, sicut de ecclesia fuit abstractum. Ex qua re, Petre, collige, quia bi quos peccata depriment gravia, si in sacro loco sepeliri se faciunt, restat etiam ut de sua presumptione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accusent.

CAP. 219. — *Ibidem, de eadem re cap. 54.*

Nam quid quoque in hac urbe contigerit, tintorum qui hic habitant multitudine testatur: quod cum quidam artis eorum primus defunctus fuisset, intra ecclesiam beati Januarii martyris, juxta portam sancti Laureotii a conjuge sua sepultus est. Sequenti autem nocte, ex sepultura eadem, audiente custode, ejus spiritus coepit clamare: Ardeo, ardeo. Cum vero has diu voces emitteret, custos hoc ejus nuntiavit conjugi. Uxor vero illius eos qui diligenter inspicerent, ejusdem artis viros transmisit ad ecclesiam, volens agnoscere qualiter ejus corpus esset in sepulcro, de quo talia clamarent. Qui aperientes sepulcrum vestimenta quidem intacta repererunt (quae nunc usque in eadem ecclesia pro ejusdem causa testimonio servantur): corpus vero illius omnino non invenerunt, ac si in eodem sepulcro positum minime fuisset. Ex qua re colligendum est, quia ultiōne anima ejus damnata sit, cuius et caro est ab ecclesia projecta. Quid igitur sepultis sacra loca prouunt, quando hi qui indigni sunt, ab eisdem sacrī locis divinitus projiciuntur?

CAP. 220. — *Ut corpora defunctorum in ecclesia non sepeliantur, sed si necesse sit, deforis circa murum Ex Bracarensi concilio i, cap. 36.*

Item placuit ut corpora defunctorum nullomodo intra basilicam sepeliantur, sed si necesse est deforis circa murum basilicæ sepeliantur. Nam si firmissimum hoc privilegium usque nunc retinent Galliae civitates [manet civitates], ut nullo modo intra ambitum murorum civitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum, quanto magis venerabilium martyrum debet reverentia obtineri!

CAP. 221. — *De eadem re. Ex Meldensi concilio, cap. 10.*

Ut nemo quaelibet mortuum in ecclesia, quasi hæreditario jure, nisi quem episcopus aut presbyter pro qualitate conversationis et vitæ dignum duxerit, sepelire presumat; nec quisquam ossa cuiuslibet mortui de sepulcro suo ejicere, aut sepulturam cujusquam temerario ausu quoquo modo violare, sed

(66) In quest. Hebr. in Genes et de locis Hebraicis.

A unumquemque in loculo sibi a Deo parato atque concessio, adventum sui judicis præstolari concedat.

CAP. 222. — *Nihil pro sepeliendis corporibus exigendum. Ex Nannetensi concilio, cap. 11 (conc. Vassen., cap. 5).*

(13, q. 2, c. Præcipiendum.) Præcipiendum secundum canonum auctoritatem, ut de sepulcris, et hominibus sepelendis nihil muneris exigant, nisi forte qui sepelitur, vivens jusserrit ecclesie in cuius atrio sepelitur, de suis rebus aliquid tribuere, aut etiam post mortem illius quibus commissum est, cuius eleemosynam facere, de rebus illis aliud exigatur, sive ab illis qui locis et vivis præsunt. Prohibendum est etiam secundum majorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in portico, aut in exedris ecclesiæ, intra ecclesiam vero, aut prope altare ubi corpus et sanguis Domini conficitur, nullatenus habeant licentiam sepeliendi.

CAP. 223. — *Quod conveniens sit, uxorem cum viro suo eodem sepulcro sepeliri. Hieronymus (66).*

(12, q. 2, c. Ebron.) Ebron dicitur esse civitas trium virorum, quia in ea sepulti sunt tres patriarchæ in spelunca duplice, cum tribus uxoribus suis, id est Abraham et Sara, Isaac et Rebecca, Jacob et Lia, præter ipsum Adam et Evam uxorem ejus. Tobias dicit ad filium suum: Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepelies, et honorem habebis matriline omnibus diebus, et cum ipsa compleverit tempus, sepelies eam juxta me (Tob. iv) in uno sepulcro.

CAP. 224. — *De eadem. re. Idem.*

Quos coniugit unum conjugium, conjungat unum sepulcrum; quia una caro est, et: Quod Deus conjunxit, homo non separat (Matth. xix).

CAP. 225. — *Item de ead. re. Augustinus.*

(13, q. 2, c. Unaquæque.) Unaquæque mulier sequatur virum suum, sive in vita, sive in morte.

CAP. 226. — *Ul sepultura non separat eos quorum mens una fuit in Domino. Gregorius, cap. 34, lib. ii Dialogorum.*

Soror sancti Benedicti sepulta est in sepulcro, quodippe sibi paraverat, ut quorum mens una semper fuit in Domino, eorum quoque corpora sepultura non separaret. Ita in primo connubio conjuncti, quia una et eadem caro est, in uno sepulcro sepieliantur.

CAP. 227. — *Ul non valeant precaria vel communiationes viduarum ecclesiæ. Ex concilio Belvæensi præsente Ludovico, cap. 10.*

Ut precaria et communicationes, tempore viduarum ecclesiæ factæ ab his, qui loca episcoporum occupaverant, rescindantur, et cum auctoritate ecclesiastica vel civili, si facienda sunt, flant.

CAP. 228. — *De eadem re. Ex concilio eodem, cap. 11.*

(10), q. 2, c. Precariæ a nomine.) Precariæ a nomine de rebus ecclesiasticis fieri præsumantur, nisi quantum de qualitate convenienti dat ex proprio,

deplum accipiat ex rebus ecclesiæ, in suo tantum qui dederunt nomine, si res proprias et ecclesiasticas usu fructuario tenere voluerint, si autem res proprias ad præsens dimisit, ex rebus ecclesiasticis triplum fructuario usu in suotantum quis nomine sumat quia sic eas quemque tractare oportet, ut alienarum dispensatorem convenit, non propriarium largitorum.

CAP. 229. — *Idem de eadem re. Ex eodem concilio, cap. 12.*

A nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus Deo et sanctis ejus dicatis, cum ratio et usus obtineat neminem, cui non vult contra utilitatem et rationem præstithum de proprio facere beneficium.

CAP. 230. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 13.*

(10, q. 2, c. *Precariæ.*) Ut precariæ de quinquennio in quinqueniorum secundum antiquam consuetudinem et auctoritatem renoventur.

CAP. 231. — *De donatione vel venditione vel commutatione rei ecclesiastice. Ex concilio Carth. IV, cap. 32.*

(12, q. 2, c. *Sine exceptione.*) Irrita erit episcoporum donatio, vel venditio, vel commutatio rei ecclesiastice absque collaudatione, et subscriptione clericorum.

CAP. 232. — *De commutationibus ecclesiasticarum rerum. Ex Belvaciensi concilio.*

(*Extra de rerum permitt. c. Ut commutationes.*)

Ut commutations rerum ecclesiasticarum valde caveantur, et subtilissime, si aliquo modo fieri debent, inspiciantur. Quæ autem inconsulte factæ sunt juxta decretum canonicum Hilarii papæ quas illicite decessor episcopus amiserit, vel ab aliis illicite commissæ sunt, ab eo qui successor est, emendentur.

CAP. 233. — *De eadem re. Ex Maticensi concilio, cap. 4.*

A sancta synodo decreatum est, et imperialis auctoritas denuntiat, ne commutations rerum vel mancipiorum ecclesiasticorum quælibet persona sine licentia et consensu religionis, presumat facere,

CAP. 234. — *De commutatione ecclesiasticorum mancipiorum. Ex concilio apud Carisiacum [al. Silvanectum], cap. 2.*

Ne mancipia ecclesiastica quisquam nisi ad libertatem commutet, ut videlicet mancipia quæ pro ecclesiastico homine dabuntur, in ecclesia servitute permaneant, et ecclesiasticus homo qui commutatur, perpetua libertate fruatur. Quod et enim semel Domino consecratum est, ad humanos usus jam transferri non potest. Ait enim lex: *Si quis mutaverit, et quod mutantum est sanctificabilur Dominio (Levit. xxvii).*

CAP. 235. — *De eodem. Ex eodem concilio, cap. 3.*

(2, q. 2, c. *Injustum.*) Injustum videtur et impium, ut mancipia quæ fideles viri seu feminæ pro remedio animæ sua Deo et sanctis ejus consecrarentur, cujuscunque muneris mancipia vel commutationis

A commercio iterum in sæcularium servitutem redigantur, cum auctoritas canonica servos fugitivos tantummodo distrahi permittat? et ideo omnes rectores ecclesiarum summopere caveant ne unius eleemosyna alterius peccatum fiat et absurdum est ut ex ecclesiastica dignitate servus decedens humanæ obnoxii sit servituti.

CAP. 236. — *De regularibus præceptis super precariis ecclesiasticis non adiungendis. Ex concilio apud sanctum Nedardum, cap. 11.*

Præcepta regalia super precarii ecclesiasticis fieri nec ratio sinit, nec auctoritas quolibet modo permittit, quoniam præcepta in jure ecclesiastico firmare indignum judicatur: necesse est ut majestas regia non nisi ab ecclesiastico rectore petatur,

B id est ut custos ecclesiæ solertia sine caveat ne sui ordinis ecclesiastice commutationis forte immemor, contra auctoritatem præceptum regium pro quacunque assentatione fieri petat. Quod et si lecerit non audiatur. Si autem et obtinuerit, regali discretione, episcopali judicio idem rescindatur, et pectoris injustus pro principiis iusta suggestione digne corripiatur.

CAP. 237. — *De episcopo qui mancipium ecclesiæ manumitti desiderat. Ex concilio Tolentino IV, cap. 67.*

(12, q. 2, c. *Episcopus qui.*) Episcopus qui mancipium juris ecclesiæ non retento ecclesiastico patrocinio manumitti desiderat, duos meriti ejusdem et peculii, coram concilio ecclesiæ cui præminet, per commutationem subscribentibus sacerdotibus offerat, ut rata et justa inveniatur definitio commutantis. Tunc enim liberam manumissionem sine patrocinio condere poterit, quando eum quem libertati tradere disponit, jam juri proprio acquisivit. Hujusmodi autem liberto adversus ecclesiam cuius juris exsilit, accusandi vel testificandi denegetur licentia. Quod si præsumperit, placet ut stante commutatione in servitutem propriam ecclesiæ revocetur.

CAP. 238. — *Ut sacerdotibus qui res suas ecclesiæ relinquunt, aut aliqua prædia vel familias ecclesiæ conquirunt, liceat aliquos si placet de familia ejusdem ecclesiæ manumittere. Ex eodem conc. cap. 68.*

D Consensu totius concilii definitivit ut sacerdotibus qui aut res suas ecclesiæ relinquunt, aut nihil habentes aliqua tamen prædia aut familias ecclesiæ suis conquirunt, liceat aliquos de familiis ejusdem ecclesiæ manumittere, juxta rei collata modum quem antiqui cauones decreverunt, ita ut cum peculio et posteritate sua si ingeui sunt sub patrocinio ecclesiæ maneat, utilitates injunctas sibi juxta quod potuerint, prosequentes.

CAP. 239. — *Ut presbyteri rem ecclesiæ vendere non præsumant. Ex Cartaginensi concilio V, cap. 4.*

(12 q. 2, c. *Placuit.*) Item placuit ut presbyteri non vendant rem ecclesiæ ubi sunt constituti ne scientibus episcopis suis, quomodo et episcopis non liceat vendere prædia ecclesiæ ignorante concilio vel presbyteris suis. Non habenti ergo necessitatem, nec

episcopo licet rem matris ecclesiae ignorante con-
cilio vel presbyteris, suis titulis usurpare.

CAP. 240. — *De eadem re. Ex Bracarensi concilio 1, cap. 17.*

(*Dist. 50, c. Si quis presbyt.*) Si quis presbyter aut diaconus inventus fuerit de ministeriis ecclesiae, ignorantie concilio, aliquid vendidisse, quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione ecclesiae non haberi; in iudicio tamen episcopi dimittendum sive dignus in suo recipi gradu.

CAP. 241. — *Quid agendum sit de episcopo qui res ecclesiae rendiderit. Ex eodem concilio, cap. 31.*

(*2, q. 3, c. Placuit.*) Quicunque presbyter de jure tituli sui quolibet modo aurum, argentum vel gemmas, vestes quoque si sunt, vel si accesserint aliqua mobilia ad ornamenta aliquid in perpetuum alienare tentaverit donator, alienator ac vendor, honoris sui amissione multetur.

CAP. 242. — *De eadem re. Ex eod. concilio, cap. 14.*

(*10, q. 2, c. Si quis.*) Si quis episcopus nulla ecclesiastica rationis necessitate compulsus, in suoclero, aut ubi forte non est presbyter, de rebus ecclesiasticis aliquid præsumpscrivit vendere, res ipsa ecclesiæ propria restaurare cogatur, et in iudicio episcorum dejiciatur auditus, atque furti et latrocinii reus, suo privet honore.

CAP. 243. — *Quod quantitas rei ecclesiastice sicut remedium venie tribuit conferenti, ita damnum rite præparat fraudi. Ex Tolet. conc. cap. 33.*

Omnis itaque rei ecclesiastice quantitas, sicut remedium venie tribuit conferenti, ita damnum rite præparat fraudatori. Et ideo nullus sacerdotum vel ministrorum ex rebus ecclesiæ, qua in quibuscumque locis a fidelibus largiuntur, aliquid auferat, et juri suo aut cathedre propria unitati connectat. Verum ut hujus rei soliditas potior habeatur, propinquus ejus qui construxerunt vel ditaverunt ecclesiam licet sit hanc bona intentionis habere solertia, ut si sacerdotem vel ministrum aliquid ex rebus collatis præviderint defraudare, aut communitonis honesta conventione compescant, aut talia episcopo aut judici corrigenda denuntient. Quod si talia episcopus agere tentat, metropolitano ejus hæc insinuare ne differant. Ipsi tamè hereditibus in eisdem rebus non licet quasi juris proprii potestatem præferre, non rapinam, non fraudem inferre, vel ingerere, nou violentiam quamcumque præsumere. Si quis hæc monita temerare præsumpscrivit, et male raptæ cum confusione restituet, et excommunicationis annua sententiam sustinebit.

CAP. 244. — *De libertis qui ab ecclesiæ patricio discesserunt. Ex conc. Tol. iv, cap. 70.*

(*12, q. 2, c. Liberti.*) Liberti ecclesiæ qui a patrocinio ejus discedentes quibuslibet personis adhæserunt, si admoniti redire contempserint, manumissio eorum irrita sit; quia per inobedientiam contemptum ingrati actione tenentur.

CAP. 245. — *De libertis ecclesiæ. Ibidem. cap. 69.*

(*12, q. 2, c. Liberti.*) Liberti ecclesiæ, quia nunquam moritur eorum matrona, a patrocinio ejusdem

A nunquam discedant, nec posteritas quidem eorum, sicut priores canones decreverunt. Et ne forte libertas eorum in futura prole non pateat, ipsa posterioritas naturali ingenuitate obnites sese ab ecclesiæ sancta patronio non subtrahat, necesse est ut tam iidem liberti, quam ab eis progeniti professionem episcopo suo faciant, per quam se et familia ecclesiæ liberos esse fatentur ejusque patrocinium non relinquant, sed juxta virtutem suam obsequium ei vel obedienciam præbeant.

CAP. 246. — *De libertis qui a quibuscumque manusmissi sunt. Ex eod. conc., cap. 71.*

(*Dist. 87, c. Liberti.*) Liberti a quibuscumque manusmissi sunt, atque ecclesiæ patrocinio commendati existunt, sicut regulæ antiquorum Patrum constituerunt, sacerdotali defensione a cuiuslibet insolentia B protestantur, sive in statu libertatis eorum, seu in peculio quod habere noscentur.

CAP. 247. — *De manumissis in ecclesia. Ex Arausico concilio 1, cap. 7.*

I ecclesia manumissos, vel per testamentum ecclesiæ commendatos, si quis in servitutem, vel in obsequium, vel ad coloniarum conditionem imprimere [revocare] tentaverit, animadversione ecclesiastica coerebitur.

CAP. 248. — *De fugitivis ecclesiasticis servis. Ex Toletano concilio.*

Fugitivos etiam servos ecclesiasticos, domos suas aut familias deserentes, qui etiam si revocati fuerint, teneri non possint similis ratione, ab episcopo si voluerit, aut si illi ita meruerint, distractantur.

CAP. 249. — *De episcopis qui nihil ecclesiæ suæ conferunt, et ex familia ecclesiæ liberos facere præsumunt. Ex eod. concilio.*

Episcopi qui nihil ex proprio suo ecclesiæ Christi conferunt, liberos ex familis ecclesiæ, ad condemnationem suam facere non præsumant. Impium est enim, ut qui res suas ecclesiæ Christi non contulerit, damnum ecclesiæ inferat. Tales igitur libertos successor episcopi absque aliqua oppositione ad jus ecclesiæ revocabit.

CAP. 250. — *Quid in ecclesia legi debeat. Ex Aurelianensi conc., cap. 3.*

Nihil aliud in ecclesia legatur, aut cantetur, nisi quæ auctoritatis divinae sunt, et Patrum orthodoxorum sanxit auctoritas. Nec falsa angelorum nomina colant, sed ea tantum quæ propheta, et D evangelica docet Scriptura, id est Michael, Gabriel, Raphael.

CAP. 251. — *Excommunicandos esse eos qui libros famosos in ecclesia legunt. Ex conc. Elibertino, cap. 52.*

Si qui inventi fuerint libros famosos et ignotos in ecclesia legere vel cantare, excommunicentur.

CAP. 252. — *De mulieribus que clam concipiunt. Ex Maticensi conc., cap. 6.*

In hoc sancto concilio decretum est ut unusquisque presbyter in sua plebe publice annuntiet, ut si aliqua femina clanculo corrupta conceperit, nequam filium aut filiam suam interficiat; sed quocunque prævalet ingenio ante januas ecclesiæ partum deportari ibique ponì faciat, ut coram sacerdote in

crastinum delatus ab aliquo fidei suscipiatur, et A CAP. 256. — *De quadam a dæmonio vexato. Greg. papa, cap. 16, lib. ii Dialog.*

Ex eodem quoque tempore quidam Aquinensis Ecclesie clericus dæmonio vexabatur, qui a venerabili viro Constantio ejusdem Ecclesie antistite per multa fuit martyrum loca transmissus, ut sanari potuisse. Sed sancti Dei martyres noluerunt ei sanitatis donum tribuere, ut quæ esset in Benedicto gratia demonstrarent. Ductus itaque est ad omnipotentis Dei famulum Benedictum, qui Iesu Christo Domino preces fudit, et antiquum hostem de obpresso homine protinus expulit cui sanato præcepit, dicens.

Vade, et posthac carnem ne comedas, et ad sacrum ordinem nunquam accedere præsumas. Quacunque autem die sacrum ordinem temerare præsumperis, statim juri diaboli iterum mancipaberis. Discessit B itaque clericus sanus, ac sicut terrere solet animum pœna recens, ea quæ vir Dei præcepit interim custodivit. Cum ergo post annos plurimos omnes priores illius de hac luce migrassent, et minores suos sibimet superponiti sacrisordinibus cerneret, verba viri Dei quasi ex longo tempore oblitus postposuit, atque ad sacrum ordinem accessit. Quem mox is qui reliquit diabolus tenuit, eumque vexare quoque animam ejus excuteret, non cessavit.

CAP. 254. — *De eadem re. Ex Vasensi concilio, cap. 9.*

De expositis quia collata ab omnibus querela processit, eos non jam misericordiae sed canibus exponi, quos colligere calumniarum metu, quamvis inflexa præceptis misericordia mens humana detrectet, id observandum est, ut secundum statuta fidelissimorum Augustorum, pliisimorumque principiis quisquis expositum colligit, ecclesiam contestetur, contestationem colligat. Nihilominus de altario Dominico die minister annuntiet, ut ecclesia sciat expositum esse collectum, ut intra dies decem, ab expositis die expositum recipiat. Si quis se probaverit agnoscisse, collectori pro ipsorum decem dierum misericordia prout maluerit ad præsens tribuat, aut in perpetuum cum Dei gratia, si voluerit possideat. Si quis expositorum hoc ordine collectorum repetitor, vel calumnior exstiterit, homicida C habendus est.

CAP. 255. — *Si sacerdotes oblationes fidelium, ab ecclesia auferunt, et in suos usus convertunt. Ex concilio Toletano (Tol. iv), cap. 32.*

Avaritia radix est cunctorum malorum (I Tim. vi), cuius sitis etiam sacerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in amore Christi ei martyrum, in parochiis episcoporum basilicas construunt, oblationes conscribunt; sacerdotes hæc auferunt, atque in usus suos convertunt. Inde est quod cultores sacerorum deficiunt, dum stipendia perdunt, inde basilicarum labentium ruinæ non reparantur, quia avaritia sacerdotali omnia auferuntur. (16, q. 1, c. Constitutum est.) Pro qua re constitutum est a præsenti concilio episcopos ita diæceses suas regere, ut nihil ex earum jure præsumant auferre, sed juxta priorum conciliorum auctoritatem tam de oblationibus quam de decimis, et de tributis ac frugibus tertiam consequantur. Quod si amplius quidpiam ab eis præsumptum fuerit, per concilium restaurantur, appellantibus ipsis conditoribus, aut certe propinquis eorum, si jam illi a seculo discesserunt. (10, q. 1, c. Noverint.) Noverint autem conditores basilicarum in rebus quæ eisdem basilicis conferunt, nullam potestatem habere, sed juxta canonum instituta, sicut ecclesiam, ita dotem ejus ad ordinationem episcopi pertinere.

Ex eodem quoque tempore quidam Aquinensis Ecclesie clericus dæmonio vexabatur, qui a venerabili viro Constantio ejusdem Ecclesie antistite per multa fuit martyrum loca transmissus, ut sanari potuisse. Sed sancti Dei martyres noluerunt ei sanitatis donum tribuere, ut quæ esset in Benedicto gratia demonstrarent. Ductus itaque est ad omnipotentis Dei famulum Benedictum, qui Iesu Christo Domino preces fudit, et antiquum hostem de obpresso homine protinus expulit cui sanato præcepit, dicens.

Vade, et posthac carnem ne comedas, et ad sacrum ordinem nunquam accedere præsumas. Quacunque autem die sacrum ordinem temerare præsumperis, statim juri diaboli iterum mancipaberis. Discessit B itaque clericus sanus, ac sicut terrere solet animum pœna recens, ea quæ vir Dei præcepit interim custodivit. Cum ergo post annos plurimos omnes priores illius de hac luce migrassent, et minores suos sibimet superponiti sacrisordinibus cerneret, verba viri Dei quasi ex longo tempore oblitus postposuit, atque ad sacrum ordinem accessit. Quem mox is qui reliquit diabolus tenuit, eumque vexare quoque animam ejus excuteret, non cessavit.

CAP. 257. — *De rebus ecclesiæ quæ mortuo episcopo a presbyteris vendite fuerint. Ex Ancyranó conc.. cap. 14.*

De his quæ pertinent ad ecclesiam, quæ cum non adesset episcopus, presbyteri vendiderunt, placuit rescissio contractu ad jura ecclesiastica revocari. In iudicio autem erit episcopi, si constitutum pretium debeat recipi, nec ne, quia sæpe contingit rerum distractarum redditus ampliore summa quam accepto pretio reddi.

CAP. 258. — *De eo qui spernit obtatam presbyteri qui uxorem habuerit. Ex Gangreni concili, cap. 4.*

Quicunque discernit a presbytero qui uxorem habuerit, quia non oporteat eo ministrante de oblatione percipere, anathema sit.

CAP. 259. — *Quod non permittantur ecclesiastici ad hæreticorum cemeteria accedere. Ex Laodicensi concilio, cap. 9.*

Quod non permittantur ecclesiastici ad cemeteria hæreticorum vel ad ea quæ ab eis appellantur martyria, orationis causa vel sanationis accedere; sed hujusmodi sacerdotes fuerint, certo tempore communione privari, pœnitentes autem et confitentes se delinquisse, convenient suscipi.

D CAP. 260. — *Quod non oporteat ab hæreticis eulogias accipere. Ex eod. cap. 32.*

(I, q. 4, c. Non oportet.) Quod non oportet ab hæreticis eulogias accipere, quæ sunt maledictiones potius quam benedictiones.

CAP. 261. — *Quod nullus Christianus ad pseudomartyres ire debeat. Ex eodem concilio, cap. 34.*

Quod omnem Christianum non oporteat deserere martyres Christi, et ire ad pseudomartyres, id est hæreticorum, et ipsos quos constat hæreticos existisse: hi namque alienati sunt a Domino. Sint ergo anathema, qui ad tales accesserint.

decimus Romanus episcopus patenis vitreis missas A ter clericos incipient frequentare; quia juxta Apostolum, *servos Dei non oportet litigare* (II Tim. 11). Episcopus tollat inde reliquias, et sub magna cura honorifice collocet eas, atque ejusdem ecclesie claudat ostia, et sub sigillo consignat ea, et sacram mysterium nullus celebet in ea, antequam concordi unanimitate, unum omnes eligant presbyterum, qui idoneus sit sacrosanctum locum procurare, et populo Dei utiliter praesesse.

CAP. 283. — *De ecclesia a pluribus haeredibus possessa. Ex eod. conc., cap. 32.*

Quæcunque ecclesia a compluribus cohæredibus sit possessa, concordi unanimitate undique procuratur, ne propter aliquas disceptationes servitium Dei minuatur, et cura populi irreligiose agatur. Si vero contingat pro ea comparicipes dissidere, et sub nullo presbytero eam procurare, et propterea iurgia, et contentiones, tam inter ipsos, quam in-

CAP. 284. — *Ut hi qui suæ proprietatis loca alicubi dare voluerint, cognoscant decimam nusquam se tradere posse. Ex concilio apud Confluentiam cap. 8.*

Si quis vero laicus vel clericus, seu utriusque sexus persona proprietatis suæ loca, vel res alicubi donare delegaverit, decimationum proventum priori ecclesiae legitime signatum, inde abstrahere nullam habeat potestatem. Quod si facere tentaverit, talis traditio irrita prorsus ducatur, et ipse ad emendationem ecclesiastica coerceatur censura.

DECRETI PARS QUARTA

De observandis festivitatibus et jejunii legitimis. De Scripturis canonicas, et consuetudinibus, et celebratione concilii.

CAP. 1. — *Quomodo intelligendum sit quod Apostolus ait: « Dies observatis et menses, et tempora, et annos, timeo ne sine causa laboraverim in vobis. » Ambrosius, in expositione Epistolæ ad Galatas, in cap. iv.*

Dies observatis, et menses, et tempora, et annos (Galat. iv). Dies ergo observant, qui dicunt, ut puta, crastino proficisciendum non est, post crastinum enim non debet aliquid inchoari, et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus persecutantur lunæ dicentes, ut puta, septima luna instrumento confici non debent; nona iterum luna, ut puta emptum servum domum duci non oportet: et per hæc facilius solent adversa provenire. Tempora vero sic observant cum dicunt: *Hodie veris initium est, festivitas est; post cras Vulcanalia sunt. Posterum est, dominum egredi non licet. Annos* D sic colunt cum dicunt, Kalendas Januarii novus est annus quasi non quotidie anni impleantur. Sed ut Jani illius memoriam recolant bifrontis, hac superstitione utuntur, quæ longe debet esse a servis Dei. Si enim Deus ex toto corde diligitor, ipso proprio nulla debet esse formido, neque suspicio harum rerum. Prospere enim potest cedere, quidquid simpliciter sub Dei devotione sit.

CAP. 2. — *Quod Pascha et Quadragesima a veteri lege trahunt auctoritatem, et quomodo Pascha nunc celebrandum. Beatus Augustinus in libro resp. ad Januarium (lib. II, c. 15).*

In Scripturis quidem veteribus ad agendum Pa-

Csha non est preeceptum tempus, nisi ex mense novorum, luna 14 usque ad vigesimam primam (Exod. xi). Ex Evangelio tamen quia manifestum est, quo etiam die Dominus crucifixus sit, et in sepultura fuerit, et resurrexerit (Joan. xix), adjuncta est etiam ipsorum dierum observatio, per Patrum concilia, et orbi universo Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere. Quadragesima jejuniorum habet auctoritatem, et veteribus libris ex jejunio Moysi et Eliæ, et ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus jejunavit (Math. iv), demonstrans Evangelium non dissentire a lege et prophetis. In persona quippe Moysi lex (Exod. xxxiv), in persona Eliæ prophetæ accipiuntur (III Reg. xix), inter quos in monte gloriosus apparuit (Math. xv), ut evidentius emineret, quod de illo dicit Apostolus, testimonium habens a lege et prophetis (Act. xxii). In qua ergo parte anni congruentis observatio Quadragesimæ constitueretur, nisi confinis atque contigua Dominicæ passionis? Quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui opus est continentia, ut ab ipsis mundi amicitia jejunetur, quæ utique fallaciter blandiri, et illuccebrarum fucos circumspargere atque jacere non cessat.

CAP. 3. — *Quod Pascha Dominica die celebrandum sit. Pius bonus (Pius I) a Petro papa omnibus ecclesiis in primo Decretalium suorum.*

(*De conse., dist. 3, c. Nosse vos vol.*) Nosse vos volumus, quod Pascha Domini die Dominico an-

nuis temporibus sit celebrandum. Iste ergo tempore, Hermete doctor fidei et scripturæ effusit inter nos : licet nos eodem prædicto die celebraremus, et quidam inde dubitarent, ad corroborandas tamen animas eorum eidem Hermæ angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et præcepit ei ut Pascha die Dominicæ ab omnibus celebraretur tempore suo. Unde et vos apostolica auctoritate instruimus omnes eadem die servare debere, quia et nos eadem servamus, nec debetis a capite quoquomodo dissidere.

CAP. 4. — *De eodem. Victor xiiii a Petro papa Theophilo episcopo et fratribus Alexandriæ positis, in primo decretali suo.*

(*De cons. dist. 3, c. Celebritatem*). Celebritatem sanctæ Paschæ die Dominicæ agi delere, et prædecessores nostri jam statuerunt; et vos illud eadem die celebrare solemniter mandamus, quia non decet ut membra a capite discrepent, nec contra gerant.

CAP. 5. — *De solemnitate Inventionis sanctæ crucis. Eusebii papa, cap. 4. (epist. 3).*

(*De cons., dist. 3, c. Crucis*). Crucis Domini nostri Iesu Christi, quæ nuper nobis gubernacula sanctæ Remane Ecclesiæ tenentibus, quinto Nonas Maii inventa est, in prædicto Kalendarum die. Inventionis festum vobis solemniter celebrare mandamus.

CAP. 6. — *De non prohibendo opere in Sabbato. Gregor., gratia Dei episcopus, dilectissimis suis ciibus Romæ, lib. xi registri epist. 3.*

(*De cons., dist. 3, c. Pervenit*). Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua et sanctæ fidei contraria seminasse, ita ut die Sabbati aliiquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi prædicatores dixerimus, qui veniens diem Sabbathum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri? Quia enim mori se et resurgere simulat, haberet vult in veneratione Dominicum diem. Et quis populum judaizare compellet, ut exteriorum ritum legis revocet, et sibi Judæorum perfidiam subdat, coli vult Sabbathum. Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse prædicatum, ut Dominicorum die nullus debeat lavari. Et quidem si pro luxu animi, et pro voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominicæ die prohibemus.

CAP. 7. — *De his qui in Dominicæ die studiose jejunant. Ex concilio Carthaginensi iv, cap. 64.*

(26, q. 7, c. Sacerdos). Qui Dominicæ die studiose jejunat, non credatur Catholicus.

CAP. 8. — *De his qui ecclesia prætermissa ad spectacula pergunt. Ibidem, cap. 88.*

(*De cons., dist. 1, c. Qui die solem*). Qui die solemni, prætermisso ecclesiæ conventu ad spectacula vadit, excommunicetur.

CAP. 9. — *Ut solemnitates majores in civitatibus celebrentur. Ex concilio Agathensi, cap. 21.*

(*De cons., dist. 1, c. Si quis*). Si quis etiam extra parochias in quibus legitimus est ordinariusque

A conventus, oratorium in agro habere voluerit, reliquis festivitatibus, ut ibi missas teneat propter fatigationem familiæ, justa ordine permittimus. Pascha vero, Natale Domini, Epiphaniam Domini, Ascensionem, Pentecosten, et Nativitatem sancti Joannis Baptista, et si qui maximi dies in festivitatibus habent ut, nonnisi in civitatibus, aut in parochiis teneant. Clerici vero si qui in his festivitatibus, quas supra diximus, in oratoriis, (nisi jubente aut permittente episcopo) facere aut tenere volunt, a communione pellantur.

CAP. 10. — *De laicis qui solemnitatibus majoribus ad civitatem non occurrunt. Ex eodem conc. cap. 62.*

Ut cives qui superiorum solemnitatum, id est Paschæ, aut Natalis Domini vel Pentecostes festivitatibus, cum episcopis interesse neglexerint, in quibus civitatibus positos se accipiendæ communionis, vel benedictionis desiderio noverint: qui hoo facere neglexerint, triennio a communione priventur ecclesie.

CAP. 11. — *Ut litanie ante Ascensionem Domini celebrentur. Ex concilio Aurelianensi 1, cap. 29.*

(*De cons., dist. 3, c. Rogationes*). Rogationes, id est litanias, ante Ascensionem Domini placuit celebrari, ita ut post missam triduum jejuniū in Dominicæ Ascensionis solemnitate solvatur, per quod triduum servi et ancillæ ab opere relaxentur, quo magis plebs universa conveniat, quo triduo omnes abstineant, et quadragesimalibus cibis utantur.

CAP. 12. — *Ut nullus ciuium festivitates majores in villa celebret. Ex eodem cap. 27.*

(*De cons., dist. 3, c. Nulli ciuium*). Ut nulli ciuium Paschæ, Natalis Domini, vel Quinquagesimæ solemnitatem in villa liceat celebrare, nisi quem infirmitas probatur tenuisse. Irreligiosa consuetudo est quam vulgus per sanctorum solemnitates agere consuevit. Populi qui debent officia divina attendere, saltationibus turpibus invigilant, cantica non solum mala canentes, sed et religiosorum officiis perstrepentes. Hæc etenim ut ab omni Hispania depellantur, sacerdotum et judicum a concilio sancto curæ committitur.

CAP. 13. — *De Dominicæ die. Ex statutis Patrum.*

Die autem Dominicæ nihil aliud agendum est, nisi Deo vacandum: nulla operatio in die illa sancta conperiatur, nisi tantum hymnis, et psalmis, et cantici spiritualibus dies illa transeat.

CAP. 14. — *Ut presbyteri plebis annuntiant dies qui feriandi sunt. Ex Lugdunensi concilio, cap. 3.*

(*De cons., dist. 3, c. pronuntiadum*). Pronuntiadum est, ut sciant tempore feriandi per annum, id est omnem Dominicam a vespera usque ad vesperam, ne judaismo capiantur. Feriandi vero per annum isti sunt dies: Natale Domini, sancti Stephani, sancti Joannis evangelistæ, Innocentium, sancti Silvestri, Octavæ Domini et Theophanæ, Purificatio sanctæ Mariæ, sanctum Pascha cum tota hebdomada, Rogationes tribus diebus, Ascensio Domini, sancti dies Pentecostes, sancti Joannis Baptista, duodecim

apostolorum, maxime sanctorum Petri et Pauli, qui a fortē necesse sit, corpus cuiuslibet duci ad sepulcrum.

apostolorum, maxime sanctorum Petri et Pauli, qui a fortē necesse sit, corpus cuiuslibet duci ad sepulcrum.

Laurentii, Assumptio sanctæ Mariæ, Nativitas ejusdem, Dedicatio basilicæ sancti archangeli Michaelis, Dedicatio cuiuscunq; oratorii, et omnium sanctorum, et sancti Martini et illæ festivitates, quas singuli episcopi in suis episcopatibus cum populo collaudaverint, quæ vicinis tamen circummorantibus indicendæ sunt, non generaliter omnibus. Reliquæ vero festivitates per annum non sunt cogendæ ad feriandum, nec prohibenda. Indictum vero jejunium quando fuerit denuntiatum, ab omnibus observetur.

CAP. 15. — *Ut presbyteri cum festivitates annuntiant etiam jejuniūrum et vigiliarum non obliiscantur. Ex concilio apud Compendium, cap. 1.*

Item presbyteri cum festivitates sacras populo annuntiant, etiam jejuniūrum vigiliarum ubi esse debet, eos omnimodo servare moneant.

CAP. 16. — *De observatione Dominicæ diei, et quod mercatus nec placitum in ea sit tenendum. Ex concilio Magni, i, c. 37.*

Omnes dies Dominicos a vespera in vespere omni veneratione et observatione decrevimus observare, et ab illico opere abstinere, et ut mercatus minime in eis sit, nec placitum ubi aliquis ad mortem vel pœnam judicetur, nec sacramenta jurentur, nisi pro pace facienda.

CAP. 17. — *Hem de eadem re. Ex concilio apud sanctum Medardum præsente Carolo imperatore, cap. 5.*

Statuimus quoque, secundum quod in lege Dominus mandavit, ut opera servilia diebus Dominicis non agantur, sicut genitor meus in suis synodalibus edictis mandavit, quod nec viri ruralia exerceant, nec in vinea colenda, nec in campus arando, vel metendo, vel fenum secando, vel sepem ponendo, vel in silvis stirpando, vel arbores cædere, vel in petris laborare, nec ad placita convenientia, nec mercatus fiat, nec venationes exerceantur.

CAP. 18. — *Ut in diebus Dominicis, et in diebus Pentecostes stantes oremus. Ex Niceno concilio 1, cap. 20.*

(*De cons., dist. 3, c. De observ.*). De observatione Paschæ Domini, ut uno die et tempore per omnem orbem, observetur, et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

CAP. 19. — *Ut uno die et tempore Pascha ubique celebretur. Ex Arelatensi concilio 1, cap. 1.*

(*De cons., dist. 3, c. De observ.*). De observatione Paschæ Domini, ut uno die et tempore per omnem orbem, observetur, et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

CAP. 20. — *Quæ opera Dominicæ die licet fieri. Ex concilio apud Compendium, cap. 6.*

Tria carraria opera licet fieri in Dominicæ die, id est hostilicidia, carra, victualia, vel angaria, et si

A forte necesse sit, corpus cuiuslibet duci ad sepulcrum.

CAP. 21. — *Item de observatione Dominicæ diei. Ex eod. conc. cap. 7.*

Feminæ opera textilia non faciant in die Dominicæ, non capulent vestimenta, vestitus non consuant, nec lanam carpant: non licet linum battere, aut vestimenta lavare: nec vervecæ tondere, ut omnibus modis honor et requies die Dominicæ persolvatur, sed ad missarum solemnia ubique conveniant, et laudent Dominum pro omnibus bonis que nobis in illa die conferre dignatus est.

CAP. 22. — *Hem. Ex eodem concilio, cap. 8.*

Ut nullus episcoporum vel presbyterorum, vel clericorum die Dominicæ propositum eujusunque cause negotium audeat vindicare, nisi hoc tantum, ut Deo statuta solemnia peragantur.

CAP. 23. — *Nihil interesse quantum ciborum vel potus homo sumat, sed considerandum esse qua aviditate sumat, quo ciuitate facilite, et serenitate unimi ut si necesse sit his careat, Augustinus ex libro questionum evangelicarum.*

Quod Dominus dicit in Evangelio: (*Justificata est sapientia ab omnibus filiis suis Matth. xi*), ostendit filios sapientie intelligere nec in abstinentia, nec in manducando esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam, et temperantiam: per abundantiam non se corrumpendi atque opportune sumendi, vel non sumendi ea quorum non usus, sed concupiscentia reprehendenda est. Non enim interest omnino quid alimentorum sumas, ut succurras necessitatibus corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi vivendum est, neque quantum sumas multum interest, cum videamus aliorum stomachum citius statuari, et eos tamen illi ipsi parvo quo satiantur ardenter et intolerabiliter, et omnino turpiter inhiare; alios autem plusculo quidem satiar, sed tolerabiliter inopiam perpeti, et vel ante horam positas epulas, si id in tempore aut opus sit, aut necesse sit cum tranquillitate aspicere, neque tangere. Magis ergo interest, non quid, vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque personæ suæ et pro suæ valetudinis necessitate quis capiat, sed quanta facilitate et serenitate animi careat, cum his vel oportet vel etiam necesse est carere, ut illud in animo Christiani compleatur quod Apostolus dicit: *Scio et minus habere, scio et abundare. ubique et in omnibus imbus sum et satiar et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat* (Philipp. iv).

CAP. 24. — *Ut unusquisque cibo et potu non superstitionis, sed temperanter utatur, et metas consuetudinis bonorum inter quos conversatur, non excedat. Ex libro de doctrina Christiana, lib. III, cap. 12.*

Quisquis autem rebus prætereuntibus rectius utitur, quam sese habent mores eorum cum quibus vivit, aut temperans, aut superstitionis est. Quisquis vero sic eis utitur, ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat, aut aliquid significat,

aut flagitosus est. In omnibus enim talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. (*Post pauca.*) Quid ergo locis et temporibus personisque conveniat diligenter attendendum est, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim potest ut sine alijs vitio cupidinis vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur, insipiens autem fœdissima gulæ flamma in vilissimum inardescat, et sanius quisque maluerit more Domini pisce vesci (*Luc. xxiv.*), quam lenticula more Esau nepotis Abraham (*Gen. xxv.*), aut bordeo more jumentorum. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleræque bestiæ quod vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus bujusmodi rebus, non ex earum rerum natura quibus utimur, sed ex causa utendi et modo appetendi, vel probandum est vel improbandum, quod facimus.

CAP. 25. — Ut clerici septem hebdomadas ante Pascha a carne, et aliis delicitiis abstineant. *Telesphorus VII.*, a Petro, in primo decreto suo omnibus episcopis.

(*Dist. 4 c. Statuimus.*) Cognoscite a nobis, et cunctis episcopis in hac sancta et apostolica sede congregatis statutum esse, ut septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha omnes clerici in sorte Domini vocati a carne jejunent; quia sicut discreta debet esse vita clericorum a laicorum e conversatione, ita et in jejuniu fieri debet discretio. Has ergo septem hebdomadas omnes clerici a carne, et delicitiis jejunent, et hymnis, et vigilis atque orationibus Domino inhærerere die noctuque studeant.

CAP. 26. — De jejunio Quatuor Temporum. *Calixtus papa et martyr XV.*, a Petro, Benedicto fratri suo et coepiscopo salutem.

(*Dist. 76, c. Jejunium.*) Jejunium quod ter in anno apud nos celebrari didicisti, convenientius nunc per Quatuor Tempora fieri decernimus: ut sicut annus per quatuor volvit tempora, sic et nos quaternum solemne agamus jejunium, per quatuor anni tempora.

CAP. 27. — Dominica die non esse jejunandum. *Melchiades papa XXVIII.*, a Petro, in primo decreto suo episcopis Hispaniarum (cap. 3).

(*De cons., dist. 3. c. Jejunium Dominicæ.*) Jejunium Dominicæ diei, et quintæ feriæ nemo debet celebrare, ut inter jejunium Christianorum et gentilium, et veraciter credentium et infidelium atque hereticorum vera et non falsa discretio habeatur.

CAP. 28. — Quod rite omni Sabbato jejunetur. *Innocentius I.*, *Decentio Eugubino episcopo*, cap. 4.

(*De cons., dist. 3. c. Sabbato.*) Sabbato vero jejunaandum esse ratio evidentissima demonstrat. Nam si diem Dominicum, ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulos circulos hebdomadarum, ipsius diei imaginem frequentamus, ac sicut sexta feria propter passionem Domini jejunamus, Sabbatum prætermittere non debemus, quia inter tristitiam, et letitiam temporis illius videtur inclusum. Nam utique constat apostolos biduo isto et in mœrore fuisse, et propter metum Judæorum se occuluisse (*Joan. xx.*). Quod utique non dubium

A est in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat, ista biduo sacramenta penitus non celebrari. Quæcumque forma per singulas tenenda est hebdomadas, propter id quod commemoratio illius diei semper est celebranda. Quod si putant semel atque uno Sabbato jejunandum, ergo et Dominica et sexta feria semel in Pascha erit utique celebrandum.

CAP. 29. — De Quadragesima. *Gregorius Augustino Anglorum episcopo.*

(*Dist. 4 c. Denique sacerdotes.*) Denique sacerdotes, et diaconi, et reliqui omnes quos dignitas ecclesiastici gradus exornat, a Quinquagesima propositum jejunandi suscipiant, que et aliquid ad penitum sanctæ institutionis adjiciant, et eorum qui in laicali ordine consistunt observantiam, sicut loco ita et religione preceulant. De ipsa vero Dominicæ die hæsitamus quidnam dicendum sit, cum omnes laici et sacerdtes illa die plus solito cœteris diebus accurati cibos carnium appetant, et nisi nova quadam aviditate usque ad medias noctes se ingurgitant, non aliter se hujus sancti temporis observationem suscipere putant. Quod utique non rationi sed voluptati, imo cuidam cœcitatibus mentis ascribendum est. Unde nec a tali consuetudine averti possunt, et ideo cum venia sue ingenio relinquendi sunt, ne forte pejores existent, si a tali consuetudine prohibeantur, ut enim ait Salomon: *Qui multum emungit, elicit sanguinem* (*Prov. xxx.*). *Et post pauca.* Par autem est, ut qui his diebus a carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque quæ sementivam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caseo et ovis.

CAP. 30. — De his qui carnem manducantes damnant. *Ex Gangreni concilio*, cap. 2.

(*Dist. 30. c. Si quis carnem.*) Si quis carnem manducantem ex fide cum religione præter sanguinem, et idolis immolatum, et suffocatum, crediderit condemnandum, tanquam spem non habentem, quod eas manducat, anathema sit.

CAP. 31. — De temporibus jejuniorum. *Ex Eliberitano concilio*, cap. 23.

Jejunia seu abstinentias per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium, Julio et Augusto, et hoc ob eorumdem infirmitatem.

CAP. 32. — Jejunia, quarta et sexta feria nisi ex magna necessitate non esse solvenda. *Ex dictis sancti Apollonii* (apud Palladium in ejus Vita).

(*De cons., dist. 3. Jejunia sane.*) Jejunia vero legitima, id est quarta et sexta feria, non sunt solvenda, nisi grandis aliqua necessitas fuerit, quia quartæ feria Judas de traditione. Domini cogitavit,

et sexta feria crucifixus est Salvator. Videbitur ergo qui in his diebus sine aliqua necessitate solverit statuta jejunia, vel cum tradente tradere Salvatorem, vel cum crucifigentibus crucifigere.

CAP. 33. — *De custodiendo jejunio. Ex concilio apud Sagonstath habito cap. 2.*

De incerto autem jejunio Quatuor Temporum, banc certitudinem statuimus, ut si Kalendis Martii in quarta feria sive antea evenerint, eadem hebdomada celebretur. Sin autem Kalendas Martii in sexta feria, aut in quinta fuerint, antin Sabbato distenduntur, in sequentem hebdomadam jejuniū differatur. Simili quoque modo si Kalende Junii in quarta feria aut antea evenerint, in subsequente hebdomada celebretur jejuniū. Et si in quinta, aut sexta feria, vel Sabbato contigerit, jejuniū in tertiam hebdomadam reservetur. Et hoc sciendum est quod si quando jejuniū mensis Junii in vigilia Pentecostes secundum prædictam regulam evenerit, non ibi celebrandum erit; sed in ipsa hebdomada solemnī Pentecostes, quia vigiliā similiter et jejuniū celebrare non convenit; et tunc propter solemnitatem Spiritus sancti diacones dalmaticis induantur, et *Alleluia* cantetur, et *Flectamus genua* non dicatur. Eodem modo de Septembribus jejunio constitutum est ut, si Kalenda Septembribus in quarta feria evenerint aut antea, jejuniū in tercia hebdomada celebretur; et si in quinta, aut in sexta feria, aut Sabbato contigerit, in quarta hebdomada jejuniū erit. In Decembri vero illud observandum erit, ut proximo Sabbato ante vigiliam Natalis Domini celebretur jejuniū, quia si vigilia in Sabbato evenerit simul vigiliā et jejuniū celebrare non convenit.

CAP. 34. — *De observatione Quadragesimæ. Ex epistola Gregorii papæ, lib. quadragesinta homiliarum. homil. cap. 16.*

(*De cons., dist. 5, c. Quadragesima.*) Quadragesima summa observatione est observanda, ut jejuniū in ea præter dies Dominicos qui de abstinentia subtracti sunt nisi quem infirmitas impedit, nullatenus solvatur, quia ipsi dies decimas sunt anni. A prima igitur Dominica Quadragesimæ, usque in Pascha Domini sex hebdomadæ computantur: quarum videlicet dies quadragesinta duo. Ex quibus dum sex Dominicæ dies subtrahuntur abstinentiæ, non plus in abstinentia quam tringinta et sex dies remanent. Verbi gratia: Si per trecentos sexaginta quinque dies annus dicitur, et nos per tringinta sex dies affligimur, quasi anni decimas Deo damnus; et ut sacer numerus quadragesinta dierum adimpleatur, quem Salvator noster suo sacro jejuniū consecravit, quatuor dies prioris hebdomadæ ad supplementum quadragesinta dierum tolluntur, id est quarta feria, quæ caput jejuniū subnotatur, quinta feria sequens et sexta, et Sabbatum. Nisi quatuor istos dies superioriū striginta et sex adjunxerimus, quadragesinta dies in abstinentia non habemus. Jubemur etiam ab omnipotente Deo omnium bonorum nostrorum deci-

mas dare. Quapropter ut omnis decima a nobis Deo rite persolvatur, tollamus decimam anni, et in ea peccata nostra confitendo, corrigendo nos, jejunando, vigilendo, orando, eleemosynas dando abstergamus, et carnem nostram decimemus, ut ad sanctum Pascha securi pervenire possimus.

CAP. 35. — *De Quatuor Temporū jujunio. Ex Maguli concilio 1, cap. 34.*

Constitutimus ut Quatuor Tempora anni ab omnibus hominibus cum jejuniū obseruantur, id est in Martio hebdomada prima, in Junio secunda, in Septembri tercia, in Decembri quarta, quæ fuerit plena ante vigiliam Natalis Domini; id est quarta, et sexta feria, et Sabbato, veniant omnes ad ecclesiam hora nona, cum litanis ad missarum solemnia.

B CAP. 36. — *Quo tempore ad missam pronuntiandum sit « Flectamus genua. » Ex Aurelianensi concilio, cap. 13.*

(*Dist. 30, c. Placuit, et c. Si quis presbyter.*) Ut presbyteri plebis annuntient, quod in Quadragesima, et in jejuniū Quatuor Temporum tantummodo ad missarum solemnia genua flectere debeant. In Dominicis contra diebus, vel ceteris festis a vespera usque ad vesperam non flectant genua, sed stantes incurvati orient: nec quisquam uno genu solo tenus impresso, orare præsumat (sicut Judei irridentes Dominum in passione ejus fecisse leguntur), sed utraque genua in terram ponat. Ait enim Apostolus: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi* (*Ephes. iii.*)

C CAP. 37. — *De iltis qui indictum contempserint jejuniū. Ex concilio Maguntiensi. cap. 35.*

Si quis indictum jejuniū superbiendo contempsit, et observare cum ceteris Christianis noluerit, in Gangrensi concilio præcipitur, ut anathematizetur.

CAP. 38. — *De eadem re. Ex concilio Gangreni cap. 19.*

(*Dist. 30, c. Si quis.*) Si quis eorum qui continentia student, absque necessitate corporea, tradita in commune jejuniū, et ab ecclesia constituta, superbiendo dissolvit, stimulo suæ cogitationis impulsus, anathema sit.

CAP. 39. — *De litania majore quomoda celebranda sit. Ex concilio Magunti, cap. 33.*

Placuit nobis ut litania major observanda sit a cunctis Christianis uno die, septimo Kalendarii Maii, sicut in Romana Ecclesia constitutum reperimus, et sicut sancti Patres nostri instituerunt, non equitando, non pretiosis vestibus induiti, sed cincere aspersi et cilicio induiti, nisi infirmitas impedierit.

CAP. 40. — *De jejuniū rogationum. Ex Aurelianensi concilio, cap. 6.*

(*Eadem Burchard. lib. xiii, c. 7.*) Cum exigentibus peccatis Galliarum populi luporum rabi acriter interimerentur, nec illius flagelli aliquod remedium invenire possent, congregati traduntur Galliarum episcopi apud Viennam urbem, atque in commune statuerunt ut triduanum jejuniū facerent. Cumque

Dominus pestem misericorditer abstulisset, hi dies in consuetudinem annue celebratis venerunt, ut per Galliarum provincias ante Ascensionis Domini diem celebrarentur. Agamus et nos hos dies cum summa reverentia et devotione, cum abstinentia carnis et bimilitate mentis et cordis, ut non solum visibilium luporum rabiem evadamus, sed ut invincibilium, id est spirituum immundorum testamento vincere valeamus. Nullus autem his diebus vestimentis pretiosis induatur, quia in sacco et cinere lugere debemus. Prohibeantur ebrietates et comesationes, quae sunt in vulgari plebe. Nemo ibi equitare presumat, sed discalceatus pedibus omnes incedant. Nequaquam mulierculæ choros ducant, sed omnes in commune *Kyrie eleison* decantent, et cum contritione cordis Dei misericordiam exorent pro peccatis, pro pace, pro peste, pro conservatione frumentorum, et pro cæteris necessitatibus: dies enim sunt abstinentiae, non letitiae.

CAP. 41. — *Ut in Cœna Domini, et in reliquis quadragesimæ diebus jejunium non solvatur. Ex Laodicensi concilio, cap. 50.*

Quod non oporteat in Quadragesima in ultima septimana quintæ feria jejunium solvere, totamque Quadragesimam sine veneratione transire, magisque omnem districto venerari jejuniu.

CAP. 42. — *Ut in Sabbato sancto, jejunium ante noctis initium non solvatur. Ex Arausico concilio, cap. 2.*

(*Idem habetur t. vii capitularis regum, c. 328.*) Ut in Sabbato sancto, hoc est in vigilia Pasche, jejunium ante noctis initium, nisi a parvulis aut infirmis non solvatur. Parasceve, et Sabbatum ad illos quadraginta dies respiciunt, nec divina mysteria his duobus diebus celebrantur. In canonibus quippe jubetur, biduo isto, id est Parasceve et Sabbato, sacramenta penitus non celebrari.

CAP. 43. — *Quod non oportet in Quadragesima natalitia sanctorum celebrari. Ex Laodicensi concilio, cap. 51.*

(33, q. 4, c. Non licet.) Quod non oportet in Quadragesima natalitiam martyrum celebrari, sed eorum sancta commemoratione in diebus Sabbatorum et Dominicorum fieri conveniat.

CAP. 44. — *Quod in diebus jejuniu eleemosyna sit facienda. Ex Cabilonensi concilio, cap. 5.*

Diebus vero jejuniu eleemosyna facienda est, et cibum sive potum quo quisque uti debuit, si jejunaverit, pauperibus eroget, quia jejunare, et cibos prandii ad cenam reservare, non mercedis sed ciborum est incrementum.

CAP. 45. — *Ut in Quadragesima tempus prandii observetur. Ex eodem concilio Cabilonensi, cap. 5.*

De cons., dist. 1, c. Solent. Solent plures qui se jejunare putant in Quadragesima mox ut signum audierint, ad horam nonam manducare. Qui nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium. Concurrendum est enim ad missam, et auditum missarum solemnibus et vespertinis officiis, largitis eleemosynis ad cibum accedendum est. Si vero aliquis ne-

A cessitate constrictus fuerit, ut ad missam venire non veleat estimata vespertina hora, completa oratione sua, jejuniu solvat.

CAP. 46. — *Quod in diebus jejuniorum nulla jurgia esse debeant. Ex concilio Liberii papæ, cap. 4.*

In his jejuniorum diebus nullæ lites, nullæ contentiones esse debent, sed in Dei laudibus, et opere necessario persistendum. Arguit eos qui contentiones et lites Quadragesimæ tempore faciunt, et qui debita a debitioribus exigunt Dominus per prophetam dicens: *Ecce in die jejuniu vestri inventuntur voluntates vestræ, et omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie (Isai. LVIII).*

CAP. 47. — *Ut in sacris Quadragesimæ diebus conjugati a coniugio se abstineant. Ex eodem, cap. 5.*

Abstinendum est enim sacratissimis Quadragesimæ diebus a conjugibus, et caste et pie vivendo in sanctificato corde et corpore isti dies transigantur, et sic perveniatur ad diem sanctum Pasche; quia pene nihil valet jejuniu, quod conjugali opere polluitur, et quod orationes, vigilæ et eleemosynæ non commendant.

CAP. 48. — *Ut clerici qui a carnibus abstinent, non eas quasi abominales reputent. Ex Ancyranico concilio, cap. 13.*

Si qui in clero sunt presbyteri aut diaconi, et a carnibus abstinent, placuit eas quidem contingere, et ita si voluerint abstinere. Quod si in tantum eas abominantur, ut nec olera, quæ cum eis coquuntur existimant comedenda, tanquam non consentientes regulæ, ab ordine cessare debent.

CAP. 49. — *Ut jejunia a sacerdotibus constituta non facile solvantur. Ex decretis Eusebii papæ, cap. 3.*

(*De cons., dist. 5, c. Jejunia.*) Ut in Ecclesia a sacerdotibus jejunia constituta, sine necessitate rationabili non solvantur.

CAP. 50. — *De hoc, si evenerit pestilentia vel inæqualitas aeris. Ibidem, cap. 2 (ex decreto Liberii papæ).*

Si evenerit famæ, aut pestileotia, aut inæqualitas aeris, vel alia qualisunque tribulatio, statim jejunii et eleemosynis, et obsecrationibus misericordia Domini deprecetur.

CAP. 51. — *Ut nullus in die Dominicæ pro abstinentia jejunet. Ex Gangrenensi concilio, cap. 13.*

(*Dist. 30, c. Si quis tanquam.*) Si quis propter continentiam quæputatur, aut propter contumaciam in die Dominicæ jejunat, anathema sit.

CAP. 52. — *De eadem re. Ex Turonico concilio, cap. 57.*

(*Dist. 30, c. Si quis presbyter.*) Si quis propter publicam pœnitentiam a sacerdote acceptam, aut pro aliqua necessitate die Dominicæ velut pro quædam religione jejunaverit, sicut Manichæi, anathema sit.

CAP. 53. — *Ut placita sœcularia in diebus Dominicis et aliis præcipuis festivitatibus non fiant. Ex concilio apud Erphord habito jussu Henrici regis, cap. 2.*

(*15, q. 4, cap. Placita.*) Placita sœcularia Dominicis diebus, vel aliis præcipuis festis, seu etiam in

his diebus in quibus legitima jejunia celebrantur, secundum canoniam constitutionem minime fieri decrevimus. Insuper sancta synodus decrevit, ut nulla judicaria potestas licentiam habeat sua auctoritate Christianos ad placitum bannire in supradictis diebus, id est septem dies ante Natale Domini usque in octavas Epiphaniae et a Quinquagesima usque in octavam Pasche, et septem dies ante natalem sancti Joannis Baptista, quonatus euudi ad ecclesiam, orationibusque vacandi liberius habeatur facultas.

CAP. 54. — *Quod jejunia a sacerdotibus constituta, absque ciborum luxuria observari debeant. August. sermone 65.*

(*De cons., dist. 5, c. Non dico.*) Non dico hebdomadas, non duplicita, non multiplicata jejunia, sed saltem singulos dies absque ciborum luxuria transigamus.

CAP. 55. — *Ut quotidianum jejunium non sit sine aliqua refectio. Ex dictis Pinenii eremiti. Leguntur haec in epist. Hieron. ad Eustochium de custodia virginitatis.*

(*De cons., dist. 5, c. Sint tibi quotidiana.*) Sint tibi quotidiana jejunia et refectio satietatem fugiens. Nihil [quid] enim prodest tibi biduo vel triduo transmisso vacuum portare ventrem, si pariter obruator? si compensantur saturitate jejunia? Illico mens repletator pescit, et irrigata terra corporis hujus spinas et carduos germinat.

CAP. 56. — *De eadem re. Hieronym. ad Nepotia. De vita clericorum.*

Sint tibi jejunia pura, continuata, et moderata, id est quotidie esurire, et quotidie prandere.

CAP. 57. — *Quod jejunium curet vulnera relinquens. Ex eodem loco.*

Noli, inquit Apostolus, *ad huc aquam bibere, sed modico vino utere propter infirmitates tuas* (*I Tim. v.*): curat enim vulnera delinquentis, curatosque sanctificat jejunium.

CAP. 58. — *De quadam Alcibiade, qui sibi grave jejunii jugum imposuerat, et admonitus est a Domino, quod non recte faceret. Eusebius ecclesiasticae historiae libro v, cap. 3.*

Alcibiades quidam erat ex numero eorum, qui pro Christo vinciti [sunt] tenebantur. Hic vitam satis arduam et austera gerebat, nihil ciborum volens accipere, sed tantum pane et sale cum aqua utebatur. Cum vite hunc rigorem vellet etiam in carcere D positus obtinere, Attalo cuidam servo Dei revelatum est, quia non recte faceret Alcibiades creaturis Dei, et vellet alias formam scandalum derelinquere. Quibus cognitis Alcibiades, compit omnia cum gratiarum actione percipere, quia quæ illi revelabat spiritus ut doceret, huic ut sequeretur idem spiritus persuadebat.

CAP. 59. — *Ne aliquis sibi sub obtentu religionis sine jussu episcopi sui vel presbyteri jejunium imponal. Ex concilio apud Ephord, cui interfuit Henricus rex.*

Ut nemo nisi consentiente episcopo proprio, aut ejus misso, jejunia sub obtentu religionis sibi im-

A ponat, unum praæ aliis diem excipiendo, omnino interdicimus, quod et factum displicet, et in futurum fieri prohibemus, quia plus causa ariolandi esse dignoscitur, quam supplementum catholicæ legis. CAP. 60. — *Ut nullus Christianus dum sancta loca pro reverentia petierit, alicujus publicæ potestatis banno ibidem constringatur. Ex eodem concilio.*

Præcipimus namque ut nullus Christianus pro reverentie ecclesiam petendo, alicujus publice potestatis banno ibidem constringatur: ne forte dum ad ecclesiam causa orationis properat, per bannum impediatur pro salute animæ sua Domini misericordiam minus devote postulare.

CAP. 61. — *De ordine librorum Veteris Testamenti (Gelasius papa in concilio Romæ habito cum 70 epis copiis.*

B Genesis, lib. 1.

Exodi, lib. 1.

Levitici, lib. 1, etc.

Numeri,

Deuteronomii,

Jesu nave,

Judicum,

Regum, 4.

Ruth,

Paralipomenon 2.

Psalmorum, 150.

Salomonis 3

Job,

Tobiae,

Esdrae,

Esther,

Judith,

Machabœorum.

De pordine prophetarum.

Isaiæ,

Jeremiæ, cum Cinoth, id est lamentationibus suis,

Ezechielis,

Danielis,

Oseeæ,

Joel,

Amos,

Abdiæ,

Jonæ,

Michælæ

Naum,

Habacue,

Sophoniæ,

Aggæi,

Zachariæ,

Malachieæ.

CAP. 62. — *De ordine librorum Novi Testamenti quos sancta Romana Ecclesia tenet; et universalis Ecclesia observat.*

Evangeliorum libri quatuor

Secundum Matthæum,

Secundum Marcum,

Secundum Lucam,

Secundum Joannem,
Actus Apostolorum.

Epistole Pauli numero quatuordecim.

Ad Romanos,
Ad Corinthios, 2.
Ad Galatas,
Ad Epbesios,
Ad Philipenses,
Ad Colossenses,
Ad Thessalonicenses, 2.
Ad Timothaeum, 2.
Ad Titum,
Ad Philemonem,
Ad Hebreos,
Apocalypsis Joannis.

Ordo septem Epistolarum canoniarum.

Petri apostoli Epistolæ, 2.
Jacobi apostoli Epistola, 4.
Joannis apostoli Epistolæ, 3.
Judas Zelotis Epistola, 4.

CAP. 63. — *Quando et quo tempore libri Veteris Noviisque Testamenti legendi sint.*

(*Dist. 15, c. Sancta.*) In Septuagesima ponunt hepta [pen]tachum, usque in quindecim dies ante Pascha. Quinta decima die ante Pascha ponunt Jeremiām usque in Cœnam Domini. In Cœna Domini legunt tres lectiones de lamentatione Jeremiæ : *Quomodo sedet sola civitas (Thren. i), etc. ; et tres de tractatu sancti Augustini in Psalmum LIV : Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris ; et tres de Apostolo, ubi ait ad Corinthios : Convenientibus vobis in unum (I Cor. xi).* Secunda lectio sic incipit : *Similiter et calicem postquam canavit (ibid.)* Tertia : *De spiritualibus autem, nolumus vos ignorare, fratres (I Cor. x).* In Paracese, tres lectiones de lamentationibus Jeremiæ (*Thren. ii*) ; et tres de tractatu sancti Augustini in psalmum LXIII : *Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor ; et tres de Apostolo, ubi ait in Epistola ad Hebreos : Festinamus ingredi in illam requiem (Hebr. iv), etc.* Secunda : *Omnis namque pontifex (Hebr. v).* Tertia : *De quo grandis nobis sermo est (ibid.).* In Sabbato sancto tres lectiones de lamentatione Jeremiæ (*Thren. iii*), et tres de tractatu S. Augusti. In eodem psalmum LXIII ; et tres de Apostolo ubi ait, in Epist. ad Hebr. : *Christus assistens pontifex (Hebr. ix), etc.* Secunda lectio ubi ait : *Testamentum enim (ibid.), etc.* Tertia : *Umbram eam habens, lex futurorum bonorum (Hebr. x).* In Pascha Domini homiliae ad ipsum diem pertinentes. Infra hebdomadam, homiliae. In octava Paschæ ponunt Actus apostolorum, et Epistolas canonicas, et Apocalypsin, usque in octavas Pentecostes. In octava Pentecostes ponunt lib. Regum et Paralipomenon, usque in Kalendas Augusti. In Dominica prima Augusti ponunt Salomonem, usque in Kalendas Septembbris : ex tunc ponunt Job, Tobiam, Judith, Esther, Esdram, usque in Kalendas Octobris. In Dominica prima mensis Octobris, ponunt Machabœorum libros usque in Kalendas Novembbris. In

A Dominica prima mensis Novembbris ponunt Ezechiel, Daniel, et minores prophetas usque in Kalendas Decembbris. In Dominica prima mensis Decembbris ponunt Isaiam prophetam, usque in Nativitatem Domini. In vigilia natalis Domini, legunt primum de Isaia tres lectiones. Prima lectio : *Primo tempore alleviata est, et cætera.* Secunda : *Consolamini.* Tertia : *Consurge, consurge.* Deinde leguntur sermones vel homiliae ad ipsum diem pertinentes. In natali S. Stephani, homilia de ipso dic. In natali sancti Joannis similiter. In natali Innocentii similiter. In natali sancti Silvestri similiter. In octava Domini, homilia de ipso die. In Dominica prima post Nativitatem Domini, ponunt epistolas Pauli usque in Septuagesimam. In Epiphania lectiones tres de Isaia.

B Prima lectio sic incipit : *Omnis sicutientes.* Secunda : *Surge, illuminare.* Tertia : *Gaudens, gaudebo* ; deinde leguntur sermones vel homiliae ad ipsum diem pertinentes.

CAP. 64. — *De libris authenticis quos recipit Ecclesia præter illos qui in canone sunt. Ex decretis Gestasi papæ de libris authenticis, et apocryphis.*

(*Dist. 15, cap. Sancta Romana.*) Sancta Romana Ecclesia post illas Veteris vel Novi Testamenti quas regulariter suscipimus, etiam has suscipi non prohibet Scripturas. Sanctam synodum Nicenam. 48 Patrum, mediante maximo Constantino Augusto, in qua Arius hæreticus damnatus est. Sanctam synodum Constantinopolitanam, mediante Theodosio seniore Augusto, in qua Macedonius hæreticus debitam damnationem exceptit. Sanctam synodum Ephesinam, in qua Nestorius damnatus est consensu beatissimi papæ Cœlestini, mediante Cyrillo Alexandrinæ civitatis episcopo, et Arcadio episcopo abbatia destinato. Sanctam synodum Chalcedonensem, mediante Martiano Augusto et Anatolio Constantinopolitanis episcopis, in qua Nestorianæ et Eutychianæ hæresis, simulcum Dioscoro ejusque complicibus damnatae sunt. Sed et si qua sunt concilia a sanctis Patribus bactenus instituta, præter istorum quatuor auctoritatem, et custodienda et recipienda decrevimus.

Jam nunc subjiciendum de opusculis sanctorum Patrum, quæ in Ecclesia catholica recipiuntur.

D Opuscula beati Cypriani martyris, et Carthaginensis episcopi.

Item, opuscula beati Gregorii Nazianzeni episcopi.

Item, opuscula beati Athanasii Alexandrini episcopi.

Item, opuscula beati Basilii Cappadoceni episcopi.

Item, opuscula beati Joannis Constantinopolitani episcopi.

Item, opuscula Theophili Alexandrini episcopi.

Item, opuscula beati Cyrilli Alexandrini episcopi.

Item, opuscula beati Hilarii Pictaviensis episcopi.

pi.

- Item, opuscula beati Ambrosii Mediolanensis A cognoscimus, et non solum de Rufino, sed etiam de universis quos vir sæpius memoratus zelo Dei et fidei religione reprehendit. Item, Origenis nonnulla opuscula quæ vir beatissimus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus. Reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse reuenda. Item, Chronica Eusebii Cæsariensis, atque ejusdem Historiæ ecclesiasticæ libros, quamvis in primo narrationis sue libro teperuit, et post in laudibus atque excusatione Origenis schismatici unum conscriperit librum. Propter rerum tamen singularem notitiam, qui ad instructionem pertinent, usquequa non dicimus renuendos. Item, Orosium virum eruditissimum collaudamus, quia valde nobis necessarium adversus paganorum calumnias ordinavit historiam, miraque brevitate contexit. Item venerabilis viri Sedulii Paschale opus, quod heroicis descriptis versibus, insigni laude proferimus. Item, Juveni nihilominus laboriosum opus non spernimus, sed miramur. Cæterum quæ ab hæreticis conscripta vel prædicta sunt, nullatenus recipit catholicæ et apostolicae Ecclesiæ Romanae. E quibus pauca quæ ad memoriam venerunt, et a Catholicis vitanda sunt, credimus esse subdenda.
- Item, decretales epistolas quas beatissimi papæ diversis temporibus ab urbe Romana pro diversorum Patrum consolatione [consultatione] dederunt, venerabiliter suscipias.
- Item, Gesta sanctorum martyrum quæ multiplicebus tormentorum cruciatis, et mirabilibus confessionum triumphis irradiant. Quis ita [ista] esse Catholicorum dubitet, et majora eos in agoniis fuisse perpperso, nec suis viribus, sed Dei gratia et adiutorio universa tolerasse? Sed ideo secundum antiquam consuetudinem singulari cautelâ sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia et eorum qui scripsere nomina penitus ignorantur, et ab infidelibus aut dictis [idiotis] superflua, aut minus apta quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur, sicut eujusdam Cyrici [Quirici] et Julitiæ, sicut Georgii aliorumque hujusmodi passiones, quæ ab hæreticis perhibentur conscriptæ: propter quod, ut dictum est, ne vel levis subsannandi ori returoccasio, in sancta Romana Ecclesia non leguntur. Nostamen cum prædicta Ecclesia omnes martyres, et eorum gloriose agones, qui Deo magis quam hominibus noti sunt, omni devotione veneramur. Item, Vitas Patrum, Pauli, Antonii, Hilarionis et omnium Eremitarum, quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus. Item, Actus beati Silvestri apostolicæ sedis præsulæ, licet ejus qui scripsit nomen ignoremus, a multis tamen in urbe Romana Catholicis legi cognovimus, et pro antiquo usu multæ hoc imitantur Ecclesiae. Item, scriptura de inventione crucis Dominicæ, et alia scriptura de inventione capitilis beati Joannis Baptiste novellæ quidem revelationes sunt, en nonnullæ eas Catholicæ legunt. Sed cum haec ad Catholicorum manus advenirent, beati apostoli Pauli sententia præcedat: *Omnia probate, quod bonum est tenete* (*I Thess. v.*). Item, Rufinus vir religiosus plurimos ecclesiastici operis edidit libros, nonnullas autem scripturas interpretatus est. Sed quoniam beatus Hieronymus in aliquibus eum de arbitrii libertate notavit, illa sentimus, quæ prædictum beatum Hieronymum sentire
- B
- C
- D
- CAP. 65. — *De notitia librorum apocryphorum, qui a sanctis Patribus damnati sunt æterna damnatione.*
- (*Dist. 15, cap. Sancta.*) In primis Ariminensem syndicatum a Constantio Cæsare Constantini filio congregatam, mediante Tauro præfecto ex tunc et nunc et usque in æternum confitemur esse damnatam. Item, itinerarium nomine Petri apostoli, quod appellatur sancti Clementis, libri octo [decen] apocryphum. Actus nomine Andreae apostoli, apocryphi. Actus nomine Thomæ apostoli, apocryphi. Actus autem nomine Petri apostoli, apocryphi. Actus nomine Philippi apostoli, apocryphi. Evangelium nomine Thaddæi, apocryphum. Evangelium nomine Barnabæ, apocryphum. Evangelium Thomæ apostoli qui Manichæi utuntur, apocryphum. Evangelium nomine Bartholomæi apostoli, apocryphum. Evangelium nomine Andreæ apostoli, apocryphum. Evangelia quæ falsavit Lucianus, apocrypha. Evangelia quæ falsavit Ysius [Eritius vel Hesychius], apocrypha. Liber de infantia Salvatoris, apocryphus. Liber de nativitate Salvatoris, et de sancta Maria, et de obstetricie Salvatoris, apocryphus. Liber, qui appellatur Pastoris, apocryphus. Libri omnes quos fecit Leutius discipulus diaboli, apocryphi. Liber, qui appellatur fundamentum, apocryphus. Liber, qui appellatur thesaurus, apocryphus. Liber, qui appellatur de filiabus Adæ vel Genesim, apocryphus. Centimetrum de Christo virgilianis compaginatum versibus, apocryphum. Liber, qui appellatur Actus Theclæ et Pauli apostoli, apocryphus. Liber, qui appellatur Nepotis, apocryphus. Liber proverbiorum ab hæreticis conscriptus, et sancti Sixti nomine signatus, apocryphus. Revelatio quæ appellatur Pauli apocrypha. Revelatio quæ appellatur Thomæ apo-

stoli, apocrypha. Revelatio, quæ appellatur Ste-
phanii, apocrypha. Liber qui vocatur transitus [trans.],
id est assumptio] S. Mariae, apocryphus. Liber, qui
appellatur pœnitentia Adæ, apocryphus. Liber
Diogenis[Ogia], nomine Gigantis, qui post diluvium
cum dracone ab haereticis pugnasse perhibetur,
apocryphus. Liber, qui appellatur Testamentum
Job, apocryphus. Liber, qui appellatur pœnitentia
Origenis, apocryphus. Liber, qui appellatur pœnitentia
sancti Cypriani, apocryphus. Liber, qui ap-
pellatur pœnitentia Jamnis et Mambre, apocryphus,
Liber, qui appellatur sortes apostolorum, apocry-
phus. Liber Lusam, apocryphus. Liber canonum
apostolorum, apocryphus. Liber Physiologus ab
haereticis conscriptus, et beati Ambrosii nomine
præsignatus, apocryphus. Historia Eusebii Pamphili,
apocrypha. Opuscula Tertulliani sive Africani, apo-
crypha. Opuscula Postumiani et Galli, apocrypha.
Opuscula Montani, Priscillæ et Maximillæ, apocry-
pha. Omnia opuscula Fausti Manichæi, apocrypha,
Opuscula alterius Clementis Alexandrini, apocrypha.
Opuscula Cassiani presbyteri Galliarum, apocrypha.
Opuscula Victorini Pictaviensis, apocrypha. Opuscula
Fausti Regiensis Galliarum, apocrypha. Opuscula
Frumenti, apocrypha. Epistola Jesu ad Abagaram
regem, apocrypha. Passio Cirici et Julitæ, apocrypha.
Passio Georgii, apocrypha. Scripta quæ appellantur
Salomonis contradictione, apocrypha. Phylacteria om-
nia, quæ non ab angelo, ut illi confingunt, sed magis a dæmone conscripte sunt, apocrypha. Hæc
omnia et his similia quæ Simon Magus, Nicolaus,
Cerinthus, Marcion, Basilides, Ebion, Paulus etiam
Samosatenus, Photinus et Bonosus, et qui simili er-
rore defecerunt, Montanus quoque cum suis obsce-
nissimis sequacibus, Apollinaris, Valentinus sive
Manichæus, Faustus, Sabellius, Arius, Macedonius,
Eunomius, Novatus, Sabbatius, Calistus, Donatus,
Eustathius, Jovinianus, Pelagius, Julianus et La-
tiensis[Celanensis], Celestinus, Maximianus, Priscil-
lianus ab Hispania, Lampadius, Dirosorus, Eutyches,
Petrus et alius Petrus, e quibus unus Alexandriam,
alius Antiochiam maculavit. Acacius Constantino-
politanus cum suis consortibus, nec non et omnes
haereses, quas ipsi eorumque discipuli, sive schismati-
ci docuerunt, vel conscriperunt, quorum nomina
minime retinemus, non solum repudiata, verum
etiam ab omni Romana Ecclesia eliminata, atque D
cum suis auctoribus auctorumque sequacibus, sub
anathematis indissolubili vinculo in æternum con-
fitemur esse damnata.

CAP. 66.— *Consuetudinem servandam esse, quæ non
est contra fidem catholicam. Ex epistola Pii papæ
I (decret. 7).*

(*Dist. 11, c. Consuetudinem*). Petitis enim per
Hilarium chartularium nostrum a beatæ memorie
decessore nostro, ut omnes vobis retro temporum
consuetudines servarentur, quas beati Petri aposto-
lorum principis ordinatione intus hactenus vetustas
longa servavit. Et nos quidem juxta seriem relatio-

A nis nostræ consuetudinem laudamus, quæ tamen
fidem catholicam nihil usurpare dignoscitur.

CAP. 67.— *Ut ecclesiastica statuta ab apostolis et
apostolicis magistris Ecclesiæ tradita, integra ser-
ventur, et nullus secundum quod sibi visum fuerit,
sed secundum antiquam traditionem ea teneat. Ex
decretis Innocentii papæ I, epist. 1.*

Innocentius Decentrio episcopo Eugubino salutem.
Si instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis apostolis
tradita, integra vellent servare Domini sacerdotes,
nulla diversitas, nulla varietas in ipsis ordinibus et
consecrationibus haberetur. Sed dum unusquisque
non quod traditum est, sed quod ipsi visum fuerit,
hoc estimat esse tenendum, inde diversa in diversis
locis vel ecclesiis aut teneri aut celebrari videntur,
ac si scandalum populis, qui dum nesciunt tradi-
tiones antiquas humana præsumptione corruptas,
putant sibi aut ecclesiis non convenire, aut ab apo-
stolis vel ab apostolicis viris contrarietatem indu-
ctam. (*Dist. 11, c. Quis enim nesciat*). Quis enim
nesciat aut non advertat i quod a principe aposto-
lorum Petro Romanæ Ecclesiæ traditum est, ac
nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari,
nec superinduci, aut introduci aliiquid, quod aut
auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere vi-
deatur exemplum? præsertim cum sit manifestum
in omnem Italiam, Gallias, Africam atque Siciliam,
insulasque interjacentes nullum instituisse eccle-
sias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut
ejus successores constituerunt sacerdotes? aut
legant si in his provinciis alius apostolorum inveni-
tur aut legitur docuisse? Quod si non legunt quia
nusquam inveniunt, oportet eos sequi quæ Ecclesia
Romana custodit, a qua eos principium accepisse
non dubium est, ne dum peregrinis assertionibus
student, caput institutionum videantur omittentes.
Sæpe dilectionem tuam ad urbem venisse, ac nobis-
cum in ecclesiam convenisse, et quem morem vel in
consecrandis mysteriis, vel in cæteris agendis arca-
nis teneat cognovisse non dubium est. Quod suffi-
cere arbitrarer ad informationem Ecclesiæ tuæ, vel
reformationem, si quod prædecessores tui minus
aliiquid aut alter tenuerint satis certum haberem,
nisi de aliquibus consulendos nos esse duxisses.
Quibus idcirco respondimus, non quod te aliqua
ignorare credamus, sed ut majori auctoritate vel
tuos instituas, vel eos qui a Romane Ecclesiæ insti-
tutionibus errant, aut commoneas, aut indicare non
differas, ut scire valeamus, qui sint qui aut novita-
tes inducunt, aut alterius Ecclesia quam Romanæ
existimant consuetudinem esse servandam.

CAP. 68.— *Quod consuetudines ecclesiasticæ pro lege
sunt tenenda. Augustinus epist. 86 ad Casulanum
presbyterum.*

(*Dist. 11, c. In his rebus*). In his enim rebus, de
quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos po-
puli Dei, et instituta majorum pro lege tenenda
sunt: et sicut prævaricatores legum divinarum,
ita contemptores consuetudinum ecclesiasticarum
coercendi sunt.

CAP. 69. — *Item de observandis constitutionibus Ecclesiasticis. Basilius lib. De Spiritu sancto, cap. 27.*

(*Dist. 11, c. Ecclesiasticarum*). Ecclesiasticarum institutionum quasdam Scripturis, quasdam vero apostolica traditione per successiones in mysterio, traditas recepimus; quædam vero consuetudine corroborata approbat usus. Quibus per ritus, et idem utrisque pietatis debetur affectus, unde quis vel aliquantulum sacrarum expertus Scripturarum hesitaverit? Si enim attentaverimus consuetudines Ecclesiæ, non per scripturas a Patribus traditas nihil estimare, quantum religio detrimenti latura sit, dispicentibus liquido constabit. Quæ enim, ut inde ordiamur, scriptura salutiferæ crucis signaculo fideles docuit insigniri? Quæ vel trifariam digesta super calicem et panem prolixæ orationis, vel etiam consecrationis verba commendavit? Nan non modo quod in Evangelio continetur, vel ab Apostolo insertum est, in secretis dicimus, sed et alia perplura adiicimus, magnam quasi vim commendantia mysteriis. Quæ orientem versus nos orare literarum forma docuit? Benedicemus fontem baptismatis oleo unctionis: huc accedit quod ter immersimus, quos baptizamus, oleo ungimus, verbis abreuniantur Satanae et angelis ejus informamus. Unde haec, et alia in hunc modum non pauca, nisi tacita ac mystica traditione a Patribus ecclesiastico more reverentiori diligentia sunt in ministeriis observata silentio, quam publicata scripto?

CAP. 70. — *Ad quos recurrentum, cum sacræ Scripturæ auctoritas non occurrit. Ex decretis Innocenti papæ, cap. 18.*

(*Dist. 20, c. De quibus*). De quibus causis [cum] nulla solvendi ligandique auctoritas in libris Veteris Testamenti, quatuor Evangeliorum, cum scriptis totis apostolorum appareat, ad divina recurre scripta Graeca. Si nec in illis, ad catholica Ecclesiæ historias catholicas a doctoribus catholicis scriptas manum mitte. Si nec in illis, canones apostolice sedis intuere. Si nec in illis, sanctorum exempla perspicaciter recordare. Quod si his omnibus inspectis, hujus questionis qualitas non lucide investigatur, seniores provincie congrega, et eos interroga. Facilius namque invenitur, quod a pluribus senioribus queritur. Verus etiam re promissor Dominus ait: *Si duo ex vobis, vel tres convenient super terram in nomine meo, de omni re quamcunque petierint, fieri illis a Patre meo* (*Matth. xviii.*)

CAP. 71. — *Quæ in canone inveniuntur firmiter tenenda, quæ vero in aliorum scriptis reperiuntur, diligenter esse consideranda. Augustinus in prologo lib. iii de Trinitate.*

(*Dist. 9, c. Noli meis*). Noli meis litteris, quasi Scripturis canonicas deservire, sed in illis, et quod non credebas, cum inveneris incunstanter credo. In istis autem quod certum non habebas nisi certum intellexeris, noli firme tenere.

CAP. 72. — *Quorum Patrum scripta magis sint authentica. Leo quartus episcopus Britannus.*

(*Dist. 20, c. De libellis*). De libellis et commenta-

A riis aliorum non convenit aliquos judicare, et sanctorum conciliorum canones relinquere, vel decretalia regulas, id est, quæ habentur apud nos simul cum canone, in illis quibus in omnibus ecclesiasticis utimur iudiciis, id est apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, Gangrenium, Antiochenium, Carthaginensium, Africaniensium, Laodicensium, Chalcedonensium, Sardicensium, et cum illis regulæ Romanorum pontificum, Silvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Cœlestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Symmachi, Simplicii, Hormisdas et Gregorii junioris. Iste omnino sunt et per quos judicant episcopi, et per quos episcopi simul et clerici judicantur. Nam, si tale emerserit vel contingit in visitatum negotium, quod minime possit per istos finiri, tunc si illorum, quorum meministis, dicta Hieronymi, Augustini, Isidori, vel ceterorum similiter sanctorum doctorum similium reporta fuerint, magnanimititer sunt retinenda ac promulganda, vel ad apostolicam sedem referatur de talibus. Quam ob causam luculentius et magna voce pronuntiare non timeo, quia qui illa quæ diximus sanctorum Patrum statuta, quæ apud nos canones prætitulantes, sive sit episcopus, sive clericus, sive laicus, non indifferenter receperit, ipse convincitur nec catholicam et apostolicam fidem nec sancta vera Christi Evangelia quatuor utiliter et efficaciter, et ad effectum [profectum] suum retinere vel credere.

B CAP. 73. — *Augustinus dicit multa esse in opusculis suis, quæ culpari possunt. August. ad Vincentium Victorem, lib. ii (L. iv De anima et ejus origine, cap. 1).*

(*Dist. 9, c. Negare*). Negare non possum nec debeo, sicut in ipsis moribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, quæ possunt justo iudicio, et nulla temeritate culpari.

C CAP. 74. — *Scriptores canonicanarum Scripturarum, et si non intelligantur, non tamen eos errasse credendum esse; alii vero scriptores si auctoritate vel ratione probauerint, quæ dicunt notanda esse. Augustinus, epist. 19 ad Hieronymum.*

(*Dist. 9, c. Ego solis*). Ego solis eis scriptorum qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum scribendo errasse aliquid firmissime credam. Aut si in eis aliquid offendero, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam mendosum codicem esse, vel non esse assecutum interpretem quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantilibet sanctitate doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mibi vel per illos autores canonicos, vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt.

D CAP. 75. — *Quod ea quæ privilegiis universalis Ecclesiæ contraria probabantur, nulla ratione subsistunt. Gelasius De vinculo anathematis.*

Forte, quod solent, hoc dicant. Quod si synodus Chalcedonensis admittitur, omnia constare debeant quæ illic videntur esse de prompta. Aut enim ex toto admitti oportere, aut si ex parte repudia-

bilis est, firmam ex toto constare non posse cognoscere : igitur, quoniam illud secundum Scripturas sanctas traditionemque majorum, secundum canones regulasque Ecclesiae pro fidei communione, et veritate catholica et apostolica, pro qua hanc fieri sedes apostolica delegavit, factamque firmavit, a tota Ecclesia indubitanter admitti ; alia autem quae per incompetenter præsumptionem illic prolatas sunt, vel potius ventilata, quae sedes apostolica gerenda delegavit [forte deneg.], mox a vicariis sedis apostolicae contradicte manifestum est, quae sedes apostolica etiam petente Martiano principe nullatenus approbavit. Quae presul Ecclesiae Constantinopolitanæ tunc Anatolius, nec se præsumpsisse professus est, et in apostolicae sedis antistitis non negavit posita potestate. Quae ideo, sicut dictum est, sedes apostolica non recipit, quia quae privilegiis universalis Ecclesiae contraria probantur, nulla ratione subsunt [sustinet]. Quid enim, quia in libris sanctis quos utique veneramur et sequimur, quoniam quorundam illic et profanitates esse feruntur, et scelera gesta narrantur, et ideo nobis pariter aut veneranda sunt aut sequenda, quia in illis sanctis libris et venerabilibus continentur ?

CAP. 76. — *Constantinopolitanam synodum eam quam contra Photium facta est non esse recipiendam. Joannes VIII patriarchæ Photino.*

Illar. quae contra Photium facta est Constantiniopolis synodum irritam facimus et omnino deleimus, tum propter alia, tum quoniam Adrianus papæ non subscrivit in ea.

CAP. 77. — *De eodem. Joannes papa apocrisiarius suis.*

Dicitis quod illas synodos quae contra Photium sub Adriano papa Romæ vel Constantinopoli sunt factæ, cassamus et de numero sanctorum synodus rem delemus.

CAP. 78. — *Quo tempore sexta synodus facta sit. In prologo historiæ Anastasiï bibliothecarii Romanæ Ecclesiæ.*

Frustre garriunt quidam dicentes post quatuor annos fuisse factas sexta synodi capitulares, quae diffamatæ sunt, formas. Item, ex ipsa chronica annotatione patenter appareat, quod collectio a sancta universalis sexta synodo usque ad deditas formas anni viginti et septem sint.

CAP. 79. — *Sergium papam propter quædam capitula extra ritum ecclesiasticum annexa, non subscrivisse synodo, quam Justinianus imperator in Regia urbe collegerat. Ex libro Pontificali.*

Sergii papæ temporibus Justinianus imperator, concilium in urbe Regia fieri jussit, in quo et legati sedis apostolicae convenerunt, et decepti subscrivserunt. Compellebat autem et ipsum subscribere, sed nullatenus acquievit pro eo quod quædam capitula extra ritum ecclesiasticum fuerant in eis annexa. Quae quasi synodaliter definita, et in septima synodo conscripta; ac a tribus patriarchis, id est Constantinopolitano, Alexandrino et Antiocheno, vel ceteris præsulibus qui in tempore convenerant

B A subscripta, manu imperiali confirmata, missis in locello quod cribro [crebro; alias, scebro] carnaliter vocatur, in hac Romana urbe ad confirmandum, vel in superiori loco subscriendum, Sergio pontifici, utpote capiti omnium sacerdotum directi : qui beatissimum pontifex, ut dictum est, penitus eidem Justiniano Augusto non acquievit, nec eosdem tomos euscipere aut lectioni pandere passus est : porro eos ut invalidos respuit et rejecit, eligens ante mori quam novitatum erroribus consentire. Item. Sub Joanne VII pro tomis quos ante sub domino Sergio apostolicæ sedis pontifice Romano Justinianus Augustus direxerat, in quibus capitula diversa Romanæ Ecclesiæ contraria scripta, duos metropolitas episcopos demandavit, dirigens per eos et sacram, per quam denominatio pontificis conjuravit ac adhortatus est, ut apostolicae Ecclesiae concilium congregaret, et quæ ei visa essent stabiliret, et quæque adversa rennendo cassaret.

CAP. 80. — *Quod Sardicense concilium Arianorum fuerit. Augustinus contra Cresconium grammaticum libro tertio.*

Dice quod nescis, Sardicense concilium Arianorum fuit. Item libro quarto. Sardicense concilium Arianorum fuit.

CAP. 81. — *Historiam Sozomeni ab apostolica sede recusari. Fulgentius Alexandrino et Anastasio Antiocheno episcopis.*

In historia Sozomeni de quodam Eudoxio, qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica suspicere recusat, quando multa mentitur, et Theodororum inconsuete nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem Ecclesiæ perhibet. Restat ergo ut si quis illam historiam recipit, synodo quæ piæ memorie Justiniani temporibus de tribus capitulis facta est, contradicat. Qui vero huic contradicere non valet, illam historiam necesse est ut repellat.

CAP. 82. — *Scripta Eusebii de temporum historia suscipienda. Augustinus de doctrina Christianorum libro II, cap. 39.*

Quod Eusebius fecit de temporum historia, propter divinorum librorum questiones que usum eius flagitant, suscipimus.

CAP. 83. — *De quadam rege Edissenæ civitatis. Responses Adriani papæ contra objectiones quorundam ad Agarum, cap. 18.*

Prædecessor noster sanctæ recordationis dominus Stephanus papa quandam sanctissimum, in supradicto concilio præsidens, inter plurima veridica testimonia per semetipsum assenser docuit ita. Sed nec illud est prætereundum, quod relatione fidelium de partibus orientis advenientium saepè agnovimus: in quibus licet Evangelium sileat, tamen nequam in omnibus incredibile fidei meritum, et hoc affirmante ipso Evangelio : *Multa quidem et alia signa fecit Jesus, quae non scripta sunt in libro hoc (Joan. xx).* Denique fertur ab asserentibus,

quod Redemptor humani generis appropinquante die passionis eidam regi Edessenæ civitatis desideranti corporaliter eum cernere, et ut persecutio-nes Judæorum aufugiens ad illum convolare, et auditæ miraculorum opinione-s et sanitatum eu-rationes illi et populo suo impertire, respon-disse : « Quod si faciem mean corporaliter cerne-re cupis, et tibi vultus mei speciem transtorta-m tam in linteo dirigo, per quam et desiderii tui fer-vorem refrigeres, et quod de me audivisti, impos-sibile nequaquam fieri existimes. Postquam tamen complevero ea quæ de me scripta sunt, dirigam tibi unum ex discipulis meis, qui tibi et populo tuo sanitate-s impertiat, et ad sublimitatem fidei vos perducat. »

CAP. 84. — *Soli ei libros hæreticorum legere concedendum esse, qui in Deo et in fide firmatus decipi nequit.* Beda super parabolæ Salomonis libro 1.

Soli ei conceditur hæreticorum libros legere, qui a Deo solidatus est in fide catholica, ut ver-borum dulcedine vel astutia nequeat ab ea segregari.

CAP. 85. — *Quod subtilitatem legentium turbat, qui eos a sæcularibus litteris legendis omnino-dis prohibendos esse aestimat.* Beda super Regum lib. II (cap. ix).

(*Dist. 37, c. Turbat acumen*). Turbat acumen legentium et desidere cogit, qui eos a legendis sæcularibus litteris omnimodi-s aestimat prohiben-dos, quibus ubilibet inventa utilia quasi sua sumere licet. Alioquin nec Moyses et Daniel sapientia vel litteris Ægyptiorum, Chœdæorumque se pate-reatur erudiri quorum tamen superstitiones simul et delicias adhorrebant : nec ipse magister gentium aliquot versus poetarum suis vel dictis indidisset, vel scriptis.

CAP. 86. — *Legibus imperatorum non in omnibus controversiis ecclesiasticis utendum esse.* Nicolaus papa in concilio apud Coniunctionem (ep. 32, ad epis-copos synodi Silvanensis).

(*Dist. 40, c. Lege imperial*). Lege imperatorum non in omnibus ecclesiasticis controversiis uten-dum est, presertim cum inveniuntur evangelicæ [ecclesiastice] ac canonice sanctioni aliquoties obviare. Lex imperatorum non est supra legem Dei, sed subtus.

CAP. 87. — *Cypriani opuscula, Athanasii, Hilarii firma et in nullo convulsa.* Hieronymus ad Lata[m] D institutione filie.

Cypriani opuscula semper in manu teneat (filia tua), Athanasii epistolas, et Hilarii libros inoffenso-decurrat pede. Illorum tractatibus, illorum delectetur ingenii, in quorum libris pietas fidei non vacillat. Cæteros sic legat, ut magis judicet, quam sequatur.

CAP. 88. — *Libros catholicorum Patrum qui sanctoru[m] vilam describunt non reiciendos.* Ex regula sancti Benedicti, cap. 73.

Quis liber sanctorum catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum ? nec non et collationes Patrum

A et instituta, et vitæ eorum, sed et regula sancti Patris nostri Basillii, quid aliud sunt, nisi bene vi-ventium et obedientium monachorum, instrumenta virtutum ?

CAP. 89. — *Quod Hieronymus, et Gennadius ecclesiasti-cos scriptores in uno volumine comprehendenterint.* Isidorus Etymologiarum lib. vi, cap. 7.

Hieronymus atque Gennadius ecclesiasticos scri-ptores toto orbe quærentes ordine prosecuti sunt, eorumque studia in uno voluminis indiculo comprehendenderunt.

CAP. 90. — *De vilitate voluminum Dionysii Arcopa-gitæ.* Beda super Actus apostolorum.

Dionysius Areopagita episcopus ordinatus Corin-thiorum, rexit Ecclesiam gloriose, multaque ad utilitatem Ecclesiæ pertinentia, qua bactenus ma-neut, ingenii sui volumina reliquit : cognomen a loco cui præserat accipiens, Areopagus.

CAP. 91. — *De discretione Regulæ sancti Benedicti.* Gregorius Dialogorum libro II, cap. 36.

Benedictus scriptis monachorum regulam, dis-cretionem præcipuum, sermone luculentam.

CAP. 92. — *Actio secunda Chalcedonensis concilii.*

Gloriosi judices dixerunt : Dominus noster impe-rator secundum canonicas Epistolæ, et constituti-ones sanctorum Patrum, Gregorii, Basillii, Hilarii, Athanasii, Ambrosii et Cyrilli credit, et nullo modo ab eorum fide recedit.

CAP. 93. — *Actio tertia.*

Gloriosi principes dixerunt : Piissimus impe-rator juxta constitutionem sanctorum trecento-rum decem et octo Patrum, et confirmationem cent-um quinquaginta Patrum, et expositiones sancto-rum Gregorii, Basillii, Hilarii, Athanasii, Ambrosii et Cyrilli credit, et ab eorum fide nullo modo re-cedit.

CAP. 94. — *De libris Gelasii. Ex libro Ponti-ficali.*

Gelasius fecit libros quinque adversus Nestorium et Eutychen, fecit et tractatus in modum Ambrosii. Item, libros duos adversus Arium ; fecit autem et sacramentorum praesationes, et orationes cauto sermone, et epistolas fidei elimato sermone multas.

CAP. 95. — *De libris Clementis, ibidem.*

Clemens fecit duas epistolas quæ catholicæ no-minantur.

CAP. 96. — *De synodico libello Gregorii.* Beda in Hi-storya Anglorum, libro II, cap. 1.

Libellum synodicum episcopis Italæ de ne-cessariis Ecclesiæ causis utilissimum Gregorius composuit.

CAP. 97. — *De quadraginta homiliis Gregorii.* Gre-gorius episcopus in prologo quadraginta home-liarum.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Se-cundino coepiscopo. Inter sacra missarum solem-nia, ex his quæ diebus certis in ecclesia hac legi ex more solent, sancti Evangelii lectiones exposui-quadranginta ; et quarundam quidem dictata ex-positio assistenti plebi est recitata per notarium,

quarumdam vero explanationem coram populo ipse locutus sum, atque ita, ut loquebar, excepta est.

CAP. 98. — *De dispositione eamdem. Ibidem.*

Eadem homiliae eo quo dictæ sunt ordine in duobus codicibus ponere curavi, et priores quidem vi-ginti quæ dictæ sunt, et posteriores totidem.

CAP. 99. — *Gesta quintæ synodi, die tertia.*

Sequimur per omnia sanctos Patres et doctores Ecclesiae Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium theologum, et Gregorium Nyssenum, Ambrosium, Augustinum, Theophilum, Joannem Constantinopolitanum, Cyrillum. Leonem. Proculum: et suscipimus omnia que de recta fide, et condemnatione haereticorum exposuerunt, suscipimus autem et alios sanctos et orthodoxos Patres, qui in sancta Dicæ Ecclesia rectam fidem irreprehensibiter usque in finem vita sua prædicaverunt.

CAP. 100. — *De confirmatione libelli Ennodii. Synodus e. Symmachi papæ.*

Synodus dixit: Ea quæ in libello quem Ennodus nostra auctoritate conscripsit, sicut in nostra præsentia relecta sunt, ut propriis manibus roborentur, rogamus, atque ut in perpetuum conserventur, sicut prædictum est, vestra apostolica auctoritate firmen-tur. Symmachus respondit: Fiat.

CAP. 101. — *Quid idem Ennodus sentiat de auctoritate Romani pontificis. Nicolaus papa I Michaeli Augusto (ep. 2 vel 8).*

Sicut magnus Christi confessor Ennodus Ticinen-sis episcopus qui ab Hormisda apostolicæ memoriae Constantinopolim missus, innumeræ miseras a Græcorum vesania pro fide Christi et statu Ecclesie non semel pertulit, ex propheta de his meminit: *Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eam qui trahit eam?* (Isai. x.)

CAP. 102. — *Item de eodem. Joannes VIII, Berrario [Bercari] abbat.*

Absit a piis mentibus quid de Romani culminis pontifice sinistrum sentire, cum beato Ennodo confessore Ticinensis urbis antistite scribente doceamus quia Deus omnipotens aut claros ad tanta fa-stigia erigit, aut certe quos elegit illustrat.

CAP. 103. — *De commentario Rheticii Augustodunensis episcopi, in Canticum cantorum. Hieronymus in epist. ad Florcntium, quæ incipit: In ea mihi parte.*

Ob hoc et ego obsecro, et tu ut petas plurimum queso, ut tibi beati Rheticii Augustodunensis episcopi commentarium ad describendum largiatur, in quo Canticum cantorum sublimi ore disseruit.

CAP. 104. — *De Joanne Scoto, quod in quibusdam bene non senserit. Nicolaus Carolo regi majori.*

Relatum est apostolatu nostro quod opus beati Dionysii Areopagitæ quod de divinis nominibus vel cœlestibus ordinibus Græco descriptis eloquo, quidam vir Joannes, genere Scotus, nuper in Latinum transtulerit. Quod juxta morem nobis mitti, et no-

stro debuit judicio approbari, præsentim cum idem Joannes, licet multæ scientie esse prædicetur, olim non sane sapere in quibusdam frequenti rumore diceretur. Itaque quod hactenus omissum est, vestra industria supplet, et nobis præfatum opus sine ulla cunctatione mittat, quatenus, dum a nostri apostolatus judicio fuerit approbatum, ab omnibus incunstanter nostra auctoritate acceptius habeatur.

CAP. 105. — *De canonibus apostolorum quid in eis recipiendum sit, quid non. Leo IX, contra epistolam Nicetæ abbatis de monasterio studii.*

(Dist. 16, cap. Clementis.) Clementis liberum, id est Itinerarium Petri apostoli, et canones apostolorum numerarunt sancti Patres inter apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta, quæ decreverunt regulis orthodoxyis adjungenda.

B CAP. 106. — *Item de eodem. Sexta synodus, cap. 2. (Constan. in Trullo, c. 2.)*

(Dist. 16, c. Placuit.) Placuit huic sanctæ synodo ut amodo confirmata et rata sint canonum apostolorum 85 capitula.

CAP. 107. — *Canones apostolorum aliis conciliis præponendos. Ex præfatione Isidori in opus canonum.*

(Ead. dist. eod. c.) Isidorus mercator [peccator], servus Christi, conservo suo, et parenti fidei, in Domino salutem. Propter eorum auctoritatem ceteris conciliis præposuimus canones qui dicuntur apostolorum, licet a quibusdam apocryphi dicantur, quoniam populares [plures] eos recipiunt, et sancti Patres eorum sententias synodali auctoritate robora-verunt, et inter canonicas posuerunt constitutiones item. Primus ordo, ut prædictum est, de celebrando concilio insertus habetur, et postmodum canonum apostolorum ac primorum apostolicorum (id est, a sancto Clemente usque ad sanctum Silvestrum) decretorum atque diversorum conciliariorum breviarium interpolatur sequens ordinem suum. Item de eodem Zephirinus papa episopis per Siciliam constitutis. (Dist. 16, c. Sexaginta.) Sexaginta apostoli sententias præfixerunt cum aliis quamplurimis episopis, et servandas censerunt.

CAP. 108. — *De 70 capitulis Nicæni concilii. Athanasius Alexandrinus Marco papæ.*

(Dist. 16, c. Septuaginta.) Septuaginta Nicæni concilii capitula quæ de prefata synodo, jubente domino meo Alexandro, decreto omnium episoporum attuli, quia sunt igne combusta, optamus, ut a sedis sanctæ Ecclesie vestre auctoritate, percipere per presentes legatos mereamur. Item. Presentibus nobis, 80 in memorata synodo capitula tractata sunt, scilicet 40 a Græcis, Græca edita lingua, et 40 a Latinis, similiiter Latina edita lingua. Sed visum est 318 episopis, Spiritu sancto repletis in prædicto concilio congregatis, et maxime jam dicto Alejandro, et apostolica sedis apocrisiariis, ut decem capitula adunarentur alii, atque congruis locis insererentur, et ad formam 70 discipulorum, vel totius orbis terræ linguarum septuaginta tanti et tam excellentis concilii fierent capitula, quæ omnem Christianorum informarent orbem.

CAP. 109. — *Item de eodem. Marcus papa Athanasio, et omnibus Ægyptiorum episcopis.*

De capitulorum verorum Nicæni concilii exemplaribus, cui vos interfuisse litteris vestræ fraternitatis significasti, a nostris, qui una vobis cum interfuerunt diligentioribus requisivimus colloctionibus, qui ita, ut vestræ testatae sunt litteræ, omnem nobis ordinem exposuerunt, et epistolam vestram per omnia veram esse testati sunt, non ut nos vestra ex parte aliquid sinistrum arbitraremur, sed quod nos et vos, illosque abeque ulla in posterum titubatione unum sentire optaremus, et sancta Romana Ecclesia quæ semper immaculata mansit, et domino prudente, et beato Petro opem ferente in futuro manebit, sine ulla haëreticorum insultatione, firma et immobilis omni tempore persisteret. His ita peractis, diligenter inquirentes in sancto nostræ et apostolice sedis servitio [scrinio], eadem quæ sanctæ recordationis prædecessori meo Silvestro sunt directa, septuaginta, sicut significasti, capitula illæsa inventimus.

CAP. 110. — *Item de eodem epistola Isidori in capite canonum.*

Plura quam illa viginti capitula, quæ apud nos babentur Nicæna synodi reperimus et in decretis Julii papæ 70 ejusdem synodi esse debere legimus.

CAP. 111. — *Item de eodem. Julius papa Eusebio, Tegneo [Theognio], Theodoro, et Berintho, etc.*

Sequuntur hæc ex prædicto concilio Nicæna capitula. Id est, 18, 19, 21, 23, 20, 27, 28, 30, 40, 41, 43, 47, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66.

CAP. 112. — *Quod nullum concilium vel præferre vel comparare se audeat Nicæno concilio. Leo Anatolio episcopo (ep. 51).*

Nulla sibimet de multiplicatione synodalia congregationis concilia blandiantur, neque trecentis illis octodecem episcopis quantumlibet copiosior numerus sacerdotum vel comparare se vel præferre audeat, cum tanto divinitus privilegio Nicæna sit synodus consecrata, ut sive per pauciores sive per plures ecclesiasticæ judicia celebrantur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione divisum [diversum].

CAP. 113. — *Item de auctoritate Nicæni concilii.*

(Post pauca.) Sancti illi et venerabiles Patres, qui in urbe Nicæna sacrilego Ario, cum sua impietate damnato, mansuras usque in finem sæculi leges ecclesiasticorum canonum condiderunt, et apud nos in toto orbe terrarum, in suis constitutionibus vivunt, et si quid usquam aliter quam statuerunt præsumitur, sine cunctatione cassatur.

CAP. 114. — *Item de auctoritate Nicæni, et Chalcedonensis concilii. Nicolaus papa Michaeli imperatori.*

Nos non numerosum tantum sanctorum episcoporum collegium Nicæni vel Chalcedonensis conciliorum, cæterorumque sanctorum Patrum synodicas constitutiones sequimur, sed illorum liberalius ve-

A neramur, justas et divinas sententias, et non tantum pro suorum multitudine observantur a nobis.

CAP. 115. — *De auctoritate quatuor conciliorum. Novellarum constitutione 115, cap. 1.*

Quatuor sanctorum conciliorum canones pro legibus habeantur.

CAP. 116. — *Quæ sint quatuor concilia. Gregorius clero et plebi Ravennæ, epist. 2, lib. v.*

Veneramur sanctam Nicænam synodum, in qua Arius; Constantinopolitanam, in qua Macedonius; Ephesinam primam, in qua Nestorius; et sanctam Chalcedonensem synodum, in qua idem Nestorius, Dioscorus atque Eutyches damnavi sunt. Si quis autem contra barum quatuor synodorum fidem, et contra sanctæ memorie Leonis papæ tomum atque definitionem aliquid unquam loqui præsumit, anathema sit.

CAP. 117. — *Item de eodem, et de quinto concilio. Gregorius, epistol. 24, lib. i, Joanni episcopo Constantinopolitano, Eulogio Alexandrinô, Gregorio Antiocheno, Joanni Hierosolymitano, et Anastasio patriarchæ Antiocheno a paribus.*

(Dist. 15, c. Sicut sancti.) Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor. Nicænum scilicet, in quo perversum Arii dogma destruitur, Constantinopolitanum quoque in quo Eunomii et Macedonii error convinicitur, Ephesinum etiam primum, in quo Nestorii impietas judicatur, Chalcedonense vero, in quo Eutychis Dioscorisque pravitas reprobatur, tota devotione complector, integrerrima approbatione custodio, quia in his, velut in quadrato lapide, sanctæ fidei structura consurgit, et cujuslibet vite atque actionis norma consistit. Quisquis soliditatem eorum non tenet, etiamsi lapîs esse cernitur, tamen extra ædificium jacet. Quintum quoque concilium veneror, in quo epistola, quæ libæ dicitur, erroris plena reprobatur. Theodorus personam mediatoris Dei et hominem in duabus substantiis [subsistentiis] separans, ad impietatis perfidiam cecidisse convincitur; scripta quoque Theodore, per quæ B. Cyrilli fides reprehenditur, ausu dementia prolatâ refutantur. Cunctas vero quas præfata veneranda concilia respuant personas respuo; quas venerantur amplector, quia dum universalis sunt consensu constituta, se et non illa destruit quisquis præsumit aut solvere quos religant, aut ligare quos solvunt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit.

CAP. 118. — *Item de auctoritate quatuor conciliorum, et quinti. Gregorius Secundino servo Dei inclusio.*

Quoties in quatuor præcipuis sedibus antistites ordinantur, synodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum, cum aliis generalibus synodis custodire fateantur, sicut et nos adversamur, et anathemate plectendos dicimus, si qui de fide ejusdem synodi aliquid immixtum, vel aliquid in ea addere presumunt. Nam synodus qua post eam generaliter facta est, idcirco a nobis recipitur, quia ejusdem synodi

in omnibus sequens tenorem, illius auctoritatem A syodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret. *Actione 6, tomo I, contra falsam 7 synodum.* Septima synodus quomodo dicitur, qua non concordat præcedentibus sex universalibus synodis?

CAP. 119. — *Item de autoritate quinti concili. Beda de temporibus.*

Synodus Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei, quintum universale concilium suscipere diffidit donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instruta et ipsa huic cum cæteris Christi Ecclesiis annuere consentit.

CAP. 120. — *De auctoritate sextæ synodi. Leo II Constantino Augusto.*

Legatos hujus apostolicæ sedis matris nostræ Romanæ Ecclesiæ, servos pietatis vestre Theodorum et Georgium presbyteros, et Joannem diaconum, et Constantinum subdiaconum regionarium, cum aliis qua a beata memorie prædecessore nostro Agathone papa ex præcepto serenitatis vestre transmissa sunt, et divinas litteras vestras, et gesta sanctæ synodi cum gaudio multo exultantes in Domino suscepimus. Cognovimus quando sancta et universalis synodus, quæ per gratiam Dei ex imperiali vestro præcepto nuper Constantinopoli congregata est, eadem quæ universalis synodus quæ in hac apostolica sede convenit, cui et humilitas nostra præfuit, sapuit et deservivit de fide catholica. Item. Quoniam sicut dictum est, sancta sexta synodus recte fidei definitionem perfecte prædicavit, quam et apostolica sedes beati Petri cui, quamvis indigni, deservimus, reverenter suscepit, propterea et nos, per nostram constitutionem, adoranda hæc et apostolica sedes ea quæ in illa sunt constituta comprobat et auctoritate beati Petri confirmat. Propterea sicut recipimus et firmiter predicamus quinque sanctas et universales synodos, id est Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem, itemque Constantinopolitanam, quas omnes Ecclesia Christi confirmat et sequitur, sic et hanc quæ nuper Constantinopoli sub serenitate vestra facta est, sicut eas sequentem et interpretantem simili veneratione suscepimus, et digneis connumerari præcipimus.

CAP. 121. — *Actione quarla sextæ synodi Petrus Nicomedie episcopus dixit.*

(*Dist. 16, cap. Habeo librum.*) Habeo librum continentem canones sanctæ synodi sextæ. Patriarcha dixit: Quidam per ignorantiam scandalizantur pro canonibus istis dicentes: Nunquid sexta syodus canones fecit? Sciant ergo quoniam sancta synodus sexta sub Constantino congregata est, contra eos qui dicebant unam operationem et voluntatem in Christo. In qua sancti Patres illos uthæreticos anathematizaverunt, et orthodoxam fidem explanaverunt, et soluta synodus est Constantini decimo quarto anno. Post quatuor vero aut quinque annos iidem sancti Patres congregati sunt, sub Justiniano filio Constantino, et prædictos canones promulgaverunt, ut nullus de eis dubitet. Qui enim sub Constantino in synodo fuerunt, iidem ipsi sub Justiniano istis canonibus subscripserunt. Oportebat enim ut

B syodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret. *Actione 6, tomo I, contra falsam 7 synodum.* Septima synodus quomodo dicitur, qua non concordat præcedentibus sex universalibus synodis? Omne quod septimum ponitur consequens debet habere cum rebus prenumeratis. Si vero in nullo rebus præaumeratis participat, nec eis connumerari potest. Item. Sancta sexta synodus, et universalis, post promulgatam ab ei definitionem contra Monothelitas, Constantino imperatore qui congregaverat eam, non multo post defuncto, et Justiniano filio ejus regnante pro eo eadem sancta synodus divinitus inspirata, iterum Constantinopoli quarto aut quinto anno congregata est, et canones numero centum duos ad correptionem Ecclesiæ promulgavit.

CAP. 122. — *Item de auctoritate sextæ synodi. Adrianus papa Tarasio patriarchæ. Actione secunda synodi vii.*

(*Dist. 16, cap. Sextam syn.*) Sanctam sextam synodum recipio cum omnibus canonibus suis in quibus dicitur: In quibusdam picturis sanctorum imaginum agnus præcursoris digito ostensus depingitur, qui in typum gratiae assumptus verum nobis per legem Moysi præmonstrat Agnum Jesum Christum Dominum nostrum. Antiquis igitur figuris et umbris ad veritatis præfigurationem Ecclesiæ sancta traditis valedicentes, gratiam et veritatem preferimus, et sicut plenitudinem legis recipimus. Verum igitur Agnum, qui Dominum nostrum Jesum Christum, secundum humanam imaginem effigiat, amodo pro veteri agno, in imaginibus depingi jubemus.

CAP. 123. — *Item de eodem. Epistola septimæ synodi ad Justinianum filium Constantini.*

(*Dist. 16, c. Quoniam.*) — Quoniam sanctæ et universales synodi quinta sub Justiniano Augusto, sexta sub Constantino Patre tuo Augusto de mysterio fidei plenissime disputantes canones non fecerunt, sicut quatuor cæteræ universales synodi, propterea non convenientes in hanc imperialem urbem, canones scripsimus.

CAP. 124. — *Item de confirmatione sextæ synodi. Ex libro Pontificali.*

Philippos hæreticus ad imperiale promotus est arcem, cuius et sanctam cum pravi dogmati execratione suscepit sedem, apostolicæ sedis concilia respuit, hujus rei causa zelo fidei accusens omnis cœtus Romanæ urbis imaginem, quam Græci pan vocant, sex continentem sanctas et universales synodos, in ecclesia Beati Petri erexit. Item. Leo Junior suscepit sanctam sextam synodum, quæ per Dei providentiam nuper regia in urbe celebrata est, Græco eloquio scriptam, exsequente ac presidente piissimo ac clementissimo magno principe Constantino.

CAP. 125. — *Item de eodem. Beda de temporibus, cap. 65.*

(*Dist. 16, c. Sexta.*) — Sexta synodus universalis Constantinopoli celebrata est, et Græco sermone

conscripta, temporibus papæ Agatbonis, exsequente ac residente piissimo principe Constantino intra palatium suum, simulque legatis apostolica sedis, et episcopis centum quinquaginta residentibus. Prima enim universalis, synodus in Nicæna congregata est contra Arium, trecentorum et octodccim Patrum temporibus Julii papæ sub Constantino principe. Secunda, in Constantinopoli, centum quinquaginta Patrum, contra Macedoniam, et Eudoxium, temporibus Damasi papæ et Gratiani principis, quando Nectarius ejusdem urbis episcopus est ordinatus. Tertia, in Epheso, ducentorum Patrum contra Nestorium Augustæ urbis episcopum sub Theodosio magno principe, et papa Coelestino. Quarta, in Chalcedone, sexcentorum et triginta Patrum sub Leone papa, temporibus Martiani principis, contra Eutychen nefandissimorum praesulem monachorum. Quinta in Constantinopoli temporibus Vigilius papæ, sub Justiniano principe, contra Theodorenum, et omnes haereticos. Sexta de qua in presenti diximus. Item. Constantinus imperator fecit picturas in portico Sancti Petri, quæ acta sex sanctorum synodorum universalium continerent. Nam et hujusmodi picturas cum haberentur in urbe regia, Philippus Jusserat auferri, statutique populus Romanus ne haeretici imperatoris nomen in chartas aut figuram solidi susciperent. Unde nec ejus effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solemnia prolatum.

CAP. 126. — *Responsiones Adriani papæ contra objectiones quorundam, ad carolum, cap. 35.*

Sancta sexta synodus fideliter per canones orthodoxe statuens, ita constituit dicens: In quibusdam venerabilium imaginum picturis, agnus digito præcursoris monstratus designatur qui in signum relictus est gratiæ. Et post pauca. Secundum humanam figuram, et in imaginibus, et nunc pro veteri agno retitulari decerninus.

CAP. 127. — *De receptione septimæ synodi, cap. 60.*

Superius exaravimus septem divina dogmata synodi irreprehensibilia existentia, sicut præcipuum sanctorum Patrum mirifice demonstrant opuscula. Nam si quis prædicta synodi symbolo discrepare se dixerit, discrepare videtur sanctorum sex synodorum symbolo.

CAP. 128. — *De eodem. Item cap. 30.*

Ipsam septimam synodum suscipimus. Nam si eam minime recepissimus, ad suum pristinum vomitum erroris fuissent Graeci reversi, qui pro tot millibus animarum Christianorum interitu habemus reddere rationem.

CAP. 129. — *De laude Theophani in prologo Historiae Anastasi bibliothecari Romanæ Ecclesie.*

Sufficere arbitror ad præconium Theophani chronographi, quod a sede approbatu sit apostolica, quando scilicet vicarium ejus una cum trecentis quinquaginta Patribus in Nicæna urbe secundo convenientes universalem synodum celebrarunt. Si qui-

A dem et laus ejus in eodem septimo concilio sancto reperitur.

CAP. 130. — *De secunda Nicæna synodo inter universales octava.*

Constantinus cum Irene matre regnavit annos decem, mensibus duobus diebus duabus. Horum anno nono facta est synodus Nicæna secunda trecentorum quinquaginta sanctorum Patrum.

CAP. 131. — *Item de eodem*

Anno imperii Irenæ et Constantini octavo, exivit Tharasius archiepiscopus sanctissimus Constantinopolensis, in Nicænam civitatem, et celebrata est sancta octava universalis synodus.

CAP. 132. — *De octo universalibus conciliis. Ex libro diurno professio Romani ponitificis.*

(*Dist. 16, c. Sancta.*) Sancta viii universalia concilia, id est i Nicænum, ii Constantinopolitanum, iii Ephesinum, iv, Chaceldoneense. Item, v Constantinopolitanum et vi. Item Nicænum vii. Octavum quoque Constantinopolitanum, usque ad unum apicem immutabile servare, et pari honore et veneratione digna habere; et quæ prædicarunt ei statuerunt omnimodis sequi et prædicare, quæque condeunaverunt ore et corde condemnare profiteor.

CAP. 133. — *De commendatione Donati et Eugenii episcoporum Joannes VIII. Neopolitanis, Salernitatis et Almaitanis [Melfitanis].*

Quia fidelibus, et mysterium Christianitatis scientibus loqui nos credimus, per sacrarum Scripturarum testimonia longius tendere devitantes, dilectioni vestrae Donatum venerabilem episcopum, eujus laus est in sancta synodo octava, et Eugenium religiosum presbyterum, dilectos fideles, et conciliarios nostros ecce dirigitus.

CAP. 134. — *Quæ concilia et quorum sanctorum Patrum opuscula sint authentica. Sexta synodus cap. 2.*

(*Dist. 16, c. Quoniam sanctæ.*) Confirmamus sanctorum Patrum canones et synodos, id est Nicænam, Ancyranam, Neocæsariensem, Gangrensem, Antiochensem, Laodicensem, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chaceldonensem, Sardicensem, Carthaginensem, Constantinopolitanam sub Nectario. Et opuscula Theodosii [Theophilii], qui fuit Alexandriæ archiepiscopus; quin etiam Dionysii archiepiscopi Alexandrinorum Megalopolis, Petri Alexandriæ archiepiscopi et martyris, Gregorii thau-maturi Neocæsariensi episcopi, Athanasi Alexандriæ archiepiscopi, Basilii Cesareæ Cappadociæ episcopi, Gregorii Nysseni episcopi, Gregorii theologi, Amphilochi Biconensis [Iconii] episcopi, Timothei Alexandrini archiepiscopi, Cyrilli ejusdem Alexandriæ archiepiscopi, Germani Constantinopolitanii episcopi, Cypriani Carthaginensis episcopi, et synodum ejus.

CAP. 135. — *De auctoritate Sardinensis concilii. Nicolaus Photio.*

(*Dist. 16, c. Quod dicitis.*) Quod dicitis neque Sardicense concilium neque decretalia vos habere pontificum sanctorum, vel recipere, non lacile nobis

facultas credendi tribuitur : maxime cum Sardicen-
se concilium quod penes vos in regionibus vestris
actum est, et omnis Ecclesia recipit, qua ratione
convenerit ut haec sancta Constantinopolitana Ec-
clesia abjeceret et, ut dignum est, non retineret ?
Cap. 136. — *De auctoritate synodi apud Suessionis
civitatem celebratæ. Benedictus papa III Hincmaro
archiepiscopo (epist. 1).*

Synodi textum in momentis ventilantes intuiu-
tum, quam apud Suessionis civitatem tua beatitudine statu-
tit celebrare, cum episopis tuae dieceseos et
archiepiscopis Welenone Senonensi, et Amalrico
Turonensi aliisque episopis, ea quæ ad profectum
sanctæ Ecclesie noscuntur piis auctoritatibus sta-
tuta sancitaque reperimus. *Item.* Diffinitiones fra-
ternitatis tue, et ceterorum episoporum quas in
præsenti synodo, apostolicis canonicasque auctor-
itatibus, propriis digitis roborasti, ratas easdem
apostolica in omnibus fore promulgamus auctorite-
tate, semper quo manere statuimus, ut inde quæstio
nullis aliquando temporibus oriatur. *Item.* Et ne qui-
libet contra eadem statuta canonica et decreta Ro-
manorum pontificum, manus pertinaciter inferre
præsumat, cum anathematis interpositione nostra
apostolica, et beati Petri apostolorum principis au-
toritate prohibemus.

Cap. 137. — *Item de eodem. Nicolaus papa Hincmaro
archiepiscopo. (In Appendice ad epistolam Nicolai I,
epist. 6.)*

Synodus illam, que a te et venerabilibus episopis
et archiepiscopis in urbe Suessionis anno
Incarnationis Dominiæ 853, indictione prima,
quinto Kalendario Maii fuerat celebrata, et a pre-
decessore nostro beatae memoriae Benedicto papa
est confirmata, sicut idem sanctæ recordationis
pontifex illam confirmavit, ita et nos eam confirma-
tam, et irrefragibilem perpetuoque mansuram,
apostolica auctoritate decernimus, salvo tamen
Romanae sedis in omnibus jussu atque judicio.

Cap. 138. — *Quod priora concilia per posteriora sepe
emendantur. Augustinus, De unico baptismo, lib. ii
(cap. 3).*

Concilia posteriora prioribus apud posteros præ-
ponuntur, et universum partibus semper optimo
jure præponitur. *Item.* Ipsa concilia que per singu-
las regiones vel provincias sunt, pleniorum con-
ciliariorum auctorati, quæ sunt, ex universo orbe
Christianio, sine ullis ambigibus codunt; ipsaque
plenaria sepe priora a posterioribus emendantur,
cum aliquo experientia rerum aperitur quod clau-
sum erat, et cognoscitur quod latebat, sine ullo
typo sacrilegæ superbie.

Cap. 139. — *De auctoritate Mainardi episopi et
Joannis archiepiscopi. Alexander II episopis et
regi Dalmatarum.*

Notificamus omnia capitula que per contraries
nostros venerabiles, Mainardum scilicet collaterale
episcopum nostrum, et Joannem, archipræ-
sum nostrum, in Spolæo aliisque civitatibus sunt
statuta, eadem in Romana synodo seriatim ea
referente, a beatae memoriae predecessor nostro

A Nicolao, apostolica auctoritate roborata, et sub
anathematis interpositione roborata.

Cap. 140. — *De morte Petri apostoli. Ex oratione
Ambrosii contra Auxentium de tradendis basilicis.*

Petrus, victo Simone, cum præcepta Dei populo
seminaret, doceretque castimoniam, excitavit animos
gentilium, quibus eum querentibus Christianæ
animæ deprecata sunt ut paulisper cederet; et
quamvis esset cupidus passionis, tamen depreca-
tione populi precantis inflexus est. Rogabatur enim
ut ad instruendum et confirmandum populum se
reservaret. Quid multa? Nocte muros egredi cepit,
et videns sibi in porta Christum occurrere urbemque
ingredi ait: « Domine, quo venis? » Respondit
Christus: « Venio iterum Romam crucifigi. » Intel-
lexit Petrus ad suam crucem divinum pertinere
responsum. Christum enim non oportuerat iterum
crucifigi, qui carnem passionis suscepta morte
exuerat. *Quod enim mortuus est, semet mortuus
est; quod autem vivit, vivit Deo (Rom. vi).* Intellexit
ergo Petrus quod iterum Christus crucifigendus
esset in servulo, sponteque remeavit. Interroganti-
busque Christianis, responsum reddidit, statimque
correptus per crucem suam honorificavit Dominum
Iesum.

Cap. 141. — *Ut vita Patrum sine probabilitibus au-
ctoritatis scriptæ minime legantur. Responsionis
Adriani papæ ad objectiones quorundam ad Caro-
lum imperatorem, cap. 17.*

Vita Primum sine probabilitibus auctoribus minime
in ecclesia leguntur. Nam ab orthodoxis titulatae,
et suscipiuntur et leguntur. Magis enim passiones
sanctorum martyrum sacri canones censem, ut
licet eas etiam in ecclesia legi, cum aniversarii
dies eorum celebrantur.

Cap. 142. — *Quomodo Origenes et alii hæretici sunt
legendi. Hieronymus ad Tranquillinum.*

Ex parte ego sic Origenem propter eruditio-
nem interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum,
et Novatum, Arnobium et Apollinarem, et
nonnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter
et Latinos, ut bona eorum eligamus, vitemusque
contraria.

Cap. 143. — *De auctoritate ecclesiastice historia
Cassiodorus in prologo tripartite historie.*

D Historiam ecclesiasticam que a cunctis Christia-
nis valde necessaria comprobatur, a tribus Græcis
auctoribus mirabiliter constat esse conscriptam,
uno scilicet Theodoreto veneribili episopoco, et
duobus disertissimis viris Sozomeno et Socrate,
quos nos per Epiphanium scholasticum Latino con-
dentes eloquio, necessarium duximus eorum dicta
deflorata, in unius stili tractu Domino juvante por-
ducere, et de tribus auctoribus unam facere editio-
nem. *Item Legat intrepidus qui, Domino juvante,
ad bœc opuscula venerit, multum utilitatis et notitiae
lucraturus, si quæ posita sunt per hos duodecim
libres, memorie sue sollicita mente crediderit.*

CAP. 144. — *Quot epistolas Gregorius reliquerit. In Vita beati Gregorii papæ, libro quarto, cap. 71.*

Epistolarum tot libros in sernio reliquit Gregorius, quot annos in episcopatu vixit. Unde decimum tertium librum epistolarum indictionis septimæ imperfectum reliquit, quoniam ad indictionis terminum non pervenit.

CAP. 145. — *De libro quem Hermes scripsit. Ex libro Pontificali.*

Sub Pii papæ episcopatu, Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur quod ei præcepit angelus Domini, cum venit ad eum in habitu pastoris, et præcepit ei ut pascha Domini die Dominicæ celebraretur.

CAP. 146. — *De pœnitentiali Theodori. Beda de temporibus.*

Theodorus archiepiscopus, et Adrianus abbas vir æque doctissimus, a Vitaliano papa missi. Britaniam, plurimas Ecclesias Anglorum doctrinæ ecclesiastice fruge fecundarunt. E quibus Theodorus peccantium judicia, quantis scilicet annis pro unoquoque peccato quis pœnitere debeat mirabiliter scripsit.

CAP. 147. — *De reprobatione synodi, in qua imagines sanctorum, et picturæ in ecclesiis damnatae sunt. Leo bonus Michaeli patriarchæ.*

Recordamini illius nefandæ synodi, quam voluerunt vocari septimam nostræ hæresiarchæ, quorum conspiratione ipsius Domini nostri Jesu Christi, et sanctorum reverendæ imagines aut flammis traditæ sunt, aut aquis submersæ, pictura vero de parietibus basilicarum deletæ. Quibus quamvis restiterit Romanorum pontificum auctoritas, præ cunctis tamen sanctissimi papæ Nicolai ubivis prædicanda libertas, qui per legatos suos tam pro sacris imaginibus, quam pro depositione beati antistitis Ignatii et substitutione Photii neophyti, ecclesiæ Sanctæ Sophiæ clausit, donec sanctæ sedis acquiesceret decretis.

CAP. 148. — *Item de eodem. Actio 9 Chalcedonensis conciliæ.*

Aprocrisarii papæ dixerunt: Synodus non debet vocari, in qua tot nefanda facta sunt, proter quod videtur superfluum gesta ejus relegere. Si enim et ab apostolico papa omnia ejus evançata sunt, manifestum est quod et beatissimus papa in communione receperit, et principatum Antiochenæ Ecclesiæ hahere dignum duxerit. Item. Stephanus episcopus Ephesi dixit: Illa quæ in Ephesina synodo prima acta sunt, irrita fiant. Præterea quæ contra dominum Antiochenum episcopum facta sunt, pro eo quod ordinatio Maximi, qui pro eo in Antiochenæ Ecclesia episcopus factus est, a sanctissimo papa Leone, et ab universalis synodo recepta sunt.

CAP. 149. — *De sepultura Joannis evangelistæ. Augustinus, super Joannem, partis secundæ tractat. 124.*

Creditur Joannes evangelista vivus dormire sub

(67) Habet hoc Augustinus contra Adimantum Manichæi discipulum, cap. 17, quoniam non iisdem omnino verbis.

A terra, quem tradunt, quod etiam in quibusdam scripturis, quamvis apocryphis, reperiatur, quando sibi sepulcrum jussit fieri, incolumen fuisse præsentem, eoque effuso et diligentissime præparato, ibi se tanquam in lectulum collocasse, statimque esse defunctum.

CAP. 150. — *Quod plures martyres cum corpore jam surrexerint. Ex sermone sancti Ambrosii in natali martyrum, qui sic incipit: « Dignum et congruum. »*

Si martyres nondum liberati sunt ab inferis, liberati a peccatis. Hæc enim prima est resurrectione peccatorum evasisse tenebras, lucem possidere Justitiam. (Hæc ibi non reperiuntur.) Verumtamen etiam fortasse plurimi ex eisdem beatis martyribus cum Domino resurrectionem corporaliter vel consequuntur, vel fuerunt consecuti. Nam, sicut legimus prima resurrectionis festivitate, suscitante se Dominino, multa sanctorum corpora suscitasse, vixisse, et introisse in sanctam civitatem (Matth. xxvii), cur non quotiescumque resurrectionis ejus festivitas celebratur, toties credimus resurgere etiam sanctos? Ubi enim votorum jugis est solenitas, gratia jugis est et donorum. Sed fortasse qui dicat: Sepulcra clausa sunt, monumenta constructa sunt, quemadmodum inde prodire poterint? Ut taceamus, quia omnia possibilia sunt Deo, et quod clausis tumulis penetralibus possit spirituale corpus prodire, ut hæc omnia prætermittam, Joannis tamen apostoli habemus exemplum, quem tumulus susceptum claudere potuit, custodire non potuit. Nam depositum corpus perdidit, non assumpsit. Hoc enim clavis tumuli foribus gratia resurrectionis ablatum est, ut constaret sepultura, nec inveniretur sepultus. Denique cum sacerdotes honorandi causa corpus inquirerent, reserato aditu, tumulus non potuit reddere quem suscepit.

CAP. 151. — *De non recipienda Vita Thomæ apostoli et aliorum. Augustinus contra Faustum, libro n. cap. 2.*

(67) Legunt scripturas apocryphas (Manichæi) nescio quibus sutoribus fabularum, sub apostolorum nomine scriptas, quæ suorum scriptorum temporibus in auctoritate sanctæ Ecclesiæ recipi merentur, si sancti homines et justi et docti qui tunc in vita erant, et examinare talia poterant, eos vera locutus esse cognoscerent (67'). Ibi tamen legunt apostolum Thomam, cum esset in quadam nuptiarum convvio peregrinus, et prorsus incognitus, a quadam ministro palme percussum, imprecatum fuisse homini continuam sævamque vindictam. Nam, dum egressus fuisset ad fontem, ut inde aquam conviviantibus ministraret, eum leo rugiens intermit, manumque ejus, qua caput apostoli levi ictu percusserat, a corpore evulsam, secundum vocem ejusdem apostoli id optantis atque imprecantis,

(67') Rursum in sermone Domini in monte, lib. I, cap. 38.

canis intulit mensis, in quibus discumbebat apo- A CAP. 155. — *Quam caute aliquando libri apocryphi tegendū sint. Hieronymus ad Lætam, de institutione filia.*

stolus. *Item cap. 4* (68). Quod beata Maria patrem habuerit ex tribu Levi, sacerdotem quemdam nomine Joachim, canonicum non est.

CAP. 152. — *De libro qui est de transitu beatæ Mariæ apocrypho. Hieronymus ad Paulam et Eustochium.*

Si forte venerit illud apocryphum in manibus vestris de transitu beatae Mariæ, dubia pro certis non recipiatis, quod multi Latinorum pietatis amore, studio legendi charius amplectuntur, præsertim ex his cum nihil aliud experiri potest pro certo, nisi quod hodie beata Virgo migravit a corpore. *Item.* Multi nostrorum dubitant utrum assumpta fuerit simul cum corpore, an obierit relicto corpore. Qualiter autem migraverit a corpore, aut a quibus personis sanctissimum corpus ejus ablatum fuerit, vel ubi transpositum, utrumque resurrexerit, nescitur. B quamvis nonnulli astruere velint eam jam resuscitatam et beata jam cum Christo immortalitate vestiri. Quod et de beato Joanne evangelista ejus ministro (cui virgini a Christo virgo commissa est) plurimi asseverant, quia in sepulcro ejus (ut fertur) nonnisi manna inventur, quod et scaturire cernitur, Verumtamen quid horum verius censeatur, ambiguum est. Melius tamen Deo totum, cui nihil impossibile est, committimus, quam aliud temere diffinire velimus auctoritate nostra, quod non probamus sicut et de his quos cum Domino, teste Evangelio, resurrexisse credimus (*Matth. xxvi*). Sed utrum redierint in terræ pulvrem, certum non habemus. nisi quod legimus, quia multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, et venerunt in sanctam civitatem Hierusalem, et apparuerunt multis. De quibus prefecto nonnulli doctorum senserunt etiam, et in suis reliquerunt scriptis, quod jam in illis perpetua sit completa resurrectio. Fatentur enim quod veri Christi testes non essent, nisi et vera esset eorum resurrectio.

CAP. 153. *Quod episcopi prohibere debent, ne libri apocryphi vel in publico vel in privato legantur. Leo Turibio episcopo.*

Curandum est et sacerdotali diligentia providendum, ut falsatos codices, et a vera et sincera veritate discordes in nullo usu lectionis habeantur. Apocryphae autem scripturæ, quæ sub nominibus apostolorum, multarum habent seminariorum falsitatum, non solum interdicenda sunt, sed etiam penitus auferenda, et ignibus concremandæ. *Item.* Si quis episcoporum apocrypha haberi perdomos non prohibuerit, vel sub canonorum nomine eos codices in ecclesia permiserit legi, qui Priscilliani adulterina sunt emendatione corrupti, hereticum se neverit judicandum, quoniam qui alias ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat.

CAP. 154. — *Quod excommunicandi sunt qui libros famosos legunt. Ex epistola Adriani papæ tradita Ingelanno, cap. 62 (conc. Eliber. cap. 52).*

(5, q. 1, cap. *Si qui inventi.*) Si qui inventi fuerint libros famosos legere, excommunicentur.

(68) Id habetur c. 23 lib. contra Faustum Manichæum.

A CAP. 155. — *Quam caute aliquando libri apocryphi tegendū sint. Hieronymus ad Lætam, de institutione filia.*

Caveat omnia apocrypha: et si quando ea, non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse quorum titulis prænotantur, multaque in his admista vitijsa, et grandis esse prudentiæ aurum in luto querere.

CAP. 156. — *Ne aliquis in alterius famam scripturam vel verba confignat, nisi probare vetit. Adrianus ad Ingelannum, cap. 49.*

Qui in alterius famam in publico scripturam, aut verba contumeliosa confinxerit, et repertus, scripta non probaverit, flagelletur: et qui ea prius inventerit, rumpat, si nou vult auctoris causam incurtere.

CAP. 157. — *Item de eodem. Capitulorum libro vii, cap. 200.*

Hi qui in alterius blasphemiam cantica compo-suerint, vel qui cantaverint ea, extra ordinem judicentur. Nam lex esulari jubet eos qui libellos famosos excogitant aut proponunt. Notatur infamia quicunque, dum appellat judicem, convitum dixerit. Non tantum is qui maledictum aut convitum, dixerit, famosus efficitur, sed et is cuius consilio factum esse patuerit.

CAP. 158. — *De anathematizandis eis qui libros catholicos falsaverunt. Actio 13 sextæ synodi.*

Præcipimus illos qui falsaverunt libros catholicos anathematis subjiciet cum hereticis anathematizari: et sermonem qui dicunt in me ad Vigilium, et libellos qui dicuntur Vigiliis ad Justinianum et Theodoram, ut hereticorum adinventiones abjicimus.

CAP. 159. — *De damnando concilio quod factum est adversus sacras imagines. Actio 2 septimæ synodi. Adrianus papa Tharsasio patriarchæ.*

Sancitis vestra piis et triumphatoribus imperatoribus suggerat, quatenus falsum concilium illud quod factum est sine apostolica sede inordinabiliter, contra constitutionem venerabilium Patrum, adversus sacras imagines, anathematizetur coram apocrisiariis nostris.

CAP. 160. — *Ut episcopus gentilium libros non legat. Ex Carthaginensi concilio iv, cap. 16.*

(*Dist. 37, cap. Episcopus.*) Episcopus gentilium libros non legat; hereticorum autem pro necessitate et tempore.

D CAP. 161. — *Item, de eodem. Gregorius, lib. ix registri, epist. 48, ad Desiderium episcopum Galliae.*

(*Dist. 86, G. cum multa.*) Perenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam quibusdam exponere.

Quam rem ita modeste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea que prius dicta fuerant, in gemitum et tristitiam verteremus, quia se in uno ore cum Jovis laudibus laudes Christi non capiunt. Et quam grave nefandumque sit episcopum canere quod neclai et religioso conveniat, ipse considera.

CAP. 162. — *Quod auctores pueris, non presbyteris*

sunt legendi. Hieronymus Damaso. De prodigo filio. A saria, utilis, manifesta quoque ne aliquid per obscuritatem in cautione contineat, nullo privato commode, sed pro communi civium utilitate conscripta.

CAP. 169. — *Quod leges temporales postquam institutæ sunt, servandæ sint. August. De vera religione, cap. 31.*

(*Dist. 3^a, cap. Sacerdotes.*) Sacerdotes Dei, omissis Evangelii et prophetis, videmus comedias legere, amatoria bucolicorum versuum verba cantare, tenere Virgilium in manibus, et id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluptatis.

CAP. 163. — *Item de eodem. Hieronymus ad Eustochium De virginitate.*

Quis consensus Christi cum Belial? Quid facit cum psalterio Ioratius? Cum Evangelio Maro? Cum Apostolo Cicero?

CAP. 164. — *De eodem. Rabanus De pressuris ecclesiasticis, parte secunda.*

(*Dist. 37, cap. Legimus.*) Legimus de beato Hieronymo, quoniam cum librum legeret Ciceronis, ab angelo est correptus, eo quod Christianus vir pagorum intenderet figmentis.

CAP. 165. — *De eodem. In Vita Gregorii, lib. III, cap. 34.*

Omnes omnino pontifices a electione librorum gentilium Gregorius inhibebat.

CAP. 166. — *Item de Eodem. Hier. Super epistolam ad Ephesios, lib. III, in cap. vi.*

(*Dist. 37, c. Legant episc.*) Educate, ait Apostolus, filios in disciplina et correctione Domini (*Ephes. vi.*) Legant episcopi atque presbyteri, qui filios suos sacerularibus litteris erudiant et faciunt comedias legere, et mimorum turpia scripta cantare, de ecclesiasticis forte sumptibus eruditos, et quod in corbonam pro peccato virgo vel vidua, vel quilibet pauper totam substantiam suam effundens obtulerat, hoc in Kalendarum strenam, et Saturnalium sportulam et Minervale munus grammaticæ et orator, aut in sumptus domesticos, aut in templi stipes, aut in sordida scorta convertit.

CAP. 167. — *Quare Christiani figmenta poetarum prohibeantur legere. Isidorus, Sententiarum libro III, cap. 13.*

(*Dist. 37, c. Ideo prohibetur.*) Ideo prohibetur Christianus legere figmenta poetarum, quia per oblectamenta inanum fabularum mentem incitant ad incentiva libidinum. Non enim solum thura offendendo dæmonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libertius audiendo. *Item.* Cavendi sunt libri gentilium, et propter amorem sacrarum Scripturarum vitandi. Simplicioribus litteris non est præponendus succus grammaticæ artis. Meliores enim sunt communes litteræ, et simpliciores ad solam utilitatem legentium pertinentes. Illæ vero nequiores sunt, quæ ingerunt hominibus perniciosem mentis elationem. Meliores sunt grammatici quam hæretici. Hæretici enim haustum lethiferi succi hominibus persuadendo propinant. (*Dist. 37, c. Si quis artem.*) Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta.

CAP. 168. — *Quid sit lex honesta. Isidorus, Etymologiarum lib. V, cap. 20.*

(*Dist. 4, c. Erit autem lex.*) Erit lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco tempore conveniens, neces-

(*Dist. 4, c. In istis.*) In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines judicent, cum eas instituant, tamen cum fuerint instituta et firmata, non licet iudici de ipsis judicare, sed secundum ipsas.

CAP. 170. — *De libro constitutionum Theodosii. Isidorus, Etymologiarum libro V, cap. 1.*

(*Dist. 7, c. Fuerunt autem hi.*) Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani, codicem factum institutionum, a Constantini B temporibus sub proprio eujusque imperatoris titulo dispositus, quem a suo nomine Theodosianum vocavit.

CAP. 171. — *De libro quem appellant codicem Justiniani, et de libro Pandectarum, et de eoqueum appellant codicem Novellarum. Ex historia Longobardorum, libro V, cap. 25.*

Justinianus Augustus leges Romanorum, quarum prolixitas nimia erat et inutilis dissonantia, mirabili brevitate correxit. Nam omnes constitutiones principum, quæ utique multis in voluminibus habebantur, intra duodecim libros coarctavit, idemque volumen codicem Justinianianum appellari præcepit. Rursus singulorum magistratum sive judicum leges, quæ usque ad duo millia pene libros erant extensæ, intra quinquaginta librorum numerum rediget, eumque codicem Digestorum sive Pandectarum vocabulo nuncupavit. Quatuor etiam Institutionum libros in quibus breviter universarum legum textus comprehenditur noviter composuit. Novas quoque leges quas ipse statuerat in unum volumen redactas, codicem Novellarum appellari sancivit.

CAP. 172. — *Item de libro Justiniani, quem vocant Novellas constitutiones. Ex historia Anastasi biблиothecarii Romanæ Ecclesiæ.*

Removit Justinianus Augustus contrarias leges, faciens singularem codicem, et vocans eum Novellas constitutiones, iu quibus non permittit principem, in quibus præstet, tenere possessionem, aut ædificare domum, aut hæreditari extraneam personam, nisi quis sibi cognitus cognatus existat.

D CAP. 173. — *Quod constet esse legem quidquid imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit. Instit. libro I, titulus 2.*

Quodcumque imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit legem esse constat. Hæc sunt quæ constitutiones appellantur. Plane ex his sunt quedam personales, quæ non ad exemplum trahuntur, quod non hoc princeps vult; nam quod alicui ob merita indulxit, vel si cui pœnam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, personam non transgreditur.

CAP. 174. — *De capitulis a Carolo legibus insertis. Praefatio libri quinti capitulorum.*

Præcedentes quatuorlibelli nonnulla glorirosorum

Caroli atque Ludovici imperatorum continent capitula. *Item.* Illa quæ postmodum a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et Pippini et Caroli atque Ludovici dicitur, in jam dictis libellis minime in scripta esse, pro Dei omnipotenti amore, et Sanctæ Dei Ecclesiæ ac servorum ejus, atque totius populi utilitate fideliter investigare curavimus, et in tribus subsequentibus libellis distincte cum suis coadunare, ac Ludovico, Lothario, atque Carolo nobilissimis regibus, filiis videlicet Ludovici imperatoris piissimi, habenda, et omnibus Christianorum fidelibus tradenda, scribere non distulimus. *Item.* His itaque peractis, est in fronte primi libelli posita Zachariæ papa epistola omnibus episcopis ac reliquis ecclesiastici ordinis gradibus, et cunctis duicibus atque comitibus, omnibus Deum timentibus per Gallias et Francorum provincias constitutis directa, sicut in ea continetur. Quam sequuntur synodales conventus quo sanctæ Romanæ Ecclesiae et apostolicæ sedis legatus Bonifacius Moguntiensis archiepiscopus, vice supradicti Zacharie papæ, una cum Carolo magnô Francorum duce, canonice tenuit, ut agnoscant omnes hæc prædictorum principum capitula maxime apostolica auctoritate fore firmata.

CAP. 175. — *De lege Anglorum ab Edelberto rege edita Beda in Historia Anglorum, libro II, cap. 5.*

Inter cetera bona quæ genti suæ consulendo concerebat rex Edelbertus, etiam decreta illi judiciorum, juxta exempla Romanorum, cum consilio sapientium constituit, quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habentur, et observantur ab ea.

CAP. 176. — *De capitulis a Lothario Augusto legibus additis. Leo papa IV, Lothario Augusto.*

(*Dist. 10, c. De capitulis.*) De capitulis vel præceptis imperialibus vestris, nostrorumque etiam pontificum prædecessorum, irrefragabiliter custodiendis et conservandis quanto valuimus et valeamus proprio Cristo, et nunc et in ævum conservaturos, modis omnibus profitemur. Et si fortasse quilibet vobis aliter dixerit vel dicturus fuerit, sciat is eum pro certo mendacem.

CAP. 177. — *Leges Christianorum regum ab Ecclesiis recipiendas. Hincmarus Remensis episcopus in causa Lotharii regis et uxoris sue.*

Sunt diversæ ut gentes, ita et eorum leges, quas si Christiani sunt, in suis ordinibus quæ justa sunt decernentes, Ecclesia sua non rejicit.

CAP. 178. — *Quod faciendum est quidquid Deus jubet, et si sit contra morem aut pactum quorumlibet. Augustinus, Confessionum lib. III, cap. 8.*

(*Dist. 8, cap. Quæ contra.*) Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate sunt vitanda, ut pactum inter se, gentis aut civitatis consuetudine, vel legi firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est universo suo non congruens. Cum autem Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet jubet, et si nunquam ibi factum est, tamen faciendum est; et si omissum, instaurandum est; et si statutum non erat, instituendum est. Si enim regi licet in ci-

A vitate, cui regnat, jubere aliquid quod neque ante ipsum quisquam, nec ipse unquam jussaserat, et si non est contra societatem civitatis ejus, obtemperare, imo contra societatem sit, si ei non obtemperaretur (generale quippe pactum est societatis humanae obtemperare regibus suis), quanto magis Dei regnatori universæ creature sue, ad ea quæ jusserrit sine dubitatione serviendum est? Sicut enim in protestatibus societatis humanae major potestas minori ab obediendum præponitur, ita Deus omnibus.

CAP. 179. — *Quod leges principum, et regutas vel admonitiones Patrum nulli licent contemnere. Gestius Ruffino et Aprilii episcopis.*

Hist. 10. c. Quis autem. — *Quis aut leges principum, aut Patrum regulas aut admonitiones modernas dicat debere contemni, nisi qui impunitum sibi tantum estimet transire commissum?*

CAP. 180. — *Item de eodem, Theodorico regi.*

Certum est, magnificentiam vestram leges Romanorum principum, quas in negotiis hominum custodiendas esse præcepit, multo magis circa reverentiam beati Petri apostoli pro suæ felicitatis augmento velle servari.

CAP. 181. — *Quod imperiali censura castigandi sint qui leges contemnunt. Leo quartus Lothario Augusto.*

Habebis de hoc apud Deum retributionem non modicam, si antiquæ legis dogmata minime observantes, vestra imperiali censura pro viribus castigatis, atque corrigitis. *Item. Hist. 11, cap. Vestram.* Vestram flagitamus elementiam, ut sicut hactenus Romana lex viguit, absque universis procellis, et pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur propriumque vigorem obtineat.

CAP. 182. — *Item de eodem, Widoni comiti.*

Valde indignum est, futuris gentibus etiam contrarium tam gloriosam legem, quam multi retro custodierunt imperatores, nunc suam vim perdere, ac injuste damnari.

CAP. 183. — *Licere ecclesiasticis viris pro defensione sua leges terrenas assumere. August., cap. 58 lib. II contra litteras Petilianæ.*

(*Dist. 10, c. Si in adjutor.*) Si in adjutorium vestrum, et terreni imperii leges assumendas putatis, non reprehendimus. Fecit hoc Paulus, cum adversus injuriosos Romanum civem se esse testatur (*Act. xxii.*)

CAP. 184. — *Legibus imperatorum obediendum esse. August. Bonifacio (epist. 50).*

Quicunque autem legibus imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. (*Dist. 9, c. Imperatores.*) Quicunque ergo legibus imperatorum quæ contra veritatem Dei feruntur obtemperare non vult, acquirit grande praemium.

CAP. 185. — *Quod communione privari possunt qui legibus contradicunt. Gelasius Majorico (Joannii), Sereno et Bertuso.*

(*12, q. 2, c. Qui et divinis.*) Qui et humanis legibus in civili damnatione conculcatis, et reverentia reli-

gionis abjecta, vel ecclesiastica privilegia calcare contendunt, vel ubilibet in pauperum prosilire dispendium, nec hujusmodi saltem commoniti convictique nequitiam sopire consentiunt, atque illata sacris rebus detrimenta sarcire, merito divini munieris sunt participatione privandi, ut hujus perceptione careant, quod sacrilegis ausibus babuere despectui.

CAP. 186. — *Item de servandis legibus. Leo quartus Colorodo archiepiscopo et Bertuso.*

(25, q. 1, cap. Ideo permittente.) Ideo permittente Deo pastores hominum sumus effecti, ut quod Patres nostri sive in sanctis canonibus, sive in mundanis legibus affixere, excedere minime debeamus. Contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si quae ipsi divino statuerunt consilio, intacta non servamus.

CAP. 187. — *Quod ecclesiastica jura legibus imperatiibus non possunt dissolvi. Nicolaus papa epis copis in concilio apud Convicinum congregatis (ep. 32).*

(Dist. 40, c. Lege imper.] Imperiali judicio non possunt ecclesiastica jura dissolvi. Non quod imperatorum leges, quibus saepe Ecclesia contra (circa) haereticos utitur, sepe contra tyrannos, atque contra pravos quoque defenditur, dicamus penitus renundas; sed eas quidem evangelicis, apostolicis atque canonicis decretis, quibus postponenda sunt, nullum posse inferre praejudicium asseramus.

CAP. 188. — *Quod Christiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigent; pontifices vero pro cursu temporalium rerum legibus imperatorum utuntur. Cyprianus Juliano. (Nicolaus papa II id habet in ep. ad Michaelem imperial.)*

(Hist. 10, cap. Quoniam.) Quoniam idem mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, sic actibus propriis et dignitatibus distinctis, officia potestatis utriusque discrevit propria volens medicinali humilitate hominum corda sursum efferi, non humana superbia rursus in inferno demergi, ut etiam Christiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent, et pontifices, pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus legibus uterentur, quatenus spiritualis actio carnalibus distaret in cursibus, et ideo militans Deo minime se sæcularibus negotiis implicaret, ac vicissim ne ille rebus divinis præsidere videretur, qui esset sæcularibus negotiis implicatus.

CAP. 189. — *Quod nulla persona privilegio utatur, ad fugiendos presensis legis laqueos. Novellarum constitutionum lib. ix, cap. 5.*

Nulla persona privilegio aliquo utatur ad fugiendos presensis legis laqueos, quamvis ecclesia sit vel xenion, vel oratorium, vel quivis alias locus qui pietatis causa colitur: id est, ejusdem juris est, sive fiscus, sive patrimonium, sive aliquis quivis divinus titulus pulsetur; et multo magis si potentis hominis persona in judicium fuerit evocata, quamvis privilegium ex sacro oraculo prætendat.

CAP. 190. — *Quod convenit regem legibus divinis subjacere. Gelasius ad imperatorem Anastasium.*

Si quantum ad ordinem publicæ pertinet disci-

A plinæ, cognoscentes imperium tibi superna dispositione collatum, legibus tuis ipsi quoque parent religione antistites, ne vel in rebus humanis exclusæ videantur obviare sententia, quo ore te decet, et convenit eis obedire affectu, qui prorogandis venerabilibus sunt attributa mysteriis?

CAP. 191. — *Quod illa in legibus prævalent, quæ concordant cum ratione juris et legum. Pelagius Joanni comiti.*

Dicenti sacras iussiones se habere præ manibus, respondimus, scire illum oportere quod ipse clementissimus princeps generalibus legibus constituit, illa sacra uniuscujusque desiderio concessa prævalere, et effectui mancipari, quæ cum juris et legum ratione concordant. Ea vero quæ subreptione, vel falsis precibus forsitan impetrantur, nullum supplicantibus ferre remedium.

CAP. 192. — *Omnis lites secundum leges breviari. Novellarum constitutionum libro vii, cap. 73.*

Omnis lites secundum leges et constitutiones breviantur; quamvis jussio nostra vel pragmatica sanctio contrarium statuerit.

CAP. 193. — *Secundum generales leges singulas causas finire debere Constitutione [104-103], cap. 1.*

Nemo judicium sive in pecuniaria, sive criminali causa pragmaticam nostram timeat sanctionem, vel aliud cujusvis generis rescriptum, sive divinas iussiones, sive referendariorum depositiones, aut illustris magistratus præcepta: nam secundum generales leges finiri singulas causas jubemus, et prædictas ambitiones nullum sibi locum in iudicis vindicare.

CAP. 194. — *Quod diurni mores consensu utentium approbati, legem imitantur. Institutionum lib. I, titulo 2.*

Ex non scripto jus venit quod usus probavit, Nam diurni mores consensu utentium approbati legem imitantur. Item. Ea quæ sibi quæque civitas constitutæ saepe mutari solent, vel tacito consenso principis [populi], vel alia postea lege data.

CAP. 195. — *Quod ea quæ universa custodit Ecclesia, et si non inveniantur scripta, vel ab apostolis vel ab apostolicis viris credantur tradita. Augustinus, De baptismo contra Donatistas, lib. n (cap. 7).*

Multa noui inveniuntur in litteris apostolorum, neque in conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata credimus.

CAP. 196. — *Nova non esse præsumenda, nisi aliqua auctoritas faveat. Leo IV judici Sarдинiae.*

Nec nos, nec noviter introducta consuetudo nostræ Ecclesiæ, prædecessoribus nostris fuit, contra sanctorum canonum nova vel inusitata præsumere. Quamobrem nos devotius volentes vestras petitiones suscipere, si in his nos sanctorum Patrum censura juvaret. Sed ideo quia synodæ paginae, in hoc favore non videntur, non tantam novitatem præsumere non possumus et ab illo rectissimo tramite deviare.

CAP. 197. — *Quod canonice tradita nulla novitate sunt commutanda. Ex libro Pontificum qui dicitur Diurnus.*

Nihil de traditione quam a probatissimis prædecessoribus meis traditam et servatam reperi, diminuere vel mutare, aut aliquam novitatem admittere, sed ferventer ut eorum vere discipulus et sequipeda toto mentis meæ conanime quæ tradita canonice comperio, observare ac venerari profiteor.

CAP. 198. — *De eodem. Actio 7 contra falsam synodus.*

Omnes traditiones ecclesiasticas eive in scripto, sive sine scripto inviolabiliter custodimus. Item. Si quis omnem traditionem ecclesiasticam vel scriptam vel non scriptam violat, anathema sit.

CAP. 199. — *Ut ea quæ usus antiquitatis statuit, in temerata serventur. Gregorius Maurentio magistro militum, lib. vii registri, epist. 70.*

Omnino contristamus cur in Theodori defensionem veritas non permovit, ut et libere quid esset ratio discretie, et reservari quod longe sibi consuetudo jure vindicat, faceretis, quia grave nimis est contraveterem usum sacerdotes sibi quidpiam arriperet. Item. Omnia quæ usus antiquitatis statuit, in omnibus intertempera serventur.

CAP. 200. — *De eodem. Isidorus. Etymologiarum lib. v, cap. 3.*

(*Dist. 1, c. Mos est.*) Mos est vetustate probata consuetudo, sive lex non scripta, *Item. (Ibid., c. consuetudo autem.)* Consuetudine autem est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex, nec differt utrum scriptura a ratione consistat.

CAP. 201. — *Item de eodem. Codicium lib. viii, cap. 52, titulo 1.*

(*Dist. 42, c. Consuetudo.*) Consuetudo præcedens, et ratio quæ consuetudinem suasit, tenenda est, et quidquid contra longam consuetudinem siet; ad sollicitudinem suam revocabit præses provincie.

CAP. 202. — *Quod consuetudo non adeo, valet, ut rationem vincat, vel legem. Titulo secundo.*

(*Dist. 11, c. Consuetudinis.*) Consuetudinis ususque longevi non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitudo momento, ut aut rationem vincat, aut legem.

CAP. 203. — *Malas consuetudines citissime esse evellendas. Nicolaus papa Ignaro Remensi archiepiscopo.*

(*Dist. 8, c. Mala consuetudo.*) Mala consuetudo, quæ non minus quam perniciosa corruptela vitanda est, quæ nisi citius radicitus evellatur, in privilegiorum ius ab impiis assumitur, et incipiunt prævarications, et variae presumptiones celerrime non compresæ, pro legibus venerari et privilegiorum more perpetuo celebrari.

CAP. 204. — *Bonam consuetudinem, et si videatur obviare rationi non facile mutandam. Greg., epist. 75, lib. i registri, universis episopis Numidiæ.*

(*Dist. 12, cap. Nos.*) Nos consuetudinem, quæ contra fidem catholicam nihil usurpare dignoscitur,

A immotam permanere concedimus, eive de primatisbus constituendis (custodiendis) cæterisque capitulis, exceptis his qui ex Donatistis ad episcopatum pervenient, quos provehi ad primatus dignitatem, etiam cum ordo eos ad locum eundem deferat, modis omnibus prohibemus. Sufficiat autem illis commissari plebis curam gerere, nou autem etiam illos antistites, quos catholica fides in Ecclesiæ sinu et docuit et genuit, ad obtinendi culmen primatus anteire.

CAP. 205. — *Ut communione privetur qui statuta Romanorum pontificum infregit. Idem, epist. 7, lib. ii, Joanni Larisseo episcopo.*

Si contra hæc quæ statuimus, quolibet tempore, quilibet occasione vel subreptione venire tentaveris, sacra scias te communione privatum, nec eam te (excepto ultimo vitæ tuæ tempore) nisi cum concessa Romani pontificis decernimus jussione recipere.

CAP. 206. — *Omnia quæ nec consiliis episcoporum statuta sunt, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata, sed diversorum locorum diversi moribus irrationaliter sunt variata, rsecanda esse. Augustinus ad inquisitiones Januarii, epist. 109, cap. 19 (lib. 1, c. 19).*

(*Dis. 12, cap. Omnia talia.*) Omnia talia quæ neque sanctorum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec de conciliis episcoporum statuta inventiuntur, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diversorum locorum, diversi moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino nunquam inveniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione rsecanda existimo. Quamvis enim neque hoc inveniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem quam paucissimis et manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse voluit liberam, quam servilibus oneribus promunt, ut tolerabilius sit conditio Judæorum, qui etiam si tempus libertatis non cognoverunt, legalibus tamen sacramentis non humanis præsumptionibus subjiciuntur.

CAP. 207. — *Quod usus auctoritati cedere debet. Isidorus, in Synonymis, lib. ii.*

(*Dist. 11, cap. Usus.*) Usus auctoritati cedat, pravum usum lex et ratio vincat.

CAP. 208. — *De eodem. Augustinus, cap. 6 lib. iii De baptismo contra Donatistas.*

D (*Dist. 8, Veritate.*) Veritate manifestata, cedat consuetudo veritati. Plane respondeo (inquit August). Quis dubitet veritati manifestatae consuetudinem cedere. *Item. (Ibid., c. 8.)* Nemo consuetudinem ratoni et veritati præponat, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit.

CAP. 209. — *Quod multa ab apostolis creduntur tradita, quæ non sunt scripta Item lib. v.*

Consuetudo illa quæ opponebatur Cypriano, ab apostolorum traditione exordium sumpsisse credenda est, sicut sunt multa quæ universa tenet Ecclesia, et ob hoc ab apostolis præcepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiantur.

CAP. 210. — *Quod non facile incipiendum: quod nec Auctoritas principis, nec usus Ecclesiae suadet. Leo quartus Lothario Augusto.*

Mandatis ut privilegium et pallium Alteo episcopo præberemus. Unde poscimus ut vestra super hoc magnitudo non indignetur, quoniam quo ab ipso sanctissimo papa Gregorio usque ad hæc tempora nostra factum minime recordamur, facere non potuimus, neque præfixos Patrum terminos immutare. Item. Quod justa et sedula nos imitari consuetudo non precipit, ita ab hoc veluti a magno nos præcipito custodire oportet.

CAP. 211. — *Quod nulla consuetudine poterit impediri quidquid auctoritas apostolica sanxerit. Nicolaus I. epist. ad Michaelem imperatorem.*

(*Dist. 11, c. Consequens est.*) Consequens est ut quod ab hujus sedis rectoribus plena auctoritate sanctitur nullius consuetudinis præpediente occasione, proprias tantum sequendo voluntates, removeatur, sed infirmius atque inconcussus teneatur. Item. De consuetudinibus quas nobis opponere visi estis, scribentes, per diversas Ecclesiæ diversas esse consuetudines, si illis canonica non obsistit auctoritas, pro qua eis obviare debemus, nil judicamus, vel eis resistimus.

CAP. 212. — *Item de eodem. Ignaro Remensi archiepiscopo.*

(*Dist. 12, c. Ridiculum.*) Ridiculum est, et satis abominabile dedecus, ut traditiones quas antiquitus a patribus suscepimus, infringi patiamur.

CAP. 213. — *Usum qui veritati contrarius est, abolidendum esse. Gregorius VII, Wimundo Aversano episcopo (Aug. c. 5 et 6 lib. iii De baptismo).*

(*Dist. 8, c. Si consuetudinem.*) Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum fuerit quod Dominus dixit: *Ego sum veritas et vita* (*Joan. xiv.*). Non ait: Ego sum consuetudo, sed, veritas. Et certe, ut beati Cypriani uitam sententia, quælibet consuetudo quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati est omnino postponenda, et usus qui veritati est contrarius abolendus.

CAP. 214. — *Magistros qui liberales artes doceant per singulas ecclesias esse constituentes. Synodus Eugenii papæ, tempore Ludovici.*

(*Dist. 37, c. Dc quibusdam.*) De quibusdam locis ad nos referuntur, non magistros, neque curam inventari pro studio litterarum. Idcirco universis episopis, subjectisque plebis, et aliis locis, in quibus necessitas occurrit, omnino cura et diligenter adhideatur, ut magistri et doctores constituantur, qui studia litterarum, liberaliumque artium habentes dogmata, doceant, quia in his maxime divina manifestantur atque declarantur mandata.

CAP. 215. — *Ad sacras Scripturas nulla admittenda mendacia. Augustinus epist. 9, quæ est ad Hieronymum.*

(*Dist. 9, c. Si ad Scripturas.*) Si ad Scripturas sanctas admissa fuerint, vel officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctoritatis? quæ tandem de Scripturis illis sententia proferetur cuius pondere contentiosæ falsitatis obteretur improbitas?

CAP. 216. — *De eodem, epistola, 8.*

Mibi videtur exitiosissime credi aliquod in sacris libris esse mendacium, id est eos homines, per quos nobis illa Scriptura ministrata est, atque conscripta, aliquid in suis libris fuisse mentitos. Alia quæstio est utrum scriptorem sanctorum Scripturarum mentiri oportuerit; imo non alia vero, sed nulla quæstio est. Admisso enim semel in tantum auctoritatibus fastigium officiosi aliquo mendacio, nulla istorum librorum particula remanebit, quæ non ut unicuique videbitur; vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciocissima ad mentientis auctoris consilium, officiumque referatur.

CAP. 217. — *De cura pro mortuis habenda. Aug., lib. De cura pro mortuis, c. 6.*

B Legimus in ecclesiastica Historia, quam Græce scriptis Eusebius, et in Latinam linguam vertit Ruffinus, martyrum corpora in Gallia canibus expedita, canumque reliquias, atque ossa mortuorum usque ad extremam consumptionem ignibus concremata, eosdemque cineres fluvio Rhodano, ne quid ad memoriam qualemque relinqueretur, inspersos.

CAP. 218. — *Evangelium quod dicitur juxta Hebreos non esse apocryphum sed ecclesiasticum. Beda super Lucam, lib. i, cap. 1.*

Evangelium quod dicitur juxta Hebreos, non inter apocryphas, sed inter ecclesiasticas numerandum historias: nam et ipsi sacre Scripturae interprete Hieronymo pleraque ex eo testimonia usurpare, et ipsum in Latinum Græcumque visum est transferre sermonem.

CAP. 219. — *Canonum contemptores excommunicandos esse. Urbanus II, Gerardo Tervanensi episcopo.*

Canonum contemptores excommunicandi sunt et damnandi, quandoquidem a sacris altaris mysteriis est removendus, qui sacris non vult obedire canonicibus.

CAP. 220. — *Quod excommunicandus est qui Apocalypsim non receperit. Ex Toletano concilio iv, cap. 17.*

Si quis Apocalypsim deinceps non receperit, aut a Pascha usque ad Pentecosten tempore missarum in ecclesia non prædicaverit excommunicationis sententiam habebit. Et cap. 18. Qui ne provehantur ad sacerdotium, et regulis canonum, necessario credimus esse inserendum.

CAP. 221. *Actio octava sextæ synodi.*

Theophanius presbyter et abbas obtulit duas schendas, unam sancti Athanasii Alexandrini episcopi, et alteram sancti Augustini Hippонensis episcopi.

CAP. 222. — *Item de eodem. De libro v contra Julianum Pelagianistam.*

Sancta synodus dixit: Splendide, et vere Theophanius venerabilis presbyter prosecutus est in schedis sanctorum et mirabilium Patrum, etc. Item Rursum relecta est de eodem codicillo alia scheda sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi.

CAP. 223. — *Diversas pro loco et tempore in una fide*

consuetudines non obesse. Leo IX Michaeli imperatori Constantinopolitano.

(*Dist. 12, c. Scit sancta*). *Scit sancta Romana Ecclesia quia nihil obsunt saluti credentium diverse pro loco et tempore consuetudines, quando una fides per dilectionem operans uni Deo commendat omnes.* CAP. 224. — *Quod mater Christi omnem typhum carnalis nobilitatis exclusit. Augustinus, De catechizandis rudibus, cap. 22.*

Natus est (Christus) de matre quae quamvis a viro intacta conceperit, semperque intacta permanserit, virgo concipiens, virgo pariens, virgo moriens, tamen fabro despontata erat, omnem typhum carnalis nobilitatis extinxit.

CAP. 225. — *Quod duo tantum libri Esdræ recipiuntur. Responsio Adriani papæ contra objectiones quorundam, cap. 23 (cap. 7).*

In libro sancti Ambrosii secundo de Spiritu sancto, inter cætera Esdras nos docuit dicens in tertio libro (68*). Similiter nec in nostris codicibus qui ex Hebraica veritate translati sunt, susceptus est tertius liber Esdræ, nisi tantummodo duo.

CAP. 226. — *Quod inconvenuta vivit antiquitas, cui sanctorum Patrum auctoritas suffragatur. Zosimus papa episcopis Narbonensis provincie.*

(25, q. 1, c. Contra statuta). Contra statuta Patrum condere aliquid, vel mutare nec hujus quidem sedis potest auctoritas. Apud nos enim inconveniens radicibus vivit antiquitas, cui decreta Patrum sanxere reverentiam.

CAP. 227. — *Sanctam Scripturam canoniam tam Veteris quam Novi Testamenti, certis suis terminis contineri, ita ut omnino de ea dubitari non possit; episcoporum vero litteras aliorum episcoporum auctoritatem reprehendi licere. Augustinus, cap. 3 lib. II De baptismo contra Donatistas.*

(*Dist. 9, c. Quis nesciat*). Quis nesciat sanctam Scripturam canonicam tam Veteris quam Novi Testamenti certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus episcoporum litteris ita præponi, ut de illa omnino dubitari et disceptari non possit utrum verum vel utrum rectum sit quidquid in ea scriptum constiterit esse? Episcoporum autem litteras, quæ post confirmatum canone vel scripta sunt vel scribuntur, et per sermonem forte sapientiore cujuslibet in ea re peritoris, et per aliorum episcorum graviorum auctoritatem dictioremque prudentiam, et per concilia licere reprehendi, si quid in eis forte a veritate deviatum est?

CAP. 228. — *De auctoritate libri Sapientie. Augustinus ad Prosperum et Hilarium, De vita sanctorum (De praedest. sanctorum, c. 14).*

Non debuit repudiari sententia libri Sapientie, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu lectorum Ecclesie Christi tam longa annositate recitari, et ab omnibus Christianis, ab episcopis usque ad extremitates laicos fideles, presentes, catechumenos cum veneratione divina auctoritatis audiri. Item. Qui sententiis tractatorum instrui volunt, oportet ut li-

(68*) Vide etiam in lib. De Tobia, cap. 20, et in libello De hono mortis, c. 10; producit testimonium ex IV lib. Esdræ.

A brum istum Sapientie ubi legitur: *Raptus est ne militia mutaret intellectum illius (Sap. iv), omnibus tractatoribus anteponunt, quoniam sic [sibi] eum anteposuerunt etiam temporibus proximi apostolorum egregii tractatores, qui eum testem adhibentes, nihil se adhibere nisi divinum testimonium considererunt. Item. Liber Sapientie qui tanta numerositate annorum legi meruit in Ecclesia Christi, nullam pati debet injuriam, quoniam resistit eis qui pro meritis hominum falluntur.*

CAP. 229. — *Quod in dialectica non placuit Deo salvare populum suum. Responsio Adriana papæ contra objectiones quorundam ad Carolum, cap. 49.*

(*Dist. 37, c. Omnem vim*). Omnem vim inventorum [venenorum] suorum in dialectica disputantes ponunt [disputatione constituant] hæretici, quæ philosophorum sententia diffinuntur, non astriuendi vim habere, sed studium destruendi. Sed non in dialectica placuit Deo salvum facere populum suum; regnum enim Dei in simplicitate fidei est non in contentione sermonis.

CAP. 230. — *Quod contra leges accipitur, per leges dissolvitur. Joannes VIII Ludovicus imperatori.*

(*Dist. 10, cap. Vides*). Vides, fili charissime, quia quod contra leges accipitur, per leges dissolvitur.

CAP. 231. — *Quod non licet imperatori contra leges divinas aliquid agere. Sexta synodus (69) Symmachus papæ.*

(*Dist. 10, cap. Non licet*). Non licet imperatori, vel cuiquam pietatem custodiendi, aliquid contra mandata divina presumere, nec quidquid quod evangelicis, propheticis, apostolicisque regulis obviat, agere.

CAP. 232. — *Quot sint capitula Nicæni concilii Stephanus Luythobius Moguntino episcopo.*

(*Dist. 16, c. Viginti*). Capitula Nicæni concilii testimonio Athanasii, LXX in figuram septuaginta discipulorum scripta non dubitamus. E quibus viginti tantum in Ecclesia sancta Romana babentur, sed quo neglectu reliqua defecerint ambiguum est: arbitrantur enim plurimi ea Antiocheno inserta concilio.

CAP. 233. — *De re obscurissima non esse disputandum sine auctoritate divinarum Scripturarum. Augustinus in libro De baptismo parvolorum contra Donatistas.*

Ubi enim de re obscurissima disputatur, non adiuvantibus divinarum Scripturarum certis claris que documentis, cohiberese debet humana presumpcio, nihil faciens in alteram partem declinando.

CAP. 234. — *Ut, manifestata veritate, consuetudo cedat. Ibidem, lib. III, cap. 5.*

(*Dist. 8, c. Qui contempta*). Qui, contempta veritate, presumit consuetudinem sequi, aut circa fratres in vidu est, et malignus, quibus veritas relatur; aut circa Deum ingratus est, inspiratione cuius Ecclesia ejus instruitur. Item c. 6. Nam Do-

(69) In 6 Synodo Romana tempore Theodorici regis.

minus in Evangelio : *Ego sum, inquit, veritas (Joan. A. xiv).* Non dixit : Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata cedat consuetudo veritati. Item c. 7. *Revelatione igitur facta veritatis cedat error veritati, quia et Petrus qui prius circumcidet cessit Paulo veritatem prædicanti (Galat. ii).* Item c. 9. *Igitur cum Christus veritas sit, magis veritatem quam consuetudinem sequi debemus, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit.*

CAP. 235. — *De eodem. Augustinus, cap. 4 lib. iv De baptismo (cap. 5).*

(*Dist. 8, c. Frustra*). Frustra, inquit, quidam qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis objiciunt, quasi consuetudo major sit veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a Spiritu sancto revelatum. Hoc plane verum est, quia ratio et veritas consuetudini præponenda est; sed cum consuetudini veritas suffragatur, nihil firmius oportet retinere.

CAP. 236. — *Quod scripturæ episcoporum ab auctoritate canonis distinguendæ sunt. Augustinus, epistola 48 ad Vincentium.*

(*Dist. 9, cap. Noli frater*). Habent etiam Scripturæ canonicas hunc arguendi morem, ut tanquam omnibus dicatur, et ad quosdam verba perveniant. Item, ibi. *Noli frater, contra divina tam multa, tam clara, tam indubitate testimonia, colligere velle calumnias ex episcoporum scriptis, sive nostrorum sicut Hilarii; sive, antequam pars Donati separaretur, ipsius unitatis, sicut Cypriani et Agrippli: primo, quia hoc genus litterarum ab auctoritate canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, ut contra sentire non licet, sicuti forte aliter sapientrum quam veritas postulat. In eo quippe numero sumus, ut non dignemur etiam nobis dictum ab Apostolo accipere (*Philip. iii*). Et si quid aliter sapit, id quoque Deus vobis revelavit.*

CAP. 237. — *Item de eodem. Epist. ad Fortunatum episcopum Sircensem.*

(*Dist. 9, c. Neque quorumlibet*). Neque quorumlibet disputationes, quamvis catholicorum et laudatorum hominum, velut Scripturas canonicas habere debemus, ut nobis non licet salva honorificentia quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si forte invenerimus quod aliter senserint quam veritas habet, divino adjutorio, vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum quales volo esse intellectores meorum.

CAP. 238. — *Apostolicas sanctiones a Deo firmatas esse. Agatho papa omnibus episcopis.*

Sic omnes apostolicæ sedis sanctiones accipiendæ sunt, tanquam ipsius divini Petri voce firmatae sint.

CAP. 239. — *Quod particularis synodus ad generalem synodum judicandam congregari non possit. Petrus Valeriano patricio inter cetera.*

(*Dist. 17, c. Nec tucuit*). Sic nec licuit aliquem [forte, aliquando], nec licet particularem synodum ad judicandum, generalem synodum congrega-

B ri. Sed quoties aliqua de universalis synodo aliquibus duhitatio nascitur, ad recipiendam de hoc quod non intelligitur rationem, aut sponte hi qui salutem animæ suæ desiderant ad apostolicas sedes pro recipienda [percipienda] ratione convenienter, aut si forte sicut de talibus dictum est : *Peccator, cum venerit in profundum malorum, contemnit (Prov. xviii)*, ita obstinati et contumaces existiterint, ut doceri non velint, eos ab eisdem apostolicis sedibus aut attrahi ad salutem quoquomodo necesse est, aut ne aliorum perditio esse possint, secundum canones per sæculares comprimi [opprimi] potestates.

CAP. 240. — *Non esse congregandam synodum episcoporum absque auctoritate Romanæ sedis. Marcellus papa xxviii a Petro in secundo decretali suo*

(*Dist. 17, cap. Synodus*). Synodus episcoporum absque hujus sanctæ sedis auctoritate, quanquam quosdam episcopos possit congregare, non potest regulariter facere, neque illum episcopum qui hanc appellaverit sedem apostolicam damnare, antequam hinc sententia finitiva procedat. Nam, si sæculares in publicis iudicis libellis utuntur appellatores, quanto magis sacerdotibus hæc eadem agere licet qui super illos sunt? De quibus dictum est : *Ego, dixi, Dii estis, et filii excelsi omnes (Psalm. lxxxvi)*. Et ideo nullus episcopus, nisi in legitima synodo, suo tempore apostolica aut regulari auctoritate convocata, super quibuslibet pulsatus criminiibus audiatur vel judicetur, ne innocens damnetur, aut perdat communionem.

CAP. 241. — *Ut bina provincialia episcoporum concilia per annum celebrantur Leo papa I, epist. 82.*

(*Dist. 48, c. De conciliis*). De conciliis autem episcopilibus, non aliud indicimus, quam sancti Patres salubriter ordinaverunt, ut scilicet bini conveniens per singulos annos habeantur, in quibus de omnibus querelis que inter diversos Ecclesiæ ordines nasci assolentur judicetur: ac si forte inter ipsos qui præsunt, de majoribus peccatis, quod absit! causa nascitur, quæ provinciali nequeat examine diffiniri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate: metropolitanus curabit instruere, ut si coram positis Patribus nec tuo fuerit res sopita judicio, ad nostrum quidquid illud est cognitionem transferatur.

CAP. 242. — *Non esse rata concilia sine auctoritate apostolica. In quinta synodo Symmachus papæ.*

(*Dist. 17, cap. Concilia*). Concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus quotannis decreta per provincias quia præsentiant papæ non habent, valetudinem perdididerunt. Legite insanissimi, aliquando, illis præter apostolici apicis sanctionem, aliquid constitutum, et non de majoribus negotiis ad consultationem si quid occurrit, præfatæ sedis arbitrio fuisse servatum.

CAP. 243. — *Item bis in anno celebranda esse episcoporum concilia. Ex concilio Chalcedonensi, actione decima quinta, cap. 19.*

(*Dist. 8, cap. Pervenit ad nostras*). Pervenit ad nostras aures, quod in provinciis constituta episcoporum concilia minime celebrentur, et ex hoc pro-

batur, quod multæ, quæ correctione opus habeant, ecclesiasticæ res negligantur. Statuit igitur haec sancta synodus secundum Patrum regulas bis in anno in unum convenire per singulas provincias episcopos, ubi singula quæ emerserint corrigantur. Qui vero noluerint convenire episcopi, constituti in suis civitatibus, et hoc maxime cum sui corporis sanitate consistentes, etiam omnibus aliis ullaeribus, et inexcusabilibus negotiis liberi sunt, licere eos fraternæ charitatis admonitionibus corripi.

CAP. 244. — *Ut in ecclesiis Hispaniæ semel in anno proper paupertatem concilia fiant. Ex concilio Toletano iii, cap. 18.*

Præcipit haec sancta et universalis synodus ut, stante priorum auctoritate canonum, quæ bis in anno præcipit congregari concilia, consulta itineris longitudine et paupertate ecclesiarum Hispaniæ, semel in anno in locum quem metropolitanus elegerit, episcopi congregentur : judices vero locorum, vel actores fiscalium patrimoniorum, ex decreto gloriissimi Domini nostri simul cum sacerdotali concilio, aut vernali [autumnali] tempore, aut die Kalendarum Novembris, in unum conveniant, ut discant quam pie et juste cum populis agere debeat, ne in angariis, aut in operationibus superfluis sive privatum onerent, sive fiscalem gravent. Sint enim perspectores [prosp.] episcopi, secundum regiam admonitionem, qualiter judices cum populis agent, ita ut ipsos præmonitos corrigan, aut insolentias eorum auribus principum innotescant. Quod si corruptos emendare nequierint, et ab ecclesia et a communione suspendant. A sacerdote vero et senioribus deliberetur quid per provincias in suo detrimento præstare debeant judices, si ad concilium non venerint ; concilium autem non solvatur nisi prius locum elegerint, quo succedenti tempore iterum ad concilium veniatur, ut jam non habeat metropolitanus episcopus pro congregando concilio litteras destinare, si in priori concilio tempus omnibus denuntietur et locus.

CAP. 245. — *Quam reverenter et composite sacerdotes Domini in iudicis presidere debent. Ex concilio Toletano xi, cap. 1.*

(5, q. 4, c. In loco benedictionis). In loco benedictionis consistentes Domini sacerdotes, nullis debent aut indiscretis vocibus pertrepere, aut quibuslibet tumultibus perturbari, nullis etiam vanis fabulis vel risibus agi, et, quod est deterius, obstinatis disceptationibus tumultuosas voces effundere. Si quis enim, ut Apostolus ait, *putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio* (Jac. 1). Culsum enim suum justitia perdit, quando silentia iudicij obstrepentum turba confundit, dicente propheta : *Erit cultus iustitiae silentium* (Isa. lviii). Debet ergo quidquid aut consentientium consultationibus agitur, aut accusantium parte proponitur, sic mitissima verborum

A relatione proferri, ut nec contentiosis vocibus sensus audientium turbent, nec judicum vigorem de tumultu enervent. Quicunque ergo in conventu concilii haec quæ præmissa sunt violanda crediderit, et contra haec interdicta, aut tumultu, aut contumelie, vel risibus concilium perturbaverit, juxta divinæ legis dictum quo præcipit : *Ejice derisorum et exhibit cum eo iugium* (Prov. xxii), cum omni dedecore de confessione abstractus a communione cœtu secedat, et trium dierum excommunicationis sententiam perferat.

CAP. 246. — *Incipit ordo qualiter ab episcopo syndicus agatur.*

(70) Hora diei prima ante solis ortum ejiciantur omnes ab ecclesia, obseratisque foribus cunctis, ad unam januam, per quam sacerdotes ingredi oportet, ostiarii stabunt, et convenientes cardinales, sacerdotes pariter cum episcopo introibunt, et secundum ordinis sui tempus residebunt. Post hos ingrediantur et diaconi qui, corona facta in conspectu episcopi et sacerdotum, stent. Deinde forenses ingrediantur presbyteri, in ordine suo, procul ab aliis stantes, et ut jussi fuerint residentes. Ingrediantur quoque subdiaconi quos ad recitandum vel excipiendum congruus ordo requirit, obseratisque januis sedentes in diurno silentio episcopi videlicet et sacerdotes, atque cor totum habentes ad Dominum, dicturus est archidiaconus : *Orate*; et tunc agatur litania. Statimque omnes incurvantur tam episcopi quam presbyteri orantes diutius, tacite cum fletibus atque gemitis. Tunc surgens episcopus cunctis adhuc incurvatis, banc orationem palam fundat ad Dominum.

CAP. 247. — *Oratio ab episcopo in synodo dicenda.*

Adsumus, Domine; sancte Spiritus, adsumus peccati quidem immanitatem detenti, sed in nomine tuo spiritualiter aggregati. Veni ad nos, esto nobiscum, et dignare illabi cordibus nostris. Doce nos quid agamus, quo gradiamur, et ostende quid efficere debeamus ut, te auxiliante, tibi in omnibus placere valeamus. Esto salus, et suggestor, et effector iudiciorum nostrorum qui solus cum Deo Patre et ejus Filio nomen possides gloriosum. Non nos patiaris perturbatores esse justitiae, qui summam diligis æquitatem, ut in sinistrum nos non ignorantia trahat, non favor inflectat, non acceptio munerus vel personæ corrumpat, sed junge nos tibi efficaciter solius gratia tua dono, ut simus in te unum, et in nullo deviemus a vero, qualiter in nomine tuo collecti sic in cunctis teneamus cum moderatione pietatis justitiam, ut hic a te in nullo dissentiat sententia nostra, et in futuro pro bene gestis consequamur præmia sempiterna.

CAP. 248. — *Quod Evangelium in synodo dicendum, et quæ capitula sint recitanda.*

Qua oratione finita, ab omnibus respondeatur : Amen. Rursumque dicat archidiaconus : Erigite vos.

(70) Desumpta ex concilio Salegonstadiensi. Vide Isidorum præfatione in collectionem canonum, et in principio conciliorum.

Confestim omnes surgant, et ab archidiacono legatur Evangelium : *Designavit Dominus Jesus* (*Luc. x.*), etc. Quo perfecto, cum timore et disciplina tam episcopos quam cæteri [presbyteri] sedeant. Diaconus dalmatica indutus codicem canonum in medium proferens, capitula Nicæni concilii perlegat, ubi de fide catholica plenius tractatur, qualiter omnes Christicæ unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate fiducialiter venerari, corde credere, ore confiteri, et incessanter excolere debeant : ubi satis aperte depromitur quomodo Pater et Filius et Spiritus sanctus veraciter unussit Deus. Deinde legatur liber officiorum, ut scire valeant quo ordine in ecclesia cuncta peragantu officia. Post hæc autem perquirantur presbyteri qualiter energumenos exorcizare, qualiter scrutinia et aurium apertiones facere, vel eosdem baptizare debeant. Quibus expletis, taliter cunctos clericos alloquatur episcopus.

CAP. 249. — Admonitio episcopi.

Precibus itaque Deo præmissis, fraternitatem vestram, dilectissimi filii, cum pia exhortatione admoneo, et per divinum nomen obtestor, ut ea quæ nobis de Deo, et sacris ordinibus, vel sanctis moribus dicta fuerint, cum omni pietate suscipiat, et cum summa reverentia perficere studeatis, quatenus, superna auxiliante gratia, ea quæ ad salutem nostram et Christiani populi nobis commissi pertinere videbuntur, diligenter et provide omnia tractemus, ne oves Domini nostri Jesu Christi nobis commissemus, licet indigne, ob nostram pereant negligentiam, pro quibus in die judicij rationem reddituri sumus. Deinde simili vos ostestatione conjuro vel obsecro, ut nullus vestrum in judicando, fratrem suum aut personam accipiat, ut [aut] quolibet favore vel munere pulsatus, a justo judicio scienter avertatur aut discedat, sed cum tota pietate fraternali dilectionis, et cum Dei timore libenter nobiscum adhibeat studium, quatenus per doctrinam et sacram admonitionem peccata, errores et pravitates filiorum nostrorum, quæ ante nos vel tempore nostro, instigante diabolo in civitate ista vel parochiis nostris perpetrata fuerint, Dei auxiliante misericordia, ad correctionem emendationem et bonorum executionem perducere valleamus, et in extremo judicij die non de negligentia et culpis a Domino sicut pigræ et mali servi judicemur, sed de benefactis ac recte dispositis præmium æternæ beatitudinis recipere mereamur. Per Dominum, etc.

CAP. 250. — De examinatione fidei et aliarum virtutum.

Quibus taliter narratis, perscrutandi et inquirendi sunt cardinales, sacerdotes et levitæ, nec non et reliqui, videlicet de credulitate Trinitatis, et unitatis, id est de dilectione Dei et proximi; secundo de humilitate et castitate; tertio de jejunio et oratione; quarto de eleemosynarum largitate; quinto de officiis ecclesiasticis simul et omnibus cavendis vitiis et virtutibus adipiscendis.

D. IVONIS CARNOTENSIS EPISCOPI

CAP. 251. — Finis concilii prime diei.

His itaque prima die synodali judicio deliberatis, surgens archidiaconus dicat : In nomine Domini nostri Jesu Christi eamus in pace. Tunc dicat episcopos benedictionem.

CAP. 252. — Benedictio episcopi.

Qui dispersos Israel congregat, ipse vos hic et ubique custodiat. Amen. Et non solum vos custodiat, sed ovium snarum idoneos custodes efficiat. Amen. Ut cum summo pastore Christo de gregum suorum pastione gaudeatis in celo. Amen. Quod ipse præstare dignetur, qui nos ante constitutionem mundi prædestinatos, et ante finem seculi justificatos præscivit, per infinita sæcula saeculorum. Amen.

CAP. 253. — Actio secundæ diei. Secunda vero die ingressi, simulque, ut supradictum est, omnibus incurvatis, hæc dicenda est ab episcopo oratio.

Nostrorum tibi, Domine, curvantे gennacordium, quæsumus, ut bonum quod a nobis a te requiritur, esequeamur, scilicet ut prompta tecum sollicitudine gradientes, discretionis ardore subtile judicium faciamus, ac misericordiam diligentes, claramus studiis tibi placitæ actionis. Tune ab omnibus respondereat : Amen. Surgentibusque illis legatur Evangelium : *Vos estis sal terre* (*Math. v.*) ; vel : *Estate misericordies* (*Luc. vi.*). Post hæc per ordinem, sicut prius, in suis residētibus sedibus, quos deinde alloquatur episcopus. Quibus verbis secunda die peractis, perquirantur quæ in synodo necessaria sunt, ac diligenti cura pertractentur. Hora autem sexta vel nonne expleta, iterum pronuntiet archidiaconus : In nomine Domini nostri Jesu Christi eamus in pace.

CAP. 254. — Benedictio episcopi.

Dominus mentis et linguae corporalis et spirituialis det vobis incrementa gratiæ sacerdotalis. Amen. Atque vobis ad dexteram constitutis participium regni tribuat cœlestis. Amen. Quod ipse præstare dignetur qui nos ante, etc.

CAP. 255. — Actio tertiae diei. Tertia deinde die omnibus, sicut supradictum est, expletis, ecclesiam ingressis, hanc item orationem ipsis incurvatis dicat episcopus.

Ad te, Domine, interim clamoris vocibus proclamantes, unanimiter postulamus, ut respectu gratiæ tuae solidati, præcones virtutis efficiamur intrepidi, tuumque valeamus verbum cum omni fiducia loqui. Et respondeatur ab omnibus : Amen. Et surgentibus cunctis iterum legatur Evangelium : *Ego sum pastor bonus* (*Joan. xi.*). Post hæc per ordinem resideant in sedibus suis, quos iterum alloquatur episcopus. His taliter prælibatis, cætera quæ in synodo sunt necessaria pertractentur. Quibus omnibus expletis, hanc orationem super cunctos clericos dicat episcopus.

CAP. 256. — Oratio.

Nulla est, Domine, humanæ conscientiæ virtus, quæ inoffense possittuæ voluntatis judicia expedire. Et ideo quia *imperfectum* nostrum *videtur oculi tui* (*Psal. cxxxviii.*), perfectioni deputa, quæ perfecto æquitatis fine a te concludere præoptamus. Te ita-

que in nostris principiis occursum exoravimus, te quoque in hoc fine judiciorum nostrorum excessibus adesse precamur, scilicet ut ignorantia parcas, errori indulgeas, perfectis votis perfectam operis efficaciam largiaris. Et quia conscientia remordente tabescimus, ne aut ignorantia traxerit nos in errorem, aut preceps forsitan voluntas impulerit justitiam declinare. Oh hoc te poscimus, te rogamus, ut si quid offensionis in hac synodali celebratate atraximus, condonare ac remissibile facere digneris, ut qui soluturi sumus aggregatam synodus, a cunctis primum absolvantur nostrorum nexibus delictorum, qualiter et transgressores veniam, et confitentes tibi consequamur remunerationem sempiternam. Amen.

CAF. 257. — *Huic orationi oratio paterna adjungatur, cunctis interim incurvatis. Benedictio episcopi et finis concilii.*

Omnipotentis Dei Filius, qui est initium et finis complementum vobis tribuat charitatis. Amen. Et qui vos ad expunctionem hujus fecit pervenire synodi, absolutos vos faciat ab omni contagione delicti. Amen. Ut ab omni reatu libcriores effecti, absoluti etiam per donum sancti Spiritus, felici reditu vestrarum sedium cubilia repetatis illæsi. Amen. Quod ipse, etc. Quibus omnibus expletis, archidiaconus dicat: In nomine Domini nostri Iesu Christi eamus cum pace. Tunc omnes pariter surgant, et ad propria redeant cum pace.

DECRETI PARS QUINTA

De primatu Romanæ Ecclesiæ, et de jure primatum, et metropolitanorum, atque episcoporum; et de ordinatione eorum; et de sublimitate episcopali.

CAP. 1. — *Unde cœperit ordo sacerdotalis. Anactus in secundo decretali suo (epist. 2. ad episc. Italizæ).*

(Dist. 21. c. In Novo Testamento.) In Novo Testamento, post Christum Dominum, a Petro sacerdotalis ceperit ordo, quia ipsi primo pontificatus in Ecclesia Christi datus est, dicente Domino ad cum: *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram adificabis Ecclesiam meam, et portas inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni caelorum* (*Math. xvi.*). Hic ergoligandi solvendique potestatem primus accepit a Domino, primusque ad fidem populum virtute sua prædicationis adduxit. Ceteri vero apostoli cum eodem pari consortio honorem et potestatem acceperunt. Ipsilonque principem eorum esse voluerunt; qui etiam, jubente Domine, in toto orbe terrarum dispersi Evangelium prædicaverunt (*Math. xxviii.*). Ipsilon quoque decedentibus, in loco eorum surrexerunt episcopi, quorum ordinatio prætaxato fieri debet ordine et modo. Quos qui recipit et verba corum, Dominum recipit; qui autem spernit eos, eum a quo missi sunt, et cuius funguntur legatione, spernit, et ipse indubitanter spernetur a Domino (*Luc. x.*). Videntes autem ipsi apostoli messem esse multam, et operarios paucos, rogaverunt dominum messis, ut mitteret operarios in messem suam (*ibid.*). Unde electi ab eis sunt septuaginta discipuli, quorum typum gerunt presbyteri, atque in eorum loco sunt constituti in Ecclesia. De quorum ordinatione et reliquorum ministrorum, supradixisse sufficiat.

CAP. 2. — Quæ sit prima scdes. Anacletus in tertio Decretali suo (epist. 3 ad omnes episconos).

(Dist 22, c. Sacrosancta.) Prima sedes est cœlesti beneficio Romana Ecclesia, quam ut memoratum

est, beatissimi Petrus et Paulus suo martyrio consecrarent. Secunda autem sedes apud Alexandriam, quæ beati Petri nomine a Marco ejus discipulo atque evangelista consecrata est, quia ipse et in Ägypto primum verbum veritatis directus a Petro, prædicavit, et gloriösus suscepit martyrium; cui successit venerabilis Abilius [Anianus et post hunc Abilius]. Tertia vero sedes apud Antiochiam ejusdem beati Petri apostoli habetur honorabilis, quia illic priusquam veniret Romanum habitavit (*Act. xi.*), et Ignatium episcopum constituit, et illuc primum nomen Christianorum novellæ gentis exortum est.

CAP. 3. — *De appellatione. Omnibus in Christo dilectis fratribus. Sextus a Petro sextus in primo decretali suo (epist. 2, c. 2).*

(2, q. 6, c. *Si quis vestrum.*) Si quis vestrum pulsatus fuerit in aliqua adversitate, licenter hanc sanctam apostolicam appellet sedem, et ad eam quasi ad caput suffugium habeat, ne innocens damnetur, aut Ecclesia sua detrimentum patiatur. Si autem necesse ei evenierit, eamque minime appellare voluerit, et vocatus tamen ab hac sede fuerit, non renuat venire, sed confessum ut ei nuntiatum fuerit, venire festinet, et causas pro quibus vocatus est prudenter disponat, atque si necesse aliquid corrigere fuerit, cum his quos hic primum invenerit, corrigit. Ad ecclesiam tamen suam non prius revertatur, quam hinc litteris apostolicis vel formatis pleniter instructus atque purgatus sit, si fuerit unde. Et postquam domum reversus fuerit, cognoscant vicini sui qualiter hic suam aliorumque causam finierit, quatenus eam absque aliqua ambiguitate nuntiare et praedicare omnibus possit. Ab hac enim sancta sede, a sanctis apostolis tueri, defendi et liberari episcoli inssi sunt, ut sicut eorum dispo-

sitione, ordinante Domino, primitus sunt constituti; A sicut hujus sanctæ sedis, cuius dispositioni eorum causas et judicia servaverunt, protectione, futuris temporibus sint ab omnibus adversitatibus [perversitatibus] semper liberi. Unde culpantur hi qui aliter circa fratres egerint, quam hujus sedis rectoribus placere cognoverint. His taliter consideratis, atque cum reliquis episcopis decretis tanquam omnium curam gerentes, propter sedis propriæ apicem decernimus, ut nemo pontificum aliquem suis rebus expoliatum episcopum, aut a sede pulsum excommunicare aut judicare presumat, quia non est privilegium quo expoliari possit jam nudatus. Si quis autem aliter præsumpscitur agere, sciat censuram hujus sedis cum omnibus membris suis sibi non deesse venturam.

CAP. 4. — *Item de eodem, et quod non ticit diffiniri causam accusati episcopi inconsulto Romano pontifice. Victor papa XIII a Petro in primo decretali suo (ep. 1, c. 3).*

(3, q. 6, c. Accusatus.) Placuit ut accusatus vel judicatus comprovincialibus in aliqua causa episcopos licenter appelleat et audeat apostolicæ sedis pontificem, qui aut per se, aut per vicarios suos ejus retractari negotium procuret. Et dum iterato judicio pontifex causam suam agit, nullus aliud in ejus loco ponatur, aut ordinetur episcopus; quoniam quamquam comprovincialibus episcopis accusati causam pontificis scrutari liceat, non tamen diffinire inconsulto Romano pontifice permisum est. Et alibi in statutis apostolicis legitur (2, q. 6, c. Si quis putav.) : Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari, apud patriarcham, vel primatem diocesis, aut penes universalis apostolice Ecclesie judicetur sedem. Nihil aliud est, fratres, talis presumptio, nisi apostolorum suorumque successorumque terminos transgredi, eorumque decreta violare.

CAP. 5. — *Quod sacerdotalis dignitas excellit imperialem. Gregorius Nazianzenus de ipsis imperioribus loquitur (in oratione ad cives Nazianzenos).*

(Dist. 10, cap. Suscipitissime.) Suscipitissime libertatem verbi? Libenter accipitis quod lex Christi sacerdotali vos subjecit potestati, atque istis tribunaliis subdidit? Dedit enim et nobis potestatem, dedit et principatum multo perfectiorem principatibus vestris. Aut nunquid justum vobis videtur, si cedat spiritus carni? si a terrenis cœlestia superrentur? si divinis præferantur humana?

CAP. 6. — *Quod Petro Dominus inter discipulos pri-matum contulit, ut sic ad Ecclesiam diffunderetur. Beatissimus Leo papa I universi Viennensis provinciae episcopis (ep. 87).*

(Dist. 19, c. Ita Dominus.) Ita Dominus noster Jesus Christus humani generi Salvator instituit ut veritas, quæ ante legis et prophetarum præconio contingebatur, per apostolicam tubam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum (Psal. xviii).* Sed hujus muneric sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum offi-

B cium pertinere voluit, et in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet, ut exsortem se ministerii [mysteri] intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate discedere. Hunc enim in consortium individua unitatis assumptum, id quod ipse erat voluit nominare dicendo: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam (Matth. xvi)*, ut æterni templi ædificatio mirabilis munere gratiæ Dei in Petri soliditate consisteret. Hanc Ecclesiam suam firmitatem corroborans, ut illam nechumanatem eritas posset appetere, nec portæ inferi contra illam prævalerent. Verum banc petræ istius sacratissimam firmitatem Domino, ut diximus, ædificante constructam, nimis impia vult præsumptione violare, quisquis ejus potestatem tentat infringere, favendo cupiditatibus suis, et id quod accepit a veteribus, non sequendo.

CAP. 7. — *Quod imperatori non sit obediendum, si aliquid præcepit contra Deum. Augustinus in psalmos (Psal. cxiv, ad versiculum: Quoniam non derelinquet virgam).*

(11, q. 3, c. Imperatores.) Julianus exstitit infidelis imperator, nonne exstitit apostata, iniquus idololatra? Milties Christiani servierunt imperatori infideli. Ubi veniebatur ad causam Christi non agnoscabant, nisi illum qui in celo erat. Quando volebat ut idola colerent, ut thuriferaient, præponerent illi Deum. Quando autem dicebat: Producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant. Distinguebant Dominum æternum a domino temporali, et tamen subditi erant propter Dominum æternum etiam domino temporali.

CAP. 8. — *Non posse quemquam superiorem ab his qui inferioris dignitatis, vel ordinis sunt iudicariis submitti diffinitionibus. Michaelis a Dco dilecto semper Augusto (ep. 2, vol. 8).*

(Dist. 21, c. Nunc autem.) Nunc autem divina inspiratione non nos pigebit, nec nobis impossibile erit ostendere vobis, si tamen audire velitis, non posse quemquam rite ab his qui inferioris dignitatis vel ordinis sunt, judicialibus submitti diffinitionibus. Si quidem tempore Diocletiani et Maximiani Augustorum, Marcellinus episcopus urbis Romæ, qui postea insignis martyr effectus est, adeo compulsus est a paganis, ut templum eorum ingressus granthirs super prunas imponeret. Cujus rei gratia collecto numerosorum episcoporum concilio, et inquisitione facta, hoc se idem pontifex egisse confessus est, nullus tamen eorum proferre sententiam [in eum] ausus est, dum ei sèpissime omnes perhiberent: «Tuo ore judica causam tuam, non nostro iudicio. Noli, aiunt, audiiri in nostro iudicio, sed collige in sinu tuo causam tuam.» Et rursus: «Quoniam ex te (inquit) justificaberis, aut ex ore tuo condemnaberis (Matth. xi).» Et iterum dicunt: «Prima sedes non judicabitur a quoquam.» Item in eadem. Sed et cum quidam tempore quodam, contra Sextum papam tentassent quædam mali [non

boni] rumoris objicere, et in consilio, cui et Valentinianus Augustus intererat, dictum fuisse non licere aduersus pontificem dare sententiam, surrexit idem protinus imperator, et in arbitrio prelati pontificis tribuit judicare judicium suum. Elenim nullus pontificum minorum vel inferiorum urbium subactus judiciis invenitur. *Item in eadem.* (*Dist. 21, c. In tantum.*) In tantum autem hanc præsumptionem sancti Patres apud Chalcedonem detestati sunt, ut Dioecorum Alexandrinum antistitem inter cetera idcirco potissimum sine ulla restitutione damnaverint; quia ponens in cœlum os suum et lingua ejus transeunte super terram (*Psal. lxxii.*), excommunicationem in sanctum papam Leonem dictavit: ita ut in sententia contra ipsum prolatâ hoc videantur memorare præcipue dicentes, quoniam secundus excessus [secundis excessibus] priorem iniuritatem valde transcendit. Præsumpsit enim excommunicationem dictare adversus sanctissimum et beatissimum archiepiscopum magna Romæ Leonem. Nunquid inquisitionem legimus fuisse factam, utrum juste an injuste, Dioscorus ipsam excommunicationem dictasset? Non plane, sed absque omni controversia hoc in eo multati [ulti] sunt, quia cum esset inferior, potiorem quibuslibet conatus est lacessere injuriis [contumelias], teste Anatolio Constantinopolitano præsule qui dicit: Propter fidem non est damnatus Dioscorus, sed quia excommunicationem fecit domino archiepiscopo Leoni.

CAP. 9. — *Romanam sedem de tota Ecclesia judicare, ipsam vero ad nullius commeare judicium.* *Gelasius I Fausto magistro fungenti legationis officio Constantinopoli (epist. 4).*

(9, q. 3, c. *Ipsi sunt canones.*) Nobis opponunt canones, dum nesciunt quid loquantur. Contra quos hoc ipso venire se produnt, quod primæ sedi sana rectaque suadenti parere diffugunt. Ipsi sunt canones, qui appellations totius Ecclesiae ad hujus sedis examen volvere deferri; ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere saixerunt, ao per hoc illam de tota Ecclesia judicare, ipsam ad nullius commeare judicium, nec de ejus uaquam præcepterunt judicio judicari, sententiamque illius constituerunt oportere dissolvi, cuius potius sequenda decreta mandaverunt. In hac ipsa causa, Timotheus Alexandrinus et Petrus Antiochenus, Petrus, Paulus, Johannes et ceteri non solum unus, sed plures utique nomen sacerdotii præferentes, sola sedis apostolicæ sunt auctoritate dejecti. *Post pauca.* (*Dist. 22, c. Qua traditione.*) Qua traditione majorum, apostolicam sedem in judicium vocant? An secundæ sedis antistites, et tertiae, ceterique bene concisi sibi sacerdotes depelli deberunt, et qui religionis existit inimicus, depelli non debuit? Viderint ergo si alios habent canones, quibus suas ineptias exsequantur. Ceterum isti, qui ecclesiastici, qui legitimi celebrantur, sedem apostolicam ad judicium vocare non possunt. Et Constantinopolitanæ episcopos civitatis, qua utique per canones inter sedes nullum nomen acce-

A pit, in communionem recidens perfiderum, non debuit submoveri?

CAP. 10. — *De eodem, in quinta synodo Symmachus papæ (in libro Ennodii dc 4 et 5 synodis Romanis).*

(9, q. 3, c. *Aliorum.*) Aliorum forte hominum causas Deus voluit per omnes terminare, sed sedes istius præsulum suo sine quæstione reservavit arbitrio. Voluit beati Petri apostoli successores cœlo tantum deberet innocentiam, et subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam.

CAP. 11. — *Quod vicarii Romanæ sedis non habeant plenitudinem apostolicæ potestatis.* *Gregorius IV Galliz, Europæ, Germaniæ episcopis.*

Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatae sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Proinde dilectio vestra, quorum devotione gaudemus, jungat curam suam dispositionibus nostris. *Et post plura.* Nec pigrat forte, aut pudeat nostris obdire mandatis, aut apostolicæ sedis obsecundare præceptis, quia humilis datur gratia, non superbis (*Jac. iv.*) (*Dist. 19, cap. Nulli fas est.*) Nam nulli fas est, vel velle, vel posse [velleve posse] transgredi apostolicæ sedis præcepta, nec nostræ dispositionis ministerium, quod vestram oportet sequi charitatem. Sit ergo ruinae suæ dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contrarie decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris sit a sancta ministerio; nec de ejus judicio postea quisquam curam habeat, quoniam jam damnatus a sancta et apostolica sede, hac auctoritate pro sua nobedientia atque præsumptione a quoquam esse non dubitat; quia majoris excommunicationis dejectione est exigendum cui sanctæ Ecclesiae fuerit commissa disciplina, qui non solum præfactæ sanctæ Ecclesiae iussionibus parere debuit, sed etiam alios ne præterirent, insinuare. Sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit præceptis obtemperare apostolicis.

CAP. 12. — *Non esse convocandam generalem synodum sine præcepto papæ.* *Pelagius II papa episcopis Constantinopoli congregatis.*

Relatum est enim ad apostolicam sedem, Joannem Constantinopolitanum episcopum universalem se scribere, vosque ex hac præsumptione ad synodum convocasse generalem: cum generales synodos convocandi auctoritas apostolicæ beati Petri apostoli sedi singulari privilegio sit tradita, et nulla unquam synodus rata, quæ apostolica auctoritate non fuerit fulta. Quapropter quidquid in prædicto vestro conventiculo, (qui synodus taliter presumpta esse non potuit) statuistis, ex auctoritate sancti Petri apostolorum principis, et Domini Salvatoris voce, qua beato Petro potestatem ligandi et solvendi ipse salvator dedit (*Math. xvi.*), que etiam potestas in successoribus ejus indubitanter transivit, præcipio omnia quæ ibi statuisti vana et cassata esse; ita ut deinceps nunquam appareant, nec ventilentur [sed mutilentur]. *Post pauca.* Quapropter charitas vestra

neminem unquam suis in epistolis universalem A ctionis interesse meruerunt. Qui acceptatione, quod non causa contemptus Augusti, sed futuri temporis prospectu omissum hoc fuerit, ne videlicet legatos principum in electionem Romanorum pontificum [presulum] exspectandi mos per hujusmodi fomitem inolesceret, omnem indignationem medullitus sedaverunt, et ad salutandum electum etiam ipsi humiliiter accesserunt.

CAP. 13. — *Quod solo Romano pontifici liceat de qualibet Ecclesia, si voluerit, clericum ordinare. Stephanus Walberto patriarchae.*

Miramur prudentiam tuam Cumensi Ecclesiae denegare consecrare pastorem, cum te jam ad hoc provocatum noveris apostolica exhortatione. Sic enim in ejus electione quod [forte, quid] tibi displicuit sacris canonibus interdictum, apologeticis litteris tuis respondere nobis debueras. Nunc vero iterato tibi scribimus, nolentes alicujus Ecclesia privilegium infringere, licet apostolica prærogativa possimus de qualibet Ecclesia clericum ordinare. Desine jam cujuspian zelo electum a clero et expeditum a populo Lintwardum [Litwardum] Cumensi Ecclesiae antistitem protelare; quia si protelaveris, et eum consecrare toties monitus non maturaveris, cum ad nos venerit, procul dubio consecratus abibit, quia licet apostolica auctoritate id facere valeamus, tuo tamen incitamus exemplo, qui transgressis terminis tibi commissis, in Ecclesia Salonenensi episcopum ordinare ad indecentiam apostolicae sedis presumpsisti, quod quantæ prævaricationis sit ipse perpende.

CAP. 14. — *Quod delectio et consecratio Romani pontificis juste et canonice fieri debeat. Leo IV Lothario et Ludovico Augustis.*

(*Dist. 63, cap. Inter nos.*) Inter nos et vos pacti serie statutum est et confirmatum quod electio et consecratio futuri Romani pontificis nonnisi justa et canonice fieri debeat.

CAP. 15. — *In potestate pape esse iuste damnatos vel excommunicatos restituere. Anastasius patriarcha Felici papæ (inter epist. Felicis I, ep. 1).*

(9, q. 3, c. *Fuit semper.*) Fuit semper vestrae apostolicæ sedi licentia iuste damnatos vel excommunicatos potestative sua auctoritate restituere, et sua eis omnia reddere, et illos qui eos condemnaverunt aut, excommunicaverunt, apostolico punire privilegio, sicut etiam nostris et anterioribus cognovimus actum temporibus. Item. (9, q. 3, c. *Antiquis.*) Antiquis regulis censitum [sancitum] est, ut quidquid quamvis in remotis aut in longinquo positis provinciis, super episcoporum querelis aut accusationibus ageretur, non prius tractandum vel accipiendo esset, quam ad notitiam almar sedis vestrae esset deductum, ut hujus auctoritate juxta quod fuisset pronuntiatio infirmaretur aut firmaretur.

CAP. 16. — *Quod in electione Romani pontificis legati imperatoris non sunt exspectandi. Gregorius II.*

(*Dist. 63, c. Adrianus.*) Cum Adriaanus secundus ad Romanum pontificatum ab ecclesia Dei Genitricis dominæ nostræ, quæ dicitur ad Præsepe, traheatur ad Lateranense patriarchium, certatim a clero et proceribus et plebe deportatus est. Quod audientes missi Ludovici imperatoris moleste tulerunt et indignati, scilicet quod dum præsentes essent, non invitati fuerunt, nec optatae a se futuri præsulis ele-

B rem offert indebitum.

CAP. 17. — *Quod semper minor a majore benedictio nem petere debeat. Nicolaus papa, Michaeli imperatori (epist. 2, vel 8).*

(*Dist. 21, c. Denique.*) Denique si in Epistola ad Hebreos legimus quod minor a majore benedicatur (*Hebr. vii.*), restat profecto ut, exigente ratione, etiam maledicatur. Si quidem prænoscente hæc periculosa tempora illi qui ante nos fuerunt, providam in Ecclesiis tradiderunt consuetudinem, bodieque in Romana Ecclesia, quæ magistra est omnium Ecclesiarum imprætermissee servatur, ita ut nullus sacerdos majore suo non innuente consacerdote cuilibet rei benedicere nitatur; sed [si] et anterior stans ad prouantiandum aliquam lectionem, benedictionem quidem postulat, sed ei quilibet inferior non audet benedicere. Cur hoc? Nunquid benedicere peccatum est? Absit! De maledicis enim, non de benedicis dicit Apostolus, quia regum Dei non possidebunt (*I Cor. vi.*). Sed per hoc innuitur quantæ censura freno inferiores quique ad suos judicandos præpositos coercendi sunt, si hi nec etiam benedicendi jus nullum penitus obtineant.

CAP. 18. — *Non esse attendendum quales sacerdotes sint, sed quid de Domino loquantur. Nicolaus papa Michaeli imperatori (ibid.).*

(1, q. 1, c. *Non quales.*) Non quales sacerdotes Domini, sed quid de Domino loquaout, est vobis magnopere providendum, nec in vicariis beati Petri apostoli vobis est attendendum qui sint, sed quid pro correctione ecclesiarum, quid pro salute vestra satagant. Nec enim illos inferiores dicetis Scribis et Phariseis sedentibus super cathedram Moysi, de quibus Dominus precepit dicens: *Quæcumque dixerint vobis facite, secundum opera vero eorum nolite facere* (*Math. xxii.*) Ergo, imperator, considera si illos dixit audiendos, qui super cathedram Moysi sedebant, quanto potius qui super cathedram Petri resident esse existimas obaudiendo?

CAP. 19. — *Quod apostolicæ sedis judicium a nemine sit retractandum. Item Nicolaus eidem.*

(9, q. 3, c. *Patet.*) Patet profecto sedis apostolicæ (cujus auctoritate major non est) judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio, juxta quod Bouifacius papa Ruffo et ceteris episcopis per Thessalam constitutis scribens: «Nemo, ait, unquam apostolico culmini (de cuius judicio non licet retractare) manus obvias audacter intulit, nemo in hoc rebellis exstitit, nisi qui de se voluit judicari.» Et beatus papa Gelasius: «Nec de ejus (id est Romanæ Ecclesiae) canones unquam præceperunt judicare judicio, nec sententiam illius constituerunt oportere dissolvi, cuius potius

sequenda decreta mandaverunt. » Ergo de judicio Romani præsulis non retractando, quia nec mos exigit quod diximus comprobato, non negamus eisdem sedis sententiam posse in melius commutari: cum aut subreptum aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione ætatum, et temporum seu gravium necessitatuum dispensatione quiddam ordinavit; quoniam et egregium Paulum apostolum quædam fecisse dispensatorie legimus, quæ postea reprobasse legitur. Quod tamen observandum est, quando illa Romana videlicet Ecclesia, discretissima consideratione fieri delegerit, non quando ipsa quæbene sunt definita retractare renuerit [voluerit].

CAP. 20. — *Quod « Gloria in excelsis, » ab episcopis in Cœna Domini dicendum sit. Idem Rudulpho Bituricensi archiepiscopo (ep. 19, c. 7).*

(*De cons., dist. 1, c. Porro « Gloria. »*) Porro *Gloria in excelsis Deo*, ab episcopis in Cœna Domini inter missarum solemnia more nostro dicenda est. Pallio vero apostolico eadem die uti illis solis est licitum, quibus est ab apostolica sede permisum.

CAP. 21. — *De primatu Romanæ Ecclesiae. Leo IV Carolo regi.*

(16, g. 6, c. *Si fortassis*). Si fortasse (quod non credimus) apud vos inutilis judicamur, Ecclesia tamen, cui permittente Domino præsidemus, non inutilis: sed caput principiumque omnium merito simul ab omnibus vocatur.

CAP. 22. — *Quod in praesentia legatorum imperatoris Leo papa causam suam examinari voluerit. Idem Nicolaus imperator.*

(2, q. 7, c. *Nos si incomptenter*). Nos si incompetenter aliiquid egimus, et in subditis justæ legis trahitem non conservavimus, vestro ac missorum vestrorum cuncta volumus emendare judicio; quoniam si nos qui aliena deberimus corrigere pejora committimus, certe non veritatis discipluli, sed, quod dolentes dicimus, erimus præ cæteris erroris magistri. Inde magnitudinis vestræ magnopere clementiam imploramus, ut tales ad hæc quæ diximus perquirenda, missos in his partibus dirigatis, qui Deum per omnia timeant, et cuncta, quemadmodum si vestra præsens fuisset imperialis gloria, diligenter exquirant; et non tantum haec sola, quæ superius diximus, querimus, ut ex amissim exigent, sed sive minora, sive etiam majora illis sint de nobis indicata negotia, ita eorum cuncta legitimò terminentur examine, quatenus in posterum nihil sit quod ex his indiscretum vel indefinitum remaneat.

CAP. 23. — *Quod nulli mortalium præsumendum est Romanum pontificem etiam graviter delinquientem redarguere. Ex Gestis Bonifacii martyris legati Romanæ Ecclesie.*

(*Dist. 40, c. Si papa*). Si papa sua et fraternæ salutis negligens, reprehenditur inutilis et remissus in operibus suis, et insuper a bono taciturnus, quod magis officit sibi et omnibus, nihilominus innume-

Arables populos catervatim secum ducit, primo mancipio gehennæ cum ipso, plagi multis in æternum vapulaturos. Hujus culpas istic redarguere præsumit mortalium nullus, quia judicaturus ipse a nemine est judicandus, nisi reprehendatur a fide devius, pro cuius perpetuo statu universitas fideliuum tanto instantius orat, quanto suam salutem post Deum, ex illius incolumente animadver-tunt propensiū pendere.

CAP. 24. — *Apostolatus principatum omnibus præfendum. Augustinus, cap. i, lib. II de unicō baptismi. contra Donatistas.*

(2, q. 7, c. *Puto quod sine*). Puto quod sine ulla sui contumelia Cyprianus episcopus Petro apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrii coronam. Cæterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit illum apostolatus principatu cuilibet episcopatu præfendum. Sed etiamsi distat cathedralrum gratia, una tamen est martyrii gloria. *Ibidem paulo inferius.* Cum Petrus a Paulo posteriore corrigatur [corrigitur], et pacis atque unitatis vinculo custodito ad martyrium promovetur, quanto facilius et fortius quod per universæ Ecclesiæ statuta firmatum est, vel unius episcopi auctoritati, vel unius provinciæ concilio præferendum est.

CAP. 25. — *Nullum se a societate Petri segregare debere. Beda super Matthæum (homil. de festo Apost. Petri et Pauli).*

(24, q. 1, c. *Quicunque ab unitate*). Quicunque ab unitate fidei vel societatis Petri apostoli quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvit nec januam possunt cœlestis regni ingredi.

CAP. 26. — *Præfatio Nicæni concilii de primatu Romanæ sedis.*

Beatissimo Silvestro in urbe Roma apostolicæ sedis antistite. Augusto Constantino et Licinio Cæsare, consulatu Paulini et Juliani virorum clarissimorum, anno ab Alexandro millesimo trigesimo sexto [306], mense Junio xiii Kalendas Julii propter insurgentes hæreses fides catholica exposita est apud Nicenam Bithyniæ, quam sancta et reverendissima Romana complectitur et veneratur Ecclesia, quippe quam trecenti decem et octo Patres medianibus Victore atque Vincentio religiosissimis Romanæ sedis presbyteris, inspirante Deo, ad obstruenda [destruenda] Arii venea protulerunt. (*Vide etiam Anacleti, ep. 3.*) Nam et nonnullæ regulæ subnexæ sunt, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia. (*Dist. 22, c. Sacrosancta*). Sciendum est sane ab omnibus Catholicis quoniam sancta Romana Ecclesia nullis synodis decretis prelata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit, ubi dixit beato Petro apostolo: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni celorum; et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in celo, et quæcumque*

Dbeatissimo Silvestro in urbe Roma apostolicæ sedis antistite. Augusto Constantino et Licinio Cæsare, consulatu Paulini et Juliani virorum clarissimorum, anno ab Alexandro millesimo trigesimo sexto [306], mense Junio xiii Kalendas Julii propter insurgentes hæreses fides catholica exposita est apud Nicenam Bithyniæ, quam sancta et reverendissima Romana complectitur et veneratur Ecclesia, quippe quam trecenti decem et octo Patres medianibus Victore atque Vincentio religiosissimis Romanæ sedis presbyteris, inspirante Deo, ad obstruenda [destruenda] Arii venea protulerunt. (*Vide etiam Anacleti, ep. 3.*) Nam et nonnullæ regulæ subnexæ sunt, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia. (*Dist. 22, c. Sacrosancta*). Sciendum est sane ab omnibus Catholicis quoniam sancta Romana Ecclesia nullis synodis decretis prelata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit, ubi dixit beato Petro apostolo: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni celorum; et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in celo, et quæcumque*

solveris super terram, erunt soluta et in celo (*Math. vi*). Adhibita est etiam societas in eadem urbe Romana beatissimi apostoli Pauli, vasis electionis, qui uno die unoque tempore gloria morte cum Petro, sub principe Nerone agonizans coronatus est, et ambo pariter sanctam ecclesiam Romanam Christo Domino consecrarunt, aliusque omnibus urbibus in universo mundo eam sua praesentia atque venerando triumpho prætulerunt. Et licet pro omnibus assida apud Deum sanctorum omnium fundatur oratio, bis tamen verbis Paulus beatissimus Romanis proprio chirographo pollicetur dicens : *Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis* (*Rom. i*). Prima ergo sedes est coelesti beneficio Romana Ecclesia, quam beatissimi apostoli Petrus atque Paulus suo martyrio dedicaverunt. Secunda autem sedes apud Alexandriam, beati Petri nomine a Marco ejusdiscipulo atque evangelista consecrata est : quia ipse et in Egypto primus verbum veritatis directus a Petro praedicavit, et gloriosum suscepit martyrium, cui venerabilis successit Abilius [Anianus, et post hunc Abilius]. Tertia vero sedes apud Antiochiam, ejusdem beati Petri apostoli habetur honorabilis, quia illuc priusquam Romam veniret, habitavit, et Ignatium episcopum constituit, et illuc primum nomen Christianorum novellæ gentis exortum est. Nam et Hierosolymitanus episcopus pro tanti loci reverentia, ab omnibus habetur honorabilis, maxime quoniam illuc primus beatissimus Jacobus, qui dicebatur justus, qui etiam secundum carnem frater Domini nuncupatus est, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis episcopus est ordinatus. Itaque secundum antiquorum Patrum definitionem, sedes prima in Hierosolymis esse minime dicitur, ne forte ab infidelibus aut idiotis sedes Domini nostri Jesu Christi, que in celo est, in terra esse putaretur. Est enim sedes ejus cælum, terra autem seabellum pedum ejus (*Isai. LXVI*), quoniam ipse est per quem *omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil* (*Joan. i*), *quoniam ex ipso et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæcularum* (*Rom. xi*). Apud Ephesum vero beatissimus Joannes apostolus et evangelista multo tempore post Domini resurrectionem et ascensionem in celo [Domini nostri Jesu Christi] commoratus est, ibique etiam Evangelium divina inspiratione conscripsit, atque requievit, et ob hoc episcopus Ephesinus pro tauri apostoli et evangelistæ memoria cæteris episcopis metropolitanis in synodis honorabiliorem obtinet sedem [locum].

CAP. 27. — *Quod legati Romani pontificis in causis episcoporum examinandis, funguntur auctoritate ejus a quo missi sunt. Ex concilio Sardicensi 1, cap. 7.*

(*2, q. 6, c. Si quis episcopus*). Osius episcopus dixit : *Et hoc placuit, ut si episcopus accusatus fuerit, et omnes judicaverint episcopi congregati regio- nis illius, et de gradu suo dejecterint eum, si appell-*

A laverit qui dejectus videtur [est], et confugerit ad beatissimum Romanæ Ecclesiæ episcopum, et voluerit se audiri, si justum putaverit ut renovetur examen, scribere bis episcopis dignetur Romanus episcopus qui in finitima et propinqua [altera], vel qui in altera provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, et juxta veritatis fidem definiant. Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, depreciation sua monuerit episcopum Romanum, ut de latere suo presbyteros mittat, erit in potestate ipsius quid velit et quid aestimet. Et si decreverit mittendos esse, qui præsentes cum episcopis judicent, habeant etiam potestatem [auctoritatem] personas illius, a quo destinati sunt, quod erit in ejus arbitrio. Si vero crediderit sufficere episcopos provinciales, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo concilio suo judicaverit.

CAP. 28. — *Item quod legatus vice ejus fungitur a quo missus est. Ex concilio Carthaginensi vi, cap. 3.*

Aurelius episcopus dixit : Proferatur commonitorum quod fratres et sacerdotes nostri Actis nuper allegaverunt, et cætera quæ acta sunt, vel quæ agenda sunt subsequantur. Daniel notarius recitat commonitorium. Fratri Faustino, et filiis Philippo et Asello presbyteris, Zosimus episcopus : Vobis commissa negotia non latent. Vos ita, ut nostra, imo quia nostra ibi in vobis præsentia est, cuncte peragite, maxime cum et hoc nostrum possitis habere mandatum, et verba canonum quæ in pleniorum firmatatem huic commonitorio inscripti simus. Ita enim dixerunt dilectissimi fratres in concilio Nicæno, cum de episcoporum appellatione decernerent.

CAP. 29. — *Quod episcoporum sententiae apostolica auctoritate roborari debeant. Ex concilio eodem, c. 5.*

Faustinus episcopus, legatus Ecclesiæ Romanae dixit : Nec vestra sanctitas præjudicat Ecclesia Romana, sive de hoc capitulo, sive de aliis; quia dicens dignatus est frater noster et coepiscopus Alipius, dubios esse canones. Sed haec ipsa ad sanctum ac beatissimum papam nostrum scriberet dignemini ut et ipse integros canones inquirens, cum vestra sanctitate de omnibus constitutis tractare possit. Sufficit autem ut et ipse beatissimus episcopus urbis Romæ, sicuti vestra sanctitas apud se tractat, ita et ipse inquirat, ne contentio inter Ecclesias nasci videatur, sed magis charitate fraterna deliberare possit, ipso rescribente, quid melius observari debat. Aurelius episcopus dixit : Præter ista quæ præmisimus [prompsimus: alias promisimus] actis, necesse est ut etiam nostræ pravitatis [paternitatis] litteris sancto fratri et consacerdoti nostro Bonifacio, singula quæ tractamus plenissime intemus. Ergo si omnibus placet prosecutio nostra, ore omnium condiscamus. Universum concilium dixit : Placet.

CAP. 30. — *Quod dubia ad sedem Romanam perferenda sint. Item, cap. 8.*

Faustinius episcopus legatus Ecclesiae Romanae dixit : Adhuc secundum professionem sanctitatis vestrae,tam sancti Alipii,quam etiam fratris nostri Jocundi, aliqua firmari credo, aliqua vero firmari debeant,cum jam in dubium ipsi canones venerint. Ergo placet et nobis, et beatitudini vestrae ad sanctum et venerabilem Ecclesiae Romanae Bonifacium episcopum vestra dignetur scribere sanctitas,ut et ipse quod sanctus Augustinus statuere dignatus est, deliberare possit, utrum et hoc constitendum sit, an reticendum,hoc est de appellationibus inferioris gradus. Si ergo abduc in dubium venit de hoc capitulo, justum est ut beatissimae Romanae sedis episcopus informari debeat, si tamen in approbatis canonibus hoc inveniri possit.

CAP. 31. — *Quod Romanæ sedis decreta tanquam regulæ canonum admittenda sunt. Alexander II Philippi regi Francorum.*

Ignorant miseri quod hujus sanctæ sedis decreta ita pia fide a filiis matris Ecclesiae accipienda sint et veneranda, ut tanquam regulæ canonum ab eisdem absque ullo scrupulo admittantur.

CAP. 32. — *De eodem. Hilarius papa Victorino, et ceteris episcopis.*

Christiarum principum lege decretum est, ut quidquid pro Ecclesiis eorumque rectoribus pro quiete omnium Domini sacerdotum, atque ipsius observantia disciplinae in auferendis confusionibus apostolicæ sedis antistes suo pronuntiasset examine, veneranter accipi, tenaciterque reservari.

CAP. 33. — *Ut qui in decreta Romanorum pontificum commiserit, veniam sibi deinceps noverit negari. Nicolaus archiepiscopis per Gallias.*

(Dist. 19, c. *Si Romanorum pontificum.*) Si Romanorum pontificum [Romani pontificis] decreto cæterorum opuscula tractatorum approbant vel reprobant, ita ut quod sedes apostolica probavit, hodie teneatur acceptum, et quod illa repulit inefficax habeatur ; quanto potius quæ ipsa pro catholica fide, pro sanis dogmatibus, pro variis et multifariis Ecclesiae necessitatibus, et fidelium moribus diverso tempore scripsit, omni debentur honore præferriri, et ab omnibus prorsus in quibuslibet opportunitatibus dispensatione vel discretione magistra, reverenter assumi; quanquam quidam vestrum scripserint, hand illa decretalia prisorum pontificum in toto canonum codicis corpore descripta, cum ipsi ubi sua intentioni haec suffragari conspicunt, vel indifferenter utantur, et solum nunc ad imminutionem sedis apostolicæ potestatis, et ad suorum augmentum privilegiorum, minus accepta esse perhibeant. *Item, ibidem.* Si ideo non esse decretales sanctorum pontificum admittendas dicunt, quia in codice canonum non habentur ascriptæ, ergo nec Gregorii sancti, nec ullius alterius qui ante ipsum fuit, vel post ipsum est aliquod institutum vel scriptum recipiendum est, eo quod in codice canonum non habetur ascriptum. Ergo doctrinas eorum et

A sanctiones quæ ab omni lingua venerantur, quia in codice canonum non habentur ascriptæ, de codicibus suis eradant. Ut quid vel membranas occupant, postquam non habentur acceptæ ? Scilicet cur multum immoremur, cum nec ipsas divinas Scripturas Novi et Veteris Testamenti jam recipimus, si istos dixerimus non audiendos ? Etenim neutrum horum in codice ecclesiasticorum canonum habetur insertum. Sed responsuri sunt isti, qui non ad obediendum potius, quam ad resistendum semper sunt parati, aientes : Quod inter canones inveniatur capitulum sancti papæ Inocentii, cuius auctoritate doceatur a nobis utrumque Testamentum esse recipientum, quanquam in ipsis paternis canonibus nullum eorum ex toto contineatur insertum. Quibus

B ad bac referendum est, quoniam si Vetus Novumque Testamentum recipienda sunt, non quod codici canonum ex toto haedantur annexa, sed quod de his recipiendum sancti Patris [papæ] Inocentii prolata videatur esse sententia (*Innoc. pap. I, epist. 3 ad Exuperium c. ult.*), restat nimirum quod decretales epistolaे Romanorum pontificum sunt recipiendæ, etsi non sint canonum codici compaginate ; quoniam inter ipsos canones unum beati Leonis capitulum constat esse permistum (*Leo pap. I, epist. 1, c. 5*), quo ita omnia decretalia constituta sedis apostolicæ custodiri mandantur, ut si quis in illa commiserit, neverit sibi veniam denegari. At enim capitulo quinto suorum decretalium : Ne quid vero sit quod prætermisso forte a nobis credatur, omnia decretalia constituta tam beata recordationis Inno-centii, quam omnium successorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, et canonum promulgata sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. Dicendo vero omnia decretalia constituta, nullum prætermisso quod non mandaverit esse custodiendum : et rursus, asserendo omnium successorum nostrorum, nullum Romanorum pontificum qui ante se fuerunt exceptit, cuius ita non præcepit decretalia constituta ab omnibus custodiri, at si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. Itaque nihil interest utrum sint omnia necne decretalia, seu apostolica constituta inter canones conciliorum im-mista, cum omnia in uno corpore compaginari non possint, et illa eis intersint quæ firmitatem his quæ desunt, et vigorem suum assignent, præsertim cum synodalia gesta, inter quæ ipsi canones constituti sunt, in codice canonum non habentur, sed a nobis omni cultu debito venerentur. Consonat autem huic beatissimo papæ Leonii et facundissimum in decretis suis papa Gelasius (*I. cun 70 episcopis statuit*) ita inquiens : « Decretales epistolas quas beatissimi papæ diversis temporibus, ab urbe Roma, pro diversorum Patrum consultatione dederunt, constituimus venerabiliter suscipendas. » In quo notandum quia non dixit : « Decretales epistolas quæ inter canones habentur, nec tantum quas moderni

C

D

pontifices ediderunt; sed quas beatissimi papæ diversis temporibus, ab urbe Roma dederunt.» Dictis autem diversis temporibus, et illa tempora vir sanctus comprehendit, quæ crebrescentibus paganorum persecutionibus, ad sedem apostolicam deferri causas episcoporum difficillime permittebant. His ita divina favente gratia prælibatis, ostendimus nullam differentiam esse inter illa decreta, que in codice canonum habentur sedis apostolicæ præsulum, et ea quæ præ multitudine vix per singula voluminum corpora reperiuntur: cum omnia omniumque suorum decessorum decretalia constituta, atque decretales epistolas, quas beatissimi papæ diversis temporibus ab urbe Roma dederunt, venerabiliter fore suscipendas, et custodiendas, eximios præsules scilicet Leonem et Gelasium mandasse probavimus.

CAP. 31. — *Quod nulli liceat vel addere aliiquid vel demere decretis pontificum. Adrianus papa synodo apud Trecas.*

Si sedis apostolicæ præsul, vel ipsius decreta de testationi vel abdicatione habentur, si nullius nostrum [vestrum] vel nomen vel institutum firmum aut stabile permanere valebit; qui potius et dogmatibus, que de sancta et individua Trinitate a presulibus sedis apostolicæ promulgantur, nonnulla fieri possunt detrimenta, si præcedentium quorumque et maxime primæ sedis pontificum statuta, vel ulli (quod dici nelas est, quin et ipso auditu pro rorsus horrendum) a consequentibus quibusque, imo et inferioribus, additioni cuidam vel damnationi sub jiciantur, vel impiae temeritatis ausu saltem soli derogationi prodantur.

CAP. 35. — *Quod qui decreta Romanorum pontificum violaverit anathema sit. Ex concilio Leonis papæ IV, episcoporum 72, cap. 5.*

Si quis dogmata, sanctiones, interdicta vel de creta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum, vel interdictione imminentium, vel futuorum malorum a sedis apostolicæ præsule salubriter promulgata contempserit, anathema sit.

CAP. 36. — *Quod scelus idolatriæ incurrit, qui sedi apostolicæ obediens noluerit. Ex decretis Gregorii papæ VII.*

Qui apostolicæ sedis saluberrimo præcepto obediens noluerit, idolatriæ peccatum incurrit, teste Samuel (I Reg. xv), et beato Gregorio astrunente (in Job. I. xxxv, c. 10). Peccatum enim ariolandi est non obediens, et scelus idolatriæ nelle acquiescere. Peccatum igitur paganitatis incurrit quisquis, dum Christianum se asserit, sedi apostolicæ obediens contemnit.

CAP. 37. — *Constitutiones contra canones et de creta pontificum, nullius momenti esse. Hilarius papa synodo presidens ait (in synodo Romana, c. 1).*

(25, q. 1, c. Nulli fas sit.) Nulli fas sit sine status sui periculo, vel divinas constitutiones, vel apostolicæ sedis de creta temerare.

A CAP. 38. — *De eodem. Epistola Adriani papæ tradita Ingermanno Mediomatrici urbis episcopo, cap. 38.*

(Dist. 10, cap. Constitutiones ubi ad Felicem papæ refertur.) Constitutiones contra canones et de creta præsulum Romanorum, vel bonos mores, nullius sint momenti.

CAP. 39. — *Quod alienus sit a divinis et pontificibus officiis, qui præceptis noluerit obediens apostolicis. Hornisda papa dixit.*

Nemo mihi alienus contra canones, contra auctoritatez sedis apostolicæ, vel contra trecentorum decem et octo Patrum objiciat, quia quidquid contra illorum definitionem, in quibus Spiritum sanctum locutum fuisse credimus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum B esse non dubito.

CAP. 40. — *Quod beati Petri sedes caput est omnium Ecclesiarum, et omnes decretis ejus assentire debent. Alrianus papa ex actione secunda septimæ synodi.*

Sanctitas vestra piis et triumphatoribus imperatoribus suggerat, quatenus falsum concilium illud quod factum est sine apostolica sede inordinabiliter contra constitutionem venerabilium Patrum adversus sacras imagines, anathematizetur coram apocrisiariis nostris. Item. Beati Petri sedes per universum orbem principatum tenens res fulget, et caput omnium Ecclesiarum Dei existit. Unde ipse beatus apostolus Petrus ex præcepto Domini pascens Ecclesiam nihil defecit (Joan. xxi), sed tenuit semper et tenet principatum, per quem si adhæret sanctitas vestra apostolice throno, qui est caput omnium Ecclesiarum Dei, ejusque sacram et orthodoxum ordinem incorruptibiliter et inviolabiliter servare studet, sicut orthodoxa et Deicola existens, hoc primum sacrificium omnipotenti Deo offerat, et vice mea ante piissimorum vestigia imperatorum procidat, et terrible judicium Dei in conspectu eorum proponat, quatenus venerabiles iconas in antiquum statum restitui præcipiant, observantes traditiones hujus sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ. Item Apocrisiarii pape dixerunt: Dicat nobis sanctissimus Tharasius patriarcha, si consentit litteris sanctissimi papæ Tharasius patriarcha dixit: Paulus apostolus, quem lux circumfulsit de cœlo (Act. ix), qui genuit nos per Evangelium suum, cum Romanis scriberet; dixit de fide illorum: Fides vestra annuntiatur in universo mundo (Rom. 1). Tale testimonium sequi necessarium est et contradicere non est consilium. Quid ergo Adrianus Roma senioris antistes, cum sit eorum particeps, quibus Apostolus testimonium perhibet, piis imperatoribus et nostris mediocritati scripsit? Confessi sumus, et confitemur, et confitebimus, et sentimus, et corroboramus litteras suas. Item. Apocrisiarii papæ dixerunt: Dicat nobis sancta synodus, si recipiat litteras sanctissimi papæ. Sancta synodus dixit: Sequimur et recipimus, et consentimus. Joannes intercessor orientalium dioceseon dixit: Nunc gaudium ma-

gnum factum est, in lectione sanctorum litterarum sanctissimi papæ Adriani, ad serenesimos imperatores nostros, et ad beatissimum patriarcham Tharasium. *Item.* Constantinus episcopus Cypri dixit: Omnibus modis epistolæ Adriani papæ, quæ missa est ad nos et nostros imperatores et illi quæ missa est ad patriarcham Tharasium consentio, et ita confiteor, et cum fide hac ante tribunal Christi assisteremus.

CAP. 41. — *De damnatione septimæ synodi, quia sine Romana auctoritate acta est. Actione sexta tomo primo, contra falsam synodum septimam.*

Quomodo magna et universalis est synodus, quam nec receperunt, neque consonaverunt ceterarum Ecclesiarum antistites, sed et anathemati tradiderunt? Non habuit cooperatorem Romanum pontificem, aut sacerdotes qui cum eo sunt, neque per canoniam epistolam sicut lex est in synodis; sed neque consentientes habuit orientales patriarchas, id est Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolymitanum et archiepiscopos qui cum eis sunt.

CAP. 42. — *Quod apostolica scdes a via apostolicæ predicationis non deviaverit, nec haereticorum novitibus deciderit. Ex actione quarta sextæ synodi.*

Agatho papa Constantino, Heraclio, Tiberio Augustis. Apostolica Ecclesia hac per gratiam Omnipotens, a via apostolicæ traditionis nullatenus deviassæ ostenditur, neque haereticorum novitibus adversata decidit, sed sicut a principio Christianæ fidei accepit a dominis et principibus suis, sine mutatione usque in finem manebit, juxta Domini et Salvatoris nostri divinam promissionem, dicentes: *Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribaret sicut triticum, ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua* (Luc. xxii). Intelligent ergo serenitas vestra, quoniam Dominus, qui fidem Petri non defecturam promisit ipsum fratres confirmaturum prædictum. Quod apostolicos sacerdotes parvitas meæ prædecessores confidenter semper fecisse omnibus notum est, quos et humilitas mea quamvis inæqualis et minima propter assumptum ex divina virtute ministerium sequi desiderat.

CAP. 43. — *Quod litteris Romani pontificis concilia auctorizentur. Ex actione secundæ synodi Ephesinae.*

Cyrillus episcopus Alexandriae dixit: Suscepta epistola sanctissimi et per omnia beatissimi sancte D sedis et apostolicæ Ecclesie Romanorum episcopi Celestini, cum competenti honore relegatur sancto concilio. Siricius notarius sanctæ catholice urbis Romæ Latine legit. *Item.* Omnes reverendissimi episcopi petierunt interpretari epistolam et legi. Philippus presbyter apostolicæ sedis legatus dixit: Satisfactum est consuetudini, ut littere Apostolicæ sedis in primis Latine legerentur, nunc vero similiter quoniam vestra expedit beatitudine, ut etiam Græce legantur, necessarium est desiderio vestre satisfieri sanctitatis, quam agere curavimus, ut Latina locutio Græce transferatur.

A CAP. 44. — *Quod sicut cardine totum regitur ostium, ita a Petro et successoribus ejus totius Ecclesiæ disponitur emolummentum. Leo IX Michaeli patriarcha Constantinopolitano (epist. 1, c. 10).*

A sede principis apostolorum Petri, Romana videlicet Ecclesia, tam per eumdem Petrum, quam per successores suos, reprobata et convicta atque expugnata sunt omnium haereticorum commenta, et fratribus corda in fide Petri, quæ haec tenet nec deficit, nec usque in finem deficit, sunt confirmata

Item. Romanæ Ecclesiæ facitis præjudicium, de quo nec vobis, nec cuiilibet mortalium licet facere judicium: beatissimo et apostolico pontifice Silvestro divinitus decernente, spiritualique ejus filio Constantino religiosissimo Augusto, cum universa synodo Nicæa approbante ac subscripte, ut summa

B sedes a nemine judicetur, inviolabiliter et inconcusse sibi conservate illo privilegio, quod idem princeps quarto baptismatis sui die devotus contulit pontifici Romano scilicet, ut in toto orbe terrarum sacerdotes ita hunc caput habeant, sicut omnes judices [judicem] regem. Quam sanctorum Patrum reverendam omni mundo sententiam, sicut veraciter divina inspiratione, non humana estimatione promulgatam amplexæ reliquæ universales synodi id est Constantinopolitana prima, consensu pii Augusti et religiosi majoris Theodosii, Ephesina prior, sub juniore Theodosio filio Arcadii; Chalcedonensis, sub imperio divæ memorie Martiani: secunda Constantinopolitana, in praesentia Augusti Justinianii; item tertia Constantinopolitana, rogatu et consensu junioris Constantini, unanimi voluntate concordique verbo et scripto confirmavere sanctam Romanam et apostolicam sedem post Donum Jesum caput esse omnium Ecclesiarum Dei, et hoc debere credi, confiteri et scribi ab omnibus veneratoribus Nicæni concilio. Cujus statutorum usque ad unum iota contemptoribus, districtum anathema cautum est a quinque prefatis et cunctis sanctorum Patrum synodis subsequentibus. *Item.* Dolemus quia prejudicium faciendo summæ sedi, de qua nec judicium facere licet cuiquam hominum, anathema accepistis ab universis Patribus sanctorum omnium conciliorum. *Item.* Apicem celestis dignitatis in beato Petro et in ejus vicariis prudentissimus terrenæ monachie princeps Constantinus intima consideratione reveritus, cunctos usque in finem saeculi successores eidem apostolo in Romana sede pontifices per beatum Silvestrum, non solum imperiali potestate et dignitate, verum etiam insulis et ministris adornavit imperialibus, valde indignum fore arbitrus, terreno imperio subdi, quos divina majestas prefecit celesti. *Item.* Recordamini illius nefandæ synodi, quam voluerunt vocari septimam vestri haeresiarchæ, quorum conspiratione ipsius Domini nostri Iesu Christi, et sanctorum reverendæ imagines aut flammis traditæ sunt, aut aquis submersæ, picturæ vero ex parietibus basilicarum delatae. Quibus quamvis semper restiterit Romanorum pontificum auctoritas, præcunctis tamen sanctis-

simi papae Nicolai ubiis prædicanda libertas, qui per legatos suos, tam pro sacris imaginibus, quam pro depositione beati antistitis Iguatii, et substitutione Photii n neophyti ecclesie Sancte Sophiæ clausit, donec sedis apostolica acquiesceret decretis. *Item.* Cum nullo divino vel humano privilegio honorabilior seu clarior illis Ecclesiis Constantino-politana existat ecclesia, et Antiochenæ atque Alexandrina ob reverentiam principis apostolorum inter alias retentent dignitatis iura; tamen pia mater, Romana scilicet Ecclesia, nolens dilectam filiam dote honorificentia ex toto carere, per beatos prædecessores nostros in aliquot synodis curavit decernere, ut salva principalius et apostolicarum sedium antiqua dignitate, Constantinopolitanus antistes honoraretur sicut civitates regiae quamvis Justinianus religiosus Augustus legibus humanis voluissest astruere, ut post Romanum papam sedeat Constantinopolitana præsul Ecclesie. *Item.* Scit sancta Romana Ecclesia, quia nihil obsunt saluti credentium diversæ pro loco et tempore consuetudines, quando una fides per dilectionem operans uni Deo commendet omnes. *Item.* Absit, ut religiosi principes et orthodoxi atque Christianissima et Deo devota civitas vos in errore vestro audiendos putent, quos potius ad unitatis benum terrorre polestatibus cogere debent, *Item.* Romanæ Ecclesie sedes per Petrum super petram adficata, nec hactenus deficiet in sæcula, Christo Domino rogante pro ea, sicut ipse testatur: *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (*Luc. xxii*). Quo dicto demonstravit fidem fratrum vero defectu periclitandam, sed inconcussa et indeficiente fide Petri, velut firmæ anchoræ subsidio regendam, et in fundamento universalis Ecclesie confirmandam. Quod nemo negat, nisi qui evidenter hæc ipsa veritatis verba impugnat; quia sicut cardine totum regitur ostium, ita et a Petro et successoribus ejus totius Ecclesie disponitur emolumenntum; et sicut cardo immobillis permanens ducit ostium, sic Petrus et successores ejus liberum de omni Ecclesia habent judicium; cum nemo corum debeat mouere sanctum. Unde clerici ejus dicuntur cardinales, cardini utique illi, quo cetera moventur, vicinius adhaerentes. *Item.* Qui-cunque sacerdotes, etsi dispares sunt merito, pares sunt tamen officio. Non potest denegari merito quod debetur officio. Alioquin non staret sacerdotium, si majus aut minus fieret, seu variaretur secundum humanorum varietatem meritorum. Quae de re, fratres, utinam non ad judicium nostrum dicamus. Tales profecto sumus, qualis Petrus, et non sumus qualis Petrus, quia et idem sumus officio, et non idem merito; et quotiescumque lac et lanam, stipendum scilicet et honorificentiam ab ovibus Dei exigimus, nulla meriti nostri ibi fit commemoratio, sed officio nostro debita recompensatio queritur, ac sic meritum Petri non habentes, officium autem Petri exsequentes officio nostro debitos reposcimus

A honores. *Item.* Beatissimus prædecessor noster Gregorius dixit: Nemo nos propter nos in loco Petri despiciat, quia ex cathedra ejus, cui auctore Deo qualescumque præsidemus, debita sibi jura nostra officium reclamat. Frequenter enim solet evenire quod dicimus, ut persona potens despectum suum habeat. Cumque per eum suis vel extraneis aliqua mandat, non despicietur persona servi missi, quia in corde servatur reverentia Domini mittentis, *Item.* Quisquis Romanæ Ecclesie auctoritatem, vel privilegia evacuare, seu imminuere nititur, non hic unius Ecclesie, sed totius Christianitatis submissionem et interitum machinatur.

CAP. 45. — Quod Romana Ecclesia inter omnes primum locum obtinet, Alexandrina vero et Antiochenæ secundum. Nicolaus papa I Michaeli Augusto (epist. 2, vel 8).

Non ergo dicatis nou egisse vos in causa pietatis Romanæ Ecclesie, quæ collecta concilia sua auctoritate firmat, sua moderatione custodit. Unde quedam eorum quia consensum Romani pontificis non habuerunt, valitudinem perdididerunt. *Item,* paulo post. Alexandrinam ecclesiam suam fecerunt sancti apostoli Petrus et Paulus, per beatum scilicet Marcum unius horum filium et discipulum. Hæreditas quippe filii in potestate parentis existit, et gloria discipulæ magistrum sine cunctatione refertur. **B** Fecerat autem beatissimus Petrus præsentia corporali et Ecclesiam Antiochenam jam suam, quæ sicut beatus papa dicit Iunocentius (*epist. 21*), urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa in transitu meruit, ista suscepit quæ [quin] beatum Petrum apud se consummatum gauderet. Per has igitur tres præcipias Ecclesias omnium Ecclesiæ sollicitudo beatorum principum apostolorum Petri et Pauli procul dubio moderamen expectat. Pro quibus Patribus nos divinitus incremento gratiae ministrato nati sumus filii, et constituti (licet indigni, licet eis longe meritis impares) principes super omnem terram, et super universam Ecclesiam. *Item, post multa.* Porro ne dicatis nos præter Ecclesie legem Ignatium vel Photium Romanam venire sanxisse, scitote nos antiqui Patris, et prædecessoris nostri Julii in hoc esse secutos exemplum: qui, juxta quod in epistola sua reperitur, his qui convenerant Antiochiae hoc præcepisse cognoscitur, et Theodoretus historiographus his hoc ipsum verbi ostendit (*Ecclesiastice sue, historiæ, lib. II, c. 3*). **D** Tripartite autem Hist. lib. VI, c. 6: Verum, inquiens, Eusebius ejusque consortes, calumnias in Athanasium factas, Julio Romano pontifici destinaverunt. Qui ecclesiasticam sequens legem, etiam ipsos Romanos venire præcepit, et venerabilem Athanasium ad judicium regulariter evocavit. Ille continuo vocatione facta [evocatione suscepta] venit. Quod si ad hoc dicitis. Ille quidem vocavit, sed ipsi venire contempserunt; audite sequentia, et videbitis utrum in laudem aut vituperium ista sit illis reputata contentio [*forte, contemptu*] Subjunxit enim idem historio-

graphus, dicens : Calumniarum vero sarcinatores Romam quidem profecti non sunt, scientes facile posse suum capi mendacium. Ne ergo dicatis nos præter Ecclesiæ legem præfatos Romanos venire sanxisse, quoniam sicut ab historiographo ecce audistis, beatus Julius et accusatum et accusatores Romanum venire precipit, et venerabilem Athanasium ad judicium regulariter evocavit. Sed illo, qui bonam conscientiam gerebat, nihil reluctans venit; illi vero qui malam, contempserunt, scientes procul dubio, sicut ibi legitur, facile suum capi posse mendacium.

CAP. 46. — *Quod sicut Petro concessum est a Domino ut alii apostolis præmineret, ita ejus sedi. Ex decretis Melchadiis papæ, cap. 2, Hispania episcopis directis.*

Atque hoc privilegium Dominus beato clavigero Petro sua vice solummodo commisit (*Matth. xvii*), quod ejus justæ prærogativum successit sedi futuri hæreditandum atque tenendum temporibus, quoniam et inter beatissimos apostolos fuit quedam discretio potestatis. Et licet cunctorum par electio foret, beato tamen Petro concessum est ut alii præmineret, et eorum quæ ad querelam venirent, causas et interrogaciones prudenter disponeret. Quod Dei ordinatione taliter ordinatum esse credimus, ne omnes posteri eorum cuncta sibi vindicarent, sed semper causæ majores, sicut sunt episcoporum, et potiorum cura negotiorum, ad unam beati Petri principis apostolorum sedem confluenter, ut inde suscipiant finem judiciorum, unde accepérunt initium institutionum, ne quandoque a suo discrepant capite.

CAP. 47. — *De potestate et discretione doctorum. In prima epistola Clementis papæ, verba Petri de Clemente.*

Trado ipsi Clementi a Domino traditam mihi potestatem ligandi et solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit in celis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod oportet [expedit] solvi, tanquam qui ad liquidum Ecclesiæ regulam noverit. Ipsum ergo audite, scientes quia quicunque contrastaverit doctorem veritatis, peccat in Christum, et Patrem omnium exacerbat Deum.

CAP. 48. — *Quod apud Dominum non sententia sacerdotum, sed vita requiratur. Hieronymus lib. III, in xvi cap. Matthæi.*

Quæcumque ligaveritis super terram, etc. Iustum locum episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilium, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur: cum apud Dominum non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur.

CAP. 49. — *Exemplum constituti Constantini imperatoris de insignibus imperialibus Ecclesiæ ccessis.*

(*Dist. 96, c. Constantinus*). Ex testamento constituti nostri concedimus ipsis sanctis apostolis dominis meis beatissimis Petro et Paulo, et per eos

A etiam beato Silvestro patri nostro, summo pontifici et universalis urbis Romæ papæ, et omnibus ejus successoribus pontificibus, qui usque in finem mundi in sede heati Petri erunt sessuri, atque de præsenti contradimus palatum imperii nostri Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum præfertur, atque præcellit palatiis. Deinde diadema, videlicet coronam capituli nostri, simulque phrygium, nec non et superhumerales, videlicet lorum quo imperiale circumdari assolet collum, verum etiam chlamydem purpuream atque tunicam coccineam, et omnia imperialia indumenta: sed et dignitatem imperialium præsidentium, equum conferentes etiam, et imperialia [*Gratianus sic habet*] imperiale præsidentium equitum, conferentes ei etiam imperialia, etc.] sceptra, simulque cuncta signa, atque banda et diversa ornamenta imperialia, et omnem processionem imperialis culminis, et gloriæ potestatis nostræ. Viris etiam reverendissimis clericis, in diversis ordinibus eidem sacrosancta Romana Ecclesiæ servientibus, illud culmen singularis potentie et præcellentie habere sancimus, cuius amplissimus noster senatus videatur gloria adornari, id est, patricios atque consules effici, nec non et cæteris dignitatibus imperialibus eos promulgamus decorari, et siue imperialis extat decorata militia, ita et clerum sanctæ Romanae Ecclesiæ ornari decernimus. *Et paulo post.* Ipse beatissimus papa super coronam clericatus quam gerit, ad gloriam beati Petri omnino ipse ex auro non est passus uti corona. Phrygium vero candido nitore splendidum, resurrectionem Dominicam designans, ejus sacratissimo vertici maibus nostris imposuimus, et tenentes frenum qui ipsius, pro reverentia beati Petri, stratoris officium illi exhibuimus, statuentes eodem phrygio omnes ejus successores singulariter uti in processionibus, ad imitationem imperii nostri. Unde ut non pontificalis apex vilescat, sed magis amplius quam terreni imperii dignitas gloriae potentia [gloria et potentia] decoretur, ecce tam palatum nostrum (ut prælatum est) quam Romæ urbis et omnes Italia seu occidentalium regionum provincias, loca et civitates sæpe fato beatissimo pontifici Patri nostro Silvestro universali papæ contradentes, atque relinquentes ei, vel successoribus suis pontificum potestati, et ditioni firma imperialis censura [Successorum ipsius pontificum potestati et ditioni firma imperiali censura. *Isidorus in conciliis ms.*], per hanc nostram divalem sacram et pragmaticum constitutum, decernimus disponendum, atque juri sanctæ Ecclesiæ Romanae concedimus permanentem [permanentem]. Unde congruum perspeximus nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri ac transmutari regionibus, et in Byzantii provincia, in loco optimo [Byzantiae provincia optimo, etc.] nomini nostro civitatem ædificari, et nostrum illici constilui imperium, quoniam ubi principatus sacerdotum, et Christiana religionis caput ab impe-

B

C

D

ratore cœlesti constitutum est, justum non est, ut illie terrenus imperator habeat potestatem.

CAP. 50. — *De eo si quis ab apostolico falsam detulerit epistolam. Ex capitulis Caroli Magni imperatoris (conc. Tribur., cap. 3).*

(*Dist. 19, c. In memoriam*). In memoriam beati Petri apostoli honoremus sanctam Romanam et apostolicam sedem, ut quæ nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat magistra ecclesiastica rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humanitas, et licet vix ferendum ab illa sancta sede imponatur jugum, feramus et pia devotione toleremus. Si vero (quod non decet) quilibet, sive sit presbyter, sive diaconus aliquam perturbationem machinando, et nostro ministerio insidiando, redarguatur falsam ab apostolica sede detulisse epistolam, vel aliud quod inde non venerit; salva fide, et integra circa apostolicum humilitatem, penes episcopum sit potestas, utrum eum in carcere aut in aliam detrudat custodiam, usquequo per epistolam aut per idoneos sue partis legatos apostolicam interpellat sublimitatem, ut potissimum sua sancta legatione dignetur decernere, quid de talibus justo ordine lex Romana statuat definiere, ut et is corrigitur, et ceteris modus impouatur.

CAP. 51. — *Pactum constitutionis imperatoris Ludovici primi cum Romanis pontificibus.*

(*Dist. 63, c. Ego Ludovicus*). Ego Ludovicus imperator Augustus, statuo et concedo per hoc pactum confirmationis nostræ tibi beato Petro principi apostolorum, et per te vicario tuo domino Paschali summo pontifici, et successoribus ejus in perpetuum, sicut a prædecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate, et ditione tenuistis et dispositis civitatem Romauam, cum ducatu suo, et suburbanis atque viculis omnibus, et territoriis ejus, montanis et maritimis littoribus et portibus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis ac viculis [villis legit Gratianus] in Tuscia partibus. *Item*. Quando divina vocazione hujus sacratissimæ sedis pontifex de hoc mundo migraverit, nullus ex regno nostro aut Francus, aut Longobardus, aut de qualibet gente homo sub nostra potestate constitutus, licentiam habeat contra Romanum aut publice aut privatim veniendi, vel electionem faciendi, nullusque in civitatibus vel territoriis ad Ecclesias beati Petri apostoli potestatem pertinentibus aliquod malum propter hoc facere præsumat; sed licet Romanis cum omni veneratione, et sine qualibet perturbatione, honorificam suo pontifici exhibere sepulturam, et eum quem divina inspiratione, et beati Petri intercessione omnes Romani uno consilio atque concordia, sine aliqua promissione ad pontificatus ordinem elegerint, sine qualibet ambiguitate vel contradictione moro canonico consecrare. Et dum consecratus fuerit, legati ad nos, vel ad successores nostros reges Francorum dirigantur, qui inter nos et illum amicitiam, et charitatem ac pacem socient.

A CAP. 52. — *Constitutum primi Henrici, et primi Otttonis cum Romanis pont.*

(*Dist. 63, cap. Constitutum*). Ut nullus missorum nostrorum, cujuscunque expeditionis argumentum componere, in electione Romani pontificis audeat, omnino prohibemus. *Item, Ibidem*. In electione Romanorum pontificum neque liber neque servus ad hoc venire præsumat, ut illis Romanis quos ad hanc electionem, per constitutionem sanctorum Patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum. Quod si quis contra hanc nostram constitutionem præsumperit, exsilio tradatur.

B CAP. 53. — *In quibus civitatibus sint primates vel patriarchæ. dnacletus papa in secundo decreto suo.*

(*Dist. 99, cap. Provinciæ*). Provinciæ autem multo ante Christi adventum tempore divisæ sunt maxima ex parte, et postea ab apostolis et beato Clemente prædecessore nostro ipsa divisio est renovata. Et in capite provinciarum [renovata est in capite provinciarum, etc.], ubi dudum primates leges erant saeculi, ac prima judicaria potestas, ad quos qui per reliquias commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad aulam imperatorum vel regum confugere non poterant, vel quibus permisum non erat, confugiebant pro oppressionibus vel injustitiis suis, ipsosque appellabant quotiescumque opus erat, sicut in lege eorum præceptum [scriptum] erat. Ipsis quoque in civitatibus vel locis nostris patriarchas, vel primates qui unam formam tenent, licet diversa sint nomina, leges divinæ et ecclesiastice poni, et esse jussunt, ad quos episcopi (si necesse fuerit) confugerent, eosque appellarent: et ipsi primatum nomine fruerentur, et non alii. Reliquæ vero metropolitanæ civitates que minores judices habebant (licet maiores comitibus [comitibus] essent) haberent metropolitanos suos, qui prædictis juste obedirent primatibus, sicut et in legibus saeculi ordinatum erat, qui non primatum, sed aut metropolitanorum aut archiepiscoporum nomine fruerentur. Et licet singulæ metropoles civitates, suas provincias habeant, et suos metropolitanos habere debeant episcopos, sicut prius metropolitanos habebant judices saeculares, primates tamen ut præfixum est, et tunc et nunc habere jussæ sunt, ad quos post sedem apostolicam summa negoti conveniant, ut ibidem quibus necesse fuerit relevantur, et justa restituantur, et hi qui injuste opprimuntur juste reformatur atque fulciantur, episcoporumque causæ et summorum negotiorum judicia, salva apostolica sedis auctoritate, justissime terminentur.

C CAP. 54. — *Qui sint primates. Anitus (Anicetus) papæ episcopis Galliz.*

(*Dist. 99, cap. Nulli archiepiscopi*). Nulli archiepiscopi primates vocentur, nisi illi qui primas tenent civitates, quarum episcopos apostoli, et successores apostolorum, regulariter patriarchas et primates esse constituerunt, nisi aliqua gens deinceps

ad fidem convertatur, cui necesse sit propter eorum multitudinem primatim constituit. Reliqui vero qui alias metropolitanas sedes adepti sunt, non primates, sed metropolitani nominentur. (9, q. 3, c. Si autem aliquis.) Si autem aliquis metropolitanorum inflatus fuerit, et sine omnium provincialium praesentia vel consilio episcoporum aut eorum, ut alias causa nisi eas tantum, que ad propriam suam pertinent parochiam agere aut eos gravare voluerit, ab omnibus districte corrigitur, ne talia deinceps presumere audeat. Si vero incorrigibilis eisque inobediens apparuerit, ad hanc apostolicam sedem, cui omnium episcoporum judicia terminare precepta sunt, ejus contumacia referatur, ut vindicta de eo fiat, ut ceteri timore habeant. Si autem propter nimiam longinquitatem, aut temporis incompatitatem, vel itineris asperitatem grave ad hanc apostolicam sedem ejus causam deferre fuerit, tunc ad eum primatim causa deferatur, et penes ipsum hujus sanctae sedis auctoritate judicetur. Similiter, si aliquis episcoporum proprium metropolitanum suspectum habuerit, apud primatim diocesos, aut apud hanc apostolicam sedem audiatur.

CAP. 55. — *Quod inimici accusatores esse non possunt. Nicolaus papa Michaeli Augusto (epist. 2, vel. 8).*

Placuit sanctae synodo episcoporum qui Constantinopolium concurrerunt, ne sine discussione admittantur accusatores, nec omnibus precipiatur accusationes facere, contra dispensatores Ecclesiarum. Veniamus ad sanctam Chaceldonensem synodum, et quid nobis de Athanasio Perrenorum referrat episcopo audiamus. Is enim antites tertio evocatus ad synodum, quia non occurrit, a patriarcha suo canonice condemnatus exstiterat. Sed solum, quia cum vocaretur ad synodum, quod inimicus esset ipse qui iudicabat, clamavit a sancta Chaceldonensi synodo ad causas illatas sibi examinandus reservatur et, nisi denuo convinceretur, recipere ecclesiam propriam judicatur. Quod si Athanasius a patriarcha suo depositus, quia de inimicitia ejus conquestus est, iterat ad judicium renovandum dirigitur, et nisi manifesta sibi officianta crimina sue reddi Ecclesiae praecipitur: quanto magis Ignatius, qui non a patriarcha, sed ipse potius existens patriarcha, minime debuit Ecclesia propria inimicis et suspectis iudicibus decernentibus expoliari? Quod quamvis factum sit, multo magis quam Athanasius, inimicorum soluto iudicio, sua debuerat ab Ecclesia recipi. Veniat et facundissimus noster papa Gelasius, haereticorum expugnator fortissimus, et quod de Constantinopolitanis episcopis, more solito tunc ægrotantibus dixit, etiam robis nunc edisserat. Quero, inquit, ab his, iudicium quod pretendunt, ubi possit agitari? an apud ipsos, ut iidem inimici testes sint et iudices? Sed tali iudicio nec humana debent committi negotia. Quod si iudicio, ubi iidem sunt inimici qui iudices, nec humana debent com-

A mitti negotia [judicia]; quanto minus divina, id est ecclesiastica? Qui sapiens est intelligat. Et revera hinc Justinianus imperator piis [pius] legibus suis promulgasse dignoscitur, dicens: Liceat ei qui suspectum judicem habet [putat], antequam lis inchoetur, eum recusare, ut ad alium recurratur. Nam quodammodo naturale est suspectorum judicum insidias declinare et inimicorum judicium vel fugere. Hinc sanctus Joannes os aureum concilii contra se congregati renuit intrare collegium. (*Joannes Chrysostom. 19, c. 2.*)

CAP. 56. — *De jure primatum. Nicolaus Radulfo Bituricensi archiepiscopo.*

(9, q. 3, c. *Conquestus.*) Conquestus est apostolatus nostro frater Sigebodus archiepiscopus Narbonensis, quod clericos suos eo invito ad judicium tuum venire compellas, et de rebus ad Ecclesiam suam pertinentibus, eo inconsulto, quasi jure patriarchatus tui disponas, cum et neque antiquitas (cui Patres sanxerereverentiam) habeat, et auctoritas sanctorum canonum penitus interdicat, nisi forte pro causis quas apud se terminare non possunt, ad te quasi ad patriarcham suum provocaverint, vel si episcopus suus decesserit, res Ecclesiae sue iudicio tuo dispensari voluerint. Primates enim vel patriarchas nihil privilegi habere præ ceteris episcopis, nisi quantum sacri canones concedunt, et prisca consuetudo illis antiquitus contulit, definimus; ita ut secundum Nicenas regulas sua privilegia serventur Ecclesiis, præterquam si apostolica sedes aliquam Ecclesiam, vel rectorem ipsius quolibet speciali privilegio decreverit honorare.

CAP. 57. — *Quod papa primæ sedis episcopus vocandus est. Ex conc. Africano, cap. 5 (conc. Carth. iii, cap. 26).*

(*Dist. 99, cap. Primæ sedis.*) Ut primæ sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum primæ sedis episcopus.

CAP. 58. — *Quod bipertitus sit ordo sacerdotum. Ex epist. Anacleti papæ tertia, missa omnibus episcopis et ceteris sacerdotibus (cap. 1).*

Sacerdotum, fratres, ordo bipertitus est, et sicut Dominus illum constituit, a nullo debet perturbari. Scitis autem apostolos a Domino esse electos et constitutos, et postea per diversas provincias ad prædicandum dispersos. Cum vero messis cepit crescere, videns paucos esse operarios, ad eorum adiumentum septuaginta eligi præcepit discipulos (*Luc. x.*). Episcopi vero apotolorum, presbyteri quoque septuaginta discipulorum locum tenent (*Dist. 8, cap. Episcopi non in.*). Episcopiam non in castellis aut in modicis civitatibus debent constitui, sed presbyteri per castella, et per modicas civitates atque villas debent ab episcopis ordinari et poni, singuli tamen per singulos titulos suos. Amplius quam isti duo ordines sacerdotum, nec nobis a Deo collati sunt, nec apostoli docuerunt.

CAP. 59. — *Ut non laici, nec neophyti, nec bigami, nec viduarum mariti, sed irreprehensibiles ordinen-*

tur episcopi. Ex decretis Leonis papæ I (ep. 82, A cibus asserat, id est Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum esse Deum confirmans, totamque in Trinitate Deitatem coessentialm, et consubstantiam, et coæternam, et coomnipotentem prædicans, singulamque in Trinitate personam [si singulas quasque in Trinitate personas] plenum Deum, et totas tres personas unum Deum, si incarnationem divinam, non in Patre neque in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum credit, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine boninis matris filius, Deus verus ex Patre, homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationabilem, simul in eo utramque naturam, id est hominis et Dei : una persona, unus filius, unus Christus, unus Dominus creator omnium [creaturarum], quæ sunt, et auctor, et rector, et Deus cum Patre et Spiritu sancto : qui passus sit vera [sit pro salute nostra vera, etc.] carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis sua resurrectione, et vera animæ resumptione, in qua veniet judicare vivos et mortuos. Quærendum est etiam ab eo, si Novi et Veteris Testamenti, id est legis, et prophetarum, et apostolorum unum eundemque credit auctorem Deum; si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium suum factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credit hujus quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem; si credit judicium futurum, et receptuos singulos pro his quæ in carne [hac carne] gesserunt, vel pœnas vel præmia; si nuptias improbat; si secunda matrimonia non condemnet; si carnium præceptionem non culpet, si in pœnitentibus reconciliatis communicet; si in baptismismo omnia peccata, id est tam illud originale contractum, quam illa quo voluntarie admissa sunt dimittantur; si extra Ecclesiam catholicam nullus salvetur. Cum in omnibus his examinatus, pleniterque instructus repertus fuerit, tunc ordinetur episcopus.

CAP. 60. — *Ut dum episcopus eligitur, si contradictores habuerit, quinque episcopi ad examinando eos convenient. Ex concilio Africano, cap. 17 (et in conc. Carth. iii, c. 40).*

Sed et illud est statuendum, ut quando ad eligendum episcopum convenerimus, si qua contradicatio fuerit oporta (quia talia facta sunt apud nos) non presumant ad purgandum eum qui ordinandus est, tres episcopi, sed postulentur ad numerum supradictorum (si haberit possint) unus vel duo in eadem plebe cui ordinandus est, et discutiantur [duo vel tres : et in eadem plebe, cui ordinandus est, discutiantur, etc.] primo personæ contradicentium ; postremo etiam illa quæ objiciuntur pertractentur. Et cum purgatus fuerit, sub conspicuo publico ita datum ordinetur. Si hoc cum vestrae sanctitatis animo concordat, roboretur vestra dignitatis responsione. Ab universis episcopis dictum est : Satis placet.

CAP. 61. — *Ue nemo episcopus ordinetur nolente clero et populo. Ex decretis Celestini papæ, cap. 18 (epist. 2 ad episc. Galliæ, cap. 5).*

(*Dist. 61, cap. Nullus.*) Nullus invitis detur episcopus; cleri plebis et ordinis consensu et desiderium requiratur. Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitatis ipsius clericis, cui est episcopus ordinandus, nullus dignus (quod evenire non credimus) poterit inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de Ecclesiis alienis merito præferantur. Habeat ergo unusquisque suæ frumentum militiæ in Ecclesia, in qua suam per omnia officia peregit ætatem. In aliena stipendia alius minime obrepat, nec alii debitam, alter sibi audeat vindicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari, et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare : qui etsi non debitum episcopatus præmium, vel liberum de eo, qui eos recturus est, debent habere iudicium.

CAP. 62. — *Quod prius examinari debeant qui episcopi sunt ordinandi. Ex concilio Carthaginensi iv, cap. 1.*

(*Dist. 23, cap. Qui episcopus.*) Qui episcopus ordinandus est, ante examinetur si natura prudens est, si dolilis [docibilis], si moribus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper sui negotiis eavens, si humili, si affabilis, si misericors, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scriptuarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus. Et ante omnia fidei documenta verbis simpli-

B Cator, et rector, et Deus cum Patre et Spiritu sancto : qui passus sit vera [sit pro salute nostra vera, etc.] carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis sua resurrectione, et vera animæ resumptione, in qua veniet judicare vivos et mortuos. Quærendum est etiam ab eo, si Novi et Veteris Testimenti, id est legis, et prophetarum, et apostolorum unum eundemque credit auctorem Deum; si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium suum factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credit hujus quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem; si credit judicium futurum, et receptuos singulos pro his quæ in carne [hac carne] gesserunt, vel pœnas vel præmia; si nuptias improbat; si secunda matrimonia non condemnet; si carnium præceptionem non culpet, si in pœnitentibus reconciliatis communicet; si in baptismismo omnia peccata, id est tam illud originale contractum, quam illa quo voluntarie admissa sunt dimittantur; si extra Ecclesiam catholicam nullus salvetur. Cum in omnibus his examinatus, pleniterque instructus repertus fuerit, tunc ordinetur episcopus.

CAP. 63. — *Ut episcopi diligentissime probentur priusquam ordinentur. Ex conc. Aurielanensi, cap. 7 [12].*

Ut episcopi, Judicio metropolitanorum, et eorum episcoporum, qui circumcircum sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem, ii videlicet, qui plurimo tempore probantur tam verbo fidei quam rectæ conversationis exemplo.

CAP. 64. — *Quod populo non liceat sacerdotum electiones per se facere. Ex concilio Bracar. cap. 1.*

(*Dist. 63, c. Non licet.*) Non licet populo electionem facere per se eorum qui ad sacerdotium probantur [promoventur], sed in judicio episcoporum esse debet ut ipsi eum qui ordinandus est probent, si in sermone, et fide, et spirituali vita eductus sit.

CAP. 65. — *Quod non habeantur episcopi, quos nec clerici, nec populus elegerit, nec comprovinciales episcopi consecrarent. Leo Rustico Narbonensi epistola 90.*

(*Dist. 62, c. Nulla ratio.*) Nulla ratio sinit, ut in-

ter episcopos habeantur qui nec a clericis sunt electi, nec a plebeis expetiti, nec a co-provincialibus episcopis cum metropolitanis iudicio consecrati. Unde, cum saepe quaestio de male accepto honore nascatur, quis ambigat quoquaquam istius esse tribendum quod non docetur fuisse collatum? (1, q. 1, c. *Si qui clerici.*) Si qui autem clerici ab ipsis pseudoepiscopis in eis Ecclesiis ordinati sunt, quae ad proprios episcopos pertinebant, et ordinatio eorum cum consensu et iudicio praesidentium facta est, potest rata haberi, ita ut in ipsis Ecclesiis perseverent, aliter autem vana habenda est consecratio, quia nec loco fundata est, nec auctoritate munita.

CAP. 66. — *Quod nullus ordinandus est episcopus nisi ex conventione.* Ex Aurelianensi concilio. cap. 2.

Nullus ordinandus est episcopus, nisi convocatis clericis et parœcianis, et in unum consentientibus.

CAP. 67. — *Quod canes magis, quam principes nominentur, qui assumpto regimine superbiant. Origenes.*

Quidam assumpta Ecclesia et rebus divinis, elevantur, et cunctos fastu superbis parvipendunt, hi canes magis, quam principes nominantur.

CAP. 68. — *Item de superbientibus episcopis.* Ex dictis Gregorii et Pauli apostoli.

Humilis debet episcopus esse, gradum enim manusuetudinis accepit, non superbis, Paulus dicit: Debet hujusmodi homini mansuetum esse, non elatum, non superbum (*Tit. 1*).

CAP. 69. — *Quod ordinationes episcoporum apostolica auctoritate a cunctis co-provincialibus fieri debeant.* Ex epistola secunda Anacleti papæ scripta episcopis Italizæ.

(*Dist. 64, c. Ordinationes.*) Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica ab omnibus qui in eadem fuerint provincia, sunt celebrandæ. Qui simul convenientes scrutinium diligenter agant, jejuniunumque convenientibus precibus celebrent, et manus cum sanctis Evangelis quæ predicaturi sunt impontentes, Dominica die hora tertia orantes, sacra que unctione exemplo prophetarum et regum, capita eorum (more apostolorum et Mosis) ungentes, quia omnis sanctificatio constat in Spiritu sancto, cuius virtus invisibilis sancto est chrismati permista, hoc ritu solemnem celebrent ordinationem. Quod si omnes simul convenire minime potuerint, assensum tamen suis precibus et scriptis prebeat, ut ab ipsa ordinatione animo non desint. Porro et Hierosolymitanorum primus archiepiscopus, beatus Jacobus, qui justus dicebatur, et secundum carnem Domini nuncupatus est frater a Petro, Jacobo et Joanne apostolis est ordinatus, successoribus videlicet formam danteis eorum, ut minus quam tribus episcopis, reliquisque omnibus assensum præbentibus, nullatenus ordinetur, et cum communī voto ordinatio celebretur.

CAP. 70. — *Ne laicus fiat episcopus ante 30 annos, vel ante anni conversionem.* Ex concilio Arelatensis III, sub finem cap. 1.

Episcopatus vero vel presbyterii honorem nullus

A laicus ante anni conversionem, vel ante triginta annos accipiat.

CAP. 71. — *De laicis non temere faciendois episcopos.* Ex concilio Sardicensi, cap. 13.

(*Dist. 61, c. Osius episcopus.*) Osius episcopus dixit: Elboc necessarium arbitror ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex administratione episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur, nisi ante lectoris munere, et officio diaconi aut presbyteri fuerit perfunctus, et ita per singulos gradus (si dignus fuerit) ascendet ad culmen episcopatus. Potestenim per has promotiones, que habebunt ubique proximum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate et verrecundia. Et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur; quia conveniens non est, nec ratio vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur, aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est, maxime cum et magister gentium beatus Apostolus, ne hoc fieret denuntiasse et prohibuisse videatur (*1 Tim. III*); sed hi quorum per longum tempus, examinata sit vita, et merita fuerint comprobata.

CAP. 72. — *Quod per gradus ecclesiasticos ad episcopatus debeat officium perveniri.* Ex decretis Cœlestini papæ Galliarum episcopis missis (epist. 2 ad epist. Gallie cap. 3).

(*Dist. 5°, c. Ordinatos.*) Ordinatos vero quosdam, fratres charissimi, episcopos qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tantæ dignitatis fastigium fuerint instituti, contra Patrum decreta, hujus usurpatione, qui se haec recognoscit fecisse, didicimus: cum ad episcopatum his gradibus, quibus frequentissime cautum est, debeat perveniri, ut minoribus initiati officiis ad majora firmentur. Debet enim ante esse discipulus, quisquis doctor esse desiderat, ut possit docere quod didicit. Omnis vitæ institutio, hac ad id quo tendit, se ratione confirmat. Qui minime literaris operam dederit, præceptor esse non potest literarum. Qui non per singula stipendia creverit, ad meritum stipendiū ordinem non potest pervenire. Solum sacerdotium inter ista, rogo, vilius est, quod facilius tribuitur, cum difficultius impleatur. *Item de eodem.* Ex Beneventura synodo Urbani papæ, capitulo primo. (*Dist. 60, c. Nullus in episcopatum.*) Nullus in episcopatum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens inventus est. Sacros autem ordines dicimus diaconatus et presbyteratus: hos siquidem solos primitiva legitur Ecclesia habuisse; super his solis præceptum apostoli habemus (*1 Tim. III*). Subdiacones vero, quia et ipsi altariibus administrant, opportunitate exigente concedimus, sed rarissimo, si tamen spectata sint religiosus et scientiæ, quod ipsum sine Rom. pontificum vel metropolitani licentia non fiat.

CAP. 73. — *Ut laicam communionem non accipiat qui per ambitionem episcopatum acceperit.* Ex concilio Sardicensi, cap. 2.

Osius episcopus dixit: etiam si talis aliquis existenter temerarius, ut fortassis talem excusationem

afferens, asseveret quia litteras populi acceperit, A cum manifestum sit potius potuisse plures præmio et mercede corrumpi eorum, qui sinceram fidem non habent, ut clamarent in Ecclesia, et ipsum petere viderentur episcopum, omnino bas fraudes damnandas esse arbitror, ita ut ne laicam in fine communionem talis accipiat. Si vobis omnibus placet, statuite. Synodus respondit: Placet.

CAP. 74. — *Quod episcopus esse non possit qui nesciente metropolitano consecratus fuerit. Ex concilio Arelatensi. II, cap. 6.*

Illud autem ante omnia claret, quod eum quis sine conscientia metropolitani constitutus fuerit episcopus, juxta magnam synodum esse episcopum non debere.

CAP. 75. — *Ne episcopi per Simoniacam heresim regiminis locum obtineant. Ex Meldensi concilio, B cap. 43.*

(1, q. 7, c. Cavendum.) Cavendum, et summopere est præcavendum, ac per virtutem sanguinis Christi interdicendum episcopis, et regibus, et omnibus sublimioribus potestatibus atque cunctis fautoribus et electoribus quorumcunque, atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per Simoniacam heresim regiminis locum obtineat, quacunque fauione, calliditate, promissione, seu commoditate, aut denatione per se, aut per submissam personam, cum Spiritu sanctus inter cetera documenta per os dicat Gregorii (epist. 110 lib. vii) : Cur non videtur, cur non perpenditur, quia benedictio illi in maledictionem convertitur qui ad hoc ut fiat hæreticus ordinatur? Item. Quis quis contra hanc Simoniacam et neophytorum hæresim vehementer pro offici sui consideratione non arserit, cum Simone mago se non dubitet habere portionem, qui primus commisit hoc piacularum flagitium. Et alibi (epist. 51, seu c. 95, l. iv) : Quis quis hoc pretio studet accipere, non esse sacerdos, sed dici tantummodo inaniter concupiscit. Et alibi (epist. 9) : Dolens, inquit, dico, gemens deuuntio, quia sacerdotium quod apud vos intus cecidit, foris diu stare non potuit.

CAP. 76. — *De his qui pretio sacram mercati sunt dignitatem. Ex epistola Gelasi papæ (ep. 9, c. 26).*

(1, q. 1, c. Quos constiterit.) Quos constiterit indignos meritos, sacram mercatos esse pretio dignitatem (Act. viii), convictos oportet arceri, quia dampnum pariter et accipientem damnatio Simonis, quam sacra lectio testatur, involvit.

CAP. 77. — *De eadem re. Ex epistola Hormisdæ papæ (cap. 25, c. 2).*

Iloe itaque ad priora conjungimus, ne benedictio per impositionem manus, quæ a Deo esse creditur, pretio comparetur, quia Simon Magus spiritum sanctum volens pretio mercari apostoli Petri fuit detestatione percessus.

CAP. 78. — *Item de eadem re. Ex canone Apostolorum, cap. 30 [29].*

Si quis episcopus aut presbyter, aut abbas [diaconus] per pecuniam hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur ipse et ordinator ejus, et a communione

A sancta modis omnibus abscidatur, et si anathema, sicut Simon Magus a Petro.

CAP. 79. — *Erga Simoniacos nullam misericordiam servandam. Nicolaus junior synodos præsidiens in Constantinopolitana ecclesia dixit.*

(1, q. t, c. Erga Simoniacos.) Erga Simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendum esse decernimus, sed juxta canonum sanctiones, et sanctorum Patrum decreta eos omnino damnamus, ac deponendo eos apostolica auctoritate saucimus. Item. De cetero, si quis in posterum ab eo quem Simoniacum esse non dubitat, se consecrari permiserit, et consecrator et consecratus non disparem damnationis sententiam subeat, sed et uteque depositus pœnitentiam agat, et privatus a propria dignitate persistat.

CAP. 80. — *Quod si romanus pontifex Simoniace, et sine consensu cardinalium intrusus fuerit, ab eis excommunicandus, et humano etiam iudicio a sede pellendus sit. Ibid, cap. 2.*

Si quis pecunia aut gratia humana, aut populari seu militari tumultu, sine concordi et canonica electione et benedictione cardinalium, episcoporum ac deinde sequentium ordinum religiosorum, apostolicæ sedi fuerit intronizatus, non papa vel apostolicus, sed apostaticus habebatur: licet que cardinalibus, episcopis cum religiosis et Deum timentibus clericis et laicis invasorem, etiam cum anathemate et humano auxilio et studio a sede apostolica repellere, et quem dignum judicaverint præponere. Quod si hoc intra urbem perfidere nequierint, nostra auctoritate extra urbem congregati in loco quo eis placuerit, eligant quem dignorem et utiliorem apostolicæ sedi perspexerint, concessa ei auctoritate regendi et disponendi res ad utilitatem sanctæ Romanae Ecclesie, secundum quod ei melius videbitur, juxta qualitatem temporis, quasi jam omnino intronizatus sit.

CAP. 81. — *Qualiter judicandi sint qui Simoniace ordines accepérint. Ex decretis Gregorii papæ VII, cap. 11.*

(1, q. 1, c. Ordinationes.) Ordinationes quæ interveniente pretio vel precibus, vel obsequio ea intentione impenso alicui persone, vel quæ non communis consensu cleri et populi secundum canonicas sanctiones sunt, et ab his ad quos consecratio pertinet, non comprobantur, falsas esse dijudicamus; quoniam qui taliter ordinantur, non per ostium intrant, id est per Christum, sed ut ipsa Veritas testatur, fures sunt et latrones (Joan. xii).

CAP. 82. — *Quod ordinatores Simoniacorum simul cum ipsis damnandi sunt. Ex Toletano conc. vi, cap. 4.*

Quicunque Simonis imitator, Simoniace quoque haeresis existiter sectator, ut ecclesiasticorum ordinum gradus non dignitate morum obtineat, sed munerum inipsione conquerat, et per oblata munera capiat, quibus hanc nec rationis ordo, nec dignitas morum ulla commendat: talis inventus, scelerum apices ordinum nullo modo adipisci permittatur; sed et si adeptus fuerit, communione priva-

tus cum ordinatoribus suis proprietariorum bonorum A tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum nullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit.

CAP. 83. — *Ut qui Simoniace a Simoniaciis munera accepint, si clerici fuerint honoris amissione multentur, si laici anathemate damnentur. Ex Tolet. concilio viii, cap. 3.*

(1, q. 1, c. *Reperiuntur.*) Quicunque propter accipiendoam sacerdotii dignitatem quodlibet præmium fuerit detectus obtulisse, ex eodem tempore se novavit anathematis opprobrio condemnatum, atque a participatione Christi corporis et sanguinis alienum, ex quo illum constat execrabilis Christo perpetrasse flagitium. Quod si aliquis existiterit qui accuset, ille qui hunc ordinem munerum fuerit datione lucratus, et suscepti honoris gradu privetur, et in monasterio sub perenni penitentia religetur; illi vero qui pro causa hac munerum acceptores extiterint, si clerici fuerint, honoris amissione multentur, si vero laici, anathemate perpetuo condemnentur.

CAP. 84. — *Quid episcopus vovere debeat ordines accepturus. Ex Tolet. concilio ix, cap. 10.*

Unusquisque qui ad ecclesiasticos gradus est accessus, non ante honoris consecrationem accipiat, quam placiti sui innovatione promittat, ut fidem catholicam sinceri cordis devotione custodiens, juste et pie vivere debeat, et in nullis operibus suis canonice regulis contradicat, atque ut debitum per omnia honorem atque obsequiu reverentiam præeminenti sibi unicuique dependat.

CAP. 85. — *Ut nullus pro gradu sacerdotii conferendo, nec ante, nec post munus sine periculo exigit. Ex Bracarense concilio iii, cap. 7.*

(1, q. 1, c. *Qui per pecuniam.*) Quicunque pro conferendo cuiquam sacerdotii gradu, aut munus quodcumque, aut promissiones munera sunt antequam ordinatur acceperit, vel etiam postquam ordinatus fuerit, in aliquo se pro hoc ipso præsumperit munerari, sive ille qui dederit, sive qui acceperit, juxta sententiam Chalcedonensis concilii gradus seu periculum substinebit (cap. 2).

CAP. 86. — *Quod Simonia alia ab obsequio, alia a manu, alia a lingua sit. Gregorius in codice quadrangulo homiliarium., hom. 4.*

(1, q. 1, c. *Sunt nonnulli.*) Columbas vendere, est impositiunem manus, qua Spiritus sanctus datur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare. Sed sunt nonnulli, qui quidem nummorum præmia ex ordinatione non accipiunt, sed tamen sacros ordinis pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis sollemmodo retributionem querunt. Hi nimur quod gratis acceptum est, gratis non tribuunt (Matth. x), quia de impenso officio sanctitatis, nummum favoris expectunt. Unde bene cum virum justum describeret propheta, ait: *Qui excutit manus suas ab omni munere* (Isa. xxxiii): Neque enim dicit: *Qui excutit manus suas a munere;* sed adjunxit, *ab omni.* Quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subiectio indebita impensa; munus a manu, pecunia; munus a lingua, favor. Qui ergo sacros ordines tribuit,

A tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum nullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit.

CAP. 87. — *Quod columbas vendunt, qui manus impositionem ad pretium distribuunt. Ibidem homilia.*

No nullos vestrum cum præmiis ordinationes facere cognovimus, spiritualem gratiam vendere, et dealiens iniquitatibus cum peccati damno temporalia lucra cumulare. Cur ergo ad memoriam vestram non redit, quod vox Dominicæ precipientis dicit: *Gratis accepistis, gratis date?* (Matth. x.) Cur non ante mentis oculos revocatis quod templum Redemptor noster ingressus, cathedras vendentium columbas everit, et nummulariorum effudit æs? (Matth. xxi.) Qui namque sunt in templo Dei hodie, qui columbas vendunt (Joan. ii), nisi qui in Ecclesia pretium de impositione manus accipiunt, per quam videlicet impositionem Spiritus sanctus cœlitus datur? Columba igitur venditur, quia manus impositionis, per quam Spiritus sanctus accipitur, ad pretium datur. Sed Redemptor noster cathedras vendentium columbas everit, quia talium negotiatorum sacerdotium destruit. Hinc est enim quod sacri canones Simoniace haeresim damnant, et eos a sacerdotio privari præcipiunt, qui de largientis ordinibus pretium querunt. Cathedra ergo vendentium columbas everitur, quando hi qui spiritualem gratiam vendunt, vel ante humanos, vel ante Dei oculos sacerdotio privantur.

CAP. 88. — *De eadem re. Homilia 39.*

(1, q. 3, c. *Videntes.*) Videntes et ementes de templo eliminat Christus, quia vel eos qui pro munere impositionem manum tribuunt, vel eos qui donum Dei emere nituntur, damnat. *Item, ibidem* In templo videntes sunt, qui hoc quod quibusdam jure competit, ad præmium largiuntur. Justitiam enim vendere est, banc pro præmii acceptance serbare. Ementes vero in templo sunt, qui dum hoc quod justum est proximo persolvere nolunt, dumque rem jure debitam facere contemnunt, dato patronis pretio [præmio] emunt peccatum.

CAP. 89. — *De episcopo Simoniace ordinato. Gregorius Maximino [Maximo] præsumptori Ecclesie Salonianæ (lib. v regist., epist. 3).*

Pervenit ad nos, quod per Simoniace haeresim fueris ordinatus, sed et alia de multa hic dicta sunt, de quibus unum quam maxime fuit, propter quod necesse habuimus, summopere per scripta nostra prohibere, ne missarum solemnia celebrare debuisses.

CAP. 90. — *Ut dignus vita et moribus ad sacros ordines eligantur. Gregorius Brunichildæ regina Francorum (lib. vii regist., epist. 5).*

Christianitatis vestrae sollicitudo diligenter invigilet, ut nullum qui sub vestro regno est, ad sacram ordinem ex datione pecuniae, vel quarumlibet patrocinio personarum, seu proximitatis jure patiatur accedere, sed ille ad episcopatus vel alterius sacri

ordinis officium eligatur, quem dignum vita et A gratis datur, ideo gratia vocatur. Ergo si gratis gratia datur, et auro non estimatur, a te cur gratia pecunii comparatur? Respondit: Non, inquit, mihi daretur, si pecunia non emeretur; nec episcopus suissem ordinatus, si pecunias non dedisset. Ergo, ut appareat ex responsionibus tuis, gratiam cum ordinareris non acceperisti, quia gratuito eam non meruisti. Et ideo, frater, si gratiam non acceperisti, quomodo episcopus offici potuisti? Nam et ad discipulos suos Dominus ait: *Gratis accepistis, gratis date* (*Math. x.*) Cur ergo gratuitam gratiam estimasti te pretio possidere? Nam, ut video, aurum dans perdidisti, et sanctam gratiam non acquisti.

CAP. 91. — *Ut nullus sacros ordines emat, nec aliquis ex laico habitu ad regimen Ecclesie perveniat.* *Gregorius Syagrio, Betherio, Virgilio, et Cistercio episcopis aparibus* (*tib. vii regist., epist. 3.*)

Fraternitatem vestram (auctore Deo) volumus synodum congregare, atque in ea reverendissimo fratre nostro Aregio [Syagrio] coepiscopo, et dilectissimo filio nostro Cyriaco abate mediantibus, omnia que sancti canonibus (sicut prediximus) sunt adversa, districte sub anathematis interpositione damnentur, id est ut nullus pro adipiscendis ordinibus ecclesiasticis dare aliquid commodum presumat, vel pro datis accipere; neque ex laico habitu quisquam repente audeat ad locum sacri regiminis pervenire; neque ut aliae mulieres cum sacerdotibus habent, nisi que sacris canonibus sunt permissee.

CAP. 92. — *De Simoniaca pravitate extirpanda.* *Gregorius Theodosiro regi Francorum* (*lib. ix registri, epist. 53.*)

Iterata vos pro vestra mercede adhortatione pulsamus, ut congregari synodum jubeatis, et sicut dudum scripsimus, corporalia in sacerdotibus vitia, et Simoniaca heresos pravitatem, episcoporum omnium definitione damnari, atque a vestri regni amputari finibus faciatis.

CAP. 93. — *De eodem. Gregorius Brunichilde regiæ Francorum* (*lib. ix registri, epist. 57.*)

Synodum congregari præcipite, et peccatum Simoniaca heresos de regno vestro inter alia quæ supra scripsimus, definitione concilii studiosius prohibete.

CAP. 94. — *Item de eodem. Gregorius Clothario regi Francorum* (*lib. ix registri, epist. 55.*)

Quia Simoniaca heres prima in Ecclesia surgens apostolorum est auctoritate damnata, petimus ut pro mercede vestra synodum congregari faciatis, quatenus omnium sacerdotum definitione compressa et radicitus amputata, nullas illic vires de cætero in periculum animarum inveniat, nec ulterius sub qualibet occasione permittatur exsurgere.

CAP. 95. — *Quod episcopus Simoniaca ordinatus aurum dedit, et animam perdidit; ordinans autem pecuniam accepit, lepram dedit. Ambrosius in pastori suo* (*lib. De dignit. sacerdotali, cap. 5.*)

(*1, q. 1, c. Cum ordinaretur.*) Quod dedit episcopus cum ordinaretur aurum fuit; et quod perdidit, anima fuit. Cum alium ordinaret, quod accepit, pecunia fuit; quod dedit, lepra fuit. Hæc sunt mercimonia iniquorum in perniciem eorum. Interrogo tamen fratrem et coepiscopum nostrum, quia et ego episcopus sum, et cum episcopo loquor. Dic ergo mihi paulisper, frater episcope, cum dares pecuniam, quid accepisti? Gratiam episcopalem accepi. Ergo interrogo te. Hæc gratia cui tali vocabulo nuncupatur? Respondit: Cur, inquis? Ut reor, quod

B

pecunia comparatur? Respondit: Non, inquit, mihi daretur, si pecunia non emeretur; nec episcopus suissem ordinatus, si pecunias non dedisset. Ergo, ut appareat ex responsionibus tuis, gratiam cum ordinareris non acceperisti, quia gratuito eam non meruisti. Et ideo, frater, si gratiam non acceperisti, quomodo episcopus offici potuisti? Nam et ad discipulos suos Dominus ait: *Gratis accepistis, gratis date* (*Math. x.*) Cur ergo gratuitam gratiam estimasti te pretio possidere? Nam, ut video, aurum dans perdidisti, et sanctam gratiam non acquisti.

CAP. 96. — *De codem. Ambrosius officiorum libro primo* (*de dignitate sacerdotali*, cap. 5).

C

Si percunctari fideleri velut Simoniacos, quis eos fecerit sacerdos, respondebunt mox et dicent: Ab archiepiscopo sum nuper episcopus ordinatus, centumque ei solidos dedi, ut episcopalem gratiam consequi meruissem. Quos si minime dedisset episcopus hodie non essem. Unde melius volui, mi domina, aurum de sacello minuere [invehere], quam tantum [totum] sacerdotum perdere. Aurum dedi, et episcopatum comparavi: quo tamen solidos, si vixero, recepturum me illico iterum non diffido. Ordino presbyterum, consecro diaconum, et aurum accipio. Nam et de aliis nibilominus ordinibus pecunia quæstum flagitare confido. Ecce et aurum quod dedi, in meo sacello recepi, et episcopatum gratis accepi. Nempe hoc est quod doleo, quia archiepiscopus carnaliter episcopum fecit: nam propter pecunias spiritualiter leprosum ordinavit. *Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem* (*Act. viii.*), quia donum Spiritus sancti gratiæ pretio comparasti, et commercium miserabile in animarum existium peregisti. Et nescii homines, et indocti inordinationibus eorum clamant, et dicunt: Dignus est, justus est, conscientia misera, indignus, injustus est dicit [*Dignus es, et justus es, et conscientia misera. Indignus es, et injustus es, dicit, etc.*] Pronuntiat enim episcopus hic [hujusmodi] ad populum, dicens: Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur magnus episcopus, et divinis obtutibus inspicitur magnus leprosus.

CAP. 97. — *Item de eodem. Beda in libro homiliarium 70* (*ad cap. 2 Joannis*).

(*1, q. 3, c. Non solum.*) Non solum venditores sunt columbarum, et domum Dei faciunt domum negotiationis, qui sacros ordines largiendo pretium pecuniae, vel laudis, vel etiam honoris inquirunt, verum hi quoque qui gradum vel gratiam in Ecclesia spirituali, quam Domino largiente perceperere, non simplici intentione, sed cujuslibet humanae causa retributionis exercent, contra illud apostoli Petri, qui loquitur, quasi sermones Dei: *Qui ministrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum* (*I Petr. iv.*) Quicumque ergo tales sunt, si nolunt

veniente Domino de Ecclesia auferri, auferant ista de suis actibus, ne faciant domum Dei domum negotiationis.

CAP. 98. — *Quibus in locis episcopi, quibus presbyteri esse debeant. Anacletus in tertio decretali suo omnibus episcopis (supra c. 58).*

Episcopi apostolorum, presbyteri vero 72 discipulorum locum tenent. Episcopi autem non in castellis, neque in modicis civitatibus debent constitui, sed presbyteri per castella et modicas civitates atque villas debent ab episcopis ordinari et poni, singuli tamen per singulos titulos suos. Et episcopus non ab uno, sed a pluribus debet episcopis ordinari et, ut dictum est, non ad modicam civitatem, ne vilescat nomen episcopi, sed ad honorabilem urbem titulandus et denominandus est. Presbyter vero ad qualemque locum ecclesiae in eo constitutae est præficiendus.

CAP. 99. — *Irritum esse sententiam archiepiscopi sine assensu coepiscoporum. Higinius papa a Petro apostolo octavus in 1 decretali suo, omnibus episcopis (cap. 2).*

(9, q. 3, c. *Salvo*). Salvo in omnibus Romanæ Ecclesiæ privilegio, nullus metropolitanus absque ceterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia aliquorum audiat causas reorum, quia irrite erunt aliter actæ quam in conspectu eorum omnium ventilatæ, et ipse, si fecerit, coeretur a fratribus. (Cap. 2). (2, q. 7, c. *Criminationes*). Criminationes majorum natu per alios non sicut, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et irreprehensibilis apparuerint, et actis publicis docuerit omni se suscione carere et inimicitia, atque irreprehensibilem fidem ac conversationem ducere.

CAP. 100. — *Ut nullus metropolitanus alterius diœcesani parochianum præsumat excommunicare, vel aliquid de eo agere sine concilio vel iudicio episcopi sui. Calixtus papa a Petro xv, Benedicto fratri et coepiscopo (epist. 2 episc. Gallizæ, c. 3).*

(9, q. 3, c. *Nullus primas*). Nullus primas vel metropolitanus diœcesani ecclesiam vel parochiam, vel aliquem de ejus parochia præsumat excommunicare, vel iudicare, aliquidve agere absque ejus concilio vel iudicio, sed hoc observet, quod ab apostolis ac Patribus, et prædecessoribus nostris est statutum et a nobis confirmatum.

CAP. 101. — *Irritum esse quod facit archiepiscopus de alterius parochia sine ejus voluntate. Idem, ibidem.*

Si quis vero metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consensu [consilio] et voluntate omnium comprovincialium episcoporum, extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit irritum habeatur, et vacuum; sed si quid [quidquid] de comprovincialium causis episcoporum, eorumque ecclesiarum et clericorum atque seculariorum necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur pontificum, non aliquo dominationis fastu,

A sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait: *Non veni ministrari, sed ministrare* (Matth. xx). Et alibi: *Qui major est vestrum, erit minister vester* (Matth. xxii), et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales episcopi cum ejus consilio(nisi quantum ad proprias pertinet parochias) agant juxta sanctorum constituta. Patrum, ut uno animo, uno ore concorditer sancta glorificetur Trinitas in sæcula. Nullus primas, nullus metropolitanus, nullusque reliquorum episcoporum alterius aedat civitatem, aut ad possessionem accedat, que ad eum non pertinet, et alterius episcopi parochiam super cuiusquam [ejus] dispositione, nisi vocatus ab eo cuius juris esse cognoscitur, ut quidquam ibi disponat vel ordinet, aut judicet, si sui gradus honore potiri voluerit. Si aliter presupserit damnabitur, et non solum ille, sed et cooperantes, et consentientes illi, quia sicut ordinatio, ita ejus [eis] et iudicatio, et aliarum rerum dispositio, prohibetur. Nam qui ordinare non poterit, quomodo iudicabit? Nullatenus procul dubio iudicabit, aut iudicare poterit. Quoniam sicut alterius uxori nec adulterari ab aliquo, vel iudicari, aut disponi nisi a proprio viro eo vivente permittitur, sicut nec uxori episcopi (quæ ejus Ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur) eo vivente, absque ejus iudicio et voluntate, alteri iudicari [iudicio et voluntate alterius iudicari, etc.] vel disponi, aut ejus concubitu frui, id est, ordinatione ulla tenus conceditur.

CAP. 102. — *Quod nullus nisi per gradus ecclesiasticos ad summum sacerdotium pervenire debeat. Zosimus episcopus urbis Romæ Hesychio episcopo Salonitano, cap. 1 (ep. 1, c. 4).*

(Dist. 36 et 59, c. *Qui ecclesiast.*). Hoc autem specialiter, et sub prædecessoribus nostris, et nuper a nobis interdictum constat litteris ad Gallias, Hispaniasque transmissis, in quibus regionibus familiarior est ista præsumptio, quamvis nec Africa super hoc admonitione nostra babeatur aliena, ne quis penitus contra Patrum præcepta, quia ecclesiasticis disciplinis per ordinem non fuisset imbutus et temporum approbatione divinis stipendiis eruditus, nequaquam ad summum Ecclesiæ sacerdotium, aspirare præsumeret, et non solum in eo ambitio inefficax haberetur, verum etiam ordinatores ejus carerent eo ordine, quem contra præcepta Patrum crediderant præsumendum.

CAP. 103. — *Ut si quis episcopus majorem sedem amiverit, et suam perdat, et illam non obtineat. Leo Anastasio Thessalonicensi episcopo (epist. 84, cap. 2).*

Si quis episcopus civitatis sue mediocritate despiciat, administrationem loci celebrioris ambierit, et ad maiorem se plebem quacunque ratione [occasione] transiulerit, a cathedra quidem pellatur aliena, sed carebit et propria, ut nec illis presideat, quos per avaritiam concupivit, nec illis quos per superbiam sprevit. Suis ergo terminis quisque contentus sit, nec supra mensuram juris sui affectet augeri.

CAP. 104. — *Ut nullus episcopus sibi eligat successorem. Hilarius papa synodo præsidens dixit, cap. 5 (in concilio Romano).*

Præterea, fratres, nova et inaudita (sicut ad nos missis de Hispaniis epistolis sub certa relatione per-
venit) in quibusdam locis perversitatum semina subinde nascentur. Denique nonnulli episcopatum, qui nonnisi meritis præcedentibus datur, non divi-
num munus, sed hæreditarium putant esse compen-
dium, et credunt sicut res caducas atque mortales,
ita sacerdotium velut legatorio aut testamentario
jure posse dimitti. Nam plerique sacerdotes in mor-
tis confinio constituti, locum suum feruntur alios
designatis nominibus subrogare, scilicet ut non legiti-
ma exspectetur electio, sed defuncti gratificatio pro
populi habeatur assensu. Quod quam grave sit exi-
stimatis [estimate]. Atque ideo, si placet, etiam
hanc licentiam generaliter Ecclesiæ auferamus.

CAP. 105. — *Quod non sit principatus per ambitum vel scditionem occupandus, et quod non sit episcopo manus imponenda, nisi diligenter examinata. Leo papa universis episcopis per Africam constitutis (epist. 87, cap. 1).*

Necessarium fuit ut dolorem cordis nostri, quo pro Dominicorum gregum periculis extuamus, datis nunc ad vos litteris promeremus, mirantes tantum apud vos, per occasionem temporis impati-
ci, aut ambientium præsumptionem, aut tumultum valuisse popularem, ut indignis quibusque, et longe extra sacerdotale meritum constitutis, pastorale fastigium et gubernatio Ecclesiæ crederetur. Non est hoc consulere populo, sed nocere; nec præstare regimen, sed augere discrimen. Integritas enim præ-
sidentium salus est subditorum; et ubi est incolu-
mitas obediens, ibi sana est forma doctrinæ.
Principatus autem quem aut seditione extorsit, aut
ambitus occupavit, etiamsi moribus atque actibus non offendit, ipso tamen initii sui est perniciosus exemplo, et difficile est ut bono peragantur exitu que malo sunt inchoata principio. Quod si in quibuslibet Ecclesiæ gradibus providerenter scienterque curandum est ut in domo Domini nihil sit inordinatum, nihilque præpostorum, quanto magis elabo-
randum est ut, in electione ejus qui supra omnes
gradus constituitur, non erretur? Nam tolius familiæ Domini status et ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non invenitur in capite. Ubi est illa
beati Pauli apostoli per Spiritum Dei emissa præ-
ceptio, qua in persona Timothei omnium sacerdotum Christi numerus eruditur, et inde [proinde]
unicuique nostrum dicitur: *Manus cito nemini im-
posueris, neque communicaveris peccatis alienis* (*1 Tim. v.*) Quid est cito manus imponere, nisi ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ,
sacerdotalem honorem tribuere non probatis? Et quid est communicare peccatis alienis, nisi tales effici ordinantem, qualis ille est, qui non meruit ordinari? Sicut enim boni operis sibi comparat fructum qui rectum tenet [secatum] in eligendo sacer-

A dote judicium, ita gravi semetipsum afficit damno qui ad suæ dignitatis collegium sublimat indi-
gnum. Non enim in cujusquam persona prætermi-
tendum est quod institutis generibus continetur, nec putandus est honor ille legitimus qui fuerit contra divinæ præcepta legis collatus. (*Paulo post*). Merito Patrum beatorum venerabiles sanctiones, cum de sacerdotum electione loquerentur, eos demum idoneos sacris administrationibus censem-
runt, quorum omnis ætas a puerilibus exordiis, usque ad perfectiores annos, per disciplinæ ecclesia-
sticæ stipendia eucurrisset, ut unicuique testimo-
nium prior vita perhiberet. Nec potest de ejus pro-
vectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro morib-
us castis, pro actibus strenuis celsioris loci præ-
mium debetur. Si enim ad honores mundi sine
suffragio temporis, sine merito laboris indignum
est pervenire, et notari ambitus solent, quos probati-
lis documenta non adjuvant, quam diligens, et
quam prudens habenda est dispensatio divinorum
munerum, et coelestium dignitatum, ne in aliquo
apostolica et canonica decreto violentur, et his Ec-
clesia Domini regenda credatur, qui legitimarum
institutionum nescii, et totius humilitatis ignari,
non ab infimis sumere incrementum, sed a summis
volunt accipere [habere] principium, cum valde
iniquum sit, et absurdum, ut imperiti magistris,
novi antiquis, et rudes præferantur emeritis!

C AP. 106. — *Ne in ordinandis episcopis sanctorum Patrum statuta negligantur. De superiori epistola ad episcopos Africæ (cap. 2).*

Superest, fratres, ut concorditer [concordi obe-
dientia] salubres suscipiantis hortatus, et nihil per
contentionem agentes, sed ad omne studium de-
votionis unanimes, divinis et apostolicis constitu-
tionibus pareatis, et in nullo patiāmini providen-
tissima canonum decreta violari. Quæ enim certa-
rum remissimus consideratione causarum, antiquis
deinceps custodienda sunt regulis, ne quod ad
tempus pia lenitate concessimus, justa post ultio-
ne plectamus, in eos specialius et propensiū com-
movendi, qui in episcopis ordinandis sanctorum
Patrum statuta neglexerint, et quos refutare de-
buerint, consecrarint.

D CAP. 107. — *Quod qui indignos ordinant, ius debeant amittere consecrandi, ibidem (eodem cap.).*

Unde episcopi qui tamē consecraverint sacerdo-
tem, qualē esse non liceat, etiam si aliquomodo
damnum proprii honoris evaserint, ordinationis ta-
men ius ulterius non habebunt, nec unquam ei
sacramento intererunt, quod neglecto divino judi-
cio, immerito præstiterunt. Illud sane quod ad sa-
cerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus
canonum statuta servari, ut non quibuslibet locis,
neque quibusunque castellis, et ubi ante non fue-
runt episcopi consecrantur, cum ubi minores sunt
plebes, minoresque conventus, presbyterorum cura
sufficiat. Episcopalia autem gubernacula nonnisi
majoribus populis, et frequentioribus civitatibus

oporteat præsidere, ne quod sanctorum Patrum A divinitus inspirata decreta vetererunt, viculis, et possessionibus, vel obscuris et solitariis municipiis tribuatur sacerdotale fastigium.

CAP. 108. — *De Simoniacâ hæresi eradicanda, et de episcopo alterius gratia non faciendo. Gregorius universis episcopis per Helladiam provinciam constitutis (lib. iv regist., epistola 56).*

(1, q. 1, c. Quibusdam.) Quibusdam narrantibus agnovi quod in illis partibus nullus ad sacram ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flos dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio, quid Redemptor noster per se ipsum fecerit, quia ingressus templum, cathedras vendentium columbas evertit (*Math. xxi.*). Columbas enim vendere est, de Spiritu sancto quem Deus omnipotens consubstantialem per impositionem manuum hominibus tribuit commodum temporale percipere. Ex quo (ut predixi) malo jam innuitur, quia quin templo Dei columbas vendere præsumperunt, eorum Deo iudice cathedralæ ceciderunt. Qui videlicet error in subditis propagatorem augmento, nam ipse quoque cum ad sacram ordinem præmiis perducatur jam in ipsa proiectus sui radice vitiosus, paratior est aliis venundare, quod emit. Et ubi est quod scriptum est : *Gratis accepistis, gratis date?* (*Math. x.*) Et cum prima contra sanctam Ecclesiam Simoniacâ hæresis sit extorta, cur non perpenditur, cur non videtur, quia eum quem pretio quis ordinat, provehendo agit, ut hæreticus fiat ? Ideoque hortamus ut vestrum nullus denuo fieri patiatur. Sed neque gratia alicuius, neque supplicatione aliquos ad sacros ordines audeat promovere, nisi eum quem vita et actionis qualitas ad hoc dignum esse monstraverit ; nam, si aliter factum denuo senserimus, districta et canonica illud noveritis compesci.

CAP. 109. — *Ut nihil accipiatur pro ordinatione vel pallio vel chartis, cuius supra*

Antiquum Patrum regulam sequens, nihil unquam de ordinationibus accipiendum esse constituo, neque ex datione pallii, neque ex traditione chartarum, neque ex ea, quam nova per ambitionem inventi simulatio, appellatione pastelli. Quia enim ordinando episcopo pontifex manum imponit, evangelicam vero lectionem minister legit, confirmationis vero hujus epistolam notarius scribit, sicut episcopum non det manum quam imponit vendere, ita minister vel notarius non debet in ordinatione ejus vocem suam, vel calamus vendere. Pro ordinatione ergo, et pro pallio, chartis atque pastello, eudem qui ordinandus est, vel qui ordinatus est, aliqua dare prohibeo. Ex quibus predictis rebus, si quis aliquid commodi appellazione exigere, vel petere forte presumpserit, in districto omnipotentis Dei examine, reatu subjacobit. Is autem qui ordinatus fuerit, si non ex placito, neque exactus ac petitus, post acceptas chartas et pallium, offerre aliquid coilibet ex clero, gratiae tantummodo causa voluerit, hoc accipi nullo modo

A prohibemus, quia ejus oblatio nullam culpæ maculam gerit, quæ ex ambientis petitione non processit.

CAP. 110. — *De eodem. Greg. Theodorico et Theoderbo regibus Francorum (lib. vii regist., epist. 116.)*

Qua de re ut magnum omnipotenti Deo munus valeatis offerre, synodus congregari præcipite, in qua sicut fratribus coepiscopis nostris mandavimus, præsente dilectissimo filio nostro Cyriaco abbatte, sub anathematis debeat obligatione constitui, nullum pro ecclesiastico ordine aliquid unquam dare, vel aliquid accipere.

CAP. 111. — *Quod nullum opus Simoniaci valeat, et quod iram Dei super populum potius provocat quam placat. Ibidem paulo post initium.*

(1, q. 1, c. Fertur Simoniacâ.) Fertur Simoniacâ hæresis (quæ prima contra Dei ecclesiam diabolica supplantatio subrepit, et in ipso ortu suo zelo apostolice ultiōnis percussa, atque damnata est) in regni vestri finibus dominari, cum in sacerdotio fides sit eligenda cum vita. Si enim vita deest, fides meritum non habet, beato Jacobo attestante, qui ait : *Fides sine operibus mortua est* (*Jac. 11.*) Quæ enim opera esse valeant sacerdotis, qui honores tanti sacramenti convincitur obtinere per premium ? *Et post pauca.* Hinc igitur non solum in ordinatoris et ordinati animam lethale vulnus infligitur, verum etiam excellenter vestre regnum vestrorum episcoporum culpa (quorum magis intercessionibus juvari debuerat) prægravatur. Si enim dignus es sacerdotio creditur, cui non actionis merita, sed præmiorum copia suffragatur, restat ut nihil sibi in honores ecclesiasticos gravitas, nihil sibi defendat industria, sed totum auri profanus amor obtineat, et dum via honor remunerat, in locum ultoris is fortasse qui fuerat ulciscendus adducitur, atque hinc sacerdotes non proficeret, sed perire potius judicantur. Vulnerato namque pastore, quis curandis oibis adhibeat medicinam ? Aut quando populum orationis clypeo tueatur, qui jaculis se hostium ferendum exposuit ? Aut qualem fructum productures est, cui gravi peste radi infecta est : Major ergo calamitas metuenda est forte locis illis, ubi tales intercessores adducuntur ad locum regiminis, qui iram Dei provocant, quam per semetipsos populis placare debuerant..

CAP. 112. — *Item de Simoniacis. Gregorius Etherio [Betherio], Siagrio, Virgilio et Desiderio, episcopis Galliarum (lib. vii regist., epist. 110.)*

Dum non attenditur, quod divina voce dicitur [præcipitur]. *Gratis accepistis, gratis date* (*Math. x.*), agitur ut crescat et geminata fiat in uno eodemque delicti contagio, ementis scilicet et venditatis. Et cum liqueat hanc hæresim ante onnes radice pestifera subrepsisse, atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnatam, cur non perpenditur, eur non cavetur, quia illi benedictio in maledictionem convertitur, quia ad hoc ut fiat hereticus promovetur ? Item, *ibidem*. Neque enim elemosyna reputanda est, si pauperibus dispensemetur, quod ex

illicitis rebus accipitur, quia qui hac intentione male A unum esse congregati, ita ut etiam cæterorum qui absentes sunt, consensum litteris teneant, et ita facient ordinationem: potestas sane vel confirmatio pertinet per singulas provincias ad metropolitatum episcopum.

CAP. 113. — *Non esse ordinandum episcopum sine consensu metropolitani. Innocentius Victirio Rothomagensi episcopo (epist. 2, c. 4.)*

Primum, ut extra conscientiam metropolitani episcopi, nullus audeat ordinare episcopum. Integrum enim est judicium quod plurimorum sententiarum confirmatur. Nec unus episcopus ordinare presumat episcopum, ne furtivum praestitum beneficium videatur. Hoc enim et synodus Nicæna constituit atque definiuit.

CAP. 114. — *De eodem. Hilarius papa Ascanio, et aliis episcopis Tarragonensis provincie (cap. 4.)*

Hoc autem primum juxta eorumdem regulas Partium volumus custodiri, ut nullus præter notitiam atque consensem fratris nostri Ascanii aliquatenus consecretur antistes; quia hoc vetus ordo tenuit, hoc trecentorum decem et octo sanctorum Patrum definit auctoritas. Cui quisquis obvias tetenderit manus, eorum se consortio fatetur indignum, quorum præceptionibus resultarit.

CAP. 115. — *De Simoniacis cunctis ab ordine et dignitate removendis. Leo IV episcopis Britannicæ (ep. 2, c. 1.)*

(1, q. 7, c. Requiritis de his, qui turpissimo lucro columbas in templo Domini vendere non pertimescant, et sui acta improba temeritate Simonis hæresi conjungentes: utrum possint in ordine penitentiam agere, aut tantummodo extra ordinem et sacerdotalem fieri gradum. Quibus nos quidem convictis, et qui tam detestabile nefas (quod jam multis est damnatum conciliis) peregrisse noscuntur, nulla penitentia possumus subvenire, et tot spiritualibus Patribus obviare, sed in illorum Patrum me sententia convenire omnibus certum sit.

CAP. 116. — *Quomodo, aut quot testibus damnandus sit episcopus. Idem.*

(2, q. 4, c. Nullam damnationem. Nullam damnationem episcoporum esse unquam censemus, nisi aut antelegitimum numerum, episcoporum, qui fit per duodecim episcopos, aut certe probata sententia per 72 idoneos testes, qui tales sint, qui et accusare possint, et prius ad sacra Christi quatuor Evangelia sacramenta præstent, quod nil falsum deponent, sicut nobis beatus Silvester tradidit et D Romana sancta tenere videtur Ecclesia. Et si inter eos quos damnandos esse dixerint homines, fuerit episcopus qui suam causam in presentia Romanæ sedis episcopi petierit audiiri, nullus super illum finitivam presumat dare sententiam, sed omnino eum audire decernimus.

CAP. 117. — *Qualiter episcopi debant ordinari. Ex conc. Nicæno, cap. 4.*

Episcopum oportet ab omnibus episcopis, si fieri potest, qui sunt in provincia ejus, ordinari. Si vero hoc difficile fuerit, vel aliqua urgente necessitate, vel itineris longitudine certe tres episcopi debent in

A unum esse congregati, ita ut etiam cæterorum qui absentes sunt, consensum litteris teneant, et ita facient ordinationem: potestas sane vel confirmatio pertinet per singulas provincias ad metropolitatum episcopum.

CAP. 118. — *Cui perculo subjaceat episcopus vel aliquis de clero per pecuniam ordinatus, vel ad aliquos honores promotus. Ex Chalcedonensi conc. cap. 2.*

(1, q. 1, c. 1. Si quis episcopus.) Si quis episcoporum accepta pecunia ordinationem fecerit, et sub pretium deduxerit impretabilem gratian, atque ordinaverit per pecuniam episcopum, sive chorepiscopum, sive presbyterum, sive diaconum, aut quemcunque alium qui connumeratur inter clericos, aut accepta pecunia ordinaverit economum, id est defensorem, sive paramonarium: quicunque hoc meditatus fuerit, si convictus fuerit, ipse quidem subeat gradus sui periculum, et qui sic ordinatus fuerit, nullum habeat ex bujusmodi mercimonio et creatione probrosa profectum, sed sit alienus et dignitatis et sollicitudinis ejus, quam per pecunias intravit; sed et ille qui tam turpibus et illicitis intercessor apparuit, siquidem clericus fuerit, de proprio gradu decidat; si vero laicus sive monachus fuerit, anathema sit.

B CAP. 119. — *Quid agendum sit de episcopo, qui ecclesiam per seculararem potestatem obtinuerit. Ex canone apostolorum, cap. 31.*

(18, q. 7, c. Si quis episcopus.) Si quis episcopus secularibus potestatibus usus Ecclesiam per ipsas obtineat deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant.

C CAP. 120. — *De eodem. Septima synodus, cap. 3. (Dist. 63, cap. Omnis electio.) Omnis electio episcopi vel presbyteri, aut diaconi principibus facta, irrita maneat, secundum regulam quæ dicit: Si quis episcopus sæcularibus potestatibus usus ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant.*

CAP. 121. — *De eo qui per pecuniam manus impositionem dedit vel accepit. Synodus septima, cap. 20.*

Omnis episcopus, vel presbyter, aut diaconus convictus quod per pecuniam manus impositionem dederit vel acceperit, a sacerdotio et gradu decidat. Fortassis autem dicunt aliqui, quia penitentiam agimus de peccato, et Deus ignoscit illud. Ita est quia omnes agentes penitentiam Deus suscipit, et indulget per penitentiam peccata quæque patrata. Item. (1, q. 4, c. Qui per pecunias.) Qui per pecunias quemquam consecraverit, vel consecratus est, alienus est a sacerdotio.

CAP. 122. — *Nullum principum, vel potestatum laicorum, electioni episcoporum se inserere violenter debere, et si fecerint quid de eis agendum sit. Octava synodus cap. 11.*

Promotiones et consecrationes episcoporum concordans prioribus conciliis, clericorum electione a decreto et episcoporum collegio fieri haec sancta et universalis synodus definivit, et statuit atque iurc promulgavit neminem laicorum principum vel potentium semet ingerere [inserere] electioni vel pro-

motioni patriarchæ, vel metropolitani, aut cuiuslibet episcopi, ne videlicet inordinata et incongrua binc fiat contentio vel confusio, præsertim cum nullam in talibus potestate, quemquam potestativorum, vel caelerorum laicorum babere conveniat. Sed silere et attendere sibi, usquequo regulariter a collegio Ecclesiae suscipiat finem electio futuri pontificis. Si vero quis laicum ad concertandum et cooperandum invitatur ab Ecclesia, licet hujusmodi, cum reverentia, si forte voluerit, obtemperare se ascensitibus. Taliter enim dignum pastorem sibi regulariter ad suam Ecclesiam salutem promovet. Quisquis autem sæcularium principum, vel potentum, vel alterius dignitatis laicus, adversus communem ac consonantem, atque canonicanam electionem ecclesiastici ordinis agere tentaverit, anathema sit, donec obediatur et consentiat, quod Ecclesia de electione et ordinatione proprii præsulsi se velle monstraverit.

CAP. 123. — *De eodem. Canones apud Parisios sub Ludovico rege.*

(*Conc. Parisiens. I. c. 8.*). Quia in aliquibus consuetudo prisca negligitur, ac decreta canonum violantur, placuit juxta antiquam consuetudinem, ut decreta canonum serventur. Nullus civibus invitis ordinetur episcopus, nisi quem populi et clericorum electio plenissima quiescerit voluntate. Non principis imperio, neque per quamlibet conditionem, contra metropolis voluntatem vel episcoporum comprovincialium ingeratur. Quod si per ordinationem regiam honoris istius culmen pervadere aliquis nimia temeritate præsumperit, a comprovincialibus loci ipsius episcopis recipi nullatenus mereatur, quem indebet ordinatum agnoscent. Si quis de comprovincialibus recipere eum contra interdicta præsumperit, a fratribus omnibus segregatus, et ab ipsorum omnium charitate semotus. Nam de ante actis ordinationibus pontificum ita convenit observari, ut metropolitanus [metropolis] cum suis comprovincialibus episcopis, vel quos vicinos episcopos eligere voluerit, in loco ubi convenerit, juxta antiqua statuta canonum, omnia communi consilio et sententia decernantur.

CAP. 124. — *Qualiter consequentur episcopi. Ex quarto Carthaginensi concilio, cap. 2.*

(*Dist. 23, c. Episcopus cum*). Episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponant et teneant Evangeliorum codicem super caput et super cervicem ejus, et uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes qui adsunt episcopi, manibus suis caput ejus tangant.

CAP. 125. — *De episcopo vel clero in alium locum non transferendo. Ex eodem concilio, cap. 27.*

(*7. q. 4, c. Episcopus de loco*). Ut episcopus de loco ignobilis ad nobilem per ambitionem non transeat, nec quisquam inferioris ordinis clericus. Sane si id utilitas Ecclesiae faciendum poscerit, decreto pro eo clericorum et laicorum episcopis porrecto (per sententiam) in praesentia synodi transferatur, nihilominus alio in locum ejus episcopo subrogato.

A Inferioris vero gradus sacerdotes vel alii clericis concessione suorum episcoporum possunt ad alias ecclesias transmigrare.

CAP. 126. — *Ne quidquam præmii pro divinis sacramentis accipiatur. Ex Toletano concilio XI, cap. 8.*

(*1, q. 1, c. Quidquid invisibilis*). Quidquid invisibilis gratia collatione tribuitur, nunquam quæstu, vel quibuslibet præmiis venundari penitus debet, dicente Domino : *Quod gratis accepisti, gratis date (Matth. x).* Et ideo quicunque deinceps in ecclesiastico ordine constitutus, aut pro baptizandis consignandisque fidelibus, aut collatione chrismatis, vel promotionibus graduum pretia quælibet, vel præmia, nisi voluntarie oblata, pro hujusmodi oblatione [ambitione] suscepit, equidem si, sciente loci episcopo, tale quidquam a subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excommunicationi subjaceat, pro eo quod in scientia mala continxuit, et correctionem necessariam non adhibuit. Sin autem suorum quispiam eodem nesciente, quocunque de supradictis capitulis accipientum sibi esse crediderit, si presbyter est, trium mensium excommunicatione plectatur; si diaconus, duabus, subdiaconus vero vel clericus, his cupiditatibus serviens, et competenti pena et debita excommunicatione plectendus est.

CAP. 127. — *Qua sententia feriendi sint qui Simoniacæ ad episcopatum eliguntur, vel electi Simoniacæ ordinantur. Ex eodem conc. cap. 9.*

Multæ super hoc capitulo Patrum sententiae manaverunt, scilicet ne impætiabilem sancti Spiritus gratiam donis vel munéribus quis astimet comparandam. Sed (quod non sine gravi dolore dicendum est) quanto bæ frequenti decretorū est præceptione prohibita, tanto nobis fraudibus cognoscitur iterata, dum bi qui tali pretio mercari nituantur gratiam, sue ordinationis tempora præveniunt munere, aut post acceptum honorem, promissis suis conferunt apparitoribus turpis lucri mercedem. Et ideo ut horum et similium argumentorum deinceps amputetur occasio, hæc sancta synodus definivit ut, cum quisque pontificale culmen ante Domini altare percepturus accesserit, et actione astringatur, quod pro conferenda sibi consecratione honoris, nulli personæ cuiuslibet præmii collationem, vel aliquando dedisset, vel aliquando in futurum dare procuret. Sicutque aut mundus ab hoc contagio, prælationis consecrationem accipiat, aut publicato hoc scelere manifeste denudatus, coram Ecclesia ad honorem quem mercari voluit, non accedat. Illos tamen, quos deinceps post prælationem per præmium ordinatus fuisse patuerit, sub definitis pœnitentiæ legibus, ut vere Simoniacos ab Ecclesia separandos esse censemus, id est, ut duorum annorum spatio exilio relegati, et digna satisfactione vel excommunicationis sententia coerciti, honoris gradum quem præmiis emerant, lacrymis conquerire et reparare intendant; ut si digna eos satisfactio pœnitentiæ tempore invenerit, non tantum communioni [commendaverit peracto] indictæ pœnitentiæ tempore,

non tantum, etc.] sed et loco et totius ordinis officiis, a quibus separati fuerant, restaurandi sunt.

CAP. 128. — *Ne episcopus per pecuniam aliquem ordinet. Ex ii Bracarensi concilio, cap. 3.*

(1, q. 1, c. Placuit ut de). Placuit ut de ordinatione clericorum episcopi munera nulla suscipiant, sed sicut scriptum est : Quod gratis Deo donante acceperint, gratis dent (*Math. x.*). Non aliquo pretio gratia, et impositio manuum venundetur, quia antiqua definitio Patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens : Anathema sit danti et accipienti, propterea quia multi aliquando multis sceleribus obruti, et sancto altari indigne ministrantes non ob testimonium bonorum actnum, sed profusione munerum obtinent. Oportet ergo non per gratiam munerum, sed per diligentem prius discussionem, deinde per multorum testimonium clericos ordinare.

CAP. 129. — *Non esse faciendum episcopum præmio, vel personarum patrocinio. Gregorius Antonio subdiacono, registri lib. II, epist. 22, sive cap. 61.*

(8, q. 2, c. Illud quidem). Illud quidem præ omnibus cura tibi sit ut, in hac electione, nec datio quibuscumque modis interventionali præ miorum, nec quarumlibet personarum patrocinia convalescant. Nam si quorundam patrocinio quisquam fuerit electus, voluntatibus eorum, cum fuerit ordinatus, obediens reverentia exigente compellitur, sicut est fit ut et res illius minuantur ecclesie, et ordo ecclesiasticus non servetur. Talem ergo te imminentem [admonente], debent personam eligere, quæ nullius incongrue voluntati deserviat, sed vita et moribus decorata tanto ordine digna valeat inveniri.

CAP. 130. — *Ut nullus privatum commodum, sed commune queratur in electione episcopi. Idem ad clerum Mediolanensem (epist. 29, sive c. 68).*

(8, q. 2, c. Dilectissimi). Dilectissimi filii, officii nostri censura commoniti, suademos, ut in suscipiendo adulstis causa, nullus vestrum neglecta utilitate communi, suo lucro proficiat, ne si quisquam propria commoda appetit, frivola ætimatione fallatur, quia nec libero iudicio præferendam sibi personam examinat mens, quam cupiditas ligat. Pensantes ergo quæ cunctis expedient ei quem vobis divina gratia prætulerit, integerrimam semper in omnibus obedientiam præbete. Judicari namque a vobis ultra non debet semel prælatus, sed tanto nunc subtiliter judicandus est, quanto postmodum judicandus non est.

CAP. 131. — *Quid in primitiva Ecclesia, et quid nunc, neophytus vocetur. Idem Virgilio Arelatensi episcopo (lib. iv regist., epist. 50).*

(Dist. 48, c. Sicut). Cum ad sacros ordines Paulus apostolus neophyton venire prohibeat (*I Tim. 11*), sciendum nobis est quia, sicut tunctneophytus vocatur qui adhuc noviter erat plantatus in fide, ita nunc inter neophytes deputamus, qui adhuc novus est in sancta conversatione. Scimus autem quod ædificati parietes non prius tñgnorum pondus accipiunt, nisi a novitatis sue humore siccentur; ne

A si ante pondera quam solidentur accipiant, cunctam simul fabricam ad terram deponant.

CAP. 132. — *Quod inexpiabilis sit culpa venditi mysterii. Ambrosius (I. iv. In iv. c. Lucæ, titulo. De confirmatione ejusdem, exemplo Elixi et Naaman).*

Accipisti pecuniam, et possidebis ex ea agrum, et vineas, et oliveta, et greges, et lepra Naaman applicabit (*IV Reg. v*) se in te [adhæredit tibi], et semini tuo usque in æternum. Vides quia facta auctoris successio damnatur heredis. Inexpiabilis est enim venditi culpa mysterii, et gratiaæ vindicta celestis transit ad posteros (*Deuter. xxiii*). Denique Moabitæ, et cæteri non intrabunt in Ecclesiam Dei usque in tertiam et quartam progeniem, tandem videlicet (ut simplicius interpretemur) donec culpam B auctorum multiplicitis successiogenesis aboleret Sed cum illi, qui in Deum idololatriæ errore deliquerunt, in quartam generationem videantur esse multati, profecto durior videtur esse sententia, qua Giezi semen usque in æternum pro cupiditate habendi prophetica auctoritate damnatur, præsertim cum Dominus noster Jesus Christus per lavaci regenerationem omnibus remissionem dederit peccatorum, nisi ut vitiorum magis quam generis semen intelligas. Sicut enim qui filii promissionis sunt, existimantur in semen bonum, ita etiam qui filii erroris sunt existimantur in semen malum. Nam et Iudei ex patre diabolo sunt (*Joan. viii*), non utique carnis successione, sed criminalis. Ergo omnes cupidi, omnes avari, Giezi lepram cum divitiis suis possident, et male quæsita mercede non tam patrimonium facultatum, quam thesaurum criminum congregarunt, eterno supplicio et brevi fructu.

CAP. 133. — *Quod solius nefas ambitus severissime damnetur. Gregorius ad Maximum [Maximum] præsumptorem in Salona, cap. 20.*

(Lib. iii registri, epist. seu cap. 20). Licet cætera cujuspian talia vitæ sint merita, ut nihil sit quod ex his sacerdotibus valeat ordinationibus obviare, tamen solius nefas ambitus severissima canonicum distinctione damnatur.

CAP. 134. — *Quod non sit consecratio ab excommunicatis celebranda. Idem in eodem cap.*

Cognoscimus [Cognovimus] itaque quod, vel subcreta vel simulata piissimorum principum jussione, dum vita dignus non fuerit, tead sacerdotii ordinem cunctis venerabilem proripuisse. Quod nos ideo sine ulla hæsitatione credimus, quia vitam ætatemque tuam non habemus incognitam, ac deinde quia serenissimi Domini imperatoris animum non ignoramus, quod se in causis sacerdotibus miscere non soleat, ne nostris in aliquo peccatis gravetur. Additur inauditum nefas, quod post interdictionem quoque nostram, quæ sub excommunicatione tua ordinantiumque le facta est, cæsis presbyteris, diaconibus cæteroque clero, manu militari diceris ad medium deductus. Quam rem nos consecrationem dicere nullo modo possumus, quia ab excommunicatis est celebrata. Quia igitur sine ullius exempli

forma violasti talem tantamque sacerdotii dignitatem, ut usque dum Dominicis vel responsalis nostri cognoverimus apicibus, quod non subreptitia, sed vera fueris jussione ordinatus, nullatenus tu ordinatoresque tui attractare quidquam presumatis sacerdotialis officii, nec usque ad rescriptum nostrum, ad cultum vos sacri altaris accedere.

CAP. 135. — *Quod non oporteat ordinationes episcoporum diu differri. Ex Chalcedonensi concilio cap. 25.*

(*Dist. 75, cap. Quoniam quidam.*) Quoniam quidam metropolitanorum (quantum compérimus [sicut ad nos perlatum est]) negligunt commissos sibi greges et ordinationes episcoporum facere differunt, placuit sanctae synodo, intra tres menses ordinationes episcoporum celebrari, nisi forte necessitas inexcusabilis coegerit tempus dilationis extendi [protelari]. Quod si hoc minime fecerit, correctiones ecclesiasticae subjacebit. Verumtamen redditus Ecclesiae viduatae penes œconomum ejusdem ecclesiæ integri reserventur.

CAP. 136. — *Ut archiepiscopus infra tres menses pallium suum ab apostolica sede accipiat, vel dignitate sua caret. Ex decretis Pelagii papæ, cap. 1.*

(*Dist. 100, c. Quoniam quidam.*) Quoniam quidam metropolitorum fidem suam, secundum priscam consuetudinem, sanctæ sedi apostolicae exponere detrectantes, usum pallii neque expetunt, neque percipiunt, ac per hoc episcoporum consecratio viduatis Ecclesie non sine periculo protelatur, placuit ut quisquis metropolitanus ultra tres menses consecrationis sue ad fidem suam exponentia, pallium que suscipiendum, ad apostolicam sedem non miserit, commissa sibi caret dignitate, sitque licentia metropolitanus aliis, post secundam et tertiam communionem, viduatis Ecclesie, cum consilio Romani pontificis ordinando episcopo subvenire. Si vero consecrandi episcopi negligentia provenerit, ut ultra tres menses Ecclesie viduata consistat, communione privetur, quoque aut loco cedat, aut se consecrandum præbere non differat. Quod si ultra quinque menses persuam negligentiam retinuerit viduatum Ecclesiam, neque ibi, neque alicubi consecrationis donum percipiat, imo metropolitani sui iudicio cedat.

CAP. 137. — *Quomodo quis debeat a viciniis provinciæ episcopis ordinari. Ex concilio Sardicensi, cap. 5.*

(*Dist. 65, c. Si forte.*) Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua plurimi fuerint episcopi ceteris necessariis rebus occupati, extra provinciam unum forte remanere episcopum, et populi convenerint, episcopi vicine provincie debent illum prius convenire episcopum, qui in ea provincia moratur, et ostendere quod populi petant sibi rectorem, et hoc justum esse, ut et ipsi veniant, et cum ipso ordinente episcopum. Quod si conventus litteris tacuerit et dissimulaverit, nihilque rescriperit satisfaciendum esse populis, veniant ex vicina provincia episcopi, et ordinent episcopum.

A CAP. 138. — *Ut episcopus non consecretur sine tribus episcopis. Ex concilio Arelatensi II, cap. 5.*

Nulus episcopus sine metropolitani permisus, nec metropolitani sine tribus episcopis comprovincialibus presumat episcopum ordinare, ita ut alii comprovinciales episcopi admoneantur, ut se suo responso consensisse significant. Quod si inter partes aliqua fuerit dubitatio, majori numero metropolitanus in electione consentiat.

CAP. 139. — *De eodem, et ut archiepiscopus ab omnibus comprovincialibus ordinetur, si fieri potest. Ex epist. Anaceti papæ Ecclesie Galliæ directa.*

De ordinationibus episcoporum, super quibus nos consulere voluistis, olim alii in scriptis prædecessoris nostri Anacleti (*epist. 2*) quedam jam decreta reperimus [*Volumen conciliorum sic habet*: Olim in sancti prædecessoris nostri Anacleti ordinationibus quedam jam, etc.]. Scimus enim beatissimum Jacobum, qui dicebatur justus, qui etiam secundum carnem frater Domini nuncupatus est, a Petro, Jacobo, et Joanne apostolis Hierosolymis episcopum esse ordinatum. Si autem non minus quam a tribus apostolis tantus vir fuit ordinatus, patet profecto eos formam, instituente Domino, tradidisse non minus quam a tribus episcopis, episcopum ordinari debere. Sed crescente numero episcoporum, nisi intervenierit necessitas, debent etiam plures augeri. Si autem archiepiscopus obvierit, et alter ordinandus archiepiscopus fuerit, omnes ejusdem provincie episcopi ad sedem metropolitanam veniant, ut ab omnibus episcopis eligatur et ordinetur. Oportet autem ut ipse qui illis omnibus praesesset debet, ab illis omnibus eligatur et ordinetur. Reliqui vero comprovinciales episcopi, si necesse fuerit, ceteris consentientibus a tribus, jussu archiepiscopi, consecrari possunt episcopis. Sed melius est, si ipse cum omnibus eum qui dignus est elegerit, et cuocti pariter consecraverint pontificem [pontifices]. Et licet istud, necessitate cogente, concessum sit, illud tamen quod de archiepiscopi consecratione prædictum est atque præceptum, ut omnes videlicet suffraganei eum ordinent, nullatenus immutari licet, quia qui illis praest, ab omnibus episcopis quibus praest, debet constitui. Si aliter presumptum fuerit, viribus carere non dubium est, quia irrita erit ejus secus acta ordinatio.

D CAP. 140. — *De episcopo qui alium violenter ordinavit episcopum. Ex epistola Simplicii papæ missa Joanni Ravennati episcopo.*

Si quid esses intitutus ad normam ecclesiasticae disciplinæ, vel si quid apud te sacerdotalis modestiae teneretur, nunquam plectibiles perpetrarentur excessus. A quibus si nullo te paternarum regularum poteras continere præcepto, saltem sanctæ memorie prædecessoris tui fueras revocandus exemplo, qui cum faciendo presbyterum minus deliquisset, invictum, senserat tamen dignum pro tali usurpatione judicium. Ubi ista didicisti qua in fratrem, et coepiscopum nostrum Gregorium, non electione, sed invidia perpetrasti? Quem inexcusabili violentia per-

trahi ad te passus est atque vexari, ut ei honorem tantum non pro animi tranquillitate, sed pro amentia sicut dicendum est, irrogares. Neque enim talia fieri potuissent sanitatem consilii. Nolumus exagerrare quod gestum est, ne cogamur judicare quod dignum est. Nam privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate.

CAP. 141. — *De abjectione ejus quem duo præsumperint ordinare episcopi. Ex concilio Arauciso 1, cap. 21.*

(*Dist. 64, c. De abjectione.*) De abjectione ejus, quem duo præsumperint ordinare episcopi, in nostris provinciis placuit de præsumptoribus, ut sicubi contigerit duos episcopostertium consecrare, et ipse et auctores damnabuntur, quo cautius ea quæ sunt antiquitus statuta, serventur.

CAP. 142. — *De non ordinandis episcopis per vicos et modicas civitates. Ex concilio Sardicensi, cap. 6.*

Licentia vero danda non est ordinandi episcopum, aut in vico aliquo, aut in modica civitate, cui sufficit unus presbyter, quia non est necesse ibi fieri episcopum, ne vilesat nomen episcopi et auctoritas. Non debent ex alia provincia invitati facere episcopum, nisi aut in bis civitatibus quæ episcopos habuerunt, aut si qua talis, aut tam populus est civitas, quæ mereatur habere episcopum. Si omnibus placet? Synodus respondit: Placet.

CAP. 143. — *De eadem re. Leonis papæ (cap. 2, epist. 87 ad episc. Africannus.)*

Illiud sane quod ad sacerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus canonum statuta servari, ut non in quaibuslibet locis, neque quibuscumque castellis, et ubi antea non fuerunt episcopi consecrantur, cum ubi minores sunt plebes, minoresque conventus, presbyterorum cura sufficiat; episcopalia autem gubernacula, non nisi majoribus civitatibus oportet presidere. Namque sanctorum Patrum divinitus inspirata decreta vetuerunt ne viculis et possessionibus vel obscuris, vel solitariis municipiis tribuatur sacerdotale fastigium, et honor cui debent excellentiora committi, ipse sui numerositate vilesat.

CAP. 144. — *De Wamba rege Hispanorum, cui contra canones in quadam villula episcopatum fecerat, quomodo adnullatum sit. Ex. xii concilio Toletano, cap. 4.*

Majoribus institutis contraire, et sanctorum Patrum decreta convellere, quid aliud est quam vinculum societatis Christi abrumpere, et usurpatæ præceptionis [præsumptionis] licentia, statum Ecclesiæ dissipare? Prosequente igitur venerabili et sanctissimo viro fratre nostro Stephano, Emeritensis sedis episcopo, res novellæ præsumptionis usurpatione sese intulit pertractanda, tanto communionis nostræ judicio convellenda, quanto et pravitatis vestra noscitur ausu perpetrata. Dixit enim violentia principali se impulsu fuisse, ut in monasterio villa, in qua venerabile corpus sanctissimi Pigmenii [Pinevii] confessoris debito quiescit honore, novam episcopaloris honoris ordinationem efficeret. Et ideo

A quia indiscreto et facillimo assensu, injustis Wambæ principis jussionibus parens novam et in justam illic pontificalis sedis prælationem induxit, ubi canonica institutio id fieri omnimoda ratione refellit, prædictus idem vir prostratus humi, medicamine nostri præcepti, et sibi dari veniam petit, et quid potissimum fieri oporteat de persona ejus qui illuc ordinatus fuerat, nostri oris sententia decerni poposcit. Sed quia veraciter, imo communiter noveramus prædictum principem consilio levitatis agentem, non solum præcepisse, ut in predicto loco aliquis episcopus fieret, sed etiam ita eum obstinationibus definiisse, nt in suburbio Toletano in ecclesia Pretoriensi sanctorum Petri et Pauli episcopum ordinaret, nec non etiæ aliis vicis vel villulis similiter faceret, ideo pro tam insolenti hujusmodi extirpationis licentia, quidquid de hac re canonum instituta haberent, in medium proferri præcepimus. Tunc hæc ordine constituto [in ordine constituta] perfecta sunt. In primis ex Epistola Pauli, ubi Tito discipulo suo, ut episcopos per civitates constituere deberet præcepit (*Tit. 1*). Item ex concilio Nicæno titulo octavo [26, si ut fere sit, capitula Sardicensis concilii addantur Nicæna], ubi inter cætera præcipitur, ut in civitate una non videantur duo episcopi esse. Item ex concilio Laodiceno titulo 7, ubi dicitur: Non oportet in vicis, et in viculis, vel in villulis episcopos ordinari, etc. (*Conc. Carth. II*). (16, q. 1, cap. *Felix ep.*) Item ex concilio Africæ secundo, titulo 5, ubi *Felix episcopus Solensis* [*Selensemitanus, alias Selambinitanus*] dixit: Etiam, si hoc placet sanctitati vestre, insinuo, ut diœses quæ nunquam episcopos habuerunt, non habeant, diœcesis vero quæ aliquando habuerit, habeat proprium Secundum banc autem prosecutionem, sanctitatis vestra est estimare quæ fieri debeant. *Genadius episcopus* dixit: Si placet insinuaturo fratris, et coepiscopi nostri Felicis ab omnibus confirmetur. Ab omnibus episcopis dictum est: Placet. (*Conc. Carth. III*; 16, q. 1, c. *Multis conciliis*.) Item ex concilio Africæ tertio, titulo 42, ubi dicitur ut non accipiat alterum episcopum plebs, quæ in diœses semper subjacuit. *Epigonus enim episcopus* inter cætera sic dixit: Hoc dico, non debere rectorem accipere eam plebem quæ in diœses semper subjacuit, nec unquam proprium episcopum habuit. Quapropter si universo sanctissimo cœtu placet, hoc quod prefatus [prosecutus] sum, confirmetur. *Aurelius episcopus* dixit: Fratris et consacerdotis nostri prosecutioni non obsisto, sed hoc me et fecisse et facturum esse profiteor. Item ex concilio Sardicensi, ubi inter cætera præcipitur: Licentia passim danda non est. Si enim subito aut vicus aliquis, aut modica civitas, cui satis eot unus presbyter, voluerit sibi episcopum ordinari, ad hoc ut vilesat nomen episcopi, et auctoritas, non debent illi ex alia provincia invitati facere episcopum in quibus locis antea non fuit. Item de sententia eorum qui hujusmodi ordinaciones faciunt, vel de his qui contra hæc canonum in-

B C D

sstituta ordinantur, ex concilio Tauritano titulo se-
cundo, ubi dicit: Gestorum quoque seriem [serie] conscribi placuit ad perpetem disciplinam, qua circa Octavium, Ursionem, Remigium, ad Tresae [ac Triferium] episcopum synodus sancta decrevit, qui in usurpationem quamdam de ordinatione sa-
cerdotum ad invidiam vocabantur, quod ita bis vi-
detur iudicatum ut de cætero hac auctoritate com-
moniti nihil usurpare conentur. Siquidem se ab
hac causa tali excusatione defenderint, qua dicerent
priusse non esse conventos. Proinde judicavit syno-
dus sancta, ut si quis ex hoc fecerit contra instituta
majorum, sciat is qui ordinatus fuerit sacerdos se
honore privandum, et ille qui ordinaverit auctorita-
tem se in ordinationibus, vel in conciliis minime
retenturum. Non solum autem circa memoratum
episcopum hæc sententia prævalebit, sed et circa
omnes simili errore deceptos, qui ordinationes hu-
jusmodi perpetrarunt. His ergo fortissimis regulis
effectum p[ro]i[mit]t[ur] opposentes in commun[itate] definitio-
nem elegimus, ut in loco villulae supradictæ deinceps se-
des episcopalis non maneat, neque illic episcopus
ultra constituendus existat. Hic tamen Convilidus
qui contra majorum decretæ illic videtur institutus
fuisse episcopus, nulla canonum erit ad condemnationem
sicut hucusque fuit, erit modis omnibus mancipan-
dus. Jam vero [de cætero] decreto generale ponen-
tes [ponamus] edictum: Si quis contra canonum
interdicta venire conatus fuerit, ut in locis illis epi-
scopum eligat fieri, ubi episcopus nunquam fuit,
anathema in conspectu Dei omnipotentis [anathema
sit in conspectu Dei omnipotentis] incurrat. Et in-
super tam ordinator quam ordinatus gradum sui
honoris perdat, qui non solum antiquorum Patrum
decreta, sed apostolica ausus est convellere institu-
tuta.

CAP. 145. — Ut plebs quæ nunquam habuit episco-
pum, nisi ex consensu non habeat. Ex concilio
Africano, cap. 61 (sub Bonifac. et Cœlest., c. 65).

Placuit et illud, ut plebes quæ nunquam habue-
runt proprios episcopos, nisi ex concilio plenario
uniuersi jusque provinciæ et primati [primatus], at-
que consensu ejus ad cuius diocesis eadem Ecclesie
pertinebat, decretum fuerit, minime acci-
piant.

CAP. 146. — Ut nequaquam in duos metropolitanos
provincia dividatur. Ex Chalcedensi conc.
cap. 12.

Pervenit ad nos quod quidam præter ecclesiastica
statuta facientes convolarunt ad potestates, et per
pragmaticam formam in duo unam provinciam di-
viserunt, ita ut ex hoc facto duo metropolitani esse
videantur in una provincia. Statuit sancta synodus

A de reliquo nihil ab episcopis tale tentari, alioquin
qui hoc admissus fuerit, amissioni gradus proprii
subjacebit. Quæcumque vero civitates litteris impe-
rialibus metropolitani nominis bonore submixæ
sunt, honore tantummodo perfruantur, et qui Ec-
clesiam ejus gubernat episcopus, salvis scilicet veræ
metropoli privilegiis suis [Edito secunda sic habet:
Privilegio metropolitani episcopi jure proprio re-
servato].

CAP. 147. — De illis qui non sunt recepti ab his ad
quos sunt ordinati. Ex Ancyrano concilio, c. 17.

(Dist. 92, c. Si qui episcopi.) Si qui episcopi ordi-
nati sunt, nec recepti ab illa parœcia in qua fuerant
denominati, voluerintque alias occupare parœcias,
et vim præsilibus earum inferre, seditiones adver-
sus eos excitando, hos abjici placuit. Quod si volue-
rint in presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut pres-
byteri residere, non abjiciant propria dignitate. Si
autem seditiones commoverint ibidem constitutis
episcopis, presbyterii quoque honor talibus aufera-
tur, flantque damnatione notabiles [nobiles].

CAP. 148. — De episcopo qui Ecclesiam ad quam
ordinatus est adire neglexerit. Ex conc. Antioch.,
cap. 17.

(Dist. 92, c. Si quis.) Si quis episcopus per ma-
nus impositionem episcopatum accepit, et sibi
commisum ministerium subire neglexerit, nec
acquieverit ire ad Ecclesiam sibi commissam, hunc
oportet communione privari, donec accepit coac-
tus officium, aut certe de eo aliiquid irtegra decre-
verit ejusdem provinciæ synodus sacerdotum.

CAP. 149. — De episcopo qui non suscepit officium
sibi commissum. Ex concilio Arelatensi, c. 16.

Si quis episcopus non suscepit officium sibi
commisum, hic communione privetur, quoadusque
consentiat, obedientiæ se commendans. Si vero per-
rexerit, nec receptus fuerit, non pro malitia populi,
ipse quidem maneat episcopus, clerici vero civitatis
communione preventur, quod in erudiendo inobe-
dientes populos diligentes non fuerint [quod eru-
diendis inobedientes populis non fuerint].

CAP. 150. — De episcopo vacante qui ecclesiam va-
cantem invaserit. Ex concilio Antiocheno, cap. 16.

(Dist. 92, c. Si quis.) Si quis episcopus vacans
in Ecclesiam non habeat episcopum subripiens
populos, sine consilio integræ ordinis irruerit,
etiam si populus quem seduxit desideret illum, alienum
eum ab Ecclesia esse oportet. Integrum autem
et perfectum concilium dicimus illud, cui metropo-
litanus episcopus interfuerit.

CAP. 151. — De episcopo ordinato per contentionem
populi. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10 (cap. 10
lib. Martini Brach. ex synodis Græcorum).

Si quis ordinatus episcopus, per contentionem
populi, aut pro aliqua ratione, et non pro sua culpa
in parœcia, quæ ei data fuerat, receptus non fuerit,
hunc oportet honorem sacerdotio[rum] tantummodo con-
tingere, ita ut de rebus Ecclesiæ, in quam venit,
sibi nihil præsumat. Sustineat autem quidquid de
eo sanctum concilium judicaverit.

CAP. 152. — *De his qui promoventur ad episcopatum A voluntatis libitu, sese ad celebrandum concilium et non recipiuntur. Ex Antiocheno conc., cap. 48.*

(*Dist. 92, c. Si quis episcop.*) Si quis episcopus ordinatus ad parocciam minime, cui electus est, accesserit, non suo vito, sed quod cum aut populus vetet, aut propter aliam causam, non tamen ejus vito perpetrata: hic et honoris sit et ministerii particeps, dummodo nihil molestus Ecclesiae rebus assistat, ubi ministrare cognoscitur; quem etiam observare convenient quidquid synodus perfecta provincie judicando decreverit.

CAP. 153. — *Quod auctoritas generalium conciliorum congregandorum apostolicæ sedi privata potestate commissa sit. Isidorus cap. 8.*

Synodorum vero congregandarum auctoritas apostolica sedi privata commissa est potestate, nec ullam synodum generale ratam esse legimus; quæ ejus non fuerit auctoritate congregata, vel fulta. Hæc auctoritas testatur canonica, hæc historia ecclesiastica roborat, hæc sancti Patres confirmant.

CAP. 154. — *De synodis, quo tempore sint habendæ. Ex concilio Antiocheno, cap. 20.*

(*Dist. 18, cap. Propter ecclesiasticas causas.*) Propter utilitates ecclesiasticas et absolutiones earum rerum quæ dubitationem controversianque recipiunt, optime placuit ut per singulas quasque provincias, bis in anno episcoporum concilia celebrentur. Semel quidem, post tertiam septimanam festi paschalis, ita ut in quarta septimanam quæ consequitur, id est medio temporis inter Pascha et Pentecosten conveniant synodus, metropolitano compunctionales episcopos admonentes. Secunda vero synodus fiat Idibus Octobris, id est quinto decimo die mensis Octobris, quem Hyperberetæum Graeci nominant. In ipsis autem concilis adsint presbyteri et diaconi, et omnes qui se lœsos existimant, et syndici experiantur examen. Nullis licet celebrare apud se concilia, præter eos, quibus metropolitana jura videntur esse commissa.

CAP. 155. — *De synodo congreganda. Ex concilio Arvernensi, cap. 21 [10].*

Peractis omnibus quæ ad correctionem nostri ordinis in hoc concilio promulgata sunt, placuit definire, ut omni anno ad peragendum celebritatrem concilii in metropolitana sede, tempore quo principis vel metropolitani electio definierit, devotis semper animorum studiis conferamus; nec quibuslibet requisitis occasionibus dissentiamus, sed in preparato die quo indicatum fuerit, adunatis in metropolitana sede omnibus provinciæ pontificibus, concilium Deo præsule celebretur. Quisquis autem episcoporum (excepta inevitabilis causa, vel necessitate) de peragendo se concilio absentaverit, per unius anni spatium erit communione plectendus. Quod si deinceps absque celebratione concilii unius anni metas transierit, omnium in communione pontificum ejusdem provinciæ sententiam obnoxios retinebit, id est ut si nulla se impediens principis potestate, vel infirmitate, aut inevitabili causa, sed solius propriæ

non collegerit.

CAP. 156. — *De archiepiscopo qui tempore pacis ultra biennium synodum annuntiare neglexerit. Ex concilio Meldensi, cap. 3.*

Quod si intra biennium divinitus temporum tranquillitate concessa, monentibus [admonitis] provincialibus, a metropolitano synodus indicta non fuerit, et metropolitanus ipse provocaciones tardaverit, anno integro missam facere non presumat. Quod si et vocati et non corporali infirmitate detenti, adesse sua abusione despexerint, simili sententiæ, subjacebunt.

CAP. 157. — *De episcopis ad synodum vocatis, si venire contemnant. Ex concilio Laodicensi, cap. 40.*

(*Dist. 18, c. Non oportet.*) Quod non oporteat epis copos ad synodum vocatos omnino contemnere, sed protinus ire, et docere vel discere ea quæ ad correctionem Ecclesie vel reliquarum pertinent rerum. Seipsum vero accusabit, qui contempserit, nisi forte per ægritudinem ire non possit.

CAP. 158. — *Quales epistolæ a metropolitano sint dirigendæ. Ex concilio Tarracensi, cap. 13.*

(*Dist. 18, c. Si episcopus.*) Epistolas tales per fratres sunt a metropolitano dirigendæ, ut non solum de cathedralibus Ecclesie presbyteris, verum etiam de diocesanis ad concilium trahant, et aliquos de filiis Ecclesie sæcularium secum adducere studeant.

CAP. 159. — *Quibus ex causis episcopi ad synodum vocati abesse possint. Ex concilio Agathensi, cap. 35.*

C Si metropolitanus episcopus ad compunctionales epis copos epistolas direxerit, in quibus eos aut ad ordinationem alicujus fratri, aut ad synodum invitet, postpositis omnibus, excepta gravi infirmitate corporis, aut preceptione regia, ad constitutam diem adesse non differant. Quod si defuerint, sicut prisca canonum præcepit auctoritas, usque ad proximam synodum charitate fratrum, et Ecclesie communione præveniuntur.

CAP. 160. — *De episcopo qui in synodo adesse neglexerit. Ex conc. Spalensi, cap. 40 (cap. 19, conc. Arelaten, II).*

(*Dist. 18, c. Si quis autem.*) Si quis autem episcoporum synodo adesse neglexerit, aut euctum fratrum, antequam concilium dissolvatur crediderit deserendum, alienum se a fratrum communione agnoscat, nec eum recipi liceat, nisi in sequenti synodo fuerit absolutus.

CAP. 161. — *De episcopis, qui per infirmitatem ad synodum venire non poterunt. Ex decretis Felicis papæ, capitulo 11.*

(5, q. 3, c. Si ægrotans.) Quod si ægrotans fuerit episcopus, aut aliqua eum gravis necessitas detinuerit, pro se legatum ad synodum mittat, suscepturus salva fidei veritate quidquid synodus statuerit.

CAP. 162. — *De episcopis ad synodum vocatis, et venire, vel missos suos mittere deditignantibus. De synodo ad Altheim habitu, cap. 11.*

Placuit sanctæ synodo epis copos, qui vocati de

Saxonia ad sanctum concilium non venerunt, nec secundum canones sacros missos suos vel vicarios direxerunt, gravi increpatione objurgare, et pro culpa inobedientiae increpare. Unde iterum eos fraternalia caritate ad conditum concilium invitamus et vocamus. Quid si et hoc (quod non optamus) pro nihilo duxerint, justamque rationem inobedientiae suæ detrectaverint; apostolica auctoritate interdicit eis sanctus Petrus, etsancti Petri papæ missus, una cum sancta synodo missas celebrare, quoadusque Romanum veniant, et coram papa [et] sancta Ecclesia dignam reddiderint rationem.

CAP. 163. — *Concilium universale nonnisi necessitate faciendum. Ex concilio Africano, cap. 42 (cap. 62).*

Placuit ut non sit ultra fatigandis fratribus universalis necessitas, sed quoties exegerit causa communis, id est si totius Africe undecunque ad hanc sedem de hac re date litteræ fuerint, congregandam esse synodus in ea provincia, ubi opportunitas persuaserit. Causæ autem quæ communes non sunt, in suis provinciis judicentur.

CAP. 164. — *Ut episcopi posteriores se prioribus suis non preferant. Ex epistola Lucii papæ occidentalis missa.*

Episcopi vero per singulas provincias observent, ne posteriores se prioribus suis preferant, nec eis inconsultis, nisi quantum ad propriam pertinet parochiam, aliquid agant, sed omnes de communibus eorum causis consonam sententiam proferent et determinent, quoniam aliter acta nullas vires habebunt, nec ecclesiastice reputabuntur.

CAP. 165. — *Ut episcopi sui ordinis tempus observent, alter alteri honorem præbens. Ex concilio Cabiliensi, cap. 6.*

(*Dist. 18, cap. Placuit.*) Item placuit ut conservato metropolitani episcopi primatu, cæteri episcoporum secundum suæ ordinationis tempus alius alii sedent [sedent] deferat locum, qui posterius ordinari sunt prioribus se non audeant anteferre.

CAP. 166. — *Ut episcopi posteriori ordinati prioribus suis anteferre se non audeant. Ex concilio Africano, cap. 35 (et conc. Milevit., cap. 13).*

Valentinianus episcopus dixit: Si permittit bonum patientiæ vestra prosequor ea quæ præterito tempore in Ecclesia Carthaginensi gesta sunt, et subscriptionibus fratrum firmata claruerunt, etiam nos servaturos esse profiteor. Sed illis scimus inviolate semper mansisse ecclesiasticam disciplinam, ita ut nullus fratum prioribus suis se aliquando auderet anteponere, sed officiis charitatis id semper exhibuum est prioribus, quod ab insequentibus gratarum semper acciperetur.

CAP. 167. — *De rebus dubiis in conciliis episcoporum emergentibus. Ex epistola Bonifacii papæ ad episcopos Galliarum.*

(*6, q. 4, c. Si inter episcopos.*) Si inter episcopos ejusdem concilii dubitatio emerserit de ecclesiastico jure vel de aliis negotiis, primum metropolitanus eorum cum aliis quibusdam in concilio considerans rem videlicet dijudicet, et si non acquiescat utraque

A pars judicatis, tunc primas regionis inter ipsos audiatur, et quod ecclesiasticis canonibus et legibus nostris consentaneum sit hoc definit; et nulla pars calculo ejus contradicere valeat.

CAP. 168. — *Ut episcopi in synodo residentes quæ ad commendationem [emendationem] viæ pertinent primum emendent. Ex concilio Avernensi, cap. 11.*

In primis placuit ut quoties secundum statuta patrum sancta synodus congregatur, nullus episcoporum aliquam prius causam suggerere audeat, quam ea quæ ad emendationem viæ, ad severitatem regulæ, ad animæ remedia, pertinent, fiant.

CAP. 169. — *De metropolitano, si comprovinciali episcopum in sua causa audire distulerit. Ex decreto Alexandri papæ.*

Si metropolitanus a quoconque comprovinciali episcopo [bis] fuerit in causa propria appellatus, et eum audire distuluerit, in proxima synodo negotiis sui habebit licentiam exercendi, et quidquid propter justitiam a comprovincialibus suis fuerit statutum, debet custodiri.

CAP. 170. — *Ut episcopi justa judicia semper dijudicent. Ex conc. Remensi, cap. 19.*

Utepsicopiet judices discernant judicia, quia sunt quædam judicanda modo, quædam Dei iudicio reservanda. Scriptum est: *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. iv).* Et illius memorie sint: *In quo iudicio judicaveritis iudicabimini et vos (Math. vii).*

CAP. 171. — *Ut canonum statuta ab omnibus rite custodiuntur, et nullus ex suo sensu judicare præsumat. Ex concilio Meldensi, cap. 11.*

Canonum statuta sine præjudicio ab omnibus rite custodianter, et nemo in actionibus vel in iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate duatur. In exponentibus etiam vel prædicandis divinis Scripturis, sanctorum catholicorum Patrum et probatissimorum sensum quisque sequatur, in quorum scriptis, ut dicit beatus Hieronymus, fidei veritas non vacillat (*epist. ad Lætam, de inst. filiæ*).

CAP. 172. — *De dissidentibus episcopis. Ex Carthaginensi conc. iv, c. 25.*

(*Dist. 90, c. Dissidentes.*) Dissidentes episcopos, si non timor Dei, vel synodus reconciliet.

CAP. 173. — *Ut nullus episcopus plebes alienas usurpet. Ex concilio Carthaginensi, cap. 19.*

Placuit ut a nullo episcopo usurpentur plebes alienæ, nec aliquis episcoporum supergrediatur in diœcésim collegam suum.

CAP. 174. — *Ut nullus metropolitanus vel primas aliquid agat de clericis vel parvæs comprovincialium episcoporum, nec causis eorum, sine eorum consilio omnium. Ex epistola Calixti papæ episcopis per Gallias constitutis missa.*

De cætero, fratres, salvo in omnibus Romanæ Ecclesiæ privilegio, nullus metropolitanus absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas, quia irritæ erunt aliter actæ quam in conspectu eorum omnium ventilatae. Et si ipse fecerit, coerceatur a fratribus.

CAP. 175. — *De diacesi per tringinta annos possessa. Ex constituto Wormatiensi, cap. 23 (conc. Tolet. iv, cap. 33).*

(16, q. 3, c. *Quicunque episcopus.*) Quicunque episcopus alterius episcopi diaecesim per tringinta annos sine aliqua interpolatione possederit, quamvis [quia] secundum jus legis, ejus judicatur [videtur] esse diaecesis, admittenda non est contra eum actio reposcendi, sed hoc intra unam parochiam [provinciam], extra vero nullo modo, ne dum diaecesis defenditur, provinciarum termini confundantur.

CAP. 176. — *Ut episcopi qui negligunt loca sua, a vicinis episcopis ut se corrigant, admonentur. Ex concilio Africano, cap. 75 (con. Afric can. 88, et Milev. c. 24).*

(16, q. 3, c. *Placuit.*) Item placuit ut quicunque episcopi negligunt loca ad suam cathedram pertinentia in catholicam unitatem lucrari, convenientur a diligentibus Deum vicinis episcopis, ut id agere non morentur. Quod si intra sex menses a die conventionis non effecerint, qui potuerit ea lucrari, ad ipsum pertineant, et ita sane, ut si ille ad quem pertinuisse videbantur probaro potuerit, magis illius electam negligentiam ab hereticis, ut impune ibi sint, et diligentiam suam præventam, ut eo modo ejus cura sollicitior vetaretur, cum hoc iudices episcopi cognoverint, suæ cathedrae loca restituunt. Sane si episcopi inter quos causa versatur diversorum sunt provinciarum, ille primus dijudicet in cujus provincia est locus de quo contenditur. Si autem ex communi placito vicinos iudices elegerint, aut unus eligatur aut tres, et si tres elegerint, aut omnium sententiam sequantur, aut duorum.

CAP. 177. — *De episcopis qui contendunt de parochiis. Ex eodem cap. 71 (c. 87, et Milev. c. 21).*

(16, q. 6, c. *Placuit.*) Placuit, ut quinque episcopi plebes quas ad suam cathedram remittant pertinere non ita repetunt, ut causas suas episcopis iudicantibus agant, sed si alio renitente [retinente] irruerint, sive volentibus sive nolentibus plebibus, causæ suæ detrimentum patiantur. Et quicunque hoc jam fecerunt, si nondum est inter episcopos finita contentio, sed adhuc inde contendunt, inde ille discedat, quem constiterit prætermisssis judiciis ecclesiasticis irruisse. Nec sibi quisquam blandiatur, si a primaute, ut retineat, litteras impetrarit. Sed sive habeat litteras, sive non habeat, conveniat eum qui tenet, et ejus litteras, accipiat, ut eum appareat pacifice tenuisse Ecclesiam ad se pertinentem. Si autem ille aliquam quæstionem retulerit, per episcopos iudices causa finiatur, sive quos ipsi vicinos ex consensu delegerint.

CAP. 178. — *Ut in altera parochia clericus alterius diaecesis nullatenus ordinetur. Ex concilio Antiocheno, cap. 22.*

(9, q. 2, c. *Episcoporum non debere.*) Episcopus alienam civitatem, quæ non est illi subjecta, non audeat; nec ac possessionem accedat quæ ad eum non pertinet, nec ordinationem ibi facere præsumat,

A nisi forte cum concilio et voluntate religionis episcopi. Si quis autem tale aliquid facere tentaverit, irrita ejus sit ordinatio, et ipse coeretur a synodo.

CAP. 179. — *Ut nullo modo de una parœcia ad aliam episcopus transeat. Ex eodem cap. 21.*

(7, q. 1, c. *Episcopum de diaecesi.*) Episcopus ab alia parœcia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab episcopis necessitate compulsus. Maneat autem in Ecclesia quam primitus a Deo sortitus est, nec inde transmigret, secundum pristinum terminum de hac re constitutum.

CAP. 180. — *De præsumptione alienæ diaecesis. Ex epistola Bonifacii papæ.*

Si quis episcopus non rogatus de alia provincia in aliam venerit, præsumptione irruens ad ordinacionem et constitutionem clericorum, et ad ea quæ ad illum non pertinent importunus existat, vacua sint et inania omnia quæ ab eo fuerint constituta. Ipse autem increpatione digna excommunicetur, et abominetur a sancto concilio.

CAP. 181. — *Ut ab episcopis aliena parœcia minime pervadatur. Ex canonibus apostolorum, titulus 14 (et Nicenæ conc. cap. 15, et Antioch., cap. 24).*

Episcopo non licere alienam parœciam propria relicta pervadere, licet cogatur a plurimis, nise forte quævis cum rationabilis causa compellat, tanquam qui possit ibidem constitutis plus lucri conferre, et in causa religionis aliquid profecto prospicere, et hoc non a semetipso pertentet, sed multorum episcoporum iudicio, et maxima supplicatione perficiat.

CAP. 182. — *De eadem re, et causa ejus. Ex epistola II Evaristi papæ fratribus per Egyptum directa, cap. 4.*

Sacerdotes vero vice Christi legatione funguntur in Ecclesia, et sicut ei sua conjuncta est sponsa, id est, Ecclesia, sic episcopis junguntur Ecclesiae, unicuique pro portione sua. Et sicut vir non debet uxorem suam negligere, sed diligere, et caste custodiare, et amare atque prudenter regere, ita et episcopus debet Ecclesiam suam. Et velut uxor quæ sui manu est viri obedire debet viro suo eumque amare et diligere, potius etiam Ecclesia episcopo suo in omnibus obediens, eumque amare et diligere ut animam suam debet, quia illud fit carnaliter, is D tud spiritualiter. Et sicut vir non debet adulterare uxorem suam, ita nec episcopus Ecclesiam suam, id est, ut illam dimittat ad quam consecratus est, absque inevitabili necessitate, et apostolica vel regulari immutatione, et alteri se ambitus causa conjugat. Et sicut uxori non licet dimittere virum suum, ut alteri (vivente eo) se matrimonio societ, et eum adulteret, licet fornicatus sit vir ejus, sed, juxta Apostolum, aut viro suo debet reconciliari, aut manere innupta (*I Cor. vii*), ita Ecclesiae non licet dimittere virum [episcopum] suum, aut ab eo segregari, ut alterum eo vivente accipiat, sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat, id est, ne alte-

rum episcopo suo vivente accipiat, ut fornicatio-
nis aut adulterii crimen incurrat. Nam si adulter-
ata fuerit, id est, si se alteri episcopo junxerit,
aut super se alterum episcopum addiderit, aut
esse fecerit vel desideraverit, per acerrimam po-
nitentiam, aut suo reconcilietur episcopo, aut in-
nupta permaneat.

CAP. 183. — *De licita mutatione episcorum causa communis utilitatis. Ex epistola Anteri papæ epis- copis per Beticam atque Toletanam provincias consti- tuitis missa, cap. 14.*

(7, q. 1, c. Mutationes). De mutatione ergo episco-
porum, unde sanctam sedem apostolicam consulere
voluisti, scitote etiam communis utilitate atque
necessitate fieri licere, sed non libitu cuiusquam
aut dominatione. Petrus sanctus magister [noster]
et princeps apostolorum de Antiochia, utilitatis
causa, translatus est Romam, ut ibidem potius profi-
cere posset. Eusebius quoque de quadam parva
civitate apostolica auctoritate translatus est Alexan-
driam (71). Similiter Felix de civitate in qua ordi-
natus erat electione civium, propter doctrinam et
bonam vitam quam habebat, communis episcorum
et reliquorum sacerdotum ac populorum consilio,
translatus est Ephesum. Non enim transit de
civitate ad civitatem, qui non suo libitu aut ambitu
hoc facit, sed utilitate quadam, aut necessitate
aliorum, hortatu et consilio potiorum; nec trans-
fertur de minori civitate ad majorem, qui hoc non
ambitus vel propriæ voluntate facit; sed aut vi
propria sede pulsus, aut necessitate coactus, aut
utilitate loci vel populi non superbe, sed humiliter,
ab aliis translatus, et inthronizatus est, quia homo
videt in facie, Deus autem in corde (I Reg. xvi.). Et
Dominus per Prophetam loquitur dicens: *Domi- nus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt (Psal. xcii).* Non ergo mutat sedem, qui non mutat
mentem. Non mutat civitatem, qui non sua sponte,
sed consilio et electione aliorum mutat. Non ergo
migrat de civitate ad civitatem, qui non avaritiae
causa sponte dimittit suam: sed (ut iam dictum est)
aut pulsus a sua, aut necessitate coactus, vel elec-
tione vel exhortatione sacerdotum et populorum
translatus est ad alteram civitatem. Nam sicut
episcopi habent potestatem ordinare regulariter epis-
copos et reliquos sacerdotes, sic quoties utilitas aut
necessitas exposcerit, supradicto modo et mutare,
et inthronizare potestatem habent.

CAP. 184. — *Quod non licet episcopo relictua sua civi- tate ad aliam transire. Ex canone 6 apostolorum.*

(Dist. 28, c. Si quis docuerit). Episcopus autem
uxorem propriam nequaquam sub obtenu religio-
nis abjiciat; si vero rejecerit, excommunicetur;
sed si perseveraverit, dejiciatur.

CAP. 185. — *De eadem re. Ex concilio Sardensi- cap. 1.*

Osius episcopus dixit: Non minus mala consue-
tudo, quam perniciosa corruptela funditus eradi-

(71) Qua de re plura vide apud Socratem Ilisto-
riæ ecclesiasticæ, lib. vii, cap. 36.

A canda est, ne cui licet episcopo de civitate sua ad
aliam transire civitatem. Manifesta enim est causa,
pro qua re hoc facere tentat, cum nullus in hac re
inventus est episcopus qui de majori civitate ad
minorem transiret. Unde apparet avaritiae ardore
eos inflammari, et ambitioni servire, ut dominacio-
nes agant. Si omnibus placet, hujusmodi perniciouses
severius et austerioris judicetur, ut nec laicam com-
munitionem habeat, qui talis est. Responderunt
universi: Placet.

CAP. 186. — *Quod licet episcopo, si in Ecclesia per- secutionem sustinerit, ad aliam confugere. Ex decretis Calixti papæ per Galliam episcopis missis.*

Si quis episcopus persecutus in sua fuerit Ecclesie,
fugiendum est illi ad alteram, eique sociandum
[scolatitudine, alias associandum], dicente Domino: B Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in
aliam (Matth. x). Si autem utilitatis causa fuerit
mutandum, non per se hoc agat, sed fratribus invi-
tantibus, et auctoritate hujus sanctæ sedis faciat,
non ambitus causa, sed utilitatis.

CAP. 187. — *De episcopo qui principalem ecclesiæ suæ cathedralm neglexerit. Ex concilio Rothoma- gensi, cap. 6.*

Ut non licet episcopo principalem cathedralm
sue parœcie negligere, et aliam ecclesiam in sua
diœcesi magis frequentare.

CAP. 188. — *De eadem re diligenter. Ex concilio Sardensi, cap. 15.*

(72) Osius episcopus dixit quia nihil prætermitti
oportet. Sunt quidam fratres et episcopi qui non
in ea civitate resident, in qua videntur esse epis-
copi constituti, quo vel parvam rem illic habeant, alibi
autem idonea prædia habere noscuntur, vel affec-
tione proximorum, quibus indulgeant. Hactenus
permitti eis oportet ut accedant ad possessiones
suis, et disponant, vel ordinent fructum laboris sui,
ut post quatuor dominicos dies, id est, post tres
hebdomadas, si morari necesse est, in suis potius
fundis morentur, aut si est proxima civitas in qua
est presbyter, nisi ad ecclesiam videantur facere
diem Dominicum, illuc accedant, ut neque res
domesticæ per absentiam eorum detrimentum sus-
tineant, et ut non frequenter veniendo ad civita-
tem in qua episcopus moratur, suspicionem jac-
tantia et ambitionis evadant. Universi dixerunt
placere sibi.

CAP. 189. — *Ut episcopus singulis annis parœciam suam circumeat. Ex concilio Spalensi, cap. 4.*

Ut singulis annis quaque episcopus parœciam
suam circumeat, populumque confirmet ac doceat,
et ea quæ vitanda sunt prohibeat, et ea quæ agen-
da sunt utiliter agere studeat.

CAP. 190. — *De episcopis qui raro aut nunquam per se plebes sibi commissas visitant. Ex concilio Mel- densi, cap. 5.*

Ut episcopi, qui plebes sibi creditas aut raro aut
nunquam per se ipsos visitant, juxta ordinem evan-
gelicum, et apostolicum atque ecclesiasticum, cum

(72) Videndus est textus Græcus, cap. ib., quod
interpres sententiam non sit assecutus.

Dominus Ezechieli dicat : *Speculatorem dedi te domini Israël, et audies ex ore meo verbum, et annunties eis ex me.* etc. (Ezech. i), a comprovincialibus episcopis acris coerceantur [corripiantur].

CAP. 191. — *Ut episcopi presbyteros suos de ministeriis eorum diligenter discutiant. Ex concilio Bracarensi, cap. 2 (conc. Brac. n, cap. 4).*

(10, q. 1, c. Placuit omnibus episcopis). Placuit nobis atque convenit ut episcopi per singulas ecclesias et dioeceses euntes, primum discutiant clericos quomodo ordinem teneant baptismi, vel missarum, et qualiter quæque officia in ecclesia peragant, et si recte quidem invenerint, Deo gratias ; si vero minime, docere debent ignaros.

CAP. 192. — *Ut episcopi cum paucis paræcias suas circumveant. Ex concilio Toletano, cap. 5.*

Cum episcopus suam dioecesum visitat, nulli præ multitudine onerosus existat, nec unquam quinquagenarium numerum evasionis excedat, nec amplius quam una die per unamquamque basilicam remorandi licentiam habeat.

CAP. 193. — *Si episcopus paræciam suam visitare nequiverit, viros probabilis vitæ pro se mittat. Ex eodem, cap. 6.*

Quod si episcopus languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus, visitationem dioecesos explorare nequiverit, presbyteros probabilis vite, aut diaconos mittat, qui redditus basilicaram et reparations, et ministrantium vitam inquirant.

CAP. 194. — *Qualem ministrum juxta se episcopus habere debeat. Ex concilio Meldensi, cap. 3.*

Ut quisquis [forte, quisque] episcopus talem juxta se pro viribus habere decertet, qui juxta sincerissimum et purissimum sensum catholicorum Patrum, fide et observatione mandatorum Dei, seu et prædicationis doctrina, presbyteros plebium assidue instruat, et informet, ne domus Dei vivi (qua est ecclesia) sine lucerna verbi divini remaneat. Sed et eisdem talis existat, quem amor pecunia non vexet, aut reprobi mores et conversatio reprehensibilis contemptibilem reddat. Hinc est quod cum Moyses, querelam in conspectu Dei poneret, non se posse portare tantum onus quod si fuerat impositum, audit a Domino : *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israël, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri; et auferam de spiritu tuo, tradamque eis ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris* (Num. xi). Quid in Moyse nisi summum sacerdotium ? quid in septuaginta viris, nisi presbyteros accipimus ? Quod autem Dominus aufert de spiritu Moyse, traditque eis, patenter ostendit quia hi qui ab episcopo in conspectu Dei vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem velle et impertito sibi honore totis viribus cooperari debent. Hoc enim significat, quod non alium, sed ejusdem Moyse spiritum accipiunt.

CAP. 195. — *Ne episcopas laicum sibi ponat vicarium. Ex concilio Bracarensi, cap. 9.*

Nova actione didicimus quosdam ex nostro collegio, contra mores ecclesiasticos, laicos habere in

A rebus divinis constitutos oeconomicos. Proinde pariter tractantes, elegimus ut unusquisque nostrum, secundum Chalcedonensium Patrum decreta, oeconomicum ex proprio clero sibi constitutum. Inde corum est namque laicum esse vicarium episcopi, et saeculares in ecclesia judicare. In uno enim eodemque officio non debet dispar esse professio. Quod etiam in lege divina prohibetur, dicente Moyse : *Non arabis in bove simul et asino* (Deut. xxii), quod est, homines diversa professionis officio uno non sociabitis. Unde oportet nos et divinis libris, et sanctorum Patrum obedire præceptis, constituentes ut hi qui administrationibus ecclesiæ pontificibus sociantur, disscrepant non debeant nec professione, nec habitu, nec cohærente et conjungi possunt, quibus studia et vota diversa sunt. Si quis autem episcopus [post] ecclesiasticam rem ad laicalem procurationem administrandam elegerit, aut sine testimonio oeconomici gubernandam crediderit, verum et contemptor canonum et fraudator ecclesiasticorum rerum, non solum Christo de rebus pauperum judicabitur reus, sed ex concilio manebit obnoxius.

CAP. 196. — *Ut in circuitione episcopi omnes qui sunt in paræcia matricum ecclesiarum, exceptis infirmis, ad synodum ejus venire debeant. Ex concilio Rothomagensi, cap. 11.*

Cum episcopus suam diocesim circuit, archidiaconus vel archipresbyter eum praere debet, uno aut duobus diebus ad [per] paræcias quas visitaturus est, et convocata plebe, annuntiare debet proprii pastoris adventum, et ut omnes exceptis infirmis ad ejus synodum die denominata imprætermisse occurrant, et omnimodis ex auctoritate sanctorum canonum præcipere, et minaciter denuntiare debet, quod si quis absque gravi necessitate defuerit, proucul dubio a communione Christiana sit repellendus. Deinde ad scitis secum presbyteris qui in illo loco servitum debent exhibere episcopo, quidquid de minoribus et levioribus causis corrigerre potest, emendare satagit, ut pontifex veniens nequam in facilioribus negotiis fatigetur, aut sibi immorari amplius necesse sit ibi, quam expensa sufficiat. Ait enim dominus ad Moysen de hujusmodi cooperatoribus : *Ut tecum, inquit, sustentent onus populi, et non tu solus graveris* (Num. xi). Et beatus Joannes Baptista adventum Domini præcucurrit prædicando dicens : *Penitentiam agite, etc.* (Matth. iii); et idem : *Parate viam Domini* (ibid.). Siquidem episcopus vicem Christi agere videtur, et ideo cum gaudio et timore, et summa reverentia, a plebis sibi sujetis suscipiendum est, ut illis cum laude dicatur, quod Apostolus discipulis dicit : *Testimonium, inquit, vobis perhibeo, quod ita suscepisti me, sicut angelum Dei, sicut Dominum nostrum Iesum* (Galat. iv).

CAP. 197. — *Ul episcopi libros gentilium non legant, Ex conc. Carth. iv, cap. 16.*

(Dist. 37, c. Episcopus gentilium). Ut episcopi libros gentilium non legant, haereticorum autem pro necessitate et tempore.

CAP. 198. — *Ut episcopi prout vulgus intelligere pos-* sit, secundum proprietatem communis linguae illorum prædicationem temperent. Ex concilio Remensi, cap. tñ (cap. 15).

Ut episcopi sermones et homiliae sanctorum Patrum, prout omnes intelligere possint, secundum proprietatem communis linguae, prædicare studeant.

CAP. 199. — *Reprehensio episcopi in pulpito paganos libros exponentis. Ex registro Gregorii ad Desiderium episcopum, cap. 180 (lib. ix, epist. 48).*

(*Dist. 86, cap. Cum multa.*) Cum multa nobis bona de vestris fuissent studiis nuntiata, ita cordi nostro est nata lætitia, ut negare ea quæ sibi fraternitas vestra concedenda poposcerat minime pateremur. Sed post hæc venit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam, et illa difficultiora quibusdam expouere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea quæ prius dicta fuerant in gemitum et tristitiam verteremus, quia in uno ore cum Jovis laudibus Christi laudes esse non possunt. Et quam grave nefandumque sit episcopos canere quod nec laico religioso conveniat, considera. Et quamvis dilectissimus filius noster Candidus presbyter postmodum veniens, hac de re subtiliter requisitus, negaverit atque vos conatus fuerit excusare, de nostro tamen adhuc animo non recessit, quia quantum exescrabilis est hoc de sacerdote narrari, tanto utrum ita necne sit, districta et veraci oportet satisfactione cognosci. Unde, si fieri potest, hæc evidenter quæ ad nos perlata sunt inquirere satagemus, ut si falsa esse claruerit, neque nugis et sacerularibus litteris studere constiterit, et Deo nostro gratias agamus, qui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit, et de concedendis quæ poscitis securi jam et sine aliqua dubitatione tractemus.

CAP. 200. — *Quantum discrimen immineat pastori- bus qui veritatem Christi prædicare negligunt. Ex decreto Marci papæ episc. Aegyp. missis.*

Væ enim erit nobis, qui hujus ministerii onus susceptum habemus, si veritatem Salvatoris nostri Jesu Christi, quam apostoli prædicaverunt, prædicare neglexerimus. Væ erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, qui erogare nummularis jubeatur, id est Christianos populos imbuere et docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis ejus veritatem confundimur prædicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus, et de officio suscepto, rationem justus judex Christus Deus noster districtam exegerit?

CAP. 201. — *Quod episcopum sine intermissione oporteat Ecclesiam suam docere et amare. Ex decreto Evaristi papæ fratibus per Aegyptum missis.*

Episcopum vero oportet opportune atque sine intermissione Ecclesiam suam docere, eamque prudenter regere et amare, ut a vitiis se abstineat, ut salutem consequi possit æternam: et illa cum tanta reverentia ejus doctrinam possit suscipere, eum-

A que et diligere, ut legatum Dei et præconem veritatis; quia, testante Veritate, Quodcumque ligaverit super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solverit super terram erit solutum et in cœlis (Matth. xvi).

CAP. 202. — *De ignorantia omnibus maxime sacerdotibus vitanda. Ex concilio Toletano, cap. 5 (Tol. iv, c. 24).*

(*Dist. 38, cap. Ignorantia mater.*) Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis suscepunt. Sacerdotes enim legere sancta Scriptura admonet, Paulo apostolo dicente ad Timotheum: *Intende lectioni et exhortationi* (1 Tim. iv). Doctores enim semper se in his permanere scient. Igitur sacerdotes Scripturas sanctas et canones meditentur, B ut omne opus in predicatione et doctrina consistat, atque adficiant cunctos tam fidei scientia, quam operum disciplina.

CAP. 203. — *Ut episcopus dissidentes concordare compellat. Ex concilio Carthaginensi iv, cap. 26.*

(*Dist. 90, c. Studendum est.*) Studendum est episcopo ut dissidentes fratres, sive clericos, sive laicos, ad pacem magis quam ad judicium hortetur.

CAP. 204. — *Ut in die Dominico rerum dijudica- tiones non fiaret ab episcopo. Ex concil. Spalensi, cap. 2.*

Ut nullus episcopus, vel infra positus, die Dominicano causas judicare præsumat.

CAP. 205. — *De domestica et interiori conservatione episcoporum. Ex concilio Aurel. cap. 5.*

Derevit sancta synodus domesticam et interiorem episcopi conservationem totius reprehensionis atque suspicionis impenetrabilem fieri debere ut, juxta Apostolum, provideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus (Il Cor. viii). Oportet igitur ut in cubiculo episcopi et secretioribus quibuslibet obsequiis sinceræ opinionis sacerdotes et clerici assistant, qui vigilanter, orantem, sacra eloquia scrutantem episcopum suum jugiter attendant, ejusque sanctæ conversationis testes, imitatores et ad Dei gloriam prædicationis existant.

CAP. 206. — *Ut episcopus quasi hospes se continere debeat. Ex dictis Augustini.*

Episcopus quasi hospes fieri debet, et privatam domum non habeat, sed quasi hospes fieri debet, ut Christus ait: *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet* (Luc. ix).

CAP. 207. — *Ut episcopi frequenter missas celebrent. Ex concil. Arausic., cap. 3.*

Statuimus ut non tantum Dominicis diebus, et præcipuis festivitatibus episcopi missas celebrent sed, cum possibile fuerit, quotidiana quæque sacramenta [sacrificia] frequentent, nec fastidianter.

CAP. 208. — *Ne episcopus pretio corruptus alterius clericum ordinare præsumat. Ex concilio Nanne-* tensi, c. 1.

Omnibus ministris ecclesiasticæ dignitatis interdicimus, ut nullus, cujuscunque munere aut favore

corruptus, clericum alterius parœcia latenter ac A nem benedictionem dedisse. Qui licet propter tantum præsumptionis audaciam poterat accusatus iudicio presenti damnari si adhuc in corpore positus, non fuisset mortis vocatione præventus. Sed quia ille examini divino relictus est, humano iudicio accusari non potest; his qui supersunt, et ab eo non consecrationis titulum, sed ignominiae potius elogium perceperunt, ne sibi licentiam talis usurpatio faciat, decrevimus ut gradu sacerdotis, vel levitici ordinis quem perverse adepti sunt, depositi, æ quo iudicio abjiciantur. Tales enim merito judiciali sunt removendi, quia prave inventi sunt constituti.

CAP. 209. — *De eadem re. Ex concilio Parisiensi, cap. 22.*

Episcopus non constitutus presbyteros aut diaconos alteri subjectos episcopo, nisi forte consilio et voluntate ipsius. Si quis autem tale aliquid agere tentaverit, irrita sit ejus ordinatio, et ipse coercetur a synodo.

CAP. 210. — *Ut nullus episcopus in alterius episcopi parœcia ad promotionem ministerii accedere præsumat. Ex concilio Antiocheno, cap. 13.*

(9, q. 2, c. *Nullum episcopum.*) Nullus episcopus ex alia provincia audeat ad aliam transgredi, et ad promotionem ministerii aliquos in Ecclesiis ordinare, licet consensum præbère videantur nonnulli, nisi litteris tam metropolitani, quam ceterorum episcoporum, qui cum eo sunt, rogatus adveniat, et sic ad actionem ordinationis accedat. Si vero, nullo vocante, inordinato more depropter super aliquibus ordinationibus et ecclesiasticis negotiis, ad eum non pertinentibus, compонendis, irrita quidem quæ ab eo geruntur existant, ipse vero incompositi motus sui et irrationabilis audacia subeat ultionem, ex hoc jam damnatus a sancto concilio.

CAP. 211. — *Ne episcopus alterius Ecclesie clericum audacter invadere audeat. Ex concilio Niceno, cap. 17.*

Si quis episcopus clericum ad alium locum pertinente audacter invadere et in sua Ecclesia ordinare tentaverit, non consentiente episcopo a quo discessit, ordinatio hujusmodi irrita comprobetur.

CAP. 212. — *De non præsumendis illicitis ordinaliobus. Ex epistola Simplicii papæ missa Equitio, Florentino et Severo episopis, cap. 1.*

Relatio nos vestræ dilectionis instruxit, et gestorum series plenus intimavit, Gaudentium Osiensi Ecclesiæ sacerdotem, contra statuta canonum ac nostra præcepta, ordinationes illicitas perpetrasse, quarum illi totam penitus auferri præcipimus potestatem. Scripsimus enim ad Severum fratrem et coepiscopum nostrum, ut, si necesse fuerit, ipse in supradicta Ecclesia, consideratis Patrum regulis, hoc fungatur officio, quo ille abusus esse convictus est, ut hi qui illicite ab eodem sint proiecti, ab ecclesiasticis ministeriis sint remoti.

CAP. 213. — *De depositione eorum qui ab episcopo suo solum manus impositionem, et ab alio presbytero reliquam ordinum benedictionem suscepserunt. Ex concilio Carthaginensi, cap. 5.*

Ad cognitionem nostri examinis Gabrenensis diaconi relatu pervenit, de quibusdam [tribus] ipsius Ecclesiæ clericis, quod dum unus ad presbyterii, duo ad levitarum ministerium consecrarentur, episcopus eorum, oculorum dolore detentus, fertur manum suam super hos tantum posuisse, et presbyterum quemdam illis contra ecclesiasticum ordi-

A nem benedictionem dedit. Qui licet propter tantum præsumptionis audaciam poterat accusatus iudicio presenti damnari si adhuc in corpore positus, non fuisset mortis vocatione præventus. Sed quia ille examini divino relictus est, humano iudicio accusari non potest; his qui supersunt, et ab eo non consecrationis titulum, sed ignominiae potius elogium perceperunt, ne sibi licentiam talis usurpatio faciat, decrevimus ut gradu sacerdotis, vel levitici ordinis quem perverse adepti sunt, depositi, æ quo iudicio abjiciantur. Tales enim merito judiciali sunt removendi, quia prave inventi sunt constituti.

CAP. 214. — *Ut non valeat sententia episcopi, nisi clericorum suorum præsentia firmetur. Ex eodem conc. cap. 23 (conc. Carth. iv, cap. 32).*

(12, q. 2, c. *Sine exceptione.*) Irrita erit sententia episcopi, nisi clericorum suorum præsentia confirmetur.

CAP. 215. — *Ut episcopus secundum redditus ecclesiærum numerum clericorum facial. Ex concilio Spalensi, cap. 1.*

Ne passim episcopus multitudinem clericorum faciat, sed secundum meritum vel redditus ecclesiærum numerum moderetur.

CAP. 216. — *De episcopis peregrinis. Ex conc. Arelatensi, 1, cap. 20.*

De episcopis peregrinis qui in urbem solent venire, quos veraciter episopos scimus esse, placuit eis locum dari ut offerant.

CAP. 217. — *Ut episcopi levitate vagantes, ad propria redire cogantur. Ex Registro Gregorii ad Syagrium episopum Augustodinensem, cap. 122. (Lib. vii, ep. 119, seu cap. 117.)*

Cum sacerdotis dignitas eminere videatur, ita quisquis ea ordinatus [ornatus] est, cunctis se imitandum debet ostendere, ut exemplo sui nulli nocere, sed vitam potius valeat componere subjectorum. Nam si actus dissentiant a nomine, quanto pontificatus ipse plus erigit, tanto magis abjicit [addicit]. Itaque Mennatum episopum quemdam, qui illuc de diœcesi nostræ ordinationis [diœcesi Romanæ Ecclesiæ nostra ordinatione, etc.,] profectus est, in tanta se levitate didicimus exhibere, ut et nobis de eo major sit verecundia, et illi episopatus nomen non sit honor, sed oneri. Quod quia pudoris nobis est de eo illa cognoscere, quæ in aliarum provinciarum omnino reprehendimus sacerdotibus, fraternitas vestra eum illic immorari amplius non permittat, sed ad nos quantocius reverti compellat, ac magis inventa per omnia occasione transmittat, ut sub ea qua dignum est observantia refrenatus, sæculares mores ad sacerdotalem studeat convertere gravitatem. Nam satis noxiū atque perniciosum est ut imitatione ipsius qui ædificari debuerant destruantur, in qua re non solum ille culpabilis, sed etiam qui non restiterit invenitur. Nam consentire videtur erranti, qui corrigenda, ut resecari debeant, non occurrit. Quia vero quidam Theodorus episopus diœcesi reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolanensis Ecclesiæ

D fratribus, fraternalis vestra eum illic immorari amplius non permittat, sed ad nos quantocius reverti compellat, ac magis inventa per omnia occasione transmittat, ut sub ea qua dignum est observantia refrenatus, sæculares mores ad sacerdotalem studeat convertere gravitatem. Nam satis noxiū atque perniciosum est ut imitatione ipsius qui ædificari debuerant destruantur, in qua re non solum ille culpabilis, sed etiam qui non restiterit invenitur. Nam consentire videtur erranti, qui corrigenda, ut resecari debeant, non occurrit. Quia vero quidam Theodorus episopus diœcesi reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolanensis Ecclesiæ

episcopi, disciplinam (ut dicitur) evitans, illuc venisse firmatur, hortamus, ut et isto diligentius requisito, ad episcopum suum vestra fraternitas transmittat. Et quia sicut legitur, *Qui abiicit disciplinam, infelix est (Sap. iii)*, nulla eum illic excusatione patiamini retinere, quatenus ex his qui levitati eorum vitio possunt decipi, liberentur, et de ipsis habere mercedem, ne hac stultitia pereant, valeatis.

CAP. 213. — *Quandiu episcopus in aliena civitate morari debeat. Ex concilio Sardicensi, cap. 14.*

Osius episcopus dixit : Et hoc quoque statuere debetis, ut ex alia civitate cum venerit episcopus ad aliam civitatem, et ambitioni magis quam devotioni serviens, voluerit in alia civitate multo tempore residere, forte enim evenit episcopum loci non esse tam instructum neque tam doctum, is vero qui advenit incipiat contempnere eum, et frequenter facere sermonem, ut de honestet et infirmet ejus personam, ita ut bac occasione non dubitet relinquere assignatam sibi Ecclesiam et transeat ad alienam... Diffinitate igitur tempora, quia et non recipi episcopum inhumanum est, et si diutius residet, perniciosum est. Hoc ergo ne fiat, providendum est. Memini autem superiori concilio fratres nostros constituisse, ut si quis laicus in ea in qua commoratur civitate, quatuor Dominicanos dies, id est, per tres septimanas non celebrasset conveatum, communione privaretur. Si haec circa laicos constituta sunt, multo magis episcopum nec licet, nec decet, si nulla sit tam gravis necessitas quæ detineat, ut amplius a supradicto tempore absens sit ab Ecclesia sua. Universi dixerunt placere sibi.

CAP. 219. — *De suscipiendis episcopis qui persecutionem patiuntur. Ex eodem cap. 21.*

Osius episcopus dixit : Sugerente fratre et co-episcopo nostro Olympio, etiam hoc placuit, ut si aliquis vim perpessus est, et inique expulsus ; pro disciplina et catholica confessione, vel pro defensione veritatis effugiens pericula, innocens et devotus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur immorari, quandiu redire possit, aut injuria ejus remedium acceperit, quia durum est eum qui persecutionem patitur non recipi, etiam et larga benevolentia et humanitas ei est exhibenda. Omnis syndodus dixit : Universa qua constituta sunt, catholica Ecclesia universo orbe diffusa custodiat. Et subscripserunt omnes qui convenerant.

CAP. 220. — *De illis qui se dicunt episcopos esse. Concil. Remensi, cap. 43 (concil. Cabillonensi, cap. 43).*

Sunt in quibusdam locis Scotti, et alii erronei qui se dicunt episcopos esse, et multis negligentes absque licentia dominorum suorum sive magistrorum eorum presbyteros et diaconos ordinant. Quorum ordinationem, quia plerumque incidit haeresim [forte haeresis] et multis erroribus subjacet, modis omnibus irritam fieri debere, omnes uno consensu decrevimus.

CAP. 221. — *Qualiter peregrini episcopi suscipiendi*

sunt. Ex Registro Gregorii, universis episcopis per Illyricum dilectis, cap. 42 (l. 1, ep. 43).

Jovinus excellentissimus vir, filius noster, per Illyricum scriptis suis nobis indicasse dignoscitur, a se, sacrис apicibus destinatis, jussum fuisse episcopos, quos e propriis locis hostilis furor expulserat, ad eos episcopos qui nunc quoque in locis propriis degunt, pro sustentatione ac stipendiis presentis vita esse jungendos, et licet ad haec fraternitatem vestram jussio principalis admoneat, habemus tamen majus horum mandatum aeterni Principis, quo ad haec terribilis peragenda compellimur, ut non dico fratres et coepiscopos nostros, sed etiam ipsos quos nobis contrarios patimur, cum opportunitas postulat, in conferendis subsidiis necessitatum carnalium diligamus. Oportet ergo vos ad hanc rem et coelesti primitus Principi obedientes existere, et imperialibus etiam jussionibus consentire, quatenus fratres coepiscoposque nostros, quos et captivitatis et diversarum necessitatum angustiae compriment, debeatis consolando conveniendosque vobis in ecclesiasticis sustentationibus libenter suscipere, non quidem ad communionem episcopalis throni et dignitatem, sed ut ab Ecclesia juxta possibilitatem sufficientia debeat alimenta percipere. Sic enim et proximum in Deo et Deum in proximo diligere comprobamur. Nullam quippe eis in vestris Ecclesiis auctoritatem tribuimus, sed tantum eos vestris solatis continere summopere hortamur.

CAP. 222. — *Episcopos vel presbyteros ignotos ante probationem in ministerium non admittendos. Ex concilio Rothomagensi, cap. 23 [68].*

Statuimus secundum canonicanum cautelam omnes undecunque supervenientes ignotos episcopos vel presbyteros, ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admittere.

CAP. 223. — *Ut episcopus hostilitate compulsus, ad aliam vacantem transeat Ecclesiam. Ex registro Gregorii ad Angelum episcopum (lib. ii, c. 25, ad Joannem Squilatinum episc.).*

(7, q. 1, c. *Pastoralis officii*). *Pastoralis officii* cura nos admonet destitutis Ecclesiis proprios constitutre sacerdotes, qui gregem Dominicum sollicitudine pastorali debeat gubernare. Properea te Joannem ab hostibus captivitatum Lisanianæ civitatis episcopum, in Squilatinæ Ecclesia cardinalem necesse duximus constituere sacerdotem, ut et susceptam semel animarum curam intuitu futuræ retributionis inpleas, et licet a tua hoste imminente depulsus sis, alienam, quæ pastore vacat, Ecclesiam debes gubernare, ita tamen, ut si civitatem illam ab hostibus liberam effectam, Domino protegente, ad priorem statum contigerit revocari, in eam in qua prius ordinatus es Ecclesiam revertaris. Sin autem praedicta civitas continua captivitatis calamitate premitur, in hac in qua et a nobis incardinatus es Ecclesia debebas permaneræ.

CAP. 224. — *De episcopis, quod omnes homines jure*

cis obedire debeant. Ex decretis Clementis papæ cap. 15 (ep. 1, longe ante finem).

Omnes principes terræ, et cunctos homines episcopis obedire, et capita sua submittere, eorumque adjutores existere Petrus præcipiebat, ut omnes pariter fideles et cooperatores legis Dei monstrarentur, ne de eis dicatur : *Confundentur et erubescunt omnes, qui pugnant adversum te, et erunt quasi non sint, et peribunt viri qui contradicunt tibi. Quæres eos et non invenies, viros rebelles tuos. Erunt quasi non sint, et veluti consumptio hominum bellantissimæ adversum te.* (Isa. xl). (11, q. 3, c. *Si autem vobis contraveniunt*). Omnes ergo qui eis contraeunt, ita damnatos et infames usque ad satisfactionem monstrabat, et nisi converterentur, a liminibus ecclesiæ alios esse præcipiebat.

CAP. 225. — *Quod episcopi claves sint Ecclesiar. Ex ejusdem decretis, cap. 37 (ibid., post medium).*

Sanctam ergo Ecclesiam immaculatam omnes servare debere evangelizabat, cuius claves episcopos esse dicebat. Ipsi enim habent potestatem claudere cœlum, et aperire portas ejus, quia claves cœli facti sunt. Admonebat autem eos neminem nocere debere, quia oculi Domini sunt, et qui eos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi ejus (Zach. ii). Et quanta pœna dignus sit qui eos scandalizat, ipsum Dominum docuisse dicebat ubi ait : *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (Matth. xviii).

CAP. 226. — *Quod episcopos Dominus ad glorificandum se elegerit. Ex eodem, cap. 29 (ibid., longe ante finem).*

Ad glorificandum se, et divina mandata semi-nanda et evangelizanda, episcopos Dominus elegit, et non ut prohibeantur aut perturbentur aiebat, quoniam qui eos lœdit eum lœdit cuius legatione funguntur. Prædicare eos assidue et mandata Domini sine intermissione annuntiare rogabat. Opera eorum bona coram hominibus demonstrare, et conscientiam bonam coram Deo habere insinuabat.

CAP. 227. — *De episcopis quod se invicem diligere debeant. Ex eodem cap. 30 (ibid., post medium).*

Episcopos ergo vice apostolorum regere, Dominum docuisse dicebat, et reliquorum discipulorum vicem tenere presbyteros debere insinuabat, et si quis aliquem ex his scandalizaret, gravissimam poenam inferri debere prædicabat. Cunctos se invicem diligere et adjuvare debere, et neminem ab adjutorio fratris se subtrahere instruebat.

CAP. 228. — *Nec episcopus alium episcopum conculet. Ex concilio Arelatensi primo, cap. 17.*

Ut nullus episcopus alium conculet, eumque calumniare vel injuriare præsumat. Quod si fecerit gradus sui periculo subjacebit.

CAP. 229. — *De episcopis qui se a fratribus adjutorio subtraxerint. Ex decretis Alexandri papæ omnibus episcopis missis cap. 22 (epist. 2).*

Qui autem ex vestro collegio fugerit [fuerit], et ab auxilio vestro se subtraxerit, magis schismaticus

A quam sacerdos esse probabitur. *Ecce, inquit Propheta, quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (Psal. cxxxii)! Illi vero non in unum habitant, qui a fratribus se solatio subtrahunt, et, quod deterius est, qui fratribus insidias ponunt, aut laqueos præparant. *Item post pauca.* Nos ergo qui discipuli Domini et dici esse cupimus, portare crux Domini et compati fratribus debemus, et non quascunque eis insidias aut foveas præparare, quia talionem recipiet [meretur], qui fratribus foveam parat. *Nolite errare, fratres, quia Deus non irridetur* (Gal. vi). Hujus rei gratia Dominus vobis commisit Ecclesiam suam, ut pro omnibus laboret et cunctis oppressis opem ferre non negligatis. Unde et Dominus per prophetam loquitur, dicens : *Hæc dicit Dominus : Judicate mane iudicium, et eruite vii oppressos de manu calumniantis, ne forte egrediatur, quasi ignis, indignatio mea et succendatur, et non sit qui extinguita* (Jer. xxi). Vos ergo qui in summa specula a Domino constituti estis, attendere eos et opprimere oportet qui inter fratres seditiones et scandala excitant, ne simul cum eis pereatis.

B CAP. 230. — *De episcopis qui se canino dente corrosent. Ex ejusdem ad eosdem, cap. 13 (eadem epistola, paulo ante).*

Si vero (quod absit!) discordes fueritis, et canino dente vos derodere cœperitis, non solum eos non superabitis, sed et vobis ipsis nocebitis, atque ab eis superabimini, et nocenter forte peribitis.

C CAP. 231. — *De episcopis qui fratribus nocere desiderant. Ex decretis Bonifacii papæ.*

Sicut omnis qui diligit fratrem suum, ex Deo est, ita omnis qui odit proximum suum ex diabolo est; dilectione enim sola discernitur quis ex quo genitus approbetur, dicente Joanne : *In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non facit justitiam et non diligit fratrem suum, non est ex Deo. Quoniam haec est annuntiatio quam ab initio audistis : Ut diligamus alterutrum* (I Joan. iii). Et post paulum : *Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem* (ibid.). Ecce homicida esse probabiliter declaratur, qui a fraterna societate dividitur. Nam et si manus non moveat ad occidendum, pro eo tamen quia munitus est [immritis, al., nittitur] ad nocendum, jam a Deo homicida tenetur.

D D Vivit ille, et iste jam interfectus convincitur. Cum his igitur præceptis beatus apostolus Paulus consona prædicatione concordat dicens : *Non occidat sol super iracundiam vestram* (Ephes. iv) : et *Nolite lucidare diabolo* (ibid.). Item. Relata nobis sunt quorundam sacerdotum personæ in tantam obstinationis effervuisse discordiam, ut non solum illos ab ira occausus solis non revocet, sed ne annos quidem transactio temporum, ad bonum charitatis inclinet; quippe in quorum cordibus idem sol justitiae Christi occupavit, ut ad lumen charitatis [veritatis] redire vix possint. Horum igitur et similium discordantium fratrum oblationes, juxta antiquam cano-

num definitionem, nullo modo recipiendas esse censimus, personis tamen discordantium in speciali definitione præcipimus, ut antequam eos reconciliatio vera innecat, nullus eorum accedere ad altare Dei audeat, vel gratiam sante communionis percipiat, sed geminatum tempore per poenitentiam compensabunt, quo discordiæ servierunt. Quod si unus eorum alio contemnente, ad satisfactionem charitatis cucurrit, ex eo tempore jam pacificus intra ecclesiam recipietur, ex quo ad concordiam festinasse convincitur, sententia tamen superiori servata, ut tempus quod in ira expendit, geminatum in poenitentia satisfactione persolvat.

CAP. 232. — *Ut episcopi a solo Domino sint iudicandi. Ex decretis Clementis papæ, cap. 38.*

Episcopos autem a solo Domino iudicandos aut removendos, et non ab aliis esse dicebat, quia sunt, et non alterius. Et quis est qui alterius iudicet servum: Nam si ista non patiuntur homines, nec Deus eolorum [deorum], et Dominus dominantium hæc ullatenus patitur. Unde et prophetas sibi testes esse decebat, per quos Dominus loquitur dicens: *Ecco excoxi te, sed non quasi argentum elegi te in camino paupertatis. Proter me faciam, ut non blasphemem, et gloriam meam alteri non dabo (Isai. xviii).*

CAP. 233. — *Nimis timendum esse et prævidendum, ne offendantur episcopi. Ex. decretis Evaristi papæ fratribus per Aegyptum missis, cap. 6.*

Nimis timenda est, fratres, hæc sententia, et prævidendum est vobis, ne offendatiseos qui tantam a Domino habent potestatem, et ideo potius obediendi, diligendi, et non detrahendi vel lacerandi aut ejiciendi sunt, sed portandi et amandi, ipso dicente Domino: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit me spernit (Luc. x).* Ideo hæc vobis, et omnibus fidelibus scribimus, fratres, ut ab his caveatis, et posteris vestris non malum, sed bonum exemplum relinquatis, quoniam injuria episcoporum ad Christum pertinet, cuius vice funguntur.

CAP. 234. — *Ne criminatio ovium contra episcopum suum recipiatur. Ex prima epistola Calixti papæ.*

Calixtus episcopus Ecclesiæ catholice urbis Romæ, Benedicto fratri et coepiscopo, salutem in Christo. Criminationes contra doctorem nemo suscipiat, quia non oportet filios patres reprehendere, nec servos dominos lacerare. Filii ergo doctorum sunt omnes quos instruunt, si sicut filii patres carnales, sic et hi patres debent diligere spirituales. Non enim bene vivunt qui non recte credunt, aut patres reprehendunt, vel detrahunt suis. Doctores ergo qui et Patres vocantur, magis portandi quam reprehendendi sunt, nisi in recta fide erravererint. Nullus ergo doctorum prescripta accusetur, nec nisi fideli et legitimo qui etiam irreprehensibilem vitam ac conversationem ducat, accusatori respondeat, quia indignum est ut doctor stulto et indocto atque reprehensibiliter viventi, respondeat, juxta stultitiam suam, dicente Scriptura: *Non respondeas stulto iuxta stultitiam suam (Prov. xxvi).* Non bene

A vivit qui non recte credit. Nihil mali vult, qui fidelis est. Si qui fidelis est, videat ne falsa loquatur, aut cuiquam insidias ponat. Fidelis homo semper fideliter agit, et infidelis callide insidiatur, atque fideles et pie ac juste viventes perdere nititur, quia similis similem sibi querit. Infidelis vero homo mortuus est in corpore vivente, econtra sermones fidelis hominis vitam custodiunt auditorum. Doctorem enim catholicum, et præcipue Domini sacerdotem, sicut nullo errori implicari, ita nulla oportet machinatione aut cupiditate violari, dicente Scriptura sancta: *Post concupiscentias tuas ne eas, et a voluntate tua avertaris (Eccl. xviii).*

CAP. 235. — *Quod injustum iudicium jussu regis vel episcopi, vel aliquius potenter factum, irritum habeat. Item idem (paulo post).*

Quidquid irreprehensibile est catholica defendit Ecclesia. Nulli imperatori, vel cuiquam pietatem custodiunt licet aliquid contra mandata divina presumere. Injustum ergo iudicium et definitio injusta, regio metu aut jussu, aut enjusconque episcopi aut potentis, a judicibus ordinata vel acta, non valeat. Homini religioso parum esse debet inimicitias aliorum non exercere vel augere, male loquendo, nisi etiam eas extinguiere bene loquendo studuerit. Melior est in malis factis humilis confessio quam in bonis superba gloriatio.

CAP. 236. — *Ne aliquis alterius terminos usurpet, nec alterius parœcianum iudicet aut excommunicet, item in secundo decretali suo.*

Nemo alterius terminos usurpet, nec alterius parœcianum iudicare aut excommunicare præsumat, quia talis dijudicatio aut excommunicatio vel damnatio nec rata erit, nec vires illas habebit, quoniam nullus alterius iudicis nisi sui, sententia tenebitur aut damnabitur. Unde Dominus loquitur dicens. *Ne transgrediaris terminos antiquos quos posuerunt patres tui (Prov. xxii).*

CAP. 237. — *Qui non debeant recipi ad accusationem, et testimonium contra episcopos. Anacletus papa tertius a Petro in primo decretali suo omnibus episcopis.*

Beatus prædecessor noster Clemens, vir apostolicus, et Spiritu Dei plenus, una cum reliquis sanctis collegis suis statuit, dicens: *Accusandi vel testificandi licentia denegetur his, qui Christianæ religionis et nominis dignitatem, et sue legis vel sui propositionis normam aut regulariter prohibita neglexerint. Trasgressor enim sponte legis sue, ejusque violatores apostatae nominantur. Omnis enim apostata refutandus est ante reversionem suam, nec in accusationem recte agentium, aut testimonium recipiendus [suscipiendus]. Scimus autem multos ob id infestare doctores, ut eos perdant et propriæ voluntatis placita adimpleant, non propterea tamen doctores, in quantum vires suppetunt, recta emulazione et bona intentione recedere debent, scientes quia Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam (Matth. v). Nihil est autem illa pastore miserius qui luporum laudibus gloriatur; quibus si pla-*

cere voluerit atque ab his amari delegerit, erit hinc A spectus. *Et paulo inferius.* Deteriores quippe sunt qui præpositorum vitam moresque corruptunt, his qui substantias aliorum prædiaque corruptunt. Senteutia quippe Cham filii Noe damnantur, qui suorum præpositorum culpam produnt, ceu Cham qui verenda patris non operuit, sed deridenda monstravit (*Gen. ix.*). Pastor Ecclesiæ si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus, sed pro reprobis moribus magis est tolerandus quam distingendus; quia rectores Ecclesiæ a Deo iudicandi sunt, sicut ait Prophetæ: *Deus stetit in Sinagoga deorum, in medio autem deos dijudicat* (*Psal. lxxxi.*) Item. Tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes summam debent habere curam de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corriganter a peccatis, aut si incorrigibiles sunt [apparuerint], ab ecclesia separentur.

CAP. 238. — *De eodem expressius. Idem, in secundo decretali suo, episcopis Italix.*

(2, q. 7, c. *Accusatio.*) Accusatio eorum quoque, super qua nos consulere voluistis, non nisi ab idoneis et probatissimis viris, qui et suspicionibus et sceleribus careant, fieri debet, quia Dominus sacri sui corporis tractatores a vilibus et reprobis, ac non idoneis personis infamari noluit, nec calumniari, sed ipso proprio flagello peccantes sacerdotes a templo ejecit. Unde liquet quod summi sacerdotes, id est episcopi, a Deo sunt iudicandi, non ab humanis aut pravae vita hominibus lacerandi sed potius ab hominibus fidelibus portandi, ipso Domino exemplum dante, quando per seipsum, et non per alium vendentes et ementes ejicit de templo sacerdotes (*Math.. xxi.*) Nullus enim, ut reor, inter nos invenitur qui velit servum suum ab alio quam a se iudicari. Quod si pauperrimum fuerit, aut multo indignatione ipse irascitur, aut potius vindictam querit super eum. Unde ei Dominus ait per prophetam: *Qui vos tangit, tangit, pupillam oculi mei* (*Zach. ii.*) *Et paulo post.* Si detractores quorumcunque graviter iudicantur, et in perditionis laqueum cadunt, multo magnis laceratores et detrac-tores atque accusatores famulorum Dei damnantur, et in barathrum, nisi se corixerint et per eorum satisfactionem condignam egerint penitentiam, indubitanter vadunt et vindicibus flammis exuruntur. Haec et alia periculosa considerantes apostoli statuerunt ne facile commoverentur, aut lacerarentur, vel accusarentur columnæ sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ apostoli et successores eorum non immerito dicuntur. Sed si quis aduersus eos vel Ecclesiæ eorum commotus fuerit aut causas habuerit, prius ad eos recurrat charitatis studio, aut familiari colloquio, ea sanent commoti quæ sananda sunt, et charitable emendent quæ justæ emendenda cognoverint. Si autem aliqui eos prius quam hoc egerint lacerare, accusare, aut infestare præsumperint, excommunicentur, et minime absolvantur antequam per satisfactionem, ut jam dictum est, condignam egerint penitentiam, quoniam injuria eorum ad Christum pertinet, cuius legatione funguntur. *Idem Ejectionem* quoque, ut supra memoratum est, summorum sacerdotum sibi Dominus reservavit; licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset.

CAP. 239. — *Quod accusatores et testes esse non possunt, qui ante hesternum diem, aut nudius tertius inimici fuerunt. Idem in tertio decretali suo.*

(3, q. 5, c. *Accusatores.*) Accusatores et testes esse non possunt, qui ante hesternum diem aut nudius tertius inimici fuerunt, ne irati nocere cupiant, vel læsi se ulcisci velint. Inoffensus ergo accusatorum et testimoniis affectus quærendus est, et non su-

B spectus. *Et paulo inferius.* Deteriores quippe sunt qui præpositorum vitam moresque corruptunt, his qui substantias aliorum prædiaque corruptunt. Senteutia quippe Cham filii Noe damnantur, qui suorum præpositorum culpam produnt, ceu Cham qui verenda patris non operuit, sed deridenda monstravit (*Gen. ix.*). Pastor Ecclesiæ si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus, sed pro reprobis moribus magis est tolerandus quam distingendus; quia rectores Ecclesiæ a Deo iudicandi sunt, sicut ait Prophetæ: *Deus stetit in Sinagoga deorum, in medio autem deos dijudicat* (*Psal. lxxxi.*) Item. Tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes summam debent habere curam de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corriganter a peccatis, aut si incorrigibiles sunt [apparuerint], ab ecclesia separentur.

CAP. 240. — *Quod a plebe vel a vulgaribus hominibus non sit arguendus vel accusandus episcopus. Evaristus papa episcopis Africæ (epist. 2).*

(2, q. 7, c. *Non est a plebe.*) Non est itaque a plebe aut a vulgaribus hominibus arguendus vel accusandus episcopus, licet sit inordinatus; quia pro meritis subditorum disponitur vita rectorum. Unde, si qui sunt vituperatores aut accusatores episcoporum, vel reliquorum sacerdotum, non oportete osa judicibus Ecclesiæ audiri, antequam eorum discussiatur aestimationis suspicio vel opinio, qua intentione, qua fide, qua temeritate, qua vita, qua conscientia, quoque merito, si pro Deo, aut pro vana gloria, aut inimicitia vel odio, vel cupiditate ista præsumperint. *Et paulo post.* (2, q. 7, c. *Deus omnipotens.*) Deus omnipotens ut nos a præcipitante sententia prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomorum noluit auditu judicare, priusquam manifeste agnosceret quæ dicebantur. Unde ipse ait: *Descendam et video utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciām* (*Gen. xviii.*) Deus omnipotens cui nihil absconditum est, sed omnia ei manifesta sunt, etiam antequam fiant, non ob aliud haec et alia multa quæ hic prolixitatem vitantes non inservimus, per se inquirere dignatus est, nisi ut nobis exemplum daret, nec præcipites in discutiendis et iudicandis negotiis essemus.

CAP. 241. — *De extorta confessione. Alexander papa quintus a Petro in primo decretali suo omnibus episcopis missa.*

D Si sacerdotibus vel actoribus Ecclesiæ quædam scriptura quoquomodo per metum aut fraudem, aut per vim extorta fuerint, vel ut [velut] se libera-re possent quoconque ab eis conscriptæ vel labo-ratae fuerint igit, ad nullum eius præjudicium vel documentum valere censemus, neque ullam eis infamiam aut calumniam, aut a suis sequestrationem bonis unquam auctore Deo, et sanctis apostolis eorumque successoribus sutinere permittimus. *Paulo post.* Confessio enim in talibus non compulsa, sed spontanea fieri debet: omnis enim confessio quæ fit ex necessitate, fides non est. Confessio ergo in

tribus non extorqueri, sed debet sponte proferri [profiteri]: pessimum est enim de suspicione aut extorta confessione quemquam judicare, cum magis inspector cordis sit Dominus quam operis. *Paulo post.* Non potest autem humano condemnari examine, quem Dominus suo reservavit judicio. Si omnia namque in hoc seculo vindicata essent locum divina judicia non haberent. *Et paulo post.* Peius malum non esse existimo, quam Christianos suis invidere sacerdotibus.

CAP. 242. — *Quo ordine adeundi sint primates vel alii judices. Idem.*

Si quis erga episcopum vel actores Ecclesiae quamlibet querelam justam habere crediderit, non prius primates aut alios audeat judices, quam ipsos a quibus se lœsum existimat convenientia familiariter, non semel, sed sapissime ut ab eis aut justitiam suam accipiat, aut excusationem. Si autem secus egerit, ab ipsis et ab aliis communione privetur, tanquam apostolorum Patrumque aliorum contemptor.

CAP. 243. — *Quod nec oves pastorem suum reprehendere, nec plebs episcopum accusare, nec vulgus eum debeat arguere. Fius papa (l) ix a Petro omnibus Ecclesiis.*

(6, q. 1, *Oves pastorem.*) Oves pastorem suum non reprehendant, plebs episcopum non accuset, nec vulgus eum arguat, quia non est discipulus super magistrum (*Math. x.*). Episcopi a Deo sunt iudicandi, qui eos sibi oculos elegit. Nam a subditis aut a pravae vitæ hominibus non sunt arguendi, aut accusandi, aut lacerandi. *Et in sequentibus.* Nemo bonum faciens alteri verbo aut facto nocere vult. Quanto minus in suspicionem debet venire fidelis homo, ut dicat aut faciat ea quæ pati non vult? Quia omnis suspicio est potius repellenda, quam approbanda vel recipienda. *Item idem in secundo decretali suo (17, q. 4, cap. Sicut qui Ecclesiam).* Sicut qui Ecclesiam Dei vastat, ejusque prædia et donaria exspoliat et invadit, fit sacrilegus; sic et ille qui ejus sacerdotes insequitur, sacrilegii reus existit, et sacrilegus judicatur. Etsi ut peccatum quod in Deum committitur gravius est quam quod in hominem, sic gravius est sacrilegium agere quam fornicari. *Paulo post.* (11, q. 1, c. *Si quis sacerd.*) Si quis sacerdotum vel reliquorum clericorum suo episcopo inobedient fuerit, aut eis insidias paraverit, aut contumeliam aut calumniam, et convinci potuerit, mox curiae tradatur, et recipiat quod iniuste gessit.

CAP. 244. — *De incertis iudicis vitandis, et quod nec vera sint credenda, nisi certis indicis probata, et iudicario ordine publicata. Victor papa fratribus Alexandriæ positus (ep. 1, c, 2).*

Audivimus apud vos vestrosque diversa iudicia fieri, et incerta iudicari. Incerta, charissimi, nullatenus judicemus, quoadusque veniat Dominus qui latentia producit in lucem et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (*I Cor. iv.*). Quia quamvis vera sint, non tamen credenda sunt,

A nisi qua manifestis indicis comprobantur, nisi qua manifesto iudicio convincuntur, nisi qua iudicatio ordine publicantur. *Item. Paulo post.* (*Hæc habentur supra c. 4.*) Placuit ut accusatus vel iudicatus a comprovincialibus in aliqua causa episcopus licenter appellat, et aedat apostolicæ sedis pontificem, qui aut per se aut per vicarios suos ejus retractari negotium procuret, et dum iterato iudicio pontifex causam suam agit, nullus alius in ejus loco ponatur aut ordinetur episcopus, quoniam quanquam comprovincialibus episopis accusati causam pontificis scrutari liceat, non tamen definire inconsulto Romano pontifice permisum est. Et alibi in statutis legitur Apostolicis (*epist. 1 Clementis*): Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari apud patriarcham vel primatum dioceseos, aut penes universalis apostolicæ Ecclesie iudicetur sedem. Nil aliud est, fratres, talis præsumptio, nisi apostolorum suorumque decessorum [successorum] terminos transgedi, eorumque decreta violari.

CAP. 245. — *Quomodo iudicandus sit episcopus, et quot testibus convincendus. Zephyrinus XIV a Petro, in primo decretali suo, omnibus episopis per Siciliam.*

(2, q. 1, c. *Primates accusatum.*) Patriarchæ vel primates accusatum discutentes episcopum, non ante sententiam proferant finitivam quam apostolicæ fulti auctoritate, aut reum se ipse confiteatur, aut per innocentes et regulariter examinatos convincatur testes. Qui minori non sint numero quam illi discipuli fuerunt, quos Dominus in adjumentum apostolorum eligere præcepit, id est 72. (3, q. 4, c. *Detractores*). Detractores quoque qui divina auctoritate eradicandi sunt, et auctores [*al.*, actores] inimicorum ab episcopalibus submovenus accusatione vel testimonio. Nec summorum quispiam minorum accusationibus impetratur aut dispareat, neque in re dubia certajudicetur sententia, nec ullum iudicium nisi ordinabiliter habitum teneatur. (3, q. 9, c. *Absens vero.*) Absens vero nemo iudicetur, quia et divinæ et humanæ hoc prohibent leges. Accusatores autem eorum omni careant suspicione, quia columnas suas Dominus firmiter stare voluit, non a quibuslibet agitari. Nullum namque eorum sententia a suo iudice non dicta constringat, quia et leges sæculi id ipsum fieri præcipiunt. (5, q. 9, c. *Duodecim.*) Duodecim enim iudices quilibet episcopus accusatus si necesse fuerit eligat, a quibus ejus causa juste iudicetur. Nec prius audiatur, aut excommunicetur vel iudicetur, quam ipsis per se elegantur, et regulariter vocato ad suorum primo conventum episcoporum, per eos ejus causa juste audiatur et rationabiliter discernatur. Finis vero ejus causæ ad sedem apostolicam deferatur, ut ibidem determinetur.

CAP. 246. — *Quod spoliati episopii respondere non debent, nisi res ablate prius eis restituantur. Idem in secundo decretali suo fratribus per Aegyptum.*

Nuntiatum est sedi apostolicæ per apocrisiarios vestros, quosdam fratrum nostrorum episcoporum videlicet ab ecclesiis et sedibus propriis pelli, sua-

que eis auferri supellectila, et sic nudos et exspoliatos ad judicia vocari. Quod omni ratione caret: cum constituta apostolorum eorumque successorum et præcepta imperatorum, ac constitutiones legum idipsum probibeant, ac apostolicas sedis auctoritas idipsum fierit vetet. Præceptum est ergo in antiquis statutis, episcopos ejectos, atque suis rebus exspoliatos ecclesias proprias recipere, et primo sua omnia eis reddi, et tum demum si quis eos juste accusare voluerit, æquo periculo facere, judices esse decernentes, episcopos recta facientes [sapientes] et in ecclesia convenientes, ubi testes essent singulorum qui oppressi videbantur, nec prius eos responderet debere, quam omnia sua cis et ecclesiis eorum legibus integrerem restituantur.

CAP. 247. — *Injuste condemnatos oportere restituи. Sextus papa xxii a Petro, in secundo decretali suo fratribus per Hispaniam.*

(2, q. 3, c. *Fratres quos.*) Fratres quos timore terreno injuste damnasti, scitote a nobis juste esse restitutos. Quibus ex auctoritate sancti Petri, apostolica auctoritate omnia que eis ablata sunt integrerime reddi precipimus, si non vultis et vos et principes vestri a collegio nostro et membris ecclesiae separari. Justo enim iudicio Dei plerumque peccatoribus potestas, qua sanctos ipsius persequuntur, conceditur, ut qui Spiritu Dei juvantur et aguntur, sicut per laborum exercitia clariores. Illi tamen qui hoc agunt nullatenus evadunt pœnam; quia, ut ait Dominus: *Vx illi per quem scandalum venit* (*Math. xviii.*) Item. *Paulo post.* Incerta non judicenus quadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit conscientia cordium (*I Cor. iv.*). Et quemvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi que certis indicis comprobantur, nisi quæ manifesto iudicio convincuntur, nisi quæ iudicario ordine publicantur. Nullus ergo humano potest condemnari examine, quem Deus suo iudicio reservavit. Hæc omnia summopere sunt præcavenda, ne præsumptores esse videamur. Et accusatio episcoporum non est facile recipienda, dicente Domino: *Non suscipias vocem mendacii* (*Exod. xxii.*) et Apostolus inquit: *Adversus prebyterum inscriptionem non esse recipiendam, absque duobus vel tribus idoneis testibus* (*I Tim. v.*) Si hæc de presbyteris vel ceteris fidelibus sunt præcavenda, quanto magis de episcopis.

CAP. 248. — *Quod episcopus accusantium propositionibus non respondeat, nec ad concilium veniat, nisi res ablatae prius restituantur, et quales esse debent accusatores. Felix episcopus, episcopis Galliz in secundo decretali suo.*

(3, q. 2, c. *Si episcopus suis fuerit.*) Si suis fuerit episcopus aut ecclesia rebus sibi commissæ exspoliatus aut, quod absit! quod alienum ab omnibus esse debet fidibus! a sede propria ejectus, aut in detentione aliqua a suis ovibus fuerit sequestratus, tunc canonice ante in pristine statu restituatur, cum omni privilegio sui honoris, et sua omnia que insidiis inimicorum

A suorum ei ablata fuerint, legibus redintegrantur, nec convocari nec judicari poterit, nisi ipse pro sua necessitate minime tamen judicandus, advenire sponte elegerit. Nullatenus ergo a quoquam cogatur antequam integrerime omnia, qua persuggestiones inimicorum suorum amiserat, potestati ejus ab honorabili concilio legali ordine redintegrentur: Presul vero cum omni honore statui pristine reddatur, et ipsi dispositis ordinatisque libere ac secure diu suis rebus, tunc regulariter infra quartuor aut quinque, aut septem menses, juxta quod possibilitas ei fuerit, et non ante convocatus, ad tempus, in concilio legitimo, et canonico, veniat ad causam, et, si ita juste videtur, accusantium propositionibus respondeat. Item. Quod si ex utraque parte ad causam dicendam convenerint (quia unus absque altero audiri non debet) querendum est in iudicio cuius sint conversationis et fidei, atque suspicionis accusatores, aut qua intentione hoc faciant, qui ad hoc admitti non debent, nisi bona conversationis et rectæ fidei viri, hi videlicet qui omni suspicione careant, et bona vita aestimatione clarcant, neque infames existant. (3, q. 10, *Si accusatorum.*) Quod si accusatorum personæ in iudicio episcoporum culpabiles apparuerint, ad arguendum non admittantur, nisi proprias causas asserere, non tamen criminales vel ecclesiasticas voluerint. (3, q. 7, c. *Infamis persona.*) Infamis enim persona, nec procurator potest esse, nec cognitor. (3, q. 9, c. *Absente adversario.*) Absente vero adversario non audiatur accusator, nec sententia absente parte alia a iudice dicta, ullam obtinebit firmitatem. (3, q. 9, c. *Absens per alium.*) Nequens absens per alium accusato vel accurri poterit, nec affinis testis admittatur. Neminem ergo exhiberi de provincia ad provinciam, vel ad comitatum oportet, nisi ad relationem judicis ad quem fuerit appellatum, id est ut actor semper rei forum sequatur. (2, q. 6, *Si quis judicem.*) Si quis autem iudicem adversum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat, quam nulli oportet negari. (3, q. 6, c. *Peregrina.*) Peregrina vero iudicia generali actione prohibemus, quia indignum est ut ab externis iudicetur, qui comprovinciales et a se eleclos debet habere iudices.

CAP. 249. — *Quod episcopi ad concilium vocati non debeant venire, nisi tanto tempore super sederint, quanto tempore vel ecclesiis vel rebus suis spoliatis sunt. Eusebius papa in secundo decretali suo fratribus per Alexandriam et Aegyptum.*

(2, q. 2, c. *In scripturis.*) In scripturis vestris perimus quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspicione, et aliquos ex certa ratione, et idcirco quosdam suis esse rebus expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos; sciat nec ad synodum comprovincialem, nec ad generalem posse convocari, nec in aliquo iudicari, antequam cuncta que eis sublata sunt, legibus potestatis eorum redintegrantur (5, q. 2, c. *Prius ergo.*) Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, et ecclesiæ que sibi sub-

latæ tunt, cum omni privilegio suo restituï, et A dant. (6, q. 1, c. Deteriores.) Deteriores quippe sunt postmodum non sub angusti temporis spatio, sed tantum temporis spatium eis indulgeatur, quantum exscoliati vel pulsi esse videntur, antequam ad synodus convocentur, et ab omnibus quisque suæ provinciæ episcopis audiatur. Nam nec convocari ad causam, nec judicari potest exscoliatus, vel expulsus, quia non est privilegium quo exscoliari possit jam nudatus, unde et antiquitus decretum est omnes possessiones, et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos, ante item contesfatam perceperior vel primas possessori restituat. Item. (12, q. 2, c. In antiquis.) Est in antiquis Ecclesiæ statutis decretum ut qui aliena invadit, non exeat in punctis sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum (Luc. xix).* Et in legibus secularibus cautum habetur: Qui rem subripit alienam, illi cuius res direpta est in undecuplum quam sublata sunt restituat.

CAP. 250. — *Episcopos ab ovibus suis non reprehendendos, nisi in fide erraverint. Ex epist. Anacleti papæ scripta omnibus sacerdotibus Christi, cap. 1, (epist. 3).*

Doctor autem vel pastor Ecclesiæ, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendum; sed pro reprobis moribus magis est tollerandus quam distringendus, quia rectores Ecclesiarum a Domino sunt judicandi, sicut ait Prophetæ: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat (Psal. lxxxi).* Unde oportet unumquemque fidelem, si viderit aut cognoverit plebes suas adversus pastorem C suum tumescere, aut cleri [clerum, al., contra clerum] detractionibus vacare, hoc vitium pro viribus extirpare, prudenter corrigere satagat, nec eis in quibuscumque negotiis misceri, si incorrigibilis apparuerint, antequam suo reconciliant doctori, præsumat, quoniam tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes, summan debent babere curam, de his qui pereunt, quaenam eorum redargutione aut corriganter a peccatis, aut, si incorrigibilis apparuerint, ab Ecclesia separantur.

CAP. 251. — *De eadem re. Ex decretis Clementis papæ (epist. 1).*

Ipsi autem episcopi si exorbitaverint, ab istis non sunt reprehendendi vel arguendi, sed portandi, nisi in fide erraverint. Hi ergo super hos sunt, non illi super istos, quoniam majora minore non argui nec judicari potest. Nullus se extollat erga doctores ac magistros suos qui ad discipulus super magistrum esse (Matth. x) non potest, nec debet; nullus velit dici sanctus antequam sit; sed prius sit, ut verius dicatur. Precepta Domini doctoremque ac magistrorum facta quotidie adimplere, et in Christi nomine pro inimicis orare oportet.

CAP. 252. — *De eadem re. Ex epistola Eusebii papæ, cap. 20 (Anacletus, ep. 3, c. 5).*

Necessæ enim est ut rectores a subditis timeantur, et ab ipsis corriganter, ut humana formidine peccare metuant, qui divina iudicia non formi-

pipe sunt qui doctorum vitam moresque corruptunt his qui substantias aliorum prædictæ diripiunt. Ipsi quidem ea qua extra nos, licet nostre sint, auferunt; nostri vero detractores, et morum nostrorum corruptores, sive qui aduersus nos armantur, proprios ipsos decipiunt, et ideo juste infames sunt, et merito ab ecclesia extorres flunt.

CAP. 253. — *Quod infames sunt qui prælatorum vitam corripunt, et conversationi detrahunt. Ex decretis Caï papæ, cap. 7 (Euseb. epist. 2, ad episc. Alexandriæ).*

Oves vero quæ pastorí suo commissæ fuerint, eum nec reprehendere, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, nec ulla tenus accusare possunt, quia facta pastorum oris gladio ferienda non sunt, quanquam recte reprehendenda videantur.

CAP. 254. — *De non reprehendendis episcopis. Ex decretis Evaristi papæ omnibus per Egyptum fratibus missis, cap. 18.*

(3, q. 2, c. Audivimus.) Audivimus enim quosdam a vobis infamatos et dilaceratos episcopos et a civitatibus propriis pulsos, (quia [qui] alibi episcopi constitui non possunt, nisi in civitatibus non minimis) et alios in eis ipsis viventibus constitutos. Ideo hæc vobis scribimus, ut sciatis hæc fieri non licere sed proprios revocari, et integerrime restitui debere. Illos vero qui adulterina fœditate suas sponsas (quas et uxores eorum præfixo tenore esse intelligimus) tenent, ejici, ut adulteros atque infames fieri, eosque ab ecclesiasticis honoribus arceri jubemus. Si autem adversus eos aliquam querelam habueritis, his peractis inquirendum erit, et auctoritate hujus sanctæ sedis terminandum.

CAP. 255. — *De infamis et dilaceratis episcopis, et a civitatibus propriis expulsis, sine Romana auctoritate. Ex decretis Stephanii papæ omnibus episcopis, cap. 65 (ep. 2, c. 1).*

Nullus enim episcoporum, dum suis fuerit rebus exscoliatus, aut a sede propria pro qualibet occasione pulsus, debet accusari, aut a quoquam ei potest crimen objici, priusquam integerrime restauretur, et omnia, quæ ei ablata quoconque sunt ingenio, legibus redintegrantur, et ipse sedi propriæ et pristino statu regulariter redditur, ita ut omnes possessiones, et cuncta sibi prædia injuste sublata atque fructus omnes ante conceptionem accusationem primates, et synodus episcopo de quo agitur, funditus restituant, quia hoc non solum ecclesiastice, sed etiam sæculi leges fieri prohibent. Neque aliquis eorum aut Ecclesiarum actor [auctor] vel defensor ad aliquos prius accusari debet, quam ipse caritative bis a ter ab eis, qui se læsos astimant, vel eos pro aliquibus erratis corripere cupiunt, conveniantur, ut ab eis aut familiarem emendationem aut justam percipiat excusationem. Quod qui præsumperit, limitibus arectatur Ecclesiæ, usque ad condignam satisfactionem.

CAP. 256. — *Ut episcopus non dijudicetur qui suis*

rcbus est spoliatus. Ex decretis Felicis papæ epis- copis per Egyptum missis, cap. 10.

(2, q. 2, c. *Nullus episcop.*). Nullus enim episcopus qui suis est rebus expoliatus, aut a sede propria vi aut terrore pulsus, antequam omnia sibi ablata legibus restituantur, et ipse pacifice annum vel plus suis fruatur honoribus, sedique propriæ sit regulariter restitutus, juxta canonicam institutionem accusari, vocari, judicari, aut damnari potest.

CAP. 257. — *Ut episcopi criminali libere apostolicam sedem appellant, et quod non possunt sine Romano pontifice vel ejus vicario judicari. Ex decretis Julii papæ orientalibus episcopis missis, cap. 18. (Sicutus II, id habet, ep. 1).*

(2, q. 6, c. *Omnes episcopi*). Ut omnes episcopi qui in quibusdam gravioribus pulsantur vel criminantur causis, quoties necesse fuerit, libere apostolicam appellant sedem, atque ad eam, quasi ad matrem, confugiant, ut ab ea (sicut semper fuit) pie fulciantur, defendantur et liberentur. Cujus dispositioni omnes majores et ecclesiasticas causas, et episcoporum judicia, antiqua apostolorum eorumque successorum atque canonum auctoritas reservavit, quoniam culpantur episcopi qui aliter erga fratres egerint quam ejusdem sedis papæ fieri plauerit. Placuit ut accusatus vel judicatus a comprovincialibus in aliqua causa episcopus, licenter appetat et audeat apostolicae sedis pontificem, qui aut per se aut per vicarios suos, ejus negotium retractari procuret. Et dum iterato Judicio pontifex suam causam agit, nullus aliis in ejus loco subrogetur, ponatur aut ordinetur episcopus, quoniam quanquam comprovincialibus episcopis, accusati causam pontificis liceat scrutari, non tamen definiiri inconsulto Romano pontifice permisum est, cum beato Petro apostolo, non ab alio aliquo quam ab ipso dictum sit Domino : *Quocunque ligaveris super terram erit ligatum et in celis; et quocunque solveris super terram, erit solutum et in celis* (Matth. xvi). (2, q. 6, c. *Si quis putaverit*). Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari, apud primatem dioecesis aut penes apostolicae universalis Ecclesie papam [sedem] judicetur. Accusationes quas leges saeculi non asciscunt, et nos unanimiter submovemus, ne fiat indistincta probatione impietas, cum recta sit judicii in lectione sententia. Si quis erga episcopum vel actores [auctores] Ecclesie se proprium habere crediderit negotium, non prius audeat judices quam ad eos recurrat charitatis studio, ut familiari colloquio moniti ea sanare debeant quæ in querimoniam deducuntur. Quod si aliter egerit communione privetur. Nemo pontificum deinceps aliquem episcopum suis expoliatio rebus, aut a sede pulsum excommunicare presumat, quia non est privilegium quo spoliari possit jam nudatus. Pari tenore decernimus non credi accusatori, qui absente adversario causam suggerit, ante utriusque partis discussionem, nec accusatores vel testes suscipi, qui non sunt idonei. Placuit, si

Romanum pontificem, id statuendum, quod ipse juste censuerit. Et omnes qui adversus Patres armantur infames esse censemus, neque eos qui cum inimicis morantur ad accusationem vel testimonium recipiendo. Placuit ut semper in accusationem clericorum primo persona, fides, vita et conversatio blasphemantium perscrutetur. Nam fides omnes actius hominis procedere debet, quia dubius in fide infidelis est, nec eis omnino est credendum qui veritatis fidem ignorant, nec recte conversationis vitam ducent, quoniam tales facile et indifferenter lacerant et criminantur recte et pie viventes. Ideo suspicio eorum discutienda est primo et corrigenda, neque accusationibus suspectis, vel de inimicorum dominibus prodeuntibus credendum.

CAP. 258. — *Quod causa pulsati episcopi per epis- pos judices judicanda sit. Ex concilio Spalensi, cap. 8 (Spal. 1).*

Si quis episcopus a quoquam impetratur, vel ille aliquam questionem retulerit, per episcopos judices causa judicetur [sniatur], sive quos eis primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu elegerint.

CAP. 259. — *Quod episcopos judices non liceat quem- quam provocare. Item ex eodem concilio, cap. 9.*

Judices autom episcopos, quos communis consenserint, non liceat quemquam provocare. Et quisquis probatus fuerit pro contumacia nolle obtemperare judicibus, cum hoc primas sedis episcopo fuerit probatum, det litteras ut nullus ei comunicet episcoporum donec obtemperet.

CAP. 260. — *Ut episcopi comprovinciales peregrina judicia non patientur. Ex decretis Fabiani papæ Hilario episcopo missis, cap. 26 (epist. 3, c. 2).*

(3, q. 6, c. *Peregrina judicia*). Peregrina vero judicia salva in omnibus apostolica auctoritate generali sanctione prohibemus, quia indignum est ut ab exteris judicetur qui provinciales et a se lectos debet habere judices, nisi fuerit appellatum. Unde oportet si aliquis episcoporum super certis accusetur criminibus, ut ab omnibus audiatur qui sunt in provincia, episcopis, quia non oportet accusatum, alibi quam in suo foro audiri.

CAP. 261. — *Ut episcopus criminalis, si judicem sus- pectum habuerit, libere sedem apostolicam appelle- tet. Ex decretis ejusdem, ad eundem episcopum.*

(2, q. 6, c. *Liceat et c. Si quis*). Si quis vero episcopus indicem suspectum habuerit, et viderit se gravari, libere sedem appetat apostolicam : appellante autem non habeat afflictio illa ut detentio- nis [deceptionis] injuriosæ custodia, sed liceat appellator vitiatam causam, appellationis remedio sublevare ; liceat etiam in causis criminalibus appellare, nec appellandi vox denegetur ei quem in supplicium sententia destinari.

CAP. 262. — *A quo episcopus episcopus vel presbyter vel diaconus sint audiendi. Ex concilio Carthaginensi, cap. 12 (Carth. ii sub Siricio, c. 10).*

(15, q. 7, c. *Felix episc.*). Felix episcopus dixit (3, q. 8, c. *Suggero*) : Suggero secundum statuta

veterum conciliorum, ut si quis episcopus (quod non optamus) in reatum aliquem incurrit, et fuerit ei nimia necessitas, non posse plurimos congregare, ne in crimen maneat, a duodecim episcopis, et presbyter a septem episcopis, cum proprio suo episcopo audiatur, et diaconus tribus.

CAP. 263. — *De episcopo, si comprovinciales in ejus examinatione dissenserint. Ex concilio Antiocheno, cap. 44 (Ant. i sub Julio I).*

Si quis episcopus, de certis criminibus dijudicatur, et contingat de eo comprovinciales episcopos dissidere, cum judicatus ab aliis innocens creditur, reus ab aliis estimatur: propter hujus ambiguitatis absolutionem, sanctæ synodo placuit metropolitanus episcopus a vicina provincia judices alios convocet qui controversiam tollant, et ut per eos simul et comprovinciales episcopos quod justum visum fuerit approbetur.

CAP. 264. — *Ut episcopis, vel alicui in ordinibus posito nullus laicus crimen imponere [intendere] audeat. Ex decretis Silvestri papæ, cap. 1 (in epilogi conc. Rom. ii sub Silvestro).*

(2, q. 7, c. *Nullus laicus.*) In consensu et subscriptione omnium constitutum est ut nullus laicus episcopo vel alicui in ordinibus posito, crimen aliquod possit inferre. Et ut presbyter non adversus episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconum, non acolythus adversus subdiaconum, non exorcista adversus acolythum, nec lector adversus exorcistam, nec ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam. Et non damnatur præsul nisi in septuaginta duobus idoneis testibus.

CAP. 265. — *Quod episcopi accusatorum episcoporum judges esse debeant. Ex decretis Damasi papæ cap. 3.*

Accusatorum episcoporum judges esse decernimus episcopos sapientes juste et recte viventes.

CAP. 266. — *De legitima vocazione episcopi accusati. Ex epistola ejusdem ad Stephanum et ad concilium Africae (ep. 4, c. 4).*

(5, q. 2, c. *Vocatio ad synodum.*) Vocatio ad synodum juxta decreta Patrum canonica, ejus qui impetratur, rationalibus scriptis per spatium fieri debet congruum, atque canonicum; quia nisi canonice votatus fuerit et suo tempore et canonica ordinatione, licet conventum quacunque necessitate venerit, nisi sponte voluerit, nullatenus suis respondebit insidiatoribus, quoniam nec sæculi leges hoc permittunt fieri, quanto magis divinas?

CAP. 267. — *Ut primates de accusato episcopo, non ante sententiam proferant damnationis, quam aut reum se ipse confiteatur, aut canonice per innocentestestes convincatur. Ex epistola Felicis papæ Paternæ episcopi missa, cap. 4 (Felix I, epist. 1).*

(2, q. 1, c. *Primates.*) Primates quoque accusatum discutientes episcopum, non ante sententiam proferant damnationis, quam apostolica fretia auctoritate, aut reum se ipse confiteatur, aut per innocentestestes regulariter convincatur: aliter censemus irritam esse et injustam episcoporum damnationem, et idcirco a synodo re-

A tractandam, ita ut oppressis ab omnibus in cunctis subveniatur causis.

CAP. 268. — *Qualiter primas, et ubi sit faciendas. Ex registro Gregorii ad Gennadium patricium et ex archivum Africæ (l. i, ep. 73).*

concilium vero catholicorum episcoporum admoneri præcipitur, ut primatem non ex ordine loci postpositis vitæ meritis faciat quoniam apud Dominum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. Ipso vero primas non passim sicut moris est, per villas, sed in una, juxta eorum, electionem, civitate resideat.

CAP. 269. — *Ut episcopi singularum gentium sciant quis inter eos sit primus. Ex epistola Anacleti papæ omnibus episcopis (ep. 3, c. 3).*

(Dist. 22, c. *Sacrosancta.*) Beati etiam apostoli inter se statuerunt, ut episcopi singularum scirent genitum quis eos primus esset, quatenus ad eum potior eorum sollicitudo pertineret. Nam inter beatos apostolos quedam fuit discretio. Et licet omnes essent apostoli, Petro tamen a Domino concessus est primatus. Et ipsi inter se voluerunt, ut reliquis omnibus præsset apostolis Cephas, id est, ut Petrus principatum teneret apostolatus, quia et eamdem formam suis successoribus et reliquis episcopis tendendam tradiderunt. Et non solum hoo in Novo Testamento constitutum, sed etiam in Veteri Testamento fuit. Unde scriptum est: *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus (Psalm. xcvi), id est, primi inter eos fuerunt.* Et quamvis ita sit ordinatum, nemo tamen quod suum est querat, sed quod alterius, unde

G ait beatus Paulus apostolus: *Unuquisque placeat proximo suo in bonum, ad ædificationem (Rom. xv).* Et sicut ipse Salvator suis ait apostolis: *Qui major est vestrum, erit minister vester (Math. xx; Marc. x): et reliqua.*

CAP. 270. — *Ut episcopus accusatus communione non privetur, nisi statuta die venire noluerit. Ex concilio Carthaginensi. cap. 8 (Carth. iii, c. 7).*

(4, q. 5, c. 5. *Quisquis primates.*) Aurelius episcopus dixit: Quisquis episcoporum accusatur, ad primatatem provinciæ ipsius causam deferat accusator, nec a communione suspendatur, cuius crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam, electorum judicio, die statuta, litteris evocatus, minime occurrit, hoc est infra spatium mensis ex ea die, qua cum litteras accepisse constiterit. Quod si aliquas veræ [veras] necessitatibus causas probaverit, quibuscum occurrere non potuisse manifestum sit, causæ sua dicendæ intra alterum mensem secundum [tandiu] non communicet, donec examinetur [purgetur]. Si autem ad concilium universale infra anni spatium occurrere noluerit, ut vel ibi causa ejus terminetur, ipse in se damnationis sententiam dixisse judicetur. Tempore sane quo non communicat, nec in sua ecclesia vel parœcia communicet: accusator autem ejus, sinquam diebus causæ dicendæ defuerit, a communione non removeatur; si vero aliquando defuerit subtrahens sc., restituto in communione episcopo,

ipse, removeatur a communione accusator; ita tamen, ut nec ipsi adimatur facultas causa peragendae, si se ad diem constitutum occurrere non voluisse, sed non potuisse probaverit. Illud vero placuit, ut cum agere cœperit in episcoporum judicio, si fuerit accusatoris persona culpabilis, ad arguendum non admittatur, nisi proprias causas, non tamen ecclesiasticas, asserere voluerit.

CAP. 271. — *De Maximo episcopo variis criminibus infamato, et ad synodum sexiū vocato, qui venire et se excusare neglexerat. Ex secunda epist. Bonifacii papæ, ad episcopos Galliæ.*

Bonifacius episcopus, Patroclo, Remigio, Maximo, Hilario, Severo, Valerio, Juliano, Castorio, Leontio, Constantino, Joanni, Montano, Marino [Mauritio], et cœteris episcopis per Gallias, et per septem provincias constitutis. Valentinae nos clerici civitatis adiecerunt, proponentes libellum et crimina, quæ Maximum, teste tota provincia, assenserunt commisso. Delegata toties cognitione illum constituta semper persubterfugisse judicia, nec confisum conscientia festinasse, ut si esset innocens examinatis omnibus purgaretur, quæ toties decreta ex vestrarum [nostrarum] quoque chartarum instructione cognovimus. Qui econtrario probavit de se illa quæ dicta sunt, quia [cui] ad ea confutanda, cum essent innomera, a decessoribus meis provincialis est delegata cognitio. Conventus etiam dicuntur evitasse, et adesse minime voluisse. Et nullus dubitat quod ita judicium nocens subterfugit quemadmodum ut absolvatur, qui est innocens, querit. Sed astuta cavillatio eorum, qui versunt agendum credunt esse consiliis, nunquam innocentiae nomen accipiunt. Confitetur enim de omnibus, quisquis se subterfugere judicium dilationibus putat. Veniet tamen aliquando ille, quitalis prohibetur, in medium: nec prodest [proderit] illi toties latuisse, toties subterfugisse, quem sui actus et commissa quoconque fugerit, ea quæ objiciuntur illi, si vera sunt, crima persecuntur. Debuerant quidem jam dignam pro ejus accusatis in nostro judicio actibus, qui cognitionem et decretum judicium saepè declinando credidit illudendum, dare sententiam. Quam ne aliquis præcoquam forsitan judicaret, et sibi (qui absens est, licet sit quæsus) a nobis reservatum esse nihil diceret, maluimus intercapdine temporis data, differi, cum hoc etiam ejus accusatores assererent, de cuius [quorum] intentionibus et moribus sit decretum [secrum]. Maximum tanto magis damnanda committere, quanto tardius se constituto judicio presentaret. Quern Manichæorum involutum caligine, arguent turpi secta olim ita cum ne possit ablucere, animum sordidasse: in probationem objectæ rei gesta synodalia preferentes, et commissionis involutum undique flagitiis, nullum eum sanitatis habuisse respectum quem furore suo et ineana temeritate ad sæcularium quoque judicium tribunalia subditum quæstiōnem, quod in vili persona turpissimum est, objiciunt pervenisse, et homicidii damnum asserunt gesti, sprolatis in me-

A dium. Ethunc talem post tanta taliaque commissa episcopatus adhuc sibi nomen in suis latibulis vindicare, impropriæ civitatis infamiam nimis doloribus conqueruntur, et sanctum nomen vindicando sibi velle poluerere. Ideoque fratres charissimi, quia hic audiens presentare se noluit, ne convictus forsitan ab accensis tibue se clericis, possit digna tandem aliquando, presentatus episcopalij judicio, pronuntiationis congruae feriri sententia (quoniam illi, cum haec docta fuerint, esseamus hujus nominis esse jacturam, qui pudorem nunquam habuisse sacerdotii perhibetur, et locum suum ne modico quidem tempore custodisse) dilationem dedimus, et decrevimus, vestrum [vestram] debere intra provinciam esse judicium, et congregari synodum ante diem Kalendarum Novembrium, ut si adesse voluerit, praesens si confidit, ad objecta respondeat: si adesse neglexerit, dilationem sententiæ de absentia non lucretur. Nam manifestum est eum confiteri de crimen, qui indulto et toties delegato judicio purgandi se occasione non utitur. Nihil enim interest, utrum in praesenti examine omnia quæ dicta sunt comprobentur, cum ipsis quoque professione [profess.] procurata toties constet abstinentia. Nos autem per omnes provinciales litteras dirigemus, ne excusationem sibi ignorantis obtendat, ut ad provinciam venire cogatur, et illic se constituto presentare judicio. Quidquid autem vestra charitas de hac causa duxerit decernendum, cum ad nos relatum fuerit, nostra (ut condebet) necesse est autoritate firmetur.

C CAP. 272. — *De episcopo criminato qui ad synodum vocatus, venire contempserit. De synodo apud Aethiæm [Alcheum] habita, cap. 10.*

Richuvinum episcopum, qui contra sanctorum canonicum sanctiones Strazburgensem Ecclesiam invasit, quem ad sanctam synodum per litteras nostras invitavimus, et venire contempnens nec vicarium suum misit, auctoritate sancti Petri ego Joanne vicarius apostolici, ex praecipio sanctæ synodi injungendo vocamus iterum et præcipimus quatenus ad concilium, id est, Moguntia indictum a metropolitano suo episcopo ad presentiam venerabilis Herigeri archiepiscopi et confratum suorum veniat sua inobedientia et perversitatis ibidem justam rationem redditurus. Si autem negligenter et hoc agere parvipenderit abstineat se a proprio gradu, donec Romanum veniens coram domino papa et sancta Ecclesia reddat rationem.

CAP. 273. — *Qui sint primates, qui metropolitani. Ex cap. Nicæni concilii, quæ addita sunt a Felice papa.*

Primates illi et non alii sunt quam qui in Nicæna synodo sunt constituti. Reliqui vero qui metropoles tenent sedes, archiepiscopi vocantur et non primates, salva in omnibus apostolicæ sedis dignitate, qua ei ab ipso Domino est concessa, et postea a sanctis Patribus roborata.

CAP. 274. — *Quod neganda sit accusatis criminandi licentia priusquam se criminé quo premuntur, exue-*

rint. Ex decretis Stephani papæ, omnibus episcopis A *tiam. Quia si hoc minoribus tam de clericis quem missis, cap. 11 (Steph. I, ep. 2, c. 7).*

(3, q. 11, c. Neginda est.) Quod neganda est accusatio licentia criminandi, priusquam se crimen quo premuntur exuerint; quia non est credendum contra alios eorum confessioni, qui criminibus implicati sunt, nisi se prius probaverint innocentes, quoniam periculosa est, et admitti non debet rei adversus quemque professio. Familiares vero et sponte confessi atque sceleribus irretiti non debent admitti; nec hi qui hesterna die, aut perendie [pridie], aut ante fuerunt inimici.

CAP. 275. — *De criminationibus adversus doctores non suspiciendis. Ex decretis Eusebii papæ, cap. 17.*

Et licet haec possint generaliter dicta sufficere ut vel declinemus errata, vel custodiamus catholica, ab apostolis tamen eorumque successoribus novimus constitutum, criminationes adversus doctores non debere suscipi, nec peregrina judicia fieri, nec quemquam alterius judicis quam sui sententia debere constringi.

CAP. 276. — *De eadem re. Ex concilio Spalensi, cap. 3.*

Accusatores adversus doctorem nemo suscipiat, quia non potest humano condemnari examine, quem Dominus suo iudicio reservavit.

CAP. 277. — *Ut nemo accuset episcopum apud saeculares. Ex epistola Felicis papæ ad Aegyptios missa, c. 1.*

Ut nemo episcopum penes saeculares arbitros accuset, sed apud summos primates.

CAP. 278. — *De eadem re. Ex epistola Bonifacii papæ ad episcopos Galliæ.*

(11, q. 1, c. Nullus episcopus.) Nullus episcopus neque pro civili, neque pro criminali causa apud quemvis judicem sive civilem sive militarem producatur, vel exhibeat. Magistratus enim qui hoc juberae ausus fuerit amissionis cinguli condemnatione plectetur.

CAP. 279. — *Ut non accusetur episcopus a crimino- sis. Ex epistola Felicis papæ supradictis episcopis missa, cap. 18.*

Quoties episcopussuper certis accusatur criminibus, si tales fuerint accusatores qui juste et canonice recipi debeant, synodo legitima in suo tempore congregata, ab omnibus canonice audiatur qui sunt in provincia episcopis. Quod si legitimis non fuerint accusatores qui juste et canonice recipi debeant, D non fatigetur episcopus, quia sacerdotes ad sacrificandum vacare debent, non ad litigandum, nec illi qui thronum Dei vocantur, pravorum hominum insidiis turbari, sed libere Christo Domino famulari (Dan. vii).

CAP. 280. — *Ut nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium invitetur. Ex decretis Juliipapæ, orientalibus episcopis missis, c. 18 (ep. 3, c. 17).*

Nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium devocetur, sed vocato eo canonice in loco omnibus congruo, tempore synodali ab omnibus provincialibus episcopis audiatur, qui concordem super eum canonicamque proferre debent senten-

A tam. Quia si hoc minoribus tam de clericis quem missis, cap. 11 (Steph. I, ep. 2, c. 7). servari convenit? Nam si ipse metropolitanum aut judices suspectos habuerit, aut infestos senserit, apud primatrem dioeceseos, aut apud Romanæ sedis pontificem judicetur.

CAP. 281. — *Infra quot dies appellandus est. Excerpta de legibus Theodosianis, quas interpretatur Paulus, cap. 35.*

(2, q. 6, c. Propter superfluam.) Propter superfluam appellatorum licentiam, ne in retractandis vel revocandis sententis liberum habere arbitrium videantur, et tempora appellationis, et poena constituta sunt, ut quicunque apud judicem qui causam ejus audivit, appellaverit, et ad alium judicem provocare voluerit, infra [intra] quinquedies appellat, et in his ipsis quinque diebus, ad judicem ad quem provocaverit, sine aliqua dissimulatione perveniat, et ipse dies quo accepit litteras, in his quinque diebus specialiter computetur. Quod si longius iter sit, exceptis his quinque diebus, spatium dierum quo iter agi possit, computetur.

CAP. 282. — *De accipiendo litteris appellationis, cap. 36.*

(2, q. 6, c. Ab eo.) Ab eo autem a quo appellatum est ad eum qui de appellatione cognitus est, litteræ dimissoriæ dirigantur, quæ vulgo epistola appellatur, quarum postulatio et acceptatio intra quintum diem ex officio facienda est. Ista jam superioris sub titulo de cautionibus et poenis appellationum interpretata est, qui intra tempora praestituta dimissorias non postulaverint, vel acceperint, vel reddiderint, rescriptione ab agendo submoveantur, et poenam appellationis ferre cogantur.

CAP. 283. — *Quæ appellatio sit accipienda, quæ non, cap. 37.*

(2, q. 6, c. Quicunque.) Quicunque non confidentia justæ causæ, sed causa afferendæ moræ, ne contra eum sententia proferatur, appellaverit, vel si de facto suo confessus ne addicatur, appellare voluerit, bujusmodi appellationes non recipiuntur.

CAP. 284. — *Quid agendum sit de possessione appellantis, cap. 38.*

(2, q. 6, c. Quoties.) Quoties post auditam causam iudicij possessor appellat, fructus possessionis de qua agitur, dum secunda audiuntur eventus dubius est, merito sequestrantur. Nam, si petitor appellaverit, hoc ab eo non potest postulari, quia non potest sequestrari quod non habet. Si propter prædia urbana, vel mancipia appellatur, pensiones eorum, vel mercedes vecturarum [vecture] etiam si de navis agatur, deponi solent.

CAP. 285. — *Ut injuste appellans adversario sumptus quos sibi expenderit, quadrupliciter restituat, cap. 39.*

(2, q. 6, c. Omnimodo.) Omnimodo puniendum [probandum] est, ut quoties injusta appellatio pronuntiatur, sumptus quos dum sequeretur adversarius impedit, reddere cogatur non simplos, sed quadruplos.

CAP. 286. — *Quod ante inscriptionem nemo crimi-*

nosus inviciatur, de libro nono earumdem legum. A versus eos testimonium non dicant, nec eorum familiares, vel de dominibus eorum prodeunt, sed si voluerint et invicem consenserint, inter se parentes tantum testificantur, et non in alios. Nec accusatores vel testes suspecti recipiantur, quia propinquitatis et familiaritatis ac dominationis affectio, veritatem impedit solet.

CAP. 290. — *De eadem re. Ex decretis Damasi papæ Stephano, et universis episcopis Africæ missis, cap. 17 [10] (ep. 4, c. 3).*

(2, q. 7, c. *Testes absque ulla.*) Accusatores autem episcoporum, et testes super quibus rogatistis, absque ulla infamia, aut suspicione, vel manifesta macula, et vera fide pleniter instructi esse debent, et tales quales ad sacerdotium eligere jubet divina auctoritas, quoniam sacerdotes ut antiquorum tradidit auctoritas, criminari non possunt, nec in eos testificari, qui ad eundem non debent, nec possunt provehi honorem.

CAP. 291. — *Quæ sint infames personæ. Ex epistola Stephanii papæ ad Hilarium (ep. 4, c. 4).*

(6, q. 1, c. *Infames.*) Infames autem eas esse dicimus personas, quæ pro aliqua culpa notantur infamia, id est omnes qui Christianæ legis normam abjiciunt, et statuta ecclesiastica contemnunt. Similiter fures, sacrilegos et omnes capitalibus crimini bus irretitos, seculorum quoque violatores, et apostolorum atque successorum eorum atque sanctorum Patrum religiosa statuta libenter violantes, et omnes qui adversus patres armantur, qui in omni mundo infamia notantur, similiter et incestuosos, homicidas, perjuros, raptiores, maleficos, veneficos, adulteros, de bellis publicis fugientes, et qui indigna sibi petunt loca tenere, aut facultates ecclesie abstrahunt in iuste, et qui fratres calumniantur aut accusant et non probant, vel qui contra innocentes principum animos ad iracundiam provocant, et omnes anathematizatos, vel pro suis sceleribus ab ecclesia expulsos, et omnes quos ecclesiastice vel saeculi leges infames prouniant; hos vero non ad sacros ordines licet promovere, nec servos ante legitimam libertatem, nec penitentes, nec bigamos, nec eos qui curiae deserviunt, vel qui non sunt integri corpore, aut sanam non habent mentem, vel intellectum, aut inobedientes sanctorum decretis existunt, aut furiosi manifestantur. Hi omnes nec ad sacros gradus debent provehi; nec isti, nec liberti, nec suspecti, neque rectam fidem, vel dignam conversationem non habentes summos possunt accusare sacerdotes.

CAP. 292. — *Quod absque auctoritate Romani pontificis nullus episcopus damnari possit. Ex decretis Felicis papæ episcopis per Galliam missis, cap. 9 (Felix 1, epist. 2).*

D Si quis episcopus ab illis accusatoribus qui recipiendi sunt fuerit accusatus, postquam ipse ab eis charitable conventus fuerit, ut ipsam causam emendet, et eam corrigere noluerit, non olim, sed tunc ad summos primates causa ejus canonice deferratur, qui in congruo loco infra ipsam provinciam

Ante inscriptionem nemo officiatur criminosus. Nam, inscriptione per ordinem facta, tunc a judice suscipiens est reus, et custodia cum accusatore tradundus est: ea tamen ratione, ut tam accusati quam accusatoris dignitas aestimetur, et unumquemque ante discussionem ita judex faciat custodiri, ut eorum natalis aut dignitas patiuntur. Sane hi qui crimina sua in questione confessi sunt, de aliis si dicere voluerint a judice non credantur; quia jure et legibus constitutum est, ut spontanea professione reus eum non faciat, neque illi de altero credatur, qui se criminosum esse confessus est.

CAP. 287. — *Quæ inducæ accusatis episcopis sint dandæ. Ex epist. decretali Damasi (ep. 4, c. 8).*

(3, q. 3, c. *Inducæ accusatis.*) Inducia accusatis in criminalibus episcopis sex mensium, vel eo amplius concedendæ sunt; quoniam et laicis hoc permissum nullus sacerdotibus disciplinis imbutus ignorat, quanto magis sacerdotibus, qui superiores eis esse non dubitantur?

CAP. 288. — *Quod de se confessò in alieno crimine non sit credendum. Dionysius Severo coepiscopo (epist. 2).*

(15, q. 3, c. *Nemini præterquam.*) Nemini de se confessò credi potest super crimen alienum, quoniam ejus omnissimæ rei professio periculosa est, et admitti non debet. Similiter alieni erroris socium, vel a sui voluntarie propositi tramite recedentem, aut sacris Patrum regulis et constitutionibus inobedientem, suscipere non possumus, nec debemus.

CAP. 289. — *De accusatoribus et testibus episcoporum qui sint recipiendi, qui non. Ex dec. Calixti papæ episcopis per Galliam constitutis, cap. 17 (ep. 2, c. 5).*

Omnes ergo qui in recta fide suspecti sunt, in accusatione sacerdotum et eorum super quorum fide non hæsitarunt minime recipientur, et in testimonio dubii habeantur. Infirmari ergo oportet eorum vocem de quorum fide dubitatur, nec eis omnimodo esse credendum qui rectam fidem ignorant. (2, q. 7, c. *Quærendum est; et in Carthag. iv, c. 96.*) Quærendum est ergo in judicio cuius sit conversationis, ac fidei is qui accusat et is qui accusatur, quoniam hi qui non sunt rectæ fidei ac conversationis, quorum vita est accusabilis, non permittuntur eos accusare, quorum fides, vita et libertas noscitur, neque viles personæ in eorum recipientur accusacionem. (3, q. 8, c. *Accusatorum.*) Rimandæ sunt accusatorum enucleatim personæ, quæ sine scripto difficile, per scriptum autem nunquam recipientur; quia per scripturam nullus accusare, vel accusari potest, sed propria voce, et praesente eo quem accusare voluerit, suam quisque agat accusationem, nec absente eo quem accusare voluerit, quisquam accusator credatur. (3, q. 9, c. *Testes.*) Similiter testes per quamcumque scripturam testimonium non dicant, nec de aliis causis vel negotiis testimonium dicant, nisi de his quæ sub praesentia eorum acta esse noscuntur. Accusatores vero consanguinei ad-

tempore congruo, id est, aut vernali [autumnali], A Deum velle, et ab eo ita esse constitutum ante dictis terminis declaratur. Hæc vero apostolica sedes, cardo et caput facta est a Domino, et non ab alio constituta, et sicut cardine ostium regitur, sic hujus sanctæ sedis auctoritate omnes Ecclesiæ, Domino disponente, reguntur.

CAP. 295. — *Quod omnes episcopi possint appellare Romanam sedem in necessitatibus. Ex decretis Calixti papæ, Stephano Africæ missis.*

Quam omnes appellare si necesse fuerit, et ejus fulciri auxilio oportet. Nam (ut nostis) synodus sine ejus auctoritate fieri non est canonicum, nec episcopus nisi in canonica [legitima] synodo, et suo tempore apostolica vocatione congregata definite damnari potest, neque ulla unquam concilia rata leguntur, quæ non lulta fuerint apostolica auctoritate.

B CAP. 296. — *De induciis criminotorum episcoporum quales esse debeant. Ex epist. Felicis papæ fratribus per Egyptum missa, c. 15 (Felix, ep. 2, 1, c. 20).*

3, q. 3, c. *De induciis.*) De inducis vero episcoporum super quibus consulustis, diversa Patribus regulas invenimus constitutas. Quidam enim ad repellenda imperitorum machinamenta, et suas præparandas responsiones, et testes confirmandos, et consilia episcoporum atque amicorum querenda, annum et sex menses mandaverunt concedi; quidam autem annum, in quo plurimi concordant; minus vero quam sex menses non reperi, quia et laicis hæc indulta sunt, quanto magis Domini sacerdotibus! Nam et a nostris antecessoribus atque reliquis sanctis Patribus, multoties inhibitum est ne quis Domini sacerdotes detractionibus, non ex radice charitatis prolati, vexet. Quiescite, inquietum, et nolite persecuti eos qui Deo perfecte ministrant, quorum orationibus et terrena bella sedantur, et precedentium a Deo angelorum pelluntur incursum. quique omnes dæmones corruptores [al. qui corrupti sunt] precum assiduitate, confundunt. Inducis namque non angusto tempore, sed sub longo spatio concedendæ sunt, ut accusati se præparare, universosque communicatores in provinciis positos convenire, et testes præparare atque contra insidiatores se pleniter armare possint. (ib. c. 21.) Judices enim et accusatores tales esse debent, qui omni careant suspicione, et ex charitatis radice suam desiderent promovere sententiam.

C CAP. 297. — *Quid agendum sit de episcopo qui causam suam in synodo agere renuerit. Ex concilio Africæ, cap. 54 (sub Calestino et Bonifacio).*

D De Quodvultdeo etiam Centuriensi, quoniam adversarius illius cum se petisset introduci ad concilium nostrum, interrogatus utrum cum eo vellet apud episcopos experiri, primo promiserat et alia die respondit hoc sibi non placere, atque discessit, placuit omnibus episcopis ut nullus eidem Quodvultdeo communicet, donec causa ejus qualem potuerit terminum sumat. Nam adimi ei episcopatus antequam causæ ejus exitus appareret, nulli Christiano videri jure potuit.

CAP. 294. — *Ut difficiliores causæ ad apicem Romanæ sedis referantur, ut apostolico iudicio terminentur. Ex epistola Anacleti papæ omnibus episcopis missa.*

(2, q. 8, c. *Per scripta.*) Per scripta enim nullius accusatio suscipiatur eo absente qui accusatur. Ex epistola 2 Stephani papæ cunctis episcopis missa, cap. 4.

eo quem accusare desiderat, quia nullus absens aut accusari potest aut accusare. Nullus tamen præfati ordinis vir aut accusari potest, aut respondere suis accusatoribus debet, priusquam regulariter a suo primate vocatus sit, locumque defudendi aut inquirendi accipiat ad abluenda crimina.

CAP. 295. — *Ut difficiliores causæ ad apicem Romanæ sedis referantur, ut apostolico iudicio terminentur. Ex epistola Anacleti papæ omnibus episcopis missa.*

Si quæ vero causæ difficiliores inter vos ortæ fuerint, ad hujus sedis sanctæ apicem, quasi ad caput referite, ut apostolico terminentur iudicio, quia sic

CAP. 298. — *Judicium episcopi qui pro crimine de- postus ab officio, postea episcopum more prædonis invadit. Ex registro Gregorii ad Joannem episcopum primæ Justinianæ (lib. x registr., ep. 33).*

Quando mala quæ penitentia fletu purganda sunt, augentur excessibus, ita major est delinquentibus adhibenda correptio, ut et ipsi facinus suum pena saltem vindicante cognoscant, et alios ab illicitis ecclesiastico tuitionis timor inhibeat.(2, q. 7 cap. Lator.) Dilectissimus itaque lator præsentium Nemesion ad nos veniens, indicavit (sicut et gestorum exemplaria, quæ hæc detulit, continebant) Paulum Declanenæ [Deaclinæ, alias Doclevenæ] civitatis episcopum inter alia mala, in corporali criminis [corporale crimen] lapsum, a suis fuisse clericis accusatum : atque habita cognitione, ita (quod sine dolore dicere non possumus) claruisse, atque insuper postquam convictus est, etiam libellum illum in quo ea, de quibus accusatus fuerat, veraesse confessus est obtulisse. Qua de re sententia illum episcopali depositum, et seejus loco cum fraternitatis vestræ consensu esse episcopum judicavimus ordinatum. Sed nunc eudem Paulum cum auxilio sæcularium judicem venientem episcopum more prædonis ingressum, ablatisque violenteribus ecclesiæ ab eo se projectum, et ad summan injuriam, ac necem pene perductam cognovimus. Et quoniam tantæ nequitæ prævitas, nec dissimulandæ leviter arguenda est fraternitas vestra hæc omnia diligenter curet addicere. Et si ita se (ut docti sumus) veritas habet, prædictum Paulum disticta faciat executatione [excusatione] compelli, ut quodcunque abstulit omni mora vel excusatione cessante restituat. Si vero nihil ecclesiæ, sed proprium se dixerit abstulisse, quamvis grave et iniquum fuit, ut non a vobis, vel à metropolitano ejus hoc petierit, sed ausu temerario manu præsumeret agere, verumtamen si quid proprium tulit, sub fraternitatis vestræ debet examinatione constare, si verum est. Sed et illud diligenter quærendum est, si quid male de rebus dilapidavit ecclesiæ, ut ex eo quod nunc abstulit, hoc reformare, ac satisfacere modis omnibus compellatur. Si autem differre tentaverit, quousque omne quod dilapidavit, vel de substantia tulit ecclesiæ, restituat, in monasterium mittendus est, ut saltem coactus reddat quod male auferre non timuit. Quod si forte (quod non credimus) post depositionem suam inverecunda, ac insana mente [inverecunde ac mente perversa] aliquid de episcopatu loqui, atque rursus ad hoc per quaslibet personas aspirare præsumptive tentaverit [qualibet aspirare præsumptione tentaverit, etc.], fraternitatis vestræ se contra improbitatem ipsius omnimodo vigor accendat, atque Dominici corporis et sanguinis communione privatum in monasterium eum usque ad diem obitus sui, ad agendum penitentiam, curer retrudendum, quantum perpetrati sceleris maculas dignis discatfletibus emendare, quas magis ad interitum animæ suæ nequier augere desiderat. Supra scriptus autem dilectissimus frater noster Nemesion in suo loco et

A episopatus officio procul dubio reformatur, et ne denuo haec de re inquietitudinem ac molestiam patitur, sollicitos vos esse necesse est, quia hoc non solum ad hujus munitionem, verum ad aliorum constat emendatioem proficere, ut pravorum hominum præsumptio nil de cætero contra sacrorum canonum statuta vel ecclesiasticam disciplinam, nullo modo ardeat attentare.

CAP. 299. — *Cur sancti apostoli eorumque successores difficile esse voluerint accusationem episcoporum [sacerdotum]. Ex decretis Fabiani papæ orientalibus fratribus missis, cap. 19 (ep. 2, c. 2).*

Talis cogitantes sancti apostoli eorumque successores Spiritu Dei repleti, homines malos prævidentes, et simplices considerantes, difficile aut nunquam voluerint esse accusationem sacerdotum, ne a malis potuissent averti, aut submoveri, quia si hoc facile concederetur, sæcularibus et malis hominibus, aut nullus aut vix per pauci remanerent, quoniam semper fuit, et est, et (quod rebus est) nimis viget, ut mali bonos persecuantur, et carnales spirituales infestent. Idcirco, ut predictum est, statuerunt ne accusarentur, aut si aliter fieri non posset, perdifficilis fieret eorum accusatio, et aquibus, ut predictum est, non præsumeretur, neque a propriis sedibus aut ecclesiæ episcopi ejicerentur.

CAP. 300. — *De episcopo expulso, si ausus fuerit ingredi civitatem. Ex epistola Bonifacii papæ ad episcopos Gallie (l. in decretis, c. 6).*

Si episcopus expulsus ausus fuerit ingredi civitatem qua expulsus est, vel exire de loco in quo degere jussus est, jubemus cum in monasterium in alia provincia constitutum tradi, ut qui in sacerdotio peccavit, degens in monasterio corrigatur.

CAP. 301. — *Ut episcopis, qui se viventibus successores eligere desiderant. Ex concilio Antiocheno, c. 23 (sub Julio).*

(8, q. 1, c. Episcopo non licere.) Episcopo non licere per se successorem sibi constituere, licet ad exitum vita perveniat. Quod si tale aliquid factum fuerit, irritum esse hujusmodi contitutum. Servetur autem ius ecclesiasticum, id continens oportere non aliter fieri, nisi cum synodo et judicio episcoporum, qui post obitum quiescentis potestatem habent eum qui dignus extiterit, promovere.

CAP. 302. — *Ut episcopo vivente nullus superordinetur. Ex concilio Arvernensi, c. 13 (in fragmentis conc. Arver. II, sub. Vigilio, capitulo 2).*

D) Ut nullus vivente episcopo aliis superponatur, aut superordinetur episcopus, nisi forsitan in ejus loco, quem capitalis culpa dejecerit.

CAP. 303. — *Quod non licet episcopo successorem eligere. Ex concilio Spalensi. c. 9 (Spal. I, in fragmentis, c. 8).*

Episcopo non licet ante finem vita alium in loco suo constitui successorem. Si quis autem usurpare tentaverit, constitutio illa irrita erit. Non ergo aliter fieri oportet, nisi cum consilio et judicio episcoporum, qui post exitum prædecessoris potestatem habent dignum eligere.

CAP. 304. — *Ut pro æxitudine episcopi nullus alius succedat. Ex Registro Gregorii papæ ad Anatolium*

Constantinopolitanum dioconum (lib. ix Regist., A Cap. 306. — De episcopo, qui per infirmitatem in hebetudinem mentis inciderit. Ex concilio Aurasic., c. 2.

(7, q. 1, c. *Scripsit mihi.*) Scripsit mihi dilectio tua, reverendissimo [piissimum dominum nostrum reverentissimo, etc.] fratri meo Joanni primæ Justinianæ episcopo pro ægritudine capitis quam patitur, episcopum præcipere succedi, ne fortasse dum episcopi jura eadē civitas non habeat, quod absit! ab hoste depereat. Hæc quidem canones nusquam præcipiunt, ut pro ægritudine episcopi episcopus succedat et omnino injustum est ut, si molestia corporis irruit, honore suo privetur ægrotus. Sed suggerendum est ut, si quis [is qui est] in regimine ægrotat, dispensator illi talis requiratur qui possit ejus curam agere omnem, et locum illius in regimine Ecclesiæ ipso non disposito conservare, ut neque Deus omnipotens offendatur, neque civitas neglecta esse inventari.

CAP. 305. — *Ut episcopo assidua infirmitate capitis laborante, et diu gravato alter subrogetur. Ex registro Gregorii, c. 259 (l. vii indict. 2, c. 50).*

(7, q. 1. c. *Qualiter ordinati.*) Qualiter ordinati a nobis sacerdotibus corporali (quia notum est), impedito molestia Ariminensis Ecclesia pastorali hactenus ac sacerdotali sit regimine destituta, dudum fraternitas vestra cognovit. Quem dudum habitatorem loci illius permoti praeribus, sèpius hortatisimus, utsi de eadem capitib[us], qua detinebatur, molestia melioratum se esse sentiret, ad suam, auxiliante Deo, revertetur Ecclesiam. Qui datis induciis in hoc quadriennio expectatur. Quem dum vos clerici vel cives illic venientes, nos quoque precibus argentes [urgentes], instantius hortaremur ut, si valeret, cum eis auxiliante Domino, remearet, datis scriptis nos supplicatione petiti ut, quia ad ejusdem Ecclesiæ regimen vel susceptum officium pro eadem qua detinetur molestia assurgere nullatenus possit, Ecclesiæ ipsi ordinare deberemus episcopum. Unde quia cunctarum Ecclesiarum injuncta nos sollicitudinis cura constringit, ne diutius gregi fidelium desit custodia pastoralis, illorum precibus, et hujus ex sua impossibilitatis renuntiatione compulsi iussum est a nobis eidem Ariminensi Ecclesia debere episcopum ordinari, et datis ex more præceptis clericorum plebemque ejusdem Ecclesiæ non destitimus admonere, quatenus ad eligendum sibi antistitem concordi provisione concurrent. Hortamus ergo ut fraternalitas vestra eum quem in uno consensu omnes elegerint (sicut et ipsi a nobis poposcisse noscuntur) ad se faciat evocari. Quem cauta ex omnibus examinatione discutite, et si ea in eo quæ in textu eptat[i] morte multata sunt, minime [heptateuchi] continentur, minime, etc.] fuerint Domino opitulante reperta, atque fidelium personarum relatione, ejus quoque vobis vita placuerit, ad nos eum cum decreta pagina vestra [decreti vestri pagina], addita quoque testificatione epistola, destinate, quatenus ejusdem a nobis Ecclesiæ, disponente Domino consecratur antistes.

Ut si quis episcopus in infirmitatem aut aliquam hebetudinem sensus inciderit, aut officium oris amiserit, ea quæ episcopis operari convenient, presbyterum agere non permittat, sed episcopum qui vicinus est vocet, cui quæ in Ecclesia agenda fuerint, imponat.

CAP. 307. — *Item de episcopo qui propter dolorem capitis sepe amentiam incurrit, quod alter ei subrogandus et ipse de rebus Ecclesiæ sit procurandus. Ex registro Gregorii ad Eleutherium Etherium episcopum (lib. ii Rgist. ep. 7).*

(7, q. 1, c. *Quamvis triste.*) Quamvis triste sit nobis valde quod loquimur, atque fraterna nos compassio potius arguat [aggravat], quam aliquid de auditis definire permittat, suspecti tamen sollicitudo regiminis cor nostrum instanti pulsat aculeo,

B magna nos Ecclesiæ cura propicere, et ne qua earum possit utilitas desperire, quid fieri debeat, Deo auctore disponere. Pervenit ergo ad nos, quibusdam referentibus, quendam episcopum ita passionem capitis incurrisse ut quod mente alienata agere soleat, gemitus et fletus audire sit. Ne ergo languente pastore, grec (quod absit!) insidiatoris lanianandus dentibus exponatur, vel Ecclesiæ ipsius utilitates depereant, cauta nos necesse est provisione tractare. Et ideo quia viventem episcopum ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimen abducit, alium loco ejus nisi [deest in origin. nisi] recusante e[st] nulla sinist ratio ordinari. Sed in intervalla ægritudinis habere est solitus, ipse data petitione, non se ulterius ad hoc ministerium intellectum habere, nec ad alia officia subvertente infirmitate, posse factetur assurgere, alium suo loco expetat ordinandum. Quo facto omnium solemniter electione alter qui dignus fuerit, episcopus ordinetur, sic tamen ut quoquecum eundem episcopum in hoc saeculo vita detinuerit, sumptus ei debiti de eadem Ecclesia ministrentur. Enimvero si nullo tempore ad sanæ mensis redit officium, persona fidelis ac vita probabilis est eligenda, qua ad regimen Ecclesiæ idonea possit existere, atque de animarum utilitate cogitare, inquietos sub discipline vinculo restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque efficacem sein omnibus exhibere; qui etiam episcopo qui nunc agrotat, superstes, loco ejus debeat consecrari.

CAP. 308. — *Ut sacerdotes Domini, sicut vulgus facere solet, jurare non presumant, nec compellantur. Ex decretis Cornelii papæ (epist. 2).*

(2, q. 4, c. *Sacramentum.*) Sacramentum hactenus ab episcopis et reliquis ordinibus exigi, nisi pro recta fide, minime cognovimus, nec sponte eos jurasse reperimus. Summopere ergo sanctus Jacobus apostolus prohibens sacramentum, loquitur dicens: *Ante omnia, fratres mei, nolite jurare neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcumque sacramentum. Sit autem sermo vester: Est, est: Non, non, ut non sub iudicium decidatis (Jac. v).*

CAP. 309. — *De episcopo sinistro rumore asperso, per sacramentum purgato et absolu*to. *Ex registro Gregorii papæ ad Justinum imperat.* [prætorem apud Gratianum, prebyterum habet Gregorius] (lib. II, indict. x, ep. 23, 2).

(Q. 5, c. Habet hoc.) Habet hoc proprium antiqui hostis invidia, ut quos in pravorum actuum perpetratione sibi resistentes [Deo sibi resistente] decipere non valet, opinionem eorum, falsa ad presens simulando, dilaceret. Quoniamigitur quædam contra sacerdotale propositum de Leone fratre et coepiscopo nostro, sinister rumor asperserat, utrum vera essent, districta diutius fecimus inquisitione perquiri: et nullam in eo, de his qua fuerant dicta, culpam invenimus. Sed, ne quid videretur omissum nostro potuisse [quod nostro potuisse] cordi dubium remanere, ad B. Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti fecimus sacramenta præbere. Quibus præstitis magna sumus exultatione gavisi, quod hujuscemodi innocentia [hujusmodi experientia] innocentia, etc; ejus evidenter enitit. Proqua re gloria vestra predictum virum cum omnicharitate suscipiat, et reverentiam ei qualem sacerdoti decet, exhibeat, ne nulla remaneat [ne qua in cordibus remanaet] de his quem jam sunt purgata dubietas. Sed ita suprascripto vos episcopo devotissime oportet in omnibus adhærere, ut congrue decenterque Deum in ejus persona (cuius minister est) videamini honorare.

CAP. 310. — *Correptione episcopi qui concubinam habuerit. Ex registro Gregorii ad Andream episcopum Tarentinum* (lib. II, Regist., indict. II epist. 44).

Tribunal æterni judicis securus aspicet, qui quis reatus sui conscientis, digna eum modo pœnitentia placare contendit. (*Dist. 33, c. Habuisse.*) Habuisse te siquidem concubinam manifesta veritate comprimus, de qua etiam contraria est quibusdam nota suspicio. Sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse judicium, hoc tuæ conscientiæ eligimus committendum. Quia de re, si in sacro ordine constitutus, ejus per mistione recolis esse maculatum sacerdotii honore deposito ad administrandum nullo modo præsumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo te ministrare, et Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si hujusmodi sceleris conscientis, in eo quo es ordine celans veritatem, permanere volueris. Unde iterum adhortamur, ut si to deceptum hosti antiqui calliditate cognoscis, competenti eum dum licet pœnitentia superare festines, ne cum eo particeps (quod non optamus) in die judicii deputeris. Si vero hujus reatus tibi conscientis non es in eo te necesse est quo es, ordine permanere. Præterea quoniam mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii cœdi crudeliter fustibus deputasti, quam licet post octo menses exinde minime arbitremur fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere noluisti respectum, propriea duobus temenis ab administratione missarum statuimus abstinere, in quibus ab officio te suspensus ficer convenit, quod fecisti. Nam valde dignum est ut, postquam

A te ad vitæ istius tranquillam rectitudinem laudabilem sacerdotium exempla non provocant, saltem correctionis medicina compellat.

CAP. 311. — *De episcopo per sacramenta purgato et absolu*to. *Ex registro Gregorii ad Brunichildam reginam Francorum* (lib. II Regist. ep. 8)-

(2, q. 5, c. Mennam.) Mennam vero reverendissimum fratrem coepiscopum nostrum, postquam ea quæ de eo dicta fuerint requirentes, in nullo invenimus eum esse culpabilem, qui insuper ad sacratissimum corpus beati Petri apostoli sub jurejuringo satisfaciens, ab his quæ objecta ejus opinioni fuerant se monstravit alienum; reverti illum purgatum absolutumque permisimus, quia sicut dignum erat, ut si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonice puniremus, ita dignum nou fuit, ut eum adjuvante innocentia, diutius retinere vel affligere in aliquo deberemus.

CAP. 312. — *Qualiter senex episcopus corripiendus sit, et mali consiliarii ejus excommunicandi. Ex eodem registro ad Januarium episcopum Caralitanum* (lib. VII Regist., indict. II, epist. 1).

Prædictor omnipotentis Dei Paulus apostolus dicit: *Seniorem ne increpaveris* (*I Tim. v.*). Sed hæc ejus regula tunc in eo servanda est, cum culpa senioris exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum. Ubi autem senior juvenibus exemplum ad interitum præbet, ibi disticta increpatione feriendus est. Nam scriptum est: *Laqueus juvenum omnes vos* (*Isai. XLII*). Et rursum propheta dicit: *Peccator centum annorum maledictus est* (*Isai. LXV.*)

Tanta autem nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit ut eam nisi adhuc humanitus pensaremus, fixa jam maleditione feriremus. Dictum quippe mihi est, quod Dominico die priusquam missarum solemnia celebrares, ad exarandam messem latoris præsentium perrexisti, et post exarationem ejus missarum solemnia celebrasti; post missarum solemnia etiam terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum quæ pœna debuit insequi, omnes qui audiunt sciunt. Dubii autem de tanta hac perversitate fueramus, sed filius noster Cyriacus abbasa nobis requisitus, dum esset choralis, id est regionarius, ita se cognovisse perhibuit. Et quia adhuc canis tuus parcimus, hortamur aliquando, *resipisce senex* (*ἀπὸ τῆς ξωρᾶς*), atque a tantaleitate morum

B et operum perversitate compescere. Quanto enim morti vicinior esficeris, tanto fieri sollicitior atque timidior debes. Et quidem pœna sententia in te fuerat jaculanda, sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim faciemus. Eos vero quorum consilii bæc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus, ita ut si quid eis intra duorum mensium spatium humanitus evenerit, benedictione viatici non priventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe. Te quoque sollicite custodi, ne si eis in malo discipulus fueris, quibus magister in bono esse dehuiisti, nec simplicitati tua ulterius, nec senectuti parcamus.

CAP. 313. — *De purgatione Leonis papæ III.* (2, q. 4, c. *Auditum est*). Auditum est, fratres charissimi, et divulgatum per multa loca qualiter homines mali adversus me insurrexerunt, et debilitare voluerunt, et posuerunt super me gravia crimina, propter quam causam iste clementissimus ac serenissimus dominus rex Carolus una cum sacerdotibus et optimatibus suis istam pervenit ad urbem. Quam ob rem ego [Leo] pontifex sanctæ Romanæ Ecclesiæ a nemine judicatus, neque coactus, sed spontanea mea voluntate purifico me in conspectu vestro coram Deo, et angelis ejus, qui conscientiam meam novit, et beato Petro principe apostolorum, in cuius conspectu consistimus, quia istas criminosas et sceleratas res, quas illi mibi objiciunt, neque perpetravi, neque perpetrare jussi. Testis est mihi Deus in cuius judicium venturi sumus, et in cuius conspectu consistimus. Et hoc propter suspicitiones malas tollendas mea spontanea voluntate facio, non quasi in canonibus inventum sit, aut quasi ego hanc consuetudinem, aut decretum in sancta Ecclesia successoribus meis, nec non et fratribus et coepiscopis nostris imponam, sed ut melius a vobis abscidatis rebelles cogitationes.

CAP. 314. — *Quod seipsum dannal quisquis ecclesiastico ordine excommunicatus fuerit, et communice presumperit.* Ex Africano concilio, c. 29.

(11, q. 3, c. *Placuit universo*). Item placuit universo concilio, ut qui excommunicatus fuerit pro suo neglecto, sive episcopus quilibet, sive clericus, et tempore excommunicationis suæ ante audientiam communicare præsumperit, ipse in se damnatio- nis judicetur protulisse sententiam.

CAP. 315. — *De ordinatis si aliquis illorum percussor extiterit.* Ex Toletano concilio, cap. 6.

(23, q. 8, c. *His a quibus*). His a quibus Domini sacramenta tractantur, iudicium sanguinis agitare non licet, et ideo magnopere talis excessus prohibendus est, ne indiscretæ præsumptionis motibus agitari, aut quod morte plectendum est sententia propria judicare præsumant, aut truncationes quibuslibet personis aut per se inferant, aut inferendas præcipiant. Quod si quisquam horum immemor preceptorum, aut in Ecclesia suæ familiis, aut in quibuslibet personis tale aliquid perpetraverit, et concessi ordinis honore privetur et loco, et sub perpetua damnationis religetur ergastulo : cui tamen communio exeunti de hac vita, non est neganda propter Domini misericordiam.

CAP. 316. — *Ne episcopus sua manu aliquem cœdat.* Ex decretis Bonifacii papæ (id legitur post conc. Agath. ex Gratia).

(Dist. 86, c. *Non liceat*). Non liceat episcopo manus suis aliquem cœdere, hoc enim alienum a sacerdote esse debet.

CAP. 317. — *De episcopo qui seipsum et sibi commissos corrigerem neglexerit.* Gregorius (Augustin.).

(2, q. 7, c. *Qui nee*). Qui nec regiminis in se rationem habuit, nec sua delicta detersit, nec

A crimen filiorum correxit, canis impudicus magis dicendus est quam episcopus.

CAP. 318. — *Quod bonus pastor subditos lavat a criminis Hieronymus.*

Ut lixivia per cinerem humidum fluens lavat, et non lavatur; ita bona doctrina per malum doctorem animas creditum lavat sorde peccatorum.

CAP. 319. — *Quod malum pastorem oves fugiunt. Ex dictis Augustini.*

Sicut fugiunt oves vocem pastoris, quem non cognoscunt, et deserta petunt, ita malos pastores ovilia.

CAP. 320. — *De eo qui nobilitatem Dei a se ejicit.* Gregorius (hom. 9 in Exech., lib. i).

(Dist. 40, c. *Adam*). Adam primus homo pro peccato de paradiso ejectus est, hoc est, qui nobilitatem Dei a se projecit nobilitate loci privetur.

CAP. 321. — *Quod non sint omnes filii sanctorum qui tenent loca sanctorum.* Ex dictis Hieronymi (epistola ad Heliodorum).

(Dist. 40, c. *Non est facile*). Non facile est stare in loco Petri et Pauli, et tenere cathedram regentium cum Christo, quia hinc dicitur, non sanctorum filii sunt, qui tenent loca sanctorum, sed qui exercit opera eorum.

CAP. 322. — *Quod nullus ex genere, vel ex loco gloriarri debet.* Gregorius.

(Dist. 40, c. *Nos qui*). Nos qui præsumus, non ex locorum nec generis dignitate, sed morum nobilitate innotescere debemus, nec urbi claritate, sed fidei puritate.

CAP. 323. — *De sacerdotibus qui ovibus suis mala præbent exempla.* Augustinus.

(Dist. 83, c. *Nemo quippe*). Nemo quippe amplius in ecclesia nocet, quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis et sacerdotii habet. Delinquenter hunc namque redarguere nullus præsumit, et in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reverentia ordinis peccator honoratur.

CAP. 324. — *Ut tantum curam ecclasiasticarum rerum episcopi habeant.* Ex canonibus apostolorum, cap. 30.

Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam gerat episcopus, et ea, velut Deo contemplante, dispensem, nec ei liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus propriis, quæ Dei sunt condonare. Quod si pauperes sunt, tanquam pauperibus subministret, nec eorum occasione ecclesiæ negotia deprædentur.

CAP. 325. — *Ne usu pallii metropolitanus præsumptivus utatur.* Ex decretis Honori papæ, cap. 3.

Quicunque metropolitanorum per plateas, vel in litanis uti pallio præsumperit, et non tantum in præcipuis festivitatibus et ab apostolica sede inditæ temporibus ad missarum solummodo solemnia careat illo honore, et ut beatus papa Gregorius ad Joannem Panormi episcopum ait, quia grave jugum atque vinculum cervicis, non pro ecclesiastica, sed pro quadam seculari dignitate defensat, permissa qua abutitur careat dignitate, quia

jure privilegium meretur amittere, qui audacter usurpat illicita.

CAP. 326. — *Quod episcopus de rebus ecclesiæ suæ nisi prius commulet, testamentare non possit. Ex concilio Agathensi, cap. 6 (cap. 51).*

(12, q. 5, c. *Si episcopus condito*). Si quis episcopus condito testamento aliquid de ecclesiastici juris proprietate legaverit, aliter non valebit, nisi tantum de juris proprii facultatibus suppleverit.

CAP. 327. — *Ne episcopus res ecclesiæ parentibus suis indiscrete tribuat. Ex Spalenst concilio, cap. 10.*

Ut episcopi in rebus ecclesiæ circa propinquos suos exponendam reprehensionem caveant, et ut discretionis modum teneant.

CAP. 328. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 5.*

Quoniam multi episcoporum amore propinquorum suorum, de rebus sibi commendatis, suo aut quolibet amicorum nomine, prædia et mancipia emunt, et ut propinquorum suorum jus cedant statuant, et ob hoc jura ecclesiastica convelluntur, et ministerium sacerdotale fuscatur, imo a subditis detrahitur et contemnitur, placuit omnibus ut deinceps hoc genus avaritiae caveatur, fixumque ab hinc et perpetuo mansurum esse decrevimus, ut episcopus res sui juris, quas ante episcopatum aut certe in episcopatu hæreditarii successione acquisivit, secundum canonican auctoritatem quidquid vult faciat, et cui vult conferat: postquam autem episcopus factus est, quascunque res de facultatibus ecclesiæ, aut suo aut alterius nomine qualibet conditione comparaverit, decrevimus ut non in propinquorum suorum, sed in ecclesiæ cui praest jura deveniant.

CAP. 329. — *Ne episcopus de rebus viduatæ Ecclesiæ quidquam alienare presumat. Ex decretis Martini papæ, cap. 20.*

(10, q. 3, c. *Si quis episcop.*). Si quis episcopus nulla ecclesiastice rationis necessitate compulsus, in suo clero, aut ubi forte non est presbyter, de rebus ecclesiasticis aliquid præsumperit vendere, res ipsas ecclesiæ restaurare cogatur, et in judicio episcoporum dejiciatur, et tanquam furti et latrocini reus suo privetur honore.

CAP. 330. — *De sacerdotibus qui ad exequias episcopi venire contemnunt. Ex concilio Toletano VIII, cap. 2 (Tolet. vii, cap. 3.).*

Ea qua competit honestati, contigit sœpe quorundam desidia nom impleri. Proinde quia notum est quæ dignitas in exsequiis morientis episcopi ex canonibus conservetur, traditione moris antiqui hoc tantum adjicimus, ut si quis sacerdotum secundum statuta Valentini concilii (cap. 4) ad humanda defuncti episcopi membra venire communitus, pigræ voluntate distulerit, appellantibus clericis obeuntis episcopi apud synodum, sive metropolitanum episcopum, tempore anni unius nec faciendo missam nec communicandi habeat omnimodi licentiam. Presbyteri autem sive cæteri clerici, quibus major honoris locus apud eamdem

A ecclesiam fuerit, cuius sacerdos obierit, si omni sollicitudine pro exequiis jam mortui, aut continuo antistitis morituri, ad commovendum vicinum episcopum tardi inveniantur, aut per quamcunque molestiam animi id negligere videantur [comprobentur], totius anni spatio ad pœnitentiam monasteriorum deputentur.

CAP. 331. — *Ut quod episcopo pro redemptione animarum datur, ecclesiæ relinquatur. Ex concilio Agathensi, cap. 6.*

(12, q. 3, c. *Pontifices*). Pontificibus vero, quibus in summo sacerdotio constitutis ab extraneis duntaxat donatur aliquid, vel cum ecclesia [extraneis aliquid, aut cum ecclesia, etc.], aut sequestratum dimittitur aut donatur, quia hoc ille qui donat pro redemptione animæ suæ, non pro commodo sacerdotis probatur offerre, non quasi suum, sed quasi dimissum in facultates ecclesiæ computetur; quia justum est, ut sicut sacerdos habet, quod ecclesiæ dimissum est, ita et ecclesia habeat quod relinquatur a sacerdote.

CAP. 332. — *Ut nullus episcopus sine concilio aliorum episcoporum et principiis, in hostem ire debeat. Capitulum Caroli imperatoris.*

Carolus Dei gratia rex Francorum, et devotus sanctæ Ecclesiæ defensor atque adiutor in omnibus apostolicæ sedis. Hortatu omnium fidelium nostrorum, maxime episcoporum ac reliquorum sacerdotum consulto, servis Dei omnibus per omnia armaturam portare vel pugnare, aut in exercitum, et in hostem pergere omnino prohibemus, nisi illis tantummodo qui propter divinum ministerium, missarum solemnia scilicet adimplenda, et sanctorum patrocinia portanda affecti sunt, id est unum vel duos episcopos cum capellani presbyteris, et unusquisque princeps unum presbyterum secum habeat, qui peccata consitentibus, indicere possit pœnitentiam.

CAP. 333. — *De eodem. Item ejusdem.*

Secunda vice propter ampliorem observantiam apostolica auctoritatem et multorum episcoporum admonitione instructi, sanctorum quoque canonum regulis edicti, consulto videlicet omnium nostrum nosmetipos corrigentes, posterisque nostris exemplum dantes, volumus ut nullus sacerdos in hostem perget, nisi duo vel tres episcopi tantum, electione D cunctorum propter benedictionem, prædicationem populi reconciliacionem, et cum illis electi sacerdotes, qui bene populis pœnitentiam dare, missas celebrare, et infirmorum curam gerere, sacra que olei cum sacris precibus unctionem impendere sciunt: et hoc maxime providere, ne sine viatico quis de sæculo recedat.

CAP. 334. — *Item de eadem re. Nicolaus ad Carolum imperatorem.*

(23, q. 8, c. *Reprehensibile*). Reprehensibile valde esse constat, quod subtilisti, dicendo majorem partem omnium episcoporum die noctuque cum aliis fidelibus tuis contra piratas maritimos invigilare, ob idque episcopi impediantur venire; cum

militibus [militum] Christi sit Christo servire : militibus vero saeculi saeculo [milites vero saeculi servant saeculo], sicut scriptum est: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis saecularibus* (*Il Tim. 11*). Quod si saeculi milites militia student, quid ad episcopos, et milites Christi, nisi ut vident orationibus?

CAP. 335. — *De accusatis episcopis, qualiter ad concilium vocari debeant.* Ex dec. Fel. P., cap. 3.

(5. q. 2, c. Si primates.) Si primates accusatores episcoporum cum eis pacificari familiariter minime potuerint, tunc tempore legitimo eos ad synodus canonice convocatam, non infra angusta tempora, canonice convocent, priusquam eis per scripta significant quod eis opponitur, ut ad responsionem preparati adveniant. Nam si aut vi, aut timore ejectedi, aut suis rebus expoliati fuerint, nec canonice ad synodus vocari possunt, nec respondere emulsi debent, antequam canonice restituantur, et sua omnia eis legaliter reddantur.

CAP. 336. — *Quod papa vivente, nulli alium eo inconsulto eligere licet.* Ex decretis Symmachii papæ, c. 3 (ex syn. Symm. pap.).

Si quis presbyter, aut diaconus, aut clericus, papa incolumi et eo inconsulto, subscriptionem pro Romano pontificatu commendare, aut pitacia promittere, aut sacramentum præbere tentaverit, aut aliquod suffraginum polliceri, vel de hac causa privatius conventiculis facilius deliberare atque decernere, loci sui dignitate et communione privetur.

CAP. 337. — *De sessione episcopi.* Ex concilio Carthaginensi (*Carth. vi*, cap. 35).

(*Dist. 59, c. Episcopus in ecclesia.*) In ecclesia in consensu presbyterorum episcopus sublimior sedeat.

CAP. 338. — *De ordinatione episcopi.* Ex dictis Theodoti archiepiscopi.

In ordinatione episcopi, ipse qui ordinat missam celebrare debet, et qui ordinatur similiter.

CAP. 339. — *Quæ sacerdotes Domini declinare debeant.* Ex conc. Turonensi, cap. 7.

Quaecunque ad aurum et ad oculorum pertinent illecebras, unde vigor animi emolliiri posse creditur, ut de aliquibus generibus musicorum aliquis non nullis rebus, omnes sacerdotes Domini se abstineant; quia per aurum oculorumque illecebras vitiorum turba ad animum ingredi solet: histrionum quoque turpum et obscenorum insolentias jocorum ipsi animo effugere ceterisque sacerdotibus effugienda predicare debent.

CAP. 340. — *Ne episcopi propter suam quietem a civitatibus suis diu abstinet.* Ex concilio apud sanctum Medardum, praesente Carolo imp., cap. 5.

Providendum est ne episcopi propter suam quietem ad remotiora loca secedentes et suum ministerium negligentes, proprias deserant civitates, sed aut parochias suasecum officii efficacia circumveant, aut cum religione in suis civitatibus canonice cum filiis degant. Presbyteros etiam sibi commissos doctrina, castitate et sobrietate, atque hospita-

A litate secundum suum ministerium ordinari compellant.

CAP. 341. — *De episcopis, qui non visitatis parochias pretium servitutis requirunt.* Ex conc. apud Tribarias habito, praesente Arnulfo rege, cap. 26

(10, q. 1, c. Relata est.) Relata est coram sancta synodo querimonia plebium, eo quod sint quidam episcopi, nolentes ad prædicandum vel ad confrandum suas per annum parochias circuire, qui tamen exigunt ut mansiones quibus in profectione uti debuerant, alio pretio redimant qui parare debent: quæ duplex infamia et negligentia, et avaritia sanctæ synodo horrori fuit magno, et statuerunt ne quis ultra exerceat id cupiditatis ingenium, et ut sollicitiores sint episcopi de suis gregibus visitandis.

B CAP. 342. — *De purgatione episcoporum.* Ex concilio apud Altheim, praesente Conrado rege, cap. 16.

Statuimus propter Dei dilectionem, et proximi, et fidelium honorem catholicorum, et præcipue ob multitudinem scandala eruenda et funditus extirpando, et perturbationes quæ noviter exortæ sunt et oriuntur, nec non ut omnes sciant, nos episcopos tales Dei misericordia nequaquam fuisse quales dicimus, exemplum S. Leonis papæ, qui super quatuor Evangelia jurans coram populo se purgavit, sequi et imitari, salva tamen auctoritate canonica.

CAP. 343. — *De eo qui ex monacho factus fuerit episcopus.* Ex eodem comm., c. 36.

(18, q. 1, c. Statutum est.) Statutum et rationabile secundum sanctos Patres a synodo est confirmatum, ut monachus, quem canonica electio a jugo regulari [regulæ] monasticae professionis absolvit, et sacra ordinatio de monacho episcopum facit, velut legitimus heres paternam sibi hereditatem postea jure vindicandi potestatem habeat. Sed quidquid acquisierat, vel habere jussus fuerat monasterio relinquat, vel abbatis sui qui fuerat, secundum regulam Sancti Benedicti, arbitrio. Postquam enim episcopus ordinatur, ad altare ad quod sanctificatur et titulatur, secundum sanctos canones, quod acquirere poterit, restitutus.

CAP. 344. — *De illo qui de aliqua heresi infamatur, quod in sacro conventu formulam istius libelli recitare debeat.* Ex epistola Cyrilli ad Joannem Antiochenum.

D Ego nomine N. hac scriptura quam manu mea prescripsi, profiteor, sequens sanctum judicium Patrum Nicænæ synodi trecentorum decem et octo, vel Chalcedonensis synodi universale concilium, cuius definitionem sedes apostolica confirmavit, quod etiam beatissimi papæ Leonis epistola ad sanctæ memorie Flavianum Constantinopolitanæ urbis episcopum data, prædicatione lucidissimæ veritatis exposuit: confiteor unum eundemque Dominum nostrum Jesum Christum, unigenitum Dei Patris, perfectum, eundem in divinitate [deitate], eundem in humanitate, Deum verum et hominem verum, ipsum eundemque ex anima rationali et

carne, consubstantialem Patri secundum divinitatem, consubstantialem nobis secundum humanam rationem, in omnibus similem nobis absque peccato: ante saecula quidem de Patre genitum secundum divinitatem, in novissimis vero diebus eundem propter nos, et propter nostram salutem de Virgine Maria natum, quem eundem Deum peperit secundum humanitatem unum eundemque Christum, Filium Dei Dominum unigenitum in duabus naturis, inconfuse, inconvertibili, individue et inseparabiliter cognitum, nequaquam naturarum differentia sublata propter unionem, sed potius salva manente proprietate utriusque naturae, in unam non in duas concurrisse personas, sed unum eundemque Filium unigenitum Deum verum Dominum Iesum Christum sicut olim prophete de eo, vel ipse nos Christus per semetipsum Dominus eruditiv. Qui autem ita non sentiunt, cum Nestorio et Eutiche, vel eorum sectatoribus aeterno anathemate dignos esse pronuntio.

CAP. 345. — *Quales debeant ad sacerdotii officium venire. Ex decreto Damasi papæ, cap. 8.*

Didicimus etiam licenter et libere inexplorata vita homines, quibus etiam fuerint numerosa coniugia, ad prefatas dignitates, prout cuique libuerit, aspirare: quod non tantum illis qui ad haec immoderata ambitione pervenient, quantum metropolitanus specialiter pontificibus imputamus, qui dum inhibitis ausibus non obstant, Dei nostri, quantum in se est, praecpta contemnunt. Et ut taceamus quod altius suspicamur, ubi illud est quod Deus noster data per Moysen lege constituit, dicens: *Sacerdotes mei semel nubant* (Levit. xxi). Et alio loco: *Sacerdos uxorem virginem accipiat, non viduam, non repudiatam, non meretricem* (I Tim. iii). Quod secutus Apostolus ex persecutore praedicator, unius uxoris virum, tam sacerdotem quam diaconum fieri debere mandavit.

CAP. 346. — *Ut metropolitani sua jura servent. Leo Anast. Thessalonic. episc., cap. 2 (epist. 84).*

(25, q. 2, c. *Igitur secundum*). Igitur secundum sanctorum Patrum canones spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuae cura pretenditur, ius tradita sibi antiquitus dignitatis intemperatum habere decernimus; ita ut a regulis praestitutis, nulla aut negligentia, aut presumptione descendant.

CAP. 347. — *Ut nullus' invitatus ordinetur episcopus.*
Ibidem, cap. 5.

(*Dist. 65, c. Si forte.*) Cum ergo de summi sacerdotis electione tractabitur, ille modis omnibus præponatur, quem cleri plebisque consensu concorditer postularint, ita ut si in aliam fortasse personam partium se vota divisorint, metropolitani iudicio is alteri præferatur, qui majoribus et studiis juvatur et meritis tantum ut nullus invitus et non potentibus ordinetur, ne plebs invita episcopum non optatum aut contemnat, aut oderit, et fiat minus religiosa

A quam convenit, cui non licuit habere, quem voluit.

CAP. 348. — *Ut personam consecrandi episcopi pri-mas quoque sua auctoritate confirmet. Ibidem, cap. 6.*

(*Dist. 65, c. De persona.*) De persona igitur consecrandi episcopi, et de cleri plebisque consensu, metropolitanus episcopus ad fraternitatem tuam referat, quodque in provincia bene placuit scire te faciat, ut ordinationem rite celebrandam tua quoque firmet auctoritas, quem rectis dispositionibus nihil moræ aut difficultatis debebit afferre, ne gregibus Domini sui diu desit cura pastorum. Metropolitanus vero defuncto, cum in loco ejus alias fuerit subrogandus, provinciales episcopi ad civitatem metropolitam convenire debent, ut omnium clericorum B atque omnium civium voluntate discussa, ex presbyteris ejusdem ecclesie, vel ex diaconibus optimus eligatur. De cuius nomine ad tuam notitiam provinciales referant sacerdotes, impleturi vota poscentium cum quod ipsis placuit, tibi quoque placuisse cognoverint. Sicut enim justas electiones nullis dilationibus volumus fatigari, ita nihil permittimus te ignorantem presumi.

CAP. 349. — *Quod primates et metropolitani, a Romana Ecclesia sint vocati in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Greg.*

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Galiam, Europam, Germaniam et per universas provincias constitutis, Gregorius servus servorum Dei (2, q. 6, c. *Decret.*) Decreto nostro mandamus, ut si aliquis (quod non optamus) suorum amulorum Adricum Cenomanicæ Ecclesiæ episcopum accusare damnablem attentaverit, licet illi post auditionem primatum dioceseos (sinecessere fuerit) nos appellare et nostra autoritate, aut ante nos, aut ante legatos nostros et latere missos juxta Patrum decreta suas exequi [exercere] atque finire actiones, nullusque illum ante haec judicet, aut dannare presumat. (*Supra, c. 11.*) Sed si quid, quod absit! grave intollerandumque ei objectum fuerit, nostra erit expedita censura, ut nihil prius de eo, qui ad sinum sanctæ Romanæ configuit Ecclesiæ, ejus que implorat auxilium, decernatur, quam ab ejus Ecclesiæ fuerit præceptum auctoritate, quem vires suas ita aliis impertivit Ecclesiis ut in partem sint vocatae sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Proinde D dilectio vestra quorum devotione gaudemus, jungat curam suam dispositionibus nostris, et det operam ut non cujusquam presumptionione circa memoratum fratrem nostrum, vestre provisione vel successorum vestrorum, si ipse superstes fuerit, aliter quam hic insertum est, fiat ullo modo. Nam nulli fas est vel velle, vel posse transgreedi apostolicæ sedis præcepta, nec nostræ dispositionis ministerium, quod vestram sequi oportet charitatem. Sit ergo ruina sue dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contraire mandatis [decretis], nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a sancto fiat ministerio. Non de ejus iudicio quisquam postea

curam habeat; quoniam jam damnatus a sancta et apostolica Ecclesia, ac auctoritate, sua de inobedientia atque presumptione a quoquam esse non dubitatur; quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus, cui sanctæ Ecclesia commissa fuerit disciplina, qui non solum prælatæ sanctæ Ecclesiæ jussionibus parere debuit, sed etiam aliis ne præterirent insinuare. Sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit præceptis obtemperare apostolicis.

Cap. 350. — *Quod pro quiete contemplationis non est fugiendus locus regiminis. Idem ad Syriacum episcopum Constantinopolitanum (lib. vi regist., c. 169, ep. 5).*

(8, q. 1, c. In scriptis.) In scriptis autem vestris requiem vos magnopere quiescisse narratis. Sed per hoc ad pastorem sollicitudinem venisse congrue ostenditis, quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus, et sicut scriptum est: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron (Hebr. v).* Et rursum idem egregius predicator dicit: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut qui vivant jam non sibi vivant, sed ei [al. Deo], qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (II Cor. v).* Et pastori sanctæ Ecclesiæ dicitur: *Simon Joannis, amas me? Pasce oves meas (Joan. xxi).* Ex quibus verbis colligitur, quia siis qui valet, omnipotens Dei oves renuit pascre, ostendit Pastorem summum se minime amare. Si enim Unigenitus Patris pro explenda utilitate omnium, de secreto Patris egressus est ad publicum nostrum; nos quid dicturi sumus, si secretum præponimus utilitatì proximorum? Quies itaque nobis et ex corde appetenda est, tamen pro multorum lucro aliquando postponenda. Nam, sicut toto desiderio debemus occupationem fugere, ita, si desit qui predicit, occupationis onus libenti necesse est animo subire.

Cap. 351. — *Ut episcopus pro propria injuria non excommunicet. Gregorius Januario episcopo Catitariano (lib. ii regist., cap. 34).*

25, q. 4 Inter querelas.) Isidorus a fraternitate tua frustra se excommunicatum anathematizatumque conquestus est. Quod quamobrem factum fuerit, dum a clero tuo qui præsens erat, voluisse suum addiscere, pro nulla alia causa, nisi quod te injuriaverat, factum cognovimus. Quæ res nos vehementer afflit; quia si ita est, nil te ostendis de coelestibus cogitare, sed terrenam mentem te habere [te habere conversationem] significas, dum pro vindicta propriæ injuria (quod sacris regulis prohibetur) maledictionem analhematis invexisti. Unde de cetero esto circumspectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione injuria tua inferre denuo non præsumas.

Cap. 352. — *Episcopo infirmando, nisi de hac vita migraverit, alter non substituatur, ne commissi talenti pulchritudo deleatur. Nicolas Alvino Jovaensis [Januensi] episcopo.*

(7, q. 1, c. Pontifices qui.) Pontifices, qui aliqua

A occupantur infirmitate vel ægritudine, abiciendi non sunt, nec alios in loco corum consecrari oportet, nisi ex hac fuerint luce subtracti. Quod si de ministerio sibi concessa conqueruntur, quæ licita sunt sacerdotes explant. In his vero quæ eis præsumere non licet, vicinorum usquo ad recuperandam sanitatem episcoporum, auxilia subrogentur; et hoc cum cautela studio peragatur, ne per necessitatis occasionem præsumptionis pullulet ambitio. Episcopi vero qui Dominici gregis suscepérunt curam atque sollicitudinem, ab administratione eorum discedere non oportet, ut accepti talenti pulchritudo non deleatur, sed certamine eorum salubriter augeatur et triplicetur.

Cap. 353. — *Quod episcopus vel clericus nullo modo venationi debeat insistere. Idem ad eundem.*

B (Dist. 34, c. Quorundam relatione.) Quorundam relatione fidelium auribus nostris intimatum est quod Laufredus episcopus, qui et juvenis esse dicitur, venationi sit deditus. Quod vitum plurimos etiam de clericali catalogo genere duntaxat Germanos et Gallos irreverentes [reverentes] implicat. Verum iste si ita est, ut audivimus, merito juvenis dicitur, qui juvenilibus desideriis occupatus, nulla senum gravitate constringitur. *Itcm.* O miseram vitam hominum, et maxime sacerdotum! qui, dum lucrandis fidelibus debent insistere, venandis feris incumbunt, et quos capere oportet homines, capiunt aves et bestias; qui, dum mortibus studentanimantium, vitam suarum amittunt animarum. O infelicem vitam super omnem vitam! Nam,

C in quo magis quisque carnalis appareat, quam in tali vita? Venatorum enim vita nil propter carnes capit, in qua dum quisque permansit nunquam probatus est. Nam, ut beatus dixit Hieronymus, venatorem nunquam legimus sanctum. *Væ hujusmodi præsulibus,* qui, dum debent Petrum, Andream, Jacobum et Joannem, quibus a Domino dictum est: *Venile post me, faciam vos pescatores hominum (Matth. iv: Marc. i),* ad imitationem suam eligere, quorum et discipuli sunt, magis Nemrod et Ismaelem, atque Esau reprobos imitantur, qui hujusmodi ad inventionibus incubuisse referuntur (*Gen. x, xxi, xxv.*). Nibilominus autem de hoc episcopo relatum est apostolatu nostro quod cum quadam filia sua immoderatam teneat familiaritatem, et ob id mala fama ei orta sit. Pro qua re a sanctitate sua cæterisque coepiscopis suis commonitus ac correptus est, sed nullatenus emendatus. Quæres in hoc maxime diplicet, et magis ac magis dese deteriore reddit opinionem. In quo beatitudinita et coepiscoporum suorum rationibus non obedit, et per inobedientiam in culpam protoplasti relabitur. Oportet ergo fraternitatem tuam, synodale cum episcopis et suffraganeis tuis convocare concilium, et hunc salutaribus eloquiis episcopum convenire, atque illi pastorali auctoritate præcipere quatenus et ab omnium bestiarum et volucrum venatione penitus alienus existat, atque immoderata filiæ suaæ familiaritate semetipsum omnimodo coercent. Quod si parere con-

D episcopis suis commonitus ac correptus est, sed nullatenus emendatus. Quæres in hoc maxime diplicet, et magis ac magis dese deteriore reddit opinionem. In quo beatitudinita et coepiscoporum suorum rationibus non obedit, et per inobedientiam in culpam protoplasti relabitur. Oportet ergo fraternitatem tuam, synodale cum episcopis et suffraganeis tuis convocare concilium, et hunc salutaribus eloquiis episcopum convenire, atque illi pastorali auctoritate præcipere quatenus et ab omnium bestiarum et volucrum venatione penitus alienus existat, atque immoderata filiæ suaæ familiaritate semetipsum omnimodo coercent. Quod si parere con-

tempscrit, et tam pro venationis declinatione quam pro immoderata filia sue vitanda conversatione, vobis admonentibus obedere distulerit, a vestro collegio excommunicatus abscedat. Quod si in hoc contumax adhuc apparuerit, a ministerio cessare debet.

CAP. 354. — *Quod omnis metropolitanus infra tres menses consecrationis sue pro pallio debet Romanum mittere, vel ire. Joannes VIII, ex concilio III, apud Ravennam.*

Quisquis metropolitanus intra tres menses consecrationis sue, ad fidem suam exponendam, palliumque suscipiendum ab apostolica sede, nulla inevitabil necessitate imminente, non miserit, commissa sibi careat dignitate, ita ut tandem episcopali illi sedi cedat, omnique consecrandi licentia careat, quandiu in exponenda fide, et in expetendo pallio priscum morem contempserit.

CAP. 355. — *Qualiter honorandi sunt veri sacerdotes, cum Dominus falsos honoraverit. Cyprianus Rogatianus (lib. iii, cap. 9.*

(*Dist. 93, c. Dominus noster.*) Dominus noster Jesus Christus rex, et judex, et sacerdos servavit honorem malis sacerdotibus usque ad suam passionem, in qua sacerdotem appellavit, quem sciebat esse sacrilegum, et cum alapam accepisset, et ei diceretur (*Joan. xviii*): *Sic respondes pontifici?* nihil contumeliose locutus est in persona pontificis, sed magis innocentiam suam tuitus est, dicens: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo (ibid.)*, ut nos ejus humilitatis habereamus exemplum, et docuit sacerdotes veros legitime et plenae honorari, dum circa falsos sacerdotes ipse talis exstitit.

CAP. 356. — *Quod singulæ Ecclesiæ singulos debent habere prælatos. Hieronymus Rustico monacho.*

(*7, q. 1, c. In apibus.*) In apibus princeps unus est; grues unum sequuntur ordine litterato. Imperator unus, judex unus proximæ. Roma, ut condita est, duos fratres simul reges habere non potuit, et parricidio dedicatur. In Rebecce utero Esau et Jacob bella gesserunt (*Gen. xxv*). Singuli Ecclesiærum episcopi, singuli archiepiscopi, singuli archidiaconi, et omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nititur.

CAP. 357. — *Ut in Treverensi urbe et Coloniensi nullus inconsulto Romano pontifice etigatur. Nicolaus Lothario regi.*

Porro quia relatum est nobis quod quicunque ad episcopatum in regno tuo promovendus est, non nisi faventem tibi permittas eligi, idcirco apostolica auctoritate sub divini iudicii obtestatione injungimus tibi, et in Treverensi urbe, et in Agrippina Colonia nullum eligi patiaris, antequam relatum super hoc nostro fiat apostolatui.

CAP. 358. — *De professione fidei. Pelagius Childeberto regi.*

(*25, q. 1, c. Satagendum.*) Satagendum est ut pro auferendo suspicionis scandalo obsequium confessionis nostræ regibus ministremus, quibus nos

A etiam subditos esse Scripturæ sanctæ præcipiunt. Veniens autem Ruffinus vir magnificus excellentiæ vestre legatus, confidenter a nobis (ut decuit) postulavit, quatenus vobis aut beata recordationis papæ Leonis domum a nobis per omnia conservari significare debuissemus, aut propriis verbis nostræ confessionem fidei destinare; et primam quidem petitionis ejus partem quia facilior fuit, mox ut dixit, implevimus, neque in omnibus præsulis tomum pro catholice fidei assertione conscriptum Deo proprio custodiare, manus nostræ ad vos professione signavimus. Ut autem nullius deinceps (quod absit!) suspicionis resideret occasio, etiam illam aliam partem quam memoratus vir illustris Russinus admonuit facere [*al. facere maturavij*, scilicet propriis verbis confessionem fidei quam tenemus, exposens [exposui].

CAP. 359. — *Quod post primum per electionem consecratum episcopum, secundus esse non possit. Cyprianus in epistola sua ad Romanos (l. iv, epist. 2, ad Antonianum).*

(*7, q. 1, c. Factus est.*) Factus est Cornelius episcopus de Dei et Christi ejus iudicio, de clericorum omnium testimonio, de pleblio suffragio, de sacerdotum antiquorum et honorum virorum consensu, cum nemo episcopus inibi factus esset, cum gradus cathedra vacaret. Quo occupato et omnium vestrum consensu firmato, quisquis jam episcopus fieri voluerit, omnimodis necesse est ut ecclesiasticanam non habeat ordinacionem, qui Ecclesia non tenet per consensum, unitatem Post. primum secundus esse non potest. Quisquis enim post unum, qui per electionem consecratus est, esse voluerit, tam non secundus ille, sed nullus est.

CAP. 360. — *Quod Ecclesiæ contradicit qui episcopo contradicunt. Cyprianus ad Papianum (l. iv, epist. 9, ad Papianum Papianum).*

(*7, q. 1, c. Scire debes.*) Scire debes episcopum in Ecclesia esse, et Ecclesiam in episcopo, et si quis eum episcopo non sit, in Ecclesia non esse, et frusta sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes, obrepunt et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando Ecclesia, quæ catholica una est, scissa non sit, neque divisa.

CAP. 361. — *De unitate Ecclesiæ Cyprianus.*

D Petri unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?

CAP. 362. — *Quid agendum sit de episcopo, vel quocunque clero, qui post depositionem communicare præsumperit. Ex concilio Antiocheno cap. 4.*

(*11, q. 4, c. Si quis episcopus*) Si quis episcopus a synodo fuerit depositus, vel presbyter, vel diaconus a proprio episcopo condemnatus, et præsumperit sacerdotio seu sacri ministerii quidpiam, non ei amplius liceat, neque in alia synodo spem restitutionis habere, neque assertionis alicujus locum,

sed et communicantes ei abjici omnes ab ecclesia, et maxime si postquam cognoverunt sententiam adversus eum fuisse prolatam, ei contumaciter communi caverint.

CAP. 363. — *Ne episcopus in aliquem, etiam sibi confessum, dical quod probare non possit. Ex concilio Carthaginensi vi, cap. 5.*

Item placuit, ut si quando episcopus dicat aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum atque ille neget, non putet ad injuriam suam episcopus pertinere, quod illi soli non creditur, et si scrupulo proprie conscientiae se dicit neganti nolle communicare, quandiu excommunicato non communicaverit suis episcopis, eidem episcopo ab aliis, non communicet episcopis, ut magis caveat episcopus ne dicat in quemquam, quod alii documentis convincere non potest.

CAP. 364. — *De eodem. Ex concilio Vasensi i, cap. 8.*

(6, q. 2, c. Si tantum episcopus.) Quod si tantum episcopus alieni sceleris se conscientium novit quandiu probare non potest, nihil proferat, sed cum ipso ad compunctionem ejus secretis correptionibus elaboret. Qui, si corruptus, pertinaciter fuerit, et se communioni publicae ingesserit, etiam si episcopus in redargendo illo, quem reum judicat, probatione deficiat, indemnatus, licet ab his qui nihil sciunt, secedere ad tempus pro persona majoris auctoritatis, jubeatur, illo, quandiu probari nihil potest in commune omnium praeterquam ejus qui eum reum judicat, permanente.

CAP. 365. — *Qua estate diaconi consecrandi sint. Ex eodem concilio, cap. 16 (conc. Agat.).*

(C. 16, Dist. 77, c. Episcopus). Episcopus benedictionem diaconatus minoribus, quam viginti et quinque annorum penitus non committat. Sane si conjugati juvenes consenserint ordinari, etiam uxorum voluntas ita requirenda est, ut sequestrato mansione cubiculo, religione promissa, postea quam pariter conversi fuerint ordinentur.

CAP. 366. — *Ut episcopi, presbyteri et levitæ canes ad venandum et accipitres non habeant, ex concilio Agathensi, cap. 55.*

(Dist. 34. Episcopum). Episcopis, presbyteris, diaconibus, canes ad venandum, aut accipitres habere non licet. Quod si quis talium personarum in hac voluntate [voluptate] repertus [detectus al., detentus] fuerit: si episcopus est, tribus mensibus se a communione suspendat; presbyter, duobus mensibus se abstineat; diaconus vero ab omni officio et communione cessabit.

CAP. 367. — *Quid agendum sit de episcopo vel cuiuscunque ordinis clero a gradibus suis injuste dejecto. Ex Toletano concilio (iv), cap. 28 (25).*

(11, q. 3, c. Episcopus, presbyter.) Episcopus, presbyter, aut diaconus, si a gradu suo injuste dejectus in sancta [secunda] synodo innocens reperiatur, non

A potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altario, de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, annulum et baculum; si presbyter, orarium et planetam [al. platenam]; sidiaconus, orarium et albam, si subdiaconus, patenam et calicem; sic et reliqui gradus, eam reparationem sui accipiant, quam, cum ordinarentur, perceperant.

CAP. 368. — *Quod rectores Ecclesiarum magis sint exspectandi et corrigenendi quam statim judicandi. Gregorius universis episcopis per Galliam, Europam. Germaniam constitutus (1).*

(Dist. 45, c. Licit plerumque.) Licit plerumque accident sacerdotibus quæ sunt reprehendenda, plus tamen erga corrigendos agat benevolentia quam se veritas, plus exhortatio quam commotio, plus charitas quam potestas, cum nemo nostrum sine reprehensione aut sine peccato vivat. Nam si Dominus statim post trinam negationem (Matth. xxvi), beatum Petrum præceptorem nostrum apostolum judicasset, non tantum ex eo fructum, sicut fecit, receperisset. Exspectandi ergo magis sunt atque corrigenendi rectores Ecclesie quam statim absque nostro consulto judicandi, cum majora negotia et difficilliores causarum exitus sanctorum Patrum canones Spiritu Dei conditi, et totius mundi reverentia conservati, jubante sub nostræ sententiæ exspectatione suspendere nostroque moderamine finiri. Unde necesse est hæc et alia quæque negotia ecclesiastica post multarum experimenta causarum, sollicitius perspicie, et diligenter præcavari, quatenus per spiritum charitatis et pacis omnis materies scandalarum, et præsumptio invidorum, atque oppressio simplicium fratrum de ecclesiis Domini auferantur. Et sicut non vult quisquam fratrum se aliorum iudicio prægravari, ita non audeat alii inferre quod sibi non vult fieri.

CAP. 369. — *Ut nullus episcopus cogatur ad seculare judicium venire, et de pana ejus qui episcopum ad judicium seculare venire cægerit. De libro constitutionum, cap. 6.*

Nullus episcoporum cogatur ad judicium venire dicendi causa, sed judex apud episcopum mittat suos ministros, ut propositis sanctis Evangelii quod scit episcopus dicat secundum quod sacerdotibus honestum est Ex eodem cap. 7. (11, q. 4, c. Nullus episcopus, sed sub titulo Marcelli papæ.) Nullus episcopus neque pro civili neque pro criminali causa apud quemvis judicem sive civilem, sive militarem producatur, vel exhibeat, nisi imperialis jussio processerit. Magistratus enim qui hoc jubere ausus fuerit, amissione cinguli et xx librarum auri condemnatione plectatur, ut istæ viginti librae ecclesiæ addicantur, cujus episcopus producitur exhiberi jussus est. Litis autem executor post cinguli amissionem tormentis subjiciatur et in equo militatur.

CAP. 370. — *Ne episcopus aleator, nec aliquis clericus, nec ludorum spectator sit. Ibidem, cap. 9.*
Neque episcopus, neque presbyter, neque diacono

(73) Pleraque horum leguntur epist., 84 Leonis pap. I, ad Anast. Thessal. episc., c. 1.

nus, neque subdiaconus, neque lector, neque alias cuiuscunq; religiosi consorti vel habitus constitutus, tabolizare audeat, vel socius ludentium fieri, vel spectator, vel in quoconq; spectaculo spectandi causa venire. Ac si quis contra hæc fecerit, per tres annos a sacro ministerio prohibeatur.

Cap. 371. — *Ut nullus excommunicetur, antequam causa excommunicationis ejus probetur.* Ibid., c. 11.

(2. q. 1, c. Nemo episcopus.) Nemo episcopus, nemo presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur propter quam ecclesiatici canones hoc fieri jubent. Si quis autem adversus eam excommunicaverit aliquem, ille qui excommunicatus est, majoris sacerdotis auctoritate ad gratiam sanctæ communioñ redeat; is autem qui non legitime excommunicavit, in tantum abstineat tempus quantum majori sacerdoti visum fuerit, ut quod injuste fecit, ipse justè patiatur.

Cap. 372. — *Ut episcopus omni scientia legis divinæ sit instructus, Synodi vii cap. 2.*

Quoniam psallentes reppromittimus Deo: *in justificationibus meditabor, non obliviscar sermones tuos* (Psal. cxviii): omnes quidem christianos observare saluberrimum est, sed præcipue hoc qui ecclesiasticam consecuti fuerint dignitatem. Unde dissimus, omnem qui ad episcopatus provehendus est gradum, modis omnibus psalterium nosse: ut ex hoc etiam omnis clerus qui sub eo fuerit ita moveatur et imbutatur. Inquiratur autem diligenter a metropolitanano, si in promptu habeat legem legere, scrutabiliter et non transitorie, tam sacros canones et sanctum Evangelium, quam divini apostolilibrum, et omnem divinam Scripturam; atque secundum mandata conversari, et docere populum sibi commissum: substantia enim summi sacerdotii nostri sunt eloquia divinitus tradita, id est, vera divinarum Scripturarum disciplina, quemadmodum magnus perhibet Dionysius. Quod si disceptaverit, et ita libenter facere et docere minime spondet, nullatenus consecretur. Ait enim per prophetam Deus: *Tu scieras rem pulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi* (Ose. iv).

Cap. 373. — *Quod senel in anno concilia episcoporum debeant celebrari, et non bis.* Ibid., cap. 6.

(Dist. 18, c. Quoniam quidem.) Quandoquidem regula est quæ dicit bis in anno per singulas provincias oportere fieri per conventum episcoporum regulares inquisitiones, propter fatigationem, et ut opportune habeantur, ad iter agendum, hi qui congregandi sunt, dissimierunt sextæ synodi sancti Patres, omni excusatione remota, modis omnibus semel in anno fieri et depravata corrigi. Hunc canonom et nos renovamus, et si quisquam princeps inventus fuerit hoc prohibere, communione privetur. Si quis vero metropolitanorum hoc neglexerit agere absque necessitate, vel vi, seu aliqua rationabili causa, occasione, canoniciis pœnis subjaceat. Dum autem synodus agitur super canoniciis et evangelicis negotiis, oportet congregatos episcopos in medita-

tione et sollicitudine fieri custodiendorum divinarum et viviscorum Domini mandatorum. *In custodiendis enim illis retributio nulla (Psal. xviii); quia et lucerna mandatum; lex autem lux, et via vita arguit,* et disciplina est (Prov. vi); et: *Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos (Psal. xviii).* Porro non habeat metropolitanus licentiam et his, quæ defert episcopos secum; sive jumentum, sive aliquam speciem expetendi. Quod si hoc egisse conjunctus fuerit, solvat quadruplum.

Cap. 374. — *De æconomis per singulas ecclesias constitutis dis.* Ibid., cap. 14.

(9. q. 5, c. Cum simus.) Cum simus debitores omnes sacras regulas custodire, eam quæ dixit in una quaque ecclesia æconomis esse, modis omnibus inviolabilem conservare debemus, et si quidem unusquisque metropolitanus in sua ecclesia constituerit æconomum, bene utique; sin autem ex auctoritate propria Constantinopoleos episcopis licentia est preponendi æconomis in ejus ecclesia, similiter et metropolitanis, si episcopi qui sub ipsis sunt non satergerint æconomos statuere in suis ecclesiis. Idipsum autem servandum est etiam in monasteriis.

Cap. 375. — *Ne episcopus vel abbas alicui principum, vel parentibus suis fundum ecclesie largiatur.* Ibid., cap. 12.

Si quis episcopus vel abbas inventus fuerit, de alariis episcopi, sive monasteriis transferre quidquam in principum manus, vel etiam aliquid personæ alicui conferre, irritum sid quod datum esse constiterit, secundum canonem sanctorum apostolorum qui dicit: *Omnium ecclesiasticarum rerum episcopus habeat sollicitudinem, ut dispenseat eas tanquam Deo contemplante.* Non licere autem fraudare ei quidquam ex illis, vel cognatis propriis donare quæ Dei sunt. Quod si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur, sed non sub horum occasione quæ sunt ecclesie defraudentur. Quod si excusationem pretenderint, damnum facere, et nihil ad prosecutum agrum existere; nec sic principibus qui loca per illa sunt, tribuatur ager ille vel locus, sed clericis vel agricultoribus. Quod si colligate usus fuerit, et a colono vel clero emerit princeps agrum, etiam sic irrita sit venditio, et restituatur in episcopio vel in monasterio, et episcopus vel abbas hoc faciens abjiciatur, episcopus quidem ab episcopio, abbas autem a monasterio, tanquam qui dispergit male, quæ non colligit [colligit].

Cap. 376. — *Quod abbati in proprio tantum monasterio tectorem liceat facere.* Ibid., c. 14.

(Dist. 69, cap. Quoniam videmus.) Quia ordo debet in consecrationem custodiri, omnibus modis liquet, et cum diligentia conservare sacerdotum [sacerdotii] promotiones, Deo est prorsus acceptum. Et quoniam videmus sine manus impositione, a parvula astate quosdam tonsuram clerici accipientes, nondumque, ab episcopo manus impositione percepta, super ambonem irregulariter in collecta legentes, præcipimus amodo id minime fieri. Idipsum

quoque observandum est etiam inter monachos. A Lectoris autem, manus impositione licentia est unicuique abbatii in proprio monasterio solummodo facienda, si duntaxat eidem abbati manus impositio facta noscatur ab episcopo, secundum morem praeflciendorum abbatum, dum constet illum esse presbyterum. Simili modo secundum antiquam consuetudinem chorepiscopum præceptione episcopi oportet promovere lectores.

CAP. 377. — *Ul episcopi vel clerici fulgidis et claris vestibus non onentur. Ibid., cap. 16*

(21, q. 4, c. *Omnis jactantia*.) Omnis jactantia et ornatura corporalis aliena est a sacro ordine. Eos ergo episcopos vel clericos, qui se fulgidis et claris vestibus ornant, emendari oportet. Quod si in hoc permanserint epitimio tradantur; similiter et eos qui unguentis inunguntur. Quoniam vero radice amaritudinis exorta conterminatio facta est in Ecclesia catholica Christianos calumniantium hæresis [Κριτικὸς κατηγόρων ἀλεσίς]: et hi qui hanc reperunt non solum imaginarias picturas [τὰς ἐκονίκας ζωγραφήσεις] abominati sunt, sed etiam omnem reverentiam repulerunt, eos qui pie ac religiose vivunt offendentes, ac per hoc completer in eis quod scriptum est: *Abominatio est peccatori Dei cultus* (*IProv. xv.*) Igitur si inventi fuerint deridentes eos qui vilibus et religiosis vestimentis amicti sunt, perepitium [διπτήματος] corrigantur. Priscis enim temporibus omnis sacratus vir cum mediocri ac vili ueste conversabatur. Omne quippe quod non propter necessitatem suam, sed propter venustatem accipitur, elationis habet calumniam, quemadmodum magnus ait Basilius. Sed neque ex sericis texturis uestem quis variatam iudebat, neque apponebant variorum colorum ornamenta in summittatis uestimentorum: audierant enim ex Deisona lingua: *Quia qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt* (*Math. xi.*).

CAP. 378. — *Nullam dignitatem sacerarem, sed nec imperiale, honori vel dignitatis episcopali posse adæquare. Ex epist. Greg. ad Hermannum Metensem episc.*

(*Dist. 96, c. Quis dubitet.*) Quis dubitet sacerdotes Christi regum et principum, omniumque fidelium patres et magistros censer? Nonne miserabilis insanæ esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjugare, et iniquis obligationibus illum sua potestali subjicere, a quo se credit non solum in terra, sed etiam in celis ligari posse et solvi? Hæc, sicut beatus Gregorius in epistola ad Mauritium imperatorem directa commemorat, Constantinus magus imperator, omnium regum et principum fore totius orbis dominus, evidenter intelligens, in sancta Nicæna sydone post omnes episcopos ultimus residens, nullam judicij sententiam supra eos dare præsumpsit; sed illos etiam dominos vocans, non suo debere subesse ju-

A dicio, verum ad illorum penderess arbitrium judicavit. Supradicto quoque Anastasio prælibatus papa Gelasius persuadens ne ille intimatam suis sensibus veritatem arbitraretur injuriam, subintulit dicens (*Dist. 96, Duo sunt*): « *Duo sunt quippe, imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas videlicet sacra pontificum et regalis potestas; in quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt examinationem!* » Et paucis interpositis ait: « *Nosti itaque inter haec ex illorum te pendere judicio; non illos ad tuam velle redigi voluntatem.* » Talibus ergo institutis, talibusque fulti auctoritatibus plerique pontificum, alii reges, alii imperatores excommunicaverunt. Nam si speciale aliquod de personis principum requiratur exemplum, beatus Innocentius papa Arcadium imperatorem, quia consensit ut sanctus Joannes Chrysostomus a sede sua pelleretur, excommunicavit. Alius item Romanus pontifex regem Francorum, non tam pro suis iniuriatibus, quam pro eo, quod tantæ potestati erat inutilis, regno depositus, et Pippinum Caroli imperatoris patrem in ejus loco substituit, omnesque Francigenas a juramento fidelitatis absolvit. Quod atiam ex frequenti auctoritate agit sancta Ecclesia, cum milites absoluti a vinculo juramenti, quod factum est his episcopis, qui apostolica auctoritate a pontificali gradu deponuntur. Et B. Ambrosius, licet sanctus, non tamen universalis Ecclesiæ episcopus, proculpa quæ ab aliis sacerdotibus non adeo gravis videbatur, Theodosium magnum imperatorem excommunicans, ab ecclesia exclusit. Qui etiam in suis scriptis ostendit quid aurum non jam pretiosius sit plumbo, quam regia potestate sit aliorum sacerdotum, hoc modo circa principium sui Pastoralis scribens (*De dignate sacerdotali, cap. 2.*): « *Honor, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adæquare. Si regum fulgori compares et principum diademati, longe erit inferius, quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cum videoas regum colla et principum submitti genibus sacerdotum, et exoscultata eorum dextera se credant communiri.* » Et post pauca (*ibid., cap. 3.*): *Hæc cuncta, fratres, ideo nos præmisisse debetis cognoscere, ut ostenderemus nihil esse in hoc sæculo excellentius sacerdotibus, nibil sublimius episcopis inveniri.* » Nonne, sicut ait B. Gregorius, recordandæ memorie Vigilius papa contra Theodoram tunc Augustam damnationis protulit [*promulgavit*] sententiam? Sic quoque Charibertus Parisiorum rex, cum Gotbergam [*al. Ingobergam*] legitimam uxorem suam reliquisset, et duas sorores Meroflidem et Marcovevam in uxores duxisset, a beato Germano Parisiorum episcopo excommunicatus est. Et cum resipiscere nollet, non multo post divino judicio ipse defunctus est.

B C *(74) Habetur hæc epistola Gelasii ad Anastasium Augustum tomo II Conc.*

DECRETI PARS SEXTA.

De clericorum conversatione, et ordinatione, et correctione, et causis.

CAP. 1. — *Unde clericus dicatur. Ex epist. Hieronymi ad Nepotianum.*

(12, q. 4, c. *Clericus*; *Isidorus*, lib. II *Off. eccl.*, c. 1.) Clericus, qui Christi servit Ecclesia, interpretetur primo vocabulum suum, et non nominis diffinitione prolatâ nitatur esse quod dicitur. Si enim clerici Graece, Latine sors appellatur, propterea clerici vocantur, quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est pars, clericorum est. Et quia [al., qui autem] vel ipse pars Domini est, vel Domini partem habet, talem se exhibere debet ut ipse possideat Dominum, et ipse possideatur a Domino. Qui possidet Dominum, et cum Propheta dicit: *Pars mea Dominus* (*Psal. xv, lxxxn.*), nihil extra Dominum habere potest. Quod si quidpam aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus. Verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones, si variam supellectilem, cum istis partibus Dominus pars ejus fieri non dignatur. Si autem ego pars Dominis, et funiculus hereditatis ejus (*Psal. civ*) nec accipio partem inter cæteras tribus, sed quasi Levita et sacerdos vivo de decimis, et altari deseruiens, altaris oblatione sustentor, habens victimum et vestitum, his contentus ero, et nudam crucem nudus sequar. Obsecro itaque te, et repetens iterum iterumque monebo, ne officium clericatus genus antiquæ militiae putas, id est, ne lucra sæculi in Christi quæras militia, ne plus habeas quam quando clericus esse ceperisti, et dicatur tibi; Clericatus eorum non proderit eis.

CAP. 2. — *Quod duo sint genera clericorum. Ex dictis beati Isidori de generibus clericorum*

(*Eccles. offic.*, l II, c. 3.) Duo sunt genera clericorum, unum ecclesiasticorum sub regimine episcopali degentium; alterum accepit alorum, id est sine capite, quem sequantur ignorantium. Hos neque inter clericos religio retentat divina, sed solutos inter laicos sacerularum officionum studia, neque atque oberrantes, sola turpis vita complectitur et vaga. Qui quidem nullum [quique dum nullum, etc., metuentes, expendas voluntatis suæ licentiam] concentantur, quasi animalia bruta libertate ac desiderio suo feruntur, habentes signum religionis non religionis officium, hippocentauris similes, neque equi, neque homines, mistumque (ut ait poeta) genus prolesque biformis (*Virg.*, *Aen.* vi). Quorum quidem sordida atque infami numerositate satis superque nostra pars occidua polluitur [pollet].

CAP. 3. — *Quod clericis præcipue convenit Deum diligere et proximum, et de conversatione et offi-*

cio corum. Epilogus et regula clericorum breviter collecta.

Legalibus interea institutis evangelicis saluberrimis monemur præceptis ut Dominum nostrum totis præcordiis diligamus, et proximos tanquam nosipsos (*Deut. vi*; *Levit. xix*; *Math. xxii*; *Marc. xii*), et cetera. Si igitur ab omnibus fidelibus his salutiferis præceptis totis nisibus est favendum, quanto magis ab his qui divinis cultibus mancipati sunt, et aliis exemplo virtutum conditum esse debent! Proinde oportet ut primo omnium Dominum Deum diligant ex toto corde, ex tota anima, tota virtute, et proximos tanquam seipso, et nosse quia in his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ. Non occidant, neque fratrem oderint, quia, ut ait Apostolus: *Qui fratrem suum odit, homicida est* (*I Joan. iii*). Non adulterent, non faciant furtum, non concupiscant rem alienam, non falsum testimonium dicant, et quod sibi nolunt fieri alteri non faciant. Non sint superbi, aut tumidi, non detractionibus assueti, non ebrietati servientes, non luxuria enervati, non iracundia turbidi, non quibuslibet aliis vitiis substrati, non vaniloqui, non invidi, non somnolenti, non pigri, non murmuratores, non susurrantes, non vinolenti, non multum edaces. Fraudes et dolositates caveant, usuris nequaquam ierserviant, non jurent, ne forte pejerent [*perjurient*], malum pro malo non reddit. Cum in se aliquid boni viderint, Deo; et malum cum viderint, sibi deponent. Discordiam fugiant, et quos noverint discordes [invenient discordantes], ad charitatis concordiam revocent, et juxta Psalmistæ vocem, declinent a malo, et faciant bonum (*Psal. xxxvi*). Attendant et Apostolum prohibentem: *Non inquit, in coemissionibus et ebrietatis, non in cubilibus et impudicitis, non in contentione et xenulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum* (*Rom. xiii*), Animadvertis etiam quod ab his vitiis ab Apostolo prohibitis omnium vitorum seges emergat, et quod horum morborum mater superbia sit. Oportet etiam ut anima corporisque suum ab omni inquinamento carnis et spiritus custodian, ut, juxta Apostolum, *integer spiritus eorum, et anima et corpus sine querela in adventu Domini Iesu Christi servetur* (*I Thess. v.*). Sobrie, et juste, et pie vivant. Sæcularia negotia prorsus abjiciant, quia, juxta eundem Apostolum: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placet cui se probavit* (*II Tim. ii*). Jejunium ament, hospites colligant, pauperes recreent, nudos vestiant, infirmos visitent, mortuos sepeliant, in tribulatione positis opem ferant, dolentem consolentur, amori-

Christi nihil præponant, charitatem non derelinquant, pacem, si fieri potest, cum omnibus hominibus habeant. Diem judicii timeant, vitam æternam spiritualiter concupiscant. Spem suam Deo committant: proprio episcopo in omnibus secundum canoniam institutionem obtemperant, magistros suos non temere reprobant. Postremo in doctrinis spiritualibus operam dent, lectionibus, psalmis, hymnis, cantis spiritualibus, et cæterorum bonorum operum exercitiis jugiter incumbant. In dormitorio, nisi quem infirmitas detinuerit, omnes dormiant. In refectorio pariter reficiantur, quotidie ad collationem veniant. Mox, ut signum datum fuerit, ad ecclesiam omnes festinate veniant, et horas canonicas non negligenter, sed cum omni religione pariter celebrent. Ecclesiam non pompatice, sed reverenter ingrediantur. In choro cum baculis non stent. Vaniloquii nequaquam insistant, sed cum omni devotione et veneratione divina servitutis opus peragant, scientes angelorum præsentiam semper illic adesse. E claustris nonnisi per licentiam egreditur. Egressi irreprehensibiliter vivant, ut ab his qui foris sunt bonum testimonium habeant, et religionem ac propositum suum actibus illicitis nequaquam maculent. Sed potius omnes quibus se conjunxerint, sale sapientiae et bonorum operum exemplis condiant. Contubernia seminarum nullatenus appetant, non vanis oculis, aut petulantia tumidoque gestu ac dissolutis renibus incendant. Non spectaculis, non pompis secularibus intersint, non aleæ, non quibuslibet venationibus inserviant. Apostoli namque instructi documento, quo ait: *Non in ueste pretiosa (1 Tim. ii)*, nequaquam pretiosis delectentur uestibus. Caveant summopere ne extra claustra moras faciant, nisi prout sibi a priore constitutum fuerit, et opportunitas temporis dictaverit. Intra claustra positi non otio vacent, sed aut divinis officiis, aut propriis utilitatibus, aut certe magistrorum pareant jussionibus, ne otio torpentes ab Apostolo audiant: *Qui non vult operari, nec manducet (II Thess. iii)*. Seniores spiritualiter juniores diligant; juniores senioribus obsequium dignum exhibeant. Doctores minus doctis nequaquam se preferant, sed magis eos cum charitate edificant. Neque hi qui nobilitate generis, aut virtutum donis pollent, cæteris se tumide superextollant. Omnes in congregazione vicissim sibi charitatis officio serviant. Quibus etiam in refectorio comedentibus, et religiosissime silentium tenentibus, continuatim legatur lectio. Delinquentes zelore cœtitudinis pariter arguant, et castigent. Pueros et adolescentes negligentes verborum disciplinis corrigant. Singuli secundum capacitatem suam diversarum artium erudiantur disciplinis, ut nullus in collegio canonico inutilis apparet, nec vota fidelium otiosus comedat. Tales quippe esse, imo taliter conversari decet omnes, qui divinis officiis se manciparunt. Quapropter studeant haec breviter collecta sedula meditatione perlegere et memoria commendare, et adjuvante divina gratia,

A juxta vires adimplere, quo facilius et liberius majora a sancti Patribus edita, exequi valeant. Vocatione ergo quæ vocati sunt, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinantes, ambulent, quatenus divinis jussionibus obtemperantes, ad Christum, in cuius sorte esse noscuntur, qui via, veritas et vita est (*Ioan. xiv*), eo opitulante, pervenire mereantur.

CAP. 4. — *De tonsura clericorum. Isidorus in libro ecclesiastico officiorum (tib. ii, c. 4).*

Tonsuræ ecclesiasticae usus a Nazaræis (ni fallor) exortus est, qui prius crine scrvato, denuo post vitæ magna continentiam devotione completa [devotionem continentia completa, etc.], caput radebant, et capillos in igne sacrificii ponere jubebantur (*Num. vi*), scilicet ut perfectionem devotionis suæ B Domino consecrarent. Hujus ergo exempli usus ab apostolis introductus est, ut hi qui in divinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei crine preciso innoventur. Hoc quippe et Ezechieli propheta jubetur, dicens Domino: *Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces per caput tuum, et barbam (Ezech. v)*. Videbilet quia et ipse sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis deserviebat. Hoc et Nazaræos illos Priscillam et Aquilam in Actibus apostolorum primum fecisse legimus (*Act. xviii*). Paulum quoque apostolum, et quosdam discipulorum Christi, qui in hujusmodi cultu imitandi exstiterunt (*Act. xxi*). Est autem in clericis tonsura, signum quoddam, quod in corpore figuratur, sed in animo agitur, scilicet ut hoc signo in religione vitia recensentur, et crimini bus carnis nostra quasi crinibus exuamur, atque inde innovatis sensibus, ut comis rudibus enitescamus, *expoliantes nos*, juxta Apostolum, *veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum qui renovatur in agnitionem Dei (Colos. iii)*. Quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero de tonso capite superiori, inferius circuli corona reliquitur, sacerdotium regnumque Ecclesia in eis existimo figurari. Tiara enim apud vetores constituebatur in capite sacerdotum. Haec ex byssò confecta rotunda erat, quasi sphæra media, et hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo aureat [aurei] est circuli, que regum capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, ut implieatur etiam quadam corporis similitudine, quod scriptum est, Petro apostolo per docente: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium (1 Petr. ii)*. Quæritur autem cur, sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma nutritur, et sic tondetur. Sed qui haec exquirunt, advertant quid sit inter illud propheticum velamentum, et hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus: *Cum transieris ad Christum, auferetur velamen (II Cor. iii)*. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moysi, et aspectum populi Israel, hoc significabat illis temporibus etiam coma sanctorum. Nam et Apostolus comam pro velamento esse dicit. Prinde

jam non oportet, ut velentur crinibus corum capita, A qui Domino consecrantur (*I Cor.* xi): sed tantum ut revelentur, quia quod erat occultum in sacramento prophetiae, jam in Evangelio declaratum est.

CAP. 5. — *I. De ostiariis. Idem (lib. II, c. 14).*

Ostiarii sunt, qui in Veteri Testamento janitores templi vocabantur; qui praeerant portis templi Hierusalem, quique ordinati, per vices suas omnia interiora templi vel exteriora custodiebant (*I Par.* ix; xxiii; xxxv). Hi denique inter sanctum et iniquum discernentes, eos tantum in ecclesia qui sunt fideles, recipiunt. Intrare enim templum nisi per eos non possumus [possunt]. Hahent enim potestatem tam bonos recipiendi, quam rejiciendi indignos.

CAP. 6. — *II. De lectoribus. Idem (lib. II, c. 11).*

Lectorum ordo formam et initium a prophetis accepit. Sunt igitur lectores, qui verbum Dei predicant, quibus dicitur: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isa. lviii).* Iste quippe dum ordinantur, primum de eorum conversatione episcopus verbum facit ad populum, deinde coram plebe tradit eis codicem apicum divinorum, ad Dei verbum annuntiandum. Qui autem ad hujusmodi provehitur gradum, iste erit doctrina et libris imbutus, sensumque ac verborum scientia perornatus, ita ut distinctionibus sententiarium intelligat ubi finiatur junctura, ubi adhuc pendeat oratio, ubi sententia extrema claudatur. Sicque expeditus vim [*al.*, usum] prouniuationis tenebit, ut ad intellectum omnium mentes sensumque promoveat, discernendo genera prouniuationum, atque exprimendo proprios sententiarium affectus, modo indicantis voce, modo dolentis [*jubentis*], modo increpantis, modo exhortantis, sive his similia, secundum genus propriae prouniuationis, in quo magis [maxime] illa ambigua sententiarium adhibenda cognitio est. Multa enim sunt in Scripturis, quæ nisi proprio modo prouniuentar, in contrariam recidunt sententiam: sicuti est: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat?* (*Rom.* viii.) Quod si quasi confirmative, non servato genere prouniuationis sue, dicatur, magna perversitas oritur. Sic ergo prouniendum est, ac si diceret: *Deusne qui justificat?* Subauditur [ut subaudiatur], non. Necesse est ergo in tantis rebus scientiae ingenium, quo proprie singula convenienterque prouniuentur. Propterea et accentuum vim oportet lectorem scire, ut noverit in qua syllaba vox pretendantur prouniuationis. Plerumque enim imperiti lectores in verborum accentibus errant, et solent irridere nos imperiti hi qui videantur habere notitiam, detrahentes et jurantes penitus nos nescire quod dicimus. Porro vox lectoris simplex erit, clara, ad omne prouniuationis genus accommodata, plena virili succo, agrestem et subrusticum effugiens sonum, non bumilis, nec adeo sublimis, non fracta vel tenera, nihilque femi-

tum cum gravitatis specie. Auribus enim et cordi consulere debet lector, non oculis, ne potius ex seipso eos spectatores magis, quam auditores faciat. Vetus opinio est, lectores pronuntiandi causa præcipuum curam vocis habuisse, ut exaudiri in tumultu possent. Unde et dudum lectores præcones vel proclamatores vocabantur.

CAP. 7. — *III. De exorcistis. Idem (lib. II, c. 13).*

In primo ordine et ministerio ecclesiæ esse exorcistas, secundum officia quæ in templo Salomonis erant disposita, quæque posterius sunt ab Esdra disperita iavenimus (*I Esdr.* II, III), eosque quos Esdras actores [auctores] memorat templi, eos nunc esse exorcistas in Ecclesia Dei. Fuerunt enim sub

B Esdra actores templi, servorum Salomonis filii qui actum templi totius sub cura sui haberent, aut saeculis oblationibus [actionibus] deservirent. Et cum fuissent ex ordine et ministerio templi, longe fuerunt ab officio altaris Dei; quia nec psalmistis nec ostiariis, nec sacrorum servis, attingere licebat munera altaris, nisi tantummodo levitis. Quid ergo est? Nullam aliam curam habebant actores templi, nisi ad sarta tecta sarcinda [reficienda], ut quæcumque fuissent vexata in ædificatione templi, aut dilapsa, per eosdem actores de thesauris Dominicis reficerent atque exolerentur. Ergo actores templi exorcistæ sunt in templo [populo] Dei. Quomodo enim actor prudens et bonus seit, quis sit Domini sui census, et omnis substantiae modus, et redigit

C apud se totius possessionis instrumenta originalia, sic et exorcista redigit in sua diligentia totius regni Domini secreta, ut memoriae mandet de Scripturarum sacramentis, unde exerceat, scilicet dominum quod illi est a Spiritu sancto concessum, secundum Apostoli præconium. Exorcistas enim memorat Apostolus, cum dicit: *Nunquid omnes dominatus habent sanationem?* (*I Cor.* xii). Hi enim eum ordinantur, sicut ait Canon (*conc. Carth.* iv), accipiunt de manu episcopi bellum, in quo scripti sunt exorcismi, accipientes potestatem imponeundi manus super energumenos, sive baptizatos sive catechumenos.

CAP. 8. — *IV. De acolythis* (75). *Idem.*

D (*L. vii, c. 12. Et in conc. Aquisgran.*) Acolythi Graece, Latine ceroferarii dicuntur, a deportandis cercis, quando legendum est evangelium, aut sacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur lumenaria ab eis, et deportantur, non ad effugandas tenebras, dum sol eo tempore ruit, sed ad signum lætitiae demonstrandum, ut sub tipo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua in Evangelio legitur: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I).

CAP. 9. — *V. De subdiaconibus. Idem (lib. II, c. 10).*

Subdiaconi qui apud Graecos hypodiaconi vocitan-

(75) Non reperitur hoc caput in exemplaribus Isidori excusis; sed etymolog.

tur, in Esdra inveniuntur appellanturque ibi Nathi-
næi (*I Esd. ii, vii, viii*), id est, in humilitate Domi-
no servientes. Ex eorum ordine fuit ille Nathanael [Nathanei], qui in Evangelio Joannis divina
proditione commonitus (*Joan. i*), Salvatorem meruit
confiteri, quique etiam ad primum Divinitatis indicium fidelis enituit, protestante Domino ac dicente:
Ecce vere Israelita, in quo dolus non est (*ibid.*). Denique isti oblationes in templo Domini suscipiunt a populis. Isti obedienti officiis levitarum, isti quoque vasa corporis et sanguinis Christi diaconibus ad altaria Domini offerunt. De quibus quidem plau-
cuit Patribus, ut qui sacra mysteria contrectant, casti et continentis sint ab uxoribus, et ab omni carnali immunditia liberi, juxta quod illis propheta dicente jubetur: *Mundamini, qui fertis vasa Domini* (*Isa. lxii*). Hi igitur cum ordinantur, sicut sa-
cerdotes et levite, manus impositionem non suscipiunt, sed patenam tantum et calicem de manu episcopi, et ab archidiacono scyphum aquæ cum aqua, manile [aquamanili] et manutergium acci-
piunt.

CAP. 40. — VI. *De diaconis. Ibidem (lib. ii, c. 8).*

Diaconorum ordo a tribu Levi accepit exordium. Precepit enim Dominus Moysi ut, post ordinatio-
nem Aaron sacerdotis et filiorum ejus, Levi [rur-
sus Levi, etc.] tribus in divini cultus ministerio ordinarentur, et consecrarentur Domino pro omnibus primogenitis, et servirent pro Israel coram Aaron et filiis ejus in tabernaculo Dei, excubantes in tem-
plo Dei die ac nocte, ipsique gestarent arcam et tabernaculum, et omnia vase ejus, et in circuitu ta-
bernaculi castra ipsi constituerent, et in promove-
ndo tabernaculo ipsi deponerent, rursus ipsi com-
ponerent. A viginti quinque annis et supra, in ta-
bernaculo illis servire mandatum est (*Num. i c
iii*). Quam regulam sancti Patres, et in Novo Testamento constituerunt in Evangelio autem primor-
dia eorum, in Actibus apostolorum ita leguntur:
*Convocantes autem duodecim apostoli multitudinem discipulorum dixerunt: Non placet nos relinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Quid ergo est fratre? Considerate ex vobis viros boni testimonii septem, plenos spiritu sapientiae [Spiritu sancto et sapientia], quos constituamus in hanc rem: nos vero erimus orationi et ministerio sermonis instantes. Et placuit hic sermo coram multitudine, et elegerunt statim Stephanum virum plenum fidei et Spiritu sancto, Philippum et Prochorum, Nicanorem et Timonem, Parmenam et Nicolaum alvenam Antiochen-
sem. Hos statuerunt ante apostolos: et cum orassent, imposuerunt illis manus, verhunque Dei crescebat, et multiplicabatur numerus credentium* (*Act. vi*). Ex hinc jam decreverunt apostoli, vel successores apostolorum, ut per omnes Ecclesias septem dia-
cones, qui sublimiori gradu ceteris, proxime circa aram Christi quasi columnæ altaris assistenter, et non sine aliquo septenarii numeri mysterio. Hi enim sunt, quos in Apocalypsi legimus, septem an-

A gelitubacantes. Hi sunt septem candelabra aurea; bi voces tonitruorum (*Apoc. viii*). Ipsi enim clara voce in modura praconis, admonent cunctos, sive in orando, sive in flectendis genibus, sive in psallendo, sive lectiones audiendo. Ipsi etiam ut avres ha-
beamus ad Dominum clamant, ipsi quoque evan-
gelizant. Sine ipsis sacerdos nomen habet, officium non habet. Nam, sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro sacramenti dispensatio est. Ille orare, hic psallere mandat. Ille oblata sacrificat, hic sanctificata dispensat. Ipsi etiam sacerdotibus propter presumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus fuerit a diaconibus. Levitæ inferunt oblationes in altaria; Levitæ componunt mensam Domini; Levitæ operiunt arcum testamen-
ti. Non enim omnes vident alta mysteriorum quæ operiuntur a Levitis, ne videant qui videre non debent, et sumant qui servare non possunt. Qui propterea altario albis induiti assistunt, ut cœlestem vitam habeant, candidique ad hostias et immaculati accedant, mundi scilicet corpore et incorrupti pudore. Tales enim decet Dominum habere ministros qui nullo carnis corrumpant contagio, sed potius eminentia castitatis splendeant. Quales enim diaconi ordinentur Paulus apostolus plenissime scribit ad Timotheum (*I Tim. iii*). Nam, cum premississet de sacerdotum electione, continuo subjunxit: Diaconi similiter irreprehensibilis, hoc est si-
ne macula, sicut episcopi; *Pudici utique, id est, a libidine continentes; non bilingues, scilicet ne con-
turbent habentes pacem; non multo vino dediti:* C quia ubi ebrietas, ibi libido dominatur et furor; *non turpe lucrum sectantes, ne de cœlesti mysterio luca terrena sectentur.* Est quoque et turpis lucri appetitus, plus de presentibus quam de futuris cogitare. Post hæc subjecit: *Hi autem probentur pri-
mum, et sic ministrent nullum crimen habentes.* Hi utique sicut episcopi, ante ordinationem probari debent, si digni sint, et sic postea ministrare.

CAP. 11. — VII. *De presbyteris. Ibidem (lib. ii, c. 7).*

Presbyterorum ordo exordium sumpsit (ut dictum est) a filiis Aaron. Qui enim sacerdotes vocabantur in Veteri Testamento, hi sunt qui nunc appellantur presbyteri. Et qui nuncupabantur principes sacerdotum, nunc episcopi nominantur. Presbyteri au-
tem interpretantur seniores, quia seniores æstate Græci presbyteros vocant. His enim, sicut episco-
pis, dispensatio mysteriorum Dei commissa est. Præsunt enim Ecclesia Christi, et in confectione divini corporis et sanguinis consortes cum episcopis sunt. Similiter et in doctrina populorum, et in officio prædicandi. Ad solam auctoritatem summi sacerdotii clericorum ordinatio et consecratio reser-
vata est, ne a multis disciplina Ecclesiae vindicata concordiana solverent, et scandala generaret. Nam Paulus apostolus cosdem presbyteros, ut vere sacerdotes sub nomine episcoporum ita asseverat, loquens ad Titum: *Iulus, inquit, rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteri-*

ros, quemadmodum ego tibi disposui. Si quis sine A siæ luminaria mancipari. Accipiat et urceolum vacuum ad suggestendum vinum in eucharistiam sanguinis Christi.

*crimine est, unius uxoris vir, filios habens fidèles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse (Tit. i). Quia sententia ostendit etiam presbyteros sub episcoporum nomine taxari. Unde ad Timotheum de ordinatione episcopi et diaconi scribens (*I Tim. iii*), de presbyteris omnino tacuit, quia eos in episcoporum nomine comprehendit. Secundus enim primo [al. et pene] conjunctus gradus est, sicut et ad Philipenses, episcopis et diaconibus, scribit (*Philip. i*), cum una civitas plures episcopos habere non possit. Et in Actibus apostolorum presbyteros Ecclesiæ, iturus Hierosolymam congregavit, quibus inter cetera, ait: Videte gregem, in quo vos Spiritus sanctus episcopos ordinavit (*Act. xx*). Unde etiam tales in Ecclesia presbyteros constituendo esse sicut episcopos et Apostolus ad Titum loquitur (*Tit. i*), et canones ipsi testantur; presbyteros autem merito et sapientia dici, non *estate* (*Anacletus, Ep. 2, c. 2*). Nam et Moysi præcipitur, ut eligat presbyteros (*Num. xi*). Unde in Proverbii dicitur: Gloria secum canities (*Prov. xx*). Quae est haec canities? Haud dubium quin sapientia, de qua scriptum est: Canities hominum prudentia est (*Sap. iv*). Cumque nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legerimus (*Gen. v*), nullus alius primus appellatus est presbyter, id est senior, nisi Abraham (*Gen. xlvi*), qui multo paucioribus annis vixisse convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. Quod si ita est, mirum [miror] cur insipientes constituuntur.*

CAP. 12. — Qualiter debeant ordinari presbyteri. Ex concilio Carthaginensi iv, cap. 3, cui interfuit Augustinus.

(*Dist. 23, cap. Presbyter*). Presbyter, cum ordinatur, episcopo eum benedicente et manum super caput ejus tenente, etiam omnes presbyteri qui praesentes sunt, manus suas juxta manum episcopi super caput illius teneant.

CAP. 13. — Qualiter ordinandi sint diaconi. *Ibidem, cap. 4.*

(*Dist. 23, cap. Diaconus*). Diaconus, cum ordinatur, solus episcopus qui eum benedit, manum super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.

CAP. 14. — De ordinatione subdiaconorum. *Ibidem, cap. 5.*

(*Dist. 23, cap. Subdiaconus*). Subdiaconus, cum ordinatur (quia manus impositionem non accipit) patenam de manu episcopi accipiat vacuum et calicem vacuum. De manu vero archidiaconi accipiat urceolum cum aqua, manile et mantergium.

CAP. 15. — De ordinatione acolythorum, cap. 6.

(*Dist. 23, c. Acolythus*). Acolythus, cum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur qualiter in officio suo agere debeat; sed ab archidiacono accipiat cerofarum cum cereo, ut sciat se ad accendenda eccl-

A siaæ luminaria mancipari. Accipiat et urceolum vacuum ad suggestendum vinum in eucharistiam sanguinis Christi.

CAP. 16. — *De ordinatione exorcistarum, cap. 7.*

(*Dist. 23, c. Exorcista*). Exorcista, cum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: Accipe et commenda memorie, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum, sive baptizatum, sive catechumenum.

CAP. 17. — *De ordinatione lectorum, cap. 8.*

(*Dist. 23, c. Lector*). Lector, cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans ejus fidem, ac vitam atque ingenium. Post hæc spectante plebe tradat ei codicem, de quo lectorus est, dicens: Accipe et esto relator verbi Dei, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum eis qui verbum Dei ministraverint.

CAP. 18. — *De ordinatione ostiariorum, cap. 9.*

(*Dist. 23, c. Ostiarius*). Ostiarius, cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit qualiter in domo Dei debeat conversari, ad suggestionem archidiaconi tradit ei episcopus claves ecclesiæ de altario, dicens ei: Sic age, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quæ istis clavibus recluduntur.

CAP. 19. — *Qualiter psalmista ordinetur, cap. 10.*

(*Dist. 23, c. Psalmista*). Psalmista, id est cantor, potest absque scientia episcopi, sola jussione presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: Vide ut quod ore cantas, corde credas; et quod corde credis, operibus probes.

CAP. 20. — *Qualiter ecclesiastica officia ordinentur, et in omnibus gradibus quid ad quemque pertineat. Epistola Isidori Hispalensis episcopi ad Ludefram Cordubensem episcopum directa.*

(*Dist. 25, c. Perfectis*). Perfectis sanctitatis tuae litteris gavisus sum quod optatam salutem tuam earum relatu cognovi. De his autem quæ in consequentibus insinuare eloquii tui sermo studuit, gratias ago Deo quod sollicitudinem officii pastoralis impendis, qualiterque ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia prudentia tua sint cognita, tamen, quia affectu fraterno me consulis, ex parte qua valeo expediam, et de omnibus Ecclesiæ gradibus quid ad quemque pertinet eloquar. Ad ostiarium namque pertinent claves ecclesiæ, ut D claudat et aperiat templum Dei, et omnia quæ sunt intus extraque custodiat, fidèles recipiat, excommunicatos et infideles excipiat. Ad exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energumenos et catechumenos in exorcizando impunere. Ad acolythum pertinet preparatio luminarium in sacrario. Ipse cereum portat, ipse suggesta [al. vasa sug.] pro eucharistia, calicis [calices subdiaconis] preparat. Ad psalmistam pertinet officium canendi, dicere benedictiones, laudes, sacrificium [al. laudis sacrif.], responsoria, et quidquid pertinet ad cantandi peritiam. Ad lectorem pertinet lectiones pronuntiare, et ea quæ prophetæ vaticina-

verunt populis prædicare. Ad subdiaconum pertinet A ctiones, benedictiones, psalmum, laudes, offertoriū, et responsoria, quis clericorum dicere debeat; ordo quoque et modus psallendi in choro pro solemnitate et tempore, ordinatio quoque pro luminalibus deportandis. Si quid etiam necessarium est, pro reparatione basilicarum, quæ sunt in urbe, ipse denuo ut sacerdoti. Epistolas episcopi pro diebus jejuniorum parochianis per ostiarios ipse dirigat. Clericos quos delinqueret cognoscit ipse distingat: quos vero emendare non valet, corum excessus ad agitionem episcopi deferat. Basilicarios ipse constitutat, et matriculas ipse disponat. Quando autem primicerius absens est, ea quæ prædicta sunt ipse exquirat, qui ei aut lege est proximus, aut eruditio his explendis certus. Ad thesaurarium pertinet ostiarii basilicarum ordinatio, incensi præparatio, cura chrismatis conficiendi, cura baptisterii ordinandi, præparatio luminariorum in sacrificio et sacrificii [al. sacrario et sacrificiis].

B

CAP. 21. — Qualiter ordinandi ab episcopo examinandi sint. Ex concilio Nannetensi, cap. 3 [cap. 6.]

(Dist. 24, c. Quando episcopus.) Episcopus quando ordinationes lacerē disponit, omnes qui ad sacrum ministerium accedere volunt, feria quarta ante ipsam ordinationem evocandi sunt, ad civitatem unam presbyteris [al. archipresb.] qui eos representare debent. Et tunc episcopus a latere suo eligere debet sacerdotes, et alios prudentes viros gnaros legis divinæ, et exercitatos in ecclesiasticis sanctonibus, qui ordinandorum vitam, genus, patriam, ætatem, institutionem, locum ubi educati sunt, si sint bene litterati, si in lege Domini instructi, diligenter investigent. Ante omnia si fidem catholicam firmiter teneant, et verbis simplicibus assererentur. Ipsi autem, quibus hoc committitur, cavere debent, ne aut favoris gratia, aut cujuscunque munieris cupiditate illecti a vero devient, ut in dignum et minus idoneum, ad sacros gradus suscipiendos episcopi manus applicent. Quod si fecerint, et ille qui indigne accesserit ab altari removetur, et illi qui donum sancti Spiritus vendere conantur, coram Deo jam condemnati, ecclesiastica dignitate carebunt. Igitur per tres continuos dies examinentur, et sic Sabbato qui probati inventi sunt, episcopo represententur.

D

CAP. 22. — Quæ presbyteri necessario discere et scire debeant. Ex dictis Augustini.

Que ipsis sacerdotibus necessaria sunt ad discernendum, id est liber sacramentorum, lectionarius, baptisterium, computus, canon penitentialis, psalterium, homilia per circulum anni Dominicis diebus, et singulis festivitatibus aptæ. Ex quibus omnibus si unum defuerit sacerdotis nomen in eo vix constabit, quia valde periculosa sunt minæ evangelicas quibus dicitur: *Si cœcus cœco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt* (Matth. xv).

CAP. 23. — Da ordinacionibus presbyterorum ac diaconorum. Ex epistola 2 Zepherini papæ, fratribus per Egyptum missa, cap. 10 [23].

(Dist., 75, c. ordinaciones.) Ordinationes vero

presbyterorum, diaconorum [et levitarum], tempore A congreuo et multis coram positis [astantibus] solemniter agite, et probabiles ac doctos viros ad hoc constituite [ad hoc opus provehite], ut de illorum societate et adjumento plurimum gaudeatis.

CAP. 24. — *Quod ordinationes fieri non debeant, nisi in loco certo et religioso. Ex concilio Metdensi, cap. 6. [52].*

Si qui ordinari petunt, nullatenus ordinentur, nisi in loco certo et religioso, vel etiam in civitate, saltem uno anno immorentur, ut de vita et conversatione atque doctrina illorum, certitudo possit agnosciri.

CAP. 25. — *Quod Abraham primus appellatus sit presbyter, et cur presbyter nominetur. Ex epistola Anacleti papae omnibus episcopis in Italia constitutis, cap. 22, epist. 2, c. 2.*

(*Dist. 84, c. Porro et Moysi.*) Porro et Moysi precepitur ut eligat presbyters, id est seniores (*Num. xii.*). Unde et in Proverbii dicitur: Gloria senum canities (*Prov. xx.*). Haec vero canities sapientiam designat, de qua scriptum est: Canities hominum prudentia est (*Sap. iv.*). Cumque nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legimus (*Gen. v.*), nullus alias primus appellatus est presbyter, id est senior, nisi Abraham (*Gen. xliii.*), qui multo paucioribus vixisse annis convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. Initium enim sacerdotii Aaron fuit (*Exod. xxix.*), licet Melchisedech prior obtulit sacrificium Deo (*Gen. xiv.*), et posthaec [post hunc] Abraham, Isaac, et Jacob. Sed hi spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt.

CAP. 26. — *Quod nulli ordinandi sint, nisi aliqui auctilitati sint. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 6 (actione xv).*

(*Dis. 70, c. Neminem.*) Nullum absolute ordinari debere presbyterum, aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter Ecclesiae, civitatis, aut possessionis, aut martyrii, aut monasterii cui ordinandus, est pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit synodus irritam haberi hujuscemodi manus impositionem, et nusquam posse ministrare ad ordinantis injuriam.

CAP. 27. — *Quod non oporteat ordinationes celebrari sub aspectu audientium. Ex concilio Laodicensi, c. 4.*

Quod non oporteat ordinationes sub audientium aspectu celebrari (76).

CAP. 28. — *Quod electione turbarum sacerdos promovendus non est. Ex eodem, c. 13.*

(*Dist. 63, c. Non est permittendum.*) Quod non sit permittendum turbis electiones eorum facere, qui sunt ad sacerdotium provehendi.

CAP. 29. — *Quod episcopum vel presbyterum ante 30, et diaconos ante 25 annos ordinari non licet. Ex eodem c. 14 (conc. Agat., c. 17).*

(*Dist. 77, c. Episcopus.*) Episcopum vel presbyte-

rum, ante triginta annos, id est antequam ad viri perfectionem [perfecti aetatem] perveniat, et diaconos ante 25 nullus metropolitanus ordinare presumat, ne per aetatem [quod aliquoties evenit] aliquo errore detineantur [culpantur].

CAP. 30. — *De eadem re. Ex decretis Fabiani papae Orientalibus missis.*

(*Dist. 78, c. Si quis.*) Si quis tringinta aetatis suae non impleverit annos, nullo modo presbyter ordinatur, etiamsi valde sit dignus; quia et ipse Dominus tringinta annorum baptizatus est, et sic excepit docere (*Luc. iii.*). Non oportet ergo eum qui ordinandus est, usque ad hanc aetatem legitimam consecrari.

CAP. 31. — *Quod ante viginti quinque annos diaconi non sint ordinandi. Ex Carthaginensi concilio, c. 20 (Carth. iii, c. 4).*

(*Dist. 77, c. Placuit.*) Placuit ut ante 25 annos aetatis nec diaconi ordinentur, nec virginis consecrentur, et ut lector populum non salutet.

CAP. 32. — *De eadem re. Ex concilio Toletano iv, c. 20.*

(*Dist. 77, c. In veteri lege, num. 8.*) In veteri lege ab anno 25 levitas in tabernaculo servire praecipitur; cuius auctoritatem in canonibus sancti Patres secuti sunt. Nos et divinis legis, et conciliorum praecetti immemores, infantes et pueros levitas facimus, ante legitimam aetatem, et ante experientiam vitae. Ideo ne ulterius fiat a nobis, et divina legis, et canonum admonemur sententiis, sed 25 annorum diaconi ordinentur, ita ut secundum apostolicum praeceptum probentur primum, et sic ministrent nullum crimen habentes (*I Tim. iii.*)

CAP. 33. — *De presbyteris sine examine proiectis Ex concilio Niceno, c. 9,*

(*Dist. 81, c. Si qui sine.*) Si qui presbyteri sine examine sunt proiecti, id est, cum discuterentur peccata sua confessi sunt, et homines contra canones commoti, manus confessis imponere tentaverunt, tales regula non admittit, quia quod irreprehensibile est, catholica defendit Ecclesia.

CAP. 34. — *De clericis qui medicarum incisione claudis efficiuntur. Ex concilio Hilerensi, c. 20 (habetur in fragmentis hujus concilii).*

(*Dist. 55, c. Si quis.*) Si quis infirmitate positus clericus, in medicorum incisione claudus efficitur, promoveri eum ad sacros ordines non denegatur.

CAP. 35. — *De ictis qui invidenter fratrum proiectinibus. Ex conc. Africano, c. 54 (conc. Carth., iv, c. 54).*

(*Dist. 46, c. Clericus invidens.*) Clericus invidens, fratrum profectionibus, donec in vitio est, non promoveatur.

CAP. 36. — *Ut seditionarii non ordinentur. Ex eodem, c. 67.*

(*Dist. 46, c. Seditionarios.*) Seditionarios nunquam ordinandos clericos decernimus, sicut nec usurarios, nec injuriarum suarum ultores.

(76) De catechumenis sentit, quos audientes vocat.

CAP. 37. — *Quod illitteratus, et aliquo membro immutatus provehi non debeat. Epistola Gelasii papæ, c. 46 (epist. 9 universis episcopis per Lucanianam, cap. 18).*

Illitteratos quoque, aut in aliqua parte corporis immutatos nullus presumatur ad clerum provehere; quia nec litteris carens sacris esse potest aptus officiis, et vitiosum nihil Deo prorsus offerri legalia precepta sanxerunt (*Levit. xxi*). Similiter qui se ipsos abscondunt.

CAP. 38. — *De bonis illorum qui a propriis dominis libertate donantur. Ex concilio Toletano, c. 2.*

De rebus vero illorum vel peculiari, qui a dominis propriis libertate donantur, ut ad gradus ecclesiasticos promoveri debeant, statutum est, ut in potestate dominorum consistat, quidquid ante libertatem habuerunt, utrum illis concedere voluerint, an sibi retinere.

CAP. 39. — *De filiis concubinarum. Ex concilio Auriacensi, cap. 10 (Aurel. iii, c. 9).*

De his qui ex concubinis filios habent, et uxores legitimas post habuerint, et defunctis uxoribus sibi concubinas publice sociant: id observandum censimus, ut sicut eos qui jam clericis per ignorantiam ordinati sunt, non removemus, jam statuimus ne ulterius ordinentur.

CAP. 40. — *Ut dæmonibus similibusque passionibus irretiti sacra non tractent. Ex epistola Gelasii papæ, c. 21 (epist. universis episc. per Lucanianam, cap. 21).*

(*Dist. 33, c. Usque adeo.*) Usque adeo sane compemus illicita quæque prorumpere, ut dæmonibus [dæmonialis] similibusque passionibus irretitis, mysteria sacrosancta tractanda tribuantur. *Et post pauca.* Si corpore sauciatum aut debilem nequam sancta contingere lex divina permisit (*Levit. xxi*), quanto magis doni cœlestis dispensatores esse non convenit (quod est deterius) mente perculsos.

CAP. 41. — *Ut nulli de servili conditione nisi prius tibi faci ordinentur. Ex concilio Triburensi, cap. 5.*

(*Cap. 29, dist. 54, c. Nulli.*) Ut nulli de servili conditione ad sacros ordines promoveantur, nisi prius a dominis propriis legitimam libertatem consequantur. Cujus libertatis charta ante ordinacionem in ambo publice legatur, et si nullus contra dixerit, rite consecrabuntur. Porro servus non canonicus consecratus postquam de gradu deciderit, eus conditionis sit, cuius fuerat ante gradum.

CAP. 42. — *Ut qui ab episcopis suis promoveri contemnunt, nec cum illis remaneant ubi volunt. Ex concilio Carthaginensi.*

(*Cap. 31, dist. 74, c. Si qui.*) Si qui clerici ab episcopis suis promoveri contemperint, nec illi maneant, unde recedere noluerunt. *Ex eodem concilio, cap. 31.* (*Dist. 74, c. Placuit.*) Placuit ut qui-cunque clerici vel diaconi pro necessitatibus ecclesiasticarum rerum non obtemperaverint episcopis suis, volentibus eos ad honorem ampliorem in eccllesia sua promovere, nec illici ministrarent in gradu suo, unde recedere noluerunt.

A CAP. 43. — *De eadem re. Ex registro Gelasii papæ.*

Qui proficere noluerunt, suis reddantur inferioribus posteriores, ipsaque commoda presbyteri propensius quam diaconi consequantur, ut hac saltem iatione constricti et honorem quem fugiunt, appetere nitantur et quæstum.

CAP. 44. — *Quod presbyteri septuaginta discipulorum typum gerant. Anacetus papa in secundo decretali suo (ep. 2, c. 2).*

Electi ab apostolis sunt septuaginta duo discipuli (*Luc. x*), quorum typum gerunt presbyteri, atque in eorum loco sunt constituti in Ecclesia, de quorum ordinatione, et reliquorum ministrorum supra dixisse sufficiat.

CAP. 45. — *Quod quanto digniores sunt sacerdotes, tanto facilius exaudiuntur. Alexander in secundo decretali suo.*

(*1, q. 4, c. Ipsi sacerdotes.*) Ipsi sacerdotes pro populo interpellant et peccata populi comedunt, quia suis precibus ea delent atque consumunt. Qui quanto digniores fuerint, tanto facilius in necessitatibus pro quibus clamant exaudiuntur.

CAP. 46. — *Ne clericus comam nutritat. Anicius papa (Anicetus iv ep. Gallize).*

(*Dist. 23, c. Prohibete.*) Prohibete, fratres, per universarum regionum vestiarum Ecclesias, ut clerici, iuxta Apostolum (*I Cor. xi*), comam non nutrient sed desuper caput in modum sphera radant.

CAP. 47. — *Quales et qualiter ordinandi sint sacerdotes. Zephyrinus papa in primo decretali suo (vide supra, c. 23).*

Cordinationes vero presbyterorum et levitarum tempore congruo et multis coram astantibus solemniter agite, et probabiles ac doctos viros ad hoc opus provehite, ut de eorum societate et adjumento plurimum gaudeatis. Ponite indesinenter corda vestra in virtute Dei, et enarrate hæc, et cetera divina verba in progenies alteras, quoniam hic est Deus Deus noster in æternum, et ipse reget nos in sæcula (*Psal. xlviij*).

CAP. 48. — *De lapsis et eorum reparacione. Calixtus papa Benedicto episcopo (epist. 2 ad omnes Gallicarum episc., c. 5).*

Si quis lapsus quoquomodo fuerit, portemus eum, et fraterno corripiamus affectu, sicut ait beatus Apostolus: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituæ estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum ne et tu tenteris.* Alerius onera portate, et sic adimplibitis legem Christi (*Galat. vi*). Porro sanctus David de criminibus mortiferis egit pœnitentiam, et tamen in honore permansit. Beatus quoque Petrus amarissimas lacrymas fudit, quando Dominum negasse pœnituit, sed tamen apostolus permansit. Et Domicius per prophetam peccantibus pollicetur dicens: *Pecator in quaunque die conversus ingenuerit, omnium iniquitatum illius non recordabor* (*Ezech. xviii*). Errant enim qui putant sacerdotes post lapsum si condignam egerint pœnitentiam Domino ministrare non posse, et suis honoribus

frui si bonam deinceps vitam duxerint, et suum sacerdotium condigne custodierint. Et ipsi qui hoc putant, non solum errant, sed etiam tuae Ecclesie claves despicerent videtur, de quibus dictum est *Quocunque solveritis in terra erunt soluta et in celo* (*Math. xvii.*). Alioquin haec sententia aut Domini non est, aut vera est. Nos vero indubitanter tam Domini sacerdotes, quam reliquos fideles post dignam satisfactionem posse redire ad honores creditus, testante Domino per prophetam: *Nunquid qui cadi non adjiciet ut resurget, et qui aversus est non revertetur* (*Jer. viii.*). Et alibi: *Nolo, inquit Dominus, mortem peccatoris, sed ut convertatur et vival* (*Ezech. xxxiii.*). Et propheta David penitentiam agens dicit: *Redde mihi latitudinem salutis tui, et spiritu principali confirma me* (*Psal. l.*). Ipse namque post penitentiam et alios docuit, et sacrificium Deo obtulit, dans exemplum doctoribus sanctæ Ecclesiae si lapsi fuerint, et condignam penitentiam Deo gesserint utrumque facere posse. Docuit enim quando dixit: *Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur* (*ibid.*). Et sacrificium Deo pro se obtulit, dum dicebat: *Sacrificium Deo spiritus contributus* (*ibid.*).

CAP. 49. — *Non prohibendam esse misericordiam.*
Idem (*eadem epist. sub finem*).

Sententiam, fratres, quæ misericordiam vetat, non solum tenere, sed et audire refugite; quia potior est misericordia omnibus holocaustibus et sacrificiis (*Ose. vi.*).

CAP. 50. — *De clericis incontinentibus.* *Siricius papa Himerio Tarrac. episc.* (*epist. 1, c. 7.*)

(*Dist. 82, c. Plurimos sacerdotes.*) Plurimos sacerdotes Christi atque levitas post longa consecrationis suæ tempora, tam de conjugibus propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum haec præsumptione [præscriptione] defendere: quia in veteri lege sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa (*Levit. xxi.*). Dicat mihi nunc quisquis ille est sectator libidinum, præceptorque vitiorum, si aestimat quod in lege Moysi passim sacris ordinibus a Deo nostro laxata sunt frena luxuriæ, cur eos quibus committebantur Sancta sanctorum præmonit dicens: *Sancti estote, quia ego sanctus sum, Dominus Deus vester?* (*Levit. xx.*) Curetia m procul a dominibus suis, anno vicis sue in templo habitare jussi sunt sacerdotes? (*I Par. xxiv; Luc. i.*) Hac videlicet ratione, ne vel cum uxoribus possent carnale exercere commercium, ut conscientiae integritate fulgentes acceptabile Deo munus offerrent. Quibus expleto deservitionis suæ tempore, uxoris [*at uxori*] usus solius successionis causa fuerat relaxatus, quia non ex alia, nisi ex tribu Levi quisquam ad Dei ministerium præceptus est admitti. Item. *Paulo post:* Quia aliquanti de quibus loquimur (ut tua sanctitas retulit) ignorantia lapsos se esse deflent, his hac conditione, misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento, in hoc quo detecti

A [dejecti] sunt quandiu vixerint officio perseverent, si tamen post haec continentes se studuerint exhibere. Hi vero qui illiciti privilegi excusatione intutuntur, et sibi asserunt veleri hoc lege concessum, neverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, apostolicæ sedis auctoritate dejectos, nec unquam posse veneranda attractare mysteria, quibus se ipsi dum obscenis cupiditatibus inhiant, privaverunt. Et quia exempla præsencia cavere nos præmonent in futurum, si quilibet episcopus presbyter atque diaconus (quod non optamus) deinceps fuerit talis inventus, jam nunc sibi ornem per nos indulgentiæ aditum intelligat obseruat; quia ferro necesse est abscondantur vulnera, quæ fomentorum non senserint medicinam.

B CAP. 51. — *Ut clericus qui secundam uxorem duxerit deponatur, cap. 41.*

(*Dist. 84, c. Quisquis clericus.*) Quisquis sane clericus aut viduam aut certe secundam conjugem duxerit, omni ecclesiastice dignitatis privilegio mox nudetur, laica tantum sibi communione concessa. Quam ita demum poterit possidere, si nihil postea propter quod hanc perdat, admittat.

CAP. 52. — *Que feminæ cum clericis habitare possint, cap. 12.*

(*Dist. 81, c. Feminas.*) Feminas vero alias non esse patimur in domibus clericorum, nisi eas tantum quas propter solas necessitudinam causas habitare cum eisdem synodus Nicena permisit.

CAP. 53. — *De monachorum promotione, cap. 13.*

(*16, q. 1 c. Monachos quoque.*) Monachos quoque, quos tamen morum gravitas, et virtus ac fidei institutio sancta commendat, clericorum officiis aggregari et optamus et volumus.

CAP. 54. — *Ne penitens fiat clericus, cap. 14.*

(*Dist. 50, c. Illud quoque.*) Illud quoque nos par fit providere, ut sicut penitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum, ita et post penitudinem ac reconciliationem, nulli unquam laico licet honorem clericatus adipisci.

CAP. 55. — *Ut si laicus viduam duxerit, clericus non fiat. Innocentius papa I Victorino [Victorio] episcopo (ep. 2, c. 5).*

(*Dist. 34, c. Si viduam licet.*) Ut is qui viduam licet laicus uxorem duxerit, seu ante baptismum, sive post baptismum, non admittatur ad clericum, quia eodem vitio videtur exclusus. In baptismō enim crimina dimittuntur, non acceptæ uxoris consortium relaxatur.

CAP. 56. — *De eadem re, cap. 6.*

Nec is qui secundam duxerit uxorem clericus fiat, quia scriptum est: *Unius uxoris virum* (*I Tim. iii.*); et iterum: *Sacerdotes mei semel nubant.*

CAP. 57. — *De incontinentia sacerdotum vel levitatem. Ex epistola ejusdem ad Exuperium Tolosanum episcopum (ep. 3, c. 4).*

(*Dist. 82, c. Proposuisti.*) Proposuisti quid de his observari debeat, quos in diaconii ministerio, aut in officio presbyterii positos, incontinentes esse aut

fuisse generati filii prodiderunt. De his et divinarum legum est disciplina, et beata recordationis viri, Sirici episcopi monita evidencia commearunt, ut incontinentes in officiis talibus positi, omni honore ecclesiastico privarentur, nec admitterentur ad tale ministerium, quod sola continentia oportet impleri.

CAP. 58. — *Quod si volens partem sibi corporis absciderit clericus esse non possit, nolens autem possit. Ex epist. ejusdem ad Felicem episc. Nucerinum (ep. 4, c. 1).*

Innocentius Felici episcopo Nucerino salutem. (*Dist. 55, c. Qui partem.*) Qui igitur partem cuiuslibet digiti sibi ipsi volens abscidit, hunc ad clerum canones non admittunt. Cui vero casu aliquo contigit, dum aut operi rustico curam impedit, aut aliquid faciens se non sponte perceperit, hos canones præcipiunt et clericos fieri, et si in clero fuerint reperti, non abjici. In illis enim voluntas est judicata, quæ sibi ausa fuit ferrum injicere, quod scilicet, et alii id facere dubitari non possit. In istis vero casus veniam meruit.

CAP. 59. — *Quod non admittantur ad clerum ab haereticis ordinati. Item cuius supra (epist. 22, c. 3).*

Innocentius Rufo, et Eusebio, et cæteris episcopis Macedonibus. (*1, q. 1, c. Ventum est.*) Ventum est ad tertiam questionem, quæ pro sui difficultate longiorem exigit disputationem : cum nos dicamus ab haereticis ordinatos vulerotatum per illam manus impositionem babere caput. Ubi vulnus infixum est, medicina est adhibenda, qua possit recipere sanitatem. Quæ sanitas post vulnus consecuta est, sine cicatrice esse non poterit, atque ubi poenitentia remedium necessarium est, illic ordinationis honorem Incum babere nos posse decernimus. Nam si, ut legitur, quod tetigerit immundus, immundus erit (*Levit. xv.*), quomodo ei tribuetur quod munditia ac puritas consuevit accipere? Sed econtra asseritur eum qui honorem amisit, honorem dare non posse, nec illum aliquid accepisse; quia nihil in dante erat, quod ille posset accipere. Acquiescimus, et verum est certe, quia quod non habuit dare non potuit. Damnationem utique, quam habuit per pravam manus impositionem, dedit. Et qui particeps factus est damnato, quomodo debet honorem accipere, invenire non possum. At dicitur vera ac justa legitimis sacerdotis benedictio auferre omne vitium quod a vitioso fuerat injectum (*Levit. iv.*).

CAP. 60. — *Quod in ordinationibus crimina non auferuntur, cap. 4.*

Ibidem continuo. Ergo si ita est, applicantur ad ordinationem sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei, quia per benedictionem ordinationis crimina vel vilia putantur auferri: nullus sit poenitentia locus, quia id potest prestatre ordinatio, quod longa satisfactio prestare consuevit. Sed nostræ lex est Ecclesiæ venientibus ab haereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribucrum communionem, nec

A ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare.

CAP. 61. — *Quod in ecclesia peccatum populi inultum solet præteriri, capitulo sexto.*

Pervideat ergo dilectio vestra hactenustalia transisse, et advertite quod utique, ut dicitis, necessitas imperavit, in pace jam ecclesias constitutas non posse præsumere. (*1, q. 7, c. Quoties a populis.*) Sed, ut saepe accidit, quoties a populis aut a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum soleat transire. Priora ergo dico dimittenda Dei iudicio, et de reliquo maxima sollicitudine præcavendum.

CAP. 62. — *Ut quicunque contra formas canonum ordinati fuerint, cum ordinatoribus suis deponantur. cap. 3 (ep. 23, c. 3).*

Innocentius universis episcopis in Tolosana synodo constitutis. Si quis adversus formas canonum ad ecclesiasticum ordinem, vel ad ipsum sacerdotium venire tentaverit, unacum ordinatoribussuis, ipso in quo inventri fuerint ordine et honore præventur. Et quamvis dilectioni vestre, fratres charissimi, regulæ Nicænae sint cognitæ, secundum quas ordines faciendo esse per sententiam decernimus, tamen aliquam partem quæ de ordinatibus est provisa, inserendam putavi: ut secundum eam ordinationes in posterum celebrandas esse sciamus, ne cui interpretandi aliter liberum arbitrium relinquitur. Ac primum quæ sunt prohibita degerantur.

CAP. 63. — *De Nicæno concilio in quo prædicta prohibentur. Idem (ibid., c. 4).*

Prohibendum est de curialibus aliquem ad ecclesiasticum ordinem venire posse, qui post baptismum vel coronati fuerint, vel sacerdotium quod dicitur sustinerint, et editiones publicas celebraverint. Nam et hoc de curialibus est cavendum, ne idem qui ex curialibus fuerint, aliquando a suis curiis (quod frequenter videmus accidere) reportescantur, quæ omnis rationabiliter prohibita, oportet modis omnibus custodiri

CAP. 64. — *Ut nullus episcoporum sercum alterius ad clericatus officium promovere præsumat. Leo papa omnibus episcopis per Campaniam et Picenum (Leo I, epist. 1, cap. 1.)*

(*Dist. 54, c. Admittuntur passim.*) Admittuntur passim ad ordinem sacrum, quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur, et qui a dominis suis libertatem consequi minime potuerunt, ad fastigium sacerdotii (tanquam servilis vilitatis bunctionem jure capiat) provehuntur, et probari posse Deo creditur, qui Domino suo needum probare se potuit. Duplex itaque in hac parte reatus est quod est sacrum ministerium talis consortii vilitate polluitur, et dominorum quantum ad illicita usurpatonis temeritatem pertinet, jura solvantur. Ab his itaque, fratres charissimi, omnes vestre provincie abstineant sacerdotes, et non tantum ab his, sed ab aliis etiam, qui aut originali [al. origini] aut alicui conditioni obligatis sunt, volumus temperarini

forte eorum petitio aut voluntas accesserit, qui alii quid sibi in eos vindicant potestatis. Debet enim esse immunis ab aliis, qui divinæ militiae fuerit aggregandus, ut a castris Dominicis, quibus nomen ejus ascribitur, nullis necessitatibus vinculis abstrahatur.

CAP. 65. — *Quod usuras non solum clerici exigere non debeant, sed nec laici*, cap. 2 [3].

(14, q. 4, c. *Nec hoc.*) Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos usurariam exercere pecuniam, et fenore velle distescere. Quod nos, ut non dicamus eos qui sunt in clericali officio constituti, sed et in laicos cadere qui Christianos se dici cupiunt, condolemus quod vindicari acris in eos qui fuerint confutati, decerimus, ut omnis peccandi opportunitas adiatur.

CAP. 66. — *Ut clericus nec suo nec alieno nomine fenus exerceat*, cap. 3 [4].

Dist. 46, c. Sicut non suo. Illud etiam duximus præmonendum, ut sicut non suo, ita nec alieno nomine aliquis clericorum exercere fenus attente. Indecens enim est crimen suum commodis alienis impendere. Fenus autem hoc solum aspicere et exercere debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus, a Domino [ab eod.] qui multipliciter et in perpetuum mansura retribuit, recipere valeamus.

CAP. 67. — *Quomodo presbyter vel diaconi in criminis lapsi reconciliari debeant.* Leo Rustico Narbonensi episcopo, cap. 2 (epist. 92).

(*Dist. 50, c. Alienum est.*) Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore aut diaconii fuerint gradu consecrati, i pro crimine aliquo suo, per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi: quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est: *Sacerdossi peccaverit, quis orabit pro illo?* (*Levit. iv.*) Unde hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei, privata est expetenda secessio [successio vel concessio], ubi si illis satisfactio fuerit digna, sit etiam fructuosa.

CAP. 68. — *Quod diaconibus eadem lex continentiae est quæ episopis et presbyteris*, cap. 3.

(*Dist. 31, c. Lex continentiae.*) Lex continentiae eadem est altaris ministris quæ episopis atque presbyteris. Qui cum essent laici sive lectores, licti et uxores ducere, et filios procreare potuerunt. Sed cum ad prædictos pervenerunt gradus, cœpit eis non licere quod lieuit. Unde ut de carnali fiat spirituale conjugium, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic habere (*I cor. vii.*), quod et salva sit charitas coniubiorum, et cessent opera nuptiarum.

CAP. 69. — *Ut nullus alienum clericum sollicitet invito episopo suo*, cap. 9 (ep. 84).

(19, q. 2, c. *Alienum clericum.*) Alienum clericum invito episopo ipsius nemo suscipiat, nemo sollicitet, nisi forte ex placito charitatis, id inter dantem et accipientem conveniat. Nam gravis injuria reus est, qui de fratribus ecclesie, id quod est utilius ant-

A pretiosius, audet vel allicere vel tenere. Itaque si intra provinciam res agitur, transfugam clericum ad ecclesiam suam metropolitam redire compellat. Si autem longius recessit, sui præcepti auctoritate revocabitur, ut nec cupiditati, nec ambitioni occasio relinquitur.

CAP. 70. — *Quod mane Dominico continuato jejunio Sabbati possit fieri ordinatio.* Epistola Leonis ad Dioscorum Alexandrinum episc. (ep. 81, c. 1).

Leo Dioscoro episcopo Alexandrino. (*Dist. 75, e. Quod presbyteris.*) Quod a patribus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis quoque voluimus custodiri, ut non passim diebus omnibus sacerdotalis vel levitica ordinatio celebretur, sed post diem Sabatti ejusque noctis quæ in prima Sabati lucescit, exordia consecrandi eligantur, in quibus his qui consecrandi sunt jejunis, et a jejunantibus sacra benedictio conferatur. Quod ejusdem observantia erit, si mane ipso Dominico die continuato Sabatti jejunio celebretur, a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt: quod ad diem Resurrectionis (sicut etiam in Pascha Domini declaratur) pertinere non dubium est.

CAP. 71. — *Ut in die Resurrectionis sacerdotalis et levitica fiat ordinatio.* Ad eundem (*ibidem.*)

(*Dist. 75, c. Quod die.*) Quod die Dominico ordinationes sacerdotali celebrantur non tantum ex consuetudine, sed etiam ex apostolica novimus venire doctrina Scriptura manifestante, quod cum apostoli Paulum et Barnabam, ex Spiritu sancti præcepto ad Evangelium gentibus mitterent prædicandum, Jejunantes et orantes imposuerunt eis manus (*Act. XIII.*), ut intelligamus quanta et dantum et accipientium devotione curandum sit ne tantæ benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. Et ideo pie et laudabiliter apostolicis morem gesseris institutis, si hanc ordinandorum sacerdotum formam, per Ecclesias, quibus Dominus præses te voluit, etiam ipse servaveris, ut his qui consecrandi sunt nunquam benedictio, nisi in die Resurrectionis Dominicæ tribuatur. Cui a vespera Sabatti initium constat ascribi, ettantis divinarum dispensationum mysteriis est consecrata ut quidquid est a Domino insigni constitutum, in hujus diei dignitate sit gestum. In hac mundus sumpsit exordium. In hac per resurrectionem Christi et mors interitum, et vita accepit principium.

CAP. 72. — *Quid plus habeant episopi quam choreopiscopi vel presbyteri.* Item ejusdem (epist. 88).

Leo Romana Ecclesia et apostolica sedis episcopus universi Germaniarum atque Galliarum regionum episcopis. Quamvis cum episopis plurima choreopiscopis ministeriorum communis sit dispensatio, quedam tamen auctoritate veteris legis, quedam novellis, et ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverit, sicut presbyterorum et diaconorum, ac virginum consecratio, sicut constitutio altaris, ac benedictio, vel unctio. Siquidem nec erigere eis altaria, nec ecclesias vel altaria consecrare permittimus, nec per impositiones manuum fidelibus baptizandis, vel

conversis de heresi Paracletum Spiritum sanctum A dire, et contra sanctorum canonum sancita. Ubi enim talis fuerit commorantium cohabitatio, antiqui hostis stimul non desunt. Ideoque admonendi sunt ut non antiqui hostis decipiatur fraude, quatenus, juxta apostoli vocem: *Non vituperetur ministerium nostrum (II Cor. vi)*. Cavere enim nos oportet, fratres, ab illicitis, ut mundas valeamus ad Dominum levare manus (*I Tim. ii*). Scriptum est enim: *Sancti estote quia ego sanctus sum (Lev. xx)*. Si quis vero presumperit aliter agere sacerdotioi sui honore privetur. Unde omnino cavadendum est, fratres, ne fallamus populum et impleatur in nobis prophetæ dictum: *Sacerdotes mei contaminant sancta, et reprobant legem (Soph. iii)*. Quos est alius propheta increpat dicens: *Vos, o sacerdotes qui fallitis nomen meum, et dixistis: In qua re fallimus nomen tuum? (Mal. 1.)* Quibus responsum est: *Offerentes ad altare meum panes pollutos. Non mihi voluntas in vobis, dicit Dominus et sacrificium non accipiam de manibus vestris, quia polluti estis (ibid.)*.

CAP. 73. — *Quod priorem dignitatem amittit, qui quod non accepit usurpat. Ex decretis Silverii papæ (epist. 1, ad Verg. episcop.)*

(25, q. 2, c. Sic deceat.) Sic deceat fidem sanctorum Patrum in Ecclesia servari catholica, ut quod habuit amittat, qui improbabili temeritate quod non accepit, usurparerit [assumpsit].

CAP. 74. — *Ordinationes non esse faciendas, nisi in jejunio Quatuor Temporum. Ex decretis Gelasii papæ, c. 13, (epist. 9 ad episc. per Lucaniam, c. t3).*

(Dist. 75, c. Ordinationes.) Ordinationes etiam presbyterorum et diaconorum nisi certis temporibus et diebus exerceri non debent, id est quarti mensis jejunio, septimi et decimi, sed etiam Quadragesimalis initii, ac mediana Quadragesimæ die Sabati, jejunia circa vesperam noverint celebranda [hebdomadæ et Sabbati jejunio circa vesperam, ipsas ordinationes noverint celebrandas] nec cujuslibet utilitas causa seu presbyterum seu diaconum his præferre qui ante ipsos fuerunt ordinati.

CAP. 75. — *Ne illitteratus, vel membro imminutus ad clerum promoveatur. Ex eodem, c. 18.*

Illitteratos quoque et nonnulla parte corporis imminutos, sine ullo respectu ad ecclesiasticum didicimus venire servitium, quod simul antiqua traditio, et apostolica sedis vetus forma non recepit: quia nec litteris carens sacris esse potest aptus officiis, et vitiis omnibus nihil Deo prouersus offerri legalis præcepta sanxerunt (*Lev. xxi*). Itaque de cætero modis omnibus haec vitentur, nec quisquam talis suscipiatur in clericum.

CAP. 76. — *De ministris incontinentibus. Gregorius civibus Romæ.*

(Dist. 81, c. Oportet.) Oportet sacerdotes, ad quorum curam Dei populus commissus est, cum magna animi constantia vigilare super Dominicæ oves, ut lupinis morsibus, id est, diaboli stimulis non lanientur. Neque enim hoc silere debeo (quod cum grandi animi tristitia dico) sacerdotes cum feminis habitare conspicio, quod nefarium est dicere et au-

B B

juxta apostoli vocem: *Non vituperetur ministerium nostrum (II Cor. vi)*. Cavere enim nos oportet, fratres, ab illicitis, ut mundas valeamus ad Dominum levare manus (*I Tim. ii*). Scriptum est enim: *Sancti estote quia ego sanctus sum (Lev. xx)*. Si quis vero presumperit aliter agere sacerdotioi sui honore privetur. Unde omnino cavadendum est, fratres, ne fallamus populum et impleatur in nobis prophetæ dictum: *Sacerdotes mei contaminant sancta, et reprobant legem (Soph. iii)*. Quos est alius propheta increpat dicens: *Vos, o sacerdotes qui fallitis nomen meum, et dixistis: In qua re fallimus nomen tuum? (Mal. 1.)* Quibus responsum est: *Offerentes ad altare meum panes pollutos. Non mihi voluntas in vobis, dicit Dominus et sacrificium non accipiam de manibus vestris, quia polluti estis (ibid.)*.

CAP. 77. — *De vitanda familiariitate mulierum. Idem in registro (lib. vii, indic. 2, ep. 39).*

(Dist. 81, c. Legitur Possid. in Vita B. Aug.) Legitur quod B. Augustinus nec cum sorore sua habitate coosenserit, dicens: « Quæcum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt. » Docti ergo viri cautela, magna nobis debet esse instructio.

CAP. 78. — *De non reparandis lapsis. Idem ad Januarium episcopum Caralitanum (lib. iii, ep. 26).*

(Dist. 50, c. Pervenit.) Pervenit etiam ad nos, quosdam de sacris ordinibus lapsos; vel post penitentiam, vel ante penitentiam ad ministerii sui officium revocari; quod omnino prohibemus, et in hac re sacratissimi quoque canones contradicunt. Qui ergo post acceptum sacrum ordinem lapsus in peccatum carnis fuerit sacro ordine ita caret ut ad altaris ministerium ulterius non accedat.

CAP. 79. — *De eodem. Idem Constantino Mediolanensi episcopo (lib. iv, ep. 17.)*

Jobinum [Jovinum] de porto Veneris quodam diaconum et abbatem suo decrevimus privandum officio, atque ut alter in loco ejus debeat ordinari scripsimus. Similiter et tres subdiaconos, quos fraternitas vestra lapsos innotuit, a suo semper vacare, ac decernimus esse privatos officio, quibus nihil aliud nisi inter laicos sacra est præbenda communio.

CAP. 80. — *Idem de eodem. Ad eundem (ibidem: principium est epistole).*

(Dist. 50, c. Si lapsis.) Si lapsis ad suum ordinem revertendi licentia concedatur, vigor canonice procul dubio frangitur disciplina, dum pro reversionis spe, prævaricationis desideria quisque concipere non formidat. *Et post pauca. Illud igitur præ omnibus studeat, ut lapsos in surum ordinem nullius vobis supplicatio aliquo modo revocare suradeat, ne hujusmodi non statuta, sed temporaliter dilata credatur esse vindicta.*

CAP. 81. — *Cum quibus feminis sacerdotes possint A presumat, nec falsa illum accusatio apud eum in habitare. Idem Symmacho defensori (lib. I, ep. 50).*

(*Dist. 81, c. Volumus.*) Volumus ut sacerdotes prohiberi debeant, ne cum mulieribus conversentur, excepta duntaxat matre vel sorore, vel uxore quem casto regenda est.

CAP. 82. — *Non fieri debere reordinationes. Idem Joanni episcopo Ravennati (l. II, indict. 10, ep. 32).*

Illiud quod dicitis, ut ille qui ordinatus est iterum ordinetur, valde ridiculum est. (*Dist. 68, cap. Sicut semel.*) Sicut enim baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non debet iterum consecrari. Sed si quis cum levi forsitan culpa ad sacerdotium venit, pro culpa indici pénitentia debet, et tamen ordo servari.

CAP. 83. — *De presbytero qui post depositionem sacrificare præsumperit. Idem Venantio Lunensi episcopo (lib. IV, ep. 5).*

(*Dist. 50, c. Accedens.*) Accedens ad Gorgoniam insulam fraternalitas vestra discutiat, id quod ad nos de Saturnino presbytero [ex presb.] est perlatum. Pervenit namque ad nos quia, postquam pro crimen lapsus sui a sacerdotiis ordine est dejectus, ad excludendum presbyterii ministerium præsumpsit accedere, et omnipotenti Deo hostias immolare. Quod si ita factum fraternalitas vestra repererit, eum sacri corporis et sanguinis Dominicai participatione privatum in pénitentiam redigat, ita ut usque ad diem obitus sui in eadem excommunicatione permaneat, et viaticum tantummodo exitus sui tempore percipiat. Sin autem eum talem pénitentiam agere fraternalitas tua cognoverit ut ei juste ad recipiendam communionem inter laicos, et ante exitum debeat misereri, hoc in tuæ fraternalitatis ponimus potestate.

CAP. 84. — *Quod quæ fuit uxor legitima diaconi non possit nubere alteri. Idem Joanni episcopo Panormitano (lib. II, ep. 62).*

Itaque pervenit ad nos Fantinum [Fotinum] defensem ultiorem exercere in Petrum latorem præsentium voluisse, pro eo quod (quantum dicitur) relictam cujusdam diaconi, tempore quo conductor fuerat, marito tradiderit. Sed quoniam iste conjugem diaconi asserit non fuisse, dicens nec illam virginem ad eum venisse, denique nec religiosam vestem mutasse, postquam ille in ordine sacro promovitus est, adjiciens et priusquam ad diaconatum veniret, et postea, prava illam opinione vixisse: ideo fraternalitatem tuam his hortamur affabibus, ut cum Dei (sicut decet) timore causam hanc subtili omnino investigatione perquiras, et si in conjugio diaconi mulierem de qua agitur fuisse constiterit, et superscriptus lator memorato defensori et rectori patrimonii [patrimonasterii] ad vindictam modis omnibus tradatur, et cum competentie mendacione hi qui male sociati sunt disjungantur. Si vero in ejus conjugis non fuerit, memoratum Fantinum, ex nostro mandato commonere te volumus, ut ei facere nihil

CAP. 85. — *Quomodo lapsi possint restituui. Idem ad Secundinum servum Dei inclusum (lib. VI, ind. 2, ep. 54).*

(*Dist. 50, c. Quia sanctitas tua.*) Sanctitas tua hoc a nobis requisivit ut tibi rescriberem de sacerdotali officio post lapsum resurgendi, dum dictis de hoo canones diversos te legisses, diversaque sententias, alias resurgendi, alias nequaquam. Nam nos generaliter a synodo Nicæna incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramur, quæ ipsam sequentes in cunctis sententiis unanimis concordant. Nos ergo præcedentes Patres sequimur, qui auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes usque in quartum altaris ministrum hanc formam servandam cognoscimus, ut quem minorem major præcedit sicut est major honore ita sit in criminis; et quem major sequitur culpa, major ei implicetur vindicta, et sic postea pénitentiam creditur esse fructuosa. Quid enim prædest triticum seminare, et fructum ejus non colligere? Aut domum construere, et non illic habitare? Post dignam enim satisfactionem credimus lapsum posse redire ad honorem, Prophetæ dicente: *Nunquid qui cadit non adjicit ut resurgat?* (*Psal. XL.*) *Et qui aversus est, non revertur?* (*Jer. viii.*) Idem peccatori ait: In quacunque die conversus ingemueris tunc salvus eris (*Ezech. xviii.*). Unde Psalmista ait: *Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne proficias me a facie tua* (*Psalm. I.*), etc. Alienam quippe rex et prophetam rapuisse se uxorem tremefactus expavit. Et Prophetæ indicante flagitium suum, et pénitentiam agens, addit: *Redde mihi lætitiam Salutaristui* (*ibid.*), etc. Si enim ipse dignam Deo pénitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret? Ait enim: *Docero iniquos tuas vias* (*ibid.*). Dum enim peccata sua perspexit per pénitentiam mundata, non dubitavit prædicando castigare [al. curare] aliena. Et sic sacrificium de semetipsa offerre Deo studuit cum dixit: *Sacrificium Deo* (*ibid.*), etc. Ad hæc ista sufficerent, sed omnis sententia quo plus sacrae Scriptura testimoniis confirmatur, facilius creditur. De hoc enim propheta dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Ezech. xviii.*). De hoc, peccantibus dicitur: peccator, in quacunque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in oblivione tradentur. Si enim Redemptor noster qui peccatores non perdere, sed justificare venit (*Luc. ix.*), in oblivione delicta peccantium derelinquit: quis hominum condemnanda reservet, cum dicit Apostolus: *Si Deus justificat, quis est qui condemnabit?* (*Rom. viii.*) Ad fontem misericordie recurrentes evangelicam proferamus sententiam. *Gaudeo, inquit, super uno peccatore pénitentiam agentem, magis quam super nonaginta novem justis qui non indigent pénitentiam* (*Luc. xv.*): et oves perditam nonagita novem non errantibus relictis, in humero reportavit

ad ovile (*ibid.*). Si ovis errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur lapsus post penitentiam ad ministerium non vocetur? Quid est ergo gravius aut carnale delictum admittere (sine quo pauci inveniuntur) aut Dei Filium jurejurando negare? In quo peccato [*al. verbo*] ipsum principem apostolorum beatum Petrum (ad cuius nunc corpus indigni sedemus) lapsus esse cognoscimus. Sed post negationem penitentia secura est, et post penitentiam misericordia data est qui illum ab apostolatu non dejecit, quem ante seipsum negaturum esse praedixit. Tibi haec, fili charissime, dicta sufficient, ut illum quem conspicis delicta fletu diluere, non dubites in conspectu divinitatis misericordiam consequi, quia nullum peccantem reversum despici, qui peccatores suo sanguine redimere venit.

CAP. 86. — *Quid agendum sit de clericis incontinentibus. Item Augustino episcopo (responsione ad secundam August. interrogacionem).*

(*Dist. 32, c. Si qui sunt clerci.*) Si qui sunt clericri extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterioris accipere. Quis et de eisdem Patribus, de quibus præfati sumus, novimus scriptum, quod videbatur singulis prout cinqüe opus erat (*Act. iv.*) De eorum quoque [*ergo*] stipendio cogitandum atque providendum est, et sub ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, et canendis psalmis invigilent, et ab omnibus illicitis et cor, et lingua, et corpus Deo auctore conservent.

CAP. 87. — *Ut incontinentis presbyter non ministret. Clemens in secunda epist.*

Ad Dominica autem ministeria tales elegantur, qui ante ordinationem conjuges suas noverint. Quod si post ordinatioem ministro contigerit proprium invadere cubicule uxoris, sacrarii non intret limina, nec sacrificii portitor fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus holocausti oblationem suscipiat, nec ad Dominio corporis portationem accedat; sed aquam tantum sacerdotum manibus porrigit, ostia [*al. nec aquam sacerdotibus porr. ad manus. Os.*] forinsecus claudat, minora gestet officia, urecum sane ad altare suggerat [*al. sive calicem ad altare non sufferat*].

CAP. 88. — *De non distrahendis a presbytero ecclesiis ornamentis. Item ejusdem.*

(17, q. 4, c. Si forte.) Si forte quispiam presbyter sive diaconus sacrariorum sindonem vel velum subtracta vendiderit, Iudeæ similis aestimabitur Iscariotis. Qui propter cupiditatem fecerit hoc opus, noverit se superadiicti Iudeæ susceptorum pœnam.

CAP. 89. — *De vitanda familiaritate seminarum. Item ejusdem.*

(*Dist. 81, c. Clericus solus.*) Clericus vero solus ad feminæ tabernaculum non accedat, nec properet sine majoris natu jussione. Nec presbyter solus cum sola adjungatur, sed duobus adductis testibus visitet infirmam; nec solus cum sola femina fabulas misceat; nec archidiaconus, nec diaconus sub praetextu humilitatis vel officii frequenter domicilia ma-

A tronarum, aut forte per clericos aut domesticos ejus matronæ mandent secreti aliquid. Si cognitum fuerit, et ille deponatur, et illa a liminibus arceatur ecclesiæ. Sed si forte aliqua intercessio fuerit, episcopo suggestur. Et si talis est, ad quam debeat ire pro interventu, ipse pergit. Sin autem, de latere suo dirigat cum duobus aut tribus qui hoc debeat sanare.

CAP. 90. — *Nihil agendum clericis absque licentia episcopi sui. Item ejusdem (epist. 3).*

(16, q. 1, c. Cunctis fidelibus.) Cunctis fidelibus, et summopere omnibus presbyteris et diaconibus, ac reliquis clericis attendendum est, ut nihil absque episcopi proprii licentia agant. Non utique missas sine ejus jussu quisque presbyterorum in sua parœcia agat, non baptizet, nec quidquam absque ejus permittat faciat. Similiter et reliqui populi majores scilicet et minores per ejus licentiam quidquid agendum est, agant; nec sine ejus permisso a sua parœcia abscedant, vel in ea adventantes morari præsumant. Animæ enim eorum ei creditæ sunt, ideo omnia ejus consilio agere debent, et eo inconsulto nihil.

CAP. 91. — *Quomodo ad sacros ordines ascendendum sit. Siricius papa Himerio Tarragonensi episcopo (epist. 4, c. 9).*

(*Dist. 77, c. Quicunque itaque.*) Quicunque se ecclesiæ vovit obsequiis a sua infantia, ante pubertatis annos baptizari, et lectorum debet ministerio sociari. Qui ab accessu adolescentiae usque ad trigeminum [*al., vigesimum*] etatis annum, si probabiliiter vixerit, una tantum et ea, quam virginem communi per sacerdotem benedictione percepit, uxore contentus, acolythus et subdiaconus esse debet; posteaque ad diaconii gradum, si se ipse primitus continentia præente dignum probaverit, accedat. Ubi si ultra quinque annos laudabiliter ministrarit, congrue presbyteratum consequatur. Exinde post decennium episcopalem cathedram poterit adipisci, si tamen per haec tempora integritas vite et fidei ejus fuerit approbata.

C CAP. 92. — *Quomodo laicus sit provehendus. Item (ibid., c. 10).*

Qui vero jam ætate grandævus melioris propositi conversatione provocatus, ex laico ad sacram militiam pervenire festinat, desiderii sui fructum non aliter obtinebit, nisi eo quo baptizatur tempore, statim lectorum aut exorcistarum numero societur, si tamen unam habuisse vel babere, et hanc virginem accepisse constet uxorem. Qui dum initiatus fuerit expleto biennio, per quinquennium aliud acolythus et subdiaconus fiat, et sic ad diaconatum, si per haec tempora dignus judicatus fuerit, provehatur. Exinde jam accessu temporum presbyterio vel episcopatu, si eum plebis ac cleri evocaverit electio, non immerito societur.

C CAP. 93. — *Non sedendum quando legitur Evangelium. Anastasius papa cunctis Germanicis (Anast. I, epist. 1, c. 1).*

Significatis enim quosdam sacerdotes in ecclesia

quando legitur Evangelium sedere, et Domini et Salvatoris verba non stantes, sed sedentes audire, et hoc ex majorum traditione se accepisse narrant. (*De cons. dist. 1, c. Apostolica.*) Quod nullatenus fieri deinceps sinatis, apostolica auctoritate mandamus, sed dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur, sacerdotes et cæteri [omnes præsentes] fidèles non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu Evangelii stantes, Dominica verba intente audiunt, et fideliter adorent.

CAP. 94. — *De castitate sacerdotum et levitarum.*
Innocentius Victricio et Rothomagens. episcopo (epist. 2, c. 9).

(*Dist. 31, c. Tenere debet.*) Præterea quod dignum, quod pudicum, quod honestum est tenere Ecclesia omnino debet, ut sacerdotes et levitæ cum uxoribus suis non misceantur; quia ministerii quotidiani necessitatibus occupantur. Scriptum est enim: *Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum Dominus Deus vester* (*Levit. xx, xxi*). Nam priscis temporibus de templo Dei sacerdotes anno vicis sua non discedebant, sicut de Zacharia legimus, nec domum suam omnino tangebant, quibus utique propter solis successionem uxoris usus fuerat relaxatus (*Luc. i*), quia et ex alia tribu et præter ex semine Aaron, ad sacerdotium nullus fuerat præceptus accedere (*Num. xviii*); quanto magis bi sacerdotes vel levitæ pudicitiam ex die ordinationis sua servare debent, quibus vel sacerdotium vel ministerium sine successione est, nec præterit dies, qua vel a sacrificiis divinis, aut a baptismatis officio vident?

CAP. 95. — *Non repellendos omnes laicos a clericatu.*
Idem Exuperio Tolosano episcopo (epist. 4, c. 3,
Felici Nuceriano episcopo).

De laicis vero religio tua consuluit, quos canones ordinari prohibent. Certum est quidem hoc et regulas ecclesiasticas continere, sed non ita diffinatum est, ut de omnibus sit laicis constitutum. Neque enim clerici nasci et non fieri possunt. (*Dist. 51, c. Designata sunt.*) Sed designata sunt genera, de quibus ad clericatum pervenire non possunt, id est si quis fidelis militaverit, si quis fidelis causas egerit, hoc est postulaverit, si quis fidelis administraverit. De curialibus autem manifesta ratio est, quoniam et si inveniantur hujusmodi viri, qui debeant clerici fieri, tamen quoniam saepius ad curiam repetuntur cavendum ab his est, propter tribulationem quæ sœpe de his ecclesia provenit. Laici vero qui habentes uxores baptizati sunt, ac sic se instituerunt, ut opinio eorum in nullo vacillet, ut aut clericis juncti sint, aut monasteriis ex quo baptizati sunt adhæserint, si non concubinam, non pellicem noverint, sed in omnibus operibus bonis vigilaverint, non prohibentur hujusmodi ad clericatus sortem [partem] assumi; ita sane ut in eis tempora a majoribus constituta serventur, ne cito quilibet lector cito acolythus, cito diaconus, cito sacerdos fiat.

A CAP. 96. — *De presbyteris filios generantibus. Idem Maximo et Severo episcopis* (epist. 5).

(*Dist. 81, c. Maximilianus.*) Eos presbyteros qui in presbyterio filios procurarent jubebitis in medio collocari, discussisque objectionibus quæ ipsis presbyteris impinguntur, si convicti fuerint, a sacerdotali removeantur officio, quia qui sancti non sunt, sancta tractare non possunt, atque alieni efficiantur a ministerio quod vivendo illicite polluerunt. Miramus autem hæc eorum dissimulare episopos, ut ant cohibere [*al. convivere*], aut nescire esse illicita, judicentur.

CAP. 97. — *De revertentibus ab heresi.* *Idem Januario [al. Juliano] episcopa Aquileiensi* (*Leo I, ep. 1*).

(*1, q. 7, c. Saluberrimum.*) Saluberrimum, et B spiritualis medicinæ utilitate plenissimum est, ut sive presbyteri, sive diaconi, vel subdiaconi, aut cuiuslibet ordinis clerici, qui se correctos videri volunt, atque ad catholicam fidem quam pridem amiserant, rursum reverti ambiant, prius errores suos et ipsos auctores erroris a se damnatos, sine ambiguitate fateantur; et sensibus pravis etiam peremptis, nulla sperandi supersert occasio, nec ullum membrum talium possit societate violari, cum per omnia illis professio propria cœperit obviare. Circa quos etiam illam canonum constitutionem præcipimus custodiri, ut in magno habeant beneficio, si adempta sibi omni spe promotionis, in quo inventiuntur ordine stabilitate perpetua maneat, si tandem iterata tinctio non fuerint maculati.

C CAP. 98. — *De castitate ministrorum.* *Item Anastasio episcopo Thessalio* (ep. 84, c. 3 et 4).

(*Dist. 32, c. Omnim sacerdotium.*) Sacerdotum enim tam excellens est electio, ut hæc quæ in aliis membris Ecclesiae non vocantur ad culpam, in illis tamen habeantur illicita. Nam cum extra clericorum ordinem constituti, nuptiarum societati et procreationi filiorum studere sit liberum, ad exhibendum tamen perfectæ continentiae puritatem, nec subdiaconibus quidem carnale coniubium conceditur; ut et qui habent, sint tanquam non habentes, et qui non habent permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus est a capite, dignus est custodiri, quanto magis in primo vel secundo, tertio servandum est, ne aut levitico, aut presbyterali honore, aut episcopali excellentia quisquam idoneus aestimetur, qui se a voluptate luxuria [uxoria] necdum refrenasse detegitur?

CAP. 99. — *Ne diaconi baptizent sine episcopo vel presbytero.* *Gelasius universis episcopis per Luciam* (epist. 9, c. 9).

Diaconos quoque propriam constituimus mensuram, nec ultra tenorem paternis canonibus deputatum quidpiam tentare permitimus, nihil eorum suo ministerio penitus applicare, quæ prioribus ordinibus proprie decrevit antiquitas. Absque episcopo vel presbytero baptizare non presumant, nisi predictis fortassis officiis longius constitutis necessitas extrema compellat, quod et laicis Christianis facere

plerumque conceditur. Hos non in presbyterio residere cum divina celebrantur, vel ecclesiasticus celebratur [al. habetur] quicunque tractatus, sacrisque corporis prorogationem [al. prærog.], sub conspectu episcopi vel presbyteri, nisi bis absentibus, jus non habeant exercendi.

CAP. 100. — *De non recipiendis servis ad clerum. Idem Gelasius (ibid., c. 16).*

(*Dist. 54, c. Generalis.*) Generalis etiam querelæ vitanda præsumptio est, que propemodum causantur universi passim servos et originarios dominorum jura possessionemque fugientes, sub religiosæ conversationis obtentu, vel ad monasteria sese conferre, vel ad ecclesiasticum famulatum conniventeribus quoque præsulibus indifferenter admitti. Quæ modis omnibus est amovenda perniciens ne per Christiani nominis institutum aut aliena pervadi, aut publica videatur disciplina subverti, præcipue cum nec ipsam ministerii clericalis hac obligatione fuscarí conveniat dignitatem, cogaturque pro statu militarium sibi, conditioneque jurgari, aut videri (quod absit) obnoxia. Quibus sollicita competenter interdictione prohibitis, quisquis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel eorum qui monasteriis præses noscuntur, hujusmodi personas apud se tenentes, non restituendas patronis, aut deinceps vel ecclesiastice servituti, vel religiosis congregacionibus pulaverit applicandas, nisi voluntate forsitan dominorum subscriptionis testimonio primitus absolutas, vel legitima transactione concessas, periculum se honoris proprii non ambigant communionisque subituros, si super hac re cujusquam verax nos quærela pulsaverit. Magnis quippe studiis, secundum beatum Apostolum, præcavendum est, ne fides et disciplina Domini blasphemetur (*Rom. 11; II Petr. 11.*)

CAP. 101. — *De baptizatis in ægritudine. Ex concilio Neocæsariensi, cap. 12.*

(*Dist 57, c. Si quis in ægritudine.*) Si quis in ægritudine constitutus fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius voluntaria, sed ex necessitate est, nisi forte postea ipsius studium et fides probabilis fuerit, aut hominum rarietas cogat.

CAP. 102. — *Ne presbyter diaconum aut presbyterum ordinet. Ex concilio S palensi n. c.*

(*Dist. 23, c. Quorundam.*) Quinto iudicio ad agnitioem nostri examinis [nostram Aniani] Gabrensis diaconi relatu deductum est, de quibusdam ipsius Ecclesiæ clericis, quorum dum unus ad presbyterium, duo ad levitarum ministerium sacarentur, episcopus eorum, oculorum dolore detentus, fertur super eos manum suam tantum posuisse, et presbyter quidam illis, contra ecclesiasticum ordinem, benedictionem deditse. Qui licet propter tantam præsumptionis audaciam poterat accusatus iudicio præsenti damnari, si adiuc in corpore positus, non fuisset mortis vocazione præventus. Sed quia jam ille examini divino relictus, humano iudicio accusari non potest, hi qui supersunt, et ab eo non con-

A secratioris titulum, sed ignominia potius elogium perceperunt, ne sibi licentiam talis ultra usurpatio faciat, dacrevimus ut a gradu sacerdotali vel leviticæ ordinis, quem perverse adepti sunt depositi, æquo iudicio abjiciantur. Tales enim merito iudicati sunt removendi, quia prave inventi sunt constituti.

CAP. 103. — *Quod non debeant presbyteri ecclesias consecrare vel altaria erigere. Ex eodem concilio, cap. 7.*

Septimo examine relatum est nobis venerandissimum quondam Agapium, Cordubensis urbis episcopum, frequenter presbyteros vel chorepiscopos (qui tamen juxta canones unum sunt) destinasse, qui absente pontifice altaria erigerent, basilicas consecrarent. Quod quidem non est mirum id præcepisse virum, ecclesiasticæ disciplinæ ignarum, et statim a sæculari militia in sacerdotiale ministerium delegatum. Ergo ne ultra talis a nobis licentia usurpetur communis sententia statuendum oportuit, scientes quia sicut prebytero vel chorepiscopo illicita consecratio est altaris, ita et constitutio. In divinis enim litteris præcipiente Domino, solus Moyses [Aaron] in tabernaculo Dei erexit altare, solus ipse unxit utique (*Exod. xl.*), quia summus sacerdos Dei erat, sicut scriptum est de eo: *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus (Psal. xviii).*

CAP. 104. — *De servis super interdictum dominorum ordinatis, Gelasius Rufino et Aprili episcopis.*

(*Dist. 54, c. Quis aut.*) Quis enim aut leges principi, aut Patrum regulas, aut admonitiones modernas dicat debere contemni, nisi qui impunitum C sibi tantum æstimet transire commissum? Actores siquidem filiae nostræ, illustris et magnificæ feminæ Maxime petitorii nobis insinuatione conquesti sunt Sylvestrum atque Candidum originarios suos, contra constitutiones quæ supradictæ sunt, etiam contradictione præeunte, a Luciferino pontifice diaconos ordinatos. Et ideo, fratres charissimi, tantæ prævaricationis excessus noveritis sagacius inquirendos. Et si constiterit querelam veritatem fulciri, continuo qui contradictione præeunte non legitime sunt creati, a sacris officiis repellantur.

CAP. 105. — *De jure jurando possessoris. Gelasius Justo episcopo.*

Dilectio tua, quæsita omnium fideliter rerum veritate, si de spatiis quibus memoratur orta contentio, diffinitio dudum certa processit, intemerata servetur. Alioquin, si nihil unquam constiterit terminatum, nuce de præscriptione temporum, si qua pars fidit, præbeat sacramentum, ut tamen quæbactenus possedisse probatur, jusjurandum sinatur offerre.

CAP. 106. — *Ne invitatus aliquis ordinetur. Gelasius Victor i episcopo.*

(*Dist 74, c. Consuluit.*) Consuluit dilectio tua de suorum promotione clericorum, perhibent quod diaconi ad presbyterii gradum, quo Ecclesiam tuam commemoras indigere, venire detrectant. Quapropter quia invitatos fieri ecclesiastica moderatio gravitasque non patitur, ut ex nolentibus sint [al. flant]

volentes, ordinatio illa potest proficere, quiascilicet **A** si quos habes vel in acolytis, vel in subdiaconibus maturioris, atatis, et quorum sit vita probabilis, hos, in presbyteratum studeas promovere.

CAP. 107. — *Quod sauciatus et debilitatus, in sacerdotio ordinem non amittat. Gelasius Palladio episcopo.*

(*Dist. 55, cap. Præcepta canonica.*) Præcepta canonum quibus ecclesiastica regitur disciplina, sicut ad sacerdotium debiles corpore non patiuntur venire, ita et si quis in eo actu fuerit constitutus, ac fuerit sauciatus, amittere non potest quod tempore sue sinceritas accepit. Stephanus siquidem presbyter petitorio nobis deflevit oblate, quod haberet [habetur] in subditis, olim sibi ante plurimos annos collatam presbyterii dignitatem, quam revera immaculata corporis judicio suscepit, sed nuper propter provinciæ vasitatem, quam Thuscia præ omnibus [vastitem] Thuscia, quam præ omnibus provinciis] barbarorum feritas diversa sectantium, et ambiguitas invexit animorum, cum imminentes gladiose evadere lugæ præsidio niteretur, acutis sudibus occurrentia sibi septa transiliens, inferiores [al. inter] partes corporis inseruisse [forte insecurisse] suggestit, quæ vix adhibita curatione biennio potuisset abstergi. Et ideo, frater charissime, supradicto locum suum, dignitatemque restituere quatenus sacrosancta mysteria, sicut consuevit, exerceat. Neque enim convenit ob hoc auferri ante susceptum ordinem, in quo postmodum invaliditudinem corporis casu probatur faciente collapsum.

CAP. 108. — *Ut qui a dominis suis manumissi sunt, post ordines ab hæredibus non repeatantur. Gelasius Crispino et Sabino episcopis.*

(*11, q. 1, c. Sylvester.*) Sylvester et Faustinianus Ecclesiæ Grumentiæ clerici lacrymosa nobis insinuatione conquesti sunt, libertatem sibi Domini sui benignitate concessam, hæredum ejus oppressione pulsari, sibique in clericatus officio pene ab incububilis servientibus, etiam manumissore vivente, in eodem actu nihilominus constitutis, divinis ministeriis impendere servitum non licere, cum (si petitionem veritas subsequatur) contra patris et auctoris sui factum venientibus, ut indignis hæreditatis legibus auferatur, neo eis liceat hæreditatem capientibus contra auctoris sui prosilire judicium. Et ideo, fratres charissimi, quoniam se etiam ab archidiacono prædicta Ecclesiæ queruntur oppressos, qui per eorum absentiam moderatoris judicium promisit eos esse secuturos, calcatis omnibus [rationibus] et quæ contra leges divinas et publicas pulsatis, forum suum putavit, auferri, in vestro judicio, quæso, ille qui [al., quisquis ille est qui] clericum lassedit adveniat, ut Ecclesiæ jura que vetusti principes assidua sanctione firmarunt, impeditis clericis non negentur.

CAP. 109. — *De eo qui nepotem suum tutandum suscepit, et paternis bonis privavit. Gelasius Fortunato episcopo.*

(*Dist. 87, c. Irreligiosum.*) Irreligiosum prorsus

et exscrutabile judicamus, si quis quam vel extraneos, in sua tuitione susceptos, non omni fide et tota animi sui educaverit sanctitate. Ac cum Olympius diaconus dilectionis tuæ, Felicis atque Olympii suggenerat avunculus, eosque parvulos tutela vice suscepit nutriendos, ultra latrocinium esse judicamus, quod eos honisculis parentum (sicut asserunt) reliquit extorres, alia retinendo, alia contra leges et jura vendendo.

CAP. 110. — *Quod ad invocationem criminosi sacerdotis Spiritus sanctus non adveniat. Idem Helpidio episcopo.*

(*1, q. 4, c. Sacrosancta.*) Sacrosancta religio, quæ catholicam continet disciplinam, tantam sibi reverentiam vindicat ut ad eam quilibet nisi pura conscientia non audeat pervenire. Nam quomodo ad B divini mysterii consecrationem coelestis Spiritus invocatus adveniet, si sacerdos et qui eum adesse deprecatur criminosis plenus actionibus reprobetur?

CAP. 111. — *Ut quis caret oculo, sacerdotii officium adipisci non possit. Pelagius Rufino episcopo.*

(*Dist. 55, c. Si evangelica.*) Illi cui erutus oculus est, non possunt juxta canones sacerdotii jura concedi. Neque enim aliiquid ei prodest, quod oculum invitus amisit, cum nec volens quisquam oculum amisisse credendus est. Nec sacratissimos canones aliquem casum in amissionem oculi, ei [hæc vox abest ab orig. et Grat. qui ad sacerdotium adipiscendum non impediret, suis exceptis regulis inventimus, sed hoc tantum modo ad probationem fecisse videmus Patribus, ut qui careret oculo, sacerdotii officium adipisci non possit. Sed nec illi ulla- tenus quasi in compensationem injuriaæ, sacramus ordo concedi poterit, qui ad tantam sacerdotem proprium potuit iracundiam provocare, ut et ille officium in quo erat amitteret, et iste proiectus sui perleret facultatem.

CAP. 112. — *Ut qui episcopum necessarium habent, concorditer eligant. Pelagius Tuliano episcopo Grumentino.*

(*Dist. 63, c. Litteras charitatis.*) Litteras charitatis tuae suscepimus, quibus significas Latinum diacnum tuum ad episcopatum Ecclesie Marcellianensis a clero, et ab omnibus illic convenientibus postulari, de quo, jam ante hoc tempus, retinemus nobis a visitatore et quibusdam loci habitatoribus fuisse D relatum. Sed nos credentes quia jam dimissoriam ipsius a tua charitate percepirent, scripsimus eum venire debere. Verum quia nunc consulis utrum nobis de persona ejus placeat, et a te debeat relaxari, ad nos nihil attinet, nisi ut qui sacerdotem necessarium habent, concorditer personam elegant, cui canones obviare non possint. Sed et nunc hoc dicimus, et si eum omnes eligunt, et vis eum concedere, gratum nobis esse cognoscet et si potest ante diem sanctum festinet occurtere, ut vel Sabbato ipso nostis magnæ post baptismum, cum Dei gratia valeat ordinari. Alioquin necessæ est eos usque ad quarti mensis jejunia sustinere.

CAP. 113. — *De eo qui uxorem duxil cum alio ante velatam. Pelagiū Marcellō episcopo Atoniensi.*

(*Dist. 34, c. Valentino*). Valentino clero, cui mulier cum alio ante velata non tamen ei nupta, sed virgo permanens, post mortem ejus, cum quo velata erat sponsa [sponso], conjugali est copula sociata, quia interim velamen accepit, nullum in promovendo generetur obstaculum, quia nihil est (quantum ad hunc articulum pertinet) quod ei de canonice obviat institutis.

CAP. 114. — *Quod sacerdos homicida non potest in sacerdotio permanere. Joannes VIII. Cennemoco episcopo Venetieusi (Genomantico Uticensi episcopo in fragmentis).*

(*Dist. 50, c. Miror minus*). Miror minus doctam scientiam tuam sacerdotem putare post perpetratum homicidium posse in sacerdotio ministrare, imo (quod est pejus) nobis suadere velle ut ipsi tali presumptioni præbereimus assensum. Quis enim tam demens tamque perversi sensus tale quid astimaret, vel post quantamcumque penitentiam concedendum cum omni [omnino] sit canonica disciplinae contrarium? Debet ergo sacerdotio privatus lacrymarum fonte flagitium tam immae diluere, ut talibus saltem remediis curatus, salutis possit inventire suffragium.

CAP. 115. — *Idem, ad Ludovicum imperatorem, non consciendum malis.*

(*Dist. 10, c. Vides*). Vides, fili charissime, quia quod contra leges accipitur per leges dissolvi metetur. Item. (*Dist. 86, c. Facientis*). Facientis procul dubio culpam habet, qui quod potest corrigit negligit emendare. Scriptum quippe est: Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, participes judicantur (*Rom. i*). Et libat Domino prospera, qui ab afflictis pellit adversa. Et negligere, cum possis deturbare perversos, nihil aliud est quam fovere, nec caret scrupulo consensionis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviaire. Et probat odisse se vitia, qui condemnat errantes nec relinquit sibi locum deviandi, qui non perciperit excedenti. Et primus innocentis gradus est, odisse nefanda. Et latum pandit delinquentibus adiutum, qui jungit cum pravitate consensum, et nihil prodest aliqui non puniri proprio, qui punieundus est alieno peccato.

CAP. 116. — *Ne quis missō papīx contradicat Ḡeg. II universis episcoris (cpist. 4).*

Si quis vero (quod non optamus) adversando Bonifacio missō nostro, præpedire conatus fuerit laborem, aut contrarius exstiterit ministerio sibi credito, successorumque ejus eudem laborem intrantium, ex divina sententia anathematis vinculo percellatur, ac perpetuae damnatione subjaceat.

CAP. 117. — *De reordinandis presbyteris ab incognitis episcoris ordinatis. Gregorius III bonifacio presbytero (epist. 5).*

(*Dist. 68, c. Presbyteri*). Presbyteros quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi a quibus sunt ordinati, et dubium est fuisse episcoros, an noo, qui eos ordinarunt, si bonæ actionis et ca-

tholici viri sunt presbyteri ipsi, et in ministerio Christo omnique lege sancta educti, a Patre vel episco po suo [*al. apti, ab episc. origin.*] benedictionem presbyteratus suscipiant, et consenserentur, et sic ministerio sacro fungantur.

CAP. 118. — *De ficta promotione ejus cui dicitur ab hostibus abscessus est. Stephanus Roberto Metensi episcopo.*

(*Dist. 55, c. Lator præsentium*). Lator præsentium, Flavinus scilicet clerus, ad sanctam sedem apostolicam veniens, detulit a te nobis directam epistolam, qua indagare studiisti cum a Northmannis nuperrime captum sinistra manus digitum haberet abscessum, sciscitans si ob hoc ad ecclesiasticum ordinem valeat promoveri, an non. Quod et nos reperientes, quia solertia tua magis super hoc sollicita a sede apostolica doceri flagitat, normam justitiae semper sequi exoptans, studium tuæ sanctitatis merito collaudamus, reverentiam tuam, scire volentes, quoniam si ita est quod a Northmannis digitum ipsum habeat abscessum, ad promovendum (si alias dignus fuerit) nil ei nocebit, eo quod quid de his, qui a dominis vel medicis, sive a paganis non sponte tale quid patiuntur, sacri censeant canones, dilectionem tuam latere non credimus, quos eis obviare debere, si ita est, minime reperimus, monentes religionem tuam, ut circa illum ita peragat, quatenus et mercedem pro eo magnam incurrat, et desiderium istius canonica ei auctoritate in aliis non obviante, Deo adjuvante perficiat.

CAP. 119. — *De subdiacono, qui uxorem duxit post ordines. Stephanus Adoni Viennensi archiepiscopo (inter fragmenta epist. Nicolai I).*

C*Dist. 32, c. De illo clero*. De illo clero, Alvico nomine, quem per ordines ecclesiasticos, usque ad subdiaconatum vixisse dicitis, cur vestra auctoritate uxorem duxerit miramus, eo quod nulli unquam, exceptis illis quod ecclesiastica regula habere permittit uxorem, ducendi licentiam dederimus.

CAP. 120. — *Quod clericus si paganum occiderit promoveri non possit. Nicolaus Wilfredo Morinensis Ecclesiae episcopo (in rescriptis Nicolai I collectis ex Gratiano, tit. 12).*

D*Dist. 50, c. Clericum*. Clericum autem qui paganum occiderit non oportet ad gradum [honorem] majorem provehi, qui carere debet etiam acquisito;

homicida enim est. Nam cum discreti sint milites saeculi a militibus Ecclesiæ, non convenit militem Ecclesiæ saeculo militare, per quod ad effusionem sanguinis necesse sit pervenire. Denique sicut turpe ac perniciosum est laicum missas facere, sacramenta corporis et sanguinis Christi confidere, ita ridiculum est et inconveniens, clericum arma sustollere, et ad bella procedere, cum Paulus Apostolus dicat: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus (II Tim. ii)*. Ac si liquido versa vice dicat: *Nemo militans mundo implicat se negotiis spiritualibus*.

CAP. 121. — *Ne presbyteris et diaconis cum ordinantur manus chrismate inungantur. Idem Nicolaus Ra-*

dulpho Bituricensi archiepiscopo (*Nicol. I, ep. 19*, cap. 3).

(*Dist. 23, c. Præterea*). Sciscitaris utrum solis presbyteris, an et diaconibus debeant, cum ordinantur, manus chrismatis liquore perungi. Quod in sancta hac Romana, cui Deo auctore deservimus, Ecclesia neutris agitur. Sed et quia sit a novæ legis ministris actum, nusquam (nisi nos fallat oblivio) legitimus. Ergo ad beati Innocentii papæ canonica decretâ sanctitatem tuam transmittimus, et quæ tibi sint in consecrationibus, et ordinibus observanda, principia paginæ ad Decentium Euginum episcopum missæ, te affatim edocebunt.

CAP. 122. — *Quod nemo damndatus sit nisi sponte confessus, vel canonice convictus. Idem Salomonii Constantiensi episcopo.*

(*15, q. 5, c. Presbyter, vel diaconus*). Presbyter vel diaconus, quem asseris crima nolle publice confiteri, sed velle cum sacramento defendere se, et tamen notum est episcopo esse scelus ab ipso perpetratum, non potest per aliquam pœnitentiam sacerdotali vel diaconali officio potiri. Sed mirandum, si ipse confessus non fuerit, quomodo notum possit esse episcopo scelus ab ipso perpetratum, nisi accusatore forte idoneo per testes idoneos approbante. Unde si examinante episcopo causam presbyteri vel diaconi, non fuerit per testium approbatorem ille presbyter vel diaconus forte convictus, non est scelus episcopo legitime manifestatum, nisi presbyter vel diaconus sua sponte scelus ipsum confiteatur. Quod nisi fecerit, interim non videmus sno debere presbyterum vel diaconum officio privari. C Sola ergo spontanea confessio, et caonicus numerus vel qualitas testium, decernentibus episcopis, et accusatore quod objeceraut comprobante, clericum privat proprio gradu.

CAP. 123. — *Ne diaconus ante presbyterum sedeat. Canonum vi synodi c. 7.*

(*Dist. 93, c. Præcipimus*). Præcipimus ne diaconus (quamvis in dignitate, hoc est in officio quolibet ecclesiastico sit) ante presbyterum sedeat, nisi cum vices babuerit proprii patriarchæ aut metropolitani pro aliquo capitulo. Tunc enim sicut illius locum tenens honorabitur. Si quis vero presupserit hoc tyrannice facere, a proprio gradu repulsus, ultimus omnium fiat in ordine suo.

CAP. 124. — *De irrecupabiliter depositis, cap. 10 [cap. 21].*

Qui pro culpis suis irrecupabiliter depositi sunt, et in locum laicorum redacti, si sponte sua convertantur ad Deum, peccato renuntiantes pro quo depositi sunt, et omnino se alienant ab eo, clericalem tonsuram non perdant. Si vero peccato adhæserint, quemadmodum laici comes dimittant, quia mundanam conversationem cœlesti vitæ præposuerunt.

CAP. 125. — *Ut servus nesciente domino suo non ordinetur. Ex concilio Aurelianensi, c. 5 (conc. Aur. II, c. 10).*

(*Dist. 54, c. Si servus*). Servus si, absente domino

A aut nesciente, episcopo autem scientio quod servus sit, diaconus aut presbyter fuerit ordinatus, ipso in clericatus officio permanente, episcopus eum domino duplice satisfactione compensem. Si vero episcopus eum servum nescierit, qui testimonium perhibet, aut eum supplicaverint ordinari, simili redhibitione teneantur obnoxii.

CAP. 126. — *De his qui libertatem ita consequuntur ut nullum sibi domini obsequium retentent. Ex concilio Toletano, cap. 74 (conc. Tol. IV, c. 73).*

(*Dist. 54, c. Quicunque*). Quicunque libertatem a dominis suis ita percipiunt ut nullum sibimet in eis obsequium patronus retentent, isti, sine crimine capitali sunt, ad clericatus ordinem libere suscipiantur, quia directa manumissioni absoluere esse noscuntur. Qui [vero] retento obsequio manumissi sunt, pro eo quod adhuc patroni servitute tenentur obnoxii, nullatenus ad ecclesiasticum ordinem promovendi sunt, nequando voluerint eorum domini, sicut ex clericis servi.

CAP. 127. — *De servis ordinandis quonodo ingenui fieri debeant. Ex concilio Remensi, cap. 1.*

Auctoritas ecclesiastica patenter admonet, insuper et majestas regia canonice religioni assensum præbet, ut quemcunque ad sacros ordines ex familia propria promovere Ecclesia quæque delegaverit, in presentia sacerdotum canonicorum, simul et nobilium laicorum, ejus cui subjectus est subscriptione vel manumissione, sub libertatis testamento, soleminiter roboretur.

CAP. 128. — *De eodem. Ex concilio Toletano (in fragmentis conc. Tolet. I).*

Debent autem suprascriptæ ingenuitatis chartæ non solum nomen illius qui has fieri rogat, sed etiam nomina sacerdotum et nobilium laicorum qui ibi fuerint, in ordine digesta, cum signis propria manu impressis continere. Nam sine horum astipulatione pagina auctoritate testium nudata pro nihilo deputatur. Oportet etiam ut locus, dies, annus, princeps, et inductiones in fine vel in margine adnotata habeantur in hunc modum. Actum in illa civitate, in domo Sancti Petri, Kalendis illis, anno Dominicæ Incarnationis illo, regnante illo rege, et præsidente in cathedra supradictæ civitatis episcopo illo vel in monasterio illo (*quatuor hæc verba non sunt in originali*), inductione illa, in Dei nomine feliciter. Amen.

D At enim Romana auctoritas: Quæcumque leges sine die et consule fuerint prolatæ, non valeant.

CAP. 129. — *Item de eodem. Ex eodem concilio (ibidem).*

Instruendi sunt præterea laici ut sciant quod nullatenus alio loco manumittere proprios possunt servos, quos dominicis castris aggregare decreverunt, nisi in sacrosancta Ecclesia ordine supranotato. Quomodo enim clerici extra sanctam Ecclesiam libertatem consequi possunt, qui a lege mundana extranci sunt? Et quibus interdicitur ne ad sæculare judicium procedant, quomodo sæculari judicio a jugo servitutis absolvuntur? Sed fortasse dicit

aliquis : Clericus fieri non permititur, nisi ante susceptum clericatus officium, ingenuitate potiatur. Revera verum dicit : Et ideo quod infirmari vel vituperari potest, praeaveri debet.

CAP. 130. — *Item de eodem. Ex eodem concilio (ibidem).*

Non solum autem qui ad clericatus ordinem promovendi sunt in Ecclesia manumittendi sunt, verum etiam hi, quos quisque pro remedio animæ suæ emancipari vult, quia sic scriptum quippe est in pacto Francorum.

CAP. 131. — *Exemplar libertatis de proprio servo. Ex eodem concilio (ibidem).*

Qui debitum sibi nexum, atque competens relaxat servitium, præmium in futuro apud Dominum sibi provenire non dubitet. Quapropter ego, in Dei nomine, illum pro remedio animæ meæ, vel æterna retributione in ecclesia Sancti Petri, vel illius sancti, sub præsentia episcopi vel sacerdotum ibi consistentium, ac nobilium laicorum, ante cornu altaris istius ecclesiæ, abservo servum meum illum, per hanc chartam absolutionis, et ingenuitatis, ab omni vinculo servitutis, ita ut ab hac die, et deinceps ingenuus sit, et ingenuis permaneat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisse natu, aut procreatus. Eam pergit partem quam maluerit, vel quam ei auctoritas canonica permittit, et sicut alii ingenuitatem ducat ingenuam. Nulli autem heredum meorum, ac proheredum, nec cuiquam persona ali quidquam debeat servitutem, vel libertatis obsequium, nisi soli Deo, cui omnia subiecta sunt, vel pro cujus amore ipsum devotus ad ejus servitium obtuli. Peculiare vero suum quod Dominus ei dederit, vel deinceps, Deo auxiliante, assequi [al. laborare] potuerit, concessum in perpetuum habeat, ut inde faciat quidquai illi placuerit, secundum ecclesiasticas sanctiones. Si quis vero (quod futurum esse non credo) si ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet opposita persona, contra hanc ingenuitatis chartam venire tentaverit, aut eam quolibet modo infringere voluerit, imprimis iram Dei incurrat, et a liminibus sanctæ ecclesiæ extraneus efficiatur : et insuper qui item intulit quadraginta [sexaginta] solidos persolvat, et quod repetit vindicare non valeat; sed præsens ingenuitas mea vel aliorum bonorum hominum manibus roborata, aut astipulatione subjuncta [al. subnixa] omni tempore maneat inconclusa.

CAP. 132. — *De servorum ordinatione. Ex eodem concilio, cap. 32.*

(*Dist. 54, c. De servorum*). De servorum ordinatione qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscretè promoventur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare debere : et statutum est ut nullus episcoporum deinceps, eos ad sacros ordines promovere præsumat, nisi prius a dominis propriis consecuti fuerint libertatem. Et si quilibet servus dominum suum fugiens aut latitans, aut adhibitis testibus

A munere conductis vel corruptis, aut qualibet calliditate vel fraude ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus ejus eum recipiat. Si vero avus aut pater ab alia patria in aliam migrans in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et nrum servus sit ignotum sit, et postea vienens dominus illius legibus cum acquisierit, sancitum est ut si dominus ei [eius] libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena servitutis a castris Dominicis abstrahere voluerit, gradum amittat; quia juxta sacros canones vilis persona manens, sacerdotii dignitate fungi non potest.

CAP. 133. — *De ecclesiistarum servis. Ex eodem concilio, cap. 33 (ibidem).*

De ecclesiistarum vero servis communi sententia est decretum, ut archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem sequantur. Suffraganei autem illorum exemplar illius penes se habeant, et quandocunque de familia ecclesiæ utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur, et coram sacerdotibus et omni clero ante cornu altaris (sicut in nostra auctoritate continetur) remota qualibet calliditate, libertatem consequatur, et tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur.

CAP. 134. — *Ut paenitentes vel bigami non promoveantur. Ex concilio Areolensi iii, cap. 3.*

(*Dist. 55, c. Nullus paenitentem*). Ut bigami vel paenitentes, vel repudiatarum mariti, ad sacerdotium non promoveantur.

C CAP. 135. — *De energumenis. Ex concilio Arausico, cap. 6 (Araus. i).*

Energumeni non solum assumendi non sunt ad ullum ordinem clericatus, sed etiam qui ordinati sunt, ab imposito officio repellentur.

CAP. 136. — *Item ne paenitentes ordinentur. Ex concilio Carthaginensi, cap. 77 (Cart. iv, c. 68).*

(*Dist. 50, c. Ex paenitentibus*). Ex paenitentibus, quamvis sit bonus, clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero ; quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse in paenitentia. Si autem sciens episcopus ordinaverit talem, etiam ab episcopatus sui, ordinandi iuntaxat, potestate privetur.

CAP. 137. — *De actoribus et procuratoribus si ordinari debant. Ex eodem concilio, cap. 9.*

Magnus episcopus Astuagensis dixit : Quid dilectioni vestræ videtur, procuratores et actores, etiam executores pupillorum, si debeant ordinari? Gratianus episcopus dixit : Si post disposita universa et redita ratiocinia, actus vitæ ipsorum fuerint comprobati in omnibus, debent et cum laude clericatus si postulatum fuerit, honore munierari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum ab aliquo sine consideratione fuerint ordinati, ecclesia infamatur. Universi dixerunt : Recte omnia statuit sanctitas tua, ideoque ita nostra est quoque sententia.

CAP. 138. — *Item de pœnitentibus. Ex Toletano concilio 1, cap. 2.*

(*Dist. 50, c. Placuit*). Item placuit ut pœnitentes non admittantur ad clerum, nisi tantum, si necessitas aut usus exegerit inter ostiarios deputentur [et tunc deputentur]; vel inter lectores, ita ut Evangelia et Apostolum non legant. Si qui autem ante ordinati sunt, inter subdiaconos habeantur, ita ut manum non imponant, aut sacra contingant. Eum vero pœnitentem dicimus, qui post baptismum pro homicidio, aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens, sub cilicio divino reconciliatus altario.

CAP. 139. — *Laicus, si secundam uxorem duxerit, clericus non fiat. Ex concilio Aureliensi, cap. 8 (Aurel. III, cap. 9).*

Si quis de laicis post uxorem aliam cujuscunque conditionis cognoverit mulierem, in clerum nullatenus admittatur.

CAP. 140. — *Ut nullus alterius parœcianum retinere præsumat. Ex decretis Adriani papæ, cap. 15 (inter 80 canones contra falsos accusatores episcoporum).*

Nullus episcopus alterius parœcianum præsumat retinere aut ordinare absque ejus voluntate, vel judicare; quia sicut irrita erit ejus ordinatio, ita et iudicium: quoniam censemus nullum alterius judicis, nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec judicare ullatenus poterit.

CAP. 141. — *Ut ab alio episcopo ordinatus in clero non maneat. Ex concilio Maguntiensi, cap. 4.*

Ordinatus clericus ab alio episcopo, non depre- cante vel consentiente suo, in clero non maneatur.

CAP. 142. — *De quodam episcopo, qui alterius episcopi clericum eo nolente ordinaverat. Ex concilio Africano, cap. 42 (Carth. III, c. 44).*

Epigonius episcopus dixit: In multis conciliis hoc statutum est, et nunc confirmandum est a vestra prudentia, fratres charissimi [beatissimi] ut clericum alienum nullus sibi præripiat episcopus, præter ejus arbitrium cuius fuerit clericus. Dico autem Julianum, qui ingratus est Dei beneficiis, per meam parvitatem in se collatis, ita temerarium et audacem extitisse, ut eum qui a me baptizatus est, cum esset pauper gentilium mibi ab eodem commendatus, cumque multis annis a me aleretur, atque increceret, hunc (ut dixi) baptizatum esse in ecclesia mea, per manum parvitatis meæ constat: idem in diœcesi Mapaliensi lector esse cooperat, imo annis ferme duobus legerat, nescio quo contemptu [al. humilitatis meæ] immannissimo idem Julianus eum arripuit: quem dicit quasi proprium civem sui loci Vazaritani me inconsulto usurpare. Nam et diaconum illum ordinavit. Hoc si liceat, pateat haec licentia a vobis, beatissimi fratres. Sin minus, tam impudens cohibetur ne se misceat communione cujusquam. Numidius episcopus dixit: Si non postulata neque consulta tua dignatione, id videtur fecisse Julianus, iudicamus omnes inique factum atque indigne. Quapropter idem Julianus si non correxerit errorem

A suum, et cum satisfactione eumdem clericum quem fuit ausus ordinare, revocaverit tua plebi, contra statuta concilii faciens, contumacia sua separatus a nobis excipiet judicium. Epigonius episcopus dixit: *Æstate pater, et ipse promotione antiquissimus vir laudabilis frater et collega noster Victor, vult hanc petitionem generalem omnibus effici.*

CAP. 143. — *Ne alienum clericum quis relineat. Ex concilio Carthaginensi, c. 20 (Carth. III, c. 2).*

(*Dist. 72, c. Clericum alienum*). Ut clericum alienum non concedente proprio episcopo nemo audeat vel retinere, vel promovere in ecclesia sibi credita. Clericorum autem nomen etiam lectores, et psalmistæ et ostiarii relineant.

B CAP. 144. — *Ut nullus episcopus alienum clericum sine litteris episcopi sui suscipiat. Ex eodem concilio c. 6 (Carth. I, c. 5).*

(*Dist. 71, c. Privatus*). Primatus episcopus Vegetitanus dixit: Suggero sanctitatib[us] vestræ ut statuatis non licere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui, neque apud se retinere, nec laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia episcopi ejus, de cuius plebe est. Gratus episcopus dixit: Haec obseruantia pacem custodit. Nam et memini in sanctissimo concilio Sardicensi statutum (c. 16, 48, 19), ut nemo alterius plebis hominem usurpet. Sed, si forte erit necessarius, petat a collega suo, et per consensum habeat.

C CAP. 145. — *De presbyteris et diaconibus qui sine litteris episcopi sui ambulant. Ex concilio Agathensi, c. 5 (cap. 52).*

Presbyter et diaconus, aut clericus si sine antitistis sui epistolis ambulant, communionem eis nullus impendat.

CAP. 146. — *De codem. Ex concilio Laodicensi, c. 41.*

(*De cons., dist. 5, c. Non oportet*). Quod non oporteat sacerdotem vel clericum sine litteris proficiisci canonicis.

CAP. 147. — *Ut unusquisque presbyter cum ordinatur, litteras ab ordinatore suo accipiat. Ex concilio Milevitano, c. 14.*

Deinde placuit ut quicunque deinceps ab episcopis ordinantur, litteras accipiant ab ordinatoribus suis manu eorum subscriptas, continentibus annum Domini et diem [consulem et diem], ut nulla altercatio de posterioribus vel anterioribus oriatur.

CAP. 148. — *Ut ordinatus in locis ad quæ ordinatus est, permaneat. Ex concilio Agathensi, c. 2.*

De his qui in quibusdam locis ordinati fuerint, ministri in ipsius locis perseverent.

CAP. 149. — *De presbytero, qui confessus fuerit ante ordinationem se peccasse. Ex concilio Cabilonensi, c. 25 (cap. 25, synod. Graeca a Marti. episc. Brac. collectarum).*

(25, q. 8, c. *Si quis presbyter*). Si quis presbyter ante ordinationem peccaverit, et post ordinationem peccata confessus fuerit quod ante erraverit, non offerat, sed tamen tantum pro religione nomen

presbyteri portet. Si autem non ipse confessus, sed ab alio publice convictus, nec hoc ipsum habeat, ut nomen presbyteri portet. Similiter et de diaconibus observandum est: ut si ipse confessus fuerit, ordinem subdiaconi retinetur.

CAP. t50. — *De eadem re. Ex concilio Neocasariensi, cap. 13 [cap. 9].*

(15, q. 8, c. *Qui admisit.*) Presbyter, si praecoccupatus corporali peccato promoveatur, et confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblatu non conseret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Quod si de seipso confessus non fuerit, et argui manifeste nequeritur, potestatis suae judicio relinquatur.

CAP. 151. — *De ministeriis presbyterorum, et quid eius commissum sit. Ex dictis Augustini.*

Vos presbyteri nosse debetis, et semper meminisse, quianos quibus regendarum animarum cura commissa est, pro his qui nostra negligentia pereunt rationem reddituri sumus; pro his vero quos verbis exemplis lucrati fuerimus, premium æternæ vitæ percipiemus. Nobis enim a Domino dictum est *Vos estis sat terræ* (*Math. v.*). Quod si populus fidelis cibus est Dei, ejusdem cibi condimentum nos sumus. Scitote vestrum gradum nostro gradui secundum, et pene conjunctum esse. Sicut enim episcopi apostolorum in Ecclesia, ita nimirum presbyteri cæterorum discipulorum Domini vicem tenent. Et illi tenent gradum summi pontificis Araon) isti vero filiorum ejus. Unde oportet vos semper memorares esse tantæ dignitatis, memores vestrae consecrationis, memores sacrae, quam in manibus suscepistis, unctionis ut nec ab eadem dignitate degeneretis, nec vestram consecrationem irritam faciat, nec manus sacro ungue delibutas peccando polluatis, sed cordis et corporis munditiam conservantes plebis exemplum bene vivendi præbentes, his quibus prætestis ducatum ad cœlestia regna prebeatis.

CAP. 152. — *Ut singuli presbyteri singulos clericos habeant. Ex concil. Nannetensi, cap. 8.*

Ut quisque presbyter qui plebem regit clericum habeat qui secum cantet, et Epistolam et lectionem legat, et qui scholam possit tenere: et admoneat suos parœcianos, ut filios suos ad fidem discedam mittant ad ecclesiam, quos ipse cum omni castitate crudiat.

CAP. 153. — *De discutienda fide presbyterorum. Ex concilio Maticensi, cap. 3.*

Primo omnium discutienda est fides sacerdotum, qualiter credant, et alios credere doceant. Ibi exempla proponenda sunt, quatenus creatura Creator quantulumcunque possit intelligi.

CAP. 154. — *Quomodo vel quid presbyteri sibi commissos docere debeant. Ex dictis Augustini.*

Hortamur vos paratos esse ad docendas plebes vestras. Qui Scripturas scit, prædictet Scripturas; qui vero nescit, saltem hoc quod notissimum habet plebis dicat, ut declinent a malo et faciant bonum inquirant pacem et sequantur eam. *Quia oculi Do-*

A mini super justos, et aures ejus in preces eorum (Psal. xxxvi). Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum (Psal. xxxiii). Nullus ergo excusare se poterit, quod non habeat linguam unde aliquam possit ædificare. Mox enim ut quemlibet errantem viderit, prout valet et potest, aut arguendo, vel obsecrando, vel increpando ab errore retrahat, et ab peragendum opus bonum horretur.

CAP. 155. — *De eadem re. Ex concilio Rothomagensi, cap. 6.*

In primis prædicandum est omnibus generaliter, ut credant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum esse Deum omnipotentem, qui omnia fecit, et unam esse Deitatem et substantiam, et majestatem in tribus personis Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

CAP. 156. — *Item de eadem re. Ex eodem concilio, cap. 2.*

Item prædicandum est quomodo Filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, pro salute humani generis passus, sepultus tertia die resurrexit, et in celum ascendit, in fine mundi venturus judicare omnes homines secundum opera propria: quomodo impii cum diabolo in ignem æternum mittentur, iusti cum Christo in vita æterna erunt.

CAP. 157. — *Item de eodem, cap. 3.*

Item prædicandum est quod omnes homines in propria carne resurgent.

CAP. 158. — *Ut omnis presbyter parœcianis suis Symbolum et orationem Dominicam insinuet. Ex concilio Remensi, cap. 8.*

Utomnis presbyter omnibus parœcianis suis Symbolum et orationem Dominicam, aut ipse per se insinuet, aut aliis insinuandum injungat: ut cum ad confessionem tempore quadragesimali veniunt, hæc ab unoquoque memoriter sibi decantari faciat, nec ante sanctam communionem aliqui tradat, nisi hæc ex corde pronuntiare noverit. Siquidem sine horum scientia, nullus salvus esse poterit. In uno enim fides et credulitas Christiana continetur, in alio quid orare et petere a deo debeamus exprimitur. Quod vero sine fide nemo possit esse salvus Dominus ostendit, cum dicit: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Matth. xvi.*). Nullus autem credere potest quod nescit, nec audivit. Ait enim Paulus: *Quonodo credent ei, quem non audierunt?* (*Rom. x.*) Nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam verbis enuntiatur, ut idem Apostolus testis est: *Corde enim, inquit, creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*ibid.*). Nullus autem de stoliditate sensus vel tenuitate ingenii causetur, quia hæc tam parva sunt, ut nemo tam hebes et barbarus sit qui hoc discere et verbis communibus pronuntiare non possit; tam magna, ut qui horum scientiam pleniter capere potuerit, sufficere sibi credatur ad salutem perpetuam. Illud etiam observandum ut nullus suscipiat infantem in baptismō a sacro fonte, antequam idem Symbolum et orationem Dominicam co-

ram populo [presbytero] decantent. Et tunc presbyter omnibus patrinis annuntiet, quod debitor sint suis filiolis cum ad intelligibilem etatem venerint, haec eadem insinuare.

CAP. 159. — *De eadem re. Ex concilio Cabilonensi, cap. 3.*

Jubendum est, ut oratio Dominica in qua omnia necessaria humanæ vitæ comprehenduntur, et Symbolum apostolorum in quo fides catholica ex integro comprehenditur, ab omnibus discatur, tam Latine quam barbarice, ut quod ore confitentur, corde credant.

CAP. 160. — *De prædicanda dilectione Dei et proximi. Ex eodem, cap. 5.*

Item prædicandum est de dilectione Dei et proximi, de fide, spe in Deo, de humilitate, patientia, castitate, benignitate, misericordia, de elemosynis, de confessione ut fratribus ex corde remittatur, quia qui haec et similia agunt, regnum Dei consequentur.

CAP. 161. — *De criminalibus peccatis. Ex eodem, cap. 3.*

Item prædicandum est, pro quibus criminibus homines cum diabolo deputantur, quæ Apostolus sic enumerat: *Fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, beneficia, inimicitiae, contentiones, emulaciones, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidie, homicidia, ebrietates, comessationes et his similia. Quitalia agunt, regnum Dei non consequentur* (Galat. v). Et ideo haec omnia cum omni studio prohibeantur.

CAP. 162. — *Ut de auditorio nullus egrediatur sacerdote verbum faciente. Ex concilio Carthaginensi IV, cap. 24.*

(*De cons., dist. 1, c. Sacerdote.*) Sacerdote in ecclesia verbum faciente, qui egressus de auditorio fuerit sine gravi necessitate [*haec tria verba desunt in orig.*], excommunicetur.

CAP. 163. — *De eadem re. Ex canonibus apostolorum, cap. 10.*

(*De cons., dist. 1, c. Omnes fideles.*) Omnes fideles qui convenient in solemnitatibus sacris ad ecclesiam, et Scripturas apostolorum et Evangelium audient, non autem perseverant in oratione usque dum missa peragatur, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines ecclesiæ commovenentes, convenit communione privari.

CAP. 164. — *Item de eodem. Ex canone apostolorum*

Omnes Christiani qui ingrediantur in ecclesiam Dei, et Scripturas sacras audiunt, neque communianter in oratione cum populo, sed pro quadam intemperantia se a perceptione sacræ communionis avertunt, hi de ecclesia removeantur, donec per confessionem pœnitentia fructus ostendant.

CAP. 165. — *De precibus post allocutionem. Ex concilio Laodicensi, cap. 19.*

Quod oporteat seorsum primum post allocutionem episcoporum vel presbyterorum orationes super catechumenos celebrari, et postquam catechu-

A meni egressi fuerint, super eos qui sunt in pœnitentia preces cleri, his etiam accedentibus ad manum sacerdotis et discedentibus, tres orationes consummari fidelium, ita ut prima quidem sub silentio, secunda vero et tertia per exclamations solitas expleantur. Et ita demum pacem sibi invicem dabunt Et postea quam dederit episcopus presbyteris osculum pacis, tunc laici sibi tribuent, ita sancta celebratur oblatio.

CAP. 166. — *Quæ admonere debeant presbyteri. Ex concilio Aurelianensi, cap. 4.*

Ut sacerdotes admoneant populum, ut eleemosynam dent, et orationes faciant pro diversis plagiis, quas assidue pro peccatis nostris patimur.

CAP. 167. — *Quomodo unusquisque orare debeat. Ex eodem, cap. 6.*

B Item instruendus est populus, ut singulis diebus qui amplius non potest, saltem duabus vicibus ore mane scilicet et vespera, dicens Symbolum et orationem Dominicam, sive: Qui plasmati me miserebit me, vel etiam: *Deus, propitius esto mihi peccatori* (Luc. xviii), et Deo gratias agens pro quotidiana vita comenatibus, et quia se ad imaginem suam creare digantur sit, et a pecudibus segregare. His ita peractis et solo Deo creatore suo adorato, sanctos in vocet, ut pro se intercedere apud majestatem divinam dignentur. Haec faciant, quibus basilicæ locus prope est, in basilica; qui vero in itinere, aut pro qualibet occasione in silvis, aut in agris ubique cunque eos ipsa hora mututinalis vel vespertina invenerit, sic faciant, scientes Deum ubique presentem esse, dicente Psalmista in omni loco dominationes ejus (Psal. cxii).

CAP. 168. — *De filios quomodo parentibus obedire debeant. Ex concilio apud Avernas, cap. 6 [3].*

Admonendi sunt fideles sanctæ Ecclesiæ Dei, ut filii et filia parentibus suis obedientiam exhibeant, dicente Domino: *Fili, honorifica patrem tuum.* Nam ut ipsi parentes erga filios suos ac filias modeste se agant, admonendi sunt, dicente Apostolo: *Et vos parentes, nolite ad iracundiam provocare filios vestros* (Coloss. 3). Nam et hoc dicendum est eis, ut si illi genitali affectu parceret velint injuriis filiorum, non hos impunitos Dominus sinit, nisi forte pœnitentia subjiciatur. Sed tamen levius est filii parentum quilibet flagella suscipere, quam Dei iram incurrire.

D CAP. 169. — *Ut ad salutationes sacerdotis in missa omnes respondeant. Ex concilio Aurelianensi.*

Item intimandum est, ut ad salutationes sacerdotales congrue responsiones discantur, ubi non solum clericci et Deo dicati, sacerdoti responsiones offerant, sed omnis plebs consona voce devote respondere debet.

CAP. 170. — *Ne presbyter relicta ecclesia sua, per sancta loca discurrat. Ex dictis Augustini.*

Interdicendum est ut nullus ordinatus migret de sua parœcia ad aliam nec in limina apostolorum causa orationis, suæ ecclesie cura derelicta, nec ad palatium causa interpellandi. Quod si fecerit, nihil

valet hujusmodiautordinatio vel demigratio. Et hoc omnibus deuantiandum, ut qui causa orationis ad limina beatorum apostolorum pergere cupiunt, domini confiteantur peccata sua, et sic profiscantur, qui a proprio episcopo suo, aut a sacerdote ligandi aut solvendi sunt, non ab extraneo.

CAP. 171. — *Nihil agendum sine licentia episcopi. Ex epistola Clementis (epist. 1, ante fine).*

Nullum enim presbyterum in aliquo episcopi parœcia aliquid agere debere, absque ejus permisso docebat. Cunctos presbyteros propriis episcopis in omnibus absque mora obedientes, instituente Domino, esse debere docebat. Nullum aliena concupiscere aut præsumere quæ eorum erant, sed unquamque suis sibique commissis contentum esse docebat. Neminem etiam alicui aliquid facere, nisi quod sibi vult fieri, instruebat.

CAP. 172. — *Ne presbyteri relictis locis sibi commissis ad alia transcant. Ex concilio Arelatensi primo, cap. 2.*

De presbyteris aut diaconibus, qui solent dimittere loca sua, in quibus ordinati sunt, et ad alia loca se transferunt, placuit ut iisdem locis ministrarent quibus præfixi sunt. Qui, si derelictis locis suis ad alium se locum transferre voluerint, deponantur.

CAP. 173. — *Quod non liceat clericum in duarum civitatum simul conscribi ecclesiis. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 10, actione 15.*

(21, q. 1, c. Clericum duarum.) Non licere clericum in duarum civitatum conscribi simul ecclesiis, sed in qua ab initio ordinatus est ministret; nec ad aliam confugiat, quasi potiorem, ob inanis gloriae cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debent ad suam ecclesiam, in qua primitus ordinati sunt, et ibi tantummodo ministrare.

CAP. 174. — *Ne quis ordinatus de civitate in civitatem transferatur. Ex concilio Niceno, cap. 15 (et Aquisgr., c. 43).*

(7, q. 1, c. Non oportet.) Propter multam perturbationem, seditionesque quæ flunt, placuit consuetudinem omnimodis amputari, quæ præter regulam in quibusdam partibus videtur admissa; ita de civitate in civitatem non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur. Si quis autem post diffinitionem sancti et magni concilii tale quid agere tentaverit, et se hujusmodi negotio manciparit, hoc factum prorsus irritum ducatur, et restituatur Ecclesia cui fuerit, episcopus aut presbyter, aut diaconus ordinatus.

CAP. 175. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 17.*

Quicunque temere aut periculose neque timore Domini præ oculis habentes, nec agnoscentes ecclesiasticam regulam discedunt ab Ecclesia commissa presbyteri aut diaconi, vel quicunque sub regula prorsus existunt, hi nequaquam debent in aliam Ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem convenient illis imponi, ut ad suas parœcias revertantur. Quod si non fecerint, oportet eos communione privari.

CAP. 176. — *Ne presbyteri per diversa loca legati*

Amittantur, dimissa cura animarum. *Ex concilio Arelatensi, cap. 3.*

Statutum est ut presbyteri, sicut hactenus tactum est, indiscretæ per diversa non mittantur loca, nec ab episcopis nec ab aliis prælati, nec etiam a laicis ne forte propter eorum absentiam et animarum pericula flant, et ecclesiarum in quibus constituti sunt negligunt officia.

CAP. 177. — *Quod presbyteri assidus legere debeant et orare. Ex dictis Augustini.*

Presbyteri, oportet vos assiduitatem habere legendi et instantiam orandi, quia vita viri justi lectione instruatur, oratione ornatur, et assiduitate lectionis munitur homo a peccato, juxta illum qui dicebat: *In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi* (Psal. cxviii). Hæc sunt enim arma videlicet lectio et oratio, quibus diabolus expugnatur. Hæc sunt instrumenta quibus æterna beatitudine acquiritur; bis armis vitia comprimitur; bis alimentis virtutes nutruntur. Sed etsi quando a lectione cessatur, debet manuum operatio subsequi, quia otiositas inimica est animæ. Et antiquus hostis quem a lectione sive ab oratione vacante invenerit, facile ad vitia rapit. Per usum namque lectionis discretis qualiter et vos vivatis, et alios doceatis. Per usum orationis et vobis, et his quibus in charitate conjuncti estis, prodesse valebitis. Per manuum operationem et corporis macerationem, et vitialis alimenta negabitis et vestris necessitatibus subvenietis, et habebitis unde necessitatem patientibus porrigitis (Ephes. iv).

CAP. 178. — *Ut presbyteri sine orariis non vadant. Ex concilio Maguntiensi (sub Leone III cap. 28).*

Presbyteri sine intermissione utantur orariis, propter differentiam sacerdotalis dignitatis.

CAP. 179. — *Ut clericus honesto artificio victimi sibi querat. Ex concilio African (conc. Carth. IV. cap. 51).*

(Dist. 91, cap. Clericus.) Clericus quilibet [quantumlibet] verbo Dei eruditus, artificio honesto victimum querat.

CAP. 180. — *De eadem re. Ex eodem, cap. 52.*

(Dist. 91, c. Clericus victim.) Clericus quilibet verbo Dei eruditus artificio vel agricultura, absque offici sui duntaxat detimento, præparet sibi victimum et vestimentum.

CAP. 181. — *De presbyteris quid matutinali officio expleto agere debeant. Ex concilio Nannetensi, cap. 60.*

(Dist. 91, c. Presbyter mane.) Presbyter mane, matutinali officio expleto pensum servitutis suæ canendo primam, tertiam, sextam, nonamque persolvat; ita tamen ut postea horis competentibus, et signis designantibus, justa possibilitatem, aut a se, aut a scholaribus publice compleantur. Deinde peractis horis, infirmis visitatis, si voluerit ad opus rurale exeat jejonus, ut iterum necessitatibus peregrinorum et hospitum, sive diversorum commenatum, infirmorum quoque atque defunctorum succurrere possit, usque ad statutam horam, pro qualitate temporis et opportunitate.

CAP. 182. — *De eadem re. Ex dictis sancti Benedicti (Regule sue cap. 16).*

Propheta dicente : *Septies in die laudem dixi tibi (Psal. cxviii)*, qui septenarius sacratus numerus a nobis sic implebitur, si matutino, prima, tertia, sexta, nonæ, vesperæ, completoriique tempore nostræ servitutis officia persolvamus, quia de his dixit Propheta : *Septies in die laudem dixi tibi.* Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi (ibid.). Ergo his temporibus referamus lades Creatori nostro super judicia iustitiae suæ.*

CAP. 183. — *Ut presbyteri super eos solliciti sint quorum bonis participantur. Ex dictis Augustini.*

Admonendi sunt presbyteri ut perpendant quia quidquid a fidelibus datur, redemptio peccatorum est. Et ideo non gloriorentur talibus sumptibus uti, sed magis timeant quod in Veteri Testamento de sacerdotibus dictum est : *Iniquitatem populi eos debere portare (Levit. x; Num. xviii).* Et ideo cum magno timore super eos solliciti sint, quorum bonis [donis] participantur. quia magnum periculum est judicem fieri vita alienæ, qui nescit tenere moderationem vitæ suæ.

CAP. 184. — *Ut presbyteri juxta ecclesiam hospitentur. Ex concil. Meldensi, cap. 5 (cap. 36).*

Ut presbyteri nullatenus ubicunque hospitari sinantur, aut aliquo modo ipsi præsumant, sed assidue omnes apud ecclesias suas esse studeant, propter sacra mysteria vel ministeria fidelibus exhibenda, nec etiam alibi habitare permittantur. Neque mulieres quamcunque habitationem [al. frequentationem] habeant in locis, in quibus presbyteri aliquem recursum habuerint. Quod si observare parviperderint ita ut transgressores, et qui contra interdicta fecerint, judicentur.

CAP. 185. — *Ut presbyter si uxorem duxerit deponatur. Ex concilio Neocasariensi, cap. 1.*

(*Dist. 28, cap. Presbyter si uxorem, cap. 10.*) Presbyter si uxorem acceperit ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, et ad penitentiam redigi. Simili modo etiam diaconus, si eidem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

CAP. 186. — *De eadem re. Ex concilio Nicæno, cap. 3.*

(*Dist. 32, c. Interdixit per omnia.*) Interdixit per omnia magna synodus non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas quæ suspicione effugiunt.

CAP. 187. — *De eodem. Ex decretis Syrici papæ, cap. 12 (epist. 1).*

(*Dist. 18, c. Feminas.*) Feminas vero non alias esse patimur in domibus clericorum, nisi eas tantum quas propter solas necessitudinis causas habitan cum iisdem synodus Nicæna permisit.

CAP. 188. — *Item de eodem. Ex decretis Syrici papæ cap. 2 (cap. 3).*

Statutum est ab episcopis de presbyteris, qui

A feminas secum indiscrete habitare permittunt, et propter hoc malæ opinionis suspicione denotantur; ut si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sanctorum canonum, canonica invectione feriantur.

CAP. 189. — *Cum quibus mulieribus presbytero habiture liceat. Ex concilio Agathensi, cap. 4 (cap. 10).*

Id etiam ad custodiendam vitam et famam nostra speciali ordinatione precipimus, ut nullus clericorum extraneæ sit mulieri qualibet consolatione [al. collatione], aut familiaritate conjunctus; et non solum in domum illius extraneam mulier non accedat, sed nec ipse frequentandi extraneam mulierem habeat potestatem, sed cum matre tantum, et sorore, et nepte, si haberit, aut voluerit, liberam habeat B vivendi potestatem : de quibus nominibus nefas est aliud quam natura constituit suspicari.

CAP. 190. — *Ut ancillæ a cellario fratrum removeantur. Ex concil. Remensi, cap. 4 (Agathensi. 1).*

Ancillas vel libertas a cellario, vel a secreto ministerio, et ab eadem mansione in qua clericus manet, placuit removeri.

CAP. 191. — *Ut nullus clericorum cum extraneis feminis habeat familiaritatem. Ex concilio Turonico, cap. 6 (concil. Turon. 1, c. 3).*

Et quia diabolo nullum locum dare oportet (*Ephes. iv*), hoc præcipue custodiendum decernimus, ut nulli clericorum cum extraneis feminis habeant familiaritatem, nec ullum male loquendi vel sentiendi hominibus aditum tribuant, quia frequenter per hanc indecentem occasionem contingit ut diabolus qui insidiatur sicut leo in cubili suo de ruinis servorum Dei insultet. Si quis vero clericus post interdictum episcopi sui bis inhærente presumperit [illicitis familiaritatibus extranearum feminarum], a communione habeatur alienus.

CAP. 192. — *De eadem re. Ex concilio Nannetensi, cap. 10 (cap. 3).*

Inhibendum, et modis omnibus interminandum est ut nullus sacerdos eas personas feminarum (sicut et in canone insertum continetur) de quibus suspicio esse potest, in domo sua habeat; sed neque ilias, quas canones concedunt, matrem, amitam, sororem, quia intigante diabolo etiam in illis scelos frequenter perpetratum reperitur, aut etiam in perdissequis illarum. Sed si quis de his haberit talem D necessitatem patientem, cui sit necessaria sustentatio presbyteri, habeat in vico aut in villa domum longe a presbyteri conversatione, et ibi eis subministret quæ necessaria sunt. Sed hoc secundum auctoritatem canonum modis omnibus prohibendum ut nulla femina ad altare præsumat accedere, aut presbytero ministrare, aut infra cancellos stare aut sedere.

CAP. 193. — *De incontinentibus clericis. Ex canonibus apostolorum, cap. 22.*

De presbyteris et diaconibus divinarum legum est disciplina, ut incontinentes in officiis talibus positi omni bonore ecclesiastico priventur, et ad tale

ministerium non recipiantur, quod sola continen-
tia oportet impleri.

CAP. 194. — *De eadem re. Ex eisdem.*

Præterea quod dignum et pudicum, et honestum eos tenere Ecclesia omnino debet, ut sacerdotes et levitæ cum mulieribus non coeant, quia ministerii quotidiani necessitatibus occupantur. Scriptum est: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester* (*Lev. xi, xix, xx.*).

CAP. 195. — *De clericis usuram exigentibus. Ex concilio Nannetensi (cap. 195).*

(*Apost. can. 43, dist. 47, c. Episcopus.*) Episcopus, presbyter, aut diaconus usuras a debitoribus exigens, aut destinat, aut certe damnetur.

CAP. 196. — *De eadem re. Ex concilio Niezeno (cap. 17).*

(*Dist. 47, c. Quoniam multi.*) Quoniam multi sub regula constituti avaritiam et turpia lucra sectantur, oblique divina Scripturæ dicentes: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* (*Psalm. xiv.*): multum dantes centesimam exigunt, juste censuit sancta et magna synodus, ut si quis inventus fuerit post hanc distinctionem usuras accipiens, aut ad inventione aliqua, vel quolibet modo negotium transgens, aut hemiola, id est, sexcupla exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia (*I Cor. v.*), dejiciatur a clero, et alienus existat a regula.

CAP. 197. — *Item de eadem re. Ex concilio Tarraconensi, cap. 2 (sub Hormida).*

(*14, q. 4, c. Canonum.*) Quicunque esse voluerit in clero, emendi vilius et vennundandi carius studio non utatur. Quod certe si voluerit exercere, cohabeatur a clero.

CAP. 198. — *Item de eodem. Ex concilio Agatensi, cap. 1 (can. 3, c. 16).*

(*14, q. 4, c. Nullus.*) Item placuit, ut clericus si commodaverit pecuniam, pecuniam accipiat; si speciem, eamdem speciem, quantum dederit accipiat.

CAP. 199. — *Ut presbyteri plebes sibi commissas ab usuris abstinere doceant. Ex concilio Aurelianensi [Arelatensi], cap. 36.*

Ut presbyteri a turpibus lucris et usuris non solum ipsi abstineant, verum etiam plebes sibi subditas abstinere instruant.

CAP. 200. — *Quid sit usura. Ex concilio Carthaginensi, cap. 13 (conc. Agat. cap. 16).*

(*14, q. 3, c. Usura est.*) Usura est ubi plus requiritur quam datur. Verbi gratia: si dederis solidos decem, et amplius requisieris, vel dederis frumenti modium unum, et super aliquid exegeris.

CAP. 201. — *De eadem re. Ex decreto Julii papæ usurariis missis, cap. 131.*

(*14, q. 4, c. Quicunque.*) Quicunque enim tempore messis vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam vel vinum, verbi gratia, de duobus denariis comparat modium unum, et servat usque dum venundetur denariis quatuor aut sex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus.

CAP. 202. — *Quod qualitas lucri, negotiantem aut*

excusat, aut arguit. Ex decreto Leonis papæ (Lcō I, epist. 90, ad Rusticum episc.)

(*De cons. dist. 45, c. Qualitas.*) Qualitas lucri negotiantem aut excusat, aut arguit, quia est honestus quæstus et turpis. Verum tamen pœnitenti utilius est dispendia pati, quam periculis negationis astringi, quia difficile est, intertemperientis vendentisque commercium, non intervenire peccatum.

CAP. 203. — *Ut nullus ecclesiastici ordinis, tabernas ingrediatur. Ex dictis Aug.*

Canonum statuta prohibent ut nullus ecclesiastici ordinis, sumendi cibi aut potus causa, nisi peregrinationis necessitate compulsa, tabernas ingrediatur [*ingredi habeat*]. Sed si aliquis haec interdicta violaverit, ut sanctorum canonum contemptor, acer- rimis corripiatur disciplinis.

B CAP. 204. — *De eadem re. Ex concilio Carthaginensi, cap. 25 (conc. Cart. III, cap. 27).*

(*Dist. 44, c. Clerici edendi.*) Ut clerici edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

C CAP. 205. — *Item de eodem. Ex concilio Laolicensi, cap. 24.*

(*Dist. 44, c. Non oportet.*) Quod non oporteat sacerdo ministerio deditos a presbyteris usque ad diaconos, et reliquum ecclesiasticum ordinem, id est usque ad subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas, ostiarios et ex numero continentium et monachorum, ingredi tabernas.

CAP. 206. — *Ut quibus licentia nubendi non est, nuptias devident. Ex epistola Leonis papæ.*

Quibus licentia uxores ducendi non est, alienarum nuptiarum evident convivia.

CAP. 207. — *Ut presbyteri bigami nuptiis non intersit. Ex concilio Neocæsariensi, cap. 7.*

(*13, q., c. De his qui.*) Presbyterum in nuptiis bigami prandere non convenit, quia cum pœnitentia bigamus egeat, quis erit presbyter, qui propter convivium, talibus nuptiis possit preberc consensum?

CAP. 208. — *Ut presbyteri, et diaconi, et reliqui clerici nuptiarum evident convivia. Ex dictis Augustini (conc. Veneti. 1, c. 11, et Agat. c. 39).*

(*Dist. 34, c. Presbyteri.*) Presbyteri, diaconi, vel (sub)diaconi, orig.) deinceps quibus ducendi uxores non est licitum, etiam alienarum nuptiarum evident convivia, neque his ecclisis admisceantur ubi amatiora cantantur, et turpia carmina, aut obsceni motus corporum choris [*al. choreis*] et saltationibus efferruntur, ne auditus et obtutus sacris mysteriis [*al. ministeriis*] deputati, turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur.

CAP. 209. — *De eadem re. Ex decreto Martini papæ, cap. 1 (Bracar. cap. 60).*

Non licet sacerdotibus vel clericis aliqua spectacula in nuptiis vel conviviis spectare, sed oportet antequam ingrediantur ipsa spectacula, surgere et redire [*al. recedere*] inde.

CAP. 210. — *Ut nullus clericus in aliena civitate suscipiat sine commendatiliis litteris. Ex canonibus apostolorum, cap. 13.*

Utsiquis clericus vel laicus ad alteram properat civitatem, et suscipitur præter commendatilias litteras,

et qui suscepserit, et qui susceptus est communione A cularibus se miscere, præter ecclesiasticarum rerum sollicitudinem.

CAP. 211. — *De eadem re. Ex concilio Antiocheno, (cap. 7 (Ant. I, sub Julio).*

(*Dist. 71, c. Nullum absque.*) Nullus peregrinorum sine pacificis, id est, commendatitiis suscipitur epistolis.

CAP. 212. — *Item de eodem. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8.*

In concilio Antiocheno, similiter et in Chalcedonensi precipit ut fugitiui cleroi et peregrini a nullo suscipiantur, nec ordinentur, nisi cum commendatitiis litteris, et sui episcopi vel abbatis licentia.

CAP. 213. — *Ut clerici in aliena civitate non maneant, nisi causas eorum episcopus cognoverit. Ex concilio Carthaginensi, cap. 35 (Cart. III, c. 37).*

Ut clerici in aliena civitate non immoretur, nisi causas eorum justas episcopus loci, vel presbyteri locorum poveriderint.

CAP. 214. — *Ne clerici vel monachi sine commendatitiis litteris vagentur. Ex concilio Carthaginensi, cap. 36 (conc. Vene. I, cap. 5.)*

Clericis vel monachis sine litteris commendatitiis licentia non pateat evagandi.

CAP. 215. — *De eadem re. Ex concilio Neocarsriensi, cap. 7 (conc. Agath. cap. 38.)*

Clericis sine commendatitiis epistolis episcopi sui, licentia non pateat evagandi. In monachis quoque praesentis sententiae forma servetur.

CAP. 216. — *Ut pauperibus exsulantibus pacificis tantum litteris subveniatur. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 11 (actione 15).*

Omnes pauperes et indigentes auxilio, cum proficiuntur, sub probatione epistolis vel ecclesiasticis pacificis tantummodo commendari decrevimus, et non commendatitiis litteris, propter quod commendatitiis litteris honorioribus tantummodo praestari personis conveniat.

CAP. 217. — *Quando clerici formati litteris uti debeant. Ex conc. Meldensi, cap. 2 (sub Sergio II, cap. 51).*

Quicunque cum senioribus suis de aliis provinciis in aliam provinciam [ad nostras parochias orig.] veniunt, sine formata ministrare non permittantur; quam et si attulerint, et ministrare idonei inventi fuerint, instruantur quam religiose atque studiose sacrum ministerium peragant, et in quibus locis illud agere debeant [non deb., orig.]

CAP. 218. — *Ne clerici vel monachi possessiones conducant, aut negotiis secularibus se misceant. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 3 (actione 15).*

(*Dist. 86, c. Pervenit.*) Pervenit ad sanctam synodum quod quidam qui in clero videntur electi, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant, et sæcularia negotia sub cura sua suscipiant, Dei quidem ministerium parvipendentes, sæcularium vero discurrentes domos, et propter avaritiam patrimoniorum sollicititudinem sumentes. Decretum itaque est nec clericum, nec monachum aut possessiones conducere, aut negotiis sæ-

cularibus se miscere, præter ecclesiasticarum rerum sollicitudinem.

CAP. 219. — *Ut nullus laicus presbyterum vilicatione implicare presumat. Ex concilio Meldensi cap. 6 (cap. 50).*

Item jubendum est ut nemo laicorum presbyteros Ecclesiarum suarum turpi vilicationi, et, secundum Apostolum, sæculari et in honesta negotiatione implicare (*II Tim. n.*), nec secum aliorum contra auctoritatem presumat ducere, quo ministerium sibi commissum cogantur negligere. Quod si contra interdicta presumperit, excommunicetur.

CAP. 220. — *De illis presbyteris qui contra statuta canonum villici sunt. Ex eodem concilio, cap. 15 (capitulor. l. v, c. 173).*

Similiter de illis presbyteris qui contra statuta canonum villici sunt, tabernas ingrediuntur, turpia lucra sectantur, et diversissimis modis usris inseruent: et aliorum domos in honeste et impudice frequentant, et comessationibus et ebrietatis deservire non erubescunt, et per diversos mercatus indiscreti discurrunt, observandum judicavimus ut ab hinc districte severiterque coerceantur, ne pereorum illicitam et indecentem actionem, et ministerium sacerdotale vituperetur, et quibus debuerant esse in exemplum deveniant in scandalum [opprobrium orig.]

CAP. 221. — *Quod nec subdiaconis connubium carnale concedatur. Ex epistola Leonis papæ, cap. 34 (Leo I epist. 84, cap. 4).*

Nam cum extra clericorum ordinem constitutis nuptiarum societati et procreationi filiorum studere sit liberum arbitrium [arbitr. non est in originali], ad exhibendam tamen perfectæ continetia puritatem, nec subdiaconi quidem connubium carnale conceditur, ut et qui habent sint tanquam non habentes, et qui non habent, permaneant singulares (*I Cor. vii.*) Quod si in hoc ordine, qui quartus est a capite, dignum est custodiri, quanto magis in primo, aut secundo, vel tertio servandum est, ne aut levitico [levitico ministerio], aut presbyterali honore, aut episcopali excellentiæ quisquam idoneus aestimetur, qui se a voluptate uxoria nequduin frenasse detegitur.

CAP. 222. — *De principibus qui solent illorum sacerdotes, ministeriales facere. Ex concilio Totetano v, cap. 30 (conc. Tol. IV, cap. 30).*

(23, q. 8, c. Sepe principes.) Sæpe principes contra quoslibet majestatis obnoxios, sacerdotibus negotia sua committunt, et quia sacerdotes a Christo ad ministerium salutis electi sunt, ibi consentiant regibus fieri judices, ubi jurejurando supplicii indulgentia promittitur, non ubi discriminis sententia preparatur. Si quis ergo sacerdotum contra hoc commune consultum discussor in alienis periculis existiterit, sit reus effusi sanguinis apud Christum, et apud Ecclesiam perdat proprium gradum.

CAP. 223. — *De eo qui auribus principis suggestionem attulerit sine consensu episcopi. Ex concilio Carthaginensi, cap. 7.*

Nicasius Evaristanus episcopus dixit: Credo

placere suggestorem abjici oportere, non solum a communione, verum et ab honore cuius particeps videtur existere, qui venerandi principis auribus molestiam tentaverit inferre, contra leges Ecclesiae. Si igitur contra principem necessaria causa depositi, hoc agatur cum tractatu et consilio metropolitani, et ceterorum episcoporum qui in eadem provincia commorantur; qui etiam proficiscentem suis sequuntur epistolis. (*Aliter omnino habetur hoc caput in originali concilii Carthag. 1, cap. 6, in ms. Victor et apud Gratianum 21, q. 3, c. Credo, sic autem ibi:*) Nicasius episcopus Culusitanus dixit: Credo placere suggestionem meam sauctitati vestre, et displicere vobis ut qui serviunt Deo, et annexi sunt clero, accedant ad actus seu administrationem vel procurationem domorum. Gratus episcopus dixit: Et apostolorum statuta sunt, qui dicunt: *nemo militans Deo, ingerit [implicat] sc negotiis secularibus* (II Tim. ii), proinde aut clero sint sine actionibus domorum, aut actores sine officio clericorum universi dixerunt: Hoc observamus.

CAP. 224. — *De presbytero deposito, si ministerium presumperit. Ex concilio Toletano, cap. 6.*

(77) Si quis presbyter ab episcopo suo fuerit degradatus, aut ab officio pro certis criminibus suspensus, et ipse per contemptum, et superbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere presumperit, et postea ab episcopo suo corruptus incepta presumptione perduraverit, hic omnimodis excommunicetur, et ab Ecclesia expellatur. Et quicunque cum eo communicaverit, similiter se sciatis excommunicatum. Similiter de clericis, laicis, et feminis excommunicatis observandum est. Quod si aliquis ista omnia contempserit, et episcopus emendare non potuerit, regis iudicio exilio damnetur.

CAP. 225. — *De presbytero damnato qui imperatoris auribus molestus extiterit. Ex concilio Antiocheno, c. 12. (Ant. 1, sub Julio 1).*

(21, q. 5, *Si quis a proprio.*) Si quis a proprio episcopo presbyter, aut diaconus, aut a synodo fuerit episcopus forte damnatus et imperialibus auribus molestus extiterit, oportet ad majus episcoporum converti concilium, et quae putaverint habere justa plurimis episcopis suggerant, corrumque discussiones ac iudicia praestolentur. Si vero haec parvipendentes molesti fuerint imperatori, hos nulla via dignos esse, nec locum satisfactionis habere, nec spem futuræ restitutionis penitus aperiri dijudicamus.

CAP. 226. — *De presbytero qui pravis exemplis mala de se suspicari permiserit. Ex concilio Agathensi, cap. 4 (in fragmentis, cap. 3).*

Si quis presbyter vita sua negligens pravis exemplis mala de se suspicari permiserit, et populus ab episcopo juramento seu banno Christianitatis constrictus, infamiam ejus patefecerit, et certi accusatores criminis ejus defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duabus vel

A tribus testibus. Si non emendaverit, in conventu presbyterorum episcopus cum publica increpatione admoneat. Si vero neque sic se correxit, ab officio suspendatur, usque ad dignam satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiatur (2, q. 4, c. *Si legitimis.*) Si autem accusatores legitimis non fuerint, qui ejus crimina manifestis indicis probare contendent, et ipse negaverit, tunc ipse cum septem sociis suis ejusdem ordinis, si valet, a crimine semetipsum expurget. Diaconus vero si eodem crimen accusatus fuerit, semetipsum cum tribus expurget.

CAP. 227. — *Quomodo controversia inter clericum et laicum exorta finiatur. Ex concilio Triburiensi. cap. 21.*

(2, q. 5, c. *Si quis presbyter.*) Si quis presbyter contra laicum, vel laicus contra presbyterum aliquam habet querimonie controversiam, episcopo praepiciente sine personarum acceptione finiatur. Laicus per juramentum, si necesse sit, se expurget. Presbyter vero vice juramenti per sanctam consecrationem interrogetur; quia sacerdotes ex levicau- sjurare non debent. Manus enim per quam corpus et sanguis Christi conficitur, juramento polluetur? Absit. Cum Dominus in Evangelio discipulis suis (quorum vicem nos indigni in sancta gerimus Ecclesia) dicat: *Nolite jurare omnino: sermo vester est, est, non non; quod autem his abundantius est, a malo est* (Matth. v).

CAP. 228. — *Ne clericus adversus clericum habens negotium, ad secularia recurreat iudicia. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 9 (actione 15).*

(1, q. 1, c. *Si clericus.*) Si quis clericus adversus clericum habet negotium, non deserat episcopum suum, et ad secularia percurrat iudicia, sed prius actio ventiletur apud proprium episcopum; vel certe consilio ejusdem episcopi, apud quos utraque partes voluerint, iudicium obtinebunt. Si quis autem praeter haec fecerit, canonicis correptionibus subjecet.

CAP. 229. — *De presbyteris qui a plebis suis infamantur, quomodo purgari debeant. Ex concilio Hierdensi, cap. 10 (inter fragmenta).*

(2, q. 4, c. *Presbyter si a plebe.*) Si quis presbyter a plebe sibi commissa mala opinione informatus fuerit, et episcopus legitimis testibus approbare non potuerit, suspendatur [ab officio in conc.] presbyter usque ad dignam satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiatur. Digna enim satisfactione est, si eis a quibus reus creditur, post factam [al. rectam] securitatem de imposito crimen, innocens esse manifestatur. Quod ita a nobis et a majoribus constitutum esse docetur. Sed sive secundum canones, sive ad arbitrium episcopi sibi collegas septem conjungat, et juret in sacro coram posito Evangelio, quod eum sancta Trinitas, et Christus Filius Dei qui illum fecit et docuit quod Evangelium continet: et sancti quatuor evangelista

(77) In codice Regio variat ordo, sed nos a Coloniensi non recessimus. Joan. Molin. variat etiam in ms. Victorino.

qui illud scripserunt, sic adjuvent quod ille pra-nominatam actionem ita non perpetrarit, siue ei de illo oblatum est in hac satisfactione purgatos, secure deinceps suum exerceat ministerium. Quam satisfactionem nonnulli praecedentium Patrum sanctum papam Leonem in basilica sancti Petri apostoli coram reverendissimo Cæsare Carolo, ac clero in plebe ita fecisse commemorant, atque ita mox venerandum principem contra ejusdem sancti papæ adversarios, dignæ ultiōnis vindictam exercuisse.

CAP. 230. — *Quod nullus ordinatus ab episcopo suo damnatus, ab aliquo defensari debeat. Ex concilio Africano, cap. 29 (sub Bonif. et Cœlest.)*

(21, q. 5, c. *Si quis cujuslibet.*) Et illud petendum ut statuere dignentur, ut si quis cujuslibet honoris clericus judicio episcopi quoconque crimine fuerit damnatus, non liceat eum, sive ab ecclesiis quibus præfuit sive, a quolibet homine defensari, interposita poena damni pecuniæ et honoris, quo nec ætatem nec sexum excusandum esse præcipiant.

CAP. 231. — *De presbytero a populo accusato. Ex epist. Gregorio papæ (Greg. II, epist. 13, c. 3.*

(2, q. 4, c. *Presbyter.*) De presbytero vel quolibet [sacerdote] in clero a populo accusato, si certi non fuerint testes, qui criminis illato veritatem dicant, jusjurandum erit in medio, et illum testimoniū proferat de innocentia sua puritate, cui nuda et aperta sunt omnia; sicutque maneat in proprio gradu.

CAP. 232. — *De clericis convictis et confessis, si intra annum causam suam finire contempserint. Ex concilio Africano, cap. 46 (et conc. Carth. v, cap. 12).*

(11, q. 3, c. *Rurus.* Rursum constitutum est ut aliquoties clerici convicti et confessi in aliquo crimen, vel propter eorum quorum verecundia paretur vel propter Ecclesiæ opprobrium aut insolentem exultationem hæreticorum atque gentilium, si forte causæ sua adesse voluerint, et innocentiam suam asserere, intra annum excommunicationis hoc faciant. Si vero intra annum causam suam purgare contempserint, nulla eorum vox postea penitus audiatur.

CAP. 233. — *Ut nullus ex ordinatis laico jurare præsumat. Ex concilio Remensi, cap. 5.*

(22, q. 5, *Nullus.*) Ut nullus ex ecclesiastico ordine cuiquam laico quidquam supra sacrosancta Evangelia juret, sed simpliciter cum veritate et puritate dicat: Est est, non non. Sed, si est aliquid quod eis a laicis objiciatur ad episcopum in cuius territorio, est deferatur; et juxta id quod illi qui ejusdem sunt ordinis dijudicarint, aut corrigator aut expurgetur.

CAP. 234. — *De presbytero si in aliquo criminali peccato deprehensus fuerit. Ex canonibus apostolorum, cap. 25.*

(*Dist. 81, c. Presbyter.*) Presbyter [Episcopus presb. in orig.] aut diaconus qui in fornicatione, aut perjurio, aut in furto, homicidio captus

A est, deponatur, non tamen communione privetur Dicit enim Scriptura : Non iudicat [hoc verbum non est in orig. οὐδὲ ἔχει τοῦτο Ναού 1, secundum aliam litteram apud LXX interp.] Dominus bis in idipsum.

CAP. 235. — *De ordinatis, si quis illorum percussor exstiterit. Ex concilio Agathensi, cap. 3.*

Si quis aliquo ecclesiastico gradu sacramus percussor exstiterit, corripiatur acerrime. Si non emendaverit, deponatur.

CAP. 236. — *De presbyteris qui suo vitio degradantur. Ex conc. Mogontiensi, cap. 60.*

(*Dist. 81, c. Dictum est.*) Dictum est nobis prebyters propter suam negligentiam canonice degradatos, et seculariter gradu amissio vivere, et pénitentia agendæ bonum negligere. Unde statuimus ut gradu amissio, agendæ pénitentia gratia in monasterio aut canonico aut regulari mittantur. Si vero quid horam fieri causa quilibet prohibuerit, ubincunq; sint pénitentiam agere non desistant. Si autem amissio gradu sacerdotaliter vivere voluerint, et pénitentiam agere neglexerint, ab Ecclesiæ communione separantur.

CAP. 237. — *Quonodo restituendi sint qui injuste degradantur. Ex eodem conc. cap. 28 (Tol. IV, cap. 27).*

(11, q. 3, c. *Episcopus presbyter.*) Episcopus, presbyter, aut diaconus, si a grado suo injuste dejectus in secunda synodo innocens reperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altari de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, annulom, et baculum: si presbyter, orarium et planetam; si diaconus, orarium et albam; si subdiaconus patenam et calicem. Sic et reliqui gradus in reparatione sui recipient, quæ cum ordinarentur percepserant.

CAP. 238. — *De clericis qui prorium episcopum contempserint. Ex concilio Antiocheno, cap. 5 (sub Iulio I).*

Si quis presbyter aut diaconus episcopum proprium contempnens se ab Ecclesia sequestraverit, et seorsum colligens altare constituerit, et communitati episcopo non acquieverit, nec consentire vel obedire voluerit, semel et iterum convocatus hinc damnetur omnino, nec ultra remedium consequatur, quia suam non potest recipere dignitatem. Quod si Ecclesiam conturbare et sollicitare persistat, tanquam seditionis per potestates exteriores op̄ primatur [castigetur].

CAP. 239. — *De presbytero, qui contra episcopum suum schisma fecerit. Ex concilio Carthaginensi, cap. 14 (atia versio, conc. Carth. II, cap. 8).*

(11, q. 3, c. *Si quis presbyter.*) Ab universis episcopis dictum est: Si quis presbyter ab episcopo suo excommunicatus vel correptio fuerit, debet utique apud vicinos episcopos conqueri, ut ab ipsis ejus causa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari. Quod si non fecerit, sed superbia, quod absit! inflatus secerendum se ab episcopi sui communione duxerit; ac separatum, cum aliquibus schisma faciens, sacrificium Deo obtulerit, anathema-

ma habeatur et locum amittat. Si querimoniam A minum suum obtinebit et faciet, et docti in populo docebunt multos (*Dan. xi*). Ipsa enim veritas per se infect, et dicit: Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me (*Matth. xi; Luc. 7*). Ille procul dubio scandalizatus est in Deum, qui recta [recte] non docet, et qui ejus scandalizat episcopum vel sacerdotem.

CAP. 240. — *De illis qui aliquem ex ordinatis falso crimen appetierint. Ex eodem cap. 5 (Annectitur conc. Carth. iii, capitulo 3).*

(2, q. 3 c. *Si quis episcopum*). Si quis episcopum, aut presbyterum, vel diaconum falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit, nonnisi in fine dandam ei esse communionem.

CAP. 241. — *Ut nullus clericorum alium nisi scripto criminetur. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10.*

Illud præterea omni ecclesiastico ordini omnino observandum est, ut nullatenus aliquis præsummat in concilio vel synodali conventu aliquem confratrum accusatione pulsare, nisi prius ipsum accusationis crimen et litigationis causas litteris B per ordinem comprehensas manu propria conscriperit [subscripsit], et episcopo vel sacra synodo porrexit, ut juste canonice litigantium controversias finiantur. Non enim licet, ut auctoritas Romana testatur, nisi inscriptione celebrata reum quemquam fieri, nec ad judicium exhiberi; quia, sicut convictum de crimen poena constringit, ita et accusatorem, si non probaverit quod objecit.

CAP. 242. — *Ut nullus ex clero conductor privatorum fiat. Ex eodem cap. 14 (Carth. iii, c. 15).*

(2, q. 3, c. *Placuit ut*). Item placuit ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel clerici non sint conductores aut procuratores privatorum, neque ullo turpi et dishonesto negotio victim quarant, quia respicere debent scriptum esse: Nemo, militans Deo, implicat se negotiis sacerularibus (*Il Tim. ii*).

CAP. 243. — *Ut clericus non habeatur qui intra civitatem manens ad quotidianum sacrificium non venerit. Ex concilio Toletano i, cap. 5.*

Presbyter, diaconus, vel subdiaconus, vel quilibet Ecclesiæ deputatus clericus, si intra civitatem fuerit, vel in loco in quo ecclesia est, aut in castello' aut in vico, vel in villa, si ad ecclesiam ad sacrificium quotidianum non venerit, clericus non habeatur, si castigatus non emendaverit.

CAP. 244. — *De eadem re. Ex concilio Venetico cap. 5 (Venet. i, c. 14).*

Clericus qui intra muros civitatis manet, qua die [et ea die] matutinis hymnis sine ægritudine defuerit, septem dies a communione habeatur extra-neus, quia ministrum sacrorum eo tempore quo non potest ab officio suo ulla honesti necessitas occupare, fas non est a salubri cessare.

CAP. 245. — *Quod omnes sacerdotes doceri oporteat, ut caeteros instruant, et sibi proficiant. Ex epist. Anacteti papæ, eunctis fidelibus missa. cap. 10 (ep. 2, c. 1).*

Doceri ergo omnes oportet qui Domini sacerdotio funguntur, et ut caeteros instruant, et sibi proficiant. Scriptum enim est: Qui docti furcunt fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates (*Dan. xii*); et alibi: Populus autem sciens Do-

cecebunt multos (*Dan. xi*). Ipsa enim veritas per se infect, et dicit: Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me (*Matth. xi; Luc. 7*). Ille procul dubio scandalizatus est in Deum, qui recta [recte] non docet, et qui ejus scandalizat episcopum vel sacerdotem.

CAP. 246. — *Ut presbyteri singulis annis episcopo de ministerio suo rationem reddant. Ex concilio Mogontiensi a Richelpho [Riculfo] ejusdem sedis archiepiscopo habito, cap. 10.*

Unusquisque presbyter per singulos annos episcopo suo rationem ministerii sui reddat, tam de fide catholica, quam de baptismo atque omni ordine ministerii sui.

CAP. 247. — *Ut omnis presbyter sibi [subditos fidem discere constringat. Ex concilio Gangreni cap. 5 (Mogontiac. i, cap. 45).*

Symbolum, quod est signaculum fidei, et orationem Dominicam discere semper admoneant sacerdotes populum Christianum: volumusque ut disciplinam condignam habeant, qui haec discere negligunt, sive in jejunio, sive in alia castigatione. Propterea dignum est, ut filios suos ducant ad scholam, sive ad monasterium, sive foras presbyteris, ut fidem catholicam recte discant, et orationem Dominicam, ut domi alias edocere valeant. Qui vero aliter non potuerint, vel in lingua sua hoc discant.

CAP. 248. — *Qualem professionem presbyteros aut diaconos episcopo suo facere oporteat. Ex concilio Toletano, cap. 27 (Toletan. iv, 6).*

(*Dist. 28 c. Quando presbyt.*). Quando presbyteri aut diaconi per parcerias constituantur, oportet eos professionem episcopo suo facere, ut caste et pie vivant, sub Dei timore, ut, dum eos talis professio alligat, vita sanctæ disciplinam teneant.

CAP. 249. — *Ne monachi vel laici qualcumque scientia instructi prædicare audeant. Ex epistola Leonis papæ (epist. 63 ad Theodoretum).*

De his vero quæ in sæpe dicto concilio illicita contra venerandos Nicenos canones presumptione tentata sunt, ad fratrem et coepiscopum nostrum Antiochenæ sedis præsulem scripsimus, (6, q. 1, c. adjicimus) adjacentes et illud, quod nobis propter improbitatem monachorum quorundam regionis [al. religionis] vestræ verbo mandasti per vicarios nostros, et hoc specialiter statuentes, ut præter Dominii sacerdotum nullus andeat prædicare, seu monachus, sive ille sit laicus, qui cujuslibet scientiæ nomine glorietur.

CAP. 250. — *Ut clerici ab episcopis suis canones dicant. Ex concilio Aurelianensi, cap. 6 (conc. Aurel. iv, c. 6).*

Ut parcoctiani clericci a pontificibus suis necessaria sibi statuta canonum legenda percipient, ne vel ipsi [ne rei ipsi, etc.] vel populi quæ pro salute eorum decreta sunt, excusent se postmodum ignorasse.

CAP. 251. — *Quod nulli sacerdotum liceat canones ignorare. Ex epistola Cœlestini papæ, cap. 20 (Cœlest. i, ep. 3, 1).*

(*Dist. 38, cap. Nulli sacerdotum*). Cœlestinus uni-

versis episcopis per Apuliam et Calabriam constitutis. Nulli sacerdoti licet suos canones ignorare, nec quidquam facere, quod Patrum possit regulis obviare. Quæ enim a nobis res digne servabitur, si decretalium norma constitutorum pro aliquorum libitu licentia populis permitta frangatur?

CAP. 252. — *Ut presbyteri, quando ad collectam veniunt, minime se inebriare presumant. Ex concilio Nannetensi, cap. 10.*

(*Dist. 44, cap. Nullus presbyterorum.*) Ut nullus presbyterorum quando ad anniversarium diem xxx. aut vii. vel iii. alieñus defuncti, aut quacunque vocatione ad collectam presbyteri convenerint, se inebriare nullatenus presumat, nec precatus in amore sanctorum, vel ipsius animæ, bibere, aut alios ad bibendum cogere, vel se aliena precatio ingurgitare, nec plausus et risus inconditos et fabulas inanies ibi referre aut cantare presumat, vel turpia joca, vel ursus, vel tornaticibus ante se facere permittat [sieri patiatur]. Nec larvas dæmonum ante se ferri consentiat, quia hoc diabolicum est, et a sacris canonibus prohibitum.

CAP. 253. — *Quam religiose in convivio se presbyteri habere debeant. Ex eodem concilio, cap. 11.*

(*Dist. 44, cap. Quando veniunt.*) Quando autem convenerint presbyteri ad aliquod convivium, prior illorum versum ante mensam incipiatur, et cibum benedicat, et tunc secundum ordinem sedeant, alter alteri honorem præbentes, et per vices cibum et potum benedicant, et aliquis de illorum clericis aliquid de sancta Scriptura legat. Et post refectionem similiter sanctum hymnum dicant, ad exemplum Domini, sicut in cœna fecisse legitur (*Math. xxvi; Marc. xiv;*) ; et sic contineant se omnes presbyteri maxime in talibus locis, ut non vituperetur ministerium illorum.

CAP. 254. — *De eadem re. Ex eodem, cap. 42.*

Summopere etiam quisque presbyter caveat, sicut de statu suo vult gaudere, ut non quacunque occasione patrem suum aut alium quemlibet ad iram et ad rixam, quantominus ad pugnam, vel ad cædum aliquo verbo irritet seu provocet, nec provocatus ad hæc quisquam prosiliat, quia in talibus comensationibus et potationibus semper se immisscit diabolus.

CAP. 255. — *Item de eadem re. Ex eodem cap. 13.*

(*Dist. 44, cap. Quando presbyteri.*) Quando presbyteri per Kalendas simul conveniunt post peractum divinum ministerium [mysterium] ad necessariam collationem, non quasi ad plenam refectionem, se quas ad prandium ibi ad tabulas resideant, ne per talia in honesta convivia se invicem gravent, quia indecens est et onerosum. Sæpe etiam tarde ad ecclesiam redeuntes majus dannum de reprehensione conquerunt, (quod [et] de gravedine mutua contrabutum) quam lucrum ibi faciant. Nam de bujusmodi conventu Paulus Corintios reprehendit, qui inconvenienter cœnam Dominicam manducare conveniebant (*I Cor. n.*) . Sic et quid ad cœnam

A Dominicam, id est ad collationem verbi sub occasione conveniunt, et ex ingluvietate [veritate] ventris causa, conjunguntur, reprehensibles coram Deo et hominibus habentur. Et ideo peractis omnibus, qui voluerint, panem cum charitate in domo fratris sui simul cum fratribus frangant, et singuli singulos bibere faciant, maxime ut ultra tertiam viem poculum non contingent, et sic ad ecclesiæ redeant.

CAP. 256. — *Ne clericis nec religiosis laici ante horam tertiam convivia ineant. Ex concilio Carthaginensi, cap. 12.*

Non oportet clericos vel laicos religiosos ante sacram horam diei tertiam inire convivia, neque aliquando clericos nisi hymno dicto ecclesiæ panem sumere, et post cibum gratias auctori Deo referre.

CAP. 257. — *Ut presbyteri hospitales sint. Ex concilio Nannetensi, cap. 3.*

Ut curam hospitum, maxime pauperum atque debilium, orphanorum quoque atque peregrinorum habeat presbyter : hos quoque ad prandium suum quotidie juxta possibilitatem convocet, eisque hospitium tribuat.

CAP. 258. — *De eadem re. Ex eodem concilio cap. 5.*

Ut autem omnis rapinæ tollatur occasio, volumus ut presbyteri qui bonum exemplum charitatis omnibus ostendere debent, hospitales, existant juxta Dominicum et apostolicum præceptum, ut humanitatem præbeant iter facientibus, quia per hospitatem placuerunt quidam Deo angelis hospitio receptis (*Hebr. xiiii.*) . Et Dominus in die judicii dicturus est electis : *Hospes eram et suscepisti me* (*Math. xxv.*) . Et Job dicit : *Ostium meum semper viatori patui* (*Job xxxi.*) .

CAP. 259. — *De eadem. Ex concilio apud Arvernæ (ad jungitur huic concilio).*

Placuit ut presbyteri suas plebes admoneant, ut ipsi hospitales sint, et nulli iter facienti mansionem denegent. Et ut omnis rapinæ occasio tollatur, nihil carius vendant transeuntibus nisi quantum [quanto] in mercato vendere possint. Quod si carius vendere voluerint, ad presbyterum transeuntes hoc referant, et illius jussu cum humanitate eis vendant. CAP. 260. — *Ut cibis sacerdotum semper divina lectio misceatur. Ex concilio Africano, cap. 7 (conc. Tol. iii, cap. 7).*

(*Dist. 44, c. Pro reverentia.*) Pro reverentia Dei et sacerdotum, id universa sancta synodus statuit, ut quia solent crebro mensis otiosæ fabulæ interponi, in omni sacerdotali convivio lectio divinarum Scripturarum misceatur. Per hoc enim et animæ ædificantur ad bonum, et fabulæ [non necessarie, orig.] recenseri prohibetur.

CAP. 261. — *De clericis inter epulas cantantibus. Ex concilio Carthaginensi, cap. 62.*

(22, q. 1, cap. Clericum). Clerici inter epulas cantantes ab officio detrahendi sunt.

CAP. 262. — *De clericis scurrilibus. Ex eodem cap. 80 (ponitur post concilium Carth. 3, c. 4).*

(*Dist. 46, cap. Clericum.*) Si quis clericus aut

monachus scurrilia, jocularia, risumque moventia A qui accusatur, vel aut recipitur qui excommunicatur, seu reconciliatur, per scripturam accusari vel reconciliari jubetur. Et sic in cæteris hujusmodi in tantum scriptura depositur, ut sicut beatus Gregorius (*regist. l. II, epist. 54, in fine*) in monitoorio ad Joannem defensorem ex Romanis legibus sumens (*codic. lib. 7. tit. 44*) scribit: *Sententia quæ sine scriptura [scripto] profertur nec nomen sententiae habere non meretur. Quapropter fratres et filii, oportet vos secundum ecclesiasticam auctoritatem reclamationem vestram libelli serie allegare, eamque manibus vestris roboratam, synodo sacre porrigeret, ut convenienter et canonice vobis valeat responderi.*

CAP. 263. — *De eadem re. Ex Carthag. cap. 60.*

Clericos scurriles et verbis turpibus jocundatores ab officio detrahendos.

CAP. 264. — *Ut clericus fidejussor non sit. De eodem cap. 70.*

(*Ex canon. apost., c. 20.*) Clericus fide jussionibus inserviens abjiciatur.

CAP. 265. — *Ne clericus comam vel barbam nutrit.* Ex eodem cap. 44.

Clericus nec comam nec barbam nutrit.

CAP. 266. — *Ne clericus per creaturam juret.* Ex eodem cap. 71.

(22, q. I, c.) *Clericum per creaturam jurantem acerrime objurgandum; si persistiter in vitio, excommunicandum.*

CAP. 267. — *De clericis adulatoribus.* Ex eodem cap. 56.

(*Dist. 46, c. Clericus qui adulatio[n]ibus.*) Clericus qui adulatio[n]ibus et prædictionibus vacare deprehenditur, degradetur ab officio.

CAP. 268. — *Ne quis ex clero sine consensu episcopi ad imperatorem querimoniam deferat.* Ex concilio Antiocheno, cap. 11.

(23, q. 8, c.) *Si quis episcopus.* Si qui episcopus aut presbyter, aut quilibet regule subjectus Ecclesiæ, præter consilium et litteras episcoporum provinciæ et præcipue metropolitani, adierit imperatorem, hunc reprobari, et abjici oportere non solum a communione, verum et ab honore cuius particeps videtur existere: quia venerandi principis auribus molestiam tentavit inferre contra leges Ecclesiæ. Si igitur adire principem necessaria causa depositici, hoc agatur cum tractatu et consilio metropolitani et cæterorum episcoporum qui in eadem provincia commorantur, qui etiam proficiscentem suis prosequantur epistolis.

CAP. 269. — *Ut nullus ex clero se proclamet in synodo nisi scriptis.* Ex concilio apud sanctum Medardum. cap. 8 (*Suessione sub Leone IV, initio, cap. 269.*)

Hincmarus archiepiscopus Remorum suis accusatoribus dixit: *Quæ est vestra petitio, fratres? Misericordiam, inquit, petimus nobis a vestra paternitate impendi de ministratio[n]e ordinum ecclesiasticorum, ad quos a domino Ebone quondam proiecti, a vestra auctoritate suspensi sumus. Hincmarus archiepiscopus dixit: Habetis libellum reclamationis sive postulationis sicut ecclesiastica se habet traditio? Illi autem responderunt se præmanibus nullum habere libellum. Hincmarus archiepiscopus dixit: Legum ecclesiasticarum consuetudo et auctoritas talis est, in causis gestorum, somper scripturam requirant, adeo ut qui ad sacram fontem accedit, suum dare nomen præcipiat, et qui ad summum sacerdotium provehitur, decreto manibus omnium roborato eligitur. Ordinatus autem a suis ordinatoribus litteras accipere jubetur. Qui etiam ab ecclesiastico societate quolibet excessu discinditur, libellari inscriptione recipitur aut dejicitur. Sed*

B qui accusatur, vel aut recipitur qui excommunicatur, seu reconciliatur, per scripturam accusari vel reconciliari jubetur. Et sic in cæteris hujusmodi in tantum scriptura depositur, ut sicut beatus Gregorius (*regist. l. II, epist. 54, in fine*) in monitoorio ad Joannem defensorem ex Romanis legibus sumens (*codic. lib. 7. tit. 44*) scribit: *Sententia quæ sine scriptura [scripto] profertur nec nomen sententiae habere non meretur. Quapropter fratres et filii, oportet vos secundum ecclesiasticam auctoritatem reclamationem vestram libelli serie allegare, eamque manibus vestris roboratam, synodo sacre porrigeret, ut convenienter et canonice vobis valeat responderi.*

CAP. 270. — *Ne presbyteri relicti parœciis suis ad alias migrat, certis nisi de causis.* Ex concilio Cabilonensi, cap. 41.

Presbyter proprio loco dimisso ad alium migrans nequaquam recipiatur, nisi sua migrationis causam dixerit, et se innocentia vixisse in parœcia in qua ordinatus est sub testibus probaverit. Litteras etiam habebit, in quibus sint nomina episcopi et civitatis plumbō impressa. Quibus cognitis, et talibus inventis, quibus fides adhiberi possit, recipiatur.

CAP. 271. — *Ut accusatores clericorum si unum de objectis probare non potuerint, ad cætera non admittantur.* Ex concilio Africano. cap. 7. conc. Afric. 97, et Car. 7, cap. 3.)

(3, q. 10 cap. Placuit.) Item placuit ut quotiescunque clericis ab accusatoribus multa crimina objiciuntur, et unum ex ipsis de quo prius egerint probare non valuerint, ad cætera non admittantur.

CAP. 272. — *Quomodo episcopi, vel presbyteri de objecto criminis se expurgare debant.* Ex concilio Wormatiensi, cap 8 (sub Adriano II, cap. 10).

(2, q. 4, cap. Si episcopo.) Si episcopo aut presbytero causa criminalis, hoc est homicidium, adulterium, furtum et maleficiū imputatum fuerit, pro singulis missam tractare [celebrare] debet, et secretam publice dicere et communicare, et de singulari sibi imputatis innocentem se ostendere. Quod si non fecerit, quinquennio a liminibus ecclesiæ extraneus habeatur.

CAP. 273. — *Ut clerici alienis judicibus non constringantur.* Ex decretis Adriani papæ, c. 38 (*inter canones 80 Adriani I ad Ingelramnum*).

In clericorum causa bujusmodi forma servetur, ut nequaquam eos sententia non a suo judice data constringat.

CAP. 274. — *Ut verbis publice castigatus in exsilium deputetur, qui alii crimen injuste intendit quod non probaverit.* Ex registro Gregorii ad Anthemium subdiaconum Campaniæ, cap. 204 (lib. ix, epist. 66).

Cum fortius punienda sint crimina quæ insonibus maxime sacratis ordinibus ingeruntur, quam

sitis culpabiles omnes qui in causa Joannis diaconi A instruere studeat, et jubeat illis, ut nullus de ecclesiastidis, attendite, ut Hilarium [Hilarum] criminatorem ipsius nulla ex diffinitione vestra poena veniam castigaret. Nec illud ad excusationem vestram esse creditis idoneum, quod vobis quasi judicare volentibus solus frater et coepiscopus noster Pascharius dicitur distulisse. Nam, si zelus in vobis rectitudinis viguisse, facilius uni a multis rationabiliter suaderi quam multi ab uno poterant sine causa differri. Quia ergo tantæ nequitiae malum sine digna non debet ultione transire, suprascriptum fratrem nostrum Paschasiū volumus admoneri, ut eudem Hilarium prius subdiaconi, quo indignus fungitur, privet officio, atque verberibus publice castigatum, facial in exsilium deportari, ut unius poena multorum possit esse correctio.

CAP. 275. — *Ne ecclesiastici, sacerulares polestates habere desiderent. Ex epistola Gregorii Secundino inclusa directa.*

Certum namque est non vos ante exercitui dum preponere, nisi vobis labor ejus fidesque complaceceret, et nisi cum anteactæ vitæ virtus et sollicitudo aptum esse monstraret. Si vero non aliis nisi hujusmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux esse debeat animarum, ex istius bona rei comparatione colligitur. Sed verecundum nobis est dicere, et pudet, quia sacerdotes sibi ducatum arripiunt, qui exordium religiosæ militie non viderunt.

CAP. 276. — *Ut panam accusati suscipiat, qui non potest probare quod intendit. Ex concilio Bracarense, c. 8. (conc. Brac. II, c. 8).*

(2, q. 5, c. Placuit.) Placuit ut, si quis aliquem clericorum in accusatione fornicationis impetrat, secundum præceptum apostoli Pauli, duo vel tria testimonia requirantur ab illo (*I Tim.* v). Quod si non potuerit datis testimoniosis approbare quod dixit, accusationem [al. excommunicationem. *Origin.*] accusati accusator accipiat.

CAP. 277. — *Ut sicut laici clericos in sua accusatione in secularibus non recipiunt, ita nec ipsi in eorum accusatione recipiantur. Ex concilio Aurelianensi, c. 5.*

Omnes episcopi in tercia sessione acclamaverunt Sane dignum est ut sicut sacerdotes vel clericos in sua accusatione, vel secularibus iudiciis laici non recipiunt, ita ipsi in sacerdotum vel clericorum accusationibus seu ecclesiasticis negotiis, nisi sponte collaudetur, non recipiantur. Quoniam inconveniens est ut hi qui hos respiciunt, ab his recipiantur.

CAP. 278. — *Ut testimonium laici contra clericos nemo recipiat. Ex concilio Triburiensi, cap. 4.*

(11, q. 1, c. *Testimonium.*) Testimonium laici ad versus clericum nemo suscipiat.

CAP. 279. — *De predicatione presbyterorum. Ex eodem concilio, cui interfuit Arnulfus rex.*

Præcipimus vobis ut unusquisque vestrum super duas seu tres hebdomadas diebus Dominicis seu festivitatibus sanctorum, populum sibi commissum, doctrinis salutiferis ex sacra Scriptura sumptis, in ecclesia sibi commissa, post evangelium perlectum,

A instruere studeat, et jubeat illis, ut nullus de ecclesia exeat antequam a presbytero sive a diacono ultima laus, id est *Benedicamus Domino*, aut *Ite missa est* pronuntietur.

CAP. 280. — *De ordinatis, quot testibus discuti debent, si accusati fuerint. Ex consilio Carthaginensi, c. 20 (con. Carth. III, c. 2).*

(15, q. 7, c. *Si autem presbyteri.*) Si qui presbyteri vel diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex viciniis locis episcopus proprius legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint, id est una secum in presbyteri nomine sex, in diaconi tribus, ipsorum causas discutiat, eadem dierum et dilationum, et a communione remotionum, et discussione personarum, inter accusatores et eos qui accusantur forma servata, Reliquorum autem clericorum causas etiam solus episcopus loci agnoscat et finiat.

CAP. 281. — *Substantia defuncti sacerdotis cuius esse debeat. Ex concilio Triburiensi, cap. 25 cui interfuit Arnulfus rex.*

Saneto concilio allatum est quod quidam laici improbe agant contra presbyteros suos, ita ut de morientium presbyterorum substantia partes sibi vindicent, sicut de propriis servis. Interdicimus itaque canonica auctoritate, ne hoc ulterius fiat, sed, sicuti liberi factisunt ad suscipiendum gradum et agendum divinum officium, ita nihil ab eis exigatur, præter divinum officium. De peculiari vero sacerdotum nihil sibi usurpet, sed totum dividatur in quatuor partes: una episcopo, alia altari, tertia pauperibus, quarta parentibus. Et si non sunt idonei parentes, episcopus eam recipiat, et in usum Ecclesie diligenter distribuat. Et si quis contra hoc facere presumperit, anathematizetur.

CAP. 282. — *De clericis qui sine testamento discesserunt. Ex eodem conc. c. 14.*

Si quicunque ex gradu ecclesiastico sine testamento et cognitione decesserit, hereditas ejus ad Ecclesiam ubi servivit devolvatur. Similiter et de sanctimonialibus.

CAP. 283. — *De clericis qui laicalibus vestimentis induuntur. Ex eodem concilio, c. 27.*

Ut laicalibus vestimentis clerici non uitantur, id est mantello vel coto, sive cappa, nec pretiosis et ineptis calciamantis, et aliis novitatum vanitatis, sed religioso et decenti habitu induti incedant.

CAP. 284. — *De eadem re. Ex concilio Carthaginensi, cap. 44 (con. Carth. IV, cap. 45).*

(*Dist. 42, c. Clericus.*) Clericus professionem suam etiam habitu et incessu probet, et ideo nec in vestibus, nec calciamentis decorem querat.

CAP. 285. — *De clericis qui otiose in nundinis deambulant. Ex eodem concilio, cap. 48 (ibidem).*

Clericus qui pro commodo aliquo in nundinis [qui non pro emendo aliquid in n. orig.] vel in foro deambulat, ab officio suo degradetur.

CAP. 286. — *Ul nullus ex clero arma militaria portet. Ex concilio Meldensi, cap. 18 (sub Sergio II, c. 37).*

(23, q. 8, c. *Quicunque*.) Quicunque ex clero esse Avidentur, arma militaria non sumant, nec armati incedant, sed professionis sue vocabulum religiosis moribus et religioso habitu prebeant. Quod si contempserint, tanquam saerorum canonum eontemtiores et ecclesiastice sanctitatis profanatores, proprii gradus amissione multentur, quia non possunt simul Deo et seculo militare.

CAP. 287. — *De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 9.*

Omnimodis dicendum est presbyteris et diaconi bus ut arma non portent, sed magis confidant in defensione Dei quam in armis.

CAP. 288. — *Ne ecclesiastica personæ canones aut accipitres habeant. Ex concilio Meldensi, cap. 8.*

(*Dist. 34, c. Episcopum, presbyterum.*) Episcopum, presbyterum, aut diaconum canes ad venundam, aut accipitres, aut bujusmodi res habere non licet. Quod si quis talium personarum in hac voluntate sœpius detectus fuerit, si episcopus est, tribus mensibus a communione suspendatur: presbyter duobus mensibus; diaconus vero ab omni officio et communione suspendatur.

CAP. 289. — *De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 3.*

(*Dist. 34, c. Omnibus servis.*) Omnibus servis Dei venationes, et silvaticas vagationes cum canibus, et ut accipitres et falcores non habeant interdicimus.

CAP. 290. — *Ut clericos discordantes episcopos sua potestate conciliet. Ex concilio Africano, cap. 50 (con. Carth. iv, c. 59).*

(*Dist. 90, c. Discordantes.*) Discordantes clericos epis copus vel ratione vel potestate ad concordiam trahat, inobedientes syodus per audientiam damnet.

CAP. 291. — *De clericis qui proruperint in mutuam eisdem. Ex concilio Hilerdensi, cap. 6 (conc. Hilerdensi, c. 11).*

Si qui clerici in mutuam eadem proruperint, prout dignitas officiorum in tali excessu eontumeliam pertulerit, a pontifice districtius vindictetur.

CAP. 292. — *De eadem re. Ex eodem, cap. 7 (inter fragmenta).*

Frater in fratrem si ausus fuerit manum mittere, legitimam disciplinam accipiat.

CAP. 293. — *Quod septem diaconi sufficient in una quaque Ecclesia. Ex epistola Fabiani papæ, cap. 2 (epist. 1, initio).*

Septem ergo diaconi sunt in urbe Roma per septem regiones civitatis, sicut a Patribus acceptimus, qui per singulas hebdomadas et Dominicos dies atque festivitatum solemnia, cum subdiaconibus et acolytis ac sequentium ordinum ministris, injuneta sibi obseruent ministeria, et parati omni hora divinum officium sint, et quidquid eis injungitur per agendum. Similiter et vobis, prout opportunum fuerit, per singulas civitates est faciendum ut divinum absque ulla mora aut negligenter studiose ac sollemniter agatur officium.

CAP. 294. — *De eadem re. Ex concilio Neocæsariensi, cap. 14.*

(*Dist. 93, c. Diaconi septem.*) Diaconi septem esse

debent juxta regulam, lieet et valde magna sit civitas. Id ipsum autem et Aetuum apostolorum liber insinuat (*Act. vi*).

CAP. 295. — *Item de eadem re. Ex concilio episcoporum qui in Ancyra et Casarxa convenerunt, cap. 9.*

Diaconi septem esse debent secundum regulam, quamvis magna sit civitas; cui regulæ autoritas erit liber Actuum apostolorum (*Act. vi*).

CAP. 296. — *Ut diaconi coram presbyteris non sedant. Ex concilio Laodicensi, cap. 20 (et conc. Agathen., c. 65).*

(*Dist. 93, c. Non oportet.*) Quod non oporteat diaconum coram presbytero sedere, sed jussione presbyteri sedeat. Similiter antem diaconis honor habeatur ab obsequentiis, id est a subdiaconis, et omnibus clericis.

CAP. 297. — *Ne diaconi presbyteris se anteponant. Ex concilio Teletano, cap. 30 (conc. Tol. iv, cap. 38).*

(*Dist. 93, c. Nonnulli diaconi.*) Nonnulli diaconi in tantam erumpunt superbiam, ut sese presbyteris anteponant, atque in primo choro ipsi priores stare præsumant, presbyteris in secundo choro constitutis. Ergo ut sublimiores sibi presbyteros agnoscant, tam bi quam illi in utroque choro consistant.

CAP. 298. — *Ut exorcistæ energumenis manus imponant. Ex concilio Carthaginensi, cap. 20 (conc. Carth. iv, c. 90).*

(*De cons. dis. 5, c. Omni die.*) Omni die exorcistæ energumenis manus imponant.

CAP. 299. — *De honore universis ordinibus competente. Ex decretis S. Sylvestri pape, cap. 4.*

C Ita fratres jubet actoritas divina et affirmat ut a subdiacono usque ad lectorem omnes subditи sint diaconi. Cardinali urbis Romæ in Ecclesia bonorum repræsentantes tantum. Pontifici vero presbyter, diaconus, subdiaconus, acolytus, exorcista, lector, abbas, monachus in omni loco repræsentent obsequium, sive in publico sive in gremio ecclesiæ.

CAP. 300. — *De sacerdotibus qui ministerium suum adimplere nesciunt, nec discere volunt. Ex concilio Aurelianensi, cap. 6.*

Sacerdotes qui rite non sapient adimplere ministerium suum, nec discere juxta præceptum episcoporum suorum, pro viribus satagunt, et contempentes canonum existunt, ab officio proprio sunt submovendi, quoque hæc pleniter emendata habeant.

CAP. 301. — *Ut clerici non reputentur qui sub nullius episcopi disciplina inventiuntur. Ex concilio Parisiensi, c. 10.*

(*Dist. 93, c. Nulla ratione.*) Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullius episcopi disciplina et providentia gubernantur. Tales enim accephalos, id est sine capite, prisca Ecclesiæ consuetudo nominavit.

CAP. 302. — *Ut clerici liberi facti a dominis suis, eos honorent et canonice serviant. Ex concilio apud Altheim [Alteum] habito, c. 38.*

Nullus clericus ad gradum presbyterii promoveatur, nisi ut scriptum in canonibus habetur: Si enim propter Dei dilectionem quis de servis suis quem

quam elegerit, et docuerit litteras, et libertati con- A solum in civitatibus, sed etiam in omnibus parochiis donaverit, et per intercessionem erga episcopum presbyterum effecerit, ille autem postea in superbiam elatus, missam dominis suis et canonicas horas servare et psallere renuerit, et eis juste obedire, dicens se liberum esse, noluerit, et quasi libere cuius vult homofiat, hæc sancta synodus anathematizat, et illum a sancta communione arceri judicat, donec resipiscat et domino suo obediat secundum canonica præcepta. Siautem obstinato animo et hæc contempserit, accusetur apud episcopum qui eum ordinavit, et degradetur, et fiat servus illius, id est domini sui, sicut natus fuerat. Quisquis vero tales secum habuerit, poste aquam rem illius prædictam audierit, et domino suo non reddiderit, vel a se projeicerit sive episcopus, sive comes, sive clericus, sive laicus anathematis illius societate nodatus pœnam excommunicationis luat.

CAP. 303. — *De illis qui fugam fratris celaverint. Ex dictis Basili.*

Si quis eum qui distinctionem ecclesiasticam non ferens, fugam meditari, cognoverit; si non statim proddiderit, præditionis illius participem se esse non dubitet, et tandem a conventu fratrum est sequestrandus, quandiu ille valeat revocari.

CAP. 304. — *De illis qui presbyteros suos male tractaverint. Ex concilio apud Arvenas, c. 7.*

Si quis presbyter proprium inhonorat, aut verbo, aut facto contumeliam fecit, tandem a liminibus ecclesiæ arceatur, quousque per condignam pœnitentiam satisfaciat. Ait enim Apostolus : *presbyteri qui bene præsumt duplice honore digni habeantur* (*I Tim. v.*). Item alibi dicit : *Obedite præpositis vestris, et subiecti estote eis* (*Hebr. xiii.*). Et cetera.

CAP. 305. — *Ut nomen papæ in ecclesiis sanctis recitetur. Ex concilio Vasensi II, cap. 4 (Vasense I, c. 2).*

Et hoc justum visum est nobis, ut nomen domini papæ quicunque sedi apostolice præfuerit in vestris ecclesiis recitetur [*nostris orig.*]

CAP. 306. — *Ut presbyteri et diaconi in villis habitantes summas festivitates in civitatibus celebrentur. Ex concilio Arvernensi, c. 14.*

Si quis presbyter aut diaconus, qui non in civitate canonicus esse dignoscitur, sed in villis habitans in oratoriis officio sancto deserviens, celebrat divina myteria, festivitates præcipuas, Domini Natalem, Pascha, Pentecosten, et si quæ principales sunt festivitates reliquæ, dehinc ne faciat commonenus, et nusquam alibi, nisi cum episcopo suo in civitate festivitates supradictas celebret. Quicunque sunt cives laici nati majores, pari modo in urbibus ad pontifices suos in prædictis festivitatibus veniant, et ibi divina mysteria celebriter antidunt. Quod si qui improba temeritate hæc contempserint, a communione pellantur.

CAP. 307. — *Ut presbyteris potestas prædicandi in eis plebis concedatur. Ex concilio Vasensi II, cap. 2 (verius III, c. 2).*

Hoc etiam pro ædificatione omnium Ecclesiarum et pro utilitate totius populi nobis placuit, ut non

verbum faciendo daremus presbyteris potestatem, ita ut si presbyter aliqua infirmitate prohibente per se ipsum non potuerit prædicare, sanctorum Patrum homilia a diaconibus probatis [prob. deest in orig.] recitentur.

CAP. 308. — *De clericis qui in rixa interficiuntur. Ex concilio Triburiensi, c. 50, cui interfuit Arnulfus rex.*

23, q. 8, cap. *Quicunque clericus.*) Quicunque clericus aut in bello, aut in rixa, aut gentilium ludis mortuus fuerit, neque oblatione pro eo postuletur, sed in manus incidat judicis. Sepultura tamen non privetur.

CAP. 309. — *De presbyteris qui capitali crimine accusati excusare se non possunt. Ex eodem concilio, c. 6 (Annectitur conc. Arvern.).*

De presbyteris qui de crimine fornicationis sive aliquo capitali flagitio accusantur, et non habent collegas cum quibus se excusare [al. expurgare] possint, aut si forte lapsi fuerint, quomodo satisfaciant. In quorum iudicio neque ad dexteram neque ad sinistram declinandum est, sed recta via gradendum. (*Dist. 28, c. Pesbyter.*) In concilio namque Neocæsariensi capitulo primo scriptum est : Presbyter si uxorem acceperit, deponatur ab ordine; si vero fornicatus fuerit aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, et ad pœnitentiam redigi.

CAP. 310. — *Ut viri veraces et Deum timentes in civitatibus et vicis constituantur. Ex concilio Rothomagensi, c. 9.*

Ut populus admoneatur ut in Dominicis et festis diebus omnes ad vesperas et nocturnas vigilias, et ad missam omnimodo occurrant, et ut decani in civitatibus et in vicis publicis viri veraces et Deum timentes constituantur, qui desides et negligentes commoneant, ut ad Dei servitium absque occasione properent, et ut ipsi decani sacramento astringantur, ut nulla interveniente causa, scilicet aut amoris, aut timoris, aut propinquitatis, aut munieris, negligentes et transgressores reticant, quin sacerdotibus proprias eorum culpas manifestent. Sacerdotum autem erit ita eorum vita zelo et amore divino cum debita disciplina corrigere, sicut ipsi nolunt pro aliorum erratis sententiam justæ damnationis susciperent. Et ut dies festi a vespera usque ad vesperam absque opero servi cum debito honore celebrentur.

CAP. 311. — *Ne aliquis clericorum in duabus Ecclesiis facile connumeretur, 7, synodi, cap. 45.*

Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus Ecclesiis. Negotiationis enim est hoc et turpis commodi proprium, et ab ecclesiastica consuetudine penitus alienum. Audivimus enim ex ipsa Dominica voce, quia, *nemo potest duobus dominis servire, aut enim unum odio habebit et alterum diligeret, aut unum sustinebit et alterum contemnet* (*Luc. xvi.*). Unusquisque enim secundum apostolicam vocem quo vocatus est, in hoc debet manere (*I Cor. viii.*), et in una locari Ecclesia. Quæ enim per turpe lucrum in ecclesiasticis rebus efficiuntur, aliena consistunt a Deo; ad vitæ vero hujus necessitatem studia sunt

diversa. Ex eis ergo qui voluerit acquirat corporis A jus sanctæ sedis auctoritate finiantur, sicut ab apostolis eorumque successoribus multorum consensu episcoporum, jam diffinitum est. Nec in eorum Ecclesiis alii aut preponantur, aut ordinentur, antequam hic eorum justo terminentur negotia (3, q. 6, c. quamvis). Quoniam, quamvis licet apud provinciales et metropolitanos atque primates, eorum ventilare accusationes vel criminaciones, non tamen licet diffinire secus quam prædictum est. Reliquorum vero clericorum causas apud provinciales et metropolitanos, et primates ventilare, et justè finire licet. Judicantem tamen oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi ac proponendi adjiciendique præbita patientie ab eo, ut ibi actio ambarum partium limitata sit pleniter.

CAP. 312. — *Ante discussionem non esse suspiciendos accusatores. Anacletus in tertio decretali suo (Evaristus ep. 2, ante medium).*

(2, q. 7, c. Si qui sunt vituperatores.) Si qui sunt vituperatores aut accusatores episcoporum vel reliquorum sacerdotum, non oportet eos a judicibus Ecclesiæ audiri, antequam eorum discutiatur aestimationis suspicio, vel opinio, qua intentione, qua fide, qua temeritate, qua vita, qua conscientia, quove merito, si pro Deo, aut pro vana gloria, aut inimicitia vel odio, vel cupiditate ista præsumperint, nec ne.

CAP. 313. — *Clericos non esse accusandos a laicis. Telesphorus papa in primo decretali suo omnibus episcopis (cap. 4).*

Sicut laici sæculares homines nolunt clericos recipere in accusationibus et infamacionibus suis, ita nec clerci debent eos recipere in pulsationibus suis, quoniam in omnibus discreta debet semper esse et segregata vita, et conversatio clericorum ac sæcularium laicorum.

CAP. 314. — *Vulgus non esse recipiendum in accusatione sacerdotum. Paulo post in eodem decretali (cap. 2).*

(6, q. 1, cap. Sacerdotes.) Sacerdotes qui proprio ore corpus Domini conficiunt, ab omnibus sunt obediendi [forte obaudiendi] et timendi, non dilacerandi aut detrahendi, quia a quibus se Domini populus benedici, salvari et instrui cupit, nullatenus eos debet arguere, nec vulgus in eorum accusationem suscipi. Populus enim ab eis docendus est et corripendum, non ipsi ab eo, quia non est discipulus supra magistrum (Matth. xx). (Post pauca.) Dei ergo ordinationem accusat, qui eos qui ab eo constituantur sacerdotes accusat vel damnare cupit.

CAP. 315. — *Accusatori non esse credendum qui absentem accusat. Ibidem post pauca (cap. 4).*

Accusatores et accusationes, quas leges sæculi non admittunt, et nos submovemus, et accusatori omnino nou credi decernimus, qui absente adversario causam suggestit ante utriusque partis justam discussionem. Nec hi qui non sunt idonei suscipiantur ad accusationem, et omnes qui adversus Patres, id est sacerdotes [id est, sacer. abest ab orig.] armantur, infames esse censemus. Patres enim omnes, id est sacerdotes, venerandi sunt, non respuendi, aut accusandi vel insidiandi.

CAP. 316. — *Finitiva tantum clericorum judicia, deferenda ad apostolicam sedem. Eleutherus papa duodecimo loco succedens Petro in primo decretali suo, Ecclesiæ Galliae (epistola sue, c. 2).*

De accusationibus ergo clericorum, de quibus consulti sumus, quia omnes eorum accusationes difficile est ad sedem apostolicam deferri, finitiva tantum episcoporum judicia huc deferantur, ut hu-

A jus sanctæ sedis auctoritate finiantur, sicut ab apostolis eorumque successoribus multorum consensu episcoporum, jam diffinitum est. Nec in eorum Ecclesiis alii aut preponantur, aut ordinentur, antequam hic eorum justo terminentur negotia (3, q. 6, c. quamvis). Quoniam, quamvis licet apud provinciales et metropolitanos atque primates, eorum ventilare accusationes vel criminaciones, non tamen licet diffinire secus quam prædictum est. Reliquorum vero clericorum causas apud provinciales et metropolitanos, et primates ventilare, et justè finire licet. Judicantem tamen oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi ac proponendi adjiciendique præbita patientie ab eo, ut ibi actio ambarum partium limitata sit pleniter.

B CAP. 317. — *Non esse judicandum donec utrinque sit peroratum. Ibidem (consequente).*

Nec litigantibus judex prius sua velit sententia obviare, nisi quando ipsi jam peractis omnibus nihil habeant in quæstione quod proponant, et tandiu actio ventiletur, quounque ad rei veritatem perveniat. Frequenter interrogare oportet, ne aliquid prætermissum forte remaneat, quod adnecti conveniat. (3, q. 3, *Inducia non mod.*) Inducia enim non modice ad inquirendum dandæ sunt, ne aliquid præproperre agi a quacunque parte videatur, quia per subreptionem multa proveniunt: (2, q. 1, c. *Nihil contra.*) Nihil tamen absque legitimo et idoneo accusatore fiat. Nam et Dominus noster Jesus Christus Iudam esse furem sciebat, sed, quia non est accusatus, ideo non est ejectus; et quidquid inter apostolos egit, pro dignitate ministerii, ratum mansit. Nam, si leges sæculi accusatores requirunt, quanto magis ecclesiastica regulæ? Docent enim terrestria et humana quæ sint ecclesiastica atque celestia.

C CAP. 318. — *Intra provincias exercendas pulsati actiones. Ibidem (cap. 3, et in epist. 1 Felicis 1).*

(3, q. 6, c. Si quis clericus.) De accusatoribus vero comprovincialibus ita legitur esse statutum: Si quis super quibuslibet criminibus quilibet clericum pulsandum crediderit, in provincia, in qua consistit ille qui pulsatur, suas exerceat actiones, nec aestimet eum alibi aut longius adjudicium protrahendum. Illi vero qui pulsatus fuerit, si judicem suspectum habuerit, licet appellare.

D CAP. 319. — *Non esse judicandum de absente. Item (ex conc. Carth. iv, c. 30).*

(3, q. 9, c. Caveant judices.) Caveant etiam judices Ecclesiæ, ne absente eo cujus causa ventilatur, sententiam proferant; quia irrita erit, imo et causam in synodo pro facto dabunt. Proditoris vero nec calumnia nec vox audiatur. Nemo enim debitorem amplius potest cognoscere, quam ille qui injuriam ejusque sustinuit nequitum.

CAP. 320. — *Quod laici non debeant clericos accusare. Fabianus in secundo decretali suo orientalibus episcopis (cap. 2).*

(2, q. 7, c. Sicut sacerdotes.) Sicut sacerdotes vel clerici reliqui a sæcularium excluduntur accusatione, ita illi ab istorum sunt excludendi et alie-

nandi criminazione. Et, sicut isti ab illis, ita et illi ab istis non recipiantur; quoniam, sicut Domini sacerdotum segregata debet esse conversatio a beorum conversatione, ita et litigatio; *quia servum Dei non oportet litigare* (*Il Tim.* 1). *Post pauca.* Hæc ideo præmisimus ut cognoscatur ab his quibus incognitum est, quia et sacerdotes quos sibi Dominus de omnibus ascivit, et suos esse voluit, non sunt leviter tractandi, nec lacerandi, nec temere accusandi, aut reprobandi, nisi a magistris suis; quoniam eorum causas sibi Dominus reservare voluit, et suo judicio judicari [vindicari].

CAP. 321. — *De ordine causæ, et numero personarum. Item (ibidem non ita procul a fine).*

(4, q. 4, c. Nullus unquam.) Nullus unquam præsumat accusator simul esse et judex, et testis; quoniam in omni judicio quatuor personas necesse est semper adesse, id est judices electos, et accusatores, ac defensores, atque testes. Similiter statuentes apostolica auctoritate jubemus ne pastorem suum oves quæ ei commissæ fuerint, nisi in fide erraverit, reprehendere audeant; *quia facta præpositorum oris gladio ferienda non sunt, neque potest esse discipulus super magistrum* (*Matth.* x).

CAP. 322. — *Item non esse contradicendum auctorati. Ibidem.*

(11, q. 3, c. Qui omnip.) Qui omnipotentem Deum metuit, nec contra Evangelium, nec contra apostolos, nec contra prophetas, vel sanctorum Patrum instituta aliquid agere ullo modo consentit.

CAP. 323. — *De pulsatis ubi respondere debeant, ubi non. Idem in tertio decretali suo (ad Hilarium episc., c. 3).*

(q. 6, c. Pulsatus.) Pulsatus, ante judicem suum causam dicat, et ante non suum judicem, pulsatus, si voluerit, taceat: et ut pulsatis quoties appellaverint, inducias dentur.

CAP. 324. — *De conviciis pro accusatione non habendis. Item (ibidem, paulo post).*

(2, q. 3, c. De penitent., dist. 1, c. Si quis iratus.) Si quis ergo iratus crimen aliquod culibet temere objecerit, convicum non est pro accusatione habendum; sed permissio tractandi spatio, id quod iratus dixit per Scripturam se probaturum esse fateatur: ut si forte resipiscens, quæ pro iracundia dixit, iterare aut scribere noluerit, non ut reus criminis teneatur. (3, q. 6, c. Qui crimen.) Omnis ergo qui crimen objicit, scribat se probaturum. Revera ibi semper causa agatur, ubi crimen admittitur. Et qui non probaverit quod objicit, pœnam quam intulerit, in se patiatur.

CAP. 325. — *De alieno judicio Cornelius papa in secundo decretali suo Rufo episcopo (cap. 2).*

Nullus sacerdotum causam suam alieno commitat judicio, nisi ad sedem apostolicam fuerit appellatum; sed unusquisque provinciales judices et notos habeat, nisi aliquam vim temeraria multitudinis illic timuerit; aut infestos vel suspectos inhibe judices haberit; pro quibus causis ad majoris auctoratis judices, et ad alias provincias appellare et

A venire concessum est. (3, q. 9, c. Omnia quæ.) Omnia ergo quæ adversus absentes in omni negotio aut loco aguntur, aut judicantur, omnino vacuentur; quoniam absentem nullus addicit, nec ulla lex damnat.

CAP. 326. — *Quod qui crimina intendunt per se accusare debeant. Lucius papa vigesimus primus a Petro, in primo decretali suo, omnibus episcopis tam Galliz quam Hispaniz (cap. 2).*

(2, q. 7, c. Criminaciones.) Constitui placuit ut criminaciones majorum natu per alios non fiant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et irreprehensibilis apparuerint, et actis docuerint publicis omni se carere suspicione, atque inimicitia et irreprehensibilem fidem ac conversationem ducere. (2, q. 6, c. Placuit ut.) Unde placuit B ut a quibuscumque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos ubi major est auctoritas, si fuerit provocatum, audientia non negetur.

CAP. 327. — *Quæ accusationes recipi non debeant Stephanus papa I, in secundo decretali suo (cap. 3).*

(3, q. 5, c. Accusatores.) Accusatores, et accusationes quas sæculi leges non recipiunt, et antecessores nostri prohibuerunt, et nos submovemus. Nullus enim alienigena aut accusator eorum fiat, aut judex. Item. (Idem supra, c. 315.) Repellantur habitantes cum inimicis et omnes laici quia infestationem blasphemie affectio inimicitiae incitare solet. Nec illi in vestra suscipiendo sunt accusatione, qui vos in sua nolunt recipere infamacione (3, q. 4, c. Nullus anathem.) Nullus enim anathematizatos suscipiat, nec a quoquam credantur, quæ ab eis vel dicuntur vel conscribuntur. Eos dico anathematizatos esse, quos episcopi suis scriptis anathematizaverunt, aut eorum statuta anathematizant.

CAP. 328. — *Quod per scriptum nullus sit accusandus. Idem (cap. 4).*

(2, q. 8, c. Per scripta.) Per scripta enim nullius accusatio suscipiatur, sed propria voce, si legitima et condigna accusatoris persona fuerit, præsente videlicet eo quem accusare desiderat, quia nullus absens aut accusari potest, aut accusare.

CAP. 329. — *De incertis judiciis. Felix papa I, xv a Petro, in primo decretali suo, Paterno coepiscopo.*

(Idem supra habetur, c. 318.) In re dubia certa non judicetur sententia, nec ullum judicium nisi ordinabiliter habitum teneatur. Si quis super quibuslibet criminibus clericum pulsandum, crediderit, in provincia in qua consistit ille qui pulsatur, suas exerat [al. exerceat] actiones, nec aestimet eum accusator alibi aut longius pertrahendum ad judicium.

CAP. 330. — *De appellatione ejus qui judices suspicios habet. Item (proxime post).*

Ille vero qui pulsatus fuerit, si judices suspectos habuerit, licet appellare primates.

CAP. 331. — *Item de eodem, et que accusationes non sint recipienda. Idem episcopis Galliz in secundo decretali suo.*

(3, q. 7, c. Infamis.) Infamis enim persona nec procurator potest esse, nec cognitor. (3, q. 9,

c. Absente.) Absente vero adversario non audiatur **A** dicta ullam obtinebit firmitatem. Neque absens per alium accusare aut accusari potest, neccaffinis testis admittatur. Neminem ergo exhiberi de provincia ad provinciam, vel ad comitatum oportet, nisi ad relationem judicis ad quem fuerit appellatum, id est ut actor semper rei forum sequatur. Si quis autem judicem adversum sibi senserit, vocem appellacionis exhibeat, quam nulli oportet negari. (3, q. 6, c. *Peregrina.*) Peregrina vero judicia generali sanctione prohibemus, quia indignum est ut ab exterrinis judicetur, qui comprovinciales et a se electos debet habere judices.

CAP. 332. — *De ordine accusationis, et vinculo inscriptionis Eutychianus papa episopis per Siciliam (epist. 2, c. 2).*

Accusationis ordinem talem didicimus, et servari jubemus, id est si quis clericorum in crimen impeditur, non statim reus aestimetur qui accusari potuit, ne suspectam innocentiam faciamus. (2, q. 8, c. *Quisquis.*) Sed quisquis ille est, qui crimen intendit in judicium veniat, nomen rei indicet, vinculum inscriptionis arripiat, custodiat similitudinem, habita tamen dignitatis estimatione potiatur. Nec fore [patiatur, ne forte, orig.] noverit sibi licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.

CAP. 333. — *Qui non sint admittendi, ad accusationem.* *Idem (consequenter).*

Hæretici omnes, et suspecti, et excommunicati, homicida quoque atque malefacti, fure, sacrilegi, raptore, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui sortilegos magosque consuluerint [concurrenter, orig.], nullatenus ad accusationem sunt admittendi. Nulli infami unquam, ant sacrilego de quounque negotio licet adversus religiosum Christianum, quamvis humilis servilisque persona sit, testimonium dicere, nec de qualibet ratione, vel inscriptione Christianum impetere.

CAP. 334. — *Sub quot testibus cuiusque ordinis accusatio fieri debeat. Ex synodalibus gestis Sylvestri pape.*

Presbyter autem cardinalis nisi in quadraginta quatuor testibus non damnabitur. Diaconus cardinalis constitutus urbis Romæ, nisi in xxxvi non condemnabitur. Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, nisi (sicnt scriptum est) in septem testibus non condemnabitur. Testes autem et accusatores, sine aliqua sint infamia, uxores, et filios habentes, et omnino Christum timentes [prædicantes]. Testimonium clerici adversus laicum nemo recipiat. Nemo clericum quolibet in publico examinare presumat, nisi in ecclesia. Nemo enim clericus, vel diaconus aut presbyter propter quilibet causam intret in curiam, nec ante judicem cinctum causam dicere presumat quoniam omnis curia, a crux dicitur et immolatione simulacrorum.

B Et si quis clericus accusans clericum in curiam introierit, anathema suscipiat.

CAP. 335. — *De petendis inducitis Felix papa in primo decretali suo Anastasio et Egypliis, c. 14, (Felix II, ep. 1, c. 8).*

Cum ad judicium quis venerit, si voluerit et necesse fuerit, inducionei petenti a Patribus constitutæ absque impedimento concedantur, et judices a se electi tribuantur, ut in loco unde est ille qui accusatur, aut, si ibi aliquam temerariæ multitudinis vim metuerit, locum eligat sibi congruum, quo absque timore suos, si necessitas exposcerit, testes habere, et absque impedimento suam canonice sententiam finire valeat, quia multa per subreptionem evenire solent.

CAP. 336. — *De differentia ecclesiasticæ et secularis cause.* *Idem, c. 47 (Eutych. pap., epist. 2, episopis per Siciliam.)*

(2, q. 6, c. *Non ita.*) Non ita in ecclesiasticis agendum negotiis est, sicut in secularibus. Nam in secularibus, postquam legibus vocatus quis venerit, et in foro decertare cœperit aliquis, non licet ante peractam causam recedere. In ecclesiasticis vero dicta causa recederelicit, si necesse fuerit, aut si prægravari viderit.

CAP. 337. — *De non permiscendis personis cause.* *Ex epistola decretali Damasi papæ ad Stephanum archiepisc. Mauritanie (ep. 4, c. 7).*

(4, q. 4, c. *Nullus introducatur.*) Nullus introducatur personaliter ad causam, sed accusatores et accusati æqua auditantur ratione, juxta quod gestorum ordo exigit. Accusatores vero et judices non iidem sint, sed per se accusatores, per se judices, per se testes, per se accusati, unusquisque in suo ordinabiliter ordine. Nam inscriptio primo semper fiat, ut talionem calumpniator recipiat, quia ante inscriptionem nemo debet judicari vel damnari, cum et sæculi leges hæc eadem retineant.

CAP. 338. — *De Maximo episcopo Ex epistola Bonifacii papæ ad episcopos Galliæ, cap. 15 (Bonif. I, ep. 2).*

(3, q. 9, c. *Decrimus.*) Bonifacius episcopis Gallie. Decrevimus vestram debere intra provinciam esse iudicium, et congregari synodus ante diem Kalendarum Novembrium, ut, si adesse voluerit, Maximus præsens, si confidit, ad objecta respondeat. Si vero adesse neglexerit, dilationem sententiae de absentia non lucretur. Nam manifestum est confiteri eum de crimen, qui indulto et toties delegato iudicio, purgandi se occasione non utitur.

CAP. 339. — *De abjiciendis familiaribus inimicis. Leo papa Anatoli episoco (epist. 76).*

(24, q. 3, c. *Illiud sane.*) Illud sane mihi plurimum displicere significo, quod inter ditionis tuae clericos [jurisdictionis tuae clerici] quidam esse dicuntur, qui adversariorum conveiant [conniveant] pravitati, et vesaniae [iræ] vasis misericordiae vasa misceantur: quibus investigandis et severitate congrua coercendis debet diligentia tua vigilanter insistere, ita ut his quibus prodesse non potuerit correctio, nou parcat abscissio. Oportet enim nos

evangelici meminisse mandati, quoabipsa Veritate A rum rerum officia censemus committenda. Quia si totum corpus oculus ubi auditus? (1 Cor. xii.) Sicut enim varietas membrorum per diversa officia et robur corporis servat, et pulchritudinem representat, ita varietas personarum nihilominus per officia distributa, et fortitudinem et venustatem sanctæ Dei Ecclesiæ manifestat. Et sicut indecorum est ut in corpore humano alterutrum membrum alterius fungatur officio, ita nimis noxiū simulque turpis simum, si singula rerum ministeria, personis totidem non fuerint distributa.

CAP. 340. — *Episcopum accusatum non esse deserendum a suis ante finem cause.* In quinta synodo Symmachi papæ (ex lib. Ennodii, in iv syn.).

(8, q. 4, c. Nonne directa.) Nonne directa sunt verba canonum, quicunque clericorum ab episcopo suo ante sententiam tempus pro dubia suspicione discesserit, manifestam eum manere censuram?

CAP. 341. — *De eodem in eadem (proxim post).*

Lex ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum, priusquam sub luce objecta constiterint, exigit non relinqui.

CAP. 342. — *De depositione ejus qui archidiaconatum alterius invaserat.* Gregorius Natali episcopo Saliniano (lib. ii, indict. 10, ep. 14 et 16).

(7, q. 1, c. Eum qui contra.) Eum qui contra iustitiae regulam in archidiaconatum alterius se prævebi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponimus. Qui si ulterius in loco eodem ministrare præsumperit, se participatione communionis sacrae noverit esse privatum.

CAP. 343. — *Quod ullam vim habeant injusta iudicia.* Joanni defensori Gregorius, c. 40 (lib. xi, c. 50, vel epist. 52).

(2, q. 1, c. In primis.) Quod quidam frater de falsis se capitulo accusatum, neque aliquid ordinabiliter factum, sed injuste se asserit condemnatum, diligenter querendū est, primo, si judicium ordinabiliter est habitum, si alii accusatores, alii testes fuerint; deinde causarum qualitas, si digna exsilium vel depositione fuit, si eo præsente sub iurejurando contra eum testimonium dictum est, si scriptis actum est, si ipse licentiam respondendi ac defendendi sc habuit. Sed et de personis accusantium ac testificantibus subtiliter querendū est cuius conditionis, cuiusve opinio[n]is, et ne inopes sint, ne forte aliquas contra præfatum pastorem inimicitias habuissent, utrum testimonium ex auditu dixerint, aut certe specialiter se scire testati sunt, si scriptis iudicatum est, et partibus præsentibus sententia recitata est. Quod si forte hæc solemniter acta non sunt, neque causa probata est, quæ exilio vel depositione digna sit, in Ecclesiam suam modis omnibus revocetur.

CAP. 344. — *Ut singulis personis singula Ecclesiæ tribuantur officia.* Gregorius omnibus episcopis (apud Joan. diaconum in Vita B. Gregorii, n. 54).

(Dist. 89, c. Singula ecclesiastici.) Singula ecclesiastici juris officia, singulis quibusque personis, singulatim debere committi jubemus. Neque enim uni quamlibet exercitatæ personæ uno tempore dua-

B Cap. 345. — *Ubi fieri debeant ecclesiastica. Ex prima epistola Clementis (post initium).*

(11, q. 1, c. Si qui ex fratribus negotia habent inter se, apud cognitores sæculi non judicentur, sed apud presbyteros ecclesiæ quidquid illud est dirimatur, et omnimodo obedient statutis eorum.

CAP. 346. — *De abominabili criminis conspirationis. Calixti in secunda epistola (cap. 1).*

(11, q. 1, c. Conspirationum.) Conspirationum vero crimina in vestris partibus vigere audivimus, et plebes contra episcopos suos conspirare nobis mandatum est. Cujus criminis astutia non solum inter Christianos abominabilis est, sed etiam inter ethnicos, et ab exteris legibus prohibita. Et idcirco hujus criminis reos non solum ecclesiasticæ, sed etiam sæculi damnant leges. Et non solum conspirantes, sed etiam consentientes eis. Antecessores vero nostri cum plurima turba episcoporum, quicunque eorum in sacerdotali honore sunt positi, aut existunt clerici, bonore quo utuntur carere precepunt: cæteros vero communione privari, et ab ecclesia extores fieri jusserunt, omnesque simul utriusque ordinis viros infames esse censuerunt: et non solum facientes sed et eis consentientes. (25, q. 3, c. Justum est.) Justum est enim ut qui divina contemnunt mandata, et inobedientes Patrum existunt jussionibus, severioribus corrugantur vindictis quatenus timorem cæteri habeant talia committere, et Deus gaudeat fraternitate ac concordia, et cuncti sumant severitatis ac bonitatis exemplum. Nam, si (quod abit) ecclesiasticam sollicitudinem vigoremque negligimus, perdit desidia disciplinam, et animabus fidelium; rofecto nocebitur. (3, q. 4, c. Conspiratores.) Huius vero in nullius sunt accusatione recipiendi, nec eorum velanathematizatorum vox, ullum nocere aut accusare potest.

D CAP. 347. — *De modo accusandi. Damasus in secunda epistola (epist. 4, c. 8).*

(3, q. 9, c. Habetur.) Habetur quoque in decretis Patrum, sancitum non fore canonicum, quemquam sacerdotum judicare vel damnare, antequam accusatores canonicæ examinatos præsentes habeat, locumque defendendi accipiat, id est inducias ecclesiasticas ad abluenda criminis et cetera, nec extra propriam fiat provinciam prima discussionis accusatio, sine apostolica præceptione, cui in omnibus causis debet reverentia custodiri, quoniam et anti-

qua docet hoc Patrum regula; in qua et imperia-
lia pariter statuta concinunt.

CAP. 348. — *De eadem re. Idem in epistola ultima
(epist. 7, ad episc. Ilatice).*

(3, q. 9, c. *Qui accusare*). Qui alium accusare ele-
gerit, præsens per se et non per alium accuset,
inscriptione videlicet præmissa. Nequa ullus un-
quam judicetur, antequam legitimos accusatores
præsentes habeat, incomque defendendi accipiat
ad abluenda crimina.

CAP. 349. — *De curialibus ad clerum non promoven-
dis. Innocentius Victricio Rothomagensi archiepi-
scopo (epist. 2, c. 11).*

(Dist. 51, c. *Præterea frequenter*). Præterea fre-
quenter quidam ex fratribus vestris curiales, vel
quibuslibet publicis functionibus occupatos, clericos
facere contendunt: quibus postea major tristitia
cum de revocandis eis aliquid ab imperatore præ-
cipitur, quam gratia nascitur de adscito. Constat
enim eos in ipsis munis [nimis] voluntates exhibe-
bere, quas a diabolo inventas esse non dubium est,
et ludorum aut numerum [mimorum] apparatibus
aut præsesse, aut forsitan interesse. Si certe in
exemplum sollicitudo et tristitia fratrum, quam
sæpe pertulimus, imperatore præsente, cum pro his
sæpius rogaremus, quam ipse nobiscum positus co-
gnovisti, quibus non solum inferiores clerici ex cu-
rialibus, verum etiam jam ex sacerdotio constitui-
ti, ingens molestia ut redderentur, instabat.

CAP. 350. — *Quod id quod necessitas reperit pro
remedio, cessante necessitate, debet utique cessare.
Idem Rufo, et Eusebio Macedonibus episcopis
(epist. 22, c. 5).*

(1, q. 7, c. *Quod pro remedio*). Sacerdotum sum-
ma deliberatio hæc fuit, ut quos Bonosus ordina-
verat, ne cum eodem remanerent, ac ne fieret non
medioce scandalum, ordinati reciparentur. Vicimus
(ut opinor) ambigua. (1, q. 4, c. *Quod pro necessi-
tate*). Jam ergo quod pro remedio ac necessitate
temporis statutum est, constat primitus non fuisse,
ac fuisse regulas veteres quas ab apostolis aut apo-
stolicis traditas Ecclesia Romana custodit, custo-
diendasque mandat his, qui eam audire consuerunt.
Sed necessitas temporis id fieri magnopere postu-
labat. Ergo quod necessitas pro remedio reperit,
cessante necessitate, debet utique cessare pariter
quod urgebat, quia aliis est ordo legitimus, alia
usurpatum, quam ad presens fieri tempus impellit.
Sed canones apud Nicænam constituti de Novatianis
fieri permiserunt. Prius ille canon a Patribus institu-
tus ponendus est, ut possimus advertere, vel quid,
vel qualiter ab eisdem sensum sit vel præceptum.
(Can. 8, Nic. syn.). De his, inquit, qui nominant se-
ipsos catharos, id est mundos, et aliquando veniunt
ad catholicam Ecclesiam, placuit sanctæ et magnæ
synodo ut accepta manus impositione, sic maneat
in clero. Possumus vero dicere de solis hoc Novatianis
esse præceptum, nec ad aliarum hæreseon cle-
ricos pertinere. Nam, si utique de omnibus ita desi-
nirent, addidissent a Novatianis, aliisque hæreti-

A cis revertentes debere in suum ordinem recipi.
Quod ita non esse, etiam illud maxime quod de Paulianistis dictum est, poterit confirmare, a quibus ve-
nientes etiam baptizari precipiuntur. Nunquid nam
cum de Paulianistis jubent, omnes qui ab hereticis
revertuntur, erunt hoc exemplo baptizandi? Quod
cum nullus audeat facere, de ipsie tantum esse præ-
ceptum ratio ipsa demonstrat.

CAP. 351. — *De his qui virginitatis sponsonem irri-
tam faciunt. Idem (conc. Ancyra. sub Sylvestro,
c. 18).*

(27, q. 4, c. *Quotquot*). Quotquot virginitatem pro-
mittentes, irritam faciunt sponsonem, inter biga-
mos censeantur.

CAP. 352. — *De peregris baptizatis. Ex concilio Eti-
beritano, cap. 24.*

(Dist. 98, c. *Omnes qui*). Omnes qui peregre
fuerunt baptizati, eo quod eorum minime sit cog-
nita vita, placuit ad clerum non esse promovendos
in alienis provinciis.

CAP. 353. — *De servis sine consensu dominorum or-
dinatis. Gelasius Martyrio et Justo episcopis.*

Actores siquidem illustris viri filii nostri Aman-
diani graviter conqueruntur homines, suo juri dedi-
tos, alias adduc clericos, alias jam diaconos ordi-
natos, cum non solum post modernum (quod tanto-
rum pontificum collectione sub omnium saluberrimæ
provisionis assensu constat esse perfectum) bujus
modi personas suscipi non debere, verum etiam, si
qui forte in divinæ cultum militiæ, ante fuerint igno-
rantiæ faciente suscepti, eliminare prorsus, et exutos
religiioso privilegio ad dominorum possessiones justa
deberunt admonitione compelli. Et ideo, fratres
charissimi, eos quos supradicti viri actores in cleri-
catus officio monstraverint attineri, discussos et
obnoxios ac probatos custodito legum tramite sine
intermissione restituire, ita ut si quis jam presbyter
reperitur, in eodem gradu, peculi solam amissionem
permaneat. Diaconus vero aut vicarium præstet,
aut si non baberit, reddatur. Residua officia sciant
neminem posse ab obnoxiate, si convincitur, vin-
dicari, quatenus ordine custodito nec dominorum
jura, nec privilegia ultra ratione turbentur.

CAP. 354. — *De eadem re. Gelasius Herculentio
Stephani et Justo episcopis.*

Nuper etenim actores illustris feminæ Placidæ
petitorii oblatione conquesti sunt, Sabinum Marcel-
lianensis sive Cusilinatis urbis antistitem, Antio-
chum servum juris patrona sua absentiis dominae
occasione captata, ad presbyteri honorem usque
perductum, ejusque fratrem Leontium clericalis
officii privilegio decorasse. Et ideo, fratres charis-
simi, inter supradictos actores, et eos qui conditio-
nis extremæ repeluntur, objectam cognitionem vo-
bis nostra auctoritate deputamus, ut, omni veritate
discussa, si revera objectum sibi maculam justitiae,
refragationis non poauerit ratione diluere, Leon-
tium clericum, quem gradus præfinitus legibus non
defendit, ad sequendam cognitionem suæ necessita-
tem modis omoibus redhibete. Antiochum vero,

quia per sacerdotium non jam potest retolli, si in A quando promisit, neque ego pater ejus palla altaris suam Ecclesiam in hoc quo est honore, desiderat collocare, non velut redditum sibi, sed habeat pro ministeriorum celebratione susceptum.

CAP. 355. — *De reverentia exhibenda prius ordinatis. Nicolaus papa Michaeli imperatori (epist. 8 ante medium).*

(*Dist. 21, c. Denique*). Denique, si in Epistola ad Hebreos legitur, quod minor a majore benedicatur (*Hebr. viii.*), restat profecto ut exigente ratione etiam maledicatur. Si quidem hoc nūquā p̄nōentes periculosa tempora, illi qui ante nos fuerunt providam in Ecclesiis consuetudinem tradiderunt, hodieque in Romana Ecclesia (quae magistra est omnium Ecclesiarum) imprætermisso servatur, ita ut nullus sacerdos majori suo interveniente consacerdote cuilibet rei benedicere nitatur. Sed et anterior stans ad pronuntiandum aliquam lectionem, benedictionem quidem postulat, sed ei quilibet inferior non audet benedicere. Cur hoc? Nunquid benedicere peccatum est? Absit! De maledicis enim, non benedicis dicit Apostolus: *Quia regnum Dei non possidebunt (I Cor. vi).* Sed per hoc innuitur quantæ censura freno inferiores quaque ad suos iudicandos præpositos coercendi sunt, si his nec etiam benedicendi jus, illum penitus obtineant.

CAP. 356. — *De pueri sine propria voluntate cucullato. Nicolaus papa I omnibus episcopis in regno Ludovici (in scriptis Nicolai I tit. 13, c. 2).*

(20, q. 3, c. *Præsens clericus*). Præsens clericus nomine Lambertus, una cum patre suo nomine Atho, quondam videlicet comite, nunc autem clero, ad limina apostolorum properans adiit præsentiam nostram, asserens qualiter idem pater ejus in laicali adhuc habita [ordine orig.] in prædiis propriis ædificasset monasteria, duo voluntatem gerens, ut post suum discessum præsens filius ejus Lambertus in locum ei succederet. Quem infra teneram ætatem inter 8 et 11 annum constitutum memoratus pater proprio arbitrio absque regulari institutione extra omnem voluntatem illius cucullam induit. Igitur, post quoddam ipsius temporis spatium, ut ipse dicit, Salomon episcopus eum cum quibusdam aliis eidem Lamberto, absque patris oblatione vel abbatis percepta benedictione, monasticum illum induere fecit habitum, ut fertur, invitum, et sub hac occasione paterna seu materna hereditate a fratribus suis privatum esse, atque contra omnem (ut dictum est) voluntatem suam quasi regularem illum monachum permanere voluit. Super qua rediligenti cura investigantes, etiam sub adjuratione patrem ipsius si verum diceret interrogavimus. Sed idem clericus Atho respondit se tales habuisse et habere voluntatem, ut suus filius verus monachus fuisset, et in locum ei successisset. Sed sub testificatione jure jurando firmabat, quod quando primitus ei cucullam induit, idem Lambertus semper restitit et nunquam se monachum fieri consenserit, sed de mun ab insequentibus monachico habitu violenter induitus fuerit, asserens quia nunquam regulam ali-

A quando promisit, neque ego pater ejus palla altaris involutum [*al. pallio alt. indutum*] illum obtulit, neque a quoconque sacerdote vel abbatte, ut mos depositit, benedictione percepta regula unquam subbactum fuisse monachum [se fieri monachum subiectum promisit]. Super his omnibus etiam protestatus est prefatus clericus Atho, quia si eo tempore tam duræ observantie monasticam intellectisset regulam, nunquam eundem filium suum Lambertum coegisset portare cucullam. Quapropter Psalmographi consulte verba recolentes, quibus voluntarie se Deo sacrificare pronuntiat (*Psalm. lxx*), et voluntaria oris sui beneplacita fieri in conspicu Dei obsecrat (*Psalm. cxviii*): præsentem, ut dictum est, clericum nomine Lambertum minime debere existimavimus sub tali violentia fieri monachum.

B Quod enim quis non elegit, nec optat, profecto non diligit. Quod autem non diligit, facile contemnit. Nullum quippe bonum, nisi voluntarium. Idcirco et Dominus nou ferendam in via virgam (*Malthe. x*), per quam violentia ulli inferatur, præcepit. Quapropter consultius agitur, si piis suasionibus contemptum mundi, et amorem Dei prædicando, quam violentiam inferendo ad celestem amorem illum accenderitis. Unde omnium vestrum charitati hanc nostri apostolatus mandare decrevimus epistolam, monentes atque præcipientes, quatenus si ita est verum, ut isti dicunt, nullus episcopus vel abbas seu monachorum reliquorum conventus monasticis illum regulis invitum subjaceat compellat; neque ullo modo fratres illius per hanc occasionem licentiam habeant paterna seu materna illum, quob absit hereditate privare, sed usque dum divina inspiratione compunctus propria voluntate regulis se subdat, licet illum a mundanis, et laicalibus remotum vagationibus vel negotiis inter religiosos et ecclesiasticos viros in canonica degere vita. Non enim putamus, quod absit religiosos canonicos a sanctorum monachorum vita et consortio sejunctos, quia unusquisque secundum Apostolum *proprium mercem accipiet secundum suum laborem (I Cor. viii)*.

CAP. 357. — *Quod clericus a suo excommunicatus episcopo ab alio episcopo non est recipiendus. Ex concilio Sardicensi, cap. 16.*

D Osius episcopus dixit: Si hoc quoque omnibus placet, ut sive diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum ab episcopo suo fuerit communione privatus, et ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ille ad quem configerit, cum ab episcopo suo tuisse abjectum, non oportet ut ei communionem indulget. Quod si fecerit, sciat se convocatis episcopis causam esse dicturum. Universi dixerunt: Hoc statutum et pacem servabit, et concordiam custodiet.

CAP. 358. — *Ut clerici episcopis suis subjecti sint. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 8 (actione 15).*

(18, q. c. *Quidam monach.*). Clerici in parœciis [*ptochiis orig.*], et in monasteris, aut martyriis constituti, sub potestate sint ejus, qui in ea est ci-

vitate episcoporum, secundum traditionem sanctorum Patrum, nec per presumptionem recedant a suo episcopo. Eos vero qui ausi fuerint rescidere hujusmodi institutionem quounque modo, vel si noluerint subjacere proprio episcopo, siquidem fuerint clerici personarum ordinatione, subjaceant condemnationibus canonum.

CAP. 359. — *De eadem re. Ex eodem (ibidem sed ex alia versione).*

Clerici qui pauperum dispositioni vel monasteriorum vel martyriorum præsunt, sub potestate singularium civitatum episcoporum, secundum sanctorum canonum traditionem perdurent, nec per suam temeritatem episcopi sui moderationem declinent. Qui autem hujusmodi dispositionem quolibet modo subvertere ausi fuerint, et episcopo suo non obediunt, si quidem clerici fuerint, cononicæ damnationi subjaceant si autem monachi aut laici sint, a communione suspendantur.

CAP. 360. — *Quod non oporteat clericos, prætermissio episcopo, ad sæcularia iudicia comeare. Ex eodem concilio, cap. 9.*

(11, q. 1, c. *Si clericus.*) Si clericus adversus clericum habet negotium, non relinquat suum episcopum, et ad sæcularia iudicia concurrat; sed prius negotium agitetur apud proprium episcopum, vel certe (si fuerit judicium ipsius episcopi); apud arbitros ex utraque parte electos audiatur negotium. Si quis vero contra hæc ficerit, canonum subjacebit correctionibus. Et si clericus adversum suum seu alium episcopum habeat causam, apud audientiam synodi provinciæ conqueratur [conquir. orig.]. Si vero contra ipsius provinciæ metropolitanum episcopum episopos sive clericus habeat controversiam, pergit ad ipsius diocesis primatum; aut certe ad Constantiopolitanæ regiæ civitatis sedem, ut eorum ibi proprium negotium exquiratur.

CAP. 361. — *Quod minime licet clericis transmigrare in aliam civitatem, nisi pro persecuzione. Ex eodem concilio, cap. 20.*

Clericos in singulis ecclesiis constitutos, sicut jam decrevimus, non licere in alterius civitatis ecclesiis ordinari sed acquiescere in ea in qua ab initio ministrare meruerunt, exceptis illis qui proprias civitates perdidérunt, et ex necessitate ad alias ecclesiias migraverunt. Si vero quicunque episcopus post definitionem istam ad alium episcopum pertinentem clericum suscepserit, placuit sancte synodo et hunc qui suscipit, et eum qui susceptus est, tandem excommunicatos manere quandiu ipse clericus ad propriam revertatur ecclesiam.

CAP. 362. — *Ut clerici publica iudicia non appellantur. Ex concilio Carthaginensi iii, cap. 9.*

(11, q. 1, c. *Placuit.*) De diversis ordinibus Ecclesia servientibus, ut si quis in causam criminis incurrit, et abnuerit judicium ecclesiasticum, debeat periclitari, ut et filii sacerdotum spectacula sæcularia non adeant. Item placuit ut quisquis episcoporum, presbyterorum et diaconorum, seu clericorum, cum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum,

A vel civilis causa fuerit commota, si derelicto ecclesiastico judicio publicis iudicis purgari voluerit, etiam si pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat; et hoc in criminali actione [judicio orig.]; in civili vero perdat quod evicit si locum suum obtinere maluerit [voluerit orig.].

CAP. 363. — *Quid agendum sit si provocatum fuerit de ecclesiasticis, ad alios ecclesiasticos iudices. Ex eodem, cap. 10.*

(2, q. 6, c. *Placuit.*) Hoc etiam placuit ut a qui buscunque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, fuerit provocatum, non eis obsit quorum fuerit soluta sententia, si convinci non potuerint, vel inimico animo judicasse, vel aliqua cupiditate aut gratia depravatos esse (2, q. 6, c. *Sane.*) Sane si ex consensu partium iudices electi fuerint, etiam a pauciore numero quam constitutum est, non licet provocari.

CAP. 364. — *Quinam ad testimonium non sint admitti. Ex concilio Carthaginensi vii, cap. 4.*

(2, q. 2, c. *Testes autem.*) Testes autem ad testimonium non admittendos, qui nec ad accusationem admitti præcepti sunt, vel etiam quos accusator de sua domo produxerit. Ad testimonium autem infra annos quatuordecim ætatis sue non admittantur.

CAP. 365. — *Quod electorum iudicium sententia sperni non debeat. Ex concilio Milevitano ii, cap. 24.*

(2, q. 6, c. *A iudicibus.*) A iudicibus autem quos communis consensus elegerit, non licet provocare. Et quisquis probatus fuerit pro contumacia [per cont. orig.] nolle obtemperare iudicibus, cum hoc primæ sedis episcopo fuerit probatum, del litteras, ut nullus ei communicet episcoporum, donec obtemperet.

CAP. 366. — *De contumaciis clericis, et ad officium tardis. Ex concilio Agathensi, cap. 2.*

(Dist., 50, c. *Contumaces.*) Contumaces vero clerici, prout dignitatis ordo permisit, ab episcopis corrigitur. Et si qui prioris gradus elati superbia, communionem fortasse contempserint, aut ecclesiam frequentare, vel officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur, ita ut cum eos penitentia correxit, rescripti in matricula gradum suum dignitatemque recipient.

CAP. 367. — *Ut clericus inconsulto episcopo suo ad sæcularem iudicem non pergalet. Ex eodem concilio, cap. 32.*

(11, q. 1 et 2, c. *Clericum.*) Clericus nec quemquam presumat apud sæcularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare; sed qui pulsatus fuerit non respondeat, nec proponat, uero audeat criminale negotium in iudicio sæculari. Si quis vero sæcularium per calumniam ecclesiam aut clericum fatigare tentaverit, et victimus fuerit, ab ecclesia limibus et catholicorum communione, nisi digne penitenter, arceatur.

CAP. 368. — *Quod licet presbytero vel diacono a communione suspenso, si necesse fuerit baptizare. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8 (Aurel. i, c. 14).*

(Dist. 81, c. *Si diaconus.*) Si diaconus vel pre-

sbyter pro reatu suo se ab altaris communione, sub pœnitentis confessione submoventur, sic quoque si alii defuerint, et causa certæ necessitatis exoritur, poscentem baptismum liceat baptizare.

CAP. 369. — *Ut clerici si quid præstiterint sine usura recipiant. Ex concilio Tarracenensi, cap. 3 (sub Hormida).*

(14, q. 4, c. *Si quis clericus*) Si quis clericus in necessitate solidum præstiterit, hoc de vino vel de frumento accipiat, quod mercandi causa tempore statute decretum fuerit venundari. Ceterum si speciem non habuerit necessariam, ipsum quod dedit sine ullo augmento recipiat.

CAP. 370. — *Ut nullus clericorum scrum vel discipulum suum ab ecclesia extrahere audeat. Ex concilio Hilderensi, cap. 8.*

(17, q. 4, c. *Nullus cler.*) Nullus clericorum servum aut discipulum suum ad ecclesiam confugientem extrahere audeat, vel flagellare presumat. Quod si fecerit, donec digne pœnitentia, a loco cui bonorem non dedit sequestretur [segregetur, orig.]

CAP. 371. — *De clericis qui monachorum propositum appetunt. Ex concilio Toletano, cap. 54 (Tol. iv, c. 49).*

(19, q. 1, c. *Clerici qui.*) Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus, nec interdici propositum corum, qui ad contemplationis desiderium transire nituntur.

CAP. 372. — *Ne stipendia clericorum a jure alienentur ecclesiaram. Ex concilio Toletano VII, cap. 5.*

(12, q. 2, c. *Sæpe fit.*) Sæpe fit ut proprietati originis obsistat longinquitas temporis. Quapropter prudenter decernimus, ut si quis clericorum stipendum de rebus ecclesiae cujuscunque episcopi percipit largitate, sub precaria nomine debeat professionem scribere, nec per retentionem diuturnam præjudicium aferat ecclesie, et quecumque in usu perceperit, debeat utiliter laborare, ut nec res divini juris videantur aliqua occasione negligi, et subsidium ab ecclesia cui deservediūt percipere possint clericci. Quod si quis eorum contempserit facere, ipse se stipendio suo videbitur privare.

CAP. 373. — *Quod clericis servis ecclesiaram dare debant episcopi libertatem. Item ex concilio Toltano IX, cap. 9.*

(Dist. 54, cap. *Qui ex familiis.*) Qui ex familiis ecclesiæ servituri devocantur in clericum, ab episcopis suis libertatis necesse est ut percipient donum et si honesta vita claruerint meritis, tunc demum, majoribus fungantur officiis. Quos vero flagitiis ordinaverit incorrigibilis noxa, perpetua servitus conditionis religet in catena.

CAP. 374. — *De eunuchis qui ab aliis fiunt, vel qui sibi naturalia absindunt. Ex decretis Martini papæ, c. 215 (ex decretis Martini Bracarensi).*

(Dist. 55, c. *Si qui per ægritudinem.*) Si quis pro ægritudine naturalia a medicis habuerit secta, similiiter et qui a barbaris aut dominis stultis fuerint

A castrati, et moribus digni fuerint visi, hos canon admittit ad clericatus officium promoveri. Si quis autem sanus non per disciplinam religionis et abstinentiae, sed per abscissionem plasmata Deo corporis, existimans posse a se carnales concupiscentias amputari, castraverit se non cum admitti decernimus ad aliquod clericatus officium. Quod si jam ante fuerat promotus ad clericum prohibitus a suo ministerio deponatur.

CAP. 375. — *Quod non licet diacono anie presbyterum sedere, cap. 40.*

Non licet ante presbyterum diacono sedere, nisi cum iussione presbyteri.

CAP. 376. — *Ut ordinandus ad diaconatum matrimonio renuntiet, [cap. 39].*

(Dist. 27, c. *Diaconus qui.*) Diaconus qui eligitur, B si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, et dixerit se non posse in castitate permanere, hic non ordinetur. Quod si in ordinatione tacuerit, et ordinatus fuerit, et postea matrimonium desideraverit, alienus sit a ministerio, et valet clero.

CAP. 377. — *Quod non licet cuilibet vasa Dominica tangere. Ex eodem conc. cap. 42. (ibid. 41).*

(Dist. 23, c. *Non licet.*) Non licet quemlibet ministeria tangere, nisi subdiacono, aut acolyto in secretario vasa Dominicana.

CAP. 378. — *De tondenda coma clericorum et habitu ornato. Ex eodem conc. cap. 66.*

(Dist. 13, c. *Non oportet.*) Non oportet clericos comam nutrire et sie ministrare, sed attonso capite patentibus auribus, et secundum Aaron talarem tunicam [vestem, orig.] induere, ut sint in habitu ornato.

CAP. 379. — *De non ordinandis invitis vel de jiciendis immitteritis. Gregorius popa Natali episcopo in primo libro registri (epist. 19).*

(Dist. 74, cap. *Gesta quæ.*) Gesta quæ nobis in conciliis vestri confecta secretario direxisti, in quibus archidiaconus honoratus addicitur, plena esse cognovimus semine jurgiorum, cum uno eodemque tempore una persona nolens ad sacerdotii ordinem provchitur, quætanquam immitterita a diaconatus officio removetur. Et siicut justum est ut nemo creascere compellatur invitus, ita censemendum puto, similiter, ne quisquam insons ab ordinis sui ministerio deiciatur injuste.

CAP. 380. — *Quid agendum sit de rebus lapsorum clericorum, Gregorius Petro subdiacono lib. 1, cap. 42).*

(16, q. *De lapsis.*) De lapsis sacerdotibus, vel levitis, vel qualibet ex clero, observare te volumus. Ut in rebus eorum nulla contaminatione miscearis, sed pauperioria regularia monasteria require, qua secundum Deum vivere sciuntur [sciunt], et in eisdem monasteriis ad pœnitentiam lapsos trade, ut res lapsorum in eodem loco proficiant, in quo agere pœnitentiam traduntur, quatenus ipsi ex rebus eorum subsidiu Babeant; qui de correctione eorum sollicitudinem gerunt. Si vero parentes habeant, res eorum legitimis parentibus dentur, ita tamen ut eorum stipendia qui in pœnitentiam dati fuerint, sufficienter

debeat procurari. Si qui vero ex familia ecclesiastica sacerdotes vel levitæ, vel monachi, vel clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, dari eos in poenitentiam volumus, sed res eorum ecclesiastico juri non subtrahi. Ad usum tamen suum accipiant, unde ad poenitentiam subsistant, ne si nodentur, locis in quibus daunati [dati, orig.] fuerint, onerosi sunt.

CAP. 381. — *Quæ pœna sequatur occule insumentem. Gregorius clero et populo Ravennæ in libro cœxo registri (l. v, ep. 30).*

Quia [quidam, orig.] maligni spiritus concilio repletus, contra Castorium notarium ac responsalem nostrum nocturne silentio in civitatis loco contestationem posuit in ejus crimen loquentem, mibiisque etiam de facienda pace callide contradicentem, et quia quisquis veraciter loquitur, semetipsum innocescere non debet formidare, oportet ut publice exeat, et quæcumque in contestatione sua loqui præsumpsit, ostendat. Quod si non exierit, neque publice confessus fuerit, quisquis ille sit qui hoc agere præsumpsit, vel consensum in tantæ iniquitatis consilio præbuit, ex Dei et Domini nostri Iesu Christi sententia [spiritu, orig.] definitus, ut sancti ejus corporis et sanguinis participatione privatus sit. Si vero, quia latet et quoniā nescitur, teneri a disciplina non valet, si tanti mali concius, et prohibitus, corpus et sanguinem Domini percipere præsumit, anathematis ultione percussus ut fallax ac pestifera, a sanctæ Ecclesiæ corpore sit divisus. Si quis autem fortasse talis est, quem nos hujus facti auctorem ac partem esse nescientes, ad eum bona optantes epistolas transmittamus, ipsa pro eo apud omnipotentem Deum deprecatio sit vacua. Sin autem in eadem civitate egressus ad publicum, potuerit docere quæ dixit, vel certe sciens se non posse quem scriptis ostendere, errorem suum fuerit a parte confessus, Dominici corporis et sanguinis participatione non sit privatus, neque a sanctæ Ecclesiæ corpore alienus existat, quia nos apud omnipotentem Deum ex nostris quotidie culpis agnoscimus, ut quamvis servato discipline moderamine, aliorum tamen erratibus parcamus.

CAP. 382. — *De bigamis et concubinariis. Hieron. in epist. ad Oceanum (tomo II, incipit Sophronius Eusebius).*

Nullo pacto digamos vel concubinarum catenam insertos decet subire ministerium. In Levitico scriptum est, ac præfinitum quales eligi debeant sacerdotes. Sic habes; Et dixit Dominus ad Moysen; Sacerdos uxorem accipiat virginem de semini patrum suorum; viduam vero et destitutam, aut a vivo marito derelictam non accipiat (Lcvi. xxi). Bene audivi præcipiente Domino Moysi, quia nec uxor debet sacerdoti digama convenire, ne honorem pollut sacerdotii. Sicut unius uxoris virum, sic unius viri mandat uxorem. Si ergo clericus monogamus fuerit, et uxor ejus digama, noli eum ministerio applicare; digamam enim duxit uxorem. Ue Tito præcepta Apostolus de ordinandis clericis dedit (Tit. 1). Et quia liber finem exspectat, ad id redea-

A mus undedigressi sumus. Nec si duæ aut tres pariter Dei ancilæ morentur, solum ad ea decet ingredi sacerdotem. Si quis hæc præcepta non observaverit, hostis est animæ suæ. Quod si post nostra monita, agapetas aliquis clericus amplius quæsicerit amare quam Christum, secundum synodalem regulam conveniatur, et præcepta Patrum in Nicæa diffinita elegantur. Jam vero si conversus prædicta reliquerit, consecuti sumus maximum lucrum. Alioquin talis ab Ecclesia anathematizandus est. Germinant enim feminæ cum viris habitantes spinas, et arcana mentium aento mucrone percutiunt. Proh nefas! Dolor est dicens, sed præterire non decet, Christo istæ vorerunt nubere, non clericis.

CAP. 383. — *Ut Christiani scholastici solæccismos quorundam tolerant sacerdotum. Augustinus ex libro De catechizandis rudibus (cap. 9).*

(Dist. 38, c. Sedulo mon.) Sedulo monendis uotis scholasticis, ut humiliante iudicii Christiani discant non contemnere quos cognoverint morum vitia quam verborum amplius devitare, et corde casto linguam exercitataam nec conferre audeant, quam etiam preferro conseruerant. (Paulo post.) His enim maxime utilitatem nosse ita esse præponendas verbis sententias, ut præponitur animus corpori. Ex quo fit ut ita malle debent antveriores quam disertiores audire sermones, sicut malle debent prudentiores quam formosiores habere amicos. Noverint etiam non esse vocem ad aures Dei, nisi amici affectum. Ita enim non irridebunt si aliquis antistites et ministros Ecclesiæ forte animadverterint, vel cum barbarismis et solæccismis C Deum invocare, vel eadem verba quæ pronuntiant non intelligere, perturbateque distinguere, non quia ista minime corrugenda sunt, ut populus ad quod plane intelligit, dicat amen, sed tamen pie toleranda sunt ab eis qui diciderint, ut sono in foro, sic voto in ecclesia benedici. Itaque forensis illa nonnunquam forte bona dictio, nunquam tamen benedictio dici potest.

CAP. 384. — *Pro excessu correctionis non esse veniam petendam a subditis. Augustinus De vita clericorum (epist. 109, ad monachus).*

(Dist. 86, c. Quando nec.) Quando necessitas disciplinæ moribus [minoribus, orig.] coercendis dicere vos dura verba compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur, ut a vobis subditis veniam postuleatis, ne apud eos quos oportet esse subjectos, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Sed tamen petenda est venia ab omoiū Domino, qui novit eos quos plus justo forte corripitis, quanta benevolentia diligatis.

CAP. 385. — *Cur permittuntur fungi officiis suis reverentes ab heresi. Idem in epistola ad Bonifacium (epist. 50, non ita procul a fine).*

(23, q. 4, c. Ipsa pietas.) Si, inquietum, oportet, ut nos extra Ecclesiam et adversus Ecclesiam fuisse ponatur, ut salvi esse possimus, quomodo post istam poenitentiam apud vos clerici vel etiam episopi permanemus? Hoc non fieret, quoniā

revera (quod fatendum est) fieri non deberet, A schismatis fuisse manifesstatus est, cæteros correctos, etiamsi extra Ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt, non quo etiam foris ab unitate corporis Christi possent habere Spiritum sanctum, sed maxime propter eos quos foris positi possent decipere, et a susceptione illius muneris impediti; deinde ut etiam ipsorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis fieret, jam nulla pertinacia claudente oculos cordis, adversus evidentiam veritatis.

CAP. 388. — *De præjudicio vitando. Idem in epistola ad clerum, et universam plebem Ecclesiæ Hipponeensis (epist. 137).*

(2, q. 1. *Nomen presbyteri.*) Nomen presbyteri propterea non ausussum de numero collegarum ejus vel suppressum vel delere, ne divina potestati, sub cuius examine causa adhuc pendet, facere viderat injuriam, si illius judicium meo vellem judicio prævenire. Quod nec in negotiis sacerdotalibus judices faciunt, quando causa dubitatio ad maiorem potestatem refertur, ut pendente relatione aliquid audiant communata. Et in episcoporum concilio constitutum est, nullum clericum qui nondum convictus sit suspensi a communione debere, nisi ad causam suam examinandam se non præsentaverit.

CAP. 389. — *De onore presbyterii. Augustinus in epistola ad Valerium episcopum (epist. 148).*

(Dist. 40, c. *Ante omnia.*) Domino beatissimo et venerabili et in conspectu Domini siuecriter charissimo patri Valerio Augustinus presbyter in Domino salutem. Ante omnia pete ut cogite religiosa prudentia tua nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore, facilius et levius, et hominibus acceptabilius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi, officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur, sed nihil apud Deum miserius et tristius et damnabilius. Item nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore difficultius, laboriosius, periculosius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur quo noster imperator jubet. Quis autem iste sit modus nec a pueritia, nec ab adolescentia mea didici. Eteo tempore quo discere coeperam, vis mihi facta est, merito peccatorum meorum. Nam quid aliud existimem nescio, ut secundus locus gubernaculorum mihi traderetur, qui remum tenere non noveram.

CAP. 390. — *De inordinato accessu sanctimonialium. Augustinus in epistola ad Eusebium (epist. 69).*

(24, q. 1. *Subdiaconus.*) Subdiaconus quandam Spaniensis Ecclesiæ, vocabulo Primus, eum ab accessu indisciplinato sanctimonialium prohiberetur, atque ordinata et sana præcepta contemneret, a clericatu remotus est.

CAP. 391. — *Ut transiens ab hereticis in humilitate paenitentiae recipiatur. Idem in eadem epistola.*

(Proxime post.) Ego, si Domino placet, istum modum servio, ut quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit, in humiliatione paenitentiae recipiatur, quo et

CAP. 386. — *Cur publice paenitentes non sint in clericatu. Iclm ibidem (consequenter).*

(Dist. 50, c. *Ut constitueretur.*) Ut enim consti-tueretur in Ecclesia ne quisquam post aliquius criminis poenitentia clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu permaneat, non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claves datas Ecclesia disputabitur de quibus dictum est: Qua solveritis in terra, soluta erunt in celo (*Math. xix.*). Sed ne forsitan etiam de cæteris criminibus spe honoris ecclesiastici, animus intumescens superbeageret paenitentiam, severissime placuit ut post actum de crimine damnable poenitentiam nemosit clericus, ut desperatione temporalis altitudinis medicina major et verior esset humiliatis. Nam sanctus David de criminibus mortiferis egit paenitentiam, et tamen in honore suo persistit. Et beatum Petrum quando amarissimas lacrymas fudit, utique Dominum negasse paenituit, et tamen apostolus mansit. Sed non ideo supervacula putanda est posteriorum diligentia, qui ubi saluti nihil detrahetur, humiliati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti credo aliquorum fictas paenitentias, per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inventire medicinas, multorum experimenta morborum. Verum in hujusmodi causis, ubi per graves dissentionum scissuras, non hujus aut illius hominis est periculum, sed populorum strages jacent, detrahendum est aliquid severitati, ut majoribus malis sanandis charitas sincere subveniat.

CAP. 387. — *Cur Donatistæ correcti ministrare permitti sint. Ibidem (paulo post).*

Hoc erga istos ab initio servavit Africana catholica ex episcoporum sententia, qui in Ecclesia Romana inter Cœcilianum et partem Donatij judicaverunt, damnatoque uno quodam Donato qui auctor

ipsi eum forsitan cogerent, si apud eos manere voluerit.

CAP. 392. — *Ut quisque alterius judicium suscipiat, quod ipse de alio judicare velit. August, in epistola ad Pascentium comitem Africanum (epist. 174).*

(32, q. 6, c. Iniquum est.) Iniquum est ut quisque judicare de alio velit, et judicari de se nolit.

CAP. 393. — *Ne clericis sacerularia negotia tractent. Epistola Cypriani ad presbyteros et diaconos, plementum Furnensem (epist. 9, lib. 1, alias epist. 66).*

(21, q. 3, c. Cyprianus.) Cyprianus presbyteris, et diaconibus, et plebi Furnis consistentibus salutem. Jampridem concilio episcoporum statutum est ne quis de clericis et Dei ministris tutorem vel curatorum testamento suo nominaverit [constitual, orig.]; quoniam singuli divino sacerdotio honorati, et in clero ministerio constituti, non nisi altari et sacrificiis deservire, et precibus atque orationibus vacare debeant. Scriptum est enim : *Nemo militans Deo, obligat se molestiis sacerularibus, ut possit placere ei cui se probavit (II Tim. 11). Post aliquot versus.* Quod episcopi antecessores nostri religiose considerantes et salubriter providentes, censuerunt ne quis excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur [merentur] nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes et ministros voluit [volunt] avocare.

CAP. 394. — *De eadem re. Ex eadem epistola (ibidem aliquanto superius).*

(21, q. 3, c. Mollitiis.) Mollitiis et sacerularibus rebus laqueisque obligari non debent, qui divinis rebus et spiritualibus occupati sunt, nec ad terrenos et sacerulares actus vacare.

CAP. 395. — *Item de eodem. ibidem paulo inferiorius.*

(21, q. 3, c. Hi. qui in ecclesia.) Hi qui in ecclesia Domini ad ordinationem clericalem promoventur, in nullo ab administratione divina avocentur: ne[nec] molestiis et sacerularibus [molest. et laq. sacer., orig.] negotiis alligentur: nec ab altariis et sacrificiis recedant, sed die ac nocte coelestibus rebus et spiritualibus serviant.

CAP. 396. — *De eadem re. Idem, ibid. in calce epist.*

Sacerdotum decretum religiose et necessarie factum servetur a nobis. Simil et ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes et ministros Dei altari ejus et ecclesia vacantes, ad sacerularies molestias devocet. Observari enim de cetero poterit, ne quis ultra hoc faciat circa personam clericorum, si quod nunc factum est, fuerit vindicatum.

CAP. 397. — *Qui clericis recipiendi sint post lapsum, qui non. Isidorus ad Missionem episcopum (inter opera D. Isidori, De lapsu sacerdotis et reparacione).*

Quod in epistolis venerabilis fraternitas tua innuit, nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod atibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post paenitentiam, alibi post hujusmodi delictum nequaquam

A reparandum antiqui honoris [ordinis, orig. et vict.] meritum. Haec diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire canon precepit, quos paenitentia processit satisfactio et digna peccatorum confessio. At contra hi qui nec a vitio corruptionis [correpti, orig.] emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt vindicare quadam superstitionis temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis accipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia, ut necesse sit illos restaurari in loco honoris, qui per paenitentiam meruerunt reconciliationem divinæ pietatis. Nec immerito hi consequuntur adeptos [ademptæ, orig.] dignitatis statum, qui per paenitentiam receperis noscuntur vita remedium.

B CAP. 398. — *Quare septem anni abstinentiae paenitentibus injungantur. Ibidem.*

Nec ipsum quod canonum censura post septem annos remare paenitentem in statum pristinum praecipit, electione proprii arbitrii, sed potius sancti Patres ex sententia divini iudicij sanxerunt. Nam legitur quod Maria soror Aaron prophetissa dum detractionis adversus Moysen incurrisset delictum, illico stigmate lepre percussa [perfusa, orig. et Vict.] est (Num. xii). Cumque peteret Moyses ut emendaretur, praecipit eam Dominus extra castra septem diebus egredi, et post emundationem rursus eam intra castra admitti. Maria ergo soror Aaron, caro intelligitur sacerdotis, quæ dum superbie dedita sordidissimi cogitationum illecebris [contagiis, orig.] maculatur, extra castra septem diebus, hoc est, extra collegium sanctæ Ecclesiae septem annis projicitur, ubi post emendationem vitorum, loci vel pristinæ dignitatis recipit meritum. Et post pauca. In fine autem epistolæ, hoc adjiciendum putavi, ut quotiescumque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius magis teneatur sententia, cuius antiquior et potior exstat auctoritas.

C CAP. 399. — *De diligenti investigatione iudicij Fructuosi episcopi (in ejus regula, c. 4).*

Qualilibet causa in conventu omnium fratrum est ventilanda, et juste ac subtiliter perscrutanda, ne forte dolositate et malitia senioris innocens junior opprimatur. Rectori [adde: ab abbate vel preposito, ex orig.] juxta personæ acceptancem, non licet judicare, neque aliquem fraudulentem, vel injuste damnare; sed, ut dictum est, spiritualium vel veridicorum fratrum in hujuscemodi rebus est alia tradenda, et retinenda sententia, qui sibi Dei iudicium ponentes præ oculis, non permittant pessime opprimere animam innocentis.

D CAP. 400. — *De his qui, post ordinationem vel ante, criminis publice commiserunt. Ex epistola Rabani archiepiscopi ad Heribaldum, ex concilio Hildensis, cap. 10 (Rabanus, c. 1, lib. paenitentium).*

(Dist. 50, c. De his.) De bis vero visum est nobis scribendum, qui sacros ordines habent, et ante vel post ordinationem contaminatos in capitalibus criminibus se esse profitentur. In quibus, ut mihi vide-

tur haec distantia esse debet, ut hi qui deprehensi vel capti fuerint publice in perjurio, furto atque fornicatione, et cæteris hujusmodi criminibus secundum sacrorum canonum instituta a gradu proprio deponantur; quia scandalum est populo Dei tales personas superpositas [super se pos., orig.] habere, quas ultra modum vitiosas esse constat. Nempe inde detrahunt homines sacrificio Dei, sicut quondam filii Heli peccantibus fecisse leguntur (*I Reg* ii); et rebelles hinc atque contrari existentes eorum pravis exemplis quotidie pejores fiunt. Qui autem de prædictis peccatis abscondite a se admissis per occultam confessionem coram oculis Dei, præsente etiam sacerdote, qui eis indicturus est poenitentiam confitentur, et semetipsos graviter delinquisse queruntur, si se per jejunia et cleemosynas, vigiliasque et sacras orationes cum lacrymis purgare certaverint, his etiam, gradu servato, spes veniae de misericordia Dei promittenda est.

CAP. 401. — *De injuriis Clericorum, et compositione eorum. Ex libro capitulorum (lib. v, c. 184).*

Si quis ministros ecclesiæ subdiaconum, lectorum, exorcistam, acolytum [ostiarium, orig.] injuriaverit, aut percosserit, vel plagiaverit [al., plagaverit], componat hoc tripliciter, sicut solent componere parentes ejus. Diaconi vero, presbyteri atque episcopi injuria in quadruplum componatur. Reliquorum autem clericorum injuria componatur sicut parentum eorum. Monachorum quoque qui secundum regulam in monasterio vivunt, injuria dupliciter componatur, secundum genealogiam suam, et [ut, orig.] reverenter sit Deo et Ecclesiæ, et pax eis qui illi servant.

CAP. 402. — *Quomodo canonici in claustru vivere debant. Ex lib. v Capitulorum, cap. 185 (c. 415).*

(*De const. dist. 5, c. In omnibus.*) In omnibus igitur, quantum humana permittit fragilitas, decrevimus ut canonici clerici canonicæ vivant, observantes divinas Scripturæ doctrinam, et documenta sanctorum Patrum, et nihil sine licentia episcopi sui vel magistri eorum in composite [composite, orig.] agere præsumant. In unoquoque episcopatu n simul manducant et dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit; vel qui de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt in suo claustro maneant, et singulis diebus mane prima [primo] ad lectionem veniant et audiant quid eis imperetur. Ad mensam vero similiter lectionem audiant, et obedientiam secundum canones, suis magistris faciant [exhibeant, orig.].

CAP. 403. — *Ut anathematizentur qui clericis injurias inferant. Ibid. cap. 191.*

Quicunque judex, aut sæcularis presbytero, aut diacono, aut cuiilibet clero, aut de junioribus, absque audiencia episcopi vel archidiaconi, aut archipresbyteri, injuriam inferre præsumperit, anathema ab omnium Christianorum consortio habetur.

CAP. 404. — *Quid agendum sit de occule infamantibus. Item.*

Qui famosam chartam ad cujuscunque injuriam et maculam conscripserit in secreto, et in publico affixerit, inveniendamque projecerit, illum contra quem posita chartula est non nocet, nec famæ ejus aliquid derogabit: sed si inveniri potuerit, qui hujusmodi chartulam fecit, constrangatur ut probet quæ scripsit. Qui si etiam quæ scripsit probare non potuerit, fustigetur, qui infamare maluit quam accusare.

CAP. 405. — *De presbytero caduco morbo laborante. Alexander II Genobardo Juvanensi [Vivacensi, al. Viennensi Grat.] archiepiscopo.*

(7, q. 2, c. In litteris.) In litteris tuis continebatur sic. Hic clericus ordinem habet presbyteri, sed quia caduco morbo laborat, et ipsi hoc impræsentiarum agnoscimus, non ausi fuimus ei concedere ut offerret, vel missam celebraret. Quia vero languor non in culpa est, super hac re auctoritatis nostræ decreto consulendum [consulendo, *Gratian.*] deliberavimus. Consulimus itaque ut si frequenter hoc morbo tangitur, ab oblatione omnimodis et missarum celebratione prohibeatur. Inde nos enim est et periculissimum ut hoc ei accidat, quatenus in consecratione eucharistie morbo victus epileptico cadat. Si vero Dei misericordia convaluerit, quandoquidem non culpa sed infirmitas est in causa, eum sacrificare jam non interdicimus.

CAP. 406. — *De ordinatis ab excommunicatis. Urbanus secundus Gelbardo [Gebeardo] Constantiensi episcopo.*

(9, q. 1, e. Ab excommunicati.) Ut ab excommunicatione quondam tamen catholicis episcopis ordinatos, siquidem Simoniæ ordines ipsos non acceperint, et si episcopos ipsos Simoniacos non fuisse constituerit, ad hoc si eorum religiosior vita et doctrina prærogativa visa fuerit promereri, poenitentia indicta quam congruam duxeris, in ipsis quos acceperunt ordinibus, permanere permittas. Ad superiores autem ascendere non concedimus, nisi necessitas et utilitas maxima flagitaverit, et ipsorum sanctæ conversatio promeruerit, et hoc tamen ipsum rarius cum cautela est præcipua concedendum.

CAP. 407. — *De modo reconciliandi. Idem Anselmo Mediolanensi archiepiscopo (epist. 4).*

Discretioni nostræ videtur, quatenus secundum præcepti nostri tenorem, quando secundum Ecclesiæ vestræ morem sacros daturus quibuslibet aliis ordines, benedicere cœperis, eos quos tua duxerit solertia reconciliandos, inter benedicendum et manus imponendum facias interesse, quibus cætera omnia consecrationis instrumenta præter unctionis explebis, et sic ad sancta ministeria reconciliabis.

CAP. 408. — *Ut nullus sæcularis super clericos habeat potestatem. Urbanus II Radulpho comiti (epist. 14).*

Nosse te volumus quia nulli sæculari Domino potestatem in clericos habere licet; sed omnes clerici episcopo soli esse debent subjecti. Quicunque vero

aliter præsumpsit, canonice procul dubio sententia subjacebit.

CAP. 409. — *De eo qui sine subdiaconatu factus est diaconus. Alexander secundus Rumaldo Grimaldo Constantiensis episcopo.*

(*Dist. 52, c. Sotlicitudo.*) Sollicitudo dilectionis tuæ studuit consulere, utrum portior istarum litterarum diaconatus et presbyteratus officium sit idoneus peragere, nec ne: cum ad id præpropero cursu videlicet sinesubdiaconatus ordine, negligenter potius quam superbia cognoscere ascendisse. Unde nos consulendo charitati tuæ, mandamus ut ab officio sacerdotali eum prohibeatis, donec proximo Quatuor Temporum jejunio subdiaconatus ministerium sibi rite imponas, et sic deinceps ad majora officia eum redire concedas.

CAP. 410. — *De filiis sacerdotum Decretum Gregorii VII et Urbani II (conc. Melititanum, c. 14).*

(*Dist. 56, c. Presbyterorum.*) Presbyterorum filios a sacri altaria ministeriis removendos decernimus, nisi aut in cœnobiosis, aut in canonicis regularibus [reg. non habetur in orig.] religiose probati fuerint conversari.

CAP. 411. — *De stabilitate canoniconum regularium, Urbanus II abbati S. Rufi.*

Statuimus ne professionis canonice quispiam, postquam Dei vice super caput sibi hominem impo- suerit, alicujus levitatis instinctu, vel districtioris religionis obtentu, ex eodem claustro audeat sine abbatissimisque congregationis permissione discedere; discedentem vero nullus abbatum, vel episcoporum, et nullus monachorum sine communis litterarum cautione, suscipiat.

CAP. 412. — *De ordinatis a non suis episcopis. Urbanus Hugoni Lugdunensi episcopo.*

(9, q. 2, c. *Lugdunensi.*) Lugdunensis Ecclesie[parochiæ, Gr. et Vict.] clericos, quos contra statuta canonum ab alterius parocchia episcopis ordinatis litterarum tuarum significatione monstrasti, cum gradum suorum honore recipere religionis tuæ poterit prudentia, si eos alias canonice et sine prævitate aliqua constituerit ordinatos; si tamen eorum vitam probabilem in indulgentiæ perspexeris promereris (*Vide Socratem, ecclesiastica Historia lib. vi, 12 et 13.*) Legimus quippe sanctum Epiphanium episcopum e diœcesi sancti Joannis Chrysostomi quosdam clericos ordinasse. Quid sanctus vir omnino non fecisset, si eis detrimentum fore perpendet. Quos ergo recipiendoz moderatio tua arbitrata fuerit, injuncta satisfactionis gratia, propter Ecclesiam quam offenduerunt, congrua pœnitentia, miserationis intuitu, in suo quemque honore recipies, salva in omnibus sanctorum canonum disciplina.

CAP. 413. — *Non obesse dishonestatem parentum filii honeste viventibus. Hieronymus in epistola contra Rufinum (lib. II, ep. ad Pamachii adversus terrores Joannis Hierosolym.).*

(*Dist. 56, c. Nasci de adulterio: hic variat ordo capitum in Victor.*) Nasci de adulterio non est ejus culpa qui nascitur, sed illius qui generat. Quomodo

A in seminibus non peccat terra, quæ confovet; non semen quod in sulcis jacitur; non humor et calor quibus temperata frumenta in germen pullulant, sed, verbi gratia, fur et latro qui fraude et vi eripit semina. Sic genus humanum recipit terra, id est vulva, quod suum est, et receptum confovet, confutum corporat, corporatum in membra distinguit; et inter illas sacræ ventris angustias Dei manus semper operatur, idemque est corporis Creator et animæ. Noli despiciere bonitatem figuli qui te plasmavit et fecit ut voluit; ipse est Dei virtus, et Dei sapientia (*I Cor. i.*) quæ in utero Virginis ædificavit sibi domum. Jephite inter viros sanctos apostoli voce numeratus (*Hebr. ii.*) meretricis est filius (*Judic ii.*) Esau et Rebecca et Isaac hispidus tam mente quam corpore (*Gen. xxv.*), quasi bonum tritum in lolum avenasque degenerat, quia non seminibus, sed in voluntate noscentis causa vitiorum est atque virtutum.

B CAP. 414. — *De eodem Chrysostomus super Matthæum homilia 3 (ad locum Matth. Judas autem genuit Phares, c. 4.*

(*Dist. 56, c. Nunquam.*) Nunquam de vitiis erubescamus parentum, sed unum illud queramus semper, amplectamurque virtutem. Hujusmodi enim etiamsi alienigenam habeat matrem, etiam si fornicatione pollutam, vel quolibet bujusmodi dedecore sordidatam, nihil tamen de ejus aut vilitate fuscatabit, aut crimen polluetur. Quod fornicatorem ipsum ad meliora conversum nequaque prior vita commaculat, multo magis ex meretrice natus et adultera, si propria virtute decoretur, parentum suorum non decoloratur opprobriis. Item. Non est omnino, non est nec de virtute, nec de vito parentum aut laudandus aliquis aut culpandus, nemo inde vere aut obscurus aut clarus est. Imo etiam, ut consideratus aliquid dicamus ac expressius. nescio quomodo magis ille resplendet, qui natus est ex parentibus a virtutibus prouersus alienis, ipse tamen fuerit de virtute mirabilis.

C CAP. 415. — *De eodem. Sententia Augustini de bono conjugati, cap. 16.*

(*Dist. 56, c. Undecunque.*) Undecunque nascantur homines, si parentum vitiæ non sectentur et Deum recte colant, honesti et salvi erunt. Semen enim hominis ex qualicunque homine Dei creatura est, et en male utentibus male erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filii boni adulterorum nulla defensio est adulterii [adulterorum, orig. et Vict.], sic mali filii conjugatorum nullum crimen est nuptiarum.

D CAP. 416. — *Item de eodem. Idem in epistola ad Hieronymum presbyterum de origine animæ (epist. 28, in medio).*

Ilud quod in libro adversus Rufinum posuisti, quosdam huic sententiæ calumniari quod Deum dare animas adulterini conceptibus videatur indiguum, unde conantur astruere meritis gestæ ante carnem vitæ, animas quasi ad ergastula bujus mundi juste posse perdigi: non me movet multa cogi-

tantem, quibus hæc calumnia possit refutari. Et A stolici, cæterorumque Romane Ecclesiæ episcoporum, et reliquorum sacerdotum, sive orientalium et Græcorum patriarcharum et multorum sanctorum episcoporum omnium, cæterorumque sacerdotum ac levitarum auctoritate et consensu, atque reliquorum fidelium et cunctorum consiliariorum nostrorum consultu diffinitum est, omnes vos utriusque ordinis ministros scire volumus. Statutum est namque ratione et necessitate atque auctoritate predicta, consultu omnium, ut quotiescumque cuiquam sacerdoti crimen imponitur, si ipse accusator talis fuerit, ut recipi debeat (quia quales ad accusationem sacerdotum admitti debeant in canonibus pleniter expressum est), si autem, ut dictum est, ille accusator qui canonice est recipiendus, eum cum legitimo virorum numero et bonorum testium approbare in conspectu episcoporum poterit, tunc canonice dijudicetur, et si culpabilis inventus fuerit canonice damnetur. Si vero eum suprascripto praetextu approbare ipse accusator minime potuerit, et hoc canonice dijudicetur. Ipse ergo sacerdotes sisupciosus aut incredibilis suo episcopo aut reliquis suis consacerdotibus, sive bonis et justis de suo populo vel desua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut predicta suspicione remaneat cum tribus aut quinque vel septem bonis ac vicinis sacerdotibus. exemplo Leonis pape qui duodecim episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius si episcopo suo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi persperixerit, et cum aliis bonis est justis hominibus se sacramento coram populo, super quatuor C evangelia dato purgatum Ecclesiæ reddat. Si quis autem scire desiderat quales testes ad accusationem sacerdotum recipi debeant, et quid [quidquid orig. et Grat.] de accusatore faciendum sit, pleniter in canonibus reperire poterit.

CAP. 417. — *De baptismo, et parentum sacrilegio in filiis.* Augustinus ad Bonifacium de baptismō (epist. 23).

(1. q. 4, Jam itaque.) Jam itaque cum homo in seipso est ab eo qui genuit, alter est effectus, peccato alterius sine sua consensione, non tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia unus erat cum illo, et in illo a quo traxit, quando quod traxit admissum est. Non autem trahit alter ab altero, quando sua unoquoque propria vita vivente, jam est unde dicatur: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii). Ut autem possit regenerari per officium voluntatis alienæ cum offertur consecrandus, facit hoc unus spiritus, ex quo regeneratur oblatus.

CAP. 418. — *Quod infanis de propria possit agere causa.* Felix papa tertius, secundo decretali suo episcopis Galliæ.

(4. q. 6, et 3, q. 18 c. Si accusatorum.) Si accusatorum personæ in judicio episcoporum culpabiles apparuerint, ad arguendum non admittantur, nisi proprias causas asserere, et non tamen criminales, vel ecclesiasticas voluerint.

CAP. 419. — *Quomodo purgare se debeant accusati sacerdotes.* Decretum et responsio Leonis pape ad Carolum imperatorem (capitul. XLV, c. 34, et XLVII, c. 285).

(2, q. 5, c. Omnibus vobis.) Omnibus vobis visum [visu, orig. et Vict.], aut auditu notum esse non dubitamus, quod sæpiissime, suadente antiquo hoste, sacerdotibus crima diversa objiciuntur. Sed quoniam qualiter ex eis ab his rationalis examinatio et satisfactio fiat, licet tempore bonaë memorie domini genitoris vestri [nostri] Pippini, sive priscis temporibus a sanctis Patribus, et a reliquis bonaë devotionis hominibus sæpiissime ventilatum fuerit; nos tamen pleniter, et ad liquidum diffinitum reperi minime quivimus. Nostris quippe temporibus, idipsum a sanctis episcopis, et reliquis sacerdotibus, ac exteris ecclesiasticis dignitatibus vestris [nostris in regnis seu in aliis Deo de gentibus, non bisque una cum eis agentibus sæpiissime propter multas et nimias reclamaciones, quæ ex hoc ad nos ex diversis partibus venerunt, ventilatum est. Sed qualiter consultu domini et Patris nostri Leonis apo-

B B levitarum auctoritate et consensu, atque reliquorum fidelium et cunctorum consiliariorum nostrorum consultu diffinitum est, omnes vos utriusque ordinis ministros scire volumus. Statutum est namque ratione et necessitate atque auctoritate predicta, consultu omnium, ut quotiescumque cuiquam sacerdoti crimen imponitur, si ipse accusator talis fuerit, ut recipi debeat (quia quales ad accusationem sacerdotum admitti debeant in canonibus pleniter expressum est), si autem, ut dictum est, ille accusator qui canonice est recipiendus, eum cum legitimo virorum numero et bonorum testium approbare in conspectu episcoporum poterit, tunc canonice dijudicetur, et si culpabilis inventus fuerit canonice damnetur. Si vero eum suprascripto praetextu approbare ipse accusator minime potuerit, et hoc canonice dijudicetur. Ipse ergo sacerdotes sisupciosus aut incredibilis suo episcopo aut reliquis suis consacerdotibus, sive bonis et justis de suo populo vel desua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut predicta suspicione remaneat cum tribus aut quinque vel septem bonis ac vicinis sacerdotibus. exemplo Leonis pape qui duodecim episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius si episcopo suo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi persperixerit, et cum aliis bonis est justis hominibus se sacramento coram populo, super quatuor C evangelia dato purgatum Ecclesiæ reddat. Si quis autem scire desiderat quales testes ad accusationem sacerdotum recipi debeant, et quid [quidquid orig. et Grat.] de accusatore faciendum sit, pleniter in canonibus reperire poterit.

CAP. 420. — *De cadem re.* Hincmarus Remorum episcopus et plebis Dei famulis dilecto fratri et venerabilis coepiscopo Joanni salutem (epist. 53).

(2, q. 4, c. Si mala fama.) Si mala fama ex similitudine per pareciam de presbytero exierit, et accusatores ac testes legales defuerint, ne contra apostolum, infirmorum corda de mala fama presbyteri persecutiantur, et ne vituperetur ministerium nostrum, neque securiores presbyteri existentes, licentius in peccatum labantur, secundum decreta majorum, cum denominatio sibi vicinia presbyteris, quos scimus senolle perjurare, sacramento famam suam purget.

CAP. 421. — *De clericis apostatis.* Constitutio sexta ex lib. constitutionum, cap. 7.

(Justin. imp. Novell. constit. 6.) Quisquis sive lector, sive subdiaconus, sive diaconus, si presbyter, clericatus honorem contempserit, et in aliam vitam transierit, duorum alterum vel curiali conditioni cum suis facultatibus subjiciatur, vel si plures curiales civitas habeat, sive ipse vilior sit,

ad officialem conditionem tradatur taxeoticanum (78). Astantias suas in monasterio consecrari. Nam ante introitum liberam habent facultatem, quomodo voluerint bona sua distribuere. Postquam autem intraverint, talem licentiam non habent, quamvis liberos habeant.

CAP. 422. — *De castitate clericorum. Constitutio trigesima septima cap. 28.*
Clericus qui super lectores et cantores est, veluti subdiaconus vel diaconus, nullas nuptias contrahere audeat, alioquin a sacerdotio cadat. Lector quoque, si secundas contraxerit nuptias, ad majorem gradum ordinis ecclesiasticæ prohibetur accedere. Laicus etiam si appareat uxori conjunctus esse quæ alium maritum habuit, aut si non jure conjunctus sit, aut si ipse aliama uxorem habuit, neque subdiaconus neque diaconus neque presbyter fieri potest. Et si clandestinis artibus ad consecrationem irrepserit, honore ejus cadat.

CAP. 423. — *Ne laicus in ecclesia quam facit, ex propria eleemosyna sine licentia episcopi clericos constituit. Constitutio quadragesima nona, cap. 2.*

Si quis ecclesiam ædificaverit, aut clericis annosnam ex substantia sua dederit, non liceat ei quos voluerit clericos in eadem ecclesia facere. Sed si voluerit quosdam sibi consecrari, offerat eos beatissimo patriarchæ, et, si ille viderit eos dignos, consecret, et si non probaverit, arbitrio suo rejiciat.

CAP. 424. — *De eodem. Constitutio quinquagesima, cap. 1.*

Si quis in domo sua oratorium habuerit, non audeat in eo facere sacras missas, nisi clericos catholicae fidei habuerit, qui deputentur ei ex jussu religiosi episcopi civitatis, vel beatissimi patriarchæ. Si quis autem adversus ea fecerit, dominus ipsius fisci juribus addicatur. Si clerici ab ecclesiis desitterint, alios clericos in locum eorum ordinare necesse est, ut scilicet annonas et dona ecclesiastica qua illis electoribus præstabuntur, accipiant, et si postea redierint, nihil eis præstetur, quia annone eorumalis clericis pro ipsis subrogatis præstitas sunt.

CAP. 425. — *De damnatione filiorum sacerdotum. Ex conc. Toletano ix, cap. 10.*

(15, q. 8, c. *Cum multæ*). Cum multæ super incontinentia ordinis clericorum hactenus emanaverint sententia Patrum, et nullatenus ipsorum firmari quiverit correcțio morum, nsque adeo sententiam judicantium protraxere commissa culparum, ut non tantum feriretur ultio in actoribus scelerum, verum etiam in progenie damnatorum, ideoque quilibet ab episcopo usque ad subdiaconum deinceps vel ex ancillæ, vel ex ingenue detestando connubio [conjugio] in honore constituti filios procerarint, illi quidem ex quibus geniti probabuntur, canonica censura damnentur, proles autem ab hac pollutione nata non solum parentum hereditatem usquam accipient, sed etiam in servitatem ejus ecclesiæ, de cuius sacerdotis vel ministri ignominia nati sunt, jure perenni manebunt.

CAP. 426. — *Quod qui monasterio se tradit, de rebus suis postea disponere non possit. Constitutio sexagesima septima, cap. 1.*

Quicunque in monasterium intrant, videant sub-

B Astantias suas in monasterio consecrari. Nam ante introitum liberam habent facultatem, quomodo voluerint bona sua distribuere. Postquam autem intraverint, talem licentiam non habent, quamvis liberos habeant.

CAP. 427. — *Apud quos judges quæ causæ clericorum sint terminandæ. Constitutio octogesima tertia, cap. 1.*

(11, q. 1, c. *Si quis cum clero*). Si quis cum clericis litigium habuerit, si quidem de causa pecuniaria, audeat prius episcopum cuius judicio clericus suppositus est. Ille autem, sine damno et sine dilatatione, competentem finem litii impositurus est. Sin autem voluerit episcopus item dirimere, tunc ad civiles judices disceptatio cause proveniat. Ubi autem causam dirimere vult episcopus, sine scriptura omnia procedant, et diffinivit sententia ab eo sine scripturis inseratur. Quod si de criminali causa litigium emerserit, tunc competentes interpellati consentaneum legibus terminum causæ imponant, ita tamen ut disceptatio litii duorum mensium spatium non excedat, a litis contestatione numerandum. Non aliter autem puniatur clericus, nisi obnoxius repertus sacerdotio privatus [nudatus Vict.] fuerit a suo episcopo, vel clericatus honore. Sin autem crimen ecclesiasticum est, tunc secundum canones episcopo soli causæ examinatio et pœna procedat, nullam communionem aliis judicibus in hujusmodi causis habentibus.

CAP. 428. — *De eo qui infirmitate depressus monachum se fieri promisit. Alexander II, Udoni [Hugoni] Ereverensi, et Theodorico Virdunensi episcopis.*

(17, q. 2, c. *Cosaldus*). Præsentium lator Cosaldus presbyter, ad limina apostolorum veniens, querelam apostolicæ sedi depositus, beneficium et altaria quæ per canoniam Virdunensis Ecclesiae obtinere solebat, a quodam diacono, Richerio nomine, sibi ablata esse. Dixit enim quod quondam in infirmitate fervore passionis oppressus monachum se facere promiserit, non tamen ut monasterio vel abbatii se tradiderit, vel promissionem scriperit, sed confiteatur quod præfatum beneficium in manu advocati Ecclesiae refutaverit. At postquam convaluit, monachum facere mox negavit. Dixit etiam quod cum infirmus jaceret prædictus Richerius beneficium suum ab episcopo Virdunensi acquirere potuisse, quia dixit eum monachum jam factum esse. Causa differit in Treverensem synodum, in qua præfatus Richerius diaconus mala fide acquisisse, ac male intrasse convictus est. Quapropter quia beati Benedicti, canonicaque et præcipue Patris et prædecessoris nostris sancti Gregorii papæ constitutio interdicte, ante unius anni probationem effici monachum, si ita est, ut dixit, judicamus et auctoritate apostolicae præcipitus ut diligentia vestra atque clementia borum portior Cosaldo presbyter [presbyteri] videlicet, beneficia et altaria recipiat, habeat, et quiete retineat.

(78) *Grace est η ἐν ἀπορίᾳ πρᾶξ ταξιδευτικήν κατεύθυνσην τύχην. quæ verba Agyleus sic verit: Aut egens ad apparitorum conditionem dejiciatur.*

CAP. 429. — *De presbytero qui sine culpa perdidera* A *tatione aliqua poterat tegi crimen.* » Et paulo post.

Ecclesiam suam. Nicolaus Airardo Turonensi archiepiscopo (in rescriptis Nicolai I, tit. 1, c. 4).

(2, q. 1, c. *Notum sit*). Notum sit tuæ fraternæ charitati quod iste presbyter pauper, nomine Christophorus, de sua angustia ad nostram clementiam lacrymabiliter sit conquestus, dicens se falsis crimibus impeditum, et ab Ecclesia sua, non convictum neque confessum, irrationabiliter fuisse ejectum. Nam (ut ipse refert) tua diligentia per tres vices inquisitione facta, nulla in se neque de fornicationis criminis, neque de homicidii consensu [confessione or.] (de quibus imputebatur) potuit culpa reperiri nisi quia sue paupertatis causa quod petebatur, aut consentire noluit, aut implere non potuit; quod suus tamen æmulus ultroneus egit, qui illius Ecclesiæ inuste præripuit. Idecirco magnopere monemus reverentiam tuam, ut quæ le forte ignorante Giezica cupiditate peracta esse videntur, tuæ fraternitatis censura celeri emendatione corrigantur, scilicet restituendo Ecclesiæ propriæ jam dictum sacerdotem, atque eidem reddendo tua pietate quem perdidisti pristinum houorem, et nullatenus cauonica instituta alicuius temeritate contemni permittas, quia facientem et consentientem per pena constringit.

CAP. 430. — *De diacono, de criminis injuste infamato. Stephanus papa quintus Leoni episcopo Thianensi.*

(15, q. 5, c. *De criminis*). De crimine sibi illato diaconus tuus verissime se fatebatur immunem. Verumtamen si suspicio habetur, et accusatores idonei reperiuntur, et testes quales sacri canones sanciunt, adscito tecum certo episcoporum numero veniant accusatores, vocetur et ipsa Aldericus diaconus, et si negaverit, ventilietur causa canonice; et [si vel sponte confessus, vel legiti]x is testibus fuerit approbatus, canonica feriatur sententia. Quod si nec sponte confitetur, nec accusatores et testes legitimi reperti fuerint, et mala fama crebrescit, non publico examine, sed coram te et aliquantum reverendissimis presbyteris et diaconibus Ecclesiæ tuæ secreto juramento se purificet, ettu deinceps boni testimonii eum annuntia, et compesce ac admone Ecclesiæ filios, ne sacerdotem Dei infamare ulterius presument, timentes maledictionem Ghamb, qui patris verenda derisit (*Gen. vii.*).

CAP. 431. — *Manifestam causam non egere testibus. Idem.*

(2, q. 2, c. *De manifesta*). De manifesta et nota plurimis causa non sunt querendi testes, ut beatus Ambrosius (*in 5 capite, statim post initium*) in Epistolam ad Corinthios scribit de fornicatore sententiam exponens Apostoli. « Judicis, inquit, non est sine accusatore damnare quia Dominus Judam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minime abjectit. » Ac mox: « Cognito autem opere isto pellenendum illum de cœtu fuisse fraternitatis censuit. Omnes euum crimen ejus sciebant, et non arguebant. Publice enim nevercam suam loco uxoris habebat. In qua re neque testibus opus erat, neque tergiver-

A satione aliqua poterat tegi crimen. » Et paulo post.

« Absens facie, prescns autem auctoritate spiritus qui nosquam abest, jam judicavi ut presens eum qui hoc admisit tradi Satanæ in interitum carnis. »

CAP. 432. — *Item in contentione positam, non licere donare vel vendere. Ex lib. Capit. cap. 357.*

Rem in contentione positam non licet donare vel vendere.

CAP. 433. — *De modo conficiendarum epistolarum formularum, quem Nicæna synodus inter episcopos in faciendo epistolis conservandum esse instituit.*

(*Dist. 73, c. Quætit.*). Graeca elementa litterarum numeros etiam exprimere, nullus qui vel tenuerit Graeci sermonis notitiam habet, ignorat. Ne igitur in faciendo epistolis canonicis (quas mos Latinus formatas appellat) aliqua fraus falsitatis temere præsumeretur, hoc a Patribus trecentis octodecim Nicæna congregatis saluberrime inventum est et constitutum, ut formatæ epistolæ hanc calculationis seu supputationis sue habeant rationem, id est ut assumantur in supputationem prima Graeca elementa Patris, et Filii, et Spiritus sancti, id est π, ν, α. Quæ elementa octogenarium quadrigentesimum et primum servant numeros. Petri quoque apostoli prima littera id est π, que numerum octagesimum significat. Ejus qui scribit epistolam prima littera, cui scribitur secunda, accipientis tertia, civitatis quoque de qua scribitur quarta, et indictionis quæcumque est illius temporis, numerus assumatur; atque ita his omnibus Græcis litteris, que (ut diximus) numeros exprimunt, in unum ductis, unam, quæcumque collecta fuerit, summam epistola teneat. Addat preterea separatim in epistola etiam nonagenarium et nonum numeros, qui secundum Græca elementa significant, ἄμῃν. Tres igitur prædictæ litteræ Græcae, id est π, ν, α, et prima littera ex nomine Petri, id est π, quingentesimum et unum faciunt numeros; π enim prima, que est in nomine summi Patris, sexagesimum numerat; ν vero, que est prima in nomine Filii, octoginta numerat; α vero, que prima est in nomine Spiritus sancti, unum indicat. Si addas π que in nomine Petri est prima, id est quadragesinta reperies octoginta, ἄμῃν vero, quod in fine prædictæ epistolæ scriptum est, quingenta sexaginta unum, indicat; α enim unum, π nonaginta novem, η quadraginta octo, ν nonaginta numerum, qui nonaginta novem efficiunt numeros. Si vero totam summam simul jungas sexcentos sexaginta epistola numeros tenet. Sed propter minus scientes ponenda videntur elementa ipsa Græca, cum numeris propriis.

I. II. III. IIII. V. VI. VII. VIII. IX. X. XX. XXX. XL.
α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ.
L. LX. LXX. LXXX. XC. C. CC. CCC. CCC. D. DC. DCC.
ν. ξ. ο. π. η. ρ. σ. τ. θ. φ. χ. ψ.
ω. ητ. α.

Numerantur autem ita: ἐν δέο, τρίᾳ, τεσσάρᾳ, πέντε, ἑξ, ἑπτά, ὀκτώ, ἐννέα, δέκα, εἴκοσι, τριάκοντα,

τεσσαράκοντα, πεντήκοντα, ἑξήκοντα, ἑβδόμηκοντα, ὅγδοήκοντα, ἑννεαήκοντα, ἑκατόν, διακόσια, τριακόσια, τεσσαράκοντα, πεντακόντα, ἑξακόντια, ἑπτακόντα, δικατόντα, ἑννεακόντα, χίλια.

CAP. 434. — *Exemptum epistole formatæ.*

(*Simile fere habeatur, dist. 73 c. In nomine.*) In nomine π Patris, et υ Filii, et α Spiritus sancti, Rathbodus sanctæ Treverensis Ecclesie ac plebis ipsius humilis famulus Rotberto reverendæ sancte Metensis Ecclesie antistiti in Christo principe pastorum mansuram cum gaudio prosperitatis ac perpetuitatis gloriam. Decreta sanctorum trecentorum decem et octo Patrum Niceæ constitutorum saluberrima servantes, Deo dignam piamque fraternitatem vestrum canonice aggregimur, et sub nomine formatæ epistolæ reverenter vestram sanctitatem adimus, vobis videlicet intimando quia praesenti presbytero nostro, nomine Gislemaro, has dimissorias dedimus litteras, quem in nostra diœcesi ecclesiastice educatum, de ordine clericatus ad presbyteratus proveximus gradum, ut his canonicismunitus apicibus, cum nostra licentia ei in vestra parœcia sub defensione ac regimino vestre charæ dilectionis degere liceat, illumque in sinu sanctæ matris Ecclesie canonice fovendum ac regendum vobis committimus. Hanc ergo epistolam Gracis litteris bine inde munire decrevimus et annulo Ecclesie nostre bullare censimus. Christus pastorum principes interventu beati Petri, cui specialiter ovile Dominicum commissum est, fraternitatem vestram ad custodiam suigregis diu nobis conservet in colummam, ἀμην. Summa borum Mille dxxxix. π. υ. α. ω. ρ. ο. σ. υ. θ. ἀμην.

Data Treveris. Ibid. Octob., anno Dominicæ Incarnationis D. cccc. vi, indict. ix. π. υ. α. π. δ. α. p. δ. 6.

CAP. 435. — *Item aliud exemplum formatæ.*

Reverendissimo et sanctissimo Rathbodo sanctæ Treverensis Ecclesie archiepiscopo, Dado Virdu-

nensi Ecclesia devotus gregis Christi famulus in Domino vero rege summa felicitatis beatitudinem. Cum sancta catholica Ecclesia prompta sit sequi documenta evangelica, quæ dicunt: *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet; et qui recipit justum in nomine justi* (Matth. x), et cætera; et Apostolus jubeat hospitalitatem sectari (Rom. xii), et necessitatibus sanctorum virorum communicare, tamen propter eos qui cauteriatam habent suam conscientiam (I Tim. iv), dicentes se esse simplices, cum sint astutia diabolica repleti, et pro opere pietatis dicunt se de loco ad locum transire, cum sint sua malitia faciente fugitivi, et dicunt se esse ministerio sacro insertos, cum non sint: statutum est a sanctis Patribus neminem, clericum alienum et ignotum recipi ab aliquo episcopo, et inthronizare in sua Ecclesia, nisi habeat a proprio episcopo epistolam, quæ in canonibus nominatur formatæ. Ideo notum facimus paternitatem vestræ quod præsens frater noster harum litterarum portator, nomine Adruinus, non pro sua nequitia expulsus est a nobis, sed postulantibus fratribus nostris, eo quod ex familia nostra fuit, dedimus ei libertatem receptam a cornu altaris canonice, et ordinavimus eum ad gradum presbyterii. Cui etiam has dimissorias sive commendatitias litteras fecimus, et eum ad vestram dilectam fraternitatem dirigimus, ut in vestra parœcia sub vestro sacro regimine et defensione consistere valeat. Ego, inquam, in nomine π Patris, et υ Filii, et α Spiritus sancti, et in unitate sanctæ Ecclesie, in qua Petro datum est jus ligandi atque solvendi, absculo Dado humilis episcopus presbyterum Adruinum de civitate Virdunensi, indict. ix. Et licentiam do vobis, Rathbode venerabilis archiepiscopo, inthronizandi eum in quacunque ecclesia vultis vestræ parœcia. Dilectam paternitatem vestram virtutum floribus insignitam omnipotens Deus conservare dignetur. ἀμην. D. cc. lxxvii, π. υ. α. π. δ. α. λ. θ. Data v Idus Maii, anno Dominicæ Incarnationis D. ccc. vi, indict. ix.

DECRETI PARS SEPTIMA

De monachorum et monacharum singularitate et quiete : et de revocatione et paenitentia eorum qui continentiae propositum transgreduntur.

CAP. 1. — *Ut monachi per singulas civitates subjecti sint episcopis, et quieti operam dantes, jenitius et orationibus intendant. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 4 (actione 15).*

(16, q. 1, c. Qui vere.) Qui vere et pure solitarium eligunt vitam, digni sunt convenienti honore. Quia tamen sunt quidam monachi habitantes indifferenter

D per civitates, neo non et per monasteria seipso præsumptione propria commandantes, placuit neminem aut ædificare, aut construere monasteria, aut oratori domum, sine conscientia ipsius civitatis episcopi. Eos vero qui per singulas civitates seu possessiones in monasteriis sunt, subjectos esse debere episcopo, et quieti operam dare, atque observare

jejunia et orationes, in locis in quibus semel Deo se A dæorum quadraginta annis erudit in eremo; pastor ovium, hominum factus est pastor (*Exod. iii*). Apostoli de punctione lacus Genezareth ad punctionem hominum transferunt (*Luc. v*). Tunc habebant patrem, rete, naviculam; secuti Dominum protinus omnia reliquerunt, portantes quotidie crucem suam, et ne virgin quidem in manu habentes. (16, q. 1, c. *Si clericatus.*) Hæc dico, ut si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere, et rationabilem hostiam offeras Deo (*Rom. xii*), ne miles antequam tiro, ne prius magister sis quam discipulus. Non est humilitatis meæ, neque mensuræ judicare de ceteris, et de ministris Ecclesiarum sinistrum quidpiam dicere. Habeant illi ordinem et gradum suum; quem si tenueris, quomodo tibi in eo vivendum sit, editus ad Nepotianum liber docere te poterit. Nunc monachi incunabula moresque discutimus, et ejus monachi, qui liberalibus studiis eruditus in adolescentia, jugum Christi collo suo imponit. Primumque tractandum est utrum solus ac cum aliis in monasterio vivere debeas. Mibi placet ut babeas sanctorum contubernium, nec ipse te doceas, et absque doctore ingrediaris viam quam nunquam ingressus es.

CAP. 2. — *De monachorum singularitate. Hieronymus in epistola ad Paulinum presbyterum de institutione clericorum (lib. ii, ep. 14).*

(16, q. 1, c. *Si cupis.*) Si cupis esse quod diceris, monachus, id est solus, quid facis in urbibus quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet unumquodque propositum principes suos. Et ut ad vestra [nostra, *orig.*] veniamus, episcopi et presbyteri habeant ad exemplum apostolos et apostolicos viros, quorum honorem possidentes habere nitanter et meritum, nos autem habeamus propositi nostri principes Paulos, Antonios, Julianos, Hilarienes, Macharios. Habeto simplicitatem columbam, nec cuiquam machinetis dolos, et serpentis astutiam ne aliorum supplanteris insidiis. Non multum distat in vitio vel decipere posse, vel decipi Christianum. Quem senseris tibi aut semper aut crebre de nummis loquentem, excepta eleemosyna quæ indifferenter omnibus patet, institutum potius habeto quam monachum. Præter victimum et vestimentum, et manifestas necessitates, nihil enī quam tribuas, nec [ne, *orig.*] filiorum panem canes comedant.

CAP. 3. — *De eodem. In epistola ad Riparium et Desiderium presbyteros (lib. iii, ep. ult., circa finem).*

(16, q. 4, c. *Monachus.*) Monachus non doctoris habet, sed plangentis officium, qui vel se vel mundum lugeat, et Domini pavidis præstoletum adventum. Qui sciens imbecillitatem suam, et vas fragile quod portat, timet offendere ne impingat et cornuat atque frangatur. Unde et mulierum maximeque adolescentularum vitat aspectum; et intantum castigator sui est, ut etiam quæ tuta sunt pertimescat. Cur, inquis, pergis ad erenum? Videlicet ut te non audiam, non videam, ut tuo furore non movear, ut tua bella non patiar, ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebat: Hoc non est pugnare, sed fugere; ista in acie, adversaris armatus obsistit, ut postquam viceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam, nolo spe pugnare victoriæ, ne perdam aliquando victoriam.

CAP. 4. — *Item de eodem. Idem in epistola ad Rusticum monachum, de labore monachorum (l. n., ep. 13).*

Mibi oppidum carcer, et solitudo paradisus est. Quid desideramus urbium frequentiam, qui de singularitate censemur? Moyses ut præcesset populo Ju-

B dæorum quadraginta annis erudit in eremo; patr. ovium, hominum factus est pastor (*Exod. iii*). Apostoli de punctione lacus Genezareth ad punctionem hominum transferunt (*Luc. v*). Tunc habebant patrem, rete, naviculam; secuti Dominum protinus omnia reliquerunt, portantes quotidie crucem suam, et ne virgin quidem in manu habentes. (16, q. 1, c. *Si clericatus.*) Hæc dico, ut si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere, et rationabilem hostiam offeras Deo (*Rom. xii*), ne miles antequam tiro, ne prius magister sis quam discipulus. Non est humilitatis meæ, neque mensuræ judicare de ceteris, et de ministris Ecclesiarum sinistrum quidpiam dicere. Habeant illi ordinem et gradum suum; quem si tenueris, quomodo tibi in eo vivendum sit, editus ad Nepotianum liber docere te poterit. Nunc monachi incunabula moresque discutimus, et ejus monachi, qui liberalibus studiis eruditus in adolescentia, jugum Christi collo suo imponit. Primumque tractandum est utrum solus ac cum aliis in monasterio vivere debeas. Mibi placet ut babeas sanctorum contubernium, nec ipse te doceas, et absque doctore ingrediaris viam quam nunquam ingressus es.

CAP. 5. — *Ut monachus semper laboret. Idem in eadem epistola (post quædam).*

(*De cons. dist. 5, c. Nunquam de manu.*) Nunquam de manu aut oculis tuis liber psalterii descendat [*recedat, orig.*], discutatur ad verbum. Oratio sine intermissione; vigile sensus, nec vagie cogitationibus patens corpus pariter animusque tendatur ad Deum. C Iram vince patientia. Ama scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis. Nec vacet mens tua variis perturbationibus, quæ, si pectori incederint, dominabuntur tui, et te deducent ad delictum maximum. Facito aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum. Si apostoli habentes potestatem de Evangelio vivere (*I Cor. ix*), laborabant manibus suis, ne quem gravarent (*I Thess. ii*), et aliis tribuebant refrigeria, quorum pro spiritualibus debebant mettere carnalia (*I Cor. ix*), cur tu in usus tuos successura non præparès? Vel fiscellam texe junco, vel canistrum lentis plecte viminiibus, sarriator humus, areolæ æquo limite dividantur, in quibus cum oleum jactata fuerint semina, vel plantæ per ordinem positæ, aque ducantur irrigue. Hinc pulcherrimum versum spectator assistas:

D *Ecce supercilio clivosi tramitis undam
Elici; illa cadens raucum per lœvia murmur
Saxa ciet, scatibrisque arentia lœmporal arva.*
(*VIRGILIUS*, i lib. *Georg.*, vers. 103.)

Inserantur fructuosæ arbores, vel gemmis vel surculis, ut parvo post tempore laboris tui dulcia poma decerpas. Apum fabricare alvearia, ad quas te mitunt Salomonis Proverbia (*Prov. vi*). Monasteriorum ordinem ac regiam disciplinam in parvis disce corporibus. Texantur et lina capienda piscibus. Scribantur et libri, ut et manus operetur cibos, et anima lectio saturetur. *In desideriis est omnis otiosus* (*Prov. xiii, juxta LXX*). Ægyptiorum monasteria

bune morem tenent, ut nullum absque opere ac labore susciant, non tam propter victus necessaria, quam propter animæ salutem, ne vagentur perniciosis cogitationibus, et instar fornicationis Hierusalem, omni transeunti divaricent pedes suos (*Ezech. xvi.*).

CAP. 6. — *Quod non peribunt omnes habitantes in urbibus. Et in sequentibus.*

Quid ergo? Peribunt omnes qui in urbibus habitant? Ecce illi fruuntur suis rebus, ministrant Ecclesiis, adeunt balnea, unguenta non spernunt, et tamen in omnium ore versantur. Ad quod et ante respondi, et nunc breviter respondeo me in præsenti opusculo, non de clericis disputare, sed monachum instituere.

CAP. 7. — *De monachis fugitiis non promovendis ad clerus. Augustinus in epistola ad Aurelium (epist. 76).*

(16, q. 1, c. *Legi epistolam.*) Legi epistolam benignitatis tuae de Donato et fratre ejus, et quid responderem diu fluctuavi. Sed tamen etiam atque etiam cogitanti quid sit utile saluti eorum, quibus nutriendis in Christo servimus, nihil mihi aliud occurre potuit, nisi non esse istam viam dandam servis Dei, ut se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, et ordini clericorum sit indiguissima injuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur, cum ex his qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus, nisi forte (sicut vulgares dicunt) malus chorana bonus symphoniacus est, ita idem ipsi vulgares de nobis jocabuntur dicentes: Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad iam ruinosas superbiam monachos subrigimus [*surrigamus, orig., et Grat.*], et tam gravi contumelia clericos dignos putamus. In quorum numero sumus, cum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat; si adsit ei sufficiens continetia, et tamen desit instruacio necessaria, aut persona regularis integritas. Sed de istis credo quod arbitrata sit beatitudo tua, nostra voluntate, ut suis potius correptionibus utilies essent de monasterio recessisse; sed falsum est. Sponte abierunt, sponte deseruerunt, nobis quantum potuimus, pro eorum salute renitibus.

CAP. 8. — *De quiete monachorum. Idem in epistola ad Eudoxium (epist. 81).*

Domino dilecto, et exoptatissimo fratri, et compre-sbytero Eudoxio, et qui tecum sunt fratribus, Augustinus, et qui mecum sunt fratres in Domino, salutem. Quando quietem vestram cogitamus quam habetis in Christo, etiam nos quamvis in laboribus variis asperisque versemur, in vestra charitate requiescimus. Unum enim corpus sub uno capite sumus, ut et vos in nobis negotiosi, et nos in vobis otiosi sumus. Quia si patitur unum membrum, compatuntur omnia membra, et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra (*I Cor. xii.*) Admonemus ergo et petimus et obsecramus per Christi altissi-

A mam humilitatem, et misericordissimam celsitudinem, ut nostri memores sitis in sanctis orationibus vestris, quas vigilantiores et magis sobrias creditimus habere. Nostras enim sepe sauciatis et debilitat caligo et tumultus sacerdotalium actionum; quas etsi sinistras non habemus, eorum tamen qui nos angariant mille passus, et jubemus ire cum eis alia duo (*Math. v.*), tanta nobis ingeruntur, ut vix respirare possimus, credentes tamen quod ille in cuius conspectu intrat gemitus compeditorum (*Psal. LXXVIII.*), perseverantes nos in eo ministerio in quo collocare dignatus est, cum promissa mercede adjuvantibus orationibus vestris, ab omni angustia liberabit. (16, q. 1, c. *Vos autem.*) Vos autem, fratres, hortamur in Domino ut propositum vestrum custodiatis, et usque ad finem perseveretis. At si quam operam [qua opera, *or. Vict. Pann.*] vestram mater Ecclesia desideraverit, nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respualis, sed miti corde obtemperetis Deo, cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui doceat mansuetos vias suas (*Psal. xxiv.*), nec vesirum otium necessitatibus Ecclesiae preponatis, cui parturienti si nulli boni ministrare vellett, quomodo nasceremini non inveniretis.

CAP. 9. — *De voto Bonifacii comitis. August. in epist. ad Bonifacium comitem (epist. 70).*

(17, q. 2, cap. *Nos novimus.*) Nos novimus, nos testes sumus quod nobiscum apud Tubanas de animo et voluntate tua fuerimus collocuti. Soli tecum eramus ego et frater Alipius. Non enim existimo tantum valuisse terrenas curas quibus impletus es, ut hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, et te in otium sanctum conferre, atque in ea vita vivere, in qua servi Dei monachi vivunt. (*Post aliquot versus sub finem.*) Cum ergo te esse in hoc proposito gauderemus, navigasti, uxoremque duxisti. Si enim conjugem non haberes, dicerem tibi quod et Tubanis dimisimus, ut in castitate continentiae viveres, adderem quod tunc fieri prohibuimus, ut jam te, quantum rerum humanarum salva pace potuisses, ab ipsis bellis rebus abstraheres, et huic vitae vacares, et societati sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, ubi in silentio pugnant milites Christi, non ut occidant, homines, sed ut expugnent principes et potestates et spiritualia nequitie (*Ephes. vi.*), id est, diabolum et angelos ejus. (*Post pauca.*) Sed ut te ad istam vitam non exhorter conjux impedimentum est, sine eujus consensione continenter tibi non licet vivere.

CAP. 10. — *Non solvi conjugium, si mulier nescia de voto viri nupsit ei. Idem in eadem epistola.*

Quia et si tu eam post illa tua verba Tubanensis dicere non debebas, illa tibi tamen, nihil eorum sciens, innocentia et simpliciter nupsit. Atque utnam posses ei persuadere continentiam, ut sine impedimento redderes Deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, salteni serva pudi-

citam conjugalem, et roga Deum, qui te de neces- A aut ad ordines sacros vel clericatus officium, tolli sitatibus eruit, ut quod non potes modo, possis ali- monachi non debeant.

quando. Verumtamen ut Deum diligas, non diligas mundum, ut in ipsis bellis si adhuc te in eis ver- sari opus est, sedem teneas pacemque queras, ut ex mundi bonis facias opera bona, et propter mundi bona non facias opera mala, aut non impedit conjux, aut impedire non debet. Hæc ad te, fili charis- sime, ut scriberem charitas jussit, qua te secundum Deum, non secundum hoc sæculum diligo, quia et cogitans quod scriptum est: Corripe sa- pientem et amabit te, corripe stultum et adjicet odisse te (*Prov. ix.*), non te utique stultum, sed sapientem debui cogitare.

CAP. 11. — *De quiete monachorum. Decretum sancti Gregorii papæ (lib. vii, ind. 1, ep. 18, Mariniano episcopo).*

(18, q. 2, c. *Quam sit necessarium.*) Quam sit ne- cessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, anteactum nos (vos, or.) officium quod in regimine cœnobii exhibuimus (*exhibuistis, orig.*) informat. Et quia in plu- rimis monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina monachos pertulisse cognoscimus, oportet ut nostra fraternitatis provisio de futura quiete eorum, salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis in Dei servitio, gratia ipsius suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ magis emendanda est consuetudine, quisquam monachis quidquam molestiæ presumat inferre, necesse est ut hæc inferius enumeranda curavimus, ita studio fraternitatis episcoporum debeat custodiri, ut ex eis non possit ulterius in- ferenda inquietudinibus occasio reperiri. Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Iesu Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum principis prohibemus, cuius vice huic Ecclesiæ præsidemus, ut nullus episcoporum aut sæcularum ultra presumat de redditibus, vel rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis, quæ ad ea pertinent, quoconque modo vel qualibet occa- sione minuere, vel dolos vel immisiones aliquas facere. Sed si qua forte causa inter terram venien- tem ad partem suarum ecclesiarum et monaste- riorum evenerit, et pacifice non potuerit ordinari, apud electos abbates et alios Patres timentes Deum sine voluntaria dilatione, mediis sacrosanctis Evan- geliis finiatur. Defuncto vero abbe ejusque con- gregatione, non extraneus, nisi de eadem congrega- tione, quem sibi propria voluntate concors fra- trum societas elegerit, et qui electus fuerit, sine dolo vel venalitate aliqua ordinetur. Quod si aptam inter se personam invenire nequeunt, solerter sibi de alis monasteriis similiter eligant ordinandum. Neque constituto abbe, quoconque persona qua- libet occasione præponatur, nisi forte existantibus (quod absit!) criminibus, quæ sacri canones punire monstrantur. Pariter autem custodiendum est, ut invito abbate ad ordinandum alia monasteria,

CAP. 12. — *De eodem Greg., cap. 87, Castorio episcopo Ariminensi (l. iv, ep. 43).*

(18, q. 2, cap. *Luminoso.*) Luminoso abbate refe- rente, plurimis in monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina monachos pertulisse coemperimus. Oportet ergo ut tuæ fraternitatis pro- visio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis in Dei servitio gratia illius suffragante, mente libera per- severent.

CAP. 13. — *Ne publice missæ fiant in cœnobiis. Gregorius.*

Missas quoque publicas in cœnobia fieri omni- modo prohibemus, ne in Dei servorum recessibus B et eorum receptaculis ulla populis præbeatur occasio conventus, quia non expedit animabus eorum. Nec audeat illic episcopus cathedram collocare, vel quamlibet potestatem exercere imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbe fuerit rogatus: quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate, ut remotis vexationibus ac cunctis gravaminibus divinum opus cum summa devotione animi perficiant in perpetuum. Vale, optime Pater, memor nostri.

CAP. 14. — *Ne monasterium gravet episcopus. Idem Gregorius (ind. 1, lib. viii, epist. 18, in fine).*

(18, q. 2, c. *Visitandi.*) Visitandi exhortandique gratia ad monasterium quoties placuerit, ab antis- C titate civitatis accedatur. Sed sic charitatis officium illic impleat episcopus, ut gravamen aliquod monasterium non incurrat.

CAP. 15. — *De oblatis a parentibus. Epist. Greg. III ad Augustinum Anglorum pontificem (epist. 4, vol. 13, cap. 7 ad Bonifac.)*

(20, q. 1, c. *Addidisti.*) Addidisti adhuc quod si pater vel mater filium filiamque intra septa mona- sterii infantia annis sub regulari tradiderunt disciplina, utrum liceat eis postquam pubertatis inole- verint annos, egredi, et matrimonio copulari. Hoc omnino devitamus; quia nefas est ut oblatis a parentibus Deo filii voluntaria frena laxentur.

CAP. 16. — *De monachis et virginibus propositum non servantibus. Epistola Syrici, cap. 6 (epist. 1).*

Præterea monachorum quosdam atque monacha- D rum abjecto proposito sanctitatis in tantam prote- staria dimersos esse lascivian, nt prius clanculo velut sub monasteriorum prætextu illicita ac sacri- lega se contagione miscuerint. Postea vero in abru- ptum conscientiæ desperatione perducti de illicitis complexibus libere filios procrearint, quod et publi- cae leges et ecclesiastica jura condemnant. Has ergo impudicas detestabilesque personas, a monasterio- rum ecclœ ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus, quatenus retrusa in suis ergastu- lis, tantum facinus, continua lamentatione defentes, purificatorio possint pœnitudinis igne decoqui, ut eis vel ad mortem saltē solius misericordiæ intulu-

per communioneis gratiam possit indulgentia sub- A dilectionis inflammati, asserunt monachos, quia venire.

CAP. 17. — *De virginibus sacratis, si lapsæ fuerint.*
Ex decr. *Innocentii papæ I, cap. 12 (epist. 2 ad Vitrinum episc.).*

(27, q. 1, c. Quæ Christo.) Item quæ Christo spiritualiter nubunt, et a sacerdote velantur, si postea vel publice nupserint vel occulte corrupta fuerint, non eas admittendas esse ad agendum penitentiam nisi is cui se junxerant de hac vita discesserit. Si enim de hominibus bæc ratio custoditur, ut quæcumque vivente viro alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agendæ penitentiae licentia concedatur, nisi unus ex eis fuerit defunctus, quanto magis de illa tenenda est, quæ ante immortali se sponso conjuxerat, at postea ad humanas nuptias transire elegit?

CAP. 18. — *De virginibus non velatis si deviaverint.*
Ibidem cap. 13.

(27, q. 1, c. Hæ vero quæ.) Hæ vero quæ necedum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velata non fuerint, si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore penitentia est; quia sponso earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bona fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerunt, solvi sine vindicta non poterit?

CAP. 19. — *Qua penitentia purgandus sit qui propositum monachi deseruerit.* Leo Rustico Narbonensi episcopo (epist. 92, c. 12, vel inquis. 14).

(20, q. 3, c. *Propositum.*) Propositum monachi proprio arbitrio aut voluntate susceptum deseriri non potest absque peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet et reddere (*Deut. xxiii; Psal. xlix.*). Unde qui, relicta singularitatis professione, ad militiam vel ad nuptias devolutus est, publica penitentia satisfactione purgandus est; quia et si innocens militia et honestum potest esse conjugium, electione tamen meliorum deseruisse transgressio est.

CAP. 20. — *Quod puella spontaneum virginitatis propositum deserentes detinguant.* Ibidem, cap. 13.

(20, q. 1, c. *Puclæ.*) Puellæ quæ non parentum coactæ imperio, sed spontaneo iudicio virginitatis propositum atque habitum suscepérunt, si postea nuptias eligunt, prævaricantur, etiam si nondum eis gratia consecrationis accessit [etiam si consecratio non accessit, orig. et Grat.]. Cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent.

CAP. 21. — *De consecratis si nupserint.* Ibidem, cap. 14.

Ambigui non potest magnum crimen admitti, ubi et propositum deseritur, et consecratio violatur. Nam si humana pacta non possunt impune calcari quid de his [eos] mansbit, qui corruperint divini fodera sacramenti.

CAP. 22. — *Quod licet monachis cum sacerdotali officio ubique ministrare.* Ex concilio Bonifacii papæ qui quartus a beato Gregorio fuit.

(16, q. 1, c. *Sunt nonnulli.*) Non ullo fulti dogmate, audacissime quidam magis zelo amaritudinis quam

mundo mortui sunt et Deo vivunt, sacerdotali officio indignos, neque penitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotalis officii injunctam gratiam, sed omnino labuntur. Nam si ex hac causa veteres amuli vera prædicarent apostolicæ sedis compar beatus Gregorius monachico cultu pollens, ad summum nullatenus apicem condescenderet, cui quidem ostiatum fungendi, ligandi, solvendique officio potestas summa conceditur. Augustinus quoque ejusdem sanctissimi Gregorii discipulus, Anglorum prædictor egregius, ac Pannoniensis beatus Martinus, aliisque quamplurimi viri sanctissimi pretiosorum monachorum habitu fulgentes, nequaquam annulo pontificali subarrarentur. Sed quia monachifuerunt, prædictis uti perhibentur. Neque enim Benedictus monachorum præceptor hujuscemodi reialiquomodo fuit interdictor, sed eos secularium negotiorum edixit expertes fore solummodo, quod quidem apostolicis documentis, et omnium sanctorum Patrum institutis, non solum monachis, verum etiam canonicis maximopere imperatur. Utrisque enim præfatorum Patrum exemplis perspiciebus circumquaque ut mundo mortui sint, evidentissima ratione præcipitur. Tantorum ergo Patrum institutis et exemplis periculosum est refragari. Credimus ergo a sacerdotibus monachis ligandi solvendique potestatem atque officium, Deo operante, haud indigne administrari, si eos digne contigerit ad hoc ministerium sublimari. Quod incunctanter evidenter affirmat quisquis statum monachorum et habitum potentatumque evidenter considerat, verbi gratiæ Angelus Græce, Latine nuntius dicitur. Sacerdotes igitur monachi atque canonici, qui quotidie sancta Dei præcepta annuntiant, angelii vocantur, ratione non incongrua. Sed unusquisque angelicus ordo quanto claritatè Dei vicinius contemplatur, tanto dignitate sublimior affirmatur. Nam, uti cherubim, monachi sex alis velantur. Due quidem in capitio quo caput tegitur verisimilibus demonstrantur assensionibus. Illud vero tunicae quo brachiis intenditur, alas duas esse dicimus; et illud tandem quo conditur corpus, sex alarum numerum certissime implere asseritur. Decertantes igitur monachicæ professionis presbyteros sacerdotalis potentia arcere officio omnimodo præcipimus, ut ab hujusmodi nefandis auctoribus reprimantur in posterum, quia quanto quisque celsior, tanto potentior.

CAP. 23. — *Ne monachus defensor fiat Pelagi Antoninæ, Patriciæ et Deciæ (in fragm. Pelagii II).*

(16, q. 1, c. *De præsentium.*) De præsentium portatore quod defensor factus non est, nulla animi molestia sit; quia vere satis amarissimum habeo de isto proposito ad illud officium homines deduci, in quo nullo modo quæ a monachis Deo promissa sunt valent adimpleri. Omnimoda enim et illius habitus, et istius officii diversitas est. Illic enim quies, oratio, labor manuum; at hic causarum conditio, conventio-

nes, actus, publica litigia, et quæcunque vel ecclesiastica instituta vel supplicantum necessitas poscit. Faciat autem Deus, ut tales sint qui vel a vobis in isto habitu nutruntur, vel in monasteriis crescent, ut proiecta ætate et probata vita, non ad litigiorum officia, sed ad sacerdotium valeant promoveri.

CAP. 24. — *Qualis et a quibus debeat abbas eligi.*
Pelagius Melleo [Mellito], subdiacono.

(18, q. c. *Abbatem.*) Abbatem in eodem monasterio [loco] illum volumus ordinari, quem sibi de sua congregatione et monachorum electio, et possessio nis Dominus, et (quod magis observandum est) ordo virtutæ ac meritum poposcerit ordinari.

CAP. 25. — *Ne duplex monasterium fiat. Ex septima synodo, cap. II (synod. 7 ext., c. 20).*

(18, q. 2, c. *Difflimus.*) Ex hoc diffimus, minime duplex fieri monasterium, quia scandalum id est offendiculum, multis efficitur. Si vero aliqui eum cognatis abrenuntiare et monasticam vitam sectari voluerint, debent viri quidem virorum adire, cœnobium, seminum vero mulierum ingredi monasterium: in hoc enim placatur Deus. Quæ autem hactenus sunt dupla secundum regulam sancti Patris Basilii, et secundum preceptionem ejus ita formentur. Non habitent in uno monasterio monachi et monachæ. Adulterium enim intercipit cohabitatio, si habeat aditum monachus ad monacham, vel monacha ad monachum secreto ad collocationem. Non cubat monachus in mulierebri monasterio neque enim monacha singulariter convivetur, et quando necessaria vita a virorum parte ad regulares deferuntur monachas, extra portam hæc suscipiat abbatissa monasterii feminarum, cum quadam velula monacha. Porro, si contigerit ut aliquam propinquam suam videre voluerit monachus, in præseutia abbatissæ huic confabuletur, per modica et compendiosa verba, et in brevi ea discedat.

CAP. 26. — *De his qui se ante legitimos annos totenderint et velaverint. Ex concilio Maguntino, cui interfuit Carolus imperator et Richolitus archiepiscopus in clauso Sancti Albani, cap. 20.*

(*De regulari tit. 31, c. Si quis.*) Si quis ante annos legitimos tonsuratus est sine consensu parentum suorum, et si ipsi parentes infra annum non se reclamaverint ad principem, aut ad proprium episcopum, aut ad missum Dominicum, in ipso clericatu permanet. Si vero post legitimos annos per vim clericus factus est, et infra annum ad supra memoratas personas minime se reclamaverit, in clericatu permaneat, sicut hi de quo superiorus dictum est. Si vero prefatae personæ infra annum reclamationem fecerint, hi quieos clericos fecerint ipsi sine parentibus eorum hoc per legem exsolvant, quod contra eos contrarerunt. Ille vero qui ante legitimos annos tonsuratus est, nrum in eadem tonsura permanere debeat necne, in potestate sit parentum. Si vero is qui tonsuratus est, alienus fuit servus, Domino per legem emendetur, quidquid de ejus servo contra eum contractum est. Ille vero qui tonsuratus est,

A utrum in eadem tonsura permaneat, in potestate sit domini sui. Si vero hi qui liberi sunt, ante legitimos aut post legitimos annos hoc modo, sicut superiorus taxatum est, tonsurati sunt, et ad gradus ecclesiasticos pervenerint, in eisdem gradibus perseverare cogantur. Si vero servus qui superiorus taxato modo tonsuratus est, et ad gradus ecclesiasticos pervenerit, domino suo per legem emendetur, et ei redditus in suo gradu permaneat. Hoc et de velandis pueris observandum est.

CAP. 27. — *De illis quos unus aut ambo parentes sanctæ religioni tradiderunt. Ex concilio Toletano, cap. 6 (Tolet. x).*

Quoniam hoc usque dissolutæ operationis effectus interdum fecit nutare honestum, constitutionis editum proponimus, ne resoli putetur quod indissolubili sanctionis auctoritate tenetur: ideo quidquid obvium ex incerto occurrit, evidenter abici debet, ut de cætero nihil supersit, quod in dubium nutrit. (20, q. 2, *Si in qualibet.*) Ideoque si in qualibet juniori ætate vel religione tonsuram, vel religioni debitam vestem in utroque sexu, filiis aut unus aut ambo parentes dederint, certe vel nolentibus aut nescientibus se susceptam, et non mox visam in filiis abdicaverint; sed vel coram se, vel coram ecclesia palamque in conventu eosdem filios talia habere permiserint, ad sacercularem reverti habitum ipsis filiis quandoque penitus non licet, sed convicti quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuerint, mox ad religionis cultum habitumque revocentur, et sub strenua distinctione hujuscem observantia inservire cogantur. Parentibus sane filios suos religioni contradere non amplius, quam usque ad duodecimum ætatis eorum annum licentia poterit esse. Postea vero an voluntate parentum, an suæ devotionis solitarium sit votum, erit filiis licitum religionis assumere cultum. Quisquis autem vel abolitione tonsuræ, vel sacerularis vestis assumptione detectus fuerit attigisse transgressionem, excommunicatione censuram accipiat, et religioni semper inhæreat.

CAP. 28. — *De illis qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetiverunt. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 7 (actione 15).*

(20, q. 3, c. *Eos qui semel.*) Qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetiverunt, statim neque ad militiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam; et hoc tentantes et non agentes penitentiam, quo minus redeant, ad hoc quod propter Deum primitus elegerunt, anathematizari.

CAP. 29. — *Ut canonici inter monachos conversantes, aut monachi siant, aut canonice vicere cogantur.*
Ex concilio Maguntiensi, cap. 17 (Magunt. i sub Leone III, cap. 21).

Præcipimus ut unusquisque episcopus sciat per singula monasteria, quantos quisque abbas canonicos in monasterio suo habeat; et hoc omnino ambo pariter provideant, ut si monachi fieri voluerint, regulariter vivant; sin autem, canonice vivant omnino.

CAP. 30. — *Quod monachum paterna devotio, vel propria professio faciat. Ex concilio Toletano iv, cap. 48.*

(20, q. c. *Monachum.*) Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit. Quiquid borum fuerit alligatum [al. allegatum], tenebit. Proinde his ad mundum revertendi intercludimus aditum, et omnes ad seculum interdicimus regressus.

CAP. 31. — *De clericis qui se fingunt monachos esse, Ex eodem concilio capitul. lib. I, c. 77.*

(*De regular. tit. 31, c. Ut clerici.*) Ut clerici qui se fingunt habitu et nomine monachos esse, et non sunt, omnimodis corrigantur atque emendentur, ut vel veri monachi sint, vel veri canonici.

CAP. 32. — *Ut monacho sine consensu sui abbatis votum vovere non licet. Ex dictis Basilii.*

(20, q. 4, c. *Monacho.*) Monacho non licet votum vovere sine consensu abbatis sui. Si autem vovere, frangendum erit.

CAP. 33. — *De virginibus quæ ante annos 12 in scissis mundiburnis [mundiburdis] suis velamen sibi imposuerint. Ex concilio Triburiensi, cap. 24.*

Virgines quæ ante 12 annos in scissis mundiburnis [patronis, orig.] suis sacram velamen capiti suo imposuerint, et illi mundiburni annum et diem hoc tacendo consenserint, in suo sancto proposito permaneant. Et si in prædicto anno et die pro illis se proclamaverint, petitioni eorum assensus præbeat, nisi forte Dei timore tacti [tacti], cum eorum licentia in religionis habitu perseverent.

CAP. 34. — *Ut clericus in qua ecclesia semel legerit, deinceps maneat. Ex concilio Africano, cap. 57.*

Item placuit ut quicunque in ecclesia vel semel legerit, ab alia ecclesia ad clericatum non teneatur.

CAP. 35. — *De viris ac feminis sacrum propositum transgaudentibus. Ex concilio Toletano vi, cap. 7.*

(20, q. 3, c. *Proclivi.*) Proclivis cursus est ad voluptatem, et imitatrix natura vitiorum. Quamobrem quisquis virorum vel mulierum habitum semel induerint spontanei religiosum, aut si vir deditus ecclesie choro, vel femina fuerit aut fuit delegata puerularum monasterio, in utroque sexu prævaricator ad propositum invitus reverti cogatur, ut vir detondeatur, et puerula monasterium ingrediatur [ad mon. regrediat, orig.]. Si autem quolibet patrocinio decessores permanere noluerint, sacerdotali sententia ita a Christianorum crætu babeantur extores, ut nec locus eis ullus sit communis [communionis, orig.], viduas quoque universalis jamdudum statuit synodus professionis vel habitus sui desertrices, ut superiori sententia condemnentur.

CAP. 36. — *Quo tempore velamen sacris virginibus imponi debeat. Ex decreto Gelasii papæ, cap. 12 (cap. 14 ep. 9 ad episc. per Lucan.)*

(20, q. 1, c. *Devotis Deo virginib.*) Devotis quoque Deo virginibus nisi aut in Epiphania, aut in Albis paschalibus, aut in apostolorum natalitiis sacram minime velamen imponatur (et non ante 25 annos nisi forte sicut baptismale dictum est) gravi labore correptis ne sine hoc munere de seculo exeat, imploraribus non negentur.

CAP. 37. — *Quod non obsit episcopo si pro necessitate ante 25 aetatis annum virginem velaverit. Ex concilio Hilevitano, cap. 26 (Carth iii, c. 4, Africunum, c. 98).*

Item placuit ut quicunque episcoporum necessitate periclitantis pudicitiae virginalis, cum vel petitor potens, vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquando mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem, seu velavit intra 25 annos aetatis, non ei obsit concilium, quod de isto numero anorum constitutum est.

CAP. 38. — *De monialibus quæ alias velare præsumunt. Ex decretis Eutychiani papæ, cap. 13 (in fragm., cap. 2.)*

Nihilominus etiam in quibusdam locis inolutum invenimus usum stultitiae plenum, et ecclesiasticæ auctoritati contrarium, eo quod videlicet nonnullæ abbatissæ, et aliquæ ex sanctimonialibus viduis, et puellis virginibus contra fas velum imponere præsumant, et ideo nonnullæ injuste velate putant se liberius suis carnalibus desideriis posse inservire et suas voluntates explore. (20, q. 2, c. *Statuimus.*) Quapropter statuimus ut, si abbatissa aut quilibet sanctimonialis post hanc diffinitionem in tantam audaciam proriperit, ut aut vidnam aut pueram virginem velare presumperit, iudicio canonico usque ad satisfactionem subdatur.

CAP. 39. — *De virginibus, qua aetate velari debeant. Ex decretis Pii papæ*

(20, q. 1, c. *Virgines.*) Ut virgines non velentur ante 25 annos aetatis; nisi forte necessitate periclitantis virginalis pudicitiae. Et non sunt consecrandæ alio tempore, nisi in Epiphania et Albis paschalibus, et in apostolorum natalitiis, nisi causa mortis urgente.

CAP. 40. — *Quod despontalam pueram non licet alio viro dare; ticare autem, si voluerit monasterium ingredi. Ex decretis Eusebii papæ (in fragm., c. 1.*

(21, q. 2, c. *Desponsatam.*) Desponsatam pueram non licet parentibus dare alio viro; tamen monasterium licet eligere, si voluerit.

CAP. 41. — *Ut nullius incognitus cito in monasterium monachorum recipiatur. Ex concilio Toletano, cap 5 (Capitulari, lib. v, c. 227).*

(17, q. 2, c. *Si quis incognitus.*) Si quis incognitus monasterium ingredi voluerit, ante triennium monachi habitus ei non præstetur. Et si intra tres annos aut servus, aut libertus, vel colonus queratur a domino suo, redditur ei cum omnibus quæ, attulit, fide tamen accepta de imponitate. Si autem intra triennium non fuerit requisitus, postea queri non potest nisi sit tam longe quod inventari non possit; sed tantum ea quæ in monasterio adduxit dominus servi recipiat.

CAP. 42. — *De virginibus sacris quæ propter strictiorem vitam ad aliud monasterium transire disposerunt. Ex concilio Triburiensi, cap. 26.*

(12, q. 4, c. *Virgines.*) Virgines sacrae, si pro lucro anime sue propter districtiorem vitam ad

aliud monasterium ire disposuerint ibique manere decreverint, synodus concedit; si vero fuga disciplinae alium locum quæsierint, redire cogantur.

CAP. 43. — *Quo vestitu virgines ad consecrationem venire debeant. Ex conc. Carthaginensi iv, cap. 11.*

(*Dist. 23, c. Sanctimonialis.*) Sanctimonialis virgo cum ad consecrationem episcopo suo offertur, in talibus vestibus applicetur, qualibus semper usura est professioni et sanctimoniae aptis.

CAP. 44. — *Ut præter scientiam domini sui servus non efficiatur monachus. Ex concilio Arelatensi, cap. 3.*

Placuit in monasterio non esse suscipiendum servum ad monachum faciendum, præter domini propriæ voluntatem. Qui vero hoc constitutum nostrum excesserit, eum a communione suspendi decrevimus, ne nomen Domini blasphemetur.

CAP. 45. — *Ne quis causa religionis servum doceat contempnere dominum suum. Ex concilio Bracensis ii, cap. 47. (Martinus Bracensis, c. 47).*

(*17. q. 4, c. Si quis scr.*) Si quis servum alienum causa religionis docet contempnere dominum suum et recedere ab ejus servitio, durissime in omnibus arguatur, et ad pœnitentiam compellatur.

CAP. 46. — *Dc fugitivis clericis seu monachis. Ex decretis Leonis papæ.*

Fugitivum vero clericum, aut monachum deserentem disciplinam, velut contemptorem placuit revocare.

CAP. 47. — *De his qui cum semel tonsi fuerint, laici efficiuntur. Ex conc. Tolet. v, cap. 45 (Tol. iv, c. 54).*

Quicunque ex sacerdotalibus accipientes pœnitentiam se totonderunt, et rursus prævaricantes laici effecti sunt, comprehensi ab episcopo suo ad pœnitentiam, ex qua recesserunt, revocentur. Quod si aliqui per pœnitentiam irrevocabiles sunt, nec admoriti revertuntur, vere ut apostolæ coram ecclesia anathematis sententia condemnentur; non aliter et hi qui tonsi collaudantibus parentibus fuerunt aut sponte sua amissis parentibus scipios religioni devoverunt, et postea habitum sacerdotalem sumperunt, ut iidem a sacerdote comprehensi, ad cultum religionis, acta prius pœnitentia, revocentur. Quod si reverti nolunt, vere ut apostolæ anathematis sententiae subjiciantur. Quæ forma servabitur etiam in viduis, virginibusque sacris, ac pœnitentibus feminis, quæ sanctimoniale habitum induerunt, et postea aut vestem mutaverunt, aut ad nuptias transferunt.

CAP. 48. — *Ne servus nesciente domino suo in monasterio recipiat. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 4 (actione 15).*

(*16. q. 1, c. Qui vere.*) Nullum vero recipere servum in monasteriis obtentu monachi, præter domini sui conscientiam, licet.

CAP. 49. — *Quod non licet Deo sacratis nuptialia, jura contrahere. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 16.*

(*27, q. 1, c. Si qua virgo.*) Virginem quæ se Deo consecravit, similiter et monachum, non licere nu-

ptialia jura contrahere. Quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, excommunicentur. Conffitentibus autem decrevimus, ut habeat auctoritatem ejusdem loci episcopus, misericordiam humanitatemque largiri.

CAP. 50. — *Ut sine spe conjugii maneant, qui sanctimoniales in matrimonium duxerint. Ex epistola Paschalis papæ, cap. 11.*

(*27, q. 1, c. Hui ergo.*) Hi qui scientes sanctimonialibus feminis in matrimonio sunt ad injuriam Christi copulati, juxta censuram Christiani zeli se-parentur, et nunquam eis concedatur jugali vinculo reliquæ, sed in pœnitentia se lamentis vehementer dum vivunt, afficiant.

CAP. 51. — *De virginibus sacris, quæ prævaricatae sunt. Ex decreto Gelasii papæ, cap. 20 (epist. 9, ad episc. Lucanæ, c. 22).*

(*27, q. 1, c. Virginibus.*) Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dictatum Deo propositum incesta fœdera sacrilegaque miscere. Quos primus æquum est a sacra communitate detrudi; et nisi per publicam probatamque pœnitentiam omnino non recipi, sed tamen his viaticum de sæculo transeuntibus, si digne [tamen, orig.] penituerint, non negetur.

CAP. 52. — *Ut viduæ velut sibi non imponant inconsulto episcopo suo, et ne presbyteri eis imponere præsumant, quod episcopis non licet. Ex concilio Rothomagensi, cap. 119.*

Statutum est viduas non debere velari. Simil et hoc statutum est ut si quisquam presbyterorum deinceps hujus constitutionis normæ contumaciter transgressor exstiterit, scilicet ut aliquas viduas velare præsumat, quia hoc et episcopis non licet, gradus sui periculum incurrat. Similiter et de pueris virginibus a presbyteris non velandis statutum est ut si quis hoc facere tentaverit, tanquam transgressor canonum damnetur.

CAP. 53. — *Quod viduæ sub nulla sint benedictione velandæ. Ex decretis Gelasii papæ, cap. 21 (cap. 23, ep. 9 ad episc. per Lucan.*

Nam de viduis sub nulla benedictione velandis superius latius duximus disserendum. Quæ si propriæ voluntate professam pristinæ conjugii castitatem mutabilmente calcaverint, periculi earum intererit, quali Deum debeat satisfactione placare, quia, juxta Apostolum, *primam fidem irritam fecerunt* (*I Tim. v.*) Sicut enim si se forsitan continere non poterant, secundum Apostolum, nullatenus nubere vetabantur (*I Cor. vii*), sic habita secum deliberatione, promissam Deo pudicitia fidem debuerunt custodire. (*Ibidem*) Nos autem nullum talibus laqueum debemus injicere, sed solas adhortationes premii sempiterni penasque proponere divini iudicij, ut nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se rationem Deo reddat intentio. Cavendum est quippe quod de earum moribus actibusque beatus Paulus testatur apostolus (*I Tim. v.*), quod plenius exponere præterimus, ne sexus instabilis non tam deterri quæ admoneri videatur.

CAP. 54. — *De viduis quæ semel sacrate conversatio-
tionis velamen suscepserunt. Ex concilio Aurelianensi,
cap. 3.*

(27, q. 1. c. *Viduas quæ.*) Viduæ quæ spontanea voluntate ab altari sacrae conversationis velamen suscipiunt, decrevit sancta synodus in eodem proposito eas permanere. Non enim fas esse decernimus, ut postquam se Domino semel sub velo consecraverint [*Hec desunt apud Grat.*], et inter velatas oblationes fecerint, iterum eis concedi Spiritui sancto mentiri.

CAP. 55. — *Ut nullus viduas velare attinet. Ex con-
cilio Magontiensi, cap. 6 (cone. Trib., c. 25).*

(27, q. 1, c. *Viduas. Gelas. c. 13, ep. 9.*) Viduas autem velare pontificem nullus attinet (*I Cor. viii*), prout statutum est in decretis Gelasii papæ c. 13, quod nec auctoritas divina, nec canonum forma præstitit. Quæ si propria fuerit voluntate continentiam professâ, ut in ejusdem Gelasii c. 21 legitur, ejus intentio pro se reddat rationem Deo, quia sicut, secundum Apostolum, si se continere non poterat, et nullatus nubere vetabatur, sic secum habita deliberatione promissam fidem pudicitiae Deo debet custodire. Nos autem auctoritate Patrum suffulsi in hoc sacro conventu sancimus et libere judicamus, si sponte velamen, quamvis non consecratum sibi imposuerit, et in Ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit, sanctimonie habitum ulterius habere debet, licet sacramenta confirmare velit eo tenore et ratione velamen sibi imposuisse, ut iterum posset deponere.

CAP. 56. — *De nobilibus velatis quæ postea domi in
deliciis residere delectantur. Ex concilio apud Aqui-
sgranum Ludovico Pio præsente, cap. 6 (in capitul.
adjectis, additione 2, c. 15).*

De nobilibus feminis quæ amissis viris repente velantur, et in propriis domibus diversas necessitates opponentes residere delectantur, de quibus in aliis conventibus coram serenitate vestrajmdum ventilatum est et definitum, majoris solertia studio admonendas et instruendas ab episcopis statuimus, quatenus suæ saluti consulant, nec sie indiscrete vivendo, et propria noxiaque libertate utendo, et per diverse vagando periculum animalium suarum incurvant semper illud apostolicum ante oculos habentes quo dicitur: *Vidua, quæ in deliciis est, vivens mortua est* (*I Tim. v*).

CAP. 57. — *De his qui velatas et Deo sacras in con-
jugium duxerint. Ex concilio Aurelianensi, cap. 23
(cap. 23, conc. Triburien.).*

(27, q. 1, *Si quis sacro.*) Si quis sacro velamine consecratam in conjugium duxerit, et post dicatum Deo propositum incesta fodera sacrilega que miscuerit, ut in constitutis Gelasii papæ c. 20 legitur, protinus æquum est a sacra communione detруди, et nisi per publicam probatamque pœnitentiam omnino non recipi. Si tamen pœnituerint, transeuntibus de sæculo viaticum non negetur. In Chalcedonensi concilio, cap. 16, boi perpetrantes excommunicantur confitenibus autem auctoritate episcopi misericordia largiatur. In epistola Syrici papæ cap. 6,

A velate et Deo consecratæ si abjecto proposito sanctitatis clanculum sacrilega se contagione miscuerint et illicitis complexibus publice et libere filios procreaverint, has nuptias detestabiles [impudicas detestabilesque personas, *orig. et Grat.*] a monasteriorum cœtu et ecclesiarum conventibus eliminandas esse judicatum est, quatenus detrusæ ergastulis tantum facinus continuus lamentatione defleant. Unde verbo Domini et canonica auctoritate in hac sancta synodo præcipimus, ut omnimodo separantur, et juramento colligentur, ulterius sub uno non cohabitare tecto, nec familiari frui colloquio, excepto in ecclesia aut in publico, aut rem ullam habere communem, unde suspicio illecebrosi desiderii, aut scandalum libidinosi facti justè possit oriri. Si quæ etiam inter se dividenda sunt dividant, et uterque sua provideat et incestuosus sine spe conjugii maneat.

CAP. 58. — *De viduis quæ professam continentiam prævaricante sunt. Ex concilio Carthaginensi vi,
cap. 4.*

(27, q. 1. c. *Sicut.*) Sicut bonum est castitatis præmium, ita et majori observantia et præceptione custodiendum est, ut si quæ viduæ, quamlibet adhuc in minoribus annis posita, et matura ætate a viro relictæ se devoverint Deo et ueste laicali abjecta sub testimonio episcopi Ecclesia religioso babitu apparuerint; postea vero ad nuptias sæculares transierunt. secundum Apostolum (*I Tim. v*), damnationem habebunt [habent], quia fidem castitatis quam Deo voverunt, irritam facere visæ [*nise, alias ausæ, orig.*] sunt. Tales ergo personæ a Christianorum communione sequestrantur, neque etiam in convivio cum Christianis communicent. Nam, si adulteræ conjuges reæ sunt, si suis viris obnoxiae [reatu sunt viris suis, obn., *orig.*] fuerint, quanto magis viduæ, quæ Dei religiositatē mutaverunt, criminè adulterii notabuntur, si devotionem quam sponte nec coacte Deo obtulerunt, libidinosa voluntate [voluptate, *orig.*] corruerint, atque ad secundas nuptias transitum ficerint? Quæ etsi violentia irruente ab aliquo oppresæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permaneant in conjugio raptori, vel violento viro consenserint, damnatione superioris dicta teneantur obnoxiae. De talibus ait Apostolus: *Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, simul et otiosæ loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias*

CAP. 59. — *De eodem. Ex decretis Zepherini papæ,
cap. 4 (cone. Aquisgran., c. 35).*

Ut viduæ in deliciis non sint, sed secundum Apostolum sub potestate episcopi vivant: *Præcipe, inquit, ut viduæ irreprehensibiles sint. Vidua diligatur non minus sexagiinta annorum, in operibus bonis testimonium habens: Si filios educavit* (*I Tim. v*), et cetera. Adolescentiores viduas devita. *Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, simul et otiosæ loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias*

esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro post Satanam (ibid.).

CAP. 60. — *Ne feminæ, quarum mariti obierunt, cito se velent. Ex concilio Aurelianensi, cap. 5 (Capitul. lib. 1, c. 102).*

De feminis quæ viros amittunt, placet ne se (sicut hactenus) indiscrete velent, sed xxx dies post decepsum viri sui exspectent, et post tricesimum diem, per consilium episcopi sui vel si episcopus absens fuerit consilio aliorum religiosorum sacerdotum, suorumque amicorum id quod eligere debent, elegant. Et ut rogetur princeps a sacro conventu, ut hi qui publicam egerint penitentiam, et feminas quæ viros amittunt, sua auctoritate donentur, deliberent quid agant, tucantur et specialiter pro his capitula fieri, et legis mundanæ capitulis inserenda decrevimus.

CAP. 61. — *Ut viduitatis professio coram episcopo fiat. Ex concilio Arausic., cap. 6 (conc. Araus. 1, cap. 27).*

(27, q. 1, c. *Viduitatis.*) Viduitatis servandæ professionem coram episcopo in secretario habitat, imposita coram episcopo ueste viduali non esse violandam. Ipsam autem talis professionis desctrictem, merito damnandam esse decernimus.

CAP. 62. — *Ut nullus velet viduas nubere, si voluerint. Ex concilio Toletano III, cap. 18.*

(32, q. 2, c. *Hoc sanctum.*) Pro consulta castitatis, quod maximehortamento concilii proficere debcat, annuente gloriose domino nostro Recaredo rege, hoc sanctum confirmat[affirmat, orig. et Grat.] concilium, ut viduae, quibus placuerit tenere castitatem, nulla vi ad nuptias iterandas venire cogantur. Quod si priusquam profiteantur continentiam, nubere elegerint, illis nubant, quos propria voluntate voluerint habere maritos. Similis conditio et de virginibus habeatur, nec contra voluntatem parentum vel suam cogantur maritos accipere. Si quis vero propositum castitatis viduae vel virginis impeditier, a sancta communione et a liminibus ecclesiæ habeatur extraneus.

CAP. 63. — *Ut viduæ a proposito viduitatis discedentes excommunicentur. Ex epistola sancti Gregorii papæ missa ad Bonifacium (capitul. addit. 4, c. 65 justus).*

(27, q. 1, c. *Viduas.*) Viduas a proposito discedentes viduitatis, super quibus nos consulere voluit dilectio tua frater charissime, credo te nosse a sancto Paulo et multis sanctis Patribus, nisi convertantur, elim esse damnatas, quas et nos apostolica auctoritate damnandas, et a communione fidelium, atque a liminibus ecclesiæ arcendas fore censemne, usquequo obedient suis episcopis, et ad bonum quod cooperant, invitæ aut voluntaria revertantur. De virginibus autem non velatis si deviaverint, a sanctæ memorie prædecessore nostro papa Innocentio taliter decretum habemus: Haec vero quæ necdum sacro velamine tectæ tamen in proposito virginali semper se simularaverint permanere, licet velatae non fuerint, si nupserint, aliquanto tempore

A his agenda penitentia est, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Sicnam inter homines solet bona fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio quam cum Dico pepigit solvi sine vindicta non poterit, etc. Nam, si virgines nondum velatae taliter penitentia publica puniuntur, et a coetu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, quanto potius viduae, que perfectioris ætatis et maturioris sapientiae atque consilli existunt, virorumque consortio multoties usæ sunt, et habitum religionis assumpserunt, et demum apostataverunt, atque ad priorem vomitum sunt reversæ (II Petr. 1), a nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus ecclesiæ et a coetu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminandæ, et carceribus tradendæ, qualiter juxta B. apostolum Paulum tradentes hujusmodi hominem *Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvis sit in die Domini* (I Cor. v). De talibus enim et Dominus per Moysem loquitur (*Deut. xiii.*), dicens: *Auferte malum de medio vestri. De quibus et per Prophetam ait: Letabitur justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris (Psal. LVII).* De talibus namque et eorum similibus, atque eisdem consentientibus dicitur: *Quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, rei judicandi sunt (Rom. i).*

CAP. 64. — *Ut viduæ velatae ad nuptias non transcant. Ex decretis Gelasii papæ, ad Silicienses episcopos, cap. 9.*

(27, q. 1, c. *Neque viduas.*) Neque viduas ad nuptias transire patimur, quæ in religioso proposito diurna observatione permanserunt. Similiter et virgines nubere prohibemus, quas annis plurimis in monasterio ætatem peregisse contigerit.

CAP. 65. — *De vidua quæ sub obtentu religionis velum sibi ad tempus imposuerit. Ex epistola Nicolai papæ, cap. 5 (inter rescripta Nic. I, tit. 13, c. 1).*

(Dist. 27, c. *Quod interrogasti.*) Nicolaus episcopus servus servorum Dei reverendissimo et sanctissimo confratrem nostro Adalwino sanctæ Viennensis [Vianensis] Ecclesiæ archiepiscopo. Quod interrogasti de femina, quæ post chitum mariti sui velamen sacrum super caput suum imposuit, et fixit se sub eodem velamine sanctimoniale esse, postea vero ad nuptias rediit, bonum mihi videtur, quia per hypocrisim ecclesiasticam regulam conturbare

D voluit, et non legitime in votu suo permansit, ut penitentiam agat de illusione nefanda, et revertatur ad id quod sponponit, et in sacro ministerio inchoavit. Nam, si consenserimus quod omnia sacramenta ecclesiastica, quisque prout vulnus fingat, et non vere faciat, omni ordo ecclesiasticus conturbabitur, nec catholicæ fidei iura consistent, nec canones sacri rite observabuntur. Quid enim profuit Simoni Mago baptismum sacrum factæ suspicere, et in Christianitate permansurum se fixisse, cum per Apostolum frande ejus detecta, quid sibi futurum esset prænuntiatum est! Ait enim: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, cor enim tuum non est rectum co-*

ram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse (Act. viii). Ideo tales nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri, sicut Ananias et Saphira mentiti sunt, et statim perireunt (Act. v).

CAP. 66. — *De viduis et pueris quæ in domibus propriis habitum religionis suscepserunt. Ex concilio Toletano iv, cap. 57 (conc. Paris. v, c. 13, Capitul. lib. viii, c. 257).*

(27, q. 1, c. *De viduis et pueris.*) *De viduis et pueris quæ habitum religionis in domibus propriis tam a parentibus, quam per se mutaverunt, si postea contra instituta Patrum vel præcepta canonum conjugia crederint copulanda, tandem utrique [utraque, Grat.] habeantur a communione suspensi [suspensa, Grat.], quo usque quod illicite perpetraverunt, emendent. Quod si emendare neglexerint, a communione et omnium Christianorum convivio in perpetuum sint sequestratae.*

CAP. 67. — *Quod sanctus Gregorius quamdam feminam velatam, quæ sacram propositum transgressa erat comprehendendi jusserit. Ex registro Gregorii ad Vitalianum Sipontinum episcopum (lib. vii registri, c. 9).*

(27, q. 1, c. *Si custos.*) *Si custos religiosi habitus fuisses, aut esse noes es episcopus, filiam gloriose memoris Tulliani magistri militie, te illic posito, nec projectis religiosis vestibus ad sæcularem reverti habitum, nec ad nos licuisset perversam epistolam destinare. Sed, quia nimia desidia ac torpore deprimieris, in tuo dedecore resad præsens illicita impune commissa est. Nam, sicut præfati sumus, si sollicitus es, prius ad nos ultio mulieris pravissimæ quam culpa debuit pervenire. Quia igitur tantum hebes, tantumque es negligens, ut nisi canonicam in te fueris coercionem expertus, in aliis distractiore disciplinam nescias custodiare, qualiter debebas esse sollicitus, congrue tibi, si Domino placuerit, tempore demonstrabimus. Presentia igitur scripta suspiciens evigila, et excitatus saltem exscurre, quod pressus nunc usque ignavia distulisti. Instantia ergo tuæ sic prædictam mulierem una cum Sergio defensore [nostro, orig.] comprehendere, et statim non solum ad male contemptum habitum sive excusatione aliqua revocare, sed etiam in monasterio, ubi omnino districte valeat custodiri, detrudere, et ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere, ut quam sit nefarium quod commisit extua possit distinctione cognoscere. Quia in re si quis (quod non credimus) laicorum aliquo tibi in genito taverit obsistendum a sanctissimum eum communionis participatione suspende, nobisque renuntiare festina ut quantum sit execrabilis quod præsumit, postquam consideratione propria non advertit, emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus ita cautum ac stude vigilante ostendere, ut culpam tuam non geminare neglectus, sed aliquantis per valeat et sollicitudo minuere.*

A CAP. 68. — *De viduis velatis si voluptatibus carnis inservire accusantur. Ex concilio Meldensi, cap. 2 (sub Sergio II, cap. 7).*

Ut illæ quæ quasi sanctimoniales sub velamine religionis degere videntur, sed potius in deliciis viventes mortuæ in divinis oculis computantur, per provincias discurrentes curiosæ [otiosæ] et verbosæ, si libidinibus ceterisque carnis voluptatibus inserire accusantur, si manifeste detegi potuerint, episcopali auctoritate et regia potestate, in talibus locis residere sub testimonio religioso cogantur, ubi pœnitentiam si fecerint dignam, assequantur etiam fructuosam. Si enim manifeste detegi non valuerint, erga ecclesiam sua opinionis malam famam canonicæ purgare cogantur; et ut religiosus de cætero vivant, et in monasteriis conserventur. episcopali decreto et regia potestate coercantur. De his enim Apostolus dicit: *Quæ cum fornicatæ fuerint in Christo, nubere volunt (1 Tim. v).*

CAP. 69. — *Ut sacrilegi judicentur, qui se sacrificis feminis miscuerint. Ex concilio Arelatensi, cap. 7 (in fragm.).*

(27, q. 1, c. *Sciendum.*) *Sciendum est omnibus quod Deo sacratarum feminarum corpora, per votum propria sponsionis et verba sacerdotis, Deo consecrata tempa esse, Scripturarum testimoniis comprobantur: et ideo violatores earum, sacrilegi ac juxta Apostolum filii perditionis esse noscuntur (1 Cor. in).*

CAP. 70. — *De his qui sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt. Ex concilio Meldensi, cap. 6 (cap. 67).*

Qui sanctimoniales virgines, vel viduas rapiunt, et progressu etiam crimio in conjugium sumunt, publicæ pœnitentiae subigantur [juxta modum quibus præviderit episcopus, orig.] Ipsæ vero feminæ locis congruis pœnitentiae retrudantur, et ad habitum religionis redire cogantur. Ipse autem incestuosus sine [utergo autem sine, orig.] spe uxoriæ copulationis perenniter maneat, nisi nescisse se velatam expurgare potuerit [hæc absunt ab orig.]. Si vero, quod absit! conjugia iterare præsumperint, acriori subdantur vindictæ, et amplius propellantur. Quod [qui, orig.] si forte obedire monitis salutaribus noluerint, anathematizentur.

D CAP. 71. — *Quod clerici et laici cum bono testimonio cum sacris pueris loqui debeant. Ex concilio Spalensi, cap. 10.*

Haec cautela circa omnes servetur, ut laici remoti a peculiaritate virginum, nec usque ad vestibulum bæbant accedendi familiare permisum. Nec ipse qui præest cum sola colloqui debet, sed sub testimonio duarum aut trium sororum, ita ut rara sit accessio, brevisque locutio.

CAP. 72. — *Quod mulieres relatae aut in monasteriis aut in domibus suis habitum observent. Ex decretis Eugenii pape, cap. 26.*

(27, q. 1, c. *Mulieres.*) *Mulieres obtentu religionis velatae, aut in monasterio regulariter vivant, aut in domibus suis susceptum habitum caste observent,*

CAP. 73. — *Ut adolescentiores viduae, vel sancti moniales ab episcopo non negligantur. Ex concilio Carthaginensi iv, cap. 102.*

(*Dist. 81, c. Ad reatum.*) Ad reatum episcopi pertinet vel presbyteri, qui parœcia præest, si sustentandæ ab Ecclesia vita presentis causa adolescentiores viduae, vel sanctimoniales, eorum [clericorum, orig.] familiaritatibus subjiciantur.

CAP. 74. — *Ut unusquisque episcopus clericos in suo episcopio vagantes ad suum episcopum redire faciat. Ex concilio Magontiensi, cap. 19.*

Ut unusquisque episcopus in sua parœcia diligenter presbyteros vel clericos inquirat unde sint, et si aliquem fugitivum invenerit ad suum episcopum redire faciat.

CAP. 75. — *Item de clericis vagis. Ex eodem, cap. 18 (cap. 22).*

De clericis vagis seu acephalisis, id est de his qui sunt sine capite, neque in servitio Domini nostri, neque sub episcopo, neque sub abbatte, sed sine canonica vel regulari vita degentes, ut in libro (*Isidor.*) Officiorum secundo, cap. 3 de his dicitur : Hos neque inter laicos, inter sacerdotalium officiorum studia, neque inter clericos religio retentat divina, sed solutos atque oberrantes sola turpis vita complectitur et vaga ; quique dum nullum metuant, explendæ voluptatis suæ licentiae sectantur, et quasi animalia bruta libertate ac desiderio feruntur, habentes signum religionis non religionis officium, hippocentauris similes, nec equi nec homines : tales omnino præcipimus ut ubicunque inventi fuerint, episcopi sine ulla mora eos sub custodia constringant canonica, et nullatenus eos amplius ita errabundos et vagos secundum desideria voluptatum suarum vivere permittant. Sin autem episcopis suis canonice obedire noluerint, excommunicentur usque ad judicium episcopi [archiep., orig.] regionis illius. Sin autem nec illi eos corrigerem valuerint, omnino sub vinculis constringantur usque ad synodum, ut eis ibi judicetur, utrum ad judicium principis domini nostri, orig., an ad universalem synodum deferantur sub custodia publica.

CAP. 76. — *Ut monachæ monastice vivant et canonice, secundum vitam canonicam. Ex eodem concilio, cap. 13, cui interfuerunt Carolus imperator, et Richolhus archiepiscopus in clauso Sancti Albini.*

Abbatissas autem cum sanctimonialibus omnino recte et juste vivere censemus. Quæ vero professionem secundum regulam Sancti Benedicti fecerunt, regulariter vivant. Sin autem canonice vivant pleniter, et sub diligentia cura custodiæ habeant, et in claustris suis permaneant, nec foras exitum habeant. Sed et ipsæ abbatisse in monasteriis sedent, nec foras vadant sine licentia et consilio episcopi sui.

CAP. 77. — *Ut sanctimoniales non egrediantur sine licentia abbatis. Ex eodem conc., cap. 14 (conc. Cabillon. II sub Carolo, Magno, c. 62).*

Sanctimoniales, nisi forte abbatisse sua pro aliqua necessitate incumbente illas mittente, nequam de monasterio egrediantur. Ilæ vero quæ fa-

A mulos aut famulas non habent ad exercita negotia, ad medium monasterii portam pervenant, et ibi coram testibus uestigium suum exerceant.

CAP. 78. — *De feminis quæ propter continentiam assumunt virilem habitum. Ex conc. Gangreni, cap. t3.*

(*Dist. 30, c. Si qua mulier.*) Si qua mulier propter continentiam quæ putatur, habitum mutat, et pro solo muliebriam item virilem sumit, anathema sit.

CAP. 79. — *De illo qui virginitatem observans, nuptias exsecratur. Ex eodem concilio, cap. 9.*

(*Dist. 30, c. Si quis vel.*) Quicunque virginitatem custodiens, aut continentia studens, velut horrendas nuptias temerat, nec propter hoc quod bonum et sanctum est, nomen virginitatis assumit, anathema sit.

B CAP. 80. — *De feminis quæ propter religionem crines totonderunt. Ex eodem concilio, cap. 17.*

(*Dist. 30, c. Quæcunque mulieres.*) Si qua mulier propter divinum cultum ut existimat, crines attinet, quos ei Deus ad subjectionis memoriam tribuit, tanquam præceptum dissolvens obedientiæ, anathema sit.

CAP. 81. — *De illis qui propter continentiam palliis vestiuntur. Ex eodem, cap. 12.*

(*Dist. 30, c. Si quis virorum.*) Si quis virorum, propter continentiam quæ putatur, amictu pallii utitur, quasi per hoc habere se justitiam credens, et despicit eos qui cum reverentia et birris, et aliis communibus et solitis vestibus utuntur, anathema sit.

CAP. 82. — *Ne continens adversus conjugatos extollatur. Ex eodem concilio, cap. 10.*

Si quis ex his qui virginitatem servant propter Deum, extollitur adversum conjugatos, anathema sit.

CAP. 83. — *Quod non sit permitendum monachos et monachas in eodem monasterio simul habitare. Ex registro sancti Gregorii.*

In nullo loco monachos et monachas permittimus unum monasterium habere; sed nec ea quæ duplicita vocant. Et si quid tale est, religiosus episcopus mulieres quidem in suo loco studeat manere, monachos autem aliud monasterium adficcare cogat. Si autem plurima sint talia monasteria, separantur in aliis monasteriis monachæ, et in aliis monachi. Res autem quæ habent communes, secundum jura eis competentia distribuantur.

CAP. 84. — *Episcopi monasteria monachorum et monacharum frequenter visitent. Ex concilio Rothomagensi, cap. 3.*

Ut episcopus monasteria monachorum et sanctimonialum frequenter introeat, et cum gravibus et religiosis personis in eorum vel in earum conventu residens, eorum vitam et conversationem diligenter disceiat; et si quid reprehensibile invenierit, corrige satagat. Sanctimonialum etiam pudicitiam subtiliter investiget, et si aliqua invenitur quæ neglecto proposito castitatis clerico aut laico impudenter misceatur, acriter verboribus coerceatur, et in privata custodia retrudatur, ubi quod male ad

misit digne pœnitentia. Interdicat etiam ex auctoritate sanctorum canonum ut nullus laicus aut clericus in earum claustris et secretis habitationibus accessum habeat, neque presbyteri, nisi tantum ad missam. Expleta missa ad ecclesias suas redant. Omnibus præterea publice et privatim denuntiet, quantum piaculum sit, qui sponsam Christi vitiare præsumit. Si enim ille reus tenetur, qui sponsam hominis violat, quanto magis reus majestatis efficiatur, qui sponsam omnipotentis Dei corrumpit?

CAP. 85. — *Ut abbates in potestate episcoporum consistant. Ex concilio Aurelianensi, cap. 3 (Aurel. 1, c. 21).*

(18, q. 2, c. Abbates). Abbates pro humilitate religionis in episcoporum potestate consistant, et si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corriganter. (Et c. Non semel). Non semel, sed sæpius in anno episcopi visitent monasteria monachorum, et si quid corrigendum fuerit, corrigitur. Monachi autem abbatibus omni obedientia et devotione subjeccant. Quod si quis per contumaciam extiterit indevotus, ac per loca aliqua vagari, aut peculiare aliquid habere præsumperit, omnia quæ acquisierit ab abbatibus auferantur, secundum regulam Sancti Benedicti, monasterio protutra. Ipsi autem qui fuerint pervaleti, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces, sub custodia reventur et constringantur.

CAP. 86. — *De monachis qui filios procreaverint. Ex dictis Isidori.*

Monachi filios procreantes in carcere retrudantur tantum facinus continua lamentatione deflentes, ut eis vel ad mortem sola misericordia in communionis gratia possit indulgeri.

CAP. 87. — *De sanctimonialibus quæ vim barbaricam pertulerunt. Ex decretis Leonis papæ (epist. 87, ad episc. Africanos, c. 2).*

De his autem quæ in sacro virginitatis proposito constitutæ barbaricam pertulere violentiam, et integratem pudoris non animo, sed corpore perdideret, ea nobis videtur servanda moderatio, ut neque in viduarum dejiciantur gradum, neque in sacrarum et perseverantium virginum numero censeantur. Quibus, si in omnibus virginalibus observationibus perseverant, et castimonia soliditatem mente custodiunt, sacramentorum non est neganda communio, quia inustum est illas in eo vel argui vel notari, quod non voluntas admisit, sed vis D hostilis eripuit.

CAP. 88. — *De quadam abbatissa, quæ se proclamaverat super milibutis in claustro suo hospitibus. Ex registro Gregorii ad Fortunatum episcopum Neapolitanum (l. vii, ind. 2, c. 107; alias ep. 108).*

Insinuavit nobis latrrix præsentium Agnella abbatissa quod intra monasterium ipsius milites hospitentur. Et omnino de fraternitatis vestra sollicitudine mirati sumus, cur hoc patienter tulerit, et non illud cum omni celeritate fecerit emendare. Unde hortamur, ut vel nunc studii vestri sit, instanter eis, quorum interest, imminere, quatenus

A sine aliqua exinde excusatione tollantur, et nullus illic ulterius meatum accipiat, ne callidus hostis occasionem inveniens, de deceptione religiosi habitus (quod absit) valeat exsultare.

CAP. 89. — *Quod res ecclesiasticæ a laicis non sint disponendæ. Ex concilio apud Compendium, cap. 10.*

Synodal decreto sancitum est ne laici vel sacerdales de viris Deo dicatis Ecclesiæque facultatibus aliquid ad se putent vel præsumant præter reverentiam pertinere, quorum quarumque sacerdotibus disponendi indiscesse a Deo cura commissa esse docetur. Si quis contra hæc venire præsumperit, anathemate feriatur.

CAP. 90. — *De eodem. Ex eodem concilio, cap. 3.*

De viris Deo dicatis, vel ecclesiasticis facultatibus B aliquid disponendi, nulla legitur laicis quamvis religiosis unquam attributa facultas.

CAP. 91. — *Ne abbates ad synodus ire cogantur, nisi pro rationabilis causa. Ex conc. Turonico, cap. 11.*

(Dist. 18, c. Episcopus, c. 10). Episcopus non debet cogere abbatem ad synodum ire, nisi aliqua rationabilis causa consistat.

CAP. 92. — *Ut congregations monachorum absque consensu episcopi non fiant. Ex concilio Epuronensi cap. 11 (et Agath. 58).*

(18, q. 2, c. Cellulas). Cellulas novas aut congregatiunculas monachorum absque notitia episcopi prohibemus institui.

CAP. 93. — *De virginibus sacris quæ parentibus privantur. Ex concilio Africano, cap. 11 (et Carth. iii, c. 33).*

Ut virgines sacræ, si parentibus a quibus custodiebantur privatae fuerint, ab episcopo custodianter. Ubi autem episcopus absens est, providentia gravioribus feminis commendetur, ut simul habitantes invicem se custodianter, ne passim vagando Ecclesia lœdant estimationem [existimat, orig.].

CAP. 94. — *Quis sit religiosis feminis præponendus. Ex concilio Carthaginensi, cap. 27 (Carth. iv, c. 97).*

(18, q. 2, c. Qui religiosis). Qui religiosis feminis præponendus sit, ab episcopo probetur.

CAP. 95. — *Quid sanctimoniales in claustro facere debant. Ex concilio Magontensi (conc. Cabillon. ii, sub Carolo Magno, c. 59).*

Sanctimoniales in monasterio constitutæ habeant studium in legendō, et in cantando, et horas canonicas solemniter pariter celebrent, et omnes, exceptis quas infirmitas tenet, in dormitorio dormiant, et omnibus diebus ad capitulum et ad collationem veniant, et regulam a sanctis Patribus illis constitutam diligenter observent.

CAP. 96. — *Ut nullus claustra sanctimonialium ingrediatur, nisi ad opera exercenda. Ex eodem conc., cap. 16 (conc. Cabillon. ii).*

Nullus vassus abbatissæ, aut minister aliquis nec clericus, nec laicus claustra ancillarum Dei ingrediatur, nisi forte quando necessitas operandi incumbit.

CAP. 97. — *Ut juntrix non eligatur, nisi boni testi-
monii. Ex eod. cap. 11 (conc. Cabillon. II, c. 64).*

Portaria non eligatur, nisi quæ ætate matura sit, et testimonium habeat bonum, et vita probabilitas sit.

CAP. 98. — *Ut abbatissa nisi per licentiam sui epi-
scopi, e monasterio non egrediatur. Ex concilio
Gangrenensi, cap. 8 (conc. Cabillon. II, c. 57).*

Abbatissa, quæ in civitate monasterium habet, nequamquam de monasterio egrediatur, nisi per licentiam episcopi sui. Et si quando foras pergit, de sanctimonialibus quas secum ducit curram maximam habeat, ut nulla eis detur occasio peccandi.

CAP. 99. — *Ut nullus abbas duobus monasteriis præ-
sil. Ex conc. Arausic., cap. 54 (conc. Agath.,
c. 57).*

(21, q. 1, c. Unum). Unum abbatem duobus monasteriis interdicimus præsidere.

CAP. 100. — *Ut monachi vel monachæ compates non
habent. Ex concilio Augustodunensi, cap. 5.*

Ut monachi et monachæ compates habere non præsumant.

CAP. 101. — *Quod feminæ in coivento docere non
possint, nec inter sacerdotis in convivio sedere. Ex
conc. Remensi, cap. 5, præsenite Ludovico imper.*

Femina non det pœnitentiam nec corporale cum oblatione, nec calicem super altare ponat, nec inter ordinatos stet in ecclesia, nec sedeat inter sacerdotes in convivio.

CAP. 102. — *Quod feminæ parvilem dare non
possint, nec inter sacerdotis in convivio sedere. Ex
conc. Remensi, cap. 5, præsenite Ludovico imper.*

Femina non det pœnitentiam nec corporale cum oblatione, nec calicem super altare ponat, nec inter ordinatos stet in ecclesia, nec sedeat inter sacerdotes in convivio.

CAP. 103. — *De mulieribus virorum causas discur-
tientibus. Ex concilio Nannetensti, cap. 8 (sub For-
moso, c. 19).*

Com Apostolus dicat : *Mulieres in ecclesia ta-
cent non enim permittitur eis loqui : turpe est enim
mulieri in ecclesia loqui (I Cor. xiv) : loqui ; mirum
videtur quod quædam mulierculæ contra divinas
humanasque leges attrita fronte impudenter agen-
tes, placita generali et publicos conventus indesi-
nenter adeant, et negotia regni utilitatesque reipu-
blicæ magis perturbent, quam disponant : cum in-
decens sit, et etiam apud barbaras gentes reprehensibile
mulieres virorum causas discutere, et quæ de
lanificiis suis operibus textilibus et mulieribus, inter
genitarias suas residentes debuerant disputare, in
conventu publico, ac si in curia residentes, sena-
toriam sibi usurpat auctoritatem. Quæ ignomi-
niosa presumpcio fautoribus magis imputanda vi-
detur, quam feminis. Unde, quia divinæ leges, ut
supra monstratum est, hoc contradicunt, et huma-
nae nihilominus id ipsum prohibent, ut feminæ nihil
aliud prosequantur in publico, quam suam causam:
ait enim lex Theodosiana : Nulla ratione feminæ amplius quam suas causas agendi habeant potesta-
tem, nec alicujus causam a se noverint prosequen-
dam, idcirco ex auctoritate canonica interdicimus,*

A ut nulla sanctimonialis virgo vel vidua conventus generales adeat, nisi a principe fuerit evocata, aut ab episcopo suo, nisi forte propria necessitatis ratio impulerit, et hoc ipsum cum licentia et nuntio [et nun. desunt in origin.] episcopi sui.

CAP. 104. — *Quod abbas pro humilitate locum suum
relinquere possit. Ex concilio Magontiensi, cap. 18.*

(18, q. 2, c. Abbas potest). Abbas potest pro humiliacione, et cum permissione episcopi locum suum deserere [derelinquere]. Tamen fratres eligant sibi abbatem de ipsis, sin autem de extraneis. Nec episcopus debet abbatem violenter retinere in loco suo. Congregatio debet sibi eligere abbatem post mortem abbatis sui, vel eo vivente, si ipse discesserit, vel peccaverit. Ipse enim non potest aliquem ordinare B de suis propinquis, vel amicis, sine voluntate fra-
trum.

CAP. 105. — *Quod laicus in ecclesia lectionem reci-
tare non possit. Ex eodem, cap. 9 (inter Herardi
Tur. arch. capitula, c. 136).*

Laicus non debet in ecclesia lectionem recitare, nec Alleluia dicere, nisi psalmos tantum et responsoria, sine Alleluia.

CAP. 106. — *Quod non licet episcopo rem monasterii
abstrahere. Ex eodem concilio, cap. 20.*

(16, q. 6, c. Episcopo). Episcopo non licet tollere possessionem monasterii, quamvis abbas peccaverit; sed mittat eum in aliud monasterium in potestate alterius abbatis.

CAP. 107. — *Ne monachi plucita sæcularia adeant.
Ex eodem concilio cap. 21 (conc. Magunt. I, c. 12;
c. 65 Regulæ S. Benedicti).*

Ac deinde decrevimus, sicut sancta regula dicit, ut monasterium ubi fieri possit, per decanos ordinetur : quia illi præpositi saepe in elationem incidunt, et in laqueum diaboli (I Tim. iii). Hoc tamen omnino volumus ut non monachi ad sæcularia plucita ulla tenus veniant neque ipse abbas sine licentia episcopi sui : et cum necessitas exigit, tunc per jussionem et consilium episcopi sui illuc vadat. Nequaquam tamen contentiones aut lites aliquas ibi movere præsumat, sed quidquid querendum vel etiam respondendum sit, per advocatos suos hoc faciat. Abbates et monachi usque ad interrogationem silentium habeant et cum interrogantur cum humilitate et reverentia respondeant; alias querelas omnino devitent. In eorum claustro permaneant, nullusque ex eis foras vadat, nisi per necessitatem ab abbate mittatur in obedientiam, nec foras mandet neque bibat sine permissione abbatis, nec ad convivia sæcularia vadat.

CAP. 108. — *Quæ sint sæcularia negotia. Ex eodem,
cap. 22 (ibid., c. 14).*

Ministri autem altaris Domini vel monachi, nobis placuit, ut a negotiis sæcularibus omnino abstineant. Multa sunt ergo negotia sæcularia; de his tamen pauca perstringamus, ad quæ pertinet omnis libido, non solum immunditia carnis, sed etiam omnis carnalis concupiscentia. Quidquid plus justo appetit homo, turpelucrum est. Munera injusta ac-

cipere vel etiam dare, pro aliquo sacerdotali conque-
stu, pretio aliquem conducere, contentiones, lites
et rixas amare, in placitis sacerdotalibus disputare
excepta defensione orphanorum aut viduarum, con-
ductores aut procuratores esse sacerdotalium rerum,
turpis verbi vel facti jaculatorum [jocularem] dilig-
ere, aleas amare, ornamentum inconveniens pro-
posito suo querere, in deliciis vivere velle, gulam
et ebrietatem sequi, pondera injusta vel mensuras habere,
negotium injustum exercere. Nec tamen justum
negotium est contradicendum, propter necessitates
diversas, quia legimus sanctos apostolos negotiasse,
et in Regula Sancti Benedicti (cap. 50) præcipitur pre-
videre, per quorum manus negotium monasterii
transeat. Canes et aves sequi ad venandum, et in
omnibus quibuslibet causis superfluum esse. Ecce
italia, et his similia ministris altaris Domini nec
non et monachis omnino contradicimus, de quibus
dicit Apostolus: *Nemo militans Deo implicat se ne-
gotiis sacerdotalibus* (II Tim. II).

CAP. 109. — *De clericis vel monachis injuste tonsura-
tis. Ex eodem conc., cap. 23.*

De clericis vero hoc statuimus, ut hi qui bacte-
nus inventi sunt, sive in canonico, sive in monachi-
eo ordine tonsurati sine eorum voluntate, si liberi
sunt, ut ita permaneant; et deinceps cavendum ut
nullus tondeatur nisi legitima aetate, et spontanea
voluntate, vel cum licentia domini sui, vel consen-
suo parentum.

CAP. 110. — *Ut episcopi vel abbates turpes jocos ante
se fieri non permittant. Ex eodem, cap. 24 (conc.
Rem. I, c. 17).*

Ut episcopi vel abbates ante se joca turpia fieri
non permittant, sed pauperes secum ad mensam
habeant, et lectio divina ibi personet, et sumant ci-
bum cum benedictione et laude Domini secundum
Apostolum; *Sive manducatis, sive bibitis, omnia in
laudem Dei faciatis* (I Cor. x).

CAP. 111. — *De illis qui ab episcopis seu ab aliis se-
ducti se totonderunt. Ex eodem, cap. 23 (Capit.
II, c. 17).*

(16, q. 7, c. Constituit sane.) Constituit sane sacer-
iste conventus ut episcopi sive abbates, qui non in
fructum animarum, sed in avaritiam et turpe lu-
orum inhabitantes, quoslibet homines illectos circum-
veniendo totonderunt, et res illorum tali persuas-
ione non solum acceperunt, sed potius subripue-
runt, pœnitentia canonica sive regulari (utpote
turpis lucri sectatores) subjiciantur. Hi vero qui
vanis promissionibus illecti, vel quibuslibet machi-
nationibus persuasi, mentis inopes effecti, rerum
suarum domini esse nescientes, comam deposue-
runt, in eo quod cooperunt perseverare cogantur. Res
namque quæ ab illectis et negligentibus datae, ab
avaris et negligentibus non solum accepta, sed raptæ
noscentur, hæreditibus redditum quæ dementia pa-
rentum, et avaritia inceptorum exhaeredati esse no-
scuntur. Si vero nescientibus episcopis aut abbati-
bus, ministri eorum quilibet, videlicet in clero hoc
fecisse convincuntur, episcopi et abbates de desidia,

A illi vero rapacitate et avaritia judicentur. Hoc vero
quod quis Deo juste et rationabiliter de rebus suis
offert, firmiter Ecclesia tenere debet.

CAP. 112. — *Ut abbatissa magnum curam habeat de
congregatione sua. Ex eodem. cap. 26 (ibid., c. 54).*

Abbatissa diligentem habeat curam de congrega-
tione sibi commissa, et provideat ut in lectione et
in officio et in modulatione psalmorum, ipsæ sancti-
moniales strenuæ sint, et in omnibus bonis operibus
illa eis ducatum præbeat, nuptie pro animabus ea-
rum rationem redditura (Hebr. xiii) in conspectu
Domini, et stipendia sanctimonialibus prebeat ne-
cessaria, ne forte per indigentiam cibi aut potus
peccare compellantur.

B CAP. 113. — *Ut sanctimoniales in domibus suis cum
masculis manducare vel bibere non præsumant. Ex
eodem, cap. 27 (ibid., c. 61).*

Non debere sanctimoniales in propriis mansioni-
bus cum aliquibus masculis clericis sive laicis, con-
sanguineis sive extraneis, bibere sive comedere, sed,
si quando id agendum est, in auditorio agatur. Et
cum nullo masculo colloquium eis habere liceat,
nisi in auditorio, et ibi coram testibus idoneis.

C CAP. 114. — *Qualiter indignus abbas deponendus sit.
Ex concilio Triburiensi, cui interfuit Arnulphus
rex, cap. 15.*

(31, q. 1, c. Si quis abbas,) Si quis autem abbas
cautus in regimine, bumilis, castus sobriusque,
misericors, discretus non fuerit, ac divina præcepta
verbis et exemplis non ostenderit, ab episcopo, in
cuius territorio consistit, et a viciniis abbatis, et
ceteris Deum timentibus, a suo deponatur [arceatur]
honore, etiamsi omnis congregatio vitiis suis
consentiens, abbatem eum sibi habere voluerit.

CAP. 115. — *Quid agendum sit clericis qui tonsuram
dimiserunt, et uxores duixerunt. Ex eodem con-
cilio, cap. 16.*

Clericus si tonsura dimissa uxorem acceperit qui
quidem sit sine gradu, nec ad monasterium aliquod
a parentibus traditus, si uxorem habere permittitur,
iterum tonderi cogatur, nec in vita sua tonsuram
negligere audeat. Quem autem progenitores ad mo-
nasterium tradiderunt, et in ecclesia cœperit can-
tare, et legere, nec uxorem ducere, nec monaste-
rium deserere poterit; sed, si discesserit, reducatur;
si tonsuram dimiserit, rursum tondeatur. Uxorem
D si usurpaverit, dimittere compellatur.

CAP. 116. — *De pueris quæ se ante legitos annos
sua sponte sacra religioni tradiderunt. Ex eodem
concilio, cap. 24.*

(20, q. c. Puella.) Puella si ante duodecim an-
nos aetatis sua sponte sua sacrum sibi velamen as-
sumit, possunt statim parentes vel tutores ejus id
factum irritum facere si volunt. At si annum et
diem id dissimulando consenserint, ulterius nec
ipsi mutare hoc poterunt. Porro, si in fortiori aetate
adolescentula vel adolescentis Deo servire elegerint,
non est potestas parentibus hoc prohibandi.

CAP. 117. — *Ut qui voluerit, filiam aut neptem seu*

parentem suam Deo offerat. Ex eodem concilio, A Aaron fratrem tuum, et filios ejus cum eo : Sed facies, cap. 6.

Quicunque filiam suam aut neptem vel parentem suam Deo omnipotenti offerre voluerit, licentiam habeat. Sin autem virum accipiat, domi infantes suos nutriat, et non alias infra monasterium mittere nutriendi gatia presumat, nisi eam quam firmiter in ipso loco in Dei servitio perseverare voluerit, secundum statuta sanctorum Patrum, seu secundum canonican auctoritatem.

CAP. 118. — *Ut nullus filium suum vel parentem in monasterio puellarum nutriendos ponat. Ex eodem concilio, cap. 7.*

Omnino prohibemus, ut nullus filium, aut nepotem, vel parentem suum in monasterio puellarum ad nutriendum commendare presumat, nec quisquam ullum ibi suscipere presumat.

CAP. 119. — *Ne abbas mulieres monasterium ingredi, aut festivitates ibidem spectare permittat. Ex concilio Urbico.*

Si abbas mulierem in monasterium suum ingredi permiserit, aut festivitates aliquas ibidem spectare, tribus mensibus in alio monasterio retrudatur, pane et aqua tantum contentus.

CAP. 120. — *Quod virginitas voluntaria sit, non ex lege vel imperio. Ambrosius in libro exhortationis ad virgines (post initium).*

(23, q. 2, c. *Integritas.*) Integritas corporis expectanda a nobis est, quam ego pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest, res magis voti, quam præcepti.

CAP. 121. — *De eadem re. Beda, De tabernaculo (lib. III, c. 9).*

Aaron octo vestibus induebatur; feminalibus videlicet lineis, tunica linea, hyacinthina, superhumerali, rationali, balteo, tiara, petalo aureo; filii vero ejus quatuor tantum ex his, id est feminalibus linea stricta, cingulo et tiara utebantur. Verum quia de cæteris supra tractatum est, feminalia hæc quæ ad operiendam carnem turpidinis filii Aaron dantur, illam [carnis turpidinem fieri mandatur, illam, etc. *orig.*] castimonie portionem, quæ appetitum [ab appetitu, *orig.*] copulæ conjugalis proprie cohibet, designant: sine qua nemo vel sacerdotium suscipere, vel ad altaris potest ministerium consecrari, id est nisi aut virgo permanserit, aut cum uxore conjunctionis fœdera solverit. Quod videlicet genus virtutis nulli per legem Dei necessario imperatur, sed voluntaria est devotione Domino offrendum: dicente ipso de hoc: *Non omnes capiunt verbum istud* (*Matth. xix.*). Ad quam tamen benigna mox exhortatione eos qui possunt, invitat dicens: *Qui potest capere capiat* (*ibid.*). Et paulo post, eisdem qui vel uxorem, vel alios cognatos, et hujus mundi implicata propter ipsum reliquerint, centuplum promittit in hac vita præmium, et in seculo futuro vitam æternam (*ibid.*). Uude certe gratia distinctionis non Moyses hoc indumento vestire Aaron fratrem suum, et filios ejus cum eo jubetur sicut de prioribus dicitur: *Vestiesque his omnibus*

inquit, feminalia linea, ut operiant carnem (*Exod. xxviii.*) *Ipsi, inquit, operiant carnem turpidinis sua. Tu feminalia pontifici, et filiis ejus facies, tu regulam castitatis docebis, tu abstinentum ab uxorio complexus eis qui sacerdotio functuri sunt, intimabis. Nulli tamen violentum hujusmodi continentia jugum impones, sed quicunque sacerdotes fieri, ac ministerio altaris inservire volunt, ipsi sua sponte uxorum servi esse desistant. Quod ubi perfecerint, susceptoque semel continentia proposito, ministros se sanctuarii atque altaris fore consentiunt, aderit lex divina, quæ velut cæterum illius habitum [velut illius habitum] sacerdotibus congruum imponens, quomodo vivere vel docere debeant, abundantanter instituat, congaudensque spontanea ipsorum devotione dignum sacerdotio decus sapientiae, patientiae, mansuetudinis, zeli spiritualis, humilitatis, misericordiae, timoris Domini, cæterorumque hujusmodi ornamentorum superaddat, alioquin iniquitatis rei moriuntur. Mortem namque certissimam incurrit anima, si quis, luxuriose vivens, sacerdotalem sibi usurpare gradum præsumit.*

CAP. 122. — *Quid agendum sit de monachis uxores ducentibus. Gregorius Antonio subdiacono (lib. i regist., c. 40).*

(27, q. 1, c. *Et quia aliquos.*) Quia aliquos monachorum usque ad tantum nefas prosiluisse cognovimus, ut uxores publice sortiantur, sub omni eos vigilancia requiras, et inventos coercitione debita in monasteriis quorum monachi fuerant, retransmittas. Sed et de clericis ad monachatum venientibus, sicut supra diximus, peragere non omissas.

CAP. 123. — *Qualiter monachæ pœnitere debeant in adulterium delapse. Gregorius Januario episcopo Caralitano (regist. lib. iii, c. 6, 9).*

(27, q. 1, *Si qua manacharum.*) Si qua monacharum vel per anteriorem licentiam, vel per impunitatis pravam consuetudinem ad lapsum adulterii deducta est, aut in stupri furci perduta voragine, hanc post competentis severitatem vindictæ, in aliud districtius virginum monasterium in pœnitentiam redigi volumus, ut illic orationibus atque jejuniis vacet, et sic ponitendo proficiat, et metuendum cæteris arietioris disciplinæ præstet exemplum. Is autem qui cum hujusmodi feminis in aliqua fuerit iniuitate repertus, communione [omni com., *orig. Paris.*] privetur, si laicus est: si vero clericus est, a suo quoque remotus officio, pro suis continue luggedis excessibus in monasterium detrudatur.

CAP. 124. — *Quod corruptio velutæ virginis pro incestu reputatur. Hieronymus contra Jovinianum, libro primo.*

Si nupserit virgo, non peccavit (*1 Cor. vii.*), non illa virgo quæ se semel Dei cultui dedicavit. Harum enim si quia nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit (*1 Tim. v.*). Si autem hoc de viduis dictum objeccerit, quanto magis de virginibus prevalebit, cum etiam his non licet, quibus aliquando licuerat? Virginibus enim, quæ post conse-

crationem nupserint, non tam adulteræ sunt quam A in uno lecto cum masculis jacuerunt. Idem inceſtæ.

CAP. 125. — *Quid agendum sit de tis, si lapsi fuerint monachæ vel monachæ. Pelagius Secundino defensor.*

Quicunque de his qui Ecclesiæ militare videntur, vel in habitu (ut dictum est) monachorum, monacharum ita inveniuntur inherere consortiis, ut aliqua turpis ex eis (quod absit) possit esse suspicio, te exsequente Secundino presententur episcopo, ut canonica in eis possit vindicta procedere.

CAP. 126. — *De eodem. Idem Severino.*

Jurasti nobis (quod negare non potes) te Julianam, cuius nec habitum nec consecrationem veritus, Deo in correptione ipsius injuriam irrogas, ut si cognosceres quia revera a te vellet discedere, mox eam nobis tu ipse deduceras.

CAP. 127. — *De virginibus quæ, cum masculis in eodem lecto reprehensæ, corruptionem non facientur. Cyprianus ad Pomponium de virginibus (lib. i ep. 11 [al., epist. 62]).*

Legi [legimus, orig.] litteras tuas, frater charissime, quas per Paconium fratrem nostrum misisti, postulans et desiderans ut tibi scriberemus quid nobis de his virginibus videatur quæ cum semel statum suum continenter ac firmiter tenere decreverint, detectæ sunt postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis; ex quibus unum diaconum esse dicis. Plane easdem quæ se cum viris dormisse confessæ sunt, asseverare non decet se integras esse. Circa quam rem quoniam consilium nostrum desideras, etc. (Ibidem paulo post). Primum igitur, frater charissime, et præpositis et plebi nihil aliud elaborandum est, quam ut Deum timeamus, nec patiamur errare fratres nostros, nec virgines cum masculis habitare: non dicos simul dormire, sed nec simul vivere. (*Post aliquot versus.*) Quando et sexus infirmus et etæ adhuc lubrica, per omnia frenari a nobis et regi adhuc debeat, ne diabolo insidiante ad nocendum detur occasio, quia graves multorum ruinashino fieri videmus, et per hujusmodi illicitas et perniciosas conjunctiones corrumpti plurimas virgines conspicimus. Quod si se ex fide Christo dicaverunt pudice et caste sine ulla fabula perseverent; ita fortes et stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem pro præmio virginitatis perseverare nolunt, vel non possunt, melius est ut nubant, quam igne delicti sui [iu ignem delictis suis orig.] cadant, et certe nullum fratribus auctoribus scandalum faciant. (*Post pauca.*) Nec aliqua putet se excusatione defendi, quod inspici et probari potest an virgo sit, cum et manus obstetricum et oculus sœpe fallatur, et si incorrupta fuerit inventa virgo ea parte qua mulier potest esse, poterit tamen et ex alia corporis parte peccasse, que corrupti potest, et tamen inspici non potest. Certe et ipse concubitus, ipse complexus, ista confabulatio, ista duorum jacentium turpis et feda dormitio, quantum dederis et criminis eonstinentur?

CAP. 128. — *Item de examinatione virginum quæ*

in uno lecto cum masculis jacuerunt. Idem (ibidem).

Consulte fecisti, frater charissime, abstinendo diaconum, qui cum virgine mansit, sed et cæteros qui cum virginibus dormire consueverunt. Qued si penitentiam illiciti concubitus sui egerunt, et a se invicem recesserunt, inspiciantur interim virgines ab obstetricibus diligenter, et si virgines inventæ fuerint, in accepta communione [acc. communicatione in ecclesiam, orig.] admittantur; tamen interminatione, ut si ad eosdem masculos postmodum reversæ fuerint, aut si cum eisdem in una domo, et sub eodem tecto simul habitaverint, graviori censura ejiciantur, nec in ecclesiam postmodum facile recipiantur. Si autem de eis aliqua fuerit corrupta, et deprehensa agat penitentiam plenam, quia quæ hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est. Et ideo estimato justo tempore postea exomologesi facta ad ecclesiam redeat. Quod si obstinate perseverant, nec ab invicem se separant, sciant se cum hac impudica obstinatione nunquam a nobis admitti in ecclesia posse.

CAP. 129. — *Ad regem Anglorum de prohibendo matrimonio sanctimonialium et consanguinearum. Bonifacius martyr Hileribaldo [Hiltribaldo. Vict.] regi Anglorum.*

Si (quod absit), ut multi dicunt, nec legitimam accepisti uxorem, nec castitatis abstinentiam pro Deo servasti, sed libidine dominante in scelere luxurie et adulterii, famam gloriæ tue coram Deo et hominibus confuderis, in hoc valde contristamur, quia et in prospectu Dei flagitium, et coram hominibus famæ confusio esse dignoscitur, et adhuc quod pejus est qui nobis narrant adjiciunt quod hoc scelus ignominiae, maxime cum sanctimonialibus et Deo sacratis virginibus per monasteria commissum sit. Nam hoc peccatum non dubium est esse duplex peccatum, ut verbi gratia dicamus, cuius vindictæ reus sit puer apud dominum suum, qui uxorem domini sui adulterio violaverit: quanto magis ille, qui sponsam Creatoris Christi coeli et terræ putredine sua libidinis commaculavit? Item. Apud Cræcos et Romanos quasi blasphemiam Deo irrogasset, qui in hoc reus sit, ut proprie de hoc peccate ante ordinationem interrogatus, si reus inventus fuerit, ut cum velata et consecrata noua concubuisse, ab omni gradu sacerdotum Dei prohiberetur. Propter hoc, fili charissime, sollicite considerandum est quanti ponderis hoc peccatum esse judicetur ante oculos æterni Judicis, quod facientem inter idololatriæ servos constituit, et divino ministerio altaris abjicit, licetante peracta penitentia reconciliatus sit Deo.

CAP. 130. — *Quod majorsit inceſtus sanctimonialium, quam adulterium. Joannes quartus [octavus] Bulstrode regi Saxonum.*

Quoniam, sicut audivimus, fornicationis in vobis peccatum maxime regnat, eo quod sanctimoniales et Deo jam devotas feminas, atque de propria con-

sanguinitate homines regni vestri, ultra sancti Gregorii statutum novello tunc populo necessario mandatum, uxores ducere presumant; quod nimis scelus graveque delictum, his apostolatus nostri litteris, omnes qui sub jure vestro existunt, tam laicos quam clericos amodo et deinceps cavere, ac propriam de factis penitentiam dignam peragere, et ultra talia nunquam committere monemus, hortamur atque præcipimus. Quod si vobis hoc impium emendare fortasse grave videtur, pro quo talia sustinetis adversa, nostra paternitati vestris innotescite litteris, ut apostolice sedis eos qui tali nefando operi enerviter subjacent, corripiamus, et modis omnibus aggravemus [arguamus. *Vict.*] decretis.

CAP. 131. — *De excommunicatione ejus qui velatam duxerat. Stephanus omnibus episcopis per Itiam*

Vestrae fraternitati fortasse non manet incognitum, qualiter Giseltrude relicta quandam Petri, Deo contempto, et sacro vclamine relichto, cum Winnigildo cognato suo (quod valde dolendum dicimus), stuprum est operata. Undenos, hoc andito, quia magis ac magis tale nefandissimum scelus deleri voluimus, et ita statuere ne aliis exemplum tribuatur, eos utrosque ad satisfactionem vocavimus, saepe ut venirent, et a tali impio scelere recipiscerent, monendo, ad nos venire decrevimus. Qui quoniam venire nolentes, sed in eadem inobedientia perseverantes, monita nostra pro nihilo duxerunt, ideo illos canonico conventu celebrato excommunicamus, et nisi ad veram satisfactionem accurere studueriat, perpetuo anathemati commisisimus.

CAP. 132. — *De eodem Honorius papa Joanni episcopo, et Gaudio notario Campaniae*

Präsentium lator, interclusa voce, et suspiriis atque gemitibus, lacrymisque indesinenter supplicatione sua nobis exorsus est, eo quod quidam illie alumnus filiam supplicantis in sacris vestibus constitutam assiduitate sua decepit, quoadusque in stuprum corporis adulterio perpetrato deciderit, ita ut postcomperit flagitium, in opprobrio totius generalitatis illie commorantis, ipse perditissimum conversetur, atque omissa insecutione buc usque quorumdam forsan patrocino eumdem ipsum impunitum servari. Undedilectio tua divino zelo succensa, iurisdictioni competenti imminere non desinas (*forte desinat*), quoisque perpetrator sceleris questioni communis et severissimo presentatus examini, ultimi supplicii penam suscipiat, ne retardata in eum animadversione, divini judicij in plurimos propagetur sententia.

CAP. 133. — *De penitentia sacrata virginis si lapsa fuerit. Nicolaus papa Carolo archiepiscopo, et ejus suffraganeis.*

Feminæ que sacro sunt consecrata velamine, si fuerint (quod nolumus) fornicate, velamen depone non presumant, sed penitentia jugo submissæ, summopere decertare festineat, ut ad indulgentiæ et remissionis veleant gratiam pervenire.

A CAP. 134. — *Quod corruptio sacratae virginis sacram legum sit, Ambrosius ad virginem lapsam.*

(*Cap. 9. Quod est in corruptorem virginis*) O fili serpentis, minister diaboli, violator virginis, id est templi Dei, qui in uno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium utique et sacrilegium. Sacrilegium plane, ubi vas Christo oblatum, Deo dicatum, dementia temeritate polluisti.

CAP. 135. — *Lamentatio violatae virginis paenitentis. Item.*

Ibidem c. 10.) Accipe lamentum, et primum quidem nullo die quinquagesimus psalmus intermittatur, quia in negotio tali cantatus est, et usque versiculum illum: Cor contritum et humiliatum Deus non spernit, tum lacrymis gemitoque percur-

Brens, insuper etiam banc lamentationem non sine compunctione cordis in conspectu Dei iudicis funde: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum (Jer. ix), ut defleam vulnera animæ meæ?* Conversi sunt dies festi mei in luctum, et cantica in lamentationem: *Recessit sonus hymnorum et lætitia psalmorum, et successit stridor dentium et fletus oculorum. Obmutui et humiliata sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est. Conactuit cor meum intra me et in meditatione mea exardescet ignis (Psal. xxxviii). Timor et tremor venierunt super me, et contexerunt me tenebræ (Psal. LIV).* Abyssus me circumdedit, postremo mersit caput meum, in fissuras montium. Heu me! quia facta sum sicut Sodoma et combusta sum sicut Gomorra (*Gen. xix*). Quis miserebitur cineres meos? Durius offendit quam Sodoma, quia illa legem ne- sciens deliquerat, ego autem accepta gratia peccavi, Domino. *Si homo peccet in hominem, erit qui interveniat (I Reg. ii).* Ego, que peccavi in Dominum, quem propitiatorem inveniam? Concepit dolorem, et peperi iniquitatem, lacum aperui et offendit eum, et incidi in foveam quam feci. Ideo conversus est dolor meus in capite meo, et in vertice meo iniquitas mea descendit (*Psal. vii*). Immunditia mea ante pedes meos; non fui memor novissimorum, et cecidi mirabiliter, nec est qui consoletur. O quam acerbus fructus luxuriæ, amarior felle, crudelior gladio! Quomodo facta sum in desolationem? (*Psal. LXXII*), subito defeci, perii propter iniquitatem

D Domini nullificata est imago mea. Deletum est de libro nomen meum, facta sum sicut noctua in domicilio, sicut passer unicus in ædificio (*Psal. ci*): non est qui consoletur me. Considero a dextris, et video, et non est qui agnoscat me. *Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam (Psal. cxli).* Factus sum sicut vas perditum, audiri vituperatio nem omnium circa me habitantium (*Psal. xxx*). Væ diei illi in quo me infelix genuit pater, et lux ista crudelis exceptit! Oportuerat me non fuisse natam quia usque in genitibus fabula fierem. Propter me confusio facta est omnibus famulis Domini, et condigne colentibus. Lugete, montes ei colles, lugete, fontes

et flumina, quia fletus filia ego sum. Lugete me, sil-
varum bestiæ, reptilia terræ, et volucres cœli, et
omnis anima qua vita frueris. Nam, vos beatæ fe-
ræ et volucres cœli, quibus nullus metus ab [de]in-
feris, neque post mortem reddenda est ratio. In nos
manet pœna crudelis tartari, qui habentes sensum
deliquimus, ideo non est pax peccatoribus (*Isa. lvii*).
(79) Meum peccatum, mea iniquitas non sunt consi-
milia offendæ hominum, quia impietas est, carnem
pollicitam servare virginem, et castam, professa
publice mentita sum Domino. Ideo non est mihi fi-
ducia invocandi Dominum altissimum, quia ob-
structum est os delinquentum (*Psal. lxii*). Nam
meum malum Propheta cocinit, quod qui se elongant
a Domino peribunt, disperdidit omnem fornicanalem a
se (*Psal. lxxii*). Et iterum: Adhæsit lingua mea
faucibus meis, et in pulverem mortis deduxisti me
(*Psal. xxi*). Verumtamen clamabo ad Dominum
Deum, dum adhuc tempus est, dum datur spatium
quia in morte non est memoria, et in inferno non
est confessio (*Psal. vi*). Domine, ne in furore tuo au-
guas me, neque in ira tua corripias me. Quoniam
sagittæ tuæ infixa sunt mihi, et nec est sanitas in
carne mea. A vultu iræ tuæ non est pax ossibus meis,
a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitatem
meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave
gravata sunt super me. Computuerunt, et deterio-
raverunt cicatrices meæ a facie insipientia meæ.
Miseris afflictæ sum et curvata sum usque in finem,
rugio a gemitu cordis mei. Cor meum conturbatum
est intra me, dereliquit me virtus mea et lumen oculorū
mecorum et ipsum non est necum (*Psal. xxxiii*). Deus,
repulisti me et destruasti me ostendisti mihi
dura, potasti me vino compunctionis (*Psal. lix*). Ex-
pulsa sum ab oculis tuis, jam non adjiciam ut re-
surgam ad templum sanctum, et facta sum in
exterminio (*Isa. xxiv*; *Psal. xl*). Quæ utilitas in
sanguine meo, dum descendo in corruptionem? (*Psal.*
xxix). Nunquid mortuis facies mirabilia aut medici
suscitabunt? (*Psal. lxxxvii*). Tuus sermo, tua pro-
missio est: Nolo mortem peccatoris, sed convertatur
et vivat (*Ezech. xxxiii*). Ad te, Deus, mea conversio,
qui solus potes novare omnia: et ab inferis animas
revocas. Tu solvis compeditos et allisos erigis, ca-
ecos illuminas, mortuos suscitas (*Psal. cxlv*). Erravi
sicut ovis perdita, require famulam tuam (*Ps. cxviii*),
ne lupus crudelis glutiat me. Multi dicunt animæ D
meæ: Non est illi salus in Deo ejus (*Psal. iii*). Sed
tuum consilium tecum est. Quod sunt dies famulæ
tuæ quando facies meum iudicium? Defecit anima
mea in salutari tuo, oculi mei in lacrymis defece-
runt (*Psal. cxviii*); effusa est in terra gloria mea.
Quando respiciens restituas animam meam? (*Psal.*
xxxiv). Propter iniquitatem corripuisti me, et tabe-
scere fecisti sicut araneam, animam meam (*Psal.*
xxxviii). Memento, Domine, quia pulvis sum (*Psal.*

A ci). Vide humilitatem meam et laborem meum: et
dimitte omnia peccata mea (*Psal. xxiv*). Remitte mihi
ut refrigereris priusquam abeam, et amplius non ero
Psal. xxxviii). Nec in inferno erit redemptio (*Job*
ix). Potens es, Domine, concindere saccum meum,
et præcingere me letitia (*Psal. xxix*). Potens es
Domine vincula mea dirumpere (*Psal. cxv*), quibus
ligata sum atque constricta. Iram tuam, Domine,
aufer a me (*Psal. lxxxiv*), quia peccavi tibi crude-
liter, donec justifices causam meam, et educas me
in lumine, Deus virtutum. Da pœnitentiae effectum,
pœnitentiae perseverantiam, ne me induret deceptor
animæ. Hoc mihi dona, hanc gratiam de tuo fonte
præstare digneras. Qui vivis et regnas in Trinitate
in sæcula sæculorum.

CAP. 136. — *De accusatione virginis. Epistola Ambrosii ad Syagrum episodum Veronensem* (*Epistolæ lib. viii, ep. 64, vel lib. vi, ep. 46.*)

Si habuisset probationes nunquam inspectionem
genitalium virginis tua sententia flagitasset. Quid
ergo sibi velit, et quo spectet quod obstetricem ad-
hibendam credideris, non possum advertere. Itane
ergo liberum erit accusare omnibus, et cum proba-
tiones desiterint, patebit ut genitalium secretorum
petant inspectionem, et addicentur sacrae virgines
semper ad hujusmodi ludibriæ quæ et visu et nec
auditu horrore et pudori siat? Item, *ibidem*. Virgo
Domini suis est nexa fulcris, ad sui probationem;
nec alienis dotibus eget, ut se virginem probet, et nec
abditorum occulorumque inspectio, sed obvia omnibus
modestia astupulatur integratæ. Item *ibidem*. Illud non arbitror justum, quod tu comprehendisti
litteris, quia nisi inspecta fuerit, virginitas [inte-
gritatem, orig.] perlitetur et incerta [iacerto orig.]
sui fluctet. Ergo omnesque inspectæ non sunt, per-
iculum subierunt pudoris. Ergo et quæ nupturæ
sunt, prius inspiciantur ut nubant. Probationes ergo
quæ velandæ sunt, prius subjiciendæ sunt huic at-
trectationi? etc.

CAP. — 137. *Non posse corpus corrumpi, nisi prius cor-
ruptus sit animus. Ambrosius, de virginibus, lib. ii.*

(32, q. 5, c. Tolerabilis.) Tolerabilis est men-
tem virginem, quam caraem habere. (*Post pauca*)
Utrumque bonum si liceat; si non liceat, saltē
non homini casti, sed Deo simus, Virgo prostitui
potest, adulterari non potest. Ubicunque Dei virgo
est Dei templum est; nec lupanaria infamant casti-
tatem, sed etiam castitas loci abolet infamiam.

CAP. 138. — *De eodem. Ambrosius de lapsu virginis
consecrate* (c. 4. ad virginem lapsam).

(32, q. 5, c. Revera.) Revera non potest caro ante
corrumpi, nisi mens fuerit ante corrupta.

CAP. 139. — *Quod non polluitur corpus ubi integer
est animus. Augustinus, De civitate Dei libro pri-
mo cap. 18.*

(32, q. 5, c. Ita ne aliquem.) Ne aliquem polluat
aliena libido, metuitur? Non polluet, si aliena erit;

(79) Ambros. hodie sic habet. Meum est peccatum,
mea iniquitas. Non sunt similia offensa hominum

quia horribilis hæc impietas est, carne pollicita ser-
vare virginem, et castitatem professa publice, etc.

si autem polluet, aliena non erit. Sed, cum pudicitia virtus sit animi, comitemque habeat fortitudinem qua potius quælibet mala tolerare, quam malo consentire decernat. Nullus autem magna sumus et pudicus in potestate habeat, quid de sua carne fiat, sed tantum quid annuat mente, vel renuat: quis tandem sana mente putaverit se perdere pudicitiam si forte in apprehensa vel oppressa carne sua exerceatur et expletatur libido non sua? Item, *ibidem, post pauca.* Proposito animi permanente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, ipsi corpori non aufert sanctitatem violentia libidinis alienæ, quam servari perseverantia suæ continentiae. An vero si aliqua femina mente corrupta, violatoque proposito quod Deo voverat, perget vitianda ad suum deceptorem, adhuc eam perrentem sanctam vel corpore dicimus, ea sanctitate animi per quam corpus sanctificabatur amissa atque destruta? Absit hic error; et hinc potius admoneamus, ita amitti corporis sanctitatem, etiam intacto corpore. Item, *ibidem (cap. 19).* Lucretiam matronam nobillem veteremque Romanam pudicitia magnis efferrunt laudibus. Hujus corpore cum violentus [violenter oppresso, *orig.*] Tarquinii regis filius libidinose potitus esset, illa scelus improbissimi juvenis marito Collatina et propinquuo Bruto viris clarissimis et fortissimis indicavit, eosque ad vindictam constrinxit. Deinde fredi in se commissi ægra atque impatiens, se peremit. Quid dicemus? Adultera bæc, an casta dicenda est? Quis in hac controversia laborabit? Egregie quidam ex hoc, et vericiter declamans ait: Mirabile dictu! duo fuerunt, et adulterium unus commisit. Splendide atque verissime. Intuens enim in diu corporum commissione [commissione, *orig.*] unius inquinatissimam cupiditatem, alterius castissimam voluntatem, et non quid conjunctione corporum, sed quid animorum diversitate ageretur attendens: Duo, inquit, fuerunt, et unus adulterium admisit.

CAP. 140. — *De eodem. Augustinus, De libero arbitrio (lib. I, c. 5).*

(32, q. 5, c. *Depudicitia.*) De pudicitia quis dubitaverit, quin ea sit in ipso constituta, quandoquidem virtus est? Unde a violento stupratore nec ipsa eripi potest.

CAP. 141. — *Item de eodem. Hieronymus super epistolam ad Romanos.*

Fieri non potest, ut nisi quis moechetur prius in corde, moechari possit in corpore.

CAP. 142. — *Item de eodem. Isidorus in Synonymis.*

Non potest corpus corrumpi, nisi prius corruptus animus fuerit. Item. Munda a contagione animi caro non peccat.

CAP. 143. — *Quod capitale sententiam subeat, qui sacratam virginem rapuerit. Novellarum constitutio undecima.*

(27, q. 1, c. *Si quis rapuerit.*) Si quis rapuerit, vel sollicitaverit, vel corruperit matricuriam, vel diaconissam, vel monasteriam, vel etiam feminam religiosum habentem, vel religiosam vi-

A tam ducentem, bona ipsius, et eorum qui hujusmodi aceleris communione contaminati sunt, religiosolo loco vendicentur, in quotalismulier habitabat, per religiosos episopos, oeconomicos, et per provinciarum praesides, et eorum officiales; ipsi autem capitali periculo subjiciantur. Mulier autem ubique investigator et ecum suis rebus monasterii cautioni tradatur.

CAP. 144. — *De prohibendis nuptiis viduis et virginibus in monasterio diu conuersatis. Gelasius papa Cæsario, cap. 4 (Symmach., epist. 5).*

(27, q. 1, c. *Neque viduas.*) Viduas ad nuptias transire non patimur, quæ in religioso proposito diuturna observatione permanserunt. Similiter virginis nubere prohibemus, quas annis plurimis in monasteriis ætatem egisse contigerit.

B CAP. 145. — *De codem. Nicolaus Carolo archiepiscopo et ejus suffraganeis (in rescriptis, tit. 43, c. 3).*

(27, q. 1, c. *Viduas quidem.*) Vidua quidem quæ capiti imposuerit sacrum velamen, si inter cæteras velatas feminas in ecclesia oraverit, et oblationem cum illis obtulerit; si professa est se in eodem habitat permanere, spondens, nunquam religionis velamen deponere, a religionis observantia discedere non presumat.

C CAP. 146. — *Item de eodem. Augustinus, lib. De bono viduitatis (cap. 8).*

(27, q. 1, c. *Viduæ.*) Viduæ quæ se non continent nubant, antequam professa continentiam Deo vovent: quod nisi reddant, jure damnantur.

C CAP. 147. — *Item de eadem re. Ex concilio iv Carthaginensi, cap. 4.*

(27, q. 4, c. *Sicut bonum.*) Si que vidue quæ quamlibet adhuc in minoribus annis positæ, et immatura ætate a viro relictæ, se Deo voverunt, et ueste laicali abjecta, sub testimonio episopci et Ecclesiæ religioso habitu apparuerunt; postea vero ad nuptias sæculares transierunt, secundum Apostolum damnationem habebunt (*I Tim. v.*, quoniam fidem castitatis, quam Deo voverunt, irritam facere ausæ sunt. Tales ergo persona sine Christianorum communione maneant, que nec etiam in convivio cum Christianis communicent.

C CAP. 148. — *De eadem re Catellino [Catello] Realtino presb. et Marcello Amertino [Amternino] episopci.*

Tuizia a filio veniens nostro clarissimo viro Georgio comite, et agente vices illustris viri clarissimi Marcellini vicarii, questa monstratur, quod eam Maximus, quem suu conjugem perhibebat, nulla existente legitima necessitate vel ratione desererer, ei ob hoc sponsaliorum sibi promissorum, quæ compleri poterat quantitatem, vel cætera quæ injuste repudiantibus leges infligunt, eum debuisse subire dispensandam. Cujus tali querela deposita prædictum Maximum memoratus filius noster comes Georgius per publicum fecit officium detineri. Qui tentus asseruit eadem causam charitatis vestræ judicio cognitam vel diffinitam, et illam mulierem ob hoc quod non paucis annis in conversationis officium fuerit commorata, et diabolico fuerit subripiente spiritu concitata, deposito ancillæ Dei ha-

bitu ad sacerdalem fuerit reversa lasciviam, in monasterio fuisse detrusam, et ex eodem nunclatenor monasterio discessisse. Cujus excessione cognita, necesse habuimus aequitatis consideratione permoti, propter inquirendam rerum gestarum plenius veritatem, absolutum prædictum Maximum a præfati viri clarissimi Georgii comitis judicio, ad dilectionem vestræ, qui cognitores fuisse dicimini, cum prædicta Tuzia destinare præsentiam: hoc scilicet decernentes, ut residents vobissem eo cui memoratus noster Georgius comes præfatam causam scriperit, sine ullo diationis obstaculo cognoscatis; etsi sæpe dictam feminam propter præcedentes excessus, charitatis vestræ providentia retineatis in monasterio constitutam, in his qua pro Dei timore a vobis salubriter statuta sunt permanentes, eamdem in ipsum de quo discessit monasterium sollicitius et arctius constituite retinendam, nulla ei quolibet tempore discedendiconcessa licentia.

CAP. 149. — Quod episcopus monachus factus ad pontificatum reverti non potest. Ex actione quinta Synodi Constantinopolitanæ trecentorum ei octoginta trium Patrum, sub Joanne Papa VIII, cui præfuit Petrus presbyter cardinalis et Paulus Anconitanus episcopus et Eugenius Ostiensis episcopus.

(7, q. 4, c. Hoc nequaquam.) Apocrisiarii papæ dixerunt: Hoc nequaquam apud nos habetur, ut quicunque de pontificali ordine ad monachorum, id est pénitentium, descenderit vitam, ulterius possit ad pontificatum reverti. Item. Praecepit sancta synodus, ut quicunque de pontificali dignitate ad monachorum vitam, et ad pénitentia descenderit locum, nequaquam jam ad pontificatum resurgat. Monachorum enim vitam subjectionis verbum habet et discipulatus non docendi, vel præsidendi, vel pascendi alios.

CAP. 150. — De rapacitate monachorum. Decretum Leonis papæ.

Relatum est auribus nostris esse quosdam perverse agentes, qui subvertente atque dividere conantur Ecclesiæ unitatem: videlicet abbates et monachi, qui non studio charitatis, sed zelo rapacitatis invigilant, et docent atque seducere non cessant sacerdetales homines, quos illaqueare possunt, ut res suas atque possessiones in vita vel in morte in monasteriis eorum tradant, et ecclesiis quibus subjecti esse videntur, et a quibus baptismum, pénitentiam, Eucharistiam, nec non pabulum vitæ cum lacte carnis acceperunt vel accipiunt, nihil de bonis suis relinquent. Hanc denique famam discordia nos animadvertis, omnibus modis inhibebit volumus, et ne amplius fiat omnia prohibemus, considerantes non esse bonum, utili qui olim fuerunt socii passionum secundum Apostolum (*Il Cor. 1*), sint immunes a societe consolationum, et *quia dignus est operarius mercede sua* (*Matth. x*; *Lue x*), ideoque præcipimus atque jubemus ut quicunque amodo in monasterio converti voluerit, sive in vita, sive in morte, ut omnium rerum suarum atque possessionum,

A quas pro salute animæ suæ disponi decreverit, medietatem ecclesiæ cui ipse perlirem noscitur, relinquat: et sic demum in monasterio prout sibi libitum fuerit eundi convertendique habeat licentiam. Quicunque autem hujus nostri decreti contradictor, convulsor, ac temerator extiterit, gladio anathematis subjaceat.

CAP. 151. — De prohibenda vagatione monachorum. Alexander II clero et populo Florentino.

(16, q. 1, c. Juxta Chalcedonensis.) Juxta Chalcedonensis tenorem optimi coocilii, cuius series adnectitur inferius, monachis quamvis religiosis ad normam Sancti Benedicti inter claustra morari præcipimus; vicos, castella, civitates peragrare prohibemus, a populorum omnino prædicatione cessare censuiimus, nisi forte quis de suæ salute animæ sollicitus, ut eorum habitum assumat, eos intra claustrum consulere voluerit.

CAP. 152. — De femina quæ sibi velamen imposuit, et post ad nuptias reddit. Nicolaus Alumino Junaniensi episcopo (habetur supra c. 65).

Quod interrogasti de femina, quæ post obitum mariti sui velamen sacrum super caput suum imposuit, et fixit se sub eodem velamine sanctimonialem esse, postea ad nuptias rediit: bonum mibi videtur quia per hypocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, et non legitime in voto suo permansi, ut pénitentiam agat de illusione nefanda, et revertatur ad id quod spopondit, et in sacro ministerio inchoavit. Nam, si concesserimus quod omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout vult fingat, et non vere faciat, omnis ordo ecclesiasticus est turbatus, nec catholicæ fidei iura consistunt, nec canones sacri rite observantur. Quid enim profuit Simoni Mago baptismum sacrum siccere suscipere, et in Christianitate permansurum se finxisse: cum per Apostolum ejus fraude detecta, quod sibi futurum esset prænuntiatum est? Ait enim: *Pecunia tua tecum sit in perditionem cor enim tuum non est rectum coram Domino. Pænitentiam itaque age ab hac tua nequitia, et roga Deum ut forte dimittatur hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse* (*Act. viii*). Ideo tales, nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri sicut Ananias et Saphira D mentiti sunt, et statim perierunt (*Act. v*).

CAP. 153. — Ne qui monachus fieri vult, statim habitum sumat. Ex libro Constitutionum, constitutio quinta, cap. 1 (titulo v, c. 2).

Qui monachus fieri vult, sive liber sive servus, non statim monachus fiat, sed per triennium tonsura quidem et veste laicorum utatur, et divinas Scripturas addiscat, et confiteatur suam conditionem, id est utrum ingenuus sit an servus, vel alterius cujuscunque conditionis vel status, et narrat causas propter quas ad solitariam vitam migrare desideraverit, ne forte malæ sint, et Deo displiceant. Oportet autem et monachos verba ei afferre quæ mores ejus

et vitam corrigan. Et si per triennium talis apparet, ut videatur dignus tonsura, et ueste religiosa, tunc et tondeatur, et stolam monachicam vestiat, sive liber sit sive servus, et nulla ei molestia inferratur, neque de servili, neque de libertina conditione. Si autem intra triennium aliquis retrahere eum ut servum suum voluerit, et dicat quod res suas furatus ad monasterium concurrevit, non statim eum abstrabat, sed prius probet quod et servus est, et furto, vel vita mala et peccatis atrocibus timuit et fugit, et si haec vera sunt, reddatur servus domino suo cum rebus subreptis, si etiam ipse quoque in monasterio fuerit. Dominus autem eum recipiens fidem ei praestet, quod nullum ei malum propter hanc quam jam peccavit facturus sit. Quod si nullo delicto servum suppositum dominus esse probaverit, et ipse servus ex castitate morum suorum bona testimonia habeat, et si nondum triennium preterierit, tamen maneat in eodem monasterio. Triennio autem semel transacto, et inter monachos servo Dei numerato, nulla sit postea licentia, qualemcumque molestiam ei inferre, sive vere famulus sit sive ingenuus, sed omnimodo in solitaria vita permaneat, etiam si peccatum in priori vita admissum sit. Ea autem quam furto subrepta sunt, proculdubio si inveniantur, domino reddi oportet.

CAP. 154. — *De servo qui servitum fugiens monachus factus est, cap. 2 (ibid.).*

Sin autem servitutem effugiens, veniat quis ad monasterium, postea autem reliquerit venerabilem locum, et in aliam vitae figuram transierit, liceat domino retrahere eum, et probanti quod servus est, in [ut] servum eum haere.

A CAP. 155. — *Quid agendum sit de bonis ejus qui monachus factus apostataverit, cap. 3 (cap. 4).*

Si quis in monasterio se consecraverit, et postquam religiosa ueste vestitus est, a monasterio recesserit, omnia bona ipsius quem in monasterio introduxit, ad ipsum monasterium pertineant. Idem est ex alia constitutione, et si non introduxit, omnes enim res ejus dominii monasterii sint.

CAP. 156. — *De eadem re, cap. 4 (cap. 7).*

Si quis introierit in monasterium, et post religiosam uestem recesserit et militaverit, vel simpliciter laicus factus fuerit, spolietur cingulo militari, et vita libera non potiatur, sed officio praesulnis provinciae servire cogatur, substantia autem ejus in monasterio maneat.

B CAP. 157. — *Item, de eodem, cap. 6 (et Capitul. lib. v, c. 26).*

Siquis in monasterio consecratus fuerit, posteaque in aliud monasterium transire maluerit, substantia quidem ejus a priori monasterio vindicetur, aliorum autem monasteriorum primates, prohibeant eum transire et in alio monasterio non recipiatur. Et hoc curare debent non solum religiosissimi episcopi, sed etiam reverendissimi archimandritæ.

CAP. 158. — *Ut qui monachus fieri vult, ante ingressum de substantia sua disponat, quia postea non licet. Constitutio sexagesima sexta, cap. 1.*

Quicunque in monasterium intrant, videant substantias suas in monasterio consecrari. Nam ante introitum liberam habent facultatem quomodo voluerint, bona sua distribuere. Postquam autem intraverint, talem licentiam non habent, quamvis liberos habeant.

DECRETI PARS OCTAVA.

De legitimis conjugiis. De virginibus et viduis non velatis. De raptoribus earum et de eorum separatione. De concubinis et transgressione conjugii, deque poenitentia singulorum.

CAP. 1. — *Quid sit matrimonium ex libro Constitutionum [Institut.] primo, tit. ix.*

(29, q. 1. In principio.) Nuptiae sive matrimonium est viri malierisque conjunctio, individuam co-suetudinem vite continens.

CAP. 2. — *Quando fiat conjugium. Ambrosius ad virginitatis exhortationem, lib. ii (cap. 5 et 6, lib. De institutione virginis).*

(27, q. 2, c. Cum iniciatur.) Desponsata viro, conjugis nomen accepit. Cum enim iniciatur conjugium, tunc conjugii nomen assumitur: non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. Denique, cum jungitur puella conjugium est, non cum viri admistione cognoscitur.

CAP. 3. — *De eodem. Isidorus, Etymologiarum lib. ix, cap. 7 (cap. 8).*

(27, q. 2, c. Conjuges.) Conjuges verius appellant-

tur a prima desponsationis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur conjugalis concubitus.

D CAP. 4. — *Descriptio legitimi conjugii. Evaristus epis copis Africæ, cap. 2 (ep. 1, c. 2).*

(30, q. 5, c. Alter.) Aliter legitimum non sit conjugium, nisi ab his qui super ipsam feminam dominationem habere videntur, et a quibus custoditur, uxor petatur, et a parentibus propinquioribus sponsatur, et legibus dotetur, et suo tempore sacerdotali, ut mos est, cum precibus et oblationibus a sacerdote benedicatur, et a paronymphis, ut consuetudo docet, custodita et sociata a proximis congreuo tempore petita, legibus detur ac solemniter accipiatur, et biduo vel triduo orationibus vacent, et castitatem custodian.

CAP. 5. — *Item, De eodem.*

Ita peracta legitima scitote esse connubia, aliter vero præsumpta, non conjugia, sed adulteria vel contubernia, vel supra, aut fornicationes potius quam legitima conjugia esse non dubitate, nisi voluntas propria suffragaverit, et vota succurrerint legitima.

CAP. 6. — *De benedictione sponsi et sponsæ. Respon-sa Nicolai ad consulta Bulgarorum, libro primo (cap. 3).*

(30, q. 5, c. *Nostrates*). Nostrates tam mares quam feminæ, non ligaturam anream vel argenteam, aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia fœdera contrahant, in capitibus deferunt; sed post sponsalia, qua futurarum sunt nuptiarum pro-missa fœdera, quæque consensu eorum qui hæc con-trahunt, et eorum in quorum potestate sunt, cele-brantur, et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se annulo insignitam desponderit, ditemque utrius placita sponsus ei cum scripto pactum hoc continente, coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore, ne vide-lit ante tempus lego definitum tale quid fieri præ-sumatur, ambo ad nuptialia fœdera perducentur: et primum quidem in Ecclesia Domini cum oblationibus quas offerre debent Deo per sacerdotis manum statuantur, sicutem demum benedictionem et velamen coeleste suscipiunt. *Item.* Hæc sunt præter alia quæ ad memoriam non occurrunt pacta conjugiorum solemnia. Peccatum antem esse, si hæc cuncta in nuptiali fœdore non interveniant, non dicimus. *Concilium iv Carthagin., cap. 13. (30, q. 5, c. Spon-sus).* Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus suis vel a paronymis off'erantur. Qui cum benedictionem acceperint, ea-dem nocte pro reverentia benedictionis in virginitate permaneant.

CAP. 7. — *Cur sponsæ velentur. Isidorus, De officiis, lib. ii, cap. 19.*

Quod feminæ, dum maritantur, velantur, signifi-cat ut noverint semper se viris suis esse subjectas et humiles.

CAP. 8. — *Quid significant insignia sponsarum. Ibidem.*

Quod nubentes post benedictionem vittæ, uno invicem vinculo coplantur, videlicet ne compagem conjugalis unitatis dirumpant. At vero quod eadem vitta candido purpureoque colore permiscetur, can-dor quippe est, munditia vitæ, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur, ut hoc signo et continentia lex tenenda ab utrisque ad tempus admoneatur, et post hæc reddendum debitum non negetur. *Hcm.* Quod imprimis annulus a sposo sponsæ datur, sit hoc nimirum vel propter mutua dilectionis si-gnam, vel propter id magis, ut eodem pignore eo-ram corda jungantur. Unde et quarto digito annu-lus inserit, id est quod in eo vena quædam, ut fertur, sanguinis ad cor usque perveniat.

A CAP. 9. — *Inviolabile esse conjugii sacramentum. Augustinus, De bono conjugali, cap. 7.*

(32, q. 7, c. *Interveniente*). Interveniente divortio non abolet confederatio nuptialis, ita ut sibi con-juges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus iuerint etiam post suum repudium copulati. Nec tamen nisi in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus talis est causa cum uxore. Cæterum aliter se habere jura gentilium, quis ignorat? Ubi interposito repudio, et illa cui voluerit nubet, et ille quam voluerit, ducit.

CAP. 10. — *Quod concubinæ fieri possunt uxores. Ibidem (cap. 14).*

(32, q. 2, c. *Concubinæ*). Nec concubinae ad tem-pus adhibitæ, si filiorum causa concubant, justum faciunt concubinatum suum. Posse sane fieri nup-tias ex male conjunctis, honesto postea placito consequente, manifestum est.

CAP. 11. — *Quod nemo est pudicus corpore, nisi pu-dicus sit spiritu. Item, in libro De sancta virginitate (cap. 8).*

Sicut nemo impudice utitur corpore, nisi spiritu prius concepta nequitia, ita nemo prudicitiam ser-vat in corpore, nisi spiritui prius insita casti-tate.

CAP. 12. — *Inviolabile esse sacramentum conjugii. Idem, De nuptiis et concupiscentia (cap. 10, lib. i).*

(32, q. 7, c. *Usque adeo*). Usque adeo manent in-ter viventes semel inita jura nuptiarum, ut potius sint inter se conjuges etiam separati, quam cum his quibus aliis adhæserunt.

CAP. 13. — *Item. ibidem, De eodem.*

Et paulo post: Manet inter viventes quoddam conjugale, quod nec separatio, nec cum adulter copulatio possit auferre, sicut apostata anima velut de coniugio Christi recedens, etiam fide perdita, sacramentum fidei non amittat, quod lavacro rege-nerationis accepit. Redderetur enim procul dubio redeundi, si amississet abscedens. Habet autem hoc qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad meri-tum præmii.

CAP. 14. — *Item, ibidem, De eodem (cap. 18).*

Quibus vero placuerit ex consensu ab usu car-nalis concupiscentiæ in perpetuum continere, abit ut vinecum inter illos conjugale rumpatur. Imo fir-mius erit, quo magis ea pacta secum inierint, quæ D charius concordiusque servanda sunt, non voluptariis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animorum. Neque enim fallaciter ab angelo dictum est ad Joseph: *Noli timere accipere Marian conju-gen tuam (Matth. i).* Conjux vocatur ex prima de-sponsationis fide, quam concubitu nec cognoverat, nec fuerat cognitus. Nec perierat, nec mendax manserat conjugis appellatio ubi nec fuerat, nec futura erat carnis ulla commixtio. Propter quod fi-dele conjugium parentes Christi ambo vocari me-rerunt, et non solum illa mater, verum etiam ille pater ejus, sicut conjux matris ejus; utrumque mente non carne.

CAP. 15. — *De tripartito bono nuptiarum. Ibilem. A (sub finem).*

(27, q. 2, c. Omne). Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum dominum; fidem, quia nullum adulterium, sacramentum, quia nullum divertit. (Cap. 12). Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat, sine pudenda concupiscentia carnis, quae accidit ex peccato; sine qua concipi voluit, qui futurus sine peccato erat.

CAP. 16. — *Quod sine consensu uxoris non licet viro continentem vivere. August., in epistola ad Bonifacium comitem (epist. 70).*

Nos novimus, nos testes sumus quod nobiscum apud Tubanas de animo et voluntate tua fuerimus collocti. Soli tecum eramus, ego et frater Alypius. Non enim existimo tantum valuisse terrenas curas, quibus impletus es, ut hoc de memoria tua dolere pœnitut potuerint: nempe omnes actus publicos quibus occupatus eras relinquere cupiebas, et te in otium sanctum conferre, atque in ea vita vivere in qua servi Dei monachi vivunt. Cum ergo te esse in hoc proposito gauderemus, navigasti uxoremque duxisti. Si enim conjugem non haberes, dicerem tibi quod et Tubanis diximus, ut in castitate continentiae viveres. (Sub finem). Adderem quod tunc fieri prohibuimus, ut jam te (quantum rerum humanaarum salva pace potuisse) ab ipsis rebus bellicis abstraheres, et huic vita vacares et societati sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, ubi in silentio pugnant milites Christi, non ut occidant homines, sed ut expugnent principes et potestates et spiritualia nequitia (Ephes. vi), id est diabolum et angelos ejus. Sed ut te ad istam vitam non exhorter, conjux impedimento est, sine cuius consensu continentem tibi non licet vivere. Quia et si tu eam post illa tua verba Tubanensis, ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum sciens, innocentiter et simpliciter nupsit, atque utinam posses ei persuadere continentiam, ut sine impedimento redderes Deo quod te debere cognoscis! Sed si cum illa agere non potes, serva saltem pudicitiam conjugalem, et roga Deum, qui de necessitatibus eruit (Psal. xxiv), ut quod non potes modo, possis aliquid. Verum tamen ut Deum diligas, non diligas mundum: ut in ipsis bellis, si adhuc te in ipsis versari opus est, fidem tenues pacemque queras, ut ex mundi bonis facias opera bona, et ut propter mundi bona non facias opera mala, id non impedit conjux, aut impide non debet. Haec ad te, fili charissime, ut scriberem charitas jussit, qua te secundum Deum, non secundum hoc sæculum diligis, quia et cogitans quod scriptum est: Corripe sapientem, et amabit te; corripe stultum et adjicet odisse te (Prov. xix), non te utique stultum, sed sapientem debui cogitare.

CAP. 17. — *Quod consensus matrimonium faciat.*

A Nicolaus Hicmaro episcopo (ad consulta Bulgar., c. 3).

(27, q. 2, c. Sufficiat). Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, quorum de conjunctionibus agitur. Qui consensus si in nuptiis solus forte defuerit, cætera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Joanne Chrysostomo magno doctore testante, qui ait (*homilia 33 super Matth., in operi imperfecto*): Matrimonium non facit coitus, sed voluntas.

CAP. 18. — *Ut vidua ante professionem continentiae nubat cui vult, e Toletano concilio iii, cap. 18.*

(27, q. 1, c. Viduæ). Viduæ, si priusquam continentiam profiteantur nubere elegerunt, illis nubant quos propria voluntate voluerint habere matritos.

B CAP. 19. — *Ne virgo, vel vidua, cogatur nubere cui non vult. Ex eodem.*

Similis conditio et de virginibus habeatur, nec extra voluntatem parentum, vel suam, cogantur accipere maritos.

De eodem. Ambrosius super Epistolam ad Corinth., cap. 30 in caput 7. Nubat vidua cui vult, tantum in Domino, id est quem sibi aptum putaverit illi nubat; quia invitæ nuptiæ solent malos proventus habere. Tantum autem in Domino, id est ut et sine suspicione turpitudinis nubat, et religionis suæ virro nubat.

CAP. 20. — *Quod in sponsalibus, sicut in nuptiis, consensus reguirendus est. Pandectarum lib. xxii, titulo primo.*

In sponsalibus consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen semper filiam patri [filie patrem, orig.] consentire, nisi evidenter dissentiat.

CAP. 21. — *Quod alii viro mulier legitime nubere possit, si invita et repugnans alteri a patre tradita fuerit. Item.*

Sponsalia sicut nuptiæ consensu sunt contrahentium, et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus filiam familias consentire oportet. Quia patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. Tunc autem dissentientia a patre licentia conceditur, si indignus moribus vel turpis sponsus ei a patre eligitur. Filio familias dissentiente, sponsalia ejus nomine fieri non possunt.

D CAP. 22. — *Item. De eodem.*

In sponsalibus contrahendis ætas contrahentium diffinita non est, ut in matrimonio. Quapropter a primordio ætatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque persona intelligatur, id est si non sint minores quam septem annis.

CAP. 23. — *Ut nullus mulierem invitatis parentibus rapere præsumat. Judicium Urbani pape de filia Jordani principis.*

(31, q. 2, c. Si verum esse). Si verum esse constiterit quod nobis legati Jordani principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam infantulam, nolentem, flentem, et pro viribus renitentem, non assentientibus, sed valde dolenti-

bus, matre et parentela, Raynaldo Ridelli filio de sponsaverit, quoniam canonum ei legum auctoritas talia sponsalia, ut infra ostenditur, non approbat, ne ignorantibus leges et canones nimis durum quod dicimus videatur, ita sententiam temperamus: ut si principes cum assensu filiae, matris et parentela, id quod coepit est perfidere voluerint, concedamus. Sin autem, legatus noster utrasque partes audiat, et si nihil fuerit ex parte supradicti Raynaldi amplius quod impedit, ab ipso Jordane sacramentum quod ita constant. Hæc ut dicta sunt accipiat: et nos canonum ac legum scita sequentes, deinceps non prohibemus quin alii viro, si voluerit, prædicta filia ejus tantum in Domino nubat.

CAP. 24. — *Quod raptus pro stupro reputatur. Urbanus Sutino [Sacratio legit Gratianus] regi Aragonum.*

(31, q. 2, c. De neptis.) De neptis tuae conjugio, quante cuidam militi daturum necessitatistante articulo, sub fidei pollicitatione firmasti, hoc, æquitate dictante, decraimus, ut si illa virum illum omnino, ut dicitur, renuit, et in eadem voluntatis auctoritate persistit, ut viro illi prorsus se deneget rupturam, nequaquam eam invitam et renitentem ejusdem viri cogas conjugio sociari. Quorum enim unum corpus est, unus debet esse et animus, ne forte, cum virgo fuerit alicui invita copulata, contra Domini apostolique præceptum, autreatum dissidii, aut crimen fornicationis incurrat. Cujus videlicet peccati malum in eum redundare constat, qui eam conjunxit invitam: quod pari tenore de viro est etiam sentiendum.

CAP. 25. — *De vindicta raptus Parisiacense concilium 1, cap. 6.*

(36, q. 2, c. Nullus.) Nullus aut viduam aut filiam alterius extra parentum voluntatem, aut rapere præsumat, aut regis beneficio æstimet postulandam: quod si fecerit, ab Ecclesiæ communione remotus, anathematis gladio feriatur.

CAP. 26. — *Quomodo raptæ reddenda sit. Isidorus etymologiarum libro v, cap. 24 (cap. 26).*

(27, q. 2, c. Raptus.) Raptus, propriæ est illicitus coitus, a corrumpendo dictus unde et qui rapto potitur, stupro fruatur. Item. *Capitularium libro primo, cap. 99 (cap. 105).* (27, q. 2, c. Raptor.) Raptor publica pœnitentia multstur. Raptum vero si sponsus recipere noluerit et ipsa eidem criminis consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod et si ipsa consensit, simili sententia subjaceat. Quod si ipsi post bœc se conjungere præsumperit, utriusque anathematizentur. *Libro iv capitulorum (cap. xxvii).* Si quis sponsam alienam rapucrit, aut patri ejus, aut ei qui legibus ejus defensor esse debet, cum sua lege eam reddet, et quidquid cum ea abstulerit, unamquamque rem secundum legem reddat.

CAP. 27. — *Ut puella si patrem habuerit servum, avum vero liberum, avi potius electione quam presbyteris nubat. Pelagius Potentio defensori.*

Patrem puella Ecclesiæ nostræ famulum, avum

A vero liberis ortum constat esse natalibus; et ideo avi magis electione de conjunctione neptis, quam patris cuius nullo modo liberum esse potest arbitrium, decernimus attendi.

CAP. 28. — *Quod raptæ præcipitur fieri conjux. Gregorius Pantaleoni notario (lib. ii regist. cap. 79).*

Questus nobis est Evangelus, Sipontinæ Ecclesiæ diaconus, filiam suam a Felice (quod dici nefas est) fuisse stupratum. Pro quare hujus præcepti suffultum auctoritate ad Sipontinam civitatem te proficienscinecessè est, adhibitis tibi sapientibus illic viris, cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere, et si ita repereris, eam quam stupravit, aut uxorem factis nuptialibus instrumentis accipiat, aut corporaliter castigatum, in monasterium eum, privatum communione, ubi pœnitentiam peragat, dare festinabis.

CAP. 29. — *De eadem re. Idem Felici episcopo Sipontino (lib. ii regist. cap. 81).*

Pervenit ad nos quod Felix nepos tuus Evangelii diaconus tui filiam stupro deceperit. Quod si verum est, (quamvis gravi esset de lege poena puniendus) nos tamen aliquatenus legis duritiam mollientes, decernimus bujuscemodi disponendo, id est, ut aut quam stupravit uxorem habeat, aut certe si renendum putaverit, districtus, aut corporaliter castigatus, excommunicatusque in monasterium ubi pœnitentiam peragat retrudatur.

CAP. 30. — *De prohibendis concubinis. Sermo Ambrosii de sancto Joanne, qui sic incipit: Diximus superiori Dominica (sermone 65).*

C Dicat aliquis: Uxorem non habeo, ideo mihi ancillam sociavi. Audi quid dicat Scriptura ad Abramam: *Ejice ancillam et filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ (Gen. xxii; Gal. iv).* Si igitur ancillæ filius hæres non est, ergo nec filius est. Cur autem queritur tale conjugium de quo suspectus filius nec successionis possit hæres esse, nec sanguinis? Nec enim habere potest hæreditatis consortium, qui non habet originis privilegium. Cur, inquam, queritur tale contubernium de quo nati filii non matrimonii, sed testes sunt adulterii? Cur hujusmodi suscipiuntur adulterini, qui patri pudori sunt, non honori? Dicit Scriptura. *Adulterorum filii in consummatione erunt (Sap. iii).* etc. Moller igitur tua si talibus moribus prædicta est ut mereatur consortium, mereatur et nomen uxoris. Præsta concubina tua libertatem, et numen uxoris, ne tu adulter sis potius quam maritus.

D CAP. 31. — *Si concubina usque ad mortem cum aliquo nobili permanserit, ut ab hæredibus ejus cum filiis suis liberetur. Codicum libro septimo, cap. 15, titulus 3.*

Si quis sine uxore constitutus, ancillam suam nomine habeat concubinæ, et in eadem usque ad mortem consuetudine permanserit, et forsitan ex ea liberos suscepit, sancimus omnino non concedi hæredibus defuncti eamdem vel liberos ejus, si etiam liberos habuerit, in servitatem deducere, sed post

mortem domini cripiatur in libertatem, una cum A commisso cadat, et non solum mulieribus, sed etiam heredibus et aliis successoribus earum, poena solvat. Hoc si probatum sit, quod sacramentum a meretrice exegerit. Si autem sacramentum non exegerit a meretrice, ne teneatur quidem ea poena.

CAP. 32. — *Ut filii de concubina nati, quæ postea in uxoru ducta est legitimi liberi sint, priores sicut posteriores, sacerarum institutionum libro n. titulo 1.*

Si quis mulierem in suo contubernio copulaverit, non ab initio affectione maritali, eam tamen cum qua poterit habere conjugium, et ex ea liberos sustulerit, postea vero affectione procedente etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit, filiosque vel filias habuerit, non solum eos liberos qui post dote editi sunt, justos, et in potestate esse patris, sed etiam anteriores; quia et [qui et orig.] his qui postea nati sunt occasionem legitimi nominis praestiterunt. Quod obtinere censuimus, etiam si non progeniti fuerint post dote instrumentum confectum liberi vel etiam nati ab hac luce subtrahiti fuerint.

CAP. 33. — *Ne sponsæ pactæ statim tradantur. August. lib. viii Confessionum.*

(27, q. 2, c. *Institutum.*) Institutum est ut jam pactæ sponsæ non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quam suspiraverat sponsus dilatam.

CAP. 34. — *De eo qui cum muliere quam ducre potuit consuetudinem habuerit. Novellarum constitutionum 32, cap. 3.*

Si quis cum muliere consuetudinem habuerit, cuius nuptiæ interdictæ non sunt, et liberos ab eo illa procreaverit, posteaque dotalia instrumenta componuerit ei, non solum jam nati filii legitimi et in potestate ejus sint, sed etiam postea procreati.

CAP. 35. — *Ne legitima repudiatur. Constitutio 37, cap. 7.*

Si quis sine dotalibus instrumentis, affectione maritali uxorem duxerit, non audeat sine causa legibus cognita repudium ei mittere.

CAP. 36. — *Quod de concubina potest legitimam fieri. Constit. 64, cap. 14.*

Si quis cum muliere libera consuetudinem habeat non affectione maritali, et ex ea liberos procreaverit, eosque vel liberos legitimos et in potestate sua habere, licet ei cum matre eorum instrumenta dotalia componere. Nam filii qui ante naturales erant, post compositionem instrumentorum dotalium sui et in potestate patris efficiuntur, sive postea nati filii vivunt, sive mortui sunt, sive omnino nullus D alius procreatus est.

CAP. 37. — *Quod licet meretricibus honestam vitam eligere. Constitutio novellarum 46, cap. 1.*

Princeps constituit ut licet meretricibus honestam vitam eligere sine aliquo timore, quamvis juratoriam cautionem exposuerint. Ili autem qui tale iusjurandum exegerint, et contra castitatem operam suam dederunt, poena nomine x libras auri persolvant iisdem meretricibus, quæ sacramenta dedecunt; poena autem x librarium officio prasidis flagitur, Quod si præses neglexerit, de suo patrimonio poenam prestatore cogatur, et magistratu sibi

A commisso cadat, et non solum mulieribus, sed etiam heredibus et aliis successoribus earum, poena solvat. Hoc si probatum sit, quod sacramentum a meretrice exegerit. Si autem sacramentum non exegerit a meretrice, ne teneatur quidem ea poena.

CAP. 38. — *De Osee propheta qui meretricem duxit. Hier. super Osee. lib. i, ad cap. 1.*

(32, q. 1, c. *Non est culpandus.*) Non est culpandus Osee propheta, si meretricem quam duxit converterit ad pudicitiam, sed potius laudandus quod ex mala bonam fecerit. Non enim qui bonus permanet ipse polluit, si societur malo sed qui malus est, in bonum vertitur, si boni exempla sectetur. Ex quo intelligimus non prophetam perdidisse pudicitiam fornicariæ copulatum, sed fornicariam assumptissime pudicitiam quam antea non habebat.

B CAP. 39. — *Quare matrimonium inter cognatos sit prohibitum. Augustinus in lib. De civitate Dei, lib. xv, cap. 16.*

Cum igitur genus humanum post primam copulan viri facti ex pulvere, et conjugis ejus ex viri latere, marium, feminarumque conjunctione opus haberet, ut gignendo multiplicarent, nec essent ulli homines, nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri conjuges sorores suas acceperunt. Quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est damnabilius religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima charitatis, ut homines quibus esset utilis atque honesta concordia diversarum necessitudinum vinculis necterentur. Nec unus in uno multas haberet sed singulae spargerentur in singulos, ac si ad socialem vitam diligentius plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe, et socer duarum sunt necessitudinum nomina. Ut ergo alium quisque habeat patrem, alium socerum, numerosius se charitas porrigit. Utrumque autem unus Adam esse cogebatur et filiis, et filiabus suis, quando fratres, sororesque conjugio jungebantur. Sic et Eva uxor ejus, utriusque sexui filiorum fuit et soror et mater. Quæ si duæ feminæ fuissent mater altera, et soror altera copiosius se socialis dilectio colligaret. Sed hoc unde fieret tunconnerat, quando nisi fratres et sorores ex illis duobus primis, nulli homines erant. Fieri ergo debuit quando potuit, ut existente copia inde ducerentur uxores quæ non erant jam sorores, ut non solum illud ut fieret necessitas esset, verum etiam, si fieret, nefas esset; quod, humano genere crescente, etiam inter impios deorum multorum falsorumque cultores, sic observari cernimus, ut etiamsi perversis legibus permittantur fraternali conjugia, melior tamen consuetudo ipsa malit exhortare licentiam, sique aversetur, quasi nunquam licere potuerit. Copulatio ergo maris et feminæ, quantum attinet ad genus humana quoddam seminarium est civilitatis. Coelestis vero civitas opus habet ut noxam generationis evadat.

CAP. 40. — *De tribus legitimis conjugiis, Hieronymus.*

(36, q. 2, cap. Tria.) Tria legitima conjugia in

Scripturis leguntur. Primum legitimum conjugium est virgo casta in virginitate viro data legitime, et reliqua sequuntur in prædictis. Secundum virgo in civitate deprehensa a viro, et illi per vim copulata, si voluerit pater ejus, dotabit eam iste vir, quantum judicaverit pater, et dabit pretium pudicitiae ejus. Tertium, filia prædicta deprehensa, si non fuerit voluntas patris, trahet eam a viro prædicto, et tradet eam alii et dotabit eam, et legitima erit ei. Sed primum bis duobus præfertur.

CAP. 41. — *De quarto legitimo conjugio. Hieronymus.*

(27, q. 2, c. Additur.) Additur itaque aliud quartum legitimum conjugium. Dum mortua fuerit uxor ejus, licet illi accipere aliam, sed non repudiatur, nec desponsatam viro, sed filiam. Similiter debet et mulier. Unde Paulus ait: *Mulier quæ sub viro est, ligata est sub lege viri, quandiu vir ejus vivit. Igitur, vivente viro ejus, vocabitur adultera, si juncta fuerit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ita ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro (Rom. viii).*

CAP. 42. — *Quod in conjugio quasi adulterium sit voluptuosus concubitus et immoderatus. Hieronymus.*

In legitimo conjugio adulterium est cavendum, non quantum voluptas expetierit, sed quantum modulus naturæ, et causa posteritatis postulaverit. Et non licet illi habere alteram, præter uxorem suam. Si enim habuerit, non erit legitima quæ licita fuit. Paulus quoque apostolus ait: *Omne peccatum quodcumque homo fecerit, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat (I Cor. vi),* hoc est in conjugio positus, quæcumque fecerit peccata, non infusant uxorem propriam. Si autem fornicatur cum alii, maculat eam ut non sit licita, sed quasi adultera.

CAP. 43. — *Quod propter fornicationem licet uxorem dimittere, non tamen aliam ducere. Idem Hieronymus (lib. iii in Math., ad caput xix).*

Ait Dominus in Evangelio: *Quicunque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur. El qui dimissam duxerit, mæchatur (Math. xix).* Sola fornicatio est quæ uxoris vincit affectum, imo cum illa unam carnem in aliam divisorit, et se fornicatione separaverit a merito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicti faciat, dicente Scriptura (Prov. xviii): *Qui adulteram tenet stultus et impius est. Ubicunque est igitur fornicatio, aut fornicationis suspicio, libere uxor dimittitur. Et quia poterat accidere ut aliqui calumniam innocentis, et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere jubar uroxem, ut secundam prima vivente non habeat. Quod enim dicit, tale est: Si non propter libidinem sed propter injuriam dimittis uxorem, quare expertus infelices priores nuptias, novarum te immittis pericula? Nec non quia poterat evenire, ut juxta eamdem legem uxor quoque marito daret repudium: eadem cautela præcipitur ne secundum ac-*

ciptat virum, et quia meretrix, et quæ semel fuerat adultera, opprobrium non timebat, secundo non nubere præcipitur viro [Hieron, excusus sichabet secundo præcipitur viro, etc.], quod si tales duxerit, sub adulterii criminis sit.

CAP. 44. — *Quod legitima sit, quæ interposito sacramento assumpta fuerit. Novellarum constitutionum sexagesima quinta, cap. 1.*

(30, q. c. Si quis.) Si quis divinis actis Scripturis juraverit mulier se eam legitimam uxorem habiturum, vel si in oratorio tale sacramentum dererit, sit illa legitima uxor, quamvis nulla dos, nulla scriptura alia interposita sit.

CAP. 45. — *Ut talis sit vir uxori quem sibi vult esse uxor. Augustinus de verbis Domini, tractat 47.*

B Si ducturi estis uxores, servate vos uxoribus vestris. Quales eas vultis ad vos venire, tales vos debent, et ipsa invenire. Quis juvenis est qui non castam velit ducere uxorem? Et si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? Intactam quæris? intactus esto. Puram quæris? noli esse impurus. Non enim illa potest, et tu non potes.

CAP. 46. — *Ne parentes fidem sponsaliorum frangant. Ex Eliberitano concilio, cap. 54.*

Si qui parentes fidem frengerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione. Si tamen idem [iudicem, orig.] sponsus vel sponsa in gravi crimine fuerint deprehensi, excusat erunt parentes.

CAP. 47. — *Ne uxor in quadragesimali tempore ducatur. Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum, cap. 48.*

(33, q. 4, c. Nec uxorem.) Nec uxorem ducere, nec convivio facere in quadragesimali tempore convenire posse, nullatenus arbitramur.

CAP. 48. — *Ne presbyter in nuptiis bigami prandeat. Ex Neocesariensi concilio, cap. 6.*

(31, q. 1, c. De his.) Presbyterum prandere in nuptiis bigami non convenient. Quia cum penitentia bigamus egeat, quia erit presbyter qui proper convivium talibus nuptiis possit præbere consensum?

CAP. 49. — *Ne nuptiae in quadragesimali tempore fiant. Laodicense concilium, cap. 52.*

(33, q. 4, c. Non oportet.) Non oportet in Quadragesima aut nuptias aut natalitia celebrare.

D CAP. 50. — *Ut predicator continentia nuptias non celebret. Hieronymus ad Nopotianum.*

Predicator continentia nuptias non conciliat. Qui Apostolum legit: superest, ut qui habent uxores tanquam non habentes sint (I Cor. vii), cur virginem cogit ut nubat? Qui de monogamia sacerdos est, quare viduat hortatur ut bigama sit.

CAP. 51. — *De his qui fiscalinas uxores ducunt. Capitularium libro iii, cap. 16.*

De liberis hominibus qui uxores fiscalinas regias et de feminis liberis qui homines fiscalinos regios accipiunt, ut non de hereditate parentum, vel de causa sua querenda, nec de testimonio pro hac re abjiciantur.

CAP. 52. — *Ut ingenua si servum duxerit ancilla sit lib. v, cap. 20.*

(29, q. 2, c. *Si femina.*) Si mulier ingenua accepit servum, sciens quod servus esset, habeat eum; una autem lex erit et viro et feminæ.

CAP. 53. — *Ut liber, si ancillam duxerit, non dimittat eam. lib. vi, cap. 95 (c. 94).*

(29, q. 2, c. *Si quis.*) Si quis liber ancillam in matrimonium accepit, non habet licentiam dimittere eam, si prius amborum consensu conjuncti sint.

CAP. 54. — *Quod conjugium non dirimuntur interservum et ancillam etiamsi diversos dominos habeant. Adiecti capitulares, cap. 55.*

Conjugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant, sed in uno conjugio permanentes dominis suis serviant. Hoc in illis observandum est, ubi legalis conjunctio fuit, et per voluntatem dominorum.

CAP. 55. — *De quodam famulo ecclesie, qui ejusdem ecclesie ancillam relinquere volebat. Pelagius Melleo subdiacono.*

Dulcitia Ecclesiæ nostræ famula, in Tarpeiana massa consistens, hujusmodi querelam suam nostris sensibus intimavit, dicens quod, postea quam eam marito suo defuncto contigit viduari, Clarentius quidam nomine ex ancilla, ut perhibetur, Ecclesiæ procreatus, diversis blanditiis atque suasionibus præfatae mulieris animos inclinando in suo eam curasset afficere consortium, ex qua etiam filium procreasset. Nunc autem post conjunctionis suaæ non parvum tempus, quippe jam nato et educato filio nullis, ut perhibetur, rationalibus causis existantibus, eamdem mulierem deseruisse, atque in eam prosiluisse contumaciam, ut ad declinandam servitutem debitam, curialis sibi nomen audeat usurpare: qui et primam in Ecclesiæ possessione genitam ex colonis Ecclesiæ habuisse memoratur uxorem. Ex cuius peculio quedam agellum dicitur hactenus detinere; sed et alia non pauca in suo fertur habuisse peculio. Quapropter experientia tua presentis jussiōnis vigore suscepit, eodem detento Clarentio causæ totius veritatem diligenter agnoscens, quæ de memorati persona seu rebus ecclesiasticis requirit utilitas exsequatur, et si eum Ecclesiæ ancilla genitum, vel alio modo legitimo juri Ecclesiæ constat obnoxium reperiri, cum omnibus rebus suis in massam Ecclesiæ festinet revocare, et ei præfatae mulierem, quam sibi ipse ascivit in consortium, sociare, nullatenus habituro de cætero eam relinquendi licentiam.

CAP. 56. — *Si quis per errorem duxerit ancillam uxorem, liberam eam putans, vel si qua servum duxerit maritum, non substiterit tales nuptias. Novellarum constitutionum trigesima septima.*

Si quis per errorem ancillam mulierem duxerit uxorem, liberam eam esse putans, vel ex contrario si libera mulier servo per errorem juncta sit, posteaque veritas reperta fuerit, dicendum est omnino nuptias non constituisse. Inter liberum enim et ancillam, servum et liberam mulierem, nuptiæ contrahi

A non possunt. Quod si calliditate et conniventia domini servus vel ancilla matrimonium contraxerit cum libera persona (forte enim dominus ancillam suam ut liberam viro ingenuo conjunxit, et dotem pro ea presstit, ut propter nuptias donationem lucretur totam vel pro parte). Si quid ergo tale contingit, ipsam donationem dotis, et ancillam liberam faciat et nuptias consistant, nulla lege, quantum pertinet ad servitutem, hujusmodi matrimonium concutiente. Sin autem dominus specialiter quidem in nuptias ancillæ suæ vel servi non consenserit, sciens autem quod non cohibuerit (forte enim ideo hoc facit, ut postea negotium moveat homini libero quod ejus ancillam duxit uxorem, vel ingenuæ mulieri quod servo ejus nupta est), si quid ergo tale evenierit, et specialiter dominus non consenserit, attamen nesciens non prohibuerit, et nuptiæ integro jure consistant, et servilis conditionis persona eripiatur, ad ingenuitatem illo sine dubio aperto, quod liberi qui ex hujusmodi nuptiis procreati fuerint, tam ingenui quam legitimi sunt.

CAP. 57. — *Quod liberta quæ patrono suo nupsit eo invito alii jungi non possit, cap. 25.*

Si liberta mulier patrono suo copulata nuptiis quidem ejus renuntiaverit, ad secundum autem matrimonium migrare voluerit, id facere invito patrō non poterit. Alioquin si contra voluntatem ejus nupserit, non sicut nuptiæ, sed ut meretrix conjuncta esse videatur. *Constitutio sexagesima nona, cap. 3.* Si quis libertam suam uxorem ducere voluerit, dotalia instrumenta cum ea componat, et habebit C legitimam uxorem, quamvis ipse summa dignitate præfulget. Etsi liberi ex tali connubio procreati fuerint, legitimí successores patri suo succedant.

CAP. 58. — *De quodam qui filio suo ancillam suam copulavit, et postea abstulit. Gregorius Maximiano episcopo Syracusano (lib. iii regist., cap. 12).*

Præsentium portitor lacrymabiliter questus est, ante plurimos annos ab homine (nescio quo) de possessione Massanensis Ecclesiæ, de fontibus se susceptum, et violenter diversis persuasionibus pueræ junctum, ex qua filios, jam juvenculos habere se asserit, quam nunc violenter huic disjunctam abstulisse dicitur, atque cuidam alii venundedisse. Quod si verum est, quam sit inauditum atque crudelē malum, tua dilectio perspicit. Idcoque admoneamus, ut hoc tantum nefas, sub ea vivacitate, quam te in causis piis habere certissime scimus, requiras atque discutias; et si ita, ut supradictus portitor insinuavit, esse cognoveris, non solum quod male factum est ad statum pristinum revocare curabis, sed et vindictam quæ Deum possit placare, exhibere modis omnibus festinabis.

CAP. 59. — *Quod nulli licet duas habere legitimas. Stephanus V Theodosio episcopo.*

Nunquid ne duabus simul sponsis nubere barbaricam gentem instruis? Nunquidne sacramentum Ecclesiæ exponentem Apostolum non legisti: *Eruunt duo in carne una?* (*I Cor. vi; Gen. ii*) an forsitan

tui codices falso tres in carne una assurerunt? Desine jam tali tabescere ignavia, et discere paternis obediens regulis, ne inveniaris statutoa a patribus terminos transgredi (*Prov. xxii.*), vel per ambitionem de majori ad maiorem transire ecclesiam, quod tentantem laica etiam communione sacri privant canones.

CAP. 60. — *Quod nec concubinam habeat qui cum pluribus concubere solet. Novellarum constitutionum septuagesima nona.*

Nemo intelligatur concubinam habere, qui cum multis mulieribus concubere solet. Nam, quemadmodum qui legitimam uxorem habet, aliam habere durante eodem matrimonio non potest, ita et qui unam concubinam habet, non potest alias eo tempore habere.

CAP. 61. — *Quod Ismael non fuit ejectus propter matrem ancillam, sed propter fraternalm discordiam. Aug., De unicō baptismo, lib. i (De baptis. contra Donatistas, cap. 13).*

(*Dist. 56. c. Ismael.*) Ismael ut separaretur a populo Dei non obfuit mater ancilla, sed obfuit fraterna discordia (*Gen. xxi.*) Et non profuit pestes uxoris, cuius magis filius erat, quia per ipsius jura conjugalia, et in ancilla seminatus erat, et ex ancilla susceptus.

CAP. 62. — *Quod in liberæ mulieris consuetudine nuptiæ intelligendæ sint. Pandectarum, libro xxvii, tit. ii.*

In liberæ mulieris consuetudine non concubinatus, sed nuptiæ intelligendæ sunt, si non corpore quæstum fecerit.

CAP. 63. — *De pœnitentia ejus qui duas uxores nittitur habere. Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum, cap. 51.*

Apud quem uno tempore duas uxores inveniuntur, interim priore retenta, posteriore cogatur amittere; insuper et pœnitentiam quam loci sacerdos præviderit, compellatur suscipere.

CAP. 64. — *Ut habens concubinam si alia non utatur, communione non privetur. Ex Toledo, conc. i, c. 17.*

Dist 34, c. Is qui non. Si quis habens uxorem fidelem, concubinam habeat, non communicet. Ceterum is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur, tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ (ut ei placuerit) sit conjunctione contentus. Alias vero abiciatur, donec desinat, et ad pœnitentiam revertatur.

CAP. 65. — *Quod quasi matrimonium sit, si quis concubina sic utatur ut alteram non habeat, nec habere desideret. August. de bono conjugali, cap. 5.*

(32, q. 2, c. Solet.) Solet quæri, cum masculus et femina nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibi metu filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ei fide media, ut nec ille cum altera id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurdè hoc appellari connubium, si usque ad mortem aliquujus eorum id inter eos placuerit, et prolis generationem, quamvis non ea causa conjunctisunt;

A non tamen vitaverunt, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant ne nascantur. Ceterum, si vel utrumque, vel unum horum desit, non invenio quemadmodum has nuptias appellare possimus. — Etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec illam dignam honoribus, vel suis facultatibus inveniat, quam comparem ducat, ipso animo adulter est, nec cum illa quam cupit inventire, sed cum ista cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

CAP. 66. — *Quod unam tantum licet habere Christiano. Isidorus de consonantia Novi et Veteris Testamenti, cap. 3.*

(*Dist. 34, c. Christiano.*) Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi unam tantum, aut uxorem, aut certe loco uxoris, si conjux deest, concubinam.

CAP. 67. — *Quod non sit legitimus a nobili et ab ancilla genitus. Pelagius Sindulus magistro militum.*

Hortamus ut nihil ulterius Montanianus, qui se, contra omnem veritatem, et contra leges, dum sit ex ancilla genitus, legitimum filium tentat astruere sensibus vestris qualibet forte subripiat, quia Montanianum illum, de cuius substantia agitur, constat sine propriis liberis decessisse, et germani fratris filios, quie legitima ratione succedunt, superstites dimisisse, ac propterea istum Montanianum, de cuius substantia agitur, nullam habere in illius defuncti successione personam. Nam, etsi principalia sacra promeruit, hoc illis legitimis successoribus prejudicare nil poterit, quia ipse clementissimus imperator generales leges protulit quibus jure nulli qui in precibus suis deprehendi res esse mentitus, ea sacra prodesse quæ meruit. Qui cum esset naturalis, se contra veritatem dicit esse legitimum, quod nulla ratione monstrari lege potuit.

CAP. 68. — *Quod de legitimis nuptiis procreati patrem, vulgo quæsiti matrem sequantur. Pandectarum lib. i, tit. v.*

Cum legitimæ nuptiæ factæ sunt, patrem liberis sequuntur, vulgo quæsiti matrem sequuntur.

CAP. 69. — *Quis sit vulgo quæsusitus. Item.*

Vulgo concepti dicuntur, qui patrem demonstrare non possunt; et qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet.

CAP. 70. — *Quod matrem potius quam patrem sequuntur de non legitimo conjugio nati. Idem.*

B Lex naturæ est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur. Qui in utero sunt, in toto pene jure civili intelligantur in rerum natura esse. Nam et legitimæ bæreditates restituuntur his, ita ut si prægnans mulier ab hostibus capta sit, et id quod natum erit, quamvis apud bonæ fidei emptorem peperit, tanquam furtivum usu non capitur.

CAP. 71. — *Quod liberorum status dependeat a conditione matris, non patris. Libro i, constitut. tit. vi.*

Ingenus est qui, statim ut natus est, liber est, sive ex duobus ingenuis matrimonio editur, sive ex libertinis, sive ex altero libertino et altero ingenuo.

Sed et si quis libera de matre nascitur, patre serve, ingenuus ihi lominus nascitur, quemadmodum qui ex matre libera et incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam habuisse matrem ex tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit; et e contrario, si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat. Placuit enim qui nascitur liberum nasci, quia non debet calamitas matris ei nocere qui in utero est. Ex his et illud quasitum est, si ancilla praeognans manumissa sit, deinde ancilla postea facta peperit, liberum an servum pariat. Marcellus [Martianus] probat liberum nasci. Sufficit enim ei qui in ventre est, liberam matrem vel medio tempore habuisse, quod et verum est. *Isidorus Etymologiarum lib. ix, cap. 5.* (32 q. 4, c. *Liberi dicti*.) Liberidicti sunt, quies liberu[m] matrimonio sunt orti. Nam ex liberu[m] et ancilla, servilis conditionis sunt. Semper enim qui nascitur deteriorem parentis statum sumit. *Eiusdem lib. ix, cap. 5.* Natura[les] filii dicuntur ingenuarum concubinarum filii, quos sola natura genuit, non honestas conjugii. Item. Hi qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quam patrem sequuntur.

CAP. 72. — *Quod conjugia quibusdam conceduntur, quibusdam non.* *Augustinus de conflictu ritiorum atque virtutum, cap. 22 (cap. 24).*

(32, q. 1, c. *Nubendi*.) Nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est qui virginitali em vel castimoniariam vidualem nequaquam professi sunt; quibusdam autem non tribuitur, id est qui virgines aut continentes esse decreverunt; fornicatio vero nulli impune conceditur.

CAP. 73. — *Quod multa licent ante votum, que post votum non licent.* *Augustinus de adulterinis conjugiis, lib. i (c. 24).*

(32, q. 8, c. *Non solum*.) Non solum moebandum non est, quod faciunt quidam [facit non quidam, or.] sed omnis qui dimittit uxorem suam et ducit alteram, etsi propterea duxerit, Christianam ut faciat; sed etiam quisquis non alligatus uxori continentiam Deo voverit, nullo modo debet ista compensatione peccare, ut video uxorem credat sibi esse ducendam, quia promisit, que nuptias ejus appetit, futuram se esse Christianam. Quod enim cuiquam antequam vovisset licebat, cum id se nunquam facturum voverit, non licebit; si tamen id voverit, quod vovendum fuit, sicuti est perpetua virginitas, vel continentia individualis post experta connubia solutiva a vinculo conjugali, vel ex consensu voventibus, et carnalia debita sibi invicem relaxantibus fidelibus castisque conjugibus, quod alterum sine altera, vel alteram sine altero vovere fas non est. Haec ergo etsi qua alia sunt que rectissime voventur, cum homines voventur, nulla conditione rumpenda sunt, que sine ulla conditione voverunt.

CAP. 74. — *Quod nuptiae habent in se Christi et Ecclesie sacramentum.* *Leo Rustico Narbonensi (ep. 92, c. 4).*

(27, q. 2, c. *Cum societas.*) Cum societas nuptia-

Arum ita ab initio constituta sit, ut praeter sexum conjunctionem haberet etiam in se Christi et Ecclesie sacramentum, dubium non est eam mulierem ad matrimonium non pertinere, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium.

CAP. 75. — *Quod pudor est feminis nuptiarum praemium non habere.* *Ambrosius super Lucam, lib. i (80).*

(32, q. 2, c. *Pudor.*) Sara partus sui erubescet etatem, et rursus se caruisse gaudebat opprobrio. Pudor est enim feminis nuptiarum praemium non habere, quibus haec sola causa est nubendi.

CAP. 76. — *Quod praemium nuptiarum partus sit feminarum.* *lib. ii (statim post principium).*

(32, q. 2, c. *Pudor.*) Cum conjugii premium et gratia nuptiarum partus sit feminarum, non mediocris

B causa est ut virginitas Mariae falleret principem mundi.

CAP. 77. — *Quod tantum procreatio filiorum sit vinclum nuptiarum.* *Augustinus contra Julianum lib. n.*

(32, q. 1 c. *Non enim.*) Non in sola (ut deliras) commissione maris et feminae nuptiarum veritas est, quamvis sine illa nuptiae filios propagare non possint. Sed alia sunt ad nuptias proprie pertinentia, quibus ab adulteriis nuptiae decernuntur. Sicuti est thori conjugalis fides, et cura ordinate filios procreandi, et (que maxima differentia est) bonus usus mali, hoc est, bonus usus concupiscentiae carnis, quo malo [al. bono] adulteri utuntur male.

C CAP. 78. — *Quid viro faciendum sit si mulier nulla ratione ei debitum reddere poterit.* *Gregorius Junior Bonifacio episcopo (Gregorius II, ep. 43, c. 2).*

(32, q. 7, c. *Quod proposuisti.*) Quod proposuisti, si mulier infirmitate correpta nunquam valuerit viro debitum reddere, quid ejus faciat jugalis. Bonum esset si sic permaneret, ut abstinentia vacaret, sed quia hoc magnorum est, ille qui se non poterit contineat, nubat magis; non tamen ei subsidiis opem subtrabat ab illa quod [quam] infirmitas propedit, cum non detestabilis culpa excludit.

CAP. 79. — *De repudio mariti si debitum uxori reddere non poterit.* *Codicum lib. v, cap. 19, tit. x.*

Si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos continuos annos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier vel ejus parentes, sine periculo dotis amittendae, repudium marito dicere.

CAP. 80. — *De eadem re. Capitulorum lib vi, cap. 91 (c. 55).*

Si vir et mulier coniunxerint se in matrimonio, et postea dixerit mulier de viro non posse nubere cum eo; si potuerit probare quod verum sit accipiat alium, eo quod, iuxta Apostolum, non potuit illi reddere vir suus debitum (*I Cor. vii*).

CAP. 81. — *De eadem re. Constitutio Novellarium 37.*

Si quis non potest cum uxore sua misceri, etiam sine repudio matrimonium dissolvatur.

(80) Sub finem, ad c. i Luc., de Elizabeth agit Amb.

CAP. 82. — *Quod propter spem prolis conjugia copulanda sint. Augustinus contra Faustum lib. i.*

Ad explendam tantum libidinem feminis impudica conjunctione miscentur Manichæi; filios autem inviti suscipiunt, propter quod solum conjugi copulanda sunt. Quomodo ergo non prohibes nubere, quando id conaris auferre de nuptiis, unde sunt nuptiæ? Quo ablatio, mariti erunt turpiter amatores, meretrices uxores, thalami fornices, socii lenones.

CAP. 83. — *Quod Dominica die ab uxore abstinentiam sit. Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum, cap. 63.*

Consultis præterea, si liceat viro, Dominico nocturno tempore vel diurno cum uxore sua conjungi, aut dormire. Quibus respondemus: Quoniam si Dominico die ab opere mundano cessandum est, sicut supra docuimus, quanto magis a voluptate carnali, et omnimoda corporis pollutione cavendum.

CAP. 84. — *De eadem re. Ambrosius super Epistolam primam ad Corinthios (ad c. vii, init.)*

(33, q. 4, c. Si causa). Si causa creandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus concessum videtur ad usum ipsum, quia et dies festi et dies processionis, et ipsa ratio conceptus et partus juxta legem cessari temporibus his debere demonstrant.

CAP. 85. — *Ut mulier dominio viri sui subjecta sit. Ambrosius (Augustinus) in libro Quæstionum Veteris et Novi Testamenti, cap. 45.*

(33, q. 5, c. Mulierem). Mulierem constat dominio viri subjectam esse et nullam auctoritatem habere, nec docere enim potest, nec testis esse, neque fidem dicere, nec judicare; quanto magis non potest imperare.

CAP. 86. — *Quod vir non debet mulieri subtrahere debitum. Hieronymus super Ezechiælib. viii.*

Caveat uxor ne forte victa desiderio coeundi celer vitum, et maritus ne vim faciat uxori, putans omni tempore subjectam sibi debere conjugii voluntatem.

CAP. 87. — *Ut communicatur se eo tempore ab uxoribus abstineat. Sermo Hieronymi vigilia Paschæ, qui sic incipit: Hodie, fratres charissimi, populus Israel (tomus IX sermone 33, De esu agni, sed qui inter nothos).*

(33, q. 4, c. Sciat). Sciat, fratres charissimi, quoniam quicunque uxori debitum reddit, vacare non potest orationi, nec de carnis Agni comedere.

Item post unum (atque alterum versum). Si panes positionis ab his qui uxores suas tetigerant comedи non poterant (I Reg. xxi), quanto magis panis ille qui de celo descendit, non potest ab his, qui conjugibus paulo ante hæsere complexibus, violari atque contingi! Non quod nuptias condemnemus, sed quod eo tempore quo carnes Agni manducaturi sumus, vacare a carnis operibus debeamus.

CAP. 88. — *Ne mariti cum uxoribus suis pueris congregiantur ante tempus purgationis. Beda in Historia Anglorum, lib. i, cap. 27. Gregorius respondet Augustino (Greg. ad 10 August. interrogatorem).*

(Dist. 5, c. Ad ejus vero). Ad enixa mulieris con-

A cubitu vir suus accedere non debet, quoadusque qui gignitur ablactetur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo subrepit, ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnunt, eosque alii mulieribus ad nutriendum tradant. Quod videlicet sola causa incontinentiae videtur inventum. Quia, dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hæ itaque quæ filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent commisceari. Quippe cum et sine partus causa, dum in consuetis menstruis detinuntur, viris suis misceri prohibeantur, ita ut morte lex sacra fricat, si quis vir ad mulierem menstruatam accedat (Lev. xx). Quæ tamen mulier dum consuetudinem menstruum patitur, prohiberi ecclesiæ intrare non debet, quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet reputari, et per hoc quod invita patitur, justum non est ut ab ingressu Ecclesiæ privetur. *Item (ibidem aliquanto post; 33, q. 4, c. Vir cum).* Vir cum propria conjugi dormiens, nisi lotus aqua intrare ecclesiæ non debet, sed neque lotus statim intrare debet. *Item (post aliquot versus).* Romanorum semper ab antiquioribus usus fuit, post admisionem propriæ conjugis, et lavaci purificationem quærere, et ab ingressu ecclesiæ paululum reverenter abstinere. Nec hæc dicentes culpam deputamus esse conjugium, sed quia ipsa licita admisio conjugum sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinentum est, quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. *Item (paulo post).* Oportet legitimæ carnis copula ut causa prolis sit, non voluptatis, et carnis commissio creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiiorum. Si quis vero sua conjugi non voluptatis cupiditate raptus, sed solummodo creandorum liberorum gratia uitur, iste profecto sive de ingressu Ecclesiæ, sive de sumendo Dominicæ corporis et sanguinis mysterio, suo est relinquendus judicio, quia a nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor procreandæ sobolis, sed voluptas damnatur in opere commissionis, habent etiam conjuges quod de sua commissione defeant. *Item (ad calcem).* Tunc vir qui post admisionem conjugi lotus aqua fuerit, etiam sacra communionis mysterium valet accipere, cum ei juxta præfinitam sententiam ecclesiæ etiam licuerit intrare.

CAP. 89. — *Quod Christiano cum uxore aliquando tecum convenire, aliquando non. Augustinus in libro Quæstionum Veteris et Novi Testamenti, c. 128.*

(Dist. 88, c. Fornicari). Fornicari omnibus semper non licet, negotiari vero aliquando licet, aliquando non licet. Antequam enim ecclesiasticus quis sit, licet et negotiari; facto jam non licet. Et Christiano cum uxore sua convenire aliquando licet, aliquando vero non licet. Propter dies enim processionis aliquando non licet convenire, quia etiam a licitis abstinentum est, ut facilius impetrari possit quod postulatur. Unde Apostolus, Ex consensu, ait, abstinentum est ad tempus, ut vacetis orationi (I Cor. vii). Nam et

secundum legem in jejunio cædere et jurgari non licet, postea licet.

CAP. 90. — *Ut vir, si litigium inter eos fuerit, domet uxorem suam. Sermo 65. Amb., De verb. Domini.*

Si in una domo litem inter se habeant vir et uxor, ad hoc debet laborare vir ut domet uxorem, domita uxor subjugetur viro. Subjugata uxore viro, fiat pax in domo.

CAP. 91. — *Ut mulier subjecta sit viro. Ambrosius Hexaemeron in tractatu diei quarti (lib. v, c. 7).*

(33, q. 5, Adam). Adam per Evam deceptus est (*Gen. iii*), non Eva per Adam, quem vocavit ad culpam mulier. Justum est ut eam in gubernationem [eum gubernatorem, *orig.*] assumat, ne item feminæ facilitate labatur.

CAP. 92. — *Quare mulier debebat velare caput suum. Ambrosius super primam Epistolam ad Corinthios (ad II, c. 1, Ad Corinth.)*

(33, q. 5, c. Mulier). Mulier debet velare caput, quia non est imago Dei, sed ut ostendatur subiecta. Et quia prævaricatio per illam inchoata est, hoc signi debet habere in [ut in *orig.*] ecclesia propter reverentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum; nec habeat potestatem loquendi, quia episcopus personam habet Christi. Quasi ergo ante judicem sic ante episcopum, quia vicarius Domini est, propter reatus originem subiecta debet videri.

CAP. 93. — *Quod vir debet imperare, mulier obtemperare. Augustinus super Joannem parte prima, tractatu 11.*

Caro in Scriptura ponitur pro uxore, quomodo aliquando spiritus pro marito. Et quare? Quia ipse regit, bæc regitur; ille imperare debet hæc servire. Nam ubi caro imperat et spiritus servit, perversa domus est. Quid pejus domo ubi femina habet imperium super virum? Recta autem illa domus est ubi vir imperat, femina obtemperat.

CAP. 94. — *Quod naturalis ordo sit ut mulier serviat viro. Augustinus lib. quæstionum super Genesim cap. 153.*

(33, q. 5, c. Est ordo). Est ordo naturalis in hominibus, ut serviant feminæ viris, et filii parentibus; quia et illis bæc justitia est, ut inferior serviat majori.

CAP. 95. — *De eodem, Aug. lib. quæstionum de Veteri et Novo Testamento, cap. 106.*

(33, q. 5, c. Imago). Hæc imago Dei est in homine, ut unus factus sit ex quo cæteri oriantur, habens imperium Dei, quasi vicarius ejus; quia omnis rex Dei habet imaginem. Ideoque mulier non est facta ad Dei imaginem, sic et enim dicit: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.* (*Gen. i; Sap. ii*). Hinc est unde Apostolus, *Vir quidem, ait, non debet velare caput, quia imago et gloria Dei est; mulier autem (I Cor. i), ideo velat, quia non est gloria, aut imago Dei.*

CAP. 96. — *Item, de eodem. Augustinus.*

(33, q. 5, c. Satis). Satis hinc appetet quemadmodum subditas feminas viris, et pene famulas lex esse voluerit uxores, quod dicens adversus uxorem

A vir testimonium, unde lapidaretur illa, si hoc verum esse demonstraretur, ipse tamen non vicissim lapidaretur si hoc falsum esset constiterit; sed tantummodo castigatur, et damnificatur, eique perpetuo jubetur adbærere qua carere voluerat. In aliis autem causis, cum qui testimonio falso cuiquam nocuerit, quod si (quasi, *Vict.*) probaretur, jussit occidi: eadem poena plecti jubet, qua fuerat, si verum esset, iste plectendus.

CAP. 97. — *Quod, scilicet vir Christo, ita mulier viro suo subjecta esse debet. Hieronymus super Epistolam ad Titum (cap. ii).*

(33, q. 5, c. Cum caput). Cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quæcumque uxor non subjicitur viro, boc est, capitii suo, ejusdem crimini rea est, cuius et vir, si non subjiciatur capitii suo, Christo. Verbum autem Domini blasphematur, vel cum contemnitur Dei prima sententia, et pro nihil ducitur (*Gen. iii*), vel Christi infamatur Evangelium, dum contra legem, fidemque naturæ, ea quæ Christiana est et ex Dei lege subiecta, viro imperare desiderat: cum etiam gentiles feminæ viris suis serviant communi lege naturæ.

CAP. 98. — *Quod mulier votum abstinentiae reddere non possit, nisi permittente viro. Augustinus, lib. quæstionum in Numer. cap. 53 (lib. iv Quæst. super numer. quæst. 59).*

(33, q. 5, c. Noluit). Noluit ita lex aliquid vovere Deo adversus animam suam, ut non in aliquarum rerum licitarum, atque concessarum abstinentia in iisdem votis feminæ valeat auctoritas, sed virilis; ita ut si adhuc innuptæ concesserat pater vota persolvere, antequam persolverit nupserit, et viro ejus hoc cognitum non placuerit, non persolvat: et hoc omnino sine peccato, quia Deus mundavit eam, sicut dicit lex, id est mundam judicavit. Neque hoc contra Deum fieri putandum est, cum ipse Deus hoc præcepit, hoc voluerit. Item, *ibid. aliquanto post.* (33, q. 5, c. Manifestum). Manifestum est, ita voluisse legem, feminam sub viro esse, ut nulla vota ejus qua abstinentiae causa voverit, reddantur ab ea, nisi auctor vir fuerit permittendo. Nam, cum ad peccatum ejusdem viri pertinere voverit, si prius permiserit, et postea prohibuerit, etiam hic tamen non dixit ut faciat mulier quod voverat, quia permisso prius a viro fuerat; viri dixit esse peccatum, quia abnuit quod prius concesserat; non tamen mulieri vel ex hoc permisso dedit, ut cum prius vir ei concesserit, postea si prohibuerit, contemnatur [condemnetur, *orig.*].

CAP. 99. — *Quod adulterium secundum locum in penis obtinet. Ex epistola 1 Clementis ad Jacobum.*

(32, q. 7, c. Quid in omnibus). Quid in omnibus peccatis est adulterio gravius? Secundum namque in penis obtinet locum; quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant a Deo, etiamsi sobrie vixerint.

Cap. 100. — *De adulterio. Gregorius in Moralibus lib. xxii (c. 9, init.).*

Cum turpiter, vel inupta concupiscitur, adulterium perpetratur.

Cap. 101. — *Quid sit adulterium. Ambrosius ad Paternum (epist. 66, init.).*

(27, q. 2, c. Si quis.) Si quis despontata sibi, et tradita utatur, conjugium vocat. Qui aliena expugnat pudorem, adulterium facit; cuius vel solo nomine reprimitur plerumque tentandi audacia.

Cap. 102. — *De eodem. Augustinus de bono conjugali (cap. 4).*

(32, q. 5, c. Illæ autem.) Adulterium dicitur, cum vel propriæ libidinis instinctu, vel alienæ consensu cum altero vel altera, contra pactum conjugale concubitur, atque ita frangitur fides, quæ in rebus etiam corporeis et abjectis magnum animi bonum est. Et ideo eam salutem quoque corporali, qua etiam vita ista continetur, certum est debere præponi.

Cap. 103. — *Quod templum Dei violat qui adulterium facit. Idem de verbis Domini cap. 17 (sermone 16, c. 10).*

Ipsum corpus tuum, templum est Spiritus Dei (*I Cor. iii*). Jam vide quid facias de templo Dei. Si eligeres in ecclesia facere adulterium intra ipsos parientes, quid te esset sceleratus? Modo autem tu ipse es templum Dei.

Cap. 104. — *Qui alienam conjugem concupiscit, ita ut, si locus detur, ea sit abusurus, jam reus est facti. Augustinus de libero arbitrio lib. 1, (cap. 3).*

(De penitentia, dist. 1, c. Si cui.) Si cui etiam non contingat facultas concubendi cum conjugi aliena, planum tamen aliquando sit id eum cupere, et si potestas detur esse facturum, non minus reus est quam si in ipso facto reprehenderetur.

Cap. 105. — *Quod non est faciendum adulterium, nec spe generandi regenerandos. Augustinus ad Claudium contra Julianum, lib. v (cap. 8, initio).*

(32, q. 4, c. Sic non facienda) Sic non facienda sunt adulteria, etiam voluntate generandi regenerandos, quemadmodum nec furta sunt facienda, etiam voluntate pascendi pauperes sanctos: quod tamen faciendum est, non furta perpetrando, sed bene utendo mammae iniquitatis.

Cap. 106. — *Quid sit adulterium. Isidorus lib. sententiæ, cap. 39 (lib. ii).*

Fornicatio carnis adulterium est; fornicatio animalium, servitus idolorum est.

Cap. 107. — *Quod adulterium facit, qui propter suam ad alteram vadit. Isidor., super Exod. cap. 29.*

(32, q. 5, c. Non mæchaberis.) Non mæchaberis, id est, ne quisquam præter matrimonii fœderâ alii feminis misceatur ad explendam libidinem. Nam adulterium facit specialiter, qui præter suam ad alteram accedit.

Cap. 108. — *Quod reus est adulterii qui semel fecerit illud, etiamsi nunquam amplius facturus sit. Aug. ad Valerium de nuptiis et concupisc. (lib. i, c. 26).*

Si quis fecerit adulterium, etiamsi nunquam dein-

A caps faciat, reus est adulterii, donec reatus ipsius indulgentia remittatur. Habet ergo peccatum quavis illud jam non sit quod admisit, quia cum tempore, quod factum est, periiit.

Cap. 109. — *Quonodo repudianda sit adultera. Novellarum constitut. 5, cap. 7.*

Si in adulterio maritus putaverit suam uxorem convinci, prius debet inscriptions deponere, vel contra mulierem vel contra adulterum: et si talis accusatio vera comprobata fuerit, tunc repudium mittat.

Cap. 110. — *Marito in accusatione succumbente, exdem poenæ quæ uxori convictæ irrogandæ, cap. 8.*

Si vita mulieris quoquaque modo insidiatus fuerit maritus, vel si aliis hoc facientibus conscient non manifestaverit mulieri, et secundum leges eam non judicaverit, si mulieris castitati insidiatus fuerit, vel aliis eam in adulterium prodere conatus fuerit; item, si maritus ei de adulterio inscriptions posuerit, et adulterium probare non poterit, liceat mulieri repudium mittere marito. Item. Illis poenis subjiciatur maritus, si accusationem adulterii probare non poterit, quas mulier passura fuisse, si convicta fuisse. Item. Si in eadem domo in qua mulier cum ipso habitat, contempnens eam cum alia muliere frequenter manens convincatur, et semel et bis criminatus, vel per parentes suos, vel per mulieris parentes, vel per alias idoneas personas hujusmodi turpitudine non abstinerit, liceat mulieri dissolvere nuptias.

Cap. 111. — *Quod liceat marito occidere eum quem, postquam ter prohibuerit, cum uxore sua in una domo invenerit. Cap. 14.*

Si quis suspicatur fuerit de aliquo, velle eum pudori uxoris suæ illudere, liceat, ipsi marito testationes in scriptis habitas ad suspectum hominem mittere, et ter ei denuntiare per testationes ipsas idoneos testes continentates, ne cum uxore sua inventiatur. Et si post tres testationes in scriptis habitas, et idoneos homines habentes, invenerit eum quem contestatus est cum uxore sua, vel in sua domo vel in domo mulieris, vel in domo illius adulteri, vel in popina [propinquo], vel in prastio, liceat marito sine ullo periculo manibus suis illum occidere. Sia autem in alio loco reprehenderit eum colloquium habentem cum uxore sua, convocatis tribus testibus idoneis, per quos possit probare apud judicem inveniens eum cum uxore sua colloquium habentem, tradat eum judici, et si judex invenerit post tres testationes suspectum hominem collocutum mulieri fuisse, nullo alio exquisito quasi adulterum puniat.

Cap. 112. — *Ut maritus si post tres contestationes invenerit uxorem suam cum suspecto homine in loco sacro colloquentem, ab episcopo eos ad panam requirat, cap. 15.*

Si post tres testationes [testificationes] invenerit maritus uxorem suam in sacro loco cum suspecto homine colloquium habentem, tradat eos Ecclesiæ

defensori, vel aliis clericis, ut separatim custodian-
tur in periculo defensoris vel clericorum, ut auditos
judex mittat ad religiosum civitatis episcopum, et
auctoritate ipsius accipiat eos, pœnis contra adul-
teros positis utrosque afficiat nullo alio requisito,
si post tres attestationes inventus est cum muliere
locutus. Est autem justissimum neque adulteros,
neque raptos mulierum, sacrorum septis vindicare,
et multo magis si quis de ipso adulterio intra
sacra alienæ mulieri locutus est. Et generaliter de-
finimus, si quis invenerit uxorem suam, vel filiam,
vel neptem, vel nurum, et deprehenderit cum aliquo
colloquium habentem, et suspicatus fuerit turpi-
tudinis causa eos convenisse, liceat ambos Ecclesiæ
tradere defensori, vel aliis clericis, periculo eorum
separatim custodiendos, donec judicii innotescere
fecerit, et ille secundum leges personas acceperit,
et causam discusserit.

CAP. 113. — *De adulterio, post quinquennium quam admissum est, ne ninem posse accusari. Codicum, lib. xi, tractatu v.*

Adulterii post quinquennium quam commissum
adulterium dicitur, quod continuum numeratur,
accusari non potest.

CAP. 114. — *Quod maritus non potest inferre crimen adulterii uxori in matrimonio retentæ. Tractatu xi.*

Crimen adulterii maritum retenta in matrimonio
uxore inferre non posse, nemini dubium est.

CAP. 115. — *Quod proximis tantum accusare licet de adulterio. Tract. xxix.*

Ne volentibus temere liceat fœdere conubia,
proximis necessariaisque personis solummodo pla-
cket deferri copiam accusandi adulterium: hoc est
fratri, patri, nec non patruo et avunculo, quos
verus dolor ad accusatioem impellit. Sed et his
personis legem ita ponimus [simponimus, *Vict.*] ut
crimen abolitione si voluerint compescant. Impris-
mis maritum tori genitalis judicem esse oportet,
cui quidem ex suspicione ream conjugem licet.
Extraneos procul arceri ab hac accusatione censemus.

CAP. 116. — *De Lothario rege et uxore ejus, quod per monomachiam non est convincenda. Nicolaus papa Carolo regi (epist. 49).*

Sicut multorum relatu didicimus, Lotharius rex
conventum celebrare disponit, et Theibergam regi-
nam examini proprio et judicio meditatur subjic-
tere: et siquidem eam præstigiis falsitatis sua
potuerit exhibere, quasi non fuerit legitima sua
uxor, vult eam penitus a se sequestrare. Sin autem
vult eam tanquam propriam uxorem dimittere, sed
deinde quasi mœchata fuerit insinuare, atque pro
hoc hominem suum, et hominem Theibergæ ad mo-
nomachiam impellere, et si homo ipsius reginae ce-
ciderit, disponit hanc sine dilatatione perimere. Item.
Præterea sive de conjugii fœdere, sive de adulterii
crimine judicium sit agitandum, nulla ratio pati-
tur [ratione patet, *orig.*] Theibergam cum Lothario
posse inire conflictum, vel legitimum controversia
inire certamen, nisi prius ad tempus fuerit sua po-

A testati [reddita, *origin.*] Et consanguineis proprie-
sociata, inter quos etiam locus prævidendus est, in
quo nulla sit vis multititudinis formidanda, et non sit
difficile testes producere, vel cæteras personas, quæ
tam a sanctis canonibus quam a venerandis Roma-
nis legibus in hujusmodi controversiæ requirantur:
Haec idcirco diximus, ut ostendamus quem legum
conflictum. Lotharius congregati posse autumat cum
persona, quam in suis penetralibus quotidie fatigat,
et conterit. Quando vult ad judicium, quando vult
ad claustra reducit, et quando educta fuerit, nisi
ea profiteatur quæ ipse præceperit, puniri. Propria
igitur libertati committi, et ab omni oppressione
atque potestate illius cum quo in initio conflictus oportet
liberari, atque suis liberaliter uti, et suspectas
B personas convenit declinare, quæ se ab objectis
ostendere cupit immunem.

CAP. 117. — *Confessionem quamvis extorsit, nequaquam pro confessione esse habendam. Nicolaus Theibergæ reginæ (epist. 48).*

Nos hanc confessionem tuam, quam non voluntas, sed vis extorsit, nequaquam pro confessione recipimus: tantum vitium radices extendere nec permittimus, quod nisi evulsum intime fuerit, ad multorum perniciem potest accrescere. Denique si hoc licet, omnes viri possunt quas jure sortiti sunt feminas, si has odio habuerint, diversis afflictionibus macerare, et quod legitime non fuerint as-
sumptæ statim cogere, quin etiam ut mortale cri-
men contra se dicant, illatis intolerabilibus pœnis,
compellere.

C CAP. 118. — *Ut nobili viro Radulpho uxori injuste ablata restituatur. Joannes VIII Theibergæ et Alderico [Alberico] filio ejus.*

Ilerum iterumque vos admonemus, et præsentibus
apostolatus nostri litteris bortamur feminam
suam nobili viro Radulpho, sicut jam ante diximus,
matrius restituere, et viro suo adhærere, secun-
dum legem Domini facere: nos enim lex ulla per-
mittit quominus, aut injectum sibi crimen confite-
atur, aut certe a crimine injecto, legitima præ-
missa purgatione salvator. Quod si neutrū agere illa
delegerit, sed sola obstinatione usi, nulli satisfac-
tioni dare operam procuraverit: liquet aperte
quia crimen quod non diluit, procul dubio confite-
tur. Solæ namque, ut sanctus papascribit Hormisdas,
examen effugient conscientia, quæ recta sunt non
tenentes. Ergo si is, vel illa, vel vos apostolatus
nostrī decretis obediens postponentes, sepe memo-
ratam feminam aut a viri potestate, aut a legis
examine nulla rationabili causa exstante, subducere
amplius conati fueritis, tam illa quam vos Thei-
berga et Alderice quoque sanctioni nostræ
paratis, Dei omnipotens judicio, et beatorum
Petri et Pauli apostolorum, sententia principum,
excommunicati et a corpore et sanguine Domini
nostrī Jesu Christi sitis alienati, una cum fau-
toribus, consentaneis, sequacibus et complici-
bus vestris, utpote divinarum et humanarum
legum violatores, sedisque apostolicæ decreto-

rum contemptores, et toties ac multipliciter in A CAP. 121. — *Ut is peccatum damnet, qui ejusdem
fractores.*

CAP. 119. — *De eodem et purgatione ejus. Joannes
VIII Ausberto archiepisc. Mediolanensi.*

Vir spectabilis Radulphus nomine, imperatorius homo, nos super adierat, queritans et asseverans se uxorem suam, nomine Bavam, zelo pudoris fervente obscoenæ suspicionis macula denotasse, ac sinistra crebrescente fama carnalis accusacione oriminis impetuisse. Qui cum hanc ad purgandum secundum legis proprie tenorem, parentibus ejus est consanguineis tradidisset, ultra spatium anni fuerit sub criminalium reatu calumnarium retenta. Qua de re nos æquitatis amore succensi, apostolica parentibus ejus auctoritate præcipimus, quatenus mediante mense Augusto præterite septimæ indictionis, sive purgatam, sive aliter eamdem feminam viro proprio reddidissent, haud dubium quin subituram sinon sæcularis legis, saltem ecclesiastice pietatis medelam. Alioquin, corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi se nossent cum ea communione privandos, qui nec mundanarum vel divinarum legum censuram, nec apostolicæ sedis reverentes decretum, horum nihil (ut prædictus, vir ad nos iterato veniens retulit, et ipsius rei exitus innuit) agere curaverunt. Quamobrem in sacro communionis munere, secundum quod illis intentando comminati fueramus eos merito privaremus nisi alteram partem audiendam fore judicaremus. Unde, quia nos esse justos mediatores oportet, unius autem mediator non est, eosdemque vexare longius proficiscendo nolumus, sanctitati tuæ super bujuscem controvrsia circumstantia, vice nostra delegata hortamur, ut statuto et indicto tempore venerabiles Luitfridum Ticinensem, Paulum Placentinum antistites ad certum accersas et uxore jam memorati Radulphi missis vestris et litteris advocata, quæ legis sive mundanæ sive divinæ sunt super utroque conjugi incunctanter exercetas, secundum prætitutam vobis sacerdotalis mensuram duntaxat officii. Quæ, si post vocationem vestram quam tertiam esse post secundam nostram procul dubio constat, ad virum proprium collata sibi legali et indubitabiliter libertate purgandi, minime redire dolegerit, examenque sanctitatis vestre subterfugiens declinaverit, a sacri corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi communione in idipsum una cum spiritu nostro convenientes, tam ipsam quam nequierit eam tuentes et defendantes consanguineos, quinquo fautores ejus, et omnes omnino communicatores, donec obedient, sequestate.

CAP. 120. — *Ex pudicitia sermo Ambrosii (81) de accusa domino, que sic incipit, Mirum forsitan.*

Pudicitia causam, nisi vir pudicus, audire non debuit. Talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia.

A CAP. 121. — *Ut is peccatum damnet, qui ejusdem
peccati reus non est. Ambr. ad Irenæum (lib. ix,
epist. 76, ad Studium).*

Dominus dixit: *Qui sine peccato est, prior lapidet adulteram (Joan. viii.)* Quid tam divinum, quid tam justum, quam ut is peccata censeat, qui expers peccati sit? Quomodo enim feras alieni ultorem, et proprii criminis defensorem? Item, paula post. Cum accusatur mulier, caput Christus inclinat. Elevat autem, ubi defecit accusator. Ita nullum damnari vult, absolvit omnes

CAP. 122. — *De eodem Augustinus de verbis Domini,
tractat. XLVIII (serm. 47 De verb. Dom., vel. tract.
33 in Joan.).*

Dicit Dominus, quod dicere debet et mansuetus et justus: *Qui sine peccato est prior in adulteram*

B lapidem mittat. Haec vox justitiae est. Puniat peccatrix, sed non a peccatoribus. Impleatur lex, sed non a prævaricatoribus legis. Haec vox omnino justitiae est.

CAP. 123. — *Quomodo accusandus sit servus de adulterio dominæ suæ infamatus. Pandectarum, lib. i, tit. XII.*

Si quis servum suum adulterium commisso dicat in uxorem suam, apud præfectum urbis erit audiendum.

CAP. 124. — *Ne uxor pro adulterio secundum divinas leges occidatur. Nicolaus Carolo archiepisco (Aliuino Januensi archiep. inter rescripta lib. XVIII, c. 8) et ejus suffraganeis.*

(33, q. 2. Inter hæc.) Inter hæc vestra sanctitas addere studuit, si cuius uxor adulterium perpetraverit, utrum marito liceat secundum mundanam legem interficere eam. Sed sancta Dei ecclesia mundana nunquam constringitur legibus: non habet gladium nisi spirituale; non occidit, sed vivificat.

CAP. 125. — *De eodem. Nicolaus Radulpho Bituriensi archiepiscopo (tit. xvii, c. 3).*

(33, q. c. *Interfectores*.) Interfectores suarum conjugum sine iudicio, cum non addis adulteriarum, vel aliquid hujusmodi, quid aliud habendi nisi homicidæ? Ac per hoc ad pœnitentiam redigendi, quibus conjugium penitus denegatur, exceptis adolescentibus, de quibus est beati Leonis papæ XXV, regula decretalium, imo indulgentia observanda.

D CAP. 126. — *De pœnitentia ejus qui propriæ uxor necem perpetravit; quodque nec divina lex, nec humana aliquem condemnat, unius, etiam probatissimi, testimonio. Stephanus V Hastulpho.*

(33, q. 2, c. *Admonere*.) Admonere tecum lacrymis, et multo gemitu cordis curamus, fili Hastulpho, sed non filius dicidebas, qui tam crudeliter infelix homicidium perpetrasti. Nam occidisti uxorem tuam partem corporis tui legitimò matrimonio tibi sociatam, sine causa mortis; non tibi resistenter non insidiantem quoconque modo vitæ tuæ. Non invenisti eam cum alio viro nefariam rem fa-

(81) Ser. 49 qui est Maximi episc., falso Ambr. inscriptus.

cientem, sed concitatus a diabolo impio furore A peccatorum, et secundum justi bonique Pastoris flammatus, latronum more atrocius eam gladio tuo crudelior omni bestia, interemisti, et nunc post mortem ejus addis iniquitatem superiniquitatem. Filiorum tuorum, improbe prædo, qui matri non peperisti, et filios tuos orphanos fecisti, inducere super eam vis mortis causam, post mortem, per uuum homicidam et reprobum testem. Quoniam nec Evangelium nec ulla divina humanaque lex unius testimonio etiam idoneo quempiam condemnat, vel justificat: quanto magis per istum flagitiostissimum et sceleratum, nec illa viva debuit condemnari, nec tu post mortem ejus excusari. Prius causa criminis: subtiliter erat investiganda, et tunc si ita fuisset inventa, secundum legis tramitem debuit excipere ultiōnis vindictam. Nam, si verum, quod absit, fuisset, sicut adulteri mentitus est, post octo annos poenitentia forsitan peracta dimittere eam per approbatam causam poteras, si voluissem, occidere tamen eam nullatenus debuisti. *Non enim Deus vult mortem peccatoris, sed ut convertatur ad penitentiam et vivat* (*Ezech. xxxiii.*) Idcirco placet tibi consilium nostrum, et facias hoc quod tibi melius et levius videri potest. Miserere animæ tuæ, ut non sis tuus tibimetipsi homicida. Relinquere quapropter te rogamus hoc malum, secundum quod te traxit ad tam immanissimum peccati facinus. Ingredere in monasterium, humiliare sub manu abbatis, multorum fratum precibus adjutus, observa cuncta supplici animo que tibi fuerint imperata, si forte ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis, et refrigeret anima tua priusquam crucieris perpetuis flammis. Hoc melius et levius certissime scias. Sin autem publicam penitentiam permanens in doma tua, vel in hoc mundo, vis agere, quod tibi pejus et durius et gravius esse non dubites, ita ut agere debeat exhortarum. Omnibus diebus quibus penitere debes, vinum et omnem siceram non bibas, carnem nunquam ullo tempore comedas præter Pascha, et die Natalis Domini. In pane et aqua, saleque penitere debes. In vigiliis, in jejunis, orationibus et eleemosynis omni tempore persevera. Armis nuquam cingere, nec in quolibet loco litigare præsumas. Uxorem nunquam ducere, concubinam non babere, nec adulterium committere. In balneo nunquam lavare, in conviviis latantum nunquam te miscere. In ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium et postes humiliter te reponere, ingredientium et regredientium suppliciter orationibus commendare. Communione corporis et sanguinis Domini cunctis diebus vita tuæ indignum te existimes. In ultimo tamen exitus vite tuae die si merueris, pro viatico, si sit qui tribuat, tantummodo venialiter ut accipias tibi concedimus. Sunt et alia multa que tibi durius et satis acris erant juxta magnum pondus peccati infelix adjicienda. Sed, si hæc omnia que supra misericorditer dicta sunt, perfecto corde Domino auxiliante feceris et custodieris, confidimus de immensa Dei clementia, remissionem te tuorum habiturum

A peccatorum, et secundum justi bonique Pastoris donum [dictum *Vict. et Grat.*], resolvet te sancta Ecclesia ab hoc vinculo peccati in terris, ut per ipsius gratiam qui eam sanguine suo acquisivit, solitus sis in celis. Sin autem aliter feceris, et sanctæ matris Ecclesie tam salubremon admonitionem despixeris, ipse tibi sis iudex, et in laqueo diaboli quo irretitus teneris, permanebis. Sanguis tuus super caput tuum, nos alieni a consortio tuo pro aliorum filiorum Dei salute, ipso opitulante, omni sollicitudine nitimus desudare et Domini attentus misericordiam quodie implorare. Qui cum Patre, etc.

CAP. 127. — *Ut nec pro religiosa vita vir ab uxore, nisi consensu ejus recedat. Eugenii papæ synodus tempore Ludovici et Lotharii Augustom, cap. 36.*

(27, q. 1, c. *Si vir et uxor.*) Si vir et uxor diver-

B tero pro sola religiosa inter se consenserint vita, nullatenus sine conscientia episcopi fiat, ut ab eo singulariter proviso constituantur loco. Nam, uxore nolente, aut altero eorum, etiam pro tali re matrimonium non solvitor.

CAP. 128. — *De eodem. Nicolaus papa Carolo regi in rescr. tit. xviii, c. 2.*

(27, q. 2, c. *Scripsit nobis.*) Scripsit nobis Thei-berga regina se velle dignitate seu copula exui, et sola [solam] privata vita esse contentam desiderare. Cui nos scripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eamdem vitam conjux ejus Lotharius elegerit.

CAP. 129. — *Non solvi conjugia causa religionis. Greg. Theotistæ praticæ lib. xi, ep. 39, c. 2.*

(27, q. 2, c. *Sunt qui.*) Si dicunt aliqui religionis causa conjugia debere dissolvi, sciendum est quia et si hoc lex humana concessit, lex tamen divina prohibuit. Per se enim Veritas dixit: *Quæ Deus junxit homo non separat* (*Matth. xix; Gen. ii*). Quæ etiam ait, *Non licet dimittere uxorem excepta causa fornicationis* (*ibid.*). Item. Si vir et uxor una caro sunt, et religionis causa vir dimittat uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanenter, vel fortasce ad illicita migrantem, quæ ista conversio in qua eadem caro, et ex parte transit ad continentiam, et ex parte remanet in pollutione? Si vero utrisque conveniat continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare? Item. Cum boui conjuges aut meritum augere desiderant, aut anteactæ vite culpas delere, ut se ad continentiam astringant, et meliore vitam appetant, licet. Si vero continentiam, quam vir appetit, uxor non sequitur, aut quam uxor non appetit, vir recusat, dividi conju-gium non licet.

CAP. 130. — *Ne vir abstinen[u]s uxori occasionem fornicandi faciat. Sermo Chrysostomi, de titulo psalm. 50 (sub finem 1 homiliae in psal. L).*

(27, q. 2. *Si tu abstines.*) Si tu abstines sine uxoris voluntate, tribuis illi fornicandi licentiam, et peccatum illius abstinentię imputabitur tuæ.

CAP. 131. — *Quod inter separatos manet vinculum conjugi. Nicolaus episopis Britannie.*

Scriptum est: *Quod Deus conjuxit homo non separat* (*Matth. xix*). Tamen nuptiæ, ut maximeti-rem

ligiosi viri sanxerunt, suo sunt ordine peragendæ. Nam de raptis et hujusmodi copulatis Patrum est regula subsequenda. Rursum sive elationis causa [si vel orationis causa], vel vacandi Deo separari ab uxore maluerit vix, ex consensu ambarum partium fore debebit, ut neuter eorum ad alias transeat ullo modo nuptias.

CAP. 132. — *De eodem. Augustinus de nuptiis et concupiscentia (lib. i, c. 11).*

Quibus placuerit ex consensu ab usu carnalis concupiscentia in perpetuum continere, absit ut vinculum inter eos conjugale rumpatur: imo firmius erit, quo magis ea pacta secum inierunt, quæ charius concordiusque servanda sunt, non voluntariis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animorum.

CAP. 133. — *Ut nec causa orationis invicem se fraudent conjuges debito carnali, nisi ex consensu. Augustinus de adulterio conjugis (lib. i, c. 2.)*

(33, q. 4, *Apostolus*.) Apostolus nec ad tempus, ut vocetur orationi (*I Cor. viii*), nisi ex consensu, voluit conjuges carnali invicem fraudare debito. *Item* (cap. 3). Si dicat vir: Dimitto quidem uxorem meam sine ulla causa fornicationis, sed continebas permanebo, ideone dicemus eum impune fecisse quod fecit? Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem domini hæc dicentes intelligit, quoniam nec continentia causa dimitti conjugem voluit, qui solam fornicationis causam exceptit? *Item* (cap. 4). Ecce placuit continentia mulieri, viro non placuit; discessit a viro mulier, et cepit vivere continenter, ipsa scilicet casta mansura, sed factura quod Dominus non vult adulterum virum: qui cum se non continuerit alteram queret. Quid sumus dicturi mulieri, nonne quod dicit Ecclesiæ sana doctrina: Redde debitum viro (*I Cor. vii*), ne dum tu queraris unde amplius honoreris, ille unde damnetur inventiat.

CAP. 134. — *Quod nulla vovenda sunt a conjugatis, nisi ex consensu. Idem ad Armentarium, Riparium et Paulinam (epist. 45).*

(32, q. 5, c. Una.) Una sola causa esse potest, quæ te id quod vovisti non solum non cohortaremur, verum etiam prohiberemus implere, si forte tua conjux hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam et vovenda talia non sunt a conjugatis, nisi ex consensu et voluntate communii. Et si præpropere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas quam persolvenda promissio. Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid vorerit, sed potius usurpare vetat alienum.

CAP. 135. — *Quod vivente uxore pro quacunque causa dimissa, altera duci non possit. Beda super Marmum, cap. 31.*

Una solummodo carnalis est fornicatio, una spiritualis. Timor Dei facit ut uxor dimittatur, sicut multi religiosis causa fecisse leguntur. Nulla autem causa est Dei lege præscripta, ut vivente ea quæ relicta est, alia ducatur.

CAP. 136. — *Quod volum est tenendum quod conju-*

ges ex consensu voverint, aliter non. Augustinus ad Editiam (epist. 199).

(33, q. 5, c. *Quod Deo.*) Quod Deo pari consensu ambo voveratis, perseveranter usque in finem reddere debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime persevera, quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses ejus assensum, numerus te nullus defendisset annorum. *Item, post pauca.* Non quia pariter temperabatis a commissione carnali, ideo tuus maritus esse destiterat. Imo vero tanto sanctius inter vos conjuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis. Nihil ergo de tua ueste, nihil de auro, nihil de argento, vel quacunque pecunia, vel rebus illis terrenis tuis sine arbitrio ejus facere debuisti. *Item.* Est quidam pro modulo persona habitus matronalis a viduali ueste distinctus, qui potest fidelibus conjugatis salva religionis causa vel observantia convenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo vivente jactares, puto quia non fuerat in hac re, usque ad dissensionem scandalum perducendus, magis inobedientia malo quam ullius abstinentiae bono. Quid enim est absurdius quam mulierem de humili ueste viro superbire, cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare? Quia et si te indumentum monachæ delectabat, etiam hoc gratius posset marito observato exoratoque sumi, quam illo inconsulto contemptu presumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit ut hinc displices Deo, quod conjugi tuo nondum defuncto non induceris sicut Anna, sed sicut Susanna.

CAP. 137. — *Quod post volum sit necessarium, quod onera fuit voluntarium. Augustinus in epistola ad Armentarium, Riparium et Paulinam (epist. 45.)*

Possim pro modulo meo eosdem ipsos pertinentes ad dexteram regnumque cœlorum in suis gradibus meritisque distinguere atque ostendere, quo differat vita conjugalis, filios procreantium patrum matrumque familias, verum tamen, religiosorum ac piorum, ab eo vita quam vos Deo vovistis, si nunc ad eam vovendam exhortandus es. Sed quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esesses voti reus, liberum fuit, quo esesses inferior quamvis non sit gratulanda libertas, qua sit ut non debeat quod cum lucro redditur. Nunc vero quia tenetur apud Dominum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito, sed a magna iniquitate detereo. Non enim talis eris, si non feceris quod vovisti qualis mansisses, si nihil tale vovisses. Minor enim tunc es, non pejor. Modo autem tanto quod absit miserior, si fidem Deo frigeris, quanto beatior, si persolveris. Nec ideo te vovisse peniteat, imo gaudeat jam tibi licere, quod cum tuo detrimenio licuisse. Aggrederet itaque intrepidus et dicta imple factis, ipse adjuvabit qui vota tua expectat: felix est necessitas, quæ in meliora compellit (*Supra cap. 134*). Una sola esse causa posset qua

te id quod vovisti, non solum non hortaremur, ve-
rumentiam prohiberemus implere, si forte tuus con-
jux hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmi-
tate recusaret. Nam et vovenda talia non sunt con-
jugatis, nisi ex consensu et voluntate communis. Et
si præproper factum fuerit, magis est corrigenuda
temeritas quam persolvenda promissio. Neque enim
Deus exigit, si quis ex alieno aliquid voverit, sed
potius usurpare vetat alienum. Divina quippe de
hac re per Apostolum est prolatæ sententia: *Uxor
non habet potestatem sui corporis. sed vir, Similiter
et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier* (I Cor. vi).

CAP. 138. — *De Demetria virginie. Angustinus in epistola ad Julianum (epist. 143).*

Ministerii nostri adjuvante gratia et misericordia
Saluatoris, in domo vestra tantus fructus exortus
est, ut humanis nuptiis jam paratis sancta Deme-
trias spiritualem sponsi illius præferret amplexum,
cui specioso præ filiis hominum ad habendam Spir-
itus uberiorem fecunditatem, nec ad admittendam
carnis integratatem virgines nubunt. Nesciremus au-
tem quemadmodum nostra illa tunc exhortatio, a
fidelis et nobili virgine fuisset accepta, nisi nobis pro-
fectis, cum post paululum professa fuisset sancti-
moniam virginalem, hoc ingens Dei donum, quod per
servos quidem suos plantat et rigat, sed per se-
ipsum dat incrementum (I Cor. iii), nobis operariis
provenisse, vestram litterarum latissimo nuntio,
et veraci testimonio disceremus.

CAP. 139. — *Quod non erret qui filium suam dat viro
habenti concubinam. Ex decretis Leonis papæ I
(epist. 91, ad Rusticum episc. c. 4).*

(32, q. 2, c. *Non omnis.*) Non omnis mulier viro
juncta uxori est viri, quia nec omnis filius haeres est
patris. Nuptiarum autem fædera inter ingenuos sunt
legitima, et inter æquales, et multo prius hoc ip-
sum Domino constitutæ, quam initium Romani
juris existeret. Itaque aliud est uxori, aliud concu-
binæ; sicut est aliud ancilla, aliud libera (Galat. iv.)
Propter quod etiam Apostolus ad manifestandam
harum personarum discretionem, testimonium ponit
ex Genesi, ubi dicitur Abraham: *Ejice ancillam et
filium ejus: non enim haeres erit filius ancillæ cum
filio meo Isaac* (Gen. xxii). Unde cum societas nu-
ptiarum ita ab initio constituta sit, ut præter sexuum
conjunctionem haberent se Christi et ecclesiæ sa-
cramentum (Ephes. v); dubium non est eam mul-
liarem non pertinere ad matrimonium, in qua doce-
tur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur eujuslibet
loci laicus [clericus, orig.] si filiam suam viro ha-
benti concubinam in matrimonium dederit, non ita
acciendum est, quasi eam conjugato dederit, nisi
forte illa mulier et ingenus facta, et dotata legitime,
et publicis nuptiis honestata videatur; qui paterno
arbitrio viris conjugatæ parent culpa, si mulieres,
quaæ a viris habebantur, in matrimonio non fuerint
quia aliud est nupta, aliud concubina.

A CAP. 140. — *Qualis uxor legitima esse debeat. Ex
epistola Leonis papæ.*

(30, q. 5, c. *Qualis.*) Qualis uxor esse debeat quaæ
habenda est secundum legem. Virgo casta et de-
sponsata in virginitate, et dotata legitime, et a pa-
rentibus tradita, et a sposo, et a paronymphis acci-
pienda, et ita secundum legem et Evangelium publi-
cis nuptiis honeste in conjugium liquide sumenda,
et omnibus diebus vita (nisi ex consensu et causa
vacandi Deo) nunquam propter hominem separanda,
et si fornicata fuerit demittenda; sed, illa vivente,
altera non duocunda, quia adulteri regnum Dei non
possidebunt (I Cor. vi), et pœnitentia illius per Scrip-
turas recipienda.

CAP. 141. — *Ut nullus occule nuptius celebret. Ex
decret. Hornisdræ papæ, cap. 6 (in frag.)*

B (30, q. 5, c. *Nullus.*) Ut nullus fidelis, cujuscun-
que conditionis sit, occulæ nuptias faciat; sed be-
nedictione a sacerdote accepta, publice nubat in
Domino.

CAP. 142. — *Quo tempore nuptiæ celebrandæ sint.
Ex concil. Illeensis, cap. 3.*

(33, q. 4, c. *Non oportet.*) Quod non oporteat a
Septuagesima usque in octavas Paschæ, et tribus
hebdomadibus ante festivitatem sancti Joannis Ba-
ptiste et ab Adventu Domini usque post Epiph-
aniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, se-
parentur.

CAP. 143. — *Qualiter benedicantur a sacerdote nuben-
tes. Ex concilio apud Valentias, cap. 101 (sub
Joan. I, in fragmentis et Carth. iv, c. 13).*

(Dist. 23, c. *Sponsus.*) Sponsus et sponsa cum
beatiendi sunt a sacerdote, a parentibus vel pa-
ronymphis in ecclesia sacerdoti offerentur, et cum
benedictionem acceperint, eadem nocte pro rever-
entia ipsius benedictionis in virginitate perma-
neant.

CAP. 144. — *Ut nullum conjugium sine dote fiat. Ex
concil. Arelatenii III, cap. 7 (In fragm.)*

(30, q. 5, c. *Nullum.*) Nullum sine dote fiat
conjugium; juxta possibilitatem fiat dos, nec sine
publicis nuptiis quisquam nubere vel uxorem du-
cere presumat.

CAP. 145. — *Ut sponsus et sponsa ante nuptias a sa-
cerdote benedicantur. Ex decretis Sotheris papæ,
cap. 5.*

Ut sponsus ac sponsa cum precibus et oblationi-
bus a sacerdote benedicantur: et legibus spon-
setur ac donetur, et a paronymphis custodiatur, et
publice solemniterque accipiatur. Biduo etiam ac
triduo se abstineant, et doceantur ut castitatem
inter se custodiant, certisque temporibus nubant,
ut filios non spurios, sed haereditarios. Deo et sæ-
culo generent.

CAP. 146. — *De primi conjugii benedictione. Ex con-
cilio Mediolanensi, cap. 2.*

In primo coniugio debet presbyter missam agere
et benedicere ambos, et postea se abstineant ab
ecclesia 30 diebus.

CAP. 147. — *Quod vir fidelis a muliere infideli se-parari non debcat.*

Apostolus dicit : *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hoc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus enim vir erit infidelis in muliere fidelis, et sanctificata erit mulier infidelis per virum fidelem (1 Cor. vi).*

CAP. 148. — *Ut in Christianorum nuptiis non saltetur. Ex concilio Laodicensi, cap. 53.*

Quod non oporteat Christianos euntes ad nuptias plaudere vel saltare [βαλλέσθεν, origin.], sed venerabiliter canere vel prandere, sicut Christianos docet.

CAP. 149. — *Ut viduam nemo furetur in uxorem. Gregorius dicit (conc. Rom. I, sub Greg. II, c. 10).*

(36, q. 3, c. *Si quis*) Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, vel consentientis ei, anathema sit. Et responderunt omnes tertio : Anathema sit !

CAP. 150. — *Ut virginem nemo furetur in uxorem. Item ejusdem.*

Si quis virginem nisi despontaverit, furatus fuerit in uxorem, vel consentientis ei, anathema sit. Et responderunt omnes tertio : Anathema sit !

CAP. 151. — *De virginē vel viduā furā. Ex decretis Eusebii papæ, cap. 10 (ibid., cap. 11).*

Si quis virginem vel viduam furatus fuerit in uxorem, nisi a se despontatam, anathema sit.

CAP. 152. — *De virginibus quæ virginitatem ante nuptias non custodierint. Ex concilio Eliberitano cap. 5 (cap. 14).*

Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem qui eas violaverint, maritos accepterint, eo quod solas nuptias violaverint, post pœnitentiam unius anni reconcilientur. Si alios cognoverint viros, eo quod mœchatae sint, quinque annos pœnitentiant, et sic ad communionem accedant.

CAP. 153. — *Quod nulli licet concubinam habere. Ex dictis Augustini (lib. I, hom. 49).*

(Dist. 31, c. *Audite.*) Audite, charissimi, membra Christi et matris catholicae Ecclesiæ filii. Quod dico competentibus, audiant fideles. Quod dico fidelibus, audiant competentes. Quod dico fidelibus et competentibus et pœnitentibus, audiant et catechumeni, audiant omnes, timeant, et nemo contemnatur. Sit mihi in consolationem vester auditus, ne vobis sit in testimonium dolor meus. Competentibus dico : Fornicari vobis non licet, sufficient vobis uxores; concubinas vobis non licet habere. Audiat Deus si vos surdi estis; audiant angeli ejus, si vos contemnitis, concubinas non licet vobis habere. Et si non habetis uxores, tamen non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis et ducatis uxores; Tanto major damnatio vobis erit, si volueritis habere et concubinas et uxores. Non licet vobis habere uxores, quarum priores mariti vivunt. Nec vobis, feminæ, habere viros licet, quorum priores uxores vivunt. Adulteria sunt ista conjugia, non sunt iure cœli, sed jure sæculi. Nec illam feminam licet habere, quæ per repudium decessit a marito. Solius

A fornicationis causa licet uxorem adulteram dimittere; sed illa vivente, non licet alteram ducere.

CAP. 154. — *De illis qui ante nuptias concubinas habuerunt. Item Augustinus (serm. de tempore 242).*

Quale est, quod multi virorum ante nuptias concubinas sibi adhærente non erubescunt, quas post aliquot annos dimittunt, et sic postea legitimas uxores accipiunt. *Paulo post.* Unde coram Deo et coram angelis ejus contestor atque denuntio, Deum et ista semper prohibuisse, et nunquam ei placuisse, quia præcipue temporibus Christianis, concubinas habere nunquam licuit, et nunquam licet.

CAP. 155. — *Item de concubinis. Ex concilio Arelatensi, cap. 15.*

Nulli licet ullo tempore duas uxores habere, sed neque unquam concubinam.

CAP. 156. — *De ancilla, utrum proprio domino suo legitima fieri possit. Ex decretis Julii papæ, cap. 4 (in fragm.)*

(29, q. 2, *Si quis ancillam.*) Si quis ancillam suam libertate donaverit, et in matrimonio sibi snciaverit, dubitabatur apud quosdam utrum hujusmodi nuptiae legitime esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, talia concubia legitima esse censimus. Si enim ex affectu flunt omnes nuptiae, et nihil impium et legibus contrarium in tali copulatione fieri potest, quare prædictas nuptias inhibendas existimaverimus? Omnibus vobis unus est Pater in cœlis (Matth. vi), et unusquisque dives et pauper, liber et servus, æqualiter pro se et pro animabus eorum rationem daturi sunt. Quapropter omnes cuiuscunq[ue] conditionis sint unam legem quantum ad Deum habere non dubitamus.

CAP. 157. — *De illo qui servum suum et ancillam in matrimonium conjunxerit. Ex concilio Matiscensi cap. 10.*

Si servum et ancillam dominus amborum in matrimonium conjunxerit, et postea liberato servo vel ancilla non potest redimi qui in servitio est, ideo matrimonia non solvuntur.

CAP. 158. — *De multinubis. Ex concilio Bracarensi, cap. 81. (Martinus Brac., in capitulis synodorum Græc., c. 80, epist. 9.)*

Si quis multis nuptiis fuerit copulatus, pœnitentiam agat. Conversatio autem et fides pœnitentis corespondat tempus.

CAP. 159. — *Quod secunda conjugia sæcularibus non negentur, quibus tamen ad clericum minime venire conceditur. Ex decretis Gelasii papæ, cap. 24.*

Secundas nuptias sicut sæcularibus initri conceditur, ita post eas ad clericale nullus sinitur venire collegium. Alia est enim humanæ fragilitati generaliter concessa licentia, alia debet esse vita divinarum rerum servitio dedicata.

CAP. 160. — *De illis qui in plurimas nuptias incidunt. Ex concilio Neocræracensi, cap. 3.*

(31, q. 4, c. *De his qui.*) De is qui in plurimas nuptias incidentur, tempus quidem præfinitum manifestum est, sed conversatio eorum et fides tempus abbreviat.

CAP. 161. — *De illis qui tertio nuptias celebraverint.* A. *In matrimonium accipere possit. Ex epistola prima Sirceti papæ, cap. 4.*

Ex decretis Hormisdæ papæ, cap. 2.

Ne quisquam amplius quam duas accipiat uxores, quia jam tertia superflua est.

CAP. 162. — *De Bigamis. Ex concilio Laodicensi, cap. 1.*

De his qui secundum ecclesiasticam regulam libere ac legitime secundis nuptiis juncti sunt, nec oculie nuptiarum copulam fecerunt [μηλαθρογαμίων ποιησαντας], oportet ut parvo tempore transacto, vacent orationibus et jejuniis. Quibus etiam juxta indulgentiam, communionem reddi decrevimus.

CAP. 163. — *De numero maritorum. Ex dictis Hieronymi (tomo III, contra Jovinianum lib. 1).*

Ubi fuerit numerus maritorum, ibi vir proprius unus esse desistit.

CAP. 164. — *De ingenuo, si alterius ancillam pro ingenua acceperit, et postea ancillam esse intellexerit. Ex conc. apud Vermeriam, cui interfuit rex Pipinus, cap. 7.*

(29, q. 2, c. *Si quis ingenuus.*) Si quis ingenuus homo ancillam alterius acceperit, et estimat quod ingenua sit, si ipsa femina postea fuerit in servitute detecta, si eam a servitate redimere potest, faciat; si non potest, si vulnerit, aliam accipiat. Si autem servam eam scierat et collaudaverat, post ut legitimam habeat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere debet.

CAP. 165. — *De femina ingenua, si servum maritum acceperit. Ex eodem conc., cap. 8.*

(29, q. 2, c. *Si femina.*) Si femina ingenua acceperit servum, sciens quia servus esset, habeat eum, quia omnes unum patrem habemus in eccles. (Math. vi.) Una lex erit et viro et feminæ.

CAP. 166. — *De legitime conjunctis, si aller illorum in amentiam devenerit. Ex epistola Nicolai ad Carolum Maguntiensem episcopum missa (in script. tit. xviii, c. 7).*

(32, q. 7, c. *Si qui matrimonium.*) Si qui matrimonium sani contraxerint, et uni ex duobus amentia aut furor, aut aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt. Similiter sentiendum de his qui ab adversariis execrantur, aut membris detruncantur.

CAP. 167. — *De legitimis matrimonii servorum. Ex conc. Cabillonensi n, cap. 30.*

(39, q. 7, c. *Dictum est.*) Dictum est nobis quod quidam legitima servorum matrimonia, potestativa quadam præsumptione, dirimant, non attendentes illud evangelicum: *Quod Deus conjunxit homo non separat* (Math. xix). Unde nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant; sed in uno conjugio permanentes, dominis serviant suis. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis conjunctio fuit, et per voluntatem dominorum.

CAP. 168. — *De furiosorum matrimonii. Ex decretis Fabiani papæ, cap. 5 (ad calcem decretorum).*

(32, q. 7, c. *Negque furiosus.*) Neque furiosus neque furiosa matrimonium contrahere possunt; sed si contractum fuerit, non separantur.

CAP. 169. — *De despontata puella, utrum alter eam*

in matrimonium accipere possit. Ex epistola prima Sirceti papæ, cap. 4.

(27, q. 2, c. *De conjugali.*) De conjugali autem violatione requisiti, si despontatis alii pueram alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne sia modis omnibus inhibemus; quia illa benedictio, quam nupturae sacerdos imponit, apud fidèles cujusdam sacrilegii instare est, si ulla transitione violetetur.

CAP. 170. — *De his qui sponsas alienas rapiunt. Ex concilio Meldensi, cap. 5 (sub Sergio II, cap. 68).*

De his qui sposa alienas rapiunt, antiqua et synodalis sententia observetur. Quod et si forte in ecclesia eventus talis reperiri dignoscitur, ut pro salutis et religionis competentiis humanius quiddam debeat tractare pontifices, sicut canonica, ut eiusdem verbis utamur, docet auctoritas; quia prior, inquisitio definitio durior, posterior autem quiddam tractavit humanius, nullo modo, ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponsæ acceptor sine publica transcat penitentia. Quod si haec [bis, orig.] obedire renuerit, sine ulla refragatione anathematizetur. Fautores vero illius juxta modum culpæ episcoli decreto penitentia. Si vero, quod non optamus, de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consenserem vel interventorem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellatur; et si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, canonice se purget.

CAP. 171. — *De eadem re. Ex concilio apul Aquitanum, cap. 3.*

Placuit, ut hi qui rapiunt feminas vel furantur aut seducunt, eas nullatenus habeant uxores, quamvis eis postmodum conveniat, aut eas dotoverint, vel nuptialiter cum consensu parentum suorum acceptent. Si quis autem uxorem habere voluerit, canonicæ et legaliter eam accipiat, et non rapiat. Qui vero eam rapuerit, vel furatus fuerit, aut seduxerit, nunquam eam uxorem habeat.

CAP. 172. — *Iudem de eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 10 (sub Serg. II, c. 68; conc. Rom., sub Greg. II, c. 10).*

Qui vero deinceps rapere virginem præsumperint vel viduas, secundum synodalem beati Gregorii definitionem, ipsi et complices eorum anathematizentur, et raptiores sine spe conjugii perpetuo manent.

CAP. 173. — *De his qui rapiunt pueras sub nomine simul habitandi. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 27 (actione 15).*

(36, q. 2, c. *Eos qui rapiunt.*) Eos qui rapiunt mulieres sub nomine simul habitandi, cooperantes autem et conniventes raptoribus, decrevit sancta syndodus, ut si quidem clerici sint, decidant de gradu proprio; si vero laici, anathematizentur.

CAP. 174. — *De pueris raptis nondum despontatis. Ex conc. Cabillon., cap. 27.*

(36, q. 2, c. *De pueris.*) De pueris raptis needum despontatis in Chalcedonensi concilio scriptum est: Eos qui rapiunt pueras, sub nomine simul habitandi, cooperantes et conniventes raptoribus, decrevit sancta syndodus, ut si quidem clerici sint, decidant de gradu proprio; si vero laici, anathematizentur. Quibus verbis datur intelligi, qualiter hujus

mali auctores dammandi sint, quando participes consilii et conniventes tanto anathemate feriuntur, ut juxta canonicam auctoritatem ad conjugia legitima raptas sibi jure vindicare nullatenus possunt.

CAP. 175. — *De eadem re. Ex concilio Tolentano.*
Proinde placuit atque statutum est a sacro conventu ut, si aliquis sponsam alterius rapuerit, publica poenitentia moletur, et sine spe conjugii maneatur. Et si ipsa eidem criminis consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si et ipsi post haec se conjungere presumpserint, utrique usque ad satisfactionem anathematizentur.

CAP. 176. — *De eadem re. Ex concilio Ancyrano,* cap. 11 (cap. 10).

(27, q. 2, c. *Desponsatas.*) Desponsatas pueras et post ab aliis raptas, placuit erui, et eis reddi quibus ante fuerant desponsatae, etiam si eis a raptoribus vis illata constiterit.

CAP. 177. — *De eadem re. Ex concilio Meldensi,* cap. 65.

Si autem [hi a. qui, orig.] neendum eas quas raperunt, cum voluntate parentum sub prefato desponsationis vel dotalitii nomine, in conjugium sumptas habent, quando in omnium aures haec fuerit constitutio promulgata, ab earum conjunctione separantur, et publicae poenitentiae subigantur. Raptæ autem parentibus legaliter restituantur. Post actam vero publicam poenitentiam, si etas et incontinentia exegerit, legitimè ex utrisque partibus placito coniugio socientur. Nam in his non regulam constituimus, sed, ut verbis magni Leonis utamur, quod sit tolerabilius estimamus. Quod si unus ex conjugatis obierit, is qui publicam poenitentiam exegerit et superstes extiterit, iterare coniugium non presumat, nisi forte episcopus præviderit aliquam concedere indulgentiam, ut graviorem possit auovere offendam.

CAP. 178. — *De illis qui matrimonio juncti sunt, et concubere non possunt. Ex epistola Gregorii ad Joannem Ravennatum episcopum.*

Quod autem interrogasti de his, qui in matrimonio juncti sunt, et nubere non possunt, si ille aliam vel illa alium ducere possit, quibus scriptum est: Vir et mulier si se coniunxerint, et postea dixerit mulier de viro, quod non possit coire cum ea; si potest probare per justum judicium quod verum sit, accipiat alium; si autem ille aliam acceperit, separantur.

CAP. 179. — *De eadem re. Ex concilio apud Vermandiam, temporibus Pipini regis,* cap. 17

Si qua mulier se proclamaverit quod vir suus nonquam coisset cum ea, exeant inde ad crucem, et si verum fuerit separantur, et illa faciat quod vult.

CAP. 180. — *De eadem re. Ex concilio apud Compendium,* cap. 20.

(33, q. 1, c. *Si quis.*) Si quis accepit uxorem, et

A habuit ipsam aliquo tempore, et ipsa femina dicit quod non coisset eum ea, et ille vir dicit quod sic fecit, in veritate viri consistat, quia *vir caput est mulieris* (*I Cor. xi*).

CAP. 181. — *De eadem re. Ex concilio Triburiensi,* cap. 3 (conc. Tribur., c. 41).

(27, q. 2, c. *Quidam despondit.*) Vir si duxerit uxorem concubere cum ea non valens, et frater ejus clanculo eam vitaverit, et gravidam reddiderit, se-parentur. Considerata autem imbecillitate, misericordia eis impariatur ad conjugium, tantum in Domino.

CAP. 182. — *Item de eadem re. Ex epistola Gregorii*

(33, q. 50, c. *Requisisti.*) De his requisisti, qui ob causam frigidæ naturæ sedicunt non posse invicem operam carnis dantes, commisceri. Iste vero, si non potest ea uti pro uxore, habeat quasi sororem. Quod si retinaculum jugale volunt rescindere, maneat utrius innupti. Nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conveniet? Igitur si vir aliam vult accipere uxorem, manifesta ratio patet, quia succendente diabolo odii fomitem, exosam eam habuit, et idecirco illam dimittere mendacii falsitate molitur. Quod si mulier causatur et dicit, Volo mater esse et filios procreare, eterque eorum septima manu propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis, jurejurando dicat, ut nunquam per commissionem carnis conjuncti una caro effecti fuissent; tunc videatur mulier secundas posse contrahere nuptias. Humanum dico, propter infirmatatem carnis eorum (*Rom. vi*). Vir autem qui frigidæ naturæ est, maneat sine conjugio. Quod si et ille aliam copulam acceperit, tunc qui juraverint perjurii crimine rei teneantur, et poenitentia peracta priora cogantur recipere connubia.

CAP. 183. — *De conjugatis qui sexularia relinquere desiderant. Ex dictis Basili episcopi* (82).

Si quis conjugatus vult converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a conjugi castimoniæ proficiente fuerit absolutus. Nam si illa, vivente illo, per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit, nec recipitur apud Deum ejusmodi viri conversio, cuius sequitur conjugalis fœderis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa sequuntur Christum, relicto sæculo, si habeant ex pari voluntate castilatis consensum.

CAP. 184. — *De viro qui uxorem suam velari permisit. Ex concilio Remensi, capitulo 4.*

(33, q. 5, c. *Qui uxorem.*) Qui uxorem suam permiserit velare, aliam non accipiat, sed similiter convertatur.

CAP. 185. — *De muliere, si sine licentia viri sui velum sibi imposuerit. Ex concilio apud Compendium,* cap. 6.

(33, q. 5, c. *Mulier si sine.*) Mulier si sine licentia viri sui velum in caput miserit, si viro placuerit, recipiet eam iterum ad conjugium.

(82) Ex syn. viii sub Photio Constant. celebrata, penult. can. cui aliquot interfuerere episcoli Basilli nomine.

CAP. 186. — *De eadem re. Ex registro Greg. ad Adrianum notarium, lib. ix, cap. 46.*

(27, q. 2, c. Agathosa.) Agathosa latrix præsentium questa est maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbiciabatisse conversum. Quod quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientia tuae præcipimus, ut diligent inquisitione discutiat, ne forte cum ejus voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit. Et si hoc repererit, et illum in monasterio permanere provideat, et hanc, sicut promisit, mutare compellat. Si vero nil horum est, nec quoddam fornicationis crimen propter quod viro licet uxorem relinquere prædictam mulierem commisso cognoveris, ne illius conversio uxori relicta in seculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, et si jam tonsuratus est, reddas omni excusatione cessante. Nam, excepta fornicationis causa, virum uxorem relinquere nulla ratione conceditur; quia postquam copulatione conjugii viri atque mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte in seculo manere.

CAP. 187. — *De singulari certamine, quod Lotharius molitus est contra Theibergam uxorem suam. Nicolai papæ (in resc. tit. xx, c. 4).*

(27, q. 4, c. Monomachiam.) Monomachiam vero in legem non assumimus, quam præceptam fuisse non reperimus. Quam licet inisse quosdam legamus, sicut sanctum David et Goliam sacra prodit historia (*I Reg. xvii*), nusquam tamen ut pro lege teneatur, alicubi divina sauxit auctoritas: cum hoc et hujuscemodi sectantes, Deum solummodo tentare videantur.

CAP. 188. — *De eadem re, ejusdem Nicolai ad Lotharium (epist. 51).*

(27, q. 2, c. Scriptis.) Itaque summo studio Theibergam conjugem tuam tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, et ne illam ullo pacto consentias discedere a te, vigilanter attendere. Unde si vulta te discedere, corripe, imo corrige eam, et a tali intentione per omnia revocare satage. Jam vero si amore pudicitia separationem querit, et conjugalis connubii solutionem efflagitat, certum est, Apostolo dicente, quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir (*1 Cor. vii*). Verum si et ipse pudicitiam sectatus religionis obtentu copulam dissolvere vis, tantum ne simule fiat concedimus. Nam, licet sit scriptum: *Quod Deus conjunxit homo non separabit* (*Matth. xix; Gen. ii*), Deus tamen, et non homo separabit, quando divini amoris intuitu ex consensu utriusque conjugis matrimonio dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, gratuito permittimus animo, esleremque prebemus assensum; aliter autem fieri mutuam separationem vestram prohibenus.

CAP. 189. — *De illis qui in alias provincias fugerint, aut suos seniores secuti fuerint, uxoribus suis domi relictis. Ex conc. apud Vermeriam, cap. 6.*

(31, q. 2, c. Si quis necessitate.) Si qui necessitate inevitabilis cogente, in alium ducatum seu provinciam fugerit, et uxor ejus cum valet et potest amore

A parentum aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quandiu vir ejus quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat.

CAP. 190. — *De feminis quæ, captis viris, vel in captivitatem missis alii nupserint. Ex epistola Leonis papæ, cap. 42 (ad Nicetam Aquileensem epist.).*

(79, c. 1, quaquam non iisdem omnino verbis.) Quod debeat feminæ quæ, captis viris et in captivitatem ductis, alii viris nupserant, putantes interemptos maritos, romeatis de captivitate prioribus viris copulari: ut cuique id quod legitime habuit reformatetur, et recipiat unusquisque quod suum est, et redintegrantur fœdera nuptiarum.

CAP. 191. — *Quod non probetur esse culpabilis qui uxorem captivam in matrimonio videtur esse sortitus. Ex epistola ejusdem, cap. 43 (ibidem, c. 2).*

B Nec tamen culpabilis judicetur, et tanquam alieni juris perversor habeatur, qui personam ejus mariti, qui jam non esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa, quæ ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant, in jus alienum transire potuerunt; tamen plenum justitia est ut ejusdem reversis propria reformatur. Quod si in mancipiis, vel in agris, aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in conjugiorum redintegratione faciendum sit ut, quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformatetur?

CAP. 192. — *Ut si mulieres ad priores maritos redire noluerint, vetul impie ecclesiastica communione privandæ sunt. Ejusdem Leonis, cap. 45 (ibidem, c. 4).*

(34, q. 2, c. Si autem.) Si autem aliquæ mulieres ita posteriorum virorum amore sunt captæ ut malint his cohaerere, quam ad legitimum redire consortium, merito sunt notandæ, ita ut ecclesiastica communione priventur, quæ de re excusibili contaminationem [quia inexcusabiliter cont., orig.] criminis elegerunt: ostendentes sibi tem pro sua incontinentia placuisse, quod justa remissio poterat expiare. Redeant ergo in suum statum voluntaria redintegratione conjugia, neque ullo modo ad opprobrium malæ voluntatis trahatur, quod conditio necessitatis extorsit; quia sicut haec mulieres, quæ ad viros suos reverti noluerint, impie sunt habendæ, ita illæ, quæ in affectum ex Deo initum redeunt, merito sunt laudandæ.

CAP. 193. — *U si viri de captivitate regressi, intemperantia uxorum offensi non fuerint, et voluerint eas in coniugio recipere, liberam habeant facultatem. Item Leonis papæ, cap. 44 (ibidem, c. 3).*

D Et ideo si viri post longam captivitatem reversi, ita in dilectione suarum conjugum perseverent, ut eas cupiant in suum redire consortium, omittendum est, et inculpabile judicandum, quod necessitas intulit, et restituendum est quod fides poscit.

CAP. 194. — *Quid agendum sit si per sortiarias vel maleficas, concubitus impletus fuerit. Hincmarus, Remensis episcopus.*

(33, q. 1, c. Si quis per sortiarias.) Si per sortiarias atque maleficas occulto, sed numquam in justo Dei iudicio permittente, et diabolo præparante,

concupitus non sequitur, bortandi sunt quibus ista A eveniunt ut corde contrito et spiritu humiliato Deo et sacerdoti de omnibus peccatis suis puram confessionem faciant, et profusis lacrymis ac largioribus eleemosynis et orationibus atque jejuniis Domino satisfaciant, et per exorcismos ac celera medicinæ ecclesiasticæ munia, ministri ecclesiae tales quantum annuerit Dominus, qui Abimolech, ac dominum ejus, Abramæ orationibus sanavit (*Gen. xx.*), sanare procurent. Qui forte si sanari non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias experient, illis in carne viventibus quibus juncte fuerint prioribus quos reliquerant, etiam si possibilis concubendi eis redditæ fuerit, reconciliari nequivent.

CAP. 195. — *De illo qui in paganismo uxorem suam dimiserit. Ex decretis Eutychiani papæ (in frag., decr. 5).*

(28, q. 1, c. *Si quis gentilis.*) Si quis gentilis gentilem dimiserit uxorem ante baptismum, post baptismum in potestate ejus erit eam habere, vel non habere.

CAP. 196. — *De baptizato, si uxor ejus infidelis converti noluerit. Ex dec. ejusdem (cap. 6).*

(28, q. 1, c. *Simili modo.*) Simili modo si unus ex conjugatis baptizatus est, et alter gentilis, et sequi non vult, sicut dicit Apostolus, *infidelis, si discedit, discedat* (*I Cor. vii.*).

CAP. 197. — *De illo qui ante baptismum mulierem virginem accepérat. Ex concilio Meldensi, cap. 2.*

(28, q. 2, c. *Si quis uxorem.*) Si quis habuerit uxorem virginem ante baptismum, vivente illa, post baptismum alteram habere non potest. Crimina in baptismo solvuntur, non cojugia.

CAP. 198. — *De illis feminis quæ, nulla causa interveniente, reliquerunt viros suos. Ex concilio Elberitano, cap. 8.*

Item feminæ quæ, nulla præcedente causa reliquerunt viros suos, et alteri se copulaverunt, et in hoc permanere voluerint, nec in fine accipient communionem.

CAP. 199. — *De femina quæ adulterum reliquerit, et adulterum accepérat. Ibidem, cap. 9.*

(32, q. 7, c. *Fidelis.*) Item femina fidelis quæ adulterum maritum reliquerit fidem, et adulterum [alterum, *orig.*] ducit, prohibeatetur ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is quem reliquit de sæculo exierit, nisi forte necessitas infrimitas decompilerit.

CAP. 200. — *Quod neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri conjungantur. Ex concilio Africano, cap. 69 (et conc. Milevit, c. 17).*

(32, q. 7, c. *Placuit.*) Placuit ut secundum evan gelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri conjungantur; sed ita maneant, aut subimet recouciliantur. Quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur.

CAP. 201. — *De illo qui vivente marito conjugem illius adulterasse accusatur, et eam post mortem*

sumpsisse dignoscitur. Ex concilio Meldensi, cap. 69 (et conc. Tribur., c. 51).

(*1, q. 1, c. Siquis vivente.*) Is qui, vivente marito, conjugem illius adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto eamdem sumpsisse dignoscitur, omnimodiis publicæ pœnitentiae subigatur. De quo etiam post pœnitentiam prefatam, si expedierit, servabitur regula, nisi forte idem aut mulier virum qui mortuus fuerat, occidisse notentur, aut propinquitas, vel alia quelibet actio criminalis impedit. Quod si probatum fuerit, sine ulla spe conjugij cum pœnitentia perpetuo maneant. Si autem negaverit se eamdem feminam, vivente viro, nequaquam adulterasse, et prælati homicidii neuter eorum convinci potuerit, purgent legaliter famam sue opinionis, et sumpto utantur conjugio, si alia, ut diximus, non impediunt ratio.

CAP. 202. — *De eadem re. Ex concilio Triburensi, cap. 40.*

(31, q. 1, c. *Relatum.*) Relatum est auribus sanctorum sacerdotum quedam alterius uxorem stupro violasse, insuper et moechæ, vivente viro suo, juramentum dedisse ut, post legitimi mariti mortem si supervixisset, duceret uxorem. Quod et factum est. Tale igitur connubium prohibemus et anathematizamus.

CAP. 203. — *De illo qui uxorem habet, et sèpius mæchatus fuerit. Ex concilio Elberitano, cap. 7.*

Si quis fidelis habens uxorem, non semel sed sèpius fuerit mæchatus, in fine mortis est convenientius. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio.

CAP. 204. — *Quod non conveniat cum hæreticis Christianos nuptialia jura contrahere. Ex concilio Ladiensi, cap. 31 (et conc. Agathen., c. 67).*

(28, q. 4, c. *Non oportet.*) Quod non oportet cum hæreticis universis nuptiarum foedera celebrare, nec eis filios dare vel filias; sed magis accipere, si tamen Christianos se fieri promittant.

CAP. 205. — *Si laicus absolutus cum laica absoluta peccaverit. Ex conc. Meldensi, cap. 7.*

Si laicus cum laica femina, id est uterque absolutus a lege conjugii concubuerit, tres annos pœnitentiat. Et quanto sèpius et negligentius ea peccata commiserit, tanto magis et tempus addatur et modus pœnitentie.

CAP. 206. — *De uxore quæ, conscio marito, mæchata fuerit. Ex concilio Maguntiensi, cap. 9.*

Si, conscio marito et ipso consentiente, uxor fuerit mæchata, placuit nec in fine dandam eis communionem. Si vero eam reliquerit, et separati fuerint et digne pœnituerint, post 10 annos accipient communionem.

CAP. 207. — *De viro uxorem non habente, si cum alterius uxore adulterium perpetraverit. Ex concilio Nannetensi, cap. 6 (sub Formoso, c. 14).*

Quod si vir non habens uxorem cum alterius uxore adulterium perpetraverit; aut si qua mulier non habens virum cum alterius viro, ille qui fœdus violavit conjugij, 7 annos, ut supradictum est, pœnitentiat. Ille qui legi conjugij non tenetur, 5 annos

pœnitentia. Neque enim æqualis pœnitentia danda est his, quibus sufficere poterat ad explendam libidinem suam conjugum amplexus, et illis qui conjugate carentes, ardore libidinis impellente, in fornicationem ceciderunt.

CAP. 208. — *De conjugatis qui aliqua certa re discidium fecerint, ut innupti maneat. Ex dictis Augustini (lib. i De sermone Domini in monte, c. 28).*

(32, q. 7 c. Apostolus.) Apostolus Paulus dicit: *Hil qui sunt in conjugio præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari (I Cor. vi).* Potest enim fieri ut discedat ea causa qua Dominus permisit. Aut si feminæ licet virum dimittere etiam propter causam fornicationis, quid respondebimus de hoc quod dicit posterius: *Et vir uxorem non dimittat? (ibid.)* Quare non addidit excepta causa fornicationis quod Dominus permittit, nisi quia similem formam vult intelligi, ut si dimiserit (quod causa fornicationis permutatur) maneat sine uxore aut reconcilietur uxori? *Et post pauca. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti; sed quia permisit, non jussit.*

CAP. 209. — *De illis qui, interveniente repudio, aliis se in matrimonio copulaverunt. Ex decretis Innocentii papæ, cap. 26 (epist. 3, c. 6).*

De his etiam requisivit dilectio tua qui, interveniente repudio, aliis se in matrimonio copulaverunt: quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum esse videatur conjugium, ad aliam copulam festinarent, neque possunt adulteri non videri, intantum ut haec etiam personæ quibus tales conjuncti sunt, otiam illud, quod legimus in Evangelio: *Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, machatur (Matth. v, 39).* Et ideo omnes a communione fidelium decrevimus abstinendos. De parentibus autem ant propinquis eorum, nihil tale statui potest, nisi si incentores illiciti consortii fuisse videantur [detegantur, orig.].

CAP. 210. — *Si cuius uxor constuprata fuerit et propterea maritus perdere illam machinaverit. Ex conc. Triburiensi, cui interfuit Arnulphus rex, cap. 46.*

Si cuius uxor constuprata fuerit, et propterea maritus capitalis ententia delere illam machinaverit; ipsa vero, urgente mortis periculo, ad episcopum confugerit, et anxiuum quæsierit, operosiori tamen si potest episcopus labore desudet, ne occidatur; si vero non potest, nullo modo liceat ei requirenti eam reddere ad occidendum, quæ se ei obtulit ad defendendum. Sed solerit cura transmitat eam ad locum quem ipsa delegerit, ut secura possit vivere. Si vero interdum maritus eam invenerit et repetierit, secundum sacerdotium potestatem habebit quid ei agere velit. Sed audiat sanctum Augustinum dicentem (*sermone de tempore 243*): *Cum enim vir a virtute nomen accipit, et mulier a molilitate, id est fragilitate, quare contra crudelissimam libidinis bestiam vult*

A unusquisque uxorem suam esse victricem, cum ipse ad primum libidinis ictum victus cadat? *Aliquanto post. Nam quidquid contra fidem catholicaem non licet mulieribus, nec viris licebit. Hactenus August.* Si autem eadem mulier timore perterrita, a loco ubi eam episcopus destinavit aufugerit, et vir ejus ab episcopo semel aut bis vel saepius repeterit, si vitam ei obtinere possit, perquirat et reddat. Sin autem, omnino non reddat. Maritus vero quandiu ipsa vivat, nullo modo alteram ducat.

CAP. 211. — *De eo, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit. Ex concilio apud Althœum habito, præsente Conrado rege, cap. 5.*

(3t, q. 2, c. Illud vero.) Illud vero communis decreto secundum canonum instituta defñimus, et præjudicamus ut, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito, synodalijudicio aditus ei claudatur illictus, ne ulterius ei conjugatur matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus enim, nec Christianæ religioni convenit, ut ullus ducat in conjugium quam prius polluit per adulterium.

CAP. 212. — *De ingenuo, si ingenuam aceperit uxorem, et postea se servum esse profiteretur. Ex concilio Triburiensi, cap. 8.*

(29, q. 2, c. Perlatum est.) Perlatum est ad sanctam synodum, quod quidam ingenuus ingenuam aceperit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divertii cuiusdam servum se fecerit, utrum necessario mulierem tenere debeat, et si tenerit, utrum illa quoque secundum sacerdotalem legem servitibi subjici debeat. Judicatum est, uxorem minime debere dimitti; non tamen ob Christi legem mulierem in servitatem redigi, dum ille non ex consensu conjugis se servum fecerit, quem liberum ipsa matritum accepit.

CAP. 213. — *De illis conjugatis quorum leges diversæ sunt. Ex eodem concilio, cap. 30.*

De Francia nobilis quidam homo, nobilem de Saxonie Saxonum lege duxit uxorem. Tenuit multis annis, et ex ea filios procreavit. Verum, quia non iisdem utuntur legibus Saxonum et Franci, causatus est quod eam non sua, id est, Francorum lege desponsaverit, vel acceperit, aut dotaverit, dimissaque illa duxit alteram. Definit super hoc sancta synodus ut ille transgressor evangelicæ legis subigatur pœnitentiae; a secunda conjugie separetur, priorem resumere cogatur.

CAP. 214. — *Cur communicentur viri adulteri, cum adulterio uxoribus non communicentur. Ex decretis Innocentii papæ, cap. 24 (epist. 3, c. 4).*

(32, q. 5, c. Christiana.) Et illud desideratum est scrii, eur communicantes viri cum adulterio uxoris non convenient, cum contra uxores in consortium adulterorum virorum manere videantur, dum super hoc Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnet. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, et non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberius uxores adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt; et ideo

mulieribus prodito earum criminè, communio de-
negatur; virorum autem latente commisso, non
facile quisquam ex suspicionibus abstinetur: qui
utique submovebitur, si ejus flagitium detegatur.
Cum ergo par causa sit, interdum probatione ces-
sante, vindictæ ratio conquiescit.

CAP. 215. — *Judicij examinatio.*

De hoc quod nihil reputatum est in hac synodo,
quod simul cum ista femina adulterium vel forni-
cationem fecisset, quod ego non ita feci, nec inde
me culpabilem recognosco: sic me Deus adjuvet,
et istud judicium.

CAP. 216. — *Separatio incestæ copulationis.*

(35, q. 6, c. *Ab isto die*). Ab isto die in antea, cum
ista femina cum qua adulterium vel fornicationem
fecisti, unde disciplinam vel pœnitentiam suscep-
sti, amplius non adulterabis, nec fornicaberis cum
ea, nec aliam uxorem accipies, nisi post peractam
pœnitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo
aut ab ejus misso. Sic te Deus adjuvet.

CAP. 217. — *Reconciliatio conjugatorum.*

(35, q. 6, c. *Ab isto*). Ab isto die in antea, istam
tuam conjugem nomine N. quam injuste dimiseras,
ita tenebis, sicut per rectum maritus suum debet
babere conjugem in dilectione, et debita disciplina.
Nec eam per ullum malum ingenium a te separabis,
nec ea vivente aliam accipies. Sic te Deus adjuvet.

CAP. 218. — *De eadem re.*

Amodo in antea istum tuum maritum, quem in-
juste dimiseras, ita tenebis, et amplexaberis, et ei in
servitio, et in amore, et in timore, ita eris subjecta
et obediens, sicut per rectum uxor suo debet sub-
jecta esse marito. Nec unquam ab eo te separabis,
nec illo vivente, alteri viro te sociabis, nec conju-
gio aut adulterio. Sic te Deus adjuvet.

CAP. 219. — *De uxore cuiusdam, quæ propter suspi-
cionem fornicationis eo relicto, postea ad eum re-
versa est. Gregorius Secundino episcopo Tauromi-
nitano (lib. viii regist., epistola 32).*

Præsentium portitor Leo chartularius ad nos ve-
niens, indicavit uxorem suam, quæ relicto eo pro
fornicationis crimine, que vehementius stimulatam
aiebat, atque ob hoc religiosam vestem induerat,
culpabilem nullatenus exstisisse, neque post initum
conjugium in fornicationis culpam collapsum. Adji-
cens quoque quod eidem uoxi sua districtissima
sacramenta præbuerit, insontem se de ea re, unde
illam mordebat suspicio, permanisse, et idcirco
propria eam voluntate reversam. Sed quia commu-
nione illam cum familia sua pro hoc solo a frater-
nitate vestra privatam asserit, quod ad eum clam
postpositis vobis redierit, volumus ut familia quidem
ipsius sacram communionem recipiat, et dominae
eam culpa in hujus afflictionis pœna [familiam orig.]
diu non teneat. De ipsa vero uxore prædicti portori-
tis hoc vos observare necesse est ut, si manifester
constat quia contra conjugem suum dicere nihil po-
tuit, sed insuper suspicio ipsius præstito, ut edocci
sumus, sacramento amputata est, atque post hoc,

A sua ad eum sponte reversa est, et in ea quoque ita
temperanda est censura judicii, ut longo jam tem-
pore communione minime privetur.

CAP. 220. — *Ne uxor sine voluntate viri ab eo sepa-
retur. Alexander papa II, Landulpho in Corsica
(epist. 11).*

(33, q. 5, c. *Notificati*). Notificasti te morte te-
nus infirmatum, et peccatorum tuorum recordatione
et terrore valde pavescatum, anxie quæsisse mona-
chum fieri, et a tua uxore minis et terroribus eam
occidendi, ad hoc licentiam extorsisse, et sic te mo-
nachicam vestem sine abbe sumpsisse, et mona-
sterium petuisse. Postea vero cum sanus factus es-
sus, tua uxoris reclamationibus, ejulationibus, et
planetibus, tueque familiæ dispersionibus, utpote
pœnitentis devictus (penitus dev., orig. et pann.) do-
mum remeasse, et post multos dies quorundam sa-
pientum consilio ad jam dictæ cubicule mulieris redi-
isse. Nunc autem si tibi tua uxore uti liceat, nos-
trum requiris consilium. Si ita denique est, ut tuus
nuntius narrat, non videtur nobis rationabiliter, ne-
que sana mente id factum; quoniam cum omni bo-
mini ad monachicam vitam tendent legaliter, sancte,
et justa sit peragendum, tu contra leges minaciter
et violenter a tua uxore, partim terrore mortis par-
tim tua infirmitatis doloribus examinatus, devia se-
cutus, nulla, ut dicitur, licentia accepta, recessisti
et monasterium petisti. Non enim violentia, sed ex
pari voluntate et consensu, sicut sancti Patres di-
cunt, hoc fieri debet; neque vir in monasterium re-
cipiendus est, nisi uxor illius feminine monaste-
rium elegerit, aut professa continentiam, habitum
cum festinatione mutaverit. Sanctus enim Basilius
de hac re taliter dicit (27, q. 2, c. *Si quis conjugatus*): Si quis conjugatus vult converti ad mona-
sterium, non est recipiendus, nisi prius a conjugi casti-
moniam profiteatur ferioris absolutus. Nam si illa, vi-
viente illo, per continentiam alteri nupserit, procul
dubio adultera erit, nec recipitur apud Deum ejus-
modi viri conversio, cuius sequitur conjugalis fæde-
ris prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa relicto
sæculo sequuntur Christum, si habeant ex pari vo-
luntate castitatis consensem. Itaque, fili charissime,
perpende, et vide si sic canonice a tuis es absolutus
uxore, et tua uxor ita pollicita est: et tu et illa ad-
implere bonum incœptum et votum vestrum; ali-
tor autem non debemus vobis necessitatem im-
ponere separationis.

CAP. 221. — *De illis qui, uxoris suis dimissis, ad
alias nuptias transferint. Nicolaus archiepiscopo
Ravenne.*

De senatoris conjugi, quam adulteram esse dici-
tis, et propter adulterii reatum disjunctam a viro
suo esse judicatam, et monachicam vestem indutam
atque velatam, nescimus utrum juste, an aliter hoc
sit terminatum judicium: et si adultera apparuit,
hoc magis a viro suo debuit esse inquisitum; et si
a viro suo requisitum fuit, indagativorum vel judi-
cum praesentia debuerat examinatum esse, atque
terminatum: et post terminationem et approbatio-

nem atque manifestationem, tunc aut legali calculo aut canonico iudicio ipsius causæ sententiæ diffiniri. Etsi nec hoc, nec illud factum est, quis eam ausus est religiosa induere veste, et sacro cooperire velamine? Tamen id subtilius Dei præ oculis habentes timorem, præcipimus ut, præsentia missi vel vicarii vestri in vero examine, præsente viro suo, examinatio fiat. Et si justa et rationabilis eorum causa apparuerit, maneat. Et si aliter apparuerit, ut prætulimus, secundum Dei omnipotentis voluntatem atque timorem, eorum definiatur causa.

CAP. 222. — *De eodem Joannes VIII Totzili comiti.*

Porro eos qui uxores suas dimiserunt, vel ad alias illis viventibus nuptias migraverunt, tandem eos cum consentaneis eorum excommunicamus, quounque posterioribus remotis, priores pœnitendo receperint. Sicut enim nuptiae a Deo, ita divertium a diabolo est, teste sancto Augustino, repertum. *Quod enim Deus conjuxit homo non separat* (*Matth. xix.*) : præcipue cum hac pessima consuetudo ex paganorum more remanserit, quorum in talibus non aliis nisi ipse diabolus erat magister et auctor.

CAP. 223. — *De eodem, idem eidem.*

Prudentissime vir, stude et prævide ut duo viri illi qui uxores suas, quas Deus illis præparavit et juuxit, abjecerunt, eas repellere minime permittantur; quia impium est ut qui, auctore Deo, legali fœdere copulati sunt, pro humano libitu, imo fraude diabolica separantur. *Item. Comonitorium Pauli episcopo.* Prævide ut de separatione conjugatorum maximam curam geras, ita ut qui a susceptione sedis apostolice litterarum separati sunt, inculpate reducant priores uxores, injuncta convenienti penitentia, dimissis quas postmodum sunt sortiti. Quod si noluerint, extra Ecclesiam facite una cum his, qui eos in communione recipient, donec emendent quæ admiserunt.

CAP. 224. — *De gente Anglorum secundam fornicationem exercente. Bonifacius martyr Hiltibraldo regi Anglorum.* [Alias, item idem.]

(*Dist. 56, c. Si gens Anglorum.*) Si gens Anglorum, sicut per istas provincias divulgatum est, et nobis in Francia et in Italia improperatur, et ab ipsis paganis improperium est, spretis legalibus connubii, adulterando et luxuriando ad instar Sodomitanæ gentis scđam vitam vixerit; de talicommistione metrictum æstimandum est, degeneres populos et ignobiles, et furentes libidine lora procreandos, et ad extremum universam plebem ad deteriora et ignobiliora vergentem, et novissime nec in bello sæculari fortem, nec in fide stabilem, et nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem esse venturam, sicut aliis gentibus Hispaniæ, et Provinciæ, et Burgundionum populis contigit, quæ sic a Deo recedentes fornicatae sunt. Donec (judex, al. vindex omnipotens orig.) talium criminum ultrices pœnas per ignorantiam legis Dei et per Sarracenos venire et sœvire (al. serviro) permisit.

A CAP. 225. — *De Lothario rege qui legitima sua relata aliama duxerat, Nicolaus omnibus archiepiscopis per Galliam et Germaniam constitutis.* [Alias item idem.]

Juxta statutum nostrum, cum duos partes in illas destinaremus episcopos, accedit ad nostram pervenire notitiam quod Lotharius, prima et legitima repulsa, secundam sibi adsciverit conjugem, neque sedis nostræ petitum aut permissum exspectans, neque canonico iudicio uspiam succumbens. Qua ex re quid aliud datur intelligi, nisi quia ubi popularum judicium prævenit, ibi suo iudicio prævaricatorum se judicavit.

CAP. 226. — *De depositione duorum archiepiscoporum Lothario in ipsius errore consentientium. Nicolaus episcopus et archiepiscopis per Galliam, Italiam, Germaniam atque per universas provincias constitutis* (conc. Rom. III sub Nicol. I, c. 4).

(2, q. 1, c. Scelus). Scelus quod Lotharius rex si tamen rex veraciter dici possit qui nullo salubri regimine corporis appetitus refrenat, sed lubrica enervatione magis illicitis ipsius motibus cedit) in duabus feminis, Theiberga scilicet et Waldrada, commisit, omnibus manifestum est. Sed et dudum episcopos Teugaldum et Guntharium in tali facto eum babuisse tutores atque fautores pena totus nobis orbis undique ad limina seu sedem confluentes apostolicam referebat. *Et paulo post.* Igitur decernente nobiscum sancta synodo in præsentia depositi et ab officio sacerdotiali excommunicati, atque a regimine episcopatus alienati indubitanter existunt. Item *infra* (cap. 2). (11, q. 3, c. Teugaldum). Teugaldum Treverensem, et primatem Belgicæ provinciæ, et Guntharium Agrippinæ Coloniæ archiepiscopos nunc coram nobis et sancta synodo sub gestorum insinuatione, qualiter causam Lotharii regis et duarum mulierum ejus Theibergæ et Waldradæ recognoverunt, et judicaverunt, scriptum super hoc propriis manibus roboratum afferentes, nihilque se plus vel minus aut aliter egisse, ore proprio multis eorum positis affirmantes: et sententiam quam a sede apostolica in Geltruden Bosonis uxorem sanctissimum frater noster Mediolanensis archiepiscopus Tbado et cæteri coepiscopi nostri deliverant emittendam, nosque divino successi zelo sub anathematis obtestatione canonice protuleramus, publice una voce se violasse consitentes: in quibus omnibus invenimus eos apostolicas atque canonicas sanctiones in pluribus excessisse, et aequitatis normam nequiter temerasse, omni iudicamus sacerdotum officio penitus alienos, Spiritus sancti iudicio et beati Petri per nos auctoritate episcopatus exutos regimine, subsistere definitiores.

D CAP. 227. — *De correctione Lotharii. Item Lothario regi (in rescr., lit. vii, c. 5).*
(11, q. 3, c. Ha corporis). Ita corporis tui motibus cedere consensisti, et relaxatis habenis voluptatum temetipsum in lacum miseriae et in lutum fecis pro libitu dejecisti (*psal. xxxix*), ut, qui positis fueras ad gubernationem populorum, effectus sis ruina multorum. Probat hoc Teugaldi et Guntarii episco-

porum dudum legitimus casus, quid pro eo quod te A
minime competenter erudierunt, quinimo quia præ-
varicationem tuam tegere argumentis suis sub qua-
dam justitiae specie fuscatis, quibusdam et exquisi-
tis adinventionibus æquitatem obruerunt studuerunt,
nostra sunt auctoritate depositi, et ab omni episco-
patus regime regulariter sequestrati. Item *infra*
(cap. 7). (24, q. 5, c. *An non disticta.*) An non disticta
ultione feriendis es, qui in dnabus uxoribus
adulterium Lamech, et flagitium imitatus dignosce-
ris esse? (*Gen iv.*) Quod Dominus non nisi post 77
generations suo salutifero adventu delevit, cum
Cain fratricidium 7 generatione aquis abolitum sit
cataclisma.

CAP. 228. — *Quod sola causa fornicationis uxor di-
mitti possit. Responsa Nicolai ad consulta Bulga-
rorum, cap. 96.*

(32, q. 5, c. *Quidquid mulier.*) Quidquid mulier
tua contra te cogitaverit, aut fecerit, vel sit accusa-
verit, non est, excepta causa fornicationis rejicienda,
vel odio prorsus habenda, quæ est, Apostolo præci-
piente, sicut Ecclesia a Deo diligenda (*Ephes. v.*)

CAP. 229. — *Ne mulier a viro discedat. Gangrense
concilium, cap. 14.*

(*Dist. 30, c. Si qua mulier*) Si qua mulier virum
proprium relinques discedere voluerit, nuptias
exsecrata, sit anathema.

CAP. 230. — *Ut dimissus ab uxore et dimissa a viro
alii non nubant. Conc. Milev., cap. 17.*

Neque dimissus ab uxore, neque dimissa a ma-
rito alteri jungatur. Sed ita maneant, aut sibi recon-
cilientur.

CAP. 231. — *De his qui consortium conjugale sine
gravi culpa dimittunt. Ex concilio Agathensi
cap. 25.*

(33, q. 2, c. *Sæculares.*) Sæculares qui conjugale
consortium nulla culpa graviore dimittunt, veletiam
dimiserunt; et nullas causas discidii probabiliter
proponentes, propterea sua matrimonia dimittunt,
ut illicita aut aliena præsumant, si antequam apud
episcopos comprovinciales discidii causas dixerint,
et prius uxores quam judicio dammentur abjecerint,
a communione Ecclesiæ et sui [sancto, orig.] populi
œstu, pro eo quod fidem conjugii maculant, exclu-
dantur.

CAP. 232. — *Ne incultus et horridus vir ab uxore
dimittatur. Hexaemeron Ambrosii, in titulo diei
quartæ (lib. v, c. 7.)*

(32, q. 5, c. *Horrendus.*) Sed horrendus [horri-
dus] et incultus est vir. Semel placuit. Nuoquid vir
alius eligendus est? Comparem suum et equus dili-
git, et si mutetur alius, trahere jugum nescit compar
alterius, et se non totum putat. Tu jngalem re-
pudias tuum, et saepe putas mutantum, et si uno
defecerit die, superducis rivalem, et statim incon-
guita causa quasi cognita, pudoris exsequeris injuri-
am.

CAP. 233. — *Quod sicut crudelis et iniquus est,
qui castam dimittit: sic fatuus est et injustus,
qui retinet meretricem. Chrysostomus super Matthæum*

cap. 109 (*homil. 32 in Matth. in opere imper-
fecto.*)

Quicunque dimiserit, uxorem suam excepta causa
fornicationis, mechatur (*Matth. ix.*) Omnis res per
quas causas nascitor, per ipsas absolvitur. Matri-
monium enim non facit coitus, sed voluntas: et
ideo illud non solvit separatio corporis, sed voluntas;
ideo qui dimittit uxorem suam, et alteram non
accipit, adhuc maritus est. Nam et si corpore
jam separatus est, tamen adhuc voluntate conjunctus
est. Cum ergo alteram accepiterit, tunc plene
dimittit. Non ergo qui dimittit mœchatur, sed qui
alteram ducit. Sicut autem crudelis est et iniquus
qui castam dimittit, sic fatuus est et injustus qui
retinet meretricem. Nam patronus turpitudinis ejus
est, qui crimen celat uxoris.

B CAP. 234. — *Quod quidquid inter se conjugati immo-
destum vel sordidum gerunt, vitium sit hominum,
non culpa nuptiarum; sed propter illas ignosci.
Augustinus, De bono conjugali (cap. 6).*

(32, q. 2, c. *Quidquid inter.*) Quidquid inter se
conjugati immodestum, invercendum sordidumve
gerunt, vitium est hominum non culpa nuptiarum.
Jam in ipsa quoque immoderata exactione debiti
carnalis, quam eis non secundum imperium præ-
cepit, sed secundum veniam concedit apostolus
(*I Cor. vii*), ut etiam præter causam procreandi sibi
misceantur, etsi eos pravi mores ad talem concubitu-
mum impellunt nuptiæ tamen ab adulterio seu forni-
catione defendunt. Neque enim illud propter nu-
ptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur.
C Debent ergo sibi conjugati non solum ipsius sexus
sui commiscendi fidem liberorum procreandorum
causa (quæ prima est humani generis in ista mor-
talitate societas), verum etiam infirmitatibus in vicem
excipiendæ ad illicitos concubitus evitando mutuam
quodammodo servitatem, ut etsi alteri eorum con-
tinentia perpetua placeat, nisi ex alterius consensu
non possit.

CAP. 235. — *Quod licite dimittitur conjux causa
fornicationis, manere tamem vinculum prioris.
Item (ibidem).*

Reddere vero debitum conjugale, nullius est cri-
minis, exigere autem ultra generandi necessitatem,
culpa venialis; fornicari vero vel mœchari puniendi
criminis. (*Ibid., c. 7.*) Cavere debet charitas conjugia-
lis ne dum sibi querit unde amplius honoretur,
conjugi faciat unde damnetur. Qui enim dimittit
uxorem suam, excepta causa fornicationis, faciliter
mœchari (*Matt. v.*). Usque adeo fædus illud initum
nuptiarum cuiusdam sacramenti res est, ut nec
ipsa separatione irritum fiat: quandoquidem, vivente
viro, et a quo relicta est, mœchatur, si alteri nu-
pserit: et ille hujus mali causa est, qui reliquit.
Item, Aug. *De bono conjugali* (*ibidem, eodem cap.*).
(32, q. 7, c. *Interveniente.*) Interveniente divertio,
non aboletor confederatio nuptialis; ita ut sibi
conuges sint etiam separati, cum illis autem adulte-
rium committant quibus fuerint etiam post suum
repudium copulati, vel illa viro vel ille mulieri.

Item (ibid., c. 18). A viro vivo in alterius transire A connubium nec tunc licet, nec non licet, nec unquam licet. Apostatae quippe ab uno Deo, etiæ in alterius adulterinam superstitionem semper est malum. *Augustinus, De adulterinis conjugiis, lib. ii (cap. 4).* (32, q. 7, c. *Licite.*) Licit dimittitur conjux ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris. (*Ibid.*, c. 5.) Propter quod fit reus adulterii dimissam qui duxerit, etiam ob causam fornicationis. Sicut enim manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur quisquis reus criminis, nec illo sacramento caret, etiamsi nunquam reconcilietur Deo; ita manente in se vinculo, non caret conjugii sacramento, etiamsi nunquam reconcilietur viro: carebit autem, si mortuus fuerit, vir ejus. Reus vero excommunicatus ideo nunquam carebit regenerationis sacramento, etiam non reconciliatus; quia nunquam moritur.

CAP. 236. — Ne uxor propter fornicationem dimissa ab alio ducatur. Item, lib. i (cap. 9).

Non est quisquam ita absurdus, qui mœchum neget esse qui duxerit eam quam maritus propter causam fornicationis abjectit: cum Dominus mœchum dicat eum, qui duxerit eam quæ præter fornicationis causam abjecta est. (*Matth. xix.*)

CAP. 237. — Ut non facile dimittatur uxor. Aug. de sermone Domini in monte (lib. i, c. 20).

(32, q. 7, c. *Dominus ad illud.*) Dominus ad illud confirmandum, ut non facile dimittatur uxor, sciam fornicationis causam exceptit; cæteras vero universales molestias si quæ extiterint, jubet pro fide conjugal, et pro castitate fortiter sustineri, et mœchum dicit etiam qui eam duxerit, quæ soluta est a viro *Item, ibid., paulo post.* (32, q. 5, c. *Fieri potest.*) Fieri potest ut vir dimittat uxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam esse voluit Jam vero, si nec illi nubere conceditur viro vivo a quo recessit, neque huic alteram ducere, viva uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita eum cum quibuslibet stopra committere.

CAP. 238. — Item, quod non sit uxor abicienda pro qualibet carnis infirmitate (ibid., c. 27).

(32, q. 5, c. *Si uxorem.*) Si uxorem quis habeat sive sterilem sive deformem corpore, sive debilem membris, vel cæcam, vel surdam, vel claudam, vel si qui aliud, sive morbis et doloribus laboribus conflectam, et quidquid (excepta fornicatione) cogitari potest vehementer horribile, prosocietate et fide sustineat.

*CAP. 239. — Quod vivente viro, dimissa nulla de causa alteri nubere potest. Hieronymus ad Amandum presbyterum (tomo III., epist. cuius initium *Brevis epistola longus.*)*

(32, q. 7, c. *Omnes causationes.*) Omnes causationes Apostolus amputans apertissime definit, vivente viro, esse adulteram mulierem, si alteri non sepe rit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris præstationem [persuasionem, *orig.*], patris auctoritatem, propinquorum catervam, servorum insidias et parentum [atque contemptum, *orig.*], damna rei

familiaris. Quandiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus est reputatus cui alterum virum accipere non licet.

*CAP. 240. — Quod feminis non licet, æque nec maritis licere. Idem al Oceanum de morte Fabiolæ (tomo I in epitaphio Fabiolæ, cuius initium : *Plus anni sunt.*)*

(32, q. 5, c. *Præcepit.*) Præcepit Dominus uxorem non debere dimitti, excepta causa fornicationis; et si dimissa fuerit, manere innuptam (*Matth. v.*) Quidquid viris præcipitur, hoc consequenter redundant in feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda est, et vir mœchus tenendus est. *Item, ibidem paulo post.* (32, q. 7, c. *Apud nos.*) Apud nos quod non licet teminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censemur.

CAP. 241. — De pœna ejus qui uxore relictam duxerit. Capitulum lib. v, cap. 300 (c. 149).

(33, q. 2, c. *Quicunque.*) Quicunque propria uxore derelicta, vel sine culpa imperfecta aliam duxerit armis depositis publicam agat pænitentiam. Et si contumax fuerit, comprehendatur a comite, et ferro vinciatur, et in custodiâ mittatur.

CAP. 242. — Quod non sit durum reconciliari uoxi post adulterium. Augustinus, De adulterinis conjugiis, libro secundo (cap. 6).

(32, q. 1, c. *Quod aulem tibi durum.*) Quod tibi dum videtur ut post adulterium reconciliare conjugi coniux, si fides adsit non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros quos vel baptismate ablutos, vel pænitentia credimus esse sanatos? Hæc crimina in veteri Dei lege nullis sacrificiis mundabantur, quæ Novi Testamentis anguine sine dubitatione mundator, et ideo tunc omnimodo prohibiti sunt est ab alio contaminatum viro recipere uxorem, quamvis David Saulis filiam, quam pater ejusdem mulieris ab eo separatae dederat alteri (*I Reg. xviii.*), tanquam Novi Testamenti præfigurator sine contaminatione receperit. Nunc autem posteaquam Christus ait adulteræ: *Nec ego te condemnabo, vade, deinceps noli peccare (Joan. viii.),* quis non intelligit debere ignoscere maritum, quod videt ignorisse Dominum amborum, nec jam se debere adulteram dicere, cuius pænitentis crimen divina credi miseratione delatum? *Item, (ibid. c. 8.)* (32, q. 6, c. *Indignantur.*) Indignantur mariti, si adiunt alteros viros pendere similes adulteris feminis poenas: cum tanto gravius eos puniri oportuerit quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere feminas. *Item (ibid., cap. 9.)* (3, q. 1, c. *Non erit turpis.*) Non erit turpis neque difficultis, etiam post patrata atque purgata adulteria reconciliatio conjugum, ubi per claves regni cœlorum, non dubitatur fieri remissio peccatorum, non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium, adultera non vocetur. *Item (ibid., cap. 13.)* (32, q. 5, c. *Puto Christianum Puto Christianum neminem reluctari adulterum esse qui vel diu languente, vel diu ab-*

Dadijnt alteros viros pendere similes adulteris feminis poenas: cum tanto gravius eos puniri oportuerit quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere feminas. *Item (ibid., cap. 9.)* (3, q. 1, c. *Non erit turpis.*) Non erit turpis neque difficultis, etiam post patrata atque purgata adulteria reconciliatio conjugum, ubi per claves regni cœlorum, non dubitatur fieri remissio peccatorum, non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium, adultera non vocetur. *Item (ibid., cap. 13.)* (32, q. 5, c. *Puto Christianum Puto Christianum neminem reluctari adulterum esse qui vel diu languente, vel diu ab-*

sente, vel continenter vivere cupiente uxore sua, alteri committit est feminæ. *Item (ibid., cap. 15.)* (33, q. 2, c. *Si quod verius.*) Si (quod verius esse dicitur) non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere, quis est tam demens, qui ei dicat: Fac quod non licet, ut licet tibi quod non licet? Cum enim utrumque secundum legem Christi illicitum sit, sive adulterum occidere, sive illa vivente alteram ducere, ab utroque est abstinentum, non illicitum pro illicite faciendum. Si enim factorus est quod non licet, jam faciat adulterium, et non faciat homicidium, ut vivente uxore sua alteram ducat, et non humanum sanguinem fundat.

CAP. 243. — *De eodem. Hermes in libro Pastoris, mandato 4.*

(34, q. 2, c. *Ego dixi.*) Ego dixi pastori: Domine, si quis habuerit uxorem fideliem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivit cum illa? Et dixit mihi: Quandiu nescit peccatum ejus, sine crimen est vivens cum illa; si autem scierit vir uxorem suam delinquisse, et non egerit pœnitentiam mulier, et permaneat in fornicatione sua, et convivit cum illa vir, reus erit peccati ejus, et particeps mœchationis ejus. Et dixi illi: Quid ergo, si permanet in vitio suo mulier? Et dixit: Dimittat illam vir, et vi per se maneat. Quod si mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti, non recipietur a viro suo? Dixit: Imo si non receperit eam vir suus, peccat, et magnum peccatum sibi admittit. Sed debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam agit, sed non sapientia. Servis enim Dei pœnitentia una est. Propter pœnitentiam ergo non debet dimissa uxore sua aliam ducere. Hic actus similis est in muliere et viro. Non solum mœchatio est illi, qui carnem suam coquinat, sed etiam qui simulacrum facit, mœchatur. Quid si in his factis perseverat, et pœnitentiam non agit, recede ab illa, et noli convivere cum illa. Sin autem, et tu particeps eris peccati illius. Propter hoc præceptum est vobis per vos manere, sive viro sive mulieri, potest enim in ejusmodi pœnitentia esse.

CAP. 244. — *Ut feminæ que captivatis viris suis et diu detentis, alii rupserint, prioribus reddantur si redierint. Leo Nicetæ Aquiteiensis episc., cap. 1 (epist. 79).*

(34, q. 2, c. *Cum per bellicam.*) Cum per bellum cam cladem, et per gravissimos hostilitatis incursum, ita quedam dicatis esse divisa conjugia, ut abductis in captivitatem viris feminæ eorum remanserint destitute, quæ viros proprios interemptos putarent, aut nunquam dominatione crederent liberaendos, et in aliorum conjugium sollicitudine cogente transierint: cumque statui rerum, auxiliante Domino, in meliora converso, nonnulli eorum qui putabantur perisse, remearint: merito charitas tua videtur ambigere, quid de mulieribus quæ aliis sunt junctæ viris, a nobis debeat ordinari. Sed quia nominamus scriptum quod a Domino jungitur viro mu-

A *tier (Prov. ix); et iterum præceptum agnovimus ut quæ Dominus junxit homo non separat (Matth. xix), necesse est, ut legitimarum fædera nuptiarum redintegranda credamus, et remotis his quæ hostilitas intulit, unicuique id quod legitime habuit, reformetur, omnique studio procurandum est, ut recipiat unusquisque quod proprium est (Cap. 2.) Nec tamen culpabiles judicentur, si in jus alienum transire potuerunt: et tamen plenum justitiae est, ut eisdem reversis propria reformatur. Quod si in mancipiis vel in agris aut etiam in dominibus ac possessionibus recte [rite, orig.] servatur: quanto magis in conjugatorum redintegrations faciendum est ut quod clade bellica turbatum est, pacis remedio reformatur? (Cap. 3.) Et ideo, si viri post longam captivitatem reversi, ita in dilectione suarum conjugum perseverant, ut eas cupiant in suum redire consortium, omitendum est, et inculpabile judicandum quod necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit. (Cap. 4.) Si autem aliquæ mulieres ita posteriorum virorum amore sunt captiæ, ut malint his cohærere, quam ad legitimum redire consortium, merito notandæ sunt, ita ut Ecclesiæ communione priventur.*

CAP. 245. — *Ut vir si uxore sua captivata aliam duxerit, priori redditur. Innocentius Probo (Innocent. I, epist. 9).*

(34, q. 2, c. *Cum in captivitate.*) Cum in captivitate Ursa mulier teneretur, aliud coniugium cum Restituta Fontanum inisse cognoscimus. Sed favore Domini reversa Ursa, nos adiit et, nullo diffidente, uxorem se memorari esse perdocuit. Quia de re, domine fili merito illustris, statuimus, tunc catholica suffragante, illud esse conjugium, quod erat primitus gratia divina fundatum, conventionaque secundæ mulieris priore superstite, nec divortio ejecta, nullo pacto esse posse legitimum.

CAP. 246. — *Ut donec certum est virum in captivitate vivere, nunquam uxor alium ducat. Pandectarum lib. xxiv, tit. II.*

Generaliter definiendum est, donec certum est maritum vivere in captivitate constitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad alium matrimonium.

CAP. 247. — *Quod infidelitas fornicatio sit. Augustinus, De adulteriis conjugiis, lib. 1 (cap. 17).*

Si propter fornicationem carnis permittitur homo a conjugi separari, quanto magis in conjugie mentis fornicatio detestanda est, id est infidelitas. *Item (ibid., cap. 18.)* Infidelis hominis fornicatio est major in corde; nec vera ejus pudicitia dici potest cum conjugi, quia omne quod non est ex fide, peccatum est (*Rom. XIV.*)

CAP. 248. — *Quod dimittenda sit uxor si cogit vivum a Deo fornicari. Augustinus, De sermone Domini in monte, lib. 1 (cap. 22).*

(28, q. 1, c. *Idolatria.*) Idolatria, quam sequuntur infideles et quælibet noxia superstitione fornicatio est. Dominius autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti (*Deut. xxiv; Matth. v.* Sed quia

permisit non jussit, dedit locum Apostolo monendi ut, qui voluerit non dimittat uxorem infidelem, quo sic fortasse posset fidelis fieri (*I Cor.* vii).

CAP. 249. — *Item de eodem re (ibid., c. 23).*

Si infidelitas fornicatio est, et idolatria infidelitas, et avaritia idolatria: non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse. Quis ergo jam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est?

CAP. 250. — *Ut uxor dimittatur, ubi aut Christus aut uxor est dimittenda. Item.*

(*Proxime post.*) Ex quo intelligitur quod propter illicitas concupiscentias, non tantum quae in stupris cum alienis viris aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet quae animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faciunt, et perniciose turpiterque corrupti, possit sine crimen et vir uxorem dimittere et uxor virum (*Matth.* xix); quia exceptam facit Dominus causam fornicationis, quam fornicationem, sicut supra consideratum est, generalem et universalem intelligero cogimur. (i *Retract.*, cap. 19.) Cum autem ait, *excepta fornicationis causa*, non dixit cuius ipsorum, viri a feminæ. Non enim tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque uxorem dimittit, a qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis utique dimittit. Velut si aliquem cogat uxor sacrificare idolis: qui talem dimittit, causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed et suæ; illius quia fornicatur, suæ ne fornicetur. Nihil autem iniquius quam fornicationis causa dimittere uxorem, si et ipse convincitur fornicari. Occurrit enim illud: In quo enim alterum judicas te ipsum condemnas: *eadem enim agis quæ judicas (Rom. n).* Quapropter quisquis fornicationis causa vult abjicere uxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus. Quod similiter etiam de femina dixerim.

CAP. 251. — *De eadem re. Augustinus, De fide et operibus (cap. 16).*

(28, q. 1, c. *Uxor legitima.*) Uxor legitima societas conjuncta sine ulla culpa relinquitur, si cum viro Christiano permanere noluerit. Non attenditur eo modo eam rectissime dimitti, si viro suo dicat: Non ero uxor tua nisi mibi de latrociniis divitias congeras, aut nisi solita lenocinia quibus nostram domum transigebas, etiam Christianus exerceas, aut si quid aliud vel facinorosum, vel flagitosum in viro noverat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victim habebat, vel etiam incidebat ornatori: tunc enim ille cui hoc uxor dicit, si veraciter egit penitentiam ab operibus mortuis quando accessit ad baptismum, habebutque in fundamento fidem quæ per dilectionem

(83) Ipso autem conjugio manente plane, etc.; *originate sic habet*, ipsi autem conjuges manent plane, etc.

A operatur, procul dubio plus tenetur amore divinæ gratiae, quam carnis luxuriæ, et membrum quod cum scandalizat fortiter amputabit.

CAP. 252. — *Item de eadem re. Rabanus super Mattheum lib. ii (August., lib. i De serm. Domini in monte, cap. 21).*

Exoritur quæstio, cum Dominus causa fornicationis permittit dimitti uxorem, quatenus hoc loco intelligenda sit fornicatio: utrum quousque intelligent homines, id est, ut eam credamus fornicationem dictam quæ in stupris committitur, an quemadmodum Scripturæ solent fornicationem vocare, sicut supradictum est, omnem illicitam corruptionem, sicut idolatria vel avaritia, et ex eo jam omnis transgressio legis propter illicitam concupiscentiam. Quis ergo jam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est?

CAP. 253. — *Item de eadem re. Ambrosius [Augustinus] ad Hilarium (epist. 89).*

(28, q. 1, c. *Si infidelis.*) Si infidelis, dicit Apostolus, *discedit, discedat: non est servituti subjectus frater aut soror in hujusmodi (I Cor. vn);* id est, si infidelis noluerit esse cum conuge fideli, hic agnoscatur fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum deputet servituti, ut ipsam dimittat fidem, ne conjugem amittat infidelem. Hoc et de filiis atque parentibus, hoc et de fratribus ac sororibus intelligitur, propter Christum esse omnes dimittendos, cum ponitur ista conditio ut Christum dimittat, si eum [filios, orig.] secum habere desiderat. Hoc ergo et de domo et de agris, hoc est [et, orig.] de his rebus quæ jure pecuniariorum possidentur.

CAP. 254. — *Quod uxor propter sterilitatem non est dimittenda, et alia secunda ducenda. Augustinus, De bono conjugali, cap. 7.*

(32, q. 7, c. *Tantum valet.*) Tantum valet sociale vinculum, ut cum causa procreandi colligetur, nec ipse causa procreandi solvatur. Posset enim homo dimittere sterilem uxorem, et ducere de qua filios babeat, et tamen non licet. Item (*ibid.*, cap. 15). Manet vinculum auptiarum, etiamsi proles cuius causa initum est, manifesta sterilitate non subsequatur, ita ut scientibus conjugibus non se filios habituros, separare se tamen vel ipsa causa filiorum atque alii copulare non liceat. Quod si fecerint, cum iis quibus se copulaverint adulterium committunt; ipsi autem conjugi manente plane (83) uxoris voluntate adhibere aliam, unde communies filii nascantur, unius commistione ac semine, alterius autem jure ac potestate, apud antiquos Patres fas erat, utrum et nunc fas sit temere non dixerim.

CAP. 255. — *Adulter est etiam is qui, uatore ob fornicationem dimissa, ea superstite alteri sese copulaverit. August., De adulteris conjugiis, lib. i (cap. 9).*

(32, q. 7, c. *Quemadmodum.*) Quemadmodum recte

dici non potest, si nescit homo, non peccat: sunt A mine fornicationis repudiata ducere, dicit esse adulterium?

CAP. 260. — *De causa Lotharii regis et uxoris sue.*
Hincmarus Remensis archiepiscopus, cap. 13 (lib.
De divorcio Lotharii et Thelb., interrog. 13).

Si forte, ut fertur, rex de quo agitur, post legaliter initum conjugium cum alia aliqua carnis commissione negotium concubandi exercuit, negari non potest adulterium perpetrasse, etiamsi femina quam duxit uxorem, de his de quibus accusatur, rea fuerit fortassis inventa, quoniam post legaliter initum conjugium, ante legalem definitionem præsumpsit illicita.

CAP. 261. — *Ut nullus eam cum qua adulteravit, nisi peracta pœnitentia, ducat uxorem, cap. 20 (interr.*
21, circa med.).

B Scripturarum testimonii atque sanctorum dictis manifestatur, quod concubinam cum qua adulterasse dicitur rex, si voluerit, in conjugium sibi sociare prævaleat: videlicet si aut uxor legaliter accepta, et innoxia erga illum inventa, mortua fuerit corpore, vel si inventa fuerit anima adeo mortua, ut ipsius cum ea copula incestus, et nullo conjugii nomine deputandus legaliter comprobetur. Item. Est aliud observandum, ne ante legitimam pœnitentiam secundum leges Ecclesiae suscepit atque peractam, et reconciliationem adeptam [conjugio, orig.], multo minus eidem, de qua agitur, concubina se copulet. Quoniam nec David sine pœnitentia Bethsabee cum qua adulteraverat, conjugem habuit (*II Reg. xii.*)

C CAP. 262. — *Ut par pudicitiae forma sit inter virum et uxorem. De adulterinis conjugiis. Aug., lib. ii (cap. 8).*

III quibus displicet, ut inter virum et uxorem par pudicitiae forma servetur, et potius eligunt maxime que in hac causa, mundi legibus subditi esse, quam Christi; quoniam jura forensia non iisdem, quibus feminas pudicitias nexibus, viros videtur astringere [obstr., orig.]; legit quid imperator Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit: Ubi maritus uxorem de adulterii criminis accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum, ita ut ambo damnentur, si ambo pariter impudicos conflixisti ipse convicerit. Nam supradicti imperatoris hæc verba sunt, quæ apud Gregorianum leguntur: Sane, inquit, littera meæ nulla parte causæ prejudicabunt. Neque enim si penes te culpa fuit, ut matrimonium solveretur, et secundum legem Julianum Eupasia uxor tua nuberet, propter prescriptum meum adulterii damnata erit, nisi constet esse commissum. Habet autem ante oculos inquirere, an cum tu pudice vivores, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Periniquum enim videtur mihi esse ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibit.

D CAP. 263. — *Quod vir exemplum casitatis debet esse uxori. Augustinus, lib. De decem chordis. (cap. 3).*

(32, q. 6, c. Non mœchaberis.) Non mœchaberis: id est, non ibis ad aliam aliquam præter uxorem tanquam compulerit fieri homicidium, cum sine cri-

nam. Tu autem exigis hoc ab uxore, et non vis A hoc solum id facere debuit Abraham, ne putarent haeretici adversus Apostolum (quibus etiam Tertullianus (*lib. De monogamia*) astipulator assit) post uxoris mortem, crimen esse ducere uxorem (*I Cor. viii.*). Item (*ibidem. cap. 11.*) Deus qui masculum et feminam propagandi generis causa nuptiali castitate conjunxit, et secundas nuptias quae in Novo quoque[unoquoque] Testamento permittuntur, licitas esse monstravit.

CAP. 264. — *De paenitentia viri, cuius conscientia uxor meueatur. Concilium Elberitanum, cap. 70.*

Si, conscio marito, uxor fuerit mœchata, placuit nec in fine dandam ei communionem. Si vero eam reliquerit, post annos 10 accipiat communionem, si eam, cum scierit adulteram, aliquo tempore in domo sua retinuerit.

CAP. 265. — *Ne propler filiorum desiderium alteri secunda uxor tradatur. Augustinus contra Julianum ad Claudium, lib. v, cap. 9 (idem referit lib. De bono conjug., c. 18; rursum De fide et oper., c. 7).*

Sicut fecisse Cato perhibetur, ab eo viro qui plures non vult suscipere filios, alteri secunda [setanda] uxor non tradatur.

CAP. 266. — *De abjicienda adultera. Codicu lib. ix, cap. 9, lib. II (tit. IX, ad legem Julianum de adult. et stupr. lib. II).*

Criuen lenocinii contrahunt, qui deprehensam in adulterio uxorem ad matrimonium detinuerint, non qui suspectam adulteram habuerint.

CAP. 267. — *De excusatione Saræ. Haimo, super Genesim.*

(32, q. I, c. Apud misericordem.) Excusari potest Saræ in hoc quod in domum Pharaonis translata est invita vel coacta (*Gen. xx*), non solum in hoc quia non coinquinatur corpus, nisi ex consensu mentis, sed etiam in hoc quod, conveniente et permittente viro, factum est hoc.

CAP. 268. — *Nec plures nuptias laudari, nec quantaslibet damnari. Augustinus, De hono viduitatis (cap. 12).*

(31, q. I, c. Quod si dormicerit.) De tertiiis et de quartis, et de ultra pluribus nuptiis, solent homines movere questionem. Unde ut breviter respondeam, nec illas nuptias audeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. Item, *ibidem sub finem cap.* Nec contra humanæ verecundiam sensum audeo dicere ut, quoties voluerit, viris mortuis, nobat femina; nec ex meo corde præter Scripturæ sanctæ auctoritatem, quotaslibet [quantaslibet, orig.] nuptias audeo condamnare.

CAP. 269. — *Quod secundæ nuptiae licilæ sint. Augustinus contra aduersarium legis et prophetarum, lib. II (cap. 9).*

(32, q. 4, c. Iste Abramæ.) Iste Abramæ etiam usque ad decrepitum senectutem fornicationis obicit crimen, profecto quia et post mortem Saræ alteram duxit (*Gen. xxxv*). Ubi etsi nullum intelligeretur rei abdite sacramentum: propter

Tertullianus (*lib. De monogamia*) astipulator assit) post uxoris mortem, crimen esse ducere uxorem (*I Cor. viii.*). Item (*ibidem. cap. 11.*) Deus qui masculum et feminam propagandi generis causa nuptiali castitate conjunxit, et secundas nuptias quae in Novo quoque[unoquoque] Testamento permittuntur, licitas esse monstravit.

CAP. 270. — *Quod sicut nec secundæ, ita nec plures damnentur nuptiæ. Hieronymus ad Pamachium (tomo III epist. cuius initium: Quod ad te).*

(21, q. I, c. Aperiant.) Aperiant, quæso, aures obrectatores mei, et videant me secundas et tertias nuptias in Domino consensisse. Qui secundas et tertias non damnnavi, primum potui damnare matrimonium? Item, *ibidem, aliquando post.* Non damnnavi digamos, imo nec trigamos, et si dici potest octogamos. Item, *non ita procul a fine.* Ego nunc libera voce proclamo non damnari in Ecclesia digamiam, imo nec trigamiam, et ita licere quinto, et sexto, et ultra, quomodo et secundo marito nubere.

CAP. 271. — *Ul matres que tutelam filiorum suscipere volunt, at alias nuptias non transeant, libro V, cap. 33.*

Matres que amissis viris tutelam administrandum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eos jure eveniat, fateantur actis sacramento præstito ad alias se nuptias non venire. Sane in optione hujusmodi nulla cogatur sed libera in conditiones quas præstitimus, voluntate descendat. Nam, si malunt alia optare matrimonia, tutelas filiorum administrare non debent.

CAP. 272. — *De pœna nubentis viduæ intra annum luctus. Novellarum constitutionum trigesima septima, cap. 11.*

Similiter, si mulier post mortem mariti, nondum annali spatio completo, ad secundas properaverit nuptias, omni quidem modo inter infames erit; sed si quidem liberos non habeat ex priore matrimonio, infamiam quidem solvere poterit, si preces imperatori porrexerit, et divino principis notu priori opinione restituta fuerit. Res autem a priore marito sibi relicta nullo modo lucrabitur.

CAP. 273. — *Ut mulier si ad secundas nuptias migraverit, prioris mariti privilegio non utatur, cap. 23.*

Mulier que ad secundas migravit nuptias, privilegiis vel dignitatibus prioris mariti non utitur. Si autem hac observatione contenta secundas contraxerit nuptias, non solum res ipsius, id est matris, liberis ejus hypothecæ titulo supponatur, sed etiam res vitrici, ex præsentis constitutionis auctoritate.

CAP. 274. — *De codem. Constitutio octagesima quarta, cap. 1.*

Si mater marito defuncto filiorum suorum tutelam gubernare mauerit, reuniet secundis nuptiis, in judicio, sive in jusjurando, res autem suas filio suo impuberi obliget, atque ita ei tutela committatur.

CAP. 275. — *Quid sil fornicatio. Augustinus super*

Epistolam ad Galatas (in c. v, ad illum locum : Manifesta sunt omnia opera carnis ante fin.).

Fornicatio est amor legitimo connubio solutus et vagus, explendit libidinis consecratio licentiam.

CAP. 276. — *Quantum peccatum sint cubilia et impudicitiae. Augustinus ad Aurelium episcopum (epist. 64).*

Ait Vas electionis : *Non in coemissionibus et ebrietatisbus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et dolo (Rom. xiii); horum trium cubilia et impudicitiae ita malum crimen pulantur, ut nemo dignus non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato maculaverit; et recte omnino.*

CAP. 277. — *Quod non omne matrimonium sit conjugium. Hieronymus, libro iii super Epistolam ad Ephesios (in c. v, circa med.).*

(32, q. 2, c. *Sicut non omnis*). Sicut non omnis congregatio haereticorum Christi Ecclesia dici potest, nec caput eorum Christus est; sic non omne matrimonium quo non uxor viro secundum Christi precepta conjugitur, rite conjugium appellari potest, sed magis adulterium.

CAP. 278. — *Quod omnis immunda pollutio fornicatio dicitur. Isidorus, Sententiariarum lib. II, cap. 39.*

Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamvis quisque diversa turpitudinis voluptate prostituantur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus Dei regnum clauditur, et homo ab eo [a Deo, orig.] separatur.

CAP. 279. — *Quod nomine mœchia omnis illicitus concubitus in lege intelligitur. Augustinus, lib. Questionum in Exodum (in libro quæstionum septem., cap. xx Exod., quæst. 71).*

Omnis mœchia etiam fornicatio in Scriptura dicitur : sed utrum etiam omnis fornicatio mœchia dici possit, in eisdem Scripturis non mibi interim occurrit locutionis exemplum. Sed si omnis fornicatio etiam mœchia dici non potest : ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio quam faciunt viri qui uxores non habent cum feminis qua viros [maritos, orig.] non habent, utrum inveniri possit, ignoro. Sed si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ (non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit, sed utique a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi auferatur), prefecto nomine mœchia omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi.

CAP. 280. — *Pœnitentiam conjugatis non nisi ex consensu dandam. Concilium Arelatense II, cap. 22.*

Pœnitentiam conjugatis non nisi ex consensu dandam.

CAP. 281. — *De Pœnitentia uxoriorum si semel lapsi fuerint. Eliberitanum concilium, cap. 69.*

(33, q. 4, c. *Pœnitentiam*). Si quis habens uxorem semel fecit lapsus, placuit eum quinquennio agere debere pœnitentiam. Item, ibidem. Hoc et circa feminas observandum est.

CAP. 282. — *De pœnitentia ejus qui habens uxorem, cum Iudea vel gentili lapsus fecerit, cap. 78.*

Si quis fidelis habens uxorem cum Iudea vel

A gentili fuerit mœchatus, a communione arreatur. Quod si alius cum detexerit, post quinquennium acta pœnitentia legitima poterit Dominicæ communioni sociari.

CAP. 283. — *Quid agendum sit de uxoribus clericorum, si peccaverint. Ex Toletano concilio I, cap. 7.*

(33, q. 2, c. *placuit ut si quor.*). Placuit ut si quemque clericorum uxores peccaverint (ne forte licentiam peccandi plus habeant), accipiant inarili earum banc protestatem, præter necem, custodiendi ac ligandi in domo sua, ad jejuniu salutifera, non mortifera eas cogentes : ita ut invicem sibi clerici pauperes auxilium ferant, si servitia non habeant. Cum uxoribus autem ipsis qui peccaverint, nec cibos sumant, nisi forte ad timorem Dei, acta pœnitentia, revertantur.

B CAP. 284. — *De pœnitentia laicorum, si adulterium fecerint. Canones Martini ad laicos, cap. 8 (ex synod. Græcorum Martini Bracarens. cap. in universum 76 inter laicorum 8).*

Si cuius uxor adulterium fecerit, aut vir in alienam uxorem irruerit, vii annos pœnitentiam agat. Et Ancyranum concilium, cap. 19 : Si cuius uxor adulterata fuerit, vel ipse adulterium fecerit, vii annorum pœnitentia oportet cum perfectionem consequi, secundum pristinos gradus.

CAP. 285. — *De pœnitentia clericorum si adulterio esse commacularunt. Synodus Aurelianensis III, tempore Childeberti regis, cap. 7.*

(Dist. 81, c. *Si quis clericus*). Si quis clericus adulterasse aut confessus aut convictus fuerit, depositus ab officio suo communione concessa, in monasterio toto vita sua tempore trudatur.

CAP. 286. — *Si clerici inconsulto episcopo uxores duxerint. Toletanum concilium IV, cap. 43.*

Clerici qui sine consulta episcopi sui uxores duxerint, aut viduam, aut repudiatam, vel meretricem in conjugium accepérint, separari eos a proprio episcopo oportebit.

CAP. 287. — *Ut bigamus ad sacros ordines non accedat. Canon. apost., cap. 22.*

(Dist. 33, c. *Si quis post*). Si quis post baptismum secundis nuptiis fuerit copulatus, aut concubinum habuerit, non episcopus, non presbyter potest esse aui diaconus, non pro rorsus ex eorum numero qui ministerio sacro deserviunt.

D CAP. 288. — *De eodem Gregorius Joanni episcopo Squilatinum (lib. II regist., cap. 25).*

(Dist. 34, c. *Præcipimus*). Præcipimus ne unquam illicitas ordinationes facias : ne bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, aut ignorante litteras, aut in qualibet parte corporis vitiatum, pœnitentem, aut cuilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere ; sed si quos hujusmodi homines reperieris, non audeas promovere.

CAP. 289. — *Item de eodem. Gregorius Etherio episcopo (lib. II, epist. 8 ad Brunichil.).*

De quadam bigamia requisisti an ad sacrum ordinem potuisse accedere ; et justa canonicanam regulam vetuimus.

CAP. 290. — *De eadem re. Ambrosius in Epistola ad A
vercellensem ecclesiam (lib. x, epist. 82, post
med.).*

(*Dist. 36, c. Qui sine crimine.*) Qui sine crimine est, unius uxoris vir, tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi. Qui autem iteraverit conjugium, culpam quidem non habet coquinatii, sed prærogativa exuitur sacerdotis. *Item, post versum. Cognoscamus non solum de episcopo et presbytero Apostolum statuisse, sed etiam Patres in concilii Nicæni tractatu addidisse, clericum quemquam non debere esse qui secunda conjugia sortitus sit.*

CAP. 291. — *Quod bigamus ante baptismum ad sa-
cros ordines non accedat. Ambrosius, De officiis,
lib. primo, (c. ultimo).*

(*Dist. 16, c. Una tantum.*) Una tantum, nec repetita nobis permittitur copula. Et in ipso conjugio B lex est, non reiterare conjugium, nec secundæ coniugis sortiri conjunctionem. Quod plerisque mirum videtur, cur etiam ante baptismum iterati conjugii ad electionem munieris et ordinacionis prærogativam, impedimenta generentur; cum etiam delicta obesse non soleant, si lavacri remissa fuerint sacramento. Sed intelligere debemus quia, si baptismus culpa dimitti potest, lex aboliri non potest. In conjugio non culpa, sed lex est. Quod culpa est igitur, in baptismō relaxata; quod legis est, in conjugio non solvitur. Quomodo autem potest horlatore esse viduitatis, qui ipsa conjugia frequentaverit?

CAP. 292. — *Simplex expositio, et mystica, quid sit
“unius uxoris virum”.* *Pastoralis Ambrosii (De
dignit. sacerdotali. c. 4 init.).*

Unius uxoris virum (*I Tim. iii*). Si ad superficiem tantum litteræ respiciamus, probabit bigamus episcopum ordinari. Si vero ad altiorem sensum conscedimus, inhibet episcopum duas usurpare Ecclesiæ. Et si adhuc introrsus profundiora perscrutaris, monet ne per catholicum dogma sensum inventari episcopus habere hereticum, sed Christianam tantum catholicam et orthodoxam sibi associet fidem, et [*ut, orig.*] unius uxoris tantummodo et catholicae Ecclesie vir episcopis vocetur.

CAP. 293. — *Ut bigamini vel viduarum mariti in sa-
cerdotio non maneat. Leo episcopus universis per
Africam, cap. 1 (epist. 87, ad episc. Africanos,
cap. 1).*

Eos qui vel secundas nuptias inierunt, vel viduarum se conjugio sociarunt, in sacerdotio manere non patimur. Et multo magis illum, si fuerit in vestro judicio confotatus, (qui, sicut ad nos relatum est,) duarum simul est maritus uxorum, vel illum qui prima uxore dimissa alteram duxisse perhibetur, privandum honore decernimus.

CAP. 294. — *Episcopum unius uxoris virum esse
opportere, non propter sanctitatem sacramenti. Au-
gustinus, De bono conjugali (cap. 18).*

Sacramentum nupliarum temporis nostri, sic ad unum virum et unam uxorem redactum est, ut Ecclesiæ dispensatorem non licet ordinari, nisi unius uxoris virum (*I Tim. iii*). *Dist. 26, c. Acutius.*) Quod acutius intellexerunt qui nec eum qui cale-

chumenus vel paganus alteram habauerit, ordinandum esse censuerunt. De sacramento enim agitur, non de peccato: nam in baptismo omnia peccata dimittuntur. Sed qui dixit: *Si acceperis uxorem non peccasti, et si nupserit virgo non peccat* (*I Cor. vii*), *et quod vult faciat, non peccat si nubat* (*ibid.*); satis declaravi nuptias nullum esse peccatum. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina etiam si catechumena fuerit vitata, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari, ita non absurdum visum est, eum qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quamdam sacramenti amississe, non ad vita bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessarium.

CAP. 295. — *Quæ sint quæ impedian ne quis ad cle-
rum promoveatur. Augustinus, De ecclesiasticis re-
gulis, cap. 72.*

(*Dist. 33, c. Maritum.*) Maritum duarum post baptismum matronarum, clericum non ordinandum; nec eum qui unam quidem sed concubinam, non matronam habuit; nec illum qui repudiatam, nec meretricem, nec viduam sumpsit, aut eum qui semetipsum, quolibet corporis sui membro indignatione aliquajusta injustoque timore superatus truncaverit: neque illum qui aliquando usuras accepisse convincitur, aut in scena lusisse probatur; neque eum qui publica penitentia crimina mortalia deflet; neque illum qualiquando in furiam versus insaniat, vel afflictione diaboli est tentatus; neque eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis Magi pecuniā offert expetendo honorem (*Act. viii*).

CAP. 296. — *De eodem. Hieronymus ad Oceanum
(tom. II epist. cujus initium : Sophronius, Euse-
bius).*

Si clerius monogamus fuerit, et uxor sua digama, noli eum officio applicare: digamam enim duxit uxorem.

CAP. 297. — *Quid sit vidua, quid ejecta, quid me-
retrix. Hieronymus ad Fabiolam de ueste sacerdo-
tali (tom. IV epist. cujus initium : Usque hodie,
ante med.).*

(*Dist. 34, c. Vidua est.*) Vidua est, cuius maritus est mortuus. Ejecta, quæ a marito vivente projicitur. Meretrix, quæ multorum libidini patet.

CAP. 298. — *Quod digamus in clerum non eligatur.
Hieronymus contra Jovinianum, libro primo (tom.
II, longe ante med.).*

Quam sancta sit digamia hinc ostenditur quod digamus in clerum eligi non potest.

CAP. 299. — *De eodem. Hieronymus ad Geruntiam
de monogamia (tom. I, epist. cujus initium est : In
veteri via, ante med.).*

Nos putamus tantum sacerdotum hoc esse privilegium, ut non admittatur ad altare, nisi qui unam tantum uxorem habuerit. Non solum enim ab officio sacerdotii digamus excluditur, sed ab eleemosyna Ecclesiæ, dum indigna sit stipue quæ ad secunda conjugia devoluta est: quanquam in lege sacerdotali teneatur et laicus, qui talem se præbere debet ut possit eligi in sacerdotium: non enim eligitur

si digamus fuerit. Porro ex laicis sacerdotes eliguntur.

CAP. 300. — *Quod sacerdos vel monogamus, vel virginem eligatur. Isidorus lib. ii De officiis ecclesiasticis, cap. 5.*

Sacerdotem querit Ecclesia aut de monogamia ordinatum, aut de virginitate sanctum.

CAP. 301. — *De pena episcopi qui bigamum ad sacros ordines promoverit. Aurelianum concilium tertium, tempore Childeberti regis, cap. 10.*

Si quis episcoporum sciens aut bigamum, aut internuptae maritum ad officium leviticæ dignitatis sive presbyterii, contra jus canonicum promeversi præsumperit, sciat se unius anni spatio ab omni sacerdotii dignitate suspensus. Qui si forte sententiæ subjacere voluerit, a communione ejus usque in aliam synodus se fraternitas universa suspedat. Illi vero qui illicite promoti sunt, degradentur.

CAP. 302. — *Quod non potest promoveri qui viduam duxerit. Innocentius Felici episcopo Nucerino (epist. 4, c. 2).*

De digamis nec consuli debuit, quod manifesta lectio sit Apostoli : *Unius uxoris virum (I Tim. iii), ad sacerdotium vel ad clericatum admitti debere, et hanc ipsam tamen si virginem accepit. Nam ea qua habuerit ante virum, licet defunctus sit, tamen si clero fuerit copulata, postea clericus esse non poterit qui eam acceperit. Quia in lege cautum est, non abjectam habere posse conjugem sacerdotem. (Levit. xxi).*

CAP. 303. — *Ut non promoveatur qui ante baptismum unam habuit, et postea aliam uxorem duxerit. Innocentius Rufo et Eusebio cæterisque episcopis Macedoniensibus (epist. 22, cap. 1).*

Eos qui viduas acceperisse suggestur, non solum clericos effectos agnovi, verum etiam usque ad infusulas sacerdotii summi pervenisse, quod contra legis præcepta esse nullus igoarat. Nam cum Moyses legislator clamiter (*Levit. xi*), Sacerdos virginem uxorem accipiat: et ne in hoc præcepto aliquid putaretur ambiguum, addidit, non viduam, neque ejectedam, contra quod præceptum divina auctoritate subnixum nulla defensio mandati alterius submovetur [oppunitur *orig.*], nisi consuetudo vestra, quæ, ut ipsi fatemini, ex ignorantia (ut verecundius dicam), non ex apostolica traditione et ratione, integræ est. Nos autem omnesque per Orientem Occidentemque Ecclesias neverit vestra dilectio, haec penitus non admittere, nec ad ultimum ecclesiastici ordinis locum tales assumere, et si reperti fuerint, submoveare. (*Ibid.*, cap. 2, dist. 26, c. *Deinde*.)

Deinde ponitur, non dici oportere eum digamum qui catechumenus habuerit atque amiserit uxorem, si post baptismum fuerit aliam sortitus, eamque primam videri quæ novo homini copulata sit. Quia illud conjugium per baptisimi sacramentum cum cæteris criminibus sit ablutum. Quod cum de una utique dicitur, certe si tres habuerit in veteri positus homine, uxor erit ejus, quæ post baptismum quarta est, sic interprætantibus prima virginisque haec

A nomen [virginis æque nomen] accipiet, quæ quartu ducta est loco. Quis ore istud non videat contra Apostoli esse præceptum, qui ait *unius uxoris virum* oportet fieri sacerdotem? (*It Tim. iii.*) Sed objicitur, quod in baptismo quidquid in homine gestum, totum sit luctum. Dicite mihi (cum pace vestra loqueris), crimina tantum dimittuntur in baptismo, an illa quæ secundum Dei præcepta, ac Dei instituta compleuntur? Uxorem ducere crimen est, aut non est crimen? Si crimen est, ergo (quod prefata venia dixerim) ipse Auctor est in culpa, qui ut crimina committerentur in paradiſo, cum ipse eos jungeret, benedixit (*Genes. ii*). Si viro non est crimen, quia quod Deus instituit nefas sit crimen appellari (et Salomon addidit: Etenim a Deo præparatur viro uxor [*Prov. xix*]), quomodo creditur inter crimina esse dimissum? quod Deo auctore legitur consummatum? quid de talium filiis percensetur? (28, q. 1, c. *Nunquid*.) Nunquid non orunt admittendi in hæreditatis consortio, quia ex eas suscepti sunt quæ ante baptismum fuit uxor? Eruntque appellandi naturales, vel quia non legitimum est matrimonium (ut vobis videtur) nisi illud quod post baptismum assumitur? Ipse Dominus cum interrogaretur a Judæis, si licet dimittere uxorem atque exponeret fieri non debere, addidit, *quod Deus conjunxit, homo non separat* (*Math. xix*). Ac ne de his locutus esse credatur qui post baptismum uxores sortiuntur, meminerit hoc et a Judæis interrogatum, et Judæis esse responsum. Quæro, et sollicitus quæro, si una edemque sit uxor, qui ante catechumenus, postea fidelis sit, filiosque ex ea cum esset catechumenus suscepit, et postea alias cum fidelis: utrum sint fratres appellandi, aut non habeant postea defuncto patre hæreditatis consortium, quibus filiorum nomen regenerationis spiritualis dicitur abstulisse. Quod cum ita judicare atque sentire absurdum est quæ ratio est hoc malum defendi, et vacua magis opinione jactari, quam aliqua auctoritate roborari, cum non posset inter peccata deputari, quod lex præcepit, et Deus conjunxit, et lex jungit? Item (*ibid.*, paulo post). Nuptiarum copula quia Dei mandato perficitur, non potest dici peccatum: et peccatum non est, quod inter peccata deputari omnino non debet, eritque integrum astimare, aboliri non posse prioris nomen uxorius, cum non dimissum sit pro peccato, quia ex Dei sit voluntate completum.

CAP. 304. — *Quod lenocinium facit, qui quæstuaria mancipia habuerit. Quartus liber Pandectarum, titulus 2.*

Lenocinium facit qui quæstuaria mancipia habuerit. Sed et qui in liberis hunc quæstum exercet, in eadem causa est, sive autem hoc principaliter negotium general, sive alterius negotiationis accessione utatur: ut puta si caupo fuit vel stabularius, mancipia talia babui: ministrantia, et occasione ministerii quæstum facientia; sive balneator fuerit vel (ut quibusdam provinciis fit) in balneis ad custodienda vestimenta conducta habent mancipia.

CAP. 303. — *Ut lenones in civitatibus non sint. Novel- A larum constitutio 31, cap. 1.*

Hac constitutio jubet neminem lenonem esse, neque in urbe imperiali, neque in provinciis: et hoc prohibere debent praetores et praesides. Ultimotamen supplicio subjiciuntur qui contra constitutionis normam lenones esse ausi sunt. Omnia autem instrumenta et fidejussiones apud lenones interpositas, vel a lenonibus factas, contra bonos mores, infirmas, atque invalidas esse constitutio jubet.

CAP. 306. — *Ut quæ suum vel alienum corpus vendiderit, nec in fine communicet. Eliberitanum con- citum, cap. 12.*

Mater aut parens, vel quaelibet fidelis, si lenocinium exercevit, eo quod alienum corpus vendidere vel [potius orig.] suum, placuit, nec in fine communicandam.

CAP. 307. — *Quod turpitudo dantis est, non accipiens- tis, in hoc quod meretrici datur. Pandectarum lib. XII, titul. 4.*

Quod meretrici datur repeti non potest, ut Labeo et Marcellus scribunt, sed nova ratione, id est non quia utriusque turpitudi versatur, sed solius dantis: illius est enim turpiter facere quod sit meretrix, non turpiter accipere cum sit meretrix.

CAP. 308. — *Quod adhærens meretrici unum corpus efficitur. Ambrosius in epistola priua ad Corinthios (in cap. vi; post med.)*

Qui adhæret meretrici unum corpus efficitur. Hoc dicit, quia qui contaminationi se admisceret, unum fit cum eo cui se admisceret. Fornicatio enim ambo unum facit, ut quomodo in natura, sic et in macula unum sint.

CAP. 309. — *De correptione cuiusdam episcopi pro- stitutiis consentientis. Ilonorus Petro episcopo Sy- racusano.*

Quorundam relatione didicimus quod in causis criminalibus tua fraternitas misetur, et quod sacris canonibus interdictum, non tantum lectionibus, quantum etiam ipsis quotidianis usibus scire procul dubio coarctatur. Nam et hoc pari modo ab ea incantius gestum fuisse audivimus, quia cum ccc et amplius prostitutus hora jam peneprandii clapsa ad eminentissimum filium nostrum prefectum in balneo constitutum sit profecta, et concatenata pestiferis prefatarum male viventis vocibus imminebat, ut his qui super eas curator pridem fuerat constitutus, ab eis modis omnibus tolleretur, et alter in ejus loco nibilominus subrogaretur. Et si ita est deflere potius libuit quam ista corrigere. Sed ne tale tantumque flagitium diu videretur permanere inultum, quia et actum est, sacerdotali contrarium, simul et vita habitui inimicum, quid de hoc fieri debeat veritate patefacta, filio nostro Cyriaco diacono injunxit, quatenus ea quæ illicita et contra pudoris reverentiam perpetrantur, ense canonico juxta ecclesiasticam disciplinam radicitus amputentur.

CAP. 310. — *Quod major sit fornicatio post Evange- lium quam sub lege. Hieronymus super Jesu Nave,*

homilia 5 (Origenes in v cap. Jesu Nave, hom. 5, ex interpretatione Hieron., aut potius Rufini).

Multa majoris opprobrii est qui post Evangelium quam qui sub lege positus fornicatur: quia isto tollens membra Christi facit membra meretricis. Denique jam nemo reum stupri te arguit, sed sacrilegii scelere condemnat.

CAP. 311. — *De prohibitione meretricum. Augustinus lib. Quæstionum Deuteronomii, cap. 37 (cap. 23 lib. vii Quæstionum).*

(32, q. 4, cap. Meretrices.) Meretrices esse, et ad meretrices accederet prohibet Dominus, quarum publice venalis est turpitudo. In Decalogo autem næchiae nomine non videtur hoc aperte prohibuisse, quoniam næchia non nisi adulterium intelligi solet.

B CAP. 312. — *De pœna ejus quæ defuncto marito clanculo concepit. Novellarum constitutionum 38, cap. 2.*

Si mulier defuncto marito antequam annus legitimus transeat ad secundas quidem nuptias non migraverit, more autem meretricum ab aliquo stuprata conceperit est pepererit, ut si clarum id quod natum est defuncti mariti non esse, easdem pœnas patiatur quas ex superiori constitutione patitur ea quæ ante tempus legitimum nuptias secundas contraxit.

C CAP. 313. — *Quod adhærens meretrici unum corpus cum illa efficitur. Sermo Augustini de tribus charitatibus, qui sic incipit. De charitate nobis (sermone 52 De tempore).*

Nescitis quoniam qui adhæret meretrici unum corpus est? (I Cor. vi). Ettestimonium de Scriptura dedit, quod scriptum est, Erunt duo in carne una (Gen. ii). Dictum est enim hoc divinitus, sed de viro et uxore, ubi licet, ubi concessum est, ubi honestum est, non ubi turpe, non ubi illicitum, non ubi omni ratione est damnable. Sicut autem una fit caro in permisitione licita viri et uxoris, sic una fit caro in permisitione illicita meretricis et amatoris. Item (aliquanto post). Qui non habent uxores, sunt quasi meretricum licentius amatores. Ideo dixi, quasi, quia et ipsi damnantur, si jam sunt fideles.

CAP. 314. — *De mulieribus quæ fornicatæ partus suos necant. Cap. 21.*

D De mulieribus quæ fornicantur, et partus suos necant, sed et de his quæ agunt secum ut utero conceptios excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus ut eis decem annorum tempus paenitentia tribuatur.

CAP. 315. — *Ne presbyter secundis nuptiis intersit. Ex concilio Neocæsariensi quod prius fuit Niceno, cap. 7.*

(31, q. 1, cap. De his frequenter.) Presbyterum connubio secundarum nuptiarum interesse non debere maxime cum precipiat secundis nuptiis paenitentiam tribuere, quis erit presbyter qui propter convivium illis consentiat nuptiis?

CAP. 316. — *De his qui de virginitate superbunt. Ex concilio Gangrensti. cap. 10.*

(Dist. 30, cap. Si quis propter Deum.) Si quis

propter Deum virginitatem professus in coniugio positos per arrogantiam vituperaverit, anathema sit.

CAP. 317. — *Ne mulier spretis nuptiis a viro discedat.*
Ibidem cap. 14.

(*Dist. 30, c. Si qua mulier.*) Si qua mulier derelicto viro discedere voluerit, saluto vinculo conjugii nuptias contempnendo, anathema sit.

CAP. 318. — *De eodem cap. 15.*

(*Dist. 30, cap. Si quis dereliquerit.*) Si qui dereliquerit proprios filios, et non eos aluerit, et quod pietatis est, necessaria non prebuerit, sed sub occasione continentiae negligendos putaverit, anathema sit.

CAP. 319. — *Ne filii occasione religionis parentes suos despiciant.* *Ibidem, cap. 16.*

(*Dist. 30 c. Si qui filii.*) Si qui filii parentes, maxime fideles deseruerint occasione Dei cultus, hoc justum esse judicantes, et non potius debitum honorem parentibus reddiderint, ut ipsum in eis venerentur, quod fideles sint, anathema sit.

CAP. 320. — *Caput mulieris tonderi non debere.*
Cap. 17.

(*Dist. 30, cap. Quaecunque mulier.*) Quaecunque mulier religioni judicans convenire, comam sibi amputaverit (*I Cor. xi*), quam Deus ad velamen ejus et ad memoriam subjectionis illi dedit, tanquam resolvens jus subjectionis, anathema sit.

CAP. 321. — *Ne quis de habitu religionis superbiat, vel nova præcepta in Ecclesiam inducat.* *De eodem concilio.*

Hæc autem scripsimus (*scriptio est episcoporum in concil. Gangren.*, c. 21), non abscedentes eos qui in Ecclesia Dei secundum Scripturas sanctum propositum continentiae eligunt: sed eos qui suscipiunt habitum eus, et in superbiam efferruntur adversus eos qui simplicius vivunt. Sed et hos condemnamus qui se extollunt adversum Scripturas, et ecclesiasticos canones, et nova introducent præcepta. Nos autem et virginitatem cum humilitate admirarum, et continentiam cum castitate et religione Deo acceptissiman dicimus, et renuntiationem sæcularium negotiorum atque actuum cum humilitate approbando laudamus, et nuptiarum vinculum quod secundum castitatem secum perdurat honoramus, et divites cum justitia et operibus bonis non abjicimus, et parcioniam cum ueste humili non reprobamus, sicut et jam ornatum præter corporis diligentiam infucatum laudamus. Dissolutos autem in vestibus et fractos incessu non recipimus, et domos Dei honoramus et conventus qui in his sunt, tanquam sanctos et utiles recipimus; pietatem in privatis dominibus non concludentes, et omnem locum in nomine Dei ædificatum honoramus, et congregationem in ecclesia factam ad utilitatem communem recipimus, et bona opera quæ supra vires inter fratres pauperes exercentur secundum ecclesiasticas traditiones beatificamus, et omnia quæ convenientur traditionibus apostolicis et sacramen-

A Scripturarum præceptis in ecclesia fieri exoptamus.

CAP. 322. — *De his qui sibi rapiunt uxores.* *Ex concil. Chalcedonensi, cap. 17 (Actio. 45, c. 27).*

(35, q. 2, c. *Eos qui.*) Eos qui sibi rapiunt uxores, vel eos qui eis auxilium præstiterint, statuit sancta synodus, siquidem clerici fuerint, cadere proprio gradu; si vero laici fuerint, anathema esse.

CAP. 323. — *Ut laicus præsentibus clericis non doceat.* *Ex concilio Carthaginensi iv, cui interfuit Augustinus, cap. 98.*

Laicus præsentibus clericis, nisi ipsisrogantibus [jubentibus, orig.] docere non audeat.

CAP. 324. — *Ne mulier doceat.* *Ibidem, cap. 99.*

(*Dist 23, c. Mulier.*) Mulier, quamvis docta et sancta, viros in conventu docere non audeat.

B CAP. 325. — *Ne mulier baptizet,* cap. 100.

Mulier baptizare non præsumat.

CAP. 326. — *De viduis adolescentulis et infirmis,* cap. 101.

Ut viduæ adolescentes, quæ corpore debiles sunt, sumptu Ecclesiæ cujus viduæ sunt sustentantur.

CAP. 327. — *De viduis quæ Ecclesiæ stipendiis sustentantur,* cap. 103.

(*Dist. 81, c. Viduæ.*) Viduæ quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, tam assidua in Dei opere esse debent ut et meritis et orationibus suis Ecclesiam adjuvent.

C CAP. 328. *De his qui uxores suas sine causa relinquent,* cap. 25 (*Agath. c. 25.*)

(33, q. 2, c. *Sæculares.*) Hi vero sæculares qui conjugale consortium nulla culpa graviore dimittunt vel dimiserunt, et nullas causas dissidiij probabiliter proponentes, propterea suam matrimonia dimittunt, ut aut illicita aut aliena presumant, si, antequam apud episcopos comprovinciales dissidijs causas dixerint, et prius uxores quam judicio damnentur abjecerint, a communione Ecclesiæ, et sancto populi cœtu, pro eo quod fidem et conjugia maculant, excludantur.

C CAP. 329. — *De his qui uxores suas divortio incidente reliquerunt.* *Ex concilio Toletano xii, cap. 8.*

(32, q. 5, c. *Præceptum Domini.*) Præceptum Domini est ut, excepta fornicationis causa, uxor a viro dimitti non debeat (*Math. v, xix.*) Et ideo quiunque citra culpam criminis supradicti uxorem suam quacunque occasione reliquerit (quia quod Deus junxit, ille separare dispositus), tandiu ab ecclesiastica communitate privatus et a cœto hominum Christianorum maneat alienus, quandiu societatem relictae conjugis sinceriter amplectaturet foveat; ita tamen [hi tam orig.] qui jam moniti a sacerdote semel et bis terque ut corrigenterent, ad tori suæ conjugis noluerint redire consortium, ipsi suis meritis et a palatina dignitatis officio separabuntur, et insuper generosæ dignitatis testimonia quandiu in culpa fuerint amissuri sunt, quia eam rem suam dissidii jugulo tradiderunt.

D CAP. 330. — *De eo quod non licet mulieres Christianas in lanificiis aliqua observare.* *Ex concilio*

*Martini papæ cap. 78 (c. 75 synodorum Græca-
rum Martin. Bracar. episc.).*

(26, q. 5, c. Non licet Christianis) Non licet mulieres Christianas aliquam vanitatem in suis lanificiis observare, sed Dominum invocent adjutorem, qui eis sapientiam texendi donavit.

CAP. 331. — *De mulieribus fornicariis, et abortum facientibus. Ex eodem concilio cap. 78 (77).*

Si qua mulier fornicaverit, et exinde infantem qui fuerit natus occiderit, et quæ studuerit abortum facere, et quod conceptum est necare, aut certe ne concipiatur elaborare, sive ex adulterio sive ex legitimo conjugio, has tales mulieres in morte [nec in m., alia versio] recipere communionem priores canones decreverunt, nos tamen pro misericordia, sive tales mulieres, sive conscientiascelerum ipsorum, decem annis agere pœnitentiam judicamus.

CAP. 332. — *De multinubis. Ibidem cap. 81 (c. 80).*

Si quis multis nuptiis fuerit copulatus, pœnitentiam agat, conversatio autem et fides pœnitendi compendiat tempus.

CAP. 333. — *Quod Ecclesia non habeat gladium nisi spiritualem. Nicolaus Aluino archiepiscopo (idem habetur supra c. 124).*

Inter hæc sanctitas vestra addere studuit. Si cuius uxor adulterium perpetraverit, utrum marito ipsius liceat secundum mundanam legem eam interficere. Sed sancta Dei Ecclesia mundana nunquam lege constringitur, gladium non habet nisi spiritualem; non occidit, sed vivificat.

CAP. 334. — *De Lothario rege et examine causæ ejus. Item Raduldo Portuensi et Joanni Philemoni episcopis (In appendice epist. 2).*

(31, q. 2, c. Lotharius.) Lotharius rex in communitorio proficitur Waldradam seu patre accepisse, et sororem postmodum admisisse Huberti. Ubi primum diligent investigatione inquirite, et si eumdem gloriosum regem predictam Waldradam præmissis dotibus coram testibus secundum legem et ritum quo nuptiæ celebrari solent, per omnia invenieritis accepisse, publica manifestatione eadem Waldrada in matrimonio ipsius admissa est, restat ut prescrutemini, cur illa repudiata sit, vel filia Bononis admissa. Sed quia idem gloriosus rex metu Theibergam admisisse se dicit, vos illud evangelicum recolite, quo Dominus: *Nolite, inquit, timere*

A eos qui corpus occidunt (Matth. x). Et iterum ait: Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? (Matth. xvi.) In quibus Dominicis sententiis considerandum est, quod si occisores coporis timendi non sunt, coutra justitiam hominem impellentes, et lucrum totius mundi non prodit homini anima perdita; quanto minus metu unius hominis tantus rex debuit contra divinum præceptum in immane præcipitum mergi? In hoc certe se magis reprehensibilem, ostendit, in quo amorem mundi amorem Dei postposuit. Ubi nihil vobis aliud præcipimus, manifestatione sua eodem rege convicto, nisi secundum canoniam auctoritatem nostra vice freti causam illius definiti.

Sin vero minime probatum fuerit Waldradum uxorem fuisse legitimam, neque nuptiis secundum modum celebratis per benedictionem scilicet sacerdotis, filio nostro Lothario exsistisse conjunctam, suggerite illi ut non moleste ferat legitimam sibi, si ipsa innocens apparuerit, reconciliari uxori, nec in hoc carnis voci obtemperet, sed potius divinis præceptis obediens pudeat eum, imo pertimescat in luxuriae stercore putrefieri et voluntatem propriam sequendo ante tribunal Christi districtam ponere rationem. Præterea vos scire volo quia præfata Theiberga apostolicam sedem bis et ter appellavit, et se a præfato rege gloriose questa estinjuste fuisse dejectam et vi coactam, falsum contra se composuisse piaculum. Nam eo tempore ad apostolicam sedem libellum appellationis suæ misit, in quo non quidem adhuc confessam, sed ut contra se falsum dicere crimen cogi sese innotuit, insuper subjugos. « Quod si amplius compulsa fuero, scitote non veritate, sed timore mortis et evadendi studio quia aliter non possum, quod voluerint dicam. Vos tamen nemo res estote hæc vobis insinuantis. » Unde præcipimus vobis, ut cum eadem Theiberga ad conditam synodum, sicut statuimus, advenierit, causam ejus diligenter examinatione tractetis, et si ei objiciatur quod illa crimen se aliquod admisisse confessa fuisse, et contra illa violentiam se pertulisse proclaimaverit, vel si inimicos sibi judices fuisse testata fuerit, tunc illud renovetis judicium, secundum æquitatem normam, ut injustitiae mole non opprimatur.

DECRETI PARS NONA.

De incesta copulatione et fornicatione diversi generis, et in qua linea fideles conjungi et separari debeant, et de correctione et pœnitentia singulorum.

CAP. i. — *Inter quas personas incesta copulatio in-
ter quas legitimæ nuptiæ fiant. Liber primus Insti-
tutionum, titulo decimo.*

Inter eas personas quæ parentum liberorum velocum obtinent, inter se nuptiæ contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum et nepitem,

D vel matrem et filium, vel aviam et nepotem, et usque ad infinitum. Et si tales personæ inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et haec adeo vera sunt ut, quamvis per adoptionem parentum liberorumveloco loco sibi esse cooperunt, non possint inter se matrimonio jungi.

in tantum ut etiam dissoluta adoptione idem juris maneat. Itaque eam quæ per adoptionem filia aut neptis esse cœperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris. Inter eas quoque personas quæ ex transverso gradu cognationis junguntur est quedam similis observatio, sed non tanta. Sane enim inter fratrem sororemque nuptiæ prohibitæ sunt, sive ab eodem patre eademque matre nati fuerint, sive ex alterutro eorumdem. Et si qua per adoptionem soror tibi esse cœperit, quandiu quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptiæ consistere non possunt. (*Post pauca.*) Filiam uxorem ducere non licet, sed nec neptem fratris vel sororis ducere quis potest, quamvis quarto gradu sit. Cujus enim filiam uxorem duocere non licet, ejus neque neptem permittitur. Ejus vero mulieris quam pater tuus adoptavit, filiam, non videris impediri uxorem ducere, quia neque naturali neque civili jure tibi conjungitur. Duorum autem fratrum sororumve liberi, vel fratris et sororis jungi non possunt (84). *Item.* Amitam licet adoptivam, uxorem ducere non licet. *Item* nec materteram, quia parentum loco habentur : qua ratione verum est magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi uxorem ducere. Affinitatis quoque veneratione a quarundam nuptiis abstinere necesse est, ut ecce privignam, aut nurum uxorem ducere non licet, quia utrèque filia loco sunt. *Item.* Mariti autem filius ex alia uxore, et uxoris filia ex alio marito vel contra, matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem vel sororem ex matrimonio postea contracto natos. Si uxor tua post divortium ex alio filiam procreaverit, hæc quidem non est privigna. *Item.* Si adversus ea qua diximus aliqui coierint, nec vir, nec uxor, nec matrimonium intelligitur, nec dos. Itaque qui ex eo coitu nascentur, in potestate patris non sunt, sed tales sunt, quantum ad patriam potestatem pertinet, quales sunt bi quos mater vulgo concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur. Cum his etiam incertus est coitus, unde solent spurii appellari vel a Graeca voce πωρόδην concepti, quasi sine patre filii [παρὰ τὴν απορίαν a satione, et ἀπατήσει, quasi, etc., orig.]. Sequitur ergo ut et dissoluto tali coitu dotis exactioni locus sit.

CAP. 2. — *Ut notabilis sit, qui cum his nuptias constituerit, cum quibus fieri non possunt. Pandectum, lib. iii, tit. ii.*

Si cum ea quis nuptias vel sponsalia constituerit, quam uxorem vel ducere non potest, vel fas non est, erit notatus.

CAP. 3. — *De pena ejus qui incestum matrimonium contraxerit. Novellarum constitutionum 32, cap. 1.*

Si quis nefarium et incestum atque damnumandum matrimonium contraxit, liberos autem ex priore legitimo matrimonio non habuerit, statim suis facultatibus caret ; dos quæ et data est fiscis iuribus vindicetur. Post publicationem autem et cinguli patia-

A tur amissionem, et exilio puniatur. Quod si vilior sit, corporali quæstiōni subsistat, et uxor ejus contra leges easdem nupta, pœnas patiatur sæculi, si nulla justa excusat ignorātia.

CAP. 4. — *Ut liberi ex alia conjugē nati, bona incestuosi patris accipiant, cap. 2.*

Si autem liberi sint, et incestas nuptias contraxerint, illi autem sint liberilegitimi (quod forte ex alio matrimonio procreatū sint) in pœnam patris, sui juris fiant, et paternas accipiant facultates ; sic tamen ut patri sua alimonias prebeat, et quæ necessaria sunt administrentur.

CAP. 5. — *Quod conjugium in quarto gradu fieri non possit. Ambrosius Paterno.*

Tu copulare paras filium tuum et neptem ex filia, id est ut accipiat sororis suæ filiam. Interroga non minus religionem, nempe avunculus iste illius, illa hujs neptis vocatur. *Item (ibidem paulo post).* Quid est quod dubitat quæcum lex divina etiam fratres patruelēs prohibeat convenire in conjugalem copulam, qui sibi quarto copulantur [socientur, orig.] gradu ? Hic autem gradus tertius est, qui etiam civili jure a consortio conjugij videtur exceptus.

CAP. 6. — *Quomodo gradus consanguinitatis computandi sint. Alexander II clericis Neapolitanis, cap. 55.*

De parentelæ gradibus tam famosæ quæstiōnis apud illos scrupulūm nuper etiam inter vos emerisse cagnotivimus ; super qua nonnullos perniciosos interpres ac disputatores contra veritatis regulam sanamque doctrinam dogmatizare dolemus. Sedentes enim in catbedra pestilentiae (*Psal. 1*) dicant iura quæ nesciunt, et docent illa quæ nullatenus dicserunt. Nam (ut fertur) ita generationes a duobus fratribus altrinsecus prodecentes enumerant, ut eorum iovicem filios quartam, nepotes sextam, pronepotes octavam generationem esse perhibeant. Hoc itaque modo unumquemque generationis gradum qui unus procul dubio dicendus est, dividunt, atque imponit numerandam progeniem desecare contendunt. Qui nimirum nequaquam in hujs fetoris ructus pestilenter irrumperent, si sacre pabulum Scriptura vivacis ingenii faucibus ruminarent. Nam quod duorum fratum sive nepotum, vel deinceps utrinque descendantium generationes non diversæ

D dici, sed eodem ac sub uno nomine debeat uniformiter appellari, testatur liber Geneseos cum dicit: *Vixit Joseph centum decem annis, et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir, filii Manasse, nati sunt in genibus Joseph (Gen. 1).* Porro autem sic cognationes supputari debereat, ut vestri disputatores auluant, dom Joseph ex utroque filio Ephraim scilicet et Manasse nepotes haberet, nequaquam Scriptura dicaret, quia vidit filios Ephraim usque ad tertiam, sed usque ad sextam generationem. *Item.* (*Ad 6 interrog. August.*)

(84) Ex hoc loco restitui potest § duorum autem fratrum. Inst. de nuptiis, qui passim corruptus legitur.

Beatus quoque Gregorius dum super angelorum con-
jugis scribebat, haec fere verba deponit. Quæ-
dam lex in Romana republica præcepit [permittit,
apud Gregor.] ut duorum fratrum vel sororum fi-
lius vel filia in conjugio copularentur sed omnino
cognoscitur ex hoc conjugio sobolem non posse suc-
crescere. Unde necesse est ut jam quatuor vel quin-
que invicem generationes copulentur. In quibus ni-
mum verbis luce clarius patet quia, dum doctor
insignis duorum fratrum soboles prohibet in matri-
monio jungi, in quarta vero generatione permittit
neophytes copulari, nequaquam (ut cultores perversi
dogmatis astruunt) generatio quarta in duorum fra-
trum filii valet inveniri.

CAP. 7. — Quod sex ramis consanguinitas termina-
tur. Isidorus, Etymologiarum l. ix, cap. 6.

Consanguinitas dom se paulatim propaginum or-
 dinibus dirimens usque ad ultimum gradum sub-
 traxerit, et propinquitas esse desierit, eam rursus
 lex matrimonii vinculo repetit, et quodammodo re-
 vocat refugientem. Ideo autem usque ad sextum ge-
 neric gradum consanguinitas constituta est ut sicut
 sex etatis mundi generatio et hominis status fi-
 nit, ita propinquitas generis tot gradibus termi-
 netur.

CAP. 8. — De dissidio Roberti segis Francorum, et
Berthæ conjugis ipsius. Leo nonus Henrico regi
Francorum.

Pater tuus Robertius laude et consultu episcoporum
 regi tui, Bertham matrem Odonis comitis sibi
 duxit uxorem; ob quam rem, quoniam sibi erat car-
 nis affinitate conjuncta, ab antecessore nostro cum
 episcopis, qui placito interfuerunt (85), post ad se-
 dem apostolicam venientes cum satisfactione sum-
 pta pœnitentia, redierunt ad propria.

CAP. 9. — Quod nullus eleemosynis possit redimi,
quoniam consanguinei separantur. Alexander II Man-
gilio Venetensi episcopo.

Hujus viri causa, supra qua apostolicam sedem
 consulisti retractantes, si quomodo misericorditer
 conjunctam sibi illicite consanguineam retinere pos-
 set, et orationibus, jejunii, ac hæreditatis et ele-
 mosynarum se largitione redimere; nullam auto-
 ritatem comperimus qua sibi concederemus.

CAP. 10. — De penitentia ejus qui filiam patrui cor-
ruerat. Item, Alexander II Berengario Basiliensi
episcopo, cap. 103.

Iste pœnitens venit ad nos, confessusque est se fi-
 liam patrui sui corrupisse cui quatuordecim anno-
 rum pœnitentiam injunximus, ut jejunet quidem
 tribus quadragesimis. In quadragesima post Pente-
 costen, duobus diebus in pane et aqua in septimanæ;
 et in Advento, tribus; et in majori quadragesima,
 tribus; et abstineat se ab ingressu ecclesiæ, et a
 communione duobus annis.

CAP. 11. — Ut nullus de propria cognatione sibi con-
jugem copulet. Leo IV episcopis Britannæ.

Ut definitum est a Patribus, nullus de propria
 cognatione conjugem sibi audeat copulare, alio-

(85) Forte addendum est excommunicati alias
 sensus est integer.

A quin anathema sit. Unde beati Junioris Gregorii (86)
 decreta eximia sunt tenenda.

CAP. 12. — Quoniam nefarium sit consanguineis copu-
lari. Nicolaus Jeremæus episcopo.

Quiconsanguinitatis copulas diligunt summopere
 se cavere oportet, ne in laguum diaboli cadant
 (*1 Tim. iii*), quamque sit nefarium sanctimoniales,
 quæ mundi contempto conjugio Christo se devovere-
 runt, aut censobrinam vel de propria consanguinitate
 uxores ducere, omnibus in recta fide Christi
 permanentibus patet.

CAP. 13. — De observatione consanguinitatis. Item
Carolo archiepiscopo, et suis suffraganeis.

Dixistis in quota generatione sibi fideles jungan-
 tur, nos autem in hac re generationum numerum
 non definitus [definimus], sed ut supra protulim
 B monsuncanter observare monemus.

CAP. 14. — Ut iuxta gradus cognationis modus cul-
pæ tradetur. Nicolaus Tandoni archiepiscopo Me-
diolano.

Eos qui cum amitæ suæ filia vel patrui, vel avunculi
 (heu!) forte peccaverint, iuxta gradus cognationis
 statuimus modum culpæ tractari, sicuti pridem
 tibi per apostolicam epistolam de his qui cum spi-
 rituali matre bujusee flagitium commiserint, inno-
 tuimus.

CAP. 15. — Ut nullus de propria cognatione uxorem
accipiat. Ex synodo Leonis IV.

Nullus de propria cognatione aut velatam diacono-
 nam, vel raptam uxorem accipiat.

CAP. 16. — Quoniam intelligendum sit, Turpitudo
nem patris lui et matris non revelabis, titulus in
Lectionum Augustini, cap. 8 (August. q. 58 l. n.,
Q. Super Levit., ad c. xviii).

Turpitudinem patris lui et matris tux non revelabis (*Lev. xviii*). Haec locutione concubitum vetuit in
 his personis, ibi est enim turpitudo patris et matris.

CAP. 17. — Ut qui turpitudinem sororis suæ viderit
de genere suo exterminetur. August. lib. Quæstiō-
num super Leviticum, cap. 75 (ibid., q. 75, ad
Levit., c. xix).

Quicunque acceperit sororem suam ex patre suo
 aut ex matre sua, et viderit turpitudinem ejus, vi-
 turperum est, vel impropterum, et exterminabun-
 tur in conspectu generis sui. *Turpitudinem sororis*
sua revelavit, peccatum suum accipient. Quid ait
 D *in hoc loco, viderit, nisi concubendo cognoverit,*
sicut in lege dicitur: Cognovit uxorem suam, pro
eo quod mistus est ei?

CAP. 18. — Quid sit: Fili de cognatis nati morien-
tur, cap. 76 (ibid., q. Proxima).

(85, q. 7, c. Quid est.) Quid est: Quicunque dor-
 mierit cum cognata sua, sine filiis morietur, cum
 filii ex hujusmodi conjunctionibus et ante nati sint
 hodieque nascantur? An hoc intelligendum est lege
 Dei constitutum ut quicunque ex eis nati fuerint
 non deputentur filii, id est nullo parentibus jure
 succedant?

(86) Greg. papa II, cuius bac de re decreta paulo
 post. sequuntur, c. 39, 59, 60, 61.

CAP. 19. — *Ut qui uxorem fratris sui vel quam cognatus suus habuit duxerit, anathema sit. Decretum Gregorii Junioris (Conc. Rom. I, sub Greg. II, c. 5, 7, 8, 9).*

Si quis fratri uxorem duxerit in conjugium, anathema sit. Si quis novercam aut nurum suam duxerit, anathema sit. Si quis consobrinam suam duxerit, anathema sit. Si quis de propria cognitione, vel quam cognatus habuit, duxerit in conjugium, anathema sit.

CAP. 20. — *Ut Christiani inter se non copulentur usque dum se cognoverint. Zacharias papa, cap. 1 (Greg. I, ad 6 interrog. August.).*

Aëserentibus hominibus de Germaniae partibus, didici quod beatæ recordationis papa Gregorius, dum eos ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret, licentiam illis dedisset in quarta sese copulari generatione. Quod quidem Christianis licitum oea est, dum usquese cognoverint. Sed dum rudes erant invitandi ad fidem, quanquam minime scriptum reperimus, non ambigamus.

CAP. 21. — *Quæ personæ ob agnationem duci non possint, cap. 5.*

Ut consobrinam, neptem, novercam fratris uxorem vel de propriis cognitione, vel quam cognatus habuit, nullus audeat sibi in conjugio copulare. Si quis huic tali nefario conjugio convenerit, et in eo permanserit, sciat se apostolica auctoritate anathematis vinculis esse innotatum, et nullus sacerdos tributae communionem. Si vero conversus divisus-que fuerit a tali copulatione, dignæ pœnitentiæ submittatur, ut sacerdos loci consideraverit.

CAP. 22. — *Quod maledicti appellantur et infames, qui consanguineas ducunt uxores. Calixtus papa episcopus Gallie, cap. 4 (epist. 2 ad episc. Gall.).*

Conjunctiones consanguineorum fieri prohibentur, quia has et divinæ et sæculi fieri prohibent leges. Leges ergo divinæ hoc agentes, et eos qui ex eis prodeunt non solum ejiciunt, sed et maledictos appellant. Leges ergo sæculi infames tales vocant, et ab hereditate repellunt. Nos vero sequentes Patres nostros, infamie maculis sunt aspersi. Nec eos viros, nec eorum accusationes quos leges sæculi rejiciunt, suscipere debemus. *Paulo post.* Eos autem consanguineos dicimus, quos divinæ et imperatorum, ac Romanorum, atque Græcorum leges consanguineos appellant, et in hereditatem suscipiunt, nec repellere possunt. Taliū enim conjunctiones nec legitimæ sunt, nec manere possunt; sed rejiciendæ sunt.

CAP. 23. — *Quod infamia incestuosorum deleri non potest, peccata autem possunt. Item, cap. 5.*

Quisquis non est legitime conjunctus, vel absque dotali titulo ac benedictione sacerdotis constat copulatus, sacerdotes, vel legitime conjunctos criminari, vel in eos testificari non potest. Quoniam omnis incesti macula pollutus infamis est, et accusare supradictos non permittitur. Non solum ergo rejiciendi sunt et infamies efficiuntur, sed etiam omnes eis

consentientes. Similiter de raptoribus, vel eis qui seniores impetum fieri censemus. Hos vero sæculi leges interficiunt, sed nos præente misericordia sub infamia nota ad pœnitentiam recipimus. Ipsam quoque infamiam dclere non possumus, qua sunt aspersi, sed animas eorum per pœnitentiam publicam et Ecclesiæ satisfactionem sanare cupimus, quia manifesta peccata non sunt occulta correctione purganda.

CAP. 24. — *De decennali pœnitentia corum qui consentiunt incestuosis. Ancyranum conc., cap. 24,*

Quidam sponsam habens, sororem ejus violavit, et gravidam reddidit, postmodum desponsatam duxit uxorem. Illa vero quæ corrupta est, laqueo se permit. Hi qui fuerunt concii post decennem satisfactionem jussi sunt suscipi secundum gradus pœnitentia constitutos.

CAP. 25. — *Qui sint incestuosи. Ex concilio Agathensi, cap. 6 (conc. Epauni, c. 30, et Arclat. III, c. 2).*

(35, q. 2 et 3 c. De incestis conjunctionibus.) Incestos [incestuosos] nullo conjugii nomine deputandos (quos etiam designare funestum est) hos esse censemus. Si quis relictam fratris carnali conjunctione polluerit, si quis frater germanam uxorem acceperit, si quis novercam duxerit, si quis consobrinæ se sociaverit, si quis relictæ vel filiæ avunculi misceatur, aut patrui filiæ vel privignæ sua, aut qui ex propria consanguinitate aliquam, aut quam consanguineus habuit, concubitu polluerit aut duxerit uxorem. Item eodem cap. Sane quibus conjunctione illicita interdicuntur habebunt ineundi melioris conjugii libertatem.

CAP. 26. — *Quod usque ad septimam generationem conjungi non debant fideles, Gregorius Felici episcopo (lib. XI, ep. 31 vel 32).*

(35, q. 2 et 3, c. Progeniem.) Progeniem suam unumquemque, de his qui fideleri edocti sunt, et jam firma radice plantati stant inconclusi, usque ad septimam observare decernimus generationem, et quandiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad hujus copulae non accedere se societatem præsumant nec eam quam aliquis ex propria consanguinitate conjugem habuit, vel aliqua illicita pollutione maculavit, in conjugio ducere ulli profecto Christianorum licet, vel licebit, quia incestus est talis coitus et abominabilis Deo et cunctis bonis hominibus. Incestuosos vero conjugii nomine deputandos a sanctis Patribus dudum statutum esse legimus.

CAP. 27. — *Quod duobus fratribus duas sorores licet uxores accipere. Beda in Historia Anglorum, cap. 34, et interrogatio 5 Augustini (Beda, c. 27, lib. 1).*

Si debeat duo germani fratres singulas sorores uxores accipere, que sunt ab illis longa progenie generate. *Responsio Gregorii.* Hoc fieri modis omnibus licet. Nequaque enim in sacris eloquii inventitur, quod huic capitulo contradicere videatur.

CAP. 28. — *Quod cum noverca misceri grande sit scetus, cap. 37. Gregorius respondet Augustino (Greg. ibidem, c. 30).*

Cum noverca misceri grave facinus est, quia in

lege scriptum est: *Turpitudinem patris tui non revelabis* (*Lev. xviii.*), neque enim turpitudinem patris filius revelare potest, sed quia scriptum est: *Erunt duo in carne una* (*Gen. ii.*), qui turpitudinem neverba qua una caro cum patre fuit, revelare presumperit, profecto patris turpitudinem revealabit. Cum coguata quoque miseri prohibitum est, quia per conjunctionem [conjugem] priorem caro fratris fuerit facta, pro qua re etiam Joannes Baptista capite, truncatus est (*Math. xiv.*), et sancto martyrio est consummatus [coronatus, *orig.*].

CAP. 29. — *Ut cum his qui se incesta pollutione commaculant, nulli Christianorum nec victimum sumant. Ilerdense conc., cap. 4.*

Hi qui incesta pollutione se commaculant, placuit ut quoque in ipso detestando et illico carnis contubernio perseverant, usque ad missam tantum catechumenorum in ecclesia admittantur, cum quibus etiam nec cibum sumere ullum Christianorum (sicut jussit Apostolus [*I Cor. v.*] oportet).

CAP. 30. — *Quod idem sentiendum sit de materna linea consanguinitatis, quod de paterna. Nicolaus Carolo archiepiscopo Maguntino.*

De consanguinitatis propinquitate atque conjunctione, quam apud vos fieri dicitis, quam illicitam judicamus, hoc de materna sentimus linea, quod et de paterna; quibus talem conjunctionem modis omnibus inhibemus.

CAP. 31. — *Ut incestuosis post dignam penitentiam licet matrimonia contrahere, ne absorbeantur. Nicolaus Carolo archiepiscopo et ejus suffraganeis (in resc. tit. xvii, c. 5; conc. Wormat. c. 33).*

(33, q. 2, c. Si quis cum.) Si quis cum duabus sororibus fornicatus fuerit aut cum his personis de quibus sacra Scriptura prohibet, si dignam egerit penitentiam et castitatis non valuerit continentiam sustinere, licet ei legitimam in coniugio uxorem accipere. Similiter mulier quæ tali fuerit scelere lapsa, ut fornicationis non perducatur ad chaos, perficiat. Sed hoc de laicis viris ac mulieribus solummodo statuimus.

CAP. 32. — *Ut conjugium occasione consanguinitatis non solvatur. Alexander II Guilielmo de Monasterio [Monstrlico leg. Gratian.].*

(35, q. 6, c. Multorum.) Multorum relatione cognovimus te propriam velle abjecere uxorem et adhædere alteri, prætentem consanguinitatis occasionem. Unde apostolica auctoritate interdicens mandamus tibi, ut hanc quam nunc habes uxorem nullatenus presumas dimittere vel aliam dicere, donec episcoporum religiosorum concilium causam istam examinaverit.

CAP. 33. — *Ut propter consanguinitatem nisi juramento probatam, non solvatur conjugium. Urbanus II Cyriaco Genuensi episcopo [Richardo Juanen. episcopo, habet Gratian.].*

(35, q. 6, c. Notificamus.) Notificamus tibi, ut sint aut duo ex propinquoribus jam defunctæ uxoris ejus qui accusatur vel vive, hanc propinquitatem jurejurando firmaverint, vel tres aut duo ex antiquioribus Genuensibus quibus haec propinquitas

A nota est, qui bona famæ et veraci testimonii sint, remoto amore, timore, pretio, et omni malo studio, supradicto modo consanguinitatem firmaverint, sine omni mora conjugia dissolvantur. Quod si propinquai vel extranei verbi tantum propinquitatem testantur, et juramento probare vel noluerint vel nequerint, conjugium nullatenus dissolvatur, sed competens e penitentia propter infamiam vel peccati maculam (si forte in hac re contraxerint aliquam) injungatur.

CAP. 34. — *Quod spiritualis propinquitas sit inter compatrios et filiolum. Responso Nicolai ad consilium Bulgarorum, cap. 3.*

(30, q. c. Ita) Ita diligere debet homo eum qui se suscipit ex sacro forte, sicut patrem. Est enim inter patres et filios spirituales gratuita et sancta [*Gratia, sic habet:*] Item est inter fratres et filios spirituales gratuita et sancta, etc.] communio qua non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos non arbitramur esse quodlibet posse conjugale coniugium, quandoquidem nec inter eos qui natura, et eos qui adoptione filii sunt, venerandæ Romanæ leges matrimonium contrahi permittunt. Item. Si inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio jungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per celeste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit? Longe igitur congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is, quem gratia divina, quam quem humana voluntas ut filius ejus vel frater meus esset, elegit, prudentius que ab altera commissione secer nimur.

CAP. 35. — *Ne quis uxore defuncta commatrem ejus ducat. Idem Salomonis Constantiensi episcopo (in resc. lit. xix, c. 4).*

(30, q. 4, c. Sciscitur.) Sciscitur a nobis sanctitas vestra, si aliquis homo duas commates spirituales habere valeat, unam post alteram; in quo fraternitas tua meminisse debet scriptum esse: *Erunt duo in carne una* (*Gen. ii.*). Itaque cum constet quia vir et uxor una caro per coniugium efficiuntur, restat nimis unum virum compatrium constitui illi mulieri, cuius matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur; et idcirco liquet virum illi feminæ non posse jungi in copula, quæ commater erat ejus, cum qua idem una fuerit caro effectus.

CAP. 36. — *Ne quis filiolam vel commatrem ducat uxorem. Idem Carolo archiepiscopo et ejus suffraganeis (ibid., c. 5; conc. Wormat., c. 34).*

(33, q. 2, c. Si quis.) Si quis cum matre [cum commatre] spirituali fuerit fornicatus, anathematis (ut scitis) percutitur ieiibus. Similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis suscepit, aut cum illa quam ante episcopum tenerit, cum sacro christiane fuerit unita, fornicationis perpetraverit scelus; legitimam si habuerit, non dimittere cogatur uxorem.

CAP. 37. — *De quodam, qui concubinæ sue consanguineam, ut alteri despontatam duxerit uxorem.*
Alexander II Constantino Aretino episcopo.

Scripsisti quendam Ecclesiæ tuæ filium concubinæ suæ in quarta linea consanguineam, alterius scilicet despontatam pro conjuge duxisse. Juraverat enim eam (ut asseris) in matrimonium prius [proprius Victor.] ducere sposos; juravit etiam illam in formatione retinere incestuosos. Item, *infra*. Apostolica fuit auctoritate tibi judicando consolimatus, sponsam proprio sponso concedi, illi videlicet qui nulla consanguinitatis copula jungitur sibi. Quoniam misericordius perjurii poena, quæ pro vitandis culpis contrahit, indulgenda est, quam poena perjurii cum perseverantia criminis vel delicti. Tribus deinde peccator iste notatur criminibus, perjurio, adulterio, incestu. Perjurio namque, quia quod observare legaliter non potuit, sine judicio parentum, vel judicium temere jurare præsumpsit. Adulterio quidem, quoniam alterius sponsam vivente proximo concupivit et seduxit. Incestu, quia contra decreta Patrum vicinius quam licet permiscere sanguinem sanguini, non veretur. Item, *infra*. Nostri quid sacri canones super hujuscemodi homine decreverunt, videlicet si laicus, ut non promoveatur ad clerum; si clericus, ulterius non ascendat.

CAP. 38. — *Quod mulier affinitatem contrahit cum omnibus cognitis viri sui.* Ex epistola Gregorii.

(35, q. 10, c. *Fraternitatis.*) Gregorius, servus servorum Dei, Venerio Caralitano. Fraternitatis tuae studiosæ sagacitati, frater amande, quas debo reffero grates, quoniam quæsiisti quæ debuisti, jucundum reddidisti me. Unde placide an inquisita respondeo. Sedem apostolicam consulere decrevisti, si mulier copula nuptiali extraneo viro juncta, cognitioni ejus pertineat, si eo defuncto cognatio maneat eadem, vel si sub alio viro cognitionis vocabula dissolvantur, vel si susceptæ soboles possint legitime ad prioris viri cognitionis transire copulam. Est enim verbum Domini validum et forte, est durabile, est perseverabile, est immutabile, non momentaneum, non transitorium. Ait autem per se ipsa Veritas, quæ Deus est, et Verbum Dei: *Cætum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (*Matth. xxiv.*). Antequam Deus in carne inter homines appareret, eo inspirante dixit Adam: *Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam, et adhibebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (*Gen. ii.*). Cui non contradixit Dominus. Deinde cum veritas oriretur de terra in terram (*Psal. lxxxiv.*), et visibilis [*invisibilis*] in humanitate apparuit, interrogatum est, si licitum esset homini uxorem relinquere (*Matth. xix.*). Quod prohibens fieri vetuit, præterquam si fornicatio sola excluderit copulam maritalē. Unde protulit statim in medium eamdem ipsam sententiam, quam ante sæcula manens cum Patre Verbum inspiraverat in Adam, ipse con-

A firmans, quod ipse protulit homo: *Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam, et adhibebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (*Gen. ii.*). Si una caro fiunt, quomodo poterit aliquis eorum propinquus pertinere uni, si non pertineat alteri? Quod minime fieri posse credendum est, nam uno defuncto in superstite affinitas non deletur, nec alia copula conjugalis affinitatem prioris copulae solvere potest. Sed neque alterius conjunctionis sobolem placet ad ipsius affinitatis prioris siquidem transire consortium, pro eo quod verbum Domini validum est et forte, et ut inquiens dixit Prophetæ: *Verbum Domini manet in æternum* (*Isai. xl.*). Et alius Prophetæ: *Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt;* statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi, præceptum posuit et non præteribit (*Psal. cxlviii.*). Nam potest per verbum suum atque præceptum efficere duo in carnem unam, et masculum et feminam, qui innumeram multitudinem sexus utriusque non destituit secum facere unum, sicut per se Veritas dixit: *Non pro his tantum rogo, sed etiam pro eis qui crediti sunt per verbum eorum in me, ut unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, et ipsi in nobis unum sint* (*Joan. xvii.*). Si quis ergo temerario ausu et sacrilego in defuncto querit propinquitatem, vel sub altero affinitatis vocabula dissipare, vel susceptam sobolem alterius copulae credens legitime sociari, propinquitatis prioris, hic negat Dei verbum validum esse et forte. Et qui tam facile vel tam velociter querit dissolvere, hic non credit verbum Domini manere in æternum. Confice terram ex quatuor locis distantibus magna intercapidine, et confectam et conglutinatam finge, cujusconque figure vel immensitatis corpus quod volueris, etc. (87).

CAP. 39. — *Quod nulli licet de propria cognitione uxorem ducere.* Ex concilio Wormaciensi, cap. 11 (c. 32).

(35, q. 3, c. *In copulatione.*) In copulatione fidelium, generationum numerum non desinimus; sed id statuimus ut nulli licet Christiano de propria consanguinitate vel cognitione uxorem accipere, usque dum generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur.

CAP. 40. — *De incestuosis.* Ex concilio Agathensi, cap. 61 (ex conc. Epaur., c. 30).

(35, q. 2, c. *De incestis.*) De incestis conjunctionibus nil prorsus venia reservamus, nisi cum adulterium separatione sanaverint. Et si sanare noluerint, anathematizentur.

CAP. 41. *Item, de eadem re* (88).

(35, q. 8, c. *Incestuosi.*) Incestuosi dum in ipso detestando atque nefando seclere manent, non inter fideles Christianos, sed inter gentiles aut catechumenos babeantur, id est cum Christianis non sumant potum nec cibum, sed soli hoc faciant, non osculentur, aut salutentur ab eis. Sed si suis sacer-

(87) Quæ sequuntur invenies apud Gratian.

(88) Gratian tribuit Aurelian. conc.

dotibus inobedientes exstiterint; et a tam nefando sceleri se segregare, atque ad publicam pœnitentiam redire noluerint, inter eos habeantur qui spiritu periclitantur immundo, vel citam inter eos de quibus per se Veritas ait; *Si te non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (*Matth. xvii.*). Et si alter eorum preventus fuerit, alter quandiu vivat graviter penitent, et sine spc conjugii maneat.

CAP. 42. — *Ne aliquis fidelium ad propinquam sanguinis sui accedit. Ex concilio Toletano xi, c. 5 (Toletan. conc. ii, c. 5).*

Nam et hæc salubriter præcavenda sancimus, ne quis fidelium propinquam sanguinis sui usquequo affinitatis lineamenta successione generis cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari quoniam scriptum est: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedit, utrevelet turpititudinem ejus* (*Lev. xviii.*). Et iterum: *Anima quæ fecerit quidpam ex istis, peribit de medio populi sui* (*ibid.*). Sane quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris conjugii libertatem.

CAP. 43. — *Quod equaliter non conjungendus sit in matrimonio vir suis consanguineis, et uxoris. Ex decretis Julii papæ.*

(35, q. 2, c. *Æqualiter.*) *Æqualiter vir non conjungitur in matrimonio consanguineis suis, et consanguineis uxoris suæ.*

CAP. 44. — *Quod uno modo parentela viri et mulieris in conjunctione consideranda sit. Ex concilio Manticeno, cap. 3 (conc. Cabilon. ii, c. 29).*

Sane consanguinitas qua in proprio viro observanda est, hæc nimur in uxoris parentela de lege nuptiarum custodienda est, et quia constat eos duos fuisse in carne una, communis illis utraque parentela esse credenda est, sicut scriptum est: *Erunt duo in carne una* (*Gen. ii.*).

CAP. 45. — *In quo geniculo abstinendum sit. Ex dictis Isidor. (Isidor., c. 6 l. ix Etym.).*

Isidorus in *Etymologiis* suis usque ad septimum generationem consanguinitatis abstinendum, et sic legitimo connubio conjungendum asservit. Inde ror eum fecisse, quod genealogiae seriem retexens, quo usque ordinem numerandi producere posset, eo cognationem sanguinis servandam astimavit, sique ad revocationem generis et amicitiae jus confirmandum, redire ad connubium sancxit, quando jam cognationis ordo numerari desinit.

CAP. 46. — *In quo ramusculo consanguinitatis legitime connubia fieri possint. Ex dictis ejusdem (ibid., c. 5).*

(35, q. 4 et 5, c. *Series, et c. Consanguinitas.*) Beatus Isidorus de consanguinitate sic loquitur, cuius series septem gradibus dirimirunt, hoc modo: *Filius et filia quod est frater et soror, sit ipse truncus. Illis seorsum sejunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramusculi, nepos et neptis primus, pronepos et pronepotis secundus, abnepos et abneptis tertius, adnepos et adneptis quartus, trinepos et trineptis quintus, trineptis nepos, et trineptis sex-*

Atus. (*Ibidem, c. 6.*) Hæc consanguinitatis dum se paulatim in propaginum ordinibus dirimens, usque ad ultimum gradum sese subtraxerit, et propinquitas esse desierit, tunc primum lex in matrimonii vinculum recipietur, et quodammodo revocabit fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut in sex statibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

CAP. 47. — *Quod consanguinitas usque ad septimum geniculum conservari debeat. Conc. apud Theodosius villam habito, cap. 8.*

Nullus fidelium usque ad affinitatis lineam, id est usque in septimam progeniem consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquo modo incesti macula polluat. Si quis vero hoc temere præsumperit, ut incestum luat, ac plublice juxta canonicos gradus pœnitentia.

CAP. 48. — *Item de eadem re. Ex conc. Lugdunensi, cap. 40.*

(55, q. 2 et 3, c. *Nulli.*) Nulli ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum gradum uxores ducant, neque sine benedictione sacerdotis. Qui autem ante innupti erant, a sacerdote benedicti, nubere audeant [*Gratian. sic habet*: qui autem nupturi orunt a sacerdote, etc.].

CAP. 49. — *Item de eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10 (89).*

(35, q. 3, c. *Nullum.*) Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sanguinis, vel uxoris, usque in septimum generis gradum uxorem ducere, vel incesti macula commaculari.

CAP. 50. — *De eadem re. Ex conc. Agripin, cap. 6.*

In septem gradibus omnia propinquatum nomina continentur, ultra quos nec affinitas invenitur, nec successio potest amplius prorogari.

CAP. 51. — *Item de eadem re. Ex conc. Meldensi, cap. 7.*

(35, q. 2, c. *De affinitate.*) De affinitate namque sanguinis per gradus cognitionis, placuit usque ad septimum generationem observare. Nam et hereditas rerum per legales definitiones sanctit usque ad septimum gradum prætendere heredium successiōnem. Non enim succederent, nisi eis de propagatione cognationis deberetur.

CAP. 52. — *Ut duobus vel tribus testibus testimonia dicentibus consanguinei separantur. Ex conc. Illedensi, cap. 20.*

(35, q. 6, c. *Ab isto.*) Ut omnis controversia quæ de ecclesiasticis rebus sit, secundum divinam legem sub duobus vel tribus testibus terminetur (*Deut. xvii. xix.*). Testis est Dominus cum dicit: *Non unus stet contra alium, sed in ore duorum vel trium testimoniū stet omne verbum* (*Matth. xviii.; Il Cor. xiii.*).

CAP. 53. — *Quid faciendum sit si nemo consanguinitatem sacramenta firmare voluerit. Ex registro Urbani papæ II.*

(35, q. 6, c. *Si duo.*) Convenit Troja in Apulia

concilium episcoporum fere LXXV, abatum XII; in quo actum est consanguinitatis linea conjugatis, cum nemo tamē dictum sacramenti vellet assertio- ne firmare. Præceptum est ut episcopi, quorum diœcesani sunt, eos per congrua spatia trina advo- catione convenient. Tunc si duo vel tres viri consan- guinitatem jurejurando firmaverint; vel ipsi met forte confessi fuerint, conjugia dissolvantur. Si vero neutrum contigerit, episcopi eos per baptismum, per fidem per judicium Christi, in vera obedientia obtestentur, quatenus palam faciant utrum se (sicut fama est) consanguineos recognoscant; si negaverint, sibi ipsis relinquenti sunt, ita tamen ut si aliud conscientia habeant, se a liminibus ecclesie, a cor- pore et sanguine Domini, a fidelium communione neverint segregatos, atque infames effectos, donec ab incesti facinore desinant. Si se episcoporum ju- dicio segregaverint, si juvenes sunt, alia matrimo- nia contrahere non prohibeantur.

CAP. 54. — In qua linea consanguinitas separari de- beat. Ex concilio Cabilonensi, cap. 5 (Mogunt. conc. sub. Carolo Magno, c. 54).

(35, q. 2 c. *Contradicimus.*) Contradicimus quoque ut in quarta vel quinta, sextaque generatione nullus amplius conjugio copuletur. Ubi autem post interdictum, factum fuerit inventum, separetur.

CAP. 55. — In qua linea S. Gregorius Anglorum genti conjugia permisit. Ex epist. Joannis Constantino- politani ad Felicem episcopum Sicilie.

(35, q. 2, c. *Quædam lex Romana.*) Gregorius papa requisitus ab Augustino Anglorum gentis epi- scopo quota generatione fideles debeant copulari, dispensatore sic rescribit ad 6 interrogationem : « Quædam lex in Romana repub. permittit ut sive frater et soror, seu duorum fratum germanorum, vel duarum sororum filius et filia misceantur; ex- perimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est, ut jam quarta vel quinta generatione fidelium licentesibijungantur. »

CAP. 56. — Sed Gregorius hoc Anglorum genti spe- cialiter, non generatiter pernisiit. *Ibidem.*

Verum post multum temporis a Felice Messanæ Siciliæ præsule requisitus utrum Augustino Grego- rius scripsit ut Anglorum quarta generatione con- tracta matrimonii minima solverentur, humillimus pater Gregorius (epist 31 tib. XII) inter cetera talem dedit rationem : « Quod scripsi Augustino Anglorum gentis episcopo alumno, videlicet (ut recordaris) tuo, de consanguinitatis conjunctione, ipsis et Anglorum geniti quæ nuper ad fidem venerat, ne bono quod cœperat metuendo austeriora recederet, specialiter et non generaliter certissime scripsisse me cognoscas. Unde et mibi omnis Romana civitas testis existit, nec ea intentione hæc illis scripsi mandata, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint, non separantur, aut infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem jungantur, sed quod adhuc illis neophytis existentibus eis primum illicita consentire, et eos verbis ac exemplis instrue-

A re, et quæ post de talibus egerint rationabiliter et fideliter excludere oportet. Nam iuxta Apostolum qui ait: *Lac dedi vobis potum, non escam* (*I Cor. vii*), ista illis modo, non posteris ut prefixum est) tem- poribus tenenda indulsimus, ne bonum quod in firma radice plantatum erat exercere, sed aliquantum firmaretur, et usque ad perfectionem custodiretur. Hæc ergo ego Joannes idcirco perstringendo curavi, ut hi qui occasione novæ dispensationis illicita matrimonio contra hunc eruditissimum virum cau- santur, non generaliter quartæ generationis copula- lam censuisse, imo venialiter simulque tempora- liter permisisse cognoscant. »

CAP. 57. — *Quod extranei nisi ex necessitate, dissi- dium inter consanguineos facere debeant. Ex de- cretis Fabiani papæ, cap. 8 (in fragm.).*

(35, q. 6, c. *Consanguineos.*) Consanguineos extra- neorum nullus accuset vel consanguinitatem in syno- node computet, sed propinquai ad quorum notitiam pertinet, id est pater, mater, soror, frater, patru- us, avunculus, amita, materterta, et eorum procreatio. Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus et veracioribus quibus eadem propin- quitas nota sit, episcopus canonice perquirat, et si inventa fuerit propinquitas, separetur.

CAP. 58. — *Ne quis neptem suam ducat. Ex concilio Romano. Gregorius (ex decretis Greg. II Junioris appellati, c. 6).*

Siquis neptem suam in conjugio duxerit, anathema sit.

CAP. 59. — *De eadem re, ejusdem Gregorii (c. 8).*

Si quis consobrinam in conjugium duxerit, ana- thema sit.

CAP. 60. — *De eadem re (c. 9).*

Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit in conjugio duxerit, anathema sit.

CAP. 61. — *Sacramentum de parentela quomodo sit inquirenda.*

(35, q. 6, c. *De parentela.*) De illa parentela quam dicunt esse inter N. ne istam conjugem N. quiquid inde scis aut audisti a tuis vicinis, aut a tuis antiquioribus propinquis, quod tu per nullum ingenium, nec propter amorem, nec propter timorem, aut per præmium aut per consanguinitatem celabis episcopum tuum aut ejus missum, cui hoc inquirere jusserit quocunque te ex hoc interrogaverit : Sic te Deus adjuvet et istas sanctorum reliquias.

CAP. 62. — *Juramentum testium.*

(35, q. 6, c. *Illud juramentum.*) Illud sacramentum quod iste juravit de illa parentela qua inter filium et eus conjugem N. computatur, quod tu illud observabis quantum sapias aut audisti? Sic te Deus adjuvet.

CAP. 63. — *Sacramentum de incestuoso conjugio.*

(35, q. 6, c. *Ab isto.*) Ab isto die in antea, quod tu per nullum ingenium te sociabis huic tuae consanguineæ N. cum qua contra legem et rectam Christianitatem tuam, adulterium et incestum perpetrasti, nec in conjugio, nec in adulterio illam tibi sociabis, nec cum illa ad unam mensam manducabis et bibes, aut sub uno tecto manebis, nisi forte in ecclesia, aut in aliquo publico loco, ubi nulla mala

suspicio possit esse, et ibi coram testibus idoneis A pro certa necessitate pariter colloquamini. Nec aliam conjugem accipies, nisi forte post peractam pœnitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo tuo, aut ejus missio : sic te Deus adjuvet, et istæ sanctorum reliquie.

Cap. 64. — Hæc capitula de septem gradibus consanguinitatis S. Isidori diligenter inquisitione descripsit, et in figura apertius depicta ordinavit. Cap. 1 de vii gradibus consanguinitatis. (Isid. c. 5, lib. ix Etym.).

Primo gradu superiori linea continentur pater, mater; inferiori filius, filia, quibus nullæ aliae personæ junguntur. Secundo gradu continentur superiori linea avus, avia; inferiori nepos, nepitis. In transversa frater, soror, quæ personæ duplicantur. Avus enim et avia tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Quæ personæ, sequentibus quoque gradibus similiiter pro substantia earum quæ in quo gradu subsistunt [Gratian. sic habet : Eorum in quo gradu consistunt], ipso ordine duplicantur. Iste personæ in secundo gradu ideo duplices appellantur, quia duo avi sunt, et paternus et maternus. Item duo genera nepotum sunt sive ex filio, sive ex filia procreati. Frater et soror ex transverso veniunt, id est aut frater patris aut frater matris, qui aut patruus aut avunculus nominatur. Qui et ipsi hoc ordine duplicantur. Tertio gradu veniunt supra, proavia; infra propenos, proneptis. Ex obliquo fratris sororisque filius vel filia; patruus, amita, id est matris frater et soror. Quarto gradu veniunt supra, abavus abavia; infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris et sororis nepos, nepitis. Patruelis frater, soror; patruelis id est patruus filius vel filia. Consobrinus, consobrina, id est avunculus et materteræ filius vel filia. Amitinus, amitina, id est amita filius vel filia. Itemque consobrini qui ex duabus sororibus nascuntur. Quibus accessit patruus ma-

Agnus amita magna, id est avi paterni frater et soror avunculus magnus, materteræ magna, id est avia tam paternæ, quam maternæ frater et soror. Quinto gradu veniunt supra quidem atavus, atavia; infra adneptos, adneptis. Ex obliquo fratris et sororis pronepos, proneptis; fratris patruelis, sororis patruelis amitinæ, amitinae, consobrini consobrinae filius vel filia, proprior consobrinus, consobrina, id est patruus magni, amitiae magna, avunculi magni, materteræ magnæ filius vel filia. Quibus accrescent propatruus, proamita. Hi sunt proavia materni, frater et soror, proavunculus, promaterteræ. Hi sunt proavia paternæ maternæque frater et soror, proaviaque magni materni. Hæc species nec aliis gradibus quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest. Sexto gradu veniunt supra triavus, triavia; infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris et sororis, abnepos, abneptis, fratris patruelis, sororis patruelis amitinae, consobrini, consobrinae; patruus magni, amitiae magna; avunculi magni, materteræ magnæ nepos, nepitis: propriis consobrini filius vel filia, qui consobrini appellantur, quibus ex latere accrescent propatruus, proamita: proavunculi promaterteræ filius vel filia, adpatruus admita. Hi sunt abavii paterni frater et soror, abavunculus, abmaterteræ. Hi sunt abavii paternæ maternæque frater et soror abavique materni. Hæc quoque explanari amplius non possunt, quam ipse auctor disseruit. Septimo gradu qui sibi sunt cognati, recta linea supra infraque propriis nominibus non appellantur, sed ex transversa linea continentur fratris, sororis, adnepos, adneptis, consobrini filii filiaeque successionis, idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inventi nec vita succendentibus prorogari potest. In his enim septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos affinitas inventiri, nec successio potest amplius prorogari.

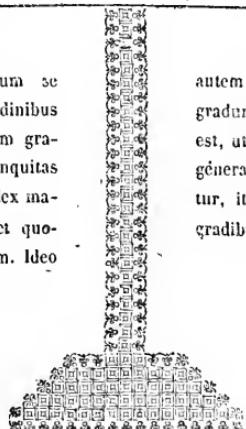
D E	P A	T R I	B U S
Auctor mei	generis	michi pater est	ego illi
Patris mei	pater	michi avus est	Nepos
Patris mei	avus	michi proavus est	Pronepos
Patris mei	proavus	michi abavus est	Abnepos
Patris mei	abavus	michi atavus est	Adnepos
Patris mei	atavus	michi trivatus est	Trinepos
D E	P A	T R U	I S
Patris mei	frater	michi patruus est	Fratris filius
Patris mei	pater	michi pater magnus est	Filius fratris filius
Patruui mei	avus	michi propatruus est	Filius filiae nepos
Patruui mei	proavus	michi adpatruus est	Nepitis filius
D E	A	M I	T I S
Patris mei	soror	michi amita est	Fratris filius
Amitæ meæ	mater	michi amita magna est	Filia fratris filius
Amitæ meæ	avia	michi proamita est	Nepitis filius
Amitæ meæ	proavia	michi abamita est	Nepitis nepos
D E	A	V U N	C U L I S
Matris meæ	frater	michi avunculus est	Sororis filius
Avunculi mei	pater	michi avunculus magnus est	Filius sororis filius
Avunculi mei	avus	michi proavunculus est	Filius nepos
Avunculi mei	proavus	michi abavunculus	Nepitis filius
D E	M A	T E R	T E R I S
Matris meæ	soror	michi materteræ est	Sororis filius
Materteræ meæ	soror	michi materteræ mag. est	Sororis nepos
Aviae meæ	soror	michi abmaterteræ est	Sororis pronepos
Proaviae meæ	soror	michi pro materteræ est	Nepitis filius

Schemata dicuntur Ramusculi quos advocati faciunt in Genere cum gradu cognitionum partinent, ut puta, ille filius, ille pater, ille avus, ille agnatus, et ceteri quorum figuræ haec sunt.

		Pater filius Mater filia. I.		
	Avus, Avia. II.	Frater, Soror. II.	Nepos Neptis. II.	
Proavus, Proavia. III.	Patruus, Ami- ta, Avunculus, Matertera. III.	Fratris aut Sororis filius aut filia. III.	Pronepos, Pronéptis, III.	
Abavus, Abavia. IV.	Propatruus, Amita, Avunculus magnus, Matertera magna. IV.	Consobrini, Consobriniæ. IV.	Fratri� aut So- roris nepos aut neptis. IV.	Abnepos, Abneptis. IV.
Atavus, Atavia. V.	Propatruus, Proamita, Proavunculus Promatertera. V.	Propiores Sobrini. V.	Sobrini, Sobriniæ. V.	Fratriis aut Sororis pro- nepos aut pronéptis. V.
Tritavus, Tritavia. VI.	Adpatruus, Adamita, Ada- vunculus, Ad- matertera. VI.	Propatruis, Proamitis, Proavunculi filii et filiae. VI.	Propatruis, Proamitis, Proavunculi nepos neptis. VI.	Sobrinorum vel Sobrina- rum filii vel filiae. VI.
				Fratriis aut Sororis abne- pos vel abne- ptis. VI.
				Trinepos, Trineptis. VI.

Hæc consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens, usque ad ultimum gradum subtraxerit, et propinquitas esse desierit, eam rursus lex matrimonii vinculo repetit, et quodammodo revocat fugientem. Ideo

autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex etatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

ARBOR CONSANGUINITATIS

			Tria- vitá- tor. VI.	Tria- vima- ter. VII.		
			Tripa- trius Triamia- ta.	Tria- vus.	Tria- via.	Tria- vuscu- les, Tri- mater. tera. VII.
			VII.	VI.	VI.	VII.
			Ad pa- triu., Adami- tæ filii.	Ad pa- triu., Adami- ta.	Ata- vus.	Adavun- culus, Adam. tereta.
			VII.	VI.	V.	VII.
			Abpa- triu., Abami- te ne- potes. VII.	Abpa- triu., Abami- te filii.	Ab pa- trius Abami- ta.	Abavun- culus, Abma- tereta.
			VI.	V.	IV.	VII.
			Propa- triu., Preami- ta ne- potes. VII.	Propa- triu., Preami- ta pro- nepotes. VI.	Propa- triu., Preami- ta filii. V.	Propa- trius Preami- ta.
			VI.	V.	IV.	VII.
			Propa- triu., Amita- rum ne- potes. VII.	Propa- triu., Amita- rum filii.	Propa- triu., Ami- tiæ magne- ra.	Proa- vus.
			VI.	V.	IV.	VII.
			Patru., Amittu- mone- potes. VII.	Patru., Amittu- mone- potes. V.	Patru., Amitta- mone. III.	Patru., Amitta- mone. III.
			VI.	V.	IV.	VII.
			Fratri, Soror patru- lis, amitil- iae.	Patruus Amitta- mone.	PA- TER.	MA- TER.
			III.	II.	I.	I.
					Filius	Filia.
					I.	I.
					Ne- pos. II.	Ne- ptis. II.
					Pro- nopus.	Pro- neptis.
					II.	II.
					Ab- nepos. IV.	Ab- nept. IV.
					Ad- nepos. V.	Ad- nept. V.
					Tri- nepos. VI.	Tri- nept. VI.
					Trine- potis. VII.	Trine- potis. VII.
					III.	III.
					IV.	IV.

CAP. 65. — *De incestuosis qui admonitiones sacerdotum contemnunt. Ex concil. Turonensi iv, cap. 4.*

(23, q. 5, c. *Incestuosi.*) Incestuosi, parricidæ, homicidæ multi apud nos (proh dolor!) reperiuntur, sed aliqui ex illis sacerdotum nolunt admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis perdurare criminibus; quos oportet per sæcularis potentias disciplinam a tam prava consuetudine coerceri, qui per salutifera sacerdotum monita noluerunt revocari.

CAP. 66. — *Ne infra septimam generationem conjugia fiant. Ex concilio apud Confuentiam, cap. 1, cui interfuerunt Carolus et Henricus reges.*

Anno Dominicæ Incarnationis 912, apud Confluentiam, jussu venerabilium principum, Carolividelicet et Henrici, regum reverendissimorum, congregati sunt episcopi numero octo Herimannus B Agrippensis archiepiscopus, Thiedo Witeburgensis episcopus, Luitarius Mundanensis episcopus, Doto Osneburgensis episcopus, Ribgovunno Wormatiensis episcopus, Rithwijs Strazburgensis episcopus, Unwanus Padebrunensis episcopus, cum abbatibus aliisque sacri ordinis viris quamplurimis, qui ipso cooperante et sententias eorum confirmando Domino Christo, in synodali residentes conventu multa utilia, ac sanctæ Dei Ecclesiæ profutura saluberrimo tractantes consilio, inter cætera quæ statuerunt, hoc maxime necessarium, et instanti (proh dolor!) tempore per abusionem frequentissimum cognitionis incestum, summa cautela vitandum firmaverunt, hoc est, ne ullus Christianus infra septimanam generationem nuptias copulare presumat.

CAP. 67. — *De muliere quæ cum duobus fratribus fornicata est. Ex concilio Neocæsarensi cap. 2.*

Mulier si duobus fratribus nupserit, abhiciatur usque ad mortem; verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit quod facta incolimus hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiae consequatur, et communio ei concedatur. Quod si defecerit vir aut mulier in talibus nupsiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.

CAP. 68. — *De eadem re. Ex decret. Martini, cap. 80 (Mart. Bracarens., c. 79).*

Si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores duxerit, a communione separantur, usque ad mortem. In morte, pro misericordia viaticum accipiunt.

CAP. 69. — *De illo qui cum duabus sororibus fornicatus est, quarum una uxor fuit. Ex concilio Aurelianensi cap. 6 (Vermer. c. 12).*

(32, q. 7, c. *Qui dormierit.*) Qui dormierit cum duabus sororibus, et una ex illis antea uxor fuerit, neutram ex ipsis habeat. nec ipsi adulteri unquam conjugio copulentur.

CAP. 70. — *De illo qui cum duabus sororibus, cum noverca, vel cum sorore sua, vel cum amila, vel materterta sua, vel filia patrui, vel avunculi sui, vel cum filia amitæ vel materteræ sua, vel cum nepte sua, vel cum commatæ sua, vel cum fioliola sua sive quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuit, et ei qua mulier simili modo fornicata fuerit, abstineat se ab ingressu domus Dei annum, et eodem anno nisi Dominicus diebus festis et sollemnibus pane et aqua et sale utatur, arma non ferat, osculum nulli prebeat sacrificium nisi pro viatico minime accipiat. Sex deinde annis ingredietur quidem domum Dei, sed carnibus et vino et sicera minime utatur, nisi festis diebus. De armis vero et osculis, sive de sacrificio, sicut supradictum est. Postea vero duobus annis quando carne vescitur, a potu omni quo inebriari potest contineat. Et si potum biberit, minime carne vescatur absque præcipuis festis diebus. De armis vero vel osculo et sacrificio modum teneat jam dictum. Inde usque ad obitum sum nisi prædictis festis diebus a carne abstineat, et tres ferias legitimas in omni bebdomada, et tres quadragesimas in anno legitime custodiat. De armis vero, ut supradictum est, et nunquam aliquid a conjugio copuletur. Hæc eadem penitentia imponenda est parricidis vel fraticidis vel consanguineis, nec non et qui sponte per fraudem et avaritiam hominem innoxium, quod morchidum vocant [al, morth. dicetur].*

quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuit, fornicatus est. Ex eodem concilio.

Si quis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vel cum noverca sua, vel cum sorore sua, vel cum amita sua, vel cum materterta sua, vel cum filia patrui sui, et avunculi sui, vel cum filia amitæ sua sive materteræ sua, vel cum nepte sua, vel cum commatæ sua, aut filiola sua sive quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuit, et ei qua mulier simili modo fornicata fuerit, abstineat se ab ingressu domus Dei annum, et eodem anno nisi Dominicus diebus festis et sollemnibus pane et aqua et sale utatur, arma non ferat, osculum nulli prebeat sacrificium nisi pro viatico minime accipiat. Sex deinde annis ingredietur quidem domum Dei, sed carnibus et vino et sicera minime utatur, nisi festis diebus. De armis vero et osculis, sive de sacrificio, sicut supradictum est. Postea vero duobus annis quando carne vescitur, a potu omni quo inebriari potest contineat. Et si potum biberit, minime carne vescatur absque præcipuis festis diebus. De armis vero vel osculo et sacrificio modum teneat jam dictum. Inde usque ad obitum sum nisi prædictis festis diebus a carne abstineat, et tres ferias legitimas in omni bebdomada, et tres quadragesimas in anno legitime custodiat. De armis vero, ut supradictum est, et nunquam aliquid a conjugio copuletur. Hæc eadem penitentia imponenda est parricidis vel fraticidis vel consanguineis, nec non et qui sponte per fraudem et avaritiam hominem innoxium, quod morchidum vocant [al, morth. dicetur].

CAP. 71. — *De illo qui cum matrem habuerit uxorem, cum filiaстра fornicatus fuerit. Item ex concilio Mogunitensi (sub Carolo Magno, c. 56).*

(52, q. 7, c. *Si quis.*) Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu cum duabus sororibus concubuerit, aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre et filio fornicata fuerit, tales copulationes anathematizari et disjungi præcipimus, nec unquam amplius conjugio copulari, sed sub magna distinctione fieri (*forte, feriri*).

CAP. 72. — *De illo qui cum filiastra ignorante fornicatus est. Ex concilio apud Vermeriam, cap. 4.*

(35, q. 2 et 3, c. *Si quis cum matre.*) Si quis cum matre et filia fornicatus est ignorante matre de filia, et filii de matre, ille nunquam accipiat uxorem, illæ vero si voluerint accipiant maritos. Si autem hoc scierint ipsæ feminæ absque maritis in perpetuo maneat.

CAP. 73. — *De illo qui stupraverat quamdam, quam frater ejus postea ignorans duxit uxorem. Ex codem cap 5 (cone. Tribur. c. 44).*

(35, q. 2 et 3, c. *Si homo.*) Si homo fornicatus fuerit cum muliere, et frater ejus nesciens eandem duxerit uxorem, frater eo quod fratri crimen celaverit, pœnitentiat, et post pœnitentiam nubat. Mulier autem usque ad mortem pœnitentiat, otsine spe conjugii maneat.

CAP. 74. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 6.*

Si frater cum muliere fornicatus fuerit, et frater nesciens cum eadem concubuerit, mulier diebus vita sua pœnitentia; post pœnitentiam autem frater ignarus sceleris conjuginm acepit si vult.

CAP. 75. — *De eadem re. Ex concilio Matisensis, cap. 5.*

Item judicatum esti quendam stuprassequamdam feminam, quam postea frater ejus accepit uxorem. Statuerunt eum qui stupravit et a se stupratam fratri oelavit, quia geminavit peccatum, pœnitentia di strictiori castigandum, conjugium tale dissolvio portare, et mulieri quidem nunquam dari potestatem: nubendi; illis autem pro misericordia conjugium indulgere, sed cum pœnitentia.

CAP. 76. — *De muliere cum qua et pater et filius fornicati sunt. Ex concilio Triburiensi (c. 43).*

(34, q. 1 et 2, c. Quidam.) Quidam fornicatus est cum quadam muliere, postea filius nesciens patris factum stupravit eamdem. Quod cum pater resiceret, de se filioque confessus est. Statuerunt melius esse ut taliter lapsis cum digna pœnitentia, legitima permittantur conjugia quam forte deterius delinquant. Fornicaria autem sine spe conjugij maneat.

CAP. 77. — *De illo qui cum uxore, matre, et filiastra fornicatus est. Ex concilio Maguntiensi (sub Leone IV, c. 29).*

(32, q. 7, e. Si quis.) Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra fuerit fornicatus, seu cum duabus sororibus, aut si qua cum duobus fratribus, seu cum patre et filio, si quis relictam fratris, si quis neptem, aut novercam, aut numerum, aut consobrinam, aut filiam avunculi, autejus relictam, aut priviganam polluerit, eos disjungi, et ulterius nunquam conjugio copulari præcipimus.

CAP. 78. — *De illo conjugato qui cum filia materteræ suæ vel avunculi, vel amitiæ vel patrui fornicatus fuerit. Ex concilio Triburiensi (Pœnit. Rom. tit. iii, c. 13).*

Interrogatum est si quis cum filia materteræ suæ vel amitiæ vel avunculi vel patrui sui concubuerit, si conjugatus fuerit, licetne illi ulterius uti conjugio, aut non conjugato uxorem accipere. Justum esset, sicut aliqua statuta priorum habentur, ut in perpetuum tales a conjugio abstineant. Visum est humanæ fragilitatis intuitu, ut post pœnitentiam non quidem penitus priventur conjugio, durissime tamen tam immanis fornicatio vindicetur. Sicut sanctus papa Nicolaus et alii Romani pontifices statuerunt, ne forte desperari multiplicius pœcent.

CAP. 79. — *De patre et filio, de advunculo et nepote si eum una muliere fornicati fuerint. Ex concilio Maguntiensi, cap. 5.*

Interrogatum est si pater et filius, vel si duo fratres, vel si avunculus et nepos cum una muliere fornicati sint quid inde faciendum sit. Manifestum est quod gravi vindicta plectendum est, quod grave facinus esse reperitur. Omnis enim moechia interdi-

A citur, ubi scriptum est. *Non moechaberis (Exod. xx), quanto magis cum cognata vel cum conjugie, seu concubina cognati?* Hinc in Levitico scriptum est: *Si moechatus fuerit quis cum uxore alterius, morte moriantur et moechus et adultera. Qui dormierit cum noverca sua et cum nuru sua, et qui filiam et maorem duxerit, et qui acceperit sororem suam, morte moriantur (Levit. xx).* Si enim in lege turpititudinem incestus mortis sententia vindicare jussit, quomodo in Evangelio ubi summa justitia est, incestuosus peccati pœnitentiam evadet? Unde Apostolus: *Irritom qui fecerit legem Moysi, si sine ulla miseratione sub duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratiae contumeliam fecerit? (Hebr. x.)* Igitur Theodosius judicavit eum qui incestum fecerit, 12 annos pœnitentie debere, alii 10, alii 7. Sed nos priscorum Patrum vestigia sequentes, his solis spatium pœnitentie temporexus, qui devote et cum lacrymis pœnitentiam egerint, cæteri definitum tempus obseruent.

CAP. 80. — *De eadem re. Ex concil. apud Vermerianum, cap. 4 (Magunt. sub Carolo Magno. c. 55).*

(30, q. 1, c. Si quis filiastrum.) Si qui filiastrum aut filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenerit, separetur ab uxore sua, et aliam nunquam accipiat; similiter et mulier.

CAP. 81. — *De illis qui infantes suos suscipiunt a baptismo ut separantur a conjugibus. Ex concil. Cabilonensi, cap. 45 (conc. Cabilon. ii sub Carolo Magno, e. 31).*

(30, q. 1, c. Dictum est.) Dictum etiam nobis est quasdam feminas desidiose, quasdam vero frandulenter, ut a viris suis separantur, proprios filios coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus ut si qua mulier filium suum desidia aut fraude aliqua coram episcopo tenerit ad confirmandum, propter fallaciam suam aut propter fraudem, quandiu vivat pœnitentiam agat, a viro tamen suo non separetur.

CAP. 82. — *De eadem re. Item ex concil. Maguntiensi, cap. 20, in claustro Sancti Albani habitō, presente Ludovico imperatore*

(30, q. 1, c. De eo quod.) De eo quod interrogasti, si ille qui filiolam suam duxit uxorem, et de eo qui concubuit cum commatre sua spirituali, et de eo qui filium suum baptizavit, et cuius uxor eum de fonte suscepit, ea ratione ut dissidium conjugii fieret, si postea in tali copulatione permanere possent; de talibus sic respondendum est: Si filiolam aut commatrem suam spirituali aliquis in conjugio duxerit, separando eos esse judicamus, et gravi pœnitentia plectendos. Si autem conjuges legitimi unus aut ambo ex industria fecerint, ut filium suum de fonte suscipiant ut dissidium fiat, tale consilium damus: Si innupti manere voluerint, bonum est; sin autem, gravis pœnitentia insidiatori injungatur

et simul maneant. Et si supervixerit prævaricator A inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo. conjugii, acerrima pœnitentia mulletur, et sine spe conjugii maneatur.

CAP. 83. — *De eadem re. Ex concil. Triburiensi, cap. 8 (Mogunt. sub Car. Mag. c. 55).*

Nullus proprium filium aut filiam a fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam nec commatrem ducat uxorem, nec illam cuius filium [aut filiam, orig.] ad confirmationem ante episcopum tenuerit. Ubi autem factum fuerit, separentur.

CAP. 84. — *De eadem re. Ex concilio Maguntiensi, cap. 5.*

Quam detestabile et execrabilis scelus sit unicuique Christiano filiolam suam stuprare, testatur sanctus Gregorius papa in Dialogis suis (*lib. iv, c. 32*), ubi refert quendam hominem polluisse filiolam suam. Et quia neglexit pœnitentiam agere, subito miserabilis morbo corruptus expiravit, et sepulto non solum corpus, sed etiam omne sepulcrum ignis invisibilis consumpsit.

CAP. 85. — *De mulieribus quæ aliquo molimine inter se fornicantur. Ex Pœnitentiali Theodori (Panit. Rom. tit. iii, c. 15).*

Mulier quoquaque molimine, aut in se ipsa, aut cum altera fornicans, duos annos pœnitentia.

CAP. 86. — *De sanctimonialibus, si inter se fornicantur. De eodem.*

Si sanctimonialis cum alia sanctimoniali per ali. quod machioamentum fornicata fuerint, 7 annos pœnitentia.

CAP. 87. — *De muliere quæ cum altera fornicata fuerit. Ex concilio Ancyrano, cap. 8*

Mulier si cum muliere fornicata fuerit, duos annos pœnitentia. Sic et illa quæ semen viri sui miset cibo, ut inde plus ejus accipiat amorem, pœnitentia.

CAP. 88. — *De illis qui irrationabiliter versantur. Ex concilio Ancyrano, cap. 15.*

De his qui irrationabiliter versati sunt sive versantur, id est, qui cum pecoribus et masculis se coinquinaverint, quotquot ante 20 ætatis sua annum tale crimen commiserint, 15 annis exactis in pœnitentia, communionem mereantur orationum. Deinde quiaquinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum, qualis tempore pœnitidinis extiterit, et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplicabiliter his hæsere criminibus, ad agendum pœnitentiam prolixius tempus insument. Quotquot autem post 20 annos ætatis uxores habentes in hoc peccato prolapsi sunt, 25 annos pœnitentiam agentes ad orationis communionem recipientur. In qua quinquennio perdurantes, tunc oblationis sacramenta percipient. Quod si qui et uxores habentes et transcedentes quinquagesimum annum ætatis ita deliquerint, ad extremum vite communionis gratiam consequantur.

CAP. 89. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 16.*

Eos qui irrationabiliter vixerint, et lepra injusti criminis alios polluerint, præcepit sancta synodus

A inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo. CAP. 90. — *De illis qui cum pecudibus fornicantur. Ex Pœnitentiali Theodori (c. 47).*

Qui cum pecude peccat, quidam judican annos 10, quidam 7, quidam duos [tres], quidam centum dies, juxta qualitatem personæ, pœnitentia.

CAP. 91. — *Item de quadrupedum fornicatoribus. Ex Romano Pœnitentiali.*

Si inventi fuerint qui cum quadrupedibus, vel masculis contra naturam peccant, dura et disticta pœnitentia coercendi sunt. Quapropter episcopi vel presbyteria a quibus judicium pœnitentiae injungitur, conentur omnibus modis hoc malum radicitus abscidere.

CAP. 92. — *De illis qui fornicantur sicut Sodomitæ. Ex Pœnitentiali Theodori (c. 18).*

B Qui fornicatus fuerit sicut Sodomitæ, si servus est, scopis castigabitur et 2 annos pœnitentia: si liber est conjugatus, 10 annos; si privatus, septem annos pœnitentia. Puer 100 dies, si in consuetudine est; laicus conjugatus, si in consuetudine habet, 15 annos pœnitentia. Si ex ordinibus est et in consuetudine habet, degradatus, ut laicus pœnitentia. Qui autem cum fratre naturali fornicatus fuerit, per tam sordidam commisionem, ab omni carne se abstineat, vel [et] 15 annos pœnitentia; si clericus est, amplius pelli debet.

CAP. 93. — *De clericis vel monachis si fuerint masculorum insectatores. Ex dictis Basilii.*

Clericus vel monachus ut parvolorum insectator, vel qui osculo vel aliqua occasione turpi deprehensus fuerit, publice verberetur, et comam amittat, decalvatusque turpiter sputamentis oblinitus in facie, vinculisque arctatus ferreis, carcerali 6 mensibus angustia mäceretur, et triduo per hebdomadas singulas ex pane hordeaceo ad vesperam reficiatur. Post haec alii 6 mensibus sub senioris spiritualis custodia segregata in curticula degens, operi manuum et orationi sit intentus, vigiliis et fletibus subjectus, et sub custodia semper duorum fratrum spiritualium ambulet, nulla privata locutione vel consilio deinceps juvenibus conjungendus.

CAP. 94. — *De eadem re. Ex dictis Isidori.*

Si quis ex juvenibus, vel aliqua suspiciose persona cum parvulis jocatus fuerit, diurna pœnitentia mäceretur.

CAP. 95. — *De eadem re. Ex dictis ejusdem.*

Si deprehensus fuerit aliquis frater ludere cum pueris, et habere amicitias ætatis infirma, tertio commoneatur ut memor sit honestatis, atque timoris Dei; si non cessaverit, severissime corripiatur.

CAP. 96. — *De eo qui spiritualem habet comparem, cuius uxor commater non est, et eo defuncto, si ejus viduam possit ducere uxorem. Ex concilio Triburiensi, cap. 47, cui interfuit rex Arnulphus.*

(30, q. 4, c. Qui spiritualem.) Qui spiritualem habet comparem, cuius filium de lavacro sacri fontis accepit, et ejus uxor commater non est, li-

ceat ei, defuncto compatre suo, ejus viduam ducere in uxorem si nullam habent consanguinitatis propinquitatem. Quid enim? Nunquid non possunt conjungi, quos nulla proximitas carnalis, vel in id generatio secernit spiritualis?

CAP. 97. — *Utrum quis filiam spiritualis commatris suæ uxorem ducere possit. Ex eodem concilio, cap. 48.*

Illiud etiam nec canonica institutione definimus, nec interdictione aliqua refutamus, sed propter eos qui diverse de eo sentiunt, hoc loco aliquid commemoramus. Si quis suæ spiritualis commatris filiam fortuito, et ita contingente rerum casu in conjugium duxerit, (consilio maturiori servato) habeat, atque honeste legitimo coniugio operam det.

CAP. 98. — *De quodam qui suam filiolam spiritualem constupraverat. Ex lib. Dialogorum Gregorii (lib. iv, c. 32).*

Terribile etiam quiddam in Valeriae provincia contigisse vir venerabilis Maximianus Syracusanus episcopus, qui diu in hac urbe meo monasterio prefluit, narrare consuevit dicens: « Quidam curialis illic, sacratissima paschali Sabato, juvenculam cuiusdam filiam in baptismate suscepit. Qui post jejunium domum reversus, multo vino inebriatus, eamdem filiolam suam secum manere petiit, eamque nocte illa (quod dictu nefas est!) perdidit. Cumque mane facto surrexisset, reus cogitare coepit ut ad balneum pergeret, ac sic aqua balnei lavaret maculam peccati. Perrexit igitur, lavit, coepit trepidate ecclesiam ingredi, sed si tanto die non iret ad ecclesiam, erubesceret homines; sin vero iret, pertimesceret judicium Dei. Vicit itaque humanae verecundia, perrexit ad ecclesiam, sed tremebundus et pavens stare coepit, atque per singula momenta suspectus qua hora immundo spiritui tradiceretur, et coram omni populo vexaretur. Cumque vehementer timeret, et in illa missarum celebritate quasi adversi nihil contigit, qui latet exiit, et die altero ecclesiam jam securus intravit; factumque est ut per sex continuos dies latus ac securus procederet, estimans quod ejus scelus Dominus aut non vidisset, aut visum misericorditer dimisisset; die autem septimo, subita morte defunctus est. Cumque sepulture traditus fuisset, per longum tempus cunctisвидentibus de sepulcro ejus flamma exiit, et taudiu ossa ejus concremavit quoque omne sepulcrum consumpsit, et terra quæ in tumulo collecta fuerat defossa videretur. Quod videlicet omnipotens Deus faciens, ostendit quid ejus anima pertulit in occulto, cuius etiam corpus ante humanos oculos flamma consumpsit. Quia in re quoque nobis hæc audientibus exemplum formidinis dare dignatus est, quatenus ex hac consideratione colligamus, quid anima vivens ac sentiens pro reatu suo patitur, si tanto ignis suppicio etiam insensibilia ossa concremantur. »

CAP. 99. — *De quodam fratre qui impugnabatur a*

spiritu fornicationis. Ex dictis Paphnutii eremite (in Vitis Patrum).

Quidam frater molestiam sustinebat a spiritu fornicationis. Abiit autem ad probatissimum seniorem, et precabatur eum dicens: « Pone tibi sollicitudinem, beatissime Pater, et ora pro me, quia graviter impugnat me passio fornicationis. » Hæc cum audisset senior, orabat intente diebus ac noctibus, pro eo deprecans Domini misericordiam. Iterum autem veniebat idem frater, et rogabat seniorum ut magis intentius pro eo oraret. Similiter autem cum omni sollicitudine beatus senior intentius orabat pro eo. Frequenter autem veniente ad se monachum videns senior et deprecantem se ut oraret, valde contristatus admirabatur quia non exaudiret Dominus orationes ejus. Eadem autem nocte

B revelavit ei Dominus, quæ circa illum monachum erant, negligentiæ et ignaviae resolutionem, et delectationes fortes corporeae cordis ejus. Ita autem ostensum est sancto seniori: Vedit sedentem illum monachum, et spiritum fornicationis in diversis mulierum formis ante illum ludentem, et ipsum condelectari. Videbat et angelum Domini astantem et indignantem graviter contra cumdem fratrem, quia non surgebat neque prosternebat se in orationibus ad Dominum, sed magis delectabatur in cogitationibus suis. Hæc ergo ostensa sunt per revelationem sancto seniori. Cognovit autem quia culpa erat et negligenter illius monachi, ut non exaudirentur orationes ejus. Et tunc dixit ei senior: « Quia tua culpa est, frater, qui condelectaris cogitationibus malis; impossibile est enim discedere a te spiritum fornicationis immundum, aliis orantibus et Deum pro te deprecatibus, nisi et tu ipse laborem assumas jejunis, et orationibus et vigiliis multis, cum gemitu deprecans, ut misericordiam suam et adjutorium det gratia sue, præbante tibi Dominus Christus ut possis resistere malis cogitationibus. Nam et medici qui corporibus hominum medicamenta conficiunt et adhibent, quamvis omnia cum summa diligentia faciant, verumtamen si ille qui infirmatur non se abstineat a noxiis cibis, vel de aliis que solent lacerare infirmitates, nihil ei proficit cura et diligentia et sollicitudo medicorum. Similiter etiam et in animæ languoribus eveniet, licet cum omni intentione et ex toto corde sancti Patres, qui

C sunt medici spirituales, exorent misericordiam Christi Salvatoris nostri pro eis, qui orationibus eorum se postulant adjuvari, nisi et ipsi cum omni intentione mentis tam in orationibus, quam in omni opere spirituali, que Deo placita sunt faciant, non eis proficient orationes eorum. »

CAP. 100. — *De sponsa fratri, si frater eam violaverit. Ex concil. Triburiensi cap. 10, cui interfuit rex Arnulphus (c. 41).*

(32, q. 2, c. Quidam.) Quidam despousavit uxorem et dotavit, et cum ea coire non potuit; quam frater ejus clanculo corrupit, et gravidam reddidit: decretum est ut, quamvis nupta esse non potuerit legi-

timo viro, desponsata tamen fratri frater habere non possit, sed moechus et moecha fornicationis qui dem penam sustineat; licita vero eis conjugia non negentur.

CAP. 401. — *Si quis de uno in alium transmigrat episcopatum, et consanguineam suam polluerit, vel aliquod crimen capitale commiserit. Ex eodem concilio, cap. 42.*

Si quis de uno in alium omnino transmigrat episcopatum, et si (quod absit!) contingat eum filiam sororis sue, amite, aut materteræ, aut avunculi, vel patriu polluere, aut aliquod crimen capitale committere, episcopus in cuius tunc diœcesi commoratur et tali oriminatur scelere, habeat ius et potestatem secundum canonican auctoritatem et nostram synodalem institutionem flagitiosum coercere, et ad pœnitentiam emollire. Per quem enim melius B rei veritas ventilatur quam per illum sub quo habitat, et habitare desiderat?

CAP. 402. — *De mulieribus quæ absente marito concepunt. Ex concilio Elberitino, cap. 3 (cap. 63.)*

Si quæ mulier per adulterium, absente marito, conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine dandam esse communionem, eo quo geminaverit scelus. (*Ex concil. Herdensi, cap. 2.*) De illis mulieribus quæ male conceptos ex adulterio fetus, vel editos necare studerint, vel in ventre matrum potionibus aliquibus consumpsierint, in utroque sexu adulteris post 7 annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vitæ sua fletibus et humiliati insistant.

CAP. 403. — *De mulieribus quæ partus suos occulte interficiunt. Ex concilio Arelatensi, cap. 6.*

Mulieres quædam, ut audivimus, quæ ex fornicatione concipientes, metuentes ne scelus quod occulte perpetraverunt manifestum fieret, infantes quos pepererunt occiderunt, et terras congerie operuerunt, ut in aquas projicerent [aut in aquas projeicerent]. Quod quantum nefas sit, canones Ancyrani (c. 20), Elberitani (c. 63), atque Herdensis (c. 2), concilii testes sunt. His itaque vix in fine dandam esse communionem decernunt; sed humanius tractantes, post decennem pœnitentiam tales placuit ad communionem recipi.

CAP. 404. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 10.*

Si qui infantem oppresserint, tres annos pœnitent, unum ex his in pane et aqua. Si clericus fuerit, 4 annos, unum ex his in pane et aqua.

CAP. 405. — *De his qui contra naturam peccant. Augustinus Confessionum lib. iii, cap. 8.*

(22, q. 7, c. *Flagitia.*) Flagitia quæ sunt contra naturam ubique ac semper repudianda atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt. Quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lege tenerentur, quæ non sic fecit homines ut se illo uterentur modo; violator quippe ipsa societas quæ cum Deo nobis esse debet, cùm eadem natura, cuius ipse auctor est libidinis perversitate polluitur.

CAP. 406. — *Quod gravius sit contra naturam peccare quam adulterare. Augustinus, Contra Julianum, lib. v.*

(32, q. 7, c. *Usus naturalis.*) Usus naturalis etli-

citus est in conjugio, sicut illicitus in adulterio. Contranaturam vero semper illicitus et procul dubio flagitosior atque turpior, quem sanctus Apostolus et in feminis et in masculis arguebat (*Rom. 1.*), damnableiores volens intelligi, quam si in usu naturali vel adulterando vel fornicando peccarent.

CAP. 407. — *De pœnitentia eorum qui commisitione animalis peccaverint. Canones Martini ad laicos (ex lib. capitul. synod. Græcar. Martin. Bracarens. episc. c. 81).*

Si quis ante 20 annos in cuiuslibet animalis commisitione peccaverit, 15 annis in humilitate subjaceat ad ecclesiæ januam, et post hos alis quinque annis in orationis communione receptus, pœnitentiam agat et sic sacramenti gratiam percipiat. Interrogentur autem alii de eo qualem vitam in pœnitentia egerit, et sic misericordiam communionis consequatur. Si quis autem post 20 annos habens uxorem huic peccato irruerit, 25 annos humiliati subjaceat, et quinque annis orationi lantum communicans, postea recipiat sacramentum. Quod si et hanc mensuram aliquis transgressus fuerit, sacramentum in exitu consequatur.

CAP. 408. — *Quare pecus humana commissione pollutum jussum sit interfici. Questionum Augustini super Leviticum cap. 74 (q. 74, sup. xx c. Levit.).*

Mulier quæ accesserit ad omne pecus, ascendib eo: interficiet mulierem, et pecus morte moriatum, rei enim sunt. Quæritur quomodo sit reum pecus, cum sit irrationalis nec ullo modocapax legis? Item, *ibid. post aliquot versus.* Pecora inde credendum est jussa interfici, quia tali flagitio contaminata, indignam refricant facti memoriam.

CAP. 409. — *De stupratoribus puerorum. Eliberitanum concil., cap. 71.*

Stupratoribus puerorum nec in fine dandan esse communionem censuimus.

CAP. 410. — *Quod naturalis usus venialis est in uxore propria, ult in aliena vel meretricie damnable. Augustinus, De bono conjugali (cap. 8).*

Pejus est alienum matrimonium violare, quam meretrici adhærere. Item, *ibid.* Pejus est cum matre, quam cum aliena uxore concubere. Item, *ibid.*, c. 8. Quædam necessaria sunt propter sapientiam, sicut doctrina; quædam propter salutem, sicut cibus et potus et somnus; quædam propter amicitiam sicut nuptiæ et concubitus. Hinc enim subsistit propagatio generis humani, in quo societas amabilis magnum bonum est. His itaque bonis que propter aliud necessaria sunt, qui non ad hoc utitur propter quod instituta sunt, peccatalias venialiter, alias damnableiter. Quisquis vero iis propter hoc utitur propter quod data sunt, bene facit. Item *ibid.* 11. Cum naturalis usus quando prolabitur ultra pacta nuptialia, id est ultra propagandi necessitatem, venialis sit in uxore, in meretricie damnable; iste quidem contra [qui est contra, etc., orig.] naturam exscrabiliter sit in meretricie, sed exscrabilius, ad utendum concessis etiam cum modis exceditur:

longe sit tolerabilius quam in eis quae concessa non sunt, vel unus vel rarus excessus. Et ideo in re concessa immoderatio conjugis, ne in rem non concessam libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiam quod longe minus peccat quamlibet assiduus ad uxorem, quam vel rarissimus ad fornicationem. Cum vero vir membro mulieris non ad hoc concessio uti voluerit, turpior est uxori, si in se, quam si in alia fieri permisera.

CAP. 111. — *De pollutionibus quæ varia excusa eveniunt. Beda in Historia Anglorum lib. i (Beda, c. 27, lib. i Hist. eccl.). Gregorius respondit Augustino (in calce registri, c. 41).*

(Dist. 6, c. *Testamentum*, part. 1.) Aliquando ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit pollutio. Et quidem cum ex naturæ superfluitate vel infirmitate eveniterit, omnimodo illusio non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulisse magis dolendum est quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gularis sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad probationem percipiendi sacri mysterii, vel missarum solemnia celebranda, cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhibere ministerium (pro eo quod sacerdos alius in loco deest) ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii, qui implere ministerium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet, sed ab immolatione sacri mysterii abstinere (ut arbitror) humiliiter debet. Item, *ibid. paulo post.* Si ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet anima suus reatus. Videt enim a qua radice inquisitio illa processerit: quæ quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens.

CAP. 112. — *De eodem. Isidorus. Sententiarum libro primo (Isidor. c. 6 l. iii De sunno bono).*

(Dist. 6, c. *Non est peccatum*, part. 1.) Non est peccatum quando volentes imaginibus nocturnis illudimur, sed tunc est peccatum, si antequam illuminamur, cogitationis affectibus prævenimus. Luxuriae quippe imagines quæ in veritate gessimus, sæpe dormientibus in animo apparent, sed innoxiae, si non concupiscendo occurrent. Qui nocturna illsione polluitur, quamvis extra memoriam turpium cogitationum sese persentiat inquinatum, tamen hoc ut tentaretur culpæ suæ tribuat, suamque imunditiam statim fletibus tergat.

CAP. 113. — *Item de eodem. Ex Vita S. Dioscori. S. Dioscorus dicebat.*

Si absque mulierum phantasia pollutio veniat, non esse peccatum. Ingenitus enim humor in corpore, ubi propria repleverit conceptacula, suis necesse est meatibus, egeratur, et ideo non trahitur ad peccatum.

CAP. 114. — *Utrum minus peccatum sit permittendum ut gravius evitetur. Haymo, super Genesim.*

Quæri solet utrum hæc compensatio fieri debeat, ut videlicet minus peccatum fieri permittamus, ut

A gravius delictum devitetur. Ecce enim Lot filias suas incestui tradere voluit, ne majus peccatum contra naturam in viros committeretur (*Gen. xix.*). Sed hoc perturbato animo dare debemus. Nesciens enim quid ageret, vel quomodo hospites quos homines putabat, liberaret, hoc egisse credendus est.

CAP. 115. — *Quod minus est secundum naturam coire quam contra naturam delinquere. Ambrosius in lib. i De Abraham, cap. 6.*

(32 q. 7, c. *Offerebat.*) Offerebat sanctus Lot filiarum pudorem, nam et si illa quoque impuritas flagitiosa erat, tamen minus erat secundum naturam croire, quam adversus naturam delinquere.

CAP. 116. — *Quod Lot de ebrietate potius quam de incestu culpandus sit. Augustinus, Contra Faustum (lib. xxii, c. 44).*

Inebriaverunt Lot filia ejus, et se nescienti miscerunt (*Gen. xix.*). Quapropter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum meretur illa ebrietas.

CAP. 117. — *Quod Lot prostiliuere volebat filias suas potius perturbatione quam dispensatione. Augustinus lib. Questionum super Genesim, cap. 42.*

Quod ait Sodomitis Lot: *Sunt mihi duæ filiæ quæ nondum noverunt viros, producam illas ad vos, utilmini illis, sicut placuerit vobis, tantum in viros istos ne faciotis iniquum* (*Gen. xix.*): quoniam prostituire volebat filias suas hac compensatione, ut viri hostiles ejus nihil a Sodomitis tale paterentur, utrum admittenda sit compensatio flagitorum vel quorumcunque peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid, ne aliis gravius malum faciat, an potius perturbationem Lot, non consilio tribuendum sit quia hoc dixerit merito queritur; et nimis periculosissime admittitur haec compensatio. Si autem perturbationi humanæ tribuitur, et menti tanto malo permotæ nullo modo imitanda est.

CAP. 118. — *De eodem. Ibidem cap. 44.*
Intelligamus non pro auctoritate habendum quod dixit Lot de turpitudine filiarum.

CAP. 119. — *Ne quis menstruate mulieri misceatur. Clemens Julio et Julianus.*

Observet unusquisque ne menstruante mulieri misceatur; hoc enim execrabile dicit lex Dei (*Lev. xviii.*).

CAP. 120. — *Quod conceptus menstrualis mulieris multis modis corruptilur. Augustinus super Genesim ad litteram, lib. x, cap. 7 (c. 17).*

Quod scriptum est: *Puer eram ingenuus, et sum sortitus animam bonam* (*Sap. viii.*), videlicet ex paterno ingenio vel corporali temperamento; deinde cum essem magis bonus veni ad corpus coquinatum *ibid.*: coquinatum videlicet, vel a cruro mensstro (dicuntur enim ex hoc ingenia gravari), vel a contaminatione adulterina.

CAP. 121. — *De eodem. Hieronymus super Ezechiel, lib. vi, in caput xviii (in medio).*

Per singulos menses gravia atque torpentina mulierum corpora immundi sanguinis effusione relevantur. Quo tempore si vir coierit cum muliere, di-

cuntur concepti fetus secum vitium seminis trahere, A ita ut leprosi et elephantiosi ex hac conceptione na- scantur et feda in utroque sexu corpora, parvitate vel enormitate membrorum sanitatis [sanies *orig.*] corrupta degeneret. Precipitur ergo viris ut non so- lumen in alienis mulieribus, sed in suis quoque qui- bus videntur lege conjungi, certa concubitus norint tempora, quando coendum, quando ab uxoribus sit abstinentum. Item. Caveat uxor ne desiderio vi- cta coendum eclet virum, et maritus ne vim faciat uxori, putans omni tempore sibi subjectam esse debere conjugii voluntatem.

CAP. 122. — *Ne nimis aspera alicui injungatur paenitentia. Gregorius Donitiano metropolitano* (lib. ii regist., c. 101, ep. 62).

Qui culpam plangunt luxuriæ, et voluptatem car- nis in dolorem vertunt, a magistris sentire non de- bent asperitatem disciplinæ, ne ipse humani generis Redemptor minus ametur, si pro eo anima plus quam debet atteritur.

CAP. 123. — *Non esse culpam inordinatum motum membrorum sine consensu. Augustinus, De civitate Dei, lib. i, cap. 23.*

Si concupiscentialis inobedientia, quæ adhuc in membris moribundis habitat, præter nostræ volun- tatis legem quasi sua lege movetur, si absque culpa est in corpore dormientis, quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis?

CAP. 124. — *Ne mulier sine consensu viri veletur. Capitularium lib. v, c. 18 (c. 16.)*

Mulier si sine commeatu [comiato, *orig.*] viri sui velum in caput miserit, si vero suo placeat, re- cipiat eam iterum ad conjugium.

CAP. 125. — *Quod incestuosi ab Ecclesia separandi sint. Gregorius Felici episcopo Siciliæ* (lib. xii regist. epist. 51).

Omnes incestuosi a liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ sunt separandi, usque dum per satisfactionem sa- cerdotum precibus eidem sanctæ Ecclesiæ canonice reconciliuentur. Sunt enim mali segregandi a bonis, at iniqui a justis, ut saltem rubore suo conscientias suas recognoscant, et convertantur a pravitatibus suis. At si incorrigibiles apparent, segregentur a fidelibus usque ad satisfactionem.

CAP. 126. — *Quod veritas culpæ diligenter investi-*

ganda est ante paenam. Gregorius Joanni episcopo Panormitanu (Regist., lib. xi, epist. 62).

Quia sunt culpæ in quibus culpa est relaxaro vindictam, quærendæ semper est veritas, ut inquireat utrum accusatum noxa condemnet, an a pœna innocentia patefacta subducatur. (Augustinus, *De verbis Domini*, tit. xi, in *Evang. Matth.*, serm. 16.) Sunt homines adulteri in dominibus suis; in se- creto peccant, aliquando nobis produntur ab uxori- bus suis, plerumque zelantibus, aliquando marito- rum salutem querentibus; nos non prodimus palam, sed in secreto arguimus. Ubi contigit malum, ibi moriatur malum; non tamen vulnus illud negli- gimus.

CAP. 127. — *Ut vir nolente uxore non contineat. Augustinus super psalmum cxlix* (88).

B (33. q. 5, c. Si dicat.) Si dicat vir: Continere jam volo, nolo jam uxorem, non potest. Quid si tu vis et illa non vult? Nunquid per continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? Si ali nupserit te viva, adulteri erit. Non vult tali lucro Deus tale damnum compensare. Redde debitum, et si non exigit, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, non quod tibi debetur exigis, sed red- dis quod debetur uxori.

CAP. 128. — *Quil sit abuti uxore. Augustinus ad Valerium, De nuptiis et concupiscentia* (lib. ii, c. 20).

Ab ea parte corporis, quæ non ad generandum est instituta, si et conjugi quisque utatur, contra naturam est et flagitiosum.

CAP. 129. — *Quod nomine corporis pars corporis in- telligatur. Augustinus ad Claudium contra Julianum*, lib. v, cap. 4.

Si pars corporis nomine corporis non posset nun- cupari, non diceret Apostolus: *Mulier non habet potestatem sui corporis sed vir; similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier* (*I Cor. vii*). Ipsa utique membra appellat corporis nomine, qui- bus discernitur sexus peragitur concubitus. Quis est enim qui dicat virum sui corporis potesta- tem non habere, si in his verbis Apostoli totum corpus intelligas, quod constat omnibus membris? Ac per hoc, secundum Apostolum, etiam solum genitale membrum nomine corporis nuncupatur.

(88) *Sub finem ad versiculum: Ut alligent reges corum in compeditibus.*

DECRETI PARS DECIMA.

De homicidiis spontaneis, et non spontaneis. De parricidiis, et fratricidiis. Et de occisione legitimi- marum uxorum, et seniorum, et clericorum. Et quod non omnis hominem occidens homicida sit; et de eorum pœnitentia.

CAP. 1. — *Quod omnes leges, tam ecclesiasticae quam sæculares, effusionem humani sanguinis prohibeant. Augustinus in epistola ad Publicolam* (epist. 154).

(23, q. 5 c. *De occidendis hominibus.*) De occi-

D dendis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si ejus congruit personæ.

Qui vero repelluntur aliquo terrore ne male faciant, A nobis metipsis necem inferamus. Nam et prohibitos etiam ipsis aliquid fortasse præstatur. Hinc autem dictum est, non resistamus malo (*Matth.* v), ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit, non ut correctionem hominum negligamus; unde nec reus mortis alienæ, qui cum suæ possessionis muros circumduxerit, aliquis ex ipsorum usu percussus intereat. Neque enim reus est Christianus, si hos ejus aliquem feriendo, vel equus calcem jacendo aliquem occidat. Aut ideo non debent Christiani boves habere cornua, aut equus unguis, aut dentes canes? Aut vero quoniam Paulus apostolus satis egit ut in tribuni notitiam perferretur insidias sibi a quibusdam perditis præparari, et ob hoc deductores accepit armatos, si in illa arma scelerati homines incidissent (*Act. xxi*), Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret? Absit ut eaquæ propter bonum ac licitum facimus, aut habemus, si quid per hæc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur! Alioquin nec ferramenta domestica et agrestia sunt habenda, ne quis eis vel se vel alterum interimat.

CAP. 2. — *De potestate judicis. Augustinus in epist. 158 ad Marcellinum.*

Soleo audire in potestate esse judicis mollire sententiam, et mitius vindicare quam leges.

CAP. 3. — *Item de eadem re, in eadem epistola.*

Paulo post. Scio in causa clericorum Anauen-sium, qui occisi a gentilibus nunc martyres hono-rantur, imperatorem rogatum facile concessisse, ne illi qui eos occiderant et capti jam tenebantur, pœna simili punirentur.

CAP. 4. — *Quod qui seipsum occidit, homicida est. Aug. De civit. Dei. lib. 1, cap. 17.*

(25, q. 5, c. *Si non licet.*) Si non licet privata potestate alicui hominem occidere vel nocentem, cuius occidendi licentiam lex nulla concedit, profecto etiam qui seipsum occidit, homicida est. Ettanto fit nocentior cum se occiderit, quanto innocentior in ea causa fuit, qua se occidendum putavit. Nam si Judæ factum merito detestamur, eumque veritas ju-dicat, cum se laqueo suspendit, sceleratæ illius traditionis auxisse potius quam expiassæ commissum, quoniam de Dei misericordia desperando exitiabiliter pœnitens, nullum sibi salubris pœnitentia locum reliquit, quanto magis a sua cæde [nece] se abstinere debet, qui tali supplice quid in se puniat non habet? Judas enim cum se occidit, sceleratum hominem occidit et tamen non solum Christi, verum etiam suæ mortis reus finivit hanc vitam, qui, liceat propter suum scelus, alio suo scelere occisus est. (*Ibid.*, c. 18.) Cur autem homo qui nihil mali fecit, sibi male faciat, et seipsum interficiendo hominem interficiat innocentem, ne alium patiatur nocentem, atque in se perpetret peccatum proprium, ne in eo perpetretur alienum? *Item* (*cap. 20*). In sanctis canoniceisque libris nusquam nobis divinitus preceptum permisum reperiri potest, ut vel ipsius adipiscende immortalitatis, vel ipsius cavendi carendive mali causa

nos esse intelligendum est, ubi lex ait: *Non occides* (*Exod.* xx), præsertim quia non addidit proximum tuum, sicut falsum testimonium cum veteret: *Falsum, inquit, testimonium non dices adversus proximum tuum* (*Matth.* xix). Ne ideo tamen, si adversus seipsum quisquam falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putaverit alienum, quoniam regulam diligendi proximum a semetipso accepit [dilector], quandoquidem scriptum est: *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Matth.* xxii). Porro si falsi testimonij non minus reus est, qui de ipso falsum fatetur, quam si adversus proximum hoc faceret, cum in eo præcepto quo falsum testimonium prohibetur, adversus proximum prohibeatur, possitque non recte intelligentibus videri non esse prohibitum, ut adversus seipsum quisque falsus testis assistat, quanto magis intelligendum est non licere homini seipsum occidere, cum in eo quod scriptum est: *Non occides* (*Exod.* xix). nihil deinde addito, nec ipse[nullus] utique cui præcipitur, intelligatur exceptus? *Item.* Scriptum est: *Non occides* (*Exod.* xx) ne alterum, nec [ergo] te. Neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit. (*Ibidem ad catcen., cap. 21.*) Quasdam vero exceptions eadem ipsa divina fecit auctoritas. Sed his exceptis quos Deus occidi jubet, sive data lege, sive ad personam pro tempore expressa iussione. Non autem ipse occidit, qui ministerium debet jubenti, sicut ad ministrum gladius est utenti, et ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est: *Non occides*, qui Deo auctore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis secundum leges ejus, hoc est justissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis criminis, verum etiam laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium nequaquam scelerate, sed obediente occidere (*Gen. xxii*). Et merito queritur utrum pro jussu Dei sit habendum, quod Jepte filiam quæ patri occurrit occidit, cum se advovisset [*id vovisset, or.*] immolaturum Deo, quid ei redeunt de prælio victori primitus occurrisset (*Judic.* ii). Nec Samson aliter excusat, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit (*Judic.* xvi), nisi quia spiritus latenter hoc jusserset, qui per illum miracula faciebat (*cap. 22*). His ergo

D exceptis, quos vel lex justa generaliter, vel ipse iustitia fons Deus occidi juhet, quisquis hominem vel seipsum, vel quemlibet occidere homicidii crimen innectitur. *Item* (*cap. 26*). Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales, ne incidat in perpetuas; neminem propter aliena peccata, ne hoc ipso incipiat habere gravissimum proprium; neminem propter sua peccata præterita, propter quæ magis hac vita opus est, ut possint pœnitendo sanari; neminem velut desiderio melioris vitæ quæ post mortem speratur, quia reos suæ mortis melior post mortem suscipit.

CAP. 5. — *Ut missa et oblationibus careat, qui se ipsum A facinoris curaret abruptum. Quod etiam si a nobis occidit. Capitul. lib. vii, cap. 70.*

De co qui semetipsum occidit, aut laqueo se suspendit, consideratum est ut, si quis compatiens velit eleemosynam dare tribuat, et orationes in psalmodiis facial oblationibus tamen et missis careat.

CAP. 6. — *De eodem. Antissiodorensis consilium, cap. 47.*

Quicunque se propria voluntate aut in aquam jacotaverit, aut collum ligaverit, aut de arbore precipitaverit, aut furiose percutserit, qualibet occasione sponte sua se morti tradiderit, istorum oblati non recipiantur.

CAP. 7. — *Quod Ecclesia nullum occidit. Ex Dialogis Augustini contra Petilianum (lib. contra litteras Petil., c. 49).*

Tu disti : Laqueo traditor perit, laqueum talibus dereliquerit. Hoc ad nos omnino non pertinet, neque enim veneramur nomine martyrum eos qui sibi collum ligaverunt.

CAP. 8. — *Quod presbyteri interficti episcopo solvi debeant. Capitularium lib v, cap. 90 (l. iv, c. 15).*

Presbyteri interficti episcopo ad cuius parceriam pertinent solvantur.

CAP. 9. — *De compositione subdiaconi, diaconi, presbyteri, episcopi, vel monachi. Item cap. 26 (l. iii c. 25.*

(17, q. 4 c. *Subdiaconum.*) Qui subdiaconum occiderit, trecentos solidos componat; qui diaconum, quadringentos; qui presbyterum, 600; qui episcopum, 900; qui monachum, 400.

CAP. 10. — *De penitentiâ ejus qui clericum aut monachum occiderit. Lib. vi, cap. 90.*

(17, q. 4, c. *Qui occiderit.*) Qui occiderit monachum aut clericum, arma relinquat, et Deo in monasterio serviat cunctis diebus vita sue nunquam ad sæculum reversurus, septem annos publicam penitentiam gerat.

CAP. 11. — *Quod ad hoc iudex gladium portal, ut sceleratos damnet. Haymo, super epistolam ad Rom. in cap. xiii.*

(23, q. 4 c. *Sunt quædam enormia flagitia, quæ potius per mundi judices quam per antistites et rectores Ecclesiarum judicantur. Sicut est, cum quis interficiat pontificem apostolicum, episcopum, presbyterum, sive diaconum : hujusmodi reos reges et principes mundi damnant. Ergo non sine causa portal gladium (Rom. xii), qui talia scelerata dijudicat [judicat, orig.] Sunt etiam maxime constituti propter homicidas, raptores, ut illos damnent, et alias suo timore compescere faciant.*

CAP. 12. — *De quodam qui de cæde episcopi sui con-victus est fuisse conscius. Gelasius Philippo et Casiodoro.*

Cœlestini causa talis est, quam vos quoque non arbitror ignorare. Siquidem hic conscius convictus in cæde parentis et episcopi, quemadmodum gestorum tenore monstratur, cunctorum iudicio nullatenus estimatus est officio dignus altaris, eique protam detestando facinore unius anni interdicta communio est, quatenus pœnitidine competenti tanti

minime juberetur, ipse magis cogitans divini corporis sacramentum, debuit ad hoc mente purgatori remeare. Quod tempus tamen aut expletum, aut prope jam putamus exactum, post quod in communionis facultatem patere non dubium est, ut et sententia synodalis possit abrumpi, et, ut illi magis prosit, valeat majore satisfactione mundari.

CAP. 13. — *De simili causa. Gelasius Joanni episcopo.*

Nos ausus impii commovere Aselli, qui archidiaconatus fungebatur officio. Nam cum, tam duro casu lethaliter sauciato pontifice, præ cæteris ecclesiastiam custodire debuerit, ac ne quid de episcopali domo subduceretur, et eum ipsum in tumultu præsenti permisit occidi, cum et ad fatendum servari debuisse, utrum hæc sua voluntate peregerit, an cujusquam præcipitatus impulsu, et prius ab eo, quia idem creditarius præsul fuisse dicitur interempti, ecclesiastica require substantia. Qui autem non evidenter intelligat propter hoc præcipue dictum citius fuisse sublatum, quatenus nec complices proderet, et ignorata facultas ecclesiæ lacilius direptionibus subjaceret? Nam et libellaris incusus episcopi perhibetur inventus, et vir bonus Asellus ac suo gradu dignus (quod nunquam ante tentatum est) prius in se decretum, adactis Ecclesiæ ministris compulit celebrari, quam de excessu secundum tramitem vetustatis, ad sedis apostolicæ notitiam relatio mittetur. Quam si autem intolerabile malum, quis Christianus addubitet? ut cum soleat etiam communis sorte defuncto pontifice transitus ejus ante omnia nuntiari, competens deputari visitatio, atque ita de subrogando sacerdoti tractari, hic unus existiter, qui interfacto religionis anstistite, de suo mox honore cogitaverit, quam studuerit deferre quod gestum est. Ubi tametsi latet extrinsecus quid agatur, tamen affectatæ potestatis abruptum, conscientiam suspicione non exuit, defuncti locum taliter ambientis. Interim ne quis hoc unquam audeat usurpare quod ante istum nullus est ausus, ab officio quod gerebat nostra sit auctoritate submotus, donec quid in perpetuum de tali ordinari censemus plenius retractetur. Si qua sane juris ecclesiastici sustulisse convincitur, modis omnibus reformare cogatur.

CAP. 14. — *De penitentia presbyteri qui presbyterum occidit. Alexander secundus Amalgerio Civitanensi episcopo.*

Fratri huic quem perpetrati homicidii reatu ad iudicium canonica pœnitentia suscipiendum, ad apostolicam sedem misisti, noveris nos bujus ordinis pœnitentiam misericordia respectu injunxisse. Nam quia presbyter presbyterum occidit, quadrupliciter, 28 videlicet annis eum pœnitere oportet; quatuordecim annos sibi misericorditer indiximus, irrecuperabiliter dejicentes eum a presbyteratu, et omni administratione altaris. Quos quidem quatuordecim annos hoc ordine observabit: tribus prioribus annis extra ecclesiam, nisi ad extrema mortis absque communione, et mensæ participatione et pace sit. Sed

a cena Domini solummodo reconcilietur, usque ad octa vas Pentecostes. Hæc præsentí quadragesima quotidie jejunet in pane et aqua diebus tribus hebdomadæ, usque in Pascha. Ab octavis Pentecostes usque in festum S. Michaelis duobus; deinde, tres. Post tres annos redditia sibi communione Ecclesiæ et mensæ, inter idiotas sit usque ad expletos septem annos, eodem modo totum pœnitentia tempus servans. Et quia convenit eum esse sub regimine abbatis, mandamus tibi ut mittas eum in aliquo monasterio, ut ibi condigne penitens salvetur, et si tibi vel abbatii videtur sibi remittere, si hunc condigne observasse pœnitentiam videris, post tres annos licet.

CAP. 15. — *De purgatione presbyteri qui sine accusatoribus de morte episcopi sui fuerat infamatus Alexander secundus Rainaldo Cumano episcopo.*

Super causas Guillandi presbyteri tui, de morte episcopi sui præcessorū tui infamati, in medium consuluimus. Itaque circum omnium astantium fratrum unanimi assensu tuæ dilectioni rescribimus præfatum Guillandum presbyterum ante te præsentandum; ubi si certi accusatores deturint, tunc dictante justitia, sine omni controversia, presbyter quæcumque ob hoc iuste amisit ac sacerdotium accipiat, et integra beneficia, purgationem tamen antea, duobus sibi sacerdotibus junctis, ubi accusator cessaverit, eundem ex se prebere suo commitimus arbitrio. Vulgarem denique ac nulla canonica sanctione fultam legem, ferventes scilicet sive frigidæ aquæ ignitique ferri contactum, aut cujuslibet popularis inventionis, quia fabricante hæc sunt omnino ficta invidia, nec ipsum exhibere, neo aliquo modo te volumus postulare, imo apostolica auctoritate prohibemus firmissime.

CAP. 16. — *De penitentia ejus qui presbyterum in se armis irruenter interfecrit. Alexander secundus, clero Vulturensi.*

Penitens præsentium portitor ad nos veniens, retulit se instinctu diaboli quendam presbyterum armatum super se irruenter, ictumque ferentem occidisse. Unde quia in canonibus habetur pro intersectione armati presbyteri simplicem pœnitentiam esse dandam, injunximus pœnitentiam deceam anncrum, ita ut hinc usque Pascha jejunet tribus diebus per septimanam in pane et aqua, et non utatur calciacione neque lino. Ab octava Pentecostes usque ad festivitatem sancti Martini jejunet duobus diebus per septimanam, et a festivitate sancti Martini usque ad Natalem Domini, aut faciat carcerem jejunans quotidie in pane et aqua, aut eat exsul et jejunet tribus diebus in pane et aqua. Ab octava Epiphaniæ usque ad quadragesimam jejunet duobus diebus. A quadragesima usque in Pascha jejunet tribus diebus in pane et aqua: et hæc faciat usque ad annos quinque. Ab ingressu autem ecclesiæ et communione septem annos abstineat.

CAP. 17. — *Excommunicatio Joannis octavi in eos qui morte Romani clerici suspecti erant.*

Qui de homicidio Romani religiosi clerici suspecti,

A a nobisque canonice sua excommunicationis intentione, mediante Junio præsentis octavæ indictionis, vocati venire contempserint, et ob hoc per nostras litteras secundo et tertio advocati, extremum vero per Joannem, Leonem, episcopos omnimoda communione privati, quia apostolatus judicium hactenus subterfugisse, neque venisse neque misse probantur, auctoritate sancti Spiritus anathematizatos esse decernimus, quo usque futuris Kalendis Octobribus, futuræ nonæ indictionis, purificari canonice mereantur. Si autem neque tunc plenissimum nobis satisfactionem ostenderint, perpetuo anathemate teneantur innexi, ita ut quicunque amodo eis in cibo, potu, vel oratione communicaverint, pari cum eis anathematis sententia colligentur.

B CAP. 18. — *De his qui duos episcopos suos occiderunt, ut amplius episcopo careant. Gelasius Majorico et Joanni episcopis.*

Ita nos quidem latinorum cædes geminata pontificum horrendi sceleris atrocitate confudit ut diu constitutio nostre deliberationis hesitaret, dum et ingerere quemquam parricidalibus exemplis dubitaremus antistitem. Quapropter jam velut usum consuetudinemque sacrilegam declinantes eatenus religioni duximus consulendum, ut parœcia vices ab extrinsecus positis sacerdotibus gubernentur, quia [qui, Vict.] ibidem commandantes ferro didicerunt necare pastores, inauditoque facinore (quod etiam nullis provinciis nusquam prorsus acciderit quæ bellorum continuis diversisque incursionibus affliguntur) hæc reperta sit civitas, quæ presules ministrando sibi fidem Christianam, sine persecutore prosternat. Curandum est igitur utilic funesta pernicioles cessatione propriorum sanetur antistitum, atque ita saltem furoris tantæ materies subtrahatur, eoque modo vel illa dum in quos se viat non habebit, ab bujusmodi temeritate desistat, vel aliis imitantiibus dira contagia non præbeat. Egeat ergo episcopilibus subsidiis sibi metu aliunde depensis, que sacram id suo gremio collocatam fuso crudeliter macularat sanguine dignitatem. Quia in utroque bao est ultione plectenda, sive scilicet instinctu domestico, seu furii incitata, nefas hoc committit exterius.

C CAP. 19. — *Ut si episcopus occisus fuerit alter non subrogetur, nisi reis detectis et punitis. Nicolaus Joanni archiepiscopo Ravennæ.*

De Oleoberti episcopi Gravellensis crudelissima D nece multum apostolatus noster condoluit, et magno moerore affectus est; sed rursus non minus prudentiam tuam mirarur utrum verum sit quod illuc vestrum factura episcopum sine nostra licentia transmiserit, cum licitum non sit, sicut dicitis, missum. Certe etsi aliud non impediret, saltem vos tantum scelus paululum retardare debuerat, ne cito in tali et de tali populo episcopum constitueretis, ubi oves morbidæ Judæorum in Dominum Salvatorem imitans flagitium, proprium ausi sunt truncare pastorem. Sustinet igitur paulisper, et causam quam neccedit, secundum beatum Job, diligentissime investigate (Job xxix), ne forte (nisi digna examinatio

prævenierit) manus super caput sanguine plenum A licet post octo menses exinde minime arbitremur posuisse (quod absit!) inveniamini. Cum autem, detectis reis atque punitis, qui dignus sit apparuerit, et cleri plebisque, et ducis nostri nostram habentis auctoritatem, qui utique unus e plebe eadem esse dignosceatur, concordia effecta fuerit, celebretur electio, sicutque deum, sicut in synodo deliberatum est atque constitutum, nobis hoc innotescere: et cum de electo nostro apostolatu nuntiatum fuerit, adjuvante Domino, sanctione præmissa episcopus a vestra beatitudine consecreretur.

CAP. 20. — *De flagellatoribus et occisoribus episcoporum. Nicolaus Tadoni archiepiscopo Mediolano.*

De presbyterorum flagellatoribus et occisoribus, prædonibus scilicet, qui sæculari brachio minime coercentur, juxta preceptum Domini (*Matt. xviii.*), placet fraternali amore convenienter secundo ac tertio: qui que si te non audierint, convenienter Ecclesia eos eucharistia privare, atque si in sua obstinatione parvifidentes sacerdotalia monita forte permanserint, ab Ecclesiæ compage sub anathematis interdictione resarcere licentiam tribuimus. Quos etiam resipiscentes, tandem digna satisfactione præmissa, in gremio sanctæ matris Ecclesiæ revocari noveris posse.

CAP. 21. — *De abbate qui servum fuste uno ictu percussit, et post sex menses mortuus est. Alexander secundus Aymoldo Constantiensi episcopo.*

Intellexiimus in litteris tuis quod earum lator sacerdos videlicet et abbas ira acerime stimulatus servientem uno fustis ictu in dorso percusserit, et sic percussus (ut per conjecturam admittitur) sex tamen mensibus transactis obierit. Unde hunc quasi homicidii culpi notatum, et sui gradus horrens incurrisse periculum, et dignitatis perpendimus pertulisse naufragium. In qua re (salvo tui ordinis privilegio) quodammodo repentina severitas et statuisse videtur præjudicium, et præcipue discretionis excessisse modum, quæ nimirum clementiori nobis videtur moderamine temperanda. De qua videlicet habenda discretione si tua fraternitas besilit, Gregorianæ auctoritatis testimonium legat. *Hem.* Fraternali tua mandamus ut fratrem istum abbaticæ restituat, et si jam annus pœnitentiæ transactus habetur, sacerdotali sibi officio restituto, eum sacris altariis ministrare permittat.

CAP. 22. — *De pœnitentia ejus quæ ancillam flagellans occiderit. Ex i concilio Eliberitano, cap. 5.*

(*Dist. 50, c. Si qua femina.*) Si qua domina furore zeli accensa, flagellis verberaverit ancillam suam ut infra tertium diem cum cruciatu animam effundat, eo quod incertum sit voluntate an casu occiderit; si voluntate, per septem annos; si casu, per quinque annorum tempora acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tertium diem fuerit infirmata, accipi communione.

CAP. 23. — *De eo qui mulierem fustibus cædi præcepérat. Gregorius Andreæ episcopo Tarentino (lib. II, indict. 11, ep. 44).*

Quoniam mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii cædi crudeliter fustibus deputasti, quam

fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere noluisti respectum: propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinerere. *Item (idem Joanni episc. Calliopolitano, ep. 45).* Matriculam vero quam fecit fustibus castigari, quamvis exinde post octo menses obiisse non credimus, tamen quia eam contra propositi sui ordinem bujusmodi fecit affligi, duobus hunc mensibus a missarum solemnitate suspende.

CAP. 24. — *De pena presbyteri qui diaconum percussit. Nicolaus Hosbaldo episcopo Quadrantino.*

Studeat sanctitas tua persuadere episcopo tuo sibi canonicum sociare numerum collegarum, id est, ex vicinis provinciis fratres et coepiscopos tuos, quibus tecum junctis et decernentibus diligenter investigate, et omni annisu scrutari procurate, quatenus iuvenire valent utrum percussione jam nominati presbyteri, an cervicis fractione idem diaconus (ut fertur) extinctus est. Et si quidem a saepato presbytero non ad mortem percussus est, sed ex equo cadens service fracta interiit, secundum arbitrium vestrum pro percussione incaute agenti presbytero penitentiam competentem indicite, et aliquanto tempore a missarum solemnitiis suspedatur, denuo ad sacerdotiale post hæc redditurus officium. Quod si veraciter qualicunque percussione istius presbyteri ille mortuus est diaconus, nulla hunc ratione ministrare sacerdotis more decernimus, quoniam etsi voluntatem occidendi non habuit, furor tamen et indignatio ex quibus motio illa mortifera prodit, in omnibus, sed præcipue in Dei ministris multipliciter inhibentur, atque ubique damnantur. Verum si presbyter adeo vestro studio noxius forte claruerit, præcipimus ut tale beneficium sibi Ecclesiæ sua concedatur, quo et ipse et sui sufficienter possint habere suæ sustentationis solatium.

CAP. 25. — *De septennali vel quinquennali pœnitentia homicidarum. Ex Ancyrano concil. cap. 22, et conc. Tribur. cap. 52.*

De homicidiis non sponte commissis, prior quidem diffinitio post septennem pœnitentiam perfectio nem consequi præcepit, secunda vero quinquennii tempus explore.

CAP. 26. — *De examinanda causa cuiusdam presbyteri. Joannes VIII, Sigigo Narbonensi episcopo.*

Præsentium litterarum gerulus sedi apostolicae D præsentatus se presbyterum esse querela et lamentabili voce perhibuit, et a sanctitati tuae subiecte diæceseos episcopis ab officio presbyteratus suspensus, et alii quibusdam epitihiis usque ad speciale judicium nostrum submissum, pro eo quod, inquit facto tumultu quidam se apprehensum et a terra brachii sublevatum in proprium fratrem fortijactaverit impetu, ut idem germanus suus tanti operis mole impulsus in terram ruerit, et prostratus atque oppressus vite flatum violenter amiserit. Denique illi reverendi antistites cum sibi, ut iste retulit, res in dubium veniret, utrum commisso sibi dudum carere, neque ponitus debuisse officio, non ipsi hanc

delibcrale, sed nostro decerni et diffiniri judicio voluntur. Sed tunc hoc solemniter agerent, si primum ipsi plenario, et ex canonibus in causa presbyteri delegato judicio quatuor deputatis, ex venerandis decretis et legibus personis presentibus, hanc ventilasset, et subili examine discussisset, utita facta scripto relatione, si quid dubium sibi seu difficile ingessisse videretur, nostrum super hoc more prisco decretum exposcerent. At ubi nobis et persona relatoris incognita, et nullo episcoporum scripto commendatio approbata est, et rursus ubi nulla est accusatoris objecio, nec accusati reatus confessio, nec fidelium comprobatio testium, nos nec illius solius narrationi creduli esse possumus, nec rursus in eum diffinitivam damnationis sententiam proferre valemus. Ergo saltem nunc fraternitas tua metropolitani jure potita ex episcopis sub se degentium, vel vicinorum sex, una cum episcopo cuius est iste paroeciae sibi socians, tantum negotium subtili ventilem discussionis ventilabro, et invento quod justum est canonice decernat, et communis fratrum censura diffiniat.

CAP. 27. — *Quod homicidæ sint qui filios dormientes oppresserint. Stephanus Ludberto episcopo Mogontino.*

(2, q. 5, *Consulusti.*) Consulusti etiam de infantibus, qui in uno lecto cum parentibus dormientes mortui reperiuntur, utrum ferro candente, an aqua fervente, seu alio quolibet examine parentes se purificare debeant eos non oppressisse. Monendi namque sunt et protestandi parentes, ne tam tenello secum in uno collocent lecto, ne negligenter quilibet proveniente suffocentur vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inventiantur. Nam ferri candentis velaquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri a quolibet, sacri non censem canones, et quod sanctorum Patrum documento sanctum non est, superstitionis adinventione non est presumendum. Spontanea enim confessione, vel testium approbatione publicata delicta, habito præ oculis Dei timore, commissa sunt regimini judicare; occulta vero et incognita illius sunt judicio relinquenda, qui solus novit corda filiorum hominum. Hi autem qui probantur vel confitentur talis reatus se noxios, tua eos castiget moderatio, quia si conceptum in utero qui per abortum deleverit, homicida est, quanto magis qui unius saltum diei puerulum peremerit homicidiam se esse excusare nequibit?

CAP. 28. — *De penitentia eorum qui non sponte homicidium commiserint. Nicolaus Carolo episcopo, et ejus suffraganeis.*

De his qui non sponte homicidium commiserunt, in 22 cap. Aneyrani concilii, quaifiter agere penitentiam debeant, diffinimus habetis. *Item.* Homicidas post unius anni spatium liceat ecclesiam intrare.

CAP. 29. — *Ut presbyter homicida sacerdotali officio careat. Nicolaus Tadoni arch. Mediol.*

Propterea de presbyteris qui non sponte homicidium perpetraverunt, et tamen homicidii noxam qua

A revera homicidæ sunt incurruunt, sancimus, ut subducti a sacerdotali ministerio penitentia juxta sacros ordines macerentur, et post emensis temporibus pœnitentia indictæ dignam satisfactionem præbentes, communionis gratiam consequantur. Intemeratis duntaxat in omnibus sacrosanctis canonibus ac apostolicæ sedis pontificam decretis, quibus conversionis et penitentibus misericordiam largiri posse et ecclesiæ aditum non denegamus, imo bortamur salubriter atque jubemus.

CAP. 30. — *De misericordia impendenda his qui homicidio supervenientes nec voluntate, nec actione perpetraverint. Alexander II Wilfredo Constantix episcopo.*

Dicebant se laores presentium homicidio illi, pro quo penitentia illis injuncta est, penitus non interfuisse, sed prælantibus solummodo casu supervenisse. Quod si ita est, quandoquidem nec in causa homicidii, nec in culpa fuerint, misericordia super eos moties silium eis apostolica auctoritate remisimus

B CAP. 31. — *De pœnitentia eorum qui homicidium in treva Dei fecerint. Alexander secundus Adelardo Suessionensi episcopo.*

Quod in 30 annorum longitudinem homicidii in treva Dei facti penitentiam extendistis, constitutioni huic auctoritatem non damus, quia in sacris hoc canonibus non invenimus. Tamen quoniam a prudentibus et religiosis viris treva Dei pro conservanda in populo pace est constituta, omnino non reprobamus.

C CAP. 32. — *Quod mulio culpabilis sit, si mulæ quas ex imperitia, vel infirmitate retinere non poterat, hominem obtriverint. Pandectarum libro ix, titulo ii (ad legem Aquiliam, l. viii).*

Mulio si per imperitiam impetum mularum retinere non poterit, si alienum hominem obtriverint, vulgo dicitur culpæ nomine teneri. Idem dicitur, et si propter infirmitatem retinere mularum impetum non potuerit. Nec videtur iniquum si infirmitas culpe adnumeretur, cum affectare quisque non debet infirmitatem suam alie periculosam futuram. Idem juris est, in persona ejus qui impetum equi quo vegetatur, propter imperitiam suam vel infirmitatem retinere non poterit. *Item* (lib. x). Lusus quoque noxiis in culpa est.

CAP. 33. — *De pœnitentia ejus qui tres filios occiderat. Nicolaus papa Rivoladro episcopo (epist. 17).*

D Istum Wimaram ad apostolorum limina festinas cognoscite, et pœnitentia modum pro perpetrato trium filiorum suorum homicidio sibi impositum manifestasse. Quorum quedam temperavimus, eo quod suffragia apostolorum principis nutritoris nostri postulare devote festinavit. Nam eum ad beatissimi Archangeli oraculum ire volentem instantia temporis revocavit, atque constitutionis sibi impositæ modum continentem epistolam vestram sanctitati defendam, apostolica sollicitudo transmisit. In ea igitur statutum est ut triennio ante fore ecclesie pro peccatis suis oraturus assistat. Et deinde inter auditores permaneat quadriennio, ut septem annorum

curricula absque communione Dominici corporis ac sanguinis transeat, ita quidem ut diebus omnibus vite suæ carnem non manducet, et isto septenio vinum non sumat, nisi diebus Dominicis et festivitatibus. Abinde quinque anni tribus diebus per septimanam a vino abstineat, ut duodecim annis quantitas pœnitentia extendatur. Liceat itaque illi uxorem propriam non deserere, ne forte incidat in adulterium, et pro occasione unius delecti præcipitur fragilitate carnis in pejus. Concessimus etenim ei calceatum ad vos pervenire, ac deinde triennio discalceatum ire debere, et vestimentis secundum quantitatem [qualitatem, *orig.*] temporis et aeris tempe-riem indui, atque lacte perfungi. Ceterum vero ita actus ipsius discernentes, per omnia considerare atque disponite, quatenus et evangelica misericordia in illo agnoscatur, et canonica auctoritas conserve-tur. Attamen permittimus eum cascume sumere, atque possessionem suam habere, et post septimum annum usque ad diem mortis perseveret in jam dicta pœnitentia, atque arma nisi contra paganos non ferat.

CAP. 34. — *Quod non sit licitum sacerdotibus pugnare. Epistola Zacharie papæ in capite Capitularium, omnibus episcopis in regno Francorum constitutis (lib. v, c. 1, et Zacharias, ep. 3).*

Habuistis peccatis facientibus nunc quoque falsos erroneos sacerdotes. Unde et cunctæ paganae gentes vobis pugnantibus prævalebat, quia non erat differentia inter laicos et sacerdotes, quibus pugnare licitum non est. Qualis enim victoria datur ubi sacerdotes una Dominica portractant myste-ria, Christianis Dominicum porrigit corpus pro suarum animarum redēptione, et post Christianos quibus hoc ministrare, ac paganos quibus Christum prædicare debuerant, propriis sacrilegis manibus necant?

CAP. 35. — *Ut presbyter homicida non ministretur. Zacharias Bonifacius.*

Scripsimus vobis ut nullus homicida, nullus adulter, nullus fornicator sacrum ministerium debeat at-trectare neque pœnitens, ita ut talis sit qualem sacris canones perhibent esse sacerdotem. De baptizatis vero ab illo, seu ecclesiis consecratis, requirit tua fraternitas, si aut ecclesiis in nomine Trinitatis consecravit, aut parvulos similiter baptizavit dum sacerdotio fungebatur, et sic consecratio ecclesiarum, et parvulorum baptisma sit confirmatum.

CAP. 36. — *Ne homicida vel adulter episcopum accuset. Ex epistola prima Clementis ad Jacobum.*

(6, q. 1, c. B. Petrus.) Homicidas et adulteros, ac cunctos criminalibus nexibus alligatos, et qui epis-copis coequales non erant, ab corum vexatione et accusatione docente Domino prohibebat, et non nisi cum coequalibus aliquid sibi inferri debere docebat quia dicipulum super magistrum esse (*Math. x.*), aut ullam ei injuriam inferre nullatenus oportet.

CAP. 37. — *Quod homicidae benefici, et aliis criminibus notabilibus ad accusationem non admittantur. Ex*

A *epistola ab Adriano papa tradita Ingelranno Mediomatrice urbis episcopo, cap. 67 (c. 63).*

Homicidae, malefici, fures, sacrilegi, raptore, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos magos-que concurrerint, nullatenus ad accusationem vel ad testimonium erunt admittendi.

CAP. 38. — *Homicidas et falsos testes a communione submovendos. Ex conc. Agathensi, c. 37.*

(24, q. 3, c. Itaque.) Censuimus homicidas et fal-sos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentia satisfactione crimina admissa dilue-rint.

CAP. 39. — *De pœnitentia ejus qui voluntarie homi-cidium fecerit. Ex concilio Martini episcopi, c. 10 (Martinus Bracar. c. 78).*

B (Dist. 50, c. Si quis.) Si quis voluntarie homi-cidium fecerit, ad januam ecclesie catholice sem-per subjaceat, et communionem in exitu vita sue recipiat. Si autem non ex voluntate, sed ex casu aliquo homicidium fecerit, prior canon septem an-nis agere pœnitentiam jussit, quinque secundus mandavit.

CAP. 40. — *Quid de tauro agendum sit si homi-nem occiderit. Augustinus, Quæstionum in Exod. quest. 81, in cap. xxi.*

Si autem cornu percererit taurus virum aut mu-lierem, et mortuus fuerit, lapidibus lapidabitur taurus, et non manducabuntur carnes ejus; domi-nus autem tauri [*tauri non est in orig.*] innocens erit. Ad justitiam pertinet ut animal hominibus noxiū perimitur. Et quod de tauro positum est, a parte totum intelligendum est, quidquid de pecori-bus usui humano subditum infestum est homi-nibus.

CAP. 41. — *Ut homo non occidatur, nisi jubente lege. Capitularium lib. 1, cap. 64 (cap. 67).*

Non occidatur homo, nisi lego jubente.

CAP. 42. — *De pena ejus qui post pacificationem alterum occiderit. Cap. tib. III, cap. 4.*

Si aliquis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et perdat manum qua perjuravit, et insuper bannum dominicum solvat.

CAP. 43. — *Ut nullus nisi pro justitia hominem puniat. Capitul. lib. v, cap. 197.*

Qui per odium vel malum ingenium, et nisi pro-ppter justitiam faciendam hominem punierit, hono-rem suum perdat, et legibus contra quem injuste fecit, secundum pœnam quam intulerit emendet.

CAP. 44. — *De pena ejus qui pœnitentem occiderit. Cap. lib. IV, cap. 18.*

Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interficerit, bannum nostrum in triplo componat, et uvirgildum [*uverghildum*] ejus, proximis ejus persolvat.

CAP. 45. — *Ut sacerdos nec Christiani nec pagani sanguinem fundat. Capitularium lib. VII, cap. 124 (cap. 92).*

Sacerdotes neque Christianorum neque Pagano-rum sanguinem fundant.

CAP. 46. — *Quod voluntas occidendi pro homicidio reputetur, cap. 212 (cap. 151).*

Qui hominem voluntarie occidere voluerit, et perpetrare non potuerit, ut homicida puniatur.

CAP. 47. — *De iudiciis homini dandis a judicibus, antequam occidatur. Cassiodorus Tripartitæ Historiæ lib. ix, cap. 30.*

(Theod. eccl. Hist. l. v, c. 17, sed paulo alter.)

Cladem plenam valde gemitis audiens Ambrosius, cum principe Theodosius Mediolanum venisset, et solemniter in sacrum voluisse intrare templum, occurrit foris ad januas, et ingredientem his sermonibus sacriliminis ingressu prohibuit: «Nescis, imperator, perpetrata necis [coedis, orig.] ate quanta sit magnitudo, neque post pausam tanti furoris mens tua molem præsumptionis agnoscit. Sed forte recognitionem peccati prohibet potestas imperii; decet tamem ut vincat [ducat Vict.] ratio potestatem.» Item. *Ibidem post aliquam multa.* Ambrosius imperatori: »Quoniam, inquit, furoritum judicium commisi, et non ratio protulit sententiam, sed potius iracundia, scribe legem quæ decreta furor evanescet, et in hac triginta diebus [Tripart. hist. hodie sic legit], ut triginta diebus, etc.] sententia necis atque proscriptionis in litteristantummodo maneat, et judicium rationis exspectet. Quibus transactis diebus ira videlicet jam cessante, ratio causam iudicans, apud semetipsa quæ cognoverit sub veritate disponat. In his enim diebus agnosceretur, an justa sit quam protuleris an injusta sententiam. Et si quidem ratio probaverit injusta, quæ sunt prolata dirumt; si vero justa, firmabit. Dierum vero numerus ad hanc examinanda sufficit.» Hanc admonitionem imperator animo libenti suscipiens, et optimam esse confidens. legem conscribi repepte precepit, et propriæ manus litteris confirmavit. Quo facto, vinculum ejus absolvit Ambrosius. Quæ lex hactenus observatur. Est enim hujusmodi: «Imperator Gratianus, Valentinianus et Theodosius Augusti, Flaviano prefecto prætorii Illyrici. Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu jusserrimus, nolumus statim eos aut subire pœnam, aut excipere sententiam, sed per dies triginta super statu eorum sors et fortuna suspensa sit.»

CAP. 48. — *Quod Theodosium imperatorem beatus Ambrosius propter indiscretum homicidium ab ingressu ecclesie prohibuit. Ex Vita B. Ambros. (auctore Paulino).*

Maximum imperatorem a communionis consortio segregavit Ambrosius, admonens ut effusi sanguinis domini sui, et (quod est gravius) innocentis, ageret pœnitentiam, si sibi apud Dominum vellet esse consultum. Causa Thessalonensis civitatis non minima tribulatio successit Ambrosio, cum pene compriisset civitatem deletam. Promiserat enim illi imperator se veniam daturum civibus supradicta civitatis, sed agentibus comitibus occulte cum imperatore, sacerdote ignorantie, usque ad horam tertiam gladio civitas est donata, atque plurimi inter-

A facti sunt innocentes. Quod factum ubi compreserit sacerdos, copiam imperatori ecclesiam ingrediendi denegavit, nec prius judicavit, dignum cœtu ecclesiæ vel sacramentorum communione quam publicam ageret pœnitentiam.

CAP. 49. — *De diversis materiis homicidiorum et pœna eorum. Institutionum lib. iv, titulo iii (lege Aquilia).*

Si quis alienum hominem alienamve quadrupedem, quæ pecudum numero sit, injuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum dominio dare damnetur. Quod autem non præcise de quadrupede, sed de ea tantum quæ pecudum numero est cavetur: eo pertinet ut, neque de feris bestiis, neque de canibus cautum esse intelligamus, B sed de his tantum quæ gregatim proprie pasci dicuntur, quales sunt equi, muli, asini, boves, oves, caprae. De subibus quoque idem placuit; nam et hi pecorum appellatione continentur, quia et hi gregatim pascuntur. Item, paulo post. Injuria occidere intelligitur, qui nullo jure occidit. Itaque qui latronem insidiantem occiderit, non tenetur, utique si aliter periculum effugere non potest. Ac nobis quidem hac lege tenetur qui casu occidit, si modo culpa ejus nulla inveniatur; nam aliquo non minus ex dolo quam ex culpa quisque hac lege tenetur. Itaque si quis dum jaculis ludit vel exercitet, transeuntem servum tuum trajecerit, distinguatur. Nam si id a milite eo campo ubi solitum est exercitari admissum est, nulla culpa ejus intelligitur. Si alias tale quid admisit, culpæ reus est. Idem juris est de milite, si in alio loco quam qui exercitandis militibus destinatus est admisit. Item si putator ex arbore dejecto ramo servum tuum transeuntem occiderit; si propo viam publicam, aut viciniam id factum est, neque proclamavit ut causus evitari posset culpæ reus est. Sin proclamavit, neque ille curavit cavere, extra culpam est putator. Extra culpam æque esse intelligitur si seorsum a via forte, vel in medio fundo cædebat, licet non proclamaverit, quia eo loco nulli extraneo jus fuerat versandi. Præterea si medicus, qui servum tuum secuit, dereliquerit curationem, atque ob id mortuus fuerit servus, culpæ reus est. Imperitia quoque culpæ adnumeratur, veluti si medicus ideo servum tuum occiderit, quod cum male secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit. Impetu quoque mularum, quas mulio propter imperitiam non potuerit retinere, si servus tuus opressus fuerit, culpæ reus est menlio. Sed et si propter infirmitatem retinere eas non potuerit, cum aliis firmior retinere potuisse, æque culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque, qui cum equo veheretur, impetum ejus aut propter infirmitatem, aut propter imperitiam suam retinere non potuerit. His autem verbis legis (quantii in eo anno plurimi fuerit) illa sententia exprimitur, ut si quis hominem tuum qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erat, occiderit, qui in eo anno integer aut pretiosus fuerit non tanti

teneatur quanti hic hodie erat, sed quanti in eo anno plurimi fuerit; qua ratione creditum est ponalem esse hujus legis actionem. *Item, ibidem aliquid post.* Si quis ex pari mularum unam, velex quadrigis equorum unum occiderit, vel ex comedis (collegis) unus servus fuerit occisus; non solum occisi fit estimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanto depretiati sunt qui supersunt. *Item ibidem sub finem.* Si quis hominem alienum, aut pecus ita incluserit (induxerit, *Vict.*) ut fame necaretur, aut jumentum tam vehemente erigerit ut rumperetur, aut pecus intantum exagitaverit ut præcipitaretur, aut si quis alieno servo persuaserit ut in arborem ascenderet, vel in puteum descendere, et is ascendendo vel descendendo mortuus fuerit, vel aliqua parte corporis lesus erit, utilis in eum actio datur. Sed si quis alienum servum de ponte, aut de ripa in flumen dejecterit, et is suffocatus fuerit, eo quod projecerit corpore suo damnum dedidisse, non difficulter intelligi poterit, ideoque Aquilia lege tenetur.

CAP. 50. — *De damnatione ejus qui hominem claudum vel luscum occiderit.* Institutionem lib. IV, tit. IV.

Si quis hominem claudum ant luscum occiderit, qui eo anno integer et pretii magni fuerit, tantum damnatur, quantum (is homo inseritur in orig.) in eo anno plurimi erit.

CAP. 51. — *Ut presbyter homicida sacerdotio caret.* Joannes octavus Cennomoco Venetiensi episcopo (*idem supra*, p. vi, c. 114).

Miror minus doctam sententiam tuam sacerdotem putare posse perpetratum homicidium, posse in sacerdotio ministrare, imo (quod est ineptius) nobis suadere velle ut ipsi tali presumptioni preberemus assensum. Quis enim tam demens tamque perversi sensus tale quid estimare, vel post quantamcunque pœnitentiam concedendum, cum omni sit canonice discipline contrarium? Debet ergo sacerdotio privatus lacrymarum fonte flagitium tam immane diluere ut talibus saltem remediis curatus, salutis possit invenire suffragium.

CAP. 52. — *De excommunicatione et irrecuperabili dispositione homicidæ episcopi.* Joannes octavus Ludovico imperatori.

Qualiter Rainaldus Castri Felicitatis episcopus super homicidio tam penes apostolicam, quam penes imperatoriam sedem, publico murmure fuerit denotatus, et Gregorio dilecto filio nomenclatore missa, et apocrisiario sancte sedis nostre cum Georgio illustri magistro militum, ac venestario sacri nostri patriarchi apud dilectissimam filiam nostram imperatricem Augustam consistente, a matre perempti juvenis aliisque parentibus fuerit impetus, et ad purificandum se a nobis per frequentes excommunicatorias epistolulas accesserit Romanum coactus, serenitatem vestram credimus manifestum. Sed quia idem Romanum veniens purgationis sua tempus praripuit, et indicta pro se synodo deputatum sibi a nobis locum fraudulentus excedens, more furis per urbis se-

A muros dejecit, et vera fuisse crimina quæ sibi illata sunt iudicium subterfugiens propalavit, hunc auctoritate Dei omnipotentis, sanctorum apostolorum principum, et nostræ mediocritatis ab omni ecclesiastica simul et Christiana communione penitus sequestramus.

CAP. 53. — *Quod non homicidium, si fur nocte domum perfidios occisus fuerit.* August. Quæstiōnum in Exod. quæst. 84.

Si autem perfidios inventus fuerit fur, et percussus mortuus fuerit, non est illi homicidium (Exod. xxii). Si autem oritur sol super eum, reus est, et morte moriatur. Intelligitur ergo tunc non pertinere ad homicidium, si fur nocturnus occiditur: si autem diurnus, pertinere. Hoc est enim quod ait: Si orietur sol super eum; poterat quippe disciri, quod ad furandum non ad occidendum venisset, et ideo non deberet occidi (ff. ad l. Aquilat. l. iv). Hoc et in legibus antiquis sæcularibus, quibus tamen ista est antiquior, invenitur, impune occidi furem nocturnum quomodo diurnum, si se [Aug. hodie sic legit, quoquomodo diurnum, autem si secum, etc. et sic antiqu. codex S. Germ.] telo defenderit, jam enim plus est quam fur.

CAP. 54. — *Quod non sint homicidæ estimandi qui excommunicatos zelo ecclesiæ occiderint.* Urbanus II, Godefrido Lucano episcopo.

Excommunicatorum intersectoribus, prout morem Romanae Ecclesiæ nosti, secundum ipsorum intentionem modum congrue satisfactionis injunge. Non enim eos homicidas arbitramur, quod adversus excommunicatos zelo catholice matris ardentes, eorum quoslibet trucidasse contigerit. Ne tamen ejusdem Ecclesiæ matris disciplina deserviat, tenore quem diximus pœnitentiam eis indicito congruentem, qua divina simplicitatis oculos adversus se complacare pervaleant, si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio contraxerunt.

CAP. 55. — *De illis qui fetus in utero occidunt.* August., De nuptiis et concupiscentia (lib. I, c. 15).

(32, q. 2, c. Aliquando.) Aliquando eo usque pervenit haec libidinosa crudelitas vel libido crudelis, ut etiam sterilitatis venena procuret, et si nihil valuerint, conceptos fetus aliquo modo intra viscera extinguat ac fundat, volendo suam prolem prius integrare quam vivere, aut si in utero vivebat, occidi antequam nasci. Prorsus si ambo [tales sibi, orig.] sunt, conjuges non sunt, et si ab initio tales fuerunt non per connubium, sed per stuprum potius convernerunt. Si autem ambo non sunt tales, audeo dicere: Aut illa est quodammodo mariti meretrix, aut ille adulteri uxoris.

CAP. 56. — *Quare lex non formatum puerperium noluit esse homicidium.* August. lib. Quæst. in Exod. (q. 80, in cap. xxi).

(32, q. 2, c. Quod vero non formatum.) Quod non formatum puerperium noluit ad homicidium pertinere, profecto nec hominem deputavit, quod tale in utero geritur. Hic de anima quæstiō solet agitari, utrum quidquid formatum non est, nec animatum

quidem possit intelligi, et ideo non sit homicidium, quia nec examinatum dici potest, si adhuc animam non habebat. *Item, ibidem paulo post.* Si illud informe puerperium jam quidem fuerat [fuerit, *orig.*], sed adhuc quodammodo informiter auimatum, quoniam magna de anima quesiti non est pricipitanda in discussa temeritate sententiae, ideo lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici potest anima viva in eo corpore, quod sensu caret.

CAP. 57.— *Quod anima formato corpori infundatur.*
August. lib. *Quæstionum de Veteri et Novo Testamento*, c. 23.

(32, q. 2, c. *Moyses.*) Moyses tradidit : Si quis percusserit mulierem in utero habentem, et abortierit : si formatum fuerit, det animam pro anima; si autem informatum fuerit, multetur pecunia (*Exod. xxi*), ut probaret non esse animam ante formam. Itaque si jam formatum corpori datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine derivata. Nam si cum semine et anima existit ex anima, multe animæ quotidie percutunt, cum semen fluxu quodam non proficit nativitat. Sed si prius [*propius, orig.*] respiciamus, videbimus quid sequi debeamus. Contemplemur facturam Adæ : in Adam enim exemplum datum est, ut ex eo intelligatur, quia jam formatum corpus accepit animam. Nam potuerat animam limo terræ admiscere et sic formare corpus, sed ratione informabatur, quia primum oportebat domum compaginari, et sic habitatorem induci. Anima certe quia spiritus est, in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur. Cur ergo lineamenta [corporis, *orig.*] compacta non furent, ubi erit anima?

CAP. 58.— *De informato corpore.* Hieronymus ad *Algasiæ, quæstiōne 4* (t. IV, ep. cuius initium est : *Filius meus Apodemius*).

(32, q. 2, c. *Sicuti semina.*) Sicuti semina paulatim formantur in utero, et tandem non reputatur homicidium [homo, *orig.* et *Gr.*], donec elementa confecta suas imagines membraque suscipiant, ita sensus ratione conceptus, nisi in opera proruperit, adhuc ventre retinetur, et cito abortio [ab hoste *Grat.*] perit (*Exod. xxi*).

CAP. 59.— *Quod boni juste et pie persequuntur malos, mali autem injuste bonos.* August. ad *Bonifacium comitem* (epist. 50).

(23, q. 4, c. *Si Ecclesia.*) Querant schismatici ab Apostolo quam ecclesiam significabat Sara, quando persecutionem faciebat ancillæ. Liberam quippe matrem nostram cœlestem Hierusalem, id est veram Dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam (*Gal. iv*). Si autem melius discutianus, magis illa perseguebatur Sarah superbiendo quam illam Sara coercendo. Illa enim dominas faciebat injuriam, ista imponebat superbias disciplinam. Deinde quæro, si boni et sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantum modo patiuntur, eujus putant in psalmo esse vocem, ubi legitur : *Perseque inimicos meos et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant?* (*Psal. xiv.*) Si ergo verum

A dicere vel agnoscere volumus, est persecutio injusta quam faciunt impii Ecclesia Christi, et est persecutio justa quam faciunt impii Ecclesia Christi. Ista itaque heata est, quæ persecutionem patitur propter justitiam (*Matth. v*); illi vero miseri, qui persecutionem patiuntur propter injustitiam. Proinde ista persecutio diligendo, illi seviendo; ista ut corrigat, illi ut evertant; ista ut revocet ab errore, illi ut precipit in errorem; denique ista persecutio inimicorum, et comprehendit donec deficiant in vanitate; isti, ut in vanitate proficiant. *Item, ibidem post multa.* (22, q. 6, c. *Schismatici.*) Schismatici dicunt : Cui vim Christus intulit, quem coegerit? Ecce habent apostolum Paulum, agnoscent in eo prius cogentem Christum, ut postea docentem, prius ferientem, et postea consolantem. (*Act. ix.*) Mirum est autem quomodo ille qui pena corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illi omnibus qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit (*I Cor. xv*), et quem major timor compulit ad charitatem, ejus perfecta charitas foras misit timorem (*I Joan. iv*). Cur ergo non coegeret Ecclesia perditos filios ut redirent, si perdidit filii coegerunt alios ut perirent? Quamvis etiam illos quos non coegerunt, sed tantummodo seduxerunt, si per terribiles, sed salubres leges in ejus gremio revocentur, blandius pia mater amplectitur, et de illis multo amplius, quam de his quos nunquam perdidit gratulatur (*Luc. xv*). An non pertinet ad diligentiam pastoralem, etiam illas oves quæ non violenter erepīt, sed blande leniterque seductæ a gregi aberraverint, et ab alieno cœperint possideri, inventas ad ovile Dominicum, si resistere voluerint, flagellorum terroribus, vel etiam doloribus revocare? *Item, post pauca.* A Christo coactum ostendimus Paulum. Imitatur itaque Ecclesia in istis cogendis Dominum suum, quæ prius ut neminem coegeret expectavit, ut de fide regum atque gentium prædicatio prophetica completeretur. Etiam hinc non absurde intelligitur apostolica illa sententia, ubi Paulus beatus dixit : *Parati ulcisci omnem inobedientiam, cum completa fuerit prior inobedientia vestra* (*II Cor. x*). Unde et ipse Dominus ad magnam conam suam prius convivas adduci jubet, postea cogi. Nam cum ei servi respondissent : *Pomine, factum est quod jussisti, et adhuc locus est: Exite, inquit, in vias, et sepes, et quoscumque inveneritis cogite intrare* (*Luc. xiv*). In illis ergo qui leniter primo adducti sunt, completa est prior obedientia; in istis autem qui coguntur, inobedientia coeretur. *Item, paulo post.* Si potestate, quam per religionem ac fidem regum, tempore quo debuit divino munere accepit Ecclesia, hi qui inveniuntur in viis et sepibus, id est in hæresibus et schismatisbus, coguntur intrare, non quia coguntur reprehendant, sed quo coguntur attendant. *Item, post multa.* 23, q. 3, c. *Maximianus.*) Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petivit ab imperatore Christiano contra hostes Ecclesiæ, non tam sui ulciscendi causa quam tuendæ Ecclesiæ sibi creditæ. Quod si prætermisisset, non

ejus fuisset laudanda patientia, sed negligentia me-
rito culpanda. Neque enim et apostolus vita
sue transitoriae, sed Ecclesiae Dei consuluit, quando
contra illos qui eum occidere conspiraverant, consilium illorum ut tribuno proderetur effecit (*Act. xxi*). Unde factum est ut cum ad locum quo fuerat per-
ducendus deduceret miles armatus, ne illorum
pateretur insidias. *Item, ibidem aliquanto post.* (25, q.
5. c. *Quis enim.*) Quis enim nostrum velit non solum
aliquem inimicorum perire, verum etiam aliquid
perdere? Sed si aliter non meruit habere pacem
domus David, nisi Absalon filius ejus in bello
quod contra patrem gerebat, fuisset extinctus
quamvis magna cura mandaverat suis ut eum
quantum possent, vivum salvumque servarent,
ut esset cui penitenti paternus affectus ignosceret,
quid ei restitit nisi perditum fliere, etsi regni pace
acquisita suam molestiam consolari? (*II Reg. xviii.*)

CAP. 60. — *Quod non sit idoneus ad exercendam vindictam nisi qui superarit odium mansuetudine.* *Augustinus, De Sermone Domini in monte, libro primo, cap. 37.*

(23, q. 4, c. *Ea vindicta*) Ea vindicta non prohibetur quae ad corectionem valet, ipsa enim etiam pertinet ad misericordiam. Nec impedit illud propositum, quo quisque paratus est ab eo quem corruptum esse vult, plura perferre. Sed huic vindictae referenda non est idoneus, nisi qui odium quo solovent flagrare qui se vindicare desiderant, dilectionis mansuetudine superaverit. Non enim metuendum est, ne odisse parvulum filium parentes videantur, cum ad eis vapulat peccans, ne peccet ulterius. Et certe perfectio dilectionis ipsius Dei Patris imitatione nobis proponitur, cum in sequentibus dicitur: *Dilegit inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro eis qui vos persequuntur* (*Matth. v.*). Et tamen de ipso dicitur per Prophetam: *Quem enira diligit Dominus corrigit, flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Prov. iii.*; *Hebr. xi.*). Dicit et Dominus: *Servus qui nescit voluntatem domini sui, et facit digna plagis vapulabit paucis: Servus autem qui scit voluntatem domini sui, et facit digna plagis, vapulabit multis* (*Luc. xii*). Non ergo queratur, nisi ut et ipse vindicet cui rerum ordine potestas data est, et ea voluntate vindicet, qua pater parvulum filium, quem per uitatem odisse nondum potest. Hinc enim apertissimum exemplum datur, quo satis appareat posse peccatum amore potius vindicari quam impunitum relinqui, ut illum quem vindicat, non pena miserum, sed correctione beatum velit, paratus tamen si opus sit aequo animo plura tolerare ab eo illicita (*illata, orig.*), quem vult esse corruptum; sive in eum habeat potestatem coercendi, sive non habeat. (*Ibid., c. 38.*) Magni autem ersanci viri, qui jam optime scirent mortem istam qua animam dissolvit a corpore non esse formidandam, secundum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte puniverant, quo et viventibus utilis metus incuteretur, et illis qui morte puniebantur

A non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augerit posset, si viverent. Non temere illi judicabant, quibus tale iudicium donaverat Deus. Inde est quod Elias multos morte affecit, et propria manu, et genitudo impremito (*III Reg. xvii.; IV Reg. i.*) Quod et alii multi magni et divini viri eodem spiritu, consulendo rebus humanis, non temere fecerunt. De quo Elia cum exemplum dedissent discipuli, Domino commemorantes quid ab eo factum sit, ut etiam ipsi daret potestatem petendi de celo ignem, ad consumendum eos qui sibi hospitium non praebent reprehendit in eis Dominus (*Luc. ix.*), non exemplum prophetæ sancti, sed ignorantiam iudicandi (*Matth. xxii*), quæ adhuc erat in rudibus, animadvertisens eos non amare [amore, orig. m. s. s. Ger.] correptionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam eos docuit quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam Spiritu sancto, quem decem diebus completis post ascensionem suam desuper, ut promiserat, misit (*Act. ii*), non defuerunt tales vindictæ quamvis multo rarius quam in Veteri Testamento. Ibi enim ex majori parte servientes timore premehantur, hic autem maxime dilectione liberi nutriebantur. Nam et verbis apostoli Petri Anauias et uxori ejus, sicut in Actibus apostolorum legimus (*Act. v.*), exanimes ceciderunt, nec resuscitati sunt, sed sepulti.

CAP. 61. — *Quod Christi est inimicus qui Christianum injuste persequitur.* *Augustin. contra Cresconium grammaticum (lib. iii, c. 51).*

Quisquis Christianum iniquus (inquis habet August. ut verba sint Cresconii) persequitur, Christi est inimicus. Verum dicis, si non [sed non, m. s. s. Ger.] hoc in illo persequitur quod Christo est inimicum. Neque enim dominus in servo, pater in filio, maritus in conjugi cum sint utrique Christiani, non debent persequi vitia Christianæ contraria veritati. An vero si non persequantur, noui rei negligenter merito tenebuntur?

CAP. 62. — *Quod coercere proximum sit diligere eum.* *Augustinus ad Macedoniam (epist. 52).*

(23, q. 4, c. *Debet.*) Debet homo diligere proximum tanquam seipsum, ut quem potuerit hominem vel beneficentia consolatione, vel informatione doctrinæ, vel discipline coartione adducat ad colendum Deum.

D **CAP. 63.** — *Quod mala voluntas non est permittenda sue libertati.* *August. ad Donatum presbyterum (epist. 204).*

Qui diliguntur, malæ sue voluntati impune et crudeliter permittendi non sunt, sed ubi potestas datur, et a malo prohibendi, et ad bonum cogendi. Nam si voluntas mala semper sua permittenda est libertati, quare Israëlitici recusantes et muriantes tam duris flagellis a malo prohibebantur, et ad terram compellebantur promissionis? Si voluntas mala sua permittenda est libertati, quare Paulus non est permisus ut pessima voluntate qua persequebatur Ecclesiam, sed prostratus est, ut excaecaretur (*Act. ix.*) excaecatus ut mutaretur, mutatus ut

mitteretur, missus ut qualia fecerat in errore talia A vir sanctus trahitur, quis alias ad irascendum nisi pro veritate pateretur? Si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati, quare monetur pater in Scripturis sanctis filium durum non solum verbis corripere, sed etiam latera ejus tundere (*Eccli. vii, xxx.*), ut ad bonam disciplinam cogatur, et Dominus diligatur [coactus et dominus dirigatur]?

CAP. 64. — *Quod corripiendi sunt homines. Augustinus ad Donatistas* (epist. 166).

Quod erraverat, inquit Dominus, non revocasti, et quod perierat non requisiisti (*Ezech. xxxiv.*) Hoc vobis per nos Dominus ipse facit, sive obsecrando, sive minando, sive corripiendo, sive damnis, sive laboribus, sive per suas occultas admonitiones vel visitationes, sive per potestatum temporalium leges.

CAP. 65. — *Quod non omnis hominem occidens homicida sit. Chrysostomus super Matthæum, homilia cap. 18 (in op. perfec. ad c. v Math.)*

(23, q. 8, c. Occidit Phinees.) Occidit Phinees hominem (*Num. xxv.*), et reputatum est ei ad justitiam: Abraham vero non homicida solum verum etiam parricida (quod certe est gravius) effectus (*Gen. xxii.*), magis Domino magisque placuit. Sed et Petrus geminum fecit homicidium (*Act. v.*), fuit tamen opus spirituale quod factum est. Non sola igitur respiciamus opera, sed tempus, et causam et voluntatem, et personarum differentiam, et quantumcumque alia ipsis operibus acciderint diligenter requiramus. Non enim possumus ad veritatem aliter pervenire.

CAP. 66. — *De eodem. Ex responsionibus Adriani papæ contra objectiones quorundam ad Carolum cap. 16.*

Sanctus Gregorius in dialogis suis meminit de beato Bonifacio, qualiter miscrum illum qui cum simia veniens cymbala percussit, sermone suo cum meroe ad mortem jaculavit.

CAP. 67. — *Item de eadem re. Gregorius, Dialogorum lib. i, cap. 9.*

Cum beatus Bonifacius ad Fortunati mensam venisset, priusquam Deo hymnum diceret, sicut quidam cautandi arte solent victimum querere, repente ante januam vir cum simia astitit, et cymbalum percussit: quem sanctus vir audiens sonitum designatus dixit: «Heu! heu! mortuus est miseriste, mortuus est miser iste! Ego ad mensam refectionis veni, os nondum ad laudem Dei aperiui, et ille cum simia veniens cymbalam percussit.» Subiuxit tamen atque ait: Ita et pro charitate ei [Dei] cibum potumque tribuite, scitote tamen quia mortuus est.» Qui infelix vir dum panem et vinum ex eadem domo perceperisset egredi januam voluit, sed saxum ingens subito de tecto cecidit, eique in verticem venit. Ex qua percusione prostratus in manibus jam semivivus levatus est. Deinde vero altera die secundum dicti viri [viri Dei, Vict.] sententiam funditus vitam finivit. Qua de re, Petre, pensandum est quantum sanctis viris timor sit exhibendus: templa enim Dei sunt, et cum ad iracundiam

A vir sanctus trahitur, quis alias ad irascendum nisi ejusdem templi inhabitator excitatur? Tanto ergo metuenda est ira justorum, quanto et constat, quæ in eorum cordibus ille præsens est, qui ad inferndam ultionem quam voluerit, invalidus non est: *Item Dialogorum lib. ii, cap. 30. (32, q. 8, c. Petrus.)* Petrus Tabitham mortuam orando suscitavit (*Act. ix.*), Ananiam et Sapphiram mentientes morti increpando tradidit (*Act. v.*), neque eum orasse in eorum extinctione legitur, sed solummodo culpam eorum extinctione legitur, sed solummodo culpa in paucam perpetraverant increpasse. Constat ergo quia aliquando talia ex potestate, aliquando exhibentur ex postulatione, dum et istis vitam increpando absulit, et illi redditum orando.

B CAP. 68. — *De vindicta quam Joannes papa in quosdam fieri jussit. Joannes VIII Marini et Pulcari.*

Sed et provincii [*pro primicili Vict.*] vestræ fidelitatis vobis injungimus, ut cum aliquibus navibus vestros milites robustissimos præsentaliter destinetis, qui quadraginta Saracenos, qui dudum Græcorum nostrorum navibus in mare fugere, quique postea terrestrium nostrorum militum expoliati armis omnibus, virtute in montis Circei latibulis evaserunt, una cum nostris pedestribus apprehendant, quia nos pro tantillis Saracenis dromones nostros fatigare nolumus, dum vobis confidere (sic ut et ipsi velle dicimini) provocationem modis omnibus confidentes. Quia si obedientiæ vestræ constantiam et fidei puritatem cum virtutis efficacia circa sanctam Romanam Ecclesiam amodo senserimus, non solum de his tribus, quibus vos ultra consuetudinem prægravatos dicitis, in quantum ratio postulaverit levigabimus, verum etiam ut propriam sancti Petri familiam, terra marique vos tueri, domino confortante, studebimus.

CAP. 69. — *De defensione quam contra hostes fecit. Joannes octavus Angebergæ imperatrici.*

Siquidem cum virtute Dei melius quam Kaletam, quæ nostra defendemus, et illorum in nullo penitus indigemus, dromones videlicet cum cæteris navibus constraentes, et cætera vasa bellica et apparatus, quin potius et ipsos animos hominum præparantes, et adversus hostiles incursus indesinenter armantes,

D CAP. 70. — *Quod crimina committit qui non corrigit cum possit. Joannes VIII, Domagoi duci gloriose.*

(23, q. 8, c. Præterea.) Præterea devotionis tuæ studium exhortamur, ut contra marinos latrunculos qui sub pretextu tui nominis in Christicolas debaccinant, tanto vehementius accendatur, quanto illorum pravitate famam tui nominis offuscatam fuisse cognoscis, quoniam licet credi possit quod, te nolente, illi navigantibus insidentur, tamen quia a te comprimi posse dicuntur, nisi eos compresseris, innoxios non haberis. Scriptum quippe est: Qui crimina cum potest emendare, non corrigit, ipse committit.

CAP. 71. — *Quomodo Joannes papa Sarracenis re-*

stiterit. Joannes VIII, imperatori et imperatrici.

Cum reversi fuisse mus, omnia littora nostra de prædata, etiam et in fundis et in Terracina, velut in domo propria multos Sarracenos invenimus residere, pro quibus non plusquam quinque diebus in urbe manentes, quamvis corporis non modica detinere-
mus molestia, exivimus cum fidelibus nostris, quo-
rum Domino adjuvante cepimus naves octodecim.
Sarraceni vero multi occisi sunt, captivos autem
fere sexcentos liberavimus. Ideo vobis venientibus
necesse valde est, ut talis in litoribus marinis for-
titudine virorum remaneat, quorum virtute nostra
omnia salva consistant, et ea quæ needum depræ-
data sunt loca, non prædentur.

CAP. 72. — *Quod non est crudelitas punire malos pro-
Deo sed pietas. Hieronymus ad Riparium. (tom. III,
epist. cuius initium : Acceptis primum litteris).*

Legi syromasten Phinees (*Num. xxv*), austerita-
tem [auctoritatem *Vict.*] *Eliæ* (*III Reg. xvii*; *IV, 1*),
zclum Simonis Chananei (*I Mach. xiii*, et *sc-
quenib.*), Petri severitatem Ananiam et Sapphiram
trucidantem (*Act. v*), Pauli constantiam qui Elymam
magum vii Domini resistenter aeterna cætitate
[severitate *Vict.*] damnavit (*Act. xiii*). Non est cru-
delitas pro Deo [*Gratian sic.* crima pro Deo puni-
re] sed pietas. Unde et in lege dicitur: Si frater
tuus et amicus et uxor quæ est in sinu tuo depra-
vare te voluerit a veritate, sit manus tua super eos,
et effunde sanguinem ipsorum (*Deut. xxi*).

CAP. 73. — *Quod propter remissionem malorum, in
collegio episcoporum arma sint ferenda. Leo IV,
Ludovico [Lothario] regi.*

Petrum et Adrianum nunquam recipiemus ad ha-
bitandum nobiscum, et si (quod minus credimus)
aut preces nostras quas pro eorum retentione vobis
misimus, aut honores Romani pontificis pro nihilo
exismastis, et nos minus quam Adrianum et Pe-
trum amastis, quod in posterum jam ordinatum
habeamus, vestram edicimus magnitudini. Certe Ro-
manæ sedis præsules tempore quo per unamquamque
Ecclesiam cum suis clericis tendebant ob mis-
sarum officium, vel alias more solito, utilitates ecclesiasticas disponendas, nihil aliud tam ipsi quam
clericis ipsorum nisi sacerdotalia industria ferebant
quod secuti usque nunc nos egimus. Sed amplius
nequaquam agere oportet, si viros quos nec quæ-
rimus unquam, nec volumus mandare decreveritis.
Et hoc ad ultimum pro certo notum facimus quo-
niam ad quamcumque Ecclesiam locumque alium
nobis merito subjectum digressi fuerimus, ne de
mortis nostræ periculo triumphatores existant, cum
debueramus ob divinum cultum sive timorem ora-
rium solummodo planetamque deferre, lanceam et
scutum et gladium bajulare præcipiemus.

CAP. 74. — *Licere sacerdotibus contra impios pro-
mulgare mortem. Ex historia Anastasiï bibliotheca-
rii Romanæ ecclesie.*

Multo divino zelo motus Michael piissimus impe-
rator contra Manicheos qui Pauliciani dicuntur,

A capitelem animadversionem Racephori sanctissimi
patriarchæ ac aliorum Patrum prædicamentis pro-
mulgans, aversus est per alios nequam consiliarios
obtentu pœnitentie, cum esset impossibile illos po-
nitentiam agere qui capti fuissent errore. Dogmatiz-
abant autem indeo non licere sacerdotibus pro-
mulgare contra impios mortem per omnia divinis
super hoc adversantes Scripturis. Si enim vertex
apostolorum Ananiam et Sapphiram ob mendacia
tantum mortificavit (*Act. v*), et Paulus magnus clamat: *Qui talia, inquiens, agunt digni sunt morte* (*Rom. 1*), hoc de solo mortali peccato, quomodo non
horum contrarii erunt, qui omnispirituali et corporal-
i spurciti plenos quique dæmonibus serviunt a
gladio redemerint?

B CAP. 75. — *Quod non sint culpandi judices, sed lau-
dandi, qui hæreticos et schismaticos persequuntur,
et bona eorum diripiunt. Ex lib. Dialogorum Au-
gust. contra Petilianum lib. II, cap. 10.*

Petiliaous dixit: Si apostoli persecuti sunt ali-
quem, aut aliquem tradidit Christua. August. re-
spondit: Possem quidem dicere ipsum Satanam
omnibus malis hominibus esse pejorem, cui tamen
tradidit Apostolus hominem in interitum carnis, ut
spiritus salvus sit in die domini Jesu (*I Cor. v*). Item
alios de quibus dicit: Quos tradidit Satanæ, ut
discant non blasphemare (*I Tim. i*). Et Dominus fla-
gellatos expulit ex templo improbos mercatores
(*Joan. ii*), ubi etiam connexum est testimonium
Scriptura dicentis: *Zelus domus tuæ comedit me*
(*Psal. LXVIII*). Ecce invenimus apostolum traditorum, Christum persecutorem. Quare per violentissimas
turbas, etiam ultiro improbi estis Ecclesiæ cat-
holicis, ubi advertere poteritis, quod innumerabilibus
exemplis res ipsa indicat? Sed dicitis vos
loca vestra defendere, et resistitis fusilibus et cadibus
quibusunque poteritis. Quare ibi non auditis vocem
Domini dicentis: *Ego tamen dico vobis. Non
resistere malo?* (*Math. v*.) Aut si fieri potest, ut ali-
quando recte per vim corpoream resistatur violentis,
nec ideo præceptum violetur, quod audimus a
Domino: *Ego autem dico vobis non resistere malo*,
cur non etiam hoc fieri potest, ut per ordinatas et
legitimias potestates, de sedibus que illicite usur-
pantur, vel ad injuriam Dei retinentur, pius expellat
impium, et justus injustum? Neque enim eo modo
persecutionem passi sunt pseudoprophetæ ab Elia
(*III Reg. xvii*), quomodo ipse Elias a rege inquisi-
simo, aut quia flagellatus est Dominus a persecutoribus,
propterea passionib[us] ejus comparandisunt,
quos ipse de templo flagellatos ejecit. Restat ergo,
ut nihil aliud requirendum esse fateamini, nisi
utrum juste an impie vos separaveritis a communione
orbis terrarum. Nam si hoc inventum fuerit
quod impie feceritis, non miremini, si non desunt
ministri Deo per quos flagellamini, quia persecutio-
nem patimini non a nobis, sed sicut scriptum est,
ab ipsis factis vestris (*Sap. ii*). Item. (*eod. l. c. 43,
q. 7, e. Si de rebus.*) Si de rebus vel de locis eccl-

D ebus) Si de rebus vel de locis eccl-

siasticis quos tenebatis et non tenetis, querimini, A (23, q. 3, c. *Pro membris*). Pro membris Christi aduersus vos serviant, et vobis resistunt quicunque in catholica eo animo sunt [Apud Aug. *inseritur*: parvæ adhuc fidei], quo tunc Petrus fuit, cum ferrum pro Christi nomine strinxit (*Matth. xxvi*). Sed multum interest inter vestram persecutionem et istorum. Vos similes estis servo sacerdotis, quia servientes principibus vestris aduersus Ecclesiam catholicam, id est aduersus Christi corpus armamini. Iste autem tales sunt, qualis tunc Petrus fuit, qui pro Christi corpore, id est pro Ecclesia etiam corporaliter pugnauit. (Item *ibidem*, cap. 93, *sub finem*). Si propterea persecutor non fuit Nabuchodonosor, quia scelus in sanctum Danielem commissum justissime vindicavit (*Dan. vi*), quomodo vindicandum est a regibus quo Christi sacramenta exsufflantur, si prophetæ membra quia in periculum missa sunt, sic vindicari meruerunt? Item (*ibidem*, cap. 104). Neque in homine bono aliquis Dei sacramenta fugiat neque in homine malo. Item (*tib. in Contra litteras Petilia*, c. 10). Si laudanti amico non est credendum, neque inimico detrahenti. Item (*ibid.*, c. 36). Apud nos quicunque mali vel penitus latent, vel quibusdam noti propter bonos quibus ignoti sunt, et apud quos convinci non possunt, propter unitatis et pacis vinculum tolerantur (*Ephes. iv*), ne cum zazaniis eradicetur et triticum (*Matth. xi*), ita suæ malitia sarcinam portant (*Gal. vi*). (August., c. 8, *tib. De unio bapt. contra Petilianum*.) Neminem recte judicari puto innocentem, qui hominem non convictum crediderit nocentem. Item (cap. 59). Illud quis ferat quod sacrilega dicit sacramenta Christi, etiam si vere, sicut calumniator, a traditoribus haberentur quæ in nomine Patris, Filii, et Spiritus sancti ritu evangelico celebrantur? Hic fortasse dicat jam non esse Christi sacramentum quod a sacrilegis datur. Cur non ergo dicit non esse etiam nomen Christi, quod a sacrilegis dicitur? Item (*ibidem* cap. 13). O quam detestandus est error hominum addit. apud Aug. qui clarorum virorum quædam non recte facta laudabiliter se imitari putant, a quorum virtutibus alieni sunt. Sic enim et nonnulli Petro apostolo comparare se possunt, si Christum negaverint (*Matth. xxvi*). Item (*ibidem*, cap. 16). Si est humanitas in rebus humanis, puto nos justius posse reprobandi, si ignotos homines quas criminantur inimici, neque horum crimen ulla testificatione demonstrantnocentes potius quam innocentes crediderimus. Quia si forte se aliter Veritas habet, ipsi certe humanitati debitum redditur, cum homo de homine nil mali temere suspicatur, nec cuiquam criminanti facile credit, quando sine teste ac sine ullo documento crimen objiciens maleficus potius conviciator quam veridicus accusator existenter. Item (*tib. De unitate Ecclesiæ contra epist. Petilian.*, cap. 2). Si factum est quod accusant, quid peccaverunt ecclesiastici judices, qui crimina etiam si vera et ad se delata, sibi tamen non probata, damnare nullo modo debebant? Item (*ibidem*, cap. 17).

B

C

D

Si autem vos contra Ecclesiam Christi altaria erexitis, et a Christianis unitate (quae toto orbe diffunditur) sacrilego schismate separatis esse, et corpori Christi (quod est ecclesia tota orbe diffusa) et rebatizando et blasphemando, et quantum potestis oppugnando, adversari sancta et canonica Scriptura convincit, vos impuli atque sacrilegi, illi autem quivos pro tanto scelere tam leviter dannorum admonitionibus vel locorum vel honorum vel pecuniae privatione, deterredos coercendosque decernunt, ut cogitantes quare ista patiamini, sacrilegium vestrum cognitum fugiat, et ab eterna damnatione liberenmini, et rectores diligentissimi et consultores piissimi deputantur. *Item (ibidem aliquando superius).* De persecutione vestra querela sedabitur, si cogitationis et intelligatis prius non omnem persecutionem esse culpabilem. Alioquin non laudabiliter diceretur: *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persecuebar (Psal. c).* Nam quotidie videmus et filium de patre, tanquam de persecutore suo conqueri, et conjugem de marito, et servum de domino, et colonum de possessore, et reum de judice, et militem vel provincialem de duce vel rege, cum illi plerunque ordinatissima potestate sibi homines subditos per terrores levium pœnarum a gravioribus malis prohibeant atque compescant, plerumque autem a bona vita et a bonis factis, minando et saeviendo deterrent. Sed cum a malo et illicito prohibent, correctores et consultores sunt; cum autem a bono et licto, persecutores et oppressores sunt. Culpanter etiam qui prohibent a malo, si modum peccati modus correctionis excedat.

CAP. 76. — *Quod charitas est corrigerem proximum.*
Augustinus tom. IX super Epistolam Joannis, tractat. 7.

(23, q. 5, c. Non putes). Non putes tunc te amare servum tuum, quando eum non cœdis, aut tunc amare filium tuum quando non das disciplinam, aut tunc amare vicinum tuum quando non corrigis eum. Non est ita charitas, sed languor; fervat charitas ad emendandum, ad corrigendum; sed si sunt boni mores, delectent; si sunt mali emendentur.

CAP. 77. — *De eodem.* August. *De civitate Dei,* lib. xix, cap. 16.

Non est innocentia, parcendo sinere ut in malum gravius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium non solum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato, vel puovere peccatum, ut aut ipse qui prius oditur, corrigitur experimento, aut alii terreatur exemplo.

CAP. 78. — *Quod nulli liceat gladio juste occidere excepto judice,* August. in lib. Quæst. Novi et Veteris Testamenti, cap. 104.

Videns Petrus apostolus insurgentes hostes, protrulit gladium et amputavit auriculam servi sacerdotis. Tunc Jesus dixit Petro ut recondoret gladium in thecam suam: *Omnis enim, inquit, qui accepit gladium, gladio perirebit (Math. xvi).* Ut quid parari jussit, qui prohibuit percutere, eum etiam morti

A designans [reum etiam mortis designans eum] qui percusserit gladio, cum non utique injuste videatur apostolus percussisse? Quantum enim pertinet ad rem [Petrum], percussit eura quem contra se armatum videbat. Resisteret enim debuit ingratis servis, et ad Dominum necandum armatis *Item (aliquanto post).* Quare contuens Dominus factum apostoli Petri, eum qui gladio usus fuerit gladio dixit perire, cum non injuste percussisse videatur. Nam sicut significatur in Luca, ipso Domino permittente percussit (*Luc. xxii*), et sic prohibitus haec audivit. Ideo etenim permisum est ut et vindicare se posse videretur, sed nolle; et virtus ostenderetur in eo manere in quo fuerat, et in utroque vindicare se posse non ambigeretur. Inimici vero pro certo habent datam ab eo potestatem ut haec facerent, non enim vietus apparebat, sed tradens se voluntati eorum. Quare ergo sententia data est ut qui accipit gladium, gladio pereat (*Math. xxv*), nisi quia nulli licet, excepto judice, gladio quemquam occidere? Apostolo autem Petro usque ad hoc permisum est, quod dolorem faceret, non quod occideret. Hoc enim audiens, ne iterum percuteret didicit. Præterea [*Aug. vulgo nunc sic habet*: Ob hoc enim audiebat, ne iterum percuteret. Didicit præterea, etc.] quia Christianis jam factis occidere non licet; in misericordia enim positis, lege juris mundo crediti uti non licet aspere.

CAP. 79. — *Quod non est misericors, qui vitiis parcit et foveat ea.* Aug. ad Lætarium [Lectarium, Gratian. legit Lotharium].

C (23, q. 5, c. Qui vitiis). Qui vitiis nutrientis parcit et favet, ne contristet peccantium voluntatem, tam non est misericors, quam qui non vult cultrum rapere pueru, ne audiat plorantem, et non timet ne vulneratum doleat vel extinctum.

CAP. 80. — *Quod non liceat Christiano se defendere.*
Aug. ad Emeritum Bonatianum (epist. 164).

Nostri adversus illicitas et privatas vestrorum violentias (quas et vos ibi qui talia non facitis, dolentis et gemitis) a protestatibus ordinatis tuitionem petunt, non quod hos persequantur, sed quia se defendant.

CAP. 81. — *Qualiter beatus Ambrosius quedam defendit, ne de ecclesia raperetur. Ex Vita beati Ambrosii (auctore Paulino).*

D Cum consulatus sui tempore imperator Honorius in urbe Mediolanensi Lybicarum ferarum exhiberet manus, populo illue concurrente, data copia est missis militibus a Stilicino comite hortatu Eusebii præfecti, ut Cresconius quidam de ecclesia raperetur, quem confungentem ad altare Domini sanctus episcopus cum clericis qui in tempore aderant, defendendum circumdedit. Sed multitudo militum, quæ duces suos habebat de perfidia Arianorum, prævaluuit adversum paucos, atque ablato Cresconio exsultantes ad amphitheatrum reversi sunt, Ecclesiæ luctum non modicum dereliuentes.

CAP. 82. — *Qualiter se Adrianus papa adversus*

Desiderium regem ad resistendum munivit. Ex gestis Adriani papæ.

Adrianus Desiderii regis adventum appropinquasse cognoscens, aggregans universum populum Tusciae, Campaniae, et ducatus Perusini, et aliquantos de civitatibus Pentapoleos, munivit hanc civitatem Romanam, omnesque armati parati erant vel si ipse rex adveniret, fortior ei cum Dei auxilio et sancti Petri, orationibus fulti predicti sanctissimi præsulis, illi resisterent. Nam ecclesias beati Petri et Pauli exornare fecit ejus sanctitas, et cuncta eorum thymilia [cymbala] et ornatus in hac civitatem Romanam introduxit, claudi faciens omnes januas ecclesie beati Petri, et de intus seris supponit ac muniri jussit, ut si ipse protervus rex sine commercato et permisso pontificis advenisset, minime aditum in eamdem ecclesiam introeundi haberet, nisi brachio ad sue animæ interitum ipsas confringet januas.

CAP. 83. — *De defensione Leonis papæ contra Saracenos. Ex registro Leonis IV. Ludovico (Lothario) Augusto.*

Igitur cum saepè adversa a Sarracenorum partibus perveniant nuntia, quidam in Romanum portum clam furtiveque venturos esse dicebant, pro quo nostrum congregari præcipimus populum, maritimumque ad littus descendere decrevimus, et egressi sumus Roma.

CAP. 84. — *De eodem. Leo IV, Ludovico imperatori.*

Scire vos oportet quod nunquam ab aliquibus nostros homines sinimus opprimi, sed si necessitas illis incurrerit, præstantialiter vindicamus, quia nostri gregis in omnibus ultores esse debemus, et præcipui adjutores.

CAP. 85. — *Item de eodem. Idem Joanni archiepiscopo.*

Pro certo scito te quod nunquam permittimus nostros a vobis lacerari aut opprими homines atque subjectos, sed si (quod non speramus) hujus nostræ monitionis dicta neglexeritis, et amplius alias oppressiones præfatis vel aliis nostris hominibus feceritis, præstantialiter eos vindicalimus, et omnia vestra eripere curabimus, furibunda crudelique audacia.

CAP. 86. — *Qualiter auxilium a judice Sardinie petit. Idem judicii Sardinie.*

Celsitudinem vestram duximus obsecrandam, ut nobis quantos tua præviderit magnificientia, armatos sive pueros, sive adultos, ac juvenes cum armis suis mandare dignemini, qui nobis quotidiana jussa possint explere.

CAP. 87. — *Quod regnum cælorum consequantur qui pro defensione Christianorum occisi fuerint. Idem exercitui Francorum.*

Omni timore ac terrore deposito contra inimicos sanctæ fidei et adversarios omnium regionum viriliter agere studete. *Item.* Ubi usque nunc partes vestri publicum moverunt procinctum, semper victores exsilterunt, nullaque eos multitudine

A populi superare potuit. Non enim audivimus ut aliquando sine fama victoriae reversi fuissent. *Item.* Omnim vestrum nosse volumus charitatem, quoniam quisquis (quod non optantes dicimus) in hoc belli certamine fideleri mortuus fuerit, regna illi coelestia minime negabuntur. Novit enim omnipotens, si quilibet vestrorum morietur, quod pro veritate fidei et salutatione patriæ ac defensione Christianorum mortuus est, ideo ab eo prætitulatum præmium consequetur.

CAP. 88. — *De damnatione Georgii cujusdam, Adriani, et Petri. Idem Lothario Augusto.*

De illis tribus jam publice condemnatis et reprobis viris Georgio, Adriano, et Petro, ut vestra nobis mandavit sublimitis quod adhuc ad aliud confiteri judicium debeant, omnino mirati sumus, quibus **B**jam missis vestris præsentibus juxta legem Romanam sententia præfixa ac promulgata est. Et nisi tunc Paschalis adesset festivitas, qua mortis prohibente lege sententiam dare licitum non est, vivere eos illorum malitia atque iniqua præsumptio non sinceret. Pro hac itaque ratione, solummodo usque ad tempus suspensa est sententia utrorumque.

CAP. 89. — *De excommunicatione Thasmonis ducis Bavariorum. Idem ex chronica Francorum.*

Adrianus papa in die sancte Paschæ, præsente Carolo imperatore, anathematizavit Thasmonem ducem Bavariorum, nisi in omnibus obediret eidem imperatori et filiis ejus, ac genti Francorum, sicut juraverat patri suo Pippino, et sibi. Quod si nollet, et sanguinis effusio fieret, vel aliud aliquid mali, hoc super eumdem ducem et ejus consentaneos esset, et præfatus rex et sui ab ea culpa immunes essent.

CAP. 90. — *Exhortatio Gregorii papæ ad defensionem Rom. pont. Greg. Velo magistro militum lib. xii. regist. epist. c. 21.*

Utile visum est, ut aliquanti illuc milites transmittantur, quos gloria tua admouere et horari studeat, ut parati sint ad laborem. *Item.* Si hue, vel ad Ravenates partes, nec dicendum Arnulfum cognoveritis excurrere, vos a dorso ejus ita (sicut viros fortes condecet) laborate, quatenus opinio vestra ex laboris vestri charitate [qualitate] amplius in Romano populo [Reipublicæ orig.] (domino auxiliante) proficiat.

CAP. 91. — *Quod Carolus rex adversus Longobardos rogatus Adriani papæ bellum suscepit. Ex gestis Caroli Magni, juxta Alcuinum.*

(23, q. 8, c. Hortatu). Rogatu et precibus Adriani Romanæ urbis episcopi, exoratus Carolus rex, bellum contra Longobardos suscepit, quod prius quidem, et a papa Stephano ejus patre supplicante [et a patre ejus Pippino papa supplicante, etc. Grat.] cum magna difficultate susceptum est.

CAP. 92. — *Retractatio sententie illius Augustini, qua dixerat non placere sibi schismaticos cogi ad communionem August. Retractionem lib. ii, c. 5.*

Dixi, mihi non placere ullius sæcularis potestatis impetu schismaticos ad communionem violenter

arctari et vere mihi tunc non placebat, quoniam nondum expertus eram vel quantum mali eorum auderet impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinæ.

CAP. 93. — *Quod quadragesimali et omni tempore a præliis sit abstinentia, nisi necessitas cogat.*
Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum (cap. 46).

Si nulla urget necessitas, non solum quadragesimali, sed omni tempore est a præliis abstinentia. Si autem inevitabilis urget opportunitas, nec quadragesimali est tempore pro defensione tam sua quam patriæ, seu legum paternarum bellorum procul dubio præparationi parcendum, ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet quod faciat et suæ ac aliorum saluti consulere non procurat, et sanctæ religionis detrimenta non praecavet.

CAP. 94. — *Quod ministri judicium de administratione sua non damnentur.* Innocentius papa Euzebio episcopo, cap. 3.

Quæsitus est etiam super his qui pro baptismo administraverunt, et aut tormenta sola exerceverunt, aut etiam capitalem protulere sententiam. Nihil de his legibus a majoribus definitum; meminerant enim a Domino potestates has fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum, et Dei ministrum esse datum in bujusmodi vindicem. Quomodo igitur reprobarent factum quod auctore Domino viderent esse concessum? De his ergo, ut hactenus servatum est, sic habeamus ne aut disciplinam avertiere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsius autem in ratione reddenda omnia gesta sua servabuntur. Item. Dum legum auctoritas in improbos exercetur, erit dictator immunis.

CAP. 95. — *Quod qui malum punit, non persecutur, sed dilit.* Pelagius Patricio Valeriano.

Non persecutur, nisi qui ab malum cogit. Qui vero malum vel factum jam punit, vel prohibet ne fiat, non persecutur iste, sed dilit. Nam si, ut quidam putant, nemo aut repremeadus a malo, aut retrahendus ad bonum est, humanas ac divinas leges necesse est evacuari, quæ et malis penam et bonis premia justitia suadente constituvint; malum autem schisma est etiam per exterias potestates opprimendum.

CAP. 96. — *Quod rex mala punire debeat.* Cyprianus in nono genere abusione. (Exslat hic liber hodie August. tit. tom. IX.)

(23, q. 5, c. Rex.) Rex debet fulta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere, parricidas et perjurantes non sinere vivere, filios suos non sinere impie agere.

CAP. 97. — *Bellum quod tuerit patriam plenum iustitiae esse.* Ambros. Offic. lib. 1, cap. 27.

(23, q. 3, c. Fortitudo.) Fortitudo quæ vel in bello tuerit a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena iustitiae est.

CAP. 98. — *Quod non sit reus homicidii miles, qui*

obediens potestati hominem occidit. August. De civitate Dei lib. 1, cap. 26.

(23, q. 5, c. Miles.) Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est, hominem occidit, nulla civitatis sua lege reus est homicidii. Imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contempti. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur si fecit injussus, inde punietur nisi fecerit jussus.

CAP. 99. — *Quod reges Christiani defendere debent matrem Ecclesiam.* August. super Joan. parte 1, cap. 2 (tract. 2 ad c. iii Joan.).

(23, q. 4, c. Quando.) Quando vult Deus potestates concitat aduersus hereticos, aduersus schismaticos, aduersus dissipatores ecclesiæ, aduersus B exsufflatores Christi, aduersus blasphematores baptismi, non mirentur, quia Deus concitat ut a Sara verberetur Agar (Gen. xvi.) Cognoscat se Agar, ponat cervicem, quia cum humiliata discederet a domina sua, occurrit ei angelus, et dixit ei: *Quid est Agar ancilla Saræ.* Cum vero questa esset de domina, quid audivit ab angelo? Reverttere ad dominam tuam (ibid.) Item. Mirantur autem quia commoventur pastores tidei Christianæ [potestates Christianæ, orig.] aduersus detestandos dissipatores Ecclesie. Nisi ergo moverentur, quomodo redherent rationem Deo pro imperio suo? Intendat charitas vestra quid dicam, quia pertinet hoc ad reges sæculi Christianos, ut temporibus suis pacatam velint matrem suam Ecclesiam.

CAP. 100. — *Quod plus peccat qui potestati innocentem ex invidia occidendum tradit quam ille qui alterius potestatis timore eum occidit.* August. super Joan. parte II, cap. 42. (tract. 116 ad c. xix Joan.)

Plus peccat qui potestati innocentem occidendum livore tradit quam potestas ipsa, si eum timore alterius majoris potestatis occidit. Talem quippe Deus Pilato dederat potestatem ut esset etiam sub Cæsaris potestate. Quapropter non haberes, inquit, adversum me potestatem ullam, id est quantumcumque habes, nisi hoc ipsum tibi esset datum de super. Sed quoniam scio quantum sit (non enim tantum est ut tibi omnimodo liberum sit) propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet (Joan. xix.) Ille quippe non metuendo potestati tradidit, sed invidendo; tu vero eamdem potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem præsertim innocentem homo hominem debet occidere, sed tamen id zelando facere, multo magis malum est quam timendo. Et ideo non ait verax Magister: Qui me tibi tradidit ipse habet peccatum, tanquam ille non haberet, sed ait *majus peccatum habet*, ut etiam se habere intelligeret. Neque enim propterea illud nullum est, quia hoc majus est.

CAP. 101. — *Quod potest homo aliquando occidi sine peccato.* Augustinus De libero arbitrio lib. I, cap. 4.

(23, q. 5, c. Si homicidium.) Si homicidium est hominem occidere, potest occidere aliquando sine

peccato. Nam et miles hostem, et judex vel minister A pertinet inter alios hoc discernere, quam bonum hominem sibi expetere. Paucorum est dignoscere, quomodo placeat pœna inimicorum accusatori inimicitia sese saturare cupienti, et quam longe alio modo judici [placeat orig.] recta voluntate peccata punienti. Ille quippe reddit malum pro malo, iste autem etiam cum vindicat non reddit malum pro malo, quoniam justum reddit injusto. Quod autem justum est, utique bonum est. Punit ergo non delectatione alienæ misericordie, quod est malum pro malo, sed dilectione justitiae, quod est bonum pro malo.

CAP. 102. — *Quod judex cum vindicat, non reddit malum pro malo. Augustinus super psal. CVIII (ad vers. pro eo ut et posuerunt adv.).*

Ulciscendi libido vitiosa est, magisque ad judicem

B pertinet inter alios hoc discernere, quam bonum hominem sibi expetere. Paucorum est dignoscere, quomodo placeat pœna inimicorum accusatori inimicitia sese saturare cupienti, et quam longe alio modo judici [placeat orig.] recta voluntate peccata punienti. Ille quippe reddit malum pro malo, iste autem etiam cum vindicat non reddit malum pro malo, quoniam justum reddit injusto. Quod autem justum est, utique bonum est. Punit ergo non delectatione alienæ misericordie, quod est malum pro malo, sed dilectione justitiae, quod est bonum pro malo.

CAP. 103. — *Quo minister occidens quem judex iusserit, non id sponte facere debet. August. lib. Q. xxi. questionum in Ecclorū (Ques. 39 ad c. xi Eccl.).*

(23, q. 5, c. *Cum minister.*) Cum minister judicis occidit eum quem judex jussit occidi, prefecto si id sponte faciat homicida est, etiam si eum occidat. quem scit a judice occidi debuisse.

CAP. 104. — *Quo lex occidit hominem, non minister. Augustinus lib. Questionum in Leviticum (Ques. 68 ad c. xix Levitic.).*

Cum homo juste occiditur, lex eum occidit, non tu.

CAP. 105. — *Quod etiam bella apud veros cultores Dei pro pace suscepta pacata sunt. August. De diversis ecclesie observationibus, cap. 45.*

(32, q. 1, c. *Apud veros Dei.*) Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coercentur, et boni subleventur.

CAP. 106. — *De vindictis. Aug. lib. Questionum evangeliorum (lib. i. Q. Evang., q. 10).*

(23, q. 5, c. *Officia.*) Officia vindictæ possunt implore boni animo, quomodo lex, quomodo judex.

CAP. 107. — *Quod Christiana disciplina non omnia bella culpat. Augustinus ad Marcellinum (epist. 5).*

Cum terrena ista res publica præcepta Christiana custodiatur, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis justitiaeque pacatam societatem victis facilius consulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur, quoniam nihil est infelius felicitate peccantium, que pœnalis nutritur impunitas, et malo voluntas velut hostis interior roboratur. Item. *Ibid. paulo post.* Misericorditer enim si fieri posset, etiam bella gererentur a bonis, ut licentiosis cupiditatibus domitis, haec vitia perderentur, quæ D justo imperio vel extirpari vel premi (deprimi orig.) debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Evangelio diceretur, ut abjicerent arma, seque militiae omnino subtraherent. Dictum est autem eis: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum (*Luc. iii.*) Quibus proprium stipendum sufficere debere præcepit, militare utique non prohibuit. Aug. ad Macedonium (epist. 54). [23, q. 5, c. *Non est iniquitatis.*] Non est iniquitatis, sed potius humanitatis societate devictus, qui propterea est criminis persecutor, ut sit hominis liberator.

CAP. 108. — *Quod non frustra instituta est potestas regis. Item (circa medium).*

(23, q. 5, c. *Non frustra.*) Non fustra instituta sunt potestas regis, jus cognitoris (gladii inseritur in orig.), ungulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, utilitates; hæc cum timentur, et coercentur mali, et quieti (quietius, orig.) inter malos vivunt boni. *Item. Aliquanto post.* Cum homo ab homine occiditur, multum distat utrum fiat nocendi cupiditate, vel injuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut a latrone; an ulciscendi vel obediendi ordine, sicut a judge, sicut a carnifice; an evadendi vel subveniendi necessitate, sicut interininitur latro a viatore, hostis a milite. Et aliquando qui causa mortis fuit potius in culpa est quam ille qui occidit, vel ut si quispiam decipiat fidelissimum suum, atque ille pro isto supplicum legitimum luat; nec tamen omnis qui causa alienæ mortis est, reus est, velut si quisquam (quid si enim quisque, orig.) stuprum petat, seseque, non imperaverit, interimat. Quid, si filius timens patris pia verbera, præcipito pereat? quid, si alius hominem liberato, vel ne alius liberetur, sibi ipse mortem inferat? num propter istas alienorum motuum (alienarum mortium, orig.) causas, aut sceleri consentiendum est, aut vindicta peccati que si non nocendi sed corrigendi studio, etiam paterna tollenda, aut opera misericordia cohibenda sunt? Hæc cum accident, debemus eis humanum dolorem, non propterea, illane accident, recte factorum reprimimus (reprimere) voluntatem.

CAP. 109. — *Quod in pugna Deus orandus est. Augustinus ad Bonifacium (epist. 194).*

Gravi de pugna conquereris ut dubites nolo, utile tibi tuisque dabo consilium. Arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris, quia quando pugnatur, Deus apertis cœlis (oculis, orig.) spectat, et partem quam inspicit justam sibi dat palmam.

CAP. 110. — *Quod, Deo vel aliquo legitimo imperio jubente, recte bella suscipiuntur. Item Augustinus (Aug. lib. xxii, contra Faustum, c. 70).*

(23, q. 4, c. *Ille gladium.*) Qui gladio usus fuerit, gladio cadet. Ille autem utitur gladio qui nulla superiore ac legitima potestate vel jubente vel concedente, in sanguinem alicuius armatur. *Item, ibid., c. 74.* Sive Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente, genera bella suscipiuntur a bonis, cum in eo rerum humanarum ordinie iuveniuntur, ubi eos tale aliquid vel jubere, vel in talibus obediare juste ordo ipse constringit. Alioquin Joannes cum ad eum baptizandi milites venirent dicentes: *Et nos quid faciemus?* (Luc. iii) responderent eis, Arma abiocite, istam militiam deserite, neminem percutite, prostrernite neminem. Sed quia sciebat eos cum haec militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, et non ultores injuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores, respondit eis: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium ve-

stum (*ibid.*), *Item. Ibidem paulo post.* Dominum Iesum Christum audiant Manichæri hoc stipendum jubentem reddi Cesari, quod Joannes dicit debere sufficere militi: *Reddite, inquit, Cœsar is quæ Cœsar is sunt, et Deo que Dei sunt* (*Math. xxii.*) Ad hoc enim tributa prestantur, ut propter bella necessarium militi stipendium præbeat. *Item, ibid. c. 75.* (23, q. 1, c. *Qui culpatur.*) Interest quibus causis, quibusque auctoritatibus homines bella gerenda suscipiant ordo tamen ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendo belli auctoritas atque consilium penes principem sit, exsequendi autem jussa bellica ministerium milites debeat paci salutis que communi. Bellum autem quod gerendum Deo auctore suscipitur, recte suscipi, dubitare fas non est. *Item, ibidem post pauca.* Cum vir justus si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte pes sit illo jubente bellare, civica pacis ordinem servans; cui quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit certum non est, ita ut fortasse reum regem faciat iniqüitas imperandi innocentem autem militem ostendat ordo serviendi, quanto magis in administratione bellorum innocentissime diversatur, qui Deo jubente belligerat, quem male aliquid jubere non posse, nemo qui ei servit ignorat.

CAP. 111. — *De ministris Dei. Hieronymus super Joel (ad cap. ii).*

(23, q. 5, c. *Non solum.*) Non solum homines ministri sunt et ultores ire Dei, his qui malum operantur, et non (unde non) sine causa portant gladium, sed et contrariae fortitudines que appellantur furor et ira Dci.

CAP. 112. — *Quod non est crudelis qui crudelis jugulat. Hieronymus Isaiam lib. v (ad c. super xiii, paulo post principium).*

(23, q. 5, c. *Non est crudelis.*) Non est crudelis qui crudelis jugulat, sed quia crudelis patientibus esse videatur. Nam latro suspensus patibulo crudeliter judicem putat.

CAP. 113. — *Quod bene facit qui latronis vel piratae fortitudinem infirmat, Item super Sophoniam (ad c. i).*

(3, q. 3, c. *Si quis.*) Si quis fortitudinem latronis et piratae diripiatur infirmosque reddat, prodest illis sua infirmitas. Debilitata enim membra, quibus prius non bene abutebantur, a malo opere cessabunt.

CAP. 114. — *Quod minister Dei est, qui malos in eo quod mali sunt punit. Item super Ezechielem lib. iii.*

(Ad c. xi; in principio.) Qui malos percutit in eo quod mali sunt, et habet vasa interfectionis ut occidat pessimos, minister est domini.

CAP. 115. — *Quod judex puniens non est effusor sanguinis, sed minister legis* (23, q. 5, c. *qui malos*). *Item super Epistolam ad Galatas lib. ii in c. iii ad Gal., circa fin. .*

(23, q. 5, c. *Judex.*) Judex non est auctor sceleris, nequam homines vinciendo. *Item super Hieremiam (ad c. xxii, init.).* (23, q. 5 c. *Homicidas.*) Homicidas

enim et sacrilegos, et venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

CAP. 116. — *Unde iudex dicatur. Isidorus Etymologiarum lib. xviii, cap. 4.*

Justum bellum est quod ex edicto geritur de rebus repetendis (repetitis, *orig.*) aut propulsandorum hostium causa. (Cap. 15.) Judex dictus quia ejus dicta populo, sive quod jure discepit. Jure autem discepare, est juste judicare. Non est enim iudex si non in eo justitia est.

CAP. 117. — *Quod non sine causa gladium portat rex. Stephanus Luitwario episcopo.*

Non autem sine causa gladium portat rex, vindicest enim contra omnes iniquos (*Rom. xii.*), ut terrore comprimat quos nequit corrigere monitissimis abruribus Agreditur igitur secure quae sunt Deo placita, in nullo ei beatus Petrus obicit cum suo ancipi gladio, si tamen patria salutis consulat.

CAP. 118. — *Quod quisque tutelam corporis sui justificat. Pandectarum, lib. i, tit. iii.*

Vim atque injuriam propulsimus; nam jure hoc venit, ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit, jure fecisse aestimetur.

CAP. 119. — *De justo bello Isrealitarum contra Amorrhæos. Augustinus lib. Quæst. in Num. cap. 44.*

(*Lib. Quæst. super Num., ad c. xxii.*) Notandum est sane quemadmodum justa bella gerebant a filiis Israel contra Amorrhæos; innoxius enim transitus negabatur, qui jure humanæ societatis & quissimmo patere debebat.

CAP. 120. — *De pellenda injuria. Ambros, De officiis lib. i, cap. 36.*

Non in inferenda, sed in depellenda injuria lex virtutis est. Qui enim non repellit a socio injuriam, si potest, tam in vitio quam ille qui facit.

CAP. 121. — *Quod rex alter servit Deo ut homo, alter ut rex. Augustinus ad Bonifacium comitem (epist. 50).*

(23, q. 4, c. Si Ecclesia in fine.) Quomodo reges Domino servient in timore, nisi ea qua contra Dominijussa sunt religiosas severitate prohibendo atque plectendo? Alter enim servit quia homo est, alter quia etiam rex est. Quia homo est, servit vivendo fideliter; quia vero etiam rex est, servit, leges justa præcipientes et contraria prolibentes convenienti vigore sanciendo.

CAP. 122. — *De paenitentia eorum qui arma in prælio, projiciunt. Concilium Arcl. i, cap. 3.*

Qui arma projiciunt in prælio, placuisse abstinere a communione.

CAP. 123. — *Quod milites Deo et ecclesiis servire debant. Gregorius Theodoro medico (lib. ii regist., epist. 65, seu c. 103).*

Valde mihi durum videtur, ut ab ejus servitio milites suos prohibeat imperator, qui et ei omnia traxit, et dominari eum non solum militibus, sed etiam sacerdotibus concessit. Nunquid si intentio servandarum rerum est, non poterant ea ipsa monasteria quae milites suscepissent alienas res reddere,

A atque ad conversionem homines tantummodo habere?

CAP. 124. — *Ut milites antequam in monasterio recipiantur per triennium probentur. Gregorius lib. viii Registri omnibus episcopis de lege Mauritiū Augusti (Greg. epist. 9 lib. vii, ad episcopos Sicilię).*

(*Dist. 53, c. Legem.*) Legem quam piissimus imperator dedit, ne fortasse bi qui militie vel rationibus non publicis obligati, dum causarum suarum periculum fugiunt, ad ecclesiasticum habitum veniant, vel in monasteriis convertantur, vestrae studi fraternitati transmittere. Hoc maxime excitat [exhortans, *orig.*], quod bi qui sæculi actionibus implicati sunt, in clero ecclesiae præproprie suscipiendi non sunt, quia dum in ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixerint vivunt, nequaquam student sæculum fugere, sed mutare. Quod si etiam tales quoque monasterium petunt, suscipiendi nullo modo sunt nisi prius actionibus publicis fuerint absoluti. Si qui vero ex militaribus numeris [viris, *orig.*], in monasteriis converti festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi eorum vita subtiliter fuerit inquisita. Et justa normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere.

CAP. 125. — *Quod non est delictum militare, nisi pro preda et huiuscemodi. August. De verb. Domini tract. 19 (in Matth. serm. 19).*

(23, q. 1, c. Militare.) Militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est. Nec rem publicam gerere criminosum est, sed ideo agere rem publicam, ut rem familiarem potius augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim providentia quadam militantibus sunt stipendia constituta ne dum sumptus queritur, præda [prædō] grassetur. Item, *ibidem post pauca* Dominus ipse dixit: *Redde quæ sunt Dei Deo, et quæ sunt Casari Caesaris* (Matth. xxii), igitur quod Caesar præcepit ferendum est, quod imperator indicit tolerandum est. Sed sit intolerabile, dum illud preda exactionis accumulat. Item *ibidem aliquando post*. Interrogaverunt Joannem milites dicentes: *Quid faciemus et nos? Ait illis. Neminem concutiat, neque calumniam facialis, sed contenti estote stipendiis vestris* (Luc. iii). Sic autem cognoscere se debet omnis homo qui militat: non enim tantum de his militibus Scriptura loquitur qui armata militia detinentur, sed quisque militia sua cingulo uititur, dignitatis sua miles ascribitur, atque ideo haec sententia potest dici, verbi gratia, militibus, protectoribus, cunctisque rectoribus: *Quicunque sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius querit, tanquam calumniator et concussor, Joannis sententia condemnatur. August. ad Bonifacium comitem (epist. inter eas quæ recens inventæ ad calcem epist. accessere).* Milites sub armis militare non prohibuit Joannes, quibus suum stipendum sufficere debere præcepit (Lucæ iii).

CAP. 126. — *Quod non est existimandum milites A protulit, de quo scimus omnes quantum Deo aduersus fuit.*

Noli existimare neminem Deo placere posse qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus David (*I Reg. XVI; psal. LXXXVIII*), cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium; etiam in his plurimi illius temporis justi. In his erat et ille centurio qui Domino dixit: *Num sum dignus ut intres sub tectum meum* (*Matth. VIII*).

CAP. 127. — *Quod milites non sint ad clerum suscipiendi, sed ad monachicum habitum. Ex vita beati Greg. lib. II, c. 10 (auctore Joanne diacono Rom. Ecclesiæ).*

Dum ad clericalem professionem tam ex ecclesiastica quam ex seculari quoque militia diversis occasionibus quotidie pene inumerabilis multitudine: confluenter pastor ad omnia providus nequaque eos ad ecclesiastici decoris officium, sed ad capiendum solummodo monachicum propositum suspicendos esse censebat.

CAP. 128. — *Ut imperator nulli militum prohibeat, si converti voluerit. Ibidem lib. III, cap. 50.*

Porro Mauricio tunc avarissimo, simulque rapacissimo principi suggestionibus inimicorum suorum funestissimam legem ferenti, ut nulli militum qui videlicet in manu signatus fuisset, converti licet: inter cetera sic respondit: Ad hoc potestas super omnes homines pietati dominorum meorum celitus data est, ut qui bona appetunt, aduentur, ut celorum via largius pateat, ut terrestre regnum coelesti regno famuletur. Et ecce aperta voce dicitur, ut ei qui semel in terrena militia signatus fuerit, nisi aut expleta militia aut pro debilitate corporis repulsus, Christo militare non licet. Ad hæc etiam [*al. ecce orig.*] per me servum ultimum suum et vestrum Christus respondet dicens: «Ego te de notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cæsarem, de Cæsare imperatorem, non solum hoc, sed etiam patrem imperatorum feci. Sacerdotes tuæ manu commisi, et tu a meo servito milites tuos subtrahis?» Responde, rogo [ergo], piissime domine, servo tuo, quid venienti et haec dicenti responsurus es in judicio Domino tuo? Et post pauca: «Requirat ergo Dominus misericors [*al. me, orig.*] » quis prior imperatorum talam legem dederit, et subtilius estimet si dari debuerit.

CAP. 129. — *Quod imperator milites converti prohibens Deo adversus sit. Idem Theodoro medico (Greg. lib. II regist., ep. 64).*

Peccatis, inquit, meis facientibus, ex quorun suggestione vel consilio, nescio, talem in republica sua legem protulit imperator, ut nullus qui actionem publicam egit, nullus qui officio vel manu signatus, vel inter milites fuit habitus, ei in monasterio converti licet, nisi forte militia ejus expleta. Quam legem primum (sicut hi dicunt qui leges veteres noverunt) Julianus

CAP. 130. — *De homicidiis voluntariis et modo paenitentie eorum. Ex concilio Triburiensi, c. 4 (cap. 55, sed sententiis ia plerisque transpositis).*

Si quis sponte voluntate homicidium perpetraverit, juxta decreta Melchiadis papæ, et Triburiensis concilii statuta, talem paenitentiam accipere debet. In primis, ut licentiam non habeat ecclesiam intrandi illos proximos quadraginta dies, nudis pedibus incedat, et nullo vehiculo utatur. In laneis vestibus sit absque femoralibus, arma non ferat, et nihil sumat in his quadraginta diebus nisi tantum panem et salem, et puram aquam bibat, et nullam communionem cum ceteris Christianis negue cum alio paenitente habeat in cibo et potu, antequam quadraginta dies adimplentur: et ex cibo quem sumit nullus alius manducet. Considerata vero personæ qualitate vel infirmitate, de pomis vel oleribus, seu leguminibus, prout visum fuerit, aliquid pro misericordia indulgeatur, maxime si quis coactus, et non sponte homicidium fecerit. Et ei omnimodis ex canonica auctoritate intercidatur, ut in his diebus cum nulla femina misceatur, nec ad propriam uxorem accedat, nec cum aliquo homine dormia. Juxta Ecclesiam sit, ante cujus januas peccata sua defleat, diebus ac noctibus non de loco ad locum perget, sed in uno loco his quadraginta diebus sit. Et si forte habuerit insidiatoris vite suæ, interim differatur ei paenitentia, donec ab episcopo pax ei ab inimicis concedatur. Et si infirmitate detentus fuerit, ita ut non possit digne paenitere, differatur paenitentia donec sanitati restituatur. Si autem longa ægritudine detentus fuerit, ad sententiam episcopi pertinebit, quo modo reum et infirmum sanare disponat. Completis quadraginta diebus, aqua lotus, vestimenta et calceamenta accipiat, et capillum incidat.

CAP. 131. — *Quid in primo anno observare debeat. Ex eodem conc. c. 5. (cap. 56).*

(80) In primo anno post quadraginta dies, totum illum annum vino, a medone, et mellita cervisia, a carne, et caseo et pinguibus piscibus abstineat, nisi festis diebus qui in illo episcopio a cuncto populo celebrantur. Et nisi forte in magno itinere, vel in hoste, vel diu ad Dominicam curtem [curtim], vel infirmitate detentus sit, tunc liceat uno denario, vel pretio unius denariorum, aut tres pauperes pascendo tertiam feriam, quintam feriam, et sabbatum redimere: ita duntaxat, ut una re de tribus ntatur [ut vel carne, vel vino, vel medone, id est de tribus una re utatur, non omnibus vescatur]. Postquam dominum venerit, aut sanitati fuerit restitutus, nullam licentiam habeat redimendi. Completo anni circulo in Ecclesiam introducatur, et pacis osculum ei concedatur.

CAP. 132. — *Quid in secundo et tertio anno observare*

debeat. Ex eodem cap. 6 (ita codex conciliorum. cap. 57).

In secundo et tertio anno similiter jejunet [pœnitentia], nisi quod tertiam feriam, et quintam, et sabbatum potestatem habeat redimendi prætaxato pretio ubicunque est. Cætera diligenter omnia observet, ut in primo anno.

CAP. 133. — *Quid in reliquis quatuor annis observare debeat. Idem de eodem, cap. 6 (cap. 58).*

Quatuor anni deinde restant, per quos singulos jejunet tres quadragesimas. Unam ante Paschacum cæteris Christianis, abstinentia de vino, medone, mellita cervisia, carne et sagamine, et ovis et pinguis piscibus. Alteram ante navitatem sancti Joannis Baptista: si aliquid remanet de quadraginta diebus, post missam sancti Joannis impletat. Tertiam ante Natalem Domini jejunet, ut supradictum est. Et in quatuor supradictis annis tertia et quinta feria et Sabbato utatur quidquid vult. Et secundam et quartam feriam redimere potest prelio jam supradicto: sextam omnimodis observet in pane et aqua, et nequaquam redimat. His expletis, sacram communione accipiat.

CAP. 134. — *De homicidis et calumniis episcoporum et reliquorum ordinum. Ex concilio apud Theodosium villam, cap. 1 (sub Paschale I).*

In concilio apud Theodosium villam ubi interfuerunt triginta duo episcopi, Aistolfus, Maguentiensis archiepiscopus, cum suis suffraganeis; Hadabaldus archiep. [Coloniensis, *orig.*], cum suis suffraganeis; Elbo, Remensis archiepiscopus, cum suis suffraganeis, eum nuntiis reliquorum episcoporum Galliae et Germaniae, ob nimiam præsumptionem quorundam tyrannorum in sacerdotes Domini bacchantium, et propter factum quod in Vasconia noviter acciderat de episcopo Joanne in honeste et inaudite mordridato, decretum est ut communi consensu et humili devotione supplicarent auribus principis, si sua pietati complaceret, ut calumnia in Christi sacerdotes peracta, juxta synodica determinaret pleniter statuta. Hoc idem episcoporum judicio placaret, si ex toto secundum potestatem ipsorum posset definiri, id est, ut canouca ferirentur sententia, hi videlicet qui timorem Domini postponentes in ministros suos grassari præsumerent. Quod si vero pietati illius complaceret, juxta capitula regnum precedentium, ubi eorum provisio misericorditer in offensi pecunia quantitatem interposuit, pro consolatione [levigatione pœnitentia placuit] sancta Ecclesia, ut prefatæ res per pecuniam ab imperatoribus sacerdotibus [et a sibi succedentibus] ad defensionem concessam, et per pœnitentiam determinarentur episcoporum judicio, si pietas illius collaudaverit, sic definire eis complaceret. (17, q. 4, c. Si quis subdiaconum.) Si quis subdiaconum calumnias fuerit, vulneraverit, vel debilitaverit, et convaluerit, 5 quadragesimas sine subditis annis pœnitentia, et 300 solidos cum sua

A compositione et episcopalibus bannis episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, singulas supradictas quadragesimas cum sequentibus annis pœnitentia, et 400 solidos cum tripla sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat [cum compositione sua et episcopalibus bannis episcopo componat]. Si diaconum calumnias fuerit, et convaluerit, 6 quadragesimas sine subditis annis pœnitentia, et 400 solidos cum compositione sua episcopalibus banois componat; si autem mortuus fuerit, singulas supraditas 6 quadragesimas cum sequentibus annis pœnitentia, et 600 solidos cum tripla sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si quis presbyterum calumnias vulneravit, vel debilitaverit, et convaluerit, 7 [12 alia lectio; 600 orig.] quadragesimas sine subditis annis pœnitentia, et 900 solidos cum triplici sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat si autem mortuus fuerit, 12 annorum pœnitentia secundum canones ei imponatur, et 900 solidos cum triplici compositione sua, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si quis episcopo insidias posuerit, comprehendenter, vel in aliquo de honestaverit, 10 quadragesimas cum subditis annis pœnitentia, et presbyteri non occisi triplicem compositionem componat. Si autem casu et non sponte occiditur, cum provincialium episcoporum concilio homicida pœnitentia. Si quis autem sponte eum occiderit carnem non comedat, vinum non bibat omnibus diebus vite sue, cingulum militare deponat, absque spe conjugij in perpetuo maneat. Aistolfus Magontiensis episcopus dixit: « Si principibus placuerit aliisque suis fidelibus, rogemus ut collaudetur et subscratur. » Et collaudatum est, et subscriptum est tam a principe quam a cæteris omnibus.

CAP. 135. — *De cadem re. Ex concilio Triburiensi cap. 1.*

Capitulum ecclesiasticum apud Triburiam a Carolo Magno, et primis Galliae et Germaniae collaudatum et scriptum.

(90) Placuit nobis et fidelibus nostris, ut sicut ab episcopis et reliquis sacerdotibus, ac Dei servis alio anno apud Theodosium villam admoniti fuimus et rogati, ut episcopi et eorum ministri, quos Deus suo non humano iudicio reservavit, juxta sanctorum canonum, sanctorumque Patrum ac capitularium præcedentium regum coram positorum statuta, et Dei sacerdotes eorumque cooperatores, quorum intercessionibus supplicationibusque sancta Dei Ecclesia constare videtur, intacti permaneant, constituamus. (Cap. 1.) Ut si quis subdiaconum calumnias fuerit et convaluerit, pœnitentia canonica pœnitentia, et 300 solidos episcopo componat. Et si mortuus fuerit, juxta id quod canones præcipiunt pœnitentia, et 400 solidos episcopo componat. (Cap. 2.)

(90) Codex conciliorum attribuit Theonis ille concilio præcedenti, post quod hæc habentur.

Si diaconum quis calumniatus fuerit, et convaluerit, A duodecim anni cursus finitus, communicandi ei lenientia concedatur, et equitandi tribuatur remissio. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectius purificari meatur.

CAP. 3. — *De presbyteris depositis, et sic occisis.*
Ex concilio Turonico. cap. 3.

Nuntiatum est nobis quod aliqui qui olim dixerunt se fuisse sacerdotes, et postea degradati processus peccatis penitentiam agendo, suffragia sanctorum per diversa loca transeuntes quiescerunt, trucidati sunt; bujuscemodi interfectoribus omnem ecclesiasticam dignitatem denegamus, donec dignam penitentiam pro reatu suo, secundum judicium episcoporum exsolvant, quia gravius aliis homicidiis penitere debent.

B CAP. 138. — *De presbyteris qui sine orario occiduntur.* Ex concilio Triburienti, cap. 26, cui interfuit Arnulfus rex.

(14. q. 4, c. Ut presbyteri.) Ut presbyteri non vadant nisi stola vel orario induiti. Et si in itinere spoliuntur vel vulnerantur, aut occiduntur non stola vestiti, simplici emendatione sua solvantur; si autem cum stola, triplici.

C CAP. 139. — *De presbytero interfecto ad quem eius compitio pertinet.* Ex eodem concil., cap. 5 (capitul. l. IV, c. 15).

(17. q. 4, c. Omnes presbyteri.) Presbyteri interficti compitio episcopo ad cuius parociam pertinebat salvator, ita videlicet ut medietatem wirigeldi [vergeldi] ejus utilitatibus ecclesiae cui praeftuit tribuat, et alteram medietatem in eleemosynam ejus juste dispartiat, quia nullus nobis ejus haeres proxinius videtur quam ille qui ipsum Domino sociavit.

D CAP. 141. — *De illis qui per insidias homicidium perpetraverint.* Ex concilio Nannetiensi, cap. 2 (cap. 17).

Si quis voluntarie et per insidias hominem interficerit, iugis penitentiae se submittat. Et si hoc publice actum constat, si laicus est, a communione orationum quinquennio removeatur. Post quinquennium tantum in orationum communionem recipiatur, non autem offerat, non corpus Domini contingat. In quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad plenam communionem cum oblationibus recipiatur.

E CAP. 142. — *Item de homicidio sponte commisso.* Ex concil. Ancyrano, cap. 21 (et concil. Tribur. c. 54).

Qui voluntarie homicidium fecerit, penitentiae quidem jurgiter submittant se, perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur.

F CAP. 143. — *Item de eadem re.* Ex concil. Parisiensi, cap. 6.

Si quis homicidium sponte commiserit, et non violento resistens, sed vim faciens, innocentem et simpliciter gradientem interficerit, usque ad finem vite sue graviter peniteat, sic tamen ut si penitentiam bene peregerit, in exitu ei communionis viaticum non denegetur.

CAP. 144. — *De homicidio non sponte commisso. Ex A arboris, frater fratri dixerit : Cave, et ille fugiens in concil. Ancyr. cap. 22 (et concil. Tribur. c. 52).*

De homidiis non sponte commissis prior quidem definitio per septennem pœnitentiam perfectionem consequitum præcipit; secunda vero quinquennii tempus explore.

CAP. 145. — *De eadem re. Ex concil. Nannetensi, cap. 2 (cap. 18).*

Si qui casu, non volens, homicidium perpetravere, quadraginta dies in pane et aqua peniteat. Quibus peractis, biennium ab oratione fidelium segregetur, nec communicet, nec offerat. Post biennium in communionem orationis suscipiat, offerat autem, non tamen communicet. Post quinquennium ad plenam communionem recipiat. Abstinentia ciborum in arbitrio sacerdotis maneat.

CAP. 146. — *De illo qui domino suo præcipiente homicidium fecerit. Ex eodem, cap. 25.*

Si quis liber jubente domino suo servum ejus occiderit, ut homicidium sponte commissum pœnitentia.

CAP. 147. — *De illo qui servum suum interfecerit. Ex concil. Agathensi, cap. 62 (91).*

Si quis liber jubente domino suo servum ejus occiderit, ut homicidium sponte commissum lugeat.

CAP. 148. — *De femina quæ in furore suo ancillam suam verberaverit. et sic perierit. Ex concilio Eli-beritano (et Wormat. c. 39).*

Si qua domina furore zeli accensa flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut infra diem tertium animam cum cruciatus effundat, eo quod incertum sit voluntate, an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admissi. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmitas [infirmitate gravata], accipiat communionem.

CAP. 149. — *De eo qui hominem publice panitentem occiderit. Ex decretis Sylvestri papæ.*

Si quis hominem publice pœnitentem interfecerit, ut homicidium sponte commissum dupliciter pœnitentiat, et nisi in fine non communicet.

CAP. 150. — *De illis qui in opere necessario casu homicidium perpetraverint. Ex concilio Wormatiensi cap. 5 (cap. 29).*

(Dist. 50, c. Sæpe contingit.) Sæpe contingit ut dum quis operi necessario insisteret arborem incidit, aliquis subtus ipsam veniens deprimatur; et idcirco si voluntate vel negligenter incidentis arborem factum est, ut homicida pœnitentia debet omnino submitti. Quod si non voto, nec incuria illius, non denique hoc cum scientia contingit, sed dum ille operi necessario fortassis incumberet, iste insperatus occurrit sub arbore, et sub ipsa oppressus, incisor arboris non tenetur pro homicida.

CAP. 151. — *De eadem re. Ex concilio Triburiensi cap. 17 (cap. 16).*

(Dist. 50, c. Si duo.) Si duo fratres in silva arbores succiderint, et appropinquante casura unius

(92) Et conc. Wormalt. c. 38, sed in quibus sic legitur: « Excommunicatione, vel pœnitentia biennii reatum sanguinis emundabit. »

pressuram arboris inciderit, et mortuus fuerit, vivens frater innocens de sanguine germani dijudicetur.

CAP. 152. — *De illis qui in publico bello homicidium committunt. Ex concilio Magontiensi cap. 2.*

Oportet autem diligenter eos admonere qui homicidia in bello perpetrata de nihilo ducent, excusantes se non ideo necesse habere de singulis facere pœnitentiam, eo quod jussi principum peractum sit, et Dei iudicio ita finitum. Scimus enim quod Dei iudicium semper justum est, et nulla reprehensione dignum. Sed tamen oportet eos considerare, qui hanc necem nefariam cupiunt, utrum se coram oculis Dei quasi innoxios excusare possint, qui propter avaritiam, quæ omnium malorum radix est (I Tim. vi), et idolorum servituti comparatur (Ephes. v), atque propter favorem dominorum suorum temporalium æternum Dominum contempserunt, et mandata illius spernentes non casu, sed per industria homicidium fecerunt. Nam de his legimus qui homines non sponte interfecerunt, Dominum per legislatorem urbes refugii deputasse, ad quas confugientes salverentur ab ultore sanguinis proximi sui, et non morerentur. Unde in Deuteronomio scriptum est: *Hæc erit lex homicidæ cui vita servanda est (Deut. xix).*

Qui percusserit proximum nesciens, et heri et nudus tertius nulum contra eum habuisse odium comprobatur, sed abiisse simpliciter cum eo in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit de manu, aut ferrum lapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit, hic ad unam urbium supradictarum configuiat, et vivat, ne proximus ejus cuius sanguis effusus est, stimulo doloris perentiat animam ejus. De eo vero qui per industram aliquem occiderit, in Exodo scriptum est: *Si quis de industria et per insidias occiderit proximum, ab altari meo evelles eum ut moriatur (Exod. xxii).* Et in Deuteronomio: *Si quis odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, et surgens percusserit eum, et mortuus fuerit, et fugerit ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et rapient eum de loco refugii, et tradent eum in manus proximi ejus, cuius sanguis effusus est, et moriatur, nec misereberis ejus (Deut. xix).* Si ergo illum quem dignum morte esse judicavit Dominus, reum non esse quis dicit, quomodo contrarius legis Dei non exstitit, qui hoc quod Dominus præcipit casum esse contendit? Sed inter hæc sciendum est quod magna distantia est inter legitimum principem, et seditionem tyrannum, inter eum qui subvertere nititur Christianæ pacis tranquillitatem, et illum qui armis contra iniquitatem certat defendere æquitatem.

CAP. 153. — *De illis qui de homicidio sunt infamati, si negaverint. Ex concilio Turonensi, cap. 2.*
Ubi manifestari potest quemlibet hominem perpe-

trasse homoidium, secundum canoniam auctoritatem condignum penitentiae judicium illi ingeratur. Si autem manifestis indicio non potest probari eum homicidam esse, nec ipse vult confiteri, omnipotentis Dei judicio, cui omnia occulta manifesta sunt, reservetur: ei tamen indicetur publice a presbytero quod communione ecclesiastica indignus sit, et ea carere debeat, donec perpetratum crimen confiteatur, et per confessionem et penitentiam condignam ab hoc crimine se absolvere certet.

CAP. 154. — *De insano si homicidium perpetraverit. Ex eodem, cap. 7 (conc. Worm. c. 28).*

Si quis insaniens aliquem occiderit, si ad sanam mentem pervenerit, levior ei penitentia imponenda est, quam ei qui sana mente tale quid commiserit. Cui quamvis poenitentia sit imponenda, quia ipsa infirmitas causa peccati fuisse creditur, tantum tamen levior quam ei qui sanus aliquem occiderit, quantum inter sanum et insanum, et irrationalib[us] et rationabile constat esse discriminis.

CAP. 155. — *De illis qui veneficio homicidia committunt. Ex comm. Eliberit. cap. 7.*

Si quis vero veneficio interficerit alterum, eo quod sine idolatria perficeret scelus non potuit, nisi in fine impertiendam non esse illi communionem.

CAP. 156. — *De illo per cuius delationem aliquis interfectus fuerit. Ex eodem comm. c. 73.*

(5, q. 6, c. Delator.) Delator si quis exstiterit filialis, et per delationem ejus aliquis fidelium fuerit proscriptus vel interfactus, placuit eum non nisi in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, infra quinquennium accipere communionem poterit. Si catechumenos fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

CAP. 157. — *Quod tria sint genera homicidarum. Ex epist. Clementi papae, cap. 16 (epist. 4 ad Eccl. Hieros.).*

Homicidarum vero tria genera esse dicebat, et posnam eorum parilem fore dicebat. Sicut enim homicidas interfactores fratrum, ita et detractatores eorum eosque oidentes homicidas esse manifestabat. Quia et qui occidit, et qui fratrem suum odit (*I Joan. iii*), et qui detrahit ei, pariter homicida esse monstratur. Omnes enim a carnalibus desideris quae militant adversus animam abstinere, et bonam eorum conversationem ac innocentem omnibus monstrare rogabat (*I Petr. ii*). Post plura. Ex corde enim cunctos attentius invicem diligere insinuabat, seniores venerari, et juniores diligere, episcopos, suos sacerdotes ac cunctos reliquos Ecclesie ministros, atque omnem plebem sibi commissam verbis et mandatis divinis instruere et amare, hosque omnes eorum episcopos tota animi virtute diligere [dirigere orig.], ut oculos suos, qui oculi sunt illorum, preceptis in omnibus obedire, etiam si ipsi aliter (quod absit) agant quam deceat (*I Petr. v*), memo-

res scilicet illius Dominici precepti: *Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite* (*Matth. xxiii*).

CAP. 158. — *Quod homicidæ ab ecclesiastica communione sint submovendi. Ex concilio Agathensi, cap. 37.*

(24, q. 3, c. Itaque.) Itaque censimus homicidas a communione ecclesiastica submovendos, nisi poenitentiae satisfactione admissa crimina diluerint.

CAP. 159. — *De eodem. Ex concilio Turonensi cap. 7 (Turon. i).*

Homicidiis penitus non communicandum, donec per confessionem penitentiae ipsorum crimina diluantur.

CAP. 160. — *De illis quorum consilio homicidia sunt. Ex dictis sancti August. (92).*

Pericnlose se decipiunt, qui existimant eos tantum homicidas esse, qui manibus hominem occidunt, et non potius eos per quorum consilium et fraudem et exhortationem homines extinguntur. Nam Iudei Dominum nequaquam propriis manibus interfecerunt, sicut scriptum est: *Nobis non licet interficere quemquam* (*Joan. xviii*): sed tamen illis Domini mors imputatur, quia ipsi eum lingua crucifixerunt, dicentes: *Crucifige eum* (*Luc. xxiii*). Unde unus Evangelista dicit Dominum crucifixum hora tertia (*Marc. xv*), alias sexta (*Joan. xix*): quia Iudei crucifixerunt eum hora tertia lingua, milites hora sexta manibus. Qui ergo hominem tradit, eum ille interficit, Domino dicente: *Majus peccatum habet qui me tradidit tibi* (*Joan. xix*). Unde Psalmista: *Filiis hominum dentes eorum arma et sagittæ, linguae eorum gladius acutus* (*Psal. lvi*). Subjiciant ergo se penitentia, quorum consilio sanguis funditur, si veniam promererit voluerint.

CAP. 161. — *De illis qui pro vindicta parentum homicidia committunt. Ex penitentiali Theodori.*

Qui pro vindicta fratris aut aliorum parentum occidere hominem, ita peniteat ut homicidia sponte commissa, cum ipsa Veritas dicat: Mibi vindicta, et ego retribuam (*Deut. xxxi*; *Rom. xi*; *Hebr. x*).

CAP. 162. — *De illo qui propter cupiditatem Judæum interficerit. Ex concilio Magontiensi, cap. vi (93).*

(Dist. 50, c. Qui vero.) Qui odii meditatione, vel propter cupiditatem Judæum vel paganum occiderit, quia imaginem Dei et spem futuræ conversionis extinxerat, quadraginta dies in pane et aqua peniteat.

CAP. 163. — *De parricidis et fratricidis. Ex concilio Triburiensi, cap. v (94).*

Statuimus ut parricidæ et fratricidæ per unius anni circulum ante fortes ecclesiæ orantes Domini clementiam, perseverent. Completo anni circulo introducantur in ecclesiam, tamen inter audientes usque dum unius anni spatium finiatur, stent. His ita peractis, si penitentia fructus in eis conspicitur, corporis et sanguinis Domini participes stant, ut non

(92) Decerpia hæc videntur ex enarra. *Psal. lvi* ad versio. *Dormivi conturbatus, et proximos.*

(93) Cap. 27, conc. Worm. fere his verbis legitur.

(94) Conc. Worm., c. 30, id habetur.

obdurentur desperatione. Carnem non manducent omnibus diebus vita illorum; jejunant autem usque ad nonam quotidie, exceptis festis diebus atque Dominicis, abstineant autem se a vino, medone atque mellita cervisia, tres dies per hebdomadam; arma portare non audeant, nisi contra paganos. Et ubique ire maluerint, nullo vehiculoducantur, sed pedibus propriis pergant. Ab uxoribus, si habuerint, non separantur. Tempus autem hujus poenitentiae in episcoporum ponimus arbitrio, ut secundum conversationem illorum, aut extendere vel minuere valeant.

CAP. 164. — *De eadem re. Ex concilio Magontiensi, cap. xi (sub Lcone IV., c. 20).*

Parricidium autem quam sit detestabile crimen, in iudicio facto inter Cain et Abel fratrem suum Dominus ipse ostendit, cum ad Cain parricidiam ait: *Maledictus eris super terram, quæ aperuit os tuus, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos; et vagus et profugus eris super terram (Gen. iv).* In quo etiam posuit signum ut tremens et gemens et profugus viveret semper, nec auderet uspiam sedes habere quietis. Sed quia modernis temporibus parricidae profugi discurrunt per diversa loca, et variis vitiis atque gulæ illecebris deserviunt, melius nobis videtur ut in uno loco manentes poenitentia districta semetipsos castigent, si forte a Domini pietate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultra militia cingulum sumere, et nuptiis atque conjugii copula uti [conjugiis copulari, orig.], quia sacri canones hoc eis non consentiunt.

CAP. 165. — *De illis qui infantes suos non sponte interficiunt. Ex concilio Triburiensi (cap. 53).*

Si quis filium suum non sponte occiderit, juxta homicidia non sponte commissa penitentia.

CAP. 166. — *De illo qui uxorem legitimam sine iudicio interficerit. Ex decretis Pii papæ, cap. 26.*

(33, q. 2, c. Quicunque.) Quicunque propriam uxorem absque lege, vel sine causa et certa probatione interficerit, aliamque duxerit uxorem, armis depositis, publicam agat poenitentiam. Et si contumax fuerit, et episcopo suo inobediens extiterit, anathematizetur quoque consentient. Eadem lex erit illi qui seniorem suum interficerit.

CAP. 167. — *De eadem re. Ex concilio Magontiensi, cap. 1.*

Si maritus uxorem, aut uxor maritum interficerit, æquum iudicium sit super eos, dicente Domino: *Non consideres personam pauperis, nec honores vulnus potentis (Lev. xix).* Et post pauca ita inquit: *Parvum audietis ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est (Deut. 1).* Idecirco uterque eorum in hujuscemodi criminis actione, si negaverit, pari iudicio examinetur. Si negaverit et non potest vinci manifestis indicis; si liber est, juret cum duodecim; si servus, ferventi ferro se purget. Sin autem moriens, maritum uno vel duabus audientibus de morte ejus inculpaverit, non ideo erit victus, sed si liber est, cum septuaginta

A duobus juret; si servus, super duodecim vomeres ferventes se purget. Eadem lex erit marito uxorem accusanti.

CAP. 168. — *De eadem re. Ex concilio Eliberitano, cap. LXXXV (in fragmentis.).*

Si mulier causa fornicationis maritum suum interfecerit [veneno. orig.], aut quaunque arte perire facit, quia dominum et seniorem suum occidit, sæcum relinquit, et in monasterio poeniteat.

CAP. 169. — *De uxore in marii mortem consentiente. Ex concilio apud Vermerias, cap. 3 (Legitur ad calcem conc. Eli.).*

(13, q. 1, c. Si qua mulier.) Si qua mulier mortem viri sui cum aliis conciliata est, et ipsis vir aliquem illorum se defendendo occiderit, et si hoc probare potest ille vir eam ream esse consilii, potest (ut nobis videtur) ipsam uxorem dimittere. Ipsa autem insidiatrix poenitentia subjecta, absque spe conjugii maneat.

CAP. 170. — *De hoc, si plures unum impugnaverint. Ex concilio eodem, cap. 98.*

(23, q. 8, c. Si quatuor.) Si quatuor aut quinque homines, seu etiam plures contra unum hominem rixati fuerint, et ab his vulneratus mortuus fuerit, quicunque eorum plagam ei imposuit, secundum statuta canonum, ut homicida judicetur; reliqui autem qui eum impugnabant volentes eum interficere, similiter poenitentiant. Qui vero nec eum impugnabant, nec vulnerabant, nec concilio nec auxilio cooperatores fuerunt, sed tantum affuerunt, extranoxam sint.

CAP. 171. — *De vindicta non prohibenda. Ex dictis Apostoli, Hieronymi, Augustini, Gregorii.*

De vindicta non prohibenda in Novo Testamento Hieronymus (in Ezech. lib. iii, ad c. ix) de personis dignis ad vindictam, ait: « Qui percutit malos in eo quod mali sunt, et habet causam interfectionis ut percutiat pessimos, minister Dei est. » Item: « Lex et ministri ejus coercent inimicos et constringant. » Apostolus inquit: *Regi quasi præcelenti, et ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum (I Petr. ii).* Item Hieronymus (Hier. in xxii c. Hier., stalin post principium). « Homicidas et sacrilegos et venefarios puniri non est effusio sanguinis, sed legum ministerium. » Augustinus ait: « Quæ ista vanitas, parcere uni, et omnes in discrimen adducere? Polluuntur enim omnes uno peccante, unde et in lege jubetur: *Maleficos non patiaris vivere (Exod. xxii).* Unde propheta: Mortificabant animas quæ non vivunt. » Unde Gregorius: « Non morientes quippe mortificat, qui justum damnat; et non victurn vivificare nititur, qui reum a supplicio solvere conatur. » Elias namque moltos affectis morte propria manu necesse et igne divinitus inspirato (III Reg. xviii; IV. Reg. 1). In Novo etiam Testamento Petrus Ananiam et Sapphiram terrificè multavit (Act. v).

CAP. 172. — *De illis qui in confractione idolorum occisi fuerint. Ex concilio Eliberitano, cap. LX.*
Si quis idola irregerit, et ibidem occisus fuerit:

quia in Evangelii scriptum non est, neque invenitur sub apostolis unquam factum, placuit in numero eum non recipit martyrum.

CAP. 173. — *De eo qui matrem suam occiderit, qualiter paenitere debeat. Ex epist. Nicolai papæ ad Radulphum sanctæ Argenteæ Retensis Ecclesie episcopum.*

Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo Radulpho episcopo sanctæ Argenteæ Retensis Ecclesie. Dum de universis mundi partibus credentium agmina Principis apostolorum liminibus properant, quidam vir nomine Thiothart, venit, vestræ beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit præsulatu, cuius paginam perlegentes matricidam illum esse cognovimus. Quod facto multis fletibus lacrymisque profusis valde doluimus. Idcirco præcipimus, et Patrum aliorum censuris statuimus, ut sub pœnitentiæ jugo permaneat, ita ut unum per annum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilica orans ac deprecans Dominum perseveret, qualiter tanto eripiatur piaculo. Completo vero anni circulo, introeundi in ecclesiam habeat licentiam, tamen inter audientes stet et nondum communicet. Completis autem trium annorum circuitus, sacerdoti communionis illi gratia concedatur, oblationes vero non offerat, nisi postquam aliorum septem annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis atque temporibus carnem non manducet, nec vinum bibere præsumat, exceptis festis diebus atque Dominicis, et a Pascha usque ad Pentecosten, et quocunque ire voluerit, nullo vehiculo deducatur, sed pedibus profiscatur, arma non sumat nisi contra paganos. Jejunet autem tres dies per hebdomadam usque ad vesperum: a propria quidem ac legitima sua conjugi non separetur, ne in fornicatione voraginem corrut, quod ne fiat optamus. Si autem ante trium annorum cursum finis vita illius appropinquaverit, corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fiat. Sin autem, ut supra statuimus, efficiatur; tamen si illius conversationem et lacrymarum fontem in omnibus videritis floridacionibus, et optimis operibus pullulare, humanius circa eum vestre sollicitudo pervigil appareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus vos in Christo bene valere.

CAP. 174. — *Ut clericus qui homicidium fecerit ab ordine cessare cogatur. Ex concilio Triburiensi cui interfuit Arnulfus rex, cap. 11.*

Si quis clericus quamvis nimium coactus, homicidium fecerit, sive sit presbyter, sive diaconus, deponatur. Legimus in canonibus apostolorum quod episcopus, presbyter, et diaconus qui in fornicatione aut perjurio, aut furto captus est, deponatur, quanto magis is qui hoc immane scelus fecerit ab ordine cessare debet? Qui enim Christum sequi desiderat, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (*I Joan. ii, 6*). Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum percuteretur non reperciens, cum pro nobis pateretur non commina-

A batur (*I Petr. ii, 23*). Et ipse in Evangelio suo præcepit: *Si quis te percussit in unam maxillam, præbe illi et alteram* (*Luc. vi, 29*). Non enim debemus occidere, cum Dominus dicat: *Audistis quia dictum est antiquis; Non occides: Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio* (*Math. v, 21, 22*). Nec malum pro malo reddere, sed sicut Apostolus Romanis scribens ait: *Noti vinci a malo, sed vice in bono malum* (*Rom. 12, 21*). Si quis clericorum præsens erit ubi homicidium factum fuerit, et neque consensu, neque consultu, neque in aliquo homicidii reatu pollutus esse convincitur, nihil ei obsit quia consecratus in gradu permaneat, non consecratus, si alias dignus sit, promotus accedat.

B CAP. 175. — *De eo si quis in hoste contra paganos dimicans interficit captivos Christianos. Ex eodem conc. cui interfuit Arnul. rex, cap. 34.*

Sæpe fit victoria Christianorum, victa est pars paganorum. Quare si una cum interfictis paganis perempti fuerint Christiani captivi a barbaris, quia impetu bellii nequeunt distinguiri. Idcirco justum esse decernentes statuimus cum interfectoribus misericordius agendum, ita ut 40 diebus pœnitentiæ indulgentius transactis, penes episcopum sit auctoritas et potestas, ut perpendat culpam et agat indulgentiam.

CAP. 176. — *De eo qui Christianum mancipium seduxerit, et sic vendiderit. Ex conc. apud Confluentiam, cui interfuerunt Henricus et Carolus reges, cap. 7.*

C Item interrogatum est, quid de eo faciendum sit qui Christianum hominem seduxerit, et sic vendiditer. Responsumque est ab omnibus, homicidii reatum ipsum hominem sibi contrahere.

CAP. 177. — *De pœnitentiâ ejus qui fratricidium fecerit. Alexander II, Wilhelmo Petragoricensi, Duranno Toletensi (Tholosano) episcopis, et Hugo abbatibus.*

Præsentium portitor litterarum ad nos perveniens lacrymabiliter confessus est se fratricidii crimen incurrisse. Qui licet tanti iacinoris efficiens causa fuerit, tamen minime voluntate sua peractum intimavit. Cum enim fratrem suum inimicantem sibi paratis insidiis cepisset, et ipsum ut secum iret percussione capuli ensis coegisset, consobrinus quidam suus secum perveniens sine consilio et præmeditatione sine voluntate etiam ipsius, ut astruit, eum interfecit. Cui licet condignius religio vestra injunxerit laudabilem pœnitentiâ, tamen circa eum misericordia viscera exhibentes, præcipimus ut cum domum redierit, medietatem totius patrimonii sui pro fratre animæque suæ remedio pauperibus tribuat: alterius quoque hereditatis suæ portionem nibilominus pro eadem causa distribuens, usum fructumque necessitatibus reservet. Et sic omnibus ordinatis suis liber in monasterium ingrediatur, et ibi per unum annum hujusmodi pœnitentia maceretur, scilicet ut a Pentecoste usque ad sancti Michaelis festivitatem bis in unaquaque

hebdomada in pane et aqua; dehinc autem usque ad quadragesimam tribus diebus jejunet similiter in pane et aqua, et ut a corpore et sanguine Domini usque ad tres annos expletos abstineat, nisi periculum mortis immineat. Quadragesimam totam praeter dies Dominicos jejunet, arma nullo modo in vita sua induat, conjugio usque peractam septem annorum pœnitentiam non utatur. Sexta feria, donec vixerit, jejunet. Hac omnia ita illi injunximus, ut si infirmitatem ejus minime ferre posse providentia vestra præsenserit, licentiam habeat miserendi prout placuerit.

CAP. 178. — *Item de patrieidis et fraticidis. Alexander Willingenensis Ecclesiæ clericis.*

Diligentia vestra noscat huic Theoderico pro parcidio, morte videlicet filii sui non sponte commisso, auctoritate beatissimorum apostolorum et canonum pœnitentiam nos septennio imposuisse, in eodem peracta pœnitentia tempus connumerentes, ita ut amodo usque ad sancti Martini festum duobus diebus in hebdomada jejunet, quarta feria vide licet et sexta in pane et aqua; a sancti Martini festivitate usque ad Domini Nativitatem, continuum agat jejunium in pane et aqua, exceptis Dominicis et quinta feria, in quibus quadragesimali cibo ves- scatur; ab octavis Epiphaniæ usque ad quadragesimam duobus in hebdomada jejunet diebus, quarta et sexta feria in pane et aqua, exceptis festis principalibus, in quibus eleemosyna se redimat. In quadragesimali vero tempore continuum est agendum jejunium in pane et aqua, exceptis Dominicis diebus. In quinta feria tantum vinum ei bibere, et quadragesimali uti cibo concedimus. Post annum vero completum in toto anno duobus diebus in unaquaque hebdomada in pane et aqua jejunet. In quadragesima tamen continuum agat jejunium in pane et aqua, et in unoquoque anno usque ad expletum pœnitentia tempus hujusmodi jejunium agendum est, et a carne se abstineat, per unum annum Ecclesiam ei denegamus. Post ingressum Ecclesie tribus annis a communione separamus, nisi mortis fuerit timore præventus. Si quis autem episcopus vel religiosus presbyter causa pietatis aliquid sibi remedii relaxare voluerit, hoc ei ex apostolica auctoritate concedimus.

CAP. 179. — *De eodem. Gregorius III. Bonifacio.*

De bis vero dicimus qui patrem, matrem, fratrem, aut sororem occiderint ut toto viæsue tempore corpus non suscipiant Dominicum, nisi sui temporis exitu pro viatico. Abstineant enim et a carnis comedione et potu vin' donec advixerint. Jejunent secundam et quartam et sextam feriam, ut sic possint deflendo diluere commissum scelus.

CAP. 180. — *Item de eodem, et de cognatorum suorum interfectoribus. Nicolaus Carolo episcopo et ejus suffraganeis.*

De parcidis et fraticidis præcipimus ut per unius anni circulum ante fores basilicæ orantes Do-

A mini clementiam, perseverent; completo vero anni circulo introducantur in ecclesiam, tamen inter audiētes usque dum unius anni spatium finiatur, stent cum admissarum solemnia vel alias sacra audire officia venerint. His itaque peractis si pœnitentia fructus in eis conspiciatis, corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi participes fiant, ne desperatio nis inducentur caligine. Carnem non manduent omnibus diebus vitæ eorum. Jejunent autem usque ad nonam diei horam quotidie, exceptis festis diebus atque Dominicis, vinum atque pulmentum sumere non præsumant, nisi tres dies per hebdomadam, arma gerere non audeant vel sumere nisi contra paganos et ubique ire voluerint nullo vehiculo deducantur, sed pedestri more proficiisci studeant. Tempus hujus pœnitentia in vestre beatitudinis arbitrio ponimus, ut secundum conversationem illorum aut extendere, aut minuere valeatis: ab uxoribus, si habuerint, non separantur. Si autem non babuerint, et se continere non valuerint, legitimas in conjugio accipiant feminas, ne fornicationis voragine incidere videantur. Si autem antequam duorum prædictorum finiatur curricula annorum, fluis vitæ illorum pervenerit, viaticum illis non negetur. *Nicolaus papa ad consulta Butgarorum, cap. 24.* Quid parcidia, id est qui patrem aut matrem occiderit vel etiam qui fratrem aut sororem interficit, pati debeat, leges indicant. Porro si ad Ecclesiam confugerint, id quod episcopus loci vel sacerdos qui ab illo constitutus ast, præviderit, agendum decernimus. *Item (cap. 26).* De his proximum, id est consanguinem suum, ut est frater, consobrinus, aut nepos, trucidaverit, veneranda leges proprium robur obtineant. Sed si ad Ecclesiam convolaverint, mortis quidem legibus eruantur, pœnitentia vero quam antistes loci vel presbyter consideraverit, absque dubio submittantur.

CAP. 181. — *De mulieribus quæ partus suos necant. Ex conc. Ancyrano, 30.*

De mulieribus quæ fornicantur et partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet; humanius autem nunc disfinimus, ut eis decem annorum tempus secundum præfixos gradus pœnitentia largiamur.

CAP. 182. — *De eadem re. Ex Irlerensi concilio, cap. 2.*

Qui male conceptos ex adulterio fetus vel editos necare studuerint vel in matrum ventribus portionibus aliquibus colligerint, in utroque sexu adulteris post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vite suæ humilitati et fletibus insistant. Si vero clericis fuerint, officium eis ministrandi recuperare non licet.

CAP. 183. — *Item de eodem. canones Martini epi-*

scopi ad laicos, cap. 9 (ex lib. synod. Græca. Mart. Bracaren episc. c. in universum 77).

Si qua mulier fornicata fuerit, et infantem habuerit, et illum occiderit, et qua studuerit abortum facere, et quod conceptum est necare, aut certe ut non concipiatur elaboraverit, sive ex adulterio, sive ex legitimo conjugio, bas tales mulieres in morte recipere communionem priores canones decreverunt. Nos tamen pro misericordia sive tales mulieres, sive conscientias scelerum ipsarum, decem annis agere pœnitentiam judicamus.

CAP. 184. — *De quadam qui fratrem suum occiderat.*
Nicolaus Dono episcopo, et Carolo regi.

Quidam vestre diocesos vir, Hugo nomine, venit, qui lacrymoso affatu nostro pontificio retulit qualiter fratricidium antiquo hoste cogente fecerat, et qualiter sub pœnitentiæ jugo pro tanto facinore a vestra fuerat constitutus beatitudine. Nos autem tantæ adversitatis piaculum, et fraterni sanguinis audientes effusionem, non paucas fundentes lacrymas contristati sumus. Tamen quia, ut aiebat, tantæ maculae culpam lacrymarum fonte ablucere fraterna jubente gratia malit, sancimus ut proprias possessiones quæ ab eo pro hoc facto ablatas sunt, incunctanter recipiat, ne paupertatis inopia constictus ad pejora deducatur. Nam et propria legitimaque uxor illius a qua separatus est, vestra sanctitas illi ut statim reddatur satagat, ne in fornicationis voraginiem, quod noluimus, incidere videatur. In reliquis vero secundum pœnitentiæ modum quam illi instruxisti peragere, maueat.

CAP. 185. — *De pœnitentia parricidarum et incestuosorum.*
Nisolaus Salomonii Constantiensis episcopo.

Constat parricidas, fratricidas, et incestuosos, quibus consuluis utrum possint conjugio copulari, pœnitentiam agere, et ideo non posse carnali copulae jungi. Quos oportet in castitate omnibus diebus vita suæ permanere mentis et corporis, servata duntaxat propter misericordiam etiam circu bos beati papæ Leonis vigesima quarta decretalium regula.

CAP. 186. — *De quadam quæ filios suos necaverat.*
Stephanus III Lamberto episcopo Ceromannico.

Lecta epistola a sanctitate tua nobis directa, quæ hanc feminam, nomine Hildegardam, filios suos

A interfecisse, et septenem pœnitentiam egisse fabebatur, valde doluiimus. Unde quia mandasti ut viscera pietatis ei præberemus, volumus et misericorditer mandamus, ut sacris festivitatibus, id est reverendæ Nativitatis, et sancti Paschæ, atque Pentecostes et Natalis apostolorum sacrum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi sumere debeat, et diebus vitæ sua in monasterio retrusa monachicam vitam regulariter ducat.

CAP. 187. — *Quod iudex qui peccata vindicare potest et non facit, reus sit peccati.*
Honorius Anatholio magistro militum.

Lator præsentium prece nobis flebili supplicavit, asserens a quadam milite castri Salernitanii germanum suum fuisse peremptum, insuper et rebus propriis post ejus interitum spoliatum: propter ea quam impium quamque contra legum statuta sit noxium ipsis rerum documentis in propositulo omnibus tenetur expertum, ut sanguis innocenter effusus a committente nullatenus ulciscatur. Qui hæc vindicare possunt, et pro conniventia ulcisci negligunt, sint prefecto scituri quies si defensare insontem sanguinem neglexerint, in futuro tremendoque examine de eis uti hujus facinoris participibus tale commissum scelus exigetur. Propterea gloria vestra ad vindicandum ulciscendum funestu homicidil criminis irretitum, ab agmine militari dis jungat, et judicii provinciæ tradendum ac puniendum justitiæ impulsu festinet. Res vero ab eo vi latrocinali ablatas supradicto precursori germanus ejus extiterit, indubitanter restituat, quatenus nobis imminentia disciplina is qui scelus commisit semper exspectet, et incunctanter excipiat, et militaris integritatis unius ob noxam homicidalis contagio nequaquam subjaceat.

CAP. 188. — *De his qui sibi mortem inferunt. Ex primo concilio Bracarensi, cap. 34.*

(23, q. 5, cap. Placuit ut si qui). Qui per ferrum, aut per venenum, aut præcipitum, aut suspenditum, vel quolibet modo violentiæ sibi ipsis inferunt mortem, nulla pro eis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis eorum cadavera ad sepulturam deducantur. Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurpant. Similiter et de his fieri placuit qui pro suis sceleribus puniuntur.

DECRETI PARS UNDECIMA.

De incantatoribus, de auguribus, de divinis, de sortilegis, de sortiariis, et variis illusionibus diaboli, et de singulorum pœnitentia.

CAP. 1. — *Ne quis ariolos, haruspices vel incantatores observet. Decretum Gregorii junioris. (Greg. II. c. 12 suorum decretorum, in conc. Romano 1).*

(26, q. 5, c. Si quis hariolos). Si quis hariolos,

D aruspices, vel incantatores observaverit, aut phylacteriis usus fuerit, anathema sit.

CAP. 2. — *De eadem re. Ex Ancyranensi conc., cap. 3.*

(26, q. 5, c. Qui divinationes). Qui divinationes

expetunt, et morem gentilium subsequuntur, vel in domos suas hujusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte magica, aut expiandi causa sub regula quinquennii jaceant secundum gradus penitentia definitos.

CAP. 3. — *Ne clerici incantatores sint. Ex Luodicensi conc. cap. 36 (et concil. Agath. c. 68).*

(26, q. 5, c. Non oportet). Non oportet sacris officiis deditos vel clericos, magos aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarum vincula comprobantur.

CAP. 4. — *Quid agendum sit de sortilegii. Ex Agathensi conc. cap. 39 (cap. 42, et Venet. c. 16).*

(26, q. 5, c. Aliquant). Aliquant clericis sive laicis student auguriis, et sub nomine fictæ religionis per eas, quas sanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profertur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. Hoc quicunque clericus aut laicus detectus fuerit vel consule vel docere, ab ecclesia habeatur extraneus.

CAP. 5. — *De penitentia clericorum qui augures consuluerint. Ex Toletano concilio cap. 30 (conc. Tollet., iv, c. 28).*

(26, q. 5, c. Si quis episcopus). Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum aruspices aut hariolos, aut certe augures vel sortilegos, vel eos qui profertur artem magicanam, aut aliquos eorum similia [sublimia, *habet codex conc.*] exercentes consuluisse fuerit reprehensus, ab honore dignitatis sua depositus, monasterii curam excipiat, ibique perpetua penitentia deditus scelus admissi sacrilegio solvat.

CAP. 6. — *De Pythonico spiritu. Ambrosius super Epistolam primam ad Corinthios (ad cap. II).*

Spiritus mundi hic est, per quem corripiuntur [arripiuntur] phantaci qui sine Deo sunt. Est enim inter mundanos spiritus potior; unde solet conjecturis quæ mundi sunt divinare, quem Pythonem appellant. Hic est qui per verisimili fallitur, et fallit, hic est qui per Sibyllam locutus est sensum nostrorum secutus, locum volens inter caelestes habere.

CAP. 7. — *De Kalendis vel auguriis non observandis. Zacharias Bonifacio episcopo (episc. ult.).*

De Kalendis Januariis, vel ceteris auguriis, phylacteriis, et incantationibus, vel aliis diversis observationibus, quæ gentili more observari dixisti apud Beatum Petrum apostolum, vel in urbe Roma, hoc et nobis et omnibus Christianis detestabile et perniciosum esse judicamus.

CAP. 8. — *De maleficiis damnandis. Leo IV episcopis Britanniae.*

Sortes quibus vos cuncta in vestris discriminatis provinciis, nihil aliud quam quod alii Patres damnaverunt, divinationes et maleficia esse decernimus. Quam ob rem volumus illas omnino damnari, et ultra inter Christianos nolumus nominari, et ut abscondanter sub anathenatis interdictu prohibemus.

CAP. 9. — *De his qui cursus astrorum et volatus*

avium observant. Hieronymus super Jesu Nave, Homilia 7 (95).

Illi, qui cum Christiani sint, solemnitates gentilium celebrant, anathema in Ecclesiam introducunt. Et qui de astrorum cursibus vitas hominum et gesta perquirunt; qui volatus avium, et cetera hujusmodi, quæ in saeculo prius observabantur inquiunt, de Jericho anathema inferunt in Ecclesiam, et polluant castra Domini, et vinci faciunt populum Dei.

CAP. 10. — *Non credendum his qui non secundum Dominum divinant. August. lib. Questionum super Peuteronomium, cap. 19 (in xii Deut.).*

Intelligi voluit Dominus etiam illa quæ a divinitatibus non secundum Deum dicuntur; si acciderint quæ dicuntur, non accipienda sic ut fiant B quæ præcipiuntur ab eis, aut colantur quæ coluntur ab eis.

CAP. 11. — *De depositione clerici maledici. Ex conc. iv, Carthag. cap. 57.*

(*Dist. 46, c. Clericus maledicus.*). Clericus maledicus, maximeque in sacerdotibus cogatur ad postulandam veniam. Si noluerit, degradetur, neque unquam ad officium absque satisfactione revocetur.

CAP. 12. — *De damnatione ejus qui aliquem maleficio interficerit. Ex Eliberitano concilio, cap. 6.*

Si quis maleficio interficiat aliquem, eo quod sine idolatria perficere non potuit scelus, nec in fine percipiendam esse [*impertiendam illi orig.*] communionem.

CAP. 13. — *Quod constitutiones hominum partim sint superstitiones, partim non. August. De doctrina Christiana lib. II (cap. 19, 20).*

Illud quod est secundum institutiones hominum, partim superstitionis est, partim non est superstitionis. Superstitionis est, quidquid institutum est ab hominibus ad facienda et colenda idola, pertinens vel ad colendam, sicut Deum, creaturam partem vel ullam creaturam, vel ad consultationes et pacta quedam significationum cum dæmonibus placita atque foederata, qualia sunt molimina magnificarum artium, quæ quidem commemorare potius quam docere solent poetae. Ex quo genere sunt, sed quasi licentiore vanitate, aruspicum et augurum libri. Ad hoc genus etiam pertinent omnes ligature atque remedia, quæ medicorum quoque disciplina condemnat, sive in praecantationibus, sive in quibusdam notis quas characteres vocant, sive in quibusque rebus suspendendis atque ligandis, vel etiam saltanidis quodammodo non ad temperationem corporum, sed ad quasdam significationes aut occultas aut manifestas, quæ eminentiore [*mitiore, orig.*] nomine physicam vocant, ut quasi non superstitione [superstitione, *Vict.*] implicare, sed natura prodesse videantur sicut sunt inaures in summo singularum aurium, aut de struthionum ossibus ansuæ in digitis, aut cum tibi dicitur singultienti ut dextera manu pollicem [*sinistrum pollicem, orig.*] teneas.

(95) Id habet Origenes, interprete Hier. circa med.

His adjunguntur millia inanissimarum observatio-
num ; si membrum aliquod salierit si junctum am-
bulantibus amicis lapis, aut canis aut puer medius
intervenerit. *Post pauca.* Hinc etiam sunt illa : Li-
men calcare, cumante domum suam transit, redire
ad lectum, si quie dum se calciat sternutaverit :
redire domum, si procedens offendit ; cum vestis
a soricibus roditur plus timere suspicionem futuri
mali quam praesens damnum dolere. *Item, ibidem,*
cap. 21, al. Neque illi ab hoc genere perniciose su-
perstitionis segregandi sunt, qui Genethlaci pro-
pter natalium [ad. naturalium] considerationes die-
rum, nunc autem vulgo mathematici vocantur.
Nam et ipsi, quamvis veram stellarum positionem,
cum quisque nascitur, consequentur et aliquando
etiam pervestigent, tamen quod inde conantur vel
actiones nostras, vel actionum eventa predicere,
nimis errant. *Item de eodem, ibidem, cap. 23.* Hoc
genus fornicationis animæ, salubriter divina auto-
ritas non facit, neque ab ea sic deterruit animam
ut propterea talia negaret esse sectanda, quia falsa
dicuntur a professoribus eorum, sed etiam si dixer-
int vobis, inquit, et ita evenerit, ne creditis eis
(*Deut. xiii.*) Non enim quia imago Samuelis mortui
Sauli vera prænuntiavit (*I Reg. xxvii.*), propterea
talia sacrilegia quibus illa imago præsentata est,
minus execranda sunt, aut quia in Actibus apo-
stolorum femina ventriloqua verum testimonium
perhibuit apostolis Domini, ideo apostolus Paulus
pepercit spiritu illi, ac non potius feminam illius
dæmonii correptione atque exclusione mandavit
(*Act. xxi.*) Omnes igitur artes hujusmodi vel nugato-
riæ, vel noxiæ superstitionis ex quadam pestifera
societate hominum et dæmonum, quasi pacta infi-
delis et dolosæ amicitiae constituta, penitus sunt
repudianda et fugienda Christiano. *Item, ibidem,*
cap. 40. Doctrinæ omnes gentilium non solum simula-
tia et superstitionis figura, gravesque sarcinas
supervacui laboris habent, quæ unusquisque no-
strum duce Christo de societate gentilium exiens,
debet abominari atque devitare, sed etiam liberales
disciplinas usui veritatis aptiores, et quedam mo-
rum præcepta utilissima continent, deque uno ipso
Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos,
quod eorum, tanquam aurum et argentum, quod
non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi me-
tallis divinae providentiae quæ ubique infusa est, D
eruerunt, et quo perverse atque injuriose ad obse-
quia dæmonum abutuntur ; cum ab eorum misera
societate sese animo separat, debet ab eis auferre
Christianus ad usum justum prædicandi Evangelii.
Vestem quoque illorum, id est hominum quidem
instituta, sed tamen accommodata humanæ socie-
tati, quæ in hac vita carere non possumus, acci-
pere atque habere licuerit in usum convertenda
Christianum.

(96) Exstant hujus sermonis et alia quedam fra-
gmenta in Milleloquio Aug. ad titulum Kalendiarum.

(97) Recensetur et hic sermo ad calcem Milleloquii

A **CAP. 14. — Rerum in honestarum nullam esse societatem. Pandectarum libro xvii, titulo ii (lege 57).**

Si maleficiti societas coita sit, constat nullam esse
societatem. Generaliter enim traditur rerum inho-
nestarum nullam esse societatem.

CAP. 15. — De non observandis diebus Egyptiacis.
Augustinus super Epist. ad Galatas (ad cap. 4).

Intelligat lector ad tantum periculum animæ per-
tinere superstitiones temporum observationes, ut
dicat Apostolus : *Timeo vos, ne forte sine causa la-
boraverim in vobis (Gal. vi.).* Quod cum tanta cele-
britate atque auctoritate per orbem terrarum in
Ecclesiis legatur, plena sunt conventicula nostra
hominibus qui tempora rerum agendarum a mathe-
maticis accipiunt. Jam vero ne aliiquid inchoetur,
aut ædificiorum, aut hujusmodi quorumlibet operum
B diebus quos Ægyptiacos vocant, saepè etiam nos
monere non dubitamus.

CAP. 16. — De non observandis Kalendis Januariis.
Ex sermone Augusti de Kal. Jan. qui sic incipit :
Dies Kalendarum (96).

Sunt qui Kalendis Januariis ita auguria obser-
vant ut focum de domo sua vel aliud quodcumque
beneficium cuicunque petenti non tribuant ; diaboli-
cas strenas et ab aliis accipiunt et ipsi aliis tra-
dunt.

**CAP. 17. — Quod viri vel feminæ filios vel filias suscep-
tus in baptismo docere debeant. Ex serm. August.
Dominica. post Pascha, qui sic incidit : Hodie nus
dies (97).**

Vos ante omnia tam viros quam feminas qui filios
in baptismo suscepistis, moneo, ut vos cognoscatis
C fidejussores apud Deum pro illis existitis quos visi
estis de sacro fonte suscipere. Ideo semper eos
admonere ut castitatem diligent, justitiam custodi-
ant, charitatem teneant, hoc omnibus faciant
quod sibi fieri volunt, auguria non observent, ad
arbores et ad fontes vota non reddant, præcantato-
res et caragios, et sacrilega phylacteria, velut dia-
holi venena, refugiant, nec furtum faciant, nec
falsum testimonium dicant. Ante omnia Symbolum
et Orationem Dominicam et vos ipsi tenete, et illis
quos excipistis ostendite.

CAP. 18. — Quid sit : Dies observatis et menses
*(Gal. vi.), etc. August. ad Januarium (ep. 119,
c. 7).*

Eos culpat Apostolus, qui dicunt : Non proficiscar
hodie, quia dies posterus est [*al. posterum est*],
aut quia luna sic fertur ; vel : Proficiscar ut pro-
spera cedant, quia ita se habet positio siderum :
Non agam hoc in mense commercium, quia illa stella
mihi agit mensem ; vel : Agam, quia suscepit men-
sem : Non plantabo vineam in hoc anno, quia bis-
sextus est. Non autem quisquam sapiens arbitratur
observatores temporum reprehendendos, qui dicunt :
Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est :
aut : Non navigem, quia hybernæ sunt reliquæ ;
aut : Tempus seminandi, quia imbribus autumnali-

inter Paschales num. 34. Ceterum eadem habentur
etiam serm. De tempore 463, 215 et 241.

bus terra satiata est; vel si qui forte alii naturales effectus circa motum aeris et humoris ad variandas temporum qualitates in siderum ordinatissima conversione notati sunt.

CAP. 19. — *De eodem, quod peccatum sit dies observare et menses, etc. August. in Enchyridio. cap. 79.*

Quis aestimaret quam magnum peccatum sit dies observare, et menses, et annos, et tempora, sicut observant qui certis diebus, sive mensibus, sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secundum vanas doctrinas hominum fausta vel infrausta existiment tempora, nisi hujus magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait: *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis?* (Gal. iv. 1)

CAP. 20. — *De damnatione Mathematicorum. Angust. lib. Confessionum iv (cap. 3).*

(26, q. 2, c. *Illos planetarios.*) Illos planetarios quos Mathematicos vocant, plane consulere non desistebam, quod quasi nullum eis esset sacrificium, et nullæ preces ad aliquem spiritum ob divinationem dirigerentur, quod tamen Christiana et vera pietas consequenter expellit [rep., orig] et damnat.

CAP. 21. — *Quod non sit credendum sortibus. Hieronymus super Jonam (ad cap. 1).*

(23, q. 2, c. *Non statim.*) Non statim debemus sub exemplo Jonæ sortibus credere, vel illud de Actibus apostolorum bui testimonio copulare, ubi sorte in apostolatum Mathias eligitur, cum privilegia singulorum non possint legem facere communem.

CAP. 22. — *Qui sint sortilegi. Isidorus Etymologiae lib. vin, cap. 9.*

Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas sanctorum vocant sortes, divinationis scientiam profitentur, aut quaruncunque scripturarum inspectione futura promittunt.

CAP. 23. — *De clero in maleficiis deprehenso. Gregorius Januario episcopo [Episcopo Caralitano, orig.] Sardinie [lib. iii regist. epist. 24].*

Paulo vero clericum qui sœpe dicitur in maleficiis deprehensus, qui despecto habitu suo ad laicam reversus vitam in Africam fugerat, si ita est, corporali prius præveniente vindicta, prævidimus in pœnitentiam dari.

CAP. 24. — *De vaticinatoribus. Capitularium lib. 7, cap. 222.*

Vaticinatores qui se futuradenuntiant scire, cœsi de civitate jacentur.

CAP. 25. — *De correctione ejus qui magica arte mulierem criminatus sit. Gelasius Secundino Vicensiensi.*

Atroces injurias indecorum prorsus ducimus ministeriorum Ecclesiæ vocibus irrogari, talia laicorum cum plerumque refugiant actiones. Tempus bonum siquidem honesta femina didicerat a magistro Paulo

A diacono, qua non solum se suggesterit criminibus appetitam, verum etiam in damnata arte magicæ execrationis conscientiam miscuisse (98). Et ideo, frater, inter supradictos te deerevimus cognitorem, ut si prædictum diaconum protervitas ista convincit, postquam indecenter probatus fuerit mulierem inciviliter appetisse: aut eumdem ad astrenua quæ jactavit astringas, aut digna correptione compescas.

CAP. 26. — *Ut benefici capite dammentur. Pandecta rum lib. iv, tit. xix.*

Benefici capite dammentur, qui artibus odiosis, venenis, vel susurris [susurriis] magicis homines occiderint, vel mala medicamenta publice vendidentur.

CAP. 27. — *Quonodo impetendus sit clericus de maleficiis. Item.*

Non parum miramur quod sæcularibus legibus diaconum tum pro crimine maleficii velis impetrare. Unde apostolica præcipuum auctoritate, ut, post positis parilibus legibus quæ servis potius quam ecclesiasticis debentur ordinibus, canoniam ab eo purificationem recipias.

CAP. 28. — *De damnatione Paschalis archidiaconi pro incantationibus suis. Ex libro Pontificuli.*

Paschalis non post multum tempus ab officio archidiaconatus propter alias incantationes et luculos quos colebat, vel sordes [forte, sortes] quas cum aliis respectoriibus tractabat, Dei beatique Petri apostolorum principis interveniente judicio privatus est et a Sergio in monasterio retrusus. Post quinquennium præ cordis duriitia impœnitens defunctus est.

CAP. 29. — *De sortilegiis et consultoribus dæmonum. Augustinus ad inquisitiones Januarii (epist. 119. c. 20).*

(26, q. 2, c. *Hi qui.*) Hi qui de paginis Evangelicis sortes legunt, etsi optandum est ut id potius faciant quam ut ad dæmonia consulenda concurrent, tamen ista mibi displicet consuetudo, ad negotia sæcularia et ad vita bujus vanitatem divina oracula velle convertere (99).

CAP. 30. — *Ut episcopi de parœciis suis sortilegos et maleficos expellant, et de vana illusione dæmonum. Ex conc. Ancyrensi, cap. 1 (in fragm.).*

(26, q. 5, c. *Episcopi.*) Ut episcopi eorumque ministri omnibus viribus elaborare studeant, ut perniciosam et a diabolo inventam sortilegum et maleficam artem penitus ex parœciis suis eradicent, et si aliquem virum aut mulierem hujuscemodi sceleris sectatorem invenerit, turpiter de honestatum de parœciis suis ejiciant; ait enim Apostolus: *Hæreticum post unam et secundam admonitionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est* (Tit. iii). Subversi sunt et a diabolo capti tenentur qui, derelicto Creatore suo, a diabolo suffragia querunt, et ideo a fali peste mundari debet sancta Ecclesia. Illud etiam non omittendum, quod quædam sceleratæ mulieres retro post Satanam conversæ (1 Tim. v.)

(98) Locus depravatus.

(99) Idem prohibitum, infra cap. 52.

dæmonum illusionibus, et phantasmatis seductæ, A dæmon illicita perpetrare. Et miramur cur hoc frateritas tua districta emendare ultione distulerit. Propterea scriptis præsentibus adhortamur hos diligenti investigatione perquiri, et ut veritate cognita talem in eis faciat exercere vindictam, quantum et Deus placari possit, et aliis eorum ultio correctionis exemplum sit.

CAP. 32. — *De cultoribus idolorum et pœna eorum.*
Ex eodem (ejusdem l. ep. 66 ad Januar. episc. Carolit.).

(26, q. 5, c. *Contra idolorum.*) Contra idolorum cultores, vel aruspicum atque sortilegorum fraternitatem tuam vehementius pastorali hortamur invigilare custodia, atque publice in populo contra hujus rei viros sermonem facere, eosque a tanti labore sacrilegii, et divini intentione judicii, et presentis vita periculo [al. pabulo] adhortatione suasoria revocare. Quos tamen si emendare a talibus atque corrigerre nolle reperis, ferventi comprehendere zelo te volumus; et quidem, si servi sunt, verberibus cruciatisbusque, quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare. Si vero sunt liberi inclusione digna distractaque sunt pœnitentia distringendi [in pœnitentiam dirigendi, orig.], ut qui salubria et a moris periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus saltē eos corporis ad desideratam mentis valeat reducere sanitatem.

CAP. 33. — *De eadem re. Ex eodem ad Hadrianum notarium (l. xi regist., ep. 47).*

C (25, q. 5, c. *Pervenit ad nos.*) Pervenit ad nos quod quosdam incantatores atque sortilegos fueris insecurti. Et omnino nobis sollicitudinem hanc zelumque tuum gratum fuisse cognoscas; sed moleste tulimus, quod te dubitare, ne ab eis nobis contra experientiam tuam subripi potuisset, didicimus, cum certus esse ac scire debueris hoc tibi apud nos ad commendationem magis proficeret, non ad culpam ascribi; et ideo studii tui sit sollicite quaerere, et quosunque inveneris bujusmodi Christi inimicos, ita districta ultione corrigeret, ut et nos de experientia tua melius possimus habere iudicium, et Deo te nostro (quod maxime studendum est) valeas commendare.

CAP. 34. — *De illis qui ritum paganorum observant.*

Ex conc. Bracarensi, cap. 6 (c. 71, syn. Græc. Martini Bracar.).

(26, q. 5, c. *Non licet.*) Si quis paganorum consuetudinem sequens divinos et sortilegos in domum suam introducerit, quasi ut malum foras mittat, aut maleficia inveniat, quinque annos pœnitentiat.

CAP. 35. — *De illis qui auguriis et incantatoribus subserviunt. Ex conc. vi Carthaginensi, cap. 89.*

(26, q. 5, c. *Auguriis.*) Auguriis vel incantationibus servientem a conventu Ecclesiæ separandum

100) Idem refert et August. lib. De spiritu et anima, cap. 18.

decerminus; similiter et Judaicis superstitionibus vel feriis inhærentem.

CAP. 36. — *De eadem re. Ex Pœnitentiali Romano.*

Qui auguriis vel divinationibus inserviunt, vel qui credit ut aliqui hominum sint immissores tempestatum, vel si qua mulier divinationes vel incantationes diabolicas fecerit, septem annos pœnitentia.

CAP. 37. — *De illis qui sortes observant.*

Auguria vel sortes, quæ dicuntur false sanctorum, vel divinationes qui observaverint, vel quarecumque scripturarum, vel votum voverint vel persolverint ad arborem vel ad lapidem, vel ad quanlibet rem, excepto ad Ecclesiam, omnes excommunicentur. Si ad pœnitentiam venerint, clericio annos tres, laici unum et dimidium pœnitentia.

CAP. 38. — *De excidendis arboribus quas vulgus coxit. Ex concilio Nannetensi, cap. 8 (sub Formoso, c. 20).*

Summo studio decertare debent episcopi et eorum ministri, ut arboreis dæmonibus consecratae quas vulgus colit, et in tanta veneratione habet, ut nec ramum vel surculum inde audeat amputare, radicibus excidantur atque comburantur. Lapidès quoque quos in ruinosis locis et silvestribus dæmonum ludificationibus decepti venerantur, ubi et vota vident et deferunt, funditus effodiuntur, atque in tali loco projiciantur, ubi nunquam a cultoribus suis venerari possint. Et omnibus annuntietur quantum scelus sit idolatria, et qui hæc veneratur et colit quasi Deum suum negat, Christianitati abrenuntiat et talem pœnitentiām inde suscipiat quasi idola adorasset. Omnibusque interdicatur ut nullus votum faciat, aut candelam vel aliquod munus pro salute sua rogaturus alibi deferat, nisi ad ecclesiam Domino Deo suo. Scriptum est enim: *Vovete et redite Domino Deo vestro* (*Psal. LXXV.*). Novimus siquidem quanta Dominus antiquo populo per prophetas suos minatus est, qui in lucis sacrificabant, et in ecclésia immolabant, si quis hæc transgressus fuerit, *fidem perdidit, et est infidelis deterior* (*I Tim. v.*). Et idcirco omnimodo a sancta Ecclesia consortio abscondatur, et nisi digne pœnituerit, non recipiatur.

CAP. 39. — *De illis qui dæmonibus immolant. Ex pœnit. Theodori.*

Nam de his qui dæmonibus immolant Theodori episcopi constitutiones habemus, in quibus scriptum est: Qui immolant demonis in minimis, anno uno pœnitentia; qui vero in magnis, decem, annos pœnitentia.

CAP. 40. — *De illis qui traditiones gentilium observant. Ex concilio Bracarense, cap. 20 (c. 72 syn. Græc. Marti. Bracar. episc.).*

(26, q. 5, c. Non licet Christianis.) Non licet Christianis tenere traditiones gentilium et observare, vel colere elementa, aut lunam, aut stellarum cursum, et inanem signorum fallaciam considerare

A pro domo facienda, et ad coconjuga socianda. Scriptum est enim: *Omnia quæcumque facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo* (*Col. iii.*) Si quis autem fecerit, severissime corripiatur, et canonice pœnitentia.

CAP. 41. — *De mulierculis quæ infantes suos pro sanitate in fornicare, aut super tectum ponunt. Ex pœnit. Bedæ presbyteri.*

Mulier si qua filium suum ponit super tectum aut in fornacem pro sanitatem febrium, annum unum pœnitentia.

CAP. 42. — *Quod non licet iniquas observationes agere Kalendarum. Ex decretis Martini episcopi (c. 73 syn. Græc.).*

(26, q. 7, c. Non licet iniquas.) Non licet ini B quis observationes agere Kalendarum, et otii vacare, neque lauro aut viriditate arborum cingere domos. Omnis hæc observatio paganorum est.

CAP. 43. — *De illis qui Kalendas Januarii ritu paganorum colere præsumunt. Ex decretis Zachariæ papæ, cap. 11.*

(26, q. 7, c. Si quis Kalendas.) Si quis Kalendas Januarii ritu paganorum colere vel aliquid plus novi facere propter novum annum, aut menses [mensas, *Grat.*] cum lampadibus vel epulis in domibus suis præparare, et per vicos et plateas cantores et choros ducere præsumperit, anathema sit.

CAP. 44. — *De eadem re. Ex concilio Rothomagensi, cap. 3.*

C Si quis in Kalendis Januarii aliquid fecerit quod a pagnis inventum est, et dies observat, et menses, et lunam, et eorum effectiva potentia aliquid sperat in melius aut in deterius verti anathema sit.

CAP. 45. — *De bubulcis vel venatoribus qui suas incantationes exercuerint. Ex eodem, cap. 4.*

Perscrutandum est si aliquis subulcus vel bulbulcus sive venator, vel oæteri hujusmodi dicat diabolica carmina super panem, aut super herbas, aut super quædam nefaria ligamenta, et hæc aut in arbore abscondat, aut in bivio, aut in trivio projiciat ut sua animalia libere a peste et clade et alterius perdat, quæ omnia idolatriam esse nulli fidelium dubium est, et ideo summopere sunt extermi nanda.

CAP. 46. — *Quod non licet mulieres Christianas vanitates in suis lanificiis observare. Ex concilio Brac., cap. 11 (cap. 75 syn. Græc. Marti. Brac.).*

(26, q. 5, c. Non licet Christianis.) Non licet mulieres Christianas vanitatem in suis lanificiis ob servare, sed Deum invocent adjutorem, qui eis sapientiam texendi donavit.

CAP. 47. — *Quod non licet in herbarum collectionibus incantationes adhibere. Ex eodem, cap. 21 (ib., c. 74)*

(26, q. 5, c. Non licet Christianis.) Non licet in collectione herbarum medicinalium aliquas observations vel incantationes attendere [observare], nisi

tantum cum Symbolo divino, et Oratione Dominica, A torem dæmonum [invocator est dæmonum], vel di-
ut Deus et Dominus noster honoretur.

CAP. 48. — *De illis qui ad fontes vel ad arbores fa-
culas accenderint. Ex eodem, cap. 22 (conc. Are-
lat. II, c. 23).*

Si in aliquo presbyteri parœcia infideles aut fa-
culas accenderint, aut arbores, aut fontes, aut saxa
venerantur, si hoc eruere neglexerint, sacrilegium
se fecisse cognoscat præsumptor aut hortator rei
ipsius. Si admonitus hoc emendare neglexerit com-
munione [sacrilegii] se esse reum cogn. dominus
autem vel ordinator rei ipsius. Si admonitus emend.
noluerit, et c. orig., privetur.

CAP. 49. — *Ut vaticinatores cæsi ejiciantur. Ex con-
cilio Arelatensi, cap. 11.*

Vaticinatores qui se future scire dicunt cæsi de
civitate ejiciantur.

CAP. 50. — *Item de mulierculis incantatrixibus.
Ex Pænit. Roman.*

Mulieri si divinationes vel incantationes diabolicas
ficerit, annum unum pœnitentia, vel tres quadrage-
simas, vel quadraginta dies, secundum qualitatem
delicti.

CAP. 51. — *De illis qui manducant aut bibunt, aut
portant super se aliquid ad Dei judicium subvertendu-
m. Ex conc. Triburiensi, cap. 4.*

Si quis manducat, aut bibit, aut portat super se
unde existimat Dei judicium pervertere posse, et
exinde comprobatus fuerit, eadem sententia feriatur
qua magi et hariol et incantatores feriuntur.

CAP. 52. — *De illis qui in tabulis aut in codicibus fu-
tura requirunt. Ex Pænitentia Theodori.*

In tabulis vel codicibus sorte futura non sunt re-
quirienda, et ut nullus in Psalterio vel in Evangelio,
vel in aliis rebus sortiri presumat, nec divinationes
aliquas in aliquibus rebus observare. Quod si fecer-
it, quadraginta dies pœnitentia.

CAP. 53. — *De illis maleficis qui sperant se mentes
hominum posse pervertere. Ex Pænit. Roman.*

Malefici vel incantatores, vel immissores tempe-
statum, vel qui per invocationem dæmonum men-
tes hominum perturbant, anathematizati abhiciantur.
Et si emendare voluerint, clerici tres annos,
laici unum annum pœnitentia.

CAP. 54. — *De eadem re. Ex concilio Agathensi,
cap. 4 (101).*

Per quirendum est si aliqua femina sit que per
quædam maleficia et incantationes mentes hominum
se immutare posse dicat, id est ut de odio in amo-
rem, aut de amore in odium convertat, ut [aut,
Vict.] bona hominum aut damnet aut subripiat. Et
si aliqua est quæ se dicat cum dæmonum turba in
similitudinem mulierum transformata certis nocti-
bus [nocturnis horis] equitare super quasdam be-
stias, et in eorum consortio adnumeratam esse,
hæc talis omnimodis scopis correcta ex paroœcia
ejiciatur.

CAP. 55. — *De illis qui ad suas vanitates perficiendas
dæmones invocant. Ex Pænit. Bedæ presbyteri.*

Quicunque pro curiositate futurorum vel invoca-

A torem dæmonum [invocator est dæmonum], vel di-
vinos quos hariolos appellant, vel aruspices qui au-
guria colligunt, consuluerit, clerici ab omni officio
remoti, tres annos; laici, duos annos pœnitentia.

CAP. 56. — *De illis qui nocturna sacrificia dæmonum
celebraverint. Ex Pænit. Roman.*

Quicunque nocturna sacrificia dæmonum celebra-
verint, vel incantationibus dæmones quacunque arte
ad vota sua invitaverint, tres annos pœnitentia.

CAP. 57. — *De illis qui ad arbores, vel ad fontes
aliqua vota voverint. Ex concilio Agathensi, cap. 5.*

Perscrutandum est, si aliquis vota ad arbores,
vel ad fontes, vel ad lapides quosdam quasi ad al-
taria faciat, aut ibi candelam sen quolibet munus
deferat, veluti ibi quoddam numen sit quod ho-
num aut malum possit inferre.

CAP. 58. — *De illis qui quando luna obscuratur
clamores suos et maleficia sua exercuerint. Ex
conc. Arelatensi, cap. 5.*

Quicunque exercuerint hæc quando luna obsec-
ratur, ut [et] cum clamoribus suis a maleficiis
[maleficiis suis] et sacrilegioso se posse defendere
credunt, et quicunque divinos praecantatores, phyl-
acteria etiam diabolica, vel characteres diabolicos,
vel herbas, vel succidos suis vel sibi impendere ten-
taverint, vel quintam feriam in honorem Jovis vel
Kalend. Januarii secundum paganam consuetudinem
honorare præsumperint, monachus quinque,
clericus quatuor, laicus duos annos pœnitentia.

CAP. 59. — *De illis qui vanitates suas in excubiis
exercuerint. Ex eodem concilio, cap. 3 (102).*

C Laici qui excubias funeris observant, cum timore
et tremore et reverentia hoc faciunt. Nullus ibi pre-
sumat diabolica carmina cantare, non joca et saltationes
facere, quæ pagani diabolo docente adinven-
terunt. Quis enim nesciat diabolicum esse, et non
solum a religione Christiana alienum, sed etiam
humanæ naturæ esse contrarium, ibi lætari, in-
ebriari, cantare et eachinnis ora dissolvi, et emni-
pitate et affectu charitatis postposito quasi de fra-
terna morte exultare, ubi luctus et planctus flebilis-
bus [tidibus, Vict.] vocibus debuerat resonare pro
amissione chari fratris? Patres si quidem Veteris ac
Novi Testamenti mortes sanctorum virorum legi-
mus multis in locis cum fletu deplorasse; in nullo
autem loco qui a sæculo recesserant, exsulasse.
Nam et Jacob patriarcham flevit tota Ægyptus se-
ptuaginta diebus. Et Joseph et fratres ejus cum pa-
trem deferrent terram Chanaan ad sepeliendum,
celebrantes exequias ad aream Aithael [al., Atad],
quæ sita est trans Jordanem, planctu magno atque
vehementi imploraverunt septem dies. Tantus autem
fuit planctus ut locus inde nomen accepit (Gen. L).
Et de beato Stephano legimus quod sepelierunt eum,
sive curaverunt viri timorati, et fecerunt planctum
magnum super eum (Act. viii). Et ideo talis inepia
lætitia et pestifera cantica ex auctoritate Dei inter-
dicenda sunt. Si quis autem cantare desiderat. Ky-
rie (102) Annecitur conc. III. Arelatons.

(101) Annecitur ad calcem.

(102) Annecitur conc. III. Arelatons.

rie eleison cantet; sin aliter [autem], omnino taceat. A quam mederi; sed hæc esse laqueos et insidias antiqui hostis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nütur; et si quis hæc exerceverit, clericus, degradetur; laicus, anathematizetur.

Cap. 60. — *De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 10 (et conc. Eliberit., cap. 35).*

Placuit prohiberi, ne feminæ in cœmterio pervingilient, eo quod saepe sub obtentu orationis et religionis, latenter scelera committant.

Cap. 61. — *De conviviis quæ sunt ritu paganorum. Ex concilio Africano, cap. 27 (sub Cœlest. I).*

Illiud etiam petendum, ut, quoniam contra præcepta divina convivia multis in locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta sunt (ita ut nunc a paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex quare temporibus Christianorum imperatorum persecutio altera fieri occulæ videatur) vetari talia jubent, et de civitatis et de possessionibus impensis pena prohiberi, maxime cum etiam in natalibus beatissimorum martyrum per nonnullas civitates et et in ipsis locis talia committere non reformident. Quibus diebus etiam (quod pudoris est dicere) saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exerceant, ut matronalis honor et innumerabilium feminarum pudor devote venientium ad sacratissimum diem, injuriis lascivientium appetatur; ut etiam ipsius sanctæ religionis pene fugiatur accessus.

Cap. 62. — *De eadem re. Ex decretis Leonis papæ (ep. 92 Leonis pap. I, ad Rusticum Narbonen. episc., c. 17).*

Qui convivio solo gentilium, et escis immolatiis usi sunt, possunt jejuniis et manus impositione purgari, ut deinceps ab idolothysis abstinent sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per penitentiam publicam, non oportet admitti.

Cap. 63. — *Ne fideles in cœmteriis prandere præsumant. Ex concilio secundo Bracarensi, cap. 70 (c. 69 syn. Græc. Marti. Braca.).*

(*De cons. dist., c. Non oportet.*) Non licet Christianis prandia ad defunctorum sepulchra deferre, et sacrificare mortuis.

Cap. 64. — *De illis qui balationes fecerint, et se in alienas formas transmutaverint. Ex eodem conc., cap. 80.*

Si quis balationes ante ecclesiæ sanctorum fecerit, seu qui faciem suam transmutaverit (transformaverit) in habitu muliebri, et mulier in habitu viri, emendatione pollicita tribus annis peniteat.

Cap. 65. — *Quod incantationes et magicæ artes laquei diaboli sint. Ex dictis Augustini.*

(26, q. 7, c. Admoneant.) Admoneant sacerdotes fideles populos, ut noverint magicos artes incantationes quibuslibet infirmitatibus hominum nibil posse remedii conferre, non animalibus languentibus, claudicantibusve, vel etiam moribundis quid-

ant qui hostis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nütur; et si quis hæc exerceverit, clericus, degradetur; laicus, anathematizetur.

Cap. 66. — *De illis qui salutem non a Salvatore, sed ab ejus creatura requirant. August. in lib. De civit. Dei.*

Omnis sapientia a Domino Deo est et apud illum fit semper, et est ante ævum. Arenam maris et pluviae guttas, et dies sæculi quis dinumeravit? Altitudinem cœli et latitudinem terræ et profundum abyssi quis dimensus est? Sapientiam Dei præcedentem omnium quæ investigavit? Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudentia ab ævo. Fons sapientiae verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata aeterna (Eccli. i) (26, q. 2, c. Qui sine Salvatore). Qui enim sine Salvatore salutem vult habere, et sine vera sapientia estimat se prudentem fieri posse, non salvus est æger, non prudens sed stultus, in ægritudine assidua laborabit, et in cæcitate noxia stultus et demens permanebit. Ac proinde omnis inquisitio et omnis curatio quæ a divinis, et magis vel ab ipsis dæmoniis in idolorum cultura expeditur, mors potius dicenda est quam vita, et qui ea sectantur, si se non correxerint, ad æternam perditionem tendunt, Psalmista dicens: Omnes dii gentium dæmonia sunt (Psal. xcvi), qui per deceptos homines alios deciper quotidiæ gestiunt, et perditionis suæ faciant eos esse participes. Itaque hæc vanitas magicarum artium ex traditione angelorum malorum in toto terrarum orbe plurimis sæculis valuit, per quamdam scientiam futurorum et infernorum, et per inventiones eorum inventa sunt aruspicia, auguraciones, et ipsa quæ dicuntur oracula, et necromantia.

Cap. 67. — *De inventoribus magicæ artis, et necromantia. Ex dictis August. (Isidorus, lib. viii Elym., c. 9).*

(26, q., c. Nec mirum.) (104) Nec mirum de magorum præstigiis, quorum in tantum prodire maleficiorum artes, ut etiam Moysi in illis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem (Exod. vii). Fertur etiam in gentilium libris, quod quædam maga, famosissima Circe, socios Ulyssis mutaverit in bestias. Legitur et de sacrificio quod Arcades Deo suo Dyceo immolabant, ex quo quiunque sumerent in bestiarum formas converterentur. Sed hæc omnia magicis præstigiis potius singebantur quam rerum veritate completerent. Ut ergo ipsi errores ignorantes manifesti fiant, de eorum proprietate atque inventoribus, juxta traditionem majorum, primum dicere congruum arbitramur. Magi sunt, qui vulgo malefici ob facinorum suorum magnitudinem nuncupantur. Hi permissu Dei elementa concutunt, turbant mentes hominum minus confidentium in Deo ac sine ullo veneni haustu, violentia tantum carminis interimunt. Unde et Lukanus :

(103) De promptum ex Aug. lib. xviii. De civitate Dei, c. 17 et 18.

Mens hausti nulla sanie polluta venem

Incantata perit.

LUCANUS, *Pharsal.*, lib. vi, vers. 457.

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine utuntur, et victimis sepe contingunt corpora mortuorum. Necromantii sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui divinare et ad interrogata respondere; *expōs* enim Græce *mortuus, p̄avt̄la divinatio* nuncupatur. Ad quos susciantados cadaveri sanguis adjicitur; nam amare sanguinem dæmones dicuntur. Ideo quoties necromantia fit, crux æquæ [aqua] miscetur, ut colore sanguinis facilius provocentur. Hydromantici ab aqua dicti. Est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonum evocare, et imagines ludificationis [imagineas ludificationes; imagines et ludificationes] eorum videre, ibique ab eis aliqua audire. Ut exhibito sanguine etiam inferos perhibentur suscitare.

CAP. 68. — *De variis generibus divinationum. Ex dictis ejusdem (ibid., proxime post).*

(26, q. 4, c. *Igitur genus*). Igitur genus divinationis a Persis fertur allatum. Varro autem dicit divinationis quatuor esse genera, terram, aquam, aerem et ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, aeromantiam, pyromantiam, dictam autumant. Divini dicti sunt, quasi deo pleni; divinitate enim plenos se esse assimilant, astutia quadam fraudulenta [fallendi] hominibus futura conjectant. Duo autem sunt genera divinationis, ars et furor. Incantatores vero dicti sunt, qui artem verbis paragunt. C Arioli vocati sunt, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, et funesta sacrificia offerunt, hisque celebritalibus dæmonum accipiunt responsa. Aruspices nuncupantur, quasi horarum inspectores. Dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt, et quid persingulat tempora observare debeat homo intendunt. Hi etiam exta pecudum inspiciunt, et ex eis futura prædicunt. Augures sunt qui volatus avium et voces intendunt, aliaque signa rerum vel observationes improvisas hominibus occurrentes ferunt. Idem et auspices. Nam auspicia sunt quæ iter facientes observant; dicta autem sunt auspicia quasi avium aspicio; et auguria quasi avium garria, hoc est avium voces et linguae. Item augurium quasi avigerium, quod aves gerunt. Duo autem sunt genera auspiciorum, unum ad oculos, alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus, ad aures vox avium. Pythonissæ a Pythio Apolline dictæ, quod is auctor fuerit divinandi. Astrologi dicti sunt eo quod in astris augurantur. Genethliaci appellati sunt propter natallitorum considerationes dierum; geneses enim hominum per duodecim cœli signa describunt, sidereumque cursus, nascentium mores, actus et eventus prædicere conantur, id est quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vita qui nascitur

A interpretantur. Hi sunt qui vulgo mathematici vocantur, cujus superstitionis genus constellaciones Latini vocant, id est notationes siderum, quomodo se habeant cum quisque nascitur. Primum autem genus, id est stellarum interpres, magi nuncupantur, sicut de his legitur qui in Evangelio natum Christum annuntiaverunt (*Math. n.*). Postea hoc nomine soli mathematici dicti sunt, cuius artis scientia usque ad Evangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde nativitatem alicujus de celo interpretetur. Horoscopi dicti sunt, quod horas nativitatis hominum specularent dissimili et diverso fato. Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam quassanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quaruncunque scripturarunt scientiæ inspectione futura promittunt. Salisatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quæcumque partes salierint, aliquid exinde prosperum seu triste significari prædicunt.

CAP. 69. — *De exsaceribus remediis quæ medici suis præcantationibus faciunt. Ex dictis ejusdem (ibid. proxime subjungitur) (104).*

(26, q. 5, c. *Nec mirum*). Ad hæc omnia supradicta pertinent ligature exsecrabilium remediorum, quæ ars commendat [condemnat, *habet August. et Isidor.*] medicorum, seu in præcantationibus seu in characteribus, vel in quibuscumque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum et angelorum malorum exorta. Unde cunctæ vitanda sunt Christiano et omni penitus execratione repudianda atque damnanda. Auguria autem sunt avium. Hæc autem Phryges primi invenerunt. Præstigium vero Mercurius primus dicitur invenisse. Dictum est autem præstigium quod prestringat aciem oculorum. Aruspicinae artem primus Etruscis tradidisse dicitur quidam Tages [*Strages, orig. et Vict.*]. Hic ex horis aruspinciam dictavit, et postea non apparuit. Nam dicitur fabulose, arante quadam rustico, subito hic ex glebis exsiluisse et aruspinciam dictasse quæ die et mortuus est. Quos libros Romani ex Etrusca lingua in propriam mutaverunt. *Hactenus Isidorus.* His ergo portentis per dæmonum fallaciam illuditur curiositas humana, quando id impudenter appetunt scire, quod nulla ratione eis competit investigare. Ac ideo datur potestas immundis spiritibus, ut per vasa sibi apta, hoc est pravos homines, seducant illos qui spernunt veritatem et credunt mendacio, et, juxta Pauli sententiam, *sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur* (*II Tim. iv*). Oneratis peccatis ducuntur variis desideriis semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes (*II Tim. iii*). (26, q. 4, c. *Scientium*). Quemadmodum autem Jannes, et Mambres resisterunt Moysi (*Exod. vii*), ita et isti resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fi-

D

(104) Principium deceptum est ex lib. ii August. De doct. Christ., c. 20 et 23.

dem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eo-
rum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.
Nec ideo quisquam credere debet quoslibet magicis
artibus aliquid facere posse sine permissu Dei (qui
omnia quæ flunt, aut justo iudicio facit, aut per-
missu suo ita fieri sinit) quod prædicti magi legun-
tur similia fecisse Moysi, qui virgam suam projectit,
et conversa est in draconem, proiecereuntque ipsi
singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones, sed
devoravit virga Aaron virgas eorum (*Exod. vii.*).
[*Aug. L. q. super Exod., q. 24.*] Non enim fuerunt
creatores draconum nec magi, nec angeli mali, qui-
bus ministris illa operabantur. Insunt enim rebus
corporeis per omnia elementa quædam occulte semi-
nariæ rationes, quibus cum data fuerit opportunitas
temporalis atque causalis, prorumpunt in species
debitas suis modis et finibus. Et sic non dicuntur
angeli qui ista faciunt, animalium cretores, sicut
nec agricultoræ segetum vel arborum, vel quorum-
cunque in terra gignentum, cretores dicendi
sunt, quamvis noverint præbere quasdam visibles
opportunitates et causas, ut illa nascantur. Quod
autem isti faciunt visibiliter, hoc illi invisibiliter;
Deus vero solus unus creator est, qui causas ipsas
et rationes seminariæ rebus inseruit. (*Augst. lib.*
Quæst. Veteris et Novi test., c. 27.) Præterea quidam
quærendum putant, quomodo Scriptura narret Py-
thonissam Samuelem prophetam suscitasse ad col-
loquium Saul impiissimi regis (*I Reg. xxviii.*), si Py-
thonica divinatio errori magicæ artis depuanda sit.
Quibus ita responderi potest indignum [malignum]
omnino facinus esse, si secundum verba historiæ
commodetur assensus. Quomodo enim poterat fieri,
ut arte magica attraheretur vir et nativitate [a nati-
vitate] sanctus, et vitæ operibus justus; aut si non
attractus est, consensit? Quod utrumque de viro
justo credere, absurdum est [adversum est]. Si enim
invitus adductus est, nullum suffragium habet ju-
stitia; si autem voluntarius, amisit meritum spiri-
tuale, quod positus in carne quæsiverat. Quod valde
absurdum est, quia hinc qui justus recedit, perma-
net justus. Porro autem hoc est prestigium Satanæ,
quo ut plurimos fallat, etiam bonos in potestate se
habere configat. Quod Apostolus inter cetera ostendit
dicens: *Ipse Satanas transfigurat se in angelum lucis* (*II Cor. xi.*). Ut enim errorem faceret, in quo
et ipse gloriaretur, in habitu viri justi et nomine se
subornavit, ut nihil proficere spem quam prædicant
Dei cultoribus mentiretur, quando hinc exœun-
tes justos fixnit in sua esse potestate. Sed hoc quos-
dam fallit, quod de morte Saul et filiorum ejus non
sit mentitus, quasi magnum sit diabolo ante occa-
sum mortem corporis prævidere, cum signa quædam
soleant apparere morituris, quippe a quibus Dei
protectio amota videtur, quanto magis diabolo,
quem angelica majestate sublimem propheticæ ora-
cula fuisse testantur, de cujus magnitudine Apo-
stolus ait: *An ignoratis altitudinem Satanæ?* (*II Cor. vi.*) Quid mirum ergo si imminentem prope

A mortem potuit prævidere, cum hoc sit unde fallit et se
in Dei potestate vult adorari? (*Apoc. ii.*) Nam tanta
hebetudine demens effectus est Saul, ut ad Pythonissam confugere; depravatus enim causa peccati,
ad hæc se contulit quæ damnaverat. Sed si quis
propter historiam et ea quæ verbis expressa sunt,
pulet nou prætermittenda ne ratio historiæ inanis
sit, recte faciet quidem, si tamen minime istud ad
veri rapiat rationem, sed ad visum et intellectum
Saul. Neque enim reprobus factus poterat bonum
intellectum habere. Historicus enim mentem Saul
et habitum Samuels descriptis, ea quæ dicta et visa
sunt exprimens, prætermittens si [sive] vira an
falsa sint. Quid enim ait? Audiens in quo habitu
esset excitatus, intellexit, inquit, hunc esse Samue-
lcm (*I Reg. xviii.*). Quid intellexerit retulit, et quia
non bene intellexit, contra Scripturam alium adora-
vit quam Dominum, et putans Samuelem, adoravi-
t diabolum, ut fructum fallaciæ suæ haberet Sa-
tanæ. Hoc enim nititur, ut adoretur quasi Deus. Si
enim vere Samuel illi apparueret, non utique vir
justus permisisset se adorari, qui prædicaverat
Deum solum esse adorandum. Et quomodo homo
Dei qui cum Abraham refrigerio erat, dicebat ad
virum pestilentiæ, dignum ardore gehennæ: *Cras
mecum eris?* His duobus titulis subtilitatem falla-
ciæ sua prodidit improvidus Satanæ, quis et adorari
se permisit sub habitu et nomine Samuelis contra
legem, et virum peccatis pressum (cum magna di-
stantia peccatorum et justorum sit) cum Samuele
justissimo futurum mentitus est. Verum potest vi-
deri si de Samuelis nomine taceatur, quia Saul cum
diabolo futurus erat, ad eum enim transmigravit
quem adoravit. Semper enim diabolus sub velamine
latens prodit se, dum ea configit quæ abhorreant
personis per quas fallere nititur. Si autem quilibet
opponit, ac dicit: *Quomodo eveniunt illa quæ illi
divini prædicunt futura, aut quomodo possunt ægris
præbere medelam, aut sanis immittere ægritudi-
nem, si aliiquid propriæ virtutis ac potestatis non
habent?* Hoc a nobis recipiat responsum, quod ideo
quisquam non debet eis credere, quia aliquando
eveniunt quæ prædicunt, aut sanare videntur lan-
guidos, vel lacerare sanos, quia hoc permisso Dei fit,
ut ipsi qui hæc audiunt vel vident probentur, et ap-
pareat quali fide sint, vel devotione erga Deum.
Sicut in Deuteronomio legitur Moyses verbo Domini
populo Dei præcepisse, ita dicens: *Si surrexerit in
medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat,
et præixerit signum ac portentum, et evenierit quod
locutus est, et dixerit: Eamus et sequamur deos
alienos quos ignoras, et serviamus eis, non audies
verba prophetæ aut somniatoris, quia tentat vos Do-
minus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis
eum, an non, in toto corde et in tota anima
vestra. Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum
timete, mandata illius custodite et audite vocem ejus.*
Ipsi servietis, et ipsi adhærebitis (*Deut. xiii.*), etc.
[*August., L. quæst. super Deut., q. 19.*] Ubi sane in-

telligi voluit, etiam illa quæ a divinaotibus non secundum Deum dicuntur, si acciderint quæ dicuntur non accipieada sic ut flant [vel etiam si flant, *Vict.*] quæ precipiuntur ab eis, aut colantur quæ coluntur ab eis. Nec præter suam potestatem Deus ostendit esse quod ista contingunt, sed quasi quæroreret cur ea permittat, causam tentationis exposuit, ad cognoscendam utique eorum dilectionem, utrum eam habeant erga Deum suum. Cognoescendam vero ab ipsis potius quam ab illo, qui scit omnia antequam flant.

CAP. 70. — *De natura dæmonum. Ex dictis ejusdem (August., c. 3 lib. De divinatione dæmonum).*

Sciendum vero est hanc dæmonum esse naturam ut aerei corporis sensu terrenorum corporum sensum facile præcedant: celeritate etiam, propter aerei corporis superiorum mobilitatem, non solum cursus quorumlibet hominum vel feriorum, verum etiam volatus avium incomparabiliter vinctant. Quibus duabus rebus quantum ad aereum corpus attinet prædicti, hoc est acrimonia sensus et celeritate motus multo ante cognita prænuntiant, vel nuntiant quæ homines pro sensu terreni tarditate mirantur. Accessit etiam dæmonibus per tam longum tempus quo eorum vita protenditur, rerum longe major experientia, quam potest hominibus propter brevitetatem vitæ provenire. Per has efficacias quas aerei corporis natura sortita est, non solum multa futura prædicunt dæmones, verum etiam multa mira faciunt. Quæ quoniam homines dicere ac facere non possunt, eos dignos quidam quibus serviant, et quibus honores divinos deferant arbitrantur, instigante maxime vitio curiositatis, propter amorem felicitatis falsa atque terrena, et excellentiae temporalis. Qui autem se ab eis cupiditatibus mundant, nec eis se feriendos rapiendosque [fallendos capiendosque] permittunt, sed inquirunt et amant aliquid quod eodem modo semper est, cuius participatione beati sint, primum considerant non ideo sibi præponendos esse dæmones, quod acriore sensu corporis prevalent aeris [aerei] scilicet, hoc est subtilioris elementi: quianecipsis terrenis corporibus bestias sibi præponendas putant, quæ acrius multa persentiant: veluti sagacem canem, quia latenter feram olfactu acerrimo sic inventi, ut ad eam capiendam ducatum quedam homini præbeat: non utique prudentiore intellectu animi, sed acutiore corporis sensu; vel vulturem, quia projecto cadavere ex improvisa longinquitate advocat; nec aquilam, quia sublimiter volans de tanto intervallo natantem sub [in] fluctibus pisces dicitur pervidere, et gravitas illis, exsertis pedibus atque unguibus rapere; neo alia multa animantium genera que inter herbas saluti suæ noxias pascendo circumerrant, nec aliquid eorum quo lèdantur attingunt, cum eas homo vix experimento capere didicerit, et multa innoxia quod sint inexperta, formidet. Unde conjicere facile est quantum possit in aereis corporibus sensus esse acrior, nec ideo tamen dæmones qui eo prædicti sunt

A bonis hominibus præponendos prudens quisque censuerit. Hoc et de corporum celeritate dicimus et bac enim præstatio non solum a voleribus hominibus, verum etiam a multis quadrupedibus ita superantur, ut in eorum comparatione plumbo depuantur: nec tamen ideo sibi hæc animantium genera existificant præponenda, quibus capiendis et mansuetae faciunt atque in sue voluntatis usum commodumque redigendis, non vi corporis, sed rationis imperant. (*Ibid., c. 4.*) Illain vero tertiam dæmonum potentiam quod diurna rerum experientia quemadmodum prænoscant atque prænuntient multa didicerunt, ita contemnunt qui hæc vigilanter curant a verissimæ lucis veritate discernere, ut nec malos senes plura expertos et ob hoc quasi doctiores, ideo probi adolescentes sibi artecellere existiment, ut nec medicos, nec nautas, nec agricultoribus, quos præva voluntatis et iniquis moribus viderint, ideo putent sibi esse præferendos quod illi de valedutinibus; illi de tempestatibus, illi de arbustorum generibus multa ita prænuntiant, ut harum rerum inexperto divinare videantur. Quod vero non solum quædam dæmones futura prædicunt, verum etiam quædam mira faciunt, pro ipsa utique sui corporis excellentia, cur non contemnatur a prudentibus, cum plerique iniqui ac perdi homines ita exercant corpora sua, tantaque diversis artibus possint, ut ea quibæc nec siunt, ne caliquando viderunt, etiam narrata vix credant? Quam multa funambuli cæterique theatrici artifices, quam multa opifices maximeque mechanici miranda fecerunt? Num ideo meliores sunt honis, et sancta pietate præditis hominibus? Quæ ideo commemoravimus, ut qui hæc sine pervicacia et sine vana resistendi animositate considerat, simul cogitet, si de subjacenti crassiore materia vel sui quisque corporis vel terra et aquæ, lapidum atque lignorum metallorumque variorum tanta quidem homines possunt, ut eos illi qui hæc non possunt, plerumque stupendo in sui comparatione divinos vocent, cum quidam illorum sint artibus potentiores, quidam istorum moribus meliores: quanto meliora et majora pro subtilissimi corporis, hoc est aerae facultate ac facilitate, dæmones possint, cum tamen sint pravitate voluntatis maximeque superbie fasti et evidenti malitia spiritus immundi atque perversi. Quantum autem valeat aeris elementum quo eorum corpora prævalent, ad multa visibilia in visibiliter molienda, movenda, inutanda atque versanda, longum est nunc demonstrare, et putamus quod vel mediocriter consideranti facile occurrat.

CAP. 71. — *De divinatione dæmonum. Ex dictis ejusdem (ejusdem lib. cap. 5).*

Igitur nunc primum sciendum est, quoniam de divinatione dæmonum quæstio est, illos eo plerumque prænuntiare quæ ipsi facturi sunt. Accipiunt enim saepe potestatem et morbos immittere, et ipsum aerem vitiandi morbidum reddere, et perversie atque amatoribusterrenorum commodorum malefacta

suadere, de quorum moribus certi sunt, quod sint eis talia suadentibus consensuri. Suadent enim miris et invisibilibus modis, per illam subtilitatem corporum suorum corpora hominum non sentientium penetrando, et se cogitationibus eorum per quædam imaginaria visa miscondo, sive vigilantium sive dormientium. Aliquando autem non quæ ipsi faciunt, sed quæ naturalibus signis futura prænoscunt, quæ signa in hominum sensus venire non possunt, ante prædicunt. Neque enim quia prævidet medicus quod prævidere nescit hujus artis ignarus, ideo jam divinus habendus est. Quid autem mirum si quemadmodum ille in corporis humani vel perturbata vel modificata temperie, seu bonas seu malas futuras prævidet valetudines, sic dæmon in aeris affectione atque ordinatione sibi nota, nobis ignota, futuras prævidet tempestates? (*Vide ii Retract., c. 30.*) Aliquando et hominum dispositiones, non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscent, atque hinc etiam multa futura prenuntiant, aliis videlicet mira, qui ista disposita non noverunt. Sicut enim appetet concitatior animi motus in vultu, ut ab hominibus quoque aliquid forinsecus agnoscat, quod intrinsecus agitur: ita non debet esse incredibile, si etiam leniores cogitationes dant aliqua signa per corpus, quæ obtuso sensu hominum cognosci non possunt. acuto autem dæmonum possunt. (*Ejusdem tib. De divinat., c. 6.*) Hac atque hujusmodi facultate multa dæmones futura prenuntiant, cum tamen ab eis longe sit altitudo illius prophetie, quam Deus per sanctos angelos suos et prophetas operatur. Nam si quid de illa Dei dispositione prenuntiant, audiunt ut prænuntient: et cum ea prædicunt quæ inde audiunt non fallunt, veracissima enim sunt angelica et prophetica oracula. Si [sic, Vict.] autem indignanter [*Apud Aug. hodie legitur, non indignatur*] accipitur, quod aliqua etiam talia dæmones audiant et prædicant, quasi aliquid indignum sit, ut quod ideo dicitur ut hominibus innotescat, hoc non solum boni, vero etiam mali non taceant: cum in ipsis hominibus etiam vitæ bonæ præcepta videamus pariter a justis perversisque cantari: nec obesse aliquid, imo etiam professe ad majorem notitiam famamque veritatis, cum de illa etiam hi quidquid noverunt dicunt, qui ei perversis moribus contradicunt. In cæteris autem suis prædictionibus dæmones plerumque et fallunt et falluntur. Falluntur quidem quia cum suas dispositiones prenuntiant [prenuntiant], ex improvviso desuper aliquid jubetur, quod eorum consilia cuncta perturbat: velut si aliquid disponant quilibet homines quibusque potestatis subditi, quod non prohibituros suos præpositos arbitrentur, idque facturos se esse promittant. At illi penes quos major potestas est ex alto superiore concilio hoc totum dispositorym atque præparatum repente prohibeant. Falluntur etiam, cum causis naturalibus aliqua, sicut medici, et nautæ et agric-

A colæ, sed longe acutius longeque præstantius pro aere corporis sensu solertiore et excitatione prænocunt: quia et hæc ab angelis Deo summo pie serventibus ex alia dispositione ignota dæmonibus ex improviso ac repente mutantur: tanquam si aliquid ægro extrinsecus accedat quo moriatur, quem medicus veris salutis præcedentibus signis victrum esse promiserat. Aut si aeris qualitate provisa (prævisa), diu flaturum illum ventum nautarum aliqui predixissent, cui Dominus Christus cum discipulis navigans, ut quæceret imperavit, et facta est tranquillitas magna (*Math. viii*): vel si agriculta illo anno fructificaturam item aliquam pollicetur, naturam utique terræ et numeros seminum callens, quo tamen anno cam vel improvisa colli intemperies arafaciat, vel aliqua jussio potentioris eradicet: ita multa etiam ad præscientiam prædictionemque dæmonum pertinentia, quæ minoribus et usitatoribus causis futura prævidentur, eadem majoribus et occultioribus causis impedita mutantur. Fallunt autem etiam studio fallendi, et invida voluntate qua (quia *Vict.*) hominum errore lantur. Sed ne apud cultores suos pondus auctoritatis amittant, id agunt ut interpretibus suis signorumque surorum conjectoriibus culpa tribuatur, quando vel decepti fuerint, vel mentiti. Nonnumquam vero ipsi maligi spiritus et illusores hominum, atque invisores salutis eorum solent prædicere defectum culturae sua: et idolorum ruinam, quatenus præsocii videantur quid in singulis regnis aut locis venturum sit, et quid adversi suæ factioni contingere possit. Quod etiam illi qui gentilium historias legunt non ignorant. Quid ergo mirum si jam imminentie temporum et simulacrorum eversione, quam prophetæ Dei summi tanto ante prædicterant, Serapis dæmon alicui cultorum suorum hoc de proximo prodidit, ut suam quasi divinationem recedens vel fugiens commendaret? (*Ibid., c. 7.*) Fugantur enim isti vel etiam jussis superioribus colligati abstrahuntur, et alienantur a locis suis, ut de rebus in quibus colebantur, fiat voluntas Dei, qui hoc tanto ante per omnes gentes futurum esse prædictit, et ut per suos fideles fieret imperavit. Cur autem non hoc sineretur dæmon prædicere, cum sibi iam prænoscet imminentia, cum hæc prædictio et in prophetis attestaretur, a quibus sunt ista conscripta, ut prudentibus daretur D intelligi quam vigilanter esset dæmonum cavenda fallacia cultusque fugiendus? Qui cum ante per tam longum tempus in templis suis hæc futura tacuerint, quæ per prophetas prædicta ignorare non possent, posteaquam appropinquare cœperunt voluerunt ea quasi prædicere, ne ignari victique putarentur.

CAP. 72. — *De eadem re. Ex dictis ejusdem (ibid. proxime post).*

Cum igitur tam longe ante prædictum esset atque conscriptum, ut alia interim faceamus, dicamus illud quod Sophonias propheta dicit: *Prævalebit Dominus adversus eos et exterminabit omnes deos gentium*

terræ, et adorabunt eum unusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium (Soph. ii). Post pauca : Aut non oredabant ista sibi eventura qui in templis gentium colebantur, et hæc ideo per suos vates ac fanaticos frequentare noluerunt : aut cum ea ventura certissime scirent, ideo per sua tempora facuerunt, ne jam tunc inciperent ab hominibus intelligentibus deserit atque contemni, quod de templorum et simulacrorum suorum futura eversione eis a prophetis attestarerur, qui eos coli prohibebant. Nunc vero pœstaquam tempus advenit, quo complerentur vaticinia prophetarum Dei unius, qui istos deos falsos dicit, et ne colantur vehementissime præcipit, cur non hoc etiam ipsi cooptatum prædicere sinerentur, ut inde clarius appareret eos antea vel minime credidisse, vel suis cultoribus enuntiare timuisse : in fine autem tanquam nihil amplius habentes quod agerent, etiam ibi voluisse suam ostentare divinitatem, ubijam produntur diu simulasce divinationem ? (*Ibid., paulo post, c. 8.*) Tamen nec ista ipsa quæ ab eis vix raro et clanculo proferuntur, movere nos debent, si cuiquam dæmonum extortum est id prodere cultoribus suis, quod didicerat ex eloquiis prophetarum, vel ex oraculis angelorum, quod cur non fieret, cum et ista non sit oppugnatio, sed attestatio veritatis ? Illud enim quod solum ab ipsis fanaticis flagitandum est, nec unquam antea protulerunt, nec unquam posteua nisi forte confictum proferre conabuntur, aliquid deos suos per vates suos contra Deum Israel ausos fuisse prædicere [prodere], de quo Deo doctissimi eorum autores qui omnia illa legere ac nosse potuerunt, magis quæsiverunt quis Deus esset, quam Deum negare potuerunt. Porro autem Deus iste quem nullus eorum negare ausus est verum Deum, quia et si negaret non solum subjaceret debitum pœnis, verum etiam certis convinceretur effectibus. Iste ergo Deus quem nemo, ut diximus, illorum negare ausus est verum Deum, illos falsos esse deos et omnino deserdendos eorumque tempora et simulacra et sacra evertenda, per suos vates, hoc est prophetas, aperta denuntiatione prædictis, aperta potestate præcepit, aperta veritate complevit. Unde quis est qui usque adeo desipiatut non eum potius colendum eligat, quem collinon prohibent quos colebat ? Quem prouidubio cum colere coepit, illus utique non est culturus, quos prohibet colique colit. (*Ibid., c. 9.*) Quod autem ipsum essent culturae gentes exterminatis diis falsis quos antea colebant, a prophetis ejusesse prædictum paulo ante commenmoravimus, et nunc repetamus. *Prævalebit*, inquit *Dominus*, *adversus eos, et exterminabit omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum unusquisque de loco suo omnes insulæ gentium* (Sophon. ii). Neque enim sola insulæ hic intelligendæ sunt, sed potius omnes gentes in his positæ adorabunt Deum. Nec mirum, quandoquidem alibi non insula nominat, sed universum orbem terrarum, dicens: *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in*

A conspectu ejus universæ patriæ gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium (Psal. xxi). Itæ autem per Christum fuisse complenda, et aliis pluribus testimonis, et in eodem ipso psalmo unde hoc commenmoravimus, satis apparet. Cum enim paulo superius futuram passionem suam per Prophetam ipse loqueretur dicens : *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, ipsi vero consideraverunt et inspererunt me, divisorunt sibi vestimenta mea, super vestem meam miserunt sortem* (*ibid.*) ; paulo post infert illud quod posuimus : *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terre*, etc. Quanquam et illud testimonium quod prius adhibui, ubi dictum est : *Prævalebit Dominus adversus eos, et exterminabit omnes deos gentium terræ*, in eo quod positum est, *Prævalebit*, satis ostendit etiam hoc prænuntiatum, quod pagani prius oppugnaturi essent Ecclesiam, nomenque Christianum quantum valerent persecuturi, ut si fieri posset de terra omniu[m] delereretur, et quia eos patientia martyrum, et magnitudine miraculorum, et consequente fide populorum erat superaturus [superatura], ideo sic dictum est : *Prævalebit Dominus adversus eos*. Non enim diceretur, *prævalebit adversus eos*, nisi oppugnando illi resisterent. Unde et in psalmo ita prophetatum est : *Ut quid fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Astiferunt reges terræ, et principes conveniunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus* (Psal. ii). Et paulo post dicit : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*ibid.*). His atque hujsmodi propheticis documentis prædictum ostenditur quod videmus impleri per Christum, futurum fuisse ut Deus Israel, quem unum verum Deum intelligimus, non in una ipsa gente quæ appellata est Israel, sed in omnibus gentibus colebatur, et omnes falsos Deos gentium et a templis eorum, et a cordibus cultorum suorum amoliretur. (*Ibid., c. 10.*) Eant nunc isti, et adhuc contra Christianam religionem, contra verum Dei cultum vanitates pristinas defensitare audeant, ut cum strepitu pereant. Nam et hoc de illis prædictum est in psalmis, dicente Propheta : *Sedisti super thronum qui iudicas æquitatem, increpasti gentes et perit impius, non enim eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi. Inimici defecerunt franeas in finem, et civitates eorum destruxisti ; perit memoria eorum cum strepitu, et Dominus in æternum permanet* (Psal. ix). Necesse est ergo ut impleantur hæc omnia. Nec etiam illud quod adhuc audent ipsi pauci qui remanserunt, vaniloquias suas ostentare doctrinas, et Christianos tanquam imperitissimos irridere, nos commovere debet, dum in eis impleri ea quæ prædicta sunt videamus. (*Paulo inferius.*) Ex quo enim fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania adversus Dominum, et adversus Christum ejus ? (Psal. ii.) quando ab eis fundebatur sanguis sanctorum, et vastabatur

Ecclesia, usque ad hoc tempus et deinceps quotidie **A** hæc dicit Dominus Deus exercitum Deus Israel : minuuntur. Nos autem adversus eorum opprobria et superbas irrisiones fortissimos rediunt oracula Dei nostri, quæ de hac quoquere videmus et gaudemus impleri. Sic enim nos alloquitur per Prophetam : *Audite me qui scitis judicium, populus meus in quorum corde leæ mea est, opprobriu hominum nolite metuere, et detractione eorum ne superemini, nec quod vos spernunt magniduxeritis.* Sicut enim vestimentum, ita per tempus absumentur, et sicut lana a tinea comedentur; *justitia autem mea in eternum manet* (Isai. li). *Hactenus eo loci August.* Attendum est ergo atque omni studio cavendum, ne nostris temporibus in quibus videmus Christianam religionem in toto orbe dilatatam, propter desidiam magistrorum et inertiam doctorum pauci illi qui adhuc supersunt, confundant ritum culturæ veri Dei, et dæmoniacis illusionibus depravati divinationes falsas in populo Dei agent, rusticos et imperitos sedentes, ita ut deserta ipsa veritate quæ lux est mundi, et *illuminal omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. i) tenebrarum harum, querant scientiam futuorum, et a deceptoribus hominum querant salutem animarum, sive corporum suorum ; his enim prævaricationibus maxime irritatur Deus, et ad vindictam provocatur. Unde per Ezechielem comminatur dicens : *Vx prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident. Quasi vulpes in desertis prophetæ tui Israel erant. Nunquid non visionem cassam vidistis, et divinationem mendacem loculi estis?* et dicitis : *Ait Dominus, cum ego non sim locutus. Propterea hæc dicit Dominus Deus : Quia loculi estis vana, et vidistis mendacium, ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus, et erit manus mea super prophetas qui vident vana et divinavit mendacia. In concilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur* (Ezech. xii.) Ad doctores autem per eundem prophetam increpans eorum inertiam italoquitur, dicens : *Non ascendiisti ex adverso, neque opposuisti murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (*ibid.*). Et rursum : *Vx, inquit, pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quol infirmum fuit non consolidasti, et quod agrotum non sanasti, quod fractum est non alligasti, et quod abiectum non reduxisti, et quod perierat non quærestisti: sed cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. Et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor, et factæ sunt in devorationem omnium bestiarum agri, et dispersæ sunt* (Ezech. xxxiv). Hinc et per Jeremiam dicitur : *A minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur, a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. Et sanabant contritionem filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes : Pax, pax cum non esset pax: confusi sunt, quia abominationem fecerunt* (Jer. viii). Ideo

B hæc dicit Dominus Deus exercitum Deus Israel : *Ecce ego cibabo populum istum absynthio, et potum dabo eis aquam fellis, et dispergam eos in gentibus quas non noverunt ipsi et patres eorum, et mittam post eos gladium donec consumantur* (Jer. ix). Qualiter ergo displecat Deo omnipotenti pastorum negligenter et subditorum error, non solum prophætica testimonia ostendunt, sed etiam facta antiquorum declarant, cum in libro Regum legitur quomodo malignus spiritus decepit Achab regem Israel per falsos prophetas, ita ut credens eis interierit. Et quomodo Ochozias filius ejus ægrotans miserit nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, utrum vivere atque convalescere posset de infirmitate sua (*III Reg. xxii*). Ob quod Elias propheta a Domino missus increpat eum, dicens : *Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel a quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris* (*IV Reg. 1*). Mortuus est autem ipse juxta sermonem Domini quem locutus est Elias, et salutem quam quærebat non invenit. Quapropter curandum summopere est omnibus modis, hoc est prelatis et subditis, majoribus et minoribus, sacerdotibus et plebi, ne aliquem seducat per hujuscemodi illusionem fraud, dolus, et nequitia hostis antiqui, ita ut a mendacibus velim discere veritatem, et a pestiferis morbis mortisque auctoribus quæramus infirmitatis nostræ remedium, sed magis ad Deum vivum et vivificatorum omnium configiendo, devoto corde properemus per orationes sacras, jejunia, et eleemosynas illum deprecantes, ut ipse propter benignitatem suam consulat servis suis, eripiens nos de omnibus iniiciis nostris, doceatque nos facere voluntatem suam, quia ipse est Dominus Deus noster; spiritumque suum bonum nobis tribuat, qui nos ducat in viam rectam, vivificetque nos in æquitate sua quatenus ejus magisterio omni temporevitæ nostra gratum ei servitum exhibentes, posthanc vitam per ejus gratiam mereamur beatitudinem possidere sempiternam [coelestem].

C AP. 73. — *De sacerdotibus, et reliquis ecclesiasticis ordinibus qui magos, hariolos aut divinos considunt. Ex concilio Toletano, cap. 39 (concil. Tolet. iv. c. 28).*

D Si quis episcopus, aut presbyter, sive diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum magos, aut aruspices, aut hariolos, aut certe augures, vel sortilegos, aut eos qui profitentur artem magicam, aut aliquos eorum similia exercentes consuluisse fuerit reprehensus, ab honore dignitatis sue depositus monasterii censuram excipiat, ibique perpetuae penitentiae deditus scelus admissi sacrilegii luat [*al.*] [*poenam*].

CAP. 74. — De his qui ad fascinum incantationes fecerint. Ex concil. Cabilonensi, cap. 5.

Si quis præcantaverit ad fascinum, vel qualesunque præcantationes, excepto Symbolo et Oratione

Dominica; qui cantat, et cui cantatur, tres quadra-
gesimas in pane et aqua pœnitentia.

CAP. 75. — *Quod daemoniacum petras, vel herbas sine
incantatione licet portare. Ex dictis Hieronymi.*

Dæmonium sustinenti licet petras vel herbas ha-
bere sine incantatione.

CAP. 76. — *Ne sacerdos inanibus ludis delectetur. Ex
synodo Eugenii papæ tempore Ludovici et Lotharii
Augustorum cap. 11.*

Sacerdos ludos aliquos coram se fieri non delec-
tetur. Transgressor quippe inventus admonitione
episcopi ulterius agere desinat; sin autem, cano-
nica judicetur.

CAP. 77. — *Ne mulieres festis diebus vanis ludis
vacent, cap. 35.*

Sunt quidam et maxime mulieres, qui festis ac
sacris diebus, atque sanctorum natalitiis, quibus
debent Deo vacare, non delectantur ad ecclesiam
venire, sed balando, ac verbaturpia decantando, ac
ducendo, similitudinem paganorum peragendo ad-
venire procurant. Tales enim si cum minoribus ve-
niunt ad ecclesiam, cum majoribus peccatis rever-
tuntur. In talienim facto debet unusquisque sacer-
dos diligentissime populum admonere, ut pro sola
oratione bis diebus ad ecclesiam recurrent, quia
ipsi qui talia agunt, non solum se perdunt, sed
etiam alios desperire attendunt.

CAP. 78. — *Ne presbyteri spectaculis intersint. Ex
Laodicensi conc., cap. 54.*

(*De cons. dist. 5, c. Non oportet ministros*). Non
oportet ministros altaris, vel quoslibet clericos
spectaculis aliquibus que aut in nuptiis aut in conis
exhibentur, interesse; sed antequam thymelici in-
grediantur, surgere eos de convvio, et abire debere.

CAP. 79. — *De scurrilibus clericis. Ex conc. iv Car-
thaginensi, cap. 59.*

(*Dist. 46, c. Clericum*). Clericum scurrilem, et
verbis turpibus jocularem ab officio retrabendum.

CAP. 80. — *De jocis vilandis. Ambrosius lib. officio-
rum i (cap. 23).*

Licet interdum honesta joca et suavia sint, tamen
ab ecclesiastica abhorrent regula, quoniam que in
Scripturis non reperimus, ea quemadmodum [quomo-]
usurpare possumus? Cavendum etiam in
fabulis, ne inflectant gravitatem severioris propositi.
*Vix vobis qui ridetis, quia flebitis (Luc. vi), ait Domini-
nus, et non ridendi materiam requirimus, ut hic
ridentes illic fleamus?* Non solum autem profusos,
sed omnes etiam declinando arbitror; plenum tamen
suavitatis et gratiae sermonem esse, non est indecorum.

CAP. 81. — *De eodem. Ex sermone Augustini De deci-
mis qui sic incipit : Propitio Christo (105).*

Hoc admonete, fratres, ut cantica turpia et luxu-
riosa castitati et honestati inimica, familie vestre
ex ore non proferant: quia non est justum ut ex
illo ore ubi Eucharistia Christi ingreditur, cantum
luxuriosum et amatorum proferatur.

CAP. 82. — *Quod in omni ordine sint animæ Deo pla-
centes. Ex Vita sancti Paphnutii.*

A Etiamsi latro sit aliquis, aut in scena positus,
etiam si cultum ruris exerceat, et conjugio videatur
astrictus, etiamsi negotiator dicatur, et mercimonii
inserviat, tamen in omni ordine humanæ vitæ sunt
animæ Deo placentes, et habentes actus aliquos
occultos [excultos], quibus delectatur Deus. Unde
constat non tantum professionem vitæ, aut habitus
speciem Deo esse placitam, quantum sinceritatem
et affectionem mentis, et operum probitatem.

CAP. 83. — *De histrione. Cyprianus ad Eucratium
(lib. i, epist., 10, cuius initium : Pro dilectione).*

Consulendum me existimasti, frater charissime,
quid mihi videatur de histrione quodam, qui apud
vos constitutus in ejusdem adhuc artis sue dedecore
perseverat, et magister et doctor non erudiendorum,
sed perdendorum puerorum, id quo male didicit
ceteris quoque insinuat, an talis debeat communi-
care nobiscum. Quod puto ego nec divinæ majestati,
nec evangelicæ disciplinae congruere, ut pudor et
honor ecclesie tam turpi et infami contagione fœ-
detur. Nam cum in lege (*Deut. xxii*) prohibeantur
viri inducere muliebrem vestem, et maledicti ejus-
modi judicentur, quanto majoris est criminis, non
tantum mulierib[us] indumenta accipere, sed et gestus
quoque turpes et molles, et mulieres magisterio
impudice artis exprimere? Nec excusat se quisquam,
si a theatrop[er] ipse cessaverit, cum tamen hoc ceteros
doceat. Non potest enim videri cessasse, qui vicarios
substituit, et qui pro uno plures succidaneos
suggerit, contra constitutionem Dei erudiens et do-
cens, quemadmodum masculus frangatur in femi-
nam, et sexus arte mutetur, et diabolo divinum
plasma maculanti per corrupti atque enervanti corporis
delicta placeatur. Quod si penuriam talis et ne-
cessitatem paupertatis obtendit, potest inter ceteros
qui Ecclesiæ alimentis sustinentur, bujus quoque
necessitas adjuvari: si tamen contentus sit fruga-
lieribus et innocentibus cibis: nec putet salario se
esse redimendum, ut a peccatis cesseret, quando hoc
non nobis sed sibi præstet.

CAP. 84. — *Vitium esse res suas histrionibus donare.
Augustinus super Joannem, part. ii (tract. 400 ad
c. xvi Joan).*

Donare res suas histrionibus vitium est immane,
non virtus. Et scitis de talibus quam sit frequens
fama cum laude, quia sicut scriptum est, *laudatur
peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit
benedicitur (Psal. ix).*

CAP. 85. — *Idololatras non vi, sed ratione conver-
tendos. Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum, c.
4t.*

De iis autem qui Christianitatis bonum susci-
perent, et idolis immolant, vel genua curvant,
nihil aliud possumus scribere vobis, nisi ut eos ad
fidem rectam monitis, exhortationibus, et ratione
potius quam vi, quod vane sapient, convincatis.

CAP. 86. — *De eodem, Idem, ibid.*

Nulla cum iis qui non credunt, idolaque adorant

(105) Serm. 219 De tempore: sed hoc inde non est desumptum.

miscenda communio est. Porro illis violentia ut A Deo iniurias excitavit. Hinc Levi tribus, assumptis gladiis per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo manus suas dicta est consecrasse (*Exod. xxxii*) : hinc Phinees peccantium civium gratiam spernens, coeuntes cum Madianitis perculit, et iram Dei iratus placavit (*Num. xxv*).

CAP. 87. — *Non esse comedendum animal quod panus vel occiditur, vel insecurus sit, cap. 91.*

Neque quod Christianus persecutus, et a pagano percutitur et occiditur animal : neque quod paganus persecutus, et Christianus occidit comedendum est.

CAP. 88. — *Ne sol, velut sancti, venerationem accipiat. Ex serm. Leonis papæ, in Natal. Domini, qui sic incipit : Festivitas hodierna, etc. (Serm. vn, c. 4).*

Nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, quæ unum Deo vivo et vero dedicata est, perveniant, superatis gradibus quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem convertant [reflectant, *orig.*], et curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantia virtutis, partim paganitas spiritu multum tabescimus et dolemus.

CAP. 89. — *Quod opera non prosint sine fide. August. De Trin. lib. xii, cap. 7.*

Opera misericordia nihil prosunt, sive paganis sive Judæis qui Christo non credunt, sive quibuscumque hereticis et schismatis, ubi fides et dilectio et sobria sanctificatio non invenitur.

CAP. 90. — *De vitandis inimicis Christi. Joannes IX [VII] Neapolitanus, Salernitanus [Falerianus] et Alaphitanus.*

Conscientia vestrae in Christo dilectionis juste dijudicet quantum Christo aversi sunt hi qui cum ejus infidelibus contra prohibitionem Pauli tanti apostoli (*Il Cor. vi*) pollutam federis ineunt unitatem. Cum enim regis rebellionibus quounque participio conjunguntur, pariter majestatis crimibus obnoxios judicantur, parique sententia condemnantur [*puniuntur*] ; quantum a corpore Christi probantur extranei, qui ejus hostibus fœderati, membra ipsius tanto perniciosius lacerant, quanto vicinus ecclesia Dei colliminant? Item. Quantum autem Deo sit execrabilis cum impio fœdera pangere, luculentus ex zelo comprehendit : quod Josphat rex Juda, qui tot de anteacta vita præconiis extollitur, de Achab amiciis increpat, cum ei per Jehu propheta dicitur : *In pœnas auxilium, et his qui olerunt Dominum amicitia jungeris* (*Il Psal. xix*). Et idecirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda. Quantum præterea sit Deo delectabile ab inimicorum Dei pace desistere, noster Psalmographus manifestat, cum dicit : *Nonne qui oderant te, Domine, oderam illos, et super inimicos tuos tabescerem? perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi* (*Psal. cxlviii*). Ex quo, dilectissimi filii, patenter ostenditur, quanto crimen cum pessimis pax tenetur, si propheta tantus hoc velut in hostiam Deo obtulit, qui contra pravos pro-

A Deo iniurias excitavit. Hinc Levi tribus, assumptis gladiis per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo manus suas dicta est consecrasse (*Exod. xxxii*) : hinc Phinees peccantium civium gratiam spernens, coeuntes cum Madianitis perculit, et iram Dei iratus placavit (*Num. xxv*).

CAP. 91. — *Ut baptizatus a paganis rebaptizetur. Gregor. Il Bonifacio episcopo.*

Quod a paganis baptizatos esse asseruisti, si ita habetur, ut denuo baptizes in nomine S. Trinitatis, mandamus. Item (*epist. 14*). De immolatitius autem escis consulisti, si a fidelibus superductum fuerit vivificare crucis signum, edi liceret, an non. Illud sufficit respondere, quod beatus apostolus Paulus dicit (*Il Cor. x*) : Si quis dixerit quia hoc immolatum est idolis, nolite edere propter eum qui indicavit, et propter conscientiam.

CAP. 92. — *Ut soli orthodoxi militent. Ex historia Anastasi Bibliothecarii S. Romanæ Ecclesie.*

Tertio imperii sui anno Justinianus Augustus promulgavit legem, ne militarent pagani nec haeretici, nisi soli orthodoxi.

CAP. 93. — *Servitium Christi voluntarium esse, non coactivum. Beda in Historia Anglorum, lib. i, c. 26.*

Creditum fidei et conversioni ita congratulatus rex esse perhibetur, et ipse conversus, ut nullum tamen cogaret ad Christianismum, sed tantummodo credentes arctiori dilectione, quasi concives sibi regni cœlestis amplecteretur. Didicerat enim C a doctoribus auctoribusque suæ salutis servitum Christi voluntarium, non coactivum esse debere.

CAP. 94. — *De exactione in rusticum paganum facienda. Gregorius Januario episcopo Calaritano (lib. iii, epist. 26).*

Sic juslibet episcopi pagauum rusticum invenire potero, in eudem episcopum fortiter vindicabo (*23, q. 6, c. Jam vero*). Jam vero si rusticus tanta fuerit perfidiae et obstinationis inventus, ut ad Deum minime venire consentiat, tanto pensionis onere gravandus est, ut ipsa exactionis suæ pœna compellatur ad rectitudinem festinare.

CAP. 95 (*Vide supra c. 32*). — *De zelo contra cultores idolorum eeu aruspices habendo. Greg. Januario episcopo Sardinie (lib. vii, epist. 60).*

Contra idolorum quoque cultores, vel aruspices atque sortilegos fraternitatem vestram vehementius pastorali hortam invigilare custodia, atque publice in populo contra hujus rei viros sermonem facere, eosque a tantilabe sacrilegii et divini intentione judicii, et præsentis vitæ periculo adhortatione suasoria revocare. Quos tamen si emendare se a talibus atque corrigerre nolle repereris, ferventi comprehendere zelo te volumus, et si quidem servi sunt, verberibus cruciatibusque quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare. Si vero sunt liberi, inclusione digna districtaque sunt in pœnitentia religandi.

CAP. 96. — *De idolothylis. Ambros. in I. epist. ad A in quoconque enim opera diaboli fuerint inventa, sine dubio diabolus appellandus est. Operis enim nomen est, non naturæ.*

Licet aliquid pollutum sit per accidentiam, id est oblationem idoli, cum hoc tamen nescit qui emit, nullum patitur scrupulum, et apud Deum immunitis est.

CAP. 97. — *Quid sit: Dies observatis et menses, etc. Ex. serm. Ambrosii de Quadragesima qui sic incipit: Intellexisse vos (106).*

Observant diem et mensem, qui Kalendis Januarii aut non jejunant, aut non procedunt ad ecclesiam, sed procedunt ad campum. Ergo, fratres, omni studio gentilium festivitates et ferias declinemus, ut quando illi epulantur et leti sunt, tunc nos simus sobrii atque jejani: quo intelligent letitiam suam nostra abstinentia condemnari. Non solum autem gentilium, sed et Judæorum consortia vitare debeamus, quorum etiam confabulatio est magna pollutione.

CAP. 98. — *Ne Christiani de area vel torculari suo aliqui ad immolandum idolis sumi patiantur. August. ad Publicolam (epist. 154).*

Si de area vel torculari tollitur aliquid ad sacrificia dæmoniorum scientie Christiano, ideo [in Deo] peccat si fieri permitti ubi prohibendi potestas est. Quod si factum non comperit, aut prohibendi potestatem non habuit, utitur mundis reliquis fructibus, unde illa sublata sunt. Item *Ibidem aliquanto post*. Si quis de aliqua carne dubitat, utrum sit immolatitia, et non est immolatitia, sed eam cogitationem tenerit quod immolatitia, non sit, et ea vescatur, non utique peccat: quia non est, nec putatur jam immolatitia, etsi antea putabatur. Neque enim non licet corriger cogitationem a falsitate in veritate. Si quis autem putaverit bonum esse quod malum est, et fecerit hoc putando, utique peccat: et ea sunt omnia peccata ignorantiae quandoque bene fieri potat quod male sit.

CAP. 99. — *Quod spiritualiter homicidae sunt qui baptizatos sacrilegii dæmoniorum obligant. August. ad Bonifacium episcopum (epist. 23).*

Recte dicuntur parentes vel quicunque majores filios seu quolibet parvulos baptizatos dæmoniorum sacrilegii obligare conantes, spiritualiter homicidae. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores sunt.

CAP. 100. — *Quod soli hi plagendi sint qui per sceleram egrediuntur Ecclesiam. Hieron ad Rusticum (107).*

Nequaquam gentilis plangendum est atque Judæus, qui in Ecclesia non fuerunt, et semel mortui sunt, de quibus Salvator dicit: *Dimitte mortuos ut sepellant mortuos suos* (*Math. viii*): sed hi qui per sceleram atque peccata egrediuntur ab Ecclesia, at nolunt ultra reverti ad eam [ad eam damnationem] damnatione [damnatione] vitiorum.

CAP. 101. — *Diabolus qui appellandus sit. August. lib. Quæst. Veteris et Novi Testamenti (quæst. 90).*

Diabolus non speciale nomen est, sed commune:

(106) Id nunc legitur serm. 7 de Kalend. Januar, cuius initium: *Est mihi adversus.*

CAP. 102. — *Quomodo dæmoniaci curari possint. Beda super Lucam lib. iii, cap. 5 (lib. m, c. 31) ad viii e. Lucez.*

Nostri temporis sacerdotes, qui per exorcismi gratiam dæmones ejicere norunt, solent dicere patientes non aleter valere curari, nisi (quantum sapere possunt) omne quod ab immundis spiritibus visu, auditu, gusto, tactu, vel alio qualibet corporis vel animi sensu vigilantes dormientes protrulerint, confitendo patenter exponant. Et maxime quando vel viris in specie feminea, vel in virili habitu feminis apparentes (quos dæmones Galli *dusios* vocant) infando miraculo spiritus incorpori corporis humani concubitum petere se ac patrare configunt. Et nomen dæmonis quo se censeri dixerit, et dejerandi modos, quibus amoris sui fœdus alterutrum pepigerint, prodendos esse præcipiunt. Quæ mendacio simillima res, sed adeo vera et plurimorum est attestatione notissima, ut quidam vicinus mihi presbyter retulerit se quandam sanctimoniam feminam a dæmonio curare cepisse, sed quandiu res latebat, nihil apud eam proficere potuisse. Confesso autem quo molestabatur phantasmatum, mox et ipsum orationibus cæterisque quæ oportebat purificationum generibus effugasse, et eis jussæ feminæ corpus ab ulceribus quæ dæmonis tactu contraxerat, medicinali studio adjuncto, sale benedicto curasse: sed dum unum de ulceribus quod altius lateri in fixum repererat, nullatenus posset, quin continuo panderetur, obducere, ab eadem ipsa quam sanare volebat, consilium quo sanaretur accepisse. Si, inquit, oleum pro inflmis consecratum eidem medicamento asperseris, siveque me unixeris, statim sanitati restituor. Nam vidi quandam per spiritum in quadam longius posita civitate, quam unquam corporalibus oculis vidi, pueram quandam pari calamitate laborantem, taliter a sacerdote curatam. Fecit ut illa suggesterat, statimque ulcus remedium quod ante respuerat, accipere consensit.

CAP. 103. — *De communione dæmoniacis danda. Ex Collatione Syrici, cap. 13.*

Communionem sacrosanctam dæmoniacis a senioribus nunquam meminimus interdictam, quinimosi possibile esset etiam quotidie eis impetriri debere censebant.

CAP. 104. — *Ne clerici dæmoniaci ad superiores gradus ascendant. Nicolaus Alwino Jovancisi archiepiscopo.*

Clerici qui in adolescentia a dæmonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorum sacri regiminis gradum accedere non possunt.

CAP. 105. — *De coitu dæmonum cum mulieribus. August. lib. Quæst. super Genesim. 3 (ad viii c. Genes.)*

Credibilium est homines justos, appellatos vel an-

(107) Tomo I, cuius initium: *quod ignotus ad ignolum.*

gelos, vel filios Dei, concupiscentia lapsos peccasse cum feminis, quam angelos carnem non habentes usque ad illud peccatum descendere potuisse: quamvis de quibusdam dæmonibus qui sint improbi mulieribus, a multis tam multa dicantur, ut non facile sit de hac re definienda sententia.

CAP. 106. — *De multiplicitate dæmonum fideles infestantium. Hieronymus super Jesu Nave, homilia 15. (Orig. ex Hieron. interpretatione.)*

Mihi videtur infinitus quidam esse numerus contrariarum virtutum, pro eo quod persingulis pone homines sunt spiritus aliqui diversa in iis peccatorum genera molientes. Verbi causa, est aliquis fornicationis spiritus, est alius spiritus iræ, alius est avaritiae, alius vero superbiae; et si eveniat aliquem hominem esse qui his omib[us] malis, vel etiam pluribus agitetur, omnes hos vel etiam plures in se habere inimicos putandus est spiritus. Unde et per singulos plures esse credendi sunt, quia non singula singuli homines habent virtutia, vel peccata committunt, sed plura ab unoquoque videntur admitti. Et iterum non est putandum quod unus fornicationis spiritus seducat eum, qui, verbigratia, in Britannia fornicatur, et illum qui in India, et in aliis locis. Neque puto unum esse iræ spiritum qui diversis in locis diversos homines inflamat: sed puto magis principem quidem fornicationis spiritum unum esse, innumeros vero esse qui in hoc ei officio pareant, et persingulis quoque homines diversi spiritus sub eo [diversos spiritus qui sub eo etc.] principe militantes, ad hujuscemodi eos peccata sollicitent. Si-

A arbitror, innumeros vero esse sub ipso agentes, qui per singulos quoque homines hujuscemodi vitii peccata succendant. Similiteret avaritiae, et superbiae, et ceterorum malorum; et ideo non unus principatus dicitur in contraria virtutibus ab Apostolo, sed plures, adversus quosib[us] esse pugnam et nobis omnibus scribit (*Ephes. vi.*) Esse tamen reor horum omnium principem velut eminentiorem quemdam in nequitia, et in scelere celsiorem, qui totum mundum, quenam isti ad peccata singuli quique per peccatorum species per partes sollicitant, solus velut omnium princeps et dux totius [principium dux, et totius] nefandæ militie magister, exagit. Puto sano quia sancti quique repugnantes contra istos incentores peccatorum spiritus, et vincentes eos, atque eorum unumquemque superantes, imminent exercitum dæmonum, et velut quamplurimos eorum intermant. Verbi causa, ut is qui casto pudiceque vivendo fornicationis spiritum superavit, non ultra fas sit illum spiritum qui ab illo sancto vicius est, impugnare iterum alium hominem, sed sicut illi spiritus rogabant Iesum, ne in abyssum mitterentur, quod tunc interim Dominus pro praesenti dispensatione concessit (*Luc. viii.*), ita consequens videtur, quod singuli quique maligni spiritus cum vincuntur a sanctis, vel in abyssum, vel in extiores tenebras, vel ut quisque ille locus eis dignus est, collocentur a justo iudice Christo. Et inde esse quod plurimo dæmonum numero jam devicto, ad credulitatem gentes venire relaxentur; que utique nullatenus sinebentur, si integræ eorum sicut prius fuerant, subsisterent legiones.

DECRETI PARS DUODECIMA

De mendacio et perjurio. De accusatoribus, de defensoribus et falsis testibus. Et de singulorum paenitentia.

CAP. 1. — *De octo generibus mendaciorum. Augustinus, libro de mendacio (cap. 14.)*

(22, q. 2, c. Primum est.) Primum est capitale mendacium, longeque fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Secundum, ut aliquem laedit injuste: quod tale est ut et nulli proficit, et obsit alicui. Tertium quod ita prodest alteri, ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem. Quartum solo mentiendi fallendique libidine, quod merum mendacium est. Quintum quod fit placandi cupiditate de suaviloquio. His omnibus penitus evitatis atque rejectis, sequitur sextum genus, quod et nulli obest et prodest alicui: velut si quispiam pecuniam alicuius injuste tollendam sciens, ubi sit nescire se mentiatur. Septimum quod et nulli obest et prodest alicui: velut si nolens non minem ad mortem quæsitum prodere, mentiatur.

Octavum est genus mendacii, quod et nulli obest et ad hoc prodest ut ab immunditia corporali aliquem liciatur (*Ibid. c. 21*) Non est igitur mentionandum in doctrina pistalis, quia magnum scelus est, et primum genus detestabilis mendacii. Non est mentionandum secundo genere, quia nulli facienda est injuria. Non est mentionandum tertio genere, quia nulli cum alterius injuria consulendum est. Non est mentionandum quartu[m] genere, propter mendacii libidinem, quæ per se ipsam vitiosa est. Non est mentionandum quinto genere quia nec ipsa veritas sine placendi hominibus enuntianda est, quanto minus mendacium quod per se ipsum, quia mendacium est, utique turpe est. Non est mentionandum sexto genere, neque enim recte etiam testimonii veritas pro cuiuscunque temporali commodo ac salute corruptitur: ad semipaternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Neque septimo genere

mentiendum est, non enim cuiusquam commoditas aut salus temporalis perficienda fidei præferenda est, nec si quisquam in recte factis nostris tam male moveretur, ut fiat etiam animo deterior, longeque a pietate remotior, propterea recte facta deserenda sunt. Nec octavo genere mentiendum est, quia et in bonis castitas animi, pudicitia corporis: et in malis id quod ipsi facimus eo quod fieri sinimus magis est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat cum mentitur, quanto emergit ad octavum, tanto amplius, quanto evergit [mergit, Vict.] ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit, putaverit, decipit se ipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum.

CAP. 2. — *De soliditate juramenti. Ex conc. Tolet. viii, c. 2.*

Omne quod in pacis fodera venit, tunc solidius subsistit, cum iuramenti hoc interpositio roborat. Sed et omne quod animos amicorum conciliat, tunc fidelius durat, cum eos sacramenti vincula ligant. Omne enim quod testis astipulatur, verius constat, cum id adjectio jurationis affirmat. Quod et si testis deficiat, innocentis fidem sola iuris iurandi taxatio manifestata.

CAP. 3. — *Juramentum non esse contra præceptum Domini. August. super Epistolam ad Galatas (in c. 1 sub finem; et lib. i De sermone Domini in monte, c. 30).*

(22, q. 1, c. *Non est contra.*) Non est contra præceptum Dei iuratio, quæ a malo est non jurantis, sed incredulitatis ejus a quo jurare cogitur. Nam hinc intelligitur ita Dominum prohibuisse a jurando (*Math. v.*), ut quantum in ipso est, quisque non juret, quod multi faciunt, in ore habentes jurationem tanquam magnum et suave aliiquid. Nam utique Apostolus noverat præceptum Domini, et iuravit tamen. Non enim audiendi sunt qui has jurations esse non putant. Quid enim facient de illa: *Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro (1 Cor. xii):* quam Graeca exemplaria manifestissimam esse jurationem convincent? Quantum ergo in ipso est non jurat Apostolus, non enim appetit jurationem cupiditate aut delectatione jurandi. Amplius est enim quam est, est; non, non (*Math. v.*), et ideo a malo est, sed infirmitatis aut incredulitatis eorum, qui aliter moventur ad fidem.

CAP. 4. — *Non jurandum, ut quam longissime absimus a perjurio. Aug. ad Publicolam (epist. 154).*

(22, q. 1, c. *In novo Testamento.*) In Nono Testamento dictum est ne omnino juremus (*Math. v.*) quod mihi quidem propterea dictum videtur, non quia jurare peccatum est, sed quia perjurare immane peccatum est; a quo nos longe esse voluit, qui omnino ne juremus communxit. Item, *ibid. post aliquot versus.* Quamvis dictum sit, Ne juremus, nusquam in Scripturis sanctis legisse me memini ne ab alio jurationem accipiamus.

A CAP. 5. — *Quod licet juramento ad aliorum utilitatem uti. August. De sermone Domini in monte, lib. i (cap. 30).*

(22, q. 1, c. *Tu non malum facis, qui bene uteris iuratione: quæ [quia] etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuades quod utiliter suades: sed a malo est illius, cuius infirmitate jurare cogeris.*

CAP. 6. — *Quod per Deum sit jurandum, non per creaturas. Hieron. super Matthæum, lib. i.*

Considera quod Salvator non per Deum iurare prohibuerit, sed per cœlum, et per terram, et per Hierosolymam, et per caput tuum (*Math. v.*). Et hoc quasi parvulus fuerat loge concessum, ut quo modo victimas immolabant Deo, ne eas immolarent idolis: sic et iurare permitterentur in Deum, non quod recte hoc facerent, sed quod melius esset Deo id exhibere, quam dæmoniis.

CAP. 7. — *Non esse frequentanda iuramenta. Isidorus, Sententiarum libro secundo, cap. 31.*

(22, q. 1, c. *Non est contra.*) Non est contra Dei præceptum iurare; sed dum iurandi usum facimus perjurii crimen incurrimus.

CAP. 8. — *Non esse jurandum nisi magna necessitate. Ex serm. 28 August. de verbis Apostoli, qui sic incipit: Prima lectio quæ nobis.*

(22, q. 1, c. *Si peccatum esset.*) Si peccatum esset iuratio, nec in veteri lege diceretur: *Non perjurabis, reddes autem Domino iurandum tuum (Levit. xix):* non enim peccatum præcipiteret nobis. Item, *ibidem post aliqua multa.* Non vobis dicimus nos non jurare; si enim hoc dicimus, mentimur. Quantum ad me pertinet, juro, sed quantum mibi videatur, magna necessitate compulsum. Cum videro nisi faciam mihi non credi, et ei qui mihi non credit non expedire quod non credit; hac persensa ratione et consideratione librata, cum magno timore dico: *Coram Deo, aut Testis est Deus, aut Scit Christus quod sic est esse in animo meo. Et video quia plus est, id est, quod amplius est quam: Est, est; non, non; sed hoc quod amplius est, a malo est (Math. v.),* et si non a malo jurantis, a malo est non creditis.

CAP. 9. — *Juramenta quæ contra naturam sunt non esse tenenda. Ex conc. Toletano viii, cap. 2.*

(22, q. 4, c. *Si publicis.*) Si publicis sacramentorum gestis (quod avertat Deus!) a quibuslibet illicita vel non bona exstisset conditio alligata, quæ aut jugulare animam patris aut agere compelleret stuprum sacratissimæ [sacratæ] virginis, nunquid non tolerabilius esset stulta præmissionis rejicere vota, quam per inutilium promissorum custodiam exhortandam criminum implere mensuram?

CAP. 10. — *De eadem re. Ambrosius, lib. Offic. i, cap. 30.*

(22, q. 4, c. *Est etiam contra.*) Est etiam contra officium nonnunquam promissum solvere sacramentum, ut Herodes, qui juravit quoniam quidquid petitus esset, daret filia Herodiadis (*Math. xiv.*), neminem Joannis præstavit, ne promissum negaret.

CAP. 11. — *Item de eodem. Ex serm. August. in de-*

collatione sancti Joannis, qui sic incipit: Cum san- A si sentit quam inique sibi in peccati societate ser-

tum Evangelium legeretur (108).

(22, q. 4, c. *Quod David.*) Video David pium hominem et sanctum in jurationem temerariam cecidisse, et maluisse non facere quod juraverat, quam jurationem suam fuso hominis sanguine implere (I Reg. xxv). Item, *ibidem paulo post.* Juravit David temere, sed non implevit jurationem majori pietate Ecce David saucus non quidem iratus sanguinem hominis fudit, sed eum falsum jurasse negare quis poterit? De duobus peccatis elegit minimum, sed minus fuit illud in comparatione majoris [pejoris]. Nam per se ipsum appensum magnum malum est falsa jurare.

CAP. 12. — *Item de eodem. Isidorus in Synonymis lib. ii.*

In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Quod incaute vovisti non facias. Impia est promissio que scelere adimpletur.

CAP. 13. — *Item de eadem re. Beata in lib. Homilia- rum, homilia 43 (in decollatione S. Joannis Ba- plistæ).*

(22, q. 4, c. *Si aliiquid forte.*) Si aliiquid forte nos incautius jurasse contigerit, quod observatum pejorem vergat in exitum, libere illud consilio salubriori mutandum neverimus, ac magis instante necessitate pejerandum nobis, quam pro vitando perjurio in aliud crimen gravius esse divertendum. Denique juravit David per Dominum occidere Nabal virum stultum et impium, atque omnia que ad illum pertinenter demoliri; sed ad primam intercessionem Abigail feminae prudentie, mox remisit minas, revocavit ensem in vaginem, neque aliiquid culpa se tali perjurio contraxisse doluit (I Reg. xxv). Item, *post versum.* Non solum in jurando, sed in omni quod agimus haec est moderatio solertia observanda, ut si in talem forte lapsum versuti hostis iuiciderimus insidiis, ex quo sine aliqua peccati contagione surgeret non possumus, illum potius evadendi aditum petamus, in quos minus periculi nos perppersuros esse cernimus:

CAP. 14. — *Utrum fides appellanda sit, quæ in pec- catis admittendis adhibetur. August., De bono con- jugali, cap. 4.*

(22, q. 4, c. *Si ad peccatum.*) Si ad peccatum admittendum adhibetur fides, mirum si fides appellatur, verum tamen qualiscunque sit, si et contra ipsam fit, pejus fit, nisi cum propterea describitur, ut ad fidem veram legitimaque redeatur, id est ut peccatum emendetur voluntatis pravitate correcta, tanquam si quis cum hominem solus expoliare non possit, inveniat socium iniquitatis, et cum eo paci- scatur ut simul id faciant, spoliunque partiantur: quo facinore commisso totum solus auferat; dolet quidem ille, et fidem sibi servatam non esse conqueritur, verum in ipsa sua querela cogitare dobet, potius in bona vita ipsi humanæ societati fidem fuisse servandam ne præda iniqua ex homine fieret,

A si sentit quam inique sibi in peccati societate ser- vate non fuerit: ille quippe utrobiisque perfidus pro- fecto sceleratior judicandus est. *Item, ibidem codem cap.* Mulier si fide conjugali violata fidem servet adultero, utique mala est: sed si nec adultero, pe- jor est. Porro si eam flagitiū poneat, et ad ca- sitatem rediens conjugalem, pacta ac placita adul- terina rescindat, miror si eam fidei violatricem, vel ipse adulter putabit.

CAP. 15. — *De non servando juramento injusto. Ex actione 4 vii Synodi* (109).

(22, q. 4, c. *Actione quartæ.*) Joannes apocrisia- rius Orientalium medium dixit: « Significat sermo Patris nostri Sophronii, quod melius sit jurantem perjurare, quam conservare sacramentum in confrat- ione sanctorum imaginum. Hoc autem dicimus, quia quidam se sacramento excusant. » Tharasius patriarcha dixit: « Quia Pater Sophronius neverat bonitatem Dei, propterea transgredi voluit impium juramentum. » Item Tharasius patriarcha dixit: « Herodes servavit juramentum, et periit: Petrus vero negavit cum juramento, et conversus flevit et salvatus est (Matth. xxvi). Omne enim peccatum Deus indulget, si quis ex toto corde pœnitiat. » Sancta synodus dixit: « Sic docet nos sancta Scriptura. » Item Leontius Phociae episcopus dixit: « Scri- plum est: *Juramentum mendax ne diligatis* (Zach. viii). Qua de causa nostrum juramentum mendax dissolvatur, quasi nullam habens virtutem. »

CAP. 16. — *Quod in duabus malis minus malum cli- gendum est. Ex concil. Tolet. viii, cap. 2.*

(Dist. 13, c. *Duo mala.*) Duo mala licet omnino sint cautissime præcavenda, tamens periculi nec- cessitas ex his unum temperare [tentare, alias tem- perare] compulerit, id debemus resolvere, quod minori- ri nexus noscitur obligare. Quid autem levius ex his, quidve sit gravius pure rationis ecumene investige- mus. Etenim dum perjurare compellimur, Creato- rem quidem offendimus, sed nos tantummodo ma- culamus. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei iussa superbe contemnimus, et proximis impia crudelitate nocemus, et nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus; illic enim dupli culparum telo percutimus, hic tripliciter jugulamus.

CAP. 17. — *Non semper promissa omnia solvenda esse. Ambr. lib. Offic. (lib. iii, c. 12).*

(22, q. 4, c. *Unusquisque.*) Unusquisque simpli- citer seruouem proferat, vassuum in sanctificatione possideat, nec fratrem circumscriptione inducat verborum, nihil promittat in honestum; aut si pro- miscerit, tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe sit. Sæpe plerique con- stringunt se jurisjurandi sacramento, et cum ipsis co- governent promittendum non fuisse, sacramenti ta- men contemplatione faciunt quod spondenderunt, sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici pre- sumit turpiter promisit, crudeliter solvit (Matth. xiv).

(108) Scrm. II de sanctis, cuius principium est: *propter hunc. In calce tom. X.*

(109) Longe post. init. multum variat in Græco.

Turpe quod regnum pro saltatione pronuntiatur, A crudele quod mors propheta pro jurisjurandi religione donatur. Quanto tolerabilius tali fuisse perjurium homicidio? si tamen perjurium possit dici, quod ebrius inter vina juraverat, quod eviratus inter saltantum choris promiserat. (*Ibidem, paulo post*). Infertur disco prophetæ caput, et hoc estimatum est fidei esse, quod amicitia fuit. Item. (22, q. 4, c. *Non semper*). Non semper promissa omnia solvenda sunt. Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut Scriptura indicat (*Num. xiv.*).

CAP. 18. — *De paenitentia perjurii. Synodus Aurelianensis in tempore Childeberti regis, cap. 8.*

De perjurio vero id censuimus observandum, ut si quis clericus in causis qua sub jurejurando fiendæ sunt, præbuerit juramenta, et post rebus evidenter detegitur perjurasse, biennii tempore a communione pellatur.

CAP. 19. — *Quod omnis contrarius verbo Dei Antichristus est. August. super epistola Joannis, tract. 3.*

Quotquot habet Ecclesia perjuro, fraudatores, maleficos, veneficos, inquisidores nugaram, adulteros, chriosos, feneratores, mangones, et omnia qua enumerare non possumus, si contraria sunt doctrinæ Christi, contraria sunt verbo Dei. Verbum autem Dei Christus est. Quisquis autem verbo Dei contrarius est, Antichristus est.

CAP. 20. — *Quod tutus sit a perjurio qui nunquam jurat. Ex sermone August. in decoll. sancti Joannis Baptiste, qui sic incipit: Cum sanctum Evangel. legeretur (ad calcem tom. X).*

Tam magnum peccatum est jurare falsum, ut propter reatum falsa jurationis Dominus prohibuerit omnem jurationem (*Matt. v.*). Item, *ibidem* aliquanto post. Non est peccatum verum jurare, sed quia grande peccatum est falsum jurare, longe est a peccato falsum jurandi, qui omnino non jurat; propinquat falsa jurationi qui vel verum jurat. Item (*ibidem paulo inferius*). Aliquando nolens homo [al. hoc, Vict.] jurat cum verum putat esse quod jurat. Non est quidem tantum peccatum quantum ejus qui seit falsum esse, et tamen jurat.

CAP. 21. — *Quod perjurium adulterio comparetur. Hieron. super Malachiam.*

Nequaquam putemus levia esse peccata perjurium, et mercedem non reddere laboranti, et calumniari viduam et pupillum, et opprimere alienigenam et peregrinum, quæ maleficio, et veneficio, et adulterio comparantur.

CAP. 22. — *Quid sit perjurium. Hieron. super Jeremiah, lib. i (ad c. iv in principio).*

(22, q. 2, c. *Animadvertendum*). Animadverendum est quod jusjurandum hos habeat comites: veritatem, judicium, atque justitiam. Si ista defecerint, nequaquam juramentum erit, sed perjurium.

CAP. 23. — *Quod testis esse non possit qui perjurii*

convictus fuerit. Capitularium lib. i, cap. 9 (cap. 63).

(22, q. 5, c. *Parvuli*). Parvuli qui sine rationabili ætate sunt non cogantur jurare: et qui semel perjuratus fuerit, nec testis sit post hæc, nec ad sacramentum accedat, nec in sua causa, vel alterius, jurator existat.

CAP. 24. — *Non ita esse indulgendum perjuris, ut perjurandi detur occasio. Alexander II Landulpho et Arialdo clericis.*

Possumus in perjurio aliquo erimine lapsis misericordia manum porrigit, sed non debemus ad future perditionis [prohibitionis] exemplum licentiam dare.

CAP. 25. — *De vindicta perjurii. Honorius papa Hyatio patricio et exarcho Italiz.*

B Quorumdam scriptis didicimus quosdam episcopos in transpadanis partibus quædam verba episcopali actui inimica Petro Pauli filio edixisse, atque monitu impiaæ suasionis innuere: asserentes in se perjurii reatum suscipere, ut non Adulubaldo regi, sed potius Ariopalto tyranno consentiret. Et quoniam præfatus gloriosus Petrus pravis eorum (si fas est dicere) sacerdotum respuit suasionibus inclinari, sed magis sacramenta que Cono [Acono, Vict.] regi patri prædicti Adulubaldi præstitor, firmiter custodire. Et quia tantum facinus Deo et piis mentibus est inimicum, ut hi qui hoc ab aliis prohibere debuerant ne fuisse commissum, ipsi potius ut fieret hortati sunt. Cum nutu supernæ virtutis vobis laborantibus præfatus Adulubaldus in suum regnum fuerit restitutus, præfatos episcopos in has Romanas partes adjuvante vos Deo, destinare dignamini: quia hujsmodi scelus nulla patiemur ratione inultum.

CAP. 26. — *De excommunicatione eorum qui alios secum in perjurium trahunt, et de infamia consentientum. Ex concilio Matisonensi tempore Guntranni regis, c. 21 (conc. Matisc. c. 1).*

(22, q. 5, c. *Si quis convictus*). Si quis convictus fuerit alios ad falsa testimonia vel perjuria attraxisse, aut quacunque corruptione sollicitasse, ipse quidem usque ad exitum non communicet. Hi vero qui ei in perjurio consensisse probantur, postea ab omni testimonio sunt removendi, et secundum legem infamia notabuntur.

CAP. 27. — *De vindicta ejus qui alteri perjurium injuste intentat. Gelasius Rufino et Justo epis-*

copis. Honorati et primarii Varulanæ civitatis fusis nobis precibus supplicarunt, sicut habetur in subditis. Quibus etiam subscriptionem propriam commodarunt, se ab Agnello diacono gravi contumeliarum genere fuisse maceratos, ut etiam reos perjurii (sicut ipsi dicunt) se asserant inclinatos. Et ideo, fratres charissimi, secundum petitiori [petitoris] fidem, supradictio diacono ad vestrum judicium imminentem Laurentio Romanae Ecclesie defensore mox deducto, veritatis assertione discussa, si constiterit integritas supplicantium, aut intenta doceat diaconus, aut de ejus protervitate noveritis esse vindicandum, quate-

nus de tantis excessibus memorata improba te-
meritatis exclusus ultio digna comitetur : et qui se
convicis trivialibus implicavit, sacrae communio-
nis arecat accessibus.

CAP. 28. — *Quod peior sit homicida qui ab eo juramentum postulat, quem scit pejeraturum. Ex Serm. Aug. in decollatione Joan. Baptistæ* (410).

Si quis provocaverit te ad jurationem, ut forte sic
sibi existimet satisficeri posse : si juraveris de ipsa
re quam putat te commisisse ac fecisse, et forsitan
non fecisti, ne romancer in eo mala suspicio, si ju-
raveris, tu non sic peccas quomodo ille, qui te pro-
vocavit. Item, *ibidem*. Si ab alio [filo] provocatus
fueris, ab ipsis malo erit quod juras, non a tuo.
Item, *ibidem*. Ille homo qui alium provocat ad ju-
rationem, et scit eum falsum esse juratum, vin-
coit homicidam, qui homicida corpus occisurus est,
ille animam, imo duas animas, et ejus quem jura-
re provocavit, et suam. Scis verum esse quod dicens,
falsum esse quod dicit ille, et jurare compellis.
Ecce jurat, ecce perjurat, ecce perit, tu quid inve-
nisti ? imo quia et tu periisti, qui de illius morte
satiristi voluisti.

CAP. 29. — *Cui prodendus sit quem scimus pejeras-
se. August. lib. Quæst. in Levit. (quæst. 1 ad c. v
Levit.).*

(22, q. 5, c. *Hoc videtur*). Hoc videtur dicere : pec-
care hominem, quo audiente jurat aliquis falsum,
et scit eum falsum jurare, et tacet. Tunc autem scit,
si ei rei de qua juratur testis fuit, aut videns, aut
conscius fuit, id est aliquo modo cognovit, aut oculis suis conspexit, aut ille ipse qui jurat illi indica-
vit : ita enim potuit esse conscientis. Sed inter timo-
rem hujus peccati, et timorem proditionis hominum
non parva existit plerumque tentatio. Possimus enim
paratum ad perjurium admonendo vel prohibe-
ndo a tam gravi peccato revocare. Sed si non
audierit, et coram nobis de re quam novimus fal-
sum juraverit, utrum prodendus, si proditus etiam
in periculum mortis incurrat, difficillima questio
est. Sed quia hic non expressit, cui hoc indicatum
sit, utrum illi cui juratur, a sacerdoti, vel cuiquam
qui non solum eum perscripsi non potest irrogando
supplicium, sed etiam orare pro illo potest : videtur
mihi quod se ab hoc solvat peccati vihiculo, si indi-
cet talibus, qui magis possint prodesse quam obesse
perjuro : sive ad corrigendum eum, sive ad
Deum pro eo placandum, si et ipse confessionis
adhibeat medicinam.

CAP. 30. — *Quod homicida est qui cogit alterum scienter falsa perjurare. Serm. August. De non jurando, qui sic incipit : Prima lectio (serm. 30 De verbis Apostoli.).*

(22, q. 5, c. *Qui exigit*). Qui exigit jurationem,
multum interest si nescit illum juraturum falsum,
an scit. Si enim nescit, et ideo dicit : Jura mihi ut
fides ei sit, non audeo dicere non esse peccatum,
tamen humana tentatio est; si autem scit eum feci-
sse, novit fecisse, vidit fecisse, et cogit jurare, homi-

A cida est. Ille enim se suo perjurio interimit; sed
iste manum interficiens et impressit [expressit]
et pressit.

CAP. 31. — *Super quibus rebus juramentum fieri pos-
sit. Actio i synodi i Stephani papæ III.*

Christophorus primicerius notariorum dixit : « Altitas sacrosanctis quatuor Evangelii, et vene-
rabili chrismate, et ceteris Dei mysteriis, sacra-
mentum mutuo præbuimus, quod nullus alias
extra Romanam electionem pontificatum egisset,
sed eum quem ex communi consilio divina provi-
dentiali tribuisset ex corpore nostræ sanctæ Ecclesie,
videlicet de sacerdotibus, cardinalibus, diaconi-
bus, juxta hujus apostolicae sedis traditionem,
nobis elegerimus antistitem. »

CAP. 32. — *De supplicio ejus qui per capillum Dei vel
barbam jurat. Novellarum constitutio 68, cap. 1.*

(21, q. 1. *Si quis per capillum*). Si quis per ca-
pillum vel barbam Dei juraverit, vel alio modo
contra Deum blasphemia aliqua usus fuerit, officio
præfecti urbis ultimo supplicio subjiciatur. Si quis
autem hominem talem non manifestaverit, non est
dubium quod divina condemnatione similiter coer-
cebitur.

CAP. 33. — *Ut unusquisque jejunus juret. Capitula-
rium lib. i, cap. 60 (cap. 63).*

(22, q. 5, c. *Honestum*). Qui in sanctis babet ju-
rare, hoo jejunus faciat, et cum omni honestate et
timore Dei.

CAP. 34. — *Quod perjurus est qui per lapidem falsum
jurat. Ex serm. August. De non jurando, qui sic
incipit : Prima lectio, etc. (serm. 30 De verbis
Apostoli.).*

Itane vero quisquis es pravi et perversi cordis, si
dicas Per Deum, juras : si dicas, Testis est Deus, non
juras ? Quid enim est, per Deum, nisi testis est
Deus ? Aut quid est, testis est Deus, nisi per Deum ?
Quid autem est jurare, nisi jus Deo reddere, quando
per Deum juras : jus salutis tuae reddere, quando per
salutem tuam juras : jus filiis tuis reddere, quando
per filios tuos juras ? Quod autem jus debemus saluti
nostræ, filiis nostris, Deo nostro, nisi caritatis, ve-
ritatis, et non falsitatis ? Maxime autem cum per
Deum fit, ipsa est vera juratio. Quia et cum dicit
quisque Per meam salutem, suam Deo obligat: quan-
do dicit Per filios meos, oppignerat filios suos Deo :D ut hoc veniat in caput corum, quod exit de ore
ipsius, si verum, verum ; si falsum, falsum. Cum
ergo filios suos, vel caput suum, vel salutem suam
quisque in juratione nominans, quidquid nominat
obligat Deo, quanto magis quando jurat [pejerat
habent excusi codices. Ibid. sub finem.] per ipsum
Deum ? Item (22, q. 5, cap. Ecce dico). Ecce dico
charitati vestra, et qui per lapidem falsum jurat,
perjurus est. Unde hoc dico ? Quia multi et in hoc
falluntur, et putant quia nihil est per quod jurant,
non se crimine teneri perjurii. Prorsus perjurus es,
quia per id quod sanctum non putas, falsum juras.

Sed ego illud sanctum non puto. Sanctum putas cui
(110) Serm. 11 De sanctis ejus initium : *Propter hunc locum : in calce tom. X.*

juras. Non enim quando juras tibi juras, aut lapidi juras, sed proximo juras: homini juras ante lapidem, sed nunquid non ante Deum? Non te audit lapis loquenter, sed punit te Deus fallentem. *Item (ibidem, non procul a principio).* Ream linguam non facit nisi mens rea.

CAP. 35. — *Quod minus malum est per deos falsos jurare veraciter, quam per verum Deum jurare fallaciter. Ex epistola August. ad Publicolam (epist. 154).*

(22, q. 1, cap. *Movet.*) Movet te utrum ejus fide utendum sit, qui ut eam servet per dæmonia juraverit. Ubi te volo prius considerare, utrum si quispiam per deos falsos juravorit se fidem servaturum, et eam non servaverit, non tibi videatur bis peccasse. Si enim tali juratione promissam servaret fidem, ideo tantum peccasse judicaretur, quia per tales deos juravit. Illud autem nemo reprehendet quia fidem servavit: nunc vero quia et juravit per quos non debuit, et contra pollicitam fecit fidem quod non debuit, bis utique peccavit. Ac per hoc qui utitur fide illius quem constat jurasse per deos falsos, et utitur non ad malum, sed ad licitum et bonum, non peccato illius se sociat quo per dæmonia juravit, sed bono pacto ejus quo fidem servavit. Neque hic eam fidem dieo servari qua fideles vocantur, qui baptizantur in Christo. Illa enim longe alia est, longeque discreta a fide humanorum placitorum atque pectorum: verumtamen sine illa dubitatione minus malum est per deos falsos jurare veraciter, quam per Deum verum fallaciter. Quanto enim per quod juratur magis sanctum est, tanto magis est *ponere* perjurium. Alia ergo quæstio est, utrum non peccet qui per falsos deos sibi jurari fecit: quia ille qui ei jurat falsos deos colit. Cui quæstiō possunt illa testimonia suffragari quæ ipse commemorasti de Laban et Abimelech, si tamen Abimelech per deos suos juravit, sicut Laban per Deum Nachor (*Genes. xxvi, xxxi.*).

CAP. 36. — *Quod Deus sic juramentum accipit, sicut ille cui juratur intelligit. Isidorus, Sententiarum lib. ii, cap. 3t.*

(22, q. 1, c. *Qui jurat.*) Quacunque arte verborum quisque juret, Deus tamen, qui conscientia testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur intelligit. Dupliciter autem reus fit, quia [qui] et Dei nomen in vanum assumit, et proximum dolo capit. Non est observandum sacramentum quo malum incaute promittitur: veluti si quispiam adultere perpetuam cum ea permanendi fidem pollicetur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio.

CAP. 37. — *Quod magis Deo placet non servare jumentum nocivum, quam servare. August. lib. Quæst. super Jesu Nave (quæst. 13, iii in Josue).*

Quæri potest quomodo jurationem servandam esse crediderint Hebrei Gabaonitis, quibus ita jura-
verant tanquam de loginqna terra venientibus,
sicut illi mentiti fuerant. Sciebant enim se debellando,
si cognitum esset Ilebræis in ea terra eos habi-

A tare, quam promissam furcunt retenturi. Mentionibus ergo quod longinqua terra ad eos venissent, juraverunt eis Israelite: postea vero quam cognoverunt eos ibi habitare, ubi omnes quos invenerant secundum Dei præceptum debellare oportebat, noluerunt tamen frangere jurationem. Et licet eos mentitos essem didicissent, parcere maluerunt causa jurationis, cum possent utique dicere se tanquam illis jurasse, quos eos esse crediderant, id est de longinquο venientes. Cum vero aliud cognoverint, præceptum Domini circa eos impletum erat, ut sicut ceteri expugnarentur. Deus autem hoc approbat, nec parcentibus successuit [contradixit]; quamvis eum non interrogassent quinam illi essent, et ideo eos illi fallere valuerunt. Unde non inopportune utique credendi sunt, et si fallere homines pro sua salute voluerunt, non tamen fallaciter Deum timuisse in populo ejus: propterea nec succensuit Dominus jurantibus aut [atque] parcentibus; ut postea Gabaonitas ipsos, tanquam populi sui homines de domo-Saul vindicaverit, sicut regnum ostendit historia (*II Reg. xxi*). Et quoniam juratō sic servata est, quamvis in hominibus qui mentiti sunt, ut ad clementiam sententia flecteretur, non displicuit Deo. Nam si a contrario jurassent aliquos se interfectoros, quos Gabaonitas in terra promissionis esse putavissent, et postea didicissent eos esse ab illa terra extraneos, et de longinquο ad se venisse, nullo modo arbitrandum est quod eos essent debellatur causa jurationis impletæ; cum præpter ipsam parcenti clementiam sanctus David etiam post verba quibus se Nabal interfectorum esso juraverat (*I Reg. xxv*), utique sciens quem fuerat interfectorum, parcere maluit, nec in re duriore implere juramentum, magis Deo placere existimans, si quod ita perturbatus ad nocendum juraverat, non fecisset, quam si perfecisset.

CAP. 38. — *De sacramento Christophori cuiusdam primicerii. Actio 3 synodi i Stephani rapæ III.*

Christophorus primicerius dixit: « Quando nos salvit Constantinus, ita illi coram omnibus sacramentum prebui dicens: Quia per Deum omnipotentem fidelis sum et semper ero sanctæ Dei Ecclesiæ, et beato Petro atque Romano pontifici, et nunquam ego, vel filius meus Sergius, contra sanctam Romanam Ecclesiam, atque populum Romanum adversa quoque modo peregoritabo atque pertractabo, et penitus nomine ipsius Constantini nullo modo nominabo; sed tamen [tantum] certus sum, quia sacramentum illud habet argumentum, et ideo confessionem vobis facio me delinquisse pro sacramento [per sacramentum]. »

CAP. 39. — *Quæ distantiā sit inter eum qui verum putat, et falsum jurat; et eum qui falsum scit vel putat, et pro vero jurat. Aug., De verb. apost., serm. 28.*

(22, q. 2, c. *Homines.*) Homines falsum jurant, vel cum fallunt, vel cum failuntur: aut enim putat homo verum esso quod falsum est et temere jurat;

aut scit vel patet falsum esse, et tamen pro vero jurat, et nihilominus cum scelere jurat. Distant auctoritate ista perjuria quæ duo commemoravi. Fac illum jurare qui verum putat esse pro quo jurat, verum putat esse, et tamen falsum est. Non ex animo iste perjurat, fallitur, hoc pro vero habet, quod falsum est, non pro re falsa sciens jurationem interponit. Da alium, seit falsum esse, et dicit verum esse, et jurat tanquam verum sit, quod seit falsum esse. Videbis quam ista detestanda sit bellua, et de rebus humanis exterminanda. Quis enim hoc fieri [sibi fieri] velit? Omnes homines talia detestantur. Fac alium, putat falsum esse, et jurat tanquam verum sit, et forte verum est. Verbi gratia, ut intelligentias: pluit in illo loco, interrogas hominem, et putat pluisse, et ad negotium ipsius competit, ut dicat Pluit, sed putat non pluisse. Dicitur ei: Vere pluit? Vere, et jurat, et tamen pluit ibi, sed ille nescit, et putat non pluisse, perjurus est. Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit, nisi rea mea.

CAP. 40. — *Quomodo sacerdotes se sacramento purgare debeant. Smaragdus, De pressuris ecclesiasticis, parte 1.*

Nunc (quod absque injuria sanctæ Dei Ecclesiæ diceremus non possumus) heu! in tantum hoc aboletur, ut inordinata etiam accusatio vix locus maneat legitimæ defensionis. Nec approbanda judicant quæ inique objiciunt, sed tantummodo vindicare quæque illata querunt. Quod si de defensione apud eos queritur, omni synodali censura postposita, suis adinventionibus talem fieri dijudicant, quam accusati implere minime valeant, vel quia illos iure officii omnino impediunt, ut in sacerdotes Dei liberius serviant: quippe eum secundum Paulum apostolum ipsi sibi sint lex (*Rom. n.*), accusatores, judices et testes non ratione, sed vi ipsi simul existunt. Satisfactionem igitur accusatisacerdotis subjacejuringando minime dieunt valere, nisi plures etiam sacerdotes secum compellat jurare. In quibus haec assumentes in testimonium, quod factum se legisse jaetitant in actibus Romanorum pontificum. Nam quod de Damaso, et Sixto, et Symmacho venerabilibus pontificibus inventitur, eo quod dum a quibusdam pervermis de criminibus accusarentur, collectis episcoporum conciliis, synodice purgati sint. Haec se his verbis penitus intelligere fatentur, quod omnes præfati episcopi cum ipsis pontificibus pro illatis jurassent eriminibus: quasi non ees propria tantummodo absolveret satisfactio, nisi haec etiam prædictorum confratrum firmaret juratio. Nobis tamen quod sie intelligendum sit, re vera non patet. Plane enim a predictis episcopis præfatos pontifices purgatos accepimus, sed ipsorum suggestione propria tantummodo satisfactione, ipsis etiam faventibus, eos alienos a criminibus fuisse firmatum est. Sed si pro alienus justi innocentia alieni placuit sacramentum præbere charitatis causa, ut eum vel sie a persecutibus liberaret, omnimodis placet. Verum-

A tamen licet perversorum infestatione quasi in primitiva Ecclesia hoc fieri potuisse, nullum tamen exemplum in posterum relinqui debuit. Quo etenim sancto concilio, vel eius catholici et apostolice viri decreto sancitum sit, sacerdotes Dei a eriminibus absolvii non posse, nisi confratrum satisfactione, penitus ignoramus. Cum enim sacramenta omnibus interdicta sint Christianis, valde perniciosum est sacerdotes ad hæc etiam alias eogere, unde tam se custodire, quam et illos debuerunt arguere.

CAP. 41. — *Omne mendacium cavendum. Gregorius, lib. xviii. Moralium, cap. 2.*

Summopere evendum est omne mendacium, quamvis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpe levioris, si quisquam vitam prestando mentitur. Sed quia scriptum est: *Os quod mentitur, occidit animam (Sap. i); et: Perdes omnes qui loquantur mendacium (Psal. v).* hoc quoque mendacii genus perfecti viri summopere fugiunt, ut ne vita eiuslibet per eorum fallaciam defundatur, ne suæ animæ noceant, dum præstare earni nituntur alienæ: quanquam hoc ipsum peccati genus facilime ereditus relaxari. Nam si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quanto magis haec facile abstergitur, quam mater boni operis pieatas ipsa comitatur.

CAP. 42. — *Quod causa humilitatis nemo mentiri debeat. Aug., De verb. apostoli, serm. 29.*

(22, q. 2, e. *Cum humilitatis.*) Cum ergo humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod evitas. Veritas in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut quod es dicas; nam quomodo est humilitas, ubi regnat falsitas?

CAP. 43. — *Quod mendacia quæ joco dicuntur, mendacia non sint. Aug. lib. Quæst. super Genesim, cap. 145.*

(22, q. 2, c. *Quod ait.*) Quod ait fratribus suis Joseph (*Gen. xliiv.*): Nesciebatis quia non est in augurio homo qualis ego? De quo augurio etiam mandavit eis dicendum per hominem suum: quid sibi velit queri solet, an quia non serio sed joco dictum est, ut exitus docuit, non est habendum mendacium. Mendacia enim a mendacibus serio aguntur, non joco. Cum autem quæ non sunt tanquam joco dieuntur, non deputantur mendacia.

CAP. 44. — *Ut nullus alium decipiat artificiose seu callido mendacio. August., De conflictu vitorum atque virtutum, c. 19.*

(22, q. 2, e. *Nec artificiose.*) Nec artificiose mendacio, nec simplieri verbo oportet decipere quemquam; quia quilibet modo mentitur quis, os quod mentitur occidit animam (*Sap. i.*), et omnibus mendaciis, pars illorum erit in stagno ignis ardantis, et sulphure (*Apoc. xxi.*).

CAP. 45. — *Non esse peccatum in quibusdam rebus errare. Aug. in Enchiridio, c. 21.*

(22, q. 2, c. *In quibus.*) In quibus rebus nihil in-

terest ad capessendum Dei regnum, utrum erit. A sum, nec ut praestes [per testos orig.] mentiri studias, nec qualibet fallacia vitam alienus defendas. Cave mendacium in omnibus. Item. Nullum iustum mendacium : omne mendaecum peccatum.

CAP. 46. — *Quid distet inter mentiri, et verum occultare. August. in psalm. v, ad vers. 7.*

(22, q. 2, c. *Ne quis.*) Ne quis arbitretur perfectum et spiritualem hominem pro ista temporali vita, in ejus morte non occidetur anima, sive sua sive alterius debere mentiri. Sed quoniam aliud est mentiri, aliud est verum occultare, siquidem aliud est falsum dicere, aliud verum tacere : si quis forte vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere : ut neque prodat neque mentiatur, nec occidat animam suam pro corpore alterius. *Ibidem, paulo inferius. Item.* Duo sunt genera mendaciorum in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa : cum aut jocamur, aut pro proximo mentimur. Illud primum in jocando ideo non est perniciosum, qui non fallit. Novit enim ille cui dicitur joci causa esse dictum : secundum autem ideo minus [mitius, *Vict.*] est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Illud vero quod non habet duplex cor, nec mandacium quidem diendum est : tanquam verbi gratia, si cui gladius commendetur, et promittat se redditum cum ille qui commendavit poposcerit : si forte gladium suum repetat furcis, manifestum est non esse reddendum, ne vel se occidat vel alios, donec ei sanitas restituatur. Hoc ideo non habet duplex cor, quia ille cui ecommodatus est gladius, cum promitteret se redditum poseenti, non cogitabat furentem posse repeter. Manifestum est non esse culpandum aliquando verum taere, falsum autem dicere non invenitur concessionem sanetis.

CAP. 47. — *Quod tropica locutio non sit mendacium. August. ad Oceanum.*

Nullo modo mihi videtur tropicam locutionem recte dici posse mendacium. Non enim mendacium est cum latum diem dicimus, quod latos nos faciat : aut triste lupinum, quod gustantem amaro sapore contristet. Nequaquam ista sunt mendacia.

CAP. 48. — *Descriptio mendacii. Augustinus, Contra mendacium, c. 12.*

(*Ibid., c. 17.*) Mendacium est falsa significatio eum voluntate fallendi. *Item.* Facial homo etiam pro temporali hominum salute, quod potest. Cum autem ad hunc articulum ventum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non possit, jam se existimet non habere quid faciat, quando id reliquum esse prospexerit, quod reale non faciat.

CAP. 49. — *Omne genus mendacii fugiendum esse. Isidorus, in Synonymis, libro primo (lib. 11, cap. 10).*

(22, q. 2, c. *Omne genus.*) Omne genus mendacii summopere fuge. Nec easu nec studio loquaris fal-

lendum omnibus modis mendacium, sive pro malo sive etiam pro bono proferri videatur ; quia omne mendacium non est a Deo, sed sicut Salvator dieit, a malo est (*Math. v.*).

CAP. 50. — *De eodem. Joannes. in Vita Patrum.*

Cavendum omnibus modis mendacium, sive pro malo sive etiam pro bono proferri videatur ; quia omne mendacium non est a Deo, sed sicut Salvator dieit, a malo est (*Math. v.*).

CAP. 51. — *De distinctione inter falli et mentiri, et voluntatem fallendi et falli. August., in Enchiridio, cap. 18.*

Nonnulli eo usque progrediuntur, ut et pejare, et de rebus ad Dei cultum pertinentibus, ac de ipsa Dei natura falsum aliquid dicere, nonnunquam bonum piumque opus esse contendant. Mihi autem videtur peccatum quidem esse omne mendacium : sed multum interesse quo animo, et de quibus rebus quisque mentiatur. Non enim sic peccat qui consulendi, quomodo ille qui nocendi voluntate mentitur : aut tantum vero nocet qui viatorem mentiendo in diversum iter mittit, quantum is qui viam vitae mendacio fallente depravat. Nemo sane mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum quoniam quantum in ipso est non fallit ipse, sed fallitur. Non itaque mendacii, sed aliquantae temeritatis arguendus est quia falsa incertius eredit ac pro veris habet potiusque e contrario quantum in ipso est ille mentitur, qui dicit verum quod putat falsum. Quantum enim ad animum ejus attinet, quia non quod sentit hoc dicit, non verum dicit, quamvis verum inveniatur esse quod dicit. Nec ullo modo liber est mendacio qui ore nesciens verum loquitur, sciens autem voluntate mentitur, *Item, ibidem paulo post.* In ipsarum consideratione rerum quae dicuntur, tantum interest qua in re quisque fallatur sive mentiatur, ut cum falli quam mentiri minus sit malum, quantum pertinet ad hominis voluntatem, tamen longe sit tolerabilius in his quae a religione sunt sejuncta mentiri, quam in his sine quorum fide vel nouitia Deus coli non potest, falli. *Item, ibidem, c. 22.* Homo non solum quando scit ipse quod verum sit sed etiam quando errat et fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit, sive illud verum sit sive puteatur et non sit :

D omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi.

CAP. 52. — *Quod non sufficiat verum loqui, nisi et corde ita sentiatur. August., in Psalmum xiv (ad vers. 3).*

Nonnulli habent in labiis veritatem, et in corde non habent. Tanquam si aliquis dolose ostendat viam, sciens in ea esse latrones, et dicat : Si hac ieris a latronibus tutus eris, et contegat ut vere non inveniantur latrones : verum ille locutus est, sed non in corde suo. Aliud enim putabat, et nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit.

CAP. 53. — *De utilitate cuiusdam mendacii. Hieronym. super psalmum viii.*

Brevitatem promisimus, et necessitate compulsi sumus latius disputare : mentiti sumus, sed mendacium utilissimum est. Utinam Herodes meatus esset et perjurasset (*Matth. xiv.*)! Et nos igitur nunc minorum promisimus, et orantibus vobis majora praebuimus.

CAP. 54. — *Quod pro sit aliquando vera tacere. Greg. in Pastorali, lib. iii (admon. 12).*

Laudandi sunt simplices, quod studeant nunquam falsa dicere : sed admonendi sunt, ut noverint nonnunquam vera reticere. Sicut enim semper dicentem falsitas læsit, ita nonnunquam quibusdam audita vera nocuerint. Unde coram discipulis Dominus locutionem suam silentio temperans ait : *Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis illa portare* (*Joan. xvi.*).

CAP. 55. — *De eodem. Augustinus. De conflictu virtuum atque virtutum. c. 20 (cap. 22).*

Modus tenendus est in loquendo, et ab ipsis nonnunquam utilibus verbis parcendum, sicut Psalmista dicit : *Humiliatus sum, et silui a bonis* (*Psal. xxxviii.*).

CAP. 56. — *Quod nonnunquam in hac vita error necessarius est. August., in Enchiridio (cap. 17).*

Diligentius considerata veritate, cum aliud nihil sit errare quam verum putare quod falsum est, falsum quod verum est : vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo, sive falsum sive sit verum : idque tam sit in animo deformate atque indecens, quam pulchrum atque decorum esse sentimus vel in loquendo, vel in assentiendo estest, non non ; profecto ob hoc ipsum est vita ista misera qua vivimus, quod ei nonnunquam ut non amittatur, error est necessarius.

CAP. 57. — *Quod rerum tacere aliquando sit utile. August. super Epistolam ad Galatas (in cap. ii).*

Falsum dicere nihil licet aliquando autem aliquid veri tacere utile est.

CAP. 58. — *Quod ad memorias martyrum perjuri sapere a daemonio corripiantur. Ex concilio Melensi, c. 10.*

Ut multiplex juramentorum et perjuriorum confusio, per quam multorum fidelium animæ in toto hoc regno perdite esse noscuntur, quam sit detestanda et Deo odibilis, attentius omnibus annuntietur. Tantum namque hoc malum est, ut ad sanctuaria martyrum ubi diversorum ægritudines salvantur, ibi perjuri, licet manifeste interdum vexari non videantur, justo Dei iudicio a daemonibus arripiantur. Et sicut sanctus Gregorius dicit, ad horum corpora agri veniunt et curantur, perjuri veniam et a daemoni vexantur.

CAP. 59. — *De illis qui nomen Dei in vanum sumunt. Ex dict. Hieron.*

(23, q. 4, c. *Hubenus.*) Habemus in lege Domini scriptum : *Non perjurabis in nomine meo, nec polues nomen Domini Dei tui* (*Lev. xix.*) ; et : *Ne assumas nomen Dei tui in vanum* (*Exod. xx.*)! Ideo ad-

A monendi sunt omnes, diligenter caveant perjurium, non solum in altari seu sanctorum reliquiis, sed in communis loqua. Item. Cavendum est ne aliquis plus aurum honoret quam altare, cum [ne ei, Vict.] Dominus dicat : *Stulte, qui magis est aurum, an altare, quod sacrificat aurum* (*Math. xxii.*).

CAP. 60. — *De illis qui per cupiditatem perjurium fecerint. Ex Pénitentiali Romano.*

Si quis per cupiditatem perjuraverit, omnes res suas vendat et pauperibus distribuat, et monasterium ingressus iugis pénitentiae se subdat.

CAP. 61. — *De illis qui jubentibus dominis suis perjurium fecerint. Ex decret. Piis papæ, cap. 2 (in fragm.).*

(22, q. 5, c. *Qui compulsus.*) Qui compulsus a domino perjurat se sciens, utrique sunt perjuri, et B dominus et miles : dominus, quia præcepit; miles, quia plus dominum quam animam dilexit. Si liber est, quadraginta dies in pane et aqua péniteat, et septem sequentes annos. Si servus est, tres quadragesimas et legitimas ferias péniteat.

CAP. 62. — *De illis qui perjurant se in manu episcopi, aut in cruce consecrata, aut non consecrata. Ex pénitent. Theodori.*

(22, q. 5, c. *Qui perjurat.*) Qui perjurat se in manu episcopi, aut in cruce consecrata, tres annos péniteat. Si vero in cruce non consecrata, unum annum péniteat. Qui antem seductus fuerit et ignorans se perjuraverit, et postea cognoscit, tres quadragesimas péniteat.

CAP. 63. — *De illis qui pro vita redimenda perjurium fecerint. Ex Pénitentiali Romano.*

(22, q. 5, c. *Si quis coactus.*) Si quis coactus pro vita redimenda, vel pro qualibet causa vel necessitate se perjurat, quia plus corpus quam animam dilexit, tres quadragesimas péniteat. Alii judicant tres annos, unum ex his in pane et aqua.

CAP. 64. — *De illis qui injusta vota juramento firmaverint. Ex concilio Toletano (viii, c. 2).*

(24, q. 5, c. *Necesse.*) Necesse est enim ut male jurans dignam pénitentiam agat, eo quod nomem Domini contra præceptum illius sumpsit in vanum. Quia in Exodo scriptum est : *Nec enim insontem habebit Dominus eum qui assumperit nomen Domini Dei sui frustra* (*Exod. xx.*)! Et in Levitico : *Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini tui; ego Dominus* (*Levit. xix.*)! Malum tamen quod facturum se sacramento devoverat, omnino non faciat, quia stulta vota frangenda sunt.

CAP. 65. — *De non recipiendo in testimonium perjuro. Ex decretis Fabiani papæ, c. 11 (in fragm.).*

Quicunque sciens se perjuraverit, quadraginta dies in pane et aqua, et septem annos sequentes péniteat, et nunquam sit sine pénitentia, et nunquam in testimonium recipiatur, et post hæc communionem percipiat.

CAP. 66. — *De pénitentia ejus qui in perjurium alias secum pertraxerit. Ex decret. Pelagii papæ c. 41.*

(22, q. 5, c. *Si quis.*) Si quis se perjuraverit, et alios sciens in perjurium, duxerit, quadragintadics

in pane et aqua, et septem sequentes annos ponuntur, et nunquam sit sine pœnitentia. Et alii si consciit, furent similiter pœnitentia; sin autem, singuli ut perjurium non sponte commisimus, pœnitentiant.

CAP. 67. — *Quod graviter delinquunt qui sibi loquentes jurare compellunt, et quid sit jurare Dei. Isidorus (lib.) II de summo bono, c. 31.*

Sicut mentiri non potest, qui non loquitur, sic perjurare non poterit, qui jurare non appetit. Cavendum igitur est juramentum, nec eo utendum nisi in sola necessitate. Non est contra Dei præceptum jurare, sed dum usum jurandi facimus, perjurii crimen incurrimus. Nunquam ergo juret qui perjurare timet. Multi dum loquuntur jurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore Esteat. Non non: amplius enim quam est et non est, a male est (*Matth. v.*). Multi ut fallant perjuriant, ut per fidem sacramentum fidem faciant verborum: sicut fallendo dum perjurant et mentiuntur, hominem incautum decipiunt. Interdum et falsis lacrymis seducti decipimur, et creditur dum plorant, quibus credendum non erat. Plerumque sine juramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum qui non credunt quod dicimus, jurare compellimur, talique necessitate, jurandi consuetudinem fasimus. Sunt multi ad credendum pigri, qui non moventur ad fidem verbi. Graviter autem delinquunt qui sibi loquentes jurare cogunt. Quacunque arte verborum quisque juret, Deus tamen qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur intelligit. Dupliciter autem reus erit, quia [qui orig et Vict.] et Dei nomen in vanum assumit, et proximum dolo capit. Non est conservandum sacramentum, quo malum incaute promittitur: veluti si quispiam adultere perpetuo cum ea permanendi fidem pollicetur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio. Jurare Dei est illa providentia qua statuit non evellere statuta. Pœnitentia autem Dei, rerum mutatio est. Non pœnitire autem, statuta non revocare; ut est illud: *Juravit Dominus, et non pœnitabit eum (Psal. cix), id est, quæ juravit non mutabit.*

CAP. 68. — *De illis qui se scientes perjuraverint. Ex Pœnitentiali Theodori.*

Si quis suspicatur quod ad perjurium inducatur, et tamen ex consensu jurat, quadraginta dies pœnitentia, et septem sequentes annos, et nunquam sit sine gravi pœnitentia.

CAP. 69. — *Quod unusquisque jejunius jurare debet. Ex decreto Cornelii papæ, cap. 5.*

(22, q. 5. c. Honestum.) Sed et nobis honestum etiam et justum videtur, ut qui in sanctis audet jurare, hoc jejunius faciat cum omni honestate et timore Dei: et ut pueri ante quatuordecim annos non cogantur jurare.

CAP. 70. — *De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10.*

Et hoc sancta synodus decrevit nisi pro pace

A facienda, ut omnes fideles jejuni ad sacramenta accedant.

CAP. 71. — *Qualem pœnitentiam perjuri accipere debent. Ex decreto Euthychiani papæ, c. 26.*

(22, q. 1, c. Prædicandum.) Prædicandum etiam, ut perjurium fideles caveant, et ab hoc summopere abstineant, scientes hoc grande scelus esse, et in lege et prophetis in Evangelio prohibitus. Audivimus autem quosdam parvipendere hoc scelus, et levem quoddammodo perjurii pœnitentia modum imponere. Qui etiam nosse debent tales de perjurio pœnitentiam imponere debere, quem et de adulterio, et de fornicatione, de homicidio sponte commisso, et de ceteris criminalibus viiis. Si quis vero perpetratur, perjurio, aut quolibet perpetrato criminali peccato timens pœnitentiam longam ad confessionem venire noluerit, ab ecclesia repellendus est, sive a communione et consortio fidelium, ut nullus cum eo comedat, neque bibat, neque oret, neque in sua domo eum recipiat.

CAP. 72. — *De illis qui per capillum Dei aut caput jurant, vel alio modo blasphemia contra Deum immortalem utuntur. Ex decreto Ppii papæ, cap. 5 (in fragm.).*

(22, q. 1, c. Si quis per capillum.) Si qui per capillum Dei, vel per caput juraverit, vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit: si est ex ecclesiastico ordine, deponatur: si laicus, anathematizetur. Et si quis per creaturas juraverit, acerrime castigetur, et juxta id quod synodus dijudicaverit, pœnitentia. Si quis tales hominem non manifestaverit, non est dubium quod divina condemnatione similiter coerceatur. Et si episcopus ista emendare neglexerit, a synodo corripiatur [*ad. acer-ri-
me.*].

CAP. 73. — *De juramento Herodis. Ex dictis Hieronymi (inc. xiv Matth.).*

Cum juramento pollicitus est Herodes saltatrici dare quocunque postulasset ab eo. Si objusjurandum fecisse se dicit, si patris matrisque interitum postulasset, facturus erat, ac non? Quod in suis ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit et in propheta.

CAP. 74. — *De illis qui odium sempiternum inter se juramento firmaverint. Ex concilio Illerdensi, cap. 7.*

(22, q. 4, c. Qui sacram.) Qui sacramento se obligaverit, ut litiget cum quolibet, nec ad pacem ullo modo redeat, pro perjurio uno anno a corpore et sanguine Domini segregetur, et reatum suum jejuniis et eleemosynis absolvat. Ad charitatem vero quæ operit multitudinem peccatorum (*I Petr. iv*), celeriter redeat.

CAP. 75. — *De illis qui incaute juraverint. Ex decreto Soteris papæ, cap. 3.*

(22, q. 4, c. Si aliquid.) Si aliquid forte incautius nos jurasse contigerit quod observatum pejorem vergat in exitum, illud concilio salubriori mutandum noverimus, ac magis instanti necessitate perjurandum nobis, quam pro vitando perjurio [perfecto

vel pro facto juramento, *orig.*] in aliud crimen majus esse divertendum.

CAP. 76. — *De his qui fidelitatem dominis suis jurant. Ex epistola Fulberti episcopi ad Guillelmum. Aquitanum ducem.*

(22, q. 5, c. *De forma fidelitatis.*) De forma fidelitatis aliquid scribere monitus, hæc vobis quæ sequuntur breviter ex liberum auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem jurat, ista sex semper in memoria habere debet; incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile. Incolume videlicet ne sit in damnum domino de corpore suo; tutum, ne sit ei in damnum de secreto suo, vel de munitionibus per quas tutus esse potest; honestum, ne sit ei in damnum de sua justitia, vel de aliis causis quæ ad honestatem ejus pertinere videntur; utile, ne sit ei in damnum de suis possessionibus; facile vel possibile, ne id bonum quod dominus suus leviter facere poterat faciat ei difficile, neve id quod possibile erat, reddat ei impossibile. Ut fidelis hæc documenta caveat justum est, sed non ideo cassamentum [causamentum] meretur. Non enim sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est (*Psal. xxxii et xxxvi*). Restat ergo ut in eisdem sex supradictis concilium et auxilium dominosuo fideliter præstet, si beneficio dignus videri vult, et salvis esse de fidelitate quam juravit. Dominus quoque fidelis suo in his omnibus vicem reddere debet. Quod si non fecerit, merito censabitur maleficus; sicut ille, si in eorum prævaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuerit perjurus et perfidus.

CAP. 77. — *Qualiter sacerdoles jurare debeant. Epist. Cornelii papæ, cap. 3 (epist. 2).*

Cornelius episcopus, Rufo coepiscopo, in Domino salutem. «Exigit dilectio tua, frater charissime, ut ex auctoritate sedis apostolicæ tuis deberemus consultis respondere. Quod licet non prolixo, sed succincte agere festinaremus propter quasdam importunitates, quæ nostris præpedientibus peccatis in nos supervenire, tuis tamen per reliqua sanctorum Patrum instituta studiis perquirere latius et investigare committimus. Non enim potest mens atrita, et oneribus atque importunitatibus gravata, tantum boni peragere, quantum delectata et oppressionibus soluta. Non ergo ista ob id præterimus, ut hec et alia quæ necessaria fore cognoverimus, tue sanctitati velimus denegare; sed quod hic minus invenitur, latius perquiratur. Sacramentum autem hactenus summis sacerdotibus vel reliquis Dei ministris exigi, nisi pro fide recta, minime cognovimus, nec sponte [spontaneos, *orig.*] eos jurasse comperimus. Summopere ergo sanctus Jacobus apostolus prohibens sacramentum loquitur dicens: *Ante omnia, fratres mei, nolite jurare, neque per colum, neque per terram, neque aliud quocunque juramentum. Sit autem sermo vester Est-est, Non non, ut non sub iudicio decidatis* (*Jac. v*). Et Dominus in Evangelio ait: *Audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem*

A dico vobis, non jurare omnino, neque per colum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus est; neque per Hierosolymam, quia civitas magni Regis est; neque per caput tuum, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. *Sil autem sermo vestror, Est est, Non non.* Quod autem his abundantius est, a malo est (*Matth. v*), id est ab exigente, et a jurante. Hæc, frater charissime, ipse Dominus prohibet [perhibet, *Vict.*], id est, non jurare debere. Hæc apostoli maxime omnes hæc sancti viri prædecessores nostri qui huic sanctæ universalis apostolicæ Ecclesiæ præfuerunt, hæc prophetæ, et reliqui sancti doctores per universum mundum dispersi ad prædicandum juramenta fieri vetant. Quorum nos exempla si copierimus enumere, aut in schedula bac inscrere, ante deficiet hora diei quam eorum exempla de hac causa exhibita.

B Quæ nos sequentes sanctorum apostolorum eorumque successorum jura firmamus, et sacramenta incauta fieri prohibemus. Unde et ipse Dominus in tabulis lapideis quas Moysi dedit, propria manu scriptis dicens: *Vide ne assumas nomen Dei tui in vanum* (*Exod. xx*), et reliqua. Unusquisque enim propriam conscientiam mundam debet servare Deo, et in memoria retinere: *Os quod mentitur occidit animam* (*Sap. 1*). Et Apostolus ait: *Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra* (*Ephes. iv*); et alibi: *Nolite mentiri invicem* (*Coloss. iii*). Hæc præcepta sunt Salvatoris, hæc prophetarum, hæc sanctorum Patrum instituta quæ si quis in vanum duxerit, hostis est animæ suæ, quia nemo contra prophetas, nemo contra Apostolum, nemo contra Evangelium facit aliquid absque periculo.»

CAP. 78. — *De illis qui sacramentum regis violent. Ex dictis beati August.*

(22, q. 5, c. *Si quis laicus.*) Si quis laicus sacramentum violando profanat quod regi et domino suo jurat, et spotmodum perverse ejus regnum et dolose tractaverit, et in mortem ipsius aliquo machinamento insidiatur, quia sacrilegium peragit manum suam in christum Domini mittens, anathema sit, nisi per dignam satisfactionem pœnitentie emendaverit, sicuti constitutum a sancta synode est id est sæculum relinquat, arma deponat, in monasterium eat, et pœnitentiam omnibus diebus vitæ suæ. Verum tamen communionem in exitu vite cum eucharistia accipiat. Episcopus vero, presbyter, vel diaconus, si hoc crimen perpetraverit, degradetur.

D CAP. 79. — *De illo qui audierit vocem perjurantis, et assensu præbet. Levit. cap. v.*

Anima quæ peccaverit, et audierit vocem perjurantis, et testis fuerit, quod aut ipse vidit aut conscius est, nisi indicaverit, portabit iniuriam suam.

CAP. 80. — *Quod definitio incauta solvenda sit, sed temeritatis corrigenda. Ex conc. Eliberitano cap. 1 (in fragm.)*

(22, q. 4, cap. *Definitio.*) Definitio incauta laudabiliter solvenda [dissolvitur], nec prævaricatio est, sed temeritatis emendatio.

CAP. 81. — *De cadem re. Ex eodem concilio, cap. 3 A perdam illud. Si pénitentiam egerit gens illa a malo suo quod loculus sum adversus eam, agam et ego pénitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ci (ibidem).*

Si puella sita in puerili state in domo patris, illo nesciente, se juramento constrinxerit, et si patr statim ut audierit contradixerit, vota ejus et jura menta irrita erunt, et faciliter emendabitur.

CAP. 82. — *De cadem rc. Ex concilio Aurelianensi, cap. 2.*

Juramentum filii et filiae nesciente patre, et vota monachi nesciente abbatे, et juramenta pueri irrita sunt.

CAP. 83. — *Omnibus modis cavendum esse mendacium. Gregorius dicit.*

« Noli, fili, negare gratiam Dei, ne incurras pro bono in malum, pro humilitate in mendacium. Cavendum namque est omnibus modis mendacium, sive pro malo, sive etiam pro bono proferri videatur, quia omne mendacium non est ex Deo, sed sicut Salvator dicit, a malo est (Joan. viii). »

CAP. 84. — *Item de juramento servando vel non servando. Ex concilio Toletano viii, cap. 2.*

Etenim dum perjurare compellimus, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamus. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei jussa superbe contemnimus, et proximis impia crudelitate nocemus, et nos ipsos crudeliore mortis gladio trucidamus. Illic enim duplice culparum telo persecutim, hic tripliciter jugulamur. Restat ergo ut eo nostra perget sententia, quo misericordia patuerit via. Quia ita Domino probatur accepta ut plus eam cupiat quam sacrificia veneranda, dicente ipso:

Misericordiam volo et non sacrificium (Osée vi ; C Mather. ix).

Hac indulgentia concessa licentia, miserationis ipsius opus in gloriosi principis potestatem redigimus, ut quia Deus illi misericordi adiutum patet fecit, remedia pictatis ipse quoque non deneget. Quae ita principali discretione moderata persistant, ut et illis ita sit misericordia contributa, ut et nusquam gens aut patria per eosdem aut periculum quocunquam perforat, aut jacturam. Hæc miserationis obtentu temperasse sufficiat. Ceterum jura menta pro regia potestatis salute, vel constitutione gentis et patriæ, quæ hactenus sunt exacta, vel deinceps existenter exigenda, omni custodia omni que vigilantia indissolubiliter decernimus observanda, membrorum truncatione mortisque sententia religione penitus absoluta. Sed ne pravarum men-

tium versuta nequitia nosmetipos ad perjurii aliquando provoqueat culpam, nec a sanctæ fidei regula hanc asseral venire sententiam, tam divinæ autoritatis oracula quam precedentium Patrum huic narrationi curavimus innectenda. (Ibid., paulo post). Sic enim per Jeremiam dicit: *Repente loquar adversus gentem et adversus regnum ut eradicem et dis-*

si perdam illud. Si pénitentiam egerit gens illa a malo suo quod loculus sum adversus eam, agam et ego pénitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ci (Jer. xviii). Et per Ezechielem: Si dixeris, inquit, justo quod vita vivat, et confisus [couversus a iustitia] in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiae ejus obliuioni tradentur, et in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixeris impio: Morieris, et egeris pénitentiam, vita vivet et non morietur (Ezech. xxxiii). Si ergo nostra conversio sic divinam mutat sententiam, cur miserorum tanta lacrymæ vel pressura tam crudam non temperent ex miseratione vindictam ?

CAP. 85. — *De his qui contra episcopos suos conspicerent. Ex epist. Calixti papæ, ad omnes Gallie episcopos.*

(I, q. 1, c. *Conspirationum.*) Conspirationum vero criminis vestris in partibus vigore audivimus, et plebes contra episcopos suos conspirare nobis mandatum est. Cujus criminis astutia, non solum inter Christianos abominabilis est, sed etiam inter ethnicos, et ab exteris lege prohibita. Et idecirco hujus criminis reos, non solum ecclesiastice, sed etiam saeculi damnant leges, et non solum conspirantes, sed et consentientes eis. Antecessores vero nostri cum plurima turba episcoporum quicunque corum in sacerdotali ordine sint constituti, aut existunt clerici, honore quo utuntur carere præceperunt; ceteros vero communione privari, et ab ecclesia extorres fieri jusserunt, et noui solum facientes, sed et eis consentientes.

CAP. 86. — *De eadem re. Ex concilio Tongrensi [al. Gangreni] cap. 5.*

(24, q. 3, c. *Quisquis.*) Quisquis per dolum mittit manum suam in christum Domini, episcopum videlicet, patrem et pastorem suum, quia sacrilegium grave committit, et qui ecclesiam Dei devastat et incendit, quia et hoc sacrilegium est, placuit sancte synodo, ut in uno loco, id est in monasterio, péniteat omnibus diebus vite sue.

CAP. 87. — *De clericis vel monachis conjurantibus vel conspirantibus contra episcopum suum. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 18.*

(11, q. 1, c. *Si qui clerici.*) Si qui ergo clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes, aut conspirantes, aut insidias ponentes episcopis aut clericis, gradu proprio penitus abjiciantur.

CAP. 88. — *De eadem re. Ex concilio Toletano, cap. 8 (cone. Tol. x, c. 2).*

(11, q. 1, c. *Si clerici.*) Igitur si clerici aut monachi inventi fuerint conjurantes, aut per conjurationem calumniam machinantes [conspirantes] episcopis vel clericis, proprium amittant gradum.

DECRETI PARS DECIMA TERTIA.

De raptoribus, de furibus, de usurariis et fencratoribus ; de venatoribus, de maledicis et conteutiosis, de comessmentibus et ebrietatibus, de furiosis, de Judæis, et corum correctione.

CAP. 1. — *De pervasoribus rerum alienarum, et pœna A existimatur habere quod reddat, nulla est iniqüitas corum. Joannes papa Zachariz archiepiscopo.*

Est in antiquis Ecclesie statutis decretum ut qui aliena invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituantur. Unde et in Evangelio scriptum est : *Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum (Luc. xix)* : et in legibus sæculi cautum habetur : Qui rem subripit alienam, illi cuius res direpta est, in undecuplum quæ sublatæ sunt restituat. Et in lege divina legitur : *Maledictus omnis qui transferat terminos proximi sui, et dicet omnis populus, Amen (Deut. xxvi).* Talia ergo non præsumantur absque ultione, nec exerceantur absque damnatione.

CAP. 2. — *Quod filii Israel non fecerint furtum spoliando Ägyptios. August. lib. Quæst. (quæst. 39 at c. xi Exod.)*

(14, q. 5, c. *Dixit Dominus.*) Dixit Dominus ad Moysen : Petat vir a proximo, et mulier a proxima vasa aurea et argentea, et vestem (Exod. xi). Non hinc quisquam sumendum exemplum putare debet ad expoliandum isto modo proximum; hoc enim Deus jussit, qui nōverat quid quemque pati oportet, nec Israëlite furtum fecerunt, sed Deo jubente ministerium præbuerunt. Quemadmodum cum minister judicis occidit eum quem judex jussit occidi, profecto si id sponte faciat homicida est, etiam si eum occidat quem seit a judice debuisse occidi.

CAP. 3. — *Quid inter sit inter furtum et rapinam. Ibidem (Aug. q. 71, lib. Q. 20, super c. xi Exod.).*

(14, q. 5, c. *Pœnale.*) Pœnale est occulte auferre, multo majoris pœnae est visibiliter eripere. Auserre, ergo nolentis sive occulte, sive palam, habet præceptum suum. Furti enim nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ; non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed utique sub furti nomine in lege Veteris Testamenti et rapinam intelligi voluit. A parte enim totum significavit, quidquid illicite rerum proximi uerteret.

CAP. 4. — *Quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. August. in epistola ad Armentarium et Paulinam (epist. 54 ad Macedonium).*

(14, q. 6, c. *Si res.*) Si res aliena propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed singitur. Si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum nisi restituatur ablatum : sed (ut dixi) cum restituï potest. Plerumque enim qui auferit amittit, sive alios patiente malos, sive ipse male vivendo, nec aliud habet unde restituit. Huic certe non possumus dicere, Redde quod abstulisti, nisi cum habere creditimus et negare. Ubi quidem si aliquos sustinet cruciatus repente, dum

A existimatur habere quod reddat, nulla est iniqüitas corum. Quia et si non est unde luat [reddat, legit Gratian.] ablatam pecuniam, tamen dom per molestias corporales reddere compellitur, peccati quo male ablatâ est pœnas lauit. Sed inhumanum non est etiam pro talibus intercedere, non ad hoc ut minime restituantur aliena, sed ne frustra homo in hominem seviat.

CAP. 5. — *Quod non sint ab Ecclesia recipienda furtum cum aliquo auctario. Ex dictis Gregorii (c. 4 ad interrogat. August.).*

Sunt quidam qui habentes subsidia furtum perpetrant, et sunt alii qui in hac re ex inopia delinquent. Unde necesse est ut quidam damnis, quidam verberibus, quidam districtius, quidam vero levius corriganter. Sed absit ut Ecclesia cum arguimento recipiat quod de terrenis rebus videtur amittere, et lucra de vanis querat.

CAP. 6. — *Quod fures per septem bonæ fidei homines convinci possunt. Ex libro Capitularium.*

De furibus et malefactoribus decrevimus observari, ut si quinque aut septem bona fidei homines absque inimicitia præposita criminorum, cum sacramenti interpositione, esse dixerint, sicut contra legem fecit, sic secundum legem judicetur.

CAP. 7. — *Ne sacerdos fenus vel rusticum ministerium exerceat. Ex synodo Eugenii papæ, cap. 3 (synod. Rom. sub Eugen. II, c. 11).*

Sacerdos fœnoris aliquid, aut rustica ministeria non exerceat, quem sine ornato sacerdotali extra domos apparere non convenit.

CAP. 8. — *Ut clericus fenerator deponatur. Ex Niceno concilio i, cap. 17.*

(Dist. 47 et 14, q. 4. c. *Quoniam multi.*) Si quis inventus fuerit usuras accipiens, aut ex adinventione aliqua vel quolibet modo negotium transigens, aut hemiola et cescula exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans, turpis lucri gratia, dejiciatur a clero, et alienus existat a regula.

CAP. 9. — *Ne clericus amplius recipiat quam mutuo dedit. Ex concilio iii Carthaginensi, cap. 16.*

(14, q. 4, c. *Nullus clericorum.*) Nullus clericorum amplius recipiat quam accommodaverit; si pecuniam, pecuniam; si speciem, speciem eamdem, quantum dederit, accipiat.

CAP. 10. — *Ut ministri feneratores a communione abstineant. Ex concilio i Arelatensi, cap. 12.*

(14, q. 4, c. *Ministri.*) De ministris qui fenerantur, placuit eos, juxta formam divinitus datam, abstinere a communione.

CAP. 11. — *Ut clericus fenerator seu negotiator a*

communione suspendatur. Ex secundo concilio Are- A *latensi.*

(*Cap. 14, ex 18 c. Nicenæ synodi.*) Si quis clericus pecuniam dederit ad usuram, aut conductor alienæ rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia genus aliquod negotiacionis exerceret, depositus a clero a communione alienus fiat.

CAP. 12. — *De eodem. Ex concilio Eliberit., cap. 20.*

(*Dist. 47, c. Si quis clericum.*) Si quis clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit eum degradari et abstinere.

CAP. 13. — *Item de eodem. Ex concilio Tarraco-* nensi, c. 2.

(*14, q. 4, c. Canonum statutis.*) Quicunque in clero esse voluerit, emendi vilius vel vendendi carius studio non utatur. Certo si voluerit hæc exercere, cohabeatur a clero.

CAP. 14. — *De eadem, re. Ibidem, cap. 3.*

(*14, q. 4, c. Si quis clericus.*) Si quis clericus in necessitate solidum præstiterit, hoc de vino vel de frumento accipiat, quod mercandi causa tempore statuto decretum fuerit venundari. Ceterum si speciem non habuerit, necessarium ipsum quod dedit sine ullo augmentatione recipiat.

CAP. 15. — *De eadem re. Ex conc. apostolorum,* cap. 44.

(*Dist. 47, c. Episcopus.*) Episcopus, aut presbyter, aut diaconus usuras a debitoribus exigens, aut desinat, aut certo damnetur, et a communione privetur.

CAP. 16. — *Ut qui aliquid habet de malo faciat inde bonum.* Augustinus, *De verbis Domini*, tract 35 (*Serm. 35.*)

(*14, q. 5, Nolite.*) Nolite velle eleemosynas facere de fœnore et usuris. *Item, ibidem aliquando post.* (*14, q. 5, c. Qui habetis.*) Qui habetis aliquid de malo, facite inde bonum : qui non habetis de malo, nolite acquirere de malo. Esto bonum tu qui bonum facis de malo, et cum cœperis aliquid boni facere de malo, noli remanere tu malus. Nummi tui convertuntur in bonum, et tu remanes malus?

CAP. 17. — *Quod fœnerator est omnis, qui plus accep- perit quam dederit.* Augustinus in *psalm. xxxvi* (*ad vers. 26.*)

(*14, q. 3, c. Si fœneraveris.*) Si fœneraveris homini, id est, si mutuum dederis pecuniam tuam, a quo plusquam dedisti exspectes, non pecuniam solam, sed aliquid plusquam dedisti, sive illud tritium sit, sive oleum, sive vinum, sive quodlibet aliud ; si plus quam dederisti exspectes accipere, fœnerator es, et ob hoc improbadus, non laudandus.

CAP. 18. — *De eodem. Hieronymus super Ezchie- lem, lib. vi (in c. xviii).*

(*14, q. 3, c. Putant.*) Putant quidem usuram tantum esse in pecunia, quod prævidens divina Scriptura, omnis rei auferit superabundantiam, ut plus non recipias quam dediti. *Item, aliquanto post.* Alii pro pecunia fœnerata solent munuseula accipere diversi generis, et non intelligunt usuram appellari

A et superabundantiam, quidquid illud est, si ab eo, quod (eui) dederint plus reaceperint.

CAP. 19. — *De his qui usuras de usuris exigunt. Co-* dicum lib. II, cap. 23.

Improbum fœnus exercentibus, et usuras usurarum illico exigentibus, infamie macula irroganda est.

CAP. 20. — *De eodem. Item Capitul. lib. cap. 25.*

Nullo modo usuræ usurarum a debitoribus exigantur. *Item.* Diffinimus nullo modo licere cuiquam usuras præsteri vel futuri temporis in sortem redigere, et earum iterum usuras stipulare.

CAP. 21. — *De differentia inter turpe lucrum et ne- gotium.* Ibidem (l. I, c. 131.)

(*14, q. 4, c. Quicunque.*) Quiunque tempore vindemia, vel tempore messis, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, aut vinum, verbi gratia de duabus denariis comparat modium unum, et servat dum venundare possit denariis quatuor, aut sex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus. Si hoc propter necessitatem comparat, ut sibi habeat et aliis tribuat, negotium dicimus.

CAP. 22. — *Quid sit fœneratio. August. lib. Locutio-* num, cap. 34. (*de Deut. l. v, locut. 39.*)

Fœnerationem Scriptura dicit mutuo datam pecuniam, etiamsi usura non accipientur.

CAP. 23. — *De eodem. Ibidem, cap. 42.*

Fœnus fœnerabis (111) fratri tuo quantumcumque postulat, et quantum eget (*Deut. xv.*) Hic certe cum opera misericordie præcipiat, utique usurarum crudelitas suscipienda non est.

CAP. 24. — *Quid sit turpe lucrum. Ambrosius su-* per *Epistolam ad Timotheum* (*In c. III, prioris epist.*)

Turpia luera dicit Apostolus esse, si sub pia professione questibus studeatur. Turpis enim reprehenditur, cum se purum ostentat.

CAP. 25. — *Quod difficile est inter vendentem et ementem non esse peccatum.* Leo Rustico Narbo- nensi episcopo (*epist. 92, c. 9 De paenit.*)

(*Dist. 1, c. Qualitas lucri.*) Qualitas lucri negotiantem aut excusat (*honestat*), aut arguit : quia est et honestus quæstus, et turpis. Verumtamen pœnitenti utilius est dispendia pati quam periculis negotiationis obstringi, quia difficile est inter vendentis et ementis commercium non intervenire pœcatum.

CAP. 26. — *De his qui fruges suo labore sibi natas in cara tempora reservant.* Ambr., *De officiis lib. III, cap. 6.*

Sanctus David negat se in negotiationem introisse, quia pretiorum captare incrementa, non simplicitatis, sed versutiæ est. Et alius ait : Captans pretia frumenti maledictus in plebe est (*Prov. xi.*) Diffinita est sententia, nihil disputationi relinquens, quale controversiarum genus (*sed hoc controversiæ genus*) solet dicendi esse, cum alius alleget agriculturam laudabilem apud omnes haberi fructus

(111) Pro quo nunc legimus: *Mutuum dabis.*

terrae simplices esse triplos, plus qui seminaverit A pecunia usuras exigunt, sed de mercibus eorum eum probatiorem fore, uberiores reditus industriae non fraudari, negligientiam magis et incuriam ruris inculti reprehendi solere. Aravi, inquit, studiosius, uberioris seminavi, diligenter excolui, bono collegi proventu (bonos collegi proventus), sollicite (sollicitus) recondidi, servavi fideliter, provide custodivi, nunc in tempore famis vendo, subvenio esurientibus, vendo frumentum, non alienum, sed meum, non pluris quam ceteri, imo etiam minori pretio. Quid hic fraudis est, cum multi etiam possent periclitari, si non haberent quodam̄ emerent? Num industria in crimen vocatur? Num diligentia reprehenditur? Num providentia vituperatur? Fortasse dicat: Et Joseph in abundantia frumentum collegit, in caritate (raritate) vendidit (*Gen. xli*). Num earius aliquis emere compellitur? Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur injuria. His ergo quantum cujusque fert ingenium disputatis, exsurgit alius dicens: Bona quidem est agricultura, quae fructus ministrat omnibus, quae simplici industria accumulat terrarum fecunditatem, nihil doli, nihil fraudis interserens, Si bene aliquis seminavit, melius metet. Fecunda est terra, multiplicatum redditus quod accipit; fidelis est ager, feneratos solet restituere proventus. De redditibus igitur uberis glebae exspectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli justa sperare compendia. Cur ad fraudem convertis naturę industriam? cur invides usibus hominum publicos partus? cur populi minus abundantiam? cur affectas inopiam? cur optari facias a pauperibus sterilitatem. Cum enim non sentiunt beneficia fecunditatis, te auctionante pretium, te continente (condente) frumentum, optant potius nihil nasci quam tede fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, uberis soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea plena frugum deploras, exploras quando sterilior proventus sit, quando exilior partus. Votis tuis gaudes arrisisse maledictum, ut nihil cuiquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse lætaris, tunc tibi de omnium miseria opes congeris; et hanc tu industria vocas, hanc diligenter nominas, quae calliditatis versutia, et astutia fraudis est? Et hoc tu remedium vocas, quod est commentum nequitiae [malitiae]? Latrociniūm hoc, an foenus appellē? D Captantur tanquam latrociniūm tempora, quibus in viscera omnium durus insidiator obrepas; augotor pretium tanquam sorte cumulatum foenoris. Tibi condita frugis multiplicatur usura, tu frumentum tanquam foenerator occultas, quasi venditor auctionaris. *Item de Nabuthe.* Foeneratores, accipitis aurum argentumque pro pignore, et adhuc illum debitorem dicitis, qui plus vobis creditit, quam accepit a vobis? Creditores asseritis vos, qui amplius debetis? *Item, cap. 14 lib. De Tobia.* (14, q. 3, c. Plerique.) Plerique refugientes præcepta legis, cum dederint pecuniam negotiatoribus, non in

tanquam usurara (usurarum) emolumenta percipiunt. Ideo audiant quid lex dicat: Neque usuram, inquit, escarum accipies, neque omniū rerum (*Deut. xxv*). *Item, ibidem paulo inferius.* Esea usura est, et vestis usura est, et quocumque sorti accedit usura est quod velis ei nomen imponas, usura est. *Item, ibidem post aliquot versus.* Si quis instaurandum convivium putat, ad negotiatorem mittit ut absynthiaci cupellam sibi gratis deferat: ad cauponam dirigit, ut Picenum vinum aut Tyriacum requirat, ad lanium ut vulvam [hilam, nunc habet Amb. et Gratian.] sibi procuret, ad alium, ut sibi poma adoret.

CAP. 27. — *Quod sine ferro alium jugulat, qui usuram ab eo flagitat.* *Item (ejusdem lib. c. 15).*

(14, q. 4, c. Clerici.) Ab illo exige usuram cui nocere merito desideras, cui jure inferuntur arma; huic legitime inferuntur usurae, quem bello non petes facile vincere; ab hoc usuram exige quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat qui usuram flagitat, sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor inimici. Ergo ubi jus belli, ibi jus usuræ.

CAP. 28. — *De clericis usurariis.* *Gelasius papa episcopis per Lucaniām, Brutios, et Siciliām (epist. 9, c. 17.)*

(14, q. 4, c. Clerici.) Clerici aut ab indignis quæstibus noverint abstinentiam, et ab omni eujustilibet negotiationis ingenio vel cupiditate cessandum; aut in quoconquegradu sint positi mox clericalibus officiis abstinere cogantur.

CAP. 29. — *De scris Dei venationes et hujusmodi exercentibus.* *Bonifacius Guiberto episcopo.*

Servi Dei ut venationes et silvaticas vagationes cum canibus, et ut accipites et falcones non habeant, prohibemus.

CAP. 30. — *De codem, et pana eorum.* *Ex concilio Agathensi, cap. 55.*

(*Dist. 34, c. Episcopum, presbyterum.*) Episcopis, presbyteris, diaconibus canes ad venandum, aut accipitres habere non licet: quod si quis talium personarum in hac voluntate [voluptate] detectus fuerit; si episcopus, tribus mensibus se a communitate abstineat (*suspendat, orig.*); presbyter, duabus mensibus se abstineat; diaconus uno ab omni officio vel communione ccesset.

CAP. 31. — *Nil esse dandum venatoribus et histriōnibus.* *Augustinus super psalm. cii, cap. 2 (ad vers. 6).*

(*Dist. 86, c. Qui venatoribus.*) Qui venatoribus donant, quare donant? dicant mihi, quare dant venatori? Hoc in illo amant in quo nequissimus est, hoc in illo pascunt, hoc in illo vestiunt, ipsam nequitiam publicam (*publicant habet Gratian.*) spectaculis omnium. Quid donat histriōnibus, qui donat meretricibus, quare donat? Nunquid non et ipsi hominibus donant? Non tamen naturam ibi attendunt operis Dei, sed nequitiam operis humani *Item, paulo inferius (in eundem. psal.)* Qui venatori donat, non ho-

mini donat, sed arti nequissimæ, nam si homo tantum esset et venator non esset, non ei donares, honoras in eo vitium non naturam.

CAP. 32. — *Ne videntes venatorem delectentur. August. super psal. cap. XLVII.*

(*Dist. 86, c. Vident homines.*) Vident homines venatorem, et delectantur; vœ miseris si non se corixerint! Qui enim vident venatorem et delectantur, videbunt Salvatorem et contristabuntur.

CAP. 33. — *Quod sancti inveniantur pescadores, nulli venatores. Hieronymus super psal. xc (ad vers. 2).*

(*Dist. 86, c. Esau.*) Esau venator erat (*Gen., xxix*), quoniam peccator erat. Et penitus non inventimus in Scripturis sanctis sanctum aliquem venatorem; pescatores invenimus sanctos.

CAP. 34. — *Quod nihil prodest jejunare visceribus, et luxuriari venatibus. Ambrosius homilia, quæ sic incipit: Diximus superiore Dominica (serm. XXXII).*

(*Dist. 86, c. Quid prodest.*) Quid prodest jejunare visceribus, et luxuriari venatibus? abstinere cibis, errare peccatis? Item, paulo post. An putatis illum jejunarc, fratres, qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilat, non beatorum martyrum sancta loca perquirit, sed surgens congregat servulos, disponit retia, canes producit, saltus silvasque perlustrat? Servulos, inquam, secum pertrahit, fortasse magis ad ecclesiam festinantes, et voluptatibus suis peccata accumulat aliena, nesciens reum se in tutorum tam de suo delicto quam de perditione servorum.

CAP. 35. — *Quæ bestiae vel aves sint feræ, quæ non institut. lib. II, tit. I.*

Ferae bestiæ, et volucres, et pisces, id est omnia animalia quæ in terra, mari, cœloque nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, nec interest feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat, in alieno. Plane qui alienum fundum ingreditur venandi aut cupandi gratia potest a Domino, si is providerit, prohiberi ne ingrediatur. Quidquid autem cepis eousque tuum esse intelligitur, donec tua custodia coeretur. Cum autem evaserit custodiā tuā, et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desit, et rursum occupantis sit. Naturalem autem libertalem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit ejus persecutio. Illud quæsitum est an si fera bestia ita vulnerata sit, ut capi possit, statim tua esse intelligatur. Quibusdam placuit tuam esse, et eousque tuam videri, donec eam persequaris; quod si desieris persecuti desinere tuam esse, et rursum fieri occupantis. Alii autem non aliter putaverunt tuam esse quam si ceperis. Sed posteriore sententiam nos confirmamus, quia multa accidere solent ut eam non capias. Apum quoque natura fera est. Itaque quæ in

A arbore tua conserverint, antequam a te alveo includantur, non magis tua esse intelliguntur quam volucres quæ in tua arbore nidum fecerint; ideoque si alius eas incluserit, is earum dominus erit; favos quoque, si quos effecerint, quilibet eximere potest. Plane integra re, si prævideris ingredientem fundum tuum, potes eum jure prohibere ne ingrediatur. Examen quoque ex alveo tuo si evolaverit, eousque tuum intelligitur, donec in conspectu tuo est, nec difficilis ejus persecutio est, alioquin occupantis sit. Pavonum et columbarum fera natura est, nec ad rem pertinet quod ex consuetudine avolare et revolare solent, nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. Cervos quoque ita quidam mansuetos habent, ut in silvas ire et redire soleant, quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. In his autem animalibus quæ ex consuetudine abire et redire solent, talis regula comprobata est ut eousque tua esse intelligantur, donec animum revertendi habeant. Nam cum revertendi animum babere desierint, et jam tua esse desinunt, et sunt occupantium. Revertendi autem animum videntur desinere habere, cum revertendi consuetudinem deseruerint, Gallinarum et anserum non est fera natura; idque ex eo possumus intelligere quod aliæ sunt gallinas quas feras vocamus item alii anseres sunt quos feras appellamus Ideoque si anseres tui, aut tua gallina aliquo casu turbati, turbatæ evolaverint, licet conspectum tuum effugerint, quoconque loco sunt, tui tue esse intelliguntur, et qui lucrandi animo ea animalia retinet, furtum intelligitur committere.

C CAP. 36. — *Quod ecclesiasticarum rerum incendia et depredationes pro emunitate sint emendandæ. Ex epist. Gregorii papæ ad Constantiam reginam Galliarum (l. IV regist., epist. 33, seu c. 77).*

(*12, q. 2, c. Cum devotissimam.*) Cum dominam sciam de cœlesti vita atque remedio anime sue sedulo cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea quæ pro timore omnipotentis Dei sunt suggesta, si uero, et te sanctissimam de ecclesiastica pace sedulo non commonuero. Nimis me Juliani fratris et coepiscopi nostri proclamation nuper contristavit, maxime cum villa sua videlicet ecclesiæ a nequissimis prædonibus sint deprædatæ, atque nocturnis incendiis more furum combustæ. Et dum iidem maligni, iuxta nostri prædecessoris Bonifacii decreta, pro emunitato illud emendare noluerunt, dum et seculi leges hæc eadem ita habere voluerint, lege vulgari teste, in qua sic scribitur. Si quis manu armata usque ad quatuor homines, in vicum alterius ad malefactum venerit, ille qui prior est, pro illicita præsumptione componat solidos 900, sequaces vero ejus unusquisque solid. 80. Si vero ibi incendium fecerint, sibi novies tantum componant, prædam vero in quadruplum restituant. Si seculi leges talem justitiam babere voluerint, lex divina cur inferior esse debet, cum in ipsis Veritatis præsentia a Zachæo collaudatum sit, si aliquem defrau-

daret, ut in quadruplum restitueretur? (*Luc. xix.*) A gus, sic et ille qui ejus sacerdotes inseguitur, sacrilegi reus existit, et sicut sacrilegus judicatur.

CAP. 40. — *De his qui truncationes membrorum, et domorum incendia fecerint. Ex decretis Eutychiani pupæ (in frag.).*

(23, q. 8, c. *Si quis.*) Si quis membrorum truncationes, domorum incendia fecerit, sive facere jussserit, aut facienti consenserit, quousque de his unicuique legaliter et amicabiliter coram episcopo civitatis aliasque civibus non emendaverit, ab ecclesia se privatum cognoscat. Si vero post secundam et tertiam conventionem cuncta in quibus arguitur, non emendaverit, tanquam ethnicus et publicanus ab omni Christianorum collegio separetur.

CAP. 37. — *De rebus ecclesiasticis, quomodo restituuntur debant. Ex decreto Eusebii papæ, cap. 8 (epist. 2 ad Ægypt.).*

(12, q. 2, c. *In legibus.*) Et in legibus sœculi caustum habetur: Qui rem subripit alienam, illi cuius res direpta est, in undecuplum qua sublata sunt restituunt. Et in lege divina legitur: *Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui, et dicet omnis populus: Amen* (*Deut. 11.*) Talia ergo non præsumantur absque ultiōne, hæc exerceantur absque damnatione. Pacem, et non damnum, aut injuriam alieujus sectamini in invicem, et in omnes. Proinde si quis ecclesiasticas oblationes, et quod Deo consecratum fuerit, rapuerit vel consenserit facientibus, ut sacrilegus dijudicetur, et damnum in quadruplum restituantur, et canonice pœnitentiat.

CAP. 38. — *Quod sacrilegi sint ecclesiarum prædones. Ex conc. Magontensi, cap. 3.*

Sacrilegi sunt ecclesiarum prædones. Unde et in concilio Agathensi sub 4 cap. decretum ita habetur: Amico quidpiam rapere furtum est, ecclesiæ vero fraudari vel abstrahi subripique, sacrilegium. Omnes enim contra legem facientes, resque ecclesiæ diripentes, vel Ecclesias sacerdotesque contra divinas sanctiones vexantes, sacrilegi vocantur, atque indubitanter infames sacrilegi habendi sunt.

CAP. 39. — *De eadem re. Ex epistola 2 Pii papæ, Italicis fratibus missa.*

(12, q. 2, c. *Prædia.*) Ad sedem apostolicam perlatum est quod sint inter vos contentiones, et æmulationes, et prædia divinis usibus tradita quidam humanis apllicant usibus, et Domino Deo cui tradita sunt ea subtrahant, ut suis usibus inserviant. Quapropter ab omnibus illa usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia sub secretis cœlestibus vindicata [usibus secretorum celestium dicata, orig.] a quibusdam irruentibus vexentur. Quod si quis præsumperit, sacrilegus habeatur, et sicut sacrilegus judicetur. Ipsos autem qui hoc agunt, clericos et Domini sacerdotes persequi eosque infamare audivimus, ut malum super malum addentes deteriores flant, non intelligentes quod Ecclesia Dei in sacerdotibus consistat, et crescat in templum Dei (*Ephes. 11.*) et sicut qui Ecclesiam Dei devastat ejusque prædia et donaria expoliat et invadit, sit sacrile-

B

gus, sic et ille qui ejus sacerdotes inseguitur, sacrilegi reus existit, et sicut sacrilegus judicatur.

CAP. 41. — *Quod furtum ita sit in parvo, sicut in magno. Hieron. (in c. ii Ep. ad Tit.).*

(14, q. 6, c. *Fur autem.*) Fur autem non solum in majoribus, sed et in minoribus etiam judicatur. Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur, quomodo in fornicatione, non idcirco diversa sit fornicatio, si mulier pulchra aut deformis, ancilla, aut ingenua, pauper aut opulenta; sed qualisunque illa tuerit, una est fornicatio. Ita in furto quantumcumque quis abstulerit, furti crimen incurrit.

CAP. 42. — *De pœnitentia furti. Ex Pœnitent. Theodori.*

Si quis per necessitatem furatus fuerit cibaria, vel vestem, vel pecus, per famem, aut per nuditatem, pœnitentia hebdomadas tres. Si reddiderit, non cogatur jejuuare.

CAP. 43. — *De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8.*

Nam si quis publicam rapinam seu furtum fecerit, publicam inde agat pœnitentiam, juxta sacrorum canonum sanctiones. Si vero occulte, sacerdotum consilio pœnitent, quoniam *raptore*, ut Apostolus ait (*nisi inde veram egerint pœnitentiam*) *regnum Dei non possidebunt* (*I Cor. vi.*). Qui vero de rebus ecclesiæ aliquid abstulerit, gravius inde judicetur, quia, quamvis ultio furum et raptorum ad comites respiciat, pœnitentia tamen ad episcopos pertinet.

CAP. 44. — *De eadem re. Ex Pœnitent. Theodori.*

(27, q. 4, c. *Si quis furtum.*) Si quis furtum capitale commiserit, id est quadrupedia tulerit, vel casas effregerit, 7 annos pœnitent, et quod furatum est reddit. Si quis vero de minoribus semel aut bis furtum fecerit, reddit quod tulit, et annum unum pœnitent. Si quis sepulcrum violaverit, septem annos pœnitent. Si quis ex bis in pane et aqua.

D

CAP. 45. — *Quod pro furibus et latronibus in furto seu deprivazione occisis non sit orandum. Ex concilio Triburiensi, cap. 5 (c. 31, quanquam non iisdem verbis).*

(13, q. 2, c. *Fures et latrones.*) Fures et latrones si in furando et prædando occiduntur, visum est pro eis non orandum. Si comprehensi aut vulnerati presbytero vel diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus.

CAP. 46. — *Utrum pœnilere debeant qui furem vel*

tatorem in præda captum postea interficiunt. Ex concil. Aurelianensi, cap. 1.

(13, q. 2, c. *Si fur et latro*). Si fur et latro captus in præda abque occasione potest comprehendendi, et tamen interficitur, quia ad imaginem Dei creati, et in nomine ejus baptizati sunt, interfectores eorum 40 diebus non intrent ecclesiam, lancea ueste induiti ab escis et potibus, qui interdicti sunt, a toro, et gladio, et equitatu se abstineant. In tertia, quinta feria, et Sabbato aliquo genere leguminum vel oleorum et pomis parvisque piscibus, cum mediocri ciceris via vicissim utantur, et temperate. Sin autem a veridicis comprobatur testibus, quod sine odii meditatione se suaque liberando diaboli membra interficiunt, et capi non poterant, penitentiam pro homicidio eis non injungimus, nisi ipsi voluerint aliquid quod humanitatis est facere.

CAP. 47. — *De eadem re. Exodi xxii.*

Si infrigens fur domum sive effodiens fuerit inventus et accepto vulnere mortuus fuerit, persecutor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. Si non habuerit quod pro furto reddat venundabitur. Si inventum fuerit apud eum quod furatus est, vivens sive bos, sive asinus, sive ovis, duplum restituat.

CAP. 48. — *De servo qui fugerit dominum suum. Ex epistola Hieronymi ad Paschastum Alexandrinum.*

Deservi qui dominum suum fugerit, interrogabut si ille in illa fuga mortuus fuerit, utrum pro eo licet orare, an non. Hoc in divinis libris non invenimus prohibitum: sed tamen scimus ab apostolis firmiter præceptum ut servi subditi sint in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis (I Petr. ii; Ephes. vi; Col. iii; Tit. ii). Et in Gangrenensi concilio (cap. 3) ita scriptum est:

« Si quis servum sub prætextu divini cultus doceat dominum proprium contempnere, ut discedat ab ejus obsequio, anathema sit. » Unde datur intelligi quod si ille anathema meruit, quidocet servum proprium dominum contempnere, et ab ejus obsequio recedere, quanto magis ille qui dominum spenit, et ejus servitio subdi noluerit. Sed tamen distantia est inter illum qui per superbiam fecerit, et illum qui per necessitatem coactus crudelitate domini sui.

CAP. 49. — *De clericis si in demoliendis sepulcris comprehensi fuerint. Ex concilio Toletano iv, cap. 45.*

Si quis clericus in demoliendis sepulcris fuerit deprehensus, quia facinus hoc pro sacrilegio legis publicis sanguine vindicatur, oportet in tali scelere proditum a clericatus ordine submoveri, et penitentia triennio deputari.

CAP. 50. — *De clericis vel monachis si furtum fecerint. Ex conc. Agat., cap. 2 (112).*

Si quis clericus aut monachus furtum fecerit (quod potius sacrilegium dici potest) id censuimus ordinandum, ut junior virgis causa tanti criminis reus nunquam officium ecclesiasticum [clericatus]

A recipiat. Si vero jam ordinatus [clericus, orig. in hoc facinore fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur; cui sufficere potest pro actus sui levitate, impleta penitentia satisfactione, sola communionio.

CAP. 51. — *De illis qui de ministerio Ecclesiæ aliquid fuerit. Ex Penitentiali Romano.*

Si aliquis de ministerio Ecclesiæ quolibet modo aliquid furatus fuerit, 7 annos peniteat.

CAP. 52. — *De maledicis et pœna eorum. Ex dictis Hieronymi.*

Apostolus dicit: *Neque maledici regnum Die possidebunt (I Cor. vi).* Si quis hoc peccatum admiserit tam grande peniteat, quam grande perpetravit scelus, quo a regno Dei non separetur.

CAP. 53. — *De murmuratoribus. Ex concilio Magontensi, cap. 8.*

(Dist. 90, c. *Alienus sit.*) Si quis murmurans existiter, videat ne penam murmurantium incurrit, de qua Apostolus dicit: *Neque murmuraveritis sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore (I Cor. x).* Juxta measuram opusque peccati, quia in hoc sententia Apostoli pleni declaratur, sacerdotis iudicio peniteat.

CAP. 54. — *De eadem re. Ex eodem.*

(Dist. 90, c. *Si quis monachus.*) Qui contentiosus aut murmurans existiter, secundum arbitrium prioris ita peniteat, qualiter culpa qualitas [modus] exstat.

CAP. 55. — *De eadem re.*

Apostolus dicit: *Omnia facite sine murmurationibus (Philip. ii); alienus sit a fratribus unitate qui murmurat, et opus ejus abiciatur.*

CAP. 56. — *De contentiosis. Ex decretis Hilarii I papæ, cap. 15 (ad calcem).*

Si quis videtur contentiosus esse, dicente Apostolo: *Nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei (I Cor. xi): si quis hoc facit, notetur usquequo corrigitur.*

CAP. 57. — *De illis quis lasciva sunt lingua. Ex Pænit. Theolori.*

Si quis lascivus in lingua fuerit [existiterit], triduana penitentia expiatur.

CAP. 58. — *De dissidentibus et litigantibus. Ex dictis Isidori.*

Si quis discors, et litigans, et per odium dissidentes existiterit, quoque ad concordiam redeat a conventu et societate Ecclesiæ, ut canones jubent, alius non existat.

CAP. 59. — *De his qui de odio ad pacem nolunt redire. Ex eodem.*

Si quis odio habet aliquem, ita ut ad pacem reverti non velit, sicut sancti Patres statuerunt, excommunicetur, et ab Ecclesia separetur donec reconcilietur.

CAP. 60. — *De eadem re. Ex decret. Fabiani papæ cap. 5 (in fragm.).*

(Dist. 90, c. *Si quis contristatus.*) Si quis contristatus noluerit reconciliari satisfaciens eo qui con-

tristavit, acerrimis maceretur inediis, usque dum gratanti animo satisfactionem recipiat.

CAP. 61. — *De eadem rc. Ex eodem*

Si quis non vult reconciliari fratri suo quem odio habet, tandiū in paue et aqua pœnitentia, usque dum reconcilietur ei.

CAP. 62. — *De eadem re. Ex concilio Agathensi, cap. 31.*

(*Dist. 90, c. Placuit etiam.*) Placuit etiam, ut (sicut plerumque sit) quicunque odio aut longinqua inter se lite dissenserint, et ad pacem revocari diuturna contentione nequierint, a sacerdotibus civitatis primitus arguantur, qui siuimicitias deponere perniciosa intentione noluerint, de Ecclesiæ cœtu justissima excommunicatione pellantur.

CAP. 63. — *De illis qui contentiones et rixas amaverint. Ex eodem concilio, cap. 5 (ad litteram ad calceum conc. Agath.)*

(*Dist. 90, c. Si quis monachus.*) Si quis contentiones et rixas amaverit, vel manifestum convicium fratri intulerit, juxta arbitrium Rectoris modumque peccati; diuturna expietur pœnitentia.

CAP. 64. — *De his qui facilis sunt ad detrahendum. Ex eodem, cap. 10 (annect. et hoc ad calc. ejus. conc.)*

Si quis promptus facilisque est ad detrahendum, dicens quod verum non est, 7 dies in pane et aqua sequestratus a fratre consortio pœnitentia.

CAP. 65. — *De pœnitentia ejus qui manum mittit in episcopum. Ex concilio Tungrensi, cap. 5.*

Quis quis per dolum mittit manum suam in Christum Domini, episcopum videlicet Patrem et pastorem suum, quia sacrilegium committit, et qui Ecclesiam devastat, et incendit, quis et hoc sacrilegium est, placuit sanctæ synodo ut in uno loco, id est in monasterio, pœnitentia omnibus diebus vita sue.

CAP. 66. — *De clericis maledicis. Ex concilio Cartar. iv, cap. 57.*

(*Dist. 46, c. Clericus maledicus.*) Clericus maledicus maxime in sacerdotibus [maximeque a sacerdotibus], cogatur ad postulandam veniam; si noluerit, degradetur, nec unquam ad officium absque satisfactione revocetur.

CAP. 67. — *De illis qui detrahunt suis prioribus. Ex dictis Basili (in regulis brevioribus ad q. 27.)*

Si quis detraxerit ei qui praest, 7 dies a conventu Ecclesie separatus, ut Maria soror Aaron quæ detraxerat Moysi (*Num. xii*), pœnitentia.

CAP. 68. — *Quibus modis tollentes sint comessationes et ebrietates. August. in epist. 64 ad Aurelium episcopum.*

(*Dist. 44, c. Comessationes.*) Comessationes et ebrietates ita concessæ et licite putantur, ut in honorem etiam beatissimorum martyrum, non solum per dies solemnes (quod ipsum quis non lugendum videat, qui haec non carneis oculis inspicit), sed et quotidie celebrentur. *Et post pauca.* Non ergo asperge (quantum existimo) non duriter, non modo impetuoso ista tolluntur; sed magis docendo quam jubendo, magis monendo quam minando. Sic enim

A agendum est cum multitudine; severitas autem exercenda est in peccata paucorum, et si quid minatur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram, ne nos ipsi in nostra potestate sed Deus in nostro sermone timeatur. Ita prius movebuntur spirituales vel spiritualibus proximorum auctoritate et lenissimis quidem, sed instantissimis admonitionis cætera multitudo frangatur.

CAP. 69. — *Quod crapula multum sit Christianis contraria. Ex dictis sancti Benedicti.*

Nihil sic contrarium est homini Christiano, quo modo crapula et ebrietas, sicut ait Dominus in Evangelio: *Vide te ne graventur corda vestra crapula et ebrietate (Luc. xxi).*

B CAP. 70. — *Ul malum ebrietatis omnino vitemur. Ex decreto Euthychian. papæ, cap. 8 (ad calc. decreto Euth.).*

Magnum malum ebrietatis, unde omnia vitia pululant, Christianis modis omnibus cavere præcipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum esse decrevimus, usque ad congruam emendationem.

C CAP. 71. — *Ne episcopi et eorum ministri crapula et ebrietate graventur. Ex decretis ejusdem, cap. 9 (ad calc. decreto ejus.).*

Episcopi et Dei ministri non debent comessationibus et vinolentiis nimis incumbere, sed considerent sententiam Domini dicentis: *Attendite ne graventur corda vestra crapula et ebrietate (Luc. xxi).* Moderate enim cibum et necessarium sumptum sumant, ut, juxta Apostolum, sobrii sint et parati ad servitium Dei (*I Thess. v; I Tim. iii; Tit. i*).

CAP. 72. — *De eadem re. Ex conc. Cabilonensi cap. 10.*

Ut sobrietatem sacerdotes teneant, et hanc habendam fidelibus prædicent, qua non potest libere sobrietatem prædicare qui se mero usque ad alienationem mentis ingurgitat. Illo et de comessationibus et ceteris pestibus ad gastrimargiam pertinentibus observandum est.

CAP. 73. — *De eadem re. Ex canonibus apostolorum, cap. 42.*

(*Dist. 35, c. Episcopus.*) Episcopus, presbyter, aut diaconus alea atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut lector aut cantor similia faciens aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.

D CAP. 74. — *De eadem re. Ibidem, cap. 43.*

Siquis episcopus aut aliquis ordinatus in consuetudine ebriosus fuerit, aut desinat, aut deponatur.

CAP. 75. — *Quales convivæ episcoporum epulis interesse debeat. Ex decretis Eusebii papæ, cap. 10 (annect. ad calc. decreto Euseb.).*

Oportet episcopum moderatis epulis cootentum esse usque convivas ad comedendum et potandum non urgere, quin potius semper sobrietatis præbeat exemplum. Removeatur ab ejus convivio cuncta turpitudinis argumenta [augmenta, orig.], non ludera spectacula, non acromatum vaniloquia, non fuitorum stultiloquia, non scurrilium admittantur

præstigia. Adsint peregrini, et pauperes, et debiles, qui de sacerdotali mensa Christum benedicentes benedictionem percipient. Recitetur sacra lectio, subsequatur vivæ vocis exhortatio, ut non tantum corporali cibo, imo verbi spiritualis alimento convivantes se refectos gratulentur, ut in omnibus honorificetur Deus, per Jesum Christum Dominaum nostrum.

CAP. 76. — *De pœnitentia sacerdotum et reliquorum ordinum si inebriati fuerint. Ex Pœnitentiali Theodori episcopi.*

Sacerdos quilibet si inebriatur per ignorantiam, 7 dies pœniteat in pane et aqua. Si per negligientiam, 15 dies. Si per contemptum, 40 dies. Diaconus vel monachus secundum ordinem (ut scriptum est) ceu et reliqui clericii et ministri juxta ordinem iudicio sacerdotis pœnitateant. Laici velut vota non habentes, si inebriantur arguantur a sacerdote, quod ebriosi regnum Dei non possidebunt (*I Cor. vi.*), et interitus sit ebrietas, et compellat eos pœnitere. Qui cogit hominem ut inebrietur humanitatis gratia, acerrime corripiatur, et septem dies pœniteat; si per contemptum 30 dies. Nullus Christianus alium Christianum plus bibere cogat quam naturæ sufficiat. Quod si fecerit, juxta id quod in pœnitentiali habetur, pœnitateat.

CAP. 77. — *De eadem re. Ex dictis Fructuosi episcopi.*

Si quis ecclesiastica prædictus ordinatione, aut monachus repertus fuerit ebriosus, in pane et aqua tribus mensibus pœnitateat.

CAP. 70. — *Ut clericci et ipsi a concessationibus et ebrietatibus abstineant, et subditos abstinere præcipiant. Ex decreto Euthychiani papæ, cap. 13 (ad calc. decr. Euthy.)*

Observandum est vobis ut et vos ab ebrietate abstineatis, et ut plebes subditæ abstineant, prædictis (præcipiatis). Et neque per tabernas eatis bibendo aut comedendo, neque domos aut vicos curiositate qualibet peragretis; neque cum feminis aut cum quibuslibet personis impuris convivia exerceatis, nisi forte paterfamilias quilibet vos ad dominum suam invitaverit, et cum conjugi sua et prole velit vobis cum spirituali gaudio lætari, et verborum vestrum refectionem accipere, et vobis refectionem carnalem caritatis officio exhibere. Oportet enim ut, si quando quislibet fidelium carnalibus vos reficit epulis, a vobis resfciat epulis spiritualibus.

CAP. 79. — *De pœnitentia ejus qui ebrius fuerit. Ex conc. Agathensi. cap. 41.*

(*Dist. 35, c. Ante omnia.*) Itaque cum quem ebrium fuisse constiterit (ut ordo patitur) aut 30 dierum spatio a communione statuimus submovendum, aut corporali dandum supplicio.

CAP. 80. — *Quod vinum ut venenum sit fugiendum. Ex dictis Augustini.*

Fuge vinum velut venenum, ne ebrietas superete, expoliatumque virtutibus te nudum efficiat. Vi-

A num enim, ut sancta Scriptura dicit, apostatare facit etiam sapientes (*Ecli. ix.*). Attende Noe virum sapientem et sanctum quomodo per ebrietatem nudatus est dormiens (*Gen ix.*). Attende et Lot patriarcham qui per ebrietatem se miscuit filiabus impudenter (*Gen xix.*). Hinc beatus Basilius dicit: Multi per vinum a dæmonibus capiti sunt; nec est aliud ebrietas quam manifestissimus dæmon (113). Hinc propheta ait: *Fornicatio et vinum, et ebrietas aufert cor* (*Ose. iv.*). Ebrietas enim perturbationem parit, gignit mentis furorem, etflammam suscitab libidinis Apostolo teste: *Nolite inebriari vino in quo est luxuria* (*Ephes. v.*). Si quis autem contra haec fecerit sanctorum statuta, dignam et longam agat pœnitentiam, quia unum est ex his peccatis quæ hominem separant a regno Dei, dicente apostolo Paulo: *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt* (*I Cor. vi.*).

CAP. 81. — *De pœnitentia ejus qui ex ebrietate vomitum fecerit. Ex Pœnitentiali Romano.*

Qui per ebrietatem vomitum facit, si presbyter aut diaconus est, 40 dies pœniteat; si monachus, 30 dies; si clericus, 20 dies; si laicus, 15 dies.

CAP. 82. — *De eadem re. Ex Pœnitent. Bedæ presbyteri.*

Laicus si per ebrietatem vomitum facit, tres dies a carne et vino, et cervisia abstineat.

CAP. 83. — *De pœnitentia ejus qui per nequitiam alios inebriat.*

Si quis per nequitiam alium inebriat, 40 dies pœniteat. Quod si in consuetudine habuerit, communione privetur, donec digne pœnitateat, et emendationem promittat.

CAP. 84. — *Quod fugienda sit ebrietas. Ex decr. Clementis papæ, cap. 35 (epist. 1 ad Jac. frat. Dom.).*

Ebrietatem oppido prohibebat, et ebriosos corpore et animo mortuos esse prædicabat. De quibus per exemplum aiebat: *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque aduersoram ut vino æstuetis. Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris, et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis* (*Isai. v.*). Et iterum: *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem, qui justificatis impium pro munieribus, et justitiam justi aufertis ab eo. Propter hoc, sicut devorat stipulum lingua ignis, et calor flammæ exurit, sic radix eorum quasi favilla erit, et germen eorum ut pulvis ascendet. Abjecerunt enim legem Domini exercitum, et eloquum sancti Israëlis blasphemaverunt; ideo iratus est furor Domini in populo suo, et extendit manus suam super eum, et percussit eum, et conturbati sunt montes, et facta sunt morticina eorum quas: sterlus in medio platearum. In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta* (*ibid.*)

CAP. 85. — *Quæ mala ebrietas in corpore et mente hominis generet. Isidorus dicit (lib. n De sum. bono, c. 45.)*

Esce crapulam, potusebrietatem generant. Ebrie-

tas autem perturbationem gignit mentis, furorem a cordis, flammarum libidinis. Ebrietas ita mentem alienat, ut ubi sit nesciat. Unde etiam malum non sentitur quod per ebrietatem committitur. Verum est quod juxta prophetam dicitur: *Fornicatio et ebrietas auferunt cor* (*Ose. iv.*). Fornicatio enim, sicut ait Salomon, infatuat sapientem. Ebrietas, sicut in Lot, sensum rationis captivat (*Gen. xix.*) ; unde et in Proverbiis: Potentes, inquit, qui iracundi sunt vinum non bibant, ne, cum biberint, obliviscantur sapientiam (*Prov. xxxi.*). Plerisque laus est multum bibere, et non ineibriari. Andiant hi adversum se dicentem prophetam: *Vx qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem* (*Isai. v.*). Vino multo deditos et luxuriose viventes Isaia sic arguit dieens: *Vx qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperant, ut vino æstuetis* (*Ibid.*). De talibus et alio loco dicitur: *Vx tibi, civitas cuius rex juvenis est, et cuius principes mane comedunt* (*Eccle. x.*). Multi enim a mane usque ad solis occubitum ebrietati et gulæ voluptatibus serviunt, nec intelligunt cur nati sint, sed consuetudine belluina detinent, luxuriæ tantum tota die epulisticæ inserviunt. Clamat Joel propheta bis qui ebrietati deserviunt, dieens: *Experciscimini ebrietatem, et flete, et ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine* (*Joel. 1.*) Quo testimonio non aittantum: *Flete omnes, qui bibitis vinum*, ut bibere omnino non licet, sed adjectit in dulcedine, quod ad voluptuosam pertinet et prodigium effusionem. Nam quantum satiis est necessitati edocet Timotheum bibere Apostolus dicens: *Vino modico utere* (*I Tim. v.*). Non solnū ex vino inebriantur homines, sed etiam ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Unde et Nazareis qui se sanctificabant Domino, præceptum est vinum et siceram non bibere (*Num. vi.*) utraque enim statutum mentis evertunt, et ebrios faciunt, luxuriam quoque carnis utraque æqualiter gignunt. Quidam continentes sicut panem eum pondere edunt, ita et aquam eum mensura sumunt, asserentes ad castimoniam carnis etiam aquæ abstinentiam conve-nire.

CAP. 86. — *De impunitate furiosi si quid per eum perditum fuerit.* Lib. vii *Institutionum*, tit. i.

Quod infans vel furiosus perdidit possessori, vel corrupti, impunitum est.

CAP. 87. — *Furiosus matrimonio non contrahenda, contracta non dirinenda.* *Institut. lib. xxiv, tit. ii.* (*Digest. lib. xxiii, tit. n. l. 16.*)

Furor contrahi matrimonium non sinit, quia consensu opus est, sed recte contractum non im-pedit.

CAP. 88. — *Item, de codem. Ambrosius super Lucam* (*Digest. lib. 1, tit. vi, l. 8.*)

Furiosus licet ducre uxorem non possit, retinere tamen matrimonium potest.

CAP. 89. — *Item, de furiosis* (*lib. iii Instit. tit. xx.*)

Furiosus quoque nullum negotium gerere potest, quia non intelligit quod agit.

A CAP. 90. — *Quod idem sit sentiendum de furiosis filiis et parentibus.* *Novellarum constit., cap. 4.*

Si furiosus filius vel quæcumque persona libero-rum sit in furore, eadem teneatur quæ superius de furiosis parentibus diximus.

CAP. 91. — *De impanitate furiosi.* *Ambr. lib. Hexaem., in tract. primæ diei* (*Iib. i, c. 1.*)

In Iudeiis institusmodi voluntarios reos non ex ne-cessitate compulsos culpa strigit, poena condemnat. Neque enim si furore aliquis innocentem per-emerit, obnoxius morti est; quin etiam ipsius divinae legis oracula, si quis per impudentiam intulerit necem, accipit impunitatis spem, refugii facultatem, ut possit evadere. Hoc igitur de eo quod proprie malum videtur, dictum sit. Mala enim non sunt, nisi quæquerimine mentem implicant, et conscientiam ligant.

CAP. 92. — *De codem. August. lib. Quæstionum Ve-teris et Novi Testamenti, cap 2.*

(15, q. 4, c. Quos scimus.) Aliquos scimus subito dementes factos ferro, fuste, lapidibus, morsibus multis vocuisse, quosdam et occidisse. Captos autem industria et iudicis oblatos minime reos factos, eo quod non voluntate, sed, impellente vi nescio qua haec gesserint nescientes. Quoniam enim reus constituitur, qui nescit quid fecerit?

CAP. 93. — *Quod impubes et furiosi non possint testamentum facere.* *Instit. lib. n, tit. xii.*

Testamentum facere non possunt impubes, quia nullum corum animi iudicium est: item furiosi, quia mente carent. Nec ad rem pertinet si impubes postea pubes, aut furiosi postea compos mentis factus fuerit, et decesserit. Furiosi autem si per id tempus fecerint testamentum quo furor eorum intermissus est, jure testati esse videntur.

CAP. 94. — *Judæos non esse cogendos ad fidem Chri-stianam.* *Ex Tolet. conc. cap. 58* (*cap. 56.*)

(*Dist. 45, c. De Judæis.*) De Judæis præcepit sancta synodus nemini deiaceps vim inferri ad credendum. Item, *eodem conc.* *Judæi non vi sed libera arbitrii voluntate [liberi arbitrii facultate, *Grat.*] ut convertantur, suadendi potius sunt quam impellendi.*

CAP. 95. — *Ut nullus Judæis in errore suo patrocine-tur.* *Item (cap. 57).*

Quicunque episcopus, sive clericus, sive sacerdos, nullis Judæis contra fidem Christianam vel munere vel favore auxilium præstiterit, vere ut profanus et sacrilegus, anathema effectus ab Ecclesia catolica et regno Dei efficiatur extraneus, quia dignum est ut a corpore Christi separetur, qui ejus inimicis patronus efficitur.

CAP. 96. — *De infirmando Judæorum testimonio.* *Item (cap. 63).*

(2, q. 7, c. *Non potest.*) Infirmari oportet eorum testimonium, qui in fide falsi docentur, nec eis esse credendum qui veritatis fidem a se abjeccerunt.

CAP. 97. — *Ne publica officia Judæis committantur.* *Item (ibid., c. 46).*

(27, q. 4, b. *Constitutum sanctum.*) Hi qui ex Judæis,

officia publica nullatenus appetant, quia sub hac occasione Christianis injuriam faciunt, ideoque judices provinciarum cum sacerdotibus, eorum subreptiones fraudulentas supendant, et officia publica eos agere non permittant. Si quis autem hoc permiserit, velutin sacrilegum excommunicatio proferatur, et si qui subrepserit publicis codicibus [cædibus, orig.] deputetur.

CAP. 98. — *Ne Judæi mancipia Christiana emere præsumant. Item (cap. 65).*

Judeis non licet Christianos servos nec Christiana mancipia emere, nec cujusquam consequi largitate. Nefas est enim ut membra Christi serviant membris Antichristi. Quod si deinceps servos Christianos vel ancillas Judei habere præsumperint, sublati ab eorum dominatu libertatem a principe consequantur.

CAP. 99. — *Ne Christiani Judæorum conviviis intersint. Ex concil. Aurelian. iii, tempore Childeberti regis, cap. 13.*

Christianis convivia interdicimus Judæorum in quibus si forte fuisse probantur, annuali excommunicationi pro bujuscemodi contumacia subjacebunt.

CAP. 100. — *Ne Judæi a Cæna Domini usq[ue] ad secundam feriam in publico appareant. Item cap. 29.*

Judei a die Cenæ Domini usque in secundam Sabbati in Pascha, hoc est ipso quadruplo procedere inter Christianos, neque catholicis populis se ullo modo [loco, orig.] vel quacunque occasione miscere præsumant.

CAP. 101. — *Quod omni mansuetudine et benignitate Judæi ad fidei unitatem sint vocandi. Gregorius Petrus episcopo Terracensi (i regist.. ep. 34.)*

Joseph præsentium lator Judæus insinuavit nobis, quod de quadam loco, in quo ad celebrandas festivitates suas Judæi in Terracensi castro consistentes convenire consueverant, tua eos fraternitas expulerit, et in alium locum pro colendis similiiter festivitatibus suis te quoque noscente et consentiente, migraverint, et nunc de eodem loco expulsos denuo se conqueruntur. Sed si ita est, volumus ut tua fraternitas ab bujusmodi se querela suspendat, et locum quem (sicut prædictimus) cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt, eis (sicut mos fuit) ibidem liceat convenire. Hos enim qui a Christiana religione discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo ad unitatem fidei necesse est congregare: ne quos dulcedo prædicationis et præventus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur.

CAP. 102. — *De servis Judæorum ad ecclesiam con fugientibus. Gregorius lib. iii registri Joanni episcopo Caralitano (epist. 9).*

Pervenit ad nos servos ancillasque Judæorum fidei causa ad ecclesiam fugientes, aut infidelibus restituvi dominis, auctorum ne restituantur pretium dari. Hortamur igitur ut nullatenus tam pravam consuetudinem manere permittas, sed quilibet Ju-

dæorum servus ad venerabilia loca fidei causa con fugerit, nullatenuseum patiamini prejudicium sustinere, sed sive olim christianus, sive nunc fuerit baptizatus, sine ullo Christianorum pauperum damno, religiosos ecclesiasticae pietatis patrocinio in libertatem modis omnibus defendatur.

CAP. 103. — *De Felice Christiano, quem quidam Samarites servituti subjicere solebat. Item Joanni episcopo Syracusano (vii, ind. 1, ep. 22).*

Felix præsentium portitor questus nobis est, cum sit de Christianis natus parentibus, a quodam Christiano Samareo se (quod dici scelus est) esse donatum. Et dum hujusmodi superstitionis homines Christiana quolibet modo mancipia possidere nec ratio legis, nec reverentia religionis admittat, se tamen per decem et nove annos in ejus asserit servitio permanisse. Sed cognovente hoc decessore vestro sancta memoriae Maximiano, ab eo se zelo (sicut decuit) sacerdotali commoto, de Samaræi servitio nefario dicit liberatum. Sed quia ejusdem Samaræi filius post 5 annos factus dicitur Christianus, et supradictum Felicem in ejus servitium (quantum ipse dicit) quidam niturum redigere, sanctitas vestra haec quæ edocti sumus diligenter inquirat, et si ita ea esse constiterit, eum tueri studeat, et a nullo sub qualibet occasione gravari permittat, quia deum superstitione sectæ mancipia dominos suos ad fidem præcedentia servitio eorum redigi aperte jura prohibeant, quanto magis hic de Christianis parentibus natus et factus a parvulo Christianus, hanc non debet quæstionem aliquo modo sustinere.

CAP. 104. — *Ut veteres synagogas Judæi oblineant. Item Gregorius Januario episcopo Caralitano (vii ind. 2, ep. 5).*

Judæi de civitate vestra huc venientes questi nobis sunt quod synagogam eorum quæ Caralis sita est, Petrus qui ex eorum superstitione ad Christianæ fidei cultum, Deo volente, perductus est, adhuc sibi quibusdam indisciplinatis, sequenti die baptismatis sui, hoc est Dominico in ipsa festivitate paschali cum gravi scandalo, sine vestra occupaverit voluntate, atque imaginem illie Genitricis Dei Dominique nostri, et venerandam crucem vel birrum album, quo de fonte surgens indutus fuerat, posuerit. *Paulo post.* His hortamur affabibus, ut sublata exinde cum ea qua dignum est veneratione, imagine atque cruce, debeat is quod violenter ablatum est reformare, quia, sicut legalis definitio novas Judæos non patitur erigere synagogas, ita quoque eos sine inquietudine veteres babere permittit.

CAP. 105. — *Ne Judæi a solemnitatibus suis vi arcentur. Item Paschasio episcopo Neapolitanulo (l. xi, ep. 15).*

(*Dist. 45, c. Qui sincera.*) Judei habitantes Neapolis questi nobis sunt, asserentes quod quidam eos a quibusdam feriarum suarum solemnitatibus irrationabiliter nitantur arcere, ne illis sit licitum festivitatibus suarum solemnia colere, sicut eis nunc usque et parentibus eorum longis retro temporibus

licuit observare vel colere. Quod si ita se veritas A CAP. 108. — *Quod Iudei bellandi potestatem amiserint. Hieronymus semper Isaiam lib. II. (in c. 3).*

CAP. 106. — *De mancipiis Iudorum si fieri Christiani voluerint, quid agendum sit. Gregorius Fortunato Neapolitano episcopo (l. v regist., c. 131, seu ep. 3t).*

(*Dist. 54. c. Fraternitatem.*) Fraternitatem vestram oportet esse sollicitam, si de Iudeorum servitio non solum Iudeus, sed etiam quisquam paganorum fieri voluerit Christianum postquam voluntas ejus fierit patefacta, nec hunc sub quolibet ingenio vel arguento cuiquam Iudeorum venundandi facultas sit, sed is qui ad Christianam converti fidem desiderat, defensione vestra in libertatem modis omnibus vindicetur. Hi vero quos bujuscemodi oportet servos amittere, ne forsitan utilitates suas irrationabiliter existimant impediri sollicita vos hoc convenit consideratione servare, ut si paganos, quos mercimonii causa de externis finibus emerint, infra tres menses dum emptor cui venditi fuerant non inventur, fugere ad Ecclesiam forte contigerit, et velle se dixerint fieri Christianos, vel etiam extra Ecclesiam hauc talem voluntatem prodiderint, premium eorum a Christiano, scilicet emptore, percipient. Si autem post praeinitios tres menses quisquam bujuscemodi servorum Iudaicorum vel suum dixerit, et fieri voluerit Christianus, nec aliquis eum postmodum emerit, nec dominus qualibet occasione specie audeat venundare, sed ad libertatis procul dubio premia perducatur, quia hunc non ad vendendum, sed ad sibi serviendum dicitur comparsus [reservasse, orig.]

CAP. 107. — *De zelo sacerdotum Christianorum contra Iudeos. Ambrosius in epistola ad Wercellenses (ep. 29 ad Theod. imp.).*

Relatum est a comite orientis militarium partium incoensam esse synagogam, idque auctore factum episcopo. Non assero expectandum fuisse assertiōnem episcopi; sacerdotes enim turbarum moderatores sunt studiosi pacis, nisi cum et ipsi moventur injuria Dei aut Ecclesiae coutumelia. Item. Quid mandas in absentem judicium? habes presentem, habes constitem teum. Proclamo quod ego synagogam incenderim, quod illis maudaverim, ne etiam esset locus in quo Christus negaretur. Item. Non vides, imperator, quia Deus se pro illis prohibet rogari, quos tu vindicando putas? Item. Quis habet synagogam vindicare? Christus, quem occiderunt, quem negaverunt? An Deus Pater vincibet eos qui nec Patrem recipiunt? Item. Si de causis pecuniaris comites tuos consulis, quanto magis in causis religionis sacerdotes Domini aequum est consulas? Item. Integra abduc tibi sunt omnia, in hoc me ego Deo nostro pro te obligo, nec verear is sacramentum. Nunquid Deo displicere poterit, quod pro ejus emendatur honorificientia? Item. Quod honorificientius fieri potuit, feci, ut me magis audires in regia, ne si necesse esset audires in Ecclesia,

Non est mirum si apud Iudeos perierit omnis dignitatis bellatorum, cum militandi subgladio etarma portandi non habeant potestatem.

CAP. 109. — *De damnatione Iudorum si Christianum circumcidenter. Cod. lib. I.*

(*L. Iudei. C. de Jud. et caic.*) Iudei et bonorum proscriptione et perpetuo exilio damnabuntur si nostrā fidei hominem circumcidisse eos, vel circumcidendum mandasse constituerit.

CAP. 110. — *De mancipiis Iudeorum, si ad Ecclesiam confugerint. Ex vita beati Greg. lib. IV, cap. 43.*

Quemadmodum Iudeos violenter baptizari Gregorius deuegabat, ita Christianos eis quoquo modo subjici nullatenus permittebat. Item *ibid. c. 45.* Iudeorum mancipia semel enfigentia ad ecclesiam nusquam quibuslibet suasionibus reddi permittebat *Item, ibid. c. 46.* Non solum Christiana mancipia in libertatem pristinam legaliter revocabat Gregorius, verum paganorum ad fidem venire voluntia, vendi nullo modo permittebat.

CAP. 111. — *Quod nulla infamis persona accusare possit. Stephanus omnibus episcopis, cap. 1.*

Accusator vestrum nullus sit servus aut libertus, nullaques suspediti rea, aut infamis persona. Repellantur etiam cohabitantes inimicis, et omnes laici, quos ad infestationem blasphemiae affectio amicitiae incitare solet.

CAP. 112. — *Ut Iudei conversi honorentur. Gelasius Quinigesio episcopo.*

C Vir clarissimus Telesinus, quamvis Judaicæ credulitatis esse videatur, talem se nobis approbare contendit, ut eum merito nostrum [vestrum] appellare debeamus qui pro Antonio [Antio] parente suo specialiter postulavit, ut eum dilectioni tuae commendare debeamus. Etideo fratrem [frater] supradictum voluntatis nostra mandatorumque respectu ita te babere convenit, ut non solum in nullo penitus opprimatur, verum etiam in quo ei opus fuerit, solatio tuae se gaudeat dilectionis adjutum.

CAP. 113. — *Qua diligentia examinandum sit de servis Iudorum. Gelasius Siracusio, Constantio et Laurentio episcopis.*

D Judas qui Judaica professionis existit mancipium juris sui quod ante paucos annos se asserit comparsus, nunc ad Ecclesiam Veneranam configuisse suggestus, sicut petitorii tenor annexus ostendit, eo quod dicat sibi ab infantia Christiano nuper a praefato domino signaculum circumcisionis infixum. Quapropter diligenter vestra inter utrumque sollicitudo rerum fideleriter examinet veritatem, quatenus nec religio temerata videatur, nec servus hac objectione mentitus competentis iura domini declinare contendat.

CAP. 114. — *Quod Iudei servari debeant, non occidi. Alexander papa II omnibus episcopis Hispaniæ [Galliae].*

Placuit nobis sermo, quem nuper de vobis audiimus, quomodo tutati estis Iudeos qui inter vos habitant, ne interimerentur ab illis qui contra

Sarracenos in Hispaniam proficiscebantur. Illi A aut eos, in infirmitatibus suis vocet, aut medicinam quippe stulta ignorantia, vel forte cœca cupiditate commoti, in eorum necem volebant sœvire, quos fortasse divina pietas ad salutem prædestinavit. Sic etiam beatus Gregorius quosdam qui ad eos delendos exardescabant prohibuit, impium esse denuntians eos delere velle qui Dei misericordia servati sunt, ut patria libertateque amissa, diurna penitentia Patrum præjudicio, in effusione sanguinis Salvatoris damnati, per terrarum orbis plagas dispersi vivant. Dispar nimurum est Iudeorum et Sarracenorum causa. In illis enim qui Christianos persecuntur, et ex urbibus et propriis sedibuspellunt juste pugnatur, bi ubique parati sunt servire. Quemdem etiam episcopum synagogam eorum destruere volentem cohibuit.

CAP. 115. — *De eodem. Berengario Narbonensi vicecomiti.*

Noverit prudentia vestra nobis placuisse quod Iudeos qui sub nostra potestate habitant, tutati estis ne occiderentur. Non enim gaudet Deus effusione sanguinis, neque latetur in perditione malorum. Item, Willefredo [Wilfredo] Narbonensi archiepiscopo. Omnes leges tam ecclesiastiae quam sacerulares, effusionem humani sanguinis prohibent.

CAP. 116. — *Ne medicina a Iudeo accipiatur. Ex septima synodo, cap. 11.*

Nullus corum qui in sacro sunt ordine aut laicus azyma Iudeorum manducet, aut cum eis habitet,

B

CAP. 117. — *Ne Christiani cum Iudeis ineat convivia. Ex concilio Agathensi cap. 40.*

(28, q. 1. c. *Omnis deinceps clericus.*) Omnes clericisive laici Iudeorum convivia vitent, nec eos ad convivium quisquam accipiat, quia, cum apud Christianos cibis communisibus non utantur, indignum est atque sacrilegum eorum cibos a Christianis sumi, cum ea quæ Apostolo permittente nos sumimus ab illis judicentur immunda (*1 Tim. iv.*), ac sic inferiores incipient esse Christiani quam Iudei, si nobis quæ ab illis vitantur apponuntur, illi [nosque ab illis ponuntur utamur: illi, etc., orig.] vero a nobis oblata contemnant.

CAP. 118. — *Ne justices vel telonarii constituantur. Ex conc. Matiscensi tempore Guntranni regis, cap. 16 (Matisc. conc. i, c. 43).*

Ne Iudei Christianis præliis [populis, orig.] judices deputentur, aut telonarii esse permittantur, per quod illis (quod Deus avertat) Christiani videantur esse subjecti.

CAP. 119. — *De panientia eorum qui cum Iudeis cibum sumpserint. Ex conc. Eliberilano, cap. 30.*

Si aliquis clericus sive fidelis fuerit qui cum Iudeis cibum sumpserit, placuit eum a communione abstinere, ut debeat emendari.

DECRETI PARS DECIMA QUARTA.

De excommunicatione justa vel injusta, et quibus de causis, et quo ordine facienda sit.

CAP. 1. — *Qua discretione beatus Petrus docuerit in uno Clemente omnes Ecclesie præsules ligare et solvere (epist. 1 ad Jacobum fratrem Domini statim post princip.).*

Clementi traditio, ait beatus Petrus, a Domino mibi traditam potestatem ligandi atque solvandi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc dcretum sit in celis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit solvi; tanquam qui ad liquidum Ecclesie regulam noverit.

CAP. 2. — *Item de eodem (ibidem aliquanto post).*

Omnes, o Clemeas, cum tanta reverentia tua verba susciant, ut sciant legatum te et præconem esse veritatis, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in celo, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in celo (*Math. xvi.*, quandoquidem quoniam'quidem, orig.] (ut dixi) quæ oportet ligabis, et quæ expedit solves.

CAP. 3. — *Ne prælatus propriam sequens voluntatem aut solvere noxiis, aut ligare conetur insontes. Gregorius in homilia 26 (lib. Quadragesima hom.).*

(11, q. 3, c. *Plerumque.*) Plerumque contingit ut hic judicis locum teneat, cuius ad locum vita mi-

D

nime concordat; ac sœpe agitur ut vel damnet imeritos, vel alios ipse ligatus solvat. Sœpe in solvendis ac ligandis subditis suæ voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur pastor; unde fit ut ipsa ligandi ac solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus et non pro subditorum moribus exercet. Sœpe fit ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur pastor. Judicare autem dignæ de subditis nequeunt, qui in subditorum causis sua vel odia vel gratiam sequuntur. Unde recte per Prophetam dicitur: *Mortificabant animas quæ non moriuntur, et virilificabant animas quæ non vivunt* (*Ezech. xiii.*). Non morientem quippe mortificat, qui justum damnat, et non victurum vivificare ntitur, qui reum a supplicio absolvere conatur. Causæ ergo pensandæ sunt, et tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda, videndum quæ culpa, aut quæ si penitentia secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos sententia pastoris solvat. Tunc enim vera est absolutorius presidentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis. Quod bene quatriduani Lazari illa resurrectio

designat, quæ videlicet demonstrat quis prius mortuum Dominus vocavit, et vivificat dicens : *Lazare, veni foras* (*Joan. ii.*) et postmodum is qui vivens fuerat egressus a discipulis est solitus, sicut scriptum est. Cumque egressus esset qui fuerat ligatus iustitiæ, tunc dixit discipulis : *Solvite eum et sinite abire* (*ibid.*), et ecce illum discipuli jam viventem solvunt, quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli mortuum solverent, fetorem magis ostenderent quam virtutem. Ex qua consideratione nobis intuendum est quod illos non debemus per pastoralē auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum intelligimus per suscitantem gratiam vivificare. Quæ nimirum vivificatio anterrectitudinem operis in ipsa jam cognoscitur confessione peccati. Unde et huic ipsi mortuo nequam dicitur : Revivise, sed : *Veniforas*. Omnis quippe peccator dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsus latet, in eius penetralibus occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitas suas sponte confitetur. Lazarus ergo dicitur : *Veni foras*, ac si aperte cuiuslibet mortuo in culpa diceretur : Cur reatum tuum intra conscientiam abscondis ? foras jam per confessionem egredere, qui apud te per cogitationem [negationem, *orig.*] interius lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam confiteatur peccator. Venientem vero [foras inseritur in *orig.*] solvant discipuli, ut pastores Ecclesie ei penam debeant amovere, quam meruit qui non erubuit consiliter quod fecit. Hæc de solutionis ordine breviter dixerim, ut sub magno moderamine pastores Ecclesie vel solvere studeant, vel ligare.

CAP. 4. — *Quod sancti minime delinquent cum peccantes maledicti sententia ferunt. Gregorius in moralibus ibi, vi, cap. 6.*

(24, q. 2, c. *Cum sancti viri*.) Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultiōnisi, sed ex justitiae examine erumpunt [prorumpunt, *orig.*] Iatus subtile Dei judicium aspiciunt, et mala foris exurgentia, qua maledictione ferire debeant cognoscunt, et eo maledictio non peccant, quod ab interno judice [judicio, *orig.*] non discordant.

CAP. 5. — *Item. Quod duobus modis maledictum proferatur, et injusta vincula justo non esse metuenda* (*Greg. Moral. l iv, c. 5.*)

Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Alter enim maledictum proferuntur iudicio justitiae, ut ipso primo homine peccante prolatum est, cum audivit ; *Maledicta terra in opere tuo* (*Gen. iii.*) ; et cum Abraham dicitur : *Maledicentibus tibi maledicam* (*Gen. xii.*) Hursum quia maledictum non iudicio justitiae proferunt, sed livore vindictæ promittur, voce Pauli prædicantis admoneamus, qui ait : *Benedicte et nolite maledicere Rom. xii.* *Augustinus De verbo Domini secundum Matthæum*, cap. 16. (11, q. 3, c. *Capist.*) Cœpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, ligas illum in terra, sed ut juste alliges vide, nam inusta vineula dirumpit justitiae. Cum au-

A ten correxeris et concordaveris cum fratre tuo solvisti illum in terra ; cum solveris in terra, erit solutus et in celo.

CAP. 6. — *Quod abominabilis sit Deo qui vel justum ligaverit, vel solverit injustum. Hieronymus super Epistolam Pauli ad Philemonem (vers. 4).*

(11, q. 3, *Si quis dixerit*.) Si quis dixerit justum injustum, et injustum justum, abominabilis uterque apud Deum est (*Prov. xviii.*) Similiter qui sanctum dicit esse non sanctum, et rursum non sanctum asserit sanctum, abominabilis apud Deum est.

CAP. 7. — *Quod apud Deum non sententia sacerdotum, sed unumquemque vita defendat aut damnet. Hieronymus super Matthæum libro tertio (in c. xvi).*

Tibi dabo claves regni cœlorum, et quocunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlo; et quocunque solveris super terram, erit solutum et in cœlo. Istum locum episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pbarisœorum assumunt supercilium, ut vel damment innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Dominum non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur. Legimus in Dlevitico de Leprosis, ubi jubentur ut ostendant se sacerdotibus, et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi flant (*Lev. xiv*), non quo sacerdotes immundos faciant, sed quo habeant notitiam de leprosis, et non leprosis, et possint discernere qui mundus, quive immundus sit. Quomodo ergo ibi sacerdos mundum vel immundum leprum non facit, eic ethic non alligat vel solvit epis copus et presbyter eos qui insontes sunt vel noxii, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, qui solvendus.

CAP. 8. — *Sententiam injuste prolatam nullatenus esse metuendam. Gelasius episcopis Orientalibus, de communione Acacii vitanda.*

(11, q. 3, c. *Cui est illata*) Cui est illata sententia, deponat errorem, et vacua est. Si injusta est, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum et Ecclesiam neminem potest iniqua gravare sensentia. Ita ergo ea se non absvoli desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum.

CAP. 9. — *Non impure cedere si quis patitur injuste. August. De summo bono.*

(11, q. 3 c. *Secundum catholicam*) Secundum catholicam fidem sanarique doctrinam, nec Dei naturæ nocere quisquam, potest, nec natura Dei injuste nocere cuiquam, nec nocere injuste patitur quemquam. Qui enim nocet, ait Apostolus, recipiet hic quod nocuit (*Col. iii.*)

CAP. 10. — *Nulum damnari nisi pro iniqua conscientia. Aug. De sermone Domini in monte (lib. n. c. 29).*

(11, q. 3 c. *Temerarium.* Temerarium iudicium plerumque nihil nocet ei de quo judicatur temere. Ei autem qui temere iudicat, ipse temeritas necessus est ut noceat.

CAP. 11. — *Item. Augustinus in epistola ad clerum Hipponensem (epist. 137.)*

Nunc si vobis placet ut nomen presbyteri non re-

citetur, ne iis qui ad ecclesiam nolunt accedere, sicut ait Apostolus, demus occasionem, (*Il Cor. 11*), non erit hoc nostrum factuum. Quid enim obest homini, quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ignorantia, si de libro viventium non eum delectat iniqua conscientia.

CAP. 12. — *De eodem. Augustinus ad Secundinum Manichæum (tom. VI, lib. contra Secundinum Manich. c. 1).*

(11, q. 3, c. *Sent.*) Senti de Augustino quidquid libert, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.

CAP. 13. — *In judicio solam timendam esse conscientiam. Aug. super psal. xxxvi (ad. vers. 33).*

(11, q. 3, c. *Etsi tempus.*) Etsi ad tempus damnari ab homine, et si dixeris sententiam proconsuli [dixeris sententiam proconsuli] in Cyprianum, aliud est sella terrena, aliud tribunal celeste, ab inferiore accipit sententiam, a superiori coronam.

CAP. 14. — *Justo pro maledicto injuste illato præmium fore sperandum. Augustinus super psal. xxxvii (ad vers. 16).*

(11, g. 3, c. *Custodi.*) Custodi intus innocentiam tuam ubi ncno opprimit causam tuam. Prævaluit in te falsum testimonium, sed apud homines. Nunquid apud Deum valebit, ubi causa tua dicenda est? Quando Deus erit iudex, alias testis quam conscientia tua non erit. Inter judicem justum et conscientiam tuam noli timere, nisi causam tuam. Item. *August. super psal. 102 (ad vers. 6).* Qui justus est et injuste maledicitur, præmium illi redditur.

CAP. 15. — *Ut presbyter vel diaconus ab episcopo suo quocunque modo dejectus a provincialibus episcopis discutiatur, et ante hoc a nemine in communionem recipiatur. Ex Sardensi conc. cap. 117.*

(11, g. 3, c. *Si episcopus forte iracundus.*) Si quis episcopus forte iracundus (quod esse non debet) cito et asperre commovetur adversus presbyterum sive diaconum, et exterminare eum de Ecclesia voluerit, videndum est ne innocens damnatur, aut perdat communionem. Et ideo habeat potestatem is qui abjectus est, ut episcopos scutimos interpellat, et causa ejus audiatur, ac diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audientiam roganti. Et ille episcopus qui juste aut injuste eum abjecit, patienter accipiat ut negotium discutiatur, ut vel probetur sententia ejus a plurimis, vel emendetur. Tamen priusquam omnia diligenter et fideliter examinentur, eum qui fuerit a communione separatus, nullus debet presumere ut communioni societ.

CAP. 16. — *Ut episcopis qui subjectis vehementes fuerint et implacabiles a vicinis episcopis communioni denegentur. Ex Arelatensi concilio, cap. 11 (Agath. conc. 3)*

(11, g. 3, c. *Episcopi.*) Episcopi si sacerdotali moderatione postposito, innocentes ac minimis causis culpabiles excommunicare præsumpserint, aut ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a viciniis episcopis cuiuslibet provinciæ litteris mo-

A neantur; et si parere noluerint, communio illis usque ad tempus synodi a reliquis episcopis denegetur.

CAP. 17. — *Exemplum hujus rei. Gregorius magno episcopo [presbytero habet Greg.] Mediolani (l. II, ind. 11, ep. 26.)*

(24, q. 3, c. *Comperimus.*) Comperimus quod Laurentius quandam frater et coepiscopus noster, nullis te culpis existentibus communione privaverit, ideoque hujus præcepti nostri auctoritate munitus officium tuum securus perage, et communionem sine aliqua sume formidine.

CAP. 18. — *Ne episcopos præcipitem sententiam dicet. Grigorius Maximiano Syracusano episcopo (l. xi regist. cap. 26).*

Frequenter me admonuisse vos recolo, ut in profunda sententia esse præcipes nullatenus debetis, et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem Eusebium commota furore vestra fraternitas excommunicavit; quod ego valde miratus sum.

CAP. 19. — *Ut sana ratio corrigat quod mens turbata peccaverit. Augustinus ad Auxilium episcoporum (epist. 75).*

Precor ut ignoscas precanti veniam excommunicato, si agnoverit culpam. Si autem nihil eum peccasse prudenter advertis, fac quod sanctum virum facere oportet, ut si tibi contigit tanquam homini, quod utique homo dicit in psalmo: *Turbatus est præ ira oculus meus (Psal. v).*, exclames ab Deum: *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum (ibid.)*, ut porrigit tibi dextram suam, et committat primat iracundiam tuam, et tranquillet mentem tuam ad videndum faciendumque justitiam. Aufer gesta ecclesiastica quæ perturbatior quam consideratior forsitan fecisti.

CAP. 20. — *Sugitatio sacerdotum qui ad perseverandas culpas prosiliunt incaute. Rabanus De pressuris ecclesiasticis, lib. I.*

(24, q. 3, c. *Non in perpetuum.*) Non in perpetuum damnamur cum injuste judicamur, dicente Psalmista: *Nec damnabil illum cum judicabitur illi (Psal. xxxvi).* Multi denique sacerdotum culpam zelo Dei se persequi profitentur, sed dum indiscretæ hoc agunt, sacrilegii facinus incurvant, et dum præcipes quasi ad emendandum ruunt, ipsi quoque multo magis deterius cadunt.

CAP. 21. — *Qualiter in præludio vindicari debeat, qui subjectum illicite damnaverit. Ex concilio Parisiensi tempore Ludovici.*

(24, q. 3, c. *De illicita.*) De illicita excommunicatione lex Justiniani catholici imperatoris, quam probat et servat Ecclesia catholica constitutione 118, capite 451, decrevit ut nemo episcopus, nemo presbyter, excommunicet aliquem, antequam causa probetur propter quam ecclesiastici canones hoc fieri jubent. Si quis autem adversus ea aliquem excommunicaverit, ille quidem qui excommunicatus est majoris sacerdotis auctoritate ad gratiam sanctæ communionis redeat. Is autem qui non legitime excommunicavit, in tantum tempus abstineat a sacra communione, quantum majori sacerdoti

visum fuerit, ut id quod injuste fecit ipse justè patiatur. Et hinc sanctus Gregorius ad Joannem episcopum c lib. iii Regist. c. 45, ep. 6, *prima et Justinianæ*) injuste excommunicantem inter cetera scripsit: dicens: «Cassatis prius, atque ad nihilum redactis prædictæ sententiæ tuæ decretis, ex beati Petri apostolorum principis auctoritate, decernimus 30 dierum spatio sacra te communione privatum, ab omnipotenti Deo tanti excessus veniam cum summa penitentia ac lacrymis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te cognoverimus implesse remissius, non jam tantum injustitiam, sed et contumaciam fraternitatis tuæ cognoscas, juvante Domino, severius puniendam, quia nemo præpropere vel prepostere, scilicet non communitus, neque conveniens est judicandus, de conventione hujusmodi patratoris manifestorum criminum lex dicit. Quicunque tribus auctoritatibus judicis conventus, vel tribus edictis fuerit ad judicem provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam extinguit, fuerit evocatus, et præsentiam suam apud judicem a quo ei denuntiatum est exhibere noluerit, adversus eum quasi in contumacem judicari potest, quinimo nec retractari per appellationem negotia possunt, quoties in contumacem fuerit judicatum.» Et hanc sententiam de tribus auctoritatibus conventis ex Evangelica veritate Celestinus ad Nestorium scribens, et Ephesina synodus de eodem decernens (ep. conc. Ephes. ad Nestorium), et beatus Gregorius ad Joannem scribens (cap. 44) comprobant. De peremptorio autem scripto, Africanum concilium monstrat de Cresconio, ut si conventus resipiscere detrectaverit, suo contemptu et contumacia faciente, auctoritate judicaria protinus excludatur. Et item beatus Gregorius de sententia in contumacem, scribens ad Maximum præsumptorem Salomonum episcopum dicit (V. regist. ep. 3. seu c. 193: Hortamus ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quatenus servata justitia haec de quibus accusaris et cognoscere et finire secundum canonica instituta, Christo reve- lante possimus. Ita autem fac ut ad veniendum amplius jam moras non ingeras, ne ipsa te magis absentia obnoxias his quæ dicuntur assignet, et nos in te haec res non solum propter dicta crimina quæ purgare subterfugis, sed etiam propter inobedientiæ culpam durius scilicet ut in contumacem, cogat ex concilio ferre judicium.

CAP. 22. — *Quades subjecti erga eos esse debeat qui animum offenderint præsidentis. Ex epistola I Clementis ad Jacobum.*

Quædam ex vobis ipsi intelligere debetis, si quæ sunt quæ episcopus vester propter malorum hominum insidias non potest evidenter et manifestius proloqui, verbi gratia, si inimicus est aliovi pro actibus suis, nolite expectare ut ipse vobis dicat: Cum illo nolite amici esse; sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque contentione obsecundare, et avertere vos ab eo cui ipsum sentitis

A adversum. Sed nec loqui his quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vestrorum amicitias ferre, festinet cito ei reconciliari qui omnibus præest, et per hoc redeat ad salutem, cum obedire coeperit monitis præsidentis. Si quis vero amicus fuerit his quibus ipse amicus non est, et locutus fuerit his quibus ipse non loquitur, unus est, et ipse ex illis qui exterrinare volunt Dei Ecclesiam, et cum corpore vobiscum esse videatur, et mente et anima contra vos est, et multo est nequior hostis hic, quam hic qui foris sunt, et evidentiter inimici sunt.

CAP. 23. — *Ut communicans communicatis similem sortiatur vindictam. Calixtus episcopis Galliæ (epist. 2, c. 2).*

B (11, p. 3, c. *Excommunicato.*) Excommunicatos quoque a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis justam examinationem, nec cum eis in oratione, aut cibo, vel potu, vel osculo communicet, nec Ave eis dicat. Quia quicunque in his vel aliis prohibitis scienter excommunicatis communicaverit, iuxta apostolorum institutionem (cap. 11 *Can. Apost.*), et ipse simili excommunicationi subjacebit.

CAP. 24. — *De eadem re. Fabianus papa Ecclesiæ communicantis (epist. 4).*

(11, q. 3. c. *Sicut apostoli.*) Cum excommunicatis non est communicandum. Et si quis cum excommunicato avertendo regulas scienter saltem in domo simili locutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur.

C **CAP. 25.** — *Ne quis episcopus alterius episcopi presbytero vel diacono communione privato scienter communicet. Ex Sardicensi concilio, cap. 16.*

Sive diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum ab episcopo suo communione fuerit privatus, et ad alterum perrexit episcopum, et scriter ille ad quem confugit, eum ab episcopo suo fuisse abjectum, non oportet ut ei communionem indulget. Quod si fecerit, sciat se convotis episcopis causam esse dicturum.

CAP. 26. — *Ut quilibet ecclesiastici ordinis ministri excommunicatis communicantes communione privetur. Ex Antiocheni conc. cap. 2 (Anth. i, sub Julio I).*

Si quis de episcopis, vel presbyteris, vel diaconis, seu quilibet ex clero reprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste privetur communione, tanquam qui regulam confundit Ecclesiæ.

CAP. 27. — *Ne quis clericum communione privatum recipiat, nisi aut suo episcopo reconciliatum, aut synodali satisfactione purgatum. Ex eodem conc. cap. 6.*

(11, q. 3, c. *Si quis a proprio.*) Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante suscipiat ab aliis quam suo reconcilietur episcopo, aut certe ad synodum quæ congregatur occurrrens, pro se satisfaciat.

CAP. 28. — *Ab Ecclesia eliminatum quisquis clericos*

rum in communionem repererit pari lege judicetur. A Ex conc. II Carthag. cap. 7.

(11, q. 3, c. *Qui merito.*) Qui merito facinorum suorum ab ecclesia expulsi sunt, si ab aliquo episcopo, vel presbytero, vel clero [diacono] fuerint in communione suscepti, etiam ipsi pari criminis cum eisdem teneantur obnoxii. *De eadem re. Ex concilio vi Carthag. cap. 73* (11, q. 3, c. *Qui communicaverit.*) qui communicaverit vel oraverit cum excommunicato, sive clericus sive laicus, excommunicetur.

CAP. 29. — *De eadem re. Ex Cæsaraugustensi conc. cap. 5.*

Hi qui per disiplinam aut sententiam episcopi ab Ecclesiâ fuerint separati, ab aliis episcopis non sunt recipiendi. Quod si scientes episcopi fecerint, non habent communione.

CAP. 30. — *De eadem re. Ex conc. Tolet. I, cap. 5.*

(11, q. 3, c. *Si quis laicus.*) Si quis laicus abstinetur, ad hunc vel ad domum ejus, vel clericorum vel religiosorum nullus accedat. Similiter clericus si abstinetur, a clericis devitetur. Si quis cum illo colloqui aut convivari fuerit deprehensus, etiam ipse abstineatur. Sed hoc pertineat ad eos clericos qui unius [ejusd., or.] sunt episcopi, et ad omnes qui moniti fuerint de eo qui abstinetur sive laico qualibet sive clero.

CAP. 31. — *De eadem re. Ex canonibus Martini episcopi ad laicos (cap. 8i).*

Non liceat communicare excommunicatis, neque in domos eorum introeuntes orare cum eis. Si autem aliquis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quilibet ecclesiasticus excommunicato communicaverit, quasi perturbans omnem disciplinam Ecclesiæ, excommunicetur.

CAP. 32. — *Idem de eodem. Gregorius Januario episcopo Sardinie (l. III regist. ep. 24).*

Eis qui ab ecclesiastica excommunicatione suspensi sunt, nullus religious secundum canonum statuta jungatur.

CAP. 33. — *Ne quis contra ecclesiasticam satisfactionem excommunicatis communicet. Gelasius Majoricus, Serano, et Joannii episcopis.*

Cœlestinus presbyter fratris et coepiscopi nostri Serani, qui contra pontificale iudicium contraque apostolicæ sedis prorumpens, supradictis communionem sacram ministrare præsumpsit, cum non poterit ignorare sententiam proprii sacerdotis, ab officio protinus ecclesiastico repellatur, ut nullus ecclesie ministrorum contra pontificalia statuta venire conteadat.

CAP. 34. — *De eadem re. Ex Regula sancti Benedicti, cap. 26.*

Si quis frater præsumpsit sine jussione abbatis fratris excommunicato qualibet modo se jungere aut loqui cum eo, vel mandatum ei dirigere, similem sortitur excommunicationis vindictam.

CAP. 35. — *Ut excommunicatus ante examen non communicet, statuta misericordier pœnitentia his*

qui aliter fecerint : Joannes VIII, clero et ordini Sacerdotali.

(11, q. 3, c. *De illis presbyteris.*) De illis presbyteris qui tempore sanctissimi prædecessoris nostri domini papæ Nicolai excommunicati sacram ministerium contingere præsumperunt, ipsi in se damnationis (sicut sancti canones statuerunt) sententiam intulerunt. Tamen quia miseratio apostolica veniam solet præstare correctis, ob multitudinem misericordie illis hanc indulgentiam exhibemus, ut sancta communione saginati studeant tribus continuis annis per hebdomadam omni secunda et sexta feria, a vino aut acetato penitus jejunare [omni tempore, II et IV et VI feria a vino et carne penitus jejunare sic Grat.], et ultra lugenda nequaquam committere.

B CAP. 36. — *Ut nullus Ecclesiæ sacramenta ab excommunicatis accipiat Joannes VIII Michaeli regi Bulgarorum.*

Si ab his quos excommunicatos habebamus sacramenta quæcumque suscipitis, constat quia idolatriam, non ut Catholicæ essetis, sed ut schismatici efficeremini, reliquise videmini.

CAP. 37. — *Item ut clericus sive laicus a suo episcope damnatus ab aliis non recipiatur. Ex conc. Niceno, cap. 5.*

De his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui ahiciuntur, ab aliis non recipiantur.

CAP. 38. — *De eadem re. Ex epistola Carthag. conc. ad Cœlestinum pupam (extat inter decreta conc. African. c. 105, c. 5)*

Predecaram ut deinceps ad apres vestras hinc venientes non facilius admittatis, nec a nobis excommunicatos in communionem ultra velitis excipere, quia etiam hoc Niceno concilio definitum facile advertit venerabilitas tua. Nam side inferioribus clericis vel laicis videtur ibi præcaveri, quanto magis hoc de episcopis voluit observari, ne in provincia a communione suspensi a tua sanctitate præproper vel indebet videantur communione restituiri? Presbyterorum quoque et sequentium clericorum improba refugia (sicut te dignum est) repellat sanctitas tua.

CAP. 39. — *Item de eadem re Nicolaus. Epiphanius episcopo.*

Sancimus ut si quis presbyter pro aliquo negligetu aut criminis a proprio excommunicatus fuerit episcopo, ab alio episcopo non communicetur. Si vero ante audiendum communicare præsumpsit, damnationis in illatam cognoscat sententiam.

CAP. 40. — *De eadem re. Ex canon. Apostolorum, cap. 11.*

(11, q. 3, c. *Sicut apostoli.*) Si quis excommunicato saltem in domo locutus fuerit, vel oraverit, iste communione privetur. *Exemplum cavendi : Ex lib. Pontificali. (Dist. 19, c. Anastasius.)* Anastasius II, natione Romanus, sedet anno, uno, mensibus 11, diebus 24. Et multi presbyteri atque clerici ejecerunt se a communione ipsius eo quod sine consilio eorum

communicasset diacono Thessalonicensi, qui communis erat Acacio, et quia occulte voluit revocare Acacium, et non potuit, quia divino nutu percussus est Acacius.

CAP. 41. — *Quod nemo possit juste damnari, nisi canonice ad audiendam vocatus. Alexander II Gervasio Remensi archiepiscopo.*

Juste non potest fieri, ut prius quis a quoquam prælato excommunicetur, quam missa synodica canonica ad respondendum vocetur.

CAP. 42 — *Ut prælatus si quem ante probationem causæ damnaverit, majori audiencie addictus recipiat et ipse quod fecit. Novellarum constitut. 11, cap. 20.*

(2, q. 1, c. *Nemo episcopus.*) Nemo episcopus, nemo presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur propter quam ecclesiastici canones hoc fieri jubent. Si quis autem adversus ea excommunicaverit aliquem, ille quidem qui excommunicatus est, majoris sacerdotis auctoritate ad gratiam sanctæ communiovis redeat, is autem qui non legitimate excommunicavit, in tantum abstineat tempus, quantum majori sacerdoti visum fuerit, ut quod inuste fecit, patiatur.

CAP. 43. — *Quo moderamine sedes apostolica in frena sententia qualitatibus hominum condescendat. Ex decretis Gregor. VII.*

(11, q. 3, c. *Quoniam multos.*) Quoniam multos peccatis nostris exigentibus, pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus, partim ignorantia, partim nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devicti misericordia, anathematis sententiam ad tempus (prout possumus) temperamus. Apostolica itaque auctoritate ab anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet uxores, liberos, filios, servos, ancillas seu mancipia, nec non rusticos, et servientes, et omnes alios qui nos adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur, et eos qui ignoranter excommunicatis communicant sive illos qui communicant cum eis qui excommunicatis communicant. Quicunque autem aut auctor, aut peregrinus, aut viator in terram excommunicatorum devenerit ubi non possit emere, vel non habeat unde emat, ab excommunicatis accipiendo licentiam damus. Et si quis excommunicatis non pro sustentatione superbiae, sed humanitatis causa dare voluerit, non prohibemus.

CAP. 44. — *Utrum uno quolibet peccante tota domus eius anathemate ferienda sit. Ex epist. Augustini ad Auxilium episcopum (epist. 75).*

(24, q. 3, c. *Si habes.*) Si habes de hac re sententiam certis rationibus vel Scripturarum testimoniis exploratam, nos docere digneris quomodo recte anathematizetur pro patria peccato filius, aut pro mariti uxori, aut pro domini servus, aut quisquam in domo etiam nondum etiam natus si e tempore quo universa domus est anathemate obligata nascatur, nec ei possit per lavacrum regenerationis in mortis periculo subveniri. Hac [nec] enim corporalis est poena, qua legimus quosdam contemptores Dei cum

A suis omnibus quiejudem impietatis participes fuerunt, pariter interfectos. Tunc quippe ad terrorem viventum mortalia corpora perimebantur, quandoque etiam moritura. Spiritualis autem pena, qua fit quod scriptum est : *Quæ ligaveris super terram erunt ligata et in celo (Matth. xvi)*, animas obligat, de quibus dictum est : *Anima patris mea est; et anima filii mea est; Anima quæ peccaverit ipsa morietur (Ezech. xviii).* Audistis fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccantium. Ego autem si quis ex me quæsierit, utrum recte fiat quid ei respondeam non invenio. Nunquam hoc facere ausus sum de quorundam facinoribus unanimitate adversus Ecclesiam perpetratis, nisi gravissime commoverer. *Hem, pauculis interjectis.* Quomodo possumus vel Deo vel hominibus justam reddere rationem, si animas innocentias pro scelere alieno quod non trahunt, sicut ex Adam in quo omnes peccaverunt (Rom. v), originales peccatum spirituali supplicio puniamus? Et enim Classiciani filius et si traxit ex patre noxam primi hominis sacro fonte baptismatis expiandam tamen quidquid postea quicunq; genuit, peccati pater ejus admisit, ubi particeps iste non fuit, ad eum non pertinere quis ambigat? Quid dicam de conjugi? quid dicam de tot animabus in universa familia?

CAP. 45. — *Apostolicæ sedis exemplum, quomodo quosdam excommunicatos publice pronuntiet, quosdam quasi dissimulet, quos tamen salvandos penitentie medicamento monet. Urbanus II Gibehardus Constantiensis episcopo.*

Excommunicationis quæstione tractata, sancti predecessoris nostri Gregorii sententiam confirmantes, ita eam domino inspirante determinavimus. Primo siquidem gradu Ravennatem heresiam Romanæ Ecclesiæ invasorem ab omnibus catholicæ Ecclesiæ membris alienum et excommunicatum esse censemus. Secundo eos qui armis, pecunia consilio aut obedientia ecclesiasticos maxime ordinis aut honores ab eis accipiendo, eorum nequitæ administricum subministrant. Hos igitur principaliter anathematis vinculis astringentes, in tertio gradu communicantes eis nosquidem non excommunicavimus, sed quia ipsi se eorum communione [excommunicatione] condemnant, in nostram eos societatem sine penitentia ultione et absolutione nequaquam recipimus. Sanctis quippe canonibus caustum constat, ut qui excommunicatis communicaverit, excommunicetur. Ipsi tamen penitentia atque absolutionis modos ex moderatione decrevimus, ut quicunque seu ignorantia, seu timore, seu necessitate negotii cuiusquam maximis et maxime necessariis, eorum se convictu, salutatione, oratione, osculove contaminaverit, minoris penitentia medicina societalis nostræ participium sortiatur. Eos vero qui aut spontanea aut negligenter inciderint: sub ea volumus disciplinæ coercitione suscipi, ut cæteris metus incutiatur.

CAP. 46. — *De eadem re. Nicolaus papa Hinclaro A stus. Ac per hoc quasi diabolo tradi dicitur, qui ab ecclesiastica communione removetur. Unde illos quos tunc Apostolus Satanæ esse traditos prædicat (I Tom. 1), excommunicatos a se esse demonstrat.*

(11, q. 3, c. *Excellentissimus*.) Excellentissimus rex Carolus apostolatum nostrum consuluit, quid agendum sit de his qui communicant cum his qui cum Ingeltrude [Engiltrude] sëpe damnata communicant femina, quoniam eam cum communicatoribus et fautoribus suis pari vinculo anathematis retineri constat strictram. Quapropter nunc beatitudini tua injungimus ut super hoc nostra auctoritate freta curam de his sumere studeat. Et quia docta divinitus sanctitas tua valde novit aliud esse ex necessitate, aliud ex ignorantia, atque aliud quod ex studio delinquitur, istudque posterius duobus prioribus strictius esse puniendum, idcirco solerter invigilat et cauta discretione singulorum modos dijudicet, quatenus hi ex necessitate vel ignorantia delinquent auctoritate nostra per te absolvantur, si tamen ipsa eorum ignorantia vel necessitas vera et non simulata; vel non ex voluntate processerit. Quia ut bene nosti, plerique sunt qui possunt quidem, sed non volunt recta nosse. Unde Psalmista de hujusmodi: *Noluit inquit, intelligere ut bene ageret* (Psal. xxxv). Illos autem qui studio suo obligantur et contemptu interdicta nostra postponunt, non nisi digna satisfactione præveniente volumus a te prorsus absolviri.

CAP. 47. — *Quod ratum sit in celo Ecclesiae iudicium. Augustinus super Joannem parte 1, tract. 44 (114).*

Cum excommunicat Ecclesia, in celo ligatur excommunicatus; cum reconciliat Ecclesia, in celo C solvitur reconciliatus.

CAP. 48. — *Item de potestate Ecclesie. Chrysostomus super epistolam ad Hebreos, sermone 4 (hom. 4. ad c. ii Ep. ad Hebr.).*

(11, q. 3, c. *Nemo contemnat*.) Nemo contemnat vincula ecclesiastica; non enim homo est qui ligat, sed Christus, qui hanc potestatem dedit, et dominos fecit homines tanti honoris.

CAP. 49. — *Quid sit anathematizari. Ex quintæ syndodi actione 5.*

(24, q. 3, c. *Certum est*.) Certum est quod qui impius demonstratus est, omnimodo separatus est a Deo; sicut etiam ille qui anathematizatus tanquam impius separatus est. Nihil enim aliud significat anathema, nisi a Deo separatio. *Actione 8. Judicium anathematis nihil aliud est, nisi a Deo separatio, quod impius licet in verbo ab aliquo non suscepisset, tamen anathema reipsa sibi infert per suam impietatem, semetipsum a vera vita separans.*

CAP. 50. — *Quam grave sit periculum anathematizari. Angustinus De verbis Apost. serm. 68 (113).*

(11, q. 3, c. *Omnis Christianus*.) Omnis Christianus, dilectissimi, qui a sacerdotibus excommunicatur, Satanæ tradi dicuntur. Quomodo? Scilicet quia extra Ecclesiam est diabolus, sicut in Ecclesia Chri-

(114) Milleloquium August. ad titulum excommunicationis tribuit c. 49, sed nec ibi legitur.

B

CAP. 51. — *Quid intersit inter excommunicationem et anathema. Joannes VIII Luiberto archiepiscopo Maguntino.*

Engeltruden uxorem Bolonis neveris non solum excommunicatione (quæ a fraterna societate separat), sed et anathemate, quod ab ipso corpore Christi, quod est Ecclesia, recidit, crebro percussam.

CAP. 52. — *Quam sit grave anathema. Ex Historia Anastasiï bibliothecarii Romanæ Ecclesiæ*

Tharasius patriarcha cum eligeretur, dixit: Anathema procul a Deo emittit, et a regno cœlorum expellit, ducens in tenebras exteriores.

B CAP. 53. — *Quod regnum cœlorum intercluditur quibus Ecclesia clauditur. Eutychianus episcopis per Siciliam (epist. 2, post init.)*

Quibus regnum Dei præcluditur, procul dubio et Ecclesia denegatur. De quibus Dominus in Evangelio, potestatem apostolorum eorumque successorum annuntians, ait: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum alligaveritis peccata, alligata erunt* (Matth. xviii), id est quibus Ecclesiam interdixeritis, nisi reconciliati per satisfactionem fuerint ipsis janu regni ecclæstis clausa erit.

C CAP. 54. — *Quod ordinatio quæ ab excommunicatis fit nullam vim habet. Gregorius Maximo præsumptori Salona (lib. iii regist. epist. 20).*

Additur in auditum nefas quod post interdictionem quoque nostram, que sub excommunicatione quoque nostra, ordinantiumque te facta est, cæsis presbyteris, diaconibus, cæteroque celero manu militari ad medium diceris deductus. Quam rem nos consecrationem dicere nullo modo possumus, quia ab excommunicatis est hominibus consecrata [al., celebrata].

CAP. 55. — *De eadem re. Ex decreto. Gregorii VII papæ.*

Gregorius papa synodo præsidens dixit: « Ordinationes illorum qui ab excommunicatis sunt ordinati, sanctorum Patrum sequentes vestigia irritas fieri censuimus. »

CAP. 56. — *Exemplum cavendi. Paulus in Vita Greg., lib. iv, cap. 9.*

D Cum Dalmatinorum generalitas honoratum archidiaconum, quem Gregorius ex presbitero in diaconum converterat, sibi præficeodium concorditer elegissent, eorumque decretum pontifex approbasset, factione Malchi episcopi rectoris apostolici patrimonii, manu militari, Maximus multis criminibus involutus episcopatus Salonitanæ civitatis invasit. Quod Gregorius audiens Dalmatinis et Jadectinis episcopis, ne illis manus imponerent sub magna intermissione prohibuit. At vero Maximus, qui episcopatus sedem contra cananes invaserat, etiam sacerdotium contra Deum per Simoniacam hæresim

(115) Milleloquium tribuit, c. 14, neo ibi reperitur.

ab episcopis duntaxat excommunicatis pretio cor-
ruptis, non timuit promereri.

CAP. 57. — *Quod qui excommunicatus est alium excommunicare nequit. Alexander II Guillelmo Marciioni.*

(24, q. 1, c. *Audivimus.*) Audivimus quod Henricus, Ravennas dictus archiepiscopus, nisus sit te excommunicare quod, quia excommunicatus te excommunicare non potuit, apostolica auctoritate te tuosque absolventes, mandamus exinde non curare.

CAP. 58. — *De eadem re. Nicolaus papa Michaeli Augusto.*

(24, q. 1, c. *Ait Cœlestinus.*) Ait Cœlestinus papa episcopis orientalibus scribens: Si quis ab episcopo Nestorio aut ab aliis qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare coperunt, vel excommunicatus vel exutus est seu antistitis seu clerici dignitate, hunc in nostra communione et durasse, et durare manifestum est nec judicamus eum esse remotum, quia non poterat quemquam ejus removere sententia, qui se jam præbuerat ipse removendum.

CAP. 59. — *De eadem re. Item ad clericum Constantiopolitanum.*

(24, q. 1, c. *Aperte, inquit.*) Aperte, inquit, sedis nostræ sanxit auctoritas nullum, sive episcopum, sive clericum, seu professione aliqua Christianum qui a Nestorio vel ejus similibus, ex quo talia prædicare coperunt, vel loco suo vel communione dejecti sunt, vel ejectum vel excommunicatum videri. Sed hi omnes in nostra communione et fuerunt et hoc usque perdurant, quia neminem dejicere vel removere poterat, qui prædicans talia titubabat. Intellexisti, imperator, ex supra memoratis non potuisse ut non dicamus prælatum suum saltem quemlibet removere qui fuerant olim remoti, nec dejicere quemquam jam ante prostrati.

CAP. 60. — *Nos non debere communicare defunctis quibus in vita communicavimus. Leo Rustico Narbonensi episcopo (epist. 92).*

(24, q. 2, c. *De communione.*) De communione privatis et ita defunctis, horum causa Dei judicio servanda est, in cuius manu fuit, ut talium obitus non usque ad communionis remedium differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

CAP. 61. — *De eadem re. Gelasius papa Fausto magistro militiæ (epist. 4).*

Mortuos suscittasse legimus Christum, in errore mortuos absolvisse non legimus. Et qui hoc certam faciendo salus habuit potestatem beato Petro apostolo principaliter mandat. *Quæcumque super terram ligaveris erunt ligata et in celo et quæcumque solvereis super terram erunt soluta et celis* (*Math. xvi*). *Super terram*, inquit, nam in hac ligatione defunctorum nusquam dixit absolwendum.

(116) Hac de re multa sub finem Edicti Justiniani imperatoris Joanni papæ II, transmissi: exstat ad calcem tom. I Conc.

(117) Refert Liberatus Breviarii sui cap. 10, ex epist. Ibæ ad Marim. Persam, ejus fragmentum

A CAP. 62. — *Quod licet hærelicos etiam post mortem anathematizari. Ex actione I quintæ synodi*

(24, q. 2, c. *Sane profertur.*) (116) Sane profertur a quibusdam, qui dicunt oportere post mortem hæreticos anathematizari, et sequi in hoc doctrinam sacerorum Patrum, qui non solum viventes hæreticos condemnaverunt, sed et post mortem, utpote in sua impietate mortuos, anathematizaverunt, sicut eos qui injuste condemnati sunt revocaverunt post mortem, et in sacris διπτέροις scripserunt: quod factum est in Joanne (*Theod., eccl. Hist, lib. v, c. 31 et 35*) et in Flaviano (*in conc. Chalcedon.*) religiosa memoria episcopis Constantinopolitanis. Item *August.* ait (*lib. De unit. Eccles.*): « Si forte isti libri ita designant traditorem suum, sicut designavit Dominus Judam (*Joan. xii*), legant in eis dominatim et expresse vel Cœcilianum vel ejus ordinatores eorundem librorum fuisse tradidores, et si non eos anathematizavero, ipse cum eis judicer tradidisse. » Item. Quæ modo recitata sunt a Gelasio sanctæ memorie, convenient statui tenenti ab initio [Aug. sanctæ memorie consuluit et statuit teneri ab initio, etc. *Sic Grat.*] in Ecclesia, impium dogma jam inculpatum et condemnatum, et eos qui tali dogmati obnoxii sunt a-anathematizari vult Ecclesiæ traditio, licet mortui essent. Ideo et sanctæ memorie Augustinus dicit: « Si modo convinceretur Cœcilianus de his quæ inferuntur ei, etiam post mortem illum anathematizo. » Item (*conc. Afric.*, c. 48). Multi episcopi congregati, et quedam de diversis ad ecclesiasticum statum pertinentibus disponentes, de episcopis statuerunt defunctis qui suas facultates hæreticis relinquunt, ut et post mortem anathemati subjiciantur. Item (*August. epist. 50 ad Bonifacium*). Et si vera sunt que Cœciliiano objecta sunt, et nobis aliquando possent monstrari, ipsum mortuum anathematizaremus. Sunt autem etiam Augustini sanctæ memorie epistole dicentes quod si qui in vita sua non recte sapuerunt, licet non damnati fuissent adhuc viventes, ut demonstrato peccato, isti etiam post mortem anathemati subjiciantur. Item. « Dicis licere mihi etiam de mortuis judicare, quia iudicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis fieri potest. Item, (117). Rabulas sanctæ memorie episcopus factus Edessenæ civitatis, qui in sacerdotibus explenduit, Theodorum Mopsuestenum etiam post mortem, in Ecclesia anathematizavit. » Item. Etiam Romanorum Ecclesia ante paucos [quatuor] annos Dioscorum (118), qui fuit papa Ecclesie ejusdem, et post mortem anathematizavit, cum nec in fidem peccasset; et hoc sciunt omnes qui hic degunt Romani, et maxime qui in dignitatibus existunt, qui etiam eidem Dioscoro communicatores permaneserunt usque ad ejus mor-

exstat actione 10 Chalc. conc.

(118) Locus ut appareat depravatus vel mutilus, forte: *Quod excommunicationem dietasset in Leonem, qui fuit, etc.*

Item. Item. Etiam Origenem (119) si ad tempora A CAP. 67. — *Excommunicati munera non suscipienda.*
Theophilii sancte memoriae, vel superius aliquis re-
currerit, post mortem inveniet anathematizatum;
quod etiam in isto fecit et vestra sanctitas et Vigilius religiosissimus papa antiquioris Romæ. *Item.*
Sacra synodus dixit: « Sufficient quidem que dicta et prolatæ sunt, ecclesiasticam traditionem de-
monstrare, quod oportet hæreticos, et post mortem anathematizari. »

Cap. 63.—*De eadem re. Actione 4 ejusdem synodi.*

Sacra synodus dixit: « Augustini religiosæ memoriæ, qui inter episcopos Africanos splenduit, diversæ epistolæ recitatæ sunt, significantes quod oportet hæreticos et post mortem anathematizari. Talem autem ecclesiasticam traditionem et alii Africani reverendissimi episcopi servaverunt, sed et sancta Romana Ecclesia quosdam episcopos et post mortem anathematizavit, licet pro fide in vita sua non essent accusati, et utrumque apud nos habita gesta significant. »

CAP. 64. — *Ut qui sponsam alterius rapuerit, et redere noluerit, cum ipsa quam rapuit excommunicetur, si ad sponsum illa redire contempserit.*
Joannes VIII Rostanie archiepiscopo.

(27, q 2, c. *Atho præsentium.*) Atho præsentium lator dum in nostro servitio fideliter excubaret, quemad virum feminam sibi desponsatam queritur rapuisse: et ideo fraternitas tua auctoritate nostra suffulta suffraganeos suos episcopos præsentialiter convocet, siveque unanimi sententia, si sponsam huic raptor non reddiderit, tam idem quam rapta, si ad sponsum pristinum remeare no-
luerit, omni communione priventur.

CAP. 65. — *Ut notentur excommunicatorum nomina.*
Joannes VIII, in concilio apud Ravennam, cap. 12.

(11, q. 3. c. *Curæ sit omnibus.*) Curæ sit omnibus episcopis, excommunicatorum omnino nomina tam vicinis episcopis quam suis parœcianis pariter in-
dicare, eaque in celebri loco posita præ foribus ecclesiæ cunctis venientibus inculcare, quatenus in utraque diligentia excommunicatis ubique ecclesiasticus aditus excludatur, et excusationis causa omnibus auferatur.

CAP. 66. — *De eodem. Joannes VIII Petro episcopo.*

Si Deotatus et Gregorius statuto jam tempore ad nos venire, et omnia juste atque canonice emendare contempserint, gravioribus eos perpetui an-
athematis vinculis innodabimus, eorumque scelera et excommunicationes et anathemata scribebentes, ante sanctissimum beati Petri apostoli imaginem suspendemus, ut omnibus de toto mundo ad limina apostolica venientibus illorum sit nota iniquitas, et consortio sacræ Ecclesiæ videantur extranei.

(119) Socrates, Hist. eccl., I. vi, c. 10 et lib. vii, c. 45; Sozomenus I. viii, c. 14; Nicephorus I. xvii, c. 27 et 28; Liberatus in Breviario, cap. 23.

Ex Eliberit. conc., cap. 28.

Episcopum placuit, ab eo qui non communicat, munera non accipere debere.

CAP. 68. — *Eleemosynam ejus qui excommunicatus fuit, si resipuerit, accipiendo. Urbanus Guimundo Avversano episcopo.*

(24, q. 2, c. *Sane quod.*) Sane quod super Richardo Burrelli filio vestra fraternitas egisse innotuit pro zelo Dei et animarum charitate, laudamus, sed non adeo timendum, non adeo vobis ab ejus eleemosynis abstinentendum. Inter cæteros quippe nostræ fidei Patres, beatus Leo doctor egregius (epist. 82, c. 6): « Quibus, inquit, vivis non communicavimus, nec mortuis communicare debemus. » Constat ergo, quoniam quibus vivis (ut ex opposito lo-
B ququamur) communicavimus, mortuis quoque com-
municare possumus. Nos plane inter duo oppugnantia positi, impiis quidem et schismaticis com-
municare nullo modo possumus, istis autem, licet peccatoribus et predonibus, dispensative pro tem-
pore communicamus [*Gratian. habet*, propterea he-
nedicamus], quia et hactenus Ecclesiam susten-
verunt et se fideliores in posterum pollicentur,
alioquin oportet nos ne hujus mundi partibus exire, sub qua etiam sponsione nos eis nuper in beati Pa-
tri natalityis absolutionem indulsimus. Quia ergo prædictus vir neque nominative excommunicatus, neque communicans excommunicatis ex nomine obiit, sed in domini sui fide atque servitio, licet nobis ejus, dispensative, id est quandiu eos non patimur, eleemosynis communicare, et defuncti animam Christianæ religionis moribus adjuvare.

CAP. 69. — *Excommunicato non licere quempiam accusare. Ex Chartag. conc. vii, cap. 1.*

(4, q. 1, c. *Definimus.*) Definimus eum rite ad ac-
cusationem non admitti, qui posteaquam excom-
municatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione
constitutus, sive sit clericus sive laicus, accusare vo-
luerit.

CAP. 70. — *De eadem re. Nicolaus Michaeli impe-
ratori.*

(4, 1, c. *Quod autem hi.*) Quod hi qui a fratre Ignatio depositi et excommunicati fuerant nullam aduersus eum intorquere damnationem [sententiam damnationis] potuerint, ex secunda universalis sy-
nodo declaratur, cum dicitur: si ecclesiasticum fue-
rit crimen quod episcopo illatum fuerit, tunc pro-
batori oportet accusantium personas, ut primo quidem hereticis non liceat accusations contra orthodoxos episcopos pro ecclesiasticis negotiis (120). Sed ne hos hereticos esse denegatis, audite sequentia: « Hæreticos inquit, esse dicimus tam eos qui olim ab Ecclesia projecti suntquam qui post hæc a nobis anathematizati sunt. » Porro si adhuc nec sic cre-
ditis, quod subditur audite: « Præter hos autem aiunt, et eos qui fidem quidem sanam simulant

(120) Conc. Constantinop. I, c. 6, ut idem ali-
quanto superius admonet, apud nos non reperitur.

confiteri, schismaticos etiam et eos qui seorsum a communicantibus nobis episcopis collectas faciunt. Deinde vero et si quidam ab Ecclesia super causis quibusdam fuerint reprehensi, et projecti aut excommunicati, sive ex clero sive ex laicali ordine, nec his licere accusare episcopum, antequam proprio crimine primitus exuantur. Similiter autem et eos qui sub accusatione priori existunt, non ante esse acceptabiles in episcopi accusationem aut aliorum clericorum, quam innoxios semetipsos illatorum sibi ostenderint criminum. »

CAP. 71. — *Quod non ticeat cuiquam alium excommunicare, nisi cui potestas fuerit concessa. Ex Regula sancti Benedicti, cap. 67. (cap. 70).*

Ordinamus atque constituiimus ut nulli licet quemquam fratrum suorum excommunicare aut cædere, nisi cui potestas ab abbe data fuerit. Peccantes autem coram omnibus arguantur, ut et cæteri metum habeant (II Tim. v.)

CAP. 72. — *Ut nullus alterius subjectum excommunicare, nec metropolitanus aliquid in parœcia suffragani agere præsumat. Calixtus episc. Galliæ (epist. 2).*

(9, q. 2, c. Nullus alterius.) Nemo alterius terminos usurpet, nec alterius paroceanum judicare aut excommunicare præsumat, quia talis dijudicatio, aut excommunicatio, vel damnatio, nec rata erit, nec vires ulla habebit, quoniam nullus alterius judicis nisi sui sententia tenebitur aut damnavabitur. Item. (9, q. 3, c. Nullus primas.) Nullus primas vel metropolitanus diœcesani ecclesiam, vel paroceanum, aut aliquem de ejus parœcia præsumat excommunicare vel judicare vel aliquid agere, absque consilio vel judicio.

CAP. 73. — *Ut pro qualitate peccati pœnitentia imponatur. Ex Regula sancti Benedicti, cap. 23 (cap. 24.).*

Secundum modum culpæ, excommunicationis vel disciplinæ debet extendi mensura; qui culparum modus ex abbatis peadet judicio [in abbatis pendeat arbitrio]. Si quis tamen frater in culpis levioribus culpabilis invenitur, a mensæ participatione privetur. Privati autem a mensæ consortio, ista erit ratio, ut in oratorio psalmum aut antiphonam non imponat, nec lectionem recitat, usque ad satisfactionem. Refectionem autem cibi post fratrum refectionem solus percipiat, ut si fratres, verbi gratia, reficiunt sexta hora, ille frater nona; si fratres nona, ille vespera, usque dum satisfactione congrua veniam consequatur. *Ibidem cap. 42. (cap. 44).* Qui pro gravi culpa ab oratorio et a mensa excommunicatur, hora qua opus Dei in oratorio celebratur, ante fores oratori prostratus jaceat, nihil dicens: nisi tantum positio in terra capite prostratus, pronus, omnium de oratorio excentum pedibus [sed positio in terram capite pronus sternatur omnium de oratorio excentum pedibus; sic hodie codices excusi conculcetur, et hoc tam diu laciat, usque dum abbas judicaverit satisfactum esse. Qui dum iussus ante abbatem venerit, provolvat se pedibus

A ipsius abbatis, deinde omnium vestigiis fratrum, ut orient pro eo. Et tunc, si jusserit abbas, recipiatur in choro, vel quo abbas decreverit ordinet ita plane, ut psalmum vel lectionem, vel aliud quid non præsumat in oratorio imponere, nisi iterum abbas jusserrit. Et omnibus horis dum completur opus Dei, projiciat se in terra in loco in quo stat, et sic satisfaciat usque dum jubeat abbas ut quiescat jam ab hac satisfactione. Qui vero [pro levibus culpis excommunicantur tantum a mensa, in oratorio satisfaciant, et usque ad iussionem abbatis hoc faciant, usque dum benedicat eis, et dicat: Sufficit.

CAP. 74. — *De sede episcoporum, cur in ecclesia alii cæteris sedere debeant. Ex epistola Urbani papæ I (ad omnes episc. De communione fidelium, c. 4).*

Quod autem sedes episcoporum non nisi in ecclesiis excelse constituta, et præparate inveniuntur in throno [al., ut thronus], speculationem et potestatem jndicandi, et solvendi atque ligandi a Domino sibi datam maxime docent. Unde ipse Salvator in Evangelio ait: *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in celo* (Matth. xviii), et alibi: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis relenta sunt* (Joan. xx). Ideo ista præstulum, charissimi, ut intelligatis potestatem episcoporum vestrorum, in cisis Deum veneremini, et eos ut animas vestras diligatis, et quibus illi non communicant non communicetis, et quos ejecerint non recipiatis. Valde enim timenda est sententia episcopi licet iniuste liget, quod tamen summopere prævidere debet.

CAP. 75. — *Episcopus excommunicatus aliquem qualiter alloqui debeat clerum et plebem. Ex conc. Rothomagensi, cap. 3.*

Noverit charitas vestra, fratres mei quod quidam vir nomine N., diabolo suadente [instigante], postponens Christianam promissionem [professionem] quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satanam cui abrenuntiavit et omnibus operibus ejus, vineam Christi, id est Ecclesiam ejus, devastare et deprædari non pertimescit, pauperes Christi quos pretioso sanguine suo redemit, violenter opprimeus et interficiens, et bona eorum diripiens. Unde quia filius hujus nostræ Ecclesiæ, cui, Deo auctore, præsidemus, debuerat esse (quia in ea per aquam et Spiritum sanctum renatus est, et inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis

D modo filius Dei non sit [diabolisi] imitando diabolum) solliciti ne per negligientiam pastorealem aliqua de oviibus nobis creditis deperiret, pro qua in tremendo judicio ante principem pastorum Dominum nostrum Jesum Christum rationem reddere compelleremur, justa quod ipse terribiliter nobis comminatur, dicens: *Si non annuntiaveris iniquitatem suam, sauginem ejus de manu tua requiram Ezech. iii), misimus ad eum presbyterum nostrum et litteras commonitorias semel, et iterum, atque tertio, invitantes eum canonice ad emendationem, et satisfactionem et pœnitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipse (proh dolor!) diabolo cor-*

ejus indurante, monita salutaria sprevit [spernit], et in accepta malitia perseverans, Ecclesia Dei, quam laesit superbiæ spiritu inflatus, satisfacere dignatur. De talibus itaque transgressoribus, et sanctæ religionis pacisque quam Christus suis discipulis dedit atque reliquit, violatoribus, præcepta Dominica et apostolica habemus, quibus informamur quid de hujuscemodi prævaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus in Evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum* (*Math. xviii, Luc. xvi*). Fratres in unumquemque, nostrum peccat, qui in sanctam Ecclesiam peccat. Si enim sancta Ecclesia unum corpus est, cuius corporis caput Christus est, singuli autem sumus alterius membrorum, et si cum patitur unum membrum compatiuntur omnia membra, procul dubio in nos peccat qui membra nostra ludit. Jubet ergo Dominus ut frater, id est Christianus, in nos peccans, primo secrete corripiatur, deinde cum testibus redargatur, nevissimo in conventu Ecclesiæ publice conveniatur [corripiatur]. Quod si has tres commotiones et piæ correptiones contemnit, et satisfacere despiciat, post haec sit tibi, inquit, *sicut ethnicus et publicanus* (*ibid.*), id est gentilis atque paganus: ut jam non pro Christiano, sed pro pagano habeatur. Et in alio loco, membrum quod a sua compage resolvitur et a junctura charitatis dissociatur, et omne corpus scandalizat, Dominus et abscondi et projici jubet, dicens: *Si oculus, manus, vel pes tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te* (*Math. xviii*). Et Apostolus: *Auferte, inquit, malum ex vobis* (*1 Cor. v*). Et item: *Si quis frater nominatur, et est fornicator, aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere licet* (*ibid.*). Et Joannes dilectus præceteris Christi discipulis talem nefarium hominem salutare prohibebat, dicens: *Nec ei Ave dixeris, nec eum in domum receperis; qui enim ei Ave dicit, communicat operibus ejus malignis* (*II Joan.*). Dominica itaque atque apostolica præcepta adimplentes membrum putridum et insanabile quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis a corpore Ecclesiæ abscondamus, ne tam pestifer morbo reliqua membra corporis velut veneno, inficiantur.

CAP. 76. — *Prima excommunicatio. Ex eodem, cap. 4.*

Igitur quia monita nostra et crebras exhortationes contempsit, quia tertio secundum Dominicum præceptum vocatus, ad emendationem et pœnitentiam venire despexit, quia culpam suam nec dum cognovit, nec confessus est, nec missa nobis legatione, qui causam ejus exquirimus, quia paroceanus noster est, veniam postulavit, quia in cœpta malitia, diabolo cor ejus iudurante, perseverat, et juxta quod Apostolus dicit, *secundum duritiam suam et cor impœnitens* thesaurizat sibi iram in die iræ (*Rom. ii*); *idcirco* nos eum cum universis complicibus et communicatoribus fautoribusque suis, iudicio Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti,

Aet beati Petri principis apostolorum et omnium sanctorum, nec non et nostræ mediocritatis auctoritate, et potestate nobis divinitus collata ligandi et solvendi in celo et in terra, a pretiosi corporis et sanguinis perceptione, et societate omnium Christianorum separamus, et a liminaibus sanctæ matris Ecclesiæ in celo et in terra excludimus, et excommunicatum et anathematizatum decernimus, et damnatum cum diabolo et angelis ejus et omnibus reprobis in igne æternō judicemus, nisi forte a diaboli laqueis resipiscat, et ad emendationem et pœnitentiam redeat, et Ecclesiæ Dei quam laesit satisfaciat. Et respondeant omnes tertio: *Amen, fiat, fiat, aut Anathema sit.* Debent enim 12 sacerdotes episcopum circumstare, et lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis projicere debent in terram, et conculcare pedibus. Post haec episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligent quam terribiliter damnatus sit, et ut noverint quod ab illa hora in reliquum non pro Christiano, sed pro pagano habendus sit, et qui illi quasi Christiano communicaverit aut cum eo manducaverit, aut biberit, aut eum osculari fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit (nisi forte ad satisfactionem et pœnitentiam eum provocare studuerit), aut in domo sua eum receperit, aut simul oraverit cum eo, procul dubio similiter sit excommunicatus. Deinde epistole presbyteris per parœcias mittantur, continentibus modum excommunicationis. In quibus jubeatur, ut Dominicis diebus post lectionem Evangelii, pleibus sibi commissis publice annuntient ipsam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut alii episcopis ipsa excommunicatione manifestetur. Praecepit enim Toletanum i concilium (*c. 11*) ut invicem mox scripta percurrent per omnes provinciæ episcopos quoscunque adire potuerint, ut excommunicatus audiatur. Seniori etiam ejus ipsa excommunicatione debet nota fieri.

CAP. 77. — *Excommunicationis allocutio Ex concilio Aurelianiano. cap. 1.*

Audistis, dilectissimi, quanto et quam horrida pravitatis et iniuriantis opera N. a diabolo instigatus perpetrare non timuerit, et quomodo per apostasiam a totius Christianæ religionis cultu profana mente recesserit. Audistis quemadmodum canonice ad satisfactionem evocatus sit, sed venire distulerit; quomodo frequenter admonitus ut resipisceret a diaboli laqueis quibus tenetur astrictus [*irretitus est*], saluberrimas admonitiones obduratis [*obtutus est*] auribus cordis audire contempserit. Dominus dictin Evangelio de tali contumaci fratre, qui ecclesiasticam renuit suscipere correptionem: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (*Math. xviii*), id est, jam non est computandus inter Christianos, sed inter paganos. Hinc Paulus Domini et magistri doctrinam [*vestigia*] sequens,

Corinthios redarguit, quare cum criminosis et sceleratis communione habent, dicens : *Vos estis inflati, et non magis luctum habuistis, ut tollatur vir de medio vestrum* (*I Cor. v.*) id est, separaret a vestro consortio, qui tale scelus operatus est, et adjungit : *Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, jam judicavi ut praesens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis in unum et meo spirito cum virtute Domini mei Jesu Christi tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis* (*ibid.*). Et post pauca : *Scripsi vobis ne commisceamini fornicariis* (*ibid.*). Et statim infert : *Si is qui frater nominatur (id est, Christianus) fornicator est aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere* (*ibid.*). Et alibi : *Auerle malum ex vobis* (*ibid.*). Et : *Infidelis si discedit discedat* (*I Cor. vii.*) Una enim ovis morbida omnem gregem contaminat, et : *Modicum fermentum totam mussam corruptit* (*I Cor. v.*) : et plerumque uam membrum putridum totum corpus inficit. Et ideo tam perniciose pestis a corpore Ecclesiæ radicibus evellatur.

CAP. 78. — *Excommunicatio II. Ex eodem concilio.*

Dominicis igitur atque apostolicis informati praecipiti, iudicio Patris, et Filii ejus Domini nostri Jesu Christi, et Spiritus sancti, et auctoritate et potestate apostolis apostolorumque successoribus a Deo concessa, una vobiscum prædictum virum pessimum a limitibus sancta matris Ecclesiæ excludimus, et ab omni societate et communione Christiana separamus, separatumque esse in æternum decernimus, id est in presenti seculo et in futuro. Nullus ei Christianus Ave dicat (*II. Joan.*), aut eum osculari præsumat. Nullus presbyter missam celebrare eum eo audeat [eo præsente celebrare audeat], vel sacrosanctum corpus et sanguinem Domini tradere. Nemo ei jungatur in consortio, neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit, et communicaverit ejus operibus malignis, noverit se simili percussum anathemate ; his exceptis, qui ob hanc causam ei junguntur, ut eum revocent ab errore, et provocent ad satisfactionem. Nisi forte resipuerit, et, Dei gratia inspirante, ad pœnitentiam et remedium conversus fuerit, et digna emendatione Ecclesiæ Dei quam lexit, humiliter satisfecerit.

CAP. 79. — *Excommunicatio III. Ex conc. Turonico, cap. 2.*

Canonica instituta et sanctorum Patrum exempla sequentes, ecclesiæ Dei violatores, videlicet raptores, deprædatores, et homicidas, N. in nomine Patris, et Filii, et virtute Spiritus sancti, nec non auctoritate episcopis per Petrum principem apostolorum divinitus collata, a sancta matris Ecclesiæ gremio segregamus, ac perpetuae maledictionis anathome condemnamus. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro : maledictum horrenum eorum, et maledictæ reliquiae illorum : maledictus fructus ventris eorum, et fructus terræ eorum. Maledicti sint ingredientes, et maledicti sint egre-

dientes, sintque in domo maledicti, in agro profugi, veniantque super eos omnes illæ maledictiones, quas Dominus per Moysen in populum divinæ legis prævaricatorem se esse missurum intentavit (*Deut. xxviii.*), sintque anathema, maranatha (*I Cor. xvi.*), id est pereant in secundo adventu Domini. Nullus eis Christianus Ave dicat (*II. Joan.*) ; nullus presbyter missam cum eis celebrare præsumat, vel sanctam communionem dare. Sepulitura asinisepliantur (*Jer. xxii.*), et in sterquilinum sint super faciem terræ (*Jer. viii., xvi., xxv.*) . Et sicut ha lucernæ de manibus nostris projectæ hodie extinguantur, sic eorum lucerna in æternum extinguatur, nisi forte resipuerint et Ecclesiæ Dei, quam læserunt per emendationem et condignam pœnitentiam satisfecerint.

B CAP. 80. — *De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 3 (cap. 56.)*

(11, q. 3, c. *Nemo episcoporum.*) Ut nemo episcoporum quilibet sine certa et manifesta peccati causa communione privet ecclesiastica. Sub anathemate autem sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporum nullus ponat, nisi unde canonica docet auctoritas, quia anathema æterna est mortis damnatio, et non nisi pro mortali debet interponi crimine, et illi qui aliter non poterit corrigi.

CAP. 81. — *De eadem re. Ex concilio Agathensi, cap. 4 (cap. 3).*

Episcopivero quisacerdotali moderamine posthabito, innocentes, aut in minimis causis culpabiles excommunicare præsumpserint, et ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a vicinis epis copis enjuslibet provincia litteris moneantur, et si parere [parere] noluerint, a communione confratrum usque ad proximam synodum suspendantur, et ibi rationem pro facto dent, ne fortasse in excommunicatores peccatum excommunicati [per excommunicatores peccatum, sic codex concil.] longo tempore morte præveniatur.

CAP. 82. — *Ut nullus episcoporum graviter ferat si ejus parœcianus ab alio episcopo pro certa culpa excommunicatus fuerit. Ex concilio apud Compendium, cap. 5.*

(6, q. 3, c. *Placuit.*) Placuit etiam pro communilitate et instanti necessitate, ut nullus episcoporum graviter ferat, ei ejus parœcianum, pro deprædationis causa, alter episcopus excommunicaverit.

D CAP. 83. — *De illis qui in parœcia consistentes aliquid contra Deum fecerint, quoties ab episcopo ad emendationem vocari debeat. Ex conc. Meldensi, cap. 3.*

Episcops in cuius parœcia aliquis consistens aliquid injuste fecerit, semel, bis atque tertio si necesse fuerit, vocabit illum sua admonitione per suum nuntium canonice ad emendationem sive compositionem, et ad pœnitentiam, ut Deo et Ecclesiæ satisficiat, quam lexit. Si autem despicerit atque contempserit ejus admonitionem et saluberrimam invitationem, feriat illum pastorali virga, hoc es

sententia excommunicationis, ut a communione separatus usque ad congruam satisfactionem, et dignam emendationem. Quam excommunicationem debet idem episcopus seniori illius notam facere, et omnibus suis coepiscopis, et omnibus suis parochianis, ne eum recipient, usque ad satisfactionem.

CAP. 84. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 6.*

Episcopus qui eos quolibet munere vel favore aut negligenter monere, aut excommunicare distulerit [noluerit], qui contra Deum et Ecclesiam pacem faciunt, ut aut revertentes suscipiat, aut contemnentes de ecclesia ejiciat, excommunicatus habetur a collegio ceterorum, quousque vel emendationis vel damnationis eorum ab eo sententia promulgetur.

CAP. 85. — *Quod aliud sit peccare in Deum, aliud in hominem. Ex dictis Augustini (121).*

Attendendum est quod Dominus dicit: *Si peccaverit in te frater tuus (Matth. xviii).* Aliud est peccare in nos, aliud in Deum. Si in nos aliquis peccaverit, non est nostri arbitrii. Scriptum quippe est: *Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus, si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo? (I Reg. ii.)* Nos e contrario in Dei injuria benigni et misericordes sumus, et Dei offensam quasi in nostra potestate sit ejus velle et ejus nolle) impune absque congruentia penitentiae vindicta donamus, cum tamen quod in nobis commissum est, nec saltem verbum contumeliosum leviterque prolatum, sine vindicta pertransire patimur. Dimittamus ergo propter Deum quod in nobis perpetratum est et quod commissum est Deo, quia dimittere non possumus, juxta constitutiones sanctorum Patrum, secundum canonicas auctoritatem vindicemus.

CAP. 86. — *De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 5 (cap. 61).*

Ut pervasores rerum ecclesiasticarum, qui easdem res contra auctoritatem non solum retinere, verum et crudeliter depopulari noscuntur (quidam enim facultates etiam ecclesiae in diversa collaboratione et redditibus eas expoliant, sed et pauperes et vicinos et circummanentes immisericorditer affligunt, devastant, et opprimunt) ut rapaces qui secundum Apostolum a regno Dei excluduntur (*I Cor. vi*), ex D criminali et publico peccato publica penitentia mulcentur. Quod si hoc agere noluerint, proferatur contra eos apostolica terribilisque sententia qua dicitur: *Si quis frater nominatur et est rapax, cum hujusmodi nec cibum quisquam sumere præsumat (I Cor. vi)*, quia iniquum et sacrilegum est (ut Symmachus papa (*III Rom. syn. sub Symmac.*, c. 3)), et post eum beatus Gregorius (*I. VIII Regist. ep. 6*) Sabino [Ravino habet Gregor.] subdiacono scribit: si quis quod venerabilibus locis relinquitur, pravæ

A voluntatis studiis suis compendiis tentaverit retinere, secundum instituta canonum, ab omni ecclesiastica communione ut sacrilegus debet arceri, donec studeat digna satisfactione quod admisit corrigere.

CAP. 87. — *Quod sanctum sanctorum sit quidquid Deo offertur. Ex decretis Bonifacii papæ, cap. 5 (Addit. ad cal. decret. Bonifac. 1).*

(12, q. 2, c. Nulli liceat.) Nulli liceat ignorare, quod omne quod Domino consecratum sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum Domino erit (*Lev. xxvii*), et ad jus pertinet sacerdotum; propter quod inexcusabilis erit omnis qui quæ a Domino et ecclesia cui competit, auferat, vastat, invadet, vel eripit usque ad emendationem Ecclesiaeque satisfactionem, ut sacrilegus dijudicetur, et si emendatione noluerit excommunicetur.

CAP. 88. — *De his qui Christi pecunias auferunt, vel rapiunt. Ex epistola Anacleti papæ cunctis fideliibus missa (epist. 1) (122).*

Qui abstulit, inquit, aliquid patri vel matri, et dicit hoc non esse peccatum, homicidæ particeps est (*Prov. xxviii*). Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit. Mater vero nostra Ecclesia, quæ nos in baptismiso spiritualiter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiae auferat, rapit aut fraudat, homicida est, atque ante Deum homicida deputatur. Qui enim res Ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus judicandus est:

CAP. 89. — *De eadem re. Ex decretis Lucii papæ, cap. 40 (ep. ad Gal. et Hisp. episc., 6; et Anact. ep. 1).*

(17, q. 4, c. Omnes rapt.) Rerum ecclesiasticarum et facultatum raptiores, a liminibus sanctæ matris Ecclesiae anathematizantes apostolica auctoritate pellimus et damnamus, atque sacrilegos esse judicamus. Et non solum eos, sed etiam omnes consentientes eis, quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, rei judicantur (*Rom 1*), Augustinus dicit: Qui aliquid de ecclesia furatur aut rapit, Iudeæ proditori comparatur.

CAP. 90. — *De eadem re. Ex concilio Gangreni, cap. 8.*

Hic qui dederit vel acceperit oblationes altaris, præter episcopum vel ejus missum, et qui dat et qui accipit, anathema sit.

CAP. 91. — *De eadem re. Ex concilio apud sanctum Medardum, cap. 1 (ex conc. Gangren. c. 7).*

Si quis oblationem Ecclesiae extra ecclesiam rapere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi, vel ejus cui huicmodi officia commissa sunt: anathema sit.

CAP. 92. — *Qui sacratis Deo locis vim inferunt, quomodo vindicentur. Ex decretis Joannis papæ, cap. 10.*

Ut bi qui monasteria, et loca Deo sacra, et ecclesiastis infringunt, et deposita et alia qualibet exinde abstrahunt, damnum novies componant, et emunita-

(121) Simile quid habet serm. De sanctis 47.

(122) Idem habet et Lucius papa, epist. ad Gal. et Hisp. episc.

tem tripliciter, et velut sacri legi canonice sententiae subigantur [subjiciantur].

CAP. 93. — *De his qui domum Dei contemptibilem ducunt. Ex concilio Magontiensi, cap. 7.*

Quisquis fastu superbie elatus domum Dei contemptibilem ducit, et possessiones Deo sacratas, atque ad honorem Dei sub regia emunitatis defensione constitutas, inhoneste tractaverit, vel infringere presumperit, aut incendia vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor et violator Ecclesiae Dei, quae est domus Dei vivi, a communione omnium fidelium abscondatur.

CAP. 94. — *De eadem re. Ex eodem, cap. 6.*

Si quis cujusunque munuscula Ecclesiae sanctis scripturarum titulis collecta, nefaria calliditate absulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque subripuerit, et non statim a sacerdote commonitus Deo collata reddiderit, ab Ecclesiae catholicae communione pellatur.

CAP. 95. — *Quod cum excommunicato orare non licet. Ex dictis Isidori.*

(12, q. 3, c. *Cum excommunicato.*) Cum excommunicato neque orare neque loqui, nisi ea quae ad eamdem excommunicationem pertinent, neque vesci cuiquam licet.

CAP. 96. — *De eadem re. Unde supra (ex Reg. magist., c. 13).*

(11, q. 3, c. *Si quis frater.*) Si quis frater aut paternus, aut absconde cum excommunicato fuerit locutus, communem statim cum eo excommunicationis contrahet penam.

CAP. 97. — *De eadem re. Ex dictis Fructuosi episcopi, cap. 14.*

Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassionem vel miserationem reloreat, neque ad contradictionem vel superbiam confortare presumat.

CAP. 98. — *De eadem re. Ex concilio Antiocheno, cap. 2.*

Cum excommunicatis non licet communicare, nec cum his qui per domos conveniunt devitantes orationes Ecclesiae, ubi simul orandum est. Si quilibet autem ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste privetur communione.

CAP. 99. — *De eadem re. Ex canonibus apostolorum, cap. 11.*

Si quis cum excommunicato saltem in domos simul oraverit, iste communione privetur.

CAP. 100. — *De eadem re. Ex concilio Nicano, cap. 5.*

De his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laicali ordine ab episcopis, per unam quamque provinciam sententia regularis obtineatur, ut hi qui abijiciuntur, ab aliis non recipiantur. Requiratur autem ne pusillanimitate, aut contentione, vel alio quolibet vitio episcopi videatur a communione seclusus.

CAP. 101. — *De eadem re. Ex concilio Antiocheno, cap. 6.*

(11, q. 3, c. *Si quis.*) Si quis a proprio epi-

A scopo communione privatus est, non ante suscipitur ab aliis episcopis, quam suo reconcilietur episcopo.

CAP. 102. — *De eadem re. Ex decretis Calixti papze, c. 4 (epist. 2, ad episc. Galliz).*

(11, q. 3, c. *Excommunicatos.*) Excommunicatos quoque a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis examinationem justam, nec cum eis in oratione, aut cibo vel potu, aut osculo communicet, nec Ave eis dicat, quia quicunque in his vel aliis prohibitis scienter excommunicatio communicaverit, juxta apostolorum institutionem (cap. 11, can. Apost.), et ipse simili excommunicationi subjaceat.

CAP. 103. — *De eadem re. Ex concilio Antiocheno (sub Julio I, c. 2).*

Non autem licet communicare excommunicatis, neque per domos ingredi, et cum eis orare qui ecclesiae in oratione non participant, nec in alteram ecclesiam recipi, qui ab alia excommunicantur. Quod si visus fuerit quilibet episcoporum, vel presbyterorum, aut diaconorum, vel etiam qui in canone detinentur excommunicatis communicare, ethunc oportet communione privari tanquam Ecclesiae regulares confundentes.

CAP. 104. — *De eadem re. Ex decretis Fabiani papze episcopis Gallie missis.*

Si quis sponte [forte] excommunicato communicaverit verbo, oratione, in cibo vel potu, 40 dies peniteat in pane, sale, et aqua [in pane et aqua]. Qui vero eis communicaverit in homicidiis vel flagitiis erit ira et vindicta Dei omnipotentis quem spernit, quia haec omnia divina ei voce interdicta sunt, et secundum Apostolum, *obedire Deo oportet magis quam hominibus* (Act. v), et secundum quod deliquit, digne, juxta decreta canonum, peniteat, et si penitente noluerit, excommunicetur.

CAP. 105. — *Ut excommunicati ubi fuerint exclusi ibidem consequantur communionem. Ex concilio Meldensi, cap. 10.*

De his qui pro delicto suo a communione separantur, ita placuit, ut in quibusunque locis fuerint exclusi, eodem loco consequantur communionem.

CAP. 106. — *Ut a proprio episcopo vel presbytero excommunicati, alibi in communionem non recipiantur. Ex conc. Rothomagensi, cap. 3.*

D Sunt aliqui qui culpis exigitibus a proprio episcopo excommunicantur, et ab aliis ecclesiasticis vel laicis presumptuose in communionem accipiuntur; quod omnino sanctum Nicenum concilium (Nic. c. 5), simul et Chalcedonense nec non et Antiochenum (Ant. c. 2), atque Sardicense (Sard. c. 16) fieri prohibit.

CAP. 107. — *De eadem re. Ex concilio Carthaginensi, cap. 9 (cap. 7).*

Augustinus episcopus legatus Numidie provinciae dixit [Genidius episcopus dixit: *sic in volumine conc.*] 41, q. 3, c. *Qui merito:* Hoc statuere dignemini, ut si qui forte merito facinorum suorum

ab Ecclesia pulsi sunt, si ab episcopo aliquo vel presbytero fuerint in communionem suscepti, etiam ipse pari cum eis crimen teneatur obnoxius, refugientibus sui episcopi regulare judicium. Ab universis dictum est, omnibus placet.

CAP. 108. — *De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 73.*

(14, q. 3, c. *Qui communicaverit.*) Qui communicaaverit vel oraverit, cum excommunicato, si laicus est, excommunicetur: si clericus, deponatur (*vide supra, c. 28.*)

CAP. 109. — *De illis qui ex alia parœcia sunt, et deprædationes faciunt. Ex concilio Meldensi, cap. 2.*

De illis autem qui infra parœciam beneficium aut hæreditatem habent, et alterius episcopi parœciani sunt et de loco ad locum iter faciunt, rapinas et deprædationes peragunt, placuit ut excommunicentur, nec ante ex parœcia exeant quam quæ perpetravit digne emendent. Quorum excommunicatio seniori eorum et proprio episcopo significanda est: ne eos recipient, antequam illuc redeant ubi rapi-nam fecerint, et omnia pleniter emendent.

CAP. 110. — *De illis qui defendunt delinquentes. Ex dictis Basilii (ex Regula Orientalium).*

Qui consentit peccantibus, et defendit alium delinquentem, maledictus erit apud Deum et apud homines, et quidam sanctissimus Pater ait: « Si quis errori alterius consenserit, sciat se cum illo simili modo culpabilem judicandum et excommunicandum. »

CAP. 111. *De illis qui intra annum causam suam tractare neglexerint. Ex decretis Gelasii papæ, c. 3.*

(14, q. 3, c. *Quicunque.*) Quicunque igitur intra anni spatium civiliter sive publice causam suam coram suis excommunicatoribus non peregerint, ipsi sibi audientia clausis aditum videantur [judicabuntur]. Quod si obstinato animo sine communicatione defuncti fuerint, nos illorum causam, juxta beati Leonis predecessoris nostri sententiam (epist. 92, c. 6), divino iudicio reservantes, quibus vivis non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

CAP. 112. — *De eadem re. Ex decretis ejusdem, cap. 3.*

Hi sane qui ante audientiam communicare tentaverint, donec per penitentiam reatum suum deflant, ad communionem nullo modo perducantur exceptio mortis interiti urgente. Qui vero excommunicato scienter communicaverit [se junxerit], et animo saltem in demo simul oraverit, atque latebra defenseonis ne quo minus [cominus] ad satisfactionem perducatur, præbuerit, donec ab excommunicatore penitentiam suscipiat, corporis et sanguinis Domini communione privatum esse cognoscat, et delictum secundum canones peniteat.

A CAP. 113. — *Ut notentur excommunicatorum nomina, et in foribus ecclesie præfigantur. Ex decretis Honorii papæ, cap. 11 (125).*

(11, q. 3, c. *Curae sit.*) Cura sit omnibus episcopis, excommunicatorum omnino nomina tam viciniis episcopis quam suis parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco posita præ foribus ecclesiæ cunctis convenientibus inculcare, quatenus in utraque diligentia et excommunicatis ubique ecclesiasticus aditus excludatur, et excusationis causa omnibus auferatur.

CAP. 114. — *De illis qui excommunicati moriuntur. Ex concil. Epaunensi, cap. 10 (cap. 28).*

(11, q. 3, c. *Si episcopus.*) Si episcopus ante damnatai absolutionem obitu rapiatur, correptum aut penitentiæ successori licebit absolvere. Et c. 11

B Si quis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam sit confessus et testimonium habet bonum, et non poterat [poterit] venire ad sacerdotem, sed præoccupavit eum mors in domo, in via, faciant pro eo parentes ejus oblationem ad altare, et dent redemtionem pro captivis.

CAP. 115. — *De illis qui colonorum flagella defendunt. Ex concilio Eliberilano, cap. 9 (in frag.).*

D Decrexit sancta synodus, ut episcopi ac ministri episcoporum pro criminibus colono flagellare cum virgis potestatem habeant, propter metum aliorum ut ipsi criminosi corriganter, et vel inviti penitentiam agant, ne æternaliter perseant. Si vero seniores ipsorum colonorum indigne tulerint, et aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eosdem colones, ne distringantur defendere præsumperint, sciunt se excommunicationis ecclesiasticae sententia feriendos.

CAP. 116 — *De episcopis qui apud Romanam sedem accusati fuerint, quod cum excommunicatis communicarent. Ex conc. apud Altheum [Altænum].*

Regno Conradi piissimi et Christianissimi regis quinto, congregata est sancta generalis synodus apud Altheram, in pago Rethia, præsente videlicet domini Joannis papæ apocrisiario, sanctæ Ostiensis Ecclesiæ Petro venerabilis episcopo, aliquo [hoc quatenus aliquo, etc.] modo diabolica semina in nostris partibus exorta extirpare, et nefandissimas machinationes quorumdam perversorum bominum sedare, et eliminando purgare debere. Transacto igitur triduano jejuno, et sacris litanis more debito celebratis, convenimus in ecclesiam Sancti Joannis Baptiste, et moestia consedimus. Tum demum praefatus S. Petri et domini Joannis papæ missus protulit chartam apostolicis litteris inscriptam, qua commovebamur, arguebamur, instruebamur de omnibus ad veram religionem Christianæ fidei pertinentibus. Quæ omnia (ut justum et dignum erat) humiliter accepimus, diligenter tractavimus, et devoto affectu omnimodo amplectebamur. Ergo evangelicam præceptionem et institutionem saluberri-

(125) Alibi tribuitur Joanni VIII in conc. Ravenn., cap. 12.

mam lacrymabili voce protulimus, qua arguebantur A *Cap. 121.* — *De his qui contemnunt bannum ab episcopis impositum. Ex concilio Triburiensi cap. 8,* cui interfuit Arnulphus rex.

Item, *Ejice primum trahem de Oculo tuo (Luc. vi.)* Ac propheticum illud: Ruina populi sacerdotes mali, perpendentes et discutiendo nosmetipsos insipientes, et in medium penitentiae sanctae digno fructu ad terram nos projicienes, deslevimus negligentias innumerabiles, et peccata nostra gravissima. Deinde hortatae Domini Petri contra nosmetipsos et vitia irati, adjuvante primo sancto Spiritu et miserante, capitula infra notata ad correctionem tam nostram, quam Christiani populi statuendo collegimus.

Cap. 117. — De episcopis qui sibi subjectos seducunt, excommunicatis excommunicantes. Ex eodem conc. cap. 6, cui interfuit Corradus rex.

Scimus sacra auctoritate scriptum, qui excommunicato communicaverit, excommunicetur. In hoc nos fatemur episcopi, et presbyteri, et clericorum penitentiarum peccasse, quod in posterum Deo auxiliante, et emendare et evitare cupimus et precepimus.

Cap. 118. — De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 7.

Placuit sanctae synodo, hunc errorem quasi impium ab Ecclesia amovere, quia animarum curam a Domino accepimus, non pecuniarum. Inde et reddituri sumus Domino rationem, et acceptum propter suam misericordiam eternam retributionem, vel justam damnationem.

Cap. 119. — De episcopis, ut non sint malum exemplum populo. Ex eodem concil., cap. 8.

Bonum exemplum populis seipsose episcopis sacerdotibus debent praebere, et ostendere non solum dictis, verum et factis. Propter hoc enim statuimus, minime unquam in posterum contra sacra statuta aliquo modo communicemus excommunicatis, dijudicamus et nosmetipsos, quatenus in futuro non judicemur a Domino (*I Cor. xi.*). Sequi cupimus dicta et statuta sancti Gregorii papae, et penitentiam dignam agere volumus secrete in monasterio, quia publice nequivimus, in futuroque praedicta omnibus modis, Deo proprio, vitare volumus. Eademque legem statuentes presbyteris, diaconibus et omnibus clero, si de gradu deponi noluerint, ut fideliter obseruent, et aliis servare prae dicent.

Cap. 120. — De correctione episcoporum qui cum excommunicatis communicaverint. Ex eodem concilio, cap. 9.

Auctoritate apostolica firmamus dicta et praecepta sanctorum canonum, et interdicimus, quandiu quis excommunicatus sit, nullus nostrorum episcoporum ei audeat communicare, vel cum eo in ecclesia orare. Et laici qui seculi sunt nos, ut dicunt errando et sequendo nos modo, nos autem nosmetipsos per penitentiam macerantes corrigendo, et viam eis vita prae dicentes et aperientes, ut resipescant a diaboli laqueis (*II Tim. ii.*), a quibus per nostra mala exempla capti tenentur, ad veram matrem Ecclesiam per penitentiam revertantur.

A *Cap. 121.* — *De his qui contemnunt bannum ab episcopis impositum. Ex concilio Triburiensi cap. 8,* cui interfuit Arnulphus rex.

Nemo contemnat neque transgredietur bannum ab episcopis superimpositum. Sciat et abhorreat, in epistola 3 beati Clementis dictum contra sescriptum (*De offic. sac. et cler.*): « Si vobis episcopis non obedierint omnes tam majoris quam inferioris ordinis atque reliqui populi, tribus et linguae, non solum infames, sed et extores a regno Dei et consortio fidicium et a liminibus sancta Dei Ecclesia alieni erunt. » Et audient ipsum Dominum in Evangelio dicentem: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit (Luc. x).* Quapropter nos evangelicam et apostolicam considerantes auctoritatem non questum pecuniarium, sed lucrum querentes B animarum, statuimus et confirmamus, ut si quis post hac hujus sancti concilii definitionem inventus fuerit corrupisse ab episcopis bannum impositum, 40 diebus castigatione corripiatur, tantum in pane, sale et aqua.

Cap. 122. — Pro quibus causis quemlibet hominem anathematis vinculo ligori oporteat. Ex eodem conc. cap. 50.

(11, q. 3, c. *Certum est.*) Quæsumus est in eadem synodo, pro quibus causis quemlibet hominem episcopali auctoritate vinculo anathematis ligari oporteat. Atque unanimi cunctorum sententia decreatum est, pro his tribus criminibus fieri debere, cum ad synodum canonice jussus venire contemnit, aut postquam illuc venerit sacerdotibus respuit obedire præceptis, aut ante finitam cause sue examinationem a synodo profugus abire præsumit.

Cap. 123. — De illis qui rapinam et furtum exercuerint. Ex eodem concilio cap. 31.

Tranquillitatem sancta Dei Ecclesia inquietari, et pacem fraternalm infestari testantur fures et latrones, qui ambulant inter nos ovina pelle obumbrati, sed lupina mente recedunt alienati, sive mente res ecclesiasticarum adducti rapientes, et gregem Dominicum spoliando lacerantes. De quibus Salvator in Evangelio commemorat: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, ille fur est et latro (Joan. x).* Atque subjunxit: *Fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat (ibid.).* Ubi quamvis hereticos qui fidem furentur Ecclesie designet, tamen insecutioe surum et latronum turbatam monstrat pacem Ecclesiæ. De talibus Apostolus ad Philippienses: *Vide te canes videte malos operarios (Philip. iii).* Canes vocavit qui non habent verecundiam: *Malos operarios qui nullæ faciunt quæ pietati convenient. Et Dominus per Isaiam prophetat: Ego Dominus diligens iudicium, et odio habens rapinam (Isa. LXI).* Unde nos quæ Dominus diligit diligentes, et quæ odit odio habentes, statuimus et judicamus, ut si quis post haec evangelica et apostolica, atque prophética verba et definitionem pacatissimæ synodi inventus fuerit furtum aut rapinam exercere, et ipso diabolico actu mortem meretur incurrire, nullus pro eo

præsumat orare, aut eleemosynam dare, et eleemosyna pro eo data in memoriam clericorum nec pauperum veniat, sed exsecrabilis sordescat. Beatus Augustinus de talibus horribilem profert sententiam dicens: « Nemo te post mortem tuam fideliter redimit, quia tu te redimere nolivisti. » Si autem ille fur vel latro vulneratus elabitur, et exspectatione mortis desperatus putatur, atque reconciliari se mysteriis sacrosanctis habitu corporis et voluntate pœnitentis deprecatur, Deoque et sacerdoti vita comite, emendationem et actum confitetur, communionis gratiam non negamus tribuandam.

CAP. 124. — *De illis qui in patibulis suspenduntur. Ex concilio Magontiensi, cap. 5 (c. 27, et cons. Vormat. sub Leone IV, c. 80.)*

(13, q. 2, c. Quæsitum.) Quæsitum ab aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum ad ecclesias deferenda sint, et oblationes pro eis offerenda, et missæ celebrandæ an non. Quibus respondemus: Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus, et digna pœnitentibus, communio in fine secundum canonicum jussum, danda est, cur canones interdicunt eis, qui pro peccatis suis pœnam extremam persol-

A vunt, et confitentur vel confiteri desiderant? Scriptum est enim: Non judicat Deus bis in idipsum (*Naum 1, secundum aliam litteram*).

CAP. 125. — *De episcopis, qui cum excommunicatis communicaverint. Ex concilio apud Erphesfurt, cap. 9, cui interfuit rex Henricus.*

Decrevit sancta synodus cum consilio serenissimi principis, si deinceps aliquis episcopuss sui ministerii oblitus, sciens cum excommunicato communicaverit sive in salutatione, sive in oratione, sive in iusta confortatione, sive in cibo, sive in potu, excommunicatus habeatur tam a principe, quam a cæteris omnibus, quoisque in proxima synodo audiatur, et Deo et Ecclesiæ sua satisfacere cogatur.

CAP. 126. — *De clericis qui fugerint Ecclesias suas, et de servis, qui dominos proprios fugerint. Ex concilio apud Athœum habito, cui interfuit Conradus rex, cap. 26.*

Sanctus Gregorius dicit: Clericum fugientem ab ecclesia sua, vel servum fugientem proprium dominum, et nolentem reverti, judicamus communione privari, quoisque ad propriam ecclesiam, vel ad dominum suum redeat. Et item, Clericum fugitivum suo episcopo decernimus apostolica sententia restituiri, vel excommunicari, una cum illis qui ei communicaverint.

DECRETI PARS DECIMA QUINTA.

De pœnitentia sanorum et infirmorum, et qua commutatione leniri possit pœnitentia.

CAP. 1. — *Quid sit pœnitentia. Gregorius (hom. 134 C Evangeliorum).*

(*De pœnit. dist. 3, c. Pœnitentia.*) Pœnitentia est peccata præterita deflere, et deflenda non admittere.

CAP. 2. — *Ut presbyter pœnitentem jussus ab episcopo suo reconciliet. Ex concil. Carthagin. II, cap. 4.*

(26, q. 6, c. Aurelius episcopus.) Aurelius episcopus dixit: « Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari divinis altaribus petierit; si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, et sic periclitantem ejus precepto reconciliare, quam res debemus salubri consilio robore. » Ab universis episcopis dictum est: « Placet quod sanctitas vestra necessario nos instruere dignata est. »

CAP. 3. — *Ut pœnitentibus juxta peccatum modus pœnitentiarum detur. Ex concil. Carthagin. III, cap. 31.*

(26, q. 7, c. Pœnitentibus.) Ut pœnitentibus secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio pœnitentie tempora decernantur.

CAP. 4. — *Ne presbyter clam episcopo reconciliet pœnitentem. Ex eodem concilio, cap. 32.*

(26, q. 6, c. Presbyter.) Ut presbyter inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absente

C episcopo necessitate cogente. Cujuscunque pœnitentis publicum et vulgatissimum crimen est quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei imponatur.

CAP. 5. — *Ut ex pœnitentibus ordinatus clericus deponatur. Ex concilio Carthag. IV, cap. 68.*

(Dist. 50, c. Ex pœnitentibus.) Ex pœnitentibus (quamvis sit bonus) clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero, quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse pœnitentem. Si autem sciens episcopus ordinaverit talem, etiam ipse episcopatus sui ordinandi duntaxat potestate privetur.

CAP. 6. — *De lege pœnitentium. Ex eodem concil., cap. 74.*

D (26, q. 7, c. Sacerdos.) Ut sacerdos pœnitentiam imploranti, absque persone acceptione pœnitentiae leges injungat.

CAP. 7. — *De negligentibus pœnitentibus. Ex eodem concil., cap. 75.*

Ut negligentiores pœnitentes tardius reconcilientur.

CAP. 8. — *De poscentibus pœnitentiam, si postea obmutescant. Ex eodem concil., cap. 76.*

(26, q. 6, c. Qui in infirmitate.) Is qui pœnitentiam in infirmitate petit, si casu dum ad eum sa-

cerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesin versus fuerit, dent testimonium qui eum audierint, et accipiat pœnitentiam. Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ore ejus eucharistia. Si supervixerit, admoneatur a supradictis testibus petitioni sue satisfactum, et subdatr statutis pœnitentiae legibus, quandiu sacerdos, qui pœnitentiam dedit, probaverit.

CAP. 9. — *De pœnitentibus, ut in morte viaticum accipient.* Ex eodem concil., cap. 77.

Pœnitentes qui in infirmitate sunt, viaticum accipient.

CAP. 10. — *De pœnitentibus si post viaticum supervivent.* Ex eodem concil., cap. 78.

Pœnitentes qui in infirmitate viaticum eucharisticæ acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

CAP. 11. — *De pœnitentibus si casu aliquo moriantur.* Ex eodem concil., cap. 79.

(26 q. 7, c. *Sacerdos pœnitentiam.*) Pœnitentes qui attente leges pœnitentiae exsequuntur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerit, ubi eis subveniri non possit, memoria eorum et orationibus et oblationibus commendetur.

CAP. 12. — *Ut pœnitentes mortuos efferant et sepeliant.* Ex eodem concil., cap. 81.

Mortuos ecclesiæ pœnitentes efferant et sepeliant.

CAP. 13. — *Ut pœnitentes semper genua flectant.* Ex eodem concil., cap. 82.

Pœnitentes etiam diebus remissionis genua fletant.

CAP. 14. — *Ut pœnitentia conjugatis non nisi ex consensu detur.* Ex concilio Arelatensi II, cap. 22.

(33, q. 4, c. *Pœnitentiam.*) Pœnitentiam conjugatis non nisi ex consensu dandam.

CAP. 15. — *De apostatis si non revertuntur.* Ex eodem concil., cap. 25.

Hi qui post sanctam religionis professionem apostolant, et ad saculum redeunt, et postmodum pœnitentiae remedia non requirunt, sine pœnitentia communionem penitus non accipiant. Quos etiam jubemus ad clericatus officium non admitti. Et quicunque ille sit, post pœnitentiam habitum sacerdalem non præsumat; quod si præsumperit ab ecclesia alienus habeatur.

CAP. 16. — *De clericis pœnitentiam pelentibus.* Ex concil. Araus., cap. 4.

Pœnitentiam desiderantibus clericis [etiam, orig.] non negandam.

CAP. 17. — *Qualiter majorcs pœnitentiam accipiant quæ junioribus non facile committenda est.* Ex concil. Agath., cap. 25.

(Dist. 50, c. *Pœnitentes.*) Pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum, et cibicum super capita a sacerdote (sicut ubique constitutum est) consequantur. Si autem comas non deposuerint, aut vestimenta non mutaverint, abhiciantur. Et nisi digne pœnituerint, non recipientur.

A Juvenibus autem pœnitentia non facile committenda est, propter ætatis fragilitatem. Viaticum tamen omnibus in morte positis non negandum.

CAP. 18. — *Si presbyter aut diaconus pro reatu aliquo ab eucharistia se suspenderit.* Ex concil. Aurel., cap. 8 (Aurel. conc. 1, c. 14).

(*Dist. 81, c. Si diaconus.*) Si diaconus aut presbyter pro reatu suo se ab altaris communione sub pœnitentis confessione submoverint, sic quoque si alii defuerint, et causa certæ necessitatibus exoritur, poscent baptismum liceat baptizare.

CAP. 19. — *De his qui pœnitentiam poscent: si vir est, prius tondeatur; si femina prius habitum mutet.* Ex concil. Tolet. III, cap. 12.

Quicunque ab episcopo, vel presbytero sanus vel infirmus pœnitentiam postulat, id ante omnia epis-

B scopus observet et presbyter; ut si vir est, si sanus vel infirmus, prius eum toneat, aut in cinere, et cilicio habitum mutare faciat, et sic pœnitentiam, tradat. Si vero mulier fuerit, non accipiat pœnitentiam, nisi prius aut velata fuerit, aut mutavorit habitum. Sæpius enim laicis cum feminis tribundo desidioso pœnitentiam, ad lamentanda rursum facinora post acceptam pœnitentiam relabuntur.

CAP. 20. — *Qualiter lapsi quilibet de clero, et in monasterium pro agenda pœnitentia trus, sustentetur.* Gregorius Petro subdiacono (lib. I Regist., ep. 42).

(16, q. 6, c. *De lapsis.*) De lapsi sacerdotibus, vel quilibet ex clero observare te volumus, nt in rebus eorum nulla contaminatione miscearis, sed pauperima regularia monasteria require, que secundum C Deum vivere sciunt, et in eisdem monasteriis ad pœnitentiam lapsos trade, et res lapsorum in eo loco proficiant, in quo agere pœnitentiam traduntur, quatenus ipsi ex rebus eorum subsidium habent, qui de correptione eorum sollicitudinem gerunt. Si vero parentes habent, res eorum legitimis parentibus dentur, ita autem, ut eorum stipendia, qui in pœnitentiam dati fuerint, sufficienter debeant procurari. Si qui vero ex familia ecclesiastica sacerdotes, vel levite, vel monachi, vel clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, similiter dari eos in pœnitentiam volumus, sed res eorum ecclesiastico iuri non subtrahi, ad usum tamen suum accipiant, unde ad pœnitentiam subsistant, ne si nudentur, locis in quibus dati fuerint, onerosi sint.

D **CAP. 21.** — *Dimissa peccata denuo ad eum reverti, qui non vult in se peccanti dimittere.* Augustinus libro primo. De baptismo (*contra Donatist.*, cap. 12).

Redire dimissa peccata, ubi fraterna charitas non est, apertissime Dominus in Evangelio docet, de illo servo, quem cum invenisset debitorem decem milium talentorum, deprecanti omnia dimisit; ille autem conservum suum qui ei debebat centum denarios, cum miseratus non fuisset, jussit eum dominus reddere quæ ei dimiserat (*Matth. xviii.*).

CAP. 22. — *De his, qui in ultimo pœnitentiam petunt.* Ex dictis Augustini (lib. I Homil., hom. 41).

(*De penit.*, dist. 7, c. *Si quis posuit.*) Sane quisquis

positus in ultima necessitate ægritudinis suæ, accepit peccatum, et mox ut reconciliatus fuerit, exierit de corpore, fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed non præsummodicere quod hinc bene exierit. Si securus hinc exierit, ego nescio. Pœnitentiam dare possumus, securitatem autem dare non possumus. Nunquid dico, damnabitur? Sed nec dico liberabitur. Vis ergo a dubio liberari? Vis quod incertum est evadere? Age pœnitentiam dum sanus es. Si sic agis, dico tibi quia securus es, quia pœnitentiam egisti eo tempore, quo peccare potuisti. Si autem vis agere pœnitentiam quando jam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu peccata.

CAP. 23. — *Ut gravium criminum rei auctoritate pœnificis segregentur ab altari, et iterum reconcilientur. Item Augustinus libro De pœnitentia* (124).

(*Dist. 1, c. In actione.*) In actione autem pœnitentia ubi tale commissum est, ut si qui comisit, a Chrtsti etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal. L.*) Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam per verba, vel quacunque alia signa procedit, cum sit coram illo, cui dicitur: *Gemitus meus a te non est absconditus* (*Psal. xxxvii*); recte constituantur ab his, qui Ecclesiæ presunt, tempora pœnitentiae, ut satisfiat etiam Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata; extra eam quippe non remittuntur. *Hacenus eo loci August.* Ergo cum tanta est plaga peccati, atque impetus morbi, ut medicamenta corporis et sanguinis Domini differenda sint, auctoritate antistitis debet se quisque ab altario removere ad agendum pœnitentiam, et eadem auctoritate reconciliari.

CAP. 24. — *Quantum condescendi oporteat pœnitentibus. Item libro De pœnitentia* (I. L. *Homil.*, hom. 50, c. 11.)

(*Dist. 1, c. Judicet.*) Judicet seipsum in istis voluntate dum potest, et mores convertat in melius, ne cum jam non poterit, etiam præter voluntatem a Domino judicetur. Et cum in se protulerit severissimæ medicinæ santentiam, veniat ad antistites, per quos illi claves in Ecclesia ministrantur, et tanquam bonus jam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, a præposito sacramento accipiat satisfactionis sue modum, et in offrendo sacrificio contribulati cordis, persistat devotus et supplex. Id tamen agat, quod non solum ipsi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam ceteris ad exemplum, ut si peccatum ejus non solum in gravi ejus malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati Ecclesia videtur antistiti, in notitiam multorum, veletiam totius plebis agere pœnitentiam non recuset; non resistat, non lethali et mortifera plaga per pudorem addat

A tumorem. (*Cap. 42.*) Multi enim corriguntur ut Petrus, multi tolerantur ut Judas, multi nesciuntur donec veniat Dominus qui, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis (*I Cor. iv.*) Item *Augustinus in epistola ad Macedonium* (*epist. 45, post init.*) (*Dist. 50 c. Quamvis*): *Quamvis caute salubriterque provisum sit, ut locus illius humillimæ pœnitentiae semel in Ecclesia concedatur, ne medicina vilis minus utilis esset ægratis, quæ tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit; quis tamen audeat Deo dicere: Quare huic homini qui post primam pœnitentiam rursus se laqueo iniquitatis astringit [obstr. or.], adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere erga istos non agi, quod Apostolus ait: Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit?* (*Rom. 11.*) Aut istis exceptis esse deficitum, quod scriptum est: *Beati omnes qui confidunt in eum?* (*Psal. 11.*) Aut ad istos non pertinere quod dicitur: *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Dominum?* (*Psal. xxx.*) Cum igitur super peccatores tanta sit patientia, tanta misericordia Dei, ut in hac temporali vita moribus emendatis non damnetur in æternum, qui nullius, quæ sibi præbeatur expectat misericordiam, quoniam nemo est illo beatior, nemo potentior, nemo justior, quales nos esse optinet homines erga homines, qui hanc vitam nostram, quantacunque laude cumulemus (*commendemus, or.*), eam sine peccato non dicimus? Quod si dixerimus nosipsos (*sicut scriptum est*) decipimus, et veritas in nobis non est (*I. Joan 1.*).

CAP. 25. — *Non posse perfecte pœnitere pro aliquo ablato, nisi restituatur, si potest restitui. Augustinus in epistola ad Armentarium et Paulinam* (*epist. 54 ad Macedonum postmed.*)

(*11, q. 6. c. Si res aliena.*) Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, noz agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum nisi restitutur ablatum, sed, ut dixi, cum restitui potest.

CAP. 26. — *Quod ultima conversio mente potius æstimenda sit quam tempore. Ex decretis Cœlestini papæ, cap. 20 (epist. 2 ad Gallie episc., c. 27).*

Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum, mente potius æstimanda est quam tempore, propheta hoc taliter asserente: Si conversus ingemueris, tunc salvus eris (*Ezech. xviii et xxxiii*). Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulant, cum ille se obliget judici, cui occulta omnia noverit revelari.

CAP. 27. — *Quod omnis fidelis in ultimis positus sanctificato oleo ungi debeat. Ex decretis Cœlestini papæ.*

Beatus enim Jacobus apostolus in Epistola sua scripsit: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyter-*

est, hic Aug. tribuitur. Porro hic locus deceptus est ex Enchir. c. 65, De pœnitentia.

(124) Ex pœnitentiarii cuiusdam præfatione, quam reperties in admonitione beati Rhenani, ad calcem Tertul. ea quoniam pene tota ex Aug. consarcinata

ros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo, in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum (Jac v). Hoc et apostoli in Evangelio fecisse leguntur (*Marc. vi*), et nunc Ecclesie consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris, et oratione comitante sanentur. Non solum presbyteris, ut licet hoc sacro oleo in suis infirmatibus, sed, ut Innocentius I papa describit (*ep. 1, c. 8*), etiam omnibus Christianis ut licet eodem oleo, in sua, aut suorum necessitate ungendo. Quod tamen oleum non nisi ab episcopis licet confici. Nam quod ait: *Oleo in nomine Domini, significat, oleo in nomine Domini consecrato, vel certe quia etiam, cum ungunt infirmum, nomen Domini super eum invocare debent.* Et si in peccatis sit, dimituntur ei. Multi propter peccata in animam facta, infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde ait Apostolus Corinthiis: *Quia corpus Domini indigne percipiere erant soliti, ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi (l Cor. xi).* Si ergo infirmi in peccatis sint, et haec presbyteris Ecclesiae confessi fuerint, ac perfecto corde ea derelinquere atque emendare satagerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis [confessionis emendatione] queunt dimitti. Unde recte subjungitur: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini (Jac. v.)*

CAP. 28. — *De illis, qui propter timorem mortis in ipsa infirmitate confitentur peccata sua. Ex concilio Nannetensi, cap. 2.*

Infirmus qui necessitate mortis urgente confitetur peccata sua, sub ea conditione a sacerdote reconcilietur, ut si ei Dominus vitam donaverit, sanitatemque reddiderit, secundum qualitatem delicti, et secundum canonum statuta, et paenitentialium probatorum peniteat.

CAP. 29. — *De illis qui in necessitatibus tempore et paenitentiam et reconciliationem desiderant. Ex decretis Leonis papae, cap. 9 (Leon. pap. l, epist. 91 ad Theodorum).*

(26, q. 6, c. His qui in tempore.) His autem, qui tempore necessitatis, et in periculis urgente instantia praesidium paenitentiae, et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliationis deneganda, quia misericordiae Domini nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniae moras conversio [vera], dicente Domino per prophetam: *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris (Ezech. xviii et xxxii; Isa. xxxi), et alibi: Dic tu iniuritates tuas prior ut justificoris.* Item: *quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio (Psal. cxxix).* In dispensandis itaque Dei donis, non debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus, lacrymasque negligere, cum ipsam paenitenti afflictionem [al. paenitendi affectionem] ex Dei credamus inspiratione conceptam, dicente Apostolo:

A *Ne forte det illis Deus paenitentiam, ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem (Il Tim. ii).*

CAP. 30. — *De eadem re. Ex decretis Innocentii I papae, cap. 22 (ep. 3 ad Exuper., c. 2).*

Et hoc quæsum est, quid de iis observari oporteat qui post baptismum omni tempore incontinentia voluptatibus dediti, in extremo fine vita suæ paenitentiam simul et reconciliationem communio-nis exposcent. De his observatio prior, durior; posterior, interveniente misericordia, inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit ut concederetur eis paenitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communio concessa faciliter homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu merito negata communio est concessa paenitentia, ne totum penitus negaretur, et duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesiæ suis reddidit, jam terrore depulso, communionem dari obeuntibus placuit, et propter misericordiam, quasi viaticum profecturis, et ne Novatiani haeretici negantis veniam, asperitatem et duritiam subsequi videamur. Tribuitur ergo cum paenitentia extreme communio, ut homines ejusmodi, vel in supremis suis permittente Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur.

CAP. 31. — *De illis qui ad exitum veniunt, ut ultimo et necessario viatico non priventur. Ex concil. Nicano, cap. 13.*

(26, q. 6, c. His vero.) De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur de corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus, et consecutus communionem oblationis que particeps factus, iterum convaluerit, sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet, in exitu positio et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione debebit dare.

CAP. 32. — *Quod paenitentia possint aboleri peccata, etiam si in ultimo vita spiritu quis paeniteat. Ex conc. Magontiensi, cap. 2 (125).*

Paenitentiam posse abolere peccata indubitanter. credimus, etiam si in ultimo vita spiritu admissionrum [admissorum] paeniteat, et vel publica lamentatione peccata prodantur, quia Dei propositum, quo decrevit salvare quod perierat (*Luc. xix*), stat immobile. Et ideo, quia voluntas ejus non mutatur, sive emendatione vita, si tempus conceditur, sive supplici confessione, si continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter presumatur ab illo, qui noo vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a perditione paenitendo, et salvetur misereratione Domini ut vivat [et salvatus misereratione Domini vivat Sic hodie August.] (*Ezech. xi; xxxii*). Si quis aliter

de justissima pietate Dei sentit, non Christianus, A træsc. Oppressum deinde buno ægritudine, ita ut tres dies sine voce prorsus jaceret, paululum vero quarto die respirantem, vocasse ad se filiolam suam, et dixisse fertur: » Quousque me detinetis? quæso vos, cito aliquis presbyterorum veniat, ut possim dimitti. » Et cum hoc dixisset, rurem eius vox permansit. Abiit cito cursu ad presbyterum puerocritis tempore. Infirmabatur presbyter, venire non potuit; tamen quia paœceptum fuerat, ut lapsis in exitu nemo reconciliationis solatia denegaret, et maxime his, quos prius id rogasse constabat, param eucharistia puerō dedit. Regrediente puerō, adhuc antequam ingredieretur domum, rurem Serapion: » Redisti, inquit, fili? Licet presbyter venire non potuit, tamen imple quod tibi imperatum est, ut possim recedere. » Cumque accepisset eucharistiam, velut catenis quibusdam vinculisque disrupti, lætleorū jam spiritum reddidit. Ex quo constat bujus boni auxilio nullum debere fraudari.

CAP. 33. — *De lapsis in ultimo positis, ut viatico munere, si rogaverint, eis subveniri debeat. Ex epistola Siricij papæ.*
Quicunque carnali fragilitate ceciderint viatico munere, cum ad Dominum cœperint proficisci, si rogaverint, per communionis gratiam volumus subveniri.

CAP. 34. — *De illis infirmis, qui dum penitentiam petierint, et antequam sacerdos veniat. officium oris amittunt. Ex epistola Leonis papæ (epit. 91).*

Ita ergo talium necessitas auxiliandum est, ut nec actio illis penitentiae, nec communionis gratia denegetur, si eam etiam amiso vocis [oris] officio, per judicium integrum sensus querere comprobentur. Quod si ita aliqua ægritudine fuerint aggravati, ut, quod paulo ante poscebant, sub praesenti sacerdotie significare non valeant, testimonium fidelium circumstantium illis prodesse debet, ut simul et [simil tamen et, etc.] penitentiae, et reconciliationis beneficium consequantur.

CAP. 35. — *De eadem re. Ex decreto. Eusebii papæ cap. 10.*

Si quis penitentiam petens, dum sacerdos venerit, fuerit officio lingue privatus, constitutum est ut, si idonea testimonio habuerit, quod ipse penitentiam petiisset, et ipse per motus aliquos suæ voluntatis aliquod signum facere potest, sacerdos impletat omnia, sicut supra circa ægratatem penitentem scriptum est, id est orationes dicat, et ungat eum oleo sancto, et eucharistiam ei donet, et postquam obierit, ut cum ceteris fidelibus ei subministraret.

CAP. 36. — *De infirmis in periculo mortis constitutis. Ex Penitentiali Theodori (Mogunt. sub Leone IV, c. 26).*

(29. q. 7, c. *Ab infirmis.*) Ab infirmis in periculo mortis positis, per presbyteros pura inquirenda est confessio peccatorum; non tamen illis imponenda quantitas penitentiae, sed inactescenda, et cum amicorum orationibus, et eleemosynarum studiis pondus penitentia sublevandum. Et si forte migraverint, ne obligati et a communione alieni, vel consortio venientiantur. A quo periculo si divinitus ereptus convaluerit, penitentia modum a suo confessore impositione diligenter observet. Et ideo secundum canoniam auctoritatem, ne illis janua pietatis clausa videatur, orationibus et consolaniibus ecclesiasticis sacra cum unctione olei anointati, secundum statuta sanctorum Patrum communione viatici reficiantur.

CAP. 37. — *De quodam qui Christum negaverat, quomodo in extremis viatico liberatus est. Dionysius dicit in ecclesiastica Historia (Euseb. eccl. Hist. lib. vi, c. 34, ex translatione Rufini).*

Ia Historia ecclesiastica Dionysius rescribens ad Fabianum, inducit quamdam historiam, dicens, Serapionem quemdam fuisse apud Alexandriam, unum ex his qui lapsi sunt, eumdemque saepe deprecatum esse, ut susciperetur, nec tamen impe-

A træsc. Oppressum deinde buno ægritudine, ita ut tres dies sine voce prorsus jaceret, paululum vero quarto die respirantem, vocasse ad se filiolam suam, et dixisse fertur: » Quousque me detinetis? quæso vos, cito aliquis presbyterorum veniat, ut possim dimitti. » Et cum hoc dixisset, rurem eius vox permansit. Abiit cito cursu ad presbyterum puerocritis tempore. Infirmabatur presbyter, venire non potuit; tamen quia paœceptum fuerat, ut lapsis in exitu nemo reconciliationis solatia denegaret, et maxime his, quos prius id rogasse constabat, param eucharistia puerō dedit. Regrediente puerō, adhuc antequam ingredieretur domum, rurem Serapion: » Redisti, inquit, fili? Licet presbyter venire non potuit, tamen imple quod tibi imperatum est, ut possim recedere. » Cumque accepisset eucharistiam, velut catenis quibusdam vinculisque disrupti, lætleorū jam spiritum reddidit. Ex quo constat bujus boni auxilio nullum debere fraudari.

CAP. 38. — *Ut presbyteri de occulis peccatis iussu episcopi penitentes reconcilient. Ex decreto Evaristii papæ, cap. 3.*

(26, q. 6, c. *Presbyteri.*) Ut presbyteri de occulis peccatis iussione episcopi penitentes reconciliant, et (sicut supra præmisimus) infirmantes absolvant et communicent.

CAP. 39. — *De penitente, si in ipsa penitentia de corpore exierit, et reconciliari desiderat. Ex conc. Araucano I, cap. 3.*

(26, q. 36, c. *Qui recedunt.*) Qui recedunt de corpore penitentes, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicare; quod morientis sufficit consolationi [reconciliatione] suicordum diffinzione Patrum, qui hujusmodi communione congruentia viaticum nominarunt. Ut si (quod si, or.) supervixerint, stent in ordine penitentium ut ostensis necessariis penitentiae fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant.

CAP. 40. — *Ut quinta feria ante Pascha penitentibus sit remittendum; ante autem, si ad desperationem infirmitatis devenerint. Ex epistola Innocentii I papæ, cap. 1 (ep. 1 ad Decentium, c. 7).*

(*De cons., dist. 3, c. De penitentibus.*) De penitentibus autem qui sive ex gravioribus commissis, sive ex leviioribus penitentiam gerunt, si nulla intervenit ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romana Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum de pondere æstimando delictorum, sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem penitentis, et ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis in ægritudinem inciderit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de sæculo absque communione discedat.

CAP. 41. — *De illis qui in Ecclesia remitti peccata negaverint. Ex dictis August. (in Enchir., c. 83.)*

Qui vero in Ecclesia remitti peccata non credens, contemnit divini munieris largitatem, et in hac ob-

stinatione mentis diem claudit extreum, reus est A pœniteniam per præfixos gradus injungant. Post hæc in ecclesiam eos introducat, et cum omni clero septem pœnitentia psalmos in terram prostratus cum lacrymis pro corum absolutione decaet. Tunc resurgens [exsurgens] ac oratione (juxta quod canores jubent) manus eis imponat, aquam benedictam supereos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum cooperiat, et cum gemitu et crebris suspiriis eis denuntiet, quod sicut Adam projectus est de paradiso, ita et ipsi ab Ecclesia pro peccatis abiciuntur. Post hæc jubeat ministris, ut eos extra januas ecclesias expellant. Clerus vero prosequatur eos cum responsorio: *In sudore vultus tui vescens pane* (*Gen. iii*), etc., ut videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam, atque commotam, non parvipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini causa rursus ab eorum decanis, et eorum presbyteris ecclesia liminibus repræsententur.

CAP. 42. — *Quod infirmis omni hora cibum sumere liceat. Ex conc. Magontiensi, cap. 23.*

Infirmis licet omni hora cibum potumque sumere, quotiescumque desiderant.

CAP. 43. — *De illis sacerdotibus qui morientibus pœnitentiam denegaverint. Ex decretis Julii papæ ad calc. decret. Julii.*

(26, q. 6, c. Si presbyter.) Si quis presbyter pœnitentiam abnegaverit morientibus, reus erit animarum, quia Dominus dicit: *Quacunque die fuerit conversus peccator, vita vivet, et non morietur* (*Ezech. xviii*). Vera enim conversio [ad confessio] in ultimo tempore potest esse, quia Dominus non solum temporis, sed etiam cordis inspector est (*Luc. xxiii*). sicut latro unius momenti pœnitentia meruit esse in paradiso in hora ultimæ confessionis.

CAP. 44. — *Quod nulli ultima pœnitentia sit deneganda. Ex decretis Calestini papæ, cap. 10 (ep. 2 ad episc. Galliæ, c. 2).*

(26, . q6, c. Agnovimus.) Agnovimus enim pœnitentiam morientibus denegari, nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animæ cupiunt remedio subveniuri. Horremus, fateor, tante impiciatis aliquem reperiri, ut de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere, et periclitantem sub onere peccatorum hominem, pondere quo se ille expedire [se expediti, or.] desiderat, liberare. Qui hoc rogo aliud est quam morienti mortem addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? cum Deus ad subveniendum paratissimum, invitans ad pœnitentiam sic promittat peccatori: *In quacunque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei* (*Ezech. xxxiii*). Et iterum: *Nolo mortem peccatoris, sed tantum ut convertatur, et vivat ibid.*) Salutem ergo homini adimit quisquis mortis tempore pœnitentiam [speratam inseritur in orig. et Gr.] denegaverit, et desperaverit de clementia Dei, quieum ad subveniendum morienti sufficeret vel momento posse non credidit. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dextram pendens, si illum unius hora pœnitentia nou juvisset. Cum esset in pœna pœnituit, et per unius sermonis professionem habitaculum paradisi, Deo promittente, promeruit.

CAP. 45. — *Ut in capite Quadragesimæ omnes publice pœnitentes in civitatem veniant, et ante fores ecclesiæ nudis pedibus et cilicio induiti episcopo suo se repræsentent. Ex conc. Agath.. cap. 9.*

(Dist. 50, c. In capite. In capite Quadragesimæ omnes pœnitentes qui publicam suscipiunt aut suscepserunt pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo civitatis, sacco induiti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu et vultu proclamantes. Ibi adesse debent decani, id est archipresbyteri percociarum, et presbyteri pœnitentium, qui eorum conversionem diligenter inspicere debent, et secundum modum cul-

B beat ministris, ut eos extra januas ecclesias expellant. Clerus vero prosequatur eos cum responsorio: *In sudore vultus tui vescens pane* (*Gen. iii*), etc., ut videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam, atque commotam, non parvipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini causa rursus ab eorum decanis, et eorum presbyteris ecclesia liminibus repræsententur.

CAP. 46. — *Qua auctoritate modus pœnitentia peccata confitentibus imponi debeat. Ex concilio Magontiensi, (cap. 10, Cabillon. c. 38.)*

Modus tempus pœnitentia peccata sua confitentibus aut per antiquorum canonum institutionem, aut persanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem probatam imponi debet a sacertoibus. Nam qui peccatis gravibus leves quosdam et inusitatos imponunt pœnitentia modos, consunt pulvillo, secundum propheticum sermonem sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ atlatis, ad capiendas animas, (*Ezech. xiii*). Sed discretio servanda est inter pœnitentes publice et absconde. Nam qui publice peccat, oportet ut publice multetur pœnitentia et secundum ordinem canonum pro merito suo excommunicetur et reconcilietur.

CAP. 47. — *Quod diversitas culparum diversitatem faciat pœnitentiarium. Ex dictis August.*

Diversitas culparum diversitatē facit pœnitentiarium. Nam et corporum medici diversa medicamenta componunt, ut aliter vulnera, aliter morbum, aliter tumores, aliter putredines, aliter caligines, aliter confractiones, aliter combustiones current. Ita et spirituales medici diversis curationum generibus animarum vulnera sanare debent. Sed quia hoc paucorum est, ad purum scilicet cuncta cognoscere et curare, et mediri, atque ut integrum salutis statum valeant revocare, ideo solerter admonemus doctum quemque sacerdotum Christi, ut non ex suo sensu, sed secundum canonum statuta, et traditiones Patrum universa disponat, et conditionem utriusque sexus, ætatem, paupertatem, causam, statum, personam cuiusque pœnitentiam agere volentis, ipsum quoque cor pœnitentis inspiciat, et secundum hæc ut sibi visum fuerit, ut sapientia medicus, singula quæque dijudicet.

CAP. 48. — *Quod multi sint fructus pœnitentia. Ex dictis ejusdem.*

Multi sunt pœnitentia fructus, per quos ad expiationem criminum pervenitur. Non enim tantum

simplici illo pœnitentia nomine salus æterna re-promittitur, ut illud apostolicum : *Penitentia igitur, inquit, et convertemini, ut deleantur peccata vestra* (*Act. iii.*). Et illud propheticum : *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris* (*Isa. xxx.*). Propter illum nodum genitum, propter illud nudum nomen pœnitentia nullus salvabitur, sed per veram confessionem, et sacerdotis intelligentis consilium, et per charitatis affectum, et per eleemosynarum fructum peccatorum moles subruitur.

CAP. 49. — *Cur cunones non perfecte præfigunt unoquoque criminis tempus et mensuram pœnitentia?* Ex dictis Hieronymi (126).

(*De pœnitent. dist. 1, c. Mensuram.*) Mensuram autem temporis in agenda pœnitentia, idcirco non satis aperiè præfigunt canones pro unoquoque crimen, ut de singulis dicant, qualiter unumquodque emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuant. Quia apud Deum non tam valet mensura temporis quam doloris, nec abstinentia tantum ciborum quam mortificatio vitorum. Propter quod tempora pœnitentia fide et conversatione ponitentum abbrevianda precipiunt, et negligentia protelanda existimant. Tamen [Exstant tamen impositi] pro quibusdam culpis modi pœnitentia sunt impositi, juxta quos cetera perpendenda sunt culpa cum sit facile per eosdem modos vindictam et censuram canonum aestimare.

CAP. 50. — *De illis, qui pœnitentiam sibi injunctum adimplere festinant. Ex Pœnitentiali Romano.*

Unumquemque hominem accedentem ad pœnitentiam, si videris acriter et assidue stare in pœnitentiam, statim remissius age adversus eum. Qui vero potest implere quod impositum est ei, noli prohibere, sed permitte. Magis enim laudandi sunt hi qui celeriter debitum pondus persolvere festinant, quia jejuniū debitum est pondus, et sic amandum his qui pœnitentiam agunt, quia si jejunaverit et compleverit quod illi mandatum est a sacerdote, purificabitur a peccatis. Quod si iterum ad pristinam consuetudinem peccati reversus fuerit, sic est quomodo *canis, qui revertitur ad vomitum proprium* (*Prov. xxvi.*). Omnis itaque pœnitens, non hoc solum debet jejunare quod illi mandatum est a sacerdote, verum etiam postquam compleverit ea quae illi jussa sunt, debet quantum ipsi visum fuerit jejunare. Si enim egerit ea quae illi sacerdos præcepit, illa peccata tantum quae confessus est remittetur. Si vero postea ex sua voluntate jejunaverit, mercedem sibi acquiret et regnum cœlorum. Qui ergo totam septimanam jejunat pro peccatis, Sabbato et Dominica die manducet et bibat quidquid ei appositum fuerit. Custodiatur tamen se a crapaula et ebrietate. Quia omnis luxuria de ebrietate nascitur. Ideo beatus Paulus prohibuit, dicens : *No-*

A lite inebriari vino, in quo est luxuria (*Ephes. v.*), non quia in vino est luxuria, sed in ebrietate.

CAP. 51. — *Ut quotiescumque aliqui ad pœnitentiam accesserint, sacerdotes jejuniis et orationibus cum eis communicare debeant. Ex Pœnitentiali Theodori.*

Quotiescumque Christiani ad pœnitentiam accedunt, jejuna injungimus, et nos communicare cum eis debemus in jejunio unam aut duas septimanas, aut quantum possumus, ut non dicatur nobis, quod sacerdotibus Iudeorum dictum est a Domino : *Vx vobis legis peritis, qui aggravatis homines, et impontis super humeros eorum onera gravia, et importabilia, ipsi autem uno digito vestro non tangitis sarcinas ipsas* (*Luc. xi.*). Nemo enim potest sublevare cadentem sub pondere, nisi inclinaverit se, ut porrigit ei manum. Neque ullus medicorum vulnera infirmantium potest curare, nisi fetoribus fuerit participes. Ita quoque nullus sacerdotum vel pontifex peccatorum vulnera curare potest, aut animabus peccata auferre, nisi prestante sollicitudine et oratione lacrymarum. Necesse est ergo, vos fratres charissimi, sollicitos esse pro peccantibus, quia simus alterutrum membra. Ideoque et nos si viderimus aliquem in peccatis jacentem, festinemus eum ad pœnitentiam per nostram doctrinam revocare, et quotiescumque dederis consilium peccanti; simul quoque da illi pœnitentiam statim, quantum debeat jejunare, aut eleemosynis redimere peccata sua, ne forte obliviscaris quæ tibi jam dixerat, et iterum tibi necesse sit interrogare, et forsitan erubescat iterum peccata sua confiteri, et invenietur jam amplius judicari.

CAP. 52. — *Quod contingat hominem interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccare. Ex concilio Cabillonensi ii, cap. 32.*

Sed et hoc emendatione indigere perspexit, quod quidam, dum confitentur peccata sua sacerdotibus, non plene id faciunt. Quia ergo constat hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet et corpore, et interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur, solerit indagatione debet inquiri ipsa peccata, ut ex utrisque plena sit confessio, scilicet ut et ea confiteantur quæ per corpus gesta sunt, et ea quibus in sola cogitatione delinquitur. Instruendus itaque est peccatorum suorum confessor, ut de octo principalibus vitiis sine quibus in hac vita difficile vivitur, confessionem faciat, quia aut cogitatione, aut (quod et gravius) opere eorum instinctu peccavit. Odium etenim, invidia, superbia, et cetera hujusmodi animæ pestes tanto periculosius lœdunt quanto subtilius serpent.

CAP. 53. — *De incestis occulte commissis. Ex dictis August.*

Si quis incestum occulte commiserit, et sacerdoti occulte confessionem egerit, indicetur ei remedium canonicum [canonum] quod subire debuissest,

(126) Id habes in præfatione Pœnitentiarii illius cuius supra meminimus ad cap. 23

si ejus facinus publicatum fuisset. Verum quia latet commissum, detur ei a sacerdote consilium, ut saluti anima sua pro occulta paenitentia proficiat, hoc est, ut veraciter ex corde se graviter delinquisse confiteatur, et per jejunia et eleemosynas, vigilias atque sacras orationes cum lacrymis se purgare contendat, et sic se ad spem venie pro misericordia Dei pervenire confidat.

CAP. 54. — *Quod inter publice et absconde paenitentes discretio observanda sit. Ex concilio Maguntiensi, cap. 21 (concil. Remens. c. 31, et Cabil. ii, c. 38).*

Ut discretio servanda sit inter paenitentes, qui publice, et qui absconde paenitere debant.

CAP. 55. — *Ut ex corde paenitentem magna exhortatione sacerdotes suscipiant. Ex dictis Basilii episcopi (in Reg. brev. resp. ad inter. 8).*

(26. q. 7, c. Paenitentem.) Paenitentem ex corde ita oportet suscipi, sicut Dominus ostendit, cum dicit, quia convocavit amicos suos et vicinos dicens: *Congratulamini mihi, quia inveni oven meam quam perdidera*nt (*Luc. xv.*).

CAP. 56. — *De his qui jam cessaverunt peccare, et perfecte paenituerunt, ut communio eis in ipsa paenitentia concedatur. Ex concil. Laodicensi, cap. 2.*

(26. q. 7, c. His qui.) De his qui facinoribus diversis peccaverunt, et perseverantes in oratione [confessionis et paenitentiae, inser. in orig.], conversionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti, talibus post paenitentia tempus impensum propter clementiam et bonitatem Dei communio concedatur.

CAP. 57. — *De lapsis in ordinibus sacris, si restaurari possint. Augustinus ad Petrum Diaconum de fide scribens, ait (cap. 3):*

Omni homini in hac vita esse potest utilis paenitentia, quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis preteritis, et pro eis in conspectu Dei non solum corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas boinas operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus propheticō promittit eloquio, dicens: *Si conversus fueris, et ingemueris salvus eris* (*Isai. xxx.*). Et alio loco dicitur. *Fiti, peccasti, ne adjicias iterum, sed et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur* (*Eccli. xxi.*). Nunquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda. Sed etiam paenitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens: *Quæ alligaveris super terram, erunt ligata et in celis; et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in celis* (*Math. xvi.*). In quaunque igitur etate homo veram peccatorum suorum egerit paenitentiam, et vitam suam, Deo illuminante, correxit, non privabitur munere indulgentiae, quia Deus, sicut per prophetam dicit, non vult mortem peccatoris, quantum

A ut revertatur a via sua mala, et vivat anima ejus (*Ezech. xxxiii.*). Verumtamen nullus hominum debet sub spe misericordiae Dei in eiusdiutius remanere peccatis, cum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futura salutis diutius ægrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, et sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præveniuntur repentino Dei furore ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque nostrum sancta Scriptura benigne præmonet, dicens: *Ne tardaveris converti ad Dominum, et ne differas de die in diem; subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ desperdet te* (*Eccli. v.*). Dicit etiam beatus David: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra* (*Psal. xciv.*). Cui beatus quoque Paulus concordat his verbis: *Videle fratres, ne forte si in antiquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, se adhortamini vosmetipso per singulos dies, nec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati* (*Hebr. iii.*). Obdurate ergo vivit corde qui se non convertit, desperans de indulgentia peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, ut usque in finem vitæ presentis in suorum criminum perversitate remaneat. Proinde diligentes misericordiam Dei, metuentesque justitiam, nec de remissione peccatorum desperemus, nec remaneamus in peccatis, scientes quia illa omnium hominum debita sit exactura æquitas justissimi judicis, quæ non dimiserit misericordia clementissimi Redemptoris. Sicut enim misericordia suscipit, absolvitque conversos, ita justitia repellit et puniet obdurate. Hi sunt, qui peccantes in Spiritum sanctum, neque in hoc sæculo, neque in futuro remissionem accipient peccatorum (*Math. xii.*). Hactenus August. Nam et de hoc Isidorus Hispanensis episcopus ad inquisitionem Massonis episcopi, ita rescripsit, dicens (*dist. 50, Domino sancto*):

« Verum quod sequenter in epistolis venerabilis fraternitas tua iuonuit, nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post paenitentiam, alibi post hujusmodi delictum nequam reparandum antiqui ordinis meritum. » Haec diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire canon

D præcepit, quos paenitentia precessit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi, qui neque a vitio corruptionis [correpti, or., corporis Grat.] emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitionis temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia ut necesse sit illos restaurari in locum honoris, qui per paenitentiam, reconciliationem meruerunt divinæ pietatis; hi non immerito consequuntur adeptæ dignitatis statum, qui per emendationem paenitentiae receperisse noscuntur vitæ remedium. Id autem ne forte magis

ambiguum sit, divinæ auctoritatis sententia confirmetur, Ezechiel enim propheta sub typō prævaricatrixis Hierusalem ostendit post pœnitentiæ satisfactionem pristinum restaurari posse honorem : *Confundere, inquit, o Juda, et porta ignominiam tuam* (*Ezech. xvi*). Et post paululum : *Et tu, inquit, et filiae tuae revertimini ad antiquitatem vestram [ab iniuitate vestra]*. *Ibid.*) Quod dixit : *Confundere, ostendit post confusionem*, id est, peccati opus debere quemque erubescere, et [post confessionem, inseretur in or.] pro admissis sceleribus verecundam frontem humi prostratam demergere, pro eo quod dignum confusionis perpetraveraut opus. Deinde præcepit ut portet ignominiam depositionis sua, lugens cum humilitate quod peccaverat. Sicut revocari secundum prophetam ad priorem statum poterit.

CAP. 58. — *Quod anima multis gentibus nobilior, et multis urbis pretiosior sit, ideoque si lapsa fuerit, adnudum deflendam.* Excerptum de libro S. Joannis Constantinopolitanus ad Theodorum, cap. 59 (127.)

Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrymarum (*Jer. ix*), opportunius multo nunc a me, quam tunc a propheta Dei, dicitur ? Licit enim non urbes multæ, nec gens integra lamentanda sit, anima tamen flenda est, multis gentibus nobilior multisque urbis pretiosior. Nam si unus, qui fecerit voluntatem Dei melior est quam multitudo iniquorum (*Eccl. xvi*), melior ergo et tu eras quondam quam multitudines Iudeorum. Propter quod nemo miretur, si forte prolixioribus ego nunc utar lamentationibus, et amariores profundam fletus, quam tunc propheta profudit. Non enim urbis (ut dixi) captæ excidia defleo, nec vilis vulgi captivitatem lamentor, sed insignis animæ lapsum, et templi in quo Christus habitabat, excidium. Hæc enim lamentatio insignis animæ, quam ego defleo, tanto est illa durior et amarior quanto et verior. *Paulo post.* Inde utique est quod ego irremediabiliter plango, quia novi et incessabiliter lugeo dum recordor, usquequo iterum te tripudiare [repedare] videam ad prioris gloriæ statum. Quod etsi apud homines impossibile videtur, apud Dominum tamen omnia possibilia sunt (*Luc. i*). Ipse est enim qui allevat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, ut collocet eum cum principibus populi sui. Ipse est qui sterilem facit matrem super filios lætam (*Psal. cxii*). Non ergo dubites, neque despères mutari te posse in melius. Si enim tantum potuit diabolus, ut a celsis virtutum fastigiis in profundum te duceret malorum, quanto magis poterit Deus ad bonorum verticem revocare, et non solum in id restituere, quod fuisti, sed beatiorem multo quam prius videbaris efficere ! Tantum ne concidas animo, neque spem abscedas honorum. Ne queso te, ne accidat tibi quod impiis solet. Non enim pec-

(127) Tomo V, ex parænesi ad Theodorum lapsum, nisi quod hæc vetus est translatio. Porro numerum

A catorum multitudine in desperationem adducit animam, sed impietas. Impiorum ergo est desperare salutem, non peccatorum. *Hæc aliunde petita sunt.* Unde divina misericordia pollicetur, dicens : *Gaudium erit in cælo coram angelis Dei super uno peccatore* (*Luc xv*). Et post pauca. Stantibus, si ceciderint, minatur pœnam Dominus ; lapsis, ut surgere appetant, promittit misericordiam. Illos ferret, ne præsumant in bonis ; illos refovet, ne desperent in malis. (*De pen. homil. 80, ad pop. Antioch.*) Justus es ? iram pertimesce, ne corrucas. Peccator es ? præsume de misericordia, ut surgas. *Ex super. lib. ad Theod.*) Et sicut lapsus [lapis] gravissimus cervicibus animæ incumbens, eam semper deorsum in terram cogit aspicere, ad Deum vero sursum non sinit oculos levare, sic virilis est animi, ducere a cervicibus animæ sue pondus, ut canat cum propheta Domino : *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ sue, ita oculi nostri ad Dominum Deum, donec misereatur nostri* (*Psal. cxxii*). Post pauca. Etenim mulier illa, quæ in Evangelii draconem quam perdidérat, invenit, convocat amicas et vicinas, ut congratulentur ei (*Luc. xv*). Et ego convocabo amicos tuos, meosque et vicinos nostros, deprecabor eos convenire, non ut gaudent, sed ut lugeant mecum, nec ut gratulentur, sed ut lameantur, et ingentem planctum sublevatis ad colum una mecum vocibus reddant, dicendo ad eos. Ullato mecum, amici, plangite, et profundite fontes fletuum : non quia auci pondus immensus, nec talenta auri perdidérim, sed quia horum omnium charior, et omni auro omniæ gemmarum nobilitate pretiosior amicus, nescio quomodo lapsus, usque in idipsum fertur perditionis profundum. *Post aliquod paginas non ita procul ab epilogi prioris parænesi.* Noli desperare de lapsu, ne cadas ; qui enim alium desperat, habet veniam ; qui vero desperaverit se metipsum, nullam, quia ille non est dominus mentis alterius. *Aliquanto inferior, sed præter diversam translationem nonnullis etiam immutatis.* Sicut ergo et anima, si semel salutem suam cœperit desperare, jam nec intelligit quomodo vel in quæ mala præcipitur, ita et qui desperatione capti sunt, intolerabiles flunt, et per omnes malitia vias discurrunt. Exsurge, exsurge quæso, expurgiscere aliquando, et diabolicam hanc deponere temulentiam. D Parce cunctis, qui pro tua desperatione desperant, ne putentes viam virtutis incedere, si te ad eam redisse non videant. Respice, queso te, quantum nunc mœror omnium sanctorum fratrum habeat chorum, et quanta lætitia atque exultatio incredulis fiat, quantaque eis ad præcipiti luxurie decrescat [det crescat] auctoritas. Nec erit post hæc aliquis, qui quolibet lapsu dejectus non statim resurgere cupiat, et statim se reparare festinet.

CAP. 59. — *Quod nultus a consolacione vulnerati* hunc capitilis referendum puto ad Pœnitentiarium, ex quo hæc videntur desumpta.

fratris se subtrahere debeat. Item Joannis Constantiniopolitani ad eundem Theodorum De lapsu Bacccharii, cap. 60 (128).

Ubi est misericordia Christianæ religionis, quam magister noster sacrificio docuit esse meliorem? (*Matth. ix.*) Ecce jacet frater ab hoste percussus, adhuc forsitan palpitans, et vos quasi sine vulnere revertimini, nec consolationem plagæ illius deferre tentatis. Nolite esse sine formidine, fratres, fortiorum percussit inimicus, ut facilior ei aditus esset ad reliquos. Ut quid ergo spernitis vulneratum, aut sicut putatis et mortuum? Melior concubina Saul filia Respha (129), quæ corpora defunctorum, quos David pro Gabaonitarum ultione percutserat, eosque accincta sacco, hoc est cilicio, custodivit, donec eis roraret aqua de calo (*II Reg. xxi.*), id est, donec pro venia eorum misericordiæ coelestis scintilla defluerat [stilla deflueret]. Melior fuit ille Judas Machabeus, qui etiam pro mortuis fratribus orationem creditit esse faciendam, quos damnata de Jannia civitate idolorum dona prostraverant (*II Mach. xii.*). Ut quid rogo medicus noster inter librorum suorum loculos tot constituit genera pigmentorum, si nihil est ex emplastris ejus quo sanari possit vulnus, quod percussit inimicus? Et si placet, aperiamus scholam medicina nostræ, et a principio canonis vulnerum ac medicaminum species perquiramus. Ecce in ipsius introitu scholæ, occurunt illi semenis carnalis autores, qui veneno serpentis dente percussi, non statim pœnæ mortis addicti sunt, sed ejecti de paradisi deliciis, id est, de Ecclesiæ libertate et sacri communione mysterii [ministerii].

CAP. 60. — *De eadem re. Ex epistola Joannis Constantinopolitani ad Theodorum.*

Unde vides quia peccati contagione maculamur? Ne, queso, beatissime mi, fratrem nostrum, in profundum putei sub iniqui principis potestate demersum, desperationis lapidibus obruamus. Imitemur illum Æthiopem qui sanctum Jeremiam in lacu ab iniquo rege demersum, assumptis 30 hominum auxiliis, et missis ad eum pannis et funibus veteribus, liberavit (*Jer. xxxviii.*). Facilis esto ad lapsum ruinamque miserorum. Porridge manum jacenti fratri, qui confusus pudore peccati nec erigere se, aut oculos audet attollere. Comple legem Moysi: Cecidit asinus fratris sub pondere, hoc est, caro evicta peccato, acclina te, et humilia, et subleva de ruina (*Deut. xxii.*). Quid erubescis conjungi homini peccatori? Respice illum, qui dicit: *Noli nimium esse justus* (*Ecclesiæ. xvii.*). Magister noster a latronibus vulneratum, non solum cura dignum judicat, verum etiam ad stabulum suum et ovile perduxit (*Luc. x.*). Et tu ergo collige fratrem, quem diabolus atro percussit. Consigna stabulario, id est beato episcopo, qui si aliquid in eo impenderit, amplius a Domino consequetur.

(128) Nisi mentitur inscriptio mutila est parænesis ad Theodorum.

(129) *Locus corruptus, forte sic restituendus*: Melior

A CAP. 61. — *De eadem re. Ex epistola ejusdem Joannis Constantin. ad Theodorum (130).*

Evangelicus sermo dixit: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum solus. Si te audierit, lucratus es eum* (*Matth. xviii.*), et cætera quæ continent sermo precepti. Vide quid dicat: *Ne exhilarentur filii incircumcisorum* (*II Reg. i.*). Filii enim incircumcisorum sunt homines sacculi, in præputii sui errore et gentilitate viventes. Hi ergo exhilarantur, cum audiunt ruinam militis Christi. Peccatum igitur cœletur, et adhibeat emendatio. Nos autem consolacionis lintermina, et cœlestis spei pigmenta tribuamus. Ipse autem infra sepulchrum secreti sui confessus, peccati pudore confineatur, ubi conscientia verme laceretur, qui totas in eo obliniat [obligat] putredines peccatorum, donec nullum ex se fetorem famæ turpis emittat.

B CAP. 62. — *De eadem re. Item ex epistola ejusdem Joannis ad Theodorum (131).*

Qualiter rogo de misericordia Dei possumus desperare, qui etiam Pharaonem arguit, quare nequam penitentem dignatus sit, dicens: *Brachia Pharaonis regis Ægypti contrivi, et non est deprecatus ut daretur in eo sanitas, redderetur ei virtus ad comprehendendum gladium?* (*Ezech. xxx.*) Salomon ille mirabilis, qui meruit astritici Dei, hoc est, sapientiæ Dei copulari (*Sap. ix.*), in alienigenarum incurrit amplexus, et vinculo libidinis laqueatus, etiam sacrilegio horrore se polluit, quia simulacrum Camos Moabitico idolo fabricavit (*III Reg. xi.*). Sed quia per prophetam vocem culpam erroris aguavit, nunquam misericordiæ coelestis extorris est. At forsitan dicas: In neutro Testamento lego, neque eum pœnituisse, neque misericordiam consecutum, etc.

C CAP. 63. — *De eadem re. Ex decretis Siricii papæ, cap. 14 (ep. 1 ad Himerium, c. 14).*

(*Dist. 50, c. Iltud quoque.*) Iltud quoque nos paruit prævidere, ut sicut pœnitentiam agere cuiquam non conceditur [solemniter non conceditur, etc.] clericorum, ita et post pœnitentiam ac reconciliacionem nulli unquam laico licet honorem clericatus adipisci. Quia quamvis sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendrum sacramentorum instrumenta suscipere, quidendum fuerat sua vitiorum.

CAP. 64. — *De eadem re. Ex decretis Gelasii papæ, cap. 17 (ep. 1 ad epis. per Lucaniam, c. 20).*

Comperimus etiam horrendis quibusdam criminibus implicatos, tota discretione submota, non solum de factis atrocibus necessariam penititudinem non habere, sed, ne caliqua correctione penitus succedente, ad divinum ministerium honoremque contendere. Nonnullos autem in ipsis ordinibus constitutos, gravibus delinquentes facinoribus non repellendi, cum et Apostolus clamet: *Neminicio manus imponendas, neque communicandum peccatis alienis*

Respha filia Abia concubina Saul.

(130) Nec hoc ibi reperitur.

(131) Et hæc desiderantur.

(*I Tim. vi.*), et majorum veneranda constituta prominent, bujusmodi etiam, si forte subrepserint, tam qui ante peccaverunt, dejectos oportere depelli quam sacra professionis [promissionis] oblitos, prævaricatoresque sancti propositi procul dubio submovendos (*Nicæni conc.*, c. 9 et 10).

CAP. 65. — *De illis qui loca sanctorum sub prætextu religionis inconsulte peragrant. Ex concilio Cabilloensi, cui interfuit Carolus rex cap. 45 (conc. Cabil. II).*

Nam et a quibusdam qui Romanum, Turonumve et alia quædam loca sub prætextu orationis inconsulte peragrant, plurimum erratur. Sunt proshyter et diacones, et cæteri in clero constituti, qui negligenter viventes, in eo purgari se a peccatis putant, et ministerio suo fungi debere, si prefata loca attingant. Sunt nihilominus laici, qui putant impune se aut peccare, aut peccasse, quia hæc loca oratru frequentant. Sunt quidam potentum qui acquirendi censu gratia sub prætextu Romani sive Turonici itinerariorum multa acquirunt [conquirunt] multos pauperes opprimunt, et quod sola cupiditate faciunt, orationum sive sanctorum locorum visitationis cause se facere videri affectant. Sunt pauperes qui vel ideo id faciunt ut majorem habeant materiam mendicandi, de quorum numero sunt illi; qui circumquaque vagantes, illo se pergero mentiuntur, vel quia tantum sunt vecordes ut putent se sanctorum locorum sola invisione a peccatis purgari, non attendentes quod ait beatus Hieronymus (*ep. ad Paul.*, *cujus init.* Bonus homo): « Non Hierosolymam vidiisse, sed Hierosolymis bene vixisse laudandum est. » De quibus omnibus imperatoris, qualiter sint emendanda, sententia expectetur. Qui vero peccata sua sacerdotibus, in quorum sunt paræcisi, confessi sunt, et ab his agenda poenitentia consilium acceperunt, si orationibus insistendo eleemosynas largiendo mores componendo, vitam emendando apostolorum limina vel quorumlibet sanctorum invisere desiderant, horum est devotio modis omnibus collaudanda.

CAP. 66. — *De omni peccatore, quod quoties ceciderit, toties resurgere debeat. Ex dictis Zosii cujusdam eremita.*

Dum quidam frater abbatem Zosium tali sermone frequenter requireret, dicens: « Quid faciam, pater, quoniam cecidi? » Ille respondit: « Surge, inquit. » Illo vero, se exsurrexisse, et iterum cecidisse professio, respondit: « Iterum adhuc surge. » Cum autem frater se frequenter surrexisse et frequenter cecidisse narraret, eodem vero senex utebatur sermone, exclamans: « Ne desistas surgendo. » Cui frater ait: « Usquequo possum surgere, pater, explana. » Senex dixit: « Usquequo aut in hono opere, aut in malo deprehensus [depresso] occumbas. In quo enim opere fuerit homo deprehensus, [depresso] in eo judicabitur.

CAP. 67. — *Quod justum sit Dei homini, quod se reprehendat. Ex dictis Pimenis cujusdam eremita.*

Quidam frater requisivit abbatem Pimenem, di-

A cens: « Quid est, pater, quod dicit Apostolus; *Omnia munda mundis?* » (*Tit. I.*) At ille dixit ei: « Si qui ad hunc sermonem pervenire potuerit, ut eum intelligat, videbit se minorem esse totius creature. » Cui frater: « Et quomodo possum minorem me videre ab eo qui homicida est? » Respondit senex: « Si potuerit homo ad hunc sermonem Apostoli pervenire, et viderit hominem qui forte occidit alium, dicit in semetipso: Iste quidem hoc solum fecit, ego autem omni hora homicidium committo, me ipsum interficiens. » Et cum frater requireret quomodo posset fieri, respondit: « Hæc sola est hominis justitia, ut semetipsum reprehendat. » Tunc enim justus est, cum sua peccata condemnat.

B CAP. 68. — *Ut nullus fratrem condemnnet antequam Deus illum dijudicet. Ex dictis cujusdam eremita.*

Venit aliquando abbas Isaac in coenatio, et vidit illuc fratrem negligentem, et iratus jussiteum expelli de coenobio. Cum ergo regredieretur ad habitaculum suum, venit angelus Domini, et stetit ante ostium cellulae ejus, dicens: « Non te permitto ingredi. » At ille rogabat ut culpa ejus manifestaretur. Et respondens angelus dixit: « Dominus transmisit me, dicens: Vade, dic Isaac: Ubi jubes ut mittamus illum fratrem qui peccavit? » At ille egit mox poenitentiam, dicens: « Peccavi, Domine, indulge mihi. » Et dixit ei angelus: « Exsurge, indulget [indulgeat] tibi Dominus, sed ne iterum hoc facias, ut quemquam condemnes, antequam illum Dominus judicet. Tulerunt homines sibi judicium, et non mihi illud dimittunt, dicit Dominus. » Hoc autem dictum est quia si contigerit de illis perfectis aliquem vel in parvo peccare, non mox perdatur.

C CAP. 69. — *Quod justa obedientia justis muneribus remuneretur. Ex dictis eiusdem.*

Quidam ex Patribus, in extasi positus, vidi quatuor ordines ante Deum; et primus quidem ordo erat hominum infirmantium, et gralias agentium Deo. Secundus vero erat eorum qui hospitalitatem sectantur, et in hac ministrant. Tertius autem illorum qui soliditudinem sectantur [sectantur, et non vident homines]. Quartus vero eorum qui propter Deum in obedientia subjecti sunt Patribus. Erat ergo illis tribus ordinibus hic ordo superior qui obedientiam exhibebat, et habebat torque auream, et maiorem gloriam præ cæteris possidebat. Dicit autem senex ei qui sibi hoc in extasi demonstrabat: « Quare hic ordo quartus majore cæteris gloriam habet? » Ille autem respondit ei dicens: « Quia isti alii omnes habent aliquam requiem ad implendas proprias voluntates [adimplendo quamvis in bonis operibus proprias, etc.]. Hic ergo qui obedientiam exercet omnes voluntates relinquens, totus pendet in voluntate patris jubantis, et ideo maiorem gloriam præ cæteris est sortitus.

D CAP. 70. — *De illis qui ex industria peccant, et promittunt sibi quamdam impunitatem peccandi*

propter largitionem eleemosynarum. Ex concilio A Cabillonensi, cap. 36 (conc. Cabil. II).

Sed nec hoc prætereundum putavimus quod quidam ex industria peccantes propter eleemosynarum largitionem quamdam sidi promittunt impunitatem. Eleemosyna enim extinguit peccata, juxta illud: *Ignem ardente extinguit aqua, et eleemosyna extinguit peccata (Eccl. m),* sed ea quæ aut necessitate, aut casu, aut qualibet fiunt fragilitate. Ea vero quæ ex industria ad eujuslibet libidinæ explendam idcirco fiunt, ut eleemosynis redimantur, nequaquam eis redimi possunt, quia qui hoc perpetrant, videntur Deum mercede conducere, ut eis impune peccare liecat. Non ergo quis idcirco peccare debet, ut eleemosynam faciat, sed ideo eleemosynam facere debet, quia peccavit. Mentem enim et corpus quo libido traxit ad culpam, afflictio et contritio debet reducere ad veniam.

CAP. 71. — *De his qui peracta pœnitentia ad pristina redeundi voluntabra. Ex decretis Siricij papæ, cap. 10 (ep. I at Himerium, ep. c. 5).*

(33, q. 2, c. *De his vero.*) De his vero non incongrue dilectio tua apostolicam sedem eredit consulum, qui, acta pœnitentia, tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos et ad voluntabra redeuentes (*Prov. xxvi; II Petr. II,*) et militiae cinguluri, et ludicas voluptates, et nova conjugia, et inhibitos denuo appetiere conceubitus, quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt. De quibus quia jam suffugium non habent pœnitenti, id duximus decernendum, ut sola intra Ecclesiam fidelibus oratione jungantur. Sacrae ministeriorum celebritati (quamvis non mereantur) intersint: a Dominica autem mensæ convivio segregantur, ut hac saltem distinctione correcti, et ipsi sua errata castigent, et aliis exemplum tribuant, quatenus ab obsecenis cupiditatibus retrahantur: quibus tamen, quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere cum ad Dominum cœperint proficiisci, per communionis gratiam volumus subveniri. Quam formam et circa mulieres, quæ se post pœnitentiam talibus pollutionibus devinxerunt, servaudam esse censemus.

CAP. 72. — *De pœnitente femina, quæ, defuncto viro alii nubere presumpserit. Ex concilio II Arelatensi, cap. 3 (cap. 21).*

Pœnitentes feminæ, quæ defunctis viris aliis nubere presumpserint, vel suspecta vel interdicta familiaritate cum extraneo vixerint, cum codem ab Ecclesiæ liminibus arceantur. Haec etiam de viris in pœnitentia positis placuit observari.

CAP. 73. — *Quod in danda pœnitentia nulla sit personarum acceptio. Ex concilio n Gabillon., cap. 34, cui interfuit Carolus rex.*

Quia igitur, Apostolo teste, non est personarum acceptio apud Deum, et in omnibus iudiciis cavenda est (*hom. II; Ephes. VI; Col. III; Act. X,*) multo magis in hoc pœnitentiæ judicio præcaveri debet ut nullus sacerdotum unquam aut gratia aut odio alicujus personæ secus judicet quam quod in canonि-

bus sacris invenerit, aut quod illi secundum sanctarum Scripturarum auctoritatem, et ecclesiasticam consuetudinem rectius visum fuerit. Si ergo medici qui corporibus medicinam inferre conantur, nequam, propter personæ cujuslibet acceptiōnem, his quod sanare cupiunt cauterio, aut ferro, aut duris aliis quibuslibet rebus parcunt, multo magis his observandum est qui non corporum, sed animarum medici existunt. Neque enim pensanda est pœnitentia quantitate temporis, sed ardore mentis et mortificatione corporis. *Cor autem contritum et humiliatum Deus non despicit (Psal. L).*

CAP. 74. — *De illis qui peccata sua sine condigna pœnitentia sibi relaxari arbitrantur. Ex dictis August.*

Quisquis ergo malorum operum sine condigna B pœnitentia quenquam veniam a Deo percipere posse dixerit, penitus errat, et cum deceptus alios decipere festinat, dupli noxa constringitur, hoc est, proprii erroris et alienæ deceptionis.

CAP. 75. — *Quod tardiu labore quisque debeat, donec possideat Christum. Ex dictis Gregorii.*

Usque tandem labore debet homo, usquequo possideat Christum. Qui autem semel illum adeptus fuerit, jam non laboret. Permittit tamen Dominus laborare electos suos, ut rememorem tribulationum labores, unde semetipsos custodian, timentes ne tantos labores amittant. Nam et filios Israel ideo Deus per desertum quadraginta annis circumduxit, ut rememoratis tribulationibus, non redirent retrorsum.

CAP. 76. — *Ut nullus episcopus seu presbyter alterius pœnitentem sine litteris sui episcopi suscipiat. Ex epistola Felicis papæ cap. 2 (3 ep. decretal. c. 6).*

Corundum vero maxime, et omni cautela providendum, ne quis fratum coepiscoporumque nostorum, aut etiam presbyterorum in alterius civitate, vel diocesi pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se esse dixit, sine episcopi vel presbyteri testimonio et litteris, ad cuius pertinet parœciam, suscipiat.

CAP. 77. — *Quod pœnitentes secundum canones, nisi peracta pœnitentia, communicare non debeant. Ex dictis Pii papæ, cap. 10.*

Pœnitentes non debent communicare ante summationem pœnitentiae.

CAP. 78. — *Quod pro ethnico et et publicano sit habendus, qui pro peccato commiso pœnitere notuerit. Ex dictis August.*

(26, q. 7, c. *Erga eum.*) Erga eum qui pro peccato commiso non pœnit, tales esse debemus, sicut Dominus præcepit dicens: *Sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Matth. XVII).* Et sicut Apostolus jubet: *Subtrahite vos inquit, ab omni fratre inordinate ambulante, et non secundum traditionem quam tradidi vobis (II Thes. III).*

CAP. 79. — *Quod a licitis se abstinere debeat, qui illicita se commisisse meminerit. Ex dictis Gregorii papæ (hom. 20).*

Qui se illicita meminit commisisse, a licitis etiam studeat abstinere, quatenus per hoc conditori suo

satisfaciat, ut qui commisit prohibita, sibi met ipsi abscondere debeat etiam concessa.

CAP. 20. — *Quod nulli post pénitentiae actionem ad militiam secularem redire ticeat. Ex epistola Leonis papæ, cap. 25 (ep. 92, c. 10 De penitent.).*

(*Dist. 5, c. Contrarium vero.*) Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis post pénitentiae actionem redire ad militiam secularem, cum Apostolus dicat: *Nemo militans Deo implicat se scularibus negotiis* (*II Tim. n.*). Unde non est liber a laqueis diaboli, qui se militie mundane voluerit implicare.

CAP. 21. — *De eadem re. Ex concilio II Arelatensi, cap. 3 (cap. 2).*

(*Dist. 50, c. Hi qui.*) Hi qui post sanctæ religionis [Si qui post sanctum religionis, etc.] propostum apostolat, et ad seculum redeunt, et postmodum pénitentiae remedia non requirunt, communionem non accipiunt sine pénitentia, quos etiam jubemus ad clericatus officium non admitti, et qui cunque ille est, post pénitentiam habitum secularem non præsumat. Quod si præsumperit, alienus ab Ecclesia habeatur.

CAP. 22. — *Quod nullus religiosus et sanctus careat peccato. Ex dictis Augusti. (De eccles. dogm., c. 86).*

Nullus sanctos et justus caret peccato, nec tam ex hoc desinit esse justus, vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Non enim natura viribus, sed propositi adjumento per gratiam Dei acquirimus sanctitatem, et ideo veraciter se omnes sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangent, et si noui reprehensione conscientiæ, certe mutabilitate et mobilitate prævaricatrixis naturæ.

CAP. 23. — *Quod penitentes a conviviis et ornamenti abstinere debeant. Ex decretis Lucii papæ, cap. 5.*

Quod pénitentes a conviviis et ornamentis atque alba ueste abstinere debeant, et discordes pellantur ab ecclesia donec ad pacem redeant.

CAP. 24. — *Ut presbyter penitentes non reconciliet, nisi episcopus suus jubeat. Ex concilio Africano, cap. 30. (cap. 10. et Carth. iii, c. 32),*

(*26, q. 6, c. Presbyter.*) Ut presbyter non interrogato [*inconsulto, orig.*] episcopo non reconciliet pénitentem, nisi, absentia episcopi, necessitate compellente.

CAP. 25. — *Quod ordinati in gravioribus peccatis reprehensi, non manus impositionem, ut laici, accipere debeant. Ex concilio v Carthaginensi, cap. xxvii.*

(*Dist. 50, c. Confirmatum est.*) Item confirmatum est ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviore culpi convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse sit remitteri, non eis manus tanquam pénitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur, neque unquam permittendum utrebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.

(132) Habetur supra o. 57, et citatur dist. 50, *Domino sancto.*

A CAP. 86. — *De clericis qui corporali delicto delinquent, si restaurari possint. Ex epistola Isidori ad Masonem.*

(132) Nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post pénitentiam, alibi post hujusmodi delictum nequaquam reparandum prioris ordinis meritum. Haec enim diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire praecipit canon, quos pénitentiae precesserit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi qui neque a vitio corporis emendantur et hoc ipsum carnale dilectum quod admittunt etiam vindicare quadam superstitione temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipient.

B CAP. 87. — *De his qui altario Dei servient, si subito flenda carnis fragilitate corruerint. Ex conc. Iterdensi, cap. 5.*

(*Dist. 50 et 15 c. Hi qui altario.*) Hi qui altario Dei servient, si subito flenda carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne pénituerint, ita ut mortificato corpore, cordis contriti sacrificium Deo offerant, maneant in potestate pontificis vel veraciter afflictos non diu suspendere, vel desidiosos prolixiore tempore ab Ecclesiæ corpore segregare. Itatamen ut sic officiorum suorum loca recipient, ne possint ad altiora officia ulterius promoveri. Quod si iterato, velut canes, ad vomitum reversi fuerint, et velut sues, in volutabris immersi fuerint (*Prov. xxvi; II Pet. ii*), non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem non nisi in exitu percipient.

C CAP. 88. — *Quod conjugati in Quadragesima abstinerent ab uxoribus. Ex conc. Eliberitano, c. 5 (in fragm.).*

Qui in Quadregesima ante Pascha cognoverit uxorem suam, et noluerit abstinere ab ea, unum annum péniteat, aut premium videlicet 25 sclidorum ad Ecclesiam tribuat, aut pauperibus dividat. Si per ebrietatem et sine consuetudine accidentit, 40 dies péniteat.

D CAP. 89. — *De illis qui in Quadragesimæ diebus carnem manducare præsumunt. Ex conc. Tolet. viii, cap. 9.*

Quicunque sive inevitabili necessitate atque fragilitate, et evidenti languore seu etiam impossibilitate æstatis, diebus Quadragesimæ esum carnium attenare præsumperit, non solum reus erit resurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab ejusdem dei sancta communione. Et hoc illi cumuletur ad pœnam, ut in ipsius anni circulo ab omni esu carnium abstineat, quia sacræ diebus abstinentiae disciplinam oblitus est.

E CAP. 90. — *De fratre peccante non ad mortem. Ex Epistola Joannis evangelistæ (I Joan. v).*

Qui scit fratrem suum peccare non ad mortem, postulet pro eo, et dabit ei vitam Deus. Si quis

asque ad mortem peccat, quia est peccatum usque ad mortem, non pro eo dico ut quis roget.

CAP. 91. — *Quod difficile sit graviter peccanti sub gradu, manere in gradu Ex dictis Hieronymi.*

Quicunque dignitatem gradus divini non custodiunt, contenti flant animam salvare. Reverteri enim in eum gradum in quo antea fuerant difficile est.

CAP. 92. — *De eadem re. Item ejusdem.*

Qui sub gradu peccat, debet excommunicari, quia magna est dignitas hujus nominis. Tamen potest redimere animam suam post pœnitentiam; ad priorem enim gradum venire difficile est.

CAP. 93. — *De eadem re. Ex dictis Augustini.*

Qui sub gradu cecidit post pœnitentiam, contentus fiat baptizare, communionem dare infirmis, et altaria tantummodo ministrare.

CAP. 94. — *De eadem re. Ex dictis Isidorii.*

Isidorus in angelo Ephesi præposito (*Apoc. n.*) sacerdotem ostendit, iuxta Malachiam qui dicit: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est* (*Mal. ii.*). Candelabrum enim sacerdotis, quia charismata intelliguntur honoris, tunc penitus iuxta Joannem moverunt, quando post delicta, neglecta pœnitentia, admissa scelera non deflentur. Non enim dicit quia cecidi, movebo candelabrum tuum; sed, nisi pœnitentiam egeris, movebo candelabrum tuum.

CAP. 95. — *Quod post 7 annos pœnitentem sacerdotem censura canonum in pristinum statum remeare præcipiat. Item Isidorus.*

Canonum censura post septem annos remeare pœnitentem sacerdotem in statum pristinum præcipit, non expletione proprii arbitrii, sed potius ex sententia divini judicij. Nam legitur quia Maria soror Aaron prophetissa dum obsecrationis adversus Moysen incurrisset delictum, illico stigmate lepræ percussa est. Cumque petisset Moysen [*Moyses*], ut emundaretur, Dominus præcepit eam extra castra egredi septem diebus, et post emundationem rursus eam castris reverti (*Num. xii.*). Maria ergo soror Araon caro intelligitur sacerdotis, quæ dum superbiæ dedita, sordidissimis corruptionum maculatur erroribus moretur extra castra septem diebus, id est a collegio sanctæ Ecclesie septem annis præcitatior, quibus post emundationem vitiorum [vitæ] expletis, loci, sive pristinæ dignitatis recipiat meritum.

CAP. 96. — *De illis qui scabiem aut vermiculos comedunt vel urinam bibunt. Ex Pœnitentiali Bedæ.*

Qui comedit scabiem aut vermiculos qui pediculi dicuntur, vel urinam bibit, sive stercora comedit, si infantes sunt vel pueri, vapulent; si in virili ætate, septem dies pœnitent, et utrique cum impositione manus episcopi sanentur.

CAP. 97. — *De illis qui animalia a bestiis dilacerata, vel laqueis strangulata comedunt. Ex Pœnitentiali Theodori.*

Animalia quæ a lupis seu a canibus lacerantur, non sunt comedenda, nec cervus nec capreus, si mortui inventi fuerint, nisi forte ab homine adhuc

A viva occiduntur prius, sed porcis et canibus dentur. Aves vero, et animalia cætera, si in retibus strangulantur, non sunt comedenda, nec si oppresserit accipiter, et si sic mortua inveniuntur, quia in Actibus apostolorum præcipitur abstinere a fornicatione, a sanguine suffocato, et idolatria (*Act. xv.*).

CAP. 98. — *De avibus si hominem occiderint. Item ejusdem.*

Apes si occiduntur hominem, ipsæ quoque occidestinuntur, mel tamen manducetur.

CAP. 99. — *De porcis et gallinis, si sanguinem hominis comedent. Item ejusdem.*

Si porci vel gallinæ sanguinem hominis comedunt, mox occiduntur, et intralia proficiantur, et cætera caro manducetur. Si autem tardatur occisio, non comedatur. Si autem cadavera laceraverint mortuo-

B rum, macerentur, et post anni circulum comedantur. Si autem porci occiderint hominem, statim interficiantur et sepeliantur.

CAP. 100. — *De illis qui carnem immundam vel morticianam comedunt. Item ejusdem.*

Qui manducat carnem immundam, aut morticianam, aut dilaceratam a bestiis, 30 dies pœnitent. Si enim necessitate famis contingit, multo levius est.

CAP. 101. — *De illis qui cibum immunda manu taceunt comedunt, vel si canis, aut aliquo animal immundum cibum tetigerit. Item ejusdem.*

Quod si casu quis immunda manu cibum tangit, vel si canis vel pilax, aut catus, musve aut animal immundum sanguinem hominis edit, non nocet. Et qui pro necessitate famis manducat animal quod immundum videtur, vel avem, vel bestiam, misericorditer pœnitent.

CAP. 102. — *De illis qui sanguine aliquo immundo polluantur. Item ejusdem.*

Qui sanguinem, vel quoconque immundo polluitur, si nescit qui manducat, leve est. Si autem scit, pœnitent juxta modum pollutionis.

CAP. 103. — *De illis qui sanguinem aut semen biberint. Item ejusdem.*

Qui sanguinem aut semen biberit pro aliqua re, tres annos pœnitent.

CAP. 104. — *De piscibus mortuis in flumine inventis. Item ejusdem.*

Piscis mortuus in blumine inventus, non est edendus, quia non est venatio hominis. Si vero pescando taclus fuerit, et ipso die inventus fuerit, qui non basital, manducet; qui cuitem dubitat, non manducet.

CAP. 105. — *De clericis qui a dæmonio vexantur. Ex concilio Aurelianensi, cap. 6.*

Si quis clericus vexatus fuerit a dæmonio, decem annos pœnitent, et inter audientes sit, et ad sacros ordines non adducatur. Si bene egerit, et per Dei gratiam [misericordiam] liberatus fuerit, sit in reliquis officiis ecclesiasticis.

CAP. 106. — *De illis qui parentum honorem non servant. Ex Pœnitentiali Romano.*

Si quis inhonoraverit patrem aut matrem, tres annos pœnitent. Quod si manum levaverit, aut percesserit, septem annos pœnitent.

CAP. 107. — *Quod pœnitenti nulla negotia exer-*

cere convenient. Ex decretis Leonis papæ (ep. 91, c. A sui, quandiu ille infirmus est, et postea 40 dies pœnitentia in pane et aqua.

(Dist. 5, c. Qualitas.) Qualitas lucri negotiantem aut excusat, aut arguit, quia est honestus quæstus, et turpis. Verum tamen pœnitenti utilius est dispensatio pati, quam periculis negotiationis obstringi. Quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

CAP. 108. — *Ut sacerdotes nulli pœnitentiam injungant ex corde, sed auctoritate. Ex concil. Maguntiensi, cap. 24.*

Omnibus his actis ventilata est ratio pœnitentia, ut sacerdotes certius intelligent quomodo confessiones recipere, et pœnitentiam secundum canoniam institutionem pœnitentibus deberent indicare [indicere].

CAP. 109. — *Ut unusquisque presbyter octo principalia vita per ordinem sciat. Ex eodem conc. cap. 5.*

Ventilata est ratio octo principalium vitiorum, ut unusquisque presbyter diversitatem illorum sciat, et ab illis, Domino auxiliante, se intelligat custodire, et alia prædicare.

CAP. 110. — *Ut sacerdotes diligenter examinent conscientium peccata. Ex eodem cap. 6.*

Ut episcopi et presbyteri examinent qualiter conscientibus peccata dijudicent, et tempus pœnitentia constituent.

CAP. 111. — *Ut singuli presbyteri capitula auctoritative habeant ad succurendum pœnitentibus. Ex eodem, cap. 26.*

Ut unusquisque presbyter capitula habeat de majoribus et minoribus vitiis, per quæ cognoscere valeat, vel prædicare subditis, ut caveant ab insidiis diaboli.

CAP. 112. — *De presbyteris qui culpas peccantium retinent vel minus digne pœnitentes ad reconciliationem adducunt. Ex decr. Alexandri I papæ (ad calc. decret.)*

Ut nemo presbyterorum xenium, vel quocunque emolumenntum temporale, imo detrimentum spirituale a quoconque publice [publico vel, orig.] peccante, vel ineestuose accipiat, ut episcopo vel ministris ejus peccatum illius reticeat, nec pro respectu cujusque personæ, aut consanguinitatis, vel familiaritatis alieni communicans peccatis hoc episcopo innotescere detrectet, nec a quoquam pœnitente aut gratiam, aut favorem aut munus suscipere presumat, aut minus digne pœnitentem ad reconciliationem adducat, et ei testimonium reconciliationis ferat, vel quoconque livore alium quemlibet dignius pœnitentem a reconciliatione removeat, quia hoc Simoniacum, et Deo et hominibus contrarium est.

CAP. 113. — *De illis qui truncationes membrorum fecerint. Ex Pœnitentiali Romano.*

Qui per rixam, iictu, debilem, vel deformem hominem fecerit, reddit impensas medici, et medium annum pœnitentia. Si non habuerit unde reddit, unum annum pœnitentia. Si laicus per dolum sanguinem effuderit, reddit illi tantum quantum nocuit, et si non habet unde reddit, solvat in opera proximi,

CAP. 114. — *De eadem re. Ex Pœnitentiali Bedæ.*

Qui ictum proximo dederit, et non nocuerit, tres dies pœnitentia in pane et aqua. Si clericus, annum vel dimidium. Si quis aliqui quodlibet membrum voluntate sua [voluntarie] truncaverit, tres annos pœnitentia, unum ex his in pane et aqua. Parvuli invicem se percutientes, tres dies. Si vero adolescentes, viginti dies pœnitentia.

CAP. 115. — *De illis qui ducatum præstant, et depredatores super Christianos ducunt. Ex Pœnitentiali Romano.*

Si quis præbet ducatum super Christianos, ut depredetur, et non acciderit strages Christianorum, tres annos pœnitentia. Sin vero ejctis [abjectis] armis usque ad mortem mundo mortuus vivat.

CAP. 116. — *De illis qui per amorem benefici fuent. Ex pœnitentiali Theodori.*

Si quis per amorem beneficis fit, et neminem perdidit, si clericus est, unum annum pœnitentia in pane et aqua; si subdiaconus, duos; si diaconus, tres, unum ex his in pane et aqua. Et laicus dimidium annum pœnitentia, maxime si per hoc mulieris partum deceperit quisque, tres annos unusquisque superaugeat in pane et aqua, ne homicidii reus sit.

CAP. 117. — *De illis qui hæreticis nescientes se in aliquibus commiscuerint. Ex decr. Eutychiani papæ.*

Si quis dederit vel acceperit communionem de manu hæretici, et nescit quod catholica Ecclesia contradicit, postea intelligens, annum integrum pœnitentia. Si autem scit, et neglexerit, et postea pœnitentiam egerit, decem annos pœnitentia; alii judicant septem, et humanius quinque annos pœnitentia. Si quis permisit hæreticum missam celebrare in Ecclesia catholica, et nescit, quadraginta dies pœnitentia; si pro reverentia ejus, annum integrum pœnitentia; si pro damnatione Ecclesiæ catholice et consuetudinis Romanorum, projiciatur ab Ecclesia sicut hæreticus, nisi habeat pœnitentiam. Si habuerit decem annos pœnitentia. Si recesserit ab Ecclesia catholica, in congregationem hæreticorum, et alii persuaserit, et postea pœnitentiam egerit, duodecim annos pœnitentia, quatuor annos extra ecclesiam, et sex inter auditores, et duos adhuc extra communionem. De his in canone dicitur, ut decimo anno communionem sine oblatione recipient. Si episcopus aut abbas jubet monacho suo pro hæreticis mortuis missas cantare, non licet, et non expedit obedire eis. Si presbytero contigerit ubi missam cantaverit, et alius recitaverit nomina mortuorum, et simul nominaverit hæreticos cum catholicis, si post missam intellexerit, hebdomada pœnitentia; si frequenter fecerit, annum integrum pœnitentia. Si quis autem pro morte hæretici missam ordinaverit, et pro religione sua ejus reliquias ibi tenuerit, et nescit differentiam catholicæ fidei, et postea intellexerit, pœnitentiamque cegeret.

rit, reliquias ibi debet igne concremare, et annum A. poneat. Si autem scit et neglexerit, pénitentia commotus decem annos péniteat. Si quis a fide catholica discesserit sine ulla necessitate, et postea ex toto animo pénitentiam acceperit, tres annos extra ecclesiam, id est, inter audientes, juxta Nicenū concilium (cap. 11), septem annos in ecclesiis inter pénitentes, et duos annos adhuc extra communioinem péniteat.

CAP. 118. — *De illis qui comedunt aut bibunt ab immundis animalibus tactum vel intinctum. Ex Pénitentiali Romano.*

Qui comedit vel bibit intinctum a familiaribestia, id est cane vel catto, et scit, centum psalmos cantet. Si nescit, duos dies jejunet; vel si redimere voluerit, quinquaginta psalmos cantet. Qui dederit aliui liquorem, in quo mus, vel mustela mortua inventa sunt, si laicus est, septem dies péniteat. Si in cœnobiosis contigerit, trecentos psalmos cantet. Qui postea noverit quod talem potum biberit, centum quinquaginta psalmos cantet. Si quis semicoccum comedenter inscius, tres dies pœnitentia, vel Psalterium cantet, sciens autem septem dies pénitentia. Pro modico furto 20 dies péniteat, qui est 20 annorum. Puer qui est decem annorum, aliquid furti faciens, septem dies péniteat. Si quis tinxit et manum in aliquo cibo liquido, et non idonea manu, 100 palmatis emendetur. Si in farina, aut in aliquo cibo sicco, aut in pulte, aut in lacte coagulato mus vel mustela mortua inveniuntur, quod in circuitu ejus est, totum projicietur foras, quod reliquum est mandetur.

CAP. 119. — *Quod diabolus internas cogitationes anime non videat, sed ex motu quandoque corporis intelligat. Ex dictis August. (De eccles. dogm., c. 81).*

Internas anime cogitationes diabolum non videre certissimum est, motu vero has corporis ab illo et affectionum indicis colligi, experimento didicimus; secreta autem cordis solus ille novit, ad quem dicitur: *Tu solus nosti corda filiorum hominum* (II Par. vi).

CAP. 120. — *De eadem re. Item ejusdem (ibid., c. 82).*

Non omnes malæ cogitationes nostræ semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt; bona autem cogitationes semper a Deo sunt.

CAP. 121. — *De illis qui alios in culpa sua defendere nituntur. Item ex dictis ejusdem.*

Reos sanguinis non defendat Ecclesia, ne effusionis sanguinis particeps sit.

CAP. 122. — *De eadem re. Ex decretis Eusebii papæ, cap. 45.*

Ut qui alium in culpasna defendere vel excusare nititur, excommunicetur.

CAP. 123. — *Ut pénitentia conjugatis. non nisi ex consensu delur. Ex concilio Arelatensi n. cap. 6, cap. 22).*

Pénitentiam conjugatis non nisi ex consensu dandam.

CAP. 124. — *Quot modis anime defunctorum solvi*

debeant. Ex dictis Gregorii (August. lib. De cur. pro mort., c. 2).

Anime defunctorum quatuor modis solvuntur, aut oblationibus sacerdotum, aut precibus sanctorum, aut charorum eleemosynis, aut jejunio cognatorum.

CAP. 125. — *De nutriendis infirmis. Ex dictis Hieronymi.*

Nutrire infirmos et fovere Christum nihil interest. Nutriendus enim est infirmus, quia Christus infirmum se esse profiteretur (Matth. xxi).

CAP. 126. — *Quod non nocent mala præterita, si non placeant praesentia. Ex dictis Augustini.*

Non nocent mala præterita, si non placeant praesentia, præcipue si multis eleemosynis sint expiata.

B CAP. 127. — *De illis qui hospites recipere neglexerint. Ex Pénitentiali Romano.*

Quicunque hospites non recipit in domo sua, sicut Dominus præcepit, et propter hoc regna celorum promisit (*ibid.*), quanto tempore hospitibus humanitatem denegavit, et mandata evangelica juxta possibilitem suam non adimplevit, nec pedes lavit, nec eleemosynam dedit, tanto tempore pleniter in pane et aqua, si non emendet, péniteat.

C CAP. 128. — *Ut clerici superflua pauperibus erogent. Ex Pénitentiali Romano.*

Clericos habens superflua, donet ea pauperibus, Sin autem, post péniteat tempore quo vivat, in contritione, et in pénitentia remotus vivat.

CAP. 129. — *De illo qui alicui fratri suum imputat peccatum, priusquam seorsum eum arguerit. Ille ex codem.*

Qui peccatum imputando fratri imponit, priusquam seorsum arguat eum, satisfaciens ei, tres dies péniteat.

CAP. 130. — *De illis qui diu retinent peccata. Ex Pénitentiali Bedæ.*

Sciendum vero est, quanto quis tempore moratur in peccatis, tanto ei augenda [agenda] est pénitentia.

CAP. 131. — *De illo qui aliquem in ira percosserit. Ex concilio Rothomagensi, cap. 9.*

Si quis alium per iram percosserit, et sanguinem effuderit; si laicus est, 20 dies péniteat; clericus, 30. Illi autem qui gradum habent, amplius compelli debent. Diaconus, sex menses; presbyter, unum annum; episcopus, duos annos et sex menses.

CAP. 132. — *De illis qui ad feriendum hominem surrexerint, volentes eum occidere, sed non potuerunt. Ex Pénitentiali Romano.*

Qui ad feriendum hominem surrexerit, volens eum occidere, tres hebdomadas péniteat. Si clericus fuerit, 6 menses. Quod si vulneraverit, 40 dies péniteat. Si clericus, clericum, annum totum; sed et pecuniam pro modo vulneris cui inflixit tribuat.

CAP. 133. — *De illis qui retinerint peccatum fratris, quod est ad mortem. Ex Pénitentiali Theodori.*

Qui retinerit delictum fratris quod est usque ad mortem (I Joannis v), neque eum corripuerit, juxta regulam evangelicam, primo inter se et ipsum solum, deinde inter alios, deinde ad Ecclesiam culpm

referens (*Math. xviii.*), si necesse fuerit, et quanto A non peccet (*III Reg. viii*; *II Paral. vi*; *Eccle. viii*). tempore fuit, tanto paeniteat.

CAP. 134. — *Quod non licet diacono paenitentiam dare alicui. Ex Paenitentiali Romano.*

Non licet diacono alicui dare paenitentiam, sed episcopus aut presbyter dare debet.

CAP. 135. — *Ut paenitentia quæ dilata est, cum petita fuerit, non denegetur. Ex decretis Leonis papæ, cap. 21. (ep. 92, c. 7, De peniten.).*

(*Dist. 1, c. Paenitentia quæ.*) Dissimulatio hæc protest non de contemptu esse remedii, sed de metu gravius delinquendi. Unde paenitentia quæ dilata est, cum studiosius petita fuerit, non negetur, ut quoquo modo ad indulgentia medicinam anima vulnerata perveniat.

CAP. 136. — *De illis qui despiciunt eos, qui fideliter agapas fecerint. Ex concilio Gangreni, cap. 11.*

(*Dist. 42, c. Quis despicit.*) Si quis despicit eos qui fideliter agapas, id est convivia pauperibus exhibent, et propter honorem Domini convocant fratres, etnoluerunt communicare bujuscemodi vocaliis, parvipendens quod geritur, anathema sit.

CAP. 137. — *De illis qui dicunt se non habere peccata. Ex concilio Africano. cap. 70 (cap. 81, et conc. Milev. c. 6.)*

Item placuit, ut quod ait sanctus Joannes Apostolus: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipos decipimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan. i.*), quisquis sic accipendum putaverit, ut dicat, propter humilitatem oportere dici nos habere peccatum, non quia vere ita est, anathema, sit Sequitur enim apostolus, et adjungit: *Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus qui remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniuitate* (*ibid.*) Ubi satis appareat hoc non tantum humiliiter, sed etiam veraciter dici. Poterat enim dicere apostolus: Si dixerimus, non habemus peccatum, nosmetipos extollimus, et humiliatis in nobis non est. Sed cum ait: *Nosmetipos decipimus, et veritas in nobis non est*, satis ostendit eum qui dixerit se non habere peccatum, non verum loqui, sed falsum.

CAP. 138. — *De illis sanctis, qui dicunt in Oratione Dominicâ: Dimitte nobis debita nostra. Ex eodem conc. cap. 71. (cap. 81, et conc. Milev. c. 7).*

Item placuit ut quicumque dixerit in Oratione Dominicâ ideo dicere sanctos: *Dimitte nobis debita nostra* (*Math. vi.*), ut non pro seipso hoc dicant, quia non est eis necessaria ista petitio, sed pro aliis, qui sunt in suo populo peccatores; et ideo non dicere unumquemque sanctorum, dimitte mihi peccata mea sed *dimitte nobis debita nostra*, ut hoc pro aliis potius quam pro se justus petere intelligatur, anathema sit. Sanctus enim et justus erat apostolus Jacobus cum dicebat: *In multis offendimus omnes* (*Jac. iii.*). Nam quare additum est, omnes, nisi ut ista sententia conveniret et psalmo, ubi legitur: *Non intres in judicium cum servo tuo quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Psal. cxlii.*). Et in oratione sapientissimi Salomonis: *Non est homo qui*

BEt in libro S. Job: *In manu omnis hominis signum, ut sciat omnis homo insirmatatem suam* (*Job xxxvii.*) Unde etiam Daniel sanctus et justus cum in oratione pluraliter diceret: *Peccavimus, iniquitatem fecimus* (*Dan. ix.*), et cætera quæ ibi veraciter et humiliiter confitetur, ne putaretur (quemadmodum quidam sentiunt), hoc non de suis, sed de populi sui potius dixisse peccatis, postea dixit: *Cumorarem et confiterer peccata mea, et peccata populi mei Domino Deo meo* (*ibid.*), noluit peccata nostra dicere, sed populi sui dixit et sua, quoniam futuros istos, qui tam male intelligent, tanquam propheta, prævidit.

CAP. 139. — *De illis qui se affigunt de obitu charorum. Ex epistola Anastasi i papæ, Neriano nobilissimo viro directa.*

Nos autem qui novimus, qui hoc credimus et docemus, contristariniuum de obiunctibus non debemus, nequod apud alios pietatis lenet speciem, hoc magis in culpa sit nobis. Nam diffidentia quodammodo genus est, contra hoc agere quo quisque prædicator querit [contra quod quis. præd. queritur. orig.] justitiam amans, dicente Apostolo: *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent* (*I Thess. iv.*) Hac itaque, frater charissime, ratione perspecta, studendum nobis est, ut (sicut diximus) non de mortuis affligamur, sed affectum viventibus impendamus, quibus et pietas ad utilitatem, et sit ad fructum dilectio. Depone ergo, charissime. mœrem, et assume spiritualem fructum laetitiae, ad utilitatem sanctæ Dei Ecclesiæ, servorumque ejus profectum, et vita hujus quæcumque sunt spatia æternis divinisque officiis illustrare contende, ut qui insignem te præstis, reddat sibi per sæcula clariorum.

CAP. 140. — *De illis qui sibi ipsis voluntarie mortem inferunt. Ex concilio i Bracarensi, cap. 10 (cap. 34).*

(23, q. 5, c. Placuit ut hi.) Placuit ut hi qui sibi ipsis voluntarie aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitum, aut per suspendum, vel quolibet modo inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurparunt. Similiter et de his placuit fieri, qui pro suis sceleribus puniuntur.

CAP. 141. — *De eadem re. Ex concilio Cabillonensi, cap. 5 Antisiodor. conc. c. 17.*

Quicunque se propria voluntate aut in aquam dejecerit [jactaverit orig.], aut collum ligaverit aut de arbore præcipitaverit, aut ferro percusserit, aut cuilibet voluntarie se morti tradiderit, istius oblatione non recipiatur (paululum variat in orig.).

CAP. 142. — *De illis qui cum infidelibus cibum sumere præsumunt. Ex conc. Eliberitano, cap. 50.*

Si vero clericus vel fidelis cum Judæis cibum sumpergit, placuit eum a communione abstinere, ut possit emendari.

CAP. 143. — *De illis qui apostatant, et ad idolatriam*

se convertunt. Ex eodem conc. (id habet Siricius A nem post partum, si masculum genuerit, 33 dies pœnitentia; si feminam, 46. Si qua autem præsumpsit ante tempus præsiftinut ecclesiam intrare, tot dies pœnitentia in pane et aqua, quot ecclesia carere debuerat. Qui autem concubuerit cum ea his diebus, decem dies pœnitentia in pane et aqua.

CAP. 152. — *Quod monachi secularibus pœnitentiam dare non debeat. Ex concilio Maguntiensi, cap. 22.*
Liberi non sunt monachi ad dandam pœnitentiam secularibus.

CAP. 153. — *Ut pœnitentes ante peractam pœnitentiam non reconcilientur. Ex eodem concilio, cap. 23.*

Non reconcilientur pœnitentes, si necessitas non coegerit, nisi post actam pœnitentiam.

CAP. 154. — *Ut qui ad confessionem veniunt, primum de labore invidiae et avaritia interrogentur. Ex Pœnitentiali Theodori.*

Sane quia de labore invidiae, et de ira, necon et de avaritia, ut superius digestum est, oriuntur homicidia, recte (ut arbitror) censimus de ipso vitio, primum qualiter sacerdotali iudicio canonice penitus sit corrigendum ostendere, ac deinde, secundum ordinem vitiorum, ita remedium subsequatur quo facilius undeunque pœnitens purgari voluerit, sine dilatione in singulis capitulis inveniatur.

CAP. 155. — *De illis qui solo Deo peccata sua confitenda esse affirmant. Ex Pœnitentiali Theodori (et conc. Cabili. II, c. 33, De pœnit.).*

(Dist. 1, c. Quidam Deo.) Quidam Deo solummodo confiteri debere dicunt peccata, ut Graeci; quidam vero sacerdotibus confida esse percensent, ut tota

C sancta Ecclesia. Quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam fit Ecclesiam, ita duntaxat ut et Deo, qui remissor est peccatorum, confiteamur peccata nostra, et hoc perfectorum est, et cum David dicamus: *Delictum meum cognitum tibi feci, et iniustiam meum non abscondi. Dixi: confitebor adversum me iniustias meas Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. xxxi).* Sed tamen apostoli instituti nobis sequenda est, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem, ut salvemur (Jac. v). Confessio itaque que Deo soli fit, quod justorum est, peccata purgat. Ea vero quæ sacerdoti fit docet qualiter ipsa purgentur peccata.

Deus namque salutis et sanitatis auctor et largitor, plerumque hanc præbet sua potentia in visibili administrationem, plerumque medicorum operatione.

CAP. 156. — *De illis qui accipiunt pœnitentiam, et plus desiderant temporis constituti expiationem, quam peccati remissionem. Ex Pœnit. Bedæ (conc. Cabillon. II, c. 35.)*

Multi (quod non sine dolore dicendum est), in pœnitentia non tam peccati remissionem quam temporis constituti exspectant expiationem. Et si carnium et vini usus eis interdictus est, mutata non voluntate, sed ejusdem cibi aut potius perceptione, intantum deliciis suis indulgent ut deliciosius his interdictis aliorum ciborum, vel potionum appetitu vivere cognoscantur. Spiritualis autem abstinentia, quæ in pœnitentibus potissimum vigore debet, quorundam

Adjectum est etiam quosdam Christianos ad apostasiam (quod dici nefas est) transeuntes et idolorum cultu ac sacrificiorum contaminatione profanatos, quos a Christi corpore et sanguine, quo dum redempti fuerant renascendo, jubemus abscondi, et si resipescentes forte aliquando fuerint, ad lamenta conversi, his, quando vivunt, agenda pœnitentia est, ut in ultimo fine sua reconciliationis gratia tribuenda, dicente Domino: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat [Ezech. xviii].*

CAP. 144. — *De eadem re. Item ex eodem (conc. Arelat. I, c. 23.)*

De his qui apostatant, etraro se ad ecclesiam representant, nec quidem pœnitentiam agere querunt, et postea infirmitate arrepti, petunt communionem, placuit non dandam eis communionem, nisi revelaverint fidem suam rectam, et egerint [revelaverint, et egerint. Sic codex concilij] dignos fructus pœnitentia.

CAP. 145. — *De illis qui Christiana mancipia captivaverint. Ex Pœnitentiali Theodori.*

Si quis aliquem hominem quolibet ingenio captivaverit, aut transmiserit, tribus annis pœnitentia.

CAP. 146. — *De illis qui domum, vel aream proximi sui incenderint, Ex Pœnitentiali Romano.*

Si quis domum vel aream cujuscunque voluntarie igne cremaverit, sublato vel incensa omnia restituat, et tribus annis pœnitentiam agat.

CAP. 147. — *De illis qui libidinose obtructaverint puellam aut mulierem. Ex eodem.*

Si quis obtructaverit puellæ aut mulieris pectus, vel turpitudinem earum; si clericus est, quinque dies; si laicus, tres dies pœnitentia. Monachus vel sacerdos a ministerio divino suspensi, si aliquid tale facerint, 20 dies pœnitentia. Scriptum est enim: Neque tetigeritis neque obtructaveritis turpitudem feminarum.

CAP. 148. — *De illis qui in balneo cum mulieribus se laverint. Ex Pœnitentiali Theodori.*

Si quis in balneum cum mulieribus se lavare præsumpsit, tres dies pœnitentia, et ulterius non præsumat.

CAP. 149. — *De administratione xenodochia [synodochia] et decimæ. De eodem.*

Si quis xenodochias [synodochias] pauperum administrat, vel decimas populi suscepit, et si quis exinde vel suis lucris sectandum aliquid substraxerit, quasi rerum alienarum invasor, reus [rerum] damnum restituit, et sub canonico iudicio reformetur, et agat pœnitentiam annis tribus. Scriptum est enim: Talem dispensatorem Dominus querit, qui sibi de suis nihil usurpet.

CAP. 150. — *Ut feminæ menstruatæ non offerant.*

Ut mulieres menstruo tempore non offerant, nec sanctimoniales, nec laicæ. Si præsumperint, tres hebdomadas pœnitentia.

CAP. 151. — *De illis feminis quæ ante mundum sanguinem ecclesiam intraverint, et quæ nupsint his diebus. Ex Pœnitentiali Theodori.*

Mulier quæ intrat ecclesiam ante mundum sangu-

ciborum ac potionum perceptiones [illecebras], et A debent, nec illis diebus copulari quandiu gravata fuerit uxor, id est, a quo die filius in utero motum fecerit, usque ad partum; a partu post 33 dies, si filius est; si autem filia, post 56.

CAP. 157. — *Quod secundum canonum et pænitentialium statuta pænitentiae danda sunt. Ex concilio Maguntiensi, cap. 20 (Capitolen. II.) c. 47.*

Cum igitur omnia concilia canonum quæ recipiuntur sint a sacerdotibus legenda et intelligenda, et per ea vivendum et prædicandum, necessarium duximus ut ea sit eis quæ ad fidem pernitenit, et ubi de extirpandis vitiis, et plantandis virtutibus scribitur, hoc ab eis cerebro legatur, et bene intellegatur et in populo predicetur.

CAP. 158. — *Ut nullus injustas mensuras, et pondera inusta, et a civibus non collaudata, lucri causa dare præsumat. Ex eodem concilio, cap. 21.*

Ut mensura et pondera justa fiant, sicut in divinis legibus sanctum est (*Lev. xix; Prov. xi et xx.*), et in capitulari Dominicano continetur, et iste sacerconventus statuit, sic omnibus nobis observare placet. Et si quis justas mensuras et justa pondera lucri causa mutare præsumperit, in pane et aqua 20 dies pœnitentia.

CAP. 159. — *De matre quæ infantem suum juxta focum posuerit, et sua negligenter mortuus est. Ex concilio Triburensi, cap. 14, cui interfuit Arnulphus rex (cap. 57, sed aliis verbis).*

Mater si iuxta focum infantem posuerit, et alius homo aquam in caldariam miserit, et ebullita aqua infans superfusus mortuus fuerit, pro negligentia mater pœnitentia, et ille homo securus sit.

CAP. 160. — *De viris ordinatis, quorum peccata sunt occulta. Ex concilio Toletano.*

De viris ordinatis, quorum occulta peccata sunt, nec manifeste ab aliquo argui possunt; si salubriter compuncti pro peccatis suis confessionem episcopo sive presbytero occule faciunt, bonum mihi videtur, ut secundum id, quod sibi decretum fuerit, ab episcopo sive presbytero pœnitentiam agant, non tepide nec tardie; sed ferventer et sollicite; ac si se veniam peccatorum a Domino percepturos, et gradum se retenturos confidant.

CAP. 161. — *Ut nullus præsumat pœnitentium dare vel confessionem audire, nisi episcopus, aut presbyter. Ex Pænitentiali Romano.*

Sicut enim sacrificium offerre non debent nisi episcopi et presbyteri, quibus claves regni coelestis traditæ sunt, sic nec pœnitentium judicia alii usurpare debent.

CAP. 162. — *Quod absente presbytero, liceat diacono suscipere paenitentes, necessitate tamen cogente. Item ex eodem.*

Si autem necessitas evenierit, et presbyter non fuerit præsens, diaconus suscipiat pœnitentem ad sanctam communionem.

CAP. 163. — *De temporibus quibus se continere debant conjugati ab uxoriis. Ex concilio Eliberitanico.*

In tribus quadragesimis, anni, et in die Dominicano et in quarta feria, et sexta, conjugales se continere

B debent, nec illis diebus copulari quandiu gravata fuerit uxor, id est, a quo die filius in utero motum fecerit, usque ad partum; a partu post 33 dies, si filius est; si autem filia, post 56.

CAP. 164. — *De femina quæ filium suum sponte occiderit. Ex eodem.*

Si mater filium suum sponte occiderit, 15 annos pœnitentia, et nonquam mutet, nisi in dei Dominicano. Mulier autem paupercula si fecerit pro difficultate nutriendi, 6 annos pœnitentia.

CAP. 165. — *De illis qui in Dominicano die nupserint. Ex concilio Triburensi, cap. 51.*

Si quis nupserit die Dominicano, petat a Deo indulgentiam, et quatuor dies pœnitentia.

CAP. 166. — *De illis qui confessa iterant. Ex concilio Toletano*

B Ea quæ frequenti prævaricatione iterantur, frequenti sententia condemnentur.

CAP. 167. — *De pœnitentia fidelium, ut confessio eorum non publice fiat. Ex epistola Leonis papæ, cap. 2 (ep. 80 ad epis. Campan., c. 2.)*

Illam etiam contra apostolicam regulam præsumptionem, quam nuper agnovi, a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituta submoveri. De pœnitentia scilicet quæ a fidelibus postulatur, ne de singulorum genere peccatorum libellis scripta professio publice recitetur, cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secretæ. Namvis enim plenitudo fidei videatur esse landabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quæ non omnium hujusmodi sunt peccata, ut ea qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicare, amoveantur improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentia remedii arceantur, dum aut erubescent, aut metuant inimicis suis sua facta reserari, quibus possint legum constitutione percelli. Sufficit enim illa confessio, quæ primum Deo fertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium prelator accedit. Tunc enim plures ad pœnitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.

CAP. 168. — *De abstinentia carnis et sagiminis in subscriptis temporibus. Ex Concilio Saleguntstadt habito, cap. 1.*

Ut quatuordecim dies omnes Christiani ante festivitatem sancti Joannis Baptista in abstinentia carnis sint et sanguinis, nisi infirmitate impediens, aut alicujus festi solemnitate, quæ in illo episcopio celebris habetur, intercedente. Et ante natalem Domini similiter, et in vigilia Epiphobia, et in omnium vigilis apostolorum, et in vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ, et in vigilia sancti Laurentii; necnon etiam in vigilia Omnium Sanctorum, adjacentes prædictis vigilis unam horam refectionis, excepta infirmitate, et nisi aliquis sit qui proprio voto majori abstinentia oti velit.

CAP. 169. — *Quibus temporibus etiam legitima conjugia contrahere non liceat. Ex eodem, cap. 3.*

De legitimis autem conjugiis ita visum est, quod nullus Christianus uxorem ducere debeat ab Adventu

Domini usque in octavas Epiphaniæ, et a Septuagesima usque in octavas Paschæ, nec in supra noctis 1/4 diebus ante festivitatem sancti Joannis Baptistæ, neque in predictis jejuniiorum diebus, sive in omnium solemnium dierum precedentibus noctibus.

CAP. 170. — *Ut presbyter qui post galli cantum bibit, nisi necessitas cogat, sequenti die missam celebrare non audeat. Ex eodem concil., cap. 4.*

Decretum est etiam in eodem concilio ut presbyter aliquis post galli cantum æstivis noctibus bibens, proximo die missam non celebret; hiemalibus similiter, nisi necessitas cogat.

CAP. 171. — *Ut presbyter non amplius quam tres missas in die celebret. Ex eodem concilio, cap. 5.*

Item decretum est ut unusquisque presbyter in die non amplius quam tres missas celebrare præsumat.

CAP. 172. — *Ut nemo corporale ad extingendum incendium in ignem projiciat. Ex eodem concilio, cap. 6.*

Conquestum est etiam in sancto concilio, de quibusdam stultissimis presbyteris, ut quando incendium videant, corporale Dominico corpore consecratum ad extingendum incendium temeraria præsumptione in ignem projiciant. Ideoque decretum est, sub anathematis interdictione, ne ultrius fiat.

CAP. 173. — *De hoc, si duo inculpati fuerint in adulterio et unus negat, alter profiteretur, quid inde agendum sit. Ex eodem, cap. 7.*

Interrogatum, si duo in adulterio inculpati fierent [fuerint], et unus profiteretur, et alter negaret, quid inde agendum esset. Decretum est etiam a sancto concilio ut ille, qui negaverit, probabili iudicio se expurget. Et qui professor fuerit, digne pœnitentiam agat.

CAP. 174. — *Ut nemo in ecclesiam gladium portet. [Ex eodem, cap. 8.]*

Decretum etiam in eodem concilio ut nemo gladium in ecclesiam portet, regali tantum excepto.

CAP. 175. — *Ne mala colloquia in ecclesia, aut in atrio, ecclesie fiant. Ex eodem, cap. 9.*

Statuit etiam sancta synodus, ut male consuetudo, quae apud omnes pene jam inolevit, omnino prohibeatur: hoc est, quod colloquia sua in atrio aliquujus ecclesie constituent habenda, et tunc ea in ipsa maxime exercent ecclesia, ubi orationes et divina tantum fieri æquum est officia.

CAP. 176. — *De evangelio: In principio erat Verbum (Joan. 1), et missis peculiaribus, ne fiant nisi suis temporibus. Ex eodem, cap. 10.*

Quidam etiam laicorum, et maxime matronæ, habent in consuetudine ut per singulos dies audiant Evangelium: *In principio erat Verbum, et missas peculiares, hoc est, de sancta Trinitate, aut de sancto Michaeli et ideo sancitum est in eodem concilio ut hoc ulterius non fiat, nisi suo tempore, et nisi aliquis fidelium audire velit pro reverentia sanctæ Trinitatis, non pro aliqua divinatione. Et si voluerint ut sibi missæ cantentur, de eodem die au-*

Adiant missas, vel pro salute vivorum, aut pro defunctis.

CAP. 177. — *De computatione consanguinitatis. Ex eodem. cap. 11.*

Quidam etiam generationem consanguinitatis ita volunt numerare, ut frater et soror primi sint. Hoc autem statuit sancta synodus, sicut etiam ab antiquis Patribus decretum est, ut ita non esset, sed ut nepos et neptis, id est, filius fratris ac filia sororis, primi habeantur.

CAP. 178. — *Ut ædificia laicorum in atrio ecclesie non ponantur. Ex eodem, cap. 12.*

Statutum est etiam ut ædificia laicorum, quæ ecclesiis adjungentur sunt, auferantur, et nulla, in atrio ecclesie ponantur, nisi tantum presbyterorum.

CAP. 179. — *Ut nullus laicus Ecclesiam suam presbytero commendet sine licentia episcopi. Ex eodem concil. cap. 13.*

Item decretum est ut nullus laicorum alicui presbytero suam commendet Ecclesiam, præter consensum episcopi, sed eum prius mittat episcopo suo, vel ejus vicario, ut probetur si scientia, ætate, et moribus talis sit ut sibi populus Dei commendetur.

CAP. 180. — *Si duo de adulterio accusati fuerint, quid inde faciendum sit. Ex eodem, cap. 14.*

Statuit quoque sancta synodus, si duo de adulterio accusati fuerint, et ambo negaverint, et orant sibi concedi, ut alter illorum utrosque divino purget iudicio; si unus in hoc deciderit, ut ambo rei habeantur.

CAP. 181. — *Ut bannitum jejunium ab omnibus diligenter observeatur. Ex eodem, cap. 15.*

Decretum est etiam, ut omnes bannitum jejunium, in quounque episcopio celebratur, diligenter observeant. Et si quis illarum octo interdictarum rerum aliquam redimerre voluerit, unum pauperem, prout sua facultas erit, eadem die reficiat.

CAP. 182. — *De illis qui Romam proficiunt cupiunt. Ex eodem, cap. 17.*

Decrevit quoque sancta synodus, ut Romam nullus eat, nisi cum licentia sui episcopi, vel ejus vicarii.

CAP. 183. — *Ut carina [For. carena] non dividatur pœnitenti. Ex eodem cap. 17.*

Et illud sub anathemate præceptum est, ut nullus presbyterorum cuiquam pœnitenti carinam dividere præsumat, si infirmitas non intervenerit.

CAP. 184. — *De illis qui pœnitentiam a sacerdotibus accipere nolunt. Ex eodem concil., cap. 18.*

Quia multi tanta mentis suæ falluntur stultitia, ut in aliquo capitali crimine inculpati pœnitentiam a sacerdotibus suis accipere nolint, in hoc maxime confisi, ut Romani euntibus apostolicus omnia sibi dimittat peccata; sancto visum est concilio ut talis indulgentia illis non prosit, sed prius juxta modum delicti pœnitentiam sibi datam a suis sacerdotibus adimpleant, et tunc Romam ire, si velint, ab episcopo proprio licentiam et litteras ad apostolicum ex iisdem rebus deferendas accipiant.

CAP. 185. — *Ut omnis pœnitens dum carinam suam jejunat, de loco ad locum non migret. Ex eodem cap. 19.*

Decretum est etiam, ut omnis pœnitens dum carinam suam jejunat, de loco ad locum non migret, sed ibi permaneat, ubi suam acceperit pœnitentiam, ut proprius sacerdos sibi præbeat testimonium. Si autem ibi propter hostiles insidias [injuries, or.] jejunare non poterit, suus sacerdos eum confratum suorum alicui, ubi pacifice possit jejunare, diligenter commendet.

CAP. 186. — *Ut nullus presbyter quemquam pœnitentem in ecclesiam introducat. Ex eod. cap. 20.*

In eodem quoque concilio decretum est ut nullus presbyterorum quemquam nisi jussu episcopi in ecclesiam introducere præsumat, cui pro aliquo delicto illam ingredi non licet.

CAP. 187. — *Quanto tempore pœnitere debeat qui hoc vel illud fecerit. Ex pœnitentiali laicorum.*

Si quis hominem occiderit sponte, 7 annos pœnitent; si immeritum, 10 annos pœnitent. Si diaconum, 14 annos pœnitent. Si presbyteram, 21 annos pœnitent. Si quis hominem non sponte occiderit, 3 annos pœnitent. Si in publico bello, annum unum pœnitent. Si quis hominem debilitaverit, 3 quadragesimas pœnitent. Si membrum principale alicui tulerit, 3 annos et dimidium pœnitent. Si quis Sodomiticæ, vel cum pecude semel peccaverit, 7 [duodecim] annos pœnitent. Si consuevit, 14 annos pœnitent. Si fornicator inter femora semel, 4 quadragesimas pœnitent. Si consuevit, 3 annos pœnitent. Si parvulus oppressus hoc patitur, una quadragesima pœnitent. Si per semetipsum, duabus quadragesimis pœnitent. Si consuevit, uno anno pœnitent.

Si quis adulterat semel, 5 annos pœnitent; si duplicit, 10 annos pœnitent. Si quis raptum fecerit, 3 annos, uno de his foris ecclesiam pœnitent. Si quis nonnam corruperit, 7 annos pœnitent; si quis consanguineam, 5 annos pœnitent. Si quis divinos consulti, 3 annos pœnitent. Si quis sacrilegus vel perjurus extilerit, septem annos pœnitent. Si quis jurat contra pacem, uno anno pœnitent, et cum eleemosynis redimat. Si quis pertinaciter odit, excommunicetur.

CAP. 188. — *Pœnitentia mulierum.*

Si qua mulier duobus fratribus nupserit, 5 annos pœnitent. Si qua parvum necat, aut excutit sponte; si jam vivit, 12 annos pœnitent; si non vivit, sex annos pœnitent, et semper sexta feria jejunet. Si mater doruniens filium vel filiam oppresserit tribus annis pœnitent. Si infans alicubi ceciderit et obierit, parentis unum annum pœnitent. Si infans mortuus fuerit per negligientiam sine baptismo, tribus annis pœnitent, uno ex his foris ecclesiam, et semper sexta feria jejunet.

CAP. 189. — *Pœnitentia illius anni, qui in pane et aqua jejunandus est, isto ordine observari debet.*

Pœnitentia unius anni, qui in pane et aqua jejunandus est, talis esse debet. In unaquaque hebdomada, 3 dies, id est, secundum feriam, quartam fe-

riam, sextam feriam in pane et aqua jejunet. Et tres dies, id est, tertiam feriam, quintam et sabbatum a vino, medone, mellita, cerevisia, a carne et sagamine, et a caseo et ovis, et ab omni pingui pisce se abstineat. Manducet autem minutos pisiculos, si habere potest. Si habere non potest, tantum unius generis pisces, et legumina, et olera, et poma, si vult, comedat, et cerevisiam bibat. Et in diebus Dominicis, in Natali Domini illos quatuor dies, et in Epiphania Domini unum diem. Et in Pascha usque in octavum diem, et in Ascensione Domini, et Pentecostes 4 dies, et in missa sancti Joannis Baptiste, et sancte Maria, et 12 apostolorum, et sancti Michaelis, et sancti Remigii, et Omnium Sanctorum, et sancti Martini, et in illius sancti festivitate qui in illo episcopatu celebris habetur. In his supradictis diebus faciat B charitatem cum ceteris Christianis, id est utatur eodem cibo et potu quo alii. Sed tamen ebrietatem et ventris distentionem semper in omnibus caveat.

CAP. 190. — *Modus pœnitentialis secundi anni.*

Iste annus secundus est ab illo anno qui in pane et aqua observandus est, et post illum jejunandus, qui etiam dandus est illis qui viros ecclesiasticos sponte occidunt, et in consuetudine habent Sodomiticum scelus, et in consuetudine habent contra naturam peccare, et in ecclesiis homicidia sponte committunt, et in ecclesiis incedunt et in ecclesiis adulteria committunt, et qui alia bujusmodi perpetraverint. Pœnitentia illius anni talis esse debet, ut duos dies, id est, 2 et 4 feriam in unaquaque hebdomada jejunet, usque ad vesperam, et tunc reficiatur de sicco cibo, id est, pane et leguminibus siccis, sed coctis, ant pomis, aut oleribus crudis, unum eligat ex his tribus, et utatur; et cerevisiam bibat, sed sobrie; et tertium diem, id est sextam feriam, in pane et aqua observet, et tres quadragesimas jejunet, unam ante Natalem Domini, secundam ante Pascha, tertiam ante missam sancti Joannis. Et si totam quadragesimam ante missam sancti Joannis implere non possit, post missam impleat. Et in his tribus quadragesimas jejunet duos dies in hebdomada ad nonam, et de sicco cibo comedat, ut supra notatum est, et sexta feria jejunet in pane et aqua, et in diebus Dominicis, et in Natali Domini illos 4 dies, et in Epiphania Domini unum diem, et in Pascha usque in octavum diem, et in Ascensione Domini, et Pentecoste quatuor dies, et in missa sancti Joannis Baptista, et sancte Marie, et 12 apostolorum, et sancti Michaelis, et sancti Remigii, et Omnium Sanctorum, et sancti Martini, et in illius sancti festivitate, qui in illo episcopatu celebris habetur. In his supradictis diebus faciat charitatem cum ceteris Christianis. Sed tamen ebrietatem, et ventris distentionem semper in omnibus caveat.

CAP. 191. — *De illis qui jejunare possunt et adimplere quod in Pœnitentiali scriptum est.*

Qui jejunare potest et implere quod in Pœnitentiali scriptum est, bonum est, et Deo gratias referat. Qui autem non potest, per misericordiam Dei consi-

lium damus tale, ut nec sibi, nec alicui necesse sit, A quem in pane et aqua jejunare debent, redimere possint.

CAP. 192. — *De redemptione illius anni, quem in pane et aqua jejunare debet.*

Pro uno die quem in pane et aqua jejunare debet, quinquaginta psalmos genibus flexis in ecclesia, si fieri potest, decantet. Sin autem, in loco convenienti eadem faciat, et unum pauperem pascat, et eodem die, excepto vino, carne et sagamine, sumat quidquid velit.

CAP. 193. — *Alio modo ex eodem.*

Si autem talis est, quod tam diu in genibus jacere non possit, faciat autem sic: infra ecclesiam si fieri potest, sin autem, in uno loco stando intente, 70 psalmos per ordinem decantet, et pauperem pascat, et eo die, excepto vino, et carne et sagamine, sumat quidquid velit.

CAP. 194. — *Item alio modo.*

Qui in ecclesia genua flexerit centies, id est, si centies veniam petierit, si fieri potest ut in ecclesia fiat, hoc justissimum est. Si autem hoc fieri non potest, secreto in loco convenienti eadem faciat. Si sic fecerit, eo die, excepto vino, carne et sagamine, sumat quidquid placeat.

CAP. 195. — *Item alio modo.*

Qui psalmos non novit, unum diem quem in pane et aqua paenitere debet, dives tribus denariis, et pauper uno denario redimat, et eo die, excepto vino, carne et sagamine, sumat quidquid velit.

CAP. 196. — *Item alio modo.*

Pro uno die quem in pane et aqua paenitere debet, tres pauperes pascat, et eo die, excepto vino, carne et sagamine, sumat quidquid placet.

CAP. 197. — *Item alio modo.*

Quidam dicunt 20 palmatas valere pro uno die.

CAP. 198. — *De redemptione unius hebdomadæ, qua in pane et aqua jejunare debet. Ex eodem.*

Pro una hebdomada quam in pane et aqua jejunare debet, trecentos psalmos genibus flexis in ecclesia decantet. Si autem hoc facere non potest, tria psalteria in ecclesia, vel in loco convenienti intente decantet. Et postquam psalterit, excepto vino, carne et sagamine, sumat quidquid velit.

CAP. 199. — *De redemptione unius mensis, quem in pane et aqua jejunare debet.*

Pro uno mense, quem in pane et aqua jejunare debet, psalmos mille ducentos flexis genibus decantet. Si autem hoc facere non potest sine flexione genu, sedendo, aut stando, in ecclesia, si fieri potest, sin autem, in uno loco 1680 psalmos decantet. Et omni die, si velit, et se abstinere non vult, reficiat se ad sextam, nisi quartam feriam et sextam jejunet ad nonam. Et a carne, et sagamine, et a vino totum mensem se abstineat; alium autem cibum postquam psalmos supradictos decantaverit, sumat. Isto ordine totus ille annus redimendus est.

CAP. 200. — *De illis qui jejunare non possunt, et psalmos nesciunt, quomodo paenitentiam unius anni*

qui vero psalmos non novit et jejunare non potest, pro uno anno, quem in pane et aqua jejunare debet, det pauperibus in eleemosynam 22 solidos, et omnes sextas ferias jejunet in pane et aqua, et tres quadragesimas, id est 40 dies, ante Pascha, et 40 dies ante festivitatem sancti Joannis Baptistæ, et si ante festivitatem aliquid remanserit, postadiplamat, et 40 dies ante Natalem Domini. In istis tribus quadragesimis quidquid suo ori preparatur in cibo vel potu, vel cujuscunque generis sit, illud astimet quanti pretii sit vel esse possit, et mediata tem illius pretii distribuit in eleemosynam pauperibus et assidue oret, et roget Deum ut oratio ejus et eleemosyna apud Dominum acceptabiles sint.

CAP. 201. — *Item redemptio illius anni, quem in pane et aqua jejunare debent. Ex Penitentiali Theodori.*

Item qui jejunare non potest, et observare quod in Penitentiali scriptum est, faciat quod sanctus Bonifacius papa constituit. Pro uno die quem in pane et aqua jejunare debet, roget presbyterum ut missam cantet pro eo, nisi sint crimina capitalia, quæ confessa prius lavari cum lacrymis debent, et tunc ipse adsit et audiat missam, et devote ipse offerat propriis manibus panem, et vinum manibus sacerdotis, et intente respondeat, quantum sapit, ad salutationes, et ad exhortationes sacerdotis, et humiliiter Deum deprecetur, ut oblatio quam ipse et presbyter pro se et pro peccatis suis Deo obtulerint, Deus omnipotens misericorditer per angelum suum suscipere dignetur. Et eo die, excepto vino, et carne et sagamine, comedat quidquid vult, et sic redimat reliquos anni dies.

CAP. 202. — *De illis qui jejunare non possunt, et habent unde redimere possint.*

Si quis forte non potuerit jejunare, et habuerit unde possit redimere; si dives fuerit, pro 7 hebdomadibus, det solidos viginti; si non habuerit unde tantum possit dare, det solidos decem; si autem multum pauper fuerit, det solidos tres. Neminem vero conturbet, quia jussimus dare solidos 20, aut minus, quia si dives fuerit, facilius est illi dare solidos 20, quam pauperi tres. Sed attendat unusquisque cui dare debeat, sive pro redemptione captivorum, sive super sanctum altare, sive Dei servis, sive pauperibus in eleemosynam.

CAP. 203. — *De illis qui non possunt adimplere quod in Penitentiali scriptum est.*

Qui non potest sic agere paenitentiam, ut superius diximus, faciat sic: si tres annos continuos jejunare debet, et jejunare non potest, sic redimere potest. In primo anno eroget in eleemosynam solidos 26. In secundo anno croget in eleemosynam solidos 20. In tertio anno, solidos 18, hi sunt solidi 64. Potentes enim homines plus dare debent, quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur (*Luc. xii*). Et qui illicita committunt, etiam a licitis se abstinere

debent et corpus debent affligere jejunii, et vige-
liis et crebris orationibus. Caro enim leta trahit
ad culpam, afflita autem reducit ad veniam.

CAP. 204. — *De illis qui jejunare non possunt, et
non habent unde redimere possint. Ex Pænitentiali
Bedæ.*

Qui jejunare non potest, non habet unde redi-
mat, et psalmos novit, pro uno die quem in pane et
aqua jejunare debet tribus vicibus *Beati immacu-
lati in via*, usque ad, *Ad Dominum cum tribularer,*
decent; et sexies, *Miserere mei Deus.* Et septuagies
prosternat se in terram, et per singulas genuflexio-
nes, *Pater noster* decent. Qui autem psalmos
nescit pro uno die quem in pane et aqua jejunare
debet centies prosternat se in terram, et per sin-
gulas genuflexiones, *Pater noster*, dicat.

A CAP. 205. — *De redemptione 77 annorum. Ex Pæni-
tentiali Romano.*

Item alio modo 12 triduanæ singulae cum Psal-
teriis 3 impletis, et cum palmatis 300, per singula
Psalteria, excusant unius anni pœnitentiam. Et 2
biduanæ similiter cum 3 psalteriis, et cum 300 pal-
matis per singulas psalteria, excusant duos annos,
75 psalmi cum totidem veniis per noctem, et cum
palmatis trecentis excusant biduanam. Centum
psalmi cum veniis per noctem cum psalmatis 300
excusant triduanam. Centum viginti missæ spe-
ciales singula cum 3 psalteriis, et cum trecentis
palmatis excusant annum. Centum solidi dati in
eleemosynam annum excusant.

DECRETI PARS DECIMA SEXTA.

De officiis laicorum et causis eorumdem.

CAP. 1. — *Tropica disputatio beati Clementis, quanta
vel qualia mundi discrimina patiatur Ecclesia.*

Ait beatus Clemens Petri successor apostoli in
epistola prima ad Jacobum fratrem Domini, Hiero-
solymitanum videlicet episcopum: «Mare hic mun-
dus habeatur. Ventorum vero varietates, turbinum
diversis tentationibus conferantur. Persecutiones,
tribulationes, et pericula fluctibus exæquentur.
Terreni vero spiritus qui vel de torrentibus, vel de
valibus spirant, pseudoprophetarum et seducto-
rum, seu pravæ doctrinæ verba dicantur. Promon-
toria vero et loca confragosa, hi qui in potestati-
bus sæculi sunt judices, et pericula minantur et
mortes. Bithalassa vero loca, quæ duplicitibus unde
fallacis astibus verberantur, dubius mente, et de
promissionem veritatem nutantibus conferantur [at-
que his qui irrationali fidem nostram ratione
discutiunt, inseritur in or.]. Hypocritæ vero et do-
losi, piratis similes habeantur. Jam vero rapidus
vortex et tartarea charybdis, et saxis illisa nau-
fragia, ac mortiferæ submersiones, quid aliud æ-
stimanda sunt quam peccata? Restat igitur ut haec
navis cursu prospero tuta possit portum desideratæ
urbis intrare, et ita Deo precem fundere, ut nau-
fragantes mereantur audiri. »

CAP. 2. — *Ut episcopo impositam a Deo sibi curam in
populis protegendi non ambigant. Ex concil. Tole-
tano iv, cap. 31.*

Episcopi in protegendi populis ac defendendis,
impositam a Deo sibi curam non ambigant. Ideoque
dum consipient judices ac potentes pauperum op-
pressores existere, prius eos sacerdotali admoni-
tione redarguant, et si contempserint emendare,
anathematizentur.

B CAP. 3. — *De illis qui in episcopis prædam fecerint.
Ex concilio Carthaginensi, cap. 8.*

Ut si quis quemlibet expoliaverit, et admonente
episcopo non reddiderit, excommunicetur.

CAP. 4. — *Ut episcopi potestates admoneant, ut pau-
peres non opprimant. Ex concilio Aurelianensi.
cap. 4.*

Ut judices aut potestates [potentes, orig.] qui
pauperes opprimunt, si commoniti a pontifice suo
non emendaverint, excommunicentur.

CAP. 5. — *De eadem re. Ex concil. Maguntiensi i,
cap. 8 (sub Leone III).*

Ut episcopi potestatem habeant res ecclesiasticae
prævidere, regere, et gubernare, atque dispen-
sare, secundum canonum auctoritatem, volumus
ut laici in eorum ministerio obedient episcopis, ad
regendas Ecclesias Dei, viduas et orphanos defendendo-
res, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam: et episcopi consentientes
comitibus et judicibus ad justitias faciendas: et ut
nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum
testimonium neque per perjurium, aut per præ-
mium lex justa in aliquo depravetur.

CAP. 6. — *De sæcularibus Ecclesiam vel clericum in-
injuste calumniantibus. Ex concilio Agathensi,
cap. 32.*

(5 q. 6, c. Si quis vero sæcularium.) Si quis sæ-
cularium pro calunnia Ecclesiam aut clericum
fatigare tentaverit, et evictus fuerit, ab ecclesiæ
liminibus et catholicorum communione (nisi digne-
D pœnituerit) arceatur.

CAP. 7. — *Ut contemptores canonum excommunicaen-*

tur. Ex concil. i Carthaginensi, cap. 15. (sub Jul. I, A c. 14.)

Ut laici contemptores canonum excommunicentur, clerici honore preventur.

CAP. 8. — *De prævaricatoribus divinarum legum. Ex concil. apud Lauriacum, cap. 10 (cap. 1).*

Si quis publicus divinae legis prævaricator, vel pro manifestis criminibus, sanctorum canonum contemptor repertus fuerit, ac sanctorum Patrum constitutionibus episcopalibus obtemperare distulerit, anathematizetur.

CAP. 9. — *Quod non licet imperatoribus vel cuiquam potentum aliiquid agere contra divinum mandatum. Ex concil. Adriani pape, cap. 16 (post concilium Nicenum ii ex diversis collēc.).*

Non licet ergo imperatori vel cuiquam pietatem custodiendi aliquid contra mandata divinitatis præsumere, nec quidquam quod evangelicis propheticis que seu apostolicis regulis obviet, agere. Injustum enim judicium et definitio injusta, regio metu vel jussu a judicibus ordinata non valeat. Nec quidquam quod contra evangelicam, et prophetamicam, aut apostolicam doctrinam, constitutionemque eorum sanctorum Patrum actum fuerit, stabit. Et quod ab infidelibus aut hæreticis factum fuerit, omnino cassabitur.

CAP. 10. — *Ut nemo contra canones esse presumat. Ex concil. Triburiensi, cap. 10 (ex capitulis Adriani pape).*

(*Dist. 10. c. Constitutiones.*) Ut constitutiones contra canones et decreta præsumul Romanorum, vel bonos mores, nullius sint momenti.

CAP. 11. — *De imperatoria lege. Ex decretis Pii pape, cap. 3.*

(*C. Legi imperatorum.*) Lex imperatorum non est supra legem Dei, sed subitus.

CAP. 12. — *Quando canonica ventilantur, nisi sint religiosi, laici non intersint. Ex concilio Cablonensi. cap. 6.*

Quando ea quæ canonica sunt ventilantur, vel quando regularia examinantur, neque aliquos laicos interesse, nisi religiosos, oportet, et nisi hos tantummodo, qui in propria appellantur persona.

CAP. 13. — *Ut laici synodo, nisi clericis jubentibus, docere non audeant. Ex conc. Carthagin. iv, cap. 98.*

Laici in synodo, præsentibus clericis, nisi ipsis jubentibus, docere non audeant.

CAP. 14. — *Quod populus docendus sit, non sequendus. Ex decretis Cœlestini pape, cap. 22 (epist. iii, cap. 3).*

(*Dist. 62. c Docendus.*) Docendus est populus, non sequendus, eosque si nesciunt quid licet, quidve non licet commonere, non bis consensum præbere debemus. Quisquis vero conatus fuerit tentare prohibita, sentiat censuram canoniam minime defutaram.

CAP. 15. — *De illo qui contra decretum episcopi veniret. Greg. dictum.*

Si quis venerit contra decretum episcopi, ab Ecclesia abhiciatur.

CAP. 16. — *Quod admonendus sit imperator, ut constitutis apostolicæ sedis obtemperet. Ex decretis Anastassi pape (Anast. II, ad Anastasium August. cap. 6.)*

Illud vero peculiarius pro amore imperii vestri, et beatitudine quæ [qua] consequi poterit regnum, pro apostolico officio prædicamus, ut (sicut decet, et Spiritus sanctus dictat,) monitis nostris obedientia præbeatur, ut bona omnia vestra respublica consequatur, sicut in Exodo promittitur: *Si audieris vocem Domini Dei tui, et quæ placent feceris coram eo, et obedieris præceptis ejus, et custodieris omnem justitiam ejus, omnem infirmitatem, quam importavi Egyptiis, non importabo te. Ego enim sum Dominus qui salvum facio te Exod. i.)* Et illuc iterum tuba potentissima canitur: *Et nunc, Israel, quid Dominus B Deus tuus postulat a te aliud, quam ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in omnibus viis ejus, et diligas eum, et servias Dominum Deo tuo ex toto corde, et ex tota mente tua?* Custodi præcepta Domini Dei tui, et justicias quas ego mando tibi (Deut. x.) Hæc me suggesterent frequentius non spernat pietas tua, ante oculos habens Domini in Evangelio verba: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit; et qui me spernit, spernit eum qui me misit* (Luc. x.) Nam et Apostolus concinens Salvatori nostro ita loquitur: *Quapropter qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui detinat Spiritum suum sanctum: in nobis* (I Thess. iv). Pectus clementia vestre sacrarium est publicæ felicitatis, ut per instantiam vestram, quam velut vicarium præsidere jussit in terris, evangelicis, apostolicisque præceptis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ sunt salutifera, compleantur.

CAP. 17. — *Generalis admonitio regum. Ex Registro sancti Gregorii ad Aldebertum regem Anglorum, cap. 265 (lib. regist. ix, epist. 60).*

Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ potestatis [pietatis] impendat. Quod in Anglorum gente factum cognovimus, cui vestra gloria idcirco est præposita ut bona quæ vobis concessa sunt, etiam subjectæ vobis genti superno beneficio restaurentur. Et ideo, gloriose fili, eam quam accipisti divinitus gratiam sollicita mente custodi. Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequens fanorum adiutoria everta. Subditorum mores in magna vita munditia exhortando, terrorendo, corrigoendo et boni operis exempla monstrando, adiutoria, ut illum retributorem invenias in celo cuius nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestra quoque glorie nomen etiam posteris gloriösus reddet cuius vos honorem queritis et servatis in gentibus. Sic enim Constantinus quondam piissimus imperator, Romanam rem publicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo Domino nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum

mente convertit. Unde factum est ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione prædecessores suos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti regibus ac populis sibi metu subjectis festinet infundere, ut et antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subiectis suis etiam aliena peccata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terrible examen securior fiait. *Paulo post.* Praterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi iam terminus juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine finiri. Appropinquaute autem eodem mundi termino, multa imminent, quæ antea non fuerunt, videlicet immutations aeris, terroresque de cœlo, et contra ordinacionem [ordinem] temporum tempestates, bella, famæ, pestilentie, terræmotus per loca (*Math. xxiv; Luc. xxi;*) ; quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies subsequentur. Vos itaque si quæ ex his evenire in terra vestra cognoscetis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcirco hec signa de fine sæculi premituntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, et de mortis hora suspecti, ut venturo Judicii in bonis actibus inveniamur præparati.

CAP. 18. — Alia admonitio principum. *Ex Registro Gregorii, ad Justinum prætorem Siciliæ, cap. 2* C (*tib. i regist., ep. 2.*)

Quod lingua loquitur, attestatur conscientia, quia dudum vos, ei nullius dignitatis occupationibus implicatus, multum dilexi multumque veneratus sum. Ipsa namque incessus vestri modestie quibusdam conatus exigebat ut diligi etiam a nolente debuisse. El cum vos venisse ad administrandum prætoriam [præfecturam] Siciliæ audirem, valde gavisus sum; et quia quamdam inter vos atque ecclesiasticos simulationem subrepere compcri, vehementissime contristatus sum. Nunc vero quia et vos administrationis era, et me studium bujus regimini occupat, in tantum vos recte diligere specialiter possumus, in quantum generalitati minime noemus. Undo per omnipotentem Dominum rogo, in cuius tremendo iudicio nostrorum actuum posituri rationem sumus, ut ejus respectum semper gloria vestra ante oculos habeat, et nunquam quodlibet, ex quo inter nos vel parva dissensio proveniat, admittat. Nulla vos lucra ad injüstitiam pertrahant. Quam sit vita brevis aspicite; ad quem quandoque ituri estis judicem, qui judicariam potest a me geritis, cogitate. Solerter ergo intuendum est quod cuncta lucra hic relinquimus, et solas dispensationes [dispendiosorum] lucrorum causas nobiscum ad iudicium deportamus. Illa ergo nobis sunt commodity quærenda, quæ nequaquam mors adimat,

A sed mansura in perpetuum præsentis vitæ finis ostendat.

CAP. 19. — Item adhortatio principum. *Ex registro Gregorii, ad Gennadium patricium et exarchum, cap. 72* (tib. i, ep. 73).

(23, q. 4, c. *Si non.*) Si non ex fidei merito et Christianæ religionis gratia lanta excellentia vestre bellicorum actuum prosperitas eveniret, non summopore miranda fuerant, cum sciamus hæc etiam antiquis bellorum ducibus fuisse concessa. Sed cum futuras, Deo largiente, victorias non carnali prævidentia, sed magis orationibus prævenitis, fit ut hoc in stuporem veniat, quod gloria vestra non terreno consilio, sed Deo desuper largiente descendat [dispensat]. Ubi enim meritorum vestrorum loquax discurrat opinio, qua et bella vos frequenter appetere non desiderio fundendi sanguinis, sed dilatandæ causa reipublicæ in qua Deum coli conspicimus, loquitur, quatenus Christi nomen per snbditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat? Sicut enim exteriora vos virtutum opera eminentes in hac vita constituunt, ita et internorum [interna morum, habet Greg.] ornamenta ex corde mundo procedentia, in futura vita coelestium gaudiorum participatione gloriflicant.

CAP. 20. — Qualiter studendum sit regibus, sacerdotum vel populi peccata ulcissi. *Ex registro Gregorii ad Brunichildem reginam Francorum, cap. 272* (tib. ix, ep. 64).

Cum scriptum sit: *Justitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum* (*Prov. xiv.*), tunc regnum stabiliri creditur, cum culpa quæ cognoscitur, citius emendatur. Multorum igitur ad nos relatione pervenit (quod dicere sine afflictione cordis nimia non valemus), ita quosdam sacerdotes in illis partibus impudice ac nequiter conversari ut et audiare nobis opprobrium et lamentabile sit referre. Ne ergo postquam bujus nequitie huc usque se tendit opinio, aliena pravitas aut nostram animam, aut vestrum regnum peccati suo jaculo feriat, ardenter ad hæc debemus ulciscenda consurgere, ne paucorum famæ multorum esse possit perditio. Nam causa sunt ruinæ populi sacerdotes mali. Quis enim pro populi peccatis se intercessor objicit, si sacerdos qui exorare debuerat, graviora committat: Sed quoniam eos, quorum est locus hec insequi, nec sollicitudo ad requisitionem, nec zelus excitat ad vindictam, scripta ad nos vestra discurrent, ut personam, si præcipitis, cum vestre auctoritatis assensu transmittamus, quæ una cum aliis sacerdibus hæc et subtulere quærere, et secundum Deum debeat emendare. Nec enim dissimulanda sunt quæ dicimus, quia qui emendare potest et negligit, participem se, procul dubio, delicti constituit. Provide ergo animæ vestre, provide nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, provide provinciis, et prinsquam Creator noster manum suam ad ferendum excutiat, de correctione hujus sceleris studiissime cogitate, ne tanto postmodum acrius feriat, quanto modo diutius et clementer exspectat. Scitote

autem quia magnum Deo nostro sacrificium placationis offeretis, si tanti labem facinoris de vestris citius finibus amputatis. Data die x Kal. Julii, in dictione iv.

CAP. 21. — *Unde supra. Ex registro ad Theodoricum regem Francorum, cap. 274 (lib. ix, ep. 53).*

Excellentiae vestrae index cordis epistola quanta in vobis fulgeat cum regia potestate prudentia, ita luculentia copia sermonis edocuit ut dubium esse non valeat quidquid laudabile de vobis fama narraverit. Et quoniam exhortationem nostram adeo regiis animis per laudis predicationa placuisse signatis, ut quidquid a Dei nostri cultum, quidquid ad ecclesiarum reverentiam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, studiose statui et velitis in omnibus custodire, iterata vos per vestram mercedem [pro vestra magna mercede] adhortatione pulsamus, ut congregari synodus jubeat. Et sicut dudum scripsimus corporalia in sacerdotibus virtutia, et Simoniacæ heresis pravitatem omnium episcoporum definitioem damnavi, atque a regni vestri amputari finibus faciat, nec plus illic [illis] per pecuniam obtinere quam praecpta Dominica praeципiunt permittatis. Nam dum omnis avaritia idolorum sit servitus (*Col. iii*), quisquis hanc in dandis honoribus et maxime ecclesiasticis, vigilanter non praecavet, infidelitatis perditioni subjicitur, etiamsi tenere fidem quam negligit videatur. Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoque contra interiores animalium adversarios studeat esse solliciti, ut per hoc quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatur, et hic fideliter ipsius protectione regnetis, et ad eterna postmodum gaudia, ejus duce gratia. veniatis.

CAP. 22. — *Quod multorum solamen sit, si prudentes viro regibus adhaereant. Ex registro Gregorii, ad Asclepiodotum patricium Gallorum, cap. 271 (lib. xii, ep. 17).*

Prudentes viros (sicut estis) regibus adhaerere multorum solamen est. Nam dum praestari sibi locum ad animæ datum utilitatem intelligent, certum est quia mercedis causas alias, ubi inveniunt, non preponunt.

CAP. 23. — *Ut regum adversarii excommunicentur. Ex concilio apud Lauriacum, cap. 14 (cap. 3).*

Si quis potestati regiae (qua non est, juxta Apostolum, nisi a Deo [*Rom. xiii*] contumaci et inflato spiritu contradicere vel resistere presumpserit, et ejus justis et rationalibus imperiis secundum Deum et auctoritatem ecclesiasticam obtemperare noluerit, anathematizetur.

CAP. 24. — *De illis qui principi non obediunt. Ex concilio Toletano.*

In libro Regum legitur: Qui non obedierit principi, morte moriatur (*I Reg. xvi*). In concilio autem Agathensi praecepit ut anathematizetur.

CAP. 25. — *De illis qui in adversitate propriæ gentis, aut patriæ culpabiles inveniuntur. Ex eodem con-*

cilio (Tolet.. conc. vi, c. 12, quanquam non iisdem verbis).

Nobis igitur ratio persuasit synodaliter decernere, ut quicunque laicorum adversitate propriæ gentis, aut patriæ, vel regiæ potestatis ad exteriores partes se conferendo noxius fuerit, ultra repertus perpetua sit excommunicatione damnatus, et nunquam illi præter in ultimo mortis suæ, communio tribuatur.

CAP. 26. — *Ut nullus præsumat, principe vivente, alium eligere regem. Ex eodem conc. (cap. 17).*

Quanquam in concilio anteriori (c. 4, conc. Tolet. v), quod anno primo gloriissimi principis nostri habitum est, de hujusmodi re fuerit promulgata sententia, tamen placet iterata, juxta quod convenit, custodiare. Itaque regis vita constante, nullus sibi aliquo opere, vel deliberatione, seu cujuscunque dignitatis laicus, seu gradu episcopatus, presbyterii, aut diaconii consecratus, ceterisque clericatus officiis deditus, futurum regem provideat contra viventis regis utilitatem et procul dubio voluntatem, blandimento vel suasione per eamdem spem, aut alias in se trahat, aut ipse in alium acquiescat. Iniquum enim et valde execrabilis a Christianis debet haberi futuri temporis illicitis prospicere, et vitæ suæ ignaros ventura disponere. Quod si quisquam jam talia iniqua deliberatione cum quoconque est meditatus, hoc sibi noverit esse sacerdotali moderamine concessum, ut si venialiter possit, hoc sine mora præsentis principis auribus studeat publicare. Si autem obcitetur, et deliberatio-
nis suæ machinamenta noluerit dicere, pessimo ple-
ctatur anathemate.

CAP. 27. — *Ut nemo intendat in interitum regis. Ex eodem concil. vi, cap. 18 (cap. 2 et 3 Toletan. conc. v).*

Jam quidem in antecedente universalis synodo saluti nostrorum principum constat esse consultum, sed libet iterare bene sancita, et digna auctoritate munire salubriter ordinata. Ideoque contestamur coram Deo, et omni ordine angelorum, coram propterum atque apostolorum, vel omnium martyrum choro, coram omni Ecclesia catholica et Christianorum cœtu, ut nemo intendat in interitum regis, nemo vitam principis nece attricet, nemo regni eum gubernaculis privet, nemo tyrannica presumptione apicem regni sibi usurpet, nemo quolibet machinamento in ejus adversitatem sibi conjuratorum manum associet. Quod si in copiam horum quisquam nostrorum temerario ausu præsumptor extiterit, anathemate divino percussus, absque ullo remedii loco habeatur condemnatus eterno iudicio.

CAP. 28. — *De fidelibus regum. Ex eodem concil. vi, cap. 14.*

Proinde ut anno primo serenissimi principis nostri decrevit concilium sanctum (cap. 5, conc. Tolet. v), omnes qui pro fidei obsequio, et sincero servitio voluntatibus vel jussis paruerint principis, totaque

intentione salutis ejus, custodiam vel vigilantiam habuerint regni, successoribus nec a dignitate, nec a rebus pristinis causa repellantur injusta, sed et nunc ita pro uniuscujusque utilitate principis moderentur discretione, sicut eos prospexerit necessarios esse patria, et sic illis impetratur benignitas ut in ceteris maneat gratia et potestas, quatenus ita omnia in rebus juste conquista lucrentur, ut posteris relinquendi, vel quibus voluntas eorum decrevit conferandi, spontaneo fruantur arbitrio. Ceterum si infidelis quisquam in capite regio, aut inutilis in rebus commissis exstiterit, in clementia ejus manu, posteritatis nutu constet hujusmodi moderatione. Nefas est enim in dubium deducere jus potestatis, cui omnium gubernatio superno constat delegata iudicio. Quod si post ejus discessum quispam repertus fuerit ejus vite fuisse infidelis, quidquid largitate ipsius in rebus habuit conquisita careat, confundam, et fidelibus largiendum.

CAP. 29. — *De regum sobole. Ex eodem concilio vi, cap. 16.*

Sicut insolentia malorum regum odiosa semper et execrabilis existit subjectis, ita bonorum provida utilitas amabilis efficitur populis. Quocirca quis ferat, aut quis talem errantem Christianum videat, qui regiam sobolem, aut posteritatem conetur exscoliari rebus, aut privare dignitatibus? Quod deinde ne fiat, generalis promatur de filiis principis sententia nostra, id est, de praesentis excellentissimi Chintillani regis posteritate dentur apta nobis decreta, ut ea quæ synodus (cap. 4, conc. Tolet. v) præterito anno in hac ecclesia habita constitut, circa omnem posteritatem ejus universitas regni sui conservet, hoc est, ut præbeatur filiis [ejus] dilectio benigna et firma, et tribuantur ubi loci opportunitas exhibuerit, defensiones ad adminicula justa, ne de rebus juste profligatis, aut parentum dignitate procuratis, vel largitate principum, aut alicuius impensis, aut etiam proprietate debitis, fraudentur qualibet insidia calliditatis, neve a quoquam laedendi eos præbeantur argumenta machinationis. Quia dignum est ut eujus regimine habemus securitatem, ejus posteritati decreto concilii impertiamus quietem.

CAP. 30. — *Quod quidquid commotus animus fecerit, hoc justum putat. Ex registro Gregorii ad Mauricium Augustum, cap. 23 (lib. ii, ep. 61, seu c. 100).*

Omnipotenti Deo reus est qui serenissimo domino, in omne quod agit et loquitur, purus non est. Ego autem indignus pietatis vestre famulus, in hac suggestione mea, neque ut episcopus, neque ut servus jure reipublicæ, sed jure privato loquor. Quia, serenissime domine, et illo iam tempore dominus meus fuisti, quando adhuc dominus omnium non eras. (D. Gregor. l. viii Regist., ep. 12 ad Guidiscalcum duc. Camp., et citat. 11, q. 3, c. Illa præpositorum.) Illa præpositorum sollicitudo utilis, illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et

A furor sibi nil vindicat. Restringenda ergo sub ratione potestas est, nec, quidquam agendum prius quam concitato ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore, justum putat ira quod fecerit.

CAP. 31. — *Quod laici presbyteros, qui ecclesiæ illorum tenent, non alii quam divinum officium facere cogant. Ex dictis Augustini.*

Admonco, vos, dilectissimi, Deum timere, sacerdotes honorare, reddentes eis debitum sanctitatis, ut vobis adjuvantibus ipsi inconturbati valeant atque securi salutaria prædicare, et regulam atque vigorem ecclesiasticum conservare, ita ut clerici omnes suis subjaceant episcopis, et ab illis doceantur. Præceptum quippe est a Domino: *Redde quæ sunt Cæsaris Cæsari et quæ sunt Dei Deo* (Math. xxii; Marc. xi; Luc. xx). Apostolicum præceptum vobis mando, ut nullus sœcularis clericum in suum habeat obsequium, sed illi cuius signaculum in capite habet (II Tim. ii), mente deseruat et corde, educatus in his quæ a suo præcipiuntur episcopo. Detestabile est enim et iniquum opus clericum in ludis inveniri, aut cum accipitribus vel venationibus degere vitam, tantisque scenicis causis sauciatum ad episcopatum aut presbyterium, vel quibuslibet sacerdotalibus officiis accedere, non bonis, sed malis vitiis plenum. Scriptum namque est: *Qui diligitis Dominum, odite malum* (Psal. xcvi). Nam et hoc bortamur Christianitatem vestram, ut juxta sanctorum canonum instituta, nec ecclesiæ a vobis fundatis aliunde veniens presbyter suscipiatur, nisi a vestre Ecclesia fuerit episcopo consecratus, aut ab eo per commendatias litteras suscipiatur. Multi enim sibimet ipsi mendaces, multoties servi cujusquam fugam arripientes dominis suis semetipsos quasi consecratos presbyteros annuntiant, dum non sint. Sunt autem ministri diaboli, et non Dei, et quia eos suscipiunt similiter, quia scriptum est: *Videbas furem, et cum eo currebas* (Psal. xlix), etc.

CAP. 32. — *Ut Judæi super Christianos non ponantur. Ex conc. Meldensi, cap. 3.*

Ne Judæi administratorio usu sub ordine villicorum atque exactorum Christianam familiam regere audeant, nec eis hoc a quoquam fieri præcipiatur. Si quis vero contra hæc agere presumperit; si episcopus, presbyter, aut diaconus fuerit, proprio submoveatur gradu. Si vero monachus fuerit, communione privetur. Similiter et laicus. Et si perseveraverint inobedientes, anathematizentur.

CAP. 33. — *Quod sancta Ecclesia unum Patrem habet in celis. Ex concil. n. Cabilonensi, cap. 51.*

Quia ergo constat in Ecclesia diversarum conditionum homines esse, ut sunt nobiles et ignobiles, servi, coloni, inquilini, et cætera hujusmodi nomina, oportet ut quicunque eis prælati sunt, clerici sive laici, clementer erga eos agant, et misericorditer eos trahent, sive in exigendis ab eis operibus, sive in accipiendo tributis, et quibusdam debitibus: sciunt que eos fratres suos esse, et unum habere Patrem

Deum, cui sic clamant: *Pater noster, qui es in caelis* (*Matth. vi.*), unam matrem sanctam Ecclesiam, quae eos interemerat sacri fontis utero gignit. Disciplina igitur eis misericordissima, et gubernatio opportuna adhibenda est. Disciplina indisciplinata vivendo auctorem suum offendunt, gubernationes in quotidiana vita commeatibus prælatorum admicentur, destitutæ, fatiscentur.

CAP. 34. — *De illo qui pro catholica fide tribulaciones patitur. Ex concil. Carthag. iv. cap. 43.*

Christianum catholicum qui pro catholica fide, et pro ecclesiasticis rebus et Christiana religione tribulationes patitur, omni honore a sacerdotibus honorandum, etiam et per diaconum ut virtus ei ministretur, decretum est.

CAP. 35. — *De hæredibus, si jussa testatoris non impleverint, ut episcopus, adimpleat. Ex concilio Maguntiensi, cap. 1.*

Si hæredes jussa testatoris non adimpleverint, ab episcopo loci illius omnis res que his relata est canonice interdicatur, cum fratribus et ceteris emulmentis, ut vota defuncti impleantur.

CAP. 36. — *Ut taici, quamvis religiosi, ecclesiastica non disponant. Ex eodem concilio. cap. 5 (conc. Rom. iii sub Symmacho, c. 3).*

(16, q. 7. c. Laicis.) Laicis, quamvis religiosis, nullo modo de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi unquam attribuatur facultas.

CAP. 37. — *De illis qui res ecclesiæ a regibus petunt. Ex concilio Lugdunensi, cap. 11.*

Qui res ecclesiæ petunt a regibus et horrendi cupiditatis impulsu regentium substantiam rapiunt, irrita habeantur que obtinent, et a communione Ecclesie, cuius facultatem auferre cupiunt, excludantur.

CAP. 38. — *De eo, si episcopus ecclesiasticum, et censes sæculare placitum una die condixerint. Ex concilio Triburiensi cap. 9, cui interfuit rex Arnulfus.*

Cum autem episcopus Ecclesiam a Domino Deo sibi commissam regens, episcopatum circumveundo perrexerit, et placitum canonice constitutum decreverit, populumque sibi creditum illo invitaverit, atque comes eadem die sciens placitum ab episcopo condictum, vel nesciens placitum cum populo suum condixerit, et banno illuc venire præcepit, placitum comitis omnes postponant, et comes ipse, idemque populus post episcopum festine pergant, scientes se non illuc seditionis contentione decertare, sed pro fide catholica invigilare, non cumplum pecuniarium, sed lucrum congregare animarum. Unde in eadem epistola beati Clementis: « Vestrum, qui legatione domini fungimini, est docere populos: eorum vero est vobis obedire, ut Deo. » Et in epistola Alexandri papæ successoris Evaristi: « Si quis autem legationem vestram impedit, non unius, sed multorum profectum avertit. Et sicut multis nocet, ita a multis est argendus; et quia Dei causam impedit, et statum Ecclesiæ conturbat, ideo a liminis ejus arceatur. » Quapropter nullus comes,

A nullusque iudex, nullus omnino in clericatu vel sæculari habitu constitutus, legationem episcoporum impedit, vel conturbare præsumat. Ut autem unanimitas et concordia sit inter episcopos et comites, placuit ut si quis episcopus domi residens convenientum populi esse voluerit, et comes nihilominus in ipsa eadearque die placitum condixerit, effectum obtineat, qui prior judicaverat, salva tamen dignitate et potestate episcopi.

CAP. 39. — *De regibus bene regentibus. Ex dictis. Isidori (lib. iii De summo bono, c. 48)*

Qui in hoc sæculo bene temporaliter imperat, sine fine in perpetuum regnat, et de gloria sæculi hujus ad æternam transmetat gloriam. Qui vero prævergum exercent, post vestem fulgentem et lumina lapillorum, nudi et miseris ad inferna torquendi descendunt. Reges a recte agendo vocati sunt; ideoque recte faciendo regis nomen obtinetur, peccando amittitur. Nam et viros sanctos proinde reges vocari in sacris eloquiis invenimus, eo quod recte agant, sensusque proprios bene regant, et motus resistentes sibi rationabili discretione compontant. Recte igitur illi reges vocantur, qui tam semetipsos quam subjectos bene regendo modifcare noverunt. Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem transvertunt crudelitatis, dumque ad culmen potestatis venerint, in apostasiam statim labuntur, tantoque se tumore cordis extollunt, ut cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque quibus præcesseret contigit non agnoscant. Quibus congrue per Ecclesiasticum dicitur: *Ducem te constituerunt? noli extolliri* (*Eccl. xxxii.*) Dum mundi reges se cæteris sublimiores sentiunt, mortales tamen se esse cognoscant, nec regni gloriam, qua in sæculo sublimantur aspiciant, sed opus quod secum ad inferos deportent, intendant. Si ergo carebunt hujus temporibus gloria, illa agant que post finem sine fine possident. Dum Apostolus dicit: *Non est potestas nisi a Deo* (*Rom. xii.*), quomodo per prophetam de quibusdam potestatibus dicitur: *Ipsi regnare ventur, sed non cx me?* (*Ose. xii.*) Quasi diceret: Non me proprio, sed me [etiam summe, orig.] irato. Unde inferius per eundem prophetam dicit: *Dabo, inquit, tibi regem in furore meo* (*Ose. xiii.*) Quo manifestius eluet, bonam malamque potestatem a Deo ordinari, sed bonam propitio, malam irato. Reges D quando boni sunt, muneris esse Dei quando vero mali, sceleris esse populi. Secundum meritum enim plebeium disponitur vita rectorum, testante Job: *Qui regnare facil hypocritam propter peccata populi* (*Job xxxiv.*) Irascente enim Deo taleni rectorum populi suscipiunt qualem pro peccato merentur. Non nunquam pro malitia plebis etiam reges mutantur, et qui ante videbantur esse boni accepto regno, sunt iniqui.

CAP. 40. — *De eadem re. Ex dictis ejusdem (ibid., c. 49).*

Qui recte utitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, ut quanta magis honoris celsitudine

clare, tanto in semetipso humiliet mentem, proponens sibi exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non turuit, sed humiliiter sese dejiciens, dixit: Vilis incedam, et vilis apparebo ante Dominum qui me elegit (*II Reg. vi.*). Qui recte utitur regni potestate, formam justitiae factis magis quam verbis instituet. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla adversitate turbatur. Non innititur propriis viribus, nec a Domino recedit cor ejus. Regni fastigio humili presidet animo. Non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas. Sine defraudatione alicujus ex paupere divitem se facit, et quod juxta potestatem a populis extorquere poterat, saepe misericordia clementia donat. Dedit Deus principibus præsulatum pro regime populum, et illis eos praesesse voluit, cum quibus una est eis nascenti moriendi conditio. Prodesse ergo debet populis principatus non nocere, nec dominando premere, sed condescendendo consulere, ut vere sit utile hoc potestatis insigne, et dono Dei pro tuitione utantur membrorum Christi. Membra enim Christi fideles sunt populi, quos dum ea potestate quam accipiunt, optime regunt, bonam utique vicissitudinem Deo largitori restituunt. Bonus rex facilius ad justitiam a delicto regreditur, quam de justitia ad delictum transfertur. Ut noveris hoc esse casum, illud propositum. In proposito ejus esse debet, nunquam egredi a veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

CAP. 41. — *De patientia regum. Ex dictis ejusdem* (*ibid.*, c. 50).

Plerumque princeps justus etiam malorum errores dissimulare novit, non quod iniquitati eorum consentiat, sed quod aptum tempus correctionis expescet, quando eorum vitia vel emendare valeat, vel punire. Multi adversus principes conjurationis crimen deteguntur, sed probare volens Deus clementiam principum, illos male cogitare permittit, istos non deserit. De illorum malo bene istis facit, dum culpas quas illi agunt, isti mira patientia indulgent. Reddere malum pro malo vicissitudo est justitiae. Sed qui clementiam addit justitiae, non malum pro offensis impertit.

CAP. 42. — *De delictis regum. Ex dictis ejusdem* (*ibid.*).

Difficile est principem regredi ad melius, si vitiis fuerit implicatus. Populi enim peccantes judicom metuunt; reges autem, nisi solo Dei timore metuque gehennæ coerceantur, libere in præcepis prouunt, et per abruptum licentia in omne facinus vitiorum labuntur. Quanto quisque in superiori constitutus est loco, tanto in majori versatur periculo; et quanto splendoris honore quisque celisor est, tanto, si delinquit, peccato major est. Potentes enim potenter tormenta patientur (*Sap. vi.*). Cui enim plus committitur, plus ab eo exigitur (*Luc. xii.*), etiam cum mensura [usura] pœnarum. Reges vitam subditorum facile exemplis suis vel ædificant vel

A subvertunt, ideo principem non oportet delinquere, ne formam peccandi faciat, peccati ejus imputa licentia. Nam rex qui ruit in vitiis citio viam ostendit erroris. Sicut legitur de Jeroboam, qui peccavit et peccare fecit Israel (*III Reg. xi.*). Illi autem ascribitur quidquid exemplo ejus a subditis perpetratur. Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta sequuntur, ita facile multi prava eorum exempla sectantur. Plerique autem apud iniquos principes, necessitate magis quam voto, mali existunt, dum imperii eorum obediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum. Sepe unde mali reges peccant, inde boni justificantur, dum præcedentium cupiditatem et malitiam corrugunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant. Cujus peccatum quisque sequitur, necesse est ut ejus pœnam sequatur. Neque enim erit impar supplicio, cuius errore quisque par est ac vitio.

B CAP. 43. — *Quod reges legibus teneantur. Ex dictis ejusdem* (*ibid.*, c. 5).

(*Dist. 9, c. Justum est.*) Justum est principem legibus obtemperare suis. Tunc enim jura sua ab omnibus custodienda existimet, quando et ipse illis reverentiam præbet. Principes legibus teneri suis, nec in se posse damnare jura quæ in subjectis constituent. Justa est enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi non licere patiantur. Sub religionis disciplina sæculi potestates subjectæ sunt. Et quamvis culmine regni sint prædicti, vinculo tamen fidei tenentur astricti, ut fidem Christi suis legibus prædicent, et ipsam fidei prædicacionem moribus bonis conservent.

C CAP. 44. — *De disciplina regum in Ecclesia. Ex dictis ejusdem* (*ibid.*).

(*23, q. 5, c. Principes sæculi.*) Principes sæculi non unquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent, ut per eamdem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Ceterum intra Ecclesiam potestates necessariae non essent, nisi ut quod non prævalet sacerdos officere per doctrinæ sermonem, potestas hoc imperet [impleat] per disciplinæ terrorum. Sæpe per regnum terrenum celeste regnum proficit, ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem et disciplinam Ecclesie agunt, rigore principum D conterantur [coerceantur], ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non prævalet, cervicibus superborum potestas principalis imponat et sic veneracionem meretur, ut virtutem potestatis impertiat [et ut venerationem accipiat, virtutem, etc. Sic hodie Grat. et Isid.]. Cognoscant principes sæculi Deo debere reddere se rationem propter Ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina Ecclesiæ per fideles principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exigit qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.

CAP. 45. — *Cur Deus alios ad libertatem, alios*

autem ad servitatem discreverit. Ex dictis ejus- A controversiam asserit, et vestræ eam fraternitatì petit commendandam, his vos hortamur affatis, ut eidem mulieri servata æquitate tuitionem debeat impendere, et a nullo eam contra rationis ordinem gravari aliquo modo permittatis.

CAP. 50. — *De eo, si quem ecclesiasticæ familiæ epis- scopus servitio laxaverit. Ex Agathensi concilio cap. 6 (cap. 7).*

(12, q. 2, c. *Si quos de servis.*) Si quos de servis Ecclesia bene meritis episcopus libertate donaverit, collatam libertatem a successoribus placuit custodiri, cum eo quod eis manumissor in libertate contulerit. Quod lamen jubemus 20 solidorum modum, in terrula, vineola, vel hospitiolo tenere. Quod si amplius datum fuerit, post manumissoris mortem Ecclesia revocetur.

B CAP. 51. — *Ut libertos, si opus fuerit, Ecclesia tue- tur, cap. 28 (cap. 29).*

(*Dist. 87, c. Libertos legitime.*) *Libertos, legitime a dominis suis factos, Ecclesia, si necesse fuerit, tueatur. Quod si quis ante audientiam aut perva- dere eos, aut expoliare voluerit vel præsumpserit, ab Ecclesia repellatur.*

CAP. 52. — *Exemplum hujus rei. Ex concilio Tole- tanio iv, cap. 73 (cap. 71).*

Dist. 87, c. Liberti qui a quibuscumque. *Liberti quicunque manumissi sunt, atque Ecclesiæ patro- cino commendati existunt, sicut regule antiquorum Patrum constituerunt, sacerdotali defensione a cuiuslibet insolentia protegantur, sive in statu li- bertatis eorum, sive in peculo quod habere no- scuntur.*

CAP. 53. — *De eadem re. Ex Vita beati Gregorii, lib. iii, cap. 45 (auct. Joan. diac. R. Eccl.).*

Libertatem cujusque hominis Gregorius contra judicium insolentias, liberis nihilominus vocibus defendebat.

CAP. 54. — *De eadem re. Gregorius Leontio excon- suli (lib. Regist. viii, c. 51).*

Unum hoc bene et constanter novi, quia et si quam in rebus publicis fraudem fecit liberinus, substantia ejus cœdi debuit, non libertas. Nam in hoc quod liberi cœduntur, ut taceam, quod omnipotens Deus offenditur, ut taceam, quod vestra opinio vehementer gravatur, piissimi tamen imperato- ris nostri tempora omnino fuscantur. Hoc enim inter reges gentium, et imperatore regum distat, quia reges gentium domini servorum sunt; imperator vero, Romanorum dominus liberorum. Unde et vos quidquid agitis, prius quidem servata justitia, deinde custodita per omnia libertate agere debetis.

CAP. 55. — *De mancipiis fugitivis, ne quis ecclesiastico jure illa tueatur. Item, Petro subdiacono.*

Plerisque cognovimus de amissis mancipiis conqueri dicentes quia, si servus cujuspiam for- tasse fugiens dominum suum, juris ecclasiastici se esse professus est, rectores Ecclesiæ protinus hunc ut servum ecclasiastici juris habeant, nullo agentes judicio, sed servi vocem defendantis. Quod

CAP. 46. — *Ut nullus servus monachus fiat invi' o domino suo. Ex Chalcedonensi conc., cap. 4 (action, 15, q. 16, c. Qui vere pureque).*

Nulum recipi in monasteriis servum obtenu- monachi, præter dominis sui conscientiam voluimus. Transgredientem vero banc distinctionem nostram, excommunicatum esse decrevimus.

CAP. 47. — *De eadem re. Gelasius per Lucaniam, Bruttios et Sicilianum episcopis (epist. 1, c. 16).*

Quisquis episcopus, presbyter et diaconus, vel eorum qui monasteriis præses noscuntur, serviles et originarias personas apud se tenentes non restituendas patronis, aut deinceps vel ecclesiasticæ servituti, vel religiosis congregationibus putaverint applicandas, nisi voluntate forsitan dominorum et subscriptione [sub scripturæ testim. orig.], vel testimonio primitus absolutas, vel legitima trans- actione concessas, periculum se honoris sui non ambigant communionisque subituros.

CAP. 48. — *Ne mancipia manumissa servituti denuo mancipentur. Ex concilio Aretianensi tempore Childeberti regis, cap. 7 (Aurel. v.)*

Quæcumque mancipia ab ingenuis dominis servitute laxantur, in ea libertate maneant quam tune a dominis perceperunt. Hujusmodi libertas, si a quo- cumque pulsata fuerit, cum justitia ab Ecclesiis de- fendantur, præter eas culpas, pro quibus leges col- latas servis revocare jussurerunt libertates.

CAP. 49. — *Exemplum ejusdem rei. Gregorius Ma- rianus episcopo Ravennæ (l. vii regist., ep. 21).*

Joannes, præsentium portitor, queritur uxorem suam molestias Georgii cujusdam refugientem, diu in septis venerabilibus residere, et nullum hactenus invenire solatium. Cujus quia de conditione esse

mibi tantum displicet, quantum a veritatis judicio abborret. Unde volo ut experientia tua, quæcunque ita facta cognoverit, postposita tarditate, corrigit, et talia quæque mancipia, si qua nunc jure ecclesiastico habentur, sicut sine judicio ablata sunt, ita restitui ante judicium decet, et si quid in eis sancta Ecclesiæ legitime competit, tunc eorum possessores debent ordinata actione pulsari.

CAP. 56. — *Quomodo defendere se debeat, qui libertate donatus ad servitutem revocatur. Capitularium lib. iii, cap. 43.*

Si quis per chartam ingenuus dimissus fuerit, et a quolibet homine in servum interpellatus fuerit, primum legitimum auctorem sua libertatis proferat, et in sua libertate perseveret. Si vero legitimus actor defuerit, testimonio bonorum hominum qui tunc aderant, quando liber dimissus fuerat, se defendere permittatur. Si vero testes defuerint, cum duabus aliis chartis, quæ ejusdem cancellarii manu firmatae sint vel scriptæ, suam chartam, quæ tertia est, veram et legitimam esse confirmet. Cancellarius autem talis esse debet, qui pagensibus loci illius notus fuisset et acceptus. Si autem qui interpellatus fuerit ad servitum, nec auctorem nec testimonia habuerit neque alias duas chartas ad suam confirmandam invenire potuerit, tunc is qui eum interpellavit, secundum legem ipsam chartam falsam efficiat, et servum conquerat.

CAP. 57. — *Ne servo credatur cuiquam crimen imponenti. Capitular. lib. vi, cap. 46.*

(2, q. 7 et 8. De accusat. v. can. si testes, et per totam 4, q. 2 et 3.) Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen objecerit, aut si etiam dominum suum crimine impetrerit. Nam etiamsi in tormentis positus exponat quod obiecit, credi tamen illi non oportet.

CAP. 58. — *Item, ne servilis conditionis personæ contra aliquem testantur, nisi ingenui desinunt.*

Cap. 159.

Libertus vel liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causis, ubi ingenuitas deesse cognoscitur, sicut permisum est et de servis.

CAP. 59. — *Servi testimonio adversus dominum minime standum. Lib. vii, cap. 208.*

Si servi facinora dominorum confessi sunt, nullo modo audiatur, nisi forte eos deferant magistrati.

CAP. 60. — *De eadem re Codicum lib. iv cap. 20 titulo viii (tit. xx, l. viii).*

Servos pro dominis, quemadmodum adversus eos, interrogari non posse, pro facto autem suo posse interrogari non ambigitur.

CAP. 61. — *Item de eadem re. Lib. ix, cap. 1, tit. xx (tit. i, l. xx).*

Si quis ex familiaribus, vel ex servis cuiuslibet domus, cujuscunque criminis delator aique accusator emerserit, ejus existimationem, caput, vel fortunam perituras, cujus familiaritatib[us] vel dominio inhaeserit, ante examinationem judicij in ipsa ex-

A positione criminum, atque accusationis exordio, ultiore gladio feriatur.

CAP. 62. — *Liberti patronos accusantes perinde puniendi ac servi, tit. xxi (ibid. t. xxi).*

Liberti, si accusatorcs manumissorum, haeredumve eorum presumptserint esse, eodem quo servi suppicio tenebuntur, iusti penas ante prohibitæ delationis exordium.

CAP. 63. — *Libertum ad ingratitudinem erga patronum revocari debere in servitutem. Novellarum constitutio 69, cap. 2.*

Si libertus contra patronum suum ingratus fuerit, rescindi debet libertas; cavere autem oportet ingratitudines, quæ legibus cognite sunt, veluti si libertus manus suas contra patronum moveat, vel si contumelias atroces ei fecerit, vel si magnum et intolerabile damnum ei dederit, id est, si ad dedecus ejus pertinentes injurias effuderit. Si enim horum aliquid patrocos vel liberi ejus probaverint, ad pristinum statum convictus revertatur libertus.

CAP. 64. — *Quæ personæ a publica accusatione arceantur. Ex concilio Carthaginensi vii, cap. 2.*

(4, q. 1, c. *Difffimus eum, et 4 q. 6, c. Omibus quibus.*) Omnes servi, vel proprii liberti ad accusationem publice non admittantur, omnes etiam infamie maculis aspersi, id est histriones, aut turpitudinibus subiectæ personæ; haereticæ etiam, sive pagani, seu Judæi. Sed tamen omnibus quibus accusatio denegatur, in causis propriis accusandi licentia non neganda est.

CAP. 65. — *Ne libertus Ecclesiam cuius antea servus furcul, accusare presumat. Ex Tolet. concil. iv, cap. 69 (cap. 67).*

(12, q. 2, c. *Episcopus qui mancipium.*) Liberto adversus Ecclesiam, cuius juris extitit, accusandi vel testificandi denegetur licentia. Quod si presumperit, placet ut in servitutem propriæ Ecclesiæ revocetur, cui nocere conatur.

CAP. 66. — *De eodem. Ex Hispalensi conc. ii, cap. 9 (cap. 8).*

(12, q. 2, c. *Octava discussio.*) Libertorum statum, qui contra episcopum suum, vel patronam Ecclesiam nituntur, decidi potius quam conservari convenit, ut quorum libertas perniciosa est, sit salutifera servitus, et qui superbire neverunt adepta libertate elati, perdita discant [raditi, discant, orig.] obediunt subjecti.

CAP. 67. — *Liberti, eorumque posteri qualiter cum rebus ab Ecclesia sibi commisis agere debeant. Ex Tolet. conc. conc. ix, cap. 16.*

Libertis Ecclesiæ eorumque propagini ex omnibus quæ de jure Ecclesiæ noscuntur habere, nihil licet in extranum dominium transactione quæcumque deducere. Sed si ex his quælibet fortasse vendere voluerint, sacerdoti ejusdem Ecclesiæ offerent convenienter emenda, earumque rerum pretia, ut eis placuerit, aut dispensent, aut babeant. Nam in dominium partis alterius rei sui censum nullo modo transire permittimus. Suis autem filiis, vel propinquis ejusdem vel servitio vel patrocinio sub-

jugatis, quæcumque vendere vel domare voluerint, A manumissam. Et ideo indecens esse credimus ut aditus omnino patebit.

CAP. 68. — *Famulos ad ecclesiam confugientes contra voluntatem dominorum suorum non esse tuendos. Gregorius Bonifacius episcopo.*

(17, q. 4, c. Metuentes.) Metuentes famuli dominos si ad Ecclesiæ septa confugerint, intercessionem debent querere, non latebras, ne hæc ipsa præsumptio tarditatis temeritatem augeat trentidomi. Filius enim noster vir spectabilis Petrus queritur servum suum in ecclesia S. Clementis ditius commorari, cui cum deputasset sacramenta prestari, illum egredi nulla ratione voluisse. Et ideo supradictus homo de præsentium eo quem elegerit esse mittendum, cum de impunitate ejus sacramenta prebuerint, eum facias ad dominum suum modis omnibus remeare. Aut si in hac pervicacia forte persisterit, post sacramentum sibi præstitum, redatur invitus.

CAP. 69. — *De eadem re. Idem Petro subdiacono Campanæ lib. Regist. II, epist. 1, seu c. 46.*

Mancipia si qua in monasterio Sancti Severini, vel in alia ecclesia ejusdem castelli de civitate refugerint, mox ut ad notitiam tuam pervenerit, nullo modo illic ea immorari permittas, sed intra civitatem in ecclesiam revocentur. Et si justam contra dominos suos querelam habuerint, congrua ordinatione de ecclesiis exire necesse est. Si vero, veniam colpam commiserint, dominis suis accepto de via sacramento, sine mora reddantur.

CAP. 70. — *Ne quis mancipia clericorum pro suis occupet. Ex Arelatensi concilio, cap. 6.*

Si quis mancipia clericorum pro suis mancipiis ad ecclesiam fugientibus, crediderit occupanda, per omnes Ecclesias districtissima damnatione feriatur.

CAP. 71. — *Si quis fugitivum servum clam domino suo suscepit, quo damno multetur. Codicum lib. VI, cap. 1, titulo IV (tit. I, l. 4).*

Quicunque fugitivum servum in domo vel in agro inscio domino ejus suscepit, cum compari alio vel 20 solidis reddit.

CAP. 72. — *Quod furti reus sit, qui servum a domino suo quolibet modo alienaverit, tit. VI (tit. II, l. 4).*

Alienum servum sine voluntate domini qui sciens vendidit, seu douavit, vel alio modo alienavit, nihil ei diminuere potest. Et si correctet, vel apud se detinuerit, fortum facit.

CAP. 73. — *Ne quis apostolicæ sedis censura manumissum, ad servitium retrahat. Gregorius Anthemio subdiacono (lib. I Regist. ep. 53).*

Praesentium lator Gaudentius [Gaudiosus est apud Gregor.] insinnavit nobis, ab actoribus sanctæ Romanae (cui Deo auctore præsidemus) Ecclesiæ, sibi violentiam irrogari, asserens quod filios suos juri prædictæ velint Ecclesia vindicare. Oblatis enim ab eo documentis, novimus Siricam uxorem praesentium portitoris, ab Ætia quondam beatæ memorie, Morena cuidam feminæ titulo donationis fuisse largitam, et ab eademi Morena per epistolam

progeniti ex libera muliere filii ad servitium retrahantur. Propterea experientia tua præsenti auctoritate præcepimus, ut his ipsis documentis, sicut et nos didicimus, exuto a curis animo, diligenter intendat, quatenus si documenta nulla sunt ab Ecclesiæ parte, quæ documentis bujus hominis debeat obviare, ab ejus se molestia sine aliqua retractatione suspendat. Durum est enim ut, si alii pro mercede sui libertates tribuant, ab Ecclesia, quam tueri hæc oportuerat, revocentur.

CAP. 74. — *Servum non esse fugitivum qui ad amicum domini sui, causa intercessionis confugerit. Pandectarum lib. XXI, tit. I (tit. I, l. 43).*

Qui ad amicum domini deprecaturus confugit, non est fugitivus. Imo si ea mente aut non imperato auxilio, domum non revertatur, nondum fugitivus est.

CAP. 75. — *Quod servus fugiens, servi per hoc jugum non abiciat, lib. XLIV, titulo secundo (lib. XL, tit. III).*

(L. XV, § 2) *Si servus quem.* Si servus quem possidebam, fugerit, etiamsi pro libero gerat, videbitur a domino possideri. Sed hoc tunc intelligendum est, cum si is apprehensus fuerit, nolit pro libertate sua litigare; nam si paratus est litigare, non videbitur a domino possideri, cui se adversarium præparavit.

CAP. 76. — *De dominis si familis intolerabiles fiant tit. VIII.*

De his servis qui ad ædem sacram vel statuam C principum confugiunt, præcepit (Divus Antoninus) ut si intolerabilis videatur dominorum sœvitia, cogantur servos bonis conditionibus vendere, ut præmium dominis detur. Et recte; expedit enim reipublicæ ne quis re sue male utatur. Cujus rescripti ad Ælium Martianum emissi verba sunt hæc; dominorum quidem potestatem in servos suos illibata esse oportet, ne cuiquam hominum jus suum detrahatur. Dominorum interest, ne auxilium contra sœvitiam vel famam, vel intolerabilem injuriam denegetur his, qui juste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Julii Sabini ad statuam confugerint, et si vel durius habitos quam equum est, vel infami injuryia affectos cognoveris, vendere jube, ita ut in potestatem dominii non revertantur.

D CAP. 77. — *Exemplum vindictæ in eos qui se justas habere causas mendaciter fingunt, Gelasius Joanni episcopo Vivianensi [Vivienensi] legit Grat.*

(17, q. 4, c. Uxor Felicis.) Uxor Felicis et filia Romam (quia sic oportuit) pervenerunt. Siquidem hunc ipsum primum se ad barbarorum basilicam conlerentem, seque bonas causas habere jactantem, egredi sub hac conditione præcepimus, ut si actus suos fidelier et rationabiliter allegaret, nihil contra eum prorsus asperum fieri, dumque pateremur Alioquin si contra fidem et utilitatem dominicam venisse probaretur, ipse sibimet imputaret atque ordinationi congrue subjaceret. Qui superveniente

filio nostro viro spectabili Orthasio, sic est ad singula quæque convictus, ut osjaperire nos posset, et vera esse quæ huic objicerentur, propria voce satetur. Ideoque tenetur mancipatus custodiæ.

CAP. 78. — *Quod homicidii reus non sit, qui alienum servum insidiante sibi occiderit.* Punctat. lib. ix, tit. ii (tit. ii, l. 4)

Si servum tuum latronem insidiantem mibi occidero, securus ero. Nam adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim tabularum furem noctu deprehensem occidere permittit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur. Interdui autem deprehensem, ita permittit occidere, si in telo se defenderit, ut tamen æque cum clamore testificetur.

CAP. 79. — *Quod dominum par culpa constringat, si quem eo scientie servus occiderit.* Tit. iv (tit. iv, l. ii). B

Si servus scientie domino occidit, in solidum dominum obligat; ipse enim videtur dominus occidisse. Si autem inscienter, noxalis est. Nec enim debuit maleficio servi in plus teneri quam utnoxæ eum dedita.

CAP. 80. — *Pœnitentia ejus qui proprium servum extra judicis conscientiam peremerit.* Ex Agathensi conc., cap. 60 (cap. 62).

Si quis servum proprium sine conscientia judicis occiderit, excommunicatione vel pœnitentiabienii, reatum sanguinis emundabit [emend., or.].

CAP. 81. — *Si quis peccaverit, in eo non in substantia ejus vindicandum.* Gregorius Petro subdiacono Siciliæ (lib. i regist., epist. 42).

(16 q. 6. c. *Cognovimus.*) Cognovimus quod si quis ex familia Ecclesiæ culpam fecerit, non in ipso, sed in ejus substantia vindicetur. De qua re præcipimus ut, si quis culpam fecerit, in ipso, sicut dignum est vindicetur; a commodo auteur ejus abstineatur. Nisi forte parum aliquid, quod in usum exsecutoris qui ad eum mittitur, proficere possit [non posset habet Greg.],

CAP. 82. — *Qualiter admonendi sint servi.* Greg. in Pastoralib., lib. ii. (parte iii, admonitione 6).

Servi admonendi sunt ne dominos despiciant, ne Deum offendant, si ordinationi illius superbiendo contradicant.

CAP. 83. — *Item admonitio servorum.* Ambrosius super Epistolam primam ad Corinthios.

Si qui sub iugo sunt servi, dominos suos dignos omni honore existiment, ne nomen Dei et doctrina blasphemetur (*I Timoth. vi.*) Itac de illis scribit D Apostolus, qui infideles habent dominos, præcipiens eis, ut omne obsequium suis præbeant dominis, licet sint a pietate alieni.

CAP. 84. — *De eadem re. Ejusdem, in argumento Epistolæ ad Philemorem.*

Servos omne servile obsequium suis dominis præbere præcipit Apostolus omnium sollicitudine, sive impios habeant, sive pius dominos.

CAP. 85. — *Qualiter dominus servum placare debeat in justa a se lassum.* Sermo Augustini in Quod uadragensis De fraterna concordia, qui sic incipit: Dies isti sancti (hom. 40, lib. quinqueag. Hom.)

Aliquando dominus homo peccat in servum suum,

A quia et si ille dominus est, ille servus, ambo tamen servi alieni sunt, quia ambo Christi sanguine redempti sunt; tamen durum videtur, ut hoc etiam jubeam, hoc precipiam, ut si forte dominus peccat in servum suum injuste litigando, injuste cædendo, dicat illi: Ignosc mihi, da mihi veniam quia non debet facere, sed de ille incipiatur superbire. Quid ergo? ante oculos Dei pœnitentiam eum, ante oculos Dei puniat cor suum. Et si non potest servo dicere, quia non oportet: Da mihi veniam, blande illum alloquatur; blanda enim appellatio, venia est postulatio.

CAP. 86. — *De servo qui res detinet alienas.* Codicilum libro iii, cap. 32, tractat. 20 (tit. xxii, l. 20).

Non servum, quem res tuas detinere assueveras, sed ejus dominum de rebus repetendis conveniendum esse perspicis.

CAP. 87. — *Quod mancipium furtim et injuste distractum dominus sine pretio vindicabit,* tract. 23 (l. xxiii).

Si mancipium tuum per vim aut per furtum ablatum alii ex nulla juxta causa distraxerunt, vindicanti tibi dominum, solvendi pretium nulla necessitas irrogetur.

CAP. 88. — *De servis furtim arbores succidentibus,* cap. 41, tract. 2 (tit. xli, lib. 2).

Si servi vestri, inscientibus vobis, aut etiam prohibentibus, furtim arbores excederunt, frustra remini, ne ex persona eorum ultra noxæ deditio nem situs obstricti, cum ex delictis servorum dominii ignorantes, vel prohibentes, ita condemnari debeant, ut aut noxæ dedere servum, aut condemnations sufferre in sua habeant potestate.

CAP. 89. — *Quod patronis vel dominis peccantibus, liberti vel servi sint innocentes,* cap. 13, titulo v (tit. iv, tit. xiii, l. 5).

Ex patroni, vel ex domini contractu, liberti vel servi conveniri non possunt.

CAP. 90. — *Si servus mutuam accepit pecuniam, quidquid ex ea in usum domini transferit, domino solvendum,* cap. 20, (tit. i (tit. xxv, l. 1).

Servus tuus, pecuniam mutuam accipiens, ita demum te institoria actione obligavit, si cum eum officio alicui, vel negotiationi exercendæ præponeres, etiam ut faceret, ei permissum a te, probetur. Quod si ea actio locum non habet, si quid in rem tuam versum probabitur, actione in eadem re proposita cogeris exsolvere.

CAP. 91. — *De eodem, titulo iii (tit. xxv, l. 3).*

Institoria adversus eum actio competit, a quo servum mensa præpositum dicit, si ejus negotii causa, quod per eum exercebatur, depositam pecuniam nec redditum, potest probari.

CAP. 92. — *De eadem re, cap. 26, tit. iii (tit. xxvi l. 3).*

Etiam si neque mandante, neque subscriptente, neque jubente domino, pecuniam mutuam Priscæ dedisset, tamen ea quantitas si in rem dominæ ejus justis erogationibus versa est, apud suum judicem eam conveni, consecuturus secundum juris formam, id quod tibi deberi apparuerit.

CAP. 93. — *Neminem contra patronum suum publice posse clamare, lib. vi, cap. 6, titulo i (lib. iv, tit. vi, l. 1).*

Contra patronum tuum famosam actionem instituere non potes.

CAP. 94. — *Nulli servilis conditionis inscio domino vel invito licere possessionibus præjudicium facere, lib. ix, cap. 16, tit. viii (lib. viii) tit. xvi, l. 8.*

Nexum non facit prædiorum, nisi persona quæ jure potuit obligare. Per servum autem, procuratorem, colonum, vel actorem, conductoremve præjudicium possessioni, invito vel inscio domino, imponi non posse, in jure et legum auctoribus declaratur.

CAP. 95. — *De partu ancillæ, si inscio vel invito domino expositus fuerit, cap 2, titulo i (tit. lxi, l. 1.)*

Si invito vel ignorantie te, partus ancillæ tue expositus est, repetere eum non prohiberis; sed restitutio ejus (si non a fure vindicaveris) ita fiat, ut si qua in alendo eo, vel forte ad discendum artificium juste consumpta fuerint, resiliuantur.

CAP. 96. — *Item de partu servili titulo ii lit. lxi. l. II).*

Unusquisque sobolem suam nutriat; quod si exponendam putaverit, animadversioni quæ constituta est, subjacebit. Sed nec dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem, voluntas quæ misericordia est amica, non collegerit. Nec enim suum dicere poterit, quem pereuentem contempsit.

CAP. 97. — *Ne quis puerum cuiuscunque conditionis expositum sibi vindicet in servum, titulo iii (tit. lxxi, l. 3).*

Sancimus nemini licere, sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus, sive a libertina progenie, sive servili conditione maculatus, expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare, sive nomine dominii, sive ascriptione, sive colonariae conditionis. Sed neque bis eos nutriendos sustulerunt licentiam concedi penitus cum quadam distinctione [districione] ita eos tollere, et educationem eorum procurare sive masculi sint sive femine, ut eos vel loco liberorum, vel loco servorum, aut colonorum habeant, sed nullo discrimine habito, hi qui ab ejusmodi hominibus educati sunt, liberi et ingenui apparent.

CAP. 98. — *Ex servis damnatis, quid rerum suarum ad dominos pertineat, cap. 50, tit i (lib. ix, tit. xix, l. 1).*

Servorum capitii criminibus damnatorum peculia dominis non auferri notum est; sed quod servum dominus habuisse probaverit, recipiet.

CAP. 99. — *Quod dominus servum defendere possit in judicio accusatum, cap. 2, tit. ii (lib. ix, tit. ii, l. 2).*

Si cuidam criminis servus obnoxius postulatur, dominus eum defendere potest, et in judicio sistere accusatoris intentionibus responsurum.

CAP. 100. — *Quod libertatem non amittat, si quis teritus apud judicem servum se esse mentiat. Capitalarium lib. xii, cap. 342.*

Qui metu et impressione alicujus terroris, apud

A acta præsidis servum se esse mentitus est, postea statum suum defendendi, non præjudicatur.

CAP. 101. — *De eo qui a servo alieno aliquid comparaverit nesciente domino suo, lib. v. cap 306.*

Si quis ex servo alieno aliquid comparaverit nesciente domino suo; si dominus infirmam voluntate esse emptionem, reddet pretium emptori, ut emplio nihil habeat firmitatis.

CAP. 102. — *Quod uterque anathema sit, et se'vus qui dominum suum superbe fugerit, et is qui eum ad huiusmodi fugam incitaverit. Hieronymus ad Paschastum Alexandrinum.*

De servo qui fugerat dominum suum interrobaras, si ille in illa fuga mortuus fuerit, utrum licet pro eo orare, an non. Hoc in divinis libris non invenimus prohibitum; sed tamen ab apostolis

B firmiter præceptum, ut servi sint subditæ in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis (I Petr. II), et in Grangensi concilio (cap. 3), ita scriptum est: « Si quis servum sub praetextu divini cultus doceat proprium dominum contemnere, ut sic discedat ab ejus obsequio, anathema sit. » Unde datur intelligi quia si ille anathema meruit qui docet servum proprium contemnere dominum, et ab ejus obsequio discedere, quanto magis ille qui dominum spurnit, et ejus servitio subdi coluerit! Sed tamen distantia est inter illum qui per superbiam fecerit, et illum qui per necessitatem coactus est crudelate dominis sui.

CAP. 103. — *Ne patroni et liberti muluo sese testimonio impetrerè cogantur. Pandect. lib. xxii (tit. v, l. 4).*

C Nec patroni patronæ adversus libertos, neque liberti adversus patronos cogantur testimonium dicere.

CAP. 104. — *Dominos habere potestatem in servos servandi eos atque perdendi. Lib. xliv, tit. viii.*

Apud omnes æque gentes animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem esse, et quodecumque per servum acquiritur, id domino acquiritur.

CAP. 105. — *Quod furtum non faciat, qui rem ancillæ propriæ, quoquo modo donaverit. Instit. lib. ii, tit. vi.*

Si is ad quem ancillæ pertinet ususfructus, partum suum esse credens, vendiderit aut donaverit, furtum non committit; furtum enim sine affectu furandi non committitur.

D CAP. 106. — *De servis malefacentibus. Lib. iii, tit. xxx (lib. iv, tit. viii).*

Ex maleficis servorum, velut si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut injuriarum commiserint, noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnatio permittitur aut litigis estimationem sufferre, aut hominem noxæ dedere. Noxa autem est corpus quod nocuit, id est servus; noxia ipsum maleficium, velut furtum, damnum, rapina, injuria. Summa autem ratione permissum est noxæ deditio perfungi. Namque erat iniquum nequitiam eorum ultra ipsorum corpora dominis damnosam esse. Dominus noxali judicio servi sui nomine

conventus, servum actori quidem noxæ dedendo liberatur, nec minus perpetuum ejus dominium a domino transfertur. Si autem damnum ei cui deditus est resarcierit, quæsita pecunia auxilio prætoris invito domino, manumittetur. *Item, aliquanto post.* Si dominus in servum suum aliquid commiserit, nec si manumissus vel alienatus fuerit servus, ullam actionem contra dominum habere potest.

CAP. 107. — *De his quæ filii aguirunt et servi, lib. III., tit. xxix.*

Admonendi sumus acquiri nobis non solum per nosmetipsos, verum etiam per eas quoque personas, quæ in nostra potestate sunt, veluti per servos nostros, et filios, ut tamen quod per servos quidem nobis acquiritur, totum nostrum fiat; quod autem per liberos quos in potestate habemus, ex obligatione fuerit acquisitum, hoc dividatur secundum imaginem rerum proprietatis id est ususfructus quem nostra decrevit constitutio, ut quod ab actione commodum perveniat, hujus ususfructum quidem beat proprietas autem filio servetur.

CAP. 108. — *Exemplum justæ ultionis, ne quis alienum servum corrumperet vel sollicitare præsumat, lib. IV., tit. I. (tit. II.).*

Illud quæsitus est, cum Titius servum Mævii sollicitaverit, ut quasdam res domino subripere, et ad eum perferrat, et servus id ad Mævium pertulerit; Mævius dum vult Titium in ipso deprehendere, permisit servum quasdem res ad eum perferrere: utrum furti, an servi corrupti teneatur Titius, an neutro. Et cum nobis super hac dubitatione suggestum est, et antiquorum prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdam neque furti neque servi corrupti actionem prestantibus, quibusdam furti tantummodo, nos hujusmodi calliditatibus obviavimus, per nostram decisionem sanguinos, non solum furti actionem, sed etiam servi corrupti contra eum dari. Dicit enim is servus deterior a sollicitatore minime factus est, et ideo non concurrant regulæ quæ servi corrupti actionem introducant, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est, ut sit ei penalis actio imposta, tanquam si re ipsa fuerit servus corruptus, ne ex hujusmodi impunitate, et in aliud servum qui possit corrumpi tale facinus a quibusdam perpetretur.

CAP. 109. — *De servo cum quo negotium gestum fuerit, tract. VI., tit. vn.*

Si jussu domini cum servo negotium gestum fuerit, in solidum prætor adversus dominum actionem pollicetur, scilicet quia qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.

CAP. 110. — *De dominis et servis quomodo sese sibi conformare debeant. Prosper, lib. II. De vita contemplativa, cap. 3.*

Domini servos velut eorum in Christo conservi, misericorditer tracent, et servi dominis ita ex corde deserviant ut voluntatem non solum dominorum suorum, sed etiam Dei hoc ipsum jubentis efficiant.

A CAP. 111. — *De hominibus ecclesiastici juris, ne testamenti sibi paginam faciant. Gelastius Honore episcopo.*

(13, q. 2, c. Illud etiam). Illud etiam sinceritas tuam non latere volumus, ad nos fuisse perlatum, quod amplius conductor, quem non solum servum constat Ecclesiæ, sed ita rationibus a multis temporibus implicatum, ut etiam si esset ingenuus donec ratiocinia cuncta deduceret, modis omnibus obnoxius haberetur, ausu temerario molitus fuerit condere paginam testamenti, cuius omne peculium ecclesiastico juri legibus non dubitet obstrictum. Quapropter his presumptionibus vice nostra, tua fraternitas contradicat, nec fieri prorsus aliqua subreptione permittat. Ac si eidem quidquam humanitatis forte contigerit, quia grandævus esse memoratur, mox ejus sine dilatione substantiam unanimitas tua filiis ejus duntaxat, quibus patrimonium probatur commissum, sub fideli descriptione contrata, donec temporibus universis quibus hoc patrimonium gubernasse cognoscitur, partes Dominicæ cogatur reddere indemnes.

CAP. 112. — *Ne quis servum judicet alienum. Thesphorus papa fratribus episc.*

Tu quis es qui iudicas alienum servum? (Rom. xiv.) Procul dubio transgressor es legis Dei et apostolorum, atque prophetarum, et non solum harum, sed etiam humanarum. Omnes enim leges, tam divinae quam humanæ, alienum servum judicare prohibent.

CAP. 113. — *De eadem re uberioris. Institutionum lib. IV., tit. IV.*

Servis ipsis quidem nulla injuria fieri intelligitur, sed domino per eos fieri videtur, non famen ipsismodi quibus etiam per liberos et uxores. Sed ita cum quid latrocinii commissum fuerit, et quod aperte ad contumeliam domini respicit, veluti si quis alienum servum verberaverit; et in hunc casum actio proponitur. At, si quis servo convicium fecerit, vel pugno eum percusserit, nulla in eum actio domino competit. Si communii servo injuria facta sit, æquum est non pro ea parte qua dominus quisque est, estimationem injurie fieri, sed ex dominorum persona, quia ipsis sit injuria. Quod si ususfructus in servo Titili est, proprietas Mævii, magis Mævio fieri injuria intelligitur. Sed si libero qui tibi bona fide servit, injuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine id experiri poterit, nisi in contumeliam tuam pulsatus sit; tunc enim competit et tibi injuriarum actio. Idem ergo est et in servo alieno bona tibi fide servantis, ut toties admittatur injuriarum actio, quoties in contumeliam tuam ei injuria facta sit.

CAP. 114. — *Quod plerunque illicite oppressi Ecclesiæ patrocinium querunt subjecti. Aug. super Joan. parte I., tract. 41.*

Aliquando illico jugo et improbo subjecti fugient ad ecclesiam, qua retinentur ingenui a servitate. Interpellatur episcopus, et nisi curet operam

impendere ne ingenuitas opprimatur, immisericors A qui mutuam dedit alicui pecuniam, sed etiam omnes qui aliquam actionem contra aliquem habent.

CAP. 115. — *De rebus defuncti testatoris. Novellarum Justiniani constitut. 1, cap. 1.*

Si quis parentem, vel filium, vel fratrem, vel patronum hæredem constituerit, et legatum sive fidei commissum ab eo legibus non incognitum alicui reliquerit, si quidem voluntatem defuncti scriptus hæres impleverit, et sine frustratione legatum exsolverit, habeat firmiter hæreditatem defuncti et iudicio potiaturejus cuius everti iudicium passus non est. Si autem reluctandum esse voluntati testatoris existimaverit, et legatario moras fecerit, in tantum ut etiam legatarius judicem adeat, et victri- cem sententiam capiat, et tamen nibilominus hæres moras similiter faciat, et post judicialem calcum, annale prætereat spatium, tunc solam legitimam portionem sibi debitam hæres intitutus habeat et reliquam partem amittat.

CAP. 116. — *Ut infra annum hæres legata solvat, cap. 4.*

Intra annum modis omnibus relictum præstetur legatum; initium autem anni esse oportet illud tempus, quo judiciali sententia reus admonitus est propter legati solutionem: anno autem transacto, hæres qui legata non solverit, hæreditatem testatoris amittat.

CAP. 117. — *Quid creditorem agere oporteat, cui debitum die statuto non solvitur, const. 4, cap. 4.*

Si quis crediderit alicui, et fidejussorem vel mandatorem acceperit, vel eum qui pecuniam pro eo constituerat, non prius contra tales personas actiones moveat suas quam adversus ipsum reum principalem egerit, eumque inopem invenerit vel in solidum, vel pro parte. Postquam enim gentia laborare noscitur reus sive in solidum, sive pro parte, tunc contra fidejussores vel mandatores creditorem intendere oportet. *Item ibid. c. 2.* Hæc autem sic intelligenda sunt ut nullam facultatem habeat creditor res vindicare, priusquam personales actions exerceat, tam contra ipsum reum principalem quam contra fidejussores ejus et mandatores, eosque non solvendo esse appareat.

CAP. 118. — *Qui mutuam acceperit peccuniam quid facere debeat, si pecuniam non habuerit quam reddui, cap. 2, (ibid. c. 3).*

Si quis pecuniam mutuaverit, debitor autem pecuniam non habuerit, mobilem rem creditoris præstet, si habet. Si autem rem mobilem non habeat; tunc immobilem rem suam, si habet, vendere debeat, et pecuniam debitam ex pretio rei solvere. Sin autem emptorem non inveniat, tunc prædium quod optimum habet creditori suo præstet, et actione qua obstrictus est liberetur. Ubi autem emptorem prædicti sui invenerit, caveat creditori pecuniam debitam soluturum se, et post cautionem liecat ei constituere venditionis contractum. Creditoris autem appellatione significatur non solum is

A qui mutuam dedit alicui pecuniam, sed etiam omnes qui aliquam actionem contra aliquem habent. C CAP. 119. — *Quid fieri debeat de bonis capitaliter damnatis, cap. 10.*

Capitali crimine damnatorum bona, non ad lucrum presidis perferri, sed cognatis punitorum redi oportet.

CAP. 120. — *Ut allegationes litigatorum permaneant ut sunt, donec princeps accipiat tempus justitiæ iudicandi. Constitutio 24, cap. 2.*

Siconsultatio speretur, et princeps occupatus non possit senatum ad hoc ipsum colligere, allegationes litigatorum maneant in eadem figura, et nullum præjudicium patientur, quamvis tempus statutum transactum sit, usque eo videlicet donec princeps vacationem babens, senatores convocaverit.

B CAP. 121. — *Ut lenones nusbaum esse sinantur, imo et manuscripta eorum inania sint. Constitutio 31 cap. 1.*

Constit. 14, § Item, Si quis.) Hæc constitutio jubar neminem lenonem esse, neque in urbe imperiali neque in provinciis et hoc prohibere debent prætores et præsides. Ultimo enim supplicio subjiciuntur qui contra constitutionis normam lenones esse ausi sunt Omnia autem instrumenta et fidejussiones apud lenones interpositas, vel a lenonibus contra bonos mores factas, infirmas atque invalidas esse constitutio jubar.

CAP. 122. — *Quo supplicio plectatur incestum matrimonium, Constitutio 32 cap. 4.*

(*Constit. 12, § 1.*) Si quis nefarium et incestum atque damnum matrimonium contraxerit, liberos autem ex priore legitimo matrimonio non habuerit, statim suis facultatibus careat, et dos quæ data est ei fisci juribus vindicetur. Post publicationem autem et cinguli sui patiatur amissionem, et exilio puniatur. Quod si vilior sit, et corporali quæstiōni subsistat, et uxor ejus, contra leges nupta, easdem pœnas patiatur, scilicet si nulla justæ excusetur ignorantia.

CAP. 123. — *Qualiter nepoies et neptes avi vel avix hæreditates inter se partiantur. Constitutio 34 cap. 4.*

(*Constit. 18, § Neque illo quidem.*) Si quis nepotes ex filio reliquerit et ex filia, nepotes vel neptes pariter ad hæreditatem ad intestato avi defuncti vocentur, et non minus tertiam partem sicut ante capiant, sed integrum portionem consequantur, nepotes ex filia talem accipiunt nati qualem accipiunt nepotes ex filio procreati.

Item (eodem §.) Si avis decesserit nepotibus ex filio et neptibus ex filia derelictis, omnes pariter ad hæreditatem aviae vocentur, et omnino nulla sit differentia, utrum omnes nepotes sint an neptes utrum ex filio an ex filia procreati sint.

CAP. 124. — *Quid patiatur debitor qui tempore redditioonis voluerit frustrare creditorem. Constitutio 35 cap. 4.*

(*§ Studium vero.*) Si quis prolata manu sua negaverit et dixerit talem scripturam suam non esse, postea actor probatione vexetur, et alii difficultati-

bus [*Halando*. Et hoc habentem suas litteras, ut in ea comprobanda magnis negotiis actor implicari cogatur. *Ita quoque Græcus codex.*] Post pauca, vel si litteras quidem suas agnoverit, dixerit autem pecuniam sibi numeratam a creditore non esse, in utrumque casum convictus, in duplo debitam quantitatem præstet. Quod si iudex contra præsentem legem judicaverit, ipse poenam actoris reddat. Si quis autem dixerit sibi nullam adnumeratam esse pecuniam, postea autem confessus sit, et dixerit se etiam particulares solutiones solvisse, quamvis re vera persolverit, attamen nihilominus integrum sortem exsolvat.

CAP. 125. — *De muliere nubente intra annum luctus, ut infamis sit.*

(§ *Const. 22, ac primæ.*) Si mulier post mortem mariti, nequid annali spatio completo, ad secundas propræverit nuptias, omni quidem modo inter infames erit. Sed si quidem liberos ex priori matrimonio non habeat, infamiam quidem solvere poterit, si preces imperatori porrexerit, et divino principis nutu prijori opinioni restituta fuerit, res autem a priori marito sibi relictas nullo modo luxurabitur.

CAP. 126. — *De muliere quæ secundo nubens, res filii suis ante donatas retrahere tentaverit, cap. 33.*

(§ *Mater sane.*) Si mulier liberis suis res quasdam donaverit, posteaque ad secus das pervenerit nuptias, ingratitudinis velamento donationem semel a se factam revocare maluerit, nullo modo hoc poterit facere, nisi specialiter probaverit, vel quod vitæ ejus filius insidiatus sit, vel quod ei manus impias intulerit, vel quod tales insidias concinnaverit ut facultatibus suis totis privaretur.

CAP. 127. — *Quod mulier secundo nubens, privilegia prioris mariti amittat, cap. 24.*

(§ *Neque item.*) Mulier, quæ ad secundas migravit nuptias, privilegiis vel dignitatibus prioris mariti non utitur.

CAP. 128. — *De liberta patroni sui uxore, cap. 25.*

(§ *Hujusmodi eleganter autem.*) Si libera mulier patrono suo copulata nuptiis quidem ejus renuntiaverit, ad secundum autem matrimonium migrare voluerit id facere invito patrono non poterit, alioquin si contra voluntatem ejus nupserit, non fiunt nuptiæ, sed meretrix conjuncta esse videtur.

CAP. 129. — *De muliere quæ liberorum suorum tutelam assumens, denou nubere vult, cap. 27.*

(§ *Ad hæc: Si tutelam.*) Si mulier liberorum suorum tutelam admisit raverit, et post inchoatam administrationem ad secundas voluerit migrare nuptias prius filii suis impuberibus tutorem petere debet, eique administrationis sua rationem reddere, et post, redditia ratione, si debitrix appareat, debitum suum persolvere debet, deinde si velit, ad matrimonium secundum perveniat. Si autem hac observatione contempta secundas contraxerit nuptias, non solum res ipsius, id est matris, liberis ejus hypo-

A thecæ titulo supponatur, sed etiam res vitrici ex præsentis constitutionis auctoritate.

CAP. 130. — *De muliere quæ intra annum luctus citra matrimonium, conceperit, ut perinde infamis sit ac si nupsisset. Constit. 38, c. 2.*

(§ *Const. 39, Fin.*) Si mulier defuncto marito antequam annus legitimus transeat, ad secundas nuptias non migraverit, more autem mereticum ab aliquo stuprata conceperit et pepererit, ut sit clarum id quod natum est defuncti mariti non esse, easdem poenas patiatur, quas ex superiori constitutione patitur ea quæ ante tempus legitimum nuptias secundas contraxerit.

CAP. 131. — *Quales testes adesse oporteat hæretico contra hæreticum, vel orthodoxo contra hæreticum, aut certe catholicus invicem litigantibus. Constitutio 42, cap. 2.*

(*Constit. 45, § Fin.*) Si hæreticus contra hæreticum litiget, liceat cuivis alium hæreticum testem adducere. Sin autem orthodoxus contra hæreticum litiget, pro orthodoxo quidem hæretici etiam testimonium valeat, contra orthodoxum autem solius orthodoxi testimonium valeat. Orthodoxis autem litigantibus, ad testimonium nullus hæretico pateat aditus.

CAP. 132. — *Quod ad dirimendam partium controvèrstiam unum sufficiat jusjurandum. Constitutio 45, cap. 2.*

(*Constit. 50, § Fin.*) Omnes litigatores postquam jusjurandum suum addunt, quia non delationis nec calumniæ causa, nec vexandi adversarii gratis probationes in tota cause ab adversario suo exigant; nam antea in unoquoque capitulo, cum litis litigator ab adversario suo probationes exegisset, jurare compellebatur, quod non calumia causa complura sacramenta prestaret; ideoque unum jusjurandum sufficiat.

CAP. 133. — *Judicarie conventus quanto secum spatio deliberare, debeat, et ne qui judicem spernal. Constitutio 48, cap. 2.*

(*Constit. 53, § Sed et illud sub finem.*) Si quis ex sententiæ judicis admonitus fuerit, habeat post admonitionem 29 dierum spatium.

Item (Ubi vero.) Intra vicesimum diem litis contestatio facta nullius momenti est. Si quis autem judicem recusaverit, et alium pro eo petierit, eumque itcum recusare maluerit, ut aliquem sibi judicem petat, non audiatur.

D CAP. 134. — *Quid pati debeat qui debitorem suum ægratantem molestare, vel defuncti funus impedire presumpserit. Constitutio 52, cap. 1.*

Si quis debitorem suum ægratantem et periclitantem mori, molestare voluerit pro debito suo non liceat ei hoc facere, cum neque uxori ejus, neque liberis aliquam inquietudinem afferre permittatur, neque signa ædibus ejus imponere, nisi post mortem debitoris consistente [*Halando*, non prius decreto et legitimo ordine post ejus mortem, qui debere dicebatur custodito] judicialis calculus probatus fuerit, et legitima ordinatio secura sit, sed neque mortuo debitore deductionem ejus, et funus impe-

diat. Si enim tale aliquid perpetraverit suis actionibus cadit, sive justas habeat intentiones, sive non, et non solum debitam sibi quantitatatem amittat, sed etiam alterum tantum hereditibus ejus pro injuria defuncti praestare compellatur, et non sufficiuntistae poena, cum et tertia pars bonorum ejus publicetur, et ipse infamia notetur.

Cap. 135. — *De tutoribus pupillorum. Constit. 63, cap. 1.*

(*Const. 72, § Fin.*) Ab initio antequam administrationi se immisceant tutor vel curator cuiusvis personæ, sacramentum praestare compellitur per divinas Scripturas, quod omnia gesturus est quæ pupillo commoda esse putaverit. Eadem dicimus et de iis qui curas egerint.

Cap. 136. — *De his qui res suas apud alios deponunt. Constitutio 64, cap. 1.*

(*Const. 73, § Si quis igitur.*) Si quis depositum in aliquicujus cautelam dare voluerit, necessarii sunt ei tres testes. Nam litteræ depositarii sole non sufficient depositori, ad plenissimam depositi dati probationem. Testimonia autem sic exhiberi oportet, ut dicant testes quod sub presentia sua vel suscep- tum est depositum, vel quod depositarius suscepisse conscripsit.

Cap. 137. — *Qua cautela confiencia sint instrumenta, cap. 2.*

Post pauca. Si qui sine tabellione componere instrumentum maluerit, sive de mutuo, sive de deposito, sive de aliqua quacunque causa, tres testes adhibeat. Alioquin litteræ ipsius solæ credendæ non sunt. Nulla autem differentia est, utrum subscrispsent testes, an præsentibus eis instrumentum compositum esset.

Cap. 138. — *Item de eodem, cap. 5.*

(*¶ Sed et si instrumenta.*) Instrumenta quoque quæ apud tabellionem componuntur, subscriptione testimoniis sicut dictum est, muniri præcipimus ante completionem, scilicet a tabellione insertam.

Cap. 139. — *Quomodo manifestanda sit veritas absque scriptura, cap. 10.*

(*§ Fin. ibid. Nam si quis.*) Si sine scriptura aliqui contraxerint, liceat eis vel testimoniis vel juris-jurandi religione veritatem manifestare, scilicet actore quidem testes producentे.

Cap. 140. — *Quod a principe confirmari debeat filii testamentum defuncti patris naturalis. Item.*

(*Const. 74, § Si igitur licentia.*) Liceat patri in testamento suo legitimis successoresibi scribere filios naturales, ut tamen illi post mortem parentis supplicant imperatori, et testamentum patris ostendant, et principe annuente intantum cipient paternitatem, in quantum scripti sunt.

Cap. 141. — *Quomodo filii naturales efficiantur legitimi. Item.*

Post pauca. Legitimis filiis natis non aliter legiti-
mi naturales flunt, nisi dotalia instrumenta pater cum matre eorum conficerit.

A Cap. 142. — *Matrimonium consensu contrahi, etiam sine dotis promissione aut scriptura alia. Constitutio 65.*

(*¶ Illud quoque ibi, quoniam auctem.*) Si quis divinis tactis Scripturis, juraverit mulieri legitimam se eam uxorem habiturum, vel si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illa legitima uxor, quamvis nulla dos, nulla scriptura alia interposita sit.

Cap. 143. — *Quod ei liceat episcopum appellare, cui provinciæ præses fuerit infensus. Constitutio 66, cap. 2.*

Si cui præses provinciæ suspectus esse videtur, et litigare apud eum solum noluerit, liceat ei ad episcopum invocare, ut cum ipso considerante causam audiat, et vel amicali compositione litigatores transigere faciant, vel cognitio litteraliter, ita tamen ut sententia legibus consentanea imponatur.

Cap. 144. — *De liberto qui patrono suo fuerit ingratius. Constitutio 69, cap. 1.*

(*Const. 78, § Statuimus.*) Si libertus circa patronum suum ingratus fuerit, rescindi debet libertas. Cavere autem oportet ingratiitudines quæ legibus cognita sunt, veluti si libertus manus suas contra patronum moveat, vel si contumelias atroces ei fecerit, vel si magnum et intolerabile damnum ei dererit, id est si ad dedecus ejus pertinentes injurias effuderit; si enim horum aliquid patronus vel liberi ejus probaverint, ad pristinum statum convictus libertus revertitur.

Cap. 145. — *Ancillam si dominus manumiserit et uxorem duixerit, etiam filii ejus liberi sint, quos de eo adhuc in servitute genuit, cap. 3.*

Si qui libertam suam uxorem ducere voluerit, dotalia instrumenta cum ea componat, et habebit legitimam uxorem, quamvis ipse summa dignitate prefulgeat. Et si liberi ex tali connubio procreati fuerint, legitimí successores patri suo succedunt. (*cap. 4.*) Si qui ex ancilla sua liberos habuerit, eamque manumittere vellet et dotalibus instrumentis factis uxorem legitimam habere, compositione instrumentorum dotalium liberi ejus manumiti videntur.

Cap. 146. — *De eo qui cum monachis et sanctimonialibus causam habuerit. Constitutio 70, cap. 1.*

Si quis cum monachis aut sanctimonialibus habeat litigium, non audeat monachum vel sanctimonialem ad civilem judicem accusare vel trahere, sed magis audeat civitatis episcopum. Ille enim estimabit utrum representari principalis persona [principali] personæ debeat, an per oeconomicos, vel apocrisiarios defendi, cum omni scilicet honestate, ita ut episcopus legibus et canonibus consentancam, sententiam proferat.

Cap. 147. — *Quomodo sententia proferatur. Constitutio 73, cap. 5.*

Judices sententiam scriptis dicant, et provocations condemnato non denegentur, nisi forte appellare aliquis maluerit, vel contumax in absentia fuit; nam et tertia provocatio præjudi-

cata est, et contumaces condemnati appellare non possunt.

CAP. 148. — *Ne cum litigatorum sacramento arbiter eligatur, cap. 12.*

In summa constitutimus posthac licitum non esse ut cum sacramento litigatorum arbiter eligatur. Etsi enim suam contra jus sententiam dederit, ipse denou rationem daturus est.

CAP. 149. — *Qualiter lites componi debantur, cap. 14.*

Omnis lites secundum leges et constitutiones dirimantur, quamvis iussio nostra vel pragmática sanctio contrarium statuerit.

CAP. 150. — *Quid faciat qui contra clericum queri monium habuerit. Constitutio 74, cap. 1.*

Si quis cum clero litigium habuerit, si quidem de causa pecuniaria, adeat prius episcopum, cuius iudicium clericus suppositus est. Ille autem sine damno, sine dilatione, competentem finem liti impositurus est. Sin autem noluerit episcopus item dirimere, tunc ad civiles judices disceptatio causæ perveniat. Ubi autem causam dirimere episcopus vult, sine scriptura omnia procedant, et definitiva sententia ab eo sine scriptis inferatur. Quod si de criminali causa litigium emerserit, tunc competentes interpellati consentaneum legibus terminum causæ imponant, ita tamen ut disceptatio liti duorum mensium spatium non excedat, a litis contestatione numerandum. Non aliter autem puniatur clericus, nisi obnoxius repertus sacerdotio nudatus fuerit ab episcopo suo, vel clericatus honore. Sin autem crimen ecclesiasticum est, tunc secundum canones episcopi soli causa examinatio, et pena procedat, nullam communioem aliis judicibus in hujusmodi causis habentibus.

CAP. 151. — *Neminem posse plures concubinas simul habere. Constit. 79.*

Nemo intelligatur concubinam habere, qui cum multis mulieribus coacumbere solet. Nam quemadmodum qui legitimam uxorem habet, aliam habere durante eodem matrimonio non potest, ita et qui unam concubinam habet, non potest alias eo tempore habere.

CAP. 152. — *Quod non sit audiendum testis, nisi probabilis vitæ, et quomodo judicandæ sint tergiversationes debitorum. Constit. 80, cap. I.*

Nullius recipiatur testimonium, nisi ejus qui sit bona opinione, vel quem dignitas commendat, vel militia, vel vitæ honestas, vel artis titulus laudabilis, vel etiam aliorum testimoni vox, de bona vita ejus consentiens. Alius autem testis vilissimus si producitus in judicio fuerit, liceat judici si hoc estimaverit, tormentis eum subigere. Si quis autem scripsierit se debere aliqui pecuniam, postea autem dicat se sine scriptis eam solvisse, non audiatur, quamvis testes produxerit, nisi secundum observationem nostræ constitutionis, sic tamen ut testes duorum alterum dicant, vel quod præsentibus ipsis

A et adipsum rogatis debitor creditori pecuniam solvit, vel quod ad hoc ipsum accepti audierint creditorem dicentem pecuniam sibi solutam fuisse. Non admittimus autem testimonia eorum qui dicere solent transeuntes se audisse aliquem dicentem pecuniam sibi solutam esse sed ne tabulariorum sola præsens sufficit, nisi testes quoque rogati subscriperint. Item. Plurum et bonorum testimonia sequi oportet, et eos qui contraria dixerint, si quidem per errorem, conveniente admittere; sin autem per astutias alias, tormentis subjicere.

CAP. 153. — *Testis qui putatur ingenuus, quando servus fuerit comprobatus, testimonium ejus nihil valere, cap. 4.*

B Si testis productus servus esse dicatur, ille autem dicat se liberum esse, siquidem ingenuum: scribatur quidem testimonium ejus, postea autem si probatus fuerit servus, nullius momenti sit. Sin autem libertinum se esse dixerit, siquidem instrumentum manumissionis sue ostenderit, dicat testimonium; sin autem in alio loco dicat instrumenta sua status habere, scribatur quidem testimonium ejus; postea autem si non produxerit instrumenta, nullius momenti sit.

CAP. 154. — *Testem non audiendum quem inimicum ejus esse claruerit, contra quem productus est, cap. 5.*

Si quis dixerit testem productum inimicum suum esse, si quidem ex criminali causa, omnino non dicat testimonium. Sin autem ex alia occasione, dicat testimonium, sed præscriptio ejus ei opponatur.

CAP. 155. — *De eo qui se mediatores partium profiteretur.*

Si quis mediatorem partium se dixerit, ideoque se non oportere in dubium testimonium in alterum eorum dicere, illi autem consenserint ut producatur, consequens est ut in hoc casu etiam invitatus testimonium dicat.

CAP. 156. — *Ut testes non producantur nisi præsentibus adversariis, cap. 7.*

Testium productio non aliter habeatur, nisi præsente quoque adversaria parte, vel contumaciter non veniente, scilicet ut salva præscriptio competat, quam opponendam existimaverit. Contumaciter autem non videtur abesse qui ex necessitate absuit forte enim intra loca sanctorum fugerat.

CAP. 157. — *De muliere quæ post obitum viri filiorum tutelam accepert. Constit. 84, cap. 1.*

Si mater marito defuncto filiorum suorum tutelam gubernare maluerit, renuntiet secundis nuptiis in judicio sine jurejurando; rea autem suas impuberi filio suo obliget, atque ita ei-tutela committatur.

CAP. 158. — *Ut nullus qui ecclesiae non communicat, functiones publicas agat. Constitutio 99, cap. 1.*

Nullus haereticus militet, vel curas publicas gerat. Item Omnino eos qui non communicant in Ecclesia

hæreticos voeamus, quamvis nomen Christianorum A ipsius accipiat eos, et pœnis contra adulteros positis utrosque afficiat, nullo alio requisito, si post tres contestationes inventus est cum muliere locutus. Est autem justissimum neque adulteros, neque raptiores mulierum sacrorum septis vindicari, et multo magis si quis de ipso adulterio intra sacra alienæ mulieri locutus est. Et generaliter definimus, si quis invenerit uxorem, vel filiam, vel neptem, vel nurum deprehenderit cum aliquo colloquium habentem, et suspicatus fuerit turpitudinis causa eos convenisse, liceat ambos tradere defensori ecclesiæ vel aliis clericis, periculo eorum separatim custodiendos, donec judici innotescere fecerit, et ille secundum leges personas acceperit, et causam discusserit.

CAP. 159. — *Maritus accusaturus uxorem adulterii, necesse habeat inscribere. Constit. 105, cap. 7.*

Si in adulterio maritus putaverit suam uxorem convinci, prius debet inscriptiones deponere vel contra mulierem vel contra adulterum, et si talis accusatio vera comprobata fuerit, tunc repudium mittat.

CAP. 160. — *Quando mulier repudium mittat marito, cap. 8.*

Si vite mulieris quoconque modo insidiatus fuerit maritus, vel si alii hoc facientibus conscientius, non manifestaverit mulieri, et secundum leges eam non vindicaverit, si castitati mulieris insidiatus fuerit, vel aliis eam in adulterium prodere conatus fuerit; item si maritus ei de adulterio inscriptiones posuerit, et adulterum probare non poterit, liceat mulieri repudium mittere marito. Item. Illis pœnis subjiciatur maritus si adulterii accusationem non probaverit, quas mulier passura fuisse, si convicta fuisse. Item. Si in eadem domo in qua mulier cum ipso habitat, contempnens eam, cum alia muliere inveniatur in domo manens, vel in eadem civitate degens in alio domo cum alia muliere frequenter manens convincatur, et semel et bis criminatus, vel per parentes suos, vel per parentes mulieris, vel per alias idoneas personas, hujusmodi turpitudine nisi adstineretur, liceat mulieri dissolvere nupias.

CAP. 161. — *Quomodo maritus adversus eum quem habet suspectum adulterii procedere debeat, cap. 14.*

Si quis suspicatus fuerit de aliquo velle eum pudori uxoris sua illudere, liceat ipsi marito testationes in scriptis habitas ad suspectum hominem mittere, et ter ei denuntiare per ipsas testationes et idoneos testes continentibus, ne cum uxore sua inveniatur; et si post tres testationes in scriptis habitas, et idoneos homines habentes, invenerit eum quem contestatus est cum uxore sua, vel in sua domo vel in domo mulieris, vel in domo illius adulteri, vel in popina, vel in prastino, liceat marito sine ullo periculo manibus suis eum occidere. Si autem in alio loco deprehenderit eum colloquium habentem cum uxore sua, convocatis idoneis testibus tribus, per quos possit probare apud judicem inveniens eum cum uxore sua colloquium habentem, tradat eum judici; et si judex invenerit post tres testationes hominem suspectum collocutum mulieri fuisse, nullo alio exquisito, quasi adulterum puniat.

CAP. 162. — *De eadem re, cap. 15.*

Si post tres contestationes invenerit maritus uxorem suam in sacro loco cum suspecto homine colloquium habentem, tradat eos ecclesia defensori vel aliis clericis, ut separatim custodiantur in periculo defensoris vel clericorum, ut auditos judex mittat ad religiosum civitatis episcopum, et auctoritate

B CAP. 163. — *De his qui ad judicium venire aliqua necessitate impediuntur. Pandectarum libro.*

(Lib. II, tit. XI, § Si quis judicio.) Si quis iudicio se sisti promiserit, et valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus, se sistere non possit, exceptione adjuvatur. Item (paulo post, § Quod diximus): Quod diximus succurri ei etiam qui tempestate aut vi fluminis prohibitus non venit, tempestatem sic intelligere debemus sive maritima sive terrestris sit, tempestatemque intelligere debemus talem, que impedimento sit itineri vel navigationi. Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. Vim fluminis intelligimus, si magnitudo ejus impedimento sit, sive pons solutus sit, vel navigium non stet. Si quis tamen eum posset non incidere in tempestatem vel in fluminis vim, si ante profectus esset, vel tempore opportuno navigasset, ipse arctaverit, nunquid exceptio ei minime pro sit? quod quidem causa cognita erit statuendum. Nam neque sic arctandus erit, ut possit ei dici, eur non multo tempore ante profectus est quam dies promissionis veniret? Neque iterum permittendum est ei, si quid sit quod ei imputetur, causari tempestatem vel vim fluminis. Quid enim, si quis eum Romanus est et ipso tempore promissionis sistendi, et nulla necessitate urgente, voluntatis causa in municipio profectus sit, nonne indignus est cui haec exceptio patrocinetur? Aut quid si tempestas quidem in mari fuit, terra autem iste potuit venire, vel flu men circumire? Aequa dicendum est non semper ei exceptionem prodesse, nisi angustiae non patiebantur terra iter metiri vel circumire, cum tamen vel flumen sic abundasset ut implesset omnem locum in quo sisti oportuit, vel aliqua fortuita calamitas eumdem locum evertit, vel praescientiam venienti periculosam fecit; ex bono et aequo et hic exceptio ei accommodanda est. Simili modo exceptio datur ei, qui cum ad judicium venire solebat, a magistratu retentus est, et retentus sine dolo malo ipsius. Nam si ipse hoc affectavit, vel causam præstiterit, non ei proderit exceptio, sed ipsi quidem dolus ejus obicit, ceterorum non obicit qui malo dolo fecerunt ut retineretur, sed si privatus eum detinuerit, nullo

modo ei proderit hæc exceptio. *Item (ibid. t. iv, § A)* menta apud eum stabnları, et tamen custodiæ nomine tenetur, nam et fullo et sarcinatō non pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt, et tamen custodiæ nomine ex locato tenentur.

CAP. 164. — *Item de feriis.*

(*Lib. ii, tit. XII, l. i.*) Ne quis messium vindemiarumque tempore adversarium cogat ad judicium venire, oratione divi Marci exprimitur, quia occupati circa rem rusticam in forum compellendi non sunt. Sed si prætor aut perignorantiam vel socordiam evocare eos perveraverit, bi qui sponte venerint squidem sententiam dixerint, præsentibus illis et sponte litigantibus sententia valebit, tametsi recte non fecerit, qui eos evocaverit. *Item (ibid. l. III.)* Solet etiam messis, vindemiarumque tempore jus dici de rebus quæ tempore vel morte periturae sunt, veluti furti, damni, injuria, injuriarum atrocium quæ de incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata rapuisse dicuntur, et si quæ similes sunt.

CAP. 165. — *De pactis.*

(*Tit. xiv, l. xxvii, § Pacta quæ.*) Pacta quæ turpem causam continent, non sunt obervanda. *Item (ibid. l. xxviii.)* Contra juris civilis regulas pacta conventa, rata non habentur.

CAP. 166. — *Item, contrahentem matrimonium illicitum, infamem fieri.*

(*Lib. iii, tit. II, l. XIII, § Cum autem,*) Si cum ea quæ nuptias vel sponsalia constitutæ, quam uxorem ducere vel non potest, vel fas non est, erit notatus.

CAP. 167. — *De solutionibus.*

(*Tit. v, l. xxxix.*) Solvendo quisque, pro alio licet invitio et ignorante, liberat eum. Quod autem alicui debetur, alius sine voluntate ejus non potest jure exigere.

CAP. 168. — *De eo quod metus causa sit.*

(*Lib. iv, tit. II, l. I.*) Quod metus causa gestum erit, ratum non habeo. *Item (ibid. l. III, § Sed vim.)* Vim accipimus atrocem, et eam quæ adversus bonos mores fiat, non eam quam magistratus recte intulit, scilicet jure licto et item jure honoris quem sustinet. (*Ibid. l. IX.*) Metum autem præsentem accipere debemus, non suspicionem inferendi ejus. (*Lib. IV, tit. VI, l. III.*) Metus autem causa abesse videtur qui justo timore mortis vel cruciatus corporis conterritus abest.

CAP. 169. — *Quis reipublicæ causa absit.*

(*Lib. IV, tit. VII, l. XVI.*) Reipublicæ causa eos solos abesse intelligimus, qui non sui commodi causa, sed coacti sunt.

CAP. 170. — *Ne quis sit iudex vel arbiter in re propria.*

(*Lib. IV, tit. VIII, l. LVI.*) Item. Si de re sua quis arbiter factus sit, sententiam dicere non potest.

CAP. 171. — *Nautæ, capones, stabularii, unde mercedem accipiunt.*

(*Lib. IV, tit. IX, l. V.*) Nauta, et caupo, et stabularius mercedem accipiunt non pro custodia, sed nauta ut trajiciat vectores, caupo ut viatores manere in cauponâ patiatur, stabularius ut permittat ju-

menta apud eum stabnları, et tamen custodiæ nomine tenetur, nam et fullo et sarcinatō non pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt, et tamen custodiæ nomine ex locato tenentur.

CAP. 172. — *Quod securus sit qui alienum servum sibi insidiantem occiderit; et de quibusdam aliis, lib. IX, tit. II (lib. IV).*

Itaque siservum tuum latronem insidiantem mibi occidero, securus ero. Nam adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim Tabularum furem noctu deprehensem occidere permittit : ut tamen id ipsum cum clamore testificetur Interdum autem deprehensem ita permittit occidere. si is et telo defendetur, ut tamen æque testificetur. *Item (ibid., l. X.)* Qui occiderit adulterum deprehensem servum alienum, hac lege non tenebitur.

B *Item (ibid. § In hac quoque.)* Si quis in stipulam suam, vel spinam, comburendæ ejus causa, ignem immiserit, et ulterius evagatus et progressus ignis alienum segetem vel vineam læserit, inquiramus num imperitia ejus aut negligenter id accidit; nam si die ventoso id fecerit, culparemus est. Nam et qui occasionem præstat, damnum fecisse putatur. In eodem crimine est, et qui non observavit ne ignis longius procederet. At si omnia quæ oportuit obseravit, vel subita vis venti ignem longius produxit, caret culpa. *Item (ibid. l. XXXIX.)* Qui pecus alienum in agro suo deprehenderit, non iure id includit, nec agere illud aliter quam (ut supra diximus) quasi suum, sed abjicere debet sine damno, vel admonere dominum ut suum recipiat.

C CAP. 173. — *Quod dominus quoque culpabilis sit, quo sciente servus aliquem occiderit. Titulo IV (lib. II).*

Si servus sciente domino occidit, in solidum dominum obligat; ipse enim videtur dominus occidisse. Si autem in sciente eo, noxalis est actio: nec enim debuit ex maleficio servi in plus teneri quam ut noxæ eum dedit.

CAP. 174. — *De conditione, causa data, causa non secuta.*

Item. Ob rem igitur honestam datum ita repeti potest, si res propter quam datum est secuta non est, Quod si turpis causa accidentis fuerit, etiamsi res secuta sit, repeti potest.

CAP. 175. — *Quod mandare intelligitur, qui mandari ab alio patitur ut sibi credatur, lib. XVII, tit. I (lib. XVIII).*

Qui patitur ab alio mandari ut sibi credatur, mandare intelligitur.

CAP. 176. — *Nullius momenti esse societatem dolo ac fraude compositam, tit. n.*

(*Lib. III, § Societas.*) Societas si dolo malo, aut fraudandi causa coita sit, ipso jure nullius momenti est, quia fides bona contraria est fraudi et dolo. *Item (ibid., l. LIII.)* Quod autem ex furto, vel ex alio maleficio quæsitum est, in societatem non oportere converti [conferri] palam est, quia delictorum turpis ac foeda communio est. *Item (lib. LVII.)* Si maleficici societas coita sit, constat nullam esse societatem.

Generaliter enim traditur rerum in honestarum nullam esse societatem.

CAP. 177. — *Non esse fugitivum qui ad amicum deprecaturus confugerit, lib. xxi, tit. 1.*

(*Lib. xlvi, § Qui ad amicum.*) Qui ad amicum deprecaturus confugerit, non est fugitivus, imo si ea mente ut non impetrato auxilio domum non revertatur, non est fugitivus.

CAP. 178. — *Rem non alienari quæ minoris venditur quam mandatur, tit. II.*

Si quis rem meam vendidit minoris quam mandavi, non videtur alienata.

CAP. 179. — *Ad quem probatio causæ pertineat, lib. xxii, tit. III.*

Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat.

CAP. 180. — *Qui testes sint cogendi, vel non, tit. V, lib. IV.*

Ne invito denuntietur, ut testimonium litis dicat adversus sacerum, generum, vitricum, privignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum, eosque qui priori gradu sint. Item ne libero ipsius, liberorum ejus, parentum, viri, uxoris. Et ne patroni vel patronæ, adversus libertos, neque liberti adversus patronum cogantur testimonium dicere.

CAP. 181. — *Qui testes non sint idonei, lib. VI.*

Item. Idonei non videntur esse testes, quibus imperari potest ut testes sint. *Item* (*lib. ix.*) Testis idoneus pater filio, aut filius patri non est. *Item* (*ibid., l. XVI.*) Qui falso vel varie testimonia dixerunt, vel utriusque parti prodiderunt, a judicibus puniuntur. *Item* (*ibid., l. XVII.*) Pater et filius qui in potestate ejus est, item duo fratres qui in ejusem patris potestate sunt, testes utriusque in eodem testamento, vel eodem negotio fieri possunt: quoniam nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. *Item* (*ibid. l. XVIII.*) Ex eo quod prohibet lex Julia de adulteriis testimonium dicere condemnatum mulierem, colligitur etiam mulieres testimonium in iudicio dicendi jus habere.

CAP. 182. — *Qualiter sponsalia fieri debeant. Item lib. XXII (tit. I, l. II).*

Sponsalia, sicut nuptiae, consensu fiunt contrahentium: et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus familiæ consentire oportet. *Item* (*ib. XII.*) Quæ patris voluntatione non repugnat, conseante intelligitur. Tunc autem dissentiendo a patre licentia conceditur, si indignus moribus, vel turpis sponsus ei a patre eligitur.

CAP. 183. — *Item, de diversa qualitate et conditione nubentium, lib. XIII.*

Filiofamilias dissentiente, sponsalia ejus nomine fieri non possunt. *Item* (*lib. XIV.*) In sponsalibus contrahendis ætas contrahentium definita non est, ut in matrimonii. Quapropter a primordio etatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque persona intelligatur, id est, si non sint minores quam 7 annis. *Tit. II (lib. XVI, § Furor.)* Furor contrahi matrimonium non sinit, quia consensu opus est: sed recte contractum non impedire. *Item* (*lib. XXIV.*) In liberæ mulieris consuetudine, non concu-

A binatus, sed nuptiae intelligendæ sunt, si non corpore quæsum fecerit. *Item* (*lib. XLIII, § Quæ in adulterio.*) Quæ in adulterio deprehensa est, quasi publico iudicio damnata est. Proinde si adulterii condemnata esse proponatur, non tantum quia deprehensa est, erit notata, sed quia et publico iudicio damnata. Generaliter definiendum est, donec certum est maritum vivere in captivitate constitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium.

CAP. 184. — *Diurnos mores plerumque pro jure teneri. Instit. lib. I, tit. II.*

(*§ Ex non scripto.*) Ex non scripto in jus venit, quod usus probavit. Nam diurni mores consensu uterum comprobati, legem imitantur. *Item. Paulo post.* Ea que ipsa sibi queque civitas constituit, saepe mutari solent, vel tacito consensu principis, vel alia postea lege lata.

CAP. 185. — *De his qui de utrisque parentibus ingenuis, vel diversa conditione generantur, tit. IV.*

(*§ Ingenuus.*) Ingenuus, id est, qui statim ut natus est, liber est, sive ex duobus ingenuis matrimonio editus, sive ex libertinis, sive ex altero libertino et altero ingenuo. Sed et si quis de matre libera nascitur patre servo, ingenuus nihilominus nascitur: quemadmodum qui ex matre libera et in certo patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam habuisse matrem eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit. Et contrario si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum qui nascitur liberum nasci: quia non debet calamitas matris ei nocere qui in utero est. **B** *Ex his et illud quæsum est, si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta peperit, liberum an servum pariat.* Marcellus probat liberum nasci; sufficit enim ei qui in ventre est, liberam matrem vel medio tempore habuisse; quod et verum est.

CAP. 186. — *Quod æque puniri debeat qui sine causa proprium, quam qui alienum servum occiderit, et varia causatio de fugitivis servis. Tit. VIII, lib. I.*

(*§ Nam apud omnes.*) Apud omnes plerique gentes animadvertere possumus, dominis in servos vita necisque potestatem esse, et quocunque per servum acquiritur, id domino acquiri.

Item. § Sed hoc tempore. Qui sine causa servum suum occiderit, non minus puniri jubetur quam qui servum alienum occiderit. *Post pauca.* Pius Antoninus consultus a quibusdam præsidibus provinciarum, de his servis qui ad ædem sacram, vel statuam principum confugiunt, præcepit ut si intollerabilis videatur dominorum sævitia, cogantur servos bonis conditionibus vendere, ut pretium dominis detur. Et recte, expedit enim reipublicæ ne quis res sua male utatur. Cujus rescripti ad Ælium Martianum emissi verba hæc sunt: Dominorum quidem potestatem in servos suos illibatam esse oportet, ne cuiquam hominum jus suum detrabatur; dominorum interest ne auxilium contra savitiam, et famam, vel intolerabilem injuriam denegetur iis qui juste

deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum qui ex familia Julii Sabini ad statuam confugerunt, et si vel durius habitos quam æquum est, vel infamia injuria affectos cognoveris, vendere jube, ita ut in potestatem domini non revertantur.

CAP. 187. — *Quod plures ex una domo testes alieno negotio adhiberi possint, libro ii, titulo x.*

§ Pater. Duo fratres qui in ejusdem patris potestate sunt, utriusque testes in uno testamento possunt fieri, quia nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. In testibus autem non debet esse qui in potestate testatoris est.

CAP. 188. — *Quinam testamenta facere possint, lib. ii, tit. xi.*

§ Non tamen. Non omnibus licet facere testamentum: statim enim ii qui alieno juri subjecti sunt, testamento faciendi jus non habent. Item. § *Præterea testamentum.* Testamentum facere non possunt impuberes, quia nullum eorum animi judicium est. Item furiosi, quia mente carent. Neque ad rem pertinet, si impubes postea pubes factus, aut furiosus postea compos mentis factus fuerit, et decesserit. Furiosus autem si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, jure testati esse videatur. Item. *Surdus.* Item surdus et mutus non semper testamentum facere possunt. Utique autem de eo surdo loquimur qui omnino non exaudit, non qui tarde exaudit. Nam et mutus si intelligitur, qui eloqui nihil potest non qui tarde loquitur.

CAP. 189. — *De filiis ancillæ quos de domino suo forte generit, et postmodum manumissa et legitime copulata, alios liberos procreaverit, libro ii, tit. n.*

Si quis mulierem in suo contubernio copulaverit, non ab initio affectione maritali, ea tamen cum qua potuerit habere cojugum, et ex ea liberos sustulerit, postea vero affectione procedente etiam nuptialis instrumenta cum ea fecerit, filiosque vel filias habuerit, non solum eos liberos qui post dotem editi sunt, justos, et in potestate esse patris, sed etiam anteriores, quia et iis qui postea nati sunt occasionem legitimam nominis prestiterunt, obtinere censimus, etiam si non progeniti fuerint postdotale instrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce subtracti fuerint.

CAP. 190. — *Nihil valere quod turpi ex causa promittitur, tit. xviii.*

(*Instil. lib. iii, tit. xx. § Quod turpi.*) Quod turpi ex causa promissum est, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, non valet.

CAP. 191. — *Vim atque injuriam propellendam, lib. i, tit. n.*

(*Pandect. lib. i, tit. i, l. iii.*) Ut vim atque injuriam propulsimus; nam jure hoc venit ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit, jure fecisse aestimetur.

CAP. 192. — *Quod lex præterita sic errata remitti,*

A ne tale quid ulterius fiat. Item tit. ii (tit. iii, l. xxii).

Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat.

CAP. 193. — *De his qui diverse nascentur, titulo v, lib. xi.*

Septimo mense nasci perfectum partum jam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, et ideo credendum est eum qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum filium esse. Item (ibid., l. xix.) Cum legitimæ nuptiæ factæ sunt, patrem liberis sequuntur, vulgo quæsiti matrem sequuntur. Item (ibid., l. xxii.) Vulgo concepti dicuntur, qui patrem demonstrare non possunt vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet. Item (lib. xxiv.) Lex naturæ haec est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur. Item (lib. xxvi.) Qui in utero sunt, in toto pene jure civili intelligentur in rerum natura esse; nam et legitimæ hæreditatis his restituuntur, ita ut si prægnans mulier ab hostibus capta sit, id quod natum erit, quamvis apud bonæ fidei empotem pepererit, tanquam furtivum usu non capitetur. Item (lib. i, tit. vi, l. viii.) Furiosus licet ducere uxorem non possit, retinere tamen matrimonium potest.

CAP. 194. — *De illicito pacto. Ex lege Theodosiana.*

Si inter aliquos conveniat, ut de admittendo criminis, vel inferenda violentia, vel faciendo quod leges aut honestas prohibet, aut de rebus alicuius, aut de bonis inventis aliqui paciscantur; haec pacta valere non possunt.

CAP. 195. — *De re, mediante scriptura, duodus diversis temporibus tradita. Item lib. v.*

Si aliquis unam rem per legitimas scripturas duobus donaverit, uni prius et alteri postea, non quærendum est in his donationibus qui prius qui posterius accepit, sed qui rem tradente donatore possederit, is eam cui est tradita possidebit. Nec interest utrum in parentes, au in extraneos facta sit talis donatio.

CAP. 196. — *De petitione debiti.*

Licit prior petitor offerat sacramentum, tamen cum nulla probatio est debiti, is qui accusatur potest fidem suam jusjurandi religione firmare.

CAP. 197. — *De eadem re.*

Si quando pulsatus repetendi pecuniam obtulerit sacramentum, et ille ei jusjurandi necessitatem ultra concederit, non potest postea ab eo debitum postulare.

CAP. 198. — *Pro re obtainenda quis debeat jurare.*

Hæres ejus cui pecunia credita dicitur, ad sacramentum vocari non potest, quia quid egerit actor suus ad integrum scire non potuit.

CAP. 199. — *De impensis in res commodatas factis, et ad quid commodatarius teneatur.*

Quidquid in rem commodatam ob morbum, vel aliam rationem impensum est, a domino recipi potest. Si facto incendio, ruina, naufragio, aut quolibet similis casu res commodata amissa sit, non tenetur.

eo nomine is cui commodata est, nisi forte cum A homini sanguinis effusionem fecerit, 3 solid. et dimidio culpabilis judicetur, aut cum 6 juret. Similiter si ingenuus, regius, aut ecclesiasticus homo servo os fregerit, 9 sol. culpabilis judicetur, aut cum 6 juret. Quod si servus homini franco hoc fecerit, 36 sol. aut cum 6 juret. Si vero regio aut ecclesiastico homini hoc fecerit, sol. 9. Quod si servus servum percussit bis vel ter, propter pacis studium 4 denar. judicetur. Si sanguinem effuderit, sol. 3 et dimidium; si os ei frererit, 5 sol. Quod si oculum, auriculam, pedem, nasum excusserit, 18 sol., aut cum 6 juret. Si quis ingenuus ingenuum percusserit, 18 sol. culpabilis judicetur, aut cum 6 juret. Si quis ingenuus ingenuo in quolibet membro os fregerit, vel si eum transpunxerit, vel intra coxas plagaverit, 36 sol. culpabilis judicetur, aut cum 6 juret. Si pollicem ingenuo ingenuo excusserit, 50 sol., si pollex ibidem peperderit, 36 sol. Si secundus digitus unde sagittatur, excusus fuerit, 36 sol. componatur. Si quis alicui manum vel pedem truncaverit, vel oculum effoderit, auriculam vel nasum amputaverit, 400 sol. culpabilis judicetur. In omni vero mancacione, si membrum mancatum peperderit, mediata componat, quam componere debuerat, si ipsum membrum abscissum fuisset. Si medium digitum excusserit, 15 sol.; si quartum vel quintum, similiter; si dentem, 5 sol. Si quis hominem in capite ita plagaverit ut sanguis ad terram cadat, 15 sol. culpabilis judicetur. Ista omnia si negaverit, cum 6 juret. Si quis hominem regium vel ecclesiasticum interficerit, 100 sol. culpabilis judicetur, aut cum 12 juret.

C **Si servum, 36 sol. aut cum 6 juret.** Unde autem liber homo 15 sol. persolvit, regius homo vel ecclesiasticus medietatem compouat, vel deinceps quantumque culpa ascenderit. Si quis ingenuus ingenuum intercererit, et eum cum ramis cooperuerit, vel in puteo, vel in quounque loco celare voluerit, quod dicitur morridum, 600 sol. culpabilis judicetur, aut cum 72 juret. Ubiunque autem de solidis accedunt, simili modo 72 juratores.

CAP. 202. — *Quae actiones in hæredes transeant.*

Pacta quæ ab invitis contra leges constitutiones que sunt, nullam vim habere indubitate est juris. Item, pactum quod mala fide est factum, irritum esse debet. Privata conventio juri publico nihil derogat.

CAP. 203. — *Qui debeant jurare.*

Lex præcipit ut probatio non a possessore, sed a petitoris partibus requiratur, quia omnem probationem ab eo queri debere dicit, qui petitam rem desiderat obtinere, non ab illo qui se juste tenere contendit, præter illum tantum casum, ubi interrogare necesse est possidentem, utrum ex sua persona, an ex successione cœperit possidere.

CAP. 204. — *De juramento testium, et qualiter judicabitur qui sic et sic deliquerit.*

Testes priusquam de causa interrogentur, sacramenta debent constringi, ut jurent se nibil falsiesse dicturos, honestioribus autem magis quam vilioribus fides adhibeatur. Unius autem testimonium, quamlibet splendida et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum. Si quis ingenuus ingenuum vel servum percusserit, ut sanguis non exeat, pro unoquoque ictu usque ad tres solidos culpabilis judicetur. Si vero homo ecclesiasticus aut regius hoc fecerit, sol. 3. Similiter si servus homini ecclesiastico, vel regio, vel franco hoc fecerit, solidos 3, aut cum 6 juret. Si servus ingenuo aut regio, vel ecclesiastico

D Qui autem aliquem in carcere detrusit, ut aliquid ab eo ei extorqueretur, quidquid ob hanc causam factum est, nullius est momenti. Dolus est cum aliud agitur, aliud simulatur. Qui dolum vel metum adhibuit, ut res ad alium transiret, uterque de vi et dolo actione tenebitur. Si quis id quod minori ætate gessit, postquam major effectus est silentio suo et taciturnitate revocare noluerit, de hac re integræ restitucionem retinere non potest.

CAP. 206. — *Ut anathema sit omnibus sæcularibus quicunque clericò cuilibet injuriam fecerit. Capitular. lib. v, cap. 102.*

Quicunque judex aut sæcularis, presbytero, aut diacono, aut cuilibet clericò, aut de junioribus absque auditio episcopi, vel archidiaconi, vel archipresbyteri injuriam inferre præsumperit, ana-

thema ab omnium Christianorum consortio habatur.

CAP. 207. — *De latronibus, qui quali sententia pauperum nullandi sint, Capitul. l. vi.*

De latronibus ita præcipimus observandum, ut pro prima culpa non moriatur, sed unum oculum perdat. De alia vero culpa nasus ipsius latronis truncetur. De tertia culpa, si non emendaverit, moriatur.

CAP. 208. — *Ne infames personæ testes fiant, cap. 309.*

Placuit ut testes non admittantur qui sunt socii criminis, nec infames, nec calumniatores, vel cœteri quos canones et lex prohibet.

CAP. 209. — *De eadem re, cap. 313.*

Placuit, ut qui de se confessus est, super alium non credatur.

CAP. 210. — *Unius testimonium non recipiendum, cap. 314.*

Ut testimonium unius hominis non accipiatur. Nam, si ex utraque parte plures sint, veraciores atque religiosiores et honestiores elegantur, qui sacramento suum confirment testimonium, nihil se falsi esse dicturos.

CAP. 211. — *Nequaquam homicidii esse reum, qui noctu furem res furtivas gestantem occiderit, cap. 343.*

Fur nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas secum portat, si fuerit occisus, nulla ex hoc homicidio querela nascatur.

CAP. 212. — *Quid factu opus sit ei qui nesciens, a fure aliquid comparaverit, cap. 344.*

Si quis de fure nesciens aliquid comparaverit, queret accepto spatio venditorem. Quem si non potuerit invenire, probet se cum sacramento et testibus innocentem, et quod apud eum cognoscitur restituat, et furem querere non desistat. Quod si furem celare voluerit, et perjurans post ea detectus fuerit, tanquam ille fur ita iste in crimine damnetur.

CAP. 213. — *De eo qui alterius animal quocunque occiderit, cap. 345.*

Si quis occulte, vel in die, alterius caballum, aut bovem, aut aliquod animal occiderit, et negaverit, et postea exinde probatus fuerit, tanquam furtivum componat.

CAP. 214. — *De eodem cap. 346.*

Si quis cause faciente occiderit alienum animal, et non negaverit, simile dare non tardet et cadaver mortui accipiat.

CAP. 215. — *De eo qui furtivam rem scienter emerit, cap. 347.*

Si quis furtivam rem scienter emere præsumperit, et exinde probatus fuerit, similem reddat illi cuius pecuniam comparavit, salva videlicet ejus justitia in altero.

CAP. 216. — *De eo qui latronis rem furtivam scienter acceperit custodiendam, cap. 248.*

Si quis de latrone furtivam rem scienter ad custodiendum acceperit, quasi fur componat.

A CAP. 217. — *De eo qui communem viam alicui clauserit, cap. 353.*

Si quis viam publicam, aut lithostratum, vel viam communem alicui clauerit contra legem, cum sua lege componat, et clausuram quam ibi fecit tollat. Quod si negare voluerit, cum 12 sacramenta talibus juret.

CAP. 218. — *De eodem, cap. 354.*

Si quisquam convicinalem vel pastoralem clauerit, cum sua lege componat, et ipsam viam appetiat. Similiter, et de semita faciendum est.

CAP. 219. — *De eo qui fontem vel puteum per invidiā coquinaverit, cap. 355.*

B Si quis fontem quacunque invidia coquinaverit vel maculaverit, emendet eum primo, ut nulla sit coquinuationis in eo suspicio, et cum lege sua viciniis hoc emendet. Si autem plurimorum vicinorum puteus fuerit, compositionem inter se mutuentur.

CAP. 220. — *De eo cui metallum aliquod vel species aliquas fuerint commoda, cap. 356.*

Si cui aurum, vel argentum, aut ornamenta, vel quæcunque species fuerint commoda, sive ad custodiendum tradita sint, vel vendenda, et in domo ipsius cum rebus suis forsitan fuerint incendio crematæ, una cum testibus qui commodata suscepérant præbeat sacramenta nihil exinde suis profuisse compendiis, et nihil cogatur exsolvare, excepto auro et argento quod ardere non poterat. Si vero quæ commoda fuerant, furto probantur ablata, ei qui commoda, perdidérat spatium tribuatur, donec furem sua investigatione perquirat, et si eum invenerit, commodatori res proprias tantummodo reformare procuret. Compositio vero furti ad eum qui habuit commodata pertineat. Quod si fur non fuerit intra statutum tempus inventus, medietas rerum commodatarum domino suspicente reddatur. Damnum vero medium utriusque sustineant, et si, postmodum dominus apud eum qui commodaverit quæcunque fuerint suppressa, repererit, sicut furtiva ab eo exigantur.

CAP. 221. — *De eo qui quæcunque rem alienam sine voluntate domini sui vendiderit, cap. 365.*

Si quis vendiderit res alienas sine voluntate domini sui, aut servum, aut ancillam, aut quæcunque rem, ipsam legibus reddat. Et si ipsam non potest invenire, duos consimiles et æqualis meriti reddat.

D CAP. 222. — *De damno dato, cap. 366.*

Si quis alicujus caballo, vel bovi, vel cujuslibet quadrupedi unum oculum excusserit, appretietur illud quod valet, et partem tetiam componat.

CAP. 223. — *De eo qui latronem hospitio receperit, capitularium lib. vi, cap. 293.*

Quicunque post illam missam sancti Joannis præteriti anni cuidam latroni mansionem [manumissionem] dederit, si Francus est, cum 12 similibus Francis juret quod latronem eum fuisse non scisset, licet pater ejus sit aut frater, vel aliquid propinquus. Si hoc jurare non potuerit, et ab alio convi-

ctus fuerit quod latronem in hospitio suscepisset, A CAP. 230. — *Si filiofamilias inscio patre pecunia fuerit commodata, cap. 304.*
quasi latro sit, quia infidelis est noster et Franco-
rum; et qui illum suscepit similis est illi. Si au-
tem audivit quod latro fuisse, et tamen non scit
firmiter, juret solus quod nunquam eum audisset
nec per veritatem nec per mendacium latronem;
aut sit paratus, si ille postea de latrocino convin-
citur, ut similiter damnetur.

CAP. 224. — *Servum non audiendum crimen alicui inpingentem, cap. 344.*

Servo penitus non credatur si super aliquem cri-
men objecerit, aut si etiam dominum suum in cri-
mine impetrerit. Nam si tormentis positus expo-
nat quod objicit, credi tamen illi nullo modo oportet.

CAP. 225. — *De his apud quos pars rapinæ depre-
hensa fuerit, cap. 355.*

Apud quem scelus agnoscat, et pars rapinæ
fuerit inventa, statim socios suos nominare cogat-
tur. Quos si nominare noluerit, teneatur ad vindic-
tam. Quod si honestior persona est, et pro scelere
rationem reddat, et quæ ablata vel eversa fuerant
quadrupliciter restituat. Quod si certe apud ser-
vum rapinæ pars reperiatur, centum quadraginta
flagella publice extensus accipiat, et [socios suos
nominare non differat].

CAP. 226. — *De levioribus peccatis dilationem esse
prestandam, et de sceleribus convictus si appellare
volerint, non audiendos. Capitular., lib. vii, cap.
181.*

In civilibus causis vel levioribus criminibus le-
gum dilatio præstanda est. Homicidæ, adulteri,
maleficæ, benefici; convicti, si appellare volerint,
non audiantur.

CAP. 227. — *Si quis alicui rem suam tradiderit ve-
nundandam, cap. 298.*

Si facto pretio rem vendendam aliquis cuicun-
que tradiderit, et dum ab eo vendenda profertur,
quacunque occasione perierit, ei perit qui eam de-
derat distrahadam. Cæterum si rem acceptam,
non rogante domino, sed permittente eo qui ac-
cepit, dum vellet venundare, perdiderit, sibi rei per-
ditæ ingerit detrimentum.

CAP. 228. — *De creditis rebus, cap. 299.*

Creditor si sine conditione pignus sibi depositum
tenens, ter debitorem convenerit ut soluto
debito pignora sua recipiat, et debitor noluerit post
tres admonitiones soluto debito pignora sua reci-
pere, creditor distrahendi pignoris habebit libe-
ram potestatem.

CAP. 229. — *De debitis solvendis, et de compensa-
tione, cap. 303.*

Si quis debeat alicui solidos decem, et ille qui
debet de quacunque ratione debeantur illi a credi-
tore suo solidi 5 et venies creditor totos 10 solidos
a debitore petat; si probaverit ille debitor sibi ab
eo quinque solidos deberi, quare illum in solidum
pro totis 10 solidis convenit, causam perdat, qui
noluit debitum compensare. Similis ratio est de
frumento, vel de aliis speciebus.

Qui filiofamilias contra interdicta legum inscio
patre pecuniam commodavit, eam nec vivente nec
mortuo patre ab eodem poterit postulare.

CAP. 231. — *De pignoris venditione, cap. 313.*

Si quis creditor, debitore in solutionem tardante,
rem sibi pro debito positam distraxerit, si quid
amplius acceptum fuerit quam debebatur, quod
amplius acceptum est restuatur debitori.

CAP. 232. — *Si quis alienam minoris vendiderit,
cap. 308.*

Si quis cuilibet mandet ut rem suam 10 solid.
vendant, et ille eam octo vendiderit, pretium quod ei
mandatum est, quidquid minus ab emptore perce-
pit mandatori completere compellatur; venditio ta-
men rescindi non potest.

CAP. 233. — *Ut nemo contra voluntatem defuncti fa-
ciat, cap. 326.*

Omnibus qui contra voluntatem defuncti faciunt
ut indignis auferatur hereditas.

CAP. 234. — *De eodem, cap. 327.*

Qui per testamentum sibi aliquid derelictum ac-
cepit et vindicaverit, et voluerit contra voluntati-
mem defuncti agere, licentiam penitus non habebit.

CAP. 235. — *De eo qui ad lædendam alterius famam,
scripturam aut verba contumeliosa confixerit.*

Qui in alterius famam in publico scripturam aut
verba contumeliosa confinxerit [confixerit], et re-
pertus scripta non probaverit, flagelletur. Eta[qui
prius invenerit, rumpat; si non vult auctoris fiati
causam incurrire.

CAP. 236. — *De pace servanda. Capitularium lib. iii,
cap. 61.*

De latronibus qui magnam habent blasphemiam,
quicunque aliquem ex his comprehendenterit, nullum
damnum exinde patiatur.

CAP. 237. — *De pace et justitia intra patriam ser-
vanda.*

De pace et justitia intra patriam, sicut sepe per
alia capitula jussi adimpletum fiat.

CAP. 238. — *De violata immunitate Ecclesiæ. Copit.
lib. iv, cap. 13.*

Si quis aut ex levi causa, aut sine causa, homi-
nem in ecclesia interficerit, de vita componat. Si
vero foris rixati fuerint, et unus alterum in eccles-
ia fuderit, et ibi sedefendendo eum interficerit, et
si hujus facti testes non habuerit, cum 12 juratorib-
us legitimis per sacramentum affirmet se defen-
dendo eum interfecisse, et post hæc 10 sol. ad
partem ecclesiæ quam illo homicidio polluerat, et
insuper bannum nostrum solvere cogatur. Is vero
qui interfactus est, absque compositione jaceat. Ac
deinde interfector secundum judicium canonicum
coagruam facinori quod admisit pœnitentiam acci-
piat. Si proprius servus hoc commiserit, judicio
aque ferventis examinetur, utrum hoc sponte, an
se defendendo fecisset, et si manus ejus exusta fue-
rit, interficiatur. Si autem non fuerit, dominus ejus
juxta quod wergelt illius est, ad ecclesiam persolvat

aut eum si voluerit eidem ecclesiae tradat. De ecclesiastico et fiscalino beneficiario vero volumus ut pro una vice vergeldis ejus pro eo componatur, altera vice ipse servus ad supplicium tradatur. Haereditas tamen liberi hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit judicatus, ad legitimos haereses illius perveniat. Si in atrio ecclesiae, cuius porta reliquiis sanctorum consecrata est, bujuscemodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur, vel componatur. Si vero porta ecclesiae non est sacra, eodem modo componatur sicut componi debet quod immunitate violata committitur.

CAP. 239. — *Liber homo seu servus quomodo se de furto purgare debeat, cap. 27.*

Si liber homo de furto accusatus fuerit, et res proprias habuerit, in mallo ad praesentiam comitis B se adhramiat [adharmiat]. Et si res non habet, fidejussores donet, qui eum adhramire [adharmire], et in placitum adduci faciant. Et licet ei prima vice per sacramentum se secundum legem idoneare, si potuerit, aut si alia vice, duo vel tres eum de furto accusaverint, licet ei contra unum ex his cum scute et fuste in campo contendere. Quod si servus de furto accusatus fuerit, dominus ejus pro eo emendet, aut eum sacramento excusat; nisi tale furtum perpetratum habeat, propter quod ad supplicium tradi debeat.

CAP. 240. — *Ut injustae consuetudines noviter illatae tollantur, cap. 45.*

De injustis occasionibus et consuetudinibus noviter institutis, sicut sunt tributa, et telonia in media via, ubi nec aqua, nec palus, nec pons, nec aliquid tale fuerit, unde juste census exigi possit, vel ubi naves subtus pontes transire solent, sive in medio flumine ubi nullum obstaculum est, ut auferantur. Antiqua autem ad nostram notitiam deferantur.

CAP. 241. — *Ut forestes novae dimittantur, cap. 63.*

De forestibus nostris, ut ubicunque fuerint, diligenter inquirant quomodo salve sint et defensae, et ut comitibus denuntient, ne ullam forestem noviter instituant, et ubi noviter institutas sine nostra iussione invenerint, dimittere debeant.

CAP. 242. — *De pacto legum.*

Communes causas absentibus consortibus alii consortes agere possunt, si illi qui præsentes sunt caveant acceptum esse illis qui absentes sunt, quidquid fuerit judicatum, aut in presenti fidejussorem dederint, ut omnia que definita fuerint implere non differant.

CAP. 243. — *De pervasore finium.*

Siquis pervasor finium fuerit approbatus, eo quod priusquam aliquid judicio finiretur, id quod alter tenuerat invasisset, non solum illud quod male pervasit, amittat, sed ne unusquisque rem alienam occupet, cum fuerit in causa devictus, pervasor juris alieni tantum spatii restituat, quantum præsumpsit invadere.

A

CAP. 244. — *De rebus venalibus.*

Cum inter ementem atque vendentem fuerit res definito pretio comparata, quamvis plus valeat quam ad præsens venditur, hoc tantummodo requirendum est, si nihil fraudis vel violentie legit ille qui comparasse probatur; et si voluerit revocare qui vendidit, nullatenus permittatur.

CAP. 245. — *Item de eodem.*

Prior ordinatio legis fuerat, ut si unus ex consortibus pro quaevunque necessitate rem vendere voluisse, extraneus emendi licentiam non haberet, sed hoc melius probatur indultum, ut quicunque de suis rebus libero utatur arbitrio, et prætermismissis consortibus vel propinquis, cui voluerit vendendi liberam habeat protestatem.

CAP. 246. — *De dotalibus.*

Si contigerit ut maritus uxore superstite moriatur, quæcunque a muliere marito in dote data fuerant, ad suum dominium femine revocabunt, nec haeredes defuncti mariti hoc vendicare præsumant.

CAP. 247. — *De eo qui capitali objectione pulsatur, lib. ix.*

Quicunque alium de homicidii crimen periculosa vel capitali objectione pulsaverit, non prius a judicibus audiatur quam se similem penam, cum reo intendit, conscripasit subitum; et si servos alienos accusandos esse crediderit, se simili inscriptione constringat, futurum ut supplicio innocentum servorum aut pena capitii sui, aut facultatem amissionem compenset. Ante inscriptionem nemo officiatur criminosis, nam inscriptione per ordinem facta, tunc a judice suscipiens est reus, et custodiæ cum accusatore tradendus, est, ea tamen ratione ut tam accusati quam accusatoris dignitas estimetur, et uuumquemque ante discussionem ita judex faciat custodiare, ut eorum natalis aut dignitas patiuntur. Sane si qui criminis sua in questione confessi sunt, de aliis si dicere voluerint, a judice non credantur, quia jure et legibus constitutum est, ut spontanea professione reus reum non faciat neque illi de altero credatur, qui se criminoso esse confessus est.

C

CAP. 248. — *De famosis libellis.*

Qui famosam chartam ad cujusunque injuriam et maculam conscriperit, et in secreto vel in publico affixerit, inveniendamque projecterit, illum contra quem proposita est chartula non nocebit, nec famæ ejus aliquid derogabit. Sed si inveniri potuerit qui bujusmodi chartulam fecit, constringatur ut probet quam conscripsit; qui si etiam quæ scripsit probare non potuerit, fustigetur, qui infamare maluit quam accusare.

CAP. 249. — *De eo qui per inscriptionem aliquem accusaverit, lib. ix.*

Quicunque ioscritione præmissa cujusunque criminis reum accusare voluerit, ab eo die quo inscriptis intra annum peragat propositas actions. Qui si distulerit, infamis effictus, bonorum suorum quarta parte multabitur.

D

CAP. 250. — *Ut intra annum criminalia negotia ter- A CAP. 254. — Si qualemque animal ab aliquo irri- minentur, cap. 18.*

Judices qui inscriptione præmissa criminalia negotia audire cœperint, a die inscriptionis si inducias aut accusator aut reus petierit, intra annum præstare debebunt, ut hac actio intra anni circulum finiatur. Quod si accusator intra annum quæ propositus probare distulerit, absoluto reo pœnam suscipiat legibus superioribus comprehensam. Quod si talis persona sit ad cuius deformitatem infamia non pertineat, exsilium deputetur. Tamen, si inter accusatorem et reum ita judice præsente conveniret, ut pro inscriptione utriusque partis integræ inducia tribuantur, debet a judice non negari futurum, ut pars quæ post inducia fuerit superata, distractiori sententia feriatur.

CAP. 251. — *Si quem pœnituerit se alium criminaliter, accusasse, cap. 20.*

Si quem pœnituerit, accusasse criminaliter, et inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si ei cum accusato innocentie convenerit, invicem se absolvant. Si vero iudex eum qui accusatus est criminosus esse cognoverit, et inter reum et accusatorem factum per corruptionem consensum de colludio pœnam excipiat legibus constitutam. Abolitionem invito reo postquam fuerit officii custodiæ traditus, intra dies 30, accusatori petenti dari permittimus, post hoc tempus nisi reus consentiat, censemus non esse tribuendam. Si criminis accusator intra dies 30 abolitionem petierit, etiam invito reo a judice concedatur, et liberi et accusatus, et accusator abscedant. Post 30 vero dies quam accusatus custodiae fuerit traditus, nisi abolitionem et reus et accusator a judice petierint, accusatori soli non esse præstandam. Quod si testes exhibiti ad petitionem accusatoris fuerint, et in custodiam missi fuerint, et abolito præstita penitaque (*sic*) fuerint, sumptus quos fecerunt testes, eis accusator exsolvat. Nam si testes exhibiti ab accusatore pœnæ subjacerint, etiam si consentiant partes, abolitioni a judicibus denegetur; sed aut in accusatum si convictus fuerit, aut in accusatorem si non convicerit, legibus sententia pœnam quam passurus erat reus, accusator excipiat.

CAP. 252. — *Ut judices præcipites non sint ad ex- plendam sententiam principis ira dictatam, cap. 30.*

Si princeps eujusunque gravi accusatione commotus quemquam occidi præcepit, non statim a judicibus quæ ab irato principe jussa sunt, compleantur, sed 30 dies qui puniri jussus est, reservetur donec pietas dominorum justitiae amica subveniat.

CAP. 253. — *De eo si alienum animal damnum ali- cui fecerit. Ex lib. i Sententiarum Pauli.*

Si alienum animal cuiquam damnum intulerit, aut alienius fructus læserit, dominus ejus aut æstimationem damni reddat, aut ipsum animal tradat; quod etiam de cane similiter est statutum.

A CAP. 254. — *Si qualemque animal ab aliquo irri- tatum damnum intulerit. Lib. iv.*

Ei qui irritatu suo feram bestiam vel quamcumque aliam quadrupedem in se irritaverit, eaque damnum dederit, neque in ejus dominum, neque in custodem actio datur.

CAP. 255. — *Ut fidejussores solutionem debiti æquali- ter inter se dividant, lib. v.*

Cum multi fidejussores insisterint, etiam si ad solventum quæ promiserunt probantur idonei, et possint omnes in solidum retineri, tamen restituo debiti inter eos dividenda est, ut unusquisque id quod eum pro portione sua contigit, exsolvat.

CAP. 256. — *De his qui in contumeliam alicujus scri- pturam composuerint. Ex libro v.*

B In eos autores qui famosos libellos in contumeliam alterius proposuerint, extra ordinem usque ad relegationem insulæ vindicatur ista temeritas.

CAP. 257. — *Ne quis judicii convictum inferre præsu- mat, cap. 41.*

Convictum judicii ab appellatoribus fieri non oportet, alioquin infamia notantur. Confessi debitores pro judicatis habeantur; ideoque ex die confessionis tempora solutionis pæstituta computantur.

CAP. 258. — *De eo qui legitime vocatus ad judicem venire noluerit, cap. 16.*

Quicunque tribus auctoritatibus [actionibus] judicis conventus, vel tribus edictis ad judicem fuerit provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam extinguit, fuerit evocatus et presentiam suam apud eum judicem, a quo ei denuntiatum est exhiberi noluerit, adversus eum quasi in contumacem judicari potest, quinimo nec retractari per appellationem negotia possunt, quoties in contumacem fuerit judicatum.

CAP. 259. — *De eo qui in judicio appellare voluerit, cap. 19.*

Si quandojudum causa a judice auditor, sacramentum petente ex litigatoribus uno, alter obtulerit litigator, qui judicibus appellare voluerit, tunc appellare debet, quando sacramentum offeratur, non postquam juratur.

CAP. 260. — *De eo qui præjudicium timens fide- jussorem dare noluerit, cap. 30.*

D Si quando inter litigatores de damno præsentia sui fidejussoris contentio est, si aliquis in cautione verborum præjudicium timeat, et propter hoc fidejussorem dare nolit, potest certum aliquid de rebus suis ponere causa deponere; sed, si contra eum fuerit judicatum, et ipse defuerit, perdet quod depositum.

CAP. 261. — *De personis a quibus non sunt res ne- cipiendæ. Capitularium libro i, cap. 83.*

Statutum est ut nullus quilibet ecclesiasticus ab his personis res deinceps accipere præsumat, quarum liberi aut propinquai hac inconsulta oblatione possunt rerum propriarum exhæredari. Quod si aliquis deinceps hoc facere tentaverit, synodali vel imperiali sententia modis omnibus feriatur

CAP. 262. — *De mansis uniuscujusque ecclesiarum, cap. 85*

Sancitum est, ut unicuique ecclesiæ unus mansus integer absque alio servitio attribuatur, et presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de dominibus, neque de atriis, vel de hortis juxta ecclesiam positis, neque de praescripto manso aliquod servitium faciant, præter ecclesiasticum, et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendatur.

CAP. 263. — *De villis novis et ecclesiis in eis noviter constitutis, cap. 85*

Sancitum est de villis novis et ecclesiis in eis noviter constitutis, ut decimæ de ipsis villis ad easdem ecclesiæ conferantur.

CAP. 264. — *Ne quis sacra vasa in pignus dare præsumat, cap. 87.*

De sacrâ vasis ecclesiæ qua in pignus a nonnullis in quibusdam locis dari comperimus, inhibitum est ne deinceps a quoquam fieri præsumatur, nisi sollemmodo necessitate redimendorum captivorum compellente.

CAP. 265. — *De his quæ ad causam Dei res suas tradere volunt, cap. 35.*

Qui res suas pro anima sua ad causam Dei tradere voluerit, domi traditionem faciat coram testibus legitimis. Et quæ honestæ factæ sunt traditio-nes, de quibus nulla est quæstio, stabiles perma-neant.

CAP. 266. — *De teloniis. Ex III lib. Capitularium, cap. 12.*

Placet nobis ut antiqua et justa telonia a negotiato-ribus exigantur, tam de pontibus quam de navigiis seu mercatis. Nova ergo seu injusta ubi vel funes tenduntur, vel cum navibus sub pontibus transitur, seu his similia in quibus nullum adjutorium itinerantibus præstatur, similiter etiam nec de his qui sine negotiandi causa substantiam suam de una domo sua ad aliam, aut ad palatium, aut in exercitu-um ducunt, telonium nullatenus ab eis exigatur.

CAP. 267. — *De servo qui damnum quodlibet perpe-trat, cap. 44.*

Neminem liceat servum suum propter damnum ab illo cuilibet illatum dimittere, sed juxta qualitatem damni dominus pro illo respondeat, vel eum in compositionem, aut plenam petitorum offerat. Si autem servus perpetrat scelere fugerit, ita ut a domino penitus inveniri non possit, sacramento se dominus ejus excusare studeat, quod hoc sua voluntatis nec conscientiae fuerit, quod servus ejus tale facinus commisit.

CAP. 268. — *De bannitione secundum legem ad mal-tum, cap. 45.*

Si quis ad mallum legibus bannitus fuerit, et non venerit, si eum bannitus non tenuerit 45 sol culpabilis judicetur; sic ac secundam et tertiam. Si autem ad quartam venire contempserit, possessio ejus in bannum mittatur, donec veniat, et de re qua interpellatus fuerit, justitiam faciat. Si infra annum non venerit, de rebus ejus quæ in bannum missæ sunt

A rex interrogetur, ut quidquid inde judicaverit, fiat. Prima bannatio super noctes 7, secunda super noctes 44, tertia super noctes 21, quarta super noctes 42 fiat. Similiter et de beneficio hominis, si forte res proprias non habuerit, mittatur in bannum usque dum rex interrogetur.

CAP. 269. — *De hominibus ad mortem judicatis, et postea eis vita concessa, si justitiam quæsierint, cap. 47.*

De illis hominibus qui propter eorum culpas ad mortem judicati fuerint, et postea eis vita fuerit concessa, si ipsi justitiam ab aliis requirerint, aut eis justitiam querere voluerint, qualiter inter illos judicium terminetur. Primo omnium de illis causis pro quibus judicatus fuerat ad mortem, nullam potest facere repetitionem, quia omnes res suæ secundum B judicium Francorum in publico fuerint revocatae. Et si aliquid postmodum, postquam ei vita concessa est, cum justitia acquirere potuerit, in sua libertate teneat et defendat secundum legem; in testimonium autem, non suscipiatur, nec inter scabinos ad legem judicandam teneatur. Et si ad sacramentum aliquid judicatum fuerit quodjurare debet, si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, contendat [concedatur].

CAP. 270. — *De non cogendo ad pontem ire causa telonii. cap. 54.*

Ut nullus cogatur ad pontem ire vel ad fluvium transiendum propter telonii causas, quando ille in alio loco compensis [competentius] illud flumen transire potest. Similiter in plano campo, ubi pons nec trajectus est, omnibus præcipimus ut ibi telonium non exigatur.

CAP. 271. — *De nimium blasphemis latronibus, cap. 61.*

De latronibus qui magnam habent blasphemiam, quicunque aliquem ex his comprehendenterit, nullum damnum exinde patiatur.

CAP. 272. — *De eo qui domum alienam cujuslibet frēgit. cap. 65.*

Si quis domum alienam cujuslibet infregerit, quidquid exinde per vim abstulerit aut rapuerit, aut furatus fuerit, secundum legem et vadios, illi cujus domus fuerit infracta et spoliata, in triplum compo-nat, et insuper bannum Dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, justitiam [sententiam] superiorum accipi-iat, et insuper, secundum suam legem, compositionem faciat. Si quislibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit, pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in wadio pro servo dare studeat, usque dum plenam compositionem adimpleat.

D CAP. 273. — *De uxoribus defunctorum quam partem post obitum maritorum de collaboratione accipere debeant, ex lib. IV, cap. 9.*

Volumus ut uxores defunctorum post obitum ma-ritorum tertiam partem collaborationis, quam simul in beneficio collaboraverunt, accipiant. Et de his rebus quas is qui illud beneficium babuit aliunde adduxit vel comparavit, vel ei ab amicis suis colla-

tum est, has volumus tam ad orphanos defunctorum A quam ad uxores eorum pervenire.

CAP. 274. — *De viduis, pupillis, et pauperibus.*
cap. 15.

Præcipimus ut quandocunque in mallum ante comitem viduæ, pupilli et pauperes venerint, primo eorum causa audiatur et definitur. Et, si testes per se ad causas suas quærendas habere non potuerint legemque nescierint, comes illos vel illas adjuvet, dando eis talem hominem qui rationem eorum teneat vel pro eis loquatur.

CAP. 275. — *De raptu viduarum,* cap. 16.

Qui viduam intra primos 40 dies viduitatis, vel invitam, vel volentem sibi copulaverit, bannum nostrum, id est 60 sol. in triplo componat; et si invitam ea duxerit, legem suam componat, illa vero ulterius non attingat.

CAP. 276. — *De homine publicam pænitentiam agente interfecto,* cap. 17.

Qui hominem publicam pænitentiam agentem interficerit, bannum nostrum in triplo componat, et wergelt proximis ejus persolvat.

CAP. 277. — *De homine libero ut potestatem habeat, ubi quis voluerit res suas dare, et qualiter hoc facere debeat* cap. 18.

Si quis res suas pro salute animæ suæ, vel ad aliquem venerabilem locum, vel propinquuo suo, aut cuilibet alteri tradere voluerit, eo tempore, quando intra ipsum comitatum fuerit, in quo illæ res positæ sunt, legitimam traditionem facere studeat. Quod si eodem tempore quo illas tradere vult, extra eundem comitatum fuerit, sive in exercitu, sive in palatio, sive in alio quolibet loco, adhibeat sibi, vel de suis pagensibus, vel de aliis qui eadem lege vivant quia ipse vivit, testes idoneos, vel si illos habere non potuerit, tunc de aliis quales sibi meliores inventire possit, et coram eis rerum suarum traditionem faciat. Et postquam hæc traditio ita facta fuerit, hæres illius nullam de prædictis rebus valeat facere repetitionem. Insuper et ipse fidejussorem per se faciat ejusdem investituræ, ne hæredi illa occasio remaneat banotraditionem immutandi, sed potius necessitas incumbat illam perficiendi; et si nondum res suas cum hæredibus suis divisas habuit, non ei hoc sit impedimento, sed cohæres ejus, si sponte noluerit, aut per comitem aut per missum ejus distingatur, ut divisionem cum illo faciat ad quem defunctus hæreditatem suam voluit pervenire. Et si cuilibet ecclesie eam tradere rogavit, cohæres ejus eam legem cum illa ecclesiæ de prædicta hæreditate habeat, quam cum alio cohærede suo habere debuit. Et hoc obseruetur erga patrem et filium et nepotem usque ad annos legitimos, postea ipsæ res ad immunitatem ipsius ecclesiæ redeant.

CAP. 278. — *De adulteratoribus monetæ,* cap. 31.

Quicunque falsam monetam percussisse probatus fuerit, manus ejus amputetur. Et qui hoc consensit: si liber est, 60 sol. componat: si servus, 60 ictus accipiat.

CAP. 279. — *De terra tributaria,* cap. 35.

Quicunque terram tributariam unde tributum ad partem nostram exire solebat, vel ad ecclesiam, cui libet alteri tradiderit, is qui eam suscepit, tributum quod inde solvebatur, omni modo ad partem nostram persolvat, nisi forte talen firmitatem de parte Dominicæ habeat, per quam ipsum tributum sibi per donatum possit ostendere.

CAP. 280. — *De terra censuali* cap. 37.

Si quis terram censualem habuerit, quam antecessores sui, vel ad aliquam ecclesiam, vel ad villam nostram dederunt, nullatenus eam secundum legem tenere potest, nisi ille voluerit ad cuius potestatem vel illa ecclesia, vel illa villa pertinet, nisi forte filius aut eius nepos sit qui eam tradiderit, et ei eadem B terra ad tenendum placitata sit. Sed in hac re considerandum est utrum ille qui haec tenet dives an pauper sit, et utrum aliud beneficium habeat, vel etiam proprium. Et quiborum neutrum habet, circa hunc misericorditer agendum est, ne ex toto dispoliatus in egestatem incidat, aut talem ille censem inde persolvat, qualis ei fuerit constitutus, vel portionem aliquam inde in beneficium accipiat, unde se sustentare valeat.

CAP. 281. — *De debito ad opus Dominicum rewardato,* cap. 56.

Ut debito, quod ad opus nostrum fuerit rewardatum, talis consideratio fiat, ut is qui ignoranter peccavit, non totum secundum legem solvere cogatur, sed juxta quod possibile visum est. Is vero qui tantum malâ voluntate peccavit, totam legis compositionem cogatur exsolvere.

CAP. 282. — *De eo qui per invidiam, vel per dolum, liberi vel servi domum incenderit.* Ex lib. v Capitularium, cap. 351.

Si quis per aliquam invidiam, vel dolum in nocte vel in die ignem imposuerit, et incenderit liberi vel servi domum, primo omnia ædificia restituat, Et quidquid ibi arserit componat, et insuper 40 solidis sicutcibilis, et publica pænitentia secundum judicium sacerdotum multetur. Et quanti homines de ipso incendio evaserint, unicuique secundum legem componat, et omnia quæ ibi perdiderint restituant.

CAP. 283. — *Ut si quis servum alienum injuste accusaverit, domino simile mancipium pro hoc facto reddat,* cap. 352.

Siquis servum injuste accusaverit alienum, et innocens tormenta pertulerit, domino simile mancipium pro hoc facto reddat. Si vero innocens in tormentis mortuus est, duos servos ejusdem meriti sine dilatione domino restituant.

CAP. 284. — *De eo qui causam alterius tulerit de loco suo,* cap. 340.

Si quis causam alterius tulerit de loco suo, ipsam illæsam reddat aut similem. Si vero foras aliquam traxerit et absconderit, atque negaverit interrogatus, furtivam componat.

CAP. 285. — *De venditionibus vili pretio vel cum viatio distractis,* cap. 352.

Placuit in venditione hanc formam servari. Ut

seu ree, seu municipia, vel quodlibet genus animalium venundetur, nemo propterea venditionis firmatatem irrumpat, quod dicit se vili pretio vendidisse, sed postquam factum est negotium, non sit mutatum, nisi forte vitium sibi a venditore celatum invenierit. Si autem vendor dixerit vitium, stet emptio, et non sit mutata. Si autem non dixerit, mutare potest in illa die, et in alia, sive in tertia die. Et si amplius de tribus noctibus illud habuerit, postea non potest mutare, nisi forte eum invenire intra tres dies non poterit, tunc quando invenierit, recipiat, quia vitium vendidit. Et si noluerit recipere, juret cum suis sacramentalibus, quod vitium ibi nullum sciebat in illa die, quando negotium fecit, et stet factum.

CAP. 286. — *Ut qui arrhas dederit pro quacunque re, premium reddere compellatur, capitulo 363.*

Qui arrhas dederit pro quacunque re, premium cogatur implere, quod placuit emptori.

CAP. 287. — *Ut peregrinos transeuntes nemo inquietet, cap. 364.*

Placuit ne peregrinos transeuntes quis inquietare presumat, eisque nocere audeat, quia alii propter dominum, alii propter suas discurrent necessitates. Quod si aliquis presumptuosus fuerit, qui peregrino nocuerit vel eum assilierit, aut dispoliaverit, lacerit, plagaverit, ligaverit, vendiderit, vel occiderit, ipsi peregrino sigillatum dupliciter, sicut de alio homine solet componi, aut suo seniori vel socio cum sua lege componat. Quod si mortuus fuerit, et seniorem ibi vel siccium non habuerit, tunc episcopus aut sacerdotes ejusdem pagi ipsam compositionem in duplo, sicut de indigena distingente judice accipient, et in suam eleemosynam illa tribuant, et insuper 60 sol. fisco cogatur persolvere. Et si peregrinum viventem reliquerit, omnem injuriam ei factam, ei quidquid illi intulit, duplicitur (ut predictum est) et per singula illi componat, sicut solet de infra provinciam aliquem componere. Si autem eum occiderit, ut liberum hominem de ipsa provincia, in duplo componat, et ipsa pecunia a memoratis sacerdotibus in sua detur eleemosyna. Quoniam Dominus ait: *Peregrinum et advenam non contristabis* (*Exod. xxii.*).

CAP. 288. — *De eo qui alicujus quadrupedis unum oculum excusserit, cap. 366.*

Si quis alicujus caballo vel bovi, vel cuiilibet de quadrupedibus unum oculum excusserit, appetietur illud pecus quo valet, et partem tertiam componat.

CAP. 289. — *De eo qui jussu regis vel ducis aliquem occiderit, cap. 367.*

Si quis jussione regis vel ducis illius qui ipsam provinciam regit, hominem occiderit, non requiratur ei, nec propterea faidosus sit, quia lex ei jussio dominica occidit eum, et ipse non potuit contradicere. Princeps vero et successores ejus defendant eum, et totam progeniem ejus, ne ob hoc pereat, aut malum patiatur. Quod si propterea ipse aut ejus progenies aliquid mali passi fuerint, aut occisi, duplicitur componantur.

A CAP. 290. — *De eo qui scripturas protulerit, ut veritatem ejus testibus probet, cap. 368.*

Si quis scripturam profert, veritatem ejus testibus probare debet. Quia in omnibus causis constitutum est ut scripturam prorator affirmet.

CAP. 291. — *De asino, bove, ove, omnique jumento, amico ad custodiendum tradito, cap. 23.*

Si quis commendaverit amico asinum, bovem, ovem, et omne jumentum ad custodiam, et mortuum fuerit aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, jusjurandum erit in medium, quod non extenderit manum in rem proximi sui, suscipiatque dominus juramentum, et ille reddere non cogatur. Si furto sublatum fuerit, restitut damnum domino suo. Si comedunt a bestia, deferrat ad eum quod occisum est, et non restauretur. Qui a proximo suo quidquam horum mutuo postulaverit, et debilitatum aut mortuum fuerit, dominus non praesente, reddere compellatur. Quod si impræsentiarum dominus fuerit, non restituatur, maximesi conductus venerit pro mercede operissui.

CAP. 292. — *Qui seduxerit virginem desponsatam, vel dormierit cum ea, cap. 24.*

Si seduxerit quis virginem desposatam, et dormierit cum ea, dotabit eam et habebit uxorem.

CAP. 293. — *De patre puellæ si eam dare noluerit, ut reddat pecuniam juxta morem dotis, cap. 25.*

Si pater noluerit virginem dare, reddat pecuniam juxta morem dotis quam virgines accipere conserverunt.

C CAP. 294. — *De eo qui propter Deum furtum confessus fuerit, cap. 38.*

Si propter Deum confessus fuerit homo furtum quod fecit, reddat capitalem et quintam partem desuper ei in quem peccavit.

CAP. 295. — *De his qui fidelium oblationes auferunt, vel vastant, aut sine proprii episcopi jussione dant vel accipiunt, cap. 84.*

Qui fidelium oblationes ab ecclesiis vel a jure sacerdotum auferunt, vel ablatas accipiunt, non solum aliena vota dirumpunt, sed et sacrilegium operantur, nec non et ecclesiæ Dei fraudatores existunt. Quia ecclesiæ aliquid fraudari, vel auferri, sacrilegium esse a majoribus approbatur.

CAP. 296. — *Ne episcoporum vel reliquorum sacerdotum vita turbetur, cap. 104.*

Nullis vita presulum turbetur excessibus, quia D valde indignum est ut qui throni Dei vocantur, aliqua motione turbentur, aut inique tractentur. Unde est illud: *Qui vos tangit, quasi pupillam oculi mei tangit* (*Zach. ii.*); et illud: *Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit* (*Luc. x.*); et rursus: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius est illi ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et denegatur in profundum maris* (*Matth. xviii.*).

CAP. 297. — *Quod sacrilegium sit auferre quæ a principibus concessa sunt ecclesiis, vel quæ singuli antistites impetraverunt, et ut clerici non accusentur ad judices sæculares, sed ad episcopos proprios, cap. 111.*

Quæcunque a singulis regibus circa sacrosanctas

ecclesias sunt constituta, vel singuli quique antistiti-
tcs pro causis ecclesiasticis impetrarunt, sub pena
sacrilegii jugi solidata eternitate serventur. Clerici
etiam non sacerularibus judicibus, sed episcopali au-
dientiae reserventur; fas enim non est ut divini
muneris ministri temporali potestati subdantur.

CAP. 298. — *De his qui ecclesiastica privilegia vio-
lant vel dissimulant*, cap. 116.

Si ecclesiæ venerabilis privilegia cujusquam fuerint
temeritate violata, vel dissimulatione neglecta,
commissum hoc in triplo, juxta legum sanctionem,
ecclesiæ cui factum est, componatur, nobisque ban-
nus noster in triplo, hoc est ter 40 sol. persolvatur.

CAP. 299. — *Ut socios suos nominet apud quem pars
rapinæ fuerit inventa*, capitulo 137.

Apud quem scelus agnoscitur, et pars rapina fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod si nominare noluerit, teneatur ad vindictam.

CAP. 300. — *Contra priorum definitionem filio vel
hærcdi non licere venire*, cap. 450.

Filio vel hæredi contra priorum justam aut legiti-
mam definitionem venire non licet, quia justa
repellitur præsumptio illius qui facta seniorum
injuste conatur irrumpere.

CAP. 301. — *De his qui furibus concisi fuerint
cap. 160.*

Non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam et
quicunque conscius fuerit, vel furto ablata sciens
suscepit, in numero furantium habeatur, et simili
vindicta subjebeat.

CAP. 302. — *De eo qui filios non habuerit, et in eo-
rum locum alium sibi hæredem facere voluerit,
cap. 212.*

Qui filios non habuerit, et alium quemlibet hæ-
redem sibi facere voluerit, coram rege, vel coram
comite et scabinis, vel missis dominicis qui ab eo
ad justicias faciendas in provincia fuerint ordina-
ti, traditionem faciat.

CAP. 303. — *De fugitivis et peregrinis, ut distingan-
tur*, cap. 223.

De fugitivis ac peregrinis ut distingantur, ut
scire possumus qui sint, aut unde venerunt.

CAP. 304. — *De armillis et bruniis negotiatoribus
non dandis*, cap. 223.

Ut armillæ et bruniæ non dentur negotiatoribus.

CAP. 305. — *Ne quis præsumat hominem sine causa
ad judicium mittere*, cap. 228.

Ut nullus præsumat hominem ad judicium mit-
tere sine causa, nisi judicatum fiat.

CAP. 306. — *Ut nullus præsumat telonium rodaticum
vel pulveraticum recipere*, cap. 243.

Ut nullus homo præsumat telonium per vias vel
per villas rodaticum, nec pulveraticum recipere.

CAP. 307. — *De eo cui non recte judicatur*, cap. 253.

Ut si aliquis voluerit dicere quod juste ei non
judicetur, tunc in presentiam nostram veniat, ali-
ter vero non præsumat in presentiam nostram ve-
nire pro alterius justitia dilatanda.

CAP. 308. — *Ne aliquis ab ignoto homine equum,
bovem, vel aliud animal emat*, cap. 294.

Ut nullus comparet caballum, bovem, aut jumen-

A tum, vel aliud animal, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendidit, et de quo est, et ubi manet, et quis est ejus senior.

CAP. 309. — *De episcopo qui ab aliquo impetratur, ut
si ipse quæstionem aliquam retulerit, per episcopos
judices causa terminetur*, cap. 309.

Si quis episcopus a quoquam impetratur, vel ille
aliquam quæstionem retulerit, per episcopos judices
causa finiatur, sive quos eis primates dederint, sive
quos ipse vicinos ex consensu delegerint.

CAP. 310. — *Si possessor per violentiam expellatur,
cap. 354.*

Quicunque violenter expulserit possidentem prius-
quam pro ipso judicis sententia procedat, sicut causam
meliorem habuerit, ipsam causam de qua agitur
perdat. Ille vero qui violentiam pertulit, universa in
statu quo fuerant recipiat, et quæ possedit securus
teneat. Si vero illud invadit quod per judicium ob-
tinere potuit, et causam amittat, et aliud tantum
quantum invasit reddat expulso.

CAP. 311. — *Si ad diripiendum quisque alios invi-
tasse reperiatur*, cap. 353.

Si quis ad diripiendum alios invitaverit, ut cujus-
cunque rem evertat, aut pecora vel animalia quæ-
cunque diripiatur, illi cujus res direpta est in septu-
plum quæ sublatæ sunt restituat: sivero qui cum ipso
fuerint, ingenui sint, quinos solidos componere
compellantur. Aut, si non habuerint unde compo-
nent, 150 flagella suscipiant. Si vero servi hoc si-
ne domini voluntate commiserint, centenis quin-
quagenis flagellis verberentur, et ab eis res omnes
C integræ in statu reddantur.

CAP. 312. — *Ut judicandus si ita maluerit, ad epis-
copate judicium dirigatur, et quidquid episcoporum
fuerit sententia definitam, immobile permaneat,
et ut unius etiam episcopi testimonium ratum sit,*
cap. 366.

Quicunque item habens sive possessore sive peti-
tor fuerit, vel in initio litis, vel decursus temporum
curriculis, sive cum negotium peroratur, sive cum
jam coepit promi sententia, si judicium elegerit
sacrosanctæ legis antistitis, illico sine aliqua dubita-
tione, etiam si alia pars refragatur, ad episcoporum
judicium cum sermone litigantium dirigatur.
Multæ enim, quæ in judicio captione prescriptionis
vincula promi non patiuntur, investigat et promit
sacrosanctæ religionis auctoritas. Omnes itaque cau-
sæ quæ vel prætorio jure vel civili tractantur, epis-
coporum sententiæ terminatæ, perpetuo stabilitatis
jure firmantur. Nec licet ulterius retractari nego-
tium quod episcoporum sententiæ deciderit. Testi-
monium etiam ab uno, licet episcopo, perhibitum,
omnes judices indubitanter accipiant, nec alias au-
diatur, cum testimonium episcopi a qualibet parte
fuerit reppromissum. Illud est enim veritatis aucto-
ritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacro-
sancto homine conscientia mentis illibata protule-
rit. Hoc nos edicto salubri aliquando censuimus,
hoc perpetua lege firmamus, malitiosa litium se-
mina comprimentes.

CAP. 213. — *Ex libro legum Thodosii tertio, cap. xii, A* pit, dum vellet venundare, perdiditerit, sibi rei perditae ingeit detrimentum.

Quod incesti non sint legitimi hæredes, sed infamia sint notaæ utraque personæ.

CAP. 314. — *Ut ita valeat commutatio, sicut et emptio, cap. 417.*

Commutatio si non fuerit per vim et metum extorta, talem quallem et emptio habeat firmitatem.

CAP. 315. — *De homicidis, maleficiis, veneficiis, convictis, appellare volentibus non audiendis, ex lib. vii, cap. 181.*

In civibus causis vel levioribus criminibus legibus dilatio prestanta est. Homicidæ, adulteri, venefici, convicti, si appellare voluerint, non audiatur.

CAP. 316. — *De causis in judicio convincendis, et de sententia adversus absentes infirmanda, et de causis in judicio non revolvendis, et ut absentes non damnentur, et quod absentes per alium nec accusare nec accusari possint cap. 204.*

Convinci nemo potest in judicio sine testibus aut scriptura. Sententia, absente parte alia, a judici data, nullam obtinet firmitatem. Causa inter presentes judicata, post decendum revolvit, non potest, nec inter absentes post vicendum. In causa capitali absens nemo damnetur, neque absens per alium accusatorem accusari potest.

CAP. 317. — *Ut ea quæ ad perpetuam utilitatem sunt instituta, inconvulsa permaneant, cap. 227.*

Quæ ad perpetuam utilitatem sunt instituta, nulla commutatione varientur. Nec ad privatum trahantur commodum, quæ ad bonum sunt commune præfixa. Et manentibus terminis quos statuerunt patres, nemo damnet alienum, sed intra fines proprios atque legitimos, prout quis voluerit, in latitudine se charitatis exerceat.

CAP. 318. — *De iudicibus contra legem judicantibus et legem audire noletibus, cap. 249.*

Quicunque judex oblata sibi in judicio leges vel juris species audire noluerit, et contra eas dicaverit, ex hac re convictus, in carcерem deportetur.

CAP. 319. — *Quod de criminibus definitis non licet postmodum movere certamen, cap. 291.*

De his criminibus de quibus absolutus est, ab eo qui accusavit refricari accusatio non potest.

CAP. 320. — *De tenendis ad solutionem qui debitum promittunt, cap. 297.*

Si quis pro alterius debito se pecuniam promitterit redditum, ad solutionem statutæ promissionis est retinendus.

CAP. 321. — *De his qui ad vendendum alterius rem acceperint, quid agendum sit, cap. 298.*

Si factio pretio rem vendendam aliquis quicunque tradiderit, et dum ab eo vendenda profertur, quacunque occasione perierit, ei perit qui eam dererat distrahabendam. Cæterum, si rem acceptam, non rogante domino, sed promittente eo qui ace-

B
qui filios familias contra interdicta legum inscio patre pecuniam commodavit, eam nec vivente nec mortuo patre ab eodem poterit postulare.

CAP. 324. — *De perversoribus finium priusquam causa judicio terminetur, cap. 425.*

Si perversor finium fuerit approbatus, eo quod priusquam aliquid judicio terminetur, id quod alter tenuerat invasisse, non solum illud quod male præsumpsit amittat; sed ne unusquisque rem alienam occupet, cum fuerit in causa devictus perversor juris alieni, tantum spatiæ restituat quantum præsumpsit invadere.

CAP. 325. — *Quod non solum qui furtum fecerint, sed et qui ad hoc perficiendum adjutorium aut consilium dederint, furti actione sunt tenendi, cap. 340.*

C
Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is cuius opere aut consilio furtum factum fuerit, furti actione tenebitur.

CAP. 326. — *Qui sint agnati, et qui sint cognati, cap. 341.*

Agnati sunt, qui per virilem sexum descendunt. Cognati autem per feminine. Et ideo patruel patriorum filii agnati sunt, et non cognati; avunculi vero et avunculorum filii, cognati sunt et non agnati.

CAP. 327. — *De his qui domos effregerint, vel villas exscoliaverint, aut expugnaverint, vel rapinas fecerint, quid agendum sit, cap. 343.*

Si qui ædes alias villasve exscoliaverint, effregerint, expugnaverint, vel rapinas fecerint, si quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniantur. Telorum autem appellatione omnia ex quibus saluti hominis noceri possit accipientur.

CAP. 328. — *De his qui latrones vel reliquos malefactores suscepserint, cap. 344.*

Receptores aggressorum, itemque latronum, eadem poena afficiuntur qua ipsi latrones. Sublatis enim susceptoribus grassantium cupidio conquiescit.

CAP. 329. — *De his qui incendium fecerint, cap. 345.*

Si aliquis malitia studio incendium miserit, de hoc crimine convictus poenis gravissimis jubetur interfici. Quod si per negligentiæ factum incendium comprobatur, damnum quod cuicunque illa-

tum fuerit, resque quæ incendio perierit, duplici satisfactione sarciatur.

CAP. 330. — *Quod hi, qui pro injuria mediocri damna subire compelluntur, infames efficiantur, cap. 353.*

Qui pro injuria mediocri estimatae injuriæ damna subire compellitur, quamvis civiliter videatur addictus, tamen infamis efficitur.

CAP. 331. — *De his qui res alienas violenter occupant, quidquid ibi perditum vel alienatum fuerit, eis quibus competit pleniter restaurent, cap. 345.*

Si ex rebus quas violenter aliquis occupavit, quælibet sub quacunque occasione perierint aut arserint, vel servi violenter occupati mortui fuerint, qualibet fraude illius qui occupavit id quod perit factum non videatur, tamen ab ipso quacunque perierint reddenda sunt, qui rem juris alieni violenter visus est occupasse.

CAP. 332. — *De familiaribus, vel hominibus tam liberis quam servis dominum accusantibus, vel secreta ejus prudentibus, quid agendum sit, cap. 440.*

Si quis ex familiaribus vel ex servis cujuslibet domus cujusunque criminis delator atque accusator emerserit, ejus existimationem, caput atque fortunas petiturus cuius familiarit vel dominio inhaeserit, ante exhibitonem testium, ante examinationum judicium, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio ultiore gladio ferriatur. Vocem enim funestam potius intercidi quam audiri oportet. Eorum vero accusandi sacerdotes vel testificandi in eos os obstruimus, C quos non humanis, sed divinis vocibus mortuos esse scimus.

CAP. 333. — *De causis definitis minime renovandis, cap. 450.*

Flagitari judicium non debet de causa quæ definita, vel judicata est.

CAP. 334. — *De eo qui post veritatem repertam aliquid deinceps discutit, cap. 370.*

Quisquis enim post veritatem repartam aliquid ulterius discutit, mendacium querit. Idecirco ab omnibus caute agendum est.

CAP. 335. — *De his qui servorum matrimonia dirimunt, cap. 472.*

Dictum nobis est quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam præsumptione dirimant, non attendentes illud evangelicum : *Quod Deus coniunxit, homo non separat* (Math. xix; Marc. x). Unde nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant, sed in uno conjugio permanentes dominis suis serviant. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis conjunctio fuit et per voluntatem dominorum.

CAP. 336. — *De his qui ex industria peccant, cap. 375.*

Sed nec hoc prætereundum putamus, quod quidam ex industria peccantes propter eleemosynarum largitionem quamdam sibi promittunt impunitatem,

A Eleemosyna enim extinguit peccata, juxta illud : *Ad dentem ignem extinguit aqua, et eleemosyna extinguit peccata* (Eccl. iii); sed ea quæ aut necessitate, aut casu, aut qualibet sunt fragilitate. Et vero quæ ex industria ad cujuslibet libidinem explendam idecirco sunt ut eleemosynis redimantur, nequaquam eis redimi possunt. Quia, qui hoc perpetrant, videntur Deum mercede conducere, ut eis impune peccars licet. Non ergo idecirco quis peccare debet ut eleemosynam faciat, sed ideo eleemosynam facere debet, quia peccavit. Mente enim et corpus quæ libido traxit ad culpam, afflictio et contritus reducere ad veniam.

CAP. 337. — *Ut comites et judices viles personas non admittant ad testimonium, cap. 371.*

B Summopere admonendi sunt comites et judices ne viles et indignas personas coram se permittant ad testimonium accedere, quoniam multi sunt qui perjurare pro nihilo dicunt, in tantum ut pro unius diei satietate, aut pro qualibet parvo pretio ad jurisdictionem conduci possint, animas suas perjurio perdere minime formidant. Quamobrem tales nequaquam ad quodlibet testimonium admittendi sunt. Et hoc notandum quod non solum illi qui perjurant, sed etiam qui perjuris consentiunt, simili plectundi sunt damnationē.

CAP. 338. — *De eo qui decimam dare neglexerit ecclesiæ cuius esse debet, alterius ecclesiæ eandem dederit, cap. 377.*

Quicunque decimam abstrahit de Ecclesia ad quam per justitiam dari debet, et eam præsumptuose, vel propter munera autamicitiam vel aliam quamlibet occasionem ad alteram ecclesiam dederit, a comite vel a misso nostro distringatur, ut ejus dem decimam quantitatatem cum sua lege restituat.

CAP. 339. — *De malis scabinis ejiciendis, cap. 378.*

Ut missi nostri ubicunque malos scabinos inventiūt ejiciant, et totius populi consensu in loco eorum bonos eligant, et cum electi fuerint jurare faciant ut scienter injuste judicare non debeant.

CAP. 340. — *De melioribus et veraciōibus eligendis cap. 379.*

Ut omni comitatu hi qui meliores et veraciores inveniri possunt eligantur a missis nostris ad inquisitiones faciendas et rei veritatem dicendam, et adjutores comitum sint ad iusticias faciendas.

D CAP. 341. — *De scabinis qui propter munera aut amicitiam injuste judicaverint, cap. 380.*

Volumus ut quicunque de scabinis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam vel iniamicitiam injuste judicasse, per fidejussiones missus ad presentiam nostram veniat. De cætero omnibus scabinis denuntietur, ne quis deinceps etiam justum judicium vendere præsumat.

CAP. 342. — *De eo qui res alienas malo ingenio emplas filio suo aut cuiilibet persona legitos annos non habent tradiderit, cap. 381.*

Quicunque res alienas cuiilibet homini vendiderit, et ipse homo easdem res comparatas habet per malum ingenium, proprio filio aut alteri cuiilibet, nec-

dum legitimos annos habenti, justitiæ tollendæ causa tradiderit, volumus atque firmiter præcipimus ut, si pater ejusdem parvuli vixerit, ipse intret in causam rationem reddendæ pro filio suo. Si autem ipse pater mortuus est, tunc legitimus ejus propinquus, qui justè ei tutor, aut defensor esse videtur, pro ipso rationem reddere compellatur. Similiter de aliis omoibus justitiæ ad eum pertinentibus, excepta sua legitima hæreditate quæ ei per successionem parentum suorum legitime evenire debuit. Quod si quis hanc nostram jussionem contempserit vel neglexerit, sicut de cæteris contemptoribus, ita de eo agatur. Is vero qui easdem res primus invasit, nec non et emptores excepta sola persona parvuli, hoc quod fraudulenter admiserunt intra patriam emendare cogantur, et postea sicut contemptores jussionis nostræ sub fidejussoribus ad nostram præsentiam venire compellantur.

CAP. 343. — *De eo qui de objectis se expurgare noluerit, cap. 382.*

Probat illa vera esse, quæ adversum se dicta sunt, qui ad ea confutanda minime vult adesse. Unde in sæcularibus legibus invenitur scriptum: Injuste victimæ infra tres menses reparet causam, quod si facere neglexerit, sententia quæ adversus eum collata fuerit perseveret. Et ne sit vobis contrarium, vel etiam neminem inquit quod de sæcularibus legibus locutus sum in nostro judicio, quia ecclesiastica leges et divinae eas recipient.

CAP. 344. — *Ut quos regia potestas in gratiam reperitur, his etiam minores potestates communient, cap. 383.*

Si quos culpatorum regia potestas aut in gratiam benignitatis reperitur, aut mensa sua participes effecerit, hos etiam sacerdotium et populorum conuentus suscipere in ecclesiastica communione debet, et quod principialis pietas recipit, nec a sacerdotibus Dei extraneum habeatur.

CAP. 345. — *Ut sæculari potentia compescantur qui monitis sacerdotum obdiren contemnunt. Libelli secundi xl, cap. 384.*

Qui sacerdotum admonitionibus nolunt obediire, volentes in suis criminibus perdurare, oportet eos per disciplinam sæcularis potentiae a tam prava coerceri consuetudine.

CAP. 346. — *De dominibus impari conditione conjugatis, cap. 16.*

Homines liberi qui uxores fiscalinas regias, et feminæ liberæ quæ fiscalinos regios accipiunt, nec de hæreditate parentum, nec de causa querenda, nec de testimonio pro hac re abhiciantur.

CAP. 347. — *De eo qui latroni dederit mansionem, cap. 23.*

Quicunque latroni mansionem dederit, si Francus, cum duodecim similibus Francis juret quod ipse latronem eum fuisse non scissel. Si jurare non poterit, quasi latro judicetur.

CAP. 348. — *De rixantibus, si alter eorum quoquomo percussus lecto decubuerit.*

Si rixatia fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non

A fuerit, et jacuerit in lecto, si surrexerit et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit, ita tamen ut operas et impensas ejus in medicis restituat.

CAP. 349. — *Si in apertam negligenter cisternam quoddam ceciderit jumentum, cap. 16.*

Si quis aperuerit cisternam et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam, dominus cisternæ reddet pretium; quod autem mortuum est, ipsius erit.

CAP. 350. — *Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, domino sciente vitiosum esse bovem suum, cap. 17.*

B Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendent bovem vivum, et dividunt pretium et cadaver. Si vero sciebat dominus ejus quod bos vitiosus erat, et noluit eum custodiare, reddat bovem pro bove, et cadaver integrum accipiat.

CAP. 351. — *De eo qui furatus fuerit ovem aut bovem, cap. 18.*

Qui furatus fuerit bovem, aut ovem, quinque boves pro uno restituant, et quatuor oves pro una.

CAP. 352. — *De fure, si inter furandum occisus fuerit, cap. 19.*

Si effregerit fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinarius. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit.

CAP. 353. — *De eo qui lœdit agrum vel vineam, et sinilit jumentum suum aliena depascere, cap. 20.*

C Si læserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum ut depascatur aliena, quidquid optimum babuerit in agro vel in vinea, pro damni estimatione restituat.

CAP. 354. — *De eo qui ignem accendit per quem alii cui damnum evenit, cap. 21.*

Si egressus ignis invenerit spicas, et comprehendenter acervos frugum, sive stantes segetes in agris, reddat damnum qui ignem succenderit.

CAP. 355. — *Vindicta in advocatum cupidum, cap. 57.*

Si advocatus in causa suscepta iniqua cupiditate fuerit repertus, a conventu honestorum, judiciorumque communione separetur, et videant ne judicis, et assertoris personam accipiat.

CAP. 356. — *Pæna servi delatoris domini sui, cap. 177.*

D Servus si super dominum suum fuerit delator etiam si objecta probaverit, puniatur.

CAP. 357. — *Omnis qui sunt anathema ne publicam habent vocem, cap. 215.*

Omnium anathematum vox in accusatione vel testimonio, aut humano judicio plenius non audiatur.

CAP. 358. — *Ut fures et malefactores idoneis testibus convicti secundum legem moriantur, cap. 257.*

De furibus et malefactoribus, decrevimus observari ut si quinque aut septem bona fidei homines absque iniurie præposita criminosum cum sacra-

menti interpositione esse dixerint, sicut contra legem fecit, sic secundum legem moriatur.

CAP. 359. — *Ne quis debitorem teneat contempto fidejussore. cap. 334.*

Si quis contempto fidejussore debitorem suum tenere maluerit, fidejussor uthæres ejus a fidejussione liberatur.

CAP. 360. — *De conscientiis alienorum peccatorum. cap. 336.*

Peccatorum alienorum conscientia nisi emendationis et salutis causa prodiderint, delinquent.

CAP. — 361. — *Ut contra extraneos parentela aut propinquas testimonium minime dicat, cap. 348.*

Fratres, sorores, uterini, patrui, avunculi, mater-

A teræ, seu eorum filii, item nepotes, neptiles, consobrini, vel amitini, seu etiam quidam ex propria consanguinitate in judicio adversus extraneos testimoniū dicere non permittimus, nisi forsitan parentes ejusdem cognationis inter se litem habuerint, aut in causa de qua agitur aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit.

CAP. 362. — *Quod ea quæ Domino consecrantur, ad ius ecclesiasticum pertineant, cap 394.*

Ea quæ Domino offeruntur vel consecrantur adiungent pertinent sacerdotum. Et sacrilegi sunt omnes qui ea auferunt, vel in aliud transferunt.

DECRETI PARS DECIMA SEPTIMA.

Continens speculativas sanctorum Patrum sententias de fide, spe et charitate.

CAP. 1. — *Quanta sit dignitas conditionis humanae, et ne quis ab ea servili conditione degeneret (Aug. tract. de primi hominis creatione, tom. IX.).*

Tantadignitas humanæ conditionis esse dignoscitur, ut non solum jubentis sermone, ut alia sex dierum opera, sed consilio sancte Trinitatis, et opera divinæ majestatis creatus sit homo, ut ex primo conditionis honore intelligeret quantum suo Conditori deberet, dum tantum in conditione mox dignitatis privilegium præstítuit ei Conditor ut tanto ardenter amaret Conditorem, quanto mirabilius se ab eo conditum intelligeret. *Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. 1).* Nec ob hoc solum quod sanctæ Trinitatis consilio sic ab excellentia Conditoris conditus sit [sit excellenter a Conditore conditus], sed etiam quod ad imaginem et similitudinem suam ipse Creator omnium eum creavit, quod nulli alii ex creaturis donavit. Quæ imago diligentius interioris hominis nobilitate est consideranda. Primo siquidem, ut sicut Deus semper ubique totus est, omnia vivificans, movens, et gubernans, sicut Apostolus confirmat dicens quod *in eo vivimus, movemur, et sumus* (*Act. xvii.*), sic anima in suo corpore ubique tota vigeat, vivificans illud, movens et gubernans. Neque enim in majoribus sui corporis membris major est, in minoribus minor; sed in minimis tota, et in maximis tota. Et hæc est imago unitatis omnipotentis Dei, quam anima habet in se, quæ quoque quamdam sanctæ Trinitatis habet similitudinem. Primo in eo, quia sicut Deus est, vivit et sapit, ita anima secundum suum modum est, vivit et sapit. Est quoque et alia Trinitatis similitudo in ea quæ ad imaginem sui Conditoris perfecte quidem et summae Trinitatis, quæ est in Patre, et Filio et Spiritu sancto condita est. Et licet unius sit illa naturæ,

B tres tamen in se dignitates habet, id est, intellectum, voluntatem, memoriam. Quod idem licet aliis verbis, in Evangelio designatur, cum dicitur: *Diligite Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, ex tota mente tua* (*Math. xxii.*), id est, ex toto intellectu, et ex tota voluntate et ex tota memoria. Nam sicut ex Patre generatur Filius, ex Patre et Filio procedit Spiritus sanctus, ita per intellectum generatur voluntas, et ex his item ambos procedit memoria, sicut facile a sapiente quolibet intelligi potest. Nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus, nec horum trium unum aliquid, quantum ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrum constat. Et sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus, sanctus, non tres dii, sed unus est Deus, tres habens personas, ita et anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres animæ in uno corpore, sed una anima tres habens dignitates, atque in his tribus ejus imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo, ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus jubemus diligere Conditorem, ut quantum intelligitur, diligatur, et quatenus diligatur semper in memoria habeatur. Nec solum sufficit de eo intellectus, nisi fiat voluntas in amore; nec duo haec sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis et diligentis maneat Deus, sic ut nullum possit esse momentum, quo presentem eum non habeat memoria. Et hæc de imagine habeto. Nunc vero de similitudine aliqua intellige, quæ in moribus cernenda est, ut sicut Deus creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit charitas est, et bonus est, et justus, patiens, mundus, et misericors [multum et misericors], et cætera virtutum insignia quæ de eo leguntur, ita homo creatus est, ut virtutes easdem habet, quas

quanto plus quisque in semetipso habet, tanto pro-
pinquier est Deo, et majorem sui Conditoris gerit
similitudinem. Quando vadit aliquis per devia vi-
torum et divertia criminum, ab hae nobilissima
sui Conditoris similitudine degener oberrat; tunc siet
de eo quod scriptum est: *Et homo cum in honore es-
set non intellexit, comparatus est jumentis insipienti-
bus, et similis factus est illis* (*Psal. xlviii.*). Quis
major honor potuit homini esse quam ut ad simili-
tudinem sui Conditoris conderetur, et eisdem virtutum
vestimentis ornaretur quibus et Conditor? [Ita
nullum debet esse momentum, quo homo utens Dei
bonitate et misericordia, non sit memorejus (133)] de
quo scriptum est: *Dominus regnavit, decorum indu-
tus est* (*Psal. xcii.*), id est, omnium virtutum et to-
tius bonitatis decor ornat. Sed quod majus ho-
mini potest esse dedecus, aut infelior miseris,
quam ut hac similitudinis gloria Dei conditoris
amissa, ad informem et irrationabilem brutorum
jumentorum dilabatur similitudinem? Quapropter
quisque diligenter primæ conditionis suæ excellen-
tiæ, et verendam sanctæ Trinitatis in seipsa imagi-
nem agnoscat, honoremque similitudinis divinæ
ad quam creatus est, nobilitate morum, exercitio
virtutum, dignitate meritorum habere contendat,
ut quando apparebit qualis sit, similis ei appareat,
qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo
Adam condidit, mirabiliusque in secundo reformavit.

CAP. 2. — *Quod anima cum sit incorporea corporis
tamen possit habere similitudinem.* Augustinus ad
litteram (de Gen. lib. xii, c. 33).

Animam vero non esse corpoream, non me pu-
tare, sed plane scire, audeo profiteri; tamen habere
posse corporis et corporalium omnino membrorum
similitudem quisquis negat potest negare animam
quæ in somnis videt vel ambulare se, vel sedere,
vel hac atque illæ egressu, aut etiam volatu ferri
ac referri, quod sine quadam similitudine corporis
non sit. Proinde si hanc similitudinem etiam apud
inferos gerit, non corporalem, sed corpori similem,
ita etiam in locis videtur esse non corporalibus,
sed corporalium similibus, sive in requie, sive in
doloribus. Quanquam et illud me nondum invenisse
consiteo, inferos appellatos, ubi justorum animæ
requiescent. Et Christi quidem animam venisse
usque ad ea loca in quibus cruciantur peccatores, ut
eos solverent tormentis, quos esse solvendos occulta
sua nobis justitia judicabat, non immerito ereditur.

CAP. 3. — *Quod etiam Christus secundum carnem
fuit in lumbis Abrahæ quando Levi decimatus est.*
Augustinus (*ibid. lib. x c. 20.*)

Me non parum movet, quamvis nullius hominis
anima sit in lumbis patris sui, secundum carnem
tamen in lumbis Abrahæ constitutum Levi decima-
tum (*Hebr. vii.*), et ibi constitutum secundum carnem
Christum non decimatum. Secundum rationem
quippe illam seminalem ibi fuit Levi, qua ratione
per concubitum venturuserat in matrem, secundum

A quam rationem non ibi erat Christi caro, quamvis
secundum ipsam illi fuerit Mariæ caro. Quapropter
nec Levi nec Christus in lumbis Abrahæ secundum
animam, secundum carnem vero, et Levi et Christus.
Sed Levi secundum concupiscentiam carnalem
Christus autem secundum solam substantiam cor-
poralem. Cum enim sit in semine et visibilis corpor-
lentia, et invisibilis ratio, utrumque concurrit [eu-
currit] ex Abruham, vel etiam ex ipso Adam usque
ad corpus Mariæ, quod [quia] et ipsum eo modo
concepimus et exortum est: Cbristus autem visibil-
em earnis substantiam de carne virginis sumpsit.
Ratio vero conceptionis ejus non a semine virili,
sed de longe aliter a desuper venit. Proinde se-
cundum hoc quod de matre accepit, etiam in [de]
lumbis Abrahæ fuit. Ille est ergo decimatus in Abra-
ham, qui licet secundum carnem tantum, sie tamen
luit in lumbis ejus, quemadmodum in sui patris
etiam ipse Abraham, id est qui est sie natus de pa-
tre Abraham, quemadmodum de suo patre natus est
Abraham, per legem scilicet in membris repugnantem
legi mentis (*Rom. vii.*), et invisibilem concupiscentiam,
quamvis eam easta et bona jura nuptiarum
non sinant valere, nisi quantum ex ea possunt ge-
neri substituendo prospicere. Non autem et ille ibi
decimatus est, cuius caro inde non fervor vnu-
neris, sed materiam medicaminis traxit. Nam cum
ipsa decimatio ad præfigurandam medicinam per-
tinuerit, illud in Abrahæ carne decimabatur quod
curabatur. non illud unde curabatur. Eadem nam-
que caro non Abrahæ tantum, sed ipsius primi,
terrenique hominis simul habebat et vulnus præva-
riationis, et medicamentum vulneris. Vulnus præ-
varicationis in lege membrorum repugnante legi
mentis, que per omnem inde propagatam carnem
seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum
autem vulneris in eo quod inde sine opere conce-
pientiali in sola materie corporali per divinam
conceptionis formacioneque rationem de virgine
assumptum est, propter mortis sine inquitate con-
sortium, et sine falsitate resurrectionis exemplum

CAP. 4. — *Quod omnia peccata in baptismo delean-
tur.* Aug. in Enchiridio (cap. 42, 43, 44).

A parvulo enim recens nato usque ad decrepitum
senem, sicut nullus est prohibendus a baptismō, ita
nullus est qui non peccato moriatur in baptismō.
Sed parvuli tantum originali, majores autem etiam
hī omnibus moriuntur peccatis, quæcumque male
vivendo addiderunt ad illud quod nascendo traxer-
unt. Sed ideo etiam issi peccato mori plerisque
dicuntur, cum procul dubio non uni, sed multis
peccatis omnibusque moriantur, quæcumque jam
propria commiserunt, vel cogitatione, vel locutione,
vel opere. Quia etiam per singularem numerum plu-
ralis numerus significari solet, sicut ait ille:

Ulerumque armato milite complent,
VIRG., II Aeneid., vers. 28

(133) Hæc in Aug. non leguntur.

quamvis hoc multis militibus fecerint. Et in nos A stris litteris legitur: *Ora ergo ut auferat a nobis serpenteum* (*Num. xxii*). Non ait serpentes, quos patiebatur populus, ut hoc dicceret et innumerabilia talia. Cum ergo et illud originale unum alio [plurali] numeri significatur, quando dicitur in remissionem peccatorum baptizari parvulos, nec dicimus in remissionem peccati, illa contraria locutio est, quaque per pluralem locutionem significatur numerus singularis, sicut in Evangelio de Herode mortuo dictum est: *Mortui sunt enim qui querrebat animam pueri* (*Matth. ii*). Non dictum est, mortnus est. Et in Exodo: *Fecerunt, inquit, sibi deos aureos* (*Exod. xxxii*), cum unum vitulum fecerint tantum, de quo dixerunt: *Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti* (*Exod. xi*). Et hic pluralem ponentes pro singulari.

CAP. 5. — *Quod in uno Adæ peccato plura inveniatur peccata. Ex eodem* (*Enchirid. c. 45*).

Quamvis et in illo peccato uno, quod per unum hominem intravit in mundum, et in omnes homines pertransiit (*Rom. v*), propter quod etiam parvuli baptizantur, possint intelligi plura peccata, si unum ipsum in sua quasi membra singula dividatur. Nam et superbia est illic, quia homo in sua potius esse quam in Dei potestate dilexit; et sacrilegium, quia Deo non creditit; et homicidium, quia semetipsum præcipitavit in mortem; et fornicatio spiritualis, quia integritas mentis humanæ serpentina suassione corrupta est; et furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est; et avaritia, quia plusquam illi sufficere debuit appetivit (*Cen. iii*); et si quid aliud in hoc uno admisso diligenter consideratione inveniri potest.

CAP. 6. — *Parvulos ante baptismum parentum suorum peccatis obligari. Ex eodem* (*cap. 46*).

Parentum quoque peccatis parvulos obligari, non solum primorum hominum, sed etiam suorum de quibus ipsi natū sunt non improbabiliter dicitur. Illa quippe divina sententia: Reddam peccata patrum in filios (*Exod. xxxiv*; *Deut. v*), tenet eos utique antequam per regenerationem ad Testamentum Novum incipient pertinere. (*Cap. 18*). Quod Testamentum prophetabatur, cum dicaretur per Ezechielem, non accepturos filios peccata patrum suorum (*Ezech. xviii*), nec ulterius futuram in Israel parabolam illam: *Patres manducaverunt unam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt* (*Jer. xxxi*). Ideo enim quisque renascitur, ut salvetur [salvator] in eo quidquid peccati est cum quo nascitur. Nam peccata quæ male agendo postea committuntur, possunt et pœnitentiā sanari, sicut etiam post baptismum fieri videmus. Ac per hoc non instituta regeneratione nisi quia vitiosa est generatio, usque adeo ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat: *In iniuritatibus conceptus suum, et in peccatis mater mea me in utero aluit* (*Psal. L*). Neque hic dixit, in iniuriatibus vel peccatis, cum ethoc recte dici possit, sed iniurias et peccata dicere maluit. Quia etiam in illo uno quod in omnes homines pertransiit,

A atque tam magnum est, ut in eo mutaretur et converteretur in necessitatem mortis humana natura, reperiuntur, sicut supra disserti, plura peccata et alia pareant, quæ [qui etsi] non ita possunt mutare naturam, reatu tamen obligant filios, nisi gratia gratia et misericordia divina subveniat.

CAP. 7. — *De eadem re. Ex eodem* (*cap. 47*).

Sed de peccatis aliorum parentum, quibus ab ipso Adam usque ad patrem suum, progenitoribus suis quisque succedit, non immerito disceptari potest, utrum omnium malis actibus, et multiplicatis delictis originalibus quis cum nascitur implicetur, ut tanto pejus quanto posterius quisque nascatur. An propterea Deus in tertiam et quartam generationem ne peccatis parentum eorum posteris comminetur (*Exod. xx*), quia iram suam quantum ad progenitorum culpas non extendit ulterius moderatione miserationis suæ, ne illi quibus regenerationis gratia non confertur, nimia sarcina in ipsa sua aeterna damnatione premerentur, si cogerentur ab initio generis humani omnium præcedentium parentum euorum originaliter peccata contrahere et poenas eis debitas pendere. An aliud aliiquid de re tanta Scripturis sanctis diligentius perscrutatis tractatis valeat, vel non valeat reperiri, temere affirmare non audeo.

CAP. 8. — *Originale delictum non posse solvi, nisi per Christum. Ex eodem* (*cap. 48*).

Illud tamen unum peccatum, quod tam magno in loco et habitatione felicitatis [magnum in loco et habitu tanta infelicitatis, sic hodie August.] admisum est, ut in uno homine originaliter, atque ut ita dixerim radicaliter, totum genus humanum damnaretur, non solvit ac diluitur, nisi per unum mediatorē Dei et hominum, Jesum Christum, qui solus potuit ita nasci ut ei opus non esset renasci.

CAP. 9. — *De resurrectione mortuorum. Item, ex eodem* (*cap. 84*).

Jam vero de resurrectione carnis, non sicut quidam revixerunt iterumque sunt mortui, sed in aeternam vitam, sicut Christus ipse resurrexit, quemadmodum possim breviter disputare, et omnibus questionibus, quæ de hac re moveri solent, satisfacere; non invenio. Resurrecturam tamen carnem omnium quicunque natū sunt hominum, atque nascentur, et mortui sunt atque morientur, nullo modo potest dubitare Christianus.

CAP. 10. — *De abortivis vel informibus partibus. Ex eodem* (*cap. 85*).

Unde primoc ocurrat de abortivis fetibus quæstio, qui jam quidem natū sunt in utrīs matrū, sed nondum ita ut jam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus, de his qui jam formati sunt tolerari potest utconque quod dicitur. Informes vero abortus quis non proclivius perire arbitretur, sicut semina quæ concepta non fuerint? Sed quis negare audeat, etsi affirmare non audeat, id actuaria resurrectionem, ut quidquid formæ defuit impleurat? Atque ita jam non desit perfectio quæ ac-

cessura erat tempore, quemadmodum non erunt vita quæ accesserant tempore, ut neque in eo quod adversum atque contrarium dies attulerant, natura turpetur, sed integreretur quod nondum erat integrum, sicut instaurabitur quod fuerat vitiatum.

CAP. 11. — *Quod resurrecturus sit infans, etiamsi receptio vitali spiritu mortuus fuerit antequam natus.* Ex eodem (cap. 86).

Ac per hoc scrupulosissime quidem inter doctissimos queri ac disputari potest, quod utrum ab homine inveniri possit ignoro quando incipiatur homo in utero vivere. Utrum sit quædam vita occulta quæ nondum motibus viventis appareat. Nam negare vixisse puerperia, qua propterea membratim exsecantur et ejiciuntur ex uteris pregnantium, ne matres quoque, si mortua ibi relinquuntur, occidant impudentia nimia videtur. Ex quo autem incepit homo vivere, ex illo utique jam mori potest. Mortuus vero, ubique illi mors potuit evenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat mortuorum, reperi non possum.

CAP. 12. — *Animam non humano semine propagari, sed, formato jam corpore, divinitus creari.* Augustinus dicit. (De eccles. dogm. c. 14.).

Animas hominum non esse dicimus ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec simul creatas, ut Origenes finxit: neque cum corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani, Cyrillus et aliqui Latinorum præsumentes affirman quasi naturæ consequentia serviente; sed dicimus corpus tantum per conjungii copulam seminari, Dei vero iudicio coagulari in vulva, et compingi atque formari; formato jam corpore, animam creari atque infundi, ut vivat in utero homo ex anima constans et corpore, egrediturque vivus ex utero plenus humana substantia; creationem vero animæ solum Creatorem omnium nosse.

CAP. 13. — *Quod duæ animæ non sint in uno homine, sed una tantum.* Item Augustinus (ibid., c. 15).

Non duas animas esse dicimus in uno homine, sicuti quidam Jacobus et alii Syrorum disputationes scribunt, ut una animalis sit, qua animetur corpus, et immista sit sanguini, et altera spiritualis quæ rationem ministret; sed dicimus unam esse eamdemque in homine, quæ et corpus sua societate vivificet, et semetipsam sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrii, ut in sua substantia eligat cogitationem quam vult.

CAP. 14. — *Quod solus homo habeat substantiam animam.* Item Augustinus (ibid., c. 16).

Solum hominem credimus habere animam substantivam ex quo corpus vivit, et rationem suam et ingenia vivaciter tenet [quæ exuta corpore vivit, et sensus suos atque ingenia etc. Sic hodie August.] Neque cum corpore moritur sicut Arabs [Aratus habet August.] asserit, neque post modicum intervallum, sicut Zenon, quia substantialiter vivit.

CAP. 15. — *Quod pecudum animæ cum carne mortis finiantur.* Item Augustinus (ibid., c. 17).

Pecudum animæ non sunt substantiæ, sed cum

A ipsa carnis vivacitate nascentur, et cum carne mortis finiantur. Et ideo nec ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant, sed ad omnia naturæ incitamenta dicuntur.

CAP. 16. — *Quod anima humana cum carne non moriatur.* Item August. (ibid., c. 10).

Anima humana non cum carne moritur, quia non cum carne, ut superius diximus, seminatur, sed formato in ventre matris corpore, Dei iudicio dicimus eam creari et infundi, ut vivat homo intus in utero, et sic nativitate procedat, in mundum.

CAP. 17. — *Quod homo constet duabus, substantiis.* August. (ibid., c. 19).

B Duabus substantiis constat homo: anima tantum et carne. Anima cum ratione sua, et caro cum sensibus suis, id est visu, auditu, gustu, odoratu, et tactu, quos tamen sensus absque animæ societate non mouet caro: anima vero et sine carne rationem suam integre tenet.

CAP. 18. — *Quod non sit tertius in substantia hominis spiritus, ut quidam affirmant.* August. (ibid. c. 20).

Non est tertius in substantia hominis spiritus, ut Didymus contendit, sed spiritus ipsa est anima. Anima vero pro spirituali natura, vel pro eo quod sparet in corpore, spiritus est appellata. Anima vero ex eo vocatur quod ad vivificantem animet corpus. Tertium vero qui ab Apostolo cum corpore et anima inducitur spiritum, gratiam sancti Spiritus esse intelligamus, quam orat Apostolus ut integræ, perseveret in nobis (*I Thess. v.*) nec nostro vitio aut minuatur aut fugetur a nobis, quia *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum* (*Sap. 1.*).

CAP. 19. — *Quod Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita, cum voluit, per incarnationis suæ mysterium etiam perdita bona reparavit.* Gregorius in suis Moralibus (lib. iv, c. 8).

Omnipotens Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita, cum voluit, per incarnationis suæ mysterium etiam perdita bona reparavit.

CAP. 20. — *Hominem idcirco per Christum ad Dei gratiam revocatum, quia carnis infirmitate peccavit; apostolatam vero angelum non posse reparari. quia sponte occidit.* Ex eodem cap. 9).

Duas vero ad intelligentem se creaturas fecerat, angelicam videlicet et humanam. Ultramque vero superbis perculit, atque ab statu ingenitæ rectitudinis fregit, sed una tegmen carnis habuit, alia vero nihil infirmum de carne gestavit. Angelus namque solummodo spiritus, homo vero et spiritus est et caro. Misericors ergo Creator ut redimeret, illum ad se debuit reducere, quam in perpetratione culpe ex infirmitate aliquid constat habuisse, et eo amplius debuit apostolatam angelum repellere, quo cum a persistendi fortitudine corruist, nibil, infirmum ex carne gestavit. Unde et recte Psalmista, cum misertum redemptorem hominibus diceret, ipsum quoque causam misericordiae expressit, dicens: *Et memoratus est quia caro sunt* (*Psal. LXXVII*). Ac si diceret: Quo eorum infirma vident, eo districte culpas punire noluit.

CAP. 21. — *Quod tres Dei vitales spiritus crearit A unum, qui carne non tegeretur; alium, qui carne tegeretur, sed non cum carne moreretur; tertium, qui (carne tegeretur, et cum carne moreretur. Ibid lib. iv, c. 2).*

Habent etiam infideles fidem, sed utinam in Deum. Quam si utique haberent, infideles non essent. Sed hinc in sua perfidia redarguendi sunt, hinc ad fidei gratiam provocandi, quia si de ipso suo visibili corpore credunt quod minime viderunt, cur invisibilia non credunt, quæ corporaliter videri non possunt? (*Ibid cap. 3.*) Nam quia post mortem carnis vivat anima, patet ratio, sed fidei admista. Tres quippe vitales spiritus creavit omnipotens Deus: unum qui carne non tegitur; alium qui carne tegitur, sed non cum carne moritur: tertium qui carne tegitur, et cum carne moritur. Spiritus namque est qui carne non tegitur, angelorum; spiritus qui carne tegitur, sed cum carne non moritur, hominum; spiritus qui carne tegitur et cum carne moritur, jumentorum, omniumque brutorum animalium. Homo itaque, sicut in medio creatus est, ut esset inferior angelo, superior jumento, ita aliquid habet commune cum summo, aliquid communem cum infimo: immortalitatem scilicet spiritus cum angelo, mortalitatem vero carnis cum jumento, quounque et ipsam mortalitatem carnis gloria resurrectionis absorbeat, et inhærendo spiritui caro servetur in perpetuum, quia et ipse spiritus inhærendo carni servatur in Deum. Quæ tamen caro nec in reprobis inter supplicia perfecte deficit, quia semper deficiente subsistit, ut qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, et carne et spiritu sine fine moriantur.

CAP. 22. — *Quod homo in prima conditione sua libero arbitrio donatus sit. Augustinus (lib. De spiritu et anima, c. 48).*

Libertati arbitrii sui commissus est homo statim in prima conditione, ut sola vigilantia mentis adintente, etiam perfecta custodia perseveraret, si vellet, in id quod creatus fuerat. Postquam vero seductione serpentis per Ewam cecidit a naturæ bono (*Gen. iii.*), perdidit pariter vigorem arbitrii, nou tamen electionem, ne non esset suum quod emendaret peccatum, nec immerito indulgeretur quod arbitrio diluisset. Manet ergo ad quærendam salutem arbitrii libertas, id est rationis voluntas, sed admonitione prius Deo et invitante ad salutem, [ut vel eligat, vel sequatur, vel agat occasionem salutis, hoc est inspirationem Dei. Ut autem consequatur quod sequitur, vel quod sequitur, vel quod occasione agit, Dei esse, libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ, Deo miserante, habemus (333*)] ut acquescamus salutiferæ inspirationi, nostre potestatis est. Ut adipiscamus quod acquiescendo admonitioni cupimus [quod adipisci desideramus], divini est munerus. Ut non labamur, adeptio salutis munere, sollicitudinis nostra est, et cœlestis pari-

A ter adjutorii; ut labamur, potestatis nostræ est et ignaviae.

CAP. 23. — *Quod omnes homines in prævaricatione Adæ naturalem possibilitatem perdidissent. Ex decreto Cœlestini papæ, cap. 5 (epist. 1, ad episc. Gallizæ, c. 4).*

In prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse, et neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei misericordis [miserantis] exererit, pronuntiante beatæ memorie papa Innocentio atque dicente in epistola sua ad Carthaginense concilium (ep. 25): «Liberum enim arbitrium olim ille perpessus, dum suis inconsultius utitur bonis, cadens, in prævaricationis profunda demersus est, et nihil quemadmodum exinde resurgere posset, invenit, suaque in æternum libertate deceptus, hujus ruina jacuisse [ruinæ latuissel] oppressus, nisi eum post Christi, pro sua gratia, relevasset adventus, qui per novæ regenerationis purificationem omne præteritum vitium sui baptismatis lavacro purgavit. »

CAP. 24. — *De eadem re. Ex decreto ejusdem (ibid., c. 7.).*

Quod nemo nisi per Christum libero bene utatur arbitrio, idem magister in epistola ad Milevitauum concilium data (ep. 26) prædicat, dicens: «Advertet tandem pravissimarum mentium perversam doctrinam [o pravissimarum mentium doctrinam], quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum iudicentius frenis ejus ultir, in prævaricationem presumptionis ecclerit, nec ex hac potuit erui, nisi ei providentia regenerationis, statum pristinæ libertatis Christi Domini reformasset adventus. »

CAP. 25. — *Quod homo sic positus sit in paradiso, si obediens permaneret, ut quandoque ad cœlestem patriam sine carnis morte transiret. Greg. (lib. iv Moral., c. 30).*

Ad hoc in paradiiso homo positus fuerat, ut si se ad Conditoris sui obedientiam vinculis charitatis astringeret, ad cœlestem patriam angelorum quandoque sine carnis morte transiret. Sic namque est immortalis conditus ut tamen si peccaret, et mori posset. Et sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, etiam non mori posset, atque ex merito liberis arbitrii beatitudinem illius regionis attinigeret, in qua vel peccare vel mori non posset. Ubi igitur post redemptionis tempus carnis morte interposita, electi transeunt, illuc procul dubio parentes primi si in conditionis suæ statu perstiterent, etiam sine morte corporum transferri potuerint.

CAP. 6. — *Quod nos carnales in hujus exsiliis cœcitate nuti, pueri in carcere nato et nutritio comparremur (lib. iv Dialog. c. 1).*

Postquam de paradisi gaudiis culpa exigente pulsus est primus humani generis parens, in hujus exsiliis atque cœcitatibus quam patimur ærumnam ve-

(333*) Hæc non teguntur in Augustino.

nit, quia peccando extra semetipsum fusus, jam illa coelestis patrie gaudia, quæ prius contemplabatur, videre non potuit. Homo quippe in paradiso assueverat verbis Dei perfrui, et beatorum angelorum spiritibus cordis munditio, et celsitudine visionis interesse: sed postquam hoc cecidit, ab illo quo implebatur mentis lumine recessit. Ex cuius videlicet carne, nos in hujus exsilio cœcitate nati audimus quidem esse coelestem patriam, audimus ejus cives angelos Dei, audimus eorumdem angelorum socios spiritus justorum et perfectorum, sed carnales quique quia illa invisibilia scire non valent per experimentum, dubitant utrumne sit quod corporalibus oculis non vident. Quæ nimurum dubietas primo parenti nostro inesse non potuit, quia exclusus a paradisi gaudiis, hoc quod amiserat, quoniam viderat, recolebat. Hi autem sentire vel recolare audit non possunt, quia eorum nullum, sicut ille saltem de præterito experimentum tenent. Ac si enim prægnans mulier mittatur in carcere, ibique puerum pariat: qui natu, in carcere nutritur et crescat, cui si fortasse mater qua genuit eum sollem, lunam, stellas, montes et campos, volantes aves, currentes equos nominet, ille vero qui in carcere natus est et nutritus, nihil aliud quam tenebras carceris sciat, et hac quidem esse audiat, sed quia per experimentum non novit, veraciter esse diffidat, ita in hac exsilio sui cœcitate nati homines, dum esse summa et invisibilia audiunt, diffidunt an vera sint, quia sola hæc in quibus nati sunt, infima et visibilia neverunt. Unde factum est ut ipse invisibilium et visibilium Creator ad humani generis redemtionem Unigenitus Patris veniret, et Spiritum sanctum ad corda nostra mitteret, quatenus per eum vivificati crederemus, que hic [adhuc, or.] scire per experimentum non possumus. Quotquot ergo hunc spiritum hereditatis nostræ pignus accepimus, de vita invisibilium non dubitamus. Quisquis autem in hac credulitate adhuc solidus non est, debet procul dubio majorum dictis prebere fidem, eisque jam per Spiritum sanctum invisibilium experimentum habentibus credere, quia stultus puer est, si natrem ideo estimat de luce mentiri, quia ipse nihil alind quam tenebras carceris agnoscit.

CAP. 27. — *Quod per semetipsum nemo bonus fieri possit. Ex decr. Cœlest. papæ (epist. i, ad episc. Galliæ, c. 5).*

Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet qui solus est bonus. Numquid nos de eorum post hæc rectum mentibus estimemus, qui sibi se putant deberi quod boni sunt, nec illum considerant cuius quotidie gratiam consequuntur, qui sine illo tantum se assequi possent confidunt?

CAP. 28. — *De eadem re. Ex decretis ejusdem (ibid., c. 6).*

Neminem etiam baptismatis gratia renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad de-

A vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bona conversationis acceperit. Nam quamvis hominem redimeret præteritis ille peccatis, tamen eum sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi, quemadmodum posset illum et post ista corrigerre, multa servavit, quotidiana prestans illi remedia, quibus nisi freti consisque nitamus, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Necesse est enim ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non adjuvante vincamur.

CAP. 29. — *De eadem re. Ex decretis ejusdem (ibid., c. 9).*

Quod ita Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operetur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis B ex Deo sit, quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus (*Joan. xv.*). Ad hanc enim nos professionem idem doctor instituit, qui cum ad totius orbis episcopos de divine gratiae opitulatione loqueretur. Quod ergo, ait, tempus intervenit quo ejus non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus, adjutor et protector orandus est (*Zosimus papa in ep. nobis ignota*). Superbum est enim ut quidquam sibi humana natura presumat, clamante Apostolo: *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, seu contra principes et potestates aeris hujus, contra spiritalia nequit in caelis (Ephes. vi).* Et sicut iterum ipse dicit: *Infelix ego homo! quis me liberaliter de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom. vii).* Et iterum: *Gratia Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed plus illis omnibus laboravi. Non ego aulem, sed gratia Dei tecum (I Cor. xv).*

CAP. 30. — *Quod gratia divina non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet ne committantur. Greg. in Moralib.*

Quod gratia Dei non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet ne committantur, et lex impletur, non sicut Pelagius ait, facile, quasi sine gratia Dei difficultus possit impleri. Illud etiam quod intra Carthaginensis synodi decreta constitutum est, quasi proprie apostolicæ sedis amplectimur, quod scilicet tertio capitulo definitum est, ut quicunque dixerit gratiam Dei qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum, ad remissionem solam peccatorum valere quæ jam commissa sunt, non etiam ad adjutorium, ut non admittantur, anathema sit. Et iterum quarto capitulo: « Quisquis dixerit gratiam Dei per Jesum Christum, propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum Dei, ut sciamus quid appetere et quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præstari, ut quod faciemus cognovimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit. » Cum enim dicat Apostolus: *Scientia inflat, charitas vero redificat (I Cor. viii),* valde impium est ut credamus

ad eam quæ inflat nos habere gratiam Christi, et ad A cit, non esse præsentiam, quasi futuri, sed scientiam nunquam deficienteis instantiæ rectius estimabit. Unde non prævidentia, sed providentia potius dicitur, quo porro ab rebus infinitis constituta, quasi ab excelsis rerum cacumine cuncta propiciat. Quid igitur dicendum est, ut necssaria sunt quæ divino lumine lustrentur, cum ne homines quidem necessaria faciant esse quæ videant? Num enim quæ præsenta cernuntur, aliquam eis necessitatem videntis addit intutus? Minime. Atqui si est divini humanique præsensis digna collatio, ut homines hoc temporario præsenti quædam vident, ita ille omnia suo cernit æterno. Quare hæc divina prænuntiatio naturam rerum proprietatemque non mutat, talique apud se præsenta spectat, qualia in tempore olim futura provenient; nec rerum iudicia confundit, unoque suæ mentis intuitu tam necessarie quam non necessarie ventura dignoscit. Sicuti aliquis cum pariter ambulare in terra hominem, et oriri in cœlo solem videt, quanquam simul sit, utrumque in conspectu tamen discernit, et hoc voluntarium illud esse necessarium iudicat, ita igitur cuncta respiciens divinus intutus, qualitatem rerum minime perturbat, apud se quidem præsentium, ad conditionem vero temporis, futurorum. Quo fit ut hoc non sit opinio, sed veritate potius nixa cognitio, cum extatrum quid esse cognoscit, quod idem existendi necessitate carere non nesciat. Hie si quis dicat quod eventurum Deus videt id non evenire non posse, quod autem non potest non evenire, id ex necessitate contingere, respondebit illi, res quidem solidissima veritatis, sed cui vix aliquis nisi divini speculator accesserit. Firmatur namque idem venturum cum ad divinam notitiam referunt necessarium, cum vero in sua natura perpenditur, liberum prersus atque absolutum videri. Duæ etenim sunt necessitates: simplex una, veluti qua necesse est omnes homines esse mortales; altera conditionis, ut si aliquem ambulare quis sciat, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est nequit. Sed hæc minime secum illam simplicem trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adjectio. Nulla enim necessitas cogit incedere voluntate gradientem, quamvis eum tum cum graditur, incedere necessarium sit. Eodem ergo modo si quid providentia præsens videt, id esse necesse est, tametsi nullam naturæ habeat necessitatem. Atqui ea Deus futura quæ ex arbitrii libertate proveniunt, præsencia contuetur. Hæc igitur ad intuitum relata divinæ notionis, per se vero considerata, ab absoluta naturæ suæ libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio cuncta que futura Deus esse prænoscit, sed eorum quædam de libero proficiscuntur arbitrio, quæ, quamvis eveniant existendo, tamen naturam propriam non amittunt, quia priusquam fierent, etiam non evenire potuissent.

CAP. 31. — *Quod prædestinatio Dei ita sit ordinata, ut ea nociva quæ prædestinata sunt electorum precibus solvi queant (lib. I Dial. c. 8).*

Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata non fuerint, sed ea quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante sæcula disposuit donare. PETRUS. Probari mihi aportius velim si potest prædestinatio precibus adjuvari. GREGORIUS. Hoc quod ego, Petre, intuli, concite volet probari. Certe etenim nosti, quia ad Abraham Dominus dixit: *In Isaac vocabitur tibi semen (Gen. xxi).* Cui etiam dixerat: *Patrem multarum gentium constitui te (Gen. xxvii).* Cui rursus promisit dicens: *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, et sicut arenam quæ est in littore maris (Gen. xxii, xxvi).* Ex qua re aperte datur intelligi quia omnipotens Deus semen Abrahæ prædestinaverat per Isaacum multiplicare, et tamen scriptum est: *Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua eo quod esset sterilis, qui exaudiuit eum, et dedit conceptum Rebæccæ (Gen. xxv).* Si ergo multiplicatio generis Abræha per Isaacum prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimur constat quia prædestinatio precibus impieretur, quando is in quo Dominus multiplicare semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit ut filium habere potuisset.

CAP. 32. — *De Dei prævidentia et simul providentia. Aug. in lib. de Prædest. dicit:*

Omne iudicium secundum sui naturam quæ sibi subjecta sunt comprehendit. Est autem semper Deo æternus, ac præsentarius status. Scientia quoque omnem temporis supergressa motionem, in suæ manet simplicitate præsentiæ, infinitaque præteritiæ ac futuri spatia complectens, omnia quasi jam gerantur in sua simplici cognitione considerat. Itaque si præsentiam pensare quis velit qua cuncta dignos-

B

D

CAP. 33. — *Quod divina æternitas nec fuisse, nec futurum esse habeat. Gregor. in Moral. (lib. iv, c. 32).*

Sed quia beatus Job sancto æternitatis Spiritu impletur, et tuisse vel futurum esse æternitas non habet; cui nimur nec præterita transeunt, nec quæ futura sunt veniunt, quia cuncta per præsens videt.

CAP. 34. — *Quod cuncta quæ hominibus sunt, absque omnipotentis occulto consilio non veniant. Greg. in Moral. suis dicit (lib. xii, c. 1):*

Nulla quæ in hoc mundo hominibus sunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nam cuncta Deus secutus præsciens, ante secula decrevit, qualiter per secula disponantur.

CAP. 35. — *De eadem re. Gregorius (lib. xvi, c. 6, quanquam non isdem verbis).*

Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec Dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque quod ante secula præfixum fuit, atque spatium vitæ quod inopinata foris est additum, sine augmento præscientiæ Dei fuit in iustus statutum.

CAP. 36. — *Quod Deus singulis dies suos præfigat, ut nec minui nec augeri possint. Gregorius in Moralibus (lib. xii, c. 25).*

Præfixi dies singulis ab interna Dei præscientia, nec augeri possunt nec minui, nisi contingat ut ita præsciantur, ut aut cum optimis operibus longiores sint, aut pessimis breviores, sicut Ezechias augmentum dierum meruit impensione lacrymarum (IV Reg. xx; II Par. xxxii; Isa. xxxviii), et sic ut de perversis scriptum est: Indisciplinatis obviat mors. Sed saepe iniquus, quamvis in occulta Dei præsentia longa vitæ ejus tempora non sint prædestinata, ipse tamen qui carnaliter vivere appetit longos animo dies proponit, et quia ad illud tempus pervenire non valet quod expectat, quasi antequam dies illius impleantur, perit. Quod tamen intelligere et aliter possumus. Plerumque enim quosdam certimus et perverse agere, et usque ad senectutem ultimam pervenire. Quomodo enim dicitur: Ante quam dies ejus impleantur, peribit (Job xv), cum in quibusdam saepe videamus quia estate longa jam membra deficiunt, et tamen pravitatem suam eorum desideria exsequi non desistunt.

CAP. 37. — *Quod Deus peccata dissimulet Greg. in Moral. (lib. xiv, c. 48).*

Omnipotens Deus, quid nobis profuturum esse valeat sciens, dissimulat exaudire dolentium vocem, ut augeat utilitatem, ut purgetur vita per poenam, et quietis tranquillitas, quæ hic inveniri non valet, alibi quæratur.

CAP. 38. — *Quod Deus cuncta disponat et consideret universorum finem. Greg. in Moral. (lib. xviii, c. 17).*

Tempus ergo posuit tenebris, et universorum finem ipse considerat (Job xxviii). Universorum nomine et electos voluit et reprobos comprehendendi. Nam bona faciebat et ordinans Deus, mala vero non fa-

A ciens, sed ab iniquis facta ne inordinate eveniant, ipse disponens, considerat universorum finem, et patienter tolerat omnia, atque intuetur electorum terminum, quo ex malo mutentur ad bonum. Intuetur etiam reproborum finem, quod de malo opere dignum se trahant ad supplicium. Vedit finem per sequentis Sauli, quo prostratus diceret: Domine, quid me vis facere? (Act. ix.) Vedit finem quasi obsequantis discipuli, quod pro commissio scelere guttur laqueo stringeret (Math. xxvn), seque et peccantem puniret, et deterius puniendo deciperet. Vedit Ninivitas delinquentes, sed consideravit finem delinquentium penitentia correctorum (Jon. iii). Vedit quoque Sodomam delinquentem (Gen. xviii, xix), sed consideravit finem ardoris luxuria. ignem gehennæ. Vedit gentilitatis finem, quod possessorum iniquitatum tenebris, quandoque fidei luce clareretur. Vedit etiam terminum Iudeæ quod ab ea luce fidei quam tenebat, obdurata perfidiae tenebris cæcaretur.

B CAP. 39. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Fulgentii (lib. De prædest.).*

Neque enim est alia Dei prædestinatione, nisi futurorum operum ejus æterna preparatio. Et hic præparationem prædestinationem nominavit. Proinde sive præparationem seu prædestinationem in sanctorum dictis positum invenerimus, unum idemque significare docemur.

C CAP. 40. — *Item ne prædestinatione. Ex dictis Ambrosii,*

His omnibus testimoniosis prædestinatione ostenduntur mali ad poenam, sed non prædestinati ad peccatum Quoniam eorum quæ facturus est Deus, prædestinator est. Quæ vero non fecit nec facturus est, ea non prædestinavit. Quia autem judicaturus est mundum et impios justo supplicio pro iniuritibus suis damnaturus, propterea et eos prædestinavit ad poenam, et poenam prædestinavit illis. Ad peccatum autem eos non prædestinavit, quoniam non est Deus auctor iniquitatis. Quoniam sicut justitia ex Deo est, et omne opus bonum, ita iniquitas et omne opus pravum ex diabolo,

CAP. 41. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Augustini.*

Prædestinationis enim nomine aliqua voluntatis humanæ coactitia necessitas exprimitur, sed misericors et justa divini operis sempera dispositio præjudicatur.

CAP. 42. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Isidori.*

Quia ergo Deus nulla necessitate compellitur, ut aliquid nolens promittat; nullius itaque adversitatis impeditur obstaculo quo id quod promisit aut minus quam vult, aut tardius faciat. Proinde potuit, sicut voluit, quosdam prædestinare ad gloriam, quosdam ad poenam. Sed quos prædestinavit ad gloriam, prædestinavit ad justitiam. Quos autem prædestinavit ad poenam, non prædestinavit ad culpam. Item, paulo superius. In sanctis igitur coronat Deus justitiam

quam eis gratis ipse tribuit, gratis servavit, gratis que perfecit. Iniquos autem condemnat pro impietate vel iniquitate quam in eis ipse non fecit. In illis enim opera sua glorificat, in istis autem opera sua condemnat.

CAP. 43. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Augustini.*

Fidelibus congruit credere et fateri Deum bonum et justum præscire quidem peccatores homines, quia nihil eum latere potuit futurorum. Neque enim vel futuri essent si in ejus præsentia non fuissent. non tamen prædestinasse quemlibet hominem ad peccatum; quia si ad peccatum aliquod Deus hominem prædestinaret, pro peccatis hominem non puniret. Dei enim prædestinatione aut peccatorum præparata est pia remissio, aut peccatorum justa punitio.

CAP. 44. — *Item de prædestinatione. Ambrosius dicit:*

Iniquos itaque quos præscivit Deus hanc vitam in peccato terminaturos prædestinavit supplicio interminabili puniendos. In quo sicut culpanda non est præscientia humanæ iniuritatis, ita prædestinationis justissimæ laudanda est ultionis, ut agnosceretur non ab eo prædestinatum hominem ad qualemque peccatum, quem prædestinavit peccati merito puniendum. Deus itaque omnia hominum opera sive bona sive mala præscivit, quia eum latere nihil potuit, sed sola bona prædestinavit, quæ se in filiis gratiæ facturum esse præscivit. Mala vero futura opera illorum quos non prædestinavit ad regnum, sed ad interitum præscivit potentissima divinitate, et ordinavit provida bonitate.

CAP. 45. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Augustini.*

Dominus ipse suo sermone nos perdocuit in eo, quod a se ostendit paratum non solum regnum ubi latentur boni, sed et ignem æternum ubi crucientur mali. Bonis etenim dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi* (Matth. xxv). Malis autem dicturus est: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*ibid.*). Ecce ad quid Deus iniquos et impios prædestinavit, id est, ad supplicium justum, non aliquid opus iustum, ad pœnam non ad culpam, ad punitionem non ad transgressionem, ad interitum quem ira justi judicis peccantibus reddit, non ad interitum, quo in se iram Dei peccantium iniquitas provocavit. Quod beati Apostoli prædicatio manifestat, qui malos quos in æternum damnaturus est Deus, vasa vocat iræ, non culpam. Ait enim: *Quod si voleas Deus iram ostendere, et natani facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vas iræ apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparavit in gloria* (Rom. ix). In hac extrema sententia notandum quod de Evangelio sumens testimonium, ait prædestinatos malos in

A ignem æternum, eo quod dicturus est Dominus in iudicio non solum bonis ut percipient regnum Dei paratum a constitutione mundi, verum quod malis dicturus est: *Ite maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv). Ex hoc enim approbat quos iniquos et impios Dominus prædestinaverit ad supplicium, ex eo quod illis dicturus est: *Ite in ignem æternum*. Unde qui volunt dicere quod pœna prædestinata sit iniquitas, non in justi prædestinationi ad pœnam, viderint qualiter hujus auctoris dicta intelligent. Cui enim paratur pœna, is nimur preparatur ad pœnam.

CAP. 46. — *Item de eodem. Augustinus.*

Vasis vero ræ nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inveniretur homo habere peccatum; quia nec Deus peccanti homini justè inferit iram, si homo ex prædestinatione Dei cecidisset in culpm.

CAP. 47. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Fulgentii (lib. De prædest.).*

Sicut enim præscientia Dei neminem compellit ad peccatum, cum utique præscirerit singulorum ante saecula æterna peccata; ita quoque et prædestinationis ejus neminem compellit ad pœnam, licet et antequam nascatur aliquis prædestinatus sit permansurus in iniquitate ad pœnam [prædestinatus sit si permansurus est in iniquitate, etc.].

CAP. 48. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Ambrosii.*

Sicut enim nemo potest imputare Deo quod peccat, ita quoque quod pro peccatis puniendus sit. Peccat enim propria voluntate delinquens, puniendus est autem justo iudicio judicantis. Et sicut peccati causa non ex Dei præscientia descendit, quia nullus idcirco peccat, quia Deus eum peccatum præscirerit, sed idcirco, quia magis propria concupiscentia obdierit, quam præcepto prohibentis Dei a peccato, ita quoque nullus idcirco ad pœnam vadit, quia hoc in prædestinatione Dei ante fuerat. Ex eo enim quod præscitus est in peccatis permansurus, et sine penitentie fructu vitam præsentem terminaturus, ex eo deputatus est ad pœnam. Et sicut causa peccati concupiscentia est, qua magis obeditur voluntati carnis quam præcepto divino; ita pœnæ deputatio causa est peccati perpetratrice, et postea pro peccato nulla digna satisfactio.

CAP. 49. — *Item de prædestinatione. Ex dictis ejusdem.*

Et Scriptura dicit: *Considera opera Domini quia nemopotest corriger, quem ille despicerit* (Eccl. vii).

CAP. 50. — *Item de prædestinatione. Ex dictis Augustini.*

Nemo quisquam bene credit in Deum, qui dubitat præscientia illius cœlum terramque contineri, munidumque providentia divina regi. Et sicut nihil latet sapientiam ejus, ita dispositio illius universa moderatur et regit. Sicut nulla est creatura occulta in conspectu ejus.

CAP. 51. — *De creatione angelorum. Idem Augustinus (De eccles. dogm. c. 10).*

In principio creavit Deus caelum et terram, et aquam ex nihilo (Gen. i), et cum adhuc tenebræ aquam ipsum occultarent, et aqua terram absconderet, facti sunt angelii et omnes coelestes virtutes, ut non esset otiosa Dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spatio bonitatem suam ostenderet, et ita hic visibilis mundus ex his quæ creata fuerant [materias] qua a Deo facta fuerat. Sic hodie August., factus est ordinatus.

CAP. 52. — *Quod nihil sit incorporeum et invisible præter solum Deum (ibid., c. 11).*

Nihil incorporeum et invisible in natura credendum, nisi solum Deum. Qui ideo incorporeus creditur, quia ubique est, et omnia implet atque constringit. Ideo et invisibilis omnibus creaturis est, quia incorporeus est.

CAP. 53. — *Quod omnis creatura sit corporea. August. (ibid., 12).*

Creatura omnis corporea est, angelii et omnes coelestes virtutes corporeæ, licet non carne subsistant. Ideo autem corporeas esse credimus intellectuales creaturas, quoniam localiter circumscribuntur, sicut et anima humana que carne clauditur, et dæmones, qui substantia [per substantiam] angelicæ naturæ sunt.

CAP. 54. — *Quod omnes intellectuales naturæ immortales sint. August. (ibid., c. 13).*

Immortales esse credimus intellectuales naturas, quia carne carent, nec habent quod cadat, ut resurrectione egeat post ruinam.

CAP. 55. — *Quod omnes apostolæ angeli ante ruinam literum arbitrium habuerint (Gregor. lib. Mor. v, c. 27).*

Unaquaque enim res quasi tot passibus ad aliud tendit, quot mutabilitatis suæ motibus subjacet. Sola autem natura incomprehensibilis ab statu suo nescit moveri, que, ab eo quod semper idem est, nescit immutari. Nam si angelorum substantia a mutabilitatis motu fuisse aliena, bene ab auctore condita, nequaquam in reprobis spiritibus a beatitudinis suæ arce cecidisset. Mire autem omnipotens Deus naturam summorum spirituum bonam, sed mutabilem condidit, ut, si qui permanere nollent, ruerent, et qui in conditione persisterent, tanto in ea jam dignius, quanto ex arbitrio starent, et eo majoris apud Deum meriti fuerint, quo mutabilitatis suæ motum voluntatis statione fixissent.

CAP. 56. — *Cur angelorum spiritus irremissibiliter peccarint, homo vero peccans veniam meruerit. Gregor., in Moral. (lib. ix, c. 36).*

Angelorum spiritus idcirco irremissibiliter peccaverunt, quia tanto robustius stare poterant, quanto eos carnis admistio non tenebat. Homo vero idcirco post culpam veniam meruit, quia per carnale corpus aliquid quo semetipso minor esset, accepit. Unde et apud respectum judicis argumentum pietatis est hæc eadem infirmitas carnis.

A CAP. 57. — *Quod angeli custodes hominibus præponantur, Gregorius (Moral. lib. vi, cap. 31).*

Quia vero angeli hominibus præsint per prophetam testatur angelus, dicens : *Princeps regni Persarum restitit mihi (Dan. x).* Quod vero angeli a superiorum angelorum potestatibus dispensentur, Zacharias propheta perhibet, qui ait : *Ecce angelus qui loquebatur in me egrediebatur, et angelus alius egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum: Curre et loquere ad puerum istum, dicens : Absque muro habitabitis Hierusalem (Zach. ii).*

CAP. 58. — *Quod singulis hominibus singuli angeli dentur custodes. Ex dictis cuiusdam in Vitis Patrum.*

Abbas Paulus simplex habebat gratiam ut ingrediens in ecclesiam senes aspicaret, et ex ipsa

B facie eorum uniuscujusque cogitationes, sive male essent seu bona, sentiret. Cum ergo venissent ad ecclesiam et ingredierentur senes, vidi eos clara facie et latro animo ingredi, et angelos eorum cum gaudio pariter cum ipsis : unum autem nigrum et nebulosum habentem corpus, et dæmones hinc alique inde trabentes eum cum admisso freno in naribus, et angelum sanctum ejus de longe sequentem tristem. Beatus ergo Paulus cepit flere amarissime, et pectus suum tondere, sedens ante ecclesiam, propter eum quem tamē viderat. Omnes autem alii senes videntes eum sic flentem, cœperunt eum rogare, ut si quid in illis vidisset, cum eis ingredieretur in congregationem. Ille autem noluit ingredi, sed semper flebat propter eum quem sic viderat. Post paululum autem cum absoluta congregatio discederet, iterum omnium vultus circumspiciebat, si tales egredierentur quales ingressi sunt. Et vidit illum quem antea viderat nigrum et nebulosum, egressum de ecclesia clara facie et candido corpore, et dæmones de longe sequentes eum, et sanctum angelum ejus prope eum bilarem et gaudentem super eum nimis.

CAP. 59. — *Quod dextra Dei sit angelorum pars electa, sinistra autem ejus pars angelorum reproba. Gregorius (lib. ii Moral., c. 21).*

Quid est ergo quod exercitus cœli a dextris et sinistris ejus stare perhibetur? (III Reg. xxii). Deus enim qui ita est intra omnia, ut etiam sit extra omnia, nec dextra nec sinistra concluditur; sed dextra Dei, angelorum pars electa, sinistra autem, angelorum reproba pars designatur. Non enim ministrant Deo solummodo boni qui adjuvent, sed etiam mali qui probent [alii qui reprobent]. Non solum qui a culpa redeuntes sublevent, sed etiam qui redire nolentes gravent. Nec quod cœli exercitus dicitur, angelorum pars reproba in eo intelligi posse prohibetur. Quas enim suspensi in aere novimus, aves coli nominamus. Et de hisdem spiritibus Paulus dicit ; *Contra spiritualia inequitate in cœlestibus (Ephes. vi).* Quorum caput enuntians ait : *Secundum principem potestatis aeris hujus (Ephes. ii).* A dextera ergo Dei et sinistra angelorum exercitus stat, quia et voluntas electorum spirituum

divinæ pietati concordat, et reproborum sensus suæ malitiae serviens, iudicio distinctionis ejus obtemperat. Unde et mox fallax spiritus in medium prosluisse describitur, per quem Achab rex exigentibus suis meritis decipiatur. Neque enim fas est credere bonum spiritum fallacie deservire voluisse, ut diceret: *Egrediar et ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum ejus* (*III Reg. xxii; II Par. xviii*). Sed quia Achab rex peccatis præcedentibus dignus erat ut tali debuisse deceptione damnari, quatenus qui semper volens ceciderat in culpam, quandoque nolens caperetur ad pœnam. Occulta justitiae licentia malignis spiritibus datur, ut quos volentes in peccatis laqueo strangulant, in peccati pœnam etiam nolentes trahant. Quod ergo illic a dextris et sinistris Dei exercitus cœli astitisse describitur (*III Reg. xxii*), hoc hic inter filios Dei Satan adfuisse prohibetur. Ecce a dextris Dei steterunt angeli qui nominantur filii Dei: ecce a sinistris stant angeli, quia adfuit inter eos etiam Satan.

CAP. 60. — *Quod immundi spiritus in hoc cœli terræque medio vagentur.* Gregor. (lib. II, Moral., c. 34).

Cœlum vero aereum dici paulo ante jam diximus; unde et aves cœli nominamus. Et scimus quod immundi spiritus qui e cœlo aethereo lapsi sunt, in hujus cœli terræque medio vagantur, qui tanto magis corda hominum ascendere ad cœlestia invident, quanto se a cœlestibus per elationis suæ immunditiam projectos vident.

CAP. 64. — *De hoc, si pax in sublimibus retineatur.* Greg. (lib. xvii Moral., c. 7).

Sed inter hæc libet inquirero, si pax in sublimibus summa retinetur, quid est quod per angelum Danieli dicitur: *Ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitui mihi viginti et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium mihi* (*Dan. x*). Et paulo post: *Nunc revertar ut prælier adversus principem Persarum Cum enim egrederer, apparuit princeps Graecorum adveniens* (*ibid.*). Quo sitque angelos principes gentium, nisi angelos appellat, qui sibi resistere exenti potuerint? Quæ ergo pax in sublimibus esse potest, si inter ipsos quoque angelicos spiritus præliandi certamen agitur, qui semper conceptui veritatis assistunt? sed quia certa angelorum ministeria dispensandis singulis quibusque gentibus prælata sunt, cum subjectorum mores adversus se vicissim præpositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præsunt spiritus contra se venire referuntur. Is namque angelus qui Danieli loquebatur, captivis Israeliticis populi in Perside constitutus prælatus cognoscitur. Michael autem eorum qui de eadem plebe in Judæa terra remanserant, præpositus invenitur. Unde et ab hoc eodem angelo paulo post Danieli dicitur: *Nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester* (*ibid.*). De quo et hoc quod præmissum, dicit: *Et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium mihi.* Qui dum ne-

A quaquam simul esse, sed venire in adjutorium dicitur, aperte ei populo prælatus agnoscitur, qui captus in alia parte tenebatur.

CAP. 62. — *Quod diaboli voluntas sit semper iniqua, potestas autem ejus nunquam injusta.* Greg. (lib. II Moral., c. 10).

Sciendum vero est quia Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas injusta, quia a semetipso voluntatem habet, sed a Domino potestatem: quod enim ipse facere inique appetit, hoc Deus fieri non nisi juste permittit. Unde bene in libris Regum dicitur: *Spiritus Domini malus irruerat in Saul* (*I Reg. xviii*). Ecce unus idemque spiritus, et Domini appellatur et matus: Domini videlicet, per licentiam potestatis justæ; malus autem, per desiderium voluntatis injustæ. Formidari igitur non debet qui nihil nisi permisso valet. Sola ergo visilla timenda est que, cum hostem savire permiserit, ei ad usus justi iudicij et injusta illius voluntas servit. Paululum vero manum postulat extendi, quia exteriora sunt quæ expedit conteri. Neque enim Satan aliquid multum se facere putat, nisi cum in anima sauciat, ut ab illa patria seriens revocet, a qua ipse longe teles superbiæ sue prostratus jacet.

CAP. 63. — *Quod quatuor modis loquitur Deus ad diabolum, et tribus modis diabolus ad Deum.* Gregor. (lib. II Moral., c. 7).

Sciendum vero est quia, sicut hoc loco discimus, quatuor modis loquitur Deus ad diabolum, tribus modis diabolus ad Deum, quia et vias injustas ejus arguit, et electorum suorum contra illum justitiam proponit, et tentandam eorum innocentiam ei concedendo permittit, et aliquando eum ne tentare audeat prohibet. Injustas enim vias ejus redarguit, sicut jam dictum est: *Unde venis?* (*Job i*). Electorum suorum contra illum justitiam proponit, cum ait: *Considerasti servum meum Job, qad non sit similis ei super terram?* (*ibid.*). Tentandam eorum innocentiam ei concedendo permittit, sicut dicit: *Ecce universa quæ habet in manu tua sunt* (*ibid.*). Rursumque eum a tentatione prohibet, cum dicit: *Tantum in eum ne extendas manum tuam* (*ibid.*). Tribus autem modis loquitur diabolus ad Deum, cum vel vias suas insinuat, vel electorum innocentiam fictis criminibus accusat, vel tentandam eamdem innocentiam postulat. Vias quippe suas insinuat, quia ait: *Circuvi terram, et perambulavi eam* (*ibid.*). Electorum innocentiam accusat, quia dicit: *Nunquid frustra timet Job Deum? Nonne tu vallasti eum ac domum ejus, universaque substantiam per circuitum?* (*ibid.*). Tentandam eamdem innocentiam postulat, cum dicit: *Extende manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi* (*ibid.*).

CAP. 64. — *Quod non sit palma victoriz nisi labore certaminis.* Gregorius (lib. I Dial., c. 20).

Sine labore certaminis non est palma victoria. Unde ergo victores sunt, nisi quia contra antiqui hostis insidiis decertaverunt? Malignus quippe spiritus cogitationi, locutioni, atque operi nostro sem-

per assistit, si fortasse quid inveniat unde apud **A** illius. *Omne lignum paradisi non est assimilatum ei quoniā speciosiorem fecit eum Deus* (*Ezech. xxxi*). Distat conditio angelī a conditione hominis: homo enim ad Dei similitudinem conditus est; archangelus vero qui lapsus est, signaculum Dei similitudinis appellatus est, testante Domino per Ezechielem: *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia perfectus decor, in deliciis paradisi Dei fuisti* (*Ezech. xxviii*). Quanto enim subtilio est ejus natura, tanto plenus exstitit ad similitudinem divinæ veritatis expressa. Prius de cœlo cedidisse diabolum liquet quam homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit, et præcipitatus de cœlo est. Nam, juxta Veritatis testimonium: *Ab initio mendax fuit, et in veritate non stelit* (*Joan. viii*), quia statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confessum a veritate est lapsus. Uno superbiae lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, et homo cecidit, et diabolus. Sed homo reversus ad pœnitentiam Deo se inferiorem esse cognoscit; diabolus vero non solum hoc contentus quod se Deo æqualem existimans cecidit insuper etiam superiorem se Deo dicit, secundum Apostoli dictum, quoia de Antichristo: *Qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur* (*Il Thess. ii*). Diabolus ideo jam non petit veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam. Membra vero ejus sœpe per hypocrisin deprecantur, quod tamen promala conscientia adipisci non merentur. Discat humana miseria quod ea causa citius provocetur Deus præstare veniam, dum infirmo compatitur homini, quia ipse homo traxit ex parte inferiori infirmitatem peccandi, hoc est ex carne, qua anima detinetur. Apostata vero angelii ideo veniam non habent, quia carnalis fragilitas nulla infirmitate gravata sunt ut peccarent. Homines autem post peccatum idcirco revertuntur ad veniam, propterea quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis, ideoque pro infirma carnis conditione reditus patet homini ad salutem sicutet Psalmista dicit: *Ipse scit figuramentum nostrum. Memento, Domine quod terra sumus* (*Psal. ci*). Et iterum: *Memorare inquit, quæ sit mea substantia* (*Psal. lxxxviii*). Postquam apostatae angeli ceciderunt, reliqui perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Unde et post cœli creationem in principio repetitur: *Fiat firmamentum. Et vocatum est firmamentum cœlum* (*Gen. i*). Nimirum ostendens quod post angelorum ruinam, hi qui permanerunt firmitatem meruerunt æternæ perseverantiae beatitudinis, quam antea minus acceperant. Unde oportet agnoscere quod malorum iniurias sanctorum serviat utilitas quia unde mali corrunt, inde boni proficiunt. Bonorum angelorum numerus, qui post ruinam angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominum suppletur, qui numerus soli Deo est cognitus. Inter angelos distantia potestatum est, et pro graduum dignitate ministeria eisdem sunt distributa, aliisque aliis

CAP. 65. — *De creatura, natura, ministerio angelorum, et de casu apostularum. Sanctus Isidorus in libro Officiorum sic loquitur (lib. 1 De summo bono c. 10):*

Angelorum nomen officii est, non naturæ. Nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de ecclesiis ad annuntiandum hominibus mituntur, ex ipsa annuntiatione angeli nominantur. Natura enim spiritus sunt. Tunc autem angeli vocantur, quando mittuntur. Natura angelorum mutabilis est, sed facit eos incorruptos charitas semiperna. Gratia dicimus, non natura esse incommutabiles angelos. Nam si natura incommutabiles essent, diabolus utique non cecidisset. Mutabilitati itaque naturæ suffragatur in illis contemplatio Creatoris. Inde et privatus est apostata angelus, dum fortitudinem suam non a Deo, sed a se voluit custodiri. Ante omnem creaturam angeli facti sunt, dum dictum est: *Fiat lux* (*Gen. i*). De ipsis enim dicit Scriptura: *Prior omnium creata est sapientia* (*Eccli.*) Lux enim dicuntur, participando luci æternæ; sapientia vero dicuntur, ingenitæ inhærendo Sapientiæ. Et dum mutabiles sint natura, non tamen sinit eos contemplatio mutari divina. Ante omnem creaturam [creationem, or.] mundi creati sunt angeli, et ante omnem creationem angelorum diabolus conditus est, sicut scriptum est: *Ipse est principium viarum Dei* (*Job xl*). Unde et ad comparationem angelorum archangelus appellatus est. Prius enim creatus exstitit ordinis prælatione, non temporis quantitate. Primum habuisse inter angelos diabolum excellentiam prælationis constat, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione liberetur. Cujus prælationis excellentiam propheta his verbis annuntiat: *Cedri non fuerunt aliores illo in paradiſo Dei, abies non adæquauerunt summitatem*

B **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **J** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **U** **V** **W** **X** **Y** **Z**

præferuntur, tam culmine potestatis quam scientia virtutis. Subministrantigitur alii aliorum præceptis atque obediunt iussis. Unde et ad prophetam Zachariam angelus angelum mittit, et quæcumque annuntiare debeat præcepit (Zach. ii). Novem esse distinctiones, vel ordines angelorum sacrae Scripturae testantur, id est, angelii, archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus, potestates, cherubim et seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel propheta describit sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatae angelii loqueretur: *Omnis inquit, lapis pretiosus oportentum tuum: sardius, et topazius, et japis, chrysolithus, et onyx, et berillus, sapphirus, carbunculus, et smaragdus* (Ezech. xxviii), quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt angelorum; quos apostata angelus ante lapsus, quasi in vestimento ornamenti sui affixos habuit, ad quorum comparationem dum se clariorem cunctis aspergit, confessum intumuit, et cor suum ad superbiam elevavit. Angelii semper in Deo gaudent, non in se. Malus vero ideo est dia-bolus, quia non qua Dei, sed quæ sunt requisivit. Nulla autem major iniqüitas, quam non in Deo, sed in se velle quæcunquam gloriari. Angelii in verbo Dei cognoscunt omnia antequam fiant in re; et quæ apud homines adhuc futura sunt angelii, jam revealante Deo, neverunt. Prævaricatores angelii, etiam sanctitatem amissa, non tamen amisserunt vivacem naturam angelicam sensum. Tripli enim modo præscientiam acuminare vident, id est, subtilitate naturæ, experientia temporum, revelatione superiorum potestatum. Quoties Deus quocunque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatae angelii mittuntur; qui tamen divina potestate coercentur, ne tantum noceant quantum cupiunt. Boni autem angelii ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, ut curas administrent mundi, et regant omnia jussu Dei, testante Apostolo: *Nonne omnes, inquit, sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis?* (Hebr. i) Angelii corpora in quibus hominibus apparent de superiore aere sumunt, solidamque speciem ex coelesti elemento induunt, per quam humanis obtutibus manifestis demonstrantur. Singulæ gentes præpositos angelos habere creduntur: quod ostenditur testimonio angeli Danieli loquentis: *Ego, inquit, vici ut nuntiarem tibi, sed princeps regni* D. *Per seruum mihi restitutum* (Dan. x). Et post alia: *Non est qui me adjuvet nisi Michael princeps noster* (ibid.). Item omnes homines angelos habere probantur, loquente Domino in Evangelio: *Amen dico vobis quia angelii corum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est* (Matth. xviii). Unde et Petrus in Actibus apostolorum cum pulsaret januam dixerunt intus apostoli: *Non est Petrus, sed angelus ejus est* (Act. xii). Si Deum angelii contulerint et vident, cui Petrus apostolus dicit: *In quem desiderant angelii Dei conspicere?* (I Petr. i,) item Deum non contulerint, nec vident quo modo, juxta sententiam Domini,

A *angeli eorum semper vident faciem Patris, qui in cælis est?* (Matth.) Sed bene utrumque est. Nam veraciter credimus quod Deum angelii et vident et videre desiderant, et habent et habere festinant, et amant et amare nituntur. Si enim sic videre desiderium hoc necessitatem habet. Necessitas ista pœnalis est et [sed a, or.] beatis angelis omnis pœna longe est, quia nunquam simul pœna et beatitudo convenient. Rursum si eos dicimus Dei visione satiari, satietas fastidium habere solet; et scimus illos Dei visionem, quam et desiderant, fastidire non posse. Quid ergo est, nisi ut miro modo simul utrumque credamus, quia et desiderant et satiabantur? Sed desiderant sine labore, et satiabantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiabantur. Et iterum, ne sit in satietate fastidium, satietas [satiari, or.] desiderant. Vident ergo angelii faciem Patris per satietatem, sed quia satietas ista fastidium nescit, angelii desiderant in cum prospicere semper. Ubcunque in Scripturis sanctis pro Deo angelus ponitur, non Pater, non Spiritus sanctus, sed pro incarnationis dispensatione, solus Filius intelligitur. Ante Dominicæ incarnationis adventum, discordia inter homines et angelos fuit; vienens autem Christus pacem in seet angelis et hominibus fecit. Eo quippe nato clamaverunt angelii: *In terra pax hominibus bona voluntatis* (Luc. i). Per incarnationem igitur Christi, non solum Deo reconciliatus est homo, verum etiam pax inter angelos et homines reformata est. Discordia igitur in adventu Christi angelorum et hominum fuisse per id maxime intelligitur, quod salutati in Veteri Testamento ab hominibus angelii, despiciunt se salutari [resalutari] ab eis. Quod in Novo Testamento a Joanne factum, non solum reverenter angelus suscipit, verum etiam ne faciat interdictum (Apoc. xix, xxii). Ob hoc homo in Veteri Testamento despiciatur, nec resalutatur ab angelo, eo quod homo adhuc nondum transisset in Deum. Suscipitur autem homo a Deo, et reverenter salutatur ab angelo. Nam et Mariam angelus Gabriel legitur salutasse (Luc. 1), et Joanni angelum salutanti ab eodem angelo dicitur: *Vide ne feceris, conservus enim tuus sum et fratrum tuorum* (Apoc. xix, xxii.) Per quod agnoscitur per incarnationem Dominicam pacem hominibus fuisse et angelis reditam.

CAP. 66. — *Quod supernorum civium numerus et infinitus sit, et infinitus. Gregor. in Moral. (lib. xvii, cap. 7).*

Supernorum civium numerus et infinitus et definitus exprimitur, ut qui Deo est numerabilis, esse nobis innumerabilis demonstretur, quamvis aliud est assistere, aliud ministrare. Assistunt enim illæ procul dubio potestates, quæ ad quædam hominibus nuntianda non exeunt. Ministrant vero hi qui ad explenda officia nuntiorum veniunt, sed tamen ipsi quoque contemplatione ab intimis non recedunt. Et

quia plures sunt qui ministrant quam hi qui principaliiter assistunt, assistentium numerus quasi definitus, ministrantium vero infinitus ostenditur. (*Ibid.*, c. 8.) Angelicos vero spiritus recte Dei milites dicimus, quia decertare eos contra potestates aerae non ignoramus. Quae tamen certamina non labore sed imperio peragunt, quia quidquid agendo contra immundos spiritus appetunt, ex adjutorio cuncta regentis possunt.

CAP. 67. — *Quod omnis culpa ante discessum munere oblationis solvatur. Ex Dialog. Gregor. (lib. IV, cap. 55).*

Sed neque hoc silentum existimo quod actum in monasterio meo ante hoc triennium reminiscor. Quidam namque monachus, Justus nomine, medicinali arte fuerat imbutus, qui mihi, in eodem monasterio constituto, sedulo obsequi atque in assiduis aegritudinibus meis excubare consueverat. Hic itaque languore corporis praeventus ad extrema deductus est. Cui in ipso molestia sua frater germanus, nomine Copiosus, serviebat, qui ipse quoque nunc in hac urbe per eamdem medicinas artem temporalis vita stipendia sectatur. Sed predictus Justus cum jam se ad extrema pervenisse cognovisset, eidem fratri suo Copioso quia occultos tres aureos haberet innovit. Quod nimurum fratribus non potuit celari. Sed subtiliter indagantes, atque illius omnia medicamenta perscrutantes, eosdem tres aureos in medicamine invenierunt absconsos. Quod mox ut mibi nuntiatum est, tantum malum de fratre, qui nobiscum communiter vixerat, aequanimiter ferre non valui; quippe quia ejusdem mei monasterii semper regula fuerat, ut concilii fratres ita communiter viverent quatenus eis singulis nulla habere propria liceret. Tunc nimio meroere percussus, cogitare coepi, vel quid ad purgationem morientis facerem, vel quid ad exemplum viventibus fratribus providerem. Pretiosi igitur ejusdem monasterii preposito ad me ascite dixi: Vide ut nullus ex fratribus se ad eum morientem jungat, nec sermonem consolationis ex cojuslibet eorum ore percipiat, sed cum in morte constitutus fratres exquisierit, ei suus frater carnalis dicat quia, propter aureos quos occulte habuit, a cunctis fratribus abominatus sit, ut saltem in morte de culpe mentem ipsius amaritudo transverberet, atque a peccato quod perpetravit, purget. Cum vero mortuus fuerit, corpus illius cum fratrum corporibus non ponatur, sed quolibet fossam in sterquilino facite, et in ea corpus ejus projicie, ibique super eum tres aureos quos reliquit jacate, omnes simul clamantes: *Pecunia tua tecum sit in perditionem (Act. viii)*, et sic eum terra cooperite. In quibus utrisque rebus unam morienti, alteram vero volvi viventibus fratribus prodesse, ut et illum amaritudo mortis ac culpa solubilem facheret, et istos avaritiae tanta damnatio miseri in culpa prohiberet [littereret et a culpa prohiberet]. Quod ita factum est; nam cum idem monachus pervenisset ad mortem, et auxie quereret fratribus se commendare,

A nullusque et fratribus se ei applicare, et loquidignaretur, ei carnis frater cur ab omnibus esset abornatus innovit. Qui protinus de reatu vehementer gemuit, atque in ipsa tristitia e corpore exivit. Qui ita est sepultus ut dixi. Sed fratres omnes, ex eadem ejus sententia perturbati, coperiunt singuli extrema quæque et vilia, quæ eis semper habere regulariter lienerat, ad medium proferre, vehementeque formidare ne quid apud se esset unde reprobendi potuissent. Cum vero post mortem ejus triginta jam essent dies evoluti, ceperunt animus meus defuncto fratri compali, ejusque cum dolore gravi supplicia pensare, et si quod esset ereptionis ejus remedium quærere. Tunc evocato ad me eodem Pretiosi monasterii mei præposito, tristis dixi: Diu est quod frater ille qui defunctus est in igne cruciatur, debemus ei charitatis aliquid impendere, et eum, in quantum possumus, ut eripiatur adjuvare. Vade itaque, et ab hodierna die diebus triginta continuis offere pro eo sacrificium stude, ut nullus omnino prætermittatur dies, quo pro absolutione illius salutaris hostia non immoletur [offeratur]. Qui protinus abscessit, et paruit. Nobis autem alia curantibus, atque evolutos dies non numerantibus, idem frater qui defunctus fuerat, nocte quadam fratri suo germano Copioso per visionem apparuit. Quem ille cum vidisset, inquisivit dicens: Quid est, frater? Quomodo es? Cui ille respondit: Nunc usque male fui, sed jam modo bene sum, quia hodie communionem recepi. Quod idem Copiosus pergens protinus fratribus in monasterio indicavit. Fratres vero sollicite computaverunt dies, et repererunt quod ipse dies existit, quo pro eo tricesima oblatio fuit impleta. Cumque et Copiosus nesciret quid pro eo fratres egissent, et fratres ignorarent quid de illo Copiosus vidisset, uno eodemque tempore, dum cognoscit ille quid isti egerant, atque illi cognoscunt quid ipse viderat, concordante simili visione et sacrificio, res apte claurit quia frater, quid defunctus fuerat, per salutarem hostiam supplicium evasit,

CAP. 68. — *Quod sacra oblatio post mortem animabus prodesse possit, si non sint culpa indissolubiles. Ex Dialog. Greg. (lib. IV, cap. 55).*

Si culpas post mortem insolubiles non sunt, multorum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiæ salutaris adjuvare, ita ut hanc nonnunquam ipse defectorum animæ expetere videantur. Nam predictus Felix episcopus a quodam venerabilis vita presbytero, qui usque ante biennium vixit, et in diœcesi Centumcellensis orbis habitabat, atque ecclesiae Beati Joannis quæ in loco qui Tauriana dicitur sita est, præterat, cognovisse afferit quod idem presbyter in eo loco in quo aquæ calidæ vapores nimios faciunt, quoties necessitas corporis exigerat, lavari consueverat. Ubi dum die quadam fuissest ingressus, invenit quemdam incognitum virum ad suum obsequium præparatum, qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret, vestimenta suscipiet, et exenti de caloribus sabana præberet, at-

que omne ministerium cum magno famulatu per ageret. Cumque hoc saepius fieret, idem presbyter die quadam ad balnea iturus, intra semetipsum cogitans dixit: Viro illi qui mibi solet tam devotissime ad lavandum obsequi, ingratus apparere non debeo, sed aliquid me necesse est ei pro munere portare. Tunc duas secum oblationum coronas detulit. Qui mox et pervenit ad locum, hominem inventit, atque ex more ejus obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque, et cum jam vestitus voluisse egredi, hoc quod secum detulerat, obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit petens ut benigne susciperet quod ei charitatis gratia offerret. Cui ille mōrens afflictusque respondit: Mibi ista quare das, Pater? Iste panis sanctus est, et ego hunc manducare non possum. Elenim quem vides, aliquando hujus loci dominus fui, sed pro culpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi prestare vis, omnipotenter Deo pro me offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias, et tunc te exauditum esse cognosce, cum buc ad lavandum veneris, et me minime inveneris. In quibus verbis disparuit, et is qui homo esse videbatur, evanescendo innotuit quia spiritus fuit. Idem vero presbyter hebdomada continua sese pro eo in lacymis afflxit, salutarem quotidie hostiam obtulit, et reversus postea ad balneum, eum minime invenit. Quia ex re quantum pro sit animabus immolatio sacræ oblationis ostenditur, quando hanc et ipsi mortuorum spiritus a viventibus petunt, et signa indicant quibus per eam absoluti videantur.

CAP. 69. — *Quod beatius sit quemque liberum hinc exire, quam post mortem libertatem quæxere (ex Dialog. Gregor., lib. iv, cap. 58).*

Cunctis ostendatur, quia si insolubiles culps fuerint, ad absolutionem prodesse minime etiam mortuis victimam sacra oblationis possit. Sed sciendum est quia illis sacra victimam mortuis prosit, qui hic vivendo oblinuerint, ut eos etiam post mortem bona adjuvent quæ hic pro ipsis ab aliis fiunt. Inter haec autem pensandum est quod tutior via sit, ut bonum quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat, dum vivit, ipse per se. Beatus quippe est liberum exire quam post vincula libertatem quædere.

CAP. 70. — *Quod nullus debeat rogare pro peccato quod est ad mortem. Gregor. in Moral. (lib. xvi. cap. 31).*

Peccatum quippe usque ad inferos ducitur, quod ante finem vitæ præsentis per correctionem ad pœnitentiam non emendatur. De quo videlicet peccato per Joannem dicitur: *Est peccatum ad mortem; non pro illo dico ut roget quis (I Joan. v).* Peccatum namque ad mortem est peccatum usque ad moriem, quia scilicet peccatum quod hic non corrigitur, ejus venia frustra postulatur. De hoc adhuc subditur: *Obliviscatur ejus misericordia (Job. xxiv).* Omnipotentis Dei misericordia obliviisci ejus dicitur, qui omnipotentis Dei justitiam fuerit oblitus. Quisquis

A enim eum nunc justum non timet, post invenire non valet misericordem.

CAP. 71. — *Quod omnes animæ electorum credendæ sint esse in celo, et iniquitorum animæ in inferno. Ex Dialog. Gregor. lib. iv, cap. 28).*

Inquisitione meæ jam video sufficenter satisfactum, sed et hoc est adhuc quod quæstione animam pulsat, quia, cum superius dictum sit esse jam sanctorum animas in celo, restat procul dubio ut iniquorum quoque animæ esse non nisi in inferno credantur. Et quid de hac re habeat veritas ignoro. Nam humana estimatio non habet peccatorum animas posse ante judicium cruciari. GREG. : Si esse sanctorum animas in celo sacri eloqui satisfactione credidisti, oportet ut per omnia esse credas et iniquorum animas in inferno, quia ex retributione æternæ justitiae ex qua jam justi gloriantur, necesse est per omnia ut et iniqui crucientur. Nam sicut electos beatitudine laetificat, ita credi necesse est quod a die exitus sui ignis reprobos exurat.

B CAP. 72. — *Quod sicut finis non est gaudio bonorum, sic finis non est tormentis malorum. Ex Dial. Greg. (lib. iv, cap. 44).*

PETRUS. — Nunquid nam, quæso te, dicimus eos qui semel illic mersi fuerint semper arsuros? GREGORIUS. — Constat nimurum ei incunctanter verum est quia, sicut finis non est gaudio bonorum, ita finis non erit tormentis malorum. Nam cum Veritas dicat: *Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam (Matth. xxv),* quia verum est quod promisit, falsum procul dubio non erit quod minatus est Deus.

CAP. 73. — *Quod non ita sit, ut quidam affirmant, quod Deus ob hoc pœnam minatus sit æternam peccantibus ut corrigeret a malis. Ex Dial. Greg. (proxime post).*

PETRUS. — Quid si quis dicat: Idecirco Deus peccantibus æternam pœnam minatus est, ut eos a peccatorum perpetratrice compesceret? GREGORIUS. — Si falsum est quod minatus est ut ab injustitia corrigeret, etiam falsa est pollicitus, ut ad justitiam provocaret. Sed quis hoc dicere, vel insanus præsumat? Et si minatus est quod non erat impleturus, dum assererere cum misericordem volumus, falacrem, quod nefas est dicere, prædicare compellimus.

CAP. 74. — *Cur peccata quæ cum fine perpetrata sunt, sine fine puniantur. Ex Dialog. Gregor., (ibidem).*

PETRUS. — Scire velim quomodo justum sit ut culpa, quæ cum fine perpetrata est, sine fine puniatur. GREGORIUS. — Hoc recte diceretur si districtus Judex non corda hominum, sed facta pensaret. Inquit enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Nam voluisse utique, si potuissent, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim, quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam judicantis pertinet, ut nunquam

careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.

CAP. 75. — *Quod pius sit Deus, et non pascatur cruciatus miserorum: justus autem, et ideo non sedatur in perpetuum ab iniquorum ultiōne. Ex Dialog. Greg. (ibid.).*

PETRUS. — Sed nullus justus crudelitate pascitur, et delinquens servus a domino justo idcirco cœdi præcipitur ut a nequitia corrigatur. Ad hoc enim vapulat ut emendari debeat. Iniqui autem gehennæ igni traditi, si ad correctionem non veniunt, quo fine semper ardebut? GREGORIUS. — Omnipotens Deus quia pius est, miserorum cruciatus non pascitur. Quia autem justus est, ab iniquorum ultiōne in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes aeterno supplicio deputatisa quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebut, scilicet ut justi omnes et in Deo videant gaudia quæ percipiant, et in illis respiciant supplicia quæ evaserunt, quatenus in aeternum tanto magis divinæ gratiae debitores se esse cognoscant quanto magis in aeternum mala puniri conspiciunt, quæ ejus adjutorio vicerunt.

CAP. 76. — *De hoc, si ante restitutionem corporum animæ justorum in celum recipiantur. Ex Dial. Greg. (lib. iv, c. 44).*

PETRUS. — Placet quod dicis. Sed velim nosse si nunc ante restitutionem corporum, in celum recipiente vealent anime sanctorum. GREGORIUS. — Hoc neque de omnibus justis fateri possumus, neque de omnibus negare. Nam sunt quorundam justorum anime qua a coelesti regno quibusdam adbuc mansionibus differuntur. In quo dilationis damno quid aliud innuitur, nisi quod perfectæ justitiae aliquid minus habuerunt? Et tamen luce clarius constat quia perfectorum justorum anime mox ut hujus carnis claustra exuent, in coelestibus sedibus recipiuntur. Quod et ipsa per se Veritas testatur, dicens: *Ubiunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquila* (Matth. xxiv). Quia ubi ipse Redemptor noster est corpore, illuc procul dubio colliguntur et anime justorum. Et Paulus dissolvi desiderat, et cum Christo esse (Phil. i). Qui ergo Christum esse in celis non dubitat, nec Pauli animam esse in celo negat. Qui etiam de dissolutione sui corporis atque in habitatione patriæ colestis dicit: *Scimus quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, sed aeternam in celis* (II Cor. v).

CAP. 77. — *Quod justi in die judicii animarum simul et corporum gloria latabuntur. Ex Dial. Greg. (ibid.).*

PETRUS. — Si igitur nunc in celo sunt anime justorum, quid est hoc quod in die judicii pro sua justitiae retributione recipient? GREGORIUS. — Hoc eis nimurum crescit in judicio, quod nunc animarum sola, postmodum vero etiam corporum beatitudine perfruantur, ut in ipsa quoque carne gaudent, in qua dolores pro Domino cruciatusque pertulerunt. Pro hac quippe geminata eorum gloria

A scriptum est: *In terra sua duplicita possidebunt* (Isa. lx). Hinc etiam ante resurrectionis diem de sanctorum animabus scriptum est: *Datæ sunt illis singulæ stolæ albae, et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleretur numerus conservorum et fratrum eorum* (Apoc. vi). Qui itaque nunc singulas acceperunt, in judicio binas stolas habituri sunt, quia modo animarum tantummodo, tunc autem animarum simul et corporum gloria latabuntur.

CAP. 78. — *De hoc, si boni bonos in regno, vel mali malos in supplicio agnoscant. Ex Dial. Greg. (lib. iv, c. 33).*

PETRUS. — Nosse vellem si boni bonos in regno, vel mali malos in supplicio agnoscant? GREGORIUS. —

B Hujus rei sententia in verbis est Dominicus (Luc. xvi), quam jam superius protulimus, luce clarius demonstrata. In quibus cum dictum esset: *Homo quidam erat dives, et indeebatur purpura et byssio, et epulabatur quotidie splendide, et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cedabant de mensa divitis, et nemo illi dabat, sed et canes veniebant et lingebant ulcera ejus subjunctione est, quod Lazarus mortuus portatus est ab anbelis in sinum Abraham, et mortuus dives sepultus est in inferno. Qui elevans oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe et Lazarum in sinu ejus, et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam ut refrigeret linguam meam. Cui Abraham dixit: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Dives autem de seipso jam spem salutis non habens, ad promerendam suorum salutem convertitur, dicens: Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testetur illis ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Quibus verbis aperte declaratur quia et boni bonos, et mali malos agnoscent. Si igitur Abram Lazarum minime recognosceret, nequam ad divitum positum in tormentis de transacta ejus contritione loqueretur dicens quod mala receptor in vita sua. Etsi mali malos non recognoscerent, nequam dives in tormentis positus fratrum suorum etiam absentium meminisset. Quomodo enim praesentes non posset agnoscere, qui etiam pro absentium memoria curavit exorare? Quia in re illud quoque ostenditur quod nequam ipse requisisti, quia et boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cui dictum est: *Recordare quia recepisti bona in vita tua; et electus Lazarus a reprobo est divite cognitus, quem mitti precatur ex nomine, dicens: Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam.* In qua videlicet cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrescit, ut et boni amplius gaudeant, qui secum eos latari conspiciunt quos amaverunt, et mali dum cum eis torquent quos in hoc mundo despecto*

Deo, dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eo-
rum pena consumat. Fit autem in electis quiddam
mirabilius, quia non solum eos cognoscunt quos in
hoc mundo neverunt, sed velut visos ac cognitos
recognoscunt bonos, quos nunquam viderunt. Nam
cum antiquos Patres in illa aeterna haberditate vide-
rint, eis incogniti per visionem non erunt quos in
opere semper neverunt. Quia enim illuc omnes com-
muni claritate Deum conspicunt, quid est quod ibi
nesciant, ubi scientem omnia sciunt? Nam quidam
noster vita venerabilis vir, religiosusque valde et
laudabilis, cum ante triennium moreretur, sicut re-
ligiosi alii qui praesentes fuerunt testati sunt, in ho-
ra sui exitus Jonam prophetam Ezechielem quoque
et Danielem coepit aspicere. Quos dum venisse ad
se diceret, et depresso luminibus eis reverentia ob-
sequium praeberet, ex carne eductus est. Quia in re
aperte datur intelligi quae erit in illa incorrupti-
bili vita notitia, si vir iste adhuc in carne positus,
prophetas sanctos, quos nimurum nunquam vide-
rat, agnovit. Solet autem plerumque contingere ut
egressura anima eos etiam recognoscat, cum qui-
bus pro qualitate culparum vel etiam præmiorum,
in una est mansione deputanda; quod multi in eo
exitu vident, quos aut in regno aut in supplicio
parebant habebunt.

CAP. 79. — *De hoc, si ignis purgatorius credendus
sit qui post mortem animas a peccatis expurgat. Ex
Dial. Greg. (lib. iv, c. 39).*

PETRUS. — Discere vellem si post mortem ignis
purgatorius esse credendus est. GREGORIUS. — In
Evangelio Dominus dicit: *Ambulate dum lucem ha-
betus* (Joan. xii). Per prophetam quoque ait: *Tem-
pore accepto exaudi vi te, et in die salutis adjuvi te* (Isa. xlix). Quod Paulus apostolus exponus dixit: *Ecce nunc tempus acceptabilis* (Il Cor. vi), etc. Salo-
mon quoque ait: *Quocunque potest manus tua fa-
cere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec
scientia, nec sapientia erit apud inferos quo tu pro-
peras* (Eccl. ix). David quoque ait: *Quoniam in sa-
culum misericordia ejus* (Psal. cxxxvii). Ex quibus
nimurum sententiis constat quia qualis hinc quisque
egreditur, talis in judicio praesentatur. Sed tamen
de quibusdam levibus culpis esse ante judicium pur-
gatorius ignis credendus est, eo quod Veritas ait:
Quia si quis in spiritum sanctum blasphemavit dixe-
rit, neque in hoc saeculo dimittetur, ei, neque in futu-
ro (Matth. xii). In qua sententia datur intelligi quas-
dam culpas in hoc saeculo, quasdam vero in futuro
posse laxari. Quod enim de uno negatur, conse-
quenter intellectus patet quia de quibusdam conce-
ditur. Sed tamen (ut prædicti) hoc de parvis mini-
misque peccatis fieri posse credendum est, sicut est
assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel pec-
catum curæ rei familiaris (quaæ vix sine culpa ab
ipsis agitur, qui culpas qualiter declinare debeant
sciunt) aut non in gravibus rebus error ignorantiaæ,
quaæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc
in hac vita positis minime fuerint relaxata. Nam et
cum Paulus dicat Christum esse fundamentum (I

A Cor. iii), absque sujungat: *Si quis superaedificaverit
super hoc fundamentum, aurum, et argentum, lapi-
des pretiosos, ligna, fenum, stipulan, uniuscujusque
opus quale sit ignis probabit; si cuius opus arserit,
detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic ta-
men quasi per ignem* (ibid.). Quamvis hoc de igne
tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intel-
ligi, attamen si quis haec de igne futuræ purgationis
accipiat, pensandum sollicite est quia illum dixit
per ignem posse salvari, non qui super hoc fun-
damentum ferrum, æs, vel plumbum ædificat, id est
peccata majora, et idcirco duriora, atque jam tunc
insolubilia, sed ligna, fenum, stipulan, id est pec-
cata minima atque levissima, quaæ ignis facile con-
sumit. Hoc tamen sciendum est quia illic saltem de
minimis nil quisque purgationis obtinebit, nisi bo-
nis hoc actibus in hac vita adhuc positus ut illic
obtineat promereatur.

B CAP. 80. — *Quod unus sit gehennæ ignis, sed non
uno modo omnes cruciet. Ex Dial. Greg. lib. iv,
c. 43).*

PETRUS. — Queso te: Unus esse gehennæ ignis
credendus est, an (quanta peccatorum diversitas
fuerit, tanta quoque et ipsa estimanda sunt incen-
dia esse præparata? GREGORIUS. — Unus quidem est
gehennæ ignis, sed non uno modo omnes cruciat
peccatores. Uniuscujusque etenim quantum exigit
culpa, tantum illic sentiatur pena. Nam sicut in
hoc mundo sub uno sole multi consistunt, nec tam
eiusdem solis ardorem æqualiter sentiunt, quia
alius plus, atque aliis minus æstuat, ita illic in uno
igne non unus est modus incendi, quia quod hic
diversitas corporum, hoc illic agit diversitas pecca-
torum, ut et ignem non dissimilem habeant, et la-
men eosdem singulos dissimiliter exurat.

C CAP. 81. — *Quot genera sint oblationis pro defunctis
facienda. Ex dictis August. (Ench. c. 110).*

Quatuor sunt genera oblationis: pro valde bonis
gratiarum actiones sunt, hoc est, Deo gratias agunt
quia bene vixerunt; pro non valde bonis, ut plena
remissio fiat; pro non valde malis, propitiationes
sunt, ut tolerabili sit damnatio; pro valde malis
etsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque
consolations vivorum sunt.

D CAP. 82. — *Cur sanctorum animæ pro peccatoribus
non orent, quando eos in igne eterno ardere pro-
spererint. Ex Dial. Greg. (lib. iv, c. 44).*

PETRUS. — Et ubi est quod sancti sint, si pro
inimicis suis quos tunc ardere viderint non orabunt?
quibus utique dictum est: Pro inimicis vestris ora-
te? (Matth. v.) GREGORIUS. — Orant pro inimicis suis eo
tempore quo possunt ad fructuosam penitentiam
eorum corda convertere, atque in ipsa conversione
salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est,
nisi hoc quod Apostolus ait, ut det illis Deus peni-
tentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant
a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius
voluntatem? (1 Tim. ii.) PETRUS. — Et quomodo pro
illis tunc orabit, qui jam nullatenus possunt ad
justitiae opera ab iniuste commutari? GREGO-

NIUS. — Eadem itaque ratio cur non oretur tunc pro **A** ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, hominibus aeterno igne damnatis, quae nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, nisi quia de eis quos utique deputatos aeterno supplicio jam novarent, ante illum jam judicis justi conspectum orationis suae meritum cassari refugunt? Quod si nunc quoque viventes justi mortuis et damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicable de sua carne sese perpeti etiam ipsi noverunt, quanto distictius tunc iniquorum tormenta respiquant, quando ab omni vita corruptione extuti, ipsi jam justitiae vicinius atque arctius inhærebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod justissimo iudicii inhaberent via distictionis absorbet, ut omnino eis non liceat [libeat] quidquid ab illius eternæ regulæ subtilitate discordat.

CAP. 83. — *Quod duobus modis vila dicatur, duobus etiam mors intelligatur. Ex Dial. Gregor.* (lib. iv, c. 45).

PETRUS. — Non est jam quod responderi debeat aperte rationi, sed haec nunc questio mentem movet: Quomodo anima immortalis dicitur, dum constat quod in perpetuo igne morialitur? **GREGORIUS.** — Quia duobus modis vita dicitur, duobus etiam modis mors debet intelligi. Aliud est namque quod in Dominio vivimus, aliud vero quod in hoc quod conditi vel creati sumus, id est, aliud beate vivere, et aliud essentialiter. Anima itaque et mortal is esse intelligitur et immortalis. Mortalis quippe, quia beate vivere animit. Immortalis autem, quia essentialiter vivere nunquam desinit, et naturæ sum vitam perdere non valet, nec cum in perpetua fuerit morte damnata. Illie enim posita beata esse perdet, et esse non perdet. Ex qua se semper agitur [cogitum] ut et mortem sine morte, et defectum sine defectu, et finem sine fine patiatur.

CAP. 84. — *Quod electi seu reprobri ad loca communia deducantur in tormentis. Ex Dial. Gregor.* (lib. iv, c. 35).

Quod vero sive electi sive reprobri, quorum communis causa in opere fuerit, ad loca etiam communia deducantur, Veritatis verba nobis satisfacerent, etiam si exempla decessent. Ipsa quippe Veritas propter electos in Evangelio dicit: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv). Si enim dispar in illa beatitudine aeterna retributio non esset, una potius mansio quam multa essent. Multæ ergo mansiones sunt, in quibus et distincti bonorum ordines propter meritorum consortium communiter latantur, et tamen unum denarium omnes laborantes accipiunt (Math. xx), qui multis mansionibus distinguuntur, quia et una est beatitudo quam illic percipiunt, et dispar retributionis qualitas, quam per opera diversa consequuntur. Quæ nimur Veritas iudicii sui diem denuntians ait: *Tunc dicam messoribus: Colligite zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum* (Math. xiii). Messores quippe angelorum zizania in fasciculos ad comburendum ligant, dum pares paribus in tormentis similibus sociant,

Aut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia adducantur, quia eos locis penalibus angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.

CAP. 85. — *De hoc, quod in domo Dei multæ mansiones sunt. Gregor, in Moral.* (lib. iv, c. 42).

In Evangelio Veritas dicit: *In domo patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv). Sed in eisdem multis mansionibus erit aliquo modo ipsa retributionum diversitas concors, quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat ut quod in se quisque non accepit, hoc se accepisse in alio exultet. Unde et non æque laborantes in vinea, æque cuncti denarium sortiuntur (Math. xx). Et quidem apud Patrem mansiones multæ sunt, et tamen eundem denarium disparates laboratores accipiunt, quia una cunctis erit beatitudo lætitiae, quamvis non una sit omnibus sublimitas vite.

CAP. 86. — *Quod illum quem semel culpa ad paenam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducat. Gregor. in Moral.* (lib. viii, c. 14).

Sicut consumitur nubes et pertransit, sic qui descendit ad inferos non ascendit (Jób vn). Nubes quippe ad altiora suspenditur, sed densata vento impellitur ut currat; calore autem solis dissipatur, ut evanescat. Sic nimur corda sunt hominum quæ per acceptæ rationis ingenium ad alta emigrant; impulsâ autem maligni spiritus flatu, pravis desideriorum motibus hoc illucque pertrahuntur, sed districta [districto] respectu superni iudicis quasi solis calore liquefiant, et semel locis penalibus tradita ad operationis usum ultra non redeunt. Vir igitur sanctus elationis cursum defectumque humani generis exprimens dicit: *Sicut consumitur nubes et pertransit sic qui descendit ad inferos, non ascendit.* Ac si aperte loqueretur, dicens: In altum currendo deficit, qui superbiendo ad interitum tendit; quem si semel culpa ad paenam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducit.

CAP. 87. — *Quod Deus dicatur zelans, dicatur iratus, dicatur paenitens, dicatur misericors, dicatur præscius. Gregor. in Moral.* (lib. xx, c. 24).

Deus ergo quomodo zelans est, qui in custodienda castitate nostra nullo mentis cruciatu tangitur? Quomodo irascitur, qui in ulciscendis vitiis nostris nulla perturbatione animi commovetur? Quomodo est paenitens, qui id quod semel fecerit, se fecisse nequaquam dolet? Quomodo habet misericordiam, qui nunquam cor miserum habet? Quomodo est præscius, dum nulla nisi quæ futura sunt præsciantur? Et scimus quia Deo nihil futurum est, ante ejus oculos præterita nullasunt, presentia non transiunt, futura non veniunt; quippe quia omne quod nobis fuit et erit in ejus prospectu presto est, et omne quod præ-sens est, scire potest potius quam præscire. Et tamen dicitur zelans, dicitur iratus, dicitur paenitens, dicitur misericors, dicitur præscius ut quia castitatem animæ uniuscujusque custo-

dit, humano modo zelans vocetur, quamvis mentis A cruciati non tangatur, et quia culpas percūtit, dicitur irasci, quamvis nulla animi perturbatione moveatur, et quia ipse immutabilis id quod voluerit mutat, pœnitere dicitur, quamvis rem mutet, consilium non mutet; et cum miseria nostra subvenit, misericors vocatur.

CAP. 88. — *Cur Deus suos electos sic permittat mori, ut in vita istorum non ostendat cuius sanctitatis sint. Ex Dial. Greg. (lib. iv, c. 24).*

PETRUS. — Quid est hoc, quæste, quod omnipotens Deus sic permittit mori, quos tamen post mortem, cujus sanctitatis fuerint non patitur celari? GREGORIUS. — Cum scriptum sit: *Justus quacunque morte præventius fuerit, justitia ejus non auferetur ab eo; electi qui procul dubio ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest si ad modicum dure moriantur?* Et esse fortasse nonnunquam eorum culpa, licet minima, quæ in eadem debeat morte resecari. Unde fit ut reprobi potestatem quidem contra viventes accipiant, sed illis morientibus hoc in eis gravius vindicatur quod contra bonos potestatem sue crudelitatis acceperunt, sicut idem carnifex qui eundem venerabilis diaconum viventem ferire permisus est; gaudere super mortuum permisus non est. Quod sacra quoque testantur eloquia. Nam vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in itinere comedit, hunc in eodem itinere leo occidit (*III Reg. xiiii.*). Sed statim illic scriptum est: *Quia stetit leo juxta asinum, et non comedit de cadavere (ibid.).* Ex qua re ostenditur quod peccatum inobedientiae in ipsa morte fuit laxatum, quia idem leo qui viventem præsumpsit occidere, contingerere non præsumpsit occisum. Qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit, quia is qui culpabilis in vita fuit, punita inobedientia erat jam justus ex morte. Leo ergo qui prius peccatoris vitam necaverat, custodivit postmodum cadaveri justi.

CAP. 89. — *Quod miseris mors sine morte fiat. Greg. in Mor. lib. ix, c. 48.*

Fit ergo miseris mors sine morte, finis sine defectu, quia et mors vivit, et finis semper incipit, et deficere defectus nescit. Quia igitur et mors permit, et non extinguit; dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat; flamma comburit, sed nequaquam tenebras decutit, quantum ad notitiam præsentis vite colligitur, supplicia ordinem non habent, quæ non suam per omnia qualitatem tenent.

CAP. 90. — *Quod in inferno peccatoribus ad consolationem ignis non luccat, sed ut magis torqueat. Greg. in Moral. ibid., c. 49.*

Quamvis illic ignis et ad consolationem non luccet, et tamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam sequaces quoque suos secum in tormento reprobi flamma illustrante usuri sunt, quorum amore deliquerunt, quatenus qui eorum vitam carnalem contra præcepta Conditoris amaverunt, ipsorum quoque eos interitus in augmento sua damnationis affligat.

CAP. 91. — *De eadem re. In Moralibus (eod. cap.).*

Sicut ergo electis ignis ardore novit ad solarium, et tamen ardore ad supplicium nescit, ita e diverso gehennæ flamma reprobis et nequaquam lucet ad consolationis gratiam, et tamen lucet ad pœnam, ut damnatorum oculis supplicium et nulla claritate candeat, et ad doloris cumulum qualiter crucientur ostendat. Quid hic mirum si gehennæ ignem credimus habere supplicium simul obscuritatis et luminis, quando experientia novimus, quia et tædarum flamma lucet obscura? Tunc edax flamma comburit quos nunc carnalis delectatio polluit. Tunc infinite patens inferni barathrum devorat quos nunc inanis elatio exaltat; atque qui qualibet ex vitio hic voluntatem callidi persuasoris expleverunt, tunc cum suo duce reprobi ad tormenta pervenient (*Ibid., c. 50*). Et quamvis angelorum aitque hominum longosit natura dissimilis, una tamen pena implicat, quos unus in crimen reatus ligat.

CAP. 92. — *Quod humana anima ita immortalis mori possit, et ita mortalis ut mori non possit. Greg. in Moral. (lib. iv, c. 7).*

Quia ergo nostra mortalitatis hoc tempus non ita ut male sit, sed ita perit ut non sit, querendum est quid sit quod non ita ut non sit, sed ita perire optatur, ut male sit. Humana enim anima seu angelicus spiritus ita immortalis est, ut mori possit, ita mortalis ut mori non possit. Nam beate vivere, sive per vitium, sive per supplicium perdit, essentialiter autem vivere, neque per vitium, neque per supplicium amittit. A qualitate enim vivendi deficit, sed omnimodo subsistunt interitum nec moriens sentit. Ut ergo breviter dixerim, et immortaliter mortalis est, et mortaliter immortalis.

CAP. 93. — *Quod corporeus sit ignis gehennæ, et non indiget alia materia nisi reproborum cruciatus. Gregor. in Moral. (lib. xv, c. 14).*

Miro valde modo paucis verbis expressus est ignis gehennæ. Ignis namque corporeus ut esse valeat ignis, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut reservetur, per congesta ligna procul dubio nutritur, nec valet nisi successus, esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis, et

D successione non indiget, et tardore non caret. Bene ergo de hoc iniquo dicitur: *Devorabit eum ignis quoniam succenditur (Job xx).* Quia omnipotens justitia futurorum præscia ab ipsa mundi origine gehennæ ignem creavit, qui in pena reproborum esse semel inciperet, sed ardorem suum etiam sine lignis nunquam finiret. Sciendum vero est quod omnes reprobi, quia et in anima et carne simul peccaverunt, illio in anima et carne pariter cruciantur.

CAP. 94. — *Cur anima in corpore manens et egrediens videri non possit. Ex Dialog. Gregor. (lib. iv, c. 5).*

GREGORIUS. — Quid mirum, Petre, si egredientem animam non vidisti, quam et manentem in corpore

non vides? Nunquidnam modo cum mecum loqueris, quia in me videre non vales animam meam, idcirco me esse examinem credis? Natura quippe animae invisibilis est, atque ita ex corpore invisibiliter egreditur, sicut in corpore invisibiliter manet.

PETRUS. — Sed vitam animae in corpore manentis pensare possum ex ipsis motibus corporis, quia nisi corpori anima adesset, ejusdem membra corporis moveri non possent. Vitam vero animae post carnem in quibus motibus, quibusve operibus videam, dicas ut ex rebus visis esse colligam, quod videre non possum.

CAP. 95. — *Quod nullus dubitare debeat esse ea in visibilia quæ Deo invisibili subministrant. Ex Dial. Gregor. (Ibid., c. 6).*

GREGORIUS. — Sicut vis animae vivifiat et movet corpus, sic vis divina implet quæ creavit omnia, et alia inspirando vivifiat, alii vero tribuit ut vivant, alii hoc solummodo præstat ut sint. Quia vero esse non dubitas creantem et regentem, implantem et circumpleteantem, transcendentem et subsistentem, incircumspectum atque invisibilem Deum, ita dubitare non debes hunc invisibilium obsequia habere. Debent quippe ea qua ministrant ad ejus similitudinem tendere cui ministrant, ut quæ invisibilium serviant, esse invisibilium non dubitentur. Hæc autem quæ esse credimus, nisi sanctos angelos et spiritus justorum? Sicut ergo motum considerans corporis, vitam animae in corpore manentis perpendis animo, ita vitam animæ ex eundis corpore perpendere debes a summo, quia potest invisibiliter vivere, quam oportet obsequio invisibilis Conditoris manere. PETRUS. — Recte totum dicitur, sed mens refutat credere, quod corporeis oculis non valet videre.

CAP. 96. — *Quod nulla visibilita videri vel cognosci possint, nisi per invisibilita. Ex Dial. Gregor. (Ibid.).*

GREGORIUS. — Cum Paulus dicat: *Est enim fides sperandarum rerum substantia, argumentum non apparentium (Hebr. xi),* hoc veraciter dicitur credi quod non valet videri. Nam credi jam non potest quod videri potest. Ut tamen te breviter reducam ad te, nulla visibilita nisi per invisibilita videntur. Ecce enim cuncta corporea oculus tui corporis aspirat, nec tamen ipse corporeus oculus aliquid videret corporeum, nisi hunc res incorporeas ad videndum acueret. Nam tolle mentem quæ non videtur, et in cassum patet oculus qui videbat. Subtrahe animam corpori, remanent procul dubio oculi in corpore aperti. Si igitur per se videbat, cur discedente anima nihil vident? Hinc ergo intellige, quia quæ ipsa visibilita non nisi per invisibilita videntur. Ponamus quoque ante oculos mentis dominum ædificari, immensas moles levare, pendere magnas in machinis columnas, quis, quæso te, hoc opus operatur? Corpus visible quod illas moles manibus trahit, an invisibilis anima quæ vivifiat corpus. Tolle enim quod non videtur in corpore, et mox immobilia remanent cuncta, quæ moveri videbantur visibilita corpora metallorum. Qua in re pensandum

A est quia in hoc quoque mundo visibili, nihil nisi per creaturam invisibilem disponi potest. Nam sicut omnipotens Deus aspirando vel implendo ea quæ ratione subsistunt, et vivifiat et movet invisibilia, ita ipsa quoque invisibilia implendo movent, atque sensificant [sensim vivificant] carnalia corpora quæ videntur.

PETRUS. — Istis fateor allegationibus libenter victus, prope nulla jam esse hæc visibilia existimare compellor; qui prius in me infirmationem personas suscipiens de invisibilibus dubitabam. Itaque placent cuncta quæ dicis; sed tamen sicut vitam animae in corpore manentis ex motu corporis agnosco, ita vitam animae post corpus apertis quibusdam rebus attestantibus agnoscerem cupio.

CAP. 97. — *Quod incorporeus spiritus in inferno a corporeo igne affligatur. Ex Dialog. Gregor. (lib. iv, c. 29).*

GREGORIUS. — Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem cum incorporeus spiritus sit, etiam corporeo igne teneatur? PETRUS. — In vivente quolibet idcirco incorporeus spiritus tenetur in corpore, quia vivificat corpus.

CAP. 98. — *Quod incorporeus spiritus vivificare possit, et ibi tenere, ubi a corporeo cruciatur igni. Ex Dial. Gregor. (Proxime post.)*

GREGORIUS. — Si incorporeus spiritus, Petre, in hoc teneri potest quod vivifiat, quare non pœnalter et ibi teneatur ubi mortificatur? Teneri autem per ignem spiritum hominis dicimus, ut in tormento ignis sit vivendo atque sentiendo. Ignem namque eo ipso patitur, quod videt, et quia cremari se aspicit, crematur. Sicque fit ut res corporea incorpoream exurat, dum ex igne visibili ardor ac dolor invisibilis trahitur, ut per ignem corporeum mens incorpoream etiam incorpoream flammam cruciatur. Quamvis colligere ex dictis evangelicis possumus quia incendium anima non solum videndo, sed etiam experiendo patiatur. Veritatis etenim voce dives mortuus in inferno dicitur sepultus (*Luc. xvi*). Cujus anima quia in igne teneatur insinuat vox divitissima Abraham deprecatur, dicens: *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma (Ibid.).* Dum ergo divitem peccatorem damnatum Veritas in ignibus perhibet, quis jam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget?

D PETRUS. — Ecce ratione et testimonio ad crudelitatem flectitur animus, sed dimissus iterum ad rigorem reddit. Quomodo enim res incorporea a re corporea teneri atque affligi possit ignoro.

CAP. 99. — *De apostatis spiritibus, quod incorporei sint credendi. Ibidem.*

GREGORIUS. — Dic, quoso te, apostatas spiritus a coelesti gloria dejectos, corporeus an incorporeos esse suspicaris? PETRUS. — Quis sane sapiens esse spiritus corporeos dixerit?

CAP. 100. — *Quod gehennæ ignis corporeus esse credendus sit. Ibidem.*

GREGORIUS. — Gehennæ ignem esse corporeum,

an incorporeum fateris? Petrus.— Ignem gehennæ corporum esse non ambigo, in quo corpora certum est cruciari.

CAP. 101. — *De hoc quod scribitur, Deum nemo vidit unquam, et qualiter illud intelligendum sit. Greg. in Moral. (lib. xviii, c. 5).*

Deum nemo vidit unquam, inquit Joannes (*I Joan. iv.*). Rursumque cum testamento veteris Patres in teor, multos horum, teste ipsa sacræ lectionis historia, Deum vidisse cognoscet. Vedit quippe Jacob Dominum, et ait: *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Cen. xxxii).* Vedit Moyses Dominum, de quo scriptum est: *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum (Exod. xxxiii).* Vedit Dominum Job qui dixit: *Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te (Job xlvi).* Vedit Isaías Dominum qui ait: *Anno quo mortuus est rex Orias, vidi Dominum sedentem super solium exectum et elevatum (Isa. vi).* Vedit Michæas Dominum qui dicit: *Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cali assistentem ei a dectris et a sinistris (III Reg. xxii).* Quid ergo est quod tot veteris testamenti Patres Deum se vidisse testati sunt, et tamen de hac sapientia quæ Deus est, dicitur: *Abscondita est ab oculis omnium viventium (Job xxvii).* Et Joannes ait: *Deum nemo vidit unquam (I Joan. iv), nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quandiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest, ut anima gratia spiritus afflate per figuram quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentiæ non pertingat?* Hinc est quod Jacob qui Deum se vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit (*Gen. xxxii*). Hinc est quod Moyses qui cum Deo facie ad faciem loquitur, *sicut loqui solet homo ad amicum suum (Exod. xxxiii)*, inter ipsa verba sue locutionis dicit: *Si inventi gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te (Ibid.).* Certe enim si Deus non erat cum quo loquebatur, ostende mihi Deum diceret, et non ostende temetipsum. Si autem Deus erat cum quo loquebatur facie ad faciem, cur peccabat videre quem videbat? Sed ex hac ejus petitione colligitur quia eum sitiebat per incircumscriptionem naturæ sue claritatem cernere quem jam cooperat per quasdam imagines videre, ut sic superna essentia mentis ejus oculis adesset, quatenus ei ad aeternitatis visionem nulla imago creata temporaliter interesset. Et viderunt ergo patres testamenti veteris Dominum, et tamen juxta Joannis vocem: *Deum nemo vidit unquam (I Joan. iv).* Et juxta beati Job sententiam: *Sapientia, quæ Deus est, abscondita est ab oculis omnium viventium (Job xxvii)* quia in hac mortali carne consistentibus, et videri potuit per quasdam circumscriptas imagines, et videri non potuit per incircumscriptionem lumen aeternitatis (*Job xxxvii*). Sicut vero a quibusdam potest in hac adhuc mortali carne consi-

A stentibus, sed tamen inestimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine aeterna Dei claritas videri, etc.

CAP. 102. — *De duplice pena damnatorum. Ex dictis Isidori (lib. 1 De summo bono, c. 28).*

Duplex damnatorum pena est in gehenna, quorum et mentem urit tristitia, et corpus flammajuxta vicissitudinem [justa vicissitudine], ut qui mente tractavorunt quod perficerent corpore, simul et animo puniantur et corpore. Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, et ad aliquid non habere, hoc est, habere lumen ad damnationem, ut videant impii unde doleant, et non habere ad consolationem, ne videant unde gaudeant. Aptæ fit comparatio de camino trium puerorum, ad exemplum ignis gehennæ. Nam sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, et arsit ad comburendam ligamina vinculorum (*Dan. iii*), ita ignis gehennæ et lucebit misericordia ad augmentum pœnarum, ut videant unde doleant, et non lucebit ad consolationem, ne videant unde gaudeant. Inter hujus vitæ et future infelicitatis miseriam multa discretio est. Illic enim et miseria est propter cruciationem dolorum, et tenebræ propter lucis aversionem. Quorum unum in hac vita, id est miseria, est, aliud non est. In inferno autem utrumque est.

CAP. 103. — *De penis impiorum. Ex dictis ejusdem (ibid., c. 29).*

Sicut fasciculi signorum ad combustionem de similibus colligantur, ita in die judicii similis culpa rei suis similibus jungentur, ut ex æquo pena constingat quasi in fasciculum, quo actio similes fecit in malum. Sicut unusquisque sanctus in futuro iudicio pro quantitate virtutum glorificabitur, ita et unusquisque impius pro quantitate facinorum condemnabitur. Nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo, sed justa qualitate in criminum discretio erit pœnarum, propheta firmante. De charorum suorum quoque suppliciis additui etiam pena defunctis, sicut apud inferos diviti sermo predicit evangelicus (*Luc. xv*), sicut pro augendo Iudeæ supplicio dicit etiam psalmus: *Commotione moveantur filii ejus, et mendicent (Psal. cvii).* Impii ex hoc duris in iudicio puniendi sunt mentis dolore, ex quo visuri sunt justos gloria beatitudinem meruisse. Cunctis videntibus est præcipitandum diabolus, quando sub aspectu omnium bonorum angelorum et hominum, cum eis qui de parte ejus erunt, in ignem aeternum mittendus est. Dum sublatus fuerit diabolus ut damnetur, multi electi, qui in corpore sunt inveniendi, Domino ad iudicium veniente, metu concutiendi sunt, videntes tali sententia impium esse punitum, pro terrore purgandi sunt, quia si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso quo diabolum damnari consipient, purgabuntur. Hinc est quod ait Job: *Cum sublatus fuerit timebunt angeli, et territi purgabuntur (Job xli).* Multos perire posse ex eis in die iudicii, qui nunc electi esse videntur et sancti,

didente Propheta: *Vocabit Dominus judicium ad ignem, et devorabit abyssum multam, et comedet partem domus* (*Amos vii.*). Pars quippe domus devorabitur, quia illos etiam infernos absorbebit, qui nunc se esse in praecēstibus gloriāntur. Do quibus et Dominus ait: *Muli dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, in nomine tuo dæmonia ejecimus, virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos. Discedite a me, qui operamini iniquitatem; nescio qui estis* (*Math. vii.*).

CAP. 104. — *De Antichristo. Ex dictis ejusdem* (*ibid.*, c. 25).

Omnis qui secundum Christianæ professionis normam, aut non vivit aut aliter docet, Antichristus est. Plerique autem Antichristi tempora non visuri sunt, et tamen in membris Antichristi inventi sunt. Antequam veniat Antichristus, multa membra ejus præcesserunt, et pravae actionis merito caput proprium prævenerunt, secundum Apostoli sententiam, qui jam iniquitatis mysterium operari illum affirmat, etiam antequam reveletur (*II Thess. ii.*). Magnitudo signorum faciet sub Antichristo, *ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur* (*Math. xxiv.*). Sed si electi, quomodo sunt in errorem mittendi? Ergo ibunt in errorem titubationis ad modicum, propter multitudinem prodigiorum; non tamen dejiciendi sunt a stabilitate sua terrorum impulsu atque signorum. Unde et ideo ponitur, *si fieri potest, quia electi perire non possunt, sed cito resipescentes cordis errorem religione coercebunt, scientes prædictum esse a Domino ut, dum hoc fecerint adversari, non conturbentur sancti. Tam mira facturus est prodigia et signa dum venerit Antichristus, ut etiam electis quoddam cordis signatur scrupulum, quod tamen cito exsuperet in illis ratio, per quam scient in deceptionem reprobrum, et electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriōsi erunt sancti, non per miracula sicut sancti martyres fuerunt priores. Illi enim et persecutores sustinebunt, et facientes prodigia. Proinde et durius bellum sustinebunt, quia non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis corruscantes dimicaturi sunt. Gravius sub Antichristi temporibus contra Ecclesiam desæviet Synagoga, quam in ipso adventu Salvatoris Christianos est persecuta. Dum in martyres diabolus jam exercuerit magnam crudelitatem etiam ligatus* (*Apoc. xx.*), crudelior tamen erit sub Antichristi temporibus, quando etiam erit solvendus (*Ibid.*). Nam si tanta ligatus facere potuit, quanta solutus facit? Quanto propinquius finem mundi diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet, ut quia se continuo damnandum conspicit, socios sibi multiplicet cum quibus gehennæ signibus addicatur. Quanto breve tempus videt diabolus sibi restare ut damnetur (*Apoc. xi.*), tanto in magna persecutionis ira moverat, divina justitia permitente, ut glorificentur justi, sordidentur iniqui, et ut diabolo durior crescat damnationis sententia.

A CAP. 105. — *Quod ante diem judicii etiam electi periclitabuntur in adventu Antichristi. Greg. in Mor. (lib. xiv, c. 12).*

In diebus ejus stupebit novissimi, et primos invadet horror (*Job. xviii.*). Tanta enim tunc contra justos [nos] iniqüitate effrenabitur ut etiam electorum corda non parvo pavore feriantur. Unde scriptum est; *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (*Math. xxiv.*). Quod videlicet dicitur, non quia electi casuri sunt, sed magnis terroribus trepidaturi. Tunc vero contra eum certamen justitiae et novissimi electi habere narrantur et primi, quia videlicet et hi qui in fine mundi electi reperiuntur, in morte carnis prostrernendi sunt; et illi etiam qui a prioribus mundi partibus processerunt, Henoch scilicet et Elias ad medium revocabuntur, et crudelitatis ejus saevitiam in sua adhuc mortali carne passuri sunt (*Malac. iv; Math. xi et xvii; Marc. ix.*). Hujus vires in tantam potestalem laxatas novissimi obstupescunt, et primi metuunt, quia, licet juxta hoc quod spiritu superbie sublevatur, omnem temporalem ejus potestatem despiciunt, juxta hoc tamen quod ipsi adhuc in carne mortali sunt, in qua cruciari temporaliter possunt, ipsa quæ fortiter tollent, supplicia perhorrescent, ita ut in eis uno eodemque tempore et constantia ex virtute sit, et pavorem ex carne, quia etsi electi sunt, ut tormentis vinciri nequeant, per hoc tamen quod homines sunt, et ipsa metuunt tormenta, quæ vincuntur.

CAP. 106. — *Item de Antichristo. Greg. in Morat. (lib. xv, c. 28).*

Vidit enim quod in fine mundi Satan hominem ingrediens, quem sacra Scriptura Antichristum appellat, tanta elatione extollitur, tanta virtute principatur, tantis signis et prodigiis in sanctitatis ostensione elevatur ut argui ab homine ejus facta non valeant, quia enim potestate terroris adjungit etiam signa ostensæ sanctitatis. Et ait: *Quis arguet coram eo viam ejus?* (*Job. xxi.*) Quis videlicet hominum illum increpare audeat, cuius visum ferre pertimescit? Sed tamen ejus viam non solum Elias et Henoch, qui in ejus exprobationem ad medium deducuntur, sed etiam omnes electi arguent dum contemnunt, dum virtute mentis ejus malitia resistunt.

CAP. 107. — *Item de Antichristo. Gregor. in Moral. (lib. xv, c. 30).*

Hoc in loco homo humana sapientia dicitur, sed cum plus sint omnes quam innumerabiles, quærendum nobis est cur ante se innumerabiles, et post se omnes trahere dicatur (*Job. xxi.*), nisi quod antiquus hostis reprobum tunc hominum ingressus, conclos quois carnales invenerit sub sua jugum ditionis rapit, qui et nunc priusquam appareat, innumerabiles quidem, non tamen omnes carnales trahit, quia quotidie a carnali opere ad vitam multi revocantur, adque statum justitiae, alii per brevem, alii per longam penitentiam redeunt, et nunc innumerabiles rapit cum falsitatis sue stupenda hominibus signa non exhibet; cum vero coram carnalium oculis miranda eis prodigia fecerit,

post se tunc non innumerabiles, sed omnes trahit, A bentes, redarguantur ut pereant. Qui vero nec fidei quia qui bonis praesentibus delectantur, potestati illius se absque retractione subjiciunt. Sed sicut præfati sumus, quia plus est omnem hominem quam innumerabilestrahere, cur prius dicitur quod omnem trahit, et post in augmento innumerabiles subjiciuntur? Ratio namque expetit ut prius quod minus est, et post in augmento quod majus est dicteretur. Sed sciendum quia in hoc loco plus fuit *innumerabiles dixisse quam omnes.* Post se enim *omnem hominem trahit*, quia in tribus annis et dimidio omnes quos in studiis vita carnalis invenerit, jugo sua dominationis [damnationis] astringit. Ante se vero *innumerabiles traxit*, quia per quinque millia, et adhuc amplius annorum curricula, quamvis carnales omnes trahere minime potuit: multo tamen plures sunt in tam longo tempore hi, quos ante se innumerabiles rapit, quam omnes quos in tam brevi tempore rapiendos invenerit. Bene ergo dicitur; *Post se omnem hominem trahit, et ante se innumerabiles*, quia et tunc minus tollit, cum omnes tulerit, et nunc amplius diripit, cum corda omnium invidat.

CAP. 108. — *Quod in novissimis Israelite omnes per predicationem Eliæ converti debeant.* Greg. in Mor. (lib. xxxv, c. 15).

Sed extremo Israelite omnes ad fidem cognita Eliæ prædicatione concurrunt, atque ad ejus protectionem quem fugerant redeunt, et tunc illud eximum multipli aggregatione populorum convivium celebratur.

CAP. 109. — *De hoc, cur in hac vita sapienter bonis male sit.* Gregor. in Moral. (lib. v. c. 1).

Cum valde occulta divina sint iudicia, cur in hac vita nonnunquam bonis male sit, malis bene, tunc occultiora sunt, cum et bonis hic bene est, et malis male. Nam cum bonis male est, malis bene, hoc fortasse reprehenditur, quia et boni si qua deliquerunt, hic recipiunt, ut ab æterna plenius damnatione liberentur, et mali bona quæ pro hac vita faciunt hic inveniunt, ut ad sola in posterum tormenta pertrabantur. Unde et ardentи in inferno diviti dicitur: *Memento, fili, quia receperisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala* (Luc. xvi). At cum bonis hic bene est, et malis male, incertum valde fit utrum boni ideo bona accipiunt, ut provocati ad aliquid melius crescant, an justo latenter iudicio hic suorum operum remuneracionem percipiunt, ut a præmiis vitæ sequentis inanescant; et utrum malos idcirco adversa feriant, ut ab æternis suppliciis corrigendo defendant, an hic eorum pena incipiatur, ut quandoque complenda eos ad ultima gehennæ tormenta perducat.

CAP. 110. — *Quod etiam omnes resurgere, debeant ad tormenta, non ad iudicium.* Gregor. in Moral. (lib. xxvi, c. 24).

Resurgent etiam omnes infideles, sed ad tormenta ad iudicium. Non enim eorum tunc causa discentur, quia ad conspectum districti iudicis jam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non ha-

sacraenta tenerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt, quia præjudicati infidelitatis sue tenebris, ejus quem despicerant invectione redargui non merentur. Illi saltum verba iudicis audiunt, quia ejus saltem fidei verba tenuerunt; isti in damnatione sua aeterni iudicis nec verba percipiunt, quia ejus reverentiam nec verbo tenus servare voluerunt. Illi legaliter percunt, quia sub lege positi peccaverunt; istis in perditione sua de lege nihil dicitur, quianibilis legis habere conatus sunt.

CAP. 111. — *Quod omnes homines resurgere debeant.* August. (De eccles. dogm., c. 7).

Omnium hominum erit resurrectio. Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, ut mors in Adam data [ab Adam ducta] omnibus ejus filiis dominetur, et maneat illud privilegium in Domino, quod de eo specialiter dicitur: *Non dahis sanctum tuum videre corruptionem* (Psal. xv; Ad. ii). Hanc rationem maxima Patrum turba tradente suscepimus. Verum quia sunt et alii æque catholici et erudit viri, qui credunt anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem et immortalitatem eos qui in adventu Domini vivi inveniendi sunt, et hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte, quolibet quis aquiescat modo, non est hereticus nisi ex contentione hereticus fiat. Sufficit enim in Ecclesia legi earum resurrectionem credere futuram de morte.

CAP. 112. — *Quomodo intelligatur quod vivi et mortui dicuntur iudicandi.* Idem Aug. (ibid., c. 8).

C Quod autem dicimus in Symbolo in adventu Domini vivos et mortuos iudicando, non justos tantum ac peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed et vivos eos qui in carne inveniendi sunt, credimus. Qui ob hoc mortuiri creduntur vel immutandi, sicut alii volunt, ut suscitati continuo vel reformati a mortuis iudicentur [cum ante mortuis iudicentur, sic hodie Aug.]

CAP. 113. — *Quod angelii apostole, et impii homines post tormenta quasi suppliciis expurgati, iustorum societate non donentur.* Item Aug. (ibid., c. 9).

Post resurrectionem et iudicium non credamus restitionem futuram, quam Origenes delirat, ut dæmones vel impii homines post tormenta, quasi suppliciis expurgati, vel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, vel isti iustorum societate donentur, eo quod hoc divinae conveniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo salvetur. Sed nos credamus ipsi iudici omnium, et retributori justo qui dixit: *Impii ibunt in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam* (Matth. xxv), ut percipiatur fructum operum suorum. Et iterum: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolus et angelis ejus* (Ibid.).

CAP. 114. — *Quod resurrexit fieri debeat in extate perfecte juvenilis quæ profectu non indiget.* Ex dictis Isidori (lib. 1 De summo bono, c. 26).

Inchoatio pacis sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad

Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate A candi, sed tantum damnandi. Primus igitur eorum convaluerint. Resurrecio mortuorum, ut Apostolus ait, *in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est* (*Ephes iv*), in ætate scilicet juventutis que profectu non indiget, et absque inclinatione defectus in perfectione ex utraque parte et plena est et robusta. Quamvis nunc filiorum Dei nomine homines fideles vocentur, tamen ex eo quod hanc servitutem corruptionis patiuntur adhuc jugo servitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum *corruptibile hoc induerit incorruptionem* (*I Cor.*) Nunc Deus per speculum agnoscitur (*I Cor. xi*), in futuro autem quisque electus facie ad faciem presentatibus (*Ibid.*), ut ipsam speciem contempletur, quam nunc per speculum videre conatur. In hac vita electorum numero ad dexteram pertinentium, et reproborum qui ad siostramituri sunt, Ecclesiam Dei compleri dicuntur, in fine autem sæculi zizania a frumento disjungi (*Math. xiii*).

CAP. 115. — *Quod districtus iudex ad judicium veniens, peccatores videat ut feriat, non ut salvet.* *Greg. Moral.* (*lib. viii, c. 13*.)

Districtus Judex ad judicium veniens, et ad salvandum non videt, et ad feriendum videt, quia quem in praesenti vita dispensacionis sue miseratione non respicit, respiciendo postmodum per justitiam extinguit. Nunc enim peccator quisque Deum non metuit et vivit, blasphemat et proficit, quia scilicet misericors Creator quem expectando vult corrigere, aspiciendo non vult punire, sicut scriptum est: *Dissimulans peccata hominum propter paenitentiam* (*Sap. xi*). Sed tunc peccator cum respetetur non subsistit, quia cum districtus Judex merita subtiliter inquirit, reus ad tormenta non sufficit. Quamvis hoc etiam justorum voci congruit, quorum mens semper sollicita venturo examini intendit. Omne enim quod agunt metuunt, dum caute considerantante quantum Judicem stabunt. Intuentur potentiam illius magnitudinis, et pensant quanto reatu constricti sunt propriæ infirmitatis. Enumerant mala propriæ operis, et contra hæc exaggerant bona gratiæ Conditoris. Considerant prava quam districte judicet, bona opera quam subtiliter penset, et perituros se absque ambiguitate præsciunt, si remota pietate judicentur. Quia hoo ipsum quoque quod juste videatur vivere culpa est, si vitam nostram cum indicat, hanc apud se divina misericordia non excusat.

CAP. 116. — *Quod in die judicii duo ordines in quatuor dividuntur.* *Ex dictis Isidori* (*lib. i, c. 27, De summo bono*).

Duae sunt differentiae vel ordines hominum in iudicio, hoc est electorum et reproborum. Qui tamen dividuntur in quatuor. Perfectorum ordo unus est, qui cum Deo judicat, et aliis qui judicatur. Utrique tamen cum Christo regnabunt. Similiter ordo reproborum partitur in duo, dum hi qui intra Ecclesiam sunt mali judicandi sunt et damnandi. Qui vero extra Ecclesiam inveniendi sunt, non sunt iudi-

A candi, sed tantum damnandi. Secundus eorum ordo qui judicantur et pereunt, opponitur illi ordinis bonorum, de quo sunt qui judicantur et regnabunt. Tertius eorum ordo qui non judicantur et pereunt, opponitur illi ordinis perfectorum, in quo sunt hi, qui non judicantur et regnabunt. Quartus ordo eorum qui non judicantur et regnabunt, opponitur illi contrario ordinis, in quo illi sunt qui non judicantur et pereunt. Gemina punitur sententia impius, dum aut hic pro suis meritis cœcitate percutitur ne veritatem videat, aut dum in fine damnabitur ut debitus penas exsolvat.

CAP. 117. — *Quod liber vitæ sit ipsa visio advenientis Judicis, quia quidquid quis fecerit, ipso viso statim intelliget.* *Gregor. in Moral. lib. xxiv, c. 9* (*August. l. xx De Civ. Dei, c. 44*.)

B Libri aperti sunt, et alius liber apertus est, qui est vitæ, et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris (*Apoc. xx*). Liber namque vitæ est ipsa visio advenientis Judicis, in quo quasi scriptum est omne mandatum, quia quisquis eum viderit, mox teste conscientia quidquid non fecit intelligit. Libri aperti referuntur, quia justorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata cœlestia opere impressa cernuntur. Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, quia in ostensa vita justorum, quasi in expansione librorum legunt bonum quod ipsi agere noluerunt, atque ex eorum qñ fecerunt comparatione damnantur. Ne ergo unusquisque tunc videns eos, quod non fecit defleat, nunc in eis quod imitetur attendat; quod quidem facere electi non cessant.

CAP. 118. — *De gloria sanctorum post mortem.* *Ex dictis Isidori* (*lib. i De summo bono, cap. 33*).

Non faciet in futurum cor miserum justorum ex compassione damnatorum condolendi affectio; ubi tantum erit sanctorum de Dei contemplatione gaudium ut tristitia nullum tribuat introitum. Sicut comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior, ita sanctorum requies comparata damnationi malorum gloriosior erit; sic justitia, injustitia sic virtus virtutis. Crescit ergo sanctorum gloria, dum debita damnantur impii pena. Post resurrectionem sanctis in carne promissa est cœlorum ascensio, dicente ad Patrem Christo: *Voto ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum* (*Joan xvii*). Si enim membra capitisi sumus, et unus in se et in nobis est Christus, utique ubi ipse ascendit, et non ascensuri sumus.

CAP. 119. — *Quod finito iudicio incipiet esse cœlum novum, et terra nova.* *Ex dictis ejusdem* (*Aug. t. xx De Civ. Dei, c. 14*).

Ut ait beatus Augustinus, peracto finitoque iudicio tunc esse desinet hoc cœlum et hæc terra, quando incipiet esse cœlum novum et terra nova (*Apoc. xxi*). Mutatione namque rerum, non omnimodo interitu transibit hic mundus. Unde et Apostolus dicit: *Præterit enim figura hujus mundi* (*I Cor. vii*), figura ergo preterit, non natura.

CAP. 120. — *Contra eos qui dicunt si, post factum A* judicium, erit conflagratio mundi, ubi tunc esse poterunt sancti, qui non contingantur flamma incendiis. *Ex dictis ejusdem (Aug. l. xx De Civ. Dei, c. 18).*

Hanc quæstionem beatus Augustinus dissolvit. Quærat, ait, forsitan aliquis, si post factum iudicium mundus iste ardebit antequam pro illo cœlum novum et terra nova reponantur (*Apoc. xxi*), eo ipso tempore conflagrationis ejus, ubi erunt sancti, cum eos habentes corpora in aliquo corporali loco esse necesse sit? Possumus respondere futuros esse in superioribus partibus, quo ita non ascendet flamma illius incendi, quemadmodum nec unda diluvii. Talia quippe illis erunt corpora ut illic sint ubi esse vixerint, sed nec ignem conflagrationis illius pertimescent immortales atque incorruptibles facti, sicut vivorum trium corruptibilia corpora atque mortalia in camino ardenti illæ vivere potuerunt (*Dan. iii*).

CAP. 121. — *Ut nullus se pulet eleemosynis peccata sua posse redimere, nisi studeat vitam suam corrigerre. Augustinus (Ench. c. 70).*

Sane cavendum est ne quisquam existimet infanda illa crima, qualia qui agunt regnum Dei non possidebunt (*I Cor vi*), quotidio perpetranda, et eleemosynis quotidie redimenda. In melius est quippe vita mutanda, et per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendus quadammodo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi (*Ecli. xv*), quamvis miserando delectat jam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur.

CAP. 122. — *Levia peccata Dominica nobis dimitti oratione, si tamen debitoribus nostris ita dimittimus, sicut et nobis dimitti volumus. Augustinus (ibid., 71).*

De quotidianis autem brevibus levibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. Eorum est enim dicere: *Pater noster, qui es in celis (Math. vi)*, qui jam Patri tali regeneranti sunt ex aqua et Spiritu sancto (*Joan. iii*). Dolet omnino hæc oratio minima et quotidiana peccata. Delet et illa a quibus vita fidelium etiam scelerata gesta, sed pœnitendo in melius mutata discedit, si quemadmodum veraciter dicitur: *Dimitte nobis debita nostra (Math. vi)*, quoniam non desunt quæ dimittantur, ita veraciter dicatur: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Ibid.)*, id est, fiat quod dicitur. Quia et ipsa eleemosyna est veniam petenti homini ignoscere.

CAP. 123. — *Quod non solum tunc eleemosyna detur, quando solatium aliquod indigenti, sed etiam quando vel venia peccanti, vel disciplina datur erranti. Augustinus (ibid., c. 72).*

Ac per hoc ad omnia quæ utili misericordia flunt, valet quod Dominus ait: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi)*. Non solum autem qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudò vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum. ægro vel incluso visitationem, captivo redemptiōnem, debili subjectionem, cæco deductionem, tristi-

A consolationem, non sano medelam, erranti viam, deliberanti [deliranti] consilium, et quod cuique necessarium est indigenti, verum etiam qui dat veniam peccati, eleemosynam dat. Et qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coeret aliqua disciplina, et tamen peccatum ejus quo ab illo Iesus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur, non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit, et aliqua emendatoria pena plectit, eleemosynam dat, quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstantur invitatis, quando eorum consultur utilitatibus non voluntati, quia ipsi sibi inveniuntur esse inimici, amici vero eorum potius illi quos inimicos putant, et reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Christianus non debeat, neo pro malis (*Rom. xii*; *I Thess. v*; *I Petr. iii*). Multa itaque sunt genera eleemosynarum, quæ cum facimus, adjuvamus ut dimittantur nobis debita nostra (*Matth. vi*).

CAP. 124. — *Perfectorum esse filiorum Dei, retribuere bona pro malis. August. (ibid., c. 75).*

Sed ea nihil est majus, qua ex corde dimittimus quod in nos quod peccavit. Minus enim magnum est erga eum esse bencovolum, sive etiam beneficium, qui tibi nihil mali fecerit; illud multo grandius et magnificentissimæ bonatis est, ut tuum quoque inimicum diligas, et ei qui tibi malum vult, et si potest facit, tu bonum semper velis, faciasque cum possis, audiens dicentem Jesum: *Diligite inimicos vestros: benefacite eis qui vos oderunt, et orate pro eis qui vos persecuntur (Matth. v)*. Sed dona perfectorum [sed quoniām perfectorum, sic August.] sunt ista filiorum Dei, quo quidem se debet omnis fidelis extendere, et humanum animum ad hunc affectum orando Deum, secumque agendo lactandoque perducere.

CAP. 125. — *Quomodo ab imperfectis impleantur verba Dominicæ orationis: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus, etc. Aug. (Proxime post.).*

Tamen quia hoc tam magnum bonum tantu[m] multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cum in oratione Dominicæ dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Math. vi)*, procul dubio verba sponsionalis hujus implentur, si homo qui nondum ita profectus ut jam diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccavit in eum, ut ei dimittat, dimittit ei ex corde quia etiam sibi roganti vult utique dimitti cum orat et dicit: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Ibid.)*, id est, sic dimittit debita nostra rogantibus nobis, sicut nos dimittimus rogantibus debitoribus nostris.

CAP. 126. — *Quod nihil valeat eleemosyna quando non corrigitur vita. August. (ibid., c. 75).*

Sane qui sceleratissime vivunt, nec curant talem vitam moresque corrigere, et inter ipsa facinora et flagitia sua eleemosynas frequentare non cessant, frustra sibi ideo blandiuntur, quoniam Dominus ait: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi)*. Hoc enim quam late pateat non intelligent.

sed ut intelligent, attendant quibus dixerit, nempe in Evangelio sic scriptum est : *Cum loqueretur, rogavit illum quidam Phariseus ut pranderet apud se, et ingressus recubuit. Phariseus autem capit intra se repulans dicere quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum : Nunc, vos Pharisei, quod deforis est calicis et catini mundatis, quod autem intus est vestrum, plenum est rapinae et iniquitate. Stulti, nonne qui fecit id quod foris est, etiam id quod intus est fecit ? Verumtamen quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Ibid.)* Ita ne hoc intellecturi sumus, ut Phariseis non habentibus fidem Christi, etiam si non in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua et Spiritu sancto (Joan. iii), munda sint omnia, tantum si eleemosynas dederint, sicut isti eas dandas putant, cum sint immundi omnes quos non mundat fides Christi, de qua scriptum est ; *Mundans file corda eorum (Act. xv)*. Et dicat Apostolus : *Immundis autem et infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum mens et conscientia (Tit. i)*. Quomodo ergo Phariseis omnia munda essent, si eleemosynas darent, et fideles non essent ? Aut quomodo fideles [infideles] essent, si in Christum credere, atque in ejus renasci gratia nolissent [voluissent] ? Etiamen verum est quod audierant : *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi)*.

CAP. 127. — *Quod non sit vocandus inimicus qui veniam rogare disponit.* Aug. (ibid. c. 74).

Jam vero qui eum in quem peccavit hominem rogat, si peccato suo movet ut roget, non est adhuc deputandus inimicus, uteum diligere sit difficile, sicut difficile erat quando inimicitias exercebat.

CAP. 128. — *Non remitti peccata nisi remittenti ex corde in se peccanti.* Aug. (Proxime post).

Quisquis autem roganti et peccati sui penitenti non ex corde dimittit, nullo modo existimet a Domino sua peccata dimitti, quoniam mentiri veritas non potest. Quem vero Evangelii lateat auditorem, sive electorem quis dixerit : *Ego sum veritas (Joan. xiv)*. Qui cum docuisset orationem, hanc in ea positam sententiam vehementer commendavit, dicens. *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis delicia vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra (Math. vi)*. Ad tam magnum tonitruum qui non expurgiscitur, non dormit, sed mortuus est. Et tamen potens est ille etiam mortuos excitare.

CAP. 129. — *Item quomodo largienda sit eleemosyna.* Aug. (ibid., c. 76).

Qui autem vult ordinare dare eleemosynam a seipso debet incipere, et eam sibi primum dare. Est enim eleemosyna opus misericordiae, verissimeque dictum est : *Misericordia tua placens Deo (Ecli. xxx)*. Propter hoc renascimur, ut Deo placeamus cui merito displiceret quod nascendo contraximus. Hæc est prima eleemosyna quam nobis dedi-

A mus, quoniam nos ipsos miscros per miserantis Dei misericordiam requisivimus, justum judicium eius confitentes, quo miseri effecti sumus, de quo dicit Apostolus : *Judicium quidem ex uno in condemnationem (Rom. v)*. Et magnæ charitati ejus gratias agentes, de qua idem ipse dicit gratiam predictorum : *Commendat autem suam dilectionem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est (Ibid.)*, ut et nos veraciter de nostra miseria judicantes, et Dei charitatem quam donavit ipse, diligentes, pie recteque vivamus. Quod judicium et charitatem Dei cum Pharisei præterirent (Luc. xi), decimabant tamen præter [propter] eleemosynas quas faciebant, etiam quæque minutissima fructuum suorum ((Math. xxii)). Et ideo

B non dabant eleemosynam a seipsis incipientes, secumque prius misericordiam facientes, sicut isti eas dandas putant. Propter quem dilectionis ordinem dictum est : *Diligens proximum tuum sicut te ipsum (Math. xxii)*. Cum ergo increpasset eos quod fornicatus se lavarent, intus autem rapina et iniquitate pleni essent, admonens quædam eleemosynam quam sibi homo debet primitus dare, et interiora mundare : *Verumtamen, iuquit, quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi)*. Deinde ut ostenderet quid admonuisse, et quid ipsi facere non curarent, ne illum putarent eleemosynas eorum ignorare, sed *væ vobis*, inquit Phariseis, tanquam diceret : *Ego quidem communio vos ad eleemosynam dandam, per quam vobis munda sint omnia, sed *væ vobis qui decimatis mensham, et rutam, et omne olus (Ibid.)**

C has enim novi eleemosynas vestras, ne de illis me vos nunc admonuisse arbitremini, et præteritis judicium et charitatem Dei. Quia eleemosyna possetis ab omni iniuriam in interiori mundari, ut vobis munda essent et corpora quæ lavatis, hoc est enim omnia, et interiora scilicet et exteriora. Sicut alibi legitur : *Mundatæ quæ intus sunt, et quæ foris sunt munda erunt (Math. xxii)*. Sed ne istas eleemosynas quæ sunt de fructibus terræ respuisse videretur : *Hæc, inquit, oportuit facere, id est, judicium et charitatem Dei, et illa non præterire (Luc. xi)*, id est, eleemosynas fructuum terrenorum.

CAP. 130. — *Ne quis impunitatem sibi peccandi dari potet, eleemosynam dando.* Aug. (ibid., c. 77).

Non ergo se fallant, qui per eleemosynas quaslibet largissimas fructuum suorum, vel cujusque pecunias impunitatem se emere existimant in facinorum suorum immanitatem ac flagitorum nequitia permanendo. Non solum enim haec faciunt, sed ita diligunt ut in eis semper optent, tantum si possint, impune versari. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. xi)*, et qui odit animam suam, non est misericors, sed crudelis; diligendo eam quippe secundum seculum, odit eam secundum Deum. Siergo vellet ei dare eleemosynam, per quam munda illi essent omnia, odisset eam secundum saeculum, et diligenter secundum Deum. Nemo autem

dat eleemosynam quamlibet, nisi unde det ab illo A *enim offendimus omnes* (*Juc. iii*), oportet ut quotidie accipiat qui non eget. Et ideo dictum est : *Nisericordia ejus præveniet me* (*Psal. lxxvii*).

CAP. 131. — *Pro inimicis similiter ut pro maximis peccatis orandum*. Aug. (*ibid.*, c. 78).

Quæ sint autem levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio. Videmus enim quædam ab ipsis quoque apostolis ignoscendo fuisse concessa, quale illud est quod venerabilis Paulus conjugibus ait : *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum in id ipsum revertimini, ne vos tentet Satanus propter incontinentiam vestram* (*I Cor. vii*). Quod putari posset nou esse peccatum, misceri scilicet conjugi, non filiorum procreandorum causa, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam voluptatis, ut fornicationis, sive adulterii, sive cujusquam alterius immunditia mortiferum malum, quod turpe est etiam dicere, quo potest tentante Satanali libido pertrahere, incontinentium devitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset : *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium* (*Ibid.*). Quis autem jam esse peccatum neget, cum dari veniam facientibus apostolica auctoritas fateatur ? Tale quiddam est ubi dicit : *Audet quisquam vestrum adversus alterum negotium habens, judicari apud iniquos, et non apud sanctos* ? (*I Cor. vi*.) Et paulo post : *Secularia igitur judicia, si habueritis, inquit, eos qui contemptibilis sunt in Ecclesia, hos collocate ad judicandum. Ad reverentiam vobis dico : Sic non est inter vos quisquam sapiens, qui possit inter fratrem suum judicare [inter fratrem et fratrem judicare.] Sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles* (*Ibid.*). Nam et hic posset putari iudicium hubere adversus alterum non esse peccatum, sed tantummodo id extra Ecclesiam velle iudicari, nisi securitus adjungeret : *Jam quidem omnino delictum est inter vos, quia iudicia habetis nobiscum* (*Ibid.*). Et ne quisquam ita hoc excusaret, ut diceret justum se habere negotium, sed iniuriam pati, quam velit a se iudicium sententia removeri, continuo talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit atque ait : *Quare non magis iniuriam patimini ? quare non potius fraudamini ?* (*Ibid.*) Ut ad illud redeatur quod Dominus ait : *Si quis voluerit tunicam tuam tollere, et iudicio tecum contendere, dimitte illi et pallium* (*Math. v*). Et alio loco : *Qui abstulerit, inquit, tua, noli repetere* (*Luc. v*.) Prohibuit itaque suos de sacerdotalibus rebus cum aliis habere iudicium ; ex qua doctrina Apostolus dicit esse *delictum* (*I Cor. vi*). Tamen cum sinit in Ecclesia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Ecclesiam vero terribiliter vetat, manifestum est etiam hic quid secundum veniam concedatur in firmis. Propter hæc atque hujusmodi peccata, et alia, licet iis minora, quæ sunt verborum et cogitationum offensionibus, apostolo Jacobo confitente ac dicente : *In multis*

A enim offendimus omnes (*Juc. iii*), oportet ut quotidie crebroque oremus Deum, atque dicamus : *Dimitte nobis debita nostra* (*Math. vi*), nec in eo quod sequitur mentiamur, *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*ibid.*).

CAP. 132. — *Quædam esse peccata gravia, quæ ab hominibus levia putantur*. Aug. (*ibid.*, c. 79).

Sunt autem quædam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarent opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo : *Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret ?* (*Math. v*.) Cui tamen vulneri subiecti continuo medicinam, præceptum fraternalē reconciliationis adjungens, mox quippe ait : *Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordulus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te* (*ibid.*), etc. Aut quis estimaret quam magnum peccatum sit dies observare *et menses, et annos, et tempora* (*Gal. iv*), sicut observant qui certis diebus, sive annis, sive mensibus, volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secundum vanas doctrinas hominum fausta vel infasta existimant tempora, nisi hujus mali magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait : *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis* (*ibid.*).

CAP. 133. — *Quale peccatum clamor in Scriptura sancta appelletur*. Aug. (*ibid.*, c. 50).

Hinc accedit quod peccata quamvis magna et horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parva, aut nulla esse creduntur, usque adeo ut non solum non occulta, verum etiam jam prædicanda ac diffamanda videantur. Quando sicut scriptum est : *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur* (*Psalm. ix*). Talis in divinis libris iniurias clamor vocatur : sicut habes apud Isaiam propheetam de vinea mala : *Exspectavi, inquit, ut faceret iudicium, fecit autem iniuritatem, et non justitiam, sed clamorem* (*Isai. v*). Unde est et illud in Genesi : *Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est* (*Gen. xviii*). Quia non solum jam apud eos non puniebantur illæ flagitia, verum etiam publice velut lege frequentabantur. Sic nostris temporibus ita multa mala, etsi non talia in apertam consuetudinem jam venerunt ut pro his non solum excommunicare aliquem laicum non audeamus, sed nec clericum degradare. Unde cum exponerem ante aliquot annos Epistolam ad Galatas, in eo ipso loco ubi ait Apostolus : *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis* (*Gal. iv*), exclamare compulsum est : « *Væ peccatis hominum ! que sola inusitata exhorrescimus, usitata vero pro quibus abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint, ut omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sepe vivendo omnia tolerare, sepe tolerando nonnulla etiam facere cogimur ; atque utnam, o Domine, non omnia quæ non potuerimus prohibere, faciamus. Sed vide [video] utrum me immoderatus dolor incaute aliquid compulerit dicere.* »

CAP. 134. — *Quod duabus ex causis peccemus. Aut gust. (ibid., cap. 82).*

Hoc nunc dicam, quod quidem et in aliis opusculorum meorum locis saepe jam dixi. Duabus ex causis peccamus, aut nondum videndo quid facere debeamus, aut non faciendo quod debere fieri jam videmus. Quorum duorum illud ignorantiae malum est, hoc infirmitatis. Contra quæ quidem pugnare nos convenit, sed profecto vincimur, nisi divinitus adjuvemus, ut non solum videamus quid faciendum sit, sed etiam accidente sanitate delectatio justitia vincat in nobis carum rerum delectationes, quas vel habere cupiendo, vel amittere metuendo, scientes videntesque peccamus; jam non solum peccatores, quod eramus etiam cum per ignorantiam peccabamus, verum etiam legis prævaricatores, cum id non facimus quod faciendum esse jam novimus, vel facimus quod non faciendum esse jam scimus. Quapropter non solum si peccavimus ut ignoscatur, propter quod dicimus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi)*: verum etiam ne peccemus concedat [ut regat], propter quod dicimus: *Ne nos inferas in tentationem (Ibid.)*. Ille rogandus est, cui dicitur in psalmo: *Dominus illuminatio mea, et salus mea (Psal. xxvi)*: ut illuminatio detrahatur ignorantiam, salus infirmitatem.

CAP. 135. — *Sine misericordia Dei hominem infrutosam agere paenitentiam. August. (ibid.) c. 82.*

Nam et ipsa paenitentia quando digna causa est secundum morem Ecclesiæ ut agatur, plerumque infirmitate non agitur. Quia et pudor timor est displaceendi, dum plus delectat hominum estimatio quam justitia, quæ se quisque humiliat paenitendo. Unde non solum cum agitur paenitentia, verum etiam ut agatur Dei misericordia necessaria est. Alioquin non diceret Apostolus de quibusdam: *Ne forte det illis Deus paenitentiam (II Tim. ii)*. Et ut Petrus amare fieret, premisit evangelista et ait: *Resperxit eum Dominus (Luc. xxxii)*.

CAP. 136. — *Irremissible fore peccatum illius, qui non credit in Ecclesia sancta posse omnia peccata dimitti. Augustinus (ibid. c. 83).*

Qui vero in Ecclesia remitti peccata non cre-

A dens, contemnit tantam divini muneris largitatem, et in hac obstinatione mentis diem claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccato dimittit. De qua quæstione difficulti in quodam propter hoc solum conscripto libello, enucleatissime, quantum potui, disputavi.

CAP. 137. — *De rebus ad venerabilem locum pertinentibus, non alienandis (Novel. Const. 7, § Si vero, et seq.).*

Omnis omnino sacerdotes a rerum ecclesiasticalium alienatione se abstineant, pœnas timentes quas Leoniana constitutio minatur, id est, ut is quidem qui comparaverit rem loco venerabili, reddat cuius et antea fuerat, scilicet cum fructibus aliiisque emolumentiis, quæ in medio tempore facta sunt. *OEconomus* autem Ecclesiæ qui prestare omne lucrum ex hujusmodi prohibita alienatione senserit, vel qui Ecclesiæ damnum efficerit, a ministerio submoveatur, ita ut in posterum *economus* non sit. Non solum autem ipse, sed etiam successores ejus hac legi teneantur, sive archieconomus alienaverit, sive resipiciens alienantem episcopum non prohibuerit, multo magis si consenserit. Tabellionem, qui talia interdicta instrumento conscripsit, perpetuo exilio tradi oportet. Magistratus autem qui eadem instrumenta admiserunt, et officiales qui operam dede- runt, monumentis intimentur, et donationes vel certae alienationes actis intervenientibus infirmentur. Non solum magistratus, sed etiam dignitates alio facultatibus suis cedant. Remittit autem constitutio ea quæ in præterito tempore actasunt. Excipit autem quosdam contractus, quos in sequentibus exponi capitalis, per quos ecclesiarum immobiles res alienari possunt. Xenodochium, id est, locus venerabilis, in quo peregrini suscipiuntur; ptochotrophium, id est, locus venerabilis, in quo pauperes et infirmi homines pascuntur; nosocomium, id est, locus venerabilis, in quo ægroti homines curantur; orphanotrophium, id est, locus venerabilis, in quo parentibus orbati pueri pascuntur; gerontocomium, id est, locus venerabilis, in quo pauperes, et propter senectutem solam infirmi homines curantur; brephothrophium, id est, locus venerabilis in quo infantes aluntur.

NOTÆ IN DECRETUM IVONIS

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Decretum Ivonis, quod tandem delituerat, et a theologis ac juris peritus omnibus creatum, non visum, tan- topere desiderabatur, superiori sæculo vir clarissimus Joannes Molinaeus summo totius Ecclesiæ bono typis primum excudi curaverat, ut ipsemet in sua præfatione docuit. Sed qui unicum ei suppetebat manu scriptum exemplar, nec satis otii ad conferenda cum illo conciliorum et Patrum originalia, accuratius plane aut absolutum edere non potuerat. Quod erat peritorum omnium desiderium, qui tantum opus tot mendis scatere dolebant: nullus tamecum de eo investigando restaurando cogitabat; cum aliis operibus occuparentur, alii quorum hoo sæculo maxima pars, novis auctoribus operibusque, neglectis penitus antiquis, quod maxime dolendum, toti incumberent. Nos, quia jamjam prelo subiectendum opus audieramus, ne cum suis iterum mendis cuderetur, tantaque Ivoni nostro, imo Ecclesiæ, fieret injuria, manum operi licet

ex abrupto admovimus. Etenim festinantibus typographis et currente jam prelo opus aggressi, quidquid tanta rei perficienda nostrisque votis satisfaciendo necessarium erat praestare non potuimus. Quid autem in hoc labore, quantum per angustias temporis licuit, praestitum sit, paucis, Lector, accipe. Primo nacti vetustissimum Iponis Decretum manuscriptum ex illustri bibliotheca S. Victoris Parisiensis, editum cum illo contulimus, ex eoque plura adnotavimus et emendavimus. Deinde quia hodierna exemplaria conciliorum ac Patrum in aliquibus discordant at antiquis, singula ferme decreti capitula cum pluribus tam vetustis quam hodiernis manuscriptis et excusis conferre studiimus; quam discrepantium tum inter uncos ubi levis erat, tum ubi major in hisce notis appossumus. Unde autem tot navi processerint facilis est conjectura. Etenim collectionis Canonum primus auctor non fuit Ivo: unde plurimam Decreti sui partem ex praecedentibus canonum collectoribus mutuatus ipsissima eorum verba, utpote apud omnes recepta, immutare non debuit. Cum etiam et credibile sit istius seculi exemplaria Iponiano Decreto conformia fuisse; aut si quedam ab eo discrepant, id scribarum vitiō evenisse, qui sāpē, ut sit in hodiernorum typographorum maxima parte, cum litteras non didicissent, emendate scribere non valebat. His itaque exemplaribus quae sibi in manus devenierunt, ubi coactus erat Ivo, cum emendatione nancisci non posset usus est. Sed et amplioribus codicibus diversisque a nostris usum in multis appareat. Quod autem ad citationum diversitatem attinet, id ferebant istius seculi exemplaria, in quo etiam Gratianus ipse Ivone nostro recentior hallucinatus est. Sed hoc posteriora nostra saecula non sine magno labore aliqua ex parte emendarunt. Quod etiam plurima conciliorum et Patrum testimonia, quae hodie non existant, retulerit, mirum nemini videri debet, cum multa hodie exciderint quae hisce temporibus habeantur, ut plura alia quae injuria temporum magno Ecclesiæ detimento perierunt; multa etiam adhuc delitescant, quae, ut plurima jam nostro saeculo, e tenebris aliquando studiosorum ope eruerunt. Ceterum multæ citationes quæ generatio apposita fuerant, suis locis restituuntur sunt, quas tamen inter uncos posuimus, ne in edito exemplari, imo et in mss. fieret immutatio, multæ etiam tum ex sacra Scriptura tum ex sanctis Patribus, additæ sunt. Plurimum vero in hoc opere adjuti sumus tum illo insigni mss. S. Victoris Paris., tum compluribus mss. et excusis novæ et antiquæ editionis voluminibus conciliorum et Patrum ex bibliotheca S. Germani a Patris Paris., sine quibus hoc opus emendari vix potuisset. Porro quasdam notas quae apud Gratianum habentur de industria hic omisimus; tum quia illud jam a correctoribus Romanis insigniter effectum est, et sic actum agere nolivimus, quanquam illæ sint proprie hujus loci, et ad Ivonem prius quam ad Gratianum pertineant; tum quia non suppetit tempus, quod tardius et festinante jam prelo opus aggressi sumus. Haec ergo qualescunque sint sufficient, interim dum ampliores et lucubratiores ab eruditis, quod summopere exoptamus, parabuntur.

NOTE.

IN PROLOGUM.

Exceptiones. In praecedenti editione et in codice mss. S. Victoris Parisiensis, sicut etiam in omnibus Panormiæ et epistolarum Iponis mss. et editis habetur *Exceptiones*. Sed quia recentiores duo illum citant, ut Antonius Augustinus et alii, posuerunt *Exceptiones*, ex quorundam judicio hic editum est. Ceterum præfationem hanc quæ vere est bujus loci, ut nemini non liquet, in superioribus Iponiæ epistolarum editionibus ad calcem apposuerant typographi. nec abs re, cum et inter mss. habeatur; quia tamen non est in epistola nec ad quemquam scripta reperitur, sed ad caput Decreti Iponis, imo et Panormiæ, in omnibus tam mss. quam editis exemplaribus habetur, eam ex epistolis expunximus. Quod recte animadverterit Juretus, qui inter epistolarum Iponis notas hujus etiam prefationis, quæ inter epistolæ numero 288 edita fuerat meminit, et eam nota illustravit, quam, quia insignis est, hoc loco inserimus. Sic ergo ille:

Exceptiones ecclesiasticarum regularum. Typographus in superiori editione hunc tractatum adjectum habuit harum epistolarum; quem multi veteres codices non habent. In aliis nonnullis reperitur media parti libri intertextus. Reversa non est propriæ epistola, sed prologus quem olim præfixerat Ivo suo Decreto; nam se collegisse canones ecclesiasticos testatur, epist. 262 ad Pontium. Exstant duo diversa volumina, Iponis nomine inscripta, eamdemque habent præfationem; quorum unum quod Pannormia dicitur, alterius majoris quod absolute decretum inscribitur, quasi quedam est epitome. Cuiusquidem meminit Vincentius Bellovacus in Speculo, lib. xxvi, cap. 84, ubi dicit Hugonem Catalaunensem ex eodem volumine decretorum abbreviato composuisse libellum portatilem, qui summa decretorum Iponis appellabatur. Ceterum in prisca exemplari Servini sequentius præfixus est huius tractatui. *Proximum Canonum domini Carnotensis episcopi Iponis, mirificum*

can introductionem continens ad discrete intelligentiam et suscipiendum sacrorum iudicia dispensationes canonum, cuius summa ac præceptua videtur esse intentio, quod quicunque ecclesiasticus doctor sacras regulas ita interpretatur et moderatur ut ad regnum charitatis cuncta quæ docuerit vel exposuerit, referat, nec peccat nec errat: cum saluti proximorum consulens, ad finem sacris institutionibus debitum pervenire intendat. In aliis quibusdam exemplaribus strictiore verborum clausula sequens titulus apponitur: *De intelligentia et dispensatione ecclesiastica disciplinæ.* Quia igitur hic prologus additus fuerat prima editioni, patior non invitus hic adjungi, ne quid lector desideret. Sane enim lectu dignissimum est. Obiter admoneo superioribus aoni banc eamdem præfationem, sed tamen decurtatam magna sui parte, tributam fuisse Hildeberto Cenomanensi episcopo, et illius epistolis adjectam in appendice Bibliothœcæ sanctorum Patrum, que Lutetiae primum prodidit anno 1579, et aliis consequentibus fucum fecit editoribus (quemadmodum suspicari licet) quod illud fragmentum invenierunt insertum vetusto codice Hildeberti. Adequoque Hildebertus in quadam sua epistola testatur se disposuisse in unum volumen colligere, et ordinare decretorum exceptiones, nondum tamen ad finem perductas esse; opus enim hoc, liberum curis pectus desiderare, cuius illum immunem episcopatus fecit; bonam tamen partem explevisse, atque ad peragendum quod restat, episcopatum depositurum. Sed haec præfatio magis redolit stylum Iponis quam Hildeberti. Deinde nulli antiquari (quod sciám) adnotarunt ab Hildeberto decretorum collectanea unquam fuisse divulgata.

Salutem student augere. Sic ex v. c.

Sed omnibus sanitatis remedium pro sua moderatione dispensare. Haec addita ex priscis exemplaribus.

Aul apparibus vincitur. Spiritualis. Correctum

est fide vett. codd. male antea cusum, aut a parentibus vincitur. *Spirituale*.

Illi evadere. Ita melius ex v. c. quam ut antea, illi eu.

Et surperba sunt. Id rectius ex manuscripto quod antea, et sup. sunt.

Iniquorum facultas est. Alii libri perturbato verborum ordine habent iniquorum cum facultas est populorum.

Cum Nestorio vel sentiant, etc. Tota hæc periodus aucta et restituta fuit ope et fide antiqui exemplaris Servini; nam in reliquis mendoza. Etiam apud Gratianum passim laborat in can. 14, caus. 1, q. 7; quod accidit culpa prisci interpretis S. Cyrrilli.

Parum quid a debito foras exire. Hæc etiam verba non satis apte redditia, culpa ejusdem interpretis; sententia tamen facile concipitur.

*A synodo cui Carolus rex interfuit. Alii libri, cui Carolus interfuit rex. Sunt plures similes loci in Decreto Iovonis, unde perspicuum sit reges eo saeculo interfuissent synodorum ecclesiasticarum celebrationi. Nam parte tertia, cap. 227, legitur: *Ex concilio Belvacensi presente Ludovico. Et parte decima quarta, cap. 117: Ex concilio apud Altheum, cui interfuit Conradus rex. Et cap. 121: Ex concilio Triburiensi, cui interfuit Arnulfus rex. Item cap. 125: Ex concilio apud Erphesfurt cui interfuit rex Henricus. Et cap. ult.: Ex concilio apud Altheum, cui interfuit Conradus rex.* Nimis episcopi utebantur consilio principis. Nam in canonе dicti concilii apud Erphesfurt dicitur: *Decrevit sancta synodus cum consilio serenissimi principis. Convenire autem inter se debent reges et sacerdotibus pacis et salutis publica causa.**

Et papa Gelasius dicit. Sic v. c. Inepte antea, et paparum glosa dicit, nempe orto errore ex prava interpretatione compendiosæ scripture quam offendit in nonnullis membranis. Et pap. Gl. dicit.

AD PARTEM I.

CAP. 1. In codice ms. S. Victoris, generalis titulus hujus primæ partis habetur tantum ante tertium caput, quod incipit *credimus*, etc., sicut et in Paracormia, in qua tamen prima pars incipit absolute ab hoc capite *credimus*, omissis scilicet duobus praecedentibus capitibus.

CAP. 150. Ille locus non est Gregorii, sed Zacharia pap., epist. 9, ante medium, ubi sic ait: *Nam similiter de illo falso ep., quem dixisti adulterati cler. et homicidi filium, etc., atrectare, sed neque parentes aut talis quem sacri canones prohibent esse sacerdotem. De bap., etc.*

CAP. 180. *Animarum.* In originali additur, quas eripi volumus.

CAP. 246. *Cum carne nascitur.* Hic locus sic videtur restituendus ex D. Gregorio: *Cum carne non nascitur, cur in ea carne quæ de Adam prolata est, obligata peccatis tenetur?*

CAP. 290. *Ut epis. Sic videtur legendum: Ut ubi episcopus et conventus, etc.*

CAP. 293. *Pueris autem quibus, etc.* Variat hæc lectio in originalibus conciliorum tomis. In Parisiensibus et Coloniensibus sic habetur: *Pueris autem, quibus quod adhuc impuberes, a pubertate vocabulum est, etc.*

Quibus satis esse non debet. In Paris. et Col. deest particula non.

Quisquis hæc violaverit antistitum. In Par. et Col., quisquis hoc violaverit institutum.

CAP. 295. Hoc caput non videtur esse illius concilii Triburiensis cuius canonæ existant. Etenim caput 22 concilii Triburiensis est de adhibendo diligenti examine, si qui fidelis liber infamis cujusdam criminis accusetur. Capite autem 16, probabitur ut nemo sepulturam morientium vendat. Dechristmate

A vero et ceteris, quæ in hoc capite continentur, nihil.

CAP. 297. Epistola hæc, ut et multæ aliae summorum pontificum, non distinguitur per capita.

Auctoritate. In origin. concil. habetur, veneratio.

CAP. 305. *Inquis priorum dicta* In conciliis Colon. et Paris. habetur: *Inq. priorum Patrum nostrorum dicta*

In Ecclesia Isauriae. In Parisiensibus regulis habetur: In Ecclesiis Isauriæ. In Colon. Ecclesiæ Isauri, Ephes. Sim Hieros. et etiam aliarum civitatum; episopis etiam earum civitatum.

Ut nullò modo conjugio se recip. In orig. ita habetur: *Ut nullo modo jam se in conjugium reciperent mulieres aut viri quicunque aliqua ratione suscep- rent natos proprios.*

Per mundum. In concil. additur: *Et universorum error acrebat.*

A primo ergo, etc. Sic legitur: *A primo pabulo sacram satis, et ingressus sanctæ Ecclesiæ usque ad confirmationem Spiritus sancti per christma. Ab hoc ergo primo Spiritus sancti dono usque ad septimum.*

AD PARTEM II.

CAP. 25. *Si tamen, etc.* Apud Augustinum ita legitur: *Si tamen mens sine affectu peccandi sit, nam habentem adhuc voluntatem peccandi, gravari magis, etc.*

De Domini mis. Lege sic: *de Domini miseratione qui peccata pia confessioni donare consuevit acce- dat. Porro locum istum etiam citant ex D. Aug. Algerus et Gratianus, licet aliqui dubient esse D. Augustini. Sed de hac materia habet caput integrum D. Augustinus, scilicet 3, lib. 1, ad Inquisitiones Ja- nuarii.*

CAP. 63. *Fermentum.* Post hoc verbum in Victorino habentur ista: *Hic invenit Manichæos in urbe, quos etiam exsilio deportavit.*

CAP. 67. Hoc est secundum caput epistolæ 1, De-cretal. Anacleti pap. initio, et sic habetur: *Ipsi au-tem quando Domino sacrificant, etc.*

A fronte. In orig. est in fronte.

CAP. 68. *Aquam sale,* etc. Ante hæc verba habo- tur in Victor. hic titulus: *De conversione salis et aquæ.*

CAP. 70. Est hæc epistola 2 Sixti pap. I, cap. 1. In fine hæc addenda videntur ex originali: *Et hi etiam, qui non pacaverunt mala patientur, aut per- eant, quia perit justus sepiissime pro impiis.*

CAP. 74. *Ministratur.* Additur in orig.: *cultus quo- divinus omni cum honorificentia et honestate a sa- cerdotibus relisque Ecclesia ministris celebra- tur.*

CAP. 75. *Concedi.* Post illud postremum verbum hæc habentur in Victorino sicut et apud Gratianum: *His ergo, frater charissime, omnibus quæ tua dilectio voluit a nobis exponi, prout potuimus, respondere cu- ravimus.*

CAP. 123. *Quod ad episcopum pertineat.* Hec non habentur in epistola Clementis.

Quicunque obediunt ei In origin. sic habetur: *Quicunque enim obediunt episcopis suis, videntur qui- dem aliquid gratiae conferre Deo; qui autem eis non obediunt, indubitanter, etc.*

CAP. 131. *Pariterque vom.* In orig. habetur, parit, quæ vom, etc., sicut et apud Gratianum,

AD PARTEM III.

CAP. 6. In originali hoc caput variat paupulum in fine.

CAP. 45. *De Ecclesiis,* etc. Hoc quod in priori editione non habentur suppletum est ex cod. ms. S. Victor.

CAP. 58. *Aut aliquo tali,* etc. In Vict. habetur tantum aut tali, peccato discretos.

CAP. 59. *Fuerint incense.* Hoc caput quod in conc. Paris. est nonum concil. Moguntiacensis sub Ste-

phano V, et Arnulpho rege sic legitur: *Fuerint in- censæ, in capellis missas interim licet celebrare doc- nec ipse, etc.*

At ille omnino interdicimus. Hæc non habentur in predicto capite 9.

CAP. 60. In libro Regum legitur. Hæc addidimus ex orig. et Gratiano quanquam non ita necessaria.

CAP. 61. *Divinis habeb. In concil., divinis suppli- cutionibus consecabant.*

Sic adem legitur, etc. Corruptus est hic locus, et ita restituendus: Si autem ut legitur in concil. Laod., c. 26, quod hi qui ab, etc.

CAP. 68. In conc. ita habet hoc caput, ut institu- *tio missarum sicut in metropolitana ecclesia agitur, ita in Dei nomine in omni Tarracensi provincia tam iuxta missæ ordo quam psalente vel ministrando, etc., in Paris. vero ita legitur. De institutione missarum ut quonodo in metr. Ecc. fuerit, ita in onu, etc., sicut supra.*

CAP. 72. Hoc caput non habetur apud D. Augusti- num, sed desumptum est ex regula Tarnatensi, c. 15, § 4, ut doctissime adnotavit R. P. Hugo Maynardus ordinis S. Benedicti, satis notus in Concordia regularum, c. 39. Quenam autem sit illa regula Tarnatensis videndum idem Maynardus in preludiis hujus Concordie ubi de variis regulis earumque auctoribus agit luculentiter.

CAP. 79. *Renati in orig. Arenata.*

CAP. 92. *Dominis suis.* Hæc duo verba non haben- *tur in Victor.*

CAP. 99. *Inquirendum est. In Viet. est distinctum caput cui inest hic titulus: De presbyteris qui ex re- ditibus Ecclesiæ res sibi comparaverint, et structuras ibi fecerint, et mulieres ibi posuerint ex conc. Rem., c. 10.*

CAP. 104. *De conf. cœm. In omnibus tam conciliiorum quam Gratiani et Panormiæ codicibus hoc caput incipit ab his verbis: Sicul antiquitus, etc., in Panormia citatur ex concil. Antiocheno, c. 5, apud Gratianum vero titulus est: Excommunicetur qui confinxæ ecclesiæ frangere tentaverit.*

CAP. 105. Idem fere habetur in conc. Agathensi, c. 66, sed pro diaconon habet diaconicon.

CAP. 149. Idem habetur in synodo sexta Romana sub Symmacho papa in medio.

AD PARTEM IV.

CAP. 16. Hoc caput in conciliis paulo alter habetur: sic enim babet Moguntiacum: *Omnes dies Do- minicos cum omni veneratione decrevimus observari, et a servili opere abstineare, et ut mercatus in eis mini- me sit, nec placitum, ubi aliquis ad mortem vel ad paup' judicetur. In conc. vero Francofurtensi, c. 21, habetur: Ut dies Dominica a vespera usque in vespere servetur.*

CAP. 18. Hoc caput est ex secunda versione bujus conciliis ex Isidori Mercatore, in priore autem sic ha- *betur: Quoniam sunt in die Do-ninica quidam ad orationem genua flectentes et in diebus Pentecostes ut omnia in universis locis consonanter obseruentur placuit sancto concilio stantes Domino vota persolvere. Ad marginem autem verbi concilio cum asterisco ha- betur a Pascha usque ad octavas Pentecostes stantes, etc., quam versionem secutus est ms. cod. S. Victor, ori- ginali vere si habet. Επειδὴ τινὲσται ἐν τῇ Κυριακῇ γένος κλινοτῆς καὶ ἐν ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὅποι τοῦ πάντας ἐν πέσῃ παρονίᾳ φολάσσθαι, ἔστωτος ἔδωκες τῇ ἀγίᾳ συνέδηρ τὰς εὐχάς ἀπόδοσιν τῷ Θεῷ.*

CAP. 20, 21, 22. Non habentur in hoc concilio sed in capitulari Aquisgranensi Caroli Magni c. 81 et lib. i Capitularis, c. 81, licet aliquantum diversa.

CAP. 31. *Jejunia. In conc. Paris. regiis habetur: Jejuniorum superpositiones per, etc.*

CAP. 32. Habetur hoc apud Palladium in historia Lusitania, cap. 53, in Vita abbatis Apollinis, non autem Apolloni. Sic autem habet: *Catholica autem et*

A generalia jejunia non licet solvere sine ingenti neces- sitate. In quarta enim feria traditur Servator, et in parasecæ crucifigitur. Qui ea ergo solvit, Servato- rem una tradi, et una crucifig.

CAP. 65. *Actus eliam nomine Petri apostoli, apo- cryphi. Hæc non leguntur in originali.*

Evang. nom. Bar nabæ. Ante hōs habetur in orig.: Evangelium nomine Mathiae apocryphum. Evangelium nomine Petri apostoli apocryphum. Et ad mar- ginem habetur: Mirum quia et hic non fiat mentio Evangelii Nicodemiani.

CAP. 84. Ad calcem hujus capituli in Victor. hæc adduntur nescio quam ob rem: *Item: Furtum non ex sua estimatione, sed ex comparatione peccati majoris, id est adulterii non gravis esse culpa perhibetur. Quæ nec sunt hujus loci nec apud Bedam legere est.*

CAP. 88. Desumptum est hoc caput ex capite 1 Regule S. Benedicti, juxta Maynardum, cuius insig- *nem notam videre est ad illud caput initio Concordiæ regularum, § 1, ad quam lectorum remittimus, quia commentarios hie non edimus.*

Instrumenta virtutum. Vulgo ex Smaragdo et S. Dunstanto legitur: Exempli et instr. virt.

CAP. 109. *De capitul. In orig. sic legitur: Be- capitulorum namque veritate et numero Niceni concilii, cui, etc.*

CAP. 152. In fine bujus capituli in ms. Victor. ha- *bentur et hæc: Item celebritas unius diei non nisi accessio lampatissima intus et foris recte colitur.*

CAP. 171. In fine eliam istius hæc adduntur in Victor.: *Item apud Constantinopolim Prisciana Cesariensis grammaticæ artis profunda rimatus est.*

CAP. 225. Hæc responsiones sunt ex epistela 14 Adriani, lib. de Tobis, c. 20, ita habetur: *At de corporalibus quidem pignoribus sanctus etiam Esdras nos docuit, etc.; et ad marginem habetur Nehemias v, id est ii, Esdr. v. Libro autem n, de Spiritu sancto, c. 7, ita habet S. Ambrosius: Esdras nos docuit, dicens in quarto libro. Et in die secunda iterum crea- sti spiritum firmamenti, ad marginem autem iii Esdr. vi, in multis porro editionibus habetur in tercio libro sicut hic, sed est error sicut videre est apud Esdram, I. IV, c. vi, ex quo desumptum est hoc testimonium.*

CAP. 243. Totus hic canon ad sensum non ad verba citatus est.

AD PARTEM V.

CAP. 3. Ante hoc caput habetur aliud in cod. ms. S. Victoris Paris., sed quia habetur infra in vii parte, c. 316. inutile visum est hic apponere.

CAP. 5. Non habetur hoc caput in Victor.

CAP. 8. *Damnaverint. Post hoc verbum in conciliis ita habetur: quia in contumacia permanens erga primæ sedis Romanæ privilegium respicere a suis superstitionibus ut servaretur a prima sede apostolica noluit, et penitus, etc.*

Dioscorus ipsum, etc. Sic habet origin: Ipsam jam factum Discorun excommunicationem dictasse.

CAP. 11. *Quia majoris, etc. Hæc et quæ sequuntur usque ad linem capituli non habentur in Victor.*

CAP. 14. De hoc et de aliis Leonis IV ad Lothari- um imp. epistolis videnda nota Binii ad vitam Leonis IV.

CAP. 16. Hoc habetur iisdem prope verbis initio Vita Adrianii II in concil. Paris.

CAP. 18. *Existimas. In Paris. legitur existimetis.*

CAP. 19. Hoc caput diversum est in quibusdam ab originali.

CAP. 38. Ad calcem hujus capituli habetur et illud in ms. cod. S. Victoris: *Benedictus universis episco- pis per Galliam et Europam. Sit ruinæ sua dolorc prostratus quisquis apostolicis voluerit contraire de- cretis; nec locum deinceps inter sacerdotes habeat,*

sed extorris a sancto fiat mysterio. Non de ejus iudicio quisquam curam habeat, quoniam jam damnatus a sancta Ecclesia et apostolica auctoritate, suaque inobedientia atque presumptione a quoquam esse non dubitatur, quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus, cui sanctæ fuerit Ecclesie commissa disciplina, qui non solum prælatæ sanctæ Ecclesiæ jussionibus parere debuit, sed etiam alios ne præterirent insinuare, sicut alienus a divinis et pontificibus officiis, qui noluit præceptis obtemperare apostolicis.

CAP. 40. Caput hoc est ex epistola Adriani pap. ad Tharasium patriarcham Constantinopolitanum in actione secunda synodi septimæ, et totum ad sensu citatum est, non ad verba.

CAP. 54. Similiter. Ante hunc paragraphum habetur in Victor. titulus ejusmodi: *Suspecta judicia vel ad primatem vel ad sedem referantur apostolicae.*

CAP. 75. Ordinatur. In conc. Paris. habetur: *Pro-movetur. Quæ sequuntur usquæ ad § et alibi. Dolens, etc., non legatur in orig.*

CAP. 76. Arceri. Post hoc verbum addenda sunt hæc ex originali: *Non sine periculo facinus tale perpetrantes.*

CAP. 120. Paulo aliis verbis, sed eodem sensu habetur in orig.

CAP. 165. Qui posterius, etc. Hæc et quæ sequuntur non sunt in ms. Victor., nec in Panormia, nec apud Gratianum.

CAP. 200. Hec epistola habetur in libro tertio concilii Nicæni.

CAP. 215. Habetur post concilium Hispanense 1, in fragmentis, cap. 1, et apud Burchardum, l. 1, c. 115; sed pro numerum habetur in concilio numerus.

CAP. 216. Paulo aliter et brevius adhuc habetur in orig.

CAP. 243. *Inique gessit. Ad calcem hujus capititis, scriptorum incuria additis fuerant quinque aut sex lineæ immutinariae quæ non sunt hujus loci, nechabentur etiam in ms. Victor., sed habentur superius, c. 54 hujus partis; propriae illas exponimus.*

CAP. 270. Paulo aliter habet orig.; sed est idem sensus.

CAP. 289. *Eos accusare. In orig. habetur: Majores natu accusare; pro noscitur habetur nescitur, sicut et apud Gratianum.*

Testimoniorum non dicant. In orig. et apud Gratian. legitur. Proferant, sed praesentes de his quæ viderint et neverunt, veraciter testimonium dicant, ne de, etc.

CAP. 292. *Quod si, etc. Hæc usque ad finem non sunt in orig.*

CAP. 296. *Ne quis Domini sacerdotes. In orig. ita legitur. Ne quis Domini sacerdotibus detractiones irrogat, quanto magis accusationes non ex radice charitatis prolatus!*

CAP. 308. *Hic locus omnino varius est apud Gregorium, sensus tamens est idem.*

CAP. 313. *Hoc caput paulo aliter quo ad initium habetur apud Gratianum. Ceterum non reperitur in Decretis Leonis, sed in perpetuosis pontificalibus, et habetur apud Baronium, tomo IX Annal. ad an. 800, num. 8.*

CAP. 358. *Regibus ministremus. Apud Gratiani novissime exemplaria habetur legibus ministremus; in vetustis quibusdam excusis legibus religiosis minist., in ms. S. Germ., legibus; in tomis antem conciliorum, Coloniensi an 1066, Regio Parisiensi, an. 1044, habetur regibus. De utraque lectione videatur archidiaconus in illum Gratiani locum. Ceterum epistola hæc est 16. Pelagi I, ubi et habetur fides ejusdem quam misit ad Chil-debertum.*

AD PARTEM VI.

CAP. 7. *Ut memoriarum mandet. Apud Isidorum ha-*

A bentur. *Et regnum Dei memoriarum commendat de scripturarum testimonis, unde exerceat donum. Et in conc. Aquisgran. sub Stephano V et Ludovicio Pio, cap. 4.*

CAP. 11. *Ad solum, etc. Apud Isidorum habetur: Sed sola propter auctoritatem summo sacerdoti clericorum ordinatio, etc.*

CAP. 20. *Archipresbyter, etc. Hæc usque ad illa verba, Ad primicerium non habentur in Victorino, cui conforme est quod ad marginem appositum est a Molinæo: Hæc non habentur in codice regio, suspectaque mili perpetuo visa sunt quod archipresbyter subdatum archidiaconis quod velutum non esse in canonibus conciliorum vel mediocriter versatus nemo ignorat. JOANNES MOLINÆUS, Habentur tamen in fragmentis conc. Toletani 1, fragmento 8: vide ad marginem istius fragmenti.*

CAP. 24. *Paulo aliter habetur in orig: Qui vero ex nostris parochiis aut ad titulum, aut absolute ordinari petuntur nullatenus ordinantur, nisi aut in clero certo et religioso, etc.*

CAP. 41. *Hic canon multum differt ab orig. est tamen eadem sententia; convenit vero maxime cum capitale 88, l. i. Capitularium.*

CAP. 48. *claves des. In orig. sic habetur: Contra traditas claves disputare ei agere videntur..*

CAP. 70, 71. *Hec duo capita erant inversa in Ivone, sed ordine suo restituta sunt ex orig. et Gratiano.*

CAP. 103. *Solus Moyses. In margine habetur cum asterisco Aaron, quod unde accepit Molineus corrigere non possum nisi, forte ex codice quodam mendoso; si quidem in Concilio tomis habetur Moyses, et ad marginem citatur Exod. xl, ubi agitur tantum de Moyse, cui nimis Deus erectionem istius altaris preceperat, non Aaron, ut clare liquet ex toto illo capite.*

CAP. 123, 124. *Hi duo canones non sunt propriæ sextæ synodi occumenicæ, quæ scilicet nullos edidit canones. At vero centum et tres canones qui sub nomine illius sextæ synodi circumferuntur, a conciliabulo quodam editi sunt quod post decem annos habitum est Constantinopoli in Trullo, quodque Quinisextum vulgo appellatur, et habetur in tomis Conciliorum sub nomine conciliabuli Constantinopolitanæ, sive concilii Quinisexti sub Sergio. Ita Binins in notis ad hæc concilia. Ceterum paulo aliter habentur quodam verba apud Ivonem, sed tamen eodem sensu.*

CAP. 134. — Catur ad sensum, non ad verba, ut in plurimis aliis.

CAP. 165. *Originale Graecum sic habet: Πάντας τοῖς εἰσιόντας πιστοῖς καὶ τῶν γραφέων ἀκούοντας μὴ παρεμένοντας καὶ τὴν προτευχὴν, καὶ τὴν ἄγιαν μεταβαῖναι ὡς ἀπαγγέλματοι οὐκέτι τὰς τὴν Ἐκκλησίας ἀρχὴν ζεῦσιν. Καὶ*

D CAP. 223. *Non reperitur sed habetur alio prorsus sensu in conc. Carthag. et apud Gratianum.*

CAP. 231. *Habetur inter epistolulas Gregorii II hoc modo: De presbytero vero, si quilibet sacerdos a populo fuerit accusatus, etc.*

CAP. 238. *Qui autem suam, etc. Hæc non habentur in antiquo, sed visa sunt addenda ad sensum oompleadum.*

CAP. 242. *Idem caput 15. Sic in vetustis quibusdam libris legitur: Ut episcopi, presbyteri et diacones non sint cond. aut pr. priu. neque ullo tali negotio victum querant, quo eos peregrinari vel ab ecclesiasticis officiis avocari necesse sit. Ita in conc. Colon. notatam Binio.*

CAP. 243. *Si castig. in orig. habetur: Si castigatus per satisfactionem veniam ab episcopo noluerit promoveri.*

CAP. 244. *Quia, etc. Hæc propter sensum addita sunt ex orig.*

CAP. 283. *Hoc non reperitur, sed simile quiddam habetur. In conc. Metensi sub Stephano V, cap. 6.*

Et ut nemo clericorum arma portet vel indumenta laicalia induat, id est, cottes vel mantellos sine cappa non portet.

CAP. 292. Hoc caput desumptum est ex regula S. Aurelianii, cap. 15, ut recte adnotavit Hugo Maynardus in Concordia regularum, c. 75, § 3.

CAP. 295. Caput hoc est idem et ejusdem concilii cum superiori, sed ex secunda editione, ut videre est in conciliis; vide etiam epistolam Evaristi pap. et Grat., dist. 95, c. *Diacomi qui quasi.*

CAP. 356. De hac re vide notam insignem Maynardi in Concordia regularum, cap. 66, pag. 985.

CAP. 358. Diversa haec sunt ab orig. Graeco, sic enim habet. Οἱ λαχριοὶ τῶν πτογελῶν καὶ μοναστήρων ὑπὸ τῶν ἐνέκαστη πόλεις ἐπικαθίστων τὸν ἔπιστον κατὰ τὴν τῶν ἀγίων πατέρων παράδοσιν διαμεντάσθων, καὶ μὴ κατακυριοῦσθαι οὐ ἀφρινεῖ τὸν ἰδούν ἐπισκόπου. Οἱ δὲ τοῦ μῶντος ἀνατρέπειν τὴν τοιωτάν τις αὐτούπωστ, καθ' οἰονδήποτε τρόπον, καὶ μὴ ὑποτατέμενον τῷ τούτῳ ἐπισκόπῳ, εἰ μὲν εἰν ταῖς λαχριοῖς, τοῖς τῶν κανόνων ὑποκείσθωσαν ἐπιτιμοῖς; εἰ δὲ μενάζοντες οἱ λαχροὶ, ἔστωτον ἀποκοινωνῆστο.

CAP. 359. Est idem cum precedenti sed ex antiqua versione quae non exstat in conciliis ut recte notant correctores Romani apud Gratianum 48, q. 2, c. *Quidam monachorum.*

CAP. 362. Tres primæ linea hujus capituli usque ad haec; item placuit non reperiuntur in hoc concilio.

CAP. 373. Quos vero, etc. Locus hic corruptus erat, sed ex orig. restitutus est. Sic autem habebat. *Quos vero flagitiis ordinaverit, et in Victorino aliquis qui voluerat emendare sic male restituerat. Quos vero in flagitiis obligaverit.*

CAP. 393. Hoc et tria sequentia capita paululum variant in nostris S. Cypriani editis exemplaribus, sed tamen idem est sensus.

CAP. 397 et 398. Paululum differunt in orig. et sic habetur: *Verum quod sequenter in epistolis paternitas tua nobis innotuit, videlicet quod in canone Ancyritano, capitulo 19, legitur: Post lapsum corporalem restaurandum honoris gradum post patenitiam. Et alibi legitur: Post hujusmodi delictum, etc.*

CAP. 399. Vide notas Maynardi in Concordiam regul. c. 34, pag. 542: Hoc autem caput desumptum est ex regula S. Fructuosi de qua copiose disserit idem Maynardus in preludiis ad Concordiam regularum.

CAP. 400. Habetur in fine concilii Ilerdensis nec ita recte, ut notat Antonius Augustinus, in notis ad Pœnitentialem librum Rabani Mauri ubi hic canon exstat.

Qui autem de p. Sic variat apud Rabanum et in conciliis: Qui autem de predictis viris per occultam confessionem mata a se absconde commissa coram, etc.

Si se, etc. In predictis. Si veraciter poniuntur et se, etc.

CAP. 410. Non reperitur, sed habetur quiddam simile in conc. Claromont. sub Urbano II, cap. 25, his verbis: *Ne filii presbyterorum, diaconorum, vel subdiaconorum, canonicon ad ordines vel altios ordines ecclesiasticos promoveantur, nisi monachus vel regularis canonicus fuerit. Et in additione ad hoc concilium sic habet alius canon: Nec filios presbyterorum aut alterius etiam ex concubinis susceptos liberos ad presbyteratus gradum proveli ticeret, nisi aliquo in monasterio religionem professi essent. Sic et in Pictavensi, l. c. 9, et referatur cap. 1, De estate et qualitate, etc.*

CAP. 421. Omnimodo aliter in orig. Graeco ad Latinum collato sit habetur. *Semet autem secundum hoc factos diaconus aut presbyteros, nullomodo derelinquare sacerdotium. Quod non solum in diacono et presbytero sacerdos, sed etiam si subdiaconus aut forte lector fiat aliquis hunc relinquere pristinum schema*

A (τχημα) et ad alteram migrare vitam, scientem quia si tale aliquid egerit secundum quod a nobis jam sanctum est aut in curiam cum substantia aut sub inopia degens ad officiale deponetur fortunam.

CAP. 428. *Ante unius anni.* De unius anni prolatione in monachis videnda est insignis nota Maynardi ad caput 65 Regula S. Benedicti, pag. 938 Concordie regularum, ubi et hujus capituli mentionem facit.

CAP. 429. Hoc caput paululum differt ab orig.; est tamen fusius in Ivone.

AD PARTEM VII.

CAP. 1. *Et neque communicare, etc.* In ultimis conciliiorum editionibus sic habet: *Nec ecclesiasticis vero nec secularibus negotiis communicant, vel in aliquo sint molesti. Quod a textu Graeco paululum differt. Μήτε ἐξελληστατοίς, μήτε βιωτοῖς παρεγνωντες πράγμασιν, ή ἐπικοινωνεῖν καταλημπάνοντας τὰ ιδία μοναστήρια, etc.*

CAP. 5. *Liber psal.* etc. In orig. et apud Gratianum habetur: *Nunquam de manu et oculis recedat liber, discatur Psalterium ad verbum, oratio sine intermissione, vigil sensus sit.* In Victor. pro vigili habetur, *vigil et sensus.*

CAP. 33. Capitis illius sensus habetur in orig. licet paulo aliis verbis.

Mundiburdis. Vox est Germanica quæ tutores et curatores significat.

CAP. 57. *Et incest.* Haec postrema verba quæ etiam sunt in Victor. non habentur in conc., nec apud Gratianum.

CAP. 62. *Tenerē cast.* Alia lectio sic habet: *Teneant castitatem, et nulla vidua ad nuptias iterendas vi venire cogatur.*

CAP. 65. Hoc caput habetur mancum et mutilatum in Conciliis et divisum a Gratiano in duo. Unde conjecti potest eum, qui haec rescripta Nicolai I collegit ex Gratiano, et Conciliis inseruit, non vidisse Ivonem, ex quo locus ille integer restituendum videtur.

CAP. 68. Paulo fusius hic habetur quam in originali.

CAP. 85. Hoc caput paululum differt ab orig. ubi habetur, secundum Regulam S. Benedicti. In orig. et in ms. Viet, sicut et apud Gratianum habetur tantum secundum Regulam. Credo quia Regula S. Benedicti que tunc temporis erat præcipua, *κατ' ἑξῆς* Regula dicebatur.

CAP. 93. *Ab episcopo custod.* In Africano et Cartaginensi ita legitur: *Episcopi providentia vel presbyteri, ubi episcopus absens est, in monasterio virginum vel gravioribus feminis, etc.*

CAP. 101. In orig. et Grat., sic habetur: *Mulier quamvis docta et sancta viros in conventu docere non presumat.*

CAP. 109. *Vel consensu parentum.* Haec absunt ab orig.

CAP. 127. In aliquibus differt ab orig.; sed præcipue sunt ad marginem adnotata.

CAP. 129. Epistolæ S. Bonifacii martyris habentur impressæ Moguntiæ anno 1605, per Serrarium.

CAP. 139. *Hic potius ac moneamur ita amitti, etc.* Corruptus est hic locus et sic restituendum: *Hinc potius adūta ita non amitti corporis sanctitudinem manente animi sanctitatem etiam corpore oppresso; amittitur corporis sanctitas violata animi sanctitate etiam corpore intacto.*

Inducens enim, etc. Origin. sic habet: *Innuens enim in duorum corporum commissione, etc.*

CAP. 153. Hoc caput multum differt ab hodiernis exemplaribus; est tamen idem sensus.

AD PARTEM VIII.

CAP. 69. *Non licet.* In orig. haec adduntur: *Qui et spuri appellantur παρὰ τὴν σποράν, i. a satiōne.* Glossa vero ad marginem habet. *vel παρὰ τὸ σπεῖρεν, τὸ παρὰ τὴν σπορᾶτην.* Plutarch.

CAP. 75. *Vidualis.* Haec vox non est in originali-

bis S. Augustini excusis, neque etiam in vetustis-
simi codice S. Germani a Pratis.

CAP. 85. — *Quanlo*, etc. Hæc addidimus ex orig.
quia sensum magis illustrant.

CAP. 90. Titulus hujus capituli, opinor, negligen-
tia librariorum ap positus fuerat ad calcem su-
perioris capituli, quasi ad illud pertioeret, sed eum
loco suo restituimus.

CAP. 91. Corruptus plane erat hic locus, sed ex
originali est restitutus.

CAP. 98. *Feminam sub viro esse*. Nonnihil differt
ab originalibus tam mss. quam excusis. Sic autem
habet: *Feminam sub patre antequam nubut, et sub*
viro nuplan noluit lex vovere, ita aliq. etc. suam, id
est, in utriusque rerum lat. con. abast. ut in eiusdem
votis feminea non prævaleat (ms. S. Germ.
valeat) *auctoritas. Ita ut* (ms. S. Germ.) *si adhuc*
innupta, etc. et si omnino. Lex non est in ms., nec
in excusis.

CAP. 101. In orig. sensus est integrior.

CAP. 103. *Ipsum corpus*. Orig. sic habet: *Ipsum*
corpus tuum templum in te est Spiritus sancti. Sicut
ad marginem notatum est. Eodem modo habetur
in ms. S. Germani a Pratis.

CAP. 116. *Cum persona*. Ita legitur in orig.: *Cum*
personam quam, etc. fatigat quotidie contulerit,
quando vult ad iudicium edicunt quando, etc. præceperat,
quis est qui dicere possit quantis malis introducta
submittitur.

CAP. 152. *Post pænit. lo utraque versione hujus*
concilii sic habetur: Post annum sine pænitentia
reconciliari debentur.

CAP. 153. *Quod dico competentibus*. In orig. habet-
tur: *Quod dico competentibus et fidelibus, audiunt*
*panitentes. Quod dico fidelibus, dico et competenti-
bus et panitentibus.*

Sufficient vobis uxores. In orig. sequitur *aut nec*
uxores.

CAP. 162. *Secund. eccles. reg.* In Græco est *τὸν*
τὸν ἔκκλησατικὸν κώνον. Canon autem ille ecclesiasti-
sticus est ex conc. Neocassiriensi memorato supra
ab Ivone, c. 160; videndum bic Binius ad hunc ca-
nonem conc. Laodiceni.

CAP. 170. *Rapiunt.* Sequitur in orig. vel *consensu*
parentum accipiunt.

Penitentia. In orig. additur, *et sponso legaliter*
multa componat et ad marginaem habetur, forte
multam.

Propulsatus. Additur: et canonice nequiverit ap-
probari secundum sanctorum Patrum statuta, se pur-
gare coquatur.

CAP. 178. Apud Crat. 27, q. 2. et 33, q. 1, cap.
Quo l. autem interrogasti citatur ex Gregorio Ju-
niore; sic etiam Capitul. I. vi, c. 55.

CAP. 181. Hoc caput non reperitur in Tribur, nisi
quod idem fere est sensus, non tamen omnino
similis. Differt etiam multum apud Gratianum.

CAP. 203. Ad calcem hujus cap. hæc videntur ad-
deenda ex orig.: *Si resuscitatus rursus fuerit macha-
tus, placuit ulterius non ludere eum de communione*
pacis. Ex altera versione non edere eum, etc.

CAP. 213. Non sunt eadem verba in Tribur. est
tamen fere idem sensus.

CAP. 228. *Quæ est apost. præcip.* Hæc addita sunt
ad illustrationem hujus loci.

CAP. 232. *Comparem s.* In orig. habetur: *comp.*
s. et bos requirit et equus, etc. et supra loco alias
habetur frequenter, pro defeceri est defuerit. Et sic
in duabus mss. S. Germani.

CAP. 235. *Illa manente in se vinculo.* In orig. addi-
tur: *Faderis conjugali uxori dimittitur ob causam*
fornicationis, nec carabit illo vinculo, etiam si, etc.

CAP. 261. Hoc caput omnino depravatum erat;
nihil ad marginem in precedenti editione Molinæos
apposuerat *locus obscurus*, nempe quia hoc tempore
nondum erant excusa Ilicinari opera. Ipsam au-
tem ex editis recens exemplaribus restituimus.

A CAP. 286. *Uxores duxerint.* Hæc duo verba non
sunt in origin.

CAP. 295. *Expetendo honorem.* Neque hæc duo ha-
bentur in orig.

CAP. 301. Non habetur hoc caput loco citato, sed
simil quid in eodem concil. c. 7.

CAP. 303. *Et peccatum non est, etc.* Corruptus est
hic locus, et sic restitendum ex orig. et Gratiano:
Et quod peccatum non est solvi inter peccata credi
omino non debet.

CAP. 315. *Connubio.* In conc. habetur *convivio*,
quod videtur aptius. Sic enim Græcum exemplare.
Ἔις γὰρ οἱ διγαμοντῶν μὴ ἐπιτίθεται, ad nuptias
bigamorum non convivari: vel, in nuptiis ejus qui
duas uxores duciū non convivari, vel, *convivio secun-*
darum nuptiarum non interesse, vel, *in nuptiis bi-*
gami non prandere, ut habent tres versiones.

AD PARTEM IX.

B CAP. 1. *Cum his, etc.* In orig. sic habetur: *Cum*
his pater incertus sit.

CAP. 8. Hoc caput variat apud Baronium qui
tom. II Annal., ad an. 998, num. 1, ita illud refert:
Pater tuus, etc. ab antec. nostro Gregorio V., cum
episc. qui placito interfuerunt reprehensi sunt, ut
postea ad sedem, etc. Aliucibi autem in quadam ms.
habetur excommunicati, ut in margine ad notavimus,
in qua sic legendum, alias sensus non est integer.

CAP. 16. *Et matris.* Hæc addidimus ex orig. quia
necessaria sunt ad sensum.

CAP. 46. Ante hoc caput habetur illud in ms. S.
Victoris Paris. : *Ex epistola Gregorii pap. episcopis*
Galliae missa. Progeniem suam unumquemque ad
septiram decernimus observare generationem, et
quendam se agnoscent affinitate propinquos, ad
conjugalem copulam accedere denegamus.

C CAP. 69. *Nec ipsi, etc.* In orig. habetur: *Nec illa*
adulterio soror, nec illa vir qui cum illa adulteravit
alios unquam accipiant.

CAP. 113. Desumptum est hoc caput ex Palladio
Historia Lausiaca, c. 68, sed paulo expressius; sic
enim habet: *Vide ne quis, qui nocti phantasiam*
habuit mulieris, audet accedere ad sancta sacramenta.
Ne quis ex vobis viste, et phantasias pulsus sonnet;
nam qui absque phantasias sunt fluxus seminis, casu
sunt, nec ex uniuscuiusque libero animi arbitrio in-
sunt, sed abs voluntate. Procedunt enim ex natura,
et ex redundantia materia exercernatur. Quocirca nec
sunt peccato obnoxii; visa autem ac phantasias pro-
cedunt ex libera eligendi voluntate et sunt argumentum
mali animi. Hinc appareat caput hoc intelligendum
esse de pollutionibus nocturnis, quæ ex præcedenti-
bus turpibus cogitationibus accidunt, si culpa nostra
non ex infirmitate contingat, ut clariss patet ex tes-
timonio D. Gregorii apud Ivonem nostrum, part. II,
cap. 52, ubi hanc questionem mirabiliter elucidat.
De hoc etiam vide Cassianum collat. 22, cap. 4, 5
et 6; et D. Thomam, iii part., q. 80, art. 7.

CAP. f20. Hoc caput diversum est in texto D.
Augustinoi.

AD PARTEM X.

CAP. 25. *Perfect. consequi.* In Græco habetur τὸ
τελέον μεταχειρίζειν, quo verbo sepius utitur hic
concilium pro communione ad quam scilicet peniten-
tes post peractam penitentiam, admittentur, ut se
cum cœteris fidelibus ad perfectam gratiam plenam-
que communionem admissos esse intelligent. Ita
Binius ad hoc concilium ex Baronio. De hac re vi-
dendum canon 18 conc. Nannensis sub Formoso.

CAP. 31. *Treva Dei.* Ad marginem hujus capituli in
precedenti editione habebatur: *Treva Dei videtur*
proprium nomen esse aliquis loci. Sed non recte, ut
in lectione conciliorum paulisper versatis constat;
unde hoc ex peritorum judicio expunximus. Erat

autem treva vel trevia vel treuga Dei inducere quædam ab Ecclesia institutæ, quibus ab omnilitate, hostilitate et vexatione quacunque abstinere oportebat. De hac multa dici poterant, sed impeditum propterantes typographi. Omnia instar erit insignis nota quæ habetur in appendice ad conc. Claramontum sub Urbano II, in fine tom. XXVI Conciliorum editionis ultime Parisiensis, ex typographia regia, anno 1644, ad quam lectorum remittimus.

AD PARTEM XII.

CAP. 77. *Unusquisque enim prop.* In origin. ita habetur: *Unusquisque enim sicut ante altare stans Dei timorem habet præ oculis, et propriam conscientiam mundam servat Deo, quod in memoria retinet, nullatenus habet intermittere, quoniam os quod ment., etc.*

CAP. 85. *Jusserunt.* Post hæc additur in origin.: *Omnesque simul utriusque ordinis viros infames esse censuerunt, et non solum, etc.*

AD PARTEM XIII.

CAP. 10. *Juxta formam divinitus datam.* Hæc non habentur apud Ivonem, sed restituta sunt ex orig. et Gratiano ob sensum.

CAP. 50. Hoc caput habetur in secunda regula Patrum codicis ms. Floriacensis, cuius initium est: *Cum in nomine Domini cum fratribus nostris convenissimus, ut recte notat Maynardus.*

CAP. 62. *A sacerdotibus, etc.* Hæc usque ad noluerint addita sunt ex orig. ad pleniorum sensum.

CAP. 77. In Regula S. Fructuosi, c. 17, in fine sic habetur de monachis loquens: *Ebrisos quis si repertus in cœnobio fuerit, superiori sententiæ subjacebit, sive is qui circa permisum abbatis sive præpositi aliquib[us] litteras destinaverit, vel ab alio destinatas accepit, ut notat Maynardus ad caput 50 Concord. reg., § 13.*

AD PARTEM XIV.

CAP. 3. *Judicis.* Origin. habet *judicii.*

Ante rectitud. operis. In origin. habetur, *ante rectionis operationem.*

CAP. 4. *Interno.* In orig. inseritur per parenthesim, *quia maledictio debeant ferri.*

CAP. 5. *Aliter enim, etc.* Orig. sic legit: *Aliter enim maledictum profertur judicio justitiæ, aliter libore vindictæ. Maledictum quippe justitiæ judicio, etc.*

CAP. 34. *Mandatum ei dirigere.* Mandatum hoc loco idem est ac nuntium, significatio, legatio. Et sic hoc declarat aliquid per internuntium significare. Melius Gallice, *lui mander quelque chose, plura Maynardus in notis ad hoc caput.*

CAP. 75. Ex hoc et sequenti cap. compendiose collecta fuit forma publicandi anathematis, id est, excommunicationis solemnis pro gravioribus culpis, quæ habetur parte tertia Romani Pontificalis, cap. *De ordine excommunicandi et absolvendi.*

A CAP. 83. *Matrim.* In orig. additur, *et dicit hoc non esse peccatum.*

CAP. 95. *Nisi ea, etc.* Hæc non habentur apud Isidorum, sed a Burchardo et Ivone, unde sint addita, non liquet.

CAP. 10. *Hoccaput paululum differt ab originali.*

CAP. 110. Hoc caput apud Burchardum citatur etiam *ex dictis Basiliæ, verum ex S. Isidoro apud Grat.*, 11, q. 3, c. *Qui consentit.* Sed in neutro habetur, verum in Regula Orientalium, et in Regula S. Pachomii, ut recte notavit antiquitatis studiosissimus indagator Maynardus in Concord. regul. c. 74. Ex quo hujus capituli citationem restituimus.

CAP. 124. *Cur canones interd. eis.* In orig. brevius, *cur non eis qui, etc.* Et sic in Moguntino et Wormatiensi legitur.

AD PARTEM XV.

B CAP. 19. *Prius eum tond.* In origin. desunt hæc: *Aut in cinere et cilicio habitum mutare faciat, nisi prius aut. Desunt etiam ista: Aut velato fuerit aut.*

Saxpius enim laicus Post hæc non habetur cum feminis.

CAP. 22. In origin. magna est differentia in verbis.

CAP. 29. *Et in per, etc.* Hæc corrupta sunt. Melius originale in periculi urgentis instantia.

CAP. 36. *Ne obl., etc.* In Moguntino ita legitur: *Ne obl. excommunicatione alieni ex consortio bororum fiant.*

Unct. olei. In Moguntino habetur: *Unct. Dei.* Cetera sunt similia.

CAP. 57. In fine, *innotuit.* In origin. et apud Gratianum sic habetur: *Innotuit, videlicet quod in canone Ancyrano, cap. 19, legitur: Post lapsum corporalem restaurandum honoris gradum post pœnitentiam; alibi vero legitur: Post hujusmodi, etc.* Vide supra ad c. 397 et 398, part. vi.

C CAP. 141. Hoc caput paululum variat in orig.

AD PARTEM XVI.

CAP. 8. *Criminibus.* Nonnulli variat originale, quod sic habet: *Criminibus erga ecclesiastica justa et rationabilia judicia contemptor repertus fuerit, vel inflatus ac tumidus monitis ecclesiasticis ac sanctorum Patrum constitutionibus contradictor vel subsanctor comprobatus fuerit, si monitis episcopatibus obtemp., etc.*

CAP. 23. *Auctoritatem ecclesiasticam.* In orig. additur ac *jus civile.*

Partis decimæ septima plurima capita cum originalibus contulimus, sed per angustias temporis non licuit varietatem, quæ non maxima tamen est, adnotare, unde urgentibus nimium typographis finem hic imponere coacti sumus.

PANORMIA SEU DECRETUM⁽¹³⁴⁾

D. IVONIS

CARNOTENSIS EPISCOPI,

*Restitutum, correctum et emendatum opera et diligentia Melchioris a VOSMEDIANO,
artium et sacræ theologiae doctoris,*

*Cum indice locupletissimo nunc recens ab eodem D. doctore Vosmediano summa cum
diligentia composito*

(Lovanii, ex officina Antonii Mariae Bergagno, bibliopolæ jurati, anno 1557, in-12, cum gratia et privilegio
regis ad sex annos.)

EPISTOLA DEDICATORIA

PHILIPPO maximo Hispaniarum, Anglie, Francie et Neapolis, etc., regi Catholico, ac fidei defensori,
MELCHIOR a VOSMEDIANO, artium et sacræ theologiae docto, ejusdem regiæ majestatis a sacris ac xenodochiæ regiæ curiæ p̄fectus.

Majores nostri, Philippe maxime rex Catholice, summa diligentia contendere nitebantur, ut probatisimos quoque auctores undequare conquirerent et conquisitos, nulli parentes pecunia, conscribi cuarent, et ingenti studio eonscriptos conservarent: unde factum est ut fervens illud litterar um studium in dies apud eos magis sucereseret et præstantium horum ingenia ad eorum lectionem excitarent. Quare nos illis multum debemus qui hanc curam publicam suscepere, ut eorum laboribus adjuti, studia nostra magis quotidie promoverentur. Quod mihi certe contigit, cum in concilio æcuménico Tridentino (eui ad sex fere integros annos interfuit) in Panormiam seu Decretum doctissimi Ivonis Carnotensis incidi. Nec tamen desideratum potui habere, cum tamen non exiguo labore illud in concilio, et apud Venetos bibliopolas, et alibi conquisitum non posse invenire, ettingenti hujus libri desiderio lenerer, apud Anglos Londoni in regia tua majestatis curia agens, illum quærere per bibliothecas, cum publicas tum privatas minime destiti; sed quem quæsumus invenire non potui, casu reperi, nec unum exemplar, sed duo: alterum a sexaginta fere annis impressum, alterum vero in pergamenta charta vetustissimis characteribus manuscriptum. Quæ mihi tam grata fuere ut Anglicas peregrinationis immemor, inventus liber laborem aliqui non exiguum longe superasse videretur. Et ne tantus labor periret, et tempus [quod pretiosissimum est] per manus dilaberetur, accingor, lego et perlego, et multa cum diligentia percurro librum (imo exemplaria illa duo) qua cum referta pulchra doctrina, sancti legibus, sanctissimisque Patrum institutis inventirem et locupletissimo indice (quo carelat) a me composito ornarem, et emendarem per omnia librum pretiosissimum ac reipublicæ Christianæ longe utili et necessarium in lucem emitterem, ne tantus thesaurus maneret absconditus, et lucerna sub modo nulli profutura lataret hac in re nullis pepercit laboribus, nullis vigiliis, ut liber hie infinitis fere mendis quibus scatobel, expurgatus, non jam aliena veste (ut erat) sed propria potius enteret, et omnium manus versaretur, qui ad omnium utilitatem ingenti studio, maximus diligentia, ac miro ingenio a doctissimo Ivone conscriptus fuerat. Cum igitur vetustissimus sit mos dicare libros principi viro, cui ego istum dicare possem, aut deberem, nisi tibi Philippe, principum maxime et regum optime, qui me in tuam plane regiam familiam til tale cogitantem evocasti? Aut eui potissimum librum qui de justitia et iure totus agit, dicari merito debuisse, quam tibi regnum potentissime, qui innumeris regnâs præs, et jus tot nationibus tamque variis dias? Cum demum justitiae munus sit, id distribuere (ut Aristoteles ait) quod est secundum eujusque dignitatem, patrias consuetudines tueri et instituta, servare scriptas leges et veracem esse in controversiis, et stare conventionibus, cui potissimum Panormia haec de legibus cum verissimis, tum sanctissimis æque convenienter quam tibi? ut ex ea in promptu habeas, quæ de cœta, quæ statuta majorum prodesse reipublicas possint, quæ leges sint, ad quarum normam, qui sub tuo degunt imperio (quod Dei munere toto terrarum orbe amplissimum est) se componere deheat. Aut cui pulcherrimum hunc sanctissimarum legum Romanæ Ecclesiæ et sancti auctoris librum dicarem, imo auctor ipse (si in vivis ageret) dicaret, quam tibi, rex catholicae fidei defensor, qui relicitis amplissimis suis prater alii multa utriusque Siciliae et Indiarum provinciis (quæ innumeræ sunt) ad divisos totu arbo Britanicos te contulisti, ut ibi una cum heroë incomparabilis virtutis serenissima Maria conjuge tua, fidem propagares, et eam si non mortuam, certe pene extinoram reviviscere, imo de morte ad vitam velut excitares; quod veri Christiani principis munus, ea animi moderatione, ea patientia et mansuetudine, ea dexteritate et prudentia fecisti, ut intra paucissimos dies, Christiana fides, a Britannis jam exsul, revocaretur, schisma longe maximum aboleretur, et nomen pontificis summi in terra Christi Dei optimi maximi (frement licet hæretici) vicem gerentis, quod audire apud eos nefas erat, audiretur, et in honore (ut par erat) haberetur, et templis

(134) Panormiam a Decreto non distinguit. Vide Dissertationem in Decretum Ivonis, supra col. xlxi.
Edit.

quæ quondam plena populo erant, et tunc tanquam deserta habebantur, frequenti populo non multo post dies, et innumeris missarum sacrificiis ornata, tua cura et sollicitudine, multa cum gratiarum ad Deum actione vidimus, non sine multorum nefandorum gemitu, cum nonnullorum tamen congratulatione: reliquerat enim ibi Dominus septem milia virorum, qui non curvaverant genua sua ante Baal; audierat etiam clamantem sub altari sanguinem beati martyris Joannis Fischeri Roffensis episcopi, incomparabilis sanctimonie, et insigni literatura viri, et Thomæ Nori Angliae cancellarii longe meritissimi, et monachorum Carthusiensium, et aliorum qui pro tuenda Catholice fidei veritate, mortis constantissime subiere tormentum, ut æterna apud Deum vita fruerentur; suscitaverat enim Dominus te, rex optime, idem maxime principem super has Britanni populi oves, ut eas pasceres, ut quod infirmum est consolidares, quod ægrum sanares, quod contractum alligares, quod abjectum reduceres, denique ut quod perierat quereres, quæ omnia zelo domus Dei et Christianæ fidei (qua ferves) succensus, ita prestitisti, ut nudum regem optimum ageres, vernum etiam animarum pastorem et apostolum luisse viderias. Nam ita regni habendas moderaris, ut solum rex esse videaris, et ita plantandas propagandasque fidei et religioni Christianæ ac extirpando schismati perniciosissimo in cubuisti, ut et apostolus et animarum pastor censearis et ita utrique muneri abundo adstististi, ut neutri deesse videaris. Nec hæc narro, ut tuas decantem laudes, quas etiam modestissimus non libenter audis, sed ut res gestas quas vidimus ad Dei optimi maximi gloriam referamus. Tu igitur, regum optime, opus hoc sub tuam clientelam suscipio, nec quale sit munus offertenſis respicias, sed quæ sit tibi mente oblatum. Vale, Philippe maxime, rex Catholice fidei defensor atque propagator, et Deus te nobis servet incolumem, vincas, et multis annis imperes.

Bruxellæ, 15 Martii 1557.

D. MELCHIOR A VOSMEDIANO CHRISTIANO LECTORI.

Non ejus sum mentis, Christiane ac candide Lector, ut prutem plus deberi his qui inventis addunt, quam ipsis inventoribus; quamvis sciam multum utrisque deberi, istis quia invenerunt, illis vero quia inventa ne perirent, servarunt. Quia in re prospexi ipse Iovis nostro sancto Carnotensi episcopo, juris consultissimo, qui cum anno a Christo Deo nostro nato, millesimo nonagesimo floruerit, et ante sexaginta fere annos, prelo excusso in lucem prodidisset, tam multius, tam lacer, tam mancus erat, ut jam non Iovis, sed alterius potius Panormiam, seu Decretum, judicares; quæ certe meum commovit animum, ut cum eum ita affectum Londini reperissem, quem diu ante anxie quæsivissem, hominis bene de civili et ecclesiastica republica meriti, conditionem miseratus, cum purpurgare, et a mendis vindicare, atque a tenebris in lucem revocare statuerim. Sed cum rem aggrederer, quod in frontispicio facile esse videbatur difficultatum postea apparuit. Inventi enim tam multa depravata loca, tam corrupta, tam male citata (imo non citata) ut vix sperarem posse me tantum superare laborem. Sed cum labo improbus omnis vincat, Deo auspice, rem sum aggressus, cujus ejus auxilio innumera menda, quibus abundabat exemplarum sustuli. Multa præterea ab Iovone nostro, ex conciliis tum generalibus tum provincialibus, multa ex Patribus, multa ex summorum pontificum decretis, non tamen indicatis fontibus unde hausta erant, adduciebantur, quæ meo Marte omnia restituti inventies. Desiderabantur ex conciliis quinquaginta et eo plures citationes: ex sacris doctoribus centum triginta, ex pontificum sanctonibus, totidem propemodum desiderabantur; quas omnes non sine magnis et vigiliis et laboribus indicatis in margine auctoribus, librīs et capitib⁹, ad suos fontes retulit. Ad hæc centum summarū, quæ desiderabantur, adieci; et capitulum distinctiones toto opere apposui: præter alia multa quæ ipse restitui et emendavi. Denique pro Iovone sene, multo, lacero, manco et sordido, juvenem, loquendum, ornatum, suis omnibus membris integrum et elegantem, tibi, Christiane lector, reddimus; ut eum agnoscere, allego et jucundissima ejus consuetudine frui cum voluptate et fructu possis. Et ne quid ad suave facileque cum eo colloquio decesset, in singulos libros alphabeticum materiarum et titulorum, eadem alphabeti serie contexui. Adjeci præterea tertium longe locupletius, quo præcipua rerum capita, et illustriores per totum opus sparsæ sententiae, ea dexteritate et diligenter indicantur, ut facile, studiose lector, ex eo uno possis, non jam Iovis umbram ut ante, sed eum ipsum iovinem vivum intueri, reconiliti hominis cruxitionem intelligere, et divini illius ingenii ornamenta, summa cum utilitate et admiratione passis. Tandem duas epistolæ nunguam ante in lucem edilas, ejusdem auctoris addidi ut integer Ivo prodiret. Qui et si post Isidorum qui patrū decreta primus in magnum unum volumen rediget, et post Burchardum episcopum Wormatiensem, qui eamdem rem tentavit septuaginta ante Iovonem nostrum annis tam seleciter tamque acute in eodem est versatis argumenti genero, ut ante Gratiani tempora hoc Iovis decreto uterentur jurisconsulti, sicut nunc Gratiani et merito cum perspicacissimo sit ingenio, doctrina gravissimus et locupletissimus, et facundia non vulgari. Ex eo namque habes quomodo justæ, sanctæ, integre, decenter, et ex æquo omnibus præsidcas, quomodo insidias arceas, discordiasque tollas, contumeliam prohibeas, criminis punias, et peccata delicta severitate compescas et quæ denique pro meritorum diversitate, et bonis præmia, et malis justa supplicia inferas. Habes igitur, Christiane lector, Iovinem nostrum cum theologis juris peritissimum, et cum jure consultis theologum gravissimum, et varix lectionis virum non mutillum, non mancum non mendis redundantem, non corruptum ut ante; sed perfectum, integrum, verum et emendatum, nec nuditum ut ante, sed multis iam indicibus et annotationculis, tanquam vestibus ornatum: eo igitur, piissime et Christiane lector, fruere, et si quid inveneris, quod minus arrideat, mihi adscribito (homo enim cum sim, nihil a me humani alienum puto); si quid vero quod placeat, Deo gratias agito, et eumdem pro me orato. Vale.

Bruxellæ, 15 Martii 1557.

Hanc, Christiane Lector, Epistolam D. Ieronis de his qui uxores adulteras dimittere cupientes aliis adhædere volebant, inveni in meo exemplari vetustissimo manuscripto, et quia nunquam fuerat impressa, ne te ea fradarem, typis eam excudi curavi atque Panormiæ adjicere.

UMBERTO [leg. DAIMBERTO], Dei gratia Senensis archiepiscopo, Ivo humilis Ecclesiæ Carnotensis minister, cum humili devotione servitium.

De Hierosolymatanis, etc.

(*Exstat nunc hæc epistola inter Iyonianas ordine centesima vicesima quinta. Vide tomum sequentem col. 136.*)

MELCHIOR A VOSMEDIANO PIO LECTORI

Curaveram, Christiane Lector, ut epistolas duas D. Ieronis juris utriusque peritissimi, quas in meo exemplari vetustissimo inveneram, in lucem emitterem, sed unam, ad Umbertum, (difficile tamen) potui legere, potui etiam transcribere. Altera vero ad Utricum, non tam corrosis, quam detetis pene characteribus nec ad lucem solis, nec in medio sole, neque luce intensa, nec ea remissa, multis in locis utro modo valui legere, ita ut tam penitus desperasset posse me eam in lucem edere. Sed cum vexatio del intellectum in id (divina adiutoria gratia) incidi experimentum, ut quod legi nullo modo poterat, facile legi possit, facile etiam transcribi quod feci, ut tu ea fruaris, te me tuis orationibus apud Deum optimum maximum juves.

Vale. Bruxellæ.

Ivo, Dei gratia Carnotensis minister dilecto sibi in Christo fratri Ulrico salutem.
In litteris tuis continetur, etc.

(*Vide inter Ioniæ epistolas sequentis tomii, col. 160.*)

INCIPIT PROLOGUS PANORMIÆ IVONIS CARNOTENSIS EPISCOPI

De multimoda distinctione Scripturarum sub una castorum eloquiorum contentarum.

(Capitulis 42 constat hic prologus, quorum 1-34 prologum *Decreto præmissum ad verbum representant.*
Rubricarum seriem cum unusquisque capitulo initio damus. Capitula 35-42, quæ non nisi ad Panormiam spectant, integra exhibentur. Edit. PATR.)

CAP. I. Exceptiones ecclesiasticarum regularum, A
etc.

CAP. II. *De intentione divinæ paginæ.*

Habet enim omnis ecclesiastica disciplina, etc.

CAP. III. *Quod omnis boni magistra sit charitas.*

Quicunque ergo ecclesiasticus, etc.

CAP. IV. Item, hæc attendens, diligens, lector intelliget, etc.

CAP. V. *De admonitione.*

Et prima quidem, admonitio, etc.

CAP. VI. *De indulgentia.*

Indulgentia vero, quantum nobis videtur, etc.

CAP. VII. *De præceptionibus et prohibitionibus.*

Præceptiones itaque et prohibitions, etc.

CAP. VIII. Clericus post actam de crimine damnablem paenitentiam, etc.

CAP. IX. Tale est illud in Evangelio, etc.

CAP. X. *De dispensatione.*

Multa quoque principes Ecclesiarum, etc.

CAP. XI. *Neophyti prohibentur a sacerdotio.*
Sicut sanctæ Ecclesiæ Romanæ, etc.

CAP. XII. *Quæ constitutiones valeant temperari,*
et quæ non.

Idem et prætaxatus Leo papa, etc.

CAP. XIII. *Non semper in eos qui peccant, vindicta est exercenda* (Aug. ad Bonif.).

Si, inquiunt, oportet ut nos extra Ecclesiam et
adversus Ecclesiam fuisse pœnitent, etc.

CAP. XIV. *Leviter occulta, severius autem punienda sunt ab Ecclesia delicta manifesta* (Aug. contra
epist. Parmen., lib. iii, cap. 2).

Quando cujusquam crimen notum est, etc.

CAP. XV. *Quod a multitudine peccatur vel ab eo qui multitudinem habet sociam ab Ecclesia non punitur sed differtur* (ibid.).

Neque enim potest esse salubris a multis corre-
ctio, etc.

B

CAP. XVI. *Ob populum multum crimen permanet inmultum* (*ibid.*).

Revera cum contagio peccandi multitudinem invaserit, etc.

CAP. XVII. *De eodem.*

Turba autem iniquorum, etc.

CAP. XVIII. *Per manus impositionem confirmantur qui ab hereticis baptisma accipiunt* (Leo I papa, ep. 77, ad Nicetam, c. 7).

Soleo audire in potestate esse judicis, et.

CAP. XIX. *Quæ pro necessitate conceduntur, eadem cessante cessabunt* (INNOC. I papa, ep. 22, c. 5).

Sacerdotum summa deliberatio hæc fuit, etc.

Sed hoc canones apud Nicanam constituti de Novatianis fieri permisérunt. Prius ille canon a Patribus institutus ponendus est, ut possimus advertere, vel quid, vel qualiter ab eisdem sensum sit vel præceptum.

CAP. XX. « De his, inquit, qui nominant seipso Catharos, id est mundos, et aliquando veniunt ad Catholicam Ecclesiam, placuit sanctæ et magno synodo, ut accepta manus impositione sic maneat in clero. »

CAP. XXI. Simili dispensatione beatus Gregorius papa a Nestoriana hæresi revertentes in suis gradibus recipi jubet, ita scribens ad episcopos in Hibernia Catholicæ Ecclesiæ.

CAP. XXII. « Igitur ad veritatem Nativitatis Christi, » etc.

CAP. XXIII. *Ex dispensatione quædam tolerantur, quæ canonum rigor condamnat* (CYRILL., ep. ad Maxim. diaç. Antioch.).

Habemus simile quid in epistola Cyrilli, etc.

CAP. XXIV. *De eodem* (ead. epist.).

Ut autem non existimemur amare contentionem, etc.

CAP. XXV. *De eodem* (CYRILL., ep. ad Januar. et Armich. presb.).

Dispensationes rerum, etc.

CAP. XXVI. (*ibid.*) Et hæc scribo cognoscens quod pietas tua, etc.

CAP. XXVII. (*ibid.*) Igitur ne refugiat pietastua, etc.

CAP. XXVIII. Eadem discretionis moderatione Romani usi sunt pontifices, etc.

CAP. XXIX. Quidam quoque Romani pontifices, etc.

CAP. XXX. Sed ad reprimendam quorundam presbyterorum, etc.

CAP. XXXI. Quia vero episcoporum plurimi, etc.

CAP. XXXII. *Lapsi post ordinem, habita condigna paenitentia, sunt restituendi* (CYRILL. ep. ad Joan. Antioch.).

Plurimos etiam episcopos, etc.

CAP. XXXIII. Quæcumque imperator, etc.

CAP. XXXIV. Possemus de hujusmodi plurimas rationes, etc.

CAP. XXXV. Prima pars hujus libri continet de fide et de hæresibus diversis, de sacramento fidei et baptizate, et ministerio baptizandorum et con-

A secrandorum et consignandorum, et consignatorum, et de observatione singulorum, et quid conferat baptismus; quid confirmationis; de sacramento corporis et sanguinis Christi, de missa et sanctificatione aliorum sacramentorum.

CAP. XXXVI. Secunda pars continet de constitutione Ecclesias et oblationibus fidelium, de dedicatione et consecratione ecclesiæ et altarium. De sepultura et presbyteris, et de eorum ecclesiæ, de decimis, de legitima possessione, et de confugientibus ad ecclesiæ, de sacrilegio, de libertorum tutela, de alienatione et communicatione rerum ecclesiæ, de scripturis et authenticis conciliis, de consuetudinibus, de jejunio et eleemosyna.

CAP. XXXVII. Tertia pars continet de electione et consecratione papæ, archiepiscoporum, de ordinibus, de clericis, et de laicis ordinandis et non ordinandis, de mutatione episcoporum, de ordinatis non reordinandis, de continentia ordinatorum, de simoniace ordinatis et ordinatoribus, qui omnino sunt deponendi, et qui misericorditer reconciliandi, de professione hæreticorum, de lapsis in sacris ordinibus, qui non debeant ministrare et qui misericorditer ad ministrandum possint accedere, de clericis homicidis qui non debent ministrare, de usurariis, de servis per ignorantiam ordinatis, qui debeant manere in ordinatione, qui non. De clericis ebriosis, scurrillatoribus, de monachis de astate qua possint parentes contradicere religioni filiorum, et qua non possint, de viduis, et virginibus velatis, de abbatis.

B CAP. XXXVIII. Quarta pars continet de primatu et dignitate Romanæ Ecclesiæ, de conciliis convocandis, de provincia quoque quomodo sit constituenda, de potestate primatum et metropolitanorum episcoporum, de negotiis et causis clericorum ubi debeant tractari, de spoliatis revestientes, de accusatione, et quo ordine, et a quibus personis, et adversus quas personas debeat vel non debeat, fieri, de testibus qui, et quomodo et quot, et in quo negotio testificari debeant vel non, de inducis, quo tempore et quanto tempore dandæ, de subterfugientibus, quanto tempore et qua ratione exspectari debeant. De iudicibus quales debeat esse, et quando sententiam iudicij debeat proferre, de appellatione, qua tempore et qua ratione debeat fieri, et de pena male appellantium.

C CAP. XXXIX. Quinta pars continet de clericis sola infamia sine testibus accusatis, quota manu se debeat purgare, de causis et negotiis laicorum, de vocatione excommunicandorum, de licite et illicita excommunicatione, de absolutione, de illis qui excommunicatis infidelitate aut sacramento astricti sunt, qui possunt sine perjurio absolviri ab illo sacramento, de hæreticis post mortem excommunicandis, quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis.

D CAP. XL. Sexta pars continet de nuptiis, quo scilicet tempore et inter quas personas, et qua de-

causa debeant fieri, de tribus quæ perfectum redunt conjugium, de perfecto et imperfecto conjugio, de concubinis. De conjugibus quorum alter sine altero continentiam vovit, vel religionis habitum sumpsit, de uxoribus quæ viris in captivitatem ductis, alii nupsere. Quod sit conjugium inter personas ejusdem religionis, vel fidei, hoc est inter gentiles et inter Judæos, inter personas vero quæ non sunt ejusdem religionis vel fidei, non potest fieri conjugium. Quibus de causis non debeat solvi conjugium. Cujusmodi conjunctio non facit conjugium, de separatione conjugii, non ob causam fornicationis.

CAP. XLI. Septima pars continet de separatione conjugii ob causam fornicationis carnalis. De viro qui cum alterius uxore fornicatur, quia post mortem mariti non potest eam habere uxorem, de interfectoribus conjugum suarum. De fornicatione spirituali quod propter eam liceat dimititur uxor. De reconciliatione conjugum, de sacramentis quod debent viri facere mulieribus, et mulieres viris suis, quando reconciliantur, de subjectione qua debent

A uxores subjici viris suis. Qua ratione non debet fieri conjugium inter parentes, de eo quod unus vir non potest duas commates reducere unam post aliam. De eo qui cum filio sua, aut cum matre sua, aut qui filium suum baptizavit, aut cujus uxor filium suum, aut privignum suum de sacro fonte levavit, aut ad confirmationem tonuit, et ideo voluit separari, in quo ramuscuso consanguinitatis possunt conjugia fieri, de accusatione consanguinitatis, et a quibus personis debet fieri; de inquirendâ parente, et de incestuoso conjugio, dissidio, et de gradibus consanguinitatis recto transverso ordine depositis.

CAP. XLII. Octava pars continet de homicidio spontaneo, et non spontaneo, et quod potest fieri sine peccato; de eo qui quemlibet clericum occiderit, quid debeat emendare. De eo qui percutserit mulierem in utero habentem, et abortierit, utrum homicidium fecerit, necne; de jincantationibus et diverso genere magicæ artis; de natura demonum: de sortibus; de observatione dierum et mensium: de juramento quod debeat teneri necne, et quos habeat comites: de omni genere mendacii.

INCIPIT PANORMIA IVONIS CARNOTENSIS EPISCOPI.

LIBER PRIMUS.

De fide, de diversis hæresibus, de baptisme, et ministerio baptizanlorum, et baptizatorum, consecrandorum et signandorum, etc.

CAP. I.

Credimus unum Deum esse Patrem, et Filium et Spiritum sanctum: Patrem eo quod habeat Filium, Filium eo quod habeat Patrem, Spiritum sanctum eo quod sit ex Patre et Filio. Pater ergo principium deitatis, qui sicut nunquam fuit non Deus, ita non-nunquam Pater, a quo Filius natus, a quo Spiritus sanctus non natus, quia non est Filius, neque ingenitus quia non est Pater, neque factus est Spiritus sanctus, quia non est ex nihilo, sed ex Deo Patre, et Deo Filio Dei pro Patre aeternus, eo quod habeat Filium aeternum cuius aeternus sit Pater: Filius aeternus eo quod Patri et Spiritui sancto co-aeternus. Spiritus sanctus aeternus eo quod sit Patri et Filio co-aeternus. Non confusa in una persona Trinitas, ut Sabellius dicit; neque separata aut divisiva in natura divinitas, ut Arius blasphemat, sed alterius persona Pater, alterius persona Filius, alterius persona Spiritus sanctus. Unus in natura, in sancta Trinitate Deus Pater, et Filius et Spiritus sanctus.

CAP. II. De incarnatione Christi.

Non Pater carnem assumpsit, neque Spiritus

C sanctus, sed Filius tantum, ut qui erat in divinitate Patris Dei Filius, ipse fieret in homine hominis filius, neque Filius nomen ad alterum transiret, qui non esset nativitate Filius. Dei ergo nativitate filius, hominis factus est Filius, natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius, et secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius, ut veritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in utroque nativitate filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus, verus homo, verus Filius.

CAP. III.

(25. q. 3, c. Quidam autem.) Non ergo duos Christos, neque duos Filios, sed Deum et hominem unum Filium, quem propterea, et Unigenitum dicimus, et manentem in duabus naturis, sicut ei naturæ veritas contulit, non confusa naturis neque immixta, sicut Timothiani volunt, sed societas unitis. Deus ergo assumpsit hominem, homo in Deum transivit, non naturæ visibilitate, sicut tertii Apollinaristæ dicunt, sed Dei dignatione, ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam assumendo hominem, nec homo in divinam glorificatus

in Deum, quia mutabilitas vel visibilitas naturæ et diminutionem et abolitionem facit substantiæ. Creditur a nobis sine confusione conjuncta Trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo Dei Filius ex homine et non per hominem, id est non ex viri coitu, sicut Ebion dicit, sed carnem ex virginis corpore trahens, et non de celo secum afferens, sicut Marcion, Origenes et Eutiches affirmant, neque in phantasia, id est absque carne sicut Valentinus, neque Aorchi, id est putative imaginatum, sed corpus verum, non tantum carnem ex carne, sicut Marcianus, sed verus Deus, ex divinitate, et verus homo ex carne, unus Filius, et in divinitate Verbum Patris, et Deus in homine anima et caro, anima non absque sensu et ratione, ut Apollinaris. Neque caro absque anima, ut Anomacius, sed animam cum ratione sua, et carnem cum sensibus suis, per quos sensus veros in passione et ante passionem carnis sua dolores sustinuit.

CAP. IV. *De nativitate Christi, contra Arthemomem
et cæteros hæreticos.*

Neque sic natus est ex Virgine ut deitas initium homo nascendo acceperit, quasi antequam de Virgine naseretur Deus non fuerit, sicut Arthemon et Berillus et Marcillus docuere, sed aeternus Deus homo ex Virgine natus.

CAP.V. *De nativitate Christi, contra hæreticos.*

Nihil creatum aut serviens in Trinitate credendum, ut vult Dionysius, fons Arii ; nihil inaequale ut Onomius ; nihil gratiae æquale, ut vult Ethius ; nihil anteriorus posteriusque aut minus, ut ARIUS ; nihil extranenm aut officiale alterius, ut Macedonius ; nihil persuasione aut subreptione insertum, ut Manichæus : nihil corporeum, ut Melito et Tertullianus ; nihil corporaliter effigiatum, ut Antropomorphus et Vadianus ; nihil sibi invisible, ut Origenes ; nihil creaturis visible, ut Fortunatus ; nihil moribus vel voluntate diversum, ut Marcion ; nihil Trinitatis essentia aut creaturarum natura deductum, ut Plato et Tertullianus ; nihil officio singulare aut alteri communicabile, ut Origenes ; nihil confusum, ut Sabellius, sed totum perfectum, quia ex toto unum, non tamen solitarium, ut præsumunt Silvanus et Praxeas, Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

CAP. VI. *Quid sit homousion, contra Nestorium ha-reticum.*

Homension ergo in divinitate Patris Filius, homension Patri et Filio Spiritus sanctus. Homou-sion Deo et homini unus Filius manens Deus in homine Deo in gloria Patri, desiderabilis videri ab angelis, sicut Pater et Spiritus sanctus adoratur ab angelis, et omni creatura. Non homo propter Deum vel Christus cum Deo, sicut Nestorius blasphemat. sed homo in Deum et Deus in homine.

(135) De Consecr., dist. 3. c *Omnis*. Et ostendit quid proprie ad Patrem, quid ad Filium, et quid ad Spiritum sanctum pertinet.

**CAP. VII. De fide Trinitatis et unitatis inviolabiliter
observanda.**

Divus Augustinus, lib. 1 *De Trinitate*, c. 4

(135. Omnes quos legere potui qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est, divinorum librorum veterum et novorum Catholici tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus unius ejusdemque substantie inseparabili æqualitate divina insinuant, unitatem. Ideoque non sunt tres dii, sed unus Deus. Quamvis Pater Filiam genuerit, et ideo Filius non sit qui Pater est, Filiusque a Patre sit genitus, et ideo Pater non sit qui Filius est; Spiritusque sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantummodo Patris et Filii Sipiritus, et Pater est Filio coeternus, etiam ipse coequalis et ad Trinitatis pertinens unitatem. Non tamen eamdem Trinitatem natam ex virginie Maria, et sub Pontio Pilato crucifixam, et sepultam, et tertia die resurrexisse, et in cœlum ascendisse, sed tantummodo Filium; nec eamdem Trinitatem descendisse in specie columba super Jesum baptizatum, aut die Pentecostes post ascensionem Domini sonitu facto de cœlo quasi ferretur flatus vchemens, et linguis divisus velut ignis, sed tantummodo Spiritum sanctum; nec eamdem Trinitatem dixisse de cœlo: *Tu es filius meus, sive in monte, quando cum illo erant tres discipuli (Math. xvii), aut quando sonuit vox dicens: El clarificavi, et iterum clarificabo (Joan. xii); sed tantummodo Patris vocem fuisse ad Filium factam. Quamvis Pater et Filius et Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operantur (136). Nam quo intellectu homo Deum capit, qui ipsum intellectum suum quo eum vult capere, nondum capitur. Si autem hunc jam capit attendat diligenter nihil in eo esse in sui natura melius et videat utrum ibi videat ultra linea menta formarum, nitores colorum, speciosam granditatem, partium distantiam, molis distentionem; aliquas per intervalla locorum motiones, vel aliquid eiusmodi. Nihil certo istorum inventimus in eo, quo in natura nostra nihil melius invenimus, id est in nostro intellectu quo sapientiam capimus, quanto capaces sumus. Quod ergo non invenimus, id est in meliore nostro, non debemus in illo querere quod longe melius est; meliore nostro, ut sic intelligamus Deum si possimmo quantum possumus, sine qualitate bonum, sine situ praesentem, sine habitu continentem omnia, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sino ulla sui communitate mutabilia facientem, nihilque patientem. Quisquis Deus ita cogitat, et nondum potest omnino invenire quid sit, pie tamen eavet quantum potest de eo aliquid sentire quod non sit. Est tamen sine dubitatione substantia, vel*

(136) Abhinc quæ sequuntur usque ad finem hujus cap. non habentur in cap. *Omnes quos*, De Consecr., dist. 3.

si melius appellatur hoc essentia, quam Græci usum A rumque moriuntur, priusquam ex eo quidquam cognoscere potuerint, qua in re satis pie recteque creditur prodesse parvulo eorum fides, a quibus consecrandus offeritur, et hoc Ecclesiæ commendat saluberrima auctoritas, ut ex eo quisquis sentiat quod sibi pro sit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondum habent potestatem, commoda sit.

CAP. VIII. *De sacramento baptismatis; de originali peccato et remedio ejus.*

D. Augustinus ad Petrum diaconum, c. 26.

(De Consecr., dist. 4, c. *Firmissime.*) Firmissime tene, et nullatenus dubites, omnem hominem qui per concubitum viri et mulieris concipitur cum originali peccato nasci in pietati subditum, mortique subjectum, et ob hoc natura iræ filium nasci, de qua dicit Apostolus; *Eramus enim natura filii iræ sicut et ceteri.* A qua iræ nullus liberatur, nisi per fidem Mediatoris Dei et hominum, hominis Jesu Christi, quia ipse est Agnus Dei qui tollit peccata mundi.

CAP. IX. *Quod parvuli qui sunt in utero matrum damnantur, et adulti nisi baptizentur.*

Item D. Augustinus ad Petrum, c. 26.

(De Consecr., dist. 4, c. *Firmissime.*) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto non introibit in regnum celorum (Joan. iii),* firmissime tene et nullatenus dubites: non solum homines jam ratione utentes, verum etiam parvulos qui sive in uteris matrum vivere incipiunt et ibi moriuntur, sive jam de matribus natu sunt sine sacramento sancti baptismatis quod datur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, de hoc sæculo transeunt, ignis æterni sempiterno supplicio puniendos, quia et si peccatum propriæ actionis nullum babuere, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptionem traxere.

CAP. X. *Sicut nunc in baptimate, et ita olim in circumcisione remittebantur peccata.* Vel sic: *Quod ante adventum Christi, fides, sacrificium, circumcisio idem vultu quod modo baptismus.*

D. Gregorius, *Moralium in Job* I. iv, c. 2.

(De Consecr., dist. 4, c. *Quod autem.*) Quod apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii, vel pro his qui ab Abraham stirpe prodierant mysterium circumcisionis.

CAP. XI. *Originale peccatum nunc in baptimate, olim in circumcisione remittebatur.*

D. Augustinus, lib. ii *De nuptiis et concupiscentia,* c. 41.

(De Consecr., dist. 4, c. *Ex quo.*) Ex quo instituta est circumcisione in populo Dei, quod erat tunc signaculum fidei justitiae Dei, ad sanctificationem purgationis valebat parvulus originalis veterisque peccati, sicut etiam baptismus ex illo valere incepit, ad innovationem hominis ex quo institutus est.

CAP. XII. *Parvulus in baptimate offerentium prodest fides.* Vel sic: *Quid pro sit parvulus baptismus, statim post baptismum mortuis.*

D. Augustinus, lib. iii *De libero arbitrio,* c. 23.

(De Consecr., dist. 4, c. *Illud perscrutari.*) Illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid parvulus pro sit, cum eo accepto ple-

B rumque moriuntur, priusquam ex eo quidquam cognoscere potuerint, qua in re satis pie recteque creditur prodesse parvulo eorum fides, a quibus consecrandus offeritur, et hoc Ecclesiæ commendat saluberrima auctoritas, ut ex eo quisquis sentiat quod sibi pro sit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondum habent potestatem, commoda sit.

CAP. XIII. *Solutio canonis præcedentis. Aliorum fide et promissione, parvuli baptizantur.*

D. Isidorus, lib. ii *De officiis eccles.*, 24

(De Consecr., dist. 4, c. *Parvuli.*) Parvuli alio profiteste baptizantur, quia aduc loqui vel credere nesciunt, sicut et ægri, muti et surdi quorum vice aliis profitetur ut pro eis respondeat dum baptizantur.

CAP. XIV. *Simile de ægrotantibus, non valentibus loqui.* Vel sic: *Aliorum testimonio ægrotantes sunt baptizandi.*

Conc. Carthag. iii. c. 34.

(De Consecr., dist. 4, c. *Ægrotantes.*) Ægrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium (sui) dixerint, baptizantur, similiter et de pœnitentibus agendum.

CAP. XV. *Argumentum a contrario sensu canonis præcedentis.* Vel sic: *Quod non baptizantur qui respondere possunt nisi respondeant in baptismo.*

D. Augustinus, lib. v *De baptismo,* c. 24.

(De Consecr., dist. 4, c. *Cum pro parv., § At si pro eo.*) Si pro eo qui respondere potest in baptismo alius respondeat, non itidem valet, ex qua regula, illud in Evangelio dictum est, quod omnes, cum legitur, naturaliter monet: *Ætatem habet ipse pro se loquatur (Joan. ix).*

CAP. XVI. *Generale baptisma non ut Sabbatho sanctæ Pasche et Pentecostes celebretur.* Vel sic: *Nemo baptizetur in Natali Domini, Epiphany, seu apostolorum, vel sanctorum festivitatibus, nisi necesse fuerit.*

Leo papa I, epistola i ad Imerium Tarragonensem.

(De Consecr., dist. 4, c. *Non ratione.*) Non ratione auctoritatis alicujus, sed sole temeritate præsumitur, ut passim et libere Natalitio Christi seu Apparitione, nec non apostolorum seu martyrum festivitatibus innumeræ, ut asseris, plebes baptismi mysterium consequantur, cum sibi hoc privilegium apud nos, et apud Ecclesiæ omnes Dominicum Pascha specialiter cum sancto Pentecoste defendat.

CAP. XVII. *Quod duo tempora sunt baptizandi, scilicet Paschæ et Pentecostes.*

Item, Leo papa episopis per Siciliam constitutis, epist. 1.

(De Consecr. dist. 4, c. *Duo tempora;* et c. *Non potest eadem dist.*) Evidenter agnoscitis in baptizandis electis qui secundum apostolicam regulam exorcismis scrutandi sunt, jejunis sanctificandi, et frequentibus prædicationibus imbuendis sunt, duotantum tempora, Pascha et Pentecosten, esse servanda.

CAP. XVIII. *Qua ratione Christus Dominus noster*

vulnerit baptizari in festo Epiphaniæ, et quod alia gratia conferitur in baptismate Spiritus sancti qua nos renascimur, et in baptismio Joannis.

Item Leo papa episcopis per Siciliam constitutis, epist. 4.

(De Consecr. dist. 4, c. *Si quis autem.*) Si quis autem Epiphaniæ festivitatem quæ in suo ordine debito honore veneranda est, ob hoc estimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidem putant quod in eodem Dominus ad baptismum sancti Joannis accesserit, sciat illius baptismi aliam gratiam fuisse, aliam rationem, nec ad eamdem pertinuisse virtutem, qua per Spiritum sanctum renascuntur, de quibus dicitur: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Dco nati sunt (Joan. i).* Dominus enim nullius indigenis remissione peccati, nec quaerens remedium renascendi sic voluit baptizari quomodo et voluit circumcidiri, hostiamque emundationis pro se offerri, ut qui factus erat ex muliere, sicut Apostolus ait, fieret et sub lege (*Gal. iv*), quam non venerat solvere, sed adimplere, et implendo finire, sicut beatus Apostolus prædicat dicens: *Finis autem legis Christus ad justitiam omni credenti (Rom. x)*. Baptismi autem sui condidit in se sacramentum, quia in omnibus primatum tenens (*Coloss. i*), se docuit esse principium. Et tunc regenerationis potentiam sanxit, quando de latere ipsius profluxere sanguis redēptionis et aqua baptismatis.

CAP. XIX. *Quod omni tempore sit baptizandum, urgente necessitate.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Si qui ex necessitate.*) Porro qui ex necessitate mortis, ægritudinis, obsidionis, persecutionis et naufragii urgenter, omni tempore debent baptizari. Hæc ergo vestræ indicimus charitatib; ut ab apostolicis institutis nullo ulterius recedatis excessu, quia in ultum post hæc esse non poterit, si quisquam apostolicas regulas in aliquo crediderit negligendas.

CAP. XX. *In solemnitate paschali et Pentecostes catechumeni sunt baptizandi.*

(De Consecr. dist. 4, c. *De catechum.*) De catechumenis baptizandis id decretum est, ut in Paschæ solemnitate vel Pentecostes, ceterisque solemnitatibus infirmi tantum debeat baptizari.

CAP. XXI. *Nisi necessitate cogente, inter Pascha et Pentecosten nullus baptizare præsumat.*

Gelasius clero et plebi Tarent.

(De Consecr. dist. 4, c. *Venerabilis.*) Venerabilis baptismi sacramentum nisi in paschali solemnitate et Pentecostes tradere non præsumat episcopus exceptis ægritudine laborantibus, quibus mortis urgente periculo talibus oportet, ne in æternum pereant, remedii subveniri.

CAP. XXII

GREGORIUS AUGUSTINO

Baptizari, vel ipsam mulierem, vel hoc quod ge-

A noerit si mortis periculo urgetur, vel ipsa hora qua gignit, vel hoc quod gigitor, eadem hora qua natum est nullo modo prohibetur.

CAP. XXIII. *Quod soli sacerdotes debent baptizare. Vel sic: Nemo nisi sacerdos baptizare præsumat.*

Isidorus, lib. II *De officiis eccles.*, c. 24.

(De Consecr. dist. 4, c. *Constat.*) Constat baptismus solis sacerdotibus esse traditum, ejusque ministerium nec ipsis diaconibus explere est licitum absque episcopo vel presbytero, nisi in his qui procul absentibus ultima languoris cogat necessitudo [necessitas]; quod et laicis fidelibus plerumque permititur.

CAP. XXIV. *Quod laici dendent baptizare in necessitate.*

B Gelasius episcopis per Lucianam et Siciliam constitutis.

(De Consecr. dist. 4, c. *In necessitate.*) Laicis Christianis baptizare plerumque conceditor.

CAP. XXV. *Nullo modo mulier debet baptizare. Vel sic: Non præsumat mulier baptizare.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Mulier.*) Mulier baptizare non præsumat.

CAP. XXVI. *Etiam laici, necessitate cogente, baptizare possunt.*

Augustinus ad Fortunatum.

(De Consecr. dist. 4, c. *In necess.*) In necessitate cum episcopi et presbyteri aut quilibet ministrorum non inveniuntur, et urget periculum ejus qui petet, ne sine isto sacramento vitam finiat banc, etiam laicos dare solere sacramentum quod acceperunt, audire solemus.

CAP. XXVII. *Paganus postest baptisma. Vel sic: Non reiteretur baptisma quod a pagano ministratur.*

Ex Decretis Isidori episcopi.

(De Consecr. dist. 4, c. *Romanus.*) Romanus pontifex non hominem judicat qui baptizat, sed Spiritum sanctum subministrare gratiam baptismi, licet paganus sit qui baptizat.

CAP. XXVIII. *Hæreticus potest baptizare. Vel sic: Non reiteratur baptisma quod in nomine Trinitatis ministratur.*

D B Augustinus ad Orosium, l. II, q. 65.

(De Consecr. dist. 4, c. *Quamvis.*) Quamvis unum baptisma sit et hæreticorum, et eorum scilicet qui in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant et Ecclesiæ Catholicæ, tamen quia foris Ecclesiæ baptizantur, non sumunt baptismum ad salutem, sed ad perniciem habentes nimis formam sacramenti, virtutem autem ejus abnegantes.

CAP. XXIX. *Judeus potest baptizare. Vel sic: Non reiteratur baptisma si a Judeo ministratur.*

Nicolaus ad consulta Bulgarorum, c. 3.

(De Consecr. dist. 4, c. *A quodam.*) A Judeo quodam, nescitis utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid inde agendum sit consultis, his profecto, si in nomine sanctæ Trinitatis vel tantum in nomine Chri-

sti, sicut in apostolorum Actibus legitur, baptizati sunt, unum quippe idemque est, quia non illorum, sed ejus est, ut sanctus Ambrosius exponit.

CAP. XXX. *Quod baptismus a bonis et a malis ministris datus semper est bonus. Vel sic: Sicut per bonum, ita per malum ministrum, æque baptisma ministratur.*

D. Augustinus contra Cresconium, lib. iii, c. 69.

(De Consecr. dist. 4, c. *Si inter.*) Si inter bonos ministros cum sit aliis alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur, nullo modo est malus qui etiam per malum datur quando idem baptisma dat; et ideo per ministros dispare Dei munus æquale est, quia non illorum, sed ejus est.

CAP. XXXI. *Non merita ministrorum, sed virtus Christi in baptisme operatur.*

Aug., in Joan. tract. v.

(De Consecr. dist. 4, c. *Baptismus.*) Baptismus talis est qualis est ille in cuius potestate datur, non qualis est ille per cuius ministerium datur. Item, quod noverat Baptista Dominum. Quid non noverat potestatem baptismi Dominicæ in nullum hominem a Domino transituram, sed ministerium plane transi- turum. Potestatem a Domino in neminem, sed ministerium in bonos et in malos. Item: Ego dico, et nos dicimus omnes, quia justos oportet esse per quos baptizatur, quia oportet esse justos tanti iudicis ministros. Sunt ministri justi si volunt, si autem noluerunt esse justi qui in cathedra Moysi sedent, securum me fecit magister meus, de quo Spiritus ejus dicit: hic est qui baptizat, item: quos baptizavit Judas, Christus baptizavit. Si ergo quos baptizavit ebriosus, quos baptizavit homicida, quos baptizavit adulter, si baptismus Christi erat, Christus baptizavit, non timeo ebriosum, adulterum, homicidam, quia columbam attendo per quam mibi dicitur: hic est qui baptizat. Iterum homicida dedit baptismum Christi, quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluantur.

CAP. XXXII. *Baptismus et sacrilegium hæreticorum, non sunt sacramenta.* Vel sic: *Quod inventiar ab apostolis dictum, ministerium meum, Evangelium meum, » sed nunquam, « baptismus meum. »*

D. Augustinus l. iii *De unico baptismo*, c. 11.

(De Consecr. dist. 4, c. *Nunc autem.*) Nunc autem sicut hæresis hæreticorum, sicut error ipsorum est, et sicut sacrilegium dissensionis ipsorum est, sic etiam baptismus, qui Christi est, debet dici ipsorum.

CAP. XXXIII. *Ejusdem argumenti ac precedens.*

D. Aug., ibid., l. v, c. 13.

(De Consecr. dist. 4, c. *Cum tantum.*) Cum tantum valeat baptismus per hominem contemptibilem quantum per Apostolum datus, ita nec illius, nec istius, sed Christi esse cognoscitur. Item: Invenimus dictum ab apostolis *Et gloriam meam (Philipp. 11)*, quamvis utique a Domino impertitum atque donatum, baptismum autem nemo eorum necum

dixit omnino. Neque enim omnium æqualis est gloria, nec ministrant æqualiter omnes, nec æquali prudentia sunt omnes prædicti, et in Evangelio alius alio melius operator, et ideo dici potest alius alio doctior in ipsa doctrina salutari. Alius autem alio majus minusve baptizatus dici non potest, sive ab inferiore, sive a maiore baptizetur.

CAP. XXXIV. *De eodem.*

D. Augustinus, lib. iv *De baptismo*, c. 15.

(De Consecr. dist. 4, c. *Satis.*) Satis ostendimus ad baptismum qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere cujusquam vel dantis vel accipientis errorem sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu sancto, sentiat aliter quam doctrina cœlestis insinuat.

B CAP. XXXV. *Quod omnis homo accedens ad baptismum debet primo agere pœnitentiam si facultas fuerit. Vel sic: Non transi in novam vitam quem non pœnitet veteris vitæ.*

D. Augustinus, lib. ii *De pœnitentiæ medicina*, c. 2,

(De Consecr. dist. 4, c. *Omnis.*) Omnis qui jam arbiter sua voluntatis constitutus est, cum accedit ad sacramentum fidelium, nisi eum pœniteat vitæ veteris, novam non potest inchoare. Ab hac pœnitentia cum baptizantur soli parvuli immunes sunt, nondum enim uti possunt libero arbitrio.

CAP. XXXVI. *De eodem.*

D. Augustinus, ep. 108, ad Seleucianum.

(De Consecr. dist. 4, c. *Agunt.*) Agunt homines ante baptismum pœnitentiam de prioribus peccatis, ita tamen ut etiam baptizentur, sicut scriptum est in Actibus apostolorum, loquente Petro ad Judæos ac dicente: *Agite pœnitentiam, et baptizetur unus quisque vestrum in nomine Domini nostri Iesu Christi (Act. 1).*

CAP. XXXVII. *Quot diebus ante baptisma debet Iudeus agere pœnitentiam. Vel sic: Quadragesima dierum abstinentia Iudeis baptizandis additur.*

D. Gregor. Faustino defensori, lib. vii, ep. 24.

(De Consecr. dist. 4, c. *Ne, quod absit.*) Ne, quod absit, longadilatio retro possit Judæorum animos revocare, cum fratre nostro episcopo loci illius, ut pœnitentia ac abstinentia 40 diebus indicata, aut die Dominica, aut si celeberrima festivitas fortassis occurrit, eos omnipotentis Dei misericordia protegente baptizes.

CAP. XXXVIII. *Quod auctoritate Domini ante baptismum homines debent catechizari. Vel sic: Officium baptizandi catechumeni præveniat.*

Rabanus, lib. i *De instit. cleric.*, c. 25.

Ante baptismum catechizandi debent in homine prævenire officium, vel fidei primum catechumenus accipiat rudimentum. Item: Prius ipse Jesus cœci nati oculos luto ex sputo facto superlinivit, et sic ad aquas Siloe misit, quia prius debet baptizandus fide credulus admitti, ut sciat cuius gratia in eo est particeps, et cui jam debitor fiat deinceps.

CAP. XXXIX. *Quo tempore catechumeni ad exorcitandum sunt defendendi.* Vel sic: *Quot diebus catechumenus ante baptismum debet instrui.*

Conc. Bracar. II, c. 8.

(De Consecr. dist. 4, c. *Ante viginti dies baptismi ad purgationem exorcismi catechumeni currant, in quibus viginti diebus omnino symbolum quod est, Credo in Deum Patrem, spiritualiter doceantur.*

CAP. XL. *In unaquaque ecclesia, catechumeni baptizandi exorcizari possunt. Vel sic: Sacerdotes uniuscujusque ecclesiae catechismos facere possunt.*

Nicolaus papa Joanni archiep. Raven.

(De Consecr. dist. 4, c. *Catechismi.*) *Catechismi baptizandorum a sacerdotibus uniuscujusque Ecclesiæ possunt fieri sicut in hac sancta Romana Ecclesia, cui, Deo auctore, ministerium famulatus nostri exhibemus, solemniter fieri comprobantur.*

CAP. XLI. *Quod significat exsufflatio in baptismo et quare baptizandi exorcizentur et exsufflentur.*

Rabanus, lib. I *De instit. cleric.,* c. 27.

(De Consecr. dist. 4, c. *Postquam.*) *Postquam se baptizandus per confessionem veræ fidei in alterius commendaverit dominum et per abrenuntiationem, a prioris possessoris se alienaverit servitio, exsufflatur ab eo sæva potestas, ut per plūm sacerdotis ministerium Spiritui sancto cedat fugiens malignus spiritus.*

CAP. XLII. *De codem.*

Augustinus, *De symbolo,* lib. I.

(De Consecr. dist. 4, c. *Sicut noster.*) *Sicut noster, parvuli et exsufflantur et exorcizantur ut pellatur ab eis diaboli potestas inimica, qua decepit hominem ut possideret homines. Non ergo creatura Dei in infantibus exorcizatur aut sufflatur, sed ille sub quo sunt qui sub peccato nascuntur.*

CAP. XLIII. *Quare signatur baptizandus in corde et in fronte.*

Rabanus, lib. I *De instit. cleric.,* c. 27.

(De Consecr. dist. 4, c. *Postea.*) *Postea signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis tam in fronte quam in corde, ut ipse apostata diabolus in vase suo pristinae suæ interemptionis cognoscens signum jam sibi sciat deinceps esse alienum.*

CAP. XLIV. *Quare super baptizandis orationes dicuntur. Et quid significat sal in os missum.*

Rabanus, *ibid.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Exhinc.*) *Ex hinc jam dicuntur super eum orationes ut fiat catechumenus. Tunc datur baptizando sal benedictum in os, ut per sal typicum sapientæ conditus fetore careat iniuritatis, ut nec a vermilios peccatorum ultra putrescat, sed magis illæsus servetur ad majorem gratiam percipiendam.*

CAP. XLV. *Quare sal initiatur catechumeni.*

Beda in lib. I Reg., c. 27.

(De Consecr. dist. 4, c. *Sal caelestis.*) *Sal caelestis*

A sapientia quo initiantur catechumeni in cunctis operum nostrorum sacrificiis, offerre jubemur.

CAP. XLVI. *Quare baptizandi iterum exorcizantur.*

Rabanus, lib. I *De instit. cleric.,* c. 27.

(De Consecr. dist. 4, c. *Dehinc.*) *Dehinc iterum exorcizatur, ut diabolus suam nequitiam cognoscens justum super se Dei iudicium timens recedat ab homine nec jam contendat eum arte sua subvertere, ne baptismum consequatur, sed magis honorem Deo creatori suo.*

CAP. XLVII. *De eodem. Sacerdotes exorcizando demonia repellunt.*

Greg., hom. 29 super Evangelia.

(De Consecr. dist. 4, c. *Sacerdotes.*) *Sacerdotes cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt et habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt nisi dæmonia ejiciunt?*

CAP. XLVIII. *Quare de saliva aures et nares tanguntur.*

Rabanus *ubi supra.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Postea.*) *Postea eis tanguntur nares et aures cum saliva et dicitur eis verbum evangelicum quod Jesus dixit quando mutum et surdum sanavit tangens cum sputo linguam ejus et mittens digitum in auriculam ejus dixit: Ephpheta, quod est adaperire (Marc. vii). Hoc enim sacramentum hic agitur ut per salivam typicam sacerdotis et tactum, sapientia et virtus divina salutem ejusdem catechumeni opereatur, ut aperiantur illi nares ad capiendum odorem notitiae Dei, ut aperiantur illi aures ad audiendum mandra Dei sensusque in intimo cordis respondendum.*

CAP. XLIX. *Quare nares et non ora baptizandorum episcopus tangit.*

Ambrosius, lib. I *De sacramentis,* c. 1.

(De Consecr. dist. 4, c. *Propter gloriam.*) *Propter gloriam muneris et operis non os tangit episcopus, sed nares. Quâre nares? Ut bonum odorem accipias pietatis æterne.*

CAP. L. *Quare iniungitur a sacerdote in pectore et inter scapulas.*

Rabanus, lib. I *De instit. cleric.,* c. 27.

Deinde a sacerdote iniungitur ut sacrum baptisma cum fide accepta custodiatur, ungitur illius tunc pectus de oleo sanctificato, cum invocatione sanctæ Trinitatis, ut nullæ reliquiæ hominis latentis inimici in eo residant, sed in fide sanctæ Trinitatis mens ejus confortetur; ungitur et inter scapulas de eodem oleo ut undique muniatur et ad bona opera facienda per Dei gratiam roboretur.

CAP. LI. *Quare baptizati a sacerdote unguntur.*

Ambros., lib. I *De sacramentis,* c. 2.

(De Consecr. dist. 4, c. *Venisti.*) *Venisti ad fontem et ingressus es, considera quid videris, quid locutus sis, et repeate diligenter, occurrit tibi levita, occurrit tibi presbyter, uncus es quasi athleta Christi ut ad baptismum catechumenus accedas.*

CAP. LII. — *Verba erroris per imperitiam protata* A prout Deus dignatus est dare, interpretati sumus, non impediunt aquæ sanctificationem.

Aug., lib. vi *De unico baptismo*, c. 25.

(*De Consecr. dist. 4, c. Si non sanct.*). Consecrator fons et ad ipsum baptismum calechumenus accedat. Si non sanctificatur aqua, cum aliqua erroris verba per imperitiam peccator effundit, multi non solum mali, sed etiam boni fratres, in ipsa Ecclesia non sanctificant aquas.

CAP. LIII. — *Verba erroris per imperitiam prolatam modo impediunt aquæ sanctificationem*. Vel sic : *Imperitus minister sanctificat aquam, tunc per verba evangelica quibus consecratur baptismus, quamvis multa contra fidem proferret in illa sanctificatione*.

Aug., lib. v *De unico baptismo*, c. 23.

(*De Consecr. dist. 4, c. Si non sanct.*, sub init.). Multorum enim preces emendantur quotidie si doctrinibus fuerint recitate, et multa in eis reperiuntur contra Catholicam fidem. Nonquid si manifestetur aliquot baptizatos cum illæ preces dictæ super aquam fuissent, jubentur denuo baptizari. Quid ita ? Quia plerunque precis vitium superat precentis affectus, et quia illa vel certe cuncta evangelica verba, sine quibus non potest baptismus consecrari, tantum valent, ut per illa sic evacuetur quæcumque in prece vitiosa contra fidei regulam dicuntur, quemadmodum deamonium Christi nomine excluditur. Nam utique hereticus si offerat precem vitiosam, nec bonus habet charitatis affectum, quo possit illa imperitia superari, et ideo similis est ei quicunque in ipsa Catholicâ immundus vel invidus, et malevolus quales hic arguit Cyprianus, offerat etiam (ut fieri solet) aliquam precem in qua loquatur contra regulam fidei (multi quippe irruunt in preces non solum ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hereticis compositas, et per ignorantia simplicitatem non eas volentes discernere utuntur eis, arbitrantur quod bone sint) nec tamen quod in eis perversum est evacuat illa quæ ibi recta sunt, sed ab eis potius evanescatur.

CAP. LIV. — *Non transit in aquam baptismi malitia benedictis*.

Aug., l. iii *De baptismo*, c. 10.

(*De Consecr. dist. 4, c. Non est aqua*). Non est aqua profana et adultera super quam Dei nomen invocatur, etiamsi a profanis et adulteris invocatur, quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterium est. D

CAP. LV. — *Quid significant mysteria quæ in fonte baptismatis celebrantur*. Vel sic : *Quomodo intelligitur, « Credis in Deum, in sanctam Ecclesiam, et remissionem peccatorum, et carnis resurrectionem. »*

Aug., hon. 3 ad neophytes.

(*De Consecr. dist. 4, c. Prima ig.*). Prima igitur et secunda prædicatione de his tantum locuti sumus, quæ vobis priusquam ad fontem veniretis, juxta catholicæ regulæ instituta tradidimus, et quid significaret uincio, quæ diversis corporis vestri partibus addibita, diversum intellectum designat,

cum ostendimus vos per oleum sanctificationis ad auditum plenæ fidei preparatos, et in bonum odorem Christi vocatos ex toto corde, et ad renuntiandum diabolo esse communatos. Nunc vero de interioribus jam mysteriis locuturi sumus, quæ in ipso sacro fonte celebrata sunt. Emissa enim certissima cautione, quia vos abrenuntiare omnibus pompis et operibus ejus, et omni fornicationi diabolice spopondistis descendentes in fontem sacram ; fontem redemptionis, fontem sanctificatum virtute coelesti. Item : in hoc fonte antequam vos toto corpore intingeremus, interrogavimus : *Credis in Deum Patrem omnipotentem ? Respondistis : Credo. Rursus interrogavimus : Credis et in Jesum Christum Filium ejus, qui natus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine ? Respondistis : Et credo. Item interrogavimus : Et in Spiritum sanctum ? Respondistis similiiter : Credo. Hoc autem fecimus juxta Domini nostri Jesu Christi salvatoris imperium. Qui cum ad Patrem in celum ascenderet, discipulis, id est apostolis mandavit dicens : *Euntes, baptizate omnes gentes in nomine Patris et Fili et Spiritus sancti* (*Math. xxviii*). Item : Quod autem interrogavimus : *Credis sanctam Ecclesiam et remissionem peccatorum et carnis resurrectionem*, non eo modo interrogavimus ut quomodo in Deum creditor : Sic : *In Ecclesiam sanctam et Catholicam*, quæ propterea sancta et Catholica est quia recte credit in Deum. Non ergo diximus ut in Ecclesiam quasi in Deum crederitis, sed intelligite nos dicere et dixisse ut in Ecclesia sancta catholica conversantes in Deum crederetis. Crederetis et resurrectionem carnis quæ est futura.*

CAP. LVI. — *Quid est credere*. Vel sic : *Sacramentum fidei noxi tempora, ipsa fides parvulum facit fidelem*.

Aug., epist. 23, ad Bonifacium.

(*De Consecr. dist. 4, c. Nihil est*). Nihil aliud est credere quam fidem habere, ac per hoc cum respondeatur credere parvulus qui fidei nondum habet effectum, respondeatur fidem habere propter fidei sacramentum, et convertere se ad Deum propter conversionis sacramentum, quia et ipsa responsio ad celebrationem sacramenti pertinet. Item parvulum et si nondum fides illa quæ in credentium voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere responderet, ita etenim fideles vocantur, non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum perciendo.

CAP. LVII. — *Quare trina mersio debet fieri in baptismo*.

Aug. in homilia 4.

(*De Consecr. dist. 4, c. Postquam*). Postquam vos credere promisistis, tertio capita vestra in fonte dimersimus. Qui ordo baptismatis dupli mysterii significatione celebratur. Recte enim tertio mersi estis, quia accepistis baptismum in nomine Jesu Christi qui tertia die resurrexit a mortuis. Illa

enim tertio repetita dimersio, typum Dominicæ exprimit sepulture per quam Christo consepti estis in baptismo et cum Christo resurrexistiis in fide, ut peccatis abulti in sanctitate virtutum Christi vivatis imitando.

CAP. LVIII. *De eodem; de his qui semel, non tertio in baptismo merguntur.*

Constit. Apost., can. 150.

(De Consecr. dist. 1, c. *Si quis*). Si quis presbyter aut episcopus non trinam mersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismate quod dare jubetur, in Domini mortem deponatur. Non dixit mibi Dominus, In morte mea baptizate, sed *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. (*Math. xxviii.*)

CAP. LIX. *Semet in baptismate mergere licet. Vel sic: Quod sufficit una mersio in nomine sanctæ Trinitatis.*

Conc. Tolet. iv, c. 5.

(De Consecr. dist. 4, c. *Propter*). Propter vitandum schismatis scandalum vel hæretici dogmatis usum, triplicem baptismi teneamus mersionem.

CAP. LX. *Quod utrumque potest fieri, scilicet una immersio, vel trina.*

Gregorius episcopus Hispan.

(De Consecr. dist. 4, c. *De trina*). De trina mersione baptismatis nihil verius responderi potest, quam quod ipsi sentitis, quia in una fide nihil officit Ecclesiæ sanctæ consuetudo diversa. Nos autem qui tertio mergimus triduanæ sepulture sacramenta signamus, ut dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimatur. Quod si quis forte etiam pro summa Trinitatis veneratione aestimet fieri, neque hoc aliquid obsistit baptizandum semel in aquis mergere, quia dum tribus substantiis una substantia reprehensibile nullatenus potest infantem in baptismate vel ter, vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum Trinitatis et in una potest singularitas divinitatis designari.

CAP. LXI. *De eodem.*

Hieron. In Epist. ad Ephes., c. 4.

(De Consecr. dist. 4, c. *Eodem modo*). Eodem modo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizamus, et ter mergimus, ut Trinitatis unus appareat sacramentum. Item: Licet ter baptizetur propter mysterium Trinitatis, tamen unus baptismus reputatur.

CAP. LXII. *De his qui in nomine Christi tantum semel merguntur. Vel sic: Quod non sit baptizandum in nomine Patris tantum, in nomine Filii tantum, in nomine Spiritus sancti tantum.*

Pelagius Gaudentio.

(De Consecr. dist. 4, c. *Multī*). Multi sunt qui in nomine solummodo Christi una etiam mersione se asservant baptizari. Evangelicum vero præceptum, ipso Domino Deo et Salvatore nostro Iesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis trina etiam mersione sanctum baptismus unicuique tri-

A buere, dicente Domino nostro Iesu Christo discipulis suis: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (*Math. xxviii.*). Si revera hi de præfatis hæreticis qui in locis dilectioni tuae vicinis commorari dicuntur, solummodo in nomine Domini se baptizatos fuisse forsitan constentur, sine cuiusdam dubitationis ambiguo eos ad Catholicam fidem venientes in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis.

CAP. LXIII. *Invocatione Trinitatis tertio in baptismate mergere debemus.*

(De Consecr. dist. 3, c. *In synodo*). In synodo Anglorum decretum firmissime præceptum et diligenter demonstratum esse dignoscitur ut quicunque sine invocatione Trinitatis mersus fuisset, quod sacramentum regenerationis non haberet, quod omnino verum est, quia si mersus in fonte baptismatis quis fuerit sine invocatione sanctæ Trinitatis perfectus Christianus non est, nisi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatus fuerit. Hoc quoque observare in supradicto synodo voluerunt sacerdotes, ut qui vel unam de Trinitate personam in baptismio non nominaret, illud baptismum verum non posset, quod pro certo verum est, quia qui unum ex sancta Trinitate confessus non fuerit nomen, perfectus Christianus esse non potest. Qui enim confitetur Patrem et Filium, si confessus non fuerit Spiritum sanctum, nec Patrem habet, nec Filium; et qui confessus fuerit Patrem et Spiritum sanctum, et Filium non confessus fuerit, nec Patrem habet, nec Spiritum sanctum, vacuous est a divina gratia.

CAP. LXIV. *Rebaptizentur qui in nomine Trinitatis baptizati non fuerunt.*

Greg., l. ix, Epist., ep. 61.

(De Consecr. dist. 4, c. *Hi vero*). Hi vero hæretici qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiani, et Cataphrygæ, quia et illi Christum Dominum non credunt, et isti Spiritum sanctum perverso sensu esse quendam parvum hominem Montanum credunt (quorum similes multi sunt alii) cum ad sanctam Ecclesiam veniunt baptizantur, quia baptisma non fuit quod in errore positi sanctæ Trinitatis nomine minime perceperunt.

D CAP. LXV. *Sacerdotes baptizant, quamvis errant in Latina lingua. Vel sic: De sacerdote qui per ignorantiam linguae Latinæ in invocatione Trinitatis deliquit.*

Zacharias papa in epistola decretali.

(De Consecr. dist. 4, c. *Retulerunt*). Retulerunt nuntii tui quod fuerit in eadem provincia sacerdos qui lingua Latinam penitus ignorabat, et cum baptizabat nesciens Latine loqui, infrangens linguaam diceret; *Baptizo te in nomine Patria et Filia et Spiritu sancta*, et per hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare; sed sanctissime frater, si ille qui baptizavit errorem non introducens aut

hæresim, sed pro sola ignorantia Romanæ locutionis infringendo linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizetur.

CAP. LXVI. *Quare baptizatus ungitur a sacerdote in cerebro.*

Rabanus, lib. i *De instit. cleric.*, 21.

(*De Consecr. dist. 4, c. Postquam.*) Postquam ascenderit baptizatus de fonte, statim signetur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate sequente simul et oratione, ut Christi regni participes fiat, et a Christo Christianus possit vocari.

CAP. LXVII. *De eodem. Quid super baptizatum datur.*

Ambros. lib. ii *De sacram.*, cap. 7.

(*De Consecr. dist. 4, c. Emersisti.*) Mersisti, venisti ad sacerdotem, quid dixit tibi ? Deus, inquit, *Pater omnipotens qui te regeneravit ex aqua et Spiritu sancto, concessitque tibi peccatorum tuorum veniam, ipse te ungat in vitam æternam*, vide ubi unctus es in vitam æternam, inquit.

CAP. LXVIII. *Quare unguentum super caput baptizati ponitur.*

Ambros., *De iis qui initiantur mysteriis*, c. 6.

(*De Consecr. dist. 4, c. Accepisti.*) Accipisti mystrium, hoc est unguentum super caput. Quare super caput? Quia *Sensus sapientis in capite ejus (Eccle. ii)*, sequitur spirituale signaculum, quod audistis hodie legi, quod post fontem super est quo perfectio fiat, quando invocatione sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.

CAP. LXIX. *Quid significat candida vestis, super caput baptizati positâ. Vel sic: Quare candida vestis traditur Christianis.*

Rabanus, lib. i *De instit. cleric.*, c. 29.

(*De Consecr. dist. 4, c. Post. bapt.*) Post baptismum traditur Christiano baptizato vestis candida quæ significat innocentiam et puritatem Christianam, quam post ablutam veteres maculas studio conversationis sanctæ, immaculatam servare debet, ad representant dum ante tribunal Christi: Cuncti vero renati, albis induuntur vestibus ad mysterium resurrectoris Ecclesiæ. Item: Utuntur baptizati albis vestibus, ut quorum primæ nativitatis faciem veteris erroris pannus fuscaverat, habitus secundæ regenerationis gloria præferat indumentum. Tegitur enim post sanctam unctionem caput ejus mystico velamine, ut intelligat se diadematæ regni et sacerdotali dignitate potiri.

CAP. LXX. *De eodem.*

Ambros., lib. *De iis qui initiantur.*

(*De Consecr. dist. 4, c. Accepisti.*) Accepisti post baptismum vestimenta candida, ut esset indicium quod exueris voluntalem peccatorum, et indueris innocentia casta velamina.

CAP. LXXI. *Quot mensibus Judæi inter catechumenos habeantur.*

Conc. Agath., c. 34.

(*De Consecr. dist. 4, c. Judæi.*) Judæi quorum

A perfidia frequenter ad vomitum reddit, si ad leges catholicas venire voluerint, viii menses inter catechumenos ecclesia limen introant, et si pura fide venire noscuntur, tunc demum baptismatis gratiam mereantur. Quod si casu aliquo periculum infirmatis inter præscriptum tempus incurserint, et desperati fuerint, baptizentur.

CAP. LXXII. *Sicut non sunt Judæi ad fidem cogendi, ita nec conversi ab ea recederet permittantur.*

Conc. Tolet. iv, c. 56.

(*De Consecr. dist. 4, c. De Judæis.*) De Judæis autem hoc præcepit sancta synodus; nemini deinceps ad credendum vim inferre. *Cui enim vult Deus miseretur, et quem vult inducir (Rom. ix).* Non enim tales inviti salvandi sunt, sed volentes, ut integrat sit forma justitiae sicut homo propria arbitrii voluntate serpenti obediens perit, sic vocante se gratia Dei propriæ mentis conversione homo quisque credendo salvatur. Ergo non vi, sed libera arbitrii facultate, ut convertantur vocandi potius sunt, non impellendi. Qui autem jam pridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Zizebuti, qui jam constat eos sacramenti divinis associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chrismate unctiones esse, et corporis Domini et sanguinis existuisse participes, oportet ut fidem quam vel vi, vel necessitate suscepunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, fidesque quam suscepunt vilis ac contemptibilis habeatur.

CAP. LXXIII. *Ut Judæorum filii baptizati cum eis non habitent. Vel sic: A parentum separarent consortio fideles, ne in eorum involvantur erroribus.*

Item conc. Tolet. iv, c. 59.

(28, q. 1, c. *Judæorum*.) Judæorum filios vel filias baptizatos, ne parentum ultrainvolvantur erroribus, ab eorum consortio separari decernimus, tradique aut monasteriis aut Christianis viris, aut mulieribus Deum timentibus, ut sub eorum conversatione cultum fidei discant, atque in melius constituti, tam in moribus quam in fide proficiant.

CAP. LXXIV. *Judæis ad fidem venientibus, cum infidei nulla sit conversatio.*

Item conc. Tolet. iv, c. 61,

D (28, q. 1, c. *Sæpe mal.*) Sæpe malorum consortia etiam bonos corrumpunt, quanto magis eos qui ad vitia proni sunt. Nulla igitur ultra communio sit Hebreis ad fidem Christianam translati, cum his qui adhuc in veteri ritu consistunt, ne forte eorum participatione subvertantur. Quicunque igitur ex his qui baptizati sunt amodo infidelium consortia non vitaverint et hi Christianis donentur, et illi publicis cœdibus deputentur.

CAP. LXXV. *De Judæis pterisque frequenter ad Judaismum revertentibus.*

Item conc. Tolet. iv, c. 58.

(*De Consecr. dist. 4, c. Plerique.*) Plerique qui ex Judæis dudum ad Christianam fidem promoti sunt, nunc blasphemantes Christum non solum-

modo Judaicos ritus perpetrasse, sed etiam ab omni-
nandas circumcisiones exercere. De quibus con-
sultu piissimi ac religiosissimi domini nostri Sis-
mundi regis, hoc sanctum decrevit concilium ut
hujusmodi transgressores pontificali auctoritate
correci, ad cultum Christiani dogmatis revocentur,
ut quos voluntas proprii non emendat, animadver-
sio sacerdotalis coercent. Eos autem quos circum-
ciderint, si filii eorum sunt, a parentum consortio
separantur; si servi, pro injuria corporis sui, liber-
tati tradantur.

CAP. LXXVI. *De baptismo paganorum. Ante baptismum diabolo et ejus operibus renuntiare debemus.*

Rabanus, I. i *De instit. cleric., c. 27.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Primum.*) Primum interrogetur paganus si abrenuntiatur diabolo et omni-
bus damnosis ejus operibus atque fallaciis cunctis,
ut primum respiciat errorem et sic appropinquet ad
veritatem, possitque juxta Apostolum, deponere
veterem hominem secundum pristinam conversa-
tionem qui corrumperit secundum desideria erro-
ris (*Ephes. iv.*), abnegans impietatem et saecularia
desideria (*Tit. ii.*).

CAP. LXXVII. *Necessitate cogente, in catechismo, et confirmatione, idem compater esse potest.*

Ex Decretis Hyginii papæ, c. 10.

(De Consecr. dis. 4, c. *In catech.*) In catechismo et baptismo et confirmatione unum patrinum fieri
potest, si necessitas cogat, non tamen consuetudo
Romana, sed per singulos singuli suscipiant.

CAP. LXXVIII. *Non plures sed unus parvulum in baptismo suscipiat.*

Ex Decretis Leonis papæ apud Sanctum Medardum.

(De Consecr. dist. 4, c. *Non plures.*) Ut non plu-
res ad suscipiendum de baptismo infantem accen-
tant quam unus sive vir, sive mulier. In confirma-
tione quoque idipsum fiat.

CAP. LXXIX. *Qui non est baptizatus nec confirmatus, alium in chrismate vel baptimate tenere non debet.*

Conc. Mogunt., cap. 2.

(De Consecr. dist. 4, c. *In baptismo.*) In baptismo
vel in chrismate non potest alium suscipere in fi-
lium ipse qui non est baptizatus et confirmatus.

CAP. LXXX. *Abbatii vel monache commates habere non licet.*

Conc. Antissiod., c. 25.

(De Consecr. dist. 4, c. *Non licet.*) Non licet ab-
batii vel monachis de baptismo suscipere infan-
tes, vel commates habere.

CAP. LXXXI. *De eodem.*

Capitularium, tit. vii, cap. 15.

(De Consecr. dist. 4, c. *Monachi.*) Monachi sibi
compates vel commates non faciant, nec osculen-
tur feminas.

CAP. LXXXII. *Qui in baptismo parvulos suscipiunt pro eis apud Deum fidejussores existunt.*

Ex serm. D. Aug. post Pascha qui inc. : *Hodiernus dies.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Vos ante.*) Vos ante om-

A nia tam viros quam mulieres, qui filios in baptis-
mo suscepistis moneo ut vos cognoscatis fidejussos-
res apud Deum exstisso pro illis, quos nisi estis
de sacro fonte suscipere: ideo eos semper admonete
ut castitatem custodian, justitiam diligent, charita-
tem teneant, ante omnia symbolum et orationem
Dominicam, et vos ipsi tenete, et illis quos de sacro
fonte accepistis, ostendite.

CAP. LXXXIII. *Negre baptizationes, neque reordi-
nationes fieri liceat.*

Conc. Carthag. i, c. 33.

(De Consecr. dist. 4, c. *Non liceat.*) Non licet
fieri rebaptizationes, reordinationes, vel translatio-
nes episcoporum.

CAP. LXXXIV. *De eodem.*

Aug., ep. 203, ad Maximum.

B (De Consecr. dist. 4, c. *Rebaptiz.*) Rebaptizare
haereticum hominem, qui haec sanctitatis signa per-
ceperit, quae Christiana tradit disciplina, omnino
peccatum est. Rebaptizare autem et Catholicum
immanissimum seclus est.

CAP. LXXXV. *Non est rebaptizandus qui ab haereticis
baptizatur.*

Beda, homil. 36 in Joannis cap. iii.

(De Consecr. dist. 4, c. 51, *Sive haereticus.*) Sive
haereticus, sive schismaticus, sive facinorosus, quis-
que in confessione sanctæ Trinitatis baptizetur, non
valet ille qui baptizatus est a bonis Catholicis rebap-
tizari, ne confessio vel invocatio tanti nominis
videatur annulari.

CAP. LXXXVI. *Non reiheralur baptismus quod in
nomine Trinitatis ministratur.*

Aug. *De ecclesiast. reg.,* 52.

(De Consecr. dist. 4, c. *Si qui.*) Catholica vero
Ecclesia propterea non debet iterare baptismum,
quia apud haereticos datus est, ne judicare videatur
ipsorum esse quod Christi est, aut eos non habere
quod intus cum acceperint, amittere utique
foras exeundo non possent.

CAP. LXXXVII. *Qui recedit ab Ecclesia, nec bapti-
sma, nec ius dandi amittit.*

Aug., l. ii contra epist. Parmen., c. 13.

I, q. 1, c. *Quod quidam.*) Sacramentum baptisi-
mi est quod habet qui baptizatur, et sacramentum
dandi baptismi est quod habet qui ordinatur. Sicut enim
baptizatus, si baptizatus decesserit, sacramen-
tum baptismi non amittit, sic etiam ordinatus, si
ab unitate recesserit, sacramentum dandi baptisi-
num non amittit. Nulli enim sacramento injurya
facienda est: si discedit a malis, utsique discedit;
si permanet in malis, utsique permanet. Sicut ergo
acceptatur baptismus quem non potuit amittere,
qui ab unitate discesserat, sic acceptandus baptisi-
mus est quem dedit ille qui sacramentum dandi,
cum discederet, non amiserat.

CAP. LXXXVIII. *Baptizati ab haeretici debent recon-
ciliari. Vel sic: Quomodo recipientur ab Ecclesia
qui in nomine Trinitatis ab haereticis bapti-
zantur.*

Greg. lib. ix, ep. 61, ad Quirinum.

(De Consecr., dist. 4, c. *Ab antiqua.*) Antiqua Pa-

trum institutione didicimus ut quilibet qui apud hæreticos in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeant, aut unctione chrismati, aut impositione manus, sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiae revocentur. Unde Arianos per impositionem manus Occidens, per unctionem vero sancti chrismati ad ingressum catholice, Orients reformat.

CAP. LXXXIX. *De eodem.*

Greg. III Bonaficio.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Illi.*) Illi qui baptizati sunt per diversitatem et declinationem linguarum gentilitatis tamen, quia in nomine Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem et sacri chrismati unctionem confirmari.

CAP. XC. *Qui dicunt se baptizatos in nomine Trinitatis, non sunt rebaptizandi, sed tantum reconciliandi.*

Pelagius papa Gaudentio episcopo.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Nullus.*) Sin vero apud dilectionem tuam eorum qui converti volunt, manifesta confessione claruerit, quod Trinitatis nomine fuerint baptizati, sola reconciliationis gratia impensa, Catholicae fidei reconciliare naturabis, ut tali dispositione vel dispensatione servata nihil alter quam quod evangelica jubet auctoritas temeritatis eujusdam spiriti videatur affectum.

CAP. XCI. *Non reiteratur baptismus, cuius formam constat integre collatum.*

Leo I, ep. 90, ad Rusticum, c. 60.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Hi de quibus.*) Tu autem de quibus scripsisti qui se baptizatos sciunt, sed cuius fidei fuerint, qui eos baptizaverunt se nescire profertur, quoniam qualibet modo formam baptismatis acceperunt, rebaptizandi non sunt, sed per manus impositionem virtutem Spiritus sancti accipientes, quod ab hereticis accipere non potuere, Catholicis copulandi sunt.

CAP. XCII. *Baptizentur de quibus ignorantur an sunt baptizati.*

Greg. IV Bonifacio.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Parvulos.*) Parvulos qui a parentibus subtracti sunt, et an baptizati sint, ignoratur, ut hos baptizare debeas, secundum Patrum traditionem, si non fuerit qui testificatur, ratio poscit.

CAP. XCIII. *De eodem.*

Conc. Carthag. v, c. 6.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Placuit.*) Placuit de infantibus quoties non invenientur certissimi testes, qui eos baptizatos sine dubitatione testentur, neque ipsi per etatem sint idonei de traditis sibi sacramentis respondere absque ullo scrupulo eos esse baptizandos, similiter et de ecclesiis, quolies desuper earum habentur consecratione, agendum est idem ut sine trepidatione consecrentur.

CAP. XCIV. *De eodem. Quod non probatur gestum, non intelligitur reiteratum; et ideo sit denuo baptizandus de cujus baptismu dubitatur.*

Leo I, ep. 90, ad Rusticum.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Si nulla.*) Si nulla

A existant indicia inter propinquos aut familiares, nulla inter clericos aut vicinos quibus hi de quibus queritur baptizati fuisse doceantur, agendum est ut renascantur ne manifeste pereant. In quibus quod non ostenditur gestum, ratio non sicut, ut videatur iteratum. Qui autem possunt meminisse quod ad Ecclesiam veniebant cum parentibus suis possunt recordari an quod eorum parentibus dabatur acceperunt. Sed si hoc etiam ab ipsa memoria alienum est, conferendum eis videtur quod collatum esse nescitur; quia temeritas non presumptionis intervenit, ubi est diligentia pietatis.

CAP. XCV. *Valet ad salutem baptismus, etsi non ea fide parvuli offerantur.*

Aug., ep. 25, ad bonafacium.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Non illud.*) Non illud lemoveat quod quidam cum non ea fide ad baptismum percipiendum parvulos ferunt, ut gratia spirituali ad vitam regenerentur aeternam, sed eos putant hoc remedio temporalem retinere vel recipere sanitatem; non enim propterea illi non regenerentur, quia non ab istis hac intentione offeruntur.

CAP. XCVI. *De his qui per ignorantiam ordinantur antequam baptizentur.*

Conc. Compend., c. 5.

(1, q. 1, *Si presbyter.*) Si quis presbyter ordinatus deprehenderit se non baptizatum esse baptizetur et ordinetur iterum, et omnes quos prius baptizavit.

C

CAP. XCVII. *De eodem.*
Ex dictis Isidori episcopi.

(1, q. 1, *Si presbyter;* palca est ap. Gratianum.) Si quis per ignorantiam ordinatur, antequam baptizetur, debet ab eo baptizati, rebaptizari, et ipse non ordinetur. Sed Romanus pontifex non hominem judicat qui baptizat, sed Spiritu Dei subministrare gratiam credit baptismi, licet paganus sit qui baptizet.

CAP. XCVIII. *De illis qui presbyteros cogunt denarios pro balsamo dare. Nec pro dedicandis basilicis vel pro sacramentis Ecclesie conferendis atiquid exigitur.*

Conc. Cabillon., c. 5.

(1, q. 1, *Statuimus.*) Quidam fratres dixerunt consuetudinis antiquae luisse corum ecclesiis ut pro balsamo emendo ad chrisma faciendum sive pro luminaribus ecclesiæ concremandis, binos vel quartos denarios presbyteri darent. Unde omnes uno consensu statuimus ut, sicut pro dedicandis basilicis et dandis ordinibus nihil accipiendo est, ita etiam pro balsamo, sive pro luminaribus emendis nihil presbyteri accepti christi dent. Episcopi itaque ecclesiasticis facultibus balsamum emant, et luminaria singulis ecclesiis suis.

CAP. XCIX. *Chrisnatis pannum, secundo linire, et super alium baptizatum mittere licet.*

Cone. apud Bellovacum, c. 8.

(*De Consecr.*, dist. 4, c. *Si quis.*) Si quis volue-

rit chrismatis pannum itrum linire et super alium baptizatum mittere, non est absurdum.

CAP. C *De veteri chrismate baptismata consecrare non licet.*

Conc. Lugdun., c. 3.

(De Consecr., dist. 4, c. *Si quis de alio.*) Si quis de alio chrismate quam de illo novo quod proprii episcopi largitione vel concessione accepit baptizare, nisi praeoccupante morte tentaverit pro temeritatis ausu ipse in se suæ damnationis protulisse sententiam manifestatur.

CAP. CI. *Quod presbyteri petant chrisma a proprio episcopo, aut per se, aut per alterum qui sit ejusdem ordinis.*

Conc. apud Valentias, c. 2.

(De consecr., dist. 4, c. *Presbyteri.*) Presbyter qui dioecesanas regunt Ecclesias non a quibuslibet episcopis, sed a suo, nec per juniores clericum sed per seipso aut per illum qui ejusdem ordinis sit ante Paschæ solemnitatem Chrisma petant.

CAP. CII. *Quare in aqua et nunquam in vino baptismata consecratur.*

Haimo in Ep. i ad Rom.

Fortassis queritur aliquis quare in aqua solummodo, et non aliquando in vino baptismata consecretur; cui respondit beatus Ambrosius: Idcirco uniformiter id fieri in aqua ut intelligatur, quod sicut aqua sordes corporis sut vestimenti abluit, ita illud baptismata animas maculas sordeasque vitiorum emundando abstergit.

CAP. CIII. *Antequam chrisma infundatur ad aspergendum, aquam de fonte accipere licet.*

Capitularium, l. vi, c. 77.

(De Consecr., dist. 4, c. *In Sabbato.*) In Sabbato sancto Paschæ et Pentecostes, si quis velit aquam consecratam ad aspersionem in domo sua recipere, ante chrismatis infusionem recipiat.

CAP. CIV. *Qua ratione scimus apostolos fuisse baptizatos. Vel sic: Discipuli Christi ejus baptismate creduntur abluti.*

Aug., ep. 108, ad Seleucianum.

(De Consecr., cist. 4, c. *Quando ab Hierosol.*) Quando ab Hierosolymis exiit Dominus Jesus cum discipulis suis in Iudeam terram, et ibi morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus fuisse baptizatos, sive baptismio Joannis (sicut nonnulli arbitrantur), sive (quod magis credibile est) baptismio Christi. Item respondit Dominus Petro: Qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Unde intelligitur, quod jam Petrus fuerit baptizatus.

CAP. CV. *Apostoli omnes Christi baptismate baptizati creduntur.*

Aug., l. iii *De anima et ejus orig.*, c. 9.

(De Consecr., dist. I, c. *Si eos.*) Si eos de quibus scriptum non est, utrum fuerint baptizati, sive non, sine baptismio de hac vita recessisse contendimus, ipsis calumniatur apostolis qui praeter apostolum Paulum, quando baptizati fuerint ignoramus: sed

A ipsos baptizatos fuisse per hoc nobis innoscere potest quod beato Petro Dominus ait: *Qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet* (*Joan. xiii.*)

CAP. CVI. *Quod omnes non baptizati si pro Christo moriuntur, baptizati moriuntur.*

Aug. *De civit. Dei.* l. xiiii.

Quicunque non percepto regenerationis lavacro pro Christi confessione moriuntur, tantum eis vallet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro baptismatis fonte.

CAP. CVII. *Quamvis recte vivat catechumenus, sine baptismo non potest salvari.*

Aug. *Contra Donat.*, c. 22.

(De Consecr. dist. 4, c. *Catechumenus.*) Catechumenum quamvis in bonis operibus defunctum, vietum habere non credimus, excepto duntaxat nisi martyrio sacramentum compleat.

CAP. CVIII. *De eodem.*

Aug. *De eccl. dogmat.*, c. 74.

(De Consecr. dist. 4, c. *Catechum.*, § *Baptizatus*, et 15, q. 1, c. *Firmissime*) Baptizatus confitetur fidem suam coram sacerdoce et interrogatus respondebit. Hoc idem martyr coram persecutore facit, qui et confitetur, et interrogatus respondebit. Ille post confessionem aspergitur aqua, hic vero aspergitur sanguine, vel tingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit Spiritum sanctum, hie habitaculum efficitur Spiritus sancti, dum non est ille qui loquitur, sed Spiritus sanctus qui in illo loquitur. Ille communicat Eucharistia in commemoratione mortis Domini, hic ipsi Christo commoritur. C Ille confitetur se mundi actibus renuntiare, hic ipsi renuntiat et vitae. Illi omnia peccata dimittuntur, isti extinguntur.

CAP. CIX. *Effusio sanguinis implet vicem baptismi.*

Aug., *ibid.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Baptismi.*) Baptismi vicem aliquando implere passionem de latrone illo, cui non baptizato dictus est: *Hodie tecum in paradiiso* (*Luc. xxiii.*), beatus Cyprianus non leve documentum assumit, quod etiam atque etiam considerans invenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod de baptismio debeat posse supplere; sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus, sed pro meritis facinorum suorum, neque qui credit passus est: sed dum patitur credit: quantum itaque valeat etiam sine visibili sacramento baptismi, quod ait Apostolos: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fil ad salutem* (*Rom. x.*), in illo latrone declaratum est. Sed tum impletur invisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excluditur; et sicut in illo latrone, quod baptismi sacramentum defuerat, complevit Omnipotens benignitas, quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat, sic infantibus qui baptizati moriuntur eadem gratia Omnipotens explore credenda est quod non ex impia

voluntate, sed ex statis indigentia nec corde credere ad justitiam possent, nec ore confiteri ad salutem. Baptismus quidem potest inesse ubi confessio cordis defuerit. Conversio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismos, sed contempto baptismos non potest. Neque ulla modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur.

CAP. CX. *Non tam ablutione corporis quam fide cordis baptisma constat.*

Prosper, in lib. *Sentent.*

(De Consecr. dist. 4 c. *Verus bapt.*) Verus autem baptismus constat non tantum ablutione corporis quam fide cordis, quemadmodum apostolica tradit doctrina dicens: *Fide mundans corda eorum* (*Act. xv.*). Et alibi: *Salvos facit baptima, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum* (*I Petr. iii.*).

CAP. CXI. *Non baptizatur cum matre quidquid in ejus corpore est.*

Aug. contra Julian., l. vi, c. 5.

(De Consecr. dist. 4, c. *Si ad matris.*) Si ad matris corpus id quod in ea concipitur portineret, ita ut ejus pars deputetur, ita non baptizaretur infans cuius mater baptizata est aliquo mortis urgente

A periculo cum eum gestaret in utero. Nunc vero cum etiam ipse baptizetur, non utique bis baptizatus habebitur. Non utique ad maternum corpus cum esset in utero, pertinebat. Item, si quidquid in homine est quando baptizatur et sanctificatur, sanctificari et baptizari putandum est, dicturus es, et ipsa in illo baptizari et sanctificari, quæ intestinis et vesica per egestationem corporis digeruntur; dicturus es hominem baptizari et sanctificari in matris utero constitutum, si ad hoc sacramentum accipientum necessitas cogat, gravidam; et ideo baptizari jam qui nascitur jam non debere, postremo dicturus es baptizari et sanctificari febres, quando baptizantur ægroti.

CAP. CXII. *Quare non baptizatur eum matre, qui in ejus utero est.*

B Isid., l. i. *De summo bono* c. 5.

(De Consecr. dist. 4, c. *Qui in maternis.*) Qui in maternis uteris sunt, ideo cum matre baptizari non possunt, quia qui natus adhuc secundum Adam non est, secundum Christum non potest rebaptizari; neque enim dici generatio in eum potest quem generatio non præcessit. Qui scelerate vivunt in Ecclesia et communicare non desunt, putantes se tali communione mundari, discant nihil ad emundationem proficere sibi.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

CAP. CXIII. *Post baptismum confirmationis sacramentum præstetur.*

Urbanus I papa, epist. 2.

(De Consecr. dist. 5, c. 1. *Omnes fideles.*) Omnes fideles per manus impositionem episcoporum, post baptismum debent Spiritum sanctum accipere ut pleni Christiani inveniantur.

CAP. CXIV. *Manus vero impositionis sacramentum majus est quam baptismus.*

Melchiades papa ad episcopos Hispan.

(De Consecr. dist. 4, c. *De his.*) De his de quibus rogasti vos idem, utrum majus est sacramentum manus impositionis episcoporum, aut baptismus, scitote utrumque magnum esse sacramentum, et sicut unum majoribus est, id est summis pontificibus accommodatum, quod a majoribus perfici non potest, ita et majori veneratione venerandum et tenendum est. Sed ita conjuncta sunt hæc duo sacramenta ut ab invicem nisi morte præveniente nullatenus possint segregari, et unum sine altero rite perfici non potest.

CAP. CXV. *Non ab aliis quam ab episcopis manus impositionis sacramentum perfici potest.*

Eusebius papa epist. 3 ad episcopos Tuscæ.

(De Consecr. dist. 4, c. *Manus.*) Manus quoque impositionis sacramentum, magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur ac scitur peractum esse, nec ab aliis quam qui eorum lo-

Cum tenent nunquam perfici potest, aut fieri debet. Nam si alterum præsumptum fuerit, irritum habeatur et vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

CAP. CXVI. *Presbyteris baptizatos chrismate ungere licet.*

Innocentius I, epist. 1, ad Decentium episc.

(De consecr., dist. 4, c. *Presbyter.*) Presbyteris seu extra episcopum, sive præsente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet; sed quod ab episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare: quod solis debetur episcopis cum tradunt Paracletum.

CAP. CXVII. *Baptizatos in frontibus presbyteros ungere non licet. Vel sic: Solis episcopis licet confirmare.*

D Greg. ad Januarium Caralitanum episc., Epist. I. iii, ep. 5.

(De Consecr., dist. 4, c. *Presbyter.*) Presbyteri baptizatos infantes signare in frontibus sacro chrismate non præsumant. Sed presbyteri baptizatos ungunt in pectore ut episcopi postmodum confirmant in fronte.

CAP. CXVIII. *Quare sacramentum confirmationis baptizato traditur.*

Rabanus, lib. 1 *De instit. cleric.*, c. 31.

(De Consecr., dist. 4, c. *Novissime.*) Novissime a summo sacerdote per impositionem manus Paracletus traditur bapiizato, ut roboretur per Spiritum sanctum ad prædicandum aliis idem domum

quod ipse in baptimate consecutus est per gratiam vita donatus aeternae. Signature enim baptizatus cum chrismate per sacerdotem in capitis summittate; per pontificem vero in fronte, ut in priore unctione significetur super ipsum Spiritus sancti descensio ad habitationem Deo consecrandam; in secunda quoque ut ejusdem Spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis et scientiae et virtutis, in hominem venire declaretur.

CAP. CXIX. *Ad confirmationem non nisi jejunii vinent.*

Conc. Aurelian, c. 3.

(De Consecr. dist. 4, c. *Et jejunii.*) Ut jejunii ad confirmationem videntur perfectae etatis, ut mo- neantur confessionem facere prius, ut mundi do- num Spiritus sancti possint percipere, et quia nunquam erit Christianus, nisi episcopali confir- matione fuerit chrismatus.

CAP. CXX. *Episcopi vero non nisi jejunii baptizatos confirmant, nisi necessitas fuerit.*

Conc. Meldense, cap. 6.

(De Consecr. dist. 4, c. *Et episcopi.*) Ut episcopi non nisi jejunii, per impositionem manuum Spiritum sanctum tradant, exceptis infirmis et morte periclitantibus. Sicut autem duobus temporibus, Pascha videlicet et Pentecoste a jejunis debet cele-

A brari baptismus, ita etiam Spiritus sancti traditio- nem a jejunis pontificibus convenit celebrari. CAP. CXXI. Secundo autem vel tertio nullus confir- metur.

Conc. Tarragon., c. 6.

(De Consecr. dist. 4, c. *Dictum est nobis.*) Dictum est nobis quod quidam de plebe bis vel ter, vel eo amplius, episcopis ignorantibus, tamen ab eisdem episcopis confirmantur. Unde nobis visum est eamdem confirmationem, sicut nec baptismum, iterari minime debere, quia bis vel amplius baptizatos aut confirmatos, non saeculo, sed soli Deo sub habitu regulari, vel clericali, religiosissime famulari decretum est.

CAP. CXXII. *Quae paenitentia sit danda bis vel ter bat- ptizatis. Vel sic: De his qui ignoranter bis bapti- zantur.*

Theodori Paenitentiale, c. 44.

(De Consecr. dist. 4, c. *Qui bis.*) Qui bis igno- ranter baptizati sunt, non indigent pro eo paenitentie; nisi quod secundum canones ordinari non possunt, nisi magna necessitas aliqua cogat. Qui autem non ignari iterum baptizati sunt, quasi iterum Christum crucifixerunt, per septem annos paeniteat, quarta et sexta feria et quatuor quadragesimas abstineant (137). Si pro vitio aliquo fuerit simili- liter; si pro munditia putaverunt, tribus annis si- militer paeniteat.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIE ET CELEBRATIONE MISSARUM

CAP. CXXIII. *Non natura nascitur, sed consecratione nobis conficitur corpus et sanguis Christi.*

Ambros., lib. *De cathechizandis rudibus.*

(De Consecr. dist. 4 c. *Panis et calix.*) Panis et calix qualibet, sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod ita fit nobis, quamvis si panis et calix, alimentum est resurrec- tionis, non sacramentum religionis, non quod be- nedicimus, gratiasque agimus domino in omni munere ejus, non tantum spirituali, verum etiam corporali.

CAP. CXXIV. *Quod ante benedictionem est species panis et vini, post benedictionem est corpus et san- guis Christi.*

Ambros., *De his qui mysteriis initiantur*, c. 5.

(De Consecr. dist. 4 c. *Ante bened.*) Ante benedictionem alias species nominatur; post benedictionem corpus significatur. Item, in illo sacramento Christus est. Item, qui manducaverit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum.

CAP. CXXV. *Sub specie panis et vini, invisibilem Christi carnem et sanguinem honoramus.*

Aug. in libro *Sententiis Prosperi.*

(De Consecr. dist. 4, c. *Nos autem.*) Nos autem in specie panis et vini quam videmus res invisibles, id est Christi carnem et sanguinem honoramus nec similiter has comprehendimus duas species quema-

C dmodum ante consecrationem comprehendebamus, cum fideliter fateamur ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit. Post consecrationem vero carnem Christi esse et sanguinem quod benedictio consecravit.

CAP. CXXVI. *Confessio Berengarti de corpore et san- guine Domini.*

(De Consecr. dist. 2, c. *Ego Bereng.*) Ego Be- ringarius indignus Sancti Mauriti Andegavensis Ecclesiae diaconus, cognoscens veram Catholicam et apostolicam fidem anathematizo omnem haeresim, praecipue eam de qua hactenus diffamatus sum, quaeastruere conatur panem et vinum que in altari ponuntur, post consecrationem solummodo sacra- tum, et non verum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse, et non posse sensualiter, nisi in solo sacramento manibus sacerdotum tra- etari vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Con- sentio autem sancte Romane et apostolice fidei. Sed ore et corde profiteor de sacramentis Dominicis mensa, eamdem fidem me tenere, quam Dominus et venerabilis papa Nicolans et haec sancta synodus auctoritate evangelica et apostolica tenen- dam tradidit, mihiique confirmavit, scilicet panem et vinum que in altari ponuntur post consecratio- nem; non solum sacramentum sed etiam verum

(137) *Tres quadragesimas legit Gratianus.*

corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi A esse, et sensualiter non solum in sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri, jurans per sanctam et omouisionem Trinitatem, et per hanc sacrosanctam Christi Evangelia, eos qui contra hanc fidem venerantur, cum dogmatibus et sectatoribus suis aeterno anathemate dignos esse pronuntio. Quod si ego ipse aliquando aliquod contra haec presentire aut praedicare praeiumpsero, canonum severitati subjectione, lecto et perfecto sponte scripsi. Hanc confessionem suae fidei de corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi a Berengario Romae coram centum tredecim episcopis factam, misit papa Nicolaus per urbes Italiam, Galliae, Germaniae, et ad quaecunque loca fama pravitatis ejus ante pervenire potuit, ut Ecclesiae que prius doluerant de adverso atque perverso, postea gauderent de reverso atque converso.

CAP. CXXVII. *Quod sacramentum non mutat speciem proper credentium errorem. Vel sic : Quare elementorum species reserventur, cum vere sit corpus Christi et sanguis.*

Ambros. l. vi *De sacramentis*, c. 1.

(De Consecr. dist. 2, c. *Forte dicas.*) Forte dicas quomodo vera caro, quomodo verus sanguis, qui similitudinem non video carnis, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dico tibi de sermone Christi qui operatur ut possit mutare et convertere genera et instituta naturae. Deinde ubi non tulerunt sermonem Christi discipuli ejus, sed audientes quod carnem suam daret ad manducandum, et sanguinem daret ad bibendum recedebant. Solus tantum Petrus dixit : *Verba vix eternae habes, et ego a te quomodo recedam?* (*Joan. vi.*) Ne igitur plures hoc dicarent, et ne veluti quidam esset horror erroris, sed maneret gratia Redemptionis, ideo in similitudinem accipis sacramentum. Sed verae naturae gloriam virtutemque conquereris. *Ego sum*, inquit, *panis qui de celo descendit* (*ibid.*).

CAP. CXXVIII.

Aug. in lib. *Sententiarum Prospcri.*

Si quæris modum quo id fieri potest, breviter ad præsens respondeo : Mysterium fidei credi salubriter potest, investigari utiliter non potest.

CAP. CXXIX. *Visibilis creaturæ in Christi corpus et sanguinem invisibiliter convertuntur.*

Eusebius Emisenus.

(De Consecr. dist. 2, c. *Quia corpus § Invisibilis.*) Invisibilis sacerdos visibles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui, verbo suo secreta potestate sua convertit, dicens illa : *Accipite, hoc est corpus meum* (*Matth. xxvi.*) Et sanctificatione repetita : *Accipite, et bibite; hoc est sanguis meus* (*ibid.*). Ergo sic ut ad nutum præcipiantis Dei repente ex nibili substiterunt excelsa polorum profunda fluctuum, vasta terrarum, pari potentia spiritualibus sacramentis, ubi præcepit virtus, servit effectus.

CAP. CXXX. *Quid sit sacrificium, et quid sit sacramentum.*

Aug. lib. x, *De civitate Dei*, c. 5.

(De Consecr., dist. 2, c. *Sacrificium.*) Sacrificium visibile invisible est sacramentum, id est sacrum signum, est alibi sacramentum invisibilis gratiæ visibilis forma.

CAP. CXXXI. *Quid sit signum.*

Aug. lib. ii, *De doctrina Christiana*, c. 4.

Signum est res, præter speciem quam ingerit sensibus, aliud quid ex se faciens in cognitionem venire.

CAP. CXXXII. *Post consecrationem non substantia, sed species remanet.*

Greg., in homilia paschali.

(De Consecr., dist. 2, c. *Species.*) Species namque et similitudo illarum rerum vocabula sunt quæ ante fuerunt, scilicet panis et vini : unde in fine cuiuslibet missæ oratur et dicitur : *Perficiant in nobis, Domine, quæsumus, tua sacramenta quod continent, ut quæ specie gerimus, rerum veritate capiamus.* Postulat quippe sacerdos ut corpus Christi quod sub specie paonis ac vini nunc geritur, manifesta visione, sicuti revera est, quandoque capiatur. De qua visione Dominus in Evangelio secundum Joannem : *Qui diligil me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum* (*Joan. xiv.*) Quamvis non improbabiliter quidam explicant hoc loco carnis et sanguinis veritatem ipsam eorum efficientiam id est peccatorum remissiinem.

CAP. CXXXIII. *Qualiter intelligendum sit, « Nisi quis manducaverit carnem Filii hominis et biberit, » Vel sic : Non carnaliter sed spiritualiter corpus et sanguinem Christi debemus accipere.*

Aug., in psal. *LIV.*

(De Consecr., dist. 2, c. *Prima.*) Prima, inquit, heres in discipulis Christi velut a duritia sermonis ejus facta est. Cum enim diceret : *Nisi quis manducaverit carnem meam et biberit sanguinem meum, non habebit vitam eternam* (*Joan. iv.*) Illi non intelligentes, dixerunt : *Durus est hic sermo. Quis potest eum audire?* (*ibid.*) Dicentes, durus est hic sermo, separaverunt se ab illo et remansit cum duodecim. Discedentibus illis instruxit illos qui remanserant. *Spiritus est*, inquit, *qui vivificat, caro nihil prodest. Verba quæ locutus sum ad vos, spiritus et vita sunt.* Intellexistis spiritualiter? spiritus et vita sunt (*ibid.*). Intellexistis carnaliter? Etiam sic illa spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt spiritus et vita, qui spiritualiter non intelligis. Spiritualiter intelligere quæ locutus sum, non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem effusuri sunt illi qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificat vos. *Caro autem non prodest quidquam* (*ibid.*), sed quomodo illi intellexerunt sic responderunt; carnem quippe sic intellexerunt, sicut in cadavere venditur, aut in macello dilaniatur. Sciens autem Jesus ait : *Hoc vos scan-*

dalizat, quod dixi: Do vobis carnem meam mandu- A *care, et sanguinem meum bibere? Si ergo videritis Filiu-* *moris ascendenter ubi erat prius (Joan. iv.). Quid est hoc? Hinc solvit quod illos moverat, hinc aperuit unde fuerant scandalizati. Hi plane si intellegent; illi autem putabant erogaturum corpus suum. Ille dixit se ascensurum in celum utique integrum. Cum videritis Filium hominis ascendenter ubi erat prius, certe vel tunc videbitis quia non eo modo quo putatis erogat corpus suum, vel tunc intelligetis quia gratia ejus non consumitur mortisbus; item: Donec sacerdote finiatur, sursum est Dominus, sed tamen hinc etiam nobiscum est veritas Domini. Corpus enim in quo resurrexit in uno loco esse oportet, veritas autem ejus ubique diffusa est.*

CAP. CXXXIV. *Quomodo Christi corpus quod in cruce peperit, accipitur et quomodo non.*

Aug., ep. ad Irenaeum.

(De Consecr., dist. 2, c. *Non hoc corpus.*) Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt illi qui me crucifigunt; ipsum quidem et non ipsum. Ipsum quidem invisibiliter, non ipsum visibiliter. Unde subditur: Si necesse est illud visibiliter celebrari; necesse est tamen invisibiliter intelligi.

CAP. CXXXV. *Quid sit corpus Christi manducare et sanguinem ejus bibere.*

Aug., serm. de verbis Evang.

(De Consecr., dist. 2, c. *Quid est?*) Quid est Christum manducare? Non hoc est solum in sacramento corpus ejus accipere. Multi enim indigne accipiunt, de quibus ait Apostolus: *Qui manducat et bibit calicem Domini indigne iudicatum sibi manducet et bibit (1 Cor. ii).* Sed quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit: *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo (Joan. v);* tunc bibit et manducat. Qui autem non in me manet, nec ego in illo, et si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum.

CAP. CXXXVI. *Credere in Christum est manducare et bibere Christum.*

Aug., lib. *De paenitentiæ remed.*

Utquid paras dentem et ventrem? Crede et manducasti. Credere enim in eum, hoc est manducare panem et vinum; qui credit in eum manducat D eum.

CAP. CXXXVII. *Sacramentum et res sacramenti sacrificium perficiunt.*

Aug. in libro *Sententiarum Prosperi.*

(De Consecr., dist. 2, c. *Hoc est.*) Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium Ecclesie duobus confici modis, duobus constare visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sanguine, sacramento et res sacramenti, id est corpore Christi; sicut Christi persona constat et conficitur ex Deo

A et homine, cum ipse Christus verus sit Deus et verus homo quia omnis res illarum rerum naturam et veritatem in se continet ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium Ecclesie duobus, sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi. Est igitur sacramentum et res sacramenti corpus Christi. Item: Caro ejus est, quam forma panis operata in sacramento accipimus, et sanguis ejus quem sub vini specie ac sapore potamus, caro videlicet carnis, et sanguis sacramentum sanguinis. Carne et sanguine utroque invisibili, intelligibili, spirituali significatur corpus visible Domini nostri Jesu Christi, palpabile, plenum gratia omnium virtutum et divinae majestate. Item: Sicut ergo celestis panis qui vere Christi caro est, suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi illius videlicet quod visible palpabile, mortale, in cruce est positum, vocaturque ipsa carnis immolatio, quæ sacerdotis manibus fit, Christi passio, mors, crucifixio, non rei veritate, sed significanti mysterio, sic sacramentum fidei quod baptismus intelligitur, fides est.

B CAP. CXXXVIII. *Quod modis caro Christi intelligatur. Vel sic: Quod caro et sanguis Christi dupliciter intelligitur.*

Hieron. in Ep. ad Ephes., c. i.

(De Consecr., dist. 2, c. *Multipliciter.*) Multipliciter, inquit, intelligitur caro Christi et sanguis vel spiritualis illa atque divina de qua ipse ait: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (Joan. vi);* et: *Nisi manducaveritis carnem meam et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam eternam (ibid.),* vel caro mea qua crucifixa est, et sanguis qui militis effusus est lancea.

C CAP. CXXXIX. *Quid significat fractio hostiæ et sanguinis potato?* Vel sic: *Dum hostia frangitur, passio Christi ad memoriam reducitur.*

Aug. in libro *Sententiarum Prosperi.*

(De Consecr., dist. 2, c. *Cum frangitur.*) Cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fideiū funditur, quid aliud quam Dominicī corporis in cruce immolatio ejusque sanguinis de latere effusio designatur?

CAP. CXL. *Quare tres partes sunt ex corpore Christi.* Vel sic: *Quid pars oblata in calicem missa, quid pars in altari comesta, quid tertia pars usque ad finem reservata significat.*

Sergius papa.

(De Consecr., dist. 2, c. *Triforme.*) Triforme est corpus Domini, pars oblata in calicem missa corpus Christi quod jam resurrexit monstrat; pars comesta, ambulans abduc super terram; pars in altari usque ad missæ finem remanens (138), corpus jacens in sepulcro, quia usque in finem saeculi corpora sanctorum in sepulcro erunt.

CAP. CXLI. *Carnis et sanguinis comestio et potato, Dominicæ mortis est commemoratio.*

Ambros. in Epist. I ad Cor., c. v.

(De Consecr., dist. 2, c. *Quia morte.*) Quia morte

(138) Nuuc nulla pars hostiæ in altari remanet usque ad missæ finem.

Domini liberati sumus, hujus rei memores in co-
medendo et potando carnem et sanguinem, quæ
pro nobis oblata sunt, significamus vel sanctifica-
mus.

CAP. CXLII. *Quomodo intelligendum est, « semel
immolatus est Christus et quotidie immolatur. »*

Aug. in psal. xxi.

(De Consecr., dist. 2, c. *Semel*). Semel Christus mortuus est justus pro injustis, et scimus et certum habemus, et spe immobili retinemus, quia *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (*Rom. vi*). Verba ista Apostoli sunt, tamen non obliviscuntur; quod semel factum est memoria nostra omni anno fit. Quoties Pascha celebratur, nunquid toties Christus occiditur? Sed tamen anniversaria recordatio repræsentat quod olim factum est, et sic nos facit moveri tanquam videamus præsentem Dominum in cruce.

CAP. CXLIII. *De eodem.*

Aug., ep. 23, ad Bonifacium.

(De Consecr., dist. 2, c. *Semel imm.*). Semel immolatus est Christus in semetipso, et tamen quotidie immolatur in sacramento. Quod ita intelligendum est, quia in manifestatione sui corporis in distinctionem membrorum suorum omnium verus Deus et verus homo semel tantum in cruce pendit, offerens Patri seipsum hostiam vivam, passibilem, mortalem, virorum atque mortuorum redemptionis efficacem, eorum scilicet quos altitudo divini consilii redimendos putavit præscivit, prædestinavit, vocavit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat.

CAP. CXLIV. *Hostia quæ semel immolata est, in re-
cordatione sue mortis quotidie offertur.*

Ambros. in Epist. ad Hebr.

(De Consecr., dist. 2, c. *In Christo*). In Christo semel oblata hostia est ad salutem sempiternam potens. Quid igitur nos? Nonne per singulos annos offerimus, sed ad recordationem mortis ejus, et una est hostia, non multæ? Quomodo una, et non multæ? Quia semel oblatus est Christus, hoc autem sacrificium exemplum est illius, sed ipsum semper idipsum. Proinde hoc est sacrificium; alioquin quoniam in multis locis offertur, multi sunt Christi? nequaquam, sed unus est Christus, ubique et bic plenus existens, et illic plenus. Sicut enim quod ubique offertur unum corpus est, et non multa corpora, ita et unum sacrificium. Pontifex autem ille est qui hostiam obtulit nos mandantem: item ipsam offerimus etiam nunc, quæ tunc oblata consumi non potest. Quod nos facimus, in commemorationem sit ejus quod factum est: hoc enim facite, ait, in meam commemorationem.

CAP. CXLV. *Quod non debeant accipere corpus et
sanguinem Christi, nisi jejuni, excepta necessitate.*

Aug. in libro Respons. ad Januar.

(De Consecr., dist. 2, c. *Liquido appetet*). Liquido appetat quando discipuli acceperunt primo corpus et sanguinem Domini, non acceperisse jejunos. Nunquid tamen calumniandum est universæ Ecclesiæ quod a jejunis accipitur. Ex hoc enim placuit Spi-

A ritu sancto, ut in honore tanti sacramenti prius in os Christiani Dominicum corpus intret quam cæteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi aut cenati fratres ad illud sacramentum accipendum convenire debent, aut sicut faciebant quos apostolus arguit et emendat mensis suis ista miscere. Namque Salvator quod vehementius mysterii illius altitudinem ultimum hoc voluit infligere cordibus et memoriam discipulorum a quibus ad passionem digressus fuerat. Et ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis per quos Ecclesiæ dispositurus erat servaret hunc locum. Nam si ille hoc monisset ut post cibos alios semper sumeretur, vel acciperetur, credo quod eum morem nemo mutasset. Cum vero ait Apostolus de hoc sacramento loquens: *Propter, quod fratres, cum conveniatis ad manducandum, invicem exspectate: Si quis esurit, domi manduet, ut non ad judicium conveniatis, statim subtextuit. Cetera autem, cum venero ordinabo* (*I Cor. ii*). Ubi intelligitur, quia multum erat ut Epistola totum illis agendi ordinem insinuaret, quod universa per orbem seruat Ecclesia ab ipso ordinatum esse, quod nulla horarum diversitate variatur.

CAP. CXLVI. *De his qui sacrificando varie errabant.*

Ex decretis Julii papæ episopis per Ægyptum. — *Cap. i conc. Bracar.*

(De Consecr. dist. 2, c. *Cum omne*). Cum omne crimen atque peccatum oblatis Deo sacrificiis deleatur, quid de cætero pro delictorum expiatione Dominu[m] dabitus quando in ipsa sacrificiis oblatione erratur? Audivimus enim quosdam schismatica ambitione detentos contra divinos ordines et apostolicas institutiones, lac pro vino in divinis sacrificiis dedicare, aliis quoque eucharistiam intinctam populis pro complemento communionis porrigit. Quosdam etiam expressum vinum sacramento Dominicæ calicis offerre. Alios vero pannum lineum musto intinctum per totum annum reservare, et in tempore sacrificii aqua parlem ejus lavare et sic offerre. Quod quam sit evangelicæ atque apostolicæ doctrinæ contrarium et consuetudini ecclesiasticæ adversum, non difficile ab ipso fonte veritatis probabatur, a quo ordinata ipsa sacramentorum mysteria processerunt. Cum enim magister veritatis verum salutis nostræ sacrificium suis commendaret discipulis, nulli lac, sed panem tantum et calicem sub hoc sacramento cognoscimus dedisse. Legitur enim in evangelica veritate: *Accipit Jesus panem et calicem, et benedicens dedit discipulis suis* (*Matth. xxxi*). Cesset ergo lac sacrificando offerri, quia manifestum et evidens exemplum evangelicae veritatis illuxit, quod præter panem et vinum aliud offerri non licet. Illud vero quod pro complemento communionis intinctam tradunt eucharistiam populis, nec hoc prolatum ex Evangelio testimonium repperunt, ubi apostolis corpus suum seorsum et sanguinem, commendavit: seorsum enim panis, et seorsum calicis

commendatio memoratur. Nam intinctum panem A quam purificari, et ideo quamvis quis peccator alius Christum præbusse non legimus, exceptio tantum illi discipulo quem intacta bucella Magistri traditorem ostenderet, non quæ sacramenti hujus institutionem signaret. Nam quod de expresso botro, id est de nvarum granis populus communicat, valde est omnino confusum, sed si necesse fuerit botrus in calice comprimatur, et aqua miscetur, quia calix Dominicus, juxta canonum præceptum, vino et aqua permistus debet offerri, qui videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendit sanguinem Christi. Ergo cum in calice aqua vino commisceatur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei in quem credit copulatur et jungitur. Quæ copulatio et conjunctio aquæ et vini sic miscetur in calice Domini, ut mistio non possit separari. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Ergo quando botrus solus offeratur, in quo vini tantum efficientia demonstratur, salutis nostræ sacramentum negligitur, quod aqua significatur. Non enim potest calix Domini esse aqua sola aut vinum solum, nisi utrumque miscetur, et ideo quiajam ex hoc plurima et multiplex majorum manavit sententia, deinceps omnis talis error atque præsumptio cessare debet, ne perversorum et inordinata propago statum veritatis enervet. Et ideo nulli deinceps licitum erit aliud in divinis sacris offerre nisi juxta antiquorum sententiam conciliorum, panem tantum et calicem vino et aqua permisum. De cætero aliter quam præceptum est faciens, tandem a sacrificando cessabit, quandiu legitima pœnitentiae satisfactione correctus, ad gradus sui officii redeat quod amisit.

CAP. CXLVII. *Pro infirmis eucharistiam presbyter semper habeat prescriptam.*

Cone. Wormat., c. 5.

(De Consecr. dist. 2, c. Presbyter). Ut presbyter eucharistiam semper habeat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit aut parvulus infirmus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur.

CAP. CXLVIII. *A quibus sunt contrectanda sacramenta Dominicana.*

Clemens papa, ep. 2.

(De Consecr. dist. 2, c. Tribus grad., § In tanta). Certe tanta in altari holocausta offerantur quanta D populo sufficere debeat. Quod remanserit in crastinum non servetur, sed cum timore et tremore clericorum diligenter consumetur.

CAP. CXLIX. *Eucharistie communionem qui quotidie accipit, nec reprehendit, nec laudatur.*

Aug. De eccles. dogmat., c. 53.

(De Consecr. dist. 2, c. Quotidie). Quotidie eucharistie communionem accipere, nec laudo, nec vitupero. Omnibus tamen Dominicis diebus communicandum hortor, si tamen mens in affectu peccandi non sit: nam si adhuc habet voluntatem peccandi, gravari magis dico eucharistiae perceptione

A quam purificari, et ideo quamvis quis peccator mordeatur, peccandi tamen de cætero non habet voluntatem, communicaturus satisfaciat lacrymis et orationibus, et confidens de Dei misericordia accedit ad eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico quem mortalia peccata non gravant.

CAP. CL. *Ter in anno quisque fidelium communicet.*

Vel sic : *Quod omnes debeant communicare ter in anno : Pascha, Pentecoste et Natali Domini, nisi teneantur criminali peccato.*

Ex epist. Fabiani papæ, c. 3.

(De Consecr. dist. 2, c. Et si non freq.). Et si non frequenter homines communicent, ter in anno, nisi forte quis majoribus quibuslibet criminalibus impediatur, in Pascha, in Pentecoste, et Natali Domini.

CAP. CLI. *Ante sacramenti communionem a propria uxore quisque contineat.* Vel sic : *Quot diebus abstinentia sit ab uxoribus ante sacramenti communionem.*

Conc. Eliberit., c. 3.

(De Consecr. dist. 2, e. Omnis homo). Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstineat debere tres aut quatuor aut octo diebus. Quod inter Catholicos non connumeretur qui in istis tribus Pascha, Pentecoste et Natali Domini non communicaverit.

CAP. CLII. *Quod histriones et magi in ritio permanentes, non sunt communicandi.* Vel sic : *Magis et histrionibus sacra non committantur mysteria.*

Cyprian., epist. 5, ad Eucratium.

(De Consecr. dist. 2, c. Pro dilect.). Pro dilectione tua et reverentia consulendum me æstimasti, frater charissime, quid mihi videatur de histrione et mago illo qui apud vos constitutus adhuc ætatis suæ in dedecore perseverat, et magister et doctor non erudiendorum, sed perdendorum puerorum, idem quod male didicit cæteris insinuat, an talibus sacra communio cum cæteris Christianis debeat dari. Haud vobiscum communicare puto nec majestati divinae nec evangeliæ disciplinæ congruere, ut pudor et honor Ecclesiæ tam turpi et infami contagione fædetur.

CAP. CLIII. *Laici et feminæ non debent deferre corpus Christi ad aliquem communicandum.* Vel sic : *Sacerdotes non nisi per se divina sacramenta ministrarent.*

Conc. Rem., c. 1.

(De Consecr. dist. 2, c. Pervenit). Pervenit ad notitiam nostram quod presbyter quidam tantum parvipendant divina mysteria, ut laico vel feminae sacrum corpus Domini tradant ad efferendum infirmis, et quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committantur. Quod quam sit horribile, quamque detestabile, omnium religiosissimorum adverbit prudentia. Ergo interdicit per omnia synodus ne talis temeraria præsumptio ulterius fiat, sed omnimodo presbyter per semet ipsum infirmum com-

municet. Quod si aliter fecerit, gradum sui periculo A fationes tenet et servat sancta Romana Ecclesia, has tenendas vobis mandavimus.

CAP. CLIV. *Quæ pœnitentia sit imponenda illi qui sacramenta evomit..*

Ex pœnitentiali Bedæ.

(De Consecr. dist. 2, c. Si quis.) Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucharistiam evomuerit, xi diebus pœnitent, clerici vel monachi seu diaconi x dies pœnitent, presbyteri lxx dies pœnitent, episcopi xc dies. Si pro infirmitatis causa evomuerit vii dies pœnitent.

CAP. CLV. *Pœnitentia sacerdotis cuius negligentia de Christi sanguine aliiquid stillat.*

Ex Decretis Pii pape, c. 3.

(De Consecr. dist. 2, c. Si per neglig.) Si vero per negligentiam de calice Domini stillaverit in terram, lingua lambetur, tabula radetur; si non fuerit tabula ut non conculcetur locus conradatur et igni consumatur, et cinis in altari recondatur, et sacerdos xl diebus pœnitent. Si usque tertium, novem dies pœnitent; si usque ad quartum viginti diebus pœnitent, et linteamina quæ tetigerit stilla, minister abluat tribus vicibus calice subitus posito et aqua ablationis sumatur, et juxta altare reconatur.

CAP. CLVI. *Pœnitentia ejus qui non bene sacrificium custodit.*

Conc. Arelat.

(De Consecr. dist. 2, c. Qui non bene.) Qui non bene custoderit sacrificium, et mus vel aliud animal comedederit, illud quadraginta dies pœnitent. Qui autem perdididerit illud in ecclesia aut pars ejus ecederit et non inventa fuerit, xxx dies pœnitent.

CAP. CLVII. *Quæ præfationes in missa sunt cantandæ.*

Gelasius papa universis Germaniarum et Galliarum episcopis.

(De Consecr. dist. 2, c. Invenimus.) Cum in Dei nomine in Romana Ecclesia synodus episcoporum sive cœlerorum consacerdotum Dei fidelium congregata habuissimus, et de ecclesiasticis patribus traditat diligenter tractaremus, supervenire littera vestra, et ut magis essent auctoritative, etiam vive voces præcesserunt, rogantes, ut ordinem præfationum quem sancta Romana Ecclesia hactenus haberet, nostris litteris vobis mandaremus. Tum de vestra voluntate et studio tam bono multum gavisi sumus, sacrum ordinem Romanum, sacraque constituta nostrorum antecessorum solerter relegentes, invenimus has novem præfationes in sacro catalogo tantummodo recipiendas quas longa retro vetustas in Romana Ecclesia hactenus servavit, id est, unam in albis paschalibus, alias de Ascensione Domini, Tertiam de Pentecoste, quartam de Nativitate Domini, quintam de Apparitione Domini, sextam de Apostolis; septimam de Sancta Trinitate, octavam de Cruce, nonam de Jejunio in Quadragesima tantum dicendam. Has præ-

CAP. CLVIII. *Nisi duobus præsentibus, presbyter missam celebrare non præsumat. Vel sic: Presbyter non debet celebrare missam nisi duobus sibi respondentibus.*

Ex Decreto Soheris pape, c. 10.

(De Consecr. dist. 1, c. Hoc quoque.) Hoc quoque statutum est, ut nullus presbyterorum missarum solemnia celebrare presumat, nisi duobus præsentibus, sibique respondentibus, ipsa tertius habeatur, quia cum pluraliter ab eo dicitur, Dominus vobis cum, et illud in secretis orate pro me, apertissime convenit ut ipsi respondeatur salutationi.

CAP. CLIX. *Quatuor modis contingunt dormientibus illusiones. Vel sic: De multiplici genere illusionum.*

B Gregorius Augustino Anglorum episcopo, cap. 2, interrog. Augustini.

(De Consecr. dist. 6, c. Testamentum, § sed est in eadem.) In illusione per somnum necessaria est valde discretio quæ subtiliter pensari debetur ex qua re accidat menti dormientis. Nam aliquando ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate, vel infirmitate, vel cogitatione contingit pollutio. Equidem cum ex naturæ superfluitate, vel infirmitate evenerit, hæc omnino illusio aestimanda non est, quia hanc animus nesciens, pertulisse magis dolendum est quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde aliquem reatum animus, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi corporis Christi, vel missarum solemnia celebrandi, cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhiberi ministerium pro eo quod sacerdos alius deest, ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii qui implere ministerium valent, illusio per crapulam facta a perceptione sacri ministerii abstineret, ut arbitror, humiliter debet; si tamen dormientis mentem turpi imaginatione concusserit. Nam sunt quibus ita plerisque illusioni nascitur, ut eorum animus etiam in somnio corporis positus turpibus imaginibus foedetur. Quia in re ibi unum ostenditur, ipsa mens omnino non rea, tamen fit, vel suo iudicio penitus libera, cum se etsi dormienti corpori nihil meminit vidisse, tamen vigilis corporeis reminiscitur ingluvia cecidisse. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oriuntur illusioni dormienti, patet animo reatus suus. Videt enim a qua radice inquinatio illa præcesserit, quia quod cogitat sciens, nesciens hoc pertulit. Propter talem pollutionem eo die a sacro mysterio abstinere oportet.

D CAP. CLX. *Ex qua materia calix cum patena fieri debeat.*

Conc. Rem., c. 6.

(De Consecr. dist. 1, c. Ut calix.) Ut calix Domini cum patena, si non de auro omnino, tamen ex argento fiat. Si quis autem tam pauper est, saltem vel stanneum calicem habeat. De rere autem

aut ex auricaleo non fiat calix, quia ob vini virtutem ruginem facit, pariterque vomitum provocat. Nullus autem in ligneo vel in vitro calice præsumat cantare missam.

CAP. CLXI. *Non in serico, sed puro lineo consecratur sacrificium altaris.*

Sylvester in epilogo brevi concil. Romæ.

(De Consecr. dist. 1, c. *Consulto*. (Huic inter cætera predicta consulto omnium constituimus ut sacrificium altaris non serico panno aut intincto quisquam celebrare præsumat, sed in puro lineo ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato

A atque contextu. Sicut corpus Domini nostri Jesu Christi in sindone linea munda sepultum est (*Marc. xv, Luc. xxii*).

CAP. CLXII. *Divina mysteria nuptiarum non præstent ornatis.*

Conc. Aurel., c. 8.

(De Consecr. dist. 1, c. *Ad nuptiarum*.) Ut ad nuptiarum ornatum ministeria divina non præstentur, ut dum improborum tactu vel pompa sacerularis luxuria polluantur, ad officium sacri ministerii videantur indigna.

LIEBR SECUNDUS.

DE CONSTITUTIONE ECCLESIARUM ET OBLATIONE FIDELIUM.

CAP. I. *De Ecclesia Catholica.*

Isid., lib. 1 *De ecclesiasticis officiis*, c. 1.

Ecclesia Græcum nomen est quod in Latinum vertitur convocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica, id est universalis, ideo dicitur, quia per universum mundum est constituta, vel Catholica, quoniam generalis in eadem doctrina est ad constructionem Dei.

CAP. II. *Quod beneficiis regum et præsulum fabricata sunt ecclesiae.*

Ex Decretis Melchiadis papæ, c. 12.

Denique reges et præsides ac magistratus non solum adjacentia tribuere, sed ipsi etiam ipsi largiti sunt per universa regna terrarum, unde alecentur egentes qui in mundo nihil possidebant, ecclesiæque fabricarentur, atque restaurarentur. Deoque et Ecclesiæ ejus rite famularientur, servisque illius supplementa absque necessitate tribuerentur.

CAP. III. *Quod auctoritate Constantini Romanus imperator principatum tenet totius mundi.*

Ex Decretis ejusdem, c. 10.

Equibus vir religiosissimus Constantinus primus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per universum mundum in suo degentes imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandas ecclesias et prædia tribuenda constituit. Denique idem præfatus princeps donaria immensa et fabricam templi primæ sedis beati principis Apostolorum instituit, adeo ut sedem imperialem cui quique Romani principes præsidebant, relinqueret beato Petrusque successoribus profutura concederet.

CAP. IV. *Quod conditores basilicarum nullam habent potestatem in rebus quas ecclesiæ contulerunt.*

Conc. Tolet., c. 32.

(10, q. 1, p. Noverint.) Noverint autem conditores basilicarum, in rebus quas eisdem ecclesiæ conferunt, nullam potestatem habere, sed juxta ca-

B nonum instituta sicut ecclesiam ita dotem ejus ad ordinationem episcopi pertinere.

CAP. V. *Qui oblata ecclesiæ, aut testamento relicta retinere præsumperit, excommunicetur.*

(13, q. 2, c. *Clerici*.) Clerici autem vel sacerulares qui oblationes parentum aut donatas, aut testamentis relictas retinere præsumperint, aut quod ipsi donaverint ecclesiæ, crediderint auferendum, vel monasteriis, sicut synodus sancta constituit velut necatores pauperum, quounque redant ab ecclesiæ excludantur.

CAP. VI. *Quod nemo debet ædificare ecclesiam, in consilio episcopo. Vel sic: Sine designatione episcopi, nova non dedicetur ecclesia.*

(De Consecr. dist. 1, c. *Nemo eccles.*) Nemo ecclesiæ ædificet antequam civitatis episcopus veniat, et ibidem crucem figat publice, et atrium designet, et ante præfiniat, qui ædificare vult, quæ ad luminaria, et ad custodiæ et ad stipendia custodum sufficient, et ostenta donatione, sic domum ædificet, et postquam consecrata fuerit, atria ejusdem ecclesiæ sancta aqua conspergat.

CAP. VII. *De oblationibus fidelium quot portiones fiunt, et quæ cuique proveniunt.*

Gelas. II episcopis per Lucaniæ et Brutium.

(12, q. 2, c. *Quatuor*.) Quatuor tam de redditu, quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet ecclesiæ facultas admittit, convenient fieri portiones. Quorum una fit pontificis, alia clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda.

CAP. VIII. *De eodem. De stipendio ecclesiæ quatuor debent fieri portiones.*

Greg., resp. ad interrog. 4 Augustini.

(12, q. 2, c. *Mos est*.) GREGORIUS AUGUSTINO Cantuariorum episcopo. Mos apostolicæ sedis est ordinatis episopis præcepta tradere. De stipendiis ecclesiæ, vel de his quæ fidelium oblationibus accedunt altari, quatuor debent fieri portiones, una videlicet episcopo et familiæ propter hospitalitatem

atquesusceptionem peregrinorum; alia clericis, ter-
tia pauperibus, quarta in ecclesiis reparandis.

CAP. IX. *De redditibus et oblationibus ecclesie
quatuor portiones presbytero dispensanti credan-
tur.*

Nicolai Decretum, c. 9.

(12, q. 2, c. *De redditibus.*) *De redditibus pri-*

*A mitiarum vel decimatarum, seu oblationum, quatuor
partes episcopus faciat, quarum sibi unam retineat,
secundam clero, tertiam fabricis vel ornamentiis ec-
clesie, quartam pauperibus distribuat. Nullus ve-
ro laicorum sine consensu episcoporum de talibus
habere vel possidere praesumatur. Quod si fecerint,
communione priventur.*

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE.

CAP. X. *Dedicationes ecclesiarum per viii dies cele-
brandae. Vel sic: Singulis annis octo diebus dedi-
cationum solemnitas est celebranda.*

Felix V papa ad omnes episcopos.

(*De Consecr., dist. 1, c. Solemnitates ecclesiarum.*)

Solemnitates vero dedicationum ecclesiarum et sa-
cerdotum per singulos annos sunt celebranda so-
lemniter, ipso Domino dante exemplum, quia fe-
stum dedicationis omnibus id faciendo dans for-
mam, cum reliquis populis eamdem festivitatem ce-
lebraturus venit, sicut scriptum est: *Facta sunt
encœnia in Hierosolymis et hiems erat, et ambulabat
Jesus in templo in portico Salomonis (Joan. x).* Quod
autem octo dierum sint encœnia celebranda, in libro
Regum perfecta dedicatione templi reperiens (II
Reg. iii).

CAP. XI *Iteranda est ecclesiarum dedicatio, de qua-
rum consecratione dubitatur.*

Item Felix papa ad omnes orthodoxos.

(*De Consecr., dist. 1, c. Solemnitates, § De eccl-
esiæ.*) De ecclesiarum vero dedicatione quoties
dubitatur, nec certa scriptura, nec certi testes a quibus
consecratio sciatur, absque ulla dubitatione
scitote eas esse sacrandas, nec talis trepidatio ite-
rationem incurrit, quoniam non monstratur esse
iteratum, quod nescitur esse factum.

CAP. XII. *Ecclesiæ cum dotibus suis in episcopi po-
testate consistunt.*

Conc. Tolet., c. 3.

(10, q. 1, c. *Sic quidam.*) Multi contra canonum
constituta sic ecclesiæ quas ædificaverunt postulant
consecrari, ut dotem quam ecclesiæ contulerunt,
conseant ad episcopi ordinationem non pertinere;
quod factum et præteritum displicet, et in futuro
prohibetur, sed omnia secundum consuetudinem
antiquam ad episcopi ordinationem pertineant.

CAP. XIII. *Ecclesiæ consecratio absque missa fieri
non debet.*

Ex decretis Evaristi papæ, c. 4.

Omnes basilicæ cum missa debent consecrari
semper.

CAP. XIV. *Ecclesia semel Deo consecrata. quando est
iterum consecranda.*

Ex decretis Julii papæ, c. 4.

(*De Consecr. dist. 1, c. De fabrica.*) De fabrica
cujuslibet ecclesiæ, si dirupta fuerit, instauranda,
et si in eo loco consecrationis solemnitas debeat
iterari, in qua saecularia non fuerint diruta, nibil
judicamus officere, si per eam minime aqua exor-

cizata jacetur, quia consecratione cuiuslibet ecclæ-
siæ, in quam Spiritus sancti ara non ponitur, cele-
britatem tamen scimus esse missarum. Et ideo,
si quis sanctorum basilica a fundamentis etiam
non fuerit innovata, sine aliqua dubitatione cum
in ea missarum solemnitas fuerit celebrata, totius
sanctificationis consecrationis implebitur: si vero
sanctuaria qua babebat, ablata sunt, rursus eorum
dispositione et missarum solemnitate reverentiam
sanctificationis accipiet.

CAP. XV. *Quod loca Deo dedicata, non debent fie-
ri habitacula sæcularia. Vel sic: Quæ semel
sunt dedicata monasteria, semper monasteria per-
severant.*

(Conc. Chalced., c. 24.)

(19, q. 3, c. *Quæ semel.*) Ut loca quæ semel Deo
dicata sunt aut monasteria fuerunt, maneat per-
petuo sic; non possunt ultra fieri sæcularia habita-
cula.

CAP. XVI. *In usum laicorum non licet converti li-
gna ecclesiæ dedicata.*

Ex Decretis Eugenii papæ, c. 3.

(*De Consecr. dist. 1, c. Ligna.*) Ligna ecclesiæ
dedicata, non debent ad aliud opus jungi, nisi ad
aliam ecclesiam, vel igni comburenda, vel ad pro-
fectum in monasterium fratribus. In laicorum vero
usu non debent admitti.

CAP. XVII. *Absque episcopi permisso in ecclesia con-
secrata non erigatur altare.*

Ex Decretis Hormisdæ papæ.

(*De Consecr. dist. 1, c. Nullus presb.*) Ut nullus
presbyter in ecclesia consecrata, alio altare eri-
git, nisi quod ab episcopo loci vel ejus misso san-
ctificatum est, ut sit discretio inter sacrum et non
sacrum. Nec dedicationem singat nisi sit. Quod si
fecerit, si clericus est, degradetur: si laicus ana-
thematisetur.

CAP. XVIII. *Consecrantur ecclesiæ de quarum conse-
cratione dubitatur.*

Conc. Meldense, c. 8.

(*De Consecr. dist. 1, c. Ecclesiæ vel alt.*) Ut
ecclesiæ vel altaria quæ ambigua sunt de consecra-
tione, consecrantur, et superflua altaria destru-
antur.

CAP. XIX. *Si in ecclesia jam consecrata cadavera
mortuorum sepeliuntur, licet in ea missas cele-
brare si tantum fideles fuerint sepulti.*

Conc. Agripinense.

(*De Consecr. dist. 1, c. Ecclesiæ.*) Ecclesia in
qua cadavera mortuorum infidelium sepeliuntur,

sanctificare altare non licet. Si autem consecratum prius fuit missas licet celebrari in ea.

CAP. XX. *Quand ecclesia est iterum consecranda, et salibus tantum exorcizanda.*

Ex Decretis Eugenii papæ, c. 4.

(De Consecr. dist. 1, c. *Si motum.*) Si motum fuerit altare, denuo consecretur ecclesia. Si parietes mutantur, et non altare, salibus tantum exorcizetur.

CAP. XXI. *Quod propter adulterium et homicidium tota debeat consecrari ecclesia.*

Ex Decretis ejusdem, c. 6.

(C. 1, *De Consecr. eccles. in 6.*) Si homicidio vel adulterio ecclesia violata fuerit, diligentissime expurgetur, et denuo consecretur.

CAP. XXII. *Non est consecranda ecclesia in qua paganus sepultus invenitur.*

Conc. Aurel., c. 6.

(De Consecr. dist. 1, c. *Ecclesia.*) Ecclesiam in

A qua paganus sepultus est, non licet consecrari neque in ea missas celebrare; sed jactare foras, et mundari oportet,

CAP. XXIII *De ecclesia in qua cadavera fidelium et infidelium sepeliuntur.*

Conc. Agrippinense, c. 3.

(De Consecr. dist. 1, c. *Ecclesiam.*) Ecclesiam in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur sanctificare non licet, sed si apta videtur ad consecrandum, inde evulsis corporibus et rasis parietibus vel lignis ejus loci, reædificentur.

CAP. XXIV. *De eodem.*

Conc. Agrippinense, c. 3.

(De Consecr. dist. 1, c. *Ecclesiam, § Sed si hæc.*)

B Si hæc consecrata fuerit prius, missas in ea celebrare licet, si tamen fideles fuerint qui in ea seputi sunt.

DE SEPULTURIS.

CAP. XXV. *De sepeliendis in ecclesiis, et ut nullus sepulturæ violare audeat.*

Conc. Meldense, cap. 10

Ut nemo quemlibet mortuum in ecclesia quasi hereditario jure, nisi quem episcopus aut sacerdos pro qualitate conversationis et vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat, nec quisquam ossa cujuslibet mortui de sepulcro suo ejicere, aut sepulturam cujusquam temerario ausu quoquomodo violare audeat, sed unumquemque in loco sibi a Deo parato atque concessò adventum sui judicis præstolari concordat.

CAP. XXVI. *Etiam coacti de sepultura pretium non debemus accipere.*

Hieron. in *Quæst. Hebr.*, c. 23.

(13, q. 2, c. *Postquam pretio.*) Postquam pretio victus est Ephron ut sepulcrum venderet, et acci-

peret argentum, licet cogente Abraham, vau litera, quæ apud illos pro o legitur, ablata de ejus nomine est, et pro eo Ephron appellatus est Ephau, significante Scriptura, non eum fuisse consummatæ et perfectæ virtutis, qui potuerit vendere memoriam mortuorum. Sciant igitur qui sepulcra vendunt voluntarie, et non coguntur ut accipiant pretium, sed a nobiliter quidquam extorquent, mutari nomen suum, et perire quid de merito eorum, cum eliam ille reprehendatur occulte qui invitatus accepit.

CAP. XXVII. *Pro sepultura nihil petendum.*

Gregorius papa.

Peti vero aut aliquid exigi omnino prohibemus, ne, quod irreligiosum valde est, aut venalis dicatur Ecclesia, aut vos videamini de humanis mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus, studeatis quære quolibet modo compendium.

DE PRESBYTERIS ET EORUM ECCLESIIS.

CAP. XXVIII. *Quod altaria revelationum per somnia hominum adinventa, reprobantur. Vel sic: Evertantur altaria que sine sanctorum reliquiis eriguntur.*

Conc. Afric. c. 14.

(De Consecr. dist. 1, c. *Placuit ut.*) Item placuit ut altaria quæ passim per agros et per villas, tanquam memoria martyrum constituantur, in quibus nullum corpus, aut reliquia martyris conditæ probantur ab episopis qui eisdem locis præsunt, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinitur, plebes tamen admoneantur, nec illæ frequentent, ut qui recte sapiunt, nulla ibi superstitione devicti teneantur, et omnino ibi nulla memoria martyrum probabiliter accipiatur, nisi aut ubi corpus, aut reliqua certæ, aut origo alicujus habitationis, vel possessionis, vel passionis, fidelissima origine traditur. Namque per

somnia, et per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum, ubicunque statuuntur altaria omnimodo reprobantur.

CAP. XXIX. *Quod omnis qui converti voluerit, in monasteciæ ecclesiæ cuius parochiæ subest, tradatur.*

Ex Decretis Leonis papæ IX.

Relatum est auribus nostris esse quosdam perverse agentes, qui subvertere atque dividere conantur Ecclesiæ unitatem, videlicet abbates et monachi, qui non studio charitatis, sed zelo rapacitatis invigilant, et docent atque seducere non cessant seculaires homines, quos illaqueare possent ut res suas atque possessiones, in vita, sive in morte in monasteriis illorum tradant, et ecclesiis quibus esse videntur et a quibus baptismum, pœnitentiam, eucharistiam, nec non pabulum vitæ cum lacte ac-

ceperunt vel accipiunt, nihil de bonis relinquant. A tum excludendum legimus, et non solum divinis precibus eos consecrassae, sed et Domino jubente sancti oie unctione perlinisse novimus.

CAP. XXXIV. *Quod non debet consecrari altaria, nisi reliquiae apponantur.*
Conc. Afric., c. 1.

Altaria in quibus sacra corpora vel reliquiae martyrum non esse probantur, ab episcopo loci destructorantur.

CAP. XXXV. *Presbyter in altari missam non celebrare presumat quo eadem die episcopus celebravit.*

(De Consecr. 1, c. In altari.) Nec in altari quo missam episcopus cantavit, eo die presbyter missam celebrare presumat.

CAP. XXXVI. *Quod alicui corpora sanctorum de loco ad locum transferre non licet.*

B (De Consecr., dist. 4, c. Corpora.) Deinceps vero sanctorum corpora de loco ad locum nullus transferre presumat sine consilio principis et episcoporum sanctaque synodi licentia.

CAP. XXXVII. *Necessitate temporis episcopatum sedium mutationem fieri possunt.*

Gregorius papa ad Joannem Tranensem episcopum.

(7, q. 1, c. Temporis qualitas.) Temporum qualitas admonet episcoporum sedes, antiquitus certis civitatis constitutas, ad alia quæ securiora putamus ejusdem dioceseos loca transponere, quo et habitatores degere securius, et barbaricum possit periculum facilius declinari. Propterea te Joannem fratrem coepiscopumque nostrum Belliranensis civitatis sedem tuam in loco qui appellatur Renati, ad Sanctum Andream apostolum præcipimus exinde transmigrare, quatenus ab hostilitate incursu liberior existere valeas, et illuc consuetudinem solemnitatum dierum disponas.

CAP. XXXVIII. *Quibus ex causis loca sanctorum mutanda sunt.*
Augustinus.

(De Consecr. dist. 1, c. Tribus.) Tribus de causis loca sanctorum transmutanda sunt. Prima cum necessitate persecutorum loca eorum gravaverit; secunda cum difficultas locorum fuerit; tertia cum malorum societate gravantur.

CAP. XXXIX. *In privatis oratoriis licet orare, sed non missam celebrare.*
Conc. Aurel., c. 3.

D (De Consecr. dist. 1, c. Unicuique.) Unicuique fidelium in domo sua oratorium licet habere, et ibi orare; missas ibi celebrare non licet.

CAP. XL. *Qua hora missa sit celebranda.*

Ex epist. Telesphori papæ, c. 6.

Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ, quia eadem hora et Dominus crucifixus est et super apostolos Spiritus sanctus descendisse legitur, excepta nocte Nativitatis.

CAP. XLI. *Usque ad missam cathechumenorum, nullus ecclesiam ingredi prohibetur.*
Conc. Carthag., c. 14.

Ut nullum episcopus prohibeat ingredi ecclesiam

CAP. XXX. *Non nisi in locis sacris missarum celebrantur solemnia.*

Conc. Tribur., c. 4.

(De Consecr. dist. 1, c. Missarum.) Missarum solemnia non ubique sed in locis ab episcopis consecratis, vel ubi ipse permiserit, celebranda esse censemus.

CAP. XXXI. *Quomodo in ecclesia combusta missa potest celebrari.*

Idem ibid.

(De Consecr. dist. 1, c. Concedimus.) Concedimus etiam, si aliquibi, quod, peccatis nostris exigentibus, perplurimum est factum a Northmannis et Sclavis, et a Bulgaris, et a malis Christianis seu alio qualicunque modo ecclesie fuerint incense et combustæ, in capellis cum tabula consecrata missas interim celebrare permittimus, donec ipsæ ecclesie restaurari queant. In itinere vero, si ecclesia defuerit, ut sub divo, seu in tentoriis. Item, si tabula altaris consecrata cæteraque sacra mysteria ad id officium pertinentia ibi adfuerint, missarum solemnia celebrare concedimus. Aliter omnino contradicimus.

CAP. XXXII. *Chrismate non ungantur altaria, nisi fuerint lapidea.*

Conc. Hippo., c. 6.

(De Consecr. dist. 1, c. Altaria primo.) Altaria si non sint lapidea, chrismatis unctione non consecrantur. Ad celebranda autem divina officia ordinem quem metropolitani tenent, comprovinciales eorum observare debebunt.

CAP. XXXIII. *Quod unctionem altaris habemus a veteri lege. Vei sic: Sacrificia non nisi super altare et locis Deo consecratis offerantur.*

Ex decretis Felicis omnibus episcopis directis.

(De Consecr. dist. 1, c. Sicut non alii.) De ecclesiis enim consecratione, et de missarum celebratione non alibi quam in sacris Domino locis, nisi magna necessitate fieri debere, liquet omnibus, quibus sunt nota Novi et Veteris Testamenti præcepta. Tabernacula vero Moysi, Domino præcipiente, fecisse et consecrassae cum mensa et altari ejus, et cæteris vasis et utensilibus ad divinum cul-

et audire verbum Dei, sive hæreticum, sive Ju-
dæum, usque ad missam catechumenorum.

CAP. XLII. *Singuli sacerdotes proprias debent eccl-
esiæ habere.*

Dionysius papa, ep. 2.

(13, q. 1, c. *Ecclesiæ.*) Ecclesiæ singulas singu-
lis presbyteris dedimus, et unicuique jus proprium
habere statuimus, ita videlebet ut nullus alterius
parochiæ terminos aut jus invadat, sed unusquisque
suis terminis tantum sit contentus, et taliter
ecclesiæ et plebem sibi commissam custodiat, ut
ante tribunal æterni judicis de omnibus sibi com-
missis rationem reddat, et non judicium sed glo-
riam pro suis actibus suscipiat.

CAP. XLIII. *De eodem.*

Conc. Rem., c. 3.

Ut unusquisque presbyter Ecclesia una ad quam
ordinatus est, contentus sit, et nullus in duabus
Ecclesiæ ministrare præsumat.

CAP. XLIV. *Una Ecclesia duobus sacerdotibus divi-
di non potest.*

Conc. Rem. c. 8.

(21, q. 2, c. *Sicut in unaquaque.*) Sicut in una-
quaque Ecclesia presbyter esse debet, ita ipsa quæ
sponsa ejus dicitur, non potest dividi inter plures
presbyteros, sed unum tantummodo habebit sacer-
dotem qui eam caste et sinceriter regat. Unde in-
terdicimus ut nullus præsumat Ecclesiæ non duos
vel plures presbyteros dividere, quia Ecclesia Christi
uxor et sponsa esse debet, non scortum sicut
Caius papa testatur.

CAP. XLV. *Quæ paenam maneat presbyterum, qui suam
suam reliquerit ecclesiæ melioris ambitione.* Vel
sic: *Qui alienam ecclesiæ appetit, ab ea expul-
sus etiam sua caret.*

(7, q. 1, c. *Si quis.*) Si quis de ordine sacerdo-
tali contemptu minoris ecclesiæ, ambitiose et im-
probe ad potiorem aspiraverit, canonica erga eum
definitio conservetur, hoc est ut utraque careat.

CAP. XLVI. *Absque consensu episcoporum, laici pre-
sbyteros de ecclesiæ non ejicant.*

Conc. Cabilon., c. 10.

(16, q. 7, c. *Inventum est.*) Inventum est quod
multi arbitrii sui temeritate, quod est gravius, deduc-
ti cupidate, presbyteros quibuslibet absque con-
senso episcoporum suorum ecclesiæ dant vel au-
ferunt. Unde oportet, ut canonica regula servata,
nullus absque consensu episcopi sui, cui libet pres-
bytero ecclesiæ det. Quam si adeptus juste fue-
rit hanc non nisi culpa gravi, coram episcopo ca-
nonica severitate, amittat.

CAP. XLVII. *De eodem. Non licet laicos presbyteros
de ecclesiæ ejicere.*

Conc. Mogunt., c. 88.

Ut laici non ejicant presbyteros de ecclesiæ ne-
que constituant sine consensu episcoporum suo-
rum.

CAP. XLVIII.

Ex eodem concilio.

Ut nullus omnino munera exigat a presbyteris
propter emendationem ecclesiæ.

CAP. XLIX. *Dicitur a clero qui munericibus eccl-
esiæ acquirere tentant.*

Cone. Rothom., c. 5.

(7, q. 1, c. *Sancitum est.*) Sanctum est atque om-
nibus modis prohibitum, ut si quis presbyter in-
ventus fuerit alicui clericu vel laico munera dare
aut dedisse, aut aliam pecuniam tribuere, aut alterius
presbyteri ecclesiæ vacantem pretio redi-
mat, pro hac cupiditate, seu rapina, seu præsump-
tione turpis lucri gratia dejiciatur a clero, et alienus
existat, a regula.

B CAP. L. *Quod presbyter sive quilibet clericus, quad-
cunque post diem ordinationis acquisierit, propriæ
retinet ecclesiæ, nisi ei evenerit, vel ratione doni
vel jure hæreditario. Vel sic: Quæsuumus a rectore
Ecclesiæ tempore promotionis nihil habente, præ-
sumitur de bonis ecclesiæ quæsuumus.*

Cone. Rem. c. 6.

(C. 1, extr. *De peculio.*) Investigandum est, si in il-
patrimonii habens presbyter, quando proiectus est
ad ordinem ecclesiasticum, postea prædia emit, cu-
jus juris sunt, quoniam ecclesiæ ad quam de ni-
hil habenti promotus est juxta canonicam auto-
ritatem esse [f. definitur].

CAP. LI. *De his quæ sacerdotes emunt ad ecclesiæ
nomen scripturam faciant.*

Conc. Agath., c. 54.

(12, q. 4, c. *Presbyter.*) Presbyter cum diœcesim
tenet, de his que eredit ad ecclesiæ nomen scri-
pturam faciat, ut ab ejus quam tenet ecclesiæ or-
dinatione non discedat.

CAP. LII. *De his qui primum nihil habentes tempore
sue administrationis aliqua acquirunt.*

Conc. Carthag.

(12, q. 3, c. *Placuit.*) Placuit, ut episcopi, pres-
byteri, diaconi vel quicunque clerici, qui nihil ha-
bentes ordinentur, et tempore episcopatus vel cle-
riatus sui agros, vel quæcumque prædia suo no-
mine comparaverint, tanquam rerum dominica-
rum, invasionis crimine teneantur obnoxii, nisi ad
ecclesiæ ad quam titulati sunt, eadem ipsa con-
tulerint. Si autem ipsi propria libertate alicuius vel
successione cognationis aliquid evenerit, faciant
inde quod velint.

D CAP. LIII. *Quæsita per episcopum post consecratio-
nem sanctæ ecclesiæ relinquenda sunt.*

Conc. Carthag.. c. 48.

(C. ut unusquisque, extrav. *De peculio.*) Ut unus-
quisque presbyter res quas post diem consecratio-
nis acquisierit, propriæ ecclesiæ relinquit.

CAP. LIV. *Ut canticum turpe circa ecclesiæ non fiat.*

Conc. Carthag.

Canticum turpe vel luxuriosum circa ecclesiæ
atque in atriis ecclesiæ fieri omnino contradici-
mus; quod ubique vitandum est.

CAP. LV. *De pictura ecclesiæ.*

Conc. Eliberit., c. 2.

(De Consecr. dist. 3, *Venerabiles.*) Placuit pi-

cturas in ecclesiis fieri non debere, ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur.

CAP. LVI. *Item de pictura.*

Greg., epist. 2, ad D. reclusum.

(Ibid.) Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturam historiam, quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus Scripturam, hoc idiotis patet, picturam cernentibus qui ipsam ignorantes vident, quid sequi debeant in ipsa legunt, qui litteras nesciunt, unde et præcipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere, tu qui inter

A gentes habitas, attendere debueras ne, dum recto zelo incaute succederis, ferocibus animis scandala generares. Frangi ergo non debuit quod non adorandum in ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collatum, et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretionis condidisset, sine dubio et ea quæ intendebas salubriter obtinere, et gregem collectum non disperegere: sed potius poteras congregare ut pastoris intemeratum excelleret nomen, non culpam dispensatoris inumberet.

—
DE DECIMIS

CAP. LVII. *Quod decimæ sunt Deo solvendæ quas Deus dare constituit.*

Conc. Mogunt., c. 37.

(16, q. 2, o. *Admonemus.*) Admonemus atque præcipimus ut decimæ omnino dari Deo non negligantur quas Deus dare constituit, quia timendum est ut quisquis Deo suum debitum abstulerit, ne forte Deus propter peccatum suum auferat ei necessaria sua.

CAP. LVIII. *Excommunicentur qui decimas dare sacerdotibus nolunt, et ex quibus sunt dandæ.*

Conc. Rothom., c. 3.

(16, q. 7, c. *Omnes decimæ.*) Omnes decimæ terra sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt, et illi sanctificantur, boves et oves, et caprae quæ sub virga pastoris transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non eligetur neque bonum neque malum nec alterum commutabitur. Si quis mutaverit et quod mutat et quod mutabitur sanctificabitur Domino, et non redimetur. Sed quia multi inveniuntur modo decimas dare nolentes, statuimus, ut secundum Domini nostri Iesu Christi præceptum admoneantur, semel et secundo, et tertio. Si non emendantur anathematis vinculo constringantur usque ad satisfactionem et emendationem congruam.

CAP. LIX. *Noa persolvant de propriis prædiis abbates et episcopi decimas.*

Conc. Mogunt., c. 28.

(17, q. 1, c. *Questi sunt.*) Questi sunt præterea quidam fratres quod essent aliqui episcopi et abbates, qui decimas non sinerent dari ad ecclesiam, ubi illorum coloni missas audiunt. Proinde decrevit sacer iste conventus, ut episcopi et abbates de agris et vinskiis, quæ ad usum vel stipendium habent decimas ad ecclesias deferre faciant (129). Familia vero ibidem decimas suas ferant ubi infantes eorum baptizantur, et ubi per totum anni circulum missas audiunt.

B CAP. LX. *Quod auctoritate veteris legis danda sit decima. Vel sic: Veterum exemplo dicimæ solvantur.*

Conc. Mogunt., c. 8.

(16, q. 7, c. *Decimas.*) Decimas Deo et sacerdotibus Dei dandas Abraham factis et Jacob promissis insinuat. Deinde lex statuit et omnes doctores sancti commemorant, et prophetatum erat, ut Israelitæ decimas pecorum, et frugum, et omnium primitiarum Domino darent, qui eos liberavit a decem plagis, quibus percussit Ægyptios, et in novissima plaga primogenita cunctorum disperdidit, gratiamque suis praestitit, ut imprestatis pecuniae spoliarent Ægyptum. De quibus decimis Augustinus doctor venerabilis dixit: « Decimæ ex debito requiruntur. » Quod si deceret Deus, nempe meus est homo, mea est terra quam colis, mea sunt semina quæ spargis, mea animalia quæ fatigatis, meus est solis calor, et cum omnia mea sint, tu qui minus accommodas, solam decimam vix mereberis, sed reservo tibi novem, da mihi decimam; si non dederis mihi decimam auferam tibi novem. Si vero dederis mihi decimam multiplicabo novem. Cum itaque Judaicus populus præceptum decimaru[m] tantu[m] diligentia observare, ut de quibuscumque minimis rebus, ruta videlicet et mentha, et cynamimum, ut ipse Dominus testatur, decimam daret (*Math. xxii*), cur non majori studio plebs evangelica eandem implet jussionem, et cui major est cultus sacerdotum, et sincerior cultus sacramentorum? Ideo ergo dandæ sunt, ut hac devotione ipse Deus placatus largitio præstet quæ necessaria sunt, sicut superius ostendimus. Et ut sacerdotes et magistri Ecclesie et sollicitudine necessitatuum corporalium, sine quibus hec vita transigi non potest, relevati liberiiores stant ad meditationem divinæ legis et doctrinæ administrationem atque spiritualis servitutis expletionem, et ut munus populi in quotidiana oblatione Domino immoletur, nec non statuta canonice in sustentatione pauperum et restaurazione ecclesiarum proficiat. Quatuor enim partes

(129) Gratianus sic legit, quæ ad suum et fratrum stipendium habent, ad ecclesias suas deferri faciant.

juxta canones fieri de fidelium oblationibus debent, A plurimis habemus, humanum, in legibus regum. Unde quisque possidet quod possidet? Nonne jure humano? Nam jure divino: *Domini est terra et plenitudo eius (Psal. xxiiii).* Pauperes et divites Dominus ex uno limo fecit, et pauperes et divites una terra supportat. Jure igitur humano dicitur: *Hæc villa mea est, hæc domus mea est, hic servus meus est.* Jura vero humana, jura imperatorum. Quare? Quia ipsa humana jura per imperatores et reges saeculi Deus distribuit generi humano. Tolle jura imperatori, et quis audet dicere: *mea est ista villa, meus est iste servus, mea est ista domus?* Si autem ut teneantur ista ab hominibus, jura acciperunt regum. Vultis ut recitemus leges ut audiatis [al. vultis ut retineamus leges ut gaudeatis?]. Relegantur leges ubi manifeste præcepérunt imperatores eos qui præter Catholicæ Ecclesiæ communione usurparunt sibi nomen Christianum, nec volunt in pace ponere auctorem pacis, nihil nomine Ecclesia audient possidere. Sed quid nobis et imperatori? Sed, ut jam dixi, de jure humano agitur, et tamen apostolus voluit serviri regibus voluit honorari Reges et dixit: *veneramini (I Petr. ii).* Dicere: *noli Quid mihi et regi!* Quid tibi ergo et possessioni? Per jura regum possidentur possessiones. Dixisti: *Quid mihi et regi?* noli dicere possessiones tuas, quia ipsa jura renuntiasti humana, quibus possidentur.

CAP. LXI. *Tres partes debent fieri de decimis, duas clero et tertia episcopo.* Vel sic: *Basiticarum conditores in rebus ecclesiarum nullam potestatem se habere cognoscant.*

(10, q. 1, c. *De his.*) De his quæ ad ecclesiam a parochianis offeruntur in terris, in vineis, in mancipiis, in peculis antiquorum canonum instituta serventur, ut omnia in episcopi potestate consistant. De his autem quæ altariis offeruntur, tertia pars fideliter episcopis offeratur, duas clericis. Decimæ autem secundum quosdam singulis annis, tertia pars, aut in tertio tota: sed tamen nos sequentes Romanos, singulis annis quartam partem, totum in quarto anno recipienti episcopi.

CAP. LXII. *Decimæ non sunt a populo redimendæ.* Conc. Mogunt., c. 3.

(16, q. 7, c. *Decimas.*) Decimas quas populus dare [f. consuevit nisi qualibet munere ab eo redimantur, ab episcopis prohibendum est ne fiat.

CAP. LXIII. *Jure divino omnia sunt communia; jure vero constitutionis, hoc meum, illud vero alterius est.*

Aug. tract. vi in *Joan.*, cap. 1.

(Dist. 8, c. *Quo jure.*) Quo jure defendis villas ecclesiarum, divino aut humano? Divinum jus in Scri-

B

DE PRÆSCRIPTIONE ET POSSESSIONE.

CAP. LXIV. *Rusticanæ parochie apud episcopum qui eas possident xxx annis sine violentia permaneant immobiles.*

Conc. Chalced., c. 17.

(16, q. 3, c. *Per singulas.*) Per singulas ecclesiæ rusticanas, parochianas, sive possessiones manere immobiles apud eos retinent episcopos et maxime qui eas sine violentia jam per xxx annos tenentes gubernaverunt. Si vero intra xxx annos facta fuerit aut fiat de his alteratio, licet eis qui se dixerint lesos, propter eos movere apud synodus provinciæ certamen.

CAP. LXV. *Triginta annis ab episcopis possessæ permaneant dioceses.*

Gelasius papæ I, ep. 3, ad Siciulos.

(16, q. 3, c. *Præsulum, & Permaneant.*) Illud etiam placuit annexi, ut si (quod absit!) ecclesia facultates nec non et dioeceses ab aliquibus possidentur episcopis, jure sibi vindicent, quod tricennialis lex constituit, quia et filiorum nostrorum principum ita emanavit auctoritas, ut ultra triginta annos nulli liccat pro eo appellare quod regum tempus exclusit.

CAP. LXVI. *Quadraginta annorum præscriptio restigios domibus conceditur.*

Gregorius Petro subdiacono.

(Dist. 16, q. 5.) Si monasterium Sancti Theodori fines de quibus causatio commota est, inconcussis xl annis possedisse repertis, nullam deinceps,

Ctiam si quid sanctæ Romanae Ecclesiæ competere potuit, patiaris sustinere calumniam, sed quietem eorum omnibus modis procurare.

CAP. LXVII. *Tricennialis possessio intra unam provinciam servari debet.*

Conc. Tolet. iv, c. 33.

(16, q. 3, c. *Quicunque.*) Quicunque episcopus alterius episcopi diocesis per xxx annos sine aliqua interpellatione possederit, quamvis secundum jus legis ejus non videatur esse diceccsis admittenda, non est contra eum actio reposcendi, sed hoc intra unam provinciam, extra vero nullo modo, ne dum diocesis defenditur, provinciarum termini confundantur.

CAP. LXVIII. *Tricennialis possessio firma sit; territorii possessio conventum non adimit.*

Conc. Tolet. iv, c. 34 et 24.

(16, q. 3, c. *Sicut diocesim.*) Sicut diocesim alienam tricennialis possessio tollit, ita territorii conventum non adimit. Ideoque basilicæ quæ novæ condite fuerint, ad eum procul dubio episcopum pertinebunt cuius conventus esse constiterit.

CAP. LXIX. *Spatia quæ definita fuerunt, tempore præscribi non possunt.*

Gelasius Justo episcopo.

(16, q. 4, c. *Dilectio tua.*) Dilectio tua studeat que sita omnium fideliter rerum veritate. Si de spatiis quibus memoratur orta contentio, definitio

dudum certa processit, intemerata servetur. Alioquin, si nihil unquam constituerit terminatum, tunc de præscriptione temporum, si qua pars confidet, præbeat sacramentum, ut tamen quæ hactenus possedisse probatur, jusjurandum sinas offerre.

CAP. LXX. *De incendiariis ecclesiarum.*

Ex Decretis Eugenii papæ.

(17, q. 4. c. *Si quis. — Palea.*) Si quis ecclesiam comburit, xv annos pœnitentia, et eam sedulo restituat, et pretium suum pauperibus tribuat.

CAP. LXXI. *Communione privetur fidelium, qui pos-*

A sessiones Deo sacras fastu superbiaz inhoneste tractaverit.

Conc. Mogunt., c. 7.

(Dist. 30, c. *Si quis per superbiam, cum seq.*) Quisquis fastu superbiaz elatus Dei domum ducit contemptibilem, et possessiones Deo sacras atque ad honorem Dei sub rege immunitatis defensiones constitutas, inhoneste tractaverit, vel infringere præsumpserit, aut incendia vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor et violator ecclesiæ, quæ est domus Dei vivi, communione omnium fidelium abscidatur.

DE CONFUGIENTIBUS AD ECCLESIAM.

CAP. LXXII. *Si raptor cum raptæ ad ecclesiam con-*

fugerit, quid fieri?

Conc. Aurel., c. 4.

(36, q. 1, c. 3, *De raptoribus.*) De raptoribus autem feminarum id constituendum censuimus, ut si ad ecclesiam raptor cum raptæ configurerit, et feminam ipsam violentiam pertulisse constituerit, statim liberetur de potestate raptoris, et parentibus reddatur, et raptor mortis vel pœnarum impunitate concessa, liberam eundi facultatem habeat (140). Si vero parentes mulieris ecclesiasticis viris obediens noluerint, excommunicentur.

CAP. LXXIII. *Ante securitatem acceptam, de atrio ecclesiæ fugitiuus non cogatur exire.*

Conc. Aurel., c. 3.

(17, q. 4, c. *Id constituimus, § Servus etiam.*) Servus qui ad ecclesiam configurerit et pro qualibet culpa, si a domino pro commissa culpa ecclesiasticum sacramentum suscepit, statim ad servitium domini sui redire cogatur, et postquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus; si aliquid pro eadem culpa qui accusatur, probatus fuerit pertulisse, pro contemptu Ecclesie et prævaricatione fidei a communione Catholicorum, sicut superius comprehensum est, extraneus habeatur. Si vero servus, pro culpa sua ab ecclesia defensatus, sacramentum domini sui, clericis exigentibus, de impunitate perceperit, exire non lalentem a domino liceat occupari.

CAP. LXXIV. *Post præstatam securitatem servi restituuntur dominis.*

Gelasius Bonifacio episcopo.

(Summatim ex 17, q. 4, c. *Metuentes.*) Servus post sacramentum sibi præstitum reddatur invitus.

CAP. LXXV. *Fugientem ad ecclesiam nemo studeat abstrahere.*

Ex libro Capitulorum.

(17, q. 4, c. *Rem ad eccl.*) Servum configuentem ad ecclesiam, seu in atrium ecclesiæ, aut in officinas regularium fratrum vel in curtim, vel in duum episcopi, quia haec in antiquis canonibus pro immunitate tenentur, nemo abstrahere audeat, ne-

B que inde donare ad pœnam vel ad mortem, ut honor Dei et sanctorum ejus præ omnibus servetur, sed rectores ecclesiarum pacem et vitam ac membra ei cum juramento obtinere studeant. Tamen legitime componat quidquid inique fecerat, et si, insecutor magistris Ecclesiæ obedire noluerit, canonicæ constringatur.

CAP. LXXVI. *Segregetur ab ecclesia clericus qui ser-*

vum vel discipulum suum ad eam confugientem verberare presumit.

Conc. Herdense, c. 5.

(17, q. 4, c. *Nullus cleric.*) Nullus clericorum servum aut discipulum suum ad ecclesiam fugientem extrahere audeat vel flagellare præsumat. Quod si fecerit, donec digne pœnitentia, a loco cui honorum non dedit, segregetur.

CAP. LXXVII. *Qua ratione sunt reddendi inimici fugientes ad ecclesiam.*

(17, q. 4, c. *Metuentes.*) Similiter in Moticensi synodo decretum est, ut hi qui fugiunt suos inimicos, aut in ecclesiæ, aut in atrium ecclesiæ, aut in domum, aut in claustrum regularium non inde abstrahantur, nisi prius super sacra securitate accepta a persecutore, de morte, debilitate et pœnarum genere sint securi, et si servi sint illorum a quibus insequuntur, ita ut ei cuius rei criminosi fuerint, de satisfactione conveniat. Quod si is qui super sacra prius juraverat convictus fuerit jurementum violasse, reus perjurii a communione privetur quoque satisfaciat.

D CAP. LXXVIII. *De atrio ecclesiæ, quod xxx passibus clauditur, nisi prius dato securitate fugiens non abstrahatur.*

Conc. Tolet. I, c. 12.

(17, q. 4, c. *Definivit.*) Pro his qui qualibet metu vel terrore ecclesiam appetunt, consentiente pariter ac jubente domino nostro Eringio rege, hoc secundum concilium definivit, ut nullus audeat configuentes ad ecclesiam sanctam residentes inde abstrahere, aut quocunque nocibilitatis vel damni seu spoliacionis residentibus in loco sancto inferre,

(140) Gratianus sic legit, aut ad serviendum subjectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem.

sed esse potius his ipsis qui ecclesiam petunt per omnia licitum intra xxx passus ab ecclesia januis progrederi, in quibus triginta passibus uniuscujusque ecclesie in toto circuitu reverentia defendatur. Sic tamen ut qui ad eam configuiunt, in extraneis vel longe separatis ab ecclesia domibus nullo modo accedant, sed in hoc sancto xxx passuum numero absque domorum extranearum receptaculo progredientes, aditum obtinebunt, ut acquisita naturae usum debitum exeat locis, et nullo teneantur eventu necessitudinis, qui se dominicis defendendos com-

A miserunt claustris. Si quis autem hoc decretum violare tentaverit, ecclesiastica excommunicationi subjaceat, et severitatis regiae feriatur sententia. Ipsos tamen qui ad ecclesiam configuum fecerunt, si juxta priscorum canonum instituta, hi qui eos repetunt, sacramenta reddiderunt, et sacerdos ecclesie illius ab ecclesia non abstraxerit foribus, aut fuga talium, si venerit, sacerdoti querenda est, aut damnorum sententia, secundum electionem principis hujusmodi sacerdotibus irroganda.

DE SACRILEGIO.

CAP. LXXXIX. *De multiplice genere sacrilegii et pena ejusdem.*

Joannes VIII in libro Gothicæ legis.

(17, q. 4, c. *Quisquis.*) Sacrilegium enim committitur, si quis infregerit ecclesiam, vel xxx ecclesiasticos passus, qui in circuitu ecclesia fuerint, vel in domibus quæ infra xxx predictos passus fuerint, aliquid inde diripiendo, vel auferendo, seu qui injuriam vel ablationem rerum intulerint clericis armis non ferentibus, vel monachis, sive Deo devotis ecclesiasticis personis. Non enim capellæ infra ambitum murorum castellorum sunt, muniuntur vel ponuntur in hac observatione. Similiter etiam sacrilegium committitur, auferendo sacram de sacro, vel non sacram de sacro, quia quod non potest computari in crimen sacrilegii, secundum mundanarum legum censuram debet emendari, vel secundum morem patriæ.

CAP. LXXX. *De pena sacrilegii.*

Idem in eodem libro.

(17, q. 4, c. *Quisquis.*) Inspectis legibus Romanis ubi babeatur de sacrilegiis, iuvenimus, a Justiniano imperatore legem compositionis sacrilegii constitutam in decem libras auri optimi, sed nos leviorem legem præcipimus esse tenendam, quæ a Carolo est

B constituta, pro principe de compositione sacrilegii videlicet xxx libras argenti examinati, id est sexcentorum solidorum summam argenti purissimi. Ideoque quisquis fuerit inventus reus sacrilegii, istum leviorem compositionem det ipsis episcopis vel abbatibus, sive personis ad quas querimonia sacrilegii juste pertinuerit. Etsi ipse reus sacrilegii facere noluerit, tandem excommunicationi subjaceat, usquequo prædictam compositionem sexcentorum solidorum persolvat. Et si in hac obstinatione mortuus fuerit, corpus ejus cum psalmis et hymnis non deferatur ad sepulturam, et præcipimus ut in fine codicis mundanæ legis scribatur haec lex; hucusque lex papæ.

CAP. LXXXI. *Excommunicentur qui confinia ecclesiarum frangere tentaverint* (141).

Conc. Agath., c. 28.

(17, q. 4, c. *Sicut antiquitus.*) Sicut antiquitus a sanctis Patribus statutum est, statutum ita ut maior ecclesia per circuitum lx passus habeat. Capella vero vel minores ecclesias, xxx. Qui autem confiniorum confringere tentaverit, aut personam hominis, vel bona ejus inde abstraxerit, nisi publicus latro fuerit, quoque emendet, et quod raperit reddat, excommunicetur.

DE LIBERORUM TUTELA.

CAP. LXXXII. *In libertate ecclesia tueretur liberos.* D. Constituerunt, sacerdotali defensione a cuiuslibet insolentia protegantur, sive in statu libertatis eorum sive in peculio quod habere noscuntur.

Cone. Agath., c. 29.

(Dist. 87, c. *Liberos.*) Liberos legitime a dominis suis factos, ecclesia, si necesse fuerit, tueatur. Quod si quis ante audientiam, aut pervadere eos aut expoliare voluerit, vel præsumperit, ab ecclesia tueatur.

CAP. LXXXIII. *Quod ecclesia debet tueri libertos legitime factos.* Vel sic: A sacerdotibus defendantur liberti qui in servitutibus revocantur.

Conc. Tolet. iv, c. 71.

(Dist. 87, c. *Liberti.*) Liberti, quibusunque manumissi sunt atque ecclesiæ patrocinio commendati existunt, sicut regulæ antiquorum Patrum

constituerunt, sacerdotali defensione a cuiuslibet insolentia protegantur, sive in statu libertatis eorum sive in peculio quod habere noscuntur.

CAP. LXXXIV. *Configuentes ad ecclesiam extrahere non licet.*

Conc. Arausic. i, c. 6.

(Dist. 87, c. *Eos.* § *In ecclesia quoque.*) In ecclesia manumissos, vel per testamentum ecclesiæ commendatos, si quis in servitutem, vel in obsequium, ad coloniam conditionem vi premere tentaverit, animadversione ecclesiastica coercerbitur.

(141) Nota quod per leges plures excipiuntur extr. De immunit. eccl., c. Int.

DE ALIENATIONE ET COMMUTATIONE RERUM ECCLESIASTICARUM.

CAP. LXXXV. Quod episcopus res ecclesiae alienare A aut donare non debeat absque concilio clericorum.

Conc. Tolet., c. 4.

(12, q. 2, c. *Sine except.*) Hæc sancta synodus nulli episcoporum licentiam tribuit, res ecclesiæ alienare, quoniam et antiquioribus canonibus hoc prohibetur. Si quid vero quod utilitatem non gravet, ecclesiæ, pro suffragio monachorum ab ecclesiis ad suam parochiam pertinentium dederint, firmum maneat, peregrinorum, vel clericorum, vel egenorum necessitate salvo jure ecclesiæ præstare permittuntur pro tempore quæ potuerint.

CAP. LXXXVI. De eodem.

Conc. apud Valentias. Leo papa.

(12, q. 2, c. *Sine except.*, § *Irrita episcopo.*) Irrita erit episcoporum donatio, vel venditio, vel commutatio ecclesiastica rei absque collaudatione et subscriptione clericorum.

CAP. LXXXVII. Quod quæ inconsulte factæ sunt, licite a successoribus emendantur. Vel sic: Per-

mutatio rerum ecclesiasticarum facta in casu non concessa, seu non servata solemnitate juris, est revocanda per successorem.

Ex concilio apud Belvacum.

(Extrav. *De rerum permut.*, c. *Ut commutationes.*)

Ut commutationes rerum ecclesiasticarum valde caveantur et subtilissime, si aliquando fieri debent, inspiciantur. Quæ inconsulte factæ sunt, juxta decreta canonum Hilarii papæ, quas illicite decessorum episcopus admirerit, vel ab aliis illicite commissæ sint, ab eo qui successor est emendentur.

CAP. LXXXVIII. De his qui primum nihil habentes tempore suæ administrationis atqua acquirunt.

Conc. Bracar., c. 35.

(2, q. 3, c. *Placut.*) Quicunque presbyter de jure tituli sui quilibet modo aurum, argentum, vel vestes, vel geminas quoque si sint, vel si accesserint aliqua mobilia ad ornamenta divina aliquid in perpetuum alienare tentaverit, donator, alienator ac vendor honoris sui multetetur amissione.

QUI LIBRI AB ECCLESIA SUNT RECEPTI.

CAP. LXXXIX.

Nihil aliud in Ecclesia legatur aut cantetur, nisi quæ auctoritatis divinæ sunt, et Patrum orthodoxorum sanxit auctoritas. Nec falsa nomina angelica colantur, sed ea tantum quæ prophetica et evangelica docet Scriptura, id est, Michael, Gabriel, Raphael.

Genes.	unus.	C	Esdræ	unus.
Exod.	unus.		Esther	unus.
Leviti.	unus.		Judith	unus.
Num.	unus.		Mach.	unus.
Deuter	unus.		Isaiæ	unus.
Judic.	unus.		Jeremiam cum Cinoth, idest Lamentationibus suis.	
Reg.	unus.		Zachariæ	unus.
Ruth	unus.		Malachiaæ	unus.
Paralip	unus.		Evangeliorum	unus.
Psalm.	unus.		Secundum Matth.	unus.
Salom.	unus.		Secundum Marcum	unus.
Joh	unus.		Secundum Lucam	unus.
Ezechiel	unus.		Secundum Joannem	unus.
Daniel	unus.		Actuum Apostolor.	unus.
Osee	unus.		Epistolæ Pauli	unus.
Amos	unus.		Ad Rom.	una.
Micheæ	unus.		Ad Cor.	una.
Joel	unus.		Ad Gal.	una.
Abdiæ	unus.		Ad Ephes.	una.
Jonæ	unus.		Ad Philipp.	una.
Nabom	unus.		Ad Coloss.	una.
Habacu	unus.		Ad Thess.	una.
Sophoniæ	unus.	D	Ad Thimot.	una.
Aggæi	unus.		Ad Philemen.	una.
Tobiæ	unus.		Ad Titum	una.
			Ad Hebreos	una.
			Apocalyp. Joan.	una.
			Jac. apost.	una.
			Petri apost.	una.
			Joan. apost.	una.
			Judæ zelotis	una.

XC. *Quibus temporibus legendi sunt libri in ecclesia.* A Gelasius papa I cum LXX episcopis statuit.

In Septuagesima ponunt Pentateuchum usque in dies xi ante Pascha; a quinta decima die ante Pascha ponunt Jeremiam usque ad cœnam Domini. In cœna Domini legunt tres lectiones de Lamentatione Jeremiæ, *Quomodo sedet sola*. Et tres lectiones de Tractatu S. Augustini in psalmo vii, *Exaudi orationem meam cum deprecor*. Et tres de Apostolo ubi ait in Epistola ad Corinthios: *Convenientibus vobis in unum* (*I Cor. ii*). Secunda lectio sic incipit: *Similiter postquam cœnavit* (*Luc. xxii*). Tertia: De spiritualibus autem: *Nolo vos ignorare, fratres* (*I Cor. x*). In Paraclesce, tres de Lamentatione Jeremiæ lectiones, et tres de Tractatu sancti Augustini in psalmo sexagesimo, *Exaudi, Domine, depreciationem*; et tres in Apostolo ubi ait in Epistola ad Hebreos: *Festinemus ingredi in illam requiem*. Secunda lectio sic incipit: *Omnis namque pontifices*. Tertia: *De quo nobis grandis sermo est*. In Sablato sancto, tres lectiones de Lamentatione Jeremiæ; et tres de Tractatu sancti Augustini in psalmo lxiii: *Exaudi orationem meam*; et tres de Apostolo, ubi ait in Epistola ad Hebreos: *Christus assistens pontifex*: secunda lectio ubi ait: *Testimonium enim*; tercia, *umbram habens*. In Pascha Domini, homilia ad ipsum diem pertinentes. Infra hebdomadam homilia. In octava Paschæ ponunt Actus apostolorum, et Epistolas canonicas, et Apocalypsim, usque in octavam Pentecosten. In octava Pentecostes ponunt librum Regum et Paralipomenon, usque in Kalendas Augusti. In Dominica prima Augusti, ponunt Salomonem usque in Kalendas Septembres: et tunc ponunt Job, Esther, Tobiam, Esdram, Judith, usque in Kalendas Octobris. In Dominica prima Octobris ponitur liber Machabæorum usque in Kalendas Novembres. In Dominica prima mensis Novembres ponunt Ezechiel, Daniel, et minores prophetas, usque in Kalendas Decembres. In Dominica prima Decembres ponunt Isaia prophetam usque in Nativitatem Domini. In Natali Domini legunt primum de Isaia tres lectiones. Prima lectio, *Primo tempore*; secunda, *Consolamini*; tercia, *Consurgite*; deinde leguntur sermones vel homiliae ad ipsum pertinentes. In Natali S. Stephani, homiliae de ipso die; in Natali S. Joannis, similiter; in natali Innocentium, similiter; in Natali sancti Sylvestri, similiter. In D octava Natalis Domini homiliae de ipso die. In Dominica prima post Nativitatem Domini, ponunt Epistolas Pauli, usque in Septuagesinam. In Epiphania lectiones tres de Isaia. Prima incipit: *Omnis sicuties*; secunda, *Surge illuminare*; tercia, *Gaudens gaudebo in Domino*. Deinde leguntur sermones vel homiliae ad ipsum diem pertinentes.

CAP. XC1. *Qui libri sunt recepti ab Ecclesia Romana, et quæ concilia.*

Ex Decretis ejusdem.

(Dist. 16, c. *Sancta*) Sancta Romana Ecclesia, post illas Veteris et Novi Testamenti Scripturas

A quas regulariter suscepimus, etiam has non prohibebit suscipi Scripturas: sanctam synodum Nicenam 318 Patrum, mediante Maximo, Constantino Augusto, in qua Arius hæreticus damnatus est: sanctam synodum Constantinopolitanam, mediante Theodosio seniore Augusto, in qua Macedonius hæreticus debitam damnationem exceptit; sanctam synodum Ephesinam primam, in qua Nestorius damnatus est, cum consensu beatissimi Celestini papæ, mediante Cyrillo, Alexandrinæ sedis antistite, et Archadio episcopo ab Italia destinato; sanctam synodum Chaledonensem, mediante Martiano Augusto, et Anatolio Constantinopolitanum episcopo, in qua Nestoriana et Eutichiana hæreses simul cum Dioscoro ejusque complicibus damnatae sunt. Sed et si qua sunt concilia a sanctis Patribus hactenus instituta, præter illorum quatuor auctoritatem, et custodienda et recipienda decrevimus. Jam nunc subjiciendum est de opusculis sanctorum Patrum quæ in Ecclesia Catholica recipiuntur: Opuscula beati Cypriani martyris et Carthaginensis episcopi; item, opuscula beati Athanasii Alexandrinie episcopi; item, opuscula beati Gregorii Nazianzeni episcopi; item, opuscula beati Joannis Constantinopolitani episcopi; item, opuscula beati Cyrilli Alexandrinie episcopi; item, opuscula beati Hilarii Pictaviensis episcopi; item, opuscula beati Ambrosii Mediolanensis episcopi; item, opuscula beati Augustini Hippomensis episcopi; item, opuscula beati Hieronymi presbyteri; item, opuscula beati Gregorii episcopi; item, opuscula beati Leonis papæ ad Flavianum, Constantinopolitanum episcopum destinata, cuius textum si quispiam usque ad unum tota disputaverit, et non ea venerabiliter in omnibus acceperit, anathema sit. Item, opuscula atque tractatus omnium Patrum orthodoxorum qui io nullo a sanctæ Romanæ Ecclesie consortio deviarunt, nec ab eis fideli predicatione sejuncti sunt, sed ipsius communionis gratia Dei usque ad ultimum diem vitæ suæ fuere particeps, legendos decernimus. Item, decretales epistolas quas beatissimi papæ ab urbe Roma diversis temporibus pro diversorum Patrum consultatione dederunt venerabiliter suspicendæ sunt. Item, gesta sanctorum martyrum quæ multipliciter tormentorum cruciatibus et mirabilibus confessionum triumphis irradiant. Quis ita Catholicorum esse dubitet et majora eos in agoniis fuisse perppersos, nec suis virtutibus, sed Dei gratia et adjutorio, universa tolerasse, sed ideo secundum antiquam auctoritatem vel consuetudinem singulare cantela in sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia et eorum qui scripsere nomina, penitus ignorantur, ab infidelibus aut dictis superflua, aut minimis apta, quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur. Sicut cujusdam Circici et Juliette matris ejus, sicut Gregorij aliorumque hujusmodi passiones quæ ab hæreticis perhibentur conscriptæ, propter quod, ut dictum est, ne vel levis subsannandi ori-

retur occasio, in sancta Romana Ecclesia non leguntur. Nos tamen cum praedicta Ecclesia, omnes martyres et eorum gloriosos agones, qui Deo magis quam hominibus noti sunt, omni devotione veneremur. Item, *Vitas Patrum*, *Pauli, Antonii, Hilariionis et omnium eremitarum*, quas tamen vir beatissimus Hieronymus scripsit, cum omni honore suscepimus. Item, *actus beati Sylvestri apostolicae sedis presulium*, licet ejus qui scripsit, non enim ignoremus, a multis tamen in urbe Romana Catholicis legi cognovimus, et pro antiquo usu multæ hoc imitantur Ecclesiæ. Item, *scriptura de inventione Dominicæ crucis*, et alia scripta de inventione Joannis Baptiste, nonnullæ quidem revelationes sunt, et nonnulli eas catholici legunt, sed cum haec ad catholicorum manus pervenerint, beati Pauli apostoli præcedat sententia: *Omnia probate, quod bonum est tenete* (*I Thess. xix.*). Item, Rufinus vir religiosus, plurimos ecclesiastici operis edidit libros, nonnullas autem scripturas interpretatus est. Sed quoniam beatus Hieronymus, in aliquibus eum de arbitrio libertate notavit, illa sentimus quae beatum prædictum Hieronymum sentire cognoscimus. Et non solum de Rufino, sed et de universis, quos vir sapientius nominatus, zelo Dei et fidei religione reprehendit. Item, Origenis nonnulla opuscula, quæ vir religiosissimus Hieronymus non repudiat, legenda suspicimus. Reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse renuenda. Item, *Chronica Eusebii Cæsariensis* atque ejusdem historia ecclesiastica libros, quamvis in primo narrationis suæ libro texuerit, et post in laudibus atque excusatione Origenis schismati unum conscripsit librum, propter rerum tamen singularem notitiam, quæ ad instructionem pertinet, usquequaque non dicimus renuendos. Item, *Orosium* virum eruditissimum collaudamus, quia valde nobis necessaria adversus paganorum calumnias ordinavit, miraque brevitatem contextuit. Item, venerabilis viri Sedulii paschale opus quod heroicis descripsit versibus, insigni laude proferimus. Item, *Vincentii nihilominus laboriosum opus non spernimus, sed initiamur*. Ceterum quæ ab haereticis conscripta, quæ prædicta sunt, nullatenus recipit vel catholica et apostolica Romana Ecclesia. E quibus pauca quæ ad memoriam venerunt, et a catholicis vitanda sunt, creditimus esse subdenda.

CAP. XCII. *Historia ecclesiastica commendatur.*
Cassiodorus in prologo *Tripartite historie.*

Historia ecclesiastica quæ a cunctis Christianis valde necessaria comprobatur a tribus Græcis auctoribus mirabiliter constat esse conscripta, uno scilicet Theodorico venerabili episcopo, et duobus disertissimis viris Sozomeno et Socrate, quos nos per Epiphianum scholasticum latino credentes eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata in unius styli tractatu, Domino adjuvante, perdere, et de tribus auctoribus unam facere dictiōnem. Item, legat intrepidus, qui, Domino adjuvante,

A ad opuscula pervaenerit, multum utilitatis et notitiae lucratus, si quæ posita sunt, per hos duodecim libros memoriae sua sollicita mente considererit.

CAP. XCIII. *Sapientiae liber commendatur.*

Aug: ad Prosperum et Hilarium *De vita sanctorum.*

Non debuit repudiari, sententia libri Sapientiae, qui meruit in Ecclesia Christi, de gradu lectorum Ecclesiæ Christi, tam longa annostate recitari, et ab omnibus Christianis, ab episcopis usque ad extreemos laicos fidèles poniéntes catechumenos cum veneratione divina auctoritatis audiri. Item, qui sententiis tractatorum instrui voluit, oportet ut istum librum Sapientiae, ubi legitur: *Raptus est ne matitia mutaret intellectum illius* (*Sap. iv.*), omnibus tractatoribus anteponant, quoniam sic eum anteposuerunt etiam temporibus proximis apostolorum egregii tractatores, qui eum testem adhibentes, nihil se adhibere, nisi divinum testimonium crediderunt.

B Item, liber Sapientiae, qui tanta numerositate anorum legi meruit in Ecclesia Christi, nullam pati debet injuriam, quoniam resistit eis qui pro meritis hominum falluntur.

CAP. XCIV. *De Hist. eccles. Eusebii.*

Aug. *De doctrina Christiana*, l. ii.

Quod Eusebius fecit de temporum historia divinorum liborum questio[n]es, que in usum ejus flagitant, suscipimus.

CAP. XCV. *De Hieronymi et Gennadii libris De eccles. script.*

Isid., *Etymol.* l. m, c. 7.

Hieronymus atque Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorumque studia in unum voluminis indiculo comprehenduntur.

CAP. XCVI. *De Dionysio Areopagita.*

Beda in *Act. apost.*

Dionysius Areopagita episcopus ordinatus Corinthiorum rexit Ecclesiam gloriose, multaque ad utilitatem Ecclesiæ pertinentia, quæ hactenus manent ingenii sui volumini reliquit. Cognomen a loco cui præter accipiens Areopaguntur.

CAP. XCVII. *De sancto Benedicto.*

(Greg., in *Dialog.* l. ii.) Benedictus scripsit monachorum Regulam, discretione præcipuum, sermone luculentam.

CAP. XCVIII. *De Gelasii scriptis.*

D Gelasius fecit libros quinque adversus Nestorium et Eutichem, fecit et tractatus in modum Ambrosii. Item, libros duos adversus Arium. Fecit autem et sacramentorum præfationes et orationes canto sermone, et epistolas fidei delimitato sermone multas.

CAP. XCIX.

Gregorius servus servorum Dei, Secundo episcopo.

Inter sacra missarum solemnia, ex his quæ diebus certis in Ecclesia hac legi ex more solent Evangelii sancti lectiones exposui xl, et quorundam quidem dictata expositio assistenti plebi est

recitata per notarium: quarumdam vero explana-
tionem coram populo ipse locutus sum, atque, ut
loquerar, excepta est. Item, easdem homiliae eo
quod dictæ sint ordine in duobus codicibus ponere
curavit, et priores quidem quæ dictæ sunt, 20, et
postiores totidem.

CAP. C.

Quod dicitis neque Sardicense concilium, neque
decreta alia nos habere sanctorum Patrum vel recipi-
pere, non facile nobis facultas credendi tribuitur,
maxime cum Sardicense concilium quod penes vos
in vestris regionibus actum est, omnis Ecclesia re-
cipit; qua ratione conveniat ut hæc sancta Constan-
tinopolitana Ecclesia objiceret, et, ut dictum
est, non reciperet?

CAP. CI.

Agatho papa omnibus episcopis.

Sic omnes apostolicæ sedis sanctiones accipiendæ
sunt, tanquam ipsius divini præcepti voce fir-
matæ.

CAP. CII.

Gesta v synodi, die 3.

Sequimur per omnia sanctos Patres et doctores
Ecclesiæ: Athanasium, Hilarius, Basilium, Grego-
rium theologum et Gregorium Misenum, Ambro-
sium, Augustinum, Theophilum, Joannem Constan-
tinopolitanum, Cyrillum, Leonem, Proculum, et
suscipimus omnia quæ de recta fide et cœdemnatione
hæreticorum exposuere; suscipimus autem et
alios sanctos et orthodoxos Patres, qui in sancta
Dei Ecclesia rectam fidem irreprensibiliter usque
in finem vitæ suæ prædicaverint.

CAP. CIII. Auctoritate Romani pontificis, sancta octo
concilia corroborantur.

Liber diurnus. Professio Rom. pont.

(Dist. 16, c. *Sancta.*) Sancta octo universalia
concilia, id est, Nicenum, Constantinopolitanum
secundum, Ephesinum primum, quintum et sextum;
item Constantinopolitanum, sextum; item Nicenum,
quartum et quintum, octavum, quoque Constanti-
nopolitanis usque ad unum apicem immutata ser-
vare, et pari honore et veratione digna habere,
et quæ prædicaverunt et statuerunt omnibus modis
sequi et prædicare, quæcumque condemnaverunt,
ore et corde condemnare confiteor.

CAP. CIV. De quatuor conciliis principalibus in proxe-
mio canonum.

Quo tempore cœperunt canones generalium
conciliorum, ut Isidorus ait in libro sexto
Etymol., capitulo 18: a temporibus Constantini
imperatoris cœperunt. Inter cetera autem concilia,
quatuor constat esse venerabiles synodos, quæ totam
principaliter fidem complectuntur, quasi quatuor
Evangelia, ut totidem paradisi lumina: horum
prima Nicæna synodus cccxviii episcoporum sub
Constantino Augusto imperatore peracta est, in qua
Ariana perfidia condemnata est blasphemia, quam
de inæqualitate Trinitatis idem Arius Alexandrinus
presbyter asscrebat. Consubstantiam Deo Patri

A Dei Filium cadem sancta synodus definitivit. Hæc
synodus acta est temporibus Sylvestri pape Roma-
ni, Macharii Hierosolymitani episcopi, Alexandri
Alexandrini. De hac autem synodo Leo papa in
epistola ad Anatolium Constantinopolitanum episco-
pum sic ait: « Nulla sibimet de multiplicatione
congregationis synodalia concilia blandiantur, ne-
que cccxviii episcopis quantumlibet et copiosior
numerus sacerdotum, vel comparare se audeat, vel
prælerre, cum tanto divinitus privilegio, Nicæna
sit syodus conserala; ut sive per pauciores, sive
per plures ecclesiastica judicia celebrentur, omni
penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum
constitutione fuerit diversum. » Beatus quoque
Ambrosius hoc Nicænum concilium in libro
De Trinitate his verbis immensum afferit: « De conciliis
id potissimum sequitur quod cccxviii sacerdo-
tes tanquam Abraham lecti iudicio consona fidei vir-
tute victores velut tropæum, toto orbe terrarum
subacti perfidis extulerunt, ut mihi videatur hoc
esse divinum quod eodem numero in conciliis
habeamus oraculum quod in historia pietatis exem-
plum est. »

B CAP. CV. *Apostolorum canones sunt recipiendi.*
Zephirinus papa, ep. 1, ad episcopos per Siciliam.

(Dist. 16, c. *Sexaginta.*) Sexaginta apostoli sen-
tentias præscripserunt; cum aliis quamplurimis
episcopis et aervandas cœnauerunt. Athanasius,
Alexandrinus, Marco, pape, Sylvestri succes-
sori.

C CAP. CVI. *Epistola Athanasii postulantis capitula
Nicæni concilii.*

(Dist. 16, c. *Septuaginta.*) Septuaginta Nicæni
concili capitura, quæ de præfata synodo jubente
domino meo Alexandre decreta omnium episcopo-
rum attuli quæ sunt igne combusta optamus ut a
sancta sedis Ecclesiæ vestrae auctoritate percipere
per præsentes legatos mereamur. Item, præsentibus
nobis octoginta in memorata synodo capitura
tractata sunt, scilicet xi a Græcis Graeca edita lin-
gua, xl Latinis similiter edita lingua Latina; sed
visum est cccxviii episcopis Sancto Spiritu repletis
in prædicto concilio maxime jam dicto Alejandro
et apostolica sedis apocrifariis, ut x capitula
adunarentur aliis, atque congruis locis inserentur,
et ad formam LXX discipulorum vel totius orbis
terre linguarum LXX tanti, et tam excellentis con-
cili capitura fierent, quæ omnium Christianorum
informarent orbem.

D CAP. CVII. *Nicæni concilii viginti tantum capita
habentur.*

Stephanus Luthobio Mogunt. episc., c. 20.

(Dist. 16, c. *Viginti.*) Viginti tantum capitura Ni-
cæni concilii in Ecclesia Romana habentur, sed
quo neglectu cetera defecerint, ambiguum est.
Arbitrantur plurimi ea Antiocheno inserta concilio
esse.

E CAP. CVIII. *De synodo secunda.*

Isid., l. vi *Etymolog.*, c. 16.

(Dist. 15, c. *Canones, § Secunda.*) Secunda syno-

dus, et Patrum, sub Theodosio seniore Constanti-
nopoly congregata est, que Macedonium Spiritum
sanctum Deum esse negantem condemnans, consub-
staotiale Patri Filioque Spiritum sanctum demon-
straverit, dans symboli formam quam totum Græco-
rum et Latinorum confessio in ecclesiis prædicat.
Hæc synodus acta est, temporibus Damasi papæ
Romani, Cyrilli Hierosolymitani episcopi, Nestorii
Constantinopolitani.

CAP. CIX. *De synodo tertia.*Idem *ibid.*

(Dist. 15, c. *Canones*, § *Tertia*.) Tertia synodus,
Ephesina prima, cc episcoporum sub Juniore Theo-
dosio Augusto edita est, quæ Nestorium duas in
Christo asserentem personas, justo anathemate
condemnavit, ostendens manere in duabus naturis
unam Domini nostri Jesu Christi personam. Hæc
synodus acta est tempore Cœlestini papæ Romani,
Juvenalis Constantinopolitani episcopi, Cyrilli,
Alexandrini.

CAP. CX. *De quarta synodo.*Idem *ibid.*

(Dist. 15, c. *Canones*, § *Quarta*.) Quarta synodus
Chalcedonensi cccccxx sacerdotum sub Martiano
principe habita est. In qua Euticheni Constantino-
politanum abbatem, Verbi Dei et carnis unam esse
naturam pronuntiantem et ejus defensorem Dioscor-
um quondam Alexandrinum episcopum, et ipsum
rursus Nestorium cum reliquo hereticis, una Patrum
sententia prædamnavit; prædicans eadem synodus
Christum Deum sic natum de Virgine ut in eo
substantia et divinitas et humanæ confiteamur natu-
ram. Hæc synodus acta est temporibus Leonis papæ
Romani, Juvenalis Hierosolymitani episcopi;
Anastasii Constantinopolitani. Hæ sunt quatuor
synodi principales fidei naturam plenissime conti-
nentes, sed et si qua sunt concilia, quæ sancti
Patres Spiritu sancto pleni sanguinerunt. Post isto-
rum quatuor auctoritatem omni manent stabilita
vigore.

CAP. CXI. *De quinta synodo.*Beda *De temporibus*, c. 38.

Quinta Constantinopoli temporibus, Julii papæ
sub Justiniano principe contra Theodorum et omnes
hæreticos.

CAP. CXII. *De synodo Aquileiensi.*

Synodus Aquilæ facta ob imperitiam fidei,
quintum universale concilium suscipere diffidiit,
donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instru-
cta, et ipsis huic cum cæteris Christi Ecclesiis an-
nuere consensit.

CAP. CXIII. *De temporibus conciliorum.*Beda *ibid.*

(Dist. 16, c. *Sexta*.) Sexta synodus Constantino-
poli celebrata est et Græco nomine ascripta tempo-
ribus papæ Agathonis, exsequente ac residente

A piissimo principe Constantino intra palatum suum,
simulque legatis apostolicæ sedis et episcopis cl
residentibus.

CAP. CXIV. *De eodem.*Beda *ibid.*

Leo Junior suscepit sanctam sextam synodus
quæ per Dei providentiam nuper in regia urbe ce-
lebrata est Græco eloquio scripta, exsequente ac
residente piissimo et elementissimo Magno principe
Constantino.

CAP. CXV. *De eodem.*Anastasius Biblioth. in prolog. *Hist. Rom. pont.*

Sufficere arbitror ad præconium Theophanii
chronographi, quod approbatus apostolica sede,
quando scilicet vicarii ejus cum cccc. Patribus in
Nicæna urbe secundo convenientes universalem
synodus celebrarunt. Siquidem et laus ejus in
eodem viii sancto concilio reperitur.

CAP. CXVI. *De eodem.*

Adrianus papæ ad Carolum, cap. 25.

Ipsam septimam synodus suscepimus, nam si
eam minime recepissimus, ad suum pristinum vo-
mitum erroris fuissent reversi Græci, qui pro tot
millibus animalium Christianorum interitu habemus
reddere rationem.

CAP. CXVII. *Constitutiones synodi sextæ.*

(Dist. 16, c. *Quoniam sanctæ*, § *Item confirmatus*.)
Confirmamus sanctorum Patrum canones et syno-
dos, i Nicanam, Antiochenam, Neocæsariensem,
Grangrensem, Antiochenam, Laodicensem, Constan-
tinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedoneum,
Sardensem, et Carthaginem, et opuscula
Theodosii, Alexandri episcopi et martyris, et Gre-
gorii Thaumaturgi seu Trinectegi Neocæsariensis
episcopi, Athanasii, Alexandrini episcopi, Basili
Cæsariorum Cappadociorum episcopi, Gregorii Nisenii,
Gregorii theologi, Amphilocii Ieonentis episcopi,
Timothei Alexandrini episcopi, Germani Constanti-
nopolitanus episcopi, Cypriani Carthaginensis episcopi
et synodus suam Nicæphotio. Quod dicitis (142) ne-
que Sardicense concilium, neque decretalibus non ha-
bere sanctorum Patrum vel recipere, non facile nobis
facultas credendi tribuitur; maxime cum Sardicense
concilium quod penes vos in vestris regionibus
actum est, et omnis Ecclesia recipit, qua ratione
D convenerit, ut hæc sancta Constantinopolitana Ec-
clesia abjiceret, et, ut dictum est, non retineretur?
Quod in ecclesiasticis auctoritas canonum, et de-
creta Romanorum pontificum præferenda sunt
dictis Angustio, Hieronymi et aliorum.

CAP. CXVIII. *Aliorum scripturarum Romanorum pontifi-
cum decretis non sunt præponendæ.*

Leo IV episcopus Britanniæ.

(Dist. 20, c. *De libellis*.) De libellis et commenta-
riis aliorum, non convenit aliquos judicare et san-
ctorum conciliorum canones relinquere, vel decre-

talium regulas, quæ habentur apud nos simul cum canonibus, quibus in omnibus ecclesiasticis utuntur iudicis, id est, apostolorum, Nicænorum, Ancyrianorum, Neocæsariensium, Gangrenium, Sardioensium, Carthaginensium, et cum illis regulæ præsum Romanorum Sylvestri, Cirici, Innocentii, Zozimi, Cœlestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Simmachi, Simplicii, Ormisda et Gregorii Junioris. Iste omnino sunt per quos judicant episcopi, per quos episcopi similiter et clerici judicantur. Nam si tale emeretur vel contingit inusitatum negotium, quod minime possit per istos finiri, tunc illorum quorum meministis, dicta Hieronymi, Augustini, Isidoris, vel cœterorum similiter sanctorum doctrarum similium, si reperta fuerint, magnanimiter sunt retinenda vel promulganda, vel ad apostolicam sedem referatur de talibus. Quam ob causam luculentius et magna voce pronuntiare non timeo, quia qui illa quæ diximus sanctorum Patrum statuta, quæ apud nos canones prætitulantur, sive sit episcopus, sive clericus, vel laicus non indifferenter receperit, convincitur, nec apostolicam, nec Catholicam fidem, nec sancta vera Christi quatuor Evangelia utiliter et efficaciter ad effectum suum retinere vel credere probatur.

CAP. CXCIX. In Scripturis canonice mendacia non admittuntur.

Aug., ep. 8, ad Hieron.

(Dist. 9, c. *Ego solis.*) Ego solis illis Scripturarum libris, qui jam canonice appellantur didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo errasse aliquid firmissime credam, aut si aliquid in eis offendero quod videatur contrarium veritati, nihil aliud existimem quam vel mendosum esse codicem, vel non esse assecutum interpretem, quod dictum est, vel minime intellexisse non ambigam (143). Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque polleant, non ideo verum potem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos antores et canonicas vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat persuadere potuerunt.

CAP. CXX. Scripturis canonice tractatorum litteræ deseruntur.

Aug. in prolog. l. in *De Trinit.*

(Dist. 9, c. *Noli meis.*) Noli meis litteris quasi Scripturis canonice inservire, sed in illis et quod non credebas cum inveneris, incunctanter crede. In istis autem et quod ante certum non habebas nisi certum intellexeris, noli firmum retinere.

CAP. CXXI. De eodem.

Aug. ad Hieron.

Mibi videtur exitiosissime credi aliquid in sacris libris esse mendacium, id est eos homines per quos nobis illa scriptura ministrata est, aut conscripta, aliquid in suis libris fuisse mentitos. Alia quæstio est utrum scriptorem sacrarum Scri-

A pturarum mentiri oportuerit: imo non alia, sed nulla quæstio est.

CAP. CXXII. De eodem. Exempla pontificum.

Sergii papæ temporibus, Justinianus imperator concilium in regia urbe fieri jussit. In quo et legati sedis apostolicae convenerunt, et decepti subscripsérunt. Compellabat autem et ipsum subscríbere. Sed nullatenus acquevit, pro eo quod quedam capitula extra ritum ecclesiasticum fuerint in eis annexa.

CAP. CXXIII. De doctrina librorum apocryphorum qui a sanctis Patribus damnati sunt æterna damnatione.

(Dist. 15, c. *Sancta, § In primis.*) Ariminensem synodum a Constantino cœsare Constantini

B filio congregatam, mediante TAURO praefecto, extunc et in æternum confitemuresse damnatam. Item, Itinerarium nomine Petri apostoli quod appellatur, sancti Clementis libri viii apocryphi, Actus nomine Andreae apostoli apocryphus. Actus nomine Thomæ apostoli apocryphus. Actus nomine Petri apostoli apocryphus. Actus nomine Philippi apostoli apocryphus. Evangelia nomine Thadæi apostoli apocrypha. Evangelia nomine Barnabæ apostoli apocrypha. Evangelia nomine Thomas apostoli quibus manichæi utuntur apocrypha. Evangelia nomine Bartholomæi apostoli apocrypha. Evangelia quæ falsavit Lucianus, apocrypha. Evangelia quæ falsavit Hircius, apocrypha. Liber de infantia Salvatoris apocryphus. Liber de Nativitate Salvatoris et de sancta Maria, vel de obstetricie Salvatoris apocryphus. Liber qui appellatur Pastoris apocryphus. Libri omnes quos fecit Lentius discipulus diaboli apocryphi. Liber qui appellatur fundamentum apocryphus. Liber qui appellatur thesaurus, apocryphus. Liber qui est de filiabus Adæ vel Genesis apocryphus. Pentametrum de Christo Virgilianis compaginatum versibus apocryphum. Liber qui appellatur actus Thecla et Pauli apocryphus. Liber qui appellatur nepotis apoc. Liber proverbiorum ab hæreticis transscriptus et sancti Sixti nomine signatus, apocryphus Revelatio Pauli apocrypha. Revelatio quæ appellatur Thomæ apostoli apocrypha. Revelatio quæ appellatur Stephanii apoc. Liber qui appellatur transitus sanctæ Mariæ apoc. Liber qui appellatur pœnitentia Adam apocryphus. Liber Diogenes nomine gigantie, qui post diluvium cum drâcone ab hæreticis pugnasse prohibetur, apoc. Liber qui appellatur Testamentum Job apoc. Liber qui appellatur pœnitentia Origenis apocryphus. Liber qui appellatur pœnitentia Cypriani apocryphus. Liber qui appellatur Jamne et Mambre apocryphus. Liber qui appellatur Sors apostolorum apoc. Liber Susannæ apoc. Liber canonum apostolorum apoc. Liber phisiologus ab hæreticis conscriptus et beati Ambrosii nomine præsi-

(143) Hunc textum aliter legit Gratianus. Sed tamen eadem utrobique servatur sententia.

gnatus apoc. Historia Eusebii Pamphili apoc. A rum ac diversorum conciliorum breviarum est, interpolatum sequens ordinem suum.

CAP. CXXVI. De Vitis Patrum.

Adrianus papa ad Carolum M., cap. 47.

Vitæ Patrum sine probabilitibus auctoribus minime in Ecclesia leguntur. Nam ab Orthodoxis titulatæ suscipiuntur et leguntur. Magis enim passione sanctorum martyrum sacri canones censemunt ut liceat eas et in Ecclesia legi cum anniversarii dies eorum celebrentur.

CAP. CXXVII. De scripturis apocryphis.

August. contra Faustum, tit. iii, c. 2.

Legunt Scripturas apocryphas Manichæi, nescio an quibus auctoribus fabularum, sub apostolorum nomine factas, ut quæ suorum scriptorum temporibus in auctoritate sanctæ Ecclesiæ recipi merentur, si sancti homines et justi et docti, qui tunc in hac vita erant, examinari poterant, eos vera locutus esse cognoscerent. Ibi tamen legunt apostolum Thomam, cum esset in quodam nuptiarum convivio peregrinus et prorsus incognitus, ut a quodam ministro palma percussum, imprecatum fuisse homini continuam sævamque vindictam. Nam cum egressus fuisset ad fontem ut inde aquam conviviantibus ministret, eum leo rugiens interemit, manumque ejus qua caput apostoli levi ictu percussit, a corpore evulsam, secundum vocem ejusdem apostoli id optantis atque imprecantis, canis attulit mensis in quibus ipse discubebat apostolus.

CAP. CXXVIII. De eodem.

Item, c. 128.

Quod beata Maria patrem habuerit ex tribu Levi sacerdotem quemdam, nomine Joachim, canonicum non est.

CAP. CXXIX. De eodem.Hieronymus *De insititione filiæ.*

Cavent omnia apocrypha et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse quorum titulis prænotatur, multoque in his admista vitiæ et grandis esse prudentiæ aurum in luto quætere.

CAP. CXXX. Libros gentilium non legat episcopus.

Conc. Carthag. iv, c. 16.

(Dist. 37, c. *Episcopus.*) Episcopus gentilium liberos non legat hæreticorum, aut pro necessitate et tempore.

CAP. CXXXI. Reprehenduntur sacerdotes qui, omissione Evangelii, comedias legunt.

Hieron. ad Amandum, *De filio prodigo*

(Dist. 37, c. *Sacerdotes.*) Sacerdotes Dei, omissis evangelii et prophetiis videmus comedias legere, amatoria bucolicorum versuum verba cantare, tenere Virgilium in manibus, et id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere, voluptatis.

CAP. CXXXII. Beatus Hieronymus ab angelo verberatur, quod Ciceronis librum legebat.

Beda, lib. ii *De pressuris eccles.*

Hæc et his similia quæ Simon Magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Basilides, Elion, Paulus etiam Samosatenus, Photinus et Bonosus qui simili errore defecerunt; Montanus quoque cum suis obscenissimis sequacibus Appollinaris, Valentinus sive Manichæus, Faustus, Sabellius, Arius, Macedonius, Eunomius, Novatus Sabatius, Calixtus, Donatus, et Eustachius, Julianus, Pelagius, Julianus et Latiensis Celestinus, et Maximianus, Priscillianus ab Hispania, Lanpedius, Bioscorus, Euticius, Petrus et alius Petrus, e quibus unus Alexandriam, alias Antiochiam maculavit; Achatius Constantinopolitanus cum consortibussuis, nec non et omnes haereses quas ipsi et eorum discipuli sive schismati docuerunt, vel conscripserunt, quorum nomina minime retinemus, non solum repudiata, verum et ab omni Catholica et Romana Ecclesia eliminata, atque cum suis auctoribus auctorumque sequacibus sub anathematis indissolubili vinculo in æternum confitemur esse damnata.

CAP. CXXIV. Exceptis quinquaginta capitulis canonibus apostolorum inter apocrypha deputantur.

Leo IX, ep. ad Nicetam abb. de monast. Studii. (Dist. 16, c. *Clementis.*) Clementis librum i, et Petri apostoli Itinerarium et canones apostolorum numeraverunt sancti Patres inter apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta quæ decreverunt regulis Orthodoxæ fidei adjungenda.

CAP. CXXV. Item de canonibus apostolorum.

Synodus sexta, c. 2.

(Dist. 16, c. *Ptauit.*) Placuit huic synodo sanctæ, ut amodo confirmata et rata sint canonum apostolorum lxxxv; epistola Isidori in capite canonum. Isidorus servus Christi, lectori conservo suo: « Propter eorum auctoritatem cæteris conciliis præposuimus canones qui dicuntur apostolorum, licet a quibusdam apocryphi dicantur, quoniam plures eos recipiunt, et sancti Patres eorum sententias synodali auctoritate roboraverunt, et inter canonicas posuerunt constitutiones. » Item, primus ordo, ut prædictum est, de celebrando concilio insertus habetur, et post modum canonum apostolorum, ac apostolicorum a sancto Clemente usque ad sanctum Sylvestrum, decreto-

B

mane factas, ut quæ suorum scriptorum temporibus in auctoritate sanctæ Ecclesiæ recipi merentur, si sancti homines et justi et docti, qui tunc in hac vita erant, examinari poterant, eos vera locutus esse cognoscerent. Ibi tamen legunt apostolum Thomam, cum esset in quodam nuptiarum convivio peregrinus et prorsus incognitus, ut a quodam ministro palma percussum, imprecatum fuisse homini continuam sævamque vindictam. Nam cum egressus fuisset ad fontem ut inde aquam conviviantibus ministret, eum leo rugiens interemit, manumque ejus qua caput apostoli levi ictu percussit, a corpore evulsam, secundum vocem ejusdem apostoli id optantis atque imprecantis, canis attulit mensis in quibus ipse discubebat apostolus.

CAP. CXXVIII. De eodem.

Item, c. 128.

Quod beata Maria patrem habuerit ex tribu Levi sacerdotem quemdam, nomine Joachim, canonicum non est.

CAP. CXXIX. De eodem.Hieronymus *De insititione filiæ.*

Cavent omnia apocrypha et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse quorum titulis prænotatur, multoque in his admista vitiæ et grandis esse prudentiæ aurum in luto quætere.

CAP. CXXX. Libros gentilium non legat episcopus.

Conc. Carthag. iv, c. 16.

(Dist. 37, c. *Episcopus.*) Episcopus gentilium liberos non legat hæreticorum, aut pro necessitate et tempore.

CAP. CXXXI. Reprehenduntur sacerdotes qui, omissione Evangelii, comedias legunt.

Hieron. ad Amandum, *De filio prodigo*

(Dist. 37, c. *Sacerdotes.*) Sacerdotes Dei, omissis evangelii et prophetiis videmus comedias legere, amatoria bucolicorum versuum verba cantare, tenere Virgilium in manibus, et id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere, voluptatis.

CAP. CXXXII. Beatus Hieronymus ab angelo verberatur, quod Ciceronis librum legebat.

Beda, lib. ii *De pressuris eccles.*

(Dist. 37, c. *Legimus.*) Legimus de beato Hiero-

nymo, quoniam cum librum legeret Ciceronis, ab angelō esse corruptum, eo quod vir Christianus, paganorum intenderet figmentis.

CAP. CXXXIII. *Non prohibeantur clericū sacerdotibus litteras legere.*

Beda in lib. II Reg.

(Dist. 37, c. *Turbat acumen.*) Turbat acumen legentium et deficere cogit, qui eos a legendis sacerdotibus litteris omnimodo aestimat prohibendos, quibus ubi librorum inventa sunt utilia, quasi sua sumere licet. Alioquin Moyses et Daniel sapientia vel litteris Aegyptiorum, Chaldaeorumque non patenterunt erudiri, quorum tam superstitiones quam delicias horrebant, nec ipse magister gentium aliquos versus poetarum suis vel scriptis indidisset vel dictis.

CAP. CXXXIV. *Sacerdotales litterae legendae sunt ne ignorentur.*

Ambros. Proœm. Expos. in Luc.

(Dist. 37, c. *Legimus.*) Legimus aliqua ne negligantur; legimus ne ignoremus; legimus non ut temamus, sed ut repudiemus.

A CAP. CXXXV. *Grammatica legenda est ut per eam sacrae Scripturæ intelligantur.*

Hieron. in Epist. ad Tit., lib. vii

(Dist. 37, c. *Si quis artem.*) Si quis grammaticam artem noverit, vel dialectica ut recte loquendi rationem habeat, et inter falsa et vera dijudicet, non improbamus, geometria quoque et arithmeticā et musica habent in sua scientia veritatem, sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis nostro legem, intelligere prophetas, Evangelio credere, apostolos non ignorare.

CAP. CXXXVI. *De eodem*

Idem *ibid.*

(Dist. 73, c. *In fine.*) Grammaticorum autem doctrina potest proficere ad vitam dum fuerit in meliores usus assumpta.

B CAP. CXXXVII. *Quare prohibeatur Christianus poeta figura legere.*

Isid., l. III *De summo bono*, c. 13.

(Dist. 73, c. *Ideo prohib.*) Ideo prohibetur Christianis legere figura poetarum, quia per oblectamenta fabularum mentem excitant ad incentivā libidinum. Non enim solum thura offerendo immolatur dæmonibus, sed corum dicta libertius capiendo.

DE LEGIBUS.

CAP. CXXXVIII. *Lex imperatorum ecclesiastica jura dissolvere non potest.*

Nicolaus papa ad episc. in conc. apud Convicinum congreg.

(Dist. 10, c. *Lege imp.*) Lege imperatorum non in omnibus ecclesiasticis controversiis utendum est, præsertim cum inveniatur evangelicæ sanctioni aliquoties obviare

CAP. CXXXIX. *De eodem.*

Idem *ibid.*

(Dist. 10, c. *Lege imp.*, § *Lex imp.*) Lex imperatorum non est supra legem Dei, sed sub eius.

CAP. CXL. *De eodem.*

Adjecta Capitul., c. 17.

(Dist. 10, c. *Lege imp.*, § *Imperiali iudicio.*) Imperiali iudicio non possunt ecclesiastica jura dissolvi, non quod imperatorum leges quibus sepe Ecclesia contra hereticos utitur, saepe contra tyrannos atque contra pravos quoque defendit (dicamus penitus renundas, sed quod eas evangelicis, apostolicis atque canonicis decretis quibus postponenda sunt), nullum posse inferre præjudicium, asseramus.

CAP. CXLI. *Nihil quod evangelicis regulis obviat, imperatori agere licet.*

Octava syuodus Symmachī papæ.

Non licet imperatori vel cuiquam pietatem custodiēti, aliquid contra mandata divina præsumere, nec quidquam quod evangelicis, propheticis, apostolicis in regulis obviat, agere.

CAP. CXLII. *Qualis debeat esse lex.*

Isid., *Etymol.* lib. v, c. 10.

(Dist. 4, c. *Erit autem lex.*) Erit lex honesta, justa, possibilis, secundum consuetudinem patriæ, loco tempore convenientis, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in cautione contineat, nullo privato commodo, sed pro communī civium utilitate conscripta.

CAP. CXLIII. *De legibus sic est judicandum cum instituuntur, non cum institutæ sunt.*

Aug., *De vera relig.*, c. 13.

(Dist. 10, c. *In istis.*) In istis temporalibus legibus quanquam de his homines iudicent, cum eas instituant, tamen cum fuerint institutæ ac firmatae, non licet iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas.

D CAP. CXLIV. *Quare vocantur Theodosianæ leges.*

Isid., *Etymol.* c. 1.

(Dist. 7, c. *Firmiter*, § *Postea.*) Theodosius minor Augustus, ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani codicem factum institutionum Constantini imperatoris sub proprii ejusque imperatoris titulo disponit, quæ a suo nomine Theodosianas vocavit.

CAP. CXLV. *De legibus Justiniani.*

(Ff. *De origine juris.*) Justinianus Augustus, leges Romanorum quarum prolixitas nimia erat, et utilis dissonantia, mirabilis brevitate correxit. Nam omnes constitutiones principum, quæ utique multis voluminibus habebantur, intra xii libros coarcta-

vit. Idemque volumen codicem Justiniani appellari præcepit. Rursus, singulorum magistratum, sive judicium leges quæ usque ad duo millia pene libros erant extensæ, librorum numerum rededit, eumque Codicem Digestorum, sive quod Justinianus diversa legis volumina diversis nominibus appellavit, Pandectarum vocabulo nuncupavit. Quatuor enim Institutionum libros in quibus breviter universarum legum textus comprehenditur noviter composuit. Novas quoque leges quas ipse statuerat, in unum redactas, Codicem Novellarum appellari sancivit. Item : Tunc apud Constantinopolim Priscianus Cassiensis grammaticæ artis profunda rimatorum est.

CAP. CXLVI. *De eodem.*

Anastas. Biblioth. in *Hist. Rom. pont.*

(§ Quibus, c. De n. co. compen., c. 146.) Removit Justinianus Augustus contrarias regulas, faciens singularem codicem, et vocans eum novellas institutiones, in quibus non permittit principem, in quibus præest, tenere possessiōnem, aut ædificare domum, aut hæreditari extraneam personam, nisi sibi cognatus existat.

CAP. CXLVII. *Principum placita animo jus condendi facta habent vim legis generatis, nisi sint facta ad certas personas quia tunc personas non egrediuntur.*

Institutionum lib. I, c. 2.

(Leg. Quod principi, § Quodcunque; ff. De constit. pr., Quodcunque, instit. De jure nat. gen. civili.) Quodcunque imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit, legem esse constat; hæc sunt quæ constitutiones appellantur. Plane ex his quædam sunt personales, quæ non ad exemplum trahuntur, quod non hoc princeps vult. Nam quod alicui ob merita, induxit, vel si cui pœnam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, personam non transgreditur.

CAP. CXLVIII. *Præfutio quinti capitularis.*

Præcedentes quatuor libelli nonnulla gloriosorum Caroli atque Ludovici imperatorum continent capitula. Item, quæ postmodum a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ Pipini, Caroli, Ludovici, didicimus in iam dictis libellis minime inserta esse, pro Dei omnipotenti amore, et sanctæ Ecclesiæ, ac servorum ejus atque totius populi utilitate, fideliter investigare curavimus, et in tribus sequentibus libellis distinctæ, cum suis codicibus coadunaro ac Ludovico, Lothario atque Carolo nobilissimis regibus, filiis videlicet Ludovici imperatoris piissimi, habenda et omniibus Christianorum fidelibus tradenda, scribenda non distulimus. Item, his ita peractis, est in fronte primi libri posita Zachariae epistola omnibus episcopis, ac reliquis ecclesiasticis ordinis gradibus, et cunctis ducibus, atque comitibus omnibus Deum timebitibus, per Gallias et Francorum provincias constitutis directa, sicut in ea continentur, quam sequuntur synodales conventus quos sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ, legatus Bo-

A nifacius Maguntiensis Ecclesiæ archiepiscopus vice supradicti Zachariae papæ una cum Carolo Magno Francorum principe canonice tenuit, ut agnoscant omnes hæc prædictorum principum capitula maxima apostolica auctoritate fore confirmata.

CAP. CXLIX. *Leyes imperatorum custodiri oportet*
Leo III Lothario Augusto.

(Dist. 10, c. *De capitulis.*) De capitulis vel præceptis imperialibus, nostris nostrorumque pontificum et prædecessorum irrefragabiliter custodiendis et conservandis, quanto valimus et valemus, Christo propitio, et nunc et in ævum conservaturos, omnibus modis profitemur. Et si fortasse quilibet vobis aliter dixerit, vel dicturus fuerit scialis eum

B pro certo mendacem.

CAP. CL. *Leges principum, aut regulas patrum contemni non licet.*

Gelasius Rusino et Aprili episcopis.

(Dist. 10, c. *Quis autem.*) Quis autem leges principum aut Patrum regulas, aut admonitiones modernas, dicat contemni, nisi qui impunitum sibi æstimet tantum transire commissum.

CAP. CLI. *Serventur ab omnibus Romanis principibus leges.*

Idem Theodosiro regi.

(Dist. 10, c. *Certum.*) Certum est magnificentiam vestram leges Romanorum principum, quas in negotiis hominum custodiendas esse præcepit, nullo magis circa reverentiam beati Petri apostoli pro sua felicitatis augmendo velle servari.

CAP. CLII. *Romana lex nullius temeritate debet corrumphi.*

Leo IV Lothario Augusto.

(Dist. 10, c. *Vestram.*) Vestram flagitamus clementiam, ut sicut hactenus lex Romana viguit absque universis procellis, et pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur, propriumque vigorem obtineat.

CAP. CLIII. *Leges imperatorum in adjutorium Ecclesie licet assumere.*

(Dist. 10, c. *Si in adjutorium.*) Si in adjutorium vestrum terreni imperii leges assumendas putatis, non reprehendimus: fecit hoc Paulus cum adversus injuriosos Iomanum civem se esse testatur.

CAP. CLIV. *Supplicium acquirit qui justis imperatorum legibus non obtemperat; ut, contra præmium qui non vult obtemperare legibus que contra veritatem Dei feruntur*

Aug., ep. 50, ad Bonifacium.

(Dist. 9, c. *Imperatores, & Quicunque.*) Quicunque autem legibus imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Quicunque vero legibus imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium.

CAP. CLV. *Non est resistendum consuetudini, cui canonica non obstat auctoritas*
Nicolaus Michæli imperatori.

(Dist. 12, c. *Scit sancta*.) Scit sancta Romana Ecclesia quia nihil obsunt saluti creditum diversæ pro loco et tempore consuetudines, si illis canonica non obstat auctoritas, quando una fides per dilectionem operans uni Deo omnes commendat.

CAP. CLVI. *Quod consuetudines diversæ in diversis Ecclesiis constitutæ maneant si contra fidem non sunt et veritati consentiunt.*

Leo III Lotbario Augusto.

(Dist. 12, c. *Ridiculum*.) De consuetudinibus quas nobis opponere nisi estis, sribentes per diversas Ecclesiæ diversæ esse consuetudines, si illis canonica non obstat auctoritas, pro qua eis obviare debemus, nil judicamus vel eis resistimus. Item. Igmaro archiepiscopo: Ridiculum est et satis abominabile dedecus ut traditiones quas antiquitus a Patribus suscepimus infringi patiamur.

CAP. CLVII. *Laudabilis est consuetudo quæ nihil fideli contrarium usurpat.*

Pius papa.

(Dist. 11, c. *Consuetudinem*.) Consuetudinem laudamus quæ tamen contra fidem Catholicam nullusurpare dignoscitur.

CAP. CLVIII. *Ubi auctoritas deficit mos populi et majorum instituta pro lege servantur.*

Aug. ad Consularium presb.

(Dist. 11, c. *In his rebus*.) In his enim rebus de quibus nil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei et instituta majorum pro lege tenenda sunt, et sicut prævaricatores legum divinarum, ita contempnentes consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

CAP. CLIX. *Inviolabilis est consuetudo quæ nec humanis legibus nec sacris canonibus obviare monstratur.*

Ex dictis Basilii, c. 28.

Ecclesiarum institutiones quadam Scripturis, quasdam vero apostolica institutione, per successores ministerio confirmatas accepimus, quadam vero consuetudine roboratas approbat usus. Quibus par ritus et idem utrisque pietatis debetur affectus. Unde quis vel aliquantulum sacrarum expertus Scripturarum hæsitaverit? Si enim attendaverimus consuetudines Ecclesiæ non per scripturas a Patribus traditas, nihil aestimare, quantum religio detrimenti latura sit, despicientibus liquido constabit. Quia enim, ut inde ordiamur, scriptura, salutifera crucis signaculo fideles docuit insigniri? Quæ vel trifariam digesta super panem et calicem prolixæ orationis et consecrationis verba commendavit? Nam non modo quod continetur in Evangelio vel ab Apostolo insertum secretis didicimus, sed et alia per plura adjicimus magnam quasi vim commendantia mysteriis. Quæ orientem versus nos adorare litterarum forma prestiti? Benedicimus fontem baptismatis oleo unctionis. Huc accedit quod ter-

A mergimus, quod baptizatos oleo ungimus, verbis abrenuntiare Sa'anæ et angelis ejus informamus. Unde hæc et alia in hunc modum non pauca, nisi tacita et mystica traditione a Patribus ecclesiastico more, reverentiori diligentia sunt, in ministeriis observata silentio, quam publicata scripto.

CAPUT CLX.
Constitutionum l. i. c. 1.

(Instit. de jure nat. gen. et civ., § *Ex non Scripto*.) Ex non scripto jus venit quod usus approbit. Nam diurni mores consensu utentium approbati, legem imitantur. Item quæ ipsa sibi quæque civitas constituit, saepè mutari solent vel tacito consensu principis, vel alia postea lege lata.

CAP. CLXI. *Quod sit mos, et quid est consuetudo?*

Isid., *Etym.* v. 3.

(Dist. 11, c. *Mos est*.) Mos est vetustate probata consuetudo, sive lex non scripta. Item consuetudo est jus quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. Nec differt utrum scriptura an ratione consistit.

CAP. CLXII. *Quod consuetudo et usus tenendus sit, si nec legi nec rationi contrarius es t.* Vel sic: *Quidquid fit, contra longam consuetudinem, revere cari oportet.*

Cod. I. VIII, tit. 1.

(Dist. 12, c. *Consuetudo*.) Consuetudo præcedens et ratio, quæ consuetudinem suasit, tenenda est, et quidquid contra longam consuetudinem fiet, ad consuetudinem suam revocabit preses provinciæ.

CAP. CLXIII. *Non potest usus et consuetudo legem et rationem vincere.*

Ibid., tit. II, lib. VIII.

Consuetudinis ususque non vilis auctoritas est, verum non usque adeo valitura memento, ut a rationem vincat aut legem.

CAP. CLXIV. *Radicitus est evellenda perniciosa consuetudo.*

Nicolaus papa Igmaro.

(Dist. 8, c. *Mala autem*.) Mala consuetudo non minus quam perniciosa corruptela vitanda est quæ nisi citius raditus extirpetur, in privilegiorum jus ab impiis assumitur, et incipiunt prævaricationes et variæ præsumptiones celerrime non compressæ pro legibus venerari, in privilegiorum more perpetuo celebrari.

CAP. CLXV. *Pravus usus ratione superatur et tege.*

Ibid. in *Synonymis*.

(Dist. 11, c. *Usus auctor*.) Usus auctorati cedat. Pravum usum lex et ratio vineat veritati manifesta, cedat consuetudo veritati. Plane quis dubitet veritati manifeste consuetudinem cedere. Item, nemo consuetudinem rationi et veritati præponat, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit, si ratio, si veritas obtinetur.

CAP. CLXVI. Quælibet consuetudo veritati est post- A nino respiciatur, quamvis contra fidem non consti- ponenda.

Aug. l. iv *De baptismo*, c. 5, 6.

(Dist. 8, c. Si consuetudinem.) Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum fuit episcopo, quod Dominus dicit: *Ego sum, inquit, veritas* (*Joan. xiv.*), non ait, ego sum consuetudo, sed veritas. Et certe ut beati Cypriani utarum sententia: Quælibet consuetudo quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati omnino est non postponenda et usus qui veritati est contrarius, abolendus.

CAP. CLXVII. Veritate revelata, consuetudinem sibi edere oportet.

Aug. in lib. *De baptismo parvul.*

Revelatione igitur facta, cedat error veritati, quia et Petrus qui circumcidet, cessit Paulo veritatem prædicanti.

CAP. CLXVIII. Rescanda sunt quæ neque auctoritatibus neque moribus universitatis comprobantur. Vel sic: *Quod usus qui nec auctoritate robatur, et in aliis locis aut vix aut nunquam lenetur, om-*

nino respiciatur, quamvis contra fidem non consti- tuatur.

Aug. *ad inquisit Januar.*, ep. 119, c. 19.

Omnia talia, quæ neque sanctorum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec de conciliis episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesie roborata sunt, sed diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino nunquam inveniri possint causæ quas in eis constituendis homines securi sunt, ubi facultas tribuitur sine ulla dubitatione, rescenda aestimo. Quamvis enim neque hoc inventari possit quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem quam paucissimis et manifestissimis celebrationem sacramenti misericordia Dei voluit esse liberam. Quam servilibus oneribus prement, ut tolerabili sit conditio Judæorum, qui etiam si tempus libertatis non cognoscunt, legalibus tamen sacramentis non humanis præsumptiobibus subjiciuntur.

B

DE OBSERVATIONE SABBATI ET DIEI DOMINICÆ.

CAP. CLXIX. Non est die Sabbati feriandum.

(De consecr. dist. 3, c. Peruenit.) Pervenit ad me quosdam perversi spiritus hominum, prava inter vos aliqua et sanctæ fidei adversa seminasse, ita ut die Sabbati aliquid operari prohiberent, quos quid alius nisi Antichristi prædictores dixerimus, qui venientes diem Sabbathum atque Dominicum ab omni faciente opere custodiri, quia enim morte et resurgere simulat, haberi vult in veneratione Dominicum diem. Et quia populum judaizare compellit, ut in exteriorem legis ritum provocet, et sibi Judæorum perfidiam subdat, coli vult Sabbathum.

CAP. CLXX. Diebus Dominicis mercari, litigari, iudicari vel jurari non debet, sed de vespera ad vesperam debent celebrari.

Conc. Compendiense, c. 2.

(Extrav. *Deferiri.*) Omnes dies Dominicæ a vespera in vesperam cum omni veneratione et observatione decrevimus ab illico opere abstinere, et ut merca-

tus in eis minime fiat, nec placitum, ubi aliquis ad pœnam vel ad mortem judicatur, nec sacramentum juretur in eis nisi pro pace facienda.

CAP. CLXXI. De eodem

Ex conc. eodem, c. 8.

(De Consecr. dist. 3, init.) Ut mercatus die Dominico in nullo loco habeatur.

CAP. CLXXII. De eodem.

Ex conc. eodem, c. 6.

Tria catartaria opera licet fieri in Dominicæ die, id est, hostilicidia, carra, vectualia vel angaria, et, si forte necesse sit, corpus cuiuslibet ducei ad sepulcrum.

CAP. CLXXIII. Nec in die Dominicæ, nec in diebus Pentecostes in oratione genua flectantur.

Conc. Aurel., c. 13.

(De consecr. dist. 3, c. Quoniam.) In Dominicis diebus vel cæteris festiis diebus, usque ad vesperam a vespera non flectant genua, sed sed stantes incurvati orient.

DE JEJUNIO.

CAP. CLXXIV. Septem hebdomadibus a carne et deliriis ante Pascha clerici abstineant.

(Dist. 3, c. *Statutus* [t44].) Cognoscite a nobis et cunctis episcopis, in hac sancta et apostolica sede congregatis, statutum esse ut, septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha, omnes clerici in sorte

D Domini vocati a carne jejunent, quia sicut discreta debet esse vita clericorum a laicorum conversatione, ita et in jejuniis debet fieri discretio. Has ergo septimas hebdomadas omnes clerici a carne et a delicis jejunent, et hymnis et vigiliis, et orationibus Domino inhærere die noctuque studeant.

(44) Concordat c. *Denique*, ead. dist., sed in fine illius c. dicitur: *Hæc etsi legibus constituta sunt, tamen quia communis usu approbata non sunt, non observantes transgressionis reos non arguent; alias*

contra, nisi forte quis dicat hæc non discernendo esse statuta, sed exhortando conscripto. Decretum vere necessitatem facit, exhortatio autem liberam voluntatem.

CAP. CLXXV. *Quibus temporibus jejunia celebrentur.* A CAP. CLXXX. *Quibus mensibus et quibus mensium hebdomadibus jejunia Quatuor Temporum consti-tuantur.*

Calixtus papa Benedicto episcopo.

(Dist. 76, c. *Jeujnium.*) Jejunium quod ter in anno apud nos celebrare didicisti, convenientius nunc per quatuor tempora fieri decrevimus, ut sc̄it annus per quatuor tempora volvitur, sic et nos quaternum solemne agamus jejunium per anni quatuor tempora.

CAP. CLXXVI. *Die Dominica et quinta feria non est servandum jejunium.*

Melchiades papa ad episc. Hispan.

(De consecr. dist. 3, c. *Jejenium.*) Jejunium Dominicæ diei, et v ferias nemo celebrare debet nisi inter jejunium Christianorum et gentilium, et non veracriter credentium atque hereticorum, vera et non falsa discretio habeatur.

CAP. CLXXVII. *Ob reverentiam sepulturæ Dominicæ, Sabbato jejunare debemus.*

Innocent. I ad Decentium

(De consecr., dist. 3, c. *Sabbato.*) Sabbato vero jejunandum esse ratio evidenter demonstrat. Nam si diem Dominicam ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi. non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulas hebdomadarum dies, ipsius diei imaginem frequantur. Ac sicut sexta feria propter passionem Domini jejunamus, Sabbathum prætermittere non debemus, quia inter tristitiam et latitudinem temporis ipsius, videtur esse inclusum. Nam utique constat apostolos biduo isto in morte fuisse, et propter metum Judeorum se occultasse, quod utique non dubium est eos tantum jejunasse biduo memorato ut habeat traditio Ecclesie isto biduo sacramenta penitus non celebrari. Quæ forma et per singulas utique tenenda est hebdomadas propter id quod commemoratio diei illius semper est celebranda. Quod si putant semel atque uno Sabbatho jejunandum, ergo et Dominicum et sexta feria semel in Pascha erit utique celebrandum.

CAP. CLXXVIII. *Ut in Julio et Augustino mense jeju-nium non observetur.*

Ex concilio Eliberitano, cap. 23.

Jejunia seu abstinentias, per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus duorum mensium, Julio et Augusto, ob eorundem infirmitatem.

CAP. CLXXIX. *Quarta et sexta feria sunt servanda jejunia.*

Ex vita Apollonii abbatis apud Palladium.

(De consecr., dist. 3, c. *Jejunia.*) Jejunia sane legitima, id est quarta et sexta feria non sunt solvenda, nisi grandis aliqua necessitas affuerit, quia quarta feria Judas de traditione Domini cogitaverat, et sexta feria crucifixus est Salvator. Videbitur ergo qui in his diebus, si non aliqua necessitate solverit statuta jejunia, vel cum tradente tradere Salvatorem, vel cum crucifigentibus crucifigere.

Conc. Mogunt., c. 34.

(Dist. 76, c. *Constituimus.*) Constituimus ut Quatuor anni Tempora ab omnibus hominibus cum jejunio observentur, id est in Martio hebdomada prima; in Junio secunda; in Septembri tertia; in Decembri quarta, quæ fuerit ante Vigiliam Natalis Domini, id est feria quarta, et sexta, et Sabbato venient omnes ad ecclesiam hora nona, cum litanis ad missarum solemnia.

CAP. CLXXXI. *De eodem.*

Conc. Saleguntstad.

(Dist. 70, c. *De Jejunio.*) De incerto autem jejunio Quatuor Temporum hanc certitudinem statuimus, ut si Kalend. Martii in quarta feria sive ante evenerit, eadem hebdomada jejunium celebretur. Si autem Kalend. Martii in quinta feria aut in sexta feria, aut in Sabbatho distenduntur, in sequentem hebdomadam jejunium differatur. Simili quoque modo, si Kalend. Junii in quarta feria aut ante evenerit, in sequenti hebdomada jejunium celebretur; et si in quinta aut in sexta feria, aut Sabbatho contigerit, jejunium in tertiam hebdomadam reservetur. Et hoc sciendum est, quod si quandojejunium mensis Junii in vigilia Pentecostes, secundam prædictam regulam, evenerit, inibi celebrandum erit; sed etiam in hebdomada ipsa solemniti Pentecostes, quia vigiliam similiter et jejunium celebrare non convenit, et tunc propter solemnitatem Spiritus sancti, dalmaticis induantur, et *Alleluia* cantetur et *Flectamus genua* non dicatur.

Eodem modo de septimi mensis jejunio constitutum est, ut si Kalend. Septembri in quarta feria evenerit aut antea, jejunia in tertia hebdomada celebrentur; et si in quinta aut in sexta, aut in Sabbatho contigerit, in quarta hebdomada jejunandum erit. In Decembri vero illud observandum erit ut in proximo Sabbatho ante vigiliam Natalis Domini celebretur jejunium, quia si vigilia in Sabbatho evenerit, simul vigiliam et jejunium celebrare non convenit.

CAP. CXXXII. *Qua computatione videatur Quadrage-sima anni decima, et de observatione Quadrage-simæ.*

Greg., homil. 16 in Evang.

(De consecr. dist. 5, c. *Quadragesima.*) Quadragesima summa observatione est observanda ut jejunium in ea præter dies Dominicos, qui de abstinentia subtracti sunt, nisi quem infirmitas impedit, nullatenus solvatur, quia ipsi dies decima sunt anni. A prima igitur Dominicæ Quadragesimæ, usque in Pascha Domini, sex hebdomadæ computantur, quarum videlicet dies xii flunt. Ex quibus dum sex dies Dominicæ abstinentiae subtrahuntur, non plus in abstinentia, quam xxxvi dies remanent, verbi gratia: si per trecentos sexaginta quinque dies annus ducitur, et non per xxxvi dies affligimur, quasi anni decimas damus Deo, et ut sacer-

numerus **xl** dierum impleantur, quæ Salvator nos mandat suo sacro jejuniu consecraverit iv dies prioris hebdomadæ ad supplementum **xl** dierum, addantur id est quarta feria quæ Caput jejuniu subnotatur, et v feria sequens, et vi et Sabbathum. Nisi quatuor istos dies superioribus **xxxvi** adjunxerimus **xl** dies in abstinentia non haberemus Jubemur etiam ab omnipotenti Deo omnium bonorum nostrorum decimas dare. Quapropter ut omnis a nobis rite persolvatur, tollamus decimam anni, et in ea peccata nostra confitendo, corrigo nos, jejunando, orando, eleemosynam dando abstergamus, et carnem nostram decimemus, ut ad sanctum Pascha securi pervenire possimus.

CAP. CLXXXIII. *Quibus temporibus flectentur genua.*
Conc. Aurel., c. 13.

(Dist. 30, c. *Si quis presb., § Placuit.*) Ut presbyteri plebibus annuntient, quod in Quadragesima, et in jejuniu Quatuor Temporum, tantummodo ad missarum solemnia genua flectere debeant, in Dominici diebus et in cæteris festis minime. Nec quisquam ulla tenus uno genu flexo orare præsumat, sicut Iudei irridentes Dominum in passione ejus fecisse leguntur, sed ultrae genna in terram ponat. Ait enim Apostolus: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi (Ephes. iii).*

CAP. CLXXXIV. *Ante missarum solemnia, circa horam nonam decantata in Quadragesima nulli comedere licet.*

Conc. Cabilon., c. 5.

(De consecr. dist. 1, c. *Solent plures.*) Solent plures qui se jejunare putant in Quadragesima,

CAP. CXC Jejuno eleemosyna jungenda.

Diebus vero jejuniu cleemosyna facienda est et cibum sive potum quo quisque debuit uti, si jejunaverit, pauperibus erogat. Quia jejunare et cibos prandii ad cœnam servare, non mercedis, sed ciborum est incrementum.

CAP. CXCI. *Qui de rebus concessis vel bene quæsitis eleemosynam impedit, illa placet Deo.*

Greg. ep. 110, l. vii, ad Siagrum.

(14, q. 5, c. *Eleemosyna.*) Cleemosyna Redemptoris nostri oculis illa placet, quæ non illicitis et inquinatis congeritur, sed quæ de rebus concessis et benè acquisitis impeditur.

CAP. CXCII. *De multiplicitate generi eleemosynarum.*
Albinus seu Alcuinus.

(Dist. 45, c. *Tria.*) Tria genera sunt eleemosynarum, una corporalis, agenti dare quidquid poteris; altera spiritualis, dimittere a quo Iesus fueris; tertia delinquentes corrigere, et errantem ducere in viam veritatis.

CAP. CXCIII. *Eleemosynis pecuniae præfertur eleemosyna cordis.*

Aug. hom. 6, l. i, *Homil.*

(Dist. 45, c. *Duae sunt.*) Duae sunt eleemosynæ,

A mox ut audierint signum, ad horam nonam manducare. Qui nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium. Concurrendum est enim ad missam et auditum missarum solemnis et vespertinis officiis largitis eleemosynis ad cibos accedendum est. Si vero aliquis ita necessitate constrictus fuerit ut ad missam venire non valeat, estimata vespertini hora completa oratione sua, jejunium solvat.

CAP. CLXXXV. *Quotidiana jejunia duplicatis vel triplicatis sunt prærenda.*

Aug., ep. 65, ad Eustochium, de custodia virginitatis.

(De consecr., dist. 5, c. *Sint tibi.*) Sint tibi quotidiana jejunia, et refectio satietatem fugiens. Nil enim prodicet tibi, biduo aut triduo transmisso,

B vacuum portare ventrem, si pariter obstruerit, si compensantur saturitate jejunia. Illico mens repleta torpescit, et irrigata terra corporis hujus spinas et carduus germinat.

CAP. CLXXXVI. *De eadem re.*

Hieron. ad Nepotianum, de vita cleric.

Sint tibi jejunia pura, continua, moderata, id est quotidie esurire, et quotidie prandere.

CAP. CLXXXVII. Hieron. *ibid.*

Parcus cibus et semper venter esuriens, triduanis præfertur jejunii.

CAP. CLXXXVIII. Hieron. *ibid.*

Spernitur jejunium, quod in vesperum repletione ciborum reficitur.

CAP. CLXXXIX. Isidorus.

C Perfectum jejunium est, quando homo noster exterior jejunat, et interior orat.

DE ELEEMOSYNA.

CAP. CXC Jejuno eleemosyna jungenda.

Diebus vero jejuniu cleemosyna facienda est et cibum sive potum quo quisque debuit uti, si jejunaverit, pauperibus erogat. Quia jejunare et cibos prandii ad cœnam servare, non mercedis, sed ciborum est incrementum.

CAP. CXCI. *Qui de rebus concessis vel bene quæsitis eleemosynam impedit, illa placet Deo.*

Greg. ep. 110, l. vii, ad Siagrum.

(14, q. 5, c. *Eleemosyna.*) Cleemosyna Redemptoris nostri oculis illa placet, quæ non illicitis et inquinatis congeritur, sed quæ de rebus concessis et benè acquisitis impeditur.

CAP. CXCII. *De multiplicitate generi eleemosynarum.*
Albinus seu Alcuinus.

(Dist. 45, c. *Tria.*) Tria genera sunt eleemosynarum, una corporalis, agenti dare quidquid poteris; altera spiritualis, dimittere a quo Iesus fueris; tertia delinquentes corrigere, et errantem ducere in viam veritatis.

CAP. CXCIII. *Eleemosynis pecuniae præfertur eleemosyna cordis.*

Aug. hom. 6, l. i, *Homil.*

(Dist. 45, c. *Duae sunt.*) Duae sunt eleemosynæ,

una cordis, alia pecuniae. Eleemosyna cordis est dimittere quod Iesus est. Nam dare aliiquid aliquando indigenti queris et non habes; indulgere peccato quantum volueris redundat tibi. Eleemosyna cordis multo majorem quam eleemosynam corporis. Charitatis eleemosyna sine terrena substantia sufficit; illa vero quæ corporaliter datur, si non benigno corde tribuitur omnino non sufficit.

CAP. CXCIV. *Non potest fieri eleemosyna ex pecunia Simoniacæ acquisita.*

Greg., ep. 110, l. vii.

(14, q. 1, c. *Non est.*) Neque eleemosyna putanda est si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, quia qui hac intentione male accipit, ut quasi bene dispensem, gravatur potius quam iuvetur.

CAP. CXCV. *Augustinus De doctrina Christiana.*

Quisquis autem rebus prætereunitibus restrictius uitetur, quam sese habent mores eorum cum quibus vivit, aut intemperans, aut supersticiosus est. Quis quis vero cis uitetur, ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur, excedat, aut aliiquid significat, aut flagitosus est. In omnibus enim talibus

non usus rerum sed libido in culpa est. Quod igitur attendendum est, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim potest ut sine aliquo vitio cupiditatis vel voracitatis pretiosissimo sapiens utatur, insipiens autem fediissima gula flamma, in vilissimum ardescat et sanius quisque maluerit more

A Domini pisce vesci, quam lenticula more Eeau nepotis Abraham, aut hordeo more jumentorum. Non enim propterea continentiores sunt nobis plures bestiae quia vilioribus utuntur escis. Nam omnibus hujusmodi rebus non ex eaurum natura quibus utimur, sed eam utendi et modo appetendi, vel probandum est, vel improbandum, quod facimus.

LIBER TERTIUS.

DE SUMMI PONTIFICIS ELECTIONE.

CAP. I. *Quomodo et a quibus personis facienda sit electio summi pontificis.*

Ex Decretis Nicolai papæ, c. 1.

(Dist. 23, c. In nomine Domini.) In nomine Domini nostri Salvatoris Jesu Christi, anno ab Incarnatione ejus 1059, mense Aprilis, indictione xii, præpositis sacrosanctis Evangelii, præsidente quoque reverendissimo ac beatissimo Nicolao apostolico papa, in basilica Lateranensi patriarchica quæ cognominatur Constantiana, considuntibus etiam reverendissimis episcopis, abbatibus, seu venerabilibus, presbyteris atque diaconis, idem venerabilis pontifex, auctoritate apostolica decernens, de electione summi pontificis inquit: « Novit beatitudo vestra, dilectissimi fratres et episcopi, inferiora quoque membra non latuit, defuncto piæ memorie domino Stephano prædecessore nostro, hac apostolica sedes cui, auctore Deo deservio, quot adversa pertulerit, quot denique per Simoniacam hæresis trapezitas repetitis malleis crebrisque tensionibus subjacuerit, adeo ut columna Dei viventis jam pene videretur nutare, et sagena summi piscatoris procellis intumescentibus cogeretur in naufragi procula submergi. Unde, si placet fraternitati vestram, debemus, auxiliante Deo, futuris casibus prudenter occurrere, et ecclesiastico statui ne vel recidiva (quod absit) mala prævaleant, in posterum providere. Quapropter instructi prædecessorum nostrorum aliorumque sanctorum auctoritate Patrum, decernimus atque statuimus ut, obeunte hujus Romanæ universalis Ecclesiæ pontifice, in primis cardinales episcopi diligentissime simul de electione tractantes mox Christi clericos cardinales adhibeant, sive reliquo populus et clerici ad consensum novæ electionis accedant, nimirus præcaventes ne venalitatem morbus qualibet occasione subrepat. Et ideo religiosissimi viri præduces sint in promovendi pontificis electione, reliqui autem sequaces. Et certe rectus ac legitimus hic electioonis ordo perpenditur, si perfectis diversorum regulis fratrum sive gestis, etiam illa beati prædecessoris nostri Leonis sententia recolatur. « Nulla, inquit, ratio sinit ut inter episcopos habeantur qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expediti,

B nec a comprovincialibus episcopis, cum metropolitani judicio consecrati. »

Quia vero sedes apostolica cunctis in orbe terrarum præfertur Ecclesiæ, atque ideo super se metropolitanum babere non potest, cardinales episcopi procul dubio metropolitani vice funguntur, qui videlicet electum antistitem, ad apostolici culminis apicem provehant. Eligatur autem de ipsis Ecclesia, si reperitur idoneus, vel si de ipsa non inventur, ex alia sunatur salvo debito honore, et reverentia dilecti filii nostri Henrici, qui impræsentiarum rex habetur, et futurus imperator, Deo concedente, speratur, sicut jam sibi concessimus et successoribus suis, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc jus impetraverint.

C Quod si pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera atque gratuita electio fieri in urbe non possit, cardinales episcopi cum religiosis clericis catholicis laicisque, licet paucis, jus potestatis obtineant eligere apostolica sedis pontificem, ubi congruentius judicaverint. Plane postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas, vel qualisunque hominum conatus, malignitatis studio restilerit, ut is qui electus est, in apostolica sede juxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut papa auctoritatem obtineat, regendi sanctam Romanam Ecclesiam, et disponendi omnes facultates illius, quod beatus Gregorius ante suam consecrationem fecisse cognovimus. Quod si quis contra hoc nostrum decretum, synodali sententia promulgatum per seditionem,

D aut quolibet ingenio electus, aut etiam ordinatus vel intronizatus fuerit, auctoritate divina, et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, perpetuo anathemate, cum suis auctoribus, fautoribus, sequacibus, a liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ separatus subjiciatur, sicut antichristus, et invasor, et destructor totius christianitatis; nec aliqua super hoc ei audiencia aliquando reservetur, sed ab omni ecclesiastico gradu quoconque prius fuerat, sine retractatione deponatur. Cui quisquis adhæserit, vel qualcumque tanquam pontifici reverentiam exhibuerit, aut in aliquo eum defendere præsumpserit, pari sententia sit mancipatus. Quisquis hujus nostræ

decretalis sententiae tomator exsisterit, et Roma-
nam Ecclesiam sua præsumptione confundere et
perturbare contra hoc statutum tentaverit, perpet-
ue anathemate atque excommunicatione damne-
tur, et cum impiis qui non resurgent in judicio
reputetur. Omnipotens scilicet Dei Patris et Filii
et Spiritus sancti contra se iram sentiat, et sancto-
rum apostolorum Petri et Pauli, quorum præsumit
confundere Ecclesiam, in hac vita et in futura fu-
rorem sentiat. *Fiat habitus ejus deserta, et in ta-
bernaculis ejus non sit qui inhabet (Psal. lxviii);*
Fiant filii ejus orphani et uxore ejus vidua (Psal. cixii).
*Commotus amoveatur ipse atque filius ejus, et men-
dicanter et ejiciantur de habitationibus suis. Scrutetur*
fenerator omnem substantiam ejus et diripiant
alieni labores ejus (ibid.). Orbis terrarum pogat
contra eum, et cuncta elementa sint ei contraria et
omniu[m] quicquidem in terra merita illum con-
fundant, et in hac vita super eum apertam vindictam
ostendant. Observatores autem bujus nostris decreti,
et omnipotens Dei gratia protegat, et auctoritas
beatorum apostolorum Petri et Pauli ab omnium
peccatorum, vinculis absoluta. »

Nicolaus episcopus sanctæ catholicae Ecclesiæ et
Romana huic decreto a nobis promulgato, sicut
supernis legitur descripti. Bonifacius Dei gratia
Albanensis episcopus subscripti. Gumbertus sanctæ
Ecclesiæ Silvæ Condinæ (f.) Candidæ subscripti.
Petrus Ostiensis Ecclesiæ episcopus subscripti. Et
cæteri episcopi numero LXXIV cum presbyteris et
diaconibus subscripti serunt.

Stephanus papa, quia sancta Romana Ecclesia
cui, auctore Deo, præsidemus, a plurimis patitor
violentias, pontifice obente, que ob hoc infer-
tant, quia absque imperiali notitia et suorum legato-
rum præsentis pontificis fit consecratio, nec cano-
nico ritu et consuetudine ab imperatore directi in-
tersunt nuntii, qui scandala vetent fieri, volumus
ut cum instituendus est pontifex, convenientibus
episcopis et universo clero eligatur, ex presente
senatu et populo, qui ordinandus est, et sic electus
ab omnibus præsentibus legatis imperialibus conse-
cratur, nullusque sine periculo sui juramenta vel
promissiones aliquas, nova adinventione audeat
extorquere, nisi quæ antiqua exigit consuetudo,
ne vel Ecclesia scandalizetur et imperialis honori-
ficentie minuatur.

CAP. II. *Si papa de electione sui successoris ante de-
cernere non potuerit. Vel sic: Quorum vota debeant
prevalere in electione summi pontificis.*

Ex Decretis Symmachii papæ, c. 4.

(Dist. 79, c. *Si transitus.*) Si (quod absit!) trans-
itus pape inopinatus evenerit, ut de sui electione
successoris non possint ante decernere, ut supra

A placuit, siquidem in unum se totius convenerit ec-
clesiastici ordinis electio consecutore electus episco-
pus. Si tamen, ut fieri solet, studia cœperint esse
diversa, eorum de quibus certamen emerserit,
convincat sententia plurimorum, sic tamen ut sa-
cerdotio careat qui captus promissione non recto
judicio de electione decreverit.

CAP. III. *Non lieet alicui episcopo contra Romano-
rum pontificum decreta aliquid agere.*

Ex Libro diurno Rom. pont.

(25, q. 1, c. *Omnia decretalia.*) Profiteor diligen-
tius et vivacius omnia decreta canonica prædeces-
sorum nostrorum pontificum, quæ vel synodaliter
statuerunt et probata sunt confirmare, et indimi-
nuta conservare, et sicut ob eis statuta sunt in sui
vigoris stabilitate custodiare. Quæque vel quosque
condamnaverunt vel abdicarunt, simili sententia
condemnare et abdicare.

B CAP. IV. *Apostolicæ sedis auctoritas contra sancto-
rum statuta aliquid condere non valet.*

Ex eodem libro.

(25, q. 1, c. *Contra statuta; concord, c. Cum isto.*) Nihil de traditione quam a probatissimis præde-
cessoribus meis traditam et servatam reperi, dimi-
nuere vel mutare aut aliquam novitatem admittere,
sed frequenter ut eorum discipulus et sequi illa
tolis mentis meæ conatibus quæ tradita canonice
comperio, observare ac venerari profiteor.

CAP. V. *Non eligatur in episcopatu[m], nisi in sacris or-
dinibus constitutus.*

Conc. Benevent., cap. I. Urbanus papa.

(Dist. 70, c. *Nullus.*) Nullus in episcopatum eliga-
tur, nisi qui sacris ordinibus religioso vivens in-
ventus est; sacros autem ordines dicimus, diaconi-
natus, presbyteratus, hos siquidem solos primitiva
legitur Ecclesiæ habuisse. Super his solis præce-
pitum apostoli habemus; subdiaconos vero quia et
ipsi altaris administrant, opportunitate exigente,
concedimus, sed rarissime si tamen spectata sint
vitæ, religionis et scientiæ. Quod ipsum non sine
Romani pontificis vel metropolitani licentia firmiter
fieri permittimus.

CAP. VI. *Si p[ro]t[er]es eligantur, quis debet præponi.*

Ex Decretis Leonis, c. 1.

(Dist. 63, c. *Clerici et c. seq.*) Cum de summi
pontificis electione tractabitur, ille omnibus præ-
ponatur quem cleri plebisque consensus concorditer
postulaverit, ita ut si in alium fortasse partium
se vota divisorint, metropolitani judicio, is alteri
præferatur qui majoribus studiis juvatur et meritis,
tamen ut nullus invitatus et non potentibus ordinetur,
ne plebs invita episcopum non optatum aut con-
temnat, aut oderit et fiat minus religiosa quam
convenit, cui non licet babere quem voluit.

DE ELECTIONE ET CONSECRATIONE EPISCOPORUM ET PRESBYTERORUM.

CAP. VII. *Quod clerus episcopum sibi non de altera, sed de sua eligat Ecclesia, nisi dignus in sua non inveniatur.*

(Dist. 61, c. *Nullus invitit.*) Nullus invitit detur episcopus (nisi) cleri et plebis et ordinis consensum et desiderium requiratur. Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitatis ipsi clero, cui episcopus est ordinandus nullus dignus, quod evenire non credimus, potuit reperiri. Primum enim reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis merito preferantur, habeat unusquisque fructum sue militiae in Ecclesia, in qua suam per omnia officia transegerit etatem. In aliena stipendia nimime alter obrepatur, nec alii debitam alter sibi audeat vindicare mercedem, sit facultas clericis renitendi si se viderint prægravari, ut quem sibi ingori ex transverso cognoverint, non timeat refutare. Qui s' non debitum præmium vel liberum de eo qui corrector est, debent habere iudicium.

CAP. VIII. *Quod laica persona nullam habeat vocem in electione episcopi.*

Synodus octava, c. II. ex canone apost.

Promotiones et consecrations episcoporum concordant prioribus conciliis clericorum electione ac decreto et episcoporum collegio fieri hæc sancta et universalis syndicus definivit et statuit atque jure promulgavit; neminem laicorum principum vel potentum semet inserere electioni vel promotioni patriarchæ vel metropolitani aut cuiuslibet episcopi, ne videlicet inordinate et incongrua hinc fiat electio vel contentio, vel confusio, præsertim cum nullam in talibus potestatem quemquam potestativorum vel ceterorum laicorum habere conveniat sed silere et attendere sibi usquequo regulariter collegio Ecclesiæ suscipiat finem regulariter, electio futuri pontificis. Si vero quisque laicorum ad contractandum et cooperandum invitatur ab Ecclesia licet hujuscemodi laico cum reverentia, si forte voluerit obtemperare se assistentibus. Taliter enim dignum pastorem sibi regulariter ad suam clerici Ecclesiæ salutem promovet.

De eodem.

(Dist. 63, c. *Nullus, & Quisquis.*) Quisquis autem sæcularium principum vel potentum, vel alterius dignitatis laicos adversus communem, consonantem atque canonican electionem ecclesiastici ordinis agere tentaverit, anathema sit, donec obediatur et consentiat quod Ecclesia de electione et ordinatione proprii præsulii se velle monstravit.

CAP. IX. *Non recipiatur a comprovincialibus, qui regia ordinatione episcopale culmen est adeptus.*

Canones Paris. sub Ludv. imp.

(Dist. 61, c. *Si per ordinationem.*) Si per ordinationem regiam honoris istius culmen pervadere aliquis nimia temeritate præsumperit a comprovincialibus loci ipsius episcopis recipi penitus nullatenus mereatur, quem indebito ordinatum cognoscunt.

A scunt. Si quis de comprovincialibus recipere contra interdicta præsumperit sit a fratribus segregatus, et ab ipsis omnium charitate semotus.

CAP. X. *Cæteris assentientibus, cum tribus comprovincialibus ordinetur episcopus.*

Ex decretis Aniceti, c. I.

(Dist. 64, c. *Comprovinciates.*) Si archiepiscopus obierit, et alter ordinandus archiepiscopus fuerit electus, omnes ejusdem provincie episcopi ad secundum metropolitani convenient, ut ab omnibus ipse ordinetur. Oportet autem qui illis omnibus præesse debet, ut ab omnibus illis eligatur et ordinetur. Reliqui vero comprovinciales episcopi, si necesse fuerit, cæteris consentientibus a tribus jussu archiepiscopi consecrari possunt episcopi, sed melius est si ipse cum omnibus eum, qui dignus est, elegerit, et eum pariter consecraverit pontificem. Et licet istud, necessitate cogente, concessum sit, illud autem quod de archiepiscopi consecratione præceptum atque prædictum est, id est ut omnes suffraganei eum ordinent, nullatenus mutari licet, qui qui illis præst, ab omnibus episcopis, quibus præst, constitui debet. Sin autem aliter præsumptum fuerit, viribus carere non dubium est, quia irrita ejus erit (*sic*) acta ordinatio.

CAP. XI. *Quod archiepiscopi post suam consecrationem ab apostolico pallium debeant suscipere, et fidem suam expondere. Vel sic: Intra tres menses fidem suam expondere et pallium postulare a Romana Ecclesia quisque metropolitanus studeat.*

Ex decretis Damasi papæ, c. I.

(Dist. 100, c. *Quoniam quidam.*) Quoniam quidam metropolitanorum, fidem suam secundum priscam consuetudinem sanctæ sedi apostolice expondere detrectantes, usum pallii neque expetunt, neque percipiunt, ac per hoc episcoporum consecratio viduatis ecclesiis non sine periculo protelatur, placuit ut quisquis metropolitanus qui ultra tres menses consecrationis sua ad fidem suam expendam, palliumque suscipendum ad apostolicam sedem non miscerit, commissa sibi dignitate careat, sitque licentia metropolitanis aliis post secundam et tertiam commonitionem viduatis ecclesiis cum consilio Romani pontificis ordinando episcopos subvenire. Si vero consecrandi episcopi negligenter provenierit, ut ultra tres menses ecclesia viduata coasistat, communione privetur quousque aut loco cedat, aut se consecrandum præbere non differat. Quod si ultra quinque menses per suam negligenter retinuerit viduatam Ecclesiam, neque ibi neque alicubi consecrationis donum percipiat, immo metropolitani sui iudicio cedat.

CAP. XII. *Ordinationes episcoporum qua hora fieri debeant.*

Anacletus, ep. 2, ad episc. Italiae.

(Dist. 75, c. *Ordinationes.*) Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica, ab omnibus qui in eadem fuerint provincia episcopis, sunt celebrandæ,

qui simul convenientes, scrutinium diligenter agant, A ita volumus episcopos ordinare, ut ipsi sibi episcopi non longo intervallo sibi disjungantur, quatenus nulla sit necessitas ut in ordinatione episcopi convenire non possint. Nam episcoporum ordinatio, sive aggregatis tribus aut quatuor episcopis fieri nullatenus debet.

CAP. XVII. *De episcopis non ordinandis a paucioribus quam a tribus episcopis.*

Anacletus in *Decret.* c. 1.

(Dist. 66, c. *Porro.*) Si omnes simul conveniente non potuerint, assensum suis precibus praebant ut ab ipsa ordinatione animo non desint. Porro et Hierosolymitanum primum episcopum Jacobus, qui Justus dicebatur, et secundum carnem Domini nuncupatus est frater, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis est ordinatus, successoribus videlicet dantes formam eorum, ut minus quam a tribus episcopis, reliisque omnibus assensum praebentibus, nullatenus ordinetur, et communī voto ordinatio celebretur.

CAP. XVIII. *Quid faciant episcopi in ordinatione alterius episcopi, et quartier ordinetur episcopus.*

Conc. Carthag. iv, c. 3.

(Dist. 23, c. *Episcopus.*) Episcopus, cum ordinatur, duo episcopi manus imponant, et teneant evangeliorum codicem, et super caput et super verticem ejus, et uno fundente super eum benedictionem, reliqui omnes episcopi qui adsunt, manibus suis caput ejus tangant.

CAP. XIX. *Ex dictis Theodori archiepiscopi.*

In ordinatione episcopi, ipse qui ordinat, missam celebrare debet et qui ordinatur similiter.

CAP. XX. *Ex conc. Araus. i, c. 10.*

(Dist. 53, c. *De abjectione.*) De abjectione et ambitione ejus quem duo presumperint ordinare episcopi in vestris provinciis placuit de presumptoribus, ut sicubi contigerit duos episcopos, tertium consecrare, et ipse et autores damnabuntur, quo cautius ea quae sunt antiquitus statuta serventur.

CAP. XXI. *Qui ordinandi sunt, feria quarta ad examinationem: convenient.*

Conc. Nannet., c. 3.

(Dist. 24, c. *Quando episc.*) Episcopus quando ordinationes facere disponit, omnes qui ad sacram Ecclesiae ministerium accedere volunt, feria quarta ante ipsam ordinationem vocandi sunt ad civitatem unam, cum presbyteris qui eos presentari debent. Et tunc episcopus e latere suo eligere debet sacerdotes et alios prudentes viros non ignorares divinæ legis et exercitatos in ecclesiasticis sanctonibus, qui ordinandorum vitam, genus, patrem, ætatem, institutionem, locum ubi educati sunt, si sint bene litterati, si in lege Domini instructi, diligenter investigent: ante omnia, si fidem catholicam teneant firmiter, et verbis simplicibus asserere queant. Ipsi autem quibus cura committitur, cavere debent, ne aut favoris gratia, aut cujuscunq; munieris cupiditate illecti a vero devient, ut indignum et minus idoneum ad sacros ordines suscipiendos,

CAP. XIII. *Quare die Dominicō ordinationes sacerdotum celebrantur.*

Leo I, ep. 79.

(Dist. 75, c. *Quod die Dominicō.*) Quod die Dominicō ordinationes sacerdotum celebrantur, non tantum ex consuetudine, sed etiam ex apostolica novimus doctrina venire, Scriptura manifestante, quod cum apostoli Paulum et Barnabam ex Spiritu sancti præcepto ad evangelium gentibus mittentes prædicandum, jejunantes et orantes imposuerunt eis manus (*Act. xiiii.*), ut intelligamus quantam et dantum et accipientium devotione curandum sit, ne tantæ benedictionis sacramentum videatur negligenter impletum, et id eo pia et venerabiliter apostolicis morem gesseris institutis. Si hanc ordinandorum sacerdotum formam per Ecclesias quibus Deus præcessere voluit, etiam ipse reservaveris, ut his qui consecrandi sunt, nunquam beneficio nisi in die resurrectionis Dominicæ tribuatur. Cui a vesperi Sabbati constat initium ascribi quæ tantis divinarum mysteriis dispensationum est consecrata, ut quidquid a Domino insigni est constitutum, in hujus diei dignitate sit gestum. In hoc mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem Christi et mors interitum, et vita accepit principium.

CAP. XIV. *Quid pontifex, quid diaconus, quid notarius facere debeat, in ordinatione episcopi.*

Ordinando episcopo pontifex manum imponat, evangelicam vero lectionem minister legal, confirmationis epistolam notarius scribat.

CAP. XV. *Quod nullum episcopum metropolitanus consecret sine tribus episcopis, ad minus, aliis episcopis assensum dantibus.*

Ex conc. Aurel., c. 1.

(Dist. 53, c. *Extra*, et dist. 55, c. *Non debet*, c. *Nec episcopi*; extr. *De temp. ordin.*) Nullus episcopus sine metropolitani permisso, nec episcopus metropolitanus, sine tribus comprovincialibus episcopis presumat episcopum ordinare, ita ut alii comprovinciales episcopi admoneantur, ut se suo responso consensisse significent. Quod si inter partes aliqua fuerit dubitatio, majori numero metropolitanus in electione consentiat.

CAP. XVI. *Episcopales sedcs, non longo intervallo a se debent disjungi.*

Greg., cap. 8 Respons. ad interrog. Aug. Cantuar.

(Dist. 80, c. *Fraternitatem.*) Fraternitatem tuam

manibus episcopi applicent. Quod si fecerint, et ille qui indigne accesserit ab altari removebitur, et illi qui donum sancti Spiritus vendere conati sunt, coram Deo jam damnati, ecclesiastica dignitate carrebunt. Igitur per tres continuos dies diligenter examinentur, et sic Sabbato qui probati sunt inventi episcopo praesententur.

CAP. XXII. *Caste se victuros promittant in diaconos vel presbyteros ordinandi.*

Conc. Tolet. iv, c. 26.

(Dist. 28, c. *Quando presb.*) Quando presbyteri aut diaconi per parochias constituantur, oportet eos professionem episcopo suo facere, ut caste et pure vivant sub Dei timore, et dum eos tali professione obligaverit, sanctam disciplinam retineant.

CAP. XXIII. *Officiale libellum ab episcopo accipiunt presbyteri cum ordinantur.*

Conc. Tolet. iv, c. 26.

(Dist. 38, c. *Quando presb.*) Quando presbyteri in parochiis ordinantur, libellum officiale a sacerdote suo accipiant, ut ad Ecclesias sibi deputatas instructi accedant; ne per ignorantiam de ipsis divinis sacramentis offendant: ut quando ad litaniis, vel ad concilium venerint, episcopo suo redant rationem, qualiter susceptum officium celebrent et baptizant.

CAP. XXIV. *Quae sint sacerdotibus necessaria ad scendum.*

Ex dictis Augustini.

(Dist. 38, c. *Quae ipsis.*) Quae ipsis sacerdotibus necessaria sint ad discendum, id est liber sacramentorum, lectionarius, baptisterium, computus, canones pœnitentiales, psalterium, homiliae per cir-

A cultum anni, Dominicis diebus et singulis festivitatibus aptæ. Ex quibus omnibus, si unum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit, quia valde periculosæ sunt mina evangelicæ quibus dicitur. *Si cœcus cœco ducatum præset, ambo in foveam cadunt (Matth. xiii).*

CAP. XXV. *De temporibus ordinationis.*

Ex Decretis Gelasii papæ, c. 4.

(Dist. 76, c. *Ordinat. presb.*) Ordinationes etiam presbyterorum et diaconorum, nisi certis temporibus et diebus exerceri non debent, id est quarti mensis jejunio, septimi et decimi, sed etiam quadragesimalis initii, ac mediana hebdomadæ, et Sabatti jejunio circa vesperas, ipsas ordinationes noverint celebrandas nec cujuslibet utilitatis causa, B seu presbyterum seu diaconum his perferre au-deant, qui ante ipsos fuorint ordinati.

CAP. XXVI. *Ex conc. Meld., c. 6.*

Si qui ordinari petunt nullatenus ordinantur, nisi in loco certo et religioso, vel etiam civitate, saltem uno anno immarentur, ut de vita et conversatione, atque doctrina illorum certitudo possit agnosciri.

CAP. XXVII. *Nullus ordinandus est absolute.*

Conc. Chalced. c. 6, act. 11.

(Dist. 70, c. *Neminem.*) Nullum absolute ordinari debere presbyterum, aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico constitutum, nisi manifeste in ecclesia sua civitatis aut possessionis, aut martyrii, aut monasterii, hic, qui ordinetur, mereatur ordinatio publicæ vocabulum. Qui vero absolute ordinantur, decrevit synodus irritam haberi hujuscemodi manus impositionem, et nusquam posse ministrare ad ordinantis injuriam.

DE AETATE ORDINANDORUM.

CAP. XXVIII. *Episcopus vel presbyter non sit ordinandus ante tricesimum annum.*

Conc. Agath., c. 16.

(C. *Episcopus, § Presbyterum.*) Episcopum vero vel presbyterum ante trigesima annos, id est antequam ad viri perfecti aetatem perveniant, nullus metropolitanorum ordinare presumat, ne per aetatem, quod aliquando evenit, aliquo errore culpentur.

CAP. XXIX. *Ante xxx annorum aetatem, presbyter non ordinetur.*

Ex decretis Fabiani papæ ad Oriental. in conc. Neocæs.

(Decr. 78, c. 30, *Presbyter*, et dist. *Si quis.*) Si quis xxx aetatis sua non impleverit annos, nullomodo presbyter ordinetur, etiam si valde sit dignus, quia et ipse Dominus xxx annorum baptizatus est, et sic caput docere (*Matth. iv*). Non oportet ergo qui ordinandus est, usque ad hanc aetatem legitimam consecrari.

CAP. XXX. *Quando diaconus sit ordinandus.*

Conc. Carthag. iii, c. 4.

(Dist. 77, c. *Placuit.*) Placuit ut ante viginti quinque annos aetatis, nec diaconi ordinantur, etiam si

valde sint digni, nec virgines consecrantur, et ut lector populum non salutet.

CAP. XXXI. *Minoribus xxv annis levitæ non praestetur beneficium.*

Conc. Tolet. v, c. 19.

(Dist. 77, c. *In veteri.*) In veteri legi ab anno xxv levitæ in tabernaculo servire præcipiuntur (*Num. viii*); cuius auctoritatem in canonibus sancti Patres secuti sunt. Nos et divina legis non præcepti immemores, infantes et pueros levitas facimus ante legitimam aetatem atque experientiam vitae. Ideoque ne ulterius fiat a nobis et divinae legis et canonum admonetur sententiis, sed xxv annorum diaconi ordinantur, ita ut, secundum apostolorum præceptum, *probentur primum, et sic ministrant, nullum crimen habentes (1 Tim. iii)*.

CAP. XXXII. *Ex Decretis Nicolai, c. 6.*

De ordinatis infra annos viginti grave nobis imminet periculum, quia prius se de victoria jactant quam debellare videantur aut scient, id est, prius officia sacrae castitatis conscientia per cupiditatem arripiunt quam jacula incentiva naturæ experiri possint. Idcirco sacri canones sanxerunt ut sub-

diaconus non ordinetur ante xiv annos, nec diaconus ante xxv, nec presbyter ante tricesimum. Deinde si dignus fuerit, ad episcopatum eligi potest; quod nos quoque pari modo servari jubemus.

CAP. XXXIII. Qualiter ordinetur presbyter.

Conc. Carthag. iv, c. 3.

(Dist. 23, c. *Presbyter.*) Presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicet et manum super caput ejus tenente, etiam omnes presbyteri qui præsentes sunt, manus suas super caput illius juxta manum episcopi ponant.

CAP. XXXIV. Qualiter ordinatur diaconus.

Ex eodem conc. et c. eodem.

(Dist. 23, c. *Diaconus.*) Diaconus cum ordinatur, solus episcopus qui eum benedit, manus super caput illius ponat, qui non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.

CAP. XXXV. Qualiter subdiaconus ordinetur.

Ex conc. eodem, c. 5.

(Dist. 23, o. *Subdiaconus.*) Subdiaconus cum ordinoatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de episcopim manu accipiat vacuam et calicem vacuum. De manu vero archidiaconi accipiat urceolum cum aqua, et aquæ maoile ac manutergium.

CAP. XXXVI. Qualiter acolythus ordinatur.

Ex conc. eodem, c. 6,

(Dist. 23, c. *Acolythus.*) Acolythus cum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur qualiter in officio suo agere debeat. Sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda luminaria ecclesiæ mancipari. Accipiat et urceo-

A lum vacuum ad sugerendum in Eucharistiam sanguinis Domini

CAP. XXXVII. Qualiter exorcista ordinatur.

Ex conc. eodem, c. 7.

(Dist. 23, c. *Exorcista.*) Exorcista cum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: *Accipe et commenda memoriae, et habeo potestatem imponendi manus super energumenum sive baptizatum, sive catechumenum.*

CAP. XXXVIII. Qualiter lector ordinatur.

Ex conc. eodem, c. 8.

(Dist. 23, c. *Lector.*) Lector cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans ejus fidem, ac vitam atque ingenium, post hæc spectante plebe tradut ei codicem de quo lecturus est dicens: *Accipe, et esto relator verbi Dei habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum eis qui verbum Dei ministraverint.*

CAP. XXXIX. Qualiter ostiarius ordinatur.

Ex conc. eodem, c. 9.

(Dist. 23, c. *Ostiarius.*) Ostiarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit qualiter in domo Dei debeat conversari, ad suggestiōnem archidiaconi tradit ei episcopus claves ecclesiæ, de altario dicens ei: *Sic age quasi redditurus Deo rationem, pro his rebus quæ istis clavibus recluduntur.*

CAP. XL. Qualiter psalmista ordinatur.

(Dist. 23, c. *Psalmista.*) Psalmista, id est cantor, potest absque scientia episcopi, sola iussione presbyteri, officium suscipere cantandi dicente sibi presbytero: *Vide quod ore cantes corde credas, et quod corde credis operibus probes.*

DE OFFICIS ILLORUM QUI SUNT ORDINANDI

CAP. XLI. Quod episcoporum et cæterorum sit officium in Ecclesia.

Isid., ep. ad Leofrid. Cordub.

(Dist. 25, c. *Perlectis.*) Perlectis sanctitatis tua litteris, gavisus sum quod optatam salutem tuam earum relatu cognovi. De his autem que in consequentibus insinuare eloquii tui sermo studuit, gratias ago Deo quod sollicitudinem officii pastoralis impendis; qualiter et quomodo ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia prudentiae vestre sint cognita, tamen quia affectu fraterno me consulis, ex qua parte qua valeo expediam, et de omnibus Ecclesiæ gradibus, quid ad quem pertineat, eloquar. Ad ostiarium namque pertinent claves ecclesiæ, ut claudat et aperiat templum Dei, et omnia que sunt intus extrae custodiat, fideles recipiat, excommunicatos et infideles excludat. Ad exorcistam namque pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energumenos et catechumenos in exorcizando imponere. Ad acolythum

pertinet præparatio luminariorum in sacrario; ipse cereum portet, ipse suggesta pro eucharistica calicis præparet. Ad psalmistam pertinet officium canendi, scilicet dicere benedictiones, laudes, sacrificium, responsoria et quidquid pertinet ad cantandi peritiam. Ad lectorem pertinet lectiones pronuntiare, et ea quæ prophetæ valicinaverunt populis prædicare. Ad subdiaconum pertinet calicem et patenam ad altare Christi deferre, et levitis tradere, eisque ministrare, orceolum quoque et aquæ maoile et manutergium tenere, episcopo et presbytero et levitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere. Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus et ministrare in omnibus que aguntur in sacramentis Christi in baptismō vel in Chrismate, in patena et in calice. Oblationes quoque inferre et disponere in altare compondere etiam mensam Domini atque vestire, crucem ferre, et prædicare Evangelium et Apostolum ad populos. Nam sicut lectoribus Vetus Testamentum, ita diaconus Novum prædicare præ-

ceptum est. Ad ipsum quoque pertinet officium A distribuit. Ab archidiacono episcopo non tantum excessus diaconorum; et ipse denuntiat sacerdoti in sacrarie jejuniorum dies atque solemnitatum, et ab ipso in ecclesia publice prædicantur. Quando vero archidiaconus absens est vicem ejus diaconus sequens adimpleret. Ad primicerium pertinent, acolythi, exorcistæ, psalmistæ, atque lectores. Signum quoque dandum pro officio clericorum, pro vita honestate et officium cantandi, et peragendi sollicitate lectiones, psalmum, laudes, offertorium, responsorum quis clericorum dicere debeat; ordo quoque et modo psallendi in choro pro solemnitate et tempore; ordinatio quoque pro luminaribus deferendis. Si quid etiam necessarium fuerit pro reparatione basilicarum quæ sunt in urbe, ipse denuntiet sacerdoti. Epistolas episcopi pro diebus jejuniorum parochianis per ostiarios ipse dirigat; clericos quos delinqueret cognoscit, ipse distingat; quos vero emendare non valet, eorum excessus ad agnationem episcopi defrater, basilicarios ipse constituit, et matriculas ipse disponit. Quando autem primicerius abeatur est, ea quæ dicta sunt ipse exquirat qui ei aut lege est proximus, aut eruditio-

ni. Huius exemplis certus ad thesaurarium pertinet ostiarii basilicarum ordinatio, incensi præparatio, cura chrismatis conficiendi, cura baptisterii ordinandi, præparatio luminariorum in sacrario et sacrificiis.

B

Hi sunt ordines et ministeria clericorum, quæ tantum auctoritate pontificali in archidiaconi cura, et primicerii a thesaurarii sollicitudine dividuntur. Archidiaconus enim imperat subdiaconibus et levitis; ad quem ista pertinent ministeria: ordinatio vestiendi altari, a levitis cura incensi et sacrificii necessaria sollicitudo. Quis levitarum Apostolum et Evangelium legat; quis preces dieat, seu responsoriū in Dominicis diebus aut solemnitanem decantet? Sollicitudo quoque parochiarum et ordinatio, et iuraria ad ejus pertinent curam; pro reparandis diocesanis basilicis ipse suggesteret sacerdoti. Ipse ambit parochias cum jussione episcopi, et ornamenta et res basilicarum vel parochiarum, gesta libertatum ecclesiasticarum.; episcopo item refert collectam pecuniām, ipse de communione accipit et episcopo defert; et clericis partes proprias iisdem

DE QUALITATE ORDINANDORUM

CAP. XLII. *Non prohibetur a sacris ordinibus, qui a medicorum incisione claudus efficitur.*

Conc. Hilard., c. 20.

(Dist. 55, c. *Si quis in infirmitate.*) Si quis in infirmitate positus clericus in medieorum incisione claudus efficitur, promoveri eum ad sacros ordines non denegamus.

CAP. XLIII. *Non est ordinandus qui partem digiti volens sibi abscidit.*

Innocentius Felici episc. Nucer.

(Dist 55, c. *Qui partem.*) Qui igitur partem cuiuslibet digiti sibi ipse volens abscidit, hunc ad clericum canones non admittunt. Cui vero aliquo casu contigit, dum aut operi rustico curam impedit, aut aliiquid faciens, se non sponte percussit, hos canones præcipiunt in clericos fieri; et si in clero fuerint reperti, non abjici. In illis enim voluntas est judicata, quæ sibi fuit causa ferro incidere quod scilicet et alii id facere dubitare non possit. In ipsis vero casibus meruit veniam.

CAP. XLIV. *Non prohibetur a clero qui digitum sibi casu abscilit.*

Stephanus Roberto episc. Aletens.

(Dist. 55, c. *Lator presentium.*) Lator præsen-

D

tiuum, Flavinius scilicet clericus ad sanctam sedem apostolicam veniens, detulit a te nobis directam epistolam qua indagare studisti, cum a Northmannis nuperime captum sinistræ digitum manus haberet abscissum, sciscitans si hic ad ecclesiasticum ordinem valeat promoveri, an non. Quod etiam nos reperientes, quia solertia magis super hoc sollicita a sede apostolica doceri flagitat, normam justitiae semper sequi desiderans studium tue sanctitatis merito collaudamus, reverentiam tuam scire volentes, quoniam si ita est, quod a Northmannis digitum habeat abscissum, ad promovendum, si aliter dignus fuerit, non ei nocbit, eo quod quis de his qui a dominis sive a medicis vel a paganis sponte tale quid patiuntur: quod saepe censeant canones, dilectionem tuam latere non credimus, quid ei obviare debere, si ita est minime reperimus moventes religionem tuam ut circa illum ita peragat, quatenus et pro eo magnam mercedem incurrat, et desiderium istius canonice ei institutionis auctoritate non obviant, Deo adjuvante, perficiat.

QUI LAICI DEBEANT ORDINARI.

CAP. XLV. *Qui tempore baptismi uxores habent, si A postea religiose vixerint, clerci fieri non prohibentur.*

Innocentius I Felici episc. Capuan. ep. 4, c. 4.

(Dist. 33, c. *Laici*.) Laici vero qui habentes uxores baptizati sunt, ac sic se instituerunt, ut opinio illorum in nullo vacillet; qui autem clerci juncti sunt aut monasteriis, ex quo baptizati sunt, haeserint, si non conceubimur nec pellicem norint, si in omnibus vigilaverint operibus non prohibentur hujusmodi ad clericatus sortem assumi, ita sane ut in eis serventur tempora a majoribus constituta, ne cito quilibet lector, non cito acolythus, cito diaconus, cito sacerdos fiat.

CAP. XLVI. *Ad clericalem gradum suscipiuntur qui nullo obsequio retento, a dominis suis libertatem recipiunt.*

Conc. Tolet. IV, c. 72.

(Dist. 54, c. *Quicunque*.) Quicunque libertatem a dominis ita percipiunt, ut nullum sibimet obsequium patronus in eis retentet, isti, si sine criminis capitali sunt, ad clericatus ordinem liberi suscipiantur qui directa manumissione absoluti esse noscuntur. Qui vero retento obsequio manumissi sunt, pro eo quod adhuc patroni servitute tenentur obnoxii, nullatenus ad ecclesiasticum ordinem sunt promovendi, ne quando voluerint eorum Domini, flant ex clericis servi.

CAP. XLVII. *Illitterati et corpore vitiati non promovantur ad clerus.*

(Dist. 36, c. *Illitteratos*.) Illitteratos quoque, aut aliqua parte corporis vitiatos vel minutos, nullus presumat ad clericatus ordinem promovere, quia nec litteris carens sacris, potest esse aptus officiis, et vitiosum Deo nihil prorsus offere legalia praecipita. Sanxerunt, similiter, qui seipsos abscondunt.

CAP. XLVIII. *De servili conditione nullus ad sacros ordines deveniat.*

Conc. Tibur., c. 5.

(Dist. 54, c. *Nulli*.) Ut nulli de servili conditione, ad sacros ordines promoveantur, nisi a dominis legitimam libertatem consequantur propriam. Cuius libertatis charta ante ordinationem in ambone publice legatur, et si nullus contradixerit, rite consecrabitur. Porro servus non canonice consecratus, postquam de gradu ceciderit, ejus conditionis sit cuius fuerat et ante gradum.

CAP. XLIX. *Viduarum mariti vel habentes numerosa conjugia si ad sacerdotium promoti fuerint, arcantur a sacerdotiali nomine, et ab omnibus ecclesiasticis officiis.*

(Dist. 83, c. *Quisquis*.) Leo urbis Romæ episcopus omnibus episcopis. Quicunque ad sacerdotium vel viduarum mariti, vel habentes numerosa conjugia promoti fuerint, ab omnibus ecclesiasticis officiis,

A et sacerdotali nomine apostolicæ sedis auctoritate jubes arcere.

CAP. L. *In Decretis Hilarii, cap. 2.*

Hilarius Romanus Ecclesiæ episcopus synodo residens dixit: Cavendum est in primis, ne ad sacros gradus qui uxorem virginem non duxit, aspiret. Repellendi sunt etiam quicunque in secunda uxoris nuptias contra apostolica conveniunt præcepta.

CAP. LI. *Fili presbyterorum a sacris prohibentur officiis.*

Ex decretis Greg. et Urban. II, de filiis sacerd.

(Dist. 56, c. *Presbyt. filios Osium*.) Presbyterorum filios a sacris altaris mysteriis removendos decernimus, nisi aut in cenobitis, aut monasteriis regularibus religiose fuerint probati conversari.

CAP. LII. *Qui de sacerdotibus nati apostolicæ sedi. B præfuerunt*

Ex lib. Pontific.

(Dist. 56, c. *Osium*.) Felix tertius, natione Romanus ex patre Felice fuit presbytero, a temporibus Odoaci regis usque ad tempora Theodosi regis. Item, Gelasius natione Afer, ex patre Valerio episcopo, sedit annos quatuor, menses viii, dies xxix. Item, Agapitus natione Romanus ex patre Gordiano presbytero, sedit menses xi, dies xxiii. Item, Silverius natione Campanus, episcopus Romanus ex patre Ormisda, sedit annum unum, menses v, dies ix. Item, Deusdedit natione Romanus ex patre Stephano subdiacono, sedit annos iii et dies xxii. Item, Joannes iv, natione Dalmatica, ex patre Venantio scholastico, sedit annum unum menses novem, dies xix. Item, Theodosius natione Graecus, ex patre Theodoro episcopo de civitate Hierosolymitana, sedit annos sex, menses quinque, dies xviii.

CAP. LIII. *Fili sacerdotum non prohibentur ab episcopatu, si cæteræ virtutes in eis inveniantur.*

Urbanus archiep. Bartholomæ Turon.

(Dist. 56, c. *Cenomanensem*.) Cenomanensem electum, eo quod filius sacerdotis dicitur, si cæteræ in eum virtutes convenienti, pro tempore non rejicimus, sed suffragantibus meritis patienter suscipimus, non tamen ut pro regula in posterum assumatur sed ad tempus Ecclesiæ periculo consulatur.

CAP. LIV. *Quia simpliciter vult quando multa faciunt pro aliquo et unum tantum, contra eum non debet impediiri ejus promotio ut vult g. u.*

Urbanus II papa episcopo Legon.

(Dist. 56, c. *Cenomanensem*.) Quia simpliciter ad apostolicam sedem veniens humiliiter confessus es peccatum, quod pontifici tui videbatur officium impide, videlicet quod ex matre procreatus sis non legitima, quam vivente propria uxore, pater tuus cognovisse cognoscitur, nos apostolicæ mansuetudinis gratia immunem te a cæteris que sacerdotium impediunt criminibus tam tui professionem

quam fratrum qui tecum sunt testimonium agnoscentes, et vitam tuam religiosam audientes, ab his te peccati vinculo absolutum, in suscepto officio sacerdotii confirmamus.

CAP. LV. *Tempore sinceritatis dignitas accepta, sequentis infirmitate non amittitur.*

Gelasius Palladio episc.

(Dist. 55, c. *Præcepta canonica.*) Præcepta canonica quibus ecclesiastica regitur disciplina, sicut ad sacerdotium debiles non patimur venire, ita et si quis actu fuerit constitutus in eo aut fuerit sauciatus, amittere non potest quod tempore sue sinceritatis accepit. Stephanus siquidem presbyter pectorio nobis desleuit, ablato quod haberet in subditis. Olim sibi ante plurimos annos collatam presbyteri dignitatem, quam revera immaculati corporis suscepit iudicio. Sed nuper propter provinciae vastitatem Tusciam, quam per omnibus provincias barbarorum feritas diversa sectantium, et ambiguitas invexit animorum, eum imminentes gladios evadere, fuga præsidio niteretur, acutis sudibus decurrentia septa transiliens, inferiores partes corporis inseruisse suggestit, que vix adhibita curatione biennio potuisse abstergi, et ideo, frater charissime, supradicto locum suum dignitatemque ejus restitue, quatenus sacrosancta mysteria sicut consuevit, exerceat. Nec enim convenit ob hoc auferri ante susceptum ordinem in quo postmodum in valitudinem corporis casu probatur faciente collapsus.

CAP. LVI. *Non excluduntur a clero qui a medicis vel a barbaris, vel a dominis suis castrantur.*

(Dist. 55, c. *Si quis per ægritudinem.*) Si quis per ægritudinem naturalia a medicis habererit secta, similiter et qui a barbaris, aut dominis fuerint castrati, et moribus digni fuerint, hos canon admittit ad clericatus officium promoveri. Si quis autem sanus, non per disciplinam religionis et abstinentiae, sed per abscissionem plasmati a Deo corporis, existians posse a carnales concupiscentias amputari, castraverit se, non eum admissi decernimus ad aliquod clericatus officium. Quod si jam ante fuerat promotus ad clerus, prohibitus a suo ministerio deponatur.

CAP. LVII. *Eunuchi quidam et si coeant et semen emitant, illud tamen est ad gignendum inane.*

Isid., l. x Etymol.

Eunuchus Graecum est, quod est *spado*; horum quidam coeunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem habent et emittunt semen, sed ad gignendum inane et invalidum.

CAP. LVIII. *Innocentius papa primus epist. 22 ad episcopos Macedonie.*

(1, q. c. *Ventum circa fin.*) Nostræ Ecclesiæ lex est, venientibus ab hereticis qui tamen ibi baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare.

CAP. LIX. *Bigamus non est ordinandus.*

Conc. Aurel. iii, c. 8.

(Dist. 55, c. *Nultus.*) Ut bigami vel pœnitentes

A vel repudiatarum mariti ad sacerdotium non promoveantur. Energumeni non solum assumendi non sunt ad clerum, sed inventi ab officio removendi.

CAP. LX. *Non ordinetur clericus ex pœnitibus.*
Conc. Carthag. iv, c. 68.

(Dist. 50, c. *Ex pœnitibus.*) Ex pœnitibus quamvis bonus clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero, quia se ordinis tempore non prodit fuisse in pœnitentia.

CAP. LXI. *Causa necessitatis, pœnitentes ad clericum admittuntur.*

Conc. Tolet. ii, c. 2.

(Dist. 50, c. *Placuit.*) Placuit ut pœnitentes non admittantur ad clericum nisi tantum si necessitas aut usus exigerit, ut inter ostiarios deputentur, vel inter lectores, ita ut Apostolum et Evangelia non legant. Si qui autem ante ordinati sunt, inter subdiaconos habeantur, ita ut manum non imponant aut sacra contingant. Eum vero dicimus pœnitentem, qui post baptismum aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis, publicam pœnitentiam gerens, sub cilicio, divino fuerit reconciliatus altario.

CAP. LXII. *Conc. Aurel., c. 8.*

Si quis de laicis post uxorem aliam eijuscumque conditionis cognoverit mulierem, in clericum nullatenus admittatur.

CAP. LXIII. *Nisi quinque episcoporum litteris designetur, transmarinum hominem ad clericatum nullus suscipiat.*

Anastas. papa, ep. ad Germ. et Burgund. episc.

(Dist. 98, c. *Transmarinos.*) Transmarinos vel incognitos homines, in clericatus honorem nolite suscipere, nisi 5 aut eo amplius episcoporum chirographis sint designati, quia multa per subreptionem solent evenire. Ideo et hæc summopere sunt cavenda.

CAP. LXIV. *Clerici ab episcopo alterius civitatis non ordinentur.*

Innoc. I papa, ep. 2, ad Vicricium Rothom.

(Dist. 71, c. *De aliena.*) De aliena Ecclesia clericum judicare aut ordinare, nullus usurpet, nisi ejus episcopi precibus exoratus concedere voluerit, quod etiam Nyctena synodus videtur continere. Allectus a sua Ecclesia clericus, ab altera non suscipiatur Ecclesia.

CAP. LXV. *Sine litteris commendatititis, clericus extra suam ecclesiam non ministret.*

Conc. Chalced., cap. 23.

(Dist. 5, c. *Hortamur.*) Ut si quis clericus et laicus ad alteram properat ecclesiam et suscipitur præter commendatitias epistolæ, et qui suscepserit et qui susceptus est communione privetur.

CAP. LXVI. *Absque formata clerici peregrini non suscipiuntur.*

Conc. Aurel., c. 8.

(Dist. 7, c. *Nullum.*) In concilio Antiocheno, similiter et in Chalcedonensi præcipitur, ut fugitiivi

clericis et peregrini a nullo recipiantur nec ordinentur. **A CAP. LXVII.** *Nullus suscipiat monachum, sine abbatis permisso.*

Conc. Agath., c. 27.

Clericis vel monachis sine commendatitiis epistolis licentia non pateat evagandi.

DE MUTATIONE EPISCOPORUM VEL SACERDOTUM.

CAP. LXVIII. *Ex Decretis Calixti papæ.*

(7, q. 1, c. *Scias frater*). Calixtus urbis Romæ episcopus, omnibus episcopis. Si episcopus causa utilitatis fuerit mutandus, non per se hoc habet, sed fratribus invitantibus, et auctoritate hujus sanctæ sedis faciat, non ambitus causa, sed utilitatis vel necessitatis.

CAP. LXIX. Necessitatis vel utilitatis causa, episcoporum mutationes fieri possunt.

Antherus papa episcop. Botic. et Tolet.

(7, q. 1, c. *Mutationes*). Antherus præsul Romanus, episcopis omnibus. Mutationes episcoporum, scitote, communi utilitate vel necessitate fieri licere, sed non propria voluntate cuiusquam aut dominatione. Petrus sanctus magister noster et princeps apostolorum de Antiochia civitate, utilitatis causa translatus est Romam, ut ibidem potius proficerem posset. Eusebius quoque de quadam parva civitate, utilitatis causa mutatus est in Alexandriam; similiter Felix de civitate qua ordinatus erat electione civium propter doctrinam et bonam vitam quam habebat, communi episcoporum et reliquo sacerdotum et apostolorum concilio translatus est Ephesum. Non enim transit de civitate in civitatem, nec transfertur de minori ad majorem, qui non suo libitu aut ambitu hoc facit, sed necessitate quadam, aut utilitate aliorum et concilio ad potiorem transfertur. Nec etiam transfertur de minore civitate ad maiorem qui hoc non ambitu nec propria voluntate facit, sed aut vi aut propria sede pulsus, aut necessitate coactus aut utilitate loci, aut populi non superbe, sed humiliiter ab aliis cum hujus sanctæ sedis auctoritate translatus et introznatus est. Nam sicut episcopi habent potestatem regulariter ordinare episcopos et reliquos sacerdotes, quoties necessitas aut utilitas coegerit supradicto modo et mutari, et intronizare potestatem habet, non tamen sine auctoritate sacrosanctæ Romanæ sedis. Alia est enim causa utilitatis et necessitatis, et alia avaritiae et presumptionis et proprie voluntatis.

CAP. LXXX. Non ambitione sed synodali auctoritate de Ecclesia ad Ecclesiam, episcopus transeat.

Cone. Carthag. iv, c. 27.

(7, q. 1, c. *Episcopus de loco*). Ut episcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non transeat, nec quisquam inferioris ordinis clericus, sane si utilitas Ecclesiæ faciendum proposcerit, de-

creto pro eo clericorum et laicorum episcopis porrecto, in pœnitentiam synodi transferatur, nihilominus alio ejus loco, episcopo subrogato, inferioris vero gradus sacerdotes vel alii clerci, confessione episcoporum suorum possent ad alias Ecclesias transmigrare.

B CAP. LXXI. *Ex dictis Augustini.*

Interdicendum est ut nullus ordinatus migret de sua parochia ad aliam, nec ad limina apostolorum causa orationis, snae Ecclesiæ ora derelicta, nec ad palatium causa interpellandi. Quod si fecerit, nihil valet hujuscemodi demigratio, et hoc omnibus demandandum, ut qui causa orationis ad limina apostolorum pergere cupiunt, domi confiteantur peccata sua, et sic profiscantur, quia a proprio suo episcopo aut sacerdote, ligandi sunt aut vendi non ab extraneo.

CAP. LXXII. *Ex concilio Aurelianensi, cap. 2.*

De presbyteris aut diaconibus qui solent dimittere loca sua in quibus ordinati sunt, et ad alia loca se transferunt, placuit ut his in locis ministerent, quod si de locis suis ad alium se locum transferre voluerint, deponantur.

CAP. LXXIII. Quod non licet clericu inscribi in duas ecclesiis.

Conc. Chalced., c. 12.

(Dist. 70, c. *Sanctorum canon.*, § *Omniro autem*). Non licet clericum in duarum civitatum conscribi simul ecclesiis, sed in qua ab initio ordinatus est, ministret, nec ad aliam confugiat, quasi ad potiorem ob inanis gloriæ cupiditatem. Haec autem faciens revocari debet ad suam ecclesiam in qua primitus constitutus est, et ibi tantummodo ministrare.

CAP. LXXIV. *Ex concilio Arelatensi, cap. 12.*

Statutum est ut presbyteri, sicut hactenus factum est, indiscretæ per diversa non mutentur loca, nec ab episcopis, nec a prelatis, ne forte propter eorum absentiam et animarum pericula et Ecclesiarum in quibus constituti sunt, negligantur officia.

CAP. LXXV. *Ex concilio Cabilonensi II.*

Presbyter proprio loco dimisso et ad alium migrans, non recipiatur, nisi sua migrationis causam dixerit, et se innocentem vixisse in parochia in qua ordinatus est sub testibus probaverit, litteras etiam habebit, in quibus sunt nomina episcopi et civitatis impressa. Quibus cognitis, et talibus inventis quibus fides adhiberi possit, recipiatur.

DE ORDINATIS NON REORDINANDIS.

CAP. LXXVI. *Semel consecratus iterum consecrari non debet.*

Gregorius Joanni episc. Raven., l. viii, ep. 32.

(Dist. 68, c. *Sicut semel*). Illud quod dicitis ut ille qui ordinatus est iterum ordinetur, ridiculosum valde est. Sicut enim baptizatus semel iterum baptizari non debet; ita qui consecratus est semel, in eodem ordine iterum consecrari non valet, sed si quis pro levi culpa forsitan ad sacerdotium venierit, pro culpa indici pœnitentia debet, et iterum ordo servari.

CAP. LXXVII. *Qui recedit ab Ecclesia, nec baptismus nec ius dandi amittit.*

Augustinus adversus Parmentanum, t. ii.

(l. q. c. *Quod quidam*). Utrumque sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur. Ideoque in catholica Ecclesia utrumque non licet iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes, et præpositi qui pro bono pacis correcto errore schismatistarum suscepti sunt, et si visum est opus esse ut eadem officia agerent quæ gerchant, non sunt rursus ordinandi, sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra, quia in præcisione fuerat vitium, quod unitatis pace corruptum est, non in sacramentis quæ ubique sunt ipsa, sunt, ut cum expedire Ecclesiæ judicatur, ut præpositi eorum convenientes in Catholicam societatem, honores suos ibi non admisiunt, non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed super eos emant; ideo non eis in populo manus imponitur, ne non homini, sed ipsi sacramento fiat injuria. De his qui ab Ecclesiæ catholicæ unitate separati sunt, nulla jam questio quin habent et dare possint, sed perniciose habeant, perniciose tradant. Extra vinculum pacis sunt hi. Neutri sacramento injuria facienda est. Sicut non recte habet qui ab unitate discedit, sed tamen habet, et ideo redeunti non redditur, sic tamen non recte dat, qui a Bonoso habet, sed tamen dat, et ideo quod ab eo accipit, venienti ad unitatem non iteratur.

CAP. LXXVIII. *Augustinus de unico baptismō.*

(l. q. c. *Quod quidem, § Sed tamen aliud*). Aliud est non habere aliquid, aliud est non jure habere vel illicite usurpare. Non ideo itaque non sunt sacramenta Christi et Ecclesiæ, quia eis illicite utuntur, non hereticī solum, sed omnes iniqui et impii, sed tamen illi corrigendi, aut puniendi: illa vero agnoscenda sunt et veneranda.

CAP. LXXIX. *Sacerdotes nomen Domini invocant, Dominus autem benedictionem præstat.*

Augustinus l. Quest. q. 2, ex Vet. Test.

(l. q. c. *Dictum est*). Augustinus in libro Quæstionum Veteris Testamenti: Dictum est in Numeris a Domino ad Moysen et Aaron: *Vos ponite nomen meum super filios Israel, ego Dominus benedic eos, ut gratiam traditam per ministerium*

A ordinantis [ordinati] transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis abesse aut prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas ordinis sacerdotalis vel officii, hinc advertamus. Dicitum est autem de nequissimo Caipha interfectore Salvatoris inter cætera: *Hoc autem a semetipso non dixil, sed cum essem principis sacerdotum anni illius, prophetavit* (Joan. ii); per quod ostenditur Spiritum sanctum datorem gratiarum, non personam sequi: aut digni vel maligni, sed ordinem traditionis, ut, quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus, vel officii ministerium exhibeat; Dei autem est effectum tribuere benedictionis.

CAP. LXXX. *Qui damnatur a synodo, quomodo in secundo innocens reparetur.*

B Conc. Mogunt. iv, c. 28, et Conc. Tolet. iv, c. 27.

(l. q. in c. *Episcopus*, c. 80). Episcopus presbyter, aut diaconus, si a gradu suo injuste dejectus, in secunda synodo innocens reperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altario de manu episcoporum: si episcopus est, horarium annulum, et baculum; si presbyter horarium et patenam; si diaconus horarium et albam; si subdiaconus patenam et calicem. Sic et reliqui gradus eam reparationem sui recipient, quam cum ordinarentur percepserunt.

CAP. LXXXI. *Redeuntes ab hereticis sunt reordinandi.*

Urbanus II Petro episc. Pistor. et Rustico abb.

(l. q. 7, c. *Daibertum*. Concord. c. *Odardus*, extr. De solutione). Daibertum a Nezelone, licet Simoniaco non Simoniace ejusdem confessione comperimus, in diaconum ordinatum, et beati Innocentii papæ sententia constat declaratum, quod Nezelon hereticus, quem constat ab hereticis ordinatum, quia nihil habuit, dare nil potuit ei cui manus imposuit. Nos ergo tanti pontificis auctoritate firmati, et Damasi papæ testimonio roborati, qui ait reiterari oportere quod male actum est, Daibertum ab hereticis corpore et spiritu digressum, atque utilitati Ecclesie pro viribus insudantem ex integro, necessitate Ecclesiæ ingruente, diaconum constitutimus, eo quod non reiterationem aestimari censemus, sed tantum integrum diaconii dationem, quandoquidem, ut prædictimus, qui nihil habuit, nil dare potuit.

D CAP. LXXXII. *Romana Ecclesia a Domino primatum accepit.*

Analectus ad episc. Italim, ep. 2.

(Dist. 21, c. *In Novo Test.*) In Novo Testamento post Christum Dominum, a Petro sacerdotalis ceperit ordo, quia ipsi primo pontificatus in Ecclesia Christi datus est, dicente ei Dominus: *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portas inferi non prævalebunt adversus eam* (Marc. xvi). Illic ergo ligandi solvendique potesta-

tem primus a Domino accipit, primusque ad fidem populum suæ prædicationis virtute adduxit. Cæteri vero apostoli cum eodem pari consortio honorem et potestatem acceperunt, ipsumque principem eorum esse voluerunt. Qui etiam jubente Domino in toto orbe dispersi, evangelium prædicaverunt. Ipsi quoque decedentibus in loco eorum surrexere episcopi. Quorum ordinatio prætaxato fieri debet ordine et modo. Quos qui receperit et verba eorum, Dominum recipit. Qui autem spernit eos, eum quoque a quo missi sunt, et cujus funguntur legatione spernit, et ipse indubitanter spernitur a Domino. Videntes autem ipsi apostoli, messem esse

A multam et operarios paucos rogaverunt dominum messis, ut mitteret operarios in messem suam. Inde electi ab eis sunt LXX discipuli, quorum typum gerunt presbyteri, atque in eorum loco constituti sunt in Ecclesia.

CAP. LXXXIII. *Ex Decret. Clement. papæ, c. 30.*

Episcopus vero vicem apostolorum, legem Domini docuisse dicebat, et reliquorum discipulorum vicem tenere presbyteros debere insinuabat, et si quis aliquem ex his scandalizaverit, gravissimam inferre prædicabat poenam. Cunctos se invicem diligere et adjuvare debere, et neininc ab adjutorio se abstrahere instruebat.

DE CONTINENTIA ORDINANDORUM.

CAP. LXXXIV. — *Actus 2 synodi Stephani papæ, cap. 4, occidentalis, non orientalis Ecclesia castitatis votum obtulit.*

(Dist. 31, c. Aliter.) Aliter sc̄ habet orientalium traditio Ecclesiarum, aliter hujus sanctæ Romanae Ecclesie. Nam eorum sacerdotes, presbyteri, diaconi, subdiaconi, matrimonio copulantur. Totius autem Ecclesiæ vel Occidentalium, nullus sacerdotum a subdiaconis usque ad episcopum, licentiam habet conjugium sortiendi.

CAP. LXXXV. *Dissuasus Pannutii Nicena synodus non constituit, quod presbyteri cum suis uxoribus non dormirent.*

Histor. tripart., in c. 14, l. II.

(Dist. 31, c. Nicena.) Nicæna synodus volens corrigerem hominum vitam in Ecclesiis commorantium, posuit leges quas canones vocamus, in quorum tractatu videbatur aliquibus introducere legem ut episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi, cum conjugibus quas ante consecrationem duxerunt, non dormirent. Surgens autem Pannutius confessor contradixit. Honorabiles confessus ruptias, et castitatem dicens esse cum propria conjugi conubium, suasitque concilio, ne talem legem ponearet, gravem esse asserens causam, quæ aut ipsis aut eorum conjugalibus, occasio fornicationis existet; et hoc quidem Pannutius, licet nuptiarum esset inexpertus, exposuit, synodusque laudavit sententiam ejus, et nihil ex hac parte sancivit, sed hoc in uniuscujusque voluntate non necessitate permisit.

CAP. LXXXVI. *Non in perpetuum, sed tempore oblationis a complexu suarum uxorum sacerdotes abstineant.*

Sexta synodus, c. 23.

(Dist. 31, c. Quoniam.) Quoniam in Romani ordine canonis esse cognovimus traditum eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri, confiteri quod jam suis copularentur uxoribus, nos antiquum sequentes canonem, apostolicæ diligentia et constitutionis sacrorum virorum, legales nuptias, et amodo valere voluimus, nullo modo cum uxoribus suis eorum connubia dissolventes, aut privantes eos familiaritate ad invicem, in tempore opportuno. Qui-

B cunque ergo dignus fuerit inventus subdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hinc nullo modo prohibent ad talem ascendere gradum, pro uxoris sue cohabitatione, nec in tempore ordinacionis sue profiteri cogatur, quod abstinerere debeat a legalis uxoris familiaritate. Item: Oportet eos qui altari ministrant, in tempore oblationis sanctorum continentem esse in omnibus, ut a Deo possint consequi quod simpliciter postulant. Si quis igitur præsumperit, contra apostolicos canones, aliquos presbyterorum et diaconorum privare a contactu et communione legalis uxoris sue, deponatur. Similiter presbyter, aut diaconus, qui religionis causa uxorem expellit, excommunicetur. Si vero in hoc permanerit, deponatur.

C CAP. LXXXVII. *Diconi non prohibeantur a ministerio pro nuptiis, si in ordinatione dicunt se continentem non posse.*

Conc. Ancyrit. c. 10, juxt. II translationem.

(Dist. 28, c. Diaconi.) Diaconi quicunque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, et dixerunt se velle conjugio copulari, quoniam sic manere non possunt bii, si postmodum uxorem duxerint, in ministerio manent, propterea quod episcopus licentiam dederit. Quicunque sane tacuerint et suscepérunt manus impositionem, et confessi continentiam, et postea nuptiis obligati sunt, a ministerio sane cessare debent.

C CAP. LXXXVIII. *Diconi si casti sint, non prohibentur in ministerio constitui.*

Conc. Tolet. c. 2.

D Placuit diaconos, si vel integri vel casti sunt, etiam si uxores habeant, in ministerio constitui.

CAP. LXXXIX. *Qui castitatem non promisit, ab uxore separari non cogatur.*

(Dist. 31, c. Ante triennium.) Ante triennium omnium Ecclesiarum subdiaconi Siciliæ prohibiti fuerant, ut more Romanæ Ecclesie, suis uxoribus nullatenus misceantur, quod mihi durum atque inconveniens videtur, ut qui usum continentem non inventi, neque castitatem promisit, compellatur a sua uxore separari, atque per hoc (quod absit!) in deterius cadat. Unde videtur mihi ut a praesenti die episcopis omnibus dicatur ut nullum subdia-

conum facere præsumant, nisi qui se victurum caste A terium sine successione est, nec præterit dies quæ vel a sacrificiis divinis vel a baptismatis officio vacent.

CAP. XCV. *Qui ab uxoribus suis abstinent, ad sacrificia admittuntur.*

Innocentius Exuperio episc. Tolet.

(Dist. 31, c. *Eos ad sacrificia.*) Eos ad sacrificia fas sit admitti qui non exerceant, vel etiam cum uxore, carnale officium.

CAP. XCVI. *Sacerdoti cui est semper orandum, matrimonio semper est carendum.*

Hieronymus adversus Jovinianum.

(Dist. 31, c. *Si laicus.*) Si laicus et quicunque fidelis orare non potest, nisi careat officio conjugali, sacerdoti cui semper offerenda sunt sacrificia, semper orandum est. Si semper orandum, ergo semper carendum matrimonio.

CAP. XCVII. *Non ordinetur diaconus, nisi castitatem fuerit professus.*

Martius papa in lib. Martini episc. *Bracar., ex synod. Grac.*

(Dist. 27, c. *Diaconus.*) Diaconus qui eligitur, si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, et dixerit non posse in castitate permanere, hic non ordinetur. Quod si in ordinatione tacuerit, et ordinatus fuerit, et postea matrimonium desideraverit, alienus sit a ministerio, et vacet a clero.

CAP. XCVIII. *Diaconus cum uxore sua, aut presbyter incontinentis, ab officio removeatur.*

Hormisdas papa ad episcop. per provinc.

(Dist. 1, c. *Si quis diaconus.*) Si quis diaconus aut presbyter post acceptam benedictionem levitatem, cum uxore sua incontinentis invenitur, ab officio removeatur.

CAP. XCIX. *Subdiaconus continentiam observare oportet.*

Gregorius Bonifacio episc. Reg. lib. in, ep. 5.

(Dist. 32, c. *Subdiaconis tuis.*) Subdiaconibus tuis, hoc quod de singulis statim, decrevimus observari, nec illam diffinitionem nostram cuiusquam contumacia sinas, aut temeritate corrumpi.

CAP. CI. *Subdiaconibus carnale connubium interdicuntur.*

Innocentius Anastasio episc. Thessal.

Ad exhibendum tantæ perfectæ continentiae puritatem nec subdiaconis quidem carnale connubium conceditur, ut et qui habent, sint tanquam non habentes, et qui non habent, sint singulares.

CAP. CI. *Beneficio et officio careant, qui post diaconatum uxoribus vacant.*

Urbanus II, in synod. apud Melch.

(Dist. 33, c. *Eos qui.*) Eos qui post diaconatum uxoribus vacare voluerint, ab omni sacro ordine removemus, officioque atque beneficio Ecclesiæ carere decrevimus. Quod si ab episcopo communiti se non correxerint, principibus licentiam in dulgemus, ut eorum feminas mancipent servituti Si vero episcopi consenserint eorum pravitatibus, ipsius officii interdictione multentur.

CAP. XC. *Non fiat subdiaconus, qui se caste victurum non promittit.*

Leo IX adversus viccabbatem monast. Studii.

(Dist. 28, c. *Nullum.*) Apud nos, nec ad subdiaconatus gradum admittatur, nisi perpetuam continentiam, etiam a propria conjuge profiteatur; nec post gradum cuiquam uxorem ducere conceditur.

CAP. XCI. *Presbyter ducens uxorem, ab ordine deponatur.*

Conc. Neoces., c. 1.

(Dist. 28, c. *Presbyter.*) Presbyter si uxorem accepit, ab ordine deponatur. Si vero forniciatus fuerit, aut ad alterum properaverit conjugium, extra Ecclesiam pelli debet, et ad penitentiam inter laicos redigi.

CAP. XCII. *Sacerdotibus semper castitas servanda præcipitur.*

BEDA, super *Luc.*, l. 1, c. 2.

(Dist. 31, c. *Sacerdotibus.*) Sacerdotibus ut semper queant altari assistere, semper ab uxoribus abstinentum est, castitas observanda præcipitur.

CAP. XCIII. *Qui divinis sacramentis inserviunt, continentis esse oportet.*

Conc. II Carthag., c. 2.

(Dist. 31, c. *Episcopos.*) Episcopos, diaconos, presbyteros, ita ut placuit, aut deceat, sacrosanctos antistites, aut Dei sacerdotes et levitas, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentis in omnibus esse deceat.

CAP. XCIV. *Sacerdotes et levite cum uxoribus suis misceri non debent.*

Innocentius I Victori episc. Rothom. ep. 2, c. 9.

(Dist. 31, c. *Tenere debet Ecclesia.*) Tenere debet Ecclesia omnimodo, ut sacerdotes et levite cum suis uxoribus non misceantur, quia ministri divini quotidianis necessitatibus occupantur. Scriptum est enim : *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum (Levit. xi)* Dominus Deus vester. Nam priscis temporibus de templo Dei, anno vicis sua de templo non discedebant, sicut de Zacharia legimus (*Luc. i*), nec dominum suum omnino tangebant. Quibus utique propter sobolis successionem usus fuerat relaxatus, et quia ex alia tribu et præterquam de semine Aaron, ad sacerdotium nullus præceptus erat accedere [nullus accedere permittebatur] : quanto magis hi sacerdotes vel levite, pudicitiam ex die ordinationis observare debent, quia vel sacerdotium vel mini-

- CAP. CII. *Qui uxorem ducere volunt, ante ordinem A test sine consensu uxoris suæ, ut fiat de carnali, deinceps conjugium spirituale, nemine eos cogente Nec permittitur postea uxor jungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius.*
- CAP. CVIII. *Extra sacros ordines constituti, ducant uxores et exterius stipendia accipiant.*

Gregorius Augustino episc. Angl.

- (Dist. 32, c. *Si quis.*) Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerunt nuptiali lege mulierib[us] copulari, hoc ante ordinem subdiaconatus faciant.
- CAP. CIII. *Excludendi sunt a surorum graduum dignitate, subdiaconi, et deinceps si continentessent es- nolunt.*

Dominico patriarcha Grad.

- (Dist. 32, c. *Eruescant.*) Eruescant impii, et aperte nos intelligent, iudicio Spiritus sancti eos qui in tribus sacris gradibus presbyteratu, diaconatu, subdiaconatu positi, mulierculas non abjecerint, et caste non vixerint, excludere ab eorumdem gradu dignitate. De manifestis quidem loquimur. Secretorum autem cognitor et iudex est Deus.

- CAP. CIV. *Ad sacros ordines non accedat, nisi virgo aut probatae castitatis.*

Urbanus II, in synod. Meld.

- (Dist. 32, c. *Nemo.*) Nemo ad sacrum ordinem permittatur accedere, nisi aut virgo aut probatae castitatis, et qui usque ac subdiaconatum unicam et virginem uxorem habuerit.

- CAP. CV. *In tribus gradibus constituti etiam ab uxoriis abstineant.*

Conc. Carthag., c. 4.

- (Dist. 32, c. *Placuit.*) Placuit episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos secundum priora statuta, et abstinere ab uxoriis. Quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Cæteros vero clericos ad hoc non cogi, sed secundum uniuscujusque ecclesiae consuetudinem observare debere.

- CAP. CVI. *Ministris altaris cum episcopis et presby- teris est eadem, lex continentiae.*

Leo Rustico Narbon. epist. 90, c. 3.

- (Dist. 31, c. *Lex continentiae.*) Lex continentiae eadem est altaris ministris quæ episcopis atque presbyteris, qui cum essent laici, sive lectores licite et uxores ducere et filios procreare potuerunt, sed cum ad prædictos pervenerunt gradus, ceperit eis non licere quod licuit, unde ut de carnali fiat spirituale conjugium, oportet eos dimittere uxores et quasi non habeant habere, quo et salva sit castitas connubiorum, et cessent opera nuptiarum.

- CAP. CVII. *In minoribus ordinibus constituti, uxorem ducant, nisi votu aucto religioso habitu prohibeantur.*

Leo XI adversus Nicetam abbat. Stud.

- (Dist. 32, c. *Seriatim.*) Seriatim et aperte proscquamur quod sancta Romana Ecclesia de gradibus clericorum ait: «Clericos enim, ostiarios, lectores, exorcistas, acolythos, si extra votum et habitum monachi inveniantur, et continentiam profiteri nolunt, uxorem ducere virginem cum benedictione sacerdotali permittuntur. Non autem viduam, aut repudiatam, quia propter hoc nec deinceps ad subdiaconatum provechi poterunt, nec laicus nisi virginem sortitus uxorem, aut bigamus ad clericatum potest ascendere. Quod si quis ex prefatis ordinibus desiderat ab subdiaconatum accedere, no[n] pe-

- test sine consensu uxoris suæ, ut fiat de carnali, deinceps conjugium spirituale, nemine eos cogente Nec permittitur postea uxor jungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius.

- CAP. CVIII. *Extra sacros ordines constituti, ducant uxores et exterius stipendia accipiant.*

Gregorius Augustino episc. Angl.

- (Dist. 32, c. *Si qui vero sunt.*) Si qui sunt clerici extra sacros ordines constituti, qui si continenter non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipiant.

- CAP. CIX. *Canones apostolorum, c. 27.*

- In nuptiis qui ad clerum profecti sunt, præcipimus ut, si voluerint, uxores accipiant: sed lectores cantoresque tantummodo.

- B CAP. CX. *Non licet clericis alterius sectæ uxorem accipere.*

Conc. Chalced. c. 14.

- (Dist. 32, c. *Quoniam in quibusdam.*) Quoniam in quibusdam provinciis concessum est lectoribus, et psalmistis, uxores ducere, constitutis sancta syndicis, non licere cuiquam ex his accipere sectæ alterius uxorem.

- CAP. CXI. *Lectores aut uxores ducant, aut continentiam profiteantur.*

Conc. Carthag., c. 3

- (Dist. 32, c. *Lectores.*) Lectores cum ad annos pubertatis veniunt, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam profiteri.

- CAP. CXII. *Non habent cum clericis mulieres, nisi quæ naturali fædere omnem suspicionem exclu- dent.*

Conc. Nicæn., c. 3.

- (Dist. 32, c. *Interdixit.*) Interdixit per omnia sancta syndicis, non episcopo, non presbytero, non diacono, non alicui omnino qui in clero est licere subintroductam mulierem habere, nisi forte matrem aut sororem aut amitam, aut etiam eas idoneas personas quæ fugient suspicione.

- CAP. CXIII. *Presbyter causa religionis non contem- nat propriam uxorem.*

Canones apostolorum, c. 6.

- (Dist. 28, *Si quis docuerit.*) Episcopus aut presbyter propriam uxorem nequaquam sub obtenua religionis abjiciat, si vero abjicerit, excommunicetur.

- CAP. CXIV. *Presbyter uxorem suam quasi sororem diligat, et quasi hostem fugiat.*

Gregorius, l. iv Dialog.

- (Dist. 35, c. *Presbyter.*) Presbyter quidam commissam sibi regebat ecclesiam, cum magno timore Domini, qui ex tempore accepti ordinis, presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius nunquam accedere sinebat, eamque sibi met propinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communione funditus familiaritatis abscederat. Habent quippe sancti viri hoc proprium: nam ut semper ab illicitis longe sint, a se plerumque etiam licita abscondunt, unde idem vir nequam per eam incurrit culpam, sibi, per eam, etiam ministrari refutabat necessaria.

CAP. CXV. *Episcopus vel presbyter, uxorem propriam A quid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi sicut frater Domini et Cephas (I Cor. viii): vide insipiens quia non dixit: nunquid non habemus potestatem sororem mulierem amplectendi sed circumducendi, scilicet ut mercede predicationis sustentetur ab eis, nec tamen deinceps foret inter eos ulterius carnale conjugium.*

Leo IX aduersus Nicetam abb. de magisterio Studii.

(Dist. 21, c. *Omnino.*) Omnino confitemur non licere episcopo, presbytero, diacono, subdiacono propriam uxorem causa religionis abhinc a cura sua, sed ut ei victimum et vestitum largiatur, sed non cum illa ex more carnaliter jaceat, sic et sanctos apostolos legimus egisse, beato Paulo dicente. *Nun-*

Ambros. in cp. II ad Cor., c. 416.

Omnes apostoli, Joanne et Paulo exceptis, habuerunt uxores.

DE SIMONIACE ORDINATIS ET EORUM ORDINATORIBUS.

CAP. CXVI. *Episcopus beneficium emens vel vendens, ab officio et beneficio ecclesiastico suspendatur.*

Ex Canon. apost., c. 30, tit. 3.

(1, q. 3, c. *Si quis.*) Quisquis episcopus, aut presbyter, aut abbas per pecuniam hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur ipse et ordinator eius, et a communione sancti modis omnis abscondatur, et sit anathema sicut Simon magus a Petro.

CAP. CXVII. *A sacerdotio est alienus, qui per pecuniam ordinal, vel ordinatur.*

Conc. Bracar. III, c. 8.

(1, q. c. *Qui per pecuniam.*) Quicumque pro confiendo cuiquam sacerdotii gradu, aut munus quocunque aut promissiones munieris antequam ordinetur acceperit, vel etiam postquam ordinatus fuerit, in aliquo se pro hoc ipso presumperit munari, sive ille qui dederit, sive qui acceperit, iuxta sententiam Chalcedonensis concilii, gradus sui periculum sustinebit.

CAP. CXVIII. *Dannatur episcopus, qui per pecuniam ordinationem facit.*

Conc. Chalced., c. 2.

(1, q. 1, c. *Si quis episcopus.*) Si quis episcoporum, accepta pecunia ordinationem fecerit, et sub praemio deduxerit, imprecabiliter pecunia ordinationem fecerit, sive coepiscopum, sive presbyterum sive diaconum aut quemcumque alium qui connumeratur inter clericos promoverit; aut accepta pecunia ordinaverit eorum, id est defensorem sive paromanarium; quicunque hoc meditatus fuerit, si convictus fuerit, ipse quidem subeat gradus sui periculum. Et qui sic ordinatus fuerit, nullum habeat fructum ex hujuscemodi mercenariis et consecratione probrosa, sed sit alienus et dignitatis et sollicitudinis ejus, quam per pecuniam acquisivit. Sed et ille qui tam turpibus et illicitis intercessor apparuit, si quidem clericus fuerit, de proprio decidat gradu; si vero laicus, sive monachus fuerit, anathema sit.

CAP. CXIX. *Qui dona Dei vendunt vel emunt, pariter a Deo dannantur.*

Gregor., homilia in Evang. 39.

Vendentes et ementes de templo eliminat Christus (Matth. xxi), quia vel eos qui pro munere impositionem manum tribuant, vel eos qui donum Dei emere nitantur, damnant. Item, in templo vendentes

sunt qui hoc quod quibusdam jure competit, ad premium largiuntur. Justitiam enim vendere est B hanc pro præmii acceptance servare. Ementes vero in templo sunt, qui dum hoc quod justum est proximo persolvere volunt, dumque rem jure debitam contemnunt, dato patronis pretio emunt peccatum.

CAP. CXX. *Quid sit columbas vendere.*

Gregor., homil. 4 in Evang., 40.

Columbas vendere, est impositionem manus qua Spiritus sanctus datur non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare.

CAP. CXXI. *De multiplici genere Simoniacorum.*

Gregor., Tract. Evangel.

(1, q. 1, c. *Sunt nonnulli.*) Sunt nonnulli, qui quidem nummorum ex ordinatione præmia non accipiunt, et tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur atque de largitate eadem laudis sollemmodo retributionem querunt. Illi nimis quod gratis acceptum est, gratis non tribuant, quia de impenso officio sanctitatis, nummum favoris expectunt. Unde bene cum virum justum describeret propheta, ait: *Beatus qui excutit manus suas ab omni munere (Isa. xxxiii).* Nequo enim dicit, qui excutit suas manus munere, sed adjunxit ab omni munere, quia aliud est munus ab obsequio, aliud manus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subjectio indebita impensa. Munus a manu pecunia, munus a lingua favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum pecuniā nullam, sed etiam humanam gratiam non repperit.

CAP. CXXII. *Vendentes vel ementes honores ecclesiasticos, nullam sui ordinis potestatem exercere permittas.*

Urbanus Hermanno episc. Metens.

Vendentes vel ementes honores ecclesiasticos, et sacerdotes, diaconos, et subdiaconos conjugatos, quam diu in suo errore permanerint nullam sue ordinationis potestatem in Ecclesia habere permettas.

CAP. CXXIII. *Qui ecclesiastica beneficia emerit, ecclesias quoque emere probatur.*

Ex Decretis Paschalis papæ, c. 48.

(1, q. 3, c. *Si quis autem.*) Si quis autem objec-

rit non consecrationes emi, sed res ipsas quae ex A CAP. CXXV. *Simoniacis in dignitate servanda, nulla est misericordia impendenda.*

Nicolaus Junior.

(t, q. I, c. *Erga.*) Erga Simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendum esse decernimus, sed juxta canonum sanctionem, et sanctorum Patrum decreta, eos omnino damnamus, ac deponendos eos apostolica auctoritate sancimus.

CAP. CXXIV. *Qui gratiam quam a Deo accipiunt, non gratis exercent, venditores columbarum sunt.*

Ex Homil. Bedæ in Joan. c. 2.

(I, q. 3, c. *Non solum.*) Non solum venditores sunt columbarum, et Dei faciunt domum negotiacionis, qui sacros ordines largiendo pretium pecuniae vel laudis, vel etiam honoris inquirunt, verum huiusmodi qui gradum vel gratiam in Ecclesia spiritualem quam Domino largiente percepérunt, non simplici intentione, sed cuiuslibet humanæ causa retributionis exercent contra illud Petri apostoli : *Qui loquitur quasi sermones Dei, qui ministrat tantum ex virtute quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum (I Petr. iv).* Quicunque ergo tales sunt, si nolint jubente Domino de Ecclesia auferri, auferant ista de actibus suis, ne faciant domum Dei, domum negotiationis.

B (t, q. I, c. *De cætero.*) De cætero statuimus si quis in posterum ab eo quem Simoniacum esse non dubitat, se consecrari permisit, et consecrator et consecratus non disparem damnationis sententiam subeant; sed et uterque depositus paenitentiam agat, et privatus a propria dignitate persistat.

CAP. CXXVII. *De multiplice genere Simoniacorum.*

Nicolaus, in decretis, c. 11.

(I, q. 2, c. *Statuimus.*) Nicolaus episcopus omnibus episcopis. Statuimus decretum de Simoniaci tripartita hæresi, id est de Simoniaci, Simoniaco ordinariis vel ordinatis, et de Simoniaci Simoniace a non Simoniaci, et Simoniaci non Simoniace a Simoniaci. Simoniaci Simoniace ordinati vel ordinatores, secundum ecclesiasticos canones, a proprio gradu decidunt. Simoniaci quoque Simoniace a non Simoniaci ordinati, similiter ab officio male accepto removeantur. Simoniacos autem non Simoniace a Simoniace ordinatos, misericiorderiter per manus impositionem pro temporis necessitate concedimus permanere in officio.

DE PROFESSIONE HÆRETICORUM.

CAP. CXXVIII. *Hæreticum resipiscentem nemo suscipiat nisi episcopus ejusdem loci reconciliaverit.*

Sylvester papa in Decretis, c. 2.

Sylvester papa in generali residens synodo dixit: « Constituimus ut presbyterum Arianum resipiscentem nemo suscipiat, nisi episcopus ejusdem loci reconciliaverit, et sacrosancto chrismate per episcopalis manus impositionem sancti Spiritus gratia, quæ ab hæreticis dari non potest, confirmavit. »

CAP. CXXIX. *Sacerdotes hæreticorum episcopi honoribus non habentur digni.*

Innocentius in Decretis, ad Alexand. episc., c. 3.

(I, q. I, c. *Arianos.*) INNOCENTIUS papa Romanus ALEXANDRO Antiocheno episcopo : « Arianos cæterasque hujusmodi pestes, quia eorum laicos conversos ad Dominum sub imagine paenitentie ac sancti Spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus, non videtur clericos eorum cum

D sacerdotii ac ministerii cujuspam suscipi debere dignitate. Quoniam quibus solum baptismus ratum esse permittimus, quod itaque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti percipitur, nec Spiritus sanctum eos habere ex illo baptistmate, illisque ministeriis arbitramur, quoniam cum a catholica fide eorum autores, discederent, perfectionem Spiritus quam acceperant amiserunt, nec dare ejus plenitudinem possunt (qua maxime in ordinationibus operatur) qui per impietatis sua perfidiam fidem Domini perdidérunt, propter quod fieri non potest ut eorum profanos sacerdotes dignos Dei honoribus arbitremur, quorum laicos imperfectos (ut dixi) ad sancti Spiritus percipiendam gratiam, cum paenitentia imagine recipiamus. Gravitas itaque tua ad notitiam coepiscoporum, vel per synodum, si potest, vel per nostram recitationem litterarum faciat pervenire, est hoc quod ipse tam necessario percutiatur es, et nos tam eliminate respondimus communī omnium coepiscoporum consensu, studioque servetur.

CAP. CXXX. *Redeuntes ab hereticis, sunt reordinandi.*

Innocentius I ad episcop. Macedon., ep. 22.

(1, q. 7, c. *Per illicitam*; 4, q. 1, c. *Ventum.*) INNOCENTIUS RUFO et EUSEBIO episcopis: « Ordinati ab hereticis vulneratum per illam manus impositionem caput habent; ubi autem vulnus infixum est, medicina est adhibenda qua possit recipere sanitatem. Quæ sanitas post vulnus secuta cum cicatrice esse non poterit, atque ubi pœnitentiae medium necessarium est, illic ordinationis honor locum habere non potest. Nam si, ut legitur: *Qui tetigerit immundum immundus erit* (*Levit. xxii*), quomodo tribuetur ei quod munditia ac puritas consuevit accipere? Sed Ecclesia asserit eum qui honorem amisit, honorem dare non possit, neque illum aliquid acceperisse, quia nihil in dante erat quod ille posset accipere. Aquiescimus, et verum est certe, quia quod non habuit quis, dare non potuit, damnationem utique quam habuit per pravam manus impositionem dedit, et qui particeps factus est damnationis quomodo debeat honorem accipere, invenire non possum; verum dicitur, vera ac justa legitimis sacerdotis benedictio auferre potest omne vitium quod a vitiioso fuerat injectum. Et si ita est applicentur ad ordinationem sacrilegi, adulteri, omnium criminum rei, quia per benedictionem ordinationis crimina vel vitia putantur auferri, nullus sit locus pœnitentiae, quia id potest præstare ordinatio, quod longa satisfactio præstare consuevit. Sed nostra lex Ecclesia venientibus ab hereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare. »

CAP. CXXXI. *In decretis Leonis*, c. 6.

LEO Urbis Romæ episcopus, JANUARIO episcopo omnibusque cuiuslibet ordinis. « Clericus, qui Catholicum deserens communionem, heretica se pravitati miscuerit, si ad Ecclesiam et communionem Catholicam reverti voluerit, prius errores suos et ipsos autores suos damnatos a se sine ambiguitate fateatur, et propriæ manuscriptis protestationibus plene et aperte loquatur, et sic in eo gradu in quo erat, sine aliqua promotione recipiat. Qui tamen pro magno habeat beneficio, si adempta sibi omni spe promotionis, in eo quo invenitur ordine, stabilitate perpetua permaneat, si tantum iterata tinctione non fuerit maculatus. Non levem apud Dominum noxam incurrit, qui de talibus ad sacros

A ordines promovendos judicaverit. Quod si cum grandi et gravi examinatione promotio est, ceditur inculpati, multo magis non licere suspectis. Ignorarur apostolica auctoritate præcipimus ut circonspecte ab omnibus amodo implantur, quæ ad totius Ecclesiæ incolumentem et laudabiliter suggesta sunt et salubriter ordinata. »

CAP. CXXXII. *Exemplo Cyrilli ad Jeannem Antiochenum.*

« Ego illo nomine scripturam quam manu mea scripsi, profiteor sequens sanctum iudicium Patrum Nicæni synodi cccxviii, vel Chalcedonensis synodi universale concilium, cuius definitionem sedes apostolica confirmavit, quod etiam beatissimi papæ Leonis epistola, ad sancta memoria Flavianum Constantinopolitanæ urbis episcopum, data prædicione lucidissime veritatis exposuit. Confiteor unum eumdemque Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei Patris, perfectum eumdem in deitate, perfectum eumdem in humanitate, Deum verum et hominem verum, et ipsum eumdem ex anima rationali et carne; consubstantiale Patriscundum deitatem, et consubstantiale nobis eumdem secundum humanam rationem in omnibussimilium, absque peccato, ante sæcula quidem de Patre genitum secundum deitatem; in novissimis vero diebus eumdem et propter nostram salutem de virginie Maria natum, quæ eumdem Deum peperit secundum humanitatem, unum eumdemque Christum Filium Dei unigenitum in duabus naturis inconfuse, inconvertibiliter, individue inseparabiliter co-
gnitum, nequaquam naturarum differentia sublata, propter unionem, sed potius salva manente proprietate utriusque naturæ, in unam, non in duas concurredisset personas, sed unum eumdemque Filium unigenitum Deum verum Dominum Christum, sicut olim prophetæ, de eo vel ipse nos Christus per semetipsum Dominum eruditiv. Qui autem ita non sentiunt, cum Nestorio et Eutychete, vel eorum sectatoribus eterno anathemate dignos esse pronuntio. »

CAP. CXXXII bis. *Consecratio dici non potest quæ ab excommunicatis hominibus est facta.*

Greg. Maximo Salonit.

Auditur inauditus nefas, quod post interdictio- nem quoque nostram, quæ sub excommunicatione quoque nostra ordinantiumque te facta est, cæsis presbyteris diaconibusque manu militari ad medium diceris deductus. Quam rem nos consecratio- nem nullo modo dicere possumus, quia ab excom- municatis est hominibus consecrata.

DE LAPSI POST EORUM ORDINATIONEM.

CAP. CXXXIII. *De sacris ordinibus lapsi reparari non possunt.*

Gregorius Januario episc. Calarit., l. iii, ep. 26. (Dist. 50, c. *Pervenit.*) Pervenit ad nos etiam

quosdam de sacris ordinibus lapsos, vel post pœnitentiam, vel ante pœnitentiam ad ministerii sui officium revocari. Quod omnino prohibemus, et in hoc sacratissimi canones contradicunt. Qui ergo

post acceptum sacrum ordinem lapsus in peccato A aut fuisse generati filii prodiderunt. De his manifesta est divinarum legum disciplina, et beatæ recordationis Siricij episcopi monita evidenter emanauerunt, ut incontinentes in officiis pontificalibus positi omni honore ecclesiastico privarentur, nec admittantur ad tale ministerium quod sola continentia opportet impleri.

CAP. CXXXIV. *Nou ingrediantur ecclesiam, presbyteri, diaconi, vel subdiaconi qui in crimen fornicationis jacent.*

Gregorius ad Ital. et Theuton.

(Dist. 81, c. *Si qui presbyteri sunt.*) Si qui sunt presbyteri vel diaconi, vel subdiaconi qui in crimen fornicationis jaceant, interdicimus eis ex Dei parte omnipotenti, et sancti Petri auctoritate ecclesia introitum usque dum penitentem dendent. Si qui vero in peccato suo perseverare maluerint, nullus vestrum eorum audire presumat officium, quia benedictio eorum convertitur in maledictionem et oratio in peccatum, Domine testante per prophetam : *Maledicam, inquit, benedictionibus vestris* (*Malach. vii.*) Qui vero buio saluberrimo pracepto obedire noluerint, idolatriæ peccatum incurront Samuele testante et bato Gregorio instruente : *Peccatum ariolandi est, non obediere : et scelus; idolatriæ, non acquiescere* (*I Reg. xv.*) Peccatum igitur paganitatis incurrit quicquid dum Christianum se asserit, sedi apostolice obediens contemnit.

CAP. CXXXV. *Non audiatur missa presbyteri concubinam habentis.*

Nicolaus Jun. et Alexander, l. in *De lapsis*,

(Dist. 32, c. *Nullus et c. Præter.*) Nullus missam audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintinctum mulierem. Unde et ipsa sancta synodus hoc capitulum sub excommunicatione posuit dicens : « Quicunque presbyterorum, diaconorum subdiaconorum post constitutum beatæ memoriae predecessoris nostri sanctissimi Leonis pape de castitate clericorum concubinam palam duxerit, vel ductam non reliquerit, ex parte omnipotens Dei, et auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli præcipimus, et contradicimus, ut missam non cantet, neque evangelium vel epistolam legat ad missam, neque in presbyterio cum bis ad divina officia, quæ prefatae constitutioni fuerint inobedientes, maneat, neque partem ab Ecclesia suscipiat, quousque a nobis sententia super hujusmodi, Deo concedente, præcedat. »

CAP. CXXXVI. *Non potest restituiri in sacerdotium, cuius crimen fuerit manifestum.*

Nicolaus Carolo archiep., et concil. Wormat.

(Dist. 50, c. *Sacerdotes.*) Sacerdotes si in fornicationis ceciderint laqueum, et criminis manifestus ostensus fuerit actus, sacerdotii non possunt habere honorem secundum canonice institutionis auctoritatem.

CAP. CXXXVII. *Qui voluptatem officio præposuerit, modis omnibus submoveatur*

Innocentius Exuperio Tolos.

(Dist. 82, c. *Proposuitis.*) Proposuitis quid de his observari debeat quos in diaconi ministerio, aut in officio presbyteri positos, incontinentes esse

A aut fuisse generati filii prodiderunt. De his manifesta est divinarum legum disciplina, et beatæ recordationis Siricij episcopi monita evidenter emanauerunt, ut incontinentes in officiis pontificalibus positi omni honore ecclesiastico privarentur, nec admittantur ad tale ministerium quod sola continentia opportet impleri.

CAP. CXXXVIII. *Officio et beneficio privetur episcopus, presbyter aut diaconus, uxorem suscipiens vel suspectam retinens.*

Alexander II ad episc. et reg. Damat.

(Dist. 81, c. *Si quis amodo.*) Si quis amodo episcopos, presbyter aut diaconus feminam acceperit, vel receptam retinuerit, proprio gradu decidat usque dum ad satisfactionem veniat, nec in choro psallentium maneat, nec aliquam portionem de rebus ecclesiasticis habeat.

CAP. CXXXIX. *De eodem.*

Alexander II ad eosd.

(Dist. 81, c. *Si quis sacerdotum.*) Si quis sacerdotum, vel diaconorum, vel subdiaconorum, officium contumaciter deponens, feminam sibi potius eligit, sicut sponte ob fornicationem dimittit officium, ita ob prævaricationem dimittere cogatur et invitius beneficium.

CAP. CXL. *De eodem.*

Alexander II populo Medioli.

(Dist. 81, c. *Eos etiam.*) Eos etiam qui ut fornicari ei sileat, divinum officium dereliquerint, et a Deo recedentes diabolo et ejus operibus serviunt, sicut se justissime ab officio alienos faciunt, ita beneficium ecclesiarum privatos esse judicamus.

C CAP. CXLI. *Qui post ordinationem suam labitur depositus remanebit.*

Martinus papa Amando.

(Dist. 50, c. *Qui semel.*) Qui semel post ordinationem in lapsu decidit, deinceps jam depositus erit, nullumque gradum sacerdotii poterit adipisci.

C CAP. CXLII. *Gregorius Venantio episcopo Lunensi.*

Statuimus diaconum abbatem quem de portu Veneris judicas cecidisse, ad sacram ordinem non debere vel posse aliquomodo reparari, quem quidem sacro ordine privatum in penitentia te deputare convenit. Cujus si postea actus et conversatio meruerit, priorem inter monachos, ubi tu tamen decreveris, standi locum obtineat. Subdiaconi quoque quos simul culpa constringit, ab officio suo irrevocabiliter depositi, inter laicos communionem accipiant. In portu autem Veneris loco lapsi, diaconum alium qui hoc officium implere debeat, ordinabis.

C CAP. CXLIII. *Clericus adulterasse convictus, vel confessus, in monasterio retrudatur.*

Synod. Aurelian., c. 7; concil. Aurelian. III.

(Dist. 81, c. *Si qui.*) Si qui clericus adulterasse aut confessus fuerit aut convictus, depositus ab officio suo communione concessa in monasterio tota vita sua tempore trudatur.

Cap. CXLIV. De eodem.

Pelagius Constantino defens.

(Dist. 81, c. *Romanus.*) Romanus Ecclesie Thianensis clericus, pro crimine adulterii quod admisso perhibetur, clericatus ordine deposito, in monasterio hic in urbe Romana ad agendum pénitentiam ex vestra jussione detrusus est.

Cap. CXLV. Lapsi in suum ordinem reparari non possunt.

Gregorius Constantino episc. Mediol.

(Dist. 50, c. *Si lapsi.*) Si lapsis ad suum ordinem revertendi licentia conceditur, vigor canonice procul dubio frangitur disciplinae, dum pro revercionis spe, pravae actionis desideria quis concipere non formidat. Et post pauca: Illud pro omnibus studete cavere, ut lapsos in sacro ordine nullius vobis supplicatio aliquomodo revocare suadeat, ne hujusmodi non statuta, sed temporaliter dilata, creditur esse vindicta.

Cap. CXLVI. Presbyter post lapsum nulla ratione in sacro ordine reparari valet.

Gregorius in *Decret.*, ad Savin. lib. vii, ep. 25.

(Dist. 50, c. *Presbyterum.*) Gregorius Sabiniano episcopo. « Presbyterum de quo nos fraternalis tua latoris presentiam legatione consuluit, nulla ratione in sacro ordine post lapsum aut permanere aut revocari posse cognoscas. Circa quem tamen minus agendum est propter commissum facinus, quia faciliter dicitur professione confessus. »

Cap. CXLVII. Hic determinat contrarium, et vult quod lapsi reparari possunt.

(Dist. 50, c. *Quia sanctitas.*) Sanctitas tua a nobis requisiuit ut tibi de sacerdotali officio post lapsum resurgendi scriberem, dum de tali officio post lapsum resurgendi scriberemus, dum dicis de hoc canones diversos te legisse, diversaque sententia alias resurgendi alias nequaquam. Nam nos generaliter a Nicena synodo incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramur, qui ipsam sequentes in cunctis sententiis unanime concordant. Hoc ergo praecedentes Patres sequimur, quia auctoritate Dei a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes usque in quartum altaris ministerium hanc formam servandam cognoscimus, ut sicut minorem major praedictum honore, ita sit in crimen. Et quem major insequitur culpa, major ei implicetur vindicta, et sic posteru pénitentia creditur esse fructuosa. Quid enim prodest triticum seminare, et fructum ejus non colligere? aut domum construere et illic non habitare? Post dignam enim satisfactionem crejimus lapsum posse redire ad honorem, Propheta dicente: *Nunquid qui cadit, non adjicet ut resurgat?* (*Psal. xl.*) Et: *Qui aversus est, non revertetur?* (*Jer. viii.*) Quid est ergo gravius earum delictum admittere sine quo pauci inveniuntur, aut Dei Filium jurejurando negare? In quo

A peccato ipsum beatum principem apostolorum Petrum (*ad cuius corpus nos indigni sedemus*) lapsum esse cognoscimus; sed post negationem, pénitentia secuta est; et post pénitentiam indulgentia data est, quia illum ab apostolatu non dejectit quem ante seipsum negaturum prædictit. Tibi haec, fili mi, dicta sufficient, ut illum quem conspicis delicta fletu delere, non dubites in conspectu divinitatis misericordiam consequi, quia nullum peccantem reversum despiciit, qui peccatores sanguine suo redimere venit.

Cap. CXLVIII. Clerici post lapsum, suis ordinibus reparari possunt.

Calixt. papa in *Decr. ad episc. Galliarum.*

B (Dist. 50, c. *Ponderet & Errant.*) CALIXTUS papa Romanus, dilectis episcopis per Galliam constitutis. — « Errant qui putant Domini sacerdotes, post lapsum, si condignam egerint pénitentiam, Domino ministrare non posse, et suis honoribus frui, si bonam deinceps vitam duxerint, et suum sacerdotium condigne custodierint. Et ipsi quidem qui hoc putant, non solum errant, sed etiam traditas Ecclesiæ claves despicerunt videntur, de quibus dictum est: *Quaecunque solveritis super terram, erunt saluta et in celo* (*Math. xvi.*) Alioquin haec sententia aut Domini non est, aut vera est. Nos vero indubitanter, tam Domini sacerdotes, quam reliquos fideles, post dignam satisfactionem posse redire ad honores credimus, testante Domino per Prophetam: *Nunquid qui cadit non adjicet ut resurgat?* (*Psal. xl.*) Et: *Cui aversus est, non revertetur?* (*Jer. viii.*) Et alibi: *Nolo, inquit Dominus, mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Ezech. xviii.*) et per prophetam David pénitentiam agentem dicit: *Redde mihi lexitam salutaris tui et spiritu principaliter confirma me* (*Psal. l.*) Ipse namque post pénitentiam, et alios docuit, et sacrificium Deo obtulit, dans exemplum doctoribus sancta Ecclesiæ, si lapsi fuerint, et condignam Deo pénitentiam gesserint, utrumque facere posse. Docuit enim quando dixit: *Docebo iniquos viastas, et impi ad te (ibid.) convertentur (ibid.).* Sacrificium obtulit pro se, dum dicebat: *Sacrificium Deo spiritus contributatus* (*ibid.*) videns autem Prophetæ sceleræ sua mundata per pénitentiam, non dubitavit prædicando et, Domino liberante, curare aliena; lacrymarum effusio tenet animi passionem: satisfactione autem impleta avertitur animus ab ira, superabundant peccata, superabundat et misericordia. *Quoniam apud Deum misericordia, et copiosa apud eum redemptio* (*Psal. cxxix.*) Mundetur ergo homo a peccato, et resurgit gratia Dei a lapsu, et in pristine manet officio, iuxta prædictas auctoritates. Videat ne amplius poccet, ut sententia Evangelii maneat cum eo, quæ ait: *Vade et ne amplius noli peccare* (*Joan. viii.*) Sententiam itaque, fratres, quæ misericordiam vetat, non solum tenere, sed et audire refugite, quia potior est misericordia omnibus holocaustis et sacrificiis. »

CAP. CXLIX. *Qui sunt reparandi post lapsum, vel A judicii divini committit, eum nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari cognoscas. In fine autem epistolæ hujus hoe adjiciendum putavi, ut quicunque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius concili magis teheatur sententia, cujus antiquior aut potior existat auctoritas.*

Isidorus ad Massan. episc. t.

(Dist. 50, c. *Domino*.) Domino sancto meritisque beato fratri MASSANO episcopo, *Isidorus episcopus, salutem.* — Quod in epistolis venerabilis fraternalis tua innotuit, videlicet quod in canone Ancyritano, capitulo 49, legitur, post lapsum corporalem, restaurandum honoris gradum post pœnitentiam. Alibi vero legitur, post hujusmodi delictum nequam reparandum antiqui ordinis meritum, haec diversitas hoc modo solvit. Illos enim ad pristinos gradus canon redire precepit, quos pœnitentia præcesserit satisfactio, vel condigna peccatorum confessio. At contra hi, qui neque a vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communioonis recipient. Ergo ita est determinanda sententia ut necesse sit illos restaurari in loco honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem receperint merentur divinae pietatis, hi non immerito consequentur adeptæ dignitatis gradum, qui per emendationem pœnitentia receperisse cognoscuntur remedium vita. Id autem ne forte magis sit ambiguum, divinae auctoritatis sententia confirmatur. Ezechiel quidem propheta sub tipo prævaricatrixis Jerusalem ostendit post pœnitentiæ satisfactionem pristinum restaurari posse honorem. *Confundere, inquit, o Juda, et porta ignominiam tuam (Ezech. xvi).* Et post paululum: *Et tu, inquit, et filii tue et revertentini ad antiquitatem vestram (ibid.).* Quod dicit confundere, ostendit post confessionem id est peccati opus debere quemquam erubescere, et post confessionem pro admissis sceleribus verecundam frontem, humoque prostratum demergere, pro eo quod dignum confusionis perpetravit opus. Deinde præcepit ut post ignominiam et dejectionem sui nominis sive dignitatis, revertatur ad suam antiquitatem. Ergo dum quisque post opus confusionis sua confunditur, atque ignominiam portans depositionem suam cum humilitate luget, revocari secundum prophetiam ad priorem poterit statum. Item, Joannes evangelista Angelo Ephesi Ecclesiæ inter cætera quædam similia scripsit: *Memor esto unde excideris, et age pœnitentiam et prima opera fac. Alioquin veniam, et movebo candelabrum de loco ejus (Apœc. iii).* Ecce, in quantum valui, concilii Ancyritani antiquam plane et plenam auctoritate, sententiam sacris testimoniosis explanavi, ostendens eum posse restaurari in proprio ordine, qui per pœnitentiæ satisfactionem noverit propria delicta deflere. Qui vero negligit nec luget quæ gessit, nec lugenda sine ullo pudore religionis, vel timore

B
A
B
C
D

restaurari cognoscas. In fine autem epistolæ hujus hoe adjiciendum putavi, ut quicunque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius concili magis teheatur sententia, cujus antiquior aut potior existat auctoritas.

CAP. CL. *Qui confitetur se ante ordinationem peccasse, non sacrificet, convictus autem deponatur.*

Martinus episc. Brac., ex Synod. Greec.

(15, q. 8, c. *Si quis presbyter*.) Si quis presbyter ante ordinationem peccaverit et post ordinationem peccata confessus fuerit, quod ante erraverat, non offerat, sed tamen pro religione nomen presbyteri portet. Si autem non ipse confessus fuerit, sed ab alio publice convictus, nec hoc ipsum habeat, ut nonen presbyteri portet. Similiter de diaconibus observandum est, ut si ipse confessus fuerit, ordinem subdiaconi teneat.

CAP. CLI. *Presbyter qui ante ordinationem confitetur se corporaliter lapsus, postea non offerat.*

Ex conc. Neoces. c. 1.

(15, q. 8, c. *Qui admisit*.) Presbyter si præoccupatus corporali peccato promovetur, et confessus fuerit de se quod ante ordinem deliquerit, oblatæ non consecrat, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Quod si de seipso confessus non fuerit, et argui manifeste nequiverit, potestatis sue judicio relinquetur.

CAP. CLII. *Qui valeant reparari post lapsum, vel non.*

Rabanus, l. Pœnit. c. 4.

(Dist. 50, c. *De his vero*.) De his vero visum est nobis scribendum esse qui sacros ordines habent et ante vel post ordinationem contaminatos in capitalibus criminibus se esse profitentur. In quibus, ut mibi videtur, haec distingua esse debet, ut hi qui deprehensi vel capti fuerint publice in perjurio, furto, atque fornicatione, et cæteris hujusmodi criminibus, secundum sacrorum canonum instituta a gradu proprio deponantur, quia scandalum est populo Dei tales personas superpositas habere, quas ultra modum vitiosas esse constat. Nempe inde detrahuntur homines sacrificio Dei, sicut quondam filiis peccantibus Heli fecisse leguntur (*I Reg. ii*), et rebelles hinc atque contrarii existentes pravis exemplis eorum quotidie peiores fiunt. Qui autem de prædictis peccatis abscondite a se admissis per occultam confessionem coram oculis Dei, pœnitentia etiam sacerdote, qui in eis inducturus est pœnitentiam, confitentur, et semelipsos graviter delinquisse queruntur, sive per jejunia et eleemosynas, vigiliisque et sacras orationes cum lacrymis purgare certaverint, his etiam gradu servato, spes venie de misericordia Dei promittenda est.

DE CLERICICO HOMICIDA.

CAP. CLIII. *Post patratum homicidium, sacerdotale officium ministrare non potest.*

Joannes VIII Cenomant. episc. Utic.

(Dist. 50, c. *Miror.*) Miror minus doctam scientiam tuam putare sacerdotem, post patratum homicidium in sacerdotio posse ministrare, imo, quod est ineptius, nobis suadere velle, ut ipsi tali presumptione præberemus assensum. Quis enim tam clemens tamque perversi sensus tale quid destinaret, vel post quantamcunque penitentiam concedendum, cum omni sit canonice disciplinæ contrarium? Debet ergo sacerdotio privatus lacrymarum fonte flagitium tam immane diluere, ut talibus saltem remedii curatus, salutis possit invenire suffragium.

CAP. CLIV. *Qui casu homicidium facit, ex dispensatione in ordine suo permaneat.*

Urbanus II Gwarnerio episc. Narbon.

(Dist. 50, c. *Clerico.*) Clerico jacente lapidem, puer dicitur interemptus; nos pro amore Dei et tuo; in eodem ordine eum permanere permittimus, ut tamen semper in penitentia et timore Domini permaneat.

CAP. CLV. *Steph. V Sigeberto Corsicæ episcopo.*

(Dist. 30, c. *Quia.*) Quia te quasi obnoxium judicas eo quod a Saracenis captus es, homines interfecisse videris, bene facis. Sed quoniam non sponte tua interfecisse cognosceris, inde canonice nulli modo judicaris.

DE USURIS.

CAP. CLVI. *Degrada'ur clericus, qui usuras accipere detegitur.*

Conc. Eliber., c. 20.

(Dist. 47, c. *Si quis.*) Si quis clericus detectus fuerit usuras accipere, placuit degradari et abstinerere.

CAP. CLVII. *Diaconus, presbyter, et episcopus, exigens usuras, nisi desierit, deponatur.*

Canones apost.

(Dist. 47, c. *Episcopus.*) Episcopus aut presbyter, aut diaconus usuras a debitoribus exigens, aut certe damnetur, aut desinat et communione privetur.

CAP. CLVIII. *Clericus non accipiat plusquam accommodavit.*

Conc. Agath.

(Dist. 14, q. 4, c. *Nultus clericorum.*) Ut nullus clericorum amplius recipiat quam accommodaverit; si pecuniam, pecuniam; si speciem, speciem; eamdem quantum dederit accipiat, et quidquid aliud tantum quantum dederit.

CAP. CLIX. *Pro pecunia quam clericus mutuo dedit, justo pretio species accipere potest.*

Martinus papa, ex conc. Tarrase. c. 2.

(14, q. 4, c. *Si quis clericus.*) Si quis clericus in necessitate præsterit solidum, hoc vel de vino vel frumento accipiat, quod mercandi causa tempore statuto decretum fuerit venundari. Cæterum si spe-

ciem non habuerit necessariam, ipsum quod dedit sine ullo augmento suscipiat.

CAP. CLX. *Quidquid supra datum exigitur, usura est.*

Hier., l. vi in Ezech.

(14, q. 3, c. *Puntat.*) Putant quidam usuram tantum esse in pecunia, quod providens Scriptura divina omnis rei auferit superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. Item, alii pro pecunia fœnerata solent munuscula accipere diversi generis, et non intelligunt usuram appellari et superabundantiam quidquid illud est, si ab eo quod dererunt plus acceperint.

CAP. CLXI. *Quando amplius quam debetur exigitur, usura accipitur.*

Cone. Agath. c. 1.

(14, q. 1, c. *Usura.*) Usura est ubi amplius requiritur quam datur, verbi gratia: Si dederis solidos x, et amplius quasieris; vel dederis frumentum unum, et super aliquid exegeris.

CAP. CLXII. *Turpe lucrum sequitur qui minus emit ut plus vendat.*

(14, q. 4, c. *Quicunque.*) Quicunque tempore messis vel vindemiac, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam vel vinum, verbi gratia, de duobus denariis comparat modium vini, et servat usque dum venundetur deinde quatuor aut sex, aut amplius; hoc turpe lucrum dicimus.

DE SERVIS NON ORDINANDIS.

CAP. CLXIII. *Capitulorum l. i, c. 82.*

Si quilibet servus dominum fugiens, aut latitans, aut adhibitis testibus pretio conductis vel corruptis, aut qualibet calliditate, vel fraude ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus ejus eum accipiat. Si vero avus et pater, ab alia patria in aliam migrans in eadem provincia filium generit, et ipse filius ibidem educatus, et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et utrum servus sit ignoraverit, et postea veniens dominus ejus legibus eum acquisierit, si dominus ejus in liberta-

dem dare voluerit, in gradu suo permaneat; si vero eum cum catena servitutis a castris Dominicis abstrahere voluerit, gradum amittat.

CAP. CLXIV. *Servus si latenter irreperitur ad sacerdotium, peculii amissionem multetur.*

Gelasius papa Marano et Justo episc.

(Dist. 54, c. *Ex antiquis.*) Actores siquidem illustres viri filii nostri Amandi graviter conqueruntur, homines juri suo debitos, alios jam in clericos, alios jam subdiaconos ordinatos, cum non solum postmodernum concilium quod tantorum collectione

pontificum sub omnium saluberrimæ provisionis assensu constat esse perfectum, hujusmodi personas suscipere non deberent, verum etiam si qui forte in divinæ cultum militiæ ante fuerint, ignorantia faciente, suscepti, eliminati prorsus et exuti religioso privilegio ad dominorum possessiones justa debuerint admonitione compelli, et ideo, fratres charissimi, eos quos supradicti viri actores in clericatus officio monstraverint, detineri discussos et obnoxios approbatos, custodito legum tramite, sine intermissione restituente, ita ut si quis jam presbyter reperitur, in eodem gradu peculi solam amissionem permaneat. Diaconus vero aut vicarium præstet, aut si non habuerit, ipse reddatur. Residua officia sciant neminem posebas haec noxiate, si convincitur, vindicari, quatenus hoc ordine custodito, nec dominorum jura, nec privilegia ulla ratione turbentur.

CAP. CLXV. *Servus clericus factus servitutis obnoxius manet.*

Gelasius Ercul. Stephan. et Just. episc.

(Dist. 54, c. *Frequens.*) Actores illustris feminæ Placidae petitorii oblatione conquesti sunt Sabini Marcellianensis sive Clusionatus urbis antisitem, Antiochum servum juris patronæ sua absentis dominæ, occasione captata, ad presbyterii honorem usque perductum, ejusque fratrem Leonitum clericalis officii privilegio decorasse. Et ideo, fra-

A tres charissimi, inter supradictos auctores, et eos qui conditionis extremæ repetuntur, objectu, cognitionem vobis nostra auctoritate deputamus, ut, omnium veritate discussa, si revera sibi objectam maculam, justæ refractionis non potuerit ratione divellere, Leontium clericum, quem gradus definitus legibus non defendit, ad sequendam cognitionis suæ necessitatem modis omnibus exhibete. Antiochum vero, quia per sacerdotium jam non potest recolligi, si in sua Ecclesia in hoc in quo est, desiderat domina collocare, nod velut redditum sibi habeat, sed pro ministeriorum celebratione susceptum.

CAP. CLXVI. *Quando servus sit ordinandus, et quando non.*

B Constitutio v Novell. c. 23.

(Dist. 54, c. *Si servus.*) Si servus, scientie et non contradicente domino, in clero sortitus sit, ex hoc ipso liber et ingenuus fiat: si enim ignorante domino consecratio facta fuerit, liceat domino intra annum tantum conditionem probare et proprium servum recipere. Si autem servus, sciente domino vel ignorantre, secundum ea quæ diximus, ordinatus fuerit, ex ipso bonore clericatus libertatem meretur, et si postea ministerium ecclesiasticum reliquerit, et ad laicorum vitam transierit, in servitium trahatur.

DE VITA CLERICORUM.

CAP. CLXVII. *Non licet episcopo habere canes ad venandum.*

Conc. Aurel. c. 8.

(Dist. 33, c. *Episcopum.*) Episcopum, presbyterum, diaconum, canes ad venandum, aut accipitres, aut hujusmodi res habere non licet. Quod si quis talium personarum in hac volupitate detectus sepius fuerit, si episcopus est, tribus mensibus a communione privetur; presbyter duobus mensibus; diaconus, uno, ab omni officio et a communione suspendatur.

CAP. CLXVIII. *Proprii gradus amissione multentur militaria arma clerici ferentes.*

Ex conc. eodem, c. 18.

(24, q. 8, c. *Quicunque ex clero*) Quicunque ex clero videntur esse, arma militaria non sumant, nec armati incendant, sed professionis suæ vocabulum religiosis moribus et religioso habitu prebeant; quod si contempserint, tanquam sacrorum canonum contemptores, et ecclesiasticae sanctitatis profanatores proprii gradus amissione multentur, quia non possunt simul Deo et sæculo militare.

CAP. CLIX. *Honorè privatetur episcopus, vel presbyter, qui magos vel aruspices consultunt.*

Conc. iv Tolet. c. 30.

(26, q. 5, c. *Si quis episcopus.*) Si quis episcopus,

C aut presbyter, aut diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum aruspices aut ariolos, aut certe augures vel sortilegos, vel eos qui profitentur artem magicam aut aliquos eorum similia exercentes consuluisse fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ suspensus monasterii curam excipiat, ibique pertute pœnitentiae deditus scelus admissum sacrilegii solvat.

CAP. CLXX. *Diaconus presbyter et episcopus ebrietati et aleæ deservientes, nisi desierint, communione priventur.*

Canones apost. c. 13.

(Dist. 35, c. *Episcopus.*) Episcopus, presbyter, aut diaconus aleæ aut ebrietati deserviens, aut desinat aut certe deponatur. Subdiaconus aut lector, aut cantor similia faciens communione privetur, similiiter et laicus.

CAP. CLXXI. *Ludus tabulæ fugiendus.*

Augustinus, Serm. in litan.

Luxuriosum et saluti animæ contrarium tabulæ ludum velut seminarium peccatorum non solum his diebus, sed etiam omni tempore fuge.

CAP. CLXXII. *Sumat seipsum.*

Conc. Carthag.

(Dist. 46, c. Clericos.) Clericos scurries, et verbis turpibus joculatores ab officio detrahendos censimus.

A CAP. CLXXXIII. *Adulator vel proditor clericus ab officio degradetur.*

Ex conc. eodem.

(Dist. 46, c. Clericus.) Clericus qui adulatioibus et proditionibus vacare deprehenditur, degradetur ab officio.

DE RELIGIOSIS.

CAP. CLXXIV. *Monachi qui sunt in civitatibus episcopo debent esse subjecti.*

Conc. Chalced. c. 3.

(16, q. 1. c. Qui vere.) Qui vero et pure solitariam eligunt vitam, digni sunt convenienti honore. Quia tamen quidam sunt monachi habitantes indifferenter per civitates, nec non et monasteria, seipsos presumptione proprii commendantes, placuit neminem aut edificare, aut constituere monasteria, aut oratorii domum, sine conscientia ipsius civitatis episcopi. Eos vero qui per singulas civitates seu possessiones monasterii sunt, subjectos esse debere episcopo, et quieti operam dare, atque conservare jejunia et orationes in locis quibus semel se Deo devoverunt, permanentes, et neque communicare ecclesiasticis neque saeculares aliquas altrectare actiones, relinquentes propria monasteria, nisi forte jubeantur propter urgentes necessitates ab ipsius civitatis episcopo, et neminem servorum suscipi in monasterium ut cum iis sit monachus, nisi cum domini propria conscientia. Prætereentes vero haec decrevimus extra communionem esse, ne nomen Domini blasphemetur. Convenit ergo civitatis episcopo curam sollicitudinemque necessariam monasteriis exhibere.

CAP. CLXXV. *In populari frequentia monachi esse non debent.*

Hieron. ad Paulin. presb.

(10, q. 1 c. Si cupis esse.) Si cupis esse quod dicebris monachus, id est solus, quid facis in urbibus? Quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum; habent unumquoque propositum principes suos, et ut ad nostra veniamus, episcopi, presbiteri habeant ad exemplum apostolos et apóstolicos viros quorum honores possidentes habere nitantur et meritum. Nos autem habeamus propositi nostri principes Paulos et Antionios, Julianos, Hilarios, Macharios; habeto simplicitatem columbae, ne cuiquam machineris dolos, et serpentis astutiam, ne aliorum supplanteris insidiis: non multum distat in vito vel decipere posse vel decipi. Christianum quem senseris tibi semper aut crebro de nummis loquentem, excepta eleemosyna quæ indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto quam monachum. Prater victim et vestitum et manifestas necessitates nihil cuiquam tribuas, ne filiorum patrem canes comedant.

CAP. CLXXVI. *Monachus non habet officium doctoris sed plangentis.*

Hieron. ad Ripar. et Desid. presb.

(16, q. 1, c. Monachus.) Monachus non doctoris habet officium, sed plangentis, qui vel se, vel mundum lugeat, et Domini pavidus præstoletur adventum, qui sciens imbecillitatem suam et [was fragile] quod portat, timeat offendere ne impinguat et corruat, et frangatur; unde et mulierum maximeque adolescentularum vitet aspectum, et in tantum castigator sui sit, ut etiam quæ tuta sunt pertimescat. Cur, inquis, pergis in eremum? videlicet ut te non videam, non audiam, in tuo furore non movear, ut tua bella non patiar. Ne me capianti meretricis, nec forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus, respondebis. Hoc non est pugnare, sed fugere. Stans in acie adversariis armatus obsiste, ut postquam viceeris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare victoriæ, ne perdam aliando victoriam.

CAP. CLXXVII. *Hieron. ad Rustic. monac.*

Mibi oppidum carcer, et solitudo paradisus est. Quid desideramus urbium frequentiam, quid de hac singularitate censemus? Moyses, ut præcesset popule Iudeorum, xl annis eruditur in eremo, Pastor ovium, hominum factus est pastor. Apostoli de piscatione lacus Genesareth ad piscationem hominum transierunt. Tunc habebant patrem, rete, naviculam, secuti sunt Dominum, protinus omnia reliquerunt, portantes quotidie crucem suam, et ne virgam quidem in manu habentes.

CAP. CLXXVIII. *Hieron. ad eundem.*

Facito aliquid operis, ut semper te diabolus inventat occupatum. Sic apostoli habentes potestatem de Evangelio vivere, laborabant manibus suis, ne quem gravarent, et alii tribuebant refrigeria, quorum prosperitatibus debebant metere carnalia; cur tu in usus tuos successura non prepares? In desideriis est omnis otiosus. Ægyptiorum monasteria hunc morem habent, ut nullum absque opere ac labore suscipiant, non tam propter victimus necessaria quam propter animæ salutem, ne vagentur perniciose cogitationibus, et instar fornicantis Jerusalem cum omni transeunte divaricent pedes suos.

CAP. CLXXIX. *Ecclesiastica officia nec avida elatione monachi suscipiant, nec blandiente desidia respuant.*

August. ad Eustoch.

(16, q. 1, c. Vos autem.) Vos autem, fratres, ex-

hortamur in Domino, ut propositum vestrum custodiatis, et usque ad finem vitæ perseveretis, ac si quām operam vestrām mater Ecclesia desideraverit, nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuat, sed miti corde obtemperetis Deo cum mansuetudine, portantes eum qui nos regit, qui nos dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus præponatis Ecclesia, cui parturient si nulli boni ministrari velint, quomodo nasceremini non inveniretis.

CAP. CLXXX. *Ad clericatus militiam non elegantur desertores monasteriorum.*

August. ad Aurel., epist. 76.

(16, q. 4, c. *Ex his.*) Ex his qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatores atque meliores in clerum assumere solemus. Nisi forte sicut vulgares dicunt: Malus choraula, bonus symphonicus est, ita iidem vulgares de nobis jocabuntur dicentes: Malus monachus, bonus clericus est. Namis dolendum, si ad tam rumosam superbiam monachos suberigimus, et tam gravi contumelia clericos dignos putamus, in quorum numero sumus, cum etiam aliquando bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia et tamen desit instruacio necessaria aut personæ regularis integritas.

CAP. CLXXXI. *Ille debet abbas institui quem sua congregatio et possessionis dominus ordinari poscerit, et non extranei.*

Gregorius papa.

(18, q. 2, c. *Abbatem et quam sit, § Defuncto.*) De-functo vero abbate cujuscunq; congregationis, non extraneus nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concors fratrum societas elegerit, et qui electus fuerit, sine dolo vel venalitate aliqua ordinetur. Quod si aptam inter se personam invenire nequeant, solerter sibi de aliis monasteriis similiter elegant ordinandum. Neque constituto abbate quilibet persona quacunque occasione præponatur, nisi forte existentibus (quod absit!) criminibus, qua sacri canones punire monstrant. Pariter autem custodiendum est, ut invito abbate ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros, vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debeant.

CAP. CLXXXII. *Non potest deseriri propositum monachii sponte susceptum.*

Leo Rustico episc. Narb.

(20, q. 3, c. *Propositum.*) Propositum monachi, proprio arbitrio aut voluntate susceptum deseriri non potest absque peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet et reddere; unde et qui rölicta singularitatis professione ad militiam, et ad nuptias devolutus est, publicè penitentie satisfactione purgari debet, quia etsi innocens militia est, et honestum potest esse conjugium; electionem tamen meliorum deseruisse transgressio est.

CAP. CLXXXIII. *Monachus ante unius anni probationem non fiat.*

Calixtus III Hugoni Trev. et Theoderico Virdun.

A (17, q. 2, c. *Nos, § Benedicti.*) Beati Benedicti canonica, quæ et præcipue patris et prædecessoris nostri S. Gregorii papæ constitutio est, interdictum monachum ante unius anni probationem effici.

CAP. CLXXXIV. *Ante probationem trienii nullus in monasterio suscipiatur.*

Ex Decretis Bonifacii.

(17, q. 2, c. *Si aliquis.*) Si aliquis incognitus monasterium ingredi voluerit, ante triennium monachi habitus ei non præstetur, et si intra tres annos aut servus aut colonus, aut libertus, queritur a domino suo, reddatur ei cum omnibus quæ attulit, fide tam- men accepta de impunitate. Si autem triennium non fuerit requisitus, postea queri non potest, nisi sit tam longe ut inveniri non possit; sed tamen ea quæ ad monasterium adduxit, servi dominus accipi- piat.

CAP. CLXXXV. *Impubes monasterium ingressus post annum a parentibus revocari non potest.*

Conc. Magunt. c. 20.

(C. 2, *De reg. et trans. ad relig.*) Si quis ante legitimos annos tonsuratus est, sine consensu parentum suorum, et si ipsi parentes infra annum non reclamaverint ad principem, aut ad proprium episcopum, aut ad missum domini, in ipso clericatu permaneat, sicut is de quo superius dictum est. Si vero privata personæ infra annum reclamationem fecerint, ipsi sive parentes eorum hoc per legem exsolvent, quod contra eos contraxerunt. Ille vero qui ante legitimos annos tonsuratus est, utrum in eadem tonsura permanere debeat necne, in potestate sit parentum. Si vero is qui tonsuratus est alicius servus fuerit, domino per legem emendetur quid- quid de ejus servo contra eum contractum est. Ille vero qui tonsuratus est, utrum in eadem tonsura permaneat, in potestate sit domini sui. Si vero hi qui liberi sunt ante legitimos annos aut post, hoc modo, sicut superius tractatum est, tonsurati sunt, et ad gradus ecclesiasticos pervenerint, in eisdem gradibus permanere cogantur. Si vero servus qui superius taxato modo tonsuratus est, et ad gradus ecclesiasticos pervenerit, domino suo per legem emendetur, et ei redditus in suo gradu permaneat. Hoc et de velandis pueris observandum est.

CAP. CLXXXVI. *Tonsura vel vestis religiosa, in minori etate suscepta, a parentibus irrita fieri potest.*

Conc. Tolet, c. 6.

(20, q. 2, c. *Si in qualibet.*) Si in qualibet minori etate, vel religionis debitam vestem, vel tonsuram in utroque sexu filiis, aut unus aut ambo parentes dederint, aut certe nuluentibus vel nescientibus sc susceptam, non mox visam abdicaverint, in filiis, sed vel coram se, vel coram episcopo palamque in conventu, eosdem filios talis habere per-miserint, ad secularē habitum reverti ipsis filiis, quandoque penitus non licebit, sed convicti quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuc- rint, mox ad religionis cultum habitumque révo-

centur, et sub strenua districtione hujuscemodi observantia inservire cogantur. Parentibus sane filios suos religioni tradere non amplius, quam ad quartum decimum annum atatis licentia poterit esse. Postea vero an cum voluntate parentum, an sue devotionis sit solitarium votum, erit filius lici-

A tum religionis assumere cultum. Quisquis autem vel abolitione tonsuræ vel sacerdotalis vestis assumptione detectus fuerit attigisse transgressionem, et excommunicationis censuram accipiat, et religioni semper inhæret.

DE VIRGINIRUS, VIDUIS ET ABBATISSIS.

CAP. CLXXXVII. *Usque ad annos XII paternæ voluntatis puerla subjaceat arbitrio.*

Conc. Tribur. c. 2*i.*

(20, q. 2, c. *Puerla.*) Virgines que ante duodecim annos insciis mundiburdis suis, sacrum velamen capitii suo imposuerunt, et illi mundiburdi annum et diem hoc tacendo consenserunt, in sancto proposito permaneant, et si in predicto anno et die pro illis se proclamaverint, petitioni eorum assensu prebeat, nisi Dei forte timore tacti, cum eorum licentia in religiosis habitu perseverent.

CAP. CLXXXVIII. *Ex concilio Carthaginensi, c. 11.*

Sanctimonialis virgo, cum ad consecrationem suo episcopo offertur in talibus vestibus applicetur, qualibus semper usura est professioni et sanctimoniale apisia.

CAP. CLXXXIX. *Non nisi certis diebus velamen impunitur ipsis virginibus.*

Ex Decretis Gelasii, c. 21.

(20, q. 1, c. *Devotis virginibus.*) Devotis quoque virginibus nisi aut in Epiphania aut in Albis paschalibus, aut in apostolorum Natalitiis, sacrum minime imponatur velamen, et non ante viginti quinque annos, nisi forte, sicut de baptimate dictum est, gravi languore correptis, ne sine hoc munere de seculo exeant, implorantibus non negetur.

CAP. CXC. *Ante vigesimum quintum annum virgines non consecrentur.*

Ex Decretis Pii papæ.

(20, q. 1, c. *Virgines.*) Ut virgines non velentur ante xxv annos, nisi forte necessitate periclitantis virginalis pudicitiae, et non sunt consecrandae in alio tempore, nisi in Epiphania, et in Albis paschalibus, et in apostolorum Natalitiis, nisi causa mortis urgente.

CAP. CXI. *Ex decretis Pii papæ, et conc. Milev. c. 16.*

Item, placuit ut quicunque episcoporum necessitate periclitantis pudicitiae virginalis, vel cum peccator potens, vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquando mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinent, velaverit virginem, seu velavit intra xxv annos, non ei obsit consilium, quod de isto numero annorum constitutum est.

CAP. CXII. *Dannationem habebit, si nupserit quæ virginitatem vovit.*

Hieron. ad Lucian.

(Dist. 22, c, *Si nupserit.*) Si nupserit ergo non

peccavit. Non illa virgo quæ se semel cultui Dei dedicavit; harum enim si qua nupserit, habebit damnationem quod primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de viduis objecerint, quanto magis de virginibus; prævalebit, cum his etiam non licet quibus aliquando licuerit.

B CAP. CXIII. *Incestæ sunt virgines quæ post consecrationem nubunt.*

(Dist. 27, c. *Virginibus.*) Virgines enim quæ post consecrationem nupserunt, non tam adulteræ quam incestæ sunt.

CAP. CXIV. *Abbatissa presumens velare virginem vel viduam excommunicetur.*

Ex Decretis Euticiani papæ, c. 13.

(20, q. c. *Statuimus.*) Nihilominus etiam in quibusdam locis inditum invenimus usum stultitiae plenum, et ecclesiasticæ auctoritati contrarium, eo videlicet quod nonnullæ abbatissæ, et aliquæ ex sanctimonialibus, viduis et puellis virginibus, contra fas velum imponere presumunt, et ideo nonnullæ injuste velatae putant se liberius suis carnalibus posse inservire, et suas voluptates explore. Quapropter statuimus ut si abbatissa aut quilibet sanctimonialis post hanc definitionem in tantam audaciam proruperit, ut aut viduam aut puellam velare presumat, iudicio canonico usque ad satisfactionem subdatur.

CAP. CXV. *Bonifacius martyr Hildrivaldo regi Angelorum.*

Apud Græcos et Romanos quasi blasphemiam Deo irrogasset, qui in hoc reus fit, ut proprie de hoc peccato ante ordinationem interrogatus, si reus fuerit inventus, ut cum velato et consecrata nonna concubuisse, ab omni gradu sacerdotii Dei prohibetur. Propriètate hoc, filii mihi, sollicite considerandum est quanti ponderis hoc peccatum esse videtur ante oculos æterni iudicis, quod facientem inter idolatria servos constituet, et a divino ministerio altaris abhiciet, licet ante peracta penitentia reconciliatus sit Deo.

D CAP. CXVI. *Ex concilio Rothomagensi, c. 9.*

26, q. 4, c. *Viduas autem.*) Statutum est viduas non velari debere; similiter et hoc statutum est, ut si quispiam presbyterorum deinceps hujus constitutionis normæ contumaciter transgressor existimat, scilicet ut alias viduas velare presumat, quia et hoc episopis non licet, gradus sui periculum incurrit, similiter et de paellis virginibus a presbyteris non velandis; statutum est ut si quis ho-

facere tentaverit, tanquam transgressor canonum A sacram religionem et pallio capita contegant, et conscriptam roboratamque professionem faciant, scripturamque: post quam scripturam non sinantur relabi ad prævaricationis audaciam. Quæ vero ex his omnibus fuerint repertæ animum aut vestem in transgressionem dedisse, excommunicationis sententiam ferant, et rursus mutato habitu in monasteriis donec diem ultimum claudant, sub ærumnis ardore pœnitentiae permaneant religatæ.

CAP. CXXVII. *Quod viduæ nullo modo sunt velandæ.*

(27, q. 1, c. *Viduas autem.*) Viduas autem velare pontificum nullus tentet, prout statutum est in Decretis Gelasii, capitulo 13, quod nec auctoritas divina nec canonum forma præstítit. Quæ si propria voluntate continentiam fuerit professa, vel in ejusdem Gelasii capitulo 21 legitur ejus intentio pro se reddat rationem Doo, quia sicut, secundum apostolum, si continere se non poterat, nullatenus nubere vetabatur, sic secum habita deliberatione promissam fidem pudicitiae Deo debet custodire. Non autem auctoritate Patrum suffulti in hoc sacro conventu sancimus et libere judicamus, si sponte velamen, quamvis non consecratum, sibi imposuerit, et in Ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit, sanctimoniam habitum ulterius habere debet, licet sacramento confirmare velit eo tenore etratione velamen sibi imposuisse, ut iterum posset deponere.

CAP. CXXVIII. *Non est viduæ fas post, susceptam velamen, a sacro proposito discedere.*

(27 q. 1, c. *Viduas quæ.*) Viduas quæ ab altari sacrum velamen acceperunt, spontanea voluntate sacrae conversionis, decernit sancta synodus in eodem proposito permanere. Non enim fas esse decernimus ut postquam se semel Deo sub velo consecraverint, et inter velatas oblationem obtulerint, iterum eis concedi Spiritui sancto mentiri.

CAP. CXXIX. *Non permittitur viduæ post professio- nem continentiae votum deserere.*

Nicolaus Carolo archiep.

(27, q. 1, c. *Vidua.*) Vidua quidem quæ capitum imposuerit sacrum velamen, si inter cæteras velatas feminas in ecclesia oraverit, et oblationem cum illis obtulerit, si professa est in eodem habitu permanere, spondens, nunquam religionis velamen deponere, a religionis observantia discedere non præsumat.

CAP. CC. *Ante professam continentiam nubant viduæ quibus volunt.*

August. *De bono viduit.*

(27, q. 1, c. *Viduæ.*) Viduæ quæ se continent nubant antequam professæ continentiam Deo voveant; quod nisi reddant, jure damnantur.

CAP. CCI. *Professionem viduitatis coram episcopo factam, post habitum susceptum, nulli violare per- mititur.*

Conc. Araus. c. 6.

(27, q. 1, c. *Viduitatis.*) Viduitatis servandi professionem coram episcopo in secrectorio habitam, imposita coram episcopo ueste viduali, dicimus non esse violandam: ipsam talis professionis desercentem merito esse damnandam decernimus.

CAP. CCII. *Modus et solemnitas faciendæ professio- nis hoc ordine servetur.*

Conc. Tolet. c. 5.

(27, q. 1, c. *Omnis.*) Omnes feminæ venientes ad

A sacram religionem et pallio capita contegant, et conscriptam roboratamque professionem faciant, scripturamque: post quam scripturam non sinantur relabi ad prævaricationis audaciam. Quæ vero ex his omnibus fuerint repertæ animum aut vestem in transgressionem dedisse, excommunicationis sententiam ferant, et rursus mutato habitu in monasteriis donec diem ultimum claudant, sub ærumnis ardore pœnitentiae permaneant religatæ.

CAP. CCIII. *Transire non possunt viduæ et virgines post religionis propositum ad nuptias.*

Gelasius in Decret. ad Sicil.

(27, q. 1, c. *Neque viduas.*) Neque viduas ad nuptias transire patimur, quæ religioso proposito diuturna observatione permanerunt. Similiter virgines C nubere prohibemus, quas annis plurimis in monasteriis æstatem egisse contigerit.

CAP. CCIV. *De viduis et virginibus quæ a religionis proposito discedunt.*

(27, q. 1, c. *Viduas a proposito.*) Viduas a proposito discedentes viduitatis, super quibus nos consuluit dilectio tua, frater charissime, credo te nosse a sancto Paulo et multis sanctis Patribus nisi convertantur, olim esse damnatas. Quas et nos apostolica auctoritate damnandas et a communione fidelium atque a liminibus ecclesiæ areendas fore censemus, usquequo obedientis suis episcopis, et ad bonum quod coeperunt, invite aut voluntarie revertantur. De virginibus autem non velatis, si deviavererint, a sanctæ memorie prædecessore nostro papa Innocentio taliter decretum habemus. Hæ vero que neendum sacro velamine sint tectæ, tamen in proposito virginitatis semper se simulaverunt permanere, licet velate non fuerint, si nupserint, aliquando tempore his agenda penitentia est, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bona fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis pollicitatio quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non poterit, etc. Nam si virgines nondum velatae taliter penitentia publica puniuntur, et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem nisi veiant excluduntur, quanto potius viduæ, quæ perfectioris ætatis et maturioris sapientiae ac consilii existunt, virorumque consortio multitudines usæ sunt, et habitum religionis assumptione D runt, et, denique apostolataverunt, atque ad priorem vomitum sunt reversæ, a nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus ecclesiæ, et a cœtu fidelium usque ab satisfactionem sunt eliminanda et carceribus tradendæ, qualiter juxta beatum apostolum Paulum: *Tradere hujusmodi hominem Satanæ ut spiritus salvis sit in die Domini* (*I Cor. iii*). De talibus enim Dominus per Moysen loquitur: *Aufeite malum de medio vestri* (*Deut. xiii*). De quibus et per Prophetam ait: *Lextabitur justus, cum viderit vindictam impiorum; manus suas lavabit in sanguine peccatoris* (*Psal. li*). De talibus namque et eorum similibus eisdem consentientibus dicitur, quia non

solum qui faciunt, sed et qui consentiunt facienti- A Cap. CCIX. *Abbatissae secundum Sancti Benedicti Regulam professae, singulariter vivant, nec foras habeant sine sui episcopi licentia.*

CAP. CCV. *Quæ sanctimoniam se esse finxerat, nubere non valet.*

Nicolaus ad Adalwinum archiepisc. Vienn.

(Dist. 27, c. *Quod interrogasti.*) NICOLAUS episcopus servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo confratri nostro ADALWINO sanctæ Viennensis Ecclesiæ archiepiscopo. — Quod interrogasti de semina quæ post obitum viri sui velamen sacram super caput suum imposuit et finxit se sub eodem velamine sanctimonialem esse; postea vero ad nuptias rediit, bonum mihi videtur, quia per hypocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, et non legitimate in voto suo permanxit, ut penitentiam agat de illusione nefanda, et revertatur ad id quod spondit, et in sacro ministerio permaneat quod inchoavit.

CAP. CCVI. *De cadem.*

Dist. 27, c. *Nam si consenserimus.*) Nam si consenserimus quod omnia ecclesiastica sacramenta quiske prout vult fingat, et non vere faciat, omnis ordo ecclesiasticus turbabitur, nec Catholice fidei jura consistunt, nec canones sacri rite observantur. Quid enim profuit Simoni Mago baptismum sacrami fice accipere, et in Christianitate se permansurum finxisse, cum per apostolum fraude ejus detecta, quod sibi futurum esset prænuntiatum fuit. Ait enim: *Pecunia tua tecum sit in perditionem; cor enim tuum non est rectum coram Deo. Penitentiam itaque age de nequicia hac tua, et roga Deum ut forte remittatur tibi cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse* (Act. viii). Ideo tales, nisi resplicant, spirituali gladio percutere consenseris. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri, sicut Ananias et Saphira mentiti sunt, et statim perierunt (Act. v).

CAP. CCVII. *Fili perditionis sunt qui violant corpora seminariorum consecratarum.*

Conc. Arel. c. 4.

(27, q. 1, c. *Scientium.*) Sciendo est omnibus quod Deo sacratarum seminarum corpora, per votum propriæ sponsonis, et verba sacerdotis Deo consecrata tempa esse, Scripturarum testimonios comprobantur, et ideo violatores earum sacrilegi ac juxta Apostolum, filii perditionis esse noscuntur (*II Thess. ii.*).

CAP. CCVIII. *Viduæ quales eligi debeant, Apostolus dixit (I Tim. v).*

Præcipe, inquit, ut viduæ irreprehensibiles sint; vidua eligatur non minus LX annorum... in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, etc. Adolescentiores viduas devita. Cum enim luxuriant fuerint in Christo, nubere volunt; habentes dominationem, quia fidem irrlam fecerunt, simul et otiosæ... loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matremfamilius esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro Satanam.

A Cap. CCIX. *Abbatissae secundum Sancti Benedicti Regulam professae, singulariter vivant, nec foras habeant sine sui episcopi licentia.*

Conc. Magunt. c. 13.

Abbatissas antem cum sanctimonialibus omnino recte et juste vivere censemus. Quæ vero secundum Regulam Sancti Benedicti professionem fecerunt, singulariter vivant. Sin autem canonice vivant pleniter et sub diligentí cura custodiā habant, et in claustris suis permaneant, nec foras exitum habeant, sed et ipsæ abbatissæ in monasteriis sedeant, nec foras vadant, sine licentia et consilio episcopi sui.

CAP. CCX. *Abbatissa maximam curam habeat monialium quas secum foras ducit.*

Conc. Magunt. c. 26.

B Abbatissa nequaquam de monasterio egrediatur, nisi per licentiam episcopi sui; et si quando foras pergit, de sanctimonialibus quas secum ducit, curam habeat maximam, ut nulla a eis detur occasio peccandi.

CAP. CCXI. *Abbatissa cura qualis esse debeat erga sanctimoniales.*

Conc. Grat. c. 8.

Abbatissa diligentem curam de congregatiōne sibi commissa habeat, et provideat, ut in lectione et officio, in modulatione psalmorum, ipsæ sanctimonialis strenuas sint; et in operibus bonis illa eis ducatam præbeat, utpote pro animabus earum rationem redditura, in prospectu Domini, et stipendia sanctomialibus prebeat necessaria, ne forte per indigentiam cibi aut potus peccare compellantur.

CAP. CCXII. *Sanctimoniales e monasterio non egrediantur, nisi abbatissa mittente, urgente necessitate.*

Conc. Magunt. c. 14.

Sanctimonialis, nisi forte abbatissa sua pro aliqua necessitate urgentemittente, nequaquam de monasterio egrediantur.

CAP. CCXIII. *Mulier quæ mutavit habitum propter continentiam si virilem amictum sumat, anathema sit.*

Ex Conc. Gang. c. 14.

Siquamulier propter continentiam, quæ putatur, mutaverit habitum, et pro solito muliebri amictum virilem sumat, anathema sit.

CAP. CCXIV. *Mulieri crines attondenti, quæ pœna debeat.*

Conc. eodem, c. 17.

Si qua mulier propter divinum cultum (ut aestimat) crines attondat, quos ei Dominus ad subjectionis memoriam tribuit, tanquam præceptum disolvens obedientiæ, anathema sit.

CAP. CCXV. *Quod episcopus sape visitare debet monasteria sanctimonialia.*

Conc. Rothom. c. 3.

(18, q. 4, c. *Non semel.*) Ut episcopus monasteria monachorum et sanctomialium frequenter intraret, et cum gravibus et religiosis personis in eorum conventu residens, eorum vel earum vitam et

conversationem diligenter excusat, si quid reprehensibile invenerit diligenter satagat. Sanctimonialium etiam pudicitiam subtiliter investiget, et si aliqua inveniatur quæ, neglecto proposito sanctitatis, clericu aut laico impudenter misceatur, acriter verbiberibus coeretur, et in privata custodia retrudatur, ubi quod male commisit, digne pœniteat. Interdicatur etiam ex auctoritate sanctorum canonum, ut nullus laicus aut clericus in earum claustris et

A secretis habitationibus accessum habeat, neque presbyteri, nisi tantum ad missam; expleta missa ad ecclesias suas redeant. Omnibus publice et privatim denuntiet quantum sit periculum qui sponsam Christi vitiare presumit. Si enim ille reus tenetur qui sponsam hominis violat, quanto magis reus majestatis officitur, qui sponsam omnipotentis Dei corruptit?

LIBER QUARTUS.

De primatu Romanæ Ecclesiæ, et de jure metropolitanorum atque episcoporum, et de ordinatione eorum, et de sublimitate episcopali.

CAP. I. *De privilegiis Constantini imperatoris, concessis Sylvestro papæ ab eodem.*

Ex constit. Constant. imp.

• Ex testamento Constantini nostri concedimus sanctis ipsis apostolis dominis meis, beatissimis Petro et Paulo per eos et Sylvestro Patri nostro summo pontifici, et universalis urbis Romæ papæ, et omnibus ejus successoribus pontificibus, qui usque in finem mundi in sede beati Petri erunt sessuri, atque de praesenti conferimus palatum imperii nostri Lateranense, quod omnibus in toto orbe præfetur atque præcœllit palatiis, deinde diadema videlicet coronam capitum nostri, simulque phrygium nec non et superhumeralē, videlicet lorum, quod imperiale circumdare assolet collum, verum et chlamidem purpuream atque tunicam coccineam, et omnia imperialia indumenta seu dignitatem imperialium præsidentium, equitum, et conferentes imperialia sceptra simulque cuncta signabunda et etiam diversa ornamenta imperialia, et omnem professionem imperialis culminis et gloriæ potestatis nostræ; viris enim reverendissimis clericis in diversis ordinibus ejusdem sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ servientibus, illud culmen singulare potentia et præcellentia habere sancimus, cuius amplissimum senatus noster videtur gloria adornari, id patricios atque consules effici, nec non ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgantibus decorari, et sicut imperialis militia ita et clero et sanctæ Romanæ Ecclesiæ ordinari decrevimus. Item ibid.: Ipse beatissimus papa super coronam quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipsa ex auro non est passus uti corona. Phrygium vero candido nitore splendidum resurrectionem Dominicam designans, ejus sacratissimo vertici manu nostra imposuimus, et tenentes frenum ipsius pro reverentia beati Petri, stratoris officium illi exhibuimus, statuentes eodem phrygio omnes successores ejus singulariter in processionibus uti ad imitationem imperii nostri. Unde ut non pontificalis apex vilescat, sed magis amplius quam terreni imperii

B dignitas et gloriæ potentia decoretur: ecce tam palatium nostrum, ut prælatum est, quam Romanam urbem et omnes Italiam seu occidentalium regionum provincias, loca et civitates sepe prefato beatissimo pontifici Patri nostro Sylvestro universali papæ contradentes, atque relinquentes ei vel successoribus ipsius pontificum potestati et dicti firma imperiali censura per hanc nostram divalem sacram et pragmaticum cōstitutum decernimus disponendum, atque iure sancte Romanae Ecclesiæ concedimus permanentem, unde congruum prospexit nosstrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri ac transmutari regionibus, et in Byzantia province in optimo loco nomini nostro civitatem ædificari, et nostrum illic constituiri imperium. Quoniam ubi principatus sacerdotum et Christianæ religionis caput ab imperatore colesti constitutum est, nec est justum ut illic imperator terrenus habeat potestatem.

CAP. II. *Non ab apostolicis, sed ab ipso Domino Roma Ecclesia primatum accepit.*

Anaclet. in Decret. ep. 3 ad episc.

(Dist. 25, c. *Sacrosancta.*) ANACLETUS servus servorum Dei, omnibus episcopis, et reliquis Christi sacerdotibus, salutem. — Sacrosanta Romana Ecclesia et apostolica non ab apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro primatum obtinuit, sicut ipsi beato Petro apostolo dixit: *Tu es Petrus, et reliqua (Matth. xvi).* Ergo haec apostolica sedes, cardo et caput omnium Ecclesiarum a Domino et non ab alio est constituta, et sicut cardine ostium regitur, ita hujus sanctæ sedis auctoritate omnes Ecclesias Domino disponente, reguntur. Igittur si quæ causæ difficiliores inter vos orta fuerint, ad hujus sanctæ sedis apicem eos quasi ad caput referre, ut apostolico terminentur iudicio.

D CAP. III. *Primatum Romanæ Ecclesiæ non aliqua synodus, sed Christus instituit.*

Gelas. in Decret. c. 1.

(Dist. 21, c. *Quamvis.*) GELASIUS urbis Romæ episcopus, omnibus episcopis. Quamvis universæ

per orbem Ecclesiæ unus thalamus Christi sit, A tentiam dare, surrexit idem protinus imperator, et in arbitrio præfati pontificis tribuit judicare iudicium suum : etenim nulus pontificum juniorum vel inferiorum urbium suis actis iudicis inventur. »

CAP. VII. *Minorum sententia majores damnari non valent.*

Nicolaus ad eundem, ex eod. cap.

(Dist. 21, c. *In tantum.*) Item, in eadem. In tantum autem hanc presumptionem sancti Patres, apud Chalcedoniam detestati sunt, ut Dioscorum Alexandrinum antistitem, inter cætera idcirco potissimum, sine ulla restituzione, damnaverint, quia ponens in celo os suum, et lingua ejus transeunte super terram, excommunicationem in sanctum B papam Leonem dictavit, ita ut in sententia contra ipsum prolatâ, hoc videantur memorare præcipue dicentes quoniam secundus excessus priorem iniqitatem valde transcendit. Præsumpsit enim excommunicationem dictare adversus sanctissimum et beatissimum archiepiscopum magnæ Romanae [Ecclesiæ] Leonem. Nunquid inquisitionem fuisse factam, utrum juste an injuste Dioscorus ipsam excommunicationem dictasset. Non plane, sed absque omni controversia, hoc in eo multati sunt quia cum esset inferior, potiorem quibuslibet est conatus laceressere injuriis, teste Anatollo Constantinopolitanu[m] præsule, qui dicit: Propter fidem non est damnatus Dioscorus, sed quia excommunicationem fecit domino archiepiscopo Leoni.

CAP. IV. *In Decretis Anacleti, c. 3.*

(Dist. 22, c. *Sacrosancta. § Prima.*) Prima igitur sedes est cœlesti beneficio Romana Ecclesia quam, ut memoratum est, beatissimi Petrus et Paulus martyrio consecraru[n].

CAP. V. *Prima sedes nullius iudicio subjacet.*

Innocentius in Decret.

(9, q. 3, c. *Nemo.*) Sylvester papa in generali residens synodo dixit: Nemo judicabit primam sedem justitiam temperare desiderantem. Neque enim ab Augusto, neque ab omni clero, neque a regibus, neque a populo, judex judicabitur. »

CAP. VI. *Minores non possunt cognoscere de causis majorum.*

Nicolaus Michaeli imper. in Decret. c. 1.

NICOLAUS servus servorum Dei, piissimo et dilectissimo filio, MICHAELI a Deo dilecto semper Augusto.

Nunc autem divina inspiratione non nos pigebit nec nobis impossibile erit ostendere vobis, si tamen audire velitis, non posse quemquam rite ab his qui inferioris dignitatis sunt, vel ordinis, judicialibus submitti definitionibus. Siquidem tempore Diocletiani et Maximiani Augustorum, Marcellinus episcopus urbis Romæ, qui postea insignis martyr effectus est, adeo compulsus est a paganis ut tempulum eorum ingressus, grana thuris super prunas imponeret. Cujus rei gratia collecto numerosorum concilio episcoporum et inquisitione facta, hoc idem pontifex se egisse confessus est, nullus tamen eorum proferre sententiam ausus est, dum ei sepissime omnes dicerent: « Tu ore iudica causam tuam, non nostro iudicio. » Et item: « Noli audiri in nostro iudicio, sed collige in sinu tuo causam tuam. » Et rursus: « Quoniam ex te, » inquit, « justificaberis, aut ex ore tuo condemnaberis. » Et iterum dicunt: « Prima sedes non judicabitur a quoquin. » Item in eadem: « Sed cum quodam tempore quidam contra Sextum papam tentassent quædam mali rumoris objicere, et in concilio cui Valentianus Augustus intererat dictum fuisse non licere adversus pontificem sen-

C CAP. VIII. *Prima sedes iudicat aliorum causam.*

Symmachus papa, in synod. v, in l. Eunod.

(9, q. 3, c. *Aliorum.*) Aliorum forte hominum causas Deus voluit terminare per homines, sed sedis istius præsulem suo sine quæstione reservavit arbitrio, voluit beati Petri successores celo tantum debere innocentiam, et subtilissimæ dissensionis [subtilissimi discussoris] indagini inviolatam habere conscientiam.

CAP. IX. *De eodem.*

Gelasius episc. Dalmat.

(9, q. 3, c. *Cuncta per mundum.*) GELASIUS episcopus, omnibus. Cuncta per mundum novit Ecclesia quod sacrosancta Romana Ecclesia de omni D Ecclesia fas habet iudicandi, neque cuiquam de ejus liceat iudicio judicare, siquidem ad illam de qualibet mundi parte appellandum est, ab illa autem nemo est appellare permisus.

CAP. X. *Nemini est permisum de eo quod papa statuit iudicare, vel illius sententiam retractare.*

Nicolaus papa ad Michael. imp.

(17, q. 4, c. *Nemini.*) NICOLAUS papa omnibus episcopis. Nominem sedis apostolicæ iudicia jicare, aut illius sententiam retractare permisum est, videlicet propter Romanae Ecclesiæ primatum Christi munere beato Petro apostolo divinitus colatum.

CAP. XI. Apostolicæ sedis iudicium a nemine retractandum.

Nicolaus Michaeli imp.

(9, q. 3, c. *Patet profecto.*) Patet profecto scdis apostolicæ, cuius auctoritate majus non est, iudicium a nemine fore retractandum, nec cuiquam de ejus licet judicare iudicio, juxta quod Bonifacius papa Rufo et ceteris episcopis per Thessalam constitutis scribit. « Nemo, » ait, unquam apostolico culmini, de cuius iudicio non licet retractari, manus obvias audacter intulit, nemo in hoc rebellis

A existit, nisi qui de se voluit iudicari, et beatus papa Gelasius, nec de ejusdem, id est Romanae Ecclesiæ canones unquam præcepunt iudicari iudicio, nec sententiae constiterunt oportere dissolvi, cuius potius sequenda decreta mandarunt. »

CAP. XII. In Decretis Julii papæ, c. 2.

(9, q. c. *Cuncta.*) Julius apostolicæ sedis episcopus, omnibus episcopis. Habet sacrosancta Romana Ecclesia potestatem singulari privilegio sibi concessam, aperire et claudere januas coelestis regni quibus voluerit.

DE CONCILIIS SYDONALIBUS.

CAP. XIII. Bini conventus per singulos annos ab episcopis celebrentur.

Leo papa Anastasio Tessal., ep. 6.

(Dist. 18, c. *De conciliis.*) De conciliis autem episcopalis non aliud indicimus quam sancti Patres salubriter ordinaverunt, ut semel bini conventus per annos singulos habeantur, in quibus de omnibus querelis, quæ inter diversos Ecclesiæ ordines nasci assolent, judicetur. At si forte inter ipsos qui præsumt de majoribus peccatis (quod absit!) causa nascitur, quæ provinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuam, de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere. ut si coram positis Patribus nec tuo fuerit res so- pita iudicio, ad nostram cognitionem quidquid illud est transferatur.

CAP. XIV. Absque Romani pontificis auctoritate, synodus aliquibus congregari non licet.

Isidor. c. 8.

(Dist. 17, c. *Synodum episcoporum.*) Synodorum vero congregandorum auctoritas apostolicæ sedi privata commissa est potestate, nec ullam synodus generalem ratam esse legimus, quæ ejus non fuerit auctoritate congregata vel fulta; hæc auctoritas testatur canonica, historia hæc ecclesiastica corroborat, hoc sancti Patres confirmant.

CAP. XV. Ad morum correctionem et controversiarum dissolutionem bis in anno episcopale concilium fiat.

(Dist. 18, c. *Propter, primo.*) Propter utilitates ecclesiasticas, causas earum rerum quæ dubitationem: controversiamque recipiunt, optime placuit ut per singulas quasque provincias bis in anno episcoporum concilia celebrentur. Semel quidem post tertiam septimanam festi paschalis, ita ut in quarta septimana quæ consequitur, id est in medio Pentecoste, conveniat synodus metropolitanus comprovinciales episcopos admonentes.

CAP. XVI. De eodem.

Conc. Antioch. c. 16.

(Dist. 18, c. *Propter, § Secundum vero.*) Secunda vero synodus fiat idus Octobris, id est xv die mensis Octobris, quem hiber periti Græci nominant. In ipsis autem conciliis adsint presbyteri, diaconi,

B et omnes qui se lesos aestimant et synodi experiantur examen.

CAP. XVII. Usque ad proximam synodum a communione abstineat, qui a metropolitano vocatus absque gravi necessitate synodo adesse neglexerit episcopus.

Conc. Agath. c. 35.

(Dist. 18, c. *Si episcopus.*) Si metropolitanus episcopus ad comprovinciales episcopos epistolas dierexit in quibus eos aut ad ordinacionem alicujus fratris aut ad synodum invitet, postpositis omnibus, excepta gravi infirmitate corporis, aut præceptione regia aliqua, ad constitutam diem adesse non differant; quod si defuerint, sicut præca canonum præcepit auctoritas, usque ad proximum synodum a charitate fratrum et Ecclesiæ communione præventur.

CAP. XVIII. Communione privetur episcopus qui a metropolitano vocatus, ad synodum venire contemnit.

Conc. Arvern. c. 15.

(Dist. 18, c. *Si quis episcoporum.*) Quisquis autem episcoporum, excepta inevitabili causa vel necessitate de peragendo concilio, se absentaverit, per unius anni spatium erit a communione privandus.

CAP. XIX. Pro se legatum ad synodum mittet, quem gravis necessitas premit.

Ex Decretis Felicis papæ, ep. 2 ad episc. Gall.

(5, q. 1, c. *Si ægrotans.*) Quod si ægrotans fuerit episcopus, aut aliqua eum gravis necessitas detinuerit, pro se legatum ad synodum mittat, suscepiturus, salva fidei veritate, quidquid synodus statuerit.

CAP. XX. De locatione metropolitani et primatis.

Conc. Cabil. c. 6.

(Dist. 18, c. *Placuit.*) Item placuit ut ceteri metropolitani, conservato primatu metropolitani episcopi, secundum suæ ordinationis tempus alii deferat locum.

CAP. XXI. Ex concilio Avernensi.

In primis placuit, ut quoties secundum statuta Patrum sancta synodus congregatur, nullus episcoporum aliquam causam prius suggerere audeat, quia ea quæ ad emendationem vitæ ad seve-

ritatem regulæ et ad animæ remedium pertinent, A dam in concilio considerans rem indicet, et si non acquiescat utraque pars judicanti, tunc primas regionis inter ipsos audiatur, et quod ecclesiasticis canonibus et legibus nostris consentaneum sit, hoc fiat, et nulla pars audeat contradicere ejus calculo.

CAP. XXII. *Exempla Bonifacii papæ ad episcopos Galliæ.*

Si inter episcopos ejusdem concilii dubitatio emeretur de ecclesiastico jure vel de aliis negotiis, primum metropolitanus eorum cum aliis quibus-

QUALITER PROVINCIAE SUNT CONSTITUENDÆ.

CAP. XXIII. *Quæ obedientia sit exhibenda primatibus et patriarchis.*

(Dist. 19, c. *Provinciæ.*) Provinciæ autem multo ante adventum Christi tempore divisa sunt ex maxima parte, et postea ab apostolis, et beato Clemente prædecessore nostro, ipsa divisio est renovata, et in capite provinciarum ubi dudum primates leges erant sæculi ac prima judicaria potestas, ad quos qui per reliquias civitates commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad aulam imperatorum vel regum confugere non poterant, vel quibus permisum non erat, confugiebant, pro oppressoribus vel injustitiis suis ipsoque appellabant, quoties opus erat, sicut in lego eorum præceptum erat, ipsis quoque in civitatibus vel in locis suis patriarchas vel primates, qui unam formam tenent, licet diversa sint nomina, leges divinae et ecclesiasticae ponunt et esse jusserrunt, ad quos episcopi, si necesse fuerit, confugerent, eosque appellarent, et ipsæ nomine primatum fruerentur, et non alii. Reliquæ vero civitates metropolitanæ, quæ minores judices habebant, licet majores comitibus essent, haberent metropolitanos suos, qui prædictis juste obedirent primatibus, sicut et in legibus sæculi ordinatum erat, qui non primatum, sed aut metropolitanorum, aut archiepiscoporum nomine fruerunt, et licet singula metropoles civitates, suas provincias habebant et suos metropolitanos habere debeant

B episcopos, sicut prius metropolitanos habebant judices sæculares. Primates tamen, ut præfixum est, et tunc et nunc habere jussæ sunt, ad quos post sedem apostolicam summa negotia conveniunt, et ibidem quibus necesse fuerit releventur, et juste restituuntur, et hi qui injuste opprimunt juste reformatur atque fulciantur, episcoporumque causæ et summorum judicio negotiorum, salva sedis apostolicæ auctoritate, justissime terminentur.

CAP. XXIV. *Quot civitates unaquæque provincia habet.*

Pelagius in *Decret.* c. 1.

(6, q. 3, *Scitole.*) Pelagius papa Romanus episcopis omnibus. Scitote certam provinciam esse quæ habet x vel xi civitates et unum regem, et totidem minores potestates sub se, et unum metropolitanum aliosque suffraganeos x vel xi episcopos judices ad quorum judicium omnes causæ referantur, et ut ab his omnibus juste consona voce decernantur, nisi ad majorem auctoritatem fuerit ab his qui judicandi sunt appellatum, unde non oportet ut degradetur, vel desonoretur unaquæque provincia, sed apud semetipsam habeat judices sacerdotes, et episcopos, singulos videlicet juxta ordines suos. Et quicunque causam habuerit, a sue judicibus provinciæ judicetur, et non ab alienis, nisi, ut jam prælibatum est, a judicandis fuerit appellatum.

DE DIGNITATE ET POTESTATE PRIMATUM ET ARCHIÉPISCOPORUM.

CAP. XXV. *Non vocentur primates, nisi qui primas sedes tenent.*

Anicetus papa episcopis Gall.

(Dist. 99, c. *Nulli.*) Nulli archiepiscopi, primates vocentur, nisi illi qui primas tenent civitates quarum episcopos apostoli et successores apostolorum regulariter patriarchas et primates esse constituerunt, nisi aliqua gens deinceps ad fidem convertatur, cui necesse sit propter multitudinem episcoporum primatem constitui. Reliqui vero qui alias metropolitanas sedes adepti sunt, non primates, sed metropolitani prominentur.

CAP. XXVI. *Nullus metropolitanus sine compunctionalium concilio causas agere presumat.*

(49, q. 3, c. *Si autem aliquis.*) Si autem aliquis metropolitanorum inflatus fuerit, et sine provin-

D cialium omnium præsentia vel episcoporum consilio, aut causa eorum, aut alias causas, nisi ad eas tantum quæ ad suam propriam pertinent parochiam, agere, aut eos gravare voluerit, ab omnibus districte corrigatur, ne talia deinceps præsumere audeat. Si vero incorrigibilis eisque inobediens apparuerit, ad hanc apostolicam sedem, cui omnia episcoporum judicia terminare præcepta sunt, ejus contumacia referatur, ut vindicta de eo fiat, et cæteri timorem habeant. Si autem propter nimiam longitudinem, aut temporis incommoditatem, vel itineris asperitatem, grave ad hanc sedem ejus causam deferre fuerit, tunc ad ejus primatum causa deferatur, et penes ipsum hujus sanctæ sedis auctoritate judicetur.

CAP. XXVII. *Quod nullus primatum vel archiepiscopo debent aliquem de alterius parochia excommunicare.*

Calixtus papa ep. 2 episc. Gall.

(19, q. 3, c. Nullus primas). Nullus primas vel metropolitanus dioecesani Ecclesiam vel parochiam, aut aliquem de ejus parochia presumat excommunicare, vel judicare, vel agere aliquid absque ejus consilio vel iudicio, sed hoc observent quod ab apostolis, ac Patribus, ac praedecessoribus nostris statutum est, et nobis confirmatum, id est si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo pertinet propriam parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovinciarum episcoporum extra agere aliquid tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit, irritum habeatur et vacuum.

CAP. XXVIII. *In alterius parochia nisi eo vocante aliquid agere non licet.*

Cœlestinus episcopis Gall.

(9, q. 3, c. Nullus). Nullus primas, nullus metropolitanus episcopus, nullusque reliquorum episcoporum alterius adeat civitatem, aut possessionem accedat quæ ad eum non pertinet, alterius episcopi parochianæ super ejus dispositionem, nisi vocatus ab eo cuius juris esse dignoscitur, ut quisquam ibi vel disponat, vel ordinet, aut judicet si

A sui gradus honore potiri voluerit, Si aliter presumperit dampabitur, et non solum ille, sed cooperatorantes et consentientes ei, quia sicut ordinatio, ita ejus et iudicatio, et aliorum rerum dispositio prohibeatur.

CAP. XXIX. *In suffraganei parochia, nihil absque ejus consilio metropolitanus agat.*

Nicolaus Radulpho archiepisc. Bitur.

(19, q. 3, c. Conquestus). Conquestus apostolatus nostro frater noster Sigedodus archiepiscopus Narbonensis, quos clericos suos eo invito, ad iudicium tuum venire compellas, et de rebus ad Ecclesiam suam pertinentibus, eo inconsulto quasi jure patriarchatus tui disponas, cum hoc neque antiquitas, cui sancti Patres sanxere reverentiam, habeat, et auctoritas sacrorum canonum penitus interdicat, nisi forte pro causis quas apud se terminare non possunt, ad te quasi ad patriarcham suum provocaverint, vel si episcopus suus decesserit, res Ecclesie sua et iudicio suo dispensare voluerint. Primates enim vel patriarchas nibil privilegii habere præ ceteris episcopis, nisi quantum sacri canones concedunt, et prisca consuetudo illis antiquitus contulit, desinimus, ita ut secundum Nicænas regulas, sua privilegia serventur Ecclesiis, præterquam si apostolica sedes aliquam Ecclesiam vel rectorem ipsius quilibet episcopali privilegio decreverit honorare.

DE NEGOTIIS ET CAUSIS CLERICORUM.

CAP. XXX. *Nullus clericus propter aliquam causam intret curiam sæcularem.*

Ex Decret. Sylvest. c. 10, in synod. Rom.

(11, q. 1, c. Nullus clericus). Nemo clericus vel diaconus, vel presbyter, propter aliquam causam intret in curiam nec ante judicem cinctus causam dicere presumat, quoniam omnis curia quasi a cruento dicitur, et si quis clericus accusans clericum in curiam introierit, anathema suscipiat.

CAP. XXXI. *Apud sæcularem judicem nullus clericus conveniatur nisi permisso ipsius episcopi.*

Marcellinus papa in Decretis, c. 2.

(11, q. 1, c. Clericum). Marcellinus presul Romanus, omnibus episcopis. Clericus cuiuslibet ordinis, absque pontificis sui permisso, nullum presumat ad sæculare judicium protrahere, nec laico quemlibet clericum liceat accusare.

CAP. XXXII. *Ad sæculare judicium nemo clericus est pertrahendus.*

Cornelius in Decret., c. 2.

(11, q. 1, c. Continua). CORNELIUS episcopus, RUFO episcopo. Nullus sacerdotum causam suam alieno committat iudicio, nisi ad sedem apostolicam fuerit appellatus; sed unusquisque comprovinciales judicos et notos habeat, nisi aliquam vim temerariae multitudinis timuerit, aut infestos, vel suspectos

C sibi judices habuerit, pro quibus causis ad majoris auctoritatis judices, et ad alias provincias appellare et convenire concessum est.

CAP. XXXIII. *Intra provinciam et a comprovincialibus tantum causa est audienda.*

Stephanus in Decret., c. 2.

(3, q. 6, c. Ultra). STEPHANUS episcopus, omnibus episcopis. Ultra provincialium terminos accusandi licentia non progrediatur. Sed omnis accusatio intra provincialiam audiatur, et a provincialibus terminetur, nisi ad sedem apostolicam tantum fuerit appellatum.

CAP. XXXIV. *Qualiter votens accusare sacerdotem debet se habere.*

Anacletus ad episc. Ital. ep. 2.

(2, q. 7, c. Accusatio. § Sed si quis). ANACLETUS urbis Romæ episcopus, omnibus episcopis. — Si quis adversus pastores, vel Ecclesias eorum commotus fuerit, aut causas habuerit, prius ad eos recurrat charitatis studio, ut familiari colloquio commoniti, ea sanent quæ sananda sunt, ut charitable emendentur quæ justæ emendanda cognoverint. Si autem aliqui eos priusquam egerint hoc, lacerare, accusare aut infestare præsumperint, excommunicentur, et minime absolvantur, antequam per satisfactionem dignam egerint penitentiam, quoniam injuria eorum ad Christum pertinet, cuius legatione funguntur.

CAP. XXXV. *Communione privetur, qui privatum Aversus episcopum conqueritur priusquam familiariter eum conveniat.*

Alexandri in Decret. c. 1, ep. 4.

(2, q. 7, c. *Si quis erga*). Alexander apostolicae Ecclesiae episcopus, omnibus orthodoxis : Si quis erga episcopum vel actores Ecclesiae, se quamlibet et justam querelam habere crediderit, non prius primates aut alios adeat judges quam ipsos a quibus se laesum estimat, conveniat familiariter, non semel sed sapissime, ut ab eis ad suam justitiam accipiat excusationem. Si autem secus egerit, ab ipsis et ab aliis communione privetur, tanquam apostolorum Patrumque aliorum contempnor.

CAP. XXXVI. *Populus sacerdotem arguere vel increpare non debet.*

Pius papa ep. 4 ad episcopos.

(6, q. 1, c. *Oves pastorem*). Oves pastorem sum non reprehendant, plebs episcopum non accuset, nec cum arguat vulgus, quia non est discipulus super magistrum (Luc. vi). Episcopi a Deo sunt iudicandi, qui eos sibi oculos elegit. Nam a subditis aut pravae vitae hominibus non sunt arguendi aut pravae vitae hominibus non sunt arguendi aut accusandi, aut lacerandi.

CAP. XXXVII. *Laici in episcoporum accusatione non sunt recipiendi.*

(2, q. 7, c. *Non est a plebe*). Non est itaque a vulgaribus hominibus arguendus, vel accusandus episcopus licet sit inordinatus, quia pro meritis subditorum disponitur vita rectorum.

CAP. XXXVIII. *Exempla Calixti papae, c. 1.*

Dectores ergo qui et Patres vocantur, magis portandi quam reprehendendi sunt, nisi in recta fide erraverint.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM.

CAP. XLII. *Episcopos suis sedibus spoliatos ad judicia vocari prohibetur.*

Zephyrinus ad episc. Aegypt. in II Decret.

Anuntiatum est sedi apostolica per apocryfarios vestros quosdam fratrum nostrorum, episcoporum videlicet ab Ecclesiis et sedibus propriis pelli, suaque auferri eis supellectilia, et sic nudos et expoliatos ad judicia vocari, quod omni ratione carebant, cum constituta apostolicorum eorumque successorum et praecpta imperatorum, ac constitutiones legum id ipsum fieri vident.

CAP. XLIII. *Nullus spoliatus sit accusandus nisi pri mo fuerit restitutus.*

Zephyrinus ad episcop. Aegyp. epist. 2.

(2, q. 2, c. *Præceptum est*). Praeceptum est ergo in antiquis statutis episcopos ejectos atque suis rebus expoliatos Ecclesias proprias recipere, et primo sua omnia eis reddi. Et demum si quis eos juste accusare voluerit, aequo periculo facere. Judges esse decernentes, episcopos recta sapientes, et in Ecclesia convenientes, ubi testes essent singulo-

CAP. XXXIX. *Oves pastorem suum, nisi a fide exorbitaverit, non debent accusare.*

Eusebius papa ad episc. Alex. epist. 2.

(2, q. 7, c. *Oves suo pastori*). Oves vero quæ pastori suo commissa fuerint, eum nec reprehendere, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, nec nullatenus accusare possunt, quia facta pastorum, oris gladio ferienda non sunt, quanquam recte reprehendenda videantur.

CAP. XL. *Exempla Anacleti papæ scripta omnibus sacerdotibus Christi, c. 1.*

(Ex c. *Si hæreticus*, et *Quod dicitur*, 29, 7). Doctor a fide exorbitans, erit a fidelibus corrigendum : sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quam distringendum ; quia rectores Ecclesiae a Dominino sunt iudicandi, sicut ait Prophetæ : *Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem deos disiudicat* (Psal. LXXXI).

CAP. XLI. *Oves pastorem suum, nisi a fide exorbitaverit, non debent accusare.*

Fabian. in Decret. c. 2.

(2, q. 7, c. *Oves*). Fabianus presul, omnibus episcopis. Statuentes apostolica auctoritate jubemus, ne pastorem suum oves que ei commissa fuerint, nisi in fide erraverit, reprehendere audeant. Si autem a fide deviarerit, erit corrigendum prius secreta a subditis. Quod si incorrigibilis (quod absit!) apparuerit, erit accusandus ad primates suos, aut ad sedem apostolicam. Pro aliis vero actibus suis, magis tolerandus est ab omnibus, etiam sibi subditis, quam accusandus, aut publice derrogandus, quia cum in eis a subditis delinquitur, ejus ordinationi obviatur, qui eos pertulit, eis dicente Apostolo : *Dei ordinationi resistit qui potestati resistit* (Rom. XIII).

rum qui oppressi videbantur. Item : nec eos prius respondere debere, quam omnia sua eis et Ecclesiis eorum legibus integerrime restituantur.

CAP. XLIV. *Ante restitutionem aliquis ad causam revocari non debet.*

Felix I ad episc. Gall., ep. 2.

(3, q. 2, c. *Si episcopus*). Si suis fuerit episcopus aut Ecclesiæ rebus sibi commissa expoliatus, aut (quod absit!) quod alienum ab omnibus esse debet fidelibus, a sede propria ejectus, in detentione aliqua a suis civibus fuerit sequestratus, tunc canonice ante in pristino statu restituatur, cum omni privilegio sui honoris, et sua omnia quæ insidiis inimicorum suorum ei ablata fuerint, legibus redintegrentur, nec convocari aut judicari poterit, nisi ipse pro sua necessitate, minime tamen iudicandus advenire sponte elegerit. Nullatenus ergo a quoquam cogatur antequam integerrime omnia quæ per suggestiones inimicorum suorum amiserat, potestati ejus ab honorabili concilio legali ordine redintegrentur.

CAP. XLV. *Nec convocari ad synodum nec in aliquo debet judicari spoliatus.*

Eusebius ad episc. Alexand. et Egypt. ep. 2.

(2, q. 2, c. *In scripturis.*) Eusebius papa in secundo Decretali suo : « In scripturis vestris reperimus quosdam episcopos in vestris partibus a propriis ovibus accusatos aliquos ex suspicione, et aliquos ex certa ratione, idcirco quosdam suis rebus expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos, quos sciatis nec ad synodum comprovincialem, nec ad generalem posse convocari, nec in aliquo judicari, antequam cuncta quae eis sublata sunt, legibus potestati eorum redintegrantur.

CAP. XLVI. *De eodem.*

Julius I, c. 1.

(2, q. 2, c. *Nullus potest.*) Item, nec convocari ad causam, nec judicari potest expoliatus vel expulsus, quia non habet privilegium quo expoliari possit jam nudatus.

CAP. XLVII. *Ante item contestatam potestati cuncta sunt restituenda.*

Joannes papa.

(2, q. 2, c. *Antiquitus.*) Unde et antiquitus decretum est, omnes possessiones et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos ante item contestatam, praceptor vel primas possessori restitutus. Item : Est in antiquis Ecclesiæ statutis decretum, ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde in Evangelio scriptum est : *Quod si aliquem defraudavi, reddo quadruplum* (*Luc. xvii.*). Et in legibus saecularibus cautum habetur : Qui rem subripit alienam, illi cuius res direpta est, in undecuplum quæ sublata sunt, restituat.

CAP. XLVIII. *Ante restitutionem aliquis ad causam revocari non debet.*

Felix papa ad episc. Gall. ep. 2.

(3, q. c. *Si episcopus. § Præsul vero.*) Præsul vero cum omni honore statui pristino reddatur, et

A ipse dispositis ordinatisque libere ac secure de suis tunc regulariter infra quatuor aut quinque, aut sex, aut septem menses juxta quod possilitas ei fuerit, et non ante couvocatus ad tempus concilio legitimo et canonico destinatum veniat ad causam, et si ita juste videtur, accusantium propositionibus respondeat.

CAP. XLIX. *Nullus debet accusari, dum suis rebus fuerit spotiatus.*

Ex Decretis Felicis pap. epis.

(2, q. 2, c. *Nullus episcoporum.*) Nullus enim episcopus, qui suis rebus expoliatur, aut a sede propria vi, aut terrore depulsus, antequam omnia sibi ablata legibus restituantur, et ipse pacifice annum vel plus suis fruatur honoribus, sedique proprie sit regulariter restitutus, juxta canonum institutionem accusari, indicari, aut damnari non potest.

CAP. L. *Post restitutionem inducias præstandæ sunt.* Eusebius episcopis Alexand. et Egypt. n. Decret.

(3, q. 2, c. *Prius.*) Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, et Ecclesias quæ sibi sublate sunt, cum omni privilegio suo restitui, et postmodum, non sub angusti temporis spatio : sed tantum spatium temporis eis indulgeatur, quantum expoliati vel expulsi esse videntur, antequam ad synodum convocentur, et ab omnibus quibusque suæ provinciæ episcopis audiantur.

CAP. LI. *In Decretis Felicis, c. 10.*

Ille vero qui vi aut terrore, vel timore, a sede pulsus aut suis rebus expoliatus fuerit, non prius vocetur ad synodum quam ei omnia legibus reintegrentur.

CAP. LII. *Post restitutionem inducias præstandæ sunt.*

(3, q. 2, c. *Tandiu.*) Et tandem in sede propria pacifice et potestate cuncta disponens resideat, quandiu expulsus vel expoliatus suis visus est carere rebus.

DE ACCUSATIONIBUS.

CAP. LIII. *Accusatio non debet fieri in scriptis.*

Stephanus in Decret. c. 2.

(2, q. 8, c. *Per scripta nullus.*) STEPHANUS sanctæ apostolicae et universalis Ecclesiæ Romanae episcopus, omnibus episcopis. Per scripta, nullius accusatio suscipiatur, sed propria voce, si legitima et digna accusatoris persona fuerit; presente videlicet eo quem accusare desiderat, quia nullus absens per alium accusari potest aut accusare.

CAP. LIV. *Absentes nec accusari nec judicari possunt.*

Felix I ad episcopos Gall. ep. 2.

(3, q. 9, c. *Absente adversario.*) Felix episcopus, universis episcopis. Absente vero adversario non audiatur accusator, nec sententia, absente parte alia, a judice dicta, ullam obtinebit firmatem

neque absens per alium accusare aut accusari potest.

CAP. LV. *Accusatio non debet fieri in scriptis.*

Conc. Cartb. c. 60; Calixt. pap. c. 2.

(2, q. 8, c. *Per scripta.*) Nullus ergo doctorum per scripta accusetur; decernimus non credi accusatori, qui absente adversario causam suggesterit, ante utriusque partis discussionem.

CAP. LVI. *Criminaliter accusans vel accusatus per se experiarum.*

Adrianus papa, c. 4.

(5, q. 7, c. *Quærendum;* 5, c. *Si plures § De accus.*; 3, c. *In criminalibus.*) In criminalibus causis, nec accusator, nisi per se aliquem accusare potest, nec accusatus per aliam personam se defendere permittitur.

CAP. LVII. *Majores natu non accuseni, nisi qui sunt A Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes.*

Felix episcopus Gallie, Decret. 2, ep. 2.

(2, q. 7, c. Quærendum; 50, c. Si plures § De accus.) Si ex utraque parte ad causam dicendam venerint, quia unus absque altero audiri non debet, quærendum est in judicio, cujus sint conversationis et fidei, atque suspicionis accusatores, aut qua intentione hoc faciant. Quia ad hoc admitti non debent nisi bona conversationis et recte fidei, viri hi videlicet qui omni suspicione careant, et bona vita clareant, neque infames existant.

CAP. LVIII. *Sacerdotes nonnisi a viris idoneis et probatis accusari possunt.*

Anacletus episcopis Gall. ep. 2.

(2, q. 7, c. Accusatio quoque.) Accusatio eorum super quæ consuleret nos voluistis, nonnisi ab idoneis et probatissimis viris, qui et suspicionibus et saecularibus sceleribus careant, fieri debet, quia Dominus sacri sui corporis tractatores a vilibus et reprobis ac non idoneis personis infamari noluit nec calumniari, sed ipse proprio flagello peccantes sacerdotes a templo ejecit.

CAP. LIX. *Nisi opinione discussa, non audiantur accusatores episcorum.*

Evaristus episcopis Afric. ep. 2.

(2, q. 7, c. Si qui sunt.) Si qui sunt vituperatores, aut accusatores episcorum vel reliquorum sacerdotum, non oportet eos a judicibus Ecclesiæ audiri, antequam eorum discutiatur aestimationis suspicio vel opinio, qua intentione, qua fide, qua temeritate, qua vita, qua conscientia, quæ merito, si pro Deo, aut pro vana gloria, aut inimicitia, vel odio, alii cupidato ista præsumperint.

CAP. LX. *Qui legem suam sponte transgreditur, ante suam reversionem recte agentes accusare non potest.*

Anaclet. in Decret. ep. 1, De oppres. episc.

(2, q. 4, c. Beatus.) ANACLETUS Urbis Romæ episcopus, omnibus episcopis. Accusandi vel testificandi licentia denegetur his qui Christianæ religionis et nominis dignitatem, et suæ legis vel sui propositi normam, aut regulariter prohibita neglexerint; transgressores enim sponte legis suæ violatores, apostate nominantur. Omnis apostata refutandus est, nec accusationem recte agentium aut testimonium suscipiendum est.

CAP. LXI. *Nec clerici in accusatione laicorum, nec laici in accusatione clericorum sunt suspiciendi.*

Fabian. ad episc. Orient. c. 2 Decret. ep. 2.

(2, q. 7, c. Sicut sacerdotes.) Fabianus episcopus episcopis urbis Romæ omnibus. Sieut sacerdotes vel clerici reliqua secularium laicorum excluduntur accusatione, ita illi ab istorum sunt excludendi et alienandi criminatione; et sicut isti ab illis, ita et illi ab istis non recipiuntur, quia sicut Domini sacerdotum conversatio segregata debet esse ab eorum conversatione, ita et litigatio, quia servum

CAP. LXII. *Inimici non possunt accusare.*

Stephanus II in Decret.

(2, q. 5, c. Accusatoribus.) Repellantur cohabitantes inimici et omnes laici, quia infestationem blasphemie, affectio amicitie incitare solet. Nec illi videlicet laici in nostra sunt recipiendi accusatione qui vos in sua volunt recipere infamatione.

CAP. LXIII. *Hæretici Judæi vel pagani Christianos accusare non possunt.*

Gaius papa, in Decret. c. 1.

(2, q. 7, c. Pagani.) GAIUS papa, FELICIS episcopo Pagani vel hæretici, sive Judæi non possunt Christianos accusare, aut vocem infamationis inferre.

CAP. LXIV. *Qui in primo capitulo deficit in aliis non admittitur.*

Conc. Cartag. vii, c. 3.

(3, q. 10, c. Placuit.) Placuit ut quotiescumque clericis ab accusatoribus multa crimina objiciuntur, et unum ex his de quo prius egerint, probare non voluerint, ad cetera jam non admittantur.

CAP. LXV. *Nuper inimici accusatores vel testes esse non possunt.*

Fabianus in Decret. c. 2.

(3, q. 5, c. Accusatores.) FABIANUS papa, omnibus fidelibus. Statuimus eosad accusationem nou recipi qui sunt suspecti, aut qui heri, aut nudiustertius vel dum dudum fuerint inimici, quoniam suspecti facti sunt, et qui non sunt bona conversationis, vel quorum vita est accusabilis, aut dubii in recta fide. Similiter quorum fides, vita et libertas nescitur, vel qui infamie maculis apersi sunt, aut sceleribus irretiti. Neque eos sacerdotes debere aut posse accusare, qui rite sacerdotes fieri non possunt, nec sunt sui ordinis. Tales fratres charrissimi, accusationes, et injustas aut novas emulaciones prohibete pro viribus, quia contentio summopere vitanda est.

CAP. LXVI. *Quæ personæ infames habeantur.*

Stephanus in Decret. epist. 1, c. 1.

(6, q. 1, c. Infames.) STEPHANUS Sanctæ Romanæ Ecclesiæ episcopus, delectissimo fratri atque familiari amico HILARIO. Infames illas personas dicimus esse, quæ pro aliqua culpa notantur infamia, et omnes qui Christianæ religionis et legis normam abhiciunt, et statuta ecclesiastica contemnunt. Similiter fures sacrilegos, et omnes capitalibus criminibus irretitos. Sepulcerorum quoque violatores, et apostolorum successorumque eorum, reliquorumque eorum sanctorum Patrum statuta libenter violantes, et omnes qui adversus Patres armantur quoniam in omni mundo infamia notantur. Similiter et incestuosos, homicidas, perjuros, raptiores, maleficos, veneficos, adulteros, de bellis publicis fugientes, et qui indigna petunt sibi loca tenere, aut facultates Ecclesiæ auferunt injuste, et qui fratres calumniantur aut accusant, et non probant, vel qui contra innocentess

principum animos concitandos provocant ad ira-
cundiam, et omnes anathematizatos, vel pro suis
sceleribus ab Ecclesia pulsos, et omnes quos eccl-
esiastica vel sanctæ leges infames pronuntiant; hi
nimur omnes nec servi ante legitimam liberta-
tem, nec pœnitentes, nec bigamini, nec illi qui curiae
deserviunt, et qui non sunt integri corpore, aut
sanam non habent mentem vel intellectum, aut in-
obedientes sanctorum Patrum decretis existunt,
aut qui furiose manifestantur. Hi omnes nusquam
nec ad sacros gradus debent provebi, nec ad accusationem seu ad testimonium ullatenus juste pos-
sunt recipi.

CAP. LXVII. *Accusati, nisi prius se purgaverint, alias accusare non possunt.*

Ex Decret. Steph. papæ ad episc., ep. 2.

(3, q. 11, c. *Neganda primo.*) Quod neganda est accusatis licentia criminandi, priusquam secrimi-
ne quo premuntur exuerint. Quia non est creden-
dum contra alios eorum confessioni, qui criminibus
incriminati sunt, nisi se pridie probaverint
innocentes. Quoniam periculosa est et admitti non
debet, rei adversus quemquam professio. Familia-
res vero et sponte professi atque sceleribus irretiti
non debent admitti, nec hi qui hesterna die aut
ante inimici fuerunt.

CAP. LXVIII. *De libro ix eaurumdem legum.*

Sane hi qui crimina sua in quæstione confessi
sunt, si de aliis sic dicere voluerint, a judice non
credantur, quia jure et legibus constitutum est, ut
spontanea professione reus reum non faciat, neque
illi de altero credatur, qui se criminosum confes-
sus est.

CAP. LXIX. *Rei professio adversus quemlibet admitti non debet.*

Julius pap. in Decret., ep. 18.

(15, q. 3, c. *Nemini*, et De accusat.) Nemini de
se confessio credi potest super crimen alienum,
quoniam ejus omnisiue rei professio periculosa
est, et admitti non debet.

CAP. LXX. *Infames, eos qui sunt bonæ famæ, accusare non possunt.*

Eugenius papa, ep. 2.

(3, q. 4, c. *Alieni.*) Similiter alieni errorissimum,
vel a sui voluntate propositi tramite recentem, aut
sacris Patrum regulis et constitutionibus inobedientium,
suscipere non possumus nec debe-
mus.

CAP. LXXI. *Qui non sunt recipiendi in accusatione.*
Stephanus papa in Decret. ad episc. ep. 2.

(3, q. 4, c. *Nullus.*) Nullus anathematizatorum
suscipiatur, nec a quoquam credatur, quæ ab eis
vel dicuntur, vel conscribuntur. Eos dico anathematizatos esse, quos episcopi sui scriptis anathematizaverunt, aut eorum statuta anathematizant.
CAP. LXXII. *Ad accusationem non admittatur qui in excommunicatione perseverat.*

Conc. Carth. vii, c. 4.

(4, q. 1, c. *Definimus.*) Definimus eum rite ad accusationem non admitti, qui postea quam excom-

municatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, sive sit clericus sive laicus, accusare voluerit.

CAP. LXXXIII. *Hæretici probantur qui schismate vel excommunicatione perseverant.*

(', q. 1, c. *Quod autem § Si vero.*) Si ecclesiasticum fuerit crimen coepiscopo illatum, tunc probari oportet accusantium personas, ut primo quidem hæreticis non licet contra orthodoxos epis-
copos accusationes pro ecclesiasticis negotiis facere. Sed ne bos hæreticos esse denegetis, audite sequentia: Hæreticos, inquit, esse dicimus, tam eos qui olim ab Ecclesia projecti sunt, quam qui post hæc a nobis anathematizati sunt. Porro si adhuc nec sic creditis, quod subditur, audite: Praeter hos aiunt autem et eos qui fidem quidem sa-
nam simulant vel negant confiteri; schismatics etiam et eos qui seorsum a communicantibus nobis episopis collectas faciunt: deinde vero et siquidem ab Ecclesia super causis quibusdam fuerint reprehensi et projecti aut excommunicati sive ex clero, sive ex laicali ordine, nec his licere accusare episopum antequam proprio crimine primitus exuantur. Similiter autem et eos qui sub accusa-
tione prioris existunt, non ante esse acceptabiles in episopi accusationem, aut aliorum clericorum, quia innoxios semetipsos illatorum sibi ostenderunt criminum.

CAP. LXXIV. *Convicium non est pro accusatione habendum.*

Fabianus papa ad Hilar. episc., ep. 3.

(3, q. 3, c. *Si quis iratus.*) Si quis iratus crimen aliquod cuilibet temere objicerit, vel imposuerit, convicium non est pro accusatione habendum. Sed permisso tractandi spatio, si id quod iratus dixit per scripturam se probaturum esse fateatur, ut si fortasse resipiscens, quæ pro iracundia dixit, iterare aut scribere noluerit, non ut criminis reus habeatur.

CAP. LXXV. *De pœna illius qui succubuerit in accu-
satione.*

(2, q. 3, c. *Omnis.*) Omnis ergo qui crimen ob-
jicit, se probaturum scribat. Revera ibi semper
causa agatur, ubi crimen committitur. Et qui non
probaverit quod objicit, pœnam quam intulerat,
ipse patiatur.

CAP. LXXVI. *Qui alium accusat in judicio, reum in-
dicet, et inscriptionem patiatur.*

Sixtus pap.

(2, q. 8, c. *Quisquis.*) Accusationis ordinem ta-
lem dicimus et servari jubemus, id est si quis cle-
ricorum in crimen impetratur, non statim reus aesti-
metur, quia accusari potuit, ne subjectam innocentiam faciamus, sed quisquis ille est qui crimen inten-
dit, in judicium veniat, nomen rei indicet, vin-
culum inscriptionis arripiatur, custodiat similitudi-
num supplicii habita tamen dignitatis estimatione.
Nec forte sibi noverit licentiam mentiendi, cum

calumniantes ad vindictam poscat similitudo super A adesse, id est judices electos, accusatores idoneos defensores congueros atque testes legitimos. Judices autem debent uti æquitatem, testes veritatem, accusatores intentione ad amplificandam causam, defensores extenuationem, ad minuendam causam.

CAP. LXXVII. *Damasus papa, ep. 1.*

(4, q. 4, c. *Nultus*. § *Inscriptio*.) Inscriptio primo fiat ut talionem calumniantis recipiat, quia ante inscriptionem nemo debet judicari vel damnari cum et seculi leges hoc retineant.

CAP. LXXVIII. *Stephanus episcopis Gall., in Decret.*

(L. *Infamis*, et 3, q. 7, c. *Infames*, ff. De postulat.) Infamis enim persona nec procurator potest esse nec cognitor.

CAP. LXXIX. *Stephanus in II Decretali omnibus episcopis.*

Nullus alienigena aut accusator eorum fiat aut judec.

CAP. LXXX. *Quilibet in causa duas personas gerere non valet.*

(4, q. 4, c. *Nullus* in primo.) DAMASUS papa Romanus, STEPHANO archiepiscopo. Accusatores et judices non idem sint, sed per se accusatores, per se judices, per se testes, per se accusari unusquisque in suo ordinabiliter loco.

CAP. LXXXI. *Accusator vel testis, vel judec aliquis simul esse non potest.*

Fabianus in Decret. c. 4.

(4, q. 4, c. *Nullus*.) Nullus unquam presumat accusator simul esse et judec, et testis, quoniam in omni iudicio quatuor personas necesse est semper

B adesse, id est judices electos, accusatores idoneos defensores congueros atque testes legitimos. Judices autem debent uti æquitatem, testes veritatem, accusatores intentione ad amplificandam causam, defensores extenuationem, ad minuendam causam.

CAP. LXXXII. *Nullum servetur iudicium, nisi rationabiliter habitum.*

D. Gregorius Joanni defens., l. II, ep. 50.

(2 q. 1, c. *In primis*, § *Quia igitur*.) Quod quidam frater de falsis se capitulois accusatum nec aliquid ordinabiliter factum, sed injuste condemnatum se asserit, diligenter querendum est. Primo si iudicium ordinabiliter est habitum, si alii accusatores, alii testes fuerunt. Deinde causarum qualitas examinanda est, si digna exilio, vel depositione fuerit, si eo presente, qui accusatus est sub iurisdictione contra eum testimonium dictum est, si scriptis actum est, si ipse licentiam respondendi aut defendendi se habuerit, sed et de personis accusantium ac testificantium subtiliter querendum est, cuius conditionis sunt, cuiusve sint, ne forte aliquas contra præfatum pastorem inimicitias habuissent, utrum vero testimonium ex auditu dixerint aut certe specialiter se scire testati sunt, si scriptis iudicatum est, et partibus præsentibus semper sententia recitata est, quod si forte haec solemniter acta non sunt, neque causa probata est quæ exilio vel depositione digna fuit, in ecclesiam suam omnibus modis revocetur.

DE TESTIBUS IN ACCUSATIONE RECIPIENDIS.

CAP. LXXXIII. *Qui ab accusatione repelluntur, aut ad annum XIV nondum pervenerint, testes esse non possunt.*

Conc. Carth. VII, c. 4; Nicolaus papa.

(4, q. 5, c. *Testes*.) Testes autem ad testimonium non admittendos esse censemus, qui nec ad accusationem admitti præcepti sunt, vel quos ipse accusator de sua domo produxerit; ad testimonium autem intra annos XIV ætatis sua non admittantur.

CAP. LXXXIV. *Nuper inimici testes esse non possunt.*

Anacletus in Decret., ep. 3.

(3, q. 5, c. *Accusatorcs*.) Testes autem esse non possunt, qui ante hesternum diem, aut nudius tertius inimici fuerunt, ne irati nocere cupiant, ne laesi ulcisci velint. Inoffensus igitur accusator et testimoniū affectus querendus est et non suspectus.

CAP. LXXXV. *Consanguinei vel familiares adversos extraneos testimonium non dicant.*

Calixtus papa in Decret., ep. 2, ad episc. Gall.

(3, q. 5, c. *Consanguinei*.) Consanguinei adversus extraneos testimonium non dicant nec familiares de eadem domo prodeuentes, sed si voluerint, et invicem consenserint, inter se tantummodo parentes testificantur et non in alios. Neque testes suspecti recipientur, quia propinquitatis et familiaritatis ac damnationis affectio veritatem impedit.

C solet. Amor carnalis et timor atque avaritia plerumque sensus hebetant humanos, ut quæstum pietatem putent, et pecuniam quasi mercedem prudentiae.

CAP. LXXXVI. *Sacerdotes accusare vel in eos testificari non valent, qui ad sacerdotium prohibentur eligi.*

Damas. in Decret., ep. 3, ad Stephan. archiep.

(2, q. 7, c. *Testes*.) Testes absque ulla infamia aut suspicione vel manifesta macula et vera fidei plenitudine instructi esse debent, et tales quales ad sacerdotium eligere divina jubet auctoritas, quoniam ut antiquorum tradidit auctoritas, sacerdotes criminari non possunt, nec in eos testificari, qui ad eundem non debent, nec possunt provehi honorem. Item: homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, raptore, venefici, adulteri, qui raptum fecerunt, vel falsum testimonium dixerunt, seu qui ad sortilegos magos que cucurrerunt, nullatenus ad accusationem vel ad testimonium erunt admittendi.

CAP. LXXXVII. *Accusare non potest proditor neque calumniator.*

Iguinus papa in Decret.

Proditoris vero nec calumniatori vox audiatur. Nemini de se confessio credi potest super crimen alienum, quoniam ejus rei professio periculosa est, et admitti non debet.

CAP. LXXXVII. *Accusare non possunt erroris socii, A et sacrī Patrum regulis inobedientes.*

(3, q. 4, c. *Alieni erroris.*) Similiter alieni erroris socii vel a sui voluntarie propositi tramite recedentes, aut sacris Patrum regulis et constitutionibus inobedientem susciperem non possumus nec debemus.

In decretis Sylvestri papæ, capit. 3. — Sylvester papa I in Epilogi brevi concilii Romani.

CAP. LXXXIX. *Quilibet clericus non est in publico examinandus.*

Sylvester pap. in Decret. et conc. Rom.

(11, q. 1, c. *Testimonium.*) Sylvester papa in generali residens synodo dixit: Nullus laicus audeat inferre crimen clericu. Testimonium autem clerici adversus laicum nemo suscipiat. Clericum vero quemlibet in publico nemo examinare presumat, nisi in Ecclesia.

CAP. XC. *Nullus clericus inferioris ordinis accusare presumat clericum superioris ordinis, nec laicus episcopum.*

Sylvester pap. in Decret., c. 3.

In consensu subscriptione omnium constitutum est, ut nullus laicus episcopo vel alicui in ordinibus posito, crimen aliquod possit inferre, et ut presbyter aduersus episcopum, diaconus aduersus presbyterum, subdiaconus aduersus diaconum, acolythus aduersus subdiaconum, exorcista aduersus acolythum, lector aduersus exorcistam, ostiarius aduersus lectorem nullo modo aliquam presumat dicere accusationem.

CAP. XCI. *Quot testibus episcopus vel presbyter vel reliqui clerici sunt communicandi.*

(2, q. 5, c. *Præsul.*) Præsul autem non damnabitur nisi in LXXII. testibus. Presbyter autem cardinalis, nisi in XL testibus non damnabitur, diaconus autem cardinalis urbis Romæ nisi in XXVI. testibus non damnabitur. Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius nisi in vii testibus non condemnabuntur. Testes autem et accusatores sine aliqua sint infamia.

CAP. XCII. *Infamis vel sacrilegus, religiosum Christianum accusare non potest.*

Euticianus in Decret., ep. 2, advers. episc. Sicil.

(3, q. 4, c. *Nulli unquam.*) Nulli unquam infamia, atque sacrilegio de quounque liceat negotio adversus religiosum Christianum, quamvis humili ser- vilisque persona sit, testimonium dare, nec de quilibet re, actione vel inscriptione Christianum im- petere.

CAP. XCIII. *Testes non dicant testimonium, nisi de his quæ præsentialiter et veraciter noverint.*

Calixtus papa ep. 2, ad episc. Gall.

(3, q. 9, c. *Testes.*) Testes per quamcumque scripturam testimonium non proferant, sed præsentes ex his quæ cognoverunt et viderunt veraciter testimonium dicant. Nec de aliis causis vel negotiis testimonium dicant, nisi de his que sub præsentia eorum facta esse noscuntur.

CAP. XCIV. *Gregorius Joanni defensori, c. 40.*

(C. *Livet.* Extr. De test. et Barb. 1. *Test. c. De test.*, et 3, q. 9, c. *De his.*) Querendum utrum testimonium ex auditu dixerint, aut specialiter certe se scire testati sunt, si scriptis judicatum sit et partibus praesentibus sententia recitata est. Quod si forte hac solemniter acta non sunt, neque causa probata est qui exilio vel depositione digna sit, in Ecclesiam suam modis omnibus revocentur.

CAP. XCV. *Pius papa, VIII a Petro, fratribus per Hispaniam.*

Apostolus, inquit, adversus presbyterum inscriptionem non esse recipiendam, absque duabus vel tribus idoneis testibus (*I Tim. v.*). Si haec de presbyteris vel ceteris fidelibus preavenda sunt,

B quanto magis de episcopis? *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum* (*Math. xviii.*).

CAP. XCVI. *Stephanus V. Astulto.*

(2, q. 4, c. *Venienti*; extr. *De testibus.*) Nec Evangelium, nec ulla divina humanaque lex, unius testimonio etiam idoneo, quempiam condemnat vel justificat.

CAP. XCVII. *Quot testibus quisque clericorum convinci debeat.*

Conc. Brac. II, c. 9.

(2, q. 4, c. *Placuit.*) Placuit ut si quis aliquem clericorum maculae fornicationis impetrat, secundum præceptum Pauli apostoli duo vel tria testimonia requirantur. Quod si non potuerit datis testimoniiis approbare quod dixit, excommunicationem accusator accipiat.

CAP. XCVIII. *Venienti ad judicium, inducia non negantur.*

Felix Anastasio. c. 14.

(3, q. 3, c. *Cum accusatus.*) Felix papa in primo Decretali suo. Cum accusatus ad judicium venerit, si voluerit, et necesse fuerit, inducia ei petenti a Patribus constituta absque impedimento concedantur, et judices a se electi tribuantur.

CAP. CXIX. *Accusatus potest, si timuerit, eligere sibi locum congruum in quo absque timore testes habere valeat.*

Ut in loco unde est ille qui accusatur, aut si ibi aliquam temerariae multitudinis vim metuerit, locum sibi congruum eligat, quo absque timore, si necesse fuerit vel expoposcerit, testes habere et absque impedimento suam canonice sententiam finire valeat, quia per subreptionem multa evenire solent.

CAP. C. *Ante exitum causæ per appellationem recedere licet.*

Euticianus papa episcopis Sicil., ep. 2.

(2, q. 6, c. *Non ita.*) Non ita in ecclesiasticis agendum n. gotiis, sicut in secularibus. Nam in secularibus, postquam legibus vocatus venerit et in foro decertare coepit aliquis, non licet ante peractam causam recedere. In ecclesiasticis vero dicta causa recedere licet si necesse fuerit, aut si se pregravari viderit.

DE INDUCIIS.

CAP. CI. *De induciis in criminalibus pulsatis dandis.*

Damasius episc. ad Steph. archiep., ep. 3.

(3, q. 3, c. *Inducitæ.*) Inducitæ autem accusatis in criminalibus episcopis, sex mensium vel eo amplius concedendæ sunt.

CAP. CII. *Quot mensium inducix episcopis præstandi sunt.*

Felix in Decret. c. 20.

(3, q. 3, c. *De induciis.* § *Inducitæ vero.*) FELIX papa Romanus, ANASTASIO episcopo. Inducitæ non sub angusto tempore, sed sub longo spatio concedendæ sunt, ut accusati se præparare, et universos communicatores in provinciis positos convenire et testes preparare atque contra insidiatores se pleniter armare valeant. Quidam autem ad repellenda impedimentorum machinamenta, et suas præparandas responsiones et testes confirmandos, et consilia episcoporum atque amicorum quærenda,

A annum et sex menses mandaverunt concedi. Quidam vero annum in quo plurimi concordant. Minus autem quam vi menses non reperi.

CAP. CIII. *De induciis præstandis c. primo.*

Eutherius in Decret., c. 1.

(3, q. 3, c. *Inducitæ primo.*) ELEUTHERIUS ROMANÆ Ecclesiae episcopus, omnibus episcopis. Inducitæ non modicæ ad inquirendum dandæ sunt, ne aliquid propere agi a quacunque parte videatur, quia per subreptionem multa provenient.

CAP. CIV. *Sententia definitiva debet fieri causa cognita.*

(30, q. 5, c. *Judicantem.* § *Nec litigantibus.*) Litigantibus autem non prius velit judex sua sententia obviare, nisi quando ipsi jam peractis omnibus nihil babeant in quæstione quod proponant, et tandem actio ventiletur quoque ad rei veritatem perveniat. Frequenter interrogari oportet, ne aliquid prætermissum forte remaneat quod annexi conveniat.

DE SUBTERFUGIENTIBUS JUDICIA.

CAP. CV. *Judicium non subterfugiendum.*

Bonifacius papa ad episcopos Gall.

BONIFACIUS episcopus PATROCLO, REMIGIO, MAXIMO, HILARIO, SEVERO, VALERIO, JULIANO, CASTORIO, LEONTO, JOANNI, MONTANO, MARINO et cæteris episcopis per Galliam et per VII provincias constitutis Valentine. Nos clerici civitatis adierunt proponentes libellum et crimina quæ Maximinum, teste tota provincia, asserunt commisisse, delegata toties cognitione illum constituta, et subterfugisse judicia, nec confusim conscientia festinasse, ut si esset innocens examinatis omnibus purgaretur, quæ toties decreta ex nostrarum quoque chartarum instructione cognovimus. Qui contrario probavit de se illa quæ dicta sunt, quia ad ea confutanda cum essent innunera a decessoribus meis provincialibus delegata est cognitione. Conventus etiam dicitur vitasse et adesse minime voluisse; et nullus dubitat, quod ita judicium nocens subterfugit, quemadmodum ut absolvatur qui est innocens, quærerit. Sed astuta cavillatio eorum qui versutiis credunt agendum esse consiliis, nunquam innocentia nomen accepit. Confitetur enim de omnibus quisquis subterfugere judicium dilationibus putatur. Veniet tamen aliquando ille qui talis perhibetur in medium judicium, nec prodest illi toties subterfugisse, quem sui actus et commissa, quoque fugerit ea quæ objiciuntur illi, si vera sunt, crimina persequuntur. Deberuan quidem jam dignam pro ejus accusatis in nostro judicio actibus, qui cognitionem et decretum judicium sæpe credit, declinando illudendum, dare sententiam aliquis prece, qui forsitan judicaret, et sibi qui absens est, licet sit quæsilus a nobis, reservan-

dum esse nihil dicere malum us intercedente temporis data differri, cum hoc etiam ejus accusatores assererent. De cuius intentionibus et moribus fit decretum Maximum tantum magis damnanda committere, quanto tardius se constituto judicio præsentaret. Quem Manichæorum involutum caligine argunt, turpique secta facta olim eum ita non posse abluere, animam in sordida probatione objectaque ei gesta synodalia proferentes, et commissis involutum undique flagitiis, nullum eum sanitatis habuisse respectum quem furore et insana temeritate ad sæcularium quoque judicium tribunalia subsidium questioni, quod in vili persona turpis simum est, objiccent, pervenisse eum ad homicidiū damna asserunt gestis prolatis in medium. Et hunc tam post tanta taliaque commissa episcopatus adhuc nomen in suis latibulis vindicare, improprie civitatis infamia nimiis doloribus conquerantur, et sanctum nomen vindicando sibi velle polluere.

Ideoque, fratres charissimi, quia audiendus hic præsentare se noluit, ne convictus forsitan ab accusantibus se cleris defendere possit, dignata tandem aliquando præsentatum episcopali judicio prouuntiationis congrue feririsen tantia judicamus, quanquam illi cum hac docta fuerint sciamus bujus nominis jacturam esse, qui pudorem nunquam babuisse sacerdotii perhibetur, et locum suum nec modico quidem tempore perdidisse dilationem dedimus et decrevimus et vestrum debere intra provinciam judicium, et congregare synodus ante diem Kalendarum Novembbris, ut, si adesse voluerit, præsens, si confidit, ad objecta respondeat. Si adesse neglexerit, dilationem sententiæ de absentia non lu-

cretur. Nam manifestum est confiteri eum de criminis, qui indulto et toties delegato judicio purgandi se occasione non utitur. Nihil enim interest utrum in praesenti examine omnia quae dicta sunt comprobentur, cum ipsa quoque professione procurata toties constet absentia. Nos autem per omnes provincias litteras dirigemus, ne excusationem sibi ignoracionis obtendat, ut ad provinciam venire cogatur et illici constituto judicio se praesentare. Quidquid autem vestra charitas de hac re dixerit decernendum, cum ad nos relatum fuerit nostra ut condere, necesse est ut auctoritate confirmetur.

CAP. CVI. *Non est a communione suspendendus, qui die statuto ad causam venire non potuit.*

Conc. Carthag. III, c. 7.

(4, q. 5, c. *Quisquis episcorum.*) Aurelius episcopus dixit: « Quisquis episcorum accusator ad primum provincie ejus, ipse causam deferat, nec a communione privetur, cui crimen intenditur, nisi ad causam deferat suam dicendam electorum judicio die statuta litteris evocatus minime occurrerit, hoc est infra spatium mensis ea die qua eum litteras accepisse constiterit, quod si aliqua vere necessitatis causas probaverit, quibus eum occurtere non potuisse manifestum sit, causae sue dicenda intra alterum menseni integrum habeant facultatem: verum tandem post mensem secundum non communio-

A cet donec purgetur. Si autem ad concilium universale infra anni spatium occurrere noluerit, ut vel ibi causa terminetur ipse in se damnationis sententiam dixisse judicetur. Tempore sane quo non communicat, nec in sua ecclesia vel parochia communicet. Accusator vero ejus si nunquam diebus cause dicenda defuerit, subtrahens se a communione non removetur. Si vero aliquando defuerit subtrahens se restituto in communione episcopo, ipse removeatur a communione accusator, ita tamen ut nec ipsi admittatur facultas cause peragendae, sive ad diem constitutum occurrisse non voluisse, sed non potuisse probaverit. Illud vero placuit ut cum agere coepit in episcoporum judicio, si fuerit causarum personae culpabilis, ad argendum non admittatur, nisi proprias causas, non tantum ecclesiasticas asserere voluerit. »

B CAP. CVII. *Præsumitur contra illum qui dilationibus subterfugit judicium.*

Julius papa in Decret. c. 2.

(c. *Nullus. § De presumptionibus.*) JULIUS Romanæ Ecclesie presul episcopis omnibus. Nullus dubitat quod ita nocens judicium subterfugit, quemadmodum illud innocens ut absolvatur requirit; nec suspicione caret, qui alium calumnii derogat, falsa dixisse cum ipse adjudicium ut probet quod intulit vocatus venire distulit.

DE JUDICIBUS ET EORUM SENTENTIIS.

CAP. CVIII. *In decretis Felicis, c. 4.*

FELIX aliae Romanae Ecclesie episcopus ANASTASIO et ceteris episcopis. Judices tales esse debent, ut omni suspicione careant, et ex radice charitatis suam desiderent promovere sententiam.

CAP. CIX. *Ubi ab eis quisque judicandus est quos sibi judices elegere.*

Julius I, in Decret., c. 34.

(2, q. 1, c. *Judices autem.*) JULIUS episcopus omnibus episcopis: Judices alii esse non debent, nisi quos ipse qui impetravit elegere, aut quos suo consensu haec sancta sedes a teipso primates auctoritate hujus sancte sedis delegaverint.

CAP. CX. *Judices prius probare debent quo animo quisque accusat, quam accusationem suscipiant.*

Judices prius probare debent suspicionem et causam aut quo animo accusator hoc faciat, et postmodum judicium suscipere: quia veritatis professionem, propinquitatis, inimicitiae, timoris, amoris, odii et cupiditatis intentio impedire et adversa fratribus solet irrogare.

CAP. CXI. *Damnari non valet, nisi vel convictus vel confessus.*

Constantinus imperator.

(2, q. 4, c. *Judex.*) Judex criminosum discutiens, non ante sententiam proferat capitalem, quam aut reus ipse confiteatur, aut per innocentestestes convincatur.

C CAP. CXII. *Nec suspicionis arbitrio, nec ante verum et justum judicium aliquis condemnetur.*

Melchiades in Decret.

(2, q. 4, c. *Primo semper.*) Primo semper omnia diligenter inquirere, ut cum justitia et charitate diffiniatis, neminem condemnantes ante verum et justum judicium. Nullum judicetis suspicionis arbitrio; sed primum probate et postea charitativam proferte sententiam, et quod vultis vobis non fieri, alteri non faciat.

CAP. CXIII. *Res dubia non definitur certa sententia. Non credantur quae certis indiciis non demonstrantur.*

Victor in Decret., c. 1.

(11, q. 3, c. *Grave, vel quamvis; 30, q. 5, Si quis.*) Victor papa, THEOPHILUS episcopo. Audivimus quodam apud nostros vestrosque diversa judicia fieri et incerta judicare. Incerta, charissimi, nullomodo judicemus quoque veniat Dominus qui latentia producet in lucem, et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Unde Augustinus in libro De penitentia: Quamvis enim vera sint non tamen credenda sunt, nisi quae manifestis indiciis comprobantur, nisi quae judicario ordine publicantur.

CAP. CXIV. *De eodem.*

Sixtus in Decret. c. 1.

(11, q. 3, c. *De sent. 2, q. 3, c. Quamvis; 3,*

q. 5, c. *Si quis*). Sixtus papa Romanus, episcopis per Hispaniam constitutis. Incerta nemo pontificum judicare presumat. Et quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi certis judicis comprobentur, nisi qua manifesto judicio convincuntur, nisi qua judicario ordine publicantur.

CAP. CXV. *In decretis Eleutherii, c. 1.*

(2, q. 4, c. *Nihil et De Manifesto*, § *Quia Dominus*.) Dominus noster Jesus Christus Judam esse furem sciebat, sed quia non est accusatus, ideo non est ejectus, sed quidquid inter apostolos egit, pro dignitate ministerii permansit.

CAP. CXVI. *Sententia non præcipitanter ferenda est.*

Eucharistius [f. Evaristus] in Decret. c. 2.

(2, q. 4, c. *Deus*, l. *quia*, c. *Comminati*.) Evaristus papa, omnibus episcopis. Dominus omnipotens ut nos a præcipienda sententiæ prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomæ et Gomorrhæ noluit auditæ judicare, priusquam manifester agnosceret quæ dicebantur. Unde ipse ait: *Descendani et video clamorem qui venit aul me, opere compleverint, an non est ita ut sciām* (Gen. xviii). Deus omnipotens, cui nihil absconditum est, sed omnia manifesta sunt et etiam antequam fiant, non ob aliud bæc per se inquirere, dignatus est, nisi ut nobis exemplum daret, ne præcipiles in discutiendis et judicandis tractum negotiis essemus, et ne mala de eujusquam persona prius quisquam audeat credere quam probare. Cujus exemplo monemur ne ad profenderandam sententiam unquam præcipites simus, aut temere indiligerenter improbata indiscussa quæque quoquomodo judicemus, dicente Veritatis voce: *Nolite judicare ut non judicamini, in quo enim judicaveritis, judicabimini, et reliqua* (Matth. vii). Mala auditæ nullum moveant, nec passim dicto quisquam absque certa probatione unquam credit, sed ante auditæ diligenter inquirat, nec præcipitando quidquam agat si enim Dominus cognitor omnium, Sodomorum mala quorum clamor ad celos usque pervenerat, omnia sciens prius nec credere, nec judicare voluit, quam ipse ea quæ cum fidelibus testibus diligenter investigans audierat, ex opere veraciter cognosceret multo magis nos humani et peccatores

A homines quibus incognita sunt judicia Dei praævere, et nullum ante veram justam probationem judicare aut damnare debemus teste Apostolo qui ait: *Tu quis es qui judicas alienum servum? suo domino stat aut cadit* (Rom. xiv).

CAP. CXVII. *Ordinem judiciarium manifesta non desiderat causa.*

Stephanus V papa Leoni ep. Tyan.

(11, q. 1, c. *De manifesta*.) De manifesta et nota plurimis causa, non sunt querendi testes, ut sanctus Ambrosius in epistola ad Corinthios dicit de fornicatione sententiam exponens Apostoli: *Judicis, inquam, non est sine accusatore damnare. Quia Dominus Judam cum fuisse fur, quia non est accusatus, minime abiecet. Cognito autem opere isto, pellendum illum de cœtu fraternitatis censuit. Omnes enim crimen ejus sciebant, et non arguebant. Publice enim novercam suam loco uxoris habuit: in qua re nec testibus opus erat, neque tergiversatione aliqua poterat legi crimen. Et paulo post: Absens facie, præsens autem auctoritate spiritu, qui nusquam abest, jam judicavi ut presens, eum qui hoc admisit tradi Satanæ in interitu carnis* (I Cor. v).

CAP. CXVIII. *Ministrorum confessio non sit extorta, sed spontanea.*

(15, q. 6, c. *Si quandoque*) ALEXANDER papa, V a Petro, in suorum primo Decretalium. Si sacerdotibus vel auctoribus Ecclesiæ quædam scripturæ quoquomodo per metum aut fraudem, aut per vim extortæ fuerint, velut seliberare possent, quoquunque ab eis conscriptæ, vel laboratæ fuerint ingeuiæ, ad nullum eis præjudicium vel nocumentum valere censemus, neque ullam eis infamiam vel calumniam, aut a suis sequestrationem bonis unquam auctore Deo et sanctis apostolis eorumque successoribus sustinere permittimus.

CAP. CXIX. *Non sunt aliqua judicanda priusquam certis demonstrantur judiciis.*

Eleutherius papa, in Decret. 1.

(30, q. 5, c. *Judicantem*.) Judicantem oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi ac proponendi abiciendiisque præbita patientia ab eo, ut ibi actio ambarum partium illuminata sit pleniter. Item: non esse judicandum donec utrinque sit peroratum.

DE APPELLATIONIBUS.

CAP. CXX. *Ante datam sententiam licet alicui appellare.*

Ex Decret. Fabiani papæ Hilario episc. c. 27.

(2, q. 7, c. *Si quis judicem*.) Si quis vero episcopus judicem suspectum babuerit et gravari se videtur, libere sedem apostolicam appetlet.

CAP. CXXI. *Affictio non debet addi affictio.*

(2, q. 7, c. *Appellantem*.) Appellantem autem non debet afflictio ulla, aut detentionis aut carceris injuriare custodia, sed licet appellatori vitiatam causam appellationis remedio sublevare.

D CAP. CXXII. *Non denegetur appellatio ei quem in suppicio sententia definitiv.*

Fabianus papa ad Hilar., epist. 3.

(2, q. 7, c. *Liceat*. l. *Non tant*. § *De appell.*) Liceat etiam in causis criminalibus appellare, nec vox appellandi denegetur ei quem in suppicio sententia destinaverit.

CAP. CXXIII. *Accusatus nonnisi in suo foro auditur.*

Fabianus papa ad Hilar., epist. 3.

(3, q. 6, c. *Pulsatus*.) Pulsatus ante suum judi-

cem causam dicat. Etante suum non judicem, pul-
satus si voluerit taceat, et pulsatis quoties appella-
verint, inducias dentur, nec quemquam sententia
non a suo judicio dicta constringat.

CAP. CXXIV. *Episcopi gravioribus casibus pulsati apostolicam sedem appellant.*

Ex Decret. Gregor. pap. ad episc. Orientales, c. 27.

(2, q. 6, c. *Omes episc. et c. Ad Romanam.*) Ut omnes episcopi qui in quibusdam gravioribus pul-
santur, vel criminantur causis, quoties necesse fues-
t, libere apostolicam appellant sedem, et ad eam
quasi ad matrem confugiant, ut ab ea sicut sem-
per fuit piefulciantur, defendantur, et liberentur.

CAP. CXXV. *A comprovincialibus accusatus vel judicatus, apostolicam sedem appellant.*

Sixtus papa ad Grat. episc., ep. 1.

(3, q. 6, c. *Accusatus.*) Item ex dictis Sixti pape: Placuit ut accusatus vel judicatus a comprovincialibus, in aliqua causa episcopus libenter appellaret et a deat apostolicæ sedis pontificem, qui aut per se, aut per vicarios, suosejus retractari negotium procureat.

CAP. CXXVI. *Qui gravatur a proprio metropolitano primates aut universalem sedem appetet, vel: Qui a proprio metropolitano se gravari putaverit, maiorem sedem appetet.*

Victor ad Theophil., ep. 1.

(2, q. 6. *Si quis.*) Item Victor *episcopus:* Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari, apud patriarcham aut primatum dicceseos, aut penes apostolicæ universalis Ecclesiæ sedem judicetur.

CAP. CXXVII. *Post latam sententiam infra quod tempus quisque appellare debeat.*

Ex legibus Theod., c. 20.

(2, q. 6, c. *Propter superfluum.*) Propter super-
fluam appellatorum licentiam, ne in retractandis
vel revocandis sententiis, liberum habere arbitrium
viderentur, et tempora appellationis et pœnæ cons-
titutæ sunt, ut quicunque apud judicem qui cau-
sam ejus audivit, appellare, et ad alium provocare
voluerit, infra dies appetet, et in his ipsis diebus
ad judicem ad quem provocaverit sine aliqua sim-
ulatione perveniat, et ipse dies in quo accepit lit-
teras, in his v diebus specialiter computetur. Quod
si longius iter sit, exceptis his v diebus, spatium
dierum quo iter agi possit, computetur.

CAP. CXXVIII. *A quo appellatur, ad quem appellatum fuerit, dimissoriz litteræ dirigantur.*

Ex iisdem, c. 36.

(2, q. 6, c. *Ab eo.*) Ab eo [a quo appellatum est,
ad eum qui de appellatione cognitus est, litteræ di-
missoriz dirigantur, quæ vulgo apostoli appellan-
tur; quarum postulatio et acceptio intra diem
quintum ex officio facienda est. Ista jam superius
de cautinoibus et pœnis appellantium interpretata
sunt, qui intra tempora prestita dimissorias non
postulaverint vel acceperint, vel reddiderint pres-
criptione ab agendo submoneantur, et pœnam ap-
pellationis ferre cogantur.

CAP. CXXIX. *De his qui causa dilationis appellant.*

Ex iisdem, c. 27.

(2, q. 6, c. *Quicunque.*) Quicunque non confiden-

A tiajustæ causæ, sed causa differendæ moræ, ne contra eum sententia proferatur, appellaverit, vel si de facto suo confessus, ne abjiciatur appellare voluerit, hujusmodi appellations non recipiuntur.

CAP. CXXX. *Cum possessor appellat dum eventus causæ dubius est, possessionis fructus sequestren- tur.*

Ex iisdem, c. 37.

(2, q. 9, c. *Quoties.*) Quoties post auditam causam, judicem possessor appellat, fructus possessionis de qua agitur, dum sequenda audiendiæ eventus du-
B bius est, merito sequestrantur. Nam si petitor ap-
pellaverit, hoc ab eo non potest postulare, quia non potest sequestrari, quod non habet, si propter præ-
dia urbana vel mancipia vel jumenta appellatur,
possessiones eorum vel mercedes, vel vectura
etiam de navis nauto agatur, depensi solet.

CAP. CXXXI. *Injuste appellans omnino puniendus est.*

Ex iisdem, c. 38.

(2, q. 6, c. *Omninodo.*) Omninodo puniendus est, quoties injusta appellatio pronuntiatur, sumptus quos dum sequeretur adversarius impendit, red-
dere cogatur, non simplos, sed quadruplos.

CAP. CXXXII. *A quibus judicibus licet provocare, vel sic: Excommunicetur qui judicibus suis obti-
perare non vult.*

Conc. Spal. Milevit.. c. 24.

(2, q. 6, c. *A judicibus, et c. Quisquis.*) A judicibus autem quos communis consensus elegerit, non licet quemque provocare, et quisquis proba-
C tus fuerit pro contumacia nolle obtemperare judicibus, cum hoc primæ sedis episcopo fuerit probatus, det litteras ut nullus ei communiet episcoporum donec obtemperet.

CAP. CXXXIII. *Cum per appellationem sententia sol-
vitur, non debet obesse ei qui non iniquo animo ju-
dicavit.*

Conc. Carthag. iii, c. 40.

(2, q. 6, c. *Hoc etiam placuit.*) Placuit ut a qui-
busunque judicibus ecclesiasticis ad alios judices,
ubi est major auctoritas, fuerit provocatum, non
eis obris quorum fuerit soluta sententia, sicut con-
vinci non potuerint, vel inimico animo judicasse,
vel aliquæ cupiditate, aut gratia depravati. Sane sit
D ex consensu partium judices electi fuerunt, etiam a pauciori numero quam constitutum est, non
liceat provocari.

CAP. CXXXIV. *Comprovinciales et metropolitani epi-
scoporum causas audire, sed definire non pos-
sunt.*

Zephirinus in Decret. c. 1.

(3, q. 6, c. *Quoniam.*) Quoniam quanquam a com-
provincialibus episcopis accusati causam pontificis
scrutari liceat, non tamen definire, inconsulto Ro-
mano pontifice, permissum est.

CAP. CXXXV. *Reus damnari non valet nisi convictus aut sponte confessus, et si episcopus fuerit reus,*

*non debent ferre sententiam damnationis, sed de- A clericorum, de quibus consulti sumus, quia omnes
ferre ad sedem apostolicam.*

Felix I [f] Zephyrinus] papa in Decret. ad
Paternum.

(2, q. 4, c. *Primates accus.*) ZEPHIRINUS Romanæ
urbis archiepiscopus, omnibus episcopis. Patriar-
chæ vel primates accusatum discutientes episco-
pum, non ante sententiam proferant definitivam,
quam apostolica fulti fuerint anctoritate, aut reum
se confiteatur, aut per innocentes et regulariter
examinatos convincatur testes. Qui nimirum testes
minori non sunt numero: quam illi discipuli fue-
runt.

CAP. CLXXXVI. *Comprovinciales et metropolitani
episcoporum causam audire possunt, sed diffinire
non possunt.*

Eleutherius papa in Decret.

(2, q. 6, c. *Quamvis.*) De accusationibus ergo

A clericorum, de quibus consulti sumus, quia omnes
eorum accusatores difficile est ad sedem apostoli-
cam deferri, diffinitiva tamen episcoporum judicia
huc deferantur, sicut ab apostolis eorumque suc-
cessoribus multorum consensu episcoporum jam
definitum est, nec in eorum Ecclesiis alii aut præ-
ponantur, aut ordinentur, antequam hic eorum ju-
ste terminentur negotia. Quando licet apud com-
provinciales et metropolitanos, atque primates eo
rum ventilare accusationes vel terminationes, non
tamen licet definire secus quam predictum est. Re-
liquorum vero clericorum apud provinciales et me-
tropolitanos et primates et ventilare et juste finire
licet.

B

—

LIBER QUINTUS.

DE CLERICIS SOLA INFAMIA ABSQUE TESTIBUS ACCUSATIS.

CAP. I. *Infamatus tertio montu se non corrigen-
susque ad purgationem ab officio suspendatur.*

Cone. Agath. c. 4.

(C. *Si quis. extr. De purg. et 2, q. 5, c. Si legi-
timi.*) Si quis presbyter vita sua negligens pravis
exemplis mala de se suspicari permiserit, et popu-
lus ab episcopo juramento seu banno Christianita-
tis constrictus, infamiam ejus patefecerit, et certi
criminatores criminis ejus defuerunt, admoneatur
primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel
tribus testibus. Si non emendaverit in conventu
presbyterorum, episcopus eum publica increpa-
tione admoneat. Si vero neque sic se correxerit,
ab officio suspendatur usque ad dignam satis-
factionem, ne populus in eo scandalum patiatur.
Si vero accusatores legitimè non fuerint, qui
ejus crimina manifestis indiciis probare conti-
derint, et ipse negaverit, tunc ipse sociis vii ejus-
dem ordinis, si valet, a crimen seipsum expur-
get. Diaconus vero, si eodem crimen accusatus
fuerit, semetipsum cum tribus expurget.

CAP. II *De purgatione clericorum, si convinci non
potuerint.*

Cone. Hispal., c. 10.

(2, q. 5, c. *Presbyter.*) Si quis presbyter a plebe
sibi commissa mala opinione iufamatus fuerit, et
episcopus legitimis testibus approbare non potue-
rit, suspendetur presbyter usque ad dignam satis-
factionem, ne populus fidelium in eo scandalum
patiatur; digna enim satisfactio est, si ab eis a
quibus reus creditur, post rectam securitatem de
imposito criminis innoceus esse manifestetur. Quod
ita a nobis et a majoribus constitutum esse doce-

tur. Sed sive canones, sive ad arbitrium episcopi
sibi collegas septem conjugat, et juret in sacro
coram posito Evangelio, quod eum sancta Trinitas
et Christus Filius Dei, qui eum fecit et docuit quod
Evangelium continet, et sancti quatuor evangeli-
stæ, qui illud scripserunt sic adjuvent, quod ille
prænominata actionem ita non perpetraret, sicut
eidem illi oblatum est, et in hac satisfactione pur-
gatus, secure suum exerceat ministerium. Quam
satisfactionem nonnulli præcedentium Patrum se-
cundum Leonem papam, in basilica Sancti Petri
apostoli coram reverendissimo Cesare Carolo ac
clero et plebe ita fecisse, commemorant, atque ita
mox venerandum principem contra ejusdem sancti
papa adversarios dignæ ultiōnis vindictam exer-
cuisse.

CAP. III. *Qualiter sacerdotes se purgare debent.*

Decretalis, et Leo ad Carol.

(2, q. 4, c. *Omnibus vobis.*) Omnibus vobis visu
aut auditu notum esse non dubitamus, quod sœpi-
sime, suadente antiquo hoste, sacerdotibus diversa
crimina objiciantur, sed quoniam qualiter ex eis ab
his rationabilis examinatio et satisfactio fiat, licet
tempore bonæ memorie domini genitoris vestri Pi-
pini, sive priscis temporibus a sacri Patribus et a
reliquo bonaë devotionis hominibus, sœpissime ven-
tilatum fuerit, nos tamen pluriter et ad liquidum
diffinitum reperire minime quivimus. Nostris quo-
que temporibus id ipsum a sanctis episcopis, et re-
liquis sacerdotibus, et cæteris ecclesiasticæ digni-
tatis ministris, vestris in regnisse in aliis Deo de-
gentibus, nonisque una cum eis agentibus, sœpis-
sime propter multas et nimias reclamations quæ
ex hoc ad nos ex diversis partibus venerunt venti-

latum est, sed qualiter consultum domini et Patris nostri Leonis apostolici ceterorumque Romanæ Ecclesiæ episcoporum et reliquorum sacerdotum, sive Orientalium et Græcorum patriarcharum, et multorum episcoporum, omniumque sacerdotum, nec non et nostrorum episcoporum omniumque Romanorum sacerdotum ac levitarum auctoritate et consensu, atque reliquorum fidelium et conciliorum nostrorum consultu diffinitum est, vos omnes utriusque ordinis ministros scire volumus. Statutum est namque ratione et necessitate, atque prædicto consultu, ut quotiescumque sacerdoti crimen imponitur, si ipse accusator talis fuerit ut recipi debeat, quia quales ad accusationem sacerdotum admitti debeant, in canonibus pleniter expressum est; si autem, ut dictum est, ille accusator, qui canonice est recipiens, eum cum legitimo virorum numero et bonorum testium, approbare in prospectu episcoporum poterit, tunc canonice dijudicetur, et si culpabilis invenitur, canonice damnetur. Si vero cum supra scripto prætextu approbare ipse accusator minime poterit, et hoc canonice dijudicetur. Ipse vero sacerdos, si suspiciosus et incredibilis suo episcopo aut reliquis consacerdotibus sive bonis et justis de suo populo vel de suis hominibus fuerit, vel in crimine aut prædicta suspicione remaneat cum tribus aut v vel vii bonis ac vicinis sacerdotibus, exemplo Leonis papæ, qui xii episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi prospexerit, et cum aliis bonis et justis nominibus se sacramento coram populo super quatuor Evangelia dato, purgatum Ecclesiæ reddat. Si quis autem scire desiderat quales testes ad accusationem sacerdotom recipi debeant, et quid de accusatione faciendum sit, pleniter in canonibus reperire poterit.

CAP. IV. *De Leone qualiter se purgavit.*
De purgat. Leonis papæ.

(2, q. 5, c. Auditum.) Auditum est, fratres charissimi, et divulgatum est per multa loca, qualiter homines mali aduersum me surrexere et debilitare voluerunt, et miserunt super me gravia crimina. Propter quam causam iste clementissimus ac serenissimus dominus Carolus una cum sacerdotibus et optimatibus istam pervenit ad urbem. Quamobrem ego Leo pontifex sanctæ Romanæ Ecclesiæ a nemine judicatus neque coactus, sed spontanea mea voluntate, purifice me in prospectu vestro coram Deo et angelis ejus, qui conscientiam novit, et beato Principe apostolorum in cuius prospectu consistimus, quia istas criminosas et sceleratas res quas illi mihi objicunt, nec perpetravi, nec perpetrare jussi. Testis est mihi Deus in cuius judicium venturi sumus et in cuius prospectu consistimus, Et hoc propter suspiciones malas tollendas, mea spontanea voluntate facio, non quasi ego hanc consuetudinem aut decretum in sancta Ecclesia successoribus meis, nec non et fratribus et coepiscopis

A nostris imponam, sed ut melius abscondatis a vobis rebellles cogitationes.

CAP. V. *De Leone episcopo, quem beatus Gregorius purgationem præbere fecit.*

Ex Regist. Greg. pap. ad Just. imp. et epist. 23. ad Just. presb.

(3, q. 5, c. Habet.) Habet hoc proprium antiqui hostis invidia, ut quos in pravorum actuum perpetratione, Deosibi resistente, decipere non valet, opinionem eorum falsa ad præsens simulando dilaceret. Quoniam igitur quedam contra sacerdotale propositum de Leone fratre nostro et coepiscopo nostro sinister rumor asperserat, utrum vera essent, districta diutius fecimus inquisitione perquiri, et nullam in eo de his que dicta fuerant culpam inventimus, sed ne quid videretur omissum quod nostro potuisset cordi dubium remanere, ad beati Petri apostoli sacratissimum corpus districta eum ex abundanti fecimus sacramenta præbere, quibus præstitis magna sumus exsultatione gavisi, quod hujuscemodi innocentia evidentiter enituit. Pro qua re gloria vestre prædictum virum cum omni charitate suscipiat, et reverentiam ei qualem sacerdotem decet exhibeat; nec ultra remaneat de his quæ jam sunt purgata dubietas. Et ita supradicto vos episcopo devotissime oportet in omnibus adhærere, ut congrue decenterque Deum in ejus persona videamini (cujus minister est) honoreare.

CAP. VI *Quomodo beatus Gregorius Magnus Mennam episcopum juramento purgare fecit.*

Ex Regist. ad Brunichil. regin. c. 332.

(2, q. 5, c. Mennam.) Mennam vero reverendissimum fratrem nostrum et coepiscopum, postquam ea quæ de eo dicta fuerint requirentes, in nullo inventimus esse culpabilem, qui insuper ad sacratissimum corpus beati apostoli Petri sub jurejmando satisfaciens, ab his quæ objecta fuerant ejus opinioni de se monstravit alienum, reverti illum purgatum permisimus absolutum. Quia sicut dignum erat ut si in aliquo reus existaret, culpm in eo canonice puniremus, ita dignum non fuit, ut cum adjuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo déberemus.

CAP. VII. *De causa Gillandi presbyteri.*
Alexander II Romualdo episc. Cuman.

(2, q. 4, c. Super causas.) Super causas Gillandi presbyteri tui, de morte episcopi prædecessoris tui infamati, in medium consoluimus. Itaque circumstantium trahim unanimi consensu tua dilectioni rescribimus, prefatum Gillandum presbyterum ante te præsentandum, ubi si certi accusatores defuerint, tunc dictante justitia sine omnicontraversia, presbyter, quæcumque ob hoc injuste amisit ac sacerdotium accipiat, et integra beneficia.

CAP. VIII. *De eodem.*

(2, q. 5, c. Mennam. ¶ Purgationem.) Purgationem tamen ante te duobus sibi sacerdotibus jun-

ctis, ubi accusator cessaverit, eumdem ex se præbere tuo committimus arbitrio, vulgarem denique ac nulla canonica sanctione fultam; legem serventis sive frigida aquæ ignitique ferri contactum, aut cuiuslibet popularis inventionis, quia fabricante omnino hæc sunt vel ficta invidia, nec ipsum exhibere nec aliquo modo te volumus postulare, imo apostolica auctoritate prohibemus firmissime.

CAP. IX. *Sacerdos si a populo fuerit accusatus, iuramento innocentiam suam affirmet.*

Gregor. III ad Bonifac.

(2, q. 5, c. *Presbyter.*) De presbytero vel quolibet sacerdote a populo accusato, si certi non fuerint testes, qui criminis illato veritatem dicant, iurandum in medium faciat, et illum testem proferat de innocentia sua puritate cui nuda et aperta sunt omnia, sicutque maneat in proprio gradu.

CAP. X. *Si quis presbyter contra laicum, vel laicus contra presbyterum querimoniam habeat, qualiter debet procedi.*

(2, q. 5, c. *Si quis presbyter.*) Si quis presbyter contra laicum, vel laicus contra presbyterum habet aliquam querimoniam controversiam, episcopo præcipiente sine personarum accusatione finiatur. Laicus per juramentum, si necesse sit, se expurget. Presbyter vice juramenti per sanctam consecrationem interrogetur, quin sacerdotes ex levi causajurare non debent. Manus enim per quam corpus Christi conficitur, iuramento polluetur? Absit! Cum Dominus in Evangelio discipulis suis quorum vicem nos indigni in sancta gerimus Ecclesia dicat: *Nolle omnino jurare; si autem sermo vester, est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, ex malo est* (*Matth. v.*).

CAP. XI. *Cuiquam laico clericus nihil jurare præsumat.*

Conc. Rem. c. 5.

(25, q. 5, c. *Nullus.*) Ut nullus ex ecclesiastico ordine cuiquam laico quidquam supra sacra vel super sancta Evangelia juret, sed simpliciter cum puritate et veritate dicat: *Est, est, non, non.* Sed si est aliquid quod eis a laicis objiciatur, ad episcopum in ejus territorio est deferatur, et iuxta id quod illi qui ejusdem ordinis sunt dijudicaverint, aut corrigatur, aut expurgetur.

CAP. XII. *De presbyteris non est laicis judicandum.*

Nicolaus ad Bulgarios, c. 28.

(Dist. 28, c. *Consulendum.*) Consulendum esse decernitis, utrum presbyterum habentem uxorem debeatis sustentare, et honorare, an a vobis projicerem. In quo respondemus, quoniam licet ipsi validem sint reprehensibiles, vos tamen Deum convenit initari, qui solem suum oriri facit, ut Evangelium testatur, super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (*Matth. v.*), dejicere enim a vobis ideo non debetis, quia Dominus Iudam, cum esset mendax discipulus, nec de numero apostolorum dejicit, verum de presbyteris vobis qui laici estis nec dijudicandum est, nec de vita eorum quidquam inve-

A stigandum, sed episcoporum judicio quidquid illud est, reservandum.

CAP. XIII. *Sine consilio examinatione, presbyter vel diaconus non decipiatur.*

Nicolaus ad eosd.

(15, q. 8, c. *Sciscitantibus.*) Sciscitantibus vobis, si a sacerdote qui fuerit comprehensus in adulterio, sive de hoc sola fama repersus est, debeatis communionem suspicere necne, respondemus: Non potest alius, quantumcumque sit pollutus, sacramenta divina polluere, quæ purgatoria cunctarum contagionum existunt. Nec potest solis radius per cloacas et latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere. Proinde qualisunque sit sacerdos quæ sancta sunt coquinari non possunt. Idecirco ab eo, usquequo episcoporum judicio reprobelur) communio percipienda est. Quoniam mali bona ministrando, se tantummodo laudent. Et cerea fax accensa, sibi quidem detrimentum prestat, aliis vero lumen in tenebris administrat; et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispensum præbet. Sumite igitur ab omni sacerdote intrepide Christi mysteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides enim est qua vincit hunc mundum, quia non dantis meritum sed accipientis fit.

CAP. XIV. *Qui alium voluerit accusare de homicidio, debet pœnam talionis subire.*

Ex lib. vii Cod.

(L. *Si quis, et c. De accus.*) Quicunque alium de homicidii crimine periculosa et capitali objectione pulsaverit, non prius a judicibus audiatur, antequam se similem pœnam quam reo intendit, conscripserit subiturum.

CAP. XV. *Qui accusare servum voluerit, ad pœnam talionis se inscribet.*

(L. *Si quis servos, c. De accus.*) Et si servos alienos accusandos esse crediderit, se simili inscriptione constringat, futurum ut supplicia innocentium servorum, aut pena capitisi sui aut facultatum amissionem compensem. Quicunque inscriptione præmissa cujuscunque criminis reum accusare voluerit, ab eo die que inscriptis intra annum peragat propositas actiones. Qui si distulerit, infamis effectus bonorum suorum quarta parte multabitur.

D CAP. XVI. *Accusationes probentur ante sententiam judicialeam.*

Convinci nemo potest in judicio sine testibus aut judicio. Sententia absente parte alia a judice data, nullam obtinet firmitatem. Causa inter presentes judicata post decenium revolvi non potest. Nec inter absentes post vigennium. In causa capitali nemo absens damnetur. Neque absens per aliquem accusatorem accusari potest.

CAP. XVII. *Qui debeant jurare.*

Lex præcipit ut probatio non a possessore, sed a petitoris partibus requiratur, quia omnem proba-

tionem ab eo quæri dicit qui petitam rem desiderat obtinere, non ab illo qui se jure tenere intendit. Præter illam tamen causam interrogare necesse est possidentem, utrum ex sua persona aut ex successore cœpit possidere.

CAP. XVIII. Qui dicit, habet probare et est affirmativa regula, non qui negat, est negativa regula.

L. II, juncta gloss. ff. de probat. et est summ. Bar.) Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat.

CAP. XIX. Testes non dicant testimonia, nisi de his quæ præsentialiter et veraciter noverint.

(3, q. 9, c. *Testes in principio*). Testimonia autem sic exhibere oportet, ut dieant testes quod sub præsenti sua vel susceptum est depositum, vel quod depositum est suscepisse conscripsit.

CAP. XX. Receptio testium non est facienda contra absentem.

(In nomine Domini, extr. De testim.) Testium productio non aliter habetur, nisi præsente quoque adversaria parte vel contumaciter non veniente.

A scilicet ut solita ejus præscriptio ei competit quam opponendam existimaverit. Contumaciter autem non videtur abesse qui ex necessitate abfuit forte enim inter loca sanctorum confugerat.

CAP. XXI. Testimonium non valet sine juramento.

Lex Theodos.

(C. Nuper, extr. De testim.; 4, q. 3, c. *Jurisjunctandi*, et c. *Testes*.) Testes priusquam de causa interrogantur, sacramento debent constringi ut iurent se nihil falsi dicturos esse, honestoribus autem magis quam vilioribus fides adhibeatur. Unios autem testimonium quamvis splendida et idonea esse videatur persona, nullatenus audiendum.

CAP. XXII. Unius testimonium non valet.

B (C. Veniens, extra. De testim.; 4, q. 3, c. *Si testes, etc.*, De test.) Ut testimonium unius hominis non accipiatur. Nam si ex utraque parte plures sint veraciores atque religiosiores et honestiores eligantur, qui sacramento suum confirmant testimonium, nibilque falsi se esse dicturos.

DE CAUSIS ET NEGOTIIS LAICORUM

CAP. XXIII. Cuicunque liceat sacrosanctæ sedis antistitis judicium eligeret.

Theodos. VI imperat.

(11, q. 1, c. *Omnes*.) Omnes itaque causæ quæ vel prætorio jure, vel civili tractantur, episcoporum sententiis terminare perpetuo jure stabilitatis firmantur. Nec ulterius liceat alterius retractari negotium quod episcoporum sententiis deciditur. Testimonium etiam liceat ab uno episcopo perhibitum, omnes judices indubitanter accipiunt, nec aliis audiatur cum testimonio episcopi a qualibet parte fuerit re promissum. Illud est enim veritatis auctoritate firmatum: illud incorruptum habeatur quod a sacro sancto homine, conscientia illibata mentis protulerit, hoc nos editio salubri aliquando censimus, hæc perpetua lege firmamus, malitiosa litium semina comprimentes.

CAP. XXIV. Viles personas ad testimonium non facile judices permittant accedere.

Theodosius imperat.

Summopere admonendi sunt comites et judices, ne viles et indignas personas coram se permittant ad testimonium accedere, quoniam multi sunt qui jurare pro nihilo ducunt in tantum ut pro unius diei salietate aut pro quolibet parvo pretio, ad juramentum conduci possunt, et animas suas perdere, minime formidant. Quamobrem tales nequamquam admittimus, quia non solum qui perjurant, sed et illi qui perjurii consentiunt, simili perdendi sunt damnatione.

CAP. XXV. Nullius recipiatur testimonium nisi ejus quem bona opinio vel dignitas commendat.

Constit. xxx, c. 1.

(§ *Sancimus*, c. De test.) Nullius recipiatur testi-

monium, nisi ejus qui sit bona opinione habitus, vel quem dignitas commendat, vel militia, vel vitæ honestas, vel artis titulus laudabilis, vel etiam aliorum testium vox de bona vita ejus consentiens. Alius autem testis vilissimus si productus in judicio fuerit, liceat judici, si hoc existimaverit, tormentis eum subigere. Item: Non admittimus autem testimonia eorum qui dicere solent transeuntes se audisse aliquem dicentem, pecuniam sibi sublatam esse, sed nec tabulariorum sola præsenta sufficit, nisi testes quoque rogati se subscripserunt.

CAP. XXVI. Quid si testis dicatur esse servus.

(L. Si testis, c. De test., § *De vero*.) Si testis productus servus esse dicatur, ille autem liberum se dicat, siquidem ex nativitate impleatur testimonium ejus, postea si probatus fuerit servus, nullius momenti sit. Sin autem libertinum se esse dixerit, siquidem instrumentum manu missione sue ostendit, dicat testimonium; sin autem in alio loco dicat instrumenta sui status habere, scribatur quidem testimonium ejus. Postea si non produxerit instrumenta, nullius momenti sit.

CAP. XXVII. Servi non accipientur testes contra dominos.

Ex lege Theodos.

(L. *Servos*, q. et l. *Ex quibus*.) Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen objecorit, aut si etiam dominum suum in criminis impetrerit. Nam si in tormentis positus, exponat quod objicit, credi tunc nullo modo oportebit.

CAP. XXVIII. *Hæreticus hæreticum accusare, et contra eum testificari potest.*

Novellarum constit., novella 45, c. 2.

(2, q. 7, c. Si *hæreticus*.) Si hereticus contra hæreticum litigat, liceat civis eorum hæreticum testem adducere. Sin autem Orthodoxus contra hæreticum litiget, pro Orthodoxo quidem heretici testimonium valeat. Contra Orthodoxum autem, solius Orthodoxi testimonium valeat. Orthodoxis autem litigantibus, ad testimonium nullus hæreticorum pateat aditus.

C. 5. Si quis dixerit testem productum inimicum esse, siquidem ex criminali causa, omnino non dicat testimonium. Sin autem ex aliena occasione, dicat testimonium, sed præscriptio ejus opponatur.

CAPP. XXIX-XXX. *Socii criminis non admittuntur ad testimonium.*

Novella 308.

(C. *Veniens*, extr. De test.) Placuit ut testes non admittantur qui sunt socii criminis, nec infantes, nec calumniatores, vel cæteri quos lex et canones prohibent.

CAP. XXXI. *De confitenti reo, ut super alium non credatur.*

Placuit ut qui de se confessus est, super alium non credatur.

CAP. XXXII. *Quæ sunt personæ quæ non possunt cogi ad testimonium contra propinquos.*

Novella 313 et conc. Matic., c. 6.

(L. *Julia*, ff. De test., et 4, q. 8, c. *Placuit.*

§ In tege *Julia*.) Ne invito denuntietur ut testimonium litis dicat adversus socerum, generum, vitrimum, privignum, sabrinum, sobrinam, sobrino sobrinave natum, eosve qui priore gradu sunt. Item. De libero ipsius, liberorumque ejus et parentum, viri, uxoris. Item : Ne patroni et patronæ adversus libertos, neque liberti adversus patronos cogantur testimonium dicere.

CAP. XXXIII. *De testibus idoneis vel non.*

(L. *Idonei*, ff. De test.) Item idonei non videntur esse testes, quibus imperari potest ut testes sint.

CAP. XXXIV. *De eodem.*

(L. *Testes*, ff. De test.) Testis idoneus pater filia, aut filius patri non est.

CAP. XXXV. *De eodem.*

(L. *Qui falso*, ff. De test.) Item : Qui falsa vel variæ testimonia dixerint vel utriusque parti prodiderint, a judicibus puniuntur.

CAP. XXXVI. *De eodem.*

(L. *Pater*, ff. De test.) Item : Pater et filius qui in ejus potestate est. Item : Duo fratres qui in ejusdem patris potestate sunt, testes utique in eodem testamento, vel eodem negotio fieri possunt, quoniam nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi.

CAP. XXXVII. *Quod mulieres testimonium in judicio dicendi juri habent.*

(L. *Ex eo*, ff. De test.) Item, ex eo quod prohibet

A lex Julia de adulteriis testimonia dicere condemnata mulierem, colligitur etiam mulieres testimoniū in judicio dicendi juri habere.

CAP. XXXVIII. *De hominibus vel feminis liberis qui fiscallinis junguntur.*

Homines liberi, qui uxores fiscallinas regias, et feminæ liberae quæ homines fiscallinos regios accipiunt, nec de bæreditate parentum, nec de causa querenda, nec de testimonio pro hac re abjiciantur.

CAP. XXXIX. *Anathematizatus accusare non potest nec testificare.*

Nov. 215.

(2, q. 7, c. *In sancta*.) Omnim anathematum vox in accusatione vel testimonio aut humano iudicio plenius non audiatur.

B CAP. XL. *De servo domini accusatore.*

Nov. 166-7.

Servus si super dominum fuerit delator, etiamsi objecta probaverit, puniatur.

CAP. XLI. *De inducīis reo aut accusatori dandis.*

Judices qui inscriptione præmissa, criminalia negotia audire cœperint, a die inscriptionis, si industrias aut accusator, aut reus petierit, intra annum præstare debebunt, ut hæc actio intra anni circulum finiatur; quod si accusator intra annum quæ proposuerit, probare distulerit, absoluto reo pœnam suscipiat legibus superioribus comprehensam.

CAP. XLII. *Homicidis, adulteris, etc., dilatio non est præstanta.*

Ex libro vi, c. 196.

In civilibus causis vel levioribus criminibus legibus dilatio præstanta est; homicidæ, adulteri, malifici, benefici, convicti si appellare voluerint non audiatur.

CAP. XLIII. *Sententia lata contra vere contumacem vel etiam ficte est valida.*

Ex lib. v.

(L. *Tres denunt.*, c. *Quocunque*, et 24, q. 4). Quicunque tribus auctoritatibus judicis convictus, vel tribus edictis adjudicem fuerit provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam extinguit, fuerit evocatus, paenitentiam suam apud eum judicem a quo ei denuntiatus est, exhibere noluit, adversus eum quasi in contumacem judicari potest; quinima nec retractari per appellatiōnem negotia possunt quoties in contumacem fuerit judicatum.

D CAP. XLIV. *Vera esse quæ adversus se dicta sunt, probat, qui ad ea confutanda minime vult adesse.*

Cap. 340.

Probat illa vera esse quæ adversus se dicta sunt, qui ad ea confutanda minime vult adesse, unde in sacerdotalibus legibus invenitur scriptum : Injuste vicit, intra tres menses reparat causam. Quod si facere neglexerit, sententia quæ adversus eum collata fuerit, perseveret. Et ne sit vobis contrarium vel etiam ne miremini quod de sacerdotalibus legibus locutus sum in nostro iudicio, quia ecclesiasticae leges et divinæ eas recipiunt.

CAP. XLV. *De servis dominorum accusatoribus.*

Imp. Arcad. et Hon. AA. Exito, Constit. I. vi.

(L. *Si quis ex famili., c. Qui accusari non possunt.*) Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus cuiuscunque criminis delator atque accusator emerserit, ejus estimationem caput atque fortunas petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhasebit, ante exhibitionem testium aut examinationem judicium in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio ultiore gladio fortiatur; vocem enim funestam potius intercidi quam audiri oportet, eorum vero accusandi sacerdotes vel testificandi in eos os obstruimus, quos non humanis sed divinis vocibus mortuos esse scimus.

CAP. XLVI. *Absolutus de certo crimine de eodem iterum accusari non potest.*

Cono. Mogunt.

(C. *De his, extr. De accus.*) De his criminibus de quibus quis absolutus est, ab eo qui accusavit, refricari accusatio non potest. Flagitari judicium non debet de causa quæ definita, vel judicata est. Si quis autem judicem recusaverit, et alium pro eo petierit, eumque iterum recusare maluerit, ut aliquem sibi judicem petat, non audiatur. Judices autem sententiam scriptis dicant, provocationis licentia condemnato non denegetur, nisi forte ter aliquis appellare maluerit, vel contumax in absentiâ fuerit. Nam et tertia provocatio præjudicata est, et contumaces condemnati appellare non possunt.

CAP. XLVII. *Servus qui fugit, si pro libero se gerat, et paratus est litigare pro libertate sua, non videbitur a domino possideri.*

Si servus quem possidebam fugerit, et si pro libero se gerat, videbitur a domino possideri, sed hoc tunc intelligendum est, si cum apprehensus fuerit, non si pro libertate sua paratus litigare. Nam si paratus est litigare, non videbitur a domino suo possideri, cui se adversarium paravit.

CAP. XLVIII. *Per servum colonum vel procuratorem, non potest domino invito fieri præjudicium.*

Imp. Theod. et Hon. AA. Joanni papæ.

(L. *Nexum, c. Si res aliq.*) Nexum non facit prædiorum, nisi persona qua jure potuit obligare. Per servum autem aut per procuratorem, colonum vel actorem conductoremve ullam præjudicium possessioni invito vel inscio domino imponi non posse, et jure, et legum auctoritatibus declaratur.

CAP. XLIX. *Qui terrore præsidis servum se esse mentitur, postea se potest defendere.*

Qui metu et impressione alicujus terroris apud acta præsidis servum se esse mentitus est, postea statum suum defendere non præjudicetur.

CAP. L. *Si emerit quisquam aliquid a servo, nesciente domino, potest dominus pretium reddere, et emptio non erit.*

Si quis a servo alieno aliquid comparaverit, ne sciente domino suo, si dominus firmam noluerit

A esse emptionem, reddot pretium emptori, ut emptio nihil habeat firmatalis.

CAP. LI. *Vindicans servum suum a bonæ fidei possessore, debet sibi reddere expensas necessarias.*

Imp. A. Claudio.

(L. *Si invitò c. De infant. expos.*) Si invitò et ignorante te, partus ancilæ tuæ expositus est, repetere eum non prohiberis, sed restitutio ejus, si non a furo vindicaveris, ita fiat, ut si qua in alendo eo vel forte ad discendunt artificium justum, consumpta fuerint, restituantur.

CAP. LII. *Qui exposuit infantem suum, non potest post eum repetere ab eo qui eum recollegit et nutrit.*

Imp. Vale. et Grat. AA. ad Probum.

(L. *Unusquisque, c. De infant. expos.*) Unusquisque sobolem suam nutriat; quod si exponendam putaverit, animadversioni quæ constituta est subjacebit, sed nec dominis, vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem, voluntas quæ misericordia est amica, non collegiter. Nec suum dicere poterat, quem pereuntem contempserit.

CAP. LIII. *De eodem.*

(Ibid., 3, *Sancimus*, c. *De infant. expos.*) Sancimus nemini licere, sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus, sive a libertina progenie, sive a servi conditione, maculatus expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare sive nomine, sive adscriptiæ, sive colonariae conditionis. Sed neque his qui eos enutriendos sustulerunt, licentiam concedi penitus, cum quadam distinctione eos tollere et educationem eorum procurare sive masculi sint, sive feminæ, ut eos vel loco libertorum, vel loco servorum, vel colonorum aut adscriptiotorum habeatur, sed nullo discrimine habito, his qui ab bujusmodi hominibus educati sunt, liberi et ingenui apparent.

CAP. LIV. *Qui partum suæ ancillæ, suum esse credens donaverit, vel vendiderit, furtum non committit.*

Si is ad quem ancillæ pertinet usus fructus, partum suum esse credens vendiderit, aut donaverit, furtum non committit. Furtum enim sine affectu furandi non committitur.

CAP. LV. *Bona capitali criminis damnatorum ad cognatos deveniant.*

Cod. l. ix.

(L. *De bon. præscript. c. Bona damnat.*) Capitali criminis damnatorum bona, non ad lucrum præsidis perferri, sed cognatis punitorum reddi oportet.

CAP. LVI. *Lenonem quenquam esse prohibere debent prætores.*

Hæc constitutio jubet neminem lenonem esse, neque in imperiali urbe, neque in provinciis, et hoc prohibere debent prætores et præsides; ultimo enim supplicij judicio subjiciuntur, qui contra constitutionis normam lenones esse ausi sunt. Omnia autem instrumenta et fide jussiones apud lenones interpositas, vel a lenonibus contra bonos mores

factas, infirmas atque invalidas esse constitutio A non habent. Item: Testamentum facere non possunt impuberis, quia nullum eorum animi iudicium habent. Item, furiosi, quia mente carent; nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes factus, aut furiosus compos postea mentis factus fuerit, et decesserit. Furiosi autem si per id tempus fecerunt testamentum, quo furor eorum intermissus est, jure testamenti esse videntur. Item, mutus et surdus non semper testamentum facere possunt. Utique autem de eo surdo loquitur, qui omnino non audit, non qui tarde exaudit. Nam et mutus intelligitur qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur. Cum lex in præteritum quid indulget in futurum vetat.

CAP. LVII. Qui matrimonium contraxerit et liberos ex legitima priori non habuerit suis facultatibus careat, et dos incesti matrimonii fisco vindicetur.
(L. 1, *Qui contra, c. De incesti.*) Si quis nefarium et incestum atque damnatum matrimonium contraxerit, liberos autem ex priori legitimo matrimonio non habuerit, statim suis facultatibus careat, et dos quæ data est ei fisci juribus vindicetur. Post publicationem autem et cinguli sui patiatur amissionem, et exilio puniatur. Quod si vilor sit et corporali quæstiōni subsistat, et uxor ejus contra leges nuptia easdem poenas patiatur scilicet, si nulla justa excusat ignorantia.

CAP. LVIII. *De eodem.*

(L. *Si defunct., et c. De suis et leg. fil. ab intest.*) Si quis nepotes ex filio reliquerit, et ex filia nepotes, vel neptes, pariter ad hæreditatem ab intestato avi defuncti vocentur, et non minus tertiam partem sicut ante accipiant, sed integrum portionem assequantur ex filia nepotes; talem accipiant nati, quem accipiunt nepotes ex filio procreati. Item: Si avia deceaserit, nepotibus ex filio et nepotibus ex filia derelictis, omnes pariter ad hæreditatem aviae vocentur, et omnino sit differētia nulla, utrum omnes nepotes sint an neptes, utrum ex filio aut ex filia procreati sint.

CAP. LIX.

(Instit. de jur. not. et civ. § *Ex non scrip.*) Ex non scripto jus venit quod usus approbat. Nam diuturni mores, consensu uitentium comprobati, legem imitantur. Item ea quæ ipsa sibi quæque civitas constituit, sœpe mutari solent, vel tacito consensu principis, papæ, vel alia postea lege lata.

CAP. LX. *Liberti qui dicuntur ingenui, et qui testamentum possint condere, et qui non.*

(32, q. 5, c. *Liberti.*, et Instit. De ingenuis.) Ingenuus est, qui statim ut natus est, liber est, sive ex duobus ingenuis matrimonio editus, sive ex libertinis, sive ex altero libertino, et altero ingenuo. Sed etsi quis de matre libera nascitur, pater vero servo ingenuus nihilominus nascitur, quemadmodum qui ex matre libera et incerto patre natus est, quia vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam habuisse matrem eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit; et e contrario si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum qui nascitur liberum nasci, quia non debet calamitas matris ei nocere qui in utero est. Ex his et illud quesitum est si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla facta postea peperit, liberum an servum pariat. Et Marcellus probat liberum nasci. Sufficit enim ei qui in utero est, liberam matrem vel medio tempore habuisse, ut liber nascatur, quod et verum est. Non omnibus licet facere testamentum. Statim enim hi qui alieno juri subjecti sunt, testamenti faciendi jus

A non habent. Item: Testamentum facere non possunt impuberis, quia nullum eorum animi iudicium habent. Item, furiosi, quia mente carent; nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes factus, aut furiosus compos postea mentis factus fuerit, et decesserit. Furiosi autem si per id tempus fecerunt testamentum, quo furor eorum intermissus est, jure testamenti esse videntur. Item, mutus et surdus non semper testamentum facere possunt. Utique autem de eo surdo loquitur, qui omnino non audit, non qui tarde exaudit. Nam et mutus intelligitur qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur. Cum lex in præteritum quid indulget in futurum vetat.

CAP. LXI. *Natus septimo mense dicitur legitimus, vel sic: Unicuique experto in sua scientia credendum est.*

Titul. 5.

(L. Sept. mens. § de stat.) Septimo mense nasci perfectum partum jam receptum est propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis. Et imo credendum est eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, justum filium esse.

CAP. LXII. *Legitime natus quoad conditionem et originem patrem sequitur, non legitime vero natus, matrem sequitur.*

(L. Cum legit. § De stat., et 32, q. 5, c. *Libert.*) Item cum legitime nuptiæ factæ sint patrem liberi sequuntur: vulgo quæsiti matrem sequuntur.

CAP. LXIII. *Qui dicuntur vulgo concepti.*

(L. Vulg. quæsiti, § De stat.) Item, vulgo conceputi dicuntur, qui patrem demonstrare non possunt vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet.

CAP. LXIV. *Qui dicuntur nasci lege naturæ.*

(L. Lex nat. § De stat.) Item, lex naturæ habet ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur.

CAP. LXV. *Partus antequam natus est dicitur in rerum natura esse, quia potest ei relinquiri.*

(L. Qui in uter. § De stat.) Item, qui in utero sunt in toto pene jure civili intelliguntur in natura rerum esse. Nam et legitima hæreditates his restituuntur, ita ut si prægnans mulier ab hostibus capti sit, id quod natum, erit, quamvis apud bonas fidei emptorem peperit, tanquam furtivum usu non capitur.

CAP. LXVI. *Res scriptis promissa ad eum pertinet qui eam iam tenet vi scripturarum, sive ordine sit primus vel ultimus hæres.*

Si aliquis unam rem per legitimas scripturas, donaverat duobus, uni prius et postea alteri, non querendum est in his donationibus, quis prius et quis posterius accepit, sed qui rem, tradente donatore, possederit, is eam cui tradita est possidebit. Nec interest utrum in parentes aut extraneos facta sit talis donatio. Licet posterior petitor offerat sacramentum, tamen cum nulla probatione debiti is qui accusatur potest fidem suam jurisjurandi religione firmare. Si quando pulsatus pecuniam

repenti obtulerit sacramentum et ille ei jurisjusrandi necessitatem ultro concesserit, non potest postea ab eo debitum postulare.

Hæres ejus cui pecunia credita dicitur, ad sacramentum vocari non potest, quia quæ egerit auctor suus ad integrum scire non potuit.

CAP. LXVII. *In rebus commodatis non venit casus fortuitus, nisi culpa intervenerit.*

(L. *Si ut certo. § Proinde.*) Quidquid in rem commodatam ob morbum vel aliam rationem impensum est, a domino peti potest, si facto incendio, ruina, naufragio aut quolibet simili casu res commodata amissa sit, non tenebitur eo nomine is cui commodata est, nisi forte cum possit rem commodatum salvam facere, suam prætulerit.

CAP. LXVIII. *Res commodata commodanti perit, quando jactura vel detrimentum venit ex alio usu ad quem commodata fuit.*

(I. *Si ut certo. § Sed interd.*) Si servum velequum, vel quamcumque aliam rem aliquis ab altero ad usum tantum serviendi commodatam suscepit, et eos ad pugnam vel ubi vita periculum incurvant, induxit, ad redditionem commodaæ rei merito a domino retinetur.

CAP. LXIX. *Contractus faatus tantum gratia tradenter perit ejus periculo.*

(L. *Si ut certo, n. Vidend., etl. Rogasti, vers. Quemad.*) Si facto pretio rem vendendam aliquis cuicunque crediderit, et dum ab eo vendenda preferatur, quamcumque occasione perierit, ei perit qui eam dederat distractram. Ceterum, si rem acceptam, non rogante domino, sed permittente eo qui accepit, dum velit venundare, perdiderit, sibi rei perditæ ingreditur detrimentum. Creditor si sine conditio pignus sibi depositum tenens, ter debitorem suum convenerit, ut soluto debito, pignora sua recipiat. Quod si debitor noluerit post tres admonitiones soluto debito pignora recipere, creditor detrahendi pignoris liberam babebit potestatem. Si alienum animal cuicunque damnum intulerit aut alijus fructus læserit, dominus ejus aut estimationem damni reddat, aut animal tradat. Quod etiam de cane similiter statutum est. Et qui irritatu suo feram bestiam vel quamcumque aliam quadrupedem in se proritaverit, eaque damnum dederit, neque in ejus dominum, neque in custodem actio datur.

CAP. LXX. *Fidejussores omnes et singuli ad solendum tenentur, cum obligatus non solvit.*

(L. *Inter Fidejus. § Si plures; et ex Adrian. ep.*) Cum multi fidejussores existenterint, etiamsi ad solendum quæ promiserunt, probentur idonei, et possent omnes in solidum teneri, tamen restitutio debiti et inter eos dividenda est, ut unusquisque id quod cum proportione sua contingit exsolvat. Qui cum falsam monetam percussisse comprobatus est, manus ejus amputentur, et qui hoc consentit, si liber est, LX solidos componat; si servus, LV ictus accipiat. Apud quem scelus agnoscitur et pars rapinæ fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod si nominare noluerit, teneatur ad

A vindictam. Filio vel hæredi contra priorum justam aut legitimam dissinitionem venire non liceat, quia juste repellitur presumptione illius qui facta seniorum injuste conatur irrumpere, non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam quicunque conscius fuerit, vel furto oblata sciens suscepit, in numero furtantium habeatur, et similis vindictæ subjaceat.

CAP. LXXI. *Non comparetur res nisi certioratum sit de probitate vendentis, vcl hujusmodi aliis.*

(L. *Civile. c. De furt., et l. Major. c. De fals.*) Nullus compareat caballum, bovem aut jumentum, vel aliquod animal, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendiderit, et de quo est, et ubi manet, et quis est ejus senior.

CAP. LXXII. *Damnum ex casu plus minusve cadit in dominum rei id inferentis.*

(C. *Si bos, extr. De injur. et dam. dat.*) Si bos alicuius bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendet bovem vivum, et dividet pretium et cadaver. Si vero sciebat dominus ejus quod bos vivitus erat et noluit custodiare, reddat bovem pro bove, et cadaver integrum accipiat (*Exod. xxi.*)

CAP. LXXIII. *Fur reddit etiam quintuplum furti pretium.*

Qui furatus fuerit bovem, v boves pro uno restituat, et quatuor oves pro una.

CAP. LXXIV. *Non occiditur fur diurnus sine culpa, sed nocturnus.*

(C. *Perfodiens, extr. De homicid., et l. Itaque, § Lex adl. Aquil.*) Si effregerit fur domum sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussus non erit reus sanguinis. Quod si, orto sole, hoc fecerit, homicidium perpetravit.

CAP. LXXIV. *Fur et si infima deprædetur optima restituit.*

Si laserit quisquam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum ut despascatur alienam, quidquid optimum habuerit in vinea vel agro, pro damni estimatione restitut.

CAP. LXXV. *Incendiarius tenetur de damno proveniente ex incendo.*

Si egressus ignis invenerit spicas, et comprehendenter acervos frugum sive stantes segetes in agris, reddat damnum qui ignem succenderit.

CAP. LXXVI. *Quædam rerum dominia acquiruntur jure naturali, quædam jure civili.*

Institut. 52, tit. 1.
Ferae bestiæ, volucres, et pisces, et omnia animalia quæ in terra, mari, cæloque nascuntur simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, nec interest feras bestias, et volucres utrum in suo fundo quisque capit an in alieno. Plane quialienum fundum ingreditur venandi aut occupandi vel alterius gratia, potest a domino, si is præviderit, prohiberi ne ingreditur. Quidquid autem corum ceperis eo usque tuum intelligi turesse, donec tua custodia coercetur. Cum vero evaserit custodiam tuam, et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desiit, et rursum occupantis fit. Naturalem autem libertatem

tem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effundas. A gerit, vel ita sit in conspectu tuo ut difficultis sit ejus persecutio. Illud quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, ut capi possit statim tuacesse intelligatur. Quibusdam placuit tuam esse, et eo usque tuam videri donec tam persequaris. Quod si desieris persequi, desinit tua esse, et rursus fieri occupantis. Alii non aliter putaverunt tuam esse quam si coperis. Sed posteriorem sententiam non confirmant, quia multa accidere solent ut eam non capias.

A piu quoque natura fera est. Itaque quæ in arbore tua considerint, antequam a te in alveo incluantur, non magis tua esse intelliguntur quam volucres quæ in arbore tua nidificant. Ideoque si alias eas incluserit, is carum dominus erit. Favos quoque si quos efficerent, quilibet eximere potest. Plane integra re si provideris ingredientem in fundum tuum, potes eum jure prohibere ne ingrediantur. Examen quoque in alveo tuo eo usque tuum intelligitur, donec in conspectu tuo est, nec difficultis ejus persecutio est, alioquin occupantis sit. Pavonum et columbarum fera natura est, nec ad rem

A pertinet, quod ex consuetudine avolare et recessere solent. Nam et apes id faciunt quarum constat feram naturam esse. Cervos quoque illa quidam manus suos habent, ut in silvas ire et redire solent, quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat.

In his autem animalibus quæ ex consuetudine adire et redire solent, talis regula comprobata est, ut eo usque tua esse videantur donec animum revertendi habeant. Nam cum animum revertendi desierint, etiam tua esse desinunt, et sunt occupantium. Revertendi autem videntur animum desinere habere, cum revertendi consuetudinem deseruerunt.

Gallinarum et anserum non est fera natura, idque ex eo possumus intelligere, quod aliæ sunt gallinae quæ feras vocamus.

B Item, alii anseres quos feras appellamus. Ideoque si anseres tui vel gallinae tuae aliquo casu turbati turbataeque evolaverint, lieet conspectum tuum effugerint, quoque tamen loco sint, tui tuaeque esse intelliguntur: et qui lucrandi animo ea animalia retinet, furtum intelligitur committere.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS, ET DE POTESTAE LIGANDI ATQUE SOLVENDI

CAP. LXXVII. *Potestatem ligandi atque solvendi D. Petrus Clementi tradit.*

Clemens ad Jacobum.

Clementi tradit, ait beatus Petrus, a Domino mihi traditam potestatem ligandi atque solvendi, ut de omnibus quocunque decererint in terris, hoc decretum sit et in ecclesiis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit solvi, tanquam qui ad liquidum Ecclesia regulam noverit. Item: O Clemens, omnes cum tanta reverentia tua, verba suscipiant, ut sciant te legem esse prædicatione veritatis, et quocunque ligaveris super terram erit ligatum et in celo: et quocunque solveris super terram, etiam ibi esse solvendum, quoniam quidem, ut dixi, quæ oportet, ligabis, et quæ expedit solves.

CAP. LXXVIII. *Cujus vita officio non congruit, alias ligatos absolvit.*

Gregor., hom. 26 sup. Evang.

(II, q. 3, c. Plerumque.) Plerumque contingit ut judicis locum teneat, cuius ad locum minime concordat vita, ac sœpe agitur ut vel damnet imeritos vel alios ipse ligatus solvat. Sœpe in solvendis ac ligandis subditis, sœae voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur pastor.

CAP. LXXIX. *Ligandi solvendique potestate se privat qui hanc iniuste exercet.*

Greg., ex hom. eadem.

(II, q. 3, c. Ipse lig., et c. Plerumque. § Unde fit.) Unde fit ut ipse ligandi ac solvendi potestate se privat, qui hanc pro suis voluntatibus et non pro

subjectorum moribus exercet: sœpe fit ut erga quemlibet proximum, odio vel gralia moveatur pastor.

CAP. LXXX. *De cod.*
Gregor., ex hom. eadem.

(II, q. 3, c. Judicare et c. Plerumque. § Judicare.) Judicare autem digne de subditis nonqueunt, qui in subditorum causis sua vel odia, vel gratiam sequuntur. Unde recte per prophetam dicitur: Mortificant animas quæ non vivunt (Ezech. xiii). Non morientem quippe mortificat, qui justum damnat: et non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio absolvere nititur. Causæ ergo pensandæ sunt, et tunc ligandi et solvendi potestas est exercenda; videndum quæ culpa præcessit, quæ sit poni tentia secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos sententia pastoralis absolvat.

CAP. LXXXI. *Non est vera præsidentis absolutio, nisi sequatur arbitriu interni judicis.*

D. Greg., hom. 56 sup. Evang.

(II, q. 3, c. Tunc vera.) Tunc illa vera est absolutio præsidentis, cum interni arbitrium sequitur judicis, quod bene quatriduani Lazari illa resuscitatio designat quæ videlicet demonstrat, quia mortuum Dominus vocavit et vivificavit dicens: Lazarus veni foras (Ivan. xi); et postmodum es qui vivus fuerat egressus, a discipulis ejus est solutus sicut scriptum est: Cumquo egressus esset, qui fuerat ligatus, Jesus tunc dixit discipulis: Solvite eum, et sinite abiire (ibid.). Ecce illum discipulijam

viventem solvunt, quem magister resuscitaverat. A mortuo. Si enim discipuli mortuum solverent, factorem magis ostenderent quam virtutem. Ex qua consideratione nobis intuendum est quod illos non debemus per pastoralem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum per resuscitantem gratiam scimus vivificare, que nimur vivificatio ante rectitudinem operis in ipse jam cognoscitur confessione peccati. Unde et huic ipsi mortuo nequam dicuntur, revivise, sed *Veni foras*. Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsus latens in suis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit foras cum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur: *Veni foras*, ac si aperte cuiilibet mortuo in culpa diceretur: Cur reatum tuum intra conscientiam abscondis? Foras vero per confessionem egredere qui apud te per conscientiam interiorum lates. Venial itaque foras mortuus, id est culpam confiteatur peccator; veniente vero ita solvant discipuli, ut pastores Ecclesiae ei posnam debeat amovere quam meruit qui non erubescit confiteri quod fecit. Haec de solutionis ordine breviter dixerim ut sub magno moderamine pastores Ecclesiae vel solvere studeant vel ligare.

CAP. LXXXII. *Sancti viri non ex voto ultiōnis, sed amoris justitiae aliqua maledicunt.*

Gregor., *Moral.* I. iv, c. 6.

(24, q. c. *Cum sancti*). Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultiōnis, sed ex justitiae examine prouocunt. Intus subtile iudicium aspiciunt, et mala foris surgentia qua maledictione ferire debeatur cognoscunt, et eo maledicto non peccant quo ab interno iudice non discordant. Item, Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, et aliud quod damnat. Alter enim maledictum profertur iudicio justitiae, ut ipso primo homine peccante probatum est, cum audivit: *Maledicta terra in opere tuo* (*Gen. iii*), et cum Abrahæ dicitur: *Maledicentibus tibi maledicam* (*Gen. xii*). Rursum quia vero aliter maledictum non iudicio justitiae profertur, sed livore vindictæ punitur, a quo voce Pauli prædicatoris cessare admonemur qui ait: *Benedicite et noite maledicere* (*Rom. xi*).

CAP. LXXXIII. *Injusta vincula disrumpet justitia.*

August., serm. 16, sec. Matth.

(11, q. 3, c. *Cœpisti*). Cœpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, ligas eum in terra, sed ut juste alliges vide. Nam injusta vincula disrumpit justitiam; cum autem correxeris et concordaveris cum fratre tuo, solvisti eum in terra, solutus erit et in celo.

CAP. LXXXIV. *Apud Deum maledicunt qui moribus dissonam profert sententiam.*

Hieron. sup. Epist. ad Philem.

(11, q. 3, c. *Si quis dixerit*). Si quis dixerit ju-

A stum injustum, et rursus injustum justum, abominabilis est uteque apud Deum. Similiter qui sanctum dicit non esse sanctum, et rursum non sanctum asserit sanctum, abominabilis apud Deum est.

CAP. LXXXV. *Hieronymus super Matthæum*, I. iii.

Tibi dabo claves regni celorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celis (*Math. vii*). Istum locum episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilium, ut vel damnent innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non scientia sacerdotum, sed reorum vita queratur. Legimus in Levitico de leprosis ubi jubentur ut ostendat se sacerdotibus: *Et si lepram haberint, tunc a sacerdoti immundi, mundi fiant* (*Levit. xiii*). Non quod sacerdotes immundos faciant, sed quod habeant notitiam de leprosis et possunt discernere quis mundus immundus sit.

CAP. LXXXVI. *Sententia pastoris, reum vel innocentem non constituit vel facit.*

Hieron. in *Matth.* c. xvi.

(11, q. 3, c. *Quomodo sacerdos*). Quomodo ergo leprosum sacerdos mundum non facit, sic episopus vel presbyter non eos qui insontes sunt, nec solvit noxios, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit quis ligandus sit, quis vendus.

CAP. LXXXVII. *Aug. super Joannem*, part. i, tract. 10, l. xv, c. *Cum*.

G Cum communicat Ecclesia in celo ligatur excommunicatus; cum reconciliat Ecclesia, in celo solvitur reconciliatus.

CAP. LXXXVIII. *Vincula ecclesiastica non sunt contemnenda.*

Chrysost. sup. Epist. ad Hebr., tract. 4.

(Ex eod., et 11, q. 3, c. *Nemo contemnat*). Nemo contemnat vincula ecclesiastica. Non homo est qui ligat, sed Christus qui hanc potestatem dedit, et Dominus fecit homines tanli honoris.

CAP. LXXXIX. *A Deo separamus, quos impios demonstramus.*

Ex v, synod. act. 5, l. iv.

(24, q. 3, c. *Certum est*). Certum est quod qui impios demonstratus est, omnimodo separatus est a Deo, sicut etiam ille qui anathematizatus est, tanquam impius separatus est. Nihil enim aliud significat anathema, nisi a Deo separationem.

CAP. XC. *Episcoporum cura qualis esse debeat erga injuste facientes, quomodoque eos debeat punire.*

Conc. Meld., c. 3.

Episcopus in cuius parochia aliquis consistens aliquid injuste fecerit, et semel et bis atque tertio, si necesse fuerit, vocabit illum in sua admonitione per suum nuntium canonice ad admonitionem sive compositionem et ad penitentiam, ut Deo et Ecclesiæ satisfaciat quam læsit. Si autem despexeri-

atque contempserit ejus admoitionem et saluberrimam invitationem, feriat illum pastorali virga, hoc est sententia excommunicationis, ut a communione sanctæ Ecclesie omniumque christianorum sit separatus usque ad congruam satisfactionem, et dignam emendationem, quam excommunicacionem idem debet episcopus seniori illius notam facere, et omnibus suis coepiscopis, et omnibus suis parochianis, ne eum recipient usque ad satisfactionem.

CAP. XCII. *Perperam agens admonitus et non correctus, quomodo est puniendus.*

Conc. Rothom., c. 3.

Noverit charitas vestra, fratres charissimi, quod quidam vir, nomine N., diabolo suadente, postponens Christianam promissionem quam in baptismo confessus est, per apostasiam conversus post Satanam cui abrenuntiavit, et omnibus pompis ejus, vineam Christi, id est Ecclesiam ejus devastare non pertimescat, pauperes Christi quos pretiosi sanguine suo redemit, violenter opprimens et interficiens et bona eorum diripiens, misimus ad eum presbyterum nostrum et litteras commonitorias semel et iterum atque tertio, invitantes eum canonicæ ad emendationem, et ad satisfactionem et penitentiam corripientes eum paterno affectu. Ait enim Dominus in Evangelio : *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum* (*Math. xvii.*). Frater in unumquemque peccat, qui in sanctam Ecclesiam peccat. Si enim sancta Ecclesia unum corpus est, cuius caput est Christus, singuli autem sumus alter alterius membra, et si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; procul dubio in nos peccat, qui membra nostra ledit. Jubet ergo Dominus ut frater, id est Christianus in nos peccans, prius secrete corripiatur. Quod si has tres commonitiones et pias correctiones contemnit, et satisfacere despicit, et post hæc, inquit: *Sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (*ibid.*); id est gentilis atque paganus, ut jam non pro Christiano, sed pro pagano habeatur. Et in alio loco, membrum quod a sua compage resolvitur, et a junctura charitatis dissociatur, et omne corpus quod scandalizat, Dominus et abscondi et projici jubet, dicens : *Si oculus, manus, vel pes tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te* (*ibid.*). Et Apostolus : *Auferte, inquit, malum a vobis* (*I Cor. v.*). Et iterum : *Si quis frater nominatur et est fornicator aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere licet* (*ibid.*). Et Joannes electus præ ceteris Christi discipulus, talem nefarium hominem salutare prohibebat dicens : *Nec ave ei dixiris, nec eum in domo tua recipius. Qui enim ei ave dicit, communicat operibus ejus malignis* (*II Joan. xj.*) Dominica itaque et apostolica præcepta adimplentes, membrum putridum et insanabile quod melicinam non recipit ferro excommunicationis a corpore Ecclesiæ abscondamus, ne tam pestifero membro, membra reliqua corporis veneno interficiantur.

A CAP. XCII. *Excommunicationis forma et verba quibus quis declarari debet excommunicatus.*

Conc. Aurel.

Dominicis igitur et apostolicis informati praeciptis, iudicio Patris et Filii Domini nostri Jesu Christi, et Spiritus sancti, et auctoritate et potestate apostolorum et eorum successoribus a Deo concessa, una vobiscum praedictum virum a liminis sanctæ Ecclesie matris excludimus, et a honorum societate et a communione Christiana separamus, et separatum esse in æternum decernimus, id est in praesenti sæculo et in futuro. Nullus ei Christianus ave dicat, aut eum osculari presumat. Nullus presbyter missam cum eo celebrare audeat, vel sacrosanctum corpus et sanguinem Domini tradere. Nemo ei jungatur in consortio, neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit et communicaverit ejus operibus malignis, noverit se simili percussum anathematis, his exceptis qui ob hanc causam ei junguntur ut eum revocent ab errore et provocent ad satisfactionem, nisi forte resipuerit, et, Dei gratia inspirante, ad penitentia remedium fuerit conversus, et digna emendatione Ecclesiæ Dei quam læsit, humiliiter satisficerit.

CAP. XCIII. *Quibus culpis exigentibus aliquis sit communione privandus.*

Conc. Meld., c. 3.

(11, q. 3, c. *Nemo episc.*). Ut nemo episcoporum quilibet sine certa et non manifesta peccati causa communione privet ecclesiastica. Sub anathemate autem sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporum, nullum presumat ponere, nisi unde canonica docet auctoritas, quia anathema est æternæ mortis damnatio, et non nisi pro mortali debet imponi crimine, et illi qui aliter non poterit corrigi.

CAP. XCIV. *Qui communicat cum excommunicatis, excommunicatus est.*

Calixtus papa episcopis Gall.

(11, q. 3, c. *Excommunicatos*). Excommunicatos quoque a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis examinationem justam, nec cum eis oratione aut cibo vel potu, vel osculo communicet, nec ave eis dicat, quia quicunque in his vel in aliis prohibitis scienter excommunicatis communicaverint, juxta apostolorum institutionem et ipsi simili excommunicationi subjaceant.

CAP. XCV. *Excommunicatus est qui excommunicatis communicat.*

Fabianus papa, ep. 2.

(11, q. 3, c. *Sicut apostoli*). Cum excommunicatis non communicandum. Et si quis cum excommunicato communicaverit averlendo regulas, scienter saltem in domum simul locutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur.

CAP. XCVI. *De eod.*

Ex Martini Canon. ad laic.

(11, q. 3, c. *Cum excom. et Qui commun.*). Non

liceat communicare excommunicatis, nec in domos eorum introeuntes orare cum eis. Si autem aliquis episcopus vel presbyter, aut diaconus aut quilibet ecclesiasticus, excommunicatis communicaverit, quasi perturbans omnem disciplinam ecclesiasticam, excommunicetur.

CAP. XCVII. *Qui de clero communicant cum excommunicatis a communione priventur.*

Conc. Anc. c. 2

(*Extr. de Sent. excommun., et c. Signif.*) Si quis de episcopis aut presbyteris, aut diaconis, seu quilibet ex clero fuerit deprehensus cum excommunicatis communicare, etiam ipse privetur a communione tanquam qui regulam confundit Ecclesie.

CAP. XCVIII. *Excommunicationis contrahit penam qui excommunicatis communicat.*

Conc. Carth. II, c. 7.

(11, q. 3. c. *Qui merito.*) Qui merito facinorum suorum ab Ecclesia pulsi sunt, siab aliquo episcopo aut presbytero fuerint in communione suscepti; et ipsi eisdem teneantur obnoxii refugiendo sui episcopi regulare iudicium.

CAP. XCIX. *De eod.. c. Qui communicaverit.*

Ex conc. Carthag. VI, c. 73.

(11, q. c. *Qui communicaverit.*) Qui communicaverit vel oraverit cum excommunicato, si laicus, excommunicetur; si clericus, deponatur.

CAP. C. *Excommunicatus ab uno episcopo, ab altero in communionem recipi non debet.*

Conc. Sancen., c. 15.

Sive diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum ab episcopo suo fuerit communione, privatus et ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ad quem configuit, eum ab episcopo suo fuisse abjectum, non oportet ut ei communionem indulget; quod si fecerit, sciat se convocatis episcopis causam esse dicturum.

CAP. CI. *A suo episcopo excommunicatus non est ab alio recipiendus.*

Conc. Antioch. c. 6.

(11, q. 3, c. *Si quis a proprio episc.*) Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante recipiatur ab aliis, quam suo reconcilietur episcopo, aut certe ad synodum quae congregatur acurrentes, pro se satisficiat.

CAP. CII. *De his qui tempore sua excommunicationis communicare presumunt.*

Nicolaus Epiphanius episc. in conc. Afric.

(11, q. 3, c. *Placut.*) Sancimus ut si quis pro aliquo neglectu et crimine a proprio excommunicatus episcopo fuerit, ab alio episcopo non communicetur. Si vero ante audientiam communicare præsumpscrit, damnationis suæ illatam cognoscat sententiam.

CAP. CIII. *De eod.*

Canon apost. c. 11, et Isidor.

(11, q. 3, c. *Cum excommun.*) Si quis cum excommunicato saltem in domo locutus fuerit vel oravere ille a communione privetur.

CAP. CIV. *Quæ, si pœnitentia sacerdotum, qui ex-*

communicati sacrum miserium contingere præsumunt.

Joan. VIII clero et ord. Salernit.

(11, q. 3, c. *De illis presbyleris.*) De illis presbyteris qui tempore sanctissimi prædecessoris nostri domini papæ Nicolai excommunicati sacrum mysterium contingere presumpserunt, ipsi in se damnationis, sicut sacri canones statuunt, sententiam ita intulerunt, tamen quia miseratione apostolica veniam solet præstare correctis, ob multitudinem misericordia illis banc indulgentiam exhibemus, ut sancta communione saginati studeant tribus continuis annis per hebdomadam omni tempore, secunda et quarta et sexta, feria, aut a vino aut a carne penitus jejunare, et ultra lugenda nequando committere.

B CAP. CV. *Schismatici sunt qui ab excommunicatis sacramenta accipiunt.*

Si ab his quos excommunicatos habemus, sacramenta quæcumque accipitis, constat quod idolatriam non ut Catholicæ cæteri, sed ut schismatici efficeremini, dereliquisse videmini.

CAP. CVI. *De his qui cum excommuniaatis communicant.*

Nicolaus Ignaro archiep. Rem.

(11, q. 3, c. *Excell. rex Car.*) Excellentissimus rex Carolus apostolatum nostrum consuluit, quid agendum sit de his qui communicant cum his qui cum Engeldrude, sæpe damnata femina communicant, quin eam cum communicatoribus et fautoribus suis pari vinculo anathematis constat astrictam. Quapropter nunc beatitudini tuae injungimus, ut super hoc nostra auctoritate freti curam de his sumere studeatis, et quia docta divinitus sanctitas tua, valde novit aliud ex ignorantia, atque aliud quod ex studio delinquitur; istudque posterius duobus prioribus strictius esse puniendum, idcirco solerter invigilat et cauta discretione dijudicet modos, quatenus hi qui ex necessitate vel ignorantia delinquunt auctoritate nostra per te absolvantur. Si tamen ipsa eorum ignorantia vel necessitas vera et non simulata, vel non ex voluntate processerit, quia ut bene nosti, plerique sunt qui possunt quidem, sed nolunt recta nosse. Unde Psalmista de hujusmodi: *Noluit, inquit, intelligere ut bene ageret* (*Psal. xxxv.*) Illos autem qui studio suo obligantur, et contempta nostra interdicta postponunt, non nisi digna satisfactione præveniente volumus a te prorsus absolviri.

D CAP. CVII. *Pro modo peccati puniantur, qui excommunicatis communicant.*

Urbanus II, Genebaldo Constant. episc.

(11, q. 3, c. *Sanctis quippe.*) Sanctis quippe canonibus cautum constat, ut qui excommunicatis communicaverit, excommunicetur. Ipsius tamen pœnitentie atque absolutionis modos co moderatio decernimus, ut quicunque seu ignorantia, seu timore, seu necessitate negotii enjusquam maximi et maxime necessarii, seu convictu et salutatione, oratione vel osculo contaminaverit, cum

minoris pœnitentiae medicina societatis nostræ partem sortiantur. Eos vero qui sponte, aut spontaneæ, aut negligenter incident, sub ea volumus disciplinæ coercitione suscipi, ut cæteris metus iniciatur.

CAP. CVIII. *Regum et principum patres et magistri sacerdotes esse censentur.*

Gregorius ad Hermenium Metens. episc.

(Dist. 96, c. *Quis dubitet.*) Quis dubitet sacerdotes Christi et regum et principum omniumque fidelium patres magistros censori. Nonne miserabilis esse insaniam cognoscetur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjugare, et ini quis obligationibus illum suæ potestati subjicere, a quo credit non solum in terra, sed etiam in celo se ligari posse, et solvi. Hæc sic beatus Gregorius in epistola ad Mauritium imperatorem directa commemorat. Constantinus magnus imperator, omnium regum et principum totius fere orbis dominus, evidenter intelligens, in sancta Nicæna synodo post omnes episcopos ultimus residens, nullam judicii sententiam super eos dare præsumpsit, sed etiam illos dominos vocans, non suo debre sub esse iudicio, verum se ad illorum pendere arbitrium judicavit. Supradicto quoque Anastasio prælibatus papa et Gelasius persuadens ne illam intimatam suis sensibus veritatem arbitraretur injuriam, subintulit dicens :

CAP. CIX. *Auctoritate sacra pontificum et regali potestate hujus mundi gubernacula reguntur.*

(Dist. 95, c. *Duo quippe.*) « Duo sunt quippe, imperator et Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur auctoritas sacra pontificum et regalis potestas, in quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt rationem examine. » Et paucis interpositis, inquit : « Nostri itaque ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam velle redigi voluntatem. Talibus ergo institutis talibusque fulti auctoritatibus, plerique pontifices, alii reges, alii imperatores excommunicaverunt. Nam si speciale aliquod de personis principum requiratur exemplum, beatus Innocentius papa Archadium imperatorem quia consensit ut sanctus Joannes Chrysostomus a sede sua pelleretur, excommunicavit. Aliud autem Romanus pontifex regem Francorum non tam pro suis iniquitatibus quam pro eo quod tanta potestati erat inutilis a regno depositus, et Pipinum Caroli imperatoris patrem in ejus loco substituit, omnesque Francigenas a juramento fidelitatis absolvit : quod etiam ex frequenti auctoritate agit sancta Ecclesia, cum milites absolvit a vinculo juramenti quod factum est his episcopis, qui apostolica auctoritate a pontificali gradu deponuntur. Et beatus Ambrosius licet sanctus non tamen universalis Ecclesia episcopus, pro culpa quæ alii sacerdotibus non adeo gravis videbatur, Theodosium magnum imperatorem excommunicans ab Ecclesia

A excludit. Qui etiam in suis scriptis ostendit, quod aurum non tam pretiosius sit plumbu, quia regia potestate sit aliorum sacerdotalis gradus, hoc modo circa principium sui pastoralis scribens : « Honor, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparatis omnibus adæquari. Si regum fulgori compares et principum diademati, longe erit in ferius quam si plumbi metallum ad auri fulgori rem compares. Quippe cum videoas regum colla et principum submitti genibus sacerdotum, et osculum corum dextera orationibus eorum creant se communiri. ». Et post pauca : « Hæc cuncta, fratres, ideo nos premissæ debetis cognoscere, ut ostenderemus nihil in hoc sæculo exceptum sacerdotibus, nil sublimius episcopis reperiiri. » Nonne, sicut ait beatus Gregorius, recordanda memoria Julius papa, tunc contra Theodororum, tunc contra Augustam damnationis promulga sententiam. Sic quoque Caribertus Parisiorum rex cum Theobergam legitimam uxorem suam reliquisset, et duas sorores Metrofledem et Marconvenam in uxores duxisset, a beato Germano Parisiorum episcopo excommunicatus est, et cum resipiscere nollet, non multo post divino iudicio defunctus est.

CAP. CX. *Excommunicatis vinculo fidelitatis non tenemur obnoxii.*

Gregor., vii synod. Rom.

(15, q. 6, c. *Nos sanctorum.*) Prædecessorum nostrorum statuta sequentes, eos qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, apostolica auctoritate a iuramento absolitus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant, et ne eis fidelitatem obseruant, prohibemus.

CAP. CXI. *Antequam reconcilientur, fidelitatem excommunicatis nullus servare cogitur.*

Urbanus VII episc. Vap. et Diens.

(15, q. 6, c. *Juratos Juratos milites Hugoni militi, ne ipsi quando excommunicatus est, serviant prohibere. Quod si sacramenta prætenderint, monentur oportere Deo magis servire quam hominibus ; fidelitatem enim quam Christiano principi juraverint, Deo ejusque sanctis adversanti, et corum præcepta calcanti, nulla cohibentur auctoritate persolvere.*

D CAP. CXII. *Pro his tribus criminibus quilibet communione privetur:*

Conc. Trib. c. 30.

(11, q. 3, c. *Certum.*) Quæsitum est in eadem synodo pro quibus causis quemlibet hominem episcopali auctoritate vinculo anathematis ligari oporteat. Aique unanimi cunctorum sententia decretum est, pro his tribus criminibus fieri debere, cum ad synodus canonice jussus venire contempserit, aut postquam illuc venerit, sacerdotalibus respuit obediens præceptis ; aut ante finitam causæ suæ examinationem, a synodo profugus abire præsumti

CAP. CXIII. *Quidquid Domino consecratur, ad jus A pertinet sacerdotis.*

Ex Decret. Bonifacii p^p., c. 5.

(12, q. 7, c. *Nulli liceat*.) Nulli liceat ignorare omne quod Deo consecratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, et ad jus pertinet sacerdotum. Propter quod inexcusabilis erit omnis qui a Domino et Ecclesia cui competunt, auferit, vastat, invadit, vel eripit, usque ad emendationem Ecclesiaeque satisfactionem ut sacrilegus dijudicetur. Et si enim dare noluerit, excommunicetur.

CAP. CXIV. *Qui oratoribus pauperibus non arma*

ferentibus in malum obviaverint excommunicen-
tur.

Ex Decret. Nicolai, c. 1'.

(22, q. 3, c. *Illi qui peregrinos.*) *Nicolaus papa Romanus episcopis omnibus.* Illi qui peregrinos vel oratores enjuscunque sancti, sive clericos, sive monachos, vel feminas aut inermes pauperes de praediti fuerint, vel bona eorum rapuerint, vel in malum eis obviaverint, anathematis vioculo feriantur, nisi digne emendaverint. Pax vero illa quam treugam olim dicimus sic observetur, sicut ab archiepiscopis, episcopis unicuiusque provinciae constituta est. Qui autem eam infregerit, excommunicatione subjiciatur. Hæc igitur hujusmodi quidquid in sacris canonibus habetur authenticum sancta præfata synodus fore censuit observandum.

DE HÆRETICIS POST MORTEM EXCOMMUNICANDIS VEL NON.

CAP. CXV. *Hæretici etiam post mortem sunt excom- municandi*

Synod. v, act. 4.

(24, q. 2, c. *Sane secundo in prim.*) Sane proferunt a quibusdam qui dicunt non oportere post mortem hæreticos anathematizari, et sequi in hoc doctrinam sanctorum Patrum, qui non solum viventes hæreticos condemnaverunt, sed etiam mortuos sicut eos qui iniuste damnati sunt, revocaverunt post mortem, et in sacris dipictis scripserunt, quod factum est in Joanne et in Flaviano religiosis episcopis Constantinopolitanis.

CAP. CXVI. *De eod.*

Synod. ead. act. v, et August.

(24, q. 2, c. *Sane secundo. § Etsi forte.*) Si forte isti libri ita designant traditorem suum, sicut Dominus designavit Judam legatur in eis nominatum et expresse vel Cecilianum vel ejus ordinatores eorumdem librorum fuisse tradidores et nisi eos anathematizavero, ipse cum eis judiceret tradiisse. Quæ modo recitata sunt, Augustinus sanctæ memorie convenienter statuit teneri ab initio in Ecclesia. Impium enim dogma jam culpatum est et condemnatum, et eos qui tali dogmati obnoxii sunt anathematizari vult Ecclesia traditio, licet mortui essent; idea et sanctæ memorie Augustinus dixit; « Si modo convinceretur Cecilianus de his quæ inferuntur ei, etiam post mortem illum anathematizo. » Item: « Multi episcopi congregati sunt. Et quædam de diversis causis ad ecclesiasticum statutum pertinentibus disponentes de ipsis statuerunt defunctis qui facultates suas hæreticis relinquent, ita ut et post mortem anathemati subjiciantur. » Sunt autem et sancti Augustini sanctæ memorie epistolæ dicentes quod, si in vita sua non recte sauerunt, licet non condemnati fuissent adhuc viventes, tamen demonstrato isti et post

B mortem anathemati subjiciantur. Item: « Etsi vera sunt quæ Ceciliiano objecta sunt, et nobis aliquando possent monstrari, ipsum mortuum anathematizavimus. » Item: « Dicis licere mihi etiam de mortuis judicare, quia judicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis fieri potest. » Item: « Rambula sanctæ memorie episcopus factus Edisene civitatis, qui in sacerdotibus resplenduit, Theodorum Mosothenum etiam post mortem in Ecclesia anathematizavit. » Item: « Etiam Romanorum Ecclesia ante paucos annos Dioscorum qui fuit papa ejusdem Ecclesiae etiam post mortem excommunicavit, cum nec in fide peccasset, et hoc sciunt omnes homines qui degunt hic, Romani, et maxime qui in dignitatibus existunt, qui etiam ejusdem Dioscori communicatores permanserunt usque ad ejus mortem. » Item: « Etiam Origenes si ad tempora Theophilii sanctæ memorie vel superius aliquis recurrit, post mortem inveniet anathematizatum. Quod etiam nunc in isto fecit et vestra sanctitas, et Vigilius religiosissimus papa antiquioris Romæ. » Item: « Sancta synodus dixit: « Sufficiunt quæ dicta sunt et prolata ecclesiasticam traditionem demonstrare, quod oportet hæreticos et post mortem anathematizari. »

CAP. CXVII. *Hæretici etiam post mortem sunt excom- municandi.*

Synod. ead., act. iv.

(24, q. 2, c. *Sanc.*) Sancta synodus dixit: « Augustini religiosæ memorie, qui inter episcopos Africanos splenduit, diversæ epistolæ recitatæ sunt significantes quod oportet et hæreticos post mortem anathematizari. Talem autem ecclesiasticam traditionem et alii Africani revendissimi episcopi servaverunt, sed et Romana sancta Ecclesia quosdam episcopos etiam post mortem anathematizavit, licet pro fide in vita sua non essent accusati, et utrumque apud nos habita gesta significant. »

CAP. CXVIII. *Non possunt ab Ecclesia solvi post mortem, qui in hac vita ab ea noluerint absolviri.*

Leo Rustico Narbon. episc., ep. 90.

(24, q. 2, c. *De communione.*) De communione privatis et ita defunctis horum causas de judicio observanda est, in cuius manu fuit ut talium obitus non usque ad communionis remedium differuntur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus mortuis communicare non possumus.

CAP. CXIX. *Ecclesia viventes potest ligare vel solvere non aulem mortuos.*

Gregorius papa Fausto milit. magist.

(24, q. 11, c. *Legatur.*) Mortuos suscitasse legimus Christum, in errore absolvisse non legimus. Et quihoc tantum faciendi solus habuit potestatem-beato Petro apostolo principaliter mandat: *Quaeunque ligaveris super terram, erit, etc.* (*Math. xvi.*) Super terram, inquit, nam in alligatione defunctum nunquam dixit absolvendum.

CAP. CXX. *Non respiratur ejus oblatio, qui festinans ad paenitentiam sacerdotem invenire non potuit.*

Conc. Epanens. c. 11.

(26, q. 6, c. *Ad paenitent.*) Si aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam confessus sit, et testimonium habet bonum, et non poterat venire ad sacerdotem, sed preoccupavit eum mors in domo, aut in via, facient pro eo parentes ejus oblationem ad altare, et dent redemptionem pro captiuis.

CAP. CXXI. *A successore solvatur qui post mortem episcopi remanet ligatus.*

Conc. Epanens.

(11, q. 3, c. *Si episcopus.*) Si episcopus ante damnati absolucionem, obitu rapitur, correptum aut paenitentem, successori licebit absolvere.

CAP. CXXII. *Non est deneganda communio his qui in patibulis suspenduntur.*

Conc. Vormat.

(43, q. 2, c. *Quæsitum.*) Quæsitum est ab aliquibus fratribus, de his qui in patibulis suspenduntur, prosuis sceleribus post confessionem Deo peractam,

A utrum cadavera illorum ad ecclesias referenda sint et oblationes pro illis offerendæ sint, et missæ celebrandaæ an non? Quibus respondemus, si de omnibus peccatis suis püram confessionem agentibus et digne paenitentibus communio in fine secundum canonum præceptadanda est, cur canones communio nem vel sepulturam interdicant eis qui pro peccatis suis pñnam extremam persolvunt, et consolentur et confiteri desiderant. Scriptum est enim: *Non judicial Deus bis in idipsum* (*Nahum. i, 9* juxt. LXX).

CAP. CXXIII. *Non aportet ab eorum eleemosynis post mortem abstinerere, cuius in via communicare non destituimus.*

Urbanus Julimundo episc.

B (24, q. 2, c. *Sane primo.*) Sane quod super Riccardo Borelli filio, vestram egisse fraternitatem innotuit pro zelo Dei et animarum charitate, laudamus. Sed non est adeo vobis timendum, non adeo vobis est ab ejus eleemosynis abstinentum. Inter ceteros quippe nostræ fidei Patres beatus Leo doctor egregius quibus, inquit, vivis non communicamus, nec mortuis comunicare debemus. Constat ergo quoniam quibus vivis (ut ex opposito loquamur) communicavimus, mortuis quoque communicare possimus. Nos plane inter duo oppugnantia positi, inter impios quidem et schismaticos, schismatis nullo modo communicare possumus, istis autem, videlicet peccatoribus et prædonibus dispensative propriea communicamus, quia hactenus Ecclesiam sustentaverunt, et se fideliiores in posterum pollicentur. Alioquin oportet nos de hujus mundi partibus exire, sub qua etiam sponsione nos eis nuper in beati Petri Natalitiis absolutionem indulsimus. Quia ergo prædictus vir neque nominative excommunicatus, neque communicatus excommunicatis ex nomine exiit, sed in Domini sui fide atque servitio permanxit, licet nobis ejus dispensative, id est quandiu eos nos patimur, eleemosynis communicare, et defucti animam Christianæ religionis omnibus modis adjuvare.

DE LICITA ET ILLICITA EXCOMMUNICATIONE.

CAP. CXXIV. *Qua pñna feriatur qui illicite aliquem excommunicat.*

Conc. Paris, sub Ludov.

(24, q. 3, c. *De illicita.*) De illicita excommunicatione, lex Justiniani Catholici imperatoris, quam probat et servat Ecclesia, catholica, constitutione 123, capitulo 300, libro 1, decrevit ut nemo episcopus, nemo presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur, propter quam ecclesiastici canones hæc fieri jubent. Si quis autem adversus eum aliquem excommunicaverit, ille quidem qui excommunicatus est, majoris sacerdotis auctoritate ad gratiam sanctæ communionis redeat. Is

D autem qui non legitime excommunicaverit, in tantum abstineat a sacra communione tempus, quantum majori sacerdoti visum fuerit, ut quod injuste fecerit, ipse justè patiatur. Et hinc sanctus Gregorius ad Joannem episcopum injuste excommunicantem inter cetera scripsit dicens: « Conatis prius atque ad nihilum redactis prædictæ sententia tuis decretis, ex beati Petri apostolorum principis autoritate decernimus 30 dierum spatio sacra te communione privatum, ab omnipotente Deo tanti excessus veniam cum summa paenitentia ac lacrymis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te agnoverimus implesse remissius, non jam tantum

injustitiam, sed et contumaciam fraternalis tuæ A CAP. CXXVI. *Pro peccato patris non est filius anathematizandus.*
 cognoscas, juvante Domino, severius puniendam, quia nemo propere vel præpostere, scilicet non communitus, neque convictus est judicandus. » De conventione ante hujusmodi patratoris manifestorum criminum lex dicit : « Quicunque tribus auctoritatibus judicis conventus vel tribus edictis fuerit ad judicem provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam extinguit, fuerit vocatus, et præsentiam suam apud eum judicem a quo ei denuntiatum est, exhibere voluerit, adversus eum quasi in contumacem judicari potest, quinimo nec retractari per appellationem negotia possunt, quoties in contumacem fuerit judicatum. » Et hanc sententiam de tribus auctoritatibus conventus ex evangelica veritate Celestinus ad Nestorium scribens, et Ephesina synodus de eodem decernens, et beatus Gregorius ad Joannem scribens comparbat. De proprio scripto, Africanum concilium monstrat de Cresconio ut se conventus resipiscere de tractaverit, suo contemptu et contumacia faciente, auctoritate judicari protinus excludatur. Et item, beatus Gregorius de sententia judicaria, in contumacem scribens, ad Maximum præsumptorem Salomonianum episcopum dicit : « Hortamur ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quantum servata justitia, hæc de quibus accusaris cognoscere et finire secundum canonica instituta, Christo revelante, possimus. Ita autem fac ut ad veniam amplius jam moras non ingeras, nec ipsa te absentia magis obnoxium his quæ dicuntur assignet, et nos in te hæc res non solum propter dicta crimina, quæ purgare subterfugis, sed etiam propter inobedientiam culpam durius scilicet ut in contumacem cogat ex concilio ferre judicium. »

CAP. CXXV. *De his qui sine culpa cum excommuniatis communicant.*

Ex Decret. Gregor. VII.

(11, q. 3, c. *Quoniam multos.*) Quoniam multos, peccatis nostris exigentibus, pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus, partim ignorantia, partim nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devici miserericordia, anathematis sententiam, prout possumus, ad tempus temperamus. Apostolica itaque auctoritate ab anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet uxores, liberos, filios, servos, ancillas, seu mancipia, nec non rusticos, et servientes, et omnes alios qui non adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelerata perrectrentur, et eos qui ignoranter excommunicatis communicant. Quicunque autem aut orator aut peregrinus sive viator in terram excommunicatorum devenerit, ubi non possit emere vel non habeat unde emat, ab excommunicatis accipiendi licentiam damus. Et si qui excommunicatis non per sustentationem superbiæ, sed humanitatis causa dare voluerit, non prohibemus.

A CAP. CXXVI. *Pro peccato patris non est filius anathematizandus.*

Augustinus ad Auxillium episc., ep. 75.

(24, q. 3, c. *Si habes.*) Si habes de hac re sententiam certis rationibus vel scripturarum testimoniis exploratam, nos docere digneris quomodo recte anathematizatur pro patris peccato filius, aut pro mariti peccato uxor, aut pro domini servus, aut quisquam in domo nondum etiam natus, si eo tempore quo universa domus anathemate obligata nascatur, ne ei possit per lavacrum regenerationis in mortis periculo subveniri. Haec enim corporalis est poena qua legimus quosdam contemptores Dei cum suis omnibus qui ejusdem impietatis participes fuerunt pariter imperfectos. Tunc quippe ad B terrorem viventium mortalia corpora perimebantur quandoque etiam moritura. Spiritualis autem poena quæ sit quod scriptum est : *Quæ ligaveris super terram errant ligata et in celis* (Matth. xvi), animas obligat de quibus dictum est : *Anima patris mea est; et anima filii mea est; anima quæ peccaverit ipsa morietur* (Ezech xviii). Auditistis fortassis aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccantium, forte autem si fuissent interrogati, reperirentur idonei inde reddere rationem. Ego autem si qui ex me quæsierit utrum recte sit, quid ei respondeam non invenio. Nunquam hoc facere ausus sum de quorundam facinoribus unanimiter adversus Ecclesiam perpetratris, nisi gravissime commoveret. Item, quomodo possumus vel Deo, vel hominibus justam reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno quod non trahunt, sicut ex Adam in quo omnes peccaverint originale peccatum spirituali supplicio puniamus? Etenim Classiani filius, etsi traxit ex patre noxam primi hominis, sacro fonte baptismatis expiandam, tamen quid postea qui eum genuit pater admisit, peccati ubi participes iste non fuit, non ad eum pertingere qui ambigat? Quid dicam de conjugi? quid dicam de tot animalibus in universalis familia?

CAP. CXXVII. *Qui injuste est dejectus, potest interpellare proximos episcopos.*

Conc. Sard. c. 17.

(11, q. 3, c. *Si episcopus forte.*) Si quis episcopus forte iracundus quod esse non debet, cito et aspere commovetur adversus presbyterum, sive diaconum, et exterminare eum de Ecclesia voluerit, providendum est ne innocens damnetur aut perdat communionem, et ideo habet potestatem is qui abjectus est, ut episcopos finitos interpellat, et causa audiatur et diligentius pertrectetur, quia non oportet ei negari audientiam. Et ille episcopus qui juste aut injuste eum abjectit, patienter accipiat ut negotium discutiat, ut probetur sententia ejus a plurimis, vel emendetur. Tamen priusquam omnia diligenter et feliciter examinentur; cum qui fuerit a communione privatus, ante cogni-

tionem nullus debet presumere ut communione A zelo Dei se persequi profidentur, sed, cum indiscreto societ.

Cap. CXXVIII. *De episcopis qui innocentibus aut minimis causis culpabilis excommunicant.*

(11, q. 3, c. *Episcopi.*) Episcopi si sacerdotali moderamine postposito, innocentibus ac minimis causis culpabilis excommunicare præsumpserint, aut ad gratiam baptismatis festinantes recipere fortassis noluerint, a vicinis episcopis cuiuslibet provinciae litteris moncantur, et si parere noluerint, communio illis usque ad tempus synodi a reliquis episcopis denegetur.

Cap. CXXIX. *Ilicet si quis excommunicatus, semel ipsum, non illum condemnat.*

Ex epist. Gregorii Magni episcopo Mediol., I, II.

(24, q. 3, c. *Comperimus.*) Comperimus quod Laurentius quondam frater et coepiscopus noster, nullis in te culpis existantibus, communione privaverit. Ideoque hujus præcepti nostri auctoritate munitus, officium tuum securus perage, et communione sine aliqua sume formidine.

Cap. CXXX. *Nemo furore commotus quemquam excommunicet.*

Gregorius Maximino Syrac. episc.

Frequenter me admonuisse vos recolo, ut in proferendo sententia esse præcipites nullatenus debetis. Et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem Eusebium, cummoto furore vestra fraternitas excommunicavit, quod ego valde miratus sum.

Cap. CXXXI. *Quæ perturbato animo quis fecit, tranquillo corrigat.*

Augustinus ad Auxilium episc., ep. 75.

Precor ut ignoscas precenti veniam excommunicato, si agnoveris culpam. Si autem nihil eum pecasse prudenter advertis, fac quod sanctum virum facere oportet, ut si tibi contingit tanquam homini qui utique homo dicit in Psalmo: *Turbatus est præ ira oculus meus (Psal. vi), exclaims ad Deum: Misere mei, Domine, quoniam infirmus sum (ibid.),* ut porrigit tibi dexteram suam, et comprimat tuam iracundiam, et tranquillet mentem tuam ad vindicandam faciendamque justitiam: aufer gesta ecclesiastica, quæ perturbatior quam consideratior forsitan fecisti.

Cap. CXXXII. *Vita non sententia quilibet ligat vel solvit.*

Rabanus de pressuris eccl., I, I.

(23, q. 3, c. *Non in perpetuum.*) Non in perpetuum damnatur, cum injuste judicamus, dicente Psalmista: *Nec damnabil illum cum judicabitur illi (Psal. xxxvi).* Multi denique sacerdotum culpam

hoc agunt, sacrilegi facinus incurunt; et dum præcipites quasi ad emendandum ruunt, ipsi quoque multo magis deterius cadunt.

Cap. CXXXIII. *Excommunicatus alium excommunicare non potest.*

Alexander II Valeriano episc. et mart.

(23, q. 1, c. *Audivimus.*) Audivimus quod Henricus, Ravennas dictus, archiepiscopus natus sit te excommunicare, quod quia excommunicatus excommunicare non potuit, apostolica auctoritate te tuosque absolvendo mandamus exinde nunquam curare.

Cap. CXXXIV. *Ex quo episcopus fidem Ecclesie docet, alium excommunicare potest.*

Nicolaus pap. Michaeli episc.

(24, q. 1, c. *Ait Coelestinus.*) Ait Coelestinus papa Orientalibus episcopos scribentes: « Si qui ab episcopo Nestorio aut ab aliis qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare coperint, vel excommunicatus, vel exutus est, seu antistitis, seu clerici dignitate, hunc in nostra communione durasset et durare manifestum est, nec judicamus eum esse remotum, quia non poterat quemquam ejus removere sententia, qui se jam prebuerat ipse removendum. »

Cap. CXXXV. *Non habentur excommunicati qui ab hereticis excommunicantur.*

Nicolaus pap. ad clerum Constant.

(24, q. 1, c. *Aperte, inquit.*) Aperte, inquit, sedis nostræ sanxit auctoritas nullum sive episcopum sive clericum, sive professione aliqua Christianum

qui a Nestorio vel ejus similibus ex quo talia prædicare coperunt, vel suo loco, vel communione dejecti sunt, vel ejectum, vel excommunicatum videri. Sed hi omnes in nostra communione fuerunt et hucusque perdurant, quia neminem dejicere vel removere poterat, quæ prædicens talia titubabat. Intellexisti, imperator, ex supra memoratis non potuisse, ut non dicamus prælatum suum saltem quilibet removere qui fuerat olim remotum, ne dejicere quemquam jam ante prostratum.

Cap. CXXXVI. *Audientiam negat, qui excommunicationis causam agere infra annum differt.*

Ex Decret. Gelasii pap., c. 2.

(11, q. 3, c. *Quicunque.*) Quicunque igitur intra anni spatium civiliter sive publico causam suam coram suis excommunicatoribus non peregerint, ipsi sibi audientia clausisse aditum videantur; quod si obstinato animo sine communione defuncti fuerint, nos illius causam justa beati Leonis prædecessoris nostri sententiam, divino iudicio reservantes, quibus vivis non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

LIBER SEXTUS.

DE NUPTIIS ET MATRIMONIIS.

Cap. I. *Matrimonii definitio.*

Constitutiones, I, II, c. 8.

(29, q. 1, in inst. *De nuptiis in principe, et c.* *Illud,*

et extr. *De presenti.*) Nuptiæ sive matrimonium est viri mulierisque conjunctio individuum consuetudinem vitæ continens.

CAP. II. In diebus Quadragesimæ nuptias celebrare non licet.

Conc. Hilerd., c. 3.

(33, q. 4, c. *Non oportet*. Quod non oporteat a Septuagesima usque ad octavas Paschæ et tribus hebdomadibus ante festivitatem sancti Joannis, et ab advento Domini usque post Epiphaniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, separantur.

CAP. III. De eodem.

Nicolaus ad consul. Bulg., c. 48.

(33, q. 4, c. *Nec uxorem*.) Nec uxorem ducere, nec convivia facere in quadragesimali tempore, vel convenire posse nullatenus arbitramur.

CAP. IV Non tribuitur licentia nubendi, qui continentiam servare decreverunt.

August. *De confl. vitior. atque virt.*, c. 122.

(27, q. 1, c. *Nubendi*.) Nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est qui virginalem vel castimoniam vidualem nequamquam professi sunt; quibusdam autem non tribuitur, id est qui virginales et continentiae esse decreverunt. Fornicatio autem nulli impune conceditur.

CAP. V. *Nuptias occultas celebrare non licet.*

Ex Decret. Hornisidæ pap., c. 6.

(30, q. 5, c. *Nullus*.) Ut nullus fidelis, cuiuscunquam conditionis sit, occulite nuptias faciat, sed benedictionem a sacerdote accepta publice nubat in Domino.

CAP. VI. *Sine publicis nuptiis nullus ducat uxorem*,

Conc. Arelat., c. 6.

(30, q. 5, c. *Nullum*.) Nullum sine dote fiat coniugium, juxta possibilitatem fiat dos, nec sine publicis nuptiis quisquam nubere vel uxorem ducere presumat.

CAP. VII. *Qui mulieri per Scripturam jurat senubere cum illa, eam sponsare tenetur.*

Novellar. Constitut. c. 1.

Si quis divinis tactis Scripturam juraverit mulieri se eam legitimam uxorem habiturum, vel si in oratorio late sacramentum dederit, sit illa legitimus uxor, quamvis nulla dos, nulla scriptura alia interposita sit.

CAP. VIII. *Quare feminæ velantur, dum maritantur.*

Isidor., *De officiis*, I. ii, c. 49.

(50, q. 5, c. *Feminæ*.) Quod feminæ dum maritantur velantur, scilicet ut noverint semper se viris suis subjectas esse et humiles. Item: Quod nubentes post benedictionem vita non quasi invicem vinculo copulantur, videlicet, imo si ne compagem conjugalis unitatis dirumpant. At vero quod ea vita candido purpureo que colore permisceatur. Candor quippe est munditia vite; purpura ut sanguinis posteritatem adhibetur, ut hoc signo et continentia et lex tenenda ab utrisque admoneatur ad tempus, et post hec reddendum debitum non negetur. Item: Quod in primis nuptiis annulus a sposo spondatur, si hoc nimis vel propter mutuæ dilectionis signum, vel propter id magis ut eorum pignora eorum corda jungantur. Unde et in quarto digito

A annulus inseritur, ideo quia in eo vena quedam, ut fertur, sanguinis ad cor usque perveniat.

CAP. IX. *Nuptiae publice celebrari debent.*)

Nicolaus ad consul. Bulgari.

(30, q. 5, c. *Nostrates*.) Nostrates tam mares quam feminae non ligatur auream vel argenteam aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia fœdera contrahunt, in capitibus deferunt. Sed post sponsalia quæ futurarum nuptiarum sunt promissio, fœdera quoque consensu eorum qui contrahunt et eorum in quorum sunt potestate celebrantur, et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se annulo insignitam desponderit, dotemque utriusque placitam sponsus ejus cum scripto pactum hoc continente, coram invitatis aucto utraque tradiderit, aut mox aut apto tempore i.e. videlicet ante tempus lege definitum tale quid facere præsumat, ambo ad nuptialia fœdera producuntur, et primum quidem in Ecclesia Domini cum oblationibus quas offerre debent Deo per sacerdotis manum, statuuntur, sive demum benedictionem et velamen cœlestis suscipiunt.

CAP. X. *Quare sponsæ non statim tradantur.*

Augustinus, *Confession. l. iv.*

(17, q. 2, c. *Institutum*; l. *Quod dicimus, et Fidejussor. § De solut.*) Institutum est ut jam pacte sponsæ non tradantur statim, ne vilem maritus habeat datum quam suspiraverit sponsus dilatam.

CAP. XI. *De his quorum consensus requiritur in sponsalibus.*

Pandect. l. xxiii, t. I.

(L. *In sponsal. § De sponsal.*) In sponsalibus consensus eorum exigendus est quorum in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen filia semper patri consentire, nisi evidenter dissentiat.

CAP. XII. *Sponsalia consensus filii contrahuntur quæ filia patri consentire oportet, licet contradicere possit, si haberet justam causam contradicendi.*

Pandect., ex l. et t. iisdem.

(L. *Sponsal. cum se. § Cod.*) Sponsalia sicut nuptiae consensus sunt contrahentium, et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus filia familias consentire oportet. Quia patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. Tunc autem dissentienti a patre licentia conceditur, si indignus moribus vel turpis sponsus ei a patre eligitur. Filiofamilias dissentiente, sponsalia ejus nomine fieri non possunt.

CAP. XIII. *Pro sponsalibus ineundis ætas non definiuntur.*

Pandect. ex l. et t. iisdem.

(L. *In sponsal. § De sponsal.*) In sponsalibus contrahendis ætas contrahentium definita non est ut in matrimonio. Quapropter a primordio ætatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque persona intelligatur, id est, si non sint juniorum quam septem annis.

CAP. XIV. *In desponsatione conjugium initiatur.*

Ambros., *De institut. virg. c. 5, 6.*

(27, q. 3, c. *Cum initiatur, vel Conjug. pactio.*)

Desponsata viro, conjugis nomen accepit. Cum enim initiatur conjugium conjugii nomen assumitur. Non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. Denique cum conjungitur puella conjugium est, non cum viri admistione cognoscitur.

CAP. XV. *A prima fide desponsationis, conjuges verius appellantur.*

Isidor., *Etymol.* l. ix, c. 7.

(27, q. 2, c. *Conjuges.*) Conjuges verius appellantur a prima desponsationis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur conjugalis concubitus.

CAP. XVI. *Conjugium fit etiam absque carnali commissione et concubitu.*

August. *De bon. conjug.* l. 1, c. 11, et *De nupt. et concup.*

(27, q. 2, c. *Conjux.*) Conjux vocatur a prima desponsationis fide, quam concubitu non cognoverat Joseph, nec fuerat cognitorus, nec perierat, nec mendax manserat; conjugis appellatio, ubi non fuerat, nec futura erat carnis commissio. Propter quod fidele conjugium ambo parentes Christi vocari meruerunt, et non solum illa mater, verum etiam ille pater ejus, sicut et conjux matris ejus fuit: utrumque mente, non carne.

CAP. XVII. *Cum desponsata fuerit tradita et in usum deducta, rite conjux appellatur.*

Ambrosius ad Paternum, epist. 66.

(27, q. 2, c. *Si quis.*) Si quis desponsata sibi et tradita utatur, conjugium vocatur.

CAP. XVIII. *Puellam alii desponsatam alter accipere non valet.*

Siricus pap. ad Hymer. Tarrac. episc., epist. 1, c. 4.

(27, q. 2, c. *De conjugati.*) De conjugali autem violatione requisisti, si desponsatam alii puellam, alter in matrimonium possit accipere, tale conjugium anathematizamus, et hoc ne fiat modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio quam nuptiae sacerdos imponit, apud infideles cujusdam sacrilegii instar est, si illa transgressione violetur.

CAP. XIX. *Puellæ desponsatae prioribus reddendæ.*
Conc. Ancyrit., c. 11.

(27, q. 2, c. *Desponsatas.*) Desponsatas puellas et post ab aliis raptas placuit erui, et eis reddi quibus ante fuerant desponsatae, etiam si eis a raptoribus vis illata constiterit.

CAP. XX. *Quomodo sponsus et sponsa ad benedictionem accedant.*

Conc. Cartbag. iv, c. 13.

(30, q. 5, c. *Sponsus.*) Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus vel paronymphis offerantur in ecclesia sacerdoti. Qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia benedictionis in virginitate permaneant.

CAP. XXI. *Quibus temporibus debent conjuges se abstinere.*

Ambros. super Epist. ad Cor. c. 71.

(33, q. 4, c. *Si causa.*) Si causa procreandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus concessum videtur ad usum ipsum, quia et dies festi, et

A dies processionis et ipsa ratio conceptus et partus juxta legem cessare temporibus his debere monstratur.

CAP. XXII. *Secunda conjugia sicut et prima licita esse probantur.*

August., *Contra advers. leg. et proph.* l. ii, c. 21.

(31, q. 4, c. *Deus masculum.*) Deus qui masculum et feminam propagandi generis causa nuptiali castitati conjunxit, et secundas nuptias quæ in uno quoque testamento permittuntur, licitas esse monstravit.

CAP. XXIII. *Illa mulier non pertinet ad matrimonium cum qua non celebratur nuptiale ministerium.*

Ex Decret Leonis pap. II, et epist. 90 ad Rustic.

(27, q. 2, c. *Cum societas.*) Cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit ut præter sexus conjunctionem non habeant in se nuptiae conjunctio Christi et Ecclesiæ sacramentum, dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua docetur nuptiale non fuisse ministerium.

CAP. XXIV. *Partus feminarum erit sola causa nubendi.*

Ambros. super Lue. l. i, c. 1.

(32, q. 2, c. *Pudor.*) Pudor est feminis nuptiarum præmia non habere, quibus hæc sola causa est nubendi.

CAP. XXV. *De eodem.*

Ambros., super Luc. l. ii.

(32, q. 2, c. *Pudor.* § *Cum.*) Cum conjugii præmium et gratia nuptiarum partus sit feminarum, non mediocris est, causa, ut virginitas Mariæ falliceret principem mundi.

CAP. XXVI. *De eodem.*

Hieronymi.)

(32, q. 2, c. *Sicut et venial.*) Debent ergo sibi conjugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem, liberorum procreandorum causa, quia prima est, humani generis in ista mortalitate societas, verum etiam infirmis invicem accipiendo ad illicitos concubitus evitando, mutuam quodammodo servitatem, ut si alteri eorum continencia perpetua placeat, nisi alierius consensu non possit. Item: Reddere vero debitum conjugale, nullius est criminis; exigere autem ultra generandi necessitatem, culpe venialis.

D CAP. XXVII. *Conjuges sunt qui causa solius incontinentia sibi vel invicem copulantur.*

August. *De bono conj.* c. 5.

(32, q. 2, c. *Solei.*) Solet autem quæri cum masculus et femina nec illa maritus, nec illa uxoris alterius, sibi met non filiorum procreandorum causa, sed pro incontinentiis solius causa concubitus copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiae sint vocanda. Et potest quidem fortasse non absurdus hoc appellari concubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, et prolixi generationem quamvis non ea cause conjuncti sunt, non tamen vitaverint: ut nolint sibi nasci sibi filios vel etiam opere aliquo

malo agant ne nascantur. Cæterum sivel utrumque vel unum desit horum, non inveni quemadmodum has nuptias appellare possimus. Elenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit donec aliam dignam honoribus, vel suis facultatibus inveniat quam in conjugium ducat, ipso animo adulterus est, nec cum illa quam cupit invenire, sed cum ista cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

CAP. XXVIII. *Sterilem uxorem dimittere et causa fœditudinis aliam ducere alicui non licet.*

August. *De bono conj. c. 7.*

(32, q. 7, c. *Tantum.*) Tantum valet sociale vinculum ut cum causa procreandi colligitur, nec ipsa procreandi causa solvatur.

CAP. XXIX. *Veritas nuptiarum non consistit in coniunctione maris et feminæ.*

August. *contra Julian. l. 1.*

(32, q. 1, c. *Non enim.*) Non in sola (ut deliras) commissione maris et feminæ nuptiarum veritas est, quamvis sine illa commissione nuptiæ filios propagare non possint. Sed alia sunt ad nuptias proprie pertinentia, quibus, ab adulteriis nuptiæ discernuntur. Sicuti est thorii conjugalis fides et cura ordinata filios procreandi, et qua maxima differentia est, bonus usus mali, hoc est bonus usus concupiscentiæ carnis, quo bono adulteri utuntur male.

CAP. XXX. *Triplex bonum conjugii fuit in parentibus Christi.*

August. *De nupt. et concup. l. II, c. 2.*

(27, q. 4, c. *Omnis. Dist. 31, Si sint.*) Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in ipsis parentibus Christi, fides, proles, sacramentum. Problem cognoscimus ipsum Dominum; fidem quia nullum adulterium; sacramentum, qui nullum divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non potest sine pudenda concupiscentiæ carnis, quæ accidit ex peccato, sine quo concipi voluit, quia futurus erat sine peccato.

CAP. XXXI. *Clandestina conjugia fieri non debent.*

Evaristus episc. Afrio. ep. 1.

Aliter legitimum non fit conjugium nisi ab his qui super ipsam feminam dominationem habere vindentur, et a quibus custoditur, uxor petatur, et a parentibus et propinquioribus sposetur, et legibus dotetur, et suo tempore sacerdotaliter, ut mos est,

A precibus et oblationibus a sacerdote benedicatur, et a paronymphis ut consuetudo docet custodita, et a proximis congruo tempore petita, legibus dotetur ac solemniter accipiatur: et biduo vel triduo orationibus videntur, et castitatem custodian. Alter vero presumpta, non conjugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius quam legitima connubia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragaverit, et vota succurrerint legitima.

CAP. XXXII. *Delinquenti qui pacta conjugiorum solemnia non complent.*

Nicolaus ad consult. Bulgar. c. 32.

Hæc sunt, præter alia quæ ad memoriam non occurrunt, pacta conjugiorum solemnia. Peccatum B autem esse, si hæc cuncta nuptiali fœdere non interveniunt, dicimus.

CAP. XXXIII. *Quot sunt legitima conjugia, et quod voluntate patris raptor raptori nubere potest.*

Hieronym.

(36, q. 2, c. *Tria.*) Tria legitima connubia in Scripturis leguntur: Primum legitimum est virgo casta in virginitate viro legitimo data legitimate, et reliqua quæ sequuntur in prædictis. Secundum, virgo in civitate deprehensa a viro, et illi per vim copulata, si voluerit pater ejus, dotabit eam iste vir, quantum judicaverit pater, et dabit premium pudicitiae ejus. Tertium filia prædicta deprehensa, si non fuerit voluntas patris, trahet eam a viro prædicto et tradet eam alii et dotabit eam, et legitima erit ei. Sed primum his duobus preferitur.

CAP. XXXIV. *Uxore mortua, licet viro aliam ducere, sed non repudiata vel despontam.*

(27, q. 2, c. *Additur.*) Additur itaque aliud quartum legitimum conjugium. Dum mortua fuerit uxor ejus, licet illi acciperet aliam, sed non repudiata, nec despontam viro, sed liberam. Similiter et mulier debet. Unde et Paulus ait: *Mulier quæ sub viro est, ligata sub lege viri est, quandiu vivit vir ejus. Igitur vivente viro ejus, vocabitur adultera, si juncta fuerit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ita ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.* (Rom. vii).

INTER QUAS PERSONAS CONJUGIUM POTEST ESSE

AP. XXXV. *Legitimo matrimonio copulatur, quæ concubinam habenti traditur.*

Ex Decret. Leonis; epist. 9 ad Rustic. episc.

(32, q. 2, c. *Non omnis.*) Non enim uiro juncta mulier, uxor est vii, quia nec omnis filius haeres est patris. Nuptiarum autem fœderâ inter ingenuos sunt legitima, et inter æquales, et multo prius hoc ipsum Domino constituerent quam initium Romani juris existere. Itaque aliud est uxor, aliud concubina, sicut aliud est ancilla, aliud libera (Gal. iv).

D Propter quod etiam Apostolus ad manifestandam harum personarum discretionem, testimonium ponit de Genesi, ubi dicitur Abraba: *Ejice ancillam et filium ejus; non enim haeres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac* (Gen. xxi). Igitur cuiuslibet loci laicus, si filiam suam viro habent concubinam in matrimonium dederit, non ita accipendum est quasi cum conjugato dederit, nisi forte illa mulier et ingenua facta et dotata legitimate et publicis nuptiis honestata videatur: quia paterno arbitrio viris con-

juncta carent culpa. Si mulieres quæ a viris habentur, in matrimonio non fuerunt, quia aliud est nupta, aliud concubina.

CAP. XXXVI. *In contrahendo conjugio ista sunt observanda.*

Leo papa.

(30, q. 5, c. *Qualis.*) Qualis uxor esse debeat, quæ habenda est secundum legem? Virgo casta et desponsata in virginitate et dotata legitime, et a parentibus tradita, et a sposo et a paronymphis accipienda, et ita secundum legem et Evangelium publicis nuptiis honeste in conjugium et liquide sumenda et omnibus diebus vita sue nisi ex consensu et causa vacandi Deo, nunquam propter hominem separanda, et, si fornicata fuerit, dimittenda. Sed illa vivente, altera non duocenda, quia adulteri regnum Dei non possidebunt (*I Cor. vi.*), et pœnitentia illius per Scripturas recipienda.

CAP. XXXVII. *Inter patronum et liberam constat esse matrimonium legitimum.*

Ex Decret. Julii pap. c. 4.

(29, q. 2, c. *Si quis.*) Si quis ancillam suam libertate donaverit, et in matrimonio sibi sociaverit, dubitatur apud quosdam utrum legitime hujusmodi nuptiæ esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem occidentes, talia connubia legitima esse censuimus. Si enim ex affectu fiunt omnes nuptiæ et nihil impium et legibus contrarium in tali copulatione fieri potest, quare prædictas nuptias inhibendas existimaverimus.

CAP. XXXVIII. *Licet servo matrimonium contrahere.*

(19, q. 2, c. *Omnibus.*) Omnibus nobis unus est pater in cœlis et unusquisque dives et pauper, liber et servus æquilater pro se et pro animabus eorum rationem daturi sunt. Quapropter omnes cujuscunque conditionis sint, utam legem (*quantum pertinet ad Deum*) habere non dubitamus. Ergo sicut ingenuus dimitti non potest, sic nec servus semel conjugio copulatus ulterius dimitti poterit.

A CAP. XXXIX. *Matrimonium manet inter servos quos dominus eorum conjunxit uno eorum libero postea, et altero servo manente.*

Conc. Maliens., c. 10.

Si servum et ancillam dominus amborum in matrimonio conjunxerit, et postea liberato servo vel ancilla, non potest redimi, qui in servitio est, ideo matrimonia non solvuntur.

CAP. XL. *Legitima servorum conjugia, sua auctoritate domini non dirimunt.*

Conc. Cabil., c. 30.

(29, q. 2, c. *Dictum est.*) Dictum est nobis quod quidam legitima matrimonia servorum potestaliu quædam præsumptione dirimant, non attendentes illud Evangelium: *Quos Deus conjunxit, homo non separat* (*Matth. xix.*); unde nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant, sed in uno conjugio permanentes dominis servant suis. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis conjunctio fuit et pro voluntate dominorum.

CAP. XLI. *De eo qui ancillam duxit in uxorem quam putat esse liberam.*

Conc. apud Vermer., c. 6.

(29, q. 2, c. *Si quis ingenuus.*) Si quis ingenuus homo alterius ancillam uxorem duxerit, et aestimat quod ingenua sit, si ipsa femina fuerit postea in servitio detecta, sieam a servitio redimere potest, faciat. Si non potest, si voluerit, alteram accipiat. Si autem servam eam sciverat et collaudaverat, post ut legitimam habeat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere debet.

C CAP. XLII. *Non licet mulieri dimittere quem sciens servum accepit in virum.*

Ex concil. eodem, c. 8.

(29, q. 2, c. *Si femina.*) Si femina ingenua accepterit servum, sciens quod servus esset, habeat cum, quia omnes unum patrem habemus in cœlis, una lex erit et viro et feminæ.

DE CONCUBINIS

CAP. XLIII. *Quod non licet habere concubinam.*

Augusti. hom. 49

(Dist. 34, c. *Audite.*) Audite, fratres charissimi, membra Christi et matrix Ecclesiæ filii. Quod dico competentibus, audiant fideles. Quod dico fidelibus audiant competentes; quod dico fidelibus et competentibus et pœnitentibus audiant et catechumeni, audiant et omnes et timeant, et nemo contemnatur. Sit mihi in consolatione vester auditus, nec vobis in testimonium dolor meus. Competentibus dico: Fornicari vobis non licet, sufficient vobis uxores, concubinas vobis non licet habere. Audiat Deus si vos surdi estis. Audiant angeli ejus, si vos contemnitis. Concubinas vobis non licet habere, et si non habetis uxores tamen non licet vobis concubinas

D habere, quas postea dimittatis et ducatis uxores. Tanto major damnatio vobis erit, si volueritis habere, et concubinas et uxores. Item, Augustinus: Quale est etiam illud quod multi virorum ante nuptias sibi concubinas adhærere non erubescunt, quas post aliquot annos dimittunt, et legitimas sic postea uxores accipiunt; unde coram Deo et coram angelis ejus contestor atque denuntio Deum et ista semper prohibuisse, et nunquam ei placuisse, et præcipue Christianis temporibus concubinas habere nunquam licuit, et nunquam licebit..

CAP. XLIV. *De eodem.*

August., *De bon. conj.*

(C. *Sollet queri;* et 32, c. 2. c. *Si aliquam.*) Si quis aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec di-

gnam honoribus et suis facultatibus inveniat quam A liberos habuerit, in servitatem deducere, sed post comparem ducat, ipso animo adulter est, nec cum illa quam cupit invenire, sed ista cum qua cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

CAP. XLV. *Quis dicitur justus concubinatus.*

August., ibid.

(52, q. 2, c. *Ut concubinæ*). Item ibidem : ut concubinæ ad tempus adhibeantur, si filiorum causa concubant, justum faciant concubinatum suum, posse sane fieri nuptias ex male conjunctis, honesto postea placito consequente, manifestum est.

CAP. XLVI. *Concubinam non intelligitur habere qui cum multis mulieribus concubere solet.*

Novilar. Constit. 89.

Nemo intelligitur concubinam habere qui cum multis mulieribus concubere solet. Nam quemadmodum qui legitimam uxorem habeat, aliam habere, durante eodem matrimonio non potest, ita et qui unam concubinam habet, non potest alias eodem tempore habere.

CAP. XLVII. *A populo Dei non separat aliquem materna conditio, sed propria culpa.*

August. *De unic. bapt.*

(Dist. 56, c. *Ismael*). Ismael ut separetur a populo Dei non obfuit mater ancilla, sed fraterna discordia, et non profuit potestas uxoris eius magis filius erat, quia per ipsius jura conjugalia, et in ancilla seminatus erat, et ex ancilla susceptus est.

CAP. XLVIII. *Consuetudo ad liberam mulierem in-duci matrimonium.*

Pandect. I. xxiiii, c. 2, et Bal.

(L. *In liberæ, § De tit. nupt.*). In liberæ mulieris consuetudine, non concubinatus, sed nuptiæ intelligentæ sunt, si non corpore quæstum fecerit.

CAP. XLIX. *Qui non habet uxorem, loco illius concubinam habere debet.*

Conc. Tolet, i, c. 17.

(Dist. 34, c. *Is qui non*). Si quis habeat uxorem fidelis et concubinam, non communicet. Cæterum is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur, tamen ut unus mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ne ei placuerit, sit coniunctione contentus. Alias vero abiciat, donec desinat et ad paenitentiam reveratur.

CAP. L. *De eodem.*

Isidor., *De distant. Vet. et Nov. Test.*

(Dist. 34, c. *Christiano*). Christiano dico non plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi unam tantum aut uxorem, aut certo loco uxoris, si *conjugus deest*, concubinam.

CAP. LI. *De eodem.*

Cod. I. iv, c. 15, tit. 4.

(Authent. c. *Servo*, et *De natis*). Si quis sine uxore constitutus ancillam suam nomine habeat concubinam, et in eadem usque ad suam mortem consuetudine permanserit, et forsitan ex ea liberos suscepit, sancimus omnimodo non concedi hæreditibus defuncti, eamdem vel liberos ejus, si etiam

mortem domini eripiatur in libertatem una cum sobole sua.

CAP. LII. *De eodem.*

Constitut. l. xiv, c. 4.

(l. *Nuper. c. De nat. lib.*). Si quis cum muliere libera consuetudinem habeat, non affectione maritali, et ex ea filios procreaverit, eosque velit filios legitimos habere in potestate sua, liceat ei cum matre certam instrumenta dotalia componere. Nam filii qui ante naturales erant, post compositionem instrumentorum dotalium, sui et in potestate patris officiuntur, sive postea nati filii vivunt, sive mortui sunt, sive omnino nullus alius procreatus.

CAP. LIII. *Quid sit raptus.*

Isidor., *Elymæ*, l. v, c. 26.

(27, q. 2, c. *Raptus*, et 28, q. 2, c. *Raptus*). Raptus quippe illicitus coitus a corrumpendo dictus. Unde qui raptu positur, stupro fruatur.

CAP. LIV. *Excommunicantur raptores viduæ vel vir-ginis cum ipsis faventibus.*

Gregorius, Junior.

(36, q. 2, c. *Si quis*). Si quis viduam rapuerit, vel furatus fuerit uxorem, anathema sit; si virginem, nisi despontaverit in uxorem, anathema sit.

CAP. LV. *Quæ sit pæna raptarum puellarum.*

Conc. Cabil. c. 27.

(30, q. 2, c. *De pueris*). De pueris raptis nemus desponsatis in Chalcedonensi concilio scriptum est: Eos qui rapuerant pueras sub nomine simul cohabitandi cooperantes et conniventes raptoribus, decrevit sancta synodus, ut siquidem clerici sunt, decidentur de proprio gradu; si vero laici, anathematizentur. Quibus verbis datur intelligi qualiter hujus mali actores damnandi sunt, quando participes consiisi et conniventis tanto anathemate feriuntur, ut juxta canoniam auctoritatem ad conjugia legitima raptas sibi jure vindicare nullatenus possint.

CAP. LVI. *Post paenitentiam raptoris vel raptæ, relicta conjugia concedantur.*

Conc. Meldens. c. 65.

(36, 2, c. *Si autem*). Si autem needum eas quas rapuerant cum voluntate sub praefato desponsationis vel dotalitii nomine in conjugium sumptas habent, quando in omnium aures haec fuerit constitutio promulgata, ab earum coniunctione separantur et publice paenitentiae subigantur. Raptæ autem parentibus legaliter restituantur. Post peractam vero publicam paenitentiam, si etas incontinentiam exegerit, legitimo et ex utriusque partibus placito coniugio socientur. Non in his regulam constituumus, sed ut verbis magni Leonis utamur, quod sit tolerabilius aestimamus; quod si unus ex conjugatis obierit, et is qui publicam paenitentiam egerit superstes extiterit, iterare conjugium non presumat, nisi forte episcopus prævide-

rit aliquam concedere indulgentiam, ut graviorem A mansuras, quia juramentum contra bonos mores præstitum non est obligatorium.

Constitut. Novell.; et Bal. I., imp. benev.

CAP. LVII. *Non est peccatum meretricem ducere in uxorem.*

Hieronym. sup. Ose. I. 1, ad cap. v.

(32, q. 4, c. *Non est culpandum*). Non est culpan-
dus Osee propheta, si meretricem quam duxit
convertebat ad pudicitiam, sed potius laudandus
qui ex mala bonam fecerit. Non enim qui bonus
permanet, ipse polluitur, si societur malo, sed qui
malus est in bonum convertitur, si boni exempla
sectetur. Ex quo intelligimus non prophetam per-
didisse pudicitiam fornicariæ copulatum, sed for-
nicariam assumpsisse pudicitiam, quam antea non
habebat.

CAP. LVIII. *Licet meretricibus meliorem vitam cli-
gere, etiam si juraverint in tali professione per-*

(C. *De nuptiis*). Princeps, constitut ut liceat me-
retropicibus honestiorem vitam eligere sine aliquo
amore, quamvis juratoriam cautionem exposuerunt.
Illi autem qui tale jusjurandum exegerunt, et contra
castitatem operam suam dederunt, poenæ no-
mine x libras auri persolvant iisdem meretricibus
quæ sacramenta dederunt. Poena autem x libraru-
m officio præsidis flagitetur. Quod si præses ne-
glexerit, de suo patrimonio poenam præstare cog-
atur, et a magistratu sibi commisso cadat, et non
solum mulieribus, sed etiam hæredibus et aliis suc-
cessoribus earum poenam solvat, hoc si probatum
sit quod sacramentum a meretrice exegerit : si
autem ipse sacramentum exegerit quidem a mere-
trice, teneatur ex poena.

—

DE SECUNDIS NUPTIIS.

CAP. LIX. *Secunda conjugia, sicut et prima, licita esse
probantur.*

August. *De bon. vidu. c. II.*

(31, q. 1, c. *Quod si dormierit*). De tertii et quarti
et ultra pluribus nuptiis, solent homines move-
re quæstionem. Unde ut breviter respondeam, nec
ullas nuptias audeo damnare, nec eis verecundiam
numerositatis aufero. Item : nec contra humanæ
verecundiæ sensum audeo dicere, ut quoties, viris
mortuis, voluerit, nubat femina, nec ex meo corde
propter Scripturæ sanctæ auctoritatem, quotasli-
bet nuptias audeo condamnare.

CAP. LX. *Quomodo Abraham excusat a crimine
fornicationis.*

August. contra Faust., lib. II, c. 5.

(32, q. 4, c. *Iste Abraham*). Iste Abraham etiam us-
que ad decrepitam senectutem fornicationis obje-
cit crimen ; profecto quia et post mortem Saræ
alteram duxit, ubi et si nullum intelligeretur rei
abditæ sacramentum, propter id solum hoc facere
debuit Abraham, ne putarent hæretici adversus
populum Dei (quibus etiam Tertullianus astipula-
tor assistit) post uxoris mortem, crimen esse du-
cere uxorem.

CAP. LXI. *Secunda conjugia sicut et prima licita esse
probantur.*

August. contra advers. leg. et proph. I. II, c. 2.

(31, q. 2, c. *Deus masculum*). Item, Deus qui
masculum et feminam propagandi generis causa,
nuptiali castitate conjunxit, et secundas nuptias,
quæ in Nono quoque Testamento permittantur, li-
citas esse monstravit.

CAP. LXII. *Nec dux, nec tres, nec deinceps nuptiaz
sunt condemnandæ.*

Hieronym. ad Pamach. t. II, in Apolog.

(31, q. 4, c. *Aperiant*). Aperiant, quæso, aures
obtrectatores mei, et videant me secundas et tertias
nuptias in Domino concessisse, qui secundas et ter-

tias nuptias non damnavi, nec primum potui dam-
nare matrimonium. Item : Non damno bigamos,
et, si dici potest, immo nec trigamos, nec octoga-
mos. Item : ego nunc libera voce proclamo, non
damnari in Ecclesia bigamiam immo nec trigamiam,
et ita licere v et vi et ultra quomodo et secundo
marito nubere.

CXIII. *Non peccat bigamus, sed prærogativa sacerdo-
tiæ exiuitur.*

Ambros. ad Vercell., 82, l. x.

(Dist. 26, c. *Qui sine, et dist. 34, c. Cognoscamus*).
Qui sine crimine est unius uxoris vir teneatur ad
legem sacerdotii suscipiendi. Qui autem iterave-
rit conjugium, culpam quidem non habet coin-
quinati, sed prærogativa exiuitur sacerdotis. Item
cognoscamus non solum de episcopo et presbytero
apostolum statuisse, sed etiam Patres in conciliis
Niceni tractatu addidisse, clericum quemquam
non debere esse, qui secunda conjugia sit sortitus.

CAP. LXIV. *Bigamus reputatur qui ante baptismum
habuerit unam, et post baptismum aliam.*

Ambros. *De offic.*, l. I.

(Dist. 26, c. *Una tantum*). Una tantum nec repe-
titia nobis permittitur copula, et in ipso conjugio
lex est non iterare conjugium : nec secundæ conju-
gis sortiri conjunctionem, quod plerisque mirum
videtur, cur etiam ante baptismum iterari conjugii
ad electionem muneric et ordinationis prærogativa
impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse
non soleant, si iavacri remissa fuerint sacramento ;
sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa di-
mitti potest, lex aboleri non potest. In conjugio non
culpa, sed lex est. Quod culpa est igitur, in bapti-
smo relaxatur : quod legis est, in conjugio non sol-
vitur. Quomodo autem potest hortator esse vidui-
tatis qui ipse conjugia frequentavit ?

CAP. LXV. *Qui ante baptismum habuerit unam et A post baptismum aliam, ordinandus non est.*

August. *De bono nupt. conj. c. 28.*

(Dist. 26, c. *Unius*, et c. *Acutius*.) Sacramentum nuptiarum temporis nostri eis ad unum virum et ad unam uxorem redactum est, ut Ecclesie dispensatorem non liceat ordinari, nisi unius uxoris virum.

LXVI. *Qui ante baptismum habuerit unam, et post baptismum aliam, ordinandus non est.*

August. *De bon. conjug. c. 18.*

(Dist. 26, c. *Acutius*.) Quod acutius intellexerunt, qui nec eum, quicunque chumenus vel paganus alteram habuerit, ordinandum esse censuerunt. De sacramento enim agitur, non de peccato. Nam in baptismo omnia peccata dimittuntur, sed qui dixit: *Si acceptabis uxorem non peccasti, et si nupserit virgo non peccat, et quod vult faciat, non peccat si nubat* (*I Cor. vii*), satis declaravit nuptias non esse peccatum. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina, etiam si catechumenae fuerit viitata, non potest post baptismum inter Deivirgines consecrari, ita non absurdum visum est, eum qui excessit numerum uxorum singularem non peccatum aliquod commisisse sed normam quamdam sacramenti amisisse, non ad vita bona meritum, sed ad ordinantis ecclesiasticae signaculum necessariam.

CAP. LXVII. *Presbyter in nuptiis bigami non prandeat.*

Conc. Neocesar. c. 6.

Presbyterum in nuptiis bigami prandere non convenit, quia cum penitentia bigamus egeat, quis erit presbyter qui talibus nuptiis possit praebere consensum.

CAP. LXVIII. *Quæ sit vidua, vel ejecta, vel meretrix.*
Hieronym. ad Fabulum.

(Dist. 34, c. *Vidua*; 45, c. *Disciplina*; 60, c. *Latores*, Extra *De Sent. Excom.*) Vidua est, cuius maritus mortuus est, ejecta quæ marito vivente projicitur, meretrix quæ multorum libidini patet.

CAP. LXIX. *De eodem.*

Valens Theod. et Arch. impp. Thatiano pape.

(L. *Matres*, c. *Quando*.) Matres quæ amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eos jure eveniat, fateantur in actis sacramento praestito ad alias se nuptias non venire. Sane in optione hujuscemodi nulla cogetur, sed libera in conditiones quas præstituimus voluntate descendat. Nam si maluerit alia optare matrimonia, tutelas filiorum administrare non debet.

DE CONJUGIO ILLORUM QUORUM UNUS SINE ALTERO CONTINENTIAM VOVERIT.

CAP. LXXV. *Conjugale vinculum non solvit, properter perpetuam continentiam, consensu utriusque conjugis servandam.*

(32, q. 7, c. *Usque adeo*.) Quibus vero placuerit ex consensu ab usu carnali concupiscentia in per-

CAP. LXX. *De eodem.*

Novell. Const. 27, c. 11.

(l. 1, c. *De secundis*, et l. *Solet*, c. *Mulier quæ ante annum*.) Si mulier post mortem mariti ne cum annali spatio completo, ad secundas nuptias proparerit, omni quidem modo inter infames erit; si quidem liberos ex priori matrimonio non habeat, infamiam quidem solvere poterit, si preces imperatori porrexerit, et divino principis nutu priori opinioni restituta fuerit, res autem a priori marito sibi relatas nullo modo lucrabitur.

CAP. LXXI. *Mulier qui ad secundas properat nuptias, non utatur privilegiis prioris mariti.*

Mulier quæ ad secundas migravit nuptias priviliigiis vel dignitatibus prioris mariti non utatur.

CAP. LXXII. *Mulier quæ filiorum tutelam habet, prius rationem tutelæ reddit, et debitum solvat, quam ad secundas nuptias accedat.*

Si mulier liberorum suorum tutelam administravit, et post inchoatam administrationem ad secundas nuptias migrare voluerit, prius filiis suis imputeribus tutorem petere debet, eique rationem administrationis sua reddere debet; et post redditam rationem, si debitrix appareat, debitum suum persolvere debet. Deinde, si velit, ad matrimonium secundum veniet. Si autem, hac observatione contempta, secundas contraxerit nuptias, non solum res ipsius, id est matris, liberis erga hypothecæ titulo supponatur, sed etiam res vitrici ex præsentis constitutionis auctoritate.

CAP. LXXIII. *De eodem.*

Constitut. l. LXXXIV, c. 1.

(l. 1, c. *De secundis nupt.*) Si mater marito defuncto filiorum suorum tutelam gubernare maluerit, renuntiet secundis nuptiis in judicio cum jure jurando; res autem suas filio suo impuberi obliget, atque ita ei tutela comittatur.

CAP. LXXIV. *De eodem.*

Aug. *De benef. conjug.*

(32, q. 7, c. *Usque adeo*.) Usque adeo manent inter viventes semel inita iura nuptiarum, ut potius sint inter se conjuges etiam separati, quam cum his quibus adhæserunt. *Et post:*

D Manet inter viventes quoddam vinculum conjugale quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre, sicut apostata anima velut de conjugio Christi recedens, etiam fide perdita sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit. Redderetur enim procul dubio redeulti, si amisset abscedens; habet autem hoc qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad præmium meriti.

CAP. LXXVI. *Sine conscientia episcopi viro et uxori causa religionis divertere non licet.*

Eugen. pap. ex Synod., c. 36, sub Ludov.
Loth.

(27, q. 2, c, *Si vir.*) Si vir et uxor divertere inter se pro sola religiosa vita consenserint, nullatenus sine conscientia episcopi fiat; ut ab eo loco singulariter proviso constituantur. Nam uxore volente aut altero eorum, etiam pro tali re matrimonium non solvitur.

CAP. LXXVII. *Continentiae vota non licet suscipere, nisi eadem vitam vir ejus elegerit.*

Nicol. Carolo regi.

(27, q. 2, c. *Scriptis nobis.*) Scriptis nobis Theoberga regina se velle dignitate seu copula exui, et sola privata vita esse contentam desiderare, cui nos scripsimus, non hoc aliter fieri posse nisi eadem vitam conjux ejus Lotharius elegerit.

CAP. LXXVIII. *Causa religionis conjugia solvi non debent.*

Ex epist. Greg. ad Theotiscam patriciam, l. ix.

(27, q. 2, c. *Sunt qui.*) Si dicunt aliqui religionis causa conjugia debere dissolvi, sciendum est quia, et si hoc lex humana concessit, lex tamen divina prohibuit: per se enim: Veritas dixit: *Quod Deus coniunxit, etc.* (*Math. xix.*) Quae etiam ait: *Non licet dimittere uxorem excepta causa fornicationis* (*ibid.*). Item: Si vir et uxor una caro sunt et religionis causa vir dimittit uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanentem, vel forsitan ad illicita migrantem, quae est ista conversio in qua eadem caro ex parte transit ad continentiam et ex parte remanet in pollutione? Si vero utrisque convenientem continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare? Item: Cum boni conjuges aut meritum augere desiderant, ante acta vita culpas delere, ut se ad continentiam astringant, et meliorem vitam appetant, licet. Si vero continentiam quam vir appetit, mulier recusat, dividi conjugium non licet, quia scriptum est: *Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir; similiter et vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier* (*I Cor. viii.*).

CAP. LXXIX. *Sine uxoris voluntate, viro continere non licet.*

August. *De adulti. conjug.*

(27, q. 2, o. *Si tu abstines.*) Si tu abstines sine uxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam, et peccatum illius tuae imputabitur abstinentiae. Apostolus nec ad tempus, ut vacetur orationi, nisi ex consensu, voluit conjuges carnali invicem fraudare debito. Item: Si dicat vir « Dimitto quidem uxorem sine ulla causa fornicationis, sed continens permaneo, » ideone dicemus impune fecisse, quod fecit? quis hoc dicere audebit qui voluntatem Domini hoc dicentis intelligit? quoniam nec continentie causa dimitti conjugem voluit, qui solam fornicationis causam exceptit. Item, ecce placuerit mulieri continentia, viro non placuit. Discessit a viro mulier, et cœpit vivere continenter, ipsa scilicet casta mansura, sed factura quod Dominus non vult, adulter-

A rum virum, quia cum se non continuerit, queret alteram. Quid sumus dicturi mulieri? Nonne quod dicit Ecclesiae sana doctrina? « Redde debitum viro, ne dum tu queris unde amplius honoreris, ille unde damnatur inveniat. »

CAP. LXXX. *Non potest vir continentiae vota rescindere, quæ assensu ejus mulier Deo promiserit.*

August. ad Ediciem, epist. 199.

(33, q. 5, c. *Quod Deo.*) Quod Deo pari consensu ambo voveratis, perseveraveris usque in finem reddere debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseverera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses ejus assensum, numerus te nullus defendisset annorum. Item: Non quia pariter temporabatis a commissione carnali, ideo maritus tuus esse destiterat, imo vero tanto sanctius inter vos conjuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro vel argento, vel quacunque pecunia, vel rebus ullis terrenis tuis sine arbitrio ejus facere debuisti. Item: Est quidam pro modulo personæ habitus matrimonialis, a viduali ueste distinctus, qui potest fidelibus conjugatis, salva religionis cause vel observantia convenire. Nunc te maritus si deponere voluerit, ne te velut viduam, illo vivente, jaetares, puto quia non fuerat in hac re usque ad dissensionis scandalum perducendus, magis inobedientia malo, quam illius abstinentia bono. Quod enim absurdius quam mulierem de humili ueste viro superbire, cui te potius expediret obtemperare candidis moribus quam nigellis vestibus repugnare? Quia etsi te indumentum monachæ delectabat, hoc etiam gratius posset marito tuo obseruato exortato sumi, quam illo inconsulto contemptuo præsumi; quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? absit ut hinc disciplices Deo, quod conjugi tuo nondum defuncto non induereris sicut Anna, sed sicut Susanna.

CAP. LXXXI. *Conjugati castitatem communi uestimente, eam serventes, eam servent.*

August. ad Armari. et Paulin.

Possim pro modulo meo ipsos eosdem pertinentes ad dexteram regnumque celorum, et in suis gradibus meritis distinguere, atque ostendere quo differat vita conjugalis filios procreantium, patrum, matrum familias, verumtamen religiosorum ac piorum ab hac vita quam Deo vovistis, si nunc ad eam vovendam exhortandus es. Sed quia jam vovistis, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esesses voti reus, fuit liberum quo eseses inferior, quamvis non sit gratulanda libertas, qua fit ut nec debeatur quod cum lucro redditur. Nunc vero quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam in viro, sed a magna iniuritate deterre. Non enim talis eris, si non feceris quod voluisti, qualis mansisses, si nihil tale vovisses; minor enim esesses non peior, modo ar-

tem tantum (quod absit!) inferior, si fidem Deo fregeris, quanto beatior si persolveris. Nec imo te vovis poeniteat, imo gaude jam tibi non licero quod cum detimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, et dicta satis [factis] imple, ipse adjuvabit qui vota tua expetit. Felix est necessitas quae ad meliora compellit, una sola causa esse potest quae id quod vovisti non solum non bortaremur, verum tamen prohiberemus, implere, si forte tua conjux hoc tecum suscipere animi vel carnis infirmitate recusaret. Nam et vovenda talia non sunt conjugatis nisi ex consensu et voluntate communi. Et si prope factum fuerit magis est corrigena temeritas quam solvensa promissio. Neque Deus exigit si quis ex alieno aliquid voverit, sed potius usurpare vetat alienum. Divina quippe per Apostolum de hac re prolatam est sententia: *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir; similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier* (*I Cor. vii*).

CAP. LXXXII. *Non licet illi ducere uxorem, qui suam velari permisit.*

Conc. Remens. c. 4.

(32, q. 5, c. *Qui uxorem.*) Qui mulierem suam permisit velari, aliam non accipiat; sed similiter convertatur.

CAP. LXXXIII. *Continentiae vota [mulieri] non licet suspicere, nisi eandem vitam vir eius elegerit.*

Nicol. papa ad Lothar.

(27, q. 2, c. *Scriptis nobis.*) Itaque summo studio Theobergam conjugem tuam tanquam propriam carnem favore ac diligere procurato, et ne illam conjugem tuam tanquam propriam a te ullo pacto consentias discedere, vigilanter attendas. Unde si vult a te discedere, corripe, imo corrige eam, et a tali intentione per omnia jam revocare satage. Jam vero si amore pudicitiae separationem querit, et conjugalis connubii solutionem efflagitat, certum est Apostolo dicente, quia *mulier sui corporis potestem non habet, sed vir* (*I Cor. vii*). Verum si et ipse pudicitiam sectatus religionis obtentu copulationem solvere velit, tantum ne similate fiat concedimus. Nam licet scriptum: *Quod Deus coniunxit homo non separat* (*Matth. xix*). Deus tamen et non homo separat quando divini amoris obtentu ex consensu utriusque conjugis matrimonia dissolvuntur. Ergo hoc modo jus gratuito permittimus animo, celeremque præbemus assensum. Alter enim fieri mutuam separationem vestram prohibemus.

CAP. LXXXIV. *Ad uxorem redire cogatur, qui sine ejus consensu religiosam vestem suscepit.*

Gregor. ad Adrian. Not. Panorm., lib. ix Epist. 44.

(87, q. 2, c. *Agathosa.*) Agathosa latrrix presentium questa est, maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conversum, quippe quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientia tuae præcipimus ut diligent inquisitione discutiat,

A si forte cum ejus voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit. Et si hoc reperit, et illum in monasterio permanere providat, et hanc sicut promisit mutare compellat. Si vero nihil horum est, nec quodam fornicationis crimen propter quod licet viro uxorem dimittere, prædictam mulierem commisso cognoverit, et ne illius conversio uxori relicte in sæculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, etiam si tonsuratus est, reddas, omni excusatione cessante. Nam excepta fornicationis causa viro uxorem dimittere nulla ratione conceditur, quia postquam copulatione conjugii viri atque mulieris unum corpus elicetur, non potest ex parte converti, et ex parte in sæculo remanere.

B CAP. LXXXV. *Non debet extorqueri mulieris consensu ad continentiam Deo vovendam.*

Alexand. II Landulf.

(633, q. 5, c. *Notificasti.*) Notificasti te morte tenus infirmatum esse, et peccatorum tuorum recordatione et terrore valde pavefactum, anxie quæsisse monachum fieri, et a tua uxore minis et terroribus eam occidendi ad hoc licentiam extorsisse, et sic te monachijam vestem sine abbate sumpsisse, et monasterium petiisse: postea vero cum sanus factus essemus, tua uxoris reclamationibus et plaintibus tuæque familiæ dispersionibus utpote penitus devictus, domum remeasse et post multos dies quorundam sapientum consilio ad jam dictæ mulieris cubicule rediisse diceris: nunc autem, si tua tibi uxore uti liceat, nostrum requiris consilium. Si ita denique est ut tuus nuntius narrat, non videtur nobis rationabiliter neque sana mente id factum, quoniam cum omni homini ad monasticam vitam tendenti, legaliter sancte et juste si peragendum, tu contra leges minaciter et violenter a tua uxore partim terrore mortis, partim tua infirmitatis doloribus exinanitus, devia secutus, nulla, ut dicitur, licentia accepta, recessisti et monasteria petiisti. Non enim violentia, sed ex pari voluntate et consensu, sicut sancti Patres dicunt, hoc fieri debet: neque vir in monasterium recipiendus est, nisi uxor illius femineum monasterium elegerit, aut professa continentiam, habitum cum festinatione mutaverit. Sanctus enim Basilius episcopus de hac re taliter dicit: «Si quis conjugatus vult converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a conjugi castimoniam proficitur ferior. Nam si illa, vivente illo per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit, nec recipitur apud Deum bujusmodi viri conversio, cuius sequitur conjugalis fœderis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa relieto sæculo sequuntur Christum, si habeant ex pari voluntate consensum. Itaque, fili charissime, perpende et vide si sic canonice a tua uxore es solutus, et tua uxor ita pollicita est, et tu et illa adimplete bonum inceptum et votum vestrum. Alter enim non debemus vobis imponere necessitatem separationis.

DE MULIERIBUS QUAE, VIRIS IN CAPTIVITATE EXISTENTIBUS, ALTERI
NUBUNT.

CAP. LXXXVI. *Mulier, quæ, viro suo in captivitate ducto, alii nupserat, remeante priore illi copuletur.*

Leo pap., cap. 45.

Quod debeant feminæ quæ, captis viris et in captivitatem ductis, aliis viris nupserant, putantes interemptos maritos, remeatis a captivitate prioribus viris copulari, ut cuique id quod legitime habuit reformatur, reservetur, et recipiat unusquisque quod suum est, et redintegrantur fœdera nuptiarum.

CAP. LXXXVII. *Quæ alii nupserit putans virum suum mortuum esse illo redeunte, ad priorem redire cogitur.*

(Leo Nicetæ episc. Aquil.

(34, q. 2, c. *Cum per bellicam.*) Cum per bellicam cladem et per gravissimos hostilitatis incursus ita quædam dicatis divisa conjugia, ut, abductis in captivitatem viris, feminæ eorum remanserint destitutæ, quæ viros proprios interemptos putarent, aut ob iniqua dominatione nunquam crederent liberandos, et in aliorum coniugio sollicitudine cogente transierunt, cumque statu rerum, Deo auxiliante, in meliora converso, ut si nonnulli eorum qui putabantur periisse, remearint, merito charitas tua videtur ambigere, quid de mulieribus quæ alii sunt juncta viris, a nobis debeat ordinari. Sed quia novimus scriptum quod a Domino jungitur viro mulier, et iterum præceptum agavimus ut quos Dominus junxit, homo non separat, necesse est ut legitimarum reintegranda nuptiarum fœdera credamus, et remotis his quæ hostilitas intulit, unicuique ratio id quod legitime intulit, reformetur. Denique omni studio procurandum, ut recipiat unusquisque quod proprium est, nec tamen culpabilis judicetur, et tanquam alieni juris pervasor habeatur, qui personam ejus mariti, qui jam non esso aestimabatur, assumpsit. Sic enim multa quæ ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant, si in ius alienum transire potuerint, et tamen plenum justitia est, ut eisdem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis vel in agris, aut etiam in domibus ac possessionibus recte servatur, quanto magis, in conjugatorum redintegratione faciendum est, ut quod clade bellica turbatum est, pacis remedio reformatur, et imo si viri post longam captivitatem reversi ita in dilectione suarum conjugum perseverant, ut eas cupiant in snum redire consortium, dimitendum et inculpabile judicandum quod necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit.

CAP. LXXXVIII. *De eodem.*

Leo, epist. 77.

(34, q. 2, c. *Cum per. § Si autem.*) Si autem aliquæ mulieres ita in posteriorum virorum amore sunt captæ, ut maluerint his cohærere quam ad le-

A gitimum redire consortium, merito sunt notandæ, ita ut ecclesiastica communione priventur, quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerunt, ostendentes sibimet pro sua incontinentia placuisse quod justa remissio poterat expiri. Redeat ergo in suum statum voluntaria redintegratione conjugia, neque ullo modo ad oprobrium malæ voluntatis trahatur, quod conditio necessitatis extorsit, quia sicut hæ mulieres quæ ad viros suos reverti voluerint, impie sunt habendæ, ita illa quæ in affectum initum redeunt, merito laudandæ sunt.

CAP. LXXXIX. *Probo viro vel uxore de captivitate redeunte, redintegrantur conjugia.*

Innocent, pap. Rolo episcop. ep. 9.

(34, q. 2, *Cum in captivitate.*) Cum in captivitate Ursæ mulier teneretur, aliud conjugium cum Restituta Fontanum commisso cognoscimus, sed favore Domini reversa Ursæ nos adiit, et nullo diffidente uxorem se memorati esse perdocuit. Qua de re, fili merito illustris, statuimus, fide Catholica suffragante, illud esse conjugium quod erat primitus gratia divina fundatum, conventumque secundæ mulieris priore superstite nec divortio ejecta nullo pacto esse legitimum.

CAP. XC. *De eodem.*

Pandect. lib. xxiv, t. 2.

(L. *Uxor. § De divor.*) Generaliter definiendum est, donec certum est maritos vivere in captivitate, constitutum est nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium.

CAP. XCI. *Quæ virum in captivitate ductum sequi voluerit, maneat innupta quandiu vir ejus vixerit.*

Conc. apud Vermer.

(34, q. 2, c. *Si quis necessitate.*) Si quis, necessitate inevitabili cogente, in alium ducatum seu provinciam fugerit et uxor ejus cum valet et potest, amore parentum aut rerum suarum eum sequi voluerit, ipsa omni tempore quandiu vir ejus quæ secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat.

CAP. XCII. *Furiosus et furiosa matrimonium contrahere non possunt.*

Ex Decret. Fabiani pap. c. 5.

(32, q. 7, c. *Neque furiosus.*) Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed si contractum fuerit, non separetur.

D CAP. XCIII. *Ob infirmitatem, vel damna corporis, conjugia solvi non licet.*

Nicolaus ad Carol. Magunt. episc.

(32, q. 7, c. *Hi qui.*) Hi qui matrimonium sani contraxerint, et uni ex duobus amentia aut furor, aut aliqua infirmitate accesserit, ob hanc infirmitatem conjugia talium solvi non possunt. Similiter sciendum de his qui ab adversariis execrantur, aut membris detruncantur.

CAP. XCIV. *Consortem infidelem pars fidelis non dimittat.*

Paulus apost.

(28, q. 1, c. § *Item apost.*) *Si quis frater uxorem habet infidelem et hæc consentit habitare cum illo,*

A non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa non dimittat illum. Sanctificatus enim vir erit infidelis in muliere fidei. et sanctificata erit mulier infidelis per virum fidem (I Cor. vii).

CONJUGIUM DEBET ESSE INTER HOMINES EJUSDEM RELIGIONIS

CAP. XCV. *Bigami reputantur qui ante baptismum habuerint unam et post baptis. alteram.*

Innocent. pap. Rufo et Eusebio epic. Maced.

(28, q. 1, c. *Nunquid.*) Nunquid non erunt admittendi in hæreditatis consortio, qui ex ea suscepiti sunt, quæ ante baptismum fuit uxor, eruntque appellandi naturales, vel quia non legitimum est matrimonium (ut nobis videtur), nisi illud quod post baptismum assumitur. Ipse Dominus dum interrogaretur a Judeis si licet dimittere uxorem, atque exponeret fieri non debere, addidit: *Quod Deus conjunxit, homo non separat* (*Math. xix.*) Ac ne de his locutus esse credatur qui post baptismum uxores sortiuntur, meminerint hoc a Judæis interrogatum, et Judæis esse responsum.

CAP. XCVI. *Bigami reputantur, qui ante baptismum habuerint unam et post baptismum alteram.*

Innocent. pap. iisdem.

(28, q. 1, c. *Nunquid.*) Et sollicitus quero si una et eadem uxor sit, quam ante catechumenus suscepit, et postea alios [filios] suscepit, cum fidelis esset, utrum sint fratres appellandi, an non habeant postea defuncto patre hæreditatis familiae herciscundae consortium, quibus filiorum nomen regeneratio spiritualis dicitur abstulisse. Quod enim ita judicare atque sentire absurdum est, quæ ratio est hoc malum defendi, et vacua magis opinione jactari, quam aliqua auctoritate roborari cum non possit inter peccata deputari quod lex præcipit et Deus conjunxit.

CAP. XCVII. *In fidelis potestate sit post baptismum recipere quam ante dimiserat.*

Ex Decret. Eutic.

(-8, q. 1, c. *Si quis.*) Si quis gentilis gentilem dimiserit uxoremante baptismum, post baptismum in potestate ejus erit eam habere vel non habere. Simili modo si unus ex conjugatis baptizatus est, et alter gentilis, et sequi non vult, ut dicit Apostolus, *infidelis si discedit, discedat* (*I Cor. vn.*)

CAP. XCVIII. *Vivente uxore prima post baptismum vir non ducat alteram.*

Conc. Meld. c. 1.

(28, q. 2, c. *Si quis.*) Si quis habuit uxorem virginem ante baptismum, vivente illa post baptismum, alteram habere non potest. Crimina in baptismo solvuntur, non conjugia.

CAP. XCIX. *Dolosa conditio non separat conjugium contractum.*

Conc. Tribur. c. 8.

(29, q. 2, c. *Perlatum est.*) Perlatum est ad sanctam synodum quod quidam ingenuos ingeniam

accepterit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divortii cujusdam servum se ficerit, utrum necessario mulierem tenere debeat, et si tenuerit, utrum illa quoque secundum sæcularem legem servituti subjici debeat. Judicatum est uxorem minime debere dimitti, non tamen ob Christi legem mulierem in servitatem redigi, dum ille non ex consensu conjugis servum se fecit, quem liberum ipsa maritum accepit.

CAR. C. *Quod etiam infideles sunt conjuges, et quod fidei licet dimittere infidelem.*

August. ad Pollent. De conj. adult. c. 13.

(28, q. 1, c. *Jam nunc.*) Jam nunc illud videamus, quod Ait apostolus: *Ceteris ergo dico non Dominus, ad imparia scilicet, hoc est ubi non ambo fuerint Christiani, conjugia locuturus, quod est visum mihi, eum communendo dixisse. Quia enim conjux fidelis relinquere conjugem licite potest infidelem ideo hoc fieri non Dominus sed Apostolus prohibet. Quod enim Dominus prohibet fieri, omnino non licet. Monet enim Apostolus, quod possit esse multorum occasio lucrandorum, ut fideles conjuges in relinquendis infidelibus, permissa licentia non utantur. Tibi autem videntur infideles quoque dimitti a fidelibus non licere quia hoc vetat Dominus, non tamen dico expedire quidem, quia hoo ne fiat monet Apostolus, qui reddit rationem cur fieri non expediatur, quamvis licet. Quid enim scis, mulier si virum salvum facies? Aut unde scis, vir, si uxorem salvam facies?* Cum etiam superius dixisset: *Sanctificatus est vir infidelis, videlicet in muliere fidei, et: Sanctificata est mulier infidelis in fratre, hoc est, in Christiano. Altoquin, inquit, filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt* (*I Cor. vii.*) Sic ad lucrandos conjuges et filios Christo etiam exemplis quæ jam provenerant, videtur horたtus. Cum ergo non expediatur etiam infideles conjuges dimitti a fidelibus, causa

D evidenter expressa est. Non enim propter vinculum cum talibus pactum conjugale est servandum: sed ut quærantur in Christo recedat ab infidelibus conjugibus Apostolus vetat. Multa enim sunt facienda non jubente lege, sed libera charitate, et eadem sunt in nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis non impendere tamen causa dilectionis impendimus. Unde prior ipse Dominus cum se tributum non debere solvere, monstrasset, solvit tamen, ne scandalizaret eos quibus ad æternam salutem gerens morem consulabat. Jam vero Apostolus, quemadmodum ista commendat, ejus verba

testanetur ubi dicit : *Cum enim liber sim ex omnibus, omnium me servum feci ut plures lucrifacrem (I Cor. ix); cum paulo superius dixisset : Nunquid non habemus licentiam manducandi et bibendi? Nunquid non habemus licentiam sororem mulierem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et frater Domini et Cephas? An ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantavit vineam, et de fructu ejus non edidit? Quis pascit gregem, et de lacte ejus non comedit? (ibid.)* Et paulo post : *Si alii, inquit, potestatis nostræ jura participant, nonnr magis et nos? Sed non sumus usi hac potestate, sed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Evangelio Christi (ibid.).*

CAP. Cl. *Ab infidelibus conjugibus recedere licet, sed non expedit.*

August. ad eundem.

(28, q. 1, c. *Sic enim.*) Item : Sic enim neque recedere ab infidelibus uxoribus vel a maritis, fideles viri vel feminæ non prohibentur a Domino, ut neque jubeantur. Nam si dimittere tales uxores juberentur, nullus locus esset consilio monensis Apostoli ne hoc fieret. Nullo modo enim quod Dominus jubet, servus bonus prohibet. Item cum ergo cœpisset gentibus Evangelium prædicare, et junctos gentiles compumperet conjugibus, ex quibus si non ambo crederent, sed unus aut una, et infidelis cum infidelī consentiret cohabitare, nec prohiberi a Domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec juberi; ideo scilicet non prohiberi, quia justitia permittit a fornicate discedere, et infidelis bominis forniciatio est major in corde, nec vera hujus pudicitia cum conjugi dici potest, quia omne quod non est ex fide peccatum est, quamvis veram fidelis habeat pudicitiam, etiam cum infidelī conjugi quæ non habet veram. Imo autem nec juberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contrajunctionem Domini gentiles fuerunt ambo conjuncti. Quoniam ergo ab infidelī, fidelem discedere non prohibet nec juberit Dominus, imo ut non discedat, Apostolus dicit, non Dominus, habens utique Spiritum sanctum in quo dare posset utile et fidele consilium conjugii, unde cum dixisset de muliere cuius vir mortuo fuerit, *Beator autem erit si sic permaneserit secundum meum consilium (I Cor. vii), ne quis hoc consilium tanquam humanum et non divinum contempnendum putaret, adjecit : Puto quod et ego Spiritum Dei habeam (ibid.).* Proinde intelligendum est etiam ipsa quæ a Deo non juberunt, sed a sancto ejus famulo utiliter suadentur, eadem Domino inspirante suaderi. Absit enim ut quisquam Catholicus dixerit quod suadet Spiritus sanctus, non Dominum suadere; cum et ipse Dominus sit, et inseparabilia sunt opera Trinitatis. Dicit enim Apostolus : *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do (ibid.).* Non ut hos consilium alienum estimemus a De-

Amino, cum continuo sequatur et dicat : *Tanquam misericordiam consecutus a Deo ut fidelis essem (I Cor. vii).* Secundum ergo Deum dat consilium fidele in eo Spiritu de quo ait : *Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. Verumtamen aliud est Domini jubantis imperium, aliud conservi secundum misericordiam charitatis quæ illi a Domino est inspirata atque donata, fidele consilium; ibi enim aliud facere non licet, hoc autem licet ita sane, ut ipsum licitum partim quidem expedit, partim vero non expedit. Expedienter tunc quando non solum propter justitiam, quæ coram Deo est permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis infertur, velut cum dat consilium non nubendi Apostolus virginibus, unde præceptum Domini se non habere testatur, licet aliud facere, id est nubere, et minus continentem bonum tenere in nuptiis, ipsumque licitum etiam expedit, quoniam in vita et illicita ruituram carnis infirmitatem sic exceptit honestatem nubendi ut neminem impedit ad salutem, quam magis expedit, magisque honestum esset, si virgo consilium quo præceptum eam non compellit, arriperet, tunc autem non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed usus ipsius potestatis aliis offert impedimentum salutis, sicut est unde jam diu loquimur, discessio conjugi fidelis ab infideли, quam non prohibet Dominus præcepto legis, quia coram illo injusta non est, sed prohibet Apostolus consilio charitatis quia infidelibus affert impedimentum salutis: non solum perniciosissime scandalizantur offensi, verum etiam cum in alia conjugia ceciderint, viventibus eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati difficile resolvuntur. Ideo hic ubi quod licet non expedit, non potest dici : Si dimiserit infidelem bene facit, si non dimiserit melius facit, sicut dictum est : *Qui dat nuptui bene facit, qui non dat nuptui melius facit (ibid.),* quia non solum illud, sed utrumque pariter licet. Unde ad nihil horum præcepto Domini quisque compellitur, sed etiam utrumque expedit, aliud minus aliud amplius. Unde ad id quod amplius expedit consilium Apostoli, quicunque potest capere provocatur.*

Hic autem ut de dimittendo vel non dimittendo infidelis cum fidieli conjugio queritur, utrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est, et ideo nihil horum prohibet Dominus sed non utrumque expedit propter infirmitates hominum, et ideo id quod non expedit, Apostolus prohibet, dante sibi Domino liberum prohibendi locum, quia neque id quod monet Apostolus, prohibet Dominus, neque id prohibet Apostolus quod juberit Dominus. Quod nisi ita esset, neque contra prohibitionem Domini Apostolus aliquid moneret, neque contra iussionem ejus aliquid prohiberet. Proinde in his duabus causis una de nubendo, vel non nubendo; altera de infideли conjugie dimittendo vel non dimittendo, aliquid simile inventur, aliquid dissimile et simile quidem illud quod et ibi di-

cit : *Præceptum Domini non habeo, consilium autem A* (Exod. xxxiv). Addidisti etiam verba Apostoli dicens, ubi ait : *Mulier alligata est viro quandiu vir ejus vivit. Quid si mortuus fuerit vir ejus, liberata est, et cui vult nubat, tantum in Domino* (I Cor. vii), quod ita exposuisti ut adjungeres : Id est Christiano. Deinde secutus es et addidisti : Hoc est ergo Domini præceptum tam in Veteri quam in Novo Testamento, et hoc jubet Dominus, hoc docet Apostolus, ut nonnisi ejusdem religionis et fidei maneat copulata conjugia. Quare contra Domini iussum, contra doctrinam sanctam, contra præceptum Testamenti Veteris et Novi jubet Apostolus, ut diversæ fidei maneant copulata conjugia ? Quia Paulus, inquit, prædicator gentium et apostolus, jam in conjugio positos non solum monet, sed etiam jubet, ut si alter ex conjugibus credidisset, alterum non credentem, secum habitare tamen consentientem, non dimitteret.

His de causis factum est ut ego exponens Domini sermonem quem prolixum in monte habuit, ubi ventum est ad quæstionem de conjugibus dimittendis vel non dimittendis adhibui, consilium ab Apostolo, non præceptum Domini, ubi ait : *Cæteris autem ego dico, non Dominus* (*ibid.*), monens eos qui haberent conjuges infideles, ut consentientes habitare secum non dimitterent. Quod utique immo monendum, non jubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita, quamvis non expedit, quando prohibentur ponde-
re illicita. Si autem alicubi Apostolus etiam illa quæ jubenda sunt, monere dignetur, hoc facit parcendo C infirmitati, non præjudicando jussioni. Unde sic dixit : *Non ut confundam vos scribo, sed ut filios charissimos moneo* (I Cor. iv). Quid habet quæstionis, ubi ait : *Ecce ego Paulus dico vobis quia si circumcidimini Christus vobis nihil proderit* ? (Gal. v). Nunquid etiam hic dicit : *Ecce ego dico, non Dominus* ? Non sunt itaque ista similia, quia etiam illa quæ jubet Dominus, non est indignum vel contrarium, si eadem monet Apostolus. Monemus enim eos quos charos habemus ut faciant Domini præcepta vel jussa. Cum vero ait : *Ego dico, non Dominus*, ostendit, Dominum non prohibere quod ipse prohibebat. Prohibuissest autem Dominus, si esset illicitum.

Ergo secundum ea quæ superius diximus mul- D tumque versavimus, licitum erat per justiam, sed licitum non erat faciendum propter liberam benevolentiam. Tu autem cui placet ita non licere quod non vetat Dominus, sed Apostolus, quemadmodum non licet quod vetat Dominus, cum exponere voluisse quid sibi vellet, quod ait : *Ego dico, non Dominus*, cum alloqueretur fideles, quibus essent con- juges infideles, dixisti quia Dominus jussit, ne conjugas ibimet diversæ religionis copularent, et ipsum adhibuisti testimonium Domini dicentis : *Non accipies uxorem filio tuo a filiabus alienigenarum, ne traducat eum post deos alienos ut pereat anima ejus*

A (Exod. xxxiv). Addidisti etiam verba Apostoli dicens, ubi ait : *Mulier alligata est viro quandiu vir ejus vivit. Quid si mortuus fuerit vir ejus, liberata est, et cui vult nubat, tantum in Domino* (I Cor. vii), quod ita exposuisti ut adjungeres : Id est Christiano. Deinde secutus es et addidisti : Hoc est ergo Domini præceptum tam in Veteri quam in Novo Testamento, et hoc jubet Dominus, hoc docet Apostolus, ut nonnisi ejusdem religionis et fidei maneat copulata conjugia. Quare contra Domini iussum, contra doctrinam sanctam, contra præceptum Testamenti Veteris et Novi jubet Apostolus, ut diversæ fidei maneant copulata conjugia ? Quia Paulus, inquit, prædicator gentium et apostolus, jam in conjugio positos non solum monet, sed etiam jubet, ut si alter ex conjugibus credidisset, alterum non credentem, secum habitare tamen consentientem, non dimitteret.

His verbis suis aliud hoc, aliud esse illud satis evidenter ostendis. Aliud illud satis quidem evidenter ostendis. Illud enim de his conjugiis agitur, quæ non sunt primitus copulata, ne nubat femina, nisi sue religionis viro, vel ne vir talem ducat uxorem. Id enim, ut dicas, jubet Dominus, docet Apostolus, utrumque præcepit Testamentum. Hoc autem diversum esse quis abnuit ? Ibi enim agitur non de conjugendis, sed de conjunctis, ambo quippe unius ejusdemque infidelitatis fuerunt quando conjuncti sunt, sed Evangelium cum venisset, alter sine altera vel altera sine altero credit. Si ergo aliud est hoc, quo l sine scrupulo ullius dubitationis appetit, cur virum fideliem cum infidieli conjugio permanere non licet ? Nonne etiam Dominus, sicut Apostolus jubet ? Nisi forte isto loco vacat illud quod tam fideliter ipsi Apostolus ait : *An vultis experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus* (II Cor. xiii). Et utique Dominus est Christus. Intelligene quid dicamus ? An in hoc explanando aliquando diligentius immorabor ? Attende ut rem ipsam explanandam tanquam in conspectu declarandam planiore sermone ponamus. Ecce conjuges duo unius infidelitatis ita fuerunt, quando conjuncti sunt. Nulla de his quæstio est quæ pertineat ad illam Domini jussionem, doctrinamque apostolicam et præceptum Testamenti Veteris et Novi, quo prohibetur fidelis cum infidieli copulare conjugium. Jam sunt conjuges, et adhuc ambo sunt infideles. Adhuc tales sunt quales fuerunt, antequam conjungerentur, qualesque conjuncti sunt. Venit Evangelii prædicator, credidit eorum aut unus aut una, sed ita ut infidelis cum fidei habitare consentiat. Jubet fidelis Dominus ut infidelem dimittat, annon jubet ? Si dixeris : Jubet, reclamat Apostolus : *Ego dico, non Dominus* ; si dixeris, Non jubet, causam require. Neque illam mihi responsurus es quam tuis litteris indidisti, quia Dominus prohibet fideles infidelibus jungi ; hic enim nullo modo est ista causa, quia de jam conjunctis loquimur non de conjugendis,

sicut (*sic*) ergo tuam causam non invenisti cur non A jam, ut aestimo, non esse ipsam causam quam pueret Dominus quod prohibet Apostolus. Cernis enim taveris esse.

QUARE NON DEBET SOLVI CONJUGIUM, ET QUOD SINE CONSENSU UTRIUSQUE NON SIT MATRIMONIUM.

CAP. CII. *Matrimonium consensu contrahitur, nec invalidatur, si consuetudo patriæ non servetur.*

Conc. Trib. c. 15.

(C. I. Extrav. *De Sponsa*). De Francia nobilis vir quidam nobilem de Saxonia Saxonum lege duxit uxorem. Tenuit multis annis, ex ea filios procreavit. Verum quia non iisdem legibus utuntur Saxonnes et Franci causatus est quod eam non sua, id est Francorum lege despnsaverit vel acceperit aut dotaverit, dimissaque illa duxit alteram. Super hoc definitivit sancta synodus, ut ille transgressor evangelicae legis subigatur poenitentia; a secunda conjugie separetur, priorem resumere cogatur.

CAP. CIII. *Qualiscunque sit vir, ex quo semel placuit, non est dimittendus.*

Ambros. Examer., l. v, c. 7.

(32, q. 5, c. *Horrendus*). Horrendus et incultus est vir qui semel placuit: nunquid vir alias, eligendus est? Comparem suum equus diligit et si mutetur, alius trahere jugum nescit, compar alterius et se non totum putat. Tu conjugalem repudias tuum, et saepe putas mutantur, muta, et si uno discesserit die, superduc rivalet, et statim incognita causa, quasi cognitam pudoris exsequeris injuriam.

CAP. CIV. *Qualiscunque sit mulier, ex quo semel placuit viro, non est dimittenda.*

August. *De sermone Domini in monte.*

(32, q. 5, c. *Si uxorem*). Si uxorem quisque habeat, sive sterilem, sive deformem corpore, sive debilem membris, cæcam et surdam, vel claudam, vel si quid aliud sive morbis et doloribus laboribusque confectam, et quidquid excepta fornicationis causa cogitari potest vehementer horribile, pro societate et fide sustineat.

CAP. CV. *Sterilem uxorem dimittere, et secunditatis causa aliam ducere, alicui non licet.*

August. *Dc bono conjug., c. 7.*

(32, q. 7, c. *Tantum valet*). Tantum valet sociale vinculum, ut cum causa procreandi colligatur, nec ipsa causa procreandi solvatur. Posset enim homo sterilem dimittere uxorem, et aliam ducere de qua filios habeat, et tamen non licet. Item: Manet vinculum nuptiarum, etiamsi proles cuius causa initum est, manifesta sterilitate non subsequatur, ita ut jam scientibus conjugibus non se filios habituros separare se tamen vel ipsa causa filiorum atque aliis copulare non licet. Quod si fecerint, cum eis quibus se copulaverint adulterium committunt. Ipsa autem conjugio manente, plane uxoris voluntate adhibere aliam unde communes filii nascantur, unius commistione ac semine alterius, aut jure et potestate apud antiquos patres fas erat, utrum et nunc fas sit, temere non dixerim.

CAP. CVI. *Non licet alicui uxorem dimittere, nisi causa dessidii primum Ecclesiæ probetur.*

Conc. Carth. iv, c. 30.

(33, q. 2, c. *Sæculares*). Si vero sæculares qui conjugale consortium nulla culpa graviori dimittunt, vel etiam si dimiserunt, et nullas causas dissidii probabiliter proponentes, propterea matrimonia sua dimittunt, ut aut illicita aut aliena presumant, si antequam ante episcopos compunctiones dissidii causas dixerint, et priusquam B judicio dammentur, uxores suas abjecerint, a communione Ecclesiæ, et sancto populi cœtu, pro eo quod fidem et conjugia maculant, excludantur.

CAP. CVII. *Quod consensus contrahentium sufficit ad matrimonium.*

Nicolaus Hiemario episc.

(27, q. 2, c. *Sufficiat solus*). Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, quorum de conjunctionibus agitur, qui consensus cum solus in nuptiis desuerit, forte cætera omnia etiam cum ipso coitu celebrata, frustrantur, Joanne Chrysostomo magno doctore attestante, qui ait: « Matrimonium non facit coitus sed voluntas.

CAP. CVIII. *Juramento patris non cogitur puella nubere, cui nunquam consensum adhibuit.*

Urban. pap. de filio Jordani.

(34, q. 2, c. *Si verum*). Si verum esse constiterit quod nobis legati Jordanis principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam infanticulam nolentem, flentem et pro viribus renitentem, non assentientibus sed valde dolentibus matre et parentela, Ramaldo Ridelli filio despnsaverit, quoniam canonum et legum auctoritate talia sponsalia, ut infra ostenditur, non approbat, ne ignorantibus leges et canones nimis durum quod dicimus videatur, ita sententiam temperamus, ut si princeps cum assensu filiae et matris et parentelæ id quod cœptum est perfidere voluerit, concedamus; sin autem, legatus noster utrasque partes audiat, et si nihil fuerit ex parte supradicti Ramaldi quod amplius impedit, ab ipso Jordano sacramentum quod ita constent hæc ut dicta sunt, accipiat, et nos canonum et legum scita sequentes deinceps non prohibemus, quin alii viro si voluerit prædicta filia ejus, tantum in Domino nubat.

CAP. CIX. *Quorum unum futurum est corpus, unus esse debet et animus, atque ideo nulla invita est copulanda alicui.*

Urban., de Sanct. Arag. reg. filia.

(31, q. 2, c. *De neptis*). De neptis tuae conjugio quam cuidam militi te daturum necessitatibus tuae articulo instantे sub fidei pollicitatione firmasti, hoc æquitate dictante decernimus, ut si illa virum

illum omnino, ut dicitur, renuit, et in eadem voluntatis auctoritate persistit, ut viro illi se prorsus deneget nupturam, nequaquam eam invitam et renitentem ejusdem viri cogas conjugio sociari. Quorum enim unum corpus est unus debet esse et

A animus, ne forte cum virgo fuerit alicui invita copulata, contra Deum Apostolique praeceptum malum in eum redundare constat, qui eam coniunxit invitam, quod pari tenore de viro etiam est tenendum.

DE SEPARATIONE CONJUGII PROPTER ERROREM CONDITIONIS.

CAP. CX. Error conditionis vitali matrimonium.

Novell., constitut. 33.

Si quis per errorem ancillam mulierem duxerit uxorem, liberam putans, vel econtrario si libera mulier servo per errorem juncta sit, posteaque veritas reperta fuerit, dicendum est omnino nuptias non constitisse. Inter liberum enim et ancillam, servum aut liberam mulierem nuptiae contrahi non possunt. Quod si caliditate et conniventia domini, servus et ancilla matrimonium contraxerit cum libera persona: forte enim dominus ancillam suam ut liberam viro ingenuo conjunxit et dotem pro ea praestitit, ut propter nuptias donationem lucretur totam, vel pro parte. Si quid ergo tale contigerit, ipsa donatione dotis, et ancillam facit liberam et nuptiae consistunt, nulla lege quantum pertinet ad servitutem, hujusmodi matrimonium concutiente. Sin autem dominus specialiter quidem in ancillæ sua nuptias vel servi non consenserit, sciens autem quod non concubuerit, forte enim ideo facit ut

postea negotium moveat homini libero, quod ancillam ejus duxit uxorem, vel ingenuæ mulieri quod servus ejus nupta est. Si quid ergo tale evenerit et specialiter dominus non consenserit, attamen res sciens non prohibuerit, et nuptiae integro jure consistant, et servilis conditionis persona eripiat, ad ingenuitatem illo jure sine dubitatione aperto, quod liberi qui ex hujusmodi nuptiis fuerint procreati tam ingenui quam legitimi sunt.

B CAP. CXI. *De eo qui ancillam duxit in uxorem, quam putat esse liberam.*

Conc. apud Vermer., c. 6.

(29, q. 2, c. *Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, et aestimat quod ingenua sit, si ipsa femina postea in servitute fuerit detecta, si eam u servitute redimere potest, faciat; si non potest, si voluerit accipiat aliam; si autem tamen [servam] eam esse sciebat, et collaudaverat, prout legitimam eam habeat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere debet.*

DE IMPOTENTIA COEUNDI

CAP. CXII. *Licet ducere aliam viro, cui sua ob infirmitatem corporis debitum reddere non valet.*

Gregor. Junior Bonifacio episcopo.

(22, q. 7, c. *Quod proposuisti.*) Quod proposuisti, si mulier infirmitate correpta non valuerit viro debitum reddere, quod ejus faciat conjugalis? Bonum esset si sic permaneret, ut abstinentia vacaret; sed quia hoc magnorum est, ille quise non poterit continere nubat magis; non tamen ei subsidi opem subtrahat quam infirmitas præpedit, tamen nou detestabilis culpa excludit.

C CAP. CXIII. *Licet uxori ducere alium ob infirmitatem viri, reddere debitum impotentis.*

Cod. l. v, c. 19, t. 10.

(*L. In causis, c. De repudiis, et c. Litteræ, et Extrav. De frig.*) Si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos contintos annos computando, coire minime propter imbecillitatem naturalem valeat mulier possit vel ejus parentes sine periculo dotis amittendæ repudium marito mittre.

C CAP. CXIV. *De eodem.*

Capitol., tit. vii, c. 20.

(22, q. 2, c. *Non est, et Extra. De frig.*) Si vir et mulier coniungerunt se in matrimonio; et postea dixerit mulier de viro non posse nubere cum eo, si poterit probare quod verum sit, accipiat alium,

eo quod juxta Apostolum, non potuit ille vir suus redere debitum.

C CAP. CXV. *Si mulier probaverit quod a viro suo nunquam cognita fecerit separantur.*

Gregorius. ad Joan. Raven. episc.

(27, q. 2, c. *Quod autem, 33, q. 1, c. Licet mul.*) Quod autem interrogasti de his qui matrimonio juncti sunt, et nubere non possunt, si ille aliam, vel illa alium ducere possit, quibus scriptum est: Vir et mulier si se coniungerint, et postea dixerit mulier de viro quod non possit coire cum ea, si potest probare per justum judicium quod verum sit, accipiat alium; si autem ille aliam acceperit, separantur.

C CAP. CXVI. *Licet mulici alteri nubere, quam ob frigiditatem vir cognoscere non potuerit.*

Gregor. II ad Joan. Raven. episc.

(34, q. 1, c. *Requisisti.*) De his requisistis qui ob causam frigidæ naturæ se dicunt non posse invicem operam carni dantes commisceri. Ista vero si non potest ea uti pro uxore, habeat quasi sororem. Quod si retinaculum jugale voluerint rescindere maneant utrius innupti. Nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conveniat? Igitur si vir aliam uxorem vult accipere manifesta ratione patet quod suggerente diabolo odii somitem, exosam eam habuit, et ideo eam dimittere mendacij falsitas

molitur. Quod si mulier causatur et dicit, Volo mater esse et filios procreare, uterque eorum vir manibus propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis, jurejurando dicat, ut nunquam permitione carnis confuncti, una caro effecti essent, tunc videtur mulierem secundas posse contrahere nuptias. humanum dico propter infirmitatem carnis eorum; vir autem qui frigidæ naturæ est, maneat sine conjugio. Quod si et ille aliam copulam acceperit, tum illi qui juraverunt, perjurii crimine rei teneantur, et pœnitentia peracta priora cogantur recipere conubia.

CAP. CXVII. *Quid de his qui maleficis impediti, coire non possunt.*

Hincmar. Rem. episc.

(33, q. 1, c. *Si quis per.*) Si per sortiarias atque maleficias, occulto, sed nunquam in justo Dei iudicio permittente et diabulo præparante, concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus ista eveniunt, ut corde contrito et spiritu humiliato Deo et sacerdoti de omnibus peccatis suis puram confessionem faciant, et profusis lacrymis, ac largioribus eleemosynis et orationibus atque jejuniis Domino satisfac-

A ciant, et per exorcismos ac cætera ecclesiasticæ medicinæ munia, ministri Ecclesie tales quantum annuerit dominus, qui Abimelec ac domum ejus Abraham orationibus sanavit, sanare procurent. Qui forte si sanari non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint, illis in carne viventibus quibus junctæ fuerant, prioribus quas reliquerant, etiam si possibilitas concubendi eis redditæ fuerit, reconciliari nequibunt.

CAP. CXVIII. *Modus istius disjunctionis.*

Conc. apud Vermer., c. 27.

(C. *Laudabilem.* Extra. *De frig. et malefic.*) Si qua mulier proclamaverit quod vir suus nunquam coisset cum ea, exeat inde ad crucem; et si verum fuerit, separantur. Et ita fiat quod vult.

B CAP. CXIX. *In veritate viri consistat si mulier negat se cognitam ab eo.*

Concil. Compend., c. 20.

(33, q. 1, c. *Si quis.*) Si quis acceperit uxorem et habuerit eam aliquo tempore, et ipsa mulier dicit quod non coisset cum ea; et ille vir dicit quod sic fecerit, in veritate consistat vir, quia vir caput est mulieris.

DE SEPARATIONE CONJUGII OB NON CAUSAM FORNICATIONIS.

CAP. CXX. *De eo qui domit cum sponsa fratris sui.*

Conc. Tribur., c. 41.

(27, q. 1, c. *Quidam despensavit.*) Vir si duxerit uxorem, concubere cum ea non valens, et frater ejus clanculo vitiavcrit eam, et gravidam reddiderit, separantur. Considerata autem imbecillitate, misericordia ejus impariatur ad conjugium tantum in Domino.

CAP. CXXI. *Disjungantur et nunquam conjugio copulentur qui quemlibet subiectorum admiserit.*

Conc. Magunt., c. 6.

(32, q. 7, c. *Si quis viduam.*) Si quis viduam uxorem duxerit et postea cum filiastra fuerit fornicatus seu cum duabus sororibus altera manente uxore, aut si qua cum duobus fratribus, seu cum patre et filio, si quis relictam fratri, si quis neptem aut novercam, aut nurum aut consobrinam, aut filiam avunculi, aut ejus relictam, aut privigenam polluerit, eos disjungi, et ulterius nunquam conjugio copulari precipimus.

CAP. CXXII. *Ante tempus consentiendi conjugium contrahi non potest*

Nicolaus pap.

(30, q. 2, c. *Ubi non est consens.*) Ubi non est consensus utriusque non est conjugium. Ergo qui pueris dant puellam in cunabulis, vel e converso, nihil faciunt, nisi uteque puerorum consentiat postquam venerit ^{ad} annos discretionis; non est conjugium nisi fiat utriusque consensus, etiam si pater et mater hoc fecerint et voluerint.

CAP. CXXIII. *Qui de sacro fonte suscipitur, filius est ejus a quo suscipitur.*

Nicolaus pap. ad cons. Bulg.

(30, q. 3, c. *Ita diligere.*) Ita diligere debet homo eum qui se suscipit a sacro fonte sicut patrem Item : est inter fratres et filios spirituales gratitudo et sancta communio qua non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos arbitramur fieri non posse quodlibet non legale connubium, quando quidem nec inter eos qui natura et eos qui adoptione filii sunt, venerandæ Romanae leges matrimonia contrahi non permittunt. Item : Inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio jungit, quanto magis a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per celeste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit. Longe igitur, inquit, congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is, quem gratia divina quam quem humana voluntas ut filius ejus vel frater meus esset, elegit, prudentiusque ab alterna corporis commistione seceruntur.

D CAP. CXXIV. *Non separetur a viro que filiastrum de sacro fonte levavit.*

Nicolaus Salonit. episc.

(30, q. 4, c. *Nosse.*) Nosse desideras utrum mulier qua viri filium ex alia femina genitum de sacro fonte levarit, postmodum cum eodem viro possit copulari, quos ideo jungi posse decernimus, quia, secundum sacros canones, nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet conjux dimittere conjugem. Pertinet autem ad ingens uxoris exitium, quod habens odio virum vel infirmitatem ejus non

considerans, quasi causa pietatis operatur impietatem, maxime cum præcipiat Apostolus: *Nolite, inquietus, fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus ut vacetis orationi, et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram* (*I Cor. vii*). Ergo si non consensu utriusque conjugis hoc factum esse probatur, ne fraudentur invicem, sed revertantur in idipsum præsertim eum dicat Apostolus: *Uxor potestatem corporis sui non habet, sed vir; similiter et vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier* (*I Cor. vii*).

CAP. CXXV. *Ab uxore separetur qui filiastrum suum coram episcopo tenuit.*

Conc. apud Vermer. o. 4.

(30, q. 1, c. *Si quis filiast.*) Si quis filisatum aut filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenerit, separetur ab uxore sua, et alteram non accipiat.

CAP. CXXVI. *Non separentur ab uxoribus qui filiatros suos coram episcopo tenent.*

Nicolaus pap. Rodolph. Bitur. episc.

(30, q. 1, c. *De his qui.*) De his qui filisatros suos ad confirmationem tenerint coram episcopis id est, qui filios uxoris sue de viro priori dum chrismanatur ab episcopis super se sustinet, si in scientia, sicut asserit, sit, licet sit peccatum, tamen non usque ad separationem conjugii puniendum est. Lu-geant tamen et digna pœnitentia hoc diluentes Domino dicant: *Delicia ignorantiae nostræ ne memineris* (*Psal. xxiv*).

CAP. XXVII. *Separentur viri ab uxoribus qui aliquo casu, natos proprios ex lavacro sancto suscep- runt.*

Deusdedit papa Gordiano Hispal. episc.

(30, q. 1, c. *Pervenit. et Imo quia.*) DEUSDEDIT sanctæ Romanae Ecclesiæ et apostolice episcopus, GORDIANO Hispalensis Ecclesiæ coepiscopo et fratri dicitissimo.

Pervenit ad nos diaconus sanctitatis vestræ epistolam deferens, quod quidam viri et mulieres præterito Sabbato paschali die, pro magno populo incursu, nescientes filios suos suscepissent ex lavacro sancto. Cupis ergo scire, si pro tali ratione accidenti, viri ac mulieres debeant ad proprium usum redire an non. Nos vero ex hac re mesti inquisivimus priorum dicta. Invenimus autem in Archivis hujus apostolicæ sedis jam talia contigisse in Ecclesia Hisauriæ et Ephesiorum simulque Hierosolymæ etiam aliarum que etiam Ecclesiarum episcopis et earum civitatum ab hac apostolica sede volentibus scire, utrum viri ac mulieres ad proprium redirent thororum, beatæ memoriae sancti Patres, Julius, Innocentius, Coelestinus, cum episcoporum plurimorum et sacerdotium consensu, in ecclesia Beati Petri apostolorum principis prohibentes talia præscriperunt et confirmaverunt, ut nullo modo se in conjugio recipierent mulieres ac viri

A quicunque aliqua ratione suscere natos proprios, sed separantur ne, suadente diabolo, tale vitium inolecat per mundum. Scitis quia quomodo sunt vii dona sancti Spiritus, ita sunt vii baptismi dona: a primo pabulo secreti salis et ingressu ecclesie usque ad confirmationem per chrisma. A primo ergo hoc usque ad septimum, nullus Christianus suam commatrem in conjugio suspicere debet, et qui præsumpserit, tamdui anathematis vinculo religetur, donec pœnitentiam egerit digne.

CAP. CXXVIII. *Filia spiritualis carnali filio nullo modo nubere potest.*

Zacharias pap. Theodooro Rem. episc.

B (50, q. 3, c. *Pictatum.*) ZACHARIAS episcopus servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo fratri THEONORO episcopo Ticinensi.

Pictatum quod nobis tua veneranda fraternitas ob tutilit, suscipimus, per quod sciscitari voluisti, siliceat filium, cuius pater alterius filiam ex sacro baptisme susceptam, id est spiritualem ejusdem patris filiam, quod dici crudele est, matrimonio accipere, quod apud te enormiter asseruisti contigisse, sed bene fraternitas tua compertum habet, quod Dominus Moysi præcepit dicens: *Turpitudinem patris et matris et sororis tuæ non revelabis. Turpitude enim tua est* (*Levit. xviii*). Cum ergo a propria consanguinitate præcipimur abstinere, multo magis a spirituali patris nostri filia omni occasione aut argumento seposito sub nimia distinctione nos caverre convenit, ne iram divinæ examinationis incidat, si qui tali facinori mistus minime restrinxerit frena luxuriæ. Unde et omnes omnino cavedunt a tali sceleris commissione, ne in æternum pereant. Sed hunc qui hujus pornicio et temeritatis animæ sua salutem despiciens impio se miscuit matrimonio, per omnia tua fraternitas studeat separare, et pœnitentia dignæ submittore, quatenus ab æterno erutam damnatione, animam ejus lucreris præstante Domino. De filiis autem qui ex his nati esse probantur, retulisti, si licet eos in matrimonio copulari; sed hi cur prohibeantur a conjugio aut pro hujusmodi pœnitentiam agere compellantur, dum ex hoc absque damnatione esse prohibentur, quia nec pater pro filio, neque filius pro patre sustinebit tormenta, dicente Domino per prophetam. *Anima patris mea est et anima filii mea, Anima quæ peccaverit ipsa morietur* (*Ezech. xviii*, sed et, frater charissime, de his dixisse sufficiat. Cave autem ne aliter agere subjectis concedas, ne a recto tramite inveniaris deviare.

CAP. CXXIX. *Ne quis nubat commatri spirituali.*

Ex Decret. Gregor. Jun.

(33, q. 2, c. *Si quis.*) Si quis spiritualem commatrem in conjugium duxerit, anathema sit.

LIBER SEPTIMUS.

DE SEPARATIONE CONJUGII CARNALIS OB CAUSAM CARNALIS FORNICATIONIS.

CAP. I. *Communione privatur qui extra causam fornicationis uxorem suam dimittit.*

(32, q. 5, c. *Præceptum*.) *Præceptum Domini est ut, excepta fornicationis causa, uxor a viro dimitti non debeat, et ideo quicunque extra culpam criminis supradicti uxorem suam quacunque occasione reliquerit, quia quos Deus coniunxit, ille separare dispositus, tandem ab ecclesiastica communione privatus sit, et a cœtu hominum Christianorum maneat alienus, quandiu societatem relictæ conjugii sinceriter amplectatur et foveat, ita tamen si iam moniti a sacerdote semel et bis et ter ut corrigerentur, ad thori sue conjugis noluerit redire consortium, ipsi suis meritis et a palatinæ dignitatis officio separabuntur, et insuper generosæ dignitatis testimonia quandiu culpa fuerint amissi sunt, quia earnem suam dissidii jugulo tradiderunt.*

CAP. II. *Sive vir ab uxore sive uxor a viro causa fornicationis discesserit alteram habere prohibetur.*

August. super Epist. ad Cor.

(32, q. 7, c. *Apostolus*.) *Apostolus Paulus dixit, his qui sunt in conjugio: Præcipio non ego, sed Dominus uxorem a viro non discedere; quod si discesserit manere innuptam aut viro suo reconciliari (I Cor. viii). Potest enim fieri ut discedat ea causa qua Dominus permisit: at si feminæ virum licet dimittere etiam causa fornicationis, quid respondebimus de hoc, quod dicit posterius: Et vir uxorem non dimittat? Quare non addidit, excepta fornicationis causa, quod Dominus permittit, nisi quia similem formam vult intelligi, ut si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore aut reconcilietur uxori? Et post pauca: Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non jussit.*

CAP. III. *Non licet virouxorem dimittere nisi causa fornicationis.*

Hieronym. ad Ocean. in epitaph. Fabiol.

(32, q. 5, c. *Præcipit Dominus*.) *Præcipit Dominus uxorem non dimitti debere excepta causa fornicationis, et si dimissa fuerit, manere innuptam (Matth. vi). Quidquid viris præcipitur, hoc consequenter redundat in feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda est, et vir mæchustenendus. Item D Apud nos quod non licet feminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur.*

CAP. IV. *Mæchatur qui a viro dimissam ducere præsumit.*

August. De serm. Domini in monte.

(32, q. 2, c. *Dominus ad illud*.) *Dominus ad il-*

A lud confirmandum ut non facile dimittatur uxor, solam fornicationis causam exceptit. Cæteras vero innumerabiles molestias si quæ exstiterint, jubet pro fide conjugij, pro castitate fortiter, et mæchum dicit etiam virum qui eam duxerit quæ soluta est a viro. Item: Fieri potest ut vir dimittat uxorem causa fornicationis quam Dominus exceptam esse voluit. Jam vero si nec illi nubere conditur viro vivo a quo recessit, neque huic alteram ducere viva uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita eum cum quibuslibet stupra committere.

CAP. V. *Nulla ratione dissolvitur conjugium quod semel initum probatur.*

August. De adult conjug. l. ii, c. 4.

(32, q. 7, c. *Licite*.) *Licite dimittitur uxor ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris. Propter quod fit reus adulterii, quidimissum duxerit uxorem etiam ob causam fornicationis. Sicut autem manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur quisquis reus est criminis, nec ullo sacramento caret, etiam si nunquam reconcilietur Deo, ita manente in se vinculo, non caret conjugij sacramento, et si nunquam reconcilietur viro. Carebit autem si mortuus fuerit vir ejus. Reus vero excommunicationis, imo nunquam carebit regenerationis sacramento etiam non reconciliatus, quia nunquam moritur Deus, cui est copulatus in baptismo.*

CAP. VI. *Vinculum conjugii fornicatione non potest dissolvi.*

August. De bono conj.

(32, q. 7, c. *Interveniens*.) *Interveniente divortio non aboletur confœderatio nuptialis, ita ut sibi conjuges sint etiam separati; cum illis autem adulterium committitur, quibus fuerint etiam post suum repudium copulati. Nec tamen nisi in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus, talis est causa cum uxore. Ceterum se habere aliter iura gentium quis ignoret, ubi interposito repudio, et cui illa voluerit nubat, et ille quam voluerit ducat. Item: A viro vivo transire connubium, nec tunc licuit, nec nunclicit, nec unquam licet. Apostatare quippe ab uno Deo et ire in alterius adulterinam superstitionem, semper est malum.*

CAP. VII. *Causa fornicationis vir dimittat uxorem, non tamen adulteram ducat.*

Hieronym. in Matth., c. xix.

(32, q. 4, c. *Dixit Hieron.*) *Hieronymus: Ait Dominus in Evangelio: Quicunque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem et aliam duxerit mæchatur et qui dimissam duxerit mæchatur (Matth. xix). Sola fornicatio est quæ uxor vincit affectum,*

id est cum illa unam carnem in aliam divisorit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura: *Qui adulteram tenet, stultus et impius est* (*Prov. xviii.*). Ubicunque est igitur fornicatio, aut fornicationis suspicio, libere uxor dimittitur, et quia poterat accidere ut aliquis calumniam faceret innocentem, et ob secundam copulam nuptiarum veteri copule crimen impingeret, sic priorem dimittere uxorem jubet, ut secundam primavivente non habeat. Quod enim dicit tale est: *Si non propter libidinem, sed propter injuriam dimittis, quare expertus infelices priores nuptias novarum intromittas periculo.* Nec non quia poterat evenire ut juxta eamdem legem uxor quoque marito dare repudium, eadem cautela præcipitur, ne secundum accipiat virum. Et quia meretrix et quæ semel fuerit adultera ob proprium non timebat, secundo non nobis præcipitur viro. Quod si talem duxerit, sub adulterii criminis sit.

CAP. VIII. *Patronus turpitudinis est qui uxorem suam adulteram dimittit.*

Chrysost. in Matth. hom. 26.

(32, q. 1, c. *Sicut crudelis.*) Sicut autem crudelis est et iniquus qui castam dimittit, sic fatuus est et injustus qui retinet meretricem. Nam patronus turpitudinis ejus est, qui crimen celat uxoris.

CAP. IX. *Post mortem viri non potest adulteram in conjugium ducere.*

Conc. Trib., c. 40.

(31, q. 1, c. *Relatum.*) Relatum est auribus sanctorum sacerdotum quedam alterius uxorem stupro violasse et insuper mæche vivente viro suo iuramentum dedit, ut post legitimi mariti mortem, si supervixisset, duceret uxorem. Quod factum est, Tale igitur connubium probibemus et anathematizamus.

CAP. X. *Nullus ducat in conjugium quam polluit per adulterium.*

Conc. apud Alphes., c. 6.

(31, q. 1, c. *Illud.*) Illud vero communi decreto secundum canonum instituta definimus et judicamus, ut si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito, synodali iudicio aditus ei claudatur illicitus, ne ulterius ei conjungatur matrimonio quam prius polluit adulterio.

CAP. XI. *Adulterio polluta non ducatur ab eodem in matrimonio.*

Leo papa

(31, q. 4, c. *Nullus ducat.*) Nolumus enim, nec

A Christianæ religioni convenit, ut illam ducat in conjugium quam prius polluit per adulterium.

CAP. XII. *Post peractam pœnitentiam poterit viduam in conjugem ducere, quam, viro vivente, per adulterium polluit.*

Conc. Tribur.

(31, q. 4, c. *Si quis vivente.*) Is qui vivente marito conjugij illius adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto eamdem sumpsisse dignoscitur, omnibus modis publicæ pœnitentie subigatur. De quo etiam post pœnitentiam præfatam, si expedierit, servabitur regula, nisi forte idem aut mulier virum qui mortuus fuerat occidisse notetur, aut propinquitas aut alia quælibet criminalis impedit causam, quod si probatum fuerit, sine ulla spe conjugij cum pœnitentia perpetuo permaneant. Si autem negligaverit se eamdem feminam, vivente viro, nequam adulterasse, et præfati homicidii neuter eorum convinci potuerit, purgent legaliter famam suæ opinioneis, et sumpto utantur conjugio, si alia, ut dimicimus, non impediunt ratio.

CAP. XIII. *Adultera in quam mortem machinatur maritus, si ad episcopum fugerit, eam non reddat marito, sed in tuto ponat loco in quo possit tute vivere.*

Conc. Tribur., c. 3.

Si cuius uxor constuprata fuerat, et propterea maritus capitali sententia delere illam machinaret; ipsa vero urgente mortis periculo ad episcopum configerit, et auxilium quæsierit, operiosus tamensi potest episcopus laborare desudet ne occidatur. Si vero non potest, nullo modo liceat ei requirentem eam reddere ad occidendum, quæ se ei obtulit ad defendendum, sed solerti cura transmittat eam ad locum quem ipsa delegerit ut secura possit vivere. Si vero interdum maritus eam invenerit et repetierit, secundum sacerdotem potestatem habebit, quidquid ei agere velit. Sed audiat Augustinum dicentem: « Cum enim vir a virtute nomen acceperit, et mulier a molitia, id est fragilitate, quare contra crudelissimam bestiam libidinis vult unusquisque uxorem suam esse victricem, cum ipse ad primum libidinis ictum victimus cadat? Nam quidquid contra fidem Catholicam non licet mulieribus, nec viris licet. Si autem eadem mulier timore perterrita a loco ubi eam destinaverit, abfugierit, et vir ejus ab episcopo semel et bis aut saepius repetierit, si vitam ejus obtinere possit perquirat et reddat. Si autem non, omnino non reddat, maritus autem quandiu vivit, nullatenus alteram ducat. »

DE INTERFECTORIBUS SUARUM CONJUGUM.

CAP. XIV. *Non licet alicui uxorem suam adulteram occidere.*

Nicolaus Alvino archiepis.

(33, q. 2, c. *Inter hæc.*) Iater hæc vestra sanctitas addere studuit, si cuius uxor adulterium perpetrata-

verit utrum marito ipsius liceat secundum humanam legem eam interficere. Sed Deis Sancta Ecclesia mundanus nunquam constringitur legibus, gladium non habet nisi spiritualem quo non occidit, sed vivificat.

CAP. XV. *Conjugia penitus interdicantur his quis suas conjuges occidunt.*

Nicolaus Rodulpho Bitur. archiepisc.

(33, q. 2, c. *Interfectores.*) Interfectores suarum conjugum sine iudicio, cum non addis adulterarum vel aliquid hujusmodi, quid aliud habendi sunt nisi homicidæ, ac per hoc ad pœnitentiam redigendi, quibus conjugium penitus denegatur, exceptis adolescentibus de quibus est beati Leonis papæ 25 regula Decretalium, imo indulgentia servanda.

CAP. XVI. *Pœnitentia Astulphi qui propriam uxorem suam interfecit.*

Stephanus V Astulpho.

(33, q. 2, c. *Admonere.*) Admonere te cum lacrimis et gemitu multo cordis curamus, fili Astulpho, sed non filius dici debes qui ter crudeliter infelix homicidium perpetrasti. Nam occidisti uxorem tuam, partem corporis tui, legitimo matrimonio tibi consociatam sine causa mortis, non tibi resistenter quoconque modo, non insidiante vitæ tuæ, non invenisti eam cum alio viro nefariam rem facientem, sed concitatus a diabolo et impio furore inflammatu, latronum more atrocius eam gladio tuo crudelior omni bestia interemisti, et nunc post mortem ejus addis iniquitatem super iniquitatem, filiorum tuorum improbe prædo, qui matri non pepercisti, filios tuos orphanos fecisti. Inducere super eam vis mortis causam postmortem, per unum homicidam et reprobum testem incusare vis mortuam. Quoniam nec Evangelium nec ullus divina humanaque lex unius testimonio etiam idoneo quempiam condemnat vel justificat, quanto magis per istum flagitosissimum et scelestum nec illa vita debuit condemnari, nec a te post ejus mortem accusari. Prius causa criminis subtiliter erat investiganda, et tunc si ita fuisset inventa, secundum legis tramitem debuit accipere ultionis vindictam. Nam si verum (quod absit!) fuisset sicut ille adulterus mentitus est, post annos vii pœnitentia forsitan peracta dimittere eam per approbatam causam poteras si voluisses, occidere tamen eam nullatenus debuisti. Non enim vult Deus mortem peccatoris, sed ut convertatur ad pœnitentiam et vivat. Idecirco placeat tibi consilium nostrum, et fac hoc quod levius et melius videri potest. Miserere animæ tuæ ut non sit tuus tibimet ipsi homicida. Relinquere quapropter te rogamus hoc malum, secundum quod te traxit ad tam immanissimum peccati facinus. Ingredere in monasterium, humiliare sub manibus abbatis, et multorum fratrum precibus adjutus, observa cuncta supplici animo quæ tibi fuerint imperata, si forte ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis, et refrigeretur tua anima, priusquam crucieris in perpetuis flammis hoc melius et levius certissime scias.

Sin autem publicam pœnitentiam permanens in

A domo tua vel in hoc mundo vis agere (quod tibi pejus et durius et gravius esse non dubites) ita ut agere debeas, exhortamur. Omnibus diebus quibus pœnitere debes, vinum et omnem siceram non habbas, carnem nunquam ullo tempore comedas, præterquam in Pascha et die Natalis Domini. In pane et aqua et sale pœnitentiam age. In vigiliis et jejuniis, in orationibus et eleemosynis omni tempore persevera. Armis nunquam cingere, nec in quolibet loco litigare præsumas. Uxorem nunquam ducere, concubinam non habere, nec adulterium committere audeas. In balneo nunquam lavare. In conviviis latentium nunquam miscere. In ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium et postes te humiliter repone. Ingredientium et egredientium simpliciter orationibus commendare. Communione corporis et sanguinis Domini cunctis diebus vitæ tue indignum te existimes. In ultimo tamen exitus vitæ tue die, si merueris pro viatico si sit qui tribuat tibi, tantummodo venialiter ut accipias tibi concedimus.

Sunt et alia multaque tibi durius et satis acrius erant juxta magnum pondus peccati, infelix, adjicienda. Sed si haec omnia quæ tibi misericorditer dicta sunt, perfecto corde, Domino auxiliante feceris et custodieris, confidimus de immensa Dei clementia remissionem te tuorum habiturum peccatorum, et secundum dictum justi bonique Pastoris resoluti te sancta Ecclesia ab hoc vinculo peccati in terris, ut per ipsius gratiam qui eam sanguine suo aquisivit, solitus sis in celis. Sin autem aliter feceris, et sanctæ matris Ecclesiæ tam salubrem admonitionem despixeris, ipse sis tibi judex, et in laqueo diaboli, quo irretitus teneris, permanebis. Et sanguis tuus super caput tuum, nos alieni a consortio tuo pro aliorum filiorum Dei salute, ipso opitulante, omni sollicitudine nitimur, et desudare et Domini attentius misericordiam quotidie implorare.

CAP. XVII. *Potius uxore vivente aliam ducat quis, quam humanum sanguinem fundat.*

August. *De Conjug. adulter., c. 2.*

(33 q. 2, c. *Si quod.*) Si quod verius est dicitur, non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere. Quis est tam demens qui ei dicat: Fac quod non licet, ut licet tibi quod non licet. Cum enim utrumque secundum legem Christi illicitum sit, sive adulteram occidere, sive illa vivente, aliam ducere, ab utroquo est absinthendum, non illicitum pro illico faciendum. Si enim facturus est quod nou licet, jam faciat adulterium, et non faciat homicidium, ut, vivente uxore, aliam ducat, et non humanum sanguinem fundat; quod si est utrumque nefarium, non debet alterum per alterum perpetraro, sed utrumque vitare.

DE ADULTERIO

CAP. XVIII. *Carolus Magnus primam repudiavit uxori rem et secundam duxit, ex qua filios suscepit tres et tres filias.*

Carol. Magn. juxta Alcuin.

Cum matris hortatu filiam Desiderii regis Longobardorum Carolus duxit uxorem; incertum quia de causa eam post annum repudiavit, et Hildebergam de gente Suevorum praecipue nobilitatis feminam, in matrimonium accepit, de qua tres filios Carolum videlicet et Pipinum et Ludovicum totidemque filias genuit.

CAP. XIX. *Nor ideo minus delinquit, cui sola deest facultas.*

August. *De lib. arbitr.*

(Dist. 1, c. *Si cui.*) Si cui etiam non contingat facultas concubendi cum conjugi aliena, planum tamen aliquo modo sit eum id cupere, et si potestas detur esse facturum, non minus reus est quam si in ipso facto reprehenderetur.

CAP. XX. *Adulteria, non sunt facienda etiam voluntate procreandi proles.*

August. ad Claudio contra Julian.

(32, q. 4, c. *Sicut non sunt.*) Sicut non sunt facienda adulteria etiam voluntate filios generandi, quemadmodum nec furtæ sunt facienda etiam voluntate pascendi pauperes sanctos, quod tamen faciendum est non furtæ perpetrando, sed bene utendo mammona iniquitatis.

CAP. XXI. *Adulterium secundum in pennis obtinet tocum.*

Clemens ad Jacob., epist. 1.

(32, q. 7, c. *Quid in omnibus.*) Quid in omnibus peccatis est adulterio gravius? Secundum namque in pennis obtinet locum quem quidem primum illi obtinent, qui aberrant a Deo etiam si vixerint sobrie.

CAP. XXII. *Quando dicitur committi adulterium.*

August. *De bono conjug.*

(22, q. 5, c. *Illa autem.*) Adulterium est, cum vel propria libidinis instinctu, vel alienæ consensu cum altero vel altera contra pactum conjugale concubitur, atque ita frangit fides, quæ in rebus ciuiis corporeis et abjectis magnum animi bonum est. Et ideo eam saluti quoque corporali, quam etiam vita ista continetur, certum est non debere postponi.

CAP. XXIII. *Machatur qui alicui praeter matrimonii fædus miscetur.*

Isidor. super Exodum, cap. 29.

(32, q. 5, c. *Non machaberis.*) Non machaberis, id est ne quisquam præter matrimonii fædera aliis feminis misceatur ad explendam libidinem. Nam adulterium facit spiritualiter, qui præter suam ad alteram accedit.

A **CAP. XXIV.** *Uxor non in potestate mariti, sed in liberta custodia debet ponri, cum judicium sit agendum sive de fædere conjugum, sive de adulterii criminis.*

Nicolaus Carol. regi.

Sicut relatu multorum didicimus, Lotharius rex conventum celebrare dispositus et Thebergam reginam ex animi proprio judicio meditatur subjicere et siquidem eam præstigis falsitatis sue poterit exhiberi quasi non fuerit legitima sua uxor vult penitus a se sequestrare. Sin autem vult cantu quam propriam dimittere uxorem, sed deinde quasi moxata fuerit insimulare atque per hoc hominem suum et hominem Thebergæ ad monomachiam impellere, et si homo ipsius reginae ceciderit disponit hanc sine dilatione perimere. Item, præterea sive de conjugum fædere sive de adulterii criminis judicium sit agendum, nulla ratio patet Thebergam cum Lothario posse inire conflictum vel legitimum controversie inire certamen, nisi prius sue potestati et consanguineis propriis sociata, inter quos etiam locus prævidendum est in quo nulla sit vis multitudinis formidanda et non sit difficile ientes perducere vel cæteras personas quæ tam a sanctis canonibus quam a venerandis Romanis legibus in hujusmodi controversiis requiruntur. Nec idecirco diximus ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congregi posse autumat, cum personam quam in suis penetralibus quotidie fatigat et conterit, et quando vult ad judicium, quando vult ad claustra reducit, et quando educta fuerit nisi ea profileatur quæ ipse præceperit, punit.

C Propriæ igitur libertati committi, et omni oppressioni atque potestate illius cum quo initur conflictus oportet liberari atque suis liberaliter uti, et suspectas personas convenit declinare quæ sc ab objectis ostendere cupit immunem.

CAP. XXV. *Vi extorta confessio admitti in judicio non debet.*

Nicolaus Thesberg. regin.

Nos hanc confessionem tuam quam non voluntas, sed vis extorsit, nequaquam pro confessione recipimus, nec convicium per radices extendere, nec permittimus: quod nisi evulsum intime ad multorum perniciem potest accidere. Denique, si hoc licet, omnes viri possunt quas jure sortiti sunt feminas, si eas odio habuerint, diversis afflictionibus macerare, et quod legitimæ non fuerint assumptæ, statim cogere, quin etiam ut morale crimen contra se dicant, illatis intolerabilibus pennis compellere.

CAP. XXVI. *Clerico negotiari non licet, et ponit tempora quando vir potest coire cum sua uxore.*

August. *De Quæst. Vet. et Nov. Tcst., c. 27.*

(Dist. 58, c. *Fornicari.*) Fornicari hominibus semper non licet; negotiari vero aliquando licet. Antequam ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari: facta jam non licet. Et Christiano cum uxore sua

convenire aliquando licet, aliquando non licet. Pro A Apostolus : *Ex consensu, ait, abstinendum ad tempus, ut vacetur orationi (I Cor. vi).* Nam et secundum legem in jejunio cedere et jurgari licet (*sic*), post non licet.

DE FORNICATIONE SPIRITALI.

CAP. XXVII. *Quia sit fornicatio carnis et anime.*
Isidor. Sentent. 39.

Fornicatio carnis adulterium est. Fornicatio animæ servitus idolorum est.

CAP. XXXVIII. *Quid sit conjugium adulterinum.*
August. I. i.

Si propter fornicationem carnis permittitur uxor a conjugi separari, quanto magis in conjugi mentis fornicatio est detestanda, id est infidelitas? Infidelis hominis fornicatio est major in corde, nec vera ejus pudicitia dici potest cum conjugi, quia omne quod non est ex fide, peccatum est. (Rom. xiv).

CAP. XXIX. *Licite dimittitur uxor, quæ virum suum cogere querit ad malum.*

August. *De sermone Domini in monte.*

(28. q. 1, c. *Idolatria.*) Idolatria quam se-quantur infideles, et quilibet noxia supersticio, est, fornicatio. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non jussit, dedit locum Apostolo monendi, ut qui voluerit, non dimittat uxorem infidelem, quo sic fortassis possit fidelis fieri. Item: Si infidelitas fornicatio est, et idolatria infidelitas, et avaritia idolatria, non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse.

CAP. XXX. *De eodem.*

August. *De serm. Dom. in monte*, I. i.

(28. q. 1- c. *Idolatria.*, §. *Quis ergo*.) Quis ergo jam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur quod propter illicitas concupiscentias non tantum que in stupris cum alienis viris ac feminis committuntur, sed omnino propter quaslibet, quæ animam utentem male a lege Dei aberrare faciunt et perniciose turpiterque corrupti, possit sine crimen, et vir uxorem dimittere, et uxor virum, quia exceptam facit Dominus fornicationis causam, quam fornicationem, sicut supra consideratum est, generalem et universalem intelligere coguntur. Cum autem ait, *excepta causa fornicationis*, non dixit, cuius ipsorum, viri aut femme. Non enim tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam uxorem quoque dimittit, a qua ipse cogiturn fornicari, causa utique fornicationis dimittit, velut si aliquem cogat uxor sacrificare idolis, quia talem dimittit, causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed et suæ: Illius, quia fornicatur; suæ, ne fornicetur.

CAP. XXXI. *Qui fornicatur, fornicationis causa uxorem suam dimittere non potest.*

(20, q. 6, c. *Nihil iniquius.*) Nihil enim iniquius

quam fornicationis causa dimittere uxorem, si et ipse convincitur fornicari; occurrit enim illud *In quoniam alterum judicas, te ipsum condemnas* (Rom. ii). Quapropter quisquis fornicationis causa vult abjicere uxorem suam, prior debet esse a fornicatione purgatus et immunis; quod similiter etiam de femina dixerim.

CAP. XXXII. *Sine culpa relinquetur uxor, quæ cum viro fideli habitat voluerit.*
August, *De oper. et fid.*, c. 46.

B (28, q. 1, c. *Uxor legitima.*) Uxor legitima societas conjuncta sine ulla culpa relinquitur, si cum viro Christiano premanere voluerit. Non attenditur eo modo eam recitissime dimitti. Si viro suo dicat: Non ero uxor tua nisi mihi vel de latrocino divitias conferas aut si solita lenocinia quibus nostram domum transigebas, etiam Christianus exerceas, aut si quid aliud aut facinorosum vel flagitiosum in viro neverat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat ornari. Tunc enim ille cui haec uxor dixit, si veraciter egit penitentiam ab operibus mortuis quando accessit ad baptismum, habetque in fundamento fidem quæ per dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore divinæ gratiæ quam carnis luxuriæ, et membrum quod eum scandilizat fortiter amputabit.

CAP. XXXIII. *Amore cujuslibet non est a fide recedendum.*

Ambrosius ad Hilarium.

(28, q. 1, c. *Si infidelis.*) Si infidelis, dicit Apostolus, *discedit, discedat, non est servituti subjectus frater aut soror in hujusmodi*, id est, si infidelis noluerit esse cum conjugi fidi. Hoc agnoscat fidelis suam libertatem, non ita se subjectum depulet servituti, ut ipsam dimittat fidem, ne conjugem amittat infidelem, hoc et de fidelibus atque parentibus, hoc et de fratribus ac sororibus intelligitur, propter Christum omnes esse dimittendos, cum ponitur ista conditio, ut propter Christum dimittat, si eum secum habere desiderat. Hoc ergo et de domo et de agris, hoc est de his rebus que jure pecuniario possidentur intelligendum est.

CAP. XXXIV. *Quæ simulacrum facit nec resipiscit, dimittatur a viro suo.*

August. *De adult. conjug.*, I. ii.

(28. q. 1, c. *Non solum.*) Non solum mœchatio est illius qui carnem suam coquinat, sed etiam qui simulacrum facit mœchatur, quod si in his factis perseverat et penitentiam non agit, recede ab

illa et noli convivere cum illa. Sin autem, et tu A est vobis per vos manere, sive viro, sive mulieri. particeps eris peccati ejus. Propter hoc praeceptum Potest enim in hujusmodi pœnitentia esse.

DE RECONCILIATIONE CONJUGUM.

CAP. XXXV. *Adulterio purgato per pœnitentiam post fieri reconciliatio conjugii.*

(32, q. 1, c. *Quod autem*). Quod autem tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur conjux, si fides adsit, non erit durum. Cur enim deputamus adhuc adulteros, vel quos baptismate ablutos, vel pœnitentia credimus esse sanatos. Hæc crimina in veteri lege nullis sacrificiis Dei mundabantur, quæ in lege Novi Testamenti sanguine sine dubitatione mundantur, et ideo tunc omnino prohibitum est ab alio viro contaminatam recipere uxorem, quamvis David Saulis filiam, quam pater ejusdem mulieris ab eo separatam dederat alteri, tanquam Novi Testamenti præfigurator, sine contaminatione receperit. Nunc autem postea quam Christus ait adulteræ : *Nec ego te condemnabo, vade, deinceps noli peccare (Joan. viii),* et quis non intelligit debere ignoroscere maritum, quod videt ignovisse Dominum amborum, nec jam se debere adulteram dicere cujus pœnitentis crimen divina credit miseratione deleatum.

CAP. XXXVI. *Viri gravius sunt puniendi de adulterio quam mulieres.*

August. ad eumd. l. n., c. 6.

(32, q. 1, c. *Indignantur*). Indignantur mariti, si audiunt adulteros viros pendere similes adulteris feminis ponas cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere et exemplo regere feminas.

B

CAP. XXXVII. *De eodem.*
August. ad eumd., l. n., c. 6.

(32, q. 1, c. *Non erit turpis*). Non erit turpis neque difficilis etiam post patrata atque purgata adulteria, reconciliatio conjugum, ubi per claves regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum, non ut post viri divortium adultera revoetur, sed ut post Christi consortium, adultera non vocetur.

CAP. XXXVIII. *An viro licet reverti ad mulierem adulteram.*

Hermes, l. *Pastor.*, c. 4.

(34, q. 2, c. *Ego dixi*). Ego dixi Pastori : « Domine, si quis habuerit mulierem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si concubit cum illa ? » Et dixit mihi : « Quodiu nescit peccatum ejus sine crimen est cum illa. Si autem scierit vir uxorem suam deliquerisse et non egerit pœnitentiam mulier, sed permanet in fornicatione sua, et coierit cum illa vir, reus peccati ejus erit, et particeps mœctionis ejus. » Et dixi illi : « Quid ergo si permanet in vitio suo mulier ? » Et dixit : « Dimitiat illam vir, et vir per se maneat. Et dixi : Quid, si mulier dimissa pœnitentiam egerit et voluerit ad virum reverti, nonne recipiet a viro suo ? » Dicit : « Imo si non receperit eam vir suus peccat, et magnum peccatum sibi admittit. » Ergo debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam egit, sed non sœpe. Servis enim Dei pœnitentia est una. Propter pœnitentiam ergo non debet, dimissa uxore sua, aliam ducere; hic actus est simile in muliere et in viro.

DE SACRAMENTO ET JURAMENTO RECONCILIATIONIS

CAP. XXXIX. *Purgatio imputati adulterii.*

De hoc quod mihi reputatum est in hac synodo, quod simul cum ista femina adulterium vel fornicationem fecisset, quod ita non feci nec culpabiliter me cognosco, sic me Deus adjuvet ad illud judicium.

CAP. XL. *Separatio incestæ copulationis, et juramentum separationis.*

Ab isto die in aœta cum ista femina cuin qua adulterium vel fornicationem fecisti, unde disciplinam vel pœnitentiam suscepisti, amplius non adulterabis nec fornicaberis cuim ea nec aliam uxorem accipies nonnisi post peractam pœnitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo aut ab ejus missio Sic te Deus adjuvet!

CAP. XLI. *Reconciliatio conjugatorum, et juramentum reconciliationis.*

(35, q. 6, c. *Ab isto secundo*). Ab isto die in anteciam tuam conjugem N. quam injuste dimiseras, ita tenebis sicut maritus suam debet habere conjugem, et in dilectione et debita disciplina, nec illam D per ullum malum iogenium a te separabis, nec ca vivente aliam accipias. Sic te Deus adjuvet!

CAP. XLII. *Juramentum reconciliationis adulteræ.*

Amodo in antea istum tuum maritum quem injuste dimiseras ita tenebis et amplexaberis, et ei in servitio et in amore et in timore ita eris subdita, et obediens sicut per rectum uxor debet esse suo subiecta marito, nec unquam ab eo te separabis nec illo vivente alteri viro te sociabis conjugio aut adulterio. Sic te Deus adjuvet.

QUOD MULIERES DEBENT ESSE SUBDITÆ VIRIS.

CAP. XLIII. *Mulieres suis viris debent subesse.*

August., *Quæstion. in Genes.*

Est ordo naturalis in hominibus, ut serviant feminæ viris, et filii parentibus, quia nulla justitia est ut major serviat minori.

CAP. XLIV. *Vir est caput mulieris.*

August. *Quæst. Vet. Test.*

(33, q. 5, c. *Iux imago*). Hæc imago est in homine ut unus factus sit homo ex quo cæltri orientur, habens imperium Dei, quasi vicarius, quia unius lex Dei habet vir imaginem [mel, omnis lex Dei habet imaginem]. Ideoque mulier non est facta ad imaginem Dei, sic etenim dicit: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum* (*Cen. i*). Hinc etiam Apostolus: *Vir quidem, ait, non debet velare caput, quia imago et gloria Dei est. Mulier vero velat, quia non est gloria aut imago Dei* (*I Cor. xi*).

CAP. XLV. *De eodem.*

August. *Quæst. 33 in Deut.*, l. iv.

(33, q. 5, c. *Satis hinc apparent*). Satis hinc apparent quemadmodum viris feminas subditas et pene famulas Ix esse voluerit uxores dum constituit, ut dicere adversus uxorem vir testimonium, unde lapidaretur illa, si hoc verum esse demonstraretur, ipse tamen non vicissim lapidatur, si hoc falsum esse constiterit, sed tantummodo castigatur et damnificatur, eique perpetuo jubetur adhærente qua carere voluerat. In aliis autem causis eum qui testimonio falso cuiquam nocuerit, quod si probaretur, jussit occidi; eadem jubetur plecti poena, qua fuerat (si verum esset) iste plectendus.

CAP. XLVI. *Vir est caput mulieris*

Hieron. in epist. ad Tit.

(33, q. 5, c. *Cum caput*). Cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus est, quæcumque uxor non subjicetur viro, id est capiti suo, ejusdem criminis rea est cuiusvis vir si non subjiciatur capiti suo Christo; verbum autem Domini blasphematur vel dum contemnitur Dei prima sententia et pro nihilo ducitur, vel cum Christi infamatur Evangelium dum contra legem fidemque naturæ ea, que Christiana est et ex lege Dei subjecta est viro, imperare desiderat, cum etiam gentiles feminæ viris suis serviant communi lege naturali.

CAP. XLVII. *Arbitrium viri mulierem sequi oportet in omnibus.*

August., *Quæst. in Numer.*, l. iv, c. 59.

(33, q. 5, c. *Noluit itaque*). Noluit itaque lex mulierem aliquid volvere Deo adversus animam

A snam, ut non aliqua rerum licitarum atque concessarum abstinentia, in ejusdem votis feminæ valeat auctoritas, sed virilis, ita ut si adhuc in nuptiæ concesserat vota persolvere pater, si antequam persolverit, nupserit, et viro ejus hoc cognitum non placuerit, non persolvat, et hoc omnino sine peccato, quia Deus mundavit eam sicut dicit, id est mundam indicavit. Neque hoc contra Dominum pulandum est fieri, cum ipse Dominus hoc præceperit, hoc voluerit.

CAP. XLVIII. *Vota abstinentiæ quæ mulier, permittente viro, promiserit, illo prohibente servare non cogitur.*

August. *Quæst. in Numer.*, l. iv.

(33, q. 5, c. *Manifestum*). Manifestum est ita voluisse legem, feminam sub viro esse, ut nulla vota ejus qua abstinentiæ causa voverit, reddantur ab ea, nisi auctor fuerit vir permittendo. Nam, cum ad peccatum ejusdem viri pertinere voluerit lex, si prius permiserit et postea prohibuerit et hoc tamen non dixit, ut faciat mulier quod voverat, quia permissa jam prius a viro fuerat, viri dixerat esse peccatum, quia abnuit, quod prius consenserat, non tamen mulieri vel ex hoc permisum dedit, ut quod prius vir ei concesserit, postea, si prohibuerit, contemnatur.

CAP. XLIX. *Nulla est mulieris potestas, sed in omnibus dominio viri subjecta est.*

Ambros in l. *Quæst. Vet. et Nov. Test.*

(33, q. 5, c. *Mulierem*). Mulierem constat subiectam sub dominio viri, et nullam auctoritatem habere, nec docere enim potest nec testis esse, nec fidem dare, nec judicare.

CAP. L. *De eodem.*

Ex Ambros. Examer. l. v, c. 7.

(33, q. 5, c. *Adam*). Adam per Evarum deceptus est, non Eva per Adam. Quem vocavit ad culpam mulier, justum est ut eam in gubernationem assumat, ne iterum femina sua facilitate labatur.

CAP. LI. *De eodem.*

Ambros. in *Epist. ad Cor. c. xi.*

(33, q. 1, c. *Mulier debet*). Mulier debet velare caput quia non est imago Dei, sed ut ostendatur subiecta (*I Cor. xi*). Et quia prævaricatio per illam inchoata est, hoc signi debet habere in ecclesia, propter reverentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum, non habet potestatem loquendi, quia episcopus personam Christi representat. Quasi ergo ante judicem Christum, sic ante episcopum, qui vicarius Domini est, propter reatum originalem subiecta debet videri.

QUARE INTER CONSANGUINEOS NON FIT CONJUGIUM.

CAP. LII. *Quare constitutum sit ne consanguineas ducamus uxores.*

August. *De civit. Dei*, l. xv, cap. 15.

(35, q. 1, c. *Cum igitur*). Cnam ergo genus huma-

num post primam copulam viri facti ex pulvere et conjugis ejus ex viri latere, marium seminarumque coniunctione opus haberet, ut gignendo multiplicarent, nec essent ulli homines nisi qui ex illis

duobus essent nati viri conjuges sorores suas ac- A cuperunt. Quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est damnableius religione prohibente; babita est enim ratio rectissime charitatis, ut homines, quibus esset atque honesta concordia diversarum necessitudinum vinculis necterentur. Nec unus in uno haberet necessitudines, sed singulæ spargerentur in singulos, sic ad socialem vitam diligentius plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe et socer duarum sunt necessitudinum nomina, ut ergo alium quisque habeat patrem, alium sacerum, numerosos se porrigit charitas, utrumque autem unus Adam esse cogebatur, et filii et filiabus suis, quando fratres sororesque conjugio jungabantur. Sic et Eva uxor ejus utriusque sexui filiorum fuit socrus et mater. Quæ si due feminæ fuissent, mater altera, et socrus altera, copiosius se socialis dilectio colligeret. Sed hoc unde fieret non erat, quando nisi fratres et sorores ex illis duobus primis nulli homines erant. Fieri ergo debuit quando potuit, ut existente copia unde ducerentur uxores, quæ jam non erant sorores, ut non solum illud fieret, ut nulla necessitas esset, quod humano crescente genere etiam inter impios deorum multorum falsorumque cultores sic observari cernimus, ut etiam si perversis legibus permutantur fraterna conjugia, melior tamen consuetudo ipse malit exhorre licentiam, siveque aduersetur quasi nunquam licere potuerit. Copulatio igitur maris et feminæ quantum pertinet ad genus humanum quodam seminarium est civitatis, Cœlestis vero civitas opus habet ut noxam genera- C tionis evadat.

CAP. LIII. *Inter quas personas nuptiæ sunt incestæ.*

Institut., l. i, c. 10.

(Inst. *De nuptiis*, § *Inter eas.*) Inter eas enim personas quæ parentum liberorumve locum obtinent, inter se nuptiæ contrahiri non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, vel matrem et filium, vel avum et nepotem, et usque ad infinitum. Et si tales personæ inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hæc adeo vera sunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coepirint, non possunt inter se matrimonio jungi, in tantum ut etiam dissoluta adoptione idem juris maneat. Itaque eam que tibi per adoptionem filia aut neptis esse coepirit, non poteris eam in uxorem ducere quamvis eam emancipaveris. Inter eas quoque personas quæ ex transverso gradu cognationis junguntur, est quædam similis observatio, sed non tanta. Sane enim inter fratrem sororemque nuptiæ prohibitiæ sunt, sive ab eodem patre, ab eademque matre nati sunt, sive ex altero eorumdem: sed, si quæ per adoptionem soror tibi esse coepirit, quædum quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptiæ consistere non possunt, filiam uxorem ducere non licet, sed nec neptem fratris vel sororis

A ducere quis potest, quamvis quartu gradu sint. Con- jux enim filiam uxorem ducere non licet, ejus nec neptem permittitur. Ejus vero mulieris quam pater tuus adoptavit, filiam non videris impediri ducere uxorem, quia neque naturali neque civili jure tibi conjungitur. Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris et sororis jungi non possunt. Item amitam licet adoptivam, uxorem ducere non licet nec materteram, quia parentum loco habentur; qua ratione verum est, magnum quoque amitam et materteram magnam prohiberi ducere uxorem. Aliftinitatis quoque veneratione a quorundam nuptiis abstine necesse est, ut ecce privignam aut nurum ducere in uxorem non licet, quia utrue quoque filiæ loco sunt. Item mariti filius ex alia uxore et uxor filia ex alio marito vel econtra matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem vel sororem ex matrimonio postea contracto natos.

B Si uxor tua post divortium ex alio filiam procreaverit, bæc quidem privigna tua non est. Item, si adversus ea quæ diximus aliqui coierint, nec vir, nec uxor, nec nuptiæ nec matrimonium intelligitur, nec dos. Itaque, qui eo coitu nascentur, in postestate patris non sunt, sed tales sunt quantum ad patriam potestatem pertinet, quales hi sunt quos mater vulgo concepit. Nam neo hi patrem habere intelliguntur. Cum his etiam incertus est coitus unde solent filii spurii appellari, vel a Græca voce separadii, concepti sine patre filii.

CAP. LIV. *Filius tuus et neptis ex filia conjuges fieri non valent etiam ex iure civili.*

Ambrosius Paterno.

Tu copulares filium tuum et neptem ex filia, id est ut accipiat sororis suæ filiam. Interra nomi- num legionem, nempe avunculus iste illius, illa hojus neptis vocatur. Item, quod dubitari queat cum divina etiam fratres patruelæ prohibet con- venire in conjugalem copulam qui sibi quartu copulantur gradu, hic autem gradus est, qui etiam civili jure a consortio conjugij videtur exceptus.

CAP. LV. *Inter quos matrimonium prohibetur consanguinitatis causa.*

Alexander II clericis metrop.

D De parentela gradiibus tam famosa questionis apud illos scrupulum nuper inter vos emersisse conuovinus, super quam nonnullos perniciosos interpretes ac disputatores contra veritatis regulam sa- namque doctrinam dogmatizare dolemus. Sedentes in cathedra pestilentiæ dictant jura, quæ nesciunt, et docent illa quæ nullatenus didicerunt. Nam, ut fertur, traditiones a duobus fratribus altrinsecus prodeuentes enuinerant ut eorum filios invicem iv, nepotes iv, pronepotes ix, generationem esse prohibcant. Hoc itaque modo unumquemque generationis gradum, qui unus procul dubio dicendus est, dividunt, atque imperite numerando progeniem desecare contendunt. Qui niuirum nequaquam in hojus fetoris ritus pestilenter irrumpentes sisacré pabulum Scripturæ vivaci ingenii fauibus ruminarent. Nam

quod duorum fratrum sive nepotum, vel deinceps A utrinque descendentium generationes non diversæ dici, sed eodem hac sub uno debeant uniformiter appellari, testatur liber Geneseos cum dicit : *Vixit Joseph centum annos et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir filii Manasse nati sunt in genibus Joseph* (*Genes. 1*). Porro autem si sic generationes supputari deberent ut vestri disputatores autumant dum Joseph ex utroque filios Ephraim, sed et Manasse, nepotes haberet, nequaquam Scriptura diceret, quia vidit filios Ephraim usque ad tertiam sed usque ad vi generationes. Item : *Becatus quoque Gregorius dum super Anglorum conjugiis ascriberet, hæc fere verba depropnsit.*

CAP. LVI. *Anglicis permittitur ut in quarta vel in quinta generatione copulentur.*

Quædam lex Romana in republica permittit, ut duorum fratrum vel sororum filius vel filia in conjugio miscetur. Sed omnino cognosciturex hoc conjugio non posse sobolem sub crescere. Unde necesse est ut in iv, vel in invicem generationem copularentur, in quibus nimis verbis luce clarius patet quas, dum doctor insignis ducrum fratrum soboles prohibet matrimonio jungi, in rv vero generationes permittit neophytas, ut quanquam cultores perversi dogmatis astruunt, generatio iv in duorum fratrum filiis valet inveniri.

CAP. LVII. *De gradibus prohibitis inter parentes.*

Ex Decret. Gregor. Jun.

(35, q. 3, c. *De incest.* et l. *Frat.*) Si quis fratri uxorem duxerit in conjugium, anathema sit. Si quis novercam aut nurum suam duxerit, anathema sit. Si quis consobrinam suam duxerit, anathema sit. Si quis de cognatione vel quam cognatus habuit duxerit in conjugium, anathema sit.

CAP. LVIII. *Germani usque in quartam generationem copulari possunt.*

Zacharias papa episopis.

(35, q. c. *Quædam lex Roman.*) Asserentibus

hominiis de Germaniæ didici partibus quod beatæ recordationis papa Gregorius, dum eos ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret, licentiam eis dedisset in quartam sese copulari generationem. Quod Christianis licitum non est. Sed, dum rudes erant invitandi ad fidem, quod minime scriptum reperimus, non ambigamus.

CAP. LIX. *Dei iisdem gradibus prohibitis.*

(L. *Nemini,* c. *De nupt.,* et 35, q. 2, c. *Progenies, Nulti,* et *In copul.*) Ut consobrinam, neptem, novercam, fratris uxorem, vel de propria cognatione, vel quam cognatus habuit nullus sibi in conjugio copulare audeat. Si quis huic nefario conjugio convenerit, et in eo permanesceret, sciat se apostolicæ auctoritatis anathematis vinculis innodatum, et nullus sacerdos tribuat communionem. Si vero conuersus divisusque fuerit a tali copulatione dignæ pœnitentiae submittatur ut sacerdos loci consideraverit.

CAP. LX-LXI. *Si debeant duo germani fratres singulas sorores accipere, quæ sunt ab illis longa progenie generatae.*

Beda in hist. 33, et tract. 8, August. *Respon. Greg.* Hoc fieri modis omnibus licet. Nequaquam enim in sacris eloquiis invenitur quod huic capitulo contradicere videatur.

CAP. LXII. *De eodem.*

Gregor., *respons August., c. 19.*

(35, q. 3, c. *De nupt.,* et c. *De incest.*) Cum novera misceri grave facinus est, quia scriptum est : Turpitudinem patris tui non revelabis. Neque enim turpitudinem patris filius revelare potest. Sed, quia scriptum est : *Erunt duo in carne una* (*Gen. 11*), qui turpitudinem novercæ quæ una cum patre fuit, revelare præsumperit, profecto patris turpitudinem revelabit. Cum cognata quoque misceri prohibitum est, quia per conjunctionem priorem caro fratris fuerit facta. Pro qua re etiam Joannes Baptista truncatus est, et sancto martyrio consummatus est.

QUOD INTER COMMATRES SPIRITUALES NON FIT CONJUGIUM.

CAP. LXIII. *Duas commatres alicui habere non licet,*
Nicolaus Salomonis Constant. episc.

(30, q. 3, c. *Sciscitatur.*) Sciscitatur a nobis sanctitas vestra, si aliquis homo duas commatres spirituales babere valeat, unam post alteram. In quo fraternitas tua meminisse debet esse scriptum : *Erunt duo in carne una* (*Gen. 11*). Itaque, cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimis virum compatrium constitui illi mulieri, cuius matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur. Et idcirco liquet virum illi feminæ non posse jungi in copula, quæ commater ejus erat, cum qua idem una caro fuerat effectus.

CAP. LXIV. *Puniatur qui haec crimina committit et non tamen legitimam dimittat uxorem.*

Nicolaus Salomonis Constant. episc.

(33, q. 20, c. *Si quis.*) Si quis cum matre spiri-

tuali fuerit fornicatus anathematis, ut scitis, persecutatur ieiibus : similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis suscepit aut cum illa quam ante episcopum tenuerit, cum sacro chrismate fuerit uncia, fornicationis perpetrat scelus, legitimam tamen, si habuerit, non dimittere cogatur uxorem. Quos enim Deus coniunxit homo separare non debet.

CAP. LXV. *Non separetur a viro, sed pœnitentiam agat quæ filium suum coram episcopo fraudulenter tenuit.*

Conc. Cabil., c. 4.

(30, q. 1, c. *Dictum.*) Dictum eliam nobis est quasdam feminas desidiose, quasdam vero fraudulenter ut a viris suis separantur, proprios filios eoram episopis ad confirmandum tenuisse, unde nos dignum duximus ut si quæ mulier filium suum de-

sidia aut fraude aliqua coram episcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam suam, aut propter faudem quandiu vivat pœnitentiam agat, a viro suo tamen non separetur.

CAP. LXVI. *Separantur et gravi pœnitentia plectantur qui filiolam suam vel spiritualem matrem ducent in uxorem.*

Conc. Mogunt. c. 10.

(30, q. 4, c. *De eo quod interrogasti.*) De eo quod interrogasti, si ille qui filiolam suam duxit uxorem, et qui concebuit eum matre sua spirituali, et de eo qui filium suum baptizavit, et cuius uxor eum de fonte suscepit, ea ratione ut dissidium fieret conjugii, si postea in tali copulatione permanere possent. De talibus sic respondendum est: Si filiolam aut commatrem suam spiritualem in coniugio aliquis duxerit, separandos eos esse judicamus, et gravi pœnitentia plectendos. Si autem conjuges le-

A gitimi uno sautambo ex industria fecerint ut filium suum de fonte suscepint, ut dissidium fiat, tale consilium damus: Si innupti manere voluerint, bonum est. Sin autem, gravis pœnitentia insidiatori injungatur et simul maneant. Et si supravixerit prevaricator conjugii, acerrima pœnitentia muleetur, et sine spe conjugii maneat.

CAP. LXVII. *Uxorem compatriis ducere potest, cuius ipsa commater non fuerit.*

Conc. Tibur. 47.

(30, q. 4, c. *Qui spiritualem.*) Qui spiritualem compatrem habet cuius filium vel de lavacro sacri fontis accepit, et eius uxor commater non est, liceat ei defuncto compatre suo ejus viduam ducere in uxorem, si nullam habet consanguinitatis propinquitatem. Quid enim? nunquid non possunt conjungi quos nulla proximitas carnalis vel in id generatio secernit spiritualis.

DE CONSANGUINITATE ET AFFINITATE.

CAP. LXVIII. *Affinitas in superstite non deletur.*

Gregor. pap. Venerio Carol. episc.

(35, q. 30, c. *Fraternitatis.*) GREGORIUS servus servorum Dei, VENERIO Caralitano.

Fraternitatis vestre studiosæ sagacitati, frater amande, quas debo deferogrates, quoniam quæsisti quædebusisti, et jucundum me reddidisti. Unde placide ad inquisita respondeo. Sedem apostolicam consulere decrevisti, si mulier copula nuptiali extra-neo viro juncta cognatione ius pertineat, sive defuneto cognatio manet eadem, vel sub altero viro cognationis vocabula dissolvuntur, vel si susceptæ soboles possint legitime ad prioris viri cognationis transire copulam. Est enim verbum Domini validum et forte, est durable, est perseverabile, est immutabile, non momentaneum, non transitorium. Ait autem perse ipsa Veritas, quæ Deus est et verbum Dei est: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (*Math. xiv.*). Antequam Deus in carne appareret inter homines, eo inspirante dixit Adam: *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhæredit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (*Gen. ii.*). Cui non contradixit Dominus. Deinde cum Veritas orietur de terra in terram, et visibilis in humanitate appareret, interrogatum est, si licetum esset homini uxorem dimittere (*Math. xix.*). Quod prohibens fieri vetuit, nisi forte si fornicatio sola excluderet copulam maritalem. Unde prouel statim in medium caradem sententiam ipsam quam ante sæcula manens cum Patre Verbum inspiravit in Adam ipse confirmans quod ipse primus protulit homo: *Quamobrem relinquit homo patrem et matrem et adhæredit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (*Gen. ii.*).

Si una caro sunt, quomodo poterit aliquis eorum propinquius pertinere uni, si non pertineat alteri,

hoc minime fieri posse credendum est. Nam uno defuncto in superstite affinitas non deletur, nec alia copula conjugalis affinitatem prioris copule solvere potest. Sed neque conjunctionis alterius sobolem placet ad ipsius affinitatis prioris viri transire consortium pro eo quod verbum Domini validum est et forte, et, ut inquiens dixit Propheta: *Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt* (*Psal. cxliii.*). Statuit ea et in e., et in s.s.p.p. Nam post verbum suum atque præceptum effecit Deus duo carnem uadam, id est masculum et feminam qui innumeram sexus utriusque multitudinem non destitut secum facere unum, sicut per se Veritas dixit: *Non pro his tantum rogo, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me ut unum sint, sicut tu, Pater, in me et ego in te, et ipsi in nobis unum sint* (*Joan. xvii.*). Si quis temorario et sacrilegio ausu in defuncto querit propinquitatem extingue sub altero affinitatis vocabulo dissipare vel susceptam sobolem alterius copulae credens legitime sociari, propinquitatis prioris hic negat verbum Dei validum esse et forte. Et qui tam faciliter tam querit velociter dissolvere, hic non credit verbum Dei manere in eternum. Confice terram ex quatuor locis distantiibus a se magna intercedapine et confectam et conglutinatam lingue cuiuscunque figuræ vel immensitatis corpus volueris.

CAP. LXIX. *In parente a propria et conjugis eadem consanguinitatis est observanda.*

Isidor. ex conc. Maciens., c. 3.

(35, q. 3, c. *Sane.*) Sane consanguinitas quæ in proprio viro observanda est, hæc nimurum in uxoris parentela de lege nuptiarum custodienda est, qua constat eos duos fuisse in carne, idque communis illis utraque parentela credenda est; sicut scriptum est: *Eruunt duo in carne una* (*Gen. ix.*).

CAP. LXX. *In quinta vel sexta generatione nullus amplius copuletur conjugio.*

Conc. Cabil., c. 5.

(35, q. 3, c. *Contradicimus.*) Contradicimus quoque in iv et v vel vi generatione nullus amplius conjugio copuletur. Ubi autem post interdictum factum fuerit inventum, separetur.

CAP. LXXI. *De eodem*

Gregorius ad Augustinum Cantuar., c. 6; et Joan. Constantino. ad Felicem episc. Sicil.

(35, q. 3, c. *Quædam.*) Gregorius papa requisitus ab August., Anglorum gentis episcopo, quota generatione fideles debeat copulari, dispensatorie sic rescribit: «Quædam terrena lex Romana reipublica permittit ut sive fratris et sororis, seu duorum fratribus germanorum vel duarum sororum filius et filia misceatur, sed experimo didicimus in tali conjugio sobolem non posse succrescere, unde necesse est ut in iv vel v generatione fidelium licenter sibi jungantur.»

CAP. LXXII. *De eodem.*

Gregor. ad eundem, et Joannes.

(35, q. 5, c. *Ad sedem.*) Verum post multum temporis a Felice et Messario Siciliæ præsule requisitus verum Augustino Gregorius scripsit, ut Anglorum iv generatione contracta matrimonia minime solverentur.

CAP. LXXIII. *Anglicis permittitur ut in quarta vel in quinta generatione copulentur.*

Ex Gregor. epist. 31, l. XII.

(35, q. 3, c. *Quodam.*) Humiliissimus pater Gregorius, inter cetera talem rationem dedit: Quod scripsi Augustino Anglorum gentis episcopo, alumno videlicet, ut recordaris, tuo, de consanguinitatis conjunctione ipsi et Anglorum genti: quæ nuper ad fidem venerat, ne a bono quod coperat metuendo austeriora, recederet, specialiter et generaliter scripsisse me intelligas. Unde et mihi Romana civitas testis existit, nec ea intentione hæc illis scripsi mandata, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem

A inventi fuerint, non separantur, aut infra affinitatis lineam, id est usque ad viii generationem jungantur, sed quod adhuc neophytis illis existentibus eis primum illicita consentire, et eos verbis ac exemplis instruere oportet. Nam, juxta Apostolum, qui ait: *Lac dedi vobis potum, non escam* (*I Cor. iii.*), ista illis modo non posteris, ut præfixum est, temporibus tenenda indulsimus, ne bonum quod adhuc infirma radice plantatum erat exueretur, sed aliquantulum affirmaretur, et usque ad perfectionem custodiiretur. Nec ergo ego Joannes idcirco perstringa curavi ut hi qui occasione novæ dispensationis illicita matrimonio contra hunc eruditissimum virum causantur, non generaliter, quartam generationis copulam sensisse, imo venialiter simulque temporaliter permisisse cognoscant.

B CAP. LXXIV. *Quare usque ad sextum gradum consanguinitatis obseretur.*

Isidor. *Etimol.* l. ix, c.

(35, q. 4, c. *Consanguinitas.*) Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum sese subtraxerit, et propinquitas esse desierit, cam rursus lex matrimonio vinculo repetit, et quodammodo revocat fugientem. Ideo autem usque ad vi generationis gradum consanguinitas restituta est, ut sicut sex ætibus mundi generatio et omnis status finitor, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

CAP. LXXV. *Quot sunt computandi gradus consanguinitatis.*

Ex Decret. Isidori.

(35, q. 5, c. *Ad sedem.*) Isidorus in etymologiis suis, usque ad vii generationem consanguinitatis abstinentum et sic legitimo connubio conjungendum asserit. Inde reor eum facisse quod genealogia sciri retexens, quousque ordinem numerandi producere possent, eo cognatione sanguinis servandam estimavit, sicut ad invocationem generis et amicitiae jus conservandum redire ad connubium sancivit, quando jam cognationis ordo numerari desinit.

IN QUO RAMUSCULO CONSANGUINITATIS LEGITIMA FIERI CONNUBIA POSSINT.

CAP. LXXVI. *Quomodo dirimuntur gradus consanguinitatis.*

Ex Decret. Isidor.

(35, q. 3, c. *Series.*) Beatus Isidorus de consanguinitate sic loquitur, cuius series vi gradibus dirimitur, hoc modo: filius et filia quod et frater et soror, ipse est truncus; illis seorsum sejunctis, ex radice illius trunci egreduntur isti ramusculi, nepos et neptis primus, pronepos neptis secundus, abnepos et abneptis tertius, adnepos et adneptis quartus, trinepos et trineptis quintus, trinepolis nepos et trineptis neptis sextus. Hæc consanguinitas dum se paulatim in propaginum or-

D dinibus dirimens usque ad ultimum gradum sese subtraxerit et propinquitas esse desierit, tunc primum lex matrimonii vinculum repetit, et quodammodo revocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum generationis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut in sex ætibus mundi generatio et hominis status finitor, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

CAP. LXXVII. *Usque ad septimam generationem progeniem suam unusquisque servare oportet.*

Ex Decret. Isidori.

(35, q. 3, c. *Progeniem.*) Progeniem suam numquaque usque ad septimam observare decernimus

generationem, et quandiu se agnoscunt affinitate A mina continentur ultra quos nec affinitas invenitur, propinquos, ad conjugalem copulam accedere dene-gamus, quod si fecerint, separantur.

CAP. LXXVIII. *De eodem.*
Ex conc. apud Theodon. c. 8.

Nullus fidelium usque ad affinitatis lineam, id est usque ad sextam generationem, consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquomodo incesti macula polluat. Si quis vero hoc temere præsumperit, vel incestum luat, ac publice juxta canonicos gradus puniteat.

CAP. LXXXIX. *Ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum gradum nullus ducat uxorem.*

Conc. Ligon., c. 10.

(35, q. 3, c. Nulli ex propinquitate sui sanguinis usque ad vii gradum uxores B ducant, neque sine benedictione sacerdotis; qui autem nupturi sunt, a sacerdote benedicti nubere audeant, nec aliter præsumant.

CAP. LXXX. *Ex propinquitate sui sanguinis, vel uxoris usque in septimum gradum nullus ducat uxorem.*

Conc. Aurelian. c. 10.

(35, q. 3, c. Nullum in utroq.) Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis vel uxoris usque in septimum generis gradum uxorem ducere, vel incesti macula commaculari; præterea quoque illud adjicimus, quoniam, sicut non licet cuique Christiano de sua consanguinitate sic etiam nec licet de consanguinitate uxoris suæ conjugem ducere propter carnis unitatem.

CAP. LXXXI. *De eodem.*

Conc. Agrippin., c. 6.

In septem gradibus omnia propinquitatum no-

nec successio potest amplius prorogari.

CAP. LXXXII. *Usque ad septimam generationem nullus de sua cognatione ducat uxorem.*

Conc. Meldens., c. 7.

(35, q. 2, c. *De affinitate.*) De affinitate namque consanguinitatis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam et hæreditas rerum per legales definitiones sancta usque ad vii gradum prætendit hæredum successiones. Non enim succederent nisi eis de propagine cognationis deberetur.

CAP. LXXXIII. *Nisi coram Ecclesia consanguinitate probata, uxorem dimittere non licet.*

Alexand. II Vilhelmo de Monst.

(35, q. 6, c. *Multorum relatione.*) Multorum relatione cognovimus te propriam velle abiecere uxorem, et adhæreter alteri, prætentem consanguinitatis occasionem. Unde apostolica auctoritate interdicendo mandamus tibi, ut banc quam nunc habes uxorem nullatenus præsumas dimittere, vel aliam ducere, donec apud episcoporum religiosorum concilium causam justam examinaveris.

CAP. LXXXIV. *Quod omnis controversia debet terminari duobus vel tribus testibus.*

Conc. Hilerd., c. 20.

35, q. 6, c. Ab isto et Cum in Hilerd.) Ut omnis controversia, quæ de rebus ecclesiasticis fit, secundum divinam legem sub duobus testibus terminetur. Testis est Dominus cum dicit: Non unus stet contra alium, sed in ore duorum vel trium testium stet omne verbum (Deut. xix).

QUI ACCUSARE MATRIMONIUM POSSUNT

CAP. LXXXV. *Consanguinei tantum, vel si progenies defecerit antiqui et veraces propinquitatem in synodo competunt.*

Ex Decret. Fabian. pap., c. 8.

(35, q. 6, c. *Consanguineos.*) Consanguineos extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem in synodo computet, sed propinquus ad quorum notitiam pertinet, id est, pater et mater, soror, frater, patruus, avunculus, amita, matertera, et eorum procreati. Si autem progenies tota defecerit ab antiquioribus et venerioribus, quibus eadem propinquitas nota sit, episcopus canonice perquirat, et, si inventa fuerit propinquitas, separantur.

CAP. LXXXVI. *Qui jurerando propinquitatem firmare debent.*

Urbanus Ricardo Januens. episc.

(35, q. 6, c. *Notificamus.*) Notificamus tibi ut postquam tres aut duo ex propinquieribus jam defunctæ uxoris ejus qui accusatur, vel vivæ, hanc propinquitatem jurejurando firmaverint, vel per quatuor aut per duos ex antiquioribus Januensi-

ET DE JURAMENTO RECONCILIATIONIS.

bus, quibus hæc propinquitas nota est, qui bonæ famæ et veraci testimonii sunt, remoto amore, timore, pretio et omni malo studio, supradicto modo consanguinitatem, sine omni mora conjugia dissolvantur: quod si propinquus vel extranei verbis tantum propinquitatem testantur, et iuramento probare noluerint, vel nequiverint, conjugium nullatenus dissolvatur, sed competens eis pœnitentia propter infamiam vel peccati maculam, si forte in hac re contraxerint aliquam, injungatur.

CAP. LXXXVII. *Juramentum accusatoris.*

Conc. Rom. sub Greg.

(35, qu. 6, c. *De parentela.*) De parentela illa quam dicunt esse inter istum et istam ejus conjugem, quidquid inde scis aut audisti a tuis viciniis aut a tuis antiquioribus propinquis, quod tu per nullum ingenium, nec propter amorem, nec propter timorem, aut per præmium, aut per consanguinitatem celabitis episcopum tuum, aut ejus missum cui hæc requirere jusserit quandomunque te ex

hoc interrogaverit: « Sic te Deus adjuvet, et iste **A** quod tu per nullum ingenium te sociabis huic tuae consanguineae **N.**, cum que contra legem et rectam Christianitatem tuam, adulterium et incestum perpetrasti, nec in conjugio, nec in adulterio illam tibi sociabis, nec cum illa ad unam mensam manducabis, nisi forte in ecclesia, aut in aliquo publico loco, ubi nulla mala suspicio possit esse, et ibi coram testibus idoneis pro certa necessitate colloquamini. Nec aliam conjugem accipies, nisi forte post peractam pœnitentiam, quæ tibi data fuerit ab episcopo tuo; aut ejus missio: « Sic te Deus adjuvet, et iste sanctorum reliquiæ. »

CAP. LXXXVIII. Juramentum tertium.

(35, q. 6, c. *Illud.*) Illud sacramentum quod iste juravit de illa parentela quæ inter filium et ejus conjugem **N.** computatur, quod tu illud observabis in quantum sapis aut audisti: « Sic te Deus adjuvet. »

CAP. LXXXIX. Sacramentum de incestuoso dissidio, et reconciliationis juramentum.

(35, q. 6, c. *Ab isto primo.*) Ab isto die in antea

B atavus atavia, infra adnepos adneptis. Ex obliquo fratri et sororis, pronepos proneplis fratres patrueles, sorores patruelis, amitini, amitinæ, consobrini consobrinae, filius vel filia. Propius consobrinus consobrina, id est patrui magni amitiae magna. Avunculi magni, materteræ magna filius vel filia. Quivis accrescit propatruus et proamita. Hi sunt proavi materni frater et soror, proavunculus, promaterteræ; hi sunt proaviae paternæ maternæque frater et soror proaviaque magni materni. Hæc species nec aliis gradibus quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest. Sexto gradu veniunt supra tritavus tritavia. Infra trinepos trineptis. Ex obliquo fratri et sororis adnepos adneptis, Fratres patruelis et sorores matruelis, amitini amitinae, consobrini, consobrinae. Patrui magni, amitiae magna, avunculi magoi materteræ magna. Nepos nepotis proprioris consobrini filius et filia qui consobrini appellantur. Quibus ex latere accrescunt propattui, proavunculi, promaterteræ, filius vel filia ad patruus, adamita. Hi sunt abavi paterni frater et soror. Abavunculus, abmaterteræ, hi sunt abavia paternæ maternæque frater et soror abavique materni. Hæc quoque explanari amplius non possunt quam ipse auctor disseruit. Septimo gradu qui sunt cognati recta linea, supra infraque prioribus propriis nominibus non appellantur, sed ex transversa linea continentur fratris, sororis, adnepos adneptis, consobrini filii filiaque successionsis. Idcirco gradus vii constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam, nec nomina inveniri, nec successio ultra propagari potest. In his vii gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quas affinitas inveniri, nec successio potest amplius propagari.

DE GRADIBUS COGNATIONUM.

CAP. XC. Nomina graduum superiorum sive inferiorum sive ex latere viventium.

Isidor. de vii grad. consang.

(35, q. 5, c. *Primo gradu.*) Primo gradu superiori linea continentur, pater et mater, inferiori filius et filia. Quibus nullæ aliæ personæ junguntur. Secundo gradu continentur superiori linea avus et avia; inferiori, nepos et neptis. Interspersa frater et soror. Quæ personæ duplicantur. Avus enim et avia tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Quæ personæ sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia earum quæ in quo gradu subsistunt, ipso ordine duplicantur. Ille personæ in secundo gradu, ideo duplices appellantur, quia duo avi sunt, et paternus est et maternus est. Item duo genera nepotum sunt, sive ex filio sive ex filia procreati. Frater et soror ex transverso veniunt; id est aut frater patris, aut frater matris, qui aut patruus aut avunculus nominatur. Qui et ipsi hoo ordine duplicantur. Tertio gradu veniunt supra proavus, proavia; infra pronepos, proneptis, Ex obliquo fratri et sororis filius vel filia, patruus, amita, id est patris frater et soror, avunculus materteræ, id est frater matris et soror. Quarto gradu veniunt supra abavus et abavia, infra abnepos et abneptis. Ex obliquo fratri et sororis nepos, neptis patruelis, frater, soror, patruelis, id est patrui filius vel filia. Consobrinus, consobrina, id est avunculi et materteræ filius vel filia. Amitinus, amitina, id est amitæ filius vel filia. Itemque consobrini qui ex duabus sororibus nascuntur; quibus accessit patruus magnus, amita magna, id est paterni avi frater et soror, avunculus magnus, materteræ magna, id est avia tam paternæ quam maternæ frater et soror. Quinto gradu veniunt supra,

LIBER OCTAVUS.

DE HOMICIDIO.

CAP. I. Ex officio non est peccatum hominem occidere.

August, ad Publicol., ep. 154.

(23, q. 5, c. *De occidendis hominibus.*) De occi-

dendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit niles, aut publicam functionem teneat, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis vel pro civitate, ubi etiam ipse

est, accepta legitima potestate si ejus congruit per sonam pro tempore expressa jussione, sive autem ipse qui occidit qui ministerium debet iubant, sicut gladius adminiculum utenti, et ideo nequam contra hoc praeceptum fecerunt quod dictum est: *Non occides,,* qui Deo auctore bella gosserunt, aut personas gerentes publicæ potestatis secundum leges ejus, hoc est, justissimæ rationis imperio, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis quod voluit filium nequam scelerare sed obediente occidere. Et merito quæritur utrum pro jussu Dei habendum sit quod Jephtha filiam quæ patri occurrit, occidit, cum se id vovisset immolaturum Deo quod ei redeunti de prælio victori primitus occurrisset. Nec Samson aliter excusat quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quia Spiritus hoc jusserset latenter, qui per illum miracula faciebat.

B His ergo exceptis quos vel lex justa generaliter, vel ipse justitiae fons Deus occidi jubet, quisquis hominem vel seipsum, vel quemlibet occiderit, homicidii crimine innectitur. Item: Hoc dicimus, hoc asserimus hoc modis omnibus approbamus, neminem sponteam mortem sibi inferre debere,

velut fugiendo molestias temporales ne incidat in perpetuas; neminem propter aliena peccata, ne hoc ipso incipiat habere gravissimum peccatum proprium; neminem propter sua peccata præterita, propter quæ magis hac vita opus est ut possint pœnitendo sanari; neminem quasi desiderio melioris vitæ quæ post mortem speratur, quia reos suæ mortis, melior post mortem vita non suscipit.

C CAP. II. *Qui Deo auctore bella gosserunt, præcepta non occidendi nequam transgressi sunt.*

August. De civit. Dei, I. i. c. 17.

(23, q. 5, c. Si non licet.) Si non licet privata potestate aliqui hominem occidere vel innocentem cuius occidendi licentiam lex nulla concedit, profecto etiam qui seipsum occidit homicida est; et tanto fit nocentior cum se occiderit, quanto innocentior in eo causa fuit qua se occidendum putavit. Item: non licet homini sei; sum occidere cum in eo quod scriptum est: *Non occides* (*Exod xx.*), nihil deinde addito, nec ipse utique cui præcipitur intelligatur exceptus. Item, *Non occides*, nec te nec alterum. Neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit. Item: Quasdam vero exceptions eadem ipsa divina fecit auctoritate. Sed his exceptis quos Deus occidi jubet sine data lege ad per-

(23, q. 5, c. Non cst nostrum.) Non est nostrum mortem accipere, sed illatam ab aliis libenter excipere. Unde etiam in persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere.

CAP. III. *De eodem.*

Hieronym. in *Jonam*, c. i.

August. ad Publicolam, ep. 3, c. 4.

D Omnes leges tam ecclesiastice quam sacerdtales, effusionem humani sanguinis prohibent.

DE EO QUI CLERUM INTERFICIT.

CAP. V. *Enormia flagitia per sexculi judices corripiantur.*

(23, q. 5, c. Sunt quedam.) Sunt quedam enormia flagitia, quæ potius per mundi judices quam per antistites et rectores Ecclesiæ judicantur. Sicut cum quis interficit pontificem apostolicum, episcopum, presbyterum sive diaconum, hujusmodi reos et principes mundi damnant. Ergo non sine

causa portant gladium, qui talia sua scelera dijudicant. Sunt enim maxime constituti propter homicidas, raptiores, ut illos damnent, et alios suo timore compescere faciant.

CAP. VI. *Ad quid obligantur presbyteri interfectores.*

Capitul. I. v. c. 20.

Presbyteri interfectores, compositione episcopi, ad cuius parochiam pertinent, solvantur.

CAP. VII. *Pao graduum varietate multentur qui clericos occidunt.* A rem suum perdat et legibus contra quem injuste fecit, secundum poenam quam intulit, emendet.

Capitul., l. v, c. 20.

(17, q. 4, c. *Qui subdiaconum occiderit*.) Qui subdiaconum occiderit, ccc solidos componat; quidiaconum, cccc; qui presbyterum; dc; qui episcopum, vcccc; qui monachum, cccc.

CAP. VIII. *De eodem.*

(17, q. 4, c. *Qui occiderit.*) Qui occiderit clericum aut monachum, arma relinquit et Deo in monasterio serviat cunctis diebus vita sue, nunquam rever-surus ad sacerdotium, et vii annos publicam penitentiam agat.

CAP. IX. *Qua poena plectendus sit qui odio et non justitiae zelo hominem occiderit.*

Capitul. I. v, c. 109.

Qui per odium vel malum ingenium et non propter justitiam faciendam hominem peremerit, hono-

CAP. X. *Mortis sententia laeta executioni non tradatur nisi post tringinta dies.*

Cassiod. prolog. Histor. tripl. I. ix, c. 30.

Est enim lex hujusmodi: Imperator Gratianus Valentianus et Theodosius, Augusti, Flaviano praefecto praetorii Illyrici: « Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem pro causae intuitu, jusserimus, nolumus eos statim subire poenas aut excipere sententiam, sed per dies xxx, super stratum eorum sors et fortuna suspensa sit. »

CAP. XI. *Non sunt homicidae, qui adversus excommunicatos, zelo matris Ecclesiae armantur.*

Urbanus II Gothfrido episc.

(25, q. 5, c. *Excommunicatorum.*) Non enim eos homicidas arbitrantur quos adversus excommunicatos zelo Catholicæ matris ardentes, eorum quoslibet trucidasse contigit.

DE EO QUI PERCUSSIT MULIEREM IN UTERO HABENTEM.

CAP. XII. *Non est homicida qui abortum procurat, antequam anima corpori sit infusa.*

August., *De Quæstion. Exod.*

(32, q. 2, c. *Quod vero.*) Quod si non formatum puerperium Moyses vel lex noluit ad homicidium pertinere, protecto nec hominem deputavit quod talo in utero geritur, hinc quæstio de anima agitari solet. Utrum quidquid formatum non est, nec animalium quidem possit intelligi, et ideo non fit homicidium, quia nec examinatum dici potest, si ad-huc animam non habebat. Item, si illud informe puerperium jam quidem fuerat, sed adhuc quoddam modo informiter animatum, quoniam magna de anima quæstio est, non est precipitanda indiscussa temeritate sententia; ideo lex noluit ad homicidium pertuere quia nundum potest dici anima viva in corpore quod sensu caret.

CAP. XIII. *De eodem.*

August. *De Quæst. Vet. et Nov. Test. c. 38.*

(32, q. 2, c. *Moyses.*) Moyses tradidit: Si quis percusserit mulierem in utero habentem et abortivum fecerit: si formatum fuerit, det animam pro anima; si autem informatum fuerit, multetur peccatum, ut probaret non esse animam ante formam.

Itaque, sijam formato corpori datur, non in conceptu corporis nascitur, cum semine derivata. Nam si cum semine et anima existit exanimis, et multæ animæ quotidie pereunt, cum semen fluxu quodam non proficit nativitat. Sed, si proprius respi-ciamus, videbimus quid sequi debeamus. Contem-plemur facturam Adæ. In Adam enim exemplum datum est, ut eo intelligatur quod jam formatum corpus animam accepit. Nam poterat Deus animam limo terræ admiscere, et sic formare corpus. Sed ratione infirmabatur, quia primum oportebat domum compaginari, et sic habitatorem induci. Anima certe quia spiritus est, in seco habitare non potest, ideo in sanguine fertur habitare. Cum igitur lineamenta compacta non fuerint, ubi erit anima?

CAP. XIV. *De eodem.*

Hieronym. ad Algasium, q. 4.

(32, q. 2, c. *Sicuti semina.*) Sicuti semina paullatim formantur in utero, et tandiu non reputatur D homicidium donec elementa confecta suas imagines menbraque suscipiant, ita sensus ratione con-ceptus, nisi in opera proruperit, adhuc in ventre retinetur, et cito ab hoste perit.

QUANDO HOMICIDIUM SIT PECCATUM ET QUANDO NON, ET DE BELLO LICITO ET ILLICITO

CAP. XV. *Quæ veritati contraria sunt, Christiani persequi debent.*

August., *Contra Crescon. gram., l. i.*

(25, q. 4, c. *Quisquis Christianus.*) Quisquis Christianus non iniquum persecutur, Christi est inimicus. Verum dicis, si non hoc in illo persecutor, quod Christo est inimicum. Neque enim dominus in servo, pater in filio, maritus in conjuge,

cum sint utrique Christiani non debent persequi nisi vita Christianæ coniraria veritati. An vero si non persecuantur, non rei negligentiæ merito tene-huntur?

CAP. XVI. *Quemadmodum homo debet diligere proximum sicut seipsum.*

Augus. ad Macedon., c. 52.

(23, q. 4, c. *Debet homo.*) Debet homo diligere

proximum tanquam scipsum, ut quem potuerit ho-
minem vel beneficentie consolatione vel imfor-
matione doctrinæ, vel disciplinae coercitione, adducat
ad colendum Deum.

CAP. XVII. *Proximi nostri, quos diligere debemus,
ubi potestas datur, a malo sunt prohibendi, et ad
bonum cogendi.*

August. ad Donat. presbyt.

(23, q. 4, c. *Nimirum*: c. *Hæretici* et c. *Displi-
cet.*) Qui diliguntur male sue voluntati impune et
crudeliter permittendi non sunt, sed ubi potestas
datur, et a malo prohibendi, et ad bonum cogendi
sunt. Nam, si voluntas mala semper sue permit-
tenda est libertati, quare Israelites recusantes et mur-
murantes tam duris flagellis a malo prohibebantur
et ad terram compellebantur promissionis? Si vol-
luntas mala semper sua permittenda est libertati,
quare Paulus non est permisus ut pessima volun-
tate, qua persecutus Ecclesiam? Sed prostratus
est ut excæcatur, excæcatus ut mutaretur, mu-
tatus ut mitteretur, missus ut qualia fecerat in er-
rore talia pro veritate pateretur. Si voluntas mala
semper permittenda est sua libertati, quare mo-
netur pater in Scripturis sanctis filium duris non
solum verbis corripiere, sed etiam latera ejus tun-
dere, ut ad bonam disciplinam cogatur, et a Domi-
no diligatur? (Prov. I.)

CAP. XVIII. *Quedam in Veteri Testamento licebant
quæ in Novo prohibentur.*

Chrysost. sup. Matth. hom. 18.

(23, q. 8, c. *Occidit Phinees.*) Occidit Phinees
hominem (*Num. xxv*), et reputatum est ei ad justi-
tiam. Abraham vero non homicida solum, verum
etiam particida, quod est certe gravius, effectus,
magisque Deo placuit. Sed et Petrus gemini-
num fecit homicidium, fecit tantum opus spirituale
quod factum est. Non solum igitur respiciamus ad
opera, sed tempus et causam et ad voluntatem, per-
sonarum quoque differentiam, et quantumcunque
alia ipsis operibus acciderunt, diligentissime requi-
ramus. Non enim possumus ad veritatem pervenire
aliter.

CAP. XIX. *Petrus Ananiam et Saphiram increpando,
morti tradidit.*

Gregor. *Dialog. I. viii, c. 30.*

(23, q. 8, c. *Petrus.*) Petrus qui Thabitam mor-
tuam orando suscitavit Ananiam et Saphiram men-
tientes, morti increpando tradidit. Neque enim
orasse in eorum extinctione legitur, sed solum
modo culpam quam perpetraverant increpasse.
Constat ergo quis aliquando talia ex potestate ex-
hibentur, aliquando ex postulatione, dum et isti
vitam increpando abstulit, et illi redditum orando.

CAP. XX. *Qui crimina quæ potest emendare non cor-
rigit, ipse committit.*

Joannes VII Hermanno.

(23, q. 8, c. *Præterea.*) Præterea devotionis tuæ
studium exhortamur, ut contra marinos latruncu-
los qui sub prætextu tui nominis in Christico-

A las debacchantur, tanto vehementius accendaris,
quanto illorum pravitate famam tui nominis offu-
scalam fuisse cognoscis, quoniam, licet credi possit
quod te nolente illis navigantibus insidiatur, quia
a te comprimi posse dicuntur, nisi compescueris
eos, innoxius non habebitis. Scriptum quippe est:
Qui cum crimina potest emendare et non corrigit,
ipse committit.

CAP. XXI. *Crimen punire pro Deo non est crudelitas
sed pietas.*

Hieronym. ad Riparium.

(23, q. 8, c. *Legi.*) Legi Syromasten Phinees,
auctoritatem Elie, zelum Simonis Chananaei, Petri
severitatem Ananiam et Saphiram trucidem, B
Pauli constantiam qui Elimam magum viis Domini
resistentem, æterna severitate damnavit. Non est
crudelitas crimina pro Deo punire, sed pietas. Unde
et in lego dicitur: *Si frater tuus, et amicus, et
uxor quæ in sinu tuo dormit, depravata voluerit ve-
ritatem, sit manus tua super eos, et effunde sanguinem
ipsorum.*

CAP. XXII. *Non amat servus vel filius cum non
corripitur.*

August. *De Tract. in Joan. Epist., c. 7.*

(23, q. 5, c. *Non putas.*) Non putas te tunc amare
servum tuum quando eum non cœdis; aut tunc
amare filium tuum, quando ei non das discipli-
nam; aut tunc amare vicinum quando non corrigis
eum: non est ista charitas, sed languor. Ferveat
charitas ad emendandum, ad corrigendum; sed, si
sunt boni mores, delectent; si sunt mali, emenden-
tur.

CAP. XXIII. *Nulli licet excepto judice quemquam occi-
cidere.*

August. *De Quæst. Nov. et Vet. Test., c. 103.*

Quare ergo sententia data est ut qui accipit gla-
diū, gladio pereat, nisi quia nulli licet (excepto
judice) gladio quemquam occidere. Apostolo autem
Petro usque ad hoc permisum est, ut dolorē
faceret, non quod occideret. Hoc autem audiens,
neiterum percuteret. Dixit præterea quia Christianis
jam factis occidere non licet. In misericordia enim
positis, lege juris mundo crediti uti non licet as-
pere.

CAP. XXIV. *Alia in lege veteri præcipiebantur, alia
in nova.*

D Olim in lege præcipiebatur *oculum pro oculo,*
nunc verberanti maxillam, præbemus et alteram.
Ilio tempore bellatoribus præcipiebatur: *Accingere
gladio super femur tuum, potentissime (Psal. XLIV).*
Modo audivit Petrus: *Conde gladium tuum in va-
ginam, qui enim gladio percussrit, gladio morietur
(Joan. xviii).*

CAP. XXV. *Non est misericors qui vitiis nutriendis
parcit.*

August. ad Lotharium.

(23, q. 5, c. *Qui vitiis.*) Qui vitiis mutriendis
parcit et favet, ne constringat peccantium volunta-
tem, non tam est misericors quam qui non vult

cultrum rapere puero ne audiat plorantem, et A CAP. XXXI. Adrianus papa Bavar orum ducem excommunicat, nisi juramentum servet quod Pipino præstiliter.

CAP. XXVI. *Catholici adversus hæreticos a potestatis ordinatis defensionem possunt postulare.*

August. ad Demetrium.

(23, q. 3, c. *Nostri adversus.*) Nostri adversus illicitas et privatas vestrorum violentias (quas et vos ibi qui talia facitis doletis et gemitis), a potestatis ordinatis ultionem petunt, non quod hos persequantur, sed quia se defendant.

CAP. XXVII. *Pro Saracenis papa jubet populum congregari, et eis ad littus mari occurgere.*

Ex Registr. Leonis IV, Ludovic imp.

(23, q. 8, c. *Igitur, cum.*) Igitur, cum saepè aduersa perveniant a Sarracenorū partibus nuntia, quidam in Romanū portum Sarracenos clam furtilque dicebant esse venturos. Pro quo nostrum congregari præcipimus populum, maritimumque ad littus descendere decrevimus, et egressi sumus Roma.

CAP. XXVIII. *Ultor sui gregis papa debet esse ac præcipius adjutor.*

Leo IV Ludovic. imper.

(23, q. 8, c. *Scire vos.*) Scire vos oportet quod nunquam ab aliquibus nostros homines sinimus opprimi, sed, si necessitas ulla occurrerit, præsentialiter vindicamus, quia nostri gregis in omnibus ultores esse debemus et præcipui adjutores.

CAP. XXIX. *Judiciorum non debemus persequi, sed Saracenos.*

Alexand. II episcopis Hispan.

(23, q. 8, c. *Dispar.*) Dispar nimurum est Judaeorum et Sarracenorū causa. In illo enim qui Christianos persequuntur, et ex urbibus et propriis sedibus pellunt, juste pugnatur. Hi utique servire parati sunt, quemdam etiam episcopum synagogam eorum destruere volentem cohibui.

CAP. XXX. *Cælestè regnum a Deo consequitur qui pro Christianorum defensione moritur.*

Nicolaus pap. exercitū Franc.

(23, q. 8, c. *Omnī timore,* et q. 5, c. *Omnium.*) Omni timore ac terrore deposito, contra inimicos sancte fidei et adversarios omnium religionum viriliter agere stude. Item: Ubi usque majores vestri publicum moverunt exercitū, semper victores existere, nullaque multitudo superare potuit. Non enim audivimus ut aliquando sine fama victoria reversi fuissent. Item: Omnia vestrum nosse volumus charitatem, quoniam quisquis, quod non optantes dicimus, in hoc belli certamine mortuus fideliter fuerit, regna illi cœlestia minime negabuntur. Novit enim Omnipotens si quilibet vestrū morietur, quod pro veritate fidei et salvatione patria ac defensione Christianorum mortuus est. Ideo ab eo præstolatum præmium consequetur.

cultrum rapere puero ne audiat plorantem, et A CAP. XXXI. Adrianus papa Bavar orum ducem excommunicat, nisi juramentum servet quod Pipino præstiliter.

Ex Chronica Franc.

Adrianus papa, in die sancto Paschæ, præsente Carolo imperatore anathematizavit Tarmonem ducem Bavaronum, nisi in omnibus obediret eidem imperatori et filiis ejus et genti Francorum sicut juraverat patri suo Pipino et sibi; qui si nollet et sanguinis effusio fieret, vel aliud aliquid mali, hoc supra eundem ducem et ejus consanguineos esset, et præfatus rex, et sui ab ea culpa immunes essent.

CAP. XXXII. *Contra Longobardos precibus Adriani papæ, Carolus bellum suscepit.*

Ex Gest. Carol. Magn. juxt. Alcuin.

(22, q. 8, c. *Hortatu.*) Hortatu et precibus Adriani papæ Romanae urbis episcopi exhortatus Carolus rex, bellum contra Longobardos suscepit. Quod prius quidem et a patre ejus, papa supplicante, cum magna difficultate susceptum est.

CAP. XXXIII. *Furta et crimina a rege sunt cohibenda.*

Cyprianus in nov. gen. abus.

(23, q. 5, c. *Rex.*) Rex debet furta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere, parricidas et perjuro non sincere vivere, filios suos non sincere impie agere.

CAP. XXXIV. *Justitia plenus est qui patriam tuetur a barbaris.*

Ambrosius, *De offic. l. i.*

(23, q. 3, c. *Fortitudo.*) Fortitudo, quæ vel a barbaris in bello patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena justitiæ est.

CAP. XXXV. *Non est reus hommocidii qui potestati obediens hominem occidit.*

August. *De civit. Dei, l. i.*

(23, q. 5, c. *Miles.*) Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est, hominem occidit, nulla civitatis sue lege, reus est homicidii, imo, nisi fecerit, reus imperii deserti atque contempti est. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque, unde punitur, si fecerit in jussu, inde puniretur, nisi fecerit jussus. Quod si ita cst jubente imperatore, quanto magis imperante Creatore. Qui ergo audit non licere occiderese, faciat, si jussit cuius non licet jussa comtemnere.

CAP. XXXVI. *De eodem.*

Pelagius patricio Valeriano.

Non persequitur nisi qui ad malum cogit. Qui vero vel factum punit vel prohibet ne fiat, non persequitur iste, sed diligit. Nam uti quidam putant, si nemo aut reprimendatur a malo, nec retrahendus ad bonum est, humanas, ac divinas leges necesse est evacuari, quæ et malis penam, premia justis constituunt. Malum autem schisma est etiam per exteras potestates opprimendum.

CAP. XXXVII. *Necessitate instante etiam in quadragesimalibus diebus bellum int̄ licet.*

Nicolaus pap. ad Bulgar. consult.

(25, q. 8, c. *Si nulla.*) Si nulla urget necessitas, non solum quadragesimali, sed omni tempore est a præliis abstinendum. Si autem inevitabilis urget opportunitas, nec quadragesimali tempore pro defensione tam sua quam patriæ, seu legum paternarum, bellorum procul dubio præparationi est parendum, ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet quod faciat, et suæ ac illorum saluti consulere noo procurat, et sanctæ religionis detrimenta non præcavet.

CAP. XXXVIII. *Non peccat qui ex officio nocentem interficit.*

August. *De liber. arbitr., l. i.*

(23, q. 5, c. *Si homicidium.*) Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando occidere sine peccato. Nam et miles bostem, judex et minister ejus nocentem, et cui fo:te invito atque imprudenti telum manu fugerit, non mibi videtur peccare cum hominem occidunt. Neque assentior, sed homicidæ isti appellari non solent. Item militi jubetur lege ut hostem necet. A qua si se excusaverit, ab imperatore pœnas luit. Nonne istas leges injustas aut potius nullas dicere audebimus? Nam mihi lex esse non videtur quæ justa non fuerit.

CAP. XXXIX. *Homicida est qui sponte occidit quos judex jubet occidi.*

August. *Quæst. in Exod., c. 27.*

(25, q. 5, c. *Cum minister.*) Cum minister judicis occiderit eum quem judex vel lex jussit occidi. profecto si id sponte faciat, homicida est, etiam si eum occidat, quem scit a judice occidi debuisse.

CAP. XL. *Bono animo officia vindictæ possunt impleri.*

August. *Quæst. in Matth., l. III.*

(25, q. 5, c. *Officia vindictæ.*) Officia vindictæ possunt implere bono animo, quo modo lex, quo modo judex.

CAP. XLI. *De eodem.*

August. *Quæst. in Levit., c. 71.*

Cum homo iste occiditur, lex eum occidit, non tu.

CAP. XLII. *Præcepta patitrix virtute animi non ostentatione corporis servanda sunt.*

Augustinus ad Marcellum.

(23, q. 1, c. *Paratus.* § *Corripiendo.*) Si terrena ista res publica præcepta Christiana custodiatur, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur, sed ad pietatis justitiae pacatam societatem victimis facilius consulatur. Nam, cui liceutia iniquitatis eripitur, utilius vincitur, quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas et mala voluntas, velut hostis interior roboretur. Item: Misericorditer enim, si fieri posset, etiam bella gerentur a bonis, ut licentiosis cupiditatibus domitis haec vitia perderentur, que justo imperio vel extirpari, vel puniri debueret. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, haec potius militibus censilium salutis petentibus in Evangelio di-

Acerentur, ut abjicerent arma, seque militiae omnino subtraherent. Dictum est autemeis: *Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis. Sufficiat vobis stipendium vestrum* (*Luc. iii.*). Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare utique non prohibuit.

CAP. XLIII. *De eodem.*

August. ad Bonifac. comit.

(33, q. 5, c. *Officia, vindicta.*) Gravi de pugna conquereres dubites nolo, utile tibi tuisque dabo consilium. Arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris, quia, quando pugnatur, Deus aperit ocelis spectat, et partem quam inspicio justam, ibi dat et palnam.

CAP. XLIV. *Quibus dicatur gladium accipere.*

August., l. II, c. 2.

(23, q. 4, c. *Ille gladium.*) Qui gladio usus fuerit gladio cadet. Ille autem utitur gladio qui, nulla superiore ac legitima potestate, vel jubente vel co gente, in sanguinem alicujus armatur.

CAP. XLV. *Quæ sunt in bello jure reprehendenda.*

August. ex eod.

(23, q. 1, c. *Quod culpatur, § Sive Deo.*) Sive Deo sive aliquo legitimo imperio jubente, bella gerenda suscipiuntur a bonis cum in eo rerum humanaarum ordine inveniuntur, ubi eos tale aliquid vel jubere, vel in talibus obedire ordo juste ipse constringit. Alioquin Joannes cum ad cum baptizandi milites venirent dicentes: *Et nos quid faciemus, responderet: Arma abjicite, militiam istan deserite, neminem percuti, prosterante neminem* (*Luc. 3.*). Sed qui sciebat eos militando facere non esse homicidas, sed ministros legis, et non ultores injuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores, respondit eis: *Neminem concusseritis, nemini calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum* (*ibid.*). Item: Dominum nostrum Jesum Christum audiant Manichæi, hoc etipedium jubentem reddi Cæsari, quod Joannes dicit sufficere militi. *Reddite, inquit, quæ sunt Cesaris Cæsari, et Deo quæ sunt Lei* (*Math. xxii.*). Ad hoc enim tributa præstantur Cæsari, ut propter bella necessarium militis stipendium præbeatur.

CAP. XLVI. *De eodem.*

August. Contra Faust. Manich. l. xxii, c. 74.

(23, q. 4, c. *Quod culpatur.*) Item interest quibus causis, quibus auctoritatibus homines bella gerenda suscipiant. Ordo tamen ille naturalis mortaliū paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sint. Exsequendi autem jussa bellica ministerium militis debeant paci salutique communi. Bellum autem quod gerendum Deo auctore suscipitur, recte suscipi dubitare fas non est.

CAP. XLVII. *De eodem.*

August. contra eudem, et ibid.

(23, q. 1, c. *Quod culpatur, § Non enim.*) Cum vir justus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte possit illo jubente bellare, si vice

pacis ordinem servans cui quod jubetur vel non A CAP. LV. *Rex gladium portat qnia vindicta est contra iniquos.*

Stephanus Lothario episc.

Non autem sine causa gladium portat rex. Vindex est enim contra omnes iniquos, ut terrore compriuat quos nequit corriger monitis salubribus. Aggrediatur igitur secure quae sunt Deo placita. In nullo enim Petrus aberit cum suo ancipiatis gladio, si tamen patria saluti consultat.

CAP. LVI. *De eodem.*

Pandect. I. i.

(Dist. 1, c. *Jus naturale*; 1. i. *De sent. excom. § Vim.*) Vim atque injuriam propulsimus. Nam jure hoc venit ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit, jure fecisse astimetur.

B CAP. LVII. *Innoxius transitus filiis Israel negabatur, atque ideo justa bella gerebant.*

August. in Num. c. 44, q. 44.

(23, q. 2, c. *Notandum est.*) Notandum est sane quemadmodum justa bella gerebantur filiis Israel contra Amorhaeos. Ianoxius enim transitus negabatur, qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.

C CAP. LVIII. *Qui socii non repellit injuriam, similis est ei qui facit.*

Ambros. *De Offic. l. 1, c. 36.*

(23, q. 3, c. *Non inferenda.*) Non inferenda sed depellenda injuria lex virtutis est. Qui enim non repellit injuriam a socio, si potest, tam est in vilio quam ille qui facit.

C CAP. LIX. *Rex aliter servit quia homo est, et aliter quia rex est.*

August. ad Bonifac. comit.

- Quid distat inter Arianos et Donatistas? Quomodo reges serviunt Domino in timore, nisi ea que contra Domini jussa religiosa severitate prohibent atque plectendo? Alter enim servit quia homo est aliter quia rex est. Quia bono est servit vivendo fidoliter, quia etiam rex est servit leges justa præcipientes, et contraria prohibentes, convenienti rigore sanciendo.

C CAP. LX. *Militare nona est peccatum.*

August. *De Verb. Domini in Matth. serm. 19.*

(25, q. 1, c. *Militare.*) Militare non est delictum, sed propter predam militare, peccatum est. Non rempublicam gerere criminosum est; sed ideo gerere rempublicam ut rem familiarem et dicitias pot-

D ius angeas, videtur esse damnable. Propterea enim providata quedam militantibus sunt stipendia constituta, nedum sumptus queritur, praeda grascetur. Item Dominus ipse dixit: *Reddite quae sunt Dei Dco, et quae sunt Cæsaris Cæsari* (Matth. xxii). Igitur quod Cæsar præcipit, ferendum est, quod imperat, tolerandum est; sed fit intolerabile, dum predam exactores accumulant. Rem interrogaverunt milites Joannem dicentes: *Quid faciemus nos?* Ait illis: *Neminem concutitis, neque columnam faciat, sed contenti estote stipendiis vestris* (Luc. xi). Sic autem cognoscere se debet omnis homo qui militat. Non enim tantum de his militantibus

CAP. XLVIII. *Non solum homines, sed contraria fortitudines sunt ultrices iræ Dei.*

Hieronym. sup. Joel. c. ii.

(23). q. 5, c. *Non solum.*) Non solum homines ministri sunt et ultores iræ Dei, his qui malum operantur, unde non sine causa portant gladium, sed et contraria fortitudines quae appellantur furor et ira Dei.

CAP. XLIX. *Qui crudeles jugulat, non est talis qualis patientibus videtur.*

Hieronym. sup. Isai. c. xiii.

(23), q. 5, c. *Non est crudelis.*) Non est crudelis qui crudeles jugulat, sed quia crudelis patientibus esse videtur. Nam latro suspensus latibulo crudeliter putat judicem.

CAP. L. *Prodest latroni vel piratae qui membra ejus debilitat.*

Hieronym. sup. Sephron. c. i.

(25, q. 3, c. *Si quis.*) Si quis fortitudinem latronis et piratae diripiatur, infirmosque reddat, prodest illi sua infirmitas. Debilitata enim membra quibus prius non bene utebantur a malo opere cessabant.

CAP. LI. *Minister est Dei qui malos percutit in eo quod mali sunt.*

Hieronym. sup. Ezech., l. iv.

(13, q. 5, c. *Qui malos.*) Qui malos percutit in eo quod mali sunt, et habet vasa interfectionis ut occidat pessimos, minister Domini est.

CAP. LII. *Non scelus admittit judex qui homines vincit.*

Hieronym. sup. Epist. ad Gal. c. v.

(23, q. 5, c. *Judex.*) Judex non est auctor ecclesiæ neque hominesvinciendo.

CAP. LIII. *Non sanguinem effundit qui homicidas et sacrilegos puni.*

Hieronym. sup. Jerem., c. xxii.

(25, q. 5, c. *Homicidas.*) Homicidas et sacrilegos et venenarios punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

CAP. LIV. *Quod sit justum bellum.*

Isidor. *Etymolog. l. xviii, c. 2.*

(23, q. 2, c. *Justum bellum.*) Justum bellum est quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut pro pulsandorum hostium causa. Judex dictus est quia ius dictat populo sive quod iure disceptat. Jure autem disceptare, est juste judicare. Non est enim judex, si non in eo justitia est.

Scriptura loquitur qui armata militia detinentur, sed quisquis militiae sue cingulo utitur, dignitatis sue miles ascribitur, atque haec sententia potest dici, verbi gratia militibus, protectoribus, cunctis-

A que rectoribus, quicunque sibi stipendia publico decreta consequitur, si amplius querit, tanquam calumniator et concussor Joannis sententia condemnatur.

DE DIVINATIONIBUS ET INCANTATIONIBUS.

CAP. LXI. *Anathema sit qui ariolos vel incantatores observat.*

Ex decret. Gregor. III, c. 12.

(26, q. 5, c. *Si quis ariolos, aruspices vel incantatores observaverit, anathema sit aut si quis etiam philacterii usus fuerit, anathema sit.*

CAP. LXII. *Quinquennio paeniteat qui divinationes expetit.*

Conc. Aneyr. c. 23.

(26, q. 5, c. *Qui divinationes.*) Et qui divinationes expertum est morem gentilium subsequuntur, vel in domos suas bujusmodi homines introducent exquirendi aliquid arte magica, aut expandi causa, sub regula quinquennii jaceant, secundum gradus penitentiae definitos.

CAP. LXIII. *Sacris officiis dediti magi vel incantatores non fiant.*

Conc. Laodic.

(26, q. 5, c. *Non oportet.*) Non oportet sacris officiis deditos vel clericos magos aut incantatores, aut facere philacteriae quae animarum suarum vincula comprobantur.

CAP. LXIV. *Honore privatetur episcopus vel presbyter, qui magos vel aruspices consuluntur.*

Conc. Tolet. III, c. 28.

(26, q. 5, c. *Si quis episcopus.*) Si quis episcopus aut presbyter, diaconus vel quilibet ex ordine clericorum aruspices, aut incantatores, aut ariolos, aut arte augures vel sacrilegos, vel eos qui profidentur artem magicam, aut aliquos eorum similia exercentes consuluisse fuerit reprehensus, ab honore dignitatis sua suspensus monasterii curam excipiat, ibique penitentiae perpetuae deditus, scelus admissi sacrilegii luat.

CAP. LXV. *Quæ magorum præstigiis sunt, non vera sed phantastica esse probantur.*

August. *De civit. Dei;* Isidor. *Etymol. I. viii, c. 9.*

(26, q. 5, c. *Nec mirum.*) Nec mirum de magorum præstigiis quorum in tantum prodiere maleficiorum artes ut etiam Moysi in illis signis resistent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem, fertur etiam in libris gentilium quod quedam maga famosissima Circe socios Ulyssis mutaverit in bestias. Legitur et de sacrificio quod Archades Deo suo Lyco immolabant, ex quo quicunque sumerent, in bestiarum formas converterentur. Sed haec omnia magicis præstigiis potius fingebantur, quam rerum veritate completerentur. Ut ergo ipsierores ignorantibus manifesti fiant de eorum proprietate atque inventoribus juxta traditionem majorum, primum dicere congruum arbitramur.

Magi autem sunt qui vulgo malofici ob facinorum

magnitudinem nuncupantur. Hi sunt qui permisso Dei elementa concutiunt, turbant mentes hominum minus confidentium in Deo, ac sine ullo veneni haustu, violentia tantum carminis, interimunt, unde et Lucanus.

*Mens hausti nulla sanie polluta veneni,
Incantata perit.*

B Dæmonibus igitur accitis audent ventilare, ut quoscunque suos perimant malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine utuntur et victimis sepe contingunt corpora mortuorum. Necromantici sunt, quorum praecantationibus videntur resuscitat mori tui divinare, et ad interrogata respondere. Nezps enim Græce *mortuus*, Latine, *p̄xv̄t̄la divinatio* nuncupatur, ad quos suscitandos cadaveri sanguis adjicitur. Nam amare sanguinem dæmones dicuntur. Ideoque quotiescumque necromantia fit, crux aquæ miscetur, ut colore sanguinis facilius provocentur. Hydromantici ab aqua dicti. Est enim hydromantia in aquarum inspectione umbras dæmonum evocare, et imagineas ludificationes eorum videre, ibique ab eis aliqua audire ubi adhibito sanguine etiam inferos perhibentur suscitare.

C CAP. LXVI. *De multiplice genere divinationum.* August. *De civit. Dei;* Isidor. *Etymol. I. viii, c. 9.*

(26, q. 4, c. *Igitur.*) Igitur, genus divinationis a Persis fertur esse allatum. Varro autem dicit divinationum quatuor esse genera, terram, aquam, aerem, ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, pyromantiam, aeromantiam dictam autem. Divini dicti sunt quasi Deo pleni. Divinitate enim plenos esse se simulant, et astutia quadam fraudulenta hominibus futura conjectant. Duo autem sunt genera divinationis, ars et furor. Incantatores vero dicti sunt qui artem verbis peragunt. Arioli vocati sunt propterea quod circa aras idolorum nefarias process emittunt, et funesta sacrificia offerunt, hisque celebritibus dæmonum accipiunt responsa. Haruspices nuncupantur quasiborarum inspectores. Dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt, et quid per tempora singula observare debat homo, intendunt. Hi etiam extra pecudum inspiciunt, et ex eis futura prædicunt. Augures sunt qui volatus avium et voces intendunt, aliaque rerum signa vel observationes improvisas hominibus occurrentes ferunt. Item et aruspices. Nam auspicia sunt, quæ iter facientes observant. Dicta sunt autem auspicia et anguria, quasi avium auspicia et garris, id est avium voces et linguae. Item augurium quasi avigerium quod aves gerunt. Duo autem genera sunt auspiciorum unum ad oculos, alterum ad aures

pertinens. Ad oculos, scilicet volatus avium; ad aures vox avium pythonissæ, a Pythonne Apolline dictæ, quod is auctor divinandi fuerit. Astrologi dicti sunt eo quod in astris augurantur. Genethliaci sunt appellati, propter natalitiorum considerationes diem. Geneses enim hominum per XII signa coeli describunt secundum eō quod cursus siderum nascentium mores, actus et eventus prædicere conantur, id est quali signo quis fuerit natus aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur in tali tempore. Hi vulgo mathematici dicuntur, cuius superstitionis genus constellaciones Latini vocant, id est notationes siderum quomodo se habent, cum quisque nascitur.

Primum autem genus, id est stellarum interpres magi nuncupantur, sicut de his legitur in Evangelio qui natum Christum annuntiaverunt; postea hoc nomine soli mathematici dicti sunt. Cujus artis scientia usque ad Evangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo ex inde nativitatem de cœlo interpretetur. Horoscopi dicti sunt, qui horas nativitatis hominum speculentur dissimili et diverso fato. Sortilegi sunt qui sub nomine fictæ religionis per quasdam, quas sanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profiluntur, aut quarumcunque Scripturarum sententiæ inspectione futura prædicunt. Salitores vocati sunt, qui, dum eis membrorum quæcunque partes salient, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significari prebileant.

CAP. LXVII. Quæ magorum præstigiis fiunt, non vera sed phantastica esse probantur.

August. De civit. Dei.

(26, q. 5, c. Nec mirum, § Ad hæc). Ad hæc omnia supradicti pertinent et ligatur æxsecrabilium remediorum, quæ ars non commendat medicorum, seu in præcantationibus seu in characteribus vel in quibusconque rebus suspenditis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum et angelorum malorum exorta. Unde et cuncta vitanda sunt Christiano, et omni penitus exsecratione repudianda atque damnanda. Auguria autem avium Phryges primi invenierunt. Præstigium vero Mercurius primus dicitur invenisse. Dictum est antem præstigium quod præstingat aciem oculorum. Haruspici artem primus Etruscis tradidisse dicitur quidam Fages, hic exanimis haruspicinam dictavit, et postea non apparuit. Nam dicitur fabulose arante quodam rustico ex glebis exiluisse et haruspicinam dictasse, qua die et mortuus est. Quos libros Romani ex Etrusca lingua in propriam mutaverunt. His ergo portentis per dæmonum fallaciam illuditur curiositas humana, quando id imprudenter appetunt scire quod nulla ratione eis competit investigare. At ideo datur potestas immunidis spiritibus ut perversos sibi captent, hoc est pravos homines seducant illos, qui spernunt veritatem et credunt mendacio, et juxta Pauli sententiam: *Sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua*

A desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus, et a verilate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur (II Tim. iv). Onerati peccatis ducentur variis desideriis semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes (II Tim. iii). Quemadmodum autem Iacobus et Mambres restiterunt Moysi, ita et isti resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt. Insipientia eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit (II Tim. iii).

Nec ideo quisquam credere debet quoslibet magicis artibus aliquid facere posse sine permisso Dei, quia omnia quæ fiunt aut justo iudicio fiunt, aut permisso suo ita fieri sinunt, quod prædicti magici leguntur similia fecisse Moysi qui virginem

B suam projectit, et conversa est in draconem, proceræque singuli virgas suas quæ versæ sunt in dracones; sed devoravit virga Aaron virgas eorum. Non ergo fuerunt creatores draconum, nec magi nec angeli mali quibus ministris illa operabantur. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa, quædam occultæ seminarie rationes, quibus cum data fuerit oportunitas temporalis atque causalis, prorumpunt in species debitas suis modis et finibus, et sic non dicuntur angeli qui ista faciunt animalium creatoris: sicut ne agricolæ segetum aut arborum vel quorumcunque in terra gignentium creatores dicendi sunt, quamvis præbere neverint quasdam opportunitates visibles et causas ut illa nascantur. Quod autem isti faciunt visibiliter, hoc illi invisibiliter. Deus vero unus creator est qui causas ipsas et rationes seminarias rebus inseruit.

Præterea quidam quærendum putant, quomodo Scriptura narret pythonissam Samuelem prophetam suscitasse ad colloquium Saulis impiissimi regis, si pythonica divinatio errori magicæ artis deputanda sit. Quibus ita responderi potest, indignum omnino facinus esse, si secundum verba historiae commendetur assensus. Quomodo cum poterat fieri ut arte magica attraheretur vir et nativitate sanctus et vita operibus justus; aut si hoc attractus est, consensit? Quod utrumque de viro justo credere adversum est. Si enim invitatus adductus est nullum suffragium habet justitia, si autem voluntarius, consensus amisit meritum spirituale, quod positus in carne quæsiverat, quod valde absurdum est, quia hinc qui justus recedit permanet justus. Porro autem hoc est præstigium Satanæ, quo, ut pessimos fallat, etiam bonos in potestate se habere configit. Quod Apostolus inter cætera ostendit dienos: *Ipse Satanæ transfigurat se in angelum lucis (II Cor. xi).* Ut enim errorem faceret in quo glorificaretur, in habitu viri justi et nomine se subornavit, ut nihil proficeret spem quam prædicabant Dei cultore mentiretur, quando hinc exēentes justos fixit in sua esse potestate. Sed hoc quosdam fallit, quod de morte Saulis et filii ejus non sit mentitus:

quasi magnum sit diabolo ante occasum mortem corporis prævidere, cum signa quædam soleant apparere moriturus quippe a quibus Dei protectio amota videtur. Quanto magis diabolo quem angelica majestate sublimem prophetica oracula fuisse testantur. De cuius magnitudine Apostolus ait : *An ignoratis altitudinem Satanae?*

Quid mirum ergo si imminentem prope mortem potuit prævidere, cum hoc sit unde fallit, et se in Dei potestate vult adorari. Nam tanta hebetudine demens effectus est Saul, ut ad Pythonissam confugeret. Depravatus enim causa peccati, ad hæc se contulit, quæ damnaverat. Sed si quis propter historiam et ea quæ verbis sunt expressa, putet non prætermittenda, ne ratio historiae inanis sit recte faciet quidem si tam minime illud ad veri rapiat rationem, sed ad visum et intellectum Saulis. Neque enim reprobus factus poterat bonum intellectum habere. Historicus autem mentem Saulis habitum et Samuelis describit ea quæ dicta et visa sunt exprimens, prætermittens si vera an falsa sint. Quid, ait, audiens in quo habitu esset excitatus? *Intellexit*, inquit, *hunc esse Samuelem* (*I. Reg. xvii*). Quid esse intellexerit retulit, et quia bene non intellexerit, contra Scripturam alium adoravit quam Dominum, et putans Samuelem adoravit dia**C**bolum, ut fructum fallaciæ suæ haberebat Satanas, hoc enim nititur ut adoretur quasi Deus. Si enim vere Samuel illi apparuisset, non utique vir justus permisisset se adorari qui prædicaverat Dominum solum esse adorandum, et quomodo homo Dei qui in refrigerium cum Abraham erat, dicebat ad virum pestilentiae dignum ardore gehennæ: *Cras mecum eris!* (*ibid.*) His duobus titulis subtilitatem fallaciæ sue prævidit improvidus Satanas, quia adorari se permisit sub habitu et nomine Samuelis, contra legem et virum peccatis pressum, cum magna distantiæ peccatorum et justorum sit, cum Samuele justissimo futurum mentitus est. Verum potest videri si de Samuelis nomine taceatur, quia Saul cum diabolo futurus erat, ad eum enim transmigravit, quem adoravit.

Semper ergo diabolus sub velamine latens, prædit se; dum ea configit quæ bærent personis per quas fallere nititur. Si autem quibuslibet opponit ac dicit: quomodo eveniunt illa quæ illi divini prædicunt futura, au^t quomodo possunt ægris præbere medelam, aut sanis immittere ægritudinem, si aliiquid proprie virtutis ac potestatis non habent, hoc a nobis recipiat responsum, quod ideo quisque non debet eis credere, quia aliquando eveniunt quæ præ-

A dicunt, aut sanare videntur languidos, aut lædere sanos, quod hoc permissum Dei sit, ut ipsi qui hæc audiunt vel vident probent, et appareat qualis fide eint, vel devotione erga Deum, sicut in Deuteronomio legitur Moyses verbo Domini populo Dei præcepisse ita dicens: *Si surrexit in medio tui propheta, aut qui dicit somnium se vidisse et prædictum signum ac portentum evenierit quod locutus est et dixerit: « Eamus et sequamur deos alienos, et serviamus eis, non audies verba prophetæ aut somniatoris quia tentat vos Dominus Deus vester, si palam fiat utrum diligatis eum an non? In toto corde et in tota anima vestra Dominum vestrum sequimini, et ipsum timete, et mandata ejus custodite, et audite vocem illius. Ipsi servietis et ipsi adhærebitis* (*Deut. xiii*). » Ubi sane intelligi voluit, et illa quæ a divinitibus non secundum Deum dicuntur, si acciderint quæ dicuntur; non sunt sic accipienda, vel etiam si fiant quæ præcipiuntur ab eis, aut colantur quæ coluntur ab eis. Nec præter potestatem suam ostendit Deus esse quod contingut ista, sed quasi quæreretur cur ea permittat, causam temptationis exposuit, ad cognoscendum utique eorum dilectionem utrum eam habeant erga Deum suum. Cognoscendum vero ab ipsis potius quam ab eo qui scit omnia antequam fiant.

CAP. LXVIII. *Quot modis dæmones futura prænoscent.*

August. *De divinat. dæmon., c. 3.*

(26, q. 4, c. *Sciendum est.*) Sciendum est vero hanc dæmonum esse naturam ut aerii corporis sensu, terrenorum corporum sensum facile præseendant; celeritate etiam propter aerii corporis superiorem mobilitatem non solum cursus quârumlibet rerum ut hominum vel ferarum, verum etiam volutus avium incomparabiliter vincant. Quibus duabus rebus, quantum ad aereum corpus attinet, prædicti, hoc est acumine sensus et celeritate motus multo ante cognita prænuntiant vel nuntiant quæ homines prosensu terrenitatem mirentur. Accessit etiam dæmonibus per tam longum tempus quo eorum vita protenditur rerum longe major experientia quam potest hominibus propter brevitatem vitæ pervenire. Per has efficacias quas aerii corporis natura sortita est, non solum multa futura prædicens dæmones, verum etiam multa mira faciunt. Quæ quoniam homines dicere ac facere non possunt, eos dignos quidam quibus servant, et quibus honores divinos deferant, arbitrantur, investigante maxime vitio curiositatibus, propter amorem felicitatis falsæ atque terrenæ et excellentiæ temporalis.

DE SORTILEGIIS

CAP. LXIX. *De his qui auguriis et divinationibus studi.*

Conc. Agath., c. 42.

(26, q. 5, c. *Aliquanti.*) Aliquanti clerici sive laici

PATROL. CLXI.

student auguriis, et sub nomine fictæ religionis per eas quas sanctorum Patrum sortes vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt; hæc

quicunque clericus aut laicus detectus fuerit vel consulere vel docere, ab Ecclesia habeatur excommunicatio.

CAP. LXX. Sors nihil aliud est quam divinatio, et maleficium esse discernitur.

Leo IV episcopus Britanniae.

(25, q. 5, c. *Sortes*.) Sortes quibus vos cuncta in vestris discriminatis provinciis nibil aliud quam quod Patres damnaverunt, divinationes et maleficium esse discernimus. Quamobrem volumus illas omnino damnari, et ultra inter Christianos volumus nominari, et ut abscondatur sub anathematis interdicto prohibemus.

CAP. LXXI. Vaticinatorum pæna.

Capitul. l. vii, c. 27.

Vaticinatores qui se futura denuntiant scire, caesi de civitate jacentur.

CAP. LXXII. Ab Ecclesia separetur auguriis et incantationibus deserviens.

Conc. Carthag., c. 79.

(26, q. 5, c. *Auguriis*.) Auguriis vel incantationibus servientem a conventu Ecclesiæ separandum præcipimus, similiter et Judaicis superstitionibus vel feriis inhærentem.

CAP. LXXIII. Exemplo Jonæ et Mathiæ non est sortibus differenter credendum.

Hieronym. ad Jon. prop., c. 1.

(26, q. 2, c. *Non exemplo*, et c. *Non statim*.) Non statim debemus sub exemplo Jonæ sortibus credere, vel illud de Actibus apostolorum huic testimonio copulare, ubi sorte in apostolum Mathias eligitur, cum privilegio singulorum non possint legem facere communem.

CAP. LXXIV. Ad sæcularia negotia, divina oracula non sunt convertenda.

August. ad Januar., epist. 119.

(26, q. 2, c. *Hi qui*.) Hi qui de paginis evangelicis sortes legunt, etsi optandum est ut ad id potius faciant quam ad dæmonia consulenda concurrant, tamen ista mibi displicet consuetudo, ad negotia sæcularia, et ad vitæ hujus vanitatem divina oracula velle convertere.

CAP. LXXV. Sortilegiam et magicam artem episcopi omnibus modis eliminare studeant.

Conc. Ancyra., c. 4.

(26, q. 5, c. *Episcopi*.) Ut episcopi et eorum ministri omnibus viribus elaborare studeant, ut perniciuosam et a Zabulo inventam sortilegiam et maleficiam artem pœnituit ex parochiis suis eradicent, et si aliquem virum ac mulierem hujuscemodi sceleris sectatorem invenerint, turpiter de honestatum de parochiis suis ejicant. Ait enim apostolus : *Hæreticum hominem post primam et secundam correctionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est* (Tit. viii). Subversi sunt et a diabolo capti tenentur, qui derelicto Creatore suo, a diabolo sua suffragia querunt, et ideo a tali poste mundari debet sancta Ecclesia. Illud enim non omitendum quod quædam sceleratæ mulieres retro post Satanam conversæ, credunt se et profitentur nocturnis

A horis cum Diana paganorum dea vel cum Herodiade et innumera multitudo mulierum equitare super quasdam bestias, et multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio transire, ejusque jussionibus velut dominæ obediens et certis noctibus ad ejus servitum evocari. Sed utinam haec solæ in perfidia sua periissent, et non multos in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumeræ multitudo bac falsa opinione decepta, haec vera esse credunt, et credendo recta fide deviant, et in errorem paganorum devolvuntur, cum aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum arbitrantur. Quapropter sacerdotes per Ecclesias sibi commissas populo omni instantia prædicare debent ut noverint haec omnino falsa esse et non a divino, sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus infidelium irrogari. Si quidem ipse Satanus *transfigurat se in angelum lucis* (Il Cor. xi) cum mentem cuiusque muliercula ceperit, et hanc sibi per infidelitatem subjugaverit, illico transfigurata in diversarum personarum species atque similitudinem, et montem quam captivam tenet in somniis deludens, modo lata, modo tristia, modo coguital, modo incognitas personas ostendens per devia quæque deducit, et cum solus spiritus hoc patitur infidelis, haec non in animo sed et in corpore evenire opinatur. Quis enim non solum in somniis et nocturnis illusionibus extra se ipsum educitur, et multa videt dormiendo, quæ nunquam viderit vigilando? Quisnam tam stultus et hebes sit qui haec omnia quæ in solo spiritu fiunt, et in corpore accidere arbitretur. Cum Ezechiel propheta (Ezech. iii) visiones Domini in spiritu non in corpore vidit, et Joannes apostolus Apocalypsis sacramenta in spiritu non in corpore vidit et audivit, sicut ipse dixit : *Statim, inquit, fui in spiritu* (Apoc. i); et Paulus non audet se dicere *rapta in corpore?* (Il Cor. xi). Omnis itaque publice annuntiandum est, quia talia et his similia credit, fidem perdit, et qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est ejus, sed illius in quem credit, id est diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est : *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. i). Quisquis ergo aliquid credit posse fieri, aut aliquam creaturam in melius aut in deterius immutari aut transformari, aut in aliam speciem vel similitudinem nisi ab ipso Creatori qui omnia fecerat et per quem omnia facta sunt, procul dubio infidelis est, et pagano deterior.

B **CAP. LXXVI. Mulier malefica scopis correcta, ex parochia proiciatur.**

Conc. Agath., c. 3.

D Perquirendum est si aliqua femina sit, quæ per quædam maleficia et incantationes mentes hominum immutare se posse dicat, idem, ut de odio in amorem vel de amore in odium convertat, ut bona hominum aut damnet aut subripiat. Et si aliqua est quæ dicat cum dæmonum turba in similitudinem mulieris transformata certis noctibus equitare super quasdam bestias et in eorum consortio annu-

merata esse talis omnimodo scopis correcta ex A vel quod Jonas propheta reprehensus sit sorte, in parochia ejiciatur.

CAP. LXXVII. *Quid est sors?*

Augustin. in psalmo xxx.

(26, q. 2, c. *Sors non est aliquid.*) Sors non est aliquid mali, sed res in dubitatione humana, divinam indicans voluntatem. Nam et sortes misere apostoli quando Judas tradito Domino periiit, et sic ut illo scriptum est, *abit in locum sum* (*Act. i.*) cœpit queri quis in locum ejus ordinaretur. Electi sunt iudicio humano, et electus est unus de duabus iudicio divino; de duabus Deus consultus est quemnam ipsorum vellet constituere et cecidit *sors super Mathiam* (*ibid.*).

CAP. LXXVIII. *Exemplo Mathiae non est indifferenter sortibus crenendum.*

Beda sup. *Act. apost.*, c. 1.

(26, q. 2, c. *Non exemplo.*) Non exemplo Mathiae

merata esse talis omnimodo scopis correcta ex A vel quod Jonas propheta reprehensus sit sorte, in parochia ejiciatur.

CAP. LXXVII. *Quid est sors?*

Augustin. in psalmo xxx.

(26, q. 2, c. *Sors non est aliquid.*) Sors non est aliquid mali, sed res in dubitatione humana, divinam indicans voluntatem. Nam et sortes misere apostoli quando Judas tradito Domino periiit, et sic ut illo scriptum est, *abit in locum sum* (*Act. i.*) cœpit queri quis in locum ejus ordinaretur. Electi sunt iudicio humano, et electus est unus de duabus iudicio divino; de duabus Deus consultus est quemnam ipsorum vellet constituere et cecidit *sors super Mathiam* (*ibid.*).

CAP. LXXVIII. *Exemplo Mathiae non est indifferenter sortibus crenendum.*

Beda sup. *Act. apost.*, c. 1.

(26, q. 2, c. *Non exemplo.*) Non exemplo Mathiae

merata esse talis omnimodo scopis correcta ex A vel quod Jonas propheta reprehensus sit sorte, in parochia ejiciatur.

CAP. LXXIX. *Christianæ et vera pietas planetarios expellit, et damnat.*

August., *Confession.* l. iv.

(26, q. 2, c. *Illos planetarios.*) Illos planetarios quos mathematicos vocant, plane consulere non desistebam, quod quasi nullum eis sacrificium, nulæ preces ad aliquem spiritum ob divinationem dirigerentur; quod tamen Christianæ et vera pietas consequenter expellit et damnat.

DE OBSERVATIONE DIERUM ET MENSUM.

CAP. LXXX. *Grave peccatum est dies observare, menses et annos.*

(26, q. 7, c. *Quis existimaret.*) Quis existimaret quam magnum peccatum sit dies observare et menses, et annos, et tempora, sicut et observant qui certis diebus, sive mensibus, sive annis volunt vel volunt aliud inchoare, eo quod, secundum vanas doctrinas horum, fausta vel infusa existiment tempora, nisi hujus mali magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus qui talibus ait: *Timeo vos ne forte sine causa laboraverim in vobis* (*Gal. iv.*).

CAP. LXXXI. *De eodem.*

August. ad Januar., l. 1.

(26, q. 7, c. *Non observetis, et Quis existimaret.*) Hoc culpa Apostolus, cum dicit: « Non proficiscar quia posterius est, aut quia ita se habet positio siderum, non agam in hoc mense commercium, quia ista stella mihi ait mensem, vel agam quia suscepit mensem. Non plantabo vineam in hoc anno

quia bissextus est. » Non autem quispiam sapiens arbitratur observatoris temporum reprehendendos qui dicunt: « Non proficiscar hodie quia hibernæ sunt reliquæ, aut tempus seminandi, quia imbris autumnalibus terra satiata est, vel qui fortes ad naturales effectus circa motum seris ad variandas temporis qualitates in siderum ordinatissima conversione notati sunt.

CAP. LXXXII. *Sortilegus Paschalis ab archidiaconatu deponitur propter incantationes et luculos quos colebat.*

Ex lib. Pontific.

Paschalis non post multum temporis ab officio archidiaconatus, propter alias incantationes et luculos quos colebat, vel sortes quas cum aliis respectibus tractabat Dei beatique apostolorum principis interveniente iudicio privatus est et a Sergio in monasterio retrusus post quicquidem præ cordis duritia impoenitens defunctus est.

DE JURAMENTO LICITO ET ILLICITO.

CAP. LXXXIII. *Juramentum pro fædere pacis est agendum.*

Conc. Tolet. viii, c. 2.

(22, q. 1, c. *Omne.*) Omne quod in pacis fædera venit, tunc solidus consistit, cum juramenti hoc interpositione roboratur. Sed et omne quod animos amicorum conciliat, tunc fidelius durat, cum eos sacramenti vincula ligant. Omne enim quod testis astipulatur, verius constat, cum adjectio jurationis affirmat. Quod etsi testis deficiat, innocentis fidem sola iurisjurando taxatio manifestat.

CAP. LXXXIV. *Juratio non est prohibenda, nec tanquam bonum appetenda.*

August. sup. Epist. ad Galat.

(22, q. 1, c. *Non est contra.*) Non est contra præ-

ceptum Dei juratio quæ a malo non jurantis est, sed increduli a quo jurare cogitatur. Nam hic intelligitur ita Dominum prohibuisse a jurando, ut quantum in ipso est quisquis est non juret: quod multi faciunt more habentes jurationem, tanquam magnum aliquod aut suave. Nam utique Apostolus noverat præceptum Domini, juravit tamen. Non enim audiendi sunt qui has jurations non putant esse. Quid enim de ille faciant: *Quotidie morior per vestram gloriam, fratres quam habeo in Christo Iesu Domino nostro* (*I Cor. xv.*), quam Graeca exemplaria manifestissimam jurationem esse convincent. Quantum ergo in ipso est, non jurat Apostolus; prohibemur enim jurare cupiditate aut dilectione jurandi, quamvis enim juramentum amplius est quam *Est, est; non, non;* et ideo a malo est

(*Matth.* v), non tamen a malo tuo, sed infirmitatis A vel non bona exstitisset conditio alligata, quæ aut jugulare animam patris aut agere cogeret stuprum sanctissimæ virginis, nunquid non torelabilius esset stultæ promissionis rejicere vota, quam per iniurium promissorum custodiam, exhorrendam criminiū implere mensuram.

CAP. LXXXV. *Pejerare peccatum est, non jurare.*
August. epist. 151.

(22, q. 1, c. In *Novo Testamento.*) In Novo Testamento merito dictum est ne omnino juremus, quod mihi quidem propterea dictum videtur, non quia jurare peccatum est a quo nos longe esse voluit, qui omnino nejuraremus commonorūt. Item: Quamvis dictum sit, nejuraremus, nunquam in Scripturis sanctis legisse memini, ne ab alio jurationem accipiamus.

CAP. LXXXVI. *Jurare non est peccatum.*

August. *De serm. Domini in monte.*

(22, q. 1, c. *Tu malum.*) Tu non facis malum, qui bene eteris jurare, quæ etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuades quod utiliter suades, sed a malo est illius cuius infirmitate jurare cogeris. B

CAP. LXXXVII. *Infirmis jurare conceditur.*

Hieronym. sup. *Matth.* c. v, l. i.

(22, q. 1, c. *Considera.*) Considera quod Salvator non per Deum jurare prohibuerit, sed per cœlum et per terram, et Hierosolymam; et per caput tuum, ethoc quasi parvulis fuerat lege concessum, ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas imolarent idolis, sic et jurare permitterent in Deum non quod recte hoc facerent, sed quod melius est Deo id exhibere quam idolis vel dæmoniis.

CAP. LXXXVIII. *Non prohibet Deus jurare, sed pejerarc.*

Isidor. *Sentent. l. ii, c. 31.*

(22, q. 1, c. *Non est contra.*) Non est contra Dominum præceptum jurare, sed jurandum usum facimus, perjurii crimen iucurrimus.

CAP. LXXXIX. *Juratio non est peccatum.*

August. *De verb. Apost. serm. 28.*

(22, q. 1, c. *Si peccatum.*) Si peccatum esset juriatio, nec in veteri lege diceretur: *Non pejerabis. Reddes autem Domino jusjurandum tuum* (*Levit. xix*). Non enim peccatum præciparet nobis. Item: *Non vobis dicimus, non nos jurare.* Si enim hoc dicimus, mentimur, quantum ad me pertinet, non juro. Sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsum, cum video, nisi faciam, mihi non credi, et ei, qui mihi non credit, non expedire quod non credit, hac perspensa ratione et consideratione habita cum magno timore coram Deo dicam, aut testis est mihi Deus, aut scit Christus. Sic esse in animo meo, et video quia plus est idem quod amplius est, a malo est, etsi non a malo est; jurantis a malo est, non creditur.

CAP. XC. *Melius est vota stultæ prmissionis non implere, quam crimen committere.*

Conc. Tolet. viii, c. 2.

(22, q. 4, c. *Si publicis.*) Si publicis sacramentorum gestis quod Deus avertat, a quibuslibet illicita

sanctissimæ virginis, nunquid non torelabilius esset stultæ promissionis rejicere vota, quam per iniurium promissorum custodiam, exhorrendam criminiū implere mensuram.

CAP. XCI. *Atiquando non expedit promissum solvere sacramentum.*

Ambros. *De offic., l. i.*

(22, q. 4, c. *Est etiam.*) Est etiam contra officium nonnunquam prouissum solvere sacramentum, ut Herodes qui juravit, quoniam quidquid petitura esset daret filiæ Herodiadis necem Joannis præstavit, ne prouissum negaret.

CAP. XCII. *Pietas fuit, quod David Nabal sicut juraverat, non occiderat.*

August. *in Decollat. S. Joan.*

(22, q. 4, c. *Quod David.*) Cum sanctum Evangelium legitur, video David pium hominem et sanctum in jurationem temerariam incidisse, et maluisse non facere quod juraverat quam jurationem suam fuso hominii sanguine implere.

CAP. XCIII. *De eodem.*

Isidor. c. In flum.

(22, q. 4, *ibid.*, et c. *Juravit David.*) Juravit David temere, sed non implevit jurationem majori pietate. Ecce David sanctus juramento quidem astrictus, non sanguinem hominis fudit, sed eum falsum jurare negare quis poterit? De duabus peccatis elegit mininum, sed minus fuit illud in comparatione prioris. Nam per seipsum appensum, magnum malum est falsa jurare.

CAP. XCIV. *Non est observandum juramentum quo malum incaute promittitur.*

Ex decret. Soth. pap., c. 3.

(22, q. 4, c. *Si aliiquid.*) Si aliiquid fortasse nos incautius jurare contigit, quod observat pejorem vergat in exitum, libere illud consilio salubriori mutandum noverimus, ac magis instante necessitate pejerandum nobis, quam pro mutando perjurio in aliud crimen gravius esse divertendum. Denique juravit David per Dominum occidere Nabal virum stultum et impium, atque omnia quæ ad illum pertinerent, demoliri. Sed ad primam intercessionem Abigail feminæ prudentis, mox remisit minas, revocavit ensem in vaginam, neque aliiquid culpæ se tali perjurio contraxisse doluit.

CAP. XCV. *De duabus malis minus eligi oportet, quando utrumque vitari non potest.*

Ex iisd. Decret. et c. eod.

(22, q. 4, c. *Non solum.*) Non solum in jurando, sed in omne quod agimus hæc est moderatio soleritus observanda, ut si in talem fortasse lapsum versuti hostis incideremus insidiis, ex quo sine aliquo peccati contagio surgere non possumus, illum potius evadendi aditum petamus in quo minus periculi nos perpressuros esse cernimus.

CAP. XCVI. *Non est appellanda fides quæ ad peccatum faciendum admittitur.*

August. *De bono conjug.*

(22, q. 4, c. *Si ad peccatum.*) Si ad peccatum admittendum adhibetur fides, mirum si fides admittatur, verumtamen qualisconque sit, si et contra ipsam sit, pejus sit, nisi cum propterea deseritur ut ad fidem veram legitimamque redeatur, ut peccatum emendatur voluntatis pravitate correpta, tanquam si quis cum hominem solus expoliare non possit inveniat socium iniquitatis, et cum eo pauciscatur, ut simul id faciant, spoliisque partianter, quod facinore commiso totum solus auferat, dolet quidem ille fidem sibi servatam non esse conqueritur. Verum in ipsa sua querela debet cogitare potius in bona vita fuisse servandum ipse humanæ societati, ne præda iniqua ex hominæ fieret, si sentit quam iniqua sibi in peccati societate servata non fuerit. Ille quippe utробique perfidus, profecto scelerator judicandus est.

CAP. XCVII. *Si propterea fides non servatur ut ad bonum redeant, non ideo violari dicuntur.*

August. Ex eod. lib., c. 4.

(22, q. 4, c. *Mulier.*) Item, mulier si, fide conjugali violata, fidem servet adulterio, utique mala est sed si nec adultero, pejores. Porro si eam flagitiæ pœnitentia, et ad castitatem rediens conjugalem, patet ac placita adulterina rescindat, miror si eam fidei violatrioem vel ipse adulter putaverit.

CAP. XCVIII. *Ilicitum juramentum non est servandum.*

Synod. vii, act. 4.

(22, q. 4, c. *Joannes.*) Joannes apocrisiarius orientalium medium dixit: significat sermo patris nostri Sophronii quod melius sit jurantem perjurare, quam conservare sacramentum in fractione sanctorum imaginum, hoc autem dicimus quia quidam se sacramento excusant.

CAP. XCIX. *De eodem.*

Tharas. patriarch.

(22, q. 4, c. *Tharasius.*) Quia pater Sophronius noverat bonitatem Dei, propterea transgredi voluit impium sacramentum.

CAP. C. *De eodem.*

Ex eod.

(22, q. 4, o, *Tharas., & Secundo.*) Herodes servavit juramentum et periit. Petrus negavit cum juramento et conversus flevit, et salvatus est. Omne enim bonus Deus indulget, si quis ex toto corde pœnitentia, sancta synodus dixit: « Sic docet nos Scriptura. » Item: Leontius Photiæ episcopus dixit; Scriptum est: « Juramentum mendax non diligatis. » Quia de causa nostrum juramentum mendax dissolvitur, quasi nullam habens virtutem.

CAP. CI. *Tolerabilius est juramentum non implere quam quod turpe est facere.*

Ambros. *De offic., l. iii, c. 12.*

(22, q. 4, c. *Unusquisque, § 2.*) Sæpe plerique constringunt se jurisjurandi sacramento, et cum ipsis cognoverint promittendum non fuisse, sacra-

menti tamen contemplatione faciunt, quo spoponderunt. Sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici turpiter præmium promisit, crudeliter solvit. Turpe est quod regnum pro saltatione promittitur. Crudele, quod mors prophetæ jurisjurandi religione datur. Quanto tolerabilius tale fuissest perjurium sacramento, si tamen perjurium posset dici, quod ebrios inter vina juraverat, quod et iuratus inter saltantium choros promiserat, infertur disco prophetæ caput et hoc aestimatum est fidei esse quod amicitiae fuit.

CAP. CII. *Non omnia promissa solvenda sunt.*

Ambros. *De offic., l. iii, c. 12.*

(22, q. 4, c. *Non Semper.*) Non semper promissa omnia solvenda sunt. Denique, ipse Dominus frequenter mutat suam sententiam sicut Scriptura indicat.

CAP. CIII. *Ante rationabiles annos aliqui non cogantur jurare.*

Capitul. l. i, c. 9.

(22, q. 5, c. *Parvuli.*) Parvuli qui sine rationabili estate sunt, non cogantur jurare, et qui semel perjuratus fuerit, nec testis sit post bæc, nec ad sacramentum accedit, nec in sua causa vel in alterius jurator existat.

CAP. CVI. *Ante xix, annum, nullus jurare cogatur.*

Cornelius pap. in conc. Eliberit, c. 5.

(22, q. 5, c. *Pueri.*) Pueri ante xiv annos non cogantur jurare.

CAP. CV. *De eodem.*

Conc. Eliberit., c. 3.

C (22, q. 5, c. *Pueri. § Puella;* et 32, q. 2, c. *Mulier.*) Si puella sita in puerili estate in domo patris nesciente se juramento constrinxerit, et si pater ut statim audierit, contradixit, vota ejus et iuramenta irrita erunt, et facilius emendabitur.

CAP. CVI. *De eodem.*

Conc. Aurelian., c. 2.

Juramentum et filia, nesciente patre et vota monachi, nesciente abbatte, et juramenta pueri irrita sunt.

CAP. CVII. *De eodem.*

August. in decoll. Joan. Bapt. serm.

D Si quis provocaverit te ad jurationem ut forte si sic sibi æstimet satisficeri posse si juraveris, de ipsa re quam putas te commississe, ac fecisse, quam forsitan non fecisti, ne remoneat in eo Ioco mala suspicio, si juraveris, tu non sic peccas quomodo ille qui te provocaverit. Item: Si ab alio provocatus fueris, ab ipsis malo erit quod juras, non a tuo.

CAP. CVIII. *Homicidam vincit, qui sciens ad perjurium compellit.*

August. *de santis,* serm. 2.

(22, q. 5, c. *Ille qui.*) Ille homo qui alium provocat ad jurationem, et scit eum falsum jurare, vincit homicidam, quia homicida corpus occisurus est, ille animam, imo duas animas, et ejus quem jurare provocavit et suam. Scis verum esse quod dicas, falsum esse quod dicit ille, et jurare compellis. Ecce

jurat, perjurat, ecce perit, quid invenisti? Imo et tu peristi, quia de illius morte satiare voluisti.

CAP. CIX. *Cui sit judicandum falsum, quod ab aliquo juratur.*

August. *Quæst. in Levit.*

(22, q. 5, c. *Hoc videtur.*) Hoc videtur dicere peccare hominem, quo audiente jurat aliquis falsum, et scit eum falsum jurare et tacet. Tunc autem scit fieri, si ejus rei de qua juratur testis fuit. Aut videns aut conscientis fuit, id est aliquo modo cognovit, aut oculis suis conspexit, aut ille ipse qui juravit illi indicavit; ita enim potuit esse conscientis irrogando, sed inter timorem hujus peccati, et timorem perditionis hominum, non parva existit plerumque tentatio. Possumus enim paratum ad perjurium admونendo vel prohibendo a tam gravi peccato revocare. Sed si non audierit, et coram nobis de re quam novimus falsum juraverit, utrum prohibendus sit proditus etiam si in hoc periculum mortis incurrit, difficilestima quæsto est. Sed quia hic non expressit cui hoc indicatum est, utrum illi cui juratur, an sacerdoti vel cuiquam, qui non solum eum persecui non potest, videtur mihi quod se in hoc solvat a peccati vinculo si indicet talibus qui magis possunt prodesse quam obesse perjurio, sive ad corrigendum eum, sive ad Deum pro eo placandum, sed et ipse confessionis adhibeat medicinam.

CAP. CX. *Non peccat qui juramentum nescit falsum jurare.*

August., *De perjur.*

(22, q. 5, c. *Qui exigit.*) Qui exigit jurationem, multum interest, si nescit illum jurare falsum, an scit. Si enim nescit, et ideo dixit: « Jura mihi, ut fides ei sit, » non audeo dicere esse peccatum, tamen humana tentatio est. Si autem novit eum fecisse, si scit eum fecisse, vidit fecisse, et cogit jurare, homicida est. Ille enim se suo perjurio intermit; sed iste manum interficiens et impressit et pressit.

CAP. CXI. *De eo qui jurat falsum quod putat verum.*

August., *De herb. Apost. serm. 28.*

(22, q. 2, c. *Homines.*) Homines enim falsum jurant, vel cum falluntur, vel cum fallantur, aut putat homo verum esse quod falsum est, et temere jurat, aut scit, aut putat falsum esse, et tamen pro vero jurat, et nihilominus cum scelere jurat. Distant autem ista perjuria, quæ duo commemoravi: Facit illum jurare quia verum putat esse pro quo jurat. Verum putat esse, et tamen falsum est. Nam ex animo iste perjurat, fallitur hic, pro vero habet quod falsum est. Non pro re falsa sciens jurationem impunit. Da alium: scit falsum esse, et dicit verum esse jurat tanquam verum sit, quod scit falsum esse. Videbis quam ista sit destoanda bellua, et de rebus humanis exterminanda. Quis enim fieri voluit? Omnes homines talia detestantur. Fac alium: putat falsum esse et jurat tanquam verum sit, forte verum est Verbi gratia, ut intelligatis: Pluit in illo loco. Interrogas hominem et respondit pluisse, et ad negotium illius competit ut dicat, pluit, sed putat non pluisse. Dicitur enim vere pluit, vere et jurat, et

A tamen pluit ibi, sed ille nescit, et putat non pluisse, perjurus est. Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit, nisi rea mens.

CAP. CXII. *De eo qui calliditate verborum jurat.*

Isidor. *Sentent. l. II, c. 26,*

(22, q. 5, c. *Qui jurat.*) Quacunque arte verborum quisque juret, Deus tamen qui conscientia testis est, ita hoc accepit sicut ille cui jurator intelligit. Dupliciter autem reus est, qui cum nomen Domini in vanum assumit et proximum dolo capit.

CAP. CXIII. *Non omnia promissa solvenda sunt.*

Isidor., *Dc summo bono, l. II, c. 31.*

(22, q. 4, c. *Non est observandum.*) Non est observandum sacramentum quo malum inculta permittitur, veluti, si quispiam adulteræ perpetuam cum ea permanendi fidem pollicetur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio.

CAP. CXIV. *Jurare Dei, et pœnitentia Dei quid sint.*

Ex dictis Isidor.

Jurare Dei est illi providentia quæ statuit non evellere statuta. Pœnitentia Dei est rerum mutatio, Non pœnitere autem, statuta non revocare ut est illud: *Juravit, et non pœnitabit eum (Psal. CIX);* et quæ juravit non mutabit.

CAP. CXV. *Jurare per Deum est jus Deo reddere.*

August. serm. *De perjurio, Primam lect., etc.*

Quisquis et pravi et perversi cordis, si dicas: Per Deum, juras; si dicas: Testis est Deus, non juras. Quid enim, per Deum, nisi Testis est Deus?

CAP. A ut quid, Testis est Deus nisi Per Deum? Quid autem est jurare, nisi jus Deo reddere? Quoniam per salutem tuam juras, jus filii tuis redde, quando per filios tuos juras. Quo autem jus debemus saluti, filii nostris, Deo nostro, nisi charitatis, veritatis et non falsitatis. Maxime autem cum per Deum fit, ipsa est vera juratio. Quia et cum dicit quisque, Per meam salutem, salutem suam Deo obligat. Quando per filios suos, oppignorat filios suos Deo, ut hoc veniat in caput eorum quod exit de ore ipsius. Si verum est, verum; si falsum, falsum. Cum ergo per filios vel caput suum, vel salutem suam quisque jurationem nominans, quidquid nominat, obligat. Quanto magis quando jurat per ipsum Deum!

CAP. CXVI. *Perjurus est, qui super lapidem falsum jurat.*

August. *De verbis Apostol. serm. 28.*

(22, q. 5, c. *Ecce dico.*) Ecce dico charitati vestræ. Et qui super lapidem falsum jurat perjurus est. Unde hoc dico quia multi etiam in hoc falluntur, et putant quia nihil est per quod jurant, non se criminis teneri perjurii, prorsus perjurus est, quia per id quod sanctum non putas, falsum juras, si tu illud sanctum non putas, sanctum putat cui juras. Non enim quando juras, tibi juras aut lapidi juras, sed proximo juras homini juras ante lapidem. Sed nunquid non ante Deum? Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus te fal-

lentem. Item : Ream linguam non facit nisi rea A perjurare compellimus, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamus. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei iussa contemnimus, et proximis impi crudelitate nocemus et nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus. Hic enim duplici culparum telo perimimur.

CAP. CXVII. *Licet uti fide ejus qui ut eam servet, per dæmonia jurat.*

August. ad Publicol., ep. 154.

(22, q. 1, c. *Movet.*) Movet te utrum ejus fide utendum sit, qui ut eam servet, per dæmonia juraverit. Ubi te volo prius considerare, utrum si quispiam per deos falsos juraverit se fidem servaturum, et eam non servaverit, non tibi videtur bis peccassel. Si enim tali juratione promissam servaret fidem; ideo tamen peccasse judicaretur, quia per tales deos juravit. Illud autem nemo reprehenderet, quia fidem servavit. Num vero quia juravit per quos non debuit, et contra pollicitum fidem fecit, quod non debuit, his utique peccavit, ac per hoc qui utitur fide illius quem constatjurasse per Deos falsos. Et utitur non ad malum, sed ad licitum et bonum, non peccato illius se sociat qui dæmonia juravit sed bono pacto ejus quo fidem servavit. Neque hic eam fidem dico servari qua fideles vocantur, qui baptizantur in Christo. Illa enim longe est alia longeque discreta a fide humanorum placitorum atque pactorum. Verumtamen sine ulla dubitatione minus malum est per deos falsos jurare veraciter, quam per Deum verum fallaciter. Quanto id per quod juratur magis sanctum est, tanto magis est penale perjurium. Alia questio est utrum non peccet qui per falsos Deos sibi jurare facit, quia ille qui ei jurat, jurat per falsos deos quos colit. Cui questioni possunt ista testimonia suffragari, quae ipse commemorastis de Laban et Abimelech, si tamen Abimelech per Deos suos juravit, sicut Laban per Deos suos Sochot vel Nachor.

CAP. CXVIII. *Juramentum quo aliquid incaute promittitur est servandum.*

Ex decreto. Sother. pap. c. 3; Beda in fest. decoll. Joan. Bapt.

(22, q. 1, c. *Si aliquid.* (Si aliquid forte incautius nos jurasse contigerit quod observatum in pejore vergat exitum illud consilio salubriori mutandum neverimus ac magis instanti necessitate perjurandum nobis, quam pro vitando perjurio, in aliud crimen esse divertendum.

CAP. CXIX. *Minus malum de duobus malis eligendum est.*

Conc. Tolet., c. 2.

(Dist. 12, c. *Duo mala.*) Duo mala licet omnino cautiissime sint preavenda, tamen si necessitas periculi ex his unum perpetrare compulerit, id debebimus resolvere quod minori sensu noscitur obligari. Quid autem levius ex his quidvis gravius ex his sit, purè rationis acumine investigemus; etenim dum

B D Hieronym. sup. Jerem. c. iv, l. ii: Ambros., *De Offic.*

(22, q. 2, c. *Animadverendum.*) Animadverendum est quod jusjurandum has habet comites: veritatem, judicium, atque justitiam. Si ista defecerint, nequam juramentum erit, sed perjurium.

DE MENDACIO.

CAP. CXXIV. *Quot sunt genera mendacii.*

August. *De mendac.*, c. 14.

(22, q. 2, c. *Primum est capitale.*) Primum est

capitale mendacium et longe fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Secundum, si ut

aliquem ledat injuste quod tale est, ut et nulli pro sit et obsit alicui. Tertium quod ita prodest alteri, ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem. Quartum, sola mentiendi fallendique libidine quod mirum est mendacium. Quintum, quod fit placandi cupiditate de suavi eloquio, his omnibus penitus evitatis atque rejectis. Sequitur sextum genus, quod et nulli obest et prodest alicui, velut si quispiam pecuniam alicujus injuste tollendum sciens ubi sit, nescire se mentitur. Septimum, quod nulli obest et prodest alicui, velut si nolens hominem ad mortem quæsitum prodeat, mentiatur. Octavum est genus mendacii, quod et nulli obest et ad hoc prodest ut ab immunditia corporali aliquem tuatur. Non ergo mentiendum est in doctrina pietatis, quia magnum scelus est et primum genus est detestabilis mendacii. Non est mentiendum in secundo genere, quia nulli facienda injuria est. Non est mentiendum in tertio genere, quia nulli cum alterius injorio consulendum. Non est mentiendum in quarto genere propter mendacii libidinem quæ per seipsam vitiosa est. Non est mentiendum in quinto genere, quia si nec ipsa veritas cupiditate placendi hominibus enuntianda est, quando minus mendacium est quod per seipsum, quia mendacium utique turpe est. Non est mentiendum sexto genere. Neque enim recte testimonii veritas pro cuius temporali commodo ac salute corrumpitur! Ad semiperitnam vero salutem nullus deducendus est opitulante mendacio. Neque septimo genere mentiendum est; non enim cujusque commoditas aut salus temporalis perficiendæ fidei præferenda est, ne se quisquam in recte factis nostris tam male movetur, ut fiat etiam animo deterior longeque a pietate remotor. Nec octavo genere mentiendum est, quia et in bonis castitas animi, pudicitia corporis præfertur, et in malis id quod ipsis facimus, eo quod fieri sinimus nobis damnabilius est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat, cum mentitur, quanto magis a primo recedit. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit, putaverit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum.

CAP. CXXV. *Quid est mendacium.*

Gelas. ex verb. August.

(22, q. 2, c. *Beatus, § Est enim.*) Mendacium est falsa significatio vocis cum voluntate fallendi. Item: Faciat homo etiam pro temporali hominum salute quod potest. Cur autem ad hoc ventum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non possit, jam se existimet non habere quid faciat, quando id reliquum non esse prospexerit quod recte faciat.

CAP. CXXVI. *Nostro peccato alterius saluti consulere non debemus.*

Ex Isidor. syn. de dial. hom. et rat.

(22, q. 2, c. *Omne genus.*) Omne genus mendacii summopere fuge. Nec casu nec studio loquaris falsum, nec ut præstes mentiri studeas, nec qualibet

A fallacia vitam defendas alicujus. Cave mendacium in omnibus, nullum justum mendacium, omnem mendacium peccatum.

CXXVII. *De eodem.*

Ambr., 22, q. 5.

(22, q. 2, c. *Cavendum.*) Cavendum omnibus modis mendacium sive pro malo, sive pro bono proferri videatur, quia omne mendacium non est a Deo, sed sicut Salvator dicit, *A malo est (Matth. v.)*.

CAP. CXXVIII. *Non licet alicui causa humilitatis mentiri.*

August. *De verb. Apost. serm. 2.*

(22, q. 2, c. *Cum humiliatis.*) Cum enim humiliatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris; quod ante evitaveras, veritas autem vita non est, nisi te ita dixeris peccatorem, ut et esse cognoscas; veritas autem ipsa est, ut quod est dicas. Nam quomodo est veritas ubi regnat falsitas.

CAP. CXXIX. *Non deputantur mendacia, cum ea quæ non sunt, joco dicuntur.*

August. *Quest. in Gen., l. 1.*

(22, q. 2, c. *Quod ait.*) Quod autem Joseph fratribus suis ait: *Nesciebatis quia non est homo in augurio qualis ego (Gen. XLIV.)* De hoc etiam augurio mandavit eis dicendum per hominem suum, quid sibi velit quæri solet, an quia non serio joco dictum est, ut exitus docuit non est habendum mendacium. Mendacia enim a mendacibus serio aguntur, non joco. Cum autem quæ non sunt, tanquam joco dicuntur, non deputantur mendacia.

CAP. CXXX. *Pro temporali vita alicujus, perfectus mentiri non debet.*

August. in psal. v, de vers. *Perdes, etc.*

(22, q. 2, c. *Ne quis.*) Ne quis arbitretur perfectum et spiritualem hominem pro ista temporali vita in cuius morte non occiditur anima sive sua sive alterius, debere mentiri. Sed quoniam aliud est mentiri, aliud verum occultare, siquidem aliud est falsum dicere, aliud est verum tacere. Si quis forte vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus, esse debet verum occultare, non falsum dicere, ut neque prodat, neque mentiatur, nec occidat animam suam pro corpore alterius. Item: Duo sunt genera mendaciorum in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur aut proximo mentimur. Illud primum in jocando non est perniciosum, quia non fallit. Novit ille cui dicitur joci causa dictum esse: Secundum aut ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Illud vero quod non habet duplex cor, neque mendacium quidem dicendum est, verbi gratia tanquam si cui gladius commendetur et promittat se redditurum cum ille qui commendavit poposcerit, et si forte repetit gladium suum furens, manifestum est non esse redditendum ei, ne se occidat vel alios, donec ei sanitatis restituatur, hic ideo non habet duplex cor, quia ille cui commendatus est gladius, cum promitterebat se redditum, non cogitabat furentem posse repetere,

manifestum est non esse culpandum, aliquando verum tacere, falsum autem dicere, non invenitur concessum sanctis.

CAP. CXXXI. *De eodem.*

Falsum dicere nulli licet, aliquando autem aliquid tacere veri utile est.

CAP. CXXXII. *Falli in his quæ ad fidem non pertinent, aut nullum aut parvum est peccatum.*

August., Enchirid., c. 21.

(22, q. 2, c. In quibus.) In quibus rebus nihil interest ad capessendum regnum Dei utrum credantur an non, et utrum vera putentur, an falsa, in his errare, id est aliud pro alio putare, non est arbitrandum esse peccatum: aut si est minimum esse atque levissimum.

CAP. CXXXIII. *De eodem.*

August. ex eod. l. etc. eod.

(22, q. c. Homines, et c. De eo qui falsum.) Nemo sane mentiens judicandus est, qui dicit falsum quod putat verum, quoniam quantum in ipso est, ille non mentitur, non fallit ipse, sed fallitur. Non itaque mendacii temeritatis arguendus est, quia falsa incautus credit, ac pro veris habet potiusque econtrario, quantum in ipso est, ille mentitur qui dicit verum quod putat falsum. Quantum enim ad animum ejus pertinet, quia non quod sentit, hoc

A dicit, non verum dicit, quamvis verum inveniatur esse quod dicit, nec ullo modo liber est a mendacio qui ore nesciens verum loquitur, sciens autem voluntate mentitur. Item: In ipsarum consideratione rerum quæ dicuntur tantum interest qua in re quisque fallitur, vel mentiatur, ut cum falli quam mentiri minus sit malum; quantum pertinet ad hominis voluntatem, tamen longe sit tolerabilius, in quæ a religione sunt sejuncta mentiri, quam in his sine quorum notitia vel fide Deus coli non potest, falli. Item: Homo qui non solum quando verum esse scit quod scit, sed etiam quando ipse errat et fallitur, sicut homo, hoc debet loqui, quod animo gerit, sive illud verum sit, et putetur, et non scit. Omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur, voluntate fallendi.

B CAP. CXXXIV. *Mentiatur qui verum dicit quod putat falsum.*

Nonnulli habent veritatem in labiis, et in corde non habent, tanquam si quis dolose ostendat viam, sciens in ea esse latrones, et dicat: Si hac ieris, securus eris a latronibus, et contingat ut vere non inveniantur latrones. Verum ille locutus est, sed non in corde suo. Aliud enim probabat, et nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit.

DE ELECTIONE PONTIFICIS

CAP. CXXXV. *Imperator jus habet eligendi pontificem.*

Ex synod. viii, in hist. eccl.

(Dist. 63, c. Adrianus.) Adrianus papa Romanus venire Carolum ad defendendas res Ecclesie postulavit. Carolus vero Romam veniens, Papiam obserdit, ibique relicto exercitu in sancta resurrectione ab Adriano papa Romæ honorifice susceptus est. Post sanctam vero resurrectionem reversus Papiam cepit Desiderium regem, deinde Romanum reversus, constituit ibi synodum cum Adriano papa, in patriarchatu Lateranensi in ecclesia Sancti Salvatoris. Quæ synodus celebrata est, a cùm episcopis, religiosis et abbatibus. Adrianus autem papa cum universa synodo tradiderunt Carolo jus et potestatem eligendi pontificem, et ordinandi apostolicam sedem. Dignitatem quoque patriarchatus ei concesserunt. Insuper archiepiscopos per singulas provincias ab eo investituram accipere definitivit; et ut, nisi a rege landetur et investiatur episcopus, a nomine consecretur, et quicunque contra hoc decreatum ageret anathematis vinculo innodavit, et nisi resipiseret, bona ejus publicari præcepit.

CAP. CXXXVI. *Electione Romani pontificis ad jus pertinet imperatori.*

Leo papa.

(Dist. 63, c. In synod.) Leo papa in synodo congregata Romæ in ecclesia Sancti Salvatoris ad

C exemplum beati Adriani apostolicæ sedis episcopi, qui, domino Carolo victoriosissimo regi Francorum et Longobardorum, patriciatus dignitatem ac apostolicæ sedis ordinationem et investituram episcoporum concessit. Ego quoque Leo, servus servorum Dei episcopus, cum cuncto clero ac populo Romano, constituius et corroboramus et per nostram apostolicam concedimus auctoritatem, atque largimur domino Ottoni primo, regi Teutonicorum, ejusque successoribus hujus regni Italie in perpetuum, eligendi facultatem successorem atque summæ sedis apostolicæ pontificem ordinandi, ac per hoc archiepiscopos sen episcopos, ut ipsi ab eo investituram suscipiant et consecrationem, unde debent, exceptis his quos imperator pontificibus et archiepiscopis concessit; nt nemo deinceps cuiuscumque dignitatis et religiositatis eligendi vel patricium vel pontificem suumque sedis apostolicæ ant quenamque episcopum ordinandi habeat facultatem absque consensu ipsius imperatoris, quod tamen absque omni pecunia fiat, ut et ipse sit patricius et rex; quod si a clero et a populo aliquis eligatur episcopus, nisi a supradicto laudetur rege et investiatur, non consecretur. Si quis contra banc apostolicam auctoritatem aliquid moliatur, hunc excommunicationi subjaciere decrevimus, et nisi resipuerit, in irrevocabili exilio puciri, vel ultimis suppliciis feriri. Amen.

QUI LIBRI, ET QUO TEMPORE SINT LEGENDI, IN ECCLESIA.

CAP. CXXXVII.

In Septuagesima cantatur, *In principio*, et legitur Pentateuchus Moysi usque ad passionem Domini. Septuagesima enim captivitatem Babylonis significat, id est confusionis, in qua sumus, dum in mundo captivamur, de qua exentes debemus ad Jerusalem redire, id est ad domum pacis, unde diabolus nos captivavit; quamvis enim captivitatis nostrae semper memores esse debemus, specialiter tamen in his diebus oportet, quibus legimus et cantamus de abjectione patris nostri Adam de paradiso, et de periculo Noc in diluvio, de Abraham qui exiit de terra sua, et de hujusmodi laboribus. Sicut enim Adam in exordio mundi factus est, sic et in principio anni et ecclesiastici officii de illo legere et cantare proponimus. A passione Domini usque in Pascha legitur Jeremias, quoniam Redemptoris nostri passionem ipsa aperta lamentatione praesignavit. Ab octavis Paschæ leguntur Actus apostolorum quindecim diebus, et cantatur Apocalypsis, id est *Dignus est. Domine*. Quoniam quod sancto Joanni revelatum erat de morte Agni hoc apostoli predicaverunt. Postea leguntur Epistolæ canonicae usque ad Ascensionem Domini, et decantatur de psalmis, *Si oblitus*, quia David prophetavit passionem Domini quam prædicarunt apostoli. Ab Ascensione usque ad Pentecosten cantatur de festo, sed Apocalypsis legitur, quia revelatus est esse Dei Filius, cum ad celos ascenderet, cunctis videntibus, et multa quæ ante clausa fuerunt, ab illa die revelata patuerunt. Ab octavis Pentecostes usque ad Kalendas Augusti leguntur libri Regum, et cantatur *Deus omnium*. Quoniam sicut Saul et David et alii pro lege sua contra Allophylos et Goliath pugnaverunt, sic et nos post Pentecosten, id est postquam suscepimus donum Spiritus sancti in baptismo, pugnare debemus contra vitia et dæmones. Unde Apostolus: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitæ in cœlestibus* (*Ephes. vi.*).

A Kalendas Augusti usque ad Kalendas Septembres legitur et cantatur Salomon, id est Sapientie cum responsoriis, *In principio*, Augustus sextus mensis est et calidus et anni medius. In sexta ætate qua Dominus venit, debemus quidem propter ejus sapientiam vivere, quoniam audita est, inter nos ipsa sapientia, quæ ex ore Altissimi prodit, unde et cor hominis concaleat, et in ejus meditatione exardecat. Quoniam Deus ignem mittere in terram (*Luc. xi.*), vel quia immediate, ut quisque ab æstu vitiorum succenditur, magis debeat tunc sapientia pollere, ubi tanto sapientius est cavendum, quanto plus valet etatis perfectio ad resistendum. In Septembri legitur et cantatur de Job, Tobia, Esther, Judith. Ili sunt qui omnia adverse sustinuerunt. Sic et nos in septima ætate qua mundus finietur, adversa quæque debemus pro Domino tolerare pa-

A tientius. A Kalendas Octobris usque ad Novembrem leguntur libri Machabæorum et cantatur *Adaperiat*. Iste octavus mensis, lætitiam significat resurrectionis, quia sicut Judæi finitis præliis et templo restituto, in hymnis et confessionibus benedicabant Dominum, sic et in resurrectionis gloria, destructis præliis diaboli, sancti et justi in Domino. Ergo a Kalendas Novembribus usque ad Adventum Domini legitur Ezechiel, Daniel, et xii prophetæ cum responsoriis, *Vidi dominum*; Ezechiel enim vidit quatuor animalia, id est quatuor evangelistas, qui Domini nativitatem, passionem, resurrectionem, ascensionem, etc., mundum docerunt. Daniel quoque venturum Dominum predixit dicens: *Aspiciebam invisu*, etc. (*Dan. vii.*) Similiter et alii prophetæ natūrā scitum Dominum prædixerunt, et ideo hi ante adventum ejus leguntur, quia ipse est Salvator mundi quem nascitum prædicaverunt. Ab Adventu usque ad Natale legitur Isaías, qui quanto de Domino prophetavit urbanus, tanto nativitati ejus legitur proximus. Ab octavis Domini usque ad Septuagesimam, leguntur Epistolæ Pauli cum responsoriis, *Domine, ne in furore*, quoniam quod David prophetavit, Apostolus concorditer prædicavit.

CAPITUL. I.

CAP. CXXXVIII. *De per Simoniam vel alias male obtentis.*

Conc. Cabilon.

(Dist. 1, q. 1, c. *Si quis per pecuniam.*) Statuimus ut si quis Simoniaci ordinatus ab officio omnino cadat, quod illicite usurpavit; vel si quis præbendam, vel prioratum, vel diaconatum, aut honorem, vel promotionem aliquam ecclesiasticam, utpote chrisma, id est oleum sanctum consecrationem altarium vel ecclesiarum interveniente exsecrabiliter ardore avaritia per pecuniam acquisivit, honore male acquisito careat; et emptor atque venditor et interventor nota infamiae percellantur, et nec pro pastu nec sub obtentu alicuius consuetudinis ante vel post a quoquam aliquid exigatur, vel ipse dare præsumat, quoniam Simoniacum est, sed libere et absque imminutione aliqua collecta sibi dignitate perfruatur.

CAPITUL. II.

CAP. CXXXIX. *A suo episcopo excommunicatus, non est ab alio recipiendus.*

Ex conc. eodem.

(2, q. 3, c. *Si quis.*) A suis episcopis excommunicatos ab aliis suscipi omnino probibemus. Qui autem excommunicato, antequam ab eo qui eum excommunicaverit, absolvatur, communicare præsumperit, pari sententiæ teneatur obnoxius.

CAPITUL. III.

CAP. CXL. *Extra domos sine proprio ornato sacerdoles non appareant.*

Innocent. papa.

(21, q. 4, c. *Præcipimus.*) Præcipimus etiam

quod tam episcopi quam clerici in statu mentis et in corporis habitu Deo et hominibus placere studeant, et neque in superfluitate, scissura, aut colore vestium, neque in tonsura, intuentum, quorum forma et exemplum esse debent, offendat aspectum, sed potius quid eorum deceat sanctitatem, qui si moniti ab episcopis emendari noluerint, ecclesiasticis careant beneficiis.

CAPITUL. IV.

CAP. CXLI. *Excommunicantur laici qui morientium episcoporum audent bona diripere.*

Innocent. II.

(12. q. 2, c. *Illud.*) Illud autem quod in Chalcedonensi sacro constitutum est concilio, irrefragabiliter conservari præcipimus, ut videlicet decedentium bona episcoporum a nullo omnino hominum diripientur, sed ad opus Ecclesiae et successoris sui in libera economi vel clericorum remaneant potestate. Cesset igitur illa detestabilis et sœva rapacitas. Si quis autem hoc attentare præsumperit, excommunicationi subjaceat.

CAPITUL. V.

CAP. CXLII. *Officio atque beneficio careat subdiaconus si nupserit.*

Innocent II.

(Dist. 28, c. *Decernimus.*) Decernimus ut hi qui in ordine diaconatus vel supra uxores duxerint aut concubinas habuerint officio et ecclesiastico beneficio careant. Cum enim ipsi templum Dei, vasa Domini, sacrarium Spiritus sancti debeant esse et dici, indignum est eos cubilibus et immunditiis deservire. Ad hoc prædecessor nostrorum Gregorii septimi, Urbani et Paschalii Romanorum pontificum vestigiis inhærentes, præcipimus, ut nullus eorum missas audiat, quorum uxores vel concubinas populares cognoverit habere.

CAP. CXLIII. *Post professam continentiam quisquis uxorem duxerit ab ea separetur.*

Innocent II.

(27. q. 1, c. *Ut autem lex.*) Ut anima lex continentia et Deo placens munditia in ecclesiasticis personis et sacris ordinibus dilatetur, statuiimus quatenus episcopi, presbyteri, diaconi vel subdiaconi, regulares canonici et monachi, atque conversi et professi qui sanctum transgredientes propositum, D uxores copulare sibi præsumperint, separantur; hujusmodi namque copulationem quoniam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus; qui etiam ab invicem separati sunt, pro tantis excessibus condignam penitentiam agant. Id ipsum quoque de sanc-timonialibus feminis si (quod absit!) nubere attenterent, decernimus.

CAPITUL. VI.

CAP. CXLIV. *Juri civili et medicinæ operam dare, interdictitur monachis et canonicis regularibus.*

Prava autem consuetudo, prout acceperimus, et

A detestabilis inolevit, quoniam monachi et regulares canonici post susceptum habitum et professionem factam, spreta bonorum magistrorum Augustini et Benedicti Regula, leges temporales et medicinam, gratia lucri temporalis, addiscunt. Avaritiae namque flammis accensi, se patronos causarum faciunt, cum psalmodiis et hymnis vacare debeant, gloriæ vocis confisi munimine, allegationum suarum varietate justum et injustum, fasque nefasque confundunt. Attestantur vero imperiales constitutiones absurdum, imo esse opprobrium clericis, si peritos se esse velint disceptationum forensium; hujusmodi temeratores graviter feriendos apostolica auctoritate decernimus. Ipsi quoque neglecta animalium cura propositum ordinis sui nullatenus attendentes, pro detestanda pecunia sanitatem pollicentes, humanorum corporum se faciunt curatores. Cumque impudicus oculus impudici cordis sit nuntius, illa de quibus loqui pertinet honestas, non debet religio pertractare. Ut ergo monasticus et canonicus Deo placens ordo in sancto proposito inviolabiliter conservetur, ne hoc ulterius presumatur, apostolica auctoritate interdicimus. Episcopi autem et abbates et priores tantæ enormitati consentientes et non corrigentes, propriis honoribus priventur, et a liminibus Ecclesiæ coercentur.

CAP. CXLV. *Decimæ a laicis non possideantur.*

Gregor. VII.

C (16, q. 7, c. *Decimas.*) Decimas quoque ecclesiærum quas in usum pietatis concessas esse canonica demonstrat auctoritas, a laicis possideri auctoritate apostolica prohibemus. Sive enim ab episcopis, vel a regibus vel quibuslibet personis eas acceperint, nisi Ecclesiæ reddiderint, se sacrilegii crimen committere, et periculum æternæ damnationis incurre sciant. Præcipimus ut etiam laici qui Ecclesiæ tenent, aut eas episcopis restituant, aut excommunicationis subjaceant.

CAPITUL. VIII.

CAP. CXLVI. *Nullus in præpositum, vel archiepiscopum, vel archipresbyterum, vel archidiaconom, nisi presbyter vel diaconus ordinetur.*

(Dist. 60, c. *Innovamus.*) Innovamus autem et præcipimus ut nullus in archidiaconom vel decanum nisi diaconus vel presbyter ordinetur. Archidiaconus vero, vel decani, vel præpositi, qui infra ordines prænominatos existunt, si inobedientes ordinari contempserint honore suscepto priventur. Prohibemus etiam ne adolescentibus vel infra sacros ordines positis, sed qui pudicitia et merito virtute clarescant, prædicti concedantur honores. Præcipimus ut unusquisque sacerdotum cui facultas sit, unius contentus sit ecclesiæ; præcipimus etiam ut unaquæque ecclesia, si facultas suppetit, proprium habeat sacerdotem.

CAPITUL. VIII.

CAP. CXLVII. Statuit tempora treugarum et panas violentium. Et personæ hic numeratae plena securitate gaudent tempore guerrae.

(Dist. 60, *ibid.*; Extra De treug., etc. Si quis.)

Præcipimus etiam ut presbyteri, clericci, monachi, peregrini, mercatores et rustici eunties et redeentes in agricultura existentes, et animalia cum quibus aratur et semina portant ad agrum, et oves omni tempore secura sint. Treugam autem ab occasu solis in quarta feria, usque ad ortum solis in secunda feria, et ab Advento Domini usque ad Epiphaniæ octavam, et Septuagesima usque ad octavam Pentecostes ab omnibus inviolabiliter servari præcipimus. Si quis autem treugam frangere tentaverit, anathemati subjaceat, et nullus episcoporum illum absolvere præsumat, nisi mortis imminentे periculo, donec apostolico conspectui presenteatur, et ejus mandatum suscipiat. Quod si quis eorum mortuus fuerit, quamvis ei poscenti et pœnitenti viaticum non negetur, ecclesiastica tamen careat sepultura. Si quis autem treugam frangere tentaverit, post tertiam commonitionem, si non satisfecerit, episcopus suus sententiam excommunicationis in eum dicet, et scriptam vicinis episcopis nuntiet. Episcoporum autem nullus excommunicatum in communicationem suscipiat, imo scriptam sententiam quisque confirmet. Si quis autem hoc violare præsumperit, ordinis sui periculo subjacebit, et quoniam *funiculus triplex difficile rumpitur* (Eccle. iv), præcipimus ut episcopi, ad solum Deum et salutem populi habentes respectum, omnirepudiatione deposita ad pacem firmiter tenendam mutuum sibi consilium et auxilium præbeant, neque alicujus amicitia vel odio patermittant, vel si quis in hoc Dei opere trepidus inventus fuerit, damnum propria dignitatis incurrat.

CAPITUL. IX.

CAP. CXLVIII. Militum nundinæ ad quas ex condicto veniunt certatur ad ostentationem virium suarum damnantur.

Detestabiles autem illas nundinas in quibus milites ex condicto convenire solent, et ad ostentationem virium suarum et audacia temere congregantur, unde mortes hominum et animalium pericula sæpe proveniunt, omnimodo fieri interdicimus. Quod si quis eorum ibidem mortuus fuerit, quamvis ei poscenti et pœnitenti viaticum non negetur, ecclesiastica tamen careat sepultura.

CAPITUL. X.

CAP. CXLIX. Qui clericum percusserit, excommunicetur, et non nisi a Romano pontifice absolutetur.

(17, q. 4, c. Si quis sundente.) Item, placuit ut si quis, suadente diabolo, hunc sacrilegii reatum incurrit, quod in clericum vel monachum violentas manus injecerit, anathemati subjaceat, et nullus episcoporum absolvere præsumat illum, nisi mortis

A imminentे periculo) donec apostolico conspectui praesentetur, et ejus mandatum suscipiat.

CAPITUL. XI.

CAP. CL. Nemo ab ecclesia abstractur.

(17, q. 4, c. Definivit.) Præcipimus etiam ut eos qui in ecclesiam vel in cœmeterium confugerunt, nullus omnino manum immittere audeat. Quod si fecerit, excommunicetur.

CAPITUL. XII.

CAP. CLI. Ecclesia Dei ad sui regimen, sapientes, honestos et religiosos exposcit homines.

Indubitatum est, quia ordines ecclesiastici, sanguinis non sunt, sed meriti; et Ecclesia Dei non hæreditario jure aliquem secundum carnem successorem expectat, sed ad sui regimen et officiorum suorum dispensationem honestas et sapientes et religiosas personas exposcit.

CAP. CLII. Quod ecclesiastica beneficia non debent jure hæreditario vindicari.

Innocentius papa II.

(8, q. 1, c. Apostolica.) Apostolica auctoritate prohibemus ne quis ecclesiæ, præbendas, præposituras, capellas, aut aliqua ecclesiastica officia, hæreditario jure vindicare aut expostulare præsumat. Quod si quis improbus aut ambitionis reus attentare præsumat, debita pena multabitur, et postulatis carabit.

CAPITUL. XIII.

CAP. CLIII. Conjunctiones consanguineorum et jus canonicum et civile damnant.

C Sane conjunctiones consanguineorum omnino prohibemus, hujusmodi namque incestus, quia jam fore, stimulante generis humani inimico, in usum versus est, sanctorum Patrum instituta et sacrae detestatur Ecclesia. Leges etiam sæculi tali contuberniis natos infames pronuntiant, et ab hæreditate repellunt.

CAPITUL. XIV.

CAP. CLIV. Domos incendens, gratia vel odio alicuius, excommunicetur.

(23, q. 8, c. Pessimam.) Pessimam siquidem et horrendam incendiourum malitiam, auctoritate Dei et beatorum Petri et Pauli omnimodo detestamus, et interdicimus; bæc eteom pessis et vastitas hostilis omnes alias deprædationes exsuperat, quæ quantum populo Dei sit damnosa, et quantum detrimentum animabus et corporibus inferat nullus ignorat. Assurgendum est igitur et omni modo laborandum, ut tanta clades et tanta pernicies pro salute populi eradiceretur et extirpetur. Si quis ergo post hujus nostræ constitutionis promulgationem malo studio, sive odio, sive vindicta, ignes apposuerit, vel apponi fecerit, et appositoribus consilium scienter et auxilium tribuerit, excommunicetur; et si incendiarius mortuus fuerit, ecclesiastica careat sepultura, nec absolutetur nisi prius damnum cui intulit, secundum facultatem, restituat, et se ulterius emendaverit, etc.

INDEX UNIVERSALIS

EORUM OMNIUM

QUE CONTINENTUR IN DECRÉTO IVONIS.

Prior numerus partem, posterior caput demonstrat.

A

Abbas et abbatissa.

Abbas avaritiam detestari debet, pars 7, cap. 150. Venerationes suas potest facere abbas, quae, 3, 163. Unus abbas duobus monasteriis mihius praificandus, 3, 164. Abbas sui monasterii fundum dare non debet, 3, 375. Potest facere lectorem in suo monasterio, 3, 376. Qualis et a quibus eligi debeat abbas, 7, 24, 104. Abbas subjectus esse debet episcopo, 7, 85. Non debet cogere episcopus abbatem ut se ad synodum conferat, 7, 91. Abbas suum potest reliquias locum, 7, 104. Indigens abbas quomodo arendua ac deponendus, 7, 114. Abbatissa magnam de suo convento curam habere debet, 7, 112. Extra monasterium migrare non debet siue licentia episcopi, et moniales siue licentia abbatissæ, 7, 76, 77.

Abraham et Sara.

Cur presbyter nominatur, 6, 25. Christus secundum caroem fuit in lumbis Abrahæ quando Levi decimatus est, 17, 3. Excusat ingressus Saræ uxoris Abrahæ ad Pharaonem, 8, 267.

Abstinentia.

Abstinentia carnis et vini labilis, 4, 42; 1, 206; 4, 24, 25. Carnis esuie non condemnandus, 4, 40, 48. De peccatis purganda illi qui scabiem aut vermiculos aut caruem immundam seu morticianam comedunt vel urinam bibunt, 15, 99, 100. De illis qui comedunt aut bibunt aliquid ab immundo animalibus tactum vel intinctum, 15, 101; 2, 118. Abstinentia carnis et sanguinis quibus temporibus religiose obseruantur, 15, 168. Gula seu ciborum avitias omiuio vitaanda, 4, 23, 54.

Acolythus.

Acolytherum seu acolathorum officium, 1, 69; 2, 43; 6, 8, 20. Qualiter ordinantur acolyti, 6, 15.

Accusator et accusatus. Item accusatio et condemnatio.

Accusator falsus condemnandus, 16, 283; 6, 240. Infamis non potest esse accusator, 5, 55, 239. Nec non infamis, 13, 111. Nec etiam excommunicatus, 16, 357. Infamis ille qui praetatos accusat, 5, 253. Accusatus non debet criminales accusatores, priusquam se criminis objecto purgaverint, 5, 274. Accusatio a criminosis nequaquam fieri debet, 5, 276. Quis criminosus, quis infamis, 5, 286, 290. Inducia sex mensuum accusatio episcopis concedenda, 5, 287, 296. In accusatione sacerdotum vulgus non admittendum, 6, 314. Accusator clerici quomodo rejiciendus, 6, 271. Absente accusato accusatio perscriptio recipiatur, 5, 293; 6, 228. Nemo damnandus nisi confessus, et convictus, 6, 122; 38, 88. Accusatio pena multandus, qui negavit probare quid intendit 6, 276. Examiniandi accusatores, 6, 315. Convicta pro accusatione non habeanda, 6, 324. Accusator non potest simul esse et testis et iudex, 6, 321, 337. Ubi responderet debeat accusatus, 6, 323. Accusator per seipsum debeat accusare, 6, 326. Quae accusations rejeci debeat, 6, 327, 331. Qui accusatores excludeendi, 6, 333; 16, 64. Sub quo fieri debeat testibus accusatio, 6, 334. Modus et ordo accusatiouis, 6, 332, 321, 347, etc. Iofames accusati propriam possunt causam disputare, 6, 419, etc. De duabus accusatis de adulterio, 15, 173, 180. In accusatione virginis que vitanda, 7, 136. Accusatio adulterii licita tantum proximis et necessariis, 8, 15. Confessio que vi ab accusata persona extorqueatur nequaquam pro confessione habenda, 8, 117.

Accusatio et accusator.

Si peccatum condemnare potest, qui ejusdem peccatiireus non est, 8, 121. Quomodo accusandus servus de adulterio, 8, 123. Homicidio aut adulteri episcopum accusare non potest, 10, 36. Homicidie, veuefici, etc., ad accusandum non admittendi, 10, 37. Quid agere debeat qui alium de homicidio accusat, 16, 217. De illo quem penitentia se alium criminaliter accusasse, 16, 251. Absentes accusa-

sandi, non condemnandi, 16, 316. Nemo de criminis quo absolutus est accusandus, 16, 319. De eo qui de objectis purgari se recusatur, 16, 343.

Adam et Eva.

Adam et Eva sine peccato creati, t, 23. Adam de paradiiso ejectus, 5, 329. Per peccatum Adæ humano generi prena illata est servitutis, 16, 45. In uno Adæ peccato plura inveniuntur peccata, 17, 5. Adam carnis infirmitate peccavit, 17, 20, 56. In prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitem et iuuentiam perdiderunt, 17, 24.

Adrianus papa.

Adversus Desiderium Longobardorum regem ad existentiam se munivit, 9, 82. Ejus pia cura in exornationis ecclesie, 9, 82. Præsente Carolo M. imperatore Thasmonem quendam ducem Bavariae excommunicavit, 9, 89.

Adulterium.

Cavendum et abhorrandum adulterium, 6, 42; 8, 105. Quid sit adulterium, 8, 101, etc., 106. Enormitas et gravitas adulterii, 8, 99, 103. Qui alienum conjugem concupiscit, adulterium committit, 8, 104. Quomodo perpetrat adulterium, 8, 107, 255. Repudiandi adulteri conjuges 8, 109. Quomodo marito licet interficere adulterum, 8, 111. Adulteri posse quinquevium accusari non potest, 8, 113. Uxor quæ adulteriuin dimittit adulterio non debet nubere, 8, 199. Adulteri nisi resipuerint communione neganda, 8, 203. De uxore qua, conscientia marito, moechatur, 8, 206, 264. Quomodo maritus procedere debeat adversus suspectum adulterum, 16, 159, 161. De viro uxore non habente, si cum alterius uxore moechetur, 8, 207. UXorem constipratan maritus perdere non debet si confugerit ad episcopum, 8, 216. Adulteri excommunicandi, 8, 214; 9, 19. Excommunicatio et abjuratio adulteri, 8, 214; 9, 19. Qui adulteravit fratris sui uxorem nuquum cum ea matrimonio ledus inire potest, 8, 250. Viventibus uxoribus licet adulteri consilium datur ne aliae accipientur, 8, 258. Abjicienda uxor adultera, 8, 239.

Affinitas. Vide Gradus consanguinitatis.

Alexandrina et Antiochenæ Ecclesia.

Post Romanam secundum inter omnes Ecclesias locum obtinat, 5, 45. Fundatio Ecclesiarum Alexandrinæ et Antiochenæ, 5, 45.

Alleluia.

Laici non debent cantare Alleluia, 7, 105.

Altore.

In altari debent reponi reliquie sanctorum, 3, 270. Quid offerri debeat ac altare, 2, 16, etc., 34. Altare figuræ corporis Christi, 2, 7. Altare quomodo ornandum, finitæque ac palliis cooperendum, 2, 132. Laici juxta altare non sedant nec ad illud mulieres accedant, 2, 135. Ab episcopo altare consecrandum, 3, 20. Debet esse lapidum, et chrismate ungendum, 3, 30. Quæ altaris afferuntur, ad quos pertinet, 3, 202.

Ambrosius (S.)

Imperatorem Theodosium propter cædem Thessalonicensium ab ingressu ecclesiæ prohibuit, 5, 48. Quendam defudit ne de Ecclesiæ raperetur, 10, 81. Ejus opuscula ab Ecclesiæ approbata, 4, 64. In hoc Decrato S. Iovonis sapientia citata invenies.

Anathema. Vide Excommunicationis.

Angeli boni et mali.

Angelorum nomen, 3, 250. Est officii non naturæ, 17, 65. Apostata angelus non potuit reparari, quia sponte cecidit, 17, 20, 36. De creatione angelorum, 17, 51, 65. Apostata angelis aut ruinam liberum habuerunt arbitrium, 17, 55. Intellectuales naturæ, id est angelos, sunt immortales, 17, 54. Homines habent custodes angelos, 17, 57, 58. Utrum sit pax inter angelicos, 17, 61. De ruina angelorum, 17, 65, 66. Apostata angelis sunt incor-

porei, 17, 99. Apostatae angelii et impii homines a suppliciis nunquam liberabuntur, 17, 113.
Angli.

Angli fœdas olim coniunctiones exercuerunt, 8, 224.

Anima.

Anima est invisibilis, 17, 94. Formatum corpori animainfunditur, 19, 3; 17, 12. Nobilitas anime, 15, 59; 17, 1. Lapsus anime defendens, 15, 58. Anima est incorporea; potest tamen similitudinem corporis habere, 17, 2. Anima non formatur humano semine, 17, 12. Una anima non ducit in uno homine, 17, 13. Solus homo habet substantiam animam quam est immortalis, 17, 14, 16. Quamodo dicatur anima mortal is et immortalis, 17, 83, 92.

Antichristus.

Cum venerit quid faciet? Sabatum custodiri jubebit, 4, 6. Omnia qui est contrarius verbo Christi Antichristus est, 12, 19. De adventu Antichristi, 17, 104, 106, etc. Elias cum Henoch, et omnes electi resistant ei, 17, 106.

Apostata.

De apostatarum conversione et perversione seu industratione, 15, 15; 143, 114.

Apostoli.

Baptizare apostoli, 1, 309. Quare in Iudea ecclesiam non construxerint, 3, 4. Vita apostolica, 3, 199. Apostolatus dignitas, 5, 24. Canones apostolorum, 4, 105.

Appellationes.

Sedes apostolica libere appellanda cum necessitas postulat, 5, 3, 257, 261, 295. Quando formari debeat appellatione, 5, 284; 15, 259. Accipienda litteræ appellationis, 5, 282. Quæ appellations rejici debant, 5, 283. De possessione appellantium, et de injuste appellantibus, 5, 284, 285. Liceat ad episcopum appellare, 15, 143. Pro quibus criminibus appellatio non concedenda, 15, 226, 315.

Aqua benedicta.

Aqua benedictæ unus. Singulis Dominicis conficienda aqua benedicta, 2, 118.

Arbitrium liberum.

Liberò arbitrio prædictus homo, 1, 25; 17, 22. Mala voluntas non est permittenda sua libertati, 10, 63.

Archidiaconus et archipresbyter.

Archidiaconi officium, 3, 134. Archidiaconus et archipresbyter episcopum prætere debet quando visitat diocesim, 5, 196. Archipresbyter an subditus archidiacono, 6, 20. Deponendum invasor archidiaconatus, 6, 342.

Arius et Ariani.

Arius sacrilegus et impius in Niceno concilio dannatur, 4, 113, 116. Concilium Sardicense Arianorum, 4, 8.

Artes.

Magistri conslitui debent qui liberales artes doceant, 6, 214.

Auctoritas. Vide Leges principum.

Augustinus (S.)

Humilitas sancti Augustini, 4, 7, 73. Fugit consortia mulierum, 6, 77. Augustinus vir doctus, 6, 77. Defendit Cæcilianum, 14, 62. Eius opera Catholica et authentica, 4, 64. Regula Sancti Augustini, 1.

B

Bannitio.

De bannitione secundum legem ad mallum, Pars 16, cap. 268.

Baptismus.

Homo debet baptizari, 1, 27. Baptismus sanguinis, 1, 27, item, 1, 177, 211. Baptismus extra Ecclesiam nihil prodest, 1, 36, 37. Baptismus sacramentum fidei, 1, 30. Seu fidelium, 1, 76. Effectus, forma et tempus baptismi, 1, 45, etc., 107, etc. Baptizandus minime celebrandus in Epiphania, 1, 47, 58. Nec in nativitate Domini aut sanctorum festivitatibus, nisi tempore Pasche ac Pentecostes, citra necessitatem, 1, 47, 58. Quid agendum cum ignorantur si quis sit baptizatus nec ne, 2, 48; 146, 169, 236, 238. Circumcisio idem valebat apud veteres quod baptismus apud nos, 1, 49, 50. ministerio baptizandi, 1, 52, 64, etc., 150, 191. Cur baptismus fiat in aqua, 1, 64. An fieri possit cum vino, 1, 64. Error hæreticorum circa baptismum, 1, 53. Baptisterium seu fons pro baptizandis consecratur, 1, 110, etc. Baptisterium in monachorum ecclesiis non permisum, 1, 155. Urgenti mortis periculo, mulier nondum baptizata, cum emiserit vel emititum fetum potest baptizari ejusque fructus vivens, 1, 62. Pro baptismō pretium nullum exigendum, 1, 71. Adulti premissa pœnitentia baptizari debent, 1, 76. In baptismō abrenuntiandum diabolo, etc., 1, 78, etc., 189. Symbolum fidei credendum, 1,

78, 81, 88. Exsufflatur in baptizandis et cur, 1, etc. 90. Item exorcizantur, 1, etc., 90. Baptizandi et baptizati singulantur cruce, 1, 95, 142. Benedictum sal eis datur, 1, 99, et saliva adhibetur ante baptismum, 1, 104, etc. Uniguntur etiam christiane et oleo sancto, 1, 103, 140, 149, 193. Utrum sanctificetur aqua per virtutis caritative profusa, malis, etc., 1, 115. Baptizati ueste candida amicuntur, 1, 143, etc. Baptizati in nomine Christi an deo baptizandi, 1, 148, 261. Diversitas, seu ignorantia linguarum non impedit baptismum, 1, 149, 237. Baptismus ab heretico, seu alio indigne ministro collatus, vel simulatorie suspectus, validus est, 1, 150, 160, 162. Quid supplendum post collatum tale baptismus, 1, 150, 160, 162. Item, 1, 165. Ad baptismum vi non cogendi infideles, 1, 181. Baptizandi non sunt in ueste parvuli, 1, 184. Baptismi cæremopis explicantur, 1, 193, 229. Per baptismum peccata omnia delentur, 17, 14. Vide sanctum effectum baptismi. De baptismō plura in parte 1, sui Decreti.

Basilica. Vide Ecclesia.

Basilicarius a matricula.

Basilicarii et matricularia a primatu in Ecclesiis constituedi, 6, 20.

Bellum seu pugna.

Bellum ad tuendam patriam justum est, 10, 97. Propter quem finem suscipienda bella, 10, 105. Bella omnia minime culpanda, 10, 107, 110. In pugna Deus orandus, 10, 109. Quæ bella justa, 10, 122. Justa Israelitarum bella contra Amorphaeos, 10, 119. Quiarma in prælio projiciunt a communione abstinere debent, 10, 122. De illis qui in bello homicidio committuntur, 10, 152.

Benedictio.

Minor a majore benedictione petere debet, 6, 17.

Benedictus panis. Vide Panis benedictus.

Benedictus (S.).

Scriptis luculentis et discreta monachorum Regulam, 4, 91. In sepulcro quod sibi paraverat soror eius S. Scholastica sepulta est.

Beneficiarius et beneficium.

Obligatio beneficiariorum, 3, 85. Res Ecclesiæ sibi traditorum commutare vel vendere aut sibi attribuere minime debent, 3, 161, 166, 169. Presbyter titulum seu beneficium usurpare non debet, 3, 269. Presbyteri et beneficiari super eos solliciti esse debent quorum donis et bonis participantur, 6, 183. Beneficiarii qui se fieri monachum in infinitate promisi, potest a sua promissione absolvit, et beneficia recuperare, 4, 428.

Berengarius.

Eius bæresis contra veritatem corporis Christi in Ecclesia anathematizata, 2, 10.

Bestia, aves, pisces, etc.

Quæ bestie vel aves sint feræ, quæ non, 13, 95, de illis quæ animalia a bestiis dilacerata, aut strangulata comedunt 15, 97. Apes si hominum occiderint et ipsæ sunt occidentæ, 15, 98. Si porci aut gallinae humanum sanguinem comedenter, occidantur, 15, 99. Piscis mortuus in flumine non edendus, 15, 104. De illo qui occiderit proximi sui animal, 16, 213. Aut illi damnum intulerit, 222, 16, 16. De animalibus damnum inferentibus, 16, 253, 254. De animalibus amicis in custodiā traditis, 16, 291. Pecudum animæ non sunt substantiæ, cum carne moriuntur, 17, 15.

Biganus et bigamia.

Quis bigamus seu digamus, 1, 292. Non oporet promoveri bigamum ad sacros ordines, 6, 134, 139, 382; 8, 159, 287, 298. Inter bigamus censendi qui virginitatem promissam non servant, 6, 35. In nuptiis bigami presbyteri præcipere non debet, 8, 48. Bigami orationibus et jejuniis vacare debent, 8, 162. Bigamia non laudatur, 6, 268. Bigamus ante baptismum nec ad sacros ordines accedere potest, 8, 291. Bigamia vel viduarum mariti in sacerdotio non debent manere, 8, 293. Multandus episocus qui bigamum promoverit, 8, 301. Presbyter secundis nuptiis interesse non debet, 8, 48, 345.

Blasphemus et blasphemia.

De poena et supplicio blasphemorum, 12, 32, 72. Blasphemus comprehendendi, 16, 171.

Boni et mali. Bonum et malum.

Boni juste malos prosequuntur, mali autem injuste bonos, 10, 59. Non est crudelitas malos punire, 10, 72. Qui potuit malum non perseguitur, sed diligit, 17, 95. Quid fieri debet de boni; capitaliter damnatis, 16, 119. Nemo pro semetipsum potest fieri bonus, 17, 27. Utrum boni bonos in cœlis, vel mali malos in supplicis agnoscant, 17, 78. Cur sp̄s boni hac in vita affligantur, 17, 109. Boni pro malis retribuenda, 17, 124.

Bonifacius (S.)

Prædictit quendam cymbalodium brevi periturum,
10, 67.

*C**Caducus morbus.*

Sacerdos caduco morbo laborans, an celebrare possit
Pars 6, cap. 405.

*Calices. Vide Vasa sacra.**Canones. Vide Leges ecclesiasticae.**Canonici clericorum seu regulares.*

Quomodo in clastro degere debant, 6, 411. Stabilitas
canonicorum regularium, 6, 411. De canonicis cum
monachis degebetibus, 7, 29, 31. Regula canonicorum et
clericorum, 6, 3.

Cantus, cantor seu psalmista.

Quomodo ordinandus psalmista seu cantor, 6, 19, 20.
Cantus ecclesiasticus, 2, 79. Canticum turpe ab Ecclesi-
siis removendum, 3, 77. Psalmi plebeii in Ecclesia can-
tari non debent, 3, 262.

Captivi.

Quomodo liberandi captivi, 3, 145, 176. Qui captivant
hominem aliquem penitentiam agere debent tribus
annis, 15, 145.

Cardinales.

Cardinalis S. R. E. horazandus, 6, 299. Cardinalis dam-
nari non potest nisi sub quadraginta quatuor testibus, 6,
334.

*Caro. Vide Abstinencia.**Carolutus. Magnus.*

Carolus Magnus imperator Occidentis, Galliarum rex,
laudatur, 3, 98; 4, 174. Carolus III defensor Ecclesie, et
adjuvator sedis apostolicae nominatur, 5, 332. Ejus Capitulo
seu leges apostolicae auctoritate approbatæ et firmatae, 4,
174. Rogatus Adriani papæ bellum adversus Longobardos
feliciter suscepit, 10, 91.

Catechismus.

Catechismi usus, 1, 287. Patronus catechismi, 1, 218.

Catechumenus.

Catechumeni seu catechumini in Paschate seu Penitente-
cote baptizandi nisi agrotent, 1, 60, 63, 197. Ante bapti-
smum renuntiare debet diabolo, 1, 78. Et catechizandi
sunt, 6, 82. Quid ante baptismum catechumeni fieri debet
1, 205, 210. Catechumenus ante baptismum salvatur per
martirium, 1, 211. Catechumeni manducare non debent
cum baptizatis, 1, 289. Super catechumenos precees funda-
dæ, et quando, 6, 165. Catechumeni peccantes an bapti-
zandi, 1, 123. De catechumenis laesis, 1, 107.

Catholicus.

Qui Catholici salvabuntur, 1, 40. Catholici qui pro fide
Catholicæ tribulationem patiuntur maxime sunt hono-
randi, 16, 34.

Charitas fraterna.

Dimissa peccala redeunt ubi abest fraterna charitas,
15, 21.

Childeberlus.

Pelagius summus pontifex, ad Childebertum Franco-
rum regem confessionem fidei sue misit, 5, 358. Laudat
enim regem et legitum ejus Richinum, 5, 358.

Choreus seu saltationes.

Prohibetur in nuptiis, 8, 148. Et in excubis fueris,
2, 59. Item diebus festis, 2, 77.

Choreopiscopi.

Quid licitum est choreopiscopis aut prohibilum, 6, 72.
Eorumdem officium, 6, 72.

Christiana.

Christus venuit non adhibendum, 1, 266. Chrismatis
usus in baptismo, 1, 267. Vide baptiſmum. Chrisma con-
cūctūr feria ut in Cœna Domini, 1, 168. Chrismata quo
tempore, a quo, et per quos conficiendum, 1, 270. Chris-
maticus pannus, 1, 288. Manus presbyterorum et diacono-
rum non debent christmate nigi, 6, 121.

Christus.

Christus unus Deus non Θεοφόρος, id est Deifer, 1, 3.
Quid de eo credendum, 1, 3. Christus vere, 1, 3. Una persona
in Christo, 1, 17, 26. Christus obtulit se pro nobis sac-
rificium, 1, 19. Quid est quod Christus pro nobis factus
sit peccatum, 1, 26. Quid item significat quod iudicaturus
sit vivos et mortuos, 1, 28. Christus impossibilis quotidie
in sacramenta immolatur, et quomodo, 2, 4. Christus effi-
giem snam Abagaro regi Edissemæ civitatis dirigit, 4, 83.
Vitandi sunt Christi inimici, 11, 90. Servitium Christi vol-
untariorum non coactum esse debet, 11, 93. Tandiu quis
laborare debet donec Christum possideat, 15, 75.
Plura de Christo, vide in Verbo Incarnationis.

*Cibus et potus. Hæmæ esa. Vide Abstinencia.**Circumcisio.*

Quod apud nos valet baptiſmus hoc egit apud veteres
circumcisio, 1, 49, 50.

Clemens (S.)

S. Clementi I pap. tropica disputatio, 16, 1. De pot-
estate illi tradita a B. Petro apost. 14, 1. Quæ eius epis-
tola Catholica nominantur, 4, 95. — Clementis Ale-
xandrinæ opuscula apocrypha, 1, 65.

Clericus, seu ecclesiasticus et clerus.

Clerici etymologia, 6, 1. Clericorum diversa genera, 6,
1. Clerici obligati et officium, 6, 1. Tonsuram gerere debent,
6, 4, 46, 378; 7, 115. Item, 6, 265. Habitus clericorum, 6,
283. Quod admittit de clericis incontinentibus, 6, 50, 57,
76, 86, 193. Quando deponendus clericus, 6, 51. Penitens
fieri non debet clericus, 6, 54, 134, 136; 15, 5. Non de-
bent admitti ad clerum qui ab hereticis fuerint ordinati,
6, 59. Aut qui viduam in matrimonio duxerint, 6, 55.
Usuras clerici abborrere debent, 6, 65, 195, 369. Conti-
nuentes esse debent ac casti, 6, 68, 76; 16, 422. Inconsulto
episcopo uxores ducente non debent, 6, 286. Familiaritat-
em mulierum fugere debent, 6, 191, 3. Atcilia ab eadem
mansione in qua clericus maneat, arceri debent, 6, 190.
Clerici negotiis sacerularibus implicate non debent, 6, 63,
218, 264, 275, 393; 7, 108. Non sollicitandi clerici in vi-
torum episcopo, 6, 69. Illiterati, eunuchi, curiales et
pergere baptizati ad clerum non admittendi, 6, 75, 37,
349, 352. Non excludendi laici omnes a clero, 6, 95. Cle-
rici ad bellum procedere aut arma deferre non debent, 6,
120, 286; 7, 28. Clericus occisor ad maiorem gradum pro-
vehiri non debet, 6, 120, 286; 7, 28. Scurrilis clericus ab
officio detrectandus, 12, 79. Clericus ille non manere debet
in clero, qui ab alio episcopo, suo reniente, fuerit
ordinatus, 6, 141. Non licet Clericum in pluribus ecclesiis
similiter conscribi, 6, 173, 174, 311. Controversie clericorum
coram episcopo non ante judices sacerulares dirimendæ,
ac terminandæ, 6, 227, 345, 360, 362, 367, 427, 158; 16, 297.
Clericus jurare laico non debet, 6, 233. Clerici unum ac-
cusare non possunt nisi scripto, 6, 241. Apud principes
conqueri non debent, 6, 268. Canonæ nosse debent, 6,
250. Quomodo coercenti et punienti, 6, 274, 275, 301,
303, 308, 366, 421. Clericus a suo episcopo excommunicatus,
ab alio nequaquam recipiendus, 6, 357. Non licet cle-
ricis transmigrare in aliam civitatem, aut ecclesiæ suas
deserere, nisi persecutionis tempore, 6, 361; 14, 126. De
judicibus ecclesiasticis, ad alios itidem ecclesiasticos po-
test clericus appellare, 6, 363. Clerici stipendiæ de ecclesi-
sæ percipientes utiliter expendere debent, 6, 372. Vagari
non debent, 7, 74, 75. Qui secundas nuptias celebrarit,
clericus fieri non potest, 8, 159. Quid agendum de uxori-
bus clericorum si peccaverint, 8, 283. De penitentia
adulterorum clericorum, 8, 295. Clerici non debent essa
incantatores aut malefici, 11, 3.

*De clericis. Vide insuper Ministri ecclesiastici.**Camerarium. Vide Mortui.**Cognatio et consanguinitas. Vide Gradus consanguinitatis.**Communitas.*

De commodato et commodatorio, 16, 190. De eo, cui
aurum vel argentum etc. accommodate sunt, 16, 220.

*Communio corporis Christi. Vide Eucharistia.**Concilium seu synodus.*

Concilia que authenticæ, ac recipienda, et e contra, 4,
72, 76, 80, 115, 134. Quatuor SS. conciliorum canones pro
legibus haberi debent, 4, 115. Priora concilia per poste-
riora se Æpemendantur, 4, 138. Capitulum seu concilium
Triburicense, 10, 135. Qua concilia, aut consuetudine
universæ Ecclesiæ non sunt statuta, rejicienda, 4, 206.
Particularis synodus generale indicare nequit, 4, 240; 5,
8. Concilia provincialia bis in anno celebrauntur, 4, 241; 5,
15. Invalida concilia auctoritate apostolica destituta, 4,
242; 5, 41. In Hispania semel tantum per annum concilium
celebrandum, 4, 244. Ordo synodi ab episcopo con-
gedae, 4, 246; 5, 155. Concilium siue summi pontificis
auctoritate minime congregandum, 5, 12, 153. Concilium
universale quando faciendum, 5, 163. Concilia
litteris Romani pontificis auctoritanzur, 5, 43. Quando ce-
lebranda concilia, 5, 154, 373. Concilio, ut sit integrum
intercedere debet metropolitanus, 5, 160. Episcopi con-
victi ad concilium venire debent, 5, 157, 160, 162. Ma-
xime autem eam accusati citatur, 5, 286, 271. Quibus de
causis venire excusatantur, 5, 159, 161, 248, 286. De dubiis
in conciliis metropolitanis seu primas consulendis, 5,
167. In conciliis quea proponenda, 5, 168. Concilium
conciliare debet dissidentes episcopos, 5, 172. Nullus in
concilio se proclamet nisi scriptis, 6, 269.

Concupiscentia.

Ad fieri possunt uxores, 8, 10. Filius concubinæ, an ad-
mittendus ad sacros ordines, 6, 39. Prohibitæ sunt con-
cubinæ, 8, 30. Filii concubinæ an legitimæ accusandi, 8,
32. Concubina potest fieri legitima, 8; 36. Plurime con-

cubinæ non habendæ, 8, 60; 16, 151. Quando communiōne privandus concubinarius, 8, 64. Conenbinatus aū sit matrimonium, 8, 65. Nulli licet secum retinere concubinam, 8, 153. Potest quis filiam suam concubinario in matrimonium tradere, 8, 139.

Condemnatio. Vide Accusatio. Confessio.

Modus, tempus quo penitentia peccata sua confitentibus tempore debet, 15, 46, 49. Sacerdotes diligenter examinare debent confessantium peccata, et nosse canonos ac vita, 15, 109, 110, 111, 157. Quomodo etiam confessiones excipere, et penitentiam indicere, intelligere debent, 15, 108. Qui ad confessionem accedunt de quibus sunt interrogandi, 15, 154. Deo et sacerdotibus confitenda peccata, 11, 155, 167. Nullus presumere debet confessionem excipere, et penitentiam imponere nisi sit presbyter aut episcopus, 15, 161. De peccatis occultis, occulta confessio, 15, 166. Confessio non revelanda, nec ex criminis in confessione manifestato potest quis manifestantem accensare, 5, 303.

Confirmationis sacramentum.

Unus patrinus in confirmatione adhibetur, 1, 218. Quis ille, 1, 302, 304. Sacramentum confirmationis non reiteratur, 1, 244, 303. Proprius characterem. Quia preparatio ante confirmationem requiritur, 1, 254. Confirmationi dicitur et impositio manuum episcopi, 1, 255. Ab omnibus Christianis suscipienda, 1, 255. Item, 1, 254, 240, 296. Locus et minister confirmationis, 1, 262.

Conjuges et conjugium. Vide Matrimonium, vir et uxor. Conscientia.

Nullum damnum nisi pro iugice conscientia, 14, 11. Sols in iudicio timenda conscientia, 14, 13. Deus iudex, conscientia vero testis factorum nostrorum, 14, 14.

Conspiratio.

Abominanda conspiratio, 6, 346. De iis qui contra episcopos conspirarint, 12, 85.

Constantia.

Constantia Gallie regina a sancto Gregorio papa mirifice laudata, 13, 36.

Constantinus Magnus.

Constantinus M. factus imperator potestatem construendi ecclesias Christianas concessit, 3, 7. Eius concessio Ecclesiae Romane facta, 5, 149. Eius submissio, 5, 378.

Constitutiones et consuetudines. Vide Leges.

Contentio. Vide Dissensio.

Continentia.

Continentia præcellentior matrimonio, 1, 42. Continentia commendatur, 1, 207; 2, 32; 4, 47. Quibus temporibus continere debent conjugati, 15, 163.

Convivio.

Convivia episcoporum qualia esse debeant, 15, 75. Presbiteri et clerici ebrietatem et epulations fugere, et quomodo se in convivis gerere debent, 6, 252. Convivia secundum ritum paganorum abhorrenda, 11, 61.

Corpora sanctorum. Vide Reliquiae.

Corporalia et polluta.

Debet lavari in vase ad id solum deputato, 1, 208. Corporale de linteau muddiuino sit compositum, 2, 133, 134. Non est serice aut panno sicutque ab episcopo consecratum, 2, 133, 14. Corporale in igne non projiciendum, ut ignis extinguiatur, 15, 172.

Corpus Christi. Vide Eucharistia. Item Incornatio.

Corpus humanum.

De corpore informato, 10, 58. Tutelam sui corporis juste quicquid procurare potest, 10, 118.

Correto.

Pro excessu correctionis non est venia petenda a subditis, 6, 384. Coripiendi sunt homines, 10, 64. Corripere proximum, diligere est eum, 10, 52, 76. Finis correctionis, 17, 75. Culipabis est qui non corripit cum possit, 10, 70. Sana ratio corrigerre debet, quod mens turbata peccaverit, 14, 19. Non imputandum proximo peccatum, priusquam seorsim arguitur, 15, 129.

Crapula seu confessatio. Vide Ebrietas.

Creatura.

Creaturæ omnes corporeæ, 17, 53. Creaturæ cur bonæ, cur mutabiles, 1, 21, 22. Creator et creatura ejusdem naturæ, 1, 21, 22. Creatura que ratione prædictæ mutabiles sunt, 1, 23.

Creditor. Vide Debitor.

Crix.

Crucis signaculum, ubique applicatur, 1, 114. Festum inventionis sanctæ crucis, 4, 5.

Culpa.

Veritas culpæ diligenter investiganda ante paenam, 9, 126. Major culpa si invidia innocens tradatur occidens potestati, quam si illamet potestas metu cuiusdam magni

aliquem occideret, 10, 100. Culpabiles sunt qui relinquentes defendunt, 14, 110. Diversitas culparum, diversitatē facit penitentiārum, 15, 47. Qui in culpa sunt minime defendendi, 15, 121.

Curiositas.

Curiosa temporum observatio fugienda, 4, 1.

D

Demoniacus. Vide Energumenus.

Demonium. Vide Diabolus.

Dannatio æternæ et infernus.

Saneti non orant pro damnatis, 17, 82. Unus gehennæ ignis, non uno modo omnes excrucians, 17, 80. Ignis inferni non lucet, sed torquet, 17, 90. Corporeus est, 17, 93. Incorporœ animæ a corporeo inferni que cruciantur, 17, 97, 100. Duplex damnatorum pena et mentis et corporis, 17, 102.

Damnum.

De illis qui hominibus damnum inferunt, sive vias præludendo, sive fontes coquinando, aut quisimile moliendo, 16, 217, 219. De compositione danni a servo illati, 16, 267. Damna illata quo peccato resarcenda, 16, 282, 349, 353. Damnum casuale, 16, 172.

Debitum conjugale. Vide Vir et uxor, item Matrimonium.

Debitus et creditor. Item et debitor.

De debitoribus, 16, 23, 322. Debitum promittens ad solutionem tenetur, 16, 322. Quid creditore agere oporteat, eis debitu die statuta minime solvitur, 16, 171. Quid debet facere debitor, non habens quod debita personat, 16, 118. Quid pati debet debitor qui creditorem frustrare intendit, 16, 124. Quid contra ferre illum oporteat qui debitore suum aggreditantem molestat vel defuncti funis impedit, 16, 134. Quomodo iudicanda tergiversationes debitorum, 16, 152. Ille liberat alium solvendo pro illo, 16, 167. Res honesta data repeti potest, 16, 174. Petitione debiti per jusjurandum, 16, 196. De debitis solvendis, de creditis rebus et de compensatione, 16, 228, 229. Fideiussores solutionem debiti æqualiter in se videre debent, 16, 255. Nullus contemptu fideiussore debitorem tenere debet, 16, 359.

Decimæ.

Decimæ Ecclesie persolvenda, 3, 171, 196, 200. Decimam non debent laici accipere, 3, 281. Non est suis fraudanda decimæ Ecclesie, 3, 284; 16, 328. De administratione decimaru[m], 15, 149. Decimæ reddenda etiam Ecclesie noviter constituta, 16, 263.

Decreta et statuta.

Statuta Patrum servanda, 3, 142. Quando temperanda statuta, 3, 141. Si quis contra episcopis decretum veniat ab ecclesia ejiciendus, 16, 15. Decreta cum sententiis episcoporum observanda, 16, 312. Decretales epistolæ sumorum pontificum venerabiliter suscipienda, 4, 64.

Defunctus. Vide Mortuus.

Degradatio et depositio.

Degradandus clericus maledictus seu malificus, 11, 11, 28. Deponendum clericus homicida aut divinos consulens, 10, 174; 11, 73. Degradandi clerici adulatores, et in nondinis, aut foro deambulantes, 6, 267. De degradatis presbiteris, 6, 236. Quid et irrecuperabiliter depositis agendum, 6, 124. Quomodo restituendi injuste degradati, 6, 237.

Depositum.

Si quis alieni dei depositum testes tres adhibeat, 16, 136. Qui praediūcum timens, fideiussorem dare recusat, potest certum aliquid de rebus suis pœnae causa depone, 16, 260.

Deus.

Deus est substantia, 1, 2. Quid de Deo sentiendum, 4, 2. Item, 1, 4. Dci attributa, 1, 5, 47, 175. Dei scientia incomutabilitas, 1, 33, 34. De prævidentia et providentia Dei, 17, 32, 38. Quid est dextra et sinistra Dei, 17, 59. Quid est juramentum, et penitentia Dei, 12, 67. De ejus aeternitate, 17, 33. Nihil fit absque consilio Dei, 17, 34. Quidquid jubet Deus implendum, 4, 178. Cur Deus dicitur zelans, iratus, penitus, misericors, praescius, 17, 87. Ejus divinitas videri non potest, 2, 7, 10. De his qui ad causam Dei res sua stradare volunt, 16, 265. Deus vitales tres spiritus creavit, 17, 21.

Diabolus seu demónium.

Natura dæmonum, 11, 70. De divinatione eorum, 11, 71, 72. Infinitus dæmonum numerus diversimode homines infestans, 11, 106. Diabolus nomen operationis non naturæ, 11, 50. Diabolus internas cogitationes non videt, sed ex motu quandoque corporis intelligit, 15, 119. Spiritus immundi in aere vagantur, 17, 60. Diabolus ad decipiendum semper paratus, exemplum hujus rei, 17, 64. Diaboli voluntas semper iniqua, potestas autem ejus nunquam injusta, 17, 62. Quatuor modis loqui-

tur Deus ad diabolum, et diabolus tribus modis ad Deum, 17, 63. De his qui immolant dæmonis, 11, 39, 56. Aut dæmones invocant, 11, 55. Nibil de arca aut torculari dæmonis sacrificandum, 11, 98. De nefando dæmonum coitu cum mulieribus, 11, 105. Spiritualiter sunt homicidæ, qui baptizatos dæmoniorum sacrilegii obstringere conantur, 11, 99.

Diaconus.

Diaconorum officium, 1, 68, et 252, 2, 79; 6, 10, 20, 306. Diaconus dicitur et levita potestque baptizare, 6, 79. Sed non coram episcopo et presbytero, 6, 99. Etiam suspensus potest baptizare in necessitate, 6, 368. Impellente necessitate possunt etiam corpus Christi sacerdotibus ministrare, 2, 23. Non debent sacram eucharistiam sacerdotibus porrigit, nec inter eos sedere, 2, 36. Atas consecrandis diaconis requisita, 5, 365, 6, 31. Qualiter ordinandi, 6, 13. Diaconi castitas ac continencia, 6, 68. Diaconi uxor legitima alteri nubere nequit, 6, 84. Diaconus autem presbyterum sedere non debet, 6, 223, 315. Numerus diaconorum in ecclesiis constitutendum, 6, 243. Non licet diacono cuiquam imponere poneantiam, 15, 134. Absente presbytero licitum est diacono necessitate compeiente suscipere poneantem, 15, 162. Quomodo lapsus diaconus debeat reconciliari, 6, 67.

Difamare, detrahere, seu maledicere.

Oculite infamias quomodo corrigendis, ac puniendus, 6, 381, 404. Nullus difamandus ac presentem sacerdos, 6, 430. Detractores sunt homilidae, 10, 157. Maledicentia grande scelus, 13, 52. Murmurations, detractores a contentio animadvertisendi, 13, 53, 63, 64. Maledicentia clericis in sacerdotem, postulare debet veniam, 13, 66. De penitentia detractorum, 13, 67. Puelæ aut mulieres non obrectandæ, 15, 147.

Dionysius Areopagita (S.).

Laus sancti Dionysii Areopagitæ, 4, 90. Ejus scripta Ecclesie valde utilia, 4, 90. Ejusdem preclarum dictum de oblatione missæ, 3, 67. Ejus liber *De divinis nominibus* a Carolo rege Francorum ad Nicolau papam mittitur, 4, 104.

Dioscorus.

Dioscorus Alexandriae patriarcha, condemnatus in concilio Chalcedonensi, eo quod potissimum sanctum papam Leonem injurioso excommunicatus, 5, 8. Hic licet mortuus fuit nihilominus excommunicatus, 14, 62.

Dissensiones, rixæ, contortiones et titæ.

Contentiones quomodo terminandæ, 3, 203, 4, 192. Juria et dissensiones non audiendi debent diebus jejuniiorum, 4, 46. Ad pacem potius quam dissensionem, et iudicium hortandi sunt populi, 5, 203. Episcopi discordias clericorum debent reprimere, 6, 290. Malum grande est dissensionis et discordie inter fratres, 5, 229, 231. Contentiosi et litigantes coercendi, 13, 56, 58. Dissidentes, qui ad pacem nolunt reverti, sunt excommunicandi, 13, 59. Allegationes litigatorum nullum patiantur prejudgetum propter occupationem principis, 16, 120. De rixantibus si alterum fuerit percussus, 16, 348.

Divinatio. Vide *Hariolus*.

Divinitas. Vide *Deus*.

Divites et divitiae.

Qui divites salvantur, 1, 311.

Divortium seu dimissio uxoris.

Si maritus sit horridus et inutiles, non debet propterea intervenire divortium inter virum et uxorem, 8, 232. Divortium fieri facile non debet uxoriatæ, 8, 237. Puniendus qui sine causa uxorem dimittit, 8, 241. Dimittenda uxor si cogit Deum dimitti, 6, 248. Propter sterilitatem non est uxor abicienda, 8, 254. Mulier non debet a marito proprio discedere, 8, 317. Extranei nisi ex necessitate dissidium inter consanguineos facere non debent, 8, 57.

Dominicus dies.

Die Dominicæ non jejunandum, 4, 7, 27, 51. Nec genuflectendum, 4, 18. Solemnitas diei Dominicæ, 4, 13. Die Dominicæ ab omni servili illicito opere, maxime autem a mercatu et forensibus negotiis vacandum, 4, 16, 21, 53. Que opera fieri licet diebus Dominicæ, 4, 20. Episcopus in die Dominicæ causas judicare non debet, 5, 204. Missa audienda die Dominicæ, 6, 310. Dominicæ die a voluntate carnis cessandum, 8, 83. Sed nec tunc celebrandæ sunt nuptiae, 15, 163.

Dominus noster. Vide *Deus sive Christus*.

Donatistæ.

Cur emendati ministrare permissi sunt, 6, 387.

PATROL. CLXI.

E

Ebrietas seu comessatio et crapula.

Ebrietas fugienda, pars 6, cap. 252, 13, 70, 84. Quomodo tollenda ebrietas, 13, 68. Crapula Christianum maxime decedet, 13, 69. Episcopi et Dei ministri comessatio et vinolentia non debent incumbere, 13, 71. Vinum ut venenum fugiendum, 13, 80. De penitentia quam facere debent qui se vino ingurgitant, 13, 79, 81. Vel qui alios inebriant, 83. De penitentia injungenda ebriliis ecclesiasticis, 13, 76. Mala quæ de ebrietate, 13, 45.

Ecclesia.

Solum in Ecclesia catholica sunt sacramenta, 1, 36, 37. In Ecclesia boni et malii admissi sunt, 1, 43. Unitas Ecclesie, 5, 361. Potior usus Ecclesie tenendus, 2, 79. Ecclesia navi similis, 3, 4. Quid sit Ecclesia, 3, 3. Et quid in fieri debeat, 3, 74, 275. Potestas Ecclesie, 44, 47. Matrix Ecclesie, 3, 4, 27. Cur ecclesie dictæ sint basilice, 3, 83. Singula Ecclesia habore debant prælatorum, 5, 356. Ecclesia aditus canibus præcludatur, 3, 2. Ecclesiærum et monasteriorum constructio, 3, 5. Modus ritus et ceremonia ædificandæ basilicae, 3, 8. Ejus sunt potestatis episcopi ecclesie in cuius sunt dioecesis, 3, 10. De ecclesiis non consecratis, 3, 11. De consecrandis ecclesiis, 3, 13, 25, 356. Ecclesia honoranda, 3, 84, 150; 6, 283, 14, 93. Impunita ecclesie et de confugientibus ad eam, 3, 107; 6, 370; 10, 81; 16, 238. Ecclesia non debet esse avara, 3, 180, 251. Ecclesia gladium habet spirituale, 8, 333. Communitati et translaio ecclesiæris, 3, 39, 80. Parochianæ ecclesie quomodo ordinandæ, 3, 47. De ecclesiæ haereticorum consecrandis, 3, 37. De ecclesiæ redditibus nihil detrahendum, 3, 12, 29, 56, 140, 148; 5, 6, 3, 156, 257, 14, 94. Bona ecclesie quomodo et quot in partes dividenda, 3, 203, 161, 262. Quod episcopo pro redemptione animalium tribuitur, Ecclesie est reliquendum, 5, 331. Dos ecclesie ad ordinationem et potestatem episcopi attinet, 3, 23, 209. Ecclesie non occidit, 10, 7. Nullus in ecclesia gladium portare debet nisi rex, 15, 174. Mala colloquia in atrio ecclesie vel in ipsa ecclesia nunquam auditi debent, 15, 175. Edificia laicorum in atrio ecclesie ponî non debent, 15, 178. Nemo laicus ecclesiam suam commendare debet presbytero, nisi ex licentia episcopi, 15, 179. Ecclesie privilegia nullatenus violanda, 16, 228, 298. Quanta et qualia disciplina patiatur Ecclesia, 16, 1. Sancta Ecclesia unum habet Patrem in celis, 16, 33. Qui res Ecclesie a regibus petunt, irrita esse debent quæ obtinent, 16, 37. Qui Ecclesie non communicat publicas functiones agere non debet, 16, 153.

Ecclesiastici. Vide *Ministri ecclesiastici. Itemque Clericus. Ecclesia Romana.*

Ecclesia Romana sancta et impolluta, apostolica, 1, 87, 5, 42. Venerandæ ac servandæ Ecclesia Romana leges et sanctiones, 1, 135; 4, 211, 238; 5, 31. Fides S. E. R. 2, 10; 3, 4. Consuetudo Ecclesie re sequenda, 3, 47; 4, 39. Consuetudo Ecclesie Romana ex susceptoribus, 1, 218. Et diaconis et subdiaconis, 2, 79. Quae respectu Ecclesia Romana sunt, 4, 75, 79. Statutorum Romanorum pontificum infractores excommunicandi, 4, 205; 5, 35. Auctoritas et primatia sanctæ R. Eccl. 4, 101, 5, 2, 6, 9, 17, 21, 26, 40. Vicarii sedis Romanae non habent plenitudinem apostolicæ potestatis, 5, 11. Dubia et diffidilliores causæ ad sedem apostolicam perferende, 5, 30, 294.

Eleemosyna.

Quomodo elargienda eleemosyna, 17, 129. Nihil valet eleemosyna quando non corrigitur vita, 17, 121, 126. An agenda eleemosyna tempore, jejuniis, 4, 44. Oratio cum Eleemosyna bona valde, 6, 166. Eleemosyna ab excommunicato non accipientia, 14, 68. Eleemosyna extinguit peccatum, non tameuidcirco quis peccare debet ut eleemosynam faciat, sed oculo eleemosynam tribuat quia peccavil, 15, 70; 17, 130. Eleemosyna multa mala expiat, 15, 126. Superflua pauperibus eroganda, 15, 128.

Emere et vendere.

De rebus veniblibus, 16, 234. Difficile abest culpa ab ementibus et vendentibus, 13, 25. Fraus est fruges reservare in cara tempora ut carius vendantur, 13, 26. Res non alienari quæ minoris venditur quam mandatur, 16, 178. Qui furtivam rem sciebat ewerit, debet eam restituere, 16, 215. De illo qui rem alienam minoris vendiderit, 16, 232. Nullusrem aliquam sine possessori voluntate vendere debet, 16, 221. Ab ignoto oīl emendum, 16, 308. De illo qui res alienas male ingenio emptas vendiderit, 16, 342.

Encrygumenus seu dæmoniacus.

Energumeni baptizandi, 1, 27. A dæmone vexatis non

sunt committenda sacra mysteria, 2, 88 ; 6, 40. Verrere debent ecclesiam energumeni, 3, 21. A diabolo vexati, quomodo liberati, 6, 256. Energumeni victimum administrare debent exorciste, 3, 263. Energumeni sacris ordinibus initiari non debent, 6, 195. Quomodo curari valent demoniaci, 11, 102. Communio non est interdicta dæmoniacis, 11, 103. Clerici dæmoniaci ad superiores ordines condescendere non possunt, 11, 104 ; 15, 103.

Epiphania seu Theophania.

Festum Epiphaniæ venerabile, 1, 47 ; 4, 9. In Epiphania Domini lecturem tres de Isala leguntur, 4, 63.

Episcopi seu prałati Ecclesie.

Episcopi ecclesias suas et dioeceses visitare debent, 1, 73 ; 3, 38, 432, 138 ; 5, 180, 341. Visitando quid inquirere debent, 1, 75, 149. In visitationibus suis populum debent convocare, 5, 196. Si per se non possint visitare, per alios probabilitate vita id licet illis præstare, 3, 193. In vicis et modicis civitatibus non constitundi episcopi, 5, 142. De vitiis episcopis, 1, 150. Boni pastoris officium et obligatio, 5, 318, 324, 372 ; 6, 20. Episcoporum obediendum, 5, 225, 233, 360, 238 ; 14, 121. Translationes episcoporum fieri non licet, 1, 152. Post primum consecratum episcopum secundus esse non potest, 5, 339. Episcopi jejuni confirmationem conferre tenentur, 4, 261. Prædicare debent, 5, 198, 209, 370. Et pauperes protegere, 16, 2, 4. Turpe lucrum, etiam et fastum fugere, 1, 287, 271 ; 2, 115 ; 3, 42, 132, 141. Episcopus in necessitate de thesauro, ecclesia familiæ sua potest subvenire, 2, 141. De episcopo in alterius dioecesis, 1, 301 ; 5, 210. Sedes episcoporum quando transierri possunt, 3, 79 ; 5, 125. Episcopus qui usus fuerit sæculariæ auctoritate ad obtinendam ecclesiam deponendus, 3, 85. Cum etiam res ecclesiae alienaverit, 3, 172. Presbytero non committenda neque auferenda ecclesia, absque episcopi consensu, 3, 88. Quo pacto episc. facultates ecclesiae administrare debent, 3, 147, 160, 167, 202, 241 ; 16, 5. Has vendere non debent, 3, 144. Nec de his testamentare, 5, 326. Aut illas dare seu alienare, 5, 127. In altari quo missam celebrabit episcopus, nulli presbytere eo die celebrare licet, 3, 170.

Episcopi docere grammaticam non debent, 4, 161 ; 5, 193. Nec libros Gentilium legere, 4, 160, 165. Minister seu vicarius episcopi non laicus, 5, 194, 195. Qualis esse debet, 6, 194, 195. Ordinari episcopatus sublimitas, excellētia ac potestas, 5, 178 ; 14, 1. Quomodo illum exercere debeat, 14, 3. Vivente episcopo nullus ordinari potest, 5, 302, 304, 336, 352. Nisi diu et gravior laborante episcopo, 5, 302, 307. Accusatus episcopus quomodo se purgare debeat, 5, 301, 342 ; 6, 272. Correptio prałati concubinarii, 5, 310. Correptio senis episcopi, 5, 312. Episcopi non debent armis gerere, 5, 332. Pro propria injuria non debent excommunicare, 5, 351. Inviti non ordinandi, 5, 347. Ordinatus ab episcopo suo damnatus defensari non debet, 6, 230. Accusatus episcopus a suis deserii non debet, aut finem causæ, 6, 310. Propter quid episcopus debet esse unius uxoris vir, 8, 294. Interfecto episcopo alter non subrogandus, nisi reis detectis ac punitis, 10, 49. Episcopum præcipit sententiam dictare non decet, 14, 18. Prałati sunt throni Dei, 16, 296. Inquietandi sunt nullatenus, 16, 296. Ordo capít. Ordo episcopalis, 5, 1. Ejus finis, 5, 226, 372. Superior prałatus ab interiori iudicandus minime, 5, 8. Episcopus quando pallio uti debeat, 5, 20. Menses tres ab Apostolica sede illud debet accipere, 5, 136. Episcopi apostolorum presbyteri disciplolorum lxxi locum obtinunt, 5, 58, 98. Qui ad episcopatum sint promovendi, 5, 59, 90. Ordinandi episcopi prius examinandi, 5, 62, 103. Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica a cunctis comprovincialibus fieri debent, 5, 65, 69. Doctrina et virtute preditus esse debet episcopus, 5, 68, 372. Renunte clero aut populo, aut nesciente metropolitano episcoporum band ordinandus, 5, 61, 65. Quomodo examinandi qui contradixerint prałati electioni, 5, 60. Quando excommunicandus episcopus, 5, 297, 14, 16. Prałati superbi atque negligentes caues potius quam principes dicendi, 5, 67, 317. Triginta anni requiruntur laico, ut in episcopum eligatur, 5, 70. Per gradus ecclesiasticos ad episcopatum ascendendum, 5, 72, 102. Qui per ambitionem episcopatum obtinuerit laica communione privetur, 5, 73. Damnetur severissime, 5, 133. Simoniam ab episcopatu penitus elongari oportet, 5, 75, 122. Excommunicandi Simoniaci oriolet et ordinari, 5, 78, 127. Vovere debet prałatus se fidem catholicam defensurum, etc. 5, 84. Irrita sententia archi-piscopi sine assensu coepiscoporum, 5, 96, 101. Idem sentendum de sententia episcopi absentibus clericis, 5, 214. Majorem sedem ambieus episcopus et suam præcedat, et illam non obtineat, 5, 103 ; 6, 73.

Qualiter pontifex ei sendus, ordinandus, et consecrandus, 5, 124, 138, 139, 140, 333 ; 6, 113. Qua aetate, 6, 29. Non est faciens episcopus premio, vel personarum patrocinio, 5, 129. In electione episcopi communie bonum querendum, 5, 130. Episcopi ordinatio du non protractenda, 5, 135, 137. Abhiciendus episcopus tantum a duobus episcopis consecratus, 5, 141. Sicut et sed tunc eommunis, vel ad commissam Ecclesiam ire negligens, aut non suam invadens reji- endus et commuione privandus, 5, 147. Episcopi in suis dioecesibus maxime residere debent, 5, 148, 176, 217, 340, 350. Ordo inter episcopos servandus, 5, 164, 337. Episcopus dioecesin alienam invadere, aut de sua ad aliam transire prohibendus, 5, 150, 173, 177, 179, 184, 236. Episcopus propter persecutionem ad aliam potest migrare Ecclesian, 5, 186, 249, 293. Ecclesiam suam cathedram negligere non debet, 5, 187. Probate vita sacerdotes et clericos secum habere debet, 5, 205. Quasi bores fieri debet, 5, 205. Qualiter suspicendus peregrinus episcopus, 5, 216, 221. Episcopi a domino iudicandi, 5, 232. Criminationes contra episcopum facile non admittenda, 5, 234, 237, 243, 250, 264, 271, 299. Quomodo et ubi iudicandi accusati episcopi, 5, 245, 258, 260, 270, 280, 335. Sine Romani pontificis auctoritate non condemnandi, 5, 292. Accusator episcopi, qui recipiendus, qui non, 5, 289.

Eucharistia.

Eucharistia recens baptizatis administratur, 1, 160. Nihil proficit indigne eam suscipientibus, 1, 185. Quomodo eucharistia fit sacramentum corporis et sanguinis Christi, 2, 1, 4. Et quibus constat, 2, 9, 68. Panis quem Deus Jesus frigit, et calix quem p̄terrexit discipulis suis corpus est et sanguis ejus, 2, 5. Quomodo accedendum ad sacram communionem, 2, 6, 24, 25, 32. Corpus Christi in eucharistia non dividitur nec minitur, 2, 7. Proprietates et effectus bujus sacramenti, 2, 7. Differentia communicantium, 2, 8. Veritas corporis Christi in sacramento, 2, 9, 10. Corpus Domini in pixide recordendum, 2, 19. In ecclesia semper haberi debet, 2, 20. Quotidiana communion, 2, 23 ; 4, 28. Quo tempore communicandum, 2, 23 ; 1, 28. Item, 2, 27, 29. Qui in Natali Domini Pascha et Pentecoste ad sacram communionem non accesserint inter Catholicos haberi non debent, 2, 33. Communion a selectis recepta nihil prodest, 1, 185. Jejunii ad communionem accedere debent, 2, 45. Iuveterate species eucharistiae comburende, 2, 45. Hostia sacra sanguine intincta populo nequamquam porrigit, 2, 8. Fragmenta hostiarum a laici non sumenda, 2, 86. Pro sancta communione distribuenda, vel exigenda, 2, 92. Eucharistia in manibus laicorum minime tradenda, 2, 129. Forma verborum adhibenda in administratione sacrae Eucharistiae, 2, 129. Hic non debet denegari communioni qui tabernaculi sunt affindii, 14, 124. Vaticum corporis Christi his qui in extremis constituti sunt administrandum, 15, 31, 33. Renegatus quidam virtute divini viatici a gravi infirmitate est sanatus, 15, 37.

Eunuchus.

Ordinari non debet, 6, 37. Quando potest eunuchus, seu castratus ordinari, 6, 75, 374.

Eusebius Casavensis.

Eius Chronicon seu Historia non responda, 4, 82. Historia Eusebii Pamphili Aporpia, 4, 65.

Evangelium.

Præstat evagelizare quam baptizare, 1, 70. In Evangelio est veritas, 2, 6. Surgendum dum legitur Evangelium, 2, 138 ; 6, 93.

Excommunicatio et anathema seu maledictum.

Cujusdam excommunicati sublata punitus, 5, 378. Quid est anathematizari, 14, 49. Quam grave sit periculum anathematizari, 14, 50, 52. Excommunicati vita aeterna privabuntur, 2, 101 ; 14, 53. Quæ distinctio inter excommunicationem et anathemam, 14, 53. Cum fulminatur excommunicatio, 2, 122, 126. Excommunicati intra annum causam suam traefare debent, 14, 41. Cum excommunicato non communicandus, 14, 95, 97. Qui excommunicandi, 2, 140, 150, 155, 156, 208 ; 14, 83, 122. De illis qui excommunicati moriuntur, 14, 114. Ab excommunicatis non est celebranda consecratio, 5, 134. Excommunicatus se ipsum damnat communicando, 5, 314. Excommunicatus si fuerit exclusi ibi communicatione consequatur, 14, 105. Nullus excommunicandus nisigravi de causa et antequam excommunicationis ratio probetur, 5, 371 ; 21, 41, 42, 80, 81. De ordinatis ab excommunicatis quid agendum, 6, 406. Excommunicatus puniendus, 5, 314, 362 ; 14, 79. Non deliquint sancti cum peccantibus excommunicant, aut maledicti sententia ferunt, 14, 4. Abniuabilis Deo qui justum ligat aut solvit injustum, 4, 6. Duobus modis maledictum profertur, 14, 5. Excommunicatus quando reconcilandus, 14, 15. Communicanscum

excommunicatis excommunicatur, 14, 23. Ecclesie sacramenta ab excommunicatis non suscipienda, 14, 36. Excommunicatus a suo episcopo ab aliis nequaquam recipiens, 14, 37, 206. An uno quotidie peccante familia tota anathemate sit percutienda, 14, 44. Excommunicationis exemplum, 14, 45, 46. Non valeat excommunicare excommunicatus, 14, 57. Non communicandus defunctis quibus in vita non communicatione est, 14, 60. Nomina excommunicatorum notari debent, 14, 65. Foribus ecclesiæ præfigi, 14, 113. Non acceptandum excommunicati, nisi resipuerit, munus, 14, 67. Excommunicatus non potest accusare, 14, 69. Nullus, nisi habeat potestatem, excommunicare potest, 14, 71. Excommunicationis formula, 14, 75.

Echæredato.

Exhæredato filio heredem facere ecclesiam non licet, 3, 177. Non debent accipere ecclesiastici res ab illis quorum liberius aut propinquius propter hoc exhæredentur, 16, 261.

Exorcista.

Exorcista officium, 3, 263 ; 6, 7, 20, 298. Quomodo ordinandus, 6, 16.

Extrema unctionis. Vide *Infirmus.*

F

Famulus. Vide *Libertus.*

Femina seu mulier.

Non debet intrare sacrarium, aut ad altare accedere, aut corpus Christi trahere, 2, 39 ; 72, 135. Enixa mulier communicare potest, 2, 62. Feminae præparare carent linteame pro altaris, 3, 91. Sacra vasa attrectare eis prohibetur, 3, 265. Quæ Feminae cum clericis et presbyteris habitare queant, 6, 52, 81, 189. Vitanda Feminarum familiaritas, 6, 77, 89. Feminam babitum virilem induere non oportet, 7, 78 ; 11, 64. Nec etiam docere aut aliquod ecclesiastici ordinis officium præstare, 7, 101, 102 ; 8, 224. Aut etiam aliecius causas prosequi, 7, 103. Cur velant caput suum, 8, 92. Eorum capita tonderi non decet, 8, 320. Mulier factum nondum editum suffocans, vel iam editum occidens gravissime punienda, 9, 102 ; 10, 181, 186. Ad mulierem menstruosam non accendendum, 9, 119. Penitentia femina, mortuo marito alteri nubere non debet, 15, 72. Femina non debet ante mundationem sanguinis sui ecclesiam convenire, 15, 151. Mulier infans quæ, 16, 125.

Fenerator et fenus.

Ecclesiasticum maxime dederet esse feneratorum, 13, 8. Alias deponendas ac etiam excommunicandas, 13, 17, 14. Qui fenerator, 13, 17. Quid sit fenerator, 13, 22.

Festum et festivitas.

Festum dedicationis ecclesiæ cum octava celebrandum 3, 24 ; 4, 14. Festum Inventionis S. Crucis, 4, 5. Festa Pasche, Natalis, Epiphaniæ et Ascensionis Domini. Item Pentecostes et Nativitatis S. Joannis Baptista concelebranda, 4, 9. Festa S. Stephani, Joannis Evangelista, Innocentium, Silvestri, Circumcisio, Purificationis, Assumptionis, et Nativitatis B. M., duodecim apostolorum, Michaelis, Laurentii, Omnia Sanctorum et sancti Martini ferianda, 4, 14. De celebribus festorum, 6, 36. Festa sanctorum in Quadragesima non celebranda, 4, 43. Festa populo notificari debent per presbyteros, 4, 14. Hæreticorum festivitates Deo odibiles, 2, 108.

Fides.

Fides constantissime tenenda ac servanda, 1, 44. Fidei necessitas ad salutem maximam, 6, 158. Si ad committendum peccatum fides adlibeat; aut debeat dici fides, 12, 14. Bona fides contraria fraudi, 16, 176.

Fili seu liber. Item pater et mater.

Parentibus suis parere tenentur filii, 6, 163. Filii familiæ, inscio patre, pecunia non commendanda, 16, 230. Inhonestas parentum honeste viventibus filii non obest, 16, 413. De damnatione filiorum sacerdotum, 6, 425. Filii legitimi de muliere cum qua quis consuetudinem habuerit ante pactum matrimoniorum, 8, 34. Illegitimus filius a nobili et ancilla genitus, 8, 67. Qui sicut filii illi qui quæsiti nuncupantur, 8, 69. Filii illegitimi matrem potius quam patrem sequuntur, 8, 70. Filii occasione religiosis parentes suis contempnere non debent, 8, 319. Excommunicandus qui proprios filios dereliquerit, 8, 318. Bona incestuosa patris liberis quamvis ex alia natis conjugi debentur, 9, 4. De imponenda penitentia filii qui non servant honorem parentum, 15, 106. Pueros expositos cujuscumque conditionis nullus in suum dominium vindicare potest, 16, 97. Mulier quæ secundo nupsert res filii suis a se donatas retrahere non potest, 16, 126. De his qui diverse nascentur, 16, 193. Quomodo naturales filii legitimis efficiantur, 16, 141.

Flagella Dei.

Quomodo pestilenta, famæ, inæqualitas et aliæ injuriaæ aeris casteraque flagella Dei propulsanda, 4, 50 ; 6, 166. A jejuniis et oratione, 4, 50 ; 6, 166.

Fornicatio seu impudicitia.

Prater fornicationem uxorem licet admittere, 8, 43, 228. Fornicatio prohibetur, 8, 72. Solutus cum soluta fornicatis tribus annis penitire debet, 8, 205. Infidelitas est fornicatio, 8, 247. Quid sit fornicatio, 8, 275. Impudicitia et fornicatio grave peccatum, 8, 276, 278. Mæcia omnis nomino illicitus concubitus intelligitur, 8, 279. Major post Evangelium fornicatio quam ante, 8, 310. De mulieribus que fornicatae, partus suos necant, 8, 314, 334. Illa quamcum pater et filius fornicati sunt nunquam debet jungi in matrimonio, 9, 76. De mulieribus a casu matrimonialibus inter se fornicantibus, 9, 83. De irrationabilis concubitu, Sodoma, bestialitate et peccato contra naturam, 9, 88, 105. Pœnitentia filii qui hujusmodi nefandæ celerae perpetrant imponenda, 9, 107. De pœnitentia clericis monachis parvolorum impudicæ in seculâribus imponenda, 9, 93. Horribilis cujusdam fornicarii punctio, 9, 98. Vexatis spiritu fornicatio non prosunt orationes sanctorum nisi et ipsi pro se ipsi orient, jejunent, gerant, etc., 9, 99. Puerorum corruptores a communione arcessendi, 9, 109. Naturalis usus in uxore propria venialis, damnablestis est in aliena, 9, 110. Inordinatus sine consensu membrorum motus, est absque culpa, 9, 123. Quid sit abuti uxore, rerum in honestarum nulla societas, 11, 14 ; 16, 176. Is qui lasciva sunt lingua, pœnitentia diuinae trium imponenda, 13, 57. De clericis qui corporali delicto, delinquent, aut si subita fragilitate carnis corrunt, 14, 86, 87.

Franci seu Galii.

Laus Francorum, 2, 96. Benevolentia et propensio summorum pontificum in Gallorum reges, 5, 378, 358. Leo papæ ad exercitum Francorum scribit, quod consequenter regnum ecclorū si pro Christianorum defensione fuerint occisi, 10, 87. Adrianus papæ anathematizat Tassoneum Bavariae ducem nisi Carolo Magno et genti Fracorum obediatur, 10, 89. In Galliis et quibusdam aliis provinciis, nullus instituit ecclesia nisi illi quoq. S. Petrus apost. aut ejus successores constituerent sacerdotes, 4, 67.

Fur et furto et fortum.

Fortum sine furando affectu non committitur, 16, 105. Fortum est ita in parvo ut in magno, 13, 41. De pœnitentia furis, 13, 42. Furta ab Ecclesia non accipienda cum aliquo avitario. Fures quomodo convincandi, 13, 5. Et punienti, 16, 207. Pro furibus in furto occisis non orandum, 13, 45. Prædones excommunicandi, 14, 82, 109. De pœnitentiis iñiungenda qui captur latronem postea interficerunt, 13, 46, 47. Benefacit qui latronem aut piratam debilitat, 10, 113. Qui procurant Christianos depredari cui debeant pœnitentia subjaceret, 13, 115. Quod ex furto quæsumis est in societate non debet converti, 16, 176. Nou est homicidii reus qui furantem occidit, 16, 211, 352. Si quis de fuere inscius, aliquid comparval quære debet venditorum, 16, 212. Conscii receptores et conciliatores furum, ut fures reputandi, 16, 216. Latrones hospitio non recipiendi, 16, 223. Nullum dannum pati debet, qui latronem comprehendenter, 16, 236. Invasor, illud quod invaserit amittat, 16, 243. Furtum confessus ad quid obligatur, 16, 294. Si quis alias ad diripiendum iuvitat, quid ei est faciendum, 16, 311.

Furiosus et furor.

Non sunt puniendo furiosi, 13, 86, 91. Furor non sinit contrahi matrimonium, rite autem contractum non imponendi, 13, 57. Furiosus incapax rerum gerendarum, 13, 89. Non potest testamentum facere, 13, 93. Quidquid iratus animus fecerit justum hoc putat, 16, 30.

G

Gallia. Vide Franci.

Gelasius (S.)

Multos conscripsit libros utilissimos, 4, 94. Ejus decreta de libris authenticis, etc., 4, 64.

Gentiles. Vide Pagani.

Genuflexiones.

Deus cum genuflexionibus orandus, et adorandus, 3, 276. Non sunt genuflexiones in diebus solemnioribus, 3, 276. Nea genuflectitur diebus Dominicis et die Pentecostes, 4, 18. Quando dicendum *flexamus genua in missa*, 4, 36.

Germanus (S.).

S. Germanus Parisiensis episcopus regem Charibertum excommunicavit, 5, 387.

Gerontoconium.

Locus est veuerabilis in quo pauperes, et propter solam senectutem infirmi homines morantur, 17, 137.

Hujus loci bona immobilia possunt alienari, secundum constitutionem Leonianam, 17, 137.

Gradus cognationis seu consanguinitatis.

Item affinitatis seu propinquitatis spiritualis.

In quarto gradu coniugij fieri non potest, 9, 5, 20. Quomodo computandi sint gradus consanguinitatis, 9, 6, 13, 15, 177. Sex ramis consanguinitatis terminalium, 9, 7. Nec eleemosynis nec jejuniis, aut ulla ratione consanguineam suam potest aliquis secum retinere, 9, 9. De proprio cognitione coniux non accipienda, 9, 11, 15, 39, 42. Notarium consanguineum copulari, 9, 12, 30. Juxta gradus cognationis modus culpe tractandus, 9, 14. Quid sit: filii de cognatis nati, morientur, 9, 18. Qui uxorem fratris sui cognitione duxerit, anathematizandus, 9, 19. Duobus fratribus duas licet ducere uxores, 9, 27. Quæ personæ ob cognitionem duci non possint, 9, 24. Infames ac maledicti qui consanguineas docent uxores, 9, 22. Concubitus cum ueroca grande seclus, 9, 28. Non debet solvi matrimonium propter consanguinitatem, 9, 32. Spiritualis est, propinquitas inter compatrem et filiolum, 9, 34. Ne quis filiolum nec commatrem ducat, 9, 36. Uxore mortua commatrem suam ducere ne quis potest, 8, 35. De illo qui concubinae suæ consanguineam alteri licet despousat duxit, 9, 37. In qua linea conjugia heri possint, 9, 46, 54. Usque ad septuaginta generationem hædiles conjungi non debent, 9, 26. Equaliternor vir non conjungitur tam suis quam uxoris sue consanguineis, 9, 43. Uno modo parentela viri et uxoris consideranda, 9, 44. Quod testibus consanguinitas probanda, 9, 52. Quid faciendum si peno consanguinitatem juramento firmare velit, 9, 53. Infra septem gradus omnia nomina propinquitatum contingunt, 9, 64. Mulier que duobus fratribus nupsit excommunicanda, 9, 67. De illo qui duas sorores polluit, 9, 69. Qui filiastriam suam duxerit, etc., 9, 71. An quis compatrius defuncti uxorem ducere possit, 9, 96. An quis filiam commaritis ducere queat, 9, 97. Qui sint agnati, et cognati, 16, 326.

Gratia.

Absque adminicculo gratia divinae nihil boni valemus operari, 1, 32. Gralia divina, et peccata dimitti et ne iterum committantur, auxilium praestat, 17, 30.

Gregorius papa (S.)

De ejus quadraginta homellis et Synodico libello, 4, 96. De ejusdem epistola, 4, 144.

Gula. Vide Abstinentia.

H

Hæres.

Deum hæredem facere debemus, 3, 207. Si hæredes jussa testatoris non uoluerint, adimplere debet episcopus, 16, 35. Infra annum hæres solvat legata, 16, 116. Quæ actions in hæredes transeant, 16, 202. Exor post mortem mariti possidere dotem suam debet, nec ad hæredes defuncti hoc pertinet, 16, 246. Hæredi contra justam priorem definitionem venire non licet, 16, 300. De illo qui filii carent in corum locum alium sibi vult habere hæredem, 16, 302.

Hæresis et hæreticus.

Hæretici in ignem æternum ituri, quare, 1, 38, 39. Qui hæretici, 16, 158. Cum seductoribus populii, id est, cum hæreticis non communicandum, 2, 95; 15, 117. Quomodo conversandum cum presbyteris seductoribus, etc., 2, 96, 113. Hæreticorum festivitates proicit Deus, 2, 103. Hæreticorum baptismus, 1, 233. Benedictiones hæreticorum sunt maledictiones, 3, 260. Eulogias ab iis minime accipienda, 3, 260. Ad hæreticorum cœmeteria ecclesiastici accedere non permittantur, 3, 259. Hæreticorum libri a quibus legendi, 4, 81. Hæretici dialectica studiosi, 4, 229. Cum hæreticis matrimonia non contrahenda, 8, 204. Non sunt culpandi judices hæreticos insectantes et bona eorum diripientes, 10, 75. Non debent publicas functiones administrare hæretici, 16, 158. Etiam post mortem sunt anathematizandi, 14, 62. De hæreticis ad noitionem Ecclesie Catholice redemptibus, 1, 283; 6, 390, 97. Cur reverentes ab hæresi permittuntur suis fungi officiis, etc., 6, 385, 387. Formula abjurandæ hæresis, 5, 344.

Hariolus et aruspex seu divinator, etc.

Excommunicantur qui observant hariolos et ejusmodi homines, 11, 1; 35, 37. Quid sit spiritus Pythonicus, 1, 6. Dies, Kaleudæ, vel auguria minime observanda, 11, 7, 16, 19, 43. Non credendum divinitoribus, 11, 10. Malefici damnandi, 11, 8. Cursus astrorum vel volatus avium non observandus, 11, 9, 40. Nec etiam dies Ægyptiaci observandi, 11, 15. Plaueterii (Gallice, ut puto, *faisseurs d'almanachs*), mathematici, valicinatores, etc., damnandi, 11, 20, 24. Sortibus fides nulla adhibenda, 11, 21, 52. Qui sint sortilegi, 11, 22. De correctione ejus qui arte magica

muleriem criminalis sit, 11, 25. Sortilegi et malefici extermiandi, 11, 30, 49. Arbores non colenda, si que vero sint quæ vulgo honorem tribuat succedendæ sunt, 10, 31, 38. Vaux observationes circa herbas, et fontes vitandas, 11, 47, 48, 57. Nihil potandum aut manducandum ad subventionem Dei iudicium, 11, 51. Inventores magicas et oecromantias, 11, 67. Varia divinationum genera, 11, 68. Earum cause, etc., 63. De execrabilibus quibusdam remedii, 11, 69. Incautatores et cesteri hujusmodi nihil conferunt ad salutem hominum, sed potius veluti laquei sunt, quibus multos decipit diabolus, 11, 65. De qualitate pœnitentiarum injungendas, iis qui clamores et maleficia exercent cum luna obscurantia, 11, 58. Qui utuntur præcantationibus, 11, 74.

Henricus imperator.

Ejus constitutum cum Romano Pontifice, 5, 52.

Henricus rex.

Henrico Francorum regi, filio et hæredi Roberti regis scribit Leo IX, papa de Berla ejus conjugie, 9, 8.

Herodes.

Iniquum suum jusjurandum tenere non debebat, 12, 53, 73.

Hieronymus presbyter (S.)

Ejus scripta ab Ecclesia recepta, 4, 64. Vita Patrum, quas conscripsit omni cum honore, suscipiendo, 4, 64. Alias autem Vita Patrum sine probabilitib[us] auctoribus scripta nunquam sunt legenda, 4, 141. Librum Scriptorum Ecclesiasticorum, contexit, 4, 89.

Hilarius Pictaviensis (S.)

S. Hilarius Pictavorum episcopus, et doctor Ecclesiæ, commendatur ejusque scripta, 4, 237. Ejus opera interauthenticas Scripturas numerantur, 4, 64, 87, 92, 99.

Historia.

De auctoritate historie ecclesiasticae, 4, 143.

Histrio.

Histriones perdant pueros, 11, 83. Debentne admitti ad sacram communionem, 1, 31. Illos fugere debent ecclesiastici, 5, 339. Histrio quidam cymbalo pulsans, subito moritur, 10, 67. Vitium immane res suas histrionibus dare, 11, 84. Nihil dandum histrionibus veneturibus, 13, 31.

Homicidium et homicidæ.

Tria genera homicidiarum, 10, 157. Qui uxorem suam occidit quomodo pœnitentia debet, 8, 126. Leges omnes homicidium prohibent, 10, 1. Quise ipsum perimit homicida est, 10, 4. Bebet porro talis oblationibus, ac missis privari, 10, 5. Presbyteri interficietur episcopo solvi dehente, 10, 9; 10, 140. De compositione ecclesiastica persona occisa, 10, 9. De pœnitentia ejus, qui violentas manus in ecclesiasticum intulerit, 10, 10, 12, 16. Quomodo purgare debeat se presbyter de auctore sui pœnitenti defamatus, 10, 15. Puniendo ac excommunicandi percussores, homicidæ, presertim ecclesiasticorum, 10, 17, 20, 38, 137, 158. De correctione, damnatione, et pœnitentia eorum qui graviter percutiunt, aut mutilant, aut perimunt alios, 10, 21, 33, 39, 42, 50, 153, 155; 13, 113. De pœnitentia septem annorum pro non sponte commissis homicidiis, 10, 25, 28, 144. Aequo puniri debet qui proprium seu alienum servum sine causa interficit, 16, 186.

Homicidæ sunt, qui dormientes opprimit, 10, 27. De illo qui jussu principis occidit, 16, 289. Benefici capite plecedunt, 11, 26. De pœnitentia ejus qui manu inject in episcopum, 13, 65. Qui homicidio non interfuerit, sed tantum cum perpetrareetur supervenire puniendi non sunt, 10, 30. De diversitate peniarum iis qui vulnerant aut infundunt sanguinem infligendarum, 16, 204. Mulier culpabilis, si mulce ejus hominem obtiverit, 10, 32. Occidentis voluntas pro effectu sumitur, 10, 46; 15, 132. Non debet occidi homo nisi iuvene lege, 10, 41; 16, 80. Inducia homini concedendæ priusquam interficiatur, 10, 47. De diversis homicidiis ac poenis eorum, 10, 49. Excommunicandus et deponebundus homicida episcopus, 10, 52. Homicide non ceasendi illi qui aut fure domum profondentes, aut excommunicatos zelo Ecclesie occidunt, 10, 53, 54. De illo qui fetus in utero occidunt, 10, 55. Puerperum non formatum ad homicidium non pertinet, 10, 56. Non omnis occidens homicida est, 10, 65; 16, 78, 172. Non crudelis qui crudeles jugulat, 10, 112. Non est reus homicidii qui potestati obediens occidit, 10, 98, 101, 104. Minister judicis si sponte occidat, homicida est, 10, 103. De homicidiis voluntariis et modo pœnitentia eorum, 10, 130, 141, 146. De homicidiis et calumnias episcoporum, et reliquorum Ecclesie ordinum, 10, 124, 135. De homicidio, et damno casuali, 10, 150, 172. Homicidæ sunt qui consilium dant occidendi, 10, 160. De pluribus unum qui postea mortuus est impugnantibus, 10, 170. Qui Christianum vendidit homicida est, 10, 176. Qui sibi mortem inferunt, et qui pro suis plectuntur facinoribus

nulla pro eius celebranda missa neque cum canto cadavera eorum sepelienda, 10, 108; 15, 140. Homines ministri sunt et ultores irae Dei, 10, 111. Tutelem sui corporis iuste procurare possunt, 10, 118. Omnis conditio hominis Deo possunt placere, 11, 82. Haec sola hominis justitia, ut se ipsum reprehendat, 15, 67. Omnis homo peccator, 15, 137, 138. Dignitas conditionis humanae, 17, 1. Constat homo duabus substantiis, 17, 17. Spiritus non est tertius in substantia hominis, 17, 18. Misericordia hominis, 17, 26.

Hospitalitas.

A clericis, a sacerdotibus colenda, 6, 257. Qui negligunt hospitalitatem debent poneantiam sibi injunctam adimplere, 15, 127.

*Hostia sacra. Vide Eucharistia.**Humilitas.*

Humilitatis praxis praestans maxime competit, 5, 322. Humilitatis causa non est mentiriendum, 12, 42.

Hymni: Gloria in excelsis Deo, Te Deum laudamus.

Hymnus Gloria in excelsis, feria quintana Cœna Domini ad missam cantandus: Te Deum laudamus cantatur pro gratiarum actione, 10, 135.

Hypocrita.

Hypocritis et seductoribus populi non est communicaendum, 2, 95.

*I**Ignorantia.*

Omnium mater errorum, 5, 202.

Illusio nocturna.

An post subsecutam illusio nocturna quis possit celebrare aut communicare, 2, 52. De causa pollutionum, 9, 111.

Imago.

Sacrarum imaginum cultus, 3, 41. Reprobata est synodus illa in qua imagines sancte condannante sunt, 4, 142. Imago signi precursoris Domini, 4, 122. Imagines Domini nostri Jesu Christi depingi jubentur, 4, 122. Imago Christi Sacerdotis Edessena civitatis transmissa, 4, 83.

Immoscio.

De trina immersione in baptismum, 1, 126, 128, 194. Quid significet triplex illa immersio, 1, 126, 128, 194.

Immobilia et mobilia.

Ree immobiles unitate ecclesiae permotari possunt cum bonis alterius ecclesie, 3, 189. Quorundam locorum sacerorum immobilia alienari possunt, 17, 137.

*Impudicitia. Vide Fornicatio.**Incantacio. Vide Haricius.**Incarinatio.*

De Incarnatione Verbi divini quid tenendum, 1, 3, 16, 20. Solus Filius Incarnatus, 1, 13. Filii seu Verbum divinum conceptum, 1, 13. Item, 1, 18. Veram habet carnem, 1, 20. Veranique animam, 1, 14. Christus per Incarnationem suam avum recuperavit, 17, 19.

Incendiarius.

Poenitentia incendiariorum, 3, 127. Ecclesiastiarum rerum incendia et degradations emendanda, 13, 36. Incendiarii, et mutilatores arcendi a communione, 13, 40. Incendiarius restituere debet incensa omnia, 15, 146. Incendiarii gravissimis poenis mulelandi, 16, 329.

Incensum.

Incensum in oblatione corporis et sanguinis Domini adhibetur, 3, 267.

Incensus.

De occulto incestu, 15, 53. Corruptio virginis velata est incestus, 7, 124. Quo supplicio plectendum incestum matrimonium, 16, 122. Gravior sanctimoniopalium incestus quam adulterium, 7, 130. Inter quas personas intervenient incestus, 9, 1. Pœna incestuosi, 9, 3. Quinam incestuosi, 9, 25. Eorum infamia indelebilis, 9, 23; 16, 313. Licit eis post dignam poenitentiam matrimonium contrahere, 8, 31. Excommunicandus incestuosi, 9, 40. Et coercendus, 9, 65, 125. De diversis incestibus, 9, 77. Quid agendum de illo incestu, qui de alio episcopatu ad alium transmigrat, 9, 101.

*Infamare. Vide Diffamare.**Infantes et impuberis.*

Infantes et parvuli baptizandi sunt, 1, 226, 228. Ignoti infantes ante fores ecclesie exponendi, 3, 252, 253. Infantes ante baptismum parentum suorum peccatis obligantur, 17, 8. De abortivis et informibus partibus, 17, 9. Brephtophrium, locus in quo infantes aluntur, 17, 137. Eius loci immobilia pro necessitate alienari licitum est, 17, 137. Impuberis testamenti faciendo incapaces, 13, 93.

*Infernus. Vide Damnatio.**Infideles et idololatriæ. Vide Pagani.**Infirmi.*

De baptismo infirmorum. Vide Baptismus. Infirmi per presbyterum communicandi, 2, 39. Et oleo

sacro ungendi, 2, 75; 15, 27. Nutriendi infirmi, 15, 125. De illis ab timore mortis in ipsa infirmitate sua confitentur peccata, 15, 28. Infirmitas abstinentiam et jejuniū impedit, 15, 168. Nosocomii seu loci in quo ægroti curantur immobiles res possunt alienari, 17, 137. Infirmi confiteri debent peccata sua, 15, 36. Singulis horis possunt bibere et edere, 15, 42.

Inimicus.

Familiares inimici abjiciendi, 6, 339. Inimici et conciliari renuentes excommunicandi, 13, 59. Quomodo se gerendum erga inimicum, 14, 22. Qui dimittit suo inimico implet haec verba orationis Dominicanae: Dimite nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, 17, 123. Non est deputandus inimicus, qui veniam rogare disponit, 17, 127. Pro inimicis orandum, 17, 131.

Injuria.

Depellenda injuria, 10, 120. Vis et injuria propulsanda, 10, 191. Qui pro mediorum injuria damna subire compellitur, infamis efficitur, 16, 330.

Innocentius papa.

Arcadium imperatorem excommunicavit, 5, 378.

Insania et stultitia.

Insanus homicida, 10, 154. De poenitentia qui in insaniam seu phrenesiam versus fuerit, 15, 8.

*Insanus. Vide Furiosus.**Instrumenta.*

Instrumenta non subscriptione testium fieri debent, 16, 137. Tabellio qui alienatione bonorum Ecclesie conscriptis exilio perpetuo eliminandos est, 17, 137.

Interdictum.

Cur fulminatur interdictum, 3, 122.

Investitura.

Nihil donandum pro investitura alicujus ecclesiae seu beneficii, 3, 90.

Isidorus.

Eius capitula de septem gradibus consanguinitatis. Item arbor consanguinitatis, 9, 64.

Ismael.

Propter quod ejecit eum Abraham, 8, 61.

Israelite.

Cur non fecerunt furtum spoliando Ægyptios, 13, 2. In novissimis diebus per predicationem Ecclesie convertentur, 17, 108.

*J**Jejunium.*

Jejunium de consensu superiorum faciendum, pars, 4, cap. 59. Bannitum jejunium observandum, 15, 181. De quadam Alcibiade, qui indiscretje jejunabat, 4, 58. Die Dominicino non jejunatur, 4, 7. Indictia jejunia servanda, 4, 14, 31, 33. Jejunium Quatuor Temporum non prætermittendum, 4, 26, 35; 6, 74. Jejunium hanc solvendum ferit sexta, 4, 33. De jejunio feria quartæ, 4, 32. Anathematizandi jejunio contemptores, 4, 73. Jejunium eleemosynæ, id est, bonis operibus sociandum, 4, 44. Jejunium non fiat sine aliqua refectione, 4, 55. Utilitas jejunii, 4, 37. Jejunia indiscretje haudquaque suscipienda, 58. Nil prodest jejunari cibis, et errare peccatis, 13, 34.

*Jejunium Rogationum. Vide Rogationes.**Judas proditor.**Judas.*

Acceptip Eucharistiam sicut et ceteri apostoli, 2, 105. Qui aliquid de ecclesia furatur Judei proditori comparatur, 14, 83.

Judei.

Extra Ecclesiam Catholicam non salvantur, 1, 33, 99. Publica officia Iudeis non committenda, 13, 97, 118. Infirmando eorum testimonio, 13, 96. Non violenter cogendi ad baptismum et fidem Christianam, 1, 179, 276, 285; 13, 94, 110. Mansuetudine ad fidem Christianam sunt adducendi, 13, 101. Ante baptismum examinandi, 1, 275. Postjejunium quadraginta dierum dic Dominico baptizandi sui Judei, 1, 61. Filii eorum baptizandi a parentibus separandi, 1, 277. De Iudeis Christianis apostatis, 279. Iudeis postponi aut servire non debent Christiani, 1, 282, 183; 13, 103, 110. Iudeorum servi Christiani libertate donandi, 1, 280; 13, 106; 16, 32. Iudei micipia Christiana emere non debent, 13, 95. Quis Judeus, 2, 7. De peccatis illi imponenda qui Judeum occidit, 10, 162. Cum eis non communicandum in erroribus suis, 13, 95. Christiani convivis Iudeorum interesse non debent, 13, 99, 117. Judei a Cœna Domini usque ad feriam secundam, sequenti in publico comparare non debent, 13, 100. Veteres synagogas obtinere debent, 104. Eorum servi ad ecclesiam configurantes defendendi, 13, 102, 114. A solemnitatis suis arceri non debent, 13, 205. Infestandi non sunt, 13, 107, 104. Bellandi potestatem amiserunt, 13, 108. Condemnandi exilio perpetuo et proscribendi si Christianum circumcidenter, 13, 109. Diligenter exami-

minandam est de servis Iudeorum, 113. A Iudeo medicina hand accipienda, 13, 116. De penitentia eorum qui cum Iudeo cibum sumperint, 13, 119. Conversi Iudei honorandi, 13, 112.

Iudex.

Unde dicitur iudex, 10, 116. *Iudex non spemendus*, 16, 133. Ejus potestas, 10, 2. Qui idoneus ad judicandum, et judicandum, 10, 60. Nemini occidere licet nisi iudici, 10, 78. *Judicium ministri*, ex administratione sua non damuantur, 10, 94. Cum iudex vindicat non reddit malum pro malo, 10, 102; 4, 114. Potest iudex vindicare, 10, 106. *Iudex non auctor sceleris*, sed minister legis, 10, 15. Nemo alium debet iudicare antequam Deus illud dijudicet, 16, 68. Nullus sine consensu ad iudicium mittendus, 16, 345. *Judicium non convitiandum*, 16, 257. *Causa monachorum et monialium*, non ante iudicem civilem, sed coram episcopo tractant, 16, 146. *Judices non debent esse praecepites ad explenda iussa principis*, 16, 252. *Sententiam scriptis proferre debent*, 16, 417. De his qui ad iudicium venire impedituntur, 16, 163. *Vel qui legitime vocati recusent venire*, 16, 258. *Ne quis sit iudex aut arbitrus in re propria*, 16, 170. *De eo qui justus non iudicatur*, 1, 307. *Iniquus iudex carceri mancipandus*, 16, 318. *Et puniendus*, 16, 339, 341. *Non est flagitandum iudicium de causa iudicata*, 16, 333.

Judicium supremum.

De iudicio supremo, 1, 28. In die iudicij justi animarum et corporum gloria perfruentur, 17, 77. Finito iudicio erit celum novum et terra nova, mundi conflagratio, 17, 119, 120. Impii pro facinoribus suis condamnabuntur, 17, 105. Ante diem iudicij periclitabuntur electi in adventu Anti-Christi, 17, 105. Quomodo intelligendus ille articulus Symboli: *Venturus est iudicare vivos et mortuos*, 17, 112. In die iudicij peccatores feriendi, 115. Tunc quoque electi et reprobri dividuntur, 116:

Jurare, iuramentum et promissum.

Quando jurandum, 3, 135. Per creaturam non jurandum 6, 266. Sed per Creatorem, 6, 12, 72. Forma quadam iuramenti, 9, 61; 12, 38. Et necessarii non esse frequentanda iuramenti, 12, 7. *Juramentum non est contra praeceptum Domini*, 12, 3. Non jurandum nisi magna necessitate; conditiones iuramenti, 12, 76. Ad dirimendam partium controversiarum unum sufficit iurandum, 16, 132. Non pejorandum, 12, 4; 24, 59. *Juramenta contra naturam non sunt tuenda*, 12, 9; 15, 84. *Vix iuramenti*, 12, 2. Et necessitas, 5. *Injustum, noxiun et turpe pactum non obligat* 16, 163, 190. *Injusta et noxia iuramenta non servanda*, 12, 77, 53, 64, 75, 80. *Juramentum sit accipit Deus*, sicut ille cui juratur intelligit, 12, 36. *Differentia iuramenti falsi aut veri*, 12, 39. G: aviter delinqunt qui cogunt jurare, 9, 67. *Jejune jurandum est*, 12, 69. Non semper solvenda promissa, 12, 17. De vindicta et penitentia perjurii, 12, 18, 25, 27, 60, 66, 68, 71. *Quid sit perjurium*, 12, 22, 34; adulterio comparatur, 12, 21. Infames sunt qui in perjurio consensere, 12, 26, 79. Super quibus rebus fieri possit juramentum, 12, 31; 58, 62. *Homicida illa qui cogit perjurare*, 12, 28, 30. *Cui prodeundis perjuris*, 12, 29.

Jus et Justitia seu Judicium.

De iure divino et humano, 3, 194. *Incerta iudicia vindicta et quomodo sunt credenda*, 5, 244; 6, 329. *Injusta iudicia nullam vim habent*, 6, 343. Quando judicandum, 6, 317, 349, 430. Absens non judicandus, 6, 319. *Judge etiam iudicari non formidet*, 8, 392. *Sacerdotium causa alieno non committenda iudicio*, 6, 325. Ad iudicium venienti iudicicia concedende, 6, 335. *Differentia causae ecclesiasticae et saecularis*, 6, 336. *Sententia electorum iudicium sperni non debet*, 6, 305. *Sententia iuste probata, nullatenus metuenda*, 14, 8. De temerario iudicio, 14, 10. *Judicia peregrina*, 5, 260.

*L**Labor manualis.*

Utilis est, 6, 177, 179. Clericis et presbyteris commendatur, 6, 177, 179.

Laici et saeculares.

Nullam in ecclesiasticis potestatem exercere debent, 3, 87, 102, 138; 6, 408. Nec de eorum rebus disponere, 7, 89; 16, 36. Non debent laici decimam percipere, 3, 281. Ad praelaturas ecclesiasticas non sunt evenhendi, 5, 59. Aut certe non temere uce ante anum trigesimum promovendi sunt, 5, 70, 71. Non licet eis pro se facere electionem sacerdotum, 5, 63. Non debent a sacerdotibus confessionem extorquere, 5, 241. Quomodo promovendus laicus ad sacros ordines, 6, 92, 95. Laici presentibus clericis docere nullatenus presumpiant, 8, 323, 16, 13. *Testimonium eorum in accusatione clericorum non recipiendum*, 6, 277, 313, 220. Apud saeculares nequaquam accusandi episcopi, 5, 277. Ecclesiam aut clericum non debent

injuste calumniare laici, 16, 6. Quando ecclesiastica negotia tractantur, interesse non debent, 16, 12. Docendus populus, non sequendus, 16, 14. Quicunque laicorum in adversitate proprie gentis aut patriae noxiis fuerit excommunicatus, 16, 25. Laici presbyteros ecclesias suas deservientes, non ad aliud quam ad celebrandum officium divinum cogere possunt, 16, 31. Anathema sit omnis saecularis qui injuriam cuilibet clerico irrogat, 16, 206. Per secularem potentiam coercendi sunt qui sacerdotes aspernantur, 16, 345.

Lopsi.

De lopsi et eorum penitentia, 6, 48. Lopsi in peccato carnis post susceptum sacram ordinem, ad altare accedere non debent, 6, 73. Lopsi quomodo restituendi, 6, 85, 397. Utrum lapsi in ordinibus sacris restaurari queant, 15, 57. Lapsi in extremis positis viaticum sacrum admistrandum, 15, 33. De rebus lapsorum sacerdotum et clericorum quidnam agendum, 6, 380.

Latro bonus.

Boni latronis in cruce pendens, baptismus et martyrium, 1, 192. Unus momenti penitentia obtinuit paradi simus, 15, 43.

Lectiani seu Celestiani.

Hæretici fuere: eorum error circa baptismum, 1, 53.

*Lectio. Vide Liber.**Lector.*

Ab Abate, a chorepiscopo constituti potesi, 5, 376. Lectoris officium, 6, 6. Quomodo lector ordinatur, 6, 17. Clericus in quaenam ecclesia semel lectoris officio functus fuerit, ab alia minime retinendus, 7, 34. Laicus non debet in ecclesia lectionem recitare, 7, 105.

Legatus seu nuntius.

Legati potestas, 5, 28. Legati apostolicj auctoritas, 5, 27. *Leges consuetudines, canones seu constitutiones ecclesiasticae.*

Lex vetus umbra: Evangelium veritas, 2, 6. Leges et consuetudines servandæ fidei Catholicae non contrariantur, 4, 66. Statuta ecclesiastica observanda, 4, 67, 69; 5, 171. Consuetudines ecclesiasticae pro legibus tenendæ, 4, 68, 199. Leges ecclesiasticae principum legibus dissolvi nequeunt, 4, 187; 16, 38. Canonum seu legum ecclesiasticarum contemptores anathematizandi, 4, 219; 16, 7, 8. Patrum statuta custodienda, 4, 226. Canones a clericis sacerdotibus disci debent, 6, 250. Lex Dei malum agere non cogit, 8, 259.

Leges principum, usus et consuetudines locorum.

Legibus imperatorum in quibus controversias ecclesiasticis non utendunt, 4, 86. Diuturni mores legem imitantur, 16, 184. Lex in præteritis indulgens, in futurum vetat, 16, 192. Ea que ad perpetuam utilitatem sunt instituta, inconvulta permanere debent, 16, 317. Bonæ leges et consuetudines facile non mutandas, 4, 204, 210. Male autem sunt evellendæ, 4, 203, 213; 16, 240. Consuetudines in leges transuent, 4, 194. Non vincunt tamen leges, 4, 202. Veritati manifesta consuetudo credit, 4, 234. Legibus suis regestementur, 16, 43. Leges principum subditæ esse debent legi Dei, 4, 86, 190. Quid sit lex honesta, 4, 163. Leges concordari debent cum ratione, 4, 191. Leges temporales servandæ, 4, 169, 186; 16, 242. Legum infractores et contemptores puniendi, 4, 181, 183. Quidquid imperator per epistolam constitut lex est, 4, 173, 184. Leges Christianorum principum recipiende, 4, 176, 177. Leges terrenas assumere possunt ecclesiastici ad suam defensionem, 4, 183. Auctoritati non contradicendum, 4, 322. Secundum leges terminandæ litigies et causæ, 4, 192; 16, 149. Leges diverse contractum matrimonium non solvant, 8, 213. Usus auctoritati cedere debet, 4, 207.

Lenones.

Lenones a civilibus exterminandi, 8, 305; 16, 121. Qui quæstuaria mancipia habet, lenocinia facit, 8, 304. Qui lenocinium exercerit cummuonie privandus, 8, 306.

Leopapa.

Quomodo se de objectis criminibus purgaverit, 5, 115, 342. S. Leonis epistola ad Flavianam inter scripta authenticata connumeratur, 4, 64.

*Liber. Vide filii.**Liberti et servi, etc.*

De libertis manumisisis servis Ecclesia, 3, 237, 244; 16, 50, 67. De servo qui fugerit dominum suum, 13, 48; 16, 55, 74, 75, 102, 186. Servi non ordinandi, 6, 41, 64, 100. Servi manumisssi possunt ordinari, 6, 108. Postea dominos suos debent adhuc honorare, 6, 302. Servus insue domino monachus fieri non debet, 7, 44, 48, 154; 16, 46. Non dominum suum deserere, 14, 126. Ingenia que servum duixerit fit ancilla et conjugium inter servum et ancillam non dirimir, 8, 52; 16, 335. Legitimum matrimonium ancille cum domino, 8, 450. Matrimonia inter servum et ancillam ex consensu domini inita, non sol-

vuntur, 8, 157. Matrimonium inter liberum et liberam non solvitur, si liber postea fuit servus, 8, 212. Quomodo liber res suas prout vult potest distribuere, 16, 277. Liber quoniam pacte se de farto purget, 16, 239. De his qui de ingeuis quive de diversae conditionis parentibus nascuntur, 16, 185. Manumissi servi denuo mancipari non debent, 16, 48, 56, 73. Libertos si opus sit tueri debet Ecclesia, 16, 51. Servorum testimonium an recipiendum, 16, 57, 103, 234. Poena servi delatoris domini sui, 16, 356, 332. Liberti ingratii patronos accusantes puniendi sunt, 16, 62, 63, 93, 144. Servus nou tuendus contra sui dominii voluntatem confugians ad ecclesiam, 16, 68. Servus clerici non debet ab aliquo pro suis occupari, 70. Libertus non debet cuius fuit servus Ecclesiam accusara, 16, 65. Puniendus qui fugitivum servum celavit, 71. Non debent domini intolerabiles se exhibere servis suis, 16, 76, 77. Officium famularum, 16, 82, tlerus inuste a se laesum servum placare debet, 16, 85. Si sciente domino occidit servus, uterque manet culpabilis, 79. Non servus sed dominus de repetendis convenientiis, 16, 86, 89. Servum inuste raptum dominus sine pretio vindicare potest, 16, 87. De servis insciis subditis malum inferentibus, 88, 94, 106. Si mutuata accepit servus pecuniam quidquid ex ea in usum domini transierit domino solvendum, 16, 96. De partu ancilla, ignorante domino, 16, 95. Aut de illo genito, 16, 189. Res damnata servi ad dominum pertinet, 16, 98. Herorum officium et potestas in servos, 16, 99, 104, 210. Si quis ex alieno seruo incito domino comparari, si domino ita placuerit nil habebit empio validatius, 16, 101. Aliorum servi non corrumpendi aut sollicitandi, 16, 108.

Liberum arbitrium. Vide *Arbitrium.*
Libri eorumque lectio.

Qui libri in ecclesia legendi, 3, 251. De lectione in ecclesia facienda, 3, 250. Excommunicantur qui libros legunt prohibitos, 251. Scriptura sacra in ecclesia legenda, 3, 262; 4, 63. Libri authentici qui, 64, 72. Libri apocryphi, 4, 65. Qui permittenda lectio librorum haereticorum, 4, 84. Libri saecularium omnino non respundi, 4, 85. Liber vitarum Patrum, 4, 141. Libri apocryphi non legendi vel certe magno cautela revolvendi, 4, 153. Excommunicandi qui libros Catholicorum falsant, 5, 158. Libelli diffamatoriis minime scribendi, 4, 156. De libellis diffamatoriis, et punitione auctorum talium libellorum, 16, 235; 7, 248, 219. Quid sit liber vita, 17, 117. Gentilium libri haud legendi, 16, 160. Libri fragmentorum poetarum legi prohibentur, 4, 167. Libros haereticorum legere possunt episcopi pro necessitate, et tempore, 4, 160. Divina lectionis utilitas, 6, 177. De lectione in divina mensa habenda, 6, 260. Et scrupulis item vitandis, 6, 261, 402, 13, 75.

Lis. Vide *Dissensio.*
Litanie. Vide *Rogationes.*
Litteris dimisoriorum, etc.

Clericus in altera dioecesi sine litteris proprii episcopi ordinari non potest, 6, 144. Presbyteri et diaconi sine litteris episcopi ambulare non debent, 6, 145, 210, 213. Ordinatus presbyter litteras ab ordinatore suo accipere debet, 6, 147. Commendatitiae litterae honorarium personis congruent, 6, 216. Litteris pacificis pauperes exsultantes praestat adjuvare, 6, 216. De usu litterarum formatarum, 6, 217. De modo illarum conficiendarum, 6, 4, 33. Exemplum formatae epistole, 6, 434, 435.

Lot.

Excusatur Lot quod filias suas prostituere voluerit, 9, 114. Vocatur sanctus, 115. De ebrietate culpandus; perturbatione potius quam dispensatione filias suas prostituentes tradebat, 9, 117.

Lotharius.

Legitima uxore sua dimissa aliam duxerat, 8, 225. Corripitur et praefati illi consentientes depouuntur, 8, 226, 227. Adulterium perpetrativit, 8, 261. Examen cause ejus, 8, 334. Waltrauda illegitima illius uxor, 8, 334.

Lotio.

Pedes lavantur recens baptizatis, 1, 195. Hospitibus pedes lavandi, 15, 127; 1, 195. Ceremonia mandatum vocatur, 15, 127; 1, 195. Ablutio seu lotio corporalium atque palliarum, 1, 208. Injungendis penitentiis illi qui se cum mulieribus in balneo laverit, 15, 148.

Lucrum.

Sicut lucrum ita damnum ioter socios communicatur, 16, 200. Quid sit turpe lucrum, 13, 24.

Ludovicus.

Ludovicus Francorum rex, Romanorumque imperator, pactum constitutionis cum Romano pontifice init, 5, 51. Ejus regia munificentia aut liberalitas erga Ecclesiam Romanam, 5, 51.

Ludus seu jocus.

Aute prelatos joci turpes minime fieri debent, 1, 110. Ludis non debent delectari ecclesiastici, 11, 76. Diebus festis vanis ludis non est vacandum 11, 77. Jocivilandi, 11, 80.

M

Maledictum. Vide *Diffamare. Item Excommunicatio.*

Manna.

Manna figura fuit S. eucharistiae, 2, 2. Mortui sunt qui manducaverunt manna, 2, 7, 2.

Marcellinus papa.

S. Marcellinus papae et martyris lapsus, et iterum gloriosus confessio, 5, 8. Ab inferioribus episcopis non condemnatur, 5, 8.

Marcellus papa.

Titulos Romae constituit, propter baptismum, et penitentiam, 1, 57.

Maria Virgo.

Qualis Virgo Maria, 1, 196. Maria virginitas et humilitas, 4, 224. Liber qui vocatur *Mariæ transitus* apocryphus est, 4, 65, 152.

Martyrium.

De martyrio, 4, 20, 211. Martyres Ecclesiae venerandi, 3, 263. Reliquiae martyrum in aliis recondendae, 270. Gestae sanctorum martyrum qua cautela legenda, 4, 64. Martyres multi cum corpore surrexerunt, 4, 130. Sepe a demone corripuntur qui pejerant ad memorias martyrum, 12, 58. Si quis frergerit idola, et ibidem occisus sit, martyr nequaquam censendus, 10, 172.

Matrimonium seu conjugium.

De legitimis conjugiis, 8, 40. Matrimonium quid sit, 8, 1. Consensus matrimonium facit, 8, 17; 16, 142. Quibus temporibus contrahendum, 15, 169. Inviolabile conjugii sacramentum, 8, 9, 12, 131. Matrimonium sine dicto fieri non debet, 8, 144. Omne matrimonium est conjugium, 8, 277. Non solvuntur conjugia causa religionis, 8, 129. Inter separatos vinculum matrimonii manet, 8, 131; 8, 335. Matrimonio contineantur melior, 1, 42. Clandestina matrimonia prohibita, 8, 141. Non potest quis contrahere cum spirituali commatire, 1, 135, 139. Cum filiastra patris, 1, 307. Non solvuntur conjugium si mulier nesciens votum viri nupserit, 7, 10. Excommunicandus qui velatam in matrimonium duxerit, 7, 131. Virgo vel vidua ad matrimonium non cogenda, 8, 19. Matrimonium inter cognatos prohibitum, 8, 36. Quomodo error dirimit matrimonium, 8, 56, 164. Quando irritum fit matrimonium, 8, 57; 16, 428. Finis et usus matrimonii, 8, 82, 83. Qualis debet uxor esse in matrimonio collocanda, 8, 140. Contrahens illicitem matrimonium fit infans, 16, 166. Nullus uxorem aliquam decere debet quam prius per adulterium polluit, 8, 201, 211, 261. Si alter conjugum fiat amens, non solvitur matrimonium, 1, 166. Legitima sunt servorum matrimonia, 8, 167. Furiosi incapaces contrahendi matrimonii, 8, 167. Desponsatae alii puellam alter decere non potest, 8, 169. De conjugibus non valentibus conubere, 8, 178. Quid faciendum sit, si hujusmodi concubitus per maleficos impeditur, 191. Uxor quandiu vir eius absens est, matrimonium cum altero contrahere bandaque potest, 8, 189. Si captus virus uxoris alii nupserint, redentibus de captivitate maritis illis iterum copulari, 1, 190, 193; 8, 244. Alias sunt excommunicandae, 8, 192. De gentili qui uxorem suam gentilem dimittit, 8, 195. De baptizato si uxori ejus infidelis est, 8, 196. Crimina non conjugia per baptizatum solvuntur, 8, 197. Alter conjugum dimisus alteri non debet nubere, 8, 200, 221, 230, 236, 239. Conjugati separati innipi manere debent, 8, 208.

Maximinianus.

Maximinianus episcopus Vagiensis, cur pelvit auxilium ab imperatore, 40, 59.

Mendacium:

Quid est mendacium, 42, 48. Octo genera mendaciorum, 12, 1. Mendacium ouene cavendum, 12, 41, 42, 49, 83. Jocosum mendacium etiam vitandum, 12, 43. Artificiosum, 44. De differentia inter mentiri et verbum occultare, 17, 46. Non est peccatum in quibusdam errare, 45. Tropha locutio non est mendacium, 12, 47. Quo distinctione inter falli et mentiri, et voluntatem fallendi et falli, 51. Mendacium quoddam utile, 42, 53.

Meretrix.

Quid sit meretrix et ejecta, 8, 297. Meretrices honestam licet eligere vitam, 8, 37. Censeri possunt in matrimonio diu, 38. Fatti et injusti sunt qui meretrices retinente, 8, 233. Meretrices adhaerens unum eum ea corpus efcet, 8, 303, 313. Quod meretrice datur repeti non potest, 8, 307. Corruptus est episcopus prostituti consentiens, 309. Prohibitent meretrices, 8, 311.

Metropolitanus episcopus et metropolitana Ecclesia.

Ecclesia metropolitana consuetudines a comprovincia-

libus observandæ, 3, 68. Clerus de episcopo apud metropolitanum conqueri potest, 3, 137. Metropolitanus debet petere pallium a summo pontifice, 5, 334. Res Ecclesiæ inconsulto metropolitano minime alienandæ, 3, 153. Quales ille epistolas mittere debeat, 5, 158. Comprobacionem episcopum in sua causa audire debet, 8, 169. Sua jura conservare debet metropolitanus, 5, 146. Non debet presumptive uti pallio, 5, 324. Nec alterius parochianum excommunicare, 5, 100, 14, 72. Irrita ejus sententia sine assensu coepiscoporum, 5, 99, 101, 174. Provincia duobus metropolitanis minime dividenda, 5, 146.

Michael (S.).

Princeps est angelorum. Angelus item quondam Synagoge Iudeorum, 17, 61.

Miles.

Deo servire debet et Ecclesiæ, 10, 123. Non debet admitti in monasterio nisi post probationem triennalem, 124. Militare non est peccatum, 10, 125, 126. Milites non ad clericum, sed ad monachicum tantum habitum sunt suscipiendi, 127. Si converti voluerint impediri non debent, 10, 128, 129. Neque pagani, neque haeretici militare debent, 11, 92.

Ministri ecclesiastici.

Quomodo honorandi sunt, 6, 299. Eorum officium, 6, 20. In suis ordinandi diecibus, 5, 178; 6, 42. Officium suum si libite non præstant, depontantur, et puniantur, 1, 217, 240, 250. Turpe lucrum abhorre debent, 1, 71, 65, 274, 287. Aliquando possunt arma portare ut se defendant, 10, 68; 10, 71, 73, 82. Percussores esse non debent, 5, 315; 6, 235, 294, 3. Nihil sine licentia proprii episcopi moliri debent, 2, 123; 3, 239; 4, 90; 6, 171. Privilegia et immunitas ecclesiasticorum, 3, 56, 100, 151, 154, 175, 181; 5, 308. Bona Ecclesiæ et ecclesiasticorum, et piorum locorum minime sunt alienanda, 3, 183, 192, 243, 17, 137. De episcopis, presbyteris et diaconis iterum baptizatis, 1, 293. Ministri ordinatis coniunctuare, et ad altare accedere licet, 2, 42. Quæ declinari debent ecclesiastici, 5, 339, 353, 366, 370, 377; 6, 288. Secundum dispositionem episcopi in ecclesiæ sunt admittendi, 3, 190. Septem hebdomadas ante Pascha a carne et alii de hæc abstinere debent, 4, 25. Quos libros legere non debent, 4, 162. Quomodo examinandi et judicandi quando accusantur, 6, 280. Onomodo compendere injurias, clericis et monachis illatae, 8, 401. Anathematizandi qui eas inferunt, 6, 403. Singulæ ecclesiasticis singulæ Ecclesiæ tribuenda officia, 6, 314.

Misericordia. Vide *Homo.*

Misericordia.

Non prohibenda est, 6, 49. Misericordia officia erga afflictum proximum impendenda, 15, 59.

Missa.

Quomodo celebranda, 2, 15, 63, 117; 3, 267. Præparatio ante missam adhibenda, 3, 279. Ab illitterato aut reprobato ministro non facienda, 2, 44, 90. Quid agendum si aliquid de sanguine Domini in terram stillaverit, 2, 56, 61. Episcopi et sacerdotes missam celebrantes, ministros paratos secum habere debent, 3, 67. Numerus missarum, 2, 81, 87. Praefationes missæ, 2, 77; 3, 69. Corpus Domini cum calice sumendum, 2, 89, 114. Sacrosancta mysteria, daemonie vel passione vexatim mortis sunt committenda, 2, 88. Missa in loco non sacro nouissimi pro magna necessitate celebranda, 2, 76; 3, 60, 59. Missa noctu in Nativitate Domini tantum celebranda, 2, 71. Hora celebrandissimam, 2, 71. Item, 2, 119; 3, 65. Missa die Dominicæ audienda, 2, 121; 6, 310. Missa publicæ, id est parochiali populus assistere debet, 2, 119. Missæ private, 2, 119; 15, 176. Missa per alterum complenda si eam proprius sacerdos compleri non valeat, 2, 124, 3, 274. Missa cum ministro celebranda, 2, 127; 3, 70. Trenteniorum missarum pro defunctis, 17, 167. Quibus defunctis prosint missæ, et e contra, 17, 69. Presbyteri missa celebrata debent communicare, 2, 129. Populus non debet discidero nisi peracta missa et data benedictione, 3, 34, 265. Missa clericis quotidie audienda, 6, 243. Incensum adhibetur in celebratione missæ, 3, 267. In fine dicitur evangelium, *In principio*, 15, 176. Ad celebrandum missam cum baculo vel velato capite ire prohibetur, 3, 172. Ab episcopis frequenter celebranda missa, 5, 207. Quando celebrat missam sacerdos, circumstantes omnes illi debent respondere, 8, 169; 7, 67. Quando bis potest in die missam celebrare, 3, 268. Presbyter in die tres missas celebrare potest et non amplius, tib, 171. Presbyter qui post galli cantum biberit proximo die non debet, nisi urgeat necessitas, missarum solemnia celebrare, 15, 170. Missæ pro defuncti, 17, 66, 68. Exempla hac de re.

Monachus.

Monachi quieti esse, neque vagari per diversa loca debent, 6, 214; 7, 8, 11, 150. Qui monachi ad clericum non

promovendi, 7, 7. Quomodo puniendi qui propositum monachii deserunt, 7, 19, 28. Quomodo probandi qui fieri volunt monachii, 7, 153. Clerici possunt fieri monachii de licentia episcopi, 6, 370. Baptisteria ab ecclesiis monachalibus excludentia, 4, 55. Nec in illis missæ sunt publicæ peragendæ, 7, 43. Monachis laici prædicare non debent, 6, 249. Ecclesiæ monachorum, ecclesiæ episoporum subiectæ, 3, 280. Ipsi monachii episopis obediere debent, 3, 280. Item, 7, 1. De vita et singularitate monachorum, 8, 2. Operari dehent continuo, 7, 5. Visitatio monasteriorum monachorum per episopos facienda, 7, 44, 84. Monachis ad seculum redire non permittitur, 7, 30. Avaritiam et rapinas detestari debent, 7, 150. Non debent imponere penitentias sæcularibus, 45, 152. Non debent possessiones conducere, et sæcularibus se negotiis immiscere, 6, 218; 7, 23, 107. Monachii et monachæ non debent habere compates vel commates, aut de baptismi filios suspicere, 1, 132; 7, 100. Aut matrimonio copulari, 7, 15, 49, 122. Ceteraque severe sunt castigandi, 7, 15, 49, 122. Non debent monachii feminas osculari, 1, 33, 53. Monachus fieri potest presbyter, 7, 22. Imo et episopus, 5, 343. Qui potest monachus clericorum officiis aggregari, 6, 53. Pueri inviti non debent fieri monachii, 6, 356. Episcopus factus monachus non potest deinceps ad episopatum reverti, 7, 149.

Monasterium.

Monasteria clericorum seu sæcularium habitacula esse non debent, 3, 47, 22. Monasteriorum communitatio, 3, 28. Et translatio, 31. De licentia episopis monasteria astruenda, 3, 157, 165; 7, 92. Monasteria monialium procul a monachorum esse oportet, 3, 158. Monasteria infestari aut gravari non oportet, 3, 183; 7, 14, 106. Qui monasterium intrat, de rebus suis postmodum disponere non potest, 6, 426. Sed ante, 7, 58. Non debet esse simul virorum ac mulierum monasterium, 7, 25, 83, 7. De aletæ requisita ad egrediendum monasterium, 7, 27, 116. De viris ac mulieribus propositum ingrediendi monasteriorum deserentibus, 7, 35. Nullus incognitus citio in monasterio admittendus, 7, 41. De una religione ad aliam proper districto rem vitam potest transire religiosus, et etiam sanctimonialium, 7, 42. In monasteriis monialium virorum nemo hospitari debet, 7, 88. In monialium monasteriis non uirtuende pueræ nisi quæ religiose future sint, sed nec ibidem admittendæ filie, 7, 88, 117. Mulieres non decet ingredi virorum claustra, 7, 119. De habitu religionis superbiendum, 8, 321. Ad monasterium pertinent bona monachii apostatae, 7, 155.

Moneta.

Amputanda illius manus qui falsam monetam percutserit, 16, 278.

Monialis seu virgo sacra. Item Velamen sacram.

Quo tempore velandæ virginæ, 7, 36. Episcopi super moniales maxime vigilare debent, 7, 93. Quoniam vivere debeat moniales, 95. Cum sæcularibus manducare non debent, 7, 113. Ad moniales sine causa non accedendum, 6, 390; 6, 96. Magna cautela cum eis loquendæ, 7, 71. Res sacras tractare non debent, 2, 72. Monialium lubricitas quomodo reprimenda, 7, 16, 123, 125. Monialis quæ lapsa fuerit quomodo debeat sustinere penitentiam, 7, 133, 135. Non hiet illis matrimonio contrahere, 7, 51, 51. Desponsata pueræ eligere potest monasterium, 7, 40. Moniales ab episopio consecrandæ, 7, 43. Earum vestis et habitus, 7, 43. Janitrix monialium quæ esse debeat, 7, 97.

Monomachia.

De monomachia seu singulari certamine agitur, 8, 187.

Mors et mortuus. Item Sepultura et Coemeterium.

De hominibus ad mortem iudicatis, et postea ei consessa vita si justitiam quarunt, 16, 263. UXores defunctorum post mortem maritorum tertiam partem collaboratiois accepere debent, 16, 273. Primus homo si obediens permanisset ad celum sine morte transiit, 17, 25. Quot sint genera oblationis pro mortuis exsequenda, 17, 81. Missæ pro defunctis celebranda, 3, 66. Oblationes defunctorum non retinenda, 3, 153, 218. De cura pro mortuis habenda, 4, 217. In exequiis funeralis quid agendum, 4, 59. Usus, sepultura defunctorum, 3, 213, 274, 278. Quid propter sepultura ecclesiastica, 3, 214. Pro sepultura loci non exequodum, 3, 101, 215, 222. Ad sepulcra deferre prandia non licet, 11, 63. Mortui non baptizandi, 4, 231. Nec excommunicandi, 2, 40. Mortuis non oportet osculum dare, 3, 277. De coemeteriis, et quot habere debent spatia, 3, 104. Quotmodum defunctorum ainiæ solvi debeat, 15, 124. Contra voluntatem defuncti nil aggredendum, 16, 233. De obitu charorū non se affligendum, 15, 130. Cur non unquam electi dure moriantur, 17, 88. Mors miseris sine morte fit, 17, 89.

Moyses.

Moysis miracula, 2, 72. Constitut presbyteros, 6, 25.
Sanctitate commendatus, 6, 50.

Mulier. Vide Femina.

Murmurare. Vide Diffamare.

Musica.

Sacerdotes ab aliquibus musicorum generibus alieni esse debent, 5, 339.

Mulus.

Quomodo baptizandus, I, 230, 232. De penitente muto, 15, 8, 34.

*N**Necessitas.*

Necessitas non habet legem, 2, 76; 3, 141. Cessante necessitate, cessat quod necessitas reperit pro remedio, 6, 350. In necessitate licitum est presbytero et diacono suspensi baptizare, 6, 368.

Negotiator et negotium.

De differentia inter turpe lucrum et negotium, 13, 21. Negotiator clerus suspendendus, 13, 11, 28. Infra annum criminalia negotia terminanda, 16, 250. Quae sint sacerularia negotia, 17, 108. Armilles negotiatoribus non sunt tradenda, 17, 304.

Neophytus.

Neophytorum abstinentia et continentia post baptismum, 4, 207. Neophyti non promovendi ad ordinem sacram, 1, 216; 2, 59; 3, 131. Quis neophytus, 3, 131.

Nepos et nepita.

Neptem suam non debet aliquis in matrimonio ducere, 9, 58. In copulatione consanguinitatis nepos et nepitis primo loco numerantur, 15, 177. Qualiter nepotes et nepites hereditates inter se partantur, 16, 123.

Nicenam concilium.

Trecenti et octodecim Patres illi interfuerent, 16, 433. Acta concilii Nic. ad S. Silvestrum papam transmissa sunt, 4, 209. Nicenai conc. dignitas et auctoritas, 4, 72; 3, 128. Quot sunt capitula, seu articuli concilii Nic. 4, 232, 108.

Novitates.

Novitates Ecclesia nunquam approbat, 4, 196.

Nuptiae.

A Deo instituta et benedictae, 1, 42. Praestat nuptias continentia, 1, 42. A nuptiis divina mysteria absesse debent, 2, 143. Inter quas personas legitime hant nuptiae, 9, 1. Mulier ad secundas nuptias convolans, res filii suis a se donatas, retrahere non potest, prateresse privilegia primi mariti amittit, 1, 126, 127. Quidquid gerunt vitiosum conjugati non est culpa conjugii aut nuptiarum, 8, 234. Qui nuptias vitare debent, 6, 206; 8, 50. Nimis clericorum, 6, 206; 8, 50. Nuptiae non abhorrendae, 7, 79, 82. Bonum nuptiarum triplex, proles, fides, sacramentum, 8, 15. Nuptiae Christi et Ecclesie sacramentum, 8, 74. Premium nuptiarum partus femininarum est, 8, 76. In quo consistat nuptiarum veritas, 77. Quo tempore celebrandas, 8, 142. Nubentes a sacerdoti benedicendi, 8, 143, 146. Qui plures nuptiae debet ponentiam agere, 8, 158, 339. Secundae nuptiae sacerularibus concediuntur, 8, 159, 269. Mater nutrix filiorum ad alias nuptias transire non debet, 8, 271.

*O**Obedientia et inobedientia.*

Non obediens grande est peccatum, 5, 36. Justa obedientia justis meritoribus remuneratur, 15, 69.

Oblatio.

Oblationes in Ecclesia a Christianis faciendas, 2, 34, 41. Oblationes dissidentium fratrū repellendas, 2, 47, 48, et eorum qui pauperes opprimunt, 2, 47, 48. Quid pro sint oblationes, 2, 143. Fidelium oblationes rapere, grande scelus, 3, 140. Quae Deo offeruntur, consecrata sunt, 3, 195. Quidquid offertur Deo, Sanctum Sanctorum est, 14, 87, et ad ius sacerdotum pertinet, 16, 362. Feminæ menstruatae, moniales, aut laice, non offerre debent, 15, 150. Qui auferunt fidelium oblationem sunt sacrilegi, 16, 295, 362.

October.

Hyperberethæns dicitur, 5, 154. Congreganda mense Octobri synodus, 5, 154. Dominicis Octobris leguntur libri Machabæorum, 4, 63.

*Officium divinum. Vide Oratio.**Opero bona.*

Non prosumt opera sine fide, 11, 89. Non tantum professio vita aut habitus species Deo placet, quantum sinceritas, et affectio mentis et operum probitas, 11, 82.

Oratio.

Pro quibus fundenda orationes, 2, 120. Quomodo orandum, 6, 167. Oratio eleemosyna unita utilissimum, 166. Recitanda oratio Dominicæ, 6, 158, 159. Orationis utilitas,

6, 177. Officium divinum a clericis et sacerdotibus recitandum, 6, 181, 243. Qua hora, 6, 177.

Oratoria.

In privatis oratoriis nec celebrandæ missæ, nec clericis constitundi, 3, 76. Sed nec reliquæ sanctorum reponendæ, 78. Oratoria de licentia episcopi construenda, 3, 192. In oratoriis et ecclesiis nil nisi orandum est, 3, 275.

Ordinis sacramentum, seu ordinationes sacre.

Quomodo et ubi celebrari debeant ordinationes, 6, 23, 24, et quo tempore, 6, 70, 74, 91, non autem coram cathechumenis, 6, 27. Ordines sacri a propriis episcopis conferendi, 6, 42, 142, 422. Nulli ordiniandi sine titulo, 7, 26. Ordines collati ab excommunicatis, aut ab illis qui se dicunt episcopos, nil valent, 14, 54; 5, 220. Qui non sint ordinandi, 6, 35, 379; 8, 302, 303. Qui viduam duxerit ad scars ordinis promoveri non potest, 6, 55. Actores, et procuratores, executores etiam pupillorum an debeant ordinari, 6, 137. Reordinationes ordinatariorum fieri non licet, 1, 152; 6, 88. Quando fit licitum, 6, 117. In ordinationibus crimina non auferuntur, 6, 60. Contra canones ordinans et ordinatus deponendi, 6, 122. Pœnitens quis ordinari non debet, 6, 106. Licit potest ordinari cui ab hostibus digitus fuerit amputatus, 6, 118. Sacri ordines non vendendi neque emendi, 2, 84; 5, 85, 91, 95, 109, 122, 208. Exampli causa qui ad sacros ordines provehi cupiunt, 3, 143; 6, 21, 33. Qui indigne ordinantur, ius debet amittere consecrandi, 1, 507. Venditio ordinum, inexpialis est culpa, 5, 132. Illicitæ ordinationes, non presumendas, 5, 212. Deponendi qui solum ab episcopo munuum impositionem, et a presbytero reliquam ordinationem suscepint, 5, 213.

Origenes.

Quomodo legendus, 4, 142. Ejus deliramenta de restituitione dæmonum, et impiorum, refutata ab Augustino, 17, 113. Ejus opuscula quædam suscipienda, reliqua suo cum auctore repudianda, 4, 64. Liber qui appellatur, Pœnitentia Origenis apocryphus est, 4, 65. Originem appellavit schismaticus Gelasius papa, 4, 64.

*Origine peccatum. Vide Peccatum originale.**Orphanus ac pupillus.*

Orphanotrophium, id est locus venerabilis, in quo orphani nempe pueri parentibus orbi pascuntur, 17, 137. Pupillorum causæ primum audienda ac definienda, 6, 274.

Osee propheta.

Non culpandus de dicta ab eo meretrice, 8, 38.

Ostiarus.

Eius officium, 6, 5. Quomodo ordinatur ostiarius, 6, 18, 20.

Otto.

Ottonis imperatoris constitutum cum Romano pontifice, 5, 52.

P

Paganæ seu gentiles et idololatæ, item dii fictitii, nec gentiles, nec Judei plangendi, 11, 410. Baptizandi pagani, si ita obsecrant, in infirmitate, 4, 224. Ad baptisandum tamen vi non cogendi, 1, 181. Nulla in salus extra ecclesiam, 11, 38, 39. Non vi, sed ratione reducendi, 11, 85. Idololatria omnino exsecreanda, ritus quoque paganorum, 11, 31, 45. Vanae illorum observationes ac cærementia rejiciendæ, 11, 40. De idolothitis, 11, 91. Non est comedendum de animali quod paganus aut occidit aut insectus est, 11, 87. Exactio in rusticum paganum facienda, 11, 94. De zelo contra idololatras et aruspices, 95. Minus malum per deus falses jurare veraciter, quam per Deum verum jurare fallaciter, 12, 35. Baptizata a paganis rehabilitandus, 11, 91. Palæ. Vide Corpora.

Panis benedictus.

Panis benedictus seu euologium pro populo, 2, 37. Oratio ad benedicendum panem, 2, 37. Panis benedictus dicitur et oblationis corona, 17, 68. Qualem deceat esse panem in missa offerendum, 2, 38.

Papa seu summus pontifex.

Papa apostolicus nuncupatur, 15, 184. Pontifices throni Dei appellantur, 16, 296. Auctoritas summi pontificis, 5, 13, 15, 44, 47, 378. Ejus electio canonica esse debet, 5, 14. In electione papæ imperatoris legati non sunt exceptandi, 5, 16. Nummi pontificis judicium a nemine retractandum, 5, 19. Nummus pontificis voluit aliquando causam suam in presentia legatorum imperatoris examinari, 5, 22. Papa non redargendus neque iudicandus, 5, 8, 23. Nullus se a communione ejus segregare debet, 25, 361. Episcoporum sententia ejus anteriora roboranda, 5, 29. Decreta Romanorum pontificum imprætermisse servanda, 5, 34, 40. Irritæ constitutiones contra decreta papæ factæ, 5, 37. Papa, Petri successor, 5, 46. Simoniacus

papa excommunicandus, 5, 80. Summus pontifex in ferenda sententia qualitatibus hominum descendit, 14, 43. Prima sedis episcoporum papa vocandus, 5, 57. De eo qui falsam ob eo epistolam extorserit, 5, 50. Summus pontifex quomodo se purget super criminibus obiectis, 5, 313, 342. Vivente papa nullus eligendus, 5, 336. Profitebit fidem suam summus pontifex, 5, 358. Mira benevolentia, et affectio summarum pontificum erga reges Gallie, 5, 358, 378. Nomen pape in ecclesiis recitandum, 6, 305. Finitiva judicia clericorum ad papam deferenda, 6, 316.

Paphnutius.

Paphnutius (S.) orat pro quadam ignavo monacho, ab immundo spiritu divixato, 9, 99.

Parochia et parochus.

Parochia secundum Romanam Ecclesiam regendum, 3, 47. Parochia inter plures presbyteros seu parochos non est dividenda, 3, 48. De statu parochiarum, 3, 97. Parochiani diebus Dominicis in ecclesia parochiali sacro dehent interesse, 2, 122. Parochiam potest episcopus in monasterium commutare, 3, 168, 170. Parochia episcopi illi manet qui eam triduata annis gubernavit, 3, 106.

Parcicida.

De parcicidio et fratricidio, 10, 163, 177, 184. Poenitentia illi imponenda, qui pro vindicandis parentibus occidit, 10, 167. Item hi infantes aut uxores suas interfecerint, 10, 165. De uxore quem maritum peremerit, 10, 168. De matribus poenitentia, 10, 173.

*Parvuli. Vide Infantes.**Pascha.*

Quonodo celebrandum, 2, 141; 3, 2, 114. Quo die Pascha a Christi augsendum, 4, 3, 119. In Paschate resurrectionis ordinis scissura conferendum, 6, 70. Feriacionia ante Pascha poenitentibus remittendum est, 15, 40. Pro lectio ne que fit in ecclesiis in die et infra octavam Paschae, 4, 63.

*Paschate (baptizatus in). Vide Baptismus.**Passo Domini.**Patena. Vide Vasa sacra.**Pater et mater. Patrini seu susceptor.*

Patrinus et matrinus (quae et matrina) in baptismo, quia susceptores seu gestantes dicuntur, 1, 418. Eorum prodest fides parvulus, 1, 118. Si possit baptizandus respondere, patrinus absit, 1, 124. Susceptorum munus et officium, 1, 134. Susceptores debent esse confirmati, credere, etc., 1, 220. De patre et matre qui filios suos suscepunt, 1, 305, 306. De illis qui suos infantes suscipiunt et baptismum, ut ab uxoriis sejungantur, 9, 80. Unus patrinus vel matrina sufficit ad suscipiendum infantem, 1, 218. Abbas aut monachus non possunt esse susceptores, 1, 132. Spiritualis proximitas ex baptismo oritur inter patres et filios spirituales, 1, 135. Ideoque matrimonium inter se contrahere non possunt, 1, 135. De uxore quem viri filium ex alia procreatum de fonte sacro levaverit, an postmodum possit cum eo ultra copulari, 1, 136. Vir unius duas spirituales conmatrem habere non potest, 1, 137. Fornicantes qui spirituali affinitate conjuncti sunt, anathematizantur, 1, 138.

Pauperes et paupertas. Item, Vitium proprietatis.

Pauperum viduarum et pupillorum causa primo audienda, et definienda, 16, 274. Tunc non solum pauperi elemosyna erogatur, cum solium illi aliquod datur, sed etiam quando vel venia peccanti, vel disciplina datur errantii, 17, 123. Res immobiles photochophrii (locus in quo pauperes pascuntur), possunt alienari, 17, 137. Monachus quidam S. Gregorii nomine Justus, proprietatis vitio labefactatus, in loco sacro non sepelitur, 17, 67.

*Pax servanda, 16, 235.**Peccatum mortale et veniale.*

Quae peccata pro quibus homo damoatur, 6, 161. Aliud est peccare in Deum, aliud in hominem, 14, 85. Levia peccata Dominica oratione dimittuntur, 18, 422. Nullus putet peccata eleemosynis redimi nisi etiam vitam suam corrigat, 17, 121. Non remittuntur peccata nisi remittenti ex corde in se peccanti, 17, 128. Peccata quedam graviora sunt, quae levia putantur, 17, 132. Quale peccatum in Scriptura sacra, clamor vocatum, 133. Dubius ex causa oriuit peccatum, ex ignoranti, et infirmitate, 17, 133. Homo interdum animi motu, carnis interdum fragilitate peccat, 15, 52. Quoties ceciderit peccator toties resurgere debet, 15, 66. Nullus sanctus et justus caret peccato, 15, 82, 138. Quanto quis tempore moretur in peccatis, tanto ei agenda poenitentia, 15, 130. Qui grave peccatum commisit, a Christi corpore separandus, 15, 23. Irremissibile est illeius peccatum qui negat in Ecclesia omnia posse peccat

dimitti, 17, 136. Peccata non sine condigna poenitentia relaxantur, 15, 74. Conscii alienorum peccatorum delinquent non prodentes peccata, 16, 360. Peccata dissimilat Deus, 17, 37. Cur omnia sine fine castigat, 17, 74.

Peccatum originale.

Nascitur omnis homo cum illo, 1, 25, 228, 246. Remedium peccati originalis, 1, 25. Non potest remitti nisi per Christum, 17, 8.

Peregrinationes et Peregrini.

Peregrinationes ad loca sancta suscipientes a nullis oportet molestari, 4, 60, 15, 287. De illis qui sub praetexto religiosi peregrinuantur, 15, 65. De Romipetis, id est qui Romanum petunt, 15, 182, 184. De peregrinationibus Romaens et Turonicis, 15, 65. Peregrini et fugitiivi distingui, 16, 303. De administratione xeudochii quod locens est in quo peregrini suscipiuntur, 15, 149. Xeudochii immobilia bona possunt alienari, 17, 137.

Permutatio et commutatio.

Precari vel commutaciones viduae ecclesiae non valent, 3, 227. Commutations rerum ecclesiasticarum, 3, 231. Quonodo licita mutatio episcoporum, 5, 183. De commutatione et redemptione poenitentiarum, 15, 192. Ita valet commutatio sicut et empito, 16, 314.

Persecutiones.

Inimicus est Christi, qui Christianum inique persecutur, 10, 61.

Petrus (S.) apostolus.

Eius praeminentia et praerogativa, 5, 269. Itinerarium Petri apocryphum, item eius actus, 4, 65. De morte beati Petri, 4, 140.

*Plaga. Vide flagella Dei.**Populatio et Poenitentes.*

Quid sit poenitentia, 15, 1. Peccatoribus nulla sine poenitentia salvis, 1, 30, 31. Pro qualitate peccati imponeunda poenitentia, 14, 73; 5, 3. Poenitentia qua imponitur his ieiuniu non communicaverint, 2, 25. Qui per ebrietatem, Eucharistiam evomerint, 2, 35. Qui vomerint sacrificium, a capibus postea absumptum vel qui bene non custodiunt sacramentum, 2, 57. Pro poenitentibus orandum 6, 163. Publici poenitentes ad clericatum non admittendi, 6, 386. Poenitentia septem ancorum cur impositione, 6, 398; 8, 284; 1, 245, 293. Poenitentia quinque annorum impositione uxoris qui lapsi fuerint, 8, 381. Poenitentiam XIV annorum ei qui filiam patris sui corruptit, 9, 10. Decem autem annorum qui incestuoso consentit, 9, 24. Poenitentia incestuorum parcidarum, 9, 70. Non debet injungi poenitentium nimis aspera, 9, 122. De poenitentia absolutorum, 15, 2, 38. De poenitentium lege, 15, 6, 12, 19. Poenitentes in infirmitate viaticum debent sumere, 15, 9. Presbyter, inconsulto episcopo suo poenitentem non debet reconciliare, nisi instante necessitate, 15, 4, 84, 186. De negligentibus poenitentibus, 15, 7. Poenitentia noonisi ex consenu conjugatis danda, 14. Poenitentia majorum, junioribus facile non injungenda, 17. De poenitentia ecclesiasticorum, 15, 20. De incertitudine salutis illius, qui in extrema necessitate poenitentiam acceperit, 22. Condescendere oportet poenitentibus, 24. Vera conversio que, 15, 26. De illis qui in necessitate poenitentiam desiderant, 29. Poenitentia efficacia atque effectus, 15, 32, 48. De poenitentia si in ipsa poenitentia moritur, 15, 39. Non neganda morientibus poenitentia, 15, 43, 44. Feria 4 Cinerum publice poenitentes ante fines ecclesie nudis pedibus et cilicio induit, episcopo se representare debent 45. Haud remisse adimplenda poenitentia, 50. Injungenda poenitentibus jejunia, 51, 185, 191. Discreta adhibenda eocna illis qui in publico seu abscondito poenitent, 15, 54. A sacerdotibus spoune suscipiendi qui ex corde poenitent, 55.

Poenitentibus impertienda communio post impletam poenitentiam, 15, 56, 77. De iis qui peracta poenitentia ad pristina redeunt peccata, 15, 71. De poenitentia imponenda, nulla esse debet personarum acceptio, 15, 73. Nulli post poenitentiam ad secularem militiam redire licet, 80. Poenitentes a convivis, ornamentis et quibusdam etiam rebus licet abstineant, 15, 79, 83. Nullus episcopus aut presbyter alterius poenitentem sine litteris proprii episcopi suscipere debet, 15, 76. Impenitens reputandus, elhincus seu publicanus, 78. Difficile est sub gradu peccanti in gradu manere, 15, 91. Post 7 annorum poenitentiam reverti poterit sacerdos ad statum pristinum, 95. Nulla decet poenitentia negotio exercere, 15, 107. Sacerdotes non debent poenitentia culpas rejicare, vel illos minus digne ad reconciliationem adducere, 112. De poenitentia veneficorum, 15, 116. De facta poenitentia, 15, 156. De poenitentia imponenda matri circa filium sumum negligenter se habenti, 15, 159. Vel quae illum occiderit, 15, 163. Non debet carena dividii poenitent, et dum jejunat, carenam suam poenitens de loco ad locum migrare

non debet, 15, 183, 185. De duratione, et diversitate paenitentiarum, 187. De condemnatione ejus qui publice paenitentem interfecit, 16, 276. Sine misericordia Dei infructuosam homo aget paenitentiam, 17, 135.

Pollutio. Vide Illusio nocturna.

Ponitus et mensura.

Nullus pondera, aut mensuras injustas dare debet, 13, 158.

Possessio et possessor.

Triennialis possessio objections excludit. Hand repetenda possessio xl annorum, 3, 148. Quomodo valet possessio, 3, 179. Possessio alterius diocesis per l annos et firma, 5, 175. Jurisdiccionis possessoria, 6, 205. De his quae a filii et servis acquiruntur, 16, 107. Qui rem tradente donatore, possederit, is eam cui est tradita possedit, 16, 194. De vitanda possessione et occupatione rerum alienarum, 16, 331. De possessore per vim expulso, 16, 310. Probatum non a possessore sed a petitoris partibus requirenda, 16, 203.

Potestas. Vide Iudex. Item Rex.

Prædestinatio.

Prædestinatio gratuita donationis præparatio, 1, 35. Quomodo Prædestinatio ordinatur, 17, 31.

Prædicatio. Vide Verbum Dei.

Præredo. Vide Fur.

Prælatus. Vide Episcopus.

Pragmatica sanctio.

Per pragmaticam sanctionem nihil de Ecclesiis est accipendum, 3, 188.

Presbyter. Vide Sacerdos.

Primas seu patriarcha.

Qui sunt primates, 5, 54, 273. Jus primatice, 5, 56. De ordinatione primatum, seu patriarcharum, 5, 53, 288. Quo sunt ordine aedundi, 5, 242. Judicis episcoporum, 245, 258, 267. Non debent episcopi primati in iudicio respondere, nisi res oblate eis restituuntur, 5, 246, 248, 255. Primates ab episcopis agnoscendi, 5, 269. Primates et metropolitani a Romana Ecclesia sunt vocati in partem non in plenitudinem potestatis, 5, 349. Primati consecrandi inest potestas, 348. Quando ad primates est appellandum, 6, 330. Coram primatibus, causa episcoporum tractandæ, 16, 309.

Princeps. Vide Rex.

Psalmista. Vide Cantor.

Pugna. Vide Bellum.

Purgatorium.

Quæ destinuntur anime in purgatorio, per missæ sacrificium sublevantur, 17, 67, 68. Insigne hac de re exemplum apud S. Gregorium, de quadam ejus nonachio quia a peccato purgatorii liberatus postquam pro illo missarum trentennarum fuisse persolutum, 17, 67, 68. An detur purgatorium, 17, 79.

Q

Quadragesimale tempus.

Unde trahat auctoritatem, pars 4 cap. 2. Quomodo celebranda Quadragesima, 2, 411; 4, 1, 45, 46. In ea jejunandum est, 4, 29, 34, 41. Et a carne abstineadum, 15, 89. Item per Quadragesimam jejunandum a carnis voluntatibus, 4, 47; 15, 88, 163. Quadragesimali tempore a prælatis abstinentium, 10, 93. Uxores etiam tunc nou ducentæ nec nuptias celebrande, 8, 47, 49, 142. Natalia sanctorum martyrum per totam Quadragesimam non celebranda, 4, 43. Singulis Dominicis Quadragesimæ communicandum, 2, 29.

Quinquagesima ante Pascha.

A Quinquagesima usque ad Pascha jejunandum, 4, 29, 35.

R

Rapina.

Quæ differentia inter rapinam et furtum, 13, 3. De compositione rapinæ et furti, 16, 272. De illis qui furtum et rapinam exercent, 14, 125; 16, 327. De illis apud quos pars rapinae fuerit deprehensa, 15, 225, 299.

Rapto et Raptus.

Raptiores sanctimonialium quomodo puniendi, 7, 70, 143. Virgines per vim raptæ et violatae virginitatem non amittunt, 7, 87. Nullus rapere mulierem, invitis parentibus, præsumere debet, 8, 23. Raptus pro stupro reputari, 8, 24, 26. Quid sit raptus, 8, 24, 26. Excommunicandi raptiores, 8, 25, 133, 332, 14, 64. Raptia reddenda, 8, 26. Raptia conjux fieri precipitur, 8, 28. De pelluis raptis nondum despontatis, 8, 174. Raptia sponsa excommunicanda, si ad sponsum noluerit reverti, 14, 64. De raptu viduarum, 16, 275.

Rebaptizare.

Non rebaptizandum, pars 1, cap. 137, 152, 160, 162, 172, 233, 234. Rebaptizati non ordinandi, 1, 245. Cum iis minime communicandum, 1, 249.

Reconciliatio.

Modus reconciliandi, 6, 407. Reconciliatio conjugatorum, 8, 217. Non est durum reconciliari post adulterium, 8, 242. Non reconciliandi poenitentes, nisi peracta poenitentia, 15, 153.

Reges, principes, et potestes.

Divinis legibus subdit esse debent, 4, 190; 16, 41. Pauperes non debent opprimere, aliqui excommunicationi subjacent, 16, 4. Reges nudo dicti, 16, 39. De officio et virtutibus regis, 40. De peccatis principum, 42. Reges et principes Christiani, pro æternis pontificibus ut principibus pontificis pro temporalibus, 4, 188. Nihil licet regibus contra leges divinas ateturare, 4, 231; 5, 233; 16, 9. Illis non obtemperandum si quid contra Deum percipient, 5, 16, 23, 24, 28. Nulla dignitas sacralis, ne regalis, vel etiam imperialis sublimitati episcopali comparaenda, 5, 373. Quol rex in gratiam recipit, his etiam alii communicare debent, 16, 344. Non debent principes terræ episcopos et ecclesiasticos judicare, 5, 378. Cum Ecclesia possit per communionem contrahere, 3, 184. Non debent sua committere negotia sacerdotibus, 6, 222. Qui principis auribus molestiam intulerit clericus a communicatione ethoneo excludendus, 6, 225. Rex mala punire debet, 10, 96. Et Ecclesiam defendere, 10, 99. Frustra non et instituta potestas regis judicis, 10, 108. Rex alter ut homo, alter ut rex servit Deo, 121. Rege vivente alter non eligendus, 16, 26. De regum sobole, 29. Admonitio ad principes ad officium sumi debite exsequendum, 16, 18, 20. De bonis consiliaris regis, 16, 22. Nemo intendere debet in interitum principum, 27.

Regnum celorum. Vide Vite eterna.

Reliquiae sacre

De earum veneratione, 3, 54, 57, 78. Reliquiae sanctorum, loci ubi sunt honoraut, 3, 81. Corpora sanctorum non transferenda, 3, 273.

Rheticus (S.) Augustodunensis.

Seu Idiunensis episcopus, commentarium in Canticum canticorum scriptis a S. Hieronymo plurimum commendatum, 4, 103.

Remissio peccatorum.

Omnibus apprime est necessaria, 1, 40. De redemptio et remissione poenitentiarum, 15, 192, 193.

Repudium.

Uxor legitima minime repudianda, 8, 35. Interveniente repudio alii se in matrimonio collocandum non est, 8, 209. Quando uxor repudium mittat marito, 16, 160.

Respublica.

Quis reip. causa absens est, 16, 169.

Restitutio.

Pervasores rerum alienarum restituere debent, 3, 149, 13, 1. Rex Ecclesiam direpte, aut illicite empta vei retinente, restituende, 3, 182, 185, 206, 13, 37. Episcopi res ablatae debent illi reddi, 5, 246. Non deletur peccatum nisi restituatur ablatum, 13, 4; 15, 25. Ecclesia presbytero ablata sine culpa sua est restituenda, 6, 429.

Resurrexit.

Resurgent boni et mali, 1, 29. Mortui resurgent, 17, 9. Resurget etiam infans quamvis mortuus ante quam natus, 17, 11. Resurrexit fieri in etate perfecta, 17, 114.

Rixæ. Vide Dissensiones.

Roberetus rex Francorum.

Affluem suam conjugem episcoporum consilio reliquit, 9, 8.

Rogationes et Litanie.

Rogationes seu Litanie ante Ascensionis Dominicæ festum cum jejunio et vacacione ab operibus servilibus celebrandæ, 4, 11, 14, 40. Institutio Rogationum, 4, 40. Litanie majores celebrande secundum consuetudinem S. R. E. vigesimo quinto Aprilis, 4, 39. Usus Litaniarum cum jejunio, 14, 116.

Romanæ Ecclesie. Vide Eccles. Rom.

S

Subbatum.

Sabbato laborandum, pars 4, cap. 6. Et jejunandum, 4, 28. Jejunium Sabbati sancti usque ad noctem producendum, 4, 42.

Sacerdos.

Sacerdotum officium et ministerium, 1, 67, 353; 2, 69, 120; 3, 129; 6, 11, 45, 151, 310, 389. Sacerdotes judicis debent præsidere, 4, 245. Catechizare, prædicare, et docere populum, 1, 87; 6, 151, 247, 279, 307. Et baptizare, 1, 90. Non autem ordinari, aut ecclias consecrare, 6, 102, 103. Qui manus imponunt demones ejiciunt, 1, 103. Sacerdotum dignitas, 2, 100; 5, 5, 18, 345, 6, 45. Apud Deum non sententia sacerdotum, sed vita eorum queritur, 2, 109. Puritate, casitatem et sobrietatem, maxime pollere de-

bent, 1, 110 ; 5, 48, 345 ; 6, 68, 94, 98, 332. El etiam doctrina, 5, 202; 6, 22, 245. Sacerdotes et ministri alii Ecclesiae vitiis, incontinenties, sceleratis, dæmoniaci, etc., sacra mysteria attractare, 1, 150 ; 2, 90, 125 ; 6, 87. Vitia sacerdotum non manent apud Deum impunita, 2, 116. Nihil debent sacerdotes, pro sacramentorum administratione exigere, 1, 71, 92 ; 5, 126. Presbyter non ordinatur, qui in infirmitate fuerit baptizatus, 1, 27 ; 6, 101. De presbitero non baptizato, 1, 268. Presbyteri conjugati, a populo non abjiciendi, 2, 82, 128 ; 3, 258. Polluti sacerdotes non polluant divina mysteria, 2, 83, 93, 98. Sacerdotum haeres Ecclesia, 3, 94 ; 6, 281, 282. Sacerdotum gravitas ac sapientia, 6, 245, 161, 25. Quando deponeundus sacerdos, 3, 86, 103 ; 6, 96, 185, 193, 234. Quis erdo inter sacerdotes servandus, 5, 17 ; 6, 299 ; 3, 35. Ordo sacerdotum bipertitus, 5, 58, 44. Sacerdotis locum tenent 72 discipulorum, 5, 58, 44. Ad exequias episcopi convenire tenentur, 5, 330. De sacerdotum ordinatione, 6, 12, 28, 47. Quia aetate facienda, 6, 29. Quomodo reconciliandi diaconi et presbyteri in criminis lapsi, 6, 67. Depositus sacerdotis amplius non debet sacrificare, 6, 83, 224. Sacutius sacerdos in sacerdotio ordinem non amittit, 6, 107. Spiritus sanctus non advenit invocante criminoso sacerdoti, 110. Laicus sacerdos ordinari non potest, 111. Sacerdos homicida ministrare non potest, 6, 114 ; 10, 29, 35, 51. Ecclesiis suas deserere, et vagari non debent sacerdotes, 6, 170, 172, 176, 270. Orationi vacare debent, 6, 177. Eorum babitus, 178, 283 ; 10, 139. Constituere debent, prope ecclesiam domicilium suum, 6, 184. Quoniam corrigendus sacerdos et purgare se debeat, 6, 225, 229, 231, 239, 309, 419. Quid faciendum sacerdoti, qui ante, vel post sacerorum ordinum susceptionem generasse confitetur, 6, 149, 400. Singulis presbyteris singulos habera clericos convenienter, 6, 151. Quotannis tenentur sui rationem ministerii episcopo reddere, 6, 246. Et professionem facere, quando per parochos constituantur, 248. Quoniam juramento purgare se debeant sacerdotes, 12, 40, 77. Licet iis contra impios mortem promulgare, 10, 74. Qui non honorat sacerdotes, puniendus est, 6, 304. Pugnare non debet sacerdos, 10, 34. Nec sanguinem fundere, 10, 45. Vel monogamus, vel virgo esse debet quis, ut in presbiterorum erigatur, 8, 300.

Sacramenta.

Semper veneranda, etsi ab indignis ministrata, 2, 93. Effectus sacramentorum, 2, 97. Non debent sacra fractare sauciari, aut debiles. Item a dæmonibus exagitati, 6, 40.

Sacrificium et sacrilegus.

Sacrificium Ecclesiae quale, et quibus constat, 9, 2. Virtus sacrificii Ecclesiae, 2, 41, 97. Sacrificium a sacerdote sancto, si fieri valeat, perficiendum, 2, 107. *Sacrilegium et sacrilegus.*

Qui sacrilegi, 3, 140. Infractor loci sacri est sacrilegus, ut et talia puniendus, et excommunicandus, 13, 38 ; 14, 88, 92, 89 ; 16, 295, 297. Item de prædoniis ecclesiasticis sentiendum, 13, 38 ; 14, 88, 92, 89 ; 16, 295, 297. Sacrilegus est violator iuramenti, 12, 78. Etiam sacra feminæ violator, 7, 69, 57, 134. Sacrilegus etiam reputatur qui sepulcra demolitor, 13, 49. Clericus seu monachus furfum faciens, sacrilegus est, 50. Sacrilegi sunt qui indiscerte carpunt vitam sacerdotum, 14, 20. De compositione, et destinatione sacrilegi, 3, 98.

*Secularies. Vide Laici.**Salus aeterna. Vide Vita aeterna.**Sancti et justi.*

Non sancti illi censendi, qui in locis sanctis habitant, sed qui exerceunt opera sanctorum, 5, 321. Sanctorum et electorum animæ sunt in celo ubi gaudie profundunt æternis, sicut animæ malorum tormentis semper in inferno cruciantur, 17, 72. Utrum ante restitutionem corporum animæ Justorum in celum recipiantur, 17, 76, 84. De gloria sanctorum post mortem, 17, 118. Justi et sancti pro maledictis iusti latili præmium redditur, 14, 14. Sanctorum et iustorum animæ conquiscent in celis, impiorum autem cruciantur in tenebris, 17, 71.

Schismatici.

Schismatici qui extra Ecclesiam Catholicaem finiunt vitam, in ignem æternum ibunt, 1, 38, 39. Schismatici ad communionem cogendi, 10, 92.

Scholastici.

Debent honorem tribuere ecclesiasticis, 10, 283.

*Scriptio Patrum. Vide Libri.**Scriptura sacra.*

Quid continetur in ea, et quem ob fineum, 1, 1. Differentia Scripturarum sacra et scriptorum SS. Patrum, 4, 236. Quid sunt Scripturae sancte, 1. In ecclesia legenda, 3, 262. Catalogus scriptorum librorum, 4, 61, 62. Quando legendi libri sacri, 63. Ad negotia sæcularia divina oracula uiuimus sunt convertenda, 11, 29. Ad quid recurrentum cum sacre Scriptura deest auctoritas, 4, 70. Qui Scri-

pturæ sanctæ contemptores excommunicandi, 4, 220. Litterarum sacrarum auctoritas, 4, 227, 233.

Seruitium.

Ab episcopo et clero faciendum, 1, 290.

*Sepultura. Vide Mortuï.**Servus. Vide Libertum.**Sinonia.*

Omnino est prohibita, 2, 84. Detestanda et extirpanda quasi haeresis, 1, 295 ; 5, 92, 108. Triplicis generis Simoniaci, alia ab obsequio, altera manu, a lingua alia, 5, 86. Simoniacæ ordinationes falsæ sunt, 5, 81. Ordinator, et ordinatus Simoniaci excommunicandi, 5, 78, 82. Opus Simoniaci non penitus valet, iram potius quam Dei placationem provocat, 5, 141.

Sixtus papa.

Summo pontifici Sixto, plurimum detulit imperator Valentianus, judiciumque suum tribuit judicare, 5, 8. Sol.

Solem quidam reverenter, antequam Ecclesiam apostolorum intrarent, 11, 88.

*Sortilegus. Vide Horiolus.**Sozomenus, seu Solomonus.*

Ejus historia recitur, 4, 81.

Spectacula.

Sunt fugienda, 4, 8. Præserunt a sacerdotibus, 11, 8.

Spiritus sanctus.

Quid sit proferre verbum contra Spiritum Sanctum, 2, 104. Reuest peccato in Spiritum sanctum qui negat in Ecclesia Dei remitti peccata, 15, 41.

Sponsus, sponsa et sponsalia.

Sponsus et sponsa quomodo benedicuntur, 8, 6. Cur sponsa veletur, 8, 7. Insignis sponsorum quæ, et quid significant, 8. In sponsalibus consensu qui reperitur, 8, 20. Non actas, 8, 20. Sponsalia sunt futurorum nuptiarum promissa fœderia, 8. Sponsaliorum fides nullatenus violanda, 8, 46. Qualiter fieri debeant sponsalia et de conditionibus nubentium, 16, 182, 183. Non statim maritis sponsa tradenda, 8, 33. De his qui sponsas recipiunt, 8, 170. De ea quam fratri despontasam, ejus frater violavit, 9, 100. Seductor desponsata eam debet dotare et habere uxorem, 16, 292.

*Statua. Vide Lex. Item Decreta.**Stephanus.*

Presbyter fuit quidam quem tradit S. Gregor. papa fuisse a diabolo dilaceratum, 17, 64.

Subdiaconus.

Eius officium, 2, 43, 79 ; 6, 9, 20. Quo ritu ordinandus, 6, 4. Non debent subdiaconi intrare sacrarium, aut contingere vasa Dominicæ, 3, 105. Nec ducente uxores, 6, 119, 221.

Superstilio.

Superstitiones et vanæ observationes fugienda, 4, 1, 24 ; 11, 41, 42. Superstitionis in lanificiis observatione vietanda, 8, 330 ; 11, 46. Superstitionis plurima hominum instituta, 11, 13.

*Plura hac de re. Vide in verbo Hariolus.**Suspento.*

Suspensus potest baptizare, 15, 13. Suspensus diri presbyter qui diaconum percusserit, 10, 24. Suspensionem incurrit ecclesiastici percutientes, 10, 24. Item, 10, 21, 28, 35.

Symbolum.

Symbolum fidei, 1, 81. Octo dies ante Pascha recitandum, 1, 223. Symbolum cum oratione Dominica parochianos presbyter docere tenetur, 6, 158. Ephesinum Symbolum, 1, 3.

*T**Taberna.*

Ecclesiastici tabernas adire non debent, 6, 203. Caupones, nautes, stabularii unde mercedem accipient, 17, 171.

Taurus seu bos.

De tauro cornupeta si quem occiderit, 10, 40. De bove qui alterum bovem vulnerarit, 16, 350. Qui furatus est boven et ovem, quinque boves pro uno, et oves quatuor pro una restituere obligatur, 351.

Taurina ac vestigatio.

Telonia a negotiatoribus exigi possunt, 16, 266. Nullus cogendus ad locum quemdam ire telonij solvendis gratia, 16, 270. Quæ telonia probibeatur, 16, 306.

Tempus.

Curiosa temporum observatio refugienda, 4, 1. Singulis dies suis præxit Deus, ut nec minui quamvis nec augeri, 17, 36.

Terra.

De terra tributaria, 16, 279. Et censuali, 280.

Testamentum et testator.

Juris ecclesiastici homines non possunt condere testamentum, 16, 111. De rebus defuncti testatoris, 16, 115. Princeps confirmare debet testamentum ejus, qui pro legitimis successoribus sibi scribit filios naturales, 16, 140. Quinam possunt testamente facere, 16, 188.

Testis et testimonium.

Manifesta causa testibus non eget, 6, 431. Qui ad testimonium non admittendi, 6, 364; 16, 181, 337. Falsi testes excommunicandi, 10, 38. Perjurio non potest esse testis, 12, 23. Sed nec infamis, 16, 208. Nec etiam excommunicatus, 16, 357. Qui sollicitaverit ad falsum proferendum testimonium, excommunicandus est, 12, 26. De diversitate testimoniis pro personarum diversitate, 16, 131. Debet esse probabilis vita testis, 16, 152. Testimonium servi invalidum, 153. Inimicus testis non audiendus, 154. De teste mediatore partium, 16, 155. Non debent produci testes nisi praesentibus adversariis, 156. Qui testes sint cogendi vel non, 16, 80. Plures ex una domo testes alieno posse negoti abdihiri, 16, 187. De juramento testimonii, 16, 204. Unius testimoniorum haudquaque recipiendum, 16, 210. Scriptura testibus probanda, 16, 290. Contra extraneos, parentes aut propinquos testes esse non debent, 16, 361.

Theodorus Mopsuestenus.

Licet mortuus, fuit nihilominus a Rabula Edesse episcopo anathematizatus, 14, 62.

Theodosius imperator.

A beato Ambrosio excommunicatus, 5, 378, 10, 48.

*Theophania. Vide Epiphania.**Thesaurarius ac primicerius.*

Eorum dignitas et officium, 6, 20, 29.

Timor seu metus. Item Vis.

De eo quod per vim, aut metum fit, 16, 168. Qui dominum aut metum adhibuit, ut ad odium res transeat, uterque et vi et voto actione tenebitur, 16, 205. Quia quis Deum nunc justum non timet, eum postea non potest invenire misericordem, 17, 70.

Titulus.

Non debet presbyter titulum super titulum usurpare, 3, 269.

Tonsura.

Nullus tonsurari debet, nisi in legitima aetate, et sponte voluntate, 7, 109, 111. De illis qui ante aetatem legitimam tonsuram accipiunt vel religionem ingrediuntur, 7, 26.

*Tonsura clericorum. Vide Clericus.**Traditiones.*

Observandas ecclesiasticas traditiones, 4, 67, 195. Mina sunt alterande, 4, 197. Eorum contempores excommunicandi, 198. Nulla sunt ab apostolis tradita, et non scripta, 4, 209.

Treviri et Colonia.

Nullus ibi inconsulto Romano pontifice in episcopum eligi debet, 5, 357.

Trinitas.

Quid sit sanctissima Trinitas, 1, 2. Sanctissima Trinitas incarnata non est, sed Filius tantum, 1, 2, 13. Homo ad similitudinem summae Trinitatis creatus, 17, 1. *Tutela et tutor.*

Tutor pupillorum boni suis privare non debet, 6, 190. Muller iuxta liberorum suorum, si vult secundo ubere, filii suis debet providere tutorem, 16, 129, 157. Tutor seu curator pupillorum debet jurare, quod omnia geret quae pupillis commoda judicaverit, 16, 135.

*U**Usura.*

Non licet usuram exercere, 6, 65, 195. Quid sit usura, 200. Infames sunt usurarii, 13, 19. Sine ferro dimicat, qui usuram flagitare, 13, 27.

*V**Vasa sacra, calices, patenæ.*

Vasa sacra a sacris contractecta, 2, 70, 3, 264; Materias vasorum sacrorum, 2, 131, 3, 282. Vasa sacra non alienanda, 3, 187. Vasa sacra vetusta, quomodo tractanda, 3, 266. Quoniam sacerdotes aurei lignae utebantur calicibus, nunc e contrario lignae sacerdotes aureis calicibus utiuntur, 3, 282. Non licet culibet sacra vasa tangere, 6, 377. Non sunt in pignus danda, 16, 264.

*Velamen sacrum. Vide Monialis.**Velum sacrum.*

Velum sacrum, quod et syndon, non vendendum, 2, 65. Nec ad operendum tumulum adhibendum, 2, 12, 3, 277.

Venatio et piscatio.

Ecclesiastici venationes et hujusmodi exercitia vitare debent, 13, 29. Nibil venatoribus et histrionibus dandum, 31. Venatores fugiendi, 13, 32. Inveniuntur aliquot sancti pescatores, nulli venatores, 13, 33.

*Vendere. Vide Emere.**Verbum divinum. Vide Incarnatio.**Verbum seu sermo Dei, aut predicatio verbi Dei.*

Quoniam estimandum et audiendum Dei verbum, 2, 106. Reus ille qui negligenter audit verbum Dei, æque ac sua permitteret negligenter corpus Christi ad terram cadere, 2, 106. Debet populus Dominicæ omnibus ad prædicacionem verbi divini accedere, 2, 119. Prædicatio intra missarum solemnia habenda, 120. Ecclesiæ adiutor nemini interdicendum, cum populo sermo Dei annuntiatur, 3, 33. Cum prædicatur Dei verbum nouum est de ecclesiæ egredendum, 9, 162.

Veritas et verum.

Verum loqui non sufficit nisi ex corde ita sentiat, 12, 52. Nonnunquam protest veritatem facere, 54. Scripturis vel testimoniis, sicut jureamento, veritas manifestatur, 16, 139. Meliora et vera cura semper sunt eligenda, 16, 340. Comperta veritate alterius, non discutiendum, 16, 334.

Vestes sacrae.

Vestes sacrae in veteritate sunt comburenda, 2, 66; 3, 266. Vestimenta ecclesiastica sacra esse debent, 2, 74. Nec extra ecclesiam detrabenda, 2, 139; 6, 88.

Vidua.

Quae sit vidua, 8, 297. Vidua non velandea, 7, 52, 55. Quando et quomodo velari possint, 60, 61. Viduae sacrate permane debent in proposito, 8, 54. Ad nuptias non ire, 7, 64, 144. Ante continentia professionem nubere possunt, 7, 62, 818. Incontinentis vidua qualiter punieenda, 7, 58, 63, 68, 152. Vidua in uxorem minime est furanda, 8, 149. Ad secundas nuptias convolare non debet nisi completo post mortem mariti anno, 8, 272. Debet Ecclesia adolescentulas viduas sustentare, 8, 326.

Vigilii papa.

Augustam Theodoram excommunicationis vioculo ligavit, 5, 378. Origenem etiam anathemate percussit, quamvis iam defunctum, 10, 62.

Vindicta.

Non prohibenda, 10, 171. Qui vindicare potest peccata, et negligit, reus est peccati, 10, 187. Qui culpam fecit, in illo non autem in bonis eius vindicandum est, 16, 81. Vindicta in advocateum cupidum, 16, 355.

*Vinum. Vide Eribetas.**Vir et uxor.*

Conveniens est uxorem cum viro suo in eodem sepulcro sepeiri, 3, 223. Vir debet esse exemplum castitatis uxori, 8, 263. Quando possunt debito conjugali abstinere, 4, 47, 83, 87, 89. Propter orationem non debent se conjuges debito carnaли frandare, 8, 133. Nisi ex consensu, 8, 133. Uxorem suam polosi iterum vir ad conjugium recipere, si absque eius licentia sit velata, 8, 185. De eo qui duxit uxorem antea velatam, 6, 113. Vero sine uxoris consensu vivere continenter non licet, 8, 16, 121, 130. Nec ad monasterium transire, 8, 183. Uxor sine virilicitate separanda non est, 8, 220, 229. Propter fornicationem potest vir uxorem dimittere, 8, 43. Uxor siue causa maritum non relinquat, 8, 198. Uxor a marito suo non abstrahenda, 8, 58. Et si abstrahatur restitui debet, 8, 188. Non potest uxor continentalis volumn reddere, abnuente viro, 8, 95; 9, 127. Neque sine eius voluntate velari debet, 124. Nulla uovenda sunt a conjugatis, nisi ex consensu, 8, 134. Vir qui uxorem suam velari permisit, aliam ducere non potest, 8, 184. Uxor quomodo fit legitima, 8, 44. Crines tendone non debet, 7, 80. Talis sit uxori vir, quemlibet sibi vulnus uxorem, 8, 45. Nulli permisum duas simul habere uxores, 8, 59, 66; 5, 135. Et qui duas habuerit, posteriore tenetur dimittere, et penitentiam agere, 63. De hominibus et uxoribus festivis, 8, 51. Alter conjugium repudiandus conjugalis debiti reddendi incapacax, 8, 78. Ad gravidae mulieris concupiscentia non debet vir accedere, 8, 88; 15, 263. Uxor viro esse subjecta debet, et vir uxori debitu substrahere non debet, 8, 86, 85, 90, 93. Non debet interfici uxor adultera secundum legem divinam, 8, 124. Vir fidelis ab infidei muliere separari non debet, 8, 147.

Virginitas et virgo.

Virginitas non est ex præcepto, 7, 120. Non corruptitur corpus nisi anima corruptatur, 7, 137, 11. Virginibus matrimoniū uses non permititur, 8, 72. Furari nemo debet virginem in uxorem, 8, 150. De virginitate non supperiendum, 8, 316. De penitentia virginum que virginitate non servaverint, 8, 152.

Virgo Demetria.

Nobilis virgo hortulat S. Augustini carnis suæ integratam Christo consecravit, 8, 138.

*Virgo socra. Vide Monialis.**Vis. Vide Timor.**Visible et invisible.*

Signacula rerum divinarum visibilia, res autem ipsæ in

visibiles, 2, 8. Nihil invisible et incorporeum præter solum Deum, 17, 52. Nulla iuvabiliæ videri, aut cognosci possunt, nisi per visibilæ, 17, 96. Sunt iuvabiliæ quæ invisibili Deo ministrant, 17, 95.

Vita æterna seu regnum calorum.

Qui bene vivunt Catholicæ vita æternam habebunt, 1, 40. Quomodo regnum Dei obtinuerunt, 6, 160. Illi calorum regna consequentur, qui pro Christianorum defensione vitam suam profundunt, 10, 87.

Vita communis.

Laus vitæ communis, 3, 139 ; 5, 229.

Votum.

Votum ingrediendæ religionis implendum, 7, 9, 19. Vo-

tum virginitalisservandæ servandum, 29. Votum religiosi sine consensu superioris emissum est invalidum, 7, 32. Multa licet ante votum quæ postea non licent, 8, 73, 137. Stulta vota non observanda, 12, 64. Votum illud tenendum quod ex consensu conjuges vovent, 8, 136.

W

Waldrada. Vide *Lotharius.*

X

Xenodochium.

De administratione xenodochii pauperum, 18, 149.

Vide *insuper Peregrinus.*

INDEX LOCUPLETISSIMUS IN PANORMIAM

SECUNDUM ORDINEM CAPITULORUM ET LIBRORUM DIGESTUS.

A

Admonitio prima, ut illa, *si vis perfectus esse*, non intentat pœnam sed præmium pollicetur, cap. 5. Prologi.

Admonitio illa, *si vis perfectus esse*, perfectionem ponit in hominis voluntate, *ibidem*.— Admonitio illa, *si vis perfectus esse*, post votum fit necessaria quæ ante fuerat voluntaria, cap. 5 Prologi.

Apostolus cum dixit: *Factus sum Iudeis tanquam Iudeus ut Iudeos lucifacarem*, illud dixit, non affectu mentientis, sed affectu compatiens, cap. 9 Prologi.

Aquæ sanctificationem non impediunt verba erroris per imperitiam prolatæ, cap. 53, lib. ii, et cap. 53, *ibid.*

Aquæ ad aspersionem domus si quis velit accipere consecratam, in Sabato sancto vel Pentecostes, debet accipere ante christiæ infusionem, cap. 103, lib. i.

Aqua vino cum miscetur in calice Domini Christo populus adunatur et credentium plebs ei in quem credit copulatur et jungitur, cap. 147, lib. i.

Altaria superflue destruantur, cap. 18, lib. n. — Altaria quæ per somnia aut per inanæ revelationes inveniuntur, omnia reprobandur, cap. 28, lib. ii.

Abbes vel monachi reprobentur qui seculares homines docent, ut res suas seu possessiones in vita, sive in morte, illorum monasteriorum tradant prætermis ecclesiæ a quibus baptismum et cætera sacramenta suscepnerunt, cap. 29, lib. ii.

Altaria si non sunt lapidea, chrismatis unctione non consecrentur, cap. 32, lib. n. Altaria in quibus vel sacra corpora vel reliquiae martyrum non esse probantur, destruantur ab episcopis, cap. 34, lib. n. In altari quo episcopus missam cantavit, ea die presbyter missam celebrare non præsumat, cap. 35, lib. ii.

Angelorum nomina falsi col non debet, sed tantum ea quæ prophetica et evangelica docet Scriptura, id est Michael, Gabriel, Raphæl, cap. 89, lib. n.

Apocryphi et eorum auctores a sanctis Patribus damnati, cap. 123, lib. ii.

Apocryphas scripturas legunt Manichæi, cap. 127, lib. ii.

Apocrypha non ad dogmatum veritatem sunt legendæ, cap. 129, lib. n. — Apocrypha non eorum sunt quorum titulus prenotentur, *ibidem*. — In apocryphis libris Scripturæ multa vitoë admista (*ibidem*).

Aurum in luto quærere grandie esse præudentia, *ibidem*.

Adorare versus orientem nulla litterarum forma præstit et tamen serval Ecclesia, cap. 159, lib. ii.

Archiepiscopus ab omnibus comprovincialibus episcopis ordinetur, quia qui illis præstet, ab omnibus quibus præstet episcopis constitui debet, cap. 10, lib. iii.

Acolythus, cui ordinatur, doceatur ab episcopo quid in officio suo agere debeat, sed ab archidiacono accipiat

ceroferarium cum cereo et urceolum vacuum ad suggerendum viuum, cap. 36, lib. iii.

Archidiacorum officium quod sit, cap. 41, lib. iii. Aliud est non habere aliquid, aliud est non jure haberet vel illicite usurpare, cap. 78, lib. iii.

Apostolicum Petro, pari consortio, honorem et potestatem acceperunt, ipsumque principem eorum esse voluerunt, cap. 82, lib. iii.

In apostolorum loco surrexere, episcopi, *ibidem*.

Ab apostolis electi sunt, 70 discipuli, quorum typum gerunt presbyteri, atque in eorum locum constituti sunt in Ecclesia, *ibidem*.

Ad altaris ministerium nullus debet accedere nisi ejus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata, cap. 89, lib. iii.

Apostoli omnes habuerunt uxores, Joanne et Paulo exceptis, cap. 116, lib. iii.

Aruspices, augures, ariolos, sortilegos vel magos, si quis episcopus vel clericus consuluerit, ab honore deponatur, et in monasterium retrudatur, cap. 169, lib. iii.

Ales aut ebrietati deservientes episcopos, presbyteri aut diaconus, vel desinant vel deponantur, cap. 170, lib. iii.

Apostoli de piscatione lacus Genesareth, ad piscationem homicia transierunt, cap. 177, lib. iii.

Abbas illæ debet instituti quem sua congregatio poscerit et elegerit, cap. 181, lib. iii.

Augustinus despicio ait se in numero clericorum esse, cap. 180, lib. iii.

Abbatissa velare præsumens virginem vel viduam, execunniucetur, cap. 194, lib. iii.

Abbatissa que secundum Regulam Sancti Benedicti professionem fecerunt singulariter vivant, cap. 209, lib. iii.

Abbatissa in monasteriis suis sedeant, neque foras aleant sine licentia episcopali, cap. 209, lib. iii, et c. 20.

Abbatissa maximam curam habeat monialium quas foras secum ducat, cap. 210, lib. iii.

Abbatissa cura qualis esse debeat erga sanctimoniales, cap. 211, lib. iii.

Antiquitati sancti Patres sanxer reverentiam, cap. 29, lib. iv.

Accusatio per scripta non suscipiatur, seu propria voce, cap. 53, lib. iv et cap. 55.

Accusator non audiatur, absente adversario. — Accusare per alium seu accusari, absens non potest, cap. 54, lib. iv.

Accusator nisi per se in criminalibus nullum accusare potest, nec accusatus in his per alium se defendere, cap. 56, lib. iv.

Accusatores cuius sint conversationis, fidei atque suspi-

cionis, et qua intentione accusant quærendum est iudicio.
— Accusatores admitti non debent nisi viri qui omni suspicione careant, et bona sint vita, cap. 57, lib. iv.

Accusatores sacerdotes non possunt nisi a probatisimis viris, cap. 58, lib. iv.

Accusatores episcoporum vel sacerdotum non audiatur, nisi opinio eorum discussa, cap. 59, lib. iv.

Accusandi vel testificandi licentia denegetur apostatis, cap. 59. — Apostate dicuntur sponte legis sua transgressores, cap. 59, lib. iv.

Accusare non possunt inimici, cap. 62, lib. iv. — Accusare non possunt pagani, haeretici, sive Judæi, cap. 63, lib. iv.

Accusati clerici in multis, si est qui accusat, unum ex prioribus quod obicitur, probare non valet, ad cetera objecta non admittatur, cap. 64, lib. iv.

Accusatores esse non possunt nuper inimici, cap. 65 et 67, lib. iv.

Ad accusationem infames admitti non debent, cap. 66, lib. iv.

Accusati non prius alios accusant, quam se purgent, cap. 69, lib. iv.

Accusare non possunt infames eos, qui sunt bona fama, cap. 70, lib. iv.

In accusatione qui non sunt recipiendi, cap. 71, lib. iv.

Anathematizati dicuntur hi, quos episcopi suis scriptis anathematizaverunt, aut eorum statuta anathematizauit, cap. 71, lib. iv.

Ad accusationem non admittitur qui in excommunicatione perseverat, cap. 72, lib. iv.

Qui accusat alium in iudicio, reum indicet et inscriptionem patiatur, cap. 76, lib. iv.

Alienigena nullus accusator fiat aut judex, cap. 79, lib. iv.

Accusatores et judices non iidem sunt, cap. 80 et 81, lib. iv.

Amor carnalis et timor atque avaritia plerumque sensus habebat humanos, et pervertit opiniones, ut quiescum pietatem putent, et pecuniam quasi mercedem prudentiae, cap. 83, lib. iv.

Accusare non possunt proditores, neque calumniatores. — Ad accusandum admitti non debet alieni erroris socii, et sacrum Patrum inobedientes, cap. 87, lib. iv.

Accusationem dicere nullo modo debet clericus inferioris ordinis contra clericum superioris ordinis, cap. 90, lib. iv. — Accusatio adversus presbyterum non est recipienda nisi sub dubiis aut tribus testimoniis, cap. 95, lib. iv. — Accusator defensus in probatione delicti contra presbyterum excommunicetur, cap. 97, lib. iv.

Accusatus potest eligere sibi locum coniugium in quo absque timore testes habere valeat, cap. 99, lib. iv.

Actio tandi ventiletur, quoque ad rei veritatem perveniatur, cap. 104, lib. iv.

Appellat episcopus, qui judicem suspectum habuerit, ad sedem apostolicam, cap. 120, lib. iv.

Appellantio non debet affliccio illa aut carceris detentio addi, cap. 121, lib. iv.

Appellatio non denegetur ei quem suppicio sententia destinavit, cap. 122, lib. iv.

Accusatus nonnoisi in suo foro audiatur, cap. 123, lib. iv.

Appellent apostolicam sedem episcopi qui gravioribus pulsaut casibus, cap. 124, 125 et 126, lib. iv.

Appellare post latam sententiam infra quinque dies tenetur, cap. 127, lib. iv.

A quo appellatur, ad quem appellatum est, littere dimissoriæ dirigantur. — Apostoli vulgo dicuntur littere dimissoriæ, cap. 128, lib. iv.

Appellationes que non sunt recipienda, cap. 129, lib. iv.

Appellantem injuste, quæ pœna sequatur, cap. 130, lib. iv.

Appellare non licet a iuribus quos communis consensus elegerit, cap. 132, lib. iv.

Per appellationem cum sententia solvitur, non debet obesse ei qui non iuquo animo judicavit, cap. 133, lib. iv.

Absens nemo damnetur in causa capitali, cap. 16, lib. v.

Anathematizatus accusare non potest nec testificari, cap. 33, lib. v.

Si appellare voluerint adulteri, malefici, convicti, non audiatur, cap. 42, lib. v.

Absolutus de certo criminis de eodem iterum accusari non potest, cap. 46, lib. v.

Anathematizatus qui est, taoquam impius separatus est

a Deo. — Anathema nihil aliud significat nisi a Deo separatio nem, cap. 89, lib. v. — Anathema est altera mortis damnatio, et non nisi pro mortali debet imponi criminis, et illi qui nou poterit aliter corrigi, cap. 93, lib. v.

Anathemate nemo episcoporum quemquam sine certa et manifesta peccati causa feriat, cap. 93, lib. v.

Anathemati subjiciuntur post mortem defuncti, qui facultates suas relinquunt hereticis, cap. 116, lib. v.

Anathematizandus noa est filius pro peccato patris, cap. 136, lib. v.

Populus Dei. A populo Dei non separat materna conditio, sed proprie culpa, cap. 47, lib. vi.

Quod Apostolus ait, 1. Corinthus, vii: « Cæteris ego dico non Dominus, » visus est mihi eum commoneodo dixisse, cap. 100, lib. vi.

Inter eos qui adoptione sunt filii, venerandæ Romanæ leges matrimonia contrahiri noa permitunt, cap. 123, lib. vi.

Adulteri non potest adulteram duocere post mortem viri, cap. 9, lib. vi.

Per adulterum quam quis polluit, uillus ducat in coniugem, cap. 10 et 11, lib. vii.

Per adulterum quam quis polluit postea viduam, peracta tamen penitentia potest in coniugem duocere, cap. 12, lib. vi.

Adulteri muier si timore mortis quam in eam machinatur maritus, ad episcopum fugerit, nullo modo eam episcopus reddat, sed ad locum transmittat, quem ipsa delegerit ut securi possit vivere, cap. 13, lib. vii. — Adulteram non licet alicui uxorem interficer, cap. 14, lib. vii.

Adulterium potius licet facere quam homicidium, unde ait Augustinus: Si enim facturus est quod non licet, jam faciat adulterium, non faciat homicidium, cap. 17, lib. vii.

Adulteria non sunt facienda, etiam voluntate filios gerendari, cap. 20, lib. viii.

Adulterium secundum in pœnis obtinet locum, cap. 21, lib. viii.

Adulterium est cum vel propria libidinis instinctu, vel alienæ consensu contra pactum conjugale concubitur, cap. 22, lib. viii.

Adulterium facit spiritualiter, qui præter suam ad alteram accedit, cap. 23, lib. viii.

Adulterio purgato per penitentiam, potest fieri coniugum reconciliatio, cap. 37 et 38, lib. viii. — David, Cap. suum (etiam in veteri lege) quatuor Saul pater, alteri tradiditer, sine contaminatione recepit, cap. 38, lib. viii.

Adulteri vix gravia puniri debent quam feminæ, quanto magis ad eos pertinet et virtute viuere et exemplo feminas regere, cap. 38, lib. viii.

Adulterorum reconciliatio non est turpis nec difficultis, cap. 37, lib. viii.

Adam per Eym deceptus est, et non Eva per Adam quem vocavit ad culpam mulier, cap. 50, lib. viii.

Anathema qui ducit uxorem fratris in coiugium, aut novercau, aut burnum, aut consobriam, aut de cogaotione sua, vel cogotam, cap. 57, 59, 62, lib. viii.

Anathemata qui fornicatus fuerit cum matre spirituali, vel cum ea quam in baptismis suscepit, vel cum ea quam in sacro christmate tenuit, cap. 64, lib. viii.

Affinitas non deletr in superstite etiam mortuo eo propter quem contrahitor, cap. 68, lib. viii. — Affinitas ultra septem gradus non invenitur, nec successio potest amplius prorogari, cap. 80, lib. viii.

Abortum qui procurat, antequam anima sit corpori infusa, homicida nou judicatur, cap. 12, 13 et 14, lib. viii.

Abraham non homicida solum, verum patricida Deo placuit, cap. 18, lib. viii.

Non amatur servus vel filius qui nou corripitur, cap. 22, lib. viii.

Anathematizavit Adrianus papam in die sanctæ Paschæ, presente Carolo imperatore, Bavorum ducem, nisi obediret eidem imperatori et filiis ejus et Francorum genti, ut juraverat, cap. 31, lib. viii.

Ariolos, aruspices, seu incautatores si quis observaverit, phylacteris usus fuerit, illæ anathema sit, cap. 61, lib. viii. — Ariolos aut magos, si quis episcopus aut clerici consulerit, honore privat, cap. 64, lib. viii.

Arioli vocali sunt, propter quod circa aras idolorum nefarias preces eritut, et funesta sacrificia offeruntur, hisce celebritatibus dæmonum a. cipiunt responsa, cap. 66, lib. viii. — Augures buncupantur, qui volatus avium et volaces attendunt, aliaque rerum signa, vel observationes improvisas hominibus occurrentes ferunt. — Aruspices

dicuntur quasi horarum inspectores; dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt, et quid per singula tempora observare debet homo attendunt, cap. 68, lib. viii. — Aruspices extra pecudum insipient et de eis predicunt, cap. 66, lib. viii.

Auspicioz suntque facientes observant et dicuntur auspicia, quasi avium spicia, et auguria, quasi avium garris, hoc est avium voces et linguae. — Astrologi dicti sunt, eo quod in astris aurigator, cap. 66, lib. viii.

Auguria vel incantationibus servient ab Ecclesia se-prefert, cap. 72, lib. viii.

In archidiaconatu vel decanatu nullus ordinatur, nisi diaconus vel presbyter. — Archidiaconus vel decanatus non concedunt adolescentibus, vel infra sacros ordines positis, sed his qui pudicitia et vita merito clarescent, cap. 146, lib. viii.

B

Baptismus datur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, cap. 9, lib. i.

Baptismalis aqua valet apud nos, quod apud veteres fides pro parvulis, vel sacrifici virtus pro majoribus, vel circumcisio pro his qui ex Abraham stirpe descenderant, cap. 10, lib. i.

Baptismus tollit originale peccatum, cap. 11, lib. i. — Baptismus non valet ei qui pro se responderet potest, et si aliue respondeat pro ipso, nisi ipsa pro se responderet, cap. 15, lib. i.

Baptisma generale non celebretur nisi Sabbato sancto Paschae et Pentecostes, cap. 16, lib. i, et idem, cap. 17 et 20, lib. i.

Baptizari Dominus voluit, non quia peccati remissione egredit, sed ut legem impleret. — Baptismi Joannis et baptismi Christi non eadem est virtus, cap. 18, lib. i.

Baptismus ex necessitate mortis, aegritudinis, obsidionis, persecutionis, et naufragii, omni tempore potest dari, cap. 19, lib. i.

Baptizare potest mater filium, mortis urgente periculo, cap. 22. — Baptizare nullus praesumat nisi sacerdos seclusa necessitate, cap. 23, lib. i. — Baptizare laicis plenrumque permititur, cap. 23 et 24, lib. i. — Baptizare mulier non praesomat, cap. 25, lib. i. — (Hoc intellige seclusa necessitate, quod declarat cap. 22, lib. i.) — Baptizare cogente periculo laicis conceditur, absente episcopo vel presbytero, cap. 26, lib. i.

Baptisma potest paganum dare nec iteratur, cap. 27, lib. i.

Baptizare potest haereticus, nec iteratur baptisma quod in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti datur, cap. 28, lib. i.

Baptisma datum a Iudeo in nomine Trinitatis vel in nomine Christi valet nec iteratur, cap. 29, lib. i. — Baptismus sive a malo ministro, sive a bono detur, semper est bonus, cap. 30, 31, 32, 33 et 34, lib. i.

Baptismum accepturus adulitus, debet prius penitentie veteris vita inchoato novam, cap. 35, 36, lib. i. — Baptismum suspecturi Iudei, debent prius 40 diebus abstineere, cap. 37, lib. i.

Baptizandus prius est cathechizandus instruendusque de rebus fidei, cap. 38, lib. i. — Baptizandus viginti dies ante baptismum doceatur, ita ut sciat symbolum quod est *Credo*, cap. 39, lib. i. — Baptizandus exsufflat ut per pium sacerdotis ministerium spiritui sancto cedat fugiens malignus spiritus, cap. 41, 42, lib. i. — Baptizandus discrue signatur tam in corde quam in fronte ut diabolus cognoscens signum auctoritatem propriae sacerdotis, sciat drinceps jam sibi alienum esse, cap. 43, lib. i. — Baptizandus sal benedictum in ore datur, ut per sal typicum sapientiae sal conditus, fetore caret iniquitatibus, cap. 44, lib. i. — Baptizandi iterum exorcizantur, ut diabolus justum Dei iudicium timens recedat ab homine, cap. 46, lib. i. — Baptizandi narres et aures tanguntur saliva typica sacerdotis, ut per eam etiustactum aperiantur illis narea ad capiendum odorem notitiae Dei, et aures ad audiendum mandata Dei, cap. 48, lib. i. — Baptizati pectus et scapulae unguntur, ut mens ejus confortetur et undique muniatur, cap. 50, lib. i.

Baptismi in aquam non transit malitia benedictensis, cap. 54, lib. i.

Baptismus in fonte mysteria quae celebrantur quid significent, cap. 55, lib. i.

Baptismi in aqua tria mersio tum quia baptismus datur in nomine Trinitatis, tum quia tertia die surrexit Christus, tum etiam quia triduo in sepultura mensit, cap. 57, lib. i.

Baptismi in aqua qui non ter mergit deponatur, cap. 58, lib. i. — Baptismi in aqua semel mergere licet quod est oppoitem praecedentis, cap. 59, lib. i.

Baptismi in aqua et tria mersio, quia in ea Trinitas: et una quia in ea singularitas Divicitatis designatur, et adverte quod textus iste conciliat duo praecedentes, cap. 60, lib. i.

Baptizare in nomine Patris tantum, vel in nomine Filii tantum, vel in nomine Spiritus sancti tantum non licet, cap. 62, lib. i. — Baptizati in nomine Domini, sine dubitatione, sunt baptizandi in nomine sancte Trinitatis, cap. 62, lib. i. — Baptizare in nomine Trinitatis, et tria immersione evangelicum praceptum admonet, cap. 62, lib. i. — Baptizatus sine invocatione Trinitatis sacramentum regenerationis non habet, cap. 63, lib. i. — Baptizatus in nomine Patris et Filii, et non in nomine Spiritus sancti, non est baptizatus, quia si quis confessus fuerit Patrem et Filium, et non Spiritum sanctum, ne Patrem habet nec Filium, cap. 63, lib. i. — Baptizati haeretici et non in nomine Trinitatis ad Ecclesiam venientes baptizentur, quia baptismus non fuit qui in errore sancte Trinitatis nomine positi minime perceperunt, cap. 64, lib. i. — Baptizatus in nomine patris et filia et Spiritu sancta, non est rebaptizandus, si qui est baptizatus, non errorem aut haeresim intendere intendebat, cap. 65, lib. i.

Baptizatus signatur a presbytero in cerebro cum sacro chrismate, ut regni Christi participes fiat, cap. 66, lib. i. — Baptizato quid dicendum a sacerdote post baptisma, cap. 67, lib. i. — Baptizato superponitur vestis candida quae significat innocentiam et puritatem christianam, et ob id renat albia induuntur vestibus, cap. 69 et 70, lib. i.

Baptizandi Iudei octo menses inter catechumenos Ecclesie lumen introeunt, et postea baptizantur, et non ante nisi periculum eriserit, cap. 71, lib. i. — Baptizati Iudei etiam si vi fuerint baptizati cogendi tamen sunt ut fidem, quam vi vel necessitate suscepunt, tenent, cap. 72, lib. i. — Ad baptismum Iudei ut veniant, non est vis inferenda, sed vocandi potius sunt non impellendi, cap. 72, lib. i. — Baptizati Iudeorum filii vel filiae a parentibus separantur, ne eorum erroribus involvuntur, cap. 73 et 74, lib. i. — Baptizati Iudei ad vomitum redeunt pontificis auctoritate corrigitur, et ad cultum Christiani dogmatis revocentur; si filios autem circumcidunt, ab eorum conserto separentur; si autem servi, proinjuria corporis sui libertati tradantur, cap. 75, lib. i. — Baptizandus paganus interrogetur si abrenunt diabolo, et omnibus operibus et fallaciis ejus, cap. 75, lib. i.

Baptismum dandi jus non amittit, qui ab Ecclesia recepit, cap. 87, lib. i.

Baptizatus apud haereticos Trinitatis nomine redeunt ad Ecclesiam, Occidens recipi per manus impositionem, Oriens vero per sancti chrismatis unctionem, cap. 88, lib. i. — Baptizati in nomine Trinitatis, si id manifesta confessioneclaruerit non sunt rebaptizandi, cap. 90, lib. i. — Baptizati ab his quorum fines ignoraretur, si formam baptismi accepérunt, non sunt rebaptizandi, sed per manus impositionem sunt recipiendi, cap. 91, lib. i.

Baptizandi sunt parvuli a parentibus subtracti, qui an baptizati fuerint, ignorantur, cap. 92 et 93, lib. i. — Baptizandus est denus is de quo nulli existunt indicia quod fuerit baptizatus, cap. 94, lib. i.

Baptismus parvuli valet ad salutem animae quamvis offerentium intentio non sit illum offrire nisi ad salutem corporis recipiendam, cap. 95, lib. i.

Sibaptizatus non fuerit presbyter ordinatus, baptizetur ipse et omnes quos prius baptizavit et ordinetur iterum, cap. 96 et 97, lib. i.

Pro balsamo ad conficiendum chrisma nihil accipiendo, cap. 98, lib. i.

Pro basilicis dedicandis nihil accipiendo est, cap. 98, lib. i.

In baptismio non licet veteri chrismate sed novo uti, cap. 100, lib. i.

Baptismus in aqua fieri debet et non in vino, quia si eu per aquas sordes corporis ablauuntur, ita per baptismum sordes anime, cap. 102, lib. i.

Baptismo Christi baptizatos apostolus magis credibile est quam quod fuerint baptizati baptismi Joannis, cap. 104, 105, lib. i.

Non baptizati si pro Christo moriuntur, baptizati moriuntur, cap. 106, lib. i. — Baptizatus dicitur qui martyrio pro Christo vitam finit, cap. 108, lib. i. — Baptismi vicem passio, impletum, ut de sancto latrone, cap. 109, lib. i. — Baptismi vicem etiam supplet secundum Cyprianum fidis et conversio cordis, ubi necessitas excludit baptismum cap. 109, lib. i.

Baptismi mysterium tunc impletur invisiibiliter, cum baptismum non contemptus religiosis, sed articulus necessitatis excludit. — Baptismus potest inesse, ubi confessio cordis defuerit. — Baptismo non percepto conversio cor-

dis potest quidem inesse, sed contempto baptismo non potest, cap. 109, lib. i.

Baptismus verus non tam constat ablutione corporis, quam fide cordis, cap. 110, lib. i.

Non baptizatur cum matre, quidquid in ejus est corpore, cap. 111, lib. i.

Baptizari non possunt pueri in maternis uteris existentes, quia cum natu non sint, renasci non possunt, cap. 112, lib. i.

Baptizatos christiane ungere licet presbyteris, cap. 116, lib. i.

Baptismus duobus temporibus Pasche scilicet, et Pentecostes, a jejunis celebrari debet, cap. 120, lib. i.

Baptizatus iterari minime debet, cap. 121, lib. i.

Baptizati bis ignoranter non indigne penitentia nisi quod secundum canones ordinacionis possunt, nisi magna necessitas cogat, cap. 122, lib. i. — Baptizatus bis non ignari, septem annos penitentia, quarta et sexta fastria, et tres quadragesimas jejunium, si pro vita aliquo hoc fecerint similiter, si vero pro munditia putaverunt, tribus annis similiiter penitentia, cap. 122, lib. i.

Benedictus monachorum Regulam scriptis discretionis precipnam, sermone luculentam, cap. 96, lib. ii.

Baptismatis fontem oleo unctionis benedicere non Scriptura nos docuit, sed tacita et mystica Patroni traditio. — Baptizatos ter mergere, oleo ungere, verbis abrenuntur Satane et angelis ejus, non Scriptura nos docuit, sed mos ecclesiasticus et Patrum traditio, cap. 159, lib. ii.

Bigami vel penitentes, vel repudiatarum mariti, ad sacerdotium non promoveantur, cap. 59, lib. iii.

Benedictionis effectum tribuere Dei est, cap. 79, lib. iii.

Bigamis non damno, et si dici potest nec trigamis nec octogamis, cap. 62, lib. vi. — Bigamiam ego nunc libera voce proclamo non damnari in Ecclesia, immo nec trigamiam; et ita licere 5 et 6 quomodo et secundo marito nubere, cap. 62, lib. vi.

Bigamis non peccat contrahendo, sed prærogativa exiuntur sacerdoti, cap. 63, lib. vi. — Qui iteraverit conjugium, culpam quidem non habet coquinatus, sed prærogativa exiuntur sacerdotis *ibidem*. — Clericum quemquam non debere esse qui secunda conjugia sortitus sit, Nicæna synodus statuit, cap. 63, lib. vi.

Bigamus reputatus qui ante baptismum aliam habuit uxorem, cap. 64, lib. vi. — Baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest, in conjugio non culpa, sed lex est quod culpa est, igitur in baptismio relaxatur, quod legis est in conjugio non solvit, cap. 64, lib. vi. — Bigamus qui ante baptismum unam, et post baptismum aliam habuit uxorem, ordinandum non est, cap. 66, lib. vi.

In bigamia optius presbyterum prandere non convenit, cap. 67, lib. vi. — Bigami reputantur qui ante baptismum unam habuerunt et post baptismum alteram, cap. 95 et 96, lib. vi.

In baptismio crimina solvuntur, non connubia, cap. 98, lib. vi. — In baptismio culpa dimitti potest, lex aboleri non potest, cap. 64, lib. vi. — In baptismio relaxatur quod culpa est, sed quod legis est in conjugio non solvit, cap. 64, lib. vi.

Bello non est parendum pro defensione, tam tua quam patriæ seu paternarum legum, cap. 37, lib. viii.

Bella gerenda suscipiuntur a bonis quando sive a Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente eos tale aliud iubere, vel in talibus obediens ordo juste ipse constringit, cap. 45, lib. viii.

Belli suscipienda auctoritas atque consilium penes principes sit, et ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, cap. 46, lib. viii.

Bellaria iussa ministerium exsequendi milites debent paci salutem communis, c. 46, lib. viii. — Bellum quod Deo auctore gerendum est, suscipitur, recte suscipi, dubitate fas non est, *ibidem*.

Bellare vir justus recte potest sub rege sacrilego et quomodo, cap. 47, lib. viii.

Bellum justum est, quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorum hostium causa, cap. 54, lib. viii.

Bella iusta gerebantur ab Israelitis contra Amorphaeos quia denegebatur illis transitus, qui illis jure humanæ societatis æquissimo patere debebat, cap. 57, lib. viii.

Belli tempore qui homines et quæ animalia sint secura, cap. 147, lib. viii.

C

Charitas totius boni est magistra. — Charitatem habe, et fac quod vis, cap. 3 Prologi.

Clericus post actum de criminis damnabilis penitentiam, clericus non maneat, vel ad clericatum non accedat, cap. 8 Prologi.

Carnem secundum qui cogitat, tunc non implet quod disponit, quando personis majoribus deferit, aut arte, lucris, aut apparatus vincitur, cap. 9 Prolog.

Circumcidit Apostolus Timotheum necessitatē tempore cedes, ut scandalum Judeorum ibi commorantium detinet, cap. 9 Prolog.

Causa gravibus ubi non hujus aut illius est periculum, sed populorum strages jacent, detrahe oendum est aliquid severitatis, ut majoribus malis præcavendum charitas sincere subveniat, ex D. Augustino, cap. 10 Prolog.

Correctio non potest esse salubris contra multos vel contra illum qui sociam habet multitudinem, cap. 13 Prolog.

Cathari haeretici accepta manus impositione, maneant in clero, cap. 13 Prologi.

Constitutiones personales non in exemplum trahuntur, quia nec in hoc princeps vult, cap. 30 prologi.

Circumcisio tollebat originale peccatum apud veteres, cap. 10 et 11, lib. i.

Catechismus baptizandorum possunt facere sacerdotes cujuscunque Ecclesie, cap. 40, lib. i.

Crederet nihil aliud est quam fidem habere, cap. 56, lib. i.

Consuetudo Ecclesie sancte diversa nihil offici in una fide, cap. 60, lib. i.

Chrismatis pannum linire, et super alium baptizatum mittere, non est absurdum, cap. 99, lib. i.

Chrismata a proprio episcopo petere debent presbyteri qui diocesanas regunt Ecclesias, non per juniores, sed per seipso aut per alios ejusdem ordinis, cap. 101, lib. i.

Catechumen defunctum, vitam habere non credimus, nisi martyrio vitam finierit, cap. 107, lib. i.

Conversio cordis ad Deum dici non potest, cum Deis sacramentum contemnitur, cap. 109, lib. i.

Confirmationis sacramentum omnes fideles debent accipere post baptismum, cap. 113, lib. i.

Confirmationis sacramentum maius est baptismus, cap. 114, lib. i. — Confirmationis sacramentum a presbyteris non episcopis perfici non potest, cap. 114, 115, lib. i. — Confirmationis sacramentum nisi assumis sacerdotibus perfici non potest; quod si aliud praesumptum fuerit, irruitum habeatetur, *ibidem*.

Chrismate sacro non praesumant presbyteri baptizatos infantes in frontibus signare, sed in pectore, episcopi autem in fronte, cap. 117, lib. i.

Confirmationis sacramentum traditur baptizato, ut roturet per Spiritum sanctum ad prædicandum aliis. — Chrismate signatur baptizatus per sacerdotem in summate, ut significetur super ipsum Spiritus sancti desensus, ad habitationem Deo consecrandam. — Per pontificem autem signatur in fronte, ut ejusdem Spiritus sancti septiformis gratia cum omni plenitudine sanctitatis, scientiae et virtutis in hominem venire declaretur, c. 118, lib. i.

Ad confirmationem iuncti veniant. — Ante confirmationem moneantur confessionem facere qui sunt perfecte etatis. — Nisi confirmatione episcopali quis fuerit christinus, nunquam erit christianus, cap. 119, lib. i. — Confirmationem episcopali non tradunt nisi jejuni, seclusa necessitate, cap. 120, lib. i.

Confirmationis herarion debet. — Confirmatis vel amplius, non secundo, sed soli vivant religiosissime sub habita clericali vel regulari, cap. 121, lib. i.

Christi corpus post benedictionem est, quod ante confirmationem erat panis. — Christus est in sacramento Eucharistie. — Corpus Christi fit remissio peccatorum manducanti illud, cap. 124, lib. i.

Christi caro et sanguinem honoramus in specie panis et viro quoque videmus. — Christi caro et sanguis est post consecrationem quod benedicte consecravit, et ante consecrationem erat panis et vinum, cap. 125, lib. i.

Corpus verum et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse post consecrationem, et non solum sacramentum panem et vinum qui in altari ponuntur. — Corpus Christi et sanguis non solum in sacramento sensualiter, sed in veritate manibus sacerdotum tractantur, franguntur et fidelium dentibus atteritur. — Confessio Berengari et excommunicationis heresis illius, cap. 126, lib. i.

Corporis et sanguinis sui substantiam invisibilis sacerdos visibilis creaturas verbo suo, secreta potestate sua, dicens: hoc est corpus meum, et bibite, hic est, sanguis meus, cap. 129, lib. i.

Corpus Christi quod sub specie panis et vii nunc geritur, postulat sacerdos ut manifesta visione sicut revera est quandoque capiatur, cap. 132, lib. i. — Corpus et sanguinem Domini manducare spiritualiter et non carnaliter quomodo intelligendum sit, cap. 133, lib. i. — Corpus Christi quod in cruce peperit, quomodo accipitur et quomodo non, cap. 134, lib. i.

Christum manducare est in eo manere, cap. 136, lib. i.
— Christum manducare est in eum credere, cap. 137, lib. i.

Christi persona constat et conficitur ex Deo et homine cap. 138, lib. i.
Christi corpus est sacramentum et res sacramenti, *ibidem*.

Carnem opertam forma panis in sacramento accipimus, sanguinem vero sub vini specie ac sapore potamus, cap. 138, lib. i.

Caro Christi potest intelligi duplicititer, vel spiritualiter atque divina, per quod ipse ait: Caro mea vera est cibus, etc., vel illa quae crucifixa est, cap. 139, lib. i.

Carnem Christi comedendo et sanguinem potando significamus carnem et sanguinem quae pro nobis ob atra sunt, cap. 142, lib. i.

Christi mors quae semel facta est in memoria nostra omni anno fit quoties Pascha celebratur, et anniversaria recordatio representat quod olim factum est, et sic nos facit moveri tanquam videamus Dominum presentem in cruce, cap. 143, lib. i. — Christus semel immolatus est in semetipso, et tamen quotidie immolatur in sacramento, cap. 144, lib. i.

De calice Domini negligenter sacerdotis si aliquid stillaverit, qua sit illi penitentia imponenda, cap. 156, lib. i. — Calix cum patena ex auro vel argento vel stanno fieri debet, cap. 161, lib. i.

Corpus Domini nostri Iesu Christi in syndone munda linea seputulatum est, cap. 162, lib. i.

Constantinus imperator sedem imperiale reliquit beatissimo Petro ejusque successoribus, cap. 3, lib. ii.

Constantinus fabricandas ecclesias et eis prædicta tribuenda constituit, cap. 3, lib. ii.

Canticum turpe vel luxuriosum circa ecclesias vel in atrio ecclesie fieri prohibetus, cap. 54, lib. n.

Concilium Nicenam, primum Constantinopolitanum, Ephesinum primum et Chalcedonensem suscepit Romana Ecclesia post Veteris et Novi Testamenti Scripturas, cap. 91, lib. n. — Cirici et Julitiae matris ejus historiam Romanam Ecclesia non legit, cap. 91, lib. n.

Sancta octo concilia auctoritate Romani pontificis corroborantur, cap. 103, lib. n. — Canones generalium conciliorum a temporibus Constantini imperatoris ceperunt, cap. 104, lib. n. — Inter concilia cetera quatuor constat esse venerabiles synodos que totam principaliiter fidem complectuntur quasi quatuor evangelia. — Concilium Nicenam maxime auctoritatis, cap. 104, lib. n.

Canones apostolorum sexaginta sunt recipiendi, cap. 105, lib. n.

Concili Nicenai septuaginta decreta — concilii Nicenai capitula octoginta tractata sunt, quadraginta Graeca lingua, et quadraginta Latina edita, sed ea redacta fuerunt Patrum consilio in septuaginta ad formam septuaginta discipulorum, cap. 106, lib. n. — Concilii Nicenai viginstantum capitula in Romana ecclesia habentur, quo tamen neglegit defecerint; cetera ambiguum est plurimum tamen putante inserita fuisse concilio Antiocheno, cap. 107, lib. n.

Concilium secundum generale Constantinopolitanum sub Theodosio augusto seculo, cap. 108, lib. n.

Concilium Neapolitanum secundum a Niceno dedit symbolo fornicato Ecclesiae Graecæ et Latinæ, cap. 108, lib. n.

Concilium Ephesinum sub Theodosio juniore celebratur contra Nestorium, cap. 109, lib. n. — In Christo una persona in duabus naturis, cap. 109, lib. n.

Chalcedonense concilium sub quo et quando celebratur, cap. 110, lib. n.

Concilium quintum universale Constantinopolitanum secundum, quando et sub quo celebratur, cap. 111, lib. n.

Concilium Aquileiæ factum ob imperium fidei, quintum universale suscipere diffidit, cap. 112, lib. n.

Concilium universale sextum et tertium Constantinopolitanum, sub quibus celebrantur, cap. 113, lib. n. — Concilium universale sextum suscepit Leo Junior, cap. 114, lib. n.

Canones sanctorum Patrum et synodus multas tam generales quam provinciales et nonnullorum doctorum scripta confirmat sancta synodus sexta, cap. 117, lib. n. — Concilium Sardicense omnis Ecclesia recipit, (*ibid.*) — Canonum auctoritas et decretæ Romanorum pontificum præferenda sunt dictis Augustini, Hieronymi et aliorum in ecclesiastico, (*ibid.*).

Canones sacri et Romanorum pontificum decreta præferuntur sanctorum doctorum scriptis, cap. 118, lib. n. — Post canones sacros et Romanorum pontificum decreta,

sanctorum doctorum dicta sunt magni facienda, *ibid.*

In canonis scripturis cum inveneris quod non credebas, inunctanter crede: in aliorum autem scriptis quod ante certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere, cap. 120, lib. n.

Canonum apostolorum liber apocryphus, cap. 123 et 124, lib. n. — Canonum apostolorum 50 capitula regulis orthodoxæ fidei adjungenda sancti Patres decreverunt, cap. 124, lib. n. — Canonum apostolorum octoginta quinque capitula texta synodus rata, et confirmata habet, cap. 125, lib. n.

Clerici non prohibentur sæcularies litteras legere omnino, cap. 133, lib. n.

Consuetudinibus diversis non est resistendum, quando eis canonica non obstat auctoritas, cap. 155 et 156, lib. n. — Consuetudo illa laudatur que nihil contrarium fidei, usurpat, cap. 157, lib. n.

Consuetudinum ecclesiasticarum contemptores coercendi sunt sicut et prævaricatores legum divinarum, cap. 158, lib. n.

Si consuetudines Ecclesie non per scripturas a Patribus traditas nihil astimaverimus, multum religio detrimenti latura est, cap. 159, lib. n. — Crucis salutifera signaculo fideles insigniri nulla scriptura docuit sicuti et pleraque alia, que per manus tradita servamus (*ibid.*).

Consuetudo est ejus quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex: nec differt ut ratione an scriptura consistat, cap. 161, lib. n. — Consuetudo præcedens, et ratio quae illam suasit tenenda est, cap. 162, lib. n.

Consuetudinum contra longam, si quid fiat, ad consuetudinem suam revocabit præses, cap. 162, lib. n.

Consuetudo quamvis longæva, non debet vincere rationem aut legem, cap. 164, lib. n. — Consuetudo mala non minus quam perniciosa corruptela vitanda est, *ibid.* — Consuetudo mala nisi celerrime evallatur, pro lege veneratur, et in privilegium assumitur, *ibid.* — Consuetudo cedat veritati, cap. 165, lib. n. — Consuetudinem nemo ratione et veritati præponat, *ibid.* — Consuetudinem ratio et veritas semper excludit, *ibid.* — Consuetudo veritati est postponenda, cap. 166, lib. n.

Clerici Sortem Domini vocati, cap. 174, lib. n. — Clerico vita discreta esse debet a laicorum conversatione scuti in alia, ita etiam in jejuniu, (*ibidem*).

Claudius medicorum incisione factus ad sacros ordines promoveri non denegatur, cap. 46, lib. m.

Ad clericatus ordinem suscipi possunt, quin nullo retento obsequio a patrone sunt manumissi, cap. 46, lib. m.

Ad clericatus ordinem nullus præsumat promoveri qui illiteratus fuerit aut aliqua corporis parte vilitus, hoc intellige si se abscedit non aliud ut docent, cap. 43, 44, 47, lib. m.

A clero non excluduntur qui a medicis vel a barbaris, vel a dominis suis castrantur, cap. 56, lib. m. — Ad clericum non admittatur qui se castraverit aut abscederit, ut sibi carnales concupiscentias amputet: quod si ante promotus fuerat ad clericum prohibitus a suo ministerio depnatur, cap. 56, lib. m.

In clericatus honorem non admittantur transmarini vel incogniti homines, nisi quinque episcoporum chirographis sint designati, cap. 63, lib. m.

Clericum judicare vel ordinare de aliena ecclesia nullus præsumat. — Clericus abjectus a sua ecclesia, ab altera non suscipiatur, cap. 64, lib. m. — Clericus non ministrinum alla ecclesia non suscipiat litteris commendatiis, cap. 65, lib. m. — Clericus vel laicus sine litteris commendatiis in aliena non suscipiat ecclesia, altero vero et qui suscepit et qui suscepit est, communione privat, cap. 65 et 66, lib. m. — Clerici fugiti et peregrini a nullo recipiantur nec ordinantur sine commendatiis litteris, cap. 66, lib. m. — Clericis vel monachis sine litteris commendatiis licent, non pateat evagandi, cap. 67, lib. m. — Clericus non transeat de ecclesia ad ecclesiam nisi utilitas Ecclesie hoc poposcerit, decreto pro eo clericorum et laicorum episcopis porrecto, et in praesentia synodi, cap. 70, lib. m. — Clerici vel sacerdotes in inferioris gradus concessione episcoporum suorum possunt ad alias ecclesias transmigrare, cap. 70, lib. m. — Clericum in duabus simul conscripsi ecclesias non licet, sed in qua ab initio ordinatus est, ministret, nec ad aliam confugiat, quasi ad potiorem, ob inianis gloriae cupiditatem, cap. 73, lib. m.

Caiphas intersector Salvatoris nostri, cap. 79, lib. m. — Clero nulli licet subintroductam mulierem babere nisi forte matrem aut sororem, aut amitam, aut etiam idoneas personas, cap. 112, lib. m.

Non consecrationes emi qui ait, sed res ipsas quæ ex

consecratione proveniunt, penitus despere probatur, cap. 123, lib. iii.

In clericatus honorem vel exiguum nullus ex hereticis veuiens subrogetur, cap. 130, lib. iii.

Consecratio nullo modo dici potest quæ ab excommunicatis est facta, cap. 133, lib. iii.

De castitate clericorum institutio per divum Leonem facta, citatur, cap. 135, lib. iii.

Clericus convictus adulterio vel confeusus, toto vite sua tempore in monasterio retrudatur, ab officio suo depositus, cap. 143 et 144, lib. iii.

In conciliorum gestis quoquescumque discors sententia inventur, illius concilii magis tenetur sententia, cuius antiquior aut prior existat auctoritas, cap. 149, lib. iii.

Clericus casei homicidium perpetrans ex dispensatione potest in suo ordine permanere, cap. 154, lib. iii. — Clericus usuras accipiens degradetur, cap. 156, lib. iii. — Clericus non accipiat plusquam accommodaverit, cap. 158, lib. iii. — Clericorum nullus amplius recipiat quam accommodaverit; si pecuniam, pecuniam; si speciem, speciem (*ibidem*).

Clericus qui mutuo dedit pecuniam potest pro ea species accipere justo tamen prelio, cap. 159, lib. iii.

Clerici non incedant armati nec sumant arma militaria; quod si fecerint, sui gradus amissione multantur, cap. 168, lib. iii.

Clericis curribus et joculatoribus verbis turpibus, detrahendi sunt ab officio, cap. 172, lib. iii. — Clericus productionibus et adulatioinibus vacans degradetur ab officio, cap. 173, lib. iii.

Christianum quem senseris tibi semper aut crebro de omnibus loquenter (excepta eleemosyna que indifferenter omnibus patet) iustitorem potius habeto quam monachum, cap. 175, lib. iii.

Constantini imperatoris donatio beato Sylvestro et ejus successoribus facta, et privilegia concessa, cap. 1, lib. iv.

Concilia episcopalia bina per annos singulos habeantur, cap. 13, lib. iv.

Concilii congregandi auctoritas apostolica sedi privata commissa est potestate. — Concilium generale nullum ratum esse legimus, quod ejus auctoritate non fuerit congregatum vel fultum, cap. 14, lib. iv.

Concilia episcoporum bis in anno per singulas provincias celebrantur, alterum post tertianam septimanam festi paschalisi, alterum vero Idibus Octobris, cap. 15 et 16, lib. iv.

In concilio conservato metropolitani primatu, casteri episcopi sedeant secundum suæ ordinationis tempus, cap. 20, lib. iv. — Concilio congregato nulla causa suggeratur, priusquam ea que ad emendationem vite, ad severitatem regula, et ad animæ remedium pertinent, finiantur, cap. 21, lib. iv.

Clericus vel diaconus, vel presbyter ante judicem secularium nullam causam dicat, cap. 30, lib. iv. — Curia quasi a crnore dicitur, (*ibidem*). — Clericus accusans clericum in curia seculari anathema suscipiat, (*ibidem*) et cap. 31. — Clericus ad secularie judicium nullus est pertrahendus, cap. 32, lib. iv.

Causa omnis intra provinciam audiatur, et a provincialibus terminetur, cap. 33, lib. iv.

Clerici nec in accusatione laicorum, nec laici in accusatione clericorum sunt suscipiendi, cap. 61, lib. iv.

Convitum quod quis iratus dixit, non est pro accusatione habendum, cap. 74, lib. iv.

Causa ibi semper agatur, ubi crimen committitur, cap. 75, lib. iv.

Clericus non examinetur in publico nisi in ecclesia, cap. 89, lib. iv. — Clerici testimonium adversus laicum nemo suscipiat, nec laicus audeat inferre crimen clericis, (*ibidem*).

Cavillatio astuta eorum qui versutis credunt agendum consilii, nunquam innocentiae nomen accepit, cap. 103, lib. iv.

Ad causam qui die statuta venire non potuit, non est a communione suspendendus, cap. 106, lib. iv.

Condemnetur nemo ante verum et justum judicium, cap. 112, lib. iv.

In contumaciam quoquescumque fuerit judicatum, negotia non possunt retractari per appellationem, cap. 43, lib. v. — Contra contumaciam vere sententia lata vel etiama ficte, valida est, (*ibidem*).

Contumaces condemnati appellare non possunt, cap. 46, lib. v.

In commoditybus rebus non venit fortuitus casus, nisi culpa intervenierit, cap. 67, lib. v. — Commodata res debet restituiri, si cui commodity est, eam ad pugnam vel ubi periculum vita incurritur, induxit, cap. 68, lib. v.

Contractus factus tantum gratia tradentis, perit ejus periculo, cap. 69, lib. v.

Per confessionem foras egredere, qui apud te per conscientiam interioris lates, cap. 81, lib. v. — Veniat itaque foras mortuus, id est cum patimur confiteatur peccator, venientem vero ita solvant discipuli, ut pastores Ecclesie ei pomeni debeat amore quam meruit, qui nou erubescit confiteri quod fecit, (*ibidem*).

Consecratum Deo, quidquid illud fuerit, ad jus pertinet sacerdotum, cap. 113, lib. v. — Consecratum Deo semel quidquid illud fuerit, sanctum sanctorum erit Domino, et ad jus pertinet sacerdotum, cap. 113, lib. v. — Consecratum Deo qui vastat aut eripit, sacrilegus est, (*ibidem*).

Communio non est denegaoda his qui in patibulis suspenderunt, cap. 122, lib. v.

Adversus contumacem quomodo procedendum, cap. 124, lib. v.

Conjugio nullum fiat sine dote, et dos fiat juxta possibilitatem, cap. 6, lib. vi.

Conjuges appellantur a prima despontionis fide, quantum inter eos ignoretur conjugalis concubitus, cap. 15, lib. vi.

Conjugium fidele fuit inter beatissimam Mariam dominam nostram et divum Joseph, quamvis non fuerat, nec futura erat carnis ulla commissio; cap. 16, lib. vi.

Conjugium dicitur si quis despontata sibi et tradita utatur, cap. 17, lib. vi.

Conjuges cessare debent a copula carnali diebus festis, et processionis, et tempore conceptus et partus, cap. 21, lib. vi.

Conjugati debent sibi fidem, et etiam servitutem infirmatis invicem accipiendo ab illicitis concubitis evitando, cap. 26, lib. vi. — Conjugale debitum reddere nullius est criminis: exigere autem, ultra generandi necessitatem, est culpe venialis, cap. 26, lib. vi.

Conjuges sunt qui causa solius incontinentia copulantur, cap. 27, lib. vi.

Concupiscentia carnis pudenda quæ excidit ex peccato, cap. 30, lib. vi.

Conjugium legitimum non fit nisi ab his qui super ipsam feminam dominationem habere videntur, cap. 31, lib. vi.

— Clandestina conjugia fieri non debent, (*ibidem*). — Conubia cum solemnitate facta legitime esse: aliter vero præsumpta, non conjugia, sed adulteria vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius quam legitima conubia esse non dubitabatur, (*ibidem*).

Conjugium legitima tria sunt, cap. 33, lib. vi. — Conjugium quartum legitimum est preter tria illa legitima dum, mortua uxore, aliam accipit non repudiata nec despontata viro, cap. 34, lib. vi.

Conjugio contrahendo, quæ solemnitates sint servanda cap. 36, lib. vi.

Concubinashabere nunquam licuit, et oñu quam licet, cap. 13, lib. vi. — Concubinam qui habet spe habendi aliam uxorem ipso animo adulter est, cap. 44, 45 et 46, lib. vi. — Concubinam nemo intelligit habere qui cum iuventuti mulieribus concubere solet, cap. 46, lib. vi. — Concubinam pro uxore habens, a communione non repellatur, cap. 49, lib. vi.

Concupinaria vocatur uxor non solemniter ducta, ut ait: Glo. in capit. Christiano. dist. 34. — Concubinam qui habet abijacti et non communicet donec ad pénitentiam revertatur, cap. 49, lib. vi.

Conjugale vinculum non rumpitur propter continentiam continentiam consensu utriusque coœjūgis servandam, cap. 75, lib. vi.

Conjugum alter non potest perpetuam continentiam vorare, nisi uterque id fecerit, cap. 77, lib. vi.

Conjugio solvi non debent religiosis causa, cap. 78, lib. vi. — Conjugium dividiri non licet, si continentiam, quam vir appetit, mulier recuset, (*ibidem*), cap. 78, lib. vi.

Conjugem nec continentiae causa dimitti voluit, qui solam fornicationis causam exceptit, cap. 79, lib. vi.

Conjuges inter vos tanto sanctius manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis, cap. 80, lib. vi.

Conjugii copulatione viri atque mulieris postquam unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte in sæculo remanere, cap. 84, lib. vi.

Ad continentiam Deo vovendam non debet extorqueri vi aucti minis uxoris consensus. — Conjugatus si quis vult converti, ad monasterium non est recipiendus, nisi prius a conjugi castimoniæ profitetur fuerit absolutus, cap. 85, lib. vi.

Conjugium contractum non separat dolosa conditio, cap. 99, lib. vi.

Conjuges fideles quod permitta licentia non ntantur in

relinquendis infidelibus potest esse multorum occasio
rancorandorum. — Conjuges infideles dimittere non expedit. — Conjuges sunt etiam infideles, et fidelis licet dimittere infidelem, cap. 100, lib. vi. — A conjugibus infidelibus recedere licet, sed non expedit, cap. 101, lib. vi.

Conjugio nuquam copuletur, qui rem habuerit cum fibiastria aut nepti, etc., cap. 121, lib. vi.

Conjugium non est ubi non est consensus utriusque, etiam si pater et mater hoc fecerint et voluerint. — Commatrem suam nullus Christianus in conjugio suscipe debet, cap. 127, lib. vi.

Cum a consanguinitate propria præcipimus abstinere, multo magis a spirituali patris nostri filia omni occasione aut argumento deposito sub nimia distractio nos cavere convevit, cap. 126, lib. vi. — Commatrem spiritualem si quis in conjugem duxerit, anathema sit, cap. 129, lib. vi.

Conjugum innumerabiles molestiae, si quæ exsisterint, jubet Dominus pro fide conjugii, pro castitate fortiter sustineri, cap. 4, lib. viii.

Conjugij vinculum fornicatione non potest dissolvi, interveniente enim divortio non abolitur confederatio nuptialis. — Coniugium transire a vivo vivo, nec tunc licet, nec unquam licebit, cap. 6, lib. viii.

Conjugia interdicuntur, his qui suas interficiunt uxores, cap. 15, lib. viii.

Carolus Magnus priore repudiauit uxorem, et secundam duxit ex qua tres filios suscepit et tres filias, cap. 25, lib. viii.

Confessio vi extorta in judicio admitti non debet, cap. 25, lib. viii.

Ne consanguineæ ducantur uxores, constitutum est, ut numerosis se porrigit charitas. — Copulatio maris et feminæ quantum pertinet ad genus humanum, seminarium est civitatis, cap. 52, lib. viii.

Cujus filiam uxorem ducere non licet, ejus nec neptem permittitur. — Conjugium inter quas personas fieri non licet, cap. 53, lib. viii.

Conjugies fieri non possunt filius tuus et filia sororis tuae, hic autem gradus tertius est qui etiam civili jure a consortio conjugij videtur exceptus, cap. 54, lib. viii. — In conjugio non copulentur duorum fratum, vel sororum filii vel filia, sed omnino cognoscitur ex hoc conjugio non posse subholmē sub crescere. — Conjugia fieri in quarta generatione permittitur, cap. 56-71, lib. viii.

Commatres duas in uxores alicui habere non licet, cap. 63, lib. viii.

Consanguinitas quæ in proprio viro observata est, hæc eadem in uxoris parentela servetur, cap. 69, lib. viii.

Conjugio nullus copuletur in quarta vel in quinta generatione, cap. 70, lib. viii. — Conjugio copulentur licenter fideles in quarta vel in quinta generatione, cap. 71, lib. viii. — Conjugio copulari quarta vel quinta generatione divus Gregorius Anglis concessit, quousque in fide firmarentur, et non in posterum, cap. 72, lib. viii. — Consanguinitas ideo usque ad sextum gradum servatur, ut sicut sex statibus mundi generatio et omnis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur, cap. 73 et 75, lib. viii. — Consanguinitatis usque ad septimam generationem abstinere deberi in conjugio legitimo putat divus Isidorus, cap. 74, lib. viii. — Consanguinitatis septem gradus debent numerari a filio et filia, et deinceps ut ait D. Isidorus, cap. 75, lib. viii.

Ad conjugium copulam intra septimam generationem nullus accedit, quod si fecerint separantur, cap. 76, 77, 78, 79, 81, lib. viii. — Conjugem ducere sicut non licet Christiano de suo sanguine usque ad septimum generationem, sic etiam nec licet de consanguinitate uxoris sue conjugem ducere propter carnis unitatem, cap. 79, lib. viii.

Consanguineos nullus computet nisi propinqui et consanguinei, in eorum tamen defectu computent antiquiores et veraciores quibus propinquitas nota sit, cap. 84, lib. viii.

Quæ contraria sunt veritati, Christiani persequi debent, cap. 15, lib. viii.

Crinima quæ quis potest emendare non corrigit, ipse committit, cap. 20, lib. viii.

Crinima pro Deo punire non est crudelitas, sed pietas, cap. 21, lib. viii.

Charitas proficit ad emendandum, ad corrigitendum: si sunt boni mores delectent; si sunt mali, emendentur, cap. 22, lib. viii.

Catholici adversus haereticos defensionem possunt postulare a potestatis ordinatis, cap. 26, lib. viii.

Contra sanctæ fidei loimicos et adversarios omnium religionum viriliter agere studeat exercitus Christianorum et Christiani milites, cap. 30, lib. viii.

Carolus rex bellum contra Longobardos suscepit horum Adriani papæ, cap. 32, lib. viii.

Crudelis non est qui crudelis jugulat, sed quia crudelis patientibus esse videtur, cap. 49, lib. viii.

Quod Cæsar precipit, ferendum est: quod imperat tolerandum est, sed fit intolerabile dum predam exactores acumulant, cap. 60, lib. viii.

Clericos vel sacris officiis deditos, non oportet magos aut incantatores existere, aut phalierata facere que animalium suarum vincula comprobantur, cap. 63, lib. viii.

Quisquis credit aliquid posse fieri aut aliquam creaturam in melius aut in deteriorum immutari aut transformari, aut in aliā speciem vel similitudinem, nisi ab ipso Cætore qui omnia fecerat, et per quem omnia facta sunt, procul dubio infidelis est et pagano deterior, cap. 75, lib. viii.

D

Disciplina ecclesiastica hoc præcipue curat, ut destruat quidquid adversus Christi scientiam sese erigit vel construet, quod ad seculificationem fidei et morum honestatem pertinet, vel penitentias remedii emundet illam contaminantem, cap. 2, prolog.

Doctores Ecclesiæ medici spirituales, nec a se nec inter se dissentient: cum illicita prohibent, necessaria iubent, summa suadent, venialia indulgent, cap. 3, prolog.

Dispensatio nulla est admittenda in his in quibus observantis salus acquiritur, vel in quibus neglectis mors indubita consequitur, cap. 9 prolog. — Dispensatio deliberauta auctoritate presidentium, potest præcedere rigoris disciplinam, *ibidem*.

Dubitis in rebus, seu in his quæ obscura sunt, id sequi debemus, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum, cap. 10 prolog.

Disciplina severitas non dormiat contra crimen nocturnum, cap. 12 prolog.

Dispensatione quadam tolerantur quædam quæ rigor canonum condemnat, cap. 21 et 22 prolog. — Dispensatione quadam tolerantur quædam, ne cunctorum dispensationum patiamur, cap. 23 prolog.

Dispensatio qui potestatem habet, ubi necessitas fuerit ad utilitatem Ecclesiæ, cap. 29 prolog.

Dispensationes salubri deliberatione admissa cessante necessitate debent et ipsæ cessare, cap. 29, prolog.

Divinitas non separate aut divisa in natura, ut Arius blasphemat, cap. 4, lib. i.

Deus est sine qualitate bonum: sine quantitate magnum; sine indigentia creator; sine situ ræsens; sine habitu continens omnia, sine loco ubiquè totum; sine tempore sempiternum; sine ultra sui communione mutabilia faciens, nihilque patiens. — Deus est sine dubitatione substantia, vel si melius appellatur hoc essentia Graeci Usiam vocant, cap. 7, lib. i.

Dedications ecclesiaram et sacerdotium per singulos annos sunt solemnitati celebrande, cap. 10, lib. ii. — Dedicatio ecclesiæ est iteranda cum de eius consecratione dubitatur, cap. 11, lib. ii. — Dicata Deo loca, perpetuo sic maneat, nec ultra bant sæcularia babitacula, cap. 15, lib. ii.

In divinis officiis celebrandis, comprovinciales eum dominum servent, quem metropolitanus tenet, cap. 32, lib. ii.

Decime quæ Deus dare constituit, Deo dentur, cap. 57, lib. ii.

Decimas dare nolentes excommunicentur, cap. 58, lib. ii.

Decimas non persolvant episcopi et abbates de propriis praediis, cap. 59, lib. ii.

Decimas ferant familiae ad eas ecclesias ubi infantes eorum baptizantur, et per totum annum missas audiunt, cap. 59, lib. ii.

Decimæ Deo et sacerdotibus dandæ, caput 60, lib. ii.

Decimæ ex debito requiruntur, *ibid.*

Decimam da mihi, reservo tibi novem si non dederis mihi decimam, auferam tibi novem, *ibid.*

Decimam si dederis mihi, multiplicabo tibi novem, *ibid.*

Decimam ideo Deo dandæ sunt ut hac devotione Deus placatus largius præstet, quæ necessaria sunt, *ibid.*

Decimis tres partes fiant, tertia pars episcopis, duæ clericis dentur, cap. 61, lib. ii.

Decimæ non sunt a populo redimendæ, cap. 62, lib. ii.

Dionysius Areopagita multa ad utilitatem Ecclesiæ pertinentia reliquit volumina, cap. 95, lib. ii.

Daniel et Moyses Aegyptiorum et Chaldaeorum sunt litteris erudit, cap. 133, lib. n.

Dominico die omni veneratione et observatione est ab omni opere illicito abstinentium, cap. 170, lib. n. — Dominico die uero mercari, nec judicare, nec litigare, nec jurare licet, *ibid.* et cap. 171, lib. n. — Dominica in die tria opera facere licet, cap. 172, lib. n. — Dominica in diebus vel festis a vespera in vespere non sunt genera flectenda, sed orare debemus stantes et incurvati, cap. 73, lib. n.

Contra decretalia Romanorum pontificum non licet episcope aliquid agere, cap. 3, lib. iii.

In dominica die est gestum quidquid ad Domino insignis est constitutum: in hoc mundus non possit exordium, in hoc mors interimitur, et vita accepit principium, cap. 13, lib. iii.

Diaconi et presbyteri professione episcopio suo faciant, et caste et pie vivant, cap. 22, lib. iii.

Diaconi ante viginti quinque annos aetatis non ordinent etiam si valde sint digni, cap. 30, lib. iii.

Diaconi viginti quinque annorum ordinentur, ita ut secundum apostolicum praeceptum probentur primum, cap. 31 et 32, lib. iii.

Diaconus cum ordinatur, solus episcopus manum super caput illius ponat, cap. 34, lib. iii.

Diaconibus Novum Testamentum praedicare praecep- tum est, sicut lectoribus Vetus, cap. 41, lib. iii.

Digitum seu digitum partem qui abscedit volens ad clementem canones non admittunt; si tamen casu hoc accidat, admittatur, cap. 43 et 44, lib. iii.

Diaconi et subdiaconi tempore ordinationis eam non cogantur profiteri, quod abstinebant debent a legali uxoris familiaritate, cap. 86, lib. iii.

Diaconi si protestati sunt in ordinatione sua se velle conjugio copulari, si post modum uxorem duxerint, in ministerio maneant, alias non, cap. 87, lib. iii, et cap. 97, lib. iii.

Diaconi uxores habentes, si casti sint, non prohibentur in ministerio consuetudini, cap. 88, lib. iii.

Diaconi aut presbyteri, si cum uxore sua incontinentes inveniatur, removeantur ab officio, cap. 98, lib. iii.

Post diaconatum qui uxoribus vacare volunt, officio et beneficiis ecclesiae careant, cap. 101, lib. iii.

Dei dona ementes et vendentes damnantur, cap. 119, lib. iii.

Delicta quem conspicis fieri delere, non dubites in conspectu divinatioitis misericordiam consequi, quia nullum peccantem reversum despici, quia peccatores sanguine suo redimere venit, cap. 147, lib. iii.

Dioscorus non est damnatus propter fidem, sed quia excommunicationem fecit dominus archiepiscopo Leonii ait Anatolius Constantopolitanus presul, cap. 7, lib. iv.

Dubitazione suborta de ecclesiastico jure, prius ad metropolitanum, deinde ad primum accurrendum est, cap. 22, lib. iv.

Doctores qui et patres vocantur, magis portandi quam reprehendendi sunt, nisi in recta fide erraverint, cap. 38, lib. iv.

Doctor vel pastor Ecclesiae, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrugendus; sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quam distinguendus, cap. 40 et 41, lib. iv.

Duhias res non definierunt, quoque demonstretur, cap. 113, lib. iv.

Damatorum capitali crimen bona cognitorum sunt, non presidis, cap. 55, lib. v.

Donata res per legitimas scripturas, licet duobus donata fuerit, ejus tamen est, qui rem tradeute donatore possederit, cap. 60, lib. v.

Pro danno quantum et quando quis teneatur, cap. 72, et quatuor sequentibus, lib. v.

Delinquitor tripliciter, ex necessitate aut ex ignorantia, aut ex studio; istud quod posterius duobus prioribus esse punendum, cap. 106, lib. vi.

Desponsata viro conjugi nomen accepit. — Defloratio virginitatis non facit conjugium, sed pactio conjugalis, cap. 14, lib. vi.

Desponsata puella et rapsa priori reddatur, etiam si vis illata fuerit a raptore, cap. 19, lib. vi.

Deus non exigit si quis ex alieno aliquid voverit, sed potius usurpare vetat alienum, cap. 81, lib. vi.

Dominus cum se tributum solvere non debere monstrar, solvit tamen ne scandalizaret eosquibus ad eternam salutem morem gerens consulebat, cap. 100, lib. vi.

A Deo qui aberrant etiam si vixerit sobrie, primum obtinet locum in penis, cap. 21, lib. vi.

Diligit homo proximum suum tanquam se ipsum, si quem potuerit hominem vel beneficium consolatione, vel informatione doctrinae, vel disciplinae coercione adducat ad colendum Deum, cap. 16, lib. viii.

Diligitur proximum, qui non est permittendus sua male voluntati, sed potius nobis potestas datur, a malo est prohibendus, et cogendus ad bonum, cap. 77, lib. viii.

Qui pro defensione christianorum mortitur, celeste regnum consequitur, cap. 30, lib. viii.

Debilitate latronis et piratae membra prodest illis ut debilitatis membris quibus prius non bene utebantur, a malo operes coessent, cap. 50, lib. viii.

Divinationes qui expectunt, vel qui aliquid arte magica, ab bujus modo hominibus querunt, quinque namen penitentia subjaceant, cap. 62, lib. viii. — Divinationis multiplex est genus, cap. 66, lib. viii. — Divinationis genus a Persia fertur allatum, *ibid.* — Divinationis quatuor dicunt esse genera, terram, aquam, aerem, ignem; hinc, geomantiam hydromantiam, pyromantiam, aeromantiam aut maestram. — Diviniti dicti sunt quasi Deo pleni; divinitate enim plenos se esse simulant, astuta quadam et fraudulenta hominibus futura conjectant, *ibid.* — Divinationis genera sunt ars et furor, *ibid.*

Diabolus semper sub velamine latens, prodit se dum ea confingit quae haerent personis, per quas fallere nititur, cap. 67, lib. viii.

Dæmones propter aeris corporis superiorum mobilitatem, non solum cursus quarumlibet rerum ut hominum vel ferarum, verum etiam volatus avium incomparabiliter viuant, cap. 68, lib. viii. — Dæmones quantum ad aereum corpus attinet, prædicti hoc est acuminis sensus, et celeritate motus, multo ante cognita præsontant, vel nuntiant quæ homines pro sensu terreni tarditate mirantur, cap. 68, lib. viii. — Dæmonibus accedit per tam longum tempus quo eorum vita protenditur rerum longe major experientia quam potest hominibus propter brevitatem vitæ provenire, *ibid.* — Dæmones non solum multa futura prædicant, verum multa mira faciunt per has efficacias quæ aerei corporis natura sortita est, *ibid.*

Divinationis scientiam, auguria aut surtes, qui profitentur, consulunt, vel docent, ab Ecclesia habeantur extra-nei, cap. 69, lib. viii.

Divina oracula non sunt ad sæcularia negotia conver-tenda, cap. 74, lib. viii.

Dies observare, et menses aut annos ita ut certis diebus seu mensibus, vel molint inchoare, grave peccatum est, cap. 80, 81, lib. viii.

Deus bonus omne indulget, si quis ex toto corde pœnitentiat, cap. 100, lib. viii.

Diaconi qui uxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio ecclesiastico et beneficio careant, cap. 142, lib. viii.

Decimas possideri a laici auctoritate apostolica prohibemus. — Decimas qui habuerint laici sive ab epis-copi sive a regibus, nisi eas Ecclesie reddiderint, sacrilegi crimine et periculum æternæ damnationis incur-rant, cap. 145, lib. viii.

E

Episcoporum translationes districtæ apostolicis sanctionatione prohibite quodammodo fuerit, postea majori Ecclesiæ utilitatì permisæ, cap. 26 prolog. — Episcoporum translationes multæ factæ sunt ex aliis civitatibus ad alias propter necessitatem et temporum utilitatem, alias quod multis exemplis probatur, cap. 28 prolog.

Episcopos multos eiusa sede privatos et postea restitu-tos, multorum exemplis probatur, cap. 29 prologi.

Ecclesia sancta et catholica est, quia credit recte in Deum, cap. 55, lib. i.

Episcoporum translationes fieri non licet, cap. 83, lib. i.

Ecclesiæ de querar consecratione hæsitatur, sine trepidatione possunt consecrari, cap. 93, lib. i.

Episcopi de suis facultatibus balsamum emant, cap. 98, lib. i.

Eucharistiam sacram presbyter semper debet habere paratam pro infirmis. — Eucharistia quandam parvulis dabatur, cap. 148, lib. i.

Ex Eucharistia sacra quod remanserit, in crastinum non servetur, cap. 149, lib. i. — Eucharistiam quotidie sumere nec laudat nec vituperat Augustinus, cap. 150, lib. i. — Eucharistiam dominicis diebus accipere hortatur Augustinus, modo mens in affectu peccandi non sit, quod si in eo affectu sit quis, gravatur magis quam purificatur, *ibid.* — Ad Eucharistiam accedens quonodo possit intrepidus et securus, *ibid.*, cap. 150, lib. i. — Eucharistiam quivis fidelium in anno nisi crimen fuerit detentus accipiat in Paschate, Pentecoste et Natali Bonini, cap. 151, 152, lib. i. — Eucharistiam accepturus antequam accipiat, a propria uxore abstineat tres aut quatuor aut octo dies, cap. 152, lib. i.

Eucharistia non est communicanda bisirionibus et magis in vito perseverantibus, cap. 153, lib. i. — Eucharisti-

stia non tradatur laico vel feminae ad ferendum infirmis, cap. 154, lib. 1.

Eucharistiam presbyter per semet ipsum infirmis tradat, si alter fecerit gradus sui periculo subjacebit, cap. 154, lib. 1. — Eucharistiam si quis per ebrietatem vel voracitatem vomerit, si laicus, si clericus, vel monachus, vel diaconus, totidem, si presbyter septuaginta dies, si episcopum nonaginta; si pro infirmatis causa, septem diei pœnitentia, cap. 155, lib. 1. — Eucharistiam si mus vel aliud animal comedenter, sacerdos quadraginta dies pœnitentia; et triginta dies si illam perdiditer, aut pars ejus cedicerit et non inventa fuerit, cap. 157, lib. 1.

Ecclesia Graeca vox quæ in Latinum, sonat, convocatione, et quæ catholica dicatur, cap. 1, lib. 1.

Ecclesia unde fabricarentur, reges et præsides dede- runt, unde alerentur pauperes, cap. 2, lib. 1.

Ecclesia Constantinus imperator ingentia dona con- tulit, cap. 3, lib. 1.

Ecclesia rebus quæ contulerunt conditore a basilicarum nullam ipsi potestatem habent, sed episcopi, cap. 4, lib. 1.

Ecclesia donata, aut testamento relicta qui retinere presumpserint, excommunicentur, et ut necatores pauperum habeantur, cap. 5, lib. 1.

Ecclesia nova non dedicetur sine episcopi designatione et sine dote, cap. 6, lib. 1.

De ecclesiæ oblationibus et redditibus, quatuor fiant portiones, una pontificis, alia clericorum, tertia pauperum, quarta fabrice, cap. 7, 8, 9, lib. 1.

Ecclesia et dos illius sub episcopi potestate consistunt, cap. 12, lib. 1.

Ecclesiarum consecrationes absque missa fieri non debent, cap. 13, lib. 1.

Ecclesia semel Deo consecrata, quando est iterum consecranda, quando non, cap. 14, lib. 1.

Ecclesia dicata ligna non debent in laicorum usum transire, cap. 16, lib. 1.

In ecclesia consecrata non erigatur altare absque episcopi permisso, cap. 17, lib. 1.

Ecclesia vel altaria de quorum consecratione dubiatur, consecrentur, cap. 18, lib. 1.

In ecclesia in qua infidelium cadavera sepeliuntur, non licet missas celebrare: licebit tamen si prius in ea fuit altare consecratum, cap. 19, lib. 1.

Ecclesia est denuo consecranda, si altare fuerit motum, si tamen parietes mutantur, et non altare, salibus tantum exorcizetur, cap. 20, lib. 1.

Ecclesia violata homicidio vel adulterio, denuo consecretur et expurgetur, cap. 21, lib. 1.

Ecclesiam in qua paganus sepultus fuerit, non licet consecrare neque missas in ea celebrare, cap. 22, lib. 1.

Ecclesiam in qua mortuorum infidelium cadavera sepeliuntur, sanctificare non licet, cap. 23, lib. 1.

Ecclesias singuli sacerdotes si habuerint, singulas habent, et non plures optime et sanctissime statutum sed pessime servatum, cap. 43, lib. 1.

Ecclesia uia ad quam ordinatus est, contentus sit sacerdos, cap. 43, lib. 1.

Ecclesia una duobus sacerdotibus dividi non potest, cap. 44, lib. 1.

Ecclesia confinia confringentes, excommunicentur, cap. 81, lib. 1.

Ecclesiastica animadversio coercent eos qui manus vi premere tentaverit, cap. 84, lib. 1.

Ecclesia res alienare non licet, cap. 85, lib. 1.

Ecclesiasticae rei donatio vel venditio ab episcopo facta sine clericorum subscriptione, sit irrita, cap. 86, lib. 1. — Ecclesiasticae rei commutatio inconsulta facta, per successores emendetur, cap. 87, lib. 1.

Ecclesie aurum, argentinum, vel gemmæ, vel mobilia si accesserint, alienare non licet, cap. 88, lib. 1.

In ecclesia nihil legi aut cantari, nisi quod sit divinae auctoritatis aut Patrum orthodoxorum auctoritate sanctum, cap. 89, lib. 1.

Edictum liber unus, inter canonicos numeratur, *ibid.*

Eusebii liber de temporibus probatur ab Augustino, cap. 94, lib. 1.

Epistola Jesu ad Abgarum apocrypha, cap. 123, lib. 1.

Episcopus libros gentilium non legit. — Hæretorum libros legit, pro necessitate tamen et tempore, cap. 130, lib. 1.

Eleemosyna illa placet Deo quæ de rebus concessis, et bene acquisitis impeditur, non quæ de rebus illicitis, cap. 191, lib. 1.

Eleemosynarum tria sunt genera, una corporalis que agenti datur; altera spiritualis, dimittere a quo Iesus fuerit; tertia, delinquentes corrigere et errantem reducere in viam veritatis, cap. 192, lib. 1. — Eleemosine due sunt, una cordis, et est dimittere quod Iesus es; altera est

pecuniae, cap. 193, lib. 1. — Eleemosyna charitatis sine terra substantia sufficit; illa vero quæ corporaliter datur, si non benigno corde tributari omnino non sufficit, cap. 193, lib. 1. — Eleemosyna uona est putanda, si pauperibus dispensemur quod ex illicitis rebus accipitur: nam qui hac intentione male accipit ut bene dispensem gravatur potius quam juvetur, cap. 194, lib. 1.

In episopum nullus eligatur, nisi qui sacris ordinibus religiose vivens inventus est, cap. 5, lib. 1.

Episcopus nullus invitus et non petentibus ordinetur, ne plebs invita episopum non optat, aut contemnat aut oderit, cap. 6 et 7, lib. 1.

Episcopum clerus et plebs non de altera quam de sua eligat ecclesia nisi cum ibi dignus inventus non possit. — Episcoporum electioni, promotioni et consecrationi, laicorum nullus se inserere andeat contra, cap. 1 et 8, lib. 1.

Episcopale culmen qui regia ordinatione est adeptus, non recipiat a comprovincialibus, cap. 9, lib. 1.

Episcopus a tribus comprovincialibus episopis consecratur, cap. 10, 12, 15, 16, 17, lib. 1. — Episcoporum ordinationes dominico die, hora tertia cum sacra unctione, ab omnibus qui in eadem fuerint provincia episopis, sunt celebrandæ, cap. 12, lib. 1.

In episopii ordinatione quid poutifex, quid notarius, quid diaconus facere debeant, cap. 14, lib. 1.

Episcopus minus quam tribus episopis reliquaque omnibus assensum præbentibus, nullatenus ordinetur, cap. 17, lib. 1.

Episcopus cum ordinetur, duo episopii manus impo- nant et teneant Evangeliorum codicem et super caput et super verticem ejus, et unus fundat super eum benedictionem, cap. 18, lib. 1. — Episcopus qui ordinatur et qui ordinat, missam similiter celebrant, cap. 19, lib. 1.

Episcopi duo non præsumant tertium consecrare, cap. 20, lib. 1.

Episcopum ante triginta annos nullus ordinare præsumat, cap. 28, lib. 1.

Exorcista cum ordinatur, accipiat de manu episopii libellum in quo scripti sunt exorcismi, et quid insuper dicat episopus, cap. 37, lib. 1.

Episcoporum, presbyterorum, etc., quod sit officium in Ecclesia Dei, cap. 41, lib. 1.

Eunuchorum quidam coenunt, liquorem habent et emitunt seueni, sed ad gignendum inane et invalidum, cap. 57, lib. 1.

Energumeni non solum non sunt assumendi ad clericum sed inventi, sunt ab officio removendi, cap. 59, lib. 1.

Episcopus si mutandus fuerit, hoc fiet auctoritate apostolica, non ambitus causa, sed utilitatis vel necessitatibus, cap. 68, lib. 1.

Episcoporum mutationes fieri possunt, communis necessitas vel utilitate fieri possunt non propria voluntate cuiusque aut dominatione, cap. 69, lib. 1. — Episcopus non dicitur transfiri de civitate in civitatem, nec de minori ad maiorem, qui non suo libitu, aut ambitu hoc facit, sed necessitate quadam, aut utilitate, aliorum hortatu et consilio potiorum. Nec transferatur de minori civitate ad maiorem qui hoc non ambitu, nec propria voluntate facit, sed aut vi, aut propria sede pulsus, aut necessitate coactus, aut utilitate loci, aut populi, non superbe sed humiliatur ab aliis cum hujsus sanctæ sedis auctoritate translatus est et inthronizatus, cap. 69, lib. 1.

Episcopi habent potestatem regulariter ordinare episopos et reliquos sacerdotes quoties utilitas aut necessitas coegerit, supradicto modo, et mutari et intronizari potestatem habent, non tamen sine auctoritate sacrosancta Romanae sedis, *ibidem*.

Episcopis de loco ignobilis ad nobilem, per ambitionem non transeat, cap. 70, lib. 1.

Episcopos vel presbyteri seu diaconus a synodo damnati, quomodo in secunda synodo innocens inventus reparari debeat, cap. 80, lib. 1.

Episcoporum ordinatio prætaxato fieri debet ordine, cap. 82, lib. 1. — Episcoporum verba qui recipit, eorum Dominum recipit; et qui eos spernit, eum a quo missi sunt, et cuius funguntur legatione spernit et ipse spernit a Domino, *ibidem*.

Episcopi apostolorum vicem tenent, et presbyteri septuaginta discipulorum, cap. 83, lib. 1.

Ut episopii, presbyteri, diaconi et subdiaconi eum conjungatis, quæ ante consecrationem duxerint, non dormient, Nicena synodus legem videbat introducere, cui Paphnutius venerabilis confessor contradixit et prævaluit ne continerent, cap. 85, lib. 1. — Episcopi, diaconi et presbyteri continebentes esse debent, cap. 93, lib. 1. — Episcopis, presbyteris et ministris altaris non licet uxores ducere, cap. 106, lib. 1.

Episcopus aut presbyter religionis causa, propriam uxorum non abiciat, cap. 113, lib. iii.

Episcopis, presbyteris, diaconis et subdiaconis abicera non licet a cura sua proprias uxores, sed potius ut victum et vestitum largiantur, sed non ex more eum nisi carnaliter jaceant, cap. 115, lib. iii.

Episcopus quisque, presbyter aut abbas beneficium emerit vel vendiderit, ab ipso dejiciatur, et sit anathema, cap. 116, lib. iii.

Ementes in templo Dei sunt, qui dum hoc quod justum est, proximo persolvere volunt, dumque rem iure debitan contemnunt, dato patronis pretio, emunt pecatum, cap. 119, lib. iii.

Episcopus, presbyter aut diaconus, qui feminam acceptur, vel receptam retinuerit, officio et beneficio privetur, cap. 138, 139, 140, lib. iii.

Episcopus a Saracenis captus non sponte Saracenos interficiens, nullo modo caponice judicatur, quis non sponte interfecit, cap. 155, lib. iii.

Episcopus, presbyter aut diaconus usuras exigentes daminetur aut communione privetur, cap. 157, lib. iii. — Episcopus, presbyter aut diaconus non habeant canes aut accipitres ad venandum, si secus fecerint qua pena sint multandi, cap. 167, lib. iii.

Episcopo civitatis convenit curam sollicititudinemque necessariam monasterii exhibere, cap. 167, lib. iii.

Episcopi, presbyteri, habeant ad exemplum apostolicos viros, quorum honores possidentes, habere mitantur et meritum, cap. 175, lib. iii.

Episcopi monasteria monachorum et monialium frequenter visitent et corrigit, c. 215, l. iii.

Episcopus a metropolitano vocatus ad concilium seclusa infirmitate corporis gravi, aut preceptione regia, si vana contempserit, a communione privetur, cap. 17 et 18, lib. iv. — Episcopus quem gravis necessitas premut ut vocatus ad concilium non veniat, pro se ad illud legatum mittat, cap. 19, lib. iv.

Episcopum accusans priusquam privatim eum familiariter conveniat, communione privetur, cap. 36, lib. iv. — Episcopum plebs non accusat, nec arguat eum vulgus, quia non est discipulus super magistrum, cap. 36, lib. iv. — Episcopi sunt a Deo iudicandi qui eos sibi oculis elegit *ibidem*. — Episcopi non sunt arguendi aut accusandi, aut lacrandi a subditibus; aut a prava vite hominibus, *ibid.* et cap. 37, lib. iv.

Ecclesiae rectores a Domino sunt iudicandi juxta id: In medio autem Deus iudicat, cap. 40, lib. iv.

Si emerit quisquam aliquid a servo nesciente domino potest dominus pretium reddare, et emptio non erit firma, cap. 50, lib. iv.

Emere nullus debet jumentum vel aliquod animal, nisi hominem cognoscat qui illud vendit, cap. 71, lib. v.

Episcopi et presbyteri non intelligentes locum istum: Tibi dabo claves etc. aliquid sibi de Pharisaeorum assumunt superciliosi, ut vel dannant innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non scientia sacerdotum, sed reorum vita queratur, cap. 85, lib. v.

Cum excommunicat Ecclesia, in celo ligatur excommunicatus; cum reconciliat Ecclesia, in celo solvitur reconciliatus, cap. 86, lib. v.

Ecclesiastica vincula nemo contemnat; non homo est qui ligat, sed Christus qui hanc potestatem dedit, et homines fecit Dominus tanti honoris, cap. 88, lib. v.

Episcoporum cursus qualis esse debet erga injuste facientes, quomodoque eos habeat, excommunicare, cap. 90 et 91, lib. v.

Excommunicationis forma et verba quibus denuntiatur excommunicatus et declaratur, cap. 92, lib. v. — Cum excommunicato communicare possunt, qui ob banc causam ei junguntur, ut eum revocent ab errore et provocent ad satisfactionem, *ibidem*. — Cum excommunicatus non est communicandum, alioquin ipse erit excommunicatus, cap. 94, 95, 103, lib. v. — Cum excommunicato qui scienter saltet in domo simul locutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur, cap. 95, 96 et tribus sequentibus, lib. v.

Excommunicatus ab uno episcopo, ab altero episcopo in communionem recipi non debet, cap. 100, 101, 102, lib. v.

Excommunicatus sacerdotibus qui ausi sunt sacramenta contingere, penitentia injungatur, ut tribus annis, secunda, quarta et sexta feria cuiuslibet hebdomadæ, aut a vino aut a carne penitus jejunent, cap. 104 et 105, lib. v.

Cum excommunicatis communicantes sunt puniendo, alii levius, alii severius, cap. 106, lib. v. — Qui excommunicatis communicant, pro modo peccati puniantur, cap. 107, lib. v.

Excommunicavit beatus Innocentius papa Arcadium imperatorem, quia consensit ut sanctus Joannes Chrysostomus a sede sua pelleretur, cap. 109, lib. v. — Excommunicavit beatus Ambrosius licet sanctus, non tam universalis Ecclesie episcopus, Theodosium magnum imperatorem, et ab Ecclesia exclusit, *ibid.*

Excommunicavit Julius papa Theodosium et Augustum *ibidem*.

Excommunicatus est Karibertus Parisiorum rex a beato Germano Parisiorum episcopo, eo quod duas sorores in uxores duxisset, *ibid.*

Excommunicatis vinculo fidelitatis non tenemur obnoxii, cap. 110, lib. v. — Excommunicatis nullus cogitur servare fidelitatem, cap. 111, lib. v.

Excommunicare quilibet potest pro uno ex tribus criminibus, cap. 112, lib. v.

Excommunicantur qui in malum obviaverint peregrinis aut oratoribus cujuscunque sancti, cap. 114, lib. v. — Excommunicationi subjiciatur qui infregerit treugam seu pacem ab episcopis provinciis positam, *ibidem*.

Excommunicati post mortem multi, et qui fuerint, cap. 116, lib. v. — Excommunicati, qui ad pœnitentiam festinaas sacerdotum invenire non potuit, obligatio non respatuer, cap. 120, lib. v.

Ab elemosynis eorum non est abstinentum in morte, quibus vita communicate non destitimus, cap. 123, l. v.

Excommunicati aliquem qui illicite, qua pœna multetur, cap. 124, lib. v.

Cum excommunicatis participantes uxores, liberi, filii, auxilia, servi seu mancipia, neconon rustici et servientes etc., non excommunicantur, cap. 125, lib. v.

Episcopi qui excommunicant innocentis aut minimis causis culpabiles, qua pœna sint plectandi, cap. 128, lib. v.

Si quis excommunicat aliquem illicite, semetipsum, non illum condemnat, cap. 129, lib. v. — Nemo furore commotus quemquam excommunicet, cap. 130, lib. v.

Excommunicatus alium excommunicare non potest, cap. 133, lib. v.

Ex quo episcopus fidem Ecclesie docet, alium excommunicare potest, cap. 134, lib. v.

Excommunicati ab hereticis, non habent excommunicati, cap. 135, lib. v.

Excommunicationis causa qui agere intra annum differt, audiencent suao negat, cap. 136, lib. v.

Ejecta est, que, marito vivente, projectur, cap. 68, lib. vi.

Ecclesia sancta Dei mundanis nunquam constringitur legibus, gladium non habet nisi spirituale quo non occidit, sed vivificat, cap. 14, lib. vii.

Episcopus ut vicarius Domini, cap. 51, lib. vii.

Enormia flagitia per seculi judices corripiantur, cap. 5, lib. viii.

Episcopi et archiepiscopi ab imperatore investiturum suscipiant, consecrationem autem unde debent, cap. 136, lib. viii.

Esaies quanto de Domino prophetavit urbanius, tanto nativitas eius legitur proximus, cap. 137, lib. viii.

Excommunicatus a suo episcopo ab aliis non recipiatur, cap. 139, lib. viii.

Excommunicato qui communicaverit, pari sententia teneatur obnoxio, cap. 139, lib. viii.

Episcopi et clerici in statu mentis et corporis habitu Deo et hominibus placere studeant, cap. 140, lib. viii. — Episcopi et clerici non offendant aspectum eorum quorum exemplum et forma esse debent, in superfluitate, secessura aut colore vestium, nec in tonsura, *ibidem*.

Episcoporum decedentium bona a nullo diripiuntur, cap. 141, lib. viii. — Episcoporum decedentium bona ad opus Ecclesie et successoris sui, in libera economi vel clericorum remanente potestate, *ibidem*.

Episcopi, presbyteri, diaconi, vel subdiaconi, regulares canonici, et monachi atque conversi et professi, qui uxores duxerunt, separantur, cap. 142, lib. viii.

Ecclesia unaquaque, si facultas suppetit, proprium habeat sacerdotem, cap. 146, lib. viii.

In ecclesiis vel in cemeteriis si quis confugerit, nullus iudee eum extrahat, sub anathematis pena, cap. 150, lib. viii.

Ecclesia Dei non hereditario jure aliquem secundum carnem successorem expectat, sed ad sui regimem et officiorum suorum dispensationem, honestas, et sapientes et religiosas personas, exposcit, cap. 151, lib. viii.

Ecclesiastica præbendas, præposituras capellas aut aliqua ecclesiastica offici hereditario jure nullis vindicare aut expostulare presumat; quod si præsumperit, postulatis careat, cap. 152, lib. viii.

F

Fidei professio, cap. 1, lib. i.

Filius carnem assumpsit, non Pater, nec Spiritus sanctus, ut erat in divinitate Patris Dei Filius, ipse fieret

in homine hominis Filius, neque filii nomen ad alterum transiret qui non esset nativitate filius, cap. 2, lib. i.

— Filius verus Deus et verus homo, cap. 2, lib. i.

Filius unus secundum Deum et hominem, non duo filii, neque duo Christi. — Filius unus manens in duabus naturis non confusis, neque immixtis, sicut Timotheo volunt, sed societas unitis. — Filius Dei natus est ex homine, et non per hominem; id est non ex viri coru (sicut Ebion dicit) sed carnem ex Virginis corpore trahens et non de celo secum afferens (sicut Marcion, Origenes, et Euthycer affirman). — Filius animam habuit cum ratione sua et carnem cum sensibus suis per quos sensus veros in passione et ante passionem, carnis sua dolores sustinuit. — Filius semper fuit, aeternus Deus, homo ex Virgine natus, cap. 3 et 4, lib. i.

Fides eorum, a quibus parvulus baptizandus offertur prodest parvulus.

Fides unius prodest alteri, cap. 12, lib. i. *Idem*, cap. 13, 14, lib. i.

Fidei sacramentum parvulum fidelem facit, cap. 56, lib. i.

Fidei mysterium credi salubriter potest, investigari utiliter non potest, cap. 128, lib. i.

Fugientem ad ecclesiam, seu ad atrium ecclesiae, seu ad officina regularum fratrum, nemo audeat abstrahere. — Fugientem ad ecclesiam servum vel discipulum, nullus clericorum audeat vei extrahere vel verberare, cap. 75, 76 et 77, lib. n.

Fugientes a atrio ecclesiae quod triginta passibus clauditur, non abstrahatur nisi prius data securitate, cap. 78, lib. ii.

Fieri potest ut sine aliquo vito cupiditatis vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur, insipiens autem fetidissima gutta flamma in vilissimum ardescat, et sanus quisquis maluerit more Domini pisces vesci, quem leuitula more Esau nepotis Abraham, aut hordeo more jumentorum, cap. 195, lib. ii.

Filius presbyterorum a sacris removeantur mysteriis, nisi in coniubio religiose conversari fuerint probati, cap. 51, lib. iii.

Fidei vera professio Cyrilli contra Eutychetem et Nestorium haereticos, eorumque sectatores, cap. 132, lib. iii.

Factio aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum, cap. 178, lib. iii.

In fide recta dubii accusare non possunt, cap. 65, lib. iv.

Furtum sine affectu furandi non committitur, cap. 53, lib. v. — Furtum non committit, qui donaverit vel videretur fructum quem putat auctilia sua esse, *ibidem*.

Filius justus esse creditur, qui ex iustis nuptiis septimo mense nascitur, cap. 61, lib. v.

Fidejussorum unusquisque exsolvat quod cum proportione tunc contigit, cap. 70, lib. v.

Falsam monetam percutienti manus amputetur, cap. 70, lib. v.

Furti conscius qui fuerit, vel furto oblata suscepit in numero suriantur, habeatur, *ibidem*, cap. 70, lib. v.

Frater, id est Christiaetus in nos peccans, jubet Dominus, ut prius secrete corripiatur, deinde cum testibus redarguantur, novissime in conventu Ecclesiae publice conveniatur, cap. 91, lib. v.

Fraucorum regem Romanorum pontifex depositus non tam pro suis iniuritatibus quam pro eo quod tantae potestatis erat iniutus et Pipium Caroli imperatoris patrem in ejus locum substitut, cap. 109, lib. v.

Fornicatio nulli impone conceditur, cap. 4, lib. vi.

Femina dum maritantur ideo veluntur, ut noverint se viria suis semper subjectas esse debere, et humiles, cap. 8, lib. vi.

Femininarum partus est sola causa nubendi, cap. 24 et 25, lib. vi.

Felix necessitas qua ad meliora compellit, c. 81, l. vi.

Furiosus neque furiosa non possunt contrahere, sed si contractum fuerit, non separantur, cap. 92, lib. vi.

Inter filios et fratres spirituales est quedam sancta communio, que potius est habenda spiritualis proximitas, quam dicenda consanguinitas, cap. 123, lib. vi.

Inter filios spirituales non potest fieri legale conjugium, *ibidem*. — Filius patris mei vel frater meus longe congreuotus appellatur is quem gratia divina quam quem humana voluntas et filius ejus vel frater meus esset elegit, prudentiusque ab altera corporis commissione secesserunt, cap. 123, lib. vi.

Quae filiastrum de sacra fonte levavit, non separaretur a viro, cap. 124, lib. vi. — Qui filiastrum coram episcopo tenuit, ab uxore separaretur, cap. 125, lib. vi. — Qui filiastris coram episcopo tenent, non separantur ab uxori, cap. 126, lib. vi.

Qui filios proprios aliquo accidenti casu ex lavaco sancto suscepunt, separantur ab uxori, cap. 127, lib. vi. — Filia spiritualis carnali filio nullo modo potest nubere, *ibidem*.

Fornicatio causa Dominus permisit uxorem dimitti, sed quia permisit, non iussit, cap. 20, lib. vii. — Fornicatio ubiquecumque est aut fornicatione scopuli; libere uxori dimittitur, cap. 7, lib. vii.

Furta non sunt facienda voluntate pascendi pauperes sanctos, cap. 20, lib. vii.

Fornicatio hominibus nunquam licet, cap. 36, lib. vii.

Fornicatio carnis, adulterium est; fornicatio animalium, servitus idolorum est, cap. 27, lib. vii. — Fornicatio mentis detestabilior est fornicatione carnis, cap. 28, lib. vii. — Fornicatio est idolatria et qualilibet noxia superstitione, cap. 29, lib. vii.

Fornicantem uxorem dimittere conceditur, et eam a qua maritus cogit forniciari, cap. 30, lib. viii. — Fornicationis causa dimittitur uxor quem maritum cogit sacrificare idolis, *ibidem*.

Feminæ ut servant viris, est ordo naturalis in hominibus.

Filii ut servant parentibus, et majori serviat minor, est ordo naturalis in hominibus, cap. 43, lib. viii.

Feminæ subditas et pene famulas, lex esse voluit, cap. 45, lib. viii.

Fratres duo germani duas sorores accipere possunt in uxores, cap. 60, lib. viii.

Feminae quæ ad chrisma suscipiendum filios suos fraudulenter, coram episcopo tenerunt, a viris non separantur, sed quandiu vixerint, penitentiam agant, cap. 65, lib. viii. — Qui filiolam suam duxit uxorem, aut concubuit cum commate spirituali, et qui filium suum baptizavit, et cuius uxorem de fonte suscepit separantur et gravi plectantur, cap. 66, lib. viii.

Fortitudo que vel a barbaris in bello patriam vel domi defendit infirmos vel a latronibus socios, plena justitia est, cap. 34, lib. viii.

Fides que ad peccatum faciendum admittitur, non est apellanda fides, cap. 98, lib. viii.

Si fidem non servat adultera adultero ut fidem conjungit, servet, non violatur fides, cap. 97, lib. viii.

Fidelitatis forma, et sex que in ea sunt servanda, videbunt incolunum, tutum, honestum, utile, facile, possibile, cap. 122, lib. viii.

Falsum dicere nulli licet, aliquando autem aliquid tacere veri, utile est, cap. 131, lib. viii.

G

Gelasius papa quinque libros adversus Nestorium, et duos adversus Arium fecit et alios, cap. 98, lib. ii.

Gregorius papa quadraginta homilia in Evangelia fecit, cap. 99, lib. ii.

Grammaticam et dialecticam posse non improbarer, cap. 135, lib. ii. — Geometria et arithmeticam, et musica habent in sua scientia veritatem, non tamen scientia illa est scientia pietatis, *ibidem*. — Grammaticorum doctrina ad vitam proficeret potest dum fuerit in meliore usus assumpta, cap. 136, lib. ii.

Genua flectere debent omnes ad missarum solemnia in Quadragesima tantummodo et in jejuniu Quatuor Temporum. — Genua uno flexo nemo orare praesumat, sicut Judei irridentes Dominum in passione eius fecisse leguntur, cap. 183, lib. ii.

Qui gratianum quam a Deo accipiunt non gratis exercent vendidores columbarum sunt, cap. 124, lib. viii.

Si quis gentilis gentilem dimiserit uxorem ante baptismum, post baptismum in ejus sit potestate eam habere vel noua habere, cap. 97, lib. vi.

Gentiles feminae viris suis servient communis lega naturali, cap. 40, lib. viii.

Gladio ille utitur, qui nulla superiore ac legitima potestate vel jubente vel cogente in sanguinem abeuntur, cap. 44, lib. viii.

Genitilici sunt appellati propter natalitiorum considerationem dierum. — Genitilici genesim hominum per duodecim signa coeli, secundum quod cursus siderum, nascentium mores, actus et eventus praedicere conantur, id est, quasi signo, quis fuerit status, aut quem effectum habeat vita quæ nascitur in tali tempore, cap. 66, lib. viii.

H

Haereticis ad Ecclesiam venientibus, per manus impositionem laica tantum tribuetur communioni, cap. 16, prol. — Haereticis ad Ecclesiam venientes, nec in clericatus honorem vel exiguum debet subrogari, cap. 16, prologi.

Hæresi Nestoriana revertentes, Gregorius papa in suis gradibus recipi jubet, cap. 19 prologi.

Hæresi Arii, cap. 1, lib. i.—Hæresi Sabellii, cap. 1, lib. i.—Hæresi Timotheanorum.—Hæresi tertii Apollinaristæ.—Hæresis Marcionis.—Hæresis Ocigenis.—Hæresis Eutychetus.—Hæresis Valentini, Hæresis Achorum, Hæresis Marciani et Apollinaris, cap. 3, lib. i.—Hæresis Arthemonius, hæresis Berilli, hæresis Marcelli, cap. 4, lib. i.—Hæresis Dionysius fontis Arii.—Hæresis Eucomii.—Hæresis Ethni.—Hæresis Arii.—Hæresis Macedonii.—Hæresis Manichæi.—Hæresis Melitonis.—Hæresis Tertulliani.—Hæresis Anthropolomifæ.—Hæresis Vadiani.—Hæresis Originis.—Hæresis Fortunati.—Hæresis Marciofæ.—Hæresis Platoni.—Hæresis Tertulliani.—Hæresis Originis.—Hæresis Sabellii.—Hæresis Sylvani.—Hæresis Præxæ.—Hæresis Pentapolitanorum, cap. 5, lib. i.

Hæresis Nestorii, cap. 6, lib. i et cap. 109, lib. ii.—Prima in discipulis Christi facta est, cum diceret: Nisi quis manducaverit carnem meam, etc., cap. 133, lib. i.

Hæresis Macedonii qui Spiritum sanctum Deum esse negabat, damnatur in secunda synodo Nicæa, Constantinopolitanæ prima, cap. 108, lib. ii.—Eutychetus qui asserebat Verbi Dei et carnis unam esse naturam dannatur, cap. 110, lib. ii.

Homousion in divinitate Patris Filius, Homousion Deo et homini unus filius, homousion Patri et Filio Spiritus sanctus, cap. 6, lib. i.

Horoscopi dici sunt qui horas nativitatis hominum speculentur dissimili et diverso facto, cap. 66, lib. viii.

Hostia cum frangitur, Dominicæ corporis, in cruce immolatio, et sanguis, cum in ora fidelium lunditur, ejus sanguinis de latere effusio designatur, cap. 140, lib. i.

Hostia pars in calice missa, corpus quod resurrexit, monstrat, comesta ambulans adduc super terram, pars in altari usque ad finem remanens, corpus jacens in sepulcro, cap. 141, lib. i.

Holocausta in altari tot offerantur quanta a populo sufficiebant, cap. 149, lib. i.

Historia ecclesiastica a Theodosio Sozomeno et Socrate Grecis conscripta est valde necessaria, cap. 92, lib. ii.

Hieronymus ab angelo corripitur quod Ciceronis librum legeret, cap. 131, lib. ii.

Hæreticus venientibus qui ibi baptizati sunt per manus impositionem laica tantum tributatur communio, nec ex eis ad clerum quisquam promovetur, cap. 58, lib. iii.

Hæretici etsi illicite sacramenta Ecclesie Christi utantur, tamen sacramenta sunt, cap. 78, lib. iii.

Hæreticum respicente nemo suscipiat nisi episcopus ejusdem loci reconciliaverit, cap. 128, lib. iii.

Honorem qui amisit, honorem dare non potest, cap. 130, lib. iii.

Ab hæreticis redeuentes sunt reordinandi, *ibidem*.

Hæreticus qui hæreticae pravitati se miscuit, si ad catholicam communionem reverti voluerit, prius errores suos et eorum auctores detestetur, et post in eo gradu in quo erat sine aliqua promotione recipiat, c. 131, lib. iii.

Ex hæreticis reversos qui ad sacros ordines promovet non levem apud Dominum noxam incurrit, cap. 131, lib. iii.

Hæreticus non licet contra orthodoxos episcopos pro ecclesiasticis negotiis accusations facere, cap. 73, lib. iii.

Hæreticus dicimus tam eos qui olim ab Ecclesiis projecti sunt, quam qui posthaec a nobis anathematizati sunt, *ibidem*.

Hæretici dicuntur hi qui fidem sanam simulantur, vel negant confiteri, *ibidem*.

Hæreticus hæreticum accusare et contra eum testificari potest, cap. 28, lib. v.

Hæretici testimonium pro orthodoxo valeat, contra orthodoxum vero, non, *ibidem*.

Homicide dilatio praestanda est in civilibus causis vel in letoribus criminibus, cap. 42, lib. v.

Ad hereditatem avi vel aviae pari modo succedunt nepotes ex filio et nepotes ex filia, cap. 58, lib. v.

Hæretici etiam post mortem sunt excommunicandi, cap. 115, lib. v.

Hæreticos etiam morluos excommunicare vult Ecclesia traditio, cap. 116, 117, lib. v.

Hæreditas rerum per legales definitiones sancita usque ad septimum gradum pretendent hæredum successiones; non enim succederent, nisi eis de propagine cognationis deberetur, cap. 81, lib. vii.

Non homicidias arbitrarum quos adversus excommunicatos zelo catholice matris ardentes eorum quosdam trucidasse contingit, cap. 11, lib. viii.

Homicidium geminum facil divus Petrus, cap. 18, lib. viii.

Homicidii non est reus, qui potestati obediens hominem occidit, cap. 35, lib. viii.

Homicidem occidere aliquando non est peccatum, ullen ex officio hac quis facit, aut cum miles hostem et iudex et micister nocentem, et cui forte invito atque imprudenti telum manu fugerit, hi non videatur mihi peccare cum hominem occident, cap. 39, lib. viii.

Homicida est minister judicis, si sponte occidit eum quem iudex vel lex jussit occidi, cap. 39, lib. viii.

Cum homo iste occiditur, lex eum occidit, non tu, cap. 41, lib. viii.

Homicidas et sacrilegos et veonarios punire, non est sanguinis effusio, sed legum ministerium, cap. 53, lib. viii.

Hydromantici ab aqua dicti: est enim hydromantia in aquarum inspectione umbras daemonum evocare et imagines ludificationis eorum videre, ibique ab eis aliqua audire, ubi adhibito sanguine, etiam inferos prohibentur suscitare, cap. 65, lib. viii.

Herodes saitatrii turpiter præmium promisit, et crudeliter solvit, cap. 101, lib. viii.

Ab Herode turpe est quod regum pro saltatione promittitur: crudele quod mors prophetæ jurisjurandi religione datur, *ibidem*.

I

Iteratum non monstratur esse, quod nescitur esse factum, cap. 41, lib. ii.

Imperiali iudicio non possunt ecclesiastica jura disolvit, cap. 140, lib. ii.

Imperatori vel cuiquam pietatem custodiendi, non licet quidquam agere, quod evangelicis, propheticis, apostolicis regulis obviat, cap. 141, lib. ii.

Institutionum ecclesiasticarum quadam sunt scripturis, quædam vero apostolica institutione per successores ministerio confirmatae, quædam vero consuetudine corroboratae, cap. 159, lib. ii.

Incontinentes omni honore ecclesiastico priventur, cap. 137, lib. iii.

Infaunes dicuntur, cap. 66, lib. iv.—Sunt qui Christiana legis normam abjiciunt et statuta ecclesiastica contemnunt, *ibidem*.

Ante inscriptionem nemo debet judicari vel damnari, cap. 77, lib. iv.

Infaues persone nec procurator esse potest, nec cognitor, cap. 78, lib. iv.

In iudicio quatuor necessare est semper adesse, personæ scilicet, judices electos, accusatores idoneos, defensores et testes legitimos, cap. 81, lib. iv.

In iudicio quoque sunt servanda, quæ etiam consideranda, cap. 82, lib. iv.

Infaues aut sacrilegus, Christianum nullum quamvis humilem servilemque audeat accusare, cap. 92, lib. iv.

In iudicio quid quærendum, cap. 94, lib. iv.

Induciaæ sex mensum sunt dandæ episodicæ in criminalibus accusatis, cap. 101 et 102, lib. iv.

Induciaæ non modicas ad inquirendum dandæ sunt ne quid propriæ auge videatur, cap. 103, lib. iv.

In iudicio frequenter interrogari oportet, ne aliquid prætermisso forte maneat, quod annecti conveniat, cap. 104, lib. iv.

Indicis manifestis nisi quæ comprobantur quamvis vera sint, non sunt credenda, cap. 113, 114, lib. iv.

Infamatus tertio monitus se non corrigit, quoque purgetur, ab officio suspendorum, cap. 1, lib. v.—Presbyter suspendorum usque ad dignam satisfactionem, cap. 2, lib. v.

Infamato de episcopi morte presbytero, si accusatores certi defuerint, restituunt integræ beneficia, cap. 7, lib. v.

Infanteum suum qui exposuerit, non potest postea eum repetrere ab eo qui eum nutritum suscepit, cap. 52, lib. v.

Inogenus est, qui statim ut natus est, liber ast, cap. 60, lib. v.

Ingenius est qui ex matre libera nascitur, patre servo, *ibidem*.—Est qui liberam habuit matrem et tempore quo nascitur, quamvis ancilla conceperit, *ibidem*.

Illegitatem natus matrem sequitur, cap. 64, lib. v.

Inter liberum et ancillam, et inter servum et liberam mulierem, nuptias contrahi non possunt, cap. 10, lib. vi.

Si infidelitas fornicatio est, et idolatria infidelitas, et avaritia idolatria, non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse, cap. 29, lib. vii.

Iujuriam depellere et non inferre, lex virtutis est, cap. 53, lib. viii.—Qui non repellit a socio si potest, tam est in vito quam ille qui facit, *ibidem*.

Incantatores dicti sunt qui artem verbis peragunt, cap. 66, lib. viii.

Exincestu natos leges saeculi infames pronuntiant et ab hereditate repellunt, cap. 153, lib. viii.

Incendiarii excommunicandi pronuntiantur, cap. 154, lib. viii.

Incendi pestis, et vastitas hostilis omnes alias depravationes superat, quæ quanto populo Dei sit damnosa, et quantum detrimentum animabus et corporibus inferat nullus ignorat, cap. ultimo, lib. viii.

Incendi clades; ut tanta perniciens pro salute populi eradicetur et extirpetur, assurgendum est omnino et laborandum, *ibidem*.

Incendiarius si mortuus fuerit, ecclesiastica careat sepultura, nec absolvatur nisi prius dampnum cui iustitul, secundum facultatem restitut, cap. 154, lib. viii.

Ignes si quis post banc promulgationem apposuerit, vel apponit fecerit malo studio, sive odio, vel vindicta, et a posterioribus consilium scienter et auxilium tribuerit, excommunicetur, cap. ultimo, lib. viii.

J

Jurare in contractibus humanis ex necessitate non malum est, sed longius fit a perjurio quicunque non jurat, quam illi qui qualicunque occasione jurat, cap. 9 prologi.

Jeus Domini nostri vita in terra, disciplina est morum, cap. 9 prologi.

Judicis in potestate est, mollire sententiam et mitius judicare quam leges, cap. 16 prologi.

Jus divinum in Scripturis habemus, humanum in legibus regum, cap. 63, lib. ii.

Jure humano possidet quisquis quod possidet, *ibidem*.

Jure divino Domini est terra et possessio ejus, cap. 63, lib. iv.

Jure humano haec villa mea est, haec domus mea est, hic servus meus est, *ibidem*.

Jure humana per imperatores et reges saeculi Deus distribuit generi humano, *ibidem*.

Jura tolle imperatori, et quis audebit dicere, mea est illa villa, meus est servus, *ibidem*.

Per jura regum possidentur possessiones. Noli ergo dicere: Quid mihi et regi? Quid tibi ergo et possessioni? *ibidem*.

Justinianus Augustus duo milia legum Romanorum intra quinquaginta librorum numerum rediget, cap. 145, lib. ii. — Novas leges quas ipse statuerat appellavit Codicem Novellarum, *ibidem*. — Removit contrarias regulas, cap. 146, lib. ii.

Jus venit ex non scripto, quod uetus approbavit, cap. 160, lib. ii.

Jejunat clerici septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha, cap. 174, lib. ii. — Clerici omnes hebdomadas septem a carne et a deficiis, et hymnis et vigiliis et orationibus die nocturne Dominio inhærente studeant, cap. 174, lib. ii.

Jejunium Dominicæ diei et quintæ feriæ nemo celebrare debet, et quare, cap. 176, lib. ii. — Sabbati prætermittere non debemus, quia inter tristitiam et laetitiam temporis ipsius videtur esse inclusum, cap. 177, lib. ii.

Jejunia seu abstinentias per singulos menses placuit celebrari, exceptis Julio et Augusto, ob eorumdem infirmitatem, cap. 178, lib. ii. — Quartæ et sextæ feriæ sine aliqua necessitate non sunt solvenda, cap. 179, lib. ii.

Jejunia quatuor Temporum, si Kalenda Martii iu quarta feriæ sive anteua evenierint, quando sint celebranda in hoc mense et in aliis, cap. 185, lib. ii.

Jejunia sint tibi quotidiana et refectio satietatem fugiens, cap. 185, lib. ii.

Si jejunia compensantur saturitate, nihil tibi prodest bido aut triduo transmissio vacuum portare ventrem si post obstruantur, *ibidem*.

Jejunia sint pura, continua, moderata, id est quotidie esurire et quotidie prandere, cap. 186, lib. ii.

Jejuniorum triduorum præfertur venter esuriens, et parcus cibus, cap. 187, lib. ii.

Jejunium spenritur quod in vesperum repletione ciborum reficitur, cap. 188, lib. ii. — Perfectum est quando homo noster exterior jejunat, et interior orat, cap. 189, lib. ii.

Jejuniorum diebus, eleemosyna facienda est, et cibum et potum quo quisque debuit uti, si jejunaverit, pauperibus eroget, cap. 190, lib. ii.

Jejunare et cibos prædiis ad cœnam servare, non mercedis sed ciborum est incrementum, cap. 190, lib. ii.

Justitiam vendere est haec pro premiis acceptio servare, cap. 119, lib. iii.

Judices debent uiri equitate, testes veritate, accusatores intentione, ad amplificandum causam, cap. 81, lib. iv. — Confiteatur de omnibus, quisquis judicium subterfugere di-

lotionibus putatur, cap. 105, lib. iv. — Judicium non subterfugiendum, *ibidem*.

Contra judicium fugientem, dilationibus præsumitur, cap. 107, lib. iv.

Judiceta tales esse debent, ut omni suspitione careant et ex radice charitatis suam desiderent promovere sententiam, cap. 108, lib. iv.

Judices hi esse debent, quos ipse qui impetrat elegerit, aut quos sancta sedes delegaverit, cap. 109, lib. iv.

Judices prius probare debent, quo animo quisque illiusit quam accusationem recipiat, cap. 110, lib. iv.

Judex sententiam non proferat ante capitalem, quam vel reus confiteatur, vel convincatur, cap. 111, lib. iv.

Judicanda nullo modo sunt quæ incerta sunt, cap. 113, lib. iv.

Judicem manifeste nisi quæ comprobantur quandiu vera sint, non sunt credenda, cap. 113, 114, lib. iv.

Judas quamvis fur erat, tamen quia non est accusatus, non est ejectus, sed quidquid inter apostolos egit, pro dignitate ministerii permanit, cap. 115, lib. iv.

Judicanda non sunt etiæ vera, nisi manifesto indicio convincatur et judicario ordine publicentur, cap. 114, 115, lib. iv.

Judicis non est sine accusatore damnare, cap. 115, lib. iv.

Judex ante auditâ diligenter inquirat, quam præcipitando quidquid agat, cap. 116, lib. iv.

Judicare autem damnare nullum debemus ante veram et justam probationem, *ibidem*.

Judicis non est sine accusatore damnare, cap. 117, lib. iv.

Judiciarium ordinem manifesta non desiderat causa, *ibidem*.

Judicem oportet omnium rimari, et interrogare et discutere, ac proponere antequam sententiam ferat, cap. 119, 120, lib. iv.

Judicandum non est donec utrinque sit perotatum, *ibidem*. — Jure presbyter per sanctam consecrationem, cap. 10, lib. v. — Jurare sacerdotibus ex levi causa non debent, ne manus per quam Christus conficitur, juramento pollutur, *ibidem*.

Jurare super sancta Evangelia, nullus clericus audeat, sed simplici sermone utatur, est, est, non, non, cap. 11, lib. v.

Judam Dominus, cum esset mendax discipulus, nec dominus apostolorum, deject, cap. 12, lib. v.

Judicini flagitiarinon debet de causa quæ definita vel judicata est, cap. 146, lib. v.

Judicare digne de subditis nequeunt, qui subditorum causis sua vel odia, vel gratia sequuntur, cap. 80, lib. v.

Judicata causa inter præsentes, post deceñium revolvi non potest, cap. 10, lib. v.

Judicata causa inter absentes, post viginti annos revolvi non potest, *ibidem*.

Ad juramentum viles personas et indigetas accedere judices non facile permitant, cap. 24, lib. v.

Judices intra annum a die inscriptionis, si inducias petierit accusator vel reus, prestare debent, c. 41, l. v.

Jus ex non scripto venit, quod usus approbavit, cap. 59, lib. v.

Justum quicunque dixerit iustum, et rursus in iustum justum abominabilis est uterque apud Deum, cap. 84, lib. v.

Juramentum separationis a muliere cum qua quis adulterium vel fornicationem commisit, quale debeat esse, cap. 40, lib. vii. — Reconciliationis conjugis adulteræ quale debeat essa, cap. 41, lib. vii. — Reconciliationis adulteri mariti quale esse debeat, cap. 42, lib. vii.

Juramenti accusatoria forma, cap. 86, lib. vii.

Juramentum testium, cap. 87, lib. vii.

Juramenti reconciliationis formula, cap. 88, lib. viii.

Judex non est auctor sceleris, neque homines vincenti, cap. 52, lib. viii. — Dictus est, quia ius dictat populo, sive quod juris disceptat, cap. 54, lib. viii. — Judex non est, si in eo iustitia non est, cap. 54, lib. viii.

Judicare juste, est jure disceptare, *ibidem*.

Jure hoc venit, ut quod quisque ob tutelam corporis fecerit, jure fecissæ remitteret, cap. 56, lib. viii.

Qui justus ex hac vita decedit, permanet justus, cap. 67, lib. viii.

Judaicæ superstitionibus aut feriis serviens ab Ecclesiæ separatur, cap. 72, lib. viii.

Juramentum pro fodere pacis agere licet, cap. 83, lib. viii.

Juratio quæ a malo non jurantis est, sed increduli, a quojurare cogitatur, non est contra Dei præceptum, cap. 84, 88, lib. viii.

Jurare Dominum prohibuisse, ita intelligitur, ut quantum in ipso quisque est, non juret, cap. 84, lib. viii.

Juravit Apostolus cum dixit, quotidie morior per vestram gloriam, fratres, *ibidem*.

Ne juremus omnino in Novo Testamento dictum est, non quia jurare peccatum est, sed quia perjurare humanae peccatum est, cap. 85, lib. viii.

Juratio etsi non bona est, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas, quod utiliter suades, *ibidem* et cap. 89, lib. viii.

Jurare per Deum, non prohibit Salvator, sed jurare per celum, et per terram, et per caput, cap. 87, lib. viii.

Jurare fuerat lege consensum, non quod recte hoc tacerent, sed quod melius est, id Deo exhibere, quam idolis, vel dæmoniis *ibidem*.

Juramento illicite firmata, rescindenda sunt, non sunt implenda, cap. 90, 91, lib. viii.

Juravit David sanctus et malum non facere quod jura raverat, quoniam juramentum fuso hominis sanguine implere, cap. 92, 93, lib. viii.

Juramentum quod malum incaute promittitur non est observandum, sed instantie necessitate pejerandum potius est quam pro mutando perjurio in aliud crimen gravissime divertendum, cap. 94, lib. viii.

Juravit David et perjurium contraxit, sed de eo non doluit, *ibidem*.

Jurantem perjurare melius est quam conservare sacramentum fractione sanctorum imaginum, cap. 98, 99, lib. viii.

Juramentum servavit Herodes et perire, Petrus negavit cum juramento et conversus flevit et salvatus est, cap. 100, lib. viii.

Juramentum mendax dissolvitur, quasi nullam babens virtutem, cap. 100, lib. viii.

Jurare non cogantur parvuli sine justa aetate, cap. 103, lib. viii.

Qui perjuratus fuerit non potest esse testis, *ibidem*.

Jurare non cogantur pueri ante quartum decimum annum, cap. 104, lib. viii.

Juramentum puellæ in puerili aetate quo se constringit in domo patris, si, cum primum sciverit, pater irritaverit, nullius est momenti, cap. 105, lib. viii.

Juramenta filii et filie desciente patre, et monachi nesciente abbatte, irrita sunt, cap. 106, lib. viii.

Si ut iures provocari ab alio, ab ipsis malo erit, quod juras non a tuo, cap. 107, lib. viii.

Ad jurationem qui alium provocat et scit eum falsum jurare, plus est quam homicida, quia homicida corpus occisus est, ille animam, imo duas animas, et ejus quem provocavit jurare et suam, cap. 108 et 110, lib. viii.

Si juratur ab aliquo falso, judicandum est talibus, qui magis possint prodesse quam obesse perjurio, cap. 109, lib. viii.

Juramentum qui exigit ab eo quem nescit falso jurare, non peccat, cap. 110, lib. viii.

Jurat tenere qui putat verum esse, quod falso est, aut falso esse putat quod verum est, cap. 111, lib. viii.

Juramentum falsum, detectanda bellua est, et rebus humanis exterminanda, cap. 111, lib. viii.

Perjurus est qui jurat verum quod putat falso, etsi verum est quod jurat, *ibidem*.

Jurat quisque quacunque arte verborum, Deus tamen qui conscientie testis est ita hoc accipit, sicut ille cui jurator intelligit, cap. 112, lib. viii.

Qui jurat falso, dupliciter reus est, quia nomen Domini in vacuum assumit et proximum dolo capit, cap. 112, lib. viii.

Juramentum quo malum iaceat permittitur, non est observandum, cap. 113, 118, lib. viii. — Non implore tolerabilius est quam permanere in stupri flagitio, *ibidem*.

Jurare Dei est providentia illa que statuit non evellere statuta, cap. 114, lib. viii.

Jurare nihil aliud est quam jus Deo reddere, cap. 115, lib. viii. — Per filios est illos oppignerare Deo, ut hoc veniat in caput eorum quod exit de ore ipsius, cap. 115, lib. viii.

Qui jurat super lapidem falso, perjurus est, cap. 116, lib. viii. — Licet ut fide eius, qui ut eam servet per damna jurat, cap. 117, lib. viii.

Qui juravit per quos non debuit, per falsos nempe deos et contra pollicitam fidem fecit, quod non debuit, bis utique que peccavit, ac per hoc qui uitior fide illius qui juravit per falsos deos et non uitior pou ad malum, sed ad licetum et ad bonum, non se sociat peccato ejus qui dæmonia juravit, sed bono pacto ejus qui fidem servavit, cap. 117, lib. viii.

Jurare per falsos deos veraciter, minus malum est quam jurare per Deum verum fallaciter, *ibidem*. — Perjurium tanto magis est ponale quanto magis sanctum est id per quod jurator, *ibidem*.

Jurare compellimus, Creatorem ostendimus et nos tantummodo maculamus; cum vero uxori promissa implimus, et Dei iussa contemnimus et proximis impia crudelitate nocemus, et non ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus, cap. 119, lib. iv.

Juret jejunus cum omni honestate et timore Dei qui in sanctis jurare debet, cap. 120, 121, lib. viii.

Juramentum tres comites habere debet, veritatem, iudicium et justitiam, cap. 123, lib. viii.

L

Legis mutatio fit ex necessitate, cap. 29 prologi.

Legem communem non faciunt privilegia paucorum, cap. 29 prologi. — Esse constat quacunque imperator per epistolam constituerit, vel cognoscere decreverit, vel dicto praecepit, cap. 30 prologi.

Leges forenses canonicas aliquando inseruntur, non ut per eas ecclesiasticus iudex debeat quemquam condernare, sed in disputa quoniam pœnitentia sit dignum facius, vel quod per eas membrorum mutilatione vel morte multulatur, cap. 31 prologi.

Liber primus cum ceteris septem quid continet, cap. 32 cum aliis usque ad finem prologi, cap. 32 prologi.

Pro lumina bus nihil presbyteri accepturi, christma dent, cap. 98, lib. i.

Luminaria singulare suis ecclesiis emant, cap. 89, lib. i.

Libertos legitime factos Ecclesia tueatur, cap. 82, 83, lib. ii.

Libri canonici ab Ecclesia recepti, cap. 89, lib. ii.

Qui libri in Ecclesia sint legendi et quo tempore, cap. 90, lib. ii.

Legimus aliqua ne negligamus, legimus ne ignoremus, legimus non ut teneamus, sed ut repudiemus, cap. 134, lib. ii.

Lege imperatorum non est utendum in omnibus ecclesiasticis controversias, cap. 138, lib. ii.

Leges imperatorum aliquoties obviant evangelicæ sanctionem, *ibidem*.

Lex imperatorum non est supra legem Dei, sub subtus, cap. 130, lib. ii.

Legibus imperatorum saepè Ecclesia uitetur contra haereticos et tyrannos, cap. 140, lib. ii.

Leges imperatorum non sunt penitus rennudatae, sed ea tantum, quæ evangelicis, apostolicatisque canonicis decretis obviare videntur, sunt postponendæ, cap. 140, lib. ii.

Lex qualis esse debeat, quibusque circumstantiis ornat, cap. 142, lib. ii.

De legibus licet iudicare cum instituuntur: postquam autem fuerint instituti atque firmatae, non licet iudici de seipsis iudicare, sed secundum ipsas, cap. 143, lib. ii.

Legem esse constat, quod imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel editio praecepit, nisi sit factum ad certam personam, nam tunc personam non transpreditur, cap. 147, lib. ii.

Leges imperatorum et pontificum custodiri oportet, cap. 149, lib. ii. — Principum autem regum regulas contenti non licet, cap. 150, lib. ii. — Romanorum principum nedum servandæ sunt in negotiis hominum, sed etiam circa reverentiam beati Petri, cap. 151, lib. ii.

Lex Romana nullius temeritate debet corrumpi, cap. 152, lib. ii.

Leges imperatorum in Ecclesia adjutorium licet asseruntur, cap. 153, lib. ii.

Legibus imperatorum quæ pro Dei veritate feruntur, non obtemperans, acquirit grande supplicium; at contra præsumptum grande, si non obediatur legibus quæ contra Dei veritatem feruntur, cap. 154, lib. ii.

Lector cum ordinatur, faciat de eo verbū episcopus ad plehem indicans ejus fidem, vitam ac ingenuum et trudit ei codicem et quid insuper dicat ei episcopus, cap. 38, lib. iii.

Laici tempore baptismi uxores habentes, si post baptismum religiose ac pie vixerint, ad clericatus sortem assumi non prohibentur, cap. 45, lib. iii.

Laicos qui post uxorem, aliam cognoverit mulierem, non admittatur ad clericum, cap. 62, lib. iii.

Lectores si ad annos pubertatis pervenerint, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam proficeri, cap. 111, lib. iii.

Lapsi in suum ordinem reparari non possunt, cap. 135' 146, lib. iii.

Lapsum credimus posse redire ad honorem post dignam satisfactionem, cap. 147, lib. iii.

Lapsi reparari possunt post dignam satisfactionem, *ibidem* et cap. 148, lib. iii.

Lapsos Domini sacerdotes, et reliquos fideles, nos credimus post dignam satisfactionem posse redire ad honores, *ibidem*.

Lacrymarum effusio tenet animi passionem; satisfactione autem impleta, avertitur animus ab ira, *ibid.*

Post lapsum qui redire possunt ad pristinum gradum et honorem, et qui non, cap. 149, lib. iii.

Lucrum turpe dicimus, cum quis non necessitate, sed cupiditate comparat aponam vel vinum messis tempore, vel vindemias et servat usque dum venomedetur, cap. 162, lib. iii.

Ludus tabule luxuriosus, et semiarium peccatorum, omni tempore est fungendus, cap. 171, lib. iii.

Laiici in iudicio seculari non debet clericum accusare, cap. 31, lib. iv. — Nullus potest crimen inferre, vel episcopo vel alii in ordinibus positio, cap. 90, lib. iv.

Littere dimissoria apostoli vulgo dicuntur, cap. 128, lib. iv.

Leges saeculares in nostro iudicio recipimus, quia ecclesiasticae leges et divinae eas recipiunt, cap. 44, lib. v.

Lenonem quemque esse prohibere debent praetores, cap. 56, lib. v.

Lenonum instrumenta, ac fidei iussiones contra bonos mores facte, invalida sunt, cap. 57, lib. v.

Legitime natus patrem sequitur; non legitime natus sequitur matrem, cap. 62, lib. v.

Ligandi atque solvendi potestate se privat, qui hanc pro sui voluntatibus, et non pro subjectorum moribus exercet, cap. 79, lib. v.

Legitima uxor sit illa, cui tactis divinis Scripturis iuratur se eam legitimam uxorem habitum cap. 79, lib. vi.

Libertas non est gratulanda, qua sit ut nec debeatur, quod cum lucro redditur, cap. 81, lib. vi.

Licuum expedit tunc, quando non solum propter justitiam quam coram Deo est, permititur, sed etiam hominibus ex hoc nullum impedimentum salutis infertur; tunc vero quod licuum est, non expedit, quando permittitur quidem, sed usus ipsius potestatis alii affl. impedimentum salutis, cap. 101, lib. vi.

Lotharius rex prestigis falsitatis Thebergam reginam a se expellere curabat, quasi non fuisset legitima uxor, cap. 24, lib. vii.

Lex omnis Dei habe imaginem, cap. 44, lib. vii.

Leges omnes tam ecclesiasticae quam saeculares effusionem humani sanguinis prohibent, cap. 24, lib. viii.

In lege veteri talionis pena precepiebatur; in nova vero ut percutienti unam maxillam, alteram prebeamus, *ibidem*.

Leges humanas ac divinas necesse est evacuari, si ut quidam putant, nemo aut reprimendus a malo, nec retrahendus ad bonum est, cap. 36, lib. viii.

Lex mihi non esse videtur, que justa non fuerit, cap. 38, lib. viii.

Ligaturas excrabilium remediorum ars non commendat medicorum, seu in praecantationibus, seu in charactebibus, vel in quibusunque rebus suspendendis atque ligandis, in quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum et angelorum malorum exorta: unde et evicta sunt vitanda a Christiano, et omni penitus executione repudienda atque dammandata, cap. 67, lib. viii.

Librorum ordo qui servari in ecclesiastico officio debet et qui libri sint legendi, et quo tempore cap. 137, lib. viii.

Laici qui ecclesiastas teinent, aut eas episcopis restituant, aut excommunicationi subjeant, cap. 145, lib. viii.

M

Matrimonii gradus voluntarius est, non necessarius, cap. 6 prologi.

Matrimonii in gradu et in vita perfectione ante susceptionem est deliberandum, post susceptionem vero perseverandum, cap. 6 prolog.

Medicinae multas inveniri cogunt multorum experimenta morborum, cap. 8 prolog.

Mandata vel interdicta omnia ita sunt servanda sicut sunt omnia iusta eterna legi sancta, cap. 9 prolog.

Monachi non osculentur feminas, cap. 8, lib. i.

Missa celebrari non debet nisi locis ab episcopis consecratis, vel ubi ipsi permisissent, cap. 30, lib. ii.

Missa in ecclesia seu basilica combusta potest celebrari cum tabula consecrata, donec ipsa ecclesia restauretur, cap. 31, lib. ii.

Missa, nisi magna intervenerit necessitas, celebrari non debet, nisi in sacris Domino locis, cap. 33, lib. ii.

Missas celebrare in oratorio privato nou licet, cap. 39, lib. ii.

Missa ante horam diei tertiam non est celebranda, cap. 40, lib. ii.

Usque ad missam catechumenorum, nullus ecclesiam ingredi prohibeatur, sive haereticus, sive Judæus, cap. 41, lib. ii.

Machabæorum liber unus inter canonicos numeratur, cap. 89, lib. ii.

Maria beatissima quod patrem habuerit sacerdotem quemdam ex tribu Levi Joachim nomine, canonum non est, cap. 128, lib. ii.

Moyses et Daniel Egyptiorum et Chaldaeorum sunt litteris erudit, cap. 133, lib. ii.

Mos populi Dei et instituti majorum pro lege sunt tenetes, ubi auctoritas divinæ Scripturæ nihil statuit, cap. 158, lib. ii.

Mores diurni consensu utentium approbati, legem initiantur, cap. 160, lib. ii.

Mutari sæpe solent tacite consensu principis vel alia lege lata quia sibi civitas constituit, *ibidem*.

Mos est vetustus, probata consuetudo, sive lex non scripta, cap. 161, lib. ii.

Mos repleta torpescit, et irrigata terra corporis hujus, spinas et cardui germinat, cap. 185, lib. ii.

Metropolitanus intra tres menses consecrationis suis esse ad apostolicam sedem mittat ad fidem suam exponentiam palliumque suscipendum, cap. 41, lib. iii.

Misssam ollus audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductam mulerem, cap. 135, lib. iii.

Monachus nullus constitut aut monasteria, aut oratoria domum sine episcopi civitatis licentia, cap. 174, lib. iii.

Monachi qui degunt in monasteriis civitatum, vel in possessionibus monasteriorum, subjecti esse debent episcopo civitatis, cap. 174, lib. iii. — In populari frequentia esse non debet, cap. 175, lib. iii. — Habeant sui propositi principes Paulos et Antonios, Julianos, Hilarios, Macharios, habeo simpliciatem columba, nec cuicunque machinieris dolos, et serpentis astutiam, ue illorum, supplantari insidiis, *ibidem*.

Monachus non doctoris habet officium, sed plangentis, qui vel se vel mundum lugent, cap. 176, lib. iii. — Mulierum maximeque adolescentiarum vitel aspectum, et in tantum castigator sui sit, ut etiam que tuta sunt, pertimescat, cap. 176, lib. iii.

Moyses ut prodeset populo Iudeorum quadragesita annis erudit in eremo; pastor ovium, hominum factus est pastor, cap. 177, lib. iii.

Monasteria Egyptiorum hunc morem habent ut nullum absque opere et labore suscipiant, non tam propter victimas necessarias, quam propter animæ salutem, ne vagentur perniciosis cogitationibus, et instar fornicantis Hierusalem cum omni transeunti divaricent pedes suos, cap. 178, lib. iii.

Si que de monachis opera, mater Ecclesia desideraverit, ne calatione avide monachis suscipiant, nec blandie desidia respiciant, sed miti corde obtemperent Deo cum mansuetudine, cap. 179, lib. iii.

Monachus otium proprium necessitatibus Ecclesie non præpouant, *ibidem*.

Malus coraula, bonus symphoniacus est, cap. 180, lib. iii.

Monachus malus, bonus clericus est in proverbio dici solet, *ibidem*.

Bonus monachus vix bonum clericum facere solet dici *ibidem*.

Monachii proprium proprio arbitrio susceptum deseriri non potest absque peccato, cap. 182, lib. iii.

Militia, si innocens est, honestum potest esse conjugium, electionem tamen meliorem deseruisse tangressio est, cap. 182, lib. iii.

Monachus ante, unius anni probationem non fiat, cap. 183, lib. iii. — Qui incognitus est non fiat, antequam per triennium probetur, cap. 184, lib. iii. — Ante legitimos annos factus, in monachatu perseveret, si infra annum parentes ejus non reclamaverint, cap. 185, lib. iii.

Mulier quæ mutavit habitum propter continentiam, si virilem amictum sunat, anathemat sit, cap. 213, lib. iii.

Mulieri crines attonenti quæ poena debeatur, cap. 214, lib. iii.

Minorum sententia maiores damnari nou possunt, cap. 217, lib. iv.

Metropolitanus sine comprovincialium consilio aliquorum causas agere non presumat, cap. 20, lib. iv.

Metropolitanus in suffraganei provincia nihil absque eius consilio agat, cap. 29, lib. iv.

Ministrorum confessio non sit extorta, sed spontanea, cap. 28, lib. iv.

Metropolitanus et comprovincialibus episcoporum causas audire licet sed non definire, cap. 134, 135, 136, lib. iv.

In matrimonio incestum qui contraxerit, et liberos ex priori legitimos non habuerit, suis privetur bonis, et dos incesti matrimonii fisco vindicetur, cap. 57, lib. vi.

Mores diuturni consenatus utentium approbat legem imitantur, cap. 59, lib. v.

Maledictionis sententiam cum sancti viri proferunt non ad hanc ex voto ultiōnem, sed ex justitia examine prouerpunt, cap. 82, lib. v.

Maledictum Scriptura sacra duobus modis memorat, alius quod approbat, et aliud quod damnat, *ibidem*.

Miseratio apostolica veniam solet prestare correctis, cap. 104, lib. v.

Miserabilis est insanus, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjugare, et iniquis obligationibus illum sua potestati subjicerit, a quo credit non solum in terra, sed in celo se ligari posse et solvi, cap. 108, lib. v.

Mortuis communicare non possumus quibus viventibus non communicavimus, cap. 118 et 136, lib. v.

Matrimonium est viri mulierisque conjunctio individuum vitae consuetudinem continens, cap. 1, lib. vi.

Ad matrimonium non pertinet illa mulier cum qua non celebratur nuptiale ministerium, cap. 23, lib. vi.

Matrimonio legitimo copulatur, quae viro habentis coniugiam traditur, cap. 35, lib. vi.

Matrimonium legitimum est, inter libertam et patronum, cap. 37, lib. vi.

Matrimonium contrahere licet servo, cap. 38, lib. vi.

— Manet inter servos quos dominus eorum conjunxerit, uno eorum libero, postea et altero servo mandente, cap. 39 et 40, lib. vi.

Matrimonia servorum legitimate facta, eorum domini non possunt dirimere, cap. 40, lib. vi.

Matrimonium est inter liberum et ancillam quam sciverat esse talem, et collaudaverat, cap. 41, lib. vi. — Non est inter liberum hominem seu ingenuum et ancillam quam nesciverat esse talem, si eam redimere non potest, *ibidem*. — Est inter mulierem ingenuam et servum quem sciebat esse talem, cap. 42, lib. vi. — Inducit consuetudo ad liberam mulierem, cap. 48, lib. vi.

Meretrices licet meliorem vitam eligere etiamsi raverterint se in tali pessima professione permansuras, cap. 58, lib. vi.

Meretrix est quae multorum patet libidini, cap. 68, lib. vi.

Matres quae tutelam filiorum habere volunt jurent prius se ad alias nuptias non venturas, cap. 69, lib. vi.

Matres quae alia matrimonia optant, tutelas filiorum administrare non debent, *ibidem*.

Mulier illa infamis erit, quae mortuo marito nondum annuli spatio peracto, ad secundas transit nuptias, cap. 70, lib. vi. — Quae ex priori marito filios non habet, non erit infamis etiam si secundo nubat, nondum peracto anno post mortem prioris, *ibidem*. — Quae secundo dubit privilegii prioris mariti non utatur, cap. 71, lib. vi. — Quae tutelam filiorum habet, si ad secundas nuptias transire vult, prius filii suis impuberibus tutorem petat, et administrationis rationem reddit, et debitum si quod habent persolvat, et postea nubat cui velit, cap. 72, lib. vi.

Mulherem qui velari permisit, aliam non accipiat, sed similiter convertatur, cap. 82, lib. vi.

Mulier quae viro suo in captivitate ducto, alio nupserat, revertente priori illi copuletur, cap. 86, lib. vi. — Quae alii nupserit putato virum suum in bello mortuum, illo redeunte, ad eum cogitare redire, cap. 87, 88 et 89, lib. vi. — Nec culpabilitas judicetur et antequam alieni juris perversor habeatur, qui personam in ejus mariti qui jam non esse astimabatur, assumpsit, *ibidem*. — Dimitendum et inculpabile judicandum est quod necessitas intulit, et restituentum quod fides poecit, *ibidem*.

Qui matrimonium saoi contrixerunt ob multam infirmitatem aut membrorum obtruncationem eorum possunt solvi conjugia, cap. 93, lib. vi.

Mulier fidelis habens virum infidelem, et hic consentit habitate cum illa, non dimittat illum, cap. 94, lib. vi.

Multa sunt facienda non iubente lege, sed libera charitate, et eadem sunt in nostris officiis gratioria, quae cum licet nobis non impendere, tamen causa dilectionis impendimus, cap. 100, lib. vi.

Matrimonium consensu contrahitur, nec invalidum fit, quia consuetudo patris non servatur, cap. 102, lib. vi.

Ad matrimonium sufficit solus eorum consensus quo-

rum de conjunctionibus agitur, qui solus si defuerit, cetera omnia cum ipso coitu celebrata frustrantur, cap. 107, lib. vi.

Matrimonium non facit coitus, sed voluntas, Chrysostomo magni altestante; *ibidem*.

In matrimonium nulla invita est copulanda, cap. 109, lib. vi.

Matrimonium non est, si quis cum serva contraxerit quem putabat esse liberam, cap. 110, lib. vi. — Vitiat error conditionis, cap. 110, lib. vi.

Maritum qui proper imbecillitatem naturalem ad duos continuos annos cum uxore coire non valet, potest mulier repudiare, cap. 113, lib. vi.

Mulier qua conjugata matrimonio probat virum non posse se agnosceri carnaliter, accipiat alium, cap. 114, 115 et 118, lib. vi.

Malefici impeditis ne coire possint orationibus, elemosynis et jejuniis suaveniendum est, et non malefica arte, cap. 117, lib. vi.

Mulier si dicit quod vir non coisset cum ea, et vir ait quod sic, in veritate viri consistat, quia vir caput mulieris est, cap. 119, lib. vi.

Meretricem qui retinet, fatuus et injustus est, cap. 7 et 8, lib. vi.

Non moechaberia, id est ne quisquam post matrimonium alii femineis misceatur ad expletandam libidinem, cap. 23 et 51, lib. vii.

Mulier non est facta ad imaginem Dei, sed vir, cap. 44, lib. vii.

Pater subjecta est viro in omnibus, nec docere potest,

nec fidem dare, nec judicare, cap. 49, lib. vii. — Debet velare caput suum, quia non est imago Dei, sed ut ostendatur subjecta, cap. 51, lib. vii.

Per mulierem inchoata est prevaricatio, *ibidem*.

Mortem non est nostrum accipere, sed illam ab aliis libenter excipere, cap. 3, lib. viii.

Mortis sententia lata, executione uon tradatur nisi post triginta dies, cap. 40, lib. viii.

Misericors non est, qui vitius nutritiis parcit et favet, ne consistet peccantibus voluntatem, cap. 15, lib. viii.

Militare non prohibuit quibus proprium stipendum sufficeret debere praecipit, cap. 42, 45, lib. viii.

Malos qui percūti in eo quod mali sunt minister Domini est, cap. 51, lib. viii.

Militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est, cap. 60, lib. viii.

Militantibus quædam sunt stipendiis constituta, ne dum sumptus quæratur, præda grassetur, *ibidem*.

Militibus, protectoribus, cunctisque rectoribus quicunque sibi stipendiis publicis decreta consequitur, hæc Joannis sententia potest dici, neminem concutiatis, neque cauioniam faciat; sed contenti estote stipendiis vestris, cap. 60, lib. viii.

De magorum prestigiis an vera sint, vel phantastica que faciunt, cap. 65, lib. viii.

Magis prestigiis quae sunt, potius finguntur quam eorum veritate compleantur, *ibidem*.

Magi sunt qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem buncupantur, *ibidem*. — Permissu Dei, elementa concutunt, turbant mentes hominum minus confiduntum in Ieo ac sine ulo venienti haustu violencia tantum carniocis intermixt, *ibidem*. — Dæmonibus acitis audient ventilare ut quoscunque annos perimant malis artibus inimicos, *ibidem*. — Sanguine utuntur, et victimis sæpe contingunt corpora mortuorum, cap. 65, lib. viii.

Quæ magorum prestigiis sunt non vera sed phantastica esse probantur, cap. 67, lib. viii.

Magorum portentis per dæmonum fallaciam illuditur curiositas humana quando id imprudenter appetunt scire,

quod nulla ratione eis competit investigare, *ibidem*. — Et ideo datur potestas immundis spiritibus ut perversos sibi captent, hoc est, pravos homines seducant, illos qui spernunt veritatem et credunt mendacio, *ibidem*.

Striges mulieres nocturnis illusionibus putantes et profientes se æquitare, et multa noctu terrarum spatia pertransire, dampuant et exercantur, cap. 75, 76, lib. viii.

— Innumeris multitudi hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credunt, et credendo recte fide deviant, et in errorem paganorum devolvuntur, eum aliquid divinitatis aut nominis extra unum Deum arbitrantur, *ibidem*.

Sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo omni instantia prædicare dehent, ut noverint hæc omnia false esse, et non a divino sed a maligno spiritu talia phantasma mentibus infidelium irrogari, *ibidem*.

Mulier inuidet, cum solus spiritus hoc patitur, hæc non animo, sed in corpore evenire opinatur, *ibidem*.

Mulier quæ mentes hominum se immutare posse dicit, aut eas de odio in amorem, aut de amore in odium con-

verte, scops correcta ex parochia ejiciatur, cap. 76, lib. viii.

Mathematicos et planetarios Christiana et vera pietate expedit et damaat, cap. 79, lib. viii.

De malis duobus minus elegi oportet, cap. 95, 119, lib. viii.

Mendacii octo genera, cap. 124, lib. viii.

Non est mentendum in doctrina pietatis quia magnum acelus est et primum genus est detestabilis mendacia, *ibidem*.

Mendacium per seipsum turpe est, *ibidem*. — Est falsa vocis significatio cum voluntate delictum, cap. 125, lib. viii. — Faciat homo pro temporali hominum salute quod potest, cum autem adventum fuerit ut tali saluti consulere, nisi peccando non possit, jam se existimet non habere quid faciat, quando id reliquum non esse prospicerit quod recte faciat, *ibidem*.

Mendacii omne genus summopere fuge, ne qualibet fallacia vitam defendas alicuius, cap. 126, 127, lib. viii.

Cum mentiris bumbilitatis causa, si non eras peccator au- tequam mentireris, mentiendo efficeris, cap. 128, lib. viii.

Mendacia a mendacibus serio aguntur, cum autem quea sunt, tanquam joco, dicuntur non deputantur mendacia, cap. 129, lib. viii.

Mendaciorum duo sunt genera, in quibus non magna est culpa, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamus, aut proximo mentimur, cap. 130, lib. viii. — Si quis forte a istam visibilis mortem non vult hominem prodere paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere, ut neque prodat, neque mentiar, ne occidat animam suam pro corpore alterius, *ibidem*.

Mentiens judicandus non est, qui dicit falsum quod putat verum, quoniam quanto in ipso est, ille non mentitur, non fallit ille, sed fallitur, cap. 133, lib. viii. — Omnis qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi, *ibidem*.

Monachis et canonicos regularibus interdicuntur iuri civili, et medicinas operam dare, cap. 144, lib. viii.

Militum nondina, ad quas ex condito veniunt congressus ad ostentationem virium suarum et audaciea damnantur, cap. 148, lib. viii.

Missas nullus audiat eorum, quos uxores vel concubinas populares cognovent babere, cap. 142, lib. viii.

N

Neophyti Leo pontifex maximus ad summum sacerdotium permisit ascendere, quos tamen D. Paulus publica prædictione ab eorum officio studuit removere, cap. 10 prologi.

Necessitas in remedio quod reperit debet cessare ipsa cessante, cap. 17 prologi.

Ad baptiunatum ornatum ministeria divina non presentur, cap. 163, lib. i.

Nestorius hereticus duas in Christo asserebat personas, cuius heresia damnatur in concilio Ephesino primo, cap. 109, lib. ii.

Nicenam synodum cum reliquis quatuor veneramur, ait D. Gregorius, etc., cap. 147, lib. iii.

In negotiis ecclesiasticis dicta ante illius exitum recedere licet si necesse fuerit, non ita in secularibus, cap. 100, lib. iv.

Nemo suum dicere potest, quem pereunteum contempnit, cap. 52, 53, lib. v.

Nemo propterea vel prepostere scilicet non commonitus, nec convictus est judicandus, cap. 124, lib. v.

Nuptias celebrare quibus temporibus liceat, cap. 2, 3, lib. vi.

Nubendi licentia non tribuitur his qui continentes esse decreverunt, cap. 4, lib. vi.

Nuptias occultas nullus faciat, cap. 5, 6, lib. vi.

Nubentibus annulis in quarto digito inserunt, quia in eo vnde quedam *[ut fertur]* sanguinis ad eam usque perveniat, cap. 8, lib. vi.

Nuptiae secundae in utroque Testamento licite esse monstrantur, cap. 22, lib. vi.

Nuptiarum veritas non consistit in coniunctione maris et feminis, cap. 29, lib. vi. — Omne bonum impletum est in ipsis Christi Domini nostri parentibus; fuerunt enim in eo matrimonio fides, proles et sacramentum: fides quia nullum adulterium; proles, quia Dominus ipse noster; et sacramentum quia nullum divoritum, cap. 30, lib. vi.

Non enim qui bonus permaneat, ipse polluitur si societur mala: sed qui malus est, in bonum convertitur, si boni exempla sectetur, cap. 57, lib. vi.

Nuptiae secundæ licite esse probantur, cap. 59 et 60, lib. vi.

Nec ullas nuptias audeo dampnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre, ait D. Augustinus, *ibidem*.

Nuptiarum fœdera inter viventes, quantumvis alius

adhaeserint, sunt inseparabilia, cap. 74, lib. vi.

Nuptiarum vinculum manet etiam si profectus causa iniunctum est, manifesta sterilitate non sequatur, cap. 105, lib. vi.

Nubero non cogitur puella cui nunquam consensum adhibuit, etiam si juramentum patris interveniat, cap. 108, lib. vi.

Negotiari aliquando licet, aliquando non licet: antequam ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari; facta jam non licet, cap. 26, lib. vii. — Gradus consanguinitatis, nomina gradum, superiorum seu inferiorum, sive ex latere venientium, cap. 89, lib. vii.

Non solum respiciamus ad opera, sed tempus et causam, et ad voluntatem, personarum quoque differentiam: non enim possumus alter ad veritatem perveire, cap. 18, lib. viii.

Non corrigerre filium suum non est charitas, sed lanugor, cap. 22, lib. viii.

Necromantici sunt, quorum praecognitionibus videntur resuscitati mortui divinare, et ad interrogata respondere, cap. 65, lib. viii. — A vexato quod est mortuus, et uxore eius quod est divinatio nuncupatur, *ibidem*.

Necromantum quando fit, crux aquæ admiscetur, ut colore sanguinis facilius provocantur dæmones, qui autem sanguinem dicuntur, *ibidem*.

O

Originali cum peccato nascitur omnis homo, qui per concubitum viri et mulieris concipitur, cap. 8, lib. i.

Originali a peccato nullus liberatur, nisi per fidem mediatoris Dei et hominum hominis Iesu Christi, cap. 8, lib. i. — In peccato concepti, sive fuerint parvuli in uteris matrum viventes, sive extra, sive adulti, mortui absque baptismio damnantur, cap. 9, lib. i.

Pro ordinibus nihil accipiendum, cap. 98, lib. i.

In oratorio privato orare licet, cap. 39, lib. ii.

Origenem schismaticum appellat Gelasius papa, cap. 94, lib. ii.

Origenis opera cum auctore suo renuenda dicimus, probare nonnulla que divus Hieronymus non repudiat legenda, *ibidem*.

Ordinandorum examinatores investigent eorum vitam, genus, patriam, aetatem, institutionem, locum ubi educati sunt, si sint bene litterati, si in lege Domini instructi, si fidem catholicam teneant firmiter, et verbis simplicibus asserere queant, cap. 21, lib. iii.

Ordinandi per tres continuos dies examinentur, et sabbato qui probati sunt inventi, episcopo represententur, *ibidem*.

Ordinandorum examinatores caveant ne aut favoris gratia, aut cujuscunque munieris cupiditate illecti, a vero devient, ut indignum et mihius idoneum ad sanctos ordinis suscipiendo manibus episcopi applicent, *ibidem*.

Ordinationes presbyterorum et diaconorum non celebrari debent, nisi in quatuor temporibus anni, cap. 25, lib. iii.

Ordinatur nullus nisi in loco certo et religioso, vel saltem uno aio in civitate moretur, ut de vita et conversatione atque doctrina illius certitudo possit agnosciri, cap. 26, lib. iii.

Ordinari presbyter aut diaconus nullus debet, nisi meatus publicæ ordinationis vocabulum apud eos quas xixerit, cap. 27, lib. iii.

Ortiarius cum ordinatur, tradat ei episcopus claves ecclesie, de altari, et quid insuper ei dicat episcopus, cap. 39, lib. ii.

Ad ordines sacros nullus de servili conditione promovatur, nisi libertatis charta in ambone ante ordinacionem legitur, cap. 48, lib. iii.

Ordinatus ab heretico Neebone in diaconum reordinatur ab Urbano II papa, cap. 81, lib. iii.

Nedum qui ordinantur pro pecunia aathematice feriuntur, sed etiam hi qui pro eis suot mediatores, cap. 123, lib. iii.

Ordinatus ab eo quem scit simoniaccum, et ipse, et ordinans depositi preuentientis agant, et propria dignitate privati persistant, cap. 126, lib. iii. — Nullus migraret de sua parochia ad aliam, nec ad limina apostolorum causa oratiois sua ecclesia cura derelicta, nec ad palatium causa interpellandi, cap. 71, lib. iii. — Semel iterum ordinari non debet, cap. 76, lib. iii. — Nisi ordinatus fuerit aliquis, et si boni meriti sit, non tamen potest benedicere, cap. 79, lib. iii.

In ordinibus minoribus constitutus vel etiam laicus si virginem non duxerit, ad subdiaconatum provechi non potest, *ibidem*.

Post ordinationem lapsus, depositus permanebit, cap. 141, 142, lib. iii.

Ostiosus omnis in desideriis est, cap. 178, lib. iii.

Oves pastorem suum non reprehendunt, cap. 36, lib. iv.
 Origenes post mortem excommunicatur, cap. 116, lib. v.
 Osee propheta non est culpandus, si meretricem quam duxit, convertit ad pudicitiam, cap. 57, lib. vi.
 Occidere hominem ex officio non est peccatum, cap. 1, lib. viii.
 Non occidendi praeceptum non sunt transgressi qui auctore Deo bella gesserunt, cap. 2, lib. viii.

Qui occidit seipsum homicidium est et tanto sit nocentior cum se occiderit quanto innocenter in eo causa fuit, qua se occidendum putavit, *ibidem*.

Occidere filium Abramum cum voluit, non fecit contra praeceptum, quia obediebat hoc fecit, non crudeliter, *ibidem*.

Quisquis occiderit hominem quemlibet vel seipsum, homicidio criminis infectetur, his exceptis quos vel lex justa generaliter, vel ipse iustitia fons Deus occidi justitiae, cap. 2, lib. viii.

Occidentium clericum vel monachum pena, cap. 8, lib. viii.

Qui occiderit hominem odio et non justitiae zelo, qua pena sit plectendus, cap. 9, lib. viii.

Occidit Phinees hominem et reputatum est ei ad justitiam, cap. 18, lib. viii.

Occidere quemquam nulli nisi iudici licet, cap. 23, lib. viii.

Ordines ecclesiastici non sanguinis sunt sed meriti, cap. 151, lib. viii.

P

Præceptiones aliae sunt mobiles, aliae immobiles. Mobiles sunt quas lex exterior non sanxit, sed posteriorum diligenter ratione utilitatis inventit, non ad salutem principaliiter oblinendantur, sed ad eam tutius inviendam: immobiles vero sunt quas lex exterior sanxit, quæ observatae salutem conferunt, non observatae eamdem auferunt, quia sunt, diliges Dominum Deum tuum et proximum tuum, cap. 7 prologi.

Præcepta quæ adversus vitia loquuntur, immobilia sunt ut: Non occides, non mechaaberis, etc. cap. 7 prologi.

Prohibitionibus nonnulla interdicuntur, ita quod si interdicta non fuissent, nemors operaretur, nec salus periclitaretur, cap. 7 prologi.

Poenitentia aliquorū facta per affectatas bonorum potest, cap. 8 prologi.

Principes ecclesiastici multa pro tenore canonopum distincti iudicant, multa pro temporum necessitate tollerant, multa pro personarum utilitate, vel strage populi romana vita dispensant, multa etiam a sanctis Patribus immutata, Scripturarum testimoniis comprobantur, *ibidem*.

Peccantium turba, generali objurgatione ferienda est, cap. 15 prologi.

Peccatur cum a turba in omnes propter multitudinem potest vindicari, cap. 16 prologi.

Presbyterorum filios quidam Romani pontifices decreverunt non esse assumendos ad presbyteratum, cap. 27 prologi. — Filii, si conversatione sancta et vita integrata fuerint probati, non solum ad presbyteratum, sed etiam ad sumimum sacerdotium possunt promoveri, cap. 27 prologi. — Filii fuerunt summi pontifices sex videlicet Felix tertius, Agapitus, Gelasius, Sylvester, Deusdedit, et Theodosius Theodori episcopi filii, cap. 29 prologi.

Pater principium deitatis, cap. 1, lib. i. — Filius et Spiritus sanctus unius ejusdem substantiae inseparabiliter qualitate divinam insinuantur unitatem, cap. 7, lib. i. — Filius et Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operantur, cap. 7, lib. i.

Patrius, unus et idem esse potest, necessitate cogente in catechismo, baptismo et confirmatione, cap. 77, lib. i. — Unus idemque non potest esse in baptismo et in confirmatione secundum consuetudinem Romanam, cap. 77, lib. i. — Unus et non plures debent suscipere infante in baptismo, idem in confirmatione, cap. 78, lib. i. — Esse non potest, nec in baptismo, nec in confirmatione qui non fuerit baptizatus et confirmatus, cap. 79, lib. i. — Esse non potest abbas vel monachus, cap. 80, 81, lib. i.

Patrini fidei iussores sunt apud Deum pro eis quos de sacra fonte suscepserunt, et quid debent filios docere, cap. 82, lib. i.

Præfessiones novem tantum sunt in sacro catalogo recipiendæ, cap. 158, lib. i.

Presbyteri nisi duobus presentibus eibique respondentibus, cap. 159, lib. i.

Pollutio in somnis quatuor modis contingere potest, cap. 160, lib. i. — In somnis quando sacrificium missæ ce-

lebrare impedit, et quando non, *ibidem*. — Laici de ecclesiæ non ejiciant absque episcoporum concaenu, cap. 46, lib. ii.

Presbyteros laici non constituent, sed neque ejiciant, sine consensu suorum episcoporum, cap. 47, lib. ii.

A presbyteria proper emendationem ecclesiæ munera exigat, cap. 48, lib. ii.

Presbyter qui tempore promotionis eius ad ordinem nihil habet, si postea prædiuum emit, ecclesiæ præsumitur esse, cap. 50, 52 et 53, lib. ii.

Pictura in ecclesiæ non fiant, cap. 55, lib. ii. — Non sunt frangenda neque de ecclesia tollenda, cap. 56, lib. ii.

Pictura gentibus pro lectione est, cap. 50, lib. ii. — Est idiotis quod legentibus scripture, *ibidem*.

Partes quatuor fieri debent de fidélium oblationibus, una sit episcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta ad restauracionem ecclesie, cap. 60, lib. ii.

Parochia quæ apud episcopum sine violencia trivita annis possideatur, maneat immobiles, cap. 64, 65, lib. ii.

Præscriptio quadraginta annorum religiosis dominibus conceditur, cap. 66, lib. ii.

Possessio tricennialis intra unam provinciam servari debet, cap. 67, lib. ii. — Tricennialis alienam diecesim tollit, cap. 68, lib. ii.

Poneat quindecim annos qui ecclesiam combusserit, et eam non restituat, cap. 70, lib. ii.

Possessions Deo sacras qui fastu superbiae in honestate tractaverit communione fidelium privetur, cap. 71, lib. ii.

Paulus apostolus versus poetarum scriptis suis inseruit, cap. 133, lib. ii.

Poetarum figura Christiania legere ideo probabetur, quia per oblectamenta fabularum mentem excitant ad incentivam libidinum, cap. 137, lib. ii.

Priscianus Cæsariensi grammaticæ artis profunda rimatus est, cap. 145, lib. ii.

Petrus qui circumcidet, cessit Paulo veritatem prædicato, cap. 167, lib. ii.

Ad papæ electionem adhibeantur imprimis cardinales episcopi, mox Christi clerici cardinales et reliquus populus et clerus, cap. 1, lib. iii.

Contrarium, c. 8, libri tertii, et capite, nullus, et Adrianus, prima distinctione, 63.

Papa electio si in urbe fieri non possit, cardinales episcopi cum religiosa catholica laicisque licet paucis ius potestatis obtineant ad eligendum sedis apostolicæ pontificis, ubi congruentius indicaverint, *ibidem*.

In papam electus, si malignitatis studio introuzari non valet, sicut papæ auctoritatem obtineat regendi sanctam Romanam Ecclesiam et disponeat omnes facultates illius, quod beatum Gregorium fecisse ante suam consecrationem cognovimus, *ibidem*. — Electus ab omnibus, presentibus legalis imperialibus consecratur, *ibidem*.

In papæ electione si studia ceperint esse diversa, sententia plurimorum convincat, cap. 2, lib. iii. — Elecione ille omnibus preponatur, qui clerici plebisque consenserint concorditer postulaverint, cap. 6, lib. iii.

Presbyteri et diaconi professionem episcopo suo faciant, ut pure et caste vivant, cap. 22, lib. iii.

Presbyterum ante triginta annos, id est ante viri perfecti ætatem, nullus ordinare præsumat, cap. 28 et 32, lib. iii.

Presbyter si trigesimum non impleverit annum, non ordinetur etiamsi valde sit dignus, qui et ipse ea ætate voluit baptizari et copit docere, cap. 29, lib. iii. — Cum ordinatur et episopus et presbyter omnes qui præsentes sunt, maiores suas juxta maum episcopi ponant, cap. 33, lib. iii.

Psalmista, id est cantor, potest absque scientia episcopi sole presbyteri jussione officium suscipere cantandi, et quid insuper dicat sibi presbyter, cap. 40, lib. iii.

Primicerii officium quod sit, cap. 41, lib. iii.

Poenitentia quamvis bonus, clericus non ordinetur: si aliter per episcopi ignorantia factum fuerit, deponatur a clero, cap. 60, lib. iii. — Non admittitur ad clerum nisi tantum necessitas aut usus exigerit, et tunc inter ostiarios vel lectores deputetur: si ordinatus ante fuerit, inter subdiaconos habeatur, cap. 61, lib. iii. — Dicitur qui post baptismum aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus, gravissimisque peccatis, publicam peccitationem gerens, sub officio divino fuerit reconciliatus altari, cap. 61, lib. iii.

Presbyter aut diaconi qui de locis ubi ordinantur sunt, ad alia se transferunt loca, deponantur, cap. 72, lib. iii.

Presbyteris per diversa vagari loca non liceat, sed in

ecclesiis maneant in quibus constituti sunt, cap. 74, lib. ii.

Presbyter ad alium migrans locum non recipiatur nisi sue migrationis causam dixerit, cap. 75, lib. iii.

A Petro post Christum Dominum sacerdotalis cepit ordo, cap. 82, lib. iii.

Presbyter si uxorem acceperit, deponatur ab ordine: si fornicatus fuerit, ab Ecclesia pellatur, cap. 91, lib. iii.

Presbyteri diaconi et subdiaconi a snorum graduum dignitate dejicuntur, si incontinentes fuerint, cap. 103, lib. iii.

Presbytera dicitur quæ presbyteri erat uxor, cap. 114, lib. iii.

Presbyter presbyteram suam, id est uxorem, ut sororem diligat, sed quasi hostem carreat nec sinat eam nunquam ad se proprius accedere, vel per eam sibi ministrari necessaria, cap. 114, lib. iii.

Ubi pénitentia remedium necessarium est, illuc ordinacionis honor locum habere non potest, cap. 130, lib. iii.

Peccatum paganismi incurrit quisquis dum Christianum se asserit, sedi apostolicae obediens contemnit, cap. 134, lib. iii.

Presbyteri, diaconi et subdiaconi qui in criminis fornicationis jacent, non ingrediantur ecclesiam nisi prius pénitentiam egerint, *ibidem*.

Presbyteri, diaconi et subdiaconi fornicarii in peccato perseverantibus nullus audiat officium, cap. 134, lib. iii. — Fornicarii beneficio convertitur in maledictionem, et oratio in peccatum, iuxta illud Malachie II, *Maledicam*, etc., *ibidem*.

Pénitentia in divo Petro post negationem secura est, et post pénitentiam indulgentia ei data est, quia illum ab apostolico non dejectum, quem ante seipsum negaturum prædictum, cap. 147, lib. iii.

Quos pénitentia præcesserit satisfactio; vel condigne peccatorum confessio, illos ad pristinos gradus cauon redire præcepit, cap. 149, lib. iii. — At contra hi qui nec a vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitionis temeritate nituntur, neque gradum utique honoris, neque gratiam communionis recipiunt, cap. 149, lib. iii.

Qui per pénitentia satisfactionem noverit propria delicta deflere, potest restaurari in proprio ordine; qui vero negligit nec fugit que gessit, nec lugenda sine ullo pudore religionis, vel timore judicii divini committit, et nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari cognoscas, cap. 149, lib. iii.

Presbyter aut diaconus qui confitetur se ante ordinacionem peccasse, non sacrificet presbyter, et convicti deponantur, cap. 150, lib. iii. — Qui confitetur se corporaliter lapsum ante ordinacionem non sacrificet, cap. 151, lib. iii.

Propositum unumquodque habet principes suos, cap. 157, lib. iii.

Puella si ante duodecim annos fuerit religionem ingressa et parentes vel tutores tacendo conseuerint, in sancto proposito permaneat, cap. 187, lib. iii.

Professio religionis quomodo fieri debeat, cap. 102, lib. iii.

Petrus et Paulus non diverso (sicut hereticis garriunt) sed uno tempore eodem die gloria morte in urbe Roma sub Neroni coronati sunt, cap. 3, lib. iv.

Pontifex summus a nullo judicari habet in terris, quod nullus exemplis probatur, cap. 6, lib. iv.

Populus Dei, a populo Dei non separata materia contio sed propria culpa, cap. 47, lib. iv.

Papa causa a nullo homine judicatur, at papa aliquorum hominum causas judicat, cap. 8, lib. vi.

Pontifex apostolicus sedis iudicandus Dei solius reservatur arbitrio, cap. 8, lib. iv.

Pontifices summi Petri successores coelo tantum debent innocentiam, *ibidem*.

Provincie multo ante Christi adventum divisæ sunt, maxima ex parte et divisio postea renovata est ab apostolis et a beato Clemente, cap. 23, lib. iv.

Ad primates post sedem apostolicanam summa negotia conveniunt, *ibidem*.

Primatibus et patriarchis quæ obedientia sit exhibendam, *ibidem*.

Provincia est quæ habet decem vel undecim civitates et unum regem, et totidem minores potestates sub se et unum metropolitanum aliquos suffraganeos decem vel undecim episcopos judices, cap. 24, lib. iv. — Unaquaque non oportet ut degradetur, vel deshonoretur, sed apud semetipsam habeat judices sacerdotes et episcopos, ad

quorum judicium omnes causæ referantur, *ibidem*.

Primates nulli archiepiscopi vocentur, nisi illi qui primas tecent civitates, cap. 25, lib. iv.

Primatum nullus vel archiepiscoporum debet aliquem de alterius parochia excommunicare, cap. 27, lib. iv.

Primas nullus aut metropolitanus in alterius parochia quidquid agere potest, nisi de consensu episcopi, cap. 29, lib. iv.

Primates vel patriarchæ nihil privilegi habent praeteris episcopis, nisi quantum sacri canones concedunt et prius consuetudo illis antiquitus contulit, cap. 29, lib. iv.

Pastore oves non debent accusare, nisi a recta fide eraverit, cap. 29, lib. iv.

Pastorum facta oris gladio ferienda non sunt, quamcum recte reprehendantur, *ibidem*.

Qui non probaverit quod obijicit ponam quam intulerat, ipse patiatur, cap. 75, lib. iv.

Purgatio canonica purgandus presbyter infamatus de crimen quomodo sit, cap. 1, lib. v.

In purgatione canonica digna satisfactio est si ab eis a quibus creditur reus, post rectam securitatem de imposito crimine innocens esse manifestetur, *ibidem*.

In purgatione sua Leo papa duodecim episcopos habuit, cap. 3, lib. v.

Purgandus presbyter quomodo sit, *ibidem*.

Purgavit se Leo papa de criminis objecto et quomodo cap. 4, lib. v.

Purgare quomodo fecit Leonem episcopum de criminis objecto divus Gregorius papa, cap. 3, lib. v.

Purgare quomodo fecerit Mennam episcopum beatus Gregorius, cap. 6, lib. v.

Ad purgationem faciendum interdicunt aquæ ferventis sive ferri candentis contactus, cap. 8, lib. v.

Purget se laicus per juramentum, cap. 10, lib. v.

De presbyteris non est laicus judicandum, nec quidquam de vita eorum investigandum, sed reservandum episcoporum iudicium, cap. 12, lib. v.

Probatio non a possessore, sed a petitoris partibus requiratur, cap. 17, lib. v. — Ab eo queri debet, qui petitor rem desiderat obtinere, non ab illo qui se jure tenere intendit, cap. 17, lib. v. — Et iucunbit qui dicit, non qui negat, cap. 18, lib. v.

Probat vera esse quæ adversus se dicta sunt, qui ad ea confutanda misione vult adesse, cap. 44, lib. v.

Per procuratores aut per servum colonum non potest dominio invito fieri prejudicium, cap. 48, lib. v.

Potestatem ligandatque solvendivis divus Petrus Clementi tradit, cap. 48, lib. v.

Plerumque contingit ut iudicis locum teneat coniugus ad locum minime concordat vita ac saepè agitur, ut vel damnum immorit, vel alios ipse ligatus solvat, cap. 78, lib. v.

Patrinum ita diligere debet homotanquam patrem, cap. 124, lib. vi.

Pénitentia Astulphi, qui sine causa mortis suam interfecit uxorem, cap. 16, lib. vi.

Quæ pénitentia sit imponenda ei qui injuste uxorem suam interfecit, *ibidem*.

Purgatio adulterii imputati quomodo fieri debeat, cap. 39, lib. vii.

Propriogitatum omnia nomina continentur in septem gradibus, cap. 80 et 89, lib. viii.

Propter peccata præterita magis hac vita opus est, ut possint homines pénitentio servari, cap. 2, lib. viii.

In persecutionibus non licet propria perire manus absque eo ubi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere, cap. 3, lib. viii.

Pena interficiunt clericos varia, cap. 7, lib. viii.

Petrus orando Thabitum suscitavit, increpando autem Aniamum et Saphiram morti tradidit, cap. 19, lib. viii.

Papa Leo aduersus Saracenos Romanum est ingressus, et populum contra eos jussit congregari, cap. 27, lib. viii.

Papa sui gregis in omnibus ulti debet et præcipuis adjutor, cap. 29, lib. viii.

Non persecutur nisi qui ad in malum cogit, qui vero vel factum puniri, vel prohibet ne fiat, non persecutur iste sed diligit, cap. 36, lib. viii.

A prælatis est abstinentia non solum quadragesimali, sed etiam omni tempore, si nulla urget necessitas, cap. 37, lib. viii.

Peccantium felicitate nihil est infelicius, qua penalis nutrit impunitas, et mala voluntas, velut hostis interior robatur, cap. 42, lib. viii.

Quomodo pugnatur, Deus apertis celis special, et partem quam inspicit justam, ibi dat et palman, cap. 43, lib. viii.

Arripe manibus arma, et oratio aures pulset auctoris,
ibidem.

Princeps est index contra omnes iniquos, ut terrore comprimat quos nequit corrigerre monitis salubribus, quare non sine causa gladium portat, cap. 55, lib. viii.

Pythonesse a Pythoni Apollinæ dictæ, quod is auctor divinandi fuerit, cap. 66, lib. viii.

Prestigium Mercurius primus dicitur invenisse, et dicitur prestigium, eo quod prestringat aciem oculorum, cap. 67, lib. viii.

Hoc est prestigium Satanae, quo ut plurimos fallat, etiam bonos in potestate se habere configat, *ibidem.*

Privilegia siuglorum non possunt legem facere communem, cap. 73, lib. viii.

Promissa omnia non semper solvenda sunt, cap. 102, lib. viii.

Praenititia Dei, est rerum mutatio: non pœnitere Dei est statuta non revocare, cap. 114, lib. viii.

Pontificem summum eligendijus habet imperator, cap. 135, 136, lib. viii.

Papa Adrianus cum universa synodo tradiderunt Caroli juo et potestatem eligendi pontificem et ordinandi apostolicam sedem, *ibidem.*

Ad pacem firmiter tenendam episcopi, omni tepiditate deposita, mutuum sibi consilium et auxilium praebant, cap. 147, lib. viii.

Q

Quæ neque sanctorum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec de conciliis episcoporum statuta inventiorunt, nec consuetudine Ecclesie rorobata sunt, resecande sunt, cap. 168, lib. ii.

Quatuor tempora instituta a Calixto papa et martyre duodecimo a Petro, cap. 175, lib. ii.

Quaternum solemne agamus jejuniū per Quatuor tempora anni, sicut et ipse annus per quatuor tempora volvitur, cap. 175, lib. ii.

In Quatuor temporum jejuniū, figura quarta, sexta et Sabbato veniant omnes ad ecclesiam hora nona cum letanis ad missarum solemnia, cap. 180, lib. ii.

Quadragesima summa observatione est observanda, jejuniū dies prater Dominicos nullatenus solvantur, cap. 182, lib. ii.

Per Quadragesimas triginta sex dies jejuniū quasi anni decimam Deo damus, *ibidem.*

Ut quadraginta diem sacer numerus impletatur, quem Salvator noster suo sacravit jejuno quatuor dies prioris hebdomade adduntur, *ibidem.*

In Quadragesima jejunare nullatenus credendi sunt, et si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium, *ibidem.*

In Quadrag. concurrendum est ad missam, et auditis missarum solemnis, et vespertinis officiis, largitis eleemosynis, ad cibos accedendum, cap. 184, lib. ii.

Quod non habuit quis, dare non potuit, cap. 130, lib. iii.

Qui terrore præsidis servum se esse mentitur, postea se potest defendere, cap. 49, lib. v.

Quod ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, cap. 76, lib. v.

Qui ejectus est injuste potest interpellare proximos episcopos, cap. 127, lib. v.

Quæ perturbant animo quæ fecit, tranquillo corrigat, cap. 131, lib. v.

In Quadragesima non licet convivia facere, cap. 3, lib. vi.

Quod Dominus prohibet, fieri omnino non licet, cap. 100, lib. vi.

Quod Dominus jubet, servus bonus nullus prohibet, cap. 101, lib. vi.

Quorum unum corpus est, unus debet esse et animus, cap. 109, lib. vi.

Ea que propter bonum aut licitum facimus aut habemus, si per hoc præter nostram voluntatem aliqui quidquam mali acciderit, absit ut nobis imputetur, cap. 1, lib. viii.

Quicunque sibi stipendia publica decreta consequitur, si amplius querit, tanquam calumniator et concursum Joannis sententia condemnatur, cap. 60, lib. viii.

R

Regulas ab apostolis vel apostolicis viris tradita, Romana Ecclesia custodit et custodiri mandat, cap. 17, Prolog.

Rebaptizationes, vel reordinationes fieri non licet, cap. 33, lib. i.

Rebaptizare hereticum hominem qui sanctitatis signa percepit, quæ Christiana tradit disciplina, omnino peccatum est, cap. 84, lib. i.

Rebaptizari non debet, qui in confessione sanctæ Trinitatis est ab heretico baptizatus, cap. 85, lib. i.

Raptor et rapti si ad ecclesiam configerint, quid fieri debeat, cap. 72, lib. ii.

Rufinus de arbitri libertate notatur, cap. 91, lib. ii.

Revelatione facta cedat error veritati, cap. 167, lib. ii.

Religionem quam paucissimæ et manifestissimæ celebratam sacramentis, misericordia Dei voluit esse liberam, cap. 168, lib. ii.

Rebus præterreuntibus quisquis restrictius uitur quam sese habent more eorum cum quibus vivit, aut intemperans aut superstitionis est, quisquis vero eis uitur ut metas consuetudinis honorum inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est, cap. 195, lib. ii.

Romana sacrosancta Ecclesia et apostolica, non ab apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro, primatum obtinuit, cap. 2, lib. iv. — Ecclesia catholica et apostolica nullis syndicis constitutis ceteris ecclesiæ prælata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit: « Tu es Petrus, et super hanc, » etc., cap. 3 et 10, lib. iv.

Primatus Petri. Ecclesia de omni Ecclesia fas habet iudicandi, neque cuiquam licet de ejus iudicio judicare, cap. 9, lib. iv.

Ad Romanam Ecclesiam de qualibet et mundi parte appellandum est, ab illa autem nemo est appellare permisus, *ibidem.*

Primatus Petri. Sedis apostolice iudicia judicare aut sententiam retractare, nemini est permisum, cap. 10 et 11, lib. iv. — Primatus. Sedis apostolice auctoritate, manus nullum est iudicium, cap. 11, lib. iv. — Primatus. Sacrosancta Romana Ecclesia habet potestatem singulari privilegio sibi concessum aperire et claudere janus coelestis regni quibus voluerit, cap. 12, lib. iv.

Rem alienam qui subripit, lego saeculari cautum habetur, in undecimum restitutus, cap. 47, lib. iv.

Reus spontanea professione reum non faciat; nec illi de altero credatur, qui se criminosis confessus est, cap. 68 et 69, lib. iv. — Damnari non potest, nisi convictus aut sponte confessus, cap. 135, lib. iv.

Rerum divisio vel rerum dominia quedam acquiruntur iure naturali et quædam civili, cap. 76, lib. v.

Rapti raptori nubere potest, cap. 33, lib. vi.

Raptus illicitus coitus dicuntur a corruptendo, unde qui raptu potitur, stupore fruatur, cap. 53, lib. vi.

Raptores puellarum clerici decidunt a proprio gradu, laici vero anathematizuntur, cap. 53, lib. vi. — Rapti pueri raptas ad conjugia legitima sibi nullatenus possunt vindicare, cap. 55, lib. vi.

Raptori vel rapte post penitentiam licite conjugia concedantur, cap. 56, lib. vi.

Repudio interposito inter gentes, et cui illa voluerit nubat, et ille quam voluerit ducat, cap. 6, lib. vii.

Reos sua mortis, melior post mortem vita non sufficit, cap. 2, lib. viii.

Rex debet furtu cohíbere, adulteria punire, impios de terra perdere, patricidas et perjuros non sinere vivere, et filios suos non sinere impie agere, cap. 33, lib. viii. — Alter servit homo est, alter etiam quia rex est, cap. 59, lib. viii. — Quis homo est servit vivendo fideliter; quia enim rex est, servit leges justæ precipientes et contraria prohibentes convenienti rigore sanciendo, ibidem.

Rem publicam gerere non criminosum est, sed ideo rem publicam gerere, ut rem familiarem, et dvitias potius auges videtur esse damnabile, cap. 60, lib. viii.

Ream linguam non facit nisi rea mens, cap. 111, 116, lib. viii.

S

Sanctiones regularum ecclesiasticarum partim excipiuntur ex Romanorum pontificum exemplis, partim ex conciliorum catholicorum episcoporum gestis, partim ex tractatibus orthodoxorum Patrum, partim ex institutionibus catholicorum regum. Iwon. Carnot. in Panorm. seu decretorum libro, cap. 1, prolog.

Sacrorum eloquiorum una est facies, cap. 4, prolog.

Spiritualis homo tunc dispositum non implet quando consultius aliquid pro salute eorum quibus prodesse vult, provedit, cap. 9, prolog.

Separationis consilia inania sunt contra multitudinem peccantem, cap. 14 prolog.

Synodus synodum solvit propter unitatem et pacem Ecclesie, cap. 29, prolog.

Spiritus sanctus ex Patre et Filio, cap. 1, lib. i.

Sacramentum accipis in similitudinem, sed veræ na-

tura gloriae virtutemque consequeris, cap. 127, lib. i.
Sacramentis spiritualibus, ubi praecepit virtus, servit effectus, cap. 129, lib. i.
Sacramentum est invisibilis gratiae visibilis forma, cap. 130, lib. i.

Sacrificium visible,invisible est sacramentum,*ibidem*.
Signum est res praeter speciem quam ingent sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cognitionem venire, cap. 131, lib. i.

Species et similitudo illarum rerum vocabula sunt quæ ante fuerint, scilicet panis et viui, cap. 132, lib. i.

Sacrificium Ecclesiae constat visibili elementorum specie et invisibili Domini nostri Iesu Christi saugine et carne, sacramento et re sacramenti, hoc est corpore Christi, cap. 133, lib. i.

Sanctorum corpora usque ad finem saeculi in sepulcro erunt, cap. 144, lib. i.

Sacrificium missæ exemplum est illius quo Christus in cruce mortuus est, cap. 145, lib. i.—Et hostia non sunt multa, sed unum quiasemel oblatus est Christus,*ibidem*.—Unum est sicut quod ubique offertur, unum corpus et non multa corpora, *ibidem*.

In sacrificio missæ variū errores, alii enim lac pro vino dedicabant, alii sacram eucharistiam intinctam populus porrigebant, etc., cap. 174, lib. i.

Sacrifice Deo oblati, omne crimen atque peccatum, detulerit, *ibidem*.

In sacrificiis divinis offerre noui licet nisi panem tantum, et calicem vino et aqua permisum, *ibidem*.

Sacrificium altaris nullus celebrare presumat, nisi in pano pure linea, cap. 162, lib. i.

Sepelire mortuum in ecclesia quasi hereditario jure nemo audeat, nisi quem episcopus aut sacerdos dignum duxerit, cap. 25, lib. ii.

Sepulturam temerario ausu: sepulturam cujuscunquam temerario ausu nemo audeat violare, *ibidem*.

De sepultura pretium nec coacti debemus accipere, cap. 26, lib. ii.

De sepultura aliquid peti aut exigiri, omni modo prohibet divus Gregorius, cap. 27, lib. ii.

Sanctorum corpora de loco ad locum sine principis et episcoporum sanctaque synodi licentia nullus transferre presumat, cap. 30, lib. ii.

Medium episcopatum mutationes, temporis necessitate fieri possunt, cap. 37, lib. ii.

Sanctorum loca tribus de causis mutanda sunt, cap. 38, lib. ii.

Sacerdos qui contemptu minoris Ecclesiae maiorem ambit, ultraque caret, cap. 45, lib. ii.

Spatia quæ definita fuerint, tempore prescribi non possunt, cap. 69, lib. ii.

Servus qui ad ecclesiam confugerit, ad dominum suum redire cogatur, suspecto prius a domino ecclesiastico Juramento pro commissa culpa, cap. 73, 74, lib. ii.

Sacrilegium multipliciter committitur, et multiplex illius poena, cap. 79, lib. ii.—Committrit auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, *ibidem*.

Sacrilegium pena, cap. 80, lib. ii.

Sapientia liber probatur ab Augustino, cap. 93, lib. ii.

Sardicense concilium omnis Ecclesia recipit, cap. 100, lib. ii.

Sanctiones apostolicae sedis accipiendæ sunt tanquam ipsius divini praæcepti voce firmata, cap. 101, lib. ii.

Sacros Patres et doctores sequitur quinta synodus, et quos ipsi et nos sequi debeamus, cap. 102, lib. ii.

Syoodi quatuor sunt principales, fidei naturam plenissime continentes sed et si qua sunt concilia quæ sancti Patres sancto Spiritu pleni sanxerunt post istorum quatuor auctoritatem, omni manente stabilita virgo, cap. 110, lib. ii.

Septimanum sanctum synodum suscepit Adrianus papa, cap. 119, lib. ii.

Scripturis iu canonics meudacia nullo modo admittuntur, cap. 119, lib. ii.

Sacris in libris aliquod esse mendacium exitiosissime creditur, cap. 121, lib. ii.

Sedis apostolicae legali decepti subscripterunt, cap. 122, lib. ii.

Sacerdotes Dei comedias et amatoria bucolicorum legere, omisssis Evangelii et prophetis, prohibentur, cap. 131, lib. ii.

Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere prophetas, Evangelio credere, apostolos non ignorare, cap. 135, lib. ii.

Sabbati die non est feriandum ut quidam prædicatores aut christi docebant, cap. 169, lib. ii.

Sacramenta penitus non celebrari habet traditio Eccle-

siae in biduo Veneris sancti et Sabbati sancti, cap. 177, lib. ii.

Sedes apostolica cunctis in orbe terrarum præferitur Ecclesie, cap. 1, lib. iii.

Contra statuta Patrum predecessorum meorum nullam novitatem admittere vel diminuere vel mutare protinet, cap. 4, lib. iii.

Sacros dicimus ordines diaconatus et presbyteratus: hos siquidem solos primitiva legitur Ecclesia habuisse, cap. 5, lib. iii.

Subdiaconos in episcopos eligi non concedimus nisi rarissime, et opportunitate exigente, et cum spectatae sint vite, religionis et scientiæ, cap. 5, lib. iii.

Sacerdotum ordinationes dominica die celebrant non tautum ex consuetudine, sed etiam ex apostolica doctrina *Actuum XIII*, cap. 13, lib. iii.

Sacerdotibus necessaria ad discernendum sunt sacramentorum liber, lectioarium, baptisterium computum, canones penitentiales, psalterium, homiliae Dominicis diebus et festivitatibus aptæ ex quibus oviibus, si unum defuerit sacerdotis nomen in eo vix constabat, cap. 24, lib. iii.

Subdiaconi sacri canones sanxerunt ut ante quatuordecim annos non ordinetur, cap. 32, lib. iii.

Subdiaconos cum ordinatur quia unanus impositiorem non accipit, patrem de manu episcopi accipiat vacuam et calicem vacuum, de mano vero archidiaconi accipiat urecum cum aqua et aquæ manile ac manutengam, cap. 35, lib. iii.

Servus non canonicæ consecratus, si de gradu cecidit, ejus sit conditionis, cuius ante gradum fuerat, cap. 48, lib. iii.

Ad sacerdotium quicunque promoti fuerint, vel viduarum mariti, vel habentes numerosa conjugia, arceantur sedis apostolicae auctoritate a sacerdotali nomine et ab omnibus ecclesiasticis officiis, cap. 49, lib. iii.

Ad sacros gradus qui uxorem virginem non duxit, non aspiret, et ab his repellantur qui, in secundæ uxoris nuptiis contra apostolica convenientia præcepta, cap. 50, lib. iii.

De sacerdotibus nati multi apostolice sedis præfuerunt cap. 52, lib. iii.

Sacerdotis filius ab episcopatu non ejicitur, si ceteræ in eum virtutes convenient, cap. 53, 54, lib. iii.

Sacerdotum tempore incolumitatis acceptum superveniente iurifinitum non amittitur, cap. 55, lib. iii.

Sacrameatum baptismi et sacramentum ordinis non possunt iterari, cap. 77, lib. iii.

Sacramenta ubique sunt, ipsa sunt, *ibidem*.

Separati ab Ecclesie unitate, nulla jam quæstio est, quin habeant sacramenta et dare possint, sed perniciose habent et perniciose tradunt, cap. 77, lib. iii.

Spiritus sanctus dator gratiarum, non personam sequitur at digni vel maligni, sed ordinem traditionis, cap. 79, lib. iii.

Sacerdotis voluntas nec obesse, nec prodesse potest, sed meritum benedictionem poscentis, cap. 79, lib. iii.

Sacerdotes, diaconi et subdiaconi orientalium Ecclesiastiarum, matrimonio copulantur, occidentalium nullus a subdiacono usque ad episcopum licentiam habet conjugium sortiebat, cap. 84, lib. iii.—Qui altari ministrant, tempore oblationis sanctorum oportet continere ab ampliux uxorum suarum, ut possit consequi quod suppliciter postulant, cap. 86, lib. iii.

Subdiaconis indicetur castitatis votum, cap. 89, lib. iii.

Subdiaconi qui ab uxoris suis continebrentur noluerint ad sacrum ordinem non promoveantur, *ibidem*.

Subdiaconus nullus fiat, nisi perpetuam continentiam profiteatur etiam a propria uxore, cap. 90, lib. iii.

Post subdiaconatum nulli conceditur uxorem ducere, cap. 90, lib. iii.

Tacerdotibus semper castitas servanda præcipitur, cap. 92, lib. iii.

Sacerdotes et levite abstinere debent etiam a propriis uxoriis, cap. 94, lib. iii.—Veteris legis anno vicis sue a templo non discedebant, nec domum suam tangentib, *ibidem*.—et levite a die ordinationis pudicitiam observare tenentur, *ibidem*.

Sacerdoti cui sunt semper sacrificia offerenda, semper est orandum et semper carentum matrimonio, cap. 96, lib. iii.

Subdiaconos continentiam observare oportet, cap. 99, lib. iii.

Subdiaconis carnale commercium interdictum, cap. 100 lib. iii.

Ante subdiaconatus ordinem accedentes ad clerum, possunt uxorem ducere, non post, cap. 102, lib. iii.

Ad sacrum ordinem nemo permittatur accedere, nisi aut virgo, aut probatae castitatis, cap. 104, lib. iii.

Subdiaconus ab uxore abstineat, cap. 105, lib. iii.
Sancti viri babet hoc proprium, ase plerumque etiam licita absindunt, ut semper ab illicitis longe sint, cap. 114, lib. iii.

A sacerdotio est alienus, qui per pecuniam ordinat, aut numero quocunque aut promissione numeris, et qui illud dat vel promittit, cap. 117, lib. iii. et cap. 118.

Sacros ordines noualli sine pecuniae preuio pro humana gratia largiuntur, et de largitate eadem soluimodo laudes retributionem querunt, cap. 121, lib. iii.

Simonia committi tripliciter potest: per manus ab obsequio, quod subiectio idebile impensa; per manus a mano, quod est pecunia; et per manus a liogna, quod est favor, cap. 121, 124, lib. iii.

Qui sacros ordines tribuit, tum ab omni numero manus excutit, quando in divinis rebus non solum pecuniam nullam, sed etiam humabam gratiam non requirit, cap. 124, lib. iii.

Ergo Simoioiacos in dignitate servanda, nulla habenda est misericordia, cap. 125, lib. iii.

Simonia peccatum haeresim appellat Nicolaus papa et haeresim tripartitum, cap. 127, lib. iii.

Sacerdotes haereticorum episcopali dignitate non habent digni, cap. 129, lib. iii.

Post sacram ordinem lapsus in carnis peccata, ad altaris ministerium ulterius non accedit, cap. 134, lib. iii.

Io sacerdotum non potest restituiri, cuius crimen fuerit manifestum, cap. 136, lib. iii.

Sicut minorem major praedicit honore, ita sit in crimine, et quem major sequitur culpa, majori implicant viuictia, et sic postea penitentie credatur esse fructuosa, cap. 147, lib. iii.

Scandalum esse populo Dei tales personas superpositas habere, quas ultra modum vitiosas esse constat, cap. 152, lib. iii.

Sacros ordines qui habitant, si reprehensifuerint publice in perfirio, furto atque fornicatione et ceteris huiusmodi criminibus, a proprio gradu depontantur; secus autem de his qui occulite deliquerunt, et confessi coram sacerdotio sunt criminis, cap. 152, lib. iii.

Sacerdos post perpetratum homicidium, in sacerdotio non potest ministrare, cap. 153, lib. iii.

Si servus fraude aliqua ad gradus ecclesiasticos pervenient, deponantur et dominus ejus eum accipiat, cap. 161, lib. iii.

Servus si latenter ad sacerdotium irrepserset, peculii amissione multetur, cap. 165, lib. ii. — Factus clericus, servitus obnoxios manet, cap. 165, lib. iii. — Si sciente domino et non contradicente, in clero sortitus sit, ingenuus et liber fiat; ignorante autem domino, intra annum constitutum probet et servum recipiat, cap. 166, lib. iii.

Solido mibi paradisus est, et oppidum carcer, cap. 177, lib. iii.

Sauctimonialis cum ad consecrationem suo episcopo offertur, cum his vestibus presentetur quibus postea in religione usura est, cap. 188, lib. iii.

Sauctimoniale que se esse finxerat, nubere non vallet; quod si fecerit et non resipiscat spiritali gladio est percutienda, cap. 205, 206, lib. iii.

Sacrate Deo femine corpus qui violat, sacrilegus est ac filius perditionis, cap. 207, lib. iii.

Sauctimoniales strenue debent esse in officio et in lectione et psalmorum modulatione, cap. 211, lib. iii.

Sauctimoniale nequamque et monasterio egrediatur, nisi abbatismittente, et maxima ex necessitate, cap. 212, lib. iii. — Que viro impudice miscetur, acriter verberibus coerceatur, et in privata custodia coerceatur, ubi quod male commisit, digne puniate, cap. 215, lib. iii.

In sauctimonialium claustris et secretis habitacionibus neque presbyteri ingrediactur, nisi tantum ad missam, ibidem.

Sponsam hominio qui violat si reus tenetur, quanto magis reus majestatis efficitur, qui sponsam omnipotenti Dei corrumpit, ibidem.

Sedes apostolica cardo et cap. omoium Ecclesiarum a Domio, non ab alio est constituta, cap. 2, lib. iv.

Sedes apostolica auctoritate omnes Ecclesie, Domino disponente, regnunt, ibidem.

Ad sedis apostolica apicem causas difficultiores ortas quasi ad caput referete, ut apostolico terminentur iudicio, ibidem.

Sedes Petri apostoli prima est Romana Ecclesia non habens maculum, nec rugam, nec aliquip bujusmodi, capp. 3 et 4, lib. iv. — Prima a nullo judicabitur, nec ab Augusto, nec ab omni clero, neque a regibus, nec ab omni populo iudex judicabitur, cap. 5, lib. iv.

Ad sedem apostolicam omnia episcoporum iudicia terminari praecepta sunt, cap. 20, lib. iv.

Sacerdotes accusatus, prius debet eos charitative admovere; si vero ante accusaverat quam admonuerit, excommunicetur, cap. 34, lib. iv.

Spoleti episcopi sedibus suis ad iudicia vocari prohibeatur, cap. 42, lib. iv.

Spoleti episcopi prius restituantur et propria recipient, postea tamen possunt accusari, capp. 43, 44, lib. iv. — Episcopi nec ad comprovinciale, nec ad generalem synodum possunt convocari antequam sua eius prius restituantur, cap. 45, lib. iv.

Spoleti ante item contestatam, omnia suot restitueoda, capp. 47, 48 et 49, lib. iv. — Post restituentem suorum inducere non parvi temporis sunt ei indulgentiae, antequam vocatus veniat ad synodum, capp. 50, 51, 52, lib. iv.

Sententia a iudice lata, absente parte, nullam obtinet firmitatem, cap. 54, lib. iv.

Sacerdolum conversatio sicut segregata esse debet a laicorum conversatione, ita et litigatio, cap. 61, lib. iv.

— Schismatici dicuntur qui seorsum a communicantibus nobis episcopis collectas faciunt, cap. 73, lib. iv.

Sacerdotes criminali non possunt nec contra eos testificari, qui ad eundem non debet nec possunt provehi merito, cap. 86, lib. iv.

Sententia ferri non debet nisi quando jam peractis omnibus, partes nihil habent in quaestione quod proponant, cap. 104, lib. iv. — Non praecipitanter est ferenda, cap. 116, lib. iv.

Sententia ad preferendam Domini exemplo monemur, ne uocum precipites simus, ibidem.

Sequestrant possessiois fructus, cum possessor appetet, dum eventus causa dubius est, cap. 130, lib. iv.

Sacerdos a populo accusatus, innocentiam suam jura mento firmet, et in proprio mactet gradu, cap. 9, lib. v.

Sacra menta divina nullus quantumcumque pollutus potest polluere, cap. 43, lib. v.

Sacerdos, qualcumque sit, quae sancta sunt coinquare non potest, cap. 13, lib. v.

Sacramenta licite sumi possunt a sacerdote in adulterio reprehendo, sive de hoc sola fama respergo, ibidem. — Et communioni a sacerdote qualcumque percipienda sunt quousque episcoporum iudicio reprobat, ibidem.

Sententia lata absente parte nullam obtinet firmitatem, cap. 16, lib. v.

Sacrae uoces sedis antistitis iudicium cuicunque licet eligere, cap. 23, lib. v.

Sacerdotum ordinationes Domiticia die celebrantur, non tantum ex consuetudine, sed etiam ex apostolica doctrina Actuum XIII A., cap. 13, lib. iii.

Servo non creditur, si super aliquem crimen objicerit, vel etiam si dominum sum in criminis impetrerit, cap. 27, lib. v.

Servus si super dominum fuerit delator, etiam si objecta probaverit, puniantur, cap. 40, lib. v.

Sacerdotes non humanis, sed divinis vocibus mortuos esse scimus, cap. 45, lib. v.

Servus vel familiaris accusatur, vel delator domini sui, in accusatione exordio ultore gladio feriatur, ibidem.

Servi accusare sacerdotes vel contra eos testificari non possunt, ibidem.

Servus qui fugit, si pro libero se gerat, et paratus est litigare pro libertate sua, non videbitur a domino possideri, cap. 47, lib. v.

Qui servum filium ancillae sue exposuit, ipso ignorantie, reperierte voluerit, potest, modo justos sumptus redat, cap. 51, lib. v.

Solvendi atque ligandi potestate se privat, qui hanc pro suis voluntatibus et non pro subjectorum moribus exercet, cap. 79, lib. v. Nona victurum vivificare nititur, qui reum a sufficiencia absolve ntitur, cap. 80, lib. v. — Videntur quae culpa, aut quae sit penitentia secunda post culpm, ut quas omnipotens Deus per gratiam visitat, illos sententia pastoralis solvat, ibidem. Tunc illa est vero absolute presidebit, cum inter eo arbitrio sequitur iudicis, cap. 81, lib. v.

Solvere non debemus illos per pastorem auctoritatem, quos auctorem nostrum per resuscitantes gratiam scimus vivificare, ibidem.

Sacerdos quomodo leprosum mundum non facit, sic episcopus vel presbyter non eos qui insontes sunt; nec solvit noxiis, sed pro officio suo cum peccatorum audient varietates scit quis ligandus, scit quis solvendus, cap. 86, lib. v.

Sacerdotes Christi et regnum et principum, omniumque fidelium patres et magistri censemur, cap. 108, lib. v. — Constantinus Magnus dominos vocans, non sundebet iudicio subesse, verum se ab illorum pendere arbitrio indicavit, ibidem.

* Ex sacerdotum (ait divus Gregorius ad Anastasium auctum) nosti te deudere judicio, non illos ad suam redigi velles voluntatem, cap. 109, lib. v. — Aurum (ait divus Ambrosius) non tam pretiosius plumbum, quam regia potestate est altior sacerdotalis gradus, *ibidem*.

Sacerdotum genibus regum colla et principum submittantur, et osculata eorum dextera, orationibus eorum credunt se communiri, *ibidem*.

Sacerdotibus nihil excellentius in hoc seculo, nihil sublimius episcopis reperiri, *ibidem*.

Solvi ab Ecclesia post mortem non possunt, qui in haec vita ab ea dolerunt absolviri, cap. 118, lib. v.

Solvere vel ligare viventes Ecclesia potest, non autem mortuos, cap. 119, lib. v.

Solvatur qui post mortem episcoli manet ligatus ab episcopi successore, cap. 121, lib. v.

Sponsalia futurorum nuptiarum sunt promissio, cap. 9, lib. vi.

Sponsa non statim tradatur sposo, ne vilem habeat maritus datum, quam suspiravit sponsus dilatam, cap. 10, lib. vi.

In sponsalibus consensus eorum exigendum est, quorum in nuptiis desideratur, cap. 11, lib. vi.

Sponsalia sicut nuptiae consensu sunt contrahentium; filia familias, sicut nuptiae, ita sponsalibus consentire oportet. Quae patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur, cap. 12, lib. vi. — Dissidenti a patre licentia conceditur, si iudicatus moribus vel turpis sponsus sita a patre eligitur, *ibidem*.

In sponsalibus actas contrahentium definita non est ut in matrimonio, cap. 13, lib. vi.

Sponsalia effici possunt, si non sint juniores quam septem annos, cap. 13, lib. vi. — Desponsatum alię pueram alter accipere non potest, sed tale conjugium, ait Cyrius papa, anathematizamus, cap. 18, lib. vi.

Sponsus et sponsa benedictionem accepturi a parvynnis offerantur sacerdoti, cap. 20, lib. vi.

Sponsus et sponsa postquam benedictionem acceperint, eadem nocte permaneant in virginitate pro reverentia benedictionis, *ibidem*.

Sponsam fratris qui violaverit, etiam si sponsus non potuerit cum ea concubere, non habeat sponsam violator, cap. 120, lib. vi.

Sedentes in cathedra pestilentiæ jura dictant que ne- sciant, et docent illa qua nullatenus didicunt, cap. 54, lib. vi.

Samson non aliter excusatur, quod se ipsum cum hostibus ruina domus opresit, nisi quia Spiritus hoc jussicerat, qui per illum miracula faciebat, cap. 2, lib. viii.

In Saracenos qui Christianos persecutantur, et ex urbibus et propriis sedibus pellunt, juste pugnatur, non autem in Iudeos qui parati sunt servire, cap. 29, lib. viii.

Synagogam Iudeorum destruere volentem episcopum quemdam, id ne fieret cohibuit Alexander papa secundus, *ibidem*.

Stellarum interpres magi nuncupantur, sicut de his legitur, qui in Evangelio natum Christum annuntiaverunt, postea hoc nomine soli mathematici dicti sunt, cuius artis scientia usque ad Evangelium fuit concessa, ut Christo edido, nemo exinde nativitatem de celo interpretetur, cap. 60, lib. viii.

Sortilegi sunt quibus nomine fictæ religionis per quasdam quas sanctorum sortes vocant divinationis scientiam profitentur, aut quarumcumque scripturarum sententia inspectione futura predicunt, *ibidem*.

Salatores vocati sunt, qui dum eis membrorum quæcunque partes salient, aliqui sub exinde prosperum seu triste significari predicunt, cap. 60, lib. viii.

Saut depravatus causa peccati ad ea se contulit quæ dannaverat, ad pythonissam nempe, cap. 67, lib. viii. — Reprobus factus non poterit bonum intellectum habere, *ibidem*. — Quia non bene intellexit, contra Scripturam alium adoravit quam Dominum et putans Samuelem, adoravit diabolum, ut fructum fallacie sue haberet Satanus: hoc enim nitor ut adoretur quasi Deus, *ibidem*.

Sortes omnino damnantur, nec inter Christianos debent nominari, cap. 70, lib. viii.

Non statim debemus sub exemplo Jonæ sortibus credere, vel illud de *Actibus apostolorum* huic testimonio copulare, ubi sorte in apostolum Matthias eligitur, cap. 73, lib. viii.

Sortilegum et magicum artem episcopi et eorum ministri omnibus modis studeant eliminari, cap. 75, lib. viii.

Sors non aliquid mali est, sed res in dubitatione humana non divinam indicans voluntatem, cap. 77, lib. viii.

Sortibus non est indiferenter credendum exemplo Jonæ vel Matthiæ, cap. 78, lib. viii. — Non est Deus couculendus, sed exemplo apostolorum in collatione fratrum

fleui et precibus ad Deum fusis est agendum, *ibidem*.

Sortes quia tractat Paschalis, et incantationes exercebat, et colebat luculos, ab archidiaconatu merito deponebatur, cap. 82, lib. viii.

Septuaginta captivitatem Babylonis significat, id est confusio in qua sumus, dum in mundo captivamur: de qua exentes debemus ad Hierusalem redire, id est ad dominum pacis, cap. 137, lib. viii.

Simoniace ordinatus ab officio omnino cadat, cap. 138, lib. viii.

Si quis prebendam vel prioratum, vel diaconatum, aut honorem, vel promotionem aliquam ecclesiastican, seu quodlibet sacramentum ecclesiasticum ut puta christia, id est, oleum sanctum, consecrationem altarium velecllesiarium, interveniente execrabilis ardore avaritia, per pecuniam acquisiti, honore male acquisito careat, et emptor atque venditor et interventor nota infamie percellantur, *ibidem*.

In iam dictis, nec pro pastu, nec sub obtentu alicuius consuetudinis, aut vel post a quoquam aliquid exigatur vel ipse dare presumat, quoipiam Simoniace est, sed liberale et absque immunitione, aliqua collecta sibi dignitate perfruat, *ibidem*.

Sacerdos cui facultas sit, una sit contentus ecclesia cap. 140, lib. viii.

T

Traditionibus nonnullis temporis necessitatibus cedendum est, cap. 6, prolog.

Trinitas non confusa in una persona sicut Sabellinus dicit, cap. 1, lib. i.

In Trinitate, nihil creatum, aut serviens, et pleraque alia de sanctissima Trinitate, cap. 5, lib. i.

Trinitas non est nata ex virginie Maria, nec crucifixa, nec sepulta, nec tercia die resurrexit, nec in coram ascendit, sed tantum Filius, cap. 7, lib. i. — Nam descendit in specie columba super Dominum nostrum Jesum Christum, auctor die Pentecostes post Ascensionem; sed tantummodo Spiritus sanctus, cap. 7, lib. i. — Non dixit: « tu es filius meus », cum baptizatus esset Christus a Joanne, sed in monte cum est transfiguratus, sed tantum Patris vox fuit ad Filium facta, cap. 7, lib. i.

Theophanius chronographi commendatio, cap. 115, lib. ii.

Thomas apostoli apocryphum quoddam, cap. 127, lib. ii.

Theodosius codicem a suo nomine Theodosianum vocavit, cap. 144, lib. ii.

Traditiones quas a Patribus accepimus infringi non patiamur, cap. 156, lib. ii.

Thebaurarii officium quod sit, cap. 4t, lib. iii.

Tousratus vel tonsurata, in qualibet minori astate, parentibus ignorantibus, postea scientibus, sed non in filiis abdicantibus tonsurati maneat, cap. 186, lib. iii.

Testis esse non potest qui nec accusator, vel qui de domo accusatoris, producatur, vel qui est intra quartum decimum annum, cap. 83, lib. iv.

Testum et accusatorum affectus querendus est inofensus, et non suspectus, cap. 84, lib. iv.

Testes esse non possunt qui nuper fuerit iniuncti, *ibidem*.

— Suspecti non recipiantur, cap. 85, lib. iv. — Consanguinei et deeadem domo prodeentes non dicant testimoniū adversus extraneos, *ibidem*. — Sint absque ulla infamia aut suspicione, vel manifeste macula, et vera fidei plenitudine debent esse instructi, et tales quales ad sacerdotium eligere divina jubet auctoritas, cap. 86, lib. iv.

Testes essi non possunt, sed neque accusatores, infames, adulteri, vel qui raptum fecerunt, vel qui cucurruunt ad sortilegia, magosque, *ibidem*.

Quod testibus sunt convincendi episcopus, cardinalis presbyter, etc., cap. 91, lib. iv.

Testes testimonium non dicant nisi ex his que veraci- ter cognoverunt et viderunt, cap. 91, lib. iv, et cap. 19, lib. v, et cap. 25, lib. v.

Testimonio unius etiam idonei, nec Evangelium nec divina lex, nec humana quemquam condemnat, cap. 89, lib. iv, et cap. 25, lib. v.

Testibus quot damnandi sunt præsules et cardinales, cap. 91, lib. iv.

Testes septuaginta contra episcopum juxta numerum septuaginta discipulorum Domini, cap. lib. iv.

Talionis poena etiam se subjicit, qui alienos servos de crimine accusat, cap. 15, lib. v. — Subjicit debet, qui alium de homicidio accusat, cap. 14, lib. v.

Testimoniū receptio facienda non est contra absentem partem, cap. 20, lib. v.

Testes prius quam interrogentur de causa, juramenta debent constringi se nihil falsi dicturos, cap. 21, lib. v.

Testimonium unius hominis non accipiatur, cap. 22,

lib. v. — Non recipiatur nisi ejus qui bone est opinionis vel quem dignitas commendat, cap. 25, lib. v.
Si testis productus serva esse dicatur quid faciendum, cap. 29, lib. v.

Testis iniuricus ex criminali causa non dicat testimonium, sed prescriptio ejus opponatur, cap. 29, lib. v.

Testes non admittantur qui sunt socii criminum, cap. 30, lib. v.

Testi de se confessi, super alium non credatur, cap. 31, lib. v.

Testes qui cogi non possunt ad testimonium contra propinquos, cap. 32, lib. v. — Quibus imperari potest, ut testes sint non sunt idonei, cap. 33, lib. v.

Testis idoneus pater filio, aut filius patri non est, cap. 34, lib. v.

Testes qui varia vel falsa testimonia dixerint, vel utriusque parti prodiderint, non sunt idonei, cap. 35, lib. v.
Plures ex uno domo in alieno negotio nihil prohibet adhiberi, cap. 35, lib. v.

Testimonium dicere condemnata mulier prohibetur lege Julia, cap. 37, lib. v. — Dicendi in iudicio jus habere mulieres ex lege Julia colligitur, *ibidem*.

A testimonio non abiciuntur homines liberi, qui uxores fiscalinas regias, et feminas liberæ que homines fiscalinos regione accipiunt, cap. 38, lib. v.

Testamentum non omnibus licet facere, cap. 60, lib. v.

Testamenti faciendo ius non habent qui alieno iuri subjecti sunt, *ibidem*.

Testamentum qui possint condere, et qui non *ibidem*.

Sub testibus duobus terminetur omnis controversia de rebus ecclesiasticis, cap. 83, lib. viii.

Treuga quibus temporibus sit servanda, cap. 147, lib. viii.

Treugam si quis frangere tentaverit, anathemati subjaceat, *ibidem*.

U

Usus qui veritatis est contrarius, est abolendus, cap. 166, lib. ii.

Usura non solum esse potest in pecunia, sed etiam in ceteris rebus, cap. 160, lib. iii. — Ut omnis superabundantia qua datur supra id quod dederis, *ibidem*. — Scriptura divina omnis refert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti, *ibidem*.

Usura est ubi amplius requiritur quam datur, cap. 161, lib. iii.

Qui in utero sunt, in rerum natura esse intelliguntur, cap. 65, lib. v.

Uxorem sterilem dimittere, et causa fecunditatis aliam ducere non licet, cap. 28, lib. vi.

Uxor a quibus petenda et quomodo danda, cap. 31, lib. vi.

Qui uxorem et concubinam habet, non communicet, cap. 49, lib. vi.

Uxores plurimas simul habere Christiano non est licitem, nisi unam tantum, cap. 50, lib. vi.

Sina uxore si quis constitutus ancillam suam nomine habeat concubinam ad mortem usque et ex ea liberos, ipsa cum sohlo sua post mortem domini libera maneat, cap. 51, lib. vi.

In uxorem meretricem ducere non est peccatum, sed is qui hoc facit, potius est laudandus, qui ex mala bona fecerit, cap. 57, lib. vi.

Uxor post mortem crimen esse dicebat Tertullianus secundam ducere uxorem, cap. 60, lib. vi.

Uxorem alteram post mortem, Sara liceit duxit Abraham, *ibidem*.

Sine uxoris voluntate qui abstinet, tribuit ei forniciandi licet, cap. 79, lib. vi.

Uxor nihil de sua ueste, nihil de auro vel argento vel quacunque pecunia, vel de rebus utilibus terrenis suis sine arbitrio mariti facere debet, cap. 80, lib. vi.

Ad uxorem redire cogatur, qui sine illius consensu vestem monachalem suscepit, etiam si sit tonsuratus, cap. 84, lib. vi.

Uxor quæ virum suum in captivitatem ductum sequi noluerit, quandiu vir vivet innupta maneat, cap. 91, lib. vi.

Uxores ad aliud matrimonium migrare non valeant donec certum est maritum in captivitate vivere, cap. 90, lib. vi.

Si quis uxorem virginem habuit ante baptismum, vivente illa, post baptismum alteram habere non potest, cap. 98, lib. vi.

Uxor etiæ sterilis vel deformis, cæca, clauda vel morbis et doloribus confecta, nunquam est dimittenda, excepta causa fornicationis, cap. 104, lib. vi.

Uxorem sterilem posset homo dimittere, et ducere de

qua filios habeat, et tamen non licet, cap. 105, lib. vi.
— Dimittere vel maritum non potest, etiam si conjuges non se filios habituros sciant, *ibidem*.

Non est uxoris voluntate dissidii non licet, priusquam Ecclesie probetur, cap. 106, lib. vi. — Ancillam quam putabat liberam, si quis ingenuus acceperit, si postea servam sciat, si potest, eam a servitute redimere faciat et retineat: si non potest et voluerit, accipiat aliam, cap. 111, lib. vi. — Aliam potest ducere vir, cui ob infirmitatem correpta mulier debitum raddere non valet, cap. 112, lib. vi.

Uxorem suam nulla ex causa extra causam fornicationis dimittere audeat, quod si fecerit, communione privetur, cap. 1, lib. vii.

Uxor a viro aut vir ab uxore si causa fornicationis discesserit, alteram habere prohibetur, cap. 2, lib. vii.

Uxorem dimittere nulla ex causa, excepta fornicationis causa, licet, cap. 3, lib. vii.

Uxor crimen qui celat, patronus turpitudinis est, cap. 8, lib. vii.

Uxor vivente potius aliam ducat quis, quam sanguinem fundat humanum, cap. 17, lib. vii.

Qui uxorem accipit, alienam rem cum ea habiturus si possit, non minus reus quam si in ipso facto deprehenderetur, cap. 19, lib. vii.

Uxor in libera custodia est ponenda et non in potestate mariti cum iudicium sit agendum, sive de federe conjugum, sive de criminis adulteri, cap. 24, lib. vii.

Cum uxore sua convenire aliquando licet, aliquando convenire non licet, quia etiam a licitis abstinentia est, ut facilius impetrari possit quid postulatur, cap. 26, lib. vi.

Uxor virum et vir uxorem licita dimittere potest, non tantum propter illicitas concupiscentias quæ in stupris cum alienis viris a feminis committuntur, sed omnino propter quilibet quæ animam corpore utentem male a lege Dei aberrare faciunt, cap. 30, lib. vii.

Uxor licite dimittitur quæ virum suum ad haeresim trahere constat, cap. 30, lib. vii.

Uxorem suam fornicationis causa dimittere non potest, qui fornicatur, cap. 31, lib. vii.

Uxor sine culpa relinquitur, quæ cum viro suo Christiano permanere, voluerit, cap. 32, lib. vii.

Uxor amore non est a fide recedendum, cap. 33, lib. vii.

Uxor non dimittat fidem, ne conjugem amittat infidem, *ibidem*. — Quæ idolum colit nec respicit a viro dimittitur, cap. 46, lib. vii. — Quæ non subiicitur viro, id est, capitii suo, ejusdem criminis rea est, cujus et vir, si non subiicitur capitii suo Christo, cap. 46, lib. vii.

Uxorem in quartage generatione accipere antetempus divi Gregorii non licet et Zacharias papa ait de ea re, quod Christianis licitor non est, cap. 58, lib. vii. — Compatrii ducere potest is cuius ipsa committer non fuerat, cap. 67, lib. vii. — Nemo ducat sine benedictione sacerdotis, cap. 78, lib. vii. — Dimittere nisi consanguinitate probata coram Ecclesia non licet, cap. 82, lib. vii.

Ultiores divisiones sunt non solum homines et ministri, sed et contrarie fortitudines quæ appellantur furor et ira Dei.

V

Vite Patrum sine probabilibus auctoribus minime in Ecclesie leguntur, cap. 120, lib. ii. — Patrum ab orthodoxis scriptæ suscipiuntur et leguntur, cap. 120, lib. ii.

Virgines ante vicesimum quintum ætatis suis annum non consecrentur, cap. 30, lib. ii.

Venerantes in templo Dei sunt qui hoc quod quibusdam jure competit ad præmium largiuntur, cap. 109, lib. iii.

Venerare columbas est impositione manus, quæ Spiritus sanctus datur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare, cap. 120, lib. iii.

Venerantes vel ementes honores ecclesiasticos nullam sui ordinis potestatem exercere permittas, cap. 122, lib. iii.

Venit quisquis horum alterum, sine quo nec alterum haberi provenit, neutrum vendere non relinquit, cap. 123, lib. iii.

In vitio vel decipere posse vel decipi, non multum distat, cap. 175, lib. iii.

Victoriam spe solo pugnare, ne perdam aliquando victoriam, cap. 176, lib. iii.

Virginibus velandis sacrum velame non ponatur, nisi aut in Epiphania aut in aliis paschalibus aut in apostolo-

rum natalij et non ante viginti quinque annos, cap. 189, 190, 191, lib. iii.

Virgo que virginitatem vovit, si nupserit, damnationem habebit, cap. 192, lib. iii.

Virgines quo post consecrationem nupserunt incestæ sunt, cap. 193, lib. iii.

Cum velata et consecrata si quis concubuisset ab omni gradu prohibebatur sacerdotii apud Graecos et Romanos quasi blasphemiam Deo irrogasset, cap. 192, lib. iii.

Viduae velari non debent, cap. 195, 197, lib. iii.

Virgines a presbyteris non debet, etc., cap. 196, lib. iii.

Viduis que sacram velamea accepterunt, non licet a sacro proposito discedere, cap. 198, lib. iii.

Vidua votum continentiae professa, non potest votum deserere, cap. 199, lib. iii. — Ante professionem nubat cui velit, cap. 200, lib. iii.

Viduitatis professionem coram episcopo factam, nulli violare licet, cap. 201, lib. iii.

Viduae et virgines post propositum religionis ad nuptias transire non possunt, cap. 203.

Virgines et viduae a proposito virginitatis et viduitatis discedentes, dannantur, cap. 204, lib. iii.

Vidua eligatur non minus sexaginta annorum et quales debeat esse vidua, cap. 208, lib. iii.

Virgines que plurimis annis in monasteriis atatem egerunt, nubere prohibentur, cap. 208, lib. iii.

Veritatem impedit solet propinquitas, familiaritatis ac dominationis affectio, cap. 85, lib. iv.

Victus injuste intra tres menses reparet causam, cap. 44, lib. v.

Vulgum conceptum dicuntur, qui patrem demonstrare non possunt, vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet, cap. 63, lib. v.

Vita non sentientia quilibet ligat, cap. 132, lib. v.

Virginitas Mariae beatissime Dominae nostræ felicitatem principem mundi, cap. 25, lib. vi.

Viduam si quis rapuerit in uxorem, anathema sit, cap. 54, lib. vi.

Virginem si quis rapuerit nisi desponsaverit in uxorem, anathema sit, *ibidem*.

Vidua est cuius maritus mortuus est, cap. 68, lib. vi.

Vir et uxor religionis causa non divertant sine episcopi conscientia, cap. 76, lib. vi.

Vota continentia vir non potest rescindere, quæ assensu ejus uxor promiserat, cap. 80, lib. vi.

Qui vota tua expedit, ipse te adjuvabit, cap. 81, lib. vi.

Vovenda non sunt talia conjugatis, nisi ex consensu et voluntate communis, *ibidem*. — Etsi prope factum fuerit magis est corrigeuda temeritas quam solvenda promissio, *ibidem*.

Qui vovit tanto erit inferior, si fidem Deo fregerit, quanto beatior si persolverit, *ibidem*.

Votum continentia uxor non potest suscipere nisi et vir tantumde faciat, cap. 83, lib. vi.

Vir in monasterium recipieundus non est, nisi uxor illius semineum monasterium elegerit aut professa continentiam habitum cum festinatione mutaverit, cap. 85, lib. vi.

Vir, qualisunque sit, ex quo semel placuit, non est dimittendus, cap. 193, lib. vi. — Contra quem probatum est quod non poterit uxorem suam cognoscere, si separatus ab illa aliam duxerit, separatur etiam a secunda, cap. 115, lib. v. — Qui frigidæ naturæ est maneat sine coniuge, cap. 116, lib. vi.

Viris quicquid precepitur, hoc consequenter redundat in feminis, cap. 3, lib. viii. — Eaque non licet quod non licet feminis et eadem servitus pari conditione censemur, *ibidem*.

Viro (a) dimissam qui duxerit, moechatur, cap. 4, 5 et 7, lib. viii.

Vir caput mulieris est, cap. 46, lib. viii.

Vovere non potest mulier, si vir vel patris non interveniunt anchoritus, cap. 47, lib. viii.

Vota abstinentia quæ mulier permittente viro promisebit, prohibente illo servare non cogitur, cap. 48, lib. viii.

Vindictæ officia boni bono azimuo implere possunt, cap. 48, lib. viii.

Vix et injuria propulsanda est, cap. 56, lib. viii.

Vaticinatores qui se futura denuntiant scire, casæ de civitate jauctentur, cap. 71, lib. viii.

Veritas ipsa est ut quod est dicas, nam quomodo est veritas ubi regnat falsitas? cap. 128, lib. viii.

Verum tacere aliquando, falsum autem dicere, non inventur sancti concessum, cap. 130, lib. viii.

Veritatem nonnulli habent in labiis, et in corde non habent, cap. 134, lib. viii.

Verum loqui parum est nisi etiam in corde ita sit *ibidem*.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

D. IVO CARNOTENSIS EPISCOPUS.

Notitia historico-litteraria.

Dissertatio de Decreto Ivensi aliisque antiquis canonum collectionibus Gratiano anterioribus.

Prolegomena editionis Operum Ivensi anni 1647. 9

D. Ivensis Decretum.

— Panormia.

Indices locupletissimi, in Decretum et Panormiam

47

1037

1345

FJNIS TOMI CENTESIMI SEXAGESIMI PRIMI.

Date Due

3 9031 01363815 0

77864

THIS BOOK MAY NOT BE
TAKEN FROM THIS ROOM

77864

Author Migne - Patrologia

Title LATINA - t. 161

S.Ivo - t. I

Migne

BR GL.M4

Boston College Library
Chestnut Hill 67, Mass.

Books may be kept for two weeks unless a
shorter period is specified.

If you cannot find what you want, inquire at
the circulation desk for assistance.

